1589

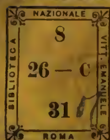
NAZIONALE
8
26 — C
31
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA

Durand [illegible]

RATIONALE DIVINORVM OFFICIORVM,

A GVLIELMO DVRANDO, MIMATENSI Episcopo, I. V. D. clariss. concinnatum.

Atque nunc recens Vtilissimis Adnotationibus illustratum.

ADIECTVM FVIT PRAETEREA ALIVD Diuinorum Officiornm Rationale.

AB IOANNE BELETHO THEOLOGO PARISIENSI, Ab hinc ferè quadringentis annis conscriptum, ac nunc demum in lucem editum.

Cum duplici, uno prioris, altero posterioris Rationalis indice locupletissimo.

Hac postrema editione à mendis repurgatum.

VENETIS,

Apud Mattheum Valentinum. M D LXXXIX.

NICOLAVS DOARD
CAMPANVS,
DOCTRINA, ET MORIBVS
CLARISSIMO VIRO.

D. NICOLAO DOARD, FRATRI LECTISSIMO, Marciliacensis Ecclesiæ apud Sequanos præfecto vigilantissimo S.

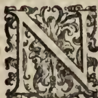

AE summus ille Orator, summus Senator, summus denique Imperator M. Cato, scitè ac grauiter adseuerabat, non minus negotij quam ocij rationem reddendam, lectissime frater, ratus magnus ille vir, omneis cogitationes & commentationes animi, omnes conatus & labores mortalium, nusquàm aliò esse referendos, quàm ad cōmunem omnium vtilitatem, atque posteritatis ornamentum. Lepidum certè, & dignum homine Stoico responsum: cuius fides ac industria & domi & foris, in Senatu, in acie, in toga, in vniuerso denique orbe terrarum, priuatim ac publicè explorata, probataq; fuit. Cum enim natura ipsa canem ad venatum, equum ad cursum, auem ad volatum instituerit, hominē autem ipsum, tanquam diuinum animal, in lucem ediderit ad laborem, gloriam, & imperium compositum, ingenui ac liberaliter instituti est animi, in omnibus vitæ partibus munus id ipsum tueri & colere, quod incumbit; dissoluti autem, peruersi, & immanis, contraria rapere, voluptates sectari, & hanc naturæ dignitatē negligere. In quos, velut inutiles, inanes, & procos Penelopes, rectè conuenit illud Horatianum. Nos numerus sumus, nati consumere fruges. Quod multò ante eleganter expresserat Home ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. Quam quidem ego ignauia, & socordia fœdissimam notam à me longissimè arcendam semper existimaui, cùm ipsa naturæ leges prælitus, tum Catonis nostri exemplo, atque Alexandri Magni Apophthegmate institutus. Interrogatus enim ille, quid esset in rerum natura præclarissimum & maximè regiū, respondit. τὸ μὲν πονεῖν βασιλικὸν τὸ δὲ τρυφᾶν δουλοχωτέσαν. Etenim, vt est celebre apud Græcos prouerbium. Θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πονεῖς πωλοῦνται. Itaque lectissime frater, cùm post sex plùs minus annos, funesta temporum iniuria, Campania bello flagrante è medio studiorum meorum cursu reuocatus, Lugdunum diuertissem, penè hospes mearum partium esse putaui de ingenij mei cultu vehementius laborare, ne eius acies torpore & situ obducta, langueret, vel extingueretur. Ad quod meum institutum non tam quæsita, quàm nata visa est mihi occasio in Typographica militia cuius saxum grauissimum voluere (vt Sisyphus ille apud inferos) & laboris est multi, & diligentia industriaq; non vulgaris. Quod quidem munus cum post tot annos sedulo pro ingenij mei facultate obyssem, induxi non alienum esse a mea in te obseruantia, vt aliquid stylo, licet rudi & ineleganti, exigerem, quod tibi sore gratissimum meritoq; deuouendum videretur: cum vt me ab illa grauissima inscitiæ vel ignauiæ iniuria vendicarem: tum verò, vt immortalem tuæ virtutis, & multorum atque adeò summorum in me tuorum officiorum memoriam posteritati relinquerem. Cum itaque inter hæc quotidiana mentis curricula, ἰδέαι Scriptorum in omni disciplinarum genere sese offerret, ecce incidit in manus Gulielmi Durādi hominis sanè laudatissimi vtriusque Iuris Doctoris & Professoris. Tò Πρόχειρον, seu (vt ille appellat) Rationale Diuinorum officiorum. In quo quidem nihil ἐκ παρέργου καὶ τῆς γνώμης positum esse diuina prope diuini authoris lectio, pijs lectoribus ijsdemq; Christianis omnibus satis ostendit. Itaque idipsum opus castigandum & expoliandum eo lubentius suscepi, quod te iam puero prima-

ruris artium facultate, scientia & eloquentia praeditum, musisq; dicatum, iam impensius sacrarum literarum lectioni incumbentem, eaq; studia & diurna & nocturna versantem manu viderem. Sicq; mihi consentaneum visum est, vt scriptoris pia & Christiana admodum lectio suo lectori ex omni parte responderet, vel omnino quadraret. Quod autem ad Guilelmum Durandum attinet, principio quam argute, quàm eleganter & expedite totam iuris ciuilis molem in vnum corpus collegerit, collectam in speculo expressa facie, (& quod aiunt) ad viuum effinxerit, neutiquam eis est obscurum, qui in publicis forensibusq; iudicijs quotidie versantur. A cuius facultatis studio ille paulum feriatus, mutata fortuna, alteram longè celeberrimam ac pijssimam iuris partem quae Θεολογία dicitur, animum conuertit. Quam ita accurate, & perspicue tractauit, vt ad eam, quam attingit rei diuinae ἰδέαν, nihil possit à quo quam iure desiderari, vel certe debeat. Nos vero tanti authoris nomine, simulq; rei dignitate adducti diligenti & fideli opera praestitimus, primum vt loci communes, seu rerum insignium capita suo ordine progrederentur. Proximè vt dictio Graeca, quae multos supra annos corrupta & neglecta iacuerat, inscitia aut certè negligentia hoc recognitionis munus factitantium, iam tandem aliquando suae pristinae sedi & integritati redderetur. Praeterea, ne quid ad integram tanti operis laudem deesset, capita queq; summarijs, argumentis illustrauimus, quorum index cum fidelis, tum copiosus est praefixus. Locos insuper vel subobscuros vel ancipites, adnotationibus aperuimus, ad authoris mentem, & orationem, quàm fieri potuit, pro pijssime accedentes. Neque enim hic Atticos sales, aut fluentes numeros expectabis, sed planam, simplicem, & penè legibus artis solutam orationem. Ita enim vel illa tempora erant dura, vel idipsum ferebat Theologicae facultati, ratio, propriam & singularem (vt quaeque artes) dicendi methodum sortita. Caeterum in eo castigando, ornando, & ditando ita sumus versati, vt nouum potius, quàm interpolatum opus videatur. Reliquum est, lectissime frater, te & aequum Lectorem rogatos velle, vt hosce nostros conatus, liberales illos quidem & alacreis, in lucem editos, cum in communem omnium studiosorum gratiam, tum in testimonium meae erga te obseruantiae & amicitiae aequis animis excipiat, maiora in posterum Dijs iuuantibus accepturi. Bene vale, Lugduni, è Tipographia, diebus Februarijs. M. D. L X V.

OPERIS TOTIVS SECTIO.

Accesserunt huic Libri partiales octo; quorum primus, Ecclesiam, eiusque loca, ac sacramenta, ornamentaque.

Secundus, eiusdem Ecclesiae ministros, officiaque diuina.

Tertius, Pontificum, caeterorumque Ecclesiae Ministrorum, Sacrificiorumque ornamenta condecentia.

Quartus, Missam, eiusque sacra mysteria.

Quintus, Diuina cùm nocturna, tùm diurna officia.

Sextus, Dominicas, earumque officia, & quatuor Temporum ieiunia, caeterasque Festiuitates.

Septimus, Sanctorum dies festos, solennesque.

Octauus, Computum seu Calendarium, eiusque Appendices suis quique locis, atque Capitulis luculentissimè complectuntur.

ELENCHVS LIBRORVM ET CAPITVM.

De

Quinti libri capita.

Sexti libri capita.

De

Septimi libri capita.

Octaui libri capita.

FINIS TABVLAE
Librorum & Capitum.

RATIONALE;
SEV ENCHIRIDION DIVINORVM OFFICIORVM,
GVLIELMO DVRANDO, PRAESVLE. MIMATENSI AVTHORE

SVMMA.

1 *Officia ecclesiastica, nacta diligentē auscultatorem, magnam gignunt suauitatem.*
2 *Figura in diuinis sunt virtutum signa.*
3 *Prelati & sacerdotes scientia & virtutibus debent eminere.*
4 *Artem suam quisque diligenter curat. & colit.*
5 *Sacerdotibus imperitis non est detrahēdum.*
6 *Officia diuina an hodie figura careant.*
7 *Lex antiqua quędam habet mystica, quędam mortalia.*
8 *Lex an recipiat mutationem disting.*
9 *Scriptura sacra quadruplici sensu expeditur, & nu. 13.*
10 *Allegoria quid.*
11 *Tropologia quid.*
12 *Anagoge quid.*
14 *Institutionum Ecclesiasticarū uarius vsus vt varius ortus. nu. 15. & 17.*
15 *Durandus communem Ecclesiæ formam instituit, non singularem.*
18 *Rationale unde, & quo hoc nomen sortitum.*
19 *Rationale hoc in octo partes diuiditur.*

PROOEMIVM.

1 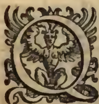
VAECVNQVE in Ecclesiasticis officijs, rebus aut ornamētis consistunt, diuinis plena sunt signis, atq; mysterijs, ac singula sunt cęlesti dulcedine redundantia, si tamen
Deu. 12. diligentē habeāt inspectorē, qui norit mel
Iob. 38. de petra sugere, oleumq; de durissimo sa-
Prou. 35. xo. Quis tū nouit ordinem celi, & rōnes ip
Ioan. 4. sius ponet in terra? Scrutator quippe ma-
Iacobi 1. iestatis opprimetur à gloria. Siquidem pu-
Ps. 103. teus altus est, & in quo aquam hauriam,
Es. 12. non habeo, nisi porrigat ille, qui dat om-
Apo. 3. nibus affluenter, & non improperat, vt in-
Cantu. 2. ter medium montium transeuntem hau-
Exo. 25. riam aquam in gaudio de fontibus Salua-
Sap. 10. toris. Licet igitur non omnium quæ à
Ioan. 5. maioribus tradita sunt, ratio reddi possit. ff. de legi. l. non omnium 23. quæstio. 4. Nabuchodonosor. in princi. quia tamen quod in his ratione caret, extirpandum est. 68. distin. coepiscopi. 12. distin. omnia. Idcirco ergo Gulielmus Durandi sanctæ Mimaten. Ecclesiæ sola Dei prouidentia dictus episcopus, pulsans pulsabo ad ostium. si fortè clauis Dauid aperire dignetur, vt me introducat rex in cellam vinariam, in qua mihi supernum demonstretur exemplar, quod Moysi fuit in monte monstratum, quatenus de singulis, quæ in ecclesiasticis officijs, rebus aut ornamentis consistunt: quid significent & figurent, raleam reuelare clarè, & apertè disserere, & rationes ponere, qui linguas infantium facit disertas cuius spiritus, vbi vult spirat, diuidens singulis, prout vult, extra de renunciatio. cap. nisi. ad laudem, & gloriam Trinitatis. ¶ †Sanè hic sacramenta pro signis accipimus, seu figuris, quæ siquidem figuræ non sunt virtutes, sed virtutum 2

tutam signa, quibus tanquam scripturis utentes docentur. Signorum autem alia sunt naturalia alia positiua. de quo & quid sit sacramentum, dicetur in quarta parte sub septima particula canonis, super uerbo, mysterium fidei.

3 ¶ † Sacerdotes igitur & prælati ecclesiæ, quibus datum est nosse mysteria: prout in Luca 8. habetur, & sacramentorum partitores, & dispensatores existunt. 43. distin. dispensatio. sacramenta intelligere, & uirtutibus, quæ per illa significantur, fulgere debent, ut ex eorum luce cæteri similiter illuminentur, alioquin cæci sunt, & duces cæcorum, extra de renuntiationibus, cap. nisi iuxta illud propheticum, Obscurentur oculi eorum, ne uideant. 37. di-
Mat. 15. stin. §. itaque. Sed (prohdolor) ipsi hodie,
Psal. 68. ut plurimum de his quæ usu quotidiano in ecclesiasticis contrectant rebus, & proferunt officijs, quid significent, & quare instituta sint, modicum apprehendunt, adeo ut impletum esse ad literam illud propheticum uideatur, & erit sicut populus,
Esa. 24. sic sacerdos. Esaiæ 24. ferentes siquidem
Leui. 21 panes propositionis ad mensam domini,
Psal. 94. atque mysteria, qui neque intelligunt, neque uident, tantum inde nimirum iusto Dei iudicio habituri, quantum & iumenta panes ad usum portantia aliorum. De qua ignorantia rationem reddituri sunt in die uindictæ & iræ, quandoquidem cedri paradisi tremebunt, quid ergo faciet uirga deserti? eis enim per prophetam dicitur, ipsi uerò non cognouerunt uias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.

4 ¶ Siquidem † liberalium atque quarumlibet artium professores nudè, fortè, & incoloratè in illis plerunque contenta satagunt causis, & rationibus uestire, fulcire atque colorare. Pictores quoque ac quilibet mechanici, seu opifices in quibuslibet operum suorum uarietatibus student, uerisimiles rationes & causas reddere, & in promptu habere. Sed & secundùm ipsas mundanas leges, turpe est patricio, & causas tractanti ignorare ius, in quo uersatur. ff. de orig. iur. lib. 2. §. post has.

5 ¶ Verum † licet sacerdotibus scientia sit ualde necessaria ad doctrinam, extra de hæret. cum ex iniuncto. 38. distinct. sedulè. non est tamen simplicibus sacerdotibus etiam à scholasticis detrahendum. 28. distin. quamuis. iuxta illud Exod. 22. Dijs non detrahes. Vnde secundùm August. non irridebunt, si fortè aduerterint aliquos antistites, & ministros ecclesiæ, uel barbarismis, & solœcismis Deum inuocare; uel eadem uerba quæ pronuntiant, non intelligere, perturbateque distinguere: ideo, quia talia corrigenda non sunt: sed quia sunt piè à scientibus toleranda. ¶ Quæ autem sacerdotes scire debeant, in secunda parte sub tractatu de Sacerdote dicetur.

¶ † Porrò non uidetur, 6
quòd ea quæ in ecclesiasticis fiunt rebus, atque officijs figuraliter fiant. Tum quia figuræ recesserunt, & est tempus hodie ueritatis. Tum quia non debemus iudaizare extra de sac. unctio. in fine. Sed licet re uera figuræ, quarum hodie ueritas apparuit recesseriut, tamen adhuc multiplex ueritas latet, quam non uidemus, propter quòd utitur ecclesia figuris. Verba gratia, per uestimenta candida intelligimus aliquo modo decorem animarum nostrarum, scilicet gloriam immortalitatis nostræ, quam uidere non possumus manifestè, 30. quæstio. 5. fœminæ, & in Missa a præfatione in antea Christi passio repræsentatur, ut tenacius, & fidelius memoriæ teneantur. de consecratio. distinctio. 2. liquido.

¶ † Notandum autem est, quòd eorum 7
quæ in lege continentur, alia sunt moralia, alia mistica. 6. distin. his. §. ita. ¶ Moralia sunt, quæ mores informant, & sic intelligenda sunt, prout ipsa uerba sonant, ut diliges Deum, honora patrem, non occides & huiusmodi. ¶ Mistica sunt figuralia, quæ aliud significant præter id, quod litera sonat. ¶ Horum alia autem sunt sacramentalia, alia cæremonialia. ¶ Sacramentalia sunt, de quibus ratio reddi potest. Quare ad literam sic præcepta fuerunt, ut de circuncisione, & de obseruantia sabbati, & huiusmodi. ¶ Cæremonia- Deut. 22
lia autem sunt, de quibus ratio reddi non ibid.
potest, quare præcepta fuerunt, ut non arabis in Boue & Asino, non feres uestem lino lanaque contextam. Non seres agrũ diuerso semine, & huiusmodi.

¶ † Siquidem quantum ad moralia lex non 8
recipit mutationem sed quãtũ ad sacramẽ

talia

talia & cæremonialia mutata est, quoad su
perficiem literæ, misticus tamen eorum in
tellectus mutatus non est, vnde non dicitur
lex mutata, quamuis translato in nos sacer
Heb.7. dotio sit trāslata .extra de const. translato.
9 ¶†Sciendum quoque est, quod in diuinis scri-
pturis est sensus historicus, allegoricus, tro
pologicus, & anagogicus. Vnde secundùm
Boetium. Omnis diuina authoritas aut ex
historiali, aut allegorico, aut ex vtroq; po-
sita intellectu. Et secundum Hier. debemus
diuinam scripturam trifariam scrutari. Pri
mò iuxta literam. Secūdò iuxta allegoriam
idest spiritualem intelligentiam. Tertiò se
cundum futurorum beatitudinem. ¶Histo
ria est significatio vocum ad res, videlicet
quando res quælibet, quomodo secundum
literam gesta sit, plano sermone refertur,
vt quomodo populus Israeliticus ex Aegy-
pto saluatus, tabernaculum Domino fecis-
Exo.36. se narratur. Et dicitur historia ab ἱστορεῖν,
quod est gesticulari inde historici, idest ge-
sticulatores vocantur, quasi histriones.
* ¶ † Allegoria est, quando aliud sonat in
10 spiritu, vt quando per vnū factum aliud in-
telligitur, quòd si illud sit visibile, est sim-
pliciter ἀλληγορία si inuisibile & cœleste,
tunc dicitur ἀναγωγή. Est etiam allegoria
quando per alienum semonem, alienus sta-
tus designatur, vt cū Christi præsentia, vel
ecclesiæ sacramenta verbis, vel mysticis re-
bus designantur. Verbi gratia, vt ibi, Egre-
Exo.14. ditur virga de radice Iesse, quod apertè so-
nat, Nascetur virgo Maria de stirpe Dauid,
qui fuit filius Iesse Mysticis verò rebus, vt
populus ab ægyptiaca seruitute per agni san-
guinem liberatus, significat ecclesiā passio-
ne Christi à dæmoniaca seruitute ereptā.
Et dicitur allegoria ab ἄλλο, Græce quod
est alienum, & γόρο, quod est sensus, quasi
11 alienus sensus. ¶ †τροπολογία, est conuer-
sio ad mores, seu moralis locutio ad corre-
ctionem, & morum institutionem mysticè,
Eccl.6. vel apertè respiciens. Mysticè, vt ibi, Omni
tempore vestimenta tua sint candida, &
oleum de capite tuo nō deficiat, idest, ope-
ra tua sint munda, & charitas de mente tua
1.Re.17 nunquam decidat. & ibi, Oportet vt Da-
uid interficiat in nobis Goliam, idest hu-
militas superbiam. Aperte, vt ibi, Frāge esu
rienti panem tuum, & ibi, Non diligamus
lingua, vel verbo, sed opera & veritate. Di-
citur autem τροπολογία, à τρόποι, quod est
conuersio, & λόγος, quod est sermo, quasi Esa.53.
conuersus sermo. ¶ † Ἀναγωγή, dicitur ab 1.Ioan.4.
ἄνω, quod est sursum & ἄγω, quod est du- 12
co, quasi sursum ductio. Vnde sensus ana
gogicus dicitur, qui à visibilibus ad inuisi-
bilia ducit, vt lux prima die facta, signifi- Gen.1.
cat rem inuisibilem, idest angelicam natu-
ram in principio factam. Anagoge est ergo
est sensus locutionem ad superiora, siue ec-
clesiam ducens, scilicet ad Trinitatem, &
ad ordines angelorum, & de præmio futu-
ro, & de futura vita, quæ in cœlis est, aper-
tis, vel mysticis sermonibus disputās Aper-
tis, vt ibi, Beati mundo corde quoniā ipsi
Deum videbunt. Mysticis, vt ibi, Beati qui Matt.5.
lauant stolas suas &c. vt illis sit potestas in Apoc.22
ligno vitæ, & per portas intrent ciuitatem,
quod patenter sonat, Beati qui mūdant co
gitationes suas, vt illis sit potestas videndi
Deum, qui est via, veritas, & vita, & per do-
ctrinam, idest, exemplo patrum intrent in
regnum cœlorū. Similiter Hierusalē intelli
gitur historicè, ciuitas illa terrestris, quam
peregrini petunt, allegoricè, ecclesia mili-
tans, tropologicè, quæ fidelis anima, anago
gicè, cœlestis Hierusalē siue patria. De his Ioa.nia
ét alia exēpla videri possunt in lectionibus
quæ dicuntur in sabbato sancto, prout ibi
in sexta parte dicetur. In hoc autem opere
plerunque circa idem diuersi sensus adhi-
bentur, & de vno sensu ad alium transitur,
quemadmodum lector sedulus liquidò po-
terit intueri. ¶†Sicut enim nemo prohibe- 13
tur diuersis exceptionibus, vel defensorib.
vti. ff. de excep. nemo, extra de rescri. c. audi
tis. 24. q. 2. §. 1. Sic etiam nec diuersis in lau
dem Dei expositionibus, salua fide.
¶† Considerari aūt oportet, quòd in diui- 14
no cultu multiplicis ritus varietas reperi-
tur. Vnaquæque ferè nanque ecclesia pro-
prias habet obseruantias, & in suo sensu
abundat. 76. dist. vtinam. nec censetur re-
prehensibile, vel absurdum, Deum & san-
ctos eius varijs concentibus seu modula-
tionibus, atque diuersis obseruantijs vene-
rari, cum & ipsa ecclesia triumphans secun
dum Prophetam circundata si varietate.
Psal. 44. & in ipsorum ecclesiasticorum sa-
cramentorum administratione de iure cō-
suetudinis varietas toleretur. † Vnde secun
dum Aug. 11. dist. ecclesiasticarū. Ecclesia- 15

dictarum institutionum in diuino officio
quasdam scripturis accepimus, quasdā ue-
rò apostolica traditione sine scripturis con
firmatas per successores, quasdam etiā, qua
rum tamen institutio ignoratur, consuetu
dine roboratas, approbat vsus, quibus par-
16 rus, seu obseruantia debetur. ¶ Non † igitur
Lectoris moueatur animus, si fortassis in
hoc opusculo legerit quæ in sua non noue-
rit ecclesia obseruari, aut non inuenerit,
quicquid ibi seruatur. Non enim uniuscu-
iusque loci specialia, sed communes, atque
usitatiores ritus hic prosequimur, qui com
munem non particularem doctrinam tra-
dere laboramus, nec sit nobis possibile quo
rumlibet locorum specialia perscrutari.
¶ Decreuimus itaque pro animæ nostræ sa
lute atque legentium utilitate, secreta di-
uinorum officiorum mysteria hic claro sty
lo, prout erit possibile, exarare, atque diri-
gere, & quæ uiris ecclesiasticis pro quoti-
diani usus intelligētia necessaria uisa sunt,
enucleate, & medullitus explicare, quem-
admodum & pro illis, qui circa iudicia uer
santur secularia, olim in speculo iudiciali
fideliter egisse dignoscimur, in statu dissi-
17 mili constituti. ¶ † Veruntamen sedulo pen
sandum est, quòd circa ipsa diuina officia
plures sunt usuales obseruantiæ, quæ nec
ad moralem, nec ad mysticum ex institu-
tione referantur intellectum, sed nonullæ
propter necessitatem, quædam propter cō-
gruitatem, quædam propter ueteris & no-
uæ legis differentiam, quædam propter ea-
rum conuenientiam, & quædā propter ma-
Exo. 30. iorem ipsorum officiorum celebritatem, &
reuerentiam inoleuisse cognoscuntur, 12.
distin. c. omnia. Vnde sicut ait beatus Au-
gust. talia diuersorum locorum diuersis
moribus innumerabiliter uariantur, ita ut
uix, aut nunquam omnino inueniri pos-
sint causæ, quas in eis constituendis homi-
nes sunt secuti. ¶ Sanè liber† iste Rationa- 18
lis, uocabulo describitur. Nam quemad-
modum in rationali iudicij, quod legalis
Pontifex ferebat in pectore, scriptum erat,
manifestatio & ueritas, sic & hic rationes
uarietatum in diuinis officijs, & earum ua
rietates describuntur, & manifestantur,
quas in scrinio pectoris sui ecclesiarū præ-
lati, & sacerdotes debent fideliter conser-
uare. 39. distin. §. ecce. Et sicut in illo erat
lapis, in cuius splendore filij Israel Deum
sibi fore propitium agnoscebant, sic deuo-
tus lector ex huius lectionis splēdore in di-
uinorum officiorum mysterijs eruditus a-
gnoscit Deum nobis fore propitium, nisi
forte eius indignationem culpæ offendi-
culo improuidè incurramus. illud quoque
quatuor coloribus auroque contextū erat,
& hic (vt præmissum est) rationes uarieta-
tem in ecclesiasticis rebus atque officijs
quatuor sensibus, uidelicet historico, alle-
gorico, tropologico, & anagogico fide me-
dia colorantur. ¶ † Distinguitur autem in 19
octo partes, quas seriatim fauente domino
prosequemur. In quarum prima agetur de
ecclesiā & ecclesiasticis locis, & ornamen-
tis, & de consecrationibus, & de sacramen
tis. In secunda, de ecclesiæ ministris, & eo-
rum officijs. In tertia, de sacerdotalibus, &
alijs indumentis. In quarta, de Missa, &
de singulis, quæ in ea aguntur. In quinta,
de alijs diuinis officijs in genere. In sex-
ta specialiter de singulis Dominicis, & fe-
rijs & festiuitatibus ad dominum pertinen
tibus. In septima, de festiuitatibus sancto-
rum, & de festo, & officio dedicationis ec-
clesiæ, ac mortuorum. In octaua, de com-
puto & Calend.

* Histriones.] Presè ieiunè, ac etiam penè ineptè Author verbum, historia, accipit, & deducit, ἱστορεῖν, enim, vt Budæo placet, est τοδιέρχεσθαι καὶ κατὰ μανθάνειν τόπους, καὶ τοῖς ἄλλοις παραδιδόναι διηγούμενον, intercedere, & prædiscere locos, eorumque expositionem alijs conferre, tradere, & communicare. Item, inspicere, & cognoscere, oculis subijcere, viscere, tum etiam memoriæ prodere. vnde τὰ ἱστορούμενα Plutarcho, pro rebus memoriæ proditis. Inde ἱστορία, narratio, cognitio, & disciplina. ἱστοριογράφος, siue λογοποιός, enarrator, expositor. Quintillianus enim historicum ex- 14
positiuum dixit. Cæterum quàm præposterè reddat verbum, ἀλληγορία, tuum, fuerit iudicium. Nec verò nos instituimus omnibus immorari nodis, eos potius studiosorũ arbitrio soluendos relinquentes, & verentes ne Author nostris coloribus nimium anxiè ornatus, sui quæ omnino dissimilis, moueat risum, tanquam illa cornicula alienis induta plumis. N.Doard.

LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM.

In hac ergo Prima huius Operis parte, de quibusdam generalibus tractare præuidimus, videlicet. De Ecclesia & eius partibus. De altari. De picturis & imaginibus, & ornamentis Ecclesiæ de campanis. De Cœmeterio, & alijs sacris locis. De Ecclesiæ dedicatione. De altaris consec. De consecrationibus & vnctionibus. De sacramentis Ecclesiasticis.

SVMMA.

1 *Ecclesia est duplex.*
2 *Ecclesia quid. Et quàm varie appelletur, per discursum, nu.4.*
3 *Synagoga quid.*
5 *Ecclesia nostra vnde formam acceperit.*
6 *Tabernaculum, quibus constet & vnde dictum. Et ad quid in ecclesiam versum.*
7 *Ecclesia fundamentum qualiter, & à quibus iaciendum.*
8 *Ecclesia caput cur orientẽ spectare debeat.*
9 *Ecclesia spiritualis ædificatio qualis.*
10 *Camentum ex quibus componatur. Et quid eorum vnumquodque denotet.*
11 *Aedificãtibus spiritualẽ Ecclesiã pugnandũ est aduersus hostes. Et quibus armis.*
12 *Tabernaculum veteris testamenti ex quibus fuerit constructum.*
13 *Sethin quid.*
14 *Ecclesia forma humani corporis portionibus respondet.*
15 *Ecclesia spiritualis quibus, & quot partibus, constet.*
16 *Ecclesia spiritualis quæ sint fundamenta.*
17 *Ecclesia parietes laterales quid notent.*
18 *Chorus clericorum quid, & vnde dicatur.*
19 *Exedria quid.*
20 *Atrium Ecclesia quid denotet.*
21 *Turres ecclesia quid signent.*
22 *Gallus in summitate ecclesia fixus quid notet.*
23 *Ecclesia summitas eminens & rotunda quid signet.*
24 *Fenestra Ecclesia quid significẽt. Quid cancelli. nu.25. Quid ostium. nu.26.*
27 *Columna Ecclesia, quid notent. Quid pauimentum. nu 28. Quid trabes nume. 29. Quid ligna laquearia nu. 31. Quid reclinatoria. 30.*
32 *Stallus in choro ad sedendum quid portendat. Quid pulpitum. nu. 33.*
34 *Analogium quid, & vnde ductum.*
35 *Horologium in Ecclesia quid notet. Quid sacrarium. nu.38. Quid Coclea. nume.37. Quid piscina. nu.39. Quid tegula. 36.*

De Ecclesia & eius partibus.

CAPVT PRIMVM.

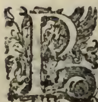

RIVS est, vt de Ecclesia, & eius partibus videamus. ¶ † Notandum est ergo, quod ecclesiarum alia est corporalis, in qua videlicet diuina officia celebrantur. Alia spiritualis, quæ est fidelium collectio. de consecratio. distinctio. prima, cap. ecclesia Ecclesia, siue populus per ministros conuocatur, & in vnum congregatur ab eo, qui vnanimes habitare facit in domo. Sicut enim corporalis ex congregatis lapidibus construitur, sic & spiritualis ex diuersis hominibus congregatur. ¶ † Ἐκκλησία, ergo Græcè, dicitur conuocatio Latinè, quia omnes ad se vocat. quod nomen magis propriè conuenit Ecclesiæ spirituali, quàm corporali, quoniam homines, lapides conuocantur, sæpe tamen nomen signati attribuitur signanti. Ecclesia autem materialis spiritualem designat, vt dicetur, vbi de eius consecratione agetur. ¶ Rursus ἐκκλησία, Græcè, dicitur catholica, idest, vniuersalis, 11. distinctio. catholica, quia per totum mundum est constituta, seu diffusa, quia vniuersi in Deum credentes, in vna debent esse congregatione, vel quia in ea est generalis doctrina ad institutionem omnium fidelium. ¶ † Συναγωγή, quoque Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Iudæorum populus tenuit, ipsorum enim propriè συναγωγή, dici solet, quamuis etiam ecclesia dicta sit. Apostoli tamen nunquam synagogam dixerunt, sed semper ecclesiam, forte discernendi causa. ¶ † Dicitur etiam præsens ecclesia, Syon, eo quòd ab hac peregrinatione longè posita promissionem rerum cœlestium speculatur, & ideò Syon, idest speculatio nomen accepit. Pro futura verò patria & pace Hierusalem vocatur, nam Hierusalem pacis visio interpretatur.

Margin notes: 1 (beside "vidcamus. ¶ † Notandum"); Psal. 67. (beside "distinctio. prima"); 2 (beside "gregatur. ¶ † Ἐκκλησία"); 3 (beside "omnium fidelium. ¶ † Συναγωγή"); 4 (beside "Dicitur etiam præsens ecclesia").

¶ Dicitur etiam ecclesia domus Dei, sic dicta à δώματι, quod Græcè dicitur rectum, quasi dans manere vnanimes in se. ¶ Dicitur etiam quandoque Κυριακή, idest. Dominicalis. Quandoque Βασιλική quod verbum Græcè sonat, Latinè regia seu regalis regi, scilicet Basilio. carnaliū enim regum palatia sic dicta sunt, nostra autem domus orationis, domus regia dicitur, quia in ea regi regum seruitur. ¶ Quando que templum dicitur, quasi tectum amplū, in quo regi Deo sacrificia offeruntur, 26. q. 9. sed illud. Et quandoque Dei tabernaculum. de consecra. dist. 4. c. nec quenquā. quia in præsenti vita peregrina est, & in itinere ad patriam pergēs, vt iam dicetur, vel dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei prout sub ecclesiæ, dedicatione dicetur. Quare etiam dictum est tabernaculum, vel arca testimonij, sub altari dicetur. Quandoque verò martyrium, quando in honorem alicuius martyris fit. Quandoque capella, prout in secunda parte, sub tractatu de Sacerdote dicetur. Quandoque cœnobium. Quandoque sacrificium. Quandoque sacellum. Quandoque domus orationis. Quandoque monasterium. Et quandoque oratorium. Psal. 68.

¶ Generaliter tamen quilibet locus ad orandum statutus oratorium dici potest. Rursus ecclesia, quandoq; dicitur Corpus Christi. 26. q. 2. sed & illud, Quandoq; et

virgo vocatur iuxta illud, Aemulor enim vos &c. Quandoque sponsa, quam Christus desponsauit sibi in fide. De qua in Euangelio: Qui habet sponsam, sponsus est. 7. quæstio. 1. sicut. Quandoque mater, quia quotidie in baptismo spirituales filios Deo parit 12. quæst. 2. qui abstulerit. Quandoque filia, iuxta illud prophetæ: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. 68. dist. c. quorum. Item quandoque vocatur vidua, quia propter processuras nigrescit, & vt Rachel non consolatur. Quandoque meretrix figuratur, propter ecclesiam de gentibus congregatam, & quia nulli claudit gremium redeunti ad se. Quandoque vocatur ciuitas, propter communionem sanctorum ciuium, murata propter munitionem scripturarum, quibus hæretici arceantur, habens lapides, & ligna diuersi generis, quia diuersa sunt merita singulorum, prout iam dicetur. Quicquid autem synagoga per legem accepit, hoc nunc ecclesia à Christo, cuius sponsa est, per gratiam recepit, & in melius commutauit.

1. Cor. 10.
Osea. 2.
Io. 2.
Ps. 44.
Hier. 31.

Exo. 25. Sanè non est noua oratorij, siue ecclesiæ institutio. Præcepit namque Dominus Mosi in monte Synai, vt faceret tabernaculum de cortinis mirificè fabricatis, diuisum enim erat interposito velo in duas partes, cuius pars prior sancta, vbi populus sacrificabat: interior verò sancta sanctorum, vbi sacerdos & Leuitæ ministrabant, dicebatur: vt dicetur in procemio quartæ partis. ¶ † Quod postquam vetustate consumptum est, iussit dominus fieri templum, quod Salomon ædificauit opere mirifico, duas habens partes, vt in tabernaculo. 3. Reg. 8. Ab vtroque verò, scilicet à tabernaculo, & à templo nostra materialis ecclesia formam sumpsit. In cuius parte anteriori populus audit, & orat. In sanctuario verò clerus orat, prædicat, iubilat, & ministrat. Tabernaculum † autem, quia in itinere factum quandoque gerit typum mundi, qui transit, & concupiscentia eius. Vnde constat ex quatuor cortinarum coloribus, sicut & mundus compactus est ex quatuor elementis. Deus igitur in tabernaculo: Deus est in hoc mundo, uelut in templo Christi sanguine rubricato, expressè verò tabernaculum typum gerit ecclesiæ militantis, quæ non habet hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirit: ideoque dicitur tabernaculum: tabernacula enim militantium sunt. Deus enim in tabernaculo. Deus est in fidelibus suo nomine congregatis. Pars prima tabernaculi, in qua populus sacrificabat, uita est actiua, in qua populus in proximi dilectione laborabat, pars altera, in qua Leuitæ ministrabant, uita est contemplatiua, in qua dilectioni & contemplationi Dei, religiosorum uirorum syncera conuersatio uacat, tabernaculum uertitur in templum, quia de militia curritur ad triumphum. ¶ † Est autem ecclesia sic ædificanda. Parato nanque fundamenti loco, iuxta illud, Bene fundata est domus domini super firmam Petram debet episcopus, uel sacerdos de eius licentia ibi aquam aspergere benedictam ad abigendas inde dæmonum phantasias, & primarium lapidem, cui impressa sit Crux, in fundamento ponere, de consecratio. distinctio. prima. cap. nemo.

5
6
1. Io. 2.
Heb. 13.
7
Mat. 7.
Ps. 131.

¶ † Debet quoque sic fundari, ut caput rectè inspiciat uersus Orientem, de quo dicetur in procemio quintæ partis, uidelicet, uersus ortum solis æquinoctialem ad denotandum, quòd Ecclesia, quæ in terris militat, temperare se debet æquanimiter in prosperis, & in aduersis, & non uersus solsticialem, ut faciunt quidam. Cæterum si muri Hierusalem, quæ ædificatur ut ciuitas, ædificari per Iudæos iubetur, secundùm Prophetam, quantò magis, & nos muros ecclesiæ nostræ ædificare debemus? Siquidem Ecclesia materialis, in qua populus ad laudandum Deum conuenit, sanctam significat † ecclesiam, quæ in cœlis uiuis ex lapidibus construitur. 21. quæstio. sexta, sed hoc diximus. Hæc est domus Domini, firmiter ædificata, cuius fundamentum est angularis lapis Christus, super quo fundamento positum est fundamentum Apostolorum & Prophetarum, sicut scriptum est. Fundamenta eius in montibus sanctis. Superædificati parietes Iudæi sunt & Gentiles de quatuor mundi partibus ad Christum uenientes, & qui in ipsum crediderint, seu cre-

8
9
Eph. 2.
Ps. 76.

 dunt,

dunt, & credent. Fideles autem ad uitam prædestinati sunt lapides instructura huius muri, qui semper vsque in finem huius mundi ædificabitur. Lapis uerò super lapidem ponitur, quando magistri Ecclesiæ minores in proprium studium assumunt, ad docendum, & ad corrigendum, & stabiliendum. In sancta uerò Ecclesia habet lapides super se ad ferendum pro ædificio, quicunque laborem fraternum portat. Grossiores uerò lapides & politi, seu quadrati, qui ponuntur foris extrinsecus, in quorum medio minores lapides iacent, sunt uiri perfectiores, qui suis meritis, & orationibus continent infirmiores in sancta Ecclesia.

10 ¶ † Cæmentum autem, sine quo muri stabilitas esse non potest, fit ex calce, sabu-
Ephe. 4. lo, & aqua. Calx, charitas feruens est, quæ sibi coniungit sabulum idest, terrenum opus, quia uera charitas solicitudinem maximam habet mistam pro uiduis, senibus, pupillis, & debilibus, 88. distinct. de solatio, & ideo student operari manibus, ut habeant, unde eis bene faciant. Vt autem calx & terra ad ædificium muri, ne corruat, aquæ commistione conglutinantur. (Si quidem aqua spiritus est.) Sicut enim sine cæmento lapides muri non simul iunguntur ad muri stabilitatem, sic nec homines ad muri ædificium cœlestis Hierusalem possunt simul sine charitate iungi, quam Spiritussanctus operatur. Omnes muri lapides politi sunt, & quadrati, idest, sancti, mundi, qui uidelicet per manus summi artificis disponuntur in Ecclesia permansuri, quorum quidem feruntur & non ferunt, ut simpliciores in Ecclesia, alij feruntur, & ferunt, ut medij, alij tantùm ferunt & non feruntur, nisi à solo Christo, qui est singulare fundamentum, vt perfecti. Omnes quidé una charitas more cæmenti coniungit, dum uiui lapides pacis compage colligantur. Christus noster murus fuit in conuersatione, & antemurale in passione.

11 ¶ † Sanè Iudæis muros Hierusalem ædificantibus aderant inimici volentes illorum opus impedire; ita quòd (sicut in
Eph. 4. Esdra legitur.) Neemiæ 4. adeo ab hosti-
Nee. 6. bus infestabatur, quod vna manu ponebant lapides in muro, & alia manu contra hostes pugnabant. Et nobis muros Ecclesiæ ædificantibus adsunt in circuitu inimici, scilicet uitia, siue peruersi homines opera nostra impedire uolentes. Vnde muros, idest, uirtutes ædificando hostes impugnemus, & iuxta morem iudaici populi teneamus arma nostra, id est scutum fidei, loricam iustitiæ, galeam salutis, & gladium uerbi Dei in manibus nostris, ut nos contra illos defendamus, & illius sacerdos sit nobiscum uice Christi, qui doceat nos per electionem, & muniat per orationem.

¶ † Porrò ex quibus tabernaculum in ueteri testamento fieret, ostendit dominus, 12
dicens in Exod. ad Mosen, Sume primitias, idest, pretiosa quæque a populo Israel, sed ab eo tantum, qui ultra obtulerit *Exo. 25.*
aurum & argentum & æs, & iacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum, idest, factum iacinthi purpurei & coccinei coloris, & bissini, quod est genus lini egyptiaci molle & candidum pilosque caprarum & pelles arietum rubricatas, quas Parthicas dicimus, quia Parthi sic colorati eas excogitauerunt, & pelles iacinthineas & ligna sethim.

¶ Est † autem sethin, nomen montis & arboris, quæ similis est albæ spinæ in folijs, & est leuissimum lignum & imputribile, & incremabile, oleumque ad luminaria, & aromata, unguenta, & tymiama boni odoris, & lapides Omchinos, ita quòd sardonices, & gemmæ sanctuarium faciant mihi, ut habitem in medio horum, ne sit eis labor recurrere ad montem hunc. Hæc plenè magister in historijs prosequitur super Exod. 13

¶ Dispositio † autem Ecclesiæ materialis modum humani corporis tenet. Cancellus namque siue locus ubi altare est, caput repræsentat, & Crux ex utraque parte brachia & manus, reliqua pars ab occidente, quicquid corpori superesse uidetur. Sacrificium altaris, uotum significat cordis. Sed & secundùm Richardum de sancto Victore, dispositio Ecclesiæ triplicem statum in ecclesia saluandorum significat, ordinem uirginum; chorum continentiam, corpus coniugatorum. 14

Strictius

Strictius est enim sanctuarium, quàm chorus, & chorus quàm corpus, quia pauciores sunt virgines, quàm continentes, & isti quàm coniugati. Sanctior quoque est locus sanctuarij, quàm chorus, & chorus, quàm corpus, quia dignior est ordo virginum, quàm continentium, & illorum, quàm coniugatorum.

15 ¶† Ad hæc ecclesia ex quatuor parietibus consistit, idest, ex doctrina quatuor euangelistarum longa lataque surgit in altum, idest, in alta virtutum, longitudo cuius longanimitas est, quæ patienter aduersa tolerat, donec ad patriam perueniat, latitudo charitas est, quæ dilatione mentis amicos in Deo, & inimicos diligit propter Deum, altitudo verò spes est futuræ retributionis, quæ prospera & aduersa contemnit, donec videat bona Domini in terra viuentium.

16 ¶† Rursus in templo Dei seu gratiæ est fundamentum, fides, quæ est de re non visa. Tectum charitas, quæ operit multitudinem peccatorum 1. Pet. 4. Ostium, obedientia, de qua Dominus inquit Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Pauimentum, humilitas, de qua Psal. 118. adhæsit pauimento anima mea. Quatuor
17 † laterales parietes, sunt quatuor principales virtutes, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia. Hæc sunt in Apoca-
Apoc. 21. lypsi quatuor latera ciuitatis æqualia. Fenestræ sunt, hospitalitas cum hilaritate, &
Ioan. 14. misericordia cum largitate. ¶De hac domo Dominus ait, Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus.

¶Quædam tamē ecclesiæ in modum Crucis formantur, ad notandum nos mundo crucifigi, seu crucifixum sequi debere,
Matt. 16. iuxta illud, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Nonnullæ etiam in modum circuli rotundæ formantur, quæ significant ecclesiam vallatam esse per cir-
Psal. 18. culum orbis, vnde illud. Et in fines orbis terræ verba eorum, seu quòd de circulo orbis, peruenimus ad circulum coronæ
18 æternitatis. ¶†Sanè chorus clericorum est consensio cantantium, vel multitudo in sacris collecta. Dictus est autem chorus à chorea, vel corona. Olim enim in modū coronæ circum aras stabant, & ita psalmos concorditer concinebant, sed Flauianus & Theodorus alternatim psallere constituerunt, edocti ab Ignatio, qui super hoc fuit diuinitus edoctus.

¶Duo ergo choro psallentium designant angelos, & spiritus iustorum, quasi reciproca voluntate laudantium, & in se ad bonam operationem inuicem exhortantium. ¶Alij chorum dixerunt à concordia, quæ in charitate consistit, quia qui charitatem non habet, conuenienter cantare non potest. Quid autem chorus iste significet, & quare in illo maiores sedent & posteriores, dicetur in quarta parte sub introitu, & sub titulo de accessu Pontificis ad altare. Et nota, quia cum vnus cantat, dicitur Græce μονοδία, Latinæ tycinium. Cum vero duo cantant, bicinium appellatur, cum multi, chorus. ¶ Exedra 19
† est absida, siue volta quædam separata modicum à templo, uel palatio sic dicta 13. quæstio. 2. præcipiendum, quia extra hæret muro: Græcè autem Ἐξέδρα vocatur, & significat fideles laicos Christo & Ecclesiæ inhærentes. ¶Criptæ, siue specus subterraneæ, quæ in quibusdam fiunt ecclesijs, sunt eremitæ, cultores siquidem secretioris uitæ. ¶† Artium Eccle- 20
siæ significat Christum, per quem in cœlestem Hierusalem patet ingressus, quod & porticus dicitur, sic dicta à porta, uel quòd sit aperta 17. quæstio. 4. si quis cum. & cap. si quis in atrio. ¶Turres † ecclesiæ 21
prædicatores sunt, & prælati ecclesiæ, qui sunt munimen & defensio eius. Vnde sponsus ad sponsam in canticis amoris sic loquitur: Collum tuum, sicut turris Dauid ædificata cum propugnaculis. Cant. 4.

¶Pinnaculum turris, vitam uel mentem prælati, quæ ad alta tendit, repræsentat.

¶Gallus † supra Ecclesiam positus prædi- 22
catores designat. Gallus enim profundæ noctis peruigil horas, suo cantu diuidit, dormientes excitat, diem appropinquantem præcinit, sed prius seipsum alarum verbere ad cantandum excitat. Hæc singula mysterio non carent. Nox enim est hoc seculum, dormientes sunt filij huius noctis in peccatis iacentes. Gallus prædicatores, qui distinctè prædicant, & dormien-

Reg.14. mientes excitant, ut abijciant opera te-
Eph.5. nebrarum clamantes: Veh dormienti-
bus. Exurge qui dormis, lucem uenturam
prænuntiant, dum diem iudicij & futu-
ram gloriam prædicant, & prudenter an-
te, quàm alijs uirtutes prædicent, se à som
no peccati excitantes, corpus suum ca-
stigant 3.quæstio.7.§. idem testatur Apo-
1.Cor.9. stolus, unde castigo corpus meum &cæt.
Hi etiam, sicut & Gallus contra uentum
se uertunt, quando increpando, & arguen
do contra rebelles fortiter resistunt, ne
lupo ueniente fugisse arguantur. extra de
renun. nisi cum pridem.

¶ Virga ferrea, in qua Gallus sedet, re-
ctum repræsentat prædicantis sermonem,
ut non loquatur ex spiritu hominis, sed
1.Pet.4. Dei, iuxta illud, Si quis loquitur quasi
Ioan.19 sermones Dei &cæt. Quod uero uirga ip-
sa est supra Crucem, seu summitatem
ecclesiæ posita innuit sermonem scriptu-
rarum consumatum esse, & confirma-
tum. Vnde Dominus in passione ait,
Consumatum est, & titulus eius super
eum indelebiliter scriptus est.

23 ¶ †Conus, idest summitas templi eminēs
& rotunda, supra quam crux ponitur pro
pter sui rotunditatem, significat quàm
perfectè, & inuiolatè catholica fides præ-
dicanda sit, & tenenda, quam nisi quisque
integram inuiolatamque seruauerit, absq;
24 dubio in æternum peribit. ¶ †Fenestræ ec-
clesiæ uitreæ sunt scripturæ diuinæ, quæ
uentum & pluuiam repellunt, idest no-
ciua prohibent, & dum claritatem ueris
solis, idest Dei in ecclesiam, idest, in cor-
da fidelium transmittunt, inhabitantes il-
luminant. Hæ intus latiores sunt, quia
mysticus sensus amplior est, & præcedit
literalem, de consecratio. dist.4.cap.nullus
autem. Item per fenestras quinque sen-
sus corporis significantur, qui extra stri-
cti esse debent, ne uanitates hauriant, &
intus patere ad dona spiritualia liberius ca
25 pienda. ¶ Per† cancellos uerò, qui sunt
ante fenestras, prophetas, uel alios do-
ctores obscuros intelligimus ecclesiæ mi-
litantis, in quibus ob duo charitatis præ-
cepta quandoque duæ columnæ dupli-
cantur, secundùm quod Apostoli bini
26 ad prædicandum mittuntur. ¶ † Ostium
ecclesiæ est Christus, unde in Euangelio, Luc.10.
Ego sum ostium, dicit dominus. Aposto- Ioan.10
li etiam portæ sunt dictum est autem ostiū
ab obsistendo his, qui foris sunt, uel ab
obsistendo hos, qui foris sunt uel ab o-
stendendo aditum. Valua uerò dicitur
à uoluendo, porta à portando, quia per
eam portantur quæcunque offeruntur.

¶ †Columnæ uerò ecclesiæ episcopi, & do 27
ctores sunt, qui templum Dei per doctri-
nam, sicut & euangelistæ thronū Dei spiri
tualiter sustinent. Hi namque pro sonori-
tate diuini eloquij argenteæ columnæ di-
cuntur, iuxta illud in canticis canticorum,
Columnas fecit argenteas, Vnde & Moses, Cant.3.
in ingressu tabernaculi posuit quinque co-
lumnas, & ante oraculum, idest sancta san
ctorum 4. quod exponetur in sexta parte,
sub titu. de tempore Aduentus. Licet au-
tem columnæ plures sint, tamen septē esse
dicuntur, iuxta illud, Sapientia ædificauit Prou.9.
sibi domum, & excidit columnas septem,
quoniam episcopi esse debent septiformi
gratia Spiritussancti repleti, & Iaco. & Ioā.
(ut ait Apostolus) uidebantur columnæ. Gal.2.
Bases columnarum sunt Apostolici epi-
scopi uniuersalis ecclesiæ machinam sup-
portantes. Capita columnarum sunt men-
tes episcoporum & doctorum. Sicut enim
capite membra sic mente uerba nostra di-
riguntur & opere, capitella quoque sunt
uerba sacræ scripturæ, quorum meditatio-
ni subdimur, & obseruantiæ.

¶† Pauimentum ecclesiæ est fidei nostræ 28
fundamentum. In ecclesia uero spiri- Mat.5.
tuali pauimentum sunt pauperes Chri-
sti, scilicet pauperes spiritu, qui se in om-
nibus humiliant, quare propter humilita-
tem pauimento assimilantur. Rursus pa-
uimentum, quod pedibus calcatur, uul-
gus est, cuius laboribus ecclesia sustenta-
tur. Trabes† quæ domum coniungunt, 29
sint principes uel prædicatores seculi, qui
ecclesiæ muniunt unitatem, hi uerbo, illi
facto. ¶†Reclinatoria in ecclesia signant 30
contemplatiuos, in quibus Deus sine of-
fensa quiescit, qui per summam dignita-
tem, & æternæ uitæ claritatem contem-
plantur, auro comparantur Vnde in can- Cant.3.
ticis dicitur, Reclinatorium fecit aureum.
¶ Tigna† in ecclesia sunt prædicatores, 31

qui eam spiritualiter subleuant. ¶ Laquearia etiam siue celaturæ sunt prædicatores, quia eam ornant uel roborant, de quibus quia per uitia non putrescunt, sponsa
Cant. 1. gloriatur in eisdem canticis, dicens, Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia, cypressina. Deus enim ecclesiam sibi construit uiuis ex lapidibus, & lignis imputribilibus, iuxta illud, Ferculum sibi fecit rex Salomon de lignis libani, idest, Christus de sanctis castitate candidatis. De hoc aliter sub tit. de picturis, dicetur. Cancellus
Cant. 3. idest, caput ecclesiæ, humilior reliquo corpore ecclesiæ, mysticæ, significat, quanta humilitas debeat esse in clero, seu prælato, iuxta illud, Quanto maior es, humilia
Eccl. 3. te in omnibus. Cancelli uerò, quibus altare à choro diuiditur separationem cœlestium significant à terrenis. de cancello seu peribulo chorum circumeūte dicetur sub
32 titu. de picturis. ¶ † Stallus ad sedendum in choro designat, quòd aliquando corpus recreandum est, quia quod caret alterna requie, durabile non est.

33 ¶ Pulpitum † in ecclesia est uita perfectorum, & dicitur quasi publicum, siue in loco publico constitutum. Nempe legitur,
2. Par. 6 Salomon fecit basim æneam, ponens eam in medio basilicæ, stetitque super eam & extendens manum suam loquebatur po-
1. Esd. 8. pulo Dei. Esdras quoque fecit gradum ligneum ad loquendum, in quo stans super uniuersum populum eminebat.

34 ¶ Analogium † etiam dicitur, quia in eo uerbum Dei legitur & enunciatur, λόγος enim Græcè, uerbum, uel ratio dicitur. Quod dicitur etiam ambo, ab ambiendo, quia intrantem ambit, & cingit. De quo in quarta parte sub titu. de euangelio di-
35 cetur. ¶ † Horologium, per quod horæ leguntur, idest colliguntur, significat diligentiam quam sacerdotes in dicendis ca-
Ps. 118. nonicis horis debito tempore habere debent, iuxta illud, Septies in die laudem di-
36 xi tibi. ¶ † Tegulæ tecti qui imbrem à domo pellunt, sunt milites, qui ecclesiam à paganis, & ab hostibus protegunt.

37 ¶ † Cocleæ quarum exemplar à templo Salomonis sumitur, sunt uiæ muris interuolutæ, latenter, per quas latenter arcanam cognitionem singulorum accipimus, quas soli, qui ad cœlestia gradiuntur, agnoscunt. ¶ De gradibus, per quos ad altare ascenditur, in sequen. tit. dicetur.

¶ † Sacrarium, siue locus, in quo sacra reponuntur, siue in quæ sacerdos sacras uestes induit, uterum sacratissimæ Mariæ significat, quo Christus se sacra veste carnis induit. Sacerdos à loco, in quo uestes induit, ad publicum procedit, quia Christus ex utero uirginis procedens in mundum uenit. ¶ Locus episcopi in ecclesia altior est, sicut in secunda parte sub tract. de episcopo dicetur. ¶ † Prope altare etiā, 38
quod Christum significat, collocatur piscina, seu lauacrum, idest Christi misericordia, in quę manus lauantur, ad notandum, quòd in baptismo & pęnitentia, quæ per illam significatur, à peccatorum sordibus diluimur, quod à ueteri testamēto tra- 39
ctum est. Legitur enim Exod. q Moses fecit labium æneum, cum basi sua, in taber- Exo. 30. & 40.
naculum, in quo Aaron sacerdos, & filij lauarentur, accessuri ad altare, ut in eo offerrent tymiama. ¶ † Lumen, quod in ecclesia 40
accenditur, Christū significat, iuxta illud, Ego sum lux mūdi, & Io. erat lux uera &c. Vel luminaria ecclesiæ significant Apostolos, & cæteros doctores, quorum doctrina fulget ecclesia, ut sol, & luna, de quibus Dominus ait, Vos estis lux mundi, idest bonorum operū exempla. Vnde ipse admonens eos ait, Luceat lux uestra coram hominibus. Illuminatur autem ecclesia ex præceptis Domini, unde ibi Exod. legitur. Præ- Exo. 40.
cipe filiis Aaron, ut offerant oleum de arboribus oliuarum purissimum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij. De quo in secunda parte de acolyto dicetur. Fecit quoque Moses lucernas septem, quæ sunt septem dona Spiritussancti, quæ in nocte huius seculi tenebras nostræ cecitatis illustrant, quæ super candelabra ponuntur, quia requieuit supra Christum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, spiritus timoris Do- Esa. 11.
mini, quibus, prædicauit captiuis intel- Esa. 61.
ligentiam. Pluralitas in ecclesia lucernarum, pluralitatem designat in fidelibus gratiarum. ¶ Crux † triumpha- 41
lis in plerisque locis in medio ecclesiæ, ponitur.

ftare contra maiores huius feculi tentationes, infirmiores uerò contra minores, feu minus fortiores, firmioremque fexum in apertiori loco confiftere debere, quoniam
1.Cor. fecundum Apoftolum, Fidelis eft Deus,
Apoc.10 qui non patietur uos tentari fupra id, quod
Eph 5. poteftis fuftinere. Ad hoc etiam pertinet,
1.Cor.2 quia Ioannes uidit Angelum fortem, qui pofuit fuum pedem dextrum fuper mare, nam & fortiora membra maioribus periculis opponuntur, fecundum alios uerò uiri in parte anteriori, mulieres in pofteriori parte manent, quia uir caput eft mulie-
47 ris, ideoque dux eius. ¶†Mulier quoque uelato capite effe debet in ecclefia 33.q.5.mulier, quia non eft imago Dei, & quia per illā præuaricatio inchoata eft, ideoque in ecclefia propter reuerentiam facerdotis (qui eft Chrifti uicarius) coram eo tanquàm coram Iudice propter reatus originem habeat caput uelatum, non liberum, nec propter eandem reuerentiam habeat poteftatem loquendi in ecclefia coram eo. Olim autē uiri, & mulieres comam fibi nutrientes adfiftebant in ecclefia, nudo capite crinibus gloriantes, quod inhoneftum erat.
48 ¶†Qualis locutio in ecclefia habenda fit,
Eph.5. Apoftolus oftendit dicens: Loquentes uobifmetipfis in Pfalmis, & Hymnis, & Canticis fpiritualibus, unde ibi à uerbis fuperfluis abftinendum eft. extra de celeb. miff. cap. dolentes. iuxta illud Chryfoftomi: In aulam regiam ingreffurus habitu & inceffu te componas, Angeli enim Domini adfunt, quia domus Dei plena eft uirtutibus incorporeis. Et Dominus ad Mofen & An
Iofue 5. gelus ad Iofue. Solue calciamentum de pedibus tuis, locus .n. in quo ftas fanctus eft.
49 ¶†Vltimò notandum eft, quòd ecclefia cōfecrata reos fanguinis ad fe confugientes, qui in illa, uel contra illam non deliquerunt, defendit, ne uitam perdant, aut mem
3.Reg.2. bra 13.quæftio.5.reos. extra de immu. eccle.ca.inter. Tamen legitur, quòd Ioab in tabernaculum fugit, & cornu altaris apprehendit. Idem etiam priuilegium habet nō confecrata, in qua diuina officia celebrantur. extra de immuni.eccle.ca.ecclefia. Cor
50 pus†autem Chrifti à talibus fumptum, eos non defendit, nec confugientes ad illud, tum quia hoc priuilegium ecclefiæ conceffum eft, quare non eft ad alia protradendum, tum quia illud eft cibus animæ, non corporis, de confecra. diftin. 2. non ifte. vnde animam liberat, & non corpus.

51 ¶† Ecclefiæ tribus de caufis de loco ad locum mutantur, de confecra. dift. 1. tribus, & cap. feq. Primò, propter neceffitatem perfecutorum. Secundò, propter difficultatem locorum, puta propter aeris intemperiem. Tertiò, cum malorum focietate grauantur, & tunc cum Concilio Papæ uel epifcopi. ¶ Quare ecclefiam ingrediens, figno Crucis fe munit, dicetur in proœmio quintæ partis.

SVMMA.

1 *Altare qui primum extruxerit, & vnde fluxerit eius vfus.*
2 *Altare, & ara quid differant.*
3 *Altare multiplex multiplicem efficit fignificationem & nu.4.*
5 *Arca teftamenti quibus fit ornata. & nume.16.*
6 *Conftantinus Imperator conftituit in Bafilica arcam teftamenti, allatam Hierofolymis à* Tito *Imperatore.*
7 *Homo vt fit templum Dei, quæ fecum habere debeat.*
8 *Menfa quid notet.*
9 *Candelabrum exterius illuminans quid.*
10 *Arca vnde dicatur. Et quid notet. Et quibus conftet.*
11 *Altare quid. Et quid notet. Fusè per difcurfum nu.13. & 15.*
12 *Charitas maxima virtutum.*
14 *Linteamina alba operiunt altare.*
17 *Scala ad altare.*

De Altari. Cap. 2.

LTARE in†Ecclefia 1 propter tria fit, prout fub eius dedicatione dicetur. ¶Sciendū aūt Gen. 8. eft, q̄ Noe primus, de Ibid. 12. inde Ifaac, Abraam, & Ibid. 33. Iacob altaria ædificaffe leguntur, quæ non aliud, q̄ lapides erecti intelliguntur, fuper quos facrificia mactabāt, q̄ fuppofito igne cremabāt. Mofes ēt fecit altare de lignis Sethin, & inde altare Tymiamatis, quod vefti

mit

Exo. 25. uit auro purissimo, prout legitur in Exodo
27. et 29 vbi etiam ponitur forma ipsius altaris. Sa-
3. Reg. 8. lomon quoque, sicut legitur Regum pro-
pe fin. altare aureum fabricauit. Ab his qui
dem antiquis patribus altaria moderno-
rum sumpserunt exordium, quæ in cor-
nua quatuor eriguntur, quorum quædam
vnius sunt lapidis, quædam ex pluribus cō-
2 ponuntur. † Nempe altaria & aræ aliquo-
ties indifferenter inueniuntur, interest ta
men. Nam altare, quasi alta res, vel alta
ara dicitur, in quo sacerdotes incensum
adolebant, ara quasi area, idest plana uel ab
ardore dicitur, quia in ea sacrificia arde-
3 bant. ¶ † Et nota, quòd multiplex in scriptu
ris legitur altare, videlicet superius, & in-
ferius, interius & exterius, quorum etiam
quodlibet est duplex. ¶ Altare superius, est
Deus trinitas, de quo legitur: Non ascen-
Exo. 20. dentis ad altare meū per gradus. Exod. 20.
Est & altare superius ecclesia triumphans,
de quo dicitur: Tunc imponent super alta-
re tuum vitulos, Psal. 50. ¶ Altare autem
inferius est ecclesia militans, de quo legi-
tur: Si altare lapideum feceris mihi, non
ædificabis illud de sectis lapidibus.
¶ Est etiam altare inferius, mensa templi,
Ps. 117. de qua dicitur: Constituisse diem solennē
in condensis vsque ad cornu altaris, & in
3. Reg. 8. 3. Regum dicitur, quòd Salomon fecit al-
tare. aureum. Altare verò interius, est
cor mundum, prout infra dicetur. ¶ Est etiā
altare interius fides incarnationis, de qua
Exo. 20. iubetur in Exod. Altare de terra facietis mi
hi. altare autem exterius est ara Crucis.
Hoc est altare holocausti, super quo cre-
mabatur sacrificium vespertinum. Vnde
in canone missæ dicitur, Iube hæc in subli
me altare quod tuum ferri &cęt. ¶ Altare
etiam exterius sunt ecclesiastica sacramen-
ta, de quibus dictum est, Altaria tua domi-
Psal. 83. ne virtutū &c. ¶ Rursus altare etiam, mor-
tificatio nostra, seu cor nostrum, in quo car
nales motus feruore Spiritussancti con-
4 sumuntur. ¶ † Secundò, altare etiam signi-
ficat ecclesiam spiritualem, quatuor eius
cornua significant quatuor mundi plagas,
per quas ecclesia dilatatur. ¶ Tertiò, signifi
cat Christum, sine quo munus nullum ac-
Mat. 26 ceptabile patri offertur. Vnde ecclesia so-
let orationes ad patrem dirigere per Chri
stum. Quartò significat corpus Domini,

prout in 6. parte sub tit. de parasceue dice-
tur. ¶ Quintò, significat mensam, in qua
cum discipulis conuiuatus est Christus.
Sanè legitur in Exo. quòd in arca testa- Exo. 40.
menti siue testimonij reposita est testifi- 5
catio, idest tabulæ, in quibus scriptum erat
testimonium, licet etiam quædam reposita
ibi testimonia dici possunt, & hoc in testifi
catione, quòd legem naturalem in cordi-
bus scriptam suscitauerat in scriptis Re-
posita est etiam ibi vrna aurea plena man-
na in testificationem, quòd panem dedisset
filiis Israel de cęlo, & uirga Aaron in testi
monium, quia omnis potestas à Domino
Deo est. & Deuteronomius, in testimoniū
pacti, quo dixerant, omnia quæ dixerit no- Heb. 9.
bis Dominus, faciemus. Et ob hoc dicta est Exo. 37.
arca testimonij, vel testamenti, ob hoc etiā
dictum est tabernaculum testimonij. Su-
per arcam verò factum est propitiatorium,
de quo dicetur in proœmio quartæ partis.
In cuius rei imitationem in quibusdam ec-
clesijs super altare collocatur arca, seu ta-
bernaculum, in quo corpus Domini, & re-
liquiæ ponuntur. Præcepit etiam Domi- Exo. 5.
nus fieri candelabrum ductile ex auro pu-
rissimo. Legitur in 3. Regum, & in arca fę 3. Reg. 8
deris aliud nō est, nisi duæ tabulæ lapideę, 22
quas posuerat in ea Moses in Oreb, quan-
do pepigit Dominus fœdus cū filijs Israel,
cum egrederentur de terra Aegypti.
¶ Et nota † quòd tempore Siluestri Papæ 6
Constantinus Imperator construxit basi-
licam Lateranen. in qua posuit arcam te-
stamenti, quam Titus Imperator asporta-
uerat de Hierusalem, candelabrum aureū,
cum septem infusorijs lucernis. In qua ar-
ca sunt hæc, Anuli & vectes aurei tabulæ te
stimonij & virga Aaron, manna, panes or-
deacei, vrna aurea, vestis inconsutilis, &
arundo, & vestimentum sancti Ioannis Ba
ptistæ, & forcipes, cum quibus tonsus fuit
sanctus Ioannes Euangelista. ¶ Sanè ho-
mo si habet altare, mensam, candelabrum, 7
& arcam, templum Dei est. Oportet siqui-
dē cū altare habere, ubi rectè offerat, & re-
ctè diuidat. Altare est cor nostrum, in quo
debemus offerre, vnde Exod. 20. præcepit
dominus in altare offerri holocausta, quia
de corde debent procedere opera igne cha
ritatis accensa. ¶ Holocausta dicuntur ab
ὅλον, quod est totum, & καῦσις, quod est
incen-

incendium, siue incensio. Vnde holocausta quasi ex toto incensa. In isto igitur altari debemus rectè offerre, & rectè diuidere. Rectè offerrimus, quando bonum quod cogitamus ad perfectionem perducimus. Sed non rectè diuidimus, si non discretè illud faciamus, quia sæpe putat homo facere bonum, & facit malum. & sæpe ex una parte facit bonum, & ex alia parte facit malum, & ita ipse ædificat, & ipse destruit. Sed tunc rectè diuidimus, quando bonum, quod facimus, non nobis, sed soli Deo attribuimus. Mensam quoque oportet hominē habere, ut inde panes uerbi Dei sumat. Per
8 †mensam sacram scripturam intelligimus,
Psal. 22. de qua Psalmista: Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me, idest, dedisti mihi scripturam contra tentationem dæmoniacam. Oportet ut hanc habeamus, idest, in mente reponamus, ut panes uerbi Dei inde sumamus. Pro defectu huius panis dicit Hier. Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis. Oportet etiam eum habere candelabrum, ut bonis operibus luceat. Cande
9 labrum† exterius illuminans est opus bonum, quod alios per bonum exemplum accendit, de quo dicitur. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed su
Tre. 4. pra candelabrum. Lucerna, iuxta uerbum Domini, est bona intentio, quia Christus dicit, Lucerna est oculus tuus, oculus uerò est intentio. Non debemus ergo ponere lucernam sub modio, sed supra candelabrū,
Luc. 11. quoniam si habemus bonam intentionem, non debemus abscondere, sed bonū opus alijs in lumen, & exemplum manifestare.
10 ¶†Oportet eum etiam habere arcam, quæ dicitur ab arcendo. Arca ergo potest dici disciplina, uel regularis uita, per quam crimina à nobis arceantur. In arca autem sunt uirga, tabula, & manna, cum in regulari uita debet esse uirga correctionis, ut caro castigetur, & tabula dilectionis, ut Deus
Psal. 33. diligatur. In tabulis enim scripta sunt mādata, quæ pertinent ad dilectionem Dei. Debet etiam ibi esse manna diuinæ prælibationis, ut quam suauis est Deus, gustemus, & uideamus, quia bona est negotiatio eius iuxta illud Prouer. de muliere for-
Prou. 31. ti. Gustauit, & uidit, quia bona est. Vt ego Dei templum simus, habeamus in nobis altare per oblationem, ne appareamus in conspectu Dei uacui, iuxta illud Ecclesiast. Non apparebit in conspectu Dei tui uacuus. de consecrat. distinct. 1. omnes. Men- Eccl. 35.
sam per refectionem ne deficiamus in uia, Mar. 8.
quasi ieiuni, iuxta illud euangelij. Si dimisero eos ieiunos, deficient in uia. Candelabrum, per bonam operationem, ne simus otiosi, iuxta illud Ecclesiastici. Multam Eccl. 33.
malitiam docuit otiositas. extra de renunciatio. cap. nisi. §. uerum. Arcam, ne simus quasi filij Belial, idest, absque iugo indisciplinati, disciplina enim necessaria est, iuxta illud Psal. Apprehendite discipli- Psal. 2.
nam, ne quando nascatur dominus &cæt. De his etiam & alijs altaris ornamentis in sequen. titu. dicetur.
¶† Hoc altare ille ædificat, qui cor suum 11
uera humilitate, & alijs uirtutibus exornat. vnde Gregorius. Qui uirtutes sine humilitate congregat, quasi qui puluerem in uentum portat. Per altare enim cor nostrum intelligitur, ut dicetur, ubi de altaris dedicatione agetur, quod est in medio corporis, sicut altare in medio ecclesiæ, de quo altari iubetur à Domino Leuit. Ignis Leu. 6.
in altari meo semper ardebit. Ignis † est 12
charitas, altare est cor mundum, ignis semper ardebit in altari, quia charitas semper feruebit in corde nostro. Vnde Salomon in canticis canticorum. Aquæ multæ non Cant. 8.
possunt extinguere charitatem, quia enim Ps. 117.
semper ardet, extingui non potest. Vos ergo secundum Prophetam agite diem lætitiæ in frequentationibus, seu in condensis, usque ad cornu altaris, quia reliquiæ cogitationum diem festum agent tibi. De hac Apost. excellentiorem uiam no 1. Cor. 12
bis demonstrat, excellentiorem uiam di- Psal. 75.
xit charitatem, quia ipsa est super omnes uirtutes, & quicunque ipsam habet, omnes uirtutes habet, hoc est uerbum abbreuiatum, quod facit Dominus super terram, quod adeo breue est, ut dicatur, Habe charitatem, & fac quicquid uis. Ex his nanque duobus mandatis tota lex pen- Mat. 22
det & prophetæ. Vel † per altare uni- 13
uscuiusque animam intelligimus, quæ ædificatur domino ex lapidibus uiuis, scilicet ex uirtutibus uarijs & diuersis.
¶† Porrò linteamina alba, quibus operitur altare, carnem, siue humanitatem 14
Saluatoris

Saluatoris designant, quæ multo labore cā-
didantur, sicut Christi caro ex tertia, idest,
ex Maria orta, per multas tribulationes ad
Psal.83. resurrectionem, & candorem, & lætitiam
immortalis peruenit de qua exterius sunt
ecclesiastica sacramenta, de quibus dictum
est, Altaria tua Domine uirtutum &c.
15 ¶ † Rursus altare est mortificatio nostra,
seu cor nostrum, in quo carnales motus fer
uore Spiritussancti consumuntur. ¶ Secun-
dò, altare etiam significat ecclesiam spiri-
tualem, quatuor eius cornua significāt qua
tuor mundi plagas, per quas ecclesia dila-
tatur. ¶ Tertiò, significat Christum, sine
quo munus nullum acceptabile patri offer
tur. Vnde ecclesia solet orationes ad pa-
Mat.26. trem dirigere per Christum. ¶ Quartò, si-
gnificat corpus Domini, prout in sexta
parte sub tit. de parasceue, dicetur. ¶ Quin
tò, significat mensam, in qua cum discipu-
Exo 40. lis conuitatus est Christus. Sanè legitur
16 Exod. quòd in arca testamenti† siue testi-
monij reposita est testificatio, idest, tabu-
læ, in quibus scriptum erat testimonium,
licet etiam quædam reposita ibi testimo-
nia dici possunt, & hoc in testificatione,
Heb.9. quod legem naturalem in cordibus scri-
ptam suscitauerat in scriptis. Reposita est
etiam ibi vrna aurea plenā manna in testi-
ficationem, quòd panē dedisset filijs Israel
de cœlo, & virga Aaron, in testimonium,
quòd omnis potestas à Domino Deo est
Rom.13 & Deuteronomius in testimonium pacti,
quo dixerant. Omnia quæ dixerit nobis
Exo.37. dominus, faciemus. Et ob hoc dicta est
arca testimonij vel testamenti. ob hoc etiā
dictum est tabernaculum testimonij. Su-
per arcam verò factum est propitiatorium,
de quo dicitur in procemio quartæ partis.
In cuius rei imitationem in quibusdam ec
clesijs super altare collocatur arca, seu ta-
bernaculum in templum Salomonis, & à
Ps.83. Propheta in 15. Psalmis continuè demon
stratur, quas beatus vir ascensionis in cor-
17 de suo disposuit. Hanc † scalam vidit Ia-
cob, sumitas eius cœlos tangebat 88. distin.
Gen.28. cap.1. Per hoc gradus competenter virtu-
tum gradus intelliguntur, quibus ad alta-
re, idest, Christum ascenditur, iuxta il-
Psal.83. lud Psalm. Et ambulabunt de virtute in vir
tutem. de pœnit. distin.2. cum sanctam. in
Iob.33. principio, & Iob per singulos gradus meos
pronuntiabo illum. legitur in Exod. Non
ascendes ad altare meum per gradus, ne re
ueletur turpitudo tua. nondum enim for-
tè antiqui femoralibus vtebantur. In con-
cilio Toletano 26. quæstio.6. quicunque. ca
uetur, quòd clericus causa doloris in alte-
rius perniciem altare, uel imaginem exuēs
vestibus, vel lugubri veste, vel spinis ac-
cingens, vel ecclesiæ luminaria extin-
guens, deponatur. Sed si ecclesia sua iu-
re suo indebitè spoliatur, hoc causa mœ-
roris facere licet, vel secundum quosdam,
quemadmodum & in die passionis Domi-
ni in signum tristitiæ altaria denudantur,
quod tamen hodie concilium reprobat
Lugdunen. extrà de offic. ord. cap. si cano-
nici. Denique altaria, quæ per somnia,
& per inanes quasi reuelationes hominum
construuntur, reprobantur omnino. de con
secra. dist.1. placet.

SVMMA.

1 *Picturarum & cortinarum vsus in ecclesia earumque varia significatio.*
2 *Græci quomodo vtantur imaginibus & picturis dimidiatis. Et quo id faciāt cōsilio.*
3 *Ezechias rex quo consilio serpentem æneum confregerit.*
4 *Idolorum immodicus vsus reprobatur modo ratus probatur.*
5 *Picturarum & imaginum in ecclesia varia est sedes.*
6 *Christus qua, & quotuplici forma pingendus, & nu.12.*
7 *Christus variè pictus, varium quid notat.*
8 *Angeli variè effinguntur pro varia eis à Deo collata dignitate & munere.*
9 *Euangelista qua forma pingantur, & qua sede locentur.*
10 *Apostoli variè pro suo cuiusque munere pinguntur, & nu.16.*
11 *Patriarchæ qualiter effingantur.*
13 *Ioannes Baptista qua forma pingatur. Et qua martyres, nu.14.*
15 *Confessores qua forma pingantur, qua doctores, qua denique virgines. Vbi & varietatis subdita ratio.*
17 *Pictura sanctorum aliquid in ecclesiis variè instituta. Et vnde sit petitum illud ipsum exemplum.*
18 *Antiquorum instituta & sanctiones sunt tutissi-*

De picturis, & cortinis, & ornamentis ecclesiæ. Cap. 3.

Icturæ, † & ornamenta in ecclesia sunt laicorū lectiones, & scripturæ, vnde Gregorius, de consecr. dist. 3 c. perlatū. Aliud est picturam adorare, aliud per picturæ historiā, quid sit adorandū, addiscere, nā quod legētibus scriptura, hoc idiotis cernētibus præstat pictura, quia in ipsa ignorātes vident, quid sequi debeāt, in ipsa legūt, qui literas nesciunt. Sanè Chaldei ignē adorant, & cogūt alios idē facere, alia idola comburētes. Pagani verò imagines, seu icones, & idola adorāt quod Saraceni non faciūt, qui imagines nec habere, nec videre volūt, moti ex verbo illo. Non facies tibi omnem similitudinem eorum, quæ in cęlo, vel in terra, vel in aquis, vel sub terra sunt. Exo. 20. & alijs authoritatibus, quæ statim sequuntur, nos valde super hoc increpātes, sed nos illas nō adoramus, nec Deos appellamus, nec spem salutis in eis ponimus, quia hoc esset idolatriæ, sed ad memoriam & recordationem rerum olim gestarum eos veneramur. 1 Exo. 20.

Vndē versus.

Effigiē Christi, qui transis, pronus honora.
Non tamen effigiem, sed qđ designat, adora:
Esse Deum, ratione caret, cui contulis esse.
Materiale lapis, effigiale manus.
Nec Deus est, nec hō, psēs quā cernis imago.
Sed Deus est, et hō, quē sacra figura imago:
Et alibi.
Nā Deus ē, qđ imago docet sed nō Deꝰ ipsa
Hāc uideas; sed mēte colas, qđ nescis ī ipsa.

¶ Græci † ēt vtuntur imaginibus pingentes illas, vt dicitur, solum ab vmbilico supra, & non inferius, vt omnis stultæ cogitationis occasio tollatur, nullam etiam faciunt sculptilem imaginem, eo quod legitur Exo. 20. cap. Non facies sculptile, neque imagines. Item Leui. 26. Non facies idolum, neque sculptile. Item Deut. 4. cap. Ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Item non facietis vobis 2 Cant. 26 Cap. 4. Deu. 4.

Ps. 13. vobis Deos aureos & argenteos. Item pro-
pheta: Simulacra gentium, argentum, &
aurum, opera manuum hominum. Simi-
les illis fient, qui faciunt ea, & omnes qui
confidunt in eis. Confundātur omnes qui
adorant sculptilia, & qui gloriātur in simu
3 lacris suis. Item Moses ait populo Israel: ne
Num. 21 forte errore deceptus adores ea, quæ crea-
4 Re. 18 uit dominus Deus tuus. † Hinc etiam est,
quòd serpentem æneum, quem Moses ere-
xerat, Ezechias Rex confregit: quia popu-
lus ille contra legis præceptum turis ado-
4 lebat incensum Ex† his autem & similibus
authoritatibus reprobatur nimius imagi-
1. Cor. 1 num vsus. Ait enim Apostolus primæ Co-
rinth. Scimus enim quia idolum nihil est
in mundo, & nullus Deus nisi vnus. Pos-
sent nanque simplices, & infirmi per nimiū
& indiscretum vsum facilè ad idolatriam
Sap. 14. trahi. Vnde Sapientia: Idolis nationum
non erit respectus, quoniam creaturæ Dei
in odium factæ sunt, & in tētationem ani-
mæ hominum, & in muscipulam pedibus
insipientium. Moderatè verò uti picturis
ad repræsentandum mala vitanda, & bona
Eze. 8. imitanda, reprehensibile non est. Vn-
de Dominus ad Ezechielem: Ingredere, &
vide abominationes pessimas, quas isti fa-
ciunt. Et ingressus, vidit omnem similitudi
nem reptilium, & animalium, & abomina-
tionem, & vniuersa Idola domus Israel de
Eze. 4. picta in pariete. Nēpe Greg. hoc exponens
in pastorali, lib. 2. cap. 10. dicit. Dum ex-
teriorum rerum intrinsecus species attra-
huntur, quasi in corde depingitur, quic-
quid fictis imaginibus deliberando cogita
tur. Rursus ad eundem Ezechielem dici-
tur. Sume tibi laterem, & pones eum co-
Luc. 16. ram te: & describes in eo ciuitatem Hieru
salem. Ei autē quod dictum est, quòd ima-
gines sunt laicorum literæ, obuiat illud
Euangelij, Habent, inquit, Moysen & pro-
phetas, audiant eos. De hoc etiam dicetur
in 2. parte sub 3. particula Canonis, super
verbo, seruitutis. Concilium Agathen. de
consec. distin. 3. cap. placuit inhibet pictu-
ras in ecclesijs fieri, & quod colitur & ado-
ratur in parietibus depingi, sed Greg. de
consecr. distin. 3. cap. perlatum. dicit, quòd
picturas non licet frangere ea occasione,
quod adorari non debent. Pictura nanque
plus videtur mouere animum, quàm scri-
ptura. Per picturam quidem res gesta an-
te oculos ponitur. de consec. distin. 2. cap.
semel. sed per scripturā res gesta quasi per
auditum, qui minus mouet animū ad me-
moriam reuocatur. Hinc etiam est, quòd
in ecclesia non tantam reuerentiam exhi-
bemus libris, quantam imaginibus & pi-
cturis. ¶ † Picturarum siue imaginum 5
aliæ sunt supra ecclesiam, vt Gallus, uel
Aquila, aliȩ extra ecclesiā, scilicet foris in
fronte ecclesiæ, vt Bos, & Leo, aliæ intra,
vt conæstatuæ, & diuersa sculpturarum,
& picturarum genera, quæ vel in vestibus,
vel in parietibus, vel in vitrealibus depin-
gitur, de quorum aliquibus sub tractatu de
ecclesia dictum est, quòd à tabernaculo
Mosi, & tempore Salomonis sumptum
est. Scripsit enim Moses, scripsit & pinxit
Salomon, & parietes cælaturis, & pictu-
ris ornauit. ¶ † Sciendum autem est, quòd 6
Saluatoris imago tribus modis conue-
nientius in ecclesia depingitur, videlicet,
aut residens in throno, aut pendens in cru
cis patibulo, aut vt residens in matris grē-
mio, quia verò Io. Baptista Christum di- Ioan. 5.
gito demonstrauit dicens. Ecce agnus Dei,
ideo quidam depingebant Christum sub
specie agni. Quia tamen umbra trāsiuit,
& Christus verus est homo, dicit Adria-
nus Papa de consecr. dist. 3. cap. sextam.
quod ipsum in forma humana depingere
debemus. Non enim agnus Dei in cruce
principaliter depingi debet, sed homine
depicto, non obest agnum in parte infe-
riori, vel posteriori depingi, cum ipse sit
verus agnus, qui tollit peccata mundi.
His quidem & alijs diuersis modis Salua-
toris imago depingitur, propter diuersas
significationes. † Nam picta in præsepio, 7
rememorat natiuitatem. Depicta in ma-
tris gremio puerilem ætatem. Depicta uel
sculpta in cruce passionem, & quandoque
in ipsa cruce. Sol & Luna quasi eclypsim
patientia depinguntur. Depicta uerò in
scalarum ascensu, Ascensionem. Picta vt
residens in throno, seu in solio excelso,
præsentem indicat maiestatem & potesta-
tem, quasi dicat. Data est ei omnis pote-
stas in cœlo & in terra, iuxta illud. Vidi do Math.
minum sedentem super solium excelsum vlt.
&c. idest, Dei filium super Angelos regnā Esa. 6.
tem, iuxta illud, qui sedes super Cherubin. Exo. 24.
Quan-

¶Quandoque verò depingitur, sicut viderunt eum Moses, & Aaron: Nadab &
Abiu, scilicet supra montem, & sub pedibus eius quasi opus saphiricum, & quasi
Luc 21. cœlum serenũ. Et quoniã sicut ait Lucas,
tunc videbunt filium hominis venientem
in nube cum potestate magna & maiestate, ideo ei quandoque circumcirca pingun
tur Angeli, qui ei semper seruiunt & adsistunt, & depinguntur cum sex alis, secun-
Esa.6. dum Esa. Seraphin stabant iuxta illud, sex
alæ vni, & sex alæ alteri, & duabus uelabant faciem eius, duabus pedes, & duabus
8 volabant. ¶ † Depinguntur etiam Angeli
tanquã in ætate iuuenili florentes, nunquã
enim senescunt. ¶ Quandoque etiam circumpingitur archangelus Michael draco-
Apoc.12 nem suppeditans, iuxta illud Io. in Apoc.
Factum est prælium in cœlo, Michael cum
dracone pugnabat, quæ pugna est dissidium Angelorum, confirmatio bonorum,
& ruina malorum, aut in præsenti ecclesia
persecutio fidelium. Quandoque etiam cir
cumpinguntur 24. seniores, secundum vi-
Apoc. 4. sionem ipsius Io. in vestibus albis, & coronis aureis, per quos significantur veteris
& nouæ legis doctores, qui sunt 12. propter fidem Trinitatis, quam annunciant
per quatuor mundi climata, aut 24. propter opera, & obseruantiam euangelistarum. Si lampades adduntur, dona Spiritus-
sancti repræsentantur. Si mare vitreum, ba
9 ptismus innuitur. ¶ † Quandoq; etiam cir-
cumpinguntur quatuor animalia, secun-
Ezec. 1. dum visionẽ Ezechielis, & eiusdem Ioan.
Facies hominis & facies leonis à dextris,
& facies bouis à sinistris, & facies aquilæ
desuper ipsorum quatuor. Hi sunt qua-
Ioan. 9. tuor euangelistæ. Vnde pinguntur cum libris in pedibus, quia quæ verbis, & scriptura docuerunt, mente, & opere compleuerunt. Matthæus figuram sortitur humanam. Marcus figuram tenet leonis, hi ponuntur à dextris, quia Christi Natiuitas, &
resurrectio fuerunt omnium lætitia gene-
Psal.29. ralis. Vnde in Psal. Et ad matutinum lætitia. Lucas vero vitulus est, eo quòd à Zacharia sacerdote inchoauit, & Christi passionem & hostiam specialius pertractauit.
Vitulus enim est animal sacerdotum sacrificijs aptum. Comparatur etiam uitulo
propter duo cornua, quasi duo continens testamenta, & propter quatuor pedum vngulas, quasi quatuor euangelistarum sententias, Per hunc quoque figuratur Christus, qui fuit pro nobis vitulus imolatus,
ideoq; ponitur à sinistris, quia mors Christi fuit Apostolis tristis. De hoc & qualiter
beatus Marcus depingi debet, in 7. parte
sub tit. de euangelistis dicetur. Ioannes autem figuratur aquila, quoniam ad excelsa
peruolat, cum ait. In principio erat uerbũ. *Ioan.1.*
Hoc quoq; significat Christũ, cuius iuuen *Ps. 102.*
tus vt aquila renouatur, quia resurgens à
mortuis floret, & in cœlum ingreditur, hic
tamen non iuxta, sed super se depingitur,
quoniam ascensionẽ designat, & verbum
apud Deum pronunciauit. Sed cum quodli
bet ipsorum animalium haberet quatuor
facies, & quatuor alas, qualiter possent depingi, dicetur in 7. parte sub tit. de Euangelistis, vbi etiam latius de hoc agatur.
¶Quandoque † etiam circumpinguntur, 10
vel potius subpinguntur Apostoli, qui fuerunt testes eius verbo, & opere vsque ad ul
timum terræ. Et pinguntur criniti, quasi
Nazarei, id est sancti. Lex enim fuit Naza- *Nu.6.*
reorum, vt à tempore suæ separationis à
cõmuni vita hominum nouacula nõ transiret super caput eorum. Pinguntur etiam
quandoque sub forma duodecim ouium,
quia tanquã bidentes occisi sunt propter
Dominum, sed & duodecim tribus Israel,
quandoque sub forma duodecim ouium
pinguntur. Quandoque tamen plures, uel
pauciores oues circa sedem maiestatis pin
guntur, sed tunc aliud figurant, iuxta illud
Matt.20. in fine, Cum venerit filius homi- *Cap.25.*
nis in maiestate sua, tũc sedebit super sedẽ
maiestatis suæ, statuens oues à dextris, &
hedos à sinistris. Qualiter Bartholomeus,
& Andreas Apostoli depingi debent in 7.
parte sub eorum festis dicetur. † ¶ Et aduer 11
te, quia patriarchæ & prophetæ pinguntur
cum rotulis in manibus, quidã verò Apostoli cum libris, & quidam cum rotulis.
Nempe quia ante Christi aduentum fides
figuratiuè ostendebatur, & quoad multa
in se implicita erat. Ad quod ostẽdendum
patriarchæ, & prophetę pinguntur cum ro
tulis, per quas quasi quædam imperfecta
cognitio designatur, quia verò Apostoli à
Christo perfectè edocti sunt, ideo libris,
per quos designatur congruè perfecta co-

 gnitio,

gnitio, vti possunt. Sed quia quidam illorum, quod didicerũt ad doctrinã aliorum scriptis redigerunt. Ideo illi cõgruè tãquã doctores cum libris in manibus depingun tur, sicut Paulus, Euangelistæ, Petrus, Iacobus, & Iudas. Alij verò qui nihil stabile seu ab ecclesia approbatum scripserunt, non cum libris, sed cum rotulis in signnm suæ prædicationis pinguntur. Vnde Apostolus
Eph.4. ad Ephesios, & extra de hære. cum ex iniuncto. Dominus quosdam dedit Apostolos, quosdã Prophetas, alios Euangelistas, alios pastores, & doctores in opus mini-
12 sterij. ¶ † Sed & diuina maiestas depingitur quandoque cum libro clauso in mani-
Apoc. 4. bus, quia nemo inuentus est dignus aperi-
Ioan. 14 re illum, nisi Leo de tribu Iuda. & quandoque cum libro aperto, vt in illo quisque legat, quòd ipse est lux mundi, & via, veritas, ac vita, & liber vitæ. Quare autẽ. Paulus ad dextram, & Petrus ad sinistram Saluatoris depinguntur, dicetur in 7. parte sub
13 titulo de Euangelistis. † Ioã. vero Baptista quandoque depingitur vt eremita. Marty-
14 res cum † aculeis, vt Laurentius in craticula. Stephanus cum lapidibus, & quandoq; cum palmis, quæ victoria signant, iuxta il-
Psal.90. lud. Iustus vt palma florebit, vt sicut palma viret, sic eorum memoria seruetur. Hinc est, quòd qui de Hierosolomis veniunt palmam in manibus ferunt, in signum ꝙ illi regi militarunt, qui Hierosolymis cum palmis honorificè receptus est, & postmodum ibidem cum diabolo pugnans victor extitit, & cęli palatium cum angelis triumphans introiuit. vnde vers. Iusti vt palma florebũt, & sicut stellæ fulgebũt. ¶ Cõfesso-
15 res † pinguntur cum suis insignijs, vt episcopi mitrati, abbates capuciati, & quando que cum lilijs, quæ castitatem designant, doctores cum libris in manibus, virgines (secundum euãgelium) cum lampadibus.
16 † Paulus cum libro, & ense, cũ libro, quia doctor siue propter conuersionem suam, cum ense, quia miles. vnde versus, Mucro furor Pauli, liber est conuersio Sauli.
17 ¶ Generaliter † autẽ sanctorũ patrum imagines quandoque in parietibus ecclesiæ, quandoque in posteriori. altaris tabula, quandoq; in vestibus sacris & alij varijs in locis pinguntur, vt illorum actus, & sanctitatem iugiter non indiscreta, vel inutilia meditemur. Vnde in Exo. diuina voce præ- Cap. 18
cipitur, vt in Aaron pectore rationale iudicij vitijs ligantibus imprimatur, quatenus sacerdotale cor nequaquam fluxæ cogitationes possideant, sed ratio sola constringat, in quo etiam rationali vigilante secundum Greg. duodecim patriarchatũ nomina describi iubentur. ¶ Nempe † adscriptos 18
patres, semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Tunc autem sacerdos irreprehensibiliter graditur, cum exempla patrum præcedentium indesinenter intuetur, cum sanctorum vestigia sine cessatione considerat, & illicitas cogitationes deprimit, ne extra rationis limitem operis pedem teneat.
¶ † Considerandum quoque est, ꝙ Iesus 19
semper coronatus depingitur. quasi dicat. Egredimini filiæ Hierusalem, & videte regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua. Fuit enim Christus coronatus tripliciter. Primò à matre, corona misericordiæ in die conceptionis, quæ corona duplex est propter naturalia & gratuita, ideoq; & diadema vocatur, quod est duplex corona. Secundò à nouerca corona miseriæ, in die passionis. Tertiò, à patre corona gloriæ, in die resurrectionis vnde, Gloria, & honore coronasti eum domine. Demum coronabitur à familia corona potentiæ, in die vltimæ reuelationis. Veniet enim cum senatoribus terræ, iudicans orbem terræ in æquitate. Sic & omnes sancti pinguntur coronati, quasi dicat. Filiæ Hierusalem venite, & videte martyres cum coronis aureis, quibus coronauit eos Dominus & in libro sapientiæ: Iusti accipient re- Sap 5.
gnum decoris, & diadema speciei de manu Domini. † Corona autem huiusmodi de- 20
pingitur in forma scuti rotundi, quia sancti Dei protectione diuina fruuntur. Vnde cantãt gratulabundi. Domine vt scuto bonæ voluntatis coronasti nos. Veruntamen Christi corona per Crucis figuram à sanctorum coronis distinguitur, quia per Crucis vexillum sibi carnis glorificationẽ, & nobis meruit à captiuitate liberationem, & vitæ fruitionem. Cum vero aliquis prælatus aut sanctus viuens pingitur, non in formam scuti rotundi, sed quadrati, corona ipsa depingitur, vt quatuor cardinalibus virtutibus vigere mõstretur, prout ĩ legenda

21 genda beati Greg. habetur. Rursus † quandoque in ecclesijs paradisus depingitur, vt aspicientes ad delectationem præmiorum alliciat, & quandoque infernus, vt eos formidine pœnarum à vitijs deterreat, quandoque flores, & arbores cum fructibus ad repræsentandum fructus bonorum operum ex virtutum radicibus prodeuntium.
22 ¶ † Picturarum autem varietas, virtutum
1. Cor. 12 varietatem designat. Alij enim datur per spiritum sermo sapientiæ, alij scientiæ &c. virtutes verò in mulieris specie depinguntur, quia mulcent & nutriunt. Rursus, per cœlaturas quæ & laquearia nominantur, quæ sunt ad decorem domus, simpliciores Christi famuli intelliguntur, qui ecclesiã non doctrina, sed solis virtutibus ornant. Cæterum sculpturæ prominentes de parietibus, egredientes esse videntur, quia cum virtutes fidelibus in tantam consuetudinem deueniunt, vt eis naturaliter insitæ videantur, multifarijs earum operationibus exercentur. Synagoga verò qualiter depingitur, dicetur in quarta parte sub titu. de reuerentia. Qualiter pallium Romanorum Pontificum pingatur, in tertia parte sub titu. de pallio, dicetur. Annus verò & duodecim signa & menses qualiter depingantur, dicetur in princip. octauæ partis, vbi & de mense agitur. Sed & diuersæ hystoriæ tam noui, quàm veteris testamenti pro voluntate pictorum depinguntur, nam pictoribus atque poetis quælibet audiendi semper fuit æqua potestas.
23 Porrò † ornamenta ecclesię in tribus consistunt, idest in ornatu ecclesiæ, chori, & altaris. Ornatus ecclesiæ consistit in cortinis, & auleis, & paleis sericis, & purpureis, & similibus. Ornatus chori in dorsalibus, tapetis substratorijs, &, bancalibus. Dorsalia sunt panni in choro pendentes à dorso clericorum. Substratoria, quæ pedibus substernuntur. Tapeta etiam sunt panni, qui pedibus substernuntur, quasi stratio pedum, & præcipuè pedibus episcoporum, qui mundana pedibus calcare debent. Bancalia sunt panni, qui super sedes vel bancas in choro ponuntur. Altaris
24 † verò ornatus consistit in capsis, in palleis, in phylaterijs, in candelabris, in crucibus in aurifrisio, in vexillis, in codicibus, in
25 velaminibus, & in cortinis. Et † not. quòd capsa, in qua hostiæ consecratæ seruantur, significat corpus virginis gloriosæ, de qua dicitur in Psalm., Surge Domine in requiem &c. quæ quandoque est de ligno, quandoque de ebore candido, quãdoque de argento, quandoq; de auro, & quandoque de crystallo, & secũdum varias suas proprietates varias ipsius corporis Christi exprimit dignitates. Rursus capsa ipsa continẽs hostias consecratas, siue non cõsecratas, memoriam designat humanam, debet nanque homo iugiter recordari acceptorum beneficiorum Dei tam temporalium, quæ per hostias non consecratas, Exo. 16.
quàm spiritualium, quæ per consecra. designãtur. Quod figuratum est in vna, in qua Deus iussit manna reponi, quod licet temporale esset, præfigurabat tamen istud nostrum sacrificium spirituale, præcipiens vt esset in memoriale sempiternum in futuras generationes, sicut legitur in Exo. Ca- Cant. 16
psæ autẽ positę super altare, quod est Chri- Es. 45.
stus, sunt Apostoli, & martyres, pallæ & vestes sunt confessores, & virgines, vel omnes sancti, de quibus ait Dominus ad prophetam. His sicut vestimento vestieris, & de hoc dictum est in titu. præceden. Aliud autem est phylacteriam, aliud phylatteria.
† Phylaterium est chartula, in qua decem 26
precepta legis describũtur, huiusmodi chartulam solebant Pharisæi ante se in signum Mat. 23
religionis portare. vnde in Euangelio. Dilatant phylatteria sua &c. & sic sumitur 26. quæstio. 5. non oportet & dicitur phylatterium à φυλάττειν, quod est custodire, & θώραξ, quod est lex. Phylatteria vero est vasculum de argento, vel auro, vel chrystallo, vel ebore & huiusmodi, in quo sanctorum cineres, vel reliquiæ reconduntur. Cum enim Elindius fideles cinericios vocaret, pro eo quod cineres ipsos seruabant; contra eius decisionem statutum fuit in ecclesia, vt honorificè, & in prætiosis vasculis seruarentur, quod nomen est comprehensum à φυλάττειν quod est seruare, & τέρον, quod est extremitas, quia ibi aliquid de extremitate corporis sanctorum, puta Deus vel digitus, vel aliquid tale seruatur. Super altare etiam in quibusdam ecclesijs collocatur tabernaculum, de quo sub tit. de altari dictum est. † In cornibus al- 27
taris duo sunt candelabra, constituta, ad

significandum gaudium duorum populo-
rum de Christi Natiuitate lætantium, quæ
candelabra mediante Cruce facultas ferũt
accensas, angelus enim inquit pastoribus,
Luc. 2. Annuntio vobis gaudium magnum, quod
erit omni populo, quia natus est uobis ho-
die saluator mundi. Hic est verus Isaac, qui
Gen. 18. risus interpretatur. Lumen.enim candela-
Es. 49. bri fides est populi. nam ad Iudaicum popu
lũ inquit propheta, Surge, illuminare Hie-
rusalem, quia venit lumen tuum, & gloria
domini super te orta est. Ad populum vero
Eph. 5. gentilem dicit Apostolus. Eratis aliquãdo
Nu. 24. tenebræ, nunc autem lux in domino. Nam
Mat. 2. & in ortu Christi noua stella Magis appa-
ruit, secundum vaticinium Balaã Orietur,
inquit, stella ex Iacob, & cõsurget virga ex
Israel. De hoc etiam dictum est in tit. de al
28 tari. ¶ † Emunctoria siue forcipes ad emun-
gendum lychnũ, sunt verba diuina quibus
literas legis amputamus, & lucentem spiri-
tum reuelamus, iuxta illud. Vetustissima ve
Luc. 26. terum comedetis, & nouis superuenienti-
bus vetera abijcietis. Vasa, in quibus emun
cti lychni extinguuntur, sunt corda fide-
lium, quæ obseruantiam legalem ad lite-
29 ram admittunt. † Rursus forcipes, quorum
gemino dente componitur ignis, sunt præ-
dicatores, qui nos consonis vtriusque testa
menti paginis instruunt, & moribus com-
30 ponentes ad charitatem accendũt. ¶ † Scu-
ta verò, idest vasa æqualis amplitudinis in
fundo, & in ore ad calefaciendum facta,
sunt illi doctores, qui thesaurum cordis nõ
celant, sed ex eo proferunt noua, & vetera.
Math. 5. Lucernam quoque non ponunt sub mo-
dio, sed super candelabrum, vt hi, qui sunt
in domo domini lumen & calorẽ accipiant
31 super se. ¶ Crux † quoque super altare po-
nenda est, & eã inde tollit baiulus Crucis,
in quo recolitur, quia Crucem de Christi
humeris sublatam tulit Simõ cyrenæus. In
ter duo cãdelabra Crux in altari media col
Eph. 2. locatur, quoniam inter duos populos Chri
1. Pet. 2. stus in ecclesia mediator existit. Ipse enim
Es. 28. est lapis angularis, qui fecit vtraque vnum,
ad quẽ pastores à Iudæa, & Magi ab Orien
te venerunt. De hoc aliter dicetur in proe-
mio 4. partis. sub titu. de ac. sac. ad alta.
32 ¶ Rursus † altaris aurifrisio ornatur, iuxta
illud Exod. 25. & 28. cap. Construens mihi
altare, faciesque illi coronam per gyrũ, seu
circuitum alta. quatuor digitis. Nempe al-
tare quandoque significat cor hominis, in
quo sacrificium veræ fidei per contentio-
nem offerri debet, tunc aurifrisium con-
ceptum bonæ operationis significat, quo
fronte nostram ornare debemus, vt cæ-
teris luceamus. Quandoque altare signifi-
cat Christum, & tunc per aurifrisium con
gruè ornamentum charitatis designatur.
Sicut enim aurum preæminet omnibus
metallis, sic & charitas cæteris virtutibus.
96. distinctio. duo. vnde Apostolus ad Co-
rinth. primo. Maior horum est charitas. *1. Cor. 9*
Florentem enim nostrãm sic aurifrisio cha
ritatis debemus ornare, vt parati simus pro
Christo animas ponere. Vexilla etiam su-
per altare eriguntur, vt triumphus Christi
iugiter in ecclesia memoretur, per quem &
nos de inimico triumphare speramus.
¶ † Codex etiam euangelicus super illud a- 33
daptatur, eo quòd euangelicum ab ipso, sci
licet Christo sit editum, & ipse perhibeat
testimoniũ, qui quare exterius ornetur, di-
cetur in 3. parte sub tit. de lega. indu. ¶ Deni
que vasa, & vtensilia in domo domini à Mo
se, & Salo. originem habuerunt, quæ in ve-
teri testamento plura & diuersa fuerunt,
prout in Exo. legitur diuersa habentia si-
gnificata, de quibus hic breuitatis causa
non agimus. ¶ † Sanè omnia quæ ad orna- 34
tum pertinent tempore quadragesimæ, re-
moueri vel contegi debent, quod fit se-
cundum aliquos in dominica de passione,
quia ex tunc diuinitas fuit abscon̄sa & ve-
lata in Christo, dimisit enim se capi & fla-
gellari, vt homo tanquam non habens in
se virtutem diuinitatis, vnde in euangelio *Ioan. 8.*
huius diei dicitur, Iesus autem abscondit
se, & exiuit de templo, tunc ergo coope-
riuntur Cruces, idest virtus suæ diuinita-
tis. Alij hoc faciunt à prima dominica
quadragesimæ, quia ex tunc ecclesia inci-
pit de eius passione agere. vnde eo tempo-
re Crux per ecclesiam non nisi cooperta
portari debet, & secundum morẽ quorun-
dam locorum duo tantũ velamina, seu cor-
tinæ, tunc retinentur, quorum vnum poni-
tur per circuitum chori, aliud suspenditur
inter altare, & chorum, ne appareant, quæ
sunt intra sancta sanctorum, quòd sanctua-
riũ & Crux tunc velantur, significat literã
legis. idest eius carnalem obseruantiam,
siue

siue quòd in veteri testamento ante Chri-
sti passionem intelligentia sacrarum scri-
pturarum velata, operta, & obscura erat.
Luc. 8. Et qui tempore illo fuerũt, velamen, idest,
obscuram scientiã ante oculos habuerunt,
significat etiam rumpheam illam, quæ fuit
ante ianuam paradisi, & quoniam huiusmo
di carnalis obseruãtia, & obscuritas, & rum
phea in Christi passione sublata sunt, ideo
cortinæ, vel velamina huiusmodi in para-
sceue remouentur. Sed & quia in veteri te-
stamento fuerunt animalia ruminantia, &
gulas scindentia, vt boues arãtes, idest, scri
pturarum mysteria discernentes, & spiri-
tualiter intelligentes, ideo in quadragesi-
ma post velum ingrediũtur sacerdotes pau
ci, quibus datum est nosse mysterium regni
35 Dei. ¶ † Circa hoc autem notandum est,
quòd triplex genus veli suspenditur in ec-
clesia, videlicet. Quod sacra operit, quod sa
crarium à clero diuidit, & quod clerum à
populo secernit. ¶ Primum est nota nostræ
legis. ¶ Secundum nota nostræ dignitatis,
quia indigni sumus, imò impotentes cele-
stia intueri. ¶ Tertium est coerctio no-
stræ voluptatis carnalis. ¶ Primum, videli-
cet cortinæ quæ ab vtroque altaris latere
extenduntur sacerdote secretum intrante,
prout in 4. parte sub titu. de secreta, dice-
tur, significatum est in hoc, quòd sicut le-
gitur Exod. 34. Moses posuit velamen su-
per faciem suam, quia filij Israel clarita-
tem vultus eius sustinere non poterant, &
sicut dicit Apostolus, hoc velamen ad-
huc hodie est super corda Iudæorum.
2. Cor. 3. ¶ Secundum, videlicet cortina quæ in qua-
dragesima in officio Missæ ante altare ex-
tenditur, significatum est in hoc, quòd ve-
lum infra tabernaculum erat suspensum,
quod diuidebat sancta sanctorum à san-
ctis, vt dicetur in proœmio quartæ par-
tis, per quod arca populo velabatur, &
erat miro opere contextum, & pulchra va-
rietate distinctum, quod in passione Domi
ni scissum est, & illius exemplo hodie cor-
tinę varia pulchritudine texuntur. De prę-
misso velo, & quales debent esse cortinę,
habetur Exod. 26. & 36. ca. ¶ Tertium inde
tunc habuit originem, quia in primitiua
ecclesia peribolus, idest paries, qui circuit
Mat. 27. chorum, non eleuabatur, nisi vsque ad ap-
podiationem, quod adhuc in quibusdam
ecclesijs obseruatur, quod ideo fiebat, vt
populus videns clerum psallentem inde bo
num sumeret exemplũ. Veruntamen hoc
tempore quasi communiter suspenditur,
siue interponitur velum, aut murus inter
clerum & populum, ne mutuo se conspi-
cere possint, quasi ipso facto dicatur, Auer
te oculos tuos, ne videant vanitatem &c.
In parasceue verò omne tollitur velum, 36
quia in passione Domini velum templi
scissum est, & per eam reuelata est nobis
regis spiritualis intelligentia, quę antea
latebat, vt præmissum est, & aperta est Re
gni cęlestis ianua, & est data nobis for-
titudo, vt vinci, nisi velimus, à carnali Ps. 118.
concupiscentia nequeamus. Veruntamen Mat. 27.
velum, quod diuidit sanctuarium à cle-
ro, retrahitur, vel eleuatur in vespera cu-
iuslibet Sabbati quadragesimæ, quando
officium diei Dominicæ inchoatur, vt cle-
rus possit in sanctuarium intueri, quia do-
minicam recolit resurrectionem. † Hoc
etiam ideo fit in sex diebus dominicis, quia 37
nulla fuit ætas, in qua non fuerit gaudium
æternum. Gaudium quidem figuratum,
quod cęlo velatur, quod per velum illud
significatur, inde est, quod diebus domi-
nicis non ieiunamus, & hoc propter glo-
riam dominicæ resurrectionis. Nam pri-
ma dominica significat gaudium, quod ha-
buerunt primi parentes in paradiso ante
peccatũ. Secunda dominica figurat gaudiũ,
quod pauci habuerunt in arca Noe, alijs
omnibus diluuio submersis. Tertia, quod
habuerunt filij Israel, alijs sub Ioseph fa-
me afflictis. Quarta, quod habuerunt sub
Salomone in pariete viuẽtes. Quinta, quod
habuerunt redeuntes de captiuitate Baby-
lonis. Sexta, quod discipuli habuerunt à re
surrectione vsque ad ascensionem, quando
cum eis præsentialiter fuit sponsus. In festi
uitatibus etiam nouem lectionum qua-
dragesimæ velum ipsum eleuatur, vel re- 38
trahitur. Sed hoc non habetur de prima-
ria institutione ecclesiæ, quia tunc nullum
festum celebratur in quadragesima solen-
niter. Sed si aliquod festum occurrebat,
quacunque die occurreret, in sabbato, &
in dominica, de eo commemoratio fiebat,
prout in canone Martini Papę habetur 23.
quæst. 3. non oportet ei 1. & ca. non licet, &
in Bucardo lib. 13. & hoc totum propter

temporis illius tristitiam. Postea vsus in contrariam obtinuit, vt videlicet festum 9. lectionum in suo die solenniter celebretur, & nihilominus ieiunetur. ¶ † Rursus cortinæ in festiuitatibus extenduntur in ecclesijs propter ornatum, vt per visibiles ornatus ad inuisibiles moueamur, quę sunt quandoque varijs coloribus coloratæ, vt præmissum est, vt ex diuersitate colorum ipsorum notetur, quòd homo, qui est Dei templum, ornatus esse debet varietate, sed diuersitate virtutum. Cortina alba signat vitæ munditiam, rubea charitatem, viridis contemplationem, nigra carnis mortificationem, liuida tribulationem. Adhuc sub per cortinas candidas suspenduntur quandoque panni varij coloris ad notandum, quòd cor nostrum purgatum esse debet à vitijs, & in eo debent esse cortinæ virtutum, & varietates bonorum operum.

39 (margin)

40 ¶ † Porrò in festo Natiuitatis Domini quędam ecclesiæ nullos suspendunt pannos, quædam viles, & quædam bonos. Quæ nullos suspendunt, nostrum figurant ruborem. Etsi enim maximum sit nobis gaudium de nato Saluatore, non tamen esse debemus sine rubore pro eo, quòd tantum fuit nostrum peccatū, quòd Dei filius seipsum propter nos exinaniuit formam serui accipiens, & proptereà etiam in ipsius obitu non cum lætitia solennizamus, sed acerrimum ieiunium facimus, cum tamen in aliorum sanctorum obitu læti solennizemus, & aliquantulum lautius in cibo, & potu nobis indulgeamus, prout in 6. parte sub parasceue dicetur. Rubor quippe nobis est, quòd Dominus mortuus est propter peccata nostra, sancti verò nō propter peccata nostra, sed propter Christū passi sunt. Qui viles suspēdunt, figurant, quòd Dominus seruilem induit formam, & quòd vilibus pannis eo die inuolutus fuit. Qui bonos gaudium de Rege nato habitum attendunt, quales esse debeamus in receptione tanti hospitis ostendunt. *Phil. 2.*

41 ¶ † In quibusdam ecclesijs altare in paschate pretiosis ornatur pallijs, & superponūtur velamina triū colorum rubeum, subalbum, & nigrū quæ tria tempora designant. Prima lectione, & responsorio finitis remouetur velamen nigrum, quod tempus ante legem significat. Secunda lectione, & responsorio finitis, remouetur subalbum, quod tempus sub lege designat. Tertia finita, remouetur rubeum, quod tempus gratiæ significat, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, & ad æternam gloriam nobis aditus patet. De pannis verò & vestimentis altaris in tractatu de altari, dictum est.

¶ † In præcipuis festiuitatibus thesauri ecclesiæ in publicum educūtur propter tria. Primò, propter considerationem cautelæ, vt videlicet appareat, quòd cautus fuerit in seruando, qui illum seruare tenetur. Secundò, propter solennitatis venerationem. Tertiò, propter oblationis memoriam, videlicet in memoriam illorum, qui prius ea ecclesiæ obtulerunt; quòd autem ecclesia intus, & non extra festiuè ornatur, mysterialiter innuit, quòd omnis gloria eius ab intus est, extra de sac. vnd. licet enim exterius despicabilis sit in anima tamen quæ sedes Dei est, radiat, iuxta illud. Nigra sum, sed formosa &c. & Dominus per prophetā, Etenim hæreditas in præclara est mi. propheta etiam considerans hoc ait, Domine dilexi decorem domus tuæ, quam spiritualiter fides, spes, & charitas exornant. Ecclesia quoque materialis, & etiam spiritualis mundari debet, de quo in 7. parte sub tit. de Pascha. & de 5. feria cœnæ dicetur. In nonnullis ecclesijs duo oua struthionum, & huiusmodi, quæ admirationem inducunt, & quæ raro videntur, consueuerunt suspendi, vt per hoc populus ad ecclesiam trahatur, & magis afficiatur. 42 *Cant. 1.* *Luc. 22.*

43 ¶ Rursus aiunt quidam, quod structio tanquam auis obliuiosa, derelinquit in sabulo oua sua, demum quædam stella visa recordatur, & redit ad illa aspectu suo fouens, ea oua ergo in ecclesijs suspenduntur ad notandum, quòd si homo propter peccatum à Deo derelictus sit, tandem diuino lumine illustratus, recordatus delictorum suorum pœnituerit, & ad ipsum redierit, per aspectum luminis illius fouetur per quem etiam modo dicitur in Luc. quod respexit Dominus Petrum, postquā negauit Christum 50. distinctio. fidelior. suspenduntur etiam, vt in illis vnusquisque contempletur, quòd homo facile Deum obliuiscitur, nisi per stellam, idest, spiritus sancti gratiam influentem illustratus ad eum redire per bona opera recordetur. *Psal. 25.*

† Sanè

44 † Sanè in primitiua ecclesia sacrificium fie-
bat in vasis ligneis, & vestibus communibus,
tunc enim erãt lignei calices, & aurei sacer
dotes, nũc verò econtra est. Sed Seuerinus
Papa instituit, quòd in vitreis fieret; quia
verò illa fragilia erant, ideo Vrbanus Pa-
pa, & etiam concilium Remen. de consec.
dist. 1. vt calix & de celebr. miss. cap. fin. sta-
tuit, quòd in argenteis, vel aureis vasis sa-
crificetur, vel propter paupertatem in stan
neis, qui non æruginantur, non tamen in
ligneis, vel ex auricalco. Non ergò debet
esse de vitro propter periculum effusionis,
nõ de ligno, quia cum sit porosum & spon-
giosum corpus sanguinem absorberet, non
de ære vel auricalco, quoniam ob vini virtu
tem ærugitum vel vomitum prouocaret.
45 ¶ † Et nota, quòd calicis nomen à veteri &
no. testamento originem traxit. Hier. 12.
Calix aureus Babylon inebrians omnem
terram. & Dauid, Calix in domo Domini
vini meri plenus musto. & alibi, Calicem
salutaris accipiã, & nomen Domini inuoca
bo. Item in Euangelio, Potestis bibere cali
cem illum, quem ego bibiturus sum. Item
accipiens calicem gratias egit. Calix autẽ
aureus significat thesauros sapiẽtiæ in Chri
sto absconditos, argenteus, munditia cul-
pæ, stanneus innuit similitudinem culpę &
pœnæ. Stannum enim est medium inter
argentum, & plumbum, & caro Christi li-
cet non fuerit plumbum, idest peccatrix,
fuit tamen carni similis peccatrici, & licet
non fuerit argentum, idest, passionis pro-
pter suã culpam, fuit tamen passibilis pro-
pter nostram culpam; quia languores no-
stros ipse tulit, & do. no. ipse por. De cali-
ce & patena dicetur sub tit. de consecr. &
46 vnctionibus. † Nempe si quis tenui reli-
gione tentus dicat, quòd Dominus præce-
pit Mosi, vt cuncta vasa tabernaculi in om-
nes vsus, & cæremonias ex ære faceret, vt
legitur Exo. 27. & 28. ca. Quodque huius-
modi pretiosa vasa & ornamenta poterant
venundari, & dari pauperibus similis est Iu
dæ, & mulieri vnguentariç contrarius, hoc
enim agimus, non quòd Deo minus vi-
lia ornamenta delectent, quàm aurea, sed
quia cum homines id quod diligunt Deo
libenter offerunt, per diuinam latriam
suam, vincunt auaritiam. Præterea hæc di
uinæ pietatis officia mortalia sunt, & fu-
turæ gloriæ significatiua. Vnde etiam in ve
teri lege ex auro & iacintho purpura coc-
co distincto & bysso retorta, & alijs prætio
sis superhumerale fieri precipitur, vt quàn
ta sacerdos virtutum diuersitate claresce-
re debeat, demonstretur, & altare & propi
tiatorium ac candelabrum, & alia vasa, &
ornamenta altaris ex auro fieri, & argen-
to. Exod. 25. & 36. & 38. capit. tabernacu-
lum quoque ex diuersis prætiosis fieri præ-
ceptum est, prout dictum est sub titu. de ec
clesia. Legalis enim Pontifex alijs diuersis
prætiosis vtebatur ornamentis, prout di-
cetur in tertia parte sub titu. de legalibus
indumentis. De hoc etiam sub titu. de ec-
clesiæ dedicatione, prope principium di-
cetur. † Forrò prohibitum est in Concilio 47
Aurelia. ead. distin. ad nuptiarum. ne diui-
na mysteria præstentur ad nuptiarum or-
natum, ne improborum tactu, vel pompa
secularis luxuriæ polluatur, quo nimirum
ostenditur, quòd ex veste cuiuscunq; per-
sonæ fieri non debet casula, vel aliquis
alius sacris mysterijs deputandus ornatus.
† Stephanus quoque Papa statuit ead. di- 48
stin. vestimenta. ne vestimentis ecclesiæ in
alijs vsibus quis fruatur, quodque nisi à sa-
cratis hominibus tangatur, ne vltio, quæ
Balthasar regem Babyloniæ percussit, su-
per hoc transgredientes veniat † Clemens 49
etiam Papa statuit ea. distin. nemo, ne mor
tui sepeliantur, vel inuoluantur, seu ope-
riantur, vel etiam feretrum cum palla,
idest, pannis altaris, aut cum mappa, qua
calix inuoluitur, seu cum qua sacerdos ma
nus post consecrationem tergit. ¶ Quando
† verò pallæ, idest, corporalia, & vela, idest 50
ornamenta altaris seu cortinæ super al-
tare pendentes sordidatæ fuerint diaconi
cum ministris humilibus illa lauent intra
sacrarium, & non extra. Pro velix autem
lauandis, quæ ad cultum altaris pertinent,
noua peluis habeatur. Pallæ verò, idest
corporalia in alia pelui lauentur. Vela quo
que ianuarum, idest, cortinę, quæ extendũ
tur in ecclesijs in festis, & quadragesima in
alia pelui lauentur. Hinc est, quòd statutũ
est in Concilio Ilerd. de consecra. distin. 4
omnis. quod ad corporale lauandum, & ad
pallas altaris propria habeantur vasa fo-
ris, in quibus nihil aliud lauetur. Sed secũ-
dùm eũdem Clementem ea. distin. altaria,

si altaris

si altaris palla, idest, vestimenta altaris vel cathedræ, in qua sedet sacerdos sacris vestibus indutus, vel candelabrum, vel velum, idest, pannus vel cortina super altare pendens fuerint vetustate consumpta, crementur, & cineres, vel in baptisterio, vel in pariete, aut in fossis pauimentorum, vbi non sit transitus, iactentur. Et not. quòd ecclesiastica ornamenta benedicuntur, vt dicetur sub titu. de consecrationibus, & vnctionibus.

SVMMA.

1 *Campanę quid, & vbi inuenta primùm.*
2 *Cāpana ad quid pulsetur, & benedicatur.*
3 *Tubarū usus olim fuit loco campanarum.*
4 *Campana prædicatores signant.*
5 *Metalli duritia quid notet.*
6 *Prælatus iners & expers scientiæ est quasi campana sine plectro.*
7 *Lignum, in quo pendente campana, quid notet.*
8 *Funis à campana pendens, quid significet.*
9 *Cāpanæ ad diuina officia quoties interdiu pulsentur. Et quoties noctu, nu. 10.*
11 *Tintinabulorum genera sex, quibus utitur ecclesia.*
12 *Cāpanis quot dieb. quadragesima sit otiū.*
13 *Campanæ cur pulsentur quoquam moriente. Et quare in supplicationibus. nu. 14.*
15 *Campanæ cur pulsentur excitata tēpestate.*

De Campanis. Cap. 4.

1 CAMPANAE sūt † vasa ænea, in Nola ciuitate Cāpaniæ primò inuenta, maiora itaq; vasa Campanæ à Cāpania regione: minora verò Nolę, à Nola ciuitate dicuntur. Pul-
2 satur † aūt & benedicitur cāpana, vt ꝑ illius tactum & sonitum fideles inuicem inuitentur ad præmium, & crescat in eis deuotio fidei fruges, mentes, & corpora credentiū seruētur, procul pellantur hostiles exercitus, & oēs insidiæ inimici, fragor grādinū, procella turbinū, impetus tempestatum & fulgurū temperentur, infestaq; tonitrua, & ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarū, & aereæ potestates prosternantur, & vt hoc audientes confugiant ad sanctæ matris Ecclesiæ gremium, ante sanctæ Crucis vexillum, cui flectitur omne genu &c. sicut hæc singula in benedictionibus cāpanæ habētur. Sciendum † autem est, quòd 3
campanæ, quarum sonoritate conuenit populus ad ecclesiam ad audiendum, & clerus ad annuntiandum manè misericordiam Domini, & virtutem eius per noctem, extra de homic. Io. 1. dist. ius militare. significant tuba argenteas, quibus in veteri lege populus ad sacrificandum accersebatur, de quibus dicitur in 6. par. sub Pentecost. quēadmodum enim vigiles in castris tubis, sic & ecclesiarum ministri campanarum sonitu se excitant, vt contra insidiantem diabolum pernoctent. signa igitur nostra ænea sonoriora sunt tubis veteris legis, quia tūc notus erat Deus in Iudæa tantum: nunc verò in omni terra. Sunt etiam durabiliora, significant enim prædicationem noui testamenti fore amplius duraturam tubis, & sacrificijs veteris legis: quia usque ad mundi finem. Siquidem † campanæ prædicatores significāt, qui fideles ad similitudinem 4
campanæ ad fidem vocare debent, quòd significatum est in eo quod dominus præcepit Mosi, vt faceret vestem summo Pontifici habentem 72. tintinabula, quæ sonarent, cum Pontifex in sancta sanctorū ingrederetur 43. dist. sit rector. Ipsum ergo vas os prædicatoris designat, iuxta illud Apostoli. Factus sum velut æs sonans, sine cymbalum tinniens. Duritia † metalli 5
fortitudinem designat in mente prædicatoris: vnde dominus. Dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum: Plectrum seu ferrum quod interius ex vtraque parte feriens sonum reddit doctoris linguam, quæ scientiæ ornatu, & quæ vtrunque testamentum resonare facit, figurat. † Præ- 6
latus ergo absque scientia prædicationis erit quasi campana sine plectro: iuxta illud Greg. Sacerdos si prędicationis est inscius, quam clamoris vocem daturus est, preco mutus, est etiam quasi canis mutus, latrare non valens. Ipsa verò percussio denotat, quòd prædicator primum debet per correctionem in se, vt vitia ferire, & postmodum ad aliena exprobanda accedere, ne contra doctrinam Apoc. alijs

præ-

prædicans,ipse reprobus inueniatur.3.q.7. quod testatur Psal. peccatori autem dixit Deus,quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum? Sanè nanque actionis exemplo,plerunque accendit,quos eruditione sermonis mouere nequit.3.q.1.§.quod vero. Vinculũ vero qua plectrum vasi coniungitur seu ligatur est moderatio,qua lingua tẽperatur,qui ad tractum cordis,idest,authoritate scripturę linguam mouet prædicatoris. ¶Lignum
7 |in quo campana pendet, lignum dominicæ crucis significat, quòd ideo quandoque à superioribus continet, quia Crux ab antiquis patribus nuntiatur. Instrumento quibus ipsum lignum allegatum, seu affixum est,oracula sunt prophetarum, Ligatura verò ferrea,quam campana ligno coniungitur, charitatem denotat, per quam ꝓdicator indissolubiliter cruci affixus gloriatur dicens, Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini no. Canilla ligno affixa qua mediante campana pulsatur, rectam prædicatoris mẽtem significat, qua diuinis mã datis inhærens illa fidelium auribus per fre
8 quentem pulsationem inculcat.† Funis autem ab illa pendens, qua campana pulsatur,est humilitas,seu uita prædicatoris, funis etiam ipse vitæ nostrę mensuram ostendit. Ad hæc,cum funis initium habeat à ligno,in quo campana pẽdet,per quod crux dominica intelligitur,rectè sacram scripturam à ligno sanctæ crucis descendentem, designat, sicut etiam funis ex tribus est funiculis, ita & scriptura ex Trinitate consistit,scilicet ex historia,ex allegoria, & ex moralitate. funis ergo descendens à ligno in manu sacerdotis est scriptura à mysterio Crucis descendẽs in ore prædicatoris. Rursus ideo funis, vsque ad manus quibus continetur,extenditur, quia scriptura vsq; ad opera transire debet.Funis quoque eleuatio, & depressio in pulsando, denotat, quod sacra scriptura aliquando loquitur de altis, aliquando de inferioribus, seu quòd prædicator aliquando propter aliquos alta dicit. 8. quæstio. 1. oportet. 44. dist.§. fi.quandoque propter alios cõdescẽdendit,iuxta illud Apostoli, siue extendimus propter Deũ,siue cõdescendimus propter vos.Ad hæc sacerdos deorsum funem trahit, dum ad actiuam vitam à contemplatione descendit, ipse verò sursum trahitur, dum scriptura docente in contemplatione erigitur, Deorsum etiam trahit, dum scripturam ad litteram,quæ occidit,intelligit. sursum trahitur,dum spiritualiter eam exponit Rursus secũdum Greg. deorsum trahitur, & sursum trahitur dum in ea se metitur, quantum videlicet in imis iaceat, & quantum ad bona facienda proficiat. Sed & quando ex tractu funis, campana resonat, populus ad expositionem sacræ scripturæ adunatur, prædicatur, auditur, & populus in vnitate fidei, & charitatis vnitur. Sacerdos itaque quum se recognoscit prædicationis debitorem, non se subtrahat à mouendis signis, quoniam & filij Aaron clangebant tubis. Funem ergo mouet,qui fratres aut populum ex officio cõuocat. Anulus in fune chordæ per quem in plerisque locis chorda trahitur,est corona præmij,seu perseuerantia in finem, uel est ipsa diuina scriptura. Porrò Sauinianus Papa statuit,vt horæ diei per ecclesias pulsentur. ¶Et nota, quòd ad diuina officia 9
per duodecim diei horas campanæ communiter duodecies pulsentur, uidelicet in prima hora semel,& in vltima similiter semel,quia ab vno Deo omnia, & idem vnus erit, omnia in omnibus. In tertia pulsatur ter pro secunda, tertia, quarta horis, quæ sub illis cantantur. Similiter & 6. ter pro tribus, videlicet pro 5. 6. 7. horis. Similiter in 9. ter pro tribus. Ad vesperas verò, quæ est 9. hora, non solum semel,sed multipliciter, quia in tempore gratiæ multiplicata est prædicatio Apostolorum. Item in nocte ad matutinum sæpæ, quia sæpe exclamandum est, Exurge, qui dormis, & exurge à mortuis?
¶† Communiter tamen ter pulsatur in 10
nocturnis. Primò,cum squilla, quæ significat Paulum acute prædicantem. Secunda pulsatio significat Barnabam sibi associatum. Tertia innuit, quòd Iudæis repellentibus verbum Dei Apostoli, conuerterunt se ad Gentes, quas in fide Trinitatis quatuor Euangeliorum, imbuerunt disciplinis. Vnde & quidam quater pulsant. ¶†Et no. sex esse genera tintina- 11
bulorum, quibus in ecclesia pulsatur, scilicet squilla, cymbalum, nola, nolula, seu dupla campana, & signum squilla pulsatur

in

in triclinio, idest in refectorio, Cymbalū
in claustro. Nola in choro. Nolula seu du-
pla cāpana, in horologio. Campana in cam
panili. Signum in turri. Quodlibet tamen
horum potest generaliter tintinabulum
nuncupari. Varijs ergo designantur voca-
bulis, quia prædicatores per illa designati
12 ad multa necessarij sunt.† Sanè in tota Se-
ptuagesima, sub qua Quadragesima conti-
netur, in diebus profestis non debet com-
pulsari, nec depulsari, sed simpulsari, idest
simpliciter pulsari ad horas dici, vel ma-
tutinas. In ecclesijs tamen bene ordinatis
bis pulsatur ad primam, primò ad inuocan
dum, secūdò ad inchoandum, in tertia ter,
secundùm numerum horarum quę sub il-
lo pulsātur, vt præmissum est, vna ad inuo-
candum, alia ad congregandum, tertia ad
inchoandum. Similiter fit in 6. & 9. &
eędem campanę, & eodem ordine pulsan-
tur ad matutinas simpliciter. Ad missam
verò & ad vesperas duabus duntaxat cam-
panis pulsatur. In minoribus vero eccle-
siis simpliciter tantum pulsandum est, iux-
ta præmissa. & hoc in ferijs. In dominicis
verò, & in solennibus diebus, prout in alijs
temporibus compulsatur. Quia enim præ-
dicatores, qui per campanas figurantur, tē
pore gratiæ celebrius abundant, & opportu-
nè, & importunè instant, idcirco in festis,
quæ ad gratiam pertinent, campanę tumul
tuosius tinniunt, & prolixius concrepant,
vt dormientes, & ebriosus excitent, ne dor
miāt vltra modum. Quid autem significet
compulsatio, quando cantatur, Te Deum
laudamus. in quinta parte sub titu. de no-
13 cturnis dicetur.† Verum aliquo moriente
campanæ debent pulsari, vt populus hoc
audiens oret pro illo, pro muliere quidem
bis pro eo, quod ipsa inuenit asperitatem.
Primò enim fecit hominē alienum à Deo
quare secunda dies non habuit benedictio
nem. Pro viro verò ter pulsatur, quia pri-
mò inuenta est in homine Trinitas. Primò
enim formatus est Adam de terra, deinde
mulier ex Adam, postea homo creatus est
ab vtroque, & ita est ibi Trinitas. Si autem
clericus sit, tot vicibus simpulsatur, quot
ordines habuit ipse. Ad vltimum verò com-
pulsari debet cum omnibus campanis, vt
ita sciat populus, pro quo sit orandum. De
bet etiam compulsari, quando ducitur ad
ecclesiam, & quando de ecclesia ad tumu-
lum deportatur.† Ceterùm campanæ in 14
processionibus pulsantur, vt dæmones ti-
mentes fugiant, prout in quarta parte sub
titulo de accessio. Ponti. ad alta. dicetur.
Timent enim auditis tubis ecclesię militā
tis, scilicet campanis, sicut aliquis tyran-
nus timet audiens in terra sua tubas ali-
cuius potentis regis inimici sui.† Et hæc 15
etiam est causa, quare ecclesia videns con-
citari tempestatem, campanas pulsat, scili-
cet, vt dæmones tubas æterni regis, idest,
campanas audientes, territi fugiant, & à
tempestatis cōcitatione quiescant, & vt ad
campanæ pulsationem fideles admoneān-
tur, & prouocentur pro instanti periculo
orationi insistere. Silent autem campanę
triduo ante Pascha, vt dicetur in sexta par
te sub quinta feria cœnę. Rursus campanę
tempore interdicti silent, quia sępe ob deli
ctum subditorum impeditur lingua prædi
catorum, iuxta illud prophetæ. Linguam
tuam adhærere faciam palato tuo, quia do
mus, id est, populus exasperans, idest inobe
diens est. extra de renunt. capit. nisi, §. pro
pter. Habet etiam ecclesia organa, de qui-
bus in quarta parte sub titulo, de Sanctis,
dicetur.

SVMMA.

1 *Locorum venerabilium qua nam sint necessitati humanæ dedicata.*
2 *Loca sacra quæ sint quæ sancta, & quæ religiosa nu. 3.*
4 *Cœmeterium quid, & vnde dictum.*
5 *Polyandrum quid.*
6 *Sepulcrum quid.*
7 *Mausoleum à Mausolo dictum.*
8 *Dormitorium vnde dictum. Vnde tumulum vnde ergastulum.*
9 *Sarcophagus quid, quid Pyramis.*
10 *Bustum quid.*
11 *Cœmeterium unde duxerit initium.*
12 *Sepeliri non debent omnes intra ecclesiā. Et quinam.*
13 *Sepeliendi antiquitus mos. Et inde hodiernus.*
14 *Sepeliri qui debeant in cœmeterio.*
15 *Mulier moriens in partu an sit in ecclesia sepelienda. Quid de partu nu. 16.*
17 *Vir & uxor an eodē sepulchro sint cōdēdi.*

De cœmeterio & alijs locis sacris, & religiosis. Cap. 5.

NVNC de cęmeterio, & de alijs locis sacris, ac religiosis dicamus. Sanè venerabiliũ locorũ alia sunt humanæ necessitati deputata, alia orationi dedicata.
1 † Loca humanæ necessitati deputata sunt zenodochiũ, zenostorium, quod idẽ est, vasochoniũ, ierontochoniũ, orphanotropiũ, & belphotrophiũ. Sancti etenim patres, & religiosi principes huiusmodi instituerũt loca, in quibus pauperes, peregrini senes, orphani, & infantes, eremitæ, infirmi, imbecilles, & saucij reciperentur, & fouerētur, Et not. quòd γέρων, Græcè, dicitur senex Latinè. Locorum autem orationi dicatorum alia sũt sacra, alia
2 sunt sancta, alia religiosa. Sacra † sunt quæ per manus Pontificum rite dedicata, & Deo sanctificata sunt, q̃ varijs nominibus appellantur, prout sub tit. de ecclesia præmissum est. Sancta sunt loca immunitatis siue priuilegia seruitoribus, & ministris ecclesiarum deputata, de quibus videlicet sub interminatione certæ pœnæ, vel à iure, vel per speciale priuilegiũ interdicitur ne quis illa violare præsumat sicut sunt atria ecclesiarum. 37. quæst. 4. si quis in atrio. & in quibusdam locis claustra, intra quæ sunt domus canonicorum, in quibus reis cuiuscunque sceleris confugientibus si se ibi receperint, securitas præstatur, & secũdum statuta regalia. inst. de rerũ diuisio. §. sanctæ portæ, & theatra ciuitatum. Re-
3 ligiosa † sunt, vbi cadauer hominis integrum, vel etiam caput tantum sepelitur, quia nemo potest duas sepulturas habere Corpus verò, uel aliquod aliud membrum absque capite sepultum nõ facit locum religiosum. ff. de relig. & sum. fu. cum in diuersis. Sed & secundum legalia instituta cadauer Iudæi, vel gentilis, vel infantis nondum baptizati locum, in quo sepultum est, facit religiosum, secundùm religionem tamen Christianam, & canonicam doctrinam solum Christiani cadauer locum facit religiosum. Et no. quòd quicquid est sacrum, est religiosum, & non econtrà. Cæterùm locus iste, locus religiosus diuersimodè appellatur, videlicet cœmeterium, polyandrum, siue andropolis, quod idem est. Item sepulchrum Mausoleum, quod etiam idem est dormitoriũ, tumultus, monumentum, ergastulum, sarcophagus, pyramis, bustum, vrna, & spelunca. † Cœmeterium dicitur, à cimen. 4
quod est dulce, & sterion, quod est statio, ibi enim dulciter defunctorum ossa quiescunt, & Saluatoris aduentum expectant. Vel quia ibi sunt cimices, idest, vermes vltra modum fœtentes. * Πολυάνδρον; † dicitur, quasi pollutum antrum, pro- 5
pter cadauera hominum ibi sepultorum. Vel πολυάνδρον, interpretatur multitudo virorum, à πολύ, quod est pluralitas, & ἄνδρος, quod est viri, & secundum hoc propriè dicitur cœmeterium propter multitudinem hominum ibi sepultorum. Similiter, & andropolis quod idem est. † Sepulchrum dicitur, quasi sine pulsu, 6
quia qui ibi sepelitur, pulsu caret, vel est, locus, vbi ossa conduntur. Mausoleum, dictum † est à quodam, qui dictus est Mau- 7
solus, qui fuit diues & potens, & ab Artemesia eius vxore valde dilectus, adeo quòd eo defuncto ipsa gloriosum construxit ei sepulchrum, quod vocauit Mausoleum, à nomine viri sui. Et inde igitur mos inoleuit, vt quælibet prætiosa sepultura, Mausoleum nuncuparetur. 96. distin. bene quidem. prope princip. ¶ † Dormito- 8
rium dicitur à dormiendo, quia ibi corpora sanctorum, quiescunt, qui in domino moriuntur. Tumultus dicitur, quasi tumens tellus, quoniam homine in terra sepulto terra aliquantulum eleuatur. Monumentum dicitur, quia monet mentem cuiuslibet inspicientis, vt recordetur, quòd cinis est, & in cinerem reuertetur. Ergastulum dicitur ab ἔργον, quod est fructus. Vel ab ἐργασία, quod est opificium, opera, labor, lucrum, & sterion, quod est statio, ibi enim requiescunt corpora eorum, qui in domino moriuntur, vnde Beati mortui qui in Domino moriuntur, amodo iam dicit illi spiritus, &c. † Σαρκοφάγος, dicitur à σάρξ, 9
σαρκὸς, quod est caro, & φαγεῖν, quod est comedere, quia ibi caro comeditur, idest

idest consumitur. Pyramis dicitur à πῦρ, quod est ignis, quia corpora igne cremata & incinerata ibi recōdebantur, vel quia sicut ignis à lato incipit, & tendit in acutum, sic & pyramis, & est genus altissimæ sepulturæ, tale est Romæ, in quo fuerunt cineres Iulij Cæsaris collocati. Et corrupto vocabulo vulgariter vocatur acus sancti Petri, * quæ tamen Iulia dici deberet. Similem pyramidem fieri fecit Cæsar iuxta Turonum prope ripam Ligeris, & reclusit ibi cineres cuiusdā militis amici sui
10 interfecti. Bustum † verò à nomine cōtenti nomen traxit, continentis locus, videlicet in quo busta, siue humana corpora sepeliebantur. Vrna dicta est eo, quòd antiquitus moris fuit humana corpora Rogo cōburere, & cineres in terreis vrnis collocatos seruare. Spelunca quandoque dici-
11 tur duplex, vt iam dicetur. ¶ † Cœmeteriū initium habuisse dicitur ab Abraham, qui emit agrum ab Ebron, in quo erat duplex spelunca, vbi ipse sepultus est, & Sarra, & Isaac, & Iacob, & Adam, & Eua, propterea enim emit, vt sibi, & suis sepultura esset. Duplex spelunca ideo ibi erat, quoniā duo ibi sepeliebantur contiguè, scilicet vir & vxor, vel in vna viri, & in altera mulieres, vel vnicuique illic sepeliēdo duplex spelunca in modum cathedræ fiebat. vnde dicit Hier. quòd tres patriarchæ sepulti sunt in ciuitate Ebron in spelunca duplici, cum tribus vxoribus suis. Sepeliebantur autem quasi sedentes, & superior pars speluncæ, quæ truncum capiebat à natibus supra dicebatur vna spelunca, pars verò inferior, quæ capiebat pedes, crura & femora, dicebatur alia spelunca. ¶ † Sanè nō debēt pas-
12 sim omnes intra ecclesiam sepeliri, videtur enim quòd locus sepulturæ non prosit, extrà de sepulturis. sacris. Lucifer nanque de celo fuit prostratus, & Adam de paradiso eiectus, & quæ loca his meliora sunt. Item Ioab in tabernaculo interfectus est, & Iob in sterquilinio triumphauit. Item obesse videtur, si quis indignus peccator in ecclesia sepeliatur. 13. q. 2. cum grauia. Legitur enim in dialogo beati Gregorij libro quarto. c. 56. quòd cum quidā flagitiosus in ecclesia beati Faustini Brixiēsis sepultus fuisset, eadē nocte beatus Faustinus apparuit custodi eiusdem ecclesiæ. dicens, Dic episcopo, vt proijciat hinc carnes fœtentes, quas hic posuit, alioquin ipso die triginta morientur. Custos verò timuit hæc dicere episcopo. & episcopus die tricesimo subito mortuus est. Legitur ēt ibidem, cap. 57. de quodam alio, qui sepultus fuit in ecclesia, quòd cadauer eius postea inuētum fuit extra ecclesiam, & linteamina remanserunt in loco suo. & Augustinus inquit 12. q. 2. & ca. sequen. Quos peccata grauiora deprimunt, si in locis sacris sepelire se faciunt, restat, vt de sua præsumptione iudicentur, quia eos sacra loca non liberant, sed culpa temeritatis accusat. Nullum ergo corpus debet in ecclesia aut prope altare, vbi corpus domini & sanguinis conficitur, sepeliri, & nisi corpora sanctorum patrum, qui dicuntur patroni, idest defensores, qui meritis suis totam defendunt patriam, & episcopi, Abbates, & digni presbyteri, & laici summæ sanctitatis 13. q. 2. præcipiendum. & cap. nullus. sed cuncti debent circa ecclesiam sepeliri, puta in atrio, aut in porticu, aut exedris, siue voltis ecclesiæ exterius adhærentibus, aut in cœmeterio, vt in cap. præcipimus, & in eodem cap. non æstimemus. Dicunt enim quidam, quòd locus triginta pedū circa ecclesiā debet ad hoc consecrari, alij verò solum circuitionem, quā facit episcopus dedicans ecclesiam, ad hoc sufficere dicunt. Augustinus dicit in libro de cura pro mortuis agenda, in fine, quòd sepelire apud martyrum memorias, in hoc defuncto prodest, vt commendans eum etiam in martyrū patrocinio affectus pro illo supplicationis augeatur. † Antiqui- 13
tus solebant homines in proprijs domibus sepeliri, sed propter cadauerum fœtorem statutum fuit, vt extra ciuitatem sepelirentur, & quendam locum communē sanctificatum ad hoc deputabant. Nobiles verò sepeliebantur super montes, & in medio montium, & in radicibus eorum, & in proprijs. ¶ Cæterum si quis in obsidione interficiatur, nec possit cœmeterium haberi, sepeliatur in loco, vbi potest. Si verò negotiator, vel peregrinus moriatur in æquore, & fuerit terra vicina, sepeliatur ibi, quòd si portus remotus sit, in aliqua insula propinqua sepeliatur. Si autem terram non videant, fiat ei domuncula

muncula de lignis, si haberi possunt, &
14 proijciatur in mare. † In cœmeterio autem Christianorum nō nisi Christianus baptizatus sepeliri debet. de hoc in ca. ex parte. de sepul. nec tamen omnis. quoniam nullus ex maleficio interfectus, si maleficium sit mortale peccatum, vt si sit interfectus in adulterio, vel latrocinio, vel in ludis gētilium, extra de tornea. ca. & nullus. & laici summæ sanctitatis 13. quæst. 2. Et ideò ubi quis inuenitur mortuus, ibi sepeliatur propter dubium causæ mortis eius. Si uerò quis subito moriatur in ludis consuetis, ut in ludo pilæ, sepeliri potest in cœmeterio, quia nemini nocere intendebat. Sed quia mundialibus occupabatur, aiunt quidam, quòd sepeliri debet sine Psalmis, & sine cęteris mortuorum exequijs. Sed & si quis impetens alium in rixa, vel tumultu impęnitens moriatur, nec sacerdotem petijt, nō debet sepeliri in cœmeterio, ut quidam dicunt, sicut nec is qui manu propria mortem sibi consciuit 24. quæst. 5. si non licet. & ca. cum homo. de pen. dist. 3. Iudas. secus si vim ad tutelam sui, vel suorum repellebat, & aliàs in pænitentia remanebat. Si verò non propter aliquam manifestam causam, sed solo Dei iudicio quis subito moritur, potest in cœmeterio sepeliri. Iustus enim in quacunq; hora moritur, saluatur, præsertim si dabat operam alicui rei licitæ Defensori iustitiæ, & pugnanti in prælio iusto occisis cœmeterium, & officium liberè conceduntur, interfecti tamen in ecclesia non portentur, nè pauimentum sanguine polluatur. Sed si aliquis rediens de lupanari, vel de aliquo loco, vbi fornicatus sit, in via occidatur, vel aliquo casu consistens moriatur, non sepeliatur in communi cœmeterio, & hoc si legitimè probari potest, eum fornicatum fuisse, nec constat eum postea confessum, vel contritū fuisse. de pen. dist. 5. ca. 1. alioquin sepeliri debet.
15 Rursus † mulier moriens in partu, non debet in ecclesia poni, vt quidam dicūt, ne pauimentum ecclesiæ sanguine polluatur, sed extra ecclesiam ei dicatur obsequium, & in cœmeterio sepeliatur, quod non placet, alioquin pœna sibi verteretur in culpam 5. dist. baptizari. Vnde licitè in ecclesiam fertur, ita tamen quod ecclesia à maculis corporis ne polluatur, diligenter caueatur. † Partus tamen de ventre ipsius extractus mortuus, & non baptizatus extra cœmeterium sepeliatur. Sunt tamen quidam, qui dicunt, quòd partus viscerum esse censetur. de consecr. distin. 4. si quicquid. Sanè † vir & uxor in eodem sepulchro ponendi sunt 13. quęst. 2. vnaquæq; extra de sepul. de vxore, exemplo Abrahæ & Sarræ, vbi specialem elegerunt sepulturam, vnde & Tobias præcepit filio, vt cum mater ipsius compleuisset dies suos, locaret eam in eodem sepulchro cum eò. 13. quæst. 2. Ebron. Item quilibet in sepulchro parentum tumulandus est, nisi ex deuotione alibi elegerit sepeliri. eadem quęst. soror. 13 quęst. 2. cap. fi. Cęterùm in Concilio Magun. de consec. dist. vlt. cap. fi. statutum est, quòd suspensi, qui pro suis peccatis pœnam extremam persoluunt, ex quo confessi sunt, vel confiteri desiderauerunt, & communicauerunt, in cœmeterijs sepeliri possunt, & oblationes, & Missæ fieri pro eis. distin. vlt. cap. fin. Qualiter humanum corpus sepeliendum sit dicetur in 7. parte, sub titu. de offic. mortuorum. 16 17

ADNOTATIO.

*Fœtentes.] Verbi etymologiam vnde duxerit Author, non satis constat. Sed forte id criminis irrepsit Typographi aut inscitia, aut certè negligentia. Κοιμητήριον enim ductum est à κοιμάω, quod latinè sonat sopio, dormio, obdormio. Inde etiam κοίμησις, dormitio. & κοιμηθήριον, dormitorium. Atheneus etiam scribit domum in qua hospites dormiebant, hoc nomine appellatam. Non absurdè igitur locum sepulturæ destinatum, Cœmeterium appellamus, ibi enim mortui dormire dicuntur, Religiosum illum locum veteres dicebant. N. Doard.

ADNOTATIO.

*Petri.] Vide num potius arcula, in qua corpus conditur. Græcis σαρκοφάγος, quasi carnem vorans, Vnde Serapim dictum putat, Varro ex sententia Aug. de ciuit. Dei lib. 18. ca. 5. qui cum Rex esset Argiuorum, Apis dictus est. Nauibus enim in transu-

transuectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est omnium maximus Aegyptiorum Deus, non quidem in vita, sed post mortem, quia non viuum, sed mortuum demum ipsum venerari cœperunt. Inde Serapis appellatus est, ab arca videlicet, in qua positus & sepultus. Est enim σορὸς·μνῆμα θήκη, monumentum, arca, loculus, conditorium. quasi soro sapis, Vel Soraphis. deinde vna litera, vt ferè fit, mutata, Serapis. Sarchophagus itaque dicitur quasi carnem consumens, alias τάφος appellatur. Quod idem prætexuit de pyramide, potius pyra legendum, ἀπὸ τοῦ πυρὸς hoc est igne. N. Doard.

SVMMA.

1 *Ecclesiæ dedicatio vnde initium duxerit.*
2 *Ecclesias & altaria solus Pontifex potest dedicare:*
3 *Ecclesia nō debet dedicari nisi dotata prius idq; ex iustè acquisitis. & quæ impediāt eius dedicationem* 4.
5 *Ecclesia consecratur quinque de causis.*
6 *Ecclesiæ consecrandæ forma. & quid eorū quodque signet. nu.* 12.13.15.17.18.19.20.25.26.
7 *Animæ templum* Dei.
8 *Ecclesiæ consecratio duo efficit.*
9 *Aqua lustralis, qua ecclesia consecratur, quæ & quanta sit uis. & quæ eius significatio.*
10 *Sal cur misceatur aquæ lustrali, & quid notet.*
11 *Aspersio trina aquæ lustralis, in ecclesiæ cōsecratione quid notet & quorsum fiat.*
14 *Episcopi trina percussio ad Ianuā ecclesiæ, in eius consecratione quid notet, & n.*16.
21 *Alphabetum baculo pastorali scriptum in modū crucis, tria no. & nu.* 22.23.24.
27 *Cruces in ecclesia duodecim depictæ, quid signent. & nu.* 29.
28 *Vexilla sunt dationis, & potestatis signa.*
30 *Ecclesia dicitur consecrari in sanguine alicuius.*
31 *Ecclesia semel cōsecrata an debeat, uel possit iterum consecrari, & nu.* 36.
32 *Altare semel consecratum an iterū sit consecrandum, & quo casu nu.* 34.
33 *Altari maiore consecrato an alia inferiora censeantur consecrata.*
35 *Calix consecratus si deauretur, an sit consecrandus iterum.*
37 *Homo, tēplū spirituale, interdum polluitur*
38 *Ecclesia, materiale templum si polluta, reconcilianda est, & quomodo.*
39 *Ecclesia reconcilianda est propter adulterium in ea commissum, aut alium cōgressum, aliàs etiam licitum*
40 *Ecclesia reconcilianda est propter homicidium in ea paratum, ac etiam sanguinis effusionem violentam.*
41 *Ecclesia an sit reconcilianda propter furtum in ea admissum, aut rapinam, vel quid simile.*
42 *Ecclesia, quæ habet sepultum infidelē, vel publice excommunicatū reconciliāda est.*
43 *Scandalum quid.*
44 *Reconciliatio fit etiam ad exemplum & terrorem inducendum.*
45 *Cœmeterium quibus casibus sit reconciliandum.*
46 *Cœmeterij, vel ecclesiæ parte una uiolata, an omne cēseatur uiolatum, et sic in qualibet parte reconciliationem desiderare.*

De Ecclesiæ dedicatione. Cap. 6.

Quia de ecclesia, & altari in superioribus mētio facta est, consequens est, vt aliqua de illorum dedicatione subijciamus, dicentes primò, vnde consecratio Ecclesiæ ortum habuit. Secūdò, per quos. Tertiò, quare, quartò, qualiter ecclesia dedicetur, & quid significet tam ipsa dedicatio, quàm singula, quæ in ea aguntur. De officio verò festi dedicationis ecclesiæ in 7. parte dicetur. ¶ † Primò igitur dicendū est, vnde dedicatio ecclesiæ initium habuit. Super quo no. quòd Moses domino præcipiente fecit templū, & sacrauit illud cum mēsa & altari eius, & æreis vasis, & vtensilibus ad diuinum cultū explendū, & nō solum diuinis precibus ea sacrauit, verum etiam sancti olei unctione domino iubente liniuit. de consecr. dist. 1. §. 1. Legitur enim dominum præcepisse ipsi Mosi, vt chrisma conficeret, quo vngeret tabernaculum in dedicatione, & arcam testamenti. Salomon quoque, filius 1

Dauid,

Dauid, iubente domino perfecit templum cum altari, & reliqua ad diuinum cultum peragendum consecrauit, sicut in lib. Reg. habetur. 3. Reg. cap. 6. Nabuchodonosor
1 etiam Rex vocauit omnes satrapas optimates, & tyrannos ad dedicationem statuæ au reæ quam fecerat. Iudæi ergo sicut legitur in Eucardo in lib. 3. c. 1. Iudæi loca in quibus dño sacrificabant, diuinis habebãt supplicationibus cõsecrata, nec in alijs, quam Deo dedicatis locis munera domino offerebant. Si igitur illi, qui vmbræ legis deseruiebant, hoc faciebant, quanto magis nos quibus veritas pate facta est, gratia & veritas p Iesum Christũ data est, tẽpla domino ædificare, & prout melius possumus ornare, atque ea diuinis precibus & sanctis vnctionibus cũ altaribus, & vasis vestibus quoque, & reliquis ad diuinũ cultũ implendum intẽsilibus, deuotè & solenniter ex institutione
* Felicis* Papæ 3. sacrare debemus. Rursum cum in Syria in ciuitate Baruth, Iudæi quãdam imaginem crucifixi pedibus conculcarent, & latus eius perforarẽt, mox inde sanguis, & aqua exiuit. Iudæi autem hoc uiso, mirati sunt, & infirmi eorum hoc sanguine deliniti ab omnibus infirmitatibus suis liberati sunt, ptopter quod omnes Christi fide suscepta baptizati sunt, & Synagogas eorum in ecclesias consecrauerunt. Et inde mos inoleuit, vt ecclesiæ consecrentur, cũ prius tantum altaria consecrarentur, propter hoc etiam miraculum ordinauit ecclesia fieri memoriã dominicæ passionis 5. Calend. Decembris, & eadem ratione consecrata est ecclesia in honorẽ Saluatoris, vbi quædam ampulla, cum illo sanguine reseruatur, & solenne festum tunc agitur.
2 † Secundo notandum quòd solus Pontifex potest ecclesias, & altaria dedicare. 26. q. 5. ministrare. de consecra. distin. 1. nemo extra de consecra. ecclesi. quòd in dubijs, quoniam gerit imaginem & figuram summi Pontificis Christi spiritualiter dedicantis, sine quo nihil possumus in ecclesia stabilire, vnde ipse ait. Sine me nihil potestis facere, & Psal. Nisi dñs ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant, &c. vnde Consilium Carthag. 1 16. quæstio. 6. capitu. 3. prohibet hoc facere sacerdotẽ, nec potest hoc alicui inferioris ordinis deman-
3 dari extra eo. aqua. Sanè ecclesia † vt sacri edocent Canones, de consecrat. dist. 1. nemo, extra de consecra. eccl. vel alta. cum simil. dedicanda non est, nisi prius dotata sit, & ex licitè acquisitus. 1. quæstio. 1. non est putanda. Legitur enim, quòd dum quidã episcopus ecclesiam de vsuris, & rapinis cõstructam, cõsecraret, vidit post altare diabolum stantem in cathedra, in habitu pontificali, qui dixit episcopo, Cessa ecclesiam cõsecrare. Ad meam enim iurisdictionẽ pertinet, cum sit ex vsuris, & rapinis facta episcopo uero & clero territis, & inde fugientibus, Diabolus continuo ipsam ecclesiam cum grandi strepitu destruxit. † Rursus ecclesia, quæ pro quæstu cupiditatis constructa est, ead. dist. si quis basilicam. consecranda nõ est, & cui dos sufficiens assignata nõ est. extra eo. sicut & in qua paganus, vel infidelis sepultus est. ead. distin. ecclesia 1. & 2. donec inde fuerit eiectus, & ecclesia, abrasis prius parietibus, vel tignis recõciliata. Idem etiam est de excommunicato. extra de sepul. sacris. Si vero mulier prægnans illic sepulta sit ea non eiecta poterit consecrari licet partus baptizatus non sit. ff. de vent. inspi. §. 1. ff. de sta. homi. qui in vtero. de consecra. dist. 4. si ad matris, & c. sequen. Quanquam quidam aliter scripserint sapientes, potest etiam consecrari diebus Dominicis & priuatis. extra eod. cap. 2. & plures episcopi, & plura altaria possunt simul ab eodem in vna ecclesia consecrari extra eodem cum suis. 4

¶ Tertio dicendum † est quare ecclesia dedicatur, & quidem propter 5. causas. Primo, vt diabolus, & eius potestas inde penitus expellatur, vnde refert Greg. in dialogo lib. 3. cap. 21. quòd cum quædam ecclesia Arrianorum fidelibus reddita consecraretur, & reliquiæ sancti Sebastiani, & beatæ Agathæ illuc delatæ fuissent, populus ibi cõgregatus porcum repentè inter peds huc illuc discurrere senserunt, qui fores ecclesiæ repetens à nullo videri potuit, omnesque in admiratione commonit. Quod idcirco dominus ostendit, vt cunctis pateficret, quòd de loco eodem immũdus habitator exiret. Sequenti autem nocte magnus in eiusdẽ Ecclesiæ tectis strepitus factus est, ac si in eis aliquis errando discurreret. Secunda vero nocte, grauior sonus increpuit. Tertia quoque nocte, tantus strepitus insonuit, ac si 5

omnis illa ecclesia fundamētis fuisset euersa, statimque recessit, nec vlterius apud illā antiqui hostis inquietudo apparuit.

¶ Secundo, vt ad eam confugientes, saluentur. prout legitur in Canon. Greg. 23. quæstio. 5. reus. Et ob hoc Ioab in tabernaculū fugit, & altaris cornua apprehendit. ¶ Tertio, vt ibi orationes exaudiatur. Vnde in oratione ad missam dicitur, Cōcede, vt omnes qui huc deprecaturi conueniunt, ex quacunque tribulatione, consolationis tuæ beneficia consequantur. Sic etiam orauit Salomō in templi dedicatione, prout legitur. 3. Reg. 8. capitu.

¶ Quarto, vt ibi Deo laudes soluantur, prout sub titu. de ecclesia dictum est.

¶ Quinto, vt ibi sacramēta ecclesiastica ministrentur. Vnde ipsa ecclesia dicitur tabernaculum, quasi taberna Dei, in qua sacramenta diuina continentur, & ministrā-

6 tur. ¶ † Quartò, dicendum est qualiter ecclesia consecratur. Et quidem omnibus de ecclesia eiectis, solo Diacono ibi remanente recluso, episcopus cum clero ante fores ecclesiæ aquam non sine sale benedicit. interim intrinsecus ardent duodecim luminaria ante duodecim cruces in ecclesiæ parietibus depictas. Postmodum vero clero, & populo insequente circumeundo ecclesiā exterius cum fasciculo hyssopi parietes cum aqua benedicta aspergit, & qualibet vice ad ianuam ecclesiæ veniens percutit super liminare cum baculo pastorali, dicens, Attollite portas principes vestras, &c. Diaconus deintus respondit, Quis est iste Rex gloriæ? Cui Pontifex. Dominus fortis &c. Tertia vero vice, reserato ostio, ingreditur Pontifex. Ecclesiam, cum paucis ex ministris, clero, & populo foris manente, dicens, Pax huic domui, & dicit litanias. Deinde in pauimēto ecclesiæ fiat crux de cinere, & sabulo, vbi literis Græcis & Latinis totum describitur alphabetum. Et iterum aliam aquam sanctificat cū sale, & cinere, & vino, & altare consecrat. Deinde duodecim cruces in parietibus depictas chrismate iniungit.

7 ¶ † Sanè quæcunque hic visibiliter fiunt, Deus per inuisibilem virtutē in anima operatur, quæ veri Dei templum est, vbi fides facit fundamentum, spes eligit, charitas cōsumat, ipsa enim ecclesia catholica ex viuis multis lapidib. adunata, Dei templū est quia multa templa, vnum templum, quorū vnus est verus Deus, & vna fides. Domus igitur dedicanda est, anima sanctificanda.

¶ † Et est notandum, quod consecratio duo efficit. nam ipsam ecclesiā materiale Deo appropriat, & nostram scilicet tam ecclesiæ, quam fidelis animæ desponsationē insinuat Domus nanque non consecrata, est sicut puella viro alicui destinata, non tamē dotata, nec matrimoniali cōmercio in vnione carnis vnita. Sed in consecratione dotatur, & transit in propriam Iesu Christi spōsam, quam sacrilegium est per adulterium vlterius violari. Definit enim lupanar esse demonum, vt patet in consecratione illius templi, quod antea πανθεον vocabatur. * 8

Primo itaque † dicendum est de aquæ benedictione, super quo dicit dominus. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto nō intrabit in regnum cœlorum, Aqua enim, quæ lauandis corporibus idonea est tātam diuinitus virtutem accipere meruit, quòd sicut corpora lauat a sordibus, ita & animas mundat a peccatis. Manifestum quidem est quòd hæc aqua cuius aspersione ecclesia consecratur, baptismum significat, quia quodāmodo ipsa ecclesia baptizatur ipso vero ecclesia illam vtique ecclesiam designat. quæ in ea continetur, scilicet fideliū multitudinem. vnde etiā ecclesia vocatur, eo quod ecclesia contineat, continens, videlicet pro contento. 9

¶ † Quærendum est autem quare huic aque sal admisceatur, cum Saluator noster de baptismo loquens, nullam de sale fecerit mentionem. Non enim dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua salsa, vel sale mista, vel aliqd huiusmodi, sed dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sācto, &c. Et idipsum de oleo, & chrismate quæri potest. Sed notandū, quòd sal in diuino eloquio sæpe pro sapientia ponitur. iuxta illud. Sermo vester sit sale conditus. Et dominus inquit discipulis suis. Habete sal in vobis, & pacem inter vos. Itemque, vos estis sal terræ, quod si sal infatuatum fuerit, in quo cōdietur. 3. quæstio. 7. §. item in Euangelio, hinc etiam est, quòd secundum legem nulla hostia sine sale offerebatur, sed in omni sacrificio ponebatur. ex quibus omnibus conuincitur, quòd sal ꝓ sapientia ponitur est enim 10

sa-

ſapientia, condimentum omnium virtutũ, ſicut ſal omnium ciborum. Hinc ergo eſt, quòd nullus baptizatur prius, quàm ſale ci betur, etiam infantes, ut quod actu habere non poſſunt, habeant ſalem ſignificatione ſacramenti, nec ſine ſale benedicetur aqua. ¶De alterius aquæ benedictione in ſequen
11 ti tractatu dicetur.† Trina autem interius, & exterius cum hyſſopo, & aqua benedicta aſperſio trinam baptizandi immerſionem ſignificat. Et fit propter tria. Primò propter dæmonum expulſionem. Nam aqua benedicta proprie de ſui virtute habet dæmones expellere. Vnde in exorciſmo eius dicitur, vt fiat aqua exorcizata ad effugandam oẽm poteſtatem inimici, & ipſum inimicũ eradicare. &c. Secũdò, propter ipſius eccleſiæ purgationem, & expiationem, omnia nanque terrena propter peccatum corrupta ſunt, & fœdata. Hinc etiam, quòd in lege omnia penè mundabantur per aquã. Tertiò, propter remouendam omnẽ maledictionem, & introducendam venditionem. Terra enim ab initio cum fructu ſuo maledictionẽ accepit, eo quòd ex eius fructò deceptio facta fuit. Aqua vero nulle maledictioni ſubiacuit. Hinc eſt quod dominus piſcem comedit, ſed carnem non legitur nominatim comediſſe, niſi de agno paſchali, & hoc propter legis præceptum, in exemplum, ſcilicet abſtinendi aliquando à licitis, aliquando eadem comedendi. Rurſus aſperſio in circuitu facta, ſignat quòd dominus curam ſuorum habens, mittit An
12 gelum ſuum in circuitu timẽtium ſe. †Tria vero reſponſoria, quæ interim decantantur, eſt hilaritas, trium ordinum fidem ſuſcipientium, ſcilicet Noe, Daniel, & Iob. Et quoniam ad hanc inuocationem gratia fidei, ſpei, & charitatis infunditur. ideo ad pedem, & ad medium, vt ad partem parietis ſuperiorem aſpergitur. De interiori etiã aſperſione iam dicetur. De virtute hyſſopi
13 in ſequenti tit. dicetur.† Triplex vero circuitus quem epiſcopus aſpergendo facit. triplicem circuitũ, quem Chriſtus fecit, propter eccleſiæ ſanctificationem, deſignat. Primus fuit quo venit de cœlo in mundum. Secundus. quo de mundo deſcendit in lymbum. Tertius, quo de lymbo rediens, & reſurgens, aſcendit in cœlum. Triplex quoque circuitus oſtendit, quòd eccleſia illa ad honorem trinitatis dedicatur. Oſtẽdit etiam triplicem ſtatum ſaluandorum de eccleſia, qui ſunt virgines, continentes, & coniugati, quòd etiam diſpoſitio ipſius eccleſiæ materialis oſtendit, prout ſub titu. de eccleſia dictum eſt. ¶ † Porrò trina 14
ad ſuperliminare oſtij percuſſio, ſignat triplex ius, quod Chriſtus habet in eccleſia ſua propter quod ſibi debet aperiri. Eſt enim ſub ſua creatione, redemptione, & glorificationis promiſsione. Nam Pontifex Chriſtum, virga eius poteſtatem figurat. Rurſus per triplicem percuſsionem Ianuæ cum virga paſtorali, prædicatio Euãgelica intelligitur, Quid enim eſt virga paſtoralis, niſi ſermo diuinus, iuxta illud Eſa. 11. Percutiet terram, virga, id eſt ſermone oris ſui &c. Virga igitur ianuas percutere, eſt aures audientium prædicationi, voce pulſare. Aures enim portæ ſunt, per quas ad corda audientium ſanctæ prædicationis verba introducimus. vnde Pſalm. Qui exaltas me de portis, vt annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Syon. Quid enim ſunt portæ filiæ Syon, niſi aures, & auditus fidelium? Tertio triplex cum virga percuſsio, & ianuarum apertio, ſignificat, quòd per prædicationem paſtorum, infideles venient ad fidei conſenſum. Per illam enim portæ iuſtitiæ aperiuntur, & illas ingreſsi, Fidem confitentur, vnde Pſalm. Aperite mihi portas iuſtitiæ, & ingreſſus in eas, confitebor Domino, hæc porta domini, iuſti intrabunt per eam. Percutit igitur epiſcopus in ſuperliminari, ſcilicet orationis, dicens, Supplico vos princeps, id eſt dæmones, ſeu potius homines, tollite, id eſt auferte portas, id eſt, ignorantias veſtras, ſcilicet à cordibus veſtris. ¶†Interrogatio vero Diaconi. incluſi 15
reſpondentis in perſonam populi. Quis eſt iſte Rex gloriæ? eſt ignorantia populi neſcientis, quis eſt iſte, qui debet intrare.
¶†Apertio oſtij, euacuatio eſt peccati, re- 16
cte ergo epiſcopus ter percutit, quia numerus iſte notiſsimus, & ſacratiſsimus eſt, & in omni dedicatione epiſcopus ter ianuas percutere debet, quia ſine inuocatione Trinitatis, nullum fit in eccleſia ſacramentũ Trina † vero proclamatio. Attollite por- 17

tas,&c. significat triplicem potestatẽ Christi,videlicet,quam habet in cęlo, & in mũdo,& in inferno. Vnde in hymno ascensionis dicitur, Vt trina rerum machina cœlestium,terrestrium,& infernorum condita, flectant genu,iam subdita.

18 ¶ Consequenter ostio† aperto intrat episcopus,ad notãdum,quod si debitè vtatur officio suo,nil ei resistere potest, iuxta illud, Domine quis resistet potẽtatui tuo? Ingreditur autem cum duobus, vel tribus, vt in ore duorum, vel trium testium stet omne consecrationis verbũ. Vel quòd paucis præsentibus dominus se transfigurans pro ecclesia orauit, Et ingrediens dicit, Pax huic domui,& omnibus habitãtibus in ea, quia Christus mundum ingrediẽs, pacem inter Deum, & hominem fecit, Venit enim,vt nos Deo patri reconciliaret.

19 ¶ Post† hoc cum dicitur litania, prostratus orat pro sanctificatione domus. Nam, & Christus humiliatus ante passionem pro discipulis eis credituris omnibus, orabat dicens, Pater sanctifica eos in nomine tuo. Postquam vero surrexit,orat sine salutatione, quoniam non dicit. Dominus vobiscum,cum ecclesia nõdum sit quasi baptizata,& quia cathecumini tantum non sunt digni,vt eis fiat applausus, cum nondum sint sanctificati,est tamen pro eis orandum.

20 ¶ Clerus † orans, & litaniam concinens, Apostolos repræsentat, qui pro ecclesiæ, & animarum sanctificatione ad Deum intercedebant. In pauimento ecclesiæ scribitur alphabetũ hoc modo. Fit enim Crux de cinere, & sabulo,ex transuerso ecclesię, super quam Crucem pulueris scribitur alphabetum in modum Crucis, literis Græcis,& Latinis,non autem Hæbraicis, quia Iudæi recesserunt à fide, & scribitur cum baculo pastorali.

21 ¶ Sanè alphabetum † super Crucem scriptum tria repræsentat. Primò quidem, scriptura, ex Græcis, & Latinis literis in modum crucis facta, repræsentat coniunctionem,seu vnionem in fide vtriusque populi, Iudæi videlicet,& Gentilis, per crucem Christi factum,iuxta illud Iacob.cancellatis manibus filijs benedixit. Ipsa vero Crux siue versus ex transuerso ecclesiæ directus, uidelicet, vnus à sinistro angulo Orientis,in dextrum Occidentis, & alter à dextro Orientis, in sinistrum Occidentis,significat,quòd populus ille, qui prius erat dexter, factus est sinister, & qui erat in capite,factus est in cauda, & econuerso, & hoc propter Crucis virtutem. Christus enim ab Oriente transiẽs, reliquit Iudæos in sinistra,quia infideles,& venit ad gentiles, quibus licet in Occidente fuissent. dat esset in dextera,& tandem à gentilibus, in dextra Orientis positis,visitauit Iudæos,in sinistro angulo Occidentis, quos cõstat deteriores esse,quàm prius inueneris gẽtiles. Ideo autem in obliquum, & in modũ crucis,& non indirectum hæ literæ scribũtur, quia ad hanc sanctam intelligentiam, pertingere non valet, qui crucis mysteriũ non recipit,& Christi passione nõ se credit esse seruandum,in maliuolam animam non introibit sapientia,& vbi Christus fundamẽtum non est,superædificari non potest, prima quæstione prima,cum Paulus.

¶ † Secundò,scriptura alphabeti,repræsentat paginam vtriusque testamẽti, quòd per Crucem Christi adimpletum est. In passione namque eius velũ templi scissum est, quia tunc scripturæ apertæ sunt, & reuelata sunt sancta sanctorum. Vnde ipse moriens dixit, Consummatum est. In his quidem paucis litteris omnis scientia continetur,& tunc ex transuerso ducitur,quia vnũ testamentum in alio cõtinetur. Rota enim erat in Rota. 22

¶ Tertiò repręsentat† articulos fidei Ecclesiæ enim pauimentum est nostræ fidei fundamentum. Elementa ibi scripta, sunt fidei articuli,quibus rudes, atque neophiti id vtroque populo in ecclesia erudiuntur qui se debent puluerem,& cinerem reputare. Iuxta illud quod dicit Abraham Genesis 18. Loquar dominum meum, cum sim puluis, & cinis. Scriptura ergo alphabeti in pauimento est simplex doctrina fidei in corde humano. 23

¶ Sambuca † seu baculus, quo alphabetum scribitur, monstrat Apostolorum doctrinam, uel doctorum mysterium, quo facta est,conuersio gentilium, & perfidia Iudæorum. Consequenter Christus ad altare accedẽs incipit, stans Deus in adiutoriũ meum intende,quia tunc demum incipit, quod 24

incipit, stant, Deus in adiutorium meum
intende, quia tūc demum incipit, quod est
in hoc officio principale, & dicitur uersus.
25 Gloria patri &c. quia hæc benedictio † fit
ad exhibendam gloriam Trinitati, non ta-
men dicitur alleluia, prout in seq. tit. dice-
tur, & consecrat altare, in qua quidem con
secratione alia aqua benedicitur, prout in
seq. tit. dicetur. ex qua postquam altare se-
pties aspersum fuerit, aspergitur etiam ter
interius tota ecclesia, sicut prius absque ali
qua differentia maiorum lapidum, uel mi-
norum, quoniam apud Deum non est acce
ptio personarum. extra de Iudæis. nouit §.
1. de sta. mo. ea. quæ. in princ. Ideo interius
adnotādum, quòd exterior ablutio sine in-
teriore nil prodest. extra de sac. vnct. cap. 1.
Ideo ter, quoniam, ut præmissum est, asper
sio illa significat aspersionem, & mundatio
nem baptismi, quæ datur beneficio trinita-
tis, iuxta illud, Ite docete omnes gentes, ba
ptizantes eos in nomine patris, & filij, &
spiritussancti, quia enim ecclesia non po-
test in aqua immergi, sicut immergitur ba-
ptizandus, ideo ter aspergitur aqua, quasi
26 loco trinę immersionis. † Rursus aspergitur
procedendo ab oriente in occidente, & per
medium semel in formā Crucis, quia Chri
stus totam Iudæam, & omnes gentes ba-
ptizare præcepit in nomine Trinitatis, cui
baptismo tribuit efficaciam in ministerio
passionis, incipiens à Iudæis, de quibus or-
tus est, & residuum aquæ ad basim altaris
funditur, prout in sequenti titu. dicetur.
Quidam tamen aliam aquam non benedi-
cunt, sed cum prius benedicta totum offi-
Ps. 67. & cium implent. Interim autem cantat cho-
91. et 67 rus psalmum illum, Exurgat Deus, & dissi-
pentur inimici eius &c. & illum: Qui ha-
bitat in adiu. &c. in quibus fit mentio de
ecclesia, & eius consecratione, ut patet ibi,
Qui habitare facit unius moris in Domo.
Episcopus uerò dicit: Domus mea, domus
orationis uocabitur, quia eius officium est
facere, ut ecclesia domus Dei sit, non ne-
gotiationis 1. quæstio. 3. ex multis. Sanè
27 † chrismate altari 12. Cruces in parietibus
ecclesiæ depictæ chrismantur. Depingun-
tur autem ipsæ cruces. Primò propter dæ
monum terrorem, ut scilicet dæmones, qui
inde expulsi sunt, uidentes signum Cru-
cis, terreantur, & illuc ingredi non præsu-
mant. Secundò, propter triumphi osten-
sionem. Cruces nanque sunt uexilla Chri
sti, & signa triumphi sui. Merito ergo, ut
ostendatur, quòd locus ille Christi domi-
nio subiugatus est ibidem Cruces depin-
guntur. ¶ Nam † & apud imperialem ma- 28
gnificentiam obseruatur, ut aliqua ciuitate
sibi tradita, imperiale uexillum in ea eri-
gatur. Et in eiusmodi figuratione dicitur,
Genes. 28. quod Iacob lapidem, quem sup-
posuerat capiti suo, erexit in titulum, uide-
licet in titulum præconialem, memorialē,
& triumphalem. Tertiò, ut earum † inspe- 29
ctores, Christi passionem qua suam eccle-
siam consecrauit, & passionis fidem ad me
moriam reducant, unde in canticis, Pone
me ut signaculum super brachium, &c.
Duodecim uerò luminaria ante Cruces
ipsas posita significant 12. Apostolos, qui
per fidem crucifixi totum mundum illumi
nauerunt & quorum doctrina tenebras su-
stulit, unde dicit Ber. tota prophetia ue-
ra est in fide crucifixi. & Apost. Nil me iu- 1. Cor. 2
dico scire inter uos, nisi Iesum Chri-
stum, & hunc crucifixum. Cruces igitur
per quatuor ecclesiæ parietes illuminan-
tur, & chrismate inunguntur, quoniā Apo-
stoli crucis mysterium prædicantes, fide
passionis Christi quatuor mundi clima-
ta illuminauerunt, ad cognitionem inflam
mauerunt, ad amorem iunxerunt, ad con-
scientiæ nitorem, quod per oleum, & ad
bonæ famæ odorem, quod per balsamum
designatur. Ad hæc post chrismationem
altaris ipsum altare, & ecclesia ornantur
lampades accenduntur. Missa dicitur, in
qua Pontifex alijs uestibus utitur, quàm
fuerit in aspersione usus, prout in sequen
ti dicetur. † Postremò notandum est, quòd 30
ecclesia dicitur in sanguine alicuius con-
secrari, unde secundum Pelagium, & Ni-
col. Pap. in martyrio Apostolorum Petri
& Pauli ecclesia Romana consecrata est
21. dist. quamuis 16. distin. sacro. Consecra
tur itaque ecclesia, ut præmissum est & al-
tare prout in titu. sequen. & cæmeterium
ac alia, prout sub titu. de consecra. dicitur.
Et quanquam legatur in uete. testam. tem-
plum ter fuisse consecratum. Primo in Se-
ptembri, de consecra. dist. 1. cap. 1. Secundo
in Martio sub Dario. argumē. 1. quæstio. 1.
prophetizauit. Tertio in Decembri sub

Juda Machabæo.de conse. distin.1.solenni
31 tates.†Ecclesia tamen semel consecrata nõ est iterum reconsecrandam.ead.dist.Ecclesijs,de sacra.nõ ite.cap.1.& 2.de apost. c.1. nisi fuerit execrata. quod contingit tripliciter. ¶Primò,si fuerit combusta.ita ꝙ parietes omnes (vel eorum maior pars) fuerint decrustati,vt d.cap.Ecclesij.ff.de contrahen.emp.l.demum.Leui.cap. 14.prope finem.si.n.solummodo tectum, vel aliqua eius pars,parietibus integris manentibus, vel saltem in modica parte destructis combusta fuerit,reconsecranda non est, extra de con sec.eccle.vel alta.ligneis.¶Secundò, si tota ecclesia aut maior eius pars simul funditus corruerit, & ex toto siue ex alijs fuerit lapidibus reparata,ead.distin. de fabrica. Consecratio etenim ecclesiæ maxime in exteriori vnctione,& in lapidum cõiunctione,& dispositione consistit, vt in d. cap.ecclesijs. Si verò non simul,sed successiuè parietes omnes ruerint,& reparati fuerint,eadem censetur ecclesia. ideoque non reconsecranda,sed dũtaxat cum aqua exorcizata, & missæ solennitate est reconcilianda, de consecra.distin.1.de fabrica. & cap. si motum.ff.de leg.1.quod in rerum. quanquam eam re consecrandam quidam scripserint sapientes. ¶Tertiò reconsecrandã est ecclesia si dubitum sit, vtrum aliquando fuerit consecrata,eo quòd super hoc nulla scriptura,vel pictura, aut sculptura,nullusque etiam vnicus testis de visu, vel etiam de auditu, qui (ut quidam dicunt) sufficeret,extra de consecra. distin.1. ecclesiæ. & cap.solennitat.23.quæstio.2.sanc.22. quæstio.5 hoc videtur. de consecr. distin.4. par
32 uulos.¶†Altare quoque semel consecratũ reconsecrandum non est,nisi illud execrari contingat.de consecratio. distin.1. si motum.extra eod.cap.1.& cap.quod in dubijs. ¶Quod fit primo,si mensa, idest, superior tabula in qua fit principaliter consecratio, mota vel in sui forma mutata, vel enormiter,puta vltra medietatem fracta fit. Enormitas tamen huiusmodi iure valet ad episcopi arbitrium referri. Idem quoque maximè est, si tota altaris structura mota, & reparata fuerit. Ecclesia tamen propter altaris, vel structuræ motionem, uel fractionem, reconsecranda non est, extra eodem cap.1.quia alia est altaris consecratio, & alia ecclesia. Sic econuerso si ecclesia totaliter destructa, altare non læditur,ecclesia ipsa reparata solum, & non altare reconsecratur, quanuis tunc decens sit illud aqua exorcizata lauari. de consecra. distin. 1. si motum. Consecrato† tamen maiori alta- 33
ri, nihilominus alia minora altaria ecclesiæ consecranda sunt, extra eod. cap. cum sis, quamuis quidam dixerint sufficere in illius consecratione alia digito demostrari. argu.ff.de acquiren.possess. quod in eo. §.si venditionem.C.de natu.libe.authen. item si quis. Si uero altare † modicam exterius 34
patiatur læsionem, non ob hoc est reconsecrandum,extra eod.cap.1.Secundo reconsecratus altare,si altaris sigillum,idest paruus lapis,cum quo sepulchrum, siue foramen,in quo reliquiæ reconduntur,clauditur,seu sigillatur, motum aut fractum sit, extra eo.lignis.Et fit foramen ipsum quandoque in summitate stipitis, & quandoque aliud sigillum non apponitur,sed principalis mensa superposita loco sigilli habetur. ¶Quandoque verò fit in parte posteriori, & quandoq; in anteriori,in quo ẽt foramine in testimoniũ cõsecrationis cautè includie solent literæ consecrationis episcopi, cõtinentes nomẽ eius, & aliorũ episcoporũ in cõsecratione præsentium,& in cuius sancti honorem consecratur altare, & ẽt ipsa ecclesia, quando simul consecratur vtrunqne annum quoque & diem cõsecrationis. Tertio reconsecratur altare, si iunctura qua sigillũ foramini, vel ẽt qua mẽsa stipiti, ubi aliud sigillũ, ꝙ mẽsa ipsa non est mota adhæret,vel aliquis ex lapidibus ipsius iunctura seu stipitis,mensam vel sigillũ tangens, motus ve fractus sit. In coniunctione etenim sigilli, & foraminis atque mensæ,& stipitis seu structuræ inferioris præcipuè consecratio intelligitur. Quarto reconsecratur altare, si ei vel coniunctioni mensæ, & structuræ inferioris tantum fiat augumentum,quod pristinam formam amittat, quoniam forma dat esse rei, arg.x.q.2.hoc ius, 32.q.2.quod vnde est.ff. de oper. no. nunc. l.1.§.si quis ædificium. Propter modicum tamen additamentum non execratur, sed tunc sacrũ trahit ad se non sacrum.extr.eo. quod in dubijs.limita,dum tamen cõiũctio mensæ si structuræ inferioris non multum immutetur. Quintò altare sicut & eccle-

sia

sia propter dubium recõsecratur,ea.di.ecclesia. Sextò altare viaticum, si lapis de ligno in quo insertus est, qui quodammodo sigillum repræsentat,remoueatur,& in eodem vel in alio ligna iterum reponatur, nõ nulli reconsecrandum, alij vero solummodo reconciliandum autumant. Quamuis autem illud sæpe iussu episcopi de loco ad locum transferatur, & per viam portetur (propter quod portabile, uel uiaticum appellatur,ea.dist.concedimus.extra de pri.) in his non tamen ob hæc recõsecratur, aut
35 reconciliatur. ¶†Quid si calix cõsecratus, deauratur,nunquid est recousecrandus? Et uidetur quòd sic,quoniam nouus calix esse uidetur.nouum enim opus uidetur facere, qui pristinam operis faciem innouat.ff. de oper.no.nun.l.1.§.opus nouũ & reficit,qui rei iam factæ remedium facit.ff. de iti. act. pri.l.3.§. pen.ff.de vsufru.l. vsufructuarius. extra de Iudæis.cap. consuluit. Siquidem consecratio in superficie consistit Et hinc est quòd ecclesiam,muris decrustatis, recõ
36 secrandam esse prædixi† Contrarium tamẽ verum est,quia nec propter murorum dealbationem,aut propter picturam, aut propter modicum additamentum, ecclesia reconsecranda est,ut iam dixi. Cũ enim propter hoc calicis forma non mutetur, idem calix manet,quare reconsecrandus nõ est, sicut & ecclesia reparata, quoniam eadem manent,idest,consecrandum non esse præmissum est. Si verò forma prior immutaretur,secus esset,quoniam forma dat esse rei, ut dixi,honestum tamen est, quò d tã propter pollutarum manuum contractum, quàm etiam propter prophanæ materiæ appositionem calix aqua exorcizata, lauetur prius,quàm ibi sacrosanctum corpus,& sanguis domini immoletur.de cõsecra. dist. 1. si motum, Præmissa de consecratione, ali-
37 qua de reconciliatione dicamus. ¶†Circa quod notandum est templum spirituale, quod est homo, quandoque polluitur 32. quæstio.4.in eod.& c.non solum. Vnde in Leui.20. Vir qui fluxum seminis patitur, immundus erit.44.distin. sit rector. prope fi.& idem in muliere fluxum sanguinis menstrui.uel alterius patiente,ut ibidem in eodem,& dist.5.ad eius. Et ideo ibi pollutus ecclesiã ingredi prohibebatur, donec aqua lauaretur,& purificaretur. & Numeri 19. cap. Qui cadauer mortui tetigerit. Immundus est. Vnde aspergatur aqua, & sic mundabitur,&c.& Propheta. Asperges me Domine hyssopo,& mun. ¶†Materiale etiam 38
templum, quod est ecclesia testante Papa Grego.& Leuit.c.15.polluitur. Vnde propheta. Polluerunt templum sanctum tuũ, &c. Et hoc similiter hodie aqua lauatur, & reconciliatur, extra eo.cap. proposuisti. & ead.consuluisti, & cap.vlt. & fin. Fit enim reconciliatio cum missæ celebratione, & aquæ cum vino, sale, & cinere solenniter benedictæ aspersione.ea.distin. de fabrica, & cap.proposuisti. Nempe per salem discretio,per aquam populus, extra de cele. mis.cum Marthæ. §. quæsiuisti.ad finẽ. vinum,diuinitas,per cinerem,passionis Christi memoria, per vinum aquæ immistum, vnio deitatis, & humanitatis significatur. Hęc ergo simul ponuntur ad notandum, quòd populus,discreta memoria passionis Christi mundatus, Christo adunatur. Fit etiam per episcopum tantum si sit ecclesia consecrata. Et quanquam ipse alteri coepiscopo possit simul totum, scilicet aquæ benedictionem,& reconciliationem, vel solum aquæ benedictionem, vel etiam tantum reconciliationem aqua prius per ipsum benedicta committere,simplici tamen sacerdoti neutrum committi valet, extra eodem,c.aqua,& cap.consuluisti, nisi fortè hoc ex priuilegio sibi competat speciali. Si vero ecclesia consecrata non sit, debet statim secundum constitutionem Greg.9. extra eod.cap.fina.aqua exorcizata lauari, quam lotionem quidam fieri posse astruũt iussu tamen episcopi, per simplicem sacerdotem,cum fieri habeat cum aqua exorcizata, quæ fieri potest, per quemlibet sacerdotem. Nonnulli vero eximiæ authoritatis periti, scripserunt quòd tutius est hoc duntaxat per episcopum fieri, nec per eum sacerdoti posse committi,nam canones.de consecratio.distin.prima, si motum.& cap. de fabrica. aquam exorcizatam uocant, aquam cum vino,& cinere solenniter benedictam. quod quidem verum est de ecclesia,non consecrandum.tamen Deo dedicata. extra de immu. eccles. ecclesia. Secus enim est in simplici oratorio, quod nec sacer, nec religiosus locus est, vt pote quòd vnusquisque pro velle vt placet ordinat,sal

tem ad odorandum, de cõsec.d.1.vnicuiq;,
extra de sen.ca.fi.licet fortè non sine diœce
sani licentia ad celebrandum, & pro velle
ad alium vsum deputat locum ipsum, in au
then.col.5.vt nullus fabri.ora.do.§.1. in au
then.col.9.de eccl.ti.§.si vero. Est autẽ ec-
clesia reconcilianda in præmisso casu.¶ Itẽ
39 †propter adulterium ibi commissum, & pro
pter fornicationem.ea.d.si motum.& gene
raliter cuiuscunque semine, extra de adul.
c.significasti scilicet maris & fœmine: cleri-
ci, vel laici, heretici, vel pagani, naturaliter,
siue innaturaliter, studiose, & peccandi libi
dine ibi emisso fuerit polluta, etiam si vir
ibi vxorem cognoscat, quoniam licet talis
concubitus sit alijs legitimus & concessus,
non tamen quolibet tẽpore, siue loco, extra
eo.c.fi. Quanquàm multi de hoc contrariũ
sentiant sapientes, secus autẽ esse dicimus,
si quis fortè ibi somnis polluatur, nã tunc
animus magis pertulisse, quàm fecisse do-
lendus est 21.d.quoniam. & non in cuius-
cunque animalis semine ibi emisso, cũ ra-
tione careat, neque peccat.6.d. testamẽtũ.
40 ¶† Reconciliatur etiam ecclesia propter
homicidium.ff.si quad.pau.fec.dicatur.lib.
25.quæst.1.§.ex eo. siue cum sanguinis ef-
fusione, siue sine. ibi, quocunque modo stu-
diose cõmissum, & etiam citra homicidiũ.
propter quamlibet uiolentiam, & iniurio-
sam humani sanguinis effusionem.ea.di. si
motum. siue ex vulnere, siue absque vulne-
re, ex naso vel ore, natura in vete.testa. Le-
uit.14.& 15.cap. prohibitum fuit sanguinẽ
in templum fundi, & semen emitti, & talia
agentem, & patientem, illud ingredi. Si au-
tem absque uiolentia, uel iniuria ex naso.
uel ore, cicatrice, uel immunditie, aut etiã
ex hemorroidis, vel menstruis, uel aliter na
turaliter in ecclesia fluxerit, aut forte ludo,
aut casu fortuito eliciatur, ea.d.ecclesijs.ex
tra eo ca. fi. Aut si quodcunque animal ibi
occiditur, vel si quis subito per se ibi mori-
tur, aut lapide, uel ligno cadente, aut fulgu-
re occiditur, pp hæc quidem & similia nõ
reconciliatur. Nec ẽt si alibi vulneratur ad
ecclesiam confugiens illic sanguine multo
effuso moritur, quoniam tunc non fuit ho-
micidiũ in ecclesia perpetratum.15.q.1.§.
itaque. Si verò econuerso in ecclesia vulne-
ratus, extra moritur, vel etiã extra sanguis
ex uulnere fluxerit, secus est, etiam si intra
ecclesiam ex uulnere sanguis minimè fluxe
rit. quoniam ictus vulnerum attenduntur,
ad legem Aquil.l.item Mela.§.sed si plures.
ff.ad leg.Corn.de sic.l.vlti. extra de cleric.
percu.cap.2. Sed & si supra tectum ecclesiæ
sanguis effunditur, aut semẽ humanũ emit-
titur, quia per hoc extra ecclesiam cõmitti
tur, non reconciliatur. † Cæterum si fur- 41
tum, aut rapina in ecclesia committitur, de
consuetudine, quæ in talibus attenditur, re
conciliatur, extra de celeb.mis. pernitiosis.
Idemque in qualibet uiolentia sine sangui-
nis effusione ibi commissa fieri debere qui-
dam affirmant, cum illa fornicationi æqui-
pararetur in iure 17.quæstio.4.sicut qui eccle
sia, vt si ad eam confugiens indeq per violen
tiam extrahatur.17.quæstio.4. re. extra de
immu.eccle.inter. Vel ibi effractio cõmitta
tur, vel ẽt præter sanguinis effusionem rixa
tumultuose agatur, uel si qs fracto osse, vel 37
liuore secuto, absque sanguine, ibi grauiter
uerberetur, uel ad mortem, vel ad mutila-
tionem ibi præsentialiter cõdemnatus, inde
extrahatur, vt ad locum executionis duca-
tur, extra de reli.do.capit. decet, & de im-
mu.eccle.cum in ecclesia.& de ap. cap. qua
fronte. Sed cum casus isti non sint in iure
expressi, necesse non est ecclesiam per epi-
scopum solenniter reconciliari. Honestum
tamen fore putamus, & sacerdotum cum
aqua exorcizata episcopi iussu lauari. Ideq;
dicendum videtur, si ecclesia diu absque te
cto & ianuis plena foret stamine. alijsque
spurcitijs, animalibus, & naturali hominũ
vsui, quasi diuersorij locus passim patuerit,
nec esset forte malum eam in tali casu solẽ
niter per episcopũ reconcialiari. Si aũt ali-
quis extra ecclesiam occisus, mox intra ec-
clesiam infertur, occisor vel alius moritu-
rum fore non credens, corpori adhuc çali- 38
do plagam infligit, ex qua sanguis fluit, re-
concilianda est, tum propter horrorem, &
abominationẽ, tũ propter uiolentiã, & pec
candi voluntatem, quãuis enim homo mor
tuus non sit homo, humanus tamen san-
guis eius per uiolentiam est ibi effusus. Nã
& ipsi cadauerit violẽtia, horror, & iniuria
irrogantur. ff.de sepul.vio.l.2.§.non prope,
& §.aduersarius.& l.sepulchri.ff.de religio.
extra de Iudæis, si sit Iudæus. Secus autem
est si naturaliter mortuus in corporis obse-
quium & honorem in ecclesia demembre-
tur

tur,uel euiſceretur ut forte pars ibi,& pars
42 alibi ſepeliatur. † Reconciliatur etiam ecclesia,in qua infidelis, uel etiam publicè excommunicatus ſepultus eſt, & tūc parietes ſunt abradendi.de conſecr.d.1. Eccleſia.1. & 2.Sanè in præmiſſis caſibus,in quibus eccleſia reconciliatur, requiritur, ut factum reconciliationem inducens publicum ſaltē per famam exiſtat,extra de adul.ſignificaſti,& de accuſa.§. inquiſitionis.
43 † Scandalū enim eſt horror,atque abominatio de turpitudine & peccato,atque uiolentia in ſacro loco,ſiue in eccleſia commiſſis,vbi delictorum uenia poſtulatur,vbi eſſe debet tutela refugij,vbi immolatur ſalutaris hoſtia pro peccatis.Leuit.14.cap.vbi etiam confugientes ſaluantur,& Deo laudes exoluuntur,reconciliationem inducunt,& etiā propoſitum,& uoluntas mortaliter peccantis ad uiuendi. extra eo conſuluiſti. extra de ſenten.excommu. cum uoluntate 17. quæſtio.§.ſi ergo. Si verò occultum ſit, reconciliari neceſſe non eſt, quoniam eccleſia, cum ſancta ſit,coinquinari non poteſt, extra de coha.cler.& mul.ca.veſtra.15. q.55. cap.fina.24.quæſt.1.§.1.imò ipſius loci ſanctitas infamiam loci adolet, quamuis quidam in hoc contrarium ſentiant, ut ſaltem occultè,ita ut delinquentes non probētur,
44 ſit reconcilianda. Fit enim † reconciliatio ad exemplum & terrorem,vt videlicet, videntes eccleſiam,quæ in nullo peccauit,ꝓpter peccatum alterius lauari & purificari, exiſtiment quantum propter ſuorum delictorum expiationem ſit laborandum.ff. ad lege.n Iul.re pe.l.1. Cœmeterium quoque,
45 in quo † paganus,uel infidelis, aut excōmunicatus ſepultus eſt,reconciliādum eſt, extra eod.cap.conſuluiſti.de cōſe.diſt.1. & 2. extra de ſepul. Pagani oſſibus tamē ſepultis ſi ab oſſibus fidelium diſcerni poterunt inde prius abiectis. Reconciliatur etiā in præmiſſis caſibus,in quibus eccleſia reconciliatur.Cœmeterium enim eiſdem priuilegijs,quibus & eccleſia gaudet,prout ſub tit. de ſacr.vnc.dicetur,nam ex quo benedictū eſt ſacer locus.ff.de re.diui.l.ſacra.in fin. & reconciliatur per epiſcopum, ſicut eccleſia per aſperſionem aquæ ſolenniter, cum uino & cinere benedicto.extra eo. cap.conſu
46 luiſti.† Illud autem notandum eſt, quòd in quacunque parte eccleſiæ uel cœmeterij violentia,vel pollutio committatur, utrūque & etiam quælibet ipſorum partes propter connexitatem uiolatæ intelliguntur, extra de conſti. cap.transmiſſa. Hoc hodie in parte correctum eſt per Dominum Bonifacium.de conſecra.eccle.cap.1. in 6. Et ſi enim conſecrationes eccleſiæ, altaris, & cœmeterij ſint diuerſæ,omnium tamē vna & eadem eſt immunitas.17.quæſtio.4.ſicut antiquitus.& capit.miror.quę non eſt ad alterum eorum tantum,vel ad alterius angulum reſtringenda,quod verum eſt,ſi eccleſia,vel cœmeterium ſunt coniuncta.Si enim vnum à reliquo diſtet,beuc poteſt unum ſine reliquo uiolari. Si igitur altero eorum uiolato ſine polluto,etiam aliud violatum, & pollutum eſt,pari ratione altero tantum eorum reconciliato, vtrunque intelligitur reconciliatum,argu.extra eo.cap.conſuluiſti extra eo.de immuni.eccleſ.in rub. quoniam nihil tam naturale eſt, quàm unumquodque eo genere diſſolui, quo ligatum eſt,& par eſt ius ligandi, atque ſoluendi.ff. de regu.iur.nihil extra eod.cap 1. & ſic violato, uel polluto cœmeterio, ſufficit eccleſiam reconciliari, Nonnulli tamen ſimpliciter aſſerunt per vnius violationem,nequaquam alterum violari, & per conſequens quodlibet eorum debere ſpecialiter reconciliari. Quibus tamen pontificalis libri obuiat authoritas, in qua ſpecialis forma reconciliationis cœmeterij habetur. Deniq; ſi eccleſia,uel cœmeteriū, aut aliud quodcunque per epiſcopum excommunicatum conſecretur,ſeu benedicatur, tali reconciliationem non egent, quoniam ſacramēta à talibus in forma eccleſiæ collata uera ſūt, 9.quæſtio.1.ordinationes.1.quęſtio.1.cap. multi, prope finem. extra de ſacr. non itē. ca.1.& 2.& de coha.cle.& mul.c. ueſtra, ut dicetur in proœmio 3. partis.Verum,cum (ſicut præmiſſum eſt)excōmunicati s vel excommunicati cœmeterium,& eccleſiā prophanent,multo quidem magis exteriora ſacramēta & benedictiones,quæ per manus, & os excommunicati tranſeunt,& proficiſcuntur, quantum ad eorum merita pertinentia,contaminati, & coram Deo fœtere videntur.1.quæſtio.1.§.quod autem ſacramēta,& cap.ſeq.& ca.odit Deus, & cap. illi offerunt, extra de ſciſma.cap.1.ideo honeſtum eſt,ꝗ recōcilientur prius, quā fideles talibus

talibus sacramentis vtantur prout sacrorũ canonum lectio edocet euidenter. 81.d.si qui sunt. Ait enim dominus per prophetã. Maledicam benedictionibus vestris. de cõ sec.dist.1.altaria.1.& 2.

ADNOTATIO.

* Felicis.] Hanc institutionem sanxit Felix Papa IIII. in epistola ad episcopos per diuersas prouincias constitutos, cap.1. hisce verbis. Solennitates verò, dedicationũ ecclesiarum, & sacerdotum per singulos annos solenniter sunt celebrandæ, ipso domino exemplum dante, qui ad festum dedicationis templi, omnibus id faciendi dans formam, cum reliquis populis eandem festiuitatem celebraturus, sicut scriptum est Ioan.10.facta sunt Encœnia in Hierosolymis, & hyems erat, & ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Quod autẽ octo dierum encœnia sint celebranda, in lib 3.Reg.8.peracta dedicatione templi, reperies. N.Doard.

ADNOTATIO.

* Vocatur.] Πανθεον templum Romæ, primo à M. Agrippa extructum, & instauratum, cuius foramen fuit ex laminis argenteis, quas sustulit Constantinus nepos Heraclij, veniens ad vrbem. Illud autem Ioui Vltori dicatum, eoq; nomine Syracusana capita in eo posita. Quod postmodum Bonifacius Põtifex Maximus Quartus à Gregorio dono accipiens a Phoca Cæsare in templum omnium Deorum conuertit, vt ue ibi etymo responderet, παν & θεος. Ibi thermæ Agrippinæ ab ipso Agrippa dictæ. Prope thermas situm est πανθεον templũ antiquissimum, & inter vrbis vetusta templa longe nobilissimum, nondum etiam ferè integrum in ipsius templi propria Augusti, & Agrippæ simulachra fuere, Martis quoque & Veneris. In Veneris simulachri auricula. Cleopatræ Vnio pretiosus erat. Mineruæ item simulachrum, Hydre opus. Hercules insuper, ad cuius simulachrum. Pœni humanis victimis quotannis olim sacrificabãt. In templum hoc multis gradibus (sicut & in cætera) ascendebatur, à veteribus, enim templa in sublimi extruebantur, & vnico tantum aditu. Porticu huic tẽplo adiecit Agrippa, opus summa admiratione dignum, quæ a quibusdam προ' τυρον appellatur ἀπὸ τοῦ πρὸ χρι τιθεμες, i. ornamentũ ac vestibulũ. Hodie illud ipsum dicatũ S.Mariæ Rotũdę. N. Doard.

SVMMA.

1 *Altare quibus de causis cõsecretur, & nu.2.3. Et vnde duxerit ortum.*
4 *Altaris consecratio qua forma fiat, & nu.5: 21.29 35.37.*
6 *Alleluia, cur omittitur inter consecrationem altaris aut ecclesiæ, consecratione vero facta, adhibetur:*
7 *Aqua benedictio quot requirat, & quid notet. nu.9.10.11.*
8 *Satellitem stygium quatuor fugant.*
12 *Baptisma ac consecratio ecclesiæ quibus mysticis conficiantur, quæ omnia necessario adhibentur.*
13 *Fides est baptismatis condimentum, quæ si deficiat & salus deficiet.*
14 *Cruces quatuor quas facit Pontifex in altaris consecratione quid notent.*
15 *Circuitus septenarius Pontificis circa altare consecrãdũ quid denotet, & nu. 16.19.*
17 *Christi septem viæ.*
18 *Aspersiones septem altaris quid notent.*
20 *Hyssopũ, quid notet, & eius natura et situs.*
22 *Virtutes quatuor, in libro Sapientiæ descripta.*
23 *Reliquiæ sanctorum aut Christi, an necessaria ad ecclesiæ consecrationem, & quid notent.*
24 *Arca fœderis.*
25 *Reliquiæ sanctorũ, ubi & q̃uo condantur.*
26 *Dei notitia confirmatio, & perfectio est omnium bonorum.*
27 *Christus lapis angularis, & abscissus.*
28 *Altare debet esse lapideum.*
30 *Christus fuit vnctus oleo inuisibili, & oleũ quid significet.*
31 *Cruces quinque ex oleo quid notent.*
32 *Homo quorum debeat misereri.*
33 *Balsami odor & significatio.*
34 *Sensus corporis nostri quinque quibus aquiparentur.*
36 *Crucem cum incenso facere quid.*
38 *Altaris vltima benedictio quid significet.*
39 *Vtensilium ecclesiæ benedictio, quid notet.*

De

De Altaris consecratione. Cap. 7.

1 NON †solum ecclesia, verumetiam altare cõ secratur. de cõsecrat. dist.1. cap. altaria. 1. & 2. hoc propter tria. Primò, ad sacramentum Deo ibi offerendum. Gen.8. ædificauit Noe altare domino, & tollens de cũctis volucribus, & pecoribus mundis obtulit super altare. Hoc autem sacramentũ est corpus, & sanguis Christi, quod in memoriam passionis dominicæ immolatur, iuxta illud, Hoc facite in meam commemoratio-
2 nem. Secundò, ad† nomen Dei ibi inuocãdum. vnde Gen.12. ædificauit Abraham altare Deo, qui apparuit ei, & inuocauit ibi nomen domini. Hæc autem inuocatio, quę
3 fit supra altare, propriè dicitur Missa.† Tertiò ad cantandum. Eccl.47. Dedit illic contra inimicos patientiam, & stare fecit contra altare cantores: & in sono eorum fecit
4 dulces modulos. Sanè hoc† modo, & ordine consecratio altaris fit. in primis nanque Pontifex incipit. Deus in adiutoriũ meum intende. postmodum benedicit aquam, deinde in quatuor cornibus altaris configurat quatuor cruces cum aqua benedicta. Consequenter circuit altare septies, & septies mensam altaris, cum aspersorio de hyssopo aqua benedicta aspergit. Ecclesia quoque iterum aspergitur, & aquæ residuũ ad basim altaris funditur, deinde in quatuor angulis sepulchri, in quo reliquiæ recondi debent, quatuor cum chrismate fiũt cruces, & ponuntur reliquiæ in capsella cũ
5 tribus granis turis, & sic reconduntur in sepulchro. Deinde supponitur eius tabula cum signo crucis facta in medio confirmata, postmodum lapis (qui mensa dicitur) super altare adaptatur, & adaptatus vngitur cum oleo, in quinque locis, & eodem modo inungitur postea chrismate, sicut de oleo dictum est. Confirmatur etiã altare in fronte crucis chrismates, & adoletur incensum in quinque locis. Post hoc altare tegitur, & mundis pannis induitur, & demum super altare sacrificium celebratur. Nunc seriatim singula præmissa prosequamur. † Primò igitur notandum est, quod altare chrismatis vnctione & benedictione interueniente consecratur, & lapideum totum solum de consecr. distin.1. altaria.1. & 2. Vnde Pontifex stans incipit, Deus in adiutorium meum intende, quia ipse dominus ait, Sine me nihil potestis fa-
cere. Et† quia hæc dedicatio significat ba- 6
ptizandos, qui percepta fide ad pugnam se præparant, & qui adhuc sunt inter suspiria & certamina huius mundi constituti, ideo non dicitur alleluia, qui enim baptizati nõ sunt, laudibus angelorum digni non sunt, vnde Tho. pe. & in plateis eius alleluia cantabitur. Post completam uero ecclesiæ, uel altaris consecrationem cantatur alleluia, quoniam exclusa dęmonũ phantasia Deus ibi laudabitur. Nam & Christus ad aram crucis accedens ad æternitatis gloriam manifestandam mortem soluit, sed alleluia dũ
taxat post resurrectionem cantauit. ¶† Secũ 7
dò circa aquæ benedictionem notandũ est, ꝙ huiusmodi aquæ exorcizatio fit ad effugandum inde inimicum. In qua benedictione quatuor necessaria sunt, uidelicet aqua, uinum, sal, & cinis. Et hoc propter tria.
¶† Primò, quoniam quatuor sunt, quæ ini- 8
micum expellunt. Primum est lacrimarum effusio, quæ per aquam. Secundum est spiritualis exultatio, quæ per vinum. Tertium naturalis discretio, quæ per sal. Quartũ, profunda humilitas, quæ per cinerẽ significatur. Aqua igitur est pœnitentia, vinũ mentis exultatio, sal sapientia, sicut in præcedenti tit. probatũ est, cinis pęnitentiæ humilitas. Vnde Niniuitis dicitur, quia rex ipse surrexit de solio suo, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Hinc & Dauid inquit, Quia cinerẽ tanquã panem manducabã &c. Hinc & Abraham, Loquar inquit ad dominũ meũ,
cum sim puluis & cinis? ¶ Secundò† modo 9
aqua est populus, seu humanitas, quia aquę multæ populi multi, vinum deitas, sal doctrina diuinæ legis, quę est sal fœderis, cinis, qui consignat memoriã dominicæ passionis. Vinum aquæ mistũ. Christus Deus & homo. Per fidem enim dominicæ passionis, quæ per doctrinam diuinæ legis habetur, Populus per aquam signatus per fidei vnionem coniungitur capiti suo Deo, &
homini. ¶ † Tertio modo potest dici, 10
ꝙ hæc aqua benedicta spiritum sanctum signifi-

significat, sine cuius flatione nihil vnquam sanctificatur, & sine cuius gratia non fit remissio peccatorum. Quòd Spiritussanctus aqua uocetur, ipsa ueritas ostendit dicens. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ uiuæ, quod euangelista exponens dixit, hoc autem dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eũ.
11 ¶ Et ſno. ordinem sacramẽti, exterius aqua, interius spiritu ecclesia cõsecratur. Hoc est enim quod Dominus ait. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto &c. Ecce aqua. Ecce spiritus. In baptismatis enim sacramento, nec aqua sine spiritu, nec spiritus est sine aqua, quod quidem ipse spiritus sanctificabat, qui in prima mũdi creatione ferebatur super aquas. Hac ergo aqua, & ipsum altare, & totum interius templum, quando illud simul, & altare dedicantur,
12 aspergitur. ¶ † Licet igitur spiritus, & aqua ad baptismi, & consecrationis ecclesiæ perfectionem sufficerent, tamen sancti patres, qui hoc constituerunt, uoluerunt nobis satisfacere, non solum in his, quæ ad uirtutẽ, uerumetiam in his, quæ ad sanctificationẽ pertinent sacramenti, ideoque adposuerũt salem, uinum, oleum, cinerem, & chrisma. Non enim chrisma, uel oleum habuit Philippus, quando eunuchũ baptizauit. Act. 8. c. Alterum ergo horum deesse non debet, & simul commisceri debent, quia populus Dei (qui est ecclesia) sine his simul iunctis neque sanctificatur, neque à peccatis soluitur. De hoc etiam tangetur sub titu. de consecra. De aqua quidem manifestum est, quia nisi quis renatus fuerit &c.
13 ¶ † De sale etiam, quia sine fidei condimento, quod in sale significatur, nemo vnquam saluari poterit, quantumcunque aqua baptismatis aspergatur. De uino quoque, per quod spiritualis diuinæ legis intelligentia designatur. Vnde Dominus in nuptijs aquã in uinum conuertit. Si quis uerò aspersus non fuerit, id est, quicunque de eo non biberit, uel propinantibus non crediderit, ad uitæ æternæ beatitudinem non perueniet. Cineris etiam aspersio, per quam pœnitentiæ humilitas intelligitur, tã necessaria est, ut sine ea non fiat in adultis remissio peccatorum, per ipsam enim uenitur ad baptismum, & ipsa est singulare refugium peccatoribus post baptismum. Vnde & non immeritò baptismus uocatur, dicente domino in euangelio de Io. quia uenit in uniuersam regionem Galilææ prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et nota quatuor genera esse aquę benedictæ, de qua in quarta parte dicetur, sub titu. de aquæ benedictæ aspersione.
¶ His ſ omnibus permistis Pontifex quatuor Cruces cum aqua ipsa in quatuor cornibus altaris, & vnam in medio facit. Quatuor cruces repræsentant quadruplicẽ charitatem, quam hi, qui ad altare accedunt, habere debent scilicet, ut diligant Deum, seipsos, amicos, & inimicos. De quibus quatuor cornibus charitatis dicitur Gen. 27. Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, Septentrionem & Meridiem, & ideo quatuor cruces in quatuor cornibus fiunt, ad designandum, quòd Christus per crucem quatuor mundi partes saluauit. Secundò, fiunt ad designandum, quòd quatuor modis crucem Domini portare debemus, scilicet in corde per meditationem, in orę per confessionem, in corpore, per carnis mortificationem, in facie per assiduam impressionem. Crux in medio altaris, significat passionem, quam Christus in medio terræ subijt, per quam operatus est salutẽ in medio terræ, id est in Hierusalem. 14
¶ † Deinde septies altare Pontifex circuit. Primò ad significandum, quòd ipse debet pro omnibus curam impendere, & uigilanter habere, quæ per circuitum designatur. Vnde tunc cantatur. Inuenerunt me uigiles, qui circumibant ciuitatem. debet. n. solicitè uigilare super greges sibi commissos, nam (ut ait Gilbertus) Ridiculosa res est Speculator cæcus, Præcursor claudus, Prælatus negligens, Doctor inscius, & preco mutus. 15
Secundò † septenus circuitus circa altare significat septem meditationes, quas circa septemplicem uirtutem humilitatis Christi habere debemus, & per ipsas circuire frequenter. Prima uirtus est, quòd de diuite factus est pauper. Secunda, quòd in præsepio positus est. Tertia quòd parentibus subditus. Quarta, quòd sub manu serui caput inclinauit. Quinta, quod discipulum furẽ, & proditorem sustinuit. Sexta, ꝙ ante iniquum iudicem mansuetus stetit. Septima, quòd pro crucifigentibus clementer orauit. 16
¶ † Tertiò per septem 17

ptem

ptem circuitus, septem viæ Christi significantur. Prima fuit, de cœlo in vterum.

¶Secunda, de vtero in præsepium. Tertia, de præsepio in mũdũ. Quarta, de mundo in patibulum. Quinta de patibulo in sepulchrum. Sexta, de sepulchro in lymbum. Septima, de lymbo in cœlum. Consequen-
18 ter episcopus aspergit altare. ¶†Quid autem altare in templo significet, Apostolus dicit, Tẽplum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Si ergo templum Dei sumus, altare habemus. Altare nostrum, est cor nostrum. hoc enim est cor in homine, quod altare in templo. In hoc altari fit sacrificiũ laudis, & iubilationis, iuxta illud Psalmistę, Sacrificium Deo Spiritus, &c. In hoc altari fit commemoratio corporis, & sanguinis Christi. Hinc preces ad celũ ascendũt, quia ad cor respexit Deus. 4. quæstio. 5. si quod. Hoc igitur altare, aqua aspergitur, quando corda hominum per Euangelicam prædicationem à peccatis mundantur. Nã prædicatio aqua est, iuxta illud, Omnes sitientes venite ad aquas. Hac igitur aqua, id est prædicatione Euangelica, & sancti Spiritus sanctificatione, & altare cordis, & totus homo mũdatur, & sanctificatur. Consecratur etiam altare cordis, per conceptũ timoris, vt inuitetur ad bonum, & per effectum amoris, vt confirmetur in melius. nã initium sapientiæ, timor domini.
19 ¶†Septies autem altare aspergitur aqua, ad notandum, quod in baptismo septẽ dona Spiritus sancti tribuuntur. Per hoc etiã figuratur, quod habere debemus memoriã Dominicæ passionis.

¶Septem nanque aquæ aspersiones, sunt septem sanguinis Christi effusiones. Prima, fuit in circuncisione. Secunda, in oratione, quando sudor eius fuit, sicut guttæ sanguinis. Tertia, in corporis flagellatione. Quarta, in capitis coronatione. Quinta, in manuum perforatione. Sexta, in pedum Cruci affictione Septima in lateris apertione. Quidam vero ter aspergunt, quia in sanctę Trinitatis nomine baptizatur, vel quia ecclesia à peccatis cogitationis, locutionis, & operis emundantur, vnde & tunc, miserere
20 mei dicitur. † Fiũt insuper huiusmodi aspersiones, & cum aspersorio de hyssopo facto, per quam herbã, quia humilis est, Christi humilitas congrue designatur, quoniã prædictæ sanguinis effusiones factæ fuerunt cũ hyssopo humilitatis Christi, & inextinguibilis charitatis, quo aspersa ecclesia catholica mundatur. Hęc etiam herba naturaliter crescit in petra, & humilitas naturę creauit in Christo petra. Nam iuxta Apostolum, Petra autem, erat Christus. Calidæ etiam naturæ est, & Christi humilitas corda frigida ad exercenda opera charitatis accendit. Itẽ eius radices, saxa penetrant, & humilitas duritias abstinendi coufringit. Valet ad pectus & contra tumorem, & hic tumorem superbiæ sanat. Item illa nascitur, & radicatur in terra. Vnde super ea tota fideliũ multitudo intelligi possit, præcipuã tamen illi, per hyssopum figurantur, qui in Christi fide radicati, & fundati, ab eius amore euelli & separari non possunt. Per quos quid melius. quam episcopos, & presbyteros intelligere possumus, qui quanto maiorem in ecclesia obtinent dignitatem, tanto firmius Christi fidei inhærere debent? Per hos siquidem aspergitur aqua, per hos & ab his baptizantur Christi fideles, his datum est perficere baptismatis sacramenta. † Dum 21
vero altare aqua aspergitur, episcopus cantat, Domus mea, domus orationis est, &c. Et iterũ, narrabo nomẽ tuũ fratribus meis. Et quia sine Deo nullum opus perficitur in consumatione, orat. vt exaudiantur ingredientis ibi beneficia petituri. Consequenter quando ecclesia simul & altare consecratur, tota ecclesia aqua illa aspergitur, prout in præcedẽti titu. actũ fuit quo facto Pontifex ad altare cum Psal. accedit, & residuum aquę infunditur ad basim altaris, sicut in veteri testamento residuum sanguinis effundebatur in crepidem, quod idem est, quod basis, per quod significatur, quod residuum quod excedit vires humanas, in tanto sacramento, Deo commendatur, qui est summus sacerdos, cuius est aliorum sacerdotum supplere defectum. Sepulchrum vero siue foramen, in quo reliquię recondi debent, significat vrnam auream plenam manna, quę in arca testimonij posita erat, prout sub tit. de altari dictum est. Siquidẽ sepulchrũ huiusmodi, quod à quibusdã cõfessio nũcupatur est cor nostrũ, qđ quatuor crucibus de chrismate factis cõsecratur, qa

quatuor

22 quatuor sunt virtutes† in libro sapientiæ
descriptæ, scilicet prudentia, fortitudo,
temperantia, & iustitia, quibus cor no-
strum quasi iungitur, dum ad suscipienda
secretorum cœlestium mysteria per do-
num sancti spiritus præparatur. Fit autem
sepulchrum hoc quandoque ex superiori
parte altaris, & quandoque ex latere ante-
23 riori.¶† Sanè sine sanctorum reliquijs, aut
vbi illi haberi non possunt, sine corpore
Christi non fit consecratio altaris fixi, de
consecra.distin.1.de fabri. &c.placuit. sed
viatici. vel portatilis sic, ea. distin. concedi
mus. Reliquiæ siquidem sunt exempla
vtriusque testam.authores passionis marty
rum, & vita confessorum, quæ nobis sunt
ad imitationem relicta. Hæc in capsa re-
condimus, cum ad imitandum ea in corde
retinemus quod si audimus, & intelligi-
mus, & opera non facimus, magis est ad
damnationem, quàm ad salutem, quia non
auditores legis, iusti sunt apud Deum, sed
factores tantum, vnde Apostolus dicit, Imi
tatores mei estote, sicut & ego Christi.
Solennis vero reliquiarum deportatio fit
ad imitationem eius, quod sicut legitur
24 in Exod. 25. † In arca testamenti erant
duo circuli aurei, totum lignum penetran-
tes. 86. distin. §. ecce. & per eos vectes de
lignis. Sethin deaurati immittabantur, qui
bus arca ferebatur. Et prius, quàm Ponti-
fex intraret in ecclesiam circumit eam cũ
reliquijs, vt sint illius ecclesiæ protectores.
Legitur quoque 3. Regu. 8. cap. quod in
templi dedicatione congregati sunt omnes
maiores natu Israel, cum principibus tri-
buum, & duces familiarum ad Regem Salo
monem in Hierusalem, vt deferrent arcam
fœderis domini, veneruntque cuncti senes
de Israel. Sacerdotes autem intulerunt ar-
cam fœderis domini in locum suum, & in
oraculũ templi in sancta sanctorum super
ala Cherubin, Siquidem in Cherubin ex-
tendebant alas super locum arcæ, & prote-
gebant illam uectes eius. Rex aũt Salomõ,
& omnis multitudo Israel quæ ad eũ cõue-
nerat, gradiebatur cum illo ante arcam, In
cuius quidem rei testimonium prælati, ma
gnates, & Apostoli prouinciæ, hodie con-
ueniunt ad dedicationem ecclesiarũ, & se-
quuntur processionaliter consecratem, &
reliquiæ ꝑ sacerdotes sub papilione seu vm
braculo solenniter deportãtur. Deinde Põ
tifex prius, quàm ecclesiam cum illis ingre
diatur, sermonem fecit ad populum. Nã, &
Salomon arca deportata conuertit faciem
suam, & benedixit omni ecclesiæ Israel, &
pro orãtibus in ecclesia orauit, Omnis.n.
ecclesia Israel stabat, & ait Salomon. Bene-
dictus dominus Deus Israel, &c. prout legi
tur ibidem.¶† Reducuntur aũt reliquiæ san 25
ctorum cum tribus granis turis in capsula,
quia exempla sanctorum cum fide Trinita
tis, idest patris, & filij, & spiritus sancti, de-
bemus in memoria retinere. Nã debemus
credere vnum Deum, vnam fidem, & vnum
baptisma, quia iustus ex fide viuit, sine qua,
sicut dixit Apostolus, impossibile est place
re Deo. Supponitur & aptatur ipsi sepul-
chro quædam tabula signo Crucis ex chris
mate roborata. Siquidem per chrisma in-
telligitur Spiritus sancti donum, quo tabu-
la, idest charitas superungitur, quia cor no
strum ad obseruanda secreta cœlestia Spi-
ritus sancti gratia roboratur. Tabula ergo
hoc signo roborata, reliquijs supponitur,
quia per exempla sanctorum charitas accẽ
ditur, quæ operit multitudinem peccato-
rum, sicut in tabula reliquias operit. vnde
Apostolus. Charitas Dei diffusa est in cor-
dibus nostris per Spiritum sanctum, qui da
tus est nobis. Hæc autem tabula, siue la-
pis continet siue dicitur sigillum sepulchri,
sicut ait Alexander Papa III. extra de con
secra. Eccles. vel altar.cap. 1. Postea vero la
pis, qui mensa altaris dicitur, super altare
adaptatur, per quem, perfectionem, & so-
liditatem notitiæ Dei possumus intelligere,
quæ nõ propter duritiam, sed propter soli-
ditatem fidei lapidea esse debet. de cõsecr.
dist. 1. altaria, sicut dominus ait Petro. Tu
es Petrus, & super hanc Petram, scilicet
hanc fidei firmitatem, ædificabo ecclesiam
meam. 50. dist. fideliór. ¶ Sicut enim men- 26
sa confirmatio, & perfectio altaris, est ita
notitia Dei confirmatio, & perfectio est
omnium bonorum. Vnde dicitur in sapien
tia ad Deum, Noscere enim te consumma-
ta iustitia est, & noscere iustitiam tuam, &
virtutem tuam, & radix est immortalitatis.
Et dominus per Hierem. In hoc glorietur,
qui gloriatur scire, & noscere me. † Vel 27
per

per ipsum lapideum, Christus intelligitur, de quo dicit Apostolus. Ipso summo angulari lapide Christo Iesu. per lapidem quidem, Christi humanitas designatur. De quo in Daniele legitur, quòd lapis abscissus est de monte sine manibus, quia Christus de beata Virgine (quæ propter eminentiam virtutum mons dicitur) sine virili semine mirabiliter est natus, & factus in montem magnum, totum repleuit orbem terrarum. de quo etiam per Psalmistam dicitur, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. quoniam Christus quem ædificantes, id est Iudæi reprobauerunt, dicentes, Nolumus hunc regnare super nos. hic factus est in caput anguli. quia sicut ait Apostol. Exaltauit illum Deus, & dedit illi, &c. vel per lapidem charitas intelligitur, vt præmissum est, qui debet esse magnus, & laus, quoniam latum est mandatum charitatis, quod etiã ad inimicos extenditur, iuxta præceptum domini, Diligite, inquit inimicos vestros.

28 Non† ergo vnguntur altaria nisi lapidea, quia Christus per altare significatus est lapis excrescens in montem, vt dictum est. Ipse est mons pinguis oleo lætitiæ præ consortibus vnctus. Veruntamen in Exod. legitur dominum præcepisse fieri altaria de lignis Sethin quæ sunt imputrescibilia, & altare laterum, ligneum est. Salomon quoque fecit altare aureum, prout legitur 3. Regum 8. capit. sed illa facta sunt in figura. Et in comitatu prouinciæ in castro sanctæ Mariæ de mari est altare terreum, quod ibi fecerunt Maria Magdalena, & Martha, & Maria Iacobi, & Maria Salome. Post hoc aspersio altari, & cum aqua baptizato, restat vt oleo, & chrismate lineatur. Episcopus enim super infundit oleum & chrisma, & cantat, Erexit Iacob lapidem in tit. fundens oleum desuper. Illa enim ecclesia fuit titulus aliarum, quia de Syon exiuit lex,

29 & verbum domini de Hierusalem. † Faciens primo super illo quinque cruces ex olio infirmorum, secundum ordinem Romanum, secundum quasdam vero alias ecclesias, de vtroque oleo, vnam in medio, & quatuor in cornibus, postea modo totidem, & chrismate. Sane per oleum Spiritus sancti gratia intelligitur, de quo dicit Esa. propheta. Computrescet iugum à facie olei, quia sicut episcopus oleum infundit sup altare, ita Christus qui est summus Pontifex infundit gratiam super altare nostrum, quod est cor nostrum, quia ipse est distributor omnium gratiarum per spiritũ sanctum, sicut dicit Apost. Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij gratia sanitatum &c. Et sicut per oleũ episcopus purificat mensam altaris, ita & spiritus sanctus purificat cor nostrum ab omnibus vitijs, & peccatis.

¶† Christus quoque oleo fuit vnctus, non 30 quidem visibili, sed inuisibili, id est gratia spiritus sancti. Vnde Dauid. Vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis, id est plus quàm omnes sanctos, qui fuerunt participes gratiæ eius, id est Christi, vnde vnctio expressius conuenit Christo quàm alijs, quia præ omnibus alijs vnxit eum Deus ad habendum plenitudinem bonorum, ideoq; interpretatur unctus. Vnctio quoque ex oleo, misericordiam significat, iuxta illud Euangelij, Vnge oleo caput tuum, & faciem tuam laua, quia sicut oleum in liquoribus, ita misericordia in bonis operibus superior est, quemcunque enim liquorem oleo superinfundas, illud semper desuper natat. De misericordia scriptum est. Suauis dominus vniuersis & miserationes eius super omnia opera eius, & misericordia superexaltat iudicium. Hoc igitur oleo liniatur altare cordis nostri, vt semper misericordiæ memores, aspersionis aquæ, & regenerationis, & baptismi affectu non amittamus. ¶† Quinque cruces de 31 oleo significant, quod memoriam quinque plagarum Christi, quas pro nobis in cruce sustinuit, semper hærede debemus. Ipse nanque quinque plagas sustinuit, scilicet in manibus, in pedibus, & in latere. Designant etiam quinque passiones misericordiæ, quæ nobis sunt necessariæ.

¶† Necesse enim est, vt homo misereatur 32 Christo, passioni eius compatiendo. vnde Iob in persona Christi. Miseremini mei, miseremini mei &c. Oportet etiam, vt homo misereatur proximo, cuius mala videt, vnde Ecclesiastic. Miseratio hominis circa proximum suum, Et sibipsi. Et hoc tripliciter, scilicet pro cõmissis plangendo illa. Vnde Hier. Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens, Quid

Quid feci? Pro omissis. vnde Esa. Veh mihi, qui tacui, idest quia nō sum locutus, qua si dicat, quia omisi bonum quod facere potui, & pro bonis minus purè factis. vnde Lu. Cum bona omnia fecerimus, dicamus quod serui inutiles sumus, &c. quasi dicat bona fecimus, non bene, non purè, & ideo inutiliter fecimus, sicut faciens elemosinā ad vanam gloriam, bonum facit, sed nō bene, non pure. De hac triplici miseratione dicitur Eccl. Miserere animæ tuæ placens Deo, quia vera compassio mētis, debet esse, cum exhibitione operis, ideo bis fiunt cruces. Primo de oleo, postmodū de chrismate, vnde Psal. Beatus qui miseretur, & commodat, qui mente miseretur, & commodat opere. Et quoniam non sufficit habere compassionem in mente cū boni operis exhibitione, absque odore bonæ famæ, iuxta illud Euangelij, Sic luceant opera vestra, ut glorificetur Deus, & ideo fiunt cruces de chrismate, quod constat ex balsamo, & oleo.

33 ¶†Balsamum quidem, propter bonum odorem significat bonam famam, oleum propter claritatem, nitorem conscientiæ quā habere debemus, iuxta illud Apostoli, Gloria nostra hæc est testimonium consciētiæ nostræ. extra de sac. vnct. cap. 1. Tunc autē balsamum oleo rectè coniungitur, quando bonus odor misericordiæ additur.

34 ¶†Rursus per quinque cruces de oleo, & chrismate quinque sensus corporis nostri intelliguntur, qui duplicantur, & in denarium surgunt, quia quandoque in sensibus corporis bene vtendo, & nosmetipsos custodimus, & alios exemplo, & doctrina nostra in bono opere confirmamus. vnde ille bonus negotiator gloriabatur, dicens. Ecce alia quinque superlucratus sum. Dum autē fiunt illæ præmissæ iunctiones, cantatur, Vnxit te Deus, Deus tuus; quod de Christo dictum est. ¶Ter ergo altare inungitur. bis oleo tertio chrismate, quoniam ecclesia fide, spe, charitate, quæ maior est cæteris, insignitur, & dum chrisma infunditur, cātatur, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni. Hic ager est ecclesia, quæ floribus vernat, virtutibus splendet, operibus fragrat, & ibi sunt rosæ martyrum. Lilia virginum, violæ confessorum, & viror insipientium. Post vnctionem adoletur incensum, quod deuotionem orationis significat. Qui enim habet septem dona Spiritus sancti, assimilatus est Deo, deuotam potest illi offerre orationem, cuius habet similitudinem.

¶† In quinque locis adoletur, videlicet in quatuor angulis, & in medio, quia sic quinque sensus corporis exercere debemus, vt fama boni operis nostri usq; ad proximos extendatur. De qua dicit Apost. Christi bonus odor sumus in omni loco, extra de sacra unctio. c. 1. Et in Euangelio, Sic luceat lux vestra, &c. Ad hæc incensi frequētatio, est continua Christi sacerdotis, atque Pōtificis pro nobis apud Deū patrem interpella 35

tio. ¶†Crucē cū incenso facere est eius passionē patri ostēdere, & ipsum pro nobis interpellare. Incensum copiosè in medio, & in angulis cōburere, est orationes p Hierosolymam, & in vniuersali ecclesia multiplicare. ¶†Consequēter altare, cū ligno crucis cōfirmatur dicendo. Confirma hoc Deus, &c. quæ confirmatio ex chrismate à Pontifice, in fronte lapidis facta, significat confirmationē, quæ quotidie fit à Spiritu Sancto per charitatē, in altare cordis, vt nulla tribulatio cor nostrum à charitate Dei valeat separare, unde dicit Apost. Quis separabit nos à charitate Christi, tribulatio, an angustia, &c. Et subiūgit, gloria patri, & laus trinitati cantetur. † Vltima altaris benedictio, significat illam finalē benedictionē, quādo dicetur. Venite bñdicti patris mei, &c. Deinde altare linteo cādido extergitur, ad notandū, ꝙ cor nostrū castitate vitæ mūdare debemus. Deinde benedicūtur vasa, vestes, & linteamina diuino cultui deputanda. Nam & Moyses per quadraginta dies edoctus est à domino facere linteamina, & ornamenta in templo necessaria. † Nempe vtensilia benedicere, est opera nostra ad Deum referre. Post hoc altare albis, & mūdis pannis vestitur. de quo sub titu. de altari dictum est. Postremo ornatur ecclesia, & accenduntur luminaria. tūc enim opera iustorum splendescent, tunc fulgebūt iusti, & tanquam scintillæ in Arundineto discurrent. Et inde super altare hoc ordine consecrato, Missa celebratur, & sacrificiū altissimo offertur. Istud videlicet, de quo Propheta ait, Sacrificiū Deo spiritus cōtribulatus, cor contritū &c. prout dicetur in proœmio quartæ

quartæ partis. Non enim debet fieri consecratio sine Missa, secundùm Gelasium Papam. de consec. dist. 1. omnes. quia tunc reuelatur sacramentum, quod etiam Angelis ab initio, fuit absconditum. Et attende quoniam in aspersione Basilicæ Pontifex lineis duntaxat, & minoribus utitur indumentis, sed in missa, vestibus ornatur pontificalibus; & pretiosis recolens, ꝙ legalis Pontifex in lineis sanctuarium expiabat; & post lotus in pontificalibus holocaustū arietum offerebat. Sed quia in eisdem lineis hircum emittebat, post expiationem, ideo, etiam in consecratione fontiū, & immersione cathecuminorum, ubi peccata eorum transferuntur, quidam utuntur simplicibus, & lineis indumentis.

SVMMA.

1 *Chrisma confici præcepit Dominus.*
2 *Moses quo chrismate fuerit unctus.*
3 *Vnctionis duæ species.*
4 *Infirmi, & cathecumini, quare oleo inunguntur.*
5 *Vnctio exterior an sit necessaria ad salutem & nu. 11.*
6 *Christiani omnes ante baptismum bis oleo unguntur. Et varia vnctio, varium quid notat. & nu. 8.*
7 *Christus unde dictus. unde itidem Christiani.*
9 *Vnctio ad quid fiat in vertice. Et à quo instituta primum, nu. 10.*
12 *Arnaldistarum falsa opinio de baptismo.*
13 *Pectus baptizati vngitur cum inuocatione Trinitatis.*
14 *Presbyteri manus ab episcopo inunguntur. & qua forma*
15 *Episcoporum vnctio vnde duxerit initium. Et qualiter vngantur.*
16 *Episcopus quod testimoniū habere debeat.*
17 *Episcopi caput cur balsamo vngatur Cur itidem manus nu. 18. Cur pollex. nu. 19.*
20 *Reges & Propheta etiā in ueteri testamento vngebātur aliter tamen quàm hodie.*
21 *Regum vnctio, & Principum quid differat ab vnctione Pontificum.*
22 *Episcopi die sua consecrationis equos albos equitant. Et quid idipsum.*
23 *Corpora bonorum dicuntur equi.*
24 *Calicis & patenæ consecratio.*
25 *Vnctio extrema, an sit sacramentum, quidam dissident. Et de eius forma. Et qua ætas requiratur.*
26 *Cœmeterium, ad quid benedicatur.*
27 *Ornamenta Ecclesiastica, benedicēda sint.*

De consecrationibus & unctionibus. Cap. 8.

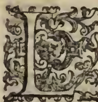

Egitur † Dominū præcepisse Mosi, ut consiceret chrisma, quo vnguento ungere tabernaculum in dedicatione, & arcam testamēti, mensamq; cum vasis, & quo sīr sacerdotes, & reges inungerent. de conse. dist. 1. §. 1
1. Moses tn̄̄nō legit fuisse vnctus, nisi unctione spūali, sicut & Christus. Voluit itaq; 2
Christus nos vnctione materiali inūgi, ut ex illa consequamur spiritualem; & ideo mater ecclesia diuersas exhibet unctiones. De quibus hic aliqua perstringamus dicētes. Primò, quid huiusmodi significent vnctiones. Secundò, ex quibus fiant. Tertio, de unctione baptizandorum. Quartò, de unctione baptizatorum, quæ per episcopum fit in fronte. Quintò, de unctione ordinandorum. Sextò, de unctione consecrādorum episcoporum & Principum. Septimò de unctione ecclesiæ, altaris, calicis, & aliorum ministeriorum ecclesiasticorum. Octauò, de extrema unctione. Nonò, de consecratione, & benedictione cœmeterij, uestium, & aliorum ornamentorum ecclesiasticorum. Decimò, de consecratione & benedictione uirginum. ¶ † Circa primum 3
igitur notandum est, quòd duæ sunt species unctionis. extra de sac. unct. cap. 1. Exterior, quæ materialis, siue corporalis, & uisibilis est. Et interior, quæ spiritualis & inuisibilis est, exteriori uisibiliter ungitur corpus. De prima Iacobus Apostolus ait, infirmatur quis ex uobis, inducat presbyteros ecclesiæ & orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum. De secunda Iacobus Apostolus ait. Et vos vnctionem, idest vnctio, quam ab eo accepistis, maneat in vobis, ut non necesse habeatis, vt aliquis doceat uos, sed sicut

vnctio eius docet vos de omnibus. Vnctio exterior signum est interioris. Interior verò non solum est signum, idest, significatum, sed etiam sacramentum, quia si dignè sumitur, vel agit, vel auget absque dubio, quod designat, puta salutem, iuxta illud, Super illos manus imponent, & bene habebunt. Circa secundum sciẽdum quod exhibendo exteriorem, & visibilem vnctionem, duplex oleum benedicitur, extra de sac. vnct. c. 1. videlicet oleum sanctum, vel cathecuminorũ, quo cathecumeni vnguntur, & oleum infirmorum, de quo infirmi vnguntur. De qua vnctione loquitur dicta authoritas Iacobi. Infirmatur quis ex vobis, &c. ¶ Qualiter autem fiunt benedictiones vtriusq; olei, & chrismatis in 6. parte sub quinta feria cœnę Domini dicetur.

4 ¶ †Sed quæritur, quare infirmi & cathecumeni oleo inunguntur? Respondeo, vt ex visibilibus inuisibilia facilius capiatur, sicut enim oleum fugando infirmitatem, recreat artus fessorum, & de sui natura lumẽ præstat, sic credẽdum est, quod vnctio olei consecrati, quod est signum fidei, peccata fugando sanitatem animæ confert, & lumen ei præstat. Siquidem oleum visibile in signo, oleum inuisibile in sacramento, & oleum spirituale intus est. De oleo infirmorum authoritatem accepimus ab Apostolis. De oleo cathecuminorum ab Apostolicis viris.

5 ¶ †Et licet Deus possit oleum spirituale sine corporali tribuere, quia tamen Apostoli pro infirmis, Apostoli viri pro cathecuminis hac arte vsi sunt, non sine peccato omitti potest, quod eorum authoritas consecrauit, prout sub ti. de altari dictum est, sicut & antiquitus iusti sine circuncisione placere Deo, sed postquam eis præceptum fuit, vt circunciderentur, hoc omittentes peccato subijciebantur. 35. distin. ab exordio. ¶ Tertiò dicendum est de vnctione baptizandorum. Et quidem in nouo testamento. extra de sac. vnct. nõ solum reges, & sacerdotes vnguntur, sicut iã dicitur, verumetiam, quia Christus in sanguine suo fecit nos Deo nostro regnum & sacerdotes, idest, regales sacerdotes, iuxta quod Petrus Apostolus ait. Vos estis genus electũ, idest electi ex generibus hominum, regale, sacerdotium, idest bene vos regẽtes.

6 Omnes Christiani bis †ante baptismum inunguntur, scilicet oleo benedicto primò in pectore, deinde inter scapulas, & bis post baptismum, scilicet chrismate sacro primò in vertice, deinde per episcopũ in fronte, & secundum. Aug. 2. dist. ecclesiasticarum. primæ tres vnctiones introductæ sunt potius vsu, quàm per aliquã scripturam. In pectore quidem, in quo est locus cordis, baptizandus vngitur oleo. Primò, vt per spiritussancti donũ abijciat errorem, & ignorantiam, & suscipiat fidem rectam: quia iustus ex fide viuit, & corde creditur ad iustitiam. Inter scapulas verò, vt per Spiritussancti gratiam excutiat negligentiam, & torporem, & exerceat bonã operationẽ, quia fides sine operibus mortua est, vt per fidei sacramentum sit munditia cogitationum. In pectore, vt per operis exercitium sit fortitudo laborum. In scapulis, quatenus fides per dilectionem secũdum Apostolum operetur. Oleum igitur à corde ad scapulas transfertur, quandò fides, quæ mente concipitur, opere perficitur, quia iuxta hoc fides est facere, quod dicit. In vertice verò baptizatus chrismate à sacerdote inũgitur, vt sit paratus omni poscenti de fide reddere rationem, quia per caput mẽs intelligitur, iuxta quod legitur: Oculi, idest, intellectus sapientis in capite, idest, in mente eius, cuius, scilicet mẽtis superior pars est ratio, & inferior sensualitas. Vnde bene per verticem, quæ est superior pars capitis, intelligitur ratio, quæ est superior pars mentis. De hoc etiã in 6. parte sub Sabbato sancto, vbi agitur de confirmatione, dicetur. Ideo autem ante baptismum vngitur oleo benedicto, & post baptismum chrismate sacro, quia chrisma solum competit Christiano. Christus †enim 7
à chrismate dicitur, vel potius à Christo dicitur chrisma, non secundũ nominis formam, sed secundũ fidei rationem. A Christo Christiani dicuntur tanquam vncti deriuẽtur ab vncto, scilicet à Christo, vt omnes concurrant in odorem vnguẽti illius, scilicet Christi, cuius nomen oleũ est effusum, sed secundùm vim nominis Christiani à chrismate dicuntur, secũdùm Isid. de hoc dicitur in prooemio secundæ partis. ¶ Rursus secundùm Aug. de consec. dist. 4. prima vnctio †ex oleo ostẽdit nos ad audi- 8
tum plene fidei præparatos, & ad bonum

Christi

Christi odorem uocatos, & renuntiādum diabolo esse commonitos. Secunda unctio in pectore & inter scapulas fit, secundum Rabanū ea.dist. Deinde ut per fidem vndique muniamur, & ad bona opera perficienda per Dei gratiam roboremur. Nempe per pectus, fidei uirtus, per scapulas uerò, in quibus onus portatur, hominis robur, & operatio rectè intelligitur, iuxta illud 26.q.6.alligant onera importabilia, & imponunt humeris hominum &c. Vngitur ergo in pectore, & inter scapulas, ut mente, & actu opera diaboli postponat, & ut fit capax ad intelligēdum uerbum Dei, & robustus ad portandum iugum ipsius &
9 onus legis. Vnctio † uero, quæ fit in uertice, idest in summitate capitis, super cerebrum fit secundum ipsum, ead. dist. postquam. & dist.5. nouissimè, ut cœlestis regni particeps fiat inunctus, & quia baptizati anima capiti, idest Christo desponsantur, & propterea fit cum chrismate, oleo & balsamo confecto, ut sciamus, quòd Spiritussanctus ei datur, qui inuisibiliter operatur, oleum namque fessa membra fouet, & lumen præstat, ut præmissum est. Balsamus uerò redolere facit. Siquidem fessa sunt animæ membra, quando pœnitet se contra Deum egisse, Spiritussanctus uenit ad illā, illuminans eius intelligentiam, & demonstrans ei peccata sibi esse dimissa, uel dimittenda, & præstans illi bona opera, quæ in alijs bonum inspirant odorem, ꝙ per fragrantē balsamū designatur. Itē, quia sedes superbiæ, quæ semper iuxta ipsius nominis consonantiā superiora appetit, in uertice esse uidetur, ideo ritè fit ibi hæc unctio sub forma crucis, & sub nomine humilitatis.

10 Hanc unctionē † Siluester Papa fieri instituit per presbyteros propter occasionem mortis, unde credibile est, ꝙ ante eius tempus utraque unctio, scilicet & uerticis, & frontis episcopo reseruabatur. Cum enim gremiū dilataretur ecclesiæ, nec omnibus episcopi ualerent per cōfirmationē occurrere ideo ne sine chrismatis unctione perirent, instituit, ut à sacerdotibus in uertice supra cerebrum, ubi est sedes sapiētiæ, vngerentur, ad robur & augmentum gratiæ. Vnde si postea decesserint, dicit Richardus in mitrali, ꝙ pro rata gratiæ augmentum consequentur & gloriæ. Veruntamen

† & sine unctione, credimus solo baptismo 11
saluari, & sine manus impositione Spiritumsanctum dari, cui Deus dare uoluerit, prout in Actibus Apostolorum legitur.

¶ † Arnaldistæ tamen perfidi hæretici asse- 12
runt, quòd nunquam per baptismū aquæ homines Spiritumsanctum accipiunt, nec Samaritani baptizati illum receperunt donec manus impositionem acceperunt. Sanè utraque unctio fit secundum Rabanū, de conse.dist.4.postea in modum Crucis, vt ab eo tempore diabolus in Vase suo pristinæ cognoscens signum suæ interemptionis, idest, sanctæ Crucis, qua interemptus est, iam sibi deinceps illud sciat alienum, idest à se alienatum. ¶ † Fit quoque secun- 13
dum eum ead.dist.deinde unctio in pectore cum inuocatione Trinitatis, ut nullæ reliquiæ latentis inimici in eo resideant, sed in fide sanctæ Trinitatis mens eius confortetur, & suscipiat & habeat intelligentiam mandatorum Dei. quisquis ergo fidelis bis inungitur prius oleo, postea similiter bis chrismate. Primò, in baptismo in uertice. Secundò, post baptismum in fronte scilicet in confirmatione, quia etiam Spiritussanctus bis fuit Apostolis datus, ut dicetur in 6. parte, sub Sabbato sancto, Quarto loco dicendum esset, de unctione, quæ fit per episcopum in fronti baptizati, sed de hoc dicetur in 6. parte sub Sabbato sancto. ¶ † Quinto loco circa unctionem 14
ordinandorum notandum est, quòd manus presbyteri ab episcopo inunguntur, ut cognoscat hoc sacramento se per Spiritumsanctum suscipere uirtutem, & gratiam consecrandi. Vnde episcopus ea inūgens dicit. Consecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istam unctionem, & nostram benedictionem, ut quæcunque consecrauerint, consecrentur, & quæcunque benedixerint, benedicantur in nomine Domini 16.q.1.§.hoc inde. & extrà de sac.unct.c.1. Ideoq; uiri deuoti osculantur manus sacerdotum; statim post ordinationem eorum, credentes per hoc orationum illorum & bonorum participes fieri. Et unguntur oleo sacro, quòd opera misericordiæ pro uiribus ad omnes debeant exercere. per manus enim opera, ꝑ oleū misericordia designatur. Vnde Samaritanus ille approprians uulnera-

uinum superinfundit, & oleum uulneribus eius. Vnguntur etiam oleo, ut humidi sint ad offerendum Deo hostiam ꝑ peccatis, & largè ad cætera officia pietatis, nõ aridè & curuè retinendum. 1. quæst. 1. sicut urgeri. Vtrunque enim uidelicet gratia curationis & charitas dilectionis per oleum designatur. Rursus ideo impositio manus cum oleo super caput ordinandi fit, quia per manus opus. Per digitos dona Spiritussancti, & per caput mens intelligitur. Manus ergo imponitur, quia donis Spiritussancti imbutus ad opera Christi mittitur.

15 ¶ Sextò, circa episcoporum & principum unctionem sciendum est, quòd episcoporum vnctio à ueteri testamento sumpsit originem. extra de sac. unct. c. 1. Nam Leui. 21. dicitur Pontifex, super cuius caput fusum est unctionis oleũ, & cuius manus sunt in sacerdotio cõsecratæ. Sanè episcopus ungitur chrismate, quod (sicut præmissum est) conficitur ex oleo & balsamo, & ungitur illo tã in corpore, quàm in corde, ut interius nitorem conscientiæ quantum ad Deũ, qđ per oleũ exterius habeat odorẽ famæ quo ad proximũ quod per balsamũ designatur. De nitore cõscientię dicit Apost. Gloria nostra hæc est testimoniũ conscientiæ nostræ. Nã omnis gloria filiæ regis ab intus. s. pcedit. De odore bonæ famæ idẽ Apostol. ait, Christi bonus odor, i. exẽplũ, & imitatio sumus in omni loco, & alijs sumus odor uitæ ĩ uitã. 23. q. 3. ¶ Nabuchodonosor in princ. quasi diceret, sumus exemplũ dilectionis, & bonę opinionis ducentis in uitam æternã, & alijs odor mortis in mortẽ, idest inuidiæ & malæ opinionis ducentis in mortẽ æternã.

16 ¶ Debet enim episcopus in se bonũ habere testimoniũ, & ab his, quæ sunt intus, & ab his, quæ sunt foris, ut cortina, idest fidelis, cortinã, idest, infidelem trahat, scilicet ad fidem, & qui audit scilicet ad discẽdo, & credẽdo, dicat ueni, s. prædicando, & de hoc unguento caput & manus episcopi consecrantur, per caput enim mens intelligitur. iuxta illud Euangelij. Vnge, idest humilia caput tuũ, & faciẽ tuam, idest conscientiã laua, scilicet lachrymis. Per manus opera designantur, iuxta illud in Cãticis &c. Manus meæ, id est bona opera distillauerunt myrrham, id est dederunt alijs bonum exemplum.

17 ¶ Caput igitur ungitur balsamo charitãtis, primò, ut episcopus diligat Deum ex toto corde, & ex tota mente, & tota anima sua, & etiam Christi exemplo proximum suum, sicut, idest ad id, quod seipsum. Oleum enim in capite est charitas in mente, secundum Greg. Secundò caput ungitur propter authoritatem, & dignitatem quoniam non solùm episcopus, sed etiam Rex consecratur. Tertiò, ut ostendatur illius, scilicet Christi (tanquam eius uicarius) repræsentare personam, de quo dicitur per prophetam. Sicut unguẽtum in capite &c. Caput enim uiri, est Christus, caput Christi Deus, qui de se dicit, Spiritus Domini super me, eo quòd unxit me, & Euãgelizare pauperibus misit me. Christus enim caput nostrum, unctus est oleo inuisibili, ipse pro uniuersa interpellat ecclesia, Episcopus pro sibi commissa.

18 ¶ Manus uerò unguntur propter mysterium & officium, manus quidem, quæ onera designant, unguntur oleo, idest chrismate pietatis, & misericordiæ. primò, ut episcopus operetur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, nemini claudantur, omnibus aperiantur, iuxta illud. Manus aperuit inopi, & brachium extendit ad pauperem. Manus arida, manus auara, manus tenacitate contracta aperiri non potest. Vnguntur igitur, ut sanentur & aperiantur, & ut indigentibus eleemosynas largiantur. Secundò, ut ostendatur accipere potestatem benedicendi, & consecrandi. Vnde cum eas, consecrator inungit. Consecrare (inquit) & sanctificare domine digneris manus istas &cæt. ut supra. Tertiò, ut mundæ sint ad offerendum hostias pro peccatis. Et nota, quòd licet manus episcopi inunctæ fuerint oleo, cum in presbyterum ordinaretur, iterum chrismate inunguntur cum in episcopum consecratur. extra de sac. unctio. cap. primo. Siquidem per manus opera, per oleum Spiritussancti, uel gratiæ copia, per balsamum, quod oleo admiscetur in chrismate, odor bonæ famę designatur. Ecclesiast. 24. quasi balsamum non mistum odor meus. Quia ergo in operibus episcoporum & aliorum superiorum plus, quàm in alijs inferioribus munus Spiritussancti apparere, & odor

famæ sentiri debent, iuxta illud. 2. ad Co-
rinth. 2. Christi bonus odor sumus Deo,
nam & in cælesti hierarchia superiores An
geli inferioribus bonis, & gratia eminent.
88. distinct. ad hoc idcirco id eorum con-
secratione manus aliàs oleo inunctæ chris
19 mate rationabiliter inunguntur. † Pollex
etiam chrismate confirmatur, vt pollicis
impositio cunctis proficiat ad salutem,
Nempe in ueteri testamento non solùm
20 ungebatur sacerdos: † uerumetiam Rex
& propheta: sicut in libris Regum habe-
tur. Vnde dominus præcepit Heliæ: Vade
& reuertere in domum tuam per desertum
in Damascum, cumque perueneris illuc,
unges Azelin Regem super Syriam, &
Ieu filium Nausi unges Regem super Is-
rael. Heliseum autem filium Iaphat, qui
est de Abel, unges prophetam pro te. Sa-
muel quoque unxit Dauid in regem. Sed
postquam Iesus Nazarenus, quem unxit
Deus Spiritussancto, sicut in actibus Apo-
stolorum legitur, unctus est oleo præ con-
sortibus suis, qui secundum Apostolum,
est caput ecclesiæ, quæ est corpus ipsius
Principis, unctio à capite ad brachium est
translata, ut princeps à tempore Christi
non ungatur in capite, sed in brachio, siue
in humero, uel in armo, in quibus princi-
patus congruè designatur. iuxta quod legi-
tur, Factus est principatus super humerum
eius &c. Ad quod etiam signandũ, Samuel
fecit poni armum ante Saul, cui dederat
locum in capite mensæ ante eos, qui fuerãt
inuitati. In capite uerò Pontificis sacra-
mentalis est delinitio obseruata, quia per-
sonam capitis, scilicet Christi, q. est caput
ecclesiæ in pontificali officio repræsentat.
21 ¶ Differt † autem in pontificis, & princi-
pis unctionem, quia caput pontificis chris-
mate consecratur, brachium uerò princi-
pis oleo delinitur, ut ostendatur, quãta sit
differentia inter authoritatem pontificis,
& principis potestatem. Et nota, quòd si-
cut in euangelio legitur, quidam paterfa-
milias uocauit seruos suos, & dedit illis de
cem mnas. Suiquidem uocatio serui est ca
nonica electio episcopi, quæ fit secũdũ uo
cationẽ domini uocantis Aaron, extra de
elec. c. transmissã. Mna datur ei, quando is,
qui sibi mnas imposuit, dat ei textum euan
gelij, dicens, Vade, prædica & ipse cum pri
mo ingreditur ciuitatem suam, portat euã
gelium in pectore suo, iuxta morem qua-
rundam ecclesiarum, ostẽdens quasi nego
tiatori mnam suam. in quibusdam etiam
ecclesijs cum archiepiscopus dat illi uirgã,
dicit, Vade, prędica. & ille statim benedicit
populum, in quo designatur, quod Moses
cum uirga missus est in Aegyptum. ¶ Rur-
sus episcopi in die suæ consecrationis con 22
sueuerunt equitare equos albis pannis
coopertos repræsentãtes illud, quod legi-
tur in Apoc. decimonono, Exercitus, qui
sunt in cœlo, sequuntur illum in equis al-
bis. Siquidem exercitus, qui sunt in cœlo,
sunt boni, & iusti uiri, & prælati, qui quo-
tidie sequuntur pro cęlestibus Deũ in om
nibus bonis operibus, qui ideo dicuntur
esse in cœlo, qui sola cœlestia diligunt &
quęrunt, Vnde Apostolus Nostra conuer-
satio in cœlis est. Hi exercitus, idest, boni,
& iusti uiri, & prælati sequuntur Iesum,
quando scilicet expugnant in se uitia, per
correctionem, & in proximis per admoni-
tionem. Vnde Iacobus. Qui conuerti fece
rit peccatorem ab errore vitæ suæ, libera-
bit animam suam à morte &c. Isti exerci-
tus sunt in equis albis, & in corporibus ca-
stis. ¶ Corpora bonorum † dicuntur equi, 23
quia sicut equi diriguntur secundum vo-
luntatem sessoris, ita iustorum corpora re
guntur secundũ voluntatẽ Christi. Isti e-
qui debent esse albi, siue albis opertis, id-
est corpora iustorũ, & prælatorũ debent es
se casta & mũda. Si enim casta nõ fuerint,
Christum sequi non poterunt. Et Petrus,
Christus passus est pro nobis, vobis re-
linquẽs exemplum, vt sequamini uestigia
eius &c. Sed & clericali sãctæ Romanę Ec-
clesiæ ex confessione Constantini Impera
toris, 96. dist. Constantinus, equitãt equos
decoratos linteaminibus candidissimi co-
loris. Qua dic debeat episcopus consecra-
ri, & quare codex euangelij ponitur super
humeros consecrandi, dicetur in secunda
parte sub tit. de episcopo. Septimo loco di-
cendum est de vnctione altaris, calicis, &
aliorum ministeriorum ecclesiæ, quæ se-
cundùm more dum dedicantur inungun-
tur extra de sac. vnc. ca. vno. non solum ex
mandato legis diuinæ, sed etiam, quod Mo
ses tabernaculum, & omnia uasa ministe-
rij sanguine aspersit, & omnia penè in san-

guine mundabantur, uerumetiam exẽplo
beati Siluestri, qui quando consecrabat al-
tare, illud chrismate perungebat. Præcepit
enim dominus Mosi, vt faceret oleum vn-
ctionis, de quo vrgeret tabernaculum testi
monij, mensam arcam testamenti, candela
brum, & supellectilia, Exo. 30. & 40. ca. &
alia, vt præmissum est. Quæ unctiones fiũt
in rebus inunctis, & ut maior reuerentia
exhibeatur, & maioreis gratia infunda-
tur. De his vnctionibus in suis locis dictũ
est, & dicetur. Verum unctionis sacramen
tum aliud quidem efficit, & figurat tam in
nouo, quàm in ueteri testamento, extra
de sac. un. Vnde non iudaizate ecclesia, cũ
unctiones celebrat sacramentorum, sicut
aliqui antiqui mentiuntur, qui neque scri-
pturas, neque Dei nouere uirtutẽ. De un-
ctionibus ecclesiæ & altaris in suis titulis
dictum est. † Patena siquidem consecra-
24 tur, & inungitur administrationem corpo
ris Christi, qui in ara Crucis pro omnium
salute immolari elegit. Nam & omnipo-
tens Deus conspersam similaginem in pa-
tenis aureis, & argenteis ad altare suum
deferri iussit. Calix quoque cõsecratur, &
inungitur, ut gratia Spiritussancti perficia-
tur nouum sepulchrum corporis, & san-
guinis Christi, & ipse dignetur illum sua
uirtute perfundere, qui calicem Melchise-
dech famuli sui perfundit. Octauò, de ex-
25 trema † unctione, quæ scilicet ex institutio
ne Fœlicis Papæ Quarti, & ex præcepto
Iacobi Apostoli datur laborantibus in ex-
tremis, dicẽdum est. De qua dicunt quidã,
quòd illa non est ita propriè sacramẽtum,
sicut chrismatio, quæ fit in fronte vel alia,
quia (sicut asserunt) iterari põtest, cum fit
oratio super hominem, quod in sacramen-
talis non contingit, de conse. dist. 4. ostendi-
tur. & no. de conse. distin. 5. c. 1. Sanè hæc
unctio etiam per solum sacerdotem fieri
potest, si plures adesse non possunt, extra
de uerb. significa. quæsiuit. per quàm quidem
uenialia remittuntur, iuxta illud Iacobi, In
firmatur quis ex uobis, vt supra. Fit autem
unctio hæc in diuersis partibus corporis,
siue membris, propter causas, quæ ex ora-
tionibus, quæ tũc dicuntur, colliguntur, &
specialiter in illis, in quibus quinq; sensus
hominis uigent, ut quicquid per illos in-
firmus deliquit, per huius unctionis uirtu-
tem aboleatur. De quibusdam ordinariè le
gitur, quòd inungendus debet esse ad mi-
nus 18. annorũ, & quòd ægrotãs semel dunta-
xat debet in anno inungi, licet pluries æ-
grotet, & quòd nullus inungendus est, nisi
qui prius compos mentis existens, uerbis
aut signis illud postulauerit. 26. q6. ult. is
qui. & c. seq. extra de sen. excom. c. à nobis.
Et quòd non debent scapulæ inungi, quia
in baptismo fuerunt inunctæ, & amodo
ministerio carent, & quòd cõfirmatus non
debet inungi in fronte, sed in temporibus,
nec presbyteri manus vngebãtur interius,
sed exterius, puta in ordinatione eius inte
rius inunctæ fuerunt. Et quòd ab episcopo
semel inunctus non debet propter eius re-
uerentiam vlterius per presbyterum inun-
gi. extra de tempo ordina. cum in distri-
buendis. de consecra. distin. 2. c. fi. Et quòd
si æger inunctus conualescit, loca inuncta
lauentur, & aqua lotionis in ignem proij-
ciatur. Si verò decedat, non lauetur corpus
propter recentem vnctionẽ. Quòd si æger
in extremis laborat, citò ungatur, ne inun-
ctus decedat. 5. dist. baptizati. Quidã etiã
pœnitentes, & morituri cilitium induunt,
& sternuntur in cinere, ut dicetur in sexta
parte, sub quarta feria in capite ieiuniorũ.
† Nonò cœmeterium, quod eisdem gau- 26
det priuilegiis cum ecclesia, consecratur,
& benedicitur. 18. q. 4. sicut dominus con-
tumax. & c. seq. extra de conse. eccle. con-
suluisti & de imm. eccl. in rubrica. & c. cum
ecclesia. sicut dominus benedixit per ma-
nus seruorum suorum Abrahàm, Isaac,
& Iacob terram filiis Ebron causa sepul-
turæ cõmparatam. Benedicitur autem, ut
ulterius desinat illic immundorũ spirituũ
habitatio esse, & fidelium corpora ibi us-
que ad diem iudicij requiescant in pace,
nisi paganorum, vel infidelium, vel etiam
excommunicatorum corpora ibi fuerint
inhumata, donec inde fuerint eiecta. de cõ
sec. dist. 1. ecclesiam. & c. 2 extrà de sepul.
¶ Illud † etiam notandum, quòd pallæ al- 27
taris, vestimenta sacerdotalia, & huiusmo-
di ecclesiastica ornamenta benedicenda
sunt. Legimus enim de consec. dist. 1. §. 1.
Mosen ex de præcepto domini tabernacu-
lum diuinis precibus sacrasse, cum mensa,
& altari. & vasis, & vtensilibus ad diui-
num cultum explẽdum. Si ergo Iudæi, qui
legis

legis & futurorum vmbræ seruiebant, hoc agebant. Heb. 8. & 10. c. quãto magis nos, quibus ueritas per Christũ patefacta est, hoc agere debemus, & per episcopos sacratos, & non per coepiscopos. 58. distin. quãuis. Vnde legitur Exod. pen. Cuncta uasa ministerij benedixit Moses & si sacræ uesti petia, uel filum adiungatur, non ideo benedictionem iterari debere iuris testimonio comprobatur, arg. insti. de re. diui. §. cum ex aliena, & §. qui tamen. extra de consec. eccl. quod in dubijs. Quare autem res huiusmodi & similes benedicantur, ex earum benedictionibus colligitur euidenter. De uestibus uerò sacris dicetur in prooemio tertiæ partis. Et attende: quia benedictio, seu cõsecratio ecclesiæ, & uestium ornamentorum ecclesiasticorum non fit, eo quòd illæ sint gratiæ susceptiua, cum sint inanimata, sed hoc noscitur introductum: quia sicut & homines, sic & illa per benedictionem, & consecrationem diuino cultui habilitantur, & idonea & maioris reuerentiæ efficiuntur. Personis uerò per unctionem, & benedictionem maior gratia infunditur. Quidam autem in ornamentorum benedictione manus suspendunt, de quo dicetur in secunda parte sub tit. de diacono. Decimò esset de consecratione uirginum dicendum, sed de hoc in prooemio secundæ partis agetur.

S V M M A.

1 *Sacramentũ quid, quid mysteriũ, & quid mysterium differat a ministerio, nu. 2.*
3 *Sacramenti diffinitio.*
4 *Sacramenta uaria sunt.*
5 *Sacramenta ordinis, & necessitatis, an & quando à laico præstari possint.*
6 *Sacramentũ dignitatis, & uoluntatis quid.*
7 *Matrimonium est sacramentum uoluntatis tantum, & quo tempore nuptiæ solenniter celebrentur.*
8 *Mulieris complexus quo tempore sit fugiendus.*
9 *Mulieres cur uelentur in nuptijs.*
10 *Spõsæ anulus datur, & qua significatione.*
11 *Amoris summa uis.*
12 *Matrimonium triplex quoddam sacramentum continet.*
13 *Bigamus ineptus est ad clericatum, & quid ita.*
14 *Sponsus & sponsa benedicuntur primo parentibus, deinde a sacerdote. nu. 15.*
16 *Sacramentum unum dignius alio quatuor modis.*
17 *Sacramẽta quibus de causis sint instituta.*

De Ecclesiasticis sacramentis. Cap. 9.

CIRCA ecclesiastica †sacramenta notandũ est, quod secundũ Greg. 1. q. 1. multi. Sacramẽtum est in aliqua celebratione cũ res gesta ita fit, ut aliquid significatæ rei accipiamus, qđ sanctè & dignè accipiendũ est. Mysteriũ uerò est, quod occultè & inuisibiliter operatur Spiritussãctus, ita quod operãdo sãctificat, & sanctificãdo benedicit. † Mysterium. n. est in sacramẽtis, ministerium dicitur in ornamẽtis. Sed secundũ Aug. de conse. dist. 2. sacrificiũ &c. signũ sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Item sacrificium uisibile, inuisibile sacramentũ. Item, idem signum est res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud ex se faciens in cognitionem uenire. ¶ Dicitur †etiam sacramentum, sacræ rei signũ, uel sacrum secretum. De hoc etiam in quarta parte sub sexta particula canonis dicetur super uerbo mysterium fidei, & sub tit. de oblatione. ¶ Sanè quædam † sunt sacramenta necessitatis tantum, quædam dignitatis, & necessitatis, quædam ordinis, & necessitatis, quædam dignitatis, & uoluntatis, quędam uerò uoluntatis tantum. Sacramentũ necessitatis tantum est baptismus, qui in summa necessitate à quocunque (duntamen in forma ecclesiæ) collatus proficit ad salutem. de summa trini. c. 1. §. pen. 22. dist. §. uerum. Et dicitur necessitatis: quia sine eo nemo saluari põt, si ex cõtẽptu deseratur. De hoc sacramento. in sexta parte sub sabbatho sancto dicetur: Sacramentũ dignitatis & necessitatis est confirmatio dignitatis; quia à solo episcopo confertur. extra de confirma. quanto. de sac. unct. c. 1. necessitatis: quia ex cõtemptu illud dimittens non saluatur: ut in prædicto c. quanto. de hoc etiã sub dicto sabbato dicetur.

Sacramenta uerò ordinis, & necessitatis sunt pœnitentia, eucharistia, & extrema unct. Ordinis: quia tantum à rite ordinatis
5 secundū claues ecclesiæ dari debent: † nisi in necessitate, in qua quis potest etiam laico confiteri. Necessitatis, quoniam ex contemptu illa dimittens saluari non potest. De penitentia uide in sexta parte, sub tit. de quinta furia cœnæ Domini, ut diximus in repertorio nostro sub titu. de pœn. & re. De eucharistia in quarta parte sub canone dicetur. De extrema unctione in præce
6 denti ti. dictum est. ¶ Sacramentum † uerò dignitatis, & uoluntatis est ordo dignitatis: quia à solis episcopis cōfertur, uel quia non nisi dignus, & dignè ad illud assumendus est, extra de sum. tri. c. 1. in fine. Voluntatis: quia sine illo quis saluari potest, extra de epis. qui re. epis. cap. 1. & 1. q. 1. §. sed notandum. & §. ecce cum. De hoc dicetur in proœmio secundæ partis. ¶ Sacramen-
7 tum uoluntatis† tantum est matrimonium & dicitur uoluntatis; quia sine illo quis saluari potest. Non enim expedit homini ad regna cælorum tendere uolēti nubere. 23. q. 3. tunc saluabitur. ¶ Circa quod notandum est, quòd secundum canones. 23 q. 4. non oportet, extra de ferijs capellanus. solennitas nuptiarum facienda non est à septuagesima, quod est tempus tristitiæ, usque in octauam Paschæ, nec tribus hebdomadis ante festum sancti Ioannis. Sed secundùm consuetudinem ecclesiæ generalis matrimonium publicè contrahitur in ecclesia à crastina dominicæ in albis, uidelicet, ab octaua die Paschæ usque ad primum diem rogationem. Et in prima die rogationum in mane clauditur hæc solennitas, & durat prohibitio usque ad octauam diem post Pentecosten inclusiuè, & sic loquitur Clemēs Papa in sua epistola decretali, extra de fer. capellanus. A prima quoque dominica Aduentus usq; ad Epiphaniam non debent nuptiæ celebrari, ut in prædicto c. non oportet. 23. q. 4. nec etiam fierent usque ad octauam Epiphaniæ, nisi quia dominus nuptias eum sibi præsentia, cum etiam miraculo decorauit. Vnde tūc cantatur: Hodie cælesti sponso iuncta est ecclesia. Quidam tamen dicūt sanctius esse, ꝙ hac prohibitio usque ad octauam ipsius festi extendatur, sicut & officium conuersionis aquæ in uinum fit in nuptijs. In præmissis ergo temporibus matrimonia non contrahuntur: quoniam ipsa tempora sunt orationi deputata. † Et ideo debet t ūc 8
homo à lecto uxoris sequestrari. Generaliter enim tempore, quo abstinetur à nuptijs, abstinendum est etiam à coniugali amplexu 33. q. 4. per totum. nisi fortè ob fragilitatem humanitatis uir ab uxore poscat coniugale debitum, uel ecōuerso, quoniam poscenti soluendum est, quia secundum Apostolorum uir nōn habet potestatem corporis sui, sed mulier, & econuerso, extra de conuer. coniu. quoddam. Licet autem solennitas nuptiarum præmissis temporibus interdicta sit, quocunque tñ tempore matrimonium legitimè per uerba de præsenti cōtractum est, tenet. Quòd uerò statutum fuit in canon. 33. q. 4. non oportet, ꝙ triplicibus septimanis præcedētibus festum beati Ioannis Baptistæ nuptiæ non celebrarentur, ideo factum fuit, ut liberius orationi uacetur. Instituerat enim ecclesia prius duas quadragesimas, præter maiorem, unam ante Natale Domini, quæ communiter uocatur sancti Martini, & durabat usque ad Natale. Aliam scilicet quadraginta dierum ante festū beati Ioannis Baptistæ, in quibus uacandum erat orationibus, eleemosinis, & ieiunijs. Sed propter hominum fragilitatem illæ duæ ad unam sunt redactæ, & iterū illa diuisa est in tres hebdomadas aduentus, & tres ante natiuitatem sancti Ioannis, in quibus est ieiunandum, & à nuptijs est abstinendum.
¶ Porrò † secundum beatum Isidorum eadem quæstione, fœminæ dum maritantur, 9
ideo uelantur, ut nouerint se semper uiris suis subditas esse. Et quia Rebeca uidens Isaac, se uelauit. ¶ Item ideo nubentes post Gen. 24.
benedictionē uitta uno inuicē uinculo copulantur, ne compagem, idest fidem unitatis coniugalis disrumpant. Eadem uerò uitta candida, purpureoque colore permiscetur: quia candor est munditia uitæ, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur, vt hoc signo, & continentia, & lex continendi ab utrisq; ad tempus admoneatur, post hoc ad reddendum debitum non negetur.
¶ † Item, ꝙ in primis anulus à sponso sponsæ datur fit unicum propter mutuæ dilectionis signum, uel propter id magis, 10
ut

ut pignore, idest, signo eorum corda iunguntur. Vnde & in quarto digito ideo anulus inseritur, quia in eo uena quędam (ut fertur) sanguinis ad cor usque perueniat. Item Protheus quidã sapiens primum ob amoris signũ ferreum anulum fecit, & ibi adamantẽ inclusit, & inde subarrare spõ
11 sas instituit, quia sicut ferrum † omnia domat, sic amor omnia uincit, quoniam nihil amoris furore uehementius, in authen. de nup. Et sicut adamas est infrangibilis, sic
Cant. 8. & amor est insuperabilis, Fortis est enim ut mors dilectio, Ideoq; in digito anulari in quẽ uena procedit à corde, illum portare instituit. Postmodum uerò pro ferreis sunt aurei cõstituti, & pro adamante gemmis ornati, quia sicut aurum cætera metalla, sic amor uniuersa bona præcellit. Et sicut aurum gemma decoratur, sic coniugalis amor cæteris uirtutibus adornatur. Nuptiæ autem secũdùm Amb. ea. q. nec illud. dictæ sunt à nubendo. Illæ enim quæ nubunt, caput propter uerecundiam obnube
Gen. 24. re, non loqui solent. Vnde & Rebecca, uiso Isaac, cui despõsari debebat, caput obnubere cępit 32. quæst. 2. honorat. in fi. Verecũdia nanque debet præcedere nuptias, quo ipsum coniugium plus uerecundia cõmendet, & magis expetita debet uideri à uiro, quàm ipsa uirum expetiisse. Sed secundum Hie. ea. q. connubia. Connubia legitima peccato carent, non tamen tempore illo, quo actus coniugales geruntur, præsentia Spiritussancti datur, etiam si per factus esse uideatur, qui officio generatio-
12 nis obsequitur. ¶ † Notandum etiam est, ꝙ triplex spirituale sacramentum in carnali matrimonio consumato designatur. Primum sacramentum est unio spiritualis animæ ad Deum, & per fidem, dilectionẽ, & charitatem, siue unio uoluntatis, scilicet charitas, quæ consistit in spiritu inter Deũ & iustam animam. extra de biga. debitum.
1. Cor. 6. Vnde Apostolus: Qui adhæret Deo, unus spiritus est cum illo. Hoc sacramentum significatur per coniunctionem animorũ, habitum in prima desponsatione carnalis matrimonii. Secundum est unio humanæ naturæ ad Deum, quæ facta est in utero uirginali per incarnationem uerbi Dei, siue naturæ conformitas, quæ consistit in carne inter Christum & sanctam ecclesiam, de consec. dist. 2. in Christo patre.

Ioan. 1. Ad quod pertinet illud, Verbum caro factum est &c. Hoc sacramentum designatur in matrimonio carnali per coniunctionẽ corporum consumato, non quòd ipsa coniunctio, in qua Spiritussanctus non adest, illud designet, sed per ipsum actum consumatum significatur. ¶ Tertium sacramentum est ecclesiæ unitas, ex omnibus gentibus collecta, & uni uiro, scilicet Christo subiecta 26. dist. Acutius. Hoc sacramentum significatur in eo, qui unicam tantũ, & uirginem habuit uxorem, facto postmodum clerico, & ordinato. ¶ Vbi † vero quis 13
ad bigamiam, siue ad secundum matrimonium transit, iam ab unitate recedit, quia carnem suam in plures diuidit, & sic huius tertii sacramenti significatio in eo non cadit, quare promoueri non potest, nam pro motus unitatem significare nõ potest. Prę terea, per secundum matrimonium recedit à prioris coniunctione matrimonii, ecclesia uerò, ex quo se Christo coniunxit, nunquam ab eo discessit, nec ab ea Christus. Bigamus ergo talem unitatem significare non potest. Vnde meritò propter huius sacramenti defectum promoueri nõ põt, extra de se. nu. c. 1. & c. vir. & 30. quæstio. 1. de his. ¶ Illud etiam † nota, ꝙ sicut 14
statutum est in Concilio Charta. 25. dist. sponsus. & 23. dist. sponsa. Sponsus & sponsa benedicendi à parentibus, uel à paranymphis, offerantur ecclesiæ sacerdoti. Accepta autẽ benedictione eadem nocte pro reuerentia benedictionis in uirginitate permaneant. Cæterum † nuptiæ benedi- 15
cendæ sunt à sacerdote cum precibus, & oblationibus ex institutione Euaristi Papæ 30. q. 5. c. 1. Veruntamen uir & mulier ad bigamiam transiens, matrimonium cõtrahendo, nõ debet à presbyteris benedici. ext. de se. nu. ca. 1. & c. 7. 21. q. 1. de his qui. quia cũ alia uice benedicti sint, eorum benedictio iterari non debet. Nõ ergo debent nuptiæ benedici, nisi ubi uirgo cum uirgine contrahit, ꝓpter rationẽ, quæ ponitur in proœmio secũdæ partis, imo presbyter. qui benedictione cum secunda uxore celebrauerit, officio & beneficio suspensus est ad sedem apostolicam mittendus, quod quidem ad exhortationem continentiæ noscitur introductum, secundùm quorundam

49 *Pontifex Roman. quot ordines clericorum possit adhibere in celebratione.*
50 *Ordines ecclesiastici quot.*
51 *Ordinum quidam sacri, quidam non. Et vtrorumque enumeratio.*
52 *Spiritussancti septem dona correspondent septem ecclesiæ ordinibus.*
53 *Ordinis Ecclesiastici spiritualiter, & specialiter in ecclesia designantur.*

ARGVMENTVM.

De Ministris, & Ordinibus Ecclesiasticis, & de eorum officijs Caput I.

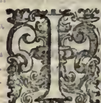

N hac secunda parte de ministris, & ordinibus ecclesiasticis, eorumq; officijs, tractare præuidimus, pmittentesq; tres sunt sectæ famosæ, videlicet, Gentiliũ, Hebræorũ, & Christianorũ. Prima est erroris, Secũda veritatis, Tertia veritatis, & salutis. In prima naufragamur. In scđa à periculo eripimur. In tertia saluamur. Prima secta dicitur à secando, quia secat, idest, separat nos à Deo. Secunda, & tertia à sectando & tenendo, qm̃ illuminant, saluant, & liberant. Christianorum personæ tam seculares, quàm ecclesiasticæ de alijs duabus sectis sumptæ sunt, Hebræa videlicet, & Gentil. Sicut enim apud nos duo sunt genera personarum, scilicet laicales, & ecclesiasticæ, 12. quæst. 1. duo, sic & apud Gentiles & Hebræos. ¶ Apud † Gentiles quidem seculares personæ erant hæ, nempe monarcha, scilicet Imperator Romanus, patritij, qui & senatores dicebantur, ad quorum arbitriũ vniuersa ordinabantur, Reges, Duces, Comites, Præsides, Præfecti, Suffecti, Tribuni militum, Tribuni plebis, Prætores, Centuriones, Decuriones, Quaternionnes, Duumuiri, Quæstores, Aediles, & Aulæ Ianitores. Inter poetas verò erãt ad uocati, carminum relatores, carminũ scriptores, comœdi, tragœdi, & historiographi. ¶ † Vates autem, qui à vimentis dictus est, modò sacerdotem, modò prophetam, modò poetam significat, secundum Isidorum in ritu templorum erant apud Gentiles archiflamines, protoflamines, flamines, & sacerdotes, vt iam dicetur. Erant quoque apud eos virorum, & mulierum religiosi conuentus. ¶ Apud † Hebræos 4 quoque eadem erat diuersitas personarũ, aliæ nanque erant seculares, aliæ diuino cultui, uidelicet in templo dedicatæ. In templo erant summus sacerdos, vt Melchisedech, minores sacerdotes, leuitæ, nathinæi, luminum extinctores, exorcistæ, ianitores, & æditij, seu cantores. Super populum verò legendum, erat dux populi Moses, & sub eo, quos ipse constituerat ad consilium Ietro soceri sui, erant etiam Chiliarchæ, & Acontarchæ, Pentacontarchæ, & Decacontarchæ, idest millenarij, centenarij, quinquagenarij, & decani. χιλιάς, enim interpretatur mille, & ἄρχων, princeps, inde, χιλίαρχος, qui præest mille hominibus, inde, & Acontabarcha, qui super centum potestatẽ habebat, Pentacontarcha dicitur, qui præest quinquaginta Πέντε. enim quinque sonat. Decanus, qui decem. Δέκα, enim decem sonat. Apud Christianos quoq; simili diuersitas reperitur. ¶ Et nota, quòd Christiani à Christo dicti sũt. Christus verò à chrisma te, de quo dictũ est in parte prima sub tit. de consec. ¶ † Nomẽ Christianorũ primũ 5 in Antiochia inuentum est. Antea enim omnes vocabantur discipuli, vel fratres, donec Apostoli in Antiochia concilium fecerunt. 2. q. 3. ad mensam: Et dicuntur *Act. 2.* Christiani orthodoxi, idest, rectè glorantes, & ut credunt viuẽtes. Nam ὀρθῶς, Græcè, dicitur rectè Latinè, & δόξα, gloria. Dicitur ergo Christus à chrismate, *Psal. 44.* *Cant. 1.* quasi vnctus. Ipse autem vnctus est æternaliter à Deo præ consortibus suis, prout *Ps. 104.* legitur in Actibus Apostolorum, & hoc nomen est oleo effusum. Hinc est, q; in veteri testamento sacerdotes, & regi Christi noncupabantur, quia vncti erant vnctionẽ temporali. Iuxta illud. Nolite tãgere Christos meos. Hoc † autem nomen Christus 6 non est proximum nomen Saluatoris, sed est communis nuncupatio potestatis. Est enim cõmune nomen dignitatis. Sed hoc nomen Iesus proprium est vocabulũ personæ Saluatoris, quo ab Angelo Gabriele in conceptione uocatus est, euangelista testante,

testante. Vocabis (inquit) nomen eius Iesum, & ab hominibus in circuncisione.
Luc. 1. ¶ Et nota, ꝙ Iesus, Hebraicè dicitur Messias, Græcè Christus, uel σωτήρ, vel σωτὴρ
Matt. 2. Latinè unctus, ut præmissum est, uel Saluator, eo ꝙ ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Poteſtatem enim habet dimittendi peccata, ſicut ipſe dicit, uel ſaluatoris, quia ipſe nobis ſalutem dedit. Si enim præcepta eius ſeruauerimus, uitam æternam poſſidebimus. Hoc autem nomen Ieſus, Porphyrius philoſophus Græca, & Latina lingua peritus, ſcribebat Latinè Ieſus, Græcè vero per h, quã Græci pro i longa, ſonãt, Vnde & quidam proferunt gyſus, Latini uerò per e longam. Rectius ergo videtur ſic eſſe pingendum, Ieſus, per Græcam abbreuiationem, quam Hieſus per Latinam aſpirationem. Sed & hoc nomen Chriſtus, cum ſit Græcũ, Græca ſcribitur abbreuiatione ſic, Chriſtus. Nam Græci ponunt x pro chi. p. verò pro r, &c. pro s. Si autem ſcribitur per, s, à Latina terminatione finitur. ergo ſi longo ſchemate ſcribitur, ſic per aſpirationẽ pingatur, Chriſtus. ¶ Circa † nomina autem
Math. 5.

7 Chriſti notandum eſt, ꝙ quædã ex ipſis dicuntur de Chriſto relatiuè, ſeu quaſi relatiuè, vt paſtor, ſponſus, & mediator, quædã non relatiuè ut homo, quædam tranſlatiuè, ut agnus, ouis, uitulus, ſerpens, aries, leo, uermis, & quædam cum ſint inſtitutione relatiua, ſunt & prærogatiua priuilegij appropriata, vt Chriſtus. Ieſus autem eſt propriè proprium nomen eius, ut præmiſſum eſt. Vocatur & Chriſtus, α & ω, ideſt
Apoc. 1. principium, & finis. & Hebraicè Emanuel,
Eſa. 7. quod eſt nobiſcum Deus, interpretatum.
Mat. 1. Nobiſcum enim eſt per præſentiam maieſtatis, per participationem ueritatis, & per uinculum charitatis, & per adimpletionẽ ueritatis. ¶ Vocatur prætereà, uia, ueritas,
Ioan 3. & uita. ¶ Via in exemplo, uel præcepto.

8 ¶ † Veritas in promiſſione. Vita in præmio. Sabaoth verò, ideſt Deus exercituum. Adonai, quod eſt Domine, Ἀθάνατος, ideſt, immortalis, Κύριος, ideſt, dominus, Θεὸς, ideſt, Deus Παναγιος, ideſt, optimus. pater diſponens, vel perfectus, Ὁμούσιος, ideſt, unus eſſentiæ, nomina ſunt Dei, non tantum perſonæ Chriſti, de conſecr. diſt. 2. ego. Vocatur prætereà Chriſtus, ſe-
Eſa. 9.

cundum Eſaiam, admirabilis conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis. Admirabilis in incarnatione. Conſiliarius in integra rerum cognitione. Deus in rerum creatione. Fortis in rerum diſpoſitione Pater futuri ſeculi in meritorum retributione. Princeps pacis dicitur, vel quia fuit mediator Dei & hominum, uel etiam hominum & angelorum, uel quia confert illis pacem, quæ exuperat omnem ſenſum, cuius pacis nõn erit finis. ¶ Voca- P. 4.
tur etiam Chriſtus ineffabili nomine τετραγραμματον, ideſt, quatuor literarum, ſunt ioth, he, uau, het, quæ ſunt apud nos. prima quæſtione quinta, he, eſt ergo nomẽ leue, qđ dicitur ineffabile, nõ quia non ualeat fari, ſed quia non eſt Deus hoc nomine, niſi in arduis inuocandus, uel quia eius ſententia ſufficienter uequeat explicari Cuius interpretatio eſt talis, ioth principiũ, he iſte, uau, paſſionis, beth, uitæ quaſi iſte eſt principium uitæ paſſionis. Genitiuus more Græcorum ponitur pro ablatiuo, paſſionis, pro paſſione, ideſt per paſſionem. Quomodo autem uita noſtra ab ipſius morte dependeat, non poſſumus intueri. De hoc dicetur in tertia parte ſub ti. de indumentis legalibus. ¶ Hoc † autem nomen Deus appropriatur patri & filio, & ſpiritui ſancto, prout in ſymbolo Athanaſij legitur. Quamuis etiam quandoque ad alias perſonas extendatur, iuxta illud. Dijs non detrahes. extra de hær. cum ex iniuncto. 2. q. 1. ex ſacerdotibus. Et Alibi, Applica illud ad Deos Et Apoſtolus. Nam & ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra, nobis tantum unus Deus pater, ex quo omnia. & idem. Si noſtrum euangeliũ eſt opertum, in his, qui pereunt, eſt opertũ in quibus Deus huius ſeculi excecauit mẽtes infideliũ. ¶ † Rurſus, Ieſus dictus eſt Nazarenus à quodam uico Galileæ, Deus dictus eſt propter unicam cum patre ſubſtantiam, Dominus uerò dicitur propter ſeruientem creaturã. Deus & homo dicitur, quia uerbum & caro. Verbũ dicitur, quia pater per eum omnia condidit, ſiue iuſſit. Imago dicitur propter parem ſimilitudinem patris. ¶ Siquidem apud Chriſtianos ſeculares perſonæ, laici dicuntur. λαὸς enim Græcè, dicitur populus Latine. ¶ Clericales † ſunt, qui in eccleſia deſeruiunt.
9 Exod. 1. Cor. 8. 1. Cor. 4. 10

vel

vel ipsam regunt, à κλῆρος, quod est sors
prout iam dicetur. Hi autem subdiuidun-
tur in monachos, idest in singulariter de-
gētes 1.q.1.si cupis. Nam, μόνος Grçcè di-
citur singularis Latinè, & alios religiosos.
12 Sunt† autem quatuor genera monarcho-
rum. Alij sunt cenobitæ, qui uidelicet in
cōmuni monasterij regula & uita obediē-
tiæ maiorū deseruiunt. Alij sunt anachori
tæ, qui uidelicet ædificant solitudines, &
quãuis in cōi uita positi, priuatæ tamen cō
templationi uacant, alij sunt eremitæ, qui
uidelicet solitariè in desertis degunt. Alij
sunt gyrouagi, idest, uagabundi, & cir-
13 cuncelliones.23.q.5.c.1. ¶†Religio uero
dicta est, quia per eam uni Deo religamur
ad diuinum cultum uinculo seruiendi, &
in clericos seculares, qui usurpato nomi-
ne seculares dicuntur, extra de offic. or. li-
cet. ad differentiam regularium, qui pro-
prio carent, quod non contingit in istis.
Nam & secundum Aug. 2. quæst. 1. legi. Bo
nus non monachus, uix bonum clericum
facit. ¶Sed ecclesiasticarum persona rem
14 duo sunt genera.† Nam aliud est dignita-
tis. Aliud ordinis. Dignitatis, ut Papa,
patriarcha, primas, archiepiscopus, siue me
tropolitanus, quod idem est, episcopus ar
chidiaconus, & archipresbyter, & præpo-
situs. Quamuis omnes, qui præsunt, præpo
siti generaliter ritè uocētur. extra de uerb.
signifi. quamuis. ¶In choro uerò personæ
sunt decanus, subdecanus, cantor, siue præ
centor, succentor, thesaurarius, siue sa-
crista, archiacola, & huiusmodi. ¶Dignita
tes autem ut & ordines à lege originem,
& exemplum traxerunt. Iuxta illud, Con-
stituens eos principes super omnem terrã
quanquàm quidam dicant. dignitates à gē
tilitate sumpsisse initium. Ordinis aũt per
sonæ sunt, sacerdos, diaconus, & cæteri,
15 quos inferius prosequimur. ¶†Qualiter à
ueteri ritu tã Gentiliũ, quàm Hebræorum
ad cultũ præsentis ecclesiæ translatio per-
sonarũ facta sit, & qualiter ab illis personæ
dignitatũ in ecclesia originem habuerint,
breuiter uideamus. Et quidē dominus Pa-
pa, qui pater uel custos patrum est, uicē ge
rit summi Pontificis. ¶Romanus Impera-
tor monarchæ similitudinem gerit.
¶Senatoria, & patritiorũ dignitas manet
in ecclesia in quatuor patriarchis, & in ec-
clesia Romana in Cardinalibus. 86. dist. in.
Constantinus. Primates, qui tribus archie
piscopis præesse habent, regem exprimũt,
qui tribus ducibus præest. Metropolitani
seu archiepiscopi Ducibus comparantur,
qui pluribus Comitibus præsunt, sicut il-
li pluribus episcopis. Pelagius tamen Pa-
pa dicit 6.q.3. scitote, quòd una prouincia ha
bet regem & metropolitanum. ¶Episco-
pi Comitum similitudinem gerunt.
¶Corepiscopi, quorum potestas sublata
est 68.d. quamuis. & c. corepiscopi præsi-
dum & præfectorum. Præpositi uerò tri-
bunos militum imitantur. ¶Archipresby-
teri tribunos plebis. Cancellarij Prætores.
Archidiaconi Centuriones. Decani Decu
riones. Presbyteri Curati aduocatos.
¶Personæ quoque ordinum ab illis origi-
nem habuerunt. Nam presbyteri uices ge-
runt ædilium. Diaconi quaternionum. Sub
diaconi Duumuirorum. Exorcistę quæsto
res imitantur. Ostiarij aulę ianitores. Le-
ctores carminum relatores. Acolyti car-
minum scriptores. ¶Sanè† episcopalis or- 16
do secundum Isidorum, 21.d. cleros. qua-
dripartitus est, uidelicet in Patriarchis,
Archiepiscopis, Metropolitanis, atque Epi
scopis. ¶†Apostolica autem fides, sicut ait 17
Anacletus Papa 22. dist. sacro. caput & car
do est aliarum, quoniam sic ut ostium car-
dine regitur, sic illius authoritate omnes
ecclesię reguntur: & inde dicti sunt Cardi
nales, per quos tota ecclesia sicut ostium
per cardinem gubernatur. Illius autem
prælatus Papa, idest pater patrum uocatur
& uniuersalis, quia uniuersæ ecclesiæ prin
cipatur, & Apostolicus, quia principis Apo
stolorum uice fungitur, & summus Pon-
tifex, quia caput est omnium Pontificum,
a quo illi tanquam à capite membra de-
scendunt, & de cuius plenitudine omnes
accipiunt, quos ipse uocat in partem solici
tudinis non in plenitudinem potestatis. ex
tra de usu pal. c. ad honorem. Hic est Mel-
chisedech, cuius sacerdotium non est cæte
ris comparatum. ¶Patriarcha uero.† Græ- 18
ca lingua, summus patrum interpretatur,
quia primum, idest Apostolicum retinet
locum 21. dist. cleros, & ideo quia summo
honore fungit, tali nomine censetur, sicut
Romanus, Constantinopolitanus, An-
tiochenus, Alexandrinus, Hierosoly-
mi-

mitanus. Dicitur etiam Patriarcha, quasi pater arcæ, idest Ecclesiæ, vel pater patrũ, princeps ἄρχων, enim Græce, Princeps in interpretatur Latinè. Hic est Moses, qui Aaron in Pontificem oleo consecrauit.

19 ¶ † Archiepiscopus Greco vocabulo dicitur, eo qđ sit summus, seu princeps Episcoporum. Tenet enim uicem Apostolicam, ꝙ præsidet tam metropolitanis, quàm cæte-
20 ris Episcopis. ¶ † Metropolitani, seu metropolitæ à mensura ciuitatum uocantur, singulis enim prouincijs præeminent. quorũ authoritati & doctrinæ cæteri sacerdotes subiecti sunt, sine quibus nihil reliquis Episcopis agere licet. Solicitudo enim totius prouinciæ eis commissa est. Vnde Pelagius Papa ait 5.q.3. Scitote. Scitote certam esse prouinciam, que habet decem aut undecim ciuitates, & unum Regem, & totidem minores potestates sub se & unum Metropolitanum, aliosque suffraganeos decem uel undecim iudices episcopos. Ad quorum iudicium omnes causæ episcoporum & reliquorum sacerdotum ad ciuitatum referantur. Omnes autem superius designari ordines episcoporum, & superiorũ uno eodemque uocabulo episcopi nominantur. Sed priuato nomine quidam utuntur propter distinctionem potestatis, quã singulariter acceperunt. Episcopatus uocabulum unde dictum sit, sub tit. de episcopo dicetur. Porrò secundùm Anacletum Papam 91. d. prouinciæ. Primates. & patriarchæ diuersorum nominum, sed eiusdem formæ atque officij sunt. Et ideò quidam Primates usurpant sibi nomẽ patriarchæ, vt Aquilegien. & Granden. Primatia autem dicta est à primitijs conuersionis
21 ad fidem. ¶ † In concilio quoque Africano, eadem dist. 1. statutum est, ne primæ sedis princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum primæ sedis episcopus appelletur. Pelagius etiã Papa statuit ea. d. c. nullus, vt nullus patriarcharũ uniuersitatis uocabulo unquam utatur, nec aliquis in suis epistolis uniuersalem nominet illum, quia si unus patriarcha uniuersalis dicitur, patriarcharum nomen cæteris derogatur & subtrahitur. ¶ Ad hæc summorum Pontificum, præsulum, atque reliquorum sacerdotum institutio in ueteri testamento sumpsit exordium, & in nouo est plenius consumata. 16. d. §. 1. Summa nanque atque minores sacerdotes à Deo per Mosen instituti sunt, ut perpetuus esset cultus tabernaculi per successores eorum a filijs Israel David autem ad ministeria domus Exo. Dei amplius ianitores instituit, & cantatores. Salomon exorcistas inuenit, sicut sub titulo de sacerdote dicetur. Hæc omnia ecclesia in nouo testamento imitata est, ut iam dictum est. Habet enim ianitores, quos ostiarios appellamus, pro cantoribus uerò lectores simul & cantores instituit exorcistas etiam nomine, & officio antiquo manente recepit, pro filijs Aaron. Omnes infra summum Pontificem sacerdotium administrantes, consecrati sunt, inter quos quædam † discretio est, exortat, 22 ut alij appellentur simpliciter sacerdotes, alij archipresbyteri, alij episcopi, alij archiepiscopi, seu metropolitani, alij primates, alij patriarchæ, alij summi Pontifices, ut præmissum est. Quæ discretio maximè à Gentilibus introducta est, qui suos flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios proflamines, idest primates appellabant, hi in capite pileum habebant, in quo erat breuis uirga, qua à carnibus sacrificiorum aues arcebant. Pileum autem ipsum de super aliquid lanæ habebat, quod cum per æstum ferre non possent, filium tantum in capite ferre cœperunt. Vnde filo, quo † utebantur, 23 flamines dicti sunt, quasi filamines. Verum festiuis diebus filo deposito pro sacerdotij eminentia pileum imponebatur. Maiorum quoque & minorum sacerdotũ discretio in nouo testamento ab ipso Christo sumpsit exordium, qui Apostolos pro maioribus, discipulos pro minoribus sacerdotes instituit. Petrum uerò in summum sacerdotem elegit. Apostoli etiam eandem formam secuti in singulis ciuitatibus episcopos & presbyteros ordinauerũt, prout sub tit. de sacerdote dicetur. Leuitas uerò ab Apostolis legimus ordinatos Vnde Cyprian. ait 93. dist. dominus. Meminisse debent diaconi, quoniam episcopos † & præpositos dominus elegit Diaconos 24
autem post Ascensionem domini in cœlum Apostoli sibi constituerunt, subdiaconos, & acolytos tempore procedente

dente ecclesia sibi constituit. Et sicut canō Clementis Papæ testatur 81. dist. in quibus beatus Petrus episcopus, Primates vel Patriarchas in illis ciuitatibus poni præcepit, in quibus olim apud Ethnicos, siue Gentiles erant flamines eorum, atque primæ legis doctores. In quibus verò olim apud eos erant eorum archiflamines, quos minores reputabant quàm dictos. Primates eorum, Archiepiscopus institui præcepit, & in singulis reliquis ciuitatibus singu

25 los episcopos. ¶ Anacletus quoque Papa ea. d. episcopi. instituit presbyteros per castella & villas poni, & ordinari. Cæterum in

Leui. 12. Leui. legitur voce superna ad Mosen dictum esse: Loquere ad Aaron, nemo de semine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offerat panes Deo suo, nec accedat ad ministerium eius, si cæcus fuerit, si claudus, si paruo, vel grandi, vel torto naso, si fracto pede, si mancus, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si iugē scabiem, si impetiginem in corpore, si ponderosus, si languidus, quia indignum est dare Deo, quod dedignatur homo. 71. dist. hinc etenim, & cap. seq. in quo instruimur quales à clericatu sint repellendi. ¶ Dicuntur autem clerici à κλῆρος Græce, quod est, sors seu hæreditas Latinè, quasi sint de sorte Domini, vel quasi Dominus eorum sors sit, iuxta illud Prophetæ: Dominus pars hæreditatis meæ &c. 12. q. 1. clericus. & c. qui extra, de preben. cum secundum.

Psal. 15. Ex quo patet, ꝙ nihil extra Deū habere debent, sed solū decimas, primitias, & oblationes, quæ sunt hereditates Domini, accipiant siue quasi sint sorte electi. In ueteri nanq; testamento, & apud Gentiles, & clerici, & sacerdotes sorte & libris eligeban-

Psal. 15. tur. & in nouo testamēto Mathias sorte ele

Act. 1. ctus est Primus autē clericus factus est Petrus. Iginius Papa decimus à beato Petro composuit clerum, & distribuit gradus.

26 ¶ Circa coronam clericorum tria attendenda sunt, scilicet Capitis abrasio. Capillorū detruncatio. Formę circulatio. Ad capitis abrasionē tria sequuntur. scilicet mūditię cōseruatio, deformatio, & denudatio mundiciæ conseruatio, quia ex capillis sordes in capite aggregantur. Deformatio, q a capilli ad ornatum sunt, significat ergo tonsura mundam, & non formabilem vitam, idest ꝙ clerici debent habere munditiam mentis interius, & non formabilē vitam, idest non exquisitum habitum exterius, secundum Dionysium in ecclesiastica Ierarchia. Rasura quoque & tonsura capillorū est depositio omniū temporalium. Clerici enim victu & vestitu contenti omnia cōmunia habere debent 12. quęstio. 1. clericus, & cap. dilectissimis. Vnde iuxta Apostolum: Comam non nutriant, sed caput desuper in modū sphæræ radant. 23. d. prohibitæ. Denudatio autem ipsa superioris partis capitis, nullū debere esse mediū inter nos & Deum, demonstrat, vt reuela- 11

ta facie gloriam Domini liberè contemplemur. ¶ Rursus radimus caput relictis inferius in modum coronæ capillis, quia caput mentem signat, capilli verò seculares cogitationes. Sicut ergo caput mundatur superius à capillis, ita mens nostra dum superiora, idest cælestia cogitat, à secularibus cogitationibus mundari debet. Sed pars inferior capillos habet, quia non est prohibitum aliquando de secularibus cogitare, sine quibus vita presens duci non potest. 1. q. 1. si quis obiecerit. Circa detruncationem capillorum notandum est, quia illa significat, quòd clerici omnes superfluas cogitationes debēt à mente abscindere. ¶ Abtonso igitur capite, & patentibus auribus incedere debent, ne capilli cre 27

scendo aures operiant, & oculos impediāt 23. dist. non liceat, quoniam prouidendū est, ne seculares cogitationes aures, & mētis oculos impediendo, nos ad secularia trahant. Vnde capillos super aures tondeamus, vt quinque capitis sensus expeditos ad Dei seruitium habeamus.

¶ Bene igitur ad Ezechielem dicitur, Sacerdotes caput suum non radent, neq; co Ezec. 44

mam nutriant, sed tondentes attondeant capita sua. Si quidem vt ait Greg. in pastorali. li. 2. c. 18. Capilli in capite exteriores, sunt cogitationes in mente. Qui dum super cerebrū insensibiliter oriuntur, curas uitę presentis exprimunt. Quę quia ex negligentis sensu importunē aliquandō prodeunt, quasi non nobis sentientibus procedunt. Quia ergo sacerdotes, qui sunt sacri fidelium duces, solicitudines exteriores habere possunt, nec tamen eis uehementer incumbere debent, rectè caput

radere,

radere, vt comam prohibentur nutrire, vt cogitationes cordis de vita subditorum. nec à se funditus amputent, nec rursus ad crescendũ nimis relaxẽt. Et bene subditur.
Eze. 44. Tondentes adtondeãt capita suã, vt videlicet curiæ temporales solicitudines, & quarum necesse est, prouideant, tamen rescindantur citius, ne immoderatius excrescãt. Dum ergo per administrationem exteriorum prouidentia corporum vita protegitur, & rursum per moderatã cordis intentionem non impeditur, capilli in capite sacerdotis reseruantur, vt cutem cooperiãt, & resecantur, nec oculos claudant. Circa formæ circulationẽ seu coronã sciendum
28 est, ꝙ fit propter multa. ¶ † Primò in signum, ꝙ Christus rex noster seipsum in ara Crucis oblaturus spineam coronã portauit. Vnde & nos, qui per eandem passionem saluari desideramus, Dominicæ passionis signum, idest formam spineæ coronæ, quam ipse ut spineas peccatorum nostrorum auferret in passione portauit in capite, in uerticibus nostris portamus, vt sicut ille pro nobis, sic & nos pro illo irrisiones, & opprobria paratos esse libenter sufferre monstremus. ¶ Secundò, circulus capillorum, virtutem æqualitatis vndique rationi consentientẽ designat: Tunc enim temporales res bene cogitantur, si conne-
29 niant rationi. ¶ † Tertiò circularis figura fit, quia hæc figura non habet principium, neque finem. Per quod datur intelligi, quòd clerici sunt ministri Dei, qui non habuit principium, neque habebit finem. ¶ Quartò, hæc figura nullũ habet angulũ, per quod significatur, ꝙ clerici nõ debent habere sordem in uita quoniam, ubi angulus, ibi sordes, vt dicit Bernardus. Et ꝙ debent habere veritatẽ in doctrina, quoniã ueritas angulos non amat, vt dicit Hieron. ¶ Quintò, quia hæc figura omnium figurarum est pulcherrima. Vnde in hac Deus cœlestes creaturas fecit, per quod significatur, ꝙ clerici debent habere pulchritudinem interius in mente, & exterius in conuersatione. ¶ Sextò, quia hæc figura est omnium simplicissima. Nam secundum Aug. nulla figura ex una linea tantùm consistit nisi sola circularis, quæ vnica linea clauditur, per quod significatur, quòd clerici debent habere simplicitatem columbinam, iuxta illud: Estote simplices, sicut columbæ 6. qũ. 1. ex merito. ¶ † Septimò corona 30
clericos esse specialiter regnum Dei demonstrat. Ipsi nanq; secundum Hier. 12. Matt. 31
q. 1. duo sunt, sunt reges & sacerdotes, id est regales sacerdotes, & sunt reges, idest, se & alios in virtutibus regentes, & ita in Deo regnum habent. ¶ † Sanè rasura ca- 31
pitis clericorum fit, sicut ait Beda in historia Angelorum, in memoriã eius, quia cũ beatus Petrus in Antiochia prædicaret, abraserunt summitatem capitis eius in cõtumeliã nominis Christiani, & Dominicæ passionis, quod quidem hodie toti clero in honorem traditur. Fuerunt tamen, qui dicerent, quòd tonsuræ ecclesiasticæ vsus à Nazareis, qui omnia veteris legis custodiũt, exortus est 24. quæst. 3. uer. Nazarei. Hi enim prius crine seruato, denuò post magnæ uitæ continentiã caput radebant, & capillos in igne sacrificij mittebant, ut perfectionẽ deuotionis suo Domino consecrarent. Quorum exemplo ab Apostolis introductum est, vt & Nazarei ac sancti Dei crine prætonso innouentur, quamuis olim Christiani à Iudæis quasi in opprobriũ Nazarei vocarentur, pro eo, ꝙ Saluator noster à uico quodam Galilææ Nazarenus appellatus est. ¶ Potest etiam dici, ꝙ usus tonsuræ à lege occasionem traxit. Sacerdos nanque legis tyaram, idest pileum ex bysso in modum mediæ sphæræ in capite, Rex uerò coronã gestabãt, pars uerò capitis rasa tyaram, circulus crinium designat coronam, ad notandum, ꝙ instituit eos Deus genus electum in regalem 1. Pet. 2.
sacerdotem. ¶ Rursus lex coronam quatuor digitorum super mensam, & desuper aureolam fieri iubebat. Cæterum ad Ezechielẽ Dominus dicit: Sume gladium acu- Eze. 5.
tum, & educ per caput tuum, & barbam. Longitudo nanque capillorum multitudinem significat peccatorum. † Hinc igitur 32
clerici barbas sibi radere informantur. Ratio nanq; pillorum barbæ, qui ex superfluis stomachi prouenire dicuntur humoribus, designat, ꝙ uitia & peccata, quæ in nobis superflua sunt, resecare debemus. Radimus enim barbas, ut per innocentiam, & humilitatem puri videamur, & Angelis, qui semper in iuuenili ætate florent, coæquemur. ¶ In ieiuniis tamen quandoq; capillos

pillos crescere permittimus, quia cogitationes quæ contra Deum non sunt, ut est ecclesiam ædificare, agrum colere, & similia quæ tempore abstinentiæ fieri solent, prohiberi non debent. Concilium Carthaginense statuit. extrà de uita & honestate cleric. clerici. 33. distin. si quid. ut clerici neque comam nutriant; neque barbam.

38 ¶ † Ordinantur autem clerici, ut Deo seruiant nec decætero seruiant mundo, nec gloriæ mundi. Debent ergo offerre corpora sua hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem Vnde Apostolus ad Rom. Confundantur omnes qui gloriantur in stultitia, idest in gloria mundi, quæ non est uera gloria, sed imago gloriæ. ¶ Quare autē ordinandis manus imponatur, dicetur in tractatu de diacono. ¶ † Ordinantur in quatuor temporibus ideo, quia sacerdotes & alij clerici locum in ecclesia obtinent, quē Leuitæ in populo Israel obtinuerūt, quos sicut in libro Numerorum legitur. Dominus pro primogenitis recepit, & eos in Aegypto, dum primogenita Aegyptiorum interficerentur, custodiuit, primogenita uerò quasi quædam primitiæ sunt. Vnde quasi primitias Domino offerrimus, cum aliquem ad sacros ordines consecrantes. Conueniens igitur est, ut in primitiis temporum, scilicet in quatuor temporibus, primitias hominū offeramus. ¶ Rursus, ideo in quatuor temporibus, ut quatuor uirtutibus exornentur, & sub quatuor Euangelijs seruire Christo, & ecclesiæ moueantur. In uere, ut uirtutibus floreant. In æstate, ut fructus afferant. In autunno, ut fructus bonorum operum metant. In hyeme, ut collectus conseruent in horreo, & eis fruantur in Domino. Et uide in sexta parte sub Sabbato post Dominicam 17. Ideo

Ro. 12.

34

Nu. 3.

35 autem † potius in Sabbatis quatuor temporum. quàm in quartis, uel sextis ferijs fiunt ordinationes, quia illa dies Spirituisā. cto consecrata est, cuius dona in ordinibus recipiuntur. Præceptum enim est à priori populo, Sabbatum celebrare, ad hoc, ut esset figura sanctificationis Spiritussancti. Vnde in Exo. Requies Sabbati sanctificata est Domino. Et iterum, Custodite Sabbatum meum, sanctū esse enim mihi, quia erit signum inter me & uos in generationibus uestris. Exo. præterea, nunquam legimus in Gene. sanctificationem fieri per omnes priores dies, sed de Sabbato solum dictum est, sanctificauit Deus diem Sabbati. Fiunt etiam in Sabbato in signum, quod ordinandi debent habere Sabbatum temporis, ut tandem transeant ad Sabbatum æternitatis. Ordinatio autem, quæ fit in Sabbato, sequentis diei est, Figurat enim sacerdotes ordinatos, esse ministros diuersorum dominicorum sacramentorum. Ideoq; fit hora nona, quia iam illud tempus ad Dominicum diē, scilicet resurrectionis intelligitur pertinere. 75. dist. quia partibus. extrà de temp. ord. literas. Ordinandi enim ad Christi similitudinem Sabbato resurrexisse intelliguntur ¶ † Congruè igitur in hac die, scilicet Dominica celebrantur ministeria sacerdotalium benedictionum, in qua sunt collata chrismata gratiarum, in ea Dominus resurrexit, in ea Apostolis insufflauit dicēs. Accipite Spiritumsanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis. In hac promissus Spiritussanctus aduēnit. Rectè ergo ad eam benedictiones sacerdotales dirigimus, ut cum Apostolis hi lariter cantare possimus. Veni sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium scilicet ordinatorum. Fiunt etiam ordinationes in Sabbato mediāte hebdomadæ quadragesimæ, qua cātatur, sitientes 85. d. c. si. 73. c. principali, 16. q. 1. in parochijs, & etiam in Sabbato sancto. ueruntamen usq; ad tēpora Simplicij Papæ Romani Pontifices dicuntur semper in Decembri ordines celebrasse, ut dicetur in sexta parte sub Sabbato post decimamseptimam Dominicā. Vnde & tunc officia plena inueniuntur, quod in aliis non contingit. In Sabbato uerò post Pentecost. ordines sacri non conferūtur, quia in sequenti tunc septimana recepta Spiritussancti gratia celebrantur † Solus autē Romanus Pontifex potest subdiaconos facere in diebus Dominicis, extrà de tempo. ord. c. 1. Alij prælati possunt in diebus Dominicis solum minores conferre. & uirgines consecrare. Si autē ob urgentem necessitatem in die Dominica ordinatio fiat, quia fortè perfici nō potuit in Sabbato, debet hoc fieri ieiunio cōtinuato, tā ab ordinando, quàm ab ordinatore, quia tūc propter continuationē ieiunij fingitur una dies, extra de temp. ord. ca. literis. 73.

Exo. 16.

Exo. 31.

& 35.

Gene. 2

36

Mar. 16

Io. 20.

Act. 2.

37

38 di, quod partibus, & c. seq. ¶ † Cæterum in quibusdam locis habentes festa suarum ecclesiarum in sabbatis quatuor temporum, transferre dicuntur ieiunium in præcedentem septimanam ob honorem suarum festiuitatum, sed dicimus nec hoc eis licere, nec tunc posse ordines celebrari. Melius igitur esset festiuitates ipsas transferri. De hoc dicetur in 6. parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Qua die & hora fiat episcoporum consecratio, sub tit. de episcopo dicetur. ¶ Illud etiam considerandum est, ꝙ sacerdotes & diaconi tantum nominantur ab Apostolo in epistola, eo ꝙ ipsi præcipuè in ministerio altaris necessarij sunt. Cæteri uerò ordines postea adiecti sunt pro utilitate ministerij, quia propter multitudinem credentium ritè per illos non poterat adimpleri. Vnde & secundum Ambro. illorum ordinatio præcipuè circa altaria celebratur, & pro eis episcopus ante altare prosternitur. Alij uerò nequaquam ad altare ordinantur, ex ꝙ nec ad altaris ministeria statuuntur, sed alia officia implent, cantando, siue legendo, siue alia seruitia faciendo, omnes tamen quærunt faciem prælati, idest, præsentiam domini, vt valeant in primogenitis hæreditare, ad instar Iacob, qui sibi fratris primogenita uendicauit. Et attende, quòd in quibusdam ecclesijs immediatè post collationem cuiuslibet ordinis cantatur responsorium, uel tractus, prout apparet in libro Pontificali per nos edito, & bene ad denotandum, ꝙ ordinati in lectione iam lecta instructi ad solicitudinem & laborem, quę per responsorium, & tractum significantur, uocantur. ¶ Quia verò de uirginum consecratione mentio facta est, uidendum est, Primò, quibus diebus benedicantur, Secundò, quid significent, quæ in earum

39 benedictione aguntur. ¶ † Benedicuntur autem in Dominicis diebus, & in diebus Epiphaniarum, & in albis Paschalibus, & in festis Apostolorum, ut Spiritus sanctus super eas simplices ut columbas descendere videatur, & ut per Apostolos per morem uirginitatis ecclesiæ prius tradiderit, quasi per paranymphos sponsæ Domino consecrentur. ¶ Sequitur uidere, quid significent, quæ in earum benedictione agũtur, & licet omnis anima Deo desponsetur per fidem, unde Oseæ, Spõsabo te mihi in fide. *Osee 2.* Virgines tamen specialius Christo desponsari dicuntur, quia earum caro carni Christi familiarius se conformat, pro eo ꝙ illa sicut nec caro Christi corruptionem non sensit. Et inde est, ꝙ uirgines sequuntur agnum quocunque ierit. Apo. ¶ † Sanè 40 uirgines benedicendæ sub papilione, uel aliquo alio loco stent, inclusiueque archipresbytero vel alio ante Euangelium alta *Apoca.* voce cantante. Prudentes virgines & c. cũ *13.40.* cereis ardentibus in manibus, nudis capitibus exeunt obuiam episcopo, & ecclesiã ingrediuntur. Si quidem cereos accensos ferunt in manibus, Iuxta illud Luc. Sint *Luc. 12.* lumbi uestri pręcincti, & lucernę ardentes in manibus uestris, ut ostendant se imitari prudentes uirgines, quæ ornauerunt lampades suas, & exierunt obuiam sponso. Sponsus nanque earum est Christus, quem Pontifex eius vicarius præsentat. Lucernas quidem ardentes in manibus tenere, *Mat. 15* est per bona opera exemplum proximis monstrare. Iuxta illud Saluatoris, Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona &c. Egressus verò earum de papilione, & ingressus in ecclesiam, *Matt. 5.* designat ꝙ per suspiciendam benedictionem, & a Christo desponsationem, de ergastulo, & ærumnis, ac tenebris præsentis uitæ atque fallacijs, ad cœlestis regni libertatem, gaudium, ac claritatem, & ad superni regis thalamum transducuntur. Vnde ecclesia, Veni lecta mea, & ponam in te thronum meum. Nudis capitibus obuiam ueniunt, & Pontifex cantando dicit illis, Venite, & ipsæ similiter cantando respondent, & nunc sequitur ad repræsentãdum, quod in canticis legitur. Surge amica mea, sponsa mea, ostende mihi faciem tuam & *Cant. 2.* sonet uox tua in auribus meis. Rursus denudatio capitum depositionem, & abrenunciationem mundanorum congruè designat. Nudato etiam capite ecclesiam ingreditur ad notandum, quòd velut formosæ & sponso placidæ in ipsius sponsi tabernaculum introducuntur, iuxta illud in Canticis: Nigra sum, sed formosa & introduxit me Rex in tabernaculum suum. *Cant. 1.*

41 ¶ † Ter autem dicitur eis, Venite, ad notandum, quòd ad hoc tripliciter debemus uenire, scilicet, Per abdicationem

proprie-

proprietatis. Per uotum castitatis. Et per sponsionem obedientiæ. ¶ Debent quidem uenire. Primò per abdicationẽ proprietatis de conuersatione mundana, de seruitute Aegyptiaca, de carcere, de laqueis, & de
Psal.140 retibus, unde Psal. Cadẽt in reatiaculo eius
Sap. 14. peccatores. Et Sap. Creaturæ Dei factę sũt in tentationem animæ hominũ, & in muscipulam pedibus insipientium.

¶ Secundò, debent uenire per uotum castitatis, tanquam prodeuntes à delectatione carnali & immunditia, & loco toxicato, de quo si quid anima sumit, & per pęnitentiam non reijcit, moritur morte æterna.

¶ Tertiò, per sponsionem obedientiæ de propria uoluntate, sicut de corruptione & clibano accenso, & de Babylonica fornace. Et ideo cum pueris, qui erant in fornace illa, dicunt, Et nunc sequimur in toto corde, & timemus te, & quærimus faciem
Dan.3. tuam, in Dan. parum ante Psal. Benedi. de quolibet autem istorum exeundũ est, firmo cordis proposito, solemniori uoto, & totius uitæ perseuerantia. Et hæ sunt quasi
Exo. 3. tres dietæ. Exo. uiam trium dierũ ibimus in solitudine. Quas tres dietas præmissæ tres uocationes, tripliciter factæ designãt. Quia verò post susceptum tam laudabile propositũ restant insidiæ & tentationes dęmonũ, atq; acerrrima contra mundũ, carnem, & dæmones certamina, & insuper regularis obseruantiæ difficultas, quæ muliebris infirmitas sufficienter per se sustinere non posset, ideo diuinum auxilium, & sanctorum suffragia per litaniam, quæ subij-
42 citur, implorantur. ¶ † Consequenter deponunt uestes ueteres, & induunt nouas benedictas, ad notandum, quòd in hoc proposito uetus homo exuitur, & nouus indui-
Eph. 4. tur, qui, sicut legitur Ephes. creatus est in iustitia & sanctitate ueritatis. Et debent esse uestes mundæ & candidæ ad significandum, quòd quia Dei filio desponsantur, debent de cætero se mundas & sanctas absque macula præseruare uel conseruare.
2. Cor.10 Iuxta illud Apostoli, Despondi enim uos uni uiro uirginem castã exhibere Christo. Hoc.n. candor seu mũditia uestis ostẽ-
Eccl. 9. dit. Vnde Ecclesiastes. Omni tẽpore uestimenta tua sint candida. Et hoc est sumptũ à beata Cecilia, quæ exterius ueste fulgebat, intus castitate nitebat, & ab Angelis, qui in Christi resurrectione uisi sunt in uestibus albis. Vel si sit niger habitus, significat, carnis mortificationem. Quia enim Christus sponsus suus mortuus est pro ipsis, debent & ipsæ commori pro illo. Vnde
Apostol. Qui Christi sunt, carnẽ suã cruci Gal. 5.
fixerunt cũ uitijs & cõcupiscentijs. Et Ro. Rom.6
Si cõplantati facti sumus similitudini mortis, Christi, simul & resurrectionis erimus. Rursus nigredo habitus est contemptus uiridis amplexus.
¶ † Subsequenter indutæ 43
uestibus benedictis uersus episcopum ueniunt, quasi ad ipsum actu dicant. Regnũ mundi & omnem ornatum seculi contempsimus propter amorẽ Domini nostri Iesu Christi &c.
¶ † Vela quoque super scapu- 44
las & pectora dependentia ex institutione Sotheris Papæ cum signo crucis earum capitibus imponuntur. ¶ Primò, ad significãdum, ꝙ pro Christo debent mundũ humiliter corde, & opere contemnere, & sensus velare, ac memoria passionis Christi munire, ne ad mundana lasciuiendo exeãt, vel
illa ad illarũ sensus intrẽt. Iuxta illud Apo- Gal. 5.
stoli, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. ¶ Secundò, velantur, quia nõ sunt imago Dei. 33. q. 5 mulierem. ¶ Tertiò, ut ostendantur subiectæ. ¶ Quartò, ne illicitè cunctis uiris appareant. ¶ Quintò, ne species earũ occasio inspectoribus sit pec-
candi, quia Psal. ait, Domine delectasti me Psal.91.
in factura tua, & creaturæ Dei factæ sunt in tentationem, ut præmissum est. Velum ergo est signum pudoris, & futuri honoris ¶ Deinde, quia Christo desponsantur,
qui est α, & ω, idest principium, & finis, Apo.1.
ideo datur eis anulus, qui est rotundus, principio & fine carẽs. Et ponitur in quarto digito, ex quo uena quædam sanguinis ad cor protenditur, ut sciant se sponsum suum Christum toto corde debere diligere, & ei inseparabiliter adhærere. Postremò uerò coronæ capitibus earum imponũtur, iuxta illud Ecclesiast. Veni spõsa Christi, & accipe coronam &c. ad notandum, quòd quando uirgo per consecrationem summo regi desponsatur, regina, efficitur, idest, se &, alios in uirtutibus regens. Vñ de Prouer. Vt addatur gratia capiti tuo,
& torques collo tuo. In qua coronatio- Pro.1.
ne Pontifex cantat, illud Canticum lætitiæ, Veni electa mea &c. tanquam cele-

stis sponsi paranymphus. Et hinc est, quòd illarum amici & consanguinei in hac consecratione lętantur. Leo Papa primus instituit in concilio Calcedon. quod ipse celebrauit, solas uirgines debere uelari.

45 ¶ † Quia uerò in pręmissis de uelo mentio facta est, ideo notandum, quòd uelũ aliud est conuersionis, aliud cõsecrationis, aliud professionis, aliud ordinationis, aliud prę lationis. Velum conuersionis aliqua de seculari uita ad religionem transiens assumit, & tunc si per annum inter uelatas steterit, ulterius exire non poterit. extrà de reg. uidua, & c. statuimus. ¶ Velum consecrationis, à solis episcopis solis uirginibus, & solum in festiuis & Dominicis diebus datur. Vrgente tamen necessitate, sicut & baptismus, omnibus dari posset. 20. quęstio. 1. deuotis. Non datur etiam nisi in 25. anno illud recipienti, nisi fortè dispensatiuè. 77. dist. placuit. Velum autem professionis suscipitur à uirgine, quando continentiam profitetur, non tamen ante 12. annum. ea. q. 1. & q. 2. puella. quoniam nec ante illud tempus benedicitur. extrà de regu. cum uirum. ¶ Datur uelum huiusmodi cum benedictione solenni, & cum litania. extrà ea. parte. Hoc uellum nullus episcopus dat uiduis, uel corruptis, ut in c. deuotis. in fi. sed ipsummet de altari (ut dicunt quidam) assumunt. 28. q. 1. uidua. extrà

46 de reg. uirum. ¶ † Sanè, uirgo & non uidua, ideo ab episcopo uelatur, quia uirgo in hac desponsatione typum gerit ecclesię, quę pura & uirgo uni nupsit uiro, idest

2. Cor. 10 Christo. Et in signum huius rei uelatur ab episcopo, quia à Christo recipitur in coniugium. In cuius persona dictum est, anulo suo subarrauit me Dominus. Sed uidua non gerit in tali facto typum ecclesię, sicut uirgo, cum non sit integra mente & corpore, sicut illa. Vnde non sic coniungitur Christo, ut repręsentet ecclesię coniunctionem, quare non uelatur.

47 ¶ † Pręterea sacerdos prohibetur secundis nuptijs interesse, & super secundò nubentes benedictionem infundere. extrà de secũdis nuptijs. cap. 1. prout dictum est in prima parte sub tit. de sacramentis. Sed hęc uidua, quasi secundò nubit, primò homini, postea in professione Christo, id eoque ei quasi celebranti secundas nuptias non porrigitur uelum consecrationis, nec etiam professionis, sed ipsa illud suscipit de altari. Aiunt tamen quidam, quòd licet non ab episcopo, potest tamen à sacerdote uelo professionis uel conuersionis uelari, extrà de regu. uidua. 20. q. 1. deuotum. extrà quod met. cau. c. 1. à quo, seu à cuius ministro habitum seu uestem religiosam assumit, 20. q. 1. uidua extrà ne cler. uel mo. consuluit. In libro tamen Pontificali, secundũ ordinem Romanum, habetur benedictio uiduę continentiã profitentis, & ueli eius. Nam & Dominus Sareptanam uiduam per Heliam prophetam consolatus est. Et uidimus in urbe episcopum Hostien. inter virgines, benedicere duas uiduas moniales. ¶ † Velum ordinationis olim diaconissę in quadragesimo anno dabatur, ut posset elegere Euangelium in nocturnis. 21. q. 1. sanctimoniales, 27. q. 1. diaconissa. in concilio Laudicen. 32. distin. c. fina. statutum est, ut mulieres, quę apud Gręcos presbyterę appellantur, apud nos uerò uiduę, aut seniores vniuirę, aut matriculę appellantur, in ecclesia tanquam ordinatas constitui non debere. ¶ † Velum pręlationis olim abbatissis in 40. anno dabatur. 20. q. 2. iuuenculas 31. q. quomodo. ¶ Illud autem sciendũ est, ꝙ sacro sancta mater ecclesia gradus & ordines habet distinctos. Et Romanus Pontifex celebriter Missarum solennia agens, sex habens secum ordines clericorum, scilicet episcopus, presbyteros, diaconos, subdiaconos, acolytos & cantores, ipsos numeri sacramento perfectionem huiusmodi officij manifestatus. Senarius nanque numerus perfectus est, ut in proœmio tertię partis dicetur. Sed & sex ordines ministrorum fuisse in ueteri testa. legimus, uidelicet põtifices, sacerdotes, leuitas, nathineos ianitores, & psallentes, quos ex maiori parte distinxit Artaxerses in epistola quam Esdrę scribę dixerit, dicens. Notum facimus de sacerdotibus uniuersis, & leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, & nathineis, & ministris domus Dei, ut eis uectigal, tributũ, & annona nullatenus imponatur.

¶ † Ordines uerò ecclesiasticos Siluester Papa enumerat 23. dist. à subdiacono & 1. q. 7. clericus, dicẽs, põtifici presbyter, presbytero diaconus, diacono subdiaconus,

subdia-

subdiacono, acolytus, acolyto exorcista, exorcistæ lector, lectori ostiarius, ostiario abbas, abbati monachus, in omni loco obsequium repræsentant. Beatus quoq; Isidorus. 21. d. clericos. ita dicit, generaliter clerici nuncupātur omnes, qui in ecclesia Christo deseruiunt, quorum gradus, & nomina sunt hæc, ostiarius, psalmista, lector, exorcista &c. mentionem enim faciēs post alia de cantore. Et hi omnes gaudent priuilegio clericali. Veruntamen quidam perfidi hæretici sacramentum ordinis, contemnentes, falsò mentiuntur, quod ecclesia Christi nō habebat personas, quas exorcistas, ceroferarios, lectores, vel diaconos appellaret: sed solum exorcistas dæmonum, qui aduersabātur Paulo, nec ea quæ Christus fecit, uel Apostolus dixit pro tā uilibus significationibus, quæ infra sequuntur, fecit & dixit, sed altiora & prætiosiora quæ Romana nescit ecclesia, demonstrauit.
51 ¶ † Horum autem ordinum quidam sunt non sacri, & quidam sacri. Non sacri, seu minores ordines sunt hi, cantoratus, psalmistatus, ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolytatus. Sacri uero seu maiores sunt isti, subdiaconatus, diaconatus,
52 presbyteratus. episcopalis ordo. ¶ † Communiter autem assertitur septem ordines fore, quorum ostiarius est primus, & sacerdos, ultimus, propter septiformem Spiritussancti gratiam, cuius munere sua officia prosequuntur. Si autem uelis ad singulos ordines singula dona referre, à timore incipiens, illum ostiario deputabis & exinde singula singulis referens, sapientiam presbytero adaptabis. Esa. 4. Hæ sunt septem mulieres, in quibus Spiritussanctus habet hospitium, & unaquæque illarum
53 suarum parat conuiuium. ¶ † Rursus spiritualiter * ostiarius est, quicunque spiritualiter alios in ecclesiam introducit, idest qui fidem prædicando docet. Lector est, quilibet mores docendo exorcista, orando acolytus, illuminando subdiaconus, humilitatem monstrando, diaconus alios exhortando, sacerdos seipsum hostiam sanctam Deo offerendo, Episcopus, sacramēta ministrando. De quolibet tamen seriatim specialiter prosequamur.

ADNOTATIO.

* Spiritualiter.] Potest etiam legi, aut certè addi, specialiter, quod singula officia singulis, non plura uni conferantur. N. Doard.

SVMMA.

1 *Cantoris munus & eius diffinitio.*
2 *Dauid cantores instituit.*
3 *Cantores uocibus consonis cantare debent.*
4 *Cantandi vsus quorsum institutus.*
5 *Cantores nomine qui intelligantur.*
6 *Cantores baculos gestant.*

De Cantore. Cap. 2.

Onnulli cæcitate ignorantiæ ducti cantoratū de minoribus esse autumant ordinibus, pp eo, q(ut iam pmissum est) in q busdā canonibus inter minores ordines fit mētio 1
de cātore. Falluntur tñ, qm̄ nomen est officii, & non ordo. Qui aūt in ueteri testamēto cantores dicti sunt, hodie lectores, uel Psalmistæ uocantur. Cantor itaq; uocatur, qui vocem modulatur in cā. 21. d. c. cleros. cuius duo sunt in arte musica genera, præcentor, scilicet & succentor. Præcētor uocē præmittit in cantu, succentor canendo subsequenter respondet. Concētor vero dicitur, qui consonat. Vnde qui non consonat, non cōcinit, nec concenter erit. Sanè † Dauid pphetarū eximius cultū Dei volens solennius ampliare, cantores instituit, qui coram arca fœderis Domini musicis instrumentis, & modulatis vocibus decantarent, inter quos præcipui fuerunt Heman, Asaph, & Aethan, sed omnium primus Heman, cuius vicē nūc in ecclesia primicerius obtinet, vel præcentor, qui cātoribus est prælatus, vnde legitur in paralipomenon: Isti sunt, quos cōstituit Dauid super cantores domus domini, stantes iuxta ordinem suum in ministerio, de filiis Caphat Heman cantor filius Iohel, & à dextris suis Asaph filios Barachiæ, ad sinistram ante Aethan filius Cusi ¶ † Porrò 2
debent 3

debent cantores cantare consonis uocibus, & suaui modulatione concinere, quatenus animos audientium ad deuotionem Dei valeant excitare, Verùm secundùm Gre. 91. dist. in sancta. plerumque in sacro ministerio dum blanda uox quæritur, congrua uita negligitur, & cantor Deum moribus simulat, cum uocibus populum delectat. Et Aug. lib. cōfes. Cum me magis mouet cantus, quàm res, quæ canitur, pœnaliter peccasse confiteor, & tunc me audisse cantantē. Ideoque in ecclesia Romana altaris ministri cantare nō debent, solumq; Euangelicæ lectionis officium intra missarum solennia exoluant. Et Apost. ait, Cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino, & Hie. 92. di. c. 1. Nō audiāt (inquit) adolescentuli, audiant hi, quibus est officiū in ecclesia psallendi, Deo non vocem tantum, sed corde esse cantandum, nec in tragœdorum modum guttur, & fauces medicamine liniendæ sunt, ut in ecclesia theatrales moduli, & cantica audiantur. Cantantes igitur in corde, & in charitate, cantent in choro, quoniam magis deuotione cordis, quam iubilatione uocis cantandū est. 38. d. e duio. non tenētes in manibus cymbala, uel aliquid huiusmodi, prout in

Ephe. 5.

4 ueteri testamento fiebat. † Cæterum propter carnales, nō ꝓpter spirituales, cātādi usus in ecclesia institutus est, ut qui uerbis nō conpunguntur, suauitate modulaminis moueantur. Vnde Aug. in lib. confes. Consuetudinem canēdi probat ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus ad effectum pietatis assurgat. Antiqui pridie, quo cantādum erat, cibis alijs abstinebāt, propter causam, uocis ꝑter quam legu minibus psallentibus aptis. Vnde cantores

5 vulgò fabarij dicti sunt. ¶ † Cantores autē sunt, qui Dei laudatores, repræsentant prędicatores, alios ad Dei laudes excitantes. Eorum nanque symphonia plebem admonet in unitate cultus unius Dei perseuerare. Per cantoris quoque officium paterfamilias intelligitur, qui de thesauro suono ua & vetera profert. ¶ Nec est prætereundum, quòd cantores, † tenent baculos in

6 choro, ad repræsentandum illud, quod in lege pręcipiebatur, ut uidelicet edentes agnū baculos in manibus haberent, significantes, quòd qui ad patriam festinant, esu Cœlestis agni, baculis, idest, scripturarum sententijs indigent contra dęmones. Per baculos enim cantorū sententias scripturarū vel doctrinas prædicatorum intelligimus. Vnde cum legitur euangelium, deponuntur: quia per euangelicam prædicationem legales deposuimus obseruantias. De choro dictum est in prima parte sub tractatu de ecclesia, de cantu uerò in fine proœmij quintæ partis dicetur.

SVMMA.

1 *Psalmista quàm uariè dicatur. Et cur rara de eo mentio in sacris canonibus. n 2.*

3 *Psalmista vnde dictus. Et eius officium.*

De Psalmista. Cap. 3.

Salmistatus quādoque tonsuratus uocatur, sicut constitutio Inn. 3. extra de re iu. cum inter. euidēter ostēdit, quādoq; etiā clericatus. Vndę in alia eiusdē Inn. epistola, extra de æta. & qual. c. cū cōtingat. dicitur, quod Abbas benedictus sacerdos potest in suo monasterio clericalem dare tōsuram, per quam ordo clericalis confertur, qui ordo sic collatus psalmistatus uocatur. In canone quoque Leonis Papæ 32. d. seriatim. si e inter cętera continetur, Seriatim & apertè prosequamur, quod sancta Romana Ecclesia in gradibus clericorū ait, clericos, ostiarios, lectores &c. at nomine clericorum psalmistas ibi intelligi indubitatū est. Vocatur etiam quandoq; cantoratus. Vnde in Tholetan. Conci. 24. d. si psalmista. ita legitur. Psalmista, idest cantor, potest absq; cōscientia episcopi, sola iussione presbyteri, officiū suscipere cātandi, dicēte sibi presbytero, uide, ut quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, operibus cōprobes. ¶ Sanè, quòd in † plerisque sacris canonibus, & præcipuè 93. à diacono. 77. distinct. c. 1. & 2. & 3. facta de alijs ordinibus mentione, nihil de hoc ordine tangitur, ex eo contingit, quoniam alij omnes cum solennitate, & à solis episcopis dantur, iste uerò etiam à sacerdote conferri

1

2

ferri potest. Ideoq; hunc non ordinem, sed officiū fore plurimi asseuerāt, quāquā in eo ab episcopo collato quis clericale priuilegium assequatur 21. distin. cleros, in
3 princ. ¶†Dictus est autem Psalmista à psalmis dicendis, siue ab officio canendi, prout sub lectore dicetur. Ad ipsum nanque pertinet (secundum Isidorum 25. dist. perlectis.) officium canendi, dicere benedictiones, idest, benedicamus Domino, laudes, idest, alleluia, uel Christus vincit, uel Christus regnat &c. sacrificium, idest, offertorium, responsorium, idest officium missæ, & quicquid ad canendi peritiam spectat.

SVMMA.

1 *Ostiarius unde dictus. Et eius officium. & nu. 5.*
2 *Ostiarius idem, quod ianitor.*
3 *Leuitis demandatū erat negotiū ianitorū.*
4 *Ostiarij institutio ex Concilio Tholetano.*

De Ostiario. Cap. IIII.

1 OSTIARII†(secundum Isid 21. dist. cleros.) dicti sunt eo ꝙ ostijs templi præsint. Ipsi enim claues ecclesiæ tenētes omnia intus, extra quoq; cūstodiūt, atq; inter bonos, & malos habētes iudiciū, fideles recipiūt, infideles respuūt, & excōicatos repel-
2 lunt. ¶†Ostiarij idē sunt, ꝙ ianitores, qui in uet. test. ad custodiā templi electi sunt, ne ingrederetur in illud immundum in omni re, idest, aliquid in omnibus rebus.
1. Par. 9. Stabant enim (prout legitur in Paralipomenon) in quatuor templi partibus, uidelicet in Oriente, in Occidente, Aquilone, & Austro. Portas tēpli singulas ita obseruātes, vt nec in puncto discederent à ministe
3 rio. ¶Leuitæ† enim, quibus numerus ianitorum creditus erat, eis cibos parabant. Hi autē imitantur æditυos, qui apud gentiles erant, & idē custodiebant. ¶Sanè iux
4 ta†decretum Tholetani Concilij 23. dist. ostiarius. Ostiarius, cū ordinatur, postquā ab Archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat cōuersari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei episcopus claues ecclesiæ de altari dicēs, Sic age, sic uiue, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quæ his clauibus recluduntur. Clauium ergo traditio, & uerba præmissa sunt huius sacramenti substantialia, cætera sunt solennitatis.

¶Hoc†officium implemus, dum per fidem in ecclesiam aliquem introduximus, uel docemus. Christus hoc officiū impleuit, quando dixit, Attolite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales &c. Et quando ementes & uendentes de templo eiecit 26. q. 7. sed hæc dicimus, quòd in ecclesia spiritualiter agit. Vnde in euangelio dicit, Ego sum ostium. Psal. 23. Ioan. 10

SVMMA.

1 *Lector, unde dictus. Et eius munus. Et nume. 2. 3. 5.*
4 *Lector quomodo instituatur.*

De Lectore. Cap. V.

LECTOR †(secūdū Isid. 21. d. cleros.) à legendo, psalmista à psalmis canēdis, uocati sunt. Lector. n. prædicat, idest, legit, siue recitat populis, quid sequātur, Psalmista uerò canit, ut excitet ad cōpūctionē animos audientiū, licèt quidā lectores ita miserabiliter pronuncient, s. altè, & per vocem sonoram, ut quosdam ad luctum lamentationemq; compellāt. Lectores etiā pronuntiatores uocantur, pro eo, quòd palam siue à longè pronuntiant. Tanta enim & tam clara debet esse eorum uox, ut quāuis longè positorum aures impleat. 1

¶Ad† lectores quoque pertinet lectiones, & legendas in matutinis pronuntiare, & ea, quæ prophetæ uaticinati sunt, & Apostoli dixerunt, populis prædicare, idest legere. Ad hoc enim ordinantur, ut libros Dei distinctè, & apertè ad intelligendum legant, sicut in ueteri testamen. accipimus Esdram fecisse. 2

¶Ad† eius quoque pertinet officium panem, & omnes nouos fructus benedicere 3

De Acolyto. Cap. VII.

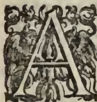

1 Κόλυθος † Græcè, Latinè ceroferarii, uel accensores luminū nuncupantur. Hi ab Aarō & filijs eius ministerij sui sumpserūt exēplū. Iuxta illud Exod. Præcipe filiis Aaron, ut offerunt oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloq; contusum, ut ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij, & collocabunt eam Aaron & filij eius, ut usque mane luceat coram Domino. Quod ergo tunc sacerdotes agebant, hoc nunc acolyti faciunt in ministerio lucernarum, quoniā præparant luminaria in sacrario. Multa quippe non solum in nouo, uerum etiā in ueteri testamento legi Mosaicę superaddita legimus & mutata, extra de cōsanguinitate & affinitate. nō debet. Unde Dauid in lib. Paralipomenon, dixisse perhibetur, non erit officium Leuitarum, ut portent ultra tabernaculū, & omnia uasa eius ad ministrandum. ¶ Acolyti autem secun-

Exo. 27.

Par. 23.

2 dum † Isidorū 21. dist. cleros. 23. dist. acolytus cereos fuerunt accensos, dum legitur euangelium, aut offertur sacrificium, non ut tenebras aeris, sed cordis illuminent, cum sol forte eodē tempore rutilet, & ut proximis opera lucis ostendant, atque ad signū lætitiæ demonstrandū, ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in euangelio legitur: Erat lux uera, quæ illuminat omnē hominē uenientem in hunc mundū. Ipsi etiam præparant pro eucharistia suggesta, idest, uinum & aquā seu uasa, in quibus ponitur aqua & ui-

Ioan. 1.

3 num. 25. dist. perlectis. ¶ Acolyti imitantur carminum scriptores, qui erant apud gentiles, seu uerius emunctores, siue luminum extinctores, qui lucernas emungebant, & luminaria cōcinabātur, ut Nadab

4 & Abiu. ¶ † Sanè iuxta decretum Concilij Tholetani 21. dist acolytus. Acolytes dum ordinatur ab episcopo, quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debet, sed ab archidiacono accipiat ceroferarium, idest, candelabrum cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesiæ luminaria, idest cæreos, dum euangelium legitur mancipari, accipiat & urceolum uacuum ad suggerendum, idest, ad ministrandum uinum in Eucharistiam, idest, in calicem, in quo est Eucharistia sanguinis Christi. Præmissa igitur uerba, & utensilia sunt huiusmodi ordinis substantialia, cætera sunt de solennitate. ¶ † Hoc officium implemus, dum 5 ignem uerbi cœlestis, quo fratres ad cognoscendum Deum illuminentur, & inflammentur, prædicando ministramus, ut dum lucum boni operis aliis ministramus. Dominus autem hoc officium se habere testatur, cum dicit, Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulabat in tenebris, sed habebit lumen uitæ.

Ioan. 8.

SVMMA.

1 *Subdiaconatus ordo sacer est.*
2 *Subdiaconorum ordo.*
3 *Subdiaconi institutio qualiter fiat.*
4 *Subdiaconus cur in missa Lectiones legat: præter eius ferè officium.*
5 *Subdiaconus quo amictu utatur.*
6 *Imperatorem de!ere esse subdiaconum.*

De Subdiacono. Cap. VIII.

Ræmisimus de non sacris, & minoribus ordinibus. Nunc de sacris & maioribus, qui antonomaticè sacri dicūtur, subiiciamus, & primo de Subdiacono. ¶ † Ordo .n. sub 1 diaconatus sacer hodie ſm Innocētiū Tertiū reputatur, extra de ætate, & qualitate ordine à multis. Siquidem subdiaconi nathineorum uices in ecclesia repræsentant: De quibus in Esdra legitur, q̄ Dauid dederat nathineos administeria Leuitarum. Unde Græcè, ὑποδιάκονοι dicuntur, quia officij. & præceptis Leuitarū subiacent, & eis ministrant, ex quorum ordine fuit ille Nathanael, quē Dominus in euāgelio cōmendauit, dicens: Ecce uerè Israelita, in quo dolus nō est. Nathinei aūt Hebraicè, dicuntur Latinè in humilitate domino seruientes, uel Deo oblati. ¶ † Subdiaconi 2 debent secundum Isidorum 25. dist. perlectis. oblationes in templo Domini à fidelibus suscipere, & leuitis superponendas altaribus

1. Esd. 8.

Ioan. 1.

alcaribus deferre, calicē & patenam ad altare Christi deferre, leuitis tradere, eisque ministrare, urceolum quoque cum uino & aqua, manile, & manutergium tenere, episcopo, presbytero, & leuitis pro lauandis ante altare manibus aquam præbere, corporalia, & substratoria lauare, de quibus rectè placuit patribus 31. dist. lex. & ca. omnino, vt qui mystica sacramenta contrectant, legem continentiæ debeant obseruare, sicut scriptum est in propheta. Mun-
Esa. 52. damini, qui fertis uasa Domini. Tenent autem locum duumuirorum, qui erant
3 apud gentiles. ¶ Sanè iuxta† decretum Concilij Toletani 23. dist. subdiaconus. Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem consecratoriam non accipit, patenam de manu episcopi uacuam, & calicem uacuum accipiat, dicente sibi episcopo: Vide cuius ministerium tibi traditur. De manu verò archidiaconi pro eo, quòd in eius adiutorium consecratur, accipiat urceū, scilicet cū uino & aqua, manile, idest bacile, & manutergiū. Præmissa igitur verba & utensilia, sunt huiusmodi sacramenti substantialia, cætera sunt de solennitate.
4 ¶† Quæritur autem, quare subdiaconus legit lectiones ad missam, cum non reperiatur hoc sibi competere, uel ex nomine, uel ministerio sibi cōcesso? Respondeo, in primitiua ecclesia diaconus non legebat euangelium, quia hoc statutum non erat. Postquā uerò illud statutum fuit, præceptum est etiam, ut subdiaconus, quia diacono subest, epistolam siue lectionem legat.
5 Subdiaconus† autem utitur amictu albo & balteo sicut & ostiarius, lector, exorcista, & acolytus, & insuper tunica, & sudario, tunicā strictam portat, ut se iustitia, quasi lorica induat, sudario, ut sordes à uasis extergat, de quo in parte sequenti sub tit. de tunica & manipulo, dicetur. Hoc officio congruè & dignè utitur qui tantæ munditiæ est, quòd ipsius exemplo & consilio cæte-
Ioan. 2. ri à sordibus criminum lauentur. Christus
Ioan. 13 hoc officium exercuit, quando in cana Galilææ de aqua uinum fecit, & quando cœna facta mittens aquam in peluim pedes discipulorum lauit. Canon† Adriani Papæ 63. distin. Valentinianus, in fine, uidetur innuere, quòd Imperator debet ordinem subdiaconatus habere, ubi dicitur: Adiutor & defensor tuus, ut meum ordinem decet, semper existam, sed non est ita, gerit tamen illud officium, quoniam in die ordinationis suæ receptus primo in canonicum, à canonicis sancti Petri, ministrat domino Papæ in missa in officio subdiaconatus parando calicem, & huiusmodi faciendo. Quidam etiam dicūt, ut not. ff de rerum diui. l. sancta, quòd fit presbyter. iuxta illud, Cuius merito quis nos sacerdotes appellat. Imperator etiam Pontifex ductus est, prout in tractatu de episcopo dicetur.

S V M M A.

1 *Diaconi qui, & unde dicantur.*
2 *Diaconi Leuitarum subsūnt imperio, & eorum efficium fusè.*
3 *Diaconus quibus diebus dalmaticā portat.*
4 *Diaconorum officium, inter ieiunia.*
5 *Diaconus, cingitur planeta.*
6 *Diaconi duplex officiū, & nu. 10. 11. 12. 13.*
7 *Diaconus induens casulam quid notet.*
8 *Diaconus casulā induens ieiuniorum tempore gladium uibrat contra hostem.*
9 *Diaconatus ordo unde initium duxerit.*
14 *Diaconus qualiter instituatur.*
15 *Episcopi manus impositio super ordinandis quid significet.*
16 *Manus episcopi cur extendantur in benedictionibus.*
17 *Sacramentorū dispensatio quomodo Deo, & quomodo ministris competat.*
18 *Diaconus qua significatione dalmatica utatur.*
19 *Diaconorum institutio quibus constet.*

De Diacono. Cap. IX.

Diaconi, † Græcè dicuntur. Hebraicè leuitæ, Latinè uerò, ministri siue assumpti, siue offerentes, secundum Isidorum 31. dist. lex 21. dist. cleros. Diaconorū quidā ordo in lib. numerorū à tribu Leui filij Iacob sumpsisse legitur exordiū, & inde Leuitæ. i. adsumpti uocabantur, quoniam adsumpti † sunt ad auxilium sacerdotum, ut Eleazar & Ithamar. Dominus. n. ad Mosen locutus est, dicens, 1 *Nu. 3.*

dicens: Applica tribum Leui & fac eã stare in conspectu Aaron sacerdotis,& ministrent ei,vt excubent, & obseruent, quicquid ad cultum pertinet multitudinis, coram tabernaculo testimonij,& custodiant uasa tabernaculi,seruientes in ministerio. Sicut enim in sacerdote consecratio,ita in diacono ministerij dispensatio habetur,vt iam dicetur. A quinquagesimo autem an-
Nu.4. no iussi sunt Leuitæ vasa custodire, & à 25. annis & supra iussi sunt in tabernaculo deseruire, tanquam ætatis ad onera portanda robustæ, qui possent arcam fœderis,mensam propositionis, & uasa tabernaculi deportare. Quod & in nouo testamento recolitur, cum diaconibus supra sinistrum humerum stola imponitur, & in diebus ieiuniorum super eũdem humerũ casula complicatur, quia quicquid laboris in hac uita sufferimus,tanquam in sinistra portamus, donec à sinistra transeamus in dextram,in qua requiem habeamus.Hinc etiam diaconi Cardinales mensam Lateranensis altaris humeris suis in die cœnæ ad sacrarium deportant, & in sabbato sancto ad altare deportant. Ipsi quoque semper summum Pontificem velut arcam fœde-
3 ris deportant. ¶ Non ergo diaconus dalmaticam, nec subdiaconus tunicellam in diebus ieiuniorum,in officio missæ portãt propter rationem in 3.parte sub ti.de diacono, & 6. parte sub titu. de septuagesima scriptam,sed casulas,seu planetas super humerum sinistrum cõplicatas gestant, non replicatas à dextris, & à sinistris, sicut facit sacerdos, sed ab anteriori parte super brachia eleuatas. Subdiaconus tamen epistolam lecturus illam deponit, qua lecta eam resumit, & diaconus euangelium lecturus illam exuit,& eam decenter plicatam super sinistrum humerum imponit, & sub brachio dextro ligat, ita ꝙ ab humero sinistro ad latus dextrum ad modũ stolæ descendat, sicq; circuncinctus eã tenet,donec dicatur illa vltima oratio, post communionem,tunc enim illam induit, sicut prius. Missa verò finita tam subdiaconus,quàm diaconus illam deponit. ¶ Sanè
4 hæcq; diuino plena sunt mysterio. Planetas verò replicatas his temporib. portant. Primò, propter iam supra positam rationem. Secundò,eas portant ad ostendendũ quòd ipsi ad tantam perfectionem in illis tenentur, ad quantam sacerdos in aliis diebus,ad notandum,quòd ex charitate,quæ per planetam significatur, ministrant, & non ex timore,prout in veteri lege fiebat, quæ erat lex timoris, & non amoris, sicut noua,præsertim tempore ieiuniorum, qđ sine charitate factum meritorum non est. Ferunt autem illas ab anteriori parte eleuatas, vt liberius valeant ministrarẽ, & ad ostendendum, ꝙ ipsi iuxta Apostolum, Quæ retro sunt obliuiscentes,ad anteriora ferunt. Portãt etiam illas super barchia
eleuatas,ad significandum,ꝙ opere debẽt Phi. 3.
charitatem ostendere, quam gerunt in mente: per manus enim & brachia charitas congruè designatur. Non autem replicatas à dextris,& à sinistris,prout facit sacerdos, ad insinuandum similitudinem potestatis, & officiorum suorum. Subdiaconus tamen epistolam lecturus,tãquam officio suo functurus,illam deponit. Ipse nã que ex officio suo veterem legem repræsentat. Vnde & epistolæ quandoque de veteri lege sumuntur, sub qua non ex amore,vt præmissum est,sed ex timore seruiebatur. Quia ergo illud durauit, quandiu lex durauit, ideo ad hoc figurandum, donec epistola finiatur, non tenet planetam, quæ amorem designat, Diaconus verò euangelium legens eam non deponit, sed iuxta modum stolæ suo officio competentis,illam sibi coaptat, quia eius officiũ est doctrinam euangelicam,quæ est lex amoris,prædicare,& hoc ex amore,qui facit iugum domini suaue, quod iugum, ex quo omnia mundana præmuntur, per stolam super sinistrum humerum significatur.
¶ Cingitur autem planeta, idest charitate 5
ab humero sinistro in latus dextrum,vt sit ei suaue iugum domini in prosperis, & in aduersis, quæ per læuã & dextram designatur, tanquam armatus in humeris contra aduersa,& succinctus in altari contra mũ-
di suauia seu prospera. ¶ Rursusq; diaconus 6
duplex gerit officiũ scilicet prędicãdi populo,vnde lecturus euãgelium dicit populo:Dominus vobiscum: Et ministrandi sacerdoti. Nẽpe propter prædicandi officiũ casulã super humerũ portat: quia prædicator in præsenti vita opera populi portare debet, quod à legali sacerdote tractũ est: qui

qui dum sacrificabat summitates balthei, super humerum reflectebat. Pro eo uero, ꝙ sacerdoti ministrat, & quia propter instantes necessitates ire atque redire habet, dexteram habere debet expeditam, & liberam. Vnde in Tholetano concilio. 25. dist. unum. ita legitur, unum orarium oportet leuitam gestare in sinistro humero, propter quod orat, idest, pro eo, quod prædicat. Præterea subdiaconus & diaconus lecturi deponunt casulas, quasi profitentes non esse uestem propriam, sed ob reuerentiam temporis recipere commodatam.

¶ Denique circa finem missæ diaconus planetam induit ad notandum, quòd nō sufficit opus ex charitate inchoare, nisi & in
7 charitate perficiatur. ¶ † Tertiò etiam dici potest, ꝙ diaconus casulam induens inducit se esse prædicatorem, qui in dilectione ferueat, & uitæ contemplatiuæ iniet, dum uerò se illa præcingit, & humero duplicatam imponit, opus prædicationis, orationis, & lectionis intromittit, & proximo in necessitatibus subuenit, quam reflectit in dextram, cum omnia refert ad summum bonum. Et sic dum casulam induit Mariā, dum præcingit repræsentat in ministerio
8 Martham. ¶ Quartò, dum diaconus † ieiuniorum tempore casulam super humerū replicat, quasi gladium contra hostem uibrat, ut dicetur in procemio tertiæ partis.
9 ¶ † In nouo uerò testamento ordo iste ab Apostolis sumpsit initium, qui septem uiros boni testimonij plenos spiritusancto diaconos elegerunt, ut iam dicetur. Vnde & sancti patres decreuerunt. 93. dist. diaconi. & cap. seq. ut in matrice ecclesia septem diaconi circa altare pontifici in celebratio
Act. 6. ne missæ adsistant. Hi in Apocalypsi dicun
Apoc. 10 tur septem angeli, tuba canentes, quia illo-
Apoc. 1. rum est alta mysteria de superna inspira-
Apoc. 10. tione foras resonare. Hi sunt septem candelabra aurea, qui Christi lucem euangelij alijs ostendere debent. Hi dicuntur septem tonitrua, quia terribiliter comminari debent, ꝙ omnis arbor, quæ nō facit fructum bonum, &c. extra de deci. quamuis. in fi. 93. dist. diaconi. & c. seq. Hi præconis more ecclesiam admonent ad orandum &
10 genua flectendum. ¶ † Ad eos quidem pertinet adsistere facere oribus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in sacramentis Christi, in baptismo, scilicet chrismate, in patena, & in calice, oblationes, idest, hostias inferre, & disponere in altari, componere etiam, idest ornare mensam domini in altari, atque uestire, crucem ferre, puta in processionibus, & prædicare idest, legere euangelium, & Apostolum, idest epistolam, puta subdiacono deficiente. 25. dist. in. perlectis, extra de dec. quāuis, in fi. Nam sicut lectoribus uetus testamentum, ita diaconis nouum prædicare, idest, legere præceptum est. Sicut enim dominus donec Euangelium prædicauit, minister fuit, iuxta illud: Non ueni ministrari, sed ministrare, ita nulli magis conu enit Euangelium legere, quam diacono, qui minister interpretatur. ¶ Vnde cum ordinatur, ideo stolam, per quam Christi iugum significatur, accipit, quia euangelium, in quo de ipso iugo continetur, lecturus est. ¶ Ad ipsum † quoque pertinet officium precum, idest, dicere litanias, & recitatio nominum eorum, 11
qui ordinandi, uel etiam baptizandi sunt. Ipse præmonet aures adhibere ad Deum, cum dicit: Humiliate capita uestra Deo, uel humiliate uos ad benedictiondm. Ipse hortatur clamare, dicendo: κυριελεισον, in rogationibus, ipse donat pacē scilicet subdiacono, uel saltem cum dicit: Dominus uobiscum, & annunciat festiuitates. ¶ Hæc siquidem & alia plura ad eius pertinēt officium, quæ in canonibus Hie. 23. dist. diaconi. & cap. legimus. plenius continentur.
¶ Debent † etiam tanquam oculi episcopi 12
cuncta circumlustrare, & episcopo referre, 22. dist. diaconi ecclesię, & c. seq. usque §. compagis. non tamen debent baptizare, nec Dominicum corpus dispensare, nisi in necessitate, scilicet episcopo uel presbytero absentibus, & iubētibus, nec possunt calicem benedicere. Non † debent etiam inter sacerdotes uel coram eis, uel supra ipsos, nisi eorum iussu, sedere, possunt ta- 13
men in conuentu presbyterorum rogati prædicare. ¶ Diaconi tenent loca quaternionum, qui apud gentiles erant. ¶ Sanè † sicut in canone. 23. distin. diaconus. legi- 14
tur, diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manus suas super caput illius imponit, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium, idest ad diaconatum consecratur, idest; ordinatur.

In actibus tamen Apostolorũ ita legitur: Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, & orantes imposuerunt manus super eos. In quo ostenditur, non solum episcopum, uerumetiam presbyteros tũc adstantes debere manum super diaconum, dum ordinatur, imponere. Nunquid enim plus potest precari solus episcopus, quàm plures Apostoli? Imponẽtes enim manus, non dant sanctum Spiritum: sed orant ut super eos ueniat. Cum igitur usus omnium bonorum non sit in uno, sed in pluribus, meritò plures manus imponunt, ut unusquisque Dominum deprecetur, ut partem de spiritu suo tribuat ordinando ad instar Mosi, de cuius spiritu Dominus dedit septuaginta uiris.

15 ¶ Ideo autem fit manus impositio super ordinandos; quia per manum opera, per digitos spiritus Sãcti dona, per caput uerò mentẽ intelligimus. Rectè ergo manus imponitur, quia donis spiritu Sãcti in mente imbuti ad opera Christi mittuntur. De manus impositione sub tit. de episcopo dicetur. Sed cum diacono manus imponitur, extrà de sac. nõ ite. c. si. quæritur, quare quando postea presbyter, ei manus imponitur iterato? Respõdeo, quia per cõsecrationẽ transit de opere ad opus, id est, de ministerio ad Dei imolationem, quod sicut nec illud, nisi gratia Dei adiuti, agere non ualeamus. Suspensio uerò manuũ fit, dum oratio super caput effunditur ordinãdi, extrà de sac. non ite. c. si.

16 ¶ Et nota quoniam tunc super cõfirmatos in frontibus, & cum sal, & aqua, pallæ altaris, uestes sacerdotales, & huiusmodi benedicuntur, ideò hæc manuũ suspensio fit; quia uirtus quædã manibus cõsecratis inest, quæ quasi suscitatur, dum benedictio cum huiusmodi manũ suspensione super res effunditur

1. Tim. i benedicendas. Vnde Apostolus monẽs discipulum Thimotheũ, inquit, Moneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per appositionem manuum mearum. Vt sicut corde per effectũ, sic corpore per suspensionem manuũ deuotio excitetur. Non enim solũ in rebus animatis, uerumetiam in rebus inanimatis uirtus consistit. Vnde non nulli asserunt, quòd uirtute templi, si quis illud ex deuotione ingreditur, uenialia in eo delentur. Rursus suspensio huiusmodi in prolatione exorcismorum potissimè fit quasi sacerdos ipso corporis actu, fugando diabolo uirtute consecrationis manuum cõminetur.

Tertiò potest dici quòd dispensa- 17
tio sacramentorum soli Deo principaliter, ministris verò ecclesiæ ministerialiter competit, ipsi enim nihil ad se, sed à principali habent agente. Quia ergo in sacramentorũ dispensatione uestiũ, uel aquæ, & huiusmodi benedictione, seu consecratione aliqua spiritualis sanctificatio cõfertur, quam ministri de suis meritis non cõfisis, debent ab ipso Deo corde & opere postulare: congruum est, hoc per eleuationem, seu suspensionẽ manuũ, per quas opera intelli- Tre. 3.
guntur, exprimi. Vnde in Tre. Leuemus corda nostra cum manibus.

18 ¶ Diaconus dalmatica utitur ut discat occultam rationem sublimiũ indagare. Vnde in quibusdam Ecclesijs ea, non nisi in festis utitur, quia discipuli sublimia non intellexerunt, nisi postquam Dominus est glorificatus. Et utitur ea sine alba tempore oblationis & lotionis tantum: sicut statuit Zozimus Papa. 93. di. diaconus sedeat.

19 ¶ Ad hæc diacono seã ordinatur traditur sub certis uerbis stola, & codex Euangelij, quæ res & verba sunt huius sacramenti substantia: cætera sunt de solennitate. Ideò autem stolam accipit, quia euangeliũ, quod per Christi iugum figuratur, lecturus est. Hoc officio utitur, qui corpus & sanguinem Christi discretè dispensat, & qui ad orandum & uigilandum sui exemplo alios hortatur.

¶ Christus uerò hoc officiũ exercuit, quan- Mat. 13.
do post cenã sacramentũ corporis & sanguinis sui propriis manibus discipulis dispensauit, & iterũ, quando Apostolos hor-
tatus est ad orandũ, dicens, Vigilate & ora- Matt. 4.
te &c. & quando Euangelium prædicauit.

SVMMA.

1 *Sacerdotalis ordo unde duxerit initium.*
2 *Melchisedech iustus sacerdos altissimi.*
3 *Dauid uigintiquatuor sacerdotes instituit.*
4 *Christus sacerdotes instituit.*
5 *Presbyter qui dicatur, & unde, nume. 6. Et an sapientia, an ab ætate dicatur.*
7 *Sacerdos quis, & unde dictus. Et qui olim nume. 9.*
8 *Capella initium unde, & unde capellani.*
10 *Presbyteri institutio quibus constet.*

Sacerdos

11 *Sacerdotes uicem Christi gerunt.*
12 *Sacerdotalis ordinis dignitas, & eminẽtia.*
13 *Pontifex qua de causa, aut significatione deosculetur sacerdotem iam inuestitum.*
14 *Presbyteratus institutio.*

De Sacerdote. Cap. 10.

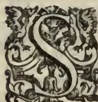

Acerdotalis ordinis institutio à ueteri lege
1 † exordium sumpsit. Dominus nãque legitur præcepisse Mosi, applica (inquit) fratrẽ tuũ Aaron ad tecũ filijs suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio mihi fungatur. Vnxit ergo Moses Aaron in maiorẽ sacerdotẽ, filios uerò illius in minores. Vnde propheta inquit, Moses & Aaron in sacer-
Exo. 40. dotibus eius, idest, primi & summi inter sa
Psal. 98. cerdotes fuerunt. Ipse tamen Moses prior
Gen. 4. fuit, quàm Aaron, ordine, & ẽt maior administratione. 22. di. sacro in gl. Hinc est, ꝙ Moses illum instruebat, & tanquam minorem redarguebat, de pę̃n. distin. 3. inter hoc. sed quò ad consecrationem sacerdotalem pares fuerunt. Moses autem non offerebat hostias, sed solùm vota pro populo 36. dist. si quis vult 78. dist. decreuit. Ante legem etiam sacerdotes fuisse leguntur.
2 ¶ Vnde Melchisedech † iustus sacerdos Dei altissimi legitur extitisse, cui decimas ex omnibus spolijs Abraham tanquam sacerdoti persoluit. Erant autem multi minores sacerdotes, quos canoneos communiter appellabant, & vnus erat summus sacerdos, quem uocabant specialiter Aza-
3 barcum. ¶ Sed † & Dauid 24. summos sacerdotes instituit, sexdecim de Eleazar, & octo de Ithamar, quibus tamen omnibus vnum præfecit, quem statuit principem sacerdotum, & singulis per sortem vicis suæ diuisit hebdomadas, quarum octaua peruenit Abiæ, de cuius genere Zacharias pater Ioan. Baptistæ descendit.
4 ¶ † In nouo quoque testamento Christus maiores & minores sacerdotes constituit, videlicet, 12. Apostolos, & septuagintaduos discipulos, per Apostolos electos, quos præmittebat binos in omnem ciuitatem & locũ, quò erat ipse uenturus. 21. dist. nouo. Sicut enim Deus per Mosen sum-
mos Põtifices regendis populis in lege prę *Leui. 8.*
fecit, & ad eorum societates & operis adiumentum sequentis ordinis viros & secundæ dignitatis elegit. Nam in Eleazaro, & Ithamar filijs Aaron paternæ transfunditur plenitudinis abundantia, ut ad hostias salutares & frequentioris officij sacramenta, ministerium sufficeret sacerdotum. Et
sicut in Eremo per 70. uirorum pruden- *Num. 2.*
tium mentes Mosi spiritum propagauit, quibus ille vsus in populo innumerabiles multitudines facilè gubernaret, sic & Christus Apostolis suis discipulos addidit, quibus illi totum orbem sanctis prædicationibus repleuerunt, sicut hæc & alia in pontificali sub ordinatione sacerdotis habentur. Apostolorum itaque uices maiores obtinent sacerdotes, idest, episcopi, qui dicuntur summi 1. q. 7. accusatio de cõse. dist. 5. manus. & c. de his. discipulorum uerò minores, idest, presbyteri. Petrum autem quasi summum sacerdotem elegit, ei præ omnibus claues regni cœlorum tradens,
& ipsum præ cæteris ponens caput & fi- *Mat. 16.*
dei fundamentum, inquiens. Tu es Petrus *Psal. 44.*
& super hanc petram ædificabo ecclesiam *Num. 1.*
meam 21. distin. in nouo iuxta illud prophetæ. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij &c. 68. dist. quorum. Apostoli verò episcopos, presbyteros, & leuitas ordinauerunt, sicut in proœmio huius partis dictum est. Sacerdotes ergo sunt successores. 70. virorum, quibus Dominus Mosi spiritum prograuit, & 70. discipulorum, sicut episcopi sunt varij Mosi & Apostolorum.
¶ † Cæterum secundum Isidorum 21. di- 5
stin. cleros. πρεσβύτερος, Græcè, Latinè senior interpretatur, non modò pro ætate, vel decrepita senectute, sed propter honorem & dignitatem quam acceperunt. Senectus enim uenerabilis est, & cani sunt sensus hominis, extrà de transla. quanto. 2. q. 6. anterior. Vnde & Dominus inquit ad Mosen Cõgrega mihi 70. uiros de seniori-
bus Israel, quos tu nosti, ꝙ senes sint popu *Num. 21*
li, & magistri. Presbyter ergo secundum Hier. 94. dist. legimus. ad fi. nomen est ætatis, episcopus uerò dignitatis. Porrò sicut in lib. Numerorũ legitur, Mosi præcipitur,
vt eligat presbyteros, idest seniores. 88. di *Prou. 2.*
stin. porrò, vnde in proue. dicitur, Gloria, senum,

Dan. 13. senum est canicies. Hæc uerò canicies sa-
pientiã designat, de qua scriptum est, cani-
cies hominum prudentia est. Cumq; non
gentis, & eo amplius annis ab Adam vsque
ad Abraham uixisse homines legamus nul
lus alius primus appellatus est πρεσβύτε-
ρος, idest, senior, nisi Abraham, quæ mul-
to paucioribus annis uixisse conuincitur.
Non ergo propter decrepitam ætatẽ, sed
propter sapientiã presbyteri nominantur.
Hinc est, quòd illi duo iudices, qui falsum
iudicauerunt Susanam, presbyteri uocati
sunt, qui autem presbyteri nunc nuncu-
pantur, olim principes populi, ut Chore,
Dathan, & Abiron, uel magistratus, aut
magistri templi, ut Nicodemus, & Gama-
6 liel dicebantur. ¶ Dicitur † autem presby-
ter, quasi alijs uiuendi præbens iter, uel
præbens beatum iter. videlicet populo de
exilio mundi ad patriam paradisi. De pres
bytero etiam sub tit. de episcopo dicetur.
7 ¶ † Sacerdos verò antistes dictus est, quia
ante stat, & supra se nullum in ecclesia ha-
bet 21. dist. cleros. Dicitur quoque sacer-
dos à sacrificando, quia consecrat & san-
ctificat. Vnde etiã dicitur sacerdos, quasi
sacra dans, uel sacer dux, ut ait Beda, &
Gre. in pastorali, lib. 2. 28. ca. Sacerdos etiã
dicitur iustitiæ cultor: Iuxta illud. Cuius
meritò quis nos sacerdotes appellat. ff. de
8 iust. & iur. l. 1. ¶ † In plerisque locis sacer-
dotes, capellani uocantur. Nam antiqui-
tus reges Franciæ ad bella procedentes
cappam beati Martini secum portabant,
quæ sub quodam tentorio seruabatur, ꝗ
ab ipsa cappa dictum est capella. & cleri-
ci, in quorum custodia ipsa capella erat,
inde capellani dicebantur, & consequẽter
ab illis ad cunctos sacerdotes nomen illud
in quibusdam regionibus est transfusum.
Sunt etiam qui dicunt, quòd antiquitus in
expeditionibus in tentorio fiebant domun
culæ de pellibus caprarum super tectæ, in
quibus Missæ celebrabantur. & inde ca-
9 pellæ nomen tractũ est. Sacerdotes † uerò
Gentilium, flamines dicebantur, sicut in
proœmio huius partis dictũ est. Presbyte-
ri uices gerunt Aedilium, qui apud Genti-
10 les fuisse noscuntur. ¶ † Sane secundum ca-
nonicam traditionem presbyter cum ordi
natur, episcopo eum benedicente, & ma-
num benedictoriam supra caput eius te-
nente, & omnes presbyteri, qui præsentes
sunt manus suas iuxta manus episcopi te-
neant, supra caput illius, Spiritum sanctum
inuocantes, quæ manus impositio operum
sancti Spiritus exercitationem significat.
Nam per caput mens accipitur, per digi-
tos Sancti Spiritus dona, per manus ope-
ra figuramus. Quare autem fit manus im-
positio, cum facta fuerit, cum in diaconum
ordinaretur, dictum est sub tit. de diacono.
Vnguntur etiam manus presbyteri oleo in
sui ordinatione, de qua in prima parte sub
tit. de unc. dictũ est. ¶ † Sacerdotes uicem 11
gerũt Christi, dum pro peccatis obsecrant,
& per pœnitentiã reconciliant peccatores.
Mediatores enim sunt inter Deum & ho-
mines, prout in seq. tit. plenius ostendetur.
Hi stolam super utranque humerum acci-
piunt, ut ex hoc se per arma iustitiæ esse
munitos intelligant, prout in 6. parte sub
tit. de stola dicetur, accipiunt quoque de
manu Pontificis calicem cum uino, & pa-
tenam cum hostia, quatenus his instrumẽ
tis potestatẽ se accepisse cognoscant, placa
biles hostias, & corpus, & sanguinem Chri
sti offerendi. Vnde episcopus hæc tribuẽs,
dicit, accipite potestatẽ offerre sacrificium
Deo, missamq; celebrandi, tam pro uiuis.
quàm pro defunctis in nomine Domini.
¶ † Hoc ordine nullus in ecclesia celsior 12
est, episcopis tamen quædã superaddita est
potestas, sicut in proximo tit. dicetur, & in
huius partis proœmio tactum est, ne si
eadem potestas passim penes omnes sit,
obedientia soluatur, & scandalum gene-
retur 89. distin. ad hæc. ¶ † Non autem ua- 13
cat à mysterio, quod ordinator ordinatum
in sacerdotem cõmunicans osculatur, dia-
conus uerò vel subdiaconus ordinati com-
municantes osculantur manum ordina-
toris. Ratio diuersitatis est. Primò, ut per
hoc ordinum notetur distinctio, prout
in 4. parte sub tit. de communicatione sa-
cramenti dicetur. ¶ Secundò, quia Ponti-
fex osculando sacerdotem denotat, quod
ille æqualitatem ad ordinis recipitur, quã-
tum ad sacramentum eucharistiæ confi-
ciendũ; quod est sacramentũ amoris, qui
per osculum significatur. Diaconus uerò
& subdiaconus non recipiuntur ad talem
æqualitatem, sed ad imitationem bonæ
operationis, quæ ex charitate procedit,

quod secundum Greg. per manus osculum
14 designatur. ¶ †Sanè ei, qui in presbyterum ordinatur, traduntur sub certis uerbis stola & casula, calix cum patena, & etiá inungitur, quæ res & uerba sunt de huiusmodi sacramentum substantia. Cætera uerò precedentia & sequentia de solennitate sunt. ¶ Porrò sicut ait beatus Aug. 28. dist. de ipsis. sacerdotes scire debent librum sacramẽtorum, siue missale, lectionarium, antiphonarium, baptisterium, computum canones pœnitentiales, psalterium homilias per circulum anni, diebus Dominicis & festiuis aptas, è quibus omnibus si unum defuerit, sacerdotis nomen uix in eo constabit. Magnus etiam Dionysius ea. dist. omnes, inquit, Substantia summi sacerdotis sunt, eloquentia diuinitus tradita, idest uera disciplina, seu scientia diuinarum scripturarũ. Et propheta. Quia tu scientiam repulisti, & ego te repellam, ne sacerdotio mihi fungaris. Non debet enim discere, qui ex officio alios debent docere 37. distin. ecce 1. q. 7. conuenientibus. ¶ De præmissis uerò libris & homelijs in procemio 6. partis dicetur. Item, qui sint canones pœnitentiales, & utrum sacerdos pœnitentias in illis diffinitas ualeat moderari, quæ sacerdotes scire oportet, diximus in aureo repertorio nostro, sub tit. de pœ. & rem. De computo in finali parte dicemus. Hoc officiũ Christus exercuit, quando post cœnam panem & uinum in corpus & sanguinem sub diuina uirtute conuertit, dicens Apost. Accipite & comedite, hoc est corpus meum &c. Excellentius quoque hoc officio usus est, cum pro peccatis humani generis se ipsum in ara Crucis obtulit patri, idem episcopus sacerdos, & hostia, & adhuc gloriosus implet, dum sedens ad dexteram patris, interpellat pro nobis.

Osee 4. *Mat. 26.* *Rom. 8.*

SVMMA.

De Episcopo. Cap. II.

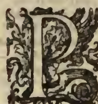

Ropterea, quæ speciali ter† officio Episcopali incumbunt, episcopatus inter ordines in sacris canonibus connumerãtur 21. d. cleros. in prin. extra de purg. can. quo. & de cõse. eccle. uel alt. ca. pe. episcopi aũt nomen plus sonat oneris, q̃ honoris. Nam ἐπίσκοπος Græcè, superintendens interpretatur Latinè, speculatoris officium gerens 21. dist. cleros. Nam præpositus in ecclesia speculator dictus est. Iuxta quod Dominus inquit, prophetæ: Filij hominis speculatorem dedi te domui Israel, ut plebi sibi cõmissæ non negligentes incumbat, sed uitam & mores eorum & cuncta diligenter prospiciat. ¶ † Quia ergo episcopus speculator est, ideò ex institutione Clemẽtis primi cathedra siue locus eius in ecclesia altior est, ut superintendat, & populum custodiat, omnesq; cõspiciat, & illũ cuncti, sicut uinitori aliter locus est pro uineã custodienda ob hoc inquit Apostolus, qui episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat 8. q. 1. qui episcopatũ. Non dixit honorẽ, sed opus, quoniã episcopus nõ tam ut præsit, q̃ ut prosit eligitur. ¶ Rursus faldistoriũ episcopi spirituale iurisdictionẽ annexã Pontificali designat, quoniã nõ exercerẽ diffiniendo non debet, nisi pro tribunali sedẽs, quod probatur ex uerbis Domini, dicẽtis in euãgelio: Super cathedram Mosi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæ dixerint, facite &c. 19. dist. secundum 3. q. 7. §. fin. Per scabellum uerò temporalis potestas significatur, quæ subiecta debet esse spirituali, sicut probat Gelasius Papa, extrà de maiorita. & obedien. solitæ 96. distin. 2. & cap. sequen. & Ino.

1 2 *Psal. 10.*

& Inn.3. in sua epistola decretali Et à spi
rituali per disciplinam correctionis cõcul
catur, quando à vero exorbitat per pecca-
tum, extrà de iud.nouit.63.dist. Valẽtinia
nus. Vnde Psal. Donec ponam inimicos
3 tuos, scabellum pedum tuorum. ¶ † Pon-
tifex verò princeps sacerdotum est, quasi
pons & uia sequentium factus, 21.dist.cle-
ros, ipse & summus sacerdos ipse & Pon-
tifex Maximus nuncupatur, ut præmissum
est. Ipse nanque efficit sacerdotes atq; Le-
uitas, ipse officia & ecclesiasticos ordines
distribuit, & disponit, & præordinator est
in cunctis. ipse quod unusquisq; facere de
beat, ostendit. Antea autem Pontifices &
Reges erant, prout tactũ est in prima par-
te sub titu. de consec. Maiorum enim hæc
erat consuetudo, vt Rex & sacerdos Ponti
fex esset. Vnde & Romani Imperatores
4 Pontifices dicebantur. ¶ † Dicitur etiã præ
sul quoniam in cõcilio præsidet, extrà de
5 temp.ord.quod translationem. ¶ † Dicitur
etiam antistites, quia ante alios stans præ-
eminet populo, uel ab ἀντί, quod est con-
tra quoniã hæreticis cõtradicit, ut pastor
lupis. Ordo episcopalis vnde processit, di-
6 ctũ est in proœmio huius partis. ¶ † Sanè
consecratio episcopalis (in qua Spiritussan
ctus dignè sumẽtibus adest) datur semper
in die Dominica, & hora tertia fit. 75.d.c.
1.quoniam ipsi episcopi vicem Apostolo-
rum obtinent, quibus in die Pent.& hora
tertia Spiritussanctus datus est, non tamen
potest, quis in episcopum consecrari die il
la, qua in presbyterũ ordinatur, sed & iux-
7 ta canonum statuta, 74. di. si forte. ¶ † Epi-
scopus cum ordinatur, comprouinciales
episcopi conuenire debent cum metropo-
litano, & duo episcopi ponant, & teneant
Euãgeliorum codicem super caput, & cer-
uicem eius, siue super humeros, uno super
eum fundente benedictionem, reliqui ue-
rò omnes episcopi, q adsunt, manibus suis
caput eius tangant. 23.di.episcopis. Siqui-
8 dem † Tenetur liber super caput eius. Pri-
mò, ut dominus firmet Euãgelium in cor-
de ipsius. Secũdò. ut per hoc intelligat, cui
labori & oneri subijciatur, quia omne, qđ
hic eminet, idest omnis prælatus, plus mœ
roribus afficitur, quàm honoribus gau-
deat. 22.di.cuerum. Tertio, ad notandum,
q pondus Euangelicæ prædicationis, cum
circunquaque ferre pigere non debet.
Quartò, ad monendum illum, ut magis so
lito iugo subiaceat & obediat Euangelio.
¶ † Trium autem episcoporum ad mi- 9
nus computato metropolitano præsentia
requiritur ratione, & exẽplo, Ratione, ne
tantum beneficium videatur furtiuè præ-
stitum, ut pro illo pariter preces ad Deum
effundant. Et exemplo; quia & Iacobus
frater Domini à Petro. Iacobo, & Ioanne
Apostolis ordinatus est episcopus Ieroso-
lymitanus. 66.d.porrò. ¶ † Manus verò im 10
positio sumpsit exordium ab Isaac, qui dũ
Iacob benedixit, imposuit sibi manum.
Gene.27. & Moses Iosue, cùm eum popu-
lo præfecit. Num. 27. & Dominus Aposto
los, cum eos principes mundi cõstituit. Sed
& ipsi Apostoli per manus impositionem
Spiritumsanctum dederũt, Act.19. De ma
nus impositione, dictum est sub tit.de dia-
couo. ¶ † Ceterum, circa episcopi ordina- 11
tionem sciendum est, ꝙ ipse Sabbato hora
uespertina examinatur de moribus, & sta-
tu præteritæ vitæ, vbi ter benedictio peti-
tur, vt sancta Trinitas in ordinatione præ
esse monstretur. Manè verò sequenti exa-
minatur de futura conuersatione, & fidei
& primitiæ ecclesiæ institutione, propter
suspectos in fide, moribus, & cõditione, &
ungitur caput eius & manus, de quo di-
ctum est in prima parte, sub ti.de consecr.
&c. Deinde unguntur manus eius, & da-
tur ei mitra in capite, in signum ꝙ benedi
ctionem omnium gentium dedit illi, & te-
stamentum suum cõfirmauit super caput
eius. ¶ Dantur etiam baculus & anulus,
de quibus in sequenti parte dicetur. Singu
la autem cum proprijs uerbis traduntur &
fiũt. Quæ verba, & capitis & manuum un-
ctio, & pollicum cõfirmatio baculi, & anu-
li atque Euãgelij traditio, sunt eius substã-
tia sacramenti. Cetera solennitatis sunt.
¶ De euangelio, & baculi traditione, &
quare consecratus equum album seu albis
coopertum equitat, dictũ est in prædicto
tit. de conse. ¶ † Cõsecratur autẽ episcopus 12
inter epistolam & Euangelicam, extra de
elect. ꝙ sicut. nec potest die suæ consecra-
tionis ordines celebrare: quia ipse tunc nõ
celebrat, sed concelebrat, principaliter ce-
lebranti. Papa tamen qui ante hymnũ an-
gelicum consecratur, hæc posset; quia ipse

missarum solennia perficit consecratus.
13 ¶Differt autem † inter episcopos & sacer-
dotes, quia licet sex sint, quæ communiter
ad omnes pertinẽt sacerdotes, videlicet ca
thechizare, baptizare, prædicare, cõficere,
soluere, ac ligare, tamẽ ad Pôtificem nouẽ
specialiter spectãt, scilicet clericos ordina-
re, uirgines benedicere, Pótifices cõsecra-
re, manus imponere, basilicas dedicare, de
gradandos deponere, synodos celebrare,
chrismã cõficere, vestes ac vasa sacrare. Sũt
& alia quæ ad officium episcopale ptinẽt,
puta in frõte chrismare, benedictionẽ so-
lennẽ ante pacem dare, & similia 15. dist.
plectis. 68. dis. quãuis. Veruntamen & ma-
iores & minores sacerdotes cõiter in qui-
busdã uicẽ gerũt summi Pôtificis, i. Chri-
2.Co.5. sti, dũ videlicet p peccatis, obsecrat, & per
pñiam reconciliant peccatores. Vnde A-
post. Deus erat in Christo mũdum sibi re-
conciliãs, & posuit in nobis uerbum recõ
ciliationis, obsecramus ergo pro Christo
14 reconciliamini Deo. Mediatores † enim
sunt sacerdotes inter Deũ & homines, dũ
& præcepta Dei populo deferunt pdicãdo;
& uota Deo porrigunt supplicando.
Quo circa tales debent existere, ut & Deo
grati & hominibus sint accepti. Nam, vt
ait Alexander Papa. 1.q.1. Christi sacerdo
tes, quãto digniores fuerint, tanto facilius
in necessitatibus populi, p quibus clamãt,
exaudiuntur. Et sicut Apost. dicit; Media-
Gal.5. tor non est vnius, & discordes recõciliare
potest qui simul vtriusq; societatis & ami
citiæ uinculo nõ est concors. Si enim is qui
displicet ad intercedendum mittitur, irati
animus ad deteriora prouocatur. 49.d.§.1.
15 Episcopus † quoque & sacerdos nomine
Titi 1. presbyteri intelliguntur, sicut patet ex his.
quæ ad Titium Aposto. scripsit, qui eundẽ
& episcopũ presbyterũ nominauit. Quòd
autẽ idem sit episcopus & presbyter, mul-
tis modis comprobatur. Presbyteri, à filiis
Aaron in veteri testamento sumpserunt
Exordium. Episcopi uerò ab ipso Aaron.
Qui verò uocabãtur sacerdotes, nunc pres
byteri dicuntur, qui tũc principes sacerdo
tum, nunc episcopi nominantur. Hodie au
tem ideo diuersa sunt vocabula, vt episco-
pus nõ dicatur presbyter, vel econtrà, quo
niã antiquitus quãdo pietati studebãt pres
byteri, in omni loco ordinabãtur, & apud
Iudæos qui populo præerãt, presbyteri di-
cebãtur, hoc nomẽ honoris accipiẽtes. Vo
cabatur etiã episcopi ab illo opere qđ im-
plere videbãtur, eo ꝙ cõsiderare habebant
quæcunq; ad pietatis cultum fuerant con-
stituta.† Hinc et Hiero. sic ait. 95. dis. olim. 16
Olim idem presbyter, qui & episcopus, &
ante q̃ diaboli instinctu studia siue dissen-
sione in religione fierẽt, & diceretur in po
pulo, ego sum Pauli, & ego sum Apollinis
& ego Cephæ, cõmuni presbyterorũ con-
cilio Ecclesiæ gubernabãtur. Postquã au-
tẽ vnusquisq; eos, quos baptizauerat, suos
esse putabat, non Christi, in toto orbe de-
cretum est, vt vnus de presbyteris superpo
neretur. Episcopi verò nouerint se magis
consuetudine, q̃ dispẽsatione dominicę ve
ritatis presbyteris esse maiores. Augusti-
nus verò 2.q.7. quanquam. dicit, ꝙ quan-
quam secundum vocabula, quæ vsus ob-
tinuit, episcopus sit presbytero maior. Au-
gustinus tamẽ minor Hieronymo est. Hoc
officium Christus exercuit, quãdo manus
super capita discipulorum leuãs eis bene-
dixit dicẽs: Accipite Spiritũ sanctũ, quorũ
remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.

ADNOTATIO.

*Dictus est.] Ἐπισκοπῶ ἐπισκοποῦμαι pro ἐπισκέπτομαι, idest, considero, visito ægrotum, item recenseo. Inde Ἐπίσκοποι dicti, quorũ inspectio in præsidijs Christi, & summa cura. Ambrosius autem, de dignitate sacerdotali, c.6. episcopum dici putat, quasi super inspectorem, ideoq; & in solio eum in ecclesia editiore residere, vt sicut ipse cunctos respicit, ita & cunctorum oculi ipsum respiciant. Speculator item dictus teste Aug. lib. 1. de ciuit. Dei, c.9. quasi populorum, quibus præpositus est, obseruator, custos, & præfectus, qui speculetur & prospiciat populorũ subditorũ mores, & vitam. quod confirmat illud Ezechiel 33 Ille quidem in suo peccato morietur, sanguinem autem eius de manu Speculatoris requiram. Qua etiam significatione vsurpauit idem verbum Cicero ad Atticum lib. 7. Vult enim Pompeius me esse, quem tota hæc Campania & Maritima ora habent, ἐπίσκοπον. N. Doard.

LIBER TERTIVS

SVMMA.

ARGVMENTVM.

De indumentis, seu ornamentis Ecclesiae Sacerdotium atque Pontificum, & aliorum ministrorum Cap. I.

1 IN quotidiano † vsu nõ est vestibus sacris vtẽ dũ, ad notãdũ, ꝙ sicut mutationem habitus scd̃m literã facimus, ita & scd̃m spiritum agamus. Non ergo cũ vestibus cõmunis vitae vsu pollutis in sancta sanctorũ ingrediamur, sed cum cõsciẽtia munda, & vestibus mũdis, & sacris Dei sacramẽta tractemus, de cõs. d. 1. c. 1. Vnde Stephanus Papa, de cõse. di. 1 de vestimenta. statuit sacris vestibus nõ nisi in ecclesia-
Ezec. 34 stic is, & Deodignis officijs vti. & Ezec. Nõ sanctificabant populum in vestib. suis, Habet ergo religio diuina alium habitum in ecclesiasticis officijs, alium in cõi vsu, vt cũ ctos populo. Christiano exemplũ praebeat bonae conuersationis. quatenus loti, prius sordes, noui Christo fiant homines. Exuit. n. tunc sacerdos veterem hominẽ cum actibus suis, & induit nouum, qui scd̃m Deum creatus est. Per vestes, quoque qbus in sacris vtimur tantum, nõ oĩa sacramẽta fore populo reuelanda intelligimus, 42. dist. in
Col. 3. mandati. §. fi. 11. q. 3. nolite. Et nota, ꝙ tempore Ludouici Imperatoris filij Caroli Magni episcopi, & clerici cingula auro texta exquisitas vestes & alia secularia orna-
2 menta Deposuerũt. ¶ † Sacrę autem vestes à veteri lege videntur assumptae. Praecepit enim Dominus Mosi, vt faceret Aaron sacerdoti, & filijs eius vestes sanctas, in gloriã & decorẽ, vt lotis & sacris uestibus induti fungerentur officio in sacris. Exo. 27. 31. 35. & 40. ca. docuit enim Dominus Mosen per quadraginta dies facere pontificalia, sacerdotalia uestimenta sacerdotibus & Leuitis suis, ornamenta quoque & linteamina, sed & Maria texuit & fecit illa in usum ministerij tabernaculi foederis. Et ecclesi. 47. dedit celebrationibus, & decus &c. Quaedam tamen ab Apostolis sumuntur, sed tam illae, quàm istae virtutes designãt mysterium incarnationis. ¶ † Sa- 3
nè Pontifex celebraturus exuit vestes quotidianas, & induit mundas & sacras. ¶ Et primò sandalia calciam, vt sit memor dominicae incarnationis. Secundò, sibi impõnit amictum, vt motus & cogitatus, fauces & linguam cohibeat, ut fiat cor mundi, Spiritum rectum pcipiens in uisceribus innouatum. Tertiò, albam talarem, ut habeat munditiam carnis perseuerãtẽ. Quartò, cingulum, ut impetus luxuriae refrenet. Quintò, stolam, in signum obedientiae. Sexto, tunicam iacinthinam, idest coelestem conseruationem. Septimò, super induit dalmaticam. idest sanctam religionem, & carnis mortificationem Octauò, chirothecas, ut declinet uanam gloriam. Nonò, annulum, ut diligat sponsam, idest ecclesiam, sicut se. Decimò, casulam, idest charitatem. Vndecimò, sudarium ut quicquid fragilitate, uel ignorantia peccat, poe- *Ps. 50.*

nitentia tergat. Duodecimò, pallium superponit, ut ostendat se imitatorem Christi, qui languores nostros tulit. Decimotertiò; mitram, ut sic agat, quòd coronam mereatur percipere æternam. Decimoquartò, baculum, idest authoritatem potestatis, & doctrinæ. Et postea tapeta calcat, ut terram despicere, & amare cœlestia discat. Omnibus autem præmissis uestibus induitur à ministris, quia ei, ut uestes induat spirituales, Angeli suffragantur, uel quia Vicarius est Christi, cui Angeli ministrant, & omnia seruiunt. ¶ Rursus Pontifex, uersus Aquilonem suspiciens, quamuis uersus Orientem seu uersus altare, si sit magis accommodum, respicere possit, tanquam aduocatus & pugil cum hostes pugnaturus antiquo, uestibus sacris, quasi armis induitur, iuxta Apostolum, ut iam
4 dicetur. Primò, sandalia † proocræis habet, ne quid maculæ, uel pulueris affectio num inhæreat. Secundò amictus pro galea, caput contigit. Tertiò, alba, pro lorica totum corpus cooperit. Quartò, cingulum, pro arcu, subcingulum, pro pharetra assumit, & est subcingulum illud, quod dependet à cingulo, quo stola Pontificis cum ipso cingulo colligatur. Quintò, stola collum circundans, quasi hastam contra hostem uibrans. Sextò, manipulo pro claua utitur. Septimò, casula, quasi clypeo tegitur, manus libro, pro gladio armatur De singulis etiam aliter dicetur infra. ¶ Hæc itaque sunt arma, quibus Pontifex, uel sacerdos armari debet contra spirituales nequitias pugnaturus. Nam, ut inquit Apostolis, Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed ad destructionem munitionum potentia. Et in alia epistola ad Ephe. 7. cap. Induite uos, inquit, armatura Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli. State ergo succincti lumbos uestros in ueritate, & induti lorica iustitiæ, & calciati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est uerbum Dei. Hæc quidem armatura est præmissa, septuplex uestis sacerdotalis significatiua septemplicis uirtutibus sacerdotis, & repræsentatiua Christi uestium, quibus indutus fuit tempore passionis, prout infrà dicetur. ¶ Prouideat ergo diligenter episcopus, & attendat studiosè sacerdos, ut signum sine significatio non ferat, idest, ut uestem sine uirtute non portet, ne fortè similis sit sepulchro foris dealbato, intus uerò omni spurcitia pleno. Quisquis sacerdos indumentis ornatur & honestis moribus non induitur, quanto uenerabilior apparet hominibus, tanto redditur indignior apud Deum. Pontificalem itaque gloriam non iam honor commendat uestium, sed splendor animarum, quoniam & illa, quæ quódam carnalibus blandiebantur obtutibus, ea potius, quæ in ipsis erant intelligenda, poscebant, ut quicquid illa uelamina in fulgore auri, in nitore gemmarum, & in multimodi operis uarietate signabant, hoc iam in moribus actibusque clarescat, cùm & apud ueteres reuerentia ipsa significationum species obtineret, & apud nos certiora sunt experimenta rerum, quàm enigmata figurarum, prout hæc & alia in pontificali, ubi agitur de episcopi consecratione leguntur. Eph. 5.

¶ † Sic itaque munitus ad certamen contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, & pro sedanda in subditos iudicis ira ad altare procedit, & per confessionem diaboli renuntiat dominio, & seipsum accusat, populus uerò quasi pro suo priuilegio oraturus, in profestis diebus terræ prosternitur. Dum autem ille orationes & alia recitat, quasi totis uiribus contra diabolum pugnat. Dum diaconus in ieiuniis ante Euangelium casulam super humerum replicat, quasi gladium contra hostem uibrat. Dum epistola legitur uoce preconis, Imperatoris edicta dantur. Cantus sunt tubicinæ, præcentores, chorum regentes sunt ducentes exercitium ad pugnam instruentes, quibus lassescentibus alij subueniunt. Cantus autem sequentiæ est plausus, seu laus uictoriæ. Dum Euangelium legitur, hostis quasi gladio uulneratur, aut exercitus post uictoriam dispersus adunatur. Episcopus prædicans est Imperator, uictores laudans. Oblationes sunt spolia, quæ uictoribus diuiduntur. Cantus offertorij est triumphus, qui debetur Imperatori. Pax autem in fine 6

ne datur populo, vt qui ex hoste prostrato insinuetur. Et deinde populus, data ei licentia, per Ite, missa est, cum gaudio de victoria & pace obtenta ad propria redit. Celebraturus itaq; missam episcopus, aut presbyter indumentis suo ordini congruentibus se exornet, & vestium cultui, actionis quoque conueniant ornamenta, ea. dist. rationis.
7 ¶ † Circa quod notandum est, ꝙ sex sunt indumenta sacerdotibus & episcopis cõmunia, quia & sex sunt, in quibus cõmunis presbyterorum & episcoporum potestas consistit. Nouem verũ sunt ornamenta Pontificibus specialia, quia & nouem sunt, in quibus specialis episcoporum potestas consistit. Per hunc ergo communium & specialium indumentorum numerũ cõmunitas & specialitas potestatũ inter episcopos & sacerdotes significatur, de quo in parte præcedenti dictum est sub tit. de episcopo. Hoc etenim tam in nouo, quàm in veteri testamento legitur constitutum, vt Pontificis prçter communes vestes habeãt speciales, sed ibi quatuor erãt communes, & quatuor speciales, prout dicetur sub tit. de legalibus indumen. & sic quidem ratio mystica postulabat. Nã illæ datæ sunt carnalibus, & mundanis, quoniam quaternarius numerus conuenit carni propter quatuor humores, & mundo, propter quatuor elementa. Hæc autem spiritualibus & perfectis data sunt.
8 † Nam senarius numerus, qui perfectus est, quia redditur ex suis partibus aggregatis, perfectis conuenit. Vnde sexto die perfecit Deus cœlum, & terram, & omnem ornatum eorum, sed & cum in plenitudine temporis sexta venisset ætate, sexto die sub hora sexta redemit genus humanum. Senarius ergo numerus perfectus est, quia suo ordine numeratus perficitur. Nam cum vnum, duo, & tres, dicuntur, senarius numerus impletur, vel quia in tribus partibus diuiditur, idest in sexta, tertia, & dimidia, videlicet in vno, duobus, & tribus: Nouenarius etiam spiritualibus cõuenit, quia nouem sunt ordines Angelorum, qui secundum Prophetam per nouẽ gemmarum species designantur.
9 ¶ † Quindecim ergo sunt ornamenta Pontificis, quindecim virtutum gradus, ipso numero designãtia, quos per quindecim cantica graduũ Psal. distinxit. Vestes enim sa-
Ps. 123.
cerdotales, virtutes significant, quibus debent sacerdotes ornari, secundũ illud Propheticum: Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent. Quæ talares dicuntur, quia talus est finis corporis, per qđ ostenditur, ꝙ non sufficit opus bonum inchoare, nisi studeatur perseueranti fine cõpleri, prout sub titu. de tunica, dicetur. Sic ergo noster Pontifex plura, quam octo induit vestimenta, quamuis Aaron non nisi octo habuisse legatur, quibus moderna succedunt, quod ideo est, quoniam oportet iustitiam nostram magis abũdare, quàm Scribarum & Pharisæorũ, vt intrare possimus Mat. 5.
in regnum cœlorum. Potest etiam dici ꝙ noster Pontifex octo habet à capite, vsque ad pedes, exceptis vestimentis pedũ & manum, scilicet amictum, albam, cingulum, & stolam, duas tunicas, casula, & palliũ, vestimentũ. n. pedũ potius ꝑtinet ad nostros, q̃ ad Aaron, quia nostris dictũ est. Euntes Mat. 28
docete oẽs gẽtes &c. Denique præter præmissas vestes sacris ordinibus & ministris deputatas est & alia quædam vestis linea, quæ superpelliciũ dicitur, quo quibuslibet seruitijs altaris & sacrorũ vacantes sup vestes cões vti debẽt, prout in seq. ti. dicetur.
¶ † Superpellicium aũt primò, propter sui 10
candorẽ, munditiã seu puritatem castitatis designat, Iuxta illud, Omni tempore ve Eccl. 9.
stimenta, i. opera tua sint cãdida, & mũda. Propter nomẽ verò suum carnis mortificationem figurat. ¶ † Secundò, dictũ est. n. superpellicium, eo ꝙ antiquitus sup tunicas 11
pellicias de pellibus mortuorum animaliũ factas induebatur, ꝙ adhuc in quibusdam ecclesijs obseruatur, repræsentãtes ꝙ Adã Gen. 3.
post peccatũ talibus vestitus est pellicijs. ¶ Tertiò, denotat innocentiã, & ideo ante oẽs alias uestes sacras sæpe induitur, quia diuino cultui deputati, innocẽtia vitæ cũctis virtutum actibus superpollere debẽt, iuxta illud Psal. Innocentes & recti adhæserũt mihi. Psal. 24
¶ † Quarto, propter sui latitudinẽ, congruè charitatẽ designat. Vnde su- 12 Iacob. 4.
per ꝓphanas & cõmunes vestes induitur, 1. Pet. 4.
ad notandum, ꝙ charitas operit multitudinem peccatorũ. ¶ Quintò, ꝓpter sui formã, quia in modũ Crucis formatur, passionem Domini figurat, quòdque illud gerentes crucifigi debent cum vitijs, & cum concupiscentijs. † Fiunt autem superpellicia 13

in quibusdam locis de chrismalibus lineis, quæ ponuntur super infantulos baptizatos, exemplo Mosi, qui de pupura & bysso & alijs a populo, in tabernaculo oblatis, fecit vestes, quibus Aaron & filij eius induerentur, quando ministrabant in sanctuario. Exod. 39.ca.
13 † Est etiam & alia vestis, quæ pluuiale, vel cappa vocatur, quæ creditur a legali tunica mutuata. Vnde sicut illa tintinabulis, sic ista fimbrijs in figitur, quæ sunt labores huius mundi solicitudines. Habet etiam caputium, quod est supernũ gaudium. Prolixa est vsq; ad pedes, per quod perseuerantia vsq; in finem significatur. In anteriori parte aperta est adde notandum, ꝙ sanctè conuersantibus vita patet eterna, seu quod eorum vita patere debet alijs in exemplum. 2. qõ. 3. non sunt. in fi. Rursus per cappam gloriosa corporum immortalis intelligitur. Vnde illam non nisi in maioribus festiuitatibus induimus, aspicientes in futuram resurrectionem, quando electi deposita carne binas stolas accipient, videlicet requiem animarum & gloriam corporum. Quæ cappa rectè interius patula est, nisi & sola necessaria fibula inconsuta; quia corpora spiritualia facta nullis animam obturabunt angustijs. Fimbrijs etiam subornantur; quia tunc nostræ nihil deerit imperfectioni, sed quod nunc ex parte cognoscimus, tunc cognoscemus sicut & cogniti sumus.
14 ¶ † Quidam autem hæretici garriunt nusquam reperiri in nouo testamento, quod Christus, vel discipuli eius præmissis vestibus induerentur, reprehendentes nos temere; quia a talibus ornamur, quoniam sicut Io. ait: Dominus surgens de cœna posuit vestimenta sua, & postea alia nunquã accepit, nisi sua. Nos verò (vt dicunt) plura alia, quam vestimus, reuestimus in Missa, in qua cœnam ipsam imitamur, & Dominus ab his, qui volunt ambulare in stolis, nos cauere præcepit, dicens, Cauete à Scribis, qui volunt ambulare in stolis. Dicũt enim, ꝙ hoc facimus, vt iustiores & excelletiores populis appareamus, contra illud. Vos estis, q iustificatis vos corã hominibus, Deus autẽ nouit corda vestra, quia quod hominibus altũ est, abominatio est apud Deus. ¶ Error autẽ iste ex præmissis apertissimè confutatur. Legitur quoque Exo. 42. & 44. Dum ingredientur sanctuarium meum. & accedent ad mensam meã, vt mihi ministrent, & audiant cœremonias meas, vestibus lineis induentur, nec ascendet super eos quicquam laneum. Cũ egredientur atrium exterius ad populum, exuent se vestimentis suis, in quibus ministrauerunt, & nõ sanctificabunt populum in vestimentis suis.

1. Cor. 2. Io. 13. Mat. 12. Luc. 16.

15 ¶ Et † not. quod ostiarij, lectores, exorcistæ, & acolyti vestibus albis vtuntur, videlicet superpellicio, amictu, & alba, & baltheo, vt Angelos Dei ministros per castitatis munditiam imitẽtur, & eis in carne gloriosa effecta spirituali, quasi in albis vestibus socientur. Inde est. quod potius lineis vestibus vtuntur, quia sicut linum multo labore ad candorẽ perducitur, sic necesse est, per multas tribulationes ad regni gloriam peruenire.

16 ¶ † In concilio Maguntin. 2. q. 1. episcopus, presbyter statutum est quod episcopus in ordinatione sua recipiat orarium, baculũ, & annulum, presbyter orariũ & planetã, diaconus orarium & dalmaticam, subdiaconus patenam & crucem, & cum degradantur, ea perdant. Et in concilio Thole. distin. 93. diaconus in conuentu. statutum est, quòd diaconus tempore oblationis, tantum, scilicet quando legit Euangelium, vtatur alba, idest dalmatica.

17 ¶ † Notandũ quoque est, quod vestes Euangelici sacerdotis aliud designant in capite, scilicet in Christo, aliudque figurant in membris quanquam & caput, & membra sacerdotis nomine nuncupantur, ad caput dicit Psalmographus: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Ps. 109.
Ad membra vero dicit Apost. vos estis genus electum, regale sacerdotium. Exponenda ergo sunt eorum mysteria. Primo, secundum quòd membris, consequẽter secundum quod capiti, scilicet Christo conueniunt, prout in quolibet capitulo distinguetur. ¶ De ornamentis autem, & pallis, & vestibus ecclesiæ vel altaris in prima parte dictum est. vbi agitur de picturis. 1. Pet. 2.

18 ¶ † Porrò sex indumenta sacerdotibus, & episcopis, communia sunt hæc amictus, alba, zona seu cingulum, stola, manipulus, planeta. Nouem verò pontificibus specialia sunt hæc, caligæ, sandalia, succinctorium, tunica, dalmatica, chirotecæ, mitra, anulus,

anulus, bachulus pastoralis. De quibus omnibus singulatim prosequimur, & ēt de sudario & pallio & de coloribus, quibus ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumētis, & de legalib. indumētis, siue veteris testamēti.

SVMMA.

1 *Amictus usus, & significatio. & nu. 3.*
2 *Amictus inuolutio circa collum, & pectus, quid significet.*

De Amictu. Cap. II.

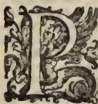

RIMO de sex ornamentis episcopis & sacerdotibus cōibus est secundū præmissa dicendū. Lotis † itaque manibus eps seu sacerdos celebraturus assumit amictū, quo
1
Exo. 28. caput tegitur, quē Pontifex loco ephor, siue super humeralis & rationalis habet, & nunc ēt superhumerale vocari pōt, significans salutē, quæ per fidē tribuitur. De hoc Apost. ad Eph. 6. Galeam salutis assumite. Significat ēt castitatem cordis, & corporis, quia & renes & pectus ambit, & tegit: & omnibus sacris vestibus supponitur, sed omnibus super eminet, quia castitas etiam debet esse intus in pectore, & foris nitere opere. Vnde in renibus stringitur; quia ibi præcipuè luxuria dominatur. Per amictū quoque super humeros; quia circunquaq; diffunditur, operum fortitudo designatur.
Gen 49. Humeri nanque fores sunt ad opera peragenda, iuxta illud Patriarchæ Iacob. Supposuit humerum ad portandum, & factus est tributis seruiēs. Duo funiculi, siue duæ chordulæ, quibus amictus ante pectus ligatur, significant intentionem & finem quibus informandum est opus, ne fiat in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & ueritatis. Sacerdos igitur nō debet otiosis existere, sed bonis operibus insudare, secundùm illud Apostoli ad Timot. Labora sicut bonus miles Iesu Chri-
1. Cor. 5 sti. Laudandam tamen quorundam loco-
2. Ti. 2. rum habet consuetudo, vt linea camisia alba aut superpellicium super cōmunes vestes induantur prius quàm amictus imponatur, per quod fides, quæ primò adesse debet significatur. Porrò amictus super os planetæ reuoluitur, de quo sub ti. de planeta dicetur.
2
¶ † Amictu quoq; collum stringitur, per quod vocis castigatio intelligitur, quoniam per collum, in quo vox est, vsus loquendi exprimitur. Stringitur ergo collum, ne inde ad linguam mendacium transire possit. Leuiter tamen cum eo pectus & fauces stringuntur, prout sub tit. de cingulo dicetur. Illo etiam caput operimus, ne circunquaque liberè prospiciendo illicita cogitemus. Pectus, seu cor eo tegitur, quia animus sacerdotis ad ea, quæ incumbunt, debet totus esse intentus, nec debet totus esse intentus, nec debet tunc ad vanitates, vel ad aliqua mūdana liberè meditanda dissolui.
3
Porrò amictus † quo sacerdos caput obnubilat, secundùm ꝙ capiti, scilicet Christo, conuenit, significat id, qđ in Apoc. describitur, videlicet Angelum Dei descendisse de cœlo amictum nube. Apoc. 10
Et in Esa. Ecce Dominus ascēdit super nubem candidam.
Es. 19.
Veniens etiam ad Saluatorem mundi, Dei filius, Angelus magni consilij, amictus est nube, dum diuinitatem abscondit in carne. Nam caput viri Christus, caput Christi Deus, extrà de sac. vnc. c. 1.
1. Cor. 3
Hoc ergo carnis latibulum significat sacerdotis amictus, quod per illam syndonem expressius significatur, quia summus Pontifex caput obducit, de qua sub titu. de succinctorio dicetur, & pulchra quidem, quod per calciamentum pedum, hoc ipsum per amictus capitis designatur, quia diuinitas in carne latuit, & per carnem innotuit. Nam cū notus esset in Iudæa Deus & in Israel magnum nomen eius,
Psal. 95.
Ps. 59.
Idumeā extendit calciamentum suum, & ante conspectum Gentium reuelauit iustitiā suam. Amictus etiam representat operimentum, quo Iudæi velabant faciem Christi, dicentes, Matth. 26. Prophetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit.

SVMMA.

1 *Alba subsequitur amictum. Et quid ea significet. & nu. 6.*
2 *Byssus quid.*
3 *Alba compositio, & forma, cùm in veteri, tum in nouo testamento, & nu. 4.*
5 *Manica alba quid maneant.*

De Alba. Cap. III.

OST amictam cami
fiam siue albam facer
1 dos induit, †quæ mẽ-
bris corporis conue-
niẽter apta, nihil su-
perfluũ aut dissolutũ
in vita sacerdotis, aut
in eius membris esse
debere demonstrat, hæc ob speciem cando
ris munditiã demonstrat, secundũ ꝙ legi-
Eccl.9. tur. Omni tẽpore vestimenta tua sint can-
Apoc.19 dida. Fit autẽ de bysso, vel lino, propter ꝙ
scriptũ est byssum sunt iustificationes san-
2 ctorũ. Est† aũt byssus linũ ægiptiacũ. Sicut
enim linũ, vel byssus candorẽ, quem ex na
tura nõ habet, multis tuncionibus attritũ,
acquirit per artẽ, sic & hominis caro mun-
ditiam, quã non obtinet per naturam, per
exercitia bonorũ operũ multis castigati o-
1.Cor.9 nibus macerata sortitur per gratiam. Sacer
dos ergo secundum Apostolorum castiget
corpus suum, & in seruitutem redigat, ne
fortè cùm alijs prædicauerit, ipse repro-
3 bus fiat. ¶ † Habet autem alba caputium,
Rom. 8. quòd est professio castitatis. Habet etiam
Gal.4. ligulam, quæ significat linguam sacerdo-
Psal.44. talem, quæ ligat contumaces & absoluit
Luc.12. pœnitentes. ¶ Rursus hæc uestis, quæ in
veteri sacerdotio linea, vel ποδήρης Græ-
cè, seu latine tunica talaris dicebatur, stri-
cta fuisse describitur, propter spiritum ser
uitutis Iudæorum in timore. In nouo ve-
rò larga est, propter spiritum adoptionis
in libertate, quia nos Christus liberauit.
Quod autem aurifrisium & grammata di-
uersis in locis, ac varijs operibus ad deco-
rem habet, illud insinuat quod propheta
dicit in Psal. Astitit regina à dextris tuis,
in vestitu deaurato, circundata varietate.
4 ¶Rursus† alba cingulo stringitur, ut omnis
voluptas carnalis adstricta intelligatur, di-
cente Domino: Sint lũbi vestri præcincti.
5 ¶Manicæ quoque tam† albæ, quam etiam
tunicellæ conuenienti debent esse strictæ,
non nimis laxæ, ut labantur, & brachia nu
dentur, habentes in summitatibus aurifri-
sia, ad designandos aureos torques, qui
brachia nuda beati Martini missam ce-
lebrantis miraculose & decenter operue-
runt, prout in 6.par. sub eius festo dicetur.

Per † albam etiam qua corpus à sursum usque ad deorsum tegitur, spes, quæ ex gratia prouenit ecclesiæ desursum, & ex meritis ecclesiæ deorsum figuratur. De hac Apostolus ad Roman.8. Spe salui facti sumus. Quia verò vsque ad talos descendit, perseuerantiam designat, prout tactum est propè finem in proœmio huius partis. Porrò secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit alba; quæ est lineum vestimentum, longissimè distans à tunicis pelliceis, quæ ex mortuis animalibus fiunt, quibus Gen.3. Adam vestitus est, post peccatum nouitatem vitæ significat, quam Christus & habuit, & docuit, & tribuit in baptismo, de qua dicit Apostolus: Exuite veterem hominem cum actibus suis, & induite nouũ, Eph.4. qui secundum Deum creatus est. Nam in transfiguratione resplanduit facies eius sicut sol, & uestimenta eius facta sunt alba, sicut nix. Semper enim vestimenta munda Mat.17 fuerunt, & candida, quia peccatum non fe- 1.Pet.2. cit, nec inuentus est dolus in ore eius. Hæc etiam uestis repræsentat albam vestem, in qua Herodes illusit Christo. Luc.23.

S V M M A.

1 *Zona quid. Et quid designet, & nume. §6.*
2 *Succinctorium duplex dependens & cingulum in sinistro latere Pontificis, quid sigaent & nu 4.*
3 *Oratio & ieiunium quam uim habeant.*

De Zona seu Cingulo. Cap. IIII.

EBET† aũt alba circa lũbos sacerdotis, 1
seu Põtificis zona seu cingulo, q d inlege, & apud Græcos ζώνη siue baltheũ dicebatur, præcingi ne defluẽdo incessum impediat, vt castitas sacerdotis p albã significata nullis incẽtiuorũ stimulis dissoluatur. Luc.12. Cingulũ nanq; continentiã significat Vnde, sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardẽtes in manibus vestris. In lũbis quidẽ luxuria dominatur, sicut Dñs loquens de diabolo manifestat. Virtus eius in lumbis Iob.40.

eius

eius & fortitudo eius in vmbilico ventris il lius. de pœn. dist. 2. si enim inquit, ad finē.

2 ¶Sanè in sinistro latere† pontificis cingulo duplex dependet succinctorium, quia duo sunt, quibus castitas roboratur, & sine
3 quibus difficile† conseruatur, scilicet oratio & ieiuniū. Vnde Dominus ait. Hoc genus dæmoniorū non eijcitur, nisi in oratione, & ieiunio. Marci nono. Debent ergo sibi per continentiam præcingi, & per abstinentiam succingi. Vnde Apostolus: State succincti lumbos uestros in ueritate. *Eph. 6.* Verū succinctoriū, quod aliàs περίζωμα, vel succingulū uocatur, inter indumenta legalia fuisse non legitur, quia & si legales sacerdotes accincti tpe sacrificij abstinere debe-rēt, alio tamē tēpore licitè vocabāt amplexus. Hodie aūt additur cingulū, quia moderni ministri iugū habere debent continētiam. Et ideò nō solum cingi, sed etiam
4 succingi debent. † Ideò autem duplex est succinctorium, ut duplex castitas denotetur, uidelicet mentis, quæ per cingulum, & corporis, quæ per subcingulum, significatur. A parte sinistra dependet, quia potior est castitas mentis, quàm corporis, & dextra pars potior est, q̄ sinistra. Vnde Greg. Lumbis præcingitur nunc, cum carnis luxuriam per carnis continentiam coarcta-
5 mus. Cingulum† quoque conuenienter tēperantiam designat, de subcingulo ēt dictū est in proemio huius partis. Et aduerte, ꝙ pectus & fauces leniter cum amictu stringuntur, quia motus in nostra potestate nō
3. Re. 17 sunt. Helias prius clausit cœlum, quod pe-
3. Re. 18 tijt, quod non plueret, quam animū quādo desiderabat vindictam de morte prophetarum, lingua ēt in humido sedet, & in ma
Mat. 20. dido, & facilè lubricatur. Vnde princeps Apostolorom ad vocem ancillæ magistrū suum negauit. Sed renes fortiter cingulo stringuntur, vt castigetur corpus, & in seruitutem redigatur, & impetus luxuriæ refrenetur. Porrò secundum quod capiti, sci
Apoc. 1. licet Christo conuenit zona sacerdotalis, significat illud, quod Ioan. Apostolus ait:
Eph. 3. Conuersus vidi similem filio hominis præcinctum ad mamilas yona aurea. Per zonā auream perfecta Christi charitas designatur, quam dicit Apostolus superuenientē scientiæ charitatem Christi, feruentem in corde, radiantem in opere, cuius succinctorium illud significat, quod Esaias de Christo loquens prædixit. Erit iustitia cin- *Esa. 2.*
gulum lumborum eius, & fides cinctoriū *Psal. 10.*
renum eius. Nam iustus Dominus iusti- *Ps. 144.*
tiam dilexit; æquitatem vidit vultus eius. *Act. 1.*
Et fidelis Dominus in verbis suis, & san- *Tho. 4.*
ctus in omnibus operibus suis. Duæ sum- *Mat. 7.*
mitates ipsius, duæ sunt partes naturales *Psal. 23*
iustitiæ, quam Christus fecit & docuit, scilicet quod ibi non via fieri, alteri non feceris, sed quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Cingulum† ergo iustitiam significat, cuius duo 6
sunt brachia sese constringentia, scilicet declinare à malo, & operari bonum. Repræsentat etiam flagellum, quo Pilatus ce- *Ioan. 19*
cidit Iesum.

SVMMA.

1 *Stola subsequitur cingulum. Et quid ea notet.*
2 *Stola cur protendatur ad genur.*
3 *Stola reflexio in vtrunque humerum quid significet.*
4 *Stola cur collo sacerdotum, diaconorum uero humero imponitur.*
5 *Stola cur ad lumbos succingatur.*
6 *Stola est uelut quoddā orarium sine quo nō licet mysteria Ecclesiastica celebrare.*
7 *Stola collo sacerdotis incumbens, quid notet.*
8 *Stola uti quibus prohibitum.*

De Stola. Cap. V.

POST cingulū† sacerdos orariū siue stolā, quæ leue Domini iugū significat 23. di stin. Ecclesiastica, siue quæ est iugū præceptorum Domini, super collum sibi imponat, vt iugum Domini se suscepisse demonstret. Quam cum osculo sibi imponit, & deponit, ad notandum assensum & desiderium, quo se subijcit huic iugo, illa autem à collo per anteriora descendens, dextrum & sinistrum latus adornant, quia per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, idest in prosperis, & in aduersis sacerdos debet esse munitus, quatenus nec aduersis 1

fran-

frangatur, nec prosperis eleuetur. Vnde & cũ sacerdos in ordinatione stolã accipit, dicit illi eps, accipe iugum Dei, iugum enim eius suaue est, & onus eius leue, suaue in ꝓ
2 speris, leue in aduersis. ¶ Stola† quippe vsq; ad genua, quæ curuantur, protenditur, vt
Heb.10. nos mites corde, & humiles insinuet. Signi
Luc.11. ficat. n. patiẽtiam, de qua scriptũ est: Patiẽtia uobis necessaria est vt reportetis ꝓmissiones. Et iterũ, in patientia vestra possidebitis animas vestras. Hinc est ergo, ꝙ stola cum zona seu cingulo à dextris & sinistris, quibusdam nexibus colligatur, quia virtutes virtutibus sociantur & iuuantur, ne aliquo moueantur tentationis impulsu, & ad designandũ, ꝙ tam in prosperis, quàm in aduersis debet Christi iugũ patienter ferri, faciente glutino charitatis. A quibusdã verò pontificibus additur præmissis verbis Stola innocẽtiæ induat te Dominus, ꝙ stolam respicit primitiuam, quæ fuit inno
3 centiæ significatiua. ¶ Rursus† stola ab humero sinistro sacerdotis in dextrum dum ordinatur, reflectitur, quia cum obedientia incipiat ab actiua per dilectionem proximi, transit in contemplatiuã uitã per dilectionem Dei. Longitudo autem stolæ perseuerãtiam significat. Duo brachia stolæ dependentia significant prudentiam, & temperantiam. Vnde Apost. ad Titum 3. Sobriè, iustè, & piè viuamus &c. Sed & secundum decretum Bracharensis cõcil. 13. d. Ecclesiastica. debet sacerdos de vno eodemq; orario ceruicẽ pariter, & vtrunque humerum imprimens signũ Crucis in suo pectore præparare, vt qui imperturbatus præcipitur inter prospera, & aduersa, consistere virtutũ semper ornamento vtroque circumseptus appareat humero. Si quis autem aliter egerit excommunicationi debitè subiacebit, nisi fortè quis dixerit hoc decretum per contrariam generalis ecclesiæ consuetudinem abrogatum. Nam non vbique partes stolæ reducuntur ante pectus, in modum crucis. Crucem autem gerit in pectore, dum Christi passionem, cuius minister est, imitatur in mente. Orarium itaque iugum simul, & onus est, iugum sacerdotibus, onus diaconis.
4 ¶ Vnde† fit, vt sacerdotibus circa collum, & diaconis super sinistrum humerum ponatur. Sicut enim iugum collo portatur,

sic & humeris onera feruntur. Lege in Leuitico & videbis solos Leuitas ferẽdis one
ribus destinatos. In diaconis etiam stola Num. 3.
iugum significat, prout in parte secunda dictum est, vbi de diacono agitur.
¶ Adhuc stola sinistro humero diaconi imponitur, quia decet temporalia spiritualibus deseruire, vel quia dextram diaconi oportet esse liberã, vt expeditius ad ministerium sacerdotis discurrat, de quo etiam
ibi dictum est. ¶ Ad† lumbos stola succingi 5
tur, vt sit fortis & expeditior compugnax libidinum. Quandoque tamen solùm super sinistrum brachium pars anterior stolæ complicatur, quod tractum est à legalibus sacerdotibus, qui dum sacrificabant, summitates balthei super humerum reflectebãt. In episcopo verò vel sacerdote ab vtraque parte æqualiter dependent anterius, quia Christus, cuius typum gerũt, qui æquanimiter se habuit in prosperis & in aduersis (quæ per læuam & dextram significantur) habitatores terræ ad cœlestia ducere desiderabat, quos semper ante ocu
los mentis suggerebat. ¶† Dictum est au 6
tem orarium, quia quãuis sine alijs indumẽtis sacerdotibus baptizare consignare, & alia plura orando facere liceat, sine orario tamen, nisi magna necessitate cogente, nihil horum facere licet. ¶ In concil. Trib. in brocardo. lib. 6. cap. presbyteri, legitur, ut presbyteri non vadant, nisi stola oraria induti. ¶ Notandum autem est, quòd antiquitus stola erat vestis candida, pertingẽs vsque ad vestigia, qua Patriarchæ vtebantur ante legem, quam primogeniti cũ benedictionem patris acciperent, induebãt, & Domino victimas, vt pontifices offerebant. Sed postquam alba cœpit portari, mutata est in torquem. Per primam stolam innocentia intelligitur, quæ fuit in primo homine. Sed cum eam perdidit propter peccatum, oportuit eam recuperare per vitulum saginatũ. Quia igitur superest, vt qui per inobedientiã cecidimus, ꝑ obedientiam resurgamus, rectè pro veste innocentiæ recuperãda subimus torquẽ obedientiæ. Nã per stolam, qua nunc vtimur,
obedientiã accipimus euangelij crucifixi. 7
¶ Porrò† secundũ qđ capiti, scilicet Christo conuenit stola, quæ super amictũ collo sacerdotis incumbit, obedientiam & ser-

uitutem

salutem significat, quam Dominus omnium propter suorum salutem subijt. Nā cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo. Exinaniuit enim semetipsum formam serui accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortē autem crucis. Causam quippe mortalitatis nec traxit origine, nec commisit opere. ¶ Stola signat ligaturam, qua Iesus ligatus fuit ad columnam. † Statutum est in canonibus. 23. distinctione. non oportet, & duobus cap. sequen. ne subdiaconi, lectores, & psalmistæ orarijs siue stolis vtantur.

Phil. 2.

3

SVMMA.

1 *Manipulus quo concilio adhibeatur. & nume. 5.*

2 *Manipulus cur in sinistra geratur. & nume. 4.*

3 *Manipulus unde sumpserit initium.*

6 *Manipulis non vtuntur diaconi & subdiaconi seruientes Pontifici induenti se a sacris uestibus.*

De Manipulo. Cap. VI.

Via vero mentibus bene compositis, & Diuino cultui mancipatis, sæpe subripit, accidia, quæ † quodam torpore reddit animum dormientē. Psal. dormitauit aīa mea præ tædio, ideo in sinistra manu ministri ad altaris ministerium accedentes quædam apponitur manipula, vel fanum, vel manipulus, vel sudarium appellatur, quatenus sudorem mentis abstergat, & soporē cordis excutiat, bonis operibus inuigilet, depulso tædio, vel torpore. Per manipulū enim bona opera vel vigilantia designātur, de qua Dominus ait, Vigilate, qa nescitis qua hora filius hominis venturus sit? Vnde spōsa dicit in Canticis, Ego dormio, & cor meū vigilat. Per sudarium etiam pœnitentia designatur, qua labes quotidiani excessus, & tædium mundanæ conuersationis extergitur de quo dicitur. Dormitauit anima mea præ tędio. Tedet enim animam pecca

1

Ps. 118

Mat. 14.

Cant. 5. 2

torum conscientiæ, & infirmitatis corporæ. Significat etiam futurorum bonorum retributionem. Vnde in quibusdam locis, quoties in festis albis vtuntur, manipulos portant, ex eo, quòd in illa vita vnusquisq; propriā mercedē accipiet. Et venienres venientem exultatione portantes manipulos suos. Item, quia manipulus pœnitentiam designat, inde est, quod sudarium subdiaconi magis sudario sacerdotali formatur, quia vbi maior excessus, maior exigitur penitentiæ fructus. De sudario etiam infra dicetur. ¶ Sanè minist ri † manipulum in brachio sinistro ferunt, ad notandum, quòd stricti debent esse ad terrena, sed ad cœlestia expediri. Antiqui autem non erant adstricti ad hoc, quia Deo etiam pro temporalibus seruiebant, & ad significandum nos in hac vita, quæ per sinistrum significatur, pati tædium superflui humoris, idest, delectationis, & alia superflua mentis ¶ Ad hoc, manipulus in sinistra fidem in hac vita designat. † Manipuli vsus sumptus est non ab Aaron, sed ab antiquis patribus, quia (sicut legitur in martyrologio Bedæ) Arsenius sudarium semper ferebat in sinu, vel manu ad tergendū effluentiam lachrimarum. Habebant quoque sancti patres, dum sacra tractabant, & sacramenta conficiebant, mapellas, idest paruas mappas, & mantillia in manibus, nunc pro tergendis manibus, & nunc pro operiendis, & nunc pro reuerenter tractandis sacramentis. ¶ Porrò secundum quod † capiti, scilicet Christo conuenit, quod sacerdos manipulum portat in lęna, designat, quod Christus brauium obtinebat in via. Per manipulum enim præmiū designatur, Iuxta quod legitur, Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Per leuā, vita præsens accipitur. Iuxta illud, Læua eius sub capite meo, & dextra ipsius amplexabitur me. Christus autem simul fruebatur, & merebatur, fruebatur in patria, & merebatur in via. Nam simul & brauium comprehendebat, & stadium percurrebat, quia simul erat in patria, & in via, Nemo, inquit, ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. Manipulus † etiam repræsentat funem, quo Iesus compræhensus

Ps. 118.
2. Cor. 4
Ps. 125.

2

3

4

Ps. 125.

Cant. 2.

Ioan. 3.

5

ſus à Iudæis ligatus fuit. Vnde Io. 18. Comprehenderunt & ligauerunt eũ. Manipulus tamen post indutam planetam consueuit Romano Pontifici immitti, quod etiam à pluribus obſeruatur, de quo in quarta par
6 te ſub tit. de confeſſione dicetur. ¶ † Notandum autẽ, quòd diaconus & ſub diaconus pontifici induenti & exuenti ſe à ſacris veſtibus, ſiue manipulis ſeruiunt. Primò, ut expeditus & liberius adminiſtrent. Secundò, ad notandum, quòd in tali obſequio non debet fructum quærere temporalem, qui quãdoq; per manipulum ſignificatur.
Pſ. 125. Iuxta illud Pſal. Venientes aũt &c. Rurſus dum pontifex ſe induit vel exuit, diaconus ſtat à dextris, & ſubdiaconus a ſiniſtris, qa diaconus ex ordine ſuo ad fortiora, & perfectiora, quæ per dextram ſignificantur, aſſumitur, quàm ſubdiaconus.

S V M M A.

1 *Caſula quid vnde dicatur. & quid notet.*
2 *Charitas legis eſt implementum.*
3 *Caſula tripliciter plicatur. Et quid idipſum notet. & nu. 4.*
5 *Caſula vndique clauſa, integraq; q̃d notet.*

De Caſula ſeu Planeta. Cap. 7.

1 POſtremò; ſuper omnes † veſtes induit caſula, quæ quaſi parua caſa dicitur, & à Græcis πλανῆτα vocatur, ἀπὸ τῆς
Cor. 13. πλάνης, hoc eſt, errore, quoniam errabundus eius limbus ſuper brachia eleuatur, ſignificans charitatem, ſine qua ſacerdos eſt ſicut æs ſonans, aut cymbalum tinniẽs. Sicut enim charitas operit multitudinem peccatorum, & omnia legis
1. Pet. 3. & prophetarum mandata continet, dicen
Rom. 13. te Apoſtolo. plenitudo legis eſt charitas, ſic & hæc veſtis cuncta plana & alia omnia indumenta intra ſe claudit & cõtinet.
2 De † charitate dicit Apoſtolus, adhuc excellentiorem viam vobis oſtendam. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Et
1. Co. 3. iterum: Si fidem habeam, ut montes transferam, charitatem autem non habeam, ni-
Mat. 22. hil ſum. de conſec. diſtin. 2. ſolent. hæc ſiquidem eſt veſtis nuptialis, De qua Domi

nus inquit in euangelio: Amice quomodo huc intraſti, non habens veſtẽ nuptialem? Sine hac autem nunquã ſacerdos debet ſuum officiũ exercere, quia ſemper decet eum in uinculo charitatis permanere. Per hoc autem, quòd amictus ſuper os planetæ reuoluitur, innuitur, ꝙ bonũ opus debet ad charitatẽ referri. Nam finis præcepti eſt charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. quòd uerò caſula in extenſione manuum in anteriorem & poſteriorem partem diuiditur, ſignat duo brachia charitatis. ad Deum ſcilicet, & ad proximum, Diliges (inquit) Deum tuum &c. In his duobus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Rurſus latitudo planetæ latitudinem ſignificat charitatis, quæ etiam vſque ad inimicos extenditur. vnde, Latum mandatum tuũ nimis. 1. Tim. 1.
¶ Duæ † quoque plicaturæ, ſiniſtræ videlicet & dextræ, ſunt duo præcepta charitatis, ſcilicet amor Dei & proximi. Duplicatur etiam ante pectus, per quod cor, & inter humeros, per quos opera exprimũtur, & in eis veſtimentũ duplex in ipſum efficitur, quia ſic debemus bona opera foris oſtendere proximis, vt eadem intus in corde corã Domino integra ſeruemus. Charitatem enim debemus habere corde, & opere, & intus, & foris. Rurſus ante pectus duplicatur, quoniã per charitatem bona voluntas & ſancta cogitatio generatur. Duplicatur etiam inter humeros, qa per illam aduerſa à proximis, & ab aduerſarijs ſupportantur. Ad brachia autẽ eleuatur dũ bona opera charitatis operantur Ad dextrum, dum operamur bonum ad domeſticos fidei. Ad ſiniſtrum, dum extenditur etiam ad inimicos. ¶ Adhuc † triplicatur in brachiis, in dextro q dem, cum fidelibus monachis, clericis, & laicis ſubuenimus in ſiniſtro, dum infidelibus, ſcilicet malis. Chriſtianis, Iudæis & Paganis neceſſaria miniſtramus per caſulam quoq; rectè opera iuſtitiæ deſignãtur, iuxta illud, Sacerdotes tui induã iuſtitiam. Sanè ſacerdos ſuũ agens officium non debet caſulam exuere; quia præcipiente Domino Leui. 21. c. non licet ei egredi de ſanctis, ſcilicet rebus, uel præceptis. Porrò, ſecundùm quod capiti, ſcilicet Chriſto cõuenit caſula, q magni ſacerdotis eſt eccleſia vniuerſalis de qua di-
3
Mat. 23.
Pſ. 128.
Gal. 6.
4
Pſ. 131.
Gal. 4.
Pſ. 132.
Ioan. 1.

cit Apostolus, Quot quot in Christo ba-
ptizati estis, Christū induistis. Hoc est il-
lud Aaron uestimentum in oram descen
dit, unguentum, sed à capite descendit in
barbam, & à barba descendit in orā, quo
niam de plenitudine spiritus eius nos om
nes accepimus, primo Apost. deinde cęte
5 ri. Quòd autem casula unica. † & integra,
& undique clausa est significat fidei uni-
tatē & integritatem, verumtamen in extē
sione manuum jn anteriorem, & posterio
rem partem quodammodo diuiditur de-
signans antiquam ecclesiam, quæ passio-
nem Christi præcessit; & nouā, quæ Chri
Matt. 22 sti passionē subsequimur. Nā & qui pręi-
Ioan. 19. bant, & qui sequebantur clamabant dicē-
tes, Osanna filio Dauid, benedictus, qui
venit in nomine Domini. Hæc etiam ve-
stis repręsentat purpureum vestimētum,
quo milites circundederunt Iesum.

S V M M A.

1 *Vestimentū pedum unde traxerit originē.*
2 *Pontifices quando sandalia, & caligas ad sumant. Et eorum significationum* 3. 4.
3 *Calceamentum episcopi quo innitet, quo ue prohibeat. & nu.* 4.
5 *Sandalia unde dicantur, & eorum forma.*
6 *Sandaliorum apertura & clausura quid significent.*
7 *Sandalia ex corio albo fiunt interdum*
8 *Ligula à corio separata super pede consurgens quid significet.*
9 *Sandaliorum corrigia quid nutent.*
10 *Sandalia, eo quòd capiti conueniunt, quid designent.*
11 *Sandaliis uti quibus licet, & quibus prohibetur.*

De Caligis, & Sandaliis. Cap. 8.

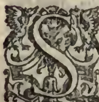

S Vperius de sex orna
mentis, tā sacerdoti
bus, quàm episcopis
cōibus dictū est, nūc
asit de nouē pontifi
cis spiritualib. dicē-
dū restat, & prius de
caligis, & sandalijs vi
1 deamus. Vestimentum † autem pedū non
habuit originem ab Aaron qui duntaxat
in Iudæa cōuersabatur, ideoq; necesse non
habuit, sed ab Apostolis quibus dictū est Mat. 28.
Euntes, docete oēs gentes. Nisi forte quis Eph. 6.
dixerit, ꝙ caligæ & sandalia in locū femo-
ralium succedunt. ¶ Celebraturi † igitur pō 2
tifices, pedes in terea, dū dicuntur quinq;
psalmi in præparatione Euangelij pacis, ca
ligis & sandalijs calciantur, quorū pulchri
tudinem admirabatur propheta, dicens.
Quàm speciosi pedes euangelizantium pa
cem, euangenlizantiū bona. Vnde Aposto
lus ad Ephesios. Calciati pedes calciamen Eph. 6.
tis virtutum. Et in Euangelio legitur, Do- Mar. 6
minum misisse discipulos suos sandaliis cal Eph. 6.
ciatos, calciatos vtiq; in pręparatione Euā Lu. 10.
gelij pacis. Si enim calciati non essent, quo
modo super serpētes & scorpiones calcare
potuissent? Cogitēt † igitur episcopi, cur ita 3
calciati sunt, imitētur eorum exēpla, quo-
rum imitatur calciamēta. Siquidē per pe-
des conueniēter affectus intelliguntur. De
bēt namq; habere affectus & desideria cal-
ciata, ne puluere terrenorum seu tempora
lium maculentur. ¶ † Per huiusmodi quo- 4
que calciamentū ꝓhibitio pedum cōgruè
intelligitur, ne videlicet ad illicita festinēt.
Quia verò affectus inficiuntur, & maculā-
tur tempore prosperitatis, quod per dex-
trum quàm tempore aduersitatis, quod per
sinistrum intelligitur, ideo, vt maiori peri-
culo citius occurrēdum ostendatur, à dex-
tro pede pontifex incipit calciari. ¶ Prius
tamen, quam sandalia pedibus imponan-
tur, caligis induuntur, usque ad genua pro
tensis, ibique constrictis: quia prædicator
pedibus suis rectos facere gressus suos &
genua debilia roborare. Nam qui fecerit
& docuerit, hic magnus uocabitur in re-
gno cœlorum. Caligæ quoque iacinthini,
idest, aerei seu cœlestis coloris denotant,
quòd cœlestes debet habere pedes, idest,
affectus & firmos, ne claudicet, sed dicat.
Confortamini pusillanimes. Et conse-
quenter † sandalia, pedibus imponun- 5
tur, quæ sic uocantur ab herba, uel san- Mat. 5.
dalico colore, quo depinguntur. Ha- Es. 35.
bent, autem desuptus integram soleam,
desuper uerò corium fenestratum, quia
gressus prædicatores, & subtus debent es-
se muniti, ne polluantur terrenis: iuxta
illud dominicum. Excutite puluerem de
pedibus uestis, & sursum aperte quate-
nus

nus ad cognoscenda mysteria seu cœlestia
reuelentur. Iuxta illud propheticum. Re-
Ps. 118. uela oculos meos & cons. mirabilia de le-
ge tua. In hoc quoque, ꝙ desuper aperta
sunt, ꝙ corda semper ad Deum erecta ha-
bere, & oculos mentis ad ea, quæ sur-
sum sunt, aperire debemus, significatur.
Gen. 27. Quòd etiam subtus solida sunt, significat,
quòd mente in terrenis obtusam habere
debemus, nec debemus quærere benedi-
ctionem Esau, quæ in terris est, sed Iacob,
quæ est in cœlis. ¶Rursus, ꝙ sandalia in q-
6 busdã locis aperta, & in† quibusdam inte-
gra, seu clausa sunt, designat, quòd euange
lica prædicatio nec omnibus reuelari, nec
omnibus abscõdi debet, iuxta illud Luc. 8.
Vobis datum est, nosse mysterium regni
Dei, cæteris autem in parabolis. Marc. 7.
Nolite sanctum dare canibus, neque mar-
garitas spargere ante porcos. 2.q.3. nolite.
7 ¶Sandalia† quoque interius quãdoque ex
corio albo fiunt, quia necesse est intentio-
nem candidam, & conscientiam puram co-
ram Deo habere, & exterius nigrum appa-
ret, quia prædicatorum uita propter tribu
lationes huius mundi nigra & despecta se-
cularibus uidetur. Quandoque etiam ru-
beum ad uotum martyrij designandum, &
quandoque diuersis coloribus uariatum,
quo uirtutum uarietas, quibus ornatus es-
8 se debet, significatur. Ligula† uerò à co-
rio separata super pedem consurgens lin-
guas eorum, qui prædicatori bonum per-
hibent testimonium, significat, qui tamẽ
quodammodo à spiritualium conuersatio
ne separati sunt. ¶Secundò lingua ipsa,
spiritualium lingua est, quæ prædicato-
rem in opus prædicationis introducit.
¶Tertiò, etiam ipsius prædicatoris linguã
designat, linea uerò ab ipsa ligula usque ad
finem sandalij per medium eius procedẽs
euangelicam perfectionem designat li-
neæ uerò ab utroque latere proceden-
tes, quæ in fine sandalij ad ipsam lineam
mediam referuntur, ibique terminantur,
legem figurant propheticam, quæ in euan
gelio recapitulãtur, & in eo determinãtur.
¶Superior quoque pars sandaliorum, per
quam pes introducitur, uarijs consuitur
funiculis, ne duo eius cornua defluant, seu
ab inuicem separentur, seu ab inuicem di-
siungantur, ad notandum, quòd prædica-
tor se ipsum uarijs alligare debet uirtuti-
bus, aut scripturæ sentẽtijs, ne ipsius intrin
seca ab his, quæ exterius lucent, corã altis-
simo disiungãtur. Ipsa quoque sandaliorũ
ligatura significat, quòd prælatus, qui huc
illucque discurrere habet, gressus mentis
firmare debet cùm in turbis uersatur.
¶Quia uerò† corrigiæ huc atque illuc ma- 9
nibus ducuntur, ut sandalia firmentur, &
ligentur, significat, quòd prædicator sic
firmo gressu incedere debet, ut nulli one-
rosus existat, & ne in uia ministranda de-
ficiat. Nam frustra uelociter currit, q̃ prius
quam ad metam perueniat deficit, de pœ.
dist. 3. incassum. Mysticè enim sandalia cur
sum prædicatoris significant. Quandoque
tamen sandalia non ligantur, quia Christi
incarnatio aliquando humanis sensibus a-
perta est, ut pannis inuolui, & in præsepio
poni. Aliquando uerò corrigiæ sandalijs
supererogantur, quia scriptum est. Quod-
cunque supererogaueris, ego cum rediero Luc. 10.
reddam tibi. Potest etiam dici, quòd ca-
ligiæ significant illam lotionem, de qua
Dominus ait: Qui lotus est, non indiget, Ioan. 13
nisi ut pedes lauet. Sed quia non sufficit
munditia cordis absque patientia perse-
cutionis, ideo sequuntur centones rubei,
qui martyrium figurant. Qui autem in
corde munditiam & in uoluntate (si opus
fuerit) habuerit patientiam securus ac-
cedet ad prædicationem, quia sandalia
aliud designat apostolica. ¶Porrò secun-
dùm† quod capiti, scilicet Christo, con- 10
ueniunt sandalia, aliud designant: Ponti-
fex enim in altaris officio, capiti sui, scili-
cet Christi, cuius est membrum represen-
tans personam, dum pedibus assumit san-
dalia aliud incarnationis dominicæ cal-
ciamentum insinuat, de quo Dominus ait
in Psal. In idumeam extendam calciamẽ Ps. 59.
tum meum, idest, in gentibus notam fa-
ciam incarnationem meam. Venit enim
ad nos calciata diuinitas, ut pro nobis Dei
filius sacerdotio fungeretur. Per ligulas
autem, quibus pedibus ipsa sandalia
constringuntur: Illud idem accepimus:
quod per calciamenti corrigiam Ioan. Ba-
ptist. significauit, cum ait. Cuius non
sum dignus corrigiam calciamenti solue-
re, unionem uidelicet ineffabilem, & co-
pulam carnalem insolubilem, quibus uer-
bis

bis diuinas nostræ se carni coniunxit. Sanè mediãtibus caligis pedes sandalijs coniunguntur, quoniam anima mediante carne diuinitati est vnita. Sicut enim pes corpus sustentat, ita diuinitas mundum gubernabat. vnde Psal. Adorate scabellum pedum eius, quoniã sanctum est. Verùm secundùm decretum Greg. 93. dist. §. com
11 pagis. & duobus cap. seq. Diaconi†non debent vti compagis, idest, sandalijs, neque manipulis, idest, calciamentis episcopalibus absque indulgentia sedis Apostolicæ speciali. Olim enim vtebantur, quia eorum erat discurrere per comitatũ. Hodie ergo nec ipsi, nec sacerdotes vtuntur, sed episcopi solum, vt per varietatem sandaliorum, notetur varietas officiorũ. Præterea, episcopi habent per plebes discurrere, sacerdotes verò Domini hostias immolare. Clerici autem Romanæ Ecclesiæ ex concessione Constantini Imperatoris vti possent calciamẽtis cum vdonibus, idest candido linteamine 96. dist. Constantinus.

S V M M A.

1 *Orale, siue velum, quod suo capiti episcopus imponit, quid significet.*
2 *Crux ante pectus Pontificis Maximi posita quid designet.*

De Succinctorio & Orali. Cap. IX.

E succĩctorio nil aliud dicimus, quam ꝙ sub zona & cingulo, in proœmio huius partis dictum est. ¶ Sanè
1 Ro.† Pontifex post albam & cingulum assumit orale, quandam videlicet sindonem, quod capiti quasi in modum velit, imponit, & replicat super humeros, & ante pectus legalis Pontifices ordinem sequens, qui post lineam strictam & zonam induebat ephot, idest, superhumerale, cuius locum modò tenet amictus.
2 ¶† Assumit etiam Crucem quandam catenulis insertam, quam à collo suspensam, sibi statuit ante pectus. Quoniam & legalis Pontifex laminam auream gerebat in fronte, pro qua Pontifex iste Crucem gerit in pectore, & sic signo Crucis aurea lamina cessit. Nam mysterium, quod in quatuor literis auri lanima continebat, in quatuor partibus forma Crucis explicuit, iuxta quod inquit Apostolus: Vt comprehendatis cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo, quæ sublimitas & pro fundum. Sacramentũ ergo, quod ille tunc per laminam præferebat in fronte, hoc iste iam recondit in mente. Nam corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem, & secundùm Hier. auro legis, sanguis euangelij pretiosior est. Crucem quoque statuit sibi ante pectus, ad designandũ quod ait Apostolus: Glorificate & portate Deum in corpore vestro. Imponendo autem sibi & deponẽdo. Crucem illam osculatur, ad denotandum ꝙ Christi passionem, quæ per illam significatur, credit & confitetur, ad quam repræsentandum in officio missæ separat.

Eph. 3. Ro. 10. 1. Cor. 6.

S V M M A.

1 *Tunica Episcopi quid significet.*
2 *Tunica dua in ueteri testamento, & earum significatio.*
3 *Iacinthi lapidis uis.*
4 *Tunicam unam super alia cur induat Pontifex.*

De Tunica. Cap. X.

Ost appositam stolam Pontifex induit tunicã, quæ alibi subtile, in lege verò ποδήρης, idest, talaris dicebatur significantẽ perseuerantiã, vnde Ioseph ĩter fratres suos talarem vestẽ describitur habuisse. Cùm .n. ceteræ virtutes in stadio currant, perseuerantia tantum brauium accipit, quoniã qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit, de pœn. dist. 2. Apostolus, & c. multi. Vnde præcipit, esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. ¶ Rursus ideo post albam tunicam induitur, quia sicut per albam castigatio corporis, ita per tunicam virtutes intimæ intelligunt, quas semper debet habere Pontifex. Porrò tunica

Gen. 37. Apo. 2.

nica non cingitur, quoniam ficut per eam iter non impeditur, fic & virtutes per illā defignare, liberum iter ad contemplationem Dei præbent, fed alba cingitur, prout
2 fub cingulo dictum eft.¶ In vet. teft. erant duæ tunicæ, videlicet byffina & iacinthina, Exod. 39. c. & hodie etiam quidā Pontifices duabus vtuntur, ad notandum, ꝙ proprium eft eorum, habere fcientiā duorum teftamentorum, vt fciat de thefauro Domini proferre noua & vetera, fiue vt fe
Mat. 3. oftendat diaconos & facerdotes. Præterea vnaque earum typum propria gerit, quoniam alba, quæ byffina, fiue linea eft, caftitatem fignificat, vt fub tit. de alba dictum eft. Prima etiam tunica ferica eft, quæ originem traduxit ex vermibus, qui fine coitu creantur, caftitatem & humilitatem demonftrat. Secunda tunica, quæ iacinthina effe debet, ficut & olim erat coloris lapi-
3 dis † iacinthi, qui ætheris ferenitatem imitatur, fancto, fignificat cœleftia cogitātes, & imitantes, fiue cœleftem cogitationem & conuerfationem. Sicut enim lapis ille colorem cum aere mutat, nam in fereno aere ferenus, & in obfcuro pallidus eft, fic fpecialiter decet epifcopum gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. fi au-
Ro. 12. tem illa alterius coloris fuerit, fic & alte-
4 rius fignificationis.¶ Cæterum † Pontifex vnam tunicam fub alia induit, ad denotandum, quòd ficut cooperta tunica à populo non uidetur, fed tantum à clericis fcitur, ita & ratio fublimium, & uirtutes, quas præfectus femper habere debet, quæ per illam fignificantur, parere non debent omnibus, fed maioribus & præfectis.¶ Porrò, fecundum quod capiti, id eft Chrifto conuenit hæc veftis, quæ in veteri facerdotio iacinthini erat coloris, & habebat pro fimbriis mala punica cum tintinabulis aureis ab inferiori parte dependentia, vt Pontifex totus vocalis incederet, prout dicetur fub tit. de legalibus indumentis, cœleftem Chrifti doctrinam infinuat, cuius notitiā habuerunt omnes, quibus dicitur per Prophetam, In montem excelfum afcende tu, qui euangelizas Sion. Precipuè tamen hāc tunicam habuit euangelicæ textrix doctrinæ fapientia Dei Iefus Chriftus, & dedit
Ioā. 19. illam Apoftolis fuis. omnia (inquit) quæ
Ioā. 15. audiui à patre meo, nota feci vobis. Hoc ergo fignificauit illa tunica Domini, quā milites fcindere noluerunt, eo ꝙ effet inconfutilis defuper, contextu per totū. 16. q. 7. ficut Domini damnum fore magnum exiftimantes, In quo fignificatum eft, quàm damnofi funt, qui doctrinam euangelicam hærefibus fcindere moliuntur. Subdiaconus quoq; utitur tunica, de qua in fequenti tractatu dicetur.

S V M M A.

1 *Dalmaticæ Epifcopi vnde ortum habuerit. Et vnde dicta, nu. 2.*
3 *Dalmatica quales habeat manicas. Et quid notent.*
4 *Epifcopus cur plura ornamenta habeat, quam fimplex facerdos.*
5 *Dalmatica forma, & compofitio Et nu. 6. 7. Et eius fignificatio, ibid. & nu. 8.*
9 *Dalmatica cur intermittatur adinuentus Dominici tempore à diacono, à fubdiacono vero tunica.*

De Dalmatica. Cap. XI.

Pontifex immediatè fuper tunicā dalmaticā veftit, fecundū † inftitutionem Siluestri Papæ, quæ ab inconfutili Dominici tunica, & apoftolorū collobio creditur mutuata. Eft autem κολλόβιον, veftis fine manicis, prout in cucula monachali apparet, fed Siluefter Papa in dalmaticā uertit, latas manicas addendo, & in facrificijs altaris portandā inftituit in 93. dift. diaconi ita.¶ † Di- 1
cta eft autem dalmatica, eo quod in Dalmacia, & poft omnia alia indumenta facerdotalia fint reperta. Hæc fui forma fignificat largitatem. eo quòd largas habet manicas & protenfas. Vnde, fecundum Apoftolum, oportet epifcopum non effe turpis lucri cupidum, fed hofpitalem 47. diftin. 88. diftin. confequens. Non ergo manum habeat ad dandum collectam, & ad recipiendum porrectam, fed illud efficiat, quod Propheta fuadet. Frange efurienti panē tuum, & egenos, & vagosq; intro- *Titū 1.*

Esa. 58. introduc in domum tuam &c. Et ob hoc fortè diaconi specialiter vtuntur dalmaticis, quia principaliter, electi sunt ab Apostolis, ut mensis ex officio ministrent.

3 ¶ † Cæterum, dalmatica diaconi ampliores habet manicas, quam tunicula subdiaconi, quæ alicubi subtile uocatur, quia ipse ampliorem debet habere charitatem, q̃ subdiaconus, propter maius dotem. Pontificis etiam dalmatica latiores habet manicas, quàm diaconi, ad notandum, ꝙ ipse magis est expeditus, nihil habens, quod ipsius manus restringat, quia pro cælestibus omnia debet largiri. Charitas enim eius extendi debet etiam usque ad inimicos. Nempe tunicella subdiaconi, dalmatica diaconi, & casula presbyteri, succedunt in locum tunicæ iacinthinæ, quæ erat coloris cœlestis, idest aerei, ad notandum, ꝙ omnes ministri altaris cœlestem debent habere conuersationem, licet secundum maius & minus, quod notat latitudo uel strictura manicarum dalmaticæ & tunicellæ, vt præmissum est.

4 ¶ † Quia igitur sacerdos maximè debet esse ad cœlestia expeditus, ideò hæc ornamenta non gerit, nec alio brachia stringens. Episcopus autem simul utitur, & dalmatica, & tunicella, & omniũ ornamentis, ut ostendat se perfectè omnes habere ordines, tanquam, qui eos alijs cõfert. Minores sacerdotes eos nõ conferũt, & ideo illa non portant, quibus sufficit vnum, quod cælestem significet conuersationem. Præterea Pontifex in ornamentis atque in officio magis expresse gerit similitudinem Saluatoris, q̃ simplex sacerdos, & magis sibi conueniunt ornamentorum significata, ideoque pluribus utitur ornamentis.

5 ¶ † Debet autem dalmatica habere duas lineas coccineas hincinde, antè & retro, à summo vsque ad deorsum, ut Pontifex ostendatur habere feruorem charitatis ad Deum & proximum in prosperis, & aduersis: Iuxta veteris & noui testamenti præceptum, quod est, Diliges dominum Deum tuũ ex toto corde tuo: & proximum tuum, sicut te ipsum, vnde Io. Charissimi non mandatum nouum scribo uobis: sed mandatum uetus quod ab initio habuistis. Et iterum, mandatum nouum scribo vobis &c. Quandoque lineæ purpureæ sunt significantes fidem sanguinis Christi in utroque populo necessariam, in sinistro quoque latere dalmatica fimbrias solet habere, solicitudines actiuæ uitæ significantes, quas Episcopus pro subditis suis debet habere, iuxta quod dicit Apostolus Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instãtia mea, quotidiana solicitudo omniũ Ecclesiarum. Per dextrum verò latus, qđ fimbrijs caret, notatur contemplatio cœlestiũ sine solicitudinibus, & quieta à multiplicitate perturbationũ.

Deut. *Luc. 10.* *1. Ioã. 2.* *ib. d.* *1. Co. 2.*

¶ † Adhuc quædam dalmaticæ quindecim habent fimbrias, antè & retro, quia quindecim Psalmi in ueteri testamẽto, quasi quindecim armi gradus exeunt de tramite charitatis, & quindecim similiter in nouo testamento exeresũt de opere charitatis, uerbi gratia: Charitas patiẽs, & benigna est, &c. usque, charitas nunquam excidit. At hi qui uerò habẽt 28. antè, & totidem retrò, ubi septiformis spiritus est octies repetitur, qui replet octo maneries laudantium Deum, scilicet, reges, & populos: Princeps & iudices iuuenes & uirgines, seniores & iuniores. 6

¶ † Rursus in dalmatica uarietas est sine scissura, quia licet uaria religionis opera apud Deum agantur, tamen in uotis non discrepant. Item aperta est à lateribus sub ascellis insinuans illi qui eã induit, vt Christi qui in latere lancea perforatus est, uestigia imitetur. 7

¶ † Adhuc dalmatica formam Crucis prętẽdit, vnde per eam Christi passio figuratur, ideoq; in missæ officio portatur, ubi Christi passio repræsentatur. Significat etiam dalmatica sanctam religionem, & carnis mortificationem, atque sublimium rationem Alba dalmatica, sanctam & immaculatam significat uitam. Rubea martyrium. Alba uerò opere polymitico uariata notat munditiam, & uirtutum uarietatem, & est aurifrisio adornata, Iuxta illud: Astitit regina à dextris tuis, in uestitu deaurato circundata uarietate. 8 *Psal. 44.*

¶ † Porrò, secundùm quod capiti, scilicet, Christo conuenit dalmatica sub formam latam & largam Christi misericordiam significat, quam ipse prę ceteris & docuit & impedit. Estote, inquit misericordes, sicut & pater uester misericors est. Beati namque misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Hic est ergo Samaritanus ille proxi- 9 *Luc. 6.* *Mat. 5.* *Luc. 10.*

mus noster, qui fecit nobiscum misericordiam, superinfundés vulneribus nostris vinum & oleum. Nam per viscera misericor-
Luc.i. dię Domini nostri visitauit nos oriens ex
Titū 3 alto, qui non ex operibus iustitiæ nostræ,
Matt.9. quæ fecimus nos, sed secūdum suam misericordiam saluos nos fecit. Pro peccatoribus venit, ut de peccatis ueniam indulgeret. Misericordiam, inquit, volo, & non sacrificium. Legitur in canone Greg. 33. dis. communis. quòd in primitiua ecclesia non licebat episcopo, vel diacono uti dalmatica absq; indulgentia sedis Apostolicæ spe-
9 ciali. ¶ † Sanè dalmaticæ tempore Aduentus Domini à diaconis intermittūtur; quoniā quando aliqua claritas sacri ordinis ad tempus intermittitur, clarius resplendet, & auidius sumitur, quādo resumitur in animis deuotorum, quia quod rarum est, magis appetitur. 93. d. legimus, ad fi. ¶ Rursus in aduentu diaconus nō vtitur dalmatica, nec subdiaconus tunica, quia lex, quā subdiaconus significat, ante incarnationē Domini Euangelii ornatu carebat, & claritas Euangelij, quam diaconus significat, nondum apparuerat, vel quia nondum uenerat, qui vestem innocentiæ, & immortalitatis nos induere debebat, ideo vestes lętitię dimittuntur. Vtuntur autem tunc casulis, de quo in 2. par. sub tit. de diacono dictum est. In ieiunijs tamen Pente. potest diaconus dalmatica uti.

SVMMA.

1 *Chiroteca quo consilio vtatur Episcopus. Et eius significatio.*
2 *Chiroteca cur manus interdum uelentur, interdum spolientur.*
3 *Chiroteca quid notent.*
4 *Hædis pellis figura, & significatio.*

De Chiroteca. Cap. 12.

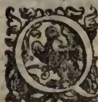

1 Via † plerique bonum opus, quod faciūt, inani fauore corrūpunt, ideo statim post indutā dalmaticam, pontifex iuxta ritū Apostolorum, manus operit chirotecis, vt nesciat sinistra sua, quid faciat eius dextra. Per chirothecam ergo cautela cōgrua designatur, q̄ sic facit opus in publico, q̄ intentionem continet in occulto. Nā etsi Dominus dixerit. Luceat lux vestra coram hominibus vt videant opera vestra bona, & glorificēt patrem vestrum, qui in cœlis est. Ad quod et designandum chiroteca circulum desuper habet aureum, ipse tñ præcipit. Attendite, Mat. 5.
ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in cęlis est. ¶ † Manus ergo quandoque 2
velantur chirotecis, & quandoq; denudantur, quia bona opera interdum ad vitandū vanam gloriam occultantur, & interdum ad ædificandum proximos propalantur.
¶ Sunt † autem inconsutiles, quoniam actio 3
nes Pontificis fidei rectæ debent esse concordes. Per chirotecas quoq; in manibus, exēpla Sanctorum quæ in operibus habenda sunt, intelliguntur, quæ opera ab omni inquinamento mundata sunt, ne modicū fermenti totam massam corrumpat. Per 1 Cor. 5.
ipsas verò chirotecas albas castitas, & mūditia denotatur, vt manus, idest operationes sint mūdæ & ab omni sorde immunes. ¶ Porrò secundū quod capiti, scilicet Christo, conueniunt chirotecæ sunt hœdorum pelliculæ, quas manibus Iacob Rebeca cir Gen. 27.
cundedit, vt pilosæ manus similitudinem maioris fratris exprimerēt. Sanè, pellis hędi est † similitudo peccati, quam Rebeca 4
mater, idest Spiritussancti gratia manibus veri Iacob, idest operibus Christi circumdedit, vt similitudinem maioris, idest prioris Adæ secundus exprimeret. Christus. n. similitudinem peccati sine peccato suscepit, vt incarnationis mysterium diabolo celaretur. Nam ad similitudinem peccatorum esurijt & sitiauit, doluit & expauit, dormiuit & laborauit. Vnde cum ieiunasset 40. diebus. & 40. noctibus, ac postea esurisset, accedens ad illum diabolus, eum ad Matt. 4.
similitudinem prioris Adæ tentati tentauit. Sed qui primum vicerat, eisdem modis uictus est à secundo.

SVMMA.

1 *Mitra episcopo, corona Papæ datur:*
2 *Mitra quid designet & nu. 5.*
3 *Ligulæ duæ in mitra episcopi, quid notent.*
4 *Mitra circulum aureū habet, & magna significationem*

gnificatione.

6 Mitra solenni, quando utendum, & quando simplici. nu. 7.

8 Pontifex Romanus utitur regno.

9 Mitra quid significet eo nomine, quòd capiti conuenit.

10 Mitram an, & quando, & quorsum episcopus deponat. & nu. 11.

De Mitra. Cap. XIII.

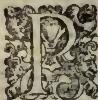

POSTQVAM episcopus planetam induit, †mitra loco cidaris, seu tiarę, seu infulæ capiti eius imponitur. Iuxta illud, Gloria & honore coronasti eũ dñe. Sed & Papa coronã frigiũ lorũ, superhumerale, clamidẽ purpureã, & tunicã iacinthinã habet ex cõcessione Cõstantini Imperatoris 96. dist. Constantinus. ¶†Mitra aũt scientiam utriusque testamenti designat. Duo nanq; illius cornua, duo sunt testaméta, anterius nouũ, posterius uetus, quæ duo episcopus memoriter debet scire. 23. q. 1. Episcopus, & illis tanquam duplici cornu, fidei inimicos ferire. Videri debet quidem subditis episcopus cornutus, sicut & Moses de monte Synai descendens, & duas tabulas testimonij tenens apparebat cornutus Aaron, & filijs Israel ex consortio sermonis Dei, prout legitur Exod. 34. cap. Quidam autẽ hæretici mitrã & eius cornua, & episcopũ illam ferentem condemnant, inducentes infomentum sui erroris, quod Ioan. ait in Apoc. Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia agno, & loquebatur sicut draco. Duæ vero fimbriæ posterius dependentes, spiritus & litera sunt. ¶†Per duas quoque fimbrias, seu ligulas notatur præparatus esse debere tã in mystico, quàm in historico sacræ scripturæ intellectu, in quarum summitatibus sunt fimbriæ rubei coloris, denotãtes eius promptitudinem ad fidei, & sacræ scripturæ defensionem, etiam usque ad sanguinis effusionem. 25. quæst. 1. sunt quidam. Quæ super scapulas pendent, ad notandum, q; id quod prædicat ore ostendere debet opere, quia enim scapulis nulla pars altior est ad opus, siue ad onus ferendum, ideo rectè per eas opus intelligitur. ¶†Circulus aureus, qui posteriorem & anteriorem mitrę partem complectitur, indicat, quòd omnia scriba doctus in regno cœlorum de thesauro suo noua & vetera proferre debet. Matth. 13. Caneat ergo diligenter episcopus, ne prius velit esse magister, quàm nouerit esse discipulus. 10. distinct. miserum. extrà de electio ca. cũ magistrum. de renun. post translationem, & c. nisi ne si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt. Scriptum est enim per prophetam. Tu scientiam repulisti, & ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi 38. dist. omnes, & in prædicto cap nisi. Non incompetenter etiam mitra, quæ in altum de sui forma producitur, altitudinem sapientiæ designat. Debet enim episcopus sic subditos scientia excellere, vt ipsius comparatione cæteri merito grex dicantur. 25. dist. §. nunc autem. 1. q. 1. vilissimus, & q. 7. conuenientibus. Duæ pendulæ ex posteriori parte duplicem designant memoriam. Prima est actuum diuinorum, ne celebrando eam contemnens puniatur. Vnde & in veteri testamento sacrificium oblaturus ambiebatur tintinabulis, vt per eorum sonitum reciperetur dignus, vel repelleretur indignus ab Angelo, ad custodiam templi posito. 43. dist. c. 1. Secunda est peccatorũ suorum, ut de illis compungatur, de pœn. distin. 3. Iudas. ¶†Mitra etiam quia quandoque linea est, & alba, castitatis candorem munditiamque significat. Vnde hoc ornamentum multum capiti necessarium erat, in quo quinque sensus corporis vigẽt quibus corruptis facilè castitas violatur. ¶Sunt etiam nonnulli dicentes, quòd mitra Pontificis spineam coronam significat, & inde est, quòd diaconus in officio Missæ in quo Pontifex Christũ in passione figurat, mitram illi imponit, & deponit, quia ipse ex officio suo habet Euangelium legere, in quo Christus spinis legitur coronatus. Duo cornua, sunt duo charitatis præcepta. Pontifex igitur mitram accipit, intelligens quòd quinq; sensus à mundi illecebris custodire debet, vt duorũ testamétorũ præcepta seruet, & duo charitatis pręcepta impleat, vt coronam percipere mercatur æternam. ¶ Cæteri verò sacerdotes &

Marginalia (left column, in order): 1; 2; Exo. 34.; Apo. 13.; 3. Marginalia (right column, in order): 4; Osee. 4.; Exod.; 5.

clerici, generaliter caput contegunt nullo ornamento, licet in festis sint in toto alio corpore subornati. tum quia nondum est plenum gaudium nostrum. Gaudeamus enim non in re præsentium, sed in spe futurorum: tum quia ad hoc tendimus, ut Deum
6 nuda facie contemplemur. ¶ †Sanè mitra aurifrisiata utendum est à pascha usque ad aduentum, & natiuitate Domini usque ad Septuagesimam in omnibus festis duplicibus, & nouem lectionum totius anni, nisi in festo Innocentium, prout dicetur sub tit. de coloribus, & in Dominicis prædictorum temporũ, & generaliter quandocunque, Gloria in excelsis, & Te Deum laudamus, dicuntur. Cùm enim illa dicantur in festiuis diebus, in quibus uirtutem, & gaudium generale, ut speciale capitis uel membrorum ad memoriam reducimus, ut dicetur in proœmio septimæ partis, merito tũc mitra aurifrisiata utimur, quia aurũ & gemmarum nitor gaudium representant. In diebus uerò ieiuniorum non est ea utendum, ut sequitur, quia cum dies illi ordinati sint ad delenda peccata, quæ tũc sunt ad memoriam reducenda, non sunt tunc agẽda uel serenda, quę gaudium, sed quæ potius humilitatem & afflictionem designãt.
7 In alijs uero temporibus regulariter non aurifrisiata, sed simplici utendum est, uidelicet ab aduentu usque ad natiuitatem: nisi quia Dominus Papa utitur aurifrisiata in Dominica, gaudete, & Septuagesima, usque ad Pascha, & in Dominica, lætare Hierosalem, prout dicetur sub tit. de coloribus, & etiam in quinta feria cœnæ Domini, in officio Missæ tantum, & in Sabbato sancto in officio Missæ. Item festis trium lectionum illius temporis, & in omnibus uigilijs, in quibus ieiunium celebratur, & quatuor temporibus, & in rogationibus. Dominus tamen Papa utitur in festo sancti Marci, in Missa tantum. Item in
8 officio defunctorum. ¶ †Illud quoque notandum est, quod Romanus Pontifex in signum Imperij utitur regno, idest, corona Imperiali, in signum Pontificis, utitur mitra. Sed mitra semper utitur, & ubique, regno uerò non semper, nec ubique, quia
Exod. põtificis authoritas & prior est & dignior, & diffusior Imperiali potestate. Sacerdotium enim in populo Dei regnum præcessit, cùm Aaron primus pontifex, Saulẽ primum regem præcesserit, & Noe Nembroth, quia sicut legitur principium Regni Nembroth extitit Babylonis. 6. distin. qui is ita. Noe uerò ædificauit altare Domino, & holocausta obtulit super illud. Regno quidem non utitur nisi certis diebus & locis, nunq̃ intra ecclesiam, sed extrà. Gen. 8.
¶ †Porrò secũdum quod capiti, idest Christo conuenit mitra Pontificis, illud significat, quod propheta loquens de filio, dicit ad patrem, Gloria & honore coronasti eum Domine, & consti. &c. Hoc est itaque nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium &c. Nam & in aurea lamina frontis pontificalis sculptum erat nomen Domini τιταγράμματον, cuius mysterium declarabimus, in titu. de legal. indumentis. Per mitram ergo capitis Christi summam illam glorificentiam intelligimus. quæ propter diuinitatem debetur humanitati. Nam propter pedem adoratur scabellum. Adorate (inquit) scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. 9 Psal. 20. Phil. 2. Psal. 98
¶ †Et nota, quòd sicut ait Zacharias Papa de consec. dist. 1. nullus. Episcopus ad altare oraturus accedens, seu altari assistens uel orationes ad Deum effundens, mitram deponit & baculum, quia Apostolus prohibet uiris capite uelato in ecclesia orare, ut reuelata facie gloriam Domini contem pletur. Quando uerò ad populum se conuertit, ut illi prædicet insignia comminationis suæ, resumit. vnde & Moses causam populi apud Deum precibus, causam uerò Dei, ad populum gladijs allegabat. 45. distin. disciplina. ad finem. 10 2. Cor. 3.
¶ †Vltimo nota, quod quidem episcopi solenniter benedicunt in Missa & altari turificantes deposita mitra. Alij uerò cum mitra in capite. Primi ea ratione mouentur, quia solenniter benedicendo uice Dei funguntur, & Deus per eorum ministerium benedicit. Nume. 6. in fin. ubi dicitur: Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Altaris uerò turificatio significat orationes. Apoc. 8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum. Quia ergo in orationibus causam plebis ad Deum agit, ideo cum reuerentia, mitra uidelicet deposita, illud agere debei 11

debet. Secundi verò attendunt, quòd benedictio & turificatio non sunt essentialia ad consecrationem corporis Christi, sed ad solennitatem pertinent: & ideò ea cum mitra agunt, vt per hoc à simplicibus sacerdotibus discernantur. Quamuis enim plus habeat episcopus, quàm simplex sacerdos in his, quæ ad solennitatem pertinent, vt in ornamentis & alijs, non tamé in his, quæ ad consecrationem ipsam spectant. Sed hæc ratio minus sufficiés videtur, quoniam secundum hoc mitra in Missa nó deponeretur, nisi quádo verba, ad quorum prolationem fit specierum transubstantiatio proferuntur.

SVMMA.

1 *Anulus est fidei sacramentum. Et eius vsus vnde aduectus. nu. 2.*

3 *Anulo litera antiquitus sigillabantur. Et qua significatione.*

4 *Anulus aureus, & rotundus quid significet.*

De Anulo. Cap. XIIII.

1 Nulus est fidei sacramentum † quo Christus sponsam suã sanctam ecclesiam subarrauit, ut ipsa de se dicere valeat. anulo suo subarrauit me Dom. meus Iesus Christus, cuius custodes & pedagogi sunt Episcopi & prælati, anulos pro signo in testimoniũ huius rei ferentes de quibus sponsa dicit in Canticis, Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Hinc anulum dedit pater filio reuerenti, secundum Euangelium, Date anulum in manu eius. Ex quo in euãgelio anuli vsus creditur acceptus. ¶ Anu-
2 lus † ergo Pontificis integritatem significat fidei, vt videlicet Ecclesiam Dei sponsam sibi creditam, sicut se diligat, & sobriã, & castam, cœlesti sponso custodiat, iuxta illud, Despondi enim vos vni viro, idest, Christo, & se meminerit non Dominum, sed pastorem. 7. quæst. 1. sicut alterius. De hoc sponso & sponsa Ioannes Euangelista dicit. Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, & audit cum gaudio, gaudet propter vocem sponsi. Episcopus ergo vicarius & amicus sponsi, quòd si vicarius est, & ipse quodammmodo sponsus est. ¶ † Rursus antiqui litteras anulo 3
sigillabant. Vnde Episcopus anulum portat, quoniam scripturæ mysteria & Ecclesiæ sacramenta perfidis sigillare, & humilibus reuelare debet. ¶ Porro, secundum quod capiti, scilicet Christo, conuenit anulus digiti donum significat sancti Spiritus. Digitus enim articularis atque distinctus Spiritumsanctum insinuat, secundum illud, digitus Dei est hic, & alibi. Si ego in digito Dei eijcio dœmonia, filij vestri in quo eijciunt? † Anulus autem aureus & 4
rotundus perfectionem donorum eius significat, quam sine mensura Christus accepit, quoniam in eo plenitudo diuinitatis corporaliter habitat. Iam qui desursum venit super omnes est, cui Deus non dedit spiritum ad mensuram, dicens. Super quem videris Spiritumsanctum, & de condentem & manentem super eum, hic est qui baptizat. Nam requiescet super eum, Spiritus sapientiæ & intellectus. Ipse verò de plenitudine sua, secundum differentes donationes distribuit, alij (secundum Apostolum) dans sermonem scientiæ, alij gratiam sanitatum. alij operationem virtutum &c. Quod & visibilis Pontifex subdiaconos, & huiusmodi. Nam igitur ab re in Episcopi digito geminatus fulget anulus, per cuius mysterium dantur fulgida charismata gratiarum. De anulo sponsæ satis dictum est in prima parte sub tit. de Ecclesiæ sacramentis.

Cant. 3. Luc. 15. 1. Corin. 10. Ioann. 1. Exod. 8. Luc. 2. Colos. 2.

SVMMA.

1 *Baculus pastoralis quid significet. Et vnde habuerit ortum nu. 2.*

2 *Baculus Pastoralis cur sit curuus, & qua significatione & de eius varia forma & compositione.*

4 *Baculus pastoralis est acutus in calce, in medio rectus, in capite retortus. Et qua significatione.*

5 *Papa non vtitur baculo pastoralis duabus de causis, & nu 6.*

6 *Virga Pontificis quid notent.*

De Baculo pastorali. Cap. XV.

1
Aculus † pastoralis correctionē pastoralē significat, ꝓpter quod consecrante dicitur consecrato. Accipe baculum pastoralis officij, vt sis in corrigēdis vitijs piè sæuiens. De
1.Cor.11. quo dicit Apostolus: In virga veniam ad vos. Virga igitur pastoralis potestas intelligitur, sacerdotalis, quam Christus ei contulit, quando Apostolos ad prædican-
1.Cor.4. dum misit, præcipiens eis, vt baculos tollerent. Et Moses cum virga missus est in Aegyptum. De hoc in prima parte dictum
2 est in titulo de consecrat. Baculus † ergo à lege & Euangelio sumitur, quia & virga pastoralis & sambuca, & pedum, & ferula,
Exod.4. nuncupatur. Moses enim ex mandato Domini virgam habuit, quæ terribilia fecit in cœlo, & in mari, quia cibum de cœlo, potum, de petra produxit, & gregem ad terram fluentem lacte & melle mandauit. Ad huc per baculum doctrinæ authoritas intelligitur. Hæc enim infirmi sustentantur, inquieti corripiuntur, errantes ad pœnitentiam trahuntur. Vnde & pedum uocatur, quod est lignum recuruum, quo pastores
3 pedes retrahunt animalium. ¶ † Sanè quandoque baculus ex osse & ligno conficitur, quæ chrystallina, & deaurata sphærula coniunguntur, os superius recuruatur, lignum inferius ferro acuitur, modicè tamen recōditur. Siquidem os est duritia legis, lignum mansuetudo Euangelij, quæ duo coniuncta sunt sphærula diuinitatis Iesu Christi. Vel os, seueritas, lignum, Pontificis est lenitas, quas iungit iudicio per charitatem. Nam seueritas vel misericordia multum destituitur, si vna sine altera teneatur. 45. distinct. disciplina. Ad quod significandum ferrum obtunditur, quia iudicium misericordia temperatur, baculus recuruatur, cū
Abac.3. pœnitēs ad pœnitentiam reuocantur. ¶ Aliquando incuruatura caput formatur, quoniam ad Deum conuersis vita æterna promittitur. Quandoque etiam in curuatura scribitur. Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis, ne ob culpam gregis ita turbet in pastore oculum rationis. 6. quæst. 1. ex merito. ¶ Aliquando in sphærula scribitur, homo, Pontifex se hominem memoretur, & de potestate collata non eletur. Aliquando iuxta ferrum scribitur: Parce, vt in disciplina subditis pareat, & misericos à misericordia misericordiam consequatur. ¶ † Quòd verò baculus est acutus in 4
fine, rectus in medio, & retortus in summo designat, quòd Pontifex debet pungere pigros, regere debiles sui rectitudine, & colligere vagos. 47. distinct. §. necesse 48. distinct. disciplina. & c. omnis. vnde vers. Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta. Et reddendo singula singulis, versus iste continet omnia præmissa. vel sic, Attrahe per primum, medio rege, punge ꝑ vnum. ¶ † Romanus autem Pontifex pasto- 5
rali virga non vtitur, tum propter historiā, tum propter mysticam rationem. extra de sac.unc.cap.vnico.in fin. Historia est, quoniam beatus Petrus Apostolus Martialem discipulum suum, quem Dominus inter discipulos constituit, cum dixit, Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis &c. misit cum quibusdam alijs prædicandum Germanis. Qui in via ad viginti dietas defuncto Fronto collega eius, redijt ad nuntiandum hoc Petro. Cui Petrus, Accipe Mat.18.
hunc baculum & tangens illum dic, Surge in nomine Domini, & prædica. Ille verò in quadragesimo die a tempore mortis illius tetigit eum & surrexit, & prædicauit, & ita Petrus baculum à se remouit, & subditus dedit, nec recuperauit. Innocentius vero Papa Tertius scripsit in ecclesiæ speculo, quod beatus Petrus misit baculū suum Euchario primo Treuerorum episcopo, quem vna cum Valerio & Materno ad prædicandum Euangelium genti Teutonicæ destinauit, cui successit in episcopatum Maternus, qui per baculū Petri, de morte fuerat suscitatus, quē baculū vsque hodie cum magna veneratione Treuerensis ecclesia seruat, & ideo Papa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi. † Mysti- 6
ca vero est ratio, quia baculus in summitate est curuus, quasi ad attrahendum, quod in Romano Pontifice necesse non est, quia nullus ab eo finaliter diuertere pōt. Præterea per baculum designatur coërtio, quā quia cæteri pōtifices ab homine recipiunt, ideo à suis superioribus baculos recipiunt,

& habent. Romanus verò Pontifex, quia potestatem à solo Deo accipit, baculũ non
7 habet. ¶ † Porrò, secundum quod capiti, scilicet Christo conuenit virga Pontificis, potestatem Christi significat, de qua Psalmi-
Ps. 44. sta: Virga recta, siue directionis, virga regni tui, quia dilexisti iustitiam, & odisti ini-
Psa. 2. quitatem, propter quod alibi dicit. Reges eos in virga ferrea: duritia ferri, vigorem significat æquitatis qua Christus tanquam
Ps. 21. vas figuli peccatores confringet. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus, quia non solum corripit, sed etiã sustentat. Vnde Psal. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.

SVMMA.

1 *Sudarium Episcopi quid.*
2 *Sudarium quo nobis conueniat.*

De sudario. Cap. XVI.

Expeditis nomuen specialibus Pontificũ ornamentis, aliqua de quibusdã alijs. Et pri-
1 mo de sudario † videamus, quod est lineus pannus, quẽ ministrãs episcopo semper paratum habet, quo ille sudorem & omnẽ superfluum corporis tergat humorem, significans studiũ quo humanas contagiones in hac vita extergimus, per exempla Sanctorum patrum, quibus ad patientiam corroboramur. Sicut enim sudor est in corpore: sic etiam tædium est in anima, quandoque ex conscientia peccatorum premens con-
2 scientiæ frontem. Habeamus † igitur sudarium ex lino multis tonsionibus castigato, & mundato, per quod mũdanos extergamus effectus. & etiã cum Dauid & Iob tristitiã abijciendo, nos tergamus. In quibusdam ecclesijs diaconus Sudarium habens, illud in dextro cornu altaris deponit, vel si fortè quicquam sordidum accesserit, illo tergatur, & sudarium sacerdotis mundissimum maneat. ¶ Manipuli quoque penè eadem est significatio, prout ibi dictum est.

SVMMA.

1 *Pallium, quorum sit proprium: Et quid significet. num. 2.*
3 *Pallii forma & compositio.*
4 *Pallijs circulus est timor Domini.*
5 *Lineę duæ in pallio quid designent.*
6 *Palij duplicitas quid signet. & num. 7.*
8 *Pallij quatuor Cruces quid significent.*
9 *Pallii tres acus quid notent, et quid acus aurea. nu. 10.*
11 *Metropolitanus an potest actus legitimos exercere ante pallii adsumptionem.*
12 *Pallii vsus.*
13 *Pallio quibus diebus vti liceat, quibus. nõ & ubi.*
14 *Pallium* Romanorum *Põtificum, quale.*

De Pallio. Cap. XVII.

Consequenter aliqua de pallio subijciamus, quod Patriarcharum, Primatum, & Metropolitanorum † est pro- 1
prium, vt per illud à cæteris Episcopis discernantur, quod priuilegiatam obtinẽt dignitatem, quare sub præmissis a cõmunibus vel specialibus ornamẽtis minimè continentur. Siquidem per pallium simul vtrunque & superhumerale & rationale legalis põtificis intelligim⁹. Quia enim super vtrunque pontificis humerum iacet superhumerale, siue λογίον dicitur, quia verò indescendens in ipso pontificis pectore iungitur, rationale vocatur. Habebat enim superhumerale & rationale, quæ catenulis aureis simul iungebantur. Sunt tamen, qui dicunt, quod rationali nullum hodie ornamentum succedit, de quo sub tit. de leg. indu. dicetur. Alij dicunt, quod pallium pro aurea lamina institutum est, quamuis probabilius videatur, quod auritrisia mitræ vicem laminæ gerant. ¶ † Sanè pallium, quo 2
maiores vtuntur, significat disciplinam, qua seipso ad exemplum subditorum, & etiam ipso subditos regere & constringere debent. Per hanc acquiritur torques aurea, quam legitimè certantes accipiunt, de qua dicit Salomon in Parabolis, Audi, fili mi, disciplinam patris tui, & ne dimit- Tim. 1.

tas legē matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Sicut autem torques scurbrauium non dabatur, nisi legitimè certanti, iuxta illud Apostoli. Multi quidem currunt, sed vnus accipit brauium, ita & ad honorem pallij nemo ascensurus est, nisi qui in singulis bonorum gradibus legitimè prius desudauerit. Nam & officia secularia non deferunt principalem locum ingressus in vestibulū actionis, lix. dist. si officia sed examinatis per plurimos gradus. & is gradus cęteros antecellat quē labor prolixior & stipendia longiora fecerunt anteire. C. de offic. ma. offi. nemo. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. Super cuncta indumenta fertur, vt cæteri hoc videntes, ad legitimum certamen hortentur ¶ Pontifex vero pallium, dum imponitur & detrahitur, osculatur, ad notandum summū legitimè certandi desiderium, & brauium promerendi. ¶ † Est autem pallium de cādida lana contextum, habens circulum humeros constringentem, & duas lineas ab vtraque parte, videlicet ante & retropendentes, à sinistris est duplex, à dextris simplex. habet quatuor cruces purpureas, scilicet ante, & retro, à dextris & à sinistris. Infiguntur in pallio tres acus, & quædā sunt, quæ per Metropolitanum sine pallio agi non possunt. quo etiam, nisi certis diebus vti non valet, quia omnia moralibus sunt imbuta mysterijs & diuinus grauida sacramentis. Nam (vt scriptura testatur) in thesauris sapientiæ significatio disciplinæ, in lana quippe asperitas, in candore benignitas designatur. Nam ecclesiastica disciplina contra rebelles & obstinatos seueritatem exercet, sed erga pænitentes & humiles exhibet pietatem. Propter quod de lana non cuiuslibet animalis, sed ouis duntaxat efficitur, quæ est animal mansuetum. Vnde Propheta: Tanquam ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se nō aperuit os suum. Hinc est, quòd illius semiuiui vulneribus, quem Samaritanus duxit in stabulum, & vinū adhibetur, & oleum: vt per vinum mederentur vulnera: & per oleum foueantur: quatenus qui sanandis vulneribus præest in vino morsum seueritatis adhibeat: in oleo molliciem pietatis. Hoc nimirum & per arcam tabernaculi designatur. 45. distinc. disciplina, in qua cum tabulis virga continetur & manna, quoniam in mente rectoris cum scripturæ scientia virga debet esse directionis, & manna dulcedinis, vt seueritas immoderatè nō sæuiat, & pietas plusquam expedit non indulgeat. Item fit de vili materia, scilicet lana, vt habeat pretiū, non à se: sed ab eo, quod significatur in se, vt non oculis, sed menti spectabile sit, vt non ad ornandum, sed ad significandum indui intelligitur. † Circulus palij per quem humeri constringuntur, est timor Domini, per quem opera exercentur, ne vel ad illicita defluant, vel ad superflua relaxentur, quoniam disciplina sinistram cohibet ab illicitis formidine pœnæ, dextram verò temperat à superfluis iustitiæ amore. Beatus ergo vir, qui semper est pauidus. Nam iuxta sententiam Salomonis, Timor Domini peccatum repellit. Qui verò sine timore existit, iustificari non poterit. Ideo enim circulus pallij sub collo humeros constringit, ad notandum, quòd illum erens debet esse idem opere & sermone. ¶ † Duas verò lineas, quarum vna post dorsum, & altera progreditur ante pectus, huius vitæ curas & solicitudines significare putamus, quibus & cor & humeri pontificis sic sæpissimè grauantur & impediuntur, vt à proprio statu eum auertant, & vana quædam & transitoria cogitare & portare compellant. Hinc, quod palliū ante & retro à dextris, & à sinistris ante pectus, & super humeros frequēter aptatur, vt is posthabitis in seipsum sæpe redire intelligatur. Actiuam quoque & contemplatiuam vitam significant, quas ita debet exercere prælatus, vt exemplo Mosi nunc in montem ascendat, & ibi philosophetur cum Domino, & nūc ad castra descendat, & ibi necessitatibus prouideat populorum, prouisurus attentius, vt cum sæpe se dederit alijs, interdum se sibi restituat, quatenus, & cum Marthe circa frequens ministerium satagat, & cū Maria audiat Saluatorem, extra de renun. nisi, ad fin. 88. distinctio. decreuit. Vtraque tamen linea grauat inferius, quia corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. ¶ † Pallium duplex est in sinistra, sicut & rationale, sed

simplex

Margin notes: 1. Cor. 9 — 3 — Eccle. 1. — Esa. 53. — Luc. 10. — Pro. 28. — Eccle. 1. — 5 — Luc. 10. — Sapien. 10. — 6

simplex in dextra, quia vita præsens, quæ per sinistram accipitur, multis est subiecta molestijs, & in ea duplicitate carere non possumus, quia nūc prosperis extollimur, nunc aduersis frangimur, nunc terrena petimus, nunc cœlestibus adhæremus, nunc carni, menti seruimus; sed vita futura, quæ per dextram significatur, in vna semper est collecta quiete, quod veritas ipsa designauit cum intulit: Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò unum est necessarium. Mariam optimam partem elegit; quæ non auferetur ab ea.

Luc. 10.

7 ¶ † Rursus pallium duplex est in sinistra, quatenus ad tollendas vitæ præsentis molestias prælatus fortis existat. simplex in dextra, quatenus ad obtinendam vitæ futuræ quietem toto suspiret affectu: iuxta verbum Psalmistæ dicentis, Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, Illic enim nulla est duplicitas, siue ruga, sed prosperitas siue aduersitate, gaudiū sine tristitia, & fœlicitas sine miseria.

Psal. 25.

8 ¶ † Quatuor Cruces purpureæ sunt quatuor virtutes politicæ, scilicet iustitia, fortitudo, temperantia, & prudentia, quæ nisi in Crucis Christi sanguine purpurentur, falsum sibi nomen virtutis vsurpant, & ad veram beatitudinis gloriam non perducūt. Vnde Dominus inquit Apostolis: Nisi abundauerit iustitia vestra, plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Hæc est purpura regis tincta carnalibus, quam Salomon commemorat in Canticis canticorum. Is ergo qui pallij gloria decoratur, si cupit esse quod dicitur in anteriori parte, debet habere iustitiā, vt reddat vnicuique, quod suum est, prudentiam in posteriori, vt caueat, quod cuique nociuum est, fortitudinem à sinistris, vt eum aduersa non deprimant, temperantiam à dextris, vt eum prosperа non extollant.

Matt. 5

Cant. 7.

9 ¶ † Tres autem acus in pallio infiguntur, scilicet ante pectus, & super sinistrum humerum, & post tergum, non ad pungendum, idest non propter huius vitæ punctione, sed ad planetam palliumque iungendum sunt inuentæ. Vnde quædam ansulæ antiquitus in planetis positæ erant, quibus acus inserebantur, & pallium simul cum planeta firmabant, ne a suo loco pallium moueretur. Possumus tamē per tres acus, fidem, spem, & charitatem intelligere, sine quibus pallium ab episcopo ritè teneri non potest. Rursus tres acus, compassionem proximi, administrationem officij, distinctionemq; iudicij significant. quarum prima pungit animam per dolorem, secunda per laborem, tertia per terrorem. ¶ Prima pungebat Apostolum, cùm dicebat, quis infirmatur, & ego non infirmor? qui scandalizatur, & ego non vror? extra de reuunt. nisi. ¶ Secunda cum aiebat, præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana solicitudo omnium ecclesiarum. ¶ Tertia pungebat Iob dicentem. Si iustus vix saluabitur, impius & peccator, vbi apparebunt? Super dextrum humerum non infigitur acus, quoniam in æterna quiete nullus est afflictionis aculus, nullus stimulus punctionis, Abstergет enim Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorū, mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ priora abierunt.

1. Cor. 2

Apo. 25.

10 ¶ † Acus verò aurea esse debet, sed inferius est acuta, & superius rotunda, lapidem cōtinens pretiosum quia nimirum bonus pastor propter curam ouium in terris affligitur, sed in cœlis coronabitur, vbi illam pretiosam Margaritam habebit, de qua Dominus inquit in Euangelio: Simile est regnum cœlorū homini negotiatori quærenti bonas margaritas, inuenta vna pretiosa margarita, vendidit omnia sua & cōparauit eam. In pallio & cum ipso confortatur pontificalis officij plenitudo. † Hinc est, q̄ ante, quàm metropolitanus pallio decoretur, non debet concilium conuocare, chrisma conficere, clericos in sua prouincia ordinare, Pontifices consecrare, vel, ecclesias dedicare, nec se archiepiscopum nominare, extra de elect. q̄. sicut, in fi. de post. bonæ. 2. ad fi. Aiunt tamen quidam, quod extra prouinciam suam inuitatus posset ordines tanquam simplex episcopus sine pallio celebrare. Sunt etiam, qui dicunt, quòd episcopus etiam si sit talis, q̄ pallio vtatur, non potest dare licentiam alieno Archiepiscopo vtendi pallio, in diœcesi sua, nisi dictus episcopus palliatus exemptus existat, nec etiā archiepiscopus

Mat. 13

11

in prouincia sua, nisi fortè inuitatus priuilegium habeat, quòd possit vti pallio extra suam prouinciam, si fuerit inuitatus. Sed hæc potius iuris, & rigoris sunt, quàm curialitatis, neque subtiliter intuenti aliud videtur in episcopo palliatio exempto, quàm
12 in non exempto. † Sed vnus metropolitanus nō potest cum alterius pallio celebrare, neq; pari ratione sepeliri, sed cum proprio tantum, extra de vsu pallij, ad hoc. Palliatus tamen ad aliam ecclesiam translatus, cum pallio secundo loco sibi concesso sepelitur. Item palliatus ad aliam translatus ecclesiam, non potest ibi vti pallio in prima ecclesia obtento, quia non solum datur cōtemplatione personæ, verumetiā loci extra de postu. bonæ. a. ad fi. Hinc est, quòd non potest vti eo extra prouinciam sibi decretam, extra de vsu pallij. cum nuper. & c. ex tuarū. Sed & si quis renunciet archiepiscopatui, nequit vlterius pallio vti, extra de renunt. ea. ad supplicationem. Nec etiam potest quis pallio, nisi intra ecclesiam & in diuinis officijs vti. Vnde si fortè processionaliter, vel ad prædicandum, vel aliquod huiusmodi eum ecclesiam exire contigerit, cum pallio non exhibit, extra eo. cap. 1. dist. 1. pallium. & cap. semper.
13 Siquidem regulariter vsus pallij† interdicitur, nisi in solennibus diebus, & qui in cuiuscunque ecclesiæ priuilegijs continetur. extra cap. penul. & vlt. puta in festiuitatib. natalis Domini, sancti Stephani, sancti Ioan. Circuncisionis, Epiphaniæ, ramis palmarum, cœnæ Domini, Sabbati sancti, in tribus diebus Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, sancti Ioan. Batistæ, omnium Apostolorum, in quatuor festiuitatibus beatæ Mariæ, & sancti Michaelis, & Omnium sanctorū, sancti Martini, qui par est Apostolis, in festiuitatibus principalibus ecclesiæ pallio decoratæ, in dedicationibus ecclesiarū, consecrationibus episcoporum, ordinationibus clericorū, & anniuersario consecrationis pallij itj. de consec. dist. 1. ea. porro. Quidam etiā addunt dies Dominicos, qui ad Resurrectionem pertinent, quod tamen in vsu non est. Posset etiā dici, ꝙ vbicunq; in sua prouincia corpus alicuius sancti quiescit, metropolitanus in festo eiusdē Sancti, & etiā in principali festo cuiuslibet loci suæ prouinciæ, ad locū illū declinans, poterit pallio & sandalijs vti. In exequijs vero defunctorum, vel in benedictionibus nubentium vti non licet, nisi hoc in priuilegio contineatur expressum. extra eod. cap. fin. episcopus. Hostien. qui Papa consecrat, pallio vtitur ex institutione Marci Papæ, & etiam quidam episcopi ex priuilegio speciali, vt Anicē. & quinque Eccle. extra de præsump. cum in iuuentute. ¶ Postremo sciendum est, quòd Roma. † Pontifices, qui beatum Siluestrum 4
præcesserunt, depinguntur tanquam gerentes lineas pallij circa humeros inuolutas, nam legalis sacerdos dū sacrificabat, summitates balthei super humeros reflectebat, in quo significatur, ꝙ illorum iurisdictio & potestas per pallium significata, inuoluta, & implicata, non libera fuit. Ipse verò & eius successores liberam & explicatam habuerunt, quare lineæ ipsæ in eis explicitæ & extensæ, ante & retro dependentes depinguntur. Potest etiam dici, ꝙ lineæ ipsæ, quæ (vt præmissum est) solicitudines & curias significant, ideo tempore Siluestri Papæ explicitæ dependent, propter cōcessa sibi & successoribus temporalia, quæ absque solicitudine & cura nequeunt possideri 96. distinct. Constantinus. Denique Bruno dixit, quòd summus Pontifex præter præmissa ornamenta, & regnum portat, & purpura vtitur, prout sub titu. de mitra dictum est, non pro significatione, sed quia Constantinus Imperaror olim beato Siluestro omnia Roma. Imperij insignia tradidit in prædicto capit. Constantinus. Vnde & in magnis processionibus omnis ille apparatus Roman. Pontifici exhibetur, qui quondam Imperatoribus fieri solebat, & cum diademate Imperiali Papa ipse coronatur.

S V M M A.

1 *Coloribus quot & quibus vtatur ecclesia.*
2 *Indumentis albis quibus sin diebus vtatur Ecclesia.*
3 *Indumentis albis vtendū in consecratione ecclesiæ, etiam quocunq; die celebratur.*
4 *Paramentis rubeis, quando sit vtendum.*
5 *Martyrium præfertur virginitati.*
6 *Paramentis nigris quando sit vtendum.*
7 *Paramentis viridibus quando sit locus.*

Colores

8 *Colores mysti omnes ad quatuor genera referuntur.*
9 *Paramenta violacea quo tempore adhibeantur. num. 10.*

De quatuor coloribus, quibus ecclesia in ecclesiasticis vtitur indumentis.

Cap. XVIII.

1
Vatuor † sunt principales colores, quibus secundum proprietates dierum sacras vestes Ecclesia distinguit, albus, rubeus, niger, & viridis. Nã in legalibus indumentis quatuor colores fuisse leguntur, byssus, purpura, iacinthus, & coccus, de quibus in seq. ti. dicetur. Ecclesia etiam Roma. violaceo &
2 croceo colore vtitur, vt infra dicetur. ¶ † Albis indumentis vtendũ est in festiuitatibus sanctorum confessorum, virginum, q martyres non sunt, propter integritatem & innocentiã. Nam candidi facti sunt nazarei
Iob. 38. eius. Tre. 4. Et ambulũ mecum in albis, virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit Apoc. 3 Propter eandem causam vtendum est albis in solennitatibus angelorum, de quorum nitore Dominus loq tur ad luciferum. Vbi eras, cum me laudarẽt astra matutina. Item in omnibus festis Dei sanctæ genetricis Mariæ. In festo omnium sanctorum, quidam tamen tunc rubeis vtuntur, vt infra dicetur. In principali festo sancti Ioannis Euangelistæ. In cõuersione sancti Pauli. In cathedra Petri. De his etiam infra dicetur. Item à vigilia natiuitatis Domini vsque ad octauam Epiphaniæ inclusiuè, vt dicetur in prooemio septimæ partis, exceptis festiuitatibus martyrum intermedijs. In natiuitate Saluatoris, & etiam præcursoris, quoniam vterque natus est mundus, idest carens originali pec-
Es. 19. cato. Ascendit enim Dominus nubem leuem, idest, assumpsit carnem à peccatis immunem & intrauit Aegyptum, idest, venit in mundum, iuxta illud, quod Angelus in-
Luc. 1. quit ad virginem, Spiritussanctus superue-
Hier. 2. niet in te, & virtus altissimi obrumbrabit ti-
Luc. 1. bi &c. Ioannes autem & si fuerit in pecca-
Mat. 2. to conceptus, fuit tamen in vtero sanctificatus, secundùm illud propheticum. Antequam exires de vulua, sanctificaui te. Et angelus inquit ad Zachariam. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ. Itẽ in Epiphania propter splendorem stellæ, quæ Magos duxit secundum illud propheticum. Ambulabunt gentes in lumina tuo, & reges in splendore ortus tui. In ὑπαντάν- Es. 60.
τι. propter puritatem Mariæ, quæ iuxta cã Luc. 2.
ticum Simeonis obtulit lumen ad reuelationem gentium &c. In cœna Domini, pro Ioan. 3.
pter confectionem chrismatis, quod ad mundationem animæ consecratur. Nam & euangelica lectio munditiam principaliter in illa solennitate commendat, qui lotus est inquit, non indiget, nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et iterum, si non lauero te, non habebis partem mecum, item in Sabbato sancto in officio Mar. 16
missæ vsque ad octauam Ascensionis inclu Mar. 18
siuè quandocunque officium de tempore agitur, præter dies rogationum, & antequam in festis martyrum intermedijs, pro ut infra dicetur. In resurrectione, ꝑpter angelum testem resurrectionis nuntium, qui apparuit stola candida coopertus, de quo dicit Matthæus, quòd erat aspectus eius si- Actu. 1.
cut fulgur, & vestimenta eius sicut nix; & quia pueri tunc renati albas habent vestes. In ascensione propter nubem lucidam, in qua Christus ascendit. Nam & duo viri astiterunt iuxta illum in vestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid hic statis &c. ¶ † Illud autem notandum 3
est, quòd licet in consecratione Pontificis talibus sit indumentis vtendum, qualia secundum Dei proprietatem conueniunt, in dedicatione tamen ecclesiæ semper est vtendum albis, quocunque dierum dedicatio celebretur; quoniam in consecratione pontificis cantatur missa de die, sed in dedicatione basilicæ, de dedicatione missa cantatur. Nam & ecclesia virgineo nomine nuncupatur, iuxta illud Apostoli. De- 1 Co. 10
spõdi enim vos vni viro, virginem castam Can. 4.
exhibere Christo, De qua sponsus ait in Eccl. 9.
canticis. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, veni de libano &c. Ipse tamen, qui consecratur debet esse albis ornatus, ad notandum, ꝙ omni tempore vestimenta eius debent esse candida, id est, vita eius immaculata. Item per octa-

uas

nas prædictorum festorum, octauas habentium, vtendum est colore albo, quando de
4 ipsis agitur octaua. ¶ Rubeis autem† vtendum est indumentis in solennitatibus apo
Eph. 6. stolorũ euangelistarum, & martyrum propter sanguinem passionis, quem pro Christo fuderunt. Nam ipsi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione &c. Apoc. 7. Prӕterquàm in festo Innocentium, vt iam dicetur. Item in festo Crucis, in qua Christus sanguinẽ fudit pro nobis. Vnde pro-
Esa. 61. pheta, Quare rubeum est indumentum tuum, sicut calcantium in torculari? Sed secundum alios melius est tũc albis vti; quoniã non passionis, sed inuentionis, vel exaltationis est festum. Item, à vigilia penteco stes in missa vsque ad sabbatum post ipsum festum inclusiuè, & hæc propter Spiritussancti feruorem, qui super Apostolus in igneis linguis apparuit. Nam apparue-
Act. 2. runt illis dispertitæ linguæ, tanquam ignis
Prou. 1. &c. Vnde propheta: De cœlo misit ignem in ossibus meis. Licet autem in Apostolorum Petri & Pauli martyrio rubeis sit vtẽdum & albis. sicut & licet in natiuitate sancti Io. Baptistæ sit albis vtendum, in decollatione tamen ipsius vtendũ est rubeis.
5 Cum autẽ illius festiuitas† celebratur, qui simul est martyr & virgo, martyrium virginitati præfertur; quia signum est perfectissimæ charitatis, iuxta quod veritas ait. Maiorem hanc dilectionem nemo habet,
Ioan. 15. vt animã suam quis ponat pro amicis suis. Quapropter & in omni commemoratione sanctorum quidem rubeis indumentis vtuntur, alij verò, vt ecclesia Romana candidis, cum non tamẽ in eadem, sed eadem solennitate dicat ecclesia, ꝙ sancti secun-
Apoc. 7. dum Apoc. Io. Stabunt in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eo
Cant. 5. rum. Hinc sponsa dicit in cãticis. Dilectus meus candidus, & rubicundus electus ex millibus, candidus in cõfessoribus & in virginibus rubicundus in martyribus ac Apo
Cant. 2. stolis. Hi siquidem & illi sunt flores rosarum & lilia conuallium. Rursus, qui in festo omnium sanctorum rubeis vtuntur, ex eo mouentur, quia festum illud primò in honorem martyrum tantum institutũ fuit. Sed responderi potest, ꝙ imo etiam in honorem beatæ virginis, & hodie ex institutione Greg. 7. festat ecclesia diem illam etiam pro confessoribus, & virginibus, prout in 7. par. sub isto festo dicetur. Item per octauas habentium vtendum est colore rubeo, quando agitur de octaua.
¶ † Nigris vtendum est feria 6. in parasceue, & in diebus afflictionis & abstinentiæ pro peccatis, & etiam in rogationibus, sicut sub illo tractu in 6. parte dicetur, & in processionibus, quas Romanus Pontifex nudis pedibus facit & in missis pro defunctis, & ab aduentu vsque ad vigiliam natiuitatis, & a septuagesima vsque ad Sabbatum pasche. Sponso quippè dicit in canticis. Nigra sum sed formosa filia Hierusalẽ, Cant. 1.
sicut tabernacula cedar, sicut pellis Salomonis, nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decolorauit me sol. In festo autẽ sanctorum Innocentium quidam nigris, alij verò rubeis indumentis, vtendum esse contendunt, illi propter tristitiã; qua vox in Romana audita est, ploratus, & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos &c.
Nam & propter eandem causam cantica Hier. 31.
lætitiæ subticentur, & fine aurifrisio mitra defertur, isti propter martyriũ quod prin- Mat. 2.
cipaliter commemorans inquit ecclesia. Apoc. 6.
Sub throno Dei sancti omnes clamant. Vindica sanguinem nostrum, qui effusus est. Domine Deus noster. Sicut & in lætere Hierusalem, propter lætitiam, quam aurea rosa designat, Roma. Pontifex portat mitram aurifrisio insignatam, sed propter abstinentiam nigris vtitur indumentis. Sed ecclesia Roman. tunc vtitur violaceo colore, quando illuc occurrit extra dominicam sed in octaua rubeo. ¶ † Restat ergo, ꝙ in 7
diebus ferialibus & comunibus viridibus sit indumentis vtendum; quia viridis color medius est inter albedinem & nigredinem, & ruborem, & specialiter inter octauam Epiphaniæ, inter septuagesimam, & inter Pentecostem, & aduentum, quando dominicale agitur officium, hic color exprimitur, vbi dicitur, cipri cum Cant. 3.
nardo, nardus & crocus. ¶ Ad hos
† quatuor colores cæteri referuntur, sci- 8
licet ad rubeum colorem coccineus, ad nigrum violaceus, qui aliter coccus vocatur, ad album byssinus, ad nitidem croceus, quamquam nonnulli rosas ad martyres, crocum ad confessores, & lilium ad virgines referunt. De coloribus etiam in

fine

9 fine sequentis tractatus dicetur. † Violaceo autem colore uti in diebus, quibus est vsus nigri coloris, non est inconueniens. Vnde ecclesia Roma. utitur colore uiolaceo, à prima Dominica aduentus usque ad missam uigiliæ natiuitatis Domini inclusiuè, & à Septuagesima usque ad officium uigiliç Paschæ exclusiuè. Quandoque in prædictis temporibus officium dicitur, tēpore agitur, exceptis quinta feria cœnæ Domini, & sexta feria in parasceue. In festiuitatibus uerò sanctorum, quæ in Septuagesima & in aduentu occurrunt, non est nigris uel uiolaceis utendum. Et est intelligendum, quòd in Sabbato sancto n toto officio, quod agitur ante missam, utendum est uiolaceo colore, hoc excepto, quòd diaconus, qui benedicit cereum dalmatica, & subdiaconus ministrans indutus tunicella, albis utuntur, quia benedictio illa, sicut & Missa ad resurrectionem pertinet. Sed benedictione cerei expleta, diaconus remota dalmatica assumit planetam uiolacei coloris, & tenet eam usque dum inchoatur officium missæ, subdiaconus verò non mutat uestes. Quidam etiam in Dominica ramis palmarum utuntur albis in processione, & in ramorum benedictioue dum legitur Euangelium, & dum cantatur Gloria, laus propter lætitiam festiuitatis Christo factæ, quæ in præmissis commemoratur sed ecclesia Romana tūc semper utitur uiolaceo colore, & in processione, quæ fit in purificationę, ant e missam pro eo, quòd officium illud est de anxia expectationes Simeonis, & sapit uetus testamentum. Vtitur etiam ecclesia Romana
10 † uiolaceo colore in quatuor temporibus Septembris, & in uigiliis Sanctorum, in quibus est ieiunium, quando missa est de uigilia. Et in diebus rogationum, & in missa, quæ dicitur in die Sancti Marci, de officio litaniæ, cum enim ieiunamus, carnem nostram crucifigentes maceramus, ut sic
14 facta liuida Christi liuoribus cōfirmetur, cuius liuore sanati sumus. Ad quod designandum tūc colore uiolaceo utimur, qui pallidus, & quasi liuidus est. Cæterùm velamina trium colorum pouuntur in altari in festo Paschali, prout dictum est in parte prima sub tractatu de picturis &c.

S V M M A.

1 *Indumenta quatuor secundum legem Mosaicam.*
2 *Indumenta quatuor propria legalis Pontificis, eorumq; compositio textura & forma. Et per discursum. nu. 3. 4. & 5.*
6 *Vestimentorum legalium significatio iuxta allegoriam.*
7 *Vestimentorum legalium significatio secundum tropolgiā Et primò de feminalibus.*
8 *Linea sacerdotis quid notaret.*
9 *Balteus sacerdotis quid signaret.*
10 *Tunica talaris sacerdotis.*
11 *Ephod, superhumerale sacerdotis, & eius compositio atque significatio.*
12 *Rationale sexto loco adsumebat sacerdos legales. Et qua significatione. Simul de eius compositione.*
13 *Charitas summa uirtutum.*
14 *Rationalis loco quid hodie successit.*
15 *Tiara, siue citaris supremum capitis ornamentum legale, quod Pontifex ultimo adsumebat. Et eius significatio.*
16 *Domini nomen est τεταγράμματον.*
17 *Indumenta legalia ex quo fabricata.*
18 *Pontifex Maximus, cur exterius cappā rubeam gerat, Et cuius concessione possit gerere chlamydem purpuream, & coccineam, atque imperialia ornamenta omnia, numero. 19.*

De indumentis legalibus, seu veteris testamenti. Cap. 19.

Voniam minus plenè rem significatam humana fragilitas apprehendit, si penitus rē significantem ignoret, idcirco de indumentis legalibus ad huius cæcitatis ignorantiam propellendam, primò secundùm historiam: secundò secundum allegoriam, tertiò uerò secundùm tropologiam aliqua dicemus. ¶ Primò igitur secundùm historiam, notandum est, quòd quatuor erant 1
indumenta secundùm Mosaicam legem, tam minoribus sacerdotibus, quàm principi sacerdotum communia, de quibus legitur Exod. 28. cap.

¶ Primum

¶Primū dicebatur manaſcas, quod Græcè περιζώματα, vel περισκελῆ, latinè uerò fœminalia linea dici poteſt, de byſſo retorta contextum, quo utebantur, pro eo quòd legitur in Exod.20.ca.in fine. Non aſcendens ad altare meū per gradus, ne reueletur turpitudo tua.& Ezech.44. Femmalia linea erunt,in lumbis eorum.¶Secūdum cathemone,ſiue linea,quod nos ſubuculam uel albam, ſed Moſes abaneth appelauit. Hebræi uerò diſcedentes a Babyloniis emiſſaneam uocauerunt, eratq; byſſinum & duplex. ¶Tertiū balteus,ideſt,zona,vel cingulū circa latus,quaſi digitis quatuor ſic reticulatus, ut quaſi pellis uiperea uideretur,contextum de byſſo,coco,putata,& iacintho, per quæ quatuor elementa ſignificantur. ¶Quartum eſt tyara quod hebræi, namphiæ, nos autem inſulam uel mitram appellamus à cidari pontificali in plurimum differens, quaſi formam rotundæ caſſidis repræſentans. ¶Super hæc qua
2 tuor communia † quatuor proprijs indumentis pontifex utebantur, primum erat tunica iacinthina, qua hebræus dicit, uethit, græcè dicitur ποδήρης, latinè talaris, quæ habebat pro fimbrijs malogranata cū octuaginta tintinabulis aureis interſcalari modo diſpoſita, ut audiretur ſonus, cū pontifex ingrederetur ſanctuarium ne for
3 tè moreretur. ¶Secundum †erat, Ephod, ideſt ſuperhumerale, de quatuor prædictis coloribus,auroque cōtextum, ſine manicis ad modum collobij, habens aperturam in pectore quandam, ad magnitudinem palmi, in qua λογιον,,eiuſdem menſuræ inſerebatur.In cuius parte ſuperiori videlicet ſuper humeros infibulati erāt auro duo lapides onichini,quibus duodecim nomina filiorum Iſrael erant inſculpta, ſex in uno & ſex in altero. Quod autem Samuel & Dauid induti leguntur Ephod, illud erat lineum & propriè quidem Ephotar dicebatur. ¶†Tertiū hæbraicè diceba-
3 tur hecn, Græce λογιον, Latinè verò rationale uocatur,quod pontifex ferebat in pectore.Dictum eſt autem rationale iudicij, quia ibi erant lapides,in quorum ſplendore ſibi Deum eſſe propitium cognoſcebāt. Erat autem rationale quadrāgulum in modum unius pſalmi, de quatuor predictis coloribus,auroq; contextum,habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo ſardium,topazium, & ſmaragdum. In ſecundo carbunculum,ſaphirum, & iaſpidem. In tertio ligurium, achaten, & ametiſtum. In quarto chryſolitum, onichinum, & berillum, in quibus erant ſcripta duodecim nomina filiorum Iſrael, in ſingulis ſingula, iuxta ordinem ſuæ natiuitatis. Erant etiam in eo ſcripta hæc duo nomina Purin & Thiamin,ideſt,ueritas & diſciplina.Inſerebatur autem λογιον, ſuperhumerali à parte ſuperiori, per duos anulos,& duas catenulas aureas, immiſſas duobus vncinis,qui ſub duobus prædictis onichinis & ſuperhumerali cōtinebantur infixi, ab inferiori uerò parte per duos anulos aureos, cum duabus iuncturis, ſiue catenis iacinthinis colligabatur Ephod.
¶† Quartum & ultimum erat capitis ornamentum,videlicet, tyara, ſeu cidaris in 5
acutum procedēs,habens circulum aureū, cum malo granatis & floribus, ex qua ſupra fronte pendebat aurea lamina, quā petalum dicunt,ad modum lunæ dimidiæ,in qua ſcriptū erat,anoth adonay, ideſt, ſanctum nomen Domini τετραγράμματον, ideſt, quatuor literarum, ut infrà dicetur. Ne verò cum mouebatur pontifex, mouerentur & lamina, ligabatur vitta, ſeu iunctura iacinthina perſpicua, quæ ſummitates poſterius diffundebat.Noſter ergo pōtifex pro fœminalibus habet ſandalia, pro linea,alba,ꝑ balteo, cingulū, pro ποδήρη, tunicam,pro ephod, amictū uel ſtolā, pro λογιω pallium,pro cidari ſeu tyara, mitrā, pro lamina,crucem, & quædam ex his diuerſam habent formam ab illis ſecundum eadem figuram. ¶Secundò dicamus de typo† dictorum legalium indumentorum ſe- 6
cūdum allegoriam.Sanè his veſtibus ornatus pontifex totius orbis præferebat imaginem. Fœminalia nanq; biſſina terrā congruè figurabāt, quia biſſus de terra procedit.Eſt enim biſſus linū ægyptiacum. Baltei cum vittis & vaſculis circūuolutionem occeani deſignabant.Tunica iacinthina ipſo colore aerea præferebat Per tintinabula ſonitus tonitruorum. Per malogranata coroſcationis fulgurum ſignabantur. Quatuor minoris ſacerdotis quatuor microcoſmi partes numero deſignabāt.i. quatuor humores, quatuor elementa. Ephod
ſui

ſui varietate cęlum ſydereum oſtendebat. Quod autem aurum erat intextum colori bus, figurabat, ꝙ calor vitalis penetrat vniuerſa, duo lapides onichini, & ſolem & lunam, uel duo hemiſpæria deſignabant. In rationali uero 12. gemmæ pectorales 12. ſigna in zodaico præferebant. Rationale quidem erat in medio, quia ratione plena ſunt vniuerſa terrena, cælestibusq; hæret, imò ratio terrenorum, & temporum caloris, & frigoris, & duplex inter utrunque tẽperies, de cœli curſu & ratione deſcendit. Per anulos, catenulas, & uncinos elementorum humorum, & temporum colligamenta ſignificabãtur. Cidaris, cœlum empyreum, lamina ſuperpoſita Deum præfiſigurabat omnibus præſidẽtem. Hanc quidem allegoriam libri Sapientiæ confirmat
Sap. 18. authoritas dicens. In ueſte enim ponderis quam habebat, totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia, in quatuor lapidum ordinibus erant ſculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius erat
7 ſcripta. ¶ Tertio ſubiiciendaꝭ ex expoſitio indumentorum legalium ſecundùm tropologiam. His ſi quidem indumentis legalis ſacerdos hoc ordine induebatur. Lotis nanque prius manibus, & pedibus prius induebat manaſtaſim, id eſt, feminalia, ſi-
Pſ. 134. gnificans ꝙ ſacerdos mundatis operibus,
Mat. 10. & affectibus lachrymis pœnitentiæ debet aſſumere continentiam, ut offerat hoſtiam immaculatam, ſanctam, Deo placentem. Ro. 12. Noſter tamen pontifex, quia iugẽ debet habere continentiam non induit in ſacrificio fæminalia, ſed ſandalia, ac ſi dicatur. Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus. Io. 13. Per manus enim opera deſignantur, ſecundũ illud. Benedictus Dominus Deus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Per pedes ſignificantur affectus, ſecundum illud. Excutite puluerem pedibus ueſtris. Et eſt notandum, ꝙ ipſemet ſacerdos ſibi feminalia induebat, per quæ uirginalis continentia ſignificabatur, quia, quoniam res eſt cõſilii, non præcepti. 28. q. 1. ſicut enim 34. q. 5. qui ſitit. ideo ipſemet ſibi imponebat, iuxta illud Apoſtoli ad Corin. De uirginibus prece-
1. Cor. 7. ptum Domini non habeo, conſilium au-
Mat. 19. tem do. Et Dominus in euangelio. Qui po teſt capere, capiat. Hoc indumentum alternatim induebant ſacerdotes, quoniam ad iugem continentiam non ita tenebantur, ſicut miniſtri noui teſt. ideoq; ſecundum quoſdã huic indumento nullum hodie reſpondet. ¶ Secundò induebatꝭ cathenonem, id eſt, lineam, ſignificans, ꝙ ſacerdos 8
debet induere innocentiam, ut quod ſibi non vult fieri, alii ne faciat. Linum enim propter candorem ſignificat innocentiã, Eccle. 9.
ſecundùm illud. Omni tempore ueſtimenta tua ſint candida. ¶ꝭ Tertiò cingebat ſe 9
baltheo, ſignificans caſtitatem, quo circa lumbos debet accingi, ut reſtringat carnis concupiſcentiam. Vnde ueritas ait. Sint lũbi veſtri præcincti &c. Baltheum autem, Lu. 12.
quod contextum erat ex quatuor (prout ſuperius dictũ eſt) ſignificabat, ꝙ omnes motus ſurgentes ex quatuor humoribus, ſiue ex quatuor elementis, debet refrenare. Salomon. Et cingulum tradidit Cananeo, & Eſa. Erit iuſtitia cingulum lumborum eius. Per iuſtitiam enim refrenantur Pro. 31. Eſa. 9.
huiuſmodi motus beſtiales. Pendebant autem vſq; ad pedes, quia vſque ad finem uitæ debebat eſſe mũdus. ¶ꝭ Quartò induebat tunicam ποδήρη, id eſt, talarẽ, ſigni- 10
ficans, ꝙ Pontifex debet induere perſeuerantiam, quia qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Per talẽ enim id eſt, per extremitatem, perſeuerantia deſignatur, ſecũdùm illud: Ipſa comperetet caput tuum, & tu in ca. eius. Dependebant autem pro fimbrijs malogranata cũ tintinabulis Mat. 10.
aureis. Per malogranatum intelligitur operatio. Per tintinabulum aureum accipitur Gen. 3.
prædicatio. Quæ duo debent in ſacerdote coniungi, ne ſine illis ingrediens ſanctuarium, in conſpectu domini moriatur. Cœpit. n. Ieſus facere, & docere ſacerdotibus, relinquens exemplum, ut ſequantur ueſtigia eius, qui peccatum non fecit, ut ſit honeſtas in conuerſatione, nec inuentus eſt dolus in ore eius, vt ſit veritas in prædicatione. Per tintinabula quoque intelligitur vox prædicatoris, qui uidelicet ſacerdos ꝑ ſilentium iudicium ſuperni inſpectoris oſtendat. Per malogranata exemplum bonæ uitæ, uel uoluntas martirij: quia huiuſmodi granis reficiuntur infirmi. Sa- Act. 1.
cerdos autem ſecundum Gregorium 33. 1. Pet. 2.
diſtinctio. ſit rector, ingrediens moritur,

tur vel egrediens moritur, si de eo sonitus non audiatur, qui iram circa se occulti iudicis exigit, si sine prædicationis, sonitu incedit. Apte ergo tintinabula uestimentis illius describuntur inserta. Per vestimenta etenim sacerdotis quid aliud, quàm recta opera recipere debemus, iuxta illud prophetæ. Sacerdotes tui induãtur iustitiam.
Psal.123. Vestimentis itaque illius tintinabula inhęrent, vt vitæ viam cum linguæ sonitu ipsa quoque sacerdotis operá clament. Iterum tintinabulis malum punicum cõiungitur. Quid per mala punica nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punico uno, exterius cortice, multa interius grana uisuntur, sic innumeros sanctæ ecclesiæ populos vnitas fidei contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. ¶ Quintò induebat ephod, idest, superhumerale significãs
11 ꝙ pontifex debet induere patientiam, ut in patientia sua possideat animam suam.
Luc.21. Humeris enim onera portamus, secũdùm
Gen.49. illud: superposuit humerum suum ad supportandum, & factus est tributus seruiens. Habebat autem duas horas coniunctas in vtroque latere summitatum, significans ꝙ pontifex debet habere arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, ut non erigatur prosperis, nec deprimatur aduersis. Habebat & duos lapides onichinos insertos humeris, in quibus sculpta erant 12. nomina filiorũ Israel, sex in vno, & sex in alio. Per duos onichinos significãtur veritas & sinceritas veritas per claritatem, sinceritas per soliditudinem. Per filius Israel significantur sancta desideria, & iusta opera secundũ illud: Maledictus homo, qui non reliquerit semen in Israel. Per senarium significatur
Gen.2. perfectio, eo quòd Dominus sexto die perfecit cœlum & terram & omnem ornatũ eorum, quod ergo sex nomina filiorum Israel sculpta erant sex in vno lapide, & sex in alio, significabat, ꝙ desideria sacerdotis, & opera confici debent non in fermento
1.Cor.5 malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis, ut sinceritas informet intentionem, & veritas finẽ. Greg. ait in pastorali. 13. c. quod superhumerale ex auro iacintho, purpura, coccoque bis tincto & bysso retorta fieri præcipitur, ut quãta sacerdos clarescere virtutum diuersitate debeat, demonstretur. In sacerdotis quippè habitu ante omnia aurum fulget vt in eo intellectus sapientiæ principaliter emicat. Cui iacinthus aereo colore splẽdẽs adiungitur, ut omne per quod intelligendo penetrat, non ad fauores infirmos, sed ab amorem cœlestium surgat: ne dum suis incautis laudibus capitur, ipso etiam veritatis intellectus euacuetur. Auro quicquam & iacintho purpura permiscetur, vt sacerdotale cor cũ summa quæ prædicat & sperat, in semetipso suggestiones vitiorum reprimat, eisq; velut ex regia potestate contradicat, auro autẽ, iacintho, bysso ac purpura bis tinctus coccus adiungitur, ut ante interni iudicis oculos omnium virtutis bona ex charitate decorentur, & cuncta quæ coram hominibus rutilant, hæc in conspectu oculis iudicis flãma intimi amoris accendat, quæ scilicet charitas, quia Deum simul & proximum diligit, quasi ex duplici tinctura fulgescit. Sed cum mens ad charitatis præcepta tenditur, restat ut per abstinẽtiam caro maceretur. Vnde in bis tincto cocco torta byssus adiungitur. De terra enim byssus nitenti specie oritur. Et qd per byssum, nisi candens decore munditiæ corporalis castitas designatur? quæ uidelicet torta pulchritudini super humerali innectitur, quia tunc castimonia ad perfectũ munditiæ candorem ducitur, cum per abstinentiam caro fatigatur. Dumque inter virtutes cæteras etiam afflictæ carnis meritum proficit, quasi in diuersa superhumeralis specie byssus torta candescit. ¶ Sextò induebat ꝉ λογιον, idest, rationale, significans, quòd pontifex debet induere discretionem, per quam discernat inter lucẽ & 12
tenebras inter dextram & sinistram, quia non est conuentio lucis ad tenebras, neq; Christi ad Belial. de pœ. dist. 1. §. hoc idem erat autem rationale quadrangulum significãs, quòd debet discernere inter quatuor, scilicet inter verum & falsum, ne deuiet in credendis, inter bonum & malum ne deuiet in agendis. Erat & duplex, quia debet discernere pro duobus, pro se videlicet, & populo, ne si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadant. Habebat & quatuor ordines lapidum, significans ꝙ pontifex debet habere quatuor virtutes principales, scilicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam. 1.Co.4.

In ſingulis autem ordinibus habebat tres
lapides, ſignificant ꝙ Pôtifex in primo de
bet habere fidem ſpeciem, & charitatē, in
ſecundo modeſtiam,māſuetudinem, & be
2.Cor.3 nignitatem,in tertiopacem,miſericordiā,
largitatem,in quarto vigilantiā, ſolicitudi
nem,& lōganimitatem: Per lapides.n.figu
rantur virtutes,ſecundum illud. Si quis au
tem ſuper ædificat ſuper fundamentū hoc
aurum & argentum , & lapides pretioſos.
Habebat & duas catenulas auri puriſſimi,
ſubinuicē cohærētes,q̄ duobus inſerebantur
vncinis, ſignificans ꝙ pontifex dēt ha-
13 bere duos† charitatis affectus,ad Deū.ſ.&
ad proximum,de qiub.præcipitur.Diliges
Mat. 22 Deum tuum ex toto corde tuo,& proximū
tuum, ſicut te ipſum.Sicut.n.aurum pemi-
net vniuerſis metallis,ita charitas præcel-
lit uniuerſas virtutes,de qua dicit Apoſto-
lus,Maior horum eſt charitas. Duo vncini
ſunt intentio & finis quib. catenulæ inſe-
runtur,vt tam Deum quàm proximnm di
ligat ex corde puro,& conſcientia bona,&
1.Co. 13. fide non ficta,tam Deum, q̄ proximum di
ligat pp Beatitudinē , Deum pp ſeipſum
diligat,& proximum pp Deum. Portabat
autem Aaron rationale iudicij,in quo de-
ſcripta erant 12. nomina patriarchatum ,
1.Ti. 1. prout dictum eſt in 1.par.ſub tit.de pictu-
ris,quod ſecundum Greg. in paſtorali.lib.
in c.12.Bene rationale iudicij vocatur; q̄a
rector debet ſubtili ſemper examine bona
malaq; diſcernere,& quę,vel quibus q̄ñ,&
qualiter cōſtruat,ſtudioſe cogitare,nihilq;
proprinm querere,ſed ſua commoda pro-
Exo. 18. pinquorum bona deputare. Vnde in Exo.
ſcriptum eſt,Pones autem in rationali iu-
dicij doctrinam & veritatem, quæ erūt in
pectore Aaron, q̄ñ ingreditur coram Do-
mino,& geſtabit iudicium filiorum Iſrael,
& in pectore ſuo in cōſpectu Dñi ſemper.
Sacerdotem quippe iudicium filiorum Iſ-
rael in pectore ſuo coram conſpectu Dñi
geſtare,eſt ſubiectorum cauſa pro ſola in-
14 terni iudicis intētione diſcutere. ¶ † Qui-
dam autem dixerunt, ꝙ rationali nullū re
ſpondet hodie ornamentum, quoniam nō
habemus copiā lapidum pretioſorum, ſed
ad inſtar illius defert pōtifex in cōſecratio
ne ſua textū euangelij ante pectus corā to
to populo. Ibi.n. ſcriptū erat, doctrina, &
veritas, & epiſcopus debet habere in cor-
de veritatē euangelij, & in ore doctrinam
quantum ad manifeſtationem, & hæc po-
teſt eſſe cauſa, quare in quibuſdā Eccleſijs
poſtes Codicis Euāgelici ex auro.argēto ,
& lapidibus pretioſis ornātur.Eſt etiam &
alia ratio,quia in illo rutilat aurum ſapien
tiæ,argentum eloquētiæ, & miraculorum
lapides pretioſi 39.diſ.§.hinc etiā. Hæ ſūt Cant. 1.
ſpōſæ murenulæ aureæ,argento vermicu-
latæ. ¶ † Septimum & ſupremum capitis 15
ornamentum erat cidaris vel tiara, quam
vltimo pontifex aſſumebat, ſignificās hu-
militatem , de qua Dominus ait Luc. 18.
Omnis qui ſe exaltat,humiliabitur, & qui
ſe humiliat,exaltabitur. Hanc autē geſta-
bat in capite,ſignificans,ꝙ pontifex debet
gerere humilitatē in mente exemplo capi
tis noſtri dicentis:Diſcite à me,quia mitis
ſum & humilis corde. Per caput.n.mens Mat. 11.
intelligitur,ſecūdū illud.Vnge caput tuū , Matt.5.
& faciē tuam laua. Rurſus tiara in minori
bus ſacerdotibus ſignificat continentiam
quinq; ſenſuū,in maioribus verò contem-
platione, dicūtur.n.eſſe cōtemplatiui. De
cidari depēdebat a frōte lamina aurea, ſi-
gnificās ſapientiā, uel figurabat ſignū Cru
cis,qđ fit in officio confirmationis, in qua
ſcriptum erat nōmē † domini τετραγραμ-
ματον, idest,quatuor literarum, quæ ſunt 16
he,ioth,eth, & uau,i.principiū vitæ paſſio
nis iſte,ꝑut dictum eſt in ꝓœmio ſecundæ
partis , ac ſi apertius diceretur ille , cuius
pōtifex iſte gerit pſonā,ſ.Chriſtus eſt prin
cipium,i. author vitæ,paſſionis, i.vitæ re-
ſtauratæ ꝑ paſſionē , quia mortē noſtram
moriendo deſtruxit, & vitam noſtram re-
ſurgendo, reparauit.† Erāt aūt hæc indu- 17
menta ꝑ maiori parte contexta opere πο-
λύμιτῳ,i.vario, ꝑ varietatem virtutis, de
qua dicit ſalmographus: Aſtitit regina à
dextris tuis, in veſtitu deaurato,circūdata Ps. 44.
varietate, & ex quatuor p̄tioſis coloribus ,
ſ.purpura,cocco,byſſo,& iacintho.Per pur
purā regiæ dignitatis ſignificatur pōtifica-
lis poteſtas,quæ ꝑ viā regiā dēt inducere ,
ne declinet ad dextram,vel deuiet ad ſini-
ſtrā,ne liget dignos, aut ſoluat indignos,ꝑ
purpuram quoq; aquæ ſignificantur, quia
in conchis marinis habitant vermes , qui
eam egerunt, per coccum coloris ignei,ſi-
gnificatur pontificalis doctrina ; quæ ſicut
ignis lucere debet, propter quod & bis tin

Mat. 19. ctus fuiſſe narratur. Lucere q̃dem dẽt per
ꝓmiſſionẽ, vt omnis, q reliquerit domũ,
patrẽ, & matrẽ &c. centuplũ accipiet, & vi
Mat. 3. tã æternã poſſidebit. Vrere debet per com
mmationẽ, vt omnis arbor, quæ nõ fecerit
fructũ bonũ, excidetur, & ĩ ignẽ mittetur.
18 ¶ † Hinc eſt, ꝙ ſummus Pontifex cappa ru
bea exterius ſemper apparet indutus, cum
interius ſit indutus cãdida veſte, quia etiã
interius candere debet per innocẽtiam &
charitatẽ, & exterius rubere per cõpaſſio-
nem, vt videlicet oſtẽdat ſe ſemper para-
Iſa. 63. tũ ponere animã pro ouibus ſuis, quia per
ſonã gerit illius qui pro nobis vniuerſis ru
brum fecit indumentum ſuum. ¶ Ex con-
19 ceſſione verò † Conſtantini Imperatoris
96. diſ. Conſtantinus, ferre poteſt chlamy
dem purpuream atq; tunicam coccineam
& omnia imperialia indumẽta, ſcilicet, ſce
ptra, ſigna, & ornamẽta. Crux quocunque
ierit, eum præcedit, ad ſignificandum, ma-
gis ei quàm cuiquam alteri conuenire, iux Gal. 6.
ta illud Apoſtoli. Mihi autem abſit gloria-
ri, niſi in Cruce Domini &c. vt ſe crucifi-
xum imitari debere cognoſcat. Rurſus coc
cus bis tinctus in veſte pontificali eſt cha-
ritas, quæ quaſi bis tingitur cum dilectio-
ne Dei & proximi coloratur. Per byſſum
verò candoris eximij ſignificantur præcla
ritas famæ, quæ debet eſſe retorta, vt pon-
tifex bonum habeat teſtimonium, ſecun- 1. Ti. 3.
dum Apoſtolum, & ab his, quæ ſunt intus,
& ab his, quæ ſunt foris. Per iacinthum, q 2. Cor. 1.
eſt coloris aerei ſignificatur ſerenitas con
ſcientiæ, quam intra ſe pontifex debet ha-
bere, ſecundùm quod dicit Apoſtolus.
Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium con-
ſcientiæ noſtræ.

LIBER QVARTVS.

SVMMA.

1 *Miſſæ ſacramentum ſummum omnium eſt atq; adeo inſtitutum a Chriſto, nu. 2. 3.*
4 *Apoſtoli & Pontifices Miſſam a Deo primum inſtitutam ampliarunt.*
5 *Petrus Apoſtolus Miſſam ne primus celebrauit in partibus Oriẽtalibus, etiam in Antiochia, an vero Iacobus, & nu 7. 8.*
6 *Celeſtinus Papa Miſſę introitum addidit.*
Hæreticorum de Miſſæ augmento, ac cæterorum ſacramentorum & inſtitutionũ Eccleſiaſticorũ grauis cauillatio, & nu. 9. Et reſponſio. 10 remiſſiue.
11 *Miſſa omnia Chriſti myſteria continet.*
12 *Miſſæ officium quot, & quibus conſtet.*
13 *Templi antiqui diuiſio, & forma.*
14 *Sacrificiorum antiquorum ſignificatio.*
15 *Propitiatoriũ eiuſdẽ lõgitudinis, et latitudinis, cuius arca. Et qd dicatur ꝓpitiatoriũ.*
16 *Sacrificia tria Miſſa offert.*
17 *Sacrificiũ Miſſæ quod primũ, et maximum.*
18 *Sacrificium factum a malo ſacerdote ualet perinde, ac factum a bono Et quid ita.*
19 *Arnaldiſtæ ſunt in ea hæreſi, vt putent malos miniſtros non poſſe miniſtrare ſacramenta. Falſo id quidem & temere.*
20 *Miſſa quibus horis debeat celebrari.*
21 *Miſſa qua hora ſit celebranda in quadrageſima & aduentu.*
22 *Miſſas duas cum vno, vel vnam cum duobus ſacrificijs celebrare non licet.*
23 *Miſſa ſicca quæ dicatur.*
24 *Miſſæ celebrandæ deteſtabilis conſuetudo.*
25 *Miſſæ plures quib. diebus poſſint celebrari.*
26 *Leo Papa eodem die nouies celebrauit.*
27 *Pranſus an poſſit conficere.*
28 *Miſſa quæ olim inſtituta quoquo die, & quæ hodie nu. 30.*
29 *Angeli quota feria creati.*
31 *Mariæ officium cur Sabbato fiat, & vnde hoc inductum, & nu. 32. 33. 34. 35.*
36 *Eccleſia cur triplici lingua vtatur in Miſſæ officio.*
37 *Miſſæ officio quot debeant intereſſe ad minus, & nu. 39.*
38 *Angeli orantibus præſunt.*
40 *Miſſæ partes ſingulæ quid notent. Et quo referantur.*
41 *Miſſa in quibus locis debeat celebrari, & nume. 42.*
43 *Miſſa quid repræſentet, & imitetur. nume. 44.*
45 *Miſſæ officium quotuplex, & nu. 48.*
46 *Cathecuminorum miſſa quæ ſit.*
47 *Miſſa fidelium, vnde dicatur.*
49 *Miſſa vnde dicatur.*
50 *Miſſæ diuiſio.*

ARGV-

ARGVMENTVM.

De Missa, & singulis, quæ in Missa aguntur. Cap. I.

NTER cuncta Ecclesiæ sacramenta, illud cõstat esse præcipuũ,
1 qđ in Missę officio supra mensam *sacratissimi celebratur altaris, illud Ecclesiæ repræsentans conuiuiũ, in quo filio reuerteti pater occidit vitulũ saginatũ, panẽ vitæ, & vinũ, quod miscuit
2 sapientia, proponens. Hoc autẽ officiũ ipse
Luc. 15. Christus instituit, cum nouũ condidit te-
Sap. 9. stamentum, disponens hæredibus suis re-
Luc. 22. gnum, sicut pater suus sibi disposuit, vt su-
Mat. 26. per mensam eius edant, & bibant in regno quod Ecclesia conseruauit. Cœnantibus enim illis accepit Iesus panem, & gratia agens benedixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationem. ¶ Hac igitur institutione firmati, cœperunt Apostoli sacrosanctũ frequentare mysterium propter causam, quã Christus expresserat, & formam seruantes in verbis & materiam tenentes in rebus: sicut Apostolus Corinthijs protestatur, dicens:
1. Cor. 11. Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis: quoniam Dominus Iesus in qua nocte &c. Or. igitur missæ officium cæteris diuinis officijs dignius & solennius est, ideò de illo prius, quàm de alijs officijs est in hac 4. parte dicendum in qua aliquibus additis detractis speculum Innocentij Pa-
3 pæ Tertij prosequamur. ¶ †Sanè (vt promissum est) Missam instituit Dominus Iesus sacerdos secundùm ordinem Melchisedech, quando panem & vinum in corpus & sanguinem suum transmutauit, di-
Mat. 26. cens: Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus, subiungens. Hoc facite in meã
4 commemorationem. †Apostoli autem hãc Missam addexerunt, dicentes in Missa nõ solùm verba præmissa, verumetiam dominicam orationem superaddentes. Vnde
5 †beatus Petrus sic Missam primus dicitur celebrasse in partibus Orientalibus vbi post Domini passionem quatuor annis cathedram tenuit sacerdotalem. Deinde verò accepit cathedram Antiochiæ, vbi tres orationes ad Missam adiecit. In primordio ergo nascentis Ecclesiæ Missa aliter dicebatur, quam modo, sicut in 6. par. sub tit. de parasceue dicetur, sequenti verò tempore epistola tantum & Euangelio recitatis, Missa celebrabatur. Subsequenter †Ce 6
lestinus Papa instituit introitum ad missam cantari, prout sub introitu dicetur. Cetera diuersis temporibus ab alijs Papis, & à Gelasio, Cœlestino, & Gregorio, & alijs diuersis temporibus leguntur adiecta, prout Christianæ religionis cultu crescente visa sunt decentius conuenire. De hoc dicetur in proœmio Sextæ partis. in canone de consecra. distin. 1. Iacobus, Legitur, quòd Iacobus †frater Domini, Epi- 7
scopus hierosolymitanus, & Basilius episcopus Cæsariensis addiderunt nobis in scripturis ordinem celebrandi Missam. Item iste Iacobus Alphæi dicitur primus Missam inter Apostolos celebrasse. Nam propter excellentiam sanctitatis eius Apostoli hunc sibi fecerunt honorem, vt post Domini ascẽsionem primus inter eos Missam Hierosolymis celebraret etiam prius, quam esset in episcopum ordinatus. Vel fortè ideò dicitur primus celebrasse, quia primus in pontificalibus eam dixisse perhibetur, & sic Petrus postmodũ primus Missam in Antiochia celebrauit, & Marcus in Alexandria. †Quidam autem perfidi hære- 8
tici reprehendunt nos, quia Euangelia per particulas lacerata in Missa legimus, & qa primitiuæ Missæ, videlicet vltra dominicam orationem, aliquid superaddimus. Scriptum enim est. Si quis apposuerit ad Apoc. vlt.
hoc, apponet super illum Deus plagas scriptas in libro isto. Et quia super nouum testamentum & præcepta Apostolorum, & alias institutiones, & nouam doctrinam doctorum instituimus, & seruamus contra illud, quod Christus ait: Bene irritum feci Mat. 15.
stis mãdatum Dei, vt vestram traditionem Heb. 13.
seruetis. Et alibi. Omnis plantatio, quam 1. Cor. 3.
non plantauit pater meus cœlestis, eradicaqitur, & Apostolus, Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, 12. dist in ctio. de his. Item fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est,

 quod

9 quod est Christus. Dicunt † etiam quòd Ecclesia Christi nec Missam, nec matutinas cantauit, nec Christus, nec Apostoli eam instituerunt, nec in tempore Apostolorum cantata fuit, nec nomen Missæ tunc in mundo audiebatur, nec scriptum inueniebatur, sed id, quod Missa repræsentat ab Euangelistis cœna vocatur, nec in Ecclesia in principio, nec Apostoli cum musicali organo, nec alta, nec dulci voce eam cantabant, reprehendentes nos, quia hæc agimus, & quia nocturnos & alias canonicas horas dicimus,
Amos 8. falsò contra nos inducentes illud Amos prophetę. Conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum. Et illud ꝓ-
Eze. 33. pheticum. Audiunt sermones tuos, & non faciunt eos, quia in canticum oris sui vertunt eos, & auaritiam sequitur cor eorum & est illis quasi carmen musicum, cum sua
10 ui dulcique sono canitur. ¶ Illorum † tamen error apertissimè confutatur ex his, quæ in proœmio, quintæ partis dicentur. Rursus in primitiua Ecclesia diuina mysteria hæbraicè celebrantur, sed tempore Adriani primi Imperatoris grecè in orientali Ecclesia Christianorum primo cele-
11 brari cœperunt. ¶ Porro † Missæ officium tam prouida reperitur ordinatione dispositum, vt quæ per Christum & in Christum ex quo de cœlo descendit, usque dum in cęlum ascendit, gesta sunt, magna, ex parte contineat, & ea tam verbis, quàm signis admirabili quadam specie re-
12 præsentet. Ipsum † autem officium in 4. consistit, videlicet in personis, in operibus, in verbis, & in rebus. ¶ Personarum tres sunt ordines, scilicet Celebrantes, Ministrantes, & Circunstantes. ¶ Operum quoque tres sunt species videlicet, Gestus, Actus, & Motus. ¶ Verborum etiam tres sunt diuersitates, scilicet Orationes, Modulationes, & Lectiones. ¶ Rerum similiter tres sunt maneries, scilicet Ornamenta, Instrumenta, & Elementa. Si-
Hebr. 9. quidem hæc omnia plena sunt diuinis mysterijs, sicut in proœmio libri dictum
13 fuit. † Sanè olim templum erat in duas partes interposito velo diuisum. Pars prior vocabatur sancta, interior verò sancta sanctorum. Quicquid ergo in officio missæ ante secreta agitur, quasi in æde priori est, quod autem in secreta agitur, intra sancta sanctorum est. Erant igitur intra sancta sanctorum ara incensi, arca testamenti, tabula super arcam, prout in prima parte sub titu. de Ecclesia & de altari dictum est, & in Exod. habetur, & supra tabulam duo cherubin gloriæ mutuo vultu se respicientia. Huc intrabat solus Pontifex semel in anno, habens nomina patrum in rationali & superhumerali scripta, ferens, sanguinem, & carbones, quos omnes cum timiamate in thuribulo orans ponebat, donec fumus eum obumbraret. Deinde tabulam & aram sanguine aspergebat. Post exibat ad populum, & vestes lauabat. Non enim iudicabatur mundus ante vesperam post immolationem vituli rufi. ¶ Hæc olim † signa fuerũt, 14
sed recesserunt post quam significata venerunt. ¶ Siquidem prior ædes significat pręsentem Ecclesiam sancta sanctorum cœlum, pontifex Christum, sanguis passionem, carbones charitatem Christi, thuribulum carnem ipsius, thus crematum preces odoriferas, ara cohortes cęli, arca Christum secundum humanitatem, tabula Deũ patrem, duo cherubin, testamenta, quæ sese adinuicem respiciunt, quia concordant, vestis, quæ lauantur, hominem, vespera hominis vestem significat. Conferras ergo, quæ olim fiebant, & quæ Christus egit, & respice quomodo minister Ecclesiæ illa in officio missæ repræsentat, & agit. Quid etiam hæc significent, sub canone Missę in principio cuiuslibet particulæ illius tangetur. Per arcam quoque Christi humilitas intelligitur, à qua nobis per ipsius misericordiam omne bonum aduenit. ¶ Et
† nota, quòd sicut in Exod. capitu. 25. & 15
37. Factum est super arcam propitiatoriũ aureum, idest, tabula aurea, eiusdem longitudinis, & latitudinis, cuius & arca, ut eam tegere sufficeret. Et hoc dicebatur oraculum, quia Dominus de loco illo responsa dabat orantibus. Dicebatur etiam propitiatorium, quia exinde loquens Dominus propitiabatur populo, vel quia die propitiationis videbant gloriam Domini semper ibi descendere. Et inde tabernaculum, siue locus super posteriori parte altaris collocatus, in quo Christus propitiatio nostra, idest, Hostia con-

cōsecrata seruatur, hodie propitiatorium nuncupatur, &c. Ex vtraque verò parte oraculi, scilicet, in duobus angulis anterioribus positi sunt duo cherubin aurei, qui sunt (secundùm Iosephum) duo animalia volatilia habentia figuram, quæ à nullo hominum est inspecta, hæc dicit Moses se in Dei sede conspexisse figurata. Vnus cherubin alterum inspiciebat, versis tamē vultibus in propitiatorum, duabusque alis ex opposito expansis, & mutuose tangentibus velabant oraculum siue tegebant propitiatorium. Siquidem per propitiatorium incarnatus Dominus figuratur, de quo Ioan. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris Duo cherubin duo sunt testamenta, scilicet nouum & vetus. Duæ ergo illæ non discrepant, sed mysterium incarnationis Christi concorditer narrant illud prophetando, istud asseuerando, in propitiatorium vultum suæ intentionis dirigunt, & se mutuo respiciunt. ¶ † Rursus
16
tria sunt Ecclesiæ sacrificia quæ in veteri testamento p. ppitiatorium, thuribulum, & altare significata sunt videlicet, Sacrificium Pœnitentiæ, Iustitiæ, & Eucharistiæ. ¶ De primo, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. ¶ De secundo, Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ &c. ¶ De tertio, Tibi sacrificabo hostiam laudis. Super altare scilicet corporis caro mactatur per contritionem, intra thuribulum, scilicet cordis thus adoletur per deuotionem, ad propitiatorium, scilicet, Dei patris sanguis infertur pro redemptione. ¶ Hæc quidem tria sacrificia sacerdos offert in Missa. Primum in confessione, Secundum in præfatione, Tertium in actione. Nam hæc tria sunt, quæ secundùm prophetam Deus respicit in homine, & requirit ab homine, diligere misericordiam facere iudicium, & solitè ambulare cum Deo. Diligat ergo misericordiam, qui vult offerre sacrificium pœnitentiæ. Faciat iudicium, qui vult offerre sacrificium iustitiæ. Cum Deo solicitus ambulet, qui vult offerre sacrificium Eucharistiæ. Hinc est, quod ait beatus † Bernardus, Fratres mei
17
imolantes hostiam laudis iungamus verbis, sensum sensui, affectum affectui, exaltationem exaltationi, maturitatem maturitati, humilitatem, humilitati, libertatem libertati, Celebraturus, ergo Missam offerat altissimo sacrificium illud, de quo Psalmista ait, Sacrificium Deo spiritus contribulatus, & alibi. Imola Deo sacrificium laudis. Et Apostolus Exhibete mihi corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo, placentem, vt sit rationabile obsequium vestrum, mortificantes in altari cordis membra vestra, quæ sunt super terram, videlicet, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quatenus mundo corde, & casto corpore sacrificetis Deo vosmetipsos. ¶ In sacramento autem corporis Christi secundùm Aug. de consecrat. dist. in ctio. 2. verum nil à bono magis, nil à malo minus perficitur sacerdote, dummodo ille cum cæteris in arca consistat, & formam obseruet traditam à columba, quia non in merito sacerdotis, sed in verbo cōficitur creatoris. Autum enim æque verum est in arca furis, sicut in thesauro regis. 1. q. 1. §. ex. his. Vnde & Cayphas Pōtifex persecutor vnius & verissimi sacerdotis, quamuis ipse verax non esset, quod dedit tamen consilium, verum fuit, sed non suum dedit, sed Dei, id est, in forma Ecclesię. 1. q. 1. Dominus, & capit. dictum. Non ergo sacerdotis iniquitas impedit effectum sacramenti, sicut nec medici infirmitas, virtutem impedit medicinæ. Quamuis igitur opus operans aliquando sit immundum, opus tamē operamur semper est mundum. Et sicut omnia sunt mūda mundis, sic omnia sunt immunda immundis, prima quęstione, prima. omnia. & cap. multi. Malus ergo cum vitam accipit, mortem incurrit, sic econtra bonus, cum mortem sustinet, vitam acquirit. Nā qui manducat indignè, iudicium sibi manducat. Quod vero de talibus propheta ait, maledicam benedictionibus vestris, & Gregor. Benedictio eorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum, de præcisis ab Ecclesia non sole ratis seu notorijs intelligitur, quorum benedictio debet quantum ad episcopos maledictio reputari, quoniam secundum Augustin. 1. quæstio. 1. quod quidem mali inquantum in eis est, dicuntur sacramenta polluere, cum tamen illa permaneant impolluta, sunt enim bonis ad præmium, reprobis ad iudicium. Vnde Aug.

Psal. 50. Psa. 50. Psa. 49. Ro. 12. Col. 3. Rom. 1. Cor. 2. Cor. 21 Mal. 2. Matt. 5.

Aug.1.q.1.si fuerit spiritualis virtus Sacra
menti, vt lux pura ab illuminandis excipi-
tur ad salutem, sed per immundos mini-
stros quasi per carnale transiens non coin
15 quinatur. ¶ † Arnaldistę tamen perfidi
hæretici dicunt, nusquã legi, quòd immun
dis luxuriosis ministris Christus sponsam
suam Ecclesiam traderet custodiendam,
vel potestatem sacrorum mysteriorum per
agere, vel claues regni, vel potestatem li-
gandi, vel soluendi, quia illi soli (vt ait Gre
gor.) & iusti in hac carne positi, potestatẽ
habent ligandi atque soluendi, sicut Apo-
stoli, qui vitam vel fidem illorum cum eo-
rum doctrina tenent. Vnde, vt dicunt, à ta
libus sacramenta præstita, nec valent, nec
Leui. 15 proficiunt ad salutem. Legitur enim in li-
Matt. 7. bro Numeri, Quicquid tetigerit immun-
dus, immundum faciet, & Christus: Non
potest arbor mala fructus bonos facere, &
Ps 44. David, peccatori autem dixit Deus, qua-
Ro. 14. re tu enarras iustitias meas, & assumis te-
stimonia mea per os tuum? Et Apostolus
Omnia munda mundis, coinquinatis au-
tem & infidelibus nihil est mundum. Et
Gregor. in pastoral. lib. 1. cap. 10. & 99. di-
stinctio. §. 1. dum is, qui displicet ad inter-
cedendum mittitur, irati animus ad dete-
riora prouocatur. Item ibidem lib. 3. capi-
tu. 12. Necesse est, vt mũda debeat esse ma
nus, q̃ diluere sordes curat, ne tacta quæ-
que ipsa sordida deterius inquinet.
20 ¶ † Celebratur autem Missa hora tertia,
sexta, & nona. In tertia, quia (secundũ Mar
cum) hora illa Christus crucem ascendit,
& linguis Iudęorum crucifixus est claman
tium, Crucifige. Et quia illa hora Spiritus-
sanctus super Apostolos in linguis igneis
descendit, de consec. distinctio. 1. nocte. In
sexta, quia illa hora (secundùm Matthæũ)
verè crucifixus & immolatus, est. Et in no
na, quia illa hora in cruce pendens emisit
spiritum. Telephorus Papa de consecrat.
distinctio. 1. nocte. statuit, vt Missa ante ho
ram tertiam non dicatur, quod de publicis
& popularibus missis intelligendum est,
quia sicut ait August. de consecr. distinc. &
hæc, non deberent in publico fieri, ne po-
pulus à publicis, quæ hora tertia dicuntur,
retrahatur. Cantatur autem diebus domi-
nicis, & festiuis hora tertia, profestis hora
sexta, in quadragesima hora nona, de con-
secrat. distinct. 1. solent, & §. in ieiunijs. &
etiam ex institutione Pelagij Papæ & alio
rum, in diebus ieiuniorum, nõ tamen om-
niũ. In sabbatis verò ieiuniorum quatuor
temporum serò potest celebrari propter
ordines sacros, qui ad dominicam sequen
tem pertinere noscuntur. Sed quia missa
in ieiunio dici debet, ideò ne minus ieiu-
nent, post vesperas inchoatur, & sic vsque
ad noctem ieiunium protelatur. 75. distin.
quòd à partibus, 66. distin. dilectionis. De
quo in sexta parte sub sabbato Paschali di
cetur. Quòd verò Missa quandoque sum-
mo mane cantatur, ex consuetudine, non
ex ordine est. Leo tamen Papa de consecr.
distinctio. 1. necesse diluculo, siue prima
diei parte ad missam intrabat, nescio an ne
cessitate, an ratione, an sola vsus Apostoli-
ca potestate. Vel de peculiari missa intelli-
gendum est. Qui autem necessitate præue Mat. 12
niunt tertiam, aut offerunt post sextam, 1. Re. 21.
aut nonam, amore diuino, ne videlicet eis
dies absque sacrificio prætereat, excusari
possunt cum discipulis, qui euellebant spi
cas in Sabbato. de consecra. distinctio. 5. di
scipulos, & cum David, qui comedebat pa
nes propositionis, de consecra. distinct. 2.
tribus. Vel quia in missa fit memoria pas-
sionis, mortis, sepulturæ, resurrectionis, &
ascensionis, ideo cantatur tot varijs horis.
In tertia, in memoriam passionis & ascen
sionis, post sextam, in memoriam mortis:
post nonam, in memoriã sepulturæ, in ma
ne, in memoriam fortè resurrectionis. As-
serunt etiam quidam, Dominum in medi-
tulio horarum crucifixum, & ideo nunc
hanc, nunc illam horam positam. Vnde Ec
clesia inter vnam horã & alteram celebrat
missam. In † dię autem Natalis domini pri 25
ma missa de nocte cantatur. prout sub ipso
festo dicetur. Cæterum, si Quadragesima
occurrunt duo officia, quos dies duplices
vocamus, missa de festo dicitur in tertia, &
absque genuflexione. officium verò de ie-
iunio dicitur in nona, & cum genuflexio-
ne. Tempore etiam aduentus debet missa
in sanctorum festiuitatibus hora tertia, ce
lebrari. Verùm, nullus debet eadẽ die plu-
res missas regulariter celebrare. de consec.
dist. 1. sufficit, extra celebr. missa. te reuer-
tente, quia Christus solus passus fuit, &
valde felix est, qui etiam unam dignè po-

test

22 test celebrare. † Nec potest quis duas mis-
sas cum vno, vel vnam cum duobus sacrifi-
cijs celebrare, ea. dist. tribus. sub vno tamē
canone possunt plures hostiæ confici. Nā
& presbyter debet semper hostiam pro in-
firmis habere paratam. ea. dist. presbyter.
23 † Potest quoque sacerdos vnam missam cū
sacrificio, & aliam siccam celebrare, missa
sicca dicitur, quando si sacerdos nō potest
conficere; quia fortè iam celebrauit, vel ob
aliam causam, potest accepta stola Episto-
lam & Euangelium legere, & dicere oratio
nem dominicam, & dare benedictionem,
quinimo si ex deuotione, non ex supersti-
tione velit totum officium missæ sine sacri
ficio dicere, accipiat omnes vestes sacerdo
tales, & missam suo ordine celebret, vsque
ad finem offerendæ; dimittens secreta,
quæ ad sacrificium pertinent. Præfatio-
nem verò dicere potest, licet in eadem vi-
deantur Angeli inuocari ad consecratio-
nem corporis & sanguinis Christi. De ca-
none verò, nihil dicat, sed orationem do-
minicam non prætermittat, & quæ ibi se-
quuntur sub silentio dicenda non dicat, ca-
licem vel hostiam non habeat, nec de his,
quæ super calicem seu eucharistiam dicun
tur, vel fiunt, aliquid dicat, vel faciat. Po-
test etiā dicere, pax domini sit semper &c.
& exinde missæ officium suo ordine per-
agat. Melius est tamen alia omittere. Ve-
24 rùm † quidam incipiunt missam de die ce-
lebrantes illam suo ordine vsque ad offe-
rendam, postea incipiunt aliam missam,
& eam cantant vsque ad eundem locum,
& idem faciunt pluries, si volunt, & ince
pta missa viuorum, incipiunt quandoque
missam mortuorum, eam prosequentes
vsque ad eundem locum, & exinde proce-
dentes, dicunt tot secretelas, quot mis-
sas inceperunt, semel tantum canonem
dicentes, & consecrantes, & in fine tot
orationes dicunt, quot officia missæ ince-
perunt. Sed hoc tanquam detestabile re-
25 probamus. Potest tamen † sacerdos quan-
doque plures missas vna die celebrare, ex-
tra de celebr. miss. cap. 3. ¶ Primò, in festo
Natalis Domini, sicut in septima parte sub
illo festo dicetur. ¶ Secundò, vbi necessi-
tas exigit, puta si quis moriatur, vt ibi, & de
consec. dist. 1. sufficit. Concilium tamen
Carthagin. ea. dist. sacramenta. dicit quòd
si episcopus, vel alius post tertiam obierit,
commemoratio solis orationibus facien-
da est sine missa. ¶ Tertiò, causa honesta-
tis, vt si aliqua magna persona superueniēs
velit missam audire, extra eod. cap. 1. & 2.
¶ Quartò, secundum quosdam causa vti-
litatis, puta propter peregrinos, propter
hospites, propter commeantes propter in-
firmos, propter sponsos, & propter rarita-
tem clericorum, & propter paupertatem
ecclesiarum sacerdotes proprios non ha-
bentium. ¶ Quintò, vt dixit Richar-
dus episcopus Crem. in mitrali, cum duæ
festiuitates occurrunt, possunt etiam tres
celebrari, tum quia hoc fit licitè in natali,
tum quia Christi passio tripartita est. Pas-
sus enim est linguis insultantium, mani-
bus verberantium, & clauis crucifigen-
tium. Ipse etiam est à patriarchis gesti-
bus immolatus, à prophetis verbis sacrifi-
catus, à patre, & à seipso realiter oblatus.
¶ Sextò pari ratione si in die ieiunij occur-
rit aliquod solenne festum, potest vnam
de festo, & aliam de ieiunio celebrare, si
alius presbyter non adsit. † Legitur etiam, 26
quòd Leo Papa sæpe septies, & aliquando
nonies in eadem die missam celebrauit.
¶ Sacerdos tamen aliam missam in eadem
die celebraturus, in vltima tantum perfu-
sionem sumat, quoniam si in prima sume-
retur, ieiunus non esset, & sic alia missa im-
pediretur, eo. tit. ex parte, aliàs autem quo-
ties celebrat, toties corpus Christi, & etiā
perfusionem sumat, de consecr. distinct. 2.
cōperimus, &c. tribus. Sed † nunquid pran- 27
sus conficit? Respondeo sic, licet hoc face
re non debeat: Non enim ieiunium est de
substantia, prout in canone innuit Aug. in
d. cap. liquido, aliàs Dominus non confe-
cisset, magister tamen Hug. dicit contra.
Sanè priscis temporibus † hæresibus pul- 28
lulantibus, & Trinitatem impugnantibus,
ex institutione Alcuini magistri Caroli,
rogatu Bonifacij archiepiscopi Maguntini
statuentis, Prima feria missa de Trinitate
dicebatur. Secunda feria de Sapientia. Ter
tia feria de Spirituſancto. Quarta de cha-
ritate. Quinta feria de Angelis. Sexta de
Cruce. Septima de Beata Virgine. Cau-
sa verò illa cessante, illud cessauit, & domi
nicali officio ordinato statutū fuit quòd
prima feria suum haberet officium, s. de

Trinitate, secunda de Angelis, quia tunc primo creati sunt in bonis gratuitis: tunc enim lux diuisa fuit à tenebris, idest, boni Angeli, à malis; quia tunc ceciderunt ma-
29 li, boni verò confirmati sunt. ¶ † In prima verò feria creati fuerunt Angeli in bonis naturalibus. Cantatur etiam in secunda feria pro defunctis, vt illis adhibeantur suffragia Angelorum. Et quia, vt dicunt quidam, in prima feria refrigerium habent illi, qui sunt in purgatorio, & statim in secunda feria redeunt ad pœnas & labo-
30 rem. Ideo, vt eorum subueniatur † laboribus, missa pro illis in secunda feria celebratur. ¶ In tertia feria pro peccatis. ¶ In quarta pro pace. ¶ In quinta pro tribulatione, vel in tertia feria debet repeti introitus missæ de dominica. ¶ Institutum etiam fuit, vt in quarta feria ieiunaretur, & illa similiter die debet missa de dominica dici, nisi festiuitas impediat. In quinta feria debet similiter repeti officium dominicæ, Introitus, Epistola, & Euangeliũ, quia dies Iouis dicitur cognata Dominicæ diei, prout dicetur sub titu. de accessu Pontificis ad altare. ¶ In sexta feria de cruce: illa enim dies appropriatur Christo, & cruci, quia ipse in ea mori & crucifigi voluit pro salute generis humani.
31 ¶ † In septima feria de beata Virgine, qđ initium habuit, quoniam olim in quadam Ecclesia ciuitatis Cõstãtinopolis erat imago beatæ Virginis, coram qua dependebat velum, quod totam velabat imaginem, sed hoc velum in sexta feria post vesperas recedebat ab imagine nullo mouente, solo Dei miraculo, quasi deferretur in cœlum, vt ad plenum posset imago à populo prospici. Celebratis verò vesperis in sabbato descendebat ipsum velum ante eandem iconem, siue imaginem, & ibi manebat vsque ad sextam feriam. Hoc viso miraculo, sancitum est, vt semper illa feria de beata Virgine cantaretur. ¶ Alia
32 † etiam ratio est, quia Domino crucifixo & mortuo, & discipulis fugientibus, & de resurrectione desperantibus in ea sola tota fides in sabbato illo remansit. de consecr. dist. 3. sabbato. Sciebat enim quomodo portauerat eum sine labore, & pepererat sine dolore, & ideo certa erat, quòd filius Dei esset, & à mortuis tertia die resurgere debebat. Et hæc est ratio, quare dies sabbati magis, quàm alia dies beatæ Mariæ appropriatur. ¶ Tertia † ratio est, 33
quia dies sabbati est ianua, & introitus ad Dominicam diem. Vnde cum sumus in sabbato, sumus iuxta Dominicam. Dies autem dominica est dies requiei, & significat vitam æternam. Vnde cum sumus in gratia Domini nostri, sumus quasi in ianua paradisi. Quia igitur ipsa est nobis porta ad regnum cœlorum, quod per diem Dominicam figuratur, ideo de illa solennizamus in septima feria, quæ diem Dominicam præcedit. ¶ † Quartò, ut 34
solennitas matris solennitati filij continuetur. ¶ † Quintò, vt festiuitatis agatur 35
in die, in qua Deus ab omni opere requieuit. ¶ Notandum est etiam quòd in Missæ officio, vbi Christi passio † repræsenta- 36
tur, tribus linguarum generibus vtimur, scilicet, Græca, Hebræa, Latina, ad significandum, quòd his tribus linguis scriptus est titulus crucis Christi. Io. 19. & ad designandum, quòd omnis lingua, quę per hanc triplicem intelligitur, Deum laudare & confiteri debet, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei patris. Licet enim multa sint genera linguarum, istæ tamen principales sunt, Hebræa, propter legem, & quia est aliarum mater. Græca, propter sapientiam. Latina, propter nobilitatem, & Dominium Romani Imperij. Verba latina sunt Epistolę, Euangelia, orationes, & cãtus. Græca sunt Κύριε ἐλέησον, χριστὲ ἐλέησον & ἀμήν. Hebraica sunt alleluia, amen, sabaoth, & osanna. Vnde & in missa Romani Põtificis in pręcipuis solennitatibus legitur Euangelium, & Epistola, non solum in Latino, uerum etiam in Græco, ad designandum coniunctionem vtriusque populi sub vna fide: siue quod Ecclesia constat nõ solum ex Latinis, verumetiam ex Grecis, & vide in 6. parte sub tit. de Parasceue. ¶ † Sed quæri- 37
tur, vtrum sacerdos minus, quàm duobus præsentibus debet celebrare missam? Et videtur ꝙ nõ. Statuit nanq; Sother Papa de conse. dist. 1. quoque: vt nullus missarũ solẽnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus sibiq; respondentibus ipse tertius habeatur. Cùm enim ipse presbyter dicat, Dominus vobiscum, & in secreta dicit.

orate

orate pro me, conuenit vt ipsius salutationi à pluribus respondeatur. Verùm aliud est necessitatis articul°, in quo potest vno solo præsente celebrare, & aliud religio-
38 nis contemptus.† Piè quoque credendum est,& sacris authoritatibus comprobatur, quòd Angeli Dei comites assistunt orantibus iuxta illud propheticum: In conspe-
ctu Angelorum psallam tibi. Et Angelus
Psal.137. ad Tobiam. Quando orabas cum lachry-
Tob.12. mis, ego obtuli orationem tuam domino. Sed in canone missæ continetur: Supplices te rogamus, omnipotens Deus, iube hæc præferri per manus sancti Angeli tui, in sublime altare tuum. Præterea quilibet homo habet suum proprium Angelum ad custodiam. Vnde Dominus in Euangelio lo-
Mat.18. quens de paruulis ait: Angeli eorum semper vident faciem patris. Illos igitur habemus in oratione participes; quos habebimus in glorificatione cōsortes. Solus tamē presbyter non potest diuinū officium absque ministri suffragio celebrare, prout in constitutione Alexandri cauetur, extra de filijs presbyter. proposuit. Canon quoque Tholetan. concilij 12. quæstio.1. illud. statuit, vt ibi temporis, vel loci sine clerici copia suffragatur; habebat quisque Deo sacrificans post se vicini solaminis adiutorem, vt si aliquo casu ille, qui ad officia impleturus accedit, turbatus, vel ad terram illius fuerit, à tergo semper habeat, qui eius lucem intrepidè assequatur. Si quidē cōpia temporis suffragatur si non sit guerra loci, si ecclesia sit diues cleri: si sit sibi
39 cōpia clericorum. † Generaliter autem dicendum est, quòd illa est legitima Missa, in qua sunt, sacerdos respondens, offerens, atque communicans, sicut ipsa precum compositio euidenti ratione demon-
40 strat. ¶ † Introitur ad chorum prophetarum respicit, quoniam secundùm August. Moses minister fuit vete. testam. prophetę ministri noui, Κυριε ελεησον ad eos respicit Prophetas, qui circa dominiaduentum erant, de quibus fuerūt Zacharias & Ioannes Baptista filius eius. Gloria in excelsis, ad cœlum respicit, angelorum gaudium natiuitatis domini pastoribus annuntiandum. Prima collecta respicit ad hoc, quod dominus circa annum 12. agebat, scilicet quando ascendens Hierosolymam sedebat inter doctores audiens, & interrogans. Epistola ad Ioannis prædicationem pertinet. Responsorium ad beneuolentiam apostolorum respicit, scilicet quomodo à domino vocati, secuti sunt eum. Alleluia, ad lætitiam mentis eorum pertinet, quam habebant de promissionibus eius, vel de miraculis, quæ per eum vel per nomen eius fiebant. Euangelium respicit tēpus à sua prædicatione vsque ad prædictum tempus. Quod verò deinceps in missæ officio agitur, ad illud respicit tempus, quod est à dominica, quādo pueri Hebreorum obuiauerunt ei, vsque ad diem Ascensionis eius, siue Pentecosten. Oratio verò secretæ vsque. Nobis quoq; peccatoribus, designas illam orationem quam Iesus in monte Oliueti exercebat. Quod autem postea agitur, significat tempus illud, quo dominus in sepulchro tacuit. Quando verò panis in vinum mittitur animam Dei ad corpus redire demonstratur. Salutatio sequens, significat salutationes postea discipulis à Christo factas. Fractio oblatæ, significet fractionem panis factam à domino discipulis in Emau. Hæc plenius in suis locis dicentur. De missa pro mortuis, & ipsorum officio in 7. par. dicetur. ¶ Adhuc † missa non nisi in sacratis Deo locis, 41
id est in tabernaculis diuinis, precibus à pōtificibus delibutis, absque magna necessitate dici debet. Nō ergo in prophanis domibus absque episcopi licentia, quia sanctius est missam non cantare, vel non audire, quàm in locis, in quibus hoc fieri non oportet. de consec. dist. 1. clericos, & c. seq. Vnde scriptum est, de consec. dist. 1. sic. & cap. 3. seq. & cap. concedimus. &c. vnicuique. Vide, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed omni loco, quē elegerit Dominus Deus tuus De hoc dicetur in proœm 5. partis. Potest autem esse necessitas, vt dicatur in naui, vel in exercitu sub papillione, siue sub Dio, si illud haberi non possit, sed tunc cum tabula, seu altari viatico, eadem d. cap. si. Presbyter autem non debet missam celebrare sine licentia Episcopi in altari, in quo Episcopus ea die celebrauit, eadem dist. concedimus, extra de priuil. in his. Sixtus † tamē 42
Papa statuit missam non nisi super altari celebrari. Felix Papa Primus statuit supra

memo-

memorias martyrũ missas celebrari. Bonifacius Papa Secundus statuit, vt in missæ celebratione clericis a laicis sint diuisi. Martinus Papa statuit missam alta voce cã tare. Vigilius Papa statuit eam in ecclesiæ
43 orientali parte dici. ¶ Illud † quoque notandum est, quòd in missa repræsentatur pugna, victoria sacerdotis contra hostem antiquum, processus ad hanc pugnam ponetur sub titu. de accessi. pontific. ad alta. in fine. Arma verò & pugna sacerdotis posita
44 sunt in proœmio tertiæ partis. † Rursus missa quasi quoddam iudicium imitatur. Vnde & canon actio vocatur. de conse. dist. 1. necesse. Est enim actio causa in iudicium deducta, de verbo. significa. forus. In missa quidem causa nostra agitur, oratorium est prætorium, Deus iudex, diabolus accusator, ministri testes, sacerdos aduocatus, & defensor. Hic est Moses, qui causam populi ad Dominũ allegabat, cuius patrocinio delatoris fallacia confutatur, & nostra innocentia comprobatur, & absoluitur, & iudicis ira placatur, & per misericordiã culpa remittitur. 45. distin. disciplina extra de re iudi. cum vterini. Cæterum missa dicitur mysterium, quod profertur, & sacrificium, quod offertur. ¶ Missæ autem † offi-
45 cium in duas principaliter diuiditur partes, videlicet in missam catechuminorum, & missam fidelium. ¶ Missa catechuminorum est ab introitu vsq; post offertorium.
46 † quæ missa ab emittendo dicitur, qñ qñ sacerdos incipit consecrare eucharistiam, catechumini foris de Ecclesia mittuntur. Vnde antiquitus perlecto Euangelio diaconus supra pulpitum acclamare solebat. Si quis catechuminus adest, exeat foras, ꝑ ut dicetur in sexta parte sub quarta feria
a quartæ dñicæ quadragesimæ. Quod ideo fiebat. quoniam catechumini licet sint in fide instructi, nondum tamen sunt renati, siue baptizati & ideo nondum sunt de corpore ecclesiæ. sicut nec Iudei, nec Gẽtiles, quare sacris altari mysterijs interesse non debent, quæ non nisi baptizatis fidelibus concommittuntur, nec thesauri. ecclesiæ sunt inimicis ostendendi. Vnde de quibusdam, qui catechuminorum, & nondum re
Ioan. 2. natorum typum seu figuram gerebãt, scriptum est, Iesus autem non credebat se illis, sciẽs quid in homine esset. Hinc etiam in canone Carthaginem concilij. de consecratione distinctione prima, episcopus. dicitur, quod nec Gẽtilis nec hæreticus, nec Iudæus prohibeatur Ecclesiam ingredi, & audire verbum Dei, vsque in finem missæ catechuminorum, nec etiam incestuosi, trigesimaquinta dist. 3. de incest. & cap. seq.
¶ † Missa verò fideliũ est ab offertorio vsque ad post communionem, & dicitur missa illa à dimittendo, quia ea expleta ad ꝓpria quisque fidelis dimittitur. Missa ergo 47
aliquando † est nomen collectiuum, quia quandoque missa vocatur, quod est ab introitu vsque ad offertorium, quandoque, quod est ab introitu, vsq; ad ite, missa est, & hóc verius, quia tunc hostia mittitur. Quandoq; quod vsitarius est, dicitur missa totum officium ab introitu vsque ad ite missa est, siue inuocatio nominis Dei, quę fit à sacerdote super altari, quasi transmissa, eo quòd populus fidelis per mysterium sacerdotis, qui vice mediatoris inter Deũ & homines, idest Christi, fungitur, ꝓces, supplicationes, ac vota altissimo transmittit, quandoque tamen officium, quod sub silentio dicitur, quandoque solùm verba illa, quibus dominicum conficitur corpus. 48
¶ Aliquando † missa est nomen proprium, quia significat Christum, qui missus est à patre in hunc mundum, significat etiã Angelum qui mittitur, vt per eius manus hostia offeratur in sublime altare domini. Ipsum ergo sacrificium, id est hostia, vocatur missa, quasi transmissa prius siquidem à patre nobis, vt esset nobiscum, postea à nobis patri, vt intercedat, & sit ꝓ nobis apud ipsum. ¶ Item transmissa primo nobis à patre diuino, qui per incarnationem Christi filij sui, qui fuit missus cœlestis, & postea patri à nobis per passionem eius, similiter in sacramento transmissa nobis primo à patre, per sanctificationem, qua nobiscum esse incipit, postea patri à nobis per oblationem qua pro nobis apud patrem intercedit, hæc enim missio, seu legatio sola sufficiens, & idonea est ad soluendas inter Deum & homines inimicitias, & offensas. Cùm ergo diaconus in fine missæ dicit, Ite missa est, idem est, ac si dicat, redite ad propria, vel sequimini Christum quia missa, siue oblata est hostia salutaris pro nobis ad Deum patrem placandum 49

90 tandum. ¶ Potest † etiam & aliter missa diuidi in quatuor partes, secundùm Apostolum, 1. ad Timothæum secundo, & habetur etiam in canone concil. Tolet. scilicet in obsecrationes, orationes, postulationes, & laudes, siue gratiarum actiones, quorum verborum expositio in quinta parte sub tertia ponetur. ¶ Pars prima protenditur ab introitu vsque ad offertorium, & dicitur obsecratióes, idest, prædicationes, quæ scilicet fiunt prius, quàm species incipiant benedici. ¶ Secunda vsque ad finem dominicæ orationis ibi, videlicet libera nos quæsumus Domine &c. ¶ Tertia vsque ad communionem, videlicet secundũ Augustinum orationes, quas episcopus dicit post communionem. ¶ Quarta vsque in finem, scilicet secundum Augustinum, quando post ite, missa est, vel benedicamus Domino, populus respondet, Deo gratias, secundum alios verò prima pars protenditur ab introitu vsque ad, Te igitur, secunda usque ad, Oremus præceptis salutari. &c. tertia vsque ad collectas, quarta usque ad, Ite, missa est. ¶ Rursus: quia quinque fuerunt sanguinis Christi effusiones, ideo missę officium ab offertorio antea in quinque subdiuiditur partes, vt ibi dicetur &c. Sed & quia in sola Cruce etiam quinaria fuit sanguinis effusio, ideo & solus canon subdiuiditur in quinque partes. Prima vsque. Qui pridie, Secunda vsque ad Memẽto, Tertia vsque ad Præceptis, Quarta vsque ad embolismum, Quinta ad Collectas, &c.

ADNOTATIO.

Mensam.] Sacrificium vnum est in nouo testamento. quòd Hebraicè Missa appellatur, Græci Λειτουργίαν, Latini sacram Oblationem appellãt. Est autem Missa (vt Iodocus Clichtoueus diffinit) diuinum officium, ab ecclesia & primorum Patrum institutione in sacro altari fieri solitum, in quo sanctæ Eucharistiæ secundum ritum legitimum consensio fit & oblatio. Huius partes essentiales sunt, consecratio corporis, & sanguinis Christi (veteres benedictionem mysticam appellarunt) oblatio, hæ à Christo ipso sunt institutæ. Accidentales ceremoniæ sunt, quibus consecratio ipsa & oblatio ritè perficiuntur, vt orationes, benedictiones, gratiarũ actiones, osculla manuũ, expositiones, eleuationes, cõplicationes, genuflexiones, signacula Crucis, cõmunio, memoriæ sanctorum, salutationes, responsiones, oblationes, & si quę sunt similes. Harum quædam à concilijs ecclesiæ sunt traditę. Isidorus ordinem Missę & Orationum, quibus Deo oblata sacrificia consecrantur, primo à beato Petro constitutum esse, eiusdemq; celebrationem uno eodemq; modo, vniuersum orbem perageré adfirmat, quippe qui primam Missam Antiochiæ celebrauerit. N. Doard.

SVMMA.

1 *Episcopus celebraturus quare præmittat psalmos. Et qui sint illi.*

2 *Religiosi celebraturi se calciare debent, etiã si discalciati soleant ambulari.*

De quinque Psalmis, quos Pontifex celebraturus dicit. Cap. 2.

Celebraturus † Pontifex missarum solénia quosdam psalmos & orationes ex institutione Cęlestini Primi præmittit, quos interim dũ caligis & sandalijs ornatur, dicit sm exhortationem psalmistæ dicẽtis, Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus. Hi psalmi sunt quinque, videlicet, Quam dilecta tabernaculã tua, Benedixisti, Inclina, Credidi, & De profundis, vt quicquid immundum quinq; sensuum transgressione commisit, quinq; psalmorum oratione detergat. Quædam.n. cõtinentur in quolibet ipsorum, q̃ rectè conueniunt celebraturis altaris mysterium & eucharistiæ sacramentũ. Orationes uerò, quas dicit, manifestè pertinent ad impetrandum cordis & corporis munditiã, & munimen. ¶ Rursus ideo dicit, Quam dilecta taber. & alios psalmos, vt i Christo, cuius typum gerit, virtutum plenitudo noteur. ¶ Et nota, † quòd religiosus secundum ordines suæ professionis discalciatus incidẽs missam celebraturus se calciat ex pcepto

Psal. 94

1

2

pro Aposto. dicentis ad Eph. 6. State calciati pedes in præparatione euangelij pacis. Nempe per calciamenta, quæ fiunt de pellibus animaliũ mortuorum, & calcant terram, & sunt clausa desubter, & aperta desuper, significatur, quòd sacerdos debet esse mortuus mundo, & debet cor habere clausum ad terrena, & ipsa tanquam lubrica calcare, & vilipendere, & apertum ad respiciendum, & desiderandum cœlestia.

S V M M A.

1 *Episcopus celebraturus caput pectit. Et quo id consilio, aut exemplo, nu. 2.*
3 *Pecten discretionem significat.*
4 *Lotio manuum quid noceat. Et vnde cœperit num. 5.*
6 *Sacerdos ante, quàm ad altare accedat, quid agere debeat.*

De capitis compositione, & manuum lotione. Cap. 3.

1 ALIGIS † & sandaliis impositis Pontifex, & sacerdos caput pectinat, manus & faciem lauat. Nam & legalis sacerdos sacrificaturus, lotis prius manibus, & pedibus induebat manastasiam, cuius loco hodie sandalia habentur, prout dictum est in tertia parte sub tit de legalibus indumentis. ¶ Pe-
2 ctinat † igitur caput, & faciem lauat, primo exemplo Mariæ, que futuram Christi passionem figurans vnxit oleo caput eius, etenim in missæ officio Christi passio repræsentatur. ¶ Secundò ex mãdato Christi di-
Matt. 5. centis Luc. 3. Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, ac faciem tuam laua, per hoc significãs, quòd in sanctis operibus nostris omnem fictionem simulationem à nobis amouere debemus. ¶ Tertio pectinatur caput, nam per capillos, superfluæ cogitationes, & cura terrenę solicitudinis per caput mens & intentio, quæ cunctis animæ actibus, sicut caput cęteris membris superemi net, significantur. Congruè igitur pectine capilli complanantur & ordinãtur, & euulsi separantur, ad notandum, quòd tunc specialiter mores componere & superfluas cõgitationes à se repellere debet, iuxta illud propheticum, Auferte malum cogitationũ vestrarum, atque mens ipsius preuia discretione separari, quietari, & purgari à terrenis solicitudinibus, & virtutibus ornari debet. Pectem enim propter † ordinatam in 3
incisionibus diuisionem, discretionem significat, qua intentio animæ adornatur, sicut capilli capitis pectine adornantur. † Ma 4
nus quoque, lauat propter reuerentiã tanti sacramenti, quatenus ad illud pertractãdum mundissimus accedat, vnde Greg. in pastor. lib. 1. c. 12. Necesse est, vt munda studeat esse manus, qui diluere sordes curat. Corporales igitur lauat manus, vt spiritualiter mundet actus, iuxta illud psal. Lauabo inter innocẽtes manus meas &c. ne quasi illotis manibus ad mensam peruenire videantur, non quòd lutum manuum diuina sacramenta cõtaminet, sed si quis indignè manducat, & bibit, iudicium sibi mãducat & bibit. Vnde in euangelio Matthæi, non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem, quæ verò de ore procedunt, & de corde exeũt, videlicet cogitationes malæ, homicidia, & adulteria, & huiusmodi, hæc sunt, quæ inquinant hominem. Solicitè ergo satagendum est, vt non tam exteriora manuum, quàm interiora mentium inquinamenta purgentur. † Manuum autẽ 5
lotio à lege sumpsit exordium, vt præmissum est. Legitur enim. Exod. 30. 38. & 40. c. quòd Moses fecit labium ęneum de speculis mulierum, in quo lauabãt se sacerdotes in ingressu tabernaculi testimonij, quãdo accessuri erãt ad altare. Siquidem in labio æneo sonoro significatur confessio in altari aureo mentis amaritudo, in speculis mulierum vitæ sanctorum consideratio.
¶ † Sacerdos ergo prius, quàm ad altare ve 6
niat, per confessionem, siue lachrymis pœnitentiæ se abluat, per mentis amaritudinem se purget, per considerationem vitæ sanctorum se informet. De primo dicitur, Mundamini, qui fortis vasa Domini. De secundo, Expurgate vetus ferm. &c. De tertio, Habentes impositam nubem deponamus omne pondus, & circunstans nos peccatum, vt sit in numero innocentium audacter dicẽtium. Iudica me Dñe, quoniã ego innoc. &c. & infra. Lauabo inter innocen-

Psal. 25. 1. Cor. 2 Mat. 15 Esa. 4. 1. Cor. 6 Heb 13. Psal. 25

tes manus meas & cir. alt. tuũ. Deinde manus lotas manutergio tergit, quia post lacrymas contritionis peccata abhorrere, & abolere per opera satisfactionis debet. Linum quidem per laborem ad candorem perducitur, & pœnitentes per satisfactionem ad perpetuam glorificationem perducuntur. Crinium igitur, manuum, & faciei ornamenta non sunt voluptatis oblectamenta, sed in figuram à Domino sacerdotibus legis iniuncta.

S V M M A.

1 *Aspersio aqua benedicta quid significet. Et quis eam insti uerit, nu. 2.*
Et quo consilio nu. 3.
4 *Aqua cur benedicaẽ qualibet die dominica*
5 *Aqua aspersio varie fit.*
6 *Turificatio quid designet.*
7 *Christus fuit lanceatus in latere laeuo.*
8 *Aqua benedicenda cur sale conditur & forma benedictionis.*
9 *Sal cur prius benedicatur quàm aqua.*
10 *Aqua benedicta genera quatuor.*

De aquæ benedictæ consecratione & aspersione. Cap. 4.

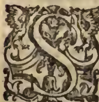

1 SACERDOS in dominicis diebus celebraturus, alba † & stola paratus prius, quàm planetam induat, vt liberius vacare possit, aquam ex institutione Alexandri Papæ Primi benedicit, altare, Ecclesiam, & populũ aqua benedicta conspergit, vt omnis spirituum immũdorum spurcitia tam de habitaculo, quàm de cordibus fidelium propellatur. Hęc enim virtus aquę exorcizatæ inest, & etiam, quià omnis Christianorũ populus baptismatis sacramento renatus; ita ministerio aquæ lota renatorum corpora diluit, sicut sanguis agni à prisco populo, ad repellendum percussorem, in postibus ponebatur, vnde in canone Alexandri ita
2 legitur, Aquam † sale aspersam populis be-
Hebr. 9. nedicimus, vt ea cuncti aspersi sanctificentur & purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus; nam si cinis vitulæ aspersus populum sanctificabat, atque mundabat, scilicet à venialibus, multo magis aqua sale aspersa, diuinisque precibus sacrata populum sanctificat atque mundat à venialibus, & si sale aspersa per Elisæum sterilitas aquæ sanata est, quanto magis diuinis precibus sacratus sal, sterilitatem rerum aufert humanarum, & coinquinatos sanctificat, & purgat, & cętera bona multiplicat, & insidias diaboli auertit; & à phantasmatis versutiis homines defendit. ¶ Rursus tunc sacerdos iustus tabernaculum aspergit dum Dei misericordiam petit. Cyprianus † quoque Papa ait, quòd
ideo homines aqua benedicta asperguntur; quia valet ad sanctificationem; vnde 3
scriptura per Ezechielem dicit: Aspergam
super vos aquam mundam & mundabimini ab omnibus immunditiis vestris: & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum *Eze. 36.*
in vobis. Item Num. Qui tetigerit cadauer hominis siue humanæ animæ, morticinium, idest à morte cadens, & propter *Nu. 19.*
hoc octo diebus fuerit immundus, aspergatur ex hac aqua die tertia & septima, & sic mundabitur à peccato. Si enim aspersus die tertia non fuerit, septima non poterit emundari. Item, qui ex hac commistione aspersus non fuerit, polluet tabernaculum, idest, tanquam pollutus non intrabit cum aliis tabernaculum, idest, seipsum, qui est pars tabernaculi Domini, idest, Ecclesia; & peribit ex Israel. Item, qui aqua expiationis non est aspersus, immundus erit; & manebit spurcitia eius super eum. Et iterum; purificabis Læuitas circunspergens eos aqua purificationis. Et iterum; aqua aspersionis purificatio est; ex quibus apparet aspersionem aquæ instar salutaris lauacri obtinere. Quidam tamen præmissa referunt ad quam baptismi. Aqua igitur in † memoriam ba- 4
ptismi omni dominica benedicitur, vt dicetur in 6. parte sub ascensione, præterquam in pascha & pentec. quia in sabbatis dominicas illas præcedentibus benedictis fontib. ante chrismatis infusionẽ aquę recipit, & ad spargendum nos, & domos reseruatur, sicut in canone cautũ hẽtur, ex aqua ergo benedicta nos & loca in significationẽ baptismi aspergimus. Nec aspergimur, vt rebaptizemur, sed vt gratiam diuini nominis

minis cum memoria baptismatis innocemus, & licet in dictis duabus dominicis aspergatur altare non tamen tunc cantatur antiphona: Asperges me domine &c. quia tunc potius lugendum nobis est, cum
Tre. 3. recolimus nos esse à Christo mundatos, per suæ supplicium passionis, iuxta illud. Memoria memor ero. & taber. in me anima mea. In dominicis ergo diebus ante missam, & maius altare tantum, & totus populus asperguntur, quãuis in nocturnis & vesperis omnia altaria, vel saltē pcipua
5 turificentur. ¶ † Circa quod considerandum, quòd huiusmodi aspersio alia ratione fit super populum & super altaria: quia
Gal. 3. enim conclusit Deus omnes sub peccatò,
Prou. 24 saltem veniali, quia septies in die cadit iustus, idcirco ipse populus Ecclesiam ingrediēs, diuinis insistere intendens, ipsa aqua sanctificata aspergitur, quæ videlicet ad quotidiana delenda, sicut & cinis vitulæ in
Heb. 9. veteri testa. Secundum quod, qui immun-
1. Cor. 10 dus erat prohibebatur Ecclesiam ingredi, donec aqua lauaretur. Altare enim aspergitur propter reuerentiam sacramenti, qđ ibidem consecrandum est, vt inde omniū malignorum spiritum præsentia arceatur,
1. Cor. 10 quemadmodum Christus per altare, quod esse debet lapideum, significatur, secundū illud Apostoli: Petra autem erat Christus, & fides nostra de vno Christo & non de pluribus est, idcirco vt signum signato respondeat, unico altari asperso vniuersus aspergitur populus: quia ipse solus est, qui tollit peccata mundi. Turificatio verò quã
6 doque † repræsentat diffusionem diuersarum gratiarum spiritualium, & quoniam gratia non solum in capite, verum etiã in aliis subiectis capiti inuenitur, ideò conuenienter post primum, secundariò alia altaria, quæ per diuersi gradus sanctorum intelliguntur, turificari solet. Rursus thus in turibullo cor igne orationis accensum significat, quia verò solum oratio nostra ad Deum & Christum mediatorem nostrum debet principaliter applicari, ideò & altare, & crucifixus turificari solent. In paschali aūt tempore ad aspergendum cātamus, Vidi aquam, quod sumitur de Ezechiele.
Eze. 47 c. 47. Cur Dominus ciuitatem ostēdit ædificatam super montē vergentē ad austrū, in qua erat mirabile templum, ciuitas Ecclesia est, de qua dicitur. Non pôt abscōdi ciuitas supra montem posita, templum est corpus Christi, de quo dicitur. Solui te tēplum hoc, & post triduū reæd. illud Aqua Matt. 5.
de templo egrediens, fons est baptismi de Ioan. 2.
latere Christi procedens. Sed † cum fuerit 7
in læuo lanceatus, cur hic dicitur à latere dextro? Respondeo, duo sunt latera Christi scilicet dextrum, & læuum. Dextrū est diuinitas, & læuum humanitas, A latere igitur dextro exiuit aqua quia de diuina Christi natura Spiritussancti aqua inuisibilis procedit, de aqua inuisibili, quæ à latere læuo, idest, humanitate lanceata perfluxit saluandi virtutem tribuit. Rectè igitur hæc in processione paschali cantamus in laudem fluminis huius, inūdatione per mortem Christi reuiximus. Verùm post octauam pentec. cantatur in dominicis ad aspergendū antiphona, Asperges me Domine &c. quæ à pascha vsque tunc intermittitur, quia de fide passionis, & humili- Ps. 508.
tate baptismi propheta prædixi. ¶ Porrò 4. Re. 2.
aqua † cum benedicitur, sal admiscetur, qđ 8
ab Eliseo sumpsit exordium. & fit hoc ad notādum, quòd populus per aquam, intellectus, ut sanctificari possit per sacerdotis officium verbo Dei imbuitur, quod per salem significatur. ¶ Fit ter crux super aquã, & salem, quia docetur populus sanctæ Trinitati gratias pro sua eruditione atque redemptione referre. ¶ Per aquam quoque confessio, per salem amaritudo significatur. ¶ Ex aqua mista geminus partus procedit, scilicet diuisio seu separatio delictorum, & ortus virtutum ac bonorum operum. ¶ Sed † quare prius benedicitur sal, 9
quàm aqua? Respondeo, per sal intelligitur amaritudo pœnitentiæ per aquam baptismus, quia ergo cordis contritio debet præcedere absolutionem, & pœnitentia baptismū, ideo prius benedicitur sal, quã aqua. ¶ Et nota quatuor esse genera aquæ benedictæ. ¶ † Prima, in qua fit iudicium 10
purgationis, quæ in vsu non est. ¶ Secunda aqua, quæ sanctificat in dedicatione Ecclesiæ & altaris, de quibus in prima parte dictum est, sub titu. de consecra. Eccles. & alta. ¶ Tertia est, in qua Ecclesia aspergimur, de qua hic agitur. ¶ Quarta aqua baptismi, de qua dicetur in sexta parte sub Sabbato sancto, & hac solebant homines

mines aspergi prius, quàm chrismaretur, & adhuc fit in quibusdam locis, sed hodie interdictum est. Putabāt enim se iterum à peccatis huius aquæ aspersione mundari: cū tamē constet nullū bis baptizari posse. Quia verò maius dignū trahit ad se minus dignum, ideo si aqua non benedicta admisceatur benedictæ, efficitur benedicta.

S V M M A.

1 *Introitus Missæ significatio. Et ortus.*
2 *Damasi Papæ institutio circa Missa introitum*
3 *Introitus Missæ forma vario.*
4 *Introitus vnde dicatur.*
5 *Introitus vnde debeat adsumi.*
6 *Tropus quid, & vnde dictus, nu 7.*

De officio seu Introitu Missę. Cap. V.

1 IN introitu prima pars missæ incipit. Sciendum † est aūt, quòd sancti patres & prophetæ ante Christi aduentum suspirantes & præconizantes præmiserunt desideria, opera, laudes, & preces, quæ singula figurantur in missa Introitus nanq; scilicet ipsa antiphona vaticinia prophetarum & sanctorum patrum desideriū cum præconis filij Dei aduentū. & incarnationē Dei expectantiū exprimit. In cuius rei signum in prima dominica Aduentus cātat Ecclesia introitū: Ad te leuaui. Chorus igitur psallētium clericorum, qui significat chorum prophetarum, & multitudinem sanctorum, Christi aduentum expectantium, animam suam dilatat, & introitum in iubilo cantat, quoniam prophetæ, patriarchæ, reges, & sacerdotes, omnesq; fideles aduentum Christi cum desiderio expectabant, clamantes & implorantes, Emitte agnum Domine, dominatorem terræ &c. Item, veni Domine, & noli tardare &c. Hinc etiam ille Simeon iustus & senex benedixit, dicens: Nunc dimittis seruum tuum Domine &c. Quia viderunt oculi mei. & Euangelista, Multi reges & prophetæ voluerūt videre, quæ vos videtis, & non viderunt &c. Ex eorum ergo persona cantatur introitus, per quos Christus introiuit in mūdum, iuxta illud: Et cum introduxit primogenitum in orbē terræ, & adorem eum omnes angeli Dei. Sequitur versiculus psalmisticus, siue Psal. qui versionem ad operationem notat. Dicitur etiam versus, quia per eum reuertimur ad introitum significans opera & vaticinia. Consequenter † ex institutione Damasi Papæ, dicitur gloria patri &c. quod significat laudem, quia post operationem dãda est gloria. Dicitur etiā, gloria vt ostēdatur Patrem & Filium, & Spiritumsanctum habere æqualem gloriam, & coæternam maiestatem in principio, & nunc, & semper, & in secula seculorū, idest, in præterito, ī præsenti, & futuro tempore. Interpositio autem gloriæ inter primam cantationem introitus, & ipsius repetitionē designat captationē beneuolentiæ. Vt enim quod expectabant facilius obtinerent, ad totam Trinitatem, cordis & vocis glorificationem clamabant, dicentes. Ostēde nobis Domine misericordiam tuam, & salut. tu. da no. qui sedes super cherubin, appare coram Effra. B. & Ma. quorum tandem clamorem Spiritussanctus exaudiens vnxit eum oleo lætitiæ præ consortibus suis, & ad euangelizandū pauperibus destinauit, sicut ipse Dei filius per prophetam testatur, dicens. Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me. Deinde antiphona ipsa, seu introitus repetitur, vt desiderium antiquorum patrum seu iteratio, & multiplicatio suspiriorum, & clamoris ipsorū euidētius exprimatur. Vnde propheta, Manda, remanda, expecta, re expecta, modicum ibi, & modicum ibi, si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Hoc autē desiderium antiquorū non semper representat introitus intellectu literę, sed iubilo cātilenæ. ¶ Verū in † diebus pro festis bis introitus cātatur in laudem diuinæ & humanæ naturæ, quæ in persona filij sunt vnitæ. In quibusdā verò Ecclesiis, & præcipuis festiuitatib. triplicatur in laudē & honorē Trinitatis, quasi ei tripudiemus, in cuius memoriā missam cātamus, & dicitur semel cum gloria patri, ad laudem incarnationis. Quandoq; autē inchoatur voce demissa, ad notandū humilitatē, subsequenter alta voce repetitur, quæ vocis exaltatio significat excitationem à somno peccati,

Marginalia: Psal. 24 | Esa. 16. | Luc. 2. | Hebr. 1. | Psal. 84. 69. & 44. | Esa. 61. | 2 | 3

peccati, quã vox suppressa demonstrat, iux
3 ta illud Apostoli. † Hora est iã nos de som no surgere. Potest etiam & aliter dici, ꝑut de inuitatorio in sexta parte sub ti. de nocturnis dicetur, semper tamen integrè repetitur, vt ꝑfectio lætitiæ denotetur. Quædam verò Ecclesiæ dicunt introitum primo perfectè, quia Ecclesia Deum laude ꝑfecta laudat, secundò imperfectè, quia imperfecta est omnis laus vitæ. Tertiò perfectè, quia perfecta est laus patriæ. ¶ Dicitur
4 autem introitus eo, quod dum ille † canit, sacerdos ministratur ad altare intrat, seu quia per illam antiphonam, ad officium intratur, qui etiam vocatur officium, quasi efficium, prout dicetur in proœmio. 5. partis. ¶ Cœlestinus Papa statuit, vt psalmi Dauid centum quinquaginta ad introitũ missæ ante sacrificium cum antiphona canerentur, quòd ante à non fiebat, sed Epistola Pauli tantum, & euangelium legebãtur,
5 & postea missa celebrabatur. ¶ De † illis ergo psalmis excepti sunt, omnes introitus regulares, gradualia, & offertoria, & communiones, quæ cum modulatione primò cœperunt ad missam in Ecclesia Rom. cantati. Grego. enim introitum missæ cũ cantu ordinauit, & vnum versum de illo psalmo, qui cantabatur retinuit. Irregulares verò introitus sunt, qui secundum varietatis solennitatum instituti sunt, vt, Puer natus est nobis &c. & Spiritus Domini repleuit &c. & ibi sunt versus præter, quàm illi Viri Galilæi, & Nũc scio verè, quia misit, &c. & alij quidã secundum aliquas Ecclesias. Et est notandum, ꝙ quando introitus de psalmo sumitur, si primus versus psalmi sit introitus, aliquis de sequentibus versibus eiusdem psalmi erit versus illius introitus, sicut patet in introitu tertiæ feriæ primæ hebdomadæ Quadragesimæ, quæ incipit. Domine refugium, versus est enim; Prius, quàm montes fierent. Si vero non primus versus psalmi, sed si aliqs alius de sequentib. sit introitus, tunc primus versus psalmi, erit versus ipsius introitus, ut ecce in natali est introitus. Dominus dixit ad me &c. versus verò est; Quare fremuerunt gentes, & in festo Innocẽtium introitus est; Ex ore infantium &c. versus est; Domine, Dominus noster &c. & sic de aliis, ꝙ sit, ad significandum vnionem, & conexitatem capitis & membrorum. ¶ Rursus versus quandoq; est duplex, quãdoq; est vnus quandoq; dimidius, de quo dicetur in sexta parte sub sabbato tertiæ hebdomadæ Quadragesimæ. Cum autem introitus cãtatur, non sedetur, quoniam ad opus & ꝑconium Christi introitus refertur, vt prædestinati ad verum cultum Dei vocentur. ¶ In quibusdam Ecclesijs tropi dicuntur, ꝑ psalmis ex institutione Greg. Papæ ad maius gaudium de Christi aduentu repræsentandum. ¶ Est autem † propriè tropus, qui- 6
dam versiculus, qui in præcipuis festiuitatibus cantatur immediatè ante introitum quasi quoddam præambulum, & continuatio ipsius introitus, vt verbi gratia. In festo natiuitatis ante introitum illum; Puer natus est, &c. præcedit tropus iste; Ecce adest; de quo prophetæ cecinerunt, dicẽtes, Puer natus est &c. Habuit autem tropus originẽ à lege. Legitur. n. Num. 10. ꝙ dum eleuaretur arca, cantabatur. Exurge Domine, cũ vero deportabatur, cantabatur, Reuertere Domine ad multitudinem exercitus, & dicitur † tropus, à τρόπος, quod est cõuersio, 7
quoniam quædam ibi solent fieri conuersiones ad introitum; vnde quandoq; prius dicitur versus, & post ἰλενσον. Et inde etiã tropus dicitur, zona, quæ conuertitur ab vmbilico ad vmbilicum eum circuneũdo. ¶ Potest † etiam aliter dici quoniam introitus est laus Ecclesiæ, de Iudæis conuersis. Vnde tria cõtinet, videlicet antiphonam, versum, & gloriam, & hæc propter tres ordines fidelium, qui fuerant hebraicæ linguæ, scilicet patriarchæ, prophetæ, & Apostoli. Introitus sine antiphona est patriarcharum, versus prophetarum; gloria vero Apostolorum, antiphonæ repetitio est prædicationis, identitas & confirmatio, quasi quod longè prius patriarcha gestibus figurauit, propheta prædixit, Apostolus euangelizauit. Ad quam etiam conuersionem notandum, quòd solennes tropi aliqui inferuntur, qui sunt laudes ad introitum cõuertibiles. Nam τρόπος Græcè, dicitur cõuersio Latinè, vt præmissum est.

SVMMA.

1 *Sacerdos accinctus ad altare accedens, quid notet. Et eius professionis ordo, & forma. nu. 2.*

nu.2.7.8.9. Et quorūlibet, significatio, fusissimè per discursum nu. 3.
4 *Altaris ministri quid significant.*
5 *Ignis necessarius ad omnia sacrificia.*
6 *Turiferarius cur ceroferarios & alios antecedat.*
10 *Diaconi duo Pontificem deducentes quid significent.*
11 *Mapula, quam quatuor ministri ferūt super episcopū, quid notet, & nu. 12.*
13 *Stupa, quæ comburitur in ecclesia, quid significet.*
14 *Processio, siue poti⁹ supplicatio ad īstar castrēsis aciei īstructa, qd notet. Atq; nostræ huius institutionis collatio cum ueteris testamenti ritu nu. 15.*
16 *Processiones unde ortum habuerint.*
17 *Processionis siue supplicationis ordo.*
18 *Crux est uexillum triumphi et gloriæ.*
19 *Campanę p ulsatie quid notet.*
20 *Processiones quatuor solennes.*
21 *Dominicæ diei obseruatio antiquitus nihilominus religiosa, quam hodie.*
22 *Processio quos cantus poscat.*
23 *Christus post resurrectionem suam matri primo apparuit, quod falso tamē Magdalenæ tribuitur.*

De accessu Sacerdotis ac Pontificis ad altare, & de processione.

Cap. 6.

1
VM introitus, canitur, Pontifex, seu sacerdos † paratus, & sacris indumentis ornatus, de sacræ æde egreditur, & ad altare accedit, significans, quod Christus expectatio gentium, carne sacro sancta assumpta, ex uirginis carne incorrupta, de secreto habitaculo cœlorum egressus est in mundum, vel de secreta æde, uide licet de uirginali utero egressus est, tanquam sponsus de talamo suo. Porro episcopus siue sacerdos egrediens procedit inter duos, uidelicet inter unum presbyterum, & diaconum, quem anteccedit subdiaconus Euāgelij codicē clausum gerens. Illum præcedunt duo ceroferarii, quos etiam præcedit ferens turibulum cum incenso. Demum episcopus uel sacerdos ad altare perueniens mitram *Psal. 18.* deponit, confessionem facit codicem aperit, & osculator apertum. Sacerdos itaq; seu episcopus illum magnum repręsentat sacerdotem, scilicet, Christum, de quo ait Apostolus, Christus assistens pontifex futurorum bonorū &c. Sacerdos & leuita illum deducentes legem & propheticam designāt secundum illud, quod ipse dominus proposuit in parabola sauciati; q a sacerdos quidam descendit eadem uia, & viso illo pręteri t, similiter & leuita, Moses quoq; & Helias in figura legis & prophetiæ apparuerunt in mōte cum Christo loquentes, Sacerdos ergo & leuita deducūt episcopū; quia lex & prophetia Christū annūciauerunt, & promiserūt. Vnde Moses inquit, ꝓphetā suscitabit uobis Deus de fratribus uestris, ipsum tāquam me audietis. Item Esaias, Ecce ueniet propheta magnus, & ipse renouabit Hierusalē. *Heb. 9. Lu. 1. Mat. 1. Deut.*
2 ¶ Vel episcopus † seu sacerdos īter duos existens significat Christum inter duo testamenta. Ipse enim à duobus testamentis mundo per prophetas & Apostolos prædicatur. Quia uero ille in mundū uenturus præmisit prophetas, sapientes, & scribas, in locū scribarum præmittit pōtifex seu sacerdos subdiaconum port tem scripturas, q sapiens sit domini ea disponere uasa. Quādoq; verò archidiaconus & sacerdos pōtificem deducunt, quem immediate diaconus & subdiaconus antecedūt, q significāt Apostolos, & discipulos, quos Christus misit ante faciem suā, & adhuc quotidie mittuntur prædicatores, & plati ecclesiæ præparare uiam Domino spiritualiter ante faciē suam. Adhuc subdiaconus antecedens significat Ioannem Baptistā, qui præcessit in spiritu & uirtute Heliæ pręparare Domino plebem perfectā, & fert ante pontificem codicem Euangelii, quia Io. ante Christum prędicationē euāgelicam inchoauit dicens, pœnitentiā agite, appropinquabit enim regnum cęlorū. Diaconus uero repræsentat prophetas, qui annunciauerunt futuram e x Euangelio uitam. Cæterum episcopus ideo sequitur Euangelium, ad notandum, ꝙ debet semper illud intueri, & ī mēte habere, & ante illum portatur, quia per doctrinam Euāgelii ad Christum uitam uia pręparatur. ¶ Potest etiā dici, quod per subdiaconum *Luc. 1. Mat. 3.*

4 num librum † ferentē. & per diaconum
Euangelii præconem sanctos noui testa-
menti. per librum uero Euāgelii nouum
intelligimus testamē. p ceroferarios uero
& turiferarium sanctos, qui præcesserunt
nouum testamentum, & per duo cande-
labra cum cereis ardentibus legem & ꝓ
pheticam, quæ Christum mundi lucem
5 nunciabant, cōmemoramus. Sine † igne
enim nō debet sacrificari. extra de celeb.
miss. c. fi. iuxta illud Leui. 6. c. Ignis in alta
ri meo semper ardebit. Quid lumē huius
modi significet, et de candelabris, dictum
est in 1. par. sub ti. de picturis. Cerei ferun
tur super candelabra, quę fundamentum
designant, ut super fundamentum luceat
coram hominibus lux prędicatorum. Pul
chrè ergo cādelabra diacon⁹ & subdiaco
nus ante Euāgelium præcedunt; quia lex
& prophetæ legem gratiæ præcesserunt.
In quibusdā ecclesijs sunt tres cerei, quo-
rum medius significat illum, q ait, vbicū
Matth. 18. que fuerint duo uel tres &c. In aliis septē
quia gratia septiformis tota Ecclesia illu
minatur. De hoc aliàs sub Euangelio di-
6 cetur. † Turiferari⁹ uerò ceroferarios &
alios antecedit ad notandum, quod turis
significatio Sanctis utriusque testamenti
communis est. Per turibulum autem cor
humanum competenter notatur, quod
debet esse apertum superius ad suscipien
dum, & clausum inferius ad retinendum
habens ignem charitatis & tus deuotio-
nis, siue suauissimæ orationis, seu bo-
norum exemplorum sursum tenden-
tium, quod per fumum inde resultantem
notatur. Sicut enim tus in igne turibuli
suauiter redolet, & sursum ascendit, ita
opus bonū, uel oratio ex charitate, ultra
omnia thimiamata fragrat. ¶ Adhuc tu-
ribulum cum incenso corpus Christi sua
uitatis odore plenum, carbones Spiritum
sanctum, tus boni operis odorem desi-
gnant. De hoc etiam dicetur in 5. par. sub
tit. de laudibus matutinis, & infra sub ti.
7 de Turificatione. ¶ † Postquam ad altare
uentum est, cerei, qui præcesserant post-
ponuntur, ut ostendatur doctores fuisse
ante natiuitatem, & post, illuminantes.
Candelabra uero manibus per acolytos
tenentur, donec Κυριελέησον incipiat,
ad notandum, quod doctor opere debet
exercere, quod docet, quò usque non de-
bet rudem populum deserere, donec sciat
profiteri Domine miserere. Illo uero in-
cepto, deponuntur quandoque in paui-
mento, tum quià post acta bona opera
humiliare, & esse puluerem recognosce-
re nos debemus, tum quia doctores in
bono opere & in prędicatione se terram
esse cognoscere debent. Sed dum offi-
cium inchoatur, subleuari debent, quia
quisque & præcipue prælatus se erigere
per bona opera debet, ut cæteri hoc ui-
dentes glorificent patrem, qui in cœlis Matt. 5.
est. Adhuc pontifex ad altare perueniens
mitram deponit, prout dictum est in 3.
par. sub tit. de mitra, deinde cōfessionem
dicit. ¶ † Interea uero dum confessio fit, 8
subdiaconus tenet librum Euāgeliorum
clausum ante faciem eius, à parte sinistra.
Stat quidem ad sinistram, quoniam ip-
se tenet in aliquibus locum propheta-
rum, quos sæpe in ecclesia legis tenet li-
brum ante oculos pōtificis, ut ille ingens
memoriam habeat Euangelicæ prædica-
tionis, qui clausus tenetur, quoniam euā-
gelica clausa in prophetis mysticè cōtine
tur. Confessione autem facta sacerdos
librū aperit & osculatur, prout sub titu.
de osculo altaris dicetur. ¶ † Sane secun- 9
dum Innocen. Papam III. Roman⁹ pon
tifex, dum stationalis sollennitas celebra
tur, cum sex ordinibus clericorum, de q
bus in proœ. secundæ parti: dictum est,
à sacrario, siue à loco, ubi se induit & pa-
rauit, processionaliter ꝓgreditur ad alta
re, designans, quod Christus exiuit à pa-
tre, & uenit in mūdum. Hic enim proces
sionis ordo generationis Christi seriem
repræsentat, quam Matthęus Euangeli-
sta describit, in qua sex inueniuntur ordi Io. 16.
nes personarum, à quibus secundum car- Mat. 1.
nem Christus originem traxit, & in man
dum processit, unde Patriarchæ, Prophe-
tæ, Reges, Principes, Pastores, & Du-
ces. Abraham Patriarcha, Dauid Pro-
pheta, Salomon Rex. Salomon Princeps,
Iudas Pastor, Zorobabel Dux. ¶ † Duo 10
diaconi Pōtificem deducentes signifi. āt
Abraham & Dauid, quibus incarnatio-
nis Christi facta est repromissio. Nam il
li promissum est, in semine tuo benedi-
centur omnes gentes, Isti uero pollicitū
est

est. De fructu ventris tui ponam super se-
dem tuam propter quod Euāgelista figu-
Ps. 79. raliter hos duos in generatione Chri prę
Mat. misit inquiens. Liber generationis Do-
mini nostri Iesu Christi filij Dauid, filij
3. Re. 7. Abraham. Isti sunt duæ columnæ, quas
vetus ille Pōtifex in uestibulo templi po
suit ante ostium, quas ambit funiculus
duodecim cubitorum, idest, quos fides
duodecim apostolorum amplectitur, de
quarum medio Christi ostium credenti-
11 bus aperitur. ¶†Quatuor autem ministri
super Pōtificem mapulam ferunt in sum
mitatibus quatuor baculórū colligatam,
& inde ipsi ministri mapularij nuncupā-
tur, mapulla illa, quæ diuersis figurata est
imaginibus, sacram designat scripturam,
quæ multis, & varijs est insignita myste
rijs. Hæc quatuor baculis super Pontifi-
cem portatur extensa, quia sacra scriptu-
ra quatuor modis super Christum fertur
exposita, videlicet historicè, allegoricè,
anagogicè, & tropologicè, prout dictum
Gen. 1. est in proœmio primi libri. Hic est fluuius
Exo. 25. paradisi, quia quatuor in capita diuisus
progreditur, hęc est mensa propositionis,
quæ quatuor pedibus eleuata subsistit.
Super Pontificem ergo portatur exten-
sa, vt is venisse monstretur, quem lex scri
pserat & prophetæ. Nam ipsemet Chrs
incipiens à Mose & prophetis, interpre-
Lu. 24. tabatur in omnibus scripturis, quæ de ip
Ioan. 5. so erant, propter quod dr̄ alibi, si crede-
retis Mosi, crederetis, & mihi, de me
12 enim ille scripsit. †Quatuor ministri ma-
pulam ferentes, quatuor sunt euāgelistæ
sacram scripturam declarantes, & fidem
exaltantes. Hinc est, quod in summitati-
bus baculorū eorum imagines collocanť
& præferenť duo luminaria cum incēso,
quia lex & prophetæ cum psalmis Chri
pronuntiauerunt aduentum, Chro atte-
stante, qui ait, Necesse est impleri oīa illa
Lu. 24. quæ ī lege Mosis, & prophetis, & psalmis
de me scripta sunt. In maioribus autē so
lemnitatibus septem candelabra coram
Apo. 1. pontifice deferuntur, per quod illud ostē
ditur, quod Ioannes in Apoc. describit.
Conuersus (inquit) uidi septem cande-
labra aurea, & in medio illorum simi-
lem filio hominis, vestitum podere, vt
ille, per hoc aduenisse monstretur, super
quem requieuit spiritus gratiæ septi for
mis, secūdùm illud Esa. uaticinium. Egre Esa. 11.
dietur virga de radice Iesse, & flos de ra-
dice eius ascendet, & requiescet sup eum
spiritus domini &c. ¶In quibusdam etiā
basilicis circa medium †chorimanipulus 13
stupæ appenditur, cui Pontifex transiens
ignem apponit, vt in conspectu populi ci
to incineretur, per hoc secundum aduen
tum commemorans, in quo Christus vi
uos & mortuos, & seculum per ignem
iudicabit. Ne ignis in cōspectu eius sem-
per ardebit. Leuitic. 6. & in circuitu eius
tempestas ualida, Psalm. 19. ne videlicet,
quis male securus existat, quoniam qui
primo aduentu blanditur, prosecundo
exterret, qui enim iudicandus uenit ī pri
mo, iudicaturus veniet in secundo. Hoc
etiam fit, vt Pontifex ignem apponens
consideret, quod ipse debet in cinerem
redigi, & ornatus eius in fauillam cōuer
ti, & quòd quemadmodum stupa facilè
comburitur, sic etiam facilè & quasi in
momento præsens transit mundus, & cō 1. Io. 2.
cupiscentia eius, quia (secundum Iacobū Iac. 4.
Apostolum) vita nostra uapor est, & ad Es. 40.
modicum patens, ne fortè qui gloriosus
incedit, in temporali gloria delectetur:
nam omnis caro fęnum, & omnis gloria
eius quasi flos fęni. Cum autem iam pon
tifex appropinquata altari, primicerius
stolæ cantum accedens, dextrum ipsius
humerum coram adstantibus osculatur,
quia cum Christus nasceretur in mūdo,
Angelus ille, cum quo facta est cœlestis
militiæ multitudo laudantium Deū, na-
tiuitatē eius pastoribus patefecit, de quo Luc. 2.
dicit propheta: Puer natus est nobis, & Es. 9.
filius datus est nobis, & factus est princi
patus super humerum eius. Porrò tres sa
cerdotes, qui pontifici uenienti coram al
tari reuerenter occurrunt, & inclinantes
os eius osculantur, & pectus, significant
illos tres Magos, qui uenerunt Hieroso
lymam, dicentes. Vbi est, qui natus est Matt. 2.
rex Iudæorum? & procidentes adoraue-
runt eum, & apertis thesauris suis obtule
runt ei munera, aurum, tus, & myrrham.
Per geminum quidem osculum geminā
in Christo confitentur naturam, diui-
nam scilicet, & humanam, diuinam, qua-
si latentem in pectore, humanam, qua-

si patentem in ore, quas etiam per oblata munera Magi mysticè figurarũt. Osculũ enim signum est reuerentiæ, ut sub ti. de pacis oscul dicetur. ¶ Disponitur autem
14 ista † processio, velut castrorum acies ordinata.
Gen. 6. Nam maiores & fortiores quasi custodes exercitus præueniunt, & sequuntur, minores autẽ quasi debiliores in medio colliguntur, præcedunt enim episcopi, & presbyteri subsequuntur, Pontifex, & diaconi in medio colliguntur subdiaconi & acolyti, cantores verò quasi tubicines exercitum præcedunt, ut eum ad prælia contra dæmones exercitent & inuitent, de quo prælio Apostolus dicit. Nõ
Ephe. 6. est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Vnde buccinate in neomænia tuba, in die insignis solennitatis
Psa. 80. uestræ. ¶ † Præmisimus de cessione summi Pontificis, inde etiam occasione sumpta, & de alijs processionibus aliqua subijciamus. Circa quod gñaliter notandum est, quòd sicut ĩ Missa legatio Christi pro nobis in mundum figuratur, & in processionibus nostris reuersio nostra ad patriam nostram denotatur, quarum solennitates egressum populi de Aegypto penè in omnibus imitatur, sicut, enim populus ille per Mosen ereptus est de manibus Pharaonis, sic populus Dei per Christum liberatur de ore leonis. Et sicut tabulæ testamenti de monte Synai acceptæ sunt à Mose, & coram populo portatæ. Exod 34. & 35. cap. sic liber Euangelij sumitur de altari & portatur. Illos verò columna ignis præcedebat, & nos lumẽ candelæ præcedit. Ante turmas illorum signa ferebantur, ante nos cruces, & uexilla portantur. Ibi prodigia fiebant, & apud nos miracula non cessant. Illic leuitæ tabernaculum fœderis portabant, & nostri diaconi, & subdiaconi plenaria & capsas ferunt. Ibi arca Domini à sacerdotibus portabatur, & apud nos scrinium aut feretrum cum reliquijs à presbyteris deportatur. Apud illos Aaron summus sacerdos sequebatur ornatus, & apud nos episcopus infulatus. Apud eos Moses cum virga, apud nos rex cum sceptro, vel episcopus cum sambuca. Ibi clangor tubarum, hic strepitus campanarũ. Ibi, populus armatur, hic clerus sacris vestibus & populus uirtutibus adornat. Ibi populus aspergebatur sanguine, hic aqua benedicta cũ sale. Illis obuiebat Amalech sanguinem sitiens, nobis turba dæmonum nostræ vitæ semper insidians. Illis suus Iosue siue victor extitit, & noster Iesus victoriam nobis obtinuit. Cum autem ad aliquam ecclesiam processionaliter tendimus, tũc quasi ad terram accedimus ꝓmissionis. Cum uerò ecclesiam cantantes intramus quasi gaudentes ad patriam peruenimus. Cum circa ecclesiam feretrum cum campanarum pulsatione portamus, quasi cũ arca, cum sono tubarum, & cum clangore populi Hiericho circuimus. Hiericho corruit & destruitur cum in nobis concupiscẽtia vincitur. Cum verò de choro ad aliquod altare imus, ibique stationem facimus, significat, quod animæ ad Chr̃m tendunt & continenter in consortiis Angelorum. 16 ¶ Secundò, etiam Dauid † & Salomon nos ad processiones informauerunt, cum Dauid arcam Dei in tabernaculũ & Salomon in templum cum hymnis, & canticis portauerunt, & sub alis Cherubin locauerunt. Sicut Christi humanitas ascendens cęlum ingredit, & ab Angelis perenniter adoratur, quem fidelis anima comitatur. ¶ Tertiò, etiã in ꝓcessionibus memoramus, quod Christus de sinu patris venit in mundum, de pręsepe ad templum, & de Bethania in Hierusalem, & de Hierusalem in montẽ, optantes, ut de mundo reuertamur ad patriam, & de una ecclesia ad aliam, scilicet de militante ad triumphantem, sequentes crucem, id est, vestigia crucifixi, & nos uitijs, & concupiscentijs crucifigentes. Sequentes etiam vestigia Sanctorum, præcepta Euangeliorum, & induti vestes sacras, scilicet loricam iustitiæ, cingulum cõtinentię, scutum fidei, & galeã salutis ęternæ. Ephe. 6. Deinde sacerdos celebraturus quasi contra spũalia nequitiæ in cęlestibus pugnaturus, sacris vestibus quasi armis induitur, prout dictum est in proœmio tertiæ partis. 17 ¶ In † nonnullis autem Ecclesijs, sic processio ordinatur. præcedunt nanque septem acolyti cum luminarijs, significantes omnes, qui per septiformem Spiritussancti, gratiam lumen scientiæ

tiæ fidelibus ministrauerunt, illos sequuntur septẽ subdiaconi, cũ planariis, significantes illos, qui per eandem gratiã plenitudinẽ diuinitatis in Christo habitaturã corporaliter docuerunt. Et post eos septẽ diaconi repræsentantes vniuersaliter omnes, qui per eandem gratiam spiritualem intelligentiam, videlicet Euangelicam de Christo habuerunt. Et post eos 12. priores, figurantes omnes, qui fide sanctę Trinitatis, vel trium, vel quatuor virtutũ operibus coruscarunt, quos comitantur, tres acolyti, cum turibulis & incenso, significantes tres Magos, qui Christo munera obtulerunt. Deinde sequitur vnus subdiaconus codicem Euangelii baiulans, qui significat legem, qui ideo Pontificem præcedit, quia lex continens in se passionis Euangelicæ sacramentum, pręcessit Christi aduentum, & portat illum clausum ad notandum, quòd illud fuit in lege obscu-
Apo.5. rum, prius, quàm agnus septem libri sigilla aperiret. Deinde Pontifex à duob. quasi in curru uehitur, quem turba comitaẽ orando, in quo designatur, quòd populus sequitur Christum in cœlum, in quo comitatu decem sunt ordines, Ostiarii, lectores, exorcistæ, acolyti, subdiaconi, diaconi, presbyteri, cantores, laici, mares, &
Ps.64. mulieres, quia currus Dei decem milibus
Ma.24. multiplex milibus dicitur, ad insinuãdum eorum perfectionem. Sed diaconos, subdiaconos, & acolytos pręsertim secum paratos adducunt, iuxta illud. Ecce ego mitto ad uos prophetas, sapientes, & scribas. Prophetæ sunt diaconi, sapientes subdiaconi, scribę acolyti. His siquidem Christi Vicarius, & ipsę Christus in publicum deducitur in modum adolescẽtularum tym-
Psal.67. panistriarum. Cum autem prodeunt cantores in duo chori suscipiũt gratulãdo cãtantes introitum, cum Gloria in excelsis. nempè cantores siue clerici in albis exultantes. Angeli sunt, qui Christum ascendentem, cum gloria, & laudibus in altissimis acceperunt, Duo chori, qui laudes cõcinunt, sunt duo populi, Iudaicus videlicet, & Gentilis, qui Christo venienti cum laudibus occurrunt. Ipsa vero processio est via ad cœlestem patriam. Aqua benedicta præcedens munditia vitæ est, Luminaria misericordiæ, opera iuxta illud. Sint lumbi vestri, præcincti, & lucernæ ardentes in manibus uestris &c. Siquidem Pon- *Luc.12.*
tifex, seu sacerdos, quasi medius collocaẽ inter clerum & crucem præcedentem, & populum subsequentem, tanquam mediatoris Dei & hominum vices gerens. Pręte- *Lu.19.*
rea maiores in choro & ĩ processione posteriores sunt, quia salus fit descẽdẽti. Vnde Zachæus, princeps publicanorum, qa pusillus erat, cum ascendisset arborem sycomorum, vt videret Iesum transeuntem. ait ei Iesus, Zachæe descende, quia hodie oportet me manere in domo tua, at ille descendit, & excepit illum gaudens *Mat.15*
in domum suam. Iudæi vero in sublimi stantes erant, & maiores eorum primas cathedras in synagogis habebant,

¶ Crux † ergo, quasi, regale vexillum, & 18
triumphale signum in processionib. præmittitur. Primo, vt fugiant, qui oderunt eum, à facie eius. Psalm.67. Est enim signum victoriæ Christi. Iuxta illud, Vexilla regis prodeunt &c. quo dæmones victi sunt. vnde illo viso timent, & fugiunt. Et propter hoc in quibusdam locis tempestatibus aeris opponitur, vt dæmones fugiant, & ab aeris concitatione desistant. Nempe sanctæ crucis mysterium, est nostrum signum & vexillũ. Vnde Esa.2. Statim signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. ¶ Secundò crucis uexillum præmittitur, quia sicut ait Apostolus ad Ga- *Gal.*
lat. Absit nobis gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mundus nobis, & nos mundo crucifigi debemus. De hoc etiam sub ti. de Euangelio dicetur. Quandoq; etiam vexilla pręmittuntur, vt dicetur in sexta parte sub ti. de rogationibus. ¶ † Sanè, vt præmissum est, 19
dum fit processio, campanę pulsantur. Nã sicut rex terrenus in exercitu suo legalia habet insignia, scilicet tubas, & vexilla, sic & rex æternus Christus, in ecclesia sua militanti campanas pro tubis, & cruces pro uexillis habet, de quo in parte prima sub titul. de campanis dictum est. Adhuc campanarum strepitus prophetas, qui Christi aduentum prænuntiarunt, figurat, panni, & alia substernuntur in loco unde transire, & ad cantandum processio stare debet. Iuxta illud Thobiæ penul.

Plateę tuæ sternuntur auro mundo, & cādido, & in uiis eius cantabitur alleluia.
20 ¶ † Illud tunc sciendū est, ꝙ quatuor sunt solēnes ꝓcessiones, scilicet in purificatione beatę virginis Mariæ, in Ramis palmarū, in Pascha, de qbus in suis locis dicetur & quarta, quæ fit in Ascensione Dñi, ad repręsentationem illius vltimę processionis, quam discipuli post Dominum in die Ascensionis eius in cęlū fecerunt, venien-
Ma. 28. tes cum eo ad montem Oliueti. Vnde as-
Luc. 1. sumptus est videntibus illis, in cuius processionis repræsentationem fit processio
21 in dominicis diebus. † Sciēdum est enim, quòd primitiua ecclesia obseruabat diem dominicam solemnem, vt & modo, & fiebat in ea processio in memoriam Resurrectionis, & obseruabat etiā quintam feriam, & fiebat in ea processio in memoriam dominicæ Ascensionis, sed multiplicatis sanctorum festiuitatibus, sublata est solemnitas quintæ feriæ, & eius processio per Agapitum Papam in Dominicam translata est, vt à populo tūc ad ecclesiam cōueniente simul & solemnitet valeat celebrari, & propter hoc dies Iouis dicitur vulgariter cognata diei Dominicæ, quia videlicet antiquitus per solemnis fuit vtrique. In diebus igitur dominicis processionem facientes, Resurrectionem dominicam memoramus, vt processionem per discipulos post Dominum factam repræsentamus, nō quòd illi eam in dominica die fecerint, vt præmissum est. Nempè egrediendo & regrediendo ad eum, quasi de Hierusalem redimus ad Hierusalē, prout illi fecerunt, & sequimur crucem, sicut illi Crucifixum, & licet illi sine Iesu redierūt nos tamen cum cruce redimus pro eo,
Ma. 28. quòd ipse dixit. Vobiscum sum vsque ad consumationem seculi, quæ processio antequā tertia dicatur, facienda est, prout in
22 sexta parte sub Ascēsione dicetur. ¶ † Nō est etiam prætermittendum quòd in Dominicalibus processionibus de nouo duntaxat testamento cantare, & virginem salutare, aliquid, quod ad eius laudem propriè pertineat, cantare debemus, ex quo etiam consuetudo inoleuit, vt in claustris oratorium virginis construatur, quam in statione primo ex pristina cōsuetudine salutamus. Licet † enim dicatur, quòd Chri-
23 stus resurgens prius Magdalenę apparuerit, verius tamen creditur, quòd matri suę ante omnes apparuerit, sed ad Euangelistas hoc dicere non pertinuit, quorum officium fuit testes Resurrectionis inducere nec decuit ad testificandum pro filio matrē inducere. Si enim verba extranearum Psal. 86.
fęminarum visa sunt incredulis deliramēta, quomodo non magis matrem pro filij amore crederent delirasse? & sic Romana sentire uidetur ecclesia, quæ in prima die post Resurrectionem, s. in Pascha, apud Beatam Mariam maiorem celebrat stationem, quasi præponens Hierusalem, idest, virginem, quæ vidit pacem præ alis in principio letitię suę, quocirca sicut prima die ad misericordiam suam apud sanctam Mariam maiorem præcurrimus, sic & ad eius honorem in Dominicalib. processionibus prima statio deputatur, vt eā laudibus extollētes, & ad eius orationem festinantes cum sponso dicere videamur, Vadam ad montem myrrhæ, & ad col- Cant. 4.
lem turis, mons quidem est ipsa casta virgo, ad quam filius resurgens vadit apparēdo, & nos adorando. Sed non est necesse, quòd sic dicatur, quia nunquā dispatuit & quod semel, melius est &c. Sed ideo sic ponitur propter rudes, & sensibus tātum, & non intellectu præditos. Postremò notandum est, quòd in quibusdam Ecclesiis post processionem omnes clerici ante crucifixum veniunt inclinantes illi, & dicentes Aue Rex noster, benedictus, sed & qui pluuialia, aut alias solennes uestes portarunt, ante altare illas deponunt, primo ad repręsentandum, quòd filii Hebræorum sternebāt vestimenta sua in uia ante Christum in processione sibi Hierusalem venienti facta. Secundo, ad ostendendum, ꝙ diuino uacaturi officio, omnia mundana à mentibus abiicere debent.

S V M M A.

1 *Confessio cur ante Missam à sacerdote ineunda & nu. 2.*
3 *Pectus quando & cur tundamus.*
4 *Manipuli impositio in brachio episcopi quid notet.*
5 *Manuū iunctio in cōfessione quid notet.*
Inclina-

6 Inclinationis sacerdotis in missa quid notent.

7 Inclinationes Christi tredecim in ara passionis.

De confessione facienda in missa.
Cap. 7.

1 PRIUS q̃ † sacerdos vel Episcopus gradus altaris ascendat, & ante quàm sacrum ordinetur officium, ad seipsum reuertens inclinat se ante altare significans Christi exinanitionem, qui
Prou.18 inclinauit cęlos & descendit, Ps. 17. cum
Psa.31. se formam serui accipiens exinaniuit, & considerans, quòd sicut dicit Salomon. Iustus in principio sermonis accusator est sui, confisus etiam de illa prophetica consolatione, Dixi cõfitebor & tu re. &c. de poe. di. 1. dixi. de peccatis suis cum ad stantibus generaliter confitetur. Psalm. il
Ps.25. lum præmittens ex institutione Cælestini. Papæ. 1. q. 1. rite ad hoc conueniente; Iudica me Deus &c. vt discretus à gente non sancta, & ab homine liberatus iniquo, ad altare dignus introeat. Petit. n. liberari à tentatione, & illuminari à gratia, ut patet in ipso psalmo. Petit etiam à Deo, vt det ei, quòd offerat, f. filium suũ,
Gen.22. quem nisi ei daret, prout Abrahæ dedit,
2 non haberet quid offerret. † Fit ergo confessio, vt purior fit, & sine macula ingrediatur. In quo notandum est, quia non (vt quidam minus prouide faciunt in specie) ne cauterizantur conscientiæ auditorum, sed in genere confitenda sunt peccata, quoniam ista confessio non est occulta, sed manifesta & nota, q cum in templo Salomonis dedicato sacerdotes
4. Re.8. dicerent. Confitemini domino, quoniam bonus quoniam in seculum misericordia eius, nebula impleuit domum domini, & obumbrauit facies sacerdotum, ita quòd se inuicem uidere non poterant. Et ait Salomon. Dixit dominus, quòd habitare in nebula, dixit, idest, opere demonstrauit; quoniam in monte Synai apparuit in nebula, Israel in nube processit, & ante Mosen in cauerna positum transiuit in
3 nebulam. † Percutimus autem pectus, cum peccata confitemur, exẽplo publicani, qui pectus suum percutiebat dicas. Do Luc.18.
mine propitius esto mihi peccatori. In tunsione quidem pectoris tria sunt, ictus, sonus, & tactus, per quæ significant' tria, quæ sunt in uera pœnitentia necessaria, videlicet cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio, quia in tribus peccamus, f. corde, ore, & opere. Deinde ꝑ circunstantibus orat, indulgentiam peccatorum implorans, nam Christus de sinu patris in mundũ ueniens, & de vtero virginali procedens, prĩbus suspiria multiplicantibus pro nobis passurus Hierusalem introiuit, in montem se inclinauit, cãm suam cõtra hoĩem dolosum, & iniquum Deo committens, & prĩ confessionem fe
cit, dicens, confiteor tibi pater cœli &c. ip Matt.2.
se quoque nobis indulgens ꝑprio corpore peccata nr̃a portauit. ¶ Sanè Pontifici
† facturo confessionem subdiaconus ma 4
nipulum coram altari immittit. Primò ad notandum, q̃ concessa tpalia per manum alienã, puta subdiaconi vel alterius, & non per propriam recipere & administrare debet. ¶ Secundo ad designãdum, q non sufficit oris confessio, nisi & boni operis fructus, per populum significatus, sequatur. ¶ Tertiò, ut videns se in inferioris ministerij ornamento ornari, animo humilietur. ¶ Rursus, ideo Pontifex post acceptam casulam, & non ante, manipulum recipit, quia Christus, cuius typum gerit, non prius manipulos operum, qui per manipulum ipsum designantur, obtulit, q̃ cœlestem haberet conuersatio, qui per casulam figuratur, prout in parte tertia, sub dalmatica dictum est. Sacerdos verò econtra, ante indutam casulam manipulum sumit, quoniam cœlestem conuersationem adipisci nequit, nisi prius sãctorum operum manipulos portet. ¶ Adhuc Pontifex postquam ad altare peruenit, manipulum recipit, ad notandum, q tunc demum bonorum operum effectiuum præmium percipiemus, cum ad æ
terni tribunal iudicis perueniemus. ¶ † Sa 5
cerdos autem, dum facit confessionem, & etiam sæpe in missæ officio manus iungit, quæ manuum iũctiones deuotionem significant. Et quia illa in aliquo est maior, in aliquo est minor, ideo certus ma-

nuum iunctionum non est numerus determinatus. ¶ Rursus, sacerdotis manuũ iũctio significat omnium bonorum à Deo fluentium in ipso unitatem & cõiunctionem. Et quia infinita bona infinitis & indeterminatis modis possunt à Deo procedere, ideo manuum iunctionem sacerdotis numerus determinatus non est.

6 ¶ Inclinationes † vero sacerdotis in officio Missæ secundum morem quorundã ecclesiarum sub certo numero perstringuntur, quoniam regulariter octo uicib⁹ profunde coram altari, & tredecim vicibus mediocriter super altare inclinat. ¶ Octo profundas inclinationes ante altare facit ad referendas gratias ipsi Christo, de octo principalibus, q̃ egit ante sui imolationem, q̃ sacerdos in officio figurat altaris. ¶ Primum fuit admirabilis incarnatio. ¶ Secũdum fuit discipulorum gratuita uocatio. ¶ Tertium dæmonis in tentationibus superatio. ¶ Quartum miraculorum operatio. ¶ Quintum, infirmorum sanatio. ¶ Sextum, mortuorum resuscitatio. ¶ Septimum, oĩum quæstionum, & propositorum per suam sapientiã determinatio. ¶ Octauum, salutaris populorũ instructio, & quæcunque ante sui imolationem egit ad hæc octo, secundum Ber. reduci uidetur. ¶ Tredecim uero inclinationes mediocriter facit super altare, qa Christus tredecim fecit in ara crucis, sumendo aram crucis, pro toto tpe suæ passionis, q̃ incedit in hora captionis. ¶ Primum fuit inde † proditoris discreta redargutio, dicentis: Iuda, osculo filium hoĩs traditis. ¶ Secundum fuit ipsius captionis sui improbatio, dicentis eis. Quem quęritis, qui respõderunt. Iesum Nazarenum, quibus respõdit. Ego sum. ¶ Tertium falsis testibus, & regibus mansueta rñsio. ¶ Quartum sputorum & uerborum sine murmuratione toleratio. ¶ Quintum in his, q̃ uidit & audiuit nulla sibi vel aliis data perturbatio. ¶ Sextum discipuli cum ter negantis culpæ condonatio. ¶ Alia uero septẽ enumerat Ambrosius ab eo in ligno crucis facta, dicens. Actor pietatis in cruce pendens officia diuidebat, persecutionem Apostolis, pacẽ discipulis, corpus Iudæis, spiritum patri, paranymphum virgini, paradisum latroni, & infernũ peccatori. ¶ Oscula quoque sub cætero numero fiunt, prout dicetur in quarta particula canonis.

Ps. 24.
7
Luc. 22.
Io. 18.

SVMMA.

1 *Turificatio altaris quid designet.*
2 *Christus omnes orationes non exaudit.*
3 *Tus orationem significat.*

De incenso benedicẽdo, & in turibulum mittendo. Cap. 8.

POST factam confessionem, & data absolutionem. † Põtifex uel sacerdos prius quam dicat, Deus tu conuersus &c. incensum cum benedictione in turibulo apponit, repræsentãs, q̃ legalis sacerdos ferens sanguinem & carbones cum thimiamate in turibulo oras ponebat, ut fumus eum obumbraret prout dictum est in procemio huius partis. Per hoc etiam illud insinuans, q̃ Angelus uenit, & ante altare stetit habens turibulum aureum in manu sua, quod impleuit de igne altaris, & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum. ¶ Sanè Angelus est Christus, turibulum aureum corpus imaculatum altare Ecclesia, ignis charitas incensum oratio, secundum illud propheticum. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo. Venit ergo Angelus, idest Christus, qui stetit ante altare, idest in conspectu Ecclesiæ, habens turibulum aureum, idest, corpus immaculatum, plenũ igne, idest charitate, & data sunt ei, scilicet à fidelibus incensa multa, idest, orationes, vt daret, idest, repræsentaret eis patri de orationibus Sanctorum. ¶ Et † nota, quia non dicit orationes: Christus enim non omnes rationes exaudit, sed dicit de orationibus, de illis videlicet quę pertinent ad salutem, unde cum Paulus ter dominum rogasset, ut ab eo stimulum carnis auferret, respondit ei Dominus. Sufficit tibi gr̃a mea. Nam uirtus in infirmitate perficitur. Episcopus ergo vel sacerdos tus in turibulo apponit, quia Christus orationes inspirat animo, ut per ipsũ offeratur incẽsum in odorem suauitatis, sacerdos

1
Ps. 140.
Apo. 8.
2
2. Cor. 12.

cerdos autem minister incensum repręsę tat episcopo, uel diaconus sacerdoti: quia lex illud prætiosum thimiama confecit, quod in odorē suauitatis altissimo offerret, de quo Dominus subdit in Exod. 30. cap. Talem confectionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum est domino, & homo quicunque fecerit simile, ut odorē illi' perfruatur, peribit de populis suis. Et ex hoc uerbo fuerunt, qui dicerent, quòd si oblato ture & benedicto supra altare turibulū descēdat ab altari ad clericos vel laicos, tunc aliud intus sine benedictione apponēdum est, & omnibus tam clericis, quam laicis offerendum, tanquā illud spe

2. Cor. 5. ctet ad λατρείαν, istud ad δουλείαν Melius tamen secundum spiritum, quā secū dum literam, intelligitur, nam litera occi dit, spiritus uiuificat, & ꝓpter premissam etiam causam odor turis benedicti nō da

3 tur in ecclesia sponsō & sponsæ. Per † con cremationem, uel cōsecrationem uero turis significatur, quod sacerdos orationem seruētem & deuotam debet habere. Thus enim uirtutem habet ascendēdi, ex fumi leuitatē, consolidādi sui qualitate, cōstrin gendi ex glutinitate, cōfortādi ex aromaticitate, sic dū oratio ascendat in Dei memoriam, animam consolidat, quātum ad culpam præteritam, impetrando medelam, & constringit, quò ad committendi licentiam, confortat quò ad pręsentē impetrādo tutelam, de quo etiam dictum est sub tit. de accessu pont. ad al. & dicić sub ti. de turificatione. ¶ Nauicula verò, ī qua incensum reponitur, designāt, quod per orationem, quam incensum significat, de huius mundi mari magno, & spacioso ad cœlestem patriam satagamus nauigare. Vnde in Prou. Facta est quasi nauis īstito

Prou. 31 ris portans de longe panem suum. Potest etiam dici, per turibulum, cor hominis: p ignem, seruor deuotionis, per incensum orationes efferuntur, quæ per Angelum, ad Deum perferuntur, signat uascula, qui bus ignis recipitur, sunt filii qui corda patrum pietat... & fluctia imitantur, & flammam cęlestis sacrificii, quam in proximorum mentibus aspiciunt, in suis ascēdere satagunt. ¶ Instrumēta uerò quibus ignis ad alteram portatur, sunt prædicatores, qui exemplus Sanctorum charitatis ignē portaut. & in corda fidelium transferunt quæ corda patrum in filios conuertunt. Turibulum autem quid significet, dicet Luc. 1. sub titulo de Turificatione.

SVMMA.

1 *Osculum altaris quid notet. Itē Euāgelij, num. 2.*

3 *Osculatur ministros Episcopus. Et quę id admonitione. Idque uarie, nu. 4. & 5.*

De osculo altaris, & libri.
Cap. 9.

POST immissum ī turibulo incēsum sacerdos, seu episcopus dicto: † De' tu 1 conuersus & c. sacrum osculatur altare, ut noteć pacificatio cum Iudæis, & ad designandum, ꝙ Christus ad nos veniens sanctam sibi copulauit Ecclesiam, iuxta illud epitalamicū, Osculetur me osculo oris sui. In osculo siquidē os ori sui Can. 9. coniungitur, & in Christo non solum humanitas est unita diuinitati, verum etiā sponsa copulata est sponso, iuxta illud ꝓpheticum. Quasi sponsam decorauit me corona, & quasi sponsam ornauit me monilibus. Rursus, quando prophetalis uersus introitus à cantore incipitur, sacerdos Esa. 61. ad altare ascendens, illud osculatur: quia prophetarum testimonio Christus uenit in mundum, & ad passionem altaris. Quoties autem in officio Missæ osculetur altare, & in qua parte eius oscula fiant, & quare manibus super illud depositis, & quare signo crucis in locis osculandis prius impresso, dicetur sub quarta particula canonis, In hoc autē loco altare significat populum iudaicū. ¶ Codex † uero Euāgeliū, siue Euangelium, populum Gentilem, q 2 per euangelium crediderit ideo ergo Episcopus uel sacerdos euangelium, & altare osculatur, quia Christ' utique dedit pacē quando lapis angularis factus fecit utraque unum. Potest etiam dici, quod subdiaconus

conus librum Euãgelij, qui clausus porta
bat,offert Episcopo,vel sacerdoti,ille ue-
ro ad altare perueniẽs,illum aperit,ad in-
sinuãdum illud quod in Apocalyp. descri
bitur,ꝙ nemo dignus est aperire librum,
q intus erat scriptus,& foris sigillis septẽ
signatus,nisi Leo de tribu Iuda,clauis Da
Ephe. 2. uid,qui librum aperuit,& septem eius si-
Apo. 5. gnacula soluit.Per altare verò Ecclesia si
Exod. 20 gnatur, iuxta illud Exo. si altare lapideũ
feceris mihi , nõ ædificabis illud de sectis
lapidibus.Per sectionem lapidum in alta
ri diuisionem filiorum reprobat ecclesia
ne uidelicet p errores & scismata diuidã
Luc. 8. tur.Liber ergo aperitur, cum episcop' ad
altare peruenit, quoniã ubi Christus pri-
mitiuam Apostolorum cõgregauit eccle
siam,docens & prædicans scripturæ my-
steria reuelauit,dicens. Vobis datum est
Luc. 24. nosse mysterium regni Dei; cęteris autẽ
in parabolis. Vnde post resurrectionem
aperuit illis sẽsum, ut intelligerẽt scriptu
ras.Rectius igitur facit episcopus,cum ip
semet aperit librum Euangeliorum, licet
& Christus per ministros suos patefece-
rit mysteria scripturarũ.Libro verò aper-
to illum osculatur à parte sinistra ad desi
gnandum,quod prædicatores reconcilia
Io. 14. uerunt,& obtulerunt Gentes Christo,q
bus ipse per se non prædicauit,licet & ip-
se per se pacem in Euangelio prædicaue-
rit dicens.Pacem meã do uobis &c.Quia
verò ipse etiam in cruce pendẽs pacem fe
cit,ideò mox transiturus ad dextrum cor
nu altaris signat se signo crucis,q ut ait
Ephe. 2. Apost.ad Ephe. Christus pax nostra vtra
que fecit unum,duos ac diuersos patietes
idest,populus copulans. Post hoc codex
Euangelii super altare clausus ponitur,ꝙ
quantum ad hoc significat Hierusalem,
prout sub Euangelio dicetur. ¶ Deinde
3 †Romanus pontifex(& etiam alii quidã)
cõuersus osculatur diaconum ut ostẽdat
pacem illam in aduentu Christi uenisse
Psal. 71. quã prophetæ promiserant, vnde Dauid.
Orietur in diebus eius iustitia,& abundã
tia pacis,donec &c.Et alius propheta.Pax
erit in terra nostra, cum uenerit. Et ideò
Christo nascẽte uox intonuit Angelorũ;
Et in terra pax hominibus bonæ volunta
tis.¶ Osculum enim quandoq; pacem si-
gnificat,prout dicet sub tit.de osculo pa-
cis. Diaconus uerò statim se inclinans
osculat pectus eius; designans , quod in-
spiratione diuini prophetæ pacem prędi-
xere futuram. Nam & Ioannes super pe- Io. 13.
ctus Domini recumbens Euangelii fluen
ta de ipso sacro dominici pectoris fonte
potauit.93.dist.legimus. In † nõnullis ue 4
ro ecclesiis episcopus primum osculatur
ministros postea altare, deinde.Euãgeliũ
quoniam Christus primum recõciliauit
sibi Apostolos,postea Iudæos,deinde Gẽ-
tiles.In quibusdã etiam locis offert oscu-
lum pacis cantoribus, quasi retrorsũ im-
plens illud . Pacem meam do uobis, pacẽ
relinquo uobis.Dat quidem præsentibus,
relinquit absẽtibus,nec ante osculum pa
cis cantores dicunt,Gloria patri,quia fi-
des Trinitatis non ante claruit, quam se
Dominus inclinauit, & nos recõciliauit
& Trinitatẽ per Apostolos prædicari mã
dauit. Et ideo osculo dato,episcopus in-
nuit eis,ut dicant.Gloria Patri, & filio,&
Spiritui sancto, sicut erat in principio,&
nũc & semper & ĩ secula seculorum.Amẽ.
Ecce quid cãtor annunciat,scilicet,ꝙ cor Ioan. 1.
da patrum conuertantur in filios . Abra-
ham tres uidit & unum adorauit. Sic o-
portet nos filio eius credere,Triuitatẽ in
unitate.¶ Post datam ergo pacem cãtor
dat sanctæ Trinitati gloriam,quasi dice-
ret, referimus gloriã Deo patri, & Filio,
& Spiritui sancto,quia pacem, quam pro-
phetauit per sanctos suos prophetas, no- Luc. 1.
bis in nouissimis temporibus dignat' est
ostendere. Quãdo verò dicit,sicut erat in
principio; diaconi ad altare ,pcedunt, &
interum reuertunt' ad episcopum,in quo
figuratur, ꝙ ideo Apostoli se morti tradi
derunt, ut Christi corpori adunarentur.
Prius autem steterunt cum episcopo ante
altare ĩclinati,sed cum uersus ipse incipit
se erigunt , ꝙ chorus sanctorum marty-
rum ante nouissimam tribulationẽ in cõ
ualle lacrymarum maneret. Postea uerò
martyrio coronati erecti stabunt liberati
& securi ante Dominum semper. Osculo
autem dato , rursus diaconi Pontificem
orãt,quasi dicant.Domine doce nos ora-
re.In quibusdam † etiã ecclesiis diaconi 5
bini & bini latera altaris ĩtrinsec' siue al
ternatim osculantur , eò quòd dominus
Apostolos binos misit ad prædicãdum,di

cens eis: In quãcunq; domũ intraueritis, dicite, Pax huic domui, q reuersi sunt ad Chr̃m, sicut diaconi reuertuntur ad ep̃m. *Luc. 10.*

SVMMA.

1 *Turificatio quid significet & nu 4.*
2 *Turibuli forma & substantia.*
3 *Vniones in Christo tres.*
5 *Altare cur incensetur.*
6 *Sother Papa.*

De Turificatione. Cap. 10.

1 POST datũ † osculũ ep̃s seu sacerdotes accipiens de manu diaconi turibulum sacrum incensat altare, quia Chr̃s corpus assumens de gñe prophetarũ factꝰ ex semine Dauid ſm carnẽ suis orõnib. fouet Eccl. ſm quod orat in Euãg. Pater sanctæ ego pro eis rogo, & nõ pro eis tãtum, sed pro illis qui credituri sunt per verbum eorum. Quòd autem diaconus postea turibulum accipit, vt incenset Episcopum, vel sacerdotẽ, moraliter instruit, ꝙ si dignè volumus incensum orationis offerre, turibulum incarnationis debemꝰ tenere, nam sine fide mediatoris homines Deo placere non possunt, sed iuxta uerbũ promissionis ipsius, si quid petierint in oratione, credentes accipient. ¶ Per turibulum enim verbum accipitur incarnatum. *Ro. 1.* *Ioan. 17.*

2 Nam sicut † in turibulo pars superior, & inferior tribus catenulis vniuntur, ita in
3 Christo tres sunt † vniones, quib. diuinitas & humanitas vniũtur, vnio carnis ad animã, vnio humanitatis ad carnẽ, vnio diuinitatis ad aĩam. Quidã enim quartã vnionem assignãt, videlicet diuinitatis ad cõpositum simul ex aĩa & carne, vnde & quędam turibula quatuor catenulas hñt. De hoc etiam turibulo Moses inquit spãliter ad Aaron, Tolle turibulum, & hausto igne de altari mitte incensum desuper. Est & alia in turibulo consideratio, prout ti. de accessu pon. ad alt. tactum est. *Nu. 16.*
4 ¶ Rursus † ideo turificato altari, Ep̃s vel sacerdos turificatur, ad significandum, ꝙ sicut Christus est altare & hostia, sic est Pontifex & sacerdos, cui est orõnis sacrificium offerendum, quia vero adoratur nõ solum inquantum Deus, sed etiam inquãtum homo, iõ in quibusdam ecclesiis Põtifice turificato, altare à diacono circũcirca turificatur, vnde psalmus, Circundabo altare tuum domine. Sanè turibulum aureum significat sapientiam, quia omnes thesauri sapientiæ Dei in eo fuerunt absconditi. Vnde stetit Angelus iuxta altare habens turibulum aureum, & data sunt illi incensa, idest, Christi resurgens carnem habuit in potestate. Argentum significat Christi carnem ab omni labe mundam, & mundicia renitentẽ cupreum fragilem & mortalem ferreum resurgentis fortitudinem. Si quatuor habet catenulas, demõstrat enim ex quatuor elementis constare vel quatuor virtutib. scilicet iustitia, prudentia, fortitudine, & temperãtia decorari. Quinta, quæ partes diuidit, animã designat, ꝙ se in morte à carne illo triduo separauit. Si vero tres habet catenulas, figurat animã, carnem, & verbum in vna conuenire psona. Quarta, quæ partes separat potestas est, qua animam suam posuit ꝓ ouibus suis. Si vna tantum canetula sustẽtatur, designat, quòd solus de virgine generatur, quòdque solus est inter mortuos liber. Circulus, cui hæc omnia innectuntur, est deitas, quæ nullo termino claudiť à qua omnia continentur, & operantur. *Psal. 25.* *Cor. 2.* *Apoc. 8.*
Præter mysticam † etiam rõnem ob hoc incẽsatur altare, vt omnis ab eo nequitia dęmouum propellatur. Fumus. n. incensi valere creditur ad dæmones effugandos. Vnde cũ Thobias interrogasset Angelũ quot remedia haberet ea, quæ de pisce iusserat obseruari. Respõdit, cordis eiꝰ particulam, si super carbones ponas fumus eiꝰ oẽ dęmoniorum genus extricat. ¶ Sother † Papa 22. dist. sacratas, statuit, ne monia les incensum circa altaria ferant. 5 *Thom. 6.* 6

SVMMA.

1 *Sacerdos qualiter se disponere debet in initio Missæ.*
2 *Sacerdos initio Missæ cur ad dextram altaris partem primum deflectat.*
3 *Episcopi & superiores Missam auspicantur, remoti ab altari, ad dextrum latus uergentes. Et quibus id de causis,*

quasi scabellum pedum positi. Ministri ue ro, s. diaconus, & subdiaconus retro illũ ad altare stantes, qui tamē inueniēdo præcesserunt, signant martyres, qui in ueteri testamēto fuerunt, post domini natiuitatem dignè coronantur, & ad quācunq; altaris partem ille transierit, ipsum retro stantes sequūtur, ut ostendant impletum esse, quod Dominus admonuit, dicēs. Qui mihi ministrat, me sequatur, & vbi ego sum &c. Intendentes semper atq; solicite in illum, ad notandum, quod fideles, quāuis adhuc in hac uita positi, tamen æternitati Christi semper intendunt. ¶ In quibusdam etiam ecclesiis illo se vertente ad populum, illi similiter se uertūt, & illo se conuertente ad altare se similiter conuertunt. Nam Christus ab oratione ad pdicationem, aliquando uero econuersò, dū uiueret, se cōuertit, quod designat versio ad populum, & cōuersio ad altare. In quo quidem imitandus est à prædicatoribus, qui ministros ipsos congrue desiguātur.

3 ¶ Anacletus † Papa de conse. dist. 1. episcopus statuit, quod episcopus Deo sacrificās testes habet diaconos, qui oculi eius dicūtur, & subdiaconos, reliquosque ministros, qui sacris induti uestibus in fronte idest, ante & à tergo; & presbyter à regione, idest, à parte dextera, leuaq; contrito corde, homiliato spū, ac prono stēt uultu, custodientes eum à maleuolis hominibus, & consensum præstantes sacrificio. Et secundum Lucium Papam de consec. dist. 1. iubemus eum non deserāt, quia propter maleuolos oportet illum habere bonum testimonium ab his, q foris sūt. Statutum est etiam, ut celebrans missam habeat à tergo vicini solaminis adiutorē, prout dictum est in proœmio huius partis. Et ideo in quibusdam ecclesiis aliqui diaconi stant poteste episcopum, quasi orātes, ut cum sequantur usq; ad mortem, & cum eo transeant ad uitam ęternam. Maior tamen pars in dextera parte moratur altaris, & minor in sinistra, quia utrunq; petit ecclesia, scilicet & tēporalem benedictionē, & æternam. ut ibi, sic trāseamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna. ¶ Cæterum, dicti ministri retro stantes inclinati ante facies suas, usque in finem dominicæ orationis perseuerāt significantes illos Apostolos, qui in passione Domini magna tribulatione oppressi nō audebāt se erigere, ut Christi discipulos se esse confiterentur. 3 Stabant tñ in facie fidei: sed postea eriguntur, sicut dicetur sub secunda particula canonis, super uerbo; Nobis quoq; signantes etiam chorum sanctorum martyrū in conualle lacrymarum ante nouissimam tribulatio nem manentium, postea eriguntur; quia illi postea martyro coronati stant erecti idest, ab omni tribulatione liberati. Adhuc stantes facie inclinati, signant mulieres, quæ de cœnaculo ad monumentum uultu quasi declinatis currebant in Christi amore ardētes. ¶ Sane sacerdos, † minister 9 inter moras puluinar molle missali supposuit, ad notandum, quod deuotum, & molle cor, & quod facile diuinam impressionem recipiat, supponi debet iugo Domini, & cœlestium præceptorum. Iuxta illud sapienter, Suspiciat uerba mea cor tuum &c. ut in eo spiritus Domini requiescat. De hoc ēt sub euangelio dicet.

Dan. 12.

S V M M A.

2 *Κύριε ἐλέησον, quid significet. Et cur nouies dicatur nu. 2.*

3 *Peccatum in quotuplici sit differentia.*

De Κύριε ἐλέησον. Cap. 12.

TRANSLATO † dextram altaris partē episcopo, seu sacerdote, deinde quia tēpus plenitudinis, & annus benignitatis ad uenit, sicut prædictum fuit à Psal. Tu exurgens. Domine miserearis, Sion, quia uenit tempus miserendi eius. congrue chorus laudat & inuocat trinitatem triplicando Κύριε ἐλέησον, Psal. 91 Ideo aūt post introitū dicitur Κύριε ἐλέησον, quia ante omnem orationem sacerdotum necesse est misericordiā Domini implorare. Siquidē Κύριε, ἐλέησον, Græcè interpretatur. Domine miserere. Nā Κύριε sonat Domine, ἐλέησον, miserere, & inde, Χριστὲ ἐλέησον, i. Christe miserere. Vnde propheta, miserere nobis, te enim expectamus. ¶ Dicitur † autem nouies, primo,

primo, ut ordo humanus ex hominib. reparatus, nouē associetur ordinibus angelorum. Secundo, ut ecclesia perueniat ad
Esa. 33. societatem nouem ordinum angelorum.
Tertio, contra nouem genera peccatorū.
3 est † enim peccatū originale, ueniale, & mortale. Item peccatum cogitationis, locutionis, & perpetrationis. Itē peccatum fragilitatis, simplicitatis, & malignitatis, fragilitatis per impotentiā, simplicitatis per ignorantiam, malignitatis per inuidiā. Hoc est peccatum in Patrem, peccatum in Filium, peccatum in Spiritumsanctum. adhuc ideo dicitur ter ad patrē. Κύριεἐλεήσον, ad filiū autē ter, Χριστεἐλεήσον, & ter ad Spiritumsanctū Κύριεελεήσον, sed ad patrem, & spiritumsanctū sub eodem tantum uocabulo; quia pater & spiritussanctus sunt eiusdem tātum naturę ad filium verò sub alio, quia filius & si sit eiusdem naturæ cum illis, est tamen & alterius, ut geminę gigas substantiæ. Propterea, ideo dicit ter quantum ad patrem ter quantum ad filium, ter quātum ad spiritumsanctū ut notetur pater in filio, & filius in patre, & spiritussanctus in utroq; De hoc dicetur in quinta parte sub tit. de prima, sed ī medio mutatur Κύριε in Χριστε, ut notet duas esse naturas in Christo. Rursus Κύριεἐλεήσον ter triplicatū significat preces patrū ueteris testamēti multiplicatas ad hoc, vt gratia summę Trinitatis per aduentum Christi eos consociaret
4 nouem agminibus angelorum. ¶ Est † autē magna istorum uerborum efficacia. Legitur enim, quod dū beatus Basilius Κύριεἐλεήσον, clamasset, portæ Ticinę siue Papię. Ecclesię sunt apertę. ¶ Rursus beatus Geminianus Κύριεἐλ. clamante, quinque reges cōuersi dicuntur in fugā, unde forte significat aliud, quam Domine miserere, quod tamen nos ignoramus. ¶ In quibusdam ecclesiis statim post ultimum Κύριεἐλ. subiiciunt ἡμάς, quod uerbum Græcum sonat Latine nobis. Et sensus est, Κύριεἐλεήσον ἡμάς, idest potētia diuina miserere nobis beatus Greg. instituit Κύριεελ. nouies, & à clero tantum publice in missa cantari, quod prius apud Græcos simul à clero, & populo cantabatur. Siluester uero Papa illud de Græcis assumpsit.

S V M M A.

1 *Gloria ī excelsis, hymnus à quo & quo loco dicatur. Et eius hymni excellentia. nu. 3.*

2 *Christus dissoluit triplicem inimicitiā quæ intercesserat ante suū aduentū.*

4 *Hilarius pictauien. quid addiderit ad hymnum, Gloria in excelsis.*

5 *Simacus Papa.*

6 *Innocentius Tertius quid statuerit de hoc hymno.*

7 *Bethleemitani episcopi priuilegium.*

De Gloria in excelsis. Cap. 13.

DICTO Κύριεελ. mox sacerdos, uel pontifex ex institutione Telesphori. Papæ inchoat † hymnum, Gloria in 1
excelsis Deo, quem angeli audiri sunt decantare, sicut legitur in Euangelio Lucæ, qui angelorum hymnus perhibet testimonium temporali Christi natiuitati. Sane sacerdos primus & solus illum inchoando pronunciat, qui angelum magni consilii repræsentat. Nam ortum Saluatoris solus angelus cuius, personam ipse gerit, primo nuntia- Luc. 2.
uit, unde Lucę, Ecce euāgelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo quia hodie natus est &c. & illum inchoando stat ante medium altaris, in hoc commemorans, quod dum medium silētium Sapiē. 18
tenerent omnia, natus est in medio, idest, pro hominibus Messias, quem prophetę prędixerant, repręsentans etiam, quod angelus Christi natiuitatem pastoribus annuntians stetit in medio eorū, & incipiēs eleuat manus propter causas scriptas ī seq. tit. ad fi. Item incipiens uertit se ad orientem, tum quia angelus ab oriēte uenit in Bethleem, tum quia ad orientem Dominū adorare solemus. Tertio inchoās stat ante medium altaris ad notandum, quod Christus mediator fuit inter nos, & Deū 10. dist. quoniam. per cuius mediationem Deo pacificati sumus. Chorus uero cōcinendo respondens, gerit personam multitudinis, de qua in euāgelio sequitur. Subi- Luc. 2.
to fac. est cum angelo multitudo cę. mi. lau. De. & di. gloria ī altissimis Deo, & in terra

terra pax hominibus bonæ volunt.&c.de conse.dist.1.nocte.¶ Hymnus autem iste non tantum est Angelorum sed etiam hominum cōgratulantium, ex eo quod mulier illa,quæ drachmam perdiderat decimam

Luc. 15. iam lucernam accenderat, vt drachmam perditam inueniret,& pastor dimissis nonagintanouem ouibus in deserto iam uenerat,vt quæreret centesimam ouē amissam.¶ Ante natiuitatē enim Christi tres

2 erāt inimicitiaū † parietes:primus inter Deum & homines secundus inter Angelum & hominem,tertius inter hominem & hominem.Homo nanq; per inobediētiam creatorē offendebat,& per suum casum restaurationem angelorum impediuerat, atq; per varios ritus se ab homine separauerat , Iudæus nanq; cæremonias colebat,Gentilis idolatriā exercebat,sed ueniens pax nostra, fecit vtraq; vnum, & huiusmodi parietes destruxit: Abstulit.n. peccatū , & recōciliauit hominem Deo , reparauit casum,& reconciliauit hominē angelo,destruxit uarios ritus,& recōciliauit hominem homini. Restaurauit ergo, secundum Apostolum , quæ in cœlis , & quæ in terris sunt, & ob hoc illa cœlestis

Ephe. 2. militiæ multitudo psallebat. Gloria in ex

Ephe.1. celsis Deo,id est angelis,qui nūquam pec

Luc. 2. caverūt,nec discordiam cum Deo habuerunt.Et in terra pax à Christo facta hominibus,uidelicet Iudæis, & Gentilibus bonæ voluntatis,qui vsque ad Christi natiuitatem propter peccata sua cum Deo & cū Angelis discordiam habuerunt.Hinc etiā est,quòd Angelus loquitur, & congaudet pastoribus , quia pax est inter Angelos & homines reformata,nascitur Deus homo quia pax est inter Deum & hominem restaurata,nascitur in præsepio bouis & asi

Deu. 22. ni,quia pax est inter homines & homi

Esa.1. nes reparata.Per bouem enim Iudaicus , per asinum Gentilis populus figuratur, secundum illud,non arabis in boue,& asino,Iudæo,scilicet,Gentile 17.q.7. in noua . Et iterum , cognouit bos possessorem suum,& asinus præsepe Domini sui

3 ¶ Ideo ergo † canitur hymnus iste, quià quem venerantur Angeli in cœlis homines venerantur in terris. Per hoc quod dicitur, Gloria in excelsis &c. repræsentatur mæstitia antiquorum patrum ex tędio expectandi incarnationem Domini.Esa.28. Expectate Deum &c.Et ideo etiam cantatur alleluia , quia habebant spem liberationis;vnde Psal.Sperauerunt & liberasti eos. In hoc quoque hymno notatur spes Ecclesiæ,quæ cum angelis spectat se caneres,vnde iam illorum canticum assumit.Sequitur laudamus te,scilicet inenarrabilia opera tua prædicando , quæ verba & sequentia à Beato † Hilario Pictauien. asse 4

runtur apposita fuisse,& præcedentia solū *Psal.21.*

antiquitus dicebantur in missa. Innoc.tamen.Tertius dixit illa à Telesphoro Papa addita fuisse. Alii vero à Simaco Papa.

¶ † Simacus Papa constituitam in domi- 5

nica die,quam in natalitius martyrū, Gloria in excelsis ad missam cantari,quia sanctos per dominicam resurrectionem gloria Angelorum sociatos esse recolitur.Cātatur etiam in festis Apostolorum Cōfessorum,in quorum honorem quæcunque ecclesia dedicata est, & generaliter ī festis, quę nobis cęlestem solēnitatem represēntant. In diebus vero luctus & ieiuniorum non dicitur,preterquam in duobus sabbatis specialibus misteriis adornatis. Iuxta illud Cantate Domino canticum nouum,prout dictum est in proœmio huius partis. Dictus quoq; Telesphorus Papa pręcepit illum cātari ad missam nocturnam natalis domini,quā & ipse instituit. Quidam dicunt non esse cantādum in missa, nisi in hora tertia,quia tunc Spiritussanctus super Apostolos descendit,& eos gloria & exultatione repleuit.Inn.† Tertius 6

statuit,vt quando in diebus profestis celebratur in honorem beatæ Virginis , vel Spiritussancti,vel sanctæ Crucis, nec hymnus angelicus,nec symbolum dicat,nec etiā.Te Deum laudamus,in laudibus matutinis,In Aduētu verò vel in Septuagesima nō canitur, prout ibi ī septima parte, & sub titulo de septem diebus post Pascha dicetur; Episcopus † tamē Bethleemitanus 7

ex ab vsu omni die & omni missa & pro defunctis,Gloria in excelsis decantat,pro eo, quod hymnus ille Luca testāte,primo in Bethleemitana regione cantatus est.

S V M M A.

1 *Dominus nobiscū,salutatio, unde ortū habuerit*

habuerit & ubi habeat locū, nu. 2. Et quomodo intelligatur, nu. 4.

3 *Orationes, flectamus genua, vel, humiliate capita vestra Deo, cur tantum præmittantur.*

5 *Respōsio, et cum spiritu tuo, unde orta.*

6 *Amen responsio, quid significet, & quo modo accipiatur.*

7 *Pax vobisc. uersic. cur dicatur ab episcopo in Missa.*

8 *Diaconus, quare ad horas non dicat, Dominus uobiscum.*

9 *Populus in missa salutatur septē vicib. Et qua id potissimum significatione.*

10 *Sacerdos quare quinq; vicibus se uertat ad populum salutandum.*

11 *Sacerdos cur semper uoluat se ad dextram.*

De Saluatione ad populum. Cap. 14.

NGELICO hymno finito sacerdos ad populū se voluēs illum salutat dicens, Dominus † vobiscū
1
quod sumptum est ex libro Ruth. 2. Sic enim legitur Booz salutasse messores suos, & propheta in Paralipomenon, Asa regem, & qui cum eo erant, & Angelus salutans Gedeonem dixit: Dominus tecū. Booz quidem figurā Saluatoris expressit, qui Ruth Moabitem duxit vxorē. Et hęc salutatio significat salutationem, quam Christus fecit Apostolis post resurrectionem, de quo in quinta parte sub ti. de prima parte dicetur. In † omnibus ergo missæ orationib.
2
sacerdos præmittit Dominus uobiscum, nisi in orationibus, quæ precedunt ꝓphetias, vel etiam orationes super populum ī Quadragesima, & nisi ī orationibus, quæ immediatè sequuntur post primā orationē, & in illis, quæ dicuntur in parasceue, sed tunc Missa non dr̄, licet sacerdos communicet. Cum.n. per dictam salutationem optetur dominum esse cum populo, qui est in eo per spiritum gratiæ septiformis, ideo ecclesia ordinauit septies tantum in Missa populum salutari, vt iā dicetur. Iō in præmissis orationibus tantum dicitur.
3 Premittitur † tamē alius exhortatio ad humiliationē per, flectamus genua, vel per, humiliate capita uestra Deo, quia oratio, quæ facienda est cum ieiunio ad magnū spiritum ei iciendum, tūc demum ualet, si cum humiliate fiat. ¶ Rursus in diebus ieiuniorum † repræsentat ecclesia tēpus Ba 4
bilonicæ captiuitatis: Merito ergo sacerdos tunc populum, utpote absentem, non salutat, nec se ad illū cōuertit, sed absolute incipiens, oremus, insinuat pro illo fore orādum, & quia oratio debet fieri cum effectu, mox subiicitur, flectamus genua, uel, humiliate capita uestra Deo. Represētat etiam tēpus dominicę passionis, quod præcipuè post cęnam cum discipulis factā incepit; quia ergo tempore illo Dominus discipulos non salutauit, sed eos ad orādū pluries excitauit, ideo sacerdos tunc populum non salutat, sed ei orare insinuat. Sed & ꝙ tēpore illo Christus in oratione genua flexit: ideo mox ad genua flectē dum inuitat: Dicit aūt, flectamus genua, in persona uniuersitatis omniū fidelium, quasi omnium syndicus se ipsum includens, & ideò loquitur in prima persona, excitās se & omnes ad orandum humiliter, & deuotè, sed mox subiicit eleuatio in pſona alterius, scilicet, Christi, cuius typū gerit in officio Missæ, & tunc loquitur in secūda persona, & in dissimili cantu, quasi ipse Christus dicat, surgite, quoniam vestram humilitatem & deuotionem video, & tunc vice omnium loquitur, siue orat. Quid significet collectæ, quæ dicitur post, flectamus: & post humiliate, dicetur in quarta parte sub quarta feria in capite ieiuniorū. Aliis vero diebus ecclesia tēpus exultationis & plenitudinis, quæ pręcipuè fuit post Christi resurrectionē repræsentat, & tunc sacerdos populū salutat, repræsentās, ut præmissum est, ꝙ Dominus post resurrectionem discipulos salutauit. Sacerdos ergo in orationibus præmittit, Dominus uobiscum, vt populum reddat attentum, ꝙ mēs eius ad Deū dirigatur, & ei per intentionē se dulā coniungatur, & est sensus, Dominus nobiscum, i. in vobis maneat, & uos præmio vitæ æternæ remuneret, & petitionibus uestris effectū tribuat, seu gratiā Dei impetretis, perseuerantes in illa. Chorus † verò & populus respondent, Et cum spi- 5
ritu tuo, quod sumptū est ex Epistola secūda ad Timot. vlt. vbi dicitur, Dominus Iesus

ſus Chriſtus cum ſpiritu tuo, hmõdi etenim mutuæ ſalutationes notant, ꝙ ſacerdotis, & populi vnus debet eſſe affectus, & eſt ſenſus, tu pro nobis facturus es preces ad Dominũ, & quia Dominus Deus preces illas tñ approbat, & exaudit, quæ ex bono corde procedunt, oramus & nos ſimiliter ꝓ te, ut ille, ſine quo nullum eſt bonum, ſit cum ſpiritu tuo, ut q tecum eſt in ore, ſit & in corde, & in te maneat, & ſecundum hoc ceſſat hæſitatio quęrentium, quare populus reſpondet, & cũ ſpiritu tuo, cum ſacerdos dicẽdo, Dominus uobiſcum, optauerit Dominum eſſe cum illis, non ſolum in ſpiritu, verum ẽt in corpore, nã & idipſum populus ꝑ hanc reſpõſionem optat, vt præmiſſum eſt. Poteſt ẽt dici, ꝙ hac reſponſione populus ſe refert ſolum ad actionem imolationis, ad q̃ ſacerdos ꝓcedit, in qua per ſpũm totaliter eleuatus, & ab omni terrenitate prorſus abſtractus eſſe debet. Poſtquã vero chorus rñdit, ipſe ad altare reuoluet, ſ. ad orientem, ut dicitur in proœ. 5. partis, & quaſi parum de ſua bonitate confidens, uniuerſalẽ ad ſe colligit eccleſiã, dicẽs quaſi omnium ſyndicus: oremus. q. d. orate omnes ſimul mecum, vt quod poſtulamus, citius impetremus, quoniã impoſſibile eſt multitudinem non exaudiri, & ſic orõnem dicit. Dicendo ergo oremus, hortatur alios ad orãdum; quia & ipſe monuit Chriſtus diſcipulos orare dicens: Orate, nec intretis in tentationem. & poſtea orat, q a poſtea Chrs orauit: ipſe. n. fecit & docuit, ꝙ autem dicit oremus, ab antiquis habemus, qui præmiſſo, oremus, ſubiungebãt communiter orationem dicit autẽ, oremus, ſtãs ante medium altaris propter rationes poſitas in principio præcedẽtis ti. Oratio aũt, quã dicit, ſignificat indulgentiam, quã Dominus repromiſit, & deinde tranſit ad dextrã partem altaris, vt dicet ſub tit. ſeq. ¶ Oratione finita † chorus reſpõdet amen, quod eſt hebraicum verbũ. q. d. fiat nobis, ſicut oraſti, ſeu feliciter acta oratio tua, & eſt ſumptum amen, ex Apoc. 10. Amb. exponit, amen, ideſt, verũ eſt, ꝙ ſermo ſonat, affectus ſentiat. de cõſec. di. 2. reuera. in fi. 38. di. ſedulo. 3. q. 5. & hoc nomen quandoque ponitur pro verè, vt ibi: amen amen dico vobis, extrà

Mat. 10.

6

de iureiur. etſi Chriſtus prout ſub titu. de oratione dicetur. Et nota, quòd præmiſſa ſalutatio, ſcilicet, Dominus vobiſcum, ad minores, & imperfectiores, & ſimplices pertinet, ſacerdos epiſcopus, vel eius ſuperiori qui perfectus eſſe debet, & expreſſam Chriſti ſimilitudinẽ gerit, vt ſe vicarium Chriſti oſtendat. oraturus prima ui ce vti verbo Domini dicẽtis Io. 20. Pax vobis † quæ fuit prima vox Domini ad diſcipulos, quãdo eis poſt reſurrectionem apparuit, quaſi diceret in præſenti detur vobis pax temporis, & in futuro pax æternitatis. De vtraq; Io. 13. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Hoc etiam verbo vſus eſt diſpenſator Ioſeph ad fratres eius. Poſtea verò ad inſtar cęterorum ſacerdotum dicit, Dominus vobiſcum, vt ſe eſſe vnum ex ipſis oſtẽdat. 95. diſ. olim &c. ſeq. in fi. Et eſt aduertendum, ꝙ tunc demum pax vobis dicitur, quando, gloria in excelſis cantatur, & hoc ideo, vt correſpondeat ei, quod ibi dicit, & in terra pax hominibus &c. Præterea, hæc ſalutatio à Chriſto tẽpore gaudij & lætitiæ, ſcilicet reſurrectionis ad diſcipulos facta illi cãtico lætitiæ correſpondere debet. Sunt etiã qui dicunt, ꝙ pontifex ſolẽniter celebrãs in diebus, quibus gloria in excelſis, dicit, repreſentat Chriſtum poſt reſurrectionẽ ſeu reſurrectionis gaudium, quo tempore ſæpe Chrs dicta ſalutatione ad diſcipulos vſus eſt, ideoque Chriſtum imitando primis diebus hoc dicit. In miſſis verò, quas alijs diebus uel tẽporibus dicit, vel etiam, quæ ab inferioribus dicunt, Chriſti paſſio figuratur & planctus, atque afflictio conformatur. Et ideo in illis pax vobis non dicitur, ne gaudium cum dolore miſceatur. Poteſt etiã dici, ꝙ per Chrm facta eſt pax inter Deum & hominem, & inter angelos & homines, quod manifeſtauit angelus, qñ ĩ Chriſti natiuitate cãtauit. Gloria ĩ excelſis Deo, & ĩ terra pax hominibus. Pacẽ verò inter Deum & homines manifeſtauit Chriſtus, quãdo poſt reſurrectionẽ dixit Apoſtolis, pax vobis. hæc repreſentat in miſſa. Primũ ꝑ quemlibet ſacerdotem, qui poteſt cãtare. Gloria in excelſis, angelum repreſentan. Secũdum, per epiſcopum, qui ſolus dicit, pax vobis, repreſentans Chriſtum, qui in

7

Cor. 13.

Ioan.10. persona ecclesiæ dixit Apostolis, pax uobis,utrunque autem dicit episcopus solẽniter celebrans,quia vtrunque,s.Christũ & angelum repræsentat. Ipse enim specialior est Christi uicarius,quàm simplex sacerdos,ideóq; cum omittit officium angeli,s.tẽporibus,quib. cantica lętitię subticetur,s.Te Deum laudamus, & Gloria in excelsis,omittit similiter adhuc officiũ Christi non dicens, pax vobis,sed Dominus uobiscum,sicut simplex sacerdos.Nõ enim per episcopũ,qui repræsentat Christum,& angelum vna pax sine altera nũtiatur. Idẽ etiam est in,Ite missa est,quod non dicitur nisi Gloria in excelsis dicat.

8 ¶†Sanè diaconus non dicit,Dominus vobiscum per horas,eo quod nõ ita gerit typum Christi,qui per Booz hac salutatione vsus est,sicut sacerdos,qui ea in persona Christi vtitur, legens tamen Euangelium hoc dicit; quia tunc utit officio prędicatoris, & pronuntiat doctrinã ab ipso Christo immediate prolatam,& etiam cereum Paschalem benedicens, quia tunc Christi resurrectionem repræsentat.Sunt tamen quidã,qui dicũt,ꝙ in diuinis officijs, quæ dicere tenentur, licite pñt hoc dicere,cum prohibitum non legatur,quibus generalis vsus ecclesię contradicit,vt se inferiores sacerdotib⁹ cognoscãt.¶No-
9 tandum autem est,ꝙ septem†vicibus populus salutatur in missa, quatenus exclusis septem uitijs capitalibus, suscipiat gratiam septiformem. Mysterium.n. missæ, ad septẽ dona Spiritussancti refert. ¶Primò, in ipso missæ exordio ante collectã. ¶Scdo,ante Euangelium. ¶ Tertiò, post Euangelium siue dicto symbolo. s. ante offertorium. ¶ Quartò ante præfationẽ, cum dicit sacerdos,Per omnia secula seculorum & consequenter. Dominus vobiscum. ¶ Quintò,ante pacis osculum cum dicit, Pax Domini sit semper vobiscum. ¶Sextò.ante primam post cõmunionem. ¶ Septimo finito finali post communionem uel orationem. ¶In prima salutatione spiritus sapientiæ intelligitur, quia sapientia intrauit in hunc mundũ,ut saluaret nos.¶In scda spũs intellectus,iõ enim prędicauit,vt doceret nos.¶In tertia spiritus consilij, hoc enim secreto Dei cõsilio (Ioa. 20.) se passionis obtulit,vt redimeret nos. ¶In quarta spiritus fortitudinis, quia pendẽs in cruce diabolũ expugnabit, ut redimeret nos.¶In quinta,spiritus scientię,quia resurgens discipulos salutauit, & eis sensum aperuit, vt erudiant nos. ¶ In sexta spiritu pietatis,quia sola pietate humanã naturam super astra leuatur, vt exaltaret nos.¶In septima spiritus timoris,quia angeli trèmebunt,cùm uenerit ad iudicium vt glorificent nos. ¶Cęterum,in qualibet salutatione mutatur officium missę,& de vno officio ad aliud transitur, quare meritò salutatio præmittitur. Cum enim ad operarios nouiter ingredimur, eos salutare solemus, & ẽm hoc octo officia sunt in missa. ¶ Rursus salutatur ẽt in octaua, vt quidã volunt, s. post offertorium ante secretellam. Nam volens se ad populum dicturus: Orate fratres &c. debet dicere sub silẽtio. Dominus vobiscum.¶Verum
licet eis†quos salutamus faciem regula- 10
riter repræsentemus, tamen in quinque duntaxat ex præmissis salutationibus sacerdos ad populum se conuertit.Nam in illa salutatione, quæ fit ante Euãgelium se non conuertit, quia iam intentus est ad uerba Dei annuntianda,nec ẽt in illa, quæ ante præfationem, quia iam intẽtus est ad sacrificium altaris tractandum,nec etiam in illa, quæ fit ante pacis osculum, quia iã tenet corpus Christi in manibus, & hẽt cor sursum ad Deum,& oĩno intẽtus est ad reuerenter illud tractãdum. (Luc. 9.) Nemo enim mittens manum ad aratrum & respiciens retro aptus est regno Dei. extra de cõuo. magnæ. ¶ Cæterum quinta,ad populum,cum Dominus vobiscum facta conuersio, significat quinque apparitiones, quas Christus fecit discipulis suis in die resurrectionis. ¶ Prima fuit Mariæ Magdalenæ,Io.20 & Matt.vlt.¶Scda eidẽ, & alijs mulieribus redeuntibus de sepulchro,qñ dixit eis.Auete.Mat.vlt.¶Tertia,Petro.¶Quarta, duob⁹ discipulis euntibus in Emaus. ¶Quinta,ĩ domo decem (Mat.26.) discipulis absente Thoma,Ioã.20.Sed q̃a altera illarum manifesta non fuit, quãdo videlicet primò apparuit Mariæ Magdalenæ, vel ẽm alios, qñ apparuit Petro,q̃a nescitur qñ aut vbi ideo sacerdos ante secretellã dicturus,Orate fratres,pdicit sub silentio,Dñs vobiscum,sed patenter dixit

Aposto-

Apostolis. Orate, ne intretis in tētationē.
Fuerunt etiam & alię apparitiones, de q
bus nil ad præsens. ¶ Non est etiam omit
11 tēdum † quòd sacerdos semper voluit se
ad populum ad dextrā, & per eandē se ad
altare reuoluit, quasi isto facto dicēs, Dex
Ps. 117. tera Domini fecit uirtutē, dextera Domi
ni exaltauit me, dextera Domini fecit vir
tutē. ¶ Secundo, ad designādum quòd in
sepulcro dominico angelis à dextris sede
bat. Tertio ut per hoc sacerdos innuat se
rectā & obtentā habere intentionē p̱ se
& pro populo ad cœlestē patriā, quæ per
dextrā significatur, iuxta illud in cāticis.
Can. 2. Dextera eius amplexabitur me. Quarto,
quia versus salutando populum, & cōuer
sus dicendo oremus, hortatur tā se, quàm
populum ad orandum, & oratio debet fie
Matth. ri pro æternis, quæ per dextram significā
tur, vnde Christus sedere dicitur ad dexte
ram patris, meritò parte dextera fit vtro-
que, gerit quippe sacerdos typum Christi
qui perfectus est in salutationibus, & ora
Ps. 226. tionibus quæ ad dextram fiunt. Veruntā
men postquā dixit, Orate pro me fratres
&c. se uoluit ad sinistram, iuxta Ps. Cir-
cuiui & immolaui in taber. eius ho. &c. p̃
parans se ad imolādum, quendam circui
tum facit, se igitur conuertit tunc ad sini
strā, quæ imperfectior & infirmior est, ad
notā dum imperfectionē cuiuslibet sacer
dotis, præter Christū. Hinc est, quod præ
missa verba dicendo, obsecrat tanquā im
perfectus, & peccator, & indigens aliorū
auxiliū impēdi sibi alus, siue beneficium
orationis. Secundo quoq; reuoluitur tūc
à sinistra, ut per hoc significet tristitiam
de passione Christi, ad quam repræsentan
dā statim intendit. Tristitia enim recte p
2. Cor. 7. sinistram significat, iuxta illud Apostoli à
Eccl. 15. dextris & sinistris p gloriā et ignobilita
Can. 3. tē p infamiā & bonā famē. Debēt ēt fie-
ri illæ uolutiones, & reuolutiones ante
medium altaris, iuxta illud, In medio ec-
clesiæ aperuit os suum &c. In quo & illud
cōmemoratur, quod redēptor noster iux
ta Salomonē, corpus suum media chari-
tate constrauit pp filias Hierusalē. Er attē
dite, quia quidā dicto, Dominus uobiscū,
ab altare reuoluti, dicunt Oremus, stan-
tes ante medium altaris, per hoc insinuan
tes se loco in manifesto & populo conue
niēti orare scilicet, ante medium altaris,
quodque populus dēt de medio cordis
orationes ad Deū effundere. Alii vero ad
dextrum cornu altaris ubi orōnem p̱fer
re debent, dicūt Oremus, ut sic inter insi
nuationē & orōnem nullū actū alium in
terponant, & ut ibi præcedat orandi insi-
nuatio. ubi mox subsequi ipsa oratio, &
orantis populi esse decet intentio.

S V M M A.

1 *Oratio nostra à Deo incipere, ab eodem terminari debet.*
Missa officiū cur ab oratione īcipiat, et in gratiā actionem terminetur. ibid.
2 *Orationes cui competat dicere.*
Sacerdotes qui dicantur ibid.
Dominus uobiscū cur à sacerdotib. præmittatur omnibus orationibus ibid.
3 *Oratio habenda est breuibus.*
4 *Oratio unde dicatur, & unde originem habuerit.*
5 *Orationum uerba qualiter intelligant.*
6 *Oratio cur principium à patre, finem uero à filio sortiatur.*
7 *Iesus, nomen est proprium.*
8 *Seculum quid, & unde dicatur.*
9 *Amen, respon. quid significet.*
10 *Collectæ quō terminentur uarie per discursum.*
11 *Collecta cur nulla dirigatur ad spūm sanctum.*
12 *Orationes qualiter terminari debeāt in exorcismis.*
13 *Orationes cur dicatur collectæ.*
14 *Collectarum quinā fuerint authores.*
15 *Orationes dicēdæ ī tēplo quot numer.*
16 *Oratio unica in summis festis dicitur. Et quaidipsum ratione.*
17 *Lateranensis ecclesia orationē domini cā dicit loco collectæ ī Missa et horis.*
18 *Manus quo cōsilio eleuent ī orationibus.*

De Oratione seu Collecta. Cap. 15.

SALVTATIONE p̃missa
subiiciuntur orōnes, qa
† enī omnis nostra ora- 1
tio à Deo inchoata, cir-
culariter p ipsum termi-
nari dēt, ideo missæ offm
incipit ab oratione, & terminatur in gra

tiarum actione. ¶ Vnde videndum est, qs
debet orationes dicere. Qualiter, & pro
quibus sit orandum, Quid sit oratio. Et
quando. Et vbi. Et versus quā partē oratio
nes dicendę sint. ¶ De mutatione sacerdo
tis ab vna parte altaris ad alteram. Vnde
orationes dicantur, & vnde originem ha
buerint. Qualiter verba eorum intelligan
tur. Qualiter orationes terminent. Qua
re vocentur collectæ. Quæ & quot orō
nes dicēdę sunt, & de inuentoribus earū.
Quomodo pontifex vel sacerdos illas di
2 cens stare debet. ¶ Circa † primum notan
dū est, quòd ea, quibus populus immedia
te ordinatur ad Deum, sacerdotes tātum
dicunt, qui sunt mediatores inter Deum
& populum, quorum qdā dicuntur publi
cè spectantia ad totum populum, in cuius
persona ipse solus ea Deo proponit, sicut
sunt orationes & gratiarum actiones, q
dā priuatim, quæ ad offm̄ eius tantū spe
ctāt, vt consecrationes & hmōdi oratio
nes quas ipse pro populo facit, nō tamen
in persona populi orans, & in omnibus
præmittit; Dominus vobiscum, vt mens
populi Deo coniungatur, & quia populus
in his, quæ ad Deum ptinent, sacerdotē
ducem habet, ideo in fine cuiuslibet suæ
orationis populus consentit, respondens
Amen, vt iam dicetur, propter qd & om
nis oratio late terminatur, etiam si priua
3 tim fiat. ¶ Sanè orandum † est breuibus
verbis, non in multiloquio, vt iā dicetur
11. dist. omnia 43. di. sit rector. prope fi.
Vnde & Græci parum & frequēter orāt,
sed in lachrymis & in puritate cordis, nō
in uoce clamosa, sed in mentis intētione
& lachrymarum compunctione, sic in cō
spectu diuinæ maiestatis, & angelorum
oportet nos esse, vt mens nostra voci cōn
Psal. 6. cordet, iuxta illud Psal. Exaudiuit Domi
nus vocem fletus mei. Et iterum. Sacrifi
ciū Deo spiritus contribulatus &c. Debet
Psa. 50. etiam oratio esse deuota, nā omniū crea
tori cum deuotione est supplicādum. Dū
autem sacerdos alte dicit orationem, alij
non debent verbis orare, sed illam oratio
1 nem attendere, & ad eā respondere amē.
Pro quibus sit orandum, dicetur in sexta
parte, sub ti. de parasceue. ¶ Quid sit ora
tio, & qua hora, & tibi horæ canonicæ di
cendæ sunt, & uersus quam partem oran
dum est, dicetur in procemio v. partis, q̄d
significet oratio, quæ dicitur ante episto
lam, dicetur sub ti. de sessione episcopi. Sa
ne sacerdos dum orat ad dextrā consistit
altaris, iuxta illud Exo. Depræcabitur Aa *Exo. 30.*
ron super cornu altaris, & placabit super
eum in generationibus suis, in hoc illud
signans, quod fuerat prophetarum, Deus
ab austro ueniet. Christus enim Iudæos
docuit, ad quos à patre missus fuit, quia
dextra Iudęos, Gentiles sinistra figurat & *Abac.*
quoniam lętitia per dextrā, tristitia uerò
per sinistrā designatur, idcirco ad dextrā
partem altaris primum accedit, vt gaudiū
dominicę natiuitatis ostendat. Deinde di
cturus Euangelium, ad sinistram conuer
tatur, ut tristitiam passionis insinuet. Sed
iterum redit ad dextram, ut gaudiū resur
rectionis annuntient. de hoc aliter dicet
sub ti. de mutatione sacerdotis. Roman9
vero pontifex oraturus, ad sedem post al
tare, vel alius episcopus ad latus altaris
ascendit, & stans collectam pronuntiat,
quam in libro legit aperto, & deinde se
det, quia sicut Euangelista testatur, venit
Iesus in Nazareth, vbi nutritus fuerat, & *Luc. 4.*
intrauit secundum consuetudinē diei sab
bati in synagogam, & surrexit legere, &
traditus est ei liber Esaiæ prophetę, quem *Esa. 2.*
vt aperuit, inuenit locum, ubi scriptum
erat. Spiritus Dñi super me, pp quod un
xit me, & cum plicuisset librum, reddidit
ministro, & sedit. Rursus Pontifex ad la
tus altaris, vsque ad dictum offertorium
morat, vt dictum est sub ti. qualiter eps,
vel sacerdos. ¶ † Sequitur videre, unde orō 4
dicatur, & vnde orationes originem ha
buerunt. Et quidem dicitur orō, ab oran
do, eo quod per eam populo bona corpo
ris, & aīę orādo petuntur. Licet, enim Do
minus sciat, quibus egemus, orare tamen
debemus, put dicetur sub orōne Dñica
orat enim sacerdos, pro bonis, vt adsint,
& pro malis, ut absint. Designantur autē *Apoc. 8.*
orōnes ī Apoc. per fumum aromatum, q *Psa. 39.*
ascēdit in cōspectu Domini de manu An *Heb. 5.*
geli. Christus. n. uerus homo pp nos pas
sioni deditus, cuius illa vox est. holocau
sta ēt pro delicto non postulasti, tunc di
xi, ecce venio, semper pro nobis orabat,
quia secūdum Apostolum. Exauditus est
in omnibus p sua reuerētia. ¶ † Qualiter 5
verba

verba orationum intelligenda sint, uidea
mus. Et quidem, quod in quibusdam codi
cibus cōtinetur, prosit huic uel illi sancto
talis oratio ad gloriam et honorem, sic in
telligi debet, q̄ ad hoc prosit, ut illi ma-
gis ac magis in fidelibus glorificetur, aut
etiam honorentur in terris, extra, de celo
br. miss. cū Marthæ. prope fi. Cum enim
ipsi sint perfecte beati, omnia eis in cęlis
ad uotum succedunt, unde non egent no
stris orationibus, imò iniuriā facit mar-
tyri, q orat pro martyre, licet pleriq; re-
putēt non indignum sanctorum gloriam
posse usque in diem iudicii augmentari,
& ideo ecclesiā inter in rite pro posse aug
mentationem glorificationis subiungit,
per Dominum nostrum Iesum Christum
filium, illud significat, quod ipse in euan-
gelio dicit, Quicquid petieritis patrem
meum in nomine meo, fiet uobis. Orat
Io. 14. enim sacerdos ad Deum patrem, ut per fi-
lium suum, qui Dominus noster est, equa
liter, sicut pater, oratio pficiatur. ¶ Hinc
6 † enī est, quod omnis oratio generaliter
ad patrem dirigitur, & terminatur in no
mine filii. Non.n per aliam uiam ad nos
æterna Dei beneficia possunt decurrere,
quam per eum, qui est mediator Dei &
hominum homo, Christus Iesus. 10. disti.
quoniam. sicut mediante crystallo mittit
ignis in escam superpositam à sole longin
Ro. 5. quo. Et sumptum est hoc de Epistola ad
Romanos, ubi dicit, Gloriemur in Deo,
Io. 14. per dominum nostrū Iesum nemo enim
uenit ad patrem nisi per me. Et ipse alibi
dicit. Si quid petieritis patrem in nomi-
7 ne meo, dabit uobis. ¶ Et nota, quod † Ie
sus est proprium nomē, prout dictum est
in proœmio secundę partis. Quod uero
sequitur, qui tecū uiuit & regnat in uni-
tate spiritussancti &c. ita potest intelligi,
unitate spiritussancti &c. hoc est una cū
spiritussancto, nā pater & filius & spiritus
sanctus, sunt unū. Vel in unitate spiritus-
sancti, hoc est in spiritusancto, qui est
unitas patris & filii, & amor & connexio
utriusque. Possunt etiam sic exponi præ-
missa uerba, per dominum nostrum &c.
ut sit sensus. O pater exaudi per filium tu
um, qui hoc uult & potest, uult, quia ui-
uit, potest, quia regnat, uiuit inquam, &
regnat tecum in unitate spiritussancti. nō
quidem uiuit & regnat, ut tyrannus spiri
tu iniquitatis, sed uiuit & regnat De⁹ spi
ritu benignitatis. ¶ Quod uero sequitur,
Per omnia secula seculorum uel consecu
tiue, uel antonomatice ītelligi potest. Cō
secutiue, sicut generationes generationū
quasi dicat per omnia secula seculorum si
bi inuicem succedentium, † Dicunt enim 8
secula, quia sequuntur, nam aliis disce-
dentibus alia sequūtur. Antonomatice, si
cut cātica canticorum, & est sensus, sicut
ante omnia secula filius cum patre in vni
tate spiritussancti, in deitate uixit & fuit
ita & in præsenti seculo, & in futuro, ubi
iusti cum sanctis Angelis permanebunt,
& iniusti cum diabolis cruciabuntur, cre
datur æqualiter uiuere cum patre, & spi-
ritusancto, & nullo fine concludi.
† Sequitur amen, quod uerbum optan- 9
tis uel affirmatis ostendit affectum, uel
consensum, ut promissum est. Popu-
lus enim assentiens uoci sacerdotis, qui
dixit, per omnia secula seculorum, assen-
tit, quod seculum per eum creatū est. Vn-
de in fin. psalmorū, ubi nos dicimus, fiat
fiat, hebræus dicit, amen, amen. Et Chri-
stus in Euangelio sæpe dicit, amen, amen
idest, uerum dico uobis. Respicit ergo ad
formam orationis, ut quod oratur, opte-
tur, vel ad modum conclusionis, ut quod
concluditur affirmetur, uerbi gratia, cum
sacerdos orans dicit, Da nobis quæsumus
domine, salutem mētis & corporis, popu
lus respondet, amen, idest, fiat. & cum sa
cerdos cōcludit, qui tecū uiuit & regna
in unitate spiritussancti Deus per omnia
secula seculorum, populus affirmando re
spondet, amen, idest, uerum est, uel amē,
interpretatur ueritas, ut in Apocal. hoc di Apo. ult.
cit amen, testis fidelis, de hoc dictum est
in præcedēti tractatu. ¶ † Circa termina 10
tionem collectarum notandum est quod
in eis quandoq; dirigitur sermo ad patrē
quandoq; ad filiū quandoq; ad spiritusā
ctum, quandoq; ad totam Trinitatem. Si
sermo ad solum patrē dirigitur, non habi
ta mentione de filio, neque de spiritusan
cto, tunc dicetur in fine, Per dominū no-
strum Iesum Christum filium tuū, qui te
cum uiuit & regnat in unitate spiritussan
cti Deus per omnia secula seculorum, siue
per eūdem & eiusdem ut in illa oratione

Protector in te sperantiũ &c. Si verò fiat mentio de filio, vel de spiritusancto, refert an ante finalem partem orõnis, an in fine ipsius fiat mentio de filio. Si verò dirigatur ad patrem, & habita mentione de filio, ante finem, tunc dr̃ in fine. Per eundem dominum nostrum &c. ut in illa oratione, Deus qui de beatæ Mariæ Virginis &c. Si in fine, tunc subijcitur immediatè qui tecum, sine per eundẽ, & eiusdẽ, vt in illa collecta sancti Stephani. Omnipotens sempiternę Deus q̃ primitias martyrum. Et in illa, Deus qui salutis æternæ, uel dominum nostrũ Iesum Christum, sine per vt in illa collecta, Deus, qui nos redẽptione quæ dicitur in vigilia Natalis, & in illa. Illumina quæsumus. quæ dr̃ in Epiphania. vel Iesus Christus dominus noster, vt in illa, Deus, qui ad æternam, quę dicitur feria tertia post Pascha, & in secreta illa. Ipsi tibi, quæ dicitur in cęna Domini. Si verò in oratione, quæ ad patrem dirigit̃ fit mentio de spiritu sancto, dicitur ĩ fine, Per Dominum nostrum, sed tunc dicitur ibi, in unitate eiusdem spiritussancti, Deus, vt in illa, Deus, qui corda fidelium, & in illa, Adsit nobis quęsumus virtus spiritussancti &c. Quòd si fiat ibi mentio de spiritusancto, & posteà de filio, tunc subijcitur in fine immediatè, qui tecum, vt in illa oratione. Mentes nostras quæsumus Domine paracletus, & in illa, Vre igne &c. ¶ Rursus, quando ad patrem dirigimus sermonem, orando, vt ipse det nobis spiritum uiuificandi, vel huiusmodi, tunc dicitur, per dominum, siue per eundem, uel eiusdem, ut in illa oratione, quæ dicitur in benedictione cinerũ. Deus, q̃ humiliatione &c. & in illa, quæ dr̃ in benedictione fontis, Omnipotẽs sempiternæ Deus, Respice &c. Si autem sermo ad filium dirigat̃, vt in illa orõne. Excita dñe potentiam tuam, & ueni, & similiter in alijs collectis, de aduentu Domini & illa Deus qui uirginalẽ aulam, tũc dicitur in fine, qui uiuis & regnas cum Deo patre in vnitate Spiritus sancti Deus &c. Et si fiat ibi mentio de patre, tunc dicitur, qui tecum Deo patre &c. ut in illa oratione canonis, Domine Iesu Christi fili Dei, &c. Si verò sermo dirigitur, ad spiritumsanctum, dicũnt quidam, quod tunc dicitur in fine, qui cum patre & filio viuit, & regnat Deus &c. Veruntamen† omnis oratio dirigitur ad patrem, vel ad filium, & nulla ad spiritumsanctum, quia spiritus sanctus ad donum, & à dono non petitur donum, sed potius à largitore doni, petitur ergo à patre, & filio, & ad eos sermo dirigitur, tanquam ad donatores, & non à spiritusancto, qui est donum, & pariter ab utroque procedit. Si aũt ad totam Trinitatem sermo dirigitur, tunc dicitur in fine, per dominum, siue, per eundem, & eiusdem, vt in illa oratione canonis. Suscipe sancta Trinitas, & in illa, quæ dicitur in Missa, Placeat tibi sancta Trinitas, in quibus dicitur per Christum dominum, quod succedit in orationibus in locum. per dominum nostrum, causa breuitatis, Idemque in oratione, quę ad Deum prẽm dirigitur, de eo mentio fiat, vt in illa. Omnipotens sempiternæ Deus, qui dedisti famulis tuis, tunc dicunt quidam, qui viuis & regnas Deus, per omnia secula seculorum. Alij verò intelligentes, quod oratio ipsa ad Deum filium dirigitur, dicũt tunc qui viuis, & regnas in unitate spiritussancti Deus per omnia secula seculorum, & in illa oratione, fidelium Deus omniũ cõditor, tota nanque Trinitas conditor, & redemptor est, licet Christus propriè sit redemptor. Potest etiam dici, quòd oratio, quæ sic ad Trinitatem dirigitur, concluditur sine aliqua personarum distinc. sic, qui uiuis & regnas Deus per omnia secula seculorum. Vel conuertat orans sermonem ad se, vel ad populum dicens, qđ ipsa præstare dignetur, & sic etiam cõcluditur in orationibus benedictionalibus. Sanè in oratione, in qua sermo dirigitur ad caput Ecclesiæ sic videtur debere dici, qui viuis, & regnas, cũ Christus sit caput ecclesiæ, extra de sacra unctione, c. primo sed nõ est ita. Tota nanq; Trinitas est caput ecclesiæ, ideoq; dici debet, per dominum nostrum. In exorcismis† verò ad expellẽdum dęmonũ aliter dicitur, quoniã in aquæ benedictione dicitur, p eũ q̃ venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignẽ. Similiter & ĩ catechismis dicitur, qui venturus est &c. quàm cito. n. diabolus audit Christum esse venturum iudicare seculum per ignem, fugit, timens

11 (margin, at "Veruntamen† omnis oratio")
12 (margin, at "In exorcismis† verò")

mens iudicium ignis; quia scit se post diē iudicii æterno igne præmendum. Eadem quoque ratione dicit magister Gilbertus, quòd orationes in exequiis mortuorum debent simili modo finiri, communis tamen usus ecclesiæ tenet, ut dicatur. Per dominum nostrum &c. in illa tamen oratione, Fidelium Deus omnium conditor, debet dici, qui uiuis & regnas &c. ut præmissum est. Et aduerte, quòd orationes in laudibus, in missa & in uesperis, sub eodē & solēniori tono dicuntur, pro eo, quod illæ horę solennius & festiuius in ecclesia dicuntur: in aliis uero horis & officiis aliis tonus minus solennius seruatur, tum quia minus solenniter dicuntur, tum quia illæ ad alium referri possunt significatum. Omnibus autem orationibus, præterquam in exorcismis, p̄mittitur, oremus, non tamen semper Dominus uobiscum, ut dictum est

13 in præcedenti. ¶ Sequitur uidere † quare orationes, quæ circa principium Missæ dicuntur collectæ uocentur. Et quidē ideo, quia sacerdos, qui fungitur legatione ad Deum pro populo, in eis petitiones omnium in unum colligit, & cōcludit, ut eas ad dominum referat, propriè tamen dicūtur collectæ, quæ super collectum populū dicuntur; puta in processionibus, uel dum colligitur populus ad stationem faciendā; ut de una ecclesia procedant ad altare. 59. dist. quoniam de consecr. dist. 5. conuenit. In urbe nanque quælibet ecclesia stationalis habet aliquam ecclesiam sibi uicinam, in qua colligitur populus die stationis, & ibi dicitur collecta super populum collectum. & inde omnes simul ad ecclesiam, in qua fit statio, accedunt. Vt de in concilio Agathen. de consec. dist. 5. conuenit in fi. dicitur, quòd plebs collecta oratione ad uesperam dimittatur ab episcopo cum benedictione, & est sumptum hoc nomen de Leuitico, ubi scenopegia, quæ est ultimū festorum legalium, collecta uocatur, pro eo, quia in ea fructuum collectione fiebat, & figurabat futurā operum nostrorum collectionē, cum dicetur: Ecce homo, & om-

14 nia opera eius cum eo. ¶ Orationum † uarii fuerunt doctores, quarum numerus & uarietas in tantum excrescebat, quòd octauum Africanum concilium constituit, ut nullę preces, uel orationes, uel Missæ, uel Præfationes, uel commendationes, uel manuum impositiones dicantur, nisi in cōcilio fuerint approbatæ. Et Gelasius Papa tam à se, quam ab aliis appositas preces dicitur ordinasse. Beatus Grego. seclusis his quæ nimia, uel incongrua uidebantur rationabilia coadunauit, congrua multa nihilominus per se necessaria superaddens.

¶ Cæterum, quidam † modum & ordinē 15

excedentes, in tantum orationes multiplicant, ut auditoribus tantum tędium generēt & fastidium, quasi Deus & homo, uerborū multitudine flecti possit, ut præmissum est de consec. dist. 5. non mediocriter, cum econtra Esaias dicat: Cum multiplicaueritis orationes uestras nō exaudiam, (*Esa. 1.*) & Dominus in euangelio dicat, Cum oratis nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. (*Mat. 6.*) Putant enim in multiloquio exaudiri. Vnde cum ei dixissent Apostoli, Domine doce nos orare, compēdiosam eos orationem docuit, Pater noster &c. Huiusmodi ergo orationis formam sequētes sacerdotes in Missa septenarium orationes numerum non excedunt. Nam Christus septem petitionibus omnia corpori, & animæ necessaria comprehēdit in illa, prout infra eo dicetur, quia uero numero Deus gaudet impari, quidā obseruant, ut impares dicāt in Missa orationes, uidelicet, uel unam tātum, sicut una epistola, uel unum Euangelium dicuntur, & iste numerus est ordinarius, uel tres, uel quinque uel septem, Vnum, ad designandum fidei unitatē, uel unitatis sacramentum. Tres ad significandum mysterium Trinitatis & quia Christus ter in passione orauit, dicens: Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Quinque, ad designandum quinque plagas Christi, seu in quinque partitā Christi passionē. Septem ad designandum spiritū gratiæ septiformis, seu septem dona spiritussancti. Deus enim diuisionem & discordiam detestatur. Vnde cū cæterorum dierum operibus benediceret, operibus tamē secundæ diei benedixisse nō legitur, eo quòd binarius numerus primò ab unitate recedebat & ab eo cæteri diuisibiles numeri originē sortiuntur, & impar numerus mundus est. 32. q. 1. nuptiæ. ¶ Et nota, quòd in summis † festis tantummodo dicitur una 16

collecta, nisi fortè eadem die aliud festum occur-

occurrat. ¶ Sciendum quoque est, quòd totidem collectæ & eodem ordine dici debent in secreta, post communionem, quot præcesserunt ante Epistolam in exordio Missæ. nec plures, nec pauciores, finis nanque debet suo principio & quilibet post communionem collectæ & secretæ præcedentibus conuenire. Cauendum est etiam, quia si collecta pro defunctis intermisceatur in Missa, quæ dicitur pro uiuis non finalis, sed penultima, vel antepenultima dicatur, quia finis debet ad suum principium retorqueri, de consecr. dist. in. prima. episcopus. Semper enim facienda est memoria pro defunctis, prout dicetur sub 10. particula secretæ, super uerbo, Memento etiam Domine, & cæt. quia etiam uiuorum & etiam Sanctorum, in quorum honore celebrantur, qui in uita gloriæ viuunt, auxilio egent. Sed in Missa pro defunctis intermisceri non debet collecta pro viuis, etiam, vt quidam dicunt, illa communis, Deus qui uiuorum dominaris &c. ab August. composita, ad notandum, quod defuncti iuuare nequeũt uiuentes in hac vita, nec etiam implorare æternam uitam, licet ipsi iuuari ualeant ab utrisque. In Missa tamen pro defunctis potest, ut quidam dicunt, esse penultima collecta de sanctis, & econuerso. Inno. Papa Primus composuit quatuor collectas pro mense Septembri. Innocentius uero Papa Tertius composuit illam. A cũctis nos quæsumus Domine, mẽtis & cor-
17 poris defende &c. In † ecclesia Lateran. nũquam dicitur oratio, sed in Missa, & in omnibus horis loco orationis alta uoce pronunciatur oratio dominica, quę in nouo testamento prima oratio fuit. Nam &
18 in primitiua ecclesia sic fiebat. ¶ † Sanè Pontifex, seu sacerdos dum orare, seu orationem dicere incipit, manus eleuat, & extendit, iuxta illud Heb. 12. Manus remissas erigite, & genua debilia roborate, & Romano Pontifici, & etiam aliis Episcopis in multis ecclesiis ministri adstantes, eleuatas manus sustentant, quæ manuum eleuatio à lege sumpsit exordium. Legitur enim Exod. 16. & cap. 36. distinct. si quis. quòd cum Israel pugnaret aduersus Amalech in deserto, Moses ascendit super uerticẽ collis. Cumq; leuaret manus, vincebat Israel, si verò paululum remisisset. Amalech populum superabat, Aaron autem & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte. Legitur etiam 3. Regum capit. 7. quòd Salomon stetit ante altare Domini in conspectu ecclesiæ Israel, & expandit manus suas in cœlum orans pro populo. & Genc. 4. Leuo manum meam ad Dominum Deum excelsum. Eleuatio autem ipsa repræsentat, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cœlum. *Act. 1.* Vel eleuat manus ad instar Saluatoris in cruce pendentis, Vnde illud, Eleuatio in manuum mearum sacrificium vespertinum. *Ps. 140.* Extensio vero manuum id eo fit, Nam Christus cum expandisset manus in cruce, pro persecutoribus orauit, dicens, Pater mi, dimitte illis, *Luc. 23.* quia nesciunt quid faciunt, mortaliter instruens, quia Christus semper paratus est recipere pęnitentes. Iuxta illud, quod ipse promisit. Omnis qui venit ad me, non eiiciam foras. *Ioan. 6.* Quidam tamen perfidi hęretici derident huiusmodi manuum extensionem, propter illud Esa. Cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis. *Esa. 1.*

S V M M A.

1 *Epistola, quid. Vnde dicatur & quid significet.*
2 *Epistola ubi debeat legi.*
3 *Epistola cur præmittatur Euangelio.*
4 *Diaconus lecturus Epistolam à quibus, & quos comitetur.*
5 *Epistolam legens, quo flectere uultum debeat.*
6 *Epistola sumpta ex libro Mosi, vel Salomonis qualiter terminetur.*
7 *Epistolam legere non potest quis, nisi fuerit subdiaconus.*
8 *Ministerium verbi Dei est triplex.*
9 *Sedendi vsus vnde.*
10 *Lectiones Apostolicas & Euangelicas qui primum statuerit, debere dici ante sacrificium.*
11 *Euangeliorum, Epistolarum, et Prophetiarum varia est terminatio.*

De

De Epistola. Cap. 15.

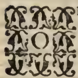

1 ORATIONE finita dicitur epistola,† quæ significat doctrinam Apostolorum. Eleganter autem illam præcedit oratio, qua Legitur Luc. 10.c. Rogate dominum messis, ut mittat operarios suos in messem suã. ¶ Sane Epistola Græce. Latinè supermissio, uel superrogatio, dr ab ἐπὶ, φ est supra, & στολον missio * Missa.n.est ab Apostolis supra legem Mosi supra Psalmistas & Prophetas, supra euãgelium, sicut & prophetię supra legem, unde & literæ de una persona ad aliam missæ, appellantur Epistolę, scilicet supra missę, quasi missę supra, seu præter id, quod refert nuntius uiua uoce, sicut & Apostolus supra id, quod dixerat Ephesiis, Corinthiis, & aliis epistolas mittebat

2 Legi debet † Epistola secũdum magistrũ Petrum Antisiodoren. in dextra parte ecclesiæ, quia Christus primo venit ad Iudæos, qui dicebant in dextera esse. Melius tamen fit in medio ecclesię pro eo, φ Ioãnes fuit medius inter Apostolos, & prophetas, ut iam dicetur. Dicitur quoq; Epistola in loco inferiori, Euangeliũ in superiori, & supposito panno, de quo sub Euã

3 gelio dicetur. Prę mittitur† autem Epistola Euangelio. Epistola nãque designat officium, quod Ioãnes ante Christum exercuit, qui pręiuit ante faciẽ domini parare uias eius: sicut ipse testatur, Ego uox clamantis, in deserto, parate uiã domini. Ioãnes, ergo quasi subdiaconus & subminister illius, qui de se dicit: Non ueni mini strari. Vnde sicut prædicatio Ioannis præcessit prædicationẽ Christi, ita Epistola Euangelium præcedit. Gerit quoque Epistola figurã legis & prophetiæ, quæ Christi aduentum præcesserunt, sicut ipsa Euãgelium pręcedit. Pręcessit quidẽ lex Euãgelium, sicut umbra lucẽ, sicut timor charitatem, & initium perfectionem. ¶ Sane

4 † subdiaconum Epistolam lecturũ vnus tantum comitatur acolytus, quia prędicationem Ioannis pauci secuti sunt, quoniã lex neminẽ ad perfectionẽ ducit, sed diaconum Euangelium lecturũ, tam subdiaconi, quam acolyti & cæteri comitãtur, quia prædicationem Euãgelii, quæ perfectionẽ facit, plurimi susceperunt. Dicit ẽt potest quod per subdiaconi & subdiaconi ad legẽdũ processum, duplex Christi manifestatio, per duplicem eius aduẽtum significatur, quorum primus unum tãtum habuit præcursorem, scilicet Ioannem, q per subdiaconum præcedentem significatur. Secundus duos habebit, uidelicet Enoch & Heliã, qui per duos uel plures pcedẽtes diaconum figurantur. Facies antẽ

5 † Epistolam legẽtis respicere debet altare quod Christũ significat, quia Ioannis prędicatio se & alios dirigebat in Christum de cuius vultu iudicium, & æquitas procedunt. extra ut eccle. ben. ut nostrum. Is vero, qui pręcedit subdiaconum euntem legere, non uertit faciem ad legentem, q a Ioannes nõ ad se audientes, sed potius ad Christum dirigebat. ¶ Sed qui diaconum euntem legere præcedebant. nunc respiciunt ad Euangelium, & ad faciem recitãtis. Primo, ut ex mutua utriusq; inspectione, amor & charitas Christi notetur, q in Euangelio prędicatur. Secundo, ut se esse cõtestes euangelicæ doctrinæ ostendant. sicut legitur in Esa. Vos estis testes mei, di cit Domin^s. Quia vero. Ioãnes fuit limes præcedentium, & subsequentium, medius inter Apostolos & Prophetas. Nam lex & prophetæ usque ad Ioannem, & ex eo regnũ Dei euangelizatur. Ideo Epistola nec semper legitur de prophetis, nec semper de Apostolis, sed interdũ sumit de ueteri testameuto, interdum de nouo. Ioannes enim, cuius uocem repręsentat. Epistola, cum antiquis Christum prædixit futurũ, dicens. Qui post me uenit, ante me factus est, & cum modernis Christum ostendit præsentem, dicens, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Interdum ergo sumitur de Apostolis, quia licet eorum doctrina non præcesserit euangelium, tamen ad uitam æternam refertur, sicut lex & prophetia, & interdum de ueteri testamento, raro tamen, quia uelum templi est scissum, nec ponẽdum est ante oculos uelũ, epistola tamẽ nõ legitur de quinque libris Mosi, quia in illis temporalia promittebãtur. In cuius signum lectiones de illis sumptę terminãtur in grauem acẽtũ. ut iam dicetur. ¶ Cõsiderãdum † autem 6 est,

Marginal notes: Luc. 1. — Ma. 20. — Esa. 44. — Luc. 16. — Ioan. 1. — Ioan. 1.

est, quòd quando electio, vel epistola de libris Mosi, vel Salomonis sumitur, nomen eorum recitatur, vt dicetur in prooemio sextæ partis. Item in epistolis, quæ sumuntur de prophetis, vel de actibus Apostolorum, siue de Apocalypsi ponitur in principio hæc oratio: In diebus illis, & in fine dicitur, ait Dominus omnipotens, eo quod in libris illis hoc sæpe scriptum inuenitur. Eadem etiã ratione dicitur in epistolis Iacobi, & Petri, Charissimi, & in epistolis Pauli, Fratres, & in Christo Iesu Domino nostro. In epistola tamẽ ad Hebræos dicunt quidam non debere apponi, Fratres, eo, quod Apostolus suspectus erat Hebræis, sed melius est, vt apponatur: quoniã quidam boni erant inter eos, vt ipse eos in quodã loco eiusdẽ epistolæ uocat fratres. Propter præmissam etiam causam dicitur in Euangelio, In illo tempore: propriè tamen loquendo nulla epistola est de veteri testamento, sed illæ lectiones vocantur. Porrò licet in epistolis, quę de Apoc. leguntur, dicatur: Lectio libri Apocalypsis beati Ioannis Apostoli, in quibusdam tamẽ ecclesiis & Apostoli tacetur illud verbũ beati. Certum est enim, quod Beatus Ioannes pręcipuè fuit inter Apostolos à Christo dilectus. Dilectio autẽ Dei, bonos nos efficit, quia beatus, quẽ elegisti & assumpsisti. Hac ergo consideratione, cum sicut cæteros sanctos superuacuum est beatitudinis titulo sanctum ostẽdere, & Solem quodammodo facibus adiuuare. 6. q. cap. omnia. cum ipse uelut titulus per se patens est ẽtũ beatitudinis, scilicet dilectionem Dei euidenter præ cæteris sit sortitus. Cæterum nullus debet † epistolam solẽniter in ecclesia legere, nisi sit subdiaconus, qui si fortè defuerit, dicatur à diacono, de quo dictũ est in secunda parte, sub ti. de subdiacono, & de diacono vel etiam à sacerdote. Melius enim est, vt sacerdos etiam missam cãtãs, illam legat, quam si ab acolyto uel alio inferioris ordinis legatur. ¶ Circa hoc autẽ notandum est, quod populi instructio fit per verbum Dei, quod quidẽ à Deo per eius ministros ad populum peruenit, & ideo ea quæ ad plebis instructionem pertinent non à sacerdote, sed à ministris dicuntur.

8 ¶ † Ministerium tñ verbi Dei triplex est. ¶ Primum authoritatis, quod competit Christo, qui minister dicitur, Matthæi septimo. Erat enim sub potestate docens. ¶ Secundum manifestæ veritatis, qđ cõpetit prædicatoribus noui testamenti, de quo dicitur in secundo Corin. tertio. Qui & idoneos fecit ministros. ¶ Tertiũ figurationis, quod cõpetit prædicatoribus veteris testamenti, ideoq; doctrinam Christi proponit diaconus. Doctrinã vero prędicatorũ veteris testr. proponitur per subdiaconos. Nec obstat, quod aliquando per eos legitur loco epistolæ aliquid de ipso veteri testamento; quia prædicatores noui testamenti etiam vetus prædicant. Cęterum doctrina prædicatorum veteris testamẽti non semper legitur: sed illis diebus, quibus præcipuè cõfiguratio noui & veteris testamẽti designatur, ut in ieiuniis quatuor tẽporum, & qñ aliqua celebrantur, quæ in ueteri lege figurata sunt, sicut passio, natiuitas, baptismus, & aliquid huiusmodi, & quoniã vtraq; doctrina ordinat ad Christum & eorum, qui præibant, & eorum, q sequebãtur, ideo doctrina Christi postponitur quasi finis. Cum autem dicitur Epistola, genua nõ flectimus, cum ad nouum pertineãt testamentum: imò sedemus, quia doctrina in silentio & quiete audiẽda est.

9 Vsus † etiam sedendi à ueteri testamento assumitur, sicut in Esdra legitur. Milites tamẽ stare consueuerunt, quando Epistolæ Pauli leguntur in honorem eius, quia miles fuit, unde in signum militiæ suæ depingitur cum ense in manu, uel ideo, quia ipse suam prædicationem Euangelium nominauit. ¶ Et est sciendum, quod nunquam in Quadragesima legitur Epistola Pauli, nisi tantum in cœna Domini, quia ad nouum pertinet testamentum. ¶ † Sanè lectiones 10 apostolicas, & euangelicas, qs primo ante sacrificium dici debere statuerit, nõ oĩno certum est. Creditur tñ, quod primi successores Apostolorum, eo quod ĩ illis eadem sacrificia celebrari iubentur. ¶ Quæritur autẽ, quare † prophetias voce inferius deflexa: 11 Euãgelium vero ac Epistolã, vocem exaltando, finimus? Rñdeo per prophetã, quæ est in veteri testamento, synagoga, quę inclinata est, & cecidit, intelligitur, ideoque inclinando vocem, & quasi cadendo prophetia finitur. Hinc etiam est, quòd synagoga depingitur, quasi fracta hasta vexilli per

Marginal notes: Heb. 3. — Ps. 64. — 7 — Ro. 10. — Matt.

per Euangelium verò & Epistolam Eccle sia militans repræsentatur, quæ exaltata est, & ideo illa cũ exaltatione uocis finiũtur. Præterea in veteri testamento tẽporalia & caduca promittebaut, in cuius figura lectiones in grauem accentum terminantur. In nouo verò testamento spiritualia & æterna, in cuius rei signũ Euãgeliũ & Epistola in accentum terminãtur acutum. Quædam tñ lectiones de veteri testamento sumptæ, quæ in officio Missæ pro Epistolis sæpe eleguntur, in acutum termi nautur accẽtum, & sub tono Epistolari leguut. Cum.n.tunc in locum Epistolæ succedant, meritò, & quo ad hoc, & quo ad nomen illarum debent imitari formam.

ADNOTATIO.

* Missio.] Videtur author hoc verbum minus duxisse à sua ἐτυμωλογία. Dicitur enim ἐπιστολὴ ἀπὸ του ἐπιστέλλειν, qđ est mittere, quia ad absentes mittit. Vel, si mauis, ἐπιστολή, iussum mandatum.

S V M M A.

1 *Subdiaconus, epistola lecta, reuerentiã facit sacerdoti, quaque id significatione & n. 3.*

2 *Subdiaconus manus sacerdotis osculatur lecta Epistola.*

De reuerentia post lectam Epistolam facienda. Cap. 17.

1 POST lectã † epistolã subdiaconus cũ acolyto ad sacerdotẽ accedit, illud insinuãs Matt. 11. q̃ Ioannes cũ audisset ĩ vinculis opera Christi, misit duos ex discipulis suis non credentes Christum esse Messiã, vt interrogarẽt illum. Tu es q̃ venturus es, an aliũ expectamus. Et rñdẽs
Ioan. 1. Iesus, ait illis. Euntes annunciate Ioãni, quæ vidistis & audistis. Cæci uidẽt &c. vt dicetur in 6. par. sub 3. dominica aduẽtus. Quia verò illi per uisa miracula cognoue runt hunc esse, de quo eorum magister p̃dixerat. Qui post me venit, ante me fact⁹ est, cuius non sum dignus soluere calciamenta sua, ideo pronus ad pedes calciamentum Ro. Pontificis subdiaconus oscu
latur. Præterea, quia dextra. † Dñi fecit vir 2
tutẽ, ideo subdiaconus in quibusdã eccle
sijs osculatur dextrã sacerdotis. Adhuc le *Psal. 17.*
cta Epistola subdiaconus librum clausum epõ repræsentat, ipse uerò supra illum manum ponit, quã subdiaconus osculatur. Nempe episcopus Christum figurat, qui clausus liber repræsentatur, ad designandum, quod solus Christus potuit aperire librum, & soluere signacula eius, in quo & ipse Christus, & eius mysteria clausa erant, donec cœpit ab ipso Christo p̃ prædicationem Euangelij aperiri. Christus autem legem, in qua clausus tenebat̃ opere impleuit, q̃ non uenit legẽ soluere, sed adimplere, q̃ significat manus impositio super librum. Manus.n. opus significat. Ipsa quoque manus impositio significat desiderium & promissionem credendi, & opere complendi, quæ lecta sunt. Quia uerò nemo accipit benedictionem in lege promissam, nisi qui cum amore, qui per osculum designatur, opere perficit, quod sermones alios facere docet, ideo ad hoc designandum subdiaconus benedictionẽ accepturus manum episcopi osculatur.
¶ † Rursus quia Pontifex (vt præmissum 3
est) Christum repræsentat, subdiaconus & cæteri debent ei actus suos humiliter subdere, & ab ipso benedictionis gratiam po
sculare. Vnde in Euangelio. Cum omnia *Luc. 7.*
benefeceritis, dicit, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus, & subsequenter episcopus uel sacerdos benedicit, quia & Christus commendauit Ioãnem dicens. Quid existis uidere in deserto p̃phetam? etiam dico uobis plus, quàm p̃
phetam. Amen amen dico uobis. Inter na *Matt. 11.*
tos mulierum &c. Subdiaconus ergo post finem, diaconus verò ante principium lectionis ad sacerdotes accedit, & exhibet reuerentiam, quia lex finem accepit in Christo, sed Euangelium originẽ sumpsit ab ipso, nã lex & Prophetæ vsque ad Ioan
nẽ, Euangelium Christi & epistolæ post *Ioan. 1.*
Ioannem. In missa verò pro defunctis subdiaconus lecta epistola non venit in osculum manus, tum quia ibi cessat ratio supra dicta, tum quia in illa missa quælibet solemnitates subtrahuntur.

SVM-

SVMMA.

1 *Sacerdos in missa quare sedeat. l. mitanda n. 3*
2 *Sessio ministrorum in missa quid notet.*

De Sessione sacerdotis, vel episcopi, & ministrorum. Cap. 18.

1 ORATIONE finita † sacerdos seu episcopus sedet. ¶ Et est notandũ, quod in Missæ officio, tribus horis sedet, videlicet dũ epistola legitur, de quo ti. de mutatione sacerdotis dicetur, & dum responsorium & Alleluia cantantur, significantes tres dies quibus dominus sedit Hierosolymis in templo in medio doctorum audiens & interrogans illos. Sedens aũt stat conuersus ad populum, ut ostendat potestatem sibi à Deo esse datam, quòd possit speculari, & superintendere, qui stãt in ecclesia humiliter, & qui superbè, animæ enim ei commissæ sunt, & de illis est rationem redditurus Deo. Sed etiam in loco eminentiori, vt quasi uineator custodiat uineam suam, & populo superintendat, nam & dominus in alta polorum sede stans, custodit ciuitatem suam. ¶ Porrò, oratio, quæ dicitur ante epistolã, prius quàm sacerdos sedeat, specialiter significat tempus illud, quo Christus in cœlum ascensurus, Apostolis bene dixit. Sessio verò, quæ sequitur, significat Christi sessionem post Ascensionem ad dexteram patris, sedes quippè victoris est. Vnde sessio sacerdotis, victoriam Christi designat, ut dicetur sub titu. de mutatione sacerdotis.

Luc. 2.

Act. 1. Marc. vlt.

2 ¶ Sessio † ministrorum significat sessionẽ ipsorum, quibus dicitur. Sedebitis vos super sedes iudicantes xii. tribus Israel, scilicet illos, qui in cœlestibus iam regnant. Qui verò in choro laborant, illos qui adhuc in mundo peregrinantur. Vnde lectores & cantores ad officium surgentes negotium Dei agunt, quibus dicitur, negotiamini, dum uenio. Quidam ergo ministrorum cum episcopo sedeant, per quos Christi membra in pace iam quiescentia, ibi intelligũtur de quibus Apostolus. Cõsedere fecit nos in cęlestibus in Christo, aut illi, qui iudicabunt, xii. tribus Israel, alij vero stant, per quos Christi mẽbra adhuc in certamine posita intelliguntur. Nẽpe Pontifice sedente in quibusdam ecclesiis, candelabra mutantur de locis suis, & collocantur in ordinem vnius lineæ à primo vsque ad altare, ad notandũ, quod de plenitudine Christi omnes accepimus in spirit⁹ vnitate, sed gratiarũ uarietate, diuisiones enim sunt gratiarum; idẽ autem spiritus. de conse. dist. 4. cum omni. Spiritus enim à primo cereo stato seu candelabro, idest à Christo procedens, & vsq; ad altare, i. electorũ corda perueniens alternatim in mẽbris dona uariat gratiarũ. Et memẽto, quod acolyti deponunt cãdelabra in terra, quoniam post peractu prædicationis officia per humilitatẽ agnoscunt, quod sunt pulueres, & cinis, sicut dicit Abrahã. Loquar Dño, cum sim puluis & cinis. † In Romano ordinario legitur, vt Pontifex non sedeat, donec post primã orationẽ dicatur amẽ. Non ergo debet sedere vsque ad lectionẽ, quoniam præcedens officium gratulationi de Aduentu & operibus Christi deputatur. Episcopus enim Christum uenientem & operantem significat, cæteri verò eos, qui præibant, & qui sequebantur, & qui obuiabant, repræsantant.

Ma. 19. Luc. 19.

Eph. 2.

Ioan. 1.

1. Cor. 12.

3 Ge. 18.

SVMMA.

1 *Graduale sequitur Epistolam Limi. n. 2. quid significet, ibid & 7. & unde dicatur n. 3.*
4 *Graduale qua voce offerendum.*
6 *Responsorium unde dicatur.*
8 *Versus responsorij, vel gradualis quid significet.*
9 *Hymnus gloria patri nõ cantat post responsoriũ Missæ. post horarũ aũt sic.*
10 *Gradualia qui composuerint.*

De Graduali. Cap. 19.

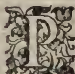

1 POST epistolam † cantatur graduale, seu responsorium, qd ptinet ad opera actiuæ vitæ, ut notet non operibus respondere, eis, quę in lectione audiuimus, scilicet prædicationem. ¶ Rursum,

sus,quod Ioannes prędicabat pęnitentiā
dicens, Pœnitentiam agite,appropinqua
bit enī regnum cęlorum. Et iterum Faci
Mat. 3. te dignos fructus pœnitētiæ.Merito post
epistolā graduale sequitur,quod pœniten
tiæ lamentum insinuat, propter quod in
diebus Pentecostes de officio tollitur, ut
iam dicetur. Tertio ideo post epistolam
sequitur graduale, qa post prędicationē
Ioan. 1. Ioannis discipuli secuti sunt Christum,si
cut Ioannes Euangelista describit.Stabat
(inquit) Ioannes & ex discipulis eius duo
& respiciens Iesum ambulantē, dixit,Ec
ce agnus Dei, & audierunt duo discipuli
eum loquentem,& secuti sunt Iesum. Ad
hoc cantus epistolam comitatur qa præ-
dicationes prędicatorum secuta sunt gau
dium ecclesiæ & Dei laudes & præconia
credentium de conuersione, quia per gra
duale conuersio de Iudęis, per uersum
conuersio de Gentilibus, per alleluia,
utriusque in fide lætitia, per sequētiā can
ticum uictoria figuratur.Alia ratio pone
2 tur sub ri. de tractu. ¶ † In quibusdam ta
mē ecclesiis graduale ante epistolā canta
tur,ad notandum,quod prædicator prius
opere,& postea uerbo debet docere. Dici
3 tur autem † graduale,uel gradale,à gradi
bus scilicet humilitatis, significās ascēsus
nostros de uirtute in uirtutem, sicut filii
Israel de mansione in mansionem proces
serunt, ut tandem uideamur Deus Deo
Deut. 2. rū in Syon. Vnde in Deut. Terra nostra
Ps/83. monstruosa est, Hęc terra est cęlestis Hie
rusalem, quæ per cogitationes cęlestium
habetur. Conuenit enim graduale illi, q
nedum ascendit de uirtute in uirtutē,sed
adhuc in conualle positus lachrymarum,
iam tamē ascensiones in corde disposuit,
4 Rectius † ergo faciūt,qui graduale nō fe
stiuis & modulatis uocibus offerunt, sed
quasi cantum grauem, asperum simplici-
ter potius & lamentabiliter canūt,tamen
responsorium,per quod etiam prędicatio
noui testamenti figuratur,altius lectione
& epistola, quę significat prędicationem
ueteris testa.canit, ut si quis fortè cordis
auribus obturatis, depressa admonitione
ueteris test.non excitatur saltem excelsa
modulatione noui demulceatur. Verūta
men & lector & cantor officiū sui imple
turi gradum ascendunt, quia doctor per
fectione uitæ uulgū transcendere debet,
4.distin. statuimus.¶ Potest etiam dici, ꝙ
per epistolam Ioannis, per graduale Apo
stolorum prædicatio intelligitur, per alle
luia, deuotio & lętitia. ¶ Rursus per le-
ctionem uetus, per cantum uero nouum
intelligitur testa.Sic ergo cantus suauior
est lectione, sicut nouum testam.suauius
est ueteri. † Secundo dicitur graduale, à 5
gradibus altaris,eo quod in festiuis dieb'
in gradibus cantatur sicut & alleluia, ad
notandum pręmissos uirtutum gradus.
In profestis uero diebus in medio chori
ante gradus altaris cantatur,ad designan-
dum,ꝙ in corde, quod est ī medio corpo
ris, præmissos gradus fundare debemus.
Tertiò, dicitur graduale, quoniā aposto
li post Dn̄m gradiebātur, ut iam dicetur.
¶ Responsorium † uero dicitur, quia uer 6
sui,uel epistolæ correspōdere debet, ut si
in epistola agatur de gaudio,& in respon
sorio similiter,si ibi de tristitia, & hic si-
militer, ne possit nobis improperari, ꝙ
Dominus dicit, Cantauimus uobis, & *Luc. 7.*
non saltastis, lamentauimus,& non plo- *Ro. 12.*
rastis. Vnde Apostolus:Gaudete cū gau-
dētibus & flete cum flentibus. Dicitur ēt
responsorium,quia choro respōdente,il-
lud incipientibus cantatur,propter quod
significat uitam actiuam,in qua sancti se
ad inuicem hortantur,ut ad ęternā perue
niant uitam. Potest tamen responsorium
ad respōsionem Apostolorum referri,qm̄
Christo uocāte & dicente, Venite post *Mat. 4.*
me,ipsi non tantum uerbo, sed opere re-
sponderunt,quia relictis omnibus,secuti
sunt eum,& gradiebātur post Dominum
discipuli post magistrum. de hoc dicetur
in prooemio quintę partis. ¶ † Significat 7
autem graduale seu responsorium laborā
tes in hac uita, & ideo non dicitur intra
octauas Paschæ & Pentecostes, per quas
octauæ nostrę resurrectionis designant.
quando omnis laboris expertes erimus.
Absterget Deus omnem lachrymam ab *Apoc. 21*
oculis sanctorum suorum.Itaq; ī gradua
li seminamus, in alleluia meremus. Vers'.
respōsorii sic uocatur, quoniam de eo fit
reuersio ad responsorium, prout sub ti.
de alleluia dicetur.¶ Rursus graduale bo
num opus, & uitam præsentem, in qua
seminamus & à Domino peregrinamur,
signifi-

significat: versus verò adiutorium designat. ¶ Versus† ergo post graduale canitur, quia adiutorium nobis est necessariũ, quãdiu in hoc erga stulo detinemur Graduale planè incipitur, ne nimis versus ascendant, in quo designant, qui religionem propter eius austeritatẽ ingredi metuunt, versus verò, alte in quo designãtur, qui ieiunando, orando, & alia bona faciẽdo ascendunt, non timentes carnẽ, q̃ cum vitijs & cõcupiscentijs mortificant. Ad hoc q̃nque vnus solus versũ cãtat, ad monẽdum, quòd quisque se eum fragilitatem suam tractet. Et quanquam graduum tenore versus alte non inchoetur. In quo etiam significãtur hi, qui cõsideratione propriæ fragilitatis quicquid agunt, humiliter agunt. Finito tamen versu, vox fiducialiter exaltatur, in quo designatur, quòd de misericordia Dei cõfisi, fiducialiter omni suç actioni insistũt.
8

9 Cantatur † autem graduale à perfectis, prout infra sequenti dicetur. Porrò respõsorium, quod in missa cantatur, nec perfectè, nec imperfectè repetitur, nec ei, Gloria patri, subijcitur, quod tñ in responsorio aliarum fit horarum. Circa quod attendendum est, quod aliæ canonicæ horæ institutæ sunt ad referendum Deo laudes pro diuersis beneficijs in illis horis ab eo receptis. Hinc est, quòd lectio in illis primo dicitur, in qua beneficium vel pars eius ĩ illa hora datum designatur, postea cantatur responsorium, in quo laus beneficio correspondet, quia ergo laus repeti debet, iuxta illud Apostoli, Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete, id est laudem Deo dicite, ideo huiusmodi responsorium repetitur. Sed & quia quis benefactori suo tenetur. Deo verò nihil aliud possumus, nisi gloriam & honorem offerre, ideo in fine respõsorij & cuiuscũque nocturni, vbi in lectionibus aliquod beneficium totum, vel pars eius est repetitum, referimus gloriam, & gratiam Trinitati. Responsorium autem quod in missa cantatur gratiam designat, vt præmissum est responsorium Apostolorum, Christo vos vocante, omnia relinquentium. Quia ergo illi nihil retinuerunt, pro quo iterum vos uocari oporteret, ideo responsorium illud nullo modo repetitur,
Phl. 3.

sed nec eum Gloria patri finitur, quia non ad gloriam, sed ad luctum vocati sunt, dicente Domino in Ioan. Sicut misit me pater, & ego mitto uos. ¶ Et nota †quòd Gregorius, Ambrosius, & Gelasius composuerunt gradualia, tractus, & alleluia, & ad missam ea cantari statuerunt. Cæterum, quandoque solum respõsorium cantatur in missa, quandoque solum alleluia, quandoque responsorium cum alleluia quandoque cum tractu, quandoque alleluia, cum tractu, de quo dicetur in sexta parte, sub tit. de septem diebus post Pascha.
Can. 20.
10

SVMMA.

1 *Alleluia quid significet, & unde profecta vox nu. 2.*
3 *Alleluia verbum hebraicum, & eius interpretatio variè nu. 4.*
5 *Alleluia quòd cantetur in ecclesia un de tractum.*
6 *Pecunia alleluia, quid significet.*
7 *Versus vnde ducatur.*
8 *Cantorum varia differentia.*

ADNOTATIO.

* De hoc verbo magna est apud Doctos dissensio, primum de significatione, proximè de orthographia Augusti. enim duas dictiones efficit, vt Allelu. sonet laudate, Ia verò, vniuersalem uel uniuersaliter, scilicet Dominum. Ia, autem apud hebræos teste Hieronymo, vnum est de decem nominibus. Tu ex præsentium authorum varietate, probabilius sequere iudicium. N. Doard.

De Alleluia. Cap. 20.

VIA post luctum seqtur consolatio. Nã beati, qui lugeut† qm̃ ipsi consolabuntur, ideo post graduale cantatur allelnia, quod est lætitiæ canticum, & cupitum ab Angelis decantari, sicut legitur in Apocalyp. 19. ¶ Rursus, quia ascensus de uirtute in virtutem, per quos
1
Mat. 5.

gradua-

graduale diximus significari, sæpe tædio si essent, nisi gaudium haberent admistũ, sicut filiis Israel multa inconuenientia acciderunt, quando de mansione in mãsionem processerunt, ideo post graduale cãtatur alleluia. Thobiæ pen. Plateæ duæ sternuntur auro mundo, & cãdido, & in
2 vicis eius cãtabitur alleluia. Est † aũt alleluia laus angelica, snĩa quidem breuis, magnum continens iubilum, siue incitãs ad iubilũ. Iubilat. n. ecclesia, sciens ꝙ gran
3. Reg. 9 dis restat via vsque ad mõtem Dei Oreb. quod interpretatur mensa timens, ꝙ fideles obdormiãt in fide, & faciant vitulum conflatilem; idest lasciuiant in temporali
3 bus. Est autem † alleluia hębraicũ nomen vocabulum siquidem significans potius, quàm exprimens ineffabile gaudium in hac vita peregrinantium, gaudium, videlicet angelorum, & hominum in æterna fœlicitate lætantium, quod nec oculos vidit, nec aures audiuit, nec ĩ cor hominis ascẽdit. Cuius uerbi expositio ſm Innocen. III. ex 112. Psal. habetur cũ alleluia præmittatur in tit. statim. Psalmus exponendo titu. incipit, Laudate pueri Dñm.
4 vnde, secundùm eum † alleluia, interpretatur, Laudate pueri dominum. Aug. verò sic exponit al. idest saluum, le, idest, me, lu, idest, fac, ia, idest. Domine. Hiero. sic, alle. idest, cantate, lu. idest, laudẽ, ia, idest, ad Dñm. Greg. sic, alle. idest, pater. lu, idest, filius, ia. idest Spiritussanctus, vel alle. i. lux, lu. idest, vita, ia, idest salus. Magister Petrus Antisiodorens sic, al. idest, latissimus, le. idest, leuatus est in cruce, lu, idest lugebant Apostoli. Ia, idest, iã surrexit. Petrus Comestor dixit sup App. & August. in glossa psalterij, quòd alleluia est verbum imperatiui modi, & sonat alleluia, idest, laudate, ia. idest uniuersalem, vel ia. idest, inuisibilem, scilicet deum, qua si laus inuisibilis Dei. Et quoniã alleluia futuræ beatitudinis quasi proprium est uocabulũ, merito magis eo tempore, scilicet paschali frequentatur, quo Christus resurgens eiusdem beatitudinis spem nobis tribuit & promissum, prout ibi dicetur.
5 Quod enim † alijs temporibus caneretur ad missam, olim ecclesiæ Romanæ cõsuetudo non erat, sed à beato Grego. constitutum, imò potius restitutum est. Nam cum prius tempore Damasi Papa fuisset, eadem consuetudo defecerat. Hieronymus dicit, quòd alleluia dicatur in missa tractum esse de Ecclesia Hierosolymitarum. Canimus igitur alleluia post gradua le, canticum uidelicet lętitię post luctum pœnitentiæ summopere nitentes exprimere magnitudinem consolationis, quæ reposita est lugentibus. Iuxta illud: Beati, *Mat. 5* qui lugent quoniam ipsi consolabuntur, iubilantes potius, quàm canentes, vnamque breuem digni sermonis syllabam in plures pneumas protrahimus, vt in iocundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi semper erit vita sine morte, & dies sine nocte. ¶ Est † etiam alleluia 6 modicum ĩ sermone, & multum in pneuma, quia gaudium illud maius est, quàm possit explicari sermone. Pneuma enim, seu iubilus, qui fit in fine exprimit gaudium, & morem credentium, & quanta letitia & laus secuta sit per prædicationem & fidem auditam. Iuxta illud. Audiuit & lætata est Syon &c. & in canticis: Exultabimus, & letabimur in te. Quid *Psal. 99* sit pneuma, dicetur in procemio quintæ *Can. 1.* partis: Quando autem dicitur sequentia non dicetur pneuma post alleluia, prout sub tit. de sequentia dicetur. Potest etiam alleluia referri ad exultationem eorum, qui de miraculis Christi gaudebant, laudantes Dominum, & dicentes, Quia uidimus hodie mirabilia, & quia uisitauit Dominus plebem suam. Tunc enim can- *Luc. 5.* tabatur iubilo alleluia, quia omnis plebs, *Luc. 18.* ut uidit, dedit laudem Deo, & gaudebat de uniuersis, quæ gloriosè fiebant ab eo. Hinc est, quod à Septuagesima usque ad Pascha non cantatur alleluia. quia tempore tristitiæ non debet decantari carmen lætitiæ, prout ibi in proęmio sextæ partis dicetur. Porro, quod alleluia in terposito uersu repetitur, & sic bis in missa dicitur, designat æternę uitæ gaudium & quod interiecta lętitia Sancti geminã glorificationis stolam accipiẽt, animę ui delicet & corporis. Nam secundum stolam mentis sed animæ, exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. secundum stolam carnis fulgebunt, & tan *Ps. 149* quam scintillæ in arũdineto, & de hoc di *Sap. 3.* cetur in sexta parte sub sabbato in albis.

Ver-

Versus ergo nihil sinistrum aut triste, sed
totum iocundum, & dulce debet sonare,
Ps.29. quales sūt illi. Dominus regnauit decorē
Psa. 96. indutus. Dominus regnauit, exultet terra
Psal.99. &c. Iubilate Deo omnis terra &c. Iust⁹ ut
Psal.91. palma florebit &c. qm̄ absterget Deus
Apoc.21 omnem lachrymā ab oculis sanctorū, &
iam nō erit luctus, neq; clamor, neq; do-
7 lor erit ultra. ¶ † Versus quoq; dicit à re
uertendo, eo quòd per eum reuertimur,
ad alleluia, q post alleluia sequitur, quia
significat operationem, quę laudi coniun
gi debet, quia non bene Deum laudat, q
bene operari cessat. Per hoc uero, ꝙ alle-
luia cū pneuma repititur, laus & gaudiū
ineffabile patriç significatur. In nonnul-
lis ecclesiis alleluia cantatur à pueris, gra
Psal 8. duale à magnis, ut notetur, quod Deus ex
Ps. 112. ore infantium perfecit laudem, & psalmi
sta. Laudate pueri Dominum, cuius psal-
mi titulus est alleluia. Illi enim, qui pueri
sunt, laudi Christi conueniunt fortes ue
ro in fide, & in tolerando aduersa, qui pu
gnare possunt, contra Amalechitas, gra-
8 duale debent cantare. ¶ Circa † hoc notā
dum est, quod cantorum alii sunt, qui in
choro cantus uoce magna distribuūt, hi
sunt rectores ecclesiæ, qui Deum laudāt,
& alios uerbo & exemplo ad laudandum
inuitāt, alii sunt pueri, q graduale in gra
dibus cantant, hi sunt actiui de uirtute in
uirtutem, in charitatis gradibus ascendē-
tes, qui dum graduale inchoant, alios ad
compunctionem inuitant. Dum uersum
concinunt ad se redeuntes suas cogitatio
nes accendunt, & dum illū finiunt, se bo
nū certamen certasse, & cursum insinuāt
2.Tim.1 consumasse. Alii sunt perfecti uiri, qui in
aliis ecclesiis alleluia, uel tractus in pulpi-
tis cocinunt, hi sunt contēplatiui, carnē
affligentes, & mentem excedentes, quorū
conuersato est in cœlis, non est hic homi
Phil. 2. num, sed Angelorum. ¶ Sequentiā uero
non illi soli decantant, sed chori commu
niter iubilant, quoniā iubilus ęternus &
ineffabilis, angelis erit cōmunis & homi
nibus. Deberet etiā alleluia in gradibus
& uersus orientem decantari, & quoniā
uitam cōtemplatiuam significat, debet le
gi in altiori loco, quā responsorium, qd
9 actiuam designat. ¶ † Rursus in quibusdā
ecclesiis cantās alleluia, suauit aliquid in
manu, ut insinuet se Deum nō solum uo-
ce, sed etiāopere collaudare, seu manus,
ducit, iuxta psalmistā. Omnes gētes plau Psal.46.
dite manibus, iubilate &c. In plerisque ēt
ecclesiis alleluia de Trinitate cātār in do
minicis diebus, scilicet Benedictus, uel
qualis pater, ut fidē hilariter profitētes ad
spem perueniāt. Et attende, quod alleluia
dominicale, à Pentecoste usque ad Aduē-
tum sæpe omittimus, quoniam aliter &
aliter, in aliis & ī alijs gradualibus dispo
nuntur. Et ideo diligens cantor attendat,
& diligenter uniuersitatibus officiorum
assiguet.

S V M M A.

1 *Tractus, quid. Et quādo, & cur adsuma tur in ecclesia. Et unde nu. 3.*
2 *Tractus, & alleluia quam differant.*
4 *Tractuum dicendorum ordo & nu. 5.*
6 *Tractus significat captiuitatē Babylonicam.*
7 *Versus sequētiarū cur dicant à duob⁹.*

De Tractu. Cap. 21.

A DOMINICA † Septua 1
gesimæ usq; ad uigiliam
Paschæ, ſ. in diebus & of-
ficiis luctus, quia tūc nō
canitur carnē lętitiæ, lo-
co alleluia, quod signifi-
cat exultationē habitam de spe æterno-
rum, dicitur tractus ex institutione The-
lesphori Papæ. Dicitur autem tractus, à
trahendo, quia tractim & cum asperitate
uocum, et prolixitate uerborū canitur, eo
quod miseriam & laborem præsentis in-
colatus insinuat, de quo Psalmista. Heu. Ps.119.
mihi, qa incolatus meus prolōgatus &c.
In tractibus enim repræsentatur lōga san
ctorum patrum expectatio, & Iudæorum
captiuorum męror, & afflictio, qui tēpo-
re Babylonicæ captiuitatis sedentes sup
flumina Babylonis, & flētes in salicibus, Ps. 136
sua organa suspēderunt, quod tēpus eccle
sia repræsentat à Septuagesima, cātica læ-
titiæ subticendo, & tractus dicendo. ¶ Tā
tum † autem interest inter alleluia, & tra 2
ctum, quantum inter lætitiam & tribu-
lationem

lationem. Item tantũ interest inter respon
sorium, cui omnes respondent, & tractũ,
cui nemo, quantum inter actiuam & con
templatiuam vitam. Est autem tractus me
dius inter responsorium & alleluia, vt dice
tur in 6. parte sub ti. de septem diebus post
Pascha. Portò tractus, quia gemitum & cã
ticum lachrymabile exprimit, lachrymas
sanctorum, siue in actiua, siue in contem-
3 platiua uita repraesentat. † Vnde tractus di
Iosue 15 citur, quia sancti suspirantes ab imo pecto
Ps. 139. ris gemitum trahunt, quia licet gaudeant,
vt monet alleluia, tamen hic in ualle la-
chrymarum commorantes, habet irriguũ
superius & inferius, quod tractus mysti-
cat, gemit enim flebiliter pro dilectione su
pernę beatitudinis, & super flumina Baby
lonis sedentes patriae suae memores inte-
rim lachrymas fundunt pro suis & aliorũ
accessibus, dum ex vicinitate Babylonici
fluni seipsos uident saepe aspersos, & alios
penitus immersos, ipsius fluuii rapiditate
ferri deorsum. Sed quia hic ploratus quan
doque est respectu superni gaudii, quan-
doq; respectu nostrę miserię ideo tractus
similiter quandoque est de lętitia pro su-
periori irriguo, vt de profundis & aliis hu
iusmodi, de vtroque irriguo tractat Greg.
4 in 3. lib. dialogorum c. 34. ¶ † Et est aduer
tendum, quia post duos tractus tribulatio
nis, sequitur tractus laetitiae, prout sub do-
minica Septuagesimae, & dominicis sequẽ
tibus videri potest, & hoc ideo quia post
duos dies sepulturae domini occurrit ter-
tius resurrectionis. ¶ Rursus, quia gaudiũ
sanctorum nõ est hic plenum & continuũ
sed saepe interrumpitur, ideo ecclesia quan
doque interponit tractum, vt in tempore
Septuagesimali, & cum in Sabbato Pa-
schali post alia sequatur, tractus, quia hoc
gaudium non expedit sine fletu, in sabba-
to tamen in albis duplicatur alleluia, quia
aeterna sita perfectum erit gaudium, glori
ficata carne cum anima & completa resur
rectione sanctorũ cum resurrectione Chri
5 sti. ¶ Sanè, in † dominica Septuagesimę vs
que ad quartam feriam cinerum dicuntur
tractus solum in dominicis diebus, eo quod
populus tunc melius conuenit in ecclesia,
qui indiget edoceri, qualiter captiuitatem
diabolicam per babylonicam significatã,
6 debet deplorare. ¶ † Tractus enim tem-
pus babylonicae captiuitatis repraesentat,
sed post dictam feriam, quae est caput ieiu
niorum, magis frequentantur quia tunc
magis est tempus mȩroris, & afflictionis,
vtpotè ordinatum ad excutiendum iu-
gum diabolicae captiuitatis per mȩrorem
contritionis, & humilitatem confessio-
nis, atque asperitatem satisfactionis, quae
praecipuè in ieiunio uigent. Sed licet & do
minica dies resurrectionis figuret, tamen
in Dominicis Septuagesimae cãtica laetitię
subticentur, & tractus dicũtur, quia Iudaei
toto Septuagenario babylonicae captiuita
tis continuè afflicti fuerunt, & nõ in istius
vitae septuagenario, quae per septenarium,
& per consequens, per septuagenarium
ducitur, continuè dolores & miserias ex-
perimur, donec ad octauam verae & per-
fectae, & non figuratae resurrectionis,
per Christi misericordiam ueniamus.
¶ † Postremò considerandum est, quòd 7
versus sequentiarum bini & bini, sub eo-
dem cantu dicuntur, quod contingit; quia
(vt plurimum) bini & bini per rithmos
sub paribus syllabis componuntur, quod
in versibus tractuum non reperitur, qui
ex sacra scriptura, vt plurimum sumun-
tur ideoque intantum nequeant combi-
nari. Rursus illae sub uno cantu combinã
tur, ad notandum, quòd exultatio uerae
charitatis in uno Deo perficitur, sequen-
tia enim exultationem, combinatio cha-
ritatem designat. Versus verò tractuum,
quia mȩrorem significant, singulariter de
cantantur, iuxta illud Psalm. Singulariter Ps. 140
sum ego, donec transeam. Hieron. 11. q. 1.
quando. Solus sedebam, quia amaritudi-
ne plenus eram. ¶ Non est etiam omitten
dum, quòd licet regulariter graduale, vel
alleluia immediate sequatur epistolam, ne
nos musicus ille reprehendat dicens, Can- Luc. 7.
tauimus & non saltastis, lamentauimus,
& non planxistis. Alleluia enim cantatur
pro saltatione, graduale pro planctu sub-
iungitur pęnitentiae. Hoc tamen fallit
in Sabbatis quatuor temporũ, & in quar-
ta & in sexta feriis maioris hebdomadae,
& in quibus tractus immediatè sequitur
epistolam, & hoc ideo, quia in illis diebus
musicus ille nobis aufertur. Nam in dicta
quarta ferie uenditur in sexta crucifigitur
quod in dictis sabbatis, quod ad aliquid re-

præsentatur, & ideo ad maiorem luctum insinuãdum tractus in illis immediate epistolam comitatur. Quod autem tractus maiorem insinuet luctum, quam graduale, per hoc innuitur, q nunquam cum alleluia cantatur, nisi ob specialem causam in Sabbato Paschali.

S V M M A.

1 *Sequẽtia seu prosa qd, et quid nã notet.*
2 *Nocherius Abbas sequentiarũ author.*
3 *Petrus Cõpostellanus episcopus author est antiphonæ. Salue Regina.*

De prosa seu sequentia. Cap. 22.

1 POST alleluia, † prosa seu sequentia dicitur, quod est similiter canticum exultationis, ad notandum geminam glorificationis stolã, quam sancti accipient, prout iam præmissum. Cantatur autem sequentia ab omnibus simul, in choro, ut notetur concordia charitatis, talis enim laus Deo, placeat, unde in cãticis, vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa mea, in uno oculorum tuorum ideo dicit in uno ut notetur concordia & uolũtas uniformis, quia laus sic facta, est cibus delicatissimus Deo: hæc est tunica illa incõsutilis, quam Deus non patitur scindi. 16. q. 11. sicut de hoc dictum est sub titu. de alleluia, ut dicetur in proœmio quintæ partis, ubi de antiphonis agitur. *Cant. 4.*
2 ¶ Nocherius abbas sãcti † Galli, in Theutonia, primo seqũetias p pneumis ipsius alleluia composuit, & Nicolaus Papa ad missas cantari concessit. Sed & Hermanus Cõtractus Theuconibus inuẽtor astrolabii composuit sequentias illas, Rex omnipotens, & sancti Spiritus & c. & Aue Maria gratia. & antiphonam, Alma redemptoris mater. & Simon bariona. Petrus uero Compostellanus episcopus, fecit
3 illã. † Salue Regina misericordiæ uita dulcedo, & spes, nostra salue, ad te clamamus. Quidam uero rex Franciæ Robertus nomine composuit sequentiam illam Veni Sancte Spiritus, & hymnum, Chorus nouæ Hierusalẽ. Antiquitus enim mos erat ut semper cantaretur alleluia, cum pneuma, sed postea dictus Papa instituit loco illius pneumæ in præcipuis solennitatibus sequentias dici. Quando ergo non dicetur alleluia, non decet sequentia dici, quoniã loco pneumæ eius dicitur, & idem significat, quod pneuma, scilicet, æternę uitę gaudium, & delicias, quæ nullo uerbo exprimi possunt, & ideo per pneuma, quæ est uox non significatiua, intelliguntur. Et inde est, q quidam sequentiæ antiquæ solẽt uerba noua & incognita habere & inusitata, tum quia cœli gaudium secretum atq; 3
incognitum mortalibus est, tum quia nobis incognitus est modus laudandi Deum in patria, tum quia iubilus cordis in præsenti uita cognitus est ad plenum, tũ quia omnia noua sunt pulchritudine decorata, ut in proœmio digestorum. Hodie uero sequentię cum uoce significatiua dicuntur, ad notandum, quod in illa magna festiuitate uitæ æternæ iubilus plene scietur. Sequentiæ uero æternæ uitæ mysticant laudes, iuxta illud: Beati, qui habitãt in domo tua Domine, in se. & c. Habent enim uerba laudiflua, & dulcem atque suauem cantum, quia ibi omnia erunt laude, & melodia cęlestis organi, abundauit dulciflua lætitia, quia sicut lætitiam omnium habitatio erit ibi. ¶ Rursus quoniam laudes æternitatis uerbis humanis plene non resonantur, ideo quædam ecclesiæ mystice pneumatizant sequentias sine uerbis, aut saltem aliquos uersus earum nulla enim erit significatio uerborum necessaria, ubi singulorum corda patebunt singulis intuentibus librum uitæ, & ubi idem erit testis, accusator, & iudex. 10. q. 3. cotum. ¶ Et nota, secundum Isidorum, q prosa est producta ratio à lege metri resoluta, sic dicta, ex eo q sit profusa, sequentia uero dicta est, quia pneumam iubili sequitur, & hic in Euangelio dicitur, sequentia sequentis in numero singulari. *Psal. 83.* *Ps. 85.*

S V M M A.

1 *Sacerdos mutat locũ in altari. Et id qua liter, quaue significatione.*
2 *Euangelium, quo consilio legatur in sinistra parte altaris.*

De

De mutatione sacerdotis. Cap. 23.

HACTENVS, dum episto-
la lecta fuerit, & choro gra-
1 duale psallente, sacerdos † ta- i
tus ad dextram partem sede-
bit altaris. Illud insinuans, quòd Ioanne
prædicante, Christus quodammodo tace-
bat, quia non prædicabat apertè, sed dictu
rus Euangelium surgit, quia vt Euangeli
sta tradit, postquam Ioannes traditus est,
Mar. 1. venit Iesus in Galilæam prædicans Euan-
gelium regni Dei, & quoniam sedes, victo
Mat. 4. ris est, sessio, sacerdotis, victoriam Christi
rectè significat, qui post ieiunium vicit
diabolum, nam reliquit eum tentator, &
accesserunt Angeli & ministrabant ei.
Post dictam ergo sequentiam, surgens
sacerdos, & ad sinistram altaris partem ac
cedens, pronunciat Euangelium, signifi-
cans, quòd Christus non venit vocare iu-
stos, sed peccatores, iuxta quod ipse in euā
Mat. 9. gelio dixit, Quia non indigent qui sani
sunt, medico, sed qui male habent. 2. quę-
stione 1. multi. per dextram enim iusti, per
sinistram autem peccatores significantur,
propter quod Dominus in iudicio statuet
quidem oues à dextris hædos verò à sini-
stris, de hoc dictum est sub titu. de oratio-
2 ne. Quidam † tamen dixerunt, quod ideo
Mat. 25. sacerdos in principio missæ consistit ad
dextram, cum verò pronunciat euange-
lium conuertitur ad sinistram, & circa fi-
nem iterum redit ad dextram, quia cultus
Dei primo fuit in populo Iudæo, & Iudęa
tunc erat ad dextram, deinde Iudæis non
credentibus, & uerbum Dei tanquam in-
dignis respuentibus, cultus Dei transiuit
ad Gentes, ad quas Apostoli transierunt,
& tunc Iudæa fuit à sinistra parte, & circa
finem reuertetur iterum ad Iudæos, ad
prædicationem Henoch & Heliæ, qui
conuertent corda patrum in filios, quo-
niam in diebus illis saluabitur Iuda, & re-
liquiæ Israel saluæ fient, qui enim primo
dixerat in viam Gentium ne abieritis, po
steà præcipit, dicens: Ite in orbem vniuer
Luc. 1. sum. Quia ergo prædicatio peruenit etiā
Hica 22 ad illos, qui in sinistra parte fuerunt,
Ma. vl. dum siccato Gedeonis vell. re eos aream
irrigauit, merito in parte sinistra legitur
Iudi. 6. euangelium, sicut in seq. titu. dicetur. Vn-
de versus. Est ratio, cur pars altaris dextra
missæ, Principium finemque tenet me-
diumque sinistra, Dextera Iudæos, Gen-
tiles læua figurat. Cœpit ab his, defertur
ad hos, refertur ad illos nostra fides, &
erunt omnes in fine fideles. Sed cum sacer
dos, qui pronuntiat euangelium, repre- Mat. 15.
sentat personam Christi, qui non prædica
uit Gentibus, sed Iudæis, iuxta quod ipse
dicit in euangelio. Non sum missus, nisi
ad oues, quę perierunt domus Israel. Vtrū
illud rectè dicatur, prudēs auditore aduer
tat. De hoc dictum est sub titu. qualiter
episcopus vel sacerdos. Ad quamcunque
vero altaris partem ille se transferat, mini
stri eum retro sequuntur, prout dictum
est ibidem.

S V M M A.

1 Diaconus lecturus Euāgelium benedictionē petit. Et quorsum idipsum, n. 7
2 Euangelium vnde dicatur. Et quid.
3 Euāgeliū est mysteriorū omniū caput.
4 Diacon⁹ manuū Pōtificis quare osculet.
5 Euāgeliorū librū vñ sumat diaconus.
6 Diaconus librum euangeliorum ab vita sumat potius altaris parte.
8 Diaconi benedictio vnde cęperit.
9 Diaconus qualem debeat se præstare.
10 Diaconus & subdiaconus eadē ne via in pulpitum ascendāt, atque redeāt.
11 Puluinar suppositum libro euangeliorum, quid notet.
12 Diaconus cur præmittat ante euangelium turibulum cum incenso.
13 Acolyti cum turibulo & incenso præcedun. diaconum dicturum euangelium. Et quibus de causis.
14 Cerei quid significent. & nu. 15.
16 Crux antecedit diaconum in euangelij lectione.
17 Ambo ambonis, quid, quidque notet.
18 Euangelium in alto & sublimi loco dicitur falli s. nu. 19.
20 Aquilæ superimponitur liber euangeliorum, & qua significatione.
21 Euāgeliū quare versus aquilonē legat.
22 Diacon⁹ lectur⁹ euāgeliū populū salut.
23 Euangelium legente diacono, omnes stantes audiunt.
24 Euangelium auditur nudato capite.

Item positi armis & braculis.nu.25.
26 Diaconus cur principio Euangelij, subijciat sequentia sancti Euangelij.
27 Diaconus initio Euangelij lustratur frontem & cor signo sanctæ crucis. Item populus n.28. Et quid ita.
29 Subdiaconus .vtrũ manuum supponat libro Euangelij.
30 Diaconus librum Euangelio osculatur.
31 Subdiaconus librum euangelij refert vacuo diacono.
32 Sacerdos osculať Euãgeliũ euãgelio dicto à diacono. Et qua id significatione n.33.
34 Sacerdos cur muniat se dicto Euangelio.
35 Euãgeliorum præfationes duæ, & vtrisbet vbi locus.
36 Euangelijs quibusdam præponatur. In illo tempore, & quibus non.
37 Euangelia leguntur variè pro loci, temporis, & rei varietate.
38 Mulier vel abbatissa non potest legere euangelium in missa.

De Euangelio. Cap. 24.

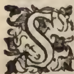

1 SVPRA proxime tactum † est, qualiter sacerdos non solenniter celebrans ipsemet Euangelium dicit. Verũ, quãdo episcopus vel sacerdos celebrat cum ministris cũcta solẽnius peraguntur, tunc.n. in quibusdam ecclesijs, vt Romæ, diaconus dextra manu Pontificis osculata, codicem Euangelij sumit de altari, illum subdiacono ad ferendum tradens, postea benedictionem postulat ab episcopo, vel à sacerdote, & ei benedicitur. In alijs tamen ecclesijs prius benedictionem postulat, quàm codicem accipiat de altare. Data itaque benedictione ꝓcedit diaconus ad pulpitum per dextram partem chori, quem præcedit subdiaconus cum textu Euãgelij, & illum ꝓcedit turibulum cum incenso, & ante turiferarium ceroferarii cum faculis accensis, ante illos in quibusdã ecclesijs Crucis vexillum, sicque pulpitum ascendit, & Euãgelium incipit, in quo dicto ad episcopum vel sacerdotem simul redeunt, quæ singula prosequemur. Notandum est autem, q̃d in quibusdam ecclesijs in præcipuis festiuitatibus diaconus proficisci volens ad legendum Euãgelium incipit antiphonam, quæ est in nocturnis super benedictus, & dum ipse accedit ad pulpitum, illa cantatur & finitur à choro, vt notetur charitas, & cantatur sine pneuma ad notandum, quòd Deus non præcepit nos habere nisi simplicem charitatem. Sanè iam figura mutatur: nam diaconus, qui prius repræsentabat ꝓphetam, iam repræsentat Ioannem Euangelistam: quoniam lex & prophetæ vsque ad Ioannem, & ex eo regnum cœlorum euangelizatur. Ideo autem Euãgelium legitur, vt velut Christum post legem, prophetias, & Psalmos ore suo prædicauit: ita post epistolam responsorium & alleluia, per illud populo prædicatio eius annuncietur. † Et
dicitur Euangelium, quasi bonus nuntius ab εὐ quod est bonum, & ἀγγέλον quod est nuntius. Est.n. Euangelium Christi & apostolorum prædicatio, nunciat quidem vitam, post mortẽ, requiem post laborem regnum post seruitium. ¶ † Est aũt sciendũ
quòd sicut caput præeminet cæteris corporis membris, & illi cætera membra seruiũt sic & Euangelium principale est omnium, quæ ad officium missæ dicuntur, & toti præeminet officio missæ, & quæcunque ibi cantantur, & leguntur, illi consentiunt in intellectuali ratione, prout in sexta parte sub qualibet dominica dicetur. ¶ † Diaconus ergo primo dextram manũ pontificis osculatur, nihil dicens, q̃a prędicator euangelizare debet pro gloria æterna, de qua sponsa dicit in canticis, Dextera illius amplexabitur me. Nam, & Angelus qui resurrectionis Christi gloriam uenerat nuntiare, sedebat in dextra, stola candida coopertus. In alijs tamen ecclesijs non osculatur, sed solum inclinãs benedictionem poscit. Verum subdiaconus vel diaconus non manus, sed pedes Ro. Pontificis osculatur, vt summo pontifici summam exhibeat reuerentiam, & ostendat cum esse illius vicarium, cuius pedes osculabatur mulier illa, quæ fuerat in ciuitate peccatrix. Adorãdũ est.n. scabellũ pedũ eius, q̃a sanctũ est, cuius etiã resurgentis à mortuis pedes mulieres tenentes adorauerunt. Generaliter nemo debet manum summi. Pontificis osculari, nisi cum de manibus eius aliquid accipit, vel cum ad manus eius aliquid tribuit, vt ostendat, quod ex vtroque debemus

Mat. 10. (beside "phetam, iam repræsentat Ioannem Euangelistam")
2 (beside "populo prædicatio eius annuncietur. † Et")
3 (beside "regnum post seruitium. ¶ † Est aũt sciendũ")
Can. 2. (beside "quæ ad officium missæ dicuntur")
4 (beside "sub qualibet dominica dicetur. ¶ † Diaconus")
Luc. (beside "quæ fuerat in ciuitate peccatrix")
Psl. 109. (beside "est.n. scabellũ pedũ eius")
Mat. 28. (beside "ius etiã resurgentis à mortuis pedes mulie-")

ei gratias agere, qui sicut semper dat propria, sic nunquā recipit aliena, Quas oblationes Romanus Pontifex recipiat, sub ti. de oblationibus dicetur. ¶ Subsequenter
5 †diaconus textum Euangelij sumit de altari, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem, non vtique mosaica
Esa. 2. lex quondam exiuerat de monte Sinai, sed euangelica, de qua propheta ait, Ecce dies veniunt, dicit Dominus consumabo testamentum nouum supra domum Israel; & supra domum Iuda. Sumitur etiam liber de altari, quoniā apostoli de altari Euangeliū acceperunt, cū prędicātes passionē Xp̄i
Mat. 21 euangelizabant. Vel altare in hoc loco significat Iudaeos, à quibus transfertur regnum Dei, & datur G. nti facieti fructum eius. Et ex eo, ꝙ liber sumitur de altari, notatur, ꝙ Euangelium est verbum Dei qd' per altare significatur, secūdum illud Exo. 20. Altare de terra facietis mihi. Et propter praemissas rationes, quidam uolentes dicere sine ita missa Euangelium sancti Ioānis, uel aliud, imprimunt primo signum crucis super altare, & postea in fronte.

6 ¶ †Sumit autem illum, vt quidam volunt, de dextra parte altaris: quia ecclesia de Iudaeis, à qua nostrum sumpsit exordium antiquitus, fuit à dextris, & ponit eum in manu sinistra, dextram supponens, iuxta illud
Can. 2. Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me, & hoc propter triplicē causam. ¶ Primò, quia Euangelista docet coelestia, quae per dextram, terrenis, quae per sinistram intelliguntur, supponit. ¶ Secundò, inclinatur liber super sinistrum humerum notandum, qd Christi praedicatio de Gentili populo transibi, ad Iudaicū Esa. xx. c. in diebus illis saluabitur Iuda. ¶ Tertiò, quia in vita temporali, qui per illam significatur, necesse est Euangelium prędicare, & textus Euangelij in quibusdam ecclesijs ornatus exterius argento & lapidibus, prout dictum est in parte 3. sub tit. de legalib. indumentis. Liber autem ipse ab aduentu sacerdotis, ad altare, donec Euangelium legatur super altare remāsit, quo l
Esa. 1. quātum ad hoc significat Hierusalem, q̄m
Ro. 10. euangelica doctrina primum in Hierusalem facta est, & ibi permansit ab aduentu Dñi, donec publicaretur G ntibus, Iuxta illud. De Sion exibit lex &c. vt supra,

Hierusalem, enim est locus passionis, quae per altare etiam significatur. ¶ Cōsequēter *Luc. 10.*
† benedictionem postulat, quia nullus debet p̄dicare nisi mittatur. Iuxta illud. Quo 7
modo praedicabunt, nisi mittantur, extrà de haere. cum ex iniuncto. & Dominus inquit Apostolis, Rogate Dominum messis vt mittat operarios in messem suam. 25. d. in nouo. Esaias autem cum audisset vocem Domini dicentis, Quem mittam & q̄s ibit *Esa. 6.* ex uobis. Respondit. Ecce ego sum, mitte me, dixitque Dominus. Vade, & dic populo huic, Audite audientes &c. 8. q. 1. sciendum. ¶ Rursus † huiusmodi benedictionē 8
praefigurauit Moses, qui ascendens in mōtem accepit tabulas & benedictionem, & *Exo. 24.* populo mandata proposuit, & Dominus etiam benedixit ordini diaconali, cui dedit Spūm sanctum, & misit ad praedicandū per uniuersum orbem. Pontifex ergo, vel sacerdos visibiliter benedicit diacono, qui lecturus Euangelium, quod non fecerat *Barut. 2* subdiacono lecturo epistolam, quia Christus inuisibilis manens, legem, & prophetias quae per epistolam significantur, inuisibiliter misit, sed postquam in terminis visus, & cum hominibus conuersatus est, Apostolos & Euangelistas visibiliter misit. & docuit Euntes (inquit) praedicate, dicētes, Appropinquabit regnum cęlorum. Illi autem regressi circuibant castella, euā- *Mat. 10.* gelizantes, & curantes ubique. Et mittit eum ad legendum Euangelium, ad notandum quòd Christus misit Apostolos ad praedicandum regnum Dei. ¶ † Diaconus autem, ea quae sibi in benedictione dicuntur considerans, se corde purum, ore mun- 10
dum, & opere castum studeat exhibere, quatenus sacrosanctum Euangelium possit dignè proferre, quia puteus aquarum viuentium. i. euangelica praedicatio, non fluit impetu, id est, liberè, nisi de Libano, id est corde casto, & ore candido. Non. n. est speciosa laus in ore peccatoris, imò peccatori dixit Deus. Quare tu enarras iusti- *Can. 4.* tias, & assumis testamentum meum per os tuum? 3. qu. 8. §. quod testatur, & ideo signo crucis munitur, deinde licentia & benedictione obtentis, & in super cruce impressa, vt securus incedat, procedit ad pulpitum cum silentio, inclinato capite: nihil in quibusdam ecclesijs

ferens, propter illud, quod dñs ipse præce-
pit Apostolis, quos misit ad prædicãdum
Exo.10. regnum Dei. Nihil inquit tuleritis in via,
& neminem salutaueritis. In alijs tñ eccle
sijs diaconus fert librũ, vt iã dicetur. Sed
perueniens ad ambonem, salutat quasi in-
trans domum cui offert pacem, vt infra
dicetur, & trãsit per dextrã partẽ chori ad
sinistrã, ut liber euãgelij de dextra ad sini
strã trãsfert, & ibi legitur, q̃a de Siõ exhi-
bit lex & uerbũ, vt supra. Iudæa.n. respuen
Esa. 1. te verbum Dei, Apostoli transierunt de Iu
dæis ad Gentes, & postea p̃dicatũ est Gen
tibus, quę per sinistrã intelliguntur. Vnde
Actu.13 Apostolus ad He. dicit, Vobis oportebat
prius prædicare verbum Dei, sed quoniã
repulistis illud, & indignos vos iudicastis,
ecce conuertimur ad Gentes. extrà de re-
nun. nisi de hoc supra in ti. proxi. In eccle
10 sia† Romana & in quibusdam alijs subdia
conus per vnam uiam, & diaconus per
aliam in pulpitum ascendit, quoniam ille
docendo, & iste discẽdo in augmentũ sciẽ
tię ꝓcedit, & quia ministrator per meritũ
operis, & prædicator per meritum oris in
augmentum iustitiæ ꝓgreditur. vnde psal
Ps.35. mista, Iustitia tua sicut montes Dei, per
Ma.20. eandem tamen uiam descendentes ad põ-
tificẽ reuertuntur, quia per finalẽ perseue
rantiam pertingunt præmium, sicut dñs
ait. Qui perseuerauerit vsq; in finẽ &c. de
pœn. dist. 2. apostolus, &c. multi. Et quia
Act.1. prædicatio sine opere non sufficit. Cœpit
enim Iesus facere & docere, ideo prædica
tor per eandem viam reuertitur, per quã
accesserat ministrator. Præterea ideo le-
cturus Euangelium ab una parte progre-
ditur, & ascendit, & ab altera regreditur,
& descendit, iuxta illud Euangelij, Per
aliam uiam reuersi sunt in regionem suã,
quoniam Apostoli prius prædicauerunt
Mat. 2. Iudæis, & postea Gentibus, secundum il-
Actu.12. lud Apostoli, Quoniam repulistis verbum
Dei & indignos vos fe. &c. ¶Sanè diaco-
11 num† subdiaconus antecedit, quia Ioãnes
& eius prædicatio Christum & eius prædi
cationem præcessit, portans in quibusdam
ecclesiis puluinar, quod libro supponat.
Per puluinar quidem, quod libro supponi
tur ad quietem, significatur vitæ suæ la-
tium, siue temporalia, quasi dicat. Si vo-
bis seminamus spiritualia, non est mirum
si à vobis metimus carnalia. 1. Cor. 9. 12. q. 1 Cor. 9.
1. §. 1. Nam secundum Apostolum 1. ad
Cor. Qui altari seruiunt, cum altari parti
cipant. extrà de præben. cum sm, dignus
est enim operarius mercede sua. Matt. 10.
& dominus præcepit in lege. Non claudes Deu. 25
os bouis triturantis. extra de præben. extir
pandæ. ¶Rursus puluinar supponitur Euã
gelio ad notandum, quòd suaue est iugum
domini, siue onus Euangelij illud portare
volentibus. Vnde in Matthæo Iugum Mat. 11.
meum suaue, & onus meum leue, huic iu-
go, qui subijcitur, omnia subiecta habet,
secundum Aug. Puluinar ergo suauitas, &
dulcedo in mandatis Dei. unde propheta,
Parasti in dulcedine tua pauperi Deus, & Ps. 83.
iterũ, q̃ dulcia faucibus meis eloquia tua Ps. 118.
domine. in ecclesia tamen Romana diaco
nus pręcedit, ut doctor, subdiaconus sequi
tur vt auditor, ille p̃cedit vt prædicet, iste
sequitur, ut ministret Post lectionem verò
subdiaconus, quasi sufficienter edoctus p̃-
cedit referens Euangelium, quoniã merce
dem Euangelij de sua ministratione repor
tat, secundum illud, quod dominus ipse
promisit in Euangelio, Qui recipit pro- Mat.10
phetam in nomine prophetæ, mercedem
prophetę recipiet, quem ideo præmittit
diaconus ad pontificem, vt ostendat se fru
ctum prædicationis referre, de quo domi
nus iusserat. posui uos, vt eatis & fructum Ioan. 15
afferatis, & fructus vester maneat, Ad hæc
subdiaconus librũ, & puluinar reportans,
significat, quod p̃dicator bono opere det
vitam suam Deo offerre. vnde Apostolus
2. Cot. 9. Omne quodcunque facitis aut
verbo, aut opere, in nomine domini Iesu
Christi facite. 27. q. vlt. non obseruetis.
Præmittis quoque † diaconus ante Euan- 12
gelium turibulum cum incenso, q̃a Chri
opera præcesserunt eius doctrinam, iuxta Act.1.
illud, Cępit Iesus facere, & docere. Turi-
bulum aũt cum ture significat orationem
cum deuotione, quam tunc maxime de-
bent habere fideles in audiendo diuinum
sermonem. ¶Rursus diaconus ideo p̃mit-
tit turibulum, quia prædicator debet odo
rem bonę opinionis ex se mittere, iuxta il
lud Apostoli, Christi bonus odor sumus 2.Cor.2.
in omni loco, nam cuius vita despicitur,
restat ut eius prædicatio contemnatur, ex-
trà de sac. unc. c.1. ¶† Tertio turibulũ præ 13
cedit

cedit, ut ipsius diaconi oratio sicut incensum in conspectu domini dirigatur. Ante turibulum verò præmittit duos ceroferarios cum faculis accensis. ¶ Primo, quia debet desiderium & gaudium in cordibus auditorum accendere, quatenus & libēter audiant, & gratanter obediant. In quibusdam tamen ecclesijs turibulum cereos pręcedit, quoniam orationes & opera uirtutes de oratione famam, lucem, & signa pręcedunt, iuxta illud. Luceat lux vestra, & illud. Et virtus exibat de illo, & sanabat omnes. ¶ Secundo, sacerdos, vel episcopus præmittit ante diaconum duos acolytos portantes cereos, & incensum, ad notandum quod Christus pręmittebat binos nuntios ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quo ipse erat uenturus, pręferentes coruscationes miraculorum, & odorē virtutum, unde reuersi dixerunt. Domine in tuo nomine etiam dæmonia subiiciuntur nobis. Facies. n. Christi conuenienter hic intelliguntur Apostoli, qui normā doctrinæ suæ populis ostendebant, propter quod ipsis aiebat. Qui vos recipit, me recipit. ¶ Tertio, ideo librum Euāgelij pręcedunt turibulum, & candelabra, quia doctrina Christi uirtus & fama pręibat, Euangelista testante. Exiuit Iesus in uirtute spiritus in Galilæam, & fama exiuit de illo in vniuersam regionem, & ipse docebat in synagogis eorum. ¶ Quarto, propter causam, in secunda parte sub tit. de acolyto scriptā.

Ps. 140.

Matt. 5.

Luc. 6.

Matt. 7.

Mat. 10

Luc. 4.

14 ¶ † Rursus duo cerei illuminati, doctores ecclesię, per quos ecclesia illuminatur, qui debent habere notitiam utriusque testamenti, designant. Hinc est, quod ipsi cerei plerunque quibusdam diuersorum cœlorum lineis decorantur, ad notādum quòd per doctores ipsos sacra scriptura diuersis sensibus exponitur, prout dictū est in principio libri. Si uerò lineę ipsę aureę uel argenteę sint, designant quod in ipsis doctoribus est aurum sapientię, & argentum eloquentię.

15 ¶ † Vel cerei ipsi designant duo testamenta, quibus genus humanum illuminatur, vel legem, & prophetas, qui in quibusdam ecclesijs, dum Euangelium legitur, in pauimento ponuntur, quoniam legis umbra & prophetarum ænigmata per lumen Euangelij etiam ab humilibus intelliguntur, quia propter euangelicam doctrinam lex & prophetia penitus euanuerunt in litera. In quibusdam tamen ecclesijs in diebus profestis vnus puer cum vno tantum cereo diaconum præcedit, per quod significatur; quòd primum Christi aduentum, qui humilis fuit & occultus, præuenit tantum unus pręcursor, scilicet Ioannes Baptista, qui fuit lucerna verbi. In diebus verò festiuis duo cerei pręcedunt, quia in secundo aduentu, qui solennis erit & manifestus, duo pręmittentur pręcones, s. Helias & Henoch, qui interficientur ab Antichristo in Hierusalem, quod significatur per extinctionem cereorum. De candelabris & etiam cereis aliter dictum est in prima parte sub ti. de picturis. ¶ Antecedit

16 † quoque crux, primo ad notandū, quod diaconus debet prędicare crucifixum. ¶ Secūdo, quod quicunque eum intuetur per fidem sanatur à morsu serpentis antiqui: & ipse est enim serpens in palo. ¶ Tertiò, crux præcedit Euangelium in signum, quod prædicator sequi debet crucifixum. Vnde dominus inquit Petro, sequere me. Ioan. 21. cap. Post hæc diaconus super ambonem ascendit,

17 † dicitur autem ambo, ambonis, pulpitum vbi legitur Euangelium, dictus ab ambio ambis, quia locus ille gradibus ambitur. Sunt enim in quibusdam ecclesijs duo paria graduum, siue duo ascensus in illā per mediū chori, unus à sinistris, videlicet uersus orientem, quo fit ascensus, alter à dextris, videlicet versus occidentem, quo fit descensus, ut pręmissum est. Vel ascendit ab australi parte, nā Christus à Bethel, idest, Bethleem, quę est austrum, venit in Hierusalē, unde dicitur, Deus ab austro ueniet. Ascendit ergo super ambonem, ad notandum, quòd Christus ambit omnes, qui custodiunt uerbum Euangelij, & ut possit ambiri, & sic melius ab hominibus intelli-

18 gi. Item ascendit † vt in edito & alta uoce annunciet Euangelium, tanquam vbique & ab omnibus audiendum, iuxta illud propheticum. Super montem excelsum ascende, tu qui euangelizas Sion exalta in fortitudinem vocem tuam. & dominus inquit in Euangelio. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lucem, & quod in aure auditis, prædicate super tecta, extrà de hæret. cum ex iniuncto, vt imitemur dominum, qui in montem ascendit, ut Euangelium

Abac. 3

Mat. 10

gelium prædicaret,& aperiens os suum do-
Mat. 5. cebat discipulos,dicens. Beati pauperes spi
Exod.10 ritu &c. Lex etiam in monte data est Euã
gelium ergo in alto & in eminenti loco
legitur,quia doctrina euãgelica delata fuit
ubique terrarum, unde in omnem terram
exiuit sonus eorum &c. 19.dist.ita. Episto
la uero in loco inferiori, quia lex & pro-
phetæ,qui per illam figurantur clausi fue-
Psal.85. runt in Iudæa, unde notus in Iudæa Deus
&c. Præterea, per epistolam prædicatio
uete.testa.quæ humilior,per Euangelium
no.test.quæ excelsior est, intelligitur,do-
ctrina enim Christi, uel lex euangelica
excellit apostolicam, & apostolica legalẽ
doctrinam. Vnde Apostolus ad Hebr. 7.
Lex neminem ad perfectionẽ ducit.Euan-
gelium autem dat salutem omni credẽti.
19 In missa† autem pro defunctis non in illo
loco eminentiori,sed iuxta altare Euange
lium,& epistola leguntur, ad notandum,
quod quantum spectat ad defunctos,non
prosunt prædicationes, quæ uiuis publicè
fiunt.Ipsis autem,cum sint absentes, fieri
nequeunt publicè,uel occultè, sed magis
fiunt pro ipsis orationes,per quas ad Chri
stum,qui per altare significatur, appropin
quantes eis possumus reuolationem ali-
20 quam obtinere. ¶ † Legitur etiam de mo
re Euangelium super Aquilam,iuxta illud
Psalm. 17. Et uolauit super pennas uento
rum,& Aquila ipsa, seu locus, in quo legi-
tur in diebus festiuis aliquo panno lineo
uel serico cooperitur ad significandũ mol
Eze. 11. litiem cordium Christianorum.Vnde do-
minus per prophetam, Ecce cor carneum
dabo nobis,& scribam legẽ meam in cor
dibus uestris, Locus uero,in quo epistola
legitur non cooperitur, ad significandum
21 duritiam cordium Iudæorum. † Lectu-
rus autem Euangelium, transit ad partem
sinistram,prout iam & supra sub ti.demu-
tatione sacerdotis dictum est, & opponit
Esa.4. faciem suam aquiloni, iuxta illud Esa. 43.
Hie.1. Dicam aquiloni, da, & austro noli prohi-
bere, ut ostendat nos doctrina Euangelii
debere armari, & prædicationem Christi
contra illum specialiter dirigi.qui ait,Po-
nam sedem meam ab aquilone, & similis
ero altissimo, nam & secundum prophe-
tam. Ab aquilone pandetur omne ma-
lum super habitatores terræ.¶ Rursus uer
sus aquilonem Euangelium legitur, iux-
ta illud, quod legitur in canticis 4. Aqui-
lo surgat, idest, diabolus fugiat,& auster
ueniat idest, Spiritussanctus accedat.Re-
cte enim contra diabolum Euangelium
legitur,ut illũ sua uirtute expellat,quoniã
diabolus nihil tantum,quantum Euange-
lium odit. Siquidem Aquilo,uentus frigi-
dus, diabolum significat, qui flatu tenta-
tionum corda hominũ à Dei timore con-
gelat,& refrigerat. Cũ ergo fides in Euan
gelio cõtineatur, quę est armatura nostra
contra diabolum,iuxta illud. Cui resistite 1.Per.
fortes in fide,merito legitur contra illum.
Quandoque etiam uersus meridiem legi-
tur,quia doctrina Christi,quæ prima fuit
inter Iudæos,& nũc inter Gentiles, ad eos
in fide redibit. Hi uero,qui eum inuenien
do præcesserunt, respiciunt ad Euangeliũ,
& ad faciem recitantis,prout sub epistola
dictum est.¶ Deinde † lecturus euangeliũ 22
salutat populum, ut illum ad audiendum
uerbum Dei attentum reddat,dicens,Do-
minus uobiscum, ostẽdens etiam per hoc
se orare,ut Dominus sit cum eis,& obser
uans,quod dominus iussit, In quacunque
domum intraueritis, primum dicite, Pax
huic domui. Chorus uero, & populus
quasi redditus attentus ad illum,& ad quã
cunque partem in qua. Euangelium legi- Luc.10
tur se uertunt, quia omnibus propositum
est,Ite in mundum uniuersum, prædicate Mat.ul.
Euangelium omni creaturæ, idest,homi-
ni,pro quo facta est oĩs creatura, uel qui
habet aliquid participiũ cum omni creatu
ra,& respondent, Et cũ spiritu tuo,supple,
ut digne possis Euãgelium legere, ac si di-
cant,tecum sit ad dicendum,& sic mutuo
se salutant, prout sub præfatione dicetur.
23 ¶† Sane Euangelium stando & non se-
dendo auditur, sicut statuit Anastasius Pa-
pa de consec.dist. 1. Apostolica.ut ad præ-
lium pro Christi fide seruanda promptitu
do notetur. Vnde Lucæ. 22. qui nõ habet
gladium,uendat tunicam, & emat illum.
Et quia ipsius doctrina ad amorem cœle-
stium dirigit mentes nostras,ad huiusmo
di etiam promptitudinem signandum
quidam dum Euangelium legitur, chla-
mydes deponunt, & etiam adnotandum,
quod omnia temporalia admittenda
sunt propter Christum, iuxta illud Euan-
gelij,

Mat.19. gelij, Ecce nos reliquimus omnia,& secuti sumus te. Et ex quo standum est, apparet, qđ nec iaceret,nec appodiare debem⁹ Euãgelium audiendo. Reclinatoria ergo tunc relinquuntur,ad notandum,quod non debemus confidere in principibus, nec sustẽtari in terrenis,quia vanitas vanitatem, &
Eccl.1. omnia uanitas dixit Ecclesiastes. Subaudi tur comparatione Dei,in quem curam nostrã iactare debemus. Et secundum ipsum Anastasium, stantes cursui manere debemus,vt humilitatem,quæ à domino docetur, etiam corpore demonstremus.
24 ¶ † Auditur etiam capite nudato. Primo,attentio adesse demonstretur, ob quam etiam causam quidam tunc mentum & genas manu
Mat.17. tenent. Secundò, ut quinque sensus patuli sint ad audiendum. Tertiò, ad notandum, quod omnia, quæ sub velamine & figura in lege ac prophetis continebantur, sunt in euangelio manifestata. In Christi pas-
25 sione velum templi scissum est &c. ¶ † Deponuntur etiam tunc baculi & arma. Primò, ne imitemur Iudæos, in conspectu crucifixi arundines, & arma ferentes. Secundo,ad notandum, quod Christo prædicante omnes legales obseruantiæ,quæ per baculos significantur, depositæ sunt. Tertiò, depositio baculorum & armorum humilitatem notat,& Christianæ perfectionis est se non se vindicare, sed domino reseruare vindictam,iuxta illud, Mihi uindictam,&
Ro. 12. ego retribuam, dicit dominus, & Matth. 5. Qui te percusserit in una maxilla, præbe ei & alteram. 23.q.1.§.1. Auditur etiam euangelium in silentio, quia omnia soluta sunt in euangelio, quæ in lege & prophetis promissa erant. ¶ Pontifex uero, seu sacerdos,dum euangelium legitur, faciem vertit ad illud, ad notandum, quod Christus prædicatores euangelij semper ad adiuuandum respicit,stans super scabellum, ad designandum, quod per huiusmodi prædicationem omnis aduersa potestas
Ps. 109. debellatur.& Christi pedibus submittitur & sic impletur, quod in Psal. dicitur, Donec ponã inimicos tuos scabel, &c.
26 ¶ Diaconus vero statim † postquam sibi responsum est, ut cum spiritu tuo.vt cunctos reddat dociles, & beneuolos, ad audiendum uerbum euangelij, idest bonum nuntium nuntiantem regnum Dei, subdit. Sequentia sancti euangelij, turificans librum,& signãs signo crucis. Et etiam in quibusdam locis osculatur librum,q.d.hic est liber,seu euãgelium Dei,hic est liber crucifixi, quẽ prædico,hic est liber pacifici,per quem reconciliationem accepimus vnde Apostolus. 1. ad Cor. 1. Prædicamus vobis Christum crucifixum. Per incensi autẽ fumum bonæ prædicationis opinio intelligitur.
¶ Deinde signat † se in fronte, in ore pariter,& in pectore.seu in corde,ne diabolus, 27
qui bonis operibus insidiatur, tollat ei per erubescentiam deuotionem de corde, vel sermonem de ore, ac si dicat Rom. 1. Ego Christi crucem non erubesco.sed eam ore prædico,& corde credo,quia corde creditur ad iustitiam,ore autem confessio fit ad salutem 1. Cor. 1. Prædicamus, inquit Apostolus, Christum Iesum, & hunc crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gẽtibus, autem stultitiam. Et apostolus ad Gala. 6. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Dominus etiã Luc. 6.
in euangelio ait, qui me erubuerit, & sermones meos, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua & Patris,& sanctorum Angelorum. Vnde in Da- Dan. 3.
niele legitur. Non est confusio confitentibus te. Quidam autem signant se tantum in fronte,& in pectore, quasi in utroq; sunt perliminati. Clerus verò & populus audito titulo euangelij, scilicet. Sequentia &c. siue bono nuntio vertentes se ad orientẽ, siue ad altare, vt Deũ,qui est verus oriens glorificent.qa misit eis verbum salutis,sicut Act. 11.
legitur in actibus apostolorum, & glorificauerunt. Deum dicentes,ergo & Gẽtibus Deus pœnitentiam dedit, & uitã, cũ reuerentia & honore respõdent, Gloria tibi domine. Proposito itaq; Euangelio ad legendum, in quo agit de gloria & de nostra liberatione,s. qualiter Christus diabolum deuicit, & nos ab ipsius seruitute liberauit,& victor ad gloriam patris ascendit, ipsi auditores Euangelij lętantes in laudem sui Saluatoris clamant, dicentes, Gloria tibi domine, quasi dicãt, gloria tua, quę nobis in euangelio prędicatur, nobiscum sine fine permaneat, & semper crescat, &
hęc dicendo signo † crucis in fronte, in ore, 28
& in pectore, se similiter contra diabolum muniunt, ne eos impediat in audiendo,

in fronte, quia ibi est locus pudoris & verecundiæ. Vnde per hoc, q crucem fronti imprimunt, ostendunt se non erubescere credere crucifixum, cuius liber legitur, & eum habere Deum & dominum. Per hoc, quòd in ore signant, significant crucem domini audacter prædicare. Per hoc quòd in pectore, ostendunt se libenter cũ pati pro nomine Christi, qua etiã ratione quidam quandiu Euangelium legitur, cũ vtroque pollice ante pectus signum crucis figurant. ¶ Rursus nos in ore signamus, ad designandũ, quòd de verbis Euangelij dẽt esse locutio nostra. In pectore verò, ad designandum, quòd verba Euangelij debent nos percutere in pectore, & in mente. Mox verò post factum signum crucis versus diaconum audituri Euãgelium se conuertunt. De crucis mysterio dicetur
29 in procemio quintæ partis. ¶ † Porrò alicubi subdiaconus dum legitur Euangelium sinistram manum librum supponit, ad notandũ, quòd illi, qui sub tempore legis fuerunt, quorum finis, seu vltimus fuit Ioannes, quem significat subdiaconus, & si aliqua bona agebant, illa tamen debilia & infirma erant, quæ per sinistram significantur, quia si lex ad gratiam disponeret, nõ illa gratiam non præbebat. Conueniẽter ergo sinistra manus libro Euangelij supponitur in quo Christi fides prædicatur, sine qua per opera legis nemo saluatur. ¶ Rursus per sinistram manum tẽporalia, per librum Euangelij spiritualia congruè designantur. Manus ergo sinistra libro supponitur, ad notandum, quòd sicut anima sine corpore non viuit, ita nec spiritualia diu sine tẽporalibus subsistere possunt. Terminatur autem Euangelium, exaltando vocem in fine, prout sub epistola dictũ est, & mox illo finito munit se diaconus signo crucis, ne diabolus susceptum semen
30 Euangelij de vase signato surripiat. † Et deinde Euangelium osculatur, ad notandũ se ex charitate & amore euangelizasse. Auditores verò se versus orientem conuertunt, quasi ad Hierusalem gratias agẽtes,
Act. 1. quia inde venit ad nos Euangelium iuxta illud, quod Dominus dixit in Euangelio
8 Apostolis, Vos eritis mihi testes horum in omnes gentes, incipientes ab Hierusalem, & signo crucis se in pectore muniunt contra diabolum, ne semen verbi Dei suffocetur in eis. vnde Lucæ 8. Volucres cœli comederunt illud. Et ne sermonem domini rapiat de pectoribus eorum. q.d. Deus nos faciat in doctrina Christi perseuerare, & vt significet se habere in corde, quod exprimitur ore. Quod etiã apertius designatur in quibusdam ecclesijs, in quibus finito Euangelio dicitur amen. & bene, quasi dicant, verum est quod in Euãgelio dictũ est, quod est contra quosdã hæreticos, qui lecto Euangelio, quasi contradicentes, dicunt, falsum est. Vel amen. q.d. fiat nobis, quod dominus in Euangelio pollicetur. iuxta illud Neemiæ 8. Benedixit Esdras, Domino Deo magno. Et respondit omnis populus, amen, amen. Et eleuantes manus suas incuruati sunt, & adorauerunt proni in terram. In alijs verò ecclesijs. dicitur Deo gratias sicut fit post aliquam lectionem, vel capitulum. Quidam etiam literati dicunt, Benedictus qui venit in nomine domini, quod est finis Euãgelij Matthæi, quod legitur in festo beati Stephani, & in Dominica palmarum. In quibusdam locis cerei, qui significabant doctores, per quos ecclesia illuminatur, perlecto Euangelio extinguuntur, quia Christo in eis loquente potest ecclesiam illuminare, eo autem tacente, i. Spiritusancto ab eis recedente, hæc nequeunt. Præterea Euangelij prædicatione finita lex & prophetia cessabunt. In nonnullis tamẽ ecclesijs dum Euangelium legitur, candelabra cum cereis deponuntur ad terram, ad notandum legem & prophetiam inferiorem Euangelio esse.
¶ Consequenter † subdiaconus codicem 31
Euangelij refert, diaconus verò vacuus redit, vt ostendat se prædicatione finita contemplationi vacare. Veniens autem prius ad legendum Euangelium librum in quibusdam ecclesiis ferebat, ad notandum, q ipse non solum debebat docere, sed & facere. Redit etiam ad episcopum seu sacerdotem, vnde venit, ad notandũ, quòd omnis doctrina a Deo est, & ad ipsum reuertitur. Eccl. 1.
Vnde Salomon, Vnde exeunt flumina reuertuntur. Textus quoque Euangelij super puluinar reportatur, quia ecclesia, vt audiuit Euangelium, illud suauiter corde suscepit. & lætata est. Iuxta illud. Audiuit Psal. 96.
& lætata est Sion, & ait, Anima mea li- Can. 5.

quefacta

quę facta est, vt dilectus locutus est. Liber
quoque Euangelii, & turibulum ad ponti
ficem reportantur, quia ad eum oĩa bo-
na referenda sunt, à quo cuncta procedũt.
Apo. 1. Ipse enim est finis consumans, sed non cõ
sumens, ω & α, primus & nouissimus, ini
tium & finis. Nam & Apostoli prædica-
tione peracta ad Christum reuersi sunt, re
ferentes ei gratias de miraculis & prædica
32 tionis profectu. ¶ † Episcopus uero tus
odorat, & Euãgelium osculatur. Primo ad
notandũ, quia quod episcopus inspirauit,
& docuit, hic approbat & acceptat. Deus
enĩ nihil accipit, nisi qđ efficit, nec remu-
nerat, nisi quod donat, quia sicut cuncta,
quę fecit, bona sunt, sic nulla sũt, bonã, ni
si quæ fecit. Nã uidit Deus cũcta, quę fece
Gen. 2. rat, & erant ualde bona. ¶ Secundò apertũ
codicem osculatur, ad significandũ, ꝙ scı-
re debet, quod nuda ac aperta sibi esse de
bent quæcunque sunt in lege, unde Lucę.
8. Vobis datum est nosse mysterium re-
gni Dei, & Malachiæ. 3. Labia sacerdotis,
custodiunt scientiam. & legem requirunt.
supple subditi, de ore eius, extra de hær.
cùm ex iniuncto. ¶ Tertiò, quia ipse so-
lus intrat in sancta sanctorum, prout in
procemio huius partis dictum est. ¶ Quar
to quia huiusmodi osculum significat affe
ctum amoris Euangelium, quæ pręcipuè
in episcopo vigere debet, adeo ut paratus
sit mortem pro eo subire. 25. quæstio. 1.
violatores. ¶ Quintò, subdiaconus librum
apertum pręlato, seu sacerdoti offert ad
osculandum, ad notandum ipsum debere
delectari in fide fidelium, quę infusa est in
eis, & patefacta per Euangelii pręedicatio-
nem, quæ prius in lege fuerat clausa. Po-
stea in quibusdam ecclesijs liber clausus
illis, qui sunt in choro, ostenditur, pro eo
quod post præmissa uerba, Vobis datum
Luc. 8. est, &c. sequitur in Apostolo, cęteris autẽ
in parabolis. † Et est aduertendum, quòd
33 post quam diaconus lecto Euangelio li-
brum osculatus est, ad notandũ se ex cha-
ritate & amore euangelizasse, tunc demũ
fertur euangelium episcopo, qui Christũ
significat ad osculandum, idest, ad prædi-
cationem acceptandam, & non ante ad
figurandum, quod Deus illam duntaxat
ad pdicationẽ acceptat, quę fit ex amore
& charitate. Veruntamen in missa pro de
functis Euangelium non fertur Pontifici
ad osculandũ, tũ quia tunc pręmissę ratio
nes cessant, tum quia in Missa illa omnis
solennitas subtrahitur, ne festiuę solenni-
tates cum desolationis męroribus misceã
tur. Leges tamen Euangelium in missa
pro defunctis librum in quibusdam eccle-
siis osculatur; quia quicunque illud pro-
nunciat, debet charitatis amore in illum
tendere, cuius doctrinam euangelicam re
citauit, qui amor per osculum designatur.
¶ Et est † aduertendum, quod statim post 34
libri osculum sacerdos minister Pontifi-
cem, qui Christum designat, incensat, ad
ostendẽdum, quod sacerdotis maxime of-
ficium est, orationis ignitum sacrificium,
quod per incensum significatur, Christo
offerre non solum in expiationem delicti,
verumetiam in gratiarum actionem, pro
ut in Leuit. habetur. Potest etiam sub epi-
logo dici, quia quod liber Euãgelii per sub
diaconum portatur, quod diaconus pulpi
tum ascendit, quod aperto libro populum
salutat, & omnes respondent, quod titulũ
Euangelii præmittit, quod alta uoce & di
stinctè. & contra aquilonem legit, quod
omnis populus aures, & oculos ad librum
dirigit, & in silentio adstando audit, &
in fine ad cœlum manus leuans orat, di-
cens, amen. Hæc inquam omnia, & sin-
gula ex lege sumuntur. Legitur enim in
principio Neæmiæ, quòd congregato po-
pulo ad plateam, quæ est ante portã aqua
rum Esdras scriba attulit librum legis Mo
si, & stetit super gradum ligneum, quem Neo. 8.
fecerat ad loquendum, & aperuit librum
coram omni populo. Porro Leuitæ silen-
tiũ faciebant in populo, ad audiendum le
gẽ benedicẽtes Deo magno, & omnis po-
pulus stans in gradu suo respondit. Amen.
Et legerunt in libro legis Dei distincte &
aperte ad intelligendum. Omnis uero po-
pulus eleuantes manus suas adorauerunt
proni in terram. ¶ Illud † quoque præte- 35
reundem non est, quod Euangeliis, quæ
in ecclesiis leguntur, generaliter duæ præ
fationes præmittuntur. prima est, Initium
sancti Euangelii, secunda, Sequẽtia sancti
Euangelii. Siquidem prima præfatio præ-
mittitur principio cuiuslibet Euangelii
quatuor Euangelistarum, scilicet Euan-
gelio Ioannis. In principio erat verbum,

& Euangelio. Matthæi, Liber generationis, Euangelio. Lucæ, Fuit in diebus Herodis, & Euangelio Marci, Principium euangelii Iesu Christi. Quod in quibusdã ecclesijs legitur in prima dominica de aduentu, vt ibi dicetur, & tunc non subijcitur illis. In illo tempore; quia in ipsis principijs agitur, & determinatur certum tempus, vnde esset negatio, & superfluerẽt verba illa. Secunda verò præfatio præmittitur omnibus alijs euangelijs, Et dicitur se-
41 quentia, quia uerba ipsa, quæ legẽda sunt, sequuntur post initiũ, seu postea, quæ præcedunt euãgelium, vnde sumpta sunt verba sancti euangelii. &c. vel sequẽtia, est numeri singularis, & tunc cum dicitur, sequẽtia sancti euangelii secundum Ioannem,
36 suppletur hęc est. ¶ † Sanè euangelijs, quibus ipsa secunda præfatio præponitur, subiicitur quandoque. In illo tempore, & quandoque nõ subiicitur. Siquidem hæc, In illo tempore, dicuntur, quando ex eorum verbis certum est de tempore, vt præmissum est, & tunc incipiunt per aliquam determinationem regiæ, vel alterius potestatis, vt illud, Anno quintodecimo Tyberii, vel simplicem rei gestæ narrationem certum tempus determinantem, vt illud. Cum esset desponsata. & illud. Postquam consumati, sunt & illud. Cum natus esset Iesus, & illud, Factum est autẽ, cum baptizaretur, & illud, Cum autem, esset annorũ duodecim, & illud, Postquam impleti sunt dies, & illud, Vespere autẽ Sabbati, & illud, Elisabeth impletum est &c. Reliquis uero euãgelijs subiicitur, In illo tempore, & est sensus, In illo tempore, sci-
2.Cor.6. licet gratiæ, de quo dicit Apostolus. ecce nunc tempus acceptabile & c. de pœniten.
37 distinctione. 1. ecce. ¶ Non † est etiam omittendum, quod euãgelium legitur in ecclesia, quandoq; secundum historiam, vt illud, quod dicitur in die paschę, Mariæ Magdalenæ, & Maria Iacobi &c. & illud quod cantatur in natali ad secundam missam de pastoribus. ¶ Quandoq; secundum allegoriã, vt illud, quod legitur in assumptione beatæ Marię, in quo mentio fit de Maria, & Martha, ubi dicitur, intrauit Iesus in quoddam castellum &c. prout in se-
Lu. 10. ptima parte dicetur. ¶ Quandoq; secundum rem, ut illud de sancta Trinitate, ¶ Quandoque secundum personam, vt illud quod cantatur in festo sancti Thomæ Apostoli, ubi dicitur, Thomas vnus de duodecim. ¶ Quandoq; secundũ partẽ, ut illud, quod dicitur in festo sanctæ Crucis de Nicodemo, vbi dicitur, Sic oportet exaltari filium hominis &c. In quo verbo Christus passionẽ suam significat, & exaltationem corporis sui in cruce. Et ideo euangelium, in quo hæc clausula continetur, legitur in festo sanctæ Crucis, & in festo Michaelis Archangeli, propter illum uersum. Angeli eorum semper uident faciem patris mei, qui in cęlis est. ¶ Item & secundum partẽ, ut illud. Liber generationis &c. Et hoc propter ultimum uersum, in quo fit mentio de Christo. ¶ Quandoque secundum totum, ut illud quod legitur in circuncisione Domini, Postquã consumati sunt dies octo &c. Quandoq; secundum tempus, ut illud quod dicitur in prima die Quadragesimæ, scilicet propter ieiunium. ¶ Quandoq; propter litanias, ut illud, Si quid petieritis &c. quod in litanijs dicitur, in quo fit merito de aliquo pane & pisce. ¶ Et quandoque propter locum. ut illud, quod legitur in Dominica Sexagesimæ, scilicet exiit, qui seminat &c. ¶ Sa- 38 uel 17.
ne mulier etiam † abbatissa non debet legere euangelium. Licet enim beata virgo dignior & excellentior esset Apostolis uniuersis, Dominus tamen non commisit ei claues regni cœlorum, extrà de pœnit. & remis. noua. Hinc est, quod abbatissa non potest proprias moniales benedicere, uel earum confessionẽ in criminibus audire, uel euangelium legere, uel publice prædicare. In matutino tamen posset, sed nõ publice euangelium dicere. 7. q. 1. diaconissa. ¶ Et nota, quod quatuor sunt Euangelia de beata Maria, ut dicetur in septima parte sub festo assumptionis.

S V M M A.

1 *Symbolum Apostolorum immediate sequitur Euangelium.*

2 *Symbolum dicitur uoce sublata maxime in Missa. In prima autem et completorio, de missa & num. 3.*

3 *Symbolũ auspiciãs sacerdos cur manus eleuet.*

3 *Symbolum quid.*

Symbo-

De Symbolo. Cap. 25.

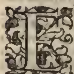

1 EVANGELIO † lecto mox cãtatur alta uoce symbolũ illud, s. Credo in unũ Deũ, quia enim corde creditur, ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ro. 10. Ideo ecclesia, ut ostẽdat, quod Euangelii uerbum, seu prædicationem fide & corde recipit, mox fidei symbolum ore decantat. Symbolum ergo post Euangelium, fidem post prædicationem ostendit. Vnde Ioã. Hæc eo loquente, multi credide runt in eum. Nam secundum Apostolum
Ro. 10. ad Roma. 10. Fides est ex auditu, auditus autem per uerbum Dei. ¶ † Dicitur autem alta uoce, ut omnes illud dicãt & addiscãt.
Eccl. 10 Omnis enim Christianus tenetur publicè fidem catholicam confiteri, propter quod in fronte signatur, in prima verò & in cõpletorio sub silentio dicitur, ne musce mo rientes perdant suauitatem unguenti, pur in quinta parte sub tit. de prima tangetur. ¶ † Rursus ideo in missa patenter dicitur ad notandum, quòd hodie fides catholica liberè prædicatur & docetur, in prima verò sub silentio dicitur, ad notãdum, quòd in primitiua Ecclesia, præsertim tempore passionis Christi, prædicatores & fidei professores siluerunt, & in completorio ad notandum, quòd similiter in fine seculorum, Antechristi nempe persecutione inualescente illorum hora claudentur. ¶ Sanè sacerdos seu episcopus illud incipit, ad designandum, quòd omne bonum à Christo procedit. Nam omne datum optimum, & omne donum perfectũ desursum est &c. Iaco. 1. 1. q. 1. quam pio. Ne autem musicus ille cœlestis dicat, Cantauimus uobis, & non saltastis, chorus Euangelicæ doctrinę consona uoce respondet, & solenni tripudio fidem catholicam profert, dicens, Patrem omnipotentem &c. quamuis in missa Papæ quandoq; aliter obseruetur, prout iam dicetur. ¶ † Ad hoc sacerdos illud incipiẽs manet erectus ante medium altaris, manibus extensis sursus eleuatis, quas postquam inceperit, iũgit. Si quidem sacerdos Christũ repræsentans erectus manet, ad notandum, quod Christus semper paratus est cũctis spiritualia bona largiri. Et tenet altaris medium, innuens, quod non est personarum acceptator, sed quantum in ipso est, omnibus æqualiter influit, nec angulum diligit, neque sinum. Manibus quoque extensis ad designandum, quod paratus est abundanter bene meritis illa largiri. Sursum tamen eleuatis, quasi ipso facto ostendens, quod quæ sursum sunt, quærere, atque à meo misericordiam poscere, & in eo solo sperare debemus. Deinde postquam inceperit, manus iungit, quia ei soli de perceptis bonis gratias agere, & nos humiliare debemus. Et quoniam symbolum, verbum est euangelicũ, quo ad sensum, ideo stando illud audire sicut & Euãgeliũ, & sic illo dicto, signũ crucis facere debemus. ¶ Σύμβολον * † autem Græcè, Latine sonat iudicium, uel signum vel collatio, tũ quia regulam fidei plenam iudicat, & perfectam, tũ quia simul in vnũ 5 fidei continet articulos. ¶ † Et nota, quòd triplex est symbolum, primum est symbolum Apostolorum, quod vocatur symbo 6 lum minus, quod videlicet ex institutione Damasi Papæ dicitur tacitè per ferias in singulis canonicis horis. Et illud dicitur à σύν quod est cũ, βόλος, quod est sũia, quia cõpositum fuit ex diuersis verbis apostolorũ, sicut pueri in festiuis conuenientes afferre solent bolos, idest frusta carnium & panis, quæ in unum collecta symbolũ uocatur. idest collectio minutiarum. 43 dist.
non

Luc. 7.

non oportet. traditur enim ꝙ postquam
Apostoli spiritū paraclitū acceperūt, cum
iam forent ad prædicādum Euangeliū ꝓ
fecturi, cōferentes in vnum sup articulis
fidei, statuerunt, ut sicut oēs erant in fide
cōcordes, sic oēs vnā fidē concorditer ꝑdi
carent. & ideo symbolum minus cōponen
tes, vnusquisq; bolum, idest, particulā vnā
apposuit. Vnde secūdum Apostolorum ca
talogum, siue numerum, duodecim parti-
7 culas dignoscitur continere. † Petrus nan
que apposuit, Credo in Deū patrē omni-
potētem, creatorē cœli & terræ. Andręas,
Et in Iesum Christum filium eius vnicum
dominum nostrum. Iacobus: Qui conce-
ptus est de Spiritusancto, natus ex Maria
virgine. Ioannes: Passus sub Pontio Pila-
to, crucifixus, mortuus, & sepultus. Phi-
lippus, Descendit ad inferos, tertia die re-
surrexit à mortuis. Bartholomæus: Ascen-
dit ad cœlos, sedet ad dextram Dei patris
omnipotentis. Thomas: Inde uenturus est
iudicare viuos & mortuos. Matthęus. Cre
do in Spiritumsanctum. Iacobus, San-
ctam ecclesiam catholicam, sanctorum
communionem. Simon, Remissionem
peccatorum. Thadæus, Carnis resurre-
ctionem. Matthias, & vitam æternam.
8 ¶ Secundum symbolum est: † Quicunque
vult saluus esse &c. Ab Athanasio patriar
cha Alexandrino in ciuitate Treueri com
positum. Hoc tamen potest dici tertium,
Nā Nicenum, de quo sequitur, fuit prius
in prima Nicena synodo compilatum.
9 ¶ † Tertium est Nicenum. 15. dist. cap. 1.
scilicet, Credo in vnum Deum. quod Da-
masus Papa ex constitu. vniuersalis syno-
di apud Constantinopolim celebratæ, in-
stituit, in missa cātare patēter, quanquam
& Marcus Papa Primus statuisset illud al-
ta voce cantari, & uocatur symbolum ma
ius. ¶ A Græcis ergo usus cantandi ad mis
sam symbolum creditur prouenisse, quod
similiter duodecim clausulas continet.
10 † Prima est, Credo in unum Deum &c. Se
cunda, Et in vnū Dominum Iesum Chri-
stum. Tertia, qui propter nos homines
&c. Et cum dicitur ibi. Et homo factus est,
debemus genua flectere, quia Christum
hominem factū, & ꝓ nobis crucifixū ado
ramus. Quarta. Crucifixus etiam ꝓ nobis
Quinta. Et resurrexit tertia die secundum
scripturas, idest, eo modo, eo ordine, &
eo tempore, quo prædictum est in scriptu-
ris. Sexta, Ascendit in Cœlum. Septima, Et
iterum venturus est &c. Octaua, Et in Spi
ritumsanctum dominum. Nona, Et vnam
sanctam catholicam ecclesiam. Decima,
Confiteor vnum baptisma. Vndecima, Et
expecto resurrectionem mortuorū. Duo-
decima, Et uitam venturi seculi, amen,
¶ Et est notandum, quod in prædictis Ni-
ceno & Constantinopolitano conciliis,
non leguntur verba, illa, secundum scriptu
ras, neque illa. filioque procedit, & quo-
niā apud † Græcos in fine ipsius symboli 11
sub anathemate dicitur prohiberi, ne quis
de fide Trinitatis aliud docere, uel aliter
prædicare, quam ibi continetur, præsu-
mat, sed & Calcedonense concilium apud
eos celebratum anathematizare præcepit
eos, qui alteram fidem ausi essent compo-
nere, proferre, scribere, docere, uel aliud
Symbolum tradere, quam præmissum est
ideo ipsi Gręci nos anathematizatos asse-
runt pro eo quod ibi addimus verba ipsa.
Sed minus bene dicunt, cum quia illud nō
fuit canon latæ sententię, sed cōminatio
quædam, tum quia inferior superiorem li
gare non potest. 21. dist. inferior. Romana
enim ecclesia non subest conciliis, sed po-
tius concilia subsunt sibi, extra de elec. si-
gnificasti. Præterea, uerba illa, secundum
scripturas, sumpta sunt ex expositione fi-
dei eiusdem cōcilii Constantinopol. & sic
nihil uidetur additum, nec errorem ali-
quem sapiunt sanè, ut supra sunt exposita
intellecta. Item per uerba illa, filioque nō
docemus aliud, uel aliter de Trinitate prę
dicamus, imo idem. Cum enim filius idē
sit cum patre in substantia, ergo quod à pa
tre procedit, & à filio procedit, & sic ni-
hil addimus, sed potius declaramus, nec
alteram fidem componimus, proferimus
scribimus, uel aliud symbolum tradimus,
nec in aliquo contra prædictum facimus
anathema. Mirum † tamen est, quo ausu 12
ipsi Græci Spiritumsanctum à filio proce-
dere negare præsumunt, cum & hoc in cō
cilio Ephesino apud eos edito contínea-
tur expresse, de cons. dist. 5. ult. & penul.
sed ipsi se errasse uidentes, quosdam præla
tos de suis ad generale cōciliū Lugdunen.
sub Greg. Papa X. celebratum, miserunt,
qui

qui in dicto concilio publicè nobis euidētibus suo & omnium prælatorum & Imperatoris Romani nomine professi sunt, q Spiritussanctus æternaliter ex patre & filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquã ex vno principio, non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedit, extra de summa Trini. & fide catho. prout in eiusdem Greg. constitutione habetur, corã toto concilio ter græcè & ter Latinè symbolum cum dictis verbis, secūdũ scripturas, filioq; similiter decantãdo,

13 ¶ † Cantatur autē hoc symbolum maius in solennitatibus eorũ duntaxat, qui illud composuerunt, & in illis, de quib. aliqua mētio fit in ipso, videlicet in omnibus diebus dominicis In festiuitatib. Domini, s. in Natali, Epiphania, cœna Domini, Pascha, Ascensionem, Pentecoste, & Transfiguratione, & in festo de Trinitate, & in omnibus festiuitatibus beatæ Mariæ, sanctæ Crucis, Angelorum, & Apostolorum, de quibus fit mentio ibi: Et Apostolicam ecclesiam. In solennitatibus autem Lucæ & Marci Euangelistarum, dicunt quidã nõ debere cantari, quia illi Apostoli non fuerunt. Idem dici debet in dedicationib. ecclesiarum, & in commemoratione Omniũ Sanctorum, quanquam & ipsa sit dedicationis festiuitas. Et dicitur etiã intra octauã natalis Domini, excepta die Innocētium, in qua cãtica lætitiæ subticentur. In octaua tamen cantatur, prout in sexta parte sub illo festo dicetur. Cantatur etiã intra octauas Epiphaniæ, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, Apostolorum Petri & Pauli, & assumptionis beatæ Mariæ. Licet enim in natiuitatibus sanctorum Io. Baptistæ & Sancti Laurentij symbolũ nõ cãtetur, in octauis tamen eorum cãtatur, eo q intra octauas Apostolorũ, & assumptionis occurrũt, & ob hoc etiã in octaua sancti Io. Baptistæ præfatio de Apostolis, & in octaua beati Laurētii, præfatio de assumptione cantatur. In quibusdã tamen ecclesiis dicitur symbolum in festo Beati Ioannis Baptistæ, & non incompetenter, quia in symbolo de propheta fit mentio ibi: Qui locutus est per prophetas, & quia ipse nõ solum fuit propheta, sed plusquã propheta, de eo quoque scriptum est. Fuit homo missus à Deo &c. & ita fuit Apostolus, de ipso est, ait Io. os aureum in sermone, q legitur in festo decollationis Io. par angelis Apostolorum uox. Ipse etiam primo baptizauit & baptismum prædicauit, & in symbolo fit mētio de baptismo. Horum quidem omniũ fit cõmemoratio in symbolo. Quorundam tamen obscurè, ut Epiphaniæ, est tamē illud professum Domini est etiã festum illud baptismatis, de quo in symbolo cõtinetur ibi: Confiteor vnum baptisma, &c. & cęnæ Domini, sed illa est solennitas Eucharistię ad quam respicit illud Sãctorum communionem, & angelorum, sed illi nomine cęli debent intelligi, de quo in symbolo dicit, ibi: Creatorem, uel factorem cœli & terrę &c. Quibusdam tamen uidetur tunc non esse cantandum, eo quòd Angeli nunquam habuerunt fidē, sed spem, nec credũt, sed sciunt, quoniam plenam scientiam habent. Fit ēt cõmemoratio licet obscurè dedicationis ecclesiarum, sed ad illam respicit illud. Sãctam ecclesiam catholicam, tunc enim sãctificatur, & ut ita dicam, catholizatur ecclesia, cum dedicatur. Ad octauas vero respicit resurrectio mortuorum, de qua dicitur ibi: Et expecto resurrectionem mortuorum. In festo sanctæ Agnetis symbolum non cantatur, quia licet in ecclesia celebretur, non est tamen festum octauæ, prout in septima parte sub ipso festo dicetur. ¶ † Porrò quidam non absurdè symbolum cantant singulis diebus, à die resurrectionis vsque ad festum Ascēsionis, sicut in omnibus dieb. Dominicis, & etiam in solennitate Beatę Mariæ Magdalenæ, dicentes illam fuisse Apostolorum epistolã, eo q ipsa prima resurrectionis gaudium Apostolis annuntiauit, & in festo Beati Martini, quia de eo cãtatur: Martinus par Apostolis. Quidam etiam dicunt illud in pricipali festo cuiuslibet ecclesię seu oratorij, non tamen in octauis illorum si eas celebrent. Verũtamen de quibusdam mentio fit in symbolo, in quorum commemoratione symbolum non cantatur, vt passiõnis, & sepulturæ, quoniã illorum dierum officium aliorum regnorum regulam nõ sectatur. Non dicitur etiã quando in prõ festis celebratur ad honorem beatę Marię virginis, vel sanctæ Crucis, vel sancti Spiritus, extrà de celeb. missarum, consilium. 14

Ioan. 1. (margin)

Mat. 2. (margin)

¶ In

¶ In quibuſdā locis cantato ſymbolo, uel
cū cantatur, populus cātat Κυριε ελέησον,
quoniam poſtquam Chriſtus & Apoſto-
li docuerunt fideles, fide recepta, laudes
Deo dederunt, quas forſitan repreſentat
ſuauiſſimi ſymboli melodia. ¶ Illud autem
Mat. 15. ſciendum eſt, ꝙ Chriſtus non uenit prædi
care Gentibus, ſed Iudeis, iuxta illud euan
Mat. 20. gelii, Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ
perierunt domus Iſrael. Vnde præcepit
Apoſtolis. In uiam Gentium ne abieritis,
& in ciuitates Samaritanorum ne intraue
ritis, donec poſt reſurrectionem præcipit
Mat. ult. eis, dicens, Euntes in mundum uniuerſum
prædicate Euangelium omni creaturæ. Et
idcirco Romano Pontifice ſolenniter cele
brante ſymbolum fidei, non cantores in
choro, ſed ſubdiaconi ad altare decātant,
& generaliter ipſi ad uniuerſa r ſpondēt,
Ro. 10. vſque dum ipſe Pontifex dicit, Pax Domi
Mat. 15. ni ſit ſemper uobiſcum, quoniā vſq; poſt
Chriſti reſurrectionem ſola Iudęorum ec
cleſia, quæ per ſubdiaconū, qui ſurſum ad
altare conſiſtit, deſignatur, corde creditur
ad iuſtitiam, & ore confeſſio fit ad ſalu-
tem, extra de ſacr. cap. 1. ſed ex tunc can-
tores in choro reſpondent, & uniuerſa de-
cantant, quia poſt reſurrectionem eccleſia
Gentium, quam cantores, qui deorſum in
choro ſubſiſtunt, deſignant, fidem Chri-
ſti recepit, & laudum præconia perſonuit
Saluatori. Inter euangelium tamen & ſa-
crificium chorus concinit offertoriū, quo
niam inter paſſionem & prædicationem
Gentilitas fidei uotum Deo offerens can-
tauit, quando mulier Cananea de finibus
Tyri & Sydonis egreſſa clamauit, & dixit,
Miſerere mei, Domine, filii Dauid. Filia
mea male à dęmonio uexatur, cuius tan-
dem fidem commendans Dominus, ait. O
mulier magna eſt fides tua, fiat tibi, ſicut
15 petiſti. ¶ † Poſtremò ſymbolum Apoſto-
lorum tanquam breue & omnia continēs
ſub compēdio exponamus. Credo in Deū
patrem omnipotentem creatorem cęli &
terræ &c. Nota, ꝙ aliud, eſt, ut ait Auguſt.
credere Deo, aliud eſt credere Deum, &
16 credere in Deum † credere Deo, eſt crede-
re uera eſſe, quæ loquitur, quod etiam ma-
li faciunt, & nos credimus homini, & non
in hominem, Credere Deum eſt credere,
quod ipſe ſit Deus, quod etiam dæmones
faciunt. Credere in Deum, eſt credendo
amare, & credendo in eum ita credendo ei
adhęrere, quod ſoli boni faciunt, ergo qui
dicit credo in Deum, mentitur, ſi non dili
git Deum, niſi dixerit, quod in perſona ec-
cleſię loquitur, dicens autem Deum, ſingu
lariter, deorum fugit pluralitatem. Vnde
notabiliter in maiori ſymbolo additū eſt
hoc uerbum, Vnum, iuxta illud, Audi Iſra- Deut. 6.
el, Dominus Deus tuus unus eſt. Et Apo- Eph. 4.
ſtolus, unus eſt Deus, una fides, unum
baptiſma. † Dicens uero patrem, incipit 17
p rſonas diſtinguere, de quibus Eſa. Quis Eſa. 50.
appēdent tribus digitis molem terre. Et ali Eſa. 6.
bi, Seraphin clamabant ſanctus, ſanctus, Mat. 38
ſanctus. Et Dominus, Baptizare omnes gē
tes in nomine Patris, & Filii, & Spirituſſan Ioan. 5.
cti. Et Ioan. Tres ſunt qui teſtimonium
dant in cęlo, pater, uerbum, & Spirituſſan
ctus. Pater eſt prima, non tempore, ſed
authoritate in Trinitate perſona. Quod
ſequitur, omnipotentem, nomen eſt eſ-
ſentiale, ideoq; illud ad ſubſtantiuum Deū
uel ad relatiuum patrem, non ſine ratio-
ne referimus, dicētes, Credo in Deum pa-
trem omnipotentem, uel Credo in patrem
omnipotentem, Similiter & quod ſequi-
tur Creatorem † cœli & terrę ubi confu- 18
tatur hæreticus, quia aliū cœli, alium ter-
ræ aſſerit creatorē, aliū cœleſtium, alium
terreſtriū, alium corporum, alium anima Gen. 1.
rum, contra quos ait Moſes. In principio Pſ. 101.
creauit Deus cœlum & terram. Et Dauit
In principio tu Domine terram fundaſti, Col. 1.
& opera manuum tuarum ſunt cœli. &
Apoſtolus, In ipſo condita ſunt uniuerſa
in cęlo & in terra. † Sequitur, & in Ieſum 19
Chriſtum filium eius vnicum Dominum Mat. 1
noſtrum. Ecce altera in Trinitate perſo- Pſal. 54
na, hic eſt Ieſus, qui ſaluum facit populum
ſuū à peccatis eorū, hic eſt Chriſtus oleo
lętitię præ cōſortibus unctus, hic eſt enim
unicus patris filius, de quo Dauid. Filius
meus es tu, ego hodie genui te. Et Apo- Pſal. 2.
ſtolus, Miſit Deus filium ſuum, natum de Gal. 4.
muliere, factum ſub lege. hic eſt Domi-
nus noſter, qui nos creauit, qui nos ſuos
alienos pretio ſanguinis emit. † Sequitur 20
Qui conceptus eſt de Spirituſſancto, natus
ex Maria uirgine. Ecce primum Chriſti ſa
cramentum ſcilicet, incarnatio, ac ſi dicat.
Qui cum ſit Deus, factus eſt homo, nō ex
uiruli

uirili semine, sed conceptus operatione
Spiritussancti, natus ex Maria uirgine. vn
Esa.7. de Esa. Ecce uirgo concipiet, & pariet, fi-
Luc.1. lium, & vocabitur nomen eius Emanuel.
Et Angelus in Euangelio, Aue Maria gra-
tia plena, Dominus tecum, & ille, Spiritus-
sanctus superueniet in te, & uirtus altissi-
mi obumbrabit, tibi. Quidam tamen hæc
uerba. Qui conceptus est de Spiritussan-
cto, iungunt cum precedētibus, Sequitur,
21 † passus sub Pōtio Pilato, crucifixus, mor-
tuus, & sepultus. Ecce secundum sacramen
tum secundum humanitatem Christi, scili
cet passio, cuius tempus describitur sub Pō
tio Pilato, forma subditur, crucifixus, finis
cōcluditur, mortuus, & sepultus, unde plā
Psal.31. gens dicit ex ore Dauid, & Hieremi. Fode
runt manus meas, & pedes meos, & dinu-
merauerunt omnia ossa mea. De morte
ait propheta, Domus Domini fuit exitus,
Esa.2. mortis. De sepulchro ait Esa. Sepulchrum
eius extitit gloriosum. Hæc sunt in Euan-
22 gelio manifesta. Sequitur, † Descendit ad
inferos, tertia die resurrexit à mortuis. Ec-
ce tertium sacramentū, scilicet resurrectio
sed de descensu ad inferna præmittitur, ex
quo mortui liberantur. vnde in Osee. De
manu mortis liberabo eos, de morte redi-
mam eos, ero mors tua, ò mors, morsus
tuus ero inferne. Hic est euāgelicus fortis,
qui fortem ligauit, & eius uasa diripuit, hic
Psal.3. est qui dicit in Psa. Ego dormiui & sopora
Psal.56 tus sum, & exurrexi. quoniā Dominus su-
scepit me, qui patri dicenti, Exurge gloria
mea, exurge cum psalmis, & cithara, breui
sermone respondent. Exurgam diluculo. cu
ius resurrectioni mulieres, & uiri perhi-
bent testimonium in Euangelio. Quod ta
mē dicitur in maiori symbolo. Resurrexit
tertia die, secūdum scripturas, exponitur,
idest, eo modo, eo ordine, & eo tempore,
quo prædictum est à scripturis, Sequitur,
23 † Ascēdit ad cęlos, sedet ad dexteram Dei
patris omnipotentis, Ecce quartum sacra
Psal.17. mentum, scilicet, ascensio, Ascendit enim,
Ps.102. sicut ait Dauid, super cherubin, & uolauit
super pennas ventorum, & parauit in cœ-
lo sedem suam, & regnum eius omnibus do
Ps.167. minabitur. Cui ait pater, Sede à dextris
meis, donec ponā inimicos tuos scabellum
pedū tuorum. Et ut ad ascensionē, de ascen
Actu.3. sionē, de uisu quoque testimoniū non dees-
set, ait Luc. uidentibus discipulis eleuatus
est, & nubes suscepit eum ab oculis eorū.
Sequitur, Inde uenturus est iudicare uiuos
& mortuos. Ecce quintū, quod nōdū aper-
tum est sacramentum, ueniet. rex mani-
feste, cui pater iudicium dedit, & sicut ait
Dauid, Parauit in iudicio thronum suum, *Psal.49.*
& iudicabit orbem terræ in equitate, iudi *Ioan.5.*
cabit populos in iustitia. Et alibi, Deus ma *Psal.17.*
nifeste ueniet, Deus noster, & non silebit. *& 19.*
Et Lucas, Ita veniet, sicut uidistis eum eun *Act.1.*
tem in cœlum. & Michæas. Iudicium Do- *Mich.6.*
minicum populo suo, Sequitur, Credo in
Spiritumsanctum. † Ecce tertia in Trinita 24
te persona, s. Spiritussanctus, de qua Mo- *Gen.1.*
ses spiritus Domini ferebatur super aquas. *Ps.147.*
Et Psal. Flabit spiritus eius, & fluent aquæ.
Et Dominus in Euangelio, Spiritus, qui à
patre, ꝓcedit, docebit uos omnia. Ille.n. de
cet, ille sanctificat, illi uiuificat, ille peccata
remittit, per hunc resurrectionem in glo-
ria, per hunc consequimur uitam æternā.
Vnde sequitur, Sanctam ecclesiā catholi-
cam. Et † possunt hæc uerba & sequentia 25
sic intelligi & cōiungi, Credo in Spiritum
sanctum, sanctā ecclesiam catholicā, idest,
Credo, ꝑ Spiritūsanctum sanctā ecclesiam
fideliū sanctificari. Itē, Credo in Spiritum
sanctum, sanctorū cōmunionē. i. per Spiri-
tūsanctū sanctos in uinculo charitatis uni
ri. Et Credo in Spiritumsanctum, remissio
nē peccatorum. i. ꝑ Spiritum sanctum, pec-
cata remitti. Et Credo in Spūmsanctū, car
nis resurrectionē, & uitā æternam, i. ꝑ Spi-
ritumsanctum gloriam carnē cōsecuturā,
& animā uitā æternam, uel sic, Credo san-
ctā ecclesiā catholicā, nō ita dicimus, ut as
serit Aug. de cōse. di. 4. prima. in fine. crede
re in ecclesiam. sicut in Deum, sed in eccle
siam † sanctam catholicā credimus, dum
in ecclesia conuersātes & Deum credimus 26
& quæ sequuntur, nos inde firmissime cō-
sequi ꝓfitemur, s. sanctorum cōionē, & re
missionē peccatorū, carnis resurrectionē,
& uitā eternā, vnde & sic coniunges, Cre-
do in sanctā ecclesiam, catholicam, sancto
rum cōionem. i. ꝑ fidē, quā habeo, existēs
in sancta & uniuersali ecclesia, assequor sā
ctorum cōionē. i. cōcordiam & unionem.
Sicut. n. est unus pastor, sic unum ouile, si
cut vnus. Deus, sic una fides, & unum ba-
ptisma. Vel pręcipio sanctorum cōmunio

nem, idest, panem benedictionis, de quo dicitur Credere, & manducasti. de cōsecra. distin. 2. vt quid. Similiter, & quæ sequun-
27 tur. Credo in † sanctam ecclesiam, peccatorum remissionem, idest, per fidem, quam habeo existens in sancta & uniuersali ecclesia, consequor remissionem peccatorū
28 & lepræ curationem, de † qua dicitur in le-
Num. 12 ge & Euangelio Maria soror Aaron, cum septem diebus fuerat extra castra, est à le-
4. Reg. 5. pra mundata. 50. distin. §. econtra Naam Syrus septies lotus in Iordane est à lepra
Luc. 17. curatus, sic & Dominus decem leprosos mundauit, sed unus tātum dedit gloriam Deo. De Magdalena dicitur, quia dimissa
Luc. 7. sunt ei peccata multa, quia dilexit multū. Paralytico quoque ait Dominus, Fili, re-
Luc. 5. mittuntur tibi peccata tua. ¶ Sequitur
29 † Credo in sanctam ecclesiam catholicā, carnis resurrectionē, idest, per fidem quā habeo existens in ecclesia, consequor car-
Iob. 17. nis resurrectionem, de qua Iob: Credo, quod redēptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea uidebo Deum saluatorem meum, unde in Euangelio, Deus Abraam, Deus Isaac, & Iacob, non est Deus mortuorum sed uiuorum. Et Apostolus. Omnes quidem
Mat. 22. resurgemus, sed non omnes immutabimur. Similiter coniungendum est quod
30 sequitur: Credo † in sanctam ecclesiam catholicam; uitam æternam, idest, per fi-
Ps. 26. dem, quam habeo existens in ecclesia consequar uitam æternam, hęc est terra uiuētiū, de qua Dauid. Credo uidere bona Domini in terra uiuentium. † Est autem vita æterna videre Deum patrem, & quem misit Iesum Christum, de hoc etiam sub Sabbato sancto in sexta parte, ubi agitur de baptismo, dicetur.

ADNOTATIO.

* Σύμϐολον autem Græce. Σύμϐολον. uarie accipitur, pro uaria verbi, à quo manat, ratione et natura. Συμϐάλλω n. παρὰ τὸ βάλλω natura sua actiuum est, & significat committo, collido, confligo, conuenio, confluo, paciscor, contractus cōuētaque in eo, itē & conijcio, ut συμϐάλλω τὸ ἐνύπνιον, Inde σύμϐολον, signum, vt signa militaria Herodiano. Signis quidē utebantur inuicem Apostoli. Σύμϐολον item nota, & signum rei apud Ciceronem, vt dictio & nomen est nota rei animo conceptæ. Σύμϐολον etiam, insignia, idest, παράσημα. Item omen καὶ ὁ οἰωνισμα Gregorio dicitur & masculino genere. Qua ratione vsus est Synesius in τῷ ἀδελφῷ Οὐ γὰρ οἶμαι γοτίζεται γυμ... ἐντρίαις, βαδίζειν ἐπ' ἐχθρὰν, ἵνα μὴ τὸ ἄνωμεν ... σύμϐολος ἀμαίσιος. γέγνηται. itē & fœminino σύμϐολη, cōflictus, cōflictio militaris. Σύμϐολα et dicebātur tesserę quędam, quę dabantur publicè è ciuitatibus quibusdam hominibus sibi amicis, vt hospitaliter & amicè reciperētur in oppidis fœderatis. Hodie sic uocari possunt tesseræ coll'ybisticæ, vt placet Budæo, quas literas collybicas vocant, quasi ad permutandam pecuniam externam institutas. Σύμϐολον αὐτὸ τμῆμα, quasi tessera, & frustum abscissum. Plato in Symposio, σύμϐολον commissuram videtur dicere homines. n. eo in loco ait geminos fuisse, idest, διφυεῖς. σύμϐολον etiam, significat similitudinem, & quandam natura conciunnitatem, Aristoteli περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς. σύμϐολαι, in conuiuiis dicebantur, quas Terētius & Plautus symbolas uocauerunt. Athen. lib. 7. Conuiuium autem ipsum è symbolis coagmentatū dicebatur, συναγώγιον, & δεῖπνον συναγώγιμον, vt inquit. Qui autem symbolas non conferunt, ἀσύμϐολοι dicūtur, Ἀσύμϐολος etiā pro inerti & inutili ponitur, qui nihil in medium attulit. Apostolorum ergo σύμϐολον, dices signum & breuiarium quoddam fidei Christianę, cō mistum, cōflatum, & compositum ex multis bolis, idest, frustis, particulisq;. Simbolorum porrò hæc est lex, vt sententiam absoluant verbis ad summum quinque, & quo breuiora sunt, hoc venustatis plus habeant, quale est illud Augusti, Matura. Obscuritatis aliquid & allegoriæ symbolum condit, ut paulum à naturali sensu deflectatur, modo ne tanta sit quanta Pythagoras est usus, ut ab intelligentia dictorū suorum arceret imperitos, qui symbola sua quasi quædam ænigmata longissimè abduxit illinc, quo sensus spectaret, ita ut Tyrrhenos induxerit, illis citra omnem allegoriam parere, cum eam non assequerentur.

rentur. Vnde συμβολικὸν, pro allegotico & ænigmatico dicitur, apud Plutarch. in 8. Symbol. Nico. Doard.

S V M M A.

1 *Prædicationis vsus vnde.*
2 *Prædicationis officium cui competat.*
3 *Prædicatio, sublimi loco debet fieri.*
4 *Prædicatio qualis esse debeat.*
5 *Prædicationem quæ sequantur.*

De Prædicatione. Cap. 26.

1 VONIAM, vt præmissum est, Euangelium prædicatio est, & symbolum fidei † professio: ideo post illa fit populo prædicatio quasi Euangelici uerbi, & symboli, siue noui & ueteris testamenti expositio, qui modus sumptus est ex lib. Nec
Neem. miæ in principio, ubi legitur. Et legerunt Leuitæ in libro legis Dei. Neemias autem sacerdos, & Esdras scriba interpretabantur populo uniuersa. Præterea monebantur antiquitus, qui in fraterno odio erant, vt ad concordiam uenirent, prius, quam communicarent, & mundi essent, prius coram suo Saluatore, cui nota sunt secreta cordium, apparerent, ex quo siquidem prædicandi usus in ecclesia inoleuit. Inde etiã est, quòd oratio Domini, quæ est ad primam, & in alijs horis voce demissa dicitur ad missam alta uoce, & patenter dicatur, quia in huiusmodi fraterna monitio continetur, communiter tamen post prædicationem symbolum decantatur, quia fidem prædicatam se tenere ecclesia profitetur.
2 ¶ Verum † cum prædicandi officium priuilegiatum sit, nullus prædicare debet, nisi cui committitur, aut cui ex officio sibi in-
Ro. 10. iunctum incumbit, iuxta illud Apostoli, Quomodo prædicabunt, nisi mittantur, extra de hæreticis. cum ex iniuncto, & idõ prædicaturus licentiam petit dicens, Iube
3 Domine. Debet autem † prædicator in lo-
Mat. 5. co eminentiori esse, sicut & Euangelium legens, propter rationes sub ti. de Euangelio scriptas. Nam & Iesus vidẽs turbas ascẽdit in montem. & apperiens os suum, docebat eos. Et Esdras fecit gradum ligneum ad loquendum ut dictum est in prima par. Neem. 8.
sub ti. de ecclesia, vbi de pulpito agitur. De-
bet † tamen humiliter proferre, quæ docet, nec secundum Grego. 46. dist. habet, in 4
se illum elatis moribus prædicet, quem in cordibus audientium sacris sermonibus insectatur; Et secundum Ambr. prædicatio Christiana non indiget pompa, nec cultu sermonis, debet quoque secundum Gregorium prædicator esse discretus in silentio, vtilis in uerbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. 43. dis. si rector. Sunt tamen nonnulli huius doctrinæ obliti, qui sicut ait Beda. 2. q. 7. secuti sunt, auditores suos in præcipitium mergunt, quib. non salutaria, quæ corrigant, sed quæ illos delectent, erronea prædicant. Alii uero secundum Greg. 49. dis. hinc etenim. 8. q. 1. oportet. 43. dis. §. fin. dum æstimari habetes nolunt, sæpe ex immoderata subtilitate, se in quibusdam inquisitionibus plus quam expediat exercent se, secreta mysteria sua prædicatione non intelligentibus referendo. Oportet enim eum qui docet, & instruit, pro ingenio discentium semetipsum aptare, & verbi ordinem pro audientium capacitate dirigere, quoniã qui docet ea, quæ ab auditoribus intelligi nequeunt, non ad eorum utilitatem, sed ad sui ostentationem facit, vt plura scire videatur, vel adulatione, vt eis placeat, quibus secreta reuelant, iuxta quod Apostolus ait, Christus me misit prædicare non Cor. 1.
in sapientia uerbi. ¶ In concilio Carthaginen. de consec. dis. 1. sacerdote, statutum, vt sacerdote verbum, scilicet prædicationis in ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit uidelicet contemnens excommunicetur. ¶ Post prædicationem, fit confessio, † & indulgẽtia pro commissis & omis- 5
sis conceditur, ut sic conscientiis emundatis, iuxta illud Propheticum, & scopebam Ps. 76.
spiritum meum, accedant singuli ad communionis sacramentum, quod mox in missa, uel sacramentaliter, vel spiritualiter recepturi sunt, quæ spiritualis communio fit per fidem, operantem per dilectionem, iuxta illud Aug. Crede, & manducasti, de cõsec. di. ne. 2. vt quid.

S V M M A.

1 *Canon Missæ in quot partes diuidatur.*
2 *Secreta, in quot partes diuidatur.*
3 *Offertorium ubi, quandoue fiat.*
4 *Offertorij versus hodie sæpe intermitti tur, idque temere.*
5 *Offertorium ut cantetur, a patribus receptum est, idque de causa nu 6.*
7 *Offertorium unde nomen traxerit.*
8 *Offertorio facto quid faciat sacerdos.*

Secunda pars missæ in offertorio. Cap. 26.

SECVNDA pars missæ ĩ offertorio, siue in Dominus vobiscum, incipit, quę
1 in quatuor † sub diuiditur particulas. ¶ Prima dicitur secretella. ¶ Secunda præfatio. ¶ Tertia canon. ¶ Quarta oratio dominica, cum sua præfatione, s. Præceptis salutaribus. ¶ Potest etiam quidquid hoc loco, usque in finem missæ dicitur, secreta vocari, quæ secreta in quinque diuiditur
2 partes. ¶ † Prima est ab offertorio vsque ad perfectionem, & hoc specialiter dicitur secreta. ¶ Secunda dicitur pręfatio. ¶ Tertia canon. ¶ Quarta orõ dominica. ¶ Quinta est embolismus. Quia etenim fuit dominici sanguinis effusio. ¶ Prima in circuncisione. ¶ Secunda in sudore, ¶ Tertia in flagellatione. ¶ Quarta in crucifixione. ¶ Quinta in mortui lãceratione. ¶ Sanè ordo conueniens, est vt post prædicationem sequatur fides in corde, laus in ore, fruct⁹ in opere Prædicationẽ quidem est in Euãgelio, fidem, symbolo, laus in offertorio, fructus in sacrificio, qua propter offerẽda cantatur, q̃a sacrificiũ laudis offertur, vnde Ps. Circuiui, & immolaui in tabernacu
Psal. 26.
2. Para. 5
lo eius hostiam vociferationis, cantabo & psalmum dicã Domino, & ĩ Paralip. Cum offerrent holocausta, cęperunt laudes canere Domino, organis & in diuersis, quæ
3 Dauid rex cõparauerat, cõcrepare. † Offertorium quidem inter Euangelium & sacrificium canitur, prout in ti. de symbolo dictum est. ¶ Sacerdos autem dicturus, oremus, præmittit Dominus uobiscum, quasi diceret, nisi Dominus sit uobiscum, orare non possumus ad salutem nostram. Subiicit ergo oremus, monens populum orare, ut fidem in symbolo recitatam credat, & ĩ ea stabilis permaneat, quia & Christus discipulis suis dixit, Orate &c. Lu. 22. monẽs etiam unumquemq; ad se redire, conscientiam suã discutere, & seipsum in holocaustum iustum Deo offerre. Prius ergo, quã chorus cantet offertorium, salutatur à sacerdote, vt possit deuote cantare, & mox postquam ille dixit, oremus, chorus cantat canticum offerẽtium, siue offertorium, & populus offert, ut notetur, q̃ post impletionem mandatorum offerimus nos ipsos, sicut sub ti. de oblatione dicetur, ac si unusquisq; offerens dicat, Credo, & in fidẽ, quã in symbolo professus sum, opere cõpleo, & orõni sacerdos consentio. vnde & sacerdos statim offert dona consecranda. ¶ Et † at- 4
tende, q̃ offertorii uersus cum multa diligentia ab antiquis patrib. inuenti, hodie plerisq; in locis omittuntur, tum breuitatis cã, vt tam ministri, quam populus oblationibus, orõni, & sacramento altaris liberius uacent, tum etiam, quia sicut ait Aug. 12. di. omnia. ipsam Christianam religionẽ paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei uoluit esse libera. Et s̃m Hie. de cons. di. 5. nõ mediocriter. Melior est quinq; psalmorũ, cum cordis hilaritate decantatio, quam totius psalterii cũ anxietate modulatio, uerborũ etenim multitudine Deus flecti non potest. Solum ergo in offertorio, quod dicitur in missa pro defunctis, versus ipsi hodie dñr, quia officium illud non sequitur in multis normam alterius officii. ¶ † Por 5
rò à patribus introdutum est, ut offertoriũ cantetur, q̃a (vt præmissum est) q̃n offerebant, in tubis clangebãt, hilarẽ namq; datorem diligit Deus. 23. quæstio. 9. §. ex his. *2. Cor. 9*
Inductũ est etiam ex eo, quòd Salomon in dedicatione templi, & altaris innumerabilẽ multitudinem holocaustorũ obtulit cũ *3. Reg. 8.*
magna solennitate, & à Mose, cui descendenti de monte, & populum salutanti, & *Exo. 35.*
oranti occurrit populus, & munera obtulit. Cãtatur etiam offertorium dum offertur, ad memorandum iucunditatem Israelitici populi, offerentis denaria ad ædificium tabernaculi, uel potius ad designandum clamorem mulieris, de qua legitur

gitur in Apoc.12.cap. Mulier,idest,eccle-
sia,amicta sole,idest,Christo,quem induit
in baptismo, habens lunam sub pedibus,
idest,omnia mutabilia calcans,& in capite
coronam duodecim stellarum,idest, cho-
rum duodecim Apostolorum, & habens
in vtero, supple ea, quæ in sui initio ge-
sta sunt,clamat parturiens, & cruciatur vt
pariat. Clamorem ergo eius parturientis,
vel salubrem Domini Cruciatū imitatur
offerenda,per suū grauem & grādinosum
cantum,quę pneumis,distenta,& versibus
fœcundata, quantumuis longa iubilatio-
ne,quod significat,non satis exprimere ua-
let.Quis tamen offertorium cantare insti-
7 tuerit,ignoratur.Traxit † nomen offerto-
rium à feria,quod est oblatio, quæ in alta-
ri offertur,& à pontificibus consecratur.in
de offertorium dicitur. quasi præfertum,
oblatio uero uocatur,quia offertur. Dici-
tur etiam offertorium, quia dum offerēda
cantatur,sacerdos accipit oblationes, vel
hostias à ministris,de quibus sub ti.de obla
8 tione dicetur. ¶ † Aduertendum autem
est,quòd licet sacerdos pręmittat Oremus,
non tamen immediatè orat,imo turificāt,
oblationes recipit,& alia agit, quasi ipso
facto dicat,non cessat orare, qui non ces-
sat bene agere. Dum ergo offertorium ca
nitur,& incensum portatur,instāte memo
ria Dominicæ passionis,silentiū obseruant,
vsque dum alta uoce dicit, Per omnia secu
la seculorum. Illud insinuans, quòd Iesus
post suscitationem Lazari non palam am
bulabat apud Iudæos,cum cogitarent eum
interficere,sed abiit in ciuitatem quæ dici
tur Effrem,& ibi morabatur cum discipu
lis. Collegerunt enim pontifices & phari
sęi concilium,& vnus ex ipsis,Cayphas no
mine,dixit Expedit ut unus homo moria
tur pro populo,& non tota gens pereat. Et
ab illo die cogitauerunt eum interficere,
de hoc dicetur sub tit. de inclinatione sa-
cerdotis.

SVMMA.

1 *Manus lauat sacerdos denuo, statim ab offertorio, & turificatione. & qua de causa. Et qua significatione. nu.3.*

2 *Manuum lotio fit semper ad dextrum altaris cornu.*

De manuum ablutione. Cap. 28.

RIVS, quàm sacerdos of
ferat,manus iterum lauat,
quamuis † prius dum ue 1
stib. se ornaret, lauasset,
prout dictum est sub ti. de
capitis coopertione. Et
etiam post secundam turificationem iterū
lauat, ut sic magis ac magis mundatus of-
ferat hostiam immaculatam, sanctam,
Deoque placentem. Nam & Psalm cum
mundatus esset, petebat amplius emunda
ri, dicens, Amplius laua me ab iniquitate Psal.50.
mea,& à peccato &c. Lauat † autem sem- 2
per ad dextrum cornu altaris, nam dextra
prosperationem, sinistra aduersitatem si-
gnificat, quia igitur pluries peccatur in
prosperis, quàm in aduersis, iuxta illud
Psalm.Cadens à latere tuo,scilicet sinistro, Ps.91.
mille, & decem millia à dextris tuis meri
tò magis lauandum est ad dextram,quàm
ad sinistram. Sacerdos itaque † hostiam 3
oblaturus lauat manus,ad significandum,
quòd lauare ac mundare debet conscien-
tiam lachrymis pœnitentię, & compun-
ctionis, iuxta illud, Lauabo per singulas Psal.6.
noctes lectum meum, lachrymis meis stra
tum meum rigabo. Et ideo tunc dicit, La Ps.25.
uabo inter innocentes manus meas idest Esa.1.
opera, & Esa. Lauamini,& mundi estote.
Nam & Christus prius, quàm uerum &
vnicum sacrificium in ara crucis offerret,
in resuscitatione Lazari lachrymas mise
ratus effudit, Euang.testante,Iesus inquit, Ioan.11.
infremuit spiritu. turbauit semetipsum, &
lachrymatus est. Lauat etiam manus, ne
reus sit corporis & sanguinis Domini, iu-
xta illud, Mundę sunt manus meę à san
guinę huius, & vt mundi sint à terreno pa
ne,iam in populi oblatione recepto, uel à
terro desiderio.

SVMMA.

1 *Pallam super altare disponit diaconus, sacerdote manus abluente.*

2 *Sacrificium altaris ex quo confici debeat.*

3 *Corporale quid significet.*

4 *Corporale qualiter complicetur, & sternatur super altari. Et quàm varie id ipsum significat.*

5 *Corporale quandiu maneat sub altari.*
6 *Sotheri Papæ edictum, ne mulieres contingant vasa sacra.*
7 *Palla altaris quid, & vnde dicatur.*

De Pallis, & corporalibus. Cap. 29.

INTERIM verò dum sacerdos manus abluit, diaconus
1 † corporalem pallam super altare disponit, in quo admonentur ministri & populus, vt sint ab omni carnali cupiditate mundi, sicut ipsa palla mandata est à naturali viriditate, & humore, munditia quoque corporalis significat munditiam populi fidelis. De hac palla in canone ita dicitur, de consecr. distin. 1. ex consulto. Ex consulto enim omnium constituimus, vt sacrificium altaris
2 † non in serico panno, aut in tincto quisquam celebrare præsumat, sed in puro linteo ab episcopo consecrato, terreno, scilicet linteo, idest, de terra procreato, atque contexto, sicut corpus domini no-
Ma. 27. stri Iesu Christi in syndone linea munda sepultum fuit, & Christus veram carnem passibilem & mortalem de terreno virginis corpore assumpsit, de linteo igitur cādido, non intincto ex institutione. Sexti Papæ, & Eusebij fit corporale. ¶ Significat
3 † autem corporale passionis intentionem, seu corpus Christi, quia sicut linum multo labore, ac multis tonsionibus acquirit candorem, ita Christi caro multo certamine ad resurrectionis gloriam peruenit. ¶ Significat etiam ecclesiam, per quam corpus Christi intelligitur quæ multis passionibus, & pressuris ad candorem æternæ vitæ perducitur. ¶ Tertiò, significat ipsum Christum. Cum enim sic complicetur, vt nec initiū, nec finis eius appareat. sic eius diuinitas initio caret, nec finem habebit. Et sicut oblata coniungitur corporali, & ponitur in altari, sic Christi caro iuncta
4 diuinitati affligitur Cruci. Et nota † quòd in quibusdam ecclesijs palla corporalis, quæ calici supponitur, in longum altaris extenditur, quæ quatuor in longum, & tres habet plicaturas in latum. Siquidem in longum altaris extenditur quia, vt aiunt quidam, linteamen, quo Christi corpus inuolutum fuit, per illam figuram extensum in longitudine sepulchri inuentum est. Quatuor eius plicaturæ in longum, quatuor designant Cardinales virtutes, scilicet iustitiam, prudentiam, temperātiam, & fortitudinem, per quas innatæ nobis passiones reprimuntur. Tres verò plicaturæ in latum, tres theologicas uirtutes, scilicet fidem, spem, & charitatem, per quas Deo unimur, figurant. ¶ Potest quoque & aliud in his figurari. ¶ Duplex enim est palla, quę dicitur corporale, vna scilicet quam diaconus super altare extendit, altera quam super calicem plicatam imponit, significantes duo linteamina, quibus Ioseph corpus Christi inuoluit. Extensa repræsentat synodem, qua corpus fuit in sepulchro inuolutum, & inde corporale vocatur, plicata super calicem posita, suda- Ioan. 12
rium quo caput eius fuit separatim inuolutum. Siquidem extensa, quæ uocatur, significat fidem, plicata, quæ sudarium, uocatur, intellectum, hoc enim mysteriū credi debet, sed comprehēdi non ualet, vt fides habeat meritū, cui humana ratio non præbet experimentum. de pœnit. dist. 4. in domo. Secundò quoque corporale, siue syndone subsistens, significat Christi humilitatem in passione, sudarium vero laborem. Tertiò, corporale significat linteum, quo Christus erat præcinctus, sudarium laborem in persecutionibus. Adhuc palla super calicem posita aliquam, scilicet superiorem eius partem non totum tegit, in quo datur intelligi, quod sudarium aliquam partem capitis Christi tegebat, & aliquam non, sicut mos est Iudæis facere, quædam tamen ecclesiæ non habent nisi vnum corporale, pro eo quòd in Euangelio legitur, quòd Ioseph corpus Iesu inuoluit in syndone munda, non enim dixit in syndonibus, in plurali, & hoc ad significandum sacramēti vnitatem & significat syndonem qua Christi corpus fuit inuolutū. ¶ † Cor- 5
porale autem ideo remanet super altare vsque post sumptionem corporis & sanguinis, & eleuationem calicis de altari, quia linteamen & sudarium in sepulchro vsq; ad resurrectionem remanserunt. Præterea corporale remanens pp sui albedinē ostendit munditiam mentis, quam semper habere debet corpus domini sumens. ¶ † So- 6
ther

ther Papa 22. dist. sacratas, statuit, ne foeminæ sacratæ, uel moniales sacra uasa puta calicem, uel patenam, uel sacras pallas, & corporale contingant. Ipse tamen huiusmodi ornamenta altaris & ministroru͂ facere possunt, exemplo Mariæ, quæ talia fecit, & texuit in usum mysterii tabernaculi fœderis. Communiter † tamen palla
7 uocatur munda mappa, super quam distenditur corporale. Et dicitur palla, eo quod palliat uel abscondat in se mysterium supradictu͂. Debet autem altare duplici mappa operiri, ad duplicem stolam, mentis scilicet, & corporis designandam.

S V M M A.

De Oblatione sacerdotis, & de officio ministrorum circa illam, & de Patena, & de Oblationibus populi, & clericorum. Cap. 30.

OTIS igitur manibus diaconus uel sacerdos minister extersis manibus mediante munda † tobalia, ac 1
cipit manus episcopi, quasi iuuans illum de faldistorio ad surgendum, quod quidē fit, nō ad adiuuandum, sed potius ad prouocandum illum, id est, Christum quē significat, ꝙ surgat, & pro populo oret, Iuxta illud, Exurge domine adiuua nos. Et iterum, Exurge qui dormis, & sic mediāte munda tobalia ad notandum, ꝙ mediante munditia manuum, idest operum nostrorum excitatur dominus ad adiuuandum omnes nos apud patrem. Si autem hoc ad ipsum pontificem Christi uicariū referatur, tunc dicēdum est, ꝙ ipse prouocatus adiuuatur per munditiam manuum eorum, pro quibus orat vt eius oratio efficax habeat. Rursus Christus omnia bona opera ecclesiæ principaliter operatur, sicut legitur in Esa. Omnia bona opera nostra operatus es in nobis domine, cuius locū gerit episcopus. Minister uero tanquam eius famulus, eius coadiutor typum cooperātis ecclesiæ gerit, quæ in suis operibus Christi operantis ministra est, & adiutrix, sicut dicit Apostolus, Coadiutores enim Dei sumus, qui tobaliā, idest deuotam reuerētiam adhibet, quoniā, secundū Apostolum, Non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo.

Psal. 43. Ephe. 5. Esa. 26. 2. Cor. 3

2 Deinde episcopus † vel sacerdos ingreditur sanctuarium perueniens ad altare consecratum, idest Christus, qui cęnaculum grande stratum est ingressus, cum discipulis cęnaturus, & eis corpus suum traditurus, ubi mysticam oblationẽ accepit à ministris, insinuans illud, quod Ioannes Euãgelist. dicit, scribit, Iesus (inquit) ante sex dies paschæ uenit in Bethania, ubi Lazarus mortuus fuerat, quem suscitauit Iesus, & fecerunt ei cœnam, in qua Martha ministrabat. *Luc. 22.* *Ioan. 12.*

3 ¶ Procedit autem ad † altare absque mitra & baculo, & cũ uestibus sacris, prout in suis locis dictum est. Considera ergo ordinem, nam Euangelium præcedit, fides in symbolo sequitur, deinde munera offeruntur, necesse est enim primum audire, Quomodo, inquit Apostolus, credent, sine prædicante? deinde quis nisi recte crediderit, munus Deo acceptabile offerre non poterit, quia sine fide impossibile est Deo placere. ¶ Hic ergo de triplici oblationis genere dicendum est, uidelicet de oblatione sacerdotis, ministrorum, & populi. Sacerdos itaque primo offert seipsum. *Rom. 10.* *Heb. 11.*

4 † Offerenda etiam sunt, quę sunt Dei Deo, idest, animæ habentes similitudinem Dei impressam. Deinde, quę sunt sacrificio necessaria, scilicet panem, uinum, & aquã,

5 & alia sacrificio apta. ¶ Et † nota, quod in ueteri testamento ponebantur super mensam tabernaculi. 12. panes azymi ex simila mundi ualde, & ponebantur seni altrinsecus, & singulis supponebatur patena aurea, & super patenam pugillus turis. Panes *Exod. 40*

6 † autem isti dicti sunt sacerdotales, quia soli sacerdotes eos de altari sublatos comedebant, uel secundum Iosephum, quia Dominus præceperat, quod soli sacerdotes illos formarent, coquerent & ponerent in mensa, & tollerent, ipsi tamen hoc nõ obseruauerunt. Et ex his conuincitur, quod sacerdotes debeant hostias facere per seipsos.

7 † Dicebantur. n. panes propositionis, quia positi erant sup mensam propositionis coram Domino in memoriam sempiternam duodecim tribuũ filiorum Israel, uel porro positi, idest, longo tempore positi, scilicet per totam hebdomadam. Nam in diluculo sabbati recentes, & calidi imponebantur mensæ, & erant ibi immoti usque ad sequens sabbatum, & tunc sub trahebãtur, uel erant ibi in æternum, per successionem ponendi in mensa ¶ Hostia autẽ formatur † rotunda, quia domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo. 8. di. in. quo iure, & ipsa sui forma significat illum, qui principio caret, & fine, quamuis ipse sit α & ω principium principians absque fine. Apoc. 1. c. ¶ Rursus cum figura rotunda formetur à puncto ad punctum, per hoc innuitur, quod ab ipso sunt omnia, & ad ipsum omnia retorquentur, unde Psal. Veritas tua in circuitu tuo. De hac figura dictum est in procemio secundæ partis, de hoc etiam dicetur in sexta particula canonis sup uerbo Accepit panem. *Exod. 25* 8 *Psal. 88*

¶ † Cęterum duo sũt, quę offeruntur, donum uidelicet, & sacrificium. ¶ Donum dicitur, quicquid auro, vel argento uel qualibet alia specie offertur. Aliud tamen est donum, & aliud munus, prout dicetur sub prima particula canonis, super uerbo Hæc dona. ¶ † Sacrificiũ est uictima & quæcunque in ara cremantur, seu ponuntur quasi sacrum factum, uel signum; quia præce mystica consecratur pro nobis in memoriam dominicæ passionis. Quidam autem peruersi hæretici nobis ad pręsumptionem magnam reputant; qui sacrificamus & consecrationẽ hostiæ sacrificium appellamus, cum scriptura ex persona domini dicat, Nolo sacrificium, & Esa. Ne offerat vltra sacrificium frustra. Et in Euãgelio, misericordiam uolo, & nõ sacrificium. Dauid. Si uoluisses sacrificium &c. De hoc, & quid sit sacramentum, dictum est in prima parte sub ti. de ecclesiasticis sacramentis. Omne autem, quod Deo datur, aut dedicatur, aut cõsecratur. Quod dedicatur, dicendo datur, unde & appellatur. Erant igitur, qui consecrationem, dedicationem significare putant. Imolatio ab antiquis dicta est, eo quod ĩ mola altari superposita uictima reddetur, mactari enim post imolationem est, nunc autem imolatio panis & calicis conuenit, libatio† uero tantum calicis oblatio est, Iuxta illud, & libauit de sanguine uuæ. & illud poeti cum, Nunc pateras libate Ioui. Libare enim proprie est effundere, & antiquitus, quod in liquida materia offerebatur, ut uinum & oleum, libamen dicebatur, quod uero in sicca, ut simulia panis, & 9 10 *Esa. 1.* *Matt. 3.* *Psal. 50.* 11 *Eccl. 50.*

thus,

12 thus oblatio nominabatur. Hostiæ † apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant prius, quàm contra hostes pergerent, uicti ma verò sacrificia, quæ post victoriæ de victis hostibus imolabant, de quo sub 6. particula canonis dicetur super verbo, Qui pridie & erant victimæ maiora sacrificia quàm hostiæ, uel victima dicebatur, quia
13 vincta ducebatur ad aras. ¶ † Holocaustum illud est, vbi totum, quod off. rebatur, puta agnus, vel titulus, in altare igne consumitur, ὅλον, enim græcè, dicitur totum, καυςὸν incenso, Cæremoniæ apud latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos ὄργια vocantur, propriè tamen cæremoniæ, à carendo dicuntur, eo quòd his, quæ in sacris offeruntur, in suo vsu careāt homines. Alij appellant cæremonias obseruantias Iudæorum in abstinentia quarundam escarum, secundum veterem legem à carendo, quia carent rebus, quibus abstinent. Panis autem & Calicis Sacramentū Eucharistia dicitur, prout dicetur sub dicto uerbo, Qui pridie. ¶ Porrò circa obla-
14 tionē † sacerdotis ministri sua officio exequuntur, diaconus enim corporalem sup altare explicat & disponit, in quo ostenditur quòd Euangelium Christus, seu corpus Christi, imò tantam ipsius humanitatem plenè describit. Corporale. n. hoc corpus Christi significat, prout in præcedenti ti. dictum est. Deinde subdiaconus in primis calicem præparet, panem & uinū in illo disponent, à sacerdote postmodum consecranda, quia nimirum lex, quæ per subdiaconum hic congruè designatur, huiusmodi oblationis mysterium, præsignauit,
Gen. 4. dicens, quòd Melchisedech sacerdos obtulit Abrahæ panem, scilicet de frumento, & vinum de racemis à Christo postmodū exhibenda, & veritate cōsecranda, sicut in Genesi habetur, & dicetur sub sexta particula canonis, super uerbo, Accepit panem,
15 Oblatio † panis & uini significat pia desideria fidelium, seu pro imolatione, seu pro hostia uiua. ¶ Rursus in pane corpus Christi, & in uino sanguis eius, in aqua populus repræsentatur. Et dicitur panis, πᾶν à, quod est totum, quoniam hic & in futuro est tota uita nostra uinū dicitur à uite, cui Dominus in Euāgelio se comparat. A qua uerò ab æqualitate dicitur, quia per hoc sacramentum Angelis æquari debemus. Licet autem duæ sint species, non tamē sunt duo sacrificia, uni tas. n. uerbi unitatem efficit sacrificij, hoc est. n. illud pallium, quod Mat. 20
Noe filij cōtexerunt, quo Christiani Christi ebrietatem, idest, passionem, sub sacrifi-
cio tegunt. Deinde † subdiaconus ferens in 16
manu sinistra calicem, & de super corporale & illum diacono offerens, significat, quod dominus subdiaconus fuit, quādo librum aperuit, & diaconus, quando dixit, non veni ministrari, sed ministrare. Diaconus uerò patenam cum hostia de manu subdiaconi recipit inter pollices, & indices utriusque manus, interposito tamen manipulo, inter ipsos pollices, & patenam. Nēpe manus subdiaconi opera sunt legis, patena latitudo cordis, manipulus opera Euangelij, pollex uigor uirtutis, index discretio. Fiūt igitur hic ad significandum, quòd opera legis, & latitudo cordis, ac opera charitatis non sufficiunt ad salutem sine operibus euangelicis: quoniam diaconus annunciator est, tum uigore uirtutis, & discretione mentis adhibitis adiuuentur, atque perficiantur. Supponuntur autem indices pollicibus ad notandum, quòd virtutis uigor exercendus non est absq; discretione, quę cunctarum est mater & fundamentum virtutum, extrà de offic. cu. ca. 1. ¶ Subsequen-
ter † diaconus ipse patenam cum hostia ex 17
institutione cōcilij Anthiritani. 50. di. presbyteros. 25. di. perlectis. Pontifici repræsentat, ad notandū, quòd per euangelicam traditionem, quā diaconus figurat ad altare; idest, ad solennem ritum peruenit ecclesia, quia lex, quæ per subdiaconum signatur, hoc nostrę salutis sacrificiū solūmodo prę figurauit, pręmissum est Pontifex, seu sacerdos hostiam collocat super altare, calicem uerò cum uino, ipse diaconus retinet, & collocat in altari. Circa quod notādum est, quòd hostia significat corpus Christi, non sanguinem, sacerdos Christum, solus ergo sacerdos absque cuiusque adiutorio illam offert, dicens, Suscipe sancte pater &c. quia Christus seipsum in ara crucis obtulit Deo patri, & illam in altari super corporale, quasi supra sindonem mundam disponit, innuens quòd ipsemet Chri- Luc. 12.
stus hoc sacramentum instituit, & ecclesię tradidit obseruandum, dicens, hoc est

est corpus meum,&c. hoc facite in meam commemorationem &c. Disponit autem & collocat hostiam cum signo crucis, quia sicut Christi oblatio in cruce facta fuit, sic oblatio sacerdotis, qui in illius memoriam sit, cum signo crucis fieri debet. Collocat etiam illum directè super crucem, in consecratione altaris cum chrismate factam, quia & Christus carnem suam cruci affixit. Verum vinum in calice sanguinem Christi designat, & ideo solus diaconus absque sacerdote, qui Christum designat, calicem tenet, ad notãdum, quòd in Christi imolatione sanguis fuit à corpore separatus, non tamen solus, sed vna cum sacerdote illum offert, & super pallam corporalem collocat, seu potius sacerdotis illo mediante, quod ex eo patet, quia non dicit offero in singulari, sicut dicitur in hostiæ oblatione, sed dicit, Offerimus tibi domine &c. Ex quo etiam clarè conuincitur, quòd ambo pariter debent ipsa verba proferre. diaconus ergo calicem vnà cum sacerdote offert, quia non solum Christus seipsum Deo patri obtulit, verum etiam p Euangelium suum, cuius diaconus est figura, & baiulus huius sacrificij ritum instituit, & ecclesiæ commendauit, quam institutionem, & commendationem ipse diaconus tanquam prædicator Euangelij enunciare & manifestare debet ex suo officio ab ista militante ecclesia obseruãda. Ideoque participare debet sacerdoti in calice offerendo, non tamẽ in consecrando, quia illud solius est officium sacerdotis. Solus

18 †tamen Episcopus, vel sacerdos aquã vino commiscet in calice, quod nulli inferiori facere licet, quoniam solus Christus populos sanguine suo redemit. Præterea admistio huius, unionem populi cum Christo designat, vt sequitur, quæ fieri non potest nisi per gratiam Christi, cuius typũ gerũt pontifex & sacerdos. ¶ Commiscetur autẽ aqua vino in calice ex institutione Alexandri Papæ I. ¶ Primò † ad notandum, quòd

19 nunquam salus populi esse potuit sine sanguinis effusione, nec etiam sanguinis effusio sine populi salute, quia Christus populum sibi reconciliauit in morte. Scriptum est enim, quòd aquæ multæ sunt populi multi. Christus autem sanguinem suum fudit pro populo, sicut ipse testatur. Hic est sanguis meus noui testamẽti, qui pro multis effundetur in remissionẽ peccatorum. Luc. 22.

¶ Secundo, ad notandum quod de latere Christi simul exiuit & sanguis, & aqua, quatenus nec Christus sit sine populo, nec populus sine Christo. Cum ergo aqua vino miscetur, tunc Christo populus adunatur, de consecra. distin. 2. cum omne prope finem. Hoc quoque mysterium lex Mosaica præsignauit, sicut Apostolus exponit, dicens, Bibebant de spirituali, consequenti eos, petra autem Christus, de consecra. distin. 2. reuera. Quapropter sacerdos in calice aquam fundit, ut sicut aqua non separatur à vino, sic populus nunquam separetur à Christo. ¶ Tertio commiscetur, vt diuinitas & humanitas in una persona coniunctę esse intelligantur. de consecra. distinct. 2. capi. 3. 4. & 5. Nam per vinum diuinitas, per aquam humanitas intelligitur; qui ergo in altaris officio aquam sine vino, vel econuerso, ei ministrat, quantum in se est, diuinitatem ab humanitate separat, de hoc dicetur in particula canonis, super uerbo, hoc est corpus meum, & super verbo, hic est calix. ¶ Sanè sacerdos † minister 20 1. Cor. 9.

missurus vinum & aquã in calicem, prius effundit modicum in terram, non solum vt meatus, siue locus vasis, per quem fluere debet, mundetur, & si quid est in superficie vini, vel aquę emittatur, verum etiam ad ostendendum, quod sanguis, & aqua de latere Christi vsque in terram fluxerunt ad quod mysterium se pręparat peragendum. ¶ † Considerandum etiam est, quod 21

aqua benedicitur, quando vino admiscetur, uinum verò nõ, & hoc ideo, ut dicunt quidam. ¶ Primò, quia vinum suam benedictionem expectat, sed hæc ratio non videtur sufficiens, imo quia tunc totum vinum est, quoniã in benedictione vini sub nomine calicis, tam vinum, quã aquam simul benedicuntur. Vnde potest, secundo modo dici quòd vinũ in hoc loco Christũ significat, q nulla eget benedictione, aqua populum, qui in hac vita nequit esse sine peccato, propter quod indiget benedictione Dei, vt reddatur dignus ad pmissã vnionẽ cum Christo. Ad hoc igitur significãdũ aqua benedicitur, quando vino admiscetur. ¶ Tertiò, etiam vinum non benedicitur, quia subdiaconus, quia non benedicit

cit,debet illud ex officio suo in calicē mittere,vt præmissum est.¶ Quarto, quia populus qui per aquam significatur, unitur Christo solū per benedictionē gratiæ ipsius Christi,quē sacerdos benedicens figurat. ¶ Est autem plus de vino, quam de aqua ponendum,arbitrio sacerdotis, ita tñ quòd aqua à vino absorbeatur, & uini saporem retineat,extra de cel.miss. pernicio sus.& hoc in signū,quòd ecclesia debet incorporari Christo, non Christus ecclesiæ vnde Aug.non tu mutabis me in te, sicur cibum carnis tuæ, sed mutaberis in me, de hoc etiam dicetur super dicto uerbo, Hic est calix,& in 6.parte sub 5. feria cœnæ domini,propè fin. Prædictus etiam Alexander Papa statuit oblationem ex azymo & in modica fieri quantitate, dicens. Hæc oblatio quanto rarior, tanto pretio-

22 sior. ¶ Non est etiam † omittēdum, quòd in missis priuatis ministrans sacerdoti ampullam cum uino,manum eius non osculatur,sed ministrans ampullā cum aqua sic, quoniam vinū Christum,aqua genus humanū,osculū uerò pacem inter Deum, & hominem significat reformatā. ¶ Regulariter tñ cum celebranti aliquid porrigitur vel ab eo recipitur, manus osculum inter ponitur,ad designandum,quòd omne seruitiū,omnisque reuerentia Deo exhibita, cuius uices celebrans gerit, procedere debet ex feruore charitatis,& amoris, q per manus osculum designatur, de hoc etiam sub Euangelio dictum est,& sub tit.de pacis osculo dicetur. Calix autem ponitur Romæ ad dextrum latus oblatæ, & bene, quasi sanguinem suscepturus, qui de latere Christi noscitur profluxisse, & ad designādum sanguinem, & aquam de dextro Christi latere emanasse.Præterea nisi à latere stet recta pars crucis,quæ fit communiter super hostiam & calicem, nō producitur solummodo super hostiam, quod tamen fieri debet.Crux enim ipsa inchoari super hostiam,& perfici super calicem, prout ex diuersis locis, & uerbis ipsius canonis colligitur,euidēter,de hoc dicetur in 8.particula canonis, super uerbo, ho-

23 stiam sanctam. ¶ Communiter † tamen alibi ponitur hostia inter sacerdotem, & calicem. ¶ Primo ad notandum, q Christus est mediator Dei & hominum.10.dis. quando,& secundum hoc sacerdos Deum patrem, hostia Christum, aqua in calice populum significat,quia non nisi Christo mediante ad resurrectionis gaudium possumus peruenire.¶ Secundo, propinquior est sacerdoti hostia,quàm calix,quia prius à Christo cōsecrata legitur,quàm sanguis, Apostolis prius data,sed hæc ratio facit potius pro dictis Romanis, qui cruces incipiunt super hostiam, & deinde eas super calicem producunt. Porrò,cum sacerdos accipit patenam cum hostia,urceolum cū aqua,calicem cum uino, turibulum cum incenso,efficit super ea crucis signaculum ut per crucis uirtutem omnis conatus diabolicæ malignitatis effugiat, ne contra sacerdotem,uel sacrificiū aliquo modo præualeat. ¶ Et nota,† quòd ampullis, in qui 24
bus uinum & aqua continentur p sacrificio,spiritualiter considerandum est, quòd in parua substantia incomprehensibilia cōtinentur futura sacramenta.¶ Dicitur aūt ampulla,quasi ampla bulla,significans cor humanum, quod amplum dēt esse latitudine charitatis.¶ Rursus ampullę idest uasa ad offerendum uinum sunt prædicatores mordaciter increpantes, uel quilibet Spiritussancti gratia inebriati,& alios inebriantes. Hydriæ vero,idest, aquatica, uasa, sunt doctores aqua sapientiæ salutaris potati,& uitalibus aquis repleti. ¶ Rursus adhoc præmissa alio ordine prosequamur. In † quibusdam ecclesiis subdiaconus portat calicem in sinistra,patenā in dextra,& 25
de super corporale, unus cantor oblatam cum fanone,& uinum cum ampulla,alter uero præbet aquā uino miscendā, ultimo diaconus fundēs aquā in calice offert presbytero,seu episcopo. Nempe subdiaconus est Christus,calix passio,patena crux, sinistra præsens vita, dextra futura, corporale ecclesia,unus cantor iudaicum populū figurat,alter Gentile,ampulla deuotionē, oblata corpus, uinum sanguinem, aqua ecclesiam,archidiaconus Christus, presbyter seu episcopus Deum patrem. Subdiaconus ergo calicem † portat in sinistra,qa 26
Christus de torrente bibit in uia, idest, *Psa.109*
passionem sustinuit in præsenti uita, patenam in dextrā, quia per crucem peruenit ad gloriam, propter hoc enim exaltauit illum Deus,de super corporale,qa eius *Phil. 2.*
passionem

passionem ecclesia nō desinit imitari. Corporale enim candidatur, & ecclesia per multas tribulationes Christo conformatur. Subdiaconus etiā noster, scilicet Christus patenam cum calice portauit, quan-
27 do crucem in passione baiulauit.† Primus cantor offert oblatam cum fanone, & vinum cū ampulla, quia primitiua ecclesia de Iudæis suscepit fidem passionis in deuotione mentis. Oblatam ergo nō nudis manibus, sed cum fanone candido, idest, cum manipula alba, & munda offert, ad notandum, quòd Christi corpus ab his tantum dignè suscipitur, qui carnem suam cum vi-
28 tiis & concupiscentiis crucifigunt.† Alius autem cantor offert aquam, quam diaconus miscet uino, & offert presbytero seu episcopo hæc est Gentilitas, quæ suā obtulit multitudinem, quam Christus in passione obtulit Deo patri. Potest enim non incompetenter dici, quòd altare mensam domini, in qua cum discipulis suis conuiuabatur ara crucem, calix sepulchrum vel passionem Christi, de quo in prima parte sub tit. de picturis dictum est, & patena, quæ à patendo dicitur, cor latum & amplum significat. Super hanc patenam, idest, super latitudinem charitatis sacrificium iustitiæ debet offerri, vt holocaustum ani-
Psal. 19. mæ pingue fiat. Hanc cordis latitudinem habebant Apostoli, cum Petrus dicebat, Et si oportuerit me mori tecum, non te ne-
Mat. 26. gabo. Similiter & omnes Apostoli Christo dixerunt. Sed latitudo cordis ab eis aufugit, & latuit cum omnes magistro reli-
29 cto fugerunt & latuerunt. Ad† quod significandum post susceptam inde oblatam sacerdos abscondit sub corporali patenam, vel saltem eam ab altari remotam subdiaconus retro continet inuolutam. Per hoc ergo discipulorum fuga, vel latibulum, vel infidelitaris excæcatio designatur, qui dum verum sacrificium offerretur, Christo relicto fugerunt & latuerunt, sicut eis ipse præ-
Mat. 26. dixerat. Omnes (inquit) vos scandalum patiemini in me in hac nocte. Scriptum est enim. Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis, postquam autem surrexero, præcedam uos in Galilæam. Aliquanta particula patenæ non absconditur, ut ostēdatur, quòd beata virgo, & beatus Ioannes Euangelista non fugerunt, nec latuerunt, de hoc dicetur sub ti. de Sanctis. Et ideo sacerdos dicturus, pax domini, quasi dominicæ resurrectionis annunciaturus eulogium, resumit patenam, quia cum esset sero die illa una sabatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli cōgregati pro- *Ioan. 20.*
pter metum Iudæorum, uenit Iesus, & stās in medio, dixit eis, Pax uobis, resumens oues, quæ trepidantes aufugerunt.† Rur- 30
sus patena, quæ propter sui formam, diuinitatem quæ initio caret, & fine, significat vsque ad dominicam orationem abscōsa tenetur, ad designandum, quòd diuinitas nobis absconsa & uelata est in hoc mūdo, sed quando in oratione dominica dicitur. Panem nostrum, manifestatur, ad ostendēdū quòd quando ad Panem nostrum, qui in cœlis est, perueniemus, tunc diuinitas, quæ in hoc mundo absconsa & uelata est, manifestabit se nobis, & videbimus ipsum *Ioan. 3.*
sicuti est. De hoc dicetur sub tit. de resumptione patenæ. In quibusdam tamen locis patena discoperta tenetur, ad designandum, quòd sacerdos orat pro æternis, quæ per Christi prædicationem nobis reuelatur.¶ Per patenam enim, quæ rotunda est, *Ph. 3.*
æternitas, quæ principio caret & fine, congruè designatur.¶ Sanè subdiaconus † te- 31
net patenam parte posteriori eleuata, quasi diceret. Imitamini me, qui posteriorum oblitus, ad anteriora me extendo, innuens etiam, quòd referre debemus omnia opera nostra ad Christum, & ad coronam ęternam. Patena quoque seorsum à calice reuoluta, & pars superior subtus posita, significat lapidem à sepulchro commotum & reuolutū. Et nota, quòd diaconus tradit patenam subdiacono tenendam, innuēs, quòd Christus cōtulit discipulis suis potestatem prædicandi regnum Dei. Circa hoc etiam videbitur sub tit. de resumptione patenæ.
¶ Circa † oblationem populi notandum 32
est, quòd populus offerre debet, iuxta il- *Exod. 23*
lud, Exo. Non apparebitis in cōspectu Dei *3. Reg. 8*
tui uacuus, de consec. distin. 1. omnis. Per oblata quoque munera possumus commemorare copiosam uictimam, quæ oblata est à populo, cum Rex Salomon templum, & altare domino sacraret. Exemplo. n. illius plebs fidelis offert se & dona Deo, sed in ueteri testamento conueniebat populus in Hierusalem quibusdā magis solennitatibus

tatibus

tatibus, scilicet Pascha, Pentecoste, & in festo Scænophegiarum, vt orarent in templo, & tunc tenebantur offerire. Et nota, quod in veteri testamento populus offerebat sacrificium legale, & voluntarium pro peccato, pro gratiarum actione dona, vota, & holocausta. ¶ † Sacrificium legale sunt decimæ & primitiæ, per ea quæ lex iussit offerri. Deut. 12. c. Voluntarium est, quod sponte pro peccato, & pro legis transgressione offerebatur. Dona sunt, quæ in templi ornatum offerebantur. Vota, quæ pro periculis infirmitatis, vel belli. De holocausto præmissum est, vnde dicitur in Paralipom. quòd obtulerunt principes pro uotis, pro spontaneis, Pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iuda. Ritus. † igitur Synagogæ transiuit in religionem ecclesiæ, & sacrificia carnalis populi, mutata sunt in obseruātiam populi spiritualis. Nam sicut populus ille Mosi descendenti de monte diuersa dona ad faciendum tabernaculum offerebat, sic episcopo de pulpito venienti Christiani deuotas offerunt oblationes. Alius offert aurum, imitatus Magos, qui aurum domino obtulerunt. Alius argentum, secutus illos, qui pecuniam in azophylatio posuerunt. Alius verò aliquid de sua substantia, ut associetur illis, qui per Paulum & Barnabam necessaria pauperibus transmiserunt, Nec est curandum quæ quantitas, vel species offeratur, sed potius mens attenditur offerentis, vide prouerb. 3. Honora dominum Deum tuum de tua substantia, & Thom. 4. Ex tua substantia fac eleemosynam, & Magi obtulerunt Christo nato aurum, thus, & myrrham. Matth. 2. iuxta illud Psalm. Tibi offerent reges munera. Nec secundum Greg. offerens à muneribus, sed munera ab offerente placent. Offerunt quoque legale sacrificium in decimis & primitijs, voluntarium in spontaneis oblationibus pro peccato, dum pœnitentias redimunt; pro gratiarū actione, dū pro collatis à Deo aliqua gratia quicquam offerunt dona, dum in ędificio ecclesiarum, vel vtensilia, vel aliquid offerunt. Vota, dum quod in periculis vouerunt, expleunt. Holocaustum offerunt, qui seculum derelinquunt, & sua pauperibus distribuunt. ¶ Offerens † autem manum sacerdotis osculatur, per quod fides

33 (left margin, beside "ta, & holocausta")
34 (left margin, beside "pro sanctuario")
Mat. 2. (left margin, beside "Alius offert aurum")
35 (left margin, beside "bus distribuunt")

cum opere designatur, de quo etiam præmissum est. Offerens verò panem & vinum significat discipulo, qui præueniunt parare necessaria ad Pascha. ¶ Verum † clerici & monachi etiam administrationе habentes non offerunt, nisi in officio mortuorum, & in noua celebratione sacerdotis, & in quibusdam præcipuis solennitatibus, de consecra. distinct. 1. alia. cum enim ipsi de oblationibus uiuant, & ipsi ac sua Deo oblati sint. non tenentur offerre. Viri ante mulieres offerunt, ipsi enim fortes in Christo designant, scilicet martyres, qui in primitiua ecclesia plures contumelias passi, Christo victimam obtulerunt, dum occubuerunt. Deinde mulieres, quæ fragiliores designant, scilicet confessores, qui tempore pacis domino laudis hostias obtulerunt. Præterea, uir caput est mulieris, & ideo à capite ratio est redden la. ff. de eden do. argentarius. ¶ † Subdiaconi autem uel acolyti recipiūnt oblationes, quæ ad manuum episcopi deferuntur, ad notandum ꝙ ipse non sua, sed aliena manu debet temporalia ministrare. ¶ † Sanè Romanus Pōtifex nullam oblationem manibus tangit, nisi illam, quæ pro defunctis offertur, quam ideo manibus accipit, ut sigillet errorem dogmatizantium eleemosynas non prodesse defunctis, & nisi oblationem panis, quam tangit, tum propter reuerētiam sacrificijs, quod ex pane conficitur; tum quia est uicarius eius, qui de se dicit Ioan. sexto. Ego sum panis uiuus. Cæteras uerò oblationes ad pedes accipit propter illud, quod in Actibus Apostolorum habetur, quoniam offerebant pronuntiatum, quæ uendebantur, & ponebantur vnus Apostolorum, Actuum 4. Et quid omnia sua sunt, prout sub Euangelio tactum est. Et sacerdos oblationes manu tangit repręsentans illud Leuitic. 1. & 4. Ponet quā manus super caput hostiæ, & acceptabilis, erit atque in expiationem proficiens. Et † not. ꝙ pro defunctis offertur panis, & uinum. Iuxta illud Thobiæ. 4. Panem tuum & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, idest, distribue. Et pecunia siue argentum exemplo Iudæ. Machabæi, Qui misit offerri 12. millia drachmas argenti pro peccatis mortuorum. 2. Machab, 12. Et pretia eorum ponebantur ante pedes

36 (right margin, beside "re necessaria ad Pascha")
37 (right margin, beside "do. argentarius")
38 (right margin, beside "poralia ministrare")
2 (right margin, beside "quod in Actibus")
39 (right margin, beside "que in expiationem")

des Apostolorum, vt præmissum est. Et lumen ad illuminandum illos, qui in tenebris purgatorij sedent, quasi offerens, ipso facto, Lux æterna luceat eis Domine &c.

40 ¶ Sanè † Moses, videns quòd populus multa obtulisset, iussit præconis voce cantari, ne quis vltra offerret, Exo. 33. & 36. c. Nullus tamen sacerdotum nostri temporis talia facere visus est. In nonnullis locis parochiani in die natalis domini offerunt sacerdotibus panes, quos Calendarios vocãt propter illud, quod legitur Leuitic. 22. Offeretis panes duos sacerdoti, qui cedunt in vsum eius. *Mat. 21* Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque sanctissimum &c. Susceptis itaque à populo oblationibus, & choro offertorium cantante, episcopus vel sacerdos ad altare reuertitur, quoniam Christus susceptis fidelium votis cantantibus turbis; Osanna in ecclesijs, ĩ proximo imolandus intrauit in templum.

S V M M A.

1 *Turificatio altaris susceptæ oblatione mystica quid innuat. & nu. 3. Et qualiter, & quando fieri debeat.*
2 *Maria ter vnxit corpus Christi.*
4 *Rhotomagense concilium quid statuerit de turificatione.*

De secunda turificatione. Cap. 31.

1 OBLATIONE mystica, de qua præmissum est, suscepta, statim † adoletur incensum, per quod illud innuitur, quod statim scribitur à Ioanne in Euangelio, de quo præmissum est propè principium præcedentis titu. Maria ergo, scilicet Magdalena accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, unxit pedes Iesu, & impleta est domus ex odore unguenti. Et sacerdos in modũ crucis superducit & circũducit incensum super sacrificium, & altare, ut & crucis signaculo & turis incenso diabolicæ fraudis malignitas extricetur, & effugiat. Quod uero tertio superducit & circunducit incensum, designat, quòd
2 Maria ter † exhibuit & adhibuit unguentum circa corpus. Iesu. Primo enim unxit pedes illius in domo Simonis pharisæi. Secundo, cum in domo Simonis leprosi super caput eius unguentum effudit. *Luc. 7.* Tertio, cum emit aromata, ut ueniens ungeret *Ioa. 12.* Iesum iam positum in monumento, *Ma. vlt.* uoluntas enim reputatur pro facto. 17. q. 1. & si ergo, cum per ipsam non steterit, quominus expleuerit, quod incepit. Quod uerò postmodum undique totum incensatur altare, designat, quod post factum illud totam respersit ecclesiam, sicut Dominus ipse testatur. Amen, amen dico uobis, ubicunque prædicatum fuerit Euangelium hoc *Mat. 26* in toto mundo, dicetur, quod hæc fecit in *Apoc. 7.* memoriam eius. Potest † etiam dici, quod
3 altare turificatur in figuram angeli, qui stetit iuxta aram templi habens turibulum in manu sua de quo fumus aromatum in conspectu Domini ascendebat. Christus enim magni consilij angelus carnem immaculatam igne sancti Spiritus plenam pro nobis in ara crucis obtulit Domino in suauitatem odoris. Fumus aromatum sunt orationes sanctorum, quæ per ardorem charitatis ex passione Domini prorogatæ ad Deum patrem ascendunt, & nos ad coronam Trinitatis prouehunt, ideoque sacerdos turificat in modum crucis, & coronæ, si semel turificat, recolit unicam passionem, si autem semel coronat, unius denarij retributionem, Si uerò ter, æternitatis in passione operationem, & trium ordinũ glorificationem, & ideo turificans ait, Dirigatur domine oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo &c. Moraliter au *Ps. 104.* tem incensum deuotionis adolendum est in turibulo, *2. Cor. 2.* cordis igne charitatis, ut odorem suauitatis emittat, ut uidelicet tam nos, quã oblatio nostra simus bonus odor Deo, *Eccl. 49.* de quo dicit scriptura, fungi sacerdotio, & habere laudem in nomine ipsius &c. Hoc enim incensum sacerdos accipit, idest, Christus acceptat & incensat ex eo sacrificium & altare. Potest etiam dici, quòd turibulum, quod oblationi sacerdos supponit, significat Christum, per quem petit, ut sibi propitietur Deus. Sanè omnibus defertur incensum, ut ostendatur, ꝙ omnia à sacerdote facta pertinent ad omnes, unde Psalmista. *Ps. 140.* Dirigatur Domine oratio mea: sicut incẽsum in cõspectu tuo nisi missa pro defunctis, ut dicetur in 7.

parte

4 parte sub ti. de officio mortuorum. In† concilio Rhotomagen. in bucardo, lib. c. vt tempore, ita legitur, In tempore quo legitur Euangelium, finito Euangelio super oblationem incensum in mortem, videlicet redemptoris nostri, ponatur, decreuimus. Leo etiã Papa statuit incensum super oblatam poni. Quidam tamen hæretici garriunt, non esse in missa turificandum, quoniam Christus in cœna terrenũ incensum non fumigauit, & Esa. Incensum est abominatio mihi. Quare altare & crucifixus turificantur, dictum est sub ti. de aquæ benedictæ aspersione. Post turificationem iterum digitos lauat, nec vlterius vsque post communionẽ cũ eis, cũ quibus sacram hostiam tractare debet, aliquid tãgat, sed post eius eleuationem eos iũgat, vt dicet sub 8. particula canonis. Minister quoque epi trahit & super brachia eius informat planetam, & alia indumenta, nam & legalis sacerdos dum sacrificabat, summitates balthei super humerum reflectebat.

Esa. 1.

S V M M A.

1 *Inclinat se sacerdos facta turificatione. Et deinde osculatur altare num. 2. Et eorum significatio mystica.*
3 *Sacerdos cõuersus ad populum oĩum rationes petit, quãque bis orõnem adsumat. Et cuius exemplo, aut præcepto.*
4 *Oza percussus à Domino, quod eius arcã temerè tetigisset. Item Bethsanitæ.*
5 *Sacerdos cur oret voce demissa implorato statim populi suffragio. vide per nu 6. 7. 8. 9. 10*
11 *Sacerdos cur tollat vocem incipiens; Per omnia secula seculorum.*
12 *Sacerdos cur manũ tollat ab altari, incipiens. Per omnia secula seculorum.*

De inclinatione sacerdotis, & osculatione altaris, ac oratione. Cap. 32.

1 TVRIFICATIONIS expleto mysterio sacerdos †se inclinando dicit, Suscipe sancta Trinitas &c. q̃ sumit de tertio Danielis, vt videlicet hostiã offerat ex pinguedine charitatis, ut sit dignus ad sacrificium imolandũ. Sacerdotis inclinatio Chri humilitatem significat, q̃ exinaniuit semetipsum, formã serui accipiens, factus obediens vsque ad mortẽ, mortem aũt Crucis, qui ẽt inclinans se ad pedes discipulorum, post sacramentum in cęna tra pitum orauit ad patrem. † Postea verò se erigens osculatur altare, ad notandum, q̃ per passionem Christi populus liberatus est, & Deo patri reconciliatus, vnde Apostolus ad Ephes. 3. Faciens pacem, vt reconciliet ambos. Deo in vno corpore. Consequenter sacramentum incepturus orat primum pro se, deinde pro populo. Conuertẽs enim† se ad illum sub silentio dicit. Dominus vobiscum, sicut dictum est sub ti. de salutatione, & mox voce aliquantulum eleuata, vt oratio omniũ auxilietur ei, quasi non præsumens, quod solus possit tantum mysterium exequi, monet illum dicens. Orate pro me fratres &c. & ergo p̃ vobis, in quo significatur illud, quod Christus discipulis suis dixit. Lucæ 22. Orate, ne intretis in tentationem, & ibidem. Ego pro te oraui Petre. Monet autem orare, vt sacrificium fiat Deo acceptabile, & populus debet similiter secrete orare respondens. Memor sit Dominus omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pingue fiat, vel respondet. Suscipiat Dominus sacrificium &c. vel dicat, Spiritussanctus superueniet in te, vel illud. Mittat tibi Dominus auxilium de sancto vel imola Deo sa. lau. Debemus enim inuicẽ orare, secundùm Apostolum, vt saluemur. Orauit enim. Christus primũ pro se, pater (inquit) uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te, dein de pro populo dicens. Pater sanctæ serua eos, quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos, extra de sum. Trin. c. 2. Dicturus ergo. Orate pro me fratres, se uertit ad populum, quia ipsum distinctè alloquitur, sed dicturus. Oremus, post Dominus vobiscum, sed ad altare conuertit, quia tunc non distinctè, sed per modum conceptionis ad aliquid excitat ad secum orandum, seu gratias referendum. Monito itaque populo sacerdos statim reuoluitur ad altare per sinistram partem, prout sub titul. de salutatione ad populum dictum est, & tũc tandem dicit orationem quam intermiserat ab offertorio, citra, quando dixit Oremus,

Phil. 2.
2
3
Ps. 9.
Luc. 1.
Psal. 17.
Iaco. 5.
Io. 17.

mus,ad notandum, quòd Christus iterum redijt Ierosolymam ad domum orationis, quam ad tempus deseruerat, cum successe rat in Effren. Sic enim legitur in Euange-
Ioan. 11. lio. Cum venisset Iesus Ierosolymam, intrauit in templum,& iecit ementes,& uendentes de templo, dicens. Domus mea,do
1.Reg. 6 mus orationis uocabitur. Instat. enim sacerdos orationibus ne indignus inuenia-
4 tur,†ut Oza,qui tetigit temerè arcam Domini, & percussus est à Domino. Nec legitur aliud fecisse, nisi uxorem propriam cognouisse in nocte præcedenti. Bethsamitę quoque,quia temere uoluerunt arcam Domini tang re, occisi sunt de populo 88.de plebe quinquaginta millia, prætiosa arca est calix Domini, Orat autem uoce demis
5 sa.¶†Primò,ne uilescat officium missæ, & ideo oratio ipsa perscretè, dicitur à quibusdam secreta,à quibusdam secretella, ad differentiam maioris secretę,à quibusdam uero sacra uocatur, de quo & de huiusmodi silentio sub titul. de secreta dicetur, ut
6 dictum est sub ti.de offertorio. ¶ Secundò orat in † silentio,ut deuotius oret, nec cogitet quomodo eius uox & corporis compositio placeant populo, quia & Dominus elongatus est à discipulis quantum conti-
7 net iactus lapidis, vt oraret. ¶ Tertio, in †hoc,quod secrete orat, significat secretas præces Christi dicentis, Pater mi, si fieri
Mat. 26 potest, transeat à me calix iste,Matt.uigesi
8 mosexto. Quarto, hoc silencium † recolit sacramentum in sacrificijs patrum abscon ditum,ut in Abel, Isaac, in agno Paschali,
9 in vitula russa,in hirco emissorio. ¶ Quinto, in hoc † repræsentatur silentium quod Dominus habuit in passione, quia tãquam ouis ad occisionem ductus est,quod & martyres imitoti sunt. Vnde non murmur resonat, non querimonia &c.¶ Sextò, ideo
10 † orationes, quæ post oblationes sequuntur in silentio & secretè dicuntur, quia Iudæi statim post suscitationem Lazari uoluerunt occidere Iesum,ille uero abscondit se in ciuitatem Effrem, in solitudine,& tacuit à prædicatione,& miraculorum operatione,usque in sabbatum in ramis palmarum,quo uenit in domum Simonis leprosi, & tunc prædicauit aperte, ad quod designã dum sacerdos in fine secretæ eleuat iterum uocem, dicens palam & alta † uoce, Per

omnia secul.seculo.quod expositum est sub 11
ti.de oratione. Secundo ideo dicitur alte. Per omnia ad notandum quod post resurrectionem Christus prædicauit aperte.Tertiò, quia est principium sequentis orationis, ut iam dicetur. quia vero quærit assensum populi, & confirmationem, quia ipse est quasi legatus populi, ideo populus assentiens uoci eius dicit, Amen, quia seculum per ipsum creatum est. † Adhuc dicturus,
per omnia secula seculorum, deponit ma- 12
nus sub altare. Primò ad notandum, quod omnem cogitatum temporalem deponit,& se totaliter Deo committit,imolationi duntaxat tota mente intendens. Secundo manus deponit,cum enim nunc ad cordis eleuationẽ,& ad gratiarum actionem inuitet, & eleuationem cordis per contemplationẽ pręcedere debeat, exercitium bonæ operationis,quam manuum depositio significat. De qua operatione postea gratias referimus ei qui in nobis incipit opus bonum ut perficiat,sicut dicit Apostolus, id circo tunc manus deponit.

S V M M A.

1 Præfationis principiũ quib. literis noteť.
2 Præfatio quorsum instituta. & vnde dicta.nu.3.
4 Præfationis declaratio et n. 6.Et ampli° nu.7.8.9.10.11.12.13.14.34.
5 Sacrificij faciendi uetus mos, maxime de oratione sacerdotis inter sacrificandũ.
15 Angelorum nouem ordines.
16 Angelis cur pennæ adpingantur.
17 Gabriel quid significet,& eius munus.
18 Michael quomodo interpraetetur, & eius officium.
19 Raphael qd sonet latine et cui officio pfit
20 Vriel quomodo sonet latine.
21 Angelorũ omnium officia,& per discursum nu.22.23.24.25.26.27.28.
29 Cherubin & Seraphin in cælo eminentia,& sedes.
30 Angelorum sex tantum ordines cur in cõmuni adferant præfatione, tribus silentio præteritis,& nu.32.
31 Hierarchia quotuplex,& unde dicatur
33 Deus angelicam & humanam creaturã e didit,

edidit in laudem & gloriam.
35 *Gelasius Papa præfationes communes dictauit primum.*
36 *Vrbanus Papa quid addiderit præfationi communi.*

De præfatione. Cap. 33.

ANTE præfationem describitur in libris quædam
1 † figura repræsentans ex parte anteriori literam V, ex parte verò posteriori literā D, quæ duæ literæ cōiunctæ pro verè dignum ponuntur, litera videlicet, pro dictione. Sanè per literam V, quæ inferius clausa & superius aperta est, habens initium a linea longiori, humanitas siue humana Christi natura, quæ in virgine principium habuit, sed fine carebit, per d. vero circulariter clausum diuinitas, seu diuinitas, seu diuina natura, quæ nec principium, nec finem habet, figuratur. Tractus autem in medio utranque copulans partem crux est, per quàm diuinis sociantur & uniuntur humana. Ideo ergo hæc figura in præfationis principio ponitur, quia per mysterium vnionis, & dominicæ passionis pacificantur homines angelis, & sociantur humana diuinis in præconia Saluatoris. ¶ † In præfationibus
2 enim omnibus conueniunt homines & angeli ad concinendum præconia regi, vnde & alta & delectabili voce cantatur, quia in eis angelorum præconia repræsentātur. Et cantantur coram altari, & à solo sacerdote, iuxta illud Apo. 14. & cantabāt quasi canticum nouum ante sedem. & nemo poterat dicere canticum, nisi &c. Siquidem † hæc oratio uocatur præfatio, quia
3 præcedit sacrificium principale. Est enim quasi prælocutio, idest, ad ministeriū præparatio, prælocutio uidelicet totius orationis secuturæ à, Te igitur, usque ad Agnus Dei in hac. n. prçloquitur sacerdos gratas laudes Deo, vt melius ad cōsecrandum corpus Christi valeat peruenire. Vocatur etiā præparatio, quia præparat fidelium mentes ad futuræ reuerentiam consecrationis.
4 Dicitur † etiam hymnus angelicus, quia angelicis laudibus est plenus. Veruntamē sacrificium uocatur, in secretella oblatio, sed à, Dominus uobiscum, quod statim post illam sequitur, vsque ad Sanctus, uocatur hymnus. Sanè in primo tit. dictum est, quod in fine secretellæ dicitur alta uoce, per omnia sec. secu. quod quidem est finis illius orationis, & initium prefationis per quod sacerdos insinuat, quod Christus est lapis angularis, qui fecit utraq; unum, Iudæos cōtinēs & Gentiles, ut sit vnum ouile, & vnus pastor. Dicturus ergo sacerdos rē attentione dignissimā, salutat populum: *Ioan. 10* dicens, Dominus uobiscum, optās nos tales existere, cum quibus dominus manere dignetur, & illud nobiscū celebrare conuiuium, ad qd mulier attulit alabastrum vnguēti nardi pistici pretiosi, & effudit illud super caput domini recumbentis, & populus respōdet. Et cum spiritu tuo, & sic mutuo pro se orant. Nā † & in ve. testamento 5 omnes sacerdotes orabant, dum consumaretur sacrificium, Ionatha inchoāte, & cæteris respōdētibus. Postea sacerdos eos incitans, subiungit, Sursum corda, s. in cœlestibus, nō in terrenis, & eleuat manus, preparationes sub titulo de oratione scriptas ad fi. Chorus respondet. Habemus ad Dominum, idest, habere debemus. vnde in canone Cypriani. de consec. dist. 1. quando Papa ita dicitur, ideo sacerdos ante orationē canonis præfatione præmissa parat fratrū mentes dicendo, Sursum corda. ut dum plebes respondet habemus ad Dominum. admoneatur, nihil se quam Dominum cogitare debere. Rursus ideo chorus subiungit, Habemus ad Dominū, vt ecclesia sicut mulier unguentaria, sursum ad illam verbi diuinitatē cor eleuet, & illud caput æquale Deo patri, fide contingens, vnguēto catholicæ professionis perungat, cuius sane præconium sacerdos prosequitur dicens, Gratias † agamus Domino Deo nostro; quia pro omnibus beneficiis, quæ nobis contulit, gratias ei referre debemus. 6 Chorus respondeut, Dignum & iustū est quoniam gratias omnipotēti Deo referre debemus. Sequitur per Christum Dominum nostrum. supplendum est, confidentes & credentes, quod per Christum maiestatē eius laudant angeli, adorāt dominationes tremunt potestates. Hoc sacræ confessionis præconium ita recte cōcludit ecclesia, ut cum angelis & hoībus decantes

Ioan. 12
2. Mat.

Esa. 6. hunc deuoti pectoris Hymnum: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus sabaoth: pleni sunt coeli &c. de quo infra dicetur.

7 ¶ Potest † etiam praefationis officium ad
Luc. 22. illud referri, quia Iesus ascendit in coenaculum magnum stratum, in quo multa locutus est cum discipulis suis, & gratias agēs hymnum illum retulit Deo patri, de quo dicit Matt. & hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Ergo per, Dominus uobiscum, oratio, quam discipulis fecit, accipitur. per, Sursum corda, ascēsus ad coenaculum, iterum, per sursum corda, ad cōfitendum filio surgimus, & angelorum ministerium imploramus, qui uota nostra suscipiant, & Deum perferant. Per Gratias agamus, Christo recolimus gratiarum actione, & inuitamus populum ad agendum gratias Deo patri, per filium, per quem redimimur, & cum Angelis ad laudandum admittimur. Monet ergo sacerdos populum, sursum, idest, supra semetipsum habere, uel eleuare corda ad
Col. 3. Dominum, iuxta exortationem Apostoli
Mat. 5. li dicentis: Quae sursum sunt, quaerite, non quae super terram, Nam quae in terrenis sunt, nihil dignum Deo offerre possit, vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Multi quidem dum ore loquuntur coelestia, corde meditantur terrena, quibus Dominus improperat per prophetam, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Chorus uero respōdēs, profitetur se sacerdotis monita suscepisse, dicens, Habemus ad Dominum, vnde diligenter prouideat, ne cor habens deos ad seculum, Spiritui sancto dam
Esa. 29. nabiliter mentiatur. Sacerdos etiam, postquam attentos reddidit, & deuotos, hortatur, vt gratias agamus Domino Deo nostro, quoniam ipse est Deus idest Creator, ipse est Dominus, idest, Redemptor,
1. Cor. 14 ipse est noster, scilicet Saluator. Tunc enim erit uerissime noster, cum erit omnia in omnibus, idest, sufficientia singu-
8 lorum. ¶ Rursus; quia † populus professus est, se intentum esse ad Dominum, ideo presbyter subiungit, Gratias agamus Chorus uero sacerdotis uerbum approbans, & affirmans, respōdet, Dignum & iu
Psal. 94 stum est, Dignum quidem quantum ad Deum, quia ipse est Dominus Deus noster, iustum, quantum ad nos, quia nos sumus populus eius, & oues pascuae eius. Dignum quoque, & iustum est, quantum ad utrunque, vt, s. populus simul cū sacerdote gratias agat Deo, à quo oīa bona suscepimus. ¶ † Subsequēter subiungit sacerdotis, 9
Vere dignum &c. Et secundum magistrū Petrum Antissiodoren. hic incipit Praefatio, idest, prologus, uel prolocutio sequentis Canonis, captans domini beneuolentiam, dicens, Vere dignum & iustum est, aequum & salutare, dignum, ꝙ bonus est, iustum, quia beneficus, aequum, quia misericors, salutare, quia salus, uel dignum, q a nos mera uoluntate fecisti, iustū, quia nos pura misericordia redemisti, aequum, quia gratuite nos iustificas, salutare, idest, salute plenū, quia ꝑpetuo nos glorificas. Nos tibi semper & ubiq; gratias agere. Domine sancte, pater omnipotēs, aeterne Deus. vbiq; enim est Dominus sanctus, vbique est pater omnipotens, & semper est aeternus Deus. Vnde Psal. In omni loco domi ds. 101.
nationis eius benedic anima mea Domino. Et iterum, benedicam Dominum in 1. Ioā. 2.
omni tēpore, semper laus eius in ore meo. Sequitur † per Christum Dominum no- 10
strum. Aduocatū enim habens secundum Apostolum apud patrem, Iesum Christū dominum nostrum, q interpellat pro nobis, & ipse est propitiatio pro peccatis no- Heb. 5.
stris, qui exauditur in omnibus pro sua reuerentia. Per eum ergo, quasi par mediatorem, laudes offerimus, per eum, quasi ad uocatum gratias exhibemus. † Per quem 11
maiestatē tuam &c. Maiestas dicitur, quasi maior stans, uel maior potestas, quia maior est eius potestas, quam hominum. Laudant Angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, vtique illum laudant, adorant, & tremunt, per quem omnia Gene. 1.
facta sunt, per quem simul patre, om- Psal. 32
nes spiritum ordines sunt creati. Nam dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. Verbo dixit & uerbo fecit, quia uerbo Domini coeli firmati sunt, & omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Chorus angelorū nominat, quia Angeli huic officio non dubitantur adesse. ¶ Et est notandum, quod ecclesia Angelis est assimilanda, ad hoc vt placeat Deo. ¶ Rursus
† per hoc, quod dicitur. Domine sancte, 12

pater

Ps. 148. pater omnipotens,æterne Deus,per Chri-
Neem. 9. stum dominum nostrum,quem laudabant
Iob. 26. Angeli, adorant &c. intelligitur,quòd ec-
clesia & Angeli laudant Deum,non solum
inquantum Deum, uerum et inquantum
hominem. Dicitur ergo laudát. Vnde Psal
mistæ. Laudate eum omnes Angeli eius,
adorate &c. unde Esdras. Exercitus cœli
13 te adorant. Tremunt. † Vnde Iob. Colum-
næ cœli contremiscunt, & pauent aduen-
tum eius. Tremere verò dicuntur non me
tu fortitudinis,cum sint perfectè beati,sed
administrationis affectu, uel obedientiæ
famulatu,cum secundum Apostolum,om-
nes sint administratorij spiritus in mini-
Heb. 1. sterium destinati. Tremunt quoque pote-
states, non quod ordines angelorum cor-
porales sint,sed ideo dicit,ut intelligamus
omnia cœlestia, terrestria,& infernalia an
Phil. 2. te conspectum diuinæ maiestatis tremere
Esa. 66. atque timere, sicut & nos tremere ac time
14 re ante dominos nostros solemus. ¶ † Se-
Ps. 148. quitur Cœli cœlorum, per cœlos throni
accipiuntur,quia Dominus ait. Cęlum mi
hi sedes est, & dicũtur cęli laudare Deum
quia laudis materiam præbent. unde pro-
pheta. Cœli Cœlorum,& aquæ quæ super
cœlos sunt,laudent nomen Domini.Cœli
quidem diuinæ iussioni obediunt, quia se
ostendere serenos & nebulosos potestatem
non habent. ¶ Cherubin quoque & Sera-
15 phin. † Ad intelligentiam eorum, quæ hic
dicuntur,notandum est,nouem esse ordi-
nes angelorum, videlicet Angeli, Archan-
geli,throni,dominationes,uirtutes,princi
patus, potestates, Cherubin, & Seraphin,
Ἄγγελοι quoque Græce, dicuntur nuntij.
Latinè, scilicet excelsi & cęlestes, eo,quòd
16 de cęlis ad annũtiandum & exequendum
Domini voluntatem mittuntur. † Angelo-
rum autem uocabulum officij nomen est,
non naturæ spiritus enim sunt semper, sed
cum mittuntur Angeli uocantur. Quibus
ideo pictor illis pennas facit, ut celerem
eorum in cunctis discursum significet, si
cut & iuxta fabulas poetarum uenti pen-
nas habere dicuntur, propter uelocitatem,
Ps. 105. scilicet iuxta illud, Qui ambulant super
pennas uentorum. Ἀρχάγγελοι ergo Græ
cè, summi nuntij interpretantur. qui enim
parua uel minima annunciant, Angeli
sunt, qui summa, Archangeli nuncupan-
tur. Archangeli ergo dicuntur, eo quod in
Angelos teneant principatum nam ἀρ-
χον Græce, Latine princeps interpretatur.
Sunt enim duces & principes, sub quorũ
ordine uniquique angelorum sunt officio
deputata. Quidam autem Archangelorum
priuatis nominibus appellantur, ut per uo
cabula ipsa in opere suo, quid ualeant, desi
gnetur. † Gabriel nanque hebraice, inter- 17
pretatur latine fortitudo Dei. ubi enim ip
sa potentia diuina, uel fortitudo manife-
statur, Gabriel mittitur, unde ipse annun
ciauit Christum nasciturum, quia diabo
lum deuicit, & humiliter ad depellendas
aereas potestates uenit. ¶ † Michael inter- 18
pretatur quis, ut Deus. quando enim ali-
quid miræ uirtutis in mundo fit, hic Ar-
changelus mittitur, & ex ipso opere no-
men est ei, quia nemo ualet facere, quod
facere post Deus, unde ipse missus est in
Aegyptum ad immittendas illas plagas fa
mosas. Quidam tamen dixerunt, quòd Mi
chael est nomen unius Angeli. † Raphael 19
interpretatur curatio uel medicina Dei,
ubicunque enim curandi uel medicandi
opus necessarium est, Raphael Archange-
lus mittitur, unde ad Thobiam missus est,
ut eum à cęcitate liberaret de Gabriele,
Michaele, & Raphaele dicetur in septima *Exo. 3.*
parte sub festo Michaelis. ¶ Vriel, interpre
tatur † ignis Dei, sicut legimus apparuisse, 20
ignem in rubo. legimus etiam ignem mis-
sum de super & implesse, quod pceptũ est,
hæc sunt nomina personalia angelorum,
quæ nec à seipsis, nec à Deo imposita sunt,
sed ab hominibus, & nescitur à quibus, nec
alia personalia inueniuntur in scriptura.
Alia uero sunt nomina ordinum. ¶ Cæte-
rum throni, dominationes, uirtutes, princi
patus, & potestates, quibus uniuersam cęle
stem societatem Apostolus complectitur,
ordines Angelorum & dignitates intelli-
guntur, ut iam dicetur. ¶ † Sed pro hac ipsa 21
distributione officiorũ, alij throni, alij do-
minationes, alij uirtutes, alij principatus,
alij potestates dicuntur, pro certis dignita
tibus, quibus ad inuicē distinguũtur. Thro
ni † sunt agmina angelorum, qui latine se 22
des interpretantur, & uocati sunt throni,
quia illic conditor præsidet. & per eos iudi
cia sua disponit. ¶ Dominationes † sunt hi, 23
qui in uirtutibus, & principalibus præe-

 minent

minent, qui pro eo, quod cæteris angelorum dominantur agminibus, dominationes vocantur. Nominãtur ergo hic ad notandũ, ꝙ eis magis assimilari debemus q̃a vsum dominandi docent. Est enim dominatio, facere Dei voluntatem. ¶ Virtutes
24 † angelicæ quædam ministeria perhibent per quos in mundo signa & miracula fiũt propter qđ & virtutes dicuntur. ¶ Princi-
25 patus sunt, qui angelorũ † agminibus pręsunt, qui pro eo quod subiectos Angelos ad explẽdum ministerium diuinum dispo nunt, principatus uocabulũ acceperũt, nã alij sunt, qui administrant, alij, quia adsistunt, sicut & per Danielem dicitur, Milia
Dan. 7. milium ministrabãt ei, & decies milies cẽtena milia adsistebant ei. ¶. Potestates,
26 † sunt, quibus virtutes aduersæ subiectæ sunt, & inde potestatum nomine nũcupãtur, qui maligni spiritus eorum potestates corecentur, ne tãtum noceant, quãtum cupiunt, nominantur ergo hic, ad notãdum quod potestatem diaboli arcere debemus.
27 † Cherubin autem & ipsi sublimes cœlorum potestates, & Angelica ministeria perhibent, qui ex hebræo in latino scientiæ multitudo, seu plenitudo, interpretantur. Sunt enim subliniora agmina angelo
Exo. 25. rum, q̃ p eo, quod vicinius sunt positi, di-
3. Reg. 6 uina scietia cæteris amplius sunt pleni. Ipsi sunt illa duo animalia, sup ꝓpitiatoriũ arcæ ficta ex metallo, pp significandũ Apostolorũ p̃sentiã, in quorum medio medius ostẽditur Deus. ¶ † Seraphim uerò est mul
28 titudo angelorum, q̃ ex hebræo in latinũ, ardentes uel incendentes interpretantur, eo ꝙ p̃ cæteris ardent, & accenduntur in charitate, & q̃a inter eos & Deũ nulli Angeli consistunt, & ideo quanto uicinius eo ram eo consistunt, tãto magis claritate di
29 uini luminis inflammatur, vnde & ipsi † si
Es. 6. cut in Esa. legitur, Velant faciem, & pedes sedentis in throno Dei. Et idcirco cætera angelorum turba videre plene Dei essẽtiã nõ valet, q̃m Seraphin eã tegit, secun-
Ps. 6. dũ Esa. nominatur ergo hic Cherubin & Seraphin, q̃a sicut illa toti in Dei dilectione ardere debemus. Reperitur autem hoc nomen Seraphin neutrum & masculinũ, sed neutraliter terminatur in n, ut in hoc loco, beata Seraphin. Masculini uero terminatur in m, vnde propheta, Seraphin clamabant alter ad alterum. Hiero. dicit, quod Cherubin & Seraphin singularis, sũt numeri & generis masculini, cui⁹ terminatio pluralis est per n, nõ quod in ministris Dei sit sexus, sed vocabula diuersis generibus iuxta linguæ proprietatem appellantur. Græca verò consuetudo neutro genere, p m, scribit. Iosephus dicit Cherubin & Seraphin esse duo animalia uolatilia prout dictũ est in procemio huius partis. Pręmissa autẽ ordinũ nomina præter Cherubin, & Seraphin, & præter nomina angelorum latina sunt ¶ Verum cũ nouẽ sint ordines angelorum, sicut dictum est.
† Qui post quam decimus cadens propter superbiã, uersus est in diabolũ, in pseuerãtia ęternę beatitudinis solidati sũt. Quæritur, quare tribus exclusis, sex tantum in p̃fatione cõi ponuntur, in qua per cœlos throni accipiuntur, ut dictum est. Videtur enim ex hoc, quod illi, cum cæteris maiestatem diuinam non glorificant, & adorant, sed ab sit hoc. Nã virtutes cœlorum oẽs ordines comprehendunt, ut testatur Gregorius in homelia illius euãgeli. Erũt signa in sole & luna vnde Psalmista, Ver- Ps. 23.
bo Domini cœli firmati sunt, & in spiritu Ide S.
oris eius oĩs virtus eorum. Et iterum, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ, vel forte licet occulta, tamẽ circa hoc prouisum est ratione. Dionysius † quippe tres esse 31
tradidit hierarchias, siue ordines angelorũ trinos in singulis ponẽs, ut similitudo, Trinitatis in eis insinuetur impressa, & dicitur ἱεραρχία, à ἱερόν, quod est sacrũ & ἀρχὴ qđ est principatio, quasi sacer prĩcipatus. Sunt. n. tres ordines superiores, & principales, tres inferiores, tres medij. Superiores sunt, Cherubin, Seraphin, & throni. Medij sunt, dominationes, principatus & potestates. Inferiores sunt, virtutes, archãgeli & angeli. de quorum singulis medius † ordo in p̃fatione subtrahitur, ad no 32
tandũ, quod cõparationes Trinitatis ęternæ, euius maiestas in ea p̃cipue cõmendatur, oĩs alia Trinitas diminuta reperit̃, & in p̃fecta, nã q̃s in nubibus æquabitur Do
mino? q̃s similis erit Domino in fili⁹ Dei Ps. 88.
De superioribus subtrahitur Cherubin, de medijs principatus, de inferiorib. archãgeli. Hãc quippe ęternã & idiuiduã Trinitatem laudãt angeli, adorãt dominationes, tremunt

tremunt potestates,cum quibus & nostras
33 voces &c. ¶ Deus † omnipotens duas rationales edidit creaturas,angelicam uidelicet,& humanam, quæ laudibus diuinis insisterent,& ei gratiarum redderent actiones,quas dum pari uoto concelebrans tanquam superiores cum inferioribus corde in cœlesti cythara sociantur, de qua dicit Ioannes.Et audiui uocem cytharæ dorum cytharizantium in cytharis suis, & cantabant quasi canticum nouum,Apo.14.Ideo
34 ergo dic,† Socia ex vltatione concelebrāt, qnoniam omnes prædicti ordines, & etiā humana creatura maiestatem Dei patris per Christum,socia exultatione æqualiter concelebrant,supplici confessione, quasi non superba præsumptione, sed humili laude dicentes,Sanctus,Sanctus, Sanctus,
35 &c. ¶ † Porrò Gelasius Papa tractus, & hymnos composuit, & præfationes cantuum quidem,& non elimato sermone dictauit.¶ Et est notandum,ꝙ licet olim innumeræ essent præfationes,hodie decem tantum sunt canonizatæ.Vnde Gelasius Papa de consé.di.1.inuenimus,inquit has nouem præfationes in sacro catalogo tantummodo recipiendas,unam in resurrectione, & in albis Paschalibus idest, septimana Paschali, aliam in die Ascensionis Domini, tertiam in die Pentecostes,quartam in Natali Domini,quintam in epiphania Domini,sextam De Apostolis,septimam de Sancta Trinitate, octauam de cruce, nonam de ieiunio in Quadragesima tantummodo dicendam, de qua dicetur in 6. parte sub quarta feria cinerum. Vrbanus
36 ¶ † quoque Papa 70.distinc. sanctorum. addidit decimam de beata virgine Maria, illam videlicet, Aequum & salutare, quæ & vnigenitum tuum Sanctisspiritus &c.

S V M M A.

1 *Sanctus,Sanctus,Sāctus hymnum quis primum instituerit. Et quorum sit ille hymnus nu.2.*
3 *Sanctus,Sanctus,Sanctus cur ter cantetur & eius explicatio.nu.4.5.7.*
6 *Sabaoth,quomodo interpretatur.*
8 *Osanna quid significet. Et cur geminetur nu.9.*
10 *Organorum vsus vnde profectus.*
11 *Diaconus & subdiaconus stant post sacerdotem in principio canonis. Et quid.*

De Sanctus. Cap. 34.

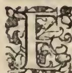

CCLESIA sperans sociari Angelis,& Archāgelis, de quibus. † In præfatione mentio facta est, statim post illam conformat se Angelico cantui canens hymnum illum, Sanctus, Sanctus,Sanctus. quem Sixtus Papa Primus instituit decantari. Hic enim est cantus puerorum,quem cantauerunt domino offerenti se illis in decima luna, qui quasi reseruatus fuit usque ad quartamdecimam lunam in Bethania. Cum ergo sacerdos finit laudem,siue præfationem, totus chorus,qui repræsentat ecclesiam, simul canit dictum euangelicum hymnum, vt una & æqualis gloria, & laus, & honor decantetur Patri, & Filio, & Spirituisancto. 1
¶ † Notandum autem est, quod hymnus iste partim angelorum & partim hominum uerba complectitur. Prima enim pars laudem continet Angelorum, vltima hominum. Legitur enim Esa. 6. cap. quod Seraphin clamabant alter ad alteram,& dicebant. Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Legitur quoque in Euangelio Matth.21.cap. & Marci 11.c.quod qui præibant,& qui sequebantur, clamabant dicentes. Osanna filio Dauid benedictus, qui uenit in nomine Domini.Si quidem uox angelorum, scilicet Osanna in altissimis Trinitatis, & vnitatis in Deo,commendat arcanum vox hominum scilicet Osanna filio Dauid,diuinitatis & humanitatis in Christo, personat sacramentum. Merito autem cantica angelorum in ecclesia cantamus, quia per hoc sacrificium terrena cœlestibus iungi non dubitamus, & ideo cū eis in excelsis saluari clamamus. ¶ † Illud enim aduer 3
tendum,ꝙ ter dicitur sanctus, ut notetur Trinitas,seu distinctio personarum,sed se

mel tantum dicitur, Dominus Deus Sa-
baoth, vt notetur diuinæ vsiæ vnitas. de
consecra.distin.2. ego. quia vnitas adora-
tur, vt sic Trinitatis & unitatis mysterio
comprobetur. Itẽ dicitur ter, in singulari
numero sanctus, & non dicitur pluraliter
sancti, vt una sanctitas in his tribus perso
nis, & una æternitas intelligatur. Hoc nõ
solũ Seraphin clamabant sub excelso Dei
solio secundum prophetam, sed & qua-
Apoc.4. tuor animalia secundum Apoc. in circui-
tu sedis requiem non habebant die ac no-
cte, dicentia, Sanctus, Sanctus, Sãctus, Do-
4 minus Deus omnipotẽs. † Dicitur autem
Deus sanctus, id est, sanctificans, non autẽ
Leui.19. sanctificatus, vnde sancti estote, quia ego
Ioan.17. sanctus sum Dominus Deus vester, Dici-
Luc. 1. tur pater sanctus, dicente filio, Pater san-
ctifica eos in ueritate, quos dedisti mihi,
qui tu sanctus es. Dicitur filius sanctus, an
gelo protestante. Quod nascetur (inquit)
ex te sãctum, vocabitur filius Dei. Dicitur
Io. 20. Sanctus, Sanctus, Sanctus Christo dicen-
te, Accipite Spiritum sanctum, quorum re
miseritis peccata, remissa erunt. Dicitur
5 † quoq; Dominus Deus sabaoth, id est, Do
minus exercituum, videlicet angelorum &
Psal.23. hominũ, quorũ terribilis est, vt castrorum
acies ordinata, de quo in psalmo dicitur
ab Angelis. Quis est iste rex gloriæ? Domi
nus uirtutũ &c. tot enim exercitus habet
Deus in terra, quot sunt ordines in eccle-
sia, tot habet in cœlis, quot ordines sunt
in Angelis. Nomine ergo cœlorum & ter
ræ Angeli & homines diuina pleni gratia,
hic perhibentur. uel ad literam cœli & ter
ra gratia diuina replentur, quia deitas est
Ps. 138. ubique unde propheta. Si ascendero in
cœlum, tu illic es, si descendero ad infer-
6 num, ad es. Sabaoth † ergo ponimus exer
cituum, siue militarium uirtutum, siue ui-
ctoriarum interpretatur, vel omnipotens,
vt ipse sit Dominus Deus & ipse omnipo-
tens, qui exercitus Angelorum atque ho-
minum disponit. Et ideo subdit. Pleni sunt
cœli & terra gloria tua, hoc est, ut eius
gloria cœli & terra gubernentur, & qui
in cœlis, & qui in terra sunt, glorificent,
& honorent nomen Sanctum eius, cœli
autem pleni, sunt gloria te, terra uero spe.
Tunc uero in re plena erit, cum adim-
plebitur illud, fiat uoluntas tua, sicut in
cœlo & in terra. Dum autẽ dicimus, Pleni *Mat. 6.*
erunt cœli & terra glo. tua. agimus gratias
creatori de omnibus beneficiis. Deum ue-
ro dicimus † Benedictus qui uenit &c. agi 7
mus gratias specialiter de beneficio redem
ptionis. Quia enim necessarium est ad *Ioan. 5.*
æternam salutem incarnationis myste-
rium confiteri rectè subiungitur, benedi-
ctus, qui uenit, in nomine Domini, Ego
inquit, ueni in nomine patris mei, nomen
patris est filius, de quo dicit propheta. Ec-
ce nomen Domini venit de longinquo. *Esa. 3.*
Dum ergo sanctus inchoatur, inclinati sta
re debemus, quia tunc incarnationem
maiestatemque diuinam per angelorum
hominumque cantum incognitam uene-
ramur. ¶ Rursus dicendo. Benedictus &c.
& cum hæc sunt de Euangelio, debemus
signum seu uexillum crucis nobis facere,
seu imponere, quia Christus per crucem,
triumphauit, & nos triumphare facit.
Quando enim Christus uenit ad Hieroso
lymam descendit de monte olïueti tunc fi
lii Israel clamauerunt, dicentes. Benedi-
ctus, qui uenit in nomine Domini, quia
aduentus Christi in Hierusalem significat
futuram resurrectionem, quando ipse ue-
niet iudicare uiuos & mortuos, & appare-
bit nobis in eadem carne, in qua pro no- *Phil. 2.*
bis passus est, & tunc in nomine Iesu om-
ne genu flectetur, cœlestium, terrestrium,
& infernorum, vnde & ex tunc quidam
incipiunt genu flectere, & deuote orare.
¶ Sequitur. † Osanna, quod est verbum he 8
bræum, & significat, salua obsecro, supplẽ
dum est, populum tuum, uel totum mũdũ,
compositũ quidẽ uerbum est ex osi, quod
interpretatur saluifica, & anna, quod est
apud hebræos interiectio obsecrantis, mo-
tum animi significans sub deprecantis af-
fectu. Integre ergo dicitur Osianna quod
nos corrupta, i. uocali litera & elisa, dici-
mus osanna, quod facimus ex ignorantia,
aut scienter synalephantes uocalem, elici-
mus prout in metris fieri consueuit. Dici-
tur autem bis † Osanna in excelsis, pro- 9
pter duas partes salutis, quæ sunt stola
mentis, & stola carnis, quibus sancti beati
ficantur in gloria, vt uidelicet anima &
corpori saluati inter angelos deputemur
in excelsis, id est altis, scilicet in cœlo. Re-
peritur autem hic uersiculus in Psal. 117.
quod

ꝙ enim turbæ dixerunt. Osanna, hoc est quod hic dicitur. O Domine saluum me
Ps. 117. fac.& eisdem uerbis ibi subiungitur. Bene
10 dictus q venit in nomine Domini,¶ † Sane in hoc angelorum & hominum concẽtu, quãdoque organa concrepant, ꝙ à Dauid & à Salamone introductum est. qui instituerunt hymnos in sacrificio Domini organis, & aliis instrumentis musicis concrepari, & laudes à populo conclamari. Veruntamen quãto cor est maius corpore, tanto Domino deuotius corde, quam corpore confitemur, de hoc dicetur in fi-
11 ne procœmii. 5. partis.¶ Ex nunc aũt † uerbis & gestibus Christi passio repræsentatur. Nam diaconus & subdiaconus uadunt post dorsum episcopi, seu sacerdotis. in quo fuga Apostolorum in Christi passione significatur, ꝓut in ti. de oblatione dictũ est. Si qui uero stant retro altare prospicientes in episcopum, significant mulieres quæ a longe stantes eius passionem uiderunt. Omnes autem, & qui retro stant, & qui faciem episcopi inspiciunt, inclinant se, maiestatem diuinam, & in carnationem Domini uenerantes, quæ per cantũ angelorum, & hominum, introducta sunt. Ordo. n. angelorum d. sanctis, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth. maiestatem introduxit diuinam. Ordo uero hominum dicens Benedictus, qui uenit in nomine Domini, aduentum significauit in carne ipsa quoque inclinatio mestitiam significat discipulorum, de morte Christi, qui nõ
Ps. 129. audebant se erigere & confiteri se esse discipulos eius, ideoque stant inclinati, donec dicatur. Libera nos à malo. Vanum. n. erat eis ante lucem surgere, idest, ante resurrectionẽ de Christo gloriari, per quam sunt ab omnibus tribulationibus liberati. Vnde & hæc petitio in Dominica oratione septima est, qui numerus est uniuersitatis. De hoc dictum est sub ti. qualiter. episcopus uel sacerdos ad altare. &c.

S V M M A.

1 *Canon Missæ soli sacerdoti cõuenit, et est summũ missæ. Et quã secrete fiat. n. 3.*
2 *Canon quid, & unde dicatur, & cur cum silentio fiat. & nu. 6.*
4 *Anna typũ ecclesiæ gerẽs tacite orauit.*
5 *Canon primus siue secretella quid signet*
7 *Canon quod sublata fuisset uoce dictus ostẽsũ quoddã & prodigium emersit.*
8 *Consecrantis mens quo fieri debeat.*
9 *Canon expedite dici debet, & cur ita.*
10 *Canonis Missæ substantia est quædã passionis dominicæ imago.*
11 *Canon unde incipiat.*
12 *Canonẽ Gelasi⁹ Papa à Petro ordinauit*
13 *In canone Missæ sedentes, quid notent. Item quid stantes.*

De Secreta uel Canone Missæ. Cap. 35.

POST acclamatum præconium secretum silentium, in quo & missæ canon de uote dicitur. & sacrum mysterium per agitur, quod fit per solum sacerdotem quoniam secundum Matthæum, Christus solus orauit. Et secundum quosdam hic incipit missa, quoniã cætera sunt de solennitate. de consec. dist. 2. panis est. † Canon autem missæ & oblatio, ut dictum est in ti. de præfatione, & actio, & canõ, & sacrificium, & secreta uocatur. Actio dicitur propter sacra mysteria, quæ in eo aguntur & quia tunc cũ Deo agitur causa nostra. ut dictum est in procœmio huius partis. un de quiam c. illo Communicantes &c. & in illo. Hanc igitur oblationem certis diebus ultra ordinaria canonis seu actionis uerba, quædam adduntur & dicuntur, ideo in missalibus in uariis locis super illas additiones scribitur talis titulus seu rubrica. Infra actionem, eo quod ille infra, seu quasi in medio ipsius actionis siue canonis dici debet. Canon † uero dicitur, quod regulis patrum cõpositus est, è sanctis enim patribus aliqua uerba mystica sub ibi instituta Κανων autem Græcè, dicitur regula Latine. Dicitur etiam canon quia regulariter Christus uerus sacerdos in eo repræsentatur, seu quia per hunc regulariter fit consecratio sacramenti. Sacrificium aũt dicitur à sua parte digniori, de quo dictum est sub titu. de Oblatione. Secreta dicitur, quasi nobis occulta. quia humana ratione quaquam tantũ mysterium plenarie capere potest, ad quod significan-

Mat. 20
1
2

gnificandum, meritò secreta voce celebra-
5 tur. ¶ Ad hoc † est significandum sacerdos
secretam irritans quasi velatur quibusdam
cortinis, quæ sunt in alteribus altaris,
prout infra dicetur in quarta particula
canonis super verbo. Hanc igitur. Dicitur
etiam secreta, quia secretè & sub silentio di-
citur. Christus enim ad cõsecrationem cor-
poris sui venturus, secretè, & solus ora-
bat ab hora cœnæ, usque dum suspensus est
in cruce, quas orõnes secretæ significant.
Priscis quoque temporibus antiqui patres
sub silentio sacrificabant, & communica-
bant, quod etiam in Sabbato Sancto ob-
Ioan. 11. seruamus. Præterea, vt Ioannes Euangeli-
sta describit, postquã Christus honorificè
fuit receptus & magnificatus à turbis cum
psalmis & laudibus, abiit, & abscondit se
non vtique trepidantis formidine, sed di-
spensationis officio, quia nondum uene-
rat hora eius, quæ postquam post adue-
nit, spontaneus ad passionem accessit. Il-
lud ergo Christi latibulum, hoc secretum
silentium repræsentat, in quo sola diri-
gitur ad dominum intenta deuotio. Tunc
enim sacerdos intrare debet in cubicu-
lum cordis, & ostio sensuum corporis clau-
4. Reg. c. so, Deum patrem orare, qui exauditor est
4 clamoris cordis, non uocis. Vnde Anna
† typum gerens ecclesiæ, non petitione
clamosa, sed tacita deuotione, quod peti-
uit impetrauit, de qua in libro Regum le-
gitur, ꝙ loquebatur in corde suo, & labia
eius tantum mouebantur sed uox peni-
tus non audiebatur. Vnde & Mosi domi-
nus inquit. Quid clamas ad me? cum ta-
Psal. 4. men ipse taceret. Propheta etiam dicit.
Dicite in cordibus uestris, & in cubilibus
uestis cõpungimini. ¶ Potest tamen † dici,
ꝙ prima secretella repræsentat tempus il-
lud, quãdo Christus uenit Hierosolymam
ad diem festum non manifeste, hæc autem
secreta tempus illud, quo receptus fuit
in Hierusalem cum hymnis & ramis &
sexta feria sequenti crucifixus fuit, præfa-
tio uero illud, quando Christus cœnacu-
lo hymnum retulit, & illo dicto exteruut
in montem olіueti, sursum corda ascen-
sionem. ¶ Secundo ideo secreta † in silen-
6 tio dicitur, ne sacerdos clamando bis,
quæ aguntur, minus intendat. Tertio, ne
uox sacerdotis nimio clamore deficiat.
Quartò, ne sacrosancta uerba uilescant.
¶ Fertur † enim, quod cum antiquitus pu- 7
blice & alta uoce canon diceretur, omnes
pene per usum illum sciebant, & in pla-
teis, & in uicis decantabant. Vnde cum
quidam pastores illum in agro cantarent,
& panem super lapidem posuissent, ad
uerborum ipsorum prolationem panis in
carnem conuersus est, ipsi tamen diuino
iudicio igne cœlitus misso percussi sunt,
propter quod patres statuerunt uerba ista
sub silentio dici, inhibentes sub anathema-
te, ne proferantur, nisi à sacerdotibus su-
per altare, & in missa, & cum uestibus sa-
cris. Quædam etiam orationes, quæ ante
præfationem sub silentio dicuntur, secre-
tæ uocantur, de quo & de silentio sub ti.
de inclinatione sacerdotis dictum est. Con- 8
secrantis ergo † mens, ut præmissum est, Ioan. 4.
ad id solum debet esse intenta, nam eos Eccl. 10
qui adorant, in spiritu & ueritate adorare
oportet. Ne uero muscæ uenientes perdant
suauitatem ungenti, idest, ne importunæ
cogitationes tollant deuotionem oratio-
nis, flabello spiritus abigantur idest, inspi-
ratione gratiæ repellantur. quatenus au-
ster adueniens, & Spiritussanctus accedens,
perfluet hortum, idest, mentem fœcundet,
ut aromata fluãt, idest uirtutes abundent. Can. 4
¶ Ad quod etiã significandum, æstiuo tem-
pore materiale flabellum, dum secreta di-
citur, adhibetur. Hæc etiam † ratione, ni- 9
delicet ne muscæ uenientes perdant suaui-
tatem unguẽti, dici potest, ꝙ canon dici de-
bet expedite, non morose, & ne auditori-
bus tædium generet. Vnde in Exod. dici- Exod. 1.
tur. Fac festinanter. quod de imolatione
agni dictum est. Et probatur etiam tibi.
Et comedetis festinanter, sed nec nimis
etiam festinanter, quia non debet sacrifi-
cium sine sale, idest, discretione & deuo-
tione offerri. Debet etiam in libro legi, ne
nullus error contingere possit. † porro 10
sacerdos missam celebrans repræsentat ea
quæ olim pontifex inter sancta sanctorum
egit, & quæ Christus egit, quem ille præfi-
gurauit. Siquidem ea, quæ fiunt à princi-
pio secretæ, usque in finem, passionem
domini sepulturam, & resurrectione. do-
minicam repræsentant. Recolitur. n. ibi me-
moria eorum, quæ gesta sunt per heb-
domadam ante Paschalem, à decima lu-

na primi mensis, quando Iesus abijt Hierosolymã, vsq; ad septimam decimã quando resurrexit à mortuis, propter quod in plerisque sacrarijs inter prædicationem & canonem imago crucifixi depingitur, vt non solum intellectus literæ, verum etiam aspectus picturæ memoriã dominicæ pas-
11 sionis inspiret, † Et forte diuina factum est prouidentia, licet humana non sit industria procuratum, ut ab ea litera canon incipere, s. à T. quæ hebraicè thau. quæ in sui forma signum & mysterium crucis ostendit, & exprimit, dicente domino per Eze-
Ezec. 9. chielem. Signa thau. in frontibus virorum dolentium, & gementium super abominationibus Hierusalem, quoniam per Christi passionem hæc omnia in cruce impleta sunt, & efficaciam habent. In quibusdã tamen codicibus & maiestatis patris, & etiã imago depingitur crucifixi, ut sacerdos quasi præsentem videat, quem inuocat, & quem alloquitur, dicens. Te igitur &c. & passio, quæ hic repræsentatur, cordis oculis ingeratur. Sacerdos autẽ osculatur pedes ipsius maiestatis, & se signat in fronte, innuens, ꝙ reuerenter ad mysterium passionis accedit. Quidam tamen prius osculantur pedes maiestatis, & postea crucifixi. secundum seriem canonis. Alij econtrà, quia per filium peruenitur ad patrem. Deinde dicens. Te igitur, se inclinat, vt ibi dicetur. Secreta ergo passionem repræsentat, passio incipit ibi, vnde & memores &c. crucifixio ibi. Hostiam puram hostiã sanctam, hostiam immaculatam. Oratio vero à Christo in cruce incepta ibi, Supplices te rogamus &c. Episcopi seu sacerdotis inclinatio tũc facta ante altare, significat emissionem spiritus capite inclinato. Eleuatio vocis, cum dicitur. Nobis quoque, significat exclamationem Centurionis dicentis. Verè filius Dei erat iste. Duæ cruces supra corpus, & calicem factæ, docent Christum pro duobus populis crucifixum, oblata in calice, significat corpus Christi. Vinum in calice, sanguinem eius. Subdiaconus recedens à facie episcopi incipientis, Pater noster significat mulieres, sepulto domino recedentes monumento. Patena. significat fœminarum corda in obsequio sepulturæ Christi, latitudine charitatis patientia prout sub titu. de oblatione dictum est, &
de his per sua loca dicetur. Traditur † autem, 12
quod Gelasius Papa quinquagesimus primus à beato Petro canonem principaliter ordinauit. Non enim secreta tota simul ab vno composita est prout dicetur in tertia particula super verbo communicantes. Et licet aliqua verba sint ab aliquibus, quos tamen ignoramus, addita, quæ in Euangelij textu non continentur, ut dicetur in sexta particula super uerbo. Eleuatis oculis, nulli tamen subtrahere vel addere licet, nisi fortè quandoque eorum nomina, pro quibus nominatim sacrificium, offertur, sicut inferius in decima particula
ostendetur. ¶ † Notandum vero est, quod 13
quidam sedent in canone missæ, significantes Apostolos, qui sedebant tristes de nece domini in cœnaculo, alij stant, significantes Mosen, qui extensis manibus orabat, &
Aaron, & Hur illius manus sustentabãt, Exod. 17
de quo sub ti. de oratione dictum est. Quidam vero vt aliqui ex ministris, nec sedent nec stant, sed in vestibus sacris stant capite inclinati, prout dictum est sub titu de Sanctis, & sub ti. qualiter sacerdos & ministri ad altare debeant stare.

S V M M A.

1 *Canon quot contineat partes varie. Et num. 2. 3. 4.*
5 *Canonis expositio primæ partis scilicet. Te igitur. Et nu. 6.*
7 *Christus fuit à tribus traditus.*
8 *Cruces tres cur faciat sacerdos super eblatione qui due notent.*
9 *Sacerdos benedicens dicit, hæc dona hæc munera. Et qua id significatione. Et an, & quatenus illa differant, Item. Et cur dona petius, quam donum dicat. nu. 10.*
11 *Illibata dona & munera dicit sacerdos, in bñdictione. Et quæ dicant illibata.*
12 *Sacrificio ecclesiæ quot.*
13 *Canonis secunda pars cum expositione.*
14 *Sacrificiũ altaris ꝓ qbus efferri dẽat.*
15 *Pacificare, & adunare an idem. Item, custodire & regere.*
16 *Papę nomine curoret. Et ex cuius institutione. Et pontificis etiam nomine.*
17 *Orationes pro quibus facienda.*
18 *Potestates duæ sunt.*

De expositione Canonis, qui incipit. Te igitur. Cap. 36.

EXPOSITIONI canonis hic vacare ꝑuidimus. Verũtamen quicquid exponendo conamur exprimere, uix vllius apparet esse momenti deficit namque lingua, sermo disparet, superatur ingenium, opprimitur. Intellectus. Pulsabo tamen ad ostium, ut amicus acommodet mihi tres panes. de pœn. dist. 1. opportuna. qui maximè in hoc conuiuio necessarij erunt, uidelicet fidem, quæ petit & accipit vitam, specie quæ quærit & inuenit viam, & charitatem, quæ pulsat, & aperit veritatem.

1 ¶ † Canon autem vndecim continet partes. Secunda incipit ibi, Memento Domine. Tertia ibi. Communicantes. Quarta ibi. Hanc igitur. Quinta ibi. Quam oblationem. Sexta ibi. Qui pridiè. Septima ibi. Simili modo. Octaua ibi. Vnde & memores. Nona ibi. Supplices te rogamus. Decima ibi. Memento. Vndecima ibi Nobis

2 quoque. ¶ † Alij dicunt, quòd cõtinet duodecim partes. Secunda pars ibi. In primis. Tertia ibi. Memento. Quarta ibi. Cõmunicantes. Quinta ibi. Hanc igitur. Sexta ibi. Qui pridiè. Septima ibi. Vnde & memores. Octaua ibi. Suprà, quæ propitio. Nona ibi. Memento. Decima ibi. Nobis quoque. Vndecima ibi. Per quem hæc omnia. Duodecima ibi. Oremus præceptis salut. moni.

3 ¶ † Sed secundum alios sex solum continet partes. Secunda incipit. In primis. Tertia ibi. Communicantes. Quarta ibi. Hanc igitur. Quinta ibi. Supplices te rogamus. Sexta ibi. Oremus præceptis. ¶ Sunt

4 † etiam qui dicunt, quòd quinque tantum sunt partes, unde & quinquies concluditur, per Christum Dominum nostrum, eo quod per quin cupartitam Domini passionem oratio fidelium exauditur de hoc dictum est in finem procemij huius partis.

5 ¶ Incipit ergo † canon & eius primam particula Te igitur. Et exponitur igitur, id est, certe. Sacerdos enim hoc dicens alloquitur Deum tanquam præsentem uel igitur istud continuat ad præcedentia quasi diceret. Tu es sanctus Deus. Igitur clementissime pater, idest, clarissimamente abundãtissime, uel id est misericordissime, uel, idest, mentem clarificans. Mens enim clarescit cum Deum propitium sentit, quę uerba dicendo, sacerdos se ante altare inclinat, significans, quod Petrus inclinauit se, dum prospexit in monumentum. Rursus *Ioan. 20* hæc sacerdotis inclinatio in principio canonis humilitatem Christi ad passionem, quodque sacerdos ipse cum reuerentia ad mysterium crucis accedit, significat. Et in his uerbis notatur, quòd sicut legalis sacerdos uultum uersus propitiatorium habebat; prout dictum est in procemio huius partis, sic & noster ad Dei clementiam cor debet habere & sicut pontifex intrabat in sancta sanctorum semel in anno ferens sanguinem hirci aut uituli, sic & Christus per propriũ sanguinem introiuit semel *Hebr. 9.* in sancta, æterna redemptione inuenta, sic & minister ecclesiæ intrat cum sanguine in sancta sanctorum, quoties in mente memoriam sanguinis Christi gerens secretè inchoat mysterium, qui non solum mente, sed etiam crucis signaculo, de quo iam dicetur, Christi recitat passionem. ¶ Sequitur. † Supplices, id est, humiles, uti accepta 6 habeas, i. fest, ut accipias, seu gratia habeas, & hic osculatur altare in reuerentiam passionis, per hoc compati se ostendens. ¶ Sane eodem die, qua † laudes à turbis Christo 7 sunt acclamatæ, uidelicet decima luna primi mensis, quando secundum legem typicus agnus in domos Hebræorum inferebatur, uerus agnus Iesus Christus ingressus est Hierosolymam, & multis insidijs quærebatur ad mortem, Traditus autem à tribus, s. à Deo pro nobis, unde Apostolus. *Rom. 8.* Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis, omnibus tradidit illum à Iuda. unde in Mat. Quærebat Iudas opportunitatem, ut cum traderet Iudæis, & à Iudæis *Mat. 18* Pilato, ut in Ioanne Gens tua & pontifices *Ioan. 18* tua tradiderunt te mihi. Primi traditio *Gal. 2.* fuit ex gratia, quia dilexit nos, & tradidit *Mat. 16.* se ipsum pro nobis. Secunda ex auaritia, *Mat. 27* quia constituerunt ei 30. argenteos. Tertia fuit ex inuidia. Sciebat enim Pilatus, quòd per inuidiam tradidissent eum Deus ergo tradidit ex dono. Iudas pro munere. Iudæi in sacrificium illibatum. † Ad 8 quod designandum sacerdos facit tres cruces super oblatum, & calicem cum dicit.

Hæc dona,hæc munera,hæc ſancta ſacrifi
cia illibata, quaſi dicat, offerimus tibi cle-
mentiſſime pater, hæc dona,hæc munera,
hæc ſancta ſacrificia, commemorantes il
Phili. 2. lam traditionem, quam Deus fecit ex do-
no.Iudas pro munere;Iudæi in ſacrificium
illibatum, ſinguli tamen ad mortem. mor
8 tem autem crucis. † Secundo etiam fiant
tres crucis in reuerentiam eius, qui eſt tri
nus Deus, cuius potentia fit conuerſio pa
nis & vini. ¶ Tertio, in figuram triplicis
unionis in acceptione ſaluatoris. ¶ Quar
to, in memoriam trinæ crucifixionis: Pri-
ma fuit in uoluntate perſequentiū de quo
Io.2.Collegerunt ergo pontifices & Phari
ſæi concilium &c. Secunda fuit in uoce
Mar. 15. clamantium, de qua Mar.At illi magis cla
mabant, crucifige eum. Tertia fuit in cru
Luc. 23. cifixione manuum, & pedum, de qua Luc.
crucifixerunt eum. ¶Quinto in tribus cru
cibus,tempus ante legem, quod tribus di-
ſtinguitur interuallis,innuimus ſcilicet ab
Adam ad Noe, inde ad Abraham, inde ad
Moſen. In quibus tribus temporibus iu-
ſti Chriſti fuit ſacrificijs præfigurauerunt
ut Abel in agno, Melchiſedech in pane &
uino, & Abraham in filio.Verum per præ-
miſſa tria uerba, non aliud atque aliud di
citur, ſed res una pro ſui magnitudine di
uerſa appellatione laudatur,donum quidē
dantis, munus accipientis,ſacrificium of-
ferentis. Pater dedit.Filius obtulit. Spiri
tusſanctus recepit, unde Apoſtolus. Chri
ſtus per Spiritumſanctum ſemetipſum
obtulit Deo immaculatum, ſinguli tamē
dederunt & obtulerunt & acceperunt, ſed
ad diſtinctionem pater dicitur dediſſe pp
authoritatem, filius obtuliſſe propter hu
militatem, Spiritusſanctus accepiſſe pro
9 pter benignitatem. Eadē enim † ſacrificia
dona ſunt, ſimul & munera. dona ſunt, à
nobis ad ſuſtentationum, à Deo collata,
munera ſunt nobis Deo, vt laudetur, obla
ta. Nam & quæ ſacris offeruntur altari-
bus & munera nuncupantur, & dona,un
de & Dominus inquit in Euang. Si offerēs
munus tuum ante altare,vnde prius recon
Dani. 15 ciliari fratri tuo.Et Daniel dixit ad Baltha
ſar. Munera tua tibi ſint, & dona tua alte
ri da. 14. quæſtio. 5. reſcriptum,& alibi re
Gen. 5. ſpexit dominus ad Abel, & ad munera-
Hebr. 5. eius. Sacrificia dicuntur, quia ſacrificā
tur & offeruntur pro peccatis noſtris, vt
nos ſacros efficiant. Vnde populus inquit,
de pontifice, ut offerat dona & ſacrificia
pro peccatis. Sermonum igitur inculca-
tio,præ deuotionis eſt exercitatio,& inef-
fabilis commendatio ſacramenti, quod ſa
cramentum digne euchariſtia appellatur,
prout dicetur in 6. particula, ſuper uerb.
Qui pridie,quā pateretur. Propriè aūt mu
nus homini,donum Deo datur. Nā mune
ra dicuntur,q̄ manibus dantur,vel accipiū
tur.Rurſus dicuntur dona quo ad panem.
in quo eſt farina & aqua, munera quo ad
vinū,in quo eſt uinū & aqua. Hæc ſancta
ſunt ſacrificia quo ad utrunque ſecundum
Augu.Dona referimus,eum noſmetipſos
Deo offerimus,& donamus munera, cum
eius beneficiorum memores,ſumus, ſacri-
ficia illibata, cum ei humilitatem, & lau
des impendimus.de hoc uide, de conſecr.
di.2.in canone comperimus. ¶ Et † nota, 10
q ideo dicitur pluraliter dona munera,
ſacrificia,quia panis & vinum prius, quā
conſecrentur,diuerſæ ſunt ſpecies ſubſtan
tiarum, & diuerſæ ſubſtantiæ ſpecierum,
ſed vbi conſecratio cæleſtis acceſſerit, ſpe
cies quidē remanent ſed ſubſtantiæ cōuer
tuntur,itaq; diuerſa ſunt continentia, ſed
vnicum contentum,nā idem ſub vtraque
continetur. licet non idem utraque ſub-
ſtantia conuertuntur, ſicut infra plenius
oſtendetur.Dicuntur etiam † ſancta, & il 11
libata,quia panis & uinum ſanctificantur
in ſacroſanctum corpus,& immaculatum
ſanguinem Chriſti. Non enim dicuntur
illibata,quaſi nondum guſtata, ſed potius
dicuntur illibata,ideſt,immaculata, quæ
ſine macula cordis & corporis oportet
offerri,quatenus & cor ab iniquitate, &
corpus ab immunditia purgetur, ante, 1.*Cor.*11.
quam offerantur, quoniam (vt ait Apoſto
lus de conſecr.diſt.2. qui celare &c. ſequ.)
Quicunque manducauerit panem, & bi-
berit calicem domini indignè, reus erit
corporis, & ſanguinis domini. probet
autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo
edat & de calice bibat, qui enim mandu
cat & bibit indignè,iudicium ſibi mandu
cat & bibit.Dicuntur ergo illibata, ideſt,
ſine labe, ſicut agnus paſchalis immacu
latus,qui ſignificat Chriſtum, qui eſt ſine
macula, ideſt, ruga. Vel illibata, ideſt,
incorru-

incorrupta, non quia substantia panis uini
corrumpi non possit, sed quia corpus &
sanguis filii Dei, in qua uirtute uerborum
species iam transubstantiatæ sunt, corrum
pi non possunt. Vnde Psalmista. Nō dabis
Psal. 15. sanctum tuum uidere corruptionem. Ter
tio, dicuntur illibata ad notandum, q̄ nul
lus extraneus ad filem debet approximare
illis, ut dicetur in tertia particula, super
12 uerbo. Communicantes. ¶ Tria † autem
sunt ecclesiæ sacrificia, per tria, quæ fiebāt
in ueteri testamento, figurata, prout dictū
est in proœmio huius partis. ¶ Sequitur
13 † in primis, quæ tibi offerimus &c. Sanè le
galis pontifex ingrediens in sancta sācto
rum orabat, ut dictum est in proœmio hu
ius partis, & Christus ante passionem ora
uit se glorificari, discipulosque conseruari
& nunc etiam sedens ad dexteram patris
interpellat pro nobis, sic & noster mini
ster sequens Aaron & Christum pro tota
Rom. 8. supplicat ecclesia, quæ consistit in prælatis
& subditis &c. Licet autem unus tantum
sacrificium offerat, tamen pluraliter dicit
offerimus, quia sacerdos non tantum in
sua, sed in totius ecclesiæ persona sacrifi
cat. Quapropter in Sacramento corporis
Christi nil à bono maius, nil à malo mi
nus perficitur sacerdote, prout dictum est
14 in proœmio huius partis. ¶ Verum † nobis
hic inuestigandum occurrit, quibus, &
pro quibus, & qualiter, & quare debea
mus sacrificium altaris offerre. Et quidem
hæc quatuor ex ipso canone colligere pos
sumus euidenter quibus soli Deo, uideli
cet indiuiduæ Trinitati, pro quibus eccle
sia sancta catholica, uidelicet pro omnib.
orthodoxis, qualiter, in una fidei, uidelicet
in communione sanctorum, quare, pro be
neficiis corporalibus, spiritualibus, & æter
nis, sed omnibus propter Deum. Primum
notatur ibi. Tibi reddunt uota sua æter
no Deo uiuo & uero. Secundum ibi: Pro
ecclesia tua sancta catholica: Tertium ibi.
Communicantes & memo. uene. Quartū
ibi. Pro redemptione animarum suarum,
pro spe salu. & incolu. suæ. Sacrificium er
go laudis offertur, & generaliter pro cun
ctis, & specialiter pro quibusdam, idest,
pro prælatis, qui sunt iuxta Apostolum in
Ro. 13. sublimitate constituti, & pro subditis ui
ris & mulieribus, pro sacerdotibus & ad
stantibus, pro nobis & nostris. De prælatis
& subditis ibi. Vna cum famulo tuo Papa
nostro & oībus orthodoxis. De uiris, &
mulieribus, ibi. Memēto Dñe famulorum
famula. tua. De sacerdotibus, & adstanti
bus, ibi. Omnium circumstantium, & qui
tibi offerunt hoc sacrificium. De nobis, &
nostris, ibi pro se suisque omnibus Sic er
go exponēda est litera, quæ tibi offerimus
in primis, idest principaliter pro ecclesia
tua sancta catholica, idest uniuersali toto
terrarū orbe diffusa, sed fidei Sacramentis
unita, quam, idest, ut eam pacificare digne
tis, ut habeat pacem ab hæreticis, & schis
maticis, & adunare, quæ dispersa est inter
perfidos, & paganos. Vel hic dicitur quod
orandum est pro discordantibus ab inui-
cem, quam & custodire digneris à uitijs,
& dæmonibus, & regere in prosperis, &
aduersis. Idem tamen uidetur esse † pacifica 15
re, quod adunare, custodire, quod regere.
Tunc n. pacificat, cum fidelium mentes
adunantur, ut per spiritusanctum charita Act. 4.
te diffusam multitudinis credentium sint Psal. 19.
cor unum, & anima una, extra de Summa
Trin. c. 2. Tunc custodit, cum inter mun
di pericula regitur, ut de sancto mittens Apoc. 1.
auxilium, eam de Syon teneatur. Licet. n. Can. 6.
in Apocal. septem scribatur ecclesijs, una
tamen in Canticis est, columba, nam Sap.
ædi. si. d. & excidit co. septem. Vna igitur
est ecclesia septem ordinibus distributa,
uel septem charismatibus insignita, quam
ipse pacificat & adunat, ille † custodit & re 16
git, qui propter ipsius regimen, & muni-
men proposuit uniuersis, ut omnes ab uno
sicut corpus à capite, gubernentur, pro
quo statim oratur cum dicitur. Vna cum
famulo tuo Papa nostro, q̄ uerba clemens
Papa addidit. Nam, ut inquit Pelagius Pa
pa, constat ab uniuerso orbe separatos esse,
qui qualibet dissensione inter sacra myste
ria Apostolici pontificis memoriam secun
dum consuetudinem non frequentant,
qui uero nō sunt de Romana ecclesia diœ
cesi, pro suo quoque debēt orare pontifices
quatenus unitatem spiritus in uinculo pa
cis obseruet, unde debent dicere uerba se-
quentia, scilicet, & antistite nostro. Anti
stes tamen ipse celebrans nō debet ea dice
re. Quod uero addunt, quidam de Antisti
te & rege, noua traditio est ubi orandum
esse

esse pro prælatis ostenditur orandum etiã esse pro. Principe, Apostolus docet 1. ad
17 Tim. 2. c. † Obsecto (inquit) primo omniũ fieri obsecrationes, orationes, & postulationes, & gratiarum actiones ꝓ omnibus hominibus, pro regibus & omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam & tranquillam uitam agamus, in omni pietate, & castitate. de consec. dist. 1. de hymnis ad fi. Sicut enim duæ sunt uitæ, cœlestis videlicet, & terrena, una qua spiritus viuit ex Deo, & altera qua caro viuit ex spiritu,
18 ita duæ sunt † Potestates, ecclesiastica videlicet, & mundana, vna quæ moderatur spiritualia, altera quæ moderatur carnalia ista per clericos, & illa per laicos. 16. dist. duo. Post vtranque potestatem orandum est pro omnibus orthodoxis, qui vtranque fidem, catholicam videlicet, & apostolicã venerantur & colunt, & sic hæretici & scismatici excludũtur. Orthodoxi enim quasi gloriantes dicuntur, qui videlicet Deum recte fidei confessione glorificant.

SVMMA.

1 *Canon memoriam viuorum continere debet.*
2 *Deus scit eos, quos approbat, obliuiscitur, quos reprobat.*
3 *Orandum pro omnibus fidelibus.*
4 *Sacrificium laudis.*
5 *Amicos diligere debemus, vt charitatis ordo seruetur.*
6 *Bona hominis tria, pro quibus sacerdos offert Deo.*
7 *Vota quæ dicantur.*

De secunda parte canonis, scilicet Memento domine. Cap. 37.

EMENTO Domine famulorũ famularũq; tuarũ & omniũ circunstantium
1 & c. Seda† pars in qua etiã ostenditur orandum esse pro subditis. Et ex hac iunctura verborũ euidẽter conuincitur, quod in hoc loco debeat sacerdos specialiter uiuos quos voluerit memorare, quoniam sub sequenti, Memento defunctorum, poterit agere memoriam specialem. Hinc etiam euidenter apparet, quod sanctum sit & salubre missarum interesse mysterijs, cum sacrificium eucharistiæ pro circunstãtibus specialiter offeratur. ¶ Verum† cum 2
Deus, nihil ignoret, nec alicuius valeat obliuisci, quid est, quod petimus, vt Deus meminerit nostri. Porrò Deus dicitur scire, quos approbat, unde nouit Dominus, qui sunt eius, & dicitur nescire quos reprobat, unde. Non noui vos. Rursus, dicitur obliuisci malorum, cũ malus ad bonum reuertitur, unde si impius egerit pœnitentiam, omniũ iniquitatum eius non recordabor. Et dicitur obliuisci bonorum, cum bonus ad malũ peruertitur, unde si iustus à iustitia sua auertit se, oẽs iustitias eius nõ recordabor. Deus etiã quandoque recordatur ad miserendum. vnde Memento mei Deus meus: quia uentus est uita mea. quandoque ad puniendum, unde Memento Domine filiarum. Edom in die Hierusalem. Petimus ergo non ut nostri meminerit, sed ut nostri misereatur, secundum illud. Reminiscere miserationum tuarum Dñe, & misericordiarũ tuarũ quæ à sæculo sunt. ¶ Sequitur. Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio & c. quasi qui propitiaris fidelibus & deuotis, qui solus uides in conscientijs, quæ recte credant, & deuote te diligant, ut pote renum scrutator, & cordiũ Deus, scilicet tiarum dñs, occultorũ omnium perscrutator, in cuius cõspectu nulla creatura est inuisibilis. Pro quibus tibi offerimus, uel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis & c. quasi diceret. Memento Domine, nõ solũ eorũ, pro quibus offerimus, sed etiam sacerdotum, qui offerunt hoc sacrificiũ laudis & c. Cũ enim sacerdos offert pro populo, nihilominus & pro se. Vel ideo dicit. Pro quibus† tibi offerimus, vel qui tibi offerunt, quia non solũ offerunt sacerdotes, sed & uniuersi fideles item: & quod specialiter adimpletur ministerio sacerdotũ, hoc uniuersaliter agitur uoto fidelium uel pro quibus offerimus, scilicet actu, uel qui tibi offerunt, scilicet deuotione. Dicitur autem sacrificium laudis, secundum illud Apostoli. Quicquid facere debetis, omnia ĩ laudẽ Dei facite, ut Deus laudetur in uobis, Sed o sacrificiũ, laudis vt, q a† Christus gratias agẽs illud instituit, ꝓut dicet in 6. particula super uerbo gratias agens. Tertiò

Iob. 7. Psal. 139. Psal. 24. 3 1. Cor. 10 4

Tertio ideo, quia cum Deo quicquam offerimus, sua sibi redimus, non nostra largimur, unde si esuriero, non dicam tibi, est enim orbis terræ, & plenitudo eius, ergo immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Quarto, quia Deum laudare debemus non solum, quia passus est pro nobis, sed et quis nobiscũ est quotidie usque ad consumationem vitę, vel quia non solũ se dedit pro nobis in pretium, sed etiam quia dedit se pro nobis in cibũ, ut per prętium redimeret nos à morte, per cibum aleret nos ad vitam. unde, Quia manducat me, viuit propter me, pro se ἐνθετιου, est, idest, expositio eius, quod sequitur, s. pro redemptione animarum nostrarum, pro spe

Ps. 49. Ma. 28. Ioa. 6.

4 salutis & incolu. sua. ¶ Sequitur † suisque omnibus &c. videlicet consanguineis, uel affinibus, familiaribus, vel amicis, licet enim diligere teneamur etiam inimicos secundum illud. Diligite inimicos vestros, seruare tamen debemus ordinem charitatis, qui incipit à seipso. 23. q. 5. si non licet. de pœnit. di. 3. sanè cauendum. extrà de vsu pallij. in fi. secundum illud. Introduxit me rex in cellam uinariam, & ordinauit in me charitatem, nam, & Apostolus ait, Dum tempus habemus, operemur bonũ ad oẽs, maximè autem ad domesticos fidei. Pro redemptione animarum suarum &c. quasi non pro temporali lucro vel appetitu terrenorum. sed pro spe salutis & incolumitatis suæ, idest, pro salute vel incolumitate speranda. spe enim salui sumus, pro salute quidem mentis & incolumitate corporis, nam utraque sanitas est ab illo, qui dicit. Salus populi ego sum. Verum vtraque sanitas prouenit ex redemptione animæ, idest, de remissione peccati, sic econtra reatu peccati procedit infirmitas utriusque iuxta sententiam veritatis. Ecce sanus (inquit) factus es, iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat, extra de pœnit. & remiss. cum infirmitas. in princip.

Mat. 5. Gen. Rom. 8. Ioan. 7.

6 Porro † tria sunt hominis bona, corporalia, spiritualia, & æterna, uidelicet infima, media, & suprema, pro quibus sacerdos dicit offerre. Pro corporalibus, idest, pro incolumitate, pro spiritualibus, idest, pro redemptione, pro æternis, idest, pro salute. Nam & Dominus docet nos pro his tribus orare, videlicet pro æternis, unde, Adueniat regnum tuum pro spiritualibus. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra, pro corporalibus. Vnde Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Offerimus enim sacrificium pro æternis, vt dentur nobis in præmium, pro spiritualibus, vt dentur nobis in meritum, pro corporalibus, vt dentur ad adminiculum, vt per hæc & ista perueniamus ad illa. ¶ Verum cum dicat Apostolus, quòd virtus in infirmitate perficitur, extra de secreta vnct. c. 1. & iterum cum infirmior, cũ fortior sum. Quid est, quod pro corporali incolumitate sacrificium laudis offerimus, nisi ut nobis conferta uel reddita sanitate gratiarũ actiones in ecclesia referamus. ¶ Sequitur. Tibique reddunt vota &c. † Vota sua dicuntur, quæ uoluntariè promittuntur, quia uolenter & libenter Deo vouere & votum reddere debemus, extrà de uoto, magnæ. Verum cum nostra donemus, & aliena reddamus, quomodo uota, si sua sunt, reddunt, & non potius donant, vel si reddunt quomodo sua, & non potius aliena. Sanè uotum & hominis Dei est, sed Dei propter authoritatem gratiæ, hominis propter libertatem arbitrij: propter quod dicit Apostolus. Non autem ego sed gratias Dei mecum. Vel uouere hominis est, reddere uerò Dei. 7

Mat. 6. 2. Cor. 8.

S V M M A.

1 *Canonis tertia pars, Communicantes. Et quis eam addiderit.*
2 *Canonis Missæ à pluribus compositus fuit, & cum triplici sanctorum commemoratione.*
3 *Canon commemorationem beatæ Marię, & aliorum Sanctorum continet confessorum tamen non nu. 5. 6. 7.*
4 *Ecclesia ex multis constat.*

De tertia parte Canonis. Cap. 38.

COMMVNICANTES, tertia pars † Ciritius Papa addidit hæc verba. Cõicãtes. & memoriam uenerãtes. ¶ Sanè pontifex, vt lex iubebat, turribulum uiuis carbonibus plenũ intra sancta sanctorum secum 1

secum portabat, sicut in procemio huius patris dictū est, &;Christus carnis suæ tur ribulum oī uirtute plenum tulit ad astra, sic & sacerdos noster Christi uicem tenēs, uacuus à peccatis,&;plenus uirtutum,odo ribus ad sacrificium altaris accedere dēt. Communicantes & memoriam venerantes. Communicare idem est, quod participare, qa sanctorum & angelorum pascuis communicare debemus. Quatuor autem modis in ecclesia communicatur, prout di cetur in 6. particula super verbo, Qui pridie. Memoriam uenerari, idem est, quod memoriam honorabiliter colore, qd beata Maria uirgo per aduentum Spiritussancti genetrix facta est, filij Dei Iesu Christi Domini nostri, qui Deus & homo est. ¶ Il
2 lud † autem notādum est, quod secreta nō tota simul ab uno, sed particulatim à pluribus ex eo perpenditur fuisse cōposita, qa ter in ea sanctorum cōmemoratio reperi tur, licet hoc ipsum prouenerit ad laudem & gloriam Trinitatis. In secunda quippe commemoratione supplentur, qui de primitiuis Sanctis deesse videbantur in prima, uerum in ea cōmemoratione, quæ fit ante consecrationem corporis Christi, po stulatur Sāctorum suffragium, in ea vero, quæ fit post cōsecrationem corporis Christi, Sanctorum cōsortium imploratur, qa nimirum ante, quam corpus Christi, quid est uniuersalis Ecclesia consecretur, idest, ante, quam regnum adueniat, necessarium est nobis in via Sanctorum suffragium, vt meritis eorum & precibus diuinæ protectionis muniamur auxilio, sed ubi corpus Christi fuerit consecratum, idest, ubi regnum aduenerit, assequemur in patria sā ctorum cōsortium, vt societatem & partē cum sanctis Apostolis & martyribus habeamus. In uia quippe cōmunicamus cū Sanctis per fidem, qua ipsi hic habuerunt & nos habemus, in patria vero participabimus cum Sanctis per spem, quā ipsi ha
3 bent & nos habebimus. Nos †. n. fidem ha bemus, & spem, & illi spem habent, & rem nos percurrimus stadium, illi possidēt bra uium, nos pugnamus in via, illi triūphāt in patria. Communicamus igitur, & me moriam ueneramur Apostolorum ac martyrum, & præcipue gloriosæ virginis Dei genitricis Mariæ, ut eorum suffragio de fi

de perducamur ac spem, de stadio perue niamus ad brauium, de uia ad patriam transeamus. In primis autem nominatur nomen beatæ Mariæ, quia ipsa eum, qui oblaturus est, & q uere hostia est genuit, & in cœlis obtinet principatum. Nominā tur & 12. Apostoli & 12. Martyres, q omnes huius sacrificii testes fuerūt, & passio nem Christi uerbis, & effusionis sanguinis testimonio probauerunt. In hac igitur cō memoratione Sanctorum illud obseruat Ecclesia, quod antiquitus agere cōsueuit. ut in orationibus suis recolat patrum me moriam, quatenus eorum meritis suffra gātibus facilius obtineat, quod implorat. Sic & Moses, pro peccante populo interce dens, patrum memoriam imposuit dicēs, Dan. Recordare Abrahā, Isaac & Iacob, seruo rum &c. Exod. 32. Sic & Azarias orasse legitur in fornace. Ne quæsumus auferas misericordiā tuā à nobis Dominus Deus 9.11. noster, propter Abraham dilectum tuum, Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuū. Et quoniam extra vnitatem ecclesiæ non est locus offerendi sacrificium unitatis, ideo Sanctorum memoriæ communica mus in sacrificio quatenus in commu nio ne Sanctorum sacrificium offeramus. Nā sicut † vnus panis ex multis grauis, & vnū 4 corpus ex multis membris, sic ex multis fidelibus una constat ecclesia. Scriptum est enim Alienigena non vescetur ex eis, quo Exod. 12 niam sancta sunt, & ideo solum illum ad esum eius agni recipimus, qui nostræ con iunctus est domui uidelicet omnem dome sticum fidei, à principe usque ad plebeiū, à populo usque ad publicanum Scripse runt autē quidam, quod quia sacerdos le galis scripta habebat in λογείῳ nomina Exod. 12 duodecim tribuum, seu patrum Exod. 30. ideo in huius rei memoriam presbyter no minat mēmoriam beatæ Virginis & Apo stolorum & quorundā martyrum. ¶ Sed
† cum Ecclesia inter Sanctos magnifice 5 memoriam confessorum ueneretur, quare in Canone non fit de illis cōmemoratio? Responderi potest, q canon prius fuit edi 11 tus, quam memoriam sanctorum confes sorum Ecclesia celebraret. Nam omnes fe re Sancti, qui in canone cōmemorantur, præcessere Siluestrum, præter Ioannem, & Paulum, & Marcellinum, & Petrum

qui

qui proximè successerunt. Ecclesia uerò post tempus beati Siluestri cœpit memoriam sanctorum cõfessorum uenerari Canon autem ex eo conuincitur præcessisse, quod Apostolorum catalogus non ita reperitur in illo dispositus, sicut in emendatioribus codicibus siue euangelijs inuenitur. In prioribus enim editionibus, ut dicit Hierony. non solum euangelistarum mutatus est ordo, sed etiam uerborum & sen
6 tentiarum erat confusa commistio. † Potest etiam dici, quòd ideo in canone solũ fit mentio de martyribus, quia cum hoc sacramentum sit sacramentum amoris, in ipsius sacramenti ministerio debet solum memoria fieri de illis, in quibus specialius apparuit signum ueri amoris. In Apostolis apparuit per temporalium abiectionem in martyribus per corporum tormentis expositionem. De primo, Matth. 19. Ecce nos relinquimus omnia &c. De secundo, Sapien. 3. & si coram hominibus tormen-
7 ta passi sunt &c. ¶ † Rursus ideo nõ fit mentio de confessoribus; quia illi non sunt passi, sicut Christus, cuius passionis est memoriale hoc sacramentum. Grego. III. addidit hæc uerba, scilla, quæ in quibusdam Ecclesijs, dicuntur, s. Quorum solennitas hodie in conspectu tuę maiestatis celebratur. Do
Ioan. 2. mine Deus noster, in toto orbe terrarum. Terminatur autem hæc particula per eundem Dominum nostrũ, sicut enim p filiũ omnia facta sunt, & ita per ipsum hnt oĩa esse reparata. & terminata, & secundum quosdam non debet hic responderi amen, neque usque ad fractionem hostię, quia angelorum chorus sancto ministerio adsistens respondet amen. hoc tamen non ubique seruatur, de hoc dicitur in 2. particula.

SVMMA.

1 *Canonis quarta pars. Et eius expositio.*
2 *Seruitutis duæ species.*
3 *Adoratio soli Deo competit, non imaginibus.*
4 *Leo Papa quid addiderit canoni missæ.*
5 *Pax uarie & multipliciter accipitur.*
6 *Osculatio altaris quotuplex. Et quid significet.*
7 *Osculatur altare sacerdos manibus ab ipso altari remotis. Et quid ita.*

De quarta parte Canonis. Cap. 39.

HANC igitur oblationem Quarta pars, & hoc dicendo, sacerdos † in quibusdam Ecclesijs profunde se 1
inclinat. ¶ Sane legalis pontifex orans, fumo thimiamatis obumbrabatur, & tegebatur, ne pateret alicui dum cremaret incensum, sicut in procemio huius partis dictum est.
Et Christus dũ patrem interpellat pro no- Roma. 8.
bis, angelorum pertransit intuitum, quia Matt. 4.
intelligi nõ potest quãtum pręsentia sumptæ carnis impetret apud patrem pro nobis. Sacerdos quoque dum uicem Christi gerit, quodammodo tegitur, & latet, quia nec cogitari, nec narrari potest, quanta uirtus & potentia sit in uerbis eius, & in hoc mysterio, quod latet homines & angelos, ad quod representãdum in quibusdam ecclesiis sacerdos secretam intrans, quibusdã cortinis, quæ sunt in utroq; latere altaris, quæ tunc extenduntur, quasi regitur & uelatur. ¶ Seruitutis nostræ, idest, meæ & cũctorum, qui tibi seruiunt, & famulantur.
Et † nota, quòd duę sunt seruitutes species, 2
una quæ soli creatori debetur, quę dicitur λατρέια, altera quæ creaturis impẽditur, quæ uocatur δουλεία. Quasdã enim creaturas possumus inter omnia uenerari. Vtramque speciem Dominus determinat, dicens, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Vnde uersus, Latria sit Domino, debetur dulia seruo. Ad corpus Christi fertur perdulia ferè. Latria ergo est seruitium, siue cultus soli Deo creatori debitus, quem debemus super omnia reuereri. Ad eam quidem pertinent templa, & altaria, sacerdotalia, sacrificia, festiuitates, ceremoniæ, & huiusmodi, quæ
soli Deo sunt exhibenda, iuxta illud, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli Deut. 6.
seruies, idest soli Deo seruitutum adorationes impendes. Non enim Sanctis & angelis ad honorem Dei, sed potius Deo ad honorem Sanctorum, & angelorum dedicantur templa, & altaria consecrantur, & sacrificia offeruntur, nec ipsis adorationis seruitus, sed soli Deo impenditur, vt dicetur in procemio 7. partis. ne si secus fiat, non θεοσέβειας cultus exhibeatur.

beatur seruiendo creaturæ tanquã creato ri, & mutãdo gloriã incorruptibilis Dei, *Roma.1.* in similitudinem corruptibilis hominis. Si † igitur nec homines, nec angeli adorã di sunt, attendat quid agunt qui sub prætextu cuiusdam religionis, seu pietatis diuersas adorant imagines, non.n.licet aliquid manufactũ adorare prout probatum est in parte prima, sub ti. de picturis. Vna quidem tãtum Dei patris est imago, quam *Hb.1.* vna cum patris adoratione venerari debemus.s.vnigenitũ Dei filium, Iesum Christum, qui est splẽdor gloriæ & figura substantiæ eius, cuius non solum deitatem, sed etiã humanitatem adorare debemus, *Ps.98.* iuxta illud. Adorate scabellum pedum eius,quoniam sanctum est. Cæteras verò imagines & creaturas sacras & sanctas, i. angelos,homines, & sacramenta,non la- *Gen.18.* tria,sed dulia possumus uenerari. De ado- *Gen.33.* ratione angelorum legitur, ꝙ Abrahã ocu- *& 34.* lis eleuatis in conualle Mambræ tres vidit, & vnum adorauit ex angelis. Loth quoq; duobus angelis intratibus ciuita- *39* tẽ occurrens adorauit,petẽs ut in domum suam hospitio declinarent. De adoratione hominum legitur, quod Iacob videos Esau venientẽ,præcessit utranq; turmam, & pronus terram septies adorauit. Filii quoq; Iacob adorauerũt Ioseph in Aegypto. De adoratione sanctorũ dicit ecclesia. Cruce tuam adoramus Dñe. Et alibi legitur, Christiani sacras imagines pie ue- 4 nerãtur & adorãt.¶ Sequitur. Dies † quoque nostros. & nota, ꝙ Leo Papa adiun- 40 xit infra actionẽ.Hanc igitur oblationem vsq;Placitus accipias.Beatus autem Greg. has tres petitiones in canone dicitur addidisse.Prima est, Diesq; nostros in tua pace disponas, supple per eum, qui pro nobis est traditus in manus eorũ, qui pacem oderunt.Secunda.Ab æterna damnatione nos eripi,supple,per eũ,qui pro nobis temporali mortale damnatus est. Tertia.Et in electorum iubeas grege numerari, supple per eum, qui pro nobis damnatus est cum iniquis.¶ In pace tua &c. † Et nota,ꝙ est pax peccatorũ pax iustorũ, q̃ dicitur pax pectoris siue spiritualis, pax tẽporalis, & *Ps.76.* pax æternitatis.De pace peccatorum dixit *Gal.5.* psalmista.Zelaui sup iniquos pacem pecca *Ioã.14.* torum videns. Et de pace iustorum dicit

Apostolus.Fructus spũs est, charitas,gau- *Ps.61.* diũ, pax patiẽtia. Hanc reliquit Dñs apo- *Ioã.14.* stolis,dicẽs,Pacẽ relinquo uobis. De pace tẽporis inquit ꝓpheta. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. De pace æternitatis, dñs dicit Apostolis. Pacem meã do uobis,non quomodo mundus dat, ego do uobis. Pro hac triplici pace ter oramus in missa. Primo in hac oratione. Hãc igitur,ibi, diesq; nostros in tuã pace dispone. Secundo,in orõne libera nos,ibi. Da ꝓpitius pacẽ in diebus nostris.Tertio in pax dñi,ibi.Da nobis pacem,ut de pace temporis,per pacẽ pectoris transeamus ad pacem ęternitatis.Ob hoc etiã sacerdos in missa ter osculatur altare, uidelicet in prin.canonis,dicens. Vti accepta,&c.& in orõne,Supplices,& post orõnem dñe Iesu Christe,qui dixisti apostolis,licet quidam nouies osculentur,ut sui adiutoriũ ad hoc impetrandum nouem choros uel ordines angelorum,in quibus oẽs sancti locati vel locãdi sunt,inuocent,uel inducãt,uel hoc faciunt, quasi gratias agẽtes de nouẽ ordinibus quos quilibet sacerdos gradatim suscepit.¶ Circa huiusmodi † altaris oscu- 6 la notandum est,ꝙ sacerdos ea facit trib⁹ tẽporibus in missa iuxta tria, quibus indiget,& alia tria ab eo in altari agenda. Primo.n. facit quedã oscula ante collocationẽ hostiæ & calicis, s. qñ primo ad altare accedit,quando ad primum collectã dictu rus est,dñs vobiscum,& iterũ post Euãgelium dicturis Dñs vobiscum, qui oscula facit, vt fiat dignus minister in sacrificando. ¶ Secundo facit alia post collocationẽ calicis, & hostiæ prius, quam cõicet,s. dicturus, Orate fratres &c.& quando in canone dicitur.Vt accepta,& qñ dicit.Ex hac altaris participatione, & finita orõne illa.Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis, quæ facit, ut sit iustus in Christi corpore recipiẽdo. ¶ Tertio uero facit alia, postquam communicauit,s.dicturus dominus uobiscum, ante & post communionem,& completa oratione,Placeat tibi sancta &c.quæ facit, ut sufficiẽs inuenia tur gratia Domino Deo pro receptis referenda. Verum oscula, quæ fiunt ante collocationẽ hostiæ & calicis, & ea quæ fiunt post communionem, fiunt super altare, uidelicet immedio eius. Cum enim

sacerdotis dignitas & authoritas in sacrificãdo, nec nõ sufficiẽtia ad referẽdas gratias de acceptis, sit solũ à Deo à quo nostra sufficientia est, idcirco ante calicis & hostiæ locationem,& postquã cõmunicauit,osculatur medium altaris,per qđ propter virtutem consecrationis & vnctionis ibi in missa altaris factę maxime represẽtatur Deus, in quo vniuntur extrema.

Oscula verò, quæ fiunt post calicis & hostiæ collocationẽ inter quam cõmunicet, fiunt à sinistris calicis, prope hostiam. Ad hoc enim ꝙ sacerdos sit iustus in sacrificãdo, requiritur nõ solum actio diuina, nec tum etiam sua. vnde Aug. Qui fecit te sine te, non iustificabit te sine te. Requiritur ergo dispositione ex parte sua, quon.fit, si non resistit diuinis montionibus,sed infusio gratiæ fit ex parte Dei, ideoq; oscula,quæ fiunt ante communionem, non directe fiunt in medio altaris. Rursus illud quod est ex nobis in iustificatione nostra est, quid diminutiuum, & est modicum respectu eius,quod ex Deo est,merito ergo fiunt à sinistra parte calicis, quæ est pars diminuta & obliqua respectu dextrę.Fiũt tamẽ iuxta hostiã,tum quia in iustificatione plura & nobiliora sunt à Deo seu à Christo, tum quia etiã illud,quod à nobis est, potius haberet rationem mali, quam boni, nisi quodãmodo esset à Deo per gratiam præueniẽtẽ elicitum, regulatum,& acceptum.❡ Potest etiam secundo dici, ꝙ ideo quando calix & hostia non sunt super altare, oscula fiunt in medio altaris, videlicet directe super locum crucis, ex chrismate in ipsius consecratione factæ,quia Christus stans in medio discipulorũ suorum dixit eis, Pax uobis, quæ pax per ipsa oscula designatur. Tertio, ad designãdum, quod sicut habetur in Canti-

Ioã. 20. cis. Christus ascensum in cruce purpureũ idest sanguine rubricatum media charitate monstrauit, quæ charitas per osculum

Can. 1. designatur,quę etiam media dicitur,quia communis omnibus,pro omnibus.n.uo-

7 luit pati ex charitate.❡ Porrò† fiunt oscula ipsa manibus super altare depositis.

Primo ad notandã, ꝙ charitas per osculum designata operibus debet inniti,uam secundũ Grego. Operatur magna,si est,si autem renuit operari, amor non est.❡ Secundo, ad notandum,quod in altaris sacrificio sacerdos omniũ tẽporalium curã deponere, & solum ipsi sacrificio affixam mentẽ debet habere. Tertio ad designandum,quod ad hæc opera eius non sufficit, ꝙ solum Dei misericordia obtinetur. Adhuc nonnulli in locis ipsis osculandis signum crucis cum tribus extensis digitis prius imprimunt,tum quia omnia in fide Trinitatis agenda sunt, tum quia regulariter quicquid ori applicandum est, debet prius crucis signaculo insigniri. ❡ Et quãquam altaris mensa consecrata fuerit, & alia multa crucis signa in ipso missæ officio præcesserunt, non tamẽ hoc superfluũ, tum quia non rõne ipsius loci, sed rõne operis in loco ipso fienda fiunt, tum quia quantumcunq; altaris mensa fuerit cõsecrata, nescitur tamen qđ in loco ipso maligno spiritui permitatur à Deo, alia etiam multa signa prius facta non rõne loci, sed rõne cõsecrationis corporis & sanguinis Christi facta fuerũt. Alii tamẽ in penultimo & finali Dominus uobiscum,nec osculantur altare,nec in illo imprimunt signũ crucis, sed se solũ ante faciem suã signat, & bene, tum quia per altaris osculum, qđ in fine missæ fit, intelligitur sacerdos omnia præcedentia approbare, & eis toto mẽtis affectu essentire,tum quia per corporis Domini præsentiam omnis immundus spiritus à loco ipso credendus est aufugisse. De osculo etiam altaris & libri, sub titu.de osculo altaris dictum est.

AD NOTATIO.

Dicitur λατρεια) Paulus ad Roma 12. Rationabilẽ cultũ, quẽ Deo præstare debemus, τὴν λογικὴν λατρείαν appellat & θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, hostiam viuentem, sanctam, acceptamque Deo. Cæterum enim ille omnẽ victimarum imolationem & oblationem, omnem item idolorum seruitutem aspernatur, abhorretque. N.D.

S V M M A.

1 *Canonis quinta pars. Quam oblationem & eius expositio & nu.7.8.10.11.13*

2 *Iudæi quarta feria immane sacrilegiũ perpetrauit.*

Cruces

3 *Cruces quinque facit sacerdos in quinta Canonis parte. Et quid illæ designent. 4.5.6.*
9 *Rationale & Rationabile, qui differat.*
12 *Hostia dicitur salutaris, rationalis, acceptabilis, & rata. Et quibus id idipsum rationibus.*

De quinta Canonis parte. Cap. 40.

1 QVAM oblationẽ &c. Quinta † pars in qua sacerdos accedit ad dñici corporis cõsecrationem, dicẽs. Quam oblationem, idest terrenã materiam, ad corpus tui filii destinatam, tu Deus quæsumus in omnibus, idest, tota cogitatione, tota mente, & toto intellectu, digneris facere benedi-
2 ctam &c. Sanè quarta feria Iudas † vnus ex duodecim à diabolo supplantatus immane sacrilegum perpetrauit, dum filium Dei. 30. argenteis vendidit Pharisæis in recompensatione damni, quod in curreràt pro-
Ioan. 21. pter effusionem unguenti. Quare, inquit, hoc unguentum non uenditum, trecentis denarijs & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eũ, sed quia fur erat, & loculos habens, ea, quę mittebantur, asportabat. Quilibet autem argenteus ualebat decem denarios vsuales, & ita damnum unguenti, quod ualuerat trecentos denarios, triginta compensauit argenteis. Si uerò dicamus argenteos fuisse denarios vsuales, dicemus quod Iudas vendidit Christum quasi uile mancipiũ triginta denarijs, q sunt decima trecẽtorũ denariorũ quos ualuerat unguentũ, propter qđ dominus despectiuè loquitur, per prophetã. Appenderunt (inquit) merce-
Zac. 11. dem meam triginta argenteos, prætium appretiati, quo appretiatus sum ab eis. Ad
3 designandum † ergo pretii quantitatem quo Christus uenditus est, sacerdos hic facit tres cruces communiter super oblatam & calicem, cum dicit, benedictam, adscriptam, & ratam, nam & trecenta pariter & triginta multiplicationem suscipiunt à ternario, postmodum autem ad designandum uenditionem & emptionem, duas cruces imprimit sigillatim, unam super hostiam, & alteram super calicem, cum dicit. Vt nobis corpus & sanguis fiat. q. d. Illa uenditio fuerat maledicta, præscripta, irrita, iniqua, & detestabilis, sed tu Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, adscriptã ratã, rationabilem, & acceptabilem. Iudas enim dilexit maledi- Ps. 108.
ctionem, & venit ei, & noluit benedictionẽ, & elongata est ab eo, sed tu Deus hanc oblationem digneris facere benedictam, per quam nos in cœlestibus benedicas. Iudas deletus est de libro viuentium, & cum iustis non scribetur. Sed tu Deus hãc Ps. 68.
oblationem digneris facere adscriptã, per quam nos inter electos adscribas, Iudas laqueo se suspendit, & episcopatum eius accepit alter. Sed tu Deus digneris hanc oblationem ratam, per quam ratum sit nostræ salutis promissum vel rata, quo ad confirmationem in omnibus bonis, ne sicut Cain offeramus, qui se non Deo, sed diabolo obtulit sacrificium. Item Iudas Ps. 108.
exiuit condemnatus, & oratio eius facta est in peccatum. Sed tu Deus, hanc oblationem facere digneris rationabilem, idest, ratione plenam, per quam rationabile fiat nostræ seruitutis obsequium. Iudas quoque reddidit malum pro bono, & odiũ pro dilectione retribuit. Sed tu Deus, hãc oblationem facere digneris acceptabilem per quam nos tibi reddas acceptos. ¶ Secundo fiunt tres cruces † communiter su- 4
per oblatam & calicẽ, quia Christus tria communiter regit circa panem & uinũ, videlicet accepit, benedixit, & dedit. Postmodum specialiter facit unam crucem super oblatã, quia dixit. Comedite, hoc est corpus meum, & alteram super calicem, quia dixit. Bibite, hic est sanguis meus, & secundum hunc sensum rectè subiungitur. Qui pridiè, quàm pateretur &c. ¶ † Ter- 5
tio fiunt tres cruces, quia Iudas uendidit Christum ad crucifigẽdum tribus, scilicet sacerdotibus, Scribis, & Pharisæis. Ad notandum ergo communiter tres emptores, facit sacerdos tres cruces communiter super oblatam, & calicem, dum dicit, benedictam, adscriptam, & ratam. Ad notandũ uero discretè uenditorem & uenditum, uel tradentem & traditum, facit, duas cruces discretè super oblatam, & calicem cũ dicit. Vt fiat corpus & sanguis. ¶ Quartò tres † primæ cruces notant, quod factum 6

est. esse ex virtute crucifixi. Vel significant
tres dies, quibus Christus prædicauit post
Dominicã in ramis palmarum, uel triduũ
quo in sepulchro quieuit, vel tria loca cor-
poris in quibus passus est, idest, manus, pe-
des, & latus. Duæ verò sequentes signifi-
cant diuinam & humanam naturam, uel
quod Christus in anima & corpore passus
est. Et fiunt quinque in figuram, quod
Christus quinque vulnera habuit, vel in
quinque crucibus tempus legis exprimi-
mus, qđ quinque libris distinguitur, & in
quolibet Christi passio, denotatur, quæ lex
quinque personis regebatur, scilicet iudi-
ce, rege, principe, propheta, sacerdote, qui-
bus Christus assimilatur. Possunt quoque
præmissa verba secundo modo sic expon.
7 Petimus, vt Deus hanc oblationem † faciat
benedictam, adscriptam, & ratam, idest,
vt eam consecret, approbet, & confirmet
in rationabilem hostiam, & acceptabile
sacrificium, ita ut nobis, idest, ad nostram
salutem panis fiat corpus, & vinum san-
guis dilectissimi filij tui Domini nostri Ie-
Mat. 3. su Christi. Patri quidem dilectus est filius,
sicut pater de cœlo testatus est, dicens. Hic
est filius meus dilectus &c. & nos eum dili
gere debemus, quia ipse prior dilexit nos.
8 & pro nobis passus est. ¶ † Tertio modo sic.
Quæsumus, ut tu Deus hanc oblationem
facere digneris benedictam, idest, vt à te
spiritualiter benedicatur. Vnde uirtute
patris nostri fuit benedictus fructus uirgi
nis Mariæ, adscriptam, idest, talem, quæ de
memoria tui nulla possit obliuione deleri,
ratam, idest, talem quæ de beneplacito tuo
nulla possit obliuione conuelli, ratio-
nabilem, idest, talem, quæ tuæ diuinæ ra-
9 tioni conueniat. Differt enim † inter ratio-
nabile & rationale, rationabile dicitur,
quod de ratione procedit rationale ue-
rò dicitur, quod vtitur ratione, vnde
& liber iste. Rationale uocatur, quia
eorum, quæ in ecclesiasticis officiis agun-
tur, rationes continet. Acceptabilem,
idest, ut per eam tibi Deo acceptemur.
10 ¶ Quarto modo sic. † Digneris facere be-
nedictam, idest, Spiritussancto replere: ad
scriptã. i. diuinitati adscribere, ratam. i. in
veritate, ut ad salutẽ sufficiat solidare, ra-
tionabilem, idest, in nostra fide, accepta-
bilem, idest, in nostra deuotione. ¶ Quin-
to modo sic. quam † oblationem tu Deus 11
omnipotens digneris facere in omnibus
benedictã, hoc est trãsferre in eam hostiã
quæ est omnimode benedicta, adscripta
rata, rationabilis, & acceptabilis. benedi-
cta dicitur hostia salutaris, i. ab † oĩ causa 12
maledictionis immunis tã originale quã
actuali, tam criminali, quam veniali, si
cui Elisabet inquit ad virginẽ. Benedictus *Luc. 1.*
fructus uẽtris tui. adscripta dicitur, idest
figuris, & scripturis ueteribus designata.
tã in agno paschali, q̃ in manna cœlesti,
tam in Isaac imolãdo, quam in Abel imo
lato, quoniam (ut inquit Ioannes) Hic est
agnus, qui occisus est ab origine mundi.
Rata dicitur quasi non trãsitoria, sicut ue
tus lex, quæ cessit, ubi noua successit, sed
quæ permanet in æternũ secundum ordi
nem Melchisedech. Rationabilis dicitur,
quasi non pecualis, sicut erat legalis, quæ
sanguine taurorũ, & hircorum non pote
rat à peccato mũdare. sed quæ sanguine
proprio conscientias emundat ab operi-
bus mortuis. Acceptabilis dicitur, quasi *Heb. 9.*
non illa, de qua dicit propheta. Sacrificiũ *Psal. 39.*
& oblationẽ noluisti, sicut Dñs ait. Non *Psal. 40.*
accipiam de domo tua vitulos, neque dẽ *Ps. 115.*
gregibus tuis hircos: sed illa, de qua dicit *Psal. 49.*
Psalmista. Tibi sacrificabo hostiam lau-
dis. Vnde dñs ait, Sacrificiũ laudis hono- 13
rificabit me. Et secundũ hanc dispositionẽ *Matt. 3.*
recte subiungitur, vt † fiat corpus & san- *1. Ioã. 4.*
guis dilectissimi filii tui Dñi &c. Patri. n.
dilectus est filius. Iuxta illud. Hic est filius
meus dilect. &c. & nos eum dilige debe-
mus, quia ipse prior dilexit nos, & passus
est pro nobis. Aug. uero sic exponit. Bene-
dictam, per quã benedicimur. Adscripta
per quam in cœlo omnes adscribimur. Ra-
tã, per quã in visceribus Christi, idest, de
corpore Christi, qđ est ecclesia, censemur.
Rationabilem, per quã à bestiali sensu ex
tuimur. Acceptabilem, ut qui nobis ipsis
displicemus per hãc acceptabiles eius vni-
co filio sumus, subiungens, quod sacerdos
Euangelistarũ uerba assumens, dicit. Qui
pridie, quam pateretur, &c. Amb. dicit q
hæc uerba. Quam oblationẽ adscriptam,
rationabilem &c. sunt uerba Euangelistæ
usque ibi, Accipite & manducate, & bibi
te ex hoc omnes. Alii uero dicunt, quod 14
Alexander Papa Primus addidit canoni
uerba

verba illa. ¶ Qui pridiè, vsque. Hoc est corpus meum.

S V M M A.

De sexta parte Canonis. Cap. 41.

QVI pridie, quam pateretur &c. Sexta pars, & hæc uerba dicitur† Alexander Papa. Primus addidisse, ut p̄missum est. Quod autem hoc loco agitur, repræsentat id, quod Christus in cœna fecit, & est sensus horum uerborum. Qui pridie quā pateretur, idest una die ante, quam ipse passus est pro nobis, uoluit tradere discipulis suis corporis & sanguinis sui mysterium, ut illi traderent nobis. Quintadecima † namque die primi mensis, qui tunc extitit feria sexta passus est Christus, & præcedente nocte, uidelicet decimaquarta luna primi mensis ad uesperam ut legis scripturam impleret, post typicum Pascha. corporis, & sanguinis sui sacramentum instituit, & Ecclesiæ tradidit frequentandum. Sic enim fuerat præfigura

Exo. 10. tum in Exod. 10. dic. mensis primi tollat vnusquisque agnũ per familias & domos suas, & seruabit eum vsque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad uesperam, & sument de sanguine agni, ac ponent super vtrunque postem, & super liminaribus domorum, in quibus comedẽt illum, & post pauca. Est.n. Phase Hebraice, πασχα Graece Latine transitus Domini. § † Illud autem notandum est, ꝙ sicut manna data fuit Hebræis post transitum maris rubri iam submersis ægyptijs, sic Eucharistia datur Christianis post absolutionem baptismi, iam deletis peccatis, ut per baptismum emundemur à malo, per Eucharistiam confirmemur in bono sicut enim manna populum illum per uastitatẽ inuiæ solitudinis ad terram promissionis produxit, sic Eucharistia populum istum per incolatum uitæ præsentis ad patriam paradisi perducit, sic dicta, quia non aliud inuenitur uocabulum, quo digne tantum sacramentum valeat appellari, nisi ꝙ Græce melius dicitur ἐυχαρίςια quod latine exponitur secundum Isid. bona gratia, uel secundum alios, dator gratiæ. Viaticum quoque recte appellatur, quia deficientes in via, deducit ad patriam. Sicut.n. filijs Israel à transitu maris rubri manna non defuit, donec uenirent ad terram promissionis, ita & fidelibus renatis per baptismum rubricatum, & sanctificatum sanguine Christi non deficiet Eucharistia, donec ueniet finis huius seculi. Sed hæc tunc, nisi quod ad hoc, quia ulterius non sumetur sub specie, sed uidebimus Deum facie ad faciem. Hostia † vero secundum Hebræos dicitur ab hostio, quoniã ad hostiũ tabernaculi offerebatur. Sed secundum Gentiles dicitur ab hoste, quia deuictis hostibus fiebat hostia, idest, sacrificium, & victima pro uincendis, de quo dictum est sub titulo de oblatione. Dicitur quoque hostia imolatio, quia ibi Christus sacramentaliter imolatur, qui semel in ueritate pro peccatis imolatus est in cruce, quod tractum est à mala, quæ fieri solebat de quodam genere frumenti; quod fa seu ador dicitur. Quod ergo in manna præcessit, in Eucharistia consumat, nam quantamlibet quisque partẽ accipiat, totam percipit Eucharistiam, sicut euenit de manna, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus. Hanc ergo præfigurabat panis ille cœlestis, de quo Sapiens protestatur. Panem de cœlo præstitit sine labore, omne delectamentum in se habẽtem, & omnis saporis suauitatẽ, quod de se Christus exponens. Ergo (inquit) sum panis viuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. Et est notandum, quòd in ecclesia communicatur corpus Christi sumendo pacem, dando panem benedictũ, & benedictionem suscipiendo, ut dicetur sub titulo de pacis osculo. Qui autem uult communicare, debet timorem, fidem, & dilectionem habere. de consecr. di. secunda timorem. Sequitur. Accepit panem &c. Hunc † sacrificij ritum Melchisedech legitur celebrasse primus, offerens panem & uinum. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Vnde Dauid inquit ad Christum. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech &c. Sacrificium igitur euangelium præcessit legale, non solum dignitate, sed etiam tempore, sicut Apostolus plenius ostendit in epistola ad Hebræos. Ideo uerò panem & uinum in sacrificium corporis & sanguinis sui Christus instituit, ut in sumptione corporis, & sanguinis Christi doceatur esse perfecta refectio, quia sicut præ cæteris cibis, & potibus corporalibus panis cor hominis confirmat, & uinum cor hominis lætificat, ita & corpus & sanguis Christi præ cæteris cibis & potibus spiritualibus interiorem hominem reficiunt & satiant, unde de, Poculũ tuum inebrians, quam præclarum est. In his enim duobus plena consistit, & perfecta refectio, sicut ipse testatur. Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. De hoc etiam dicetur in septima particula super uerbo. Hic est calix. Cæterum † panis debet esse de frumento, ui numque de uite, quia Christus semetipsum comparauit frumento, cum ait. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Et uitis, cum dixit. Ego sum uitis uera. Ipse etiam fuit racemus torculari crucis prae cissus. Vnde Esa. 63. Vestimenta tua, sicut

Margin notes: Exo. 10. Sap. 16. Ioann. 6. Gen. 14. Psa. 106. Ps. 103. Ps. 22. Ioan. 6. — section marks 2, 3, 4, 5, 6.

sicut calacantium in torculari. Porrò nec racemus uuæ, nec granũ frumenti debet offerri, nisi uel expressum in uinum, uel redactum in panẽ, de cõs.dist.2. cũ omnẽ. quia Christus & panẽ se dicit, & frumẽto se comparat. In canone tamen Apostolorum in Bucardo lib.5.cap. si quis.ita canitur. Si quis episcopus, vel presbyter præter ordinationẽ Dñi alia quædam in sacrificio offerat super altare, scilicet mel, aut lac, aut pro vino siceră, aut confecta quædam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legitimam constitutionem faciens, deponatur. de hoc dictum est sub tit. de obl

7 latione sacerdotis. ¶ Non † debet etiam in pane ipso poni sal: quamuis quidam hæretici contra faciant, propter illud, quod scriptum est. Quicquid obtuleris sacrifi

Leuit.2. cii sale condiens. & illud. Non auferas sal fœderis Domini Dei tui de sacrificio tuo. & illud. In oĩ oblatione tua offeres sal: Et Euangelio. Omnis victima sale salietur quæ de sale discretionis, non materiali in

8 telliguntur. Panis autem † hic formatur in modum denarii, tum quia panis uitæ pro denariis traditus est, tum quia idem denarius in vinea laborantibus in præmium dandus est, & in forma rotunda, ut dictum est sub tit. de oblatione. In hoc enim pane sæpe scribitur nomen & imago Imperatoris nostri. de consecr. q. 1. ꝙ quidam in fine, quia per eum ad imaginẽ Dei reformamur, & nomina nostra in libro uitæ scribuntur. Nonnulli etiam ibi agnum figurãt, tum quia is, qui imolatur, verus est agnus, tum etiam, propter illud quod legitur Exod. 29. Hæc quidẽ facies in altari, offerres agnos iugiter & vinum, ad libandũ in agno. ¶ Panis † quoq; nõ fermentatus, sed azymus in sacrificium debet offerri, tum ratione facti, tum ratione mysterii. Scriptum nanque est in Exo. prima & decimaquarta die primi mensis

9 ad uesperã, comedetis azyma usq; ad diẽ

Exod.12. 21. eiusdem mensis ad uesperam. Item, septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus. Item, qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cætu Israel. Item, omne fermentatum non comedetis. Item, in cunctis habitaculis uestris comedetis azyma. ¶ Cum ergo Christus die quartadecima primi mensis ad uesperam cœnauerit cum discipulis, & agnum paschalem comederit, & utique ritu legali cũ azymis panibus & lactucis agrestibus, constat ꝙ ea hora fermentatũ non inueniebatur in domibus Hebræorum, & ita panem azymum in corpus suum absq; dubio consecrauit. Cum.n. fermentum corruptionem significet. Vnde secũdum Apo

stolum. Modicum fermentum totam *2.Cor.5.*

massam corrumpit, ut nihil corruptum uel corrumpens, totum syncerum, atque synceras in hoc esse sacramento monstretur, non fermentatũ, sed azymum consecramus. Iuxta illud Apostoli, Pascha no

strum imolatus est Christus, itaque epule- *1.Cor.5.*

mur nõ in fermento ueteri, sed in azymis

synceritatis, & ueritatis. ¶ Græci † tamen 10

in suo persistentes errore de fermentato cõficiunt, Latinos azimitas uocantes, cũ ipsi uerius fermentarij ualeant nuncupari. Dicunt.n. in Parasceue lunã 14. extitisse, in qua uerus agnus est imolatus, ut legis impleretur figura, quæ 14. luna primi mensis paschalem agnum iusserat imolari. Dñs igitur eo die se passurum esse præ noscens, in præcedenti uespera, necessitate ductus, anticipauit comedere pascha, & quia tunc licitè operat comedere fermentatum, ideo & ipsi corpus Domini de fermentato cõficiunt. Dicunt enim, quòd cum beata virgo Maria prægnans fuerit de Spiritu sancto, rectè per fermentatum significatur Dñi incarnatio, propter virginei vteri tumorem. Sed responderi potest, quòd non offerimus in sacrificium virginis uterum, nec ille est ad transubstantiandum necessarius, sed fides, & Dei

uerbum. ¶ Sed † nunquid conficit, qui fer 11

mentatum, uel azymum simul & fermentatum, hodie apud nos sacrificat, & uidetur quòd non, cum Christus azymum consecrauerit, quando sacramẽtum instituit, vt dictum est. Præterea, vt iam dicetur, Ecclesia à beatis Petro & Paulo hunc sacrificij ritum accepit. Quidam tamen contra dicunt, præsertim si negligentia uel ignorantia hoc facit, extra de celeb. miss. cap. fi. Nam & legitur in Leuitico, Offeretis panes fermentatos, cum hostia gratiarum,

qui offerentur pro pacificis. Item in Pen *Leuit.7.*

tateuco legitur. Offeretis panes primitiarum, de duabus decimis fermentatæ simi

Leu. 13. læ & multis cum fermentato sacrificant ecclesia communicat. ¶ † Sequitur. Eleuatis oculis in cęlum &c. Per hoc, quod Christus oculos in cęlum leuauit, insinuat nobis se habere à patre, quod habet, quodque in principio nostrorum operum debemus dirigere mentis oculos ad Dominum, tanquam ad doctorem omnium operum bonorum. Item per hoc quod oculos ad cœlum leuauit, & patri gratias egit, docuit nos, quod semper patri supplicare debemus, vt hoc tam magnum sacramentum per manus nostras perficere dignetur.

13 ¶ Hic autem † tria commemorantur, quæ nullus euangelistarum describit, videlicet Eleuatis oculis in cęlum &c. vsque, discipulis suis. Item, æterni testamenti. Item, mysterium fidei, quis ergo tátæ audaciæ, extitit, vt hoc de corde suo tentauerit interponere. extra de celeb. miss. cum Marthæ. ¶ Sanè formam istam uerborum ab ipso Christo acceperunt Apostoli, & ab ipsis Ecclesia. Multa quidem tam de uerbis, quam de factis Dominicis propter breuitatem prætermiserunt Euangelistæ, quę tamen Apostoli suppleuerunt, ut est, quod Apo. ait in epi. 1. Corin. 15. Visus eo plusquam quingentis fratribus simul, deinde visus est, & Iacobo, deinde Apostolis omnibus, nouissimè autem tanquam abortiuo visus est & mihi. Nam & inter ipsos Euangelistas quędam omittuntur ab uno, quæ supplētur ab alio. vnde cum tres Euangelistæ cōmemorent. Hoc est corpus meū, solus Lucas adiecit, quod pro uobis tradetur. Et cum Matthæus & Marcus dicant, pro multis, Lucas dicit pro uobis. Matthęus addidit in remissionem peccatorū.

14 ¶ Sequitur, † Gratias agens &c. Hic colligitur vnde sacrificium laudis dicatur. Dicitur enim sic, Christus gratias agēs &c. illud instituit. Gratias autē agebat non pro se, sed pro nobis, idest, pro reparatione oīum futura, de hoc dictū est in secunda particula, super, verbo quibus benedixit &c. Benedixit. n. benedictione cœlesti, & uirtute uerbi, qua cōuertitur panis in substātiam corporis Christi, s. Hoc est corpus meū. Et in prolatione huius verbi, fit crux sup panem, quę significat, quod Christus passus est etiam in natura, totus enim passus est & secundum animam, & secundum corpus, ut dicetur in 11. particula super uerbo, & præstas, vt totum hominem redimeret. Quia enim Christus accepit panem & calicē in sanctas ac venerabiles manus suas, utrunque benedixit, ideo sacerdos Christi exemplo panem & calicem in manus accipiens utrunque per se crucis signaculo benedicit, quæ duæ cruces innuunt tempus cœnæ, & tempus gratiæ, in qua duo parietes in angulari lapide coniungūtur, vel quòd Gigas geminæ substantiæ crucifigitur. Cum autem ad prolationem uerborum istorum. Hoc est corpus meū. Psa. 18 Hic est sanguis meus, sacerdos conficiat. de consecratione dist. 2. panis est. credibile iudicatur, quod & Christus eadem verba dicendo confecit. ¶ Verum † cum Dominus prius fregerit, quàm consecrauerit, uidetur, quod ecclesia, quæ prius consecrat, quàm frangat, aliter agat, quam Christus egerit, 15 & sic peccat, quoniam eius actio nostra debet esse instructio. 21. q. 1. exemplum. Super hoc dixerunt quidam, quod Christus post benedictionē & conuersionē fregit, nam tunc confecit cum benedixit, literam hoc ordines construentes. Accepit panem, benedixit, subaudiendum est, dicēs. Hoc est corpus meum, & tunc fregit, & dedit, & ait, accipite, & comedite, & iterauit, hoc est corpus meum. Prius ergo protulit hæc uerba, ut eis uim conficiendi tribueret, dę inde protulit eadem, vt Apostolos formam conficiendi doceret. Alii dixerunt, quod etiā Christus prius fregit, quam consecrauit, nam prius benedixit, & postea fregit, & demum protulit uerba illa, Hoc est corpus meum &c. & tunc dedit, secundū hoc & sacramentum confecit, & formam instituit post benedictionē, cum dixit. Hoc est corpus meum, intelligentes illam benedictionem fuisse, uel aliquod signum, quod super panem impressit, uel aliquod quod super panem expressit, quibus illud uidetur obsistere, quòd prius fregit, quam dixit. Hoc est corpus meum, nec est credibile, quod prius dederit, quam confecerit. Sane dici potest, quod Christus uirtute diuina nobis occulta primo confecit, & postea formam expressit, sub qua posteri benedicunt. Ipse nanque uirtute propria benedixit, nos uero ex illa uirtute, quam indidit uerbis. Cum ergo sacerdos illa Christi

Christi verba pronunciat. Hoc est corpus meũ, & hic est sanguis meus, panis & vinum in carnẽ, & sanguinem cõuertuntur, illa verbi virtute, qua verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis, quia dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt, qua fœminã mutauit in statuã, & uirgam conuertit in colubrem; qua fontes mutauit in sanguinem, & aquã conuertit in vinũ, Nam si verbum Heliæ potuit ignem de cœlo deponere, nonne uerbum Christi poterat panem in carnem mutare certe maius est de nihilo creare, qđ non est, quam quod est in aliud transmutare. de consec. dist. 2. re uera. & cap. panis & incomparabiliter maius est, quam Deus ita factus est homo, quod nõ desijt esse Deus; quam quod panis ita fit caro, quod desinit esse panis. Illud per incarnationem semel factum est, istud per cõsecrationem iugiter fit. Ad prolationem ergo verborum panis diuinitus transsubstantiatur in carnẽ, diuina enim & materialis huius sacrificii substantia est uerbum, quod accedens ad elementum, perficit sacramentũ, sicut verbum carni vnitum effecit hominem Christum.

16 ¶ Notandum † est autem, quod in corpore Christi vndecim miracula considerantur, de quibus expressa reddi ratio non potest, licet similitudinatiæ rationes ad hoc deseruiant.

17 ¶ Primum † est, quod panis & vinum transsubstantiatur in corpus, & sanguinẽ, de quo iam rationes positæ sunt. Alia etiam ratio huic deseruit, quia & cibus & potus corporalis fit caro, & sanguis mediante natura, multo ergo fortius ipsa natura, scilicet Deus, immediate facere potest, qđ panis conuertatur in corpus suum, & vinũ in sanguinem

18 ¶ Secundũ † est, ꝙ quotidie panis trãsubstãtiatur in corpus, & nullum fit augmentum in Deo, ratio huic deseruit, quia & si scio aliquod secretum, quod pluribus manifesto, licet illud omnes illi me reuelante sciant, tamẽ in me solo siue in mente mea nullũ propter hoc fit augmentum.

Ioann. 1. *Ps. 140.* *Exod. 4.*

19 ¶ Tertium † quia quotidie sumitur, & comeditur, nec aliqua fit eius diminutio ratio, quia & si de lumine meo lumina mille sumãtur, nil deperit in meo, nam & uidua Sareptana comedebat, & nunquã diminuebatur farina de hydria, nec oleum de lechito.

20 ¶ Quartum † est, quia indiuisibile diuiditur, & in qualibet parte eucharistiæ totus & integer remanet. ratio in speculo, in quo aliquid repræsentatur, & si diuidatur per partes, in qualibet parte idem repræsentatur. vt dicetur in sequentia particula super uerbo. Simili modo.

21 ¶ Quintum † quia à criminosis sumptum nõ coinquinatur. ratio, quia nec sol transiẽs super loca fœtida coinquinatur. 19. distin. secundum.

22 ¶ Sextum, quia † corpus Christi, quod est cibus uitæ, peccatoribus est mortale, ut dictum est in proœmio huius partis ratio, quia & infirmis & debilibus corpore bona cibaria, ut capones, & bona uina, sunt nociua.

23 ¶ Septimum, quia † sumptum à sacerdote & quolibet alio ore clauso in cœlum rapitur de consecra, dist. 2. quia corpus, in princi. ut iam dicetur super uerbo, Accipite. ratio, quia de corpore uirginis incorruptæ Christus exiuit, quia etiam de monumento clauso surrexit, cum sit res simplicissima. & ostio clauso in locum, ubi erant Discipuli, intrauit.

24 ¶ Octauum, † cum sit corpus immensum, quod in tam parua hostia stat. ratio, quia & pupilla oculi, quæ minima est, magnum montem apprendit.

25 ¶ Nonum, † quia idem corpus totum simul in diuersis locis consistit, & à diuersis percipitur & uidetur ratio, quia & uerbum hominis semel prolatum, iuxta uocis naturã, totũ simul est in auribus diuersorum. Præterea, qui fecit corpus & locum utrunq; fecit in altero esse, ut uult. Rursus, luna & sol, & lumen in diuersis locis à diuersis uidetur.

26 ¶ Decimum † ꝙ a pane transubstantiato, remanent accidentia panis. s. tactus, color, & sapor, ratio, per similitudinẽ defecit hic, ut dicetur super uerbo Fregit.

27 ¶ † Vndecimum, quia sub specie panis est, & sumitur corpus & sanguis Christi, imo totus Christus. Similiter sub specie uini est, & sumitur utrunque, & tamen non est ibi duplex sumptio corporis & sanguinis Christi. ratio, quia licet in uno prandio comedam ante potum, & post, non tamen dicor bis prandere, & de hoc dicetur sub 7. particula super uerbo. Simili modo. Veruntamen (sicut ait Leo Papa de consecra. distin. 2. in quibus) Quid quæris naturæ ordinem

dinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse natus Christus ex uirgine.

28 ¶ Et not. q † quedã matrona singulis diebus dominicis offerebat panes beato Gregorio, qui cum post missarum solennia corpus Domini illi offerret, & diceret, corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in uitam æternam, illa lasciua subrisit, ipse uero mox dextrã ab eius ore conuertens, partem illã Dominici corporis super altare deposuit, deinde corporam populo matronam interrogauit, ob quam causam ridere præsumpserit. At illa, inqt quia panem, quem proprijs manibus feceram tu corpus Domini appellabas. Tunc Gregorius ꝓ mulieris incredulitate se in orationem prostrauit, & surgens particulam illã panis ad instar digiti carnẽ factã reperit. & sic matronam ad fidem conuertit. Orauit iterum, & carnem illam in panem conuersam uidit, & matronæ sumendam

29 tradidit. ¶ Legitur † quoque q cum Hugo de sãcto Victore doctor excellentissimus ultima infirmitate laboraret, corpus Domini instanter petiit sibi dari, cumque nullum cibum retinere posset, fratres eius turbationẽ timẽtes, simplicem sibi hostiã attulerunt, qd ille per spiritum agnoscens ait, Misereatur vestri Deus fratres, cur me deludere vultis? Iste enim quem portatis, Dominus meus non est. At illi attoniti, mox corpus Domini attulerunt, sed ipse se videns non posse recipere, eleuatis in cęlum manib⁹, sic orauit. Ascẽdat filius ad patrẽ, & spiritus ad eum qui fecit illum. Eccle. ulti. Et inter hæc uerba spiritum emisit, & corpus Domini

30 inde disparuit. ¶ Quinque autẽ † ex causis sacramẽtum corporis & sanguinis sui Christus sub alia specie sumendum instituit. ¶ Prima est ad augendum meritum, quoniam aliud ibi cernitur, & aliud esse creditur, ut fides habeat meritum, cui humana ratio nõ pbet experimẽtum, de præ di. 4. in domo. Secunda est, ad fouendum sensum, ne abhorreat animus, quod cerneret oculus, quia non consueuimus carnẽ crudam comedere, uel sanguinem humanum bibere. de cõsec. di. 2. panis est. Fouetur. n. sensus in vno, dum uidelicet solita percipit, & ædificatur fides in altero dum in eo qd uidet, quale sit illud, quod non uidet, agnoscit. ¶ Tertia est, ad vitandum ridiculum, ne insultaret paganus, eũ Mat.17.
illud ageret Christianus, ut ita veritas adsit, & ridiculum desit. Psal.130
¶ Quarta, quia non posset mortalis homo intueri claritatem quæ est in corpore Christi, qd expti sunt discipuli in transfiguratione, præterea panis confirmat, & vinum lætificat cor hominis. ¶ Quinta non sumitur sub specie agni, ne iudaizare uideamus, & de more

legali agnum offerentes. ¶ Sequitur † fre 31
git. Quęri solet, quid Christus in mẽsa fregit, & quid sacerdos nunc in altari frangit? Et fuerunt, qui dixerunt, q sicut post consecrationẽ uera panis remanẽt accidentia sic & uera panis substantia, quia sicut subiectum non potest subsistere sine accidentibus, sic accidentia non possunt subsistere sine subiecto, quoniã accidentis esse, nõ est aliud, quam inesse, sed panis & vini substantiis permanentibus, ad prolationẽ illorum uerborũ, corpus & sanguis Christi ueraciter incipiunt esse sub illis, ita q sub eisdem accidentibus vtrumque uere suscipitur, scilicet panis, & caro, uinum, & sanguis, quorum alterũ probat sensus, reliquum credit fides. Hic dicũt, q substãtia panis frangitur ac atteritur, inducentes ad hoc illud Apstoli, panis quem fran 1.Cor.
gimus. Et Lucas. Vna sabbati, cum ue 10.
nissemus ad frangendum panes &c. Et se Act.20.
cundũ eos dum sacramentũ à mure † cor 32
roditur, etiam ipsa panis substantia comeditur, sub qua corpus Christi mox esse desinit, cum corrodi incipit, de consec. dist. 2. qui bene. super verbo, hoc est corpus. Innocent. III. dicit in speculo ecclesiæ, quod forma panis frangitur & atteritur sed corpus Christi sumitur & comeditur, ea quæ notant corruptionem referens ad formam panis, ea uero, quæ notant acceptionem, ad corpus Christi. Berengarius quippe, quia suspectus habebatur de hæresi, coram Nicolao Papa confessus est panẽ & uinũ quæ altari imponuntur post consecrationẽ, nõ solum sacramentum, sed etiam in ueritate verum corpus & sanguinẽ Christi esse & sensualiter non solũ sacramentum, sed etiam in ueritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri, non autem corpus Christi uel in partes diuiditur, vel dentibus.

bus laceratur, cum sit immortale, & im-
passibile. Sed in qua re fiat fractio uel at-
tritio, Beatus Augu. de consecr. dist. 2. qui
manducat, ostendit, dicens. Quãdo Chri-
stus manducatur, reficit, non deficit, nec
quando manducamus, partem de illo fa
cimus. Et quidem in sacramento sic fit.
Nam & Christus carnalẽ sensum discipu-
lorum redarguit, qui putabant carnem
eius, sicut aliam carnem diuidendam in
partem & morsibus lacerandam. Dicitur
autem forma panis, nõ quod sit, sed quod
fuit, sicut dicebatur Simon leprosus, non
quòd talis existeret, sed quia talis extite-
rat. Si uero quæratur, quid à mure co-
meditur, dum Sacramentum corroditur,
uel quid incineratur, dum sacramentum
33 crematur. † Respondet ipse Innoc. quòd
sicut miraculosè substantia panis conuer
titur in corpus Domini, cum incipit esse
sub sacramento, sic quodammodo mira
culosè reuertitur, cum ipsum ibi desinit
esse, non quòd illa panis substantia reuer
tatur, quæ transiuit in carnem, sed eius
loco aliud miraculosè creatur, quamuis
huiusmodi accidentia sine subiecto pos-
34 sint esse, sic edi. ¶ Dedit. † Quæri solet,
quale corpus Christi in cœna dedit mor
tale, aut immortale, passibile aut impassi
bile, ac cætera quæ ad hanc pertinent
quæstionẽ? Et licet simpliciter fidei suffi-
ciat dicere, quòd tale dedit, quale uoluit.
Et rursus quale dederit, ipse nouit. Fue
runt tamen, qui dixerunt ꝙ sicut ueraci
ter ipse idem erat, qui dabat, & qui daba
tur, ita in eo quod dabat, erat passibilis &
mortalis, & in eo, quod dabatur erat im
mortalis, & impassibilis, sicut uisibiliter
gestabat, & inuisibiliter gestabatur, inuisi
biliter inquam, quantum ad formam cor
poris, non quantum ad speciem sacramẽti.
Nam in eo, quod gestabat, quod erat, hoc
apparebat, in eo verò quod gestabatur,
quod erat ipse, non videbatur: quia forma
panis & uini uelabat formam carnis & sã
guinis Hic est ille uerus Dauid, qui coram
3. Re. 7. Achis rege Geth suis manibus ferebat.
Quoniã igitur immortalis dabatur, incor
ruptibiliter edebatur. Hi profectò conce
dunt quòd si pars aliqua sacramenti per
triduum mortis Christi reseruata fuisset,
idem corpus simul & iacebat mortuum in

sepulchro, & manebat viuum sub sacramẽ
to, in ara crucis patiebatur, & sub forma
panis non lædebatur. Sed quoniam incre
dibile iudicatur, vt secundum eandem na-
turam simul esset mortalis & immortalis, Mat. 6
quod tamen congruebat ei, secundum eũ
dem personam. Fuerunt alii, qui dixerũt,
ꝙ Christus mortalis vtique fuit, non ne-
cessitate, sed uoluntate, in eo quippe, ꝙ im 2. Cor. 8.
munis erat ab omni culpa, liber erat ab
omni pœna, vt nil morti deberet, pro eo,
ꝙ nil peccati haberet. Sustinuit tamen spõ
te mortalitatem, quia mortem sustinere
uolebat, quoniam si mortalitatem non su
scepisset, omnino mori non potuisset, vt
ergo probaret, quod mortalis erat non ne
cessitate, sed uoluntate, quãdo uoluit, mor
talitatem deposuit, & quando uoluit, mor
talitatem recepit. Legitur in euangelio, ꝙ
cum Iudæi dixissent Iesum usque ad super
cilium montis, & eum præcipitare vellẽt,
ille transiens per medium illorum ibat. Cũ Luca. 4.
ergo esset ducendus, teneri se, sicut passibi
lem tolerabat, sed cum esset præcipitãdus,
sicut impassibilis, per medium illorum trã
sibat. † Potest tamen salua fide concedi, ꝙ 35
tunc tale dedit, quale tunc habuit, mortale
uidelicet, & passibile. non quod posset pati
sub sacramento, s. nunc, sed quòd sub sacra
mento poterat pati, s. tunc. Nunc autem
sumitur a nobis immortale, & impassibile
nec tamen maiorem nunc habet efficaciã,
sicut nec maiorem potentiam. Quia ergo
passibilis edebatur, & tamen non lædeba-
tur, non erat humanæ naturæ, sed diuinæ
potentiæ, qua uolebat quicquid omnino
uolebat. ¶ Discipulis suis. Dubitari solet,
utrum Iudas † cum aliis acceperit eucha 36
ristiam. Lucas enim ostendit Iudam inter
fuisse cum aliis, qui statim post calicis tra
ditionem commemorat dicens. Hic est ca
lix noui testamenti in sanguine meo, qui
pro uobis effundetur. Veruntamen etiam, Luc. 22.
ecce manus tradentis me, mecũ est in men
sa. quotquot autem interfuerunt, euchari-
stiam acceperunt. Marco teste, qui ait. Mar. 14
Et biberũt ex eo omnes. Iuxta quod Chri
stus ipse præceperat, teste Mattheo. Bibi
te ex hoc omnes. Econtra Iudas non inter
fuisse probatur. Nam ſm Matthæum, sta-
tim dixit Iesus bibentibus calicem, non
bibam amplius de hoc genimine uitis vsq;
in

corpus manducăt, sed boni ad salutē, mali
verò ad iudicium. Nisi enim & mali Chri-
sti corpus comederent, non dixisset Apo-
1.Cor.11 stolus ad Cor. 11. Qui manducat indignè,
iudicium sibi manducat, non diiudicans
corpus Domini. Ille autem indignè sumit
qui sacramentaliter & non spiritualiter
sumit. Nam & Iudas cum alijs traditur
eucharistiam accepisse, vt iam dictum est,
Ioann.6. De spirituali comestione dominus ait.
Nisi mãducaueritis carnem filij hominis,
& biberitis eius sanguinem, non habebitis
vitam in vobis, hoc modo corpus Christi
comedunt soli boni, vnde qui manducat
Ioan.6. meã carnem, & bibit meũ sanguinem, in
1.Ioan.4 me manet, & ego in eo. Nam qui manet
in charitate, in Deo manet, & Deus in eo,
vt quid paras dentẽ & ventrem? Crede, &
manducasti. de consecra. di. 2. vt quid, qui
credit in Christũ, comedit ipsum, quoniã
incorporatur Christo per fidem, idest mẽ
brum eius efficitur, vel unitate corporis
eius firmis solidatur. Alibi enim quod
manducatur, incorporatur, & qui mandu
cat, incorporat, hoc autẽ quod manduca-
tur, incorporat, & qui manducat, incorpo-
ratur. Vtrumque modum edendi Christus
Ioan.6. insinuat, ubi dicit. Spiritus est, qui uiuifi-
cat, caro non prodest quicquam, quia ca-
ro Christi nisi spiritualiter comedatur nõ
ad salutem, sed ad iudicium manducatur.
41 ¶ Sed † quid est de corpore Christi post-
quam sumptum fuit & comestũ? Respon-
deri potest, ꝙ si præsentia quæritur cor-
poralis, in cœlo quæratur, ubi Christus
in dextera Dei sedens de consecrat. distin.
2. tribus. Ad tempus tamen præsentiam
adhibui corporalem, vt ad spiritualem
præsentiam inuitaret. Vnde cum sacra-
mentum tenetur, gustatur, & comeditur.
Christus corporaliter adest in uisu & in
sapore; & quamdiu corporalis sensus affi-
citur, corporalis præsentia non aufertur.
Postquam uero in percipiendo sensus de-
ficit corporalis, deinceps non est quæren-
da præsentia corporalis, sed spiritualis est
retinenda, quia dispensatione completa
Christus de ore transit ad cor. Melius est
enim, vt procedat in mentem, quam de-
scendit in uentrem. cibus est, non carnis,
sed animæ uenit, vt comedatur, non con-
summetur, vt gustetur, non ut incorpo-
retur, ore comeditur, sed stomacho non
digeritur, reficit animum, sed non effluit
in secessum. Illud verò quòd Dominus Mat.15
ait. Omne quod in os intrat, in uentrem
vadit, & in secessum emittitur, non de spi-
rituali, sed de carnali cibo dictum est.
¶ Quòd si fortè secessus, † aut vomitus 42
per solam eucharistiæ perceptionem eue-
nerit, ex accidentibus humoribus genera-
tur, cum interdum humores vsque cuius-
libet cibi materia vel effluant in secessum
vel emittantur ad vomitum, ita quòd
quantum ad nos seruat per omnia corru-
ptibilis cibi similitudinem, sed quantum
ad se non omittit immolabilis corporis
ueritatem. species quandoque corroditur,
& maculatur, sed ueritas nunquam cor-
rumpitur, aut inquinatur, sed quando ta-
le quid videris, noli timere sibi, sed esto so-
licitus tibi, ne tu fortè lædaris, si malè cre-
dideris. ¶ Sequitur, † Hoc est corpus meũ, 43
Cum ad prolationem istorum verborum,
hoc est corpus meum, panis mutetur in
corpus, & ad prolationem istorum uer-
borum. Hic est sanguis meus. vinum mu-
tetur in sanguinem, de consecr. dist. 2. pa-
nis est, & prius proferantur ista uerba,
quam illa, videtur, ꝙ panis prius mutetur
in corpus, quàm uinum in sanguinem. Et
ita uidetur per consequens, ꝙ corpus sine
sanguine est, vel sanguis est sine corpore,
Propterea dicitur à quibusdã, ꝙ cũ totum
est dictũ, totũ est factum uolentes uel non
uolentes ipsius conuersionis determinare
momentum. Alij verò dicunt, ꝙ licet ad
prolationem præcedentium verborum,
panis antea mutetur in corpus, & ad pro-
lationem sequentium, uinum postea mu-
tetur in sanguinem, nunquam tamen cor
pus est sine sanguine, uel sanguis sine cor
pore, de consec. distin. 2. comperimus. sicut
neutrũ est sine anima, sed sub forma pa-
nis sanguis existit in corpore, per mutatio
nem panis in corpus, & econuerso, non ꝙ
panis idest corpus in sanguinem, vel ui-
num mutetur in corpus, sed neutrum po-
test existere sine reliquo. de hoc iam dice-
tur. ¶ Sed † quæritur, quid demonstrauit. 44
Christus, quando dixit, Hoc est corpus
meum, per hoc pronomen, hoc, non vi-
detur quod panem, quia panis non erat
corpus Christi, nec etiam corpus, quia
nondum

nondum illa uerba protulerat, ad quorũ prolationem panem mutauit in corpus. Super hoc dicunt quidam, quod per hoc pronomen nihil demonstratur, sed illud materialiter ponitur. Sed secundum hoc quomodo per dictionem nihil significantem fit transubstantiatio? Præterea, Dominus vtebatur illa voce significatiuè, & nos vtimur materialiter, ergo non facimus, quod ipse fecit. Alii dicunt, ꝙ ea vis data est ipsis uerbis, ꝙ ad ipsorum prolationem fit trãsubstantiatio. Item, ideo sacerdos ea non profert significatiuè, quia non posset sic ea proferre. Mentiretur, nisi diceret, hoc est corpus meum. Verũ à præmissæ quæstionis laqueo facile se absoluit qui dicit, ꝙ Christus tunc confecit, quando benedixit, de quo dictum est super uerbo benedixit. Nam si opponatur de sacerdote qui tunc consecrat, cum illa uerba pronunciat. Respondetur, quod sacerdos nil demonstrat, cum illis verbis nõ vtatur enunciatiuè, sed recitatiuè, quẽadmodum & cum ait. Ego sum uitis uera, ego sum lux mundi, & innumera talia. ¶ Rursus
45 † quæritur, quid demonstrauit, cum dixit. Mãducate ex hoc omnes, licet ĩ nullo quatuor euãgelistarum hoc legatur de corpore, sed tñ de sanguine inuenitur dictam, Bibite ex hoc omnes. Cum.n. iam panem fregisset, si demonstrauit aliquid fragmentorũ, illud non debebant omnes comedere, sed singulis debebat singula distribuere. de consecra. dist. 2. singuli, & capit. seq. si demonstrauit corpus, non poterant ex illo, sed illud comedere, quia corpus Christi non manducatur per partes, sed integrum. Sanè frequenter in sacra scriptura uidetur agi de uno, sed agitur de diuersis, vt est illud, benedixit, fregit, & dedit. benedixit panem, fregit formam, & dedit corpus. Eodem modo cum dixit. Manducate ex hoc omnes, pronomen ostendit integrum corpus, præpositio innuit formam diuisam, vt iste sit sensus. Comedite corpus integrum sub forma diuisa. Nam sola forma per partes diuiditur, & totum corpus integrum manducatur. Simili modo potest intelligi, quod subiunxit. Hoc est corpus meum, id est illud, quod
46 præbeo sub hac forma. ¶ Quæritur † etiam si additio, vel subtractio, vel transpositio vel interpositio, vel mutatio fiat in illa forma uerborum, quæ Christus expressit vtrum si effectum consecrationis impediat, vt si dicatur addendo, hoc est corpus meũ, quod assumpsi de virgine, uel subtrahẽdo, hoc est corpus, non dicendo meum, aut transponendo, vt dicendo, corpus meum hoc est, vel interponendo, vt, hoc est vtiq; corpus meũ, siue mutando, vt hoc est corpus Iesu. Sanè grauiter peccat, qui quod libet horũ quomodolibet attẽtauerit, præsertim si formam intendat mutare, vel hæresim introducere, de consecra. di. 4. retulerunt, quia forma uerborum, quam Christus expressit, per oĩa debet illabata seruari, quamuis (secundum Philosophum) nomina & verba transposita idem significent. extra de rescrip. neque utile per inutile uitietur, & non uerbũ ex uerbo, sed sensum ex sensu transferẽdum. extra de verb. signifi. præterea. ¶ Quid si inter prolationem formæ panis, & uini interponatur spatium, & quidem nihilominus fit transsubstantiatio? de hoc tamen dubium non est, secundum illos, qui duas asserunt esse formas, vt iam dicetur. de hoc nor. de cõsecra. di. 4 si non sanctificatur. ¶ Sed cum
ad † prolationem istorum uerborum. Hoc 47
est corpus meum, panis mutetur in carnem. de consecr. distin. 2. panis, & ad prolationem illorum. Hic est sanguis meus, uinum mutetur in sanguinem, uidetur, ꝙ panis sine uino, uel uinum sine pane ualeat consecrari, ut præmissum est. & ita si post prolationem istorum, & ante prolationem illorum impedimentum accidat sacerdoti, quo minus procedere ualeat, uidetur, quòd panis sit mutatus in carnem uino in sanguinem nõ mutato. Nunquid ergo hoc casu alius sacerdos totum repetet à principio, & sic super panem iterabitur consecratio, an uero ab eodem loco tantum incipiet, in quo sacerdos ille dimisit, & sic diuiditur mysterium unitatis extra de elect. quod sicut. Super hoc ita legitur in concilio Toletano. 5. quæst. 1. nihil. Censuimus conuenire, ut cũ à sacerdotibus missarum tempore sacra mysteria consecrantur, si ægritudinis accidit cuiuslibet interuentus, quo cœptũ nequeat consecrationis explere mysterium, sit liberum episcopo, vel presbytero alteri consecra-

erationem exequi, cœpti officij, vt præcedentibus, supple. qui deferunt, libenter alij pro cõplemento succedent, de hoc etiam dicetur in 7. particula super verbo. Noui & æterni ad finem. Verum, cum inter theologos de tempore consecrationis sit diuersa sententia, quibusdam dicentibus, quod cũ totum est dictum, totum est factum, alijs asserentibus, ꝙ panis ante mutatur in corpus, posteà vinum mutatur in sanguinem, vt dictum est, ideo plerique tutius incedentes affirmant, quod alius sacerdos repetere debet consecrationem atque perficere, quoniam dicitur iteratum, quod nescitur esse factum, extra de sacra. non ite. c. 1. tamen ne vlla fiat iteratio, uel diuisio sacramenti, ne aliquis scrupulus erroris vel dubitationis remaneat, consultius iudicatur, vt illa talis oblata studiosissimè pro infirmis recondetur, & super alijs speciebus panis, & uini totus canon repetatur, & præmissa hostia consecrata in fine missæ à ministro
48 vel alio sumatur. ¶† Sed si vinum inueniri non possit, vel aliquo casu intercedente defuerit, quæritur, vtrum necessitate cogente, vel casu intercedente, sola panis materia possit in eucharistiam consecrari, sicut & sub sola panis specie debet Eucharistia reseruari? Sunt sanè, qui dicunt, quòd cum verbum & elementum conficiant sacramentum, nec forma uerborum nec materia rerum, quas Christus expressit mutari, sine dimidiari potest, quia sicut vinum sine pane, sic panis sine uino minime consecratur, unde siue aqua pro vino mittatur in calicem, siue ordeum pro frumento formetur in panem, sicut neutrum per se, sic neutrum cum alio transsubstantiatur in carnem, aut mutatur in sanguinem. Nam si panis sine vino, vel uinũ sine pane mutari posset in carnẽ, aut sanguinem in his regionibus, in quibus alterutrum inueniri non potest, licite posset alterum sine altero consecrari, minus enim ignorantia, quam necessitas, vel negligentia, quàm difficultas excusat. Alij uerò dicunt, quòd cũ Christus prius conuertit panem in carnẽ, & posteà mutauerit uinum in sanguinem sicut euangelicæ lectionis textus ostendit, & sine vino panem, & sine pane uinũ consecrari contingit. Grauiter tamẽ offendit, qui negligenter, vel ignoranter alterutrã speciẽ prætermittit. Grauius qui scienter, aut sponte, maxime si formam intendit mutare, uel hæresim introducere. ¶ Quid† ergo 49
faciendum est sacerdoti, si uinum post cõsecrationem comperiat prætermissum. Respondeo, si hoc studiose causa introducendi hæresim factum est, non est sacramentũ corporis. Si uerò per obliuionem, vel negligentiam. nihilominus facta est consecratio corporis, ut præmissum est de consecr. distin. 4. retulerunt. Tunc enim ut dicunt aliqui, uinum apponere debet, & super illud solum uerba ad consecrandum sanguinem repetere, scilicet ab illo loco. Simili modo &c. usque in finem, omissis tamen crucibus duabus, quæ fiunt sigillatim super panem, Alii dicunt quod uino apposito in calice panem consecratum debere immittere, sicque absque aliqua repetitione sumere sacrificium, sicut fit in die parasceue. Aliis uidetur, quod non debet uinũ apponi, nec scãdalum generetur. Sed quod primi dicunt, uerius est, nam utilius scandalum nasci permittitur, quam ueritas omittatur, extrà de regul. iur. qui scandalizauerit. Si enim hæc ueritas prætermittatur, scilicet quod uinum non apponantur non potest uere dici hoc sacramentum commistio corporis & sanguinis, nec corpus Christi sine sanguine sumi debet, de consec. dist. 2. comperimus, uel hostia seruetur, & super aliis speciebus canone petatur, ut præmissum est, Veruntamen, si sacerdos aquas gustata iejunium soluerit, illa die non iteret sacramentum. Si autem ante uerbis transsubstantiationis, scilicet. Hic est calix noui testamenti &c. aduerterit uinum fore prætermissum, uel etiam utrunque, s. uinum & aquam, tunc illa apponat in calice, & in consecratione procedat, reincipiens ab illo loco. Hanc igitur oblationem, &c. Si uerò uinum sine aqua apponatur, non ideo minus est sacramentum, ut dicetur in sequenti particula, super uerbo, Noui, & æterni testamenti. Quid si aliquid de sanguine stillauerit, de hoc dicentur etiam super uerbo. Qui pro multis. ¶ Verum† cum interdum uni. pon 50
tifici multi sacerdotes concelebrant, prout dicetur in 6. parte sub quinta feria cœnæ domini, ubi agitur de oleo infirmorum, si forte non simul omnes consecratoria uerba pro

ba pronuncient, quæritur, an ille ſolus cō
ficiat, qui primus illa pronuntiat, & an cæ
teri iterent ſacramentum? Si.n.hoc conce-
datur, poterit contingere, quod ille non
cōficit, qui principaliter celebrat, & ille cō
ficit, qui ſecundario celebrabit, & ſic pia
celebrantis intentio defraudatur. Sanè di-
ci pōt, q̄a ſiue prius, ſiue poſterius proferāt
ſacerdotes, referri debet eorum intentio
ad inſtans prolationis epiſcopi, cui princi-
paliter concelebranti concelebrant, & tūc
oēs ſimul conſecrant & conficiunt. Quan-
quam nonnulli conſentiant, q̄ qui primus
pronuntiat, ille conſecrat, nec aliorum de
fraudatur intentio, quia factum eſt, id q̄d
intenderant. Conſueuerant autē presby-
teri cardinales Romanum circūſtare. Pon
tificem, & cum eo pariter celebrare, & cō-
ſumato ſacrificio de manu eius cōmunio-
nem accipere, ſignificantes Apoſtolos, qui
cum domino pariter diſcumbentes ſan-
ctā de manu eius euchariſtiam acceperūt,
& in eo, q̄d concelebrant, oſtendunt Apo-
ſtolū tunc à domino ritum huius ſacrifi-
51 cij didiciſſe. ¶ Sanè dictis † verbis illis, Hoc
eſt corpus meum, ſacerdos eleuat corpus
Chriſti. ¶ Primo, vt cuncti aſtātes illud vi-
deāt, & petant, q̄d proficit ad ſalutem. Iux
ta illud. Ergo ſi exaltatus fuero à terra, &c.
Ioan. 12. ¶ Secundò ad notandum, quod
non eſt aliud dignum ſacrificiū, imo eſt ſu
per omnes hoſtias. ¶ Tertio, exaltatio eu-
chariſtiæ in manu ſacerdotis, ſignat Chri-
ſtum verū panem, per prophetas in ſcriptu
ris exaltarū, quādo, ſ. eius incarnationem
Eſa.7. prophetizabant, Vnde Eſa. Ecce virgo con
cipiet, & hunc cibum fore cæteris excellē
tiorem. Similiter & de potu. ¶ Quartò, ſi-
gnificat reſurrectionem. ¶ Quintò, hoſtia
eleuatur, vt populus non præueniens con-
ſecrationem, ſed ex hoc cognoſcens illam
factam eſſe, & Chriſtum ſuper altare ue-
niſſe, reuerenter ad terram proſternātur.
Phil.2. Iuxta illud, ad Philippenſes, In nomine Ie-
ſu omne genu flectatur &c. & illum corde
& ore adorent. Iuxta illud Apoſtoli ad Ro
Ro.10. manos. Corde creditur ad iuſtitiam, ore
autem confeſſio fit ad ſalutem. ¶ Alia ratio
ponetur prope finem ſi. particulæ canonis.
¶ Licet igitur fides ſufficiat ad ſalutē, iux-
ta illud Aug. de conſecr. diſtin. 2. vt quid.
Crede & manducaſti, non tamē ſuperflua
eſt eleuatio, tum propter cauſas præmiſſas,
tum † quia ibi tempus & locus agendi ſe 52
offerunt, fides ſine operibus, ſecundum Ia-
co. mortua eſt. propter eaſdem quoque cau Iaco.2.
ſas calicis eleuatio, licet ſanguis uideri nō
poſſit, ſuperflua non eſt. Verum autem ca-
lix coopertus debet eleuari, vt dicetur in
ſequenti particula, ſuper uerbo. Qui pro
vobis, & tam corpus, quàm calix, cum utra
que manu eleuantur, propter maiorem re
uerentiam & ſecuritatem. Et exinde ſtrin-
git pollices & indices. prout dicetur ſuper
verbo. Et memores. ¶ † In eleuatione autē 53
vtriuſque ſquilla pulſatur, nam & in uete-
ri teſtamento Leuitæ pro tempore ſacrifi-
cij tubas clangebant argenteas, ut earum
ſonitu populus præmonitus foret ad ado-
randum dominum præparatus. Et propter
cauſam eandem ſquilla pulſatur, dum cor
pus Chriſti ad infirmum portatur. Multa
etiam capellam domini Papæ baiulans,
ſquillam fert ob reuerentiam reliquiarū,
quas portat, tunc etiam cærei accendun-
tur propter cauſam in ſecunda parte ſub
ti. de acolyto, ſcriptam.

S V M M A.

1 *Sacramentum quare ſub vtraque ſpecies ſumatur.*
2 *Chriſtus Paſcha typicum celebrauit cū Apoſtolis luna primi mēſis ad veſperā.*
3 *Chriſtus idem & totus in cęlo, idem & totus hic, & vbique eſt.*
4 *Chriſtus non ſinit nos tentari vltra vires noſtras.*
6 *Teſtamentum dicitur etiam promiſſio.*
5 *Aqua poſita cum vino in calice an conuertatur in ſanguinem.*
7 *Chriſtus reſurgens an totum ſanguinē ſicut reſumpſerit effuſum in cruce.*
8 *Chriſti præputium adſeruari in Lateran. Baſilica.*
9 *Aqua prætermiſſa an quod geſtum in calice ſit irritum.*
10 *Vinum optimum ſumendum eſt, aliud tamen non violat ſacramentum.*
11 *Vinū ſi fuerit gelatū in calice, q̄d agat ſacerdos. Et q̄d ſi muſca, vel aranea, quid ne aliud ceciderit ī calicē, n. 12.*
13 *Euchariſtia nō eſt dāda ægroto vomēti Itē nec ebrioſo, inſano, hæretico epileptico, &*

to, & similibus 14. *Item de alijs accidentibus nu.* 15.16.17.

18 *Sacerdoti quæ pœnitentia imponenda propter sanguinē fusum, uel hostiam sacramenti quomodolibet maculatā. Ex decreto concilii Aurelianens.*

19 *Sanguis si profluat à naso sacerdotis, quid agendum.*

20 *Sacramentum corporis Christi quomodo sit mysterium fidei.*

21 *Sacramētum corporis Christi tria hēt.*

22 *Corporis & sanguinis Christi substantia est sacramentum.*

23 *Sacramentum, an unum tantum, an diuersa, & nu.* 24.

25 *Signorum diuersitas.*

26 *Sacra legalia, & euangelica differunt.*

27 *Sacramētum dicitur actiuè & passiuè.*

28 *Sacramentum consistit in tribus.*

29 *Sanguis Christi pro quibus sit effusus.*

30 *Peccatum remittitur, & quo ad culpā, & quo ad pœnā per sanguinē Christi.*

31 *Sacramentum altaris cur quotidie Ecclesia repetat.*

32 *Passionis Christi triplex habemus memoriale.*

De Septima parte Canonis. Cap. 42.

1 SIMILI † modo &c. Septima pars. licet sub utraque specie sumatur utrumque, s. corpus & sanguis, vtraque tamen species consecratur, & neutra superfluit, de consec. di. 1. comperimus, ut ostendatur quod Christus humanam naturam assumpsit, scilicet corpus & animam, ut totum redimeret. Panis enim fertur ad carnem, & vinum ad animam, quia uinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ. 23. q. 2. Moses. Vnde legitur in Leuit. Anima carnis in sanguine. Moses quoque testatur, quod caro pro corpore, sanguis autem offertur pro anima, quo circa panis, & uinum in sacrificio offeruntur, quod ualet ad tuitionem corporis, & animæ, ne sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, & sic sub altera tantum specie sumatur ad alterius tantum putetur peruenire salutem. Et quamuis sub specie panis sanguis sumatur cum corpore, & sub specie uini sumatur corpus cum sanguine, secundum Inno. III. nec sanguis sub specie panis, nec corpus sub specie uini bibitur, aut comeditur, quia sicut nec sanguis comeditur, nec corpus bibitur. ita neutrum sub specie panis bibitur, aut sub specie uini comeditur. Etsi concessibile uideatur, quod corpus bibendo & sanguis comedēdo sumatur. Est ergo, secundum eum modus sumendi carnem & sanguinem, quo neutrum māducatur, aut bibitur. Et ideo rectè statuitur in canone. de cons. dis. 1. comperimus quod corpus Christi sacerdos sine eius sanguine nō sumat. Vnde in quibusdam locis post sumptionem corporis & sanguinis Christi aliquid de ipso sanguine reseruatur in calice & superinfunditur uinum, purum, ut ipsi cōicantes inde sumant, non. n. esset decens tantum sanguinem conficere, nec calix capax inueniretur. Vtrum āt per contractū sanguinis, uinū appositum efficiatur sacramētum, dicetur super uerbo, Hic est calix. Luc. 22.

2 ¶ † Sequitur. Postea quā cœnatum est &c. 14. luna primi mensis ad uesperam Christus secundum legem, typicum Pascha cū Apostolis celebrauit, de quo cum dixisset. Desiderio desideraui hoc Pascha māducare uobiscum, ante quam patiar. cum hoc diceret statim ostendit, ut ueteri Paschæ finem impouēs noui Paschæ substitueret sacramentum. Accipiens n. panem, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, dicēs, Accipite & comedite, Hoc est corpus meū quod pro uobis tradetur. Similiter & calicem, postquam cænauit, dicens, Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis noui testamenti, q pro uobis, & pro multis effundetur in remissionē peccatorum, hoc facite in meā cōmemo. Hac igitur institutione formati celebramus iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in prætium, nam ubi ueritas uenit, figura cessauit. Christus enim post cœnam, corpus & sanguinem suum dedit Apostolis, ut hoc sacramentum uelut ultimum testatoris mandatum arctius memoriæ commendaretur. de consecratio. distinctione secunda; liquido. unde nouissimum condens hæredibus testamentum, dixit, Vos estis qui permansistis mecum in tētationibus meis, & ego dispono uobis regnum, sicut pater meus

mihi disposuit, ut edatis,& bibatis super mensam meam in regno meo. Et licet
1. Cor. 1. Apostoli Eucharistiam, non ieiunii acceperint, non ideo calumniandum est, quod pransi debeant hoc sacramentum recipere, sicut faciebant illi, quos Apostolus arguit, dicens: Conuenientibus uobis in vnum, iam non est dominicam cœnam manducare, vnusquisque enim præsumit cœnam suam manducandum, & alius quidem esurit: alius ebrius est. Item ex hoc uerbo, postquam cœnatum est, videtur quòd sacerdos communicare debet prius, quàm transeat ad calicis consecrationem. Sed de hoc dicetur sub t. de cõmunicatione sacerdotis. ¶ Sequitur: Accipiens & hunc præclarum calicem &c. ponitur continens † pro contento. Nam & unus & idem,& nunc & hic & alibi sacrificatur ab omnibus: totus est in cœlo; totus in altari, simul & sedet ad dexteram patris, & manet sub specie sacramenti, sicut tactum est in 6. particula super uerbo Eleuatis oculis. ¶ Quod autem uinum
Marc. ult. in calice consecrauerit, patet ex eo, quod ipse subiungit. Non bibam amodo de
Mat.26 hoc genimine uitis &c. Et fiunt istæ consecrationes cum signo crucis, vt dictum est in 6. particula, super verbo. Benedixit, quia uirtute crucis & uerborum fit transsubstantiatio naturarum. Hæc autem sunt uerba. Hic est calix mei sanguinis, idest, continens sanguinem meum, uel sanguinis, significans passionẽ. ¶ No-
9 ta † quod passio dicitur calix, uel à calida potione, uel quia mensurate sumitur. Fidelis enim Deus, qui non sinit nos affligi, plusquam portare possumus. 1. Cor. 10. De calice dictum est in parte prima sub titu. de picturis; hic autem parum eleuato calice sacerdos illum deponens, non deserit eum, ad notandum, quod quilibet Apostolorum sic calicem accepit, quod vnicuique Dominus ministrauit. ¶ Sequitur, Noui & æterni testamẽti &c. Sub audi confirmatio noui, dicit, quia nos
Heb. 9. innouat per fidem Christi, æterni, dicit, quia lex noua non est transitoria, sicut antiqua, extrà de celebra. miss. cap. cum Marthæ. Vetus enim testamentum, quod hircorum & vitulorum fuit sanguine dedicatum, promittebat homini temporalia, & transitoria nouum uero, quod Christi sanguine fuit consecratum, promittit æterna, & ideo testamentum, scilicet, illud fuit uetus & transitorium, hoc autem nouum est & æternum. De nouo habetur Luc. 22. Dispono uobis regnum &c. ut supra, vel inde probatur æternum, idest, perpetuum, unde asseritur nouum, idest, ultimum. Nouissimum enim hominis testamentum immobile perseuerat, quia testatoris morte firmatur. Iuxta illud Apostoli. Heb. 9.
Testamentum in mortuis confirmatum est, alioquin non valet. dum viuit, qui testatus est. ¶ † Porrò testamentum non 5
solum dicitur scriptura, sed & promissio, ut dicetur in procemio. 6. partis, & secundum hunc modum dicitur, Hic est sanguis noui & æterni testamenti, idest, confirmatio nouæ & æternæ promissiõnis, sicut Dominus ipse promittit; Qui Ioan. 6.
manducat corpus meum, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, unde nec primum testamentum, vt inquit Apostolus, sine sanguine dedicatum est. Heb. 9.
Lecto enim uniuerso legis mandato Moses accipiens sanguinem hircorum, aut uitulorum, ipsum librum, & omnem populum aspersit, dicens, Hinc est sanguis Exo. 24.
testamenti, quod mandauit ad nos Deus. Ecce, quòd proprie Moses uerba præcepit, quibus Christus vsus est in cœna. Heb. 9.
¶ Quæritur, utrum aqua † cum uino conuertatur in sanguinem? De quo etiam infra dicetur. Si enim conuertitur. ergo aqua est sacramentum sanguinis, imò videtur, quod populi. Nam aquæ multæ, populi multi. Et ob hoc aqua miscetur vino, vt Christo populus adiunctur. Nam & de latere Christi sanguis exiuit, & aqua, prout tactum est sub titul. de oblatione. Si uero non conuertit, quæritur vbi post consecrationem existat, & quomodo separatur à uino, cui fuerat in vnum commista. Si autem post consecrationem aqua pura permanserit, secundum hoc non bibit solum sanguinem sacerdos in sacramento, & sic post unam sumptionem iterum eodem die cõmunicare non debet, ac si prius aquam bibisset. Nam idcirco sacerdos postquam perfudit eodem die, iterum non sacrificat,

ficat: quia vinum purificationis sumit. An forte dicetur, quod sicut vinum mutatur in sacramentum redemptionis, sic & aqua transit in sacramentum ablutionis, quæ de latere Christi pariter effluxerunt, quis hoc audeat diffinire. ¶ Nam & illud inquiritur, vtrum Christus resur-
7 gens † à mortuis sanguinem illum resumpsit, quem in cruce effudit? Si enim capillus de capite nostro non peribit, quanto magis sanguis ille non perijt, qui fuit de veritate naturæ? & tamen ille in plerisque Ecclesijs, dicitur consecrari. ¶ Quid etiam de circuncisione, præputij vel præcisione vmbilici dicetur, an in Christi resurrectione redijt ad veritatem humanæ naturæ, & ad locum glo-
8 rificatum. Sed † melius est totum Deo committere, quàm aliud temere diffinire. Creditur tamen præputium in Lateranen. basilica conseruari, licet à quibusdam dicatur, quòd illud fuit in Hierusalem delatum ab angelo Carolo Magno, qui transtulit illuc, & posuit Aquisgrani honorifice in Ecclesia beatæ Mariæ, sed postea Carolo Caluo positum est in ecclesia, scilicet Saluatoris, apud Crosium, sed si hoc verum est, mirandum est. Cum enim caro illa de veritate humanæ naturæ fuerit, creditur, quòd Christo resurgente ad locum suum glorificatum redijt. Aliqui tamen dixerunt, quòd hoc verum esse posset, iuxta opinionem eorum, qui dicunt id solum esse de veritate naturæ humanæ, & resurgere, quod ab Adam traductum est. Illud autem omnino nefas, est opinari, quod quidam dicere præsumpserunt, videlicet, aquam in phlegma conuerti. Nam & de latere Christi non aquam, sed aquaticum humorem, idest, phlegma, mentiuntur exiisse, extra de celebra. missa. in quadam. Duo namque præcipuè Ecclesiæ sacramenta de Christi latere effluxerunt, videlicet sacramentum redemptionis in sanguine, & sacramentum regenerationis in aqua. Non
Ioan. 9. enim baptizamur in phlegmate, sed in aqua, iuxta illud euãgelij, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritusancto, nõ introibit in regnum cælorum. Quibusdam tamen non videtur absurdum, quòd aqua cum vino transeat in sanguinem, ea videlicet ratione, quòd aqua per admistionem transit in vinum, & vinum per consecrationem transit in sanguinem, vt in cap. cum Marthæ & nota. de consecratione di. secunda, cap. 1. & c. non oportet. Aqua nanque transit in uinum, cum multo uino modicum infunditur aquæ, alioquin tota uini substantia propter guttam aquæ mutaretur, vt quoddam fiat ex illis confusum, quod nec sit aqua, nec uinum, & tota fontis vel fluminis aqua propter modicam vini stillam in confusionis speciem mutaretur, nec panis ille posset in eucharistiam consecrari, qui factus est de frumento, cui fortè commistum fuerit unum granum ordei, vel auenæ. Sic ergo, si plus apponatur aquæ, quàm uini, erit irritum sacramentum, oportet quidem, ut tantum uini ponatur ibi, quod aqua commistum, saporem uini retineat. extra de celebratio. missa. cap. pen. de hoc dicetur in 6. parte sub quinta feria cœnæ Domini, ad finem. Si autem post calicis consecrationem aliud mitatur in calicem, illud quidem non transit in sanguinem, nec sanguini commiscetur, sed accidentibus prioris vini commistum corpori, quod sub eis latet, undique circũfunditur non madidans circumfusum, extra de celebrat. miss. cap. cum Marthæ. ipsa tamen accidentia uinum appositum uidentur afficere, quod inde conficitur, quia si aqua pura fuerit apposita, uini saporem assumpsit. Quidam autem uoluerunt adstruere, quòd sicut aqua pura per aquæ benedictæ contactum efficitur benedicta, sic & uinũ per sacramenti contactum efficitur consecratum, & transit in sanguinem, quorum assertioni minimè ratio suffragatur extra de cons. eccle. uel alta. cap. quod in dubiis de quo etiam dicetur sub quinta feria cœnæ Domini. Sed nunquid irri-
tum † est, quod geritur, si forte aqua præ- 9
termittatur? & uidetur quòd sic, ex his quæ sub titu. de oblatione facta sunt. Cautum quoque est in canone Cypriani, de consecratio. distinct. 2. sicut in sanctificando, quod non potest calix Domini esse aqua sola, neque uinum solum, nisi utrumque misceatur. Et sicut calix Domini non est aqua sola, neque uinum solum, sic nec corpus Domini potest esse farina

 sola,

sola, nisi vtrunque fuerat adunatum, & panis vnius compage solidatum, & hoc quidam constanter affirmant, asserentes, quod sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic nec vinum sine aqua transubstantiari valet, quia de latere Christi simul vtrumque manauit. Alij vero concedunt, quòd si quisque non intendens hæresim introducere, obliuione, vel ignorantia prætermiserit aquam, non fit irritum sacrm. Illam tamen pro obliuione prætermittentes venialiter peccat, per negligentiam mortaliter, & est grauiter puniendus, & semper potest apponi ante transubstantiationem, & quod prædicitur unum solum, non posse offerri intelligunt, nisi fiat simpliciter vel ignoranter, vel non pôt, idest, non debet. Nam & græcorum Ecclesia dicitur non apponere aquam in sacramento, ait enim Cyprianus, de conse. dist. 2. scriptura. Si quis de antecessoribus, vel ignoranter, vel simpliciter non obseruauerit, quod nos Dominus facere exemplo, & magisterio docuit, potest simplicitati eius de indulgentia Domini venia concedi, nobis vero non potest ignosci, qui nunc à Domino instructi sumus vt calicem Domini cum uino misto, idest, uinum cum aqua in calice mistum, secundum quòd dominus obtulit, offeramus. Ex quibus verbis apertè colligitur quod uinum aquæ mistum Christus in cena discipulis tradidit. Si verò vinum prætermittatur, de hoc dictum est in sexta particula, super verbo, Hoc est corpus.

10 ¶ Porrò licet diligenti † studio uinum optimum pro sacrificio sit quærendum, vitium tamen uini nô maculat munditiam sacramenti, quocirca sine nouum uinum quod mustum appellatur, siue etiã accidũ, quod appellatur acetum, offertur, sacramẽtũ conficitur & diuinitus consecratur, vitãdum est tamen, ne tale uinum mistum vel coctum, uel rosatum, vel speciatum in calice ponatur. Sunt tamen qui dicunt acetum non esse uinum, cum propria mutauerit naturam, nam vinũ est calidũ, illud frigidum, & ideo ex eo confici non posse, sicut nec ex agresta. Quod concedi potest in aceto ex alio, quàm ex vino facto. Nam si ex uino factum fuerit secus, cum eadem propriè sit οὐσία, idest substantia. ff. de contrahen. emptio. & uenditio. de conse. distinct. 2. ego. C. de sum. tri. inter claras. §. omnes vero. Iulius quoque Papa, de consecra. di. 2. cum omne, & c. præcedenti, dixit, quòd cum lacte confici non potest Botrus autem vuæ in necessitate comprimi, & inde cõfici potest, sed de ipso botro nõ compresso, non potest communicari. Non potest etiam confici cum aqua, cum qua panis in musto intinctus lauatur.

¶ † Illud 11 autem notandum est, quòd si uinum in calice congelatum fuerit, debet tandiu exhalare sacerdos, donec glacies soluatur, quòd tum si sic solui nequierit, adhibeat ignem.

¶ † Si autem musca vel ara- 12 nea, uel aliquid tale ceciderit in calicem proiici debet vinum illud in piscinam, & aliud uinum & aqua apponi. Si uero post transubstantiationem ibi ceciderit, vel sanguinem tetigerit, sanguis sumatur, & illud prius in aliquo calice super uino perfundatur, & quanto diligentius & cautius fieri potest, abluatur, & demũ super piscinam crementur, quia vix posset absque horrore & vomitu sumi. Ablutionem uero ipsam sacerdos post consecrationem, vel minister sumat. Sed & si quis statim Christi corpore sumpto, nauseam patitur, uomitus similiter super piscinam cõburatur, & puluis in piscinam mittatur. Si tamen aliqua bestiæ particula uideatur ibi, uel si corpus Christi infirmo datum, reiicitur, illud reuerenter suscipiatur, & contritũ cum uino in calice sumatur, si integrũ nequeat recipi. & si horror sit illud sumere, pro reliquiis custodiatur.

¶ Non est 13 † igitur danda eucharistia ægroto uomenti, sed credat, & manducauit, de conse. dis. 2. ut quid. Sed & si quis adeo ægrotus est, ut masticare non possit, tũc tantum sumat aquã, à Christi corpore tactam, minimam tñ particulam sumens totum sumit, ut præmissum est.

¶ † Nõ est etiam danda ebrio 14 so, in sano, hæretico, expileptico & similibus nisi infirmitate cessante 26. q. ult. is, qui leproso tñ dari potest, & muto, & ægroto compoti sumenti post confessionem, & absolutionẽ a peccatis. Qualis ãt pœnitentia imponenda sit ei, qui propter ebrietatẽ uel uoracitatem, uel infirmitatem eucharistiam euomit, in canone Bedæ habetur, de conse. distinct. 2. si quis per totum. Et nota quòd is, qui communicauit, si cõmodè, & absque

absque

absque uiolentia naturæ potest, debet ab-
stinere à sputo, alioquin post horam con
uenientem spuere potest, saltem in loco,
ubi sputum nequeat pedibus conculcari.
Siquidem homo spiritualis omnia iudi-
cat, & ipse à nemine iudicatur, & omnia
15 munda sunt mundis. Quod si † super li-
gnum, uel lapidem, uel terram euchari-
stia, uel aliquid de sanguine ceciderit, san
guis lingua lambendus est, & deinde ra-
dendus, & extergẽdus est ipse locus & pul
uis in sacrario, siue cum reliquijs reponen
dus. Si uerò super corporale ceciderit,
sugatur, sicut diligentius fieri poterit, &
lauetur ter in calice, & aqua lotionis post
missam sumatur; deinde corporale recon
dendum est, & loco reliquiarum seruan
16 dum est. † Si uerò palla altaris intincta
fuerit, & eodem modo ipsa particula intin
cta incisa est pro reliquijs seruanda. Si au-
tem super casulam uel albam deguttet,
similiter fiat. Si super quodoque propha
num uestimentum, comburenda est pars
illa, & cinis in loco sacro reponendus,
ut dicunt. Pius tamen Papa statuit, de
consecr. distinct. 2. si per negligentiam, ut
si aliquid de sanguine stillauerit in terrã,
lingua lambatur. Si uero fuerit tabula,
locus corrodatur, ne conculcetur, & rasu-
ra igne consumatur, & cinis intra altare
condatur, & si super altare stillauerit, sor-
beat minister stillam, quantum poterit. Si
17 † super linteum altaris, minister lauet lin
teamina, quæ stillam tetigerunt, tribus vi
cibus, calice subterposito, & aqua ablutio
nis sumatur in calice, & iuxta altare recõ
18 datur. ¶ Ibidẽ † etiam sequitur, qualis pœ-
nitentia sacerdoti, cui hæc contingerent
sit prius, quam celebret imponẽda. Et no
ta, quod si ante transubstantiationem effu
sa fuerit pars, mutentur pallæ sub silentio
& celebrans suum officiũ exequatur, si to
tum effusum sit, tunc præmissa confessio
ne minister, denuo reincipiat officium ab
illo loco. Hanc igitur oblationem &c. Si
uero post transubstantiationem pars effu
sa est, tunc similiter officium exequatur.
Si totum, ita quod nihil hauserit, quod
ualde enorme est, tunc ponat hostiam su-
per propitiatorium, & minister denuo po
nat vinum & aquam, & reincipiat. Hanc
igitur oblationem &c. confessione tamen
præmissa, & hostia seruata sumatur post
modum à ministro in fine missæ, uel serue
tur pro infirmis. Rursus concilium Aure.
de consec. distin. 2. statuit, quòd qui non
bene custodierit sacrificium, ut mus,
uel aliud animal illud comederet. 40.
dies pœniteat. Qui autem perdiderit il
lud in ecclesia, uel pars eius ceciderit, &
inuenta non fuerit 30. dies pœniteat. In
eodem etiam capitulo, ita sequitur, in Bu
cardo lib. quinto. Vnde scriptum est, per
fundens aliquid super altare de calice, quan
do offertur, sex dies pœniteat, aut si abun
dantius, 7. dies pœniteat. Qui autem per
fundit calicem, dum missæ solennitas ce
lebratur, 40. dies pœnitebit. Si uerò missa
celebrata presbyter neglexerit accipere sa
crificium, similiter 40. dies pœniteat. Et
qui pollutus nocturno tempore acceperit
sacrificium, 7. dies pœniteat. Qui negli
gentiam erga sacrificium fecerit, ut a uer
mibus consumptum, ad nihilum deuene
rit, tres quadragesimas cum pane, &
aqua pœniteat. Si integrum inuentum
fuerit, & in eo uermis, comburatur, *
cinis super altare recondatur. Et qui ne
glexerit, quaternis diebus suam negligen
tiam soluat. Si cum amissione saporis sa
crificium dulcoratur, 20. dies ieiunio ex
pleantur. Qui uero conglutinatum mi
serit, 7. dies pœniteat, si sacrificium fue
rit sordida uetustate perditum, igne com
burendum est, & cinis iuxta altare sepe-
liendus, sicut legitur in Bucardo, lib. 5. ca. 19
omne. ¶ Item etiam notandum est, quod
si à naso sacerdotis † celebrãtis sanguinis
exierit, uel nausea superuenerit, recipia-
tur in aliquo uasculo, ne sancta conta-
minentur & terso naso, uel ore ablu-
to, recipiant sub silentio, ubi dimisit. Si
uero infirmitas superuenerit, inuitatur
super crepedinem, siue oram altaris, uel
sedeat, donec conualescat, & sic incipiat,
ubi dimisit, sed si nullo modo potest con-
summare ministerium, alius sacerdos pa-
ratus incipiat, ubi ille dimisit, prout
dictum est in 6. particula super uerbo
Hoc est corpus meum. Sed si incertum est
ubi ille dimisit, tunc quia periculosum es-
set uerba sacramẽti iterare, uel prætermi-
tere, posita oblata illa super propitiato-
rium minister denuo, ut pmissum est. ¶ Se

20 quitur, mysterium fidei &c. Ideo dicitur
mysterium fidei, q a aliud uidetur, aliud in
telligitur, hoc credere iubemur, discutere
non audemus, fides enim non est, nisi de
occultis. Iuxta illud, Fides non habet meri
tum &c. vt supra, Grego. de consecr. distin.
2. quid sit ad fidem, dicit quod ideo dici
tur mysterium fidei, quia credere debe
mus, quòd ibi salus nostra consistit, vel
quia sine fide non fit hoc sacramentum,
idest, sine ea illud intelligi plenè non po
test. Dicitur autem mysterium, quia secre
tam & reconditam habet dispensationem.
1. q. 1. multi μυςήριον, autem Græcè, dici
tur secretum latinè, & secundum Inno.
3. de celeb. miss. c. cum Marthæ, nullus e-
uangelistarum dixit hæc verba. Ex his au
tem & alijs scripturæ uerbis, quidam dixe
runt in sacramento altaris ueritatem cor-
poris & sanguinis Christi nõ esse, sed ima
ginem tantum, & speciem, & figuram,
pro eo, quod scriptura memorat aliquo-
ties id, quod in altari suscipitur, esse sacra
mentum, & mysterium, & exemplum.
Sed hi profectò laqueum erroris incur-
runt, De quo etiam tactum est in 6. parti-
cula super uerbo, fregit. Nunquid enim
ideò sacramentum altaris ueritas non est,
quia figura est? Absit omnino, si tamen
hoc esset, ergo nec mors Christi ueritas
est quia figura est, resurrectio Chri ueritas
non est, quia figura est, nã mortẽ & resur-
rectionem Christi figuram & imaginem,
& similitudinem esse manifestè declarat
Rom. 8. Apostolus, dicens, Christus mortuus est
1. Pet. p delictis nostris, & resurrexit propter iu
stificationem nostram. Et Petrus Aposto-
lus, Christus passus pro nobis, uobis relin-
quens exemplum, vt sequamini vestigia
eius. Ergo mors Christi exemplum fuit,
ne in peccato moriamur, & resurrectio e-
ius exemplum fuit, ut iustè uiuamus. Si. n.
ueritas, non fuit, ergo Christus uerè mor-
tuus non fuit, & uere non resurrexit, sed
mors eius & resurrectio eius, uera non
fuit. sed an sit hoc. Nam propheta de eo p̃-
Ps. 53. dixit, Verè languores nostros ipse tulit, &
dolores nostros ipse portauit. Altaris ergo
sacramentum est ueritas & figura. ¶ Tria
21 † quippe sunt in hoc sacramento discreta
uidelicet. ¶ Forma uisibilis. ¶ Veritas cor-
poris. ¶ Et uirtus spiritualis de consec. di-
stinct. 2. corpus forma panis & uini, ueri
tas carnis & sanguinis, virtus charitatis, &
vnitatis. Primum oculo cernitur. Secun
dum animo creditur. Tertium corde per-
cipitur. Primum est sacramentum, & non
res. Secundum est sacramentum, & res Ter
tium uero res & non sacramentum. Sed
primum est sacramentum geminę rei. Ter
tium est res gemini sacramenti. Secundũ
autem est sacramentum vnius, & res alte
rius. Nã forma panis vtranque Christi car
nem significat, idest, ueram, & mysticam,
sed ueram carnem & cõtinet & significat.
mysticã uero significat, sed non cõtinet. Si
cut. n. unus panis ex multis granis con fici
tur, & uinum ex diuersis racemis confluit,
sic & corpus Christi ex multis membris cõ
ponitur, & unitas eucharistiæ ex diuersis
personis consistit, scilicet in prædestinatis,
uocatis, iustificatis, & glorificatis. Nã quos
Deus p̃destinauit, hos & uocauit, & quos Rom. 8.
uocauit, hos & iustificauit. Vnde & Apo-
stolus. Vnus panis, unum corpus, multi su-
mus. In cuius rei typum facta est arca Do 1. Cor. 10
mini de lignis, Sethim, quæ sunt imputri
bilia, & albæ spinæ similia. ¶ Patet † ergo, 22
quod substãtia corporis & sanguinis Chri
sti est, sacramentum & res, sed alterius sa-
cramenti est res, & alterius rei est sacramẽ
tum & res, sed alterius sacramenti est res,
& alterius rei est sacramentum. Est enim
res primi, quia figuratur, & continetur à
primo, uidelicet à forma uisibili &c. Et est
sacramentum tertij, quia significat, & effi-
cit tertium, idest unitatem Ecclesiasticam.
Dicitur ergo hoc mysterium fidei, quo-
niam aliud ibi cernitur, & aliud ibi credi
tur. Cernitur enim species panis, & uini, &
creditur ueritas carnis & sanguinis. Quod
autem hic dicitur, mysterium fidei, alibi di
citur spiritus, & vita. Spiritus enim est my 2. Cor. 3.
sterium, secundum illud, litera occidit, Ro. 1.
spiritus autem uiuificat, & fides est uita, Ioan. 6.
secundum illud, Iustus ex fide uiuit. Hinc
ergo Dominus ait. Verba quæ locutus
sum uobis, spiritus & uita sunt. Verũ cum
consecratio perficiat sacramentum, & post
consecrationem non sit altari panis, aut vi
num, quæritur, quis panis est corporis,
aut quod uinum est sanguinis sacramen-
tum. Nam si dicatur, quòd panis, qui
fuit, vel uinum quod extitit, profectò nec
ille cor-

ille corporis, nec illud est sanguinis sacramentum, quia panis transiuit in corpus, & vinum in sanguinē. Si uero dicatur, quòd sit species illa, quæ remansit. Illa quidem nec exitu granis, nec confluxit ex racemis quoniam ex his non prouenit accidēs, sed substantia. Quam ergo similitudinem assignabimus inter sacramentum rei, & rem sacramenti? Nam si sacramenta non haberent similitudinem rerum, quarum sunt sacramenta, propriè sacramenta non dicerentur, sicut sacramentum baptismi, quod est ablutio carnis exterior, similitudinem habet significati, quod est ablutio mentis interior. Sacramentum istud in eo gerit similitudinem corporis, in quo panis similitudinem repræsentat. species ergo panis sacramentum est corporis non solum ratione rei significatæ, verum etiam ratione cōtentæ. ¶ Quæritur autem, utrum species

23 † panis, & veritas corpori sint sacramentum, an diuersa? Et uidentur diuersa. Cum enim diuersa sint signa, videtur quòd diuersa sint sacramenta. Præterea, scriptum est, proficiant in nobis quæsumus. Domine tua sacramenta &c. quæ uerba sub titu. de oratione nouissima exponentur. Sed videtur contra, quod sint solum vnū. Cum enim eandem rem sacramenta significent, videtur, quod idem sint sacramentum. Præterea legitur, præsta ut hoc tui corporis & sanguinis sacramentum non sit nobis & reatus ad pœnam. Super hoc dicunt quidam, quod forma panis & uini sunt vnum sacramentum non propter vinum significatum, sed propter vnum cōtentum. Species autem panis ueritas corporis sunt vnum sacramentum, non propter vnum contentum, sed propter vnū significatum. Hi debet concedere, quod sicut diuersæ res propter idem, & vnum significatum, idem sunt sacramentum, sic eadem res propter diuersa significata, diuersa sunt sacramenta. Quibus obijcitur, quòd si species panis, & veritas corporis idem sunt sacramentum, cum species panis sacramentum, sit corporis, ergo ueritas corporis idem est sacramentum, & ita idem est sacramentum sui. Sed hoc non procedit, quia species panis, & est, quoddā sacramentum, quod est ueritas corporis. Est quoddam quod non est illa, quoniam sunt duo sacramenta diuersa. † ¶ Alij verò 24

dicunt, quòd siue diuersa sint significata, siue diuersa significantia, semper diuersa sunt sacramenta; quod oportet concedere, quod in altari sunt ad minus quatuor sacramenta, uidelicet species panis, & species vini, veritas carnis, & veritas sanguinis. Præterea, cum panis, & vini diuersa sint accidentia; ut sapor, & odor, pondus, & color, quantitas, & figura videtur, quòd singula per se sint varia sacramenta, qua enim ratione potius vnum, quam aliud dicendum est sacramentum. Sed cuius rei sacramentum est odor, aut sapor? Ad hoc potest non incongruè responderi, quòd omnia simul accepta sunt unum Eucharistiæ sacramentum, eo quòd nullum per se solum significet, sed omnia simul panis speciem repræsentant, quæ corpus Christi continet & significat. ¶ Signorum autem alia sunt naturalia, alia positiua. Naturalia sunt, quæ secundum naturam significant, quorum quædam sunt, quæ per antecedens signant consequens, ut in rubore vespertino significatur serenitas matutina. Alia sunt, quæ per consequens significant antecedens. vt fumo, vel cinere, scilicet significatur ignis fuisse. Positiua sunt illa, quæ secundum impositionem signifi- Num. 21

cant. Quorum alia sunt signa rei sacræ, ut serpens æneus, erectus in eremo, alia sunt signa rei non sacræ, vt arcus triumphalis erectus in biuio. Porro signorum rei sacræ alia sunt sacra, ut baptismus, alia non sacra, ut agnus paschalis. Sacra sunt signa noui testa. non sacra ueteris, quanuis enim utraque sint signa rei sacræ, idest, rem sacram significantia, non tamen utraque sunt sacra, idest, iustificantia, licet non nulli dixerunt sacramenta legalia iustificasse.

Hæc enim est † differentia inter legalia 25

& euangelica sacramenta, quia illa significabant tantum, hæc autem iustificant & significant. Verùm quandoque largè quandoque strictè sacramentum accipitur. Large, secundum quòd omne signum rei sacræ siue sit sacrum, siue non sacrum, dicitur sacramentum, unde signa legalia, sacramenta dicuntur. Strictè secundum quod sacrum solummodo. signum dicitur sacramentum. de consecra. distin. 2. sacrificium, & cap. signum, & c.

27 ſpecies, 1.q.1.multi. Sacramentum† aũt di
citur actiuè & paſſiuè, quaſi ſacrũ ſignans,
vel ſacrum ſignatum. Nam omne ſacramẽ
tum quandoque ſignum rei, quandoq; res
ſigni uarie nuncupatur, ſecundum q̃ ſacra
mentum accipitur pro ſigno rei. Sacramẽ-
tum dicitur à ſacio, & ſignum, quaſi ſacrũ
ſignum, ſed ſecundum quod ſacramẽtum
accipitur pro re ſigni, ſacramentum dici-
tur à ſacro & ſecreto, quaſi ſacrum ſecre
tum. Species ergo panis dicitur ſacramen
tum actiuè, i. ſacrum ſignans, unitas autem
eccleſiæ dicitur ſacramentum paſſiuè, i. ſa
crum ſignatum. Corpus verò dominicum
vtroque modo dicitur ſacramentum, i. &
ſacrum ſignans, & ſacrum ſignatum. ¶ Sa-
28 cramentum† verò conſiſtit tribus, ſ. in re-
bus, in factis, in verbis, ſecundum proprie
tatem, ſimilitudinem, & interpretationẽ.
Leo nanque ſecundum proprietatẽ ſignat
diabolum, vnde: Aduerſarus veſter diabo-
lus tanquam leo rugiens circuit, quærens
1.Pet.5. quem deuoret. Seminare, ſecundum ſimi-
litudinem ſignificat prædicare. vnde, Exiit,
Luc.8. qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum, aliud
cecidit in terram bonam, & aliud ſuper
petram, & aliud inter ſpinas, Emanuel, ſe-
cundum interpretationem ſignificat Chri
ſtum. Vnde & vocabitur nomen eius
Emanuel, quod interpretatur, nobi-
Esa.7. ſcum Deus. Res, vt aqua baptiſmi, factum,
vt ſignaculum crucis verbum, ut inuoca-
tio Trinitatis. Singula reperiuntur in hoc
excellentiſſimo ſacramento, res. i. corpus,
& ſanguis factum, ideſt, eſca, & potus, uer
bum, hoc eſt corpus meum, hic eſt ſanguis
meus. ¶ Sequitur. Qui pro uobis, & pro
29 † multis effundetur in remiſſionem pecca
torum &c. Pro ſolis prædeſtinatis effuſus
eſt quantum ad efficaciam; ſed pro cun-
ctis hominibus quantum ad ſufficientiam.
Effuſio quippè ſanguinis iuſti, pro iniu-
ſtis, tam fuit diues ad pretium, vt ſi uni
uerſitas crederet in redemptionem, nul-
lum omnino uinculum diaboli retine-
ret, verbum enim effuſionis abundantiã
notat; 16.q.1. reuertimini. Peccatum au-
30 tem duobus † modis remittitur, uidelicet
quo ad meritum culpæ, & hoc per ſangui-
nis fidem, qua iuſtificatur à culpa, & quò
ad debitum pœnæ, & hoc per ſanguinis
pretium, quo redempti ſumus à pęna. Om
nes enim quaſi oues errauimus. uniuſquiſ-
que in uiam ſuam declinauit, & Dominus
poſuit in eo iniquitates omnium noſtrũ.
Vnde uulneratus eſt propter iniquitates
noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra,
diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuo-
re, eius ſanati ſumus. Vere languores no-
ſtros ipſe tulit &c. Eſa. 53. Quia ergo iuſtus
iniuſte punitus eſt, iniuſti iuſtè ſunt libera
ti. Aſſumpſit enim in ſe pœnam pro omni-
bus, vt daret ſemper gratiam vniuerſis.
Hic autem ſacerdos eleuat calicem, ut il-
lum populo oſtendat, nec eſt ſuperflua hęc
eleuatio, vt dictum eſt in fine particulæ
præcedentis. Et eſt notandum, quod quæ-
dam eccleſiæ duas habent pallas corpora-
les, & ibi eleuatur calix coopertus cum al-
tera earum. In quo oſtenditur; hoc ſacra
mentum occultiſſimum fore; & difficili-
mum ad intelligendum, quòd tẽpore inſti
tutionis huius ſacramenti ſanguinis Chri
ſti inuiſibiliter erat, qui inter venas eius
exiſtebat. Aliæ uero eccleſiæ unam tantum
habent pallam, & ibi eleuatur diſcooper-
tus abſque uelamine. Primo, ad deſignan
dum quod poſt inſtitutionem huius ſacra
menti ſanguis Chriſti factus fuit uiſibilis,
per ipſius effuſionem in cruce, unde hic
dicitur. Hic eſt ſanguis meus &c. In eo
enim quòd calix non eſt coopertus cum
palla, ſuper qua eſt hoſtia conſecrata, deſi-
gnatur, quod ſanguis Chriſti à corpore ef
fuſus eſt, & ſeparatus eſt. Secundo, quia ho
ſtia eſt ſuper pallam corporalem, nec bono
modo poſſet alibi poni. Tertio, quia pro-
pter uenti flatum, periculoſum eſt cooper
tum cum palla leuare. ¶ Et nota, quòd ſa-
cerdos actus Chriſti repreſentans, dum di-
cit: Accipiens calicem parum eleuat cali
cem, deinde benedicit, & ut ſine periculo
calicem benedicat illum in altari deponit.
Subſequenter etiam dicit, accipite, parum
tenet eleuatum uſque dum in altum eleuet
ut illũ populo oſtendat. Sequitur. Hoc quo
tieſcunq; feceritis &c. Hæc clauſula quia cõ
ſecrationem tã corporis q̃ ſanguinis reſpi
cit, poſt depoſitum calicem, debet dici. Sa-
ne in perceptione corporis Chriſti & ſan-
guinis magna eſt nobis adhibenda diſcre
tio. Cauendum eſt. n. ne ſi nimium differa
tur, mortis periculum incurratur. Domi
no proteſtante, niſi manducaueritis car-

nem

Ioan. 6. nem filii hominis, & biberitis eius sangui
1. Cor. 2. nem, nō habebitis uitam in uobis. Si verò quis indignè suscipit, secundum Aposto lum, iudicium scilicet dānationis sibi mā ducat & bibit, de conse. di. 2. qui scelerate, c. seq. ideoque secundum eundem Aposto
1. Cor. 2. lum, probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, &c. Dicet ergo quisquam communicandum esse quoti die. Alius uero dicet econtra. Faciat igitur vnusquisq; quod piè crediderit faci dum, nonenim ligauerūt adinuicem, nec alter
Mat. 1. alteri se proposuit, Zachæus scilicet, & ille
Luc. 10. Cētutio cum alter eorum. Gaudens Chri stum in domo sua suscepit, & alter dixit, Domine non sum dignus, vt intres sub te ctum meum, & hoc est, quod Augu. ait. 12. di. illa de consec. di. 2. quotidie. alii quo tidie cōmunicant corpori & sanguini Do mini, alii certis diebus accipiūt, quod libe ram habet obseruantiam, de hoc sub titu.
31 de osculo pacis dicetur. ¶ Et † no. quòd li cet Christus semel credentes sua morte re demerit. Ecclesia tamen hoc sacramētum quotidie necessario repetit, ob tres præci pue causas. Primò, quia in vinea laboran tes eo quotidie reficiuntur. Secundo, vt neophyti per illud incorporētur Christo. Tertiò, ut memoria passionis Christi quo tidie mentibus fidelium, ad imitandum infigatur, quotidie enim egemus, ideoque panis quotidianus uocatur. Quotidianum ergo sacrificium, vt probat Paschasius Pa pa. de consecra. di. 2. cum iteratur, est com memoratio, nō iteratio passionis. Et ideo sequitur: In mei memoriam facietis, idest, in hoc sacramento vobis quotidie mortis & passionis Christi memoria renouabi tur. de conse. di. 2. corpus, & citeratur. Vn de. 1. ad Cor. 10. Quotiescunque māduca ueritis panem hunc, & calicem biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec ue niat, propter quod ipse dicebat Apostolis. hoc facite in meam commemorationem. Hanc vltimam nobis memoriam Domi nus reliquit. prout dictum est super uer bo: Postquam cœnatum est. ¶ Et nota, quòd habemus triplex memoriale Domi
32 nicæ passionis. † Primum, quantum ad ui sum in imaginibus & picturis, & ꝓpterea crucifixi imago depingitur in libro, & in ecclesiis. Secūdum, quantum ad auditum, scilicet passio Christi prædicata. Tertium quantum ad gustum, scilicet sacramētum altaris, in quo Christi passio patenter ex primitur, & propter hoc præmisit, & me moriā ue. Et sequitur unde & memores. Qui autem calicem discoopertum eleuāt, illum in hoc loco cum palla corporali coo periunt, innuentes, quòd sepulto Dominò aduoluto lapide, clausum est ostium mo numenti, vt d. Mar. &c.

S V M M A.

1 *Canonis pars octaua. Et eius interpretatio. Et nu. 4 9. 10.*
2 *Deus pp nos proprio filio nō pepercit.*
3 *Sacerdos quare brachia extēdat in octa na parte canonis.*
5 *Digiti consecrati à sacerdote constringū tur in octaua parte canonis, trib. de causis.*
6 *Cruces quinq; sup hostia, quid significēt*
7 *Signa cursiant super Eucharistia*
8 *Hostiam purā & c. illa pars canonis, quā uarie exponatur.*
11 *Offerre Deo quid. & qualiter debeamus et in quo peccauit Cain Deo offerēdo.*
12 *Abrahæ sacrificium gratum Deo. Item Melchisedech nu. 13.*

De octaua parte canonis. · Cap. 43.

VNDE & memores &c. Octaua † pars, quia do 1
minus ipse præceperat in cap. Simili modo, & hoc in sui memoriam faciemus. Idcirco in hac parte tria sibi commemoranda pro ponit ecclesia, scilicet tam beatam pas sionem, necnon & ad inferis resurre ctionem, sed & in cœlos gloriosam ascensionem, quorum primum, idest, pas sio excitat charitatem, secundum, idest, re surrectio corroborat fidem. tertium, idest, ascensio lætificat spem. Quid † enim 2
in nobis magis charitatem accēdit, quàm 1. Cor. 15
quòd proprio filio suo non pepercit.
Deus? Roma. 8. Quid magis in nobis fi- Psal. 67.
dem confirmat, quàm quòd Christus re Ioan. 12.
surrexit à mortuis? Sicut enim in Adam omnes moriūtur, ita & in Christo omnes

u. uifica

vivificabūtur. Quid magis in nobis amplificat spem, quàm quòd Christus ascendens in altum capti. dux. cap. de do. ho. ut ubi
3 ipse est, illic sit & minister eius. ¶ † Sacerdos igitur hoc repræsentans dicendo: tam beatæ passionis, manus in modum crucis extendit, vt habitu corporis manuum Christi extēsionem in cruce repræsentet, quod
Luc. 22. tamen alij faciunt, quando dicunt. Hanc igitur oblationem repræsentantes crucifixionem statim secuturam. Et quia Christus prolixius. orans factus est in agonia: ideo agoniam illam habitu oculorum, & faciei quodammodo repræsentat. Dicens
Aba. 3. autem, Necnon & ab inferis resurrectio-
Act. 1. nem, illas ad se, vt prius reducens, eas parū exigit: vnde in cantico Abacuc altitudo manus suas leuauit, & hoc in signū, quòd Christus inuictus leo surrexit a mortuis. Item dicens, sed & in cęlos gloriosæ ascensionis, eas exigit æqualiter vsque ad humeros, in signum, quòd Christus eleuatis manibus ferebatur in cœlū, & sedet ad dexte
4 ram Dei patris, † Quod igitur dicitur, vn-
Mar. ul. de & memores &c. sic est intelligendū. q. d. nos esse sacerdotes profitemur, & plebē tuam memorem esse testamur. Christi filij tui &c. sacerdotes quidem memores & instructi esse debent: quia ipsi missam celebrant, & sacrificium Christi exemplo offerunt. Plebs etiam sancta memor esse debet: quia Christus non solum pro sacerdotibus, uerum etiam pro plebe passus est quæ sancta dicit: quia fide & baptismo per
5 cepto sanctificata est. ¶ Item † ex nūc stringunt digiti, scilicet pollices & indices nec disiunguntur, nisi quando oportet hostiā tangi, vel signa fieri, quòd fit primò ob reuerentiam sacramēti, ne videlicet aliquid tangant, post tactum corporis Christi.

¶ Secundò, uidelicet in signum, quod in hoc sacramento secundus accedit primò, idest, filius patri obedit. & ideo subiicitur. Vnde & memores tam beatæ passionis, resurrectionis, & ascensionis &c.

¶ Tertiò, digiti, qui corpus Christi tetigerant, iunguntur ad ostendendum, quod fideles illud fide & deuotione tangentes, dēnt esse charitate coniuncti, & sicut digiti in tangendo, & signando ab inuicem ad orā diuiduntur, & sic fidelium operationes in hac uita, cum expedit, separantur, quoniā quandoq; per contemplationē ad spiritualia eleuantur, & quandoq; pro mundanis necessitatibus temporalia administrant.

¶ Quartò digitorum coniunctio indicat quòd corporis, & sanguinis Domini nostri sacramento, & mēs & corpus sacerdotis inseparabiliter esse debent affixa.

¶ Quintò stringuntur, ne puluis, seu particula hostię illis forte adhęrēs cadat. Quia verò ecclesia dixit se memorē † dominicæ 6
passionis, ideo statim acerbiorem speciem ipsius passionis commemorat, recolens in quinq; crucibus quinq; plagas, sicut enim subsequens expositio declarabit, ab hinc vsq; dum corporale desuper calicem remouetur, dominicæ passionis ordo memoratur. Nam ubi dicit sacerdos, hostiam purā hostiam sanctam, hostiam immaculatam panem sanctum uitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ, quinariū crucis signaculum imprimit super oblatam & calicem significās quinque Christi plagas, videlicet duas manuum, totidemq; pedum, & vnā lateris, vel quinque cruces significāt, quòd Christus quinque sęcula redemit. Tres autem cruces communiter facit sacerdos super oblatam & calicem, quoniam in tribus verbis vtrunque pariter intelligitur. Nunquam enim in crucis signaculo panis separatur à calice, nisi cum separatim nominantur in canone, & quando hostia collocatur à ministro in latere calicis, recta pars crucis solummodo super panem, transuersa verò vsque ad calicem debet protendi, quoniam recta pars crucis corpus Christi sustinuit, transuersa verò brachia distendit. Duæ verò cruces separatim factæ animam Christi separatam à corpore significant. Sed cum iam plenè & perfectè sit consecratio celebrata, nam materia panis, & uini iam transit in substantiam carnis & sanguinis; nec vlterius potest deteriorari, vel meliorari, & sacerdos vlterius vtitur suis, non Christi sermonibus, de consecr. distin. 2. panis est. ¶ Quę
ritur † quare super Eucharistia adhuc benedictionis signum imprimitur, aut aliquod consecrationis verbum præfertur? Præterea quædam subiinguntur in canone inuenta, quòd nondum sit transubstantiatio consumata. Super hoc dicunt quidam, de consecr. distin. 2. vtrum, quòd scri 7

ptura non attendit hic huiusmodi angustias temporis, sed sacerdos cum non possit simul multa proferre, agere, ita loquitur & agit, ac si tempus staret, & essent adhuc facienda, quæ in principio sermonis nondum erat facta, & verba & signa non ad tempus suæ prolationis, sed ad conceptionē loquentis sunt referenda Innocentius Papa I I I. dixit, quod in canone aliud verba significant, & aliud signa ptēdunt. Nanque verba principaliter spectāt ad Eucharistiam cōsecrandum, signa vero principaliter pertinent ad historiam recolendam, nam uerbis utimur ad consecrandū panem, & vinum in corpus, & sanguinem Iesu Christi, signis vtimur ad recolēdum ea, quæ per hebdomadam ante pascha gesta sunt circa Christum. Patet ergo, quod quantum ad ordinem Eucharistiæ consecrandæ, c. illud, qui pridie, quam pateretur &c. in fine canonis subijci debuisset, quia in eo consecratio consumatur, sed quoniā impedisset ordinē historiæ recolendæ, qa quod fuit gestum in medio, poneretur in fine. Prouidis canonis ordinator, ut ordinē seruaret historiæ, quasi quadam necessitate compulsus capitulum illud, Qui pridie &c. quasi cor canonis in medio collocauit, ut quæ sequuntur, intelligantur prę cedere, secundum illam figuram, quæ sæpe fit, ut quæ narratione succedunt, intellectu pręcedant, vel potius, ut tam literæ, quam historiæ suus ordo seruetur. Dicatur itaque, quod pertinent signa ad historiam passionis ad recolendum, qa significant quinque sensus, qui tunc re uera patiebantur in Christo, uel quinque eius plagas, ut dictum est, sed verba non pertinent ad Eucharistiam consecrandam, imo pertinent ad Euchaistiam consecratam, hoc modo nos serui, videlicet sacerdotes, sed & plebs tua sancta, scilicet populus Christianus. Nam quod populus agit uoto sacerdotes peragunt ministerio, Offerimus Pręclaræ maiestatis tuæ, idest præ cæteris claræ. Nam si iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum, quanto clarius maiestatis diuina præfulget? De tuis donis id est, de frugibus segetum, & hoc quantum ad panem, qui est consecratus in carne, Ac datis, idest, de frugibus arborum, & hoc quantum ad vinum, quod est consecratum in sanguinem, De † his inquam & illos offerimus hostiam puram, hostiā sanctam, hostiam immaculatam, idest, Euchatistiam immunem ab omni culpa originali, veniali, & criminali. Vnde dicatur hostia, dictum est in sexta particula super uerbo, Quia pridie, Vel puram, quantum ad cognitionem, quasi puro corde, sanctā quantum ad locutionem, immaculatam quantum ad operationem, quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, supple hoc est, panem sāctum, i. sanctificantem, supple, datorem uitæ æternæ, quantum ad stolam carnis, & calicem salutis perpetuæ, quantū ad stolam animæ secundum illud. Ego sum panis vinus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Possunt † etiam secundo modo hæc uerba exponi, ut videlicet Christus dicatur hostia puta, qui conceptus est sine peccato, dicatur panis vitæ æternæ, quia est refectio angelorum, & calix salutis perpetuæ, quia refectio est hominum. Vel tertio modo, hostiam puram, quia Christus oblatus est, vt nos liberaret de fœditate originalis peccati, Sanctam, quia vulneratus est, vt superfluerent sacramenta, quibus ecclesia sanctificatur Immaculatā, quia mortuus est, vt nos liberaret de morte æterna. Panem vitæ æternæ, quia est nostrum viaticum, quasi uia, Et calice salutis perpetuæ, quia est refectio angelorum, inebriās in patria. Vel sic quarto modo, de tuis donis ac datis. Dona sunt in re æterna, data in opera temporalia. Offerimus hostiam puram, scilicet corporis, hostiam sanctam. s. sanguinem, hostiam immaculatam, quo ad verū que. Vel puram, i. ab aliis separatam, sanctam, idest sanctificatam, immaculatam, idest à maculis emundatam, hostiam de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. ¶ Sequitur, supra quæ &c. Cum autē orauerit pro hostia transubstantianda, eamq; iā transubstantiatam patri obtulerit, nunc orat pro ipsius acceptatione, ut eam ad instar antiquorum sacrificiorum acceptet, propitio (supple) nobis, ac sereno uultu, idest, aspectu placabili digneris respicere, non quod vultus eius mutetur aliquando, sed tunc Deus vultum suum super nos illuminat, & serenat. cum

Margin notes: *Mat.* 23 · 8 · *1. Pet.* 2. · *Ioan.* 6. · 9 · *1. Tim.* 1.

9 eum misericordiam suam super nos exhi
bet,& declarat secundum illud Psal. Illu-
Ps. 66. minet vultum suum super nos,& miserea
tur nostri. Item per hoc,quod dicit,digne
ris respicere, notatur, q sacerdos noster
vultum habet versum ad propitiatorium,
de quo in proœmio huius partis dictum
est,& tunc aspergit intus tabernaculũ, dũ
per misericordiam Dei quærit eius propi
Gen. 4. tiationem,ut habeat Deus illa munera ac
cepta, sicut habuit munera Abel iusti.
10 Vnde sequitur. Sicut accepta † habere di-
gnatus es munera Abel &c. Hoc antẽ ad
verbium,sicuti,similitudinem innuit,non
exprimit quantitatem. Multo quippe acce
ptius est hoc sacrificiũ Deo, quam quod
Gen.22. obtulit Abel, quod obtulit Abraham,qđ
Gen.14. obtulit Melchisedech,valet enim amplius
res, quam umbra, veritas quam figura.
Ipsam ergo similitudinẽ magis, quã quã
11 titatem debemus attẽdere. Offerẽdo † igi
tur,similes sumus Abel,recte quidem offe
rẽtes,recte nihilominus diuidamus,quod
quia Cain non egit,peccauit, sua nanque
recte,cui debebat,obtulit Deo,sed retinẽs
sibi seipsum,& cor suum subtrahens Deo
male diuisit, Abel autem acceptum Deo
intus in corde obtulit holocaustum, quia
non se sibi retinuit, sed Deo totum se sub
diuidit & impendit. Et ideo legitur in Ge
Gen. 4. ne. Respexit Deus ad Abel, & ad munera
eius. Ad Cain verò & ad munera eius non
respexit. 14. q. 5. scriptum. Prius respexit
ad Abel, & postea ad munera eius, quia
non offerentes à muneribus, sed munera
12 offerenti placuerunt. † Similiter & Abra-
ham egregius fide, totum prius se offere-
bat altissimo, & propterea cum sua duce-
ret offerenda, placidas ei hostias offere-
bat, quod vt nos scientes imitaremur pa-
ter nos ab illo Deus exegit affectus. Tolle
Gen. 14. (inquit) filium tuum vnigenitum, quẽ di-
ligis Isaac, & offer eum in holocaustũ su-
per vnum montium, quem monstrauero
Gen.14. tibi. Statimque promptum & obediẽtem
inuenit,imo nobis ostẽdit. Melchisedech.
13 † quoque, nisi se prius acceptum Deo sa-
crificium obtulisset,futurorum causas mi
nime præuidisset, quarum intuitum my-
sticum panis & vini primus obtulit sacrifi
cium, erat enim sacerdos Dei altissimi.
Nominantur igitur isti tres patres veteris
testamenti; quia illi eorum sacramentum
specialius cæteris hoc sacramentum præfi
Mat. 15 guauerant. Quid enim per manus Abel of
ferentis de primogenitis gregis, nisi Chri
stus primogenitus in multis fratribus ex-
primitur,qui malitiosè occisus est à popu
42 lo Iudæorum, sicut ille inuidiosè à fratre
suo? Nam secundum Apostolum, Ipse est
agnus Dei,qui occisus est ab origine mun
di. Quid per sacrificium Abrahę,delictum
& vnicum filium offerẽtis,nisi Christi pas
Ro.8. sio designatur? de quo dicit Apostolus,
Apo c.5 Proprio filio suo non pepercit Deus, sed
Ro.8 pro nobis omnibus tradidit illum. Hic est
Mat.17 (inquit) filius meus dilectus, in quo mihi
Ps. 109. complacui. Oblatio quoq; Melchisedech
tam proprie nouum sacrificium præsigna
uit,ut inde prædictum sit. Tu es sacerdos
in ęternum secundum ordinem Melchise
dech, qui secundum Apostolum assimila-
tur per omnia filio Dei,manet sacerdos in
perpetuum. Abel dicitur puer, non tam à
pueritia, quam à puritate secundum il-
lud. Ecce puer meus, dilectus,quem elegi;
posui super eum spiritum meum. Abraha
dicitur Patriarcha, non ita Israeliticę ple
bis,quam populi Christiani, illius per car
Gen. 17. nem, huius per fidem, secundum illud:
Ps.17. Non vltra uocabitur nomen tuum Abrã,
sed appellaberis Abraham, quia patrem
multarum gentium constituit. Melchise
dech interpretatus est rex iustitiæ, deinde
rex Salem,idest,pacis propter illud, quod
legitur,Orietur in diebus eius iustitia, &
abundantia pacis, donec auferatur luna,
sanctum sacrificium, immaculatã hostiã,
hoc addidit in canone, Leo Papa primus.

S V M M A.

1 *Christus quo sanguinem suum aspergit*
2 *Sacerdos cur se inclinetur, dicturus,*
Supplices & cætera.
3 *Cruces tres factæ à sacerdote super ob*
latam, quid significent.
4 *Sacerdos cur se inclinet cãcellatis mani*
bus ante pectus ĩ nona parte canonis.
5 *Diaconus manus in nona parte canonis*
lauet.
6 *Sacramenti dignitas, & excellentia.*
7 *Canonis inter ratio ĩ nona parte.& n.9*
8 *Angelis ad stat sacerdoti celebranti.*

De

De nona parte canonis. Cap. 44.

SVPPLICES te rogamus &c. Nona pars pontifex, vt lex iubebat, & in procemio huius partis dictum est, aspergebat tabulam & aram, & exterius sacrum sanguine pacifico, & Christus to-
1 ties † aspergit patrem sanguine, quoties eũ placat per carnem assumptam, aram aspergit quandiu numerum restaurat angelorum, Exterius sacrum aspergit, dum homines sanctificat, & patri, qui in terris sunt,
Neh.9. reconciliat. Sacerdos eosdem aspergit, quia hoc sacrificium placat Deum, & veniam impetrat, & sic etiam super hos asper git, nam qui nos emundat, augmentat numerum ciuium supernorum. Aspergit etiã intus tabernaculum, prout in præcedenti particula dictum est. Dum autem hic nominat sublime altare commemorat sancta
Ioan. 8. sanctorum. ¶ Sanè hymno dicto post cœ
Mat.26 nam exiuit Iesus in montem Oliueti trãs-
Luc. 22. torrentem Cedron, & progressus pusillum
Ma. 26. cecidit in faciem suam, orans, & dixit. Pater, si fieri potest, transfer calicem hunc à me. Sed & secundo, & tertio abijt & orauit eundem sermonem dicens, & factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Tunc venit ad discipulos suos dicens. Surgite, eamus, ecce appropinquat, qui me tradet. Traditor autem dedit eis signum, dicens, quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens
2 osculatus est eum. Quia ergo Iesus † procedit orans, & dicens. Pater si fieri &c. ideo sacerdos se inclinans orat, & dicit. Supplices te rogamus &c. uel sacerdotis inclinatio significat emissionem spiritus Christi, prout dictum est in procemio canonis. De inclinationibus dictum est sub titul. de confes. Item dicens, ut quot quot ex hac altaris, &c. osculatur semel altare, per quod repræsentatur osculum proditoris; postquam Dominus ab oratione surrexit. Quidam ter osculantur agentes gratias Trinitati, quæ per passionem Domini genus reconciliauit humanum. Alij bis, ad notãdum geminam in Christo naturam, seu ipsam in anima & corpore passum. Quia uero in agonia prolixius orabat, tertio dicens eundem sermonem,
Luc. 22. ideo † sacerdos facit tres cruces. Primam 3
super ablatam dicendo, sacrosanctum filij tui corpus, & secundam super calicem dicendo & sanguinem, tertiam signãdo seipsum in facie, dum dicit. Omni benedictione, cœlesti, forte propter sudorem corporis crucem imprimens super corpus, & propter guttas sanguinis crucem imprimens super sanguinem, quia procidit in faciem suam orans, ideo imprimit sibi crucem in facie. Vel potius crux, quæ fit supra corpus designat uincula, quibus est ligatum corpus ille quæ fit super sanguinem designat flagella, quibus allisus est, & sanguis eductus. De uinculis legitur. Ministri Iudęorũ comprehenderunt & ligauerunt. uincietes duxerunt & tradiderunt Pontio. Pilato. De
Mar.12 flagellis legitur. Apprehendit Pilatus Iesũ
Io. 19. & flagellauit, cuius liuore sanati sumus.
Ma. 26. Per tertiam uerò crucem, quæ fit in facie. recolitur illud, quod expuebant in faciem eius, & palmas in faciem eius dabant, & velantes faciem eius dicebant, prophetiza nobis Christe, quis est, qui te percussit. Tertiò, crux quæ fit supra corpus, martyrium Christi, quæ fit supra sanguinẽ, martyrium Sãctorum designat. Quartò primo duæ cruces significant, ꝙ Christus ꝓ duobus populis passus est. Tertia, quæ fit in facie, quod in corpore suo passus est. Alii uero non faciunt præmissas duas cruces. Considerari † etiam oportet, quòd sacerdos dicẽ 4
do supplices &c. stat inclinatus, cancellatis manibus ante pectus, ad designandũ, quod orationis humilitas. per inclinationem designata tunc demum & non aliàs exaudiri digna est, si ex fide procedat pectoris, idest mentis. Fide, dico, per dilectionem operante, quæ operatio per manus intelligitur. Quia uero quædam sunt opera uitæ actiuæ, quædam uero uitæ contemplatiuæ, sed opera uitæ actiuæ quodammodo cancellatim ad opera contemplatiuæ uitæ sicut sinistra ad dexteram comparantur, eo quod operæ actiuæ sicut supposita, seu inferiora ad opera contemplatiuæ uiæ sponunt, & opera contemplatiuæ sicut superposita & altiora illa perficiunt & confirmant, & ideo in ipsa manuum cancellatione dextra superponitur sinistræ. Rursus

orat

orat cancellatis manibus ante pectus, quasi ipso facto. Obsecro te per crucem & passionem tuam, vt iubeas hæc perferri &c. Cancellatio enim manuum passionẽ Christi figurat, & dextera, per quã resurrectio, læuæ, per quam passio designatur, superponitur, vt per hoc Christi resurrectio à mortuis insinuetur. ¶ Verum in nonnul-
5 lis ecclesijs † diaconus infra actionẽ lauat manus, significans primò, quòd Pilatus se lauit, cum se mundum à Christi sanguine proclamauit. Vel secundò, quod nostra sordida opera Christi passione mũdãtur. Tertiò, quòd nullus nisi mundus ad percipienda fidei sacramenta procedat. ¶ Sequitur, Iube hæc perferri &c. tantæ sunt profunditatis hæc verba, vt intellectus humanus uix ea sufficiat penetrare. Vnde beatus Gregor. de consecr. distinct. 2. quid sit san-
6 guis, & in fine † dialogi, tanti sacramenti dignus interpres de illis tanquam de re ineffabili penè, ineffabiliter loquens, quis inquit, fidelium habere dubium possit in ipsa imolationis hora ad sacerdotis uocem cœlos aperiri? in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnùmque ex inuisibilibus atque visibilibus fieri? Idem etiam alibi dicit. Vno eodèmque tẽpore ac momento in cœlum, idest, cœlestem naturam rapitur, ministerio Angelorum, consociandum corporis Christi, scilicet mystico, & ante oculos sacerdotis in
7 altari uidetur. ¶ † Saluo tamen occulto cœlestis oraculi sacramento, possent hæc verba licet simplicius, tamen securius sic exponi. Iube. idest fac. hæc. s. uota fidelium, idest supplicationes & preces, perferri idest præsentari, per manus sancti Angeli tui. i. per ministerium Angelorum, qui sunt ad-
Heb. 1. ministratorij spiritus, & vota nostra corã Deo offerunt. Iuxta illud quod ait Raphael Angelus ad Thobiam. Thobiæ duodecimo. Quãdo orabas cum lachrymis, obtuli
8 orõnem tuam Domino. Ex hoc † ergo cuidenter apparet, quòd Angelus sacris mysterijs adesse credendus est, non ut cõsecret, quia hoc non potest, sed ut orõnes sacerdotis & populi Deo repræsentet, secundum
Apoc. 8. illud Apoc. Ascendit fumus aromatum in conspectu domini de manu Angeli, quæ sunt orationes sanctorum. In sublime altare tuum, supplc. hoc est in conspectu diuinæ maiestatis tuæ. idest in contemplatione maiestatis, & curiæ tuæ cœlestis; nam ipse Deus dicitur altare sublime. Exod. uigesimo. Non ascendas ad altare meum per gradus, idest, in Trinitate non facies gradus.
¶ Porro sicut beatus Augustinus determinat, non dicitur Angelus offerre orationes *Dan. 13* Deo, quasi tunc primò Deus nouerit, quid velimus, quia Deus omnia nouit antequã fiant, sed quia necesse habet rationalis creatura temporales causas ad æternitatem referre, siue petendo, quid erga se fiat, siue consulendo quid faciat, aut quid Deo iubente implendum esse cognouerit, hoc nobis, vel euidenter, uel latenter reportet. ¶ Possunt etiam secundo modo præmissa verba sic exponi. † Omnipotens Deus, iu- 9
be hæc, scilicet panem & vinum, perferri, idest transmutari, in sublime altare tuum, idest, in corpus & sanguinem filij tui, s. super choros angelorum exaltari, quia corpus domini dictum est altare iuxta illud. Altare de terra facietis mihi, per manus *Exo. 20.* Angeli tui, idest per ministerium sacerdotis. Non enim secundum Augustinum deposcit ob illud illic deferenda, nisi ut intelligatur, quòd illa fiant, idest transubstantietur in eo sacerdotio, idest in eius mysterio, virtute Spiritussancti. Sed cum iam transsubstantiatæ fiunt, exponi possent tertio modo sic. Iube hæc, idest, corpus Christi mysticum, s. ecclesiam Christi mili tantem perferri, idest, associari, in sublime altare tuum, idest, in ecclesiam triumphantem, quæ dicitur altare secundum illud Leuiticum. Ignis in altare meo semper ar- *Leuit. 6.* debit, idest, feruor charitatis in ecclesia triumphabit, & hoc per manus Angeli tui, idest per operationem & uirtutem Christi filii tui, qui est magni consilii Angelus, Esaiæ nono. Ipse enim corpus suum mysticum Deo patri coniungit, & ecclesiæ triumphanti. Quarto modo hic Angelus magni consilij, Consiliarius ille, cuius consilio pater mundum creauit & recreauit sublime altare, in conspectu Dei est Christus crucifixus, sedens in dextra patris. Igitur Angelus fert hæc sacramenta in sublime altare in conspectu Dei, dum cicatrices ostendens interpellat apud patrem pro nobis, hæc sacramenta conficientibus

tibus. Quæ uerò sint illa, q̃ petit in sublime altare pferri, determinat Dominus dicens: vt quotquot &c. per hoc enim demõstratur corpus Christi mysticum, qđ Christus quotidie ad se trahit per membra, vnde Hieremias, patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.

Hie. 3.

S V M M A.

1 *Canonis decima pars. Et interpretatio. & num. 4.*
2 *Ecclesia orat in Missa pro defunctis.*
3 *Dormientes, hoc est mortui, resurgent.*
5 *Quiescentes in Christo qui dicantur.*
6 *Paradisus locus refrigerij.*

De decima parte Canonis. Cap. 45.

1 EMENTO etiam Domine &c. † Decima pars. Hęc coniunctio etiam continuat sequentia proxime præcedentibus vel dici potest q superfluit. Nam in antiquis codicibus præcedebat immediate quædã oratio, incipiens. Memento mei, quæso Domine &c. in qua sacerdos pro se orabat, vt digne posset offerre: vnde tunc recte sequebatur: Memento etiam domine famul. &c. Sed quia in multis modernis codicibus oratio illa non inuenitur, ideo secundum illos istud etiam supfluit, vel, quod melius est, respicit aliud Memento, quod præcedit in quo rogauit pro viuis, hic autem orat pro defunctis.

2 ¶ Orat † ergo pia mater ecclesia, non solum pro viuis, verumetiam pro defunctis, & eos Deo patri sacræ oblationis intercessione commendat certissimè credẽs, quod sanguis ille pretiosus, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuẽtium: verumetiam absolutionem valeat defunctorum. Ideoque Gabilon. concilium de conse. distinct. 1. visum. statuit, vt in omnibus missarum solennis loco competẽti, videlicet in hoc loco secretæ, vel in diebus non solennibus in dominica enim die ob resurrectionem dominicam animæ requiem credũtur habere. Ecclesia pro defunctis Dominum deprecetur, iuxta illud August. Nõ sunt prę termittẽdæ supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana catholica societate laudamus. Et quia quandoque desunt defunctis parentes, filii, cognati, amici, qui supplicationes pro eis effundant, vna & pia mater, idest, tota ecclesia omnes defunctos sub generali commemoratione suscipit, tacitis illorum nominibus, & eis exhibet communionem. Innocen. quoque Papa statuit, eadem distin. de nominibus. ut ante consecrationem hostiæ non recitentur communia defunctorum: possent enim populo recitari: sed Deo, quem nihil latet, necesse non est, qui cum signo fidei nos præcesserunt, scilicet ad dominum. 13. quæstio. secunda quam præposterum. in fin. non quod ibi sit fides, aut spes, ubi spes est & res, nam fides euacuatur, charitas nunquam excidit, sed signũ fidei pro charactere fidei Christianitatis accipitur. de pœnitent. distinction. secunda charitas, q fideles ab infidelibus discernũtur, secundum illud. Audiui numerum signatorum centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel, & dormiunt in somno pacis, secundum illud. In pace in idipsum dormiam, & requiescã: Frequenter enim sacra scriptura defunctos dormiẽtes appellat, pro eo quia sicut † dormientes euigilant, ita mortui resurgent, propter quod dicit Apostolus. Nolo uos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri qui spẽ non habent. Et Dominus inquit in Euãgelio: Lazarus amicus noster dormit. ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus in hoc loco sacerdos; quorum meminerit defunctorũ debet agere memoriã specialẽ. Finita est. n. memoria mortis domini. & ideo sequitur. Mors nostra Christus præcessit, & nos eius uestigia sequimur ¶ In Christo quiescentibus. ¶ Sed nonne q decesserunt cũ fide & dormiunt in somno pacis, de quibus pmissum est, quiescũt in Christo, & sic uidetur hoc supfluere. Sed quia sacerdos post uerba illa, in somno pacis, fecerat specialem memoriam pro aliquibus, ideo subiicit. pro ipsis Dominus & mox non incompetenter supponit clausulam generalem, & omnibus in Christo quiescentibus, de quibus præmisserat.

Apoc. 4. *Ps. 4.* 3 *1. The. 4* *Ioan. 2.*

Hic

5 Hic † autē uocantur quiescentes in Christo, qui in charitate mortui sunt, habētes tamen aliqua purgabilia, eo quod non plene satisfecerunt pro peccatis cōfessis, propter quod ad locum purgatorii descenderunt, ubi existens suffragio indigent ecclesiæ militantis, tāquam nondum habentes in re pacem, & refrigerium gloriæ, licet habeāt certa & infallibili spe locum refrigerii, in quo non est ardor pœnarum, lucis in quo non est obscuritas tenebrarum, & pacis, in quo non est conflictus pugnarū. Nam absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & iam non erit amplius neq; luctus, neq; clamor, sed nec ullus do-

Apoc. 21 lor, quoniam priora transierunt, sed delectabuntur in multitudine pacis, cum placebunt coram Domino in regione uiuen-

6 tiū † Paradisus dicitur ergo locus refrigerii, propter ardorē ignis purgatorii, p quē

Psal. 66. animæ transeunt, iuxta illud Ps. Transimus per ignem, & aquam &c. Locus lucis contra tenebras inferni, de quibus Matth. 23. Mittite eum in tenebras exteriores. Locus pacis propter mentis tranquillitatem, quæ est ibi, contra uermem conscien-

Esa. 66. tiæ eorum, qui salui nō erunt. Vnde Esa. Vermis eorum non morietur, nec ignis eorum extinguetur.

SVMMA.

1 *Sacerdos quare percutiat pectus suum in undecima canonis parte, & n. 2. 3.*

4 *Peccatum negare in nobis non possum⁹*

5 *Misericordiæ & miserationes Domini magnæ. & multæ.*

6 *Præmium gloriæ æternæ an unum idēque sit omnium.*

7 *Ioānes cur denuo repetatur ī undecima parte canonis atque præmittatur. Matthiæ & Barnabæ Apostolis.*

8 *Canonis undecimæ partis interptatio. et sūma et n. 9. 10. 12. 14. 16. 18. 21. 22*

11 *Calix cooperitur, hostia non. Et qd ista.*

13 *Christus crucifixus sexta feria.*

15 *Sacerdos faciēs cruces manus sup mēsa altaris extēdit, et qua id significatione.*

19 *Sacrificium septem uicibus signatur in canone, & qua idipsum.*

20 *Sensus quinq; exercentur in Eucharistiæ sacramento.*

23 *Christi passione quatuor impetrantur. Et quot digitos sacerdos calici leuādo adhibeat Quidque illud notet.*

24 *Diaconus osculetur humerum sacerdotis in ultima parte canonis.*

De undecima parte Canonis. Cap. 46.

NOBIS quoque &c. Vndecima pars, hęc autē oratio protēditur usque, Per omnia secula seculorum. Et hæc uerba † proferendo 1

sacerdos, paululum expressa uoce percusso pectore silentium interrumpit, repræsentans contritionem & confessionem latronis in illo passionis dominicę articulo increpantis alterum, & dicentis, Nos digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum, Luc. 23. Domine, memento mei, dū ueneris in regnum tuum, propter quod dixit illi Iesus. Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Rursus † per 2

exaltationem uocis, & percussionem pectoris exprimitur illud, quod Centurio & qui cum illo erant, uisis his, quæ fiebant, timuerunt ualde, dicentes. Vere filius Dei erat iste, & omnis turba quæ simul aderant ad spectaculum illud, percutientes pectora sua, reuertebantur Nouiter eius & mulieres, quæ Christum secutæ fuerant à Galilæa, stabant à longe, hæc uidentes, quo significant ministri, scilicet, diacon⁹ & subdiaconus retro stantes qui ad hanc uocem erecti, in os sacerdotis uel episcopi intuentur. Præmissa Mat. 27

† autem pectoris unica tunsio significat 3

quod secundum Apostolum ad Roman. 7. Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, & fit cum tribus digitis, scilicet, cum pollice & indice, ut Trinitas in unitate notetur. Pectoris quoq; tunsio quādoque pœnitentiam designat, prout sub titulo de confessione dictum est. ¶ † Peccatoribus 4

ideo dicit. Quia si dixerimus, quod peccatum non habemus, nosmeipsos seducimus, & ueritas in nobis non est. de pœniten. distinct. 2. si enim inquit. Licet enim omni tempore debeamus ex corde nos recognoscere peccatores. 6. distinct. testamen-

testamentum, præcipue tamen cum ꝓ re-
Psa. 50. missionem peccatorum sacrosanctum my
sterium celebramus. ¶ De multitudine mi
serationũ tuarum sperantibus, iuxta quod
5 Ps. inquit. Secundum † multitudinem mise
rationũ tuarum dele iniquitatẽ meam. Et
nota, ꝙ vna tñ est Dei misericordia, non
aliud q dẽ, quam ipse misericors, sed multi
Psa. 24. sunt eius effectus, qui miserationes dñr, vñ
Reminiscere miserationũ tuarum Domi-
ne & misericordiarũ tuarum, quæ à seculo
sunt. Partẽ aliquã & societatem donare di
gneris sed cũ ipse Deus sit oĩa in oĩbus, sa-
lus, p̃miũ, & gloria singulorũ, iuxta illud,
Salus populi ego sum, q l est, qđ dr̃ aliquã
societatẽ &c. tanquã nõ oẽs sint eũ lẽ dena
riũ accepturi. Sane licet unum & idem sit
6 † premiũ singulorum, uidelicet ipse Deus,
in cui⁹ cognitione salus eterna cõsistit, ſm
Ioan.17. illud, quod ipse dicit ĩ Euãgelio. Hęc est ui
ta eterna, ut cognoscãt te uerum Deum, &
hunc quẽ misisti Iesũ Xp̃m: tamen secũdũ
differentiã meritorũ alij plus, alij minus, di
uina uisione fruuntur, nã & stella differt à
stella in claritate, pp qđ ipse Dominus ait.
1.Cor.13 In domo patris mei mãsiones multæ sunt.
de pę. di. 4. in domo. sicut unus sol est, cuius
Ioan.14 lumine participãt uniuersi, alij plus, alij mi,
7 nus, ſcđm differẽtiã intuẽtium. ¶ Cũ † Ioan
ne, Stephano, Matthia, Barnaba. In hac se
cunda cõmemoratione sanctorum magna
ex parte supplet, quæ de primitiuis sanctis
deesse uidebantur in prima. Sed quare Ioã
nes repetitur, & Stephanus sociatus Ioãn.
præmittitur Matthiæ ac Barnabæ Aposto
lis Super hoc dici põt ꝙ Ioannes in prima
cõ memoratione disponitur, & cum cæte-
ris numeratus pp dignitatem apostolatus.
In hac autẽ cõmemoratione repetitur, &
cum Stephano sociatur, pp priuilegium cę
libatus, uirgines. n. sunt & sequunť agnum
Ap. 14. quocumq; ierit, propterea ceteris p̃mittiť.
Virginitas nãq; Ioannis inde maxime cõ-
mendatur, qa Xp̃s in cruce matrẽ uirginẽ
Ioan.12 discipulo uirgini cõmẽdauit. & ex illa ho-
Actu 6. ra accepit eã discipulus in suã. Stephani ue
ro uirginitas ex eo maxime cõprobať, qa
ipse deputatus est sub Apostolis, ad ministe
rium uiduarum, & in eo, ꝙ feminis est p̃po
situs, testimonium meruit syncerissimæ ca
stitatis. Posset autem noĩs Euangelista, sed
Baptista. Ioãnes intelligi, nisi p̃mitteretur
cum tuis sanctis Apostolis, ac martiribus,
vnde conuincitur, ꝙ Apostoli tñ ac marty
res subnotãtur, q̃uis & Ioannes Baptista
merito posset inter martyres numerari.
Enumerat ergo sacerdos Sãctos, quorum
societatẽ petit, qa & sacerdos legalis nomi
na filiorũ Israel habebat scripta, vt supra
dictũ est. Et aduerte, ꝙ hic octo uiri, & se-
ptẽ mulieres cõputãtur, quia p hoc sacrifi
cium septẽ charismata gratiarum, & octo
beatitudines iunguntur in nobis. ¶ Sequi-
tur, † Nõ æstimator meriti, qa non secun- 8
dum & exigẽtiã meritorum retribuit, sed Ps. 101.
mitius puniendo, vel magis remunerando
q̃ quisquã meruit. Vnde nõ ſcđm peccata Luc. 6.
nostra fecit nobis, neque ſcđm iniquitates
nostras retribuit nobis, alibi: Mensurã bo
nam & cõfertã, & coagitatam, & superfluẽ
tem reddẽt in sinum uestrũ. ¶ Per Christũ
dominum nostrũ. Hic nõ respondetur, A-
mẽ. tum qa Angeli, q semp assistũt respon
dent, ꝓut in fine tertię particulę dictũ est
tum, qa hæc tacitè dicuntur, nec respõden
tes audire possunt, tum qa uerba sequẽtia
p quẽ oĩa &c. istis cõiunguntur, & ab eis
dependent, ita ꝙ nihil interponi põt. Hoc
autem loco benedicuntur vuæ, ꝓut diceť
in 7. par. sub 5. feria cęnæ Domini. ubi agi
tur de diurno officio. In canone apostolo-
rum in Bucardo lib. 5. c. offert. ita legitur.
Offerri non liceat ad altare. sad benedicẽ
dum p̃ter nouas spicas, & vuas, & oleum,
& fabas, & thymiama ad incẽsum tempo-
re, quo sancta oblatio celebratur. ¶ Sequi
tur, † Per quẽ hæc oĩa &c. ideo dicit oĩa, 9
qa per filium omnia creata sunt. vnde Io.
1. Oĩa per ipsum facta, sunt, & sine ipso fa-
ctum est nihil, & vidit Deus cuncta, q̃ fece Gen. 1.
rat, & erãt valde bona. Creas igitur, cõden
do naturã, sacrificas, cõsecrando materiã,
uiuificas, transubstantiãdo creaturã, bene-
dicis, accumulando gratiam Quod autẽ
dicitur, hæc omnia, est simplex pronomi-
nis demõstratio, sicut tempus uerbi cõfu-
sum. Nã præsens confusum præsentis non
tenet usum, & est sensus, hæc omnia scili-
cet, panem, vinum, & aquam, semper bo-
na creas, secundum causas canonicas pri-
mordiales sanctificas, secundum causas
sacramentales uiuificas, vt transeat in car Ioan. 1.
nem & sanguinem, & benedicis, vt con-
seruent unitatem & charitatem. ¶ Rur-

sus in eo,quod dicit,sãctificas, notatur,ꝙ
10 † quodcũq; sanctificatur,per gratiã Chri-
sti sãctificatur. De plenitudine eius oẽs ac
cepimus, vnde Io.16. Pater sanctifica eos
in ueritate,i.in filio.In eo,quod dicit,uiui
ficas,notatur , ꝙ quicquid uiuificatur per
filium uiuificatur, Io. 2.Ego sum uia,ueri
tas,& vita.8.distin.qui contempta . In eo,
quòd dicit benedicis,insinuat, qu òd bene
dictio cęlestis datur nobis per fructum vir
ginis benedictum,uel creas,ut sint,sancti-
ficas,tibi deputando,uiuificas,animando,
benedicis vt utilia sint,pręstas,ut pro sint.
Fiunt autem tres cruces super dictis uer-
bis,sanctificas,uiuificas,benedicis.In qui-
bus ecclesia primi iua repręsentatur,quæ
fidem Trinitatis suscepit. De hoc tamen
aliter iam dicetur. Siquidem sacerdos di-
cturus, præstas nobis,vel diaconus remo-
uet corporale desuper calicem, ad notan-
Ma. 27. dum , quòd quando Christus emisit spiri
tum,uelũ templi scissum est à summo usq;
Luc. 18. deorsum,& aperta sunt nobis ea,quæ pri⁹
Luc. 19. obscura erant in lege,& clausa,sicut dici-
tur in Euangelio,de quibusdam , & erat
abscõditum verbum istud ab eis,vbi enim
sumpto aceto consumatum est,reuelatum
est,& calice discooperto accipiens hostiã
11 dicit : Et præstas nobis . † ¶ Dubitari
autem uidimus , quare calix, & non ho-
stia cooperitur. Ad quod quadruplex po
test ratio assignari . ¶ Primo , propter
periculum , quia sanguis facilius proffer
recipere immunditiam quàm hostia. Se-
cundo : quia in calice & sanguine magis
sanctificatur passio Christi. quàm in ho-
stia,vnde illud:Pater, si fieri potest , tran-
seat à me calix iste & in cano. in forma sã
guinis ponitur act⁹ effusionis,ibi.Qui pro
vobis fundetur &c.quia ergo in calice , &
Ma. 26. in sanguine magis significatur Christus
mortuus,quàm in corpore , ideo sicut &
mortuus,pannis & lapidibus operitur, ita
& calix panno,& sanguis calice corporali
cooperitur.¶ Tertiò,sanguis in calice coo
perto repræsentat corpus Christi in sepul-
chro clauso & signato , hostia uero cor-
pus Christi extra sepulchrũ .¶ Quarto,san
guis Christi calice cooperto repræsentat
Christi corpus in syndone inuolutum,ho
stia uero non inuolutum.¶ Sequitur, Per
12 ipsum &c.Sic † absq; alicuius uerbi,vel tẽ
poris interpositione coniungas præmissa
verba. Per Christum Dominum nostrum.
Per hæc omnia &c. & facis punctum ibi.
Et præstas nobis, plana est litera.Dic ergo
per ipsum,i.tãquam per mediatorem, cum
coæqualis, quia ipse coæqualis patri.In ip-
so , tanquam in consubstantiali , uel in ip-
so, id est, in membris eius, in patre quippe
notatur authoritas,propter principium,in
filio , æqualitas propter medium,in Spiri-
tusancto communitas propter consortiũ.
Sane 6. feria † crucifixus est Christus hora 13
tertia linguis Iudęorum,quod narrat Mar
cus,hora sexta manibus Gentilium , quod
narrat Io.circa horam autem nonam incli Mat. 26
nato capite tradidit spiritum. Ad recolen-
dam igitur crucifixionem hora 3. factam
ex linguis Iudæorum clamantium ter,
Crucifige, crucifige eum & rursus. Tolle,
tolle,crucifige eum.Sacerdos facit tres cru
ces super oblatam & calicem,dum dicit .
Sanctificas,uiuificas, & benedicis.Ad reco
lendam uero crucifixionem,quę post inter
uallum trium horarum est facta manib.
Gentilium , cum milites crucifixerunt Ie-
sum,sacerdos facit iterum tres cruces,cum
hostia super calicem,super præmissis tribus
verbis, scilicet per ipsum, & cum ipso,& in
ipso. ¶ † Postmodum autem ad designan- 14
dum diuisionem carnis & animæ Domini
morientis facit duas cruces cum ipsa obla-
ta in ore calicis, dum dicit.Est tibi Deo pa
tri omnipotenti in unitate Spiritussancti,
Cum.n.in Christo tres sunt unitate substã
tię, videlicet diuinitas, corpus, & anima,
duę tantum,scilicet corpus. & anima fue-
runt in morte diuisę,nam diuinitas à nen-
tra est diuisa & separata, & propterea non
tribus crucibus , sed duabus mors Domini
designatur.¶ † Cęterum sacerdos facien- 15
do cruces manus super mensam altaris ex-
tendit , quia & Christus super aram cru-
cis manus expandit , iuxta illud propheti
cum Esa. 45. Expandi manus meas ad po-
pulum non credentem mihi . Secundo
etiam pręmisse tres cruces cum corpore
super nudum calicem † factę, significant 16
tres cruciatus, quos Christus ĩ nuda cruce
sustinuit , uidelicet passionẽ , propassionẽ,
& compassionem , passionem in corpore,
propassionem in mente , compassionem
in corde . De passione corporis ait Do-
minus

Tre.1. minus per prophetam, O vos omnes, qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor, sicut dolor meus. Foderũt enim manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea. De passione mentis, Dominus inquit Apostolis, Tristis est anima mea ad vsque mortem. Cœpit enim Iesus tædere & pauere, cœpit contristari & mœstus esse. Ex compassione uerò cordis pro crucifixoribus orauit ad patrem, dicens, Pater ignosce illis, quia nesciũt quid faciunt, si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent; Et ideo sacerdos facit has cruces cum hostia super calicem, quia Christus sustinuit huiusmodi cruciatus in corpore super patibulum. Per calicem enim passio designatur, ut iam dictum est. Tertio † modo tres cruces cum hostia super calicem factæ significant fidẽ Centurionis, dicentis Mat. 27. Verè filius Dei erat iste, & ita cognouit eum vnum in Trinitate, scilicet, Christum Deum & hominem. Duæ uerò, quæ fiunt in ora seu latere calicis, designant duo sacramenta, quæ de latere Christi profluxerunt, uidelicet aqua regenerationis, & sanguis redemptionis, iuxta testimonium Io. dicentis. Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua, & ideo immediate post has duas cruces latus calicis, in quibusdam ecclesijs cum hostia tangitur, per quod percussio lateris Christi cum lancea militis designatur. Quartò tres præmissæ cruces in quibusdam ecclesijs ita fiunt, & bene. † Nam prima quæ fit super ipsum, fit supra os calicis exterius, significans, quod Deus est extra omnia, non exclusus. Secunda; quæ fit super, cum ipso, fit parum inferius sub prima, videlicet à labio calicis in labium, significans, quod Deus est super omnia, non elatus. Tertia, quæ, fit super in ipso, fit inter os calicis, circa medium concauitatis eius, significans quod est inter omnia, non inclusus, Quarta, quæ fit super Deo patri, fit à medio oris calicis recto diametro contra faciem sacerdotis, significans, quod omnia, quæ in ministerio missæ occultè aguntur, in fine nobis ante oculos ponentur, Quinta, quæ fit super in unitate Spiritussancti, fit à latere calicis, inter ipsum calicem & sacerdotem, uidelicet descendendo à summitate calicis contra pedem significans quod Deus est super omnia, non compressus, seu prostratus, quidã tamen de his duabus ultimis non faciunt, nisi vnam. Quintò dictæ tres cruces significant tres cruciatus, quos Christus substinuit tribus temporibus, uidelicet ante mortem alapas, flagella, sputa, & huiusmodi, in morte crucifixionem, & post mortem lateris perforationem. Prima significat primũ, secunda secundum, tertia tertium, quarta uero significat separationem animæ à corpore Christi, quinta descensum in limbũ, vel cruciatum in pedibus. Sexto quinque ordines signorum, quæ fiunt ante sextum, scilicet, ante tactum calicis cum hostia, quando videlicet de duabus ultimis non fit nisi una, significant quinque ętates mũdi, quę fuerunt ante Christi natiuitatem. Sextum uero, uidelicet ipse tactus significat sextum tempus, scilicet à Christi natiuitate usque ad finem mundi. Ipse enim unicus tactus significat Dominum semel ascendisse crucem, ut finem haberet. Ipsa autem res est cruciatus, qui per dictas quinque ętates omnibus hominib. fiebat. ¶ Notandum † igitur est, quod sacrificium septem vicibus signatur in canone. Prima vice ter, vbi dicitur, Hęc dona, hæc munera &c. Secunda vice quinquies, ubi dicitur. Quam oblationem tu Deus &c. Tertia vice bis semel, vbi dicitur, Qui pridiè &c. Tibi gratias agens benedixit &c. & iterum, vbi dicitur, Similiquè modo &c. ibi, Item gratias agens &c. Quarta uice quinquies ubi dicitur, Hostiam purã &c. Quinta uice bis, vbi dicit. Sacrosanctũ filij tui corpus &c. Sexta uice ter ubi dicitur, Sanctificas, & uiuificas &c. Septima uice quinquies, vbi dicitur, Per ipsum &c. prout in ipsis locis dictum est. Inter quas septem uices sacrificium significatur duabus uicibus bis, & duabus uicibus ter, & duabus vicibus quinquies, septima uero uice bis & ter. Signatur ergo simul omnib. vicibus, iunctis quinquies quinque, quæ sunt simul 25. quo numerus per se ductus semper in seipsum reducitur, si ducatur in infinitum, quantumlibet enim multipliciter Eucharistiæ sacramentum, semper est idem sacrificium. Augu. tamen, de consecr. distinct. 2. semel. dicit, quod si tantum semel signum crucis fieret super panem,

Q 2 & vi-

Marginalia: Tre.1.; Matth. 21.; Mar.14; Luc.13.; 17; Ioan.19.; 18; 19

& uinum, sufficere posset, quia semel Do-
20 minus crucifixus est. ¶† In hoc etiam sacra
mento quinque sensus & corporis, scilicet
visus, auditus, gustus, odoratus, & tactus
exercentur, scilicet circa colorem, sapo-
rem, odorem, fractionem, & sumptio-
nem, vt quinque sensus animæ spirituales
exuberent, scilicet visus, intelligentiæ,
auditus obedientiæ, odoratus discretio-
nis, gustus dilectionis, & tactus operis,
de quibus reperitur in Euangelio, Domine
Mat.25. quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia
quinque super lucratus sum. Sed & bina
rius, & ternarius bene congruit sacramen
to, binarius propter carnem, & sangui-
nem, ternarius propter panem. vinum,
& aquam. Item binarius propter dupli-
cem modum edendi, scilicet sacramen-
talem sub specie panis, & uini, & spiri-
tualem, in fide cordis. Et ternarius pro-
pter tria, quæ sunt in hoc sacramento di
screta, videlicet forma visibilis vini & pa
nis, veritas corporis, & sanguinis, &
virtus spiritualis vnitatis, & charitatis,
de quibus est in 6. particu. super uerbo. My
sterium fidei, ut ita ternarius binarium,
idest fides. Trinitatis per dilectionem Dei,
& proximi operetur. Fiunt igitur tres cru
ces, quæ quatuor habent angulos super
sacrificium, quia Christus dum in cruce
pependit, quatuor climata mundi redemit,
& septem ordinibus ordinantur, ad notan
dum septiforment Spiritussancti gratiam,
quæ in hoc mysterio necessaria est, & ferè
in quolibet ordine per numerum imparē
Mat.27 signacula disponuntur, quia corpus Chri-
sti unum manens non scinditur, omnis
honor tanquam domino, & gloria tan-
21 quam Deo. ¶ Sequitur, Per† omnia secula
seculorum non solum crucis impressio, ve-
rum etiam uocis expressio. & pectoris per-
cussio, quæ gestu sunt iuxta crucē insinuat
prout dictum est super uerbo. Nobis quo-
que. Quia ergo Iesus clamans uoce magna
tradidit spiritum, ideo sacerdos dicendo.
Per omnia secu. secu. exaltat uocem & ali-
quantulum calicem eleuat. Vel dicitur al
te, ad incitationem populi, vt sciens finem
canonis, respondeat, Amen. Vel ideo, quia
Cēturio clamauit. Verè filius Dei erat iste,
quia uerò mulieres lamentabantur, flen-
tes Dominum, ideo chorus quasi lamen-
tando, respondet, amen. repræsentans fide-
les, qui Dominum contrito corde lugebāt
velut quondam Abel inuidi fratris furore
occisum parentes eius lamentabantur. Gen.4.
¶† Consequenter diaconus accedit & exal 22
tatum parum per sacrificium seu calicem
cum corpore de altari, tam ipse, quàm sa
cerdos deponit, quia ut legitur Io. 20. Ve
nerunt Ioseph ab Arimathia, & Nicode-
mus, & impetratum corpus Iesu à Pilato
deponentes sepelierunt. Sacerdos ergo ele
uans. Nicodemum repræsentat, ipsa uero
eleuatio Christi depositionem de cruce,
depositio collocationem in sepulchro de-
monstrat. Et aduerte, quia sacerdos dicens.
Præceptis salutaribus moniti, calicem si-
mul & hostiam deponit. ¶ Ad cuius rei
euidentiam notandum est, quod Christi
corpus & sanguis bis in sexta feria eleua
ta, & deposita fuerunt semel in cruce leua
ta, de cruce ad terram depositi, & semel de
terra eleuata, & in sepulchro collocata, pri
mum repræsentatur in prima eleuatione,
& depositione corporis, & sanguinis Chri
sti, quæ fit statim post eorum consecra
tionem, alia repræsentatur in eleuatione &
depositione, quæ fit in hoc loco. Congruè
igitur, dum hæc uerba proferuntur, fit cor
poris & sanguinis eleuatio. & depositio, de
signantes eleuationem corporis Christi
de terra, & locationem eius in sepulchro,
quia Ioseph, qui illud de cruce, & de terra
leuauit, & in sepulchro locauit monitus
& instructus erat præceptis salutaribus
Christi, sicut fidelis discipulꝰ eius. unde de
eo legitur in Marco. Et ipse erat expectans Mar.19
regnum Dei. Simul autem eleuantur cor
pus & sanguis iam consecrata, quia ipse Io
seph (vt aiunt quidam) simul corpus cum
sanguine in sepulchro locauit. Adhuc in ip
sa eleuatione tenetur hostia cum quatuor
digitis. ¶ Cum† enim expectamus, & neces 23
se habeamus impetrare quatuor principali
ter per merita passionis Christi, scilicet po
testatem contra diabolum, humilitatem
contra mūdum, castitatem contra cor
pus proprium, & subiectionem ac dile
ctionem quo ad Deum & proximum, ideo
ad hoc repræsentandum merito cum qua-
tuor principalibus digitis hostia tenetur.
Quædam tamen Ecclesia in tribus primis
petitionibus Dominicæ orationis tenent
calicem

calicem eleuatum, & tunc calicis eleuatio aliud significat, prout ibi dicitur. In quibusdam etiam ecclesijs dum calix parum per ab altari eleuatur, quidam puer stans vltimus post diaconum, habens cappam ex transuerso, ad designandum, quod caput, idest, Iudæi expectantes. Messiam, id est Christum cùm iam venerit, trāsuersum est in caudam. Quia verò Nicodemus sepulto Domino aduoluit saxum magnum ad ostiū monumenti, ideo diaconus super os depositi calicis corporale deponit, diaconus quoque calicem cum corporali inuoluens, repræsentat Ioseph, qui corpus Domini syndone munda inuoluit. ¶ Rursus, quia in pace factus est locus eius, diaconus † secundum morem quarundam ecclesiarum mēsam osculatur altaris, & quia factus est principatus super humerum eius, osculatur dextrum armum pontificis, ut in utroque significet Christum quieuisse post mortem, & vicisse post mortem, iuxta quod ipse prædixit in Psal. In pace in idipsum, dormiam & requiescam, & alibi. O mors tua, morsus tuus ero inferne, Christus enim per mortem triumphauit de morte, nam quia factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, idcirco Deus exaltauit illum &c. Hoc ipsum etiam significat, quod Christus sibi crucem super humerum baiulauit. Secundò diaconus osculando dextram sacerdotis, significat, quod vult esse particeps laboris, ut sit socius æternæ retributionis. Tertiò, per hoc innuit, quòd Ioseph deponens corpus illud fuit osculatus. In quibusdam ecclesijs sacerdos hic etiam hostiam osculatur, innuens, quòd Nicodemus idem fecerit, quod Ioseph, uel potius per Domini passionem factam esse nostram reconciliationem. Post osculum huiusmodi diaconus retrocedit à facie sacerdotis, repræsentans mulieres sepulto Domino à monumento recedentes.

Ioa. 19. Ma. 27. 24 Ps. 4. Osee 13. Phil. 2.

SVMMA.

1 *Missa tertia pars.*
2 *Sacerdos populum precibus lauat.*
3 *Oratio Dominica tanquam summa & maxima subijcitur à sacerdote amplectenda à populo.*
4 *Orationis Dominicæ vis. Et commendatio à quatuor causis.*
5 *Orare nos vult Christus, licet nihil, sit nescius eorum, quæ nobis conferunt. Et maxime orationes quinque.*
6 *Orationis Dominicæ summa.*
7 *Orationis Dominicæ septem petitiones. Et earum distributio, nu. 8.*
9 *Oratio Dñica duplici ordine distincta.*
10 *Dona septem. Virtutes septem. nu. 10. Beatitudines septem nu. 11.*
12 *Vitia septem capitalia. Cui respondent numero septem populi Cananeorum.*

De oratione Dominica, Pater noster &c. Cap. 47.

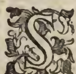

SECVNDVM eos, qui dicunt quod tertia pars missæ, quæ dicitur † postulationes, incipit hic, Oremus præceptis salutaribus &c. & quod durat usque ad collectas. Hæc pars continet quinque clausulas. ¶ Prima est ipsa præfatio, scilicet. Oremus præceptis, quod addidit beatus Greg. ¶ Secunda est Pater noster. ¶ Tertia, libera nos quæsumus Domine. ¶ Quarta, pax Domini, ¶ Quinta fiat communicatio. Quia ergo Iesus uoce magna clamabat, In manus tuas Domine commendo spiritum meum ideo sacerdos, & non totus populus, prout Græci faciunt, eleuata facie pronuntiat. Oremus præceptis &c. Non enim dicitur sub silentio, sed palam, quia est de Euangelio, ad notandum, quod rex cœlorum in noua lege palam loquebatur, & sine uelamine prædicauit. Ab hoc ideo hæc Dominica oratio, & etiam Credo in unum Deum, alta uoce dicuntur, ut omnes illam dicant, & addiscant, Alia etiam ratio posita est sub ti. de prædicatione. Sed tertia clausula, scilicet Libera nos &c. sub silentio dicitur, in signum, quod Christus interdum à prædicatione siluit, aliter tamen ibi dicetur. Sed & proferens, Pater noster &c. iterum sicut prius extendit ac sursum eleuat manus. primò enim dicens. præceptis salutaribus &c. actus Ioseph, de quibus in præcedenti columna dictū est, quos præceptis salutaribus monitos, & diuina institutione formatos gessit, repræsentauit. Quia igitur doctrina au- Luc. 23.

diendo, meditando, & in quiete docenda est. 5. q. 4. in loco ideo verba ista depositis super altare manibus protulit dicens, Pater noster &c. Christum populum orare docentem repræsentans, ideoque Mosi orãtis exemplo manus extendit, & sursum eleuat, vt feruorem cordis & rectam ad Deũ intentionem ostendat, 37. dist. si quis vult. Rursus dicendo, præceptis salutaribus &c.
2 calicem simul & hostiam deponit, ut præmissum est. ¶ Sanè legalis † pontifex regressus ad populum lauabat vestes, immundus tamen erat usque ad vesperam, sicut in proœmio huius partis dictam est. Sic & Christus, qui intrauit in sancto sanctorum redit ad ecclesiam, compatiendo & auxiliando, & lauat vestes suas, idest sanctos mundificat, & tamen vsque ad finem mundi membris eius aliquæ maculæ adhærēt. Sacerdos etiam redit ad populum quia dũ rursus alta uoce multiplicat preces, foras exire uidetur, & precibus velut aquis uestimenta sua, idest populum lauat & mũdat, & tamen immundus iudicatur, quia vsque ad mortem erit in omni homine, quid lauetur. Oraturus ergo & ostensurus se causam suam agere coram Deo, & quæ quotidie petere debeamus, monet po
3 pulum orare † dicens. Pater noster &c. quæ oratio habetur Matth. 6. c. Fiducialiter enim orare possumus, ut filii patrem, quos ipse Dominus ad sic orandum informauit, & ipse uice uniuersalis ecclesiæ, quàm repræsentat, orat, ne tamen sua authoritate & quasi præsumptiuè petere uideatur, præmittit quasi loco præfationis, Præceptis salutaribus &c. Dicit autem præceptis, & diuina institutione, quia dominus & hanc orationem instituit, & Apostolos sic orare præcepit, & ex tunc maximè prostrati orare debemus, vsque in finem dominicæ orationis, saltem in profestis diebus, in festiuis uerò stantes. Tres autem articuli sequentes, scilicet præceptis salutaribus, pater noster, & libera nos. significans tres dies dominicæ sepulturæ, ideoque & his duntaxat utimur in parasceue. In quibusdam ecclesijs, dum sacerdos dicit. Pater noster, à diacono, & dum prælatus dat benedictionem solennem post. Pater noster, manus eius à diacono, & sacerdote sustentantur, in quo repræsentatur, quod Hur, & Aaron, sustentabant manus Mosi orantis, de quo sub ti. de oratione dictum est. *Exo. 1.* ¶ Beatus Grego. orationem dominicam post canonem super hostiam censuit recitari, asserens in registro incõgruũ esse, vt super eucharistiam diceretur oratio, quam scholasticus composuerat, & illa omitteretur, quam dominus ipse dictauerat, & Apostoli dicere consueuerant. Et cantatur apud Græcos à toto populo, sed apud nos à solo sacerdote. † Illud au-
4 tem notandum est, quod hæc oratio cæteras orationes propter quatuor antecellit, scilicet authoritate doctoris, breuitate sermonis, sufficientia petitionum, & fœcunditate mysteriorum. Authoritate doctoris, quia fuit ipsius Saluatoris Apostolos orare docentis ore prolata, & inde dicitur oratio dominica. Breuitate sermonis quia facilè dicitur & profertur. Iuxta illud. Cum *Mat. 6.* oratis, nolite multum loqui &c. Sufficientia petitionum, quoniam vtriusque vitæ necessaria continet. Fœcunditate mysteriorum, quia immensa continet sacramenta. ¶ Verum licet sciat dominus, quid uelimus, vult tamen nos orare uocaliter propter multa. ¶ † Primò, pro excitanda deuo 5
tione, quia quod facit flatus carboni, hoc facit pronunciatio deuotioni unde, ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea. ¶ Secundo, pro aliorum instructione, ut cortina cortinam trahat, & qui *Ps. 65.* audit, dicat, ueni, extra de sacra unct. cap. *Exo. 36.* 1. vnde. Luceat lux vestra coram hominibus. *Apo. 22* ¶ Tertio, pro linguæ obsequio, ut *Mat. 5.* quod lingua peccamus, lingua satis faciamus vnde. *Rom. 6* Sicut exhibuistis membra uestra seruire iniquitati ad iniquitatem, ita exhibete ea seruire iustitiæ in satisfactionem. 47. distinct. omnes. ¶ Quartò, pro rei petendæ commemoratione, quia facilius obtinetur, quod instantius postulatur, de pœnit. dis. 1. importuna. 43 distinct. sit rector. in fine. unde petite, & accipietis. pulsate, & aperietur uobis. ¶ Quintò, pro impetratæ rei custodia, quia quod sæpius re *Luc. 40.* quiritur, diligentius custoditur, unde tene, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. *Apoc. 5.* ¶ Sanè in hoc oratione oratur pro bonis adipiscendis, & pro malis uitandis. Pro † bonis tẽporalibus, spiritualibus, 6
& æternis. Pro malis præteritis, præsentibus,

bus,& futuris. De bonis æternis dicitur.
Veniat regnum tuum; de bonis spirituali
bus. Fiat uoluntas tua,sicut in cœlo & in
terra. De temporalibus Panem nostrum
quotidianum da nobis hodie. Aeterna pe
tuntur in præmiū,spiritualia in meritum,
temporalia in sustentaculum. De malis
præteritis. Dimitte nobis debita nostra,
&c. De præsentibus, sed libera nos à ma-
lo. De futuris,& ne nos inducas &c. Præ-
terita sunt dolenda,præsentia sunt uincen
7 da,futura sunt præcauenda. ¶ Septē † sunt
orationis dominicæ petitiones ꝓpter cap
tationem beneuolentiæ, quæ significant
septem verba Christi in cruce. Primum
fuit: Pater,ignosce illis. Secundum;Ecce
Luc.1. mulier filius tuus. Tertium: Ecce mater
tua. Quartum. Hodie mecum eris in para
diso. Quintum. Eloi eloi. Sextum. Pater in
manus tuas. Septimum. Consumatum est.
Vel significat septem uerba, quæ tantum
beata uirgo legitur de Christo dixisse. Pri
mū fuit discretionis,quomodo fiet istud.
Ioan.2. Secundum humilitatis,ecce ancilla Domi
ni. Tertium salutationis,ecce.vt facta est
uox salutationis tuæ in auribus meis.
Quartum gratiarum actionis. Magnificat
Luc.2. anima mea Dominum. Quintum compas
sionis, Filii,uinum non habent. Sextum
instructionis, quodcunque dixerit uobis,
facite. Septimum amoris. Fili,quid fecisti
nobis sic? Prima autem petitio est: San-
ctificetur nomen tuum. Secunda. Adue-
niat regnum tuum. Tertia, Fiat uoluntas
tua. Quarta, Panem nostrum quotidianū.
Quinta. Et dimitte nobis debita nostra.
Sexta, Et ne nos inducas in tentationem.
Septima, Libera nos a malo. Et hæ septem
8 † petitiones,secundum Apostolum, septē
postulationes dicuntur, quarū primæ tres
spectant ad uitam æternā,siue ad patriam,
& ideo sacerdos in quibusdā locis eleuato
calice dicit eas,& præfationem, Præceptis,
salutaribus &c. dicens uero,Sicut in cœlo,
parum magis eleuat illum,& dicens,& in
terra, deponit illum. Tres ultimæ ad præ-
sentem uitam,siue ad uiam, pertinent,&
ideo deposito calice dicit eas; media uero,
scilicet, panem nostrum &c. pertinent ad
utrunq;. Porrò tres primæ succedunt ordi
ne temporis,sed præcedūt ordine dignita
tis. Tres vltimæ succedunt ordine dignita

tis sed præcedunt ordine temporis. Duplex
igitur ordo est in dominica oratione no 9
tandus,unus in ascendendo, qui conuenit
cum uirtutibus,alter in descendendo,qui
concordat cum donis. dona nāq; de sum-
mis ad ima descendunt,vnde. Requiescet
super eum spiritus sapientiæ & intellectus Esa.1.
&c. Virtutes uero de imis ad summa con- Mat.5.
descendunt,vnde: Beati pauperes spiritu,
quoniam ipsorum est regnum cœlorum.
Beati mites &c. Nempe Dominus in ora-
tione ipsa secutus est ordinem dignitatis,
qui est artificialis, vt de maioribus ad mi
nora descendat, Sed doctores in illius ex-
positione sequuntur ordinem temporis,q
est naturalis, vt de minoribus ad maiora,
idest,de temporalibus ad æterna conscen-
dant,quem modum seruabimus exponen
do. Et fit hic adaptatio septem petitionum
septē uirtutū,septē donorum Spiritussan-
cti,& septem beatitudinum, cōtra septem
uitia capitalia septem uirtutibus opposi-
ta. Nam dona petitionibus, uirtutes do- Esa.2.
nis,& beatitudines uirtutibus obtinentur
Septē dona sunt hæc,sapientia,intellectus
consilium,fortitudo,scientia pietas, & ti-
mor,de quibus dicit propheta. Requiescit
super eum spiritus sapientiæ & intellectus
spiritus cōsilii & fortitudinis,spiritus sciē-
tiæ & pietatis, & replebit eum spiritus ti-
moris Domini. ¶ Septem † vero virtutes 10
sunt hæ, paupertas spiritus mansuetudo,
luctus,esuries,iustitiæ,misericordia,mun-
ditia cordis,& pax. ¶ Septem † quoq; bea 11
titudines sunt istæ,regnum cœlorum, pos
sessio terræ,consolatio,saturitas,misericor
diæ consecutio,uisio Dei, filiatio Dei, de
quibus coniunctim dominus ait. De pri-
ma, Beati pauperes spiritu,quoniam ipso-
rum est regnū cęlorum. De secunda, Bea-
ti mites,quoniam ipsi possidebūt terram.
De tertia, Beati qui lugent, quoniam ipsi
consolabuntur. De quarta, Beati qui
esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ip-
si saturabuntur. De quinta, Beati miseri-
cordes,quoniam ipsi misericordiam con-
sequentur. De sexta, Beati mundo corde,
quoniā ipsi Deum videbunt. De septima,
Beati pacifici,quoniam filii Dei uocabun
tur. Septem uero uitia † capitalia sunt ina- 12
nis gloria,siue superbia,ira,inuidia, acci-
dia,auaritia, gula, luxuria,quæ significa-

cœlo & in terra nominatur. Per adoptionē, vt ibi: Si uos, cum sitis mali nostris bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester de cœlo dabit uobis spiritum bonū petentibus se? Per generationem, vt ibi. Nemo nouit filium, nisi pater, & patrē nisi filius: & cui uoluerit filius reuelare. Per hoc quod dicit. Pater noster, qui es in cœlis, dehortatur nos à duobus videlicet, à superbia, ne dicamus pater mi, quasi repuiantes proprium, quod est cōe, & ab indignitate s. ne redamur indigni tanto patre, qui consistit in cœlis. Deus enim solius Christi est pater per naturam, cui soli competit dicere pater mi: fidelium autem est pater per gratiam, quibus competit dicere, Pater noster. Ille dicit pater mi, si possibile est, transfer à me calicem hunc. Isti dicunt pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, & ipsemet dicit. Vado ad patrem meum, & ad patrem vestrum: meum quidem per naturam, vestrum per gratiam. Hortatur etiam nos per hæc ad duo, s. ad seruandum gratiam adoptionis, cum dicit pater, & vnionem fraternitatis, cū ait noster. ¶ Rursum per hoc quod dicit pater, quod est nomen pium, notatur bonitas eius, & ecclesiæ deuotio, quæ ipsum patrē appellat. Per hoc uero quod dicitur noster, ostenditur dilatatio charitatis. Per hoc, quod dicitur in cœlis i. in Sanctis, quorum conuersatio à fœce mundi remota est, Dei pietas designatur. Quia igitur captatio beneuolen-
3 tiæ in hac† ratione præmittitur, sciēdum est, quòd beneuolentia captatur a tribus, scilicet à psona cognitoris, petitoris, & assessoris: cognitor est Deus, petitor est homo, assessor est Angelus. A persona cognitoris, cum ait pater, petitoris, cum ait, noster: assessoris, cum ait, qui es in cęlis, idest in angelis, uel in sanctis, de quibus habetur, Cœli enarrant gloriam Dei, unde spes nobis attribuitur, ut sanctos nos faciat. Vel in cęlis, idest in secreto maiestatis diuinæ; per quod datur fiducia obtinendi bo-
Esa. 44. num occultum, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascē dit. Dat ergo fiduciam impetrando bonum, unde non dicitur Domine, cui serui tur timore, sed pater, cui amore, q. d. quia pater es, uis, q a in cœlis es, potes; ergo libera nos à malo. Et† nota, quòd cœlū dicitur à cęlando. quia celat diuina secreta, uel à celsitudine, quia altius est terrenis rebus.
Sed libera nos à malo. Triplex est† malum 5
à quo petimus liberari, innatum auditum, & inflictum. Primum, contrahitur, scilicet originale. Secundū, committitur, s. actuale. Tertiū, sustinemus, s. pœnale. Malū autem vitamus, per spiritum timoris. Nam (vt in- *Eccl. 1.*
quit scriptura) Timor Domini expellit peccatum. Porro triplex est† timor, quo cessa- 6
mus à malo, seruilis initialis, & filialis. Timore seruili cessamus à malo formidine pęnæ. Timore filiali cessamus à malo amore iustitiæ. Initiali timore cessamus à malo, partim formidine pœnæ, partim amore iustitiæ. Seruilis timor est incipientium. Initialis proficientium. Filialis perficiētiū. Dicit ergo. Sed libera nos à malo. q. d. da nobis spūm timoris, & paupertatē spūs, ut per spiritum timoris uitemus mala, p paupertatem spiritus addiscamus bona, quatenus exclusis vitiis, & contemptis terrenis habeamus æterna, scilicet regnum cœlorum, quod lucifer & primi parētes per inanem gloriam, siue superbiam amiserūt. Per hoc ergo, quod se humiliando, petit liberari à malo, quod fit per donum timoris, fugatur superbia, quæ opponitur timori, & sic finis orationis concordat cum principio, ubi ab humilitate contra superbiam incepit, ut præmissum est. ¶ Et ne † nos in- 7
ducas in tentationem, s. diabolicam. Nota, ꝙ tentat nos Deus, tentat homo, tētat diabolus. Deus tentat, ut probet, homo, ut sciat, diabolus, ut fallat. De primo legitur. Tentauit Deus Abraham. De secundo. Tenta nos obsecro diebus decem. De tertio, Cur Sathanas tentauit cor tuum. ¶ Porro duobus modis tentamur interius per delectationem, & exterius per suggestionem, interior tentati parum efficit, exterior multum proficit, si non consentiatur, sed resistatur. Scriptum est, enim. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Rursus, Beatus vir, qui suffert tentationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Cum igitur citra consensum tentamur, ducimur in tentationem, cū consentimus, in tētationem inducimur, sicut piscis ante capturam ducitur in rete. Cum aūt in ducitur,

ducitur, capitur,& tenetur, tunc impletur quod Iacobus Apostolus ait, Tentatr aũt unusquisque à concupiscentia sua mala abstractus, & illectus, deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, peccatum uero cum consumatum fuerit, generant mortem. Verum cum idem Aposto. dicat, quia Deus est intentator malorum. Quid est, quod primus, no Deus nos inducat in-
8 tentationem. Sed † dicendum est, quod Deus quodammodo tentat & quodãmodo non tentat: tentat, ut probet, iuxta illud, Proba me Deus,& tenta me, nõ tẽtat ut fallat, iuxta illud. Deus neminem tẽtat. Petimus ergo, ne nos Deus in tẽtationem inducat, i. ne permittat induci, quia sicut dicitur. Non est malum in ciuitate, quod Deus non faciat, i. quod fieri non permittat. Scriptum est enim, Fidelis Deus, qui non patitur uos tentari supra id, quod potestis. quasi dicamus. Da nobis spiritum pietatis, & mansuetudinem spiritus, vt per spiritum pietatis vincamus tentationes, exercendo nos ad pietatem, & per mansuetudinem uincamus iram, non reddẽdo ma
Rom. 12 lum pro malo. Vincamus etiam inuidiam quæ opponitur pietati, ut ita possideamus terram uiuentium, quam per spiritum pietatis, & per mansuetudinem spiritus obtinebimus. Nam pietas promissionem habet uitæ, quæ nũc est & futuræ,& beati mi
Psal. 36 tes, quoniã ipsi possidebũt terrã, Vnde Ps. Mansueti possidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. ¶ Dimitte no
9 bis debita nostra &c. debita † dicũtur peccata, quæ nos debitores pęnę constituunt, non. n. hic agitur de debitis pecuniarum, sed offensarum. Tria aũt sunt debita, q̃ petimus nobis dimitti, scilicet peccatum in Deum, peccatum in p̃ximũ,& peccatũ in nos, unde peccauimus cũ patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, unde Ps. 105. Peccauimus cũ partibus nostris in Deũ, iniuste egimus in proximum, iniquitatẽ fecimus, in nosmetipsos. Et quia peccauimus in Deum, ideo petimus, ut ipse dimittat nobis debita nostra, quia peccauimus in nos, ideo petimus, ut dimitte nobis debita nostra, quia peccamus in proximum, ideò petimus ut dimittat nobis de-
Mat. 19. bita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc pacto ergo & ea conditione nobis dimittuntur, si nos dimittamus debitoribus, alioquin etiam dimissa reuocantur in debitum, secundum illud euangelii. Serue nequam, omne debitum dimisit tibi, quoniã rogasti me, nonne ergo opportuit & te misereri conseruo tuo, sicut & ego misertus sum tui? Et iratus Dominus eius tradidit eũ tortoribus quòad usq; redderet vniuersum debitũ, sic & pater meus cœlestis faciet nobis, si non dimiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Vt ergo Dominus euidenter ostenderet. quòd nullus est totius orationis fructus, nisi debitoribus dimittamus, in fine eiusdem euangelii subiunxit ad omnia. Si dimiseritis hominis peccata eorum, dimittet uobis pater uester cœlestis peccata nostra. Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. His ergo, qui debitoribus non dimittunt, hæc oratio non prodesse videtur, sed obesse. Nam qui sic petit sibi dimitti, sicut debitorib. suis ipse dimittit, profectò si non dimittit ipse debitoribus, uidetur petere, vt sibi non dimittatur, de consecrat. distinct. secunda. panem.
¶ Sed quæritur, quid † tenetur illi dimittere, qui nec satisfacere uult, nec ueniam postulare? Sanè distinguẽdum est inter perfectum & imperfectum. Is, qui uiam perfectionis arripuit, etiam non petenti ueniã omnibus modis indulgere tenetur, unde in canone Inno. de pę. dist. 5. c. fin. legitur. Falsa est pęnitẽtia, si pęnitẽs offenso nõ satisfaciat, aut si offendenti offensus non indulgeat. Qui uero nondũ pfectionis uotũ Assumpsit, tenetur quidem rancorẽ cordis deponere, sed nõ tenetur satisfactionẽ debitam condonare. unde in canone Fabia nũ. 23. q. 4. cum in lege ita canitur. Si quis contristatus reconciliari noluerit fratri suo, satisfaciente eo, qui contristauit, acerrimis maceretur inedijs, vsq; dũ gratanti Mat. 5.
animo satisfactionem recipiat. Quanquã oẽs vniuersaliter teneamur diligere inimicos nostros,& benefacere his, qui oderunt nos, & orare pro persequentibus, & calumniantibus nos 90. dis. si quis. Quia uero sunt culpæ, in quibus culpa est relaxare vindictam. 28. distinct. quę sunt, & si
† peccatum in nos teneamus dimittere; 11
peccatum tamen in Deum & in proximũ debe-

debemus punire. Quisquis ergo laborans odio uel inuidia, grauatur magis hac oratione, quam iuuetur, nisi iam propositum habeat dimittendi. Veruntamen nõ in sua quisq;, sed in totius ecclesię videtur persona orare, vnde non dicit, dimitte mihi debita mea, sicut & ego dimitto debitoribus meis, sed dicit: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quidam et uolunt ita illud intelligi, dimitte nobis &c. idest, sic dimitte nobis debita nostra, vt & nos dimittimus debitoribus nostris. q.d. Da nobis donum scientiæ, luctum & virtutem, quatenus tã nostra, q̃ aliena peccata cognoscamus & defleamus, ut nobis debita nostra dimittas, & ita cõsolationem habebimus aduersus inuidiam, quæ facit hominem dolore & de alieno bono tabescere aduersus irã, quæ est contraria scientiæ, quia ira impedit animum, ne possit cernere uerum. 11. q.3. illa. & ca. seq. per scientiam enim & luctum in præsenti remissionem accipimus & in futuro consolationem habebimus,
Psal.50. iuxta illud, quod legitur, A delicto meo
Mat. 5. munda me, quoniam iniquitatem meam
Ioan.6. ego cognosco, & beati qui lugent, quoniã ipsi consolabuntur. Panem nostrum quotidianum &c. Vnde in euangelio Ioannis Domine semper da nobis panem hunc, παν autẽ Græce, interpretatur latine omne. vnde: Oramus ut omnipotẽs pater omnem victum spiritualem, & carnalem, & corporalem omni tempore largiri digne
12 tur. ¶ † Quinque autem panes sunt nobis necessarii, in via quatuor, & quintus in patria, corporalis, ad sustentationem, spiritualis ad informationem, doctrinalis ad eruditionem, sacramẽtalis ad expiationem, & æternalis ad fruitionẽ De primo
Deu. 6. legitur, Non in solo pane uiuit homo De
Mat. 4. secudo: Amice, accommoda mihi tres pa-
Luc. 11. nes. De tertio: Venite, comedite panem meum. De quarto, qui panem Domini
1.Cor.11 manducat indigne reus erit corporis Domini. De quinto: Ego sum panis vivus, q
Ioan. 6. de cœlo descendi. Postquam enim fuerint homini peccata dimissa, necessarius est ei spiritus fortitudinis, ut præmissum est; ideo dicit: Panem nostrum quotidianum idest, nobis quotidie necessariũ, alioquin quod nostrũ esset, nobis dare non posset, nisi prius desineret esse nostrum, extrà de fide instr. ca. inter. Da nobis hodie. q.d. da nobis spiritũ fortitudinis, qui multiplici pane roborat animam, ne deficiamus in pręsenti, esuriendo iustitiam, per quam expellentes accidiã & tædium de bono plena iustitia saturabimur in futuro, secundum illud, Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Mat.
dicit † Panem nostrum supersubstantialẽ 13
quod duobus modis potest intelligi, velut vna sit dictio, quasi da nobis panẽ nostrũ supersubstantialem, idest Christum, qui est supersubstantialis, idest, super omnem substãtiã, scilicet, creatam, qui panis est in altari, uel vt sint duæ dictiones, quasi da nobis panẽ nostrum, idest Christum, qui est proprius cibus fidelium, & hoc super panem, idest, præter panem substantialẽ, idest, necessarium ad sustentationem. q.d. Da nobis vtrunq;, scilicet, mẽtis & corpo
ris. Lucas dicit. Panem nostrum quotidia Luc. 11.
nũ quod tam de corporali, quam de sacramentali pane potest intelligi, videlicet de viatico. Græcus habet ἐπιούσιον, quod interpretatur supersubstantialem. de conse. distinct. 2. in calice, in fin. Hebræus vero segola, quod interpretatur egregium, uel peculiarem. Ob hoc forte Lucas videns Matthæum dixisse segola, quod sonat peculiarem, dixit quotidianum. Græcus autem interpres Matthæi, quia uidit cum dixisse segola, quod sonat egregium dixit ἐπιούσιον, scilicet supersubstantialem.

¶ Fiat voluntas tua. Hoc † rogamus, vt 14
quomodo angeli, uel omnes sancti in culpabilis Deo seruiunt, ita & nos absque graui peccato illi seruiamus in terra.

¶ Voluntas Dei dupliciter intelligiť, scilicet, & beneplacitum Dei æternũ, & signũ beneplaciti temporalis. Beneplacitũ Dei
æternum semper impletur. vnde, & vo- Rom. 9.
luntati eius quis resistet? & omnia quæ Psal.134.
cunque uoluit Dominus, fecit. Signa be-
neplaciti temporalis sunt quinque, præ- Ps.109.
ceptio, prohibitio, permissio, consilium, & operatio, vnde Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius. Hæc nõ semper implentur, sed, vt impleantur, oratur, vnde dicitur. Fiat volũtas tua, idest, opere compleatur, quod præcipis, quod consulis, quod suades quia non sufficit vo
lun-

luntas,nisi adsit facultas. 76. d. non satis.
15 ¶ Sicut in † cœlo in terra, idest, sicut il-
li, qui sunt in cœlo voluntatem eius fa-
ciũt,sic & nos in terra,faciamus,vel sicut
in cœlo & in terra, idest, sicut in ange-
Gal. 5. lis ita & in hominibus,vel sicut in pfectis
ita & in cõuersis. Vel sicut in Christo, ita
& in ecclesia,vel sicut in mente,ita pariter
Psal.37. & in carne, vt caro non cõcupiscat aduer
Mat. 5. sus spiritum,secundum illud: Cor meum
& caro mea exul.in d. 5.dis.da nobis spiri
tum consilij, vt faciamus voluntatem tuã
maxime misericordiam,quæ perimit aua
ritiam,quatenus misericordiam cõsequa-
mur,secundum illud.beati misericordes.
q.mi.con. Sicut enim auaritia consistit in
acquirendo.& retinendũ,ita misericordia
consistit in dando & dimittẽdo, huius pe
titionis, & aliarum duarum impletio in-
choatur in via, & consũ natur in patria,
vbi nil velle poterimus, nisi quod Deum,
velle sciemus,tũc diligemus Deum ex to-
to corde,& ex tota mẽte & ex tota anima
16 ¶Et ex † corde,idest,intellectu,diligim⁹,
filium:toto idest sine errore,Ex mente, id
est memoria,diligimus patrẽ,tota,idest si
ne obliuione,Exanima,idest volũtate,di-
ligimus spiritumsanctum tota,idest sine
contrarietate,patrem potentem filium sa
pientem Spiritumsanctum benignum, id
est. Trinitatis potentiam sapiẽtiam,& bo
nitatem.Adueniat regnum tuum.Hoc ro
gamus,vt semper Christus regnet in no-
bis,& non peccatum, vt nos paratos inue
niat, quando animam à corpore iubebit
exire. ¶ Regnum autem Dei dicitur, &
17 † militans ecclesia,quia regitur,& trium
phans ecclesia,quia regnat.Item regnum
Dei dicitur,& gratia fidei, & gloria spei.
Rursus regnum Dei,dicitur & intellectus
scripturæ, & locus patriæ.¶ De regno mi
Mar.13 litantis ecclesiæ scriptum est,Exibunt an-
Mat.8. geli messores, & colliget de regno ei⁹ om
Luc. 17. nia scandala ¶ De regno triumphantis ec
Mat.25. clesiæ reperitur,Venient & recumbent cũ
Mat.21. Abraham,Isaac, & Iacob in regno cœlo-
Mat.15. rum. ¶ De regno fidei dicit scriptura,Re
Luc. 11. gnum Dei intra vos est. ¶ De regno spei
Dominus ait,Percipite regnum,quod vo
bis paratum est ab origine mũdi. ¶ De re
gno scripturæ legitur. Auferetur à vobis
regnum Dei,& dabitur genti faciẽti fru-
ctus eius.¶ De regno patriæ reperitur.Ful
gebunt iusti quasi sol in regno patris eo-
rum,sed etiã ipse Christus dicitur regnũ
Dei,secũdum illud. Si ego indigito † Dei 18
eiicio dæmonia, profecto venit in vos re-
gnum Dei Adueniat igitur regnum tuũ
idest, adueniat regnum ad regnum,mili-
tans,scilicet ad triumphantem.Vel regnũ
tuum adueniat,idest, ad videndum te ve-
niat, vt regnum fidei ad regnum spei tran
seat,quoniã hæc est vita ęterna,ut cogno-
scamus te solum verum Deum,& quẽ mi- Ioan.17
sisti Iesum Christum. quasi dicat,Da no- 1.Cor.13.
bis spiritum intellectus,quo mundati cor
de intelligamus te in præsenti regnare p
fidem, vt in futuro videamus te regnan-
tem in nobis per spem. Tunc cognosce-
mus, sicut & cogniti sumus,videntes nũc
quasi per speculum in ænigmate,sed tunc
facie ad faciẽ eum videbimus, quomodo
videbimus Deum Deorum in Sion. Ose.4.
Quod est contra gulam,de qua propheta.
Vinum (inquit) & ebrietas aufert cor.
Per intellectũ enim definit homo carna
liter viuere. Vnde Hieronym. Ama scien-
tiam scripturam, & carnis vitia nõ ama-
bis. ¶ Sanctificetur nomen tuum. † Hoc 19
rogamus, vt nos sancti simus, & iusti,&
recedamus à malo,& semper sciamus bo-
num. Et nota,quod nomen patri quatuor
modis sanctificatur, in filiis duobus mo-
dis ĩ via,& duobus in patria. In via,per ef
ficientiam & perseuerantiam, in patria p
consumationem & effectionem. In via
nanque nomen patris sanctificatur in fi-
liis,quando sanctificationis effectum ope
ratur in eis. Vel,quando sanctificatio,quã
acceperunt in nomine patris, perseuerat
in illis. In patria uero,nomen patris sancti
ficatur in filius, quia sanctificatur & con-
firmatur in eis,vt nunquã possit à filiatio-
nis gratia separari, hic est quasi mobile
nomen patris in filiis. Nam & Iudas quã-
doque fuit filius, quandoque non fuit,
pro qua possibilitate mouendi,dixit Apo-
stolus,& habetur 3. q. 7. §.quod testatur,
Castigo corpus meum, & in seruitutẽ re-
digo,ne forte cum aliis prædicauerim, ip
se reprobus efficiat. Ibique nomen patris
sanctificatur in filiis, quia ubi tales sunt 1.Cor.9.
filii.in quibus pater sanctus apparet,tunc
erunt manifesti, qui nunc sunt occulti
secun-

secundum illud: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, & ecce quõ computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Dicitur ergo: sanctificetur nomen tuum, quasi dicat. Da nobis spiritum sapientiæ: prout dicitur à sapore, i. dest, iucunditatem æternam, vt gustemus, quàm suauis est Dominus, gñans in nobis pacẽ, .i. motuum interiorum quietẽ, vt caro nostra non concupiscat aduersus spiritum quia non est pax ossibus meis à facie peccatorũ meorũ, vt ita sanctificetur nomen tuum, idest pater in filiis, quatenus in præsenti difficile, in futuro nequaquam à filiationis gratiam separemur, quod est manifestè contra luxuriã; quia qui laborat, non iucundatur in ea, & qui pacem mentis nõ habet, filius Dei non est, sed iumento, assimilatur, quia quasi iumentum in suo stercore computrescit, gustato enim spiritu

Sap. 1.
Psal. 33.
Gal. 5.
Psal. 37.
Iob. 1.

20 desinit omnis caro. ¶ In † fine Dominicæ orationis ponitur Amen, quod ad omnes petitiones refertur. Hebræus autem ponit in fine, vnum ex his tribus amen, sela, salẽ, quæque sonant uerè; semper, pacem. De amen, dictum est sub ti. de salutatione ad populum, licet autem amen, quandoque affectum optantis exprimat, hic tamen cõclusionis affirmationem ostendit. Vnde gloss. Matth. 6. Amen, significat in his omnibus petitionibus indubitanter à Domino tribui, quod petitur, si vltimæ conditionis pactum seruauerimus, vnde subdit. Si dimiseritis &c. & ideo amen, hic non à populo, vel à clero, sed à sacerdote profertur. cum enim ipse sit mediator inter Deum & hominem, quia eius est uota populi Deo offerre, & ipsius voluntatem populo renun-

21 tiare, sicut legitur. Exod. 19 Magis † congruit illud à sacerdote proferri, à quo conuenit petita à Domino fuisse concessa affirmari, quàm à populo, cui huiusmodi renũtiatio ipso mediante fieri debet. In aliis uero orationibus, quę in officio ecclesiastico dicuntur, Amen, exprimit potius affectum optantis, quàm conclusionem affirmantis ideoque in illis congruè profertur à populo, à quo optatur, quod in illis à sacerdote orante postulatur. Profert tamen hic sacerdos amen, sub silentio. Primo in signum, ꝙ Dominus vult orãtes latere, à Domino exaudiri sint, ne postmodum tepescant. Secundò, quia si altè proferret, amen, quo affirmatur orationem dominicam exauditã esse, iudicari potest præsumptio, & quædã ostentatio sacerdotis.

ADNOTATIO.

* Abba] Vel seruans pueros, παῖδας πῶρον si uerbum compositum explicet.

SVMMA.

1 *Missæ tertia pars, vbi incipiat.*
2 *Embolismus duplex.*
3 *Embolismorum & præfationum consuetudo.*
4 *Pacem petens sacerdos quorum precib. innitatur, & suffragijs & nu. 5.*

Tertia pars Missæ de silentio post dominicam orationem. Cap. 49.

TERTIA pars missæ incipit in hac oratione. Libera † nos quæ sumus Domine &c. Quę oratio dicitur ἐμβόλισμος, vel super excrescentia, & eo ꝙ nihil ĩ ea petitur, quod in præcedẽti oratione dominica petitũ nõ fuerit; nec tñ superfluit, qm̃ est repetitio & expositio nouissimæ petitionis illius. Illa enim dicit. Libera nos à malo, ista dicit, Libera nos q̃sumus &c. Et subdit, à quibus malis, s. à præsentibus, præteritis. & futuris, funditur etiam trãsitus ad orationem, pro pace ibi, Intercedente beata &c. Vel dicitur super excrescẽtia, quia primitiua ecclesia multo tempore dicta non fuit. ¶ Et no. quod † duplex est ἐμβολισμος, videlicet quotidianus & annuus, quotidianus est hæc oratio, cũ enim amen sit finis dominicę orationis, & illud reseruetur sacerdoti, a clero dicente, sed libera nos à malo, vt præmissum est, patet, quòd hæc oratio intelligitur embolismus non solũ quotidianus, ueruntamẽ dominicæ orationis. Embolismus etiam quotidiani sunt præfationes, vt Verè dignum &c. Et Cõicantes &c. & Hanc igitur oblationem offerri &c. Te igitur clementissimè pater

pater, Annus uerò embolismus est consecratio olei infirmorum, de qua dicetur in sexta parte sub ti. de cęna Domini, & benedictio vuarum & agni Paschalis, & huiusmodi, & etiam frugum & fabarum primarũ, quæ ex institutione Euthiciani Papæ super altari benedicuntur. ¶ Embolismo finito non concluditur, per Dominũ.
3 ¶ † Hæc enim est embolismorum ꝙ pfationum cõsuetudo, sed ei continuatur oratio. Da propitius pacem &c. Da pacem in quam pectoris, vt simus à peccato liberi. Da pacem temporis, vt simus ab omni perturbatione securi, nocet enim infirmis perturbatio, & ecce quàm apertè enodatur à quibus malis erui deprecemur. Hæc autem oratio, Libera nos &c. sub silentio dicitur, prout dictũ est sub ti. de. Pater noster, super uerbo, Oremus præceptis, quod silentium significat sabbatum, quo corpus Domini in sepulchro quieuit, tunc enim nullus fidem prædicauit. Vnde Luca testãte Mulieres quæ parauerant vnguenta, sabbato quidem siluerunt, secundum mãdatum legis. Christus non tamen siluit: imo ipse qui secundum carnem in sepulchro quieuit, secundum animam descẽdit ad inferos, ut fortior superueniens superaret fortem armatum, ad quod significandum ecclesia Romana dicit ipsam orationem alta uoce in parasceues, & Mediolanensis semper, & tunc momordit infernũ ducens suos uinctos de lacu, in quo non erat aqua, liberans eos de malis præteritis præsentibus, & futuris, & dans eis perpetuam pacem, in qua sunt semper & à peccato liberi, & ab oĩ perturbatione securi. Vnde de hoc lacu liberari se, & totam ecclesiam orat presbyter. Libera nos, &c.
4 Et † quia nos indigni sumus ueniam de præteritis, & præsentibus, atque futuris ꝓmereri, nisi nobis donetur oratione beatæ uirginis, & beatorum Petri & Pauli atque Andreæ, & aliorum sanctorum, ideo hic eos in nostrum patrocinĩu inuocamus Ad impetrandum ergo pacis gratiam imploratur mater Salomonis, idest, uiri pacifici, & Michael nuntius pacis, & Baptista preco pacis, & tres Apostoli testes pacis, & non plures, quia in ore duorũ vel trium
Mat. 18 testium stat omne uerbum. Prius ergo oramus, vt liberemur à malis, nunc uero pro pace oramus. Rursus licet omnes Apostoli superius fuerunt propter authoritatẽ Apostolatus connumerati, in hac tamen oratione, quæ triduum, quo Dominus in sepulchro iacuit, designat, tres reperiuntur, & specialiter isti tres propter aliquas eorũ prærogatiuas, videlicet propter priuilegiũ prærogatiuæ dignitatis, quo ad Petrum, propter priuilegium prædicationis & immensi laboris, quò ad Paulum, & propter priuilegium nimium cõcupitæ crucifixionis, quo ad Andreã. Adhuc † in hac oratione est intentio inuocare non solum Apostolos, verumetiam omnes sanctos, qui per 5
triplicem statum distinguuntur, sicut & omnes qui sunt in ecclesia militante, aut enim fuerunt, uel sunt in statu coniugali, qui per Petrum, aut in statu continentiæ aut uiduali, qui per Andræam, qui secũdũ Chrysostomum creditur in viduali statu fuisse, aut in statu virginali, qui per Paulũ designatur, ad quem statum etiam Angeli reducuntur, quia uirginitas est soror Angelorum, & de beata Maria etiam fit mentio, tanquam de porta misericordiæ. ¶ Postremò nota quod post secretam tria dicũtur ad mysterium consecrationis corporis Domini perficiendum, videlicet Preceptis salutaribus, & oratio dominica, & hęc oratio, Libera nos quæsumus, & hoc propter tres dies, quibus domini corpus iacuit in sepulchro, siue propter triplicem legẽ, scilicet naturalem, Mosaicam, & euangelicã.

S V M M A.

1 *Patenam tradit sacerdoti diaconus, finita oratione dominica.*
2 *Patena cur se signet sacerdos.*
3 *Sacerdotis manum seu humerũ dextrũ diaconus osculatur. Et quare id.*
4 *Patenam ad quid osculetur sacerdos.*

De resumptione Patenæ. Cap. 50.

QVIA post passionis tristitiã ad resurrectionis gaudium peruenitur, Iuxta illud, Ad vesperũ demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia, ideo subdiaconus *Ps. 29.*
interea dum chorus respondet, sed libera nos

1 nos à malo, accedẽs † ad diaconum, tradit illi patenam inuolutam, diaconus verò il lam recipiens eam reuelat, & reuelatam repræsentat, & tradit sacerdoti osculando illius manum, aut humerum dextrum Sacerdos verò cum ea signum sanctæ crucis sibi facit in facie, & eandem postmodum osculatur. Hi quidem tam numero quàm obsequio sanctas illas mulieris significant
Mat.12. de quibus narrat Euangelista Matthęus, quod vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria, & altera Maria videre sepulchrum, præsentãtes patenam, idest cor patẽs latitudine charitatis in obsequium sepulturæ. Iuxta, quod legitur, quod mulieris emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum, & valde mane vna sabbatorum, veniunt ad monumentũ orto iam sole, & dicebãt adinuicem, quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumẽti? Accessus igitur diaconi, qui Marias significat in tradendo patenam, significat illud, quod Mariæ uenerunt videre sepul-
Io.20. chrum, & resurrectionem Christi late uidentes eam Apostolis nuntiauerunt, qui demum Domino suæ fidei latitudinẽ obtulerũt, & ideo de manu diaconi patenã idest, latitudinem charitatis accipit sacerdos, idest, Christ⁹ acceptat. Vel p subdiaconum intelligitur Nicodemus, qui etiã late credidit & obsequium exhibuit. Saluatori. Quod verò patena prius inuoluta dehinc reuelata ad altare deportatur, hic est Moses de fiscella ad regiam perductus domum. Exod.2. Lex quidem, quę latuit, sed cognitis mysteriis ab ecclesia exaltata ad Christum ascendere de Aegypto docens.
2 ¶ Quod uerò sacerdos † super patena sibi à ministris oblatam signum crucis facit, repræsentat illud, quod in Matthæo legitur, quod principes sacerdotum, & Pharisæi signauerunt lapidem cum custodibus. sed nec ratio ista, nec signum sanctæ crucis necessitatis sunt. Item, quod patenam oblatam recipit, significat, quod Christus omnes ad se ex charitate redeuntes cum desiderio recipit, quod etiam ex eo patet, quod statim Mariæ perseueranti & aliis comparuit. De hoc etiam dictum est sub ti. de oblatione sacerdotis. Post traditã diacono patenam, subdiaconus manipulam, qui patenam tenuerat inuolutam, plicatã non sup pallam altaris, sed alibi deponit, in quo significatur illud, quod legitur Io. 20 quia Petrus in monumentum intrans vidit sudarium, quod super caput Christi fuerat, non cum linteaminibus positum, licet separatim in vnum locũ inuolutum. 3
† Diaconus autem manum, seu humerum dextrum sacerdotis osculatur, ad notãdũ, quod ipse vult esse socius in passione, vt socius sit in regno extra de sepulc. cap. 1. secundum quod dicit Apostolus. Si compatimur, & conregnabimus. ¶ Rursus ꝙ osculetur dextrum illius humerũ, significat, ꝙ Deũ hic videre non possumus, nisi per speculũ & in ænigmate, in futuro vero uidebimus eũ, sicuti est, quia vero crucifixus ardenti desiderio quærebatur, iuxta quod Angelus inquit mulieribus, scio, 1. Io. 3.
quia Iesum quæritis crucifixum idcirco cũ Mat.28
patena signatur crux in facie sacerdotis, ĩ qua maxime vires animæ uigent, & vt hoc signo munitus possit Dei seruitiũ sine impedimento consũmare; statimque sacerdos osculatur patenam, ostendẽs, quod Christus confestim impleuit desiderium mulierum. Mox enim occurrit illis dicẽs, Mat.28
auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerũt. Nec est dubium, quin pedes eius fuerint osculæ de hoc sub titulo de osculo pacis dicetur. Osculatur etiam patenam, quasi petens à Deo pacem corporis & animę. Oratur etiam pro pace temporali, quod fit specialiter in quibusdam ecclesiis, osculum etiam huiusmodi charitatem significat, prout dicetur ibidẽ
¶ † Rursus ideo se signat cum patena, 4
& osculatur post illam, ad notandum, quòd si per passionem filii reconciliamur Deo patri, erimus & hæredes regni cœlestis, uel signum crucis cum osculo significat glorificationem Christi in cruce cum charitate. Quidã ẽt cum patena se signãt ante pectu, per quod significatur synceta affectio, quę per partes corporis & cordis in sacra scriptura significatur. Quidã autem prius osculantur patenam, cum dicũt Da propitius pacem, & postea cum osculata patena in vltima clausula, scilicet ab omni perturbatione securi, se signãt, qa per crucem, & hoc sacrificium & odorem eius omnia in cœlis, & in terris pacificata denuntiaut. Quidam quoque conse-

quen-

quenter osculātur sumitatem, & pedem calicis. quod osculum prætendit intimum effectum ad monumentum, seu sepulturā Christi: exemplo Magdalenæ, quæ ex affectu stabat ad monumētum foris plorās vt dicitur in Ioanne. Osculū quoq; pedis calicis significat osculum pedum Christi: de quo iam dictum est. Aliqui etiam cum patena summitatem latus, & pedē calicis tangunt, quod similiter ex affectu intimo faciunt, quasi totū monumentum amplectentes, quod per calicem & patenam representatur: hoc enim proprium est feruenter amantium, quod non satiantur dilectum ex omni parte corporis sui tangere, & etiam res dilecti, quod maxime ostēdit Magdalena, quæ à monumento non recedebat. Tactus quoque cum patena in summitate, & latere, & pede calicis, significat tres cruciatus Domini, scilicet in capite, in latere, & in pedibus.

Ioã. 10.

S V M M A.

1 *Hostiæ fractio quomodo fieri debeat, & n. 2. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 18. 19.*
4 *Hostiæ fractio ad quid fiat.*
5 *Hostia primo per medium frāgitur, & qua re idipsum.*
6 *Hostiæ altera dimidietas cur iterum diuidatur.*
7 *Hostiæ particula post subdiuisionem remanens in sinistra, cur coniungatur parti per patenam positæ.*
9 *Beatorum tres ordines.*
14 *Sacerdos cur dicit ī missa sub fractione hostiæ, Pax domini sit semp uobiscū*
17 *Hostiæ particula cur mittatur ī sāguine*
20 *Hostia cur diuidatur in tres partes.*
21 *Hostiæ tres partes qd significēt. & n. 22*
23 *Benedictio solennis cur detur ab episc. In missa uero pro defunctis minus. n. 24*

De fractione Hostiæ. Cap. 51.

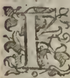

FINITA oratione præmissa scilicet Libera nos, & præsumpta patena, diaconus discooperit calice, inde remouens corporale, & super calicem sedulo intuetur. Deinde sacerdos intendens super hostiaio † frangere, ipsam de altari leuat, supponens illi patenam: & super hora eius collocat, indè tollens eā super calice per mediū frangit, dicens: Per eundem Dominū nostrū. Et in quibusdā ecclesiis partē, quæ post fractionem in dextra manu remansit, ponit super patenam, dicēdo, qui uiuit, &c. Partem uero, quæ in sinistra remansit, iterum per medium frāgit, & particulā, quæ post subdiuisionem in sinistra manu remansit, coniungit parti prius sup patenam positæ, dicendo, in vnitate sancti Spiritus &c. Alterā uero particulā in dextra remanentem tenet super os calicis, cū duobus digitis, scilicet cum police & indice, & erecto calice simul & ipsa particula parum cum ambabus manibus eleuatis alta uoce dicens. Per omnia secula seculorū. quo dicto, calicem simul cum hostia deponit proferēs. Pax Domini sit semper vobiscum, & hoc dicendo, produrit ter signum crucis super calicem, cum dicta hostiæ particula, deinde mittit particulam illam in calicem, dicens. Fiat cōmistio corporis &c. & postea per episcopum datur benedictio solennis. De singulis igitur est videndum, & primo quare diaconus discooperit calicem, & in eum discoopertū intuetur. ¶ Circa quod dicendum est, quod os calicis in hoc loco ostium significat monumenti, de quo diaconus corporale remouet, & in eo sedulo intuetur, significans quod Angelus Domini lapidem ab ostio monumenti reuoluit, & linteamen amouit, & in sepulchro diligenter asperit. ¶ Secundo uidendum est, quare sacerdos hostiam super patenam locat, & inde eam tollens super calicem frangit. Circa quod dicendum est, quod per calicem Christi passio, uel etiam æternæ beatitudinis fruitio designatur. unde Psal. Et calix meus inebrians quam præclarus est, & iteram, inebriabuntur ab ubertate domus tuæ &c. Per paternæ rotunditatē bonorum operum perfectio significatur; sa- 2
cerdos ergo volens hostiam † frangere, primo eam super patenam locat. ut inde illā tollens super calicē frangat, ad significandum, quod nemo passionibus mūdi meritorie ualeat exponi, uel etiam ad æternæ beatitudinis fruitionem admitti, nisi prius in bonorum operū perfectione fuerit solidatus

ſidatus: vnde Apoſtolus ad Ephe. 6. Accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die mala, & in omnibus perfectè ſtare.

3 ¶ Ad hoc patenæ hoſtiæ ſupponitur, & ſuper calicem frangitur, ad ſignificandum, quòd Chriſtus ex latitudine charitatis per patenæ diſpoſitionē ſignificatæ, ſe ſupponit paſſioni. Rurſus ſuper calicem frangitur, ne minutiæ ſpargantur, ſed in eius cõcauitate cautè recipiantur. Alibi tamē ſuper patenam poſtea frangitur, vt ipſe panis viuus, qui deſcendit, fractus pro nobis in ara crucis rememoretur. Alibi quoque hoſtia

Ioan. 6. comedenda de altari tollitur: nam in veteri teſtamento ſacerdos panes propoſitionis de altari ſublatos comedebat, prout dictum eſt ſub tit. de oblatione ſacerdotis.

4 ¶ Tertiò videndum eſt quare hoſtia frangitur: & quidem: quia in lege iubebatur ſimilago fruſtatim offerri, ſed & Redemptor noſter benedixit panem & fregit fractumque diſcipulis diſtribuit, & ideo ſacerdos & legem & Chriſtum ſequens panem ſacroſanctum in tres partes partitur, vt in fractione panis Dominum agnoſcamus, ſicut & illi duo diſcipuli Dominum cognouerunt, quibus ipſe reſurrectionis die euntibus in Emaus apparuit. Dũ enim

Mat. 26. ſicut ait Proſper de conſecratione diſt. 2.

Luc. 24. frangitur hoſtia & ſanguis in ora fidelium infunditur, imolatio corporis Chriſti in cruce, & effuſio ſanguinis eius de latere

5 deſignatur. ¶ Quartò, quare per medium hoſtia frangitur? Circa quod notandum eſt, quòd in duas medietates frãgitur, iuxta duplicem prædeſtinatorum ſtatum ſcilicet æternæ gloriæ, & temporalis miſeriæ, ideoque una medietas ſubdiuiditur in duas partes quarum vna eſt de prædeſtinatis, qui purgantur in purgatorio, alia pro illis, qui adhuc viuunt in hoc mundo caduco, prout infra dicetur. ¶ Quintò, quare pars hoſtiæ poſt fractionem in manu dextra remanens potius ponitur ſuper patenam, quàm quæ in manu ſiniſtra remanſit? & quidem pars ipſa, quæ in dextra manu remanſit, deſignat, prædeſtinatos, qui iã ſunt in gloria, & iã tenet illam rectitudinem, cui nulla rectitudo admiſceri poterit, & ideo merito in parte dextra tenetur. Altera verò pars deſignat illos prædeſtinatos, qui adhuc ſunt in temporali miſeria, vbi multa obliqua, & pauca recta inueniuntur, quare meritò in ſiniſtra tenetur. Illa igitur, quæ eſt in dextra, cum diuidenda non ſit, vt iam dicetur, ſuper patenam deponitur, quæ verò eſt in ſiniſtra, cum diuidenda ſit, non deponitur, ſed diuidenda retinetur. ¶ Sextò,

6 quare pars quæ in ſiniſtra remanſit, iterum ſubdiuiditur? Ad quod dicẽdum eſt, quòd illi, qui ſunt in gloria, vniformem ſtatũ tenent, & vna beatitudine fruuntur, ideo pars in dextra manu retenta, & ſuper patenam collocata, quæ illos, vt præmiſſũ eſt, ſignat, non frangitur, ſed illi, qui ſunt in temporali miſeria, in ſtatu, & miſeria, ſunt diuiſi. Nam alius eſt ſtatus miſeriarum eorum, qui adhuc viuunt in corpore, & alius eſt eorum, qui purgantur in purgatorio igne, ideo pars, quæ in ſiniſtra tenetur, illos ſignificans, diuidi debet.

7 ¶ Septimò, quare particula poſt diuiſionem remanens in ſiniſtra coniungitur parti ſuper patenã prius poſitæ? Ad quod dicendum eſt, quod ſecundùm Aug. Deus duas habet manus, ſcilicet dextrã, qua miſeretur, & ſiniſtram, qua punit illos, qui ſunt in purgatorio inquantum ibi purgantur, reſpondet ſola punitio, & ideo particula, quæ in ſiniſtra tenetur, illos figurat, Hi verò, qui ſunt adhuc in præſenti uita, in qua eſt ſtatus merendi, conſequi poſſunt miſericordiam, & ideo ipſi per aliam particulam, quę eſt in dextra, ſignantur. Quia ergo de his, qui ſunt in purgatorio, nullũ eſt dubium, ſicut de illis, qui ſunt in paradiſo, quantũ ad futuram gloriam, ideo meritò particula, quę erat in ſiniſtra, eos deſignans, coniungitur parti prius ſuper patenam poſitæ, quę illos, qui ſunt in paradiſo deſignat, quoniam iſti illis indubitãter ſunt coniungẽdi, de hoc tamẽ aliter infra dicetur. Sed particula, quæ in dextra parte remanſit, & deſignat eos, qui ſunt in vita præſenti, illi parti, quæ eſt ſuper patenam, non coniungitur, ſed in ſanguinem mittitur, quia illi adhuc egent meritis paſſionis Chriſti, quæ merita proceſſerunt ex effuſione ſanguinis agni immaculati, ex præmiſſa autem duarum partium coniunctione duo reſultant quaſi in modum lunæ cornua connexionem vtriuſque teſtamenti in Chriſti paſſione factam deſignã-

tia.& illa versus calicem porrigenda sunt, quasi sibi incorporent sanguine, sine quo corpus non est. In hac etiam coniunctione repræsentatur, quod postquam aliqui tam præsentibus quàm futuris præssuris purgati fuerint, ipsi Deo, qui est nostra beatitudo. perfectissima vnione iungentur. ¶ † Octauò quare præmissæ duæ partes extra calicem super patenam reseruantur super quo, aiunt quidam, quòd tres
9 partes hostiæ, tres status † beatorum figurant, s. qui sunt in cœlo. qui in purgatorio, & qui in mundo versantur, vt iam dicetur. Per calicem autem, secundum aliquem respectũ, ipsa æterna fruitio, vt præmissum est, figuratur. Qui ergo tam illi, qui versantur in hoc seculo, quàm illi qui sunt in purgatorio, nondum ad illam fruitionem admissi sunt, ideo ipse duæ partes extra calicem reseruantur, donec sumantur Sed hæc ratio non concordat per omnia cum præmissis, & ideo alia ratio inferius assignatur. Potest etiã dici, quòd duæ hostiæ partes ideo super patenam ponuntur, quoniam si omnes partes super os calicis ambabus manibus tenerentur, multa quidem pericula contingere possent, de facili.n. posset errare, & pars nõ mittenda in calicem mitti, vel propter manuũ tremorem partes possent in calicem cadere. Sacerdos etiam taliter impeditus non posset, quæ incumbunt, liberè expedire, & similia. Alij tamen omnes partes supra os calicis tenent, ne fortè propter illarum deportationem, seu translationem aliqua inde particula cadat, aut remaneat in patena, de quo etiam sub titu. de communica-
10 tione sacerdotis dicetur. ¶ † Nonò, quare particulam, quæ remansit in dextra, sacerdos super calicis tenet. Ad quod dicendum est, quòd particula ipsa, vt præmissum est, repræsentat illos, qui adhuc in corpore viuentes indigent misericordia Dei, siue prædictis meritis passionis Christi & sanguinis eius effussionis præcedentibus. Tenetur ergo ipsa particula supra os calicis, respectu directo ad sanguinem, vt detur intelligi intentio, nec non expectatio, & consideratio viuentium, quò ad merita & passionem Christi, ꝙ tenetur cũ pollice per quem vigor virtutis, & cum indice, per quem mentis discretio significatur: ad ostendendum, quòd cum fidei vigore, & mentis discretione hæc sunt consideranda, & expectanda sunt. Vel cum duobus digitis tenetur, ad designandum duplicem naturam, quæ fuit in corpore Christi, diuinam scilicet, & humanam. Et coniungitur sanguini ad ostendendum, quòd qui digne & cum fide, merita, & passionem Christi considerant, & expectant, eius passione & meritis iuuantur. ¶ Decimò, qua- 11
re † sacerdos dicturus. Per omnia secula seculorum se erigit? Et est dicendum, quòd cum ipse petere velit perpetuam existentiam Domini nobiscum, & omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum sit. 1. quæst. 2. quàm pio merito ad Deum se tunc corpore & mente erigit, sperans se accepturum, quod perit. ¶ † Vnde- 12
cimò, quare verba ipsa proferens vocem suam exaltat, & parum calicem eleuat. Super quo dicendum est, quod sacerdos Christi vicarius, hostia, vt præmissum est, fracta, mox pacem annunciaturus, vocem exaltat, vt populos pacem desiderans, hoc intelligens dicat, Amen. 38. distinct. sedulo. & calicem parum ab altari eleuando ostendit, quòd Christus, qui per passionem, quæ per calicem designatur, descenderat, eleuatus per resurrectionem à mortuis, pacem postmodum discipulis timentibus nunciauit. dicens eis: Pax vobis Ioan 20
Potest etiam dici, quod quemadmodum præmissum est, particula, quæ super os calicis tenetur representat viuentes, & credentes & expectantes iuuari meritis passionis, & effussionis sanguinis Christi Sed, vt credamus duo, primum, scilicet Christum verum fuisse Deum, & sanguinem & corpus nunquam fuisse à diuinitate separata. Secundum, Christum fuisse verum hominem, & corpus verum, & sanguinem verum dicta non consequimur, propter hoc ergo calicem, & dictam particulam parũ simul eleuat, vt ostendat, ꝙ firmiter credimus primum, & eam statim deponit, vt ostendat, quòd etiam eodem modo credimus secundum. ¶ † Duodecimò, quare di- 13
cta eleuatio, & depositio fit cum vtraq; manu, & non cum altera tantum? Ad quod dicendum, ꝙ hoc fit, vt per hoc detur intelligi, ꝙ sicut præmissa duo credit intellectu, ita amat & appetit affectu, & toto conatu,

natu. Fit etiam hoc modo, vt securius & decentius. ¶ †Decimotertiò, quare mox dicat altiori voce, Pax Dñi &c. Et qui idē, quia non solum per signa, verum etiā per verba resurrectionis est gaudium exprimendum, ideo sacerdos per letitiam de resurrectione habitam procedens, statim deposito calice altiori voce dicit. Pax Domini sit semper vobiscū representans ꝙ vna sabbatorum Iesus, postquā surrexit à mortuis, stās in medio discipulorum dixit eis. Pax vobis, & iterum: Pax vobis. Io. 20. quasi dicat, Do vobis pacem pectoris in via, & pacem æternitatis in patria. Idem ergo innuit sacerdos dicens, Pax Domini, i. pax pectoris sit semper vobiscum, i. in præsenti hic, & pax æternitatis in futuro. Hec quidem pax est illa, quæ tunc iustis data est, quando anima Christi in infernū descendens, inde oēs fideles eduxit, abstergens oēm lachrymam ab oculis eorum, vt amplius non sit eis dolor, sed pax, quia cū eo viuāt in æternum, vel illa, quæ data est corporis Christi, quando anima eius ad corpus redijt, vt sicut nunquam anima turbata est pro corporis morte, ita nec ipsum corpus vlterius de sua mutatione turbetur, sed vtraque pace fruatur & semper de æterna beatitudine lætetur.

14 Ioan. 20 Apoc. 1.

15 ¶ †Decimoquartò, quare dicendo pax Domini &c. facit signum crucis supra sanguinem cum dicta hostiæ particula: Ad hoc dicendū est, quòd tres cruces significant triduum, quo Christus fuit in sepulchro, vel quòd tres mulieres quærebant Christum crucifixū ad ostium monumenti, vnde illud. Quem quæritis viuentem cum mortuis?

16 ¶ †Decimoquintò, quare dicto. Pax Domini &c. chorus respondet? Et cum spiritu tuo, & quidem hoc dicendo, optat pacem ipsi sacerdoti, & petit etiam pacē sibi dari, & vt dignus sit illam recipere, prædicit ter Agnus Dei. Veruntamen Papæ celebrāti in ecclesia S. Mariæ maioris in vrbe, & dicenti, Pax Domini respondetur, prout in 6. parte sub ti. de Pascha dicetur. Luc 24.

17 ¶ Decimosextò, quare † dicta hostiæ particula immittitur in sanguinem? Nempè fit hæc cōmistio. Primò, ad notandū, ꝙ Christi corpus non fuit sine sanguine, nec sanguis sine corpore. Secundò, ad designandum, ꝙ vnum sacramentum conficitur ex speciebus panis & vini. Tertiò, corporis & sanguinis post trinum crucis signum permistio est animæ ad corpus reditio. Omnibus enim in cœlo & in terra pacificatis virtus Trinitatis animam crucifixi reduxit ad carnem, ne derelinqueret animam eius in inferno, nec daret carnē eius videre corruptionem. Iuxta quod ipse dicit in Ps. Ego dormiui, & somnū cepi, exurexi, quia Dominus suscepit me. significat ergò vnitatem & animæ & carnis, quæ in resurrectione Christi denuo sunt vnitæ. Nam, vt præmissum est, panis ad carnem, & vinum refertur ad sanguinem, quia secundum Philosophum in sanguine est sedes animæ. 33. q. 2. Moses, de hoc etiā sub tit. de oblatione dictum est. Psal. 15. Psal. 3.

18 ¶ Decimoseptimò, quando immissio † sit facienda, & quidem aliqui infundunt particulam ipsam in calicem, postquam dicunt, Pax domini &c. quoniam manifestum est, pacem datam esse hominibus bonæ voluntatis, per resurrectionem, quam verba ipsa significant. Alij verò dicto. Pax Domini &c. & dicto etiam prius, Agnus Dei &c. demum immittunt ipsam in sanguinem, vt eorum oratio efficacior sit pro eo, quòd tenentes eam in manibus, dum dicunt, Agnus Dei &c. oculo corporali & mentali & reuerenter intuentur. Tertij verò eā immittunt dicunt, Da nobis pacem. Cùm enim ter dicatur, Agnus Dei, & in primis duabus vicibus dicatur miserere nobis. in primo dicitur, miserere nobis, quantū ad animam, quæ maximè fundatur in sanguine. In secūdo quantum ad carnem, patet, quòd ista duplex oratio diuisim dicitur, & ideo illa pars hostiæ, per quam caro significatur, & sanguis, per quem anima intelligitur, non debent coniungi, dum illis duabus vicibus dicitur. Agnus Dei, sed solum in fine tertij Agnus Dei. vbi repetitur, Pax. secundùm vtrunque, scilicet, secundùm corpus, & secundum animam. Ipse enim lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. † Quarti rectius & vsitatius agunt, quoniā dicto Pax Domini & priusquam dicant Agnus Dei &c. immittunt, certum est autem, quòd Agnus Dei post salutationem representat illud, quod Dominus fecit, postquam discipulos visitauit, quando videlicet dedit eis potestatem 19 Apoc. 1. Ioā. 20

diendo, meditando, & in quiete docenda
est. 5. q. 4. in loco ideo verba ista depositis
super altare manibus protulit dicens, Pa-
ter noster &c. Christum populum orare
docentem repræsentans, ideoque Mosi orã
tis exemplo manus extendit, & sursum ele
uat, vt feruorem cordis & rectam ad Deũ
intentionem ostendat, 37. dist. si quis vult.
Rursus dicendo, præceptis salutaribus &c.
2 calicem simul & hostiam deponit, ut præ-
missum est. ¶ Sanè legalis † pontifex regref
sus ad populum lauabat vestes, immun-
dus tamen erat usque ad vesperam, sicut in
procemio huius partis dictam est. Sic &
Christus, qui intrauit in sancto sanctorum
redit ad ecclesiam, compatiendo & auxi-
liando, & lauat vestes suas, idest sanctos
mundificat, & tamen vsque ad finem mun
di membris eius aliquæ maculæ adhæret.
Sacerdos etiam redit ad populum quia dũ
rursus alta uoce multiplicat preces, foras
exire uidetur, & precibus velut aquis uesti
menta sua, idest populum lauat & mũdat,
& tamen immundus iudicatur, quia vs-
que ad mortem erit in omni homine,
quid lauetur. Oraturus ergo & ostensu-
rus se causam suam agere coram Deo, &
quæ quotidie petere debeamus, monet po
3 pulum orare † dicens. Pater noster &c.
quæ oratio habetur Matth. 6. c. Fiduciali-
ter enim orare possumus, ut filii patrem,
quos ipse Dominus ad sic orandum infor-
mauit, & ipse uice uniuersalis ecclesiæ,
quàm repræsentat, orat, ne tamen sua au-
thoritate & quasi præsumptiuè petere ui-
deatur, præmittit quasi loco præfationis,
Præceptis salutaribus &c. Dicit autem præ
ceptis, & diuina institutione, quia domi-
nus & hanc orationem instituit, & Apo-
stolos sic orare præcepit, & ex tunc maximè
prostrati orare debemus, vsque in finem
dominicæ orationis, saltem in profestis
diebus, in festiuis uerò stantes. Tres au-
tem articuli sequentes, scilicet præceptis
salutaribus, pater noster, & libera nos. si-
gnificans tres dies dominicæ sepulturæ,
ideoque & his duntaxat utimur in parasce
ue. In quibusdam ecclesijs, dum sacerdos di
cit, Pater noster, à diacono, & dum præla-
rus dat benedictionem solennem post. Pa-
ter noster, manus eius à diacono, & sacer-
dote sustentantur, in quo repræsentatur,
quod Hur, & Aaron, sustentabant manus
Mosi orantis, de quo sub ti. de oratione di *Exo. 1.*
ctum est. ¶ Beatus Grego. orationem domi
nicam post canonem super hostiam cen-
suit recitari, asserens in registro incõgruũ
esse, vt super eucharistiam diceretur ora-
tio, quam scholasticus composuerat, &
illa omitteretur, quam dominus ipse di-
ctauerat, & Apostoli dicere consueuerant.
Et cantatur apud Græcos à toto populo,
sed apud nos à solo sacerdote. † Illud au- 4
tem notandum est, quod hæc oratio cæte
ras orationes propter quatuor antecellit,
scilicet authoritate doctoris, breuitate ser
monis, sufficientia petitionum, & fœcundi
tate mysteriorum. Authoritate doctoris,
quia fuit ipsius Saluatoris Apostolos ora-
re docentis ore prolata, & inde dicitur ora
tio dominica. Breuitate sermonis quia fa-
cilè dicitur & profertur. Iuxta illud. Cum *Mat. 6.*
oratis, nolite multum loqui &c. Sufficien-
tia petitionum, quoniam vtriusque vitæ
necessaria continet. Fœcunditate mysterio
rum, quia immensa continet sacramenta.
¶ Verum licet sciat dominus, quid ueli-
mus, vult tamen nos orare uocaliter pro-
pter multa. ¶ † Primò, pro excitanda deuo 5
tione, quia quod facit flatus carboni, hoc
facit pronunciatio deuotioni unde, ad ip
sum ore meo clamaui, & exaltaui sub lin
gua mea. ¶ Secundo, pro aliorum instru-
ctione, ut cortina cortinam trahat, & qui *Ps. 65.*
audit, dicat, ueni, extra de sacra unct. cap. *Exo. 36.*
1. vnde. Luceat lux vestra coram homini- *Apo. 22*
bus. ¶ Tertio, pro linguæ obsequio, ut *Mat. 5.*
quod lingua peccamus, lingua satis facia *Rom. 6*
mus vnde. Sicut exhibuistis membra ue-
stra seruire iniquitati ad iniquitatem, ita
exhibete ea seruire iustitiæ in satisfactio
nem. 47. distinct. omnes. ¶ Quartò, pro rei
petendæ commemoratione, quia facilius
obtinetur, quod instantius postulatur, de
pœnit. dis. 1. importuna. 43. distinct. sit re-
ctor. in fine. unde petite, & accipietis. pul
sate, & aperietur nobis. ¶ Quintò, pro im
petratæ rei custodia, quia quod sæpius re *Luc. 40.*
quiritur, diligentius custoditur, unde te
ne, quod habes, ne alius accipiat coro-
nam tuam. ¶ Sanè in hoc oratione oratur *Apoc. 5.*
pro bonis acipiscendis, & pro malis uitan
dis. Pro † bonis tẽporalibus, spiritualibus, 6
& æternis. Pro malis præteritis, præsenti-
bus,

bus,& futuris. De bonis æternis dicitur.
Veniat regnum tuum; de bonis spirituali
bus. Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo & in
terra. De temporalibus Panem nostrum
quotidianum da nobis hodie. Aeterna pe
tuntur in præmiū, spiritualia in meritum,
temporalia in substentaculum. De malis
præteritis. Dimitte nobis debita nostra,
&c. De præsentibus, sed libera nos à ma-
lo. De futuris, & ne nos inducas &c. Præ-
terita sunt dolenda, præsentia sunt vincen
7 da, futura sunt præcauenda. ¶ Septē † sunt
orationis dominicæ petitiones ꝓpter cap
tationem beneuolentiæ, quæ significant
septem verba Christi in cruce. Primum
fuit: Pater, ignosce illis. Secundum; Ecce
Luc.1. mulier filius tuus. Tertium: Ecce mater
tua. Quartum. Hodie mecum eris in para
diso. Quintum. Eloi eloi. Sextum. Pater in
manus tuas. Septimum. Consumatum est.
Vel significat septem uerba, quæ tantum
beata uirgo legitur de Christo dixisse. Pri
mū fuit discretionis, quomodo fiet istud.
Ioan.2. Secundum humilitatis, ecce ancilla Domi
ni. Tertium salutationis, ecce vt facta est
uox salutationis tuæ in auribus meis.
Quartum gratiarum actionis. Magnificat
Luc.2. anima mea Dominum. Quintum compas
sionis, Fili, uinum non habent. Sextum
instructionis, quodcunque dixerit uobis,
facite. Septimum amoris. Fili, quid fecisti
nobis sic? Prima autem petitio est: San-
ctificetur nomen tuum. Secunda. Adue-
niat regnum tuum. Tertia, Fiat uoluntas
tua. Quarta, Panem nostrum quotidianū.
Quinta. Et dimitte nobis debita nostra.
Sexta, Et ne nos inducas in tentationem.
Septima, Libera nos a malo. Et hæ septem
8 † petitiones, secundum Apostolum, septē
postulationes dicuntur, quarū primæ tres
spectant ad uitam æternā, siue ad patriam,
& ideo sacerdos in quibusdā locis eleuato
calice dicit eas, & præfationem, Præceptis,
salutaribus &c. dicens uero, Sicut in cœlo,
parum magis eleuat illum, & dicens, & in
terra, deponit illum. Tres ultimæ ad præ-
sentem uitam, siue ad uiam, pertinent, &
ideo deposito calice dicit eas; media uero,
scilicet, panem nostrum &c. pertinent ad
utrunq;. Porrò tres primæ succedunt ordi
ne temporis, sed præcedūt ordine dignita
tis. Tres vltimæ succedunt ordine dignita
tis sed præcedunt ordine temporis. Duplex
igitur ordo est in dominica oratione no 9
tandus. unus in ascendendo, qui conuenit
cum uirtutibus, alter in descendendo, qui
concordat cum donis. dona nāq; de sum-
mis ad ima descendunt, vnde. Requiescet
super eum spiritus sapientiæ & intellectus *Esa.1.*
&c. Virtutes uero de imis ad summa con- *Mat.5.*
scendunt, vnde: Beati pauperes spiritu,
quoniam ipsorum est regnum cœlorum.
Beati mites &c. Nempe Dominus in ora-
tione ipsa secutus est ordinem dignitatis,
qui est artificialis, vt de maioribus ad mi
nora descendat, Sed doctores in illius ex-
positione sequuntur ordinem temporis, q
est naturalis, vt de minoribus ad maiora,
idest, de temporalibus ad æterna conscen-
dant, quem modum seruabimus exponen
do. Et fit hic adaptatio septem petitionum
septē uirtutū, septē donorum Spiritussan-
cti, & septem beatitudinum, cōtra septem
uitia capitalia septem uirtutibus opposi-
ta. Nam dona petitionibus, uirtutes do- *Esa.2.*
nis, & beatitudines uirtutibus obtinentur
Septē dona sunt hæc, sapientia, intellectus
consilium, fortitudo, scientia pietas, & ti-
mor, de quibus dicit propheta. Requiescit
super eum spiritus sapientiæ & intellectus
spiritus cōsilii & fortitudinis, spiritus sciē-
tiæ & pietatis, & replebit eum spiritus ti-
moris Domini. ¶ Septem † vero virtutes 10
sunt hæ, paupertas spiritus mansuetudo,
luctus, esuries, iustitiæ, misericordia, mun-
ditia cordis, & pax. ¶ Septem † quoq; bea 11
titudines sunt istæ, regnum cœlorum, pos
sessio terræ, consolatio, saturitas, misericor
diæ consecutio, uisio Dei, filiatio Dei, de
quibus coniunctim dominus ait. De pri-
ma, Beati pauperes spiritu, quoniam ipso-
rum est regnū cęlorum. De secunda, Bea-
ti mites, quoniam ipsi possidebūt terram.
De tertia, Beati qui lugent, quoniam ipsi
consolabuntur. De quarta, Beati qui
esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ip-
si saturabuntur. De quinta, Beati miseri-
cordes, quoniam ipsi misericordiam con-
sequentur. De sexta, Beati mundo corde,
quoniā ipsi Deum videbunt. De septima,
Beati pacifici, quoniam filii Dei uocabun
tur. Septem uero uitia † capitalia sunt ina- 12
nis gloria, siue superbia, ira, inuidia, acci-
dia, auaritia, gula, luxuria, quæ significa-

cœlo & in terra nominatur. Per adoptionẽ, vt ibi: Si uos, cum sitis mali nostris bona data dare filiis uestris, quanto magis pater uester de cœlo dabit nobis spiritum bonũ petentibus se? Per generationem, vt ibi. Nemo nouit filium, nisi pater, & patrẽ nisi filius: & cui uoluerit filius reuelare. Per hoc quod dicit. Pater noster, qui es in cœlis, dehortatur nos à duobus videlicet, à superbia, ne dicamus pater mi, quasi reputantes proprium, quod est cõe, & ab indignitate. s. ne reddamur indigni tanto patre, qui consistit in cœlis. Deus enim solius Christi est pater per naturam, cui soli competit dicere pater mi: fidelium autem est pater per gratiam, quibus competit dicere, Pater noster. Ille dicit pater mi, si possibile est, transfer à me calicem hunc. Isti dicunt pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, & ipsemet dicit. Vado ad patrem meum, & ad patrem vestrum: meum quidem per naturam, vestrum per gratiam. Hortatur etiam nos per hæc ad duo, s. ad seruandum gratiam adoptionis, cum dicit pater, & vnionem fraternitatis, cũ ait noster. ¶ Rursum per hoc quod dicit pater, quod est nomen pium, notatur bonitas eius, & e. clesiæ deuotio, quæ ipsum patrẽ appellat. Per hoc uero quod dicitur noster, ostenditur dilatatio charitatis. Per hoc, quod dicitur in cœlis i. in Sanctis, quorum conuersatio à fœce mundi remota est, Dei pietas designatur. Quia igitur captatio beneuolen-
3 tiæ in hac † ratione præmittitur, sciẽdum est, quòd beneuolentia captatur a tribus, scilicet à psona cognitoris, petitoris, & assessoris: cognitor est Deus, petitor est homo, assessor est Angelus. A persona cognitoris, cum ait pater, petitoris, cum ait, noster: assessoris, cùm ait, qui es in cœlis, idest in angelis, uel in sanctis, de quibus habetur, Cœli enarrant gloriam Dei, unde spes nobis attribuitur, ut sanctos nos faciat. Vel in cœlis, idest in secreto maiestatis diuinæ; per quod datur fiducia obtinendi bo-
Esa. 44. num occultum, quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit. Dat ergo fiduciam impetrando bonum, unde non dicitur Domine, cui serui tur timore, sed pater, cui amore, q. d. quia pater es, uis, q̃a in cœlis es, potes; ergo li-

bera nos à malo. Et † nota, quòd cœlũ dici 4
tur à cœlando. quia celat diuina secreta, uel à celsitudine, quia altius est terrenis rebus.
Sed libera nos à malo. Triplex est † malum 5
à quo petimus liberari, innatum auditum, & inflictum. Primum, contrahitur, scilicet originale. Secundũ, committitur, s. actuale. Tertiũ, sustinemus, s. pœnale. Malũ autem
vitamus, per spiritum timoris. Nam (vt in- *Eccl. 1.*
quit scriptura) Timor Domini expellit peccatum. Porro triplex est † timor, quo cessa- 6
mus à malo, seruilis initialis, & filialis. Timore seruili cessamus à malo formidine pœnæ. Timore filiali cessamus à malo amore iustitiæ. Initiali timore cessamus à malo, partim formidine pœnæ, partim amore iustitiæ. Seruilis timor est incipientium. Initialis proficientium. Filialis perficiẽtiũ. Dicit ergo. Sed libera nos à malo. q. d. da nobis spũm timoris, & paupertatẽ spũs, ut per spiritum timoris uitemus mala, p paupertatem spiritus addiscamus bona, quatenus exclusis vitiis, & contemptis terrenis habeamus æterna, scilicet regnum cœlorum, quod lucifer & primi parẽtes per inanem gloriam, siue superbiam amiserũt. Per hoc ergo, quod se humiliando, petit liberari à malo, quod fit per donum timoris, fugatur superbia, quæ opponitur timori, & sic finis orationis concordat cum principio, ubi ab humilitate contra superbiam incepit, ut præmissum est. ¶ Et ne † nos in- 7
ducas in tentationem. s. diabolicam. Nota, q̄ tentat nos Deus, tentat homo, tẽtat diabolus. Deus tentat, ut probet, homo, ut sciat, diabolus, ut fallat. De primo legitur. Tentauit Deus Abraham. De secundo. Tenta nos obsecro diebus decem. De tertio, Cur Sathanas tentauit cor tuum. ¶ Porro duobus modis tentamur interius per delectationem, & exterius per suggestionem, interior tentati parum efficit, exterior multum proficit, si non consentiatur, sed resistatur. Scriptum est, enim. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Rursus, Beatus vir, qui suffert tentationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Cum igitur citra consensum tentamur, ducimur in tentationem, cũ consenti mus, in tẽtationem inducimur, sicut piscis ante capturam ducitur in rete. Cum aũt in

ducitur,

ducitur, capitur, & tenetur, tunc impletur quod Iacobus Apostolus ait, Tentat aũt unusquisque à concupiscentia sua mala ab stractus, & illectus, deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, peccatum uero cum consumatum fuerit, generant mortem. Verum cum idem Aposto. dicat, quia Deus est intentator malorum. Quid est, quod primus, ne Deus nos inducat in tentationem. Sed † dicendum est, quod Deus quodammodo tentat & quodãmodo non tentat: tentat, ut probet, iuxta illud, Proba me Deus, & tenta me, nõ tẽtat ut fallat, iuxta illud. Deus neminem tẽtat. Petimus ergo, ne nos Deus in tẽtationem inducat, i. ne permittat induci, quia sicut dicitur. Non est malum in ciuitate, quod Deus non faciat, i. quod fieri non permittat. Scriptum est enim, Fidelis Deus, qui non patitur uos tentari supra id, quod potestis. quasi dicamus. Da nobis spiritum pietatis, & mansuetudinem spiritus, vt per spiritum pietatis vincamus tentationes, exercendo nos ad pietatem, & per mansuetudinem uincamus iram, non reddẽdo malum pro malo. Vincamus etiam inuidiam quæ opponitur pietati, ut ita possideamus terram uiuentium, quam per spiritum pietatis, & per mansuetudinem spiritus obtinebimus. Nam pietas promissionem habet uitæ, quæ nũc est & futuræ, & beati mites, quoniã ipsi possidebũt terrã, Vnde Ps. Mansueti possidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. ¶ Dimitte nobis debita nostra &c. debita † dicũtur peccata, quæ nos debitores pęnę constituunt, non. n. hic agitur de debitis pecuniarum, sed offensarum. Tria aũt sunt debita, q̃ petimus nobis dimitti, scilicet peccatum in Deum, peccatum in ꝓximũ, & peccatũ in nos, unde peccauimus cũ patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus, unde Ps. 105. Peccauimus cũ partibus nostris in Deũ, iniuste egimus in proximum, iniquitatẽ fecimus, in nosmetipsos. Et quia peccauimus in Deum, ideo petimus, ut ipse dimittat nobis debita nostra, quia peccauimus in nos, ideo petimus, ut dimitte nobis debita nostra, quia peccamus in proximum, ideò petimus ut dimittat nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc pacto ergo & ea conditione nobis dimittuntur, si nos dimittamus debitoribus, alioquin etiam dimissa reuocantur in debitum, secundum illud euangelii. Serue nequam, omne debitum dimisit tibi, quoniã rogasti me, nonne ergo opportuit & te misereri conseruo tuo, sicut & ego misertus sum tui? Et iratus Dominus eius tradidit eũ tortoribus quò ad vsq; redderet vniuersum debitũ, sic & pater meus cœlestis faciet uobis, si non dimiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Vt ergo Dominus euidenter ostenderet. quòd nullus est totius orationis fructus, nisi debitoribus dimittamus, in fine eiusdem euangelii subiunxit ad omnia. Si dimiseritis hominis peccata eorum, dimittet uobis pater uester cœlestis peccata uestra. Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. His ergo, qui debitoribus non dimittunt, hæc oratio non prodesse videtur, sed obesse. Nam qui sic petit sibi dimitti, sicut debitorib. suis ipse dimittit, profectò si non dimittit ipse debitoribus, uidetur petere, vt sibi non dimittatur, de consecrat. distinct. secunda. panem.

8 (margin, at "tentationem. Sed † dicendum est")

Rom. 12 (margin) · Psal. 36 (margin) · 9 (margin, at "bis debita nostra") · Mat. 19. (margin)

¶ Sed quæritur, quid † tenetur illi dimittere, qui nec satisfacere uult, nec ueniam postulare? Sanè distiuguẽdum est inter perfectum & imperfectum. Is, qui uiam perfectionis arripuit, etiam non petenti ueniã omnibus modis indulgere tenetur, unde in canone Inno. de pę. dist. 5. c. fiu. legitur. Falsa est pęnitẽtia, si pęnitẽs offẽso nõ satisfaciat, aut si offendenti offẽnsus non indulgeat. Qui uero nondũ pfẽctionis uotũ Assumpsit, tenetur quidem rancorẽ cordis deponere, sed nõ tenetur satisfactionẽ debitam condonare. unde in canone Fabiani. 23. q. 4. cum in lege ita canitur. Si quis contristatus reconciliari noluerit fratri suo, satisfaciente eo, qui contristauit, acerrimis maceretur inedijs, vsq; dũ gratanti animo satisfactionem recipiat. Quanquã oẽs vniuersaliter teneamur diligere inimicos nostros, & benefacere his, qui oderunt nos, & orare pro persequentibus, & calumniantibus nos 90. dis. si quis. Quia uero sunt culpæ, in quibus culpa est relaxare vindictam. 28. distinct. quę sunt, & si † peccatum in nos teneamus dimittere; peccatum tamen in Deum & in proximũ debe-

10 (margin) · Mat. 5. (margin) · 11 (margin)

debemus punire. Quisquis ergo laborans odio uel inuidia, grauatur magis hac oratione, quam iuuetur, nisi iam propositum habeat dimittendi. Veruntamen nõ in sua quisq;, sed in totius ecclesię videtur persona orare, vnde non dicit, dimitte mihi debita mea, sicut & ego dimitto debitoribus meis, sed dicit: dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quidam ẽt uolunt ita illud intelligi, dimitte nobis &c. idest, sic dimitte nobis debita nostra, vt & nos dimittimus debitoribus nostris. q. d. Da nobis donum scientiæ, luctum & virtutem, quatenus tã nostra, q̃ aliena peccata cognoscamus & defleamus, ut nobis debita nostra dimittãs, & ita cõsolationem habebimus aduersus inuidiam, quæ facit hominem dolore & de alieno bono tabescere aduersus irã, quæ est contraria scientiæ, quia ira impedit animum, ne possit cernere uerum. 11. q. 3. illa. & ca. seq. per scientiam enim & luctum in præsenti remissionem accipimus & in futuro consolationem habebimus,
Psal.50. iuxta illud, quod legitur, A delicto meo
Mat. 5. munda me, quoniam iniquitatem meam
Ioan.6. ego cognosco, & Beati qui lugent, quoniã ipsi consolabuntur. Panem nostrum quotidianum &c. Vnde in euangelio Ioannis Domine semper da nobis panem hunc, παν autẽ Græce, interpretatur latine omne. vnde: Oramus ut omnipotẽs pater omnem victum spiritualem, & carnalem, & corporalem omni tempore largiri digne
12 tur. ¶ † Quinque autem panes sunt nobis necessarii, in via quatuor, & quintus in patria, corporalis, ad sustentationem, spiritualis ad informationem, doctrinalis ad eruditionem, sacramẽtalis ad expiationem, & æternalis ad fruitionẽ De primo
Deu. 6. legitur, Non in solo pane uiuit homo De
Mat. 4. secudo: Amice, accommoda mihi tres pa-
Luc. 11. nes. De tertio: Venite, comedite panem meum. De quarto, qui panem Domini
1.Cor.11 manducat indigne reus erit corporis Domini. De quinto: Ego sum panis viuus, q
Ioan. 6. de cœlo descendi. Postquam enim fuerint homini peccata dimissa, necessarius est ei spiritus fortitudinis, ut præmissum est; ideo dicit: Panem nostrum quotidianum idest, nobis quotidie necessariũ, alioquin quod nostrũ esset, nobis dare non posset, nisi prius desineret esse nostrum, extrà de fide instr. ca. inter. Da nobis hodie. q. d. da nobis spiritũ fortitudinis, qui multiplici pane roborat animam, ne deficiamus in pręsenti, esuriendo iustitiam, per quam expellentes accidiã & tædium de bono plena iustitia saturabimur in futuro, secundum illud, Beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Mat.
dicit † Panem nostrum supersubstantialẽ 13
quod duobus modis potest intelligi, velut vna sit dictio, quasi da nobis panẽ nostrũ supersubstantialem, idest Christum, qui est supersubstantialis, idest, super omnem substãtiã, scilicet, creatam, qui panis est in altari, uel vt sint duæ dictiones, quasi da nobis panẽ nostrum, idest Christum, qui est proprius cibus fidelium, & hoc super panem, idest, præter panem substantialẽ, idest, necessarium ad sustentationem. q. d. Da nobis vtrunq;, scilicet, mẽtis & corpo
ris. Lucas dicit. Panem nostrum quotidia Luc. 11.
nũ quod tam de corporali, quam de sacramentali pane potest intelligi, videlicet de viatico. Græcus habet ἐπιούσιον, quod interpretatur supersubstantialem. de conse. distinct. 2. in calice, in fin. Hebræus vero segola, quod interpretatur egregium, uel peculiarem. Ob hoc forte Lucas videns Matthæum dixisse segola, quod sonat peculiarem, dixit quotidianum. Græcus autem interpres Matthæi, quia uidit eum dixisse segola, quod sonat egregium dixit ἐπιούσιον, scilicet supersubstantialem.
¶ Fiat voluntas tua. Hoc † rogamus, vt 14
quomodo angeli, uel omnes sancti in culpabilis Deo seruiunt, ita & nos absque graui peccato illi seruiãmus in terra. ¶ Voluntas Dei dupliciter intelligiť, scilicet, & beneplacitum Dei æternũ, & signũ beneplaciti temporalis. Beneplacitũ Dei
æternum semper impletur. vnde, & vo- Rom. 9.
luntati eius quis resistet? & omnia quæ Ps.134.
cunque uoluit Dominus, fecit. Signa be-
neplaciti temporalis sunt quinque, præ- Ps.109.
ceptio, prohibitio, permissio, consilium, & operatio, vnde Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius. Hæc nõ semper implentur, sed, vt impleantur, oratur, vnde dicitur. Fiat volũtas tua, idest, opere compleatur, quod præcipis, quod consulis, quod suades quia non sufficit vo

lun-

luntas, nisi adsit facultas. 76. d. non satis.
15 ¶ Sicut in † cœlo in terra, idest, sicut illi, qui sunt in cœlo voluntatem eius faciūt, sic & nos in terra, faciamus, vel sicut in cœlo & in terra, idest, sicut in angelis ita & in hominibus, vel sicut in pfectis ita & in cōuersis. Vel sicut in Christo, ita & in ecclesia, vel sicut in mente, ita pariter & in carne, vt caro non cōcupiscat aduersus spiritum, secundum illud: Cor meum & caro mea exul. in d. 5. dis. da nobis spiritum consilij, vt faciamus voluntatem tuā maxime misericordiam, quæ perimit auaritiam, quatenus misericordiam cōsequamur, secundum illud. beati misericordies. q. mi. con. Sicut enim auaritia consistit in acquirendo. & retinendū, ita misericordia consistit in dando & dimittēdo, huius petitionis, & aliarum duarum impletio inchoatur in via, & consu natur in patria, vbi nil velle poterimus, nisi quod Deum, velle sciemus, tūc diligemus Deum ex toto corde, & ex tota mēte & ex tota anima

Gal. 5. Psal. 37. Mat. 5.

16 ¶ Et ex † corde, idest, intellectu, diligim⁹, filium: toto idest sine errore, Ex mente, id est memoria, diligimus patrē, tota, idest sine obliuione, Exanima, idest. volūtate, diligimus spiritumsanctum tote, idest sine contrarietate, patrem potentem filium sapientem Spiritumsanctum benignum, id est, Trinitatis potentiam sapiētiam, & bonitatem. Adueniat regnum tuum. Hoc rogamus, vt semper Christus regnet in nobis, & non peccatum, vt nos paratos inueniat, quando animam à corpore iubebit exire. ¶ Regnum autem Dei dicitur, &
17 † militans ecclesia, quia regitur, & triumphans ecclesia, quia regnat. Item regnum Dei dicitur, & gratia fidei, & gloria spei. Rursus regnum Dei, dicitur & intellectus scripturæ, & locus patriæ. ¶ De regno militantis ecclesiæ scriptum est, Exibunt angeli messores, & colliget de regno ei⁹ omnia scandala ¶ De regno triumphantis ecclesiæ reperitur, Venient & recumbent cū Abraham, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. ¶ De regno fidei dicit scriptura, Regnum Dei intra vos est. ¶ De regno spei Dominus ait, Percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mūdi. ¶ De regno scripturæ legitur. Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti faciēti fructus eius. ¶ De regno patriæ reperitur. Fulgebunt iusti quasi sol in regno patris eorum, sed etiā ipse Christus dicitur regnū Dei, secūdum illud. Si ego indigito † Dei 18
eiicio dæmonia, profecto venit in vos regnum Dei Adueniat igitur regnum tuū idest, adueniat regnum ad regnum, militans, scilicet ad triumphantem. Vel regnū tuum adueniat, idest, ad videndum reveniat, vt regnum fidei ad regnum spei transeat, quoniā hæc est vita ęterna, ut cognoscamus te solum verum Deum, & quē misisti Iesum Christum. quasi dicat, Da nobis spiritum intellectus, quo mundati corde intelligamus te in præsenti regnare p fidem, vt in futuro videamus te regnantem in nobis per spem. Tunc cognoscemus, sicut & cogniti sumus, videntes nūc quasi per speculum in ænigmate, sed tunc facie ad faciē eum videbimus, quomodo videbimus Deum Deorum in Sion. Quod est contra gulam, de qua propheta. Vinum (inquit) & ebrietas aufert cor. Per intellectū enim desinit homo carnaliter viuere. Vnde Hieronym. Ama scientiam scripturam, & carnis vitia nō amabis. ¶ Sanctificetur nomen tuum. † Hoc 19
rogamus, vt nos sancti simus, & iusti, & recedamus à malo, & semper sciamus bonum. Et nota, quod nomen patri quatuor modis sanctificatur, in filiis duobus modis ī via, & duobus in patria. In via, per efficientiam & perseuerantiam, in patria p consumationem & effectionem. In via nanque nomen patris sanctificatur in filiis, quando sanct. ficationis effectum operatur in eis. Vel, quando sanctificatio, quā acceperunt in nomine patris, perseuerat in illis. In patria uero, nomen patris sanctificatur in filius, quia sanctificatur & confirmatur in eis, vt nunquā possit à filiationis gratia separari, hic est quasi mobile nomen patris in filiis. Nam & Iudas quādoque fuit filius, quandoque non fuit, pro qua possibilitate mouendi, dixit Apostolus, & habetur 3. q. 7. §. quod testatur, Castigo corpus meum, & in seruitutē redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiat. Ibique nomen patris sanctificatur in filiis, quia ubi tales sunt filii. in quibus pater sanctus apparet, tunc erunt manifesti, qui nunc sunt occulti secun-

Mar. 13 Mat. 8. Luc. 17. Mat. 25. Mat. 21. Mat. 15. Luc. 11. Ioan. 17 1. Cor. 13. Osee. 4. 1. Cor. 9.

secundum illud: Nos insensati vitam illo-
Sap. 1. rum æstimabamus insaniam, & finem illo
rum sine honore, & ecce quō computati
sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors
illorum est. Dicitur ergo: sanctificetur no-
men tuum, quasi dicat. Da nobis spiritum
sapientiæ: prout dicitur à sapore, idest, iu-
cunditatem æternam, vt gustemus, quàm
suauis est Dominus, gñans in nobis pacē,
i. motuum interiorum quietē, vt caro no-
stra non concupiscat aduersus spiritum
Psal. 33. quia non est pax ossibus meis à facie pec-
Gal. 5. catorū meorū, vt ita sanctificetur nomen
Psal. 37. tuum, idest pater in filiis, quatenus in præ
senti difficile, in futuro nequaquam à filia
tionis gratiam separemur, quod est mani
festè contra luxuriā; quia qui laborat, non
Iob. 1. iucundatur in ea, & qui pacem mentis nō
habet, filius Dei non est, sed iumento, assi-
milatur, quia quasi iumentum in suo ster-
core computrescit, gustato enim spiritū
20 desinit omnis caro. ¶ In † fine Dominicæ
orationis ponitur Amen, quod ad omnes
petitiones refertur. Hebræus autem ponit
in fine, vnum ex his tribus amen, sela, salē,
quæque sonant uerè, semper, pacem. De a-
men, dictum est sub ti. de salutatione ad po
pulum, licet autem amen, quandoque affe
ctum optantis exprimat, hic tamen cōclu
sionis affirmationem ostendit. Vnde gloss.
Matth. 6. Amen, significat in his omnibus
petitionibus indubitanter à Domino tri-
bui, quod petitur, si vltimæ conditionis pa
ctum seruauerimus, vnde subdit. Si dimise
ritis &c. & ideò amen, hic non à populo,
vel à clero, sed à sacerdote profertur. cum
enim ipse sit mediator inter Deum & ho-
minem, quia eius est uota populi Deo of-
ferre, & ipsius voluntatem populo renun-
21 tiare, sicut legitur. Exod. 19 Magis † con-
gruit illud à sacerdote proferri, à quo con
uenit petita à Domino fuisse concessa affir
mari, quàm à populo, cui huiusmodi renū
tiatio ipso mediante fieri debet. In aliis ue
ro orationibus, quę in officio ecclesiastico
dicuntur, Amen, exprimit potius affectum
optantis, quàm conclusionem affirmantis
ideoque in illis congruè profertur à popu
lo, à quo optatur, quod in illis à sacerdote
orante postulatur. Profert tamen hic sacer
dos amen, sub silentio. Primo in signum,
ꝙ Dominus vult orātes latere, à Domino
exauditi sint, ne postmodum tepescant. Se
cundò, quia si altè proferret, amen, quo af
firmatur orationem dominicam exauditā
esse, iudicari potest præsumptio, & quædā
ostentatio sacerdotis.

ADNOTATIO.

* Abba] Vel seruans pueros, παῖδας τό-
ρον si uerbum compositum explicet.

S V M M A.

1 *Missæ tertia pars, vbi incipiat.*
2 *Emoolismus duplex.*
3 *Embolismorum & præfationum consue tudo.*
4 *Pacem petens sacerdos quorum precib. innitatur, & suffragijs & nu. 5.*

Tertia pars Missæ de silentio post domini
nicam orationem. Cap. 49.

TERTIA pars missæ inci
pit in hac oratione. Libe-
ra † nos quæ sumus Domi 1
ne &c. Quę oratio dicitur
ἐμβόλισμος, vel super ex-
crescentia, & eo ꝙ nihil ī
ea petitur, quod in præcedēti oratione do
minica petitū nō fuerit, nec tñ superfluit,
qm̄ est repetitio & expositio nouissimæ
petitionis illius. Illa enim dicit. Libera nos
à malo, ista dicit, Libera nos q̄sumus &c.
Et subdit, à quibus malis, s. à præsentibus,
præteritis & futuris, funditur etiam trāsi-
tus ad orationem, pro pace ibi, Intercedens
te beata &c. Vel dicitur super excrescētia,
quia primitiua ecclesia multo tempore di
cta non fuit. ¶ Et no. quod † duplex est 2
ἐμβόλισμος, videlicet quotidianus & an
nuus, quotidianus est hæc oratio, cū enim
amen fit finis dominicę orationis, & illud
referuetur sacerdoti, a clero dicente, sed li
bera nos à malo, vt præmissum est, patet,
quòd hæc oratio intelligitur embolismus
non solū quotidianus, uerumetiā domini
cæ orationis. Embolismus etiam quotidia
nus sunt præfationes, vt Verè dignum &c.
Et Cōicantes &c. & Hanc igitur oblatio-
nem offerri &c. Te igitur clementissimè
pater

pater, Annus uerò embolismus est consecratio olei infirmorum, de qua dicetur in sexta parte sub ti. de cęna Domini, & benedictio uuarum & agni Paschalis, & huiusmodi, & etiam frugum & fabarum primarũ, quæ ex institutione Euthiciani Papæ super altari benedicuntur. ¶ Embolismo finito non concluditur, per Dominũ.
3 ¶ † Hæc enim est embolismorum ꝙ pfationum consuetudo, sed ei continuatur oratio. Da propitius pacem &c. Da pacem in quam pectoris, vt simus à peccato liberi. Da pacem temporis, vt simus ab omni perturbatione securi, nocet enim infirmis perturbatio, & ecce quàm apertè enodatur à quibus malis erui deprecamur. Hæc autem oratio, Libera nos &c. sub silentio dicitur, prout dictũ est sub ti. de Pater noster, super uerbo, Oremus præceptis, quod silentium significat sabbatum, quo corpus Domini in sepulchro quieuit, tunc enim nullus fidem prædicauit. Vnde Luca testãte Mulieres quæ parauerant vnguenta, sabbato quidem siluerunt, secundum mãdatum legis. Christus non tamen siluit: imo ipse qui secundum carnem in sepulchro quieuit, secundum animam descẽdit ad inferos, ut fortior superueniens superaret fortem armatum, ad quod significandum ecclesia Romana dicit ipsam orationem alta uoce in parasceues, & Mediolanensis semper, & tunc momordit infernũ ducens suos uinctos de lacu, in quo non erat aqua, liberans eos de malis præteritis præsentibus, & futuris, & dans eis perpetuam pacem, in qua sunt semper & à peccato liberi, & ab oĩ perturbatione securi. Vnde de hoc lacu liberari se, & totam ecclesiam orat presbyter. Libera nos, &c.
4 Et † quia nos indigni sumus veniam de præteritis, & præsentibus, atque futuris ꝓ mereri, nisi nobis donetur oratione beatæ uirginis, & beatorum Petri & Pauli atque Andreæ, & aliorum sanctorum, ideo hic eos in nostrum patrocinium inuocamus Ad impetrandum ergo pacis gratiam imploratur mater Salomonis, idest, uiri pacifici, & Michael nuntius pacis, & Baptista preco pacis, & tres Apostoli testes pacis, & non plures, quia in ore duorũ vel trium
Mat. 12 testium stat omne uerbum. Prius ergo oramus, vt liberemur à malis, nunc uero pro pace oramus. Rursus licet omnes Apostoli superius fuerunt propter authoritatẽ Apostolatus connumerati, in hac tamen oratione, quæ triduum, quo Dominus in sepulchro iacuit, designat, tres reperiuntur, & specialiter isti tres propter aliquas eorũ prærogatiuas, videlicet propter priuilegiũ prærogatiuæ dignitatis, quo ad Petrum, propter priuilegium prædicationis & immensi laboris, quò ad Paulum, & propter priuilegium nimium cõcupitæ crucifixionis, quo ad Andreã. Adhuc † in hac oratione est intentio inuocare non solum Apostolos, verumetiam omnes sanctos, qui per triplicem statum distinguuntur, sicut & omnes qui sunt in ecclesia militante, aut enim fuerunt, uel sunt in statu coniugali, qui per Petrum, aut in statu continentiæ aut uiduali, qui per Andræam, qui secũdũ Chrysostomum creditur in viduali statu fuisse, aut in statu virginali, qui per Paulũ designatur, ad quem statum etiam Angeli reducuntur, quia uirginitas est soror Angelorum, & de beata Maria etiam fit mentio, tanquam de porta misericordiæ. ¶ Postremò nota quòd post secretam tria dicũtur ad mysterium consecrationis corporis Domini perficiendum, videlicet Preceptis salutaribus, & oratio dominica, & hęc oratio, Libera nos quæsumus, & hoc propter tres dies, quibus domini corpus iacuit in sepulchro, siue propter triplicem legẽ, scilicet naturalem, Mosaicam, & euangelicã. 5

S V M M A.

1 *Patenam tradit sacerdoti diaconus, finita oratione dominica.*
2 *Patena cur se signet sacerdos.*
3 *Sacerdotis manum seu humerũ dextrũ diaconus osculatur. Et quare id.*
4 *Patenam ad quid osculetur sacerdos.*

De resumptione Patenæ. Cap. 50.

QVIA post passionis tristitiã ad resurrectionis gaudium peruenitur, Iuxta illud, Ad vesperũ demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia, ideo subdiaconus interea dum chorus respondet, sed libera nos *Ps. 29.*

1 nos à malo, accedēs † ad diaconum, tradit illi patenam inuolutam, diaconus verò illam recipiens eam reuelat, & reuelatam repræsentat, & tradit sacerdoti osculando illius manum, aut humerum dextrum Sacerdos verò cum ea signum sanctæ crucis sibi facit in facie, & eandem postmodum osculatur. Hi quidem tam numero quàm obsequio sanctas illas mulieris significant
Mat. 12. de quibus narrat Euangelista Matthęus, quod vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria, & altera Maria videre sepulchrum, præsentātes patenam, idest cor patēs latitudine charitatis in obsequium sepulturæ. Iuxta, quod legitur, quod mulieris emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum, & valde mane vna sabbatorum, veniunt ad monumentū orto iam sole, & dicebāt adinuicem, quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumēti? Accessus igitur diaconi, qui Marias significat in tradendo patenam, significat illud, quod Mariæ uenerunt videre sepul-
Io. 20. chrum, & resurrectionem Christi Lætę credentes eam Apostolis nuntiauerunt, qui demum Domino suæ fidei latitudinē obtulerūt, & ideo de manu diaconi patenā idest, latitudinem charitatis accipit sacerdos, idest, Christ⁹ acceptat. Vel p subdiaconum intelligitur Nicodemus, qui etiā late credidit & obsequium exhibūt Saluatori. Quod verò patena prius inuoluta dehinc reuelata ad altare déportatur, hic est Moses de fiscella ad regiam perductus domum. Exod. 2. Lex quidem, quę latuit, sed cognitis mysteriis ab ecclesia exaltata ad Christum ascendere de Aegypto dncens.
2 ¶ Quod uerò sacerdos † super patena sibi à ministris oblatam signum crucis facit, repræsentat illud, quod in Matthæo legitur, quod principes sacerdotum, & Pharisæi signauerunt lapidem cum custodibus. sed nec ratio ista, nec signum sanctæ crucis necessitatis sunt. Item, quod patenam oblātam recipit, significat, quod Christus omnes ad se ex charitate redeuntes cum desiderio recipit, quod etiam ex eo patet, quod statim Mariæ perseueranti & aliis comparuit. De hoc etiam dictum est sub ti. de oblatione sacerdotis. Post traditā diacono patenam, subdiaconus manipulam, qui patenam tenuerat inuolutam, plicatā non sup pallam altaris, sed alibi deponit, in quo significatur illud, quod legitur Io. 20 quia Petrus in monumentum intrans vidit sudarium, quod super caput Christi fuerat, non cum linteaminibus positum, licet separatim in vnum locū inuolutum. 3
† Diaconus autem manum, seu humerum dextrum sacerdotis osculatur, ad notādū, quod ipse vult esse socius in passione, vt socius sit in regno extra de sepulc. cap. 1. secundum quod dicit Apostolus. Si compatimur, & conregnabimus. ¶ Rursus quod osculetur dextrum illius humerū, significat, quod Deū hic videre non possumus, nisi per speculū & in ænigmate, in futuro vero uidebimus eū, sicuti est, quia vero crucifixus ardenti desiderio quærebatur, iuxta quod Angelus inquit mulieribus, scio, 1. Io. 3. quia Iesum quęritis crucifixum idcirco cū Mat. 28 patena signatur crux in facie sacerdotis, ī qua maxime vires animæ uigent, & vt hoc signo munitus possit Dei seruitiū sine impedimento consūmare; statimque sacerdos osculatur patenam, ostendēs, quod Christus confestim impleuit desiderium mulierum. Mox enim occurrit illis dicēs, Mat. 28 auete, quæ procidentes tenuerunt pedes eius, & adorauerūt. Nec est dubium, quin pedes eius fuerint osculæ de hoc sub titulo de osculo pacis dicetur. Osculatur etiam patenam, quasi petens à Deo pacem corporis & animę. Oratur etiam pro pace temporali, quod fit specialiter in quibusdam ecclesiis, osculum etiam huiusmodi charitatem significat, prout dicetur ibidē
¶ † Rursus ideo se signat cum patena, 4 & osculatur post illam, ad notandum, quòd si per passionem filii reconciliamur Deo patri, erimus & hæredes regni cœlestis, uel signum crucis cum osculo significat glorificationem Christi in cruce cum charitate. Quidā et cum patena se signāt ante pectu, per quod significatur syncera affectio, quę per partes corporis & cordis in sacra scriptura significatur. Quidā autem prius osculantur patenam, cum dicūt Da propitius pacem, & postea cum osculata patena in vltima claulula, scilicet ab omni perturbatione securi, se signāt, quia per crucem, & hoc sacrificium & odorem eius omnia in cœlis, & in terris pacificata denuntiant. Quidam quoque conse-

quen-

quenter osculatur sumitatem, & pedem calicis, quod osculum prætendit intimum effectum ad monumentum, seu sepulturã Christi: exemplo Magdalenæ, quæ ex affectu stabat ad monumẽtum foris plorãs vt dicitur in Ioanne. Osculũ quoq; pedis calicis significat osculum pedum Christi: de quo iam dictum est. Aliqui etiam cum patena summitatem latus, & pedẽ calicis tangunt, quod similiter ex affectu intimo faciunt, quasi totũ monumentum amplectentes, quod per calicem & patenam repræsentatur: hoc enim proprium est feruenter amantium, quod non satiantur dilectum ex omni parte corporis sui tangere, & etiam res dilecti, quod maxime ostẽdit Magdalena, quæ à monumento non recedebat. Tactus quoque cum patena in summitate & latere, & pede calicis, significat tres cruciatus Domini, scilicet in capite, in latere, & in pedibus.

Ioa. 20.

S V M M A.

1 *Hostiæ fractio quomodo fieri debeat, & n.2.8.10. 11.12.13.15.16.18.19.*
4 *Hostiæ fractio ad quid fiat.*
5 *Hostia primo per medium frãgitur, & qua re idipsum.*
6 *Hostiæ altera dimidietas cur iterum diuidatur.*
7 *Hostiæ particula post subdiuisionem remanens in sinistra, cur coniungatur parti per patenam positæ.*
9 *Beatorum tres ordines.*
14 *Sacerdos cur dicit i missa sub fractione hostię, Pax domini sit semp uobiscũ*
17 *Host.æ particula cur mittat i sãguine*
20 *Hostia cur dimidatur in tres partes.*
21 *Hostię tres partes qd signi ficẽt: et n.22*
23 *Benedictio solennis cur detur ab episc. In missa uero pro defunctis minus.n.24*

De fractione Hostiæ. Cap. 51.

FINITA oratione præmissa scilicet Libera nos, & præsumpta patena, diaconus discooperit calice, inde remouens corporale, & super calicem sedulo intuetur. Deinde sacerdos intendens super hostiam † frangere, ipsam de altari leuat, supponens illi patenam: & super hora eius collocat, inde tollens eã super calice per mediũ frangit, dicens: Per eundem Dominũ nostrũ. Et in quibusdã ecclesiis partẽ, quæ post fractionem in dextra manu remansit, ponit super patenam, dicẽdo, qui uiuit, &c. Partem uero, quæ in sinistra remansit, iterum per medium frãgit, & particulã, quæ post subdiuisionem in sinistra manu remansit, coniungit parti prius sup patenam positæ, dicendo, in vnitate sancti Spiritus &c. Alterã uero particulã in dextra remanentem tenet super os calicis, cũ duobus digitis, scilicet cum police & indice, & erecto calice simul & ipsa particula parum cum ambabus manibus eleuatis alta uoce dicens: Per omnia secula seculorũ. quo dicto, calicem simul cum hostia deponit proferẽs. Pax Domini sit semper vobiscum, & hoc dicendo, producit ter signum crucis super calicem, cum dicta hostiæ particula, deinde mittit particulam illam in calicem, dicens. Fiat cõmistio corporis &c. & postea per episcopum datur benedictio solennis. De singulis igitur est uidendum, & primo quare diaconus discooperit calicem, & in eum discoopertũ intuetur. ¶. Circa quod dicendum est, quod os calicis in hoc loco ostium significat monumenti, de quo diaconus corporale remouet, & in eo sedulo intuetur, significans quod Angelus Domini lapidem ab ostio monumenti reuoluit, & linteamen amouit, & in sepulchro diligenter aspexit. ¶. Secundo uidendum est, quare sacerdos hostiam super patenam locat, & inde eam tollens super calicem frangit. 1
Circa quod dicendum est, quod per calicem Christi passio, uel etiam æternæ beatitudinis fruitio designatur. unde Psal. Et calix meus inebrians quam præclarus est, & iteram, inebriabuntur ab ubertate domus tuæ &c. Per pateræ rotunditatẽ bonorum operum perfectio significatur; sacerdos ergo volens hostiam † frangere, primo eam super patenam locat. ut inde illã tollens super calicẽ frangat, ad significandum, quod nemo passionibus mũdi meritorie ualeat exponi, uel etiam ad æternæ beatitudinis fruitionem admitti, nisi prius in bonorum operũ perfectione fuerit solidatus 2

stdatus: vnde Apostolus ad Ephe. 6. Accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die mala, & in omnibus perfectè stare.

3 ¶Ad hoc patena† hostiæ supponitur, & super calicem frangitur, ad significandum, quòd Christus ex latitudine charitatis per patenæ dispositioné significatæ, se supposuit passioni. Rursus super calicem frangitur, ne minutiæ spargantur. sed in eius côcauitate cauté recipiantur. Alibi tamé super patenam postea frangitur, vt ipse panis viuus, qui descendit, fractus pro nobis in ara crucis rememoretur. Alibi quoque hostia

Ioan. 6. comedenda de altari tollitur: nam in vetere testamento sacerdos panes propositionis de altari sublatos comedebat, prout dictum est sub tit. de oblatione sacerdotis.

4 ¶Tertiò videndum est quare hostia† frangitur: & quidem: quia in lege iubebatur similago frustatim offerri, sed & Redemptor noster benedixit panem & fregit fractumque discipulis distribuit, & ideo sacerdos & legem & Christum sequens panem sacrosanctum in tres partes. partitur, vt in fractione panis Dominum agnoscamus, sicut & illi duo discipuli Dominum cognouerunt, quibus ipse resurrectionis die euntibus in Emaus apparuit. Dú enim

Mat. 26. sicut ait Prosper de consecratione dist. 2.

Luc. 24. frangitur hostia & sanguis in ora fidelium infunditur, imolatio corporis Christi in cruce, & effusio sanguinis eius de latere

5 designatur. ¶Quartò, quare per† medium hostia frangitur? Circa quod notandum est, quòd in duas medietates frãgitur, iuxta duplicem prædestinatorum statum scilicet æternæ gloriæ, & temporalis miseriæ, ideoque una medietas subdiuiditur in duas partes quarum vna est de prædestinatis, qui purgantur in purgatorio, alia pro illis, qui adhuc viuunt in hoc mundo caduco, prout infra dicetur. ¶Quintò, quare pars hostiæ post fractionem in manu dextra remanens potius ponitur super patenam, quàm quæ in manu sinistra remansit? & quidem pars ipsa, quæ in dextra manu remansit, designat, prædestinatos, qui iã sunt in gloria, & iã tenet illam rectitudinem, cui nulla rectitudo admisceri poterit, & ideo merito in parte dextra tenetur. Altera verò pars designat illos prædestinatos, qui adhuc sunt in temporali miseria, vbi multa obliqua, & pauca recta inueniuntur, quare meritò in sinistra tenetur. Illa igitur, quæ est in dextra, cum diuidenda non sit, vt iam dicetur, super patenam deponitur, quæ verò est in sinistra, cum diuidenda sit, non deponitur, sed diuidenda retinetur. ¶Sextò, quare pars† quæ in sinistra remansit, iterum subdiuiditur? Ad quod dicédum est, 6
quòd illi, qui sunt in gloria, vniformem statũ tenent, & vna beatitudine fruuntur, ideo pars in dextra manu retenta, & super patenam collocata, quæ illos, vt præmissũ est, signat, non frangitur, sed illi, qui sunt in temporali miseria, in statu, & miseria, sunt diuisi. Nam alius est status miseriarum eorum, qui adhuc viuunt in corpore, & alius est eorum, qui purgantur in purgatorio igne, ideo pars, quæ in sinistra tenetur, illos significans, diuidi debet.

¶Septimò, quare † particula post diuisionem remanens in sinistra coniungitur parti super patenã prius positæ? Ad quod dicendum est, quòd secundùm Aug. Deus duas habet manus, scilicet dextrã, qua miseretur, & sinistram, qua punit illos, qui sunt in purgatorio inquantum ibi purgantur, respondet sola punitio, & ideo particula, quæ in sinistra tenetur, illos figurat. Hi verò, qui sunt adhuc in præsenti uita, in quo est status merendi, consequi possunt misericordiam, & ideo ipsi per aliam particulam, quę est in dextra, signantur. Quia ergo de his, qui sunt in purgatorio, nullũ est dubium, sicut de illis, qui sunt in paradiso, quantũ ad futuram gloriam, ideo meritò particula, quę erat in sinistra, eos designans, coniungitur parti prius super patenam positæ, quę illos, qui sunt in paradiso designat, quoniam isti illis indubitater sunt coniungédi, de hoc tamé aliter infra dicetur. Sed particula, quæ in dextra parte remansit, & designat eos, qui sunt in vita præsenti, illi parti, quæ est super patenam, non coniungitur, sed in sanguinem mittitur, quia illi adhuc egent meritis passionis Christi, quæ merita processerunt ex effusione sanguinis agni immaculati, ex præmissa autem duarum partium coniunctione duo resultant quasi in modum lunæ cornua connexionem vtriusque testamenti in Christi passione factam designã-

natu. Fit etiam hoc modo, vt securius & decentius. ¶ †Decimotertiò, quare mox dicat altiori voce, Pax Dñi &c. Et quidē, quia non solum per signa, verum etiā per verba resurrectionis est gaudium exprimendum, ideo sacerdos per letitiam de resurrectione habitam procedens, statim de posito calice altiori voce dicit. Pax Domini sit semper vobiscū representans ꝙ vna sabbatorum Iesus, postquā surrexit à mortuis, stās in medio discipulorum dixit eis. Pax vobis, & iterum: Pax vobis. Io. 20. quasi dicat, Do vobis pacem pectoris in via, & pacem æternitatis in patria. Idem ergo innuit sacerdos dicens, Pax Domini, i. pax pectoris sit semper vobiscum, i. in præsenti hic, & pax æternitatis in futuro. Hec quidem pax est illa, quæ tunc iustis data est, quando anima Christi in infernū descendens, inde oēs fideles eduxit, abstergens oēm lachrymam ab oculis eorum, vt amplius non sit eis dolor, sed pax, quia cū eo viuāt in æternum, vel illa, quæ data est corporis Christi, quando anima eius ad corpus rediit, vt sicut nunquam anima turbata est pro corporis morte, ita nec ipsum corpus vlterius de sua mutatione turbetur, sed vtraque pace fruatur & semper de æterna beatitudine lætetur. ¶ †Decimoquartò, quare dicendo pax Domini &c. facit signum crucis supra sanguinem cum dicta hostiæ particula: Ad hoc dicendū est, quòd tres cruces significant triduum, quo Christus fuit in sepulchro, vel quòd tres mulieres quærebant Christum crucifixū ad ostium monumenti, vnde illud. Quem quæritis viuentem cum mortuis?

14 *Ioan. 20* *Apoc. 1.* 15

16 ¶ †Decimoquintò, quare dicto: Pax Domini &c. chorus respondet? Et cum spiritu tuo, & quidem hoc dicendo, optat pacem ipsi sacerdoti, & petit etiam pacē sibi dari, & vt dignus sit illam recipere, prædicit ter Agnus Dei. Veruntamen Papæ celebrāti in ecclesia S. Mariæ maioris in vrbe, & dicenti, Pax Domini respondetur, prout in 6. parte sub ti. de Pascha dicetur. *Luc 24.*

17 ¶ Decimosextò, quare† dicta hostiæ particula immittitur in sanguinem? Nempè fit hæc cōmistio. Primò, ad notandū, ꝙ Christi corpus non fuit sine sanguine, nec sanguis sine corpore. Secundò, ad designandum, ꝙ vnum sacramentum conficitur ex speciebus panis & vini. Tertiò, corporis & sanguinis post trinum crucis signum permistio est animæ ad corpus reditio. Omnibus enim in cœlo & in terra pacificatis virtus Trinitatis animam crucifixi reduxit ad carnem, ne dere linqueret animam eius in inferno, nec daret carnē eius videre corruptionem. Iuxta quod ipse dicit in Ps. Ego dormiui, & somnū cepi, exurexi, quia Dominus suscepit me. significat ergò vnitatem & animæ & carnis, quæ in resurrectione Christi denuo sunt vnitæ. Nam, vt præmissum est, panis ad carnem, & vinum refertur ad sanguinem, quia secundum Philosophum in sanguine est sedes animæ. 33. q. 2. Moses, de hoc etiā sub tit. de oblatione dictum est. *Psal. 15.* *Psal. 3.*

¶ Decimoseptimò, quando immissio† sit facienda, & quidem aliqui infundunt particulam ipsam in calicem, postquam dicunt, Pax domini &c. quoniam manifestum est, pacem datam esse hominibus bonæ voluntatis, per resurrectionem, quam verba ipsa significant. Alij verò dicto. Pax Domini &c. & dicto etiam prius, Agnus Dei &c. demum immittunt ipsam in sanguinem, vt eorum oratio efficacior sit pro eo, quòd tenentes eam in manibus, dum dicunt, Agnus Dei &c. oculo corporali & mentali & reuerenter intuentur. Tertij verò eā immittunt dicunt, Da nobis pacem. Cùm enim ter dicatur, Agnus Dei, & in primis duabus vicibus dicatur miserere nobis. in primo dicitur, miserere nobis, quantū ad animam, quæ maximè fundatur in sanguine. In secūdo quantum ad carnem, patet, quòd ista duplex oratio diuisim dicitur, & ideo illa pars hostiæ, per quam caro significatur, & sanguis, per quem anima intelligitur, non debent coniungi, dum illis duabus vicibus dicitur. Agnus Dei, sed solum in fine tertij Agnus Dei. vbi repetitur, Pax. secundùm vtrunque, scilicet, secundùm corpus, & secundum animam. Ipse enim lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. † Quarti rectius & visitatius agunt, quoniā dicto Pax Domini & priusquam dicant Agnus Dei &c. immittunt, certum est autem, quòd Agnus Dei post salutationem representat illud, quod Dominus fecit, postquam discipulos visitauit, quando videlicet dedit eis potestatem dimit- 18 19 *Apoc. 1.* *Ioā. 20*

dimittendi peccata, & ideo sacerdos illud repræsentans, post immissionem particulæ hostię in sanguine dicit Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, ad designandum, quòd sicut ipse corpus sanguini coniungit, ita nos coniunctos eidem sanguini seu meritis ex eius effusione pro cedētibus sua pietate à peccatis emundet. Et immittendo dicit verba illa. Fiat cōmistio corporis &c. quæ verba referēda sunt ad species panis & vini, qbus corpus Christi & sanguis cōtinetur. Dicunt aūt Agnus Dei calici etiā cooperto, ad notandum ꝙ Christus in domo, ostijs clausis, dedit Apostolis potestatem dimittendi peccata.

20 ¶ Decimooctauò, quare fiunt† tres partes? Ad quod dicēdum est, ꝙ frangitur in tres partes. Primò in memoriā Trinitatis. Secundò, in memoriam triplicis status Christi. Primus fuit in hominibus manens. Secundus fuit mortuus in sepulchro iacens. Tertius est immortalis, in cęlo existens. Tertiò verò, in memoriā & signū, ꝙ Christus passus fuit in triplici parte sui, i. in pedibus, in manibus, & in latere. Quartò, in signū, ꝙ tres sunt partes mystici corporis, prima est in cœlo, siue in patria, s. ecclesia triumphans, secunda est in terra, s. ecclesia militans, tertia est in purgatorio, & hæc dicitur purgans. Quinto in typum triū personarum euntium in Emaus, scilicet Christi & Cleophæ, & vt quidā dicunt, Lucæ. *Luc. 24.*

21 ¶ Decimononò q̄d partes ipsę significent, videndum † restat, & quidem primum secundum Gelasium Papam pars in calice posita significat corpus Christi, ꝙ de virgine traxit, pars sicca comesta significat omnes fideles, pars reseruata vsque in finem missæ, secundùm antiquum ecclesiæ Romanæ morem pro ministris, vel infirmis significat oēs mortuos. Secunda pars in calicem posita significat ecclesiam militantem, pars reseruata, eos, qui sunt in purgatorio. Tertiò Sergius Papa de consec. di [illegible] triforme ita dicit, Triforme est corpus Do[illegible]i, pars oblata in calicæ missæ, corpus Chri[illegible]i, quod iam resurrexit mon[illegible]t pars à [illegible]rdote comesta, ambulantem [illegible] super terram, pars in altari vs[illegible] ad [illegible] remanēs corpus Christ[illegible], corpus fideliū latens [illegible], hæc pars remanet in altari vsque ad finem missæ, quia vsque in finem seculi corpora sanctorū in sepulchris erunt, sed quòd pars vsque in finem missæ reseruetur, non est in vsu. Quarto etiam modo potest hoc mysterium explicari. est enim corpus Christi vniuersalis ecclesia, s. cum membris, iuxta illud Apost. Vnus panis, & vnum corpus, multi sumus. *1. Cor. 10* Et inueniuntur in isto corpore, quasi tres partes, ex quibus totum consistit, vna pars est ipsum caput, videlicet Christus, qui caput est & pars corporis, altera pars sunt illi, quorum corpora requiescunt in tumulis. & animæ, quæ regnant cū Christo, & sunt quasi simul iunctæ. Hæ duæ partes, caput, scilicet & hæc corporis pars altera, sicut scriptum est. Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. *Luc. 17.* Propterea in altari super patenam duæ partes coniūctæ extra calicem reseruantur, quasi extra passionē, quæ per calicē designatur. Christus enim resurgens à mortuis, iam nō moritur, mors illi vltra non dominabitur, & *Ro. 6.* qui cum ipso sunt sancti, non esurient, neque sitient amplius, non cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam priora trāsierunt. Tertia pars in calice ponitur, significans sanctos, qui adhuc in mundo viuūt, passionesq; passuri sunt, donec de hac vita *Apoc. 7.* migrantes ad caput suum transeant, vbi nec moriantur amplius, nec vllatenus patiantur, vnde versus, Tres† partes factæ de 22 Christi corpore signant. Prima suam carnem sanctosq; Secunda sepulto. Tertia viuētes hæc est in sanguine tincta. Martyrij calicē gustā in carne fideles. Quinto modo secundum magistrum Gulielmū Antisiodoren. pars, quæ in sanguine mittitur, significat viuos. vna illarum, eos qui sunt in purgatorio, alia vero illis, qui sunt in paradiso. Orat enim Ecclesia pro viuis, vt in bono conseruentur, pro eis, qui sunt in purgatorio, vt citius liberentur, & purgentur, pro eis qui in cœlo sunt, vt orent pro nobis. Sextò etiam modo secundùm August. pars in calicem immittitur, vel ponitur, pro non sanctè viuentibus, qui voluuntur in sanguine & in peccatis. Aliæ verò duæ, pro mortuis offeruntur. Vna, pro sanctis, qui iam sunt in requię; & illa est gratiarum actio, quia nihil restat in eis purgandum, altera pro illis animabus, quę

licet

licet saluandæ sint, tamē adhuc sunt in pœnis, & ideo pars illa dicitur oblatio. Sanè particula hostiæ in calice dimissa, statim calix cum palla corporali cooperitur, quia Christi corpus de cruce depositum, latuit in sepulchro syndone inuolutum, quæ per ipsam pallam significatur. ¶ Vigesimo lo-
23 co videndum est, quare nunc solennis† benedictio datur. Et quidem hoc loco, scilicet ante pacem solennis episcopalis benedictio datur ad notandum, ꝙ pacem nullatenus habere possumus, nisi Dominus noster Iesus Christus præueniat nos in benedictionibus dulcedinis, quæ sunt benedi-
Psal. 20. ctiones gratiæ ipsius, quia secundum Psal.
Psal. 3. Domini est salus, & super populum suū benedictio sua. Dum autem episcopus se ad populum benedicendum conuertit, populus reuerenter genuflectit, quasi ipso facto
Psal. 26. dicat, Benedicat nos Deus Deus noster, & metuant eum omnes fines terræ, nam ipse est Dominus, qui ad illius inuocationem
Psal. 147 benedicit. Vnde Psal. Benedixit filiis tuis in te. Et licèt hæc solenniter benedicatur, nihilominus quidam in fine missæ iterum solenniter benedicunt, de qua benedictione ibi dicetur, tum quia postquam Dominus salutauit Apostolos iterum dixit eis. Pax vobis, vt iam dictum est, dicetur subtit. de pacis osculo, tum quia sicut nō possumus bene incipere, vel pacem acquirere, nisi diuinæ benedictionis gratia præueniat, ita nec in bono proficere, nec in pace finaliter perseuerare, nisi benedictionis
24 suæ gratia subsequatur In †missa verò pro defunctis pontifex solenniter non benedicit, tum quia in ea omnes solennitates cessant, tum quia hæc solennis benedictio fit non solum pro venialium deletione, verumetiā pro populi excitatione, vt in Domini adiutorio confidat, & benedictum in secula confiteatur, ac defuncti velut absentes excitari nequeunt, licèt possint nostris suffragiis adiuuari, tum quia gaudiū non debet luctui admisceri. Illud autem notādum est, quòd per mortem, & in morte Domini fidelis anima benedictionem percipit. Vnde circa mortis officium ritè diaconus ad eam humiliari inuitat dicēs. humilitate vos ad benedictionem, & statim pontifex benedicit. Quidam asserunt hoc officium nō esse de septē officiis missæ, eo ꝙ has benedictiones Romana non inuenit ecclesia: vnde nec vtitur eis, & idō nō hic, sed in fine missæ benedicit. Sed quicunq; inuenerit, rectè in hoc loco ponuntur, vbi Christus ad inferos descendisse re- *Gen. 49.*
præsentatur, s. ꝓximè ante resurrectionem *Deut. 1.*
cū eductis de carcere æternā tribui benedictionē. Has benedictiones præfigurauit Iacob, qui filijs suis, & Moses qui filijs Israel, & Christus q. discipulis moriēs. benedixit.

SVMMA.

1 *Agnus Dei cur dicatur.*
2 *Agnus quid significet. Et quare ter dicatur.*
3 *Christus ad tria venit.*
4 *Pax est quadruplex.*
5 *Requies triplex optatur defunctis.*
6 *Sergius Papa.*

De Agnus Dei. Cap. 52.

VIA Iesus statim, vt salutauit Apostolos, vt iā præmissum est, dedit eis potestatem remittendi peccata, dicens, Quorū remiseritis peccata, remittūtur, & †quorū reti- 1
nueritis, retēta sunt. Io. 20. idcirco chorus clamat ad Deū & postulat, Agn9 Dei, q tollis peccata mūdi, miserere nobis. Siquidē
Ioan. videns Iesum ambulātem dixit, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quare autem eum vocauerit agnum determinat subdens, qui tollit, idest, qui venit, vt tollat peccata mundi, quia pro peccatis tollendis pascha nostrum imolatus est Christus. Nempe in vete. testa. offerebatur agnus pro peccatis populi, & in nouo testa. Christus obtulit seipsum Deo patri, vt humanum genus liberaret, & lauaret à peccatis in sanguine suo. *Ioan. 1.* *Apoc. 1.*
Meritò ergo, dum corpus & sanguis Domini sumitur, Agnus Dei cantatur, vt omnes credamus, quia ipsius agnus corpus & sanguis tunc sumitur, qui peccata mundi moriendo tulit, & vitam æternam nobis resurgendo donauit Iesus Christus Dominus noster, & vt oremus ipsum nunquam

desistere misereri nobis, qui in passione mi
2 sertus est nosti.† Ἁγνὸς, autem Græcè, Latinè purus & castus, dicitur, quòd sit hostia
* pura, & immolationi apta.* quia ipse verus agnus sola pietate sua se obtulit hostiam pro nobis, & nos redemit. Dicitur etiam agnus ab innocentia, quia agnus nec hominibus, nec bestijs nocet. In præmissis ergo verbis, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. est quædam deprecatio, vt videlicet innocẽtis agni misericordia peccata irruentia & subitanea auferantur. Tertio modo dicitur agnus, ab agnoscendo, quoniam in magno grege solo balatu matrem agnoscit, sic & Christus in ara crucis donans nobis prius pacẽ agnouit nos cura, vt iam dictum est. Agnouit etiã patrem obedictia. Iuxta illud Apostoli ad Philip. 2. Factus est obediens vsq; ad mortem. Agnouit etiam matrem cura, quã de ea habuit. Vnde illud Ioan. 20. Ecce mater tua. Ob hoc ergo in altaris immolatione ter dicitur, Agnus Dei: quasi Agne, qui agnouisti patrẽ, miserere nobis. Agne, qui agnouisti matrem, miserere nobis. Pie, qui redemisti mundum, & qui obtulisti te pro nobis, dona nobis pacem. Vel ideo ter dicitur, vt triforme corpus Domini intelligatnr, videlicet ambulans in terra, quiescens in sepulchro, & residẽs in cœlo. Potest etiam dici, quòd Christus
3 ad tria venit. Primò vt nos† liberaret à miseria culpæ. Secundò, vt nos redimeret à malo pœnæ. Tertiò, vt nobis daret de plenitudine gratiæ suæ. Quantũ ad prima duo, bis dicitur miserere nobis. Quantum ad tertiũ, dicitur dona nobis pacem, quæ petitio pacis sequitur statim, postquam Agnus Dei dictum est ter, ad notandum, quòd ex beneuolẽtia Trinitatis agnus missus est. vnde Esa. Emitte agnum Domine
Esa. 16. &c. Nam sicut in Apoc. legitur: Christus
Apo. 5. est agnus, qui occisus est ab origine mundi. Attende, quia quidam sacerdotes dicũt Agnus Dei. manibus super altare depositis, ostendentes in hoc, quòd ad ea, quæ proferunt tota mente intendunt. Intentio enim propriè per linguam exprimitur, nõ per manus, ideoq; loquente lingua, manus quiescunt, quodq; ipsam misericordiã & pacem cœlestem pro populo petunt, non autem terrenam, quod in manuum depositione significatur. Alij verò stans manibus iunctis, parum super altare inclinati, ostendentes in inclinatione humilitatem, quæ in oratione necessaria est, & in manuum coniunctione, vnicam & non variam intentionem. Porrò secundũ antiquam consuetudinem scholæ cantorum in ecclesia Romana, quã adhuc ipsa schola obseruat, nullatenus variatur, sed tribus vicibus vniformiter dicitur Christe, miserere nobis, propter tria genera peccatorũ, quæ petimus remitti, cogitationis in corde, locutionis in ore, & actionis in opere. Vel in honorem Trinitatis, vel propter tres ordines fidelium in ecclesia, qui sunt Noe, Dauid, & Iob, quos Ezechiel *Ezec. 14*
vidit in visione saluandos. Postmodum autem multis, ac varijs ecclesiæ aduersitatibus ingruentibus cœpit ad Dominũ de tribulatione clamare, dona nobis pacem, & vt clamor eius facilius audiatur, ideo in ipsa immolationis hora clamat, & hæc varietas non discrepat a consuetudine veter. test. vbi cum secundò reputatur Parce Domine, parce populo tuo, tertiò variatur, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium. Dicamus ergo miserere nobis, *Ioel. 2.*
quantum ad animam. Item miserere quantum ad carnem, & dona nobis pacem, quantum ad vtrunq;, vt habeamus pacem pectoris spiritualem, & pacem corporis tẽporalem.† Est enim pax peccatorũ, pax iustorũ, pax tẽporis, & pax æternitatis, vnde 4
& ter oratur in missa pro pace, de quo dictum est sub 4. particula canonis, super verbo, Diesq; nostros, & quia Deus non dat pacem nisi illis, quorum miseretur, ideo vltimò dicitur, dona nobis pacem. Ecclesia etiam Lateranen. nunquam dicit, dona nobis pacẽ, sicut nec schola cantorũ sequens, vt præmissum est mortẽ antiquum. Vnde nec valet, nec vera est ratio dicentiũ, quòd in ecclesia Lateran. ideo non dicitur dona nobis pacem, quia omnes aliæ ecclesiæ ab illa, quæ primò fuisse dicitur consecrata, sumere debent pacem, non ipsa ab illis. In feria quinta cœnæ Domini, Agnus Dei. ter dicitur, cum, miserere nobis, vt ibi dicetnr. ¶ Rursum in missa pro defunctis dicitur bis Agnus Dei, cum, Dona eis requiem, tertio additur, Sempiternam, nec dicitur dona nobis pacem, quia tunc

tunc imitamur exequias Saluatoris Vltimo ergo agnus Dei tantũ adiungitur sempiternam. Super quo notandum est, ꝙ pro fidelibus defunctis triplex requies debet
5 optari. † Primò, vt auferatur ab eis pœna, in qua est eis labor, non requies. ¶ Secundò, vt eis gloria animæ conferatur, quia tunc veraciter requiescent in bono desiderato, s. in ipso Deo. ¶ Tertiò, vt donentur gloria corporis, ne illud vlterius miserijs exponatur. ¶ Prima, non est requies sempiterna, quia pœna sublata adhuc desiderant gloriam: Secunda etiam non est totaliter requies sempiterna, secundùm Aug. ante resurrectionẽ corporum, semp inest animabus quidã naturalis appetitus resumẽdi corpora, quo aliqualiter corpora retardãtur, ne totaliter ferantur in Deũ. Sed tertia requies cum præmissis est verè requies sempiterna, qa aĩe, q̃ Deum pręsentialiter vident resumptis corporibus in ipsa vlterius, & ęternaliter & pfectissimè requiescent, ideoque solum in tertia vice, & non in duabus præcedentibus congruit di
6 cere, requiem sempiternã. Sergius † Papa Primus cõstituit agnus Dei inter communionem ter à clero & populo decantari.

ADNOTATIO.

* Apta.] ἁγνὸς verbum est æquiuocum. Præter enim hic datam significationẽ, est vitex, genus arboris, quia vitæ omnes ornabantur Athenis in festo Palladis. Sed prior significatio aptissima est huic loco. N. Doar.

SVMMA.

1 *Pax, quæ datur in missa, quid significet Et vnde id præsignatum, nu. 4. Et cur non in missa pro defunctis, nu. 8.*

2 *Christiani in primitiua ecclesia quotidie communicabant, paulo post omni Dominica tandem aliquando rarius.*

3 *Populus cur se osculetur in missa, & nu. 5. 6. 7 Mulieres non & quid ita nu 9*

10 *Osculum quatuor sacramenta significat.*

11 *Episcopus solenniter celebrans quoties osculetur, & quos.*

12 *Episcopus bis Codicem osculatur.*

13 *Papa in septem locis osculum accipit.*

De pacis Osculo. Cap. 53.

OSTQVAM Dominus salutauit Apostolos, vt præmissum est, iterum dixit eis. Pax vobis, ostendẽs, ꝙ non solũ debemus pacẽ habere in ore, verùm ẽt in pectore, ne simus ex illis, qui loquũtur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum, ideoq; cum hæc dixisset Apostolis, in sufflauit in illos, & dixit Accipite Spiritũ sanctum, ad quod designãdum vtiq; sacerdos facta † commistione, & finita oratione accipit in quibusdam ecclesijs pacẽ ab Eucharistia, siue ab ipso corpore Domini, vel secundùm alios, ab ipso sepulchro, i. calice, vel altari, & mox præbet oris osculũ ministro, s. diacono. Qui ab ipso corpore accipiunt, hoc faciunt in signum, ꝙ pax spiritualis à Christo data est humano generi. Alij etiam idem signant. Diaconus verò dat pacem alijs, & alij inter se in signum, ꝙ omnes debẽt pacem habere, præsertim filij ecclesiæ. Ipse verò diaconus pacem a sacerdote accipiens, reuerenter se inclinat, & pectus osculatur ipsius: secundùm morem quarundam ecclesiarum, & plane tam extendit, vt per pacis osculum, & per planetæ extensionem charitas extendenda mõstretur, quam per planetam in parte 3. diximus designari. Quia ergo charitas Dei, diffunditur in cordibus nostris per Spiritumsanctum, qui datus est nobis, ideoque pacis osculum per vniuersos fideles in ecclesia diffunditur. Nam Apostolus admonet. Salutate vos inuicẽ in osculo sancto. ¶ Rursus, ꝙ sacerdos † pacem populo tribuit, prefiguratum fuit à Iosue, qui hostibus superatis terram obtinuit, quã per sortẽ diuisit, & in pace possedit, & Christus resurgẽs, diabolo superato, pacẽ & dona dedit hominibus, Pontifex verò primò dat pacem ministro, qui prius erat à sinistris, sed pacẽ recepturus accedit ad dexteram eius, per quam signatur populus Gentilis, qui primus in pace transiuit à sinistra infidelitatis ad dextram fidei, & æternitatis, & per hunc pax ad populum descẽdit. ¶ Cęterum in primitiua ecclesia,

Ioan. 20 — Psal. 25 — 1 — Ioan. 20 — Rom. 5. — 1. Cor. 16 — 2

3 clesia omnes, qui † celebrationi missarum intererant, singulis diebus cōmunicare solebant, eo quòd Apostoli omnes de calice biberunt, Domino dicente, Bibite ex hoc omnes. de conse. distin. 2. non iste. Offerebant. n. magnum panem, & omnibus sufficientem, qđ adhuc Græci seruare dicuntur. Sed excrescente fidelium multitudine, tradita fuit institutio, vt tantum diebus dominicis communicarent. ca. dist. quotidie de quo dictum est sub septima particula canonis super verbo: Hoc quotiescunque Postmodum autē, quia nec dignè hoc potuit obseruari, tertia secuta est institutio, vt ter saltem in anno quilibet Christianus acciperet Eucharistiam ea. dist. & si nō frequentius. uel hodie ad minus in Pascha· extrà de pœnitentia & remissione. omnis. hoc inuento remedio, vt videlicet pro eo, quòd singulis diebus communicabatur, singulis diebus osculum pacis daretur, pro ministerio vnitatis, quod sacerdos dans ministerio dicit in quibusdam locis. Sumite uinculum pacis, & dilectionis, ut apti sitis sacrosanctis mysterijs. quasi dicat. Sumite ex hoc omnes, & diuidite inter uos, & pro communione. quæ singulis diebus dominicis fieri solebat, daretur in diebus dominicis pacis benedictus sanctæ communionis vicarius, qui & ευλογια dicitur. Sed & loco quotidianæ communionis, in quadragesima dicitur in fine missæ oratio super populum, cui prædicitur. Humiliate capita uestra Deo. Sanè populus sese in missa osculatur. ¶ † Primò, quia cùm, sicut præmissum est, per imolationem hostiæ salutaris dimissis, peccatis reconciliemur altissimo, rectè pacis obsculum dari decreuit ecclesia, cùm pro peccatis imolatur hostia salutaris: Homines igitur osculum, id est pacis signum sibi inuicem dant, vt ostendant se coniunctos esse in corpore Christi per quem facta est pax in cœlo & in terra. ¶ † Secundò Innoc. Primus, qui osculum in ecclesia dari decreuit, quod etiam Leo Papa II. primò statuerat de consec. di stin. 2. pacem, ita dicit: Pacem asseritis ante cōfecta, idest, cōsecrata mysteria, quosdam populus impetrare, vel sibi inter se sacerdotes tradere eum post omnia, idest, post consecrationem quæ aperire non debeo, idest, non possum, pax sit necessario, idest, causa mysterij inducenda, per quam, idest. quia per eam constat, populum ad omnia, quæ in mysterij aguntur, ac in ecclesia celebrantur, præbuisse consensum, ac finita esse pacis concludētis, idest, determinantis signaculo demonstratur. ¶ Tertiò, ideo se † populus inuicem osculatur, 6 quia Domini sui gratiam, & Angelorum cōcordiam per mortem eius se promeruisse gratulatur. ¶ Quartò; quia in osculo caro carni, & spiritus spiritui iungitur, vt nos qui carnis propagine de Adam coniungimur, etiam charitatis uinculo connectamur, qui ergo se odientes osculantur, Iudæ proditoris osculum imitantur. ¶ Quintò, propter præceptum† Apostoli, de quo præ 7 missum est. ¶ Rursus ideo prius, quàm cōmunicemus, pacem damus, vt inter nos esse cōcordiam ostendamus, & cum illa corpus Domini sumamus, sine qua munera nostra non recipiuntur à Deo ¶ † In missa 8 verò pro defunctis pax non datur, quia fideles animæ iam non sunt, ne vlterius erunt in turbatione huius mundi, sed quiescunt iam in Domino. vnde non est eis necessarium pacis osculum, quod est pacis & concordiæ signum, & ideo in missa illa non dicitur oratio illa, Domine Iesu Christe qui dedisti Apostolis tuis pacē &c. nec sacerdos recipit pacem ab altari. De hoc dicetur in sexta parte sub titu. de officio mortuorum. Hinc est quòd etiā inter monachos pax non datur, quoniam mundo mortui reputantur. de consec. dist. 2. pacē, ¶ Viri † quoque & mulieres non sibi in- 9 uicē osculum in ecclesia porrigunt, ne fortè aliquid lasciuiæ surrepat, quia ibi carnales fugiendi amplexus, & casti sic spirituales actus habendi, propter quod etiam in ecclesia situ sequestrantur locali. Odia pax pellit, castrum pax nutrit amorem. ¶ † Sanè osculum in sacra scriptura signi- 10 ficat vnionem, charitatum. pacem, & reuerentiam. De osculo vnionis dicit sponsa in Canticis osculetur me osculo oris sui. De osculo charitatis Isaac inquit ad filium. Accede ad me, & da mihi osculum fili mi. De osculo pacis dicit Apostolus. Salutate vos inuicem in osculo sancto. Deus autem pacis, & dilectionis &c. De osculo reuerētiæ Dominus inquit ad Simonem. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo

Marginal notes: Mat. 20. — 1. Cor. 16 — Can. 1. — Ge. 27. — 1. cor. 16. — Luc. 7. — Hos. 5.

quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Et Hester in signũ reuerentiæ summitatem virgæ regiæ dicitur osculata esse. ¶ Ad designandum igitur tres vniones in Christo, s. vnionem diuinitatis ad animã, diuinitatis ad carnem, & carnis ad animã, vel vnionẽ, qua vnita est in Christo humana natura, sancta ecclesia, & fidelis anima. Et sacerdos ter osculatur altare, vt dictum est sub quarta particula canonis, super verbo, Diesq; nostros, ad designandum triplicem pacem s. temporalem, spiritualem,
11 & æternam. † Episcopus solenniter celebrans iuxta morem quarundam ecclesiarum ter osculatur: semel ministrum, & secundò diaconum & tertiò sacerdotem. Sed & in missa ter oratur pro pace, vt dictum est super verbo. Diesq; nostros. ¶ Rursum ad notandum duorum testamentorum concordiã,
12 episcopus duabus † vicibus codicem osculatur; quia rota continetur in medio rotæ,
Exo. 2. & duo Cherubin sese recipiunt versis vultibus in propitiatorium. Ad notandam etiam charitatem, sacerdos osculatur patenam, quæ designat cor patens in latitudi-
Luc. 24. ne charitatis. Vnde. Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via in signum verò reuerentiæ sub diaconus, & diaconus pedes & manus summi ponti. osculantur, pedem subdiaconus osculatur post epistolam lectam, & diaconus ante legendum Euangelium, manum verò subdiaconus osculatur offerens ampullam cum aqua, calicemque, cũ vino, & diaconus offerens patenam cum hostia, & turibulum cum incenso vterque etiam de manu summi põtificis Eucharistiam, vt di-
13 cetur in tit. seq. ¶ Illud † quoq; vacare non creditur mysterio, quòd summus pontifex septem modis accipit osculũ, videlicet ad os, ad pectus, ad humerum, ad manus, ad brachia, ad genu, & ad pedes.

SVMMA.

1 Missa quarta pars, de cõmunione. Et qualiter ea fiat. & nu 3.4.

2 Sacerdos quare in communione non accipit calicem per se, sed a diacono.

3 Papa volẽs cõmunicare, quare accedat ad sedẽ suam Et quãdo communicet in altari. n. 6. Et qui Eucharistiam accipientes, ab eo osculum recipiant. nu 7. Et de communione, eiusque forma latè nu 8. 9.

10 Sacerdos quid agere, dicere, aut me litari debeat ante corporis & sanguinis Dominici sumptionem. Quid post nu. 14.

11 Communicandi corporis & sanguinis Dominici legitimum tempus.

12 Sacerdos sumens sanguinem debet tenere calicem vtraque manu.

15 Cõmunicare debet esse ieiunus. Et cur ita.

Quarta pars Missæ, & primò de communione sacerdotis. Cap. 54.

HIC incipit quarta pars missæ, post pacis etenim osculum sacerdos communicat hoc modo. Nam † sicut 1
in Nicensi conci. 93. distin. peruenit legitur Eucharistiam confectã per se de altari, siue de patena sumit, & comedit. Calicem verò cũ sanguine nõ ipse, sed diaconus eleuat de altari, & porrigit ei † Vnde in canone Hier. ea. dist. diaco 2
ni sunt, inter cetera ita legitur. Sacerdotib. etiam pp præsumptiones nõ licet de mensa calicem Domini tollere, nisi eis traditus fuerit a diaconis. Ideo autem sacerdos corpus Christi p se sumit, & nõ calicem cum sanguine, quia sumptio corporis significat corporũ nostrorũ restaurationem, quam Christus nullius ministerio perfecit, & futuram resurrectionem, quam sua virtute absque omni ministerio faciet. Sumptio verò sanguinis redemptionem animarum, siue peccatorum significat, quæ fit intercessionibus aliorum, Hoc tamẽ, & si iure cautum sit, non tam ẽn seruari videmus. ¶ † Sa 3
nè sacerdos ipse omnes partes hostiæ comedit. In quibusdam tamen ecclesijs ipsæ vnam partem sumit, & reliquam Eucharistiæ medietatem super patenam in duas partes diuidit, quas ministris scilicet diacono & subdiacono comedendas impendit, insinuans illud quod Lucas commemorat, quia Iesus in Emaus accepit panem, & fregit super mensam. Et etiam (vt aiunt qui- Luc. 24.
dam) comedit coram duobus discipulis, Ioan. 21.
sumensq; reliquias dedit illis. Ipse quoq; postmodum partẽ piscis assi, & fauũ mellis

sis manducauit, & reliquias discipulis dedit, & ideo postquam diaconus & subdiaconus communicarunt, clerici & religiosi ad communicandum accedunt, vt ipsi partem sanctæ communionis accipiant. Post modum communicat populus, quia Christus comedit non solum cum paucis Apostolis, verŭetiā ascensurus in cœlum comedit cū multitudine discipulorum. Vnde & sumptio corporis, ascensionem significat
4 Saluatoris. ¶ † Illud autem prætermittendum non est, quod vt perceptione corporis & sanguis Christi nulla possit fallacia suboriri, sed in vtraque perceptione veritas euidenter appareat, summus pontifex non statim particulam hostiæ permittit cadere in calicem, sed eam post trinum crucis signaculum super patenam reponit, & post osculum pacis ad sedem ascendens, ibique consistens, vniuersis cernētibus maiorem partem oblatæ suscipit de patena, quam subdiaconus opportauerat de altari. ipsamque dentibus subdiuidens, vnam particulam eius sumit, & aliam in calicem mittit, & de sanguine, cum calamo haurit. Deinde alteram particulam tradit cum osculo diacono, aliamq; subdiacono, sine osculo, quem diaconus ministrans ei, ad altare calicem osculatur, & tunc subdiaconus residuum sanguinis cum particula immis-
5 sa in calice sumit. ¶ Romanus † itaq; pontifex ideo non communicat, vbi frangit, quoniam ad altare frangit, & ad sedem cō municat, quia Christus in Emaus coram duobus discipulis fregit, & in Hierusalem coram discipulis duodecim manducauit. In Emaus enim fregisse legitur, sed nō comedisse legitur. In Hierusalem verò fregisse non legitur, sed legitur comedisse, secundum Innocen. III. Ascendens igitur se
Luc. 24. dem ibi communicat. Siquidem secundùm Apostolum Christus caput est ecclesiæ, caput autem in corpore sublimius & excellentius ob sui perfectionem cæteris membris collocatur. Per calicem verò secundùm quendam respectum, æterna beatitudo, seu ipsius fruitio designatur, quia in ecclesiam militante summus pontifex, sicut Christi vicarius, & caput omniū prælatorum perfectius Christum repræsentat, congruum est, vt ipse non in altari, sed in loco sublimiori communicet, ostendens, quod Christus etiam in sua humanitate perfectius, & copiosius participat illa ineffabilia gaudia, vtpote in bonis potioribus collocata. Cum verò celebrat pro defunctis, tunc super altare communicat, quia tunc specialiter membrorum Christi hinc fideliter decedentium gloriam repræsentat, ac membra Christi cum ad illam gloriam perueniunt, inferiorem post Christū gradum obtinent, sicut membra post caput. In parasceue quoque ad altare communicat, tum ob † reuerentiam passio- 6
nis Christi, tum quia tunc quasi exequias celebrat Iesu Christi, tum & iam tunc solus communicat, quia in Christi passione omnibus discipulis fugientibus ipse solus remansit. Alij autem prælati non sic, sed super altare communicant, quia non ita propriè Christum caput ecclesiæ repræsentat. Ministri autem repræsentant pontifici oblatam & calicem quia discipuli obtulerunt Christo partem piscis assi, & fauum mellis, pars piscis assi est corpus Domini crucifixi, qui fuit in arra crucis assatus. Fa- Psal. 36.
uus mellis est sanguis Christi, super mel & fauum dulcis faucibus animæ diligentis, ambo de manu Papæ communicant, quia & Apostoli de manu Christi communicauerunt. ¶ † Ad notandum verò distin- 7
ctionē inter sacros ordines, & non sacros, Diaconi, qui & superioris ordinis sunt, cū recipiunt Eucharistiam, osculum suscipiūt ab ipso. Acolytus & qui sunt inferiorum ordinum, non suscipiunt. Subdiaconus etiam, qui charactere huiusmodi quondam inter non sacros, nunc autem inter sacros ordines reputatur, in perceptione corporis non suscipit osculum à pontifice, sed in perceptione sanguinis suscipit osculum à diacono, vt sic qui non sacri sunt minus, & qui sacri sunt amplius honorentur, quanuis & in hac mistica ratio possit assignari.
¶ † Ipse autem sumit illam Eucharistiæ par 8
tem, per quam, prout sub tit. de fractione hostiæ dictum est, caput ecclesiæ, s. Christus intelligitur, cuius typum ipse specialius gerit, quod facit hoc modo. Ea nanque dentibus subdiuisa, particulam in ore remanentē sumit: alteram verò inter digitos residentem in calice dimittit, ad, notandum, quòd Christus resurgens, qui secundùm Sergium Papā per partem in calice

lice immissam significatur, quòd infernum momordit, & suos inde sumptos in paradisum misit, iuxta illud Oseæ vlt. cap. Ero mors tua &c. Alia verò pars ex qua ministri communicant, & significat membra magis ipsi Christo conformia, & ideo ipsi communicant de illa, ad offerendum mysterium vnionis, Eucharistia enim sacramentum est maximæ vnionis. Partem
9 verò † in calice intinctam, quæ significat mēbra propter Christū passionibus subiecta. Dominus Papa non recipit. Primò qa ipse magis quam alij repræsentat in officio mistæ Christū, cui mors vltra non dominabitur. secundò, quia ipse illorū typū gerit in ecclesia, qui propter eximiam sanctitatem à vita actiua se moti per contemplatiuam iam Christo sociantur. Sed ministri illa sumunt, quia typum actiuæ communiter repræsentant, & præcipuè subdiaconus eam sumit, pro eo, quia ipse vltimus communicat, & vltimi est reliquias sumere, & calicem purificare. Vnde & dominus reliquias dedit discipulis, vt præmissum est. Potest etiam mysticè dici, quòd pars intincta significat partem corporis mystici, quæ iam regnat cū Christo. Cum ergo Dominus Papa expressè repræsentet Christū, qui realiter & sacramentaliter incorporatus est patri ipsius mystici corporis, ideo ipse non recipit illam, nec etiā diaconus, qui legem euangelicam, quam pronuntiat, repræsentat, quæ est lex amoris, propter amorē enim charitatis quilibet incorporatur Christo capiti, & omnibus partibus corporis eius mystici. Subdiaconus verò repræsentat veterem legem, quā sæpe pronunciat, quæ fuit lex timoris, sed timor non est in charitate, immo eū foras mittit, & ideo ipse particulam in sanguine missam sacramentaliter, siue in signum recipit, quia immistio ipsius partis cum sanguine dictam incorporationem figurat, quam non faciebat lex illa, licet eam
10 figuraret. ¶ Hoc autem breuiter † notandum est, quòd sacerdos ante perceptionem corporis, & sanguinis Christi debet dicere orationes à sanctis patribus institutas, deinde meditari debet in incarnatione, in passione, in virtute huius sacramenti, dicens, panem cœlestem accipiam &c. Sed cum statim post verba ipsa subiungat, Domine non sum dignus &c. videtur contrarius sibiipsi. absit tamen hoc, sed dicēs, panem &c. seipsum incitat ad deuotionē, reducens ad memoriam, quid est, quod sumere debet, quia panem, qui de cœlo descendit, & qualiter sumere debet; quia nomen Domini inuocando, vt sic cum maiori sumat reuerentia & timore. Dicendo verò subsequenter, Domine nō sum dignus, &c. ex humilitate sua profitetur indignitatem, at exercitatio ad deuotionem, & professio humilitatis contraria non sunt. † Le- 11
gitimum itaque communicandi tempus est ante vltimam orationem, quæ dicitur ad complendum, quia ibi maximè petitio pro eis est qui communicant. Deinde corpus & sanguinem Domini sumpturus, se cum illis ante faciem cruce signat. Sicut enim prius cruces faciendo actiuè, tanquā minister illa sanctificauit, sic se cis nunc cruce signando, passiuè petit sanctificari. Dicto itaque corpus Domini custodiat, & cetera, sumat Eucharistiam, deinde iunctis manibus inclinans sanguini dicat, Quid retribuam &c. Et dicens, Calicem Domini, accipiam, & non prius accipit, & eleuat calicem de altari, postea verò dicens. Laudans inuocabo Dominum, se significat cū illo, quo versu expleto sanguinem sumit.
¶ Sanè, quia circa maiora cautius est † agē- 12
dum, sacerdos sanguinem sumens propter maiorem securitatem: & reuerentiam calicem cum vtraq; manu tenere debet, sed in sumptione perfusionis sufficit alteram tantum duobus digitis alterius adiunctis, quasi per hoc innuens iam sanguinem ibi non esse, & sanguinem sumēdo ter hauri, Trinitatem designans, perfusionem verò sumendo bis, vt per hoc charitas quæ inter duo consistit significetur, seu etiam quoties nouerit expedire. Rursus qui cadē die debet iterum celebrare, non sumat vinum perfusionis, vt dictum est in proœmio huius partis. Sed cum in canone dicatur. Similique modo postquam cœnatum est, accipiens & hunc præclarum calicem &c. videtur ex hoc, quòd sacerdos statim hostia consecrata illam debet sumere prius, quàm in calicis consecrationem procedat, quia omnis Christi actio nostra debet esse instructio, 12. q. 1. exemplum. Sed ad hoc dicendum est, quòd ecclesia instituit illam post vtrūque

Marginalia: Ro. 4. — Ioan. 21 — 1. Io. 4. — Ioan. 6.

que

que consecrationem sumi, ad ostendendũ. ꝙ solum hostiam recipiens, non plenũ sacramentaliter recipit sacramentum. Etsi
13 enim† in hostia consecrata Christi sanguis sit non tamen est ibi sacramentaliter eo ꝙ panis corpus non sanguinem, & vinũ sanguinem significat, & non corpus. ¶ Quia ergo sub altera tantum specie non est completum sacramentum, quò ad sacramentũ vel signum, debet hoc sacramentum compleri prius, quam presbyter eo vtatur. Veruntamen cùm vnum sine reliquo, nec sit, nec vnquam fuerit, nisi in solo triduo ante pascha, in quo Christi corpus mortuum fuit, in quo triduo, si quis de apostolis hostiam consecrasset, sanguis ibi non esset, si vinum, caro ibi non esset, quia vt præmissum est, nec panis sanguinem, nec vinum significat carnem, secundùm hoc nunc Christi sanguine intra venas eius existente, vnum sine reliquo propter vnionem, seu mistionem huiusmodi recipi non potest, quod tamen non est ratione sacramé
14 ti, vel signi, quod idem est Post† sumptum sacrificium non est spuendum, de consecrat. distin. 2. vt quid, prout dictum est sub septima particula canonis, super verbo noui, & æterni, sed nec Eucharistia sicut alius cibus est masticanda, sed discretè, moderatè, ac leniter anterioribus dentibus tenenda, & lingua mollificanda, ne qua eius particula dentibus adhæreat, quam fortè postmodum emitti screando contingat: post communionem illico calix de altari aufertur. Circa quod notandum est, quod corpus Domini remanet super altare, vsq; dum tria capitula compleantur, scilicet prologus Dominicæ orationis, & ipsa oratio, & libera nos quæsumus: quia Dominus tribus diebus in sepulchro quieuit. Posteà verò commisto Domini corpore cum vino simul, quia pace annuntiata aufertur corpus Dominicum de altari, quoniam in tertia die anima eius, quæ descendit ad inferna, vt liberaret iustos & membra viuificare, rediit ad corpus, nec amplius inuentum est corpus dominicum in sepulchro, quia ergo Christo totus homo resurrexit simul, ideo ad hoc notandum illico simul, cum oblatione corpus Domini de altari aufertur, & sumitur, & inde calix & corporale de altari totaliter eleuantur, prout dictum est sub tit. de pallis, & corporalibus. Postremò † notandum est, quòd 15 quisque, qui communicare debet, corporea carnalibus escis ieiunus esse debet. Cũ animæ spirituales sint & immortales, spiritualia primitus alimenta vitæ æternæ sumere debent.

S V M M A.

1 *Communione facta, cur sacerdos lauet digitos, & in quo altaris cornu nu. 3.*
3 *Manuum sacerdotis lotio quid significet.*

De Perfusione. Cap. 55.

POST sumptum Eucharistiæ sacrificium sacerdos †digitos abluit, & perfundit, ne 1 quid fortè incautè remaneat seu adhęreat ex contactu diuini sacramenti, non quod quidquam immundũ ex ipso contactu cõtraxerit, sed vt potius suam cõmemoraret indiguitatem, qui se iudicat tãtis sacramétis celebrãdis indignum iuxta illud, quod Dominus ait Cũ omnia benefeceritis, dicite, serui inutiles sumus, sicut & sacerdos legalis immundus erat vsque ad vesperam post imolationem vitulæ ruffæ. vnde omnia vestimenta sua lauabat indignum quidem existeret, vt manus, quæ corpus incorruptibile contrectarunt, corpus corruptibile cõtingant, vel ad res cões tangẽdas accedant, donec studiosè lauẽtur. Et ꝑ hoc ẽt quidam missa finita, exutis sacris vestibus, iterum manus lauant. Perfusionis aũt aqua debet in locum mundum & honestũ diffundi, vt altitudo sacramenti reuerenter honoretur. ¶ Trina † ergo sacerdotis 2 ablutio, quæ fit in principio, in medio, & in fine, designat mundationem cogitationis, locutionis, & actionis, vel purgationem peccati originalis, venialis, & criminalis, siue quod agitur per ignorantiam, & negligentiam, & industriam, ad quorum mundationem offertur sacrificiũ salutare. de cõs. dist. 2. cũ omne. in princ. Hæc tamen ablutio referri potest ablutionem baptismi, cuius formam Christus post resurrectio-

Luc. 14.

rectio-

rectionem instituit dicens. Euntes docete omnes gentes baptizantes eo, in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. ¶ Sanè sacerdos † digitos perfundit, & pfusionem sumit in dextro cornu altaris, vel saltem reuolutus ad illud. Primò, propter rationem tactam sub ti. de manuum ablutione. Secundò; quia ipsum cornu iudaicum populum, ex quo humanam naturã Christus assumpsit, significat. Sicut autem ab illis naturam accepit, sic & ab eis illius naturæ purgationē ab omnibus defectibus, quos assumpsit: habuit: quoniam ab eis occisus fuit, ad quam mortem secuta est resurrectio, in qua omnes defectus dimisit, & qs appositas virtutes accepit. ¶ Ad hoc igitur repraesentandum in dextro cornu altaris, vel saltē reuolutus ad illud sacerdos perfundit, & perfusionem sumit Tertio, quia vt aiunt quidam, hæc purificatio designat ablutionem manuum, quam Pilatus fecit ad perditionem sanguinis iusti super Iudæos, per dextrum cornu altaris significatos. Ad hoc quidam hausta purificatione inclinant calicem, ad ostendendum sepulchrum esse vacuum, quia surrexit & inde prodijt Christus.

SVMMA.

1 Post communio cur sic dicta. Et quid, nu. 3.
2 Post communio quid denotet.

De Post communione. Cap. 56.

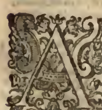

1 NTIPHONA, q̃ post communio. à pluribus † nuncupatur, ideò, sic appellata est, quoniã post communicationē siue in signũ, quod cōmunicatio expleta est, concinitur. In primitiua nanq; ecclesia oēs fideles qualibet die corpore & sãguine Christi cōmunicabāt, prout dictũ est, sub ti. de cōicatione sacerdotis, & statim post cōmunicationem cantus iste fiebat, vt populus ostenderetur gratias, & laudes agere de Christi corpore, & sanguine susceptis. Verum propter circunstans nos peccatum, frequenti tempore statutũ est, vt ter in anno cōmunionem, & sacerdos quotidie pro omnibus sacramentaliter sumat, prout sub tit. de pacis osculo dictum est. Quis autem specialiter introduxerit vsum cantandi hanc antiphonam ignoratur. ¶ Hæc autem antiphona Apostolorum gaudium. † de Christi resurrectione significat, iuxta illud. Gauisi sunt discipuli viso domino, & præ gaudio mirabantur. Quod verò reciprocando, in qbusdam ecclesijs cãtatur, insinuat, quòd discipuli resurrectionis gaudiũ sibi mutuò nunciabant. Vnde duo discipuli cũ inuenissent congregatos vndecim, & eos qui cũ ipsis erant, dicentes. Quia resurrexit dominus verè, & apparuit Simoni, narrabant, quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis, Canitur etiã ab omnibus, vt notetur communitas gaudij: & quod omnibus discipulis apparuit dominus. Est ergo † communio gratiarum actio, iuxta illud. Edent pauperes, & saturabuntur & laudabūt Dominum. Propriè tamen nouissima oratio, de qua infra dicetur, Post communio dici potest.

Heb. · Ioan. 20. · 2 · Luc. 24. · Psal. 21. · 3

SVMMA.

1 Communione peracta sacerdos osculatur altare.
2 Post communio qua contineat.
3 Orationes dicuntur ad dextrum cornu altaris communione facta.
4 Post communio qua dicatur mense Septēbri sabbato quatuor temporum.
5 Missa finitur tribus, diuersisq; illis periodis. Secundum modum vide nu. 7.
6 Tertium, nu. 8. Et quid significēt illi nu. 9.
7 Ite, Missa est, periodus Missæ. quid significet, aut moneat.

De Oratione nouissima, & de, Ite missa est. Cap. 57.

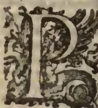

ERACTO cōionis † mysterio pōtifex, seu sacerdos osculã altare 1
inuēs se credere firmiter & cōsētire his, q̃ Es. 10.
circa sacrificiũ acta sūt & cōuersus populũ salutat, & deinde redit ad dex-

ad dextrum cornu altaris, significās quòd in fine mūdi post Antichristi mortē Christi pdicatio, siue Christus rediturus est ad Iudæos, quos reprobauit. Tunc.n. cōuertētur, & reliquiæ Israel saluæ fient. Et eleuatis manibus vltimam orationem, quæ propriè. Post communio, vocatur, exequitur,
2 in † qua rogat & gratias agit de sacramenti perceptione, dicens, collectas pro numero secretelarum. Orat enim pro his, qui ad hanc communionem eucharistiæ accesserunt. Hæc autem oratio significat orationem capitis nostri Iesu Christi, qui pro nobis, interpellat quotidie apud patrē. Significat etiā, quòd Apostoli post ascēsionem Domini in oratione perseuerauerūt. Finis verò illius orationis, vbi dicitur, Per dominum nostrum Iesum Christum filiū &c. significat, ꝙ aduocatum habemus in cœlo apud patrem. ¶ Illud autem considerandū est, quòd sacerdos dicturus Post cōionem, præmittit Dominus vobiscū, & Oremus, stans ante medium altaris, deinde trāsiēs ad dextrum cornu altaris, vbi pronunciat orationem, qua finita, rediens ante altaris medium, dicit Per dominum, prout tactum fuit sub.tit. de salutatione. ¶ † Circa
3 quod notandum est, quòd dextrum cornu altaris significat populum Iudaicum, sinistrum verò Gentilem. Prædicatio Christi & Euangelium eius incæpit à Iudæis, & transiuit ad Gentiles, & iterum redire debet ad Iudæos, ad quod significandum sacerdos à dextro cornu altaris, trāsit ad sinistrum, & econuersò. Mentō ergo Post communio, quæ est quasi finis missæ dicitur in dextro cornu altaris. Quia verò altaris medium representat fidem Christi, & ipsum Deum, in quem vterq; populus vnitur, reducitur, & finiūtur, ideò per Dominum nostrum &c. quod est quasi finis Post communionis ibi dicitur Ipse etiam est, q vtrunque populum ad se petendum inducit, & illuminat, & ideò Dominus vobiscū ibi dicitur. Per ipsum etiam, quicquid boni oratione petimus, impetramus, & ideò ibidem pronuntiatur. Oremus. de hoc dictum est sub tit. de mutatione sacerdotis.
4 ¶ Et nota † quòd in sabbato quatuor temporum mensis. Septembris dicitur. Post communio. illa, Perficiant in nobis, quæ sumus Domine, tua sacramenta, quod continet, vt quæ nūc in spe gerimus, rerum veritate capiamus. Cuius vltimam partem Greg. exponens de consec. dist. 2. species. ita dicit. Postulat quippè sacerdos, vt corpus Christi, quod sub specie panis, & vini nunc geritur, manifesta visione, sicuti reuera est, quandoque capiatur, quāuis non improbabiliter quidem exponant hoc loco carnis & sanguinis veritatem ipsam eorundem officientiam, idest peccatorum remissionem De hac etiam oratione dictū est sub 7. particula canonis, sub verbo, Mysterium fidei. ¶ Sanè oratione finita, iterum populum salutat dicens, Dominus vobiscum. Circa quod notandum est, quòd Christus post resurrectionem bis legitur discipulos salutasse, dicens. Pax vobis. in signum duplicis pacis, videlicet pectoris & æternitatis, qui secūdum prophetam est pax super pacem, de qua Dominus inquit Apo. pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. hāc duplicem pacem per duplex osculum sacerdos insinuat, cùm videlicet prius osculatur ministrū, & posterius osculatur altare, prima ergo salutatio quæ fit ante orationem, significat benedictionem illam, quā Christus ascensurus in cœlum legitur dedisse discipulis suis. Nāque (vt Lucas commemorat) eduxit eos foras in Bethania, & eleuatis manibus benedixit eos, & cum benedixisset, recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Vnde post salutationem nouissimam, quam sacerdos oratione expleta facit ad populum qui significat vitam æternam, diaconus alta uoce pronuntiat, Ite missa est, repræsentans, quod dictum est ad Apostolos. Hic est Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum.
¶ Notandum † est autem, quòd missa tribus modis finitur, primò per, Ite, missa est. & hoc in solennitatibus quoties cantatur, Te Deum laudamus, & Gloria in excelsis Deo, prout dicetur in proœ. 7. partis, quasi dicat, Redite ad propria, quia missa, seu oblata est Deo hostia salutaris pro genere humano, prout tactum est in proœmio huius partis. Vel annuntiat populo, quòd missa, seu preces sunt finitæ, quoniam statutum est in cōcilio Aurelia. de consec. distin. 1. cum ad celebrandum, quòd nullus exire debet de ecclesia donec annunciatum sit per ministrum. Ve

est

Margin notes: Ioan. 2. — Ioā. 20. — Ioā. 14. — Luc. 24. — 5

est sessus. Ite, missa e: scilicet, Ite post Christum, & sequimini ipsum. Non est enim in hoc mundo standum, sed ad patriā per bona opere festinādum, qđ leuiter facere possumus, q̄a missa est ad Deum patrem placādum hostia, per quam fracta sunt tartara, & reseratus paradisi introitus. Dicēs autem, Ite missa est, dirigit vultum ad populum, quia ad eos, quos præsentes licentiamus, sermonē dirigimus, & eis, ad quos sermonem dirigimus, faciē repræsentare solemus, sicut fit, quādo dicitur, Dominus vobiscum, vel Orate, fratres, prout dictum est, sub tit. de inclinatione sacerdotis. Sed dicēs Benedicamus Domino, vel Requiescant in pace, vel Oremus, non stat versus ad populum; quia illum distinctè non alloquitur, sed dirigit faciem ad oriētem; &
6 mentem ad Deum. ¶ Dicto† autem Ite, missa est clerus & populus gratulando respondent, Deo gratias. imitantes Apostolos, qui adorantes, ingressi sunt in Hierusalem, cum gaudio magno, & erant in templo laudantes & benedicentes Deum. Etenim, prout quidam asserunt, Deo gratias; interiectio gratulatiua, vel cōgratulatiua. & hoc sumptum est de Esdra, non secundum verba, sed secundum sensum, quoniā populus Israel per iussum Pharaonis licentiante Cyro de Babylonica captiuitate ad Hierusalē reuersus, gratias egit Deo. Sed & Apostoli post ascensionem Domini regressi sunt in Hierusalem benedicētes Dominum, sic & nos vltima benedictione accepta ad cœlestem patriā ibimus, vbi semper erimus in gratiarum actione. Apostoli quoq; prædicantes dicebant, gratias agite, sine intermissione orate. Potest etiam
1. The
dici, quòd sacerdos incipiēs Gloria in excelsis Deo. significat angelum annunciantē pastoribus ineffabile gaudium de Christi natiuitate. Ite missa est. designat accessum pastorum ad locum natiuitatis Christi, ꝑut dicetur in proœmio 7. partis. Chorus respondens. Deo gratias, representat,
Luc. 2.
ꝙ sicut Lucas refert ibi; Pastores reuersi sunt glorificantes Deum in omnibus, quæ uiderant, & audierant. ¶ Secundo† modo
7 missa terminatur per Bn̄dicamus Domino, videlicet in profestis diebus, & generaliter quando præmissa cantica lætitiæ nō dicuntur, per quod populus ad gratiarum

inuitatur actiones; quia post omnia debemus Deo humiliari, & est sumptum de Apostolo, vel de Psalmista, vel de Hymno trium puerorū vbi dicitur, Benedicamus patrē & filium, & respōdetur, Deo gratias ꝙ ad gaudium Apostolorum, de quo præmissum est, refertur. De hoc dicetur prope finem, in proœmio 5. partis. Et populus Deo gratias agēdo, ad propria rediēs, significat discipulos cum gratiarum actione post passionem Domini in Hierusalē reuertentes. Circa hoc etiam est, ꝙ primitiua ecclesia cum ministri ecclesiæ missam sine populo celebrabant, claudebatur missa per Benedicamus, quando verò populus erat præsens, quia aliàs nesciebat ille, quādo finita esset, dicebatur. Ite, missa est. Quia ergo in profestis diebus ministri, vt plurimum, quasi soli, sine populo missas dicunt, ideo iuxta morem antiquum in illis diebus dicunt, Benedicamus. in solennitatibus verò quia tunc populus conuenit, dicitur, Ite, missa est. Prima tamen missa in natali Domini in quibusdam locis clauditur ꝑ Benedicamus Domino. eò ꝙ Saluatoris natiuitas, de qua illa agitur paucis ab angelo nūciata est, scilicet pastoribus, qui ministros ecclesiæ esse figurāt. Et præterea sæpe quasi soli ministri in illa præsētes sunt, alia tamen ratio scribitur in 7. parte, sub ti. de Aduentu. & quia recedere nō debent, sed interesse etiam secundæ missæ in aurora. In diebus quoque ieiuniorum clauditur missa per Benedicamus. ad notādum, quod si Domino semper benedicendum sit, multò fortius hoc tempore id facere debemus. Significat antem benedicamus idem, quod benedictio, de qua iam sub tit. de benedict. dicetur. ¶ Tertio† fini- 8
tur missa per Requiescant in pace, scilicet missa pro defunctis, & tunc respondetur, Amen, i. fiat. Optatur enim requies.† Rursus. finis missæ, finem mūdi significat, Ite, 9
missa est. vel Benedicamus Domino. libertatem, quæ dabitur iustis in patria vbi sem per Deum benedicent.

S V M M A.

1. *Sacerdos, quo consilio aut intentione osculatur humerum Episcopi. Et quid in Roma ecclesia nunc.*

Quare

Quare sacerdos humerum pontifici osculatur. Cap. 58.

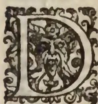

1 DICTO, Ite, missa est. sacerdos, qui adsistit Episcopo ad altare in quibusdã ecclesijs men sam altaris, ad armũ dextrũ põtificis oscu latur, ostẽdens hunc illũ esse pontificẽ, cui scd̃m legis figurã dexter armus separatio nis debebatur de hostijs salutaribus & pa cificis. ¶ Sanè per humerũ exprimitur prin cipatus, secundũ illud propheticũ: Factus
Esa. 9. est principatus super humerum eius. Prin
Luc. 1. cipatũ verò Saluatoris verè expressit vox
Psal. 44. angelica, prophetica, & legalis. Angelus enim dixit ad virginem: Dabit ei Dominus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis. Propheta dicit: Sedes tua in secu lum seculi, virga regni tui, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præconsortibus tuis. Moses inquit in lege, Letami ni simul cum eo cœli, & adorent eum omnes angeli Dei. Ad quod designandum in
2 ecclesia Romana tres † humerum pontificis osculantur in signum reuerentiæ, videlicet primicerius, in principio, diaconus, in medio, & sacerdos in fine missæ.

S V M M A.

1 *Benedictio super populum quorsum fiat. nu. 3. 4. Et qualiter. num. 2. Et vnde ea profecta ratio benedictionis, nu. 5.*
6 *Benedictio à quo regulariter fiat.*
7 *Benedictio episcopi qualiter fiat.*
8 *Missa absoluta quid agendum, cum à sacerdote, cum à populo. & nu. 9.*

De benedictione nouissima. Cap. 59.

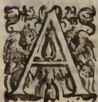

1 ALTARI seu humero osculatis eps, vel sacer dos † populũ bñdicit. Ritè quidẽ post cõio nem benedicitur, qm̃ sicut legitur Luc. vlti. quam Christus in cruce orauit, & coram discipulis manducauit, & reliquias eis dedit, eleuatis manibus benedixit eis. Vnde statuit concilium Aurelian. de consec. distin. 1. cũm ad celebrandas. &c. præcedenti. vt populus ante benedictionem episcopi, vel vbi ipse abest, sacerdotis, de ecclesia non discedat. Hæc autem vltima benedictio super populum missionem. Spiritus sancti significat, quem Dominus ascendẽs *Act. 1.* in cœlũ, & de cœlo misit in Apostolos iuxta quod ipse promiserat eis. Accipietis (inquit) virtutem superuenientis in vos Spiritussancti, vt iam dictum est sub ti. de ora *Act. 2.* tione nouissima. Vnde hæc benedictio p̃ verbum oris & signum crucis exprimitur, quoniam illa † missio personam aeris & 2 linguam ignis innotuit, iuxta illud, Factus est repente de cœlo sonus, tanquam adue *Act. 2.* nientis spiritus vehementis, & apparuerũt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, &c. Et licet Spiritussanctus specialiter missus fuerit in Apostolos, quia tamen indiuisa sunt opera Trinitatis, missionem illam tota fuit Trinitas operata. Ideoque benedictionem istam facit episcopus in nomine Trinitatis, authoritate Psal. dicentis. Be- *Psal. 66.* nedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. ¶ Secundò † hæc vltima bene- 3 dictio significat illã vltimam benedictionem, Venite benedicti patris mei &c. ¶ Tertiò illam, quam Christus ascensurus † in cœlum discipulis dedit, vnde ea facta, 4 sacerdos se ad orientẽ vertit, quasi se Chri *Mat. 25.* sto ascendenti commendans. Cæterum benedictionis formam † legis expressit au 5 thoritas, dicente Domino per Mosen, Inuocabis nomen meum super omnes filios Israel, & ego Dominus benedicam. Et iterum per prophetam. Effundam super uos spiritum gratiæ, & precum. Item Aaron, *Zach. 12* postquam sacrificauerat, extendens manũ supra populum, benedixit illi. Leui. 9. Itẽ Moses & Aaron expletis hostijs & holo- *Gen. 49.* caustis intrauerũt tabernaculũ testimonij, & postea exeuntes benedixerunt populo. Leui. 11. in fine. Huiusmodi ergo finales *Deut. 33* benedictiones à vete. testa. sumuntur, quoniam & Iacob in fine vitæ suæ filijs benedixit, & Moses populo ante mortem, sicut & Christus discipulis ante Ascensionem, vt prædictum est. Et inde est, quòd cũm sepa *Luc. 24.* ramur, comitiuam & protectiuam quærimus

mus benedictionem sumuntur etiam ab eo, quod Dominus præcepit dari benedictiones in monte Garizim super legis obseruatores, sicut econuerso maledictiones
Deu. 27. in Hebal, super transgessores, a quibus ex communicationes originem habuerunt.
6 21. dist. ind. denique, Regulariter † autem maior minori benedicit. Vnde Abraham
Ge. 14. à Melchisedech benedicitur, & non econuersò. Nullus ergo sacerdos maiore suo non inuento benedictionem dare nitatur, imo Episcopo missam audiente, sacerdos celebrans in cunctis illius licentiam & benedictionem exposcit. Sacerdos tamé missam celebrans potest benedicere etiam Episcopo præsente, & permittente, ac benedicere volente, aliter non, prout in Aurelian. concilio Aurelian. cauetur. Nam secundùm Hiero. 95. dist. eadem. presbyter populum benedicere potest, qui Christū nō metuit consecrare, illud autem quod in Carthagin. concilio legitur. 26. q. 5. ministrare presbytero, benedictioné super ple
7 bem fundere non licet, de solenni benedictione soli Episcopo competenti; quæ fit per verba ista, Sit nomen Domini benedictum &c. est intelligendum. ¶ Rursus benedictio. Episcopalis fit per modum manus impositionis. Vnde & Episcopus eos benedicens, tenet manum more Aaron super populum eleuatam, & exéplo Christi, qui, vt præmissum est, coram discipulis
Act. 1. manducauit, in cœlum ascensurus eleuatis manibus eis benedixit. Quia ergo soli Episcopi manus imponunt, quia sicut legi
Act. 6. tur in actibus Apostolorum, soli Apostoli manus imponebant, & nullus alius discipulus, ideo solénem benedictionem solus Episcopus dat. Sanè post benedictionem solennem, quæ fit per Episcopum, ante Agnus Dei, iterum benedici soléniter in fine missæ non oportet. In missa tamen pro defunctis non benedicitur, prout sub ti. de fractione hostiæ dicetur. ¶ Placeat
8 tibi &c. quia Luca testante, Actu. 1. † Do-
Luc. 14. minus Iesus postquam locutus est discipu
Act. 1. lis, benedicens illis assumptus est in cœlū, sedet ad dextram Dei, ideò sacerdos non ad Christum solum, quem nubes suscepit ab oculis eorum, sed ad totam Trinitaté sermonem dirigit dicens, Placeat tibi &c. Qua oratione finita osculatur altare ostédens per hoc, se præmissis omnibus deuotè toto métis & corpore assentire affectu, quo facto recedens à conspectu populi ingreditur vestiarium, vel cortinarum inter ponit, repræsentans quod, vt præmissum est, Christum in cœlum ascendété nubes suscepit eum ab oculis intuentium, & sicut legitur Luc. vlt. recessit ab eis, & ferebatur in cœlum. Si verò Episcopus missam sacerdotis audiuerit, sacerdos ipse osculato altari, & depositis sacerdotalibus vestibus mox accedit ad Episcopum, & genua flectens coram illo osculatur eius manuum. In hoc figurans magnam filij obedientiā, qui patri obediuit in carnatione, in passione, in ascensione. & in alijs, quæ idem sacerdos in officio missæ repræsentauit, & ostédens se illi fidem veram habere & cōsentire Pontifex vero illi benedicit, quasi dicat, Hic est filius meus benedictus &c. Deinde statim dicuntur hymni illi, benedicite † & Laudaté, vel in totum vel in par 9
té; quia Deo pro omnibus beneficijs gratias agere debemus, quem in æternum laudabimus. Vnde in concilio Agathé. de cōsec. dist. in. 5. conuenit. ita legitur. Post cōclusionem matutinarum vel vespertinarum missarum, idest, quæ dicuntur manè, vel circa nonam, post hymnos, idest, post quam sacerdos dixit, Benedicite & Laudate, capitula de Psalmis dicātur, scilicet Cōfiteantur tibi Domine omnia opera tua Ps. 144.
&c. & plebs collecta oratione & orationis causa, ad vesperam ab Episcopo dimittitur, cum benedictione. Per hoc auté, quod dicit ad vesperam, innuitur, quòd loquitur Dominus de missis, quæ in Quadragesima dicuntur, post quas statim vesperæ decantantur, de consec. dist. 1. solet, Et sic innuit, quòd Episcopus vel presbyter non debet tunc benedicere, donec vesperæ sint cantatæ, quod tamen in vsu non est. ¶ Postremò non extra † propositum 10
notandum est, quod benedictio mensæ dupliciter inchoatur. Primò; quia maior incipiens dicit, Benedicite. & cæteri respondent, Dominus; quia sicut debemus Domino per gratiarum actiones benedicere, ad quod maior dicédo, benedicite, hortatur, sic & indigemus benedici à Domino suæ gratiæ infusione, quam illo optantes postulāt respondédo, Dominus, suppla

S nos

nos benedicat suæ gratiæ infusione. Secũdo modo maiore incipiente: Benedicite, cæteri similiter respondent, benedicite, ad ostendẽdũ, ꝙ ad Dei benedictionẽ dẽmus mutuò nos hortari. Põt ẽt dici, ꝙ in priori modo reuerentia Dei cõsideratur. Cum enim rñdetur, Dñs supplendum est, benedicat, q̃a nos digni nõ sumus benedicere. In secundo verò reuerentia superioris. Cũm.n respõdetur, benedicite, supplẽdũ est, vos pater, q̃a minor maiore præsente benedicere nõ dẽt, deinde maiore versum inchoãte cęteri coadiuuant ad dicẽdũ, ad notãdũ, ꝙ inferiores coadiutores sũt ꝑpositorũ in oneribus supportãdis. In nonnullis ecclesijs pueri bñdicũt mẽsas & ꝑlatorũ, ꝑ eo ꝙ lectoris officiũ bñdicere panẽ. Cõueniẽtius tñ fit ꝑ ꝑlatos, exẽplo Christi, q in Emaus mẽsam corã duobus discipulis benedixit. Post oĩa in quibusdã ecclesijs benedicitur à sacerdote panis populo distribuẽdus exẽplo Christi, q in deserto quinq; panes benedixit, & ex eis quinque milia hominũ satiauit, de quo pane sub tit. de pacis osculo dictũ est, deinde sacerdos, & alij ad ꝓpria reuertũtur: Sacerdos q dẽ ad ꝓpria rediens est Christus, qui legatione peracta, in gloriã pacis ascẽdit. Et fideles ẽt reuertũtur, dum de carceris exillo liberati in gloriæ libertatem eripiuntur. Luc. 24 Ioan. 2.

LIBER QVINTVS.

SVMMA.

1 *Diuina officia colere debemus, exemplo et typo Hierusalem cœlestis ducti.*

2 *Esdras populũ Israeliticũ ad Dei laudes erudit. Ibiq; horæ canonicæ subijciũtur.*

3 *Nocturnum tempus refert tempus tenebrarum, scilicet ante aduentum Christi.*

4 *Horæ septem canonicæ repræsentãt septẽ hominis ætates.*

5 *Horis quatuor diei tantum cur laudemus Deum & nominibus.*

6 *Horę singulæ canonicæ respondent singulis actibus passionis Christi.*

7 *Daniel induxit primus horas tres canonicas cantari, tertiam, sextam, & nonam.*

8 *Maria virgo iure laudanda est horis canonicis.*

9 *Mariæ virginis officium ab Vrbano Papa institutum.*

ARGVMENTVM.

De diuinis officijs, tam nocturnis, quàm diurnis in genere. Cap. I.

1 IN Exodo legitur. 25. c. in fine, Dominũ dixisse ad Mosen. Omnia fac secũdum exẽplar qđ tibi in mõte monstratũ est, quocirca nos cõformari conuenit illi cœlesti Hierusalẽ, quæ Dñm laudare iubetur, & quæ, sicut ait Apostolus ad Galatas quarto. desursum est, & mater nostra est, ꝑsertim insimul laudãdo Deũ, iuxta illud: Super muros tuos Hierusalẽ cõstitui custodes, q tota die & nocte nõ cessabũt laudare nomẽ Dñi. Et in Apoc. 4. ea hẽtur, ꝙ aĩalia requiẽ nõ hẽbãt, dicentia: Sanctus, Sãctus, Sanctus &c. Verum militãs ecclesia imitari plenè nequit triũphãtem, quia sicut legitur in libro Sapiẽtię c. 9. Corpus, qđ rũpitur, aggrauat aĩam. Neq mus.n. infirmitate nostra ꝑpediẽte in singulis diei horis iugiter diuinis insistere laudibus, qm necesse hẽt homo aliquãdo necessarijs corpori intẽdere, iuxta illud Gen. 3. ca. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. 50. dis. in capite. & ideo facimus, qđ possumus certis diei naturalis horis Deum laudãdo. Vnde Esdras ꝓpheta populũ Israeliticũ de Babylonica captiuitate reuersum docuit Deum laudare quater in nocte, & quater in die, vt vnũquodq; quatuor elemẽtorum, ex qbus homo cõstat, ꝑ cõpetẽtes horas obsequio se offerat creatori, videlicet de nocte, in vesperis, in cõpletorio, in nocturnis, in diluculo, s. in laudibus matutinis. De die verò, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis. Vespertinum igitur 2 Esa. 26.

officium

officium, quod est cuiuscunq; officij initium, ad noctem pertinere probatur, quod secundū Isid. lib. Etymologiarum dicitur a vespera stella, quæ surgit nocte oriente.
Psal. 118 Verum Dauid inquit, Septies in die laudem tibi dixi, & rursus, Media nocte surgebam ad confitendum tibi &c. Quem ordinē concilium Agathen. extra de celebr. miss. cap. 1. approbati, & sancta ecclesia seruat quoniam nocturnū officium media nocte canitur. Reliquæ verò septem canonicæ horæ de die dicūtur, videlicet laudes matutinæ, quæ olim in aurora dicebantur licet hodie cum nocturnis coniungantur. prima, tertia, sexta, nona, vesperæ, & completoriū, quæ septem horæ vocantur canonicæ, quasi regulares: extra de. pœn. & miss. quod in te. quia regulariter à sanctis patribus obseruatæ sunt. Nam κανὼν græcè, regula dicitur latinè. Missæ autem oblatio, propter tanti sacramenti excellentiā, quod in ea conficitur, super alias laudes est, & est laus per se, nec suo numero comprehenditur aliarum. Propter quod, & in hoc Opere tractatū per se obtinet specialem, quamuis nonnulli asseruerunt illam fore de officio tertiæ siue nonæ, pro eo, quia in his duabus horis solet regulariter
3 celebrari. ¶ Sanè nocturnum † officium tempus miseriæ, quo genus humanum à diabolo tenebatur obsessum, repræsentat, diurnum verò nostræ redemptionis, & liberationis per Christū solem iustitiæ factæ tempus significat, qui charitate suæ diuinitatis tenebras illuminauit, & à seruitute diaboli nos eduxit. Qui ergo tantum bonum dono septiformis gratiæ Spiritus sancti adepti sumus, meritò septies laudem Deo cantamus. ¶ Secundò, quia
4 † naturalis repræsentat vniuscuiusque ætatem, non quam quilibet homo habet, sed quam, si non peccasset, haberet. Quæ naturalis dies septem habet varietates. Prima est infantia, quæ per matutinas laudes repræsentatur. Secunda, pueritia, quæ per primam. Tertia adolescentia, quæ per ter-
Ps. 118. tiam, Quarta iuuentus, quæ per sextam, Quinta senectus, quæ per nonam. Sexta senium, quæ per vesperas. Septima decrepita ætas, siue finis vitæ nostræ, quæ per completorium designatur. In his ideo singulis ætatibus creatorem nostrum super

iudicia iustitiæ suæ laudare debemus. De infantia beatus Nicolaus nobis ostēditur in exemplum, q. quarta & sexta ferijs, virtute abstinentiæ materna verba non suge- Prou. 14
bat, nisi semel in die, de alijs quoque ætatibus satis liquet. ¶ Tertiò, quia secundùm Salomonē septies in die cadit iustus per negligentiam, de pœn. distinct. 3. septies, ideo meritò septies, vt per orationis vigilantiam resurgere valeat, diuinum debet subsidium inuocare. ¶ Quartò: quia numerus septenarius vniuersitatis est.
¶ Ceterùm cum 12. horæ diei † attribuan- 5
tur, in quibus omnibus laudādus esset Dominus; quare in quatuor tātum diei horis in ecclesia psallitur. Respōdeo, cum in singulis horis, vt præmissum est, diuinis iugiter insistere laudibus nequeamus, quod in alijs minus fit, in prima, in tertia, in sexta, in nona horis suppletur. In earum namque qualibet dicuntur tres Psalmi. & sic in quatuor horis numerus Psalmorum, respondet numero horarum, Et quilibet psalmus continet versus octonarios, octauam resurrectionis significantes, de quibus sub titu de completorio dicetur, per octonarios siquidem in horis psallimus, quia de resurrectionis gloria exultamus, Rursus in qualibet horarum ipsarum dicitur ter super psalmos Gloria patri &c. vt quot dici horæ nobis pro corporis sustentatione ad laborandum concessæ sunt, toties in ipsis horis, & Gloria patri dicatur, vt per hoc in Dei seruitio omni hora nos esse monstremus. Siquidem tres glorificationes, quæ in hora prima, indicant nos esse in Dei famulatu, in prima, secunda, & tertia horis, & tres, quæ sunt in tertia, nos protegunt in quarta & quinta horis, & sexta, tres quoq; quæ sunt in sexta, nos muniunt contra insidias diaboli, in septima, octaua, & nona horis. Nona verò cū suis glorificationibus nos protegit in decima, vndecima, & duodecima horis. Posset et non incōpetenter dici, quòd sub prima duæ horæ cōpræhenduntur, videlicet ipsa prima, & secunda, sub tertia similiter tres. s. ipsa tertia, quarta, & quinta, sub sexta similiter tres, scilicet ipsa sexta, septima, & octaua, sub nona duę scilicet ipsa nona, & decima, vesperæ verò repræsentāt vndecimam, & completorium duodecimā.

Sed in præmissis sex dici horis, videlicet in prima, tertia, sexta, nona, vesperis, & completorio, ideò specialiter Deū laudamus, & non in secunda, quarta, quinta, septima, octaua, & decima, quia illæ in aliquibus prælijs sunt priuilegiatæ, prout in principio tractatus cuiuslibet earum ostēdetur, propter qđ meritò in illis diuinū celebratur officiū.
6 ¶ Nempè in nocte Christus est comprehensus, † manè illusus, & hora prima gētibus traditus, tertia flagellatus, voce crucifixus, sexta cruci affixus, nona mortuus, vndecima de cruce depositus, in duodecima sepultus. Item in nocte spoliauit infernum, manè surrexit. In prima hora Mariæ apparuit, tertia de monumento redeuntibus obuiauit, sexta Iacobo, nona Petro, vespera duobus discipulis euntibus in Emaus scripturas aperuit, & se manifestauit. In completorio Apostolis, pax vobis dixit, & cum eis manducauit. ¶ Hos autem horarum laudes qualiter absoluere debeamus, ostendit Bernardus, dicens, Fratres mei, imolantes hostiam laudis, iungamus verbis sensum, sensui affectum, affectui exultationem, exultationi maturitatem, maturitati humilitatem, & humili-
Matt. 20. tati libertatē. ¶ Præterea, diurnæ psalmodiæ ideo à prima, tertia, sexta, & nona, & non ab alijs nomen sumpserunt, vt per eas Dei seruitium agamus, quoniam paterfamiliàs cōmemoratur in Euangelio exisse illis conducere operarios in vineam suā, q̃ sanctam significant Ecclesiā. Sum etiā, qui dicunt morem cantandi tertiam, sextam,
7 † & nonam fuisse à Daniele sumptum, qui intellecto, quòd Nabuchodonosor statuā erexisset, qua oībus adorandū præceperat intra domum suam, & apertis fenestris ter in die genua flectebat versus Hierusalem, quod Hiero. exponens dicit, hinc habet Ecclesiastica traditio, quòd ter in die genua sunt flectēda, s. in tertia, sexta, & nona.
8 ¶ In eisdem quoq; † horis beatam virginem laudare debemus, scilicet in nocturnis siue matutino, quia tali hora quędam stella apparet in cœlo, quę transmontana vocatur, cuius ductu nautæ perueniunt ad portū, & ipsa beata virgo est stella transmontana, quia & si eam dignè laudauerimus, nos qui sumus in hoc seculo, ducet ad portum salutis. Item, in prima, nam tunc apparet quædam stella, quæ Diana vocatur, quam sequitur Sol, & ipsa beata virgo est vera stella Diana, quæ verū solē scilicet Christum nobis portauit, quæ illuminat totum mundum. Item in tertia, nā hora tertia cōsueuimus esurire, & ipsa portauit nobis panem verū, scilicet Christū, cū quo est omnis satietas. Itē in sexta, quia illa hora magis feruet, & calefacit sol, & ipsa laudanda & roganda est, vt nos frigidos calefaciat in charitate, per solem Christum quem genuit. item in nona, quia illa hora sol declinat ad occasum, & ipsa iuuat nos, & protegit, cū ad occasū, idest ad senectutem declinamus. Item in vesperis, quia tūc incipit dies finiri, & ipsa laudatores suos in hora mortis defendit. Item in completorio, nam tali hora dies est completa, & ipsa in complemento vitæ nostræ pro nobis intercedit, & in æterna tabernacula recipi facit, vbi completum est gaudium electorum. ¶ Officium † beatæ Mariæ instituit Vrbanus Papa cantari, 9
vt dicetur in tit. de tempore Aduetus. Nocturnale autem officium nobis ad memoriam reducit tempus ab Adam vsque ad Noe. Matutinale tempus à Noe vsque ad Abraham. Prima, tempus ab Abraham, ad vsque ad Mosen. Tertia à Mose vsque ad Dauid Sexta, tempus à Dauid vsque ad aduentum Christi. Nona, tempus sequens vsque ad secundū aduentū, quando venturus est reddēs vicem pro abditis. Per vesperas recolimus sabbatum, idest requiē animarum post exitum à corporibus vsq; ad diem iudicij. Per completorium verò recolimus repletum numerum, & consummatum gaudiū sanctorum, quod complebitur in die magnæ festiuitatis, quando benedicti percipient regnum Dei. In hac igitur parte, de officijs Ecclesiasticis in genere tractare intendimus, videlicet de his quę in officio cuiuslibet Ecclesiæ dicitur. De nocturnis. De laudibus. De matutinis De prima De tertia. De sexta. De nona. De vesperis. De completorio.

S V M M A.

1 *Officium, quid.*
2 *Officium primitiuæ ecclesiæ, primum tuisse liberū, & uagū fuit ac solutum. Tandem*

dem postea a Hierony. presbytero, procurante Theodosio Imper. & mandā to Damaso Papa ordine, canoni, & legib. est distinctū & ornatū. nu. 3.

4 Officij ecclesiastici compilatores.

5 Officiū Gregorianū per uniuersam ecclesiā diuulgatū fuit, et Ambrosianū solū Mediolani celebrari concessū. idq; post multas, multorū doctorum operū, conciliorū, & Imperatoris altercationes, ac tandem missas sortes.

6 Oratio Dominica in principio & fine horarum canonicarum dicenda est.

7 Horarū singularū initio cur ꝓponatur Deus in adiutorium meum intende.

8 Horæ tribus modis incipiuntur, eo qđ tribus modis contingit peccare.

9 Dæmones nō secus timēt signū crucis, quam baculum quo percussi fuerūt.

10 Crux Christi multipliciter & variè præfigurata in ueteri testamento.

11 Crucis signo armatur ecclesia, confunditur ciuitas diaboli.

12 Crucis signum tribus digitis est imprimendum.

13 Crucis signum quàm uarie fiat. & nume. 14. Et ubi sic faciendum. nu. 15.

16 Crux est quadripartita, & quid denotet ea forma.

17 Gloria patri, principio omnium horarum dicendum Exceptio mortuorum officio. num. 18. Et quid illo uersus protendat. num. 19. 20. Et quot uicibus dicatur innocturnis festiuitatū. num. 21.

22 Gloria quid.

23 Hymnus unde natus primū. Et quid.

24 Hymni an & ubi præcedant Psalmos aut econtrà.

25 Hymnus, Psalmus, & Canticum, an & quid differant.

26 Antiphonæ vnde ortum habuerint. Et unde dicantur, nu. 27. 30. 31. Et qualiter cantentur. nu. 28. 29.

32 Neuma quid. Et quid differat a dictione pneuma. nu. 33.

34 Ada & Eux nomen nascentes hodie exprimūt quamuis fuerint mutatū.

35 Neumæ ubi maxime sit usus.

36 Psalmi cur dicantur alternatim.

37 Psalmi dicuntur sex in diuinis horis.

38 Psalmus idem cur in diuersis solennitatibus legatur.

39 Psalmi graduales quot, & unde dicti.

40 Versiculi in diuino officio cur dicantur, & unde dicantur.

41 Versiculi cur dicantur ante lectiones in nocturnis.

42 Versus quid notet.

43 Lectiones matutinales quid significēt.

44 Benedictionem petens ante lectiones cur dicat domne potius quàm Domine.

45 Genu vtrunque flectendum in ecclesia, Domino autem alterum est tantum.

46 Lectionibus finitis dicitur. Tu autem Domine, & cur ita.

47 Lectionum pluralitas quid notet.

48 Ordines duo sunt in ecclesia, et lectionum duo modi siue forma.

49 Lectiones quotuplici fine terminentur.

50 Lectio nona cur instituta nomine Trinitatis.

51 Capitula cur dicantur in officijs.

52 Lectionum author cur non exprimat̄ innocturnalibus siue in diurnalibus.

53 Responsorium unde dicatur.

54 Cantica unde dicantur. quid. Et quot habeant uersus.

55 Orationes cur dicantur in singulis horis.

56 Nocturnum cur oratione & benedictione non concludatur.

57 Orandum est uersus orientem multis de causis.

58 Ecclesia, domus orationis. Et an alibi merito orari possit fusissima.

59 Adorandi quomodo sint Pater, Filius, & Spiritussanctus.

60 Deus qualiter sit adorandus.

61 Adorationis duæ species.

62 Benedicamus Domino, dicitur finita oratione, et vnde sumptū. Et quid significet. Item, Deo gratias, num. 63.

64 Sanctorum suffragia quorsum fiant.

65 Cantandi vsum unde acceperit ecclesia.

66 Sonorum tres species.

67 Musicorum tres species, in tres partes officij diuiduntur.

68 Cantus ecclesiasticus cœlestem letitiā significat.

69 Tholetani concilij decretum de psallēdi & ministrandi consuetudine.

Quid sit officium, & de eius institutione & partibus. Cap. 1.

1 EST autem † officium, secundum Isidorum, proprius vel congruus actus vniuscuiusque personæ, secundum mors ciuitatis, vel institutæ professionis. Alia namque habent instituta monachi: alia canonici, alia eremitæ, & sic de reliquis. Et dicitur officium, secundū Hierony. in libro de officiis, ab efficiendo, quasi efficiū, ab efficiis, vna litera in aliam propter decorem sermonis mutata. Vnicuique etenim conuenit suum efficere officium. Vel secundum Isidorum. officium dī, vt quisque illa agat, quæ nulli officiant, sed omnibus prosint.
2 ¶ † Cæterùm in ecclesia generaliter nil canendum, aut legendum est, quod à sancta Romana ecclesia canonizatum & approbatum expresse, aut per patientiam non sit. In primitiua tamē ecclesia diuersi diuersa quisque pro suo velle cantabant, dummodo, quod cantabant, ad Dei laudem pertineret. Quędam tamen officia obseruabantur ab omnibus ab initio constituta, vel ab ipso Christo, vt oratio dñica, vel ab Apostolis, vt symbolus. Succedentibus verò temporibus: quia ecclesia Dei propter hęreses scissa est, Theodosius Im-
3 perator, hæreticorum † extirpator, rogauit Damasum Papam, vt per aliquē prudentem, & per catholicum virum ecclesiasticum faceret officium ordinari. Vñ idē Papa pręcepit Hier. presbytero, tunc in Bethlehem cum Paula & Eustochio, & aliis virginibus moranti, qui prius sub septem Apostolicis Romę rexerat, quatenus officium ecclesiæ ordinaret. Ipse nāque nouerat linguas quatuor, Hebraicā Græcam, Caldaicam, & Latinam quod ille o. tempore us fecit. Ordinauit itaque quantum de psalmis in dominica quantū in secunda feria, & quantum in tertia feria. & sic deinceps legeretur. Euangelia quoque, epistolas & c. quæ de nouo & veteri test. in ecclesia leguntur, præter cantū, magna ex parte ordinauit, cuius operis exemplum idem Hiero. Romam misit, & à Damaso Papa canonizatū est, & præceptum à cunctis ecclesiis obseruari, & appropriatū est ipsi Damaso, propter authoritatem suam, quam interposuit, C. de vete. iu. enu. l. 1. §. alia oīa. Consequēter † tñ B. Gregorius, & Gelasi' orōnes, 4
& cantus addiderunt, & lectionibus & Euangeliis Responsoria coaptauerunt Gradualia verò, Tractus. & Alleluia Ambrosius, Gelasius, & Gregorius ad missam cantari instituerunt. Plerique quoq; alii doctores ecclesię aliqua alia supaddidisse noscuntur. Sancti. n. patres non simul oīa ad decorem officij pertinentia, sed diuersi diuersis tēporibus ordinauerunt. Vnde & missę inceptio tres habuit uarietates, Aliqñ. n. à lectione inchoabatur, prout fit hodie in sabbato sancto. Postea Cœlestinus Papa psalmos ad missę introitum dici instituit. Gregorius verò introitus cum cantu ordinauit. ¶ Legit' † in vita beati Eugenij, quod dū adhuc officium Ambrosianum magis, q̄ Gregorianum ab ecclesia seruaretur, Adrianus 5
Papa concilium conuocauit, vbi statutū est, ꝙ Gregorianum deberet vniuersaliter obseruari, ad qđ Carolus Imperator oēs clericos minis & suppliciis per diuersas prouincias cogebat libros Ambrosiani officij comburere. Beatus verò Eugenius ad concilium quoddā ꝑ hoc conuocatum veniens, inuenit ipsum concilium per triduum iam solutum, inducēs Dñm Papam, ꝙ oēs prælatos, qui concilio interfuerant, & iam per tres dies recesserant, reuocaret. Concilio igitur iterum congregato, omnium patrum fuit vna sententia, ꝙ missale Ambrosianum & Gregorianum super altare sancti Petri Apostoli poneretur, plurimum eporum sigillis muniti, & fores ecclesiæ clauderentur, & ipsi tota nocte orationi insisterent, ut Dñs per aliquod signum indicaret, quod horum magis ab ecclesia seruari vellet, sicque per omnia factū est. Manè igitur ecclesiam intrantes, vtrunque missale super altare apertū inuenerunt, vel alij asserunt, missale Gregorianum penitus dissolutum, & huc illucque dispersum inuenerunt. Ambrosianū verò solummodo apertū super altare in eodem loco, vbi positum fuerat, inuenerūt. Quo signo edocti sūt diuinitus Gregoria-

gorianum officium p totū mundum dispergi: Ambrosianum uerò tātum in sua ecclesia obseruari debere, & sic usq; hodie seruatur. Siquidem tēpore Caroli Imperatores officium Ambrosianum pręcipuè dimissum est, & Gregorianum imperiali authoritate plurimū adiuuāte diuulgatum. Ambrosius enim multa instituit iuxta ritum Grecorum, ut dicetur infra,
6 ubi de hymnus agetur. ¶† Vt autem mu sce morientes abigantur, & mens oratio nis serenetur, ut dignè cum Deo loquatur ut si mente non orauerit, Dominus ī furore nō irascatur, sed misereatur, ideo laudabili cōsuetudine īductum est, ut sacerdos ante canonicarum horarū initia, & ī fine dominicę orationis, & ante horas beatæ Marię, & ī fi. Aue Maria &c. uoce submissa præmittat. Vnde in cōcilio Gerungin. de cōsec. dist in. 5. ad semper statutum est ut etiam post singulas horas dicatur, ne diabol⁹ de corde sacerdotis rapiat si quid boni ibi seminatum est. Vnde in primitiua ecclesia post quamlibet horā alta uoce absque alia oratione dicebatur. quod adhuc ecclesia Laterā. dicitur obseruare. Quidam etiam iñ fine horarū dicunt. Dominus det nobis suam pacem. De hac dominica oratione sub prima, &
7 sub uesperis dicetur. ¶† Quia uerò Domi
Ioan. 15. nus ait in Euangelio. Sine me nō potestis facere quidquam, ideo ī singulis diurnis horis sacerdos incipit, Deus in adiutoriū meum intende, & singulæ finiuntur, per Deo gratias, & sic initium & finis referū tur ad idem. s. ad Deum, qui est α & ω. i. principiū & finis, 35. di. ab exordio dicē
Psal. 33. do igitur. Deus in adiutorium meum in
Nu. 10. tēde, mater ecclesia inuitat homines. Iuxta illud, Venite filij & audite me, qd ideo introductum est, quoniā dum arca Dñi ad portādum leuabatur, dicebat Moses: Surge Domine, idest, surgere fac, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderūt te à facie tua. Sic et sacerdos noster dicit Deus in adiutorium meū intēde. hoc est, pręsta mihi auxilium in resurgēdo à peccatis, & cōtra uarios inimicos, q tuā circundant ecclesiam Per arcam enim intelligitur ecclesia, quę usque in finem circundabitur à persecutoribus, siue apertis siue occultis, sicut arca ab inimicis circū dabatur. Orat ergo sacerdos, ne inimici præualere ualeant, aliquos à cętu fideliū per astutiam sortitam sperando. Cum enim persecutio iusti sit à leone, idest, à diabolo, impetu, idest, manifestè sęuiēte, uel à dracone, idest à diabolo, in insidijs idest occultè persequente, omnes clamēt Deus in adiutorium meum intende. 7. q. 1. 5. cum uerò præterea, cum secundum Apostolum in Dei nomine omnia faciē- Col. 3.
da sint. 26. q. ult. non obseruatis. merito est ab eo inchoandum. ¶ Circa hoc notā dum est quod cōtingit tribus modis peccare, uidelicet corde, ore, & opere, ideoq;
† tribus diuersis modis horę inchoantur. 8
uidelicet cōpletorium per Cōuerte nos Deus, cōtra peccatum cordis Matutinū, per Domine labia mea aperies, cōtra peccatum oris. Alię uero oēs diei horę, per Deus ī adiutorium, cōtra peccatum operis. Et quoniā in peccato cordis & oris est aliqnd operis. ideo in omnibus horis tam diurnis, quàm nocturnis dicit. Deus in adiutorium meum intende, cōtra peccatum operis: Monachi uerò dicunt primo in nocturnis, Deus in adiutoriū meū intende. Postea. Domine labia mea aperies; quia sine adiutorio Dei, nec cor, nec labia ad ipsius laudem aperire ualeāt. Io. 15. Sine me nihil potestis facere. ¶ Inte-
trea uerò sacerdos cū dicit:† De⁹ ī adiuto 9
rium meum intende. signo crucis se munit, ad effugandam illius uirtutē scilicet, quālibet diaboli uersutiam, & potestatē. Valde. n. timet signum crucis. Vñ Chrysostomus, Vbicunq; dęmones signū crucis uiderint, fugiunt, timentes baculum, quo plagā acceperunt. Stephanus quoq; Papa de cons. dis. 5. nunquid ait: Numqd non omnia chrismata, idest sacramēta, q̄ cum chrismatis unctione pstantur, sacerdotalis ministerij crucis figura, idest, signo pficiunt? Nunqd baptismatis unda, sine cruce sāctificata, peccata relaxat? & ut cętera prętereamus, sine crucis signaculo, quis sacerdotij gratus ascēdit, Baptizādus quoque signo crucis signatur in frōte, & in pectore. De pfundo quidē crucis mysterio dicetur in 6. parte sub t. de parasceue, & hic etiam aliqua supponamus. ¶† Sane crux domini multipliciter 10
fuit in ueteri testamento præfigurata. Le

gitur siquidem, q Moses ad mandatum
Domini ęneum serpētem erexit in palo
in deserto pro signo, quem aspicientes q
percussi fuerūt à serpentibus, illico sana-
bātur. Num. 20. quod ipse Christus expo
nens inqt in Euāgelio, Sicut Moses exal
tauit serpentem in deserto, ita exaltari
oportet filium hominis, ut oīs q credit
in ipsum, nō pereat, sed habeat uitā ęter-
Ioan. 3. nam. Legitur etiā, q cum Ioseph appli-
Ge. 48. cuisset Manassem & Effraim ad Iacob
statuens maiorem ad dexterā & mino-
rem ad sinistrā, ut eis secundum ordinē
benediceret. Iacob manus commutans, i.
in modum crucis cācellans, dextram po
Deu. 28. suit sup caput Effraī minoris, & sinistrā
sup caput Manassæ maioris, & dixit. An-
gelus, qui eruit me de cunctis malis, bñ
dicat pueris istis &c. Item Moses ait: Die
ac nocte erit uita nostra pendēs, & uide
bitis & cognoscetis. Christ' enim nocte
fuit in cruce pendēs, quia tenebrę factæ
Mat. 27. sunt ab hora sexta vsque ad nonā. Quod
etiam fuerit pendens, certum est. ¶ Rur-
sus legitur Ezechielis 9. Ezechiel audiuit
Dominum dicentem ad uirum uestitum
lienis, habentem atramētarium scripto
ris ad renes. Trāsi per mediam ciuitatē,
& signa Thau in frōtibus uirorum dolē
tium & gemētium & post hęc dixit 7. ui
ris, Transite per mediā ciuitatem & per
cutite omnem, super quem nō uidebitis
Thau, nemini parcet oculus uester, Item
Esa. 9. Hiere. Cōgregabo omnes gentes, & erit
eis in signum Thau. Itē alibi, Et erit prī
cipatus eius super humerū eius. Christus
enim portauit super humeros crucē, in
qua triumphauit. Ioannes quoque audit
Apoc. 7. Angelum ascendentem ab ortu solis, ha
bētem signum Dei uiui, & clamabat uo-
ce magna quatuor Angelis, quibus datū
est nocere terræ & mari, dicēs. Nolite no
cēre terrę & mari, neq; arboribus quous
que signemus seruos Dei in frōtibus eo-
Exo. 15. rum. Itē lignū missum in Marath, aquas
dulcorauit amaras, & ad lignum missum
in Iordanē ferrum, quod inciderat, ena
tauit, hoc est lignum uitę & in medio pa
radisi, de quo sapiens protestatur, benedi
ctum lignum, per quod fit iustitia, qm̄ re
11 gnauit in ligno Deus. Hoc † ergo crucis
signo se armat ecclesia ī pectore, & ī frō
te significās crucis misterium esse corde Ge. 32.
credendū, & manifestè ore cōfitendum.
Per hoc enim signum confundit' ciuitas
diaboli, & triūphat ecclesia, terribilis ut
castrorū acies ordinata, iuxta illud, Ter-
ribilis est loc' iste &c. alibi, Vidi ciuitatē
magnā sanctam Hierusalem, nouā &c. Sap. 14.
August. tñ dicit 11. distin. ecclesiastica-
rum, quòd nulla scriptura noui testamē-
ti, uel uete. docet fideles crucis signaculo
insigniri. ¶ † Est autem signum crucis tri 12
bus digitis exprimendum, quia sub inuo
catione Trinitatis imprimitur. De qua
propheta ait. Qui appendit tribus digi-
tis molem terrę. Es. 40. Pollex tamen su
pereminet, quoniam totam fidem no-
stram ad Deum unum & trinum referi-
mus, & mox post ipsam inuocationē Tri Ps. 85.
nitatis potest dici uersus ille, Fac mecum
Domine signum in bonum, ut uideāt q
me oderunt, & confundantur, quoniam
tu Domine adiuuasti & cōsolatus es me.
Iacobitę uerò asserētes sicut & Eutiani
unam tantum naturam, scilicet diuinam
esse in Christo, & sicut una est persona,
uno tm̄ digito se signare dicuntur, quo
rum error in cānonibus extirpat', duode
cima distin. cap. primo & secundo. 14.
quæstione tertia, quidam uer. Eutiani.
¶ † Verum quidā signant se à frōte deor- 13
sum, in quo illud exprimitur mysteriū,
quod inclinauit Deus cœlo, & descendit
in terram. Descendit quidem, ut nos de
terra eleuaret in cęlum. Deinde à dextra Psal. 1.
ad sinistram, primò ut æterna, quæ per
dextram, temporalibus, quę p sinistram
significantur, præferendo designent. Se-
cundò ad notandum, quòd Christus de
Iudęis transiuit ad Gentes. Tertio, quia
Christus à dextra, idest, à patre ueniens,
diabolum, qui per sinistram significatur,
in cruce peremit. vnde. Exiui à patre, &
ueni in mundum. Alij uerò signum cru-
cis à sinistra, pducunt in dextram, fulti
authoritate illa. Egressus eius à patre, ex
cursus usque ad inferos, recursus ad sedē
Dei. Incipiunt enim se signare à parte su
periori, quæ patrem significat, & descen
dunt ad inferiorem, quę mundum desi-
gnat, deinde à sinistra parte, q infernū,
producunt ad dextram, quæ cœlum si-
gnificat. Nam Christus descendit de cœ-

lo ĩ mundum, de mũdo ad infernum, ab
inferno ascẽdit in cęlũ, ubi sedet ad dex-
terã Dei patris. Secundò hoc faciunt, ad
insinuandum, quia de miseria trãsire de
bemus in gloriam, & de uitijs, quę per si
nistram, ad uirtutes, quę per dextrã signi
ficantur, ut legitur in euangelio Matth.
nam & Christus de monte trãsiuit ad ui
tam. Tertio. quia Christus à tẽporalibus
ad ęterna per fidẽ crucis nos eleuat. ¶ † Cõ
14 siderandum aũt est, quod q à sinistra produ
cunt ĩ dexterã seipsos, & alios pariter cõ
signãt, sed tunc super illos signum crucis
à dextra in sinistram, producunt, quia nõ
consignant eos, quasi uertẽtes dorsum,
sed quasi faciem pręsentantes, sed & cum
sup alios principaliter signum crucis im
primunt, etiam seipsos à sinistra in dex-
tram, sed alios à dextra in sinistrã consi-
gnant. ¶ † Sanè regulariter in omnibus
15 euangelicis uerbis debemus facere signũ
crucis, ut in fine euãgelij, symboli, domi
nicę orationis, gloria in excelsis Deo. Sã
ctus. Agnus, Bñs dominus Deus Israel,
Magnificat, & Nũc dimittis, & In princi
pio horarum, & in fine missę, quando sa
cerdos dat benedictionem, & etiam ubi
cun que de cruce, uel crucifixo mẽtio fit,
quę ẽt omnia stando, sicut & euãgelium
au dire debemus. In omni ẽt actu nostro
signũ crucis facere debemus. Vñ Ambr.
ad omnẽ actũ incessumue manus impin-
gat in crucem. ¶ † Et aduerte, qm̃ crucis
16 figura quadripartita est, vel propter qua-
tuor elementa, q̃ in nobis uiciata, Chrs
sua passione curauit uel propter homines
quos ex quatuor partibus orbis ad se tra
xit, iuxta illud. Si exaltatus fuero à terra,
omnia trahã ad meipsum. Vel & hęc qua
dratura ptinet ad mortalitatẽ, hẽt n. lon
gitudinem, latitudinẽ, sublimitatẽ, & pro
fundum Profundũ est acumen, quod ter
rę infigitur lõgitudo est ĩde ad brachia
latitudo est in expansione, latitudo seu
sublimitas, est à brachijs usq; ad caput.
Profundum significat fidem, quę est posi
ta in fundamẽto, altitudo, spem, q̃ est re
posita in cęlo, latitudo charitatẽ, quę est
ad sinistrã, & ad inimicos extenditur, lõ
gitudo perseuerantiã, quæ sine fine con
cluditur. De hoc dicetur in sexta parte
sub ti. de parasceue. De signo crucis, quod

sit in principio, & ĩ fine euãgelij, dictum
est in quarta parte, sub ti. de euangelio,
¶ Post Deus in adiutorium meum inten
de &c. statim † in singulis horis subiicit, 17
Gloria patri & filio. Sicut erat &c. quos
duos uersus beatus Hieron. scripsit ĩter
opuscula, quę Papę Damaso misit, & ip-
sius rogatu idem Damasus illos in fine
psalmorum cantari instituit, ipsum tñ
uersum, Gloria, Nicęna synodus dicitur
edidisse, Quia .n. Dominus dixit. Adhuc
te loquẽte ecce adsum, ideo quasi iã nos
intellexerimus: exauditos esse gratiarum
actiones Trinitati tribuim⁹, dicẽtes Glo
ria patri &c. ¶ † In exequijs tñ mortuo- 18
rum nec Deus in adiutorium, nec Glo-
ria patri dicimus, qa ĩ illi Saluatoris exe
quias imitamur, in quibus hęc cessant.
prout in sequenti parte sub ti. de quinta fe
ria cęnæ Domini dicetur. Similiter post
unumquemq; psalmum dicetur Gloria
patri &c. quia † uersus iste totius Trinita 19
tis simplex laus est. Psalmus nanq; bonã
operationem significat, qua finita meri-
tò Deo gloria dãda est, q pro omni ope-
re bono laudãdus est, & nunc, & semper,
sicut laudandus erat in principio, quãdo
cęlum & terram creauit. Sicut enim sibi
soli laus est de creatione cęli, & terrę, sic
& ei laus est de omni opere bono nunc
& semper. In pręmisso quidẽ uersu. Sicut
erat in principio &c. multiplicium tem-
porum uarietas demonstratur, uidelicet,
in, Sicut erat in princip. pteritum, in, &
nunc psens, & ĩ, semper, futurum & ęter
num, in, & in s&cula seculorum, longitu
do magna, Vnde orige. Quoties secula
seculorum nominatur, fortasse licet no-
bis ignotas, tamen à Domino statutus
aliqs terminus indicatur. † Legitur, qd 20
Ildebrandus prior Cluniacen: factus Pa-
pa, Gregorius dum in minoribus agens
legationis officio fungeret archiepisco
pum Ebredun. de simonia accusatum &
accusatores oẽs corrumpentem, ita vt cõ
uinci nõ posset, miraculosè cõuincit, pr-
cepit enim illi, vt diceret versum Gloria
patri & Filio &c. Ille uero licet expe-
ditè diceret, Gloria patri & Filio, tamen
& Spirituisancto proferre non poterat.
quippe quia in Spiritumsanctum pecca-
uerat. Reatum ergo suũ confessus, & de-

positus

positus: mox expedirè & Spirituisancto
pronuntiauit. Et nota, quòd gloria patri
21 dicitur 24. uicibus ĩ nocturnis† festiuita
tum, prout dicetur in sexta parte sub titu
lo de feria quinta cœnæ Domini, qd fit
in honorem duodecim Apostolorum, q
sunt 12. horæ diei. i. dest Christiana, uero
sole illuminatæ, & sunt 12. horę noctē. i.
ecclesiam illuminātes, qui Dominū glo
riæ in nocte huius seculi prędicauerunt.
22 Tullius† dicit, qd gloria est frequens de
aliquo fama cum laude. Ambro. dicit,
quòd gloria est clara cum laude notitia.
Augustinus dicit in 5. distin. de ciuitate
Dei, de gloria seculi, quòd gloria est iudi
cium hominum bene de hominibus opi
natum. Et post, gloria patri, subijcit, alle-
luia: de quo sub titul. de Prima dicetur.
23 Hymni† quoq; tam ex institutione Gela
sij Papę, quàm ex approbatione concilio
rum Tollentani, & agathenen. de cōsec.
distinct. 1. de hymnis. & dis. quinta. cōuē
nit. in singulis diuinis officijs canūt. Est
autē ὕμνος Grecè, Latinè laus Dei, cum
cantico, uel uox humana in laudem Dei
metricè cōposita. Canticū uerò est exul-
tatio mentis habita de ęternis in uocem
humanam prorumpēs, quia uerò psalmi
sunt hymni, unde & psalteriū dicitur li-
ber hymnorum, ideo in quibusdā eccle-
sijs hymnos non cantant, quod tamē ap
probādū nō est, quoniā nō sine causa sūt
à sanctis patribus instituti, & pterea nō
omnis hymnus psalmus est, ut quādo uel
operando, Deum cum mētis exultatione
laudamus propter quā laudem exprimē
dam hymnus cantatur. Psalmi uerò ope
ra bona significant, ut infra dicet. ¶ Illud
24 †autem notādū est, qd in diuinis officijs
hymni pcedūt psalmos, in nocturnis ue
rò, s. in uesperis completorio, & laudibus
matutinis ecōuerso. Dies enim pertinet
ad spirituales, qui habent gaudium con
scientiæ, nox pœnitentes, qui habēt remor
sum cōscientię: illos exultatio inducit in
Ps. 32. operationē, quibus dicitur. Cantate ei cā
ticum nouū, bene psallite ei in uocifera-
tione. Illos per operationē opōrtet ueni
re ad exultationē. Idcirco in diuinis offi
cijs hymni pręcedūt psalmos. In nocturn
nis uerò econuerso in uesperis autem &
in prima, quo loco hymni cātentur, ibi

dicetur. Rursus stando hymnos cātamus
in erectione corporum, ostendētes, qd in
laudando Deum corda sursum erecta ha
bere debemus. Verumtamē, nisi mēs cō-
sonet linguę, certū est, uocem quantumq;
libet clamorosam Domino non placere.
¶† Differētia ergo est inter psalmū, hym 25
num, & cāticum. Nā in psalmo opera, in
hymno laus, in cātico mentis exultatio
intelligitur, de quo dicetur sub tit. de lau
dib⁹ matutinis. De his trib. dicit Aposto- 26
lus ad Coloss. 3. In psalmis, & hymnis, &
canticis spiritualibus cantantes & psallē
tes in cordibus uestris Domino. 93. dist.
cantantes. & in his tribus uarietatib. om
ne genus musicorum accipi potest, ꝓut
iam dicetur in no. test. Hilarius Pictauiē.
episcopus primus hymnorū carminē flo
ruit, & post eum Ambro. ideoque hym-
ni Ambrosiani dicūtur, quia eius tēpore
plurimum in ecclesia Mediolā. cātari cę 27
perūt. Postea uerò in ecclesijs occidētali
bus, quęcunq; carmina in Dei laudē be-
nedicuntur, hymni uocant, Aug. dicit in
li. cōfessionū, qd cū Ambrosius a Iustina
Imperatrice Ariana perfidia damnata, p
secutionem pateretur, & intra ecclesiam
cum plebe catholica insidijs urgeret, in
stituit hymnos, & psalmos secundū mo
rem orientalium decātari, ne popul⁹ mę
roris tędio contabesceret, quod ad om
nes fuit postmodum deriuatū. Et aduer
te, quòd in quibusdā ecclesijs hymnus na
talis Domini, & festorū illius septimanę 28
sub eodē cantu dicuntur. Ratio est, qm
sicut membra ad caput, sic sancti se hēt
ad Christum, à quo, sicut à capite influen
tiæ æternæ beatitudinis participare no
scuntur. Quia igit hoc inchoatū existit
in eius natiuitate, & cōsumatum ĩ resur
rectione, qa tunc chirographus damna
tionis deletus est, & reseratum cęlum, qd
tot annis manserat clausum, idcirco pci
puè tempore solennitate Sanctorum sub
cātu solēnitatis Christi rationabiliter re
coluntur. Hoc autem nō contingit ĩ cā
tu hymnorum paschalis tēporis, in quo
significatur, quod sanctorū gloria in ip
sis nondum totaliter est perfecta, ꝓpter
appetitum resurrectionis corporum suo
rum, & ideo ipsi Christo nondum tota-
liter conformantur. ¶ Antiphonæ quo
que

26 quę † in singulis horis ex institutione B. Ambrosij dñt, pro eo ꝙ B. Ignatius Tertius à B. Petro Antiochenus eps audisse legitur in tripartita historia super quendam montem angelorum choros antiphonas canentes. Inde. n. Græci primò antiphonas composuerunt, & eas cũ psalmis in choro, quasi in chorea cantari ordinauerunt, qui mos ad uniuersas transiuit ecclesia, ut iam ubiq; antiphonę decantarentur. Dñr aũt antiphonæ respectu ad psalmodiam, cui rñdent, sicut & responsoria, respectu ad historiam, vnde & antiphona dr̃, quasi ante psalmum so-
27 nans. † Inchoatur. n. ante psalmum, qui opus significat, ipsa verò significat charitatis copulam, seu mutuam dilectionem, siue qua opus non prodest, & per quam opus incipit meritoriũ esse. Rectè igitur, ſm eius tonum melodia psalmi informatur: quia dilectio opera nr̃a informat, & ſm hoc dr̃ ab anti, quod est contra, & sonos, quod est sonus, quia psalmus secundũ melodiam eius intonatur, & manus operatur, secundum quod charitatis igniculo excitatur. Psalmus autem antiphonæ intermiscetur, quia fides per dilectionem operatur. Verum ante psalmum imperfectè, & post perfectè dr̃, quia charitas in via imperfecta hr̃, seu hic initiatur, sed in patria per bona opera, quæ hic ex cha
Esa. 31. ritate fiunt, perficietur iuxta illud Esa. Viuit Dominus, cuius ignis in Sion, & caminus in Hierusalem. In præcipuis tamẽ festiuitatibus, & ante psalmum perfectè dr̃, ad notandum, ꝙ in illis perfectiores in bonis operibus nos exhibere debem⁹.
28 † Inchoatur quoq; ab uno unius chori, & finitur a pluribus vtriusque chori. primo, quia charitas ab uno scilicet Christo incipit, & in membris eius consumatur
Ioan. 13. ab ipso, sicut ipse dicit in euangelio Ioã.
1. Io. 4. Mandatum nouum do uobis &c. Deus enim prior dilexit nos, & unde & nos cõiter dilectioni eius correspondere debemus. Secundo ad notandum, ꝙ vox p̃dicatorum, quæ semper ad unitatem tendit, nos monet, ut quod unusquisque singulariter operando acquirit, alteri per dilectionem porrigat, ut si unus addiscit in scholis, & alter seminat in cãpo, tpe fructus doctor seminanti doctrinam porrigat, & sator doctori panem. ¶ † Cęterum 29
antiphona post psalmos cõiter ab oĩbus cantatur, quia de dilectione cõe gaudiũ surgit. Cantatur ẽt a duobus choris alternatim, ad notãdum mutuam dilectionem, siue charitatem, quę in paucioribus ꝙ duobus consistere nequit. Coniungit ergo antiphona duos choros, ut charitas per bonum opus cõiungat duos fratres.
Isidorus dicit in lib. 6. eth. † ꝙ antifonã 30
græcè, interpretatur latinè vox reciproca, quia duo chori siue de uno ad unum reciprocando, uicissim melodiarum cantus alternant, quasi duo Seraphin duoque testamenta inuicem sibi conclamantia. Vnde clerici antiphonas cantantes, non uertunt uultus ad altare, sed se ad inuicem uersus uultibus respiciũt, quod genus canendi græci adinuenisse tradũ-
tur. Est † itaque antiphona quædam can 31
tilena diuinis laudibus ad recreationẽ inserta. Nihil. n. amplius charitate recreat animos, quæ quia modulando cantatur, mentis iucunditatem significat, iuxta il-
lud Psalmistæ Psallite sapienter, tunc. n. *Ps.* 46.
iucunditas sapida est, cum de Deo est. Tunc etiam manus sub pennis sunt. Eze
chielis 1. & in Prouerb. Beatus uir, qui in- *Prou.* 3.
uenit sapientiam, & qui affluit prudẽtia, quia qui habet iucunditatem mentis de æternis, de facili affluit prudentia, id est bonis operibus, quib⁹ sibi prouidet in futuro. Vel ſm Mosen, antiphona est quædam vox, qua sibi inuicem angeli colloquuntur. Sex autem antiphonæ, quæ diebus ferialis añ psalmos nocturnales dñr, de psalmis sumuntur & bonorum operũ perfectionem, uel sex opera misericordiæ designant, qm̃ senarius numerus perfectus est. Iste verò, quæ dñr super Benedictus in laudibus, & super Magnificat in uesperis, de euangeliis dierum in quibus dicuntur, sumuntur, exceptis illis, quæ in quinta feria dicuntur, prout dicetur in sexta parte, sub quinta feria secundæ dominicę Quadragesimę. ¶ † Rursus in qui 32
busdam ecclesijs in fine antiphonæ fit neuma seu iubilus: quia beatus populus qui scit iubilationem. Est aũt neuma, seu iubilus ineffabile gaudiũ, seu mẽtis exultatio habita de æternis. Ideoq; in diebus ieiuniorum & afflictionum nõ debet fie-

ri, sicut

ri,sicut nec in luctu c tharizari,& fit neu ma in vnica, & finali litera antiphonę, ad notãdum φ laus Dei ineffabilis, & in comprehensibilis est. Ineffabile namque gaudium per πνῦμα significatum,quod hic prægustat̃,nec penitus exprimi. nec penitus taceri valet,quare merito Ecclesia verbis omissis iubilando cum neuma quasi in admiratione prosilit,ac si dicat quę vox q̃ poterit lĩgua retexere &c. Verba.n.hæc non sufficiunt,nec intellectus
Esa. 14. capit:nec amor etiam dicere sinit. Quis .n.plenè enarret,q̃d oculus nõ vidit. nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit? Neumatizando ergo expressius quo dãmodo sine verbis dicit,φ per verba insinuat,quãtum sit illud cęli gaudium, vbi verba ceffabũt, & homines omnia sciẽt. Verum. quia perfectorum tãtum iubilus est in magnis festiuitatibus,non tã maiores,quàm etiam minores exultant, inde est,quòd in quibusdam ecclesijs,in quibus neuma nõ dicitur,vox nõ significatiua in vocẽ significatiuam cõuertitur, quia loco iubili & neumæ trophi & sequentiæ decantantur,ad quas laudes & minores & maiores passim admittunt̃,& ideo cõiter ab omnib.decantantur.In quib.antiphonis dicat̃ neuma,seu iubil⁹,& quare hoc potius fit in tempore Paschali,dicet̃ sub ti. de laudib. matutinis. Iubilus autem diuersa significat,& in diuersis locis in eodẽ responsorio sępe fit,prout dicetur in 6.parte sub natali.Item de neuma,quæ fit per alleluia, in 4.parte sub ti. de alleluia dictum est.Item in quibus antiphonis,dicatur alleluia,in sequenti par
34 te sub festo Natalis dicetur.¶ † Et nota, quod neuma,neumę sine p, & in fœmini no genere est iubil⁹,de quo dictũ est, sed πνεῦμα Græcè,scriptum p π, in neutro genere est Spiritussanctus,vtrunq; tamẽ pro fœminino sępè ponitur in scripturis. Sanè neumæ,quæ in missa fiunt represẽtant gaudium,quę potius fieri solẽt in e, vt in κύριε ἐλέησον,vel in a,vt alleluia. quam in alijs vocalib. ad notãdum gaudium spirituale, q̃d nobis restitutum est in partu virginis, cui facta est mutatio hui⁹ nominis Eua in Aue,dicẽte angelo Aue Maria &c.& ibi. Mutãs nomẽ Euę.
35 Significatio † nãq; huius nominis Euæ, manserat vsq; ad angeli salutationẽ. Illã autem significationẽ Adæ,& Euę, nascẽtes infantes exprimunt,Nam fœmina nascens proferre,masculus verò, vnde versus,Et dicunt e,vel a, quotquot nascũtur ab Eua.illæ ergo neumæ non significant dolorem,quem nobis attulit transgressio Adæ & Euę,prout quidam scripserũt,sed gaudiũ nobis in pręmissa salutatione virginis restitutũ. ¶Rursus considerandum est, φ ferè vbicunque in cantu scribitur Hierusalem,neuma producitur, vt cœlestis hierusalem,iubilatio figuretur,exemplũ habetur in alleluia Te decet, q̃d cantat̃ dominica 10.post Pente. Idem etiam quoties alleluia duobus versibus insignimus,vt de stola duplici gaudeamus,exemplum est in alleluia, Pascha nostrũ,quod dicitur in die Resurrectionis,& in Alleluia Angelus Domini, quod dicitur in sexta feria,tunc sequenti. Vtcunq; enim Alleluia,duos habet versus,prout graduialia antiqua ostendunt,& sic de alijs.In q busdam tñ festiuitatibus quidam versiculi in nocturnis antiphona præcedunt,de quo in sequenti parte sub dominica de Trinitate dicet̃.Post antiphonas in singulis horis diurnis & nocturnis ex institutione Damasi Papæ psalmi ad antipho Ps. 143.
nę symphoniã canunt̃,& significat tẽpus bonum & diuinã operationem.Vnde Dauid, in psalterio decachordo psallã tibi. In tali enim instrumẽto psallebat innuẽs φ in psalterio spirituali spiritu viuificato per fidem debemus psallere Deo decem legis mandata implendo. Ipse autem,
† Damasius instituit,vt chori in duas par 36
tes diuisi psalmos canerent alternatim,& dicunt̃ psal. alternatim ad notandũ alter nam sanctorum ad bene operandum exhortationem. Priscis namque temporib. confusè,& quasi in chora dicebant̃,ideo que sancti patres ordinauerũt, vt alternatim dicerentur, idest vna pars chori vnũ versum,& altera alium dicere q̃d beatus Ignatius Primus statuisse fertur in ecclesia Antiochena,pro eo, φ in visione audiuit angelos antiphonari psalmos psallẽtes,de hoc ẽt dictum est in prima parte sub ti.de ecclesia. Dicunt̃ etiã alternatim ad notãdũ, φ alter alterius on⁹ ferre dẽt Psalmos quoq; stando dicimus,ad ostendendum

dendum, quod stantes in bonis operibus
vincimus. Dum enim populus Israel cum
Amalech pugnabat, quãdiu Moses manus
leuabat, populus vincebat, quando verò
manus dimittebat, populus vincebatur.
37. distin. si quis vult. Eleuatio igitur ad stã
dum significat mentis nostræ deuotionem
vt statu corporis mentis affectionem mon
stremus, videlicet nos paratos esse, siue ad
domandum carnem, siue ad exercitium
Ec. 38. operis, Lectiones verò, quę sunt doctrina
nostra, in silentio & sedendo audimus,
Esa. 32. quoniam doctrinam sedendo, & quiescen
do recipimus, vnde ecclesiasticus. Sapien-
tiam scribe in tempore ocij, & qui minora
tur actu, percipiet eam Et iterum, verba sa
pientiæ in silentio, & quiete discuntur. Et
propheta ait: Erit cultus iustitię silentiũ.
5. q. 4. in loco Sanctos quoque stantes ora-
mus, significantes eos in perpetua lætitia
fore. Iuxta illud. Stantes erant pedes no-
37 stri in atrijs tuis Hierusalem. ¶ † Sanè in
diuinis horis sex psalmi dicunt, per quos
sex opera misericordię denotantur, quib.
Ps. 121. in vinea Domini laborantes intẽdere de-
bent, quasi piè, & mundo corde exercea-
mus nos, & à seruitute diaboli liberati ad
libertatem vitæ perueniemus, & retribu-
tionem diurni denarij recipiemus. Verũ
tamen sub tribus glorificationibus dicun-
tur, ad insinuandum fidem sanctæ Trini-
tatis, ad quam diuina sunt opera referen-
da. In vesperis verò quinque dicũtur, pro-
ut ibi dicetur, & sunt psalmi horarum in-
uariabiles, prout sub completorio dicetur.
38 ¶ † Illud quoq; prætermittendum nõ est,
quòd vnus atq; idem psalmus in varijs fe-
stiuitatibus cantatur pro eo, quia ibi ver-
sus pertinentes ad illas inueniuntur, verbi
gratia. In natiuitate Domini cantamus
psalmum: Eructauit, propter versum il-
lum Speciosus forma. Cantamus etiam il-
lum, in festũ virgi ũ propter versum. Ad-
ducẽtur regi virg. &c. & etiam in festo A-
postolorum, propter versum. Pro patri-
bus tuis &c. Item psalmus. Quare fremue
runt gentes, cantatur in natiuitate, pro-
pter versum, Dominus dixit ad me. Et in
passione Domini, propter versum. Astite-
runt gentes terræ, & sic de alijs. Præterea,
vnum, & idem vocabulum sæpe diuersi-
mode accipitur, verbi gratia. Hoc nomen
templum significat corpus Christi, vt ibi.
Soluite templum hoc. Aliquando signifi-
cat templum materiale, inde est, quod
psalmum illum. Magnus Dominus &c.
cantamus in natiuitate, propter versum il
lum: Suscepimus Deus &c. intelligimus
enim ibi de templo corporis. Cantamus
etiam eundem psalmum in purificatione,
& ibi accipimus de materiali templo, in
quo fuit eadem. die præsentatus. De
psalmodia tam nocturna, quàm diurna
in suis locis dicetur. ¶ Et no. secundum
Hieronym. de consecrat. distinctio. quin-
ta, non mediocriter. quod melior est
quinque psalmorum cum cordis puritate,
& serenitate spirituali, & habilitate de-
cantatio, quàm totius psalterij cum anxie
tate cordis atque tristitia modulatio.
¶ † Postremò notandum est, quòd psal- 39
mi graduales sunt quindecim, qui signa-
ti sunt per quindecim gradus, quibus a-
scendebatur, ad Templum Salomonis,
quod erat in monte. Hos quindecim gra
dus vocant quidam canticum graduum,
eo quòd in quolibet præmissorum quin-
decim & graduum singuli psalmi decanta
bantur. & verbum graduum. casus ge-
nitiui est. De dictis gradibus dictum est
in prima parte. sub tit. de altari. Significati
sunt etiam dicti quindecim psalmi per
alios quindecim gradus Ezechielis, qui-
bus visum est ei ascendere, in ciuitatem
Dei, de quibus habetur de pœn. distinct. 2.
dum scientiam, & Ezechielis 10. vbi pri-
mo habetur dẽ septem gradibus, & po-
steà de octo. Nempè quindenarius nu-
merus constat ex numero septenario, &
octonario, septenarius refertur ad verus
test. quia aliqui septimum diem, septimũ
mensem, & septimum annum celebrant,
octonarius ad nouũ testamẽtum refertur
propter resurrectionem vnicam, quæ o-
ctauo die facta est. Quindecim ergo psal-
mos psallimus ostendentes, quòd vtriusc-
que testamenti præcepta obseruare debe-
mus, quinque psalmi, quinque corporis
sensus, per quos peccamus, significant, &
ideo in aliquo illorum non dicitur Glo-
ria patri, quia illa peccata, quæ per quin
que sensus corporis committuntur, no-
bis non Deo imputari debemus, sed dici-
tur post illos requiem æternam, quoniam
in illis

in illis pro defunctis oramus, ac si dicatur. Oramus Domine, ne ꝓ peccatis illis, quę committuntur corporis sensibus, vita negetur æterna, sed per Dei misericordiam requies concedatur æterna. In sequentibus decē psalmis nobis, & nostris proximis, & congregationibus, & prælatis Dei misericordiam imploramus, & Gloria patri subiungimus, quia ꝙ à catena peccatorū absoluimur, ꝙ te Deum toto corde perquirimus, ꝙ tuum decalogum obseruamus, nō *Psal. 113* nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, exhibemus. ¶ Rursus numerus decem ex septenario & trinario constat. Trinarius ad præcepta primæ tabulæ, quæ ad Deum spectat, septenarius verò ad præcepta secundæ tabulæ, quæ ad proximum spectant, refertur, ac si dicat, ꝙ decalogus obseruatur, per Deum est. Versiculi etiā in singulis dicuntur horis. Legitur enim in libro Numeri, ꝙ dum arca Dñi, quæ ecclesiam figurabat, in tabernaculo reponebatur, *Nu. 10.* dicebat Moses Reuertere Dñe, ad multitudinem filiorum Israel. Sanè reuersio Domini ad Israel, nihil aliud est, quam vt reuerti faceret Israel ex toto corde ad se, Deus n. cui omne tēpus præsens est, nō habet, ad quos reuertatur, sed intelligitur reuertere, idest fac nos reuerti ad te. Iuxta illum ergo morem versiculi dicuntur, vt si fortè mentes nostræ cogitando vana præ nimio psalmorum opere deuiauerūt, audito versu conuertantur ad orientem, *Zac. 6.* idest ad Christum, qui est noster oriens, seu ad mentem, secundum versus significationem, qui ab ipsa reuersione nomen traxit, nam dicitur à vetero, vertis, & inde est ꝙ dum ver. dicitur, ad orientem siue ad altare nos vertimus. Rectè ergo versus, qui significat fructum boni operis, alta & acuta voce dicitur, ad excitandum pigros, qui in laudando Deum & intelligendo diuina, torpent, vt reuertamur ad cor, vt videlicet eo audito omnis cogitatio, quæ fortè videndo temporalia, foras exijt, reducatur intra nos. ¶ Rursus versus nocturnalis significat, quia ab officio psalmorum siue à labore tunc nos vertimur ad officia lectionum, siue ad quietem, vt qui psallendo stabat, nunc ad lectionem sedeat. Vnde versus dicitur à vertendo, de hoc dictum est in 4. parte sub tit. de graduali. ¶ Et no. ꝙ quibusdam ecclesijs in die dominica post primum nocturnum dicitur iste versus, Memor fui nocte nominis tui Domine. Post secundum dicitur. Media nocte surgebam. Post tertium. Exaltare Domine. Primum siquidem versus, scilicet Memor fui &c. ad quid ecclesia de lecto suo surrexit ostendit, quo verò tempore surgendum sit, notat Secūdus, scilicet Media noctè &c. & ad quid surgendum sit, ostendit, quod sequitur. Ad confitendum nomini tuo. *Psal. 19.* Verum quidam nolentes mentiri, quia non surgunt in media nocte, loco huius versus ponunt illum. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Quòd tamen media nocte surgendum sit, ostendit Dauid dicens, Media nocte &c. & alibi. Præueni immaturitate & clamaui, quod idē est, nam īmaturitate vnica est dictio. Vnde & quidam libri habent in matutina, & sonat immaturitate, quasi tempus non apertum operi. Alia tamē litera habet preueni intempesta nocte, quia tēpestū apud antiquos idem erat, quod opportunum, à tempore vel à tempestate vocabulo dicto. Vnde in antiquis historijs sæpe ita legitur, hoc factum est in illa tempestate, i. in illo tempore, vnde intempestiuum vel intempestum, aiunt, tempus in opportunum, id est nocturnis actionibus non opportunum. Tertius autem versus, s. Exaltare Domine &c. manifestè pertinet ad nouum testamentum, in quo Saluator noster, secundùm humanitatem fuit exaltatus, *Psal. 20* quidam tamen dicunt tunc, Ego dixi Domine miserere mei, quia ad gloriam quæ data, qui est tempore noui testamenti, non peruenitur, nisi per remissionē peccatorum. ¶ Sed quæritur, quare versiculi in nocturnis ante lectiones dicuntur, in aliis verò horis post capitula? Respondeo in nocturnalibus lectionibus propter earū vniuersitatem, & magnitudinem sedere solemus. Ne igitur propter longam sessionem, aut propter lassitudinem, siue otium obliuiscamur doctrinæ Domini, quam lectiones significant, cogitando fortè inania, aut dormiendo, vel confabulando, ideò versu præcedente lectiones audiendas incitamur, in alijs verò horis, quia nec tot, nec tantæ sunt lectiones, non est necesse sedere, nec versiculos præmitti. Vel

ideo

ideo in alijs horis versus post lectiones dicuntur, ad notãdum, quod propter interualla horarum doctrina Domini non negligitur. ¶ Rursus versus sæpe a pueris cãtatur, ad notandum seruitium nostrum cum innocẽtia præstitum Domino fore gratum. De versiculis, qui in vesperis, seu laudibus
42 dicuntur, sub illis locis dicetur. Et † vide, quia versus debet notare, aut statum temporis, aut officij. Statũ temporis notat versus primæ, s. Exurge Christe adiuua nos; vbi cum dicitur, exurge, innuit initium operis. Similiter in versu tertiæ. Adiutor meus esto Domine, ne derelinquas me: cũ dicitur, ne derelinquas me. notatur status pugnæ. Similiter in versiculo sextæ, scilicet Dominus regit me & nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit, significatur status perfectus, & perfectionis. In versiculo nonæ, scilicet. Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo: status demonstratur frigescentis dilectionis. Statum quoque temporis innuunt versiculi, qui passione & resurrectione cantãtur. Sed versus vespertinalis officij statum officij insinuat, vt vespertina oratio &c. & Dirigatur Domine oratio &c. Ex quibus verbis colligitur, quòd vespertina oratio actitatur. Post versum sequitur oratio dominica, & post eam preces, de quibus dicetur sub nocturnis. ¶ † Lectiones quo-
43 que in singulis horis, tam nocturnis, quàm diurnis dicũtur. Et dicitur lectio, quia nõ cantatur, vt psalmus, vel hymnus, sed legitur tantũm. Illic enim modulatio, hic sola pronunciatio quæritur. Siquidem lectiones nocturnales sunt doctrina nostra; quia per eas docemur opera nostra retorquere ad Deum, Obtinent ergo vicem lectionũ, quas doctores faciunt ad ignaros, per eas quoq; sanctorum opera imitatur, & earũ commemoratione ad Dei laudem compungimur, & ideo, vt præmissum; est sedẽdo, & in silẽtio audiuntur. Lecturus autẽ lectionem, ad librũ accedens, super gradũ ascendit, quia doctor perfectiori vita vulgus transcendere debet Et presbytero, vel Episcopo benedictionem, tanquam legendi licentiam postulat, dicens. Iube dominẽ
44 benedicere, per quod principatus † Ecclesiæ, quodq; nullus, nisi a maiore iussus, debet in ecclesia legere, designatur. & dicit;

donne & non domine, quia solus Deus verè Dominus est. Hinc est, quòd presbyter seu Episcopus non à se benedictionem largitur, sed discrete à Deo postulat illam dari dicens. Benedictionem perpetuam tribuat nobis &c. In fine verò dicit, Tu autem Domine miserere &c. Quia tunc sermonem ad Deum dirigit, qui vere Dominus est. ¶ Rursus ideo in principio imperfecto, & syncopato vocabulo pronunciat, quia tunc ad imperfectum, videlicet ad hominem sermonem dirigit, Iuxta illud Prophetæ, Imperfectum meum viderunt oculi tui. Quòd etiam monachi communiter obseruant, dicens: Dominus abis. Hac quoque consideratione famuli domine seruientes alterum genu tantum, scilicet sinistrum flectere debent, per quã partẽ corporalis seruitus significatur, quæ tantum hominibus, & non spiritualibus; † dentur, sed in ecclesia vtrumq; genu flectendum est, non alterum tantum, ne Iudæis assimilemur. Nam & Christo omne genuflectetur, ad Philippen. 2. ca. extra de immu. eccle. decet. Salomon quidem pro populo orans vtrumque genu in terram figebat, & manus ad cœlum expandebat, prout legitur 3. Reg. cap. 8. Eadem etiam ratione, non est inclinandum principi singulari, facie recta, siue secretè sibi loquendo, siue auscultando, sed duntaxat ab aure sinistra, capite flexo. In fine verò perfectè & completè pronunciat, quia ad perfectum, & perfecto vocabulo dignum, videlicet ad Deum dirigit sermonem. Porrò Episcopo volenti legere & dicenti. Iube domine benedicere, nullus minor bñdicere debet. 21. dist. inct. deinde. Vnde & in quibusdam ecclesijs nihil ei respondetur, in alijs verò respondet vnus presbyter, Ora pro nobis pie pater ad Dominum. Et tunc Episcopus dicit; Magnificate Dominum mecum. Tunc autem Episcopus habet perfectè pronũciare. Iube Domine benedicere, quoniã ad Deũ, qui perfectus est, sermonem dirigere intelligitur. ¶ In nonnullis vero ecclesijs, legere volente Episcopo sacerdos dicit. Iube Domine benedice. & ipse episcopus data benedictione legit. Cum enim legere lectionem, non sit sacerdotis, vel episcopi officium, sed lectoris, si nullus alius episcopus vel sacerdos adsit, potest alius

Psal. 38.
45

alius inferioris ordinis tanquam lecturus in persona ecclesiæ dicere. Iube Domine bene. & ipse sacerdos vel Episcopus lecturus in personam Christi, ei reddit benedictionem, vel legat absq; Iube Domine benedi. In quibusdã ecclesijs ipse episcopus dicit. Iube Domine, & minor cui voluntariè in hoc se ex humilitate subijcit benedicit. secunda, quæst. septima non sum 2. quæ
46 stio. 5. mandastis Lectione† finita dicit lector, autem &c. quod neque de lectione est, neque ei cõtinuatur: sed ille ad Deum sermonem dirigens, se excusat. quasi dicat Domine peccaui, legendo forsan modulatè, pronuntians cupidine laudis humanæ, vel captando ventum humani fauoris, & audientes similiter forsan peccauerunt vanis cogitationibus intendẽtes, vel a lectione auditum aueitentes, autem, pro sed. tu Domine miserere nostri. Quod verò respondetur à cunctis Deo gratias, non ad Tu autem, sed ad lectionem refertur. Est enim vox ecclesiæ Deo gratias exoluẽtis, ac si dicat. Deus pauit nos verbis salutis, quæ sunt cibus animæ, & pro huiusmodi beneficio Deo gratias, supple exoluimus.
47 † Rursus pluralitas lectionum pluralitatem significat prædicatorum, qui sunt in tempore gratiæ, sicut & paucitas in profestis, raritatem significat tempore legis & vicissitudines lectorum, sunt successiones legatorum, qui dum Iube Domine benedicere dicunt licentiam proficiscendi petunt, dum eis benedicitur, licentia datur, in quo innuitur, quòd nullus prædicare debeat, nisi missos, quomodo enim prædicabunt, nisi mittantur? Ipsa enim lectio est iniunctæ legationis executio. Tu autẽ Domine, legati reuersio. vbi in eo quod misericordia imploratur, innuitur ipsum legationis vel prædicationis officium non sine alicuius leuis culpæ plures peragere posse. Vnde Aug. Verbum prædicationis securius audit, quàm dicatur. Prædicator enim per terrã ambulat, & difficile est ei qui per terrãm ambulat, pedes nullo puluere sordidare, & prædicatorem, cum se bene prędicare senserit, nullius spiritu eleuationis erigi. Et attende, quòd sicut in
48 ecclesia duo sunt† ordines, & sapientes; & insipientes, sic duæ sunt lectionum manecies. In illis enim lectionibus, quæ ad missam leguntur, sapientes instruuntur, in his vero quæ in nocte dicuntur, insipiẽtes erudiuntur, vnde & exponuntur. Et no. quòd terminantur lectiones quatuor modis.

¶ Primò † generaliter per Tu autem. ¶ Secundò, in aduentu, & natiuitate, & in epiphania lectiones de Esaia finiuntur per, Hæc dicit Dominus, conuertimini ad me &c. Qui in natiuitate hoc dicunt, mouentur ex illo c. Esaie, quodtũc legitur. Primo tẽpore alleuiata est, vbi dicitur Et in omnibus his non est aduersus furor meus, & populus meus non est conuersus, & ideò ecclesia hortatur in persona Christi populũ peccatorem vt conuertatur. Hoc idem etiam fit propter eandem causam in quibusdam ecclesijs. quando legitur de Hieremia exprobãtẽ duritiam peccatorũ, qui p pœnitentiam non conuertuntur. Tertio modo lectiones, quæ leguntur in triduo ante Pascha, de trenis Hieremiæ, finiũtur per Hierusalem, Hierusal. conuer. &c. prout ibi dicetur. ¶ Quartò lectiones pro defunctis finiuntur suppliciter, sine aliquo præmissorum, in quibusdam tamen ecclesijs finiuntur per Beati mortui, qui in Domino moriuntur. quod sumitur ex fine cuiusdam sermonis, quem Aug. de mortuis compilauit. ¶ Hoc etiam not. quòd in tertio nocturno legitur euangelium, & homilia euangelij eiusdem diei, quia tertius nocturnus designat tẽpus gratiæ, in quo euãgelium recitatũ est, & in quo euangelica prędicatio celebratur, prout in tit. de nocturnis dicetur. ¶ † Non est etiam omittendum, quòd antiquis temporibus climinatis hæresibus, quæ veritatem Trinitatis impugnabant, sancti patres ad hoc, vt sancta Trinitas magis nota esset, ordinauerũt, q̃ nona lectio semper de Trinitate legeretur, & nonũ responsoriũ similiter de eadem cantaretur, & quod etiam si prima feria missa de Trinitate diceretur. Quo diutius obseruato, & Trinitate cũtis innotescente, ecclesia lectionem de Trinitate omisit. Sed responsorium de Trinitate, & ẽt alleluia in missa in dominicis diebus, vel propter solitum vsum, vel propter dulcem cantilenam in plerisque locis retinuit, & ita nunc impropriè vocatur responsorium quia lectioni præcedenti non respondet. Diurnæ verò lectiones à quibusdam, eo quod

ꝙ breues sunt, lectiunculæ nūcupātur, à pluribus uerò capitula, eo quod ut plurimum de capitibus epistolarum illorū dierum, quibus dicuntur, sumunt. Hæc siquidem post psalmos & antiphonas, in singu-
Nu. 21. lis horis dicūtur, prout statutum est in cōcilio Agathen. de consec. dist. 5. conuenit q. modus ab Esdra sumptus est, ut præmissum est, & significat capitula doctrinam. Ne. n. propter psalmodia audientium animus sibi fastidium ingerat, sicut Iudæis, qui māna fastidiebant, pp quod Deus misit in eos serpentes ignitos, qui eos interficiebant, ideò præmittitur capitulum, idest, breuis lectio sumpta à nouo uel ueteri testam. prouocās a deuotionem, quæ fastidio contraria est, & exhortans ad perseuerantiam in bono, iuxta illud. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. In nocturnis autem copiosius, quā diurno officio lectionibus vacamus, quia tunc eis aures liberius accōmodamus. Et dicūtur huiusmodi capitula, siue exhortationes in plerisque ecclesiis per pastorem, ad domesticos, & scientes, quia sicut ligna lignis adiicimus, vt ignis magis ardeat ita ignitis domesticorum cordibus ignita pastorum uerba adiiciuntur, vt magis igniātur. Leguntur etiā hæc lectiones, sine Iube Domine benedi. & absque benedictione, qm̄ vt plurimū, Eps̄ vel sacerdos, q vicem Christi gerūt, & quorum officiū tanq̄ maiorum, exercitare pigros, illa leguut; cuius ꝓprium est licentiā & benedictionem dare, & nō petere, nā maior minori benedicit, & nō ecōtra. Nocturnales verò lectiones à minoribus leguntur, ideò à superioribus licētiam & benedictionem petunt. In his etiā diurnis lectionibus nō dicit in fine, Tu autem, sicut fit in nocturnalibus, quia sacerdos debet esse pfectus & q diabolicis suggestionibus de facili no. succumbat, & quia in breui sermone, & inter familiares uix est, quin ventus humani fauoris captetur, prout quandoq; fit in nocturnalibus lectionibus, vt præmissum est. Respondetur tamen, Deo gratias, pp causam in nocturnalibus lectionibus assignatam. Ad hoc in capitulis horarum officia diuidentes, per pcedentia laborem, per sequentia premium significamus, ideoq; pcedētia cōsistunt in psalmis, sequentia in hymnis & cāticis. ¶ Notandum † vero est, 51
ꝙ pulcherrimus mos in ecclesia inoleuit, vt quare in die, & quatuor in nocte, p singulas diurnæ siue nocturnæ psalmodiæ horas lectio una, siue capitulum de vetere siue nouo testamento dicatur. Quædā tamen ecclesiæ nō dicunt capitulum in prima, nec in completorio. Sed quia s̄m hoc lectiones nostræ nō erant octo, sicut erāt secundum Esdram in veteri test. prout præmissum est, ideo illæ ecclesiæ post primam legunt in capitulo lectionē in prima prætermissam. Dicit enim aliquis, Iube Domine benedic. & sacerdos benedicens respōdit. Regularibus disciplinis &c. quæ sequuntur. Et ante cōpletorium leguntur, prætermittendum cōpletorio. scilicet Fratres est ore sobrij &c. uel legitur de dialogo, uel huiusmodi. de hoc sub ti. de prima dicetur. Quæritur autem, quare in nocturnalibus † siue diurnalibus lectionibus nō 52
pronuntiatur author earum, prout fit in his, quæ in missa leguntur? R̄ndeo, hi qui super lectionibus & diuinis obsequiis insistunt, ut sunt ministri & domestici ecclesiæ earum authorem ex ipsis lectionibus agnoscunt, qa igitur illi nocturnalibus lectionibus adsunt officiis, non est necesse nomē authoris exprimi lectionū. In missa verò ideo exprimitur; quia ibi conueniunt bubulci, operarii, & agricolæ, ut si qs eorum fortè pro eo, ꝙ rarò talia audit incognitam habet historiā, audiat eius authorem, qui fortè non est ei cognitus, ut ex illius authoritate firmius infigātur verba lectionis in corde. In quibusdam tamen nocturnalibus lectionibus qñque author ipsarum exprimitur, puta in sermonibus & homiliis Gregorii & Augustini, & aliorum, de quo ī proœmio septimæ partis dicetur. Porrò in cōcilio Maguntinensi, in Bucardo lib. 8. ca. laicus statutum est vt laicus in ecclesia nō recitet lectionem, nec alleluia dicat, nisi psalmos tantum & responsoria, sine alleluia. Responsoria, quoque post lectiones subiiciuntur eum. n. per lectiones doctrinales, per responsoria verò bona opera significētur, ritè post lectiones respōsoria subiiciuntur, qa per bona opera doctrinæ respōdere debemus ne eum seruo pigro, qui pecuniā Domini sui abscondit, in tenebras exteriores mittamur.

53 tamur. Dicitur nanque† responsorium, qa
lectioni respōdere, idest, cōsonare debet,
ut si fortè lectiones sunt de actibus. Apo-
stolorum, responsoria sint similiter de eo-
dem, unde nonum responsorium respon-
dere solet nonæ lectioni, quæ olim erat
de Trinitate, pront iam dictum est. Hoc
tamen fallit in respōsoriis de historiis, ꝙ
post euangelium in nocturnis cantātur,
quæ euangelicis lectionibus non respon
dent, de hoc etiā dictum est in quarta pat.
sub ti. de graduali. Dicitur quoque respon
sorium, quia uni cantanti cęteri concordi
ter rñdent. Iuxta illud Apostoli 1. Cor. 1.
Ut idipsū omnes dicamus, & non sint
in nobis scismata. Cantauit enim unus, s.
Christus, & Petrus, & cæteri cum secuti
sunt, uel quia choro illud cantanti uersus
respondetur ab uno. Isidorus dicit, ꝙ Itali
ci responsoria tradiderunt quæ inde rñ
sorios cantus uocant, quia alio desinente
id alter respondeat. ¶ Porrò responsoria
54 nocturnalia† spiritualibus cāticis compa
rantur, dicuntur enim cantica, quia cātā-
tur, & sunt spiritualia, quia exultatione
spiritualis mentis procedunt. Cātātur ve-
rò, ut recitatione lectionum ad supernæ
patriæ concentum mentem nr̃am inci-
tent [illegible], quod etiam insinuat. Glo-
ria patri, quod in unoquoque rñsorio ca-
nitur. Cæterum responsorium ab uno in
cipit, ut ab aliis concinat, per quod fra-
tris ad fratres exhortatio ad seruiendum
Deo intelligitur. Per uersum verò respon
sorii qui totus ab uno canitur, singularis
ad Deum deprecatio denotatur. Adhuc
rñsorium cantando quasi per tubam uo-
cem exaltamus, excitando fratres ad altio
ra, usque adeò, ut ad laudem sanctæ Tri-
nitatis perueniamus, dicentes. Gloria pr̃i
& Filio & c. Quandoque aūt respōsorium
tres habet versus, prout in sexta par. sub
Ge. 19. prima dominica de Aduentu dicetur. Re
sponsorium quoque post uersum imperfe
ctè recantatur, ad notandum, quòd si in
monte, idest, in statu perfectionis saluari
non possumus, saltem in Segor, idest, alia
via saluemur, in statu uidelicet imperfe-
ctionis. Adhuc semiplene, siue pro parte
repetitur. Ad notandū n, ea quæ uiuentes
facimus, imperfecta esse, & si primò repe
titio à remouori, quo ad finem, & postea
a minus rēmoto, & ultimo Gloria patri,
& Filio & sp̃, prout sub dicta dominica
de Aduentu dicetur. In festiuis verò iterū
torum perfectè repetitur, ad notandum le
titiam & perfectionem Sāctorū. ¶† Ora- 55
tiones similiter in singulis horis dicūtur,
per quas promissio impetrāda est. Oratio
nanque petitio est. Nam orare, petere est,
sicut exorare, est impetrare. Et secundū m
Greg. veraciter orare, est amaros incom-
punctione gemitus, & composita uerba
sonare, oratio autem Dei misericordiam
significat, quę & pcedit & subsequitur ho
minem in bonis operibus, & ideò dicitur
in principio missæ & fine. Est aūt ultima
oratio Domini, ad operarios benedictio.
Quod orationes in fine dicuntur, ab acti
bus sumitur Apostolorum, qui quando di
ffungebantur, positis genibus suis orabāt.
Siquidem oraturus sacerdos, populum sa
lutat, dicens, Dominus vobiscum, & hoc
ideò, ut illum animet ad orandum pro ip
so, ꝙ eius oratio sit accepta Deo, quodq;
Deus gratiam suam sibi donet. Oratione
autē finita, iterum orat dicens, Dominus
vobiscū, de quo sub tit. de prima dicetur.
¶† Et nota. ꝙ omne officium præter no- 56
cturnum, oratione & bñdictione conclu
ditur, ad notandum ꝙ dum in hoc seculo
sumus, necesse habemus presbyterorum
rationibus muniri. Et mos est quando cū
famulis Dei familiare habemus collo-
quium, cū ab illis separamur, benedictio-
nem ab eis poscimus. In nocturnis uerò
hoc non fit, qa ibi nō fit separatio, sed ma
tutinum, & matutinæ laudes de Deo con
iunctim canuntur. ¶† Porrò licet Deus sit 57
ubique tamen sacerdos in altari & in diui
nis officijs debet ex institutione. Vigilij
Papæ versus orientem orare. Unde in Ec
clesiis ostium ab occidente hñtibus, mis-
sam celebrans, in salutatione ad populum
se uertit, quia quos salutamus facie ad fa
ciem præsentamus, prout in quarta part.
sub ti. de salutatione dictum est, & deinde
oraturus, se ad orientem conuertit. In Ec
clesijs uerò ostia ab oriente habentibus,
ut Romæ, nulla est in salutatione necessa
ria conuersio, sacerdos in illis celebrans
semper ad populum stat conuersus. Tem
plū quoque Salomonis, & tabernaculum
Mosi, leguntur ab oriente ostia habuisse.

Exod.

Exod. 34. Versus orientem ergo oramus, primo memores, φ ille, qui est splendor lucis æternæ sedẽtes in tenebris illumina uit, quoniam visitauit nos oriens ex alto, de quo legitur, Ecce uir oriẽs nomẽ eius. Cuius argumento, ĩ libro Sapientię dici- *Mar. 1.* tur, Oportet ad ortũ lucis adorare, & nõ quod diuina maiestas localiter in oriente *Sap. 16.* cõsistat, quę potentialiter & essentialiter est ubique, iuxta illud, Cœlum & terram *Hier. 23* ego impleo. & Propheta. Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero ad infer- *Ps. 38.* num, ades, sed quia Deum timentibus ori tur sol iustitiæ, qui illuminat omnem ho- *Ioan. 1.* minem venientem in hunc mundum. Secundò ideo versus orientẽ oramus, ut ani mus noster se ad potiora conuertere ad moneatur. ¶ Tertio, quia qui Deũ laudare velunt, non debent ad illum uertere ter ga. Quartò, secundum Ioãnem Damasc. quatuor sequentes orationes scripsit in quarto libro Can. 5. c. vt patriam nostrã nos requirere ostendamus. ¶ Quinto, vt Christum crucifixum, qui verus est oriẽs, & ad quem oramus, directè respiciamus. ¶ Sexto, vt venientem iudicem nos expectare mõstremus. Ait enim idem Damasc. ibidem. Deus paradisum secundum orien tẽ plantauit. vnde hominem transgressum exulem fecit & ante paradisum ex occidẽ te habitare fecit, antiqua igitur patriam derelinquentes, & ad ipsam aspicientes, Deum ad Oriẽtem adoramus. ¶ Septimò, quia Dominus crucifixus ad orientem re spiciebat, ideo & nos oramus ad eum respicientes. sed & ipse in cœlum assumptus ad oriẽtem sursum ferebatur, & ita ipsum Apostoli adorauerunt, & ita veniet, quẽ admodum viderunt eum euntem in cœlum, ipsum igitur expectantes, ad orientẽ *Act. 1.* adoramus. Daniel quoq; ĩ Babylonica captiuitate, & Iudæi similiter versus templũ orabant. Aug. tamen. 2. dist in ecclesiastica rum. dicit, φ nulla scriptura nos docuit versus orientem orare. Adhuc stantes ora mus sanctos prout iam præmissum est, vbi de psalmis agitur. ¶ Orandum † autẽ
58 est in Ecclesia, quę ad hoc inuẽnta est, pro
Ps. 28. vt in prima parte sub ti. de ecclesia dictum
Psal. 5. est, Vnde Psalmista. In Ecclesijs, benedicite Domino Deo fontibus Israel, & alibi, Adorate Dominum in aula sancta eius, et illud, Introibo Domine ad domum tuã, *Ps. 94.* adorabo ad templum sanctum tuum in ti more tuo. Item pręceptum est, coram alta ri hoc adorabis. Item propheta, Venite adoremus, & procidamus ante Deum, plo remus coram Domino, qui fecit nos, qa ipse est dominus Deus noster, Deus, idest, creator. Dominus, idest, Redemptor, noster, idest, Saluator. Sed cum Deus sit vbique, vt pręmissum est, quare potius in tem plo, quàm alibi est, adorandus? Præterea à legitur Ioan. 4. c. quod cum mulier Sama *Ioan. 4.* ritana solutionem quæstionis, quæ de lo co adorationis inter Iudęos & Samarita nos sæpe vertebatur, à Christo quæsiuisset. Patres (inquit) nostri in mõte hoc ado rauerunt, & vos dicitis, qa Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. Respondit illi Iesus, Mulier, crede mihi, qa venit ho ra, quando neq; in monte hoc, neque in Hierosolymis, supplẽdum est, tãtum adorabitis patrem, sed ueri adoratores adora bunt patrẽ in spiritu, & ueritate, quasi di cat, non præfero locum in adorando, ubi cunq; adoret Deus, duntaxat in spiritu, i. ꝓ spiritualibus, & ueritate, idest ęternis. Vnde Christus inquit, Tu cum oraueris, intra cubiculum tuũ. & clauso ostio, ora patrẽ tuum. Sed licet ubique sit Deus ado *Mat. 6.* randus specialiter tamen in Ecclesia, alioquin frustra tanto studio, tãtoque impen dio templum Domini fieret, nisi gratius in eo adorati acceptaret. Vnde Salomon in templo constructo, & dedicato orauit *4. Reg. 8* ad Dominum, ut quicunq; illud ascende ret pro peccatis suis, uel pro quacunque tribulatione, clamans ad Dominũ, in his, quæ iustè postularet, exaudiretur, quam orationis formam sequitur Ecclesia ĩ ora tione quam dicit in Ecclesię dedicatione. Adsistunt. n. angeli, ibi adorantibus, ut de uotas eorum orationes Domino offerãt, secundum illud, In conspectu angelorum psallã tibi, adorabo ad templum sanctum *Ps. 135.* tuum, ad cõfitendum nomini tuo Domi ne. Hinc angelus ad Thobiam, Ego obtu li orationem tuã Domino. Requiescunt ẽt ibi Sanctorum reliquiæ, quæ nobis de *Tho. 50.* uotẽ Deum adorãtibus, suis precibus asse quuntur, quod nos meritis nostris nõ ua lemus. In plateis uerò, & in publico, more Pharisęorũ orare à Domino ꝓhibemur,

1. Tim. 2. Quod vero Apostolus ad Tim. inquit Vo
lo vos orare in omni loco, leuantes puras
manus, sine ira, ad internam pertinet ora
tionē. In omni enim loco orat, q per cha
ritatis officia, & opera bona vbique ma
nus cordis mundas ad Deum leuat. Cæte-
rum, adorandus est pater, filius, & spiri-
59 tus † sanctus quoniā omnes & singuli sūt
vnus solus & verus Deus, licet enim alia p
sona sit pater, alia filius, & alia Spiritussā
ctus, tamen patris & filij & Spiritussancti
vna est diuinitas, æqualis gloria, coęterna
maiestas. Vna igitur, & æqualis totius
indiuiduæ Trinitatis est, oratio de qua
sanè potest intelligi, quod ait Dominus.
Veri adoratores adorabunt patrem in spi
Io. 4. ritu & veritate, nam qui Deum veraciter
Io. 14. adorat, ipse quidem adorat patrem in spi-
ritu & veritate, id est in filio, q de se dicit,
Ego sum via, veritas, & vita. ego sum, in-
quit, in patre, & pater in me est: ideo pa-
ter adorandus est in filio, & filius in patre,
& Spiritussanctus in vtroque. ¶ Est autem
60 Deus adorandus de † corde puro, cōscien
2. Ti. 2. tia bona, & fide non ficta. De corde puro
Psal. 48. non vt quidam faciūt, qui in prosperitate
Psal. 58. Deum glorificant, sed eum in aduersitate
Psal. 49. blasphemant, de qbus propheta. Confite-
Luc. 22. bitur tibi, dū benefeceris eis. si verò nō fue
Esa. 29. rint satiati, murmurabūt. De cōsciētia bo
na, non vt quidam faciunt, qui cōtra Deū
grauissimè peccāt & postea temere illi sa-
crificāt, de quibus Propheta. Peccatori di-
xit Deus, quare tu enarras iustitias meas,
& assumis testamentū meū per os tuū? 3.
q. 8. quod testatur illud vtriusq; testamentum
de quo veritas ait, Hic est sāguis meus no
ui testamenti. De fide non ficta, non vt q
dam adorant, qui rectè dicunt, sed prauè
Mat. 15. viuunt, quibus Dominus improperat, di-
cēs. Hic popul' labiis me honorat, cor au
tē eorum longè est à me. Dicunt enim &
nō faciunt. Adorandus est itaq; Deus cor
de, per deuotionem, ore per cōfessionem,
& opere per venerationem. ¶ Sunt autem
61 duæ species † adorationis. scilicet * λατρεία
quæ soli Deo debet, & * δουλεία quæ in
quibusdā creaturis adhibetur, vt dictum
est in quarta parte sub quarta particula ca
nonis, super verbo, Seruitutis. Rursus ca-
nonicæ horæ in ipsis horis dici dicendæ
sunt. Nec obstat illud Psalmistę, Benedicā

Dominum in omni tempore nec illud
Apostoli: Sine intermissione orate, quoniā
benedicere Dominū in omni tempore est
illum semper digna cōuersatione laudare.
Sine intermissione orare, est omnia ī Dei
laude seu gloria agere sicut idem Aposto.
ait, siue manducatis, siue bibitis, siue aliqd
aliud faciatis, in gloria Dei facite. 26. q.
vlt. non obseruetis. Cæterum orationem
salutatio pręcedit. & sequitur ad illam re
sponsio, prout sub prima parte dicetur.
¶ Finaliter autem post orationē dicitur,
Benedicamus Domino quod † sumptum 62
est de Apostolo, vel de psalmo, vel de Hym
no trium puerorū, vbi dicitur. Benedica- 1. Cor. 8.
mus patrē & filium &c. Et dicitur quādo
que à pueris q sunt imperfectæ ætatis. ad
notandum omnia opera nostra imperfe-
cta esse iuxta illud. Imperfectū meū vide-
rūt oculi tui &c. de cons. dis. 4. tulerunt. &
quod omnis laus nostra, puerilis & imper Psal. 38.
fecta est, ad comparationem Dei, quē lau Psal. 63.
damus, quicquid enim hic dici potest, mi-
nus à laude Dei est. Ac si dicat ecclesia, lau
damus, sed laudando non sufficimus, quia
supereminentia Dei eloquium nostrum,
& intellectum superat, quia accedet ho-
mo ad cor altum, & exaltabitur Deus.
Vnde ab omnibus consequenter dicitur
Deo gratias, quasi placet sicut piū est in
Dei laude superari. Dicitur etiam à pueris
ad notandum, quod solum pueri, id est pu
ri à malitia, dignè laudant Deum. & gra-
tias agunt. Dicitur etiam quandoq; à ma-
ioribus ad significandum, quod in æterna
beatitudinē cū Domino perfecti erim' lau
datores, quia in hac vita non possumus
esse perfecti. ¶ Rursus post suffragia dici-
tur alia oratio, quæ misericordiam Dei si
gnificat, quę pcedit & subsequitur homi
nem in bonis operibus. Dicit etiā iterum
Benedicamus & Deo gratias, quia sicut Mat. 28.
Dominus postquā iterum post resurrectio
nem suā salutauit discipulos suos, benedi-
xit eis, & illi gratias referendo, illū adorā
uerunt, ita & presbyter, vel alius iterū di-
cta oratione, dicit. Benedicam' Domino
& est subaudiēdum, cuius membra sum'
& in quo benedicimus, & etiā benedicit
† Chorus uero gratias agēs, dicit Deo gra 63
tias, quod sumptum est de Apostolo, per
quod significatur, quod vsq; in finē vitæ
nostræ

nostre innocentiam debemus seruare: & Deo benedicere, ei pro beneficijs gratias exoluendo. vel Benedicamus Domino, cum Deo gratias, est laus finalis, & exultatio ineffabilis, quæ erit in gloria, cum gratiarum actione: uel Deo gratias, est de consummato cursu gratiarum actio. de hoc etiam dictum est in quarta parte sub ti. de oratione nouissima. Sed videtur, quòd potius debet respondere Amen, i. fiat. seu ita sit, scilicet q; Deus sit benedictus. sed respondetur, Deo gratias, ut notetur, quòd hoc ipsum, quòd Deo benedicimus, ab ipso Deo habe-
64 mus. ¶ Porrò, quia † quamdiu uiuimus, in lubrico positi sumus, & à dæmonibus im-
Ps. 143. pugnamur, quare semper Sanctorum suffragijs indigemus: idcirco in plerisque Ecclesijs in singulis horis post Benedicamus, suffragia Sanctorum subiciuntur. Et nota, quòd quia totum tempus à Natiuitate Domini vsque ad festum purificationis est de infantia Saluatoris: ideo vt quidam dicunt, non debent fieri tunc commemorationes, præsertim de cruce: Iuxta illud: Non coques hœdum in lacte matris suæ. nec etiam à dominica de passione vsque in sabbatum post pentecost. ubi dicetur ¶ Hoc etiã sciendum est, quod quia Petrus & Paulus in uita, & in morte non sunt separati, prout cantat Ecclesia, ideò nec in commemorationibus separantur, quæ simul fiunt & communiter de utroque. ¶ Vltimò notandum est,
65 quòd cantandi † vsus à veteri testamento sumpsit initium: sicut in Esdra legitur, de quo in parte secunda sub ti. de cantore, & ita in 4. parte sub titu. de alleluia dictum est
Psa. 32. & Eccl. cap. 47. Dedit illis contra inimicos potentiam, & stare fecit contra altare cantores, & in sono eorum dulces fecit modulos, & Psalm. Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in uociferatione. Celebratur itaque ei cantus, ut ostendatur homines debere refundere gratias, & laudes Deo, dum manibus cæterisque membris satagunt agere opera, quibus ualeant Deo placere. Vsum tamen cantandi quidam reprobant, prout dictum est in prooemio quartæ partis. Ordinem cantilenæ in diurnis, siue in nocturnis horis creditur beatus Greg. plenaria ordinatione distribuisse, cũ multi & ante & post eum orationes, antiphonas, & responsoria composuerunt.

¶ Et † not. secundùm Hug. de sancto Victore, quòd tres sunt species sonorum, qui 66
tres modulos faciunt. fit enim sonus pulsu flatu & uoce. pulsus petinet ad citharam, flatus ad tubam, & organum uox uerò ad cantum. Hæc genera musicorum antiquus populus in laudem Dei exercebat, hæc autem consonantia sonorum assignari potest concordiæ morum, si ad pulsum citharæ manuum operatio. ad flatum organi, mentis deuotio; ad cantum uocis, sermonis exhortatio referantur. Bernar. inquit. Quid prodest dulcedo uocis, sine dulcedine cordis? frangis vocem, frange & uoluntatem, serua consonantiam uocum, serua concordiam morum, ut per exemplum concordes proximo, per uoluntatem Deo, & per obedientiam magistro. De organo, dictum est in quarta parte sub titu. de sanctis. ¶ Rursus † hoc triplex genus musicorum ad triplicẽ 67
differentiam beneficij ecclesiastici refertur, secundum Richard. Episcopum Cremon. in mitrali. Nam ipsum officium Ecclesiæ consistit in psalmis, in cantu, & lectionibus. Primum musicorum genus est, quod fit pulsu digitorum, ut in psalterio & similibus, & ad id pertinet psalmodia, Iuxta illud, Laudate eum in psalterio & cithara. Ps. 150.
Dicitur enim psalterium, à * ψάλλειν. græcè, quod est tangere; siue pulsare latinè. Se cundum est, quod fit uoce scilicet humana, & ad istud pertinet lectiones, unde Psalmista, Bene psallite ei in uociferatione. Et Apostolus lectionem, vocem uocauit, dicens. Ignorantes Iesum, & vocem prophetarum, quæ per sabbatum leguntur. Ter- Act. 13.
tium est, quod fit flatu, sicut in tuba, & ad istud pertinet cantus, unde Psalmista, Laudate eum in sono tubæ. Sanè rationa- Ps. 150.
biles diuersorum sonorum concentus, & concordiam varietate compactam benè, & ordinatè, ciuitatis unitatem significant. Suauis verò cantus fit ex diuersis, sed non ex aduersis uocibus. ¶ Rursus † cantus 68
in ecclesia, lætitiam cœli significat, voces verò graues, acutæ, & superacutæ, innuunt tribus modis prædicandum esse tribus Ecclesiæ ordinibus, propter tricesimum, sexagesimum, & centesimum fructum, vel iuxta tria volumina Salomonis, significat ordinem incipientium, proficientium, & perfectorum, de cho-

ro dictum est in prima parte sub titulo de
69 ecclesia. ¶ Sanc†statutum est in concilio Toleta. & Gerundeum. de consec. dist. 2. institutio, & dist. 1. altaria. & 12. dis. c. si quòd tam missæ ordo, quàm psallendi & ministrandi consuetudo seruetur in omnibus ecclesijs, quæ in ecclesia metropolitana seruatur. Abbatibus quoque vel monachis curam animarum habentibus non licet publica officia aliter celebrare, quàm in ecclesia episcopali, quamuis Augustin. dicat duodecima dist. illa Quod neque contra fidem neque contra bonos mores esse conuincitur indiff. renter habendum esse. & in ecclesiasticis sacram-ntis sit de iure consuetudo seruanda, de consecratione distinctione quarta; de cœna. extra de celebra. missa. ca. penul. 12. dist. catholica.

ADNOTATIO.

* Composita.) Hymnorum vsus fuit in nouo testamento, ut testatur beatus Augustinus, & patet Matthæi capitul. 36. ad Ephes. 5. Quod & Concilium Toletanum confirmauit, concil. quatto. cap. 12. Et Eusebius libr. 1. cap. 16. & 17. refert in singulis locis consecratam orattionis Domum, quæ appellabatur Σεμνεῖον, vel μοναστήριον. N. D.

ADNOTATIO.

* Τάλλην) Theodoritus scribit libr. 5. capi. 32. temporibus Constantij Imperatoris, Flauianum & Diodorum eo tempore aduersus Arrianos multum pro dogmatibus Christianis laborantes, primas psallentium choros in duas partes diuisisse, tãdem Dauidicam melodiam cantare docuisse, idque in Antiochia primum fieri cœpisse, & dispersum ad terminos totius orbis peruenisse. Similiter & in singulis choris vni ex ipsis hoc datum fuit munus; ut quod canendum erat, prior ordiretur, reliqui succinerent. Quæ consuetudo tempore Basilii magni fuit, ut patet ex eius epistola ad clericos ecclesiæ Nicæos, quod etiam hodie Ecclesia Christiana obseruat. N. D.

SVMMA.

1 *Officij celebrandi tempus, quando incipit.*
2 *Officium nocturnũ, media nocte celebrandum quinque de causis.*
3 *Ecclesiæ ministri in primitiua Ecclesia ter noctu interpellatim surgebant ad diuinum officium.*
4 *Hostes Ecclesiæ quatuor.*
5 *Noctis vigiliæ quatuor.*
6 *Officium nocturnum quare in quatuor partes est diuisum.*
7 *Nocturna quid.*
8 *Ecclesiam ingredientes cur ad altare nosmet inclinemus.*
9 *Officium nocturnum vnde auspicetur sacerdos.*
10 *Inuitatorium, quid significet. Et qua voce dicatur num. 11.*
12 *Inuitatorium cur aliquando integrè, aliquando imperfecte reperitur.*
13 *Hymnus cur sequatur inuitatorium.*
14 *Oratio dominica post versus in officio dicitur. Et quæ partes sequantur illam. Et quorsum nu. 15.*
16 *Nocturnos tres aliquando, aliquando vnum tantum dicimus. Et quo id fiat.*
17 *Excubia tres interpollate in primitiua ecclesia.*
18 *Officium dominicale in primo nocturno. Et quidem primum nocturnum referat, numero 19.*
20 *Patrum veteris testamenti, adaptatio cum Psalmo primi nocturni Dominica, & nu. 21. 22.*
23 *Nocturnum secundum dominicę denotat tres ordine Mosaica. Et quia in tertio recolamus nu. 24.*
25 *Ordines tres sub lege euangelica.*
26 *Ficulnea euangelica & eius expositio.*
27 *Nocturna fercula, & eorum forma, & num 28*
29 *Nocturnum di ata.*
30 *Campana pulsantur, vbi cantatur Te Deum lauda. Et quis id ipsum Et qui nã hymnum illum composuerit. nu 31.*
32 *Benedicti institutio circa diuinũ officiũ.*
33 *Monachi an & quando nonem lectiones dicant.*
34 *Monachi cur dominicam orationem dicam sublata voce in diuino officio.*
35 *Monachi cur se toto corpore ab occidente ad orien-*

ad orientem commouent.
36 *Monachorum ordo figuram Cherubin tenent velatorum sex alis.*
37 *Monachorum cucullæ vnde sumpta.*

De Nocturnis. Cap. 3.

1 LICET ecclesiastica † officia à vesperis incipiant. Iuxta illud. De vespera in uesperam celebrabitis sabbata uestra, extra de ferijs c.2. quia tamen ordo conuenies est, vt à tenebris procedamus in lucem, & non conuerso, ideo à noctis officio inchoamus. Tempus autem nocturnum significat vitam nostram in peccatis. Nocturnum officium nostri exilij seruitiū, nam laus matutina pœnitentiæ suffragium per quam redimus ad lucis gaudium, & libertatis. Vel tempus ante nocturnum, significat tempus ante legem mortis, in quo omnes silebant à laudibus Dei. Tempus nocturnum, significat tēpus legis datæ Mosi. Tempus laudis matutinæ significat tempus gratiæ à resurrectione, vsque ad finem mūdi, in quo tempore Deum laudare tenemur de bonis naturæ, quæ, in illa hora nobis cōtulit creando, de bonis gratiæ, quæ in illa bonis contulit, resurgendo, & de bonis gloriæ. quæ in ea nobis dabit resuscitādo.

2 ¶ Sanè nocturnale † officium media nocte canitur, propter quinque rationes. Primo; quia primogenita Aegypti de nocte interfecta sunt, & primogenita Israelis saluata. Exod. 12. vt igitur Dominus seruet nobis primo genita nostra, idest, hæreditatem regni cœlestis, quam nobis primogenitus Dei filius acquisiuit, ideo ei canimus officium nocturnale, ne simus, sicut Esau, qui pro edulio lenticulæ ruffæ perdidit primogenitura sua. 8. q. 1. quàm periculosum. Secundo, quia Dei filius fuit media nocte natus, iuxta illud Sapientiæ. cap. 19. dum medium silentium tenerent omnia, & nox &c. vsque à regalibus sedibus venit Iesus &c. vt ergo ipsius Natiuitati gratissimus, cum de nocte laudamus, & gratias de ipsius natiuitate agimus. Tertio: quia Christus in nocte hac hora captus, & illusus est à Iudæis, ea etiam hora spoliauit infernum, largè noctem accipiendo, scilicet ante lucem, mane vero surrexit, media etiā nocte, ad iudicium venturus asseritur. Vnde statutum fuit, vt in die vigiliarum paschæ ante noctis medium, dimittere non liceat populos expectantes Christi aduentum, vt dicetur in 6. parte sub Sabbato sancto. Ideo hac hora Deum laudamus gratias agentes ipsius captione, & patrum liberatione, eius etiam aduentum solicitè expectantes. Quartò, vt noctes delictorum nostrorum illuminarentur. Vnde Paulus Sylas in vinculis existentes, media nocte orantes, hymnum cunctis audientibus dixisse memorantur, vbi terræ motu facto repente ianua spōte pateffacta est, & omnium vincula illico sunt soluta. ¶ Quintò propter carnis illecebras, psallendo & orando hebdomadas, quia sicut dicitur Eccl. 18. Vigilia honestatis domat canes. ¶ Sciendum † autem est, quod in primitiua ecclesia ministri ecclesiæ ter de nocte interpolatim surgebant, ad diuinum officium celebrandum, tria in hoc tempora designantes, videlicet tempus ante legem, tempus sub lege, & tempus gratiæ. Surgebant enim primò circa primum somnum, quando vulgus solet ire domitum, secundò circa noctem, tertiò paululum ante diem, sic ordinantes officium nocturnum, & finitæ lectiones, cum suis responsorijs perlectæ essent, prius, quā illucesceret, apparente vero aurora pulsatis campanis cantabant. Te Deum laudamus, & matutinas laudes. Ad primum nocturnum pontifex & ministri ecclesiæ surgebant. quæ sine inuitatorio cantabatur, pro eo: quia nullus ad hanc inuitabatur. Et vocabatur vigilia; quia habuit initium à pastoribus vigilias noctis super greges suos seruantibus, in præcipuis tamen solennitatibus populus tota nocte in diei laudibus persistebat, sed illud sublatum est, & ieiunium loco illius vigiliæ ordinatum. prout dicetur in sexta parte sub quarta feria tertiæ hebdomadæ, de aduentu. Ad secundum nocturnum surgebant ministri simul & coniugati, tam mulieres, quàm viri quę cum inuitatorio dicebatur, ad significandū angelos inuitātes pastores ad videndum regem natum, Ad tertium surgebant omnes communiter, sed postea algescente charitate, cum omnes tam ministri eccle-

Marginal notes: Ge. 35. (at "canitur, propter quinque rationes"); Mat. 25. and Luc. 22. (at "de ipsius natiuitate agimus" and "Christus in nocte"); Actu. 16 (at "xisse memorantur"); 3 (at "Sciendum † autem est"); Luc. 2. (at "ro aurora pulsatis campanis")

sic, quàm populis surgere ad nocturnum officium pigritarent, statutum esse, vt om-
Psal.118 nes media nocte surgerent, iuxta illud prophetæ. Media nocte surgebam &c. Et totum noctis officium continuè cantaretur, & plures adhuc illa hora surgũt. Quia vero quidam nocturnis delicijs plus, q. Dei seruitijs vacantes, institutionem huiusmodi non seruabant, consequenter statutum est, vt saltem tempore vltimi nocturni om-
4 nes surgant. ¶ † Potest etiam dici q. quatuor sunt Ecclesiæ hostes, superiores. i. dæmones malignantes, inferiores, i. homines aduersantes; interiores, i. concupiscentiæ carnales, & exteriores, id est, illecebræ secu-
Psal.127 lares. ¶ De primis inquit Apostolus Ephes. 6. Non est vobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus. ¶ De secundis Psalmista. Supra dorsum meum fabrica-
Gal 6 uerunt peccatores, prolongauerunt ini-
1. Ioã. 2. quitatem sibi. ¶ De tertijs Apostolus. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus etiam aduersus carnem. ¶ De quartis Ioan. Nolite diligere mundum, neque ea, quæ sunt in mundo; quia quicquid est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut oculorum, aut superbia vitæ. Aduersus hos quatuor hostes rectores ec-
5 clesiæ debent † quatuor noctis uigilias
Luc. 2. solicitè custodire, sicut pastores custodiebant vigilias noctis supra gregem suum, scilicet conticinium galli cinium, intempestum, & antelucinum, in quibus obsessæ ciuitatis custodes vigilant alternatim. Primam ergo uigiliam custodire debent contra fallacias primorum hostium, secundam contra versutiam secundorum, tertiam contra tertias, quartam contra quartas. Et ideò nocturnum officium in
6 quatuor † est partes distinctum, scilicet in tres nocturnos, & matutinales laudes, quid per quatuor noctis vigilias contra dictas quatuor hostium persecutiones, antiquitus Ecclesia decantabat. Porrò in memoriam illius laudabilis consuetudinis & deuotionis antiquorum, in tempore æstiualis celebrat ecclesia nocturnum officium in tempore primæ nocturnæ, licet quandoque tempestiuius (quod quidam vigilias sub antiquo nomine vocant) & specialiter in festiuitatibus beatorum Ioannis Baptistæ, Petri, & Pauli, & assumptionis beatæ Mariæ, quæ sunt præcipuè illius temporis solennitates, & hoc facere incipiunt in ipso festo beati Ioannis hic in crepusculo, pro eo, quòd ipse fuit finis veteris testamenti, & initium noui. Romani etiam adhuc in præcipuis festiuitatibus totius anni, in sero dicunt tres psalmos, & tres lectiones, quos vigilias vocant, & in nocturnis idem repetunt, & totum officium matutinum perficiunt. Rursus in memoriam dictæ deuotionis antiquorum ter in nocte surgentium, tres nocturnos dicimus, qui & inde nomen & originem
habuerunt. Et † nota, quòd nocturna, næ, 7
ponitur pro hora, sed nocturni nocturnorum pro officio, vel nocturna, nocturnæ, est collectio psalmorum, qui dicuntur ante lectiones in dominica, vel in profestis diebus. Nocturnæ in plurali, dicuntur tempora, in quibus psalmi cantantur. Nocturni, nocturnorum, dicuntur nouem psalmi, & nouem lectiones cum responsorijs in solennitatibus. Sanè per nocturnas excubias diaboli vitamus insidias, & ideò nocte surgentes, currimus campanis auditis, ad ecclesiam, veluti exercitus ad militiam audito clangore tubarum. Aulam igitur
regiam, id est ecclesia † ingredientes ad altare 8
inclinamus, quæ quasi regem milites adoramus: æterni enim regis milites sumus. Inclinantes autem, trinam facimus orationem, dicentes ter, Pater noster &c. sermonem ad patrem, & filium, & ad Spiritum sanctum dirigentes, cum ad patrem loquimur, ad medium altaris intentione cordis, & statu corporis nos præsentamus, propter patris potentiam, & nostram periclitantiam: cum ad filium loquimur, ad sinistram altaris partem nos conuertimus, propter ipsius exinanitionem, & nostri lapsus offensionem: cum ad Spiritumsanctum, ad altaris dexteram transimus, propter ipsius benignitatem, & nostram gratiæ consecutionem. Quidam tamen adhuc habent speciales orationes, deinde quidem psalmos graduales incipiunt, de quibus dictum est in
prooemio huius partis. Sacerdos † itaque 9
nocturnum inchoans officium, à Domino qui est, α, & ω, id est, principium & finis, & bonorum largitor omnium incipit, &

quoniam

quoniam ſcriptum eſt Io. 15. Sine me nihil
poteſtis facere, etiam eos aperiri petit. ante
omnia. fiducialiter ab eo, qui dicit. Ape-
rios tuum, & ego adimplebo illud, vt ei
os operiat ad digne ipſum laudandum di-
Ezec. 2. cens. Domine labia mea aperies, & os meũ
Pſ. 50. annunciat. &c. quia non eſt ſpecioſa laus
Dei in ore peccatoris, niſi ipſe in laudem
Dei ſui ipſius os aperire dignetur. Iuxta
Pſal 49. prophetam. 3 q.8.§. quod teſtatur. Quare
tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſta-
mentum meum per os tuum? Finit etiam
hoc officium in ipſo Deo, dum dicitur:
Deo gratias, ut initium & finis circulari-
Apo. 1. ter referantur ad eum. qui eſt α, & ω, quod
dicitur, Aperies, ponitur tempus pro tem-
pore, ideſt aperi. Rurſus petit ſua labia ape-
riri, quoniam pridem in completorio nos
Deo commendauimus. & os & pectus ſi-
gno crucis munientes, concluſimus. qua-
re meritò nunc eum precamur, vt labia
clauſa aperiat ad laudandum. Chorus uerò
ad notandum harmoniam, non mutata
perſona reſpondens, dicit. Et os meum an-
nunciabit laudem tuam, eſt enim verè har-
monia, vt ſit credentium cor vnum, & ani-
ma una. Actu. 4. & in natali vnitate Deus
laudatur, quia verò diabolus Dei laudem
abhorret, propter quod Deum laudare uo-
lentem, ſatagit impedire, nam contemptus
Pharao, ideſt, diabolus, ſurgit in ſcandala:
ideò Eccleſia, ne ſuccumbat, ſtatim impe-
trata loquendi licentia, orat, dicens alta vo
ce, Deus in adiutorium meum intende.
Chorus aut reſpondet, dicens. Domine ad
10 adiuuandum me feſtina &c.¶ †. Sanè præ-
miſſis duobus habitis, uidelicet gratia per
quam os aperitur, & diabolo per auxi-
lium Dei repulſo, nihil aliud reſtat, niſi
laudare. vnde ſtatim Eccleſia laudans ſu-
bijcit. Gloria patri &c. de quo in proœ-
mio dictum eſt. Verum, quia non ſufficit
Deum laudare, niſi etiam ad laudandum
Alios inuitemus, vt qui audit, dicat, Ve-
ni. Apoca. vltimo, extra de ſacr. unc. c. uni-
co. &c. cortina cortinam trahat, Exo. 20.
ideò ſequitur inuitatorium: & inuitato-
Pſ. 94. rius Pſalm. Venite exultemus, vbi multi
plex cauſa redditur, quare Deo exultare
& iubilare debemus, dum ibi dicitur. Quo-
niam Deus magnus &c. & ultimo aſſigna
tur cauſa, ſ. ne ingrati ſimos, ſicut iudæi,
qui propter ſuam ingratitudinem & mali
tiam terram promiſſionis non intrauerũt.
vnde dicitur ibi. Si introibunt in requiem
meam q.d. non, Inuitatorium † autem al 11
ta voce dicitur, quaſi mater Eccleſia
per illud inuitet homines ad confitendum Pſ. 38.
Domino. Iuxta illud, Venite filij audi-
te me, quod notat ſecundus verſus. Præ-
occupemus &c. Hic eſt, quod in quibuſ-
dam Eccleſiis iacentes ad orationem ante
matutinum ante ſingula altaria ſtatim
cum audiunt cantari. Venite exultemus,
chorum intrant. Incipiens enim inuitato-
rium eſt quaſi præco, tanquam tuba exal-
tans vocem ſuam. Præmittitur quoque in-
uitatorio vox humilis, ſed cum venit ad
pſalmum, inuitatorium exaltatur, quia Ec-
cleſia primò ſecreto, quaſi oſtio clauſo, lau-
dat Deum propter ſe, ſed poſtea manife-
ſtè propter alios, vt ardor accendat pro-
ximos. Hinc ergo eſt, quòd in præcipuis fe
ſtiuitatibus inuitatorium quaſi voce valde
demiſſa inchoatur. Sed cum venitur aduer
ſum. Hodie ſi vocem eius audi. nolite &c.
exaltatur, ne quis corde fortè obduratus
de voce non audita cauſetur, Vnde Eſaiæ. Eſ. 58.
Quaſi tuba exalta vocem tuam. rurſus vo-
ce demiſſa inchoatur, ad notandum, quod
in primitiua Eccleſia populus clã ad fidem
& ad Chriſtum colendum inuitabatur, ſed
poſtea vox exaltatur. vt oſtẽdatur, quod ho
die liberè inuitatur, prædicatur & adora-
tur.¶ † Itẽ inuitatorium ipſum ad aliquos 12
verſus illius pſalmi. Venite, repetitur inte-
grè, & ad alios imperfectè, quia licet oẽs p
ipſum inuitatoriũ ad laudes, & gloriã Dei
inuitentur, aliqui tamen perfectè, & aliqui
imperfectè hanc inuitationem recipiunt.
Dicitur autem ſexies integre, quia illi inte
grè inuitationem recipiunt, qui perfectè
laudes Deo referunt, perfectè autem laudes
Deo referunt, qui nil qđ non ſit laudis, im
terponunt. Quia ergo ſenarius eſt primus
numerus perfectus, quod patet, quia con
ſtat ex ſuis partibus aliquoties ſcilicet vno,
duobus, & tribus, ideò ſexies integrè repe
titur. Tertiò verò imperfectè repetitur
propter illa tria hominum genera, qui ad
cœnam inuitati inuitationem non rece
perunt, ſcilicet auari, ſuperbi, & luxurio
ſi, vt dicetur in ſexta parte, ſub ſecunda
dominica poſt Pont. vel propter noſtram

in

In tribus, scilicet in corde, in ore, & in ope
re perfectionem. Cæterum epiphaniæ offi-
cium inuitatorio caret, prout ibi in sexta
parte dicetur, & etiam mortuorum officiũ
nisi funere præsente: quia in illo officio
Christi exequias imitamur: non enim in pa
rasceue dicitur. Adhuc, quia non sufficit
Deum ore laudare nisi & mente laudetur,
ideo post inuitatorium subiicitur hymnus
13 laus Dei. ¶ † Item quia post inuitationem
consequenter simul ei Deum cum lætitia lau
Iac. 20. dant. Iuxta illud, Audiuit & læetata est Siõ,
ideò post inuitatorium cantatur commu-
niter hymnus. Tertiò dicitur hymnus in si
gnum, quia sicut in actibus apostolorum
gentes gauisæ sunt, quia ad fidem vocatæ
sunt, porrò, quia iterum non sufficit laus
oris & cordis, nisi & opus sequatur, quia
fides sine operibus non prodest, imò mor-
tua est, ideo post hymnum sequuntur psal-
mi, qui bonam operationem designant. Di-
cuntur etiam antiphonæ, quæ significant
charitatem, sine qua opus non perficitur, &
versiculi de quibus in proæmio dictum est.
14 † Post versus autem lectiones, per quas doctri
nam habemus, dicitur oratio dominica.
¶ Primò ad notandum, quòd qui eget sapiẽ
tia, & intellectu doctrinæ, postulet illa à
Deo, qui secundum beatum Iacobum dat
affluenter omnibus, & non improperat.
Iac. 1. ¶ Secundò vt ipsius orationis auxilio pro-
ficiat in nobis versus intentio. ¶ Tertiò vt
per illam diaboli tentationes pellantur. Ille
enim sentiens nos velle lectiones legere, in
quibus sanctorum victoriæ contra ipsum
habitæ leguntur, satagit nos acrius impu
gnare, vnde nos illa oratione munimur.
Dicitur autem secretè, per quod secretum
regis consilium intelligitur, vt propositæ si
militudinis prosequamur exemplum, & vt
diligentius capiatur, vel quia in eo loqui-
mur Deo. Vltima tamen pars patenter
concluditur, vt pateat ad quid oratio ipsa
dicatur, scilicet ne lector per phantasiam
tentationum offeratur, & auditor lectio-
nis intellectu & profectu fraudetur, de hoc
15 sub ti. de prima dicetur. † Per preces verò
quæ dominicam orationem ante lectio-
nes sequuntur, imploratur sanctorum in-
tercessio, ad obtinendum quod in ipsa ta-
tione postulatur. Oramus enim Dominum
Luc. 10. ut mittat operarios in messem suam, &

aperiat cor nostrum in lege sua, & in præ-
ceptis suis, ne semen verbum Dei, quod au-
dituri sumus, aut volucres comedant,
aut spinæ suffocent, aut in petra, quæ non
habet humorem, arescat, consequenter le-
ctiones, quæ sunt doctrina, subiiciuntur,
& post lectiones responsoria, quæ bona
opera significant, de quibus in proœmio
dictum est illud autem considerandum est,
† quod in diebus festiuis, & dominicis tres 16
dicamus nocturnos, in profestis vnum, siqui-
dem in trium nocturnorum officiis tria
tempora repræsentamus, scilicet tempus
ante legem, tempus sub lege, & tempus
gratiæ, quorum quodlibet tribus distinctio
nibus variatur. Tempus ante legem has
distinctiones habuit, prima fuit ab Adam us-
que ad Noè, secunda a Noè usque ad Abra
ham, tertia ab Abraham usque ad Mosen.
Tempus sub lege has distinctiones habuit
Prima à Mose vsque ad Dauid, secunda à
Dauid vsque ad transmigrationem Baby-
lonis, tertia a transmigratione Babylonis
vsque ad Christum. Tempus vero gra-
tiæ has distinctiones habuit, prima distin-
ctio fuit Apostolicæ & euangelicæ prædi-
cationis. Secunda tempus impugnationis
per hæreses emergentes. Tertia tempus
pacis, quando videlicet hæreses eliminatæ
sunt. Rectè autem tres nocturni, partes seu
fideles vtriusque temporis significant, qui
vigilantes per Dei laudem ad æternam
perueniunt laudem, vnde Apostolus ad Ro. 14.
Corintio. 1 Omnes stabimus ante tribu- 2. Cor. 6.
nal iudicis, & nos, qui viuimus, & qui resi- 1. Io. 4.
dui sumus, non præueniemus eos qui dor-
mierunt. Quia ergo illi, bonis insistentes
operibus, bene vigilauerunt, meritò & nos,
ut eorum meritis Trinitati placere, & nouẽ
ordinibus angelorum sociari possimus, in
nocturnali officio sub antiphonarum, psal
morũ, versuum, lectionum, responsoriorum
nouenario Deo laudes canimus, antipho-
næ ad dilectionem, psalmi ad actionem,
versus ad exercitationem, lectiones ad
Dei cognitionem, responsoria ad gaudiũ,
& cantum pertinent angelorum, Nouena-
rii vero antiphonarum, psalmorum, lectio-
num, & responsoriorum pro eodem acci-
piuntur, quantum ad nostram significatio-
nem, De hoc etiam dicitur in 6. parte sub
festo natalis, & sub feria quinta cœnæ Do
mini,

mini, & sub ti. de septem diebus post pascha.
In quibusdam tamen Ecclesijs quando di-
citur, Te Deum laudamus, nonum respon-
sorium non dicitur. Præmissas itaque trium
temporum nouem diuersitates, seu distin-
ctiones inueniemus in nocturnis solennita-
tem sanctorum & dominicarum, in solen-
nitatibus enim sanctorum tres nocturnos
celebrantes, imitamur excubias cœlestis
Hierusalem, quæ ædificatur ut ciuitas, &
conseruatur per angelorum excubias, qui
ter trinas distinguunt, idest, ter tria Tri-
nitati concinunt, sic & nos, qui in illa cre-
dimus, tres nocturnos celebramus. Imita-
17 mur † etiam in hoc primitiuæ Ecclesiæ
tres interpolatas excubias, quæ ter in no-
cte surgebant ad confitendum Domino, ut
præmissum est. Siquidem caminis nouem
lectiones, nouem psalmos, nouem antipho
nas, & nouem responsoria, videlicet in
utroque nocturno tres, siue tria, ad notan-
dum omnes electos, qui fuerunt ante le-
gem, sub lege, & sub gratia, associatos esse
in cognitione sanctæ Trinitatis nouem or
dinibus angelorum, & in cœlis ipsi Trini-
tati congaudere, & usque in finem sociabun
tur. Sicut autem angeli priores electi fue-
runt, ita & psalmi lectiones præcedunt. In
dominicis quoque diebus, in quibus aliud
festum non occurrit, tres nocturnos cele-
18 bramus. ¶ † Et dicuntur in primo noctur-
no duodecim psalmi, & tres antiphonæ,
quarum quælibet respondet quatuor psal-
mi, & in plerisque locis, unum Gloria patri,
quatuor psalmis respondet. Sinè dominicā
diem Dominus sua resurrectione glorifica
uit, & in ea angelorum consortia promet-
ruimus. Vnde dominica vox dominicam
resurrectionem nobis ad memoriam redu
cet, & etiam resurrectionem omnium fide-
lium, qui ab initio mundi fuerunt & usque
ad finem seculi futuri sunt, quia in resurre
ctione Domini omnium electorum resur-
19 rectio significata est. ¶ † Primum noctur-
num recolit tempus ante legem, scilicet tē
pus legis naturalis. Duodecimus psalmus
illius recolit resurrection[em] omnium san
ctorum illius temporis, præsertim duode
cim patriarcharum, qui tunc maximè vigue
runt, & uigilauerunt, à quibus populus Do
mini in duodecim tribus fuit propagatus,
qui fuit Domino populus peculiaris, sicut
in tempore gratiæ duodecim Apostoli præ
cæteris præfulserunt. Quaternarius psalmo
rum numerus, quatuor principales seu car
dinales virtutes prætendunt, videlicet pru-
dentiam, iustitiam fortitudinem, & tempe
rantiam, quas virtutes credimus sanctos
patriarchas suo tempore præ cæteris ha-
buisse, & alijs exemplo demonstrasse. Tres
antiphonæ fidem sanctæ Trinitatis, siue
delectationem in ea ostendunt. Quarū quæ
libet respondet quatuor psalmis, nam qui-
libet tenens fidem Sanctæ Trinitatis, qua-
tuor præmissis virtutibus est quadratus.
Ciuitas enim in quadro posita est, sicut ha
betur Apoca. c. penul. Ideo autem quatuor
psalmi sub uno Gloria, dicuntur nec sepa
rantur, quia quatuor præmissæ uirtutes
inseparabiles sunt, sed qui habet unam, ha
bet omnes, sicut probat Augustinus. Item
in eo, quod sub vno Gloria patri, siue glori
ficatione Trinitatis quatuor psalmi copu
lantur, ostenditur dictos patriarchas in
vna fide Trinitatis dictas quatuor virtu-
tes habuisse, & cæteris exempla mon-
strasse. Verum quidam omnes psalmos
primi nocturni sub una antiphona cantāt,
ad notandum delectationem, quam habent
in cognitione Trinitatis. Quidam etiam ad
quemlibet psalmum dicunt Gloria patri,
sed per antiphonas eos distinguunt, quia
quilibet, tenetur ex suo donno reddere
laudes Trinitati ex hac dilectione, quam
habet in cognitione Trinitatis. ¶ † Et at- 20
tende, quia in prima distinctione temporis
ante legem vigilauerūt Abel, Enos, Enocus,
& Lamech, quod in primis quatuor psal-
mis innuitur. Beatus vir, cantat Abel, qui tan
quàm lignum plantatum secus decursus
aquarum dedit in tempore suo fructum iu
stitiæ, dum pro iustitia conseruanda suc-
cubuit. Quare fremuerunt cantat Enos,
quia Domino in timore seruiuit, dum no
men domini inuocauit. Domine, quid mul
tiplicati sunt cantat Enoc, quem dominus
suscepit, dum eum ad paradisum transtu-
lit. Domine, ne in furore, cantat Lamech,
quem dominus exaudiuit, dum ei talem
filium dedit, qui genus humanum à furo
re Dei in arca saluauit. Quid igitur quatuor
duntaxat psalmi dicuntur, ideo duo psalmi
de matutinali officio subtrahuntur, vide-
licet. Cum inuocarem &c. Verba mea,
& ideo

& ideo ille potius, quam alij: quia primus semper in completorio, & secundus in se-
21 cunda feria ad laudes dicitur. In secūda † verò distinctione primi temporis vigilauerunt Noe, Sem, Heber, & Thare. Domine Deus meus cantat Noe, quem dominus in illa generatione iustum inuenit, & ideò aquis persequentibus saluum fecit. Domine Dominus noster, cantat Sem, quem Dominus gloria & honore coronauit, dum eū super fratres patris benedictione sublimauit. Confitebor tibi, cantat Heber, qui mirabilia Dei narrauit, cum ciuitatem gygantium dissipauit. In domino confido, cantat Thare, qui in vrbe Caldæorum positus, in domino confidit, cuius pars calicis ignis sul-
22 phur extitit. In † tertia distinctione primi temporis vigilauerunt Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph, quod sequentes psalmi declarant. Saluum me fac. cantat Abraham, quem Deus saluum fecit, in cuius tempore sanctus defecit, quia idolatriæ seruiuit. Vsquequo canta Isaac, quem dominus in sacrificio respexit. Dixit insipiens. cātat Iacob cui spes dominus fuit, vnde ibi dicitur. Exultauit Iacob, & lætabitur Israel. Domine quis habitabit. cantat Ioseph. qui fuit sine macula dum adulterium recusauit. Secundum verò nocturnum dominicale, siue tres psalmi, qui nunc dicuntur cum tribus antiphonis, & tribus glorificationibus recolunt resurrectionem eorum,
23 qui sub lege Mosaica fuerunt. ¶ † Et licet tunc multi sancti fuerint, tamen tres ordines fuerunt, scilicet legislator, cum suis imitatoribus, & psalmista cum suis. & prophetæ. ¶ Fuerunt nanque aliqui aliqua doctrina legis contenti. Fuerunt etiam aliqui qui cum Dauid, vel ad modum ipsius domino psalmos decantauerunt ante arcam eius. Fuerunt & prophetæ quibus datum fuit cor erigere populum doctrina, & sapientia sibi à Deo data; & prædicere eis futura. Propter hos ordines tres psalmos dicimus, & quia isti seruierunt Trinitati cū dilectione spirituali, ideo ad singulos dicimus. Gloria patri cum antiphona. Qui autem omnes psalmos primi nocturni dicunt sub vna antiphona, & omnes secundi nocturni sub tribus, hoc attendunt, quia & si illi, qui fuerunt tempore legis naturæ, reuelata fuerit aliquantulum veritas, illis tamen qui fuerunt sub lege Mosi magis, & inde eis maior est exultatio, quod notat antiphonatum triplicatio. Præterea, illis qui fuerunt sub lege naturæ, promissa fuit hæreditas, sed his, qui fuerunt sub lege Mosi, collata. ¶ Et nota q in prima distinct. tempore legis vigilauerunt Sacerdotes, ut Aaron, cum docuit, quos exprimit Psalmista: Conserua me quorum Dominus pars fuit hæreditatis & calicis. In secunda Iudices, ut Gedeon, dum iudicauit, quos exprimit Psalmista: Exaudi domine iustitiam meam. quorum iudicium prodijt de vultu omnipotentis. In tertia Reges, ut Salomon, dū populum rexit, quos insinuat Psalmista. Diligam te quos Dominus constituit super gentes. ¶ † In tertio verò nocturno 24
tres psalmos dicimus, recolentes resurrectionem omnium illorum, qui tempore gratiæ, siue in nouo testamento, in tribus mundi partibus, scilicet Asia, Africa, & Europa viguerunt, & vigebunt. Et quia tempore gratiæ maximè facta est reuelatio & impletio veritatis, ideo psalmi illi cantantur, sæpius cum antiphonis habentibus alleluia, ad magis gaudium designandum, prout plenius in sexta par. sub Natali dicetur. Hinc etiam est, quod in quibusdam ecclesijs semper in omni tertio nocturno siue dominicali, siue festiuali, lectiones ex nouo testamento subijciuntur, scilicet expositiones euangeliorum, & dicitur. Te Deum laudamus. Et attende † quoniam in 25
prima distinctione temporis gratiæ vigilauerunt Apostoli, qui exprimuntur in psalm. Cœli enarrant, quia in omnem terram exiuit sonus eorum. In secunda Martyres, quos declarat psalmista, Exaudiat te, quia dominus protexit eos in die tribulationis eorum. In tertia, Confessores, quos innuit psalmista. Domine in virtute, qui nō sunt fraudati voluntate labiorum suorum. Illud ergo interest inter duodecim psalmos primi nocturni, qui sine antiphonis dicuntur, quia non quilibet eorum habet antiphonam. & tres psalmos aliorum nocturnorum, qui cum antiphonis dicuntur, quod interest, inter duodecim Patriarcha, qui peregrini erant, & sperabant hæreditatem, quam posteri eorum possederunt, & eorum posteros; qui terram patribus eorum promissam hæreditauerunt. Inter illos quoque

tres psalmos tertii nocturni, qui dicuntur cum antiphonis, habentibus alleluia, & illos secundi nocturni, qui dicuntur cum antiphonis, sine alleluia, illud interest, quod interest inter illos, qui habuerũt testamentum imitãdum, & eos, qui habent non imitandum, maior namq; est gloriatio noui, quàm ueteris test. & de perceptis quàm de promissis. Præmissi igitur † tres
26 nocturni sunt illi tres anni ficulneę, quã Dominus inutilem inuenit, dicẽs de illa, Dimitte me, ut succidã, & responsum est ei, adhuc di mitte eam hoc anno, ut circũ fodiam eam, & mittã stercora. Cantamus enim in primo nocturno, ut recolentes facta patrum, qui sub lege naturæ fuerunt, non inutiles inueniamur. Cantamus etiã in secũdo & tertio, ut recolentes facta patrum qui sub lege Mosaica, & qui etiam ante nos fuerunt sub lege gratiæ, nõ inutiles inueniamur, & si inutiles sumus, oportet, quod pater noster fodiat circa nos, diceps, reducendo nobis ad memoriã mortem illorum, quos uidimus paulo ante florere. Fili uide, quàm fortis fuit ille, quàn nobilis, quàm diues, quàm potens, & ecce ad momentum trãsiuit, oportet etiam ut stercora ponat, peccata uidelicet ante oculos nostros ponendo, & si hoc non habet effectũ, dicat, in proximo est, ꝙ Dominus ad radicem arboris securim ponet, & si te inutilem inueniet, in ignẽ ęternũ, ubi perpetuo combureris, proiiciet. ¶† Dicto de
27 nocturnis festiuitatum, & dominicarum, nunc de nocturnis ferialibus, siue non solemniũ dierum pauca dicamus Et quidẽ in illis dicimus duodecim psalmos, ut nos Deo debere seruire ĩ duodecim noctis horis ostendamus, cuilibet horę unum psalmũ attribuentes cũ nõ possumus iugiter Deo seruire, prout in prœmio dictũ est. Olim quidem varij psalmi canebãtur. nã alij quinquagita, alij plures, alij pauciores dicebant. sed angelo reuelante patre conuenerunt vt duodecim dicerentur, q psalmi bini, & bini dicuntur, ad notãdum, ꝙ sine charitate, q̃ ad minus inter duos cõsistit, laudes nostrę uel opera nostra nihil prosunt. In quibusdam tamen ecclesiis in diebus profestis inter duos psalmos Gloria patri &c. interponitur, ad notandũ, ꝙ Christus est Dei & hominum mediator. In alijs verò ecclesijs duo psalmi sub vna Gloria terminantur. ad notandum ꝙ laudes nostræ tũc Deo acceptæ sunt si in charitate maneam, & sic inter duos psalmos nihil interponunr, q̃a inter Deum & ꝓximum, in quorum dilectione charitatis ꝓpriè consistit, medium non habetur, & secundum hoc in duodecim psalmis sexies tantum, Gloria patri, dicitur, sicut sex sũt mundi ętates. Preterea, sicut hominum à natiuitate vsque ad finem vitæ, sex ętates naturaliter accidũt, ita in quotidiano nocturno sexies dicitur, Gloria patri, vt recolamus, quia vsque ad finem in dilectione perseuerare debemus, propter eãdem causam, tũc sex antiphonæ dicuntur, q̃ quid significent, in prœmio dictum est, vel propter sex opera misericordiæ, quæ si obseruauerimus, de tenebris huius noctis vel mortis ad veram lucem, & vitã peruenie-
mus ęternam. Tres † quoq; lectiones, quę 28
tunc dicuntur doctrinã electorum trium temporum significant, & cum ipsis interpolatè tria responsoria dicuntur, ad notãdum, quod quicquid electi in tribus temporibus docuerunt. & quicquid in tribus ætatibus agimus, ad Domini Trinitatẽ referimus, & Trinitatẽ in fide, spe, & charitate glorificamus. Responsoria enim à respondendo dicuntur. Ad hæc tres lectiones dicunt, q̃a Dominus posuit tres vigilias, dicens. Si in prima, si in sc̃da si in tertia vigilia uenerit & ita ĩuenerit, beati sũt illi. Quę tres uigiliæ, tres ętates designãt, scilicet pueritiam, iuuentutem & senectute, in q̃bus bene uigilando Deum laudare
debemus. Et nota, ꝙ † psalmodia trium 29
nocturnorum tã dominicalium, quàm ferialium dicta uocatur. Vnde Exod. 3, cap. Viam trium dierum ibimus in solitudine. Sanc̃ Gregor. Septimus cõstituit, ut ĩ die resurrectionis usq; in sabbatum in albis, & die Pente. usq; ab sabbatũ eiusdem tres psalmi tantum ad nocturnos, tresq; lectiones dicantur. Omnibus uero aliis diebus per totum annum, si festiuitas est, nouem lectiones legantur. Alijs uero diebus scilicet ĩ festis duodecim psalmi, & tres lectiones. In dñicis uero diebus exceptis dominicis paschę, & penthecostes, decẽ & octo psalmi, & nouẽ lectiones dicantur Illi autẽ q singulis diebus pręter hebdomadas paschæ

paschæ & penthecostes tres tantum psal-
mos, & tres lectiones dicunt, non ex regu
la sanctorum patrum, sed ex fastidio hoc
30 facere cõprobantur. Nocturnis finitis † cã
panæ pulsantur, & Te Deum lauda, alta
voce cãtatur, ad notandum quod manife
stè & mirificè ecclesia tempore gratię, lau
dat Deum, & ad signandum ꝙ si bonis
operibus doctrinę sanctæ bene responde
rimus, ad cœlestem laudem cum angelis
perueniemus. Cantus quoq; tunc alta vo
ce factus, gaudium mulieris de drachma
perdita inuenta significat. Quod verò fi-
nis eiusdem cantici ibi. Per singulos dies
&c. & alij versus sequentes altius canunt,
significat congratulationem vicinarum,
quã mulieri propter drachmam repertã
fecerunt. Cõpulsatio verò cãpanarum, cõ
uocationem vicinarum repręsentat. In
quibusdam etiam ecclesijs luminaria ac-
cenduntur, nã & mulier ipsa lucerna ac-
censa totam domum euertit. Hoc etiã si
gnificat, quòd ecclesia Catholica p Chri
stum trahit de inferno. Vel ipse hymnus
futurum gaudium & lætitiã repræsentat,
quam ecclesia requiescens à laboribus
31 suis est in die iudicii consecutura. ¶ † Et
est sciendum, ꝙ cum Beatus Ambr. Bea-
tum Augu. de Manicheis conuersum bap
tizasset, dixit. Te Deum laudamus. Aug.
verò respondit, Te Dominũ confitemur.
& illo dicente, Te æternum patrẽ. ille re-
spondit. Tibi omnes angeli &c. Et sic to-
rũ illũ hymnum alternatim cõposuerũt.
Post Te Deum laudamus, vel quando il-
lud non dicitur post omnes lectiones, &
responsoria dicitur versus à sacerdote, per
quem excitat audientes, ut in Dei laude
permaneant. Et dicitur voce magis demis
sa, ad notandum, quòd non prodest cla-
mor vocis, nisi adsit clamor cordis. Verũ
32 beatus † Benedictus aliter officiũ noctis
ordinauit. non tamẽ dissentiens à pręmis
sa ecclesiæ ordinatione, vel illi in aliquo
contradicens, sed Ordini suo quiddã pe-
culiare constituens ipse nanq; instituit se
mel dici, Deus in adiutorium meum intẽ
de, & ter, Domine labia mea aperies. pro
pter reuerentiam vnitatis, & Trinitatis.
Deinde psalmũ, Domine quid multipli-
cati, eò quod à somno surgens, dicit in
eo: Ego dormiui, & somnum cœp &c.
Deinde I I. nocturno ex psal. & quatuor
lectiones cum totidem responsorijs cãta
ri instituit, & totidem in secundo, per
hoc vitam contemplatiuam innuens, &
actiuam. Senarius enim psalmorum nu-
merus vitam designat actiuã, in qua sex
opera misericordiæ conuenit exerceri, si
quis ad contemplatiuæ vitæ perfectionẽ
voluerit peruenire, quæ per quatuor euã
gelia designatur, & per quatuor lectiones
similiter figuratur, quaternarius quidem
numerus apud monachos quadratã sta-
bilitatem, & euangelicã in sanctis expri-
mit, seu quadruplicem sensum scriptura-
rum propter quadrigas Aminadab, idest,
historialem, allegoricum, tropologicum,
& anagogicum. In tertio verò noctur-
no tria cantica cantari instituit in laudẽ
Trinitatis, à qua nobis vitæ perfectionẽ
dari cũ charitate credimus & speramus.
Cantantur autem illa cantica cum allelu
ia, quod est canticum cœlestis lętitiæ, ut
per hoc totam Trinitatem esse dignã cę-
lesti laude ostendatur, & ad quam plene
laudãdum nõ sufficit laus humana. Qua-
tuor verò lectiones de euangelio, quæ se-
quuntur, significãt, quòd laudatores Dei
per quatuor euangelistarum doctrinã de
bent esse quatuor virtutibus insigniti, per
quatuor etiam responsoria, laudantium
alacritas designatur. Sed ne hoc bonum
agentes, illud sibi adscribãt, sed totũ Dei
laudi attribuant, & se illius seruos osten-
dat, subiungitur. Te Deum laud. postea
legitur euangelium, quod significant de-
narium, idest, vitam æternam, quæ di-
gnè Deum laudantibus in fine reddetur,
ad quod sequitur, Amen, idest, fiat nobis,
quod ex euangelico credimus, & spera-
mus, hymnus verò, qui sequitur, scilicet,
Te decet laus &c. gaudium, quod sancti
post laborem habent de remuneratione
denarij, significat. Monachi autem † nun 33
quam nouem lectiones dicunt, nisi in exe
qs mortuorũ, vnde & in triduo ante pas-
cha 9. dicũt, quasi exequias Domini repre
sentantes. Ad laudes autem instituit psal
mum illum, Deus misereat nostri primò
absque antiphona decantari, tum quia te
nebris fatiscentibus. diluculo matutinæ
laudes cantantur, ideo in eo dicitur, Illu-
minet vultum suum sup nos, tum qa hoc
officium

officium ad Domini pertinet resurrectio nem, per quam accipimus misericordiam
34 & benedictionē. ¶† Rursus monachi dominicam orationem sublata voce dicunt, propter simplices, qui eā non intelligunt, aut obliuiscuntur, & propter versuros, q spinā odij gerētes in corde, fratres odiūt, nolentes dicere: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Hoc igitur dicere compelluntur in publico, ut purgentur ab illo initio, tam in fine noctis, idest, ī matutinis laudibus, q̄ in fine diei, idest, uesperis, vt noctē aut diem non pertranseat sine recōciliatione fratris. In aliis autem horis non dicunt sublata uoce, quia sæpè contingit fratri fratrē irasci, & quoddam furoris impetu cōmoueri, qui licet statim animum non cohibeat, expectandus tamen est ad ueniā, sufficit enim si sol non occidat super iracundiam eius. Dn̄t etiam quatuor solummodo psalmos ad vesperas, vt pt in sexta parte sub titulo de tempore Aduentus dicetur.
35 ¶† Non uacat a mysterio, quòd monachi se toto corpore ab oriente ad occidētem generant, signantes Deum vbique adorandum fore, quasi ubique præsentē, uel quia rationabili motu ab ortu nostrę natiuitatis vsque ad occasum mortis cum sequi tenemur, sicut & firmamentum naturaliter vertitur ab oriente in occidētē, hoc etiam quædam designant ecclesię, in quibus dicentes Gloria patri, se inclinat ad orientem, & subdentes, Sicut erat &c. se uertunt in occidentem. Deuotio nāque in diuinis officiis est seruanda. Quia verò monachorum officium ad nos nō ptinet, ad præsens de illo sufficiat nobis ad hoc
36 vsq; dixisse. ¶† Vltimò no. q monachorū ordo figurat Cherubin, qui inter angelorum ordines eximior prædicatur habere, probatur. Nam sicut Cherubin, ita & monachi sex alis uelantur, dicente scriptura Sex alæ uni, & sex alæ alteri, duæ quidem
Esa. 7. in caputio, quo caput tegitur demōstrat, 4. Reg. 1. illud uerò tunicæ quod brachiis extenditur, sine dextra & læua allas duas dicim⁹ esse alas, & ante & retrò ali s du s, & sic illud, quo corpus tegitur, sex alarū numerū implere asseritur. Habitus quoque eorū habitum imitatur Sanctorū, de Helia nā
Heb. 2. que legitur uir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus, & de ipso, & de illis similibus dicit Apostolus. Circuierunt in melotis, & in pellibus caprinis & de Ioa. Baptista inquit Euangelista, zona pellicea circa lumbos. Adhuc cuculla† monachorum sumpta est a collobiis Apostolorum, 37
quæ ut dalmatica formabantur, & in eis forma crucis præferebatur, quia illi se uitiis & concupiscentiis crucifigebant, eius nigredo est mundi contemptus, longitudo perseuerantia in bono.

SVMMA.

1 *Matutina laudes quo consilio inducta. Et vnde dicta laudes nu 2.*
3 *Sacrificium iuge in veteri testamento.*
4 *Officium vespertinum in quo sit dignius matutino.*
5 *Alleluia, quando cantetur, quandoue intermittatur, & nu 6.*
7 *Psalmi quinque in matutinis laudibus quid signent, quos ordine subijcit & examinat.*
8 *Psalmi octo qui dicuntur in laudibus, respōdent octo ordinibus ecclesiæ quos vide per nu 9.10.11.12.13.14.*
15 *Psalmi duo. De⁹ meus, & De⁹ misereatur cur coniungantur & combinētur.*
16 *Ecclesia cū iubilet, cur nos inuitet ad iubiladū illo Psalmo. Iubilate Deo &c.*
17 *Psalmus. Dominus regnauit, cur dicatur dominicis & festiuis diebus, & psal. Miserere ferialibus.*
18 *Psalmi qui dicantur in officio feriali mysterialiter, loco illius Iubilate.*
19 *Cantica sex, quæ in sex ferijs dicantur loco psalmi Benedicite.*
20 *Canticum an & in quo differat a psalmo Et quia primus cātica instituerit.*
21 *Psalmi, Deus meus, & Laudate dominum de cęlis cur nunquam mutētur.*
22 *Mane in sex diuiditur.*
23 *Psalmi qui per singulas ferias mutantur, & cantica, quæ in illis dicuntur, quomodo inter se conueniant, & temporis gratia successibus coaptentur, vide late per discursum.*
24 *Cerena benignitatis Dñi, vbi cōsistat.*
25 *Psalmus sexta feria.*

Psal-

26 Psalteriū diuersimode portat a diuersis
27 Capitulū sequitur antiphonā. Et quare.
28 Cantica. Benedictus, & Magnificat, cātanda sunt stando.

De Matutinis laudibus. Cap. 4.

1 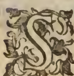
Vnt † nonnulli, qui Esdię ordinem sequentes, de quo in principio huius partis dictum est, matutinas laudes à nocturnis diuidunt, illas fore per se officium asserentes, & mane aurora rutilante illas dicentes, prout in tit. proximo
Mar. vl. dictum est. Tali nanque hora Christus victor à mortuis resurrexit. Vnde Marcus. Surgens Iesus mane prima sabbati, vel saltem eius resurrectio in matutino notificata est. Tali etiam hora super mare ambulauit. Meritò ergo in hac hora laudandus est, vt ipse, qui nos per suam sanctam resurrectionē saluauit, supra mare huius seculi nos ire faciat sicco vestigio, sicut Petrum. Hac etiam hora mundum & Angelos creauit qui statim post creationem suam cantico laudes Creatori suo iubilauerunt. Laudes ergo matutinas rubescente aurora dicunt, scilicet in quarta vigilia quam lucifer totam illustrabat. Quæ & matutina dicitur a mane, quod est lumen, quia nobis mane lumen reducit ad coronam gloriæ obtinendam, iuxta illud. Nō sit uobis uanum mane surgere ante lucē, quia promisit Dominus coronam uigilātibus. Quid autem significet tempus matutinæ laudis, dictum est in principio prę
2 cedentis Tractatus. Dicuntur autem † laudes, quòd illud officium laudem præcipuè sonat diuinam, quam ei facimus, pro eo, quod à tenebris erroris nos ad lucem, seu uiam ueritatis reduxit, & tentationes diaboli expellēdas. Vnde Esa. vigintiquinque. Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere, quia ros lucis est. De hoc matutinali officio dicit Propheta. Ad te de luce vigilo Deus. ¶ Sanè matutinum
3 † & vespertinum officium ideo canimus,
Ps. 62. quasi Domino iuge sacrificium offeramus. Offerrebant enim Domino in veteri testamento iuge sacrificium, idest mane & vespere. Sed vespertinum dignius erat matutino, quia pinguius, vt Iudæi dicunt, prout sub vesperis dicetur. Nos autem per matutinum officium intelligimus legem, per vespertinum, Saluatoris passionem, qui in vespera mundi, scilicet in sexta ætate obtulit se Deo patri pro nobis. Vnde eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Respondet autem hoc sacrificium illi, quia ibi psalmi ponuntur sub quinque distinctionibus, per Gloria patri, sicut & hic. Item ibi & hic hymnus cum lectione, & versiculo, ibi etiam canticum Mariæ, & hic Ps. 140.
etiam canticum Zachariæ. Quia verò
† officium vespertinum dignius est propter rem digniorem, quam significat: omnia in maioribus solennitatibus, & in vespertino solennius cātamus, quam in matutino, responsorium interponentes. Isidorus dicit in lib. ethymologiarum, quòd officium matutinum est lucis initium, sic appellatum a stella lucifero, quæ oritur mane inchoante, vt dictum est. hoc officium laudum plenum est laudibus, prout dictum est in principio præcedētis titu li, ad quas sacerdos per versum, quem præmittit, excitat auditores, qui est quandoque. In matutinis meditabor in te quādo que. Excelsus super omnes gentes Dominus, Vel alius, & deinde diuinum implorat auxilium, dicens. Deus in adiutorium meum intende: postmodū chorus ad idē festinans auxilium in summa Trinitate glorificat Deum, dicens. Domine ad adiuuandum me festina Gloria patri. deinde antiphona inchoetur. Circa quod notandum est, q; quædam ecclesiæ in dominicis, quæ sunt à prima dominica post epiphaniam, vsque ad Septuagesimam, & ab octaua Pentecostes vsque ad Aduētū Domini canunt ad laudes allelnia, loco antiphonæ pro omnibus psalmis, tum quia, vt præuissum est, hoc officium laudibus est plenum: alleluia. n. laus est angelica: tum quia vt dominici dies resurrectionē Domini repræsentent. Sicut ergo in tempore paschali, quod est resurrectionis, alleluia multiplicatur, sic merito & ī eis debet multiplicari. Et est † attendendum, q; 5
in dominicis, quæ sunt ab octaua epiphaniæ vsq; ad Septuagesimam, concinūt alleluia, iuxta cantum quarundam antipho

narum

narum & natiuitatem Domini pertinentium, in dominicis verò, quæ sunt ab octaua pentecostes vsque ad aduentum, cantāt alleluia iuxta cantum ferialem antiphonarum, quæ dicuntur ad Benedictus, & de ipso sumuntur. Quia igitur in singulis dominicis pro varietate antiphonarum ipsarum etiam cātus in alleluia variatur, ideò iuxta breuitatem vel prolixitatem cuiuslibet antiphonæ, iuxta cuius cantum multiplicatur vel minuitur in singulis dominicis numerus alleluia. Adhuc ideo certus numerus in alleluia non præfinitur, quia deuotæ animæ certus numerus vel modus in lau-
6 dando Deū præfigi non potest ¶† In alijs
verò Ecclesijs passim in omnibus dominicis ad primos tres psalmos loco antiphonæ, quasi ad inchoandum psalmos bis concinunt alleluia, ad insinuandum, quod in Dei laudem, ex charitatis feruore procedunt,
1.Cor.13 nec cantant illud iuxta alicuius antiphonæ
cantum, ad notandum, quod iuxta Apostolū, charitas non æmulatur. Ad psalmum vero, Benedicite, cantant antiphonam tres pueri, cui nec iubilus, nec alleluia subijcitur propter rationes infrà scriptas. Ad psalmum verò, Laudate Dominum ter dicunt loco antiphonę, alleluia, non iuxta alicuius antiphonæ cātum, sed duntaxat ad inchoādum psalmum. Tertiò autem dicitur. Primò, quia respondent tribus psalmis sub ipso psalmo Laudate, contentis. Secūdò propter triplicem ordinē iustorum Deum laudantium, de quo infrà dicetur. ¶ Porrò in
7 laudibus† matutinis quinque psalmi dicun-
tur, vt quinque sensuum reparatio notetur, & propter quinque status Ecclesiæ. Primus psalmus est†, Dominus regnauit, in quo laudatus Deus, qui firmauit orbem terræ, scilicet in fide & resurrectione, ideo hic psalmus pertinet ad regnum Christi. Secundus est, Iubilate, qui pertinet ad Cōfessores, vnde ibi dicitur, Introite portas eius in confessione, & rectè incipit à iubilo, quoniam cōfessio valde placet Deo. Tertius est Deus, Deus meus &c. qui significat statum Martyrum qui sitiunt ad Dominū, vnde dicitur ibi, Sitiuit anima mea. & quoniam tota nostra sitis & intentio esse debet in Trinitate, & ad Trinitatē. ideo sequitur psalmus, Deus misereatur nostri, in quo tota Trinitas notatur, dum ibi dicitur, Benedicat nos Deus, Deus, noster &c. dicitur enim ter Deus propter patrem, & filium, & spiritumsanctum. Quartus est canticum trium puerorum. Benedicite, quod est Danielis cap. 4. significans statum antichristi, vt iam dicetur, & in fine huius psalmi non dicitur Gloria patri. Primò, quia propter confessionem fidei, proiecti sunt tres pueri in caminum ignis, in quo facto, maximè Deo, & trinitati derogatum est. Secundò quia vltimus versus illius psalmi idem dicit, quod Gloria patri, & in diuinis scripturis nihil debet superuacuum esse. Tertiò, quia in ipso psalmo distinctè tota Trinitas notificatur, & laudatur Deus in creaturis. ¶ Rursus, dum psalmus iste dicitur, nec sedere, nec genua flectere debemus, sicut dicitur sub sabbato quatuor temporum primæ hebdomadæ quadragesimæ. Quintus psalmus, Laudate dominum. in quo status ille notatur, quando post mortem antichristi conuertentur Iudæi, vt iam dicetur, & in fine eius dicitur Gloria patri. ad ostendendum, quòd per bonam operationem sociabimur angelis, qui incessanter Deum
laudant. Potest† etiam dici, quòd in laudi- 8
bus octo psalmi dicuntur; quia officium istud mysticè recolit statum Ecclesiæ ab initio Apostolicæ stabilitatis vsque ad perfectionem electorum, qui in fine mundi futuri sunt, sub quo statu octo ordines Ecclesiæ, siue electorum in Ecclesia sancta per Baptismum saluati reperiuntur, sicut in arca Noe octo animæ illo significantes, per eam saluatæ sunt. Per diluuium enim baptismus, per arcam vero Ecclesia signifi-
catur. ¶† Primus ordo fuit Ecclesiæ pri- 9
mitiuæ, in Iudaico populo conuersantis, qui per Christi prædicationem reformata, & ædificata est, sicut monstrat ille primus psalmus, Dominus regnauit. In primo eius versu, vbi de Saluatoris regno, & ipsius agitur potestate. In secundo versu agitur de fundatione Ecclesiæ, quæ tunc cœpit fieri super illud fundamen-
tum, quod est Christus, iuxta Apostolum. 1.Cor.3.
De quo etiam fundamento in titulo eiusdem partis supra habetur. Cantatur ergo hic psalmus in laudibus, qui continet laudes Christi. ¶† Secundus ordo fuit primitiuæ Ecclesiæ intrantis ad gen-

tes per prædicationem Domini, & Apostolorum monentium omnem terram, i. omnem gentem ad iubilandum Deo, quod monstrat secundus psalmus, Iubilate Deo
11 omnis terra. ¶ Tertius ordo fuit credentis Gentilitatis, quam tertius psal. Deus Deus meus, demonstrat offerre gratias, & beneuolentiam Apostolorum vocationi.
12 ¶ Quartus erit resipiscentis Iudaici populi, per Enoc & Heliam conuersi, quem ille quartus psalmus, Deus misereatur nostri, monstrat ad Deum reuersum poscere misericordiam eius, & tunc gaudebunt se cognoscere viam Dei, quam in Gentibus esse
13 cognoscent. ¶ Quintus erit eorum qui futuri sunt tempore antichristi, cuius figurâ præcessit Nabuchodonosor, qui licet tribulauerit Sanctos vtriusque populi, non tamen desistent benedicere Deum, ad instar trium puerorum, quos Deus liberauit de camino ignis ardêtis, qui per illud quintum canticum, Benedicite recoluntur, eo enim tempore iusti purgabuntur, velut in camino ignis, non tamen vrentur, sed ibi accipient formam auri, vnde Ioannes in
Apoc. 1. Apoc. vidit pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti, vnde ritè sequitur ille psalmus, & propter tribulationê, quam designat antiphona illius sine alleluia, & ipse sine Gloria patri canitur Hymnus autem ipsi tres habet distinctiones in prima inuitantur superiores creaturæ ad laudem creatoris scilicet, qui sunt supra cælum, quæ in cælo, & quæ in aere. In secunda inuitantur ad hoc creaturæ terrenæ, & quæ mouentur in aquis. In tertia inuitantur omnes spiritus, & animæ, vt cum omni creatura Domino benedicamus, quia sicut tres pueri Nabuchodonosor, & caminum ignis, sic nos diabolum, & inferni incendium euasimus. Cæterùm hoc canticû bene conuenit diei dominico, & cuilibet festiuo; quia in prima die Dominus vniuersa creauit, & per suam resurrectionê postmodum innouauit, ideoque in ea die, & in festis, quæ resurrectionem Dominicâ imitantur, dicitur, in quo die creaturæ ad creatoris laudem inuitantur. Hinc etiam est, quòd eædem laudes sunt in dominicis, & festiuitatibus sanctorum, & in tempore Paschali, quia repræsentant gaudia resurrectionis Christi, & nostræ. ¶ Sextus, septimus, & octauus erit eorum, qui vniuersaliter ex tribus mundi partibus, scilicet ex Asia, Aphrica, & Europa, conuertendi, & colligendi sunt, qui post antichristi persecutionem, & eius mortem maiore pace fruentur, vsque ad diem iudicij, quam nûc habeat ecclesia, tunc enim erit senectus in misericordia vberi, in qua quiete triplex orde iustorum, scilicet coniugati, continentes, & virgines, quos Iob, Noe, & Daniel Psal. 10
exprimunt, & generaliter vniuersi sancti, Ezec. 4.
quibus aureola debetur. qui in tribus mundi partibus de tribulatione euadent regnaturi cum sponso Ecclesiæ, celebrabunt laudes Dei, quæ continentur in illis tribus psalmis, s. Laudate Dominum de cælis. Cantate Domino canticum nouum, & Laudate Dominum in sanctis eius.
¶ Quæritur autem, quare hi tres psalmi 14
sub vna antiphona, & etiam sub vno Gloria patri dicuntur. Respondetur ideo, quia præmissi textus, septimus & octauus ordines electorum, qui ex dictis tribus mundi partibus colliguntur, sine aliquo interuallo simul erunt, & pariter glorificabuntur. Continent etiam ipsi tres psalmi triûphû de mundo, carne, & diabolo; & quoniam vnum sine alio non habetur, ideò meritò coniunguntur. ¶ Quæritur etiam, quare 15
præmissi duo psalmi, s. Deus Deus meus, & Deus misereatur nostri, combinantur, & sub vno Gloria patri, & sub vna antiphona dicuntur? Ad quod quadruplex est responsio. ¶ Primò quia psalmus, Deus Deus meus significat sitim ad Deum, in ps. Deus misereatur nostri, Trinitas notatur, vt supra Ad significandum igitur sitim, & desiderium continuum ad Deum, hoc fit.
¶ Secundò, ad notandum, q ante persecutionê antichristi populus credentis gentilitas, qui recolitur per psalmû Deus, Deus meus & Iudaicus populus resipiscês. q recolitur per ps. Deus misereatur nostri. vnû erunt in fide, & postquã hi côiuncti erunt, veniet antichristi tribulatio, vt præmissum est. ¶ Tertiò, quia primus psal. illorum significat dilectionem Dei, vnde ibi dicitur, Sitiuit in te anima mea &c. Secundus verò Ps. 62.
dilectionem proximi, vnde ibi dicitur, Vt Psal.
cognoscamus in omnibus gentibus salutare tuum, quæ connexæ sunt, vt vna sine altera in Christiana professione non habeatur

beatur. ¶ Quartò, quia gratia quam ecclesia in primo psalmo sentire videtur, in secundo collata esse monstratur, vnde ad gratiarum actionem inuitatur, cũ dicitur ibi: Confiteantur tibi populi Deus &c. ¶ Rursus ideò in fine ipsius psalmi, Deus Deus meus, non dicitur Gloria patri, quia in eo agitur de miseria humani generis, vnde ibi dicitur, Sitiuit anima mia. Non.n. omnes psalmi de miserijs, & alijs aduersitatibus tractantes, laudant illum, pro illis. quod tamen deberent, sed sequenti psalmo, scilicet Deus misereatur nostri, subijcitur Gloria patri, quia in eo agitur de misericordia Dei, per quam generi humano bona conferuntur, & mala remouẽtur, Cæterùm prędicti duo psalmi, & psalmus Laudate Dominum, nunquam variantur, ad designandum, quòd sine fide, & desiderio Trinitatis, quæ in præmissis duobus psalmis vnitis exprimuntur, & sine laude Dei, quæ per psalmum Laudate, designatur, nunquàm Christiani esse debemus. ¶ Quæritur etiã
16 quare Ecclesia in psalmo illo, Iubilate, ad iubilandum nos inuitat, & tamen ipsa non iubilat? Ad quod dici potest, quòd officiũ laudum Domini resurrectionem significat, quę iam completa in capite, scilicet in Christo, adhuc est in membris implenda. Ad notandum igitur, quòd iam in parte impleta est, non dicitur iubilus in fine antiphonarum, præsertim illarum quæ dicuntur super psalmos, in quibus fit mentio de resurrectione, est enim iubilus cantus spe gloriæ conceptus. Quia verò resurrectio adhuc in membris implenda est; ideo in quibusdam antiphonis iubilus dicitur. Vnde & in tempore paschali in versiculis, & responsorijs, & in alleluia iubilamus propter nostram resurrectionem, quam speramus, quam quia non videmus, nec adhuc plene exprimere possumus, ideò per vocem non significatiuam iubilamus. In antiphonis ergo non fit iubilus propter resurrectionem Domini, quæ impleta est, nec etiam in antiphonis laudum, in quarum psalmis fit mentio de resurrectione Domini, vt in tribus primis psal. nec in fine antiphonæ quarti psalmi, quia Nabu-
Dan. 3. chodonosor videns tres pueros, in camino ignis positos, vidit & quartum cum eis, scilicet Christum, eos consolantem. Qui enim sunt in tribulatione hoc solũ orãt, ne deficiant, & potius est tunc locus timendi, quam sperandi. ideoque in fine antiphonæ huius psalmi non dicitur iubilus, præsertim, quia in tribulatione Sanctorum, gloria Dei non apparet. Sed in fine antiphonæ, quæ dicitur super psalmum Laudate Dominum, dicitur iubilus, quia in illo non fit mentio de resurrectione, sed de spe gloriæ, quam expectamus, ex qua iubilus. De hoc iubilo dictum est in proœmio huius partis. ¶ Porrò primus psalmus in do- 17
minicis, scilicet Dominus regnauit, qui est psalmus lætitiæ; commutatur in ferijs, in psalmum Miserere mei Deus, qui est psalmus pœnitentialis. Circa quod notandum est, quòd dies dominicæ, & festiui recolũt resurrectionem Sanctorum, qui fuerũt ab initio, & erunt vsque in finem seculi. Vnde in dominicalibus, & in festiuis laudibus recolentes regnum Domini, post resurrectionem eius à morte corporis, siue gloriam resurrectionis electorum, cãnimus psalmum, Dominus regnauit, qui tamen dicitur in dominicis ad primam, à Septuagesima vsque ad Pascha, prout ibi dicetur. Dies vero feriales recolunt peregrinationes ipsorum Sanctorum, & pœnitentiam, & ideò in ferialibus laudibus dicimus primum Psalmum, scilicet Miserere mei Deus, recolentes nostra resurrectionem à morte animarum per pœnitentiam, siue electorum peregrinationem, & pœnitentiam, siue conuersionem. Quia enim Iudæi ad Petri prædicationem compuncti corde, & conuersi illum frequentabant, inde inoleuit vsus vt & nos, qui de Gentili errore conuersi sumus, illum in officijs frequentemus, quatenus ad conuersionem & pœnitentiam prouocemur, per quam resurgere valeamus, de hoc etiã psalmo sub prima dicetur. Adhuc loco secundi psal- 18
mi, scilicet Iubilate, qui in dominicis, & festiuis diebus dicitur, sex psalmi in sex ferijs dicuntur, quia sicut in primitiua Ecclesia. Sanctorum prædicatione hæreditatem accepit, & post ad Gentes intrauit, sic & Gentilitas credidit, & sicut Iudaicus populus Sanctorum prædicatione resipiscet in fine, & qui sub tempore antichristi futuri sunt, persecutionem & tribulationem euadent, & populi post eius

prædicationem ex tribus mundi partibus colligentur, vt præmissum est, ita & in loco psalmi Iubilate, qui sanctorum prædicationem continet, dicitur in secunda feria Psal. Verba mea, qui est vox Ecclesiæ ad hæreditatem Domini vocatæ. In Septuagesima verò Psal. Confitemini, prout ibi dicetur. Et in tertia feria psal. Iudica me Deus, qui recolit, quando primitiua Ecclesia intrauit ad Gentes. Et in quarta feria psalmus, Te decet, qui cantatur in figura Gentium, quæ ab idolis conuersæ sunt ad Deum. Et in quinta feria psal. Domine refugium. qui sic intitulatur. Oratio Mosi hominis Dei congruentis resipiscentiæ Iudæorum. Et in sexta feria psal. Domine exaudi orationem meam, quem Dauid cãtauit, quando filius suus cum persequebatur, persecutionem antichristi significans.
19 Et sabbato psalmus, Bonum est † confiteri Domino, qui sic intitulatur psal. Cantici in die Sabbati, idus est, in die quietis, figurans Sanctos à tribus mundi partibus collectos post antichristi persecutionẽ fore in quiete mansuros, & Domino. confiteri; & psallere: Præmissi ergo sex psalmi, ideo ita ordinantur, vt in eis notari possit ordo Christianæ conuersionis. Verum lo-
20 co psalmi† Benedicite, sex cantica in sex ferijs dicuntur, quia sicut psalmus ille continet gratiarum actiones trium puerorum, Ita & in canticis continentur gratiarum actiones electorum. Talis enim est differẽtia inter canticum, & psalmum, qualis inter bonam operationem & gratiarũ actiones. Moses autem legitur primus instituisse cantica; quando Pharao submersus est. Exo. 15. deinde Delbora non ignobilis fœmina in libro Iudicum v. posteà viri & fœminæ. Canticum est vox humana, psalmus verò est, quòd cantatur ad psalte-
8 rium. Item psalmus demonstrat opera electorum illius ordinis, quem significat, acta post conuersionem, canticum verò ostendit laudem Dei, pro eiusdem operibus. de canticis dicitur in sexta parte sub Sabbato sancto. Rursus ideo per singulos dies feriales septimanæ secundus & quintus psalmus mutantur, quia sex psalmi, & sex cantica, quæ per sex dies septimanæ commutantur concordãt in significationibus octo psalmis, qui cantantur in matutino dominicali, seu octo ordinibus electorũ, de quibus præmissum est. Non incongruè igitur de die in diem ordinatim canuntur quemadmodum & psalmi dominicales matutini cantuntur, seu quemadmodum ordines electorum, quibus concordant numerantur, vt per eos electorum ordines in nouo testamento de tempore in tempus sic ordinatim fuisse ostendatur. Psalmus† verò 21
Deus, Deus meus, & Laudate, nunquam omittantur nec prætermittantur, quia nullum fuit tempus, nec erit, quo animæ iustorum non sitiant ad Deum fontem viuum, & quo laudent Dominum in excelsis. Vt autem hæc clarius pateant, notandum est, quòd quilibet dictorum sex psalmorũ habet in se hoc vocabulum mane, vel æqui- 22
pollens. Manè autem in sex† diuiditur scilicet in mane temporis, in mane pectoris, in mane nostræ redemptionis, in mane hominis, in mane æternitatis, & in mane mundialis prosperitatis. Mane temporis est initium, & fundamentum fidei, de quo dictum est. Et factum est vespere & Gen. 1.
mane dies vnus. Mane pectoris est initium gratiæ, cum scilicet gratias incipit lucere in corde; vnde emitte lucem tuam, & mane exaudies vocem meam. Mane no- Ps. 46.
stræ redemptionis, est matutinum tempus, in quo Dominus noster surrexit, vel eius resurrectio innotuit. Vnde: Exitus matu- Psal. 84.
tini, & vesperæ delectabilis. Mane hominis, est pueritia eius, vel adolescentia, in qua viret & floret. Vnde: Mane, sicut herba transeat, mane flor. & tran. vespere decidat, induret, & arescat. Sæpe autem est, ꝙ homo mane pueritiæ transeat, idest, moriatur. Si verò contingat cum venire ad mane adolescentiæ, in quo viret & floret, sæpe est, quòd & tunc transit, quod si fortè eum contingat venire ad vesperam senectutis, tunc absque dubio in mortem decidit, induratur vt cadauer, & arescit in puluere; Mane æternitatis, est initium æternæ gloriæ. Vnde, Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, idest, vocem Ps. 142.
misericordiæ tuæ, scilicet. Venite benedicti &c. Mane mundialis, prosperitatis, est ipsa prosperitas: Vnde, Ad annuntiandum mane misericordiam tuam &c. Psal. 91.
Penitus ergo solicitus de anima sua, mane temporis surgat ad orationem, vt possit dicere, .

cere. Mane adstabo tibi, & videbo, mane
Psal.5. exaudies vocem meam, quod habetur in
Psal.43. primo psalmo. Verba mea. Verũ, quia oratio eius non habet effectum sine mane pectoris, i. sine gratiæ initio, ideò dicit: Emitte lucem tuã, quod habetur in 2. Psalmo: Iudica me Deus &c. Sed quia mane pectoris pendet ex mane nostræ redemptionis ideo dicit: Exitus matutini &c. quod est
Psal. 64. in 3. Psal. Te decet &c. Et quia habito mane pectoris, quod effectu est mane redemptionis, homo incipit sibi vilescere, sequitur mane, sicut herba trãseat &c. quod ha-
Psal. 89. betur in 4. psal. f. Domine refugium. Sed quia quanto sibi quisque magis vilescit, tãto magis mane æternitatis affectat, idcirco dicitur: Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quod habetur in 5. psal.
Psal. 142 Domine exaudi orationem meam. Et quia nemo ad hoc puenit, nisi qui laudat Deũ in aduersitate, & prosperitate, ideo adiungit, ad annuntiandum mane misericordiã tuam &c. quod habetur in 6. psal. Bonum
Psal. 91. est &c. ¶ Rursus 6. Psal. qui † per singulas
23 ferias mutantur, & cantica, quæ illis dicuntur, inter se conueniunt, & cõgruè possunt temporis gratiæ successibus coaptari. In secunda nanque feria recolitur status primitiuæ ecclesiæ, quæ sanctorum prædicatione hæreditatem accepit, vt dictum est; vnde in illo psal. Verba mea orat ecclesia pro æterna hæreditate, quam per Christũ percepit, quare in tit. eiusdem psalmi, dicitur in fine, pro ea, quam consequitur hæreditate. In cãtico uero, gratias agit, dicẽs, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus, & consolatus es me, quod est Esa. 12. cap. Reuera ira Dei permansit vsque ad possessionem saluatoris, sed tunc conuersus est Dominus à furore consolatus est ecclesiam, aperiens ei ianuam cœlestis regni, eum omnes prius ad inferos mitterentur. Item in
Psal. 5. psal. solitudinem suam ostendens ecclesia,
Esa. 1. dicit, Mane adstabo tibi & videbo &c. in cantico vero confidens, dicit, Fortitudo mea, & laus mea Dominus, idest, ipse per quem sum fortis, & quem laudare teneor. Ad totam igitur pertinet ecclesiam, quod dicitur, Verba mea &c. sed specialiter ad primitiuam, cui per Apostolos prima facta est promissio æternæ hæreditatis, & tunc vexillum crucis cœpit nationibus eleuari, ad quod pertinet canticum, sicut ex his, quę præcedunt canticum in Esa. manifestè apparet, Dicitur enim in lib. paulò superius, In die illo, radix Iesse, quæ Esa. 2.
stat in signum populorum ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et paulò post, Eleuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel &c. Saluator noster est radix Iesse, & ipse stat in signum populorum, quia ad Deum respiciunt gentes, & ipsum deprecantur, eius sepulchrum fuit gloriosum. Licet peccatis nostris exigentibus ad tempus fit ignominiosum, & ipse per Apostolos, & alios primitiuos leuauit in nationes crucis signum, in quo est victoria, vt sciant omnes in quo diabolus est victus. Sed ante hoc congregauit ipse profugos Israel, quando in die pentecostes erant viri religiosi in Hierusalem ex omni parte, vel natione, quæ sub cœlo est, & ex illis crediderunt vna die tria millia, & alia die quinque millia. Nam eis dicit Act. 1.
Paulus in actibus Apostolorum. Primum oportet Iudæis loqui verbum Dei. In tertia feria illud tempus recolimus, quando ab impijs ecclesia persecutionem patiebatur, à Iudæis primò, & postea à diuersis Imperatoribus Romanis præsertim à tempore Neronis, vsque ad tempora Diocletiani & Maximiani Imperatorum. Quę autem tunc passa fuerit ecclesia, indicat psal. Iudica me Deus, & discerne causam Psal. 43.
meam de gente non sancta, & ostendit tristitiam cum dicit: Quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? Sed quia ab hac persecutione liberata est, cantat canticũ. Ego dixi quod est Esa. 38. cap. quod cantauit Ezechias, post liberationem Sennacherib, & post infirmitatẽ, quam incurrerat, ne eleuaretur cor eius in superbiam. Vel quia eleuatum erat, propter inopinabilem triumphum de exercitu Sennacherib. Sicut enim ille liberatus, reddidit gloriam Deo, sic & ecclesia, prius tamen quasi desperans dicit, Non aspiciam hominem vltra, & habitatorem quietis idest, saluatorem meum, per quem mihi quies deberet esse, immo cum videbat suos passim interfici, dicebat, Generatio mea ablata est, & iterum præcisa est, velut texente vita

mea, cum adhuc ordirer, succedit me. Ta-
men sperans Ecclesia dicit, viuens, supple,
nunc in protectione tua, viuens scilicet
post in futura quiete, ipse confitebitur ti-
bi, sicut & hodie ego, supple, liberata ab
hostibus, & ego ita ago sicut pater bonus,
qui notam facit filiis veritatem suam.
¶ In quarta feria recolitur illud tempus,
quo ecclesia cœpit exaltari super inimicos
suos, scilicet reddita sibi pace per Impera-
torem Constantinum, vnde cantat; Te de-
cet hymnus Deus in Sion. Sion interpreta-
tur speculatio, siue contemplatio, quia tē-
pore quietis potuit ecclesia vacare contem-
plationi. Ad hoc etiam pertinet titulus, sci-
Ps.94. licet Psalm. Dauid, canticum Hieremiæ,
& Ezechielis, de populo transmigrationis,
vel verba peregrinationis, cum inciperet
exire. Sicut enim populus ille de Babylo-
nia exire cœpit, recepta licentia a Cyro, ita
& ecclesia de Babylonica persecutione, p̱
Constantinum Ro. Imperatorem libera-
ta, quā patiebatur sub diuersis Imperato-
ribus, habet spem proficiendi in melius,
quousque perueniet in cœlestem Hierusa-
lem. Vnde recolens præteritam persecutio-
nem dicit; Verba iniquorū præualuerūt su-
per nos, & profectū suum ostendens, dicit,
Bene dices coronæ anni benignitatis tuæ.
24 Corona † anni benignitatis tuæ, est tempus
gratiæ, quod per circulū dierum vsque in
finem mundi decurrit, in quo campi, idest
illi qui sunt pleni tumore superbiæ, caren-
tes vbertate gratiæ repellētur, propter hāc
liberationem cantat ecclesia canticū An-
næ matris Samuelis, quod cantauit libera-
ta de persecutione suæ æmulæ Fenennæ,
scilicet, Exultauit cor meū in Dño, quod
est 1. Reg. 2. c. Cum enim respublica cepit
per angelicos viros, & Imperato. Christia-
nos ministrari, potuit ecclesia dilatare os
suum super inimicos suos, scilicet Iudæos,
Paganos, & Hæreticos. Vnde sequitur; Di-
latatum est cor meū &c. ¶ Eadē quoq; pa-
ce, qua gaudent Gentiles conuersi, & gau-
deant & Iudæi conuersi. Vnde in persona
Iudaici populi cantamus in quinta feria,
Domine refugium factus es nobis. Quod
aūt iste psalmus ad Iudæos pertineat, tito-
lus ostendit, s. Oratio Mosi hominis Dei.
Ad idem etiam pertinet canticum Mosi.
Cantemus Domino, quod est Exo. 15. c. in
prin. Sicut enim exultauerunt iudæi, inte-
rempto Pharaone cum exercitu suo, ita
exultant hodie Christiani deiectis diuer-
sis Imperatoribus, qui ecclesiam perseque
bantur odio nominis Christi. ¶ In † sexta 25
feria fit commemoratio passionis Domi-
ni. Vnde cantatur ille Psal. Domine exau-
di orationem meam, cuius titulus est, Psal-
mus Dauid, quando persequebatur eum fi
lius eius Absalon. Sicut autem Dauid ha-
buit plures filios, sed vnus illorum, s. Absa-
lon, persecutus est eū, ita & Dñs noster plu
res habet filios, de quibus nūc dicit; Non
possunt lugere filij sponsi, quousque cū il- Mat. 9.
lis est sponsus, sed vnus illorum, s. Iudas p̱-
secutus est eum, qui dicitur Absalon, quasi
Abassalon, idest pax patris, propter oscu-
lum, quo dedit Domino, quod est signum
pacis. Ad idem pertinet canticū, Domine
Audiui auditum tuum &c. quod est Aba-
cuch. 3. c. in prin. In quo dicitur cornua in
manibus eius, ibi Abscondita est fortitudo
eius a. f. e. i. mors. Per cornuā, regna intelli
gere consueuimus, & est sensus. Cornua in
manibus eius, idest regnum in potestate
eius. Hanc autem potestatem meruit sibi
dari, vel potius sibi datam notificari per
passionem, de qua ipse dicit. Data est mihi
omnis potestas in cęlo & in terra. Per cor
nua enim conuenienter secundum hoc in-
telliguntur duo cornua crucis. Vnde vide-
tur secundum hoc, quòd potius esset dicē-
dū, manus eius in cornibus, quàm cornua
in manibus eius. Maluit tamen sic dicere
Abacuch propheta, vt ostenderet, q̄ in po
testate & in voluntate eius fuit eū crucifi-
gi, sicut ipse dixit, Nemo tollet a me aīam Esa. 53.
meam, sed ego habeo potestatem ponen-
di animam meam, & iterū sumendi eam,
ibi, s. in cruce abscondita fuit ad tēpus for-
titudo eius, quia reputatus est tanquā per-
cussus a Deo, & humiliatus, & ante faciem
eius ibi mors, quia mors per eius mortem
destructa est. Et nota, quòd hæc dies est
quinta a secūda feria, in qua agitur de pas-
sione Saluatoris, sicut in dominicis no-
cturnis quinto loco ponitur canticum in
quo ponitur contemptus Nabuchodono-
sor, & victoriā trium puerorum in camino
ignis, vbi aspectus quarti erat similis filio
Dei, vel sicut hēt alia translatio. filio hoīs,
quia in passione Saluatoris facta est destru

ctio diaboli, & victoria Christiani populi de tribus partibus orbis collecti per eum, qui est verus filius Dei, & verus filius hominis. In sabbato vero fit commemoratio victoriæ populi Iudaici, qui erat coniunctus ecclesiæ Dei, in fine seculi, & cantabit cum ecclesia psalmum Bonum est confiteri Domino, ad annunciandum mane, s. prosperitatis, misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. s. aduersitatis, qui psalmus intitulatur laus cantici Dauid in die sabbati, vnde conueniens est, vt in die sabbati cantetur Psalmus ille, in quo agitur de persecutione Iudæ, qui persecutus est Christum in figura Absalon, qui persecutus est patrem, & qui intitulatur in die sabbati. Quòd autem Psalmus iste pertineat ad Iudaicum populum conuincitur ex illo versu; In decachordo psalterio cum cantico. Psalteriū decachordo dicitur lex
26 propter decem mandata legis. ¶ Et nota, ꝙ hoc psalterium quidam portant, sed in eo nō psallunt, vt Iudæi perfidi, qui nobis sunt in codicibus testes, ī cordibus hostes. Quidam portant, & psallere videntur, nō tamen psallunt, vt falsi & praui Christiani, qui cū tristitia, & corde iniquo aliquando bona opera operantur. Quidam portant, & in eo psallunt, vt illi qui cum hilaritate bonum operantur. Hoc autem erit in populo Iudaico, cum vnum erit cum ecclesia. Qualiter canticum Mosi; audite cœ
Ps. 132. li, quod est Deuter. 32. c. pertineat ad sabbatum, & ad populum Iudaicum ex verbis Bedæ haberi potest, qui dicit super Locum, ꝙ in diebus sabbati Iudæi ad synagogas cōfluebant, ad meditanda diuinæ legis mādata, postpositis mundi negotijs, iuxta illud, Vacate & videte, qm̄ suauis est Dominus. In memoriā ergo pristinæ religionis canticum ipsum Deuter. sabbato cātatur in quo status illius populi, quem habuit offenso, vel propitio Deo describitur.
27 ¶ Post antiphonam sequitur capitulū, per qđ fit exhortatio, ne deficiamus in via. Et dicitur quandoque Benedictio & claritas. Apo. 7. c & quādoq;, Fuistis aliquando tenebræ. Eph. 5. & quādoq;, Nox præcessit. ad Rom. 13. c. vbi hortamur in fide perseuerare, misericordiæ operibus intendere, & opera tenebrarum abijcere, & arma lucis induere, & cōsolamur per repromissionē gloriæ. Et post capitulum sequitur responsorium. In quibusdam tamen ecclesijs non dicitur responsorium. Videtur. n. hoc superfluere propter respōsoria in nocturnis dicta: quia hodie nocturnæ & laudes matutinæ vbique coniunctim canuntur. Hæc tamen ratio cessat, si laudis matutinæ officium fit per se. In omnibus tamen alijs horis post capitulum sequitur responsorium. Post capitulum seu responsorium chorus exhortationi assentiens hymnum resonat. Post hymnum sequitur versus; Quia n. p canticum Zachariæ, quod statim sequitur, promissio notatur, & nos tardi sumus ad credendum promissionibus, ideo præmittitur versus alta voce, vt excitemur ad credendum Dei promissa. Et dicitur in quibusdam ecclesijs versus; Repleti sumus mane misericordia tua, in quo recolitur tempus quo iustis recompēsabitur merces post huius seculi laborem. Vnde dicit Beda, Repleti sumus mane, præteritum ponens pro futuro, prophetali certitudine, quia in mane æternitatis misericordia Domini reple- Psal. 66.
bimur, iuxta illud, Satabor, cum apparuerit gloria tua. Psal. 67.
In alijs verò ecclesijs dicitur in matutinis, Domine meditabor in te. Consequenter chorus versu incitatus subijcit canticum Zachariæ, s. Benedictus, quod est Luc. 1. cap. quod semper dicitur iuxta quod ait Apostolus, Seruiendum est Deo in psalmis, & hymnis, & cāticis, id est, corde, ore, & opere. Siquidem per hymnum exprimitur lætitia, quam de consecuta libertate habemus. Et quia Christus hanc nobis lætitiam acquisiuit, idcirco ne de huiusmodi beneficio ingrati esse videamur, in laudem Dei cantando prorumpimus, antiphonam incoantes. Et quia nos liberauit ei grates referimus, alta voce cantando canticum ipsum, & quare? quia visitauit nos existentes in miseria, & fecit redemptionem plebis suæ. Quare etiam hoc canticum alta voce dicatur, in 6. parte sub 6. feria cœnæ Domini dicetur. Vel ideo post psalmos, & lectiones, & versum canticum ipsum dicitur, vt recordemur, quod finito tpe noui testamenti, quod per præmissos matutinales psalmos significatur, remuneratio Abrahæ promissa nobis dabitur, sed doctrina Christi imbuti, quod plectionē, & ad Dei seruitiū visitati, quod p

versum significatur, sine timore, in sanctitate & iustitia, omnibus diebus seruiamus
28 Deo. ¶ Rursus ideo Ps. Benedictus, hoc loco dicitur, quia in eo agitur de præcursore illius, qui in sexta ætate venit. Et iste est sextus psalmus in laudibus Et no. ꝙ quia hoc canticũ, & canticum Mariæ, s. Magnificat anima mea Dominum &c. euangelia sunt, ideo ea stantes cantamus. Cæterùm, hæc duo cantica, non cantantur in ecclesia eo ordine, quo edita sunt, quem ordinẽ ponit magister in historijs, vbi agit de ortu præcursoris. Nam canticum Zachariæ prius cantatur, & tamen secundo editum est, quia. n ibi legitur; Et erexit cornu salutis nobis, quod est factum in resurrectione; Et quia loquitur ad puerum, qui fuit aurora solis, ideo cantatur in laudibus. Canticum autẽ virginis, quia legitur ibi: Respexit humilitatem ancillæ suæ, Ecclesiæ, s. ipsius Marię, quod quidem factum est in sexta ætate, & agit de incarnatione ibi, Suscepit Israel puerum suum: ideo canitur ad vesperas, s. in sexto officio diurno. Tertiò canticum Simeonis, quod sequitur, canitur in septimo officio, s. in cõpletorio, quia orat se dimitti in pace, quod erat in septima quiescẽtium. ¶ Rursus in tribus horis, tria dicimus euangelia, s. in aurora, Benedictus. quia ibi vera lux nunciaret. In vespera. Magnificat; quia in fine mundi, prout ibi dicitur, Deus superbos disperdet, & humiles exaltabit. In completorio, Nunc dimittis. quia post iudiciũ Sancti in pace regnabunt. Finito cantico, antiphona, quæ dilectionem siue deuotionẽ, quam in laudando Deum habere debemus, significat, repetitur. Dum autem versus ante ipsum canticum dicitur, offertur incensum, vt notetur deuotio ab igne charitatis egrediẽs, quæ in omni laude esse debet. Turribulũ. n est cor hominis. ignis charitas, incẽsum oratio, fumus in altum tendens, est deuo-
Ps. 111. tio, qua sursum tendere debet, iuxta illud: Dirigatur oratio mea &c. De hoc in quarta parte in tit. de accessu Põtificis ad altare dictum est, & dicetur sub vesperis. Primo aũt offertur incensum circa altare: nã & sacerdos legalis mane intrabat templũ, vt sic per altare incensum offerret, vt dicetur sub ti de vesperis. Offertur itaque incẽsum, circa altare, vt notetur canticum toto corde affectu esse proferendum. Et ne nobis accidat, quod cõtingit Zachariæ, cui dum incensum offerret, apparuit angelus, dicens ꝙ ei nasceretur filius, quod quia ille non credidit, obmutuit. Credamus igitur de promissionibus Dei, ne à laude eius Luc. 1.
muti efficiamur. Alia ẽt ratio sub vesperis dicetur. Post cãticum sequitur oratio, per quam est impetranda promissio, de qua dictum est in prooemio huius partis. De laudibus matutinis, quas monachi dicunt in præcedenti titulo dictum est.

S V M M A.

1 *Prima principium diurni officij, quorsum instituta.*
2 *Hymnus nunquam mutatur in* Prima. *Et quia ita.*
3 *Antiphonam sequuntur* P*salmi in prima.*
4 P*salmi treis in prima. Et quid significent.*
5 P*salmi, Beati immaculati excellentia.*
6 P*salmi nouem quare dicantur die dominica in prima.*
7 R*esponsorium hora prima.*
8 P*reces quæ dicendæ in prima.*
9 *Κύριε ἐλέησον, in prima.*
10 *Oratio Dominica dicitur in horis submisse. Et cur ita.* E*t cur etiam perinde symbolum Apostolorum.* 11.
12 *Obsecratio quid.*
13 *Ecclesia pro quatuor obtinendis orat.*
14 P*rostrationes cur fiant in horis canonicis. Et quando.* nu. 15.
16 *Genuflectitur, etiam in priuatis orationibus.*
17 *Oratio Dominica est sal officiorum diuinorum.*
18 *Pretiosa antiphona, an in matutinis, an potius in prima locum habeat.*

De Prima. Cap. V.

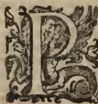

Ostquam deno cturnali præmissum est officio, conuenit aliqua dicere de diuino. Et primò de hora prima, in qua Deum laudare debemus, tum quia est initium diei, & nobis dedit noctem cum salute, & sine Satanæ impedimento transire, prout

prout in completorio rogauimus ipsum;
Mar.ult. tum quia tali hora Christus à Iudæis Pila
to traditus est, & etiam angehis nunciauit
mulieribus ad monumentum orto iam so
le venientibus, cum surrexisse, eadem etiã
hora visus est in litore maris à discipulis
Ioan.21. piscantibus, dicens illis: Pueri habetis ali-
Luc. 21. quid pulmenti? Tum quia eadem hora Do
minus conueniebat in templo, & populus
manitabat, idest, mane expectabat, vel, id
est ad cum mane festinabat. Tum ét quia
scriptura dixit; Primum quærite regnum
Dei Meritò ergo ecclesia in hac ora Do-
minum laudat & eum inuocat dicẽs, Deus
in adiutorium meum intende, cum glorifi
catione sequenti, & inde petit liberari & à
persecutione mundi, & à tentationib. dia-
boli, vt patet in hymno; Iam lucis orto sy-
2 dere &c. ¶† Est autem notandum, quòd in
prima hora hymnus ipse inuariabilis est,
quoniam quolibet die præmissa liberatio-
ne egemus, similiter & in cõplerorio hym
nus; Te lucis &cet. in quo petit ecclesia à
phantasmatibus liberari, qua etiam libera
tione semper egemus, prout sub cõpleto-
rio dicetur. Quædam etiam ecclesiæ nun
quàm variant antiphonam ad primã. Cum
;n. Deus sit inuariabilis, qui est α & ω, id
est, principium & finis, idcirco quia sem-
per à nobis primitias & decimas exigit, tã
quã semper soluentes primitias diei, nun-
quam variant antiphonam, sed semper di-
Apoc.1. cunt illam de Trinitate, nisi aliquod festũ
accidat, quia tunc fit de ipso festo. Aliæ tñ
ecclesiæ variant antiphonam, & hymnũ,
& in dominicis, & in ferijs, & in festis Dei,
& sanctorum. ¶† Post antiphonam sequun
3 tur psalmi, & ex continentia præcedentis
hymni euidenter apparet, quare dicatur
primus Psal. Deus in nomine tuo, &c. in
quo ecclesia orat à periculis, & ab inimi-
cis liberari, deinde se armat, primò contra
hostes cingulo castitatis, cum dicit, Beati
immaculati in via &c. Secundò galea salu-
tis, s. spe, cũ dicit; Retribue seruo tuo &c.
de quibus dicetur sub sexta. Tertio etiam
scuto fidei, cum dicit; Quicunque vult
saluus esse &c. in quo fides nostra contine-
tur, vt iam dicetur, quæ est scutum & mu-
nimen nostrum, & victoria contra carnẽ,
mundum & diabolum, & eius omnes ten-
tationes, vnde Petrus. Cui resistite forte
in fide, &c. Quarto, sumit gladiũ spi: itus,
quod est verbum Dei, dum dicit capitulũ,
siue lectionem, quæ pertinet ad doctrinã,
qa oportet, vt præcedant bona opera, quæ
per psalmos significantur, & tandẽ sequa-
tur doctrina de spiritualibus & secretiori-
bus, iuxta illud, Cœpit Iesus facere, & do-
cere. ¶† Sunt ergo tres psalmi, s. Deus in no 4
mine tuo saluum me fac. Beati immacula- Act. 1.
ti in uia. Retribue seruo tuo, vt in tribus
horis munimentum contra impugnatio-
nes interiores, & exteriores habeamus. Et
dicuntur sub tribus glorificationibus, eo
ꝙ Trinitas in nostris operibus glorifica-
tur. Secundus Ps. est Beati immaculati in
via vsque Retribue seruo tuo. Tertius est,
Retribue seruo tuo, vsque, Legẽ pone mi-
hi Domine, viam iustificationũ tuarũ qui
ex octonarijs versuum constituuntur Ha-
bet vnusquisque sexdecim versus, quorum
duodecim significãt duodecim prophetas,
alij quatuor designant quatuor maiores, s.
Hieremiam; Esaiam, Danielem, & Eze-
chielem, siue duodecim Apostolos, & qua-
tuor Euangelistas. Dicuntur ergo illi duo
psalmi ex sexdecim versibus constituti, vt
ostendatur, quòd ea, quæ duodecim pro-
phetæ & quatuor maiores, siue duodecim
Apostoli, & quatuor euangelistæ dixerũt,
pro posse obseruare debemus. De octona-
rijs dicetur sub tit. de completorio. Sunt
ét quodammodo quinque psalmi habito
respectu ad diuisionem octonarium ver-
suum, cuiuslibet psalmi, significantes, ꝙ ec
clesia petit, ne mors ingrediatur per fene-
stras quinque sensuum nostrorum, seu vt
quinque sensus nostri per diem diuinitus
muniantur. Primus est; Deus in nomine
tuo saluũ me fac. Secundus; Beati immacu
lati in via. Tertius, in quo corrigit. Quar-
tus, Retribue seruo tuo. Quintus; Adhæsit.
¶† Et est sciendum, ꝙ à psalmo, Beati im- 5
maculati in via. vsque ad psalmum; Ad Do
minũ cũ trib. cla. est vnus psalmus cõtinẽs
duodecim capitula, qui secundũ Ambro-
sium est paradisus pomorum, & apotheca
Spiritussancti, ideo ecclesia ruminat illum
ꝑ horas, velut species aromaticas paradisi,
vt sit species aromatica. Deo & mundo.
¶ Sed quæritur, quare psalmus ille, Deus
in nomine tuo saluum me fac. dicatur ad
primam, quẽ Dauid cecinit, dum Iudæi eũ
Saul

Sa.ul tradere volebant? Respondeo, ideò qn̄ a per cypheos, qui interpretantur florentes, intelligitur diabolus, qui caducam floriditatem suis ostendit. Ipse.n. siue per se, siue per membra sua, insidiatur nobis, & nos apertè persequitur, vt nos æternæ tradat morti. Ad vitandum ergo eius calliditatē iste psalmus in prima hora, siue diluculo cantandus est, quā Dauid cantabat, vt ab inimicis saluaretur. Post illum dicitur psalmus; Beati immaculati in via. qui plenus est moribus; quia oportet, vt hi, quos Deus liberauit de vinculis, & carcere inimicorum, moribus bonis, & in omni deuotione adsistant. ¶ In diebus verò dominicis, in quibus matutinale dicitur, & historia mutatur, dicuntur ad primam quinque psalmi, qui sunt in fine ipsius nocturni dominicalis, s. Deus Deus meus, respice &c. qui psalmi quare in prima dicātur, sub completorio dicetur. In quibusdam tamen ecclesijs dicuntur solum in dominicis à Septuagesima, vsque ad Pascha, quo etiam tēpore dicitur ad primam, Dominus regnauit pp rationem ibi scriptam. In præmissis etiam dominicis dicitur ad Primā psalmus, Confitemini Domino, ne aliquid de psalterio prætermittatur, quin totum in septimana dicatur, & quia ibi præsertim in versu illo; Hæc est dies, quam fecit Dominus &c. agitur de resurrectione, ad quam dies dominici pertinent, & secundùm hoc in dominicis dicuntur ad primam nouem psalmi, vt enim nouem ordinibus angelorū in resurrectionis gaudio Trinitatem laudare possimus. In primis quinque, scilicet Deus Deus meus, respice, & sequentibus de Christi passione cantatur per psalmū; Cōfitemini. & tres quotidianos, innuitur, quòd in quatuor mundi partibus doctrinam quatuor euangelistarum laudare debemus. In psalmo; Deus in nomine tuo saluum me fac. petimus erroris depositionem, in, Confitemini, exhortamur ad laudis confessionem, in, Beati immaculati, ad laudis operationem, in, Retribue, ad mandatorum retributionem. Verum quia fides est fundamentum mandatorum. & victoria quæ vincit mundum; quia cætera sine fide frustrantur, ideo subditur symbolum fidei; Quicunque vult, quod Athanasius Alexandrinus episcopus rogatu Theodosij Imperatoris ad eradicandam inualescentem hæreticorum perfidiam, & fidem catholicam diuulgandam, edidit, & singulis diebus dominicis ecclesia cōstituit cantari ad primam, quia populus ex tunc maximè ad Ecclesiam conuenit, vel quia fides principium salutis existit. Quidam tamen ex curiositate illud omittuntur in illis diebus, quibus in missa Credo in vnū Deum, dicunt, quidam autem dicunt, ꝙ dictus Athanasius fugiens à facie Constantini Imperatoris in Treueri illud composuit, quandoque non dicitur in Ecclesia ex primaria Ecclesiæ institutione. Et aduerte, quia in hoc symbolo duæ principaliter sunt partes, scilicet de Trinitate, & de incarnatione verbi, sed de libero arbitrio præmittitur. ¶ Posteà sequitur capitulum in quo pastor oues, & paterfamiliās operarios, ne in calore & labore deficiant, consolatur, de quo iam dicetur, & dicitur quandoque capitulum Gratias vobis, & pax à Deo, ad Gal. 1. & quandoque Pacem & veritatem Zachariæ, 8. distinct. ¶ Post capitulum sequitur responsorium; Christe fili Dei viui &c. vt Ecclesia ostendat se innuere, & applaudere his, quæ in illo dicta sunt, nihilominus tamen orat pro se. Vnde posteà subijcitur versus: Exurge Christe, idest, fac nos exurgere. Exurgere autem à vitijs, nihil aliud est, quàm ad Dominum redire. ¶ Sciendum est autem, ꝙ quædam Ecclesiæ omittunt responsorium illud: Christe fili Dei viui. in Aduentu & Septuagesima, quia licet tam partes, qui fuerunt ante legem, quàm qui fuerunt sub lege, sperarent per Christum à miserijs liberari, tum quia ipse in illo tempore nōdum venerat, idcirco cum tempora illa recoluntur, misericordia Christi minimè inuocatur. In festiuitatibus tamen Sanctorum, quæ in illis temporibus occurrunt, illud dicunt, quia in illis tempus gratiæ repræsentatur. Quædam tamen Ecclesiæ non dicunt capitulum, nec etiam respōsorium; sed solum versum. Exurge: volentes mortem Apostolorum imitari, quos legimus post Ascensionem ante aduentum Spiritussancti, in orationibus, & bonis operibus perseuerasse. sicut Lucas dicit, quòd ipsi adorantes reuersi sunt in Hierusalem, Luc. 24
cum gaudio magno, & erant semper benedi-

Psal. 21.

nedi

ædicentes in templo,& laudantes Deum. Nec legimus eos tunc fecisse sermonē ad populū, sed in die Pentec.dato eis spiritu Sancto, hora tertia cœperunt tanquàm cō firmati ad populum loqui, in quo instruimur,quòd vsque ad horam tertiam bonis operibus & rationibus vacare debemus, & tunc tandem alios docere, quod notat ipsa lectio,seu capitulum, nam psalmos ad opera:lectio verò pertinet ad doctrinam. Propter hoc ergo lectionem in prima subtrahūt & per consequens responsoriū, qđ ei responderi debet. ¶Rursus per primam pastoris opera intelliguntur. Vnde & tūc dicitur, Respice Domine in seruos tuos, & in opera &c. qui pastor,Christi exemplo, debet prius operari, vt in aliis horis alios ad operam valeat exhortari,ideoque non dicunt capitulum, quod est exhortatio seu consolatio, post psalmos, per quos opera significantur,sed post Primam dicitur lectio, vt dictum est in procemio hu-
8 ius partis. ¶†Subsequenter dicuntur preces quoniam in concilio Agathen.de consecra.dist.5.conuenit statutum est,vt preces,siue capitula in singulis horis dicātur. autem propter tria.Primò, ad resecāndas superfluas cogitationes Secundò, ad impetrandam misericordiam propter oues errantes,& operarios fatiscentes Tertio,ad postulaudum auxilium contra tentationes, vt possumus in dominica oratione patrem securius inuocare. Et dicuntur hoc
Eccl. 10. modo. Primò nanque dominica oratio dicitur,in qua sunt 7.petitiones, propter septem dona Spiritussancti habenda,vt iam dicetur. Sed quia muscæ morientes perdunt suauitatem vnguenti, præcedat ip-
9 sum, Κυριε ἐλέησον. Oportet † enim tale quid præcedere, quod inanes cogitationes repellat à mente,vt dicēdo ipsam orationem dominicam, mens quæ inuisibilia loquitur, sola inuisibilia cogitet. In diuinis siquidem officijs ante ipsam orationē dicitur ter vel semel Κύριε ἐλέησον, post semel Χριστὲ ἐλέησον, & iterum ter vel semel Κύριε ἐλέησον, Dicitur ter Κύριε ἐλέησον, ad notandum tres status diuinitatis & diuinæ maiestatis, quos aliquo modo in Ecclesia celebramus. Sed semel dicitur, propter vnam substantiam. Primus status fuit ante assumptam humanitatem, quando Trinitas inuocabatur sine copulatione humanæ naturæ, & dicebatur Dominus,quia Dominus nomen illi. Secundus,post assumptam humanitatem, scilicet quando Christus videbatur in terra, & nihilominus credebatur à suis Deus, & filius Dei,propter assumptam enim humanitatem,quæ vncta est oleo spirituali, vocatur Christus. Vnde in medio statu dicimus, Χριστὲ ἐλέησον, Quando igitur ter dicimus Κύριε ἐλέησον,ostendimus eum nunquam fuisse separatum à substantia sanctę Trinitatis,licet fieret homo. Sed quando semel,ostendimus eum fuisse solum inter homines, & neminem sibi per omnia similem habuisse.Tertius status fuit ex eo tempore,quo voluit clarificari assumptam humanitatem plus,quàm esset, quandiu mortalis erat, quia ergo in illa clarificatione ostensa est Trinitas, ideo dicimus ter Κύριε ἐλέησον,semel verò dicitur propter vnā substantiam.de horum verborum efficacia dictum est in quarta par. sub ti. de Κύριε ἐλέησον.¶Et nota,quòd præmissi status dicūtur propter nos,non propter Deū, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obūbratio.¶Post Κύριε ἐλέησον, sequitur dominica oratio in qua sunt septē petitiones propter habenda 7. Spiritussancti dona.per quæ merentes septem virtutes, & per istas à septem vitijs liberati ad octo beatitudines perueniemus. ¶Et dicitur voce demissa, & secretè. ¶†Primò vt per Iac. 1.
haec verba humilitatis, & orationis deuotio significetur. ¶Secundò,vt quasi ad interiora reuersi, ipsas res cum magna diligentia mente capiamus, quas verbis pronuntiamus. Tertiò, quia in ea Deo loquitur, qui non tantum verba, sed renes scrutatur & corda. ¶Quartò, ad notandum, quòd oratio ipsa potius habet efficaciam in deuotione cordis, quàm in clamore oris: Licet enim Moses ad Dominum non clamaret ore, tamen Dominus, qui magis attendit clamorem cordis, quā oris, inquit ei, quid clamas ad me. Exod. 14. cap. Finis tamen ipsius orationis altè pronunciatur,vt ab omnibus confirmetur & vt auxilio precum adstantium respondētium,Amen,à tentatione liberemur, quia sicut ait August.impossibile est multitudinem non exaudiri, Principium quoque

eius publicè pronunciatur, vt per hoc po-
puli adstantes ad orandum inuitentur.
¶ Sanè dominica oratio dicitur, vt vita spi
ritualis animæ impetretur, propter quod
immediatè illa dicta subijcitur, Viuet ani-
ma mea, & laudabit te &c. deinde sequit.
Erraui sicut ouis, quæ &c. in quo fit con-
fessio. Non enim potest in Deo viuere, qui
11 non confitetur. ¶ † Consequenter dicitur:
Heb. 2. Credo in Deum, in quo fides nostra conti
netur, sine qua impossibile est Deo place-
re, & per quam contra omnia aduersa ar-
mantur, qui per dominicam orationē mū
dantur. Et dicetur voce demissa, finis verò
alta. ad notandum, q̄ corde creditur ad iu-
stitiam, ore autē confessio fit ad salutem,
extrà de sacra vnct. de quo in quarta par-
te dictum est, vbi de symbolo agitur. Po-
steà sacerdos quasi suspirans dicit. Et ego
Ps. 49. ad te Domine clamaui &c. Iuxta illud Da
uid: De profundis clamaui ad te Domine,
quia verò non est speciosa laus in ore pec-
Psal. 70. catoris, quia peccatori dixit Deus: Quare
tu enarras iustitias meas, & assumis testa-
mētum meum per os tuum? 3. q. 7. §. quod
instatur. ideo petit sibi gratiam confitēdi,
qua repletus possit dignè laudare, dicens,
Repleatur os meū laude. ¶ Subsequuntur
etiam posteà multæ preces, quibus Eccle-
sia obsecrat, orat, postulat, & gratias agit,
1. Tim. 2 iuxta doctrinam Apostoli ad Tim. Obse-
crat, dum dicit. Domine auerte faciem tuā
12 à me &c. † Propriè autem obsecratio est,
quando cum adiuratione petitur, vt cum
dicitur, per passionem tuam libera nos Do
mine, Orat, dum bona sibi dari petit, vt
ibi, Cor mundum crea in me Deus, & spi ri
tum rectū. Postulat dum à se mala sibi con
traria remoueri petit, vt ibi. Dignare Do-
Psal. 50. mine die isto sine peccato nos custodire.
Gratias verò agit pro iam receptis eū di-
cit, Benedic. anima mea Domino, de hoc
Ps. 101. etiam sub tit. de tertia dicetur. ¶ Potest ēt
& aliter dici, quoniam oratio dominica cū
sequentibus precibus, & cum psalmo. Mi-
serere mei Deus secundùm magnam mi-
sericordiam tuam, ideo dicuntur, quoniā
sunt intra Ecclesiam nostram, qui mini-
ma & qui maxima committunt, pro mini
ma committentibus, & pro seipso sacerdos
orat, quando Κυριε ελεησον, & orationem
dominicam dicit, in qua nemo se excusa-
re potest, nisi veraciter, dicat dimitte no-
bis debita nostra, sicut & nos dimit. &cæt.
pro maiora committentibus, & per pœni-
tentiam resurgentibus dicitur psalmus,
Miserere mei Deus, secundùm magnam
misericordiam tuam. qui propriè pertinet
ad pœnitentes, prout dictum est sub titulo
de laudib. matutinis, & Viuet anima mea
&c. quia anima mortua fuit post mortale
peccatum. Errorem etiam suum exponit
dicens, Erraui sicut ouis, quæ periit &c. Me
dicinam quærit, vbi dicit, Quare seruum
tuum Dñe, quia mādata tua non sum obli
tus, id est paratus sum adimplere. ¶ † Rur- 13
sus in his precibus Ecclesia orat pro pecca
tis, & præsertim pro quatuor orat, scilicet
pro immunditia remouenda, & pro mun-
ditia conferenda. Pro tristitia, quæ ex mor
su conscientiæ, remouenda, & pro lætitia
conferenda, pro quibus dicit quatuor par-
ticulas illius psalmi, Miserere mei Deus se
cundum magnam misericordiam tuam.
Pro immunditia remouenda, dicit, Auer-
te faciem tuam à peccatis meis, & omnes
iniquitates meas dele. Quasi dicat, nosi
ea æternaliter punire, sed quia posset esse
quòd homo non curaret ea deleri, ex quo
in præsenti nō puniretur ideo addidit. Et
omnes iniquitates meas dele. pro mundi-
tia verò conferenda dicit. Cor mundum
crea in me Deus. Sed quia etiam collata
munditia homo eam sibi collatam igno-
rat, & adhuc cōscientiæ morsu torquetur,
ideò addidit, Ne proiicias me à facie tua
& Spiritumsanctum tuū ne auferas à me.
Deinde pro lætitia conferenda dicit, Red-
de mihi lætitiā salutaris tui, & spiritu prin
cipali &c. Sed quia adhuc restant inimici
qui nos ad mala trahere nituntur, q̄ sunt
tres, scilicet caro, mundus, & diabolus, id-
circo contra inimicos ponit tres versicu-
los, scilicet Eripe me Domine ab homine
malo, & alios duos sequentes. Inimicis ve-
rò repulsus, iam laudare potest, vnde dicit
sic; Psalmū dicam nomini tuo &c. & quia
omni tempore laudandus est, adiungit, Et
reddam vota mea &c. & etiam in omni lo-
co ideò adiūgit; Exaudi nos Deus saluta- *Ps. 130.*
ris noster. Adhuc, quia per passionem re-
dempti sumus, & per eam nostra oratio re
cipit efficaciam, ideò reducimus ad memo
riā, quæ in passione Domini legimus & cā
temus

tamus, videlicet: Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus & immortalis. Inde hortamur animam nostram ad benedicendum sibi, propter beneficia nobis collata, ibi. Benedic anima mea Domino &c. Consequenter verò, vt pura sit oratio, communem facit confessionem, per quam à venialibus mundamur, sine quibus communis vna facile non ducitur. Et quia hominis confessio nihil valet, nisi interius conuertatur, ideo subiungit, Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis. Prætereà, quia in principio dici est, orat à peccato per diem liberari, dicens, Dignare Domine die isto sine peccatis nos custodire, sine quo vix potest esse momentum humanitatis fragilitas. Et quia necesse est, vt misericordia Dei sequatur, sicut præuenit, idcirco addit: Fiat misericordia tua Domine super nos &c demum orat pro diuersis gradibus Ecclesiæ, & tandem concludit per psalmum, Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuã. post quàm noster opilio solus orat pro omni-
14 bus in collecta † Dum autem sacerdos orat seu preces huiusmodi dicit in diebus profestis, se ad terram prosternit, vt maiorem in se & alijs excitet deuotionem, sed finito psalmo, Miserere mei Deus, surgit, cæteris prostratis manentibus, & stans orationem dicit, quoniam vicem gerit illius sacerdotis, qui in cęlo est, qui pro nobis quotidie interpellat. Primò ergo iacendo cum
Rom. 8. cæteris orat, sicut & Dominus, cuius vicarius est, prius quàm resurgeret, cum peccatoribus conuersatus, & in cruce prostratus est postea stando orationem dicit, vt illius resurrectionem recolat, cuius vicem gerit. In quibusdam tamen Ecclesijs omnes illo surgente, surgunt, in quo significant se spẽ recepisse à peccatis resurgendi. ¶ Et nota, quòd sola Ecclesiæ vnitas adorando in fa-
15 ciem cadit. ¶ † In profestis ergo diebus quandoque prostrati oramus, in quo octo significantur, Primum, infirmitas corporalis, quia de puluere sumpti sumus. Secundum, infirmitas animi; quia per nos non erigimur. Tertium, est erubescentia, quia non audemus oculos in cœlum leuare. Quartum prudentia, quia videmus, vbi cadimus, id est, in terrenis affligimur. Quintum, vt cordis contritionem significemus Sextum, quia Christum adorantes, tum ad terram descendisse, & carnem de terra credimus induisse, & hoc etiam quidam figurant, qui volentes sibi signum crucis imprimere, prius inclinati terram manu tãgũt. Septimum, quia reducimur ad memoriã, licet in paradiso Angelici creati fuerimus corpora tamen nostra propter lapsum nostrum inter animalia bruta iace, & animã corporali mole grauari. Octauum, vt ipso Cor. 18. actu confiteamur nos esse peccatores, & terrenis desiderijs inhærere, ventrem terræ, & animam pauimento infigimus, & hoc est introductum ab Abraham, qui cadens in terram, Dominum adorauit, quem prophetæ imitati fuerunt. Vnde Origenes 3. Reg. 8. in homilia illius euangelij, Erant Ioseph Eph. 3. & Maria mirantes super his &c. ita dicit, Sancti prophetæ quando angustius aliquid contemplabantur, cadebant in facies suas, vt peccata per ruinã corporis plenius purgarentur. † Quandoque etiam in priuatis 16 orationibus genua flectimus, vt Salomon, & Apostolus dicens. Flecto genua mea ad pa. do. no. extrà de immu. Eccle. decet, vt per hoc omne genu Christo flecti innuamus; sed tunc non prostrati, sed facie erecti stamus, quasi ipso actu dicentes, trahe me post te. ¶ Quid dicere debemus, dum Cant. 1. genua flectimus, in sexta parte sub titu. de Ps. 121. Pascha dicetur, Et quandoque stamus, qua si lætantes, quo in domũ Domini ibimus. In primo quidem modo exprimimus conditionem nostram, in secũdo desiderium, in tertio spẽ. In diebus verò dominicis, & in paschalibus genu flectio non fit, nec dicitur per horas, Κύριε ἐλέησον, nec oratio dominica, sed stantes oramus propter lætitiam resurrectionis, quã tunc recolimus de quo in sequenti parte sub festo paschæ dicetur, nec in diebus Penthe. quibus recolimus libertatem per aduẽtum Spiritussancti nobis datam, nec in alijs festiuis diebus propter lætitiam ipsarum festiuitatũ, Mat. 18. in quibus recolimus sanctam societatẽ angelorum & sanctorum, qui iam est in lætitia sempiterna, nisi pro præsentia corporis & sanguinis Christi. In his tamen diebus stantes, capite inclinato orare debemus, sicut & deuotæ mulieres ad monumentũ fecerunt, & nunc etiã huiusmodi flebiles preces vitæ præsentis emittimus, ad notandũ

quòd

quòd in futura resurrectione, vbi erit vera libertas, & vera societas, nulla precatio exercebitur pro miseris. de hoc dicetur in sexta parte sub ti. de sabbato post Pentec.
17 In quibusdam tamen Ecclesijs in omnibus officijs dicitur dominica oratio, licet stando, nam illa est sal & condimentum sacrificij. Et sicut in veteri testamento nullũ sacrificium sine sale fiebat, ita & nullũ officium nostrum sine illa fieri debere videtur, de hoc etiam dictum est in proœmio huius partis. ¶ Sanè, preces huiusmodi, mysticè humilitatem significant, prout sub cõpletorio dicetur, versi. ad orientem illas dicimus, de quo dictum est in proœmio huius partis. ¶ Vltimò subijcitur oratio, quã salutatio. s. Dominus vobiscum præcedit, & etiam sequitur, quia sicut Dominus postquã resurrexit salutauit Apostolos, dicens, Pax vobis. & posteà locutus est eis, & post locutionem iterum dixit, Pax vobis, ita presbyter eius vicarius, postquàm surrexit ab accubitu, salutat fratres, dicens, Dñs vobiscum, & pro eis orat, & post orationem iterum dicit, Dñs vobiscum. q. d. Si gratiã Dei impetrastis, in illa perseuerare, & iterũ populus dicit, Et cum spiritu tuo. Acsi dicat, Orasti pro nobis, & nos pro te oramus. de hoc dictum est in quarta parte, sub ti. de salutatione ad populũ. Nouissimè dicitur, Benedicamus, de quo dictum est in proœmio huius partis. 18 Postquam verò Ecclesia dixerit orationem ad Dominũ, implorat orationes Sanctorũ, dicens, Pretiosa in conspectu &c. quod non est de prima, inde est quod quidam dicunt illud post matutinas laudes. Etiam quidam interponunt inter primam, & pretiosa. prima de Beata Virgine, & quidam missam animarum, & quidam religiosi hoc in capitulo dicunt. Aliqui tamen dicunt esse de prima, secundum ea, quæ dicta sunt in proœmio, vbi agitur de lectione, continuantes illud cũ prima, deinde sacerdos ad honorem Trinitatis orat generaliter pro se, & pro omnibus, dicens ter, Deus in adiutorium &c. Vel dicitur ter, vt petat auxilium contra insidias diaboli, carnis, & mundi, vel ad honorem Trinitatis. Et ideò subijcitur, Gloria patri &c. Nec post Gloria patri, sequitur alleluia, pro eo, quòd locus, in quo hæc dici consueuerunt, puta capitulum, sacer nõ est. Sicut enim sacer locus significat illam Hierusalem, in qua vox illa angelica, scilicet Alleluia auditur, ita locus ille non sacer, peregrinationem nostram repræsentat, in qua peccamus, deinde quia dum in hac vita sumus, peccamus, ideò subiungimus, Κύριε ἐλέησον, & Pater noster, & postea; Respice Domine in seruos tuos &c. vbi dicitur, Et dirige filios eorum, Filij nostri sunt cogitationes, quæ de mẽte nostra nascuntur, quas ad opera Domini implenda rogat dirigi, opera verò manuũ nostrarum sunt opera exteriora, quæ inferius à cogitationibus procedunt. Sed quia omnia ad vnum tendunt, ideo postea dicit opus singulariter, cum dicit, Et opus manuũ nostrarum dirige. Et iterum opilio, siue pastor pro omnibus ouibus orat generaliter, dicens, Dirigere dignare Domine, &c. Oratione verò seruitium concluditur, vt diuina gratia, quæ actiones nostras præcedit, etiam ipsas subsequatur.

Ioan. 20. (margin)

SVMMA.

1 *Oratio cur fiat hora tertia. Et quàm variè, pro loco, & regionis, & professionis conditione.*
2 *Oratio, obsecratio, & postulatio, quid differant.*

De Tertia. Cap. VI.

Hora tertia Deo laudes exoluimus, quoniam in illa secundùm Marcum Iesus linguis Iudæorũ morti adiudicatus est, & à Pilato ad columnam ligatus est, & flagellatus. Meritò ergo hora illa oramus, vt sicut, s. ab Adam per diaboli suggestionem separans est, ita per Christi crucifixionem dignetur eadem hora Spiritussanctus in cordibus nostris infundi. In hac etiam hora repromissus Spiritussanctus datus est Apostolis, & visibiliter Dei magnalia loquebantur, vnde in Actibus Apostolorum. Num isti ebrij, cũ sit hora tertia diei? propter quod dicitur hymnus. Nunc sancte nobis spiritus &c. Dicitur etiã Psalmus, Legẽ pone, quia tũc

Act. 2. *Psal. 18.* *Leui.* (margin)

lex noua data est Apostolis. Quia verò homo per legem Dei à morbo peccati sanatur, Iuxta illud Sapientiæ; Nec herba, nec malagma sanabat eos, sed tuus sermo Dñe &c. Ideo in quibusdam Ecclesijs capitulū illud dicitur, Sana me Domine &c. Hier. 17.c. responsorium, Sana animam meam &c. Et quandoque dicitur; Charitas Dei diffusa est. Roma.v.c. & quandoque illud. Obsecro vos fratres, per misericordiā Dei. Roma. 12. c. Rursus, quiā non pōt sanari, nisi cōseruetur, ideo sequitur versus, Adiutor meus esto &c. quasi dicat, quāuis liber & sanus in via tua sim constitutus: tñ non sufficio sine tuo adiutorio peruenire ad illam meridiem de qua dicitur; Indica mihi vbi paschas, vbi cubas in meridie, vnde dicitur. Adiutor meus esto Dñe, & subiungitur, ne derelinquas me, i. inceptū meū ne intermittas; quia sine te nihil est conatus meus, neque despicias me, i. ne cōtemnas, ꝙ ego mortalis te æternū audeo quærere, quia tu es Deus meus, qui me creasti & recreasti salutaris meus, idest, qui sanas plagas peccati mei. Deinde oēs ad orationem prosternuntur, & prosequitur Sacerdos modum orationis, quem Apostolus docet, dicens. Primo omnium fiāt obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarū actiones pro oībus, & pro his qui in sublimitate

Sap. 16.

Psal. 26.

Psal. 26.

1. Ti. 2.

2 sunt.† Obsecratio fit cum adiuratione pro malo remouendo. Oratio, pro bono impetrando, vel pro malo superando. Postulatio, pro bono adipiscendo, siue cumulando. Gratiarum actio pro bono iam collato conseruando. Obsecratio, est ibi; Ego dixi Domine &c. vbi petit vulnera sanari, & medicinam dari. Oratio ibi, Fiat misericordia tua Domine, vel ibi, Ostende nobis domine. Postulatio ibi, Conuertere domine vsquequo, vbi postulamus, vt per domini auxilium omnia nobis aduersa remoueātur: Gratiarū actio ibi; Sacerdotes tui induantur &c. & hoc ꝓ nobis oībus. Itē orat pro Regibus, & ꝓ his qui sunt in sublimitate, dicens, Saluū fac regē, & oremus pro Pōtifice nostro, & pro oībus viuis, dicens Saluū fac populū tuū &c. Et ꝓ defunctis dicens; Oremus ꝓ fidelibus defunctis. Sequiturēt Miserere mei Deus, pro his qui sunt ī grauioribus peccatis, sicut præcessit dñica oratio, pro his qui sunt in quotidianis. Post

Ps. 131.

hoc surgit opilio, siue sacerdos, & omnibus prostratis manentibus orat pro vniuersis, de quo dictum est sub prima.

SVMMA.

1 *Sexta ad quid instituta.*

2 *Dei dilectione quanta quis magis rapitur, tanto à terrenis deficit.*

De sexta. Cap. VII.

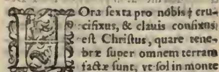

Hora sexta pro nobis† crucifixus, & clauis confixus est Christus, quare tenebræ super omnem terram factæ sunt, vt sol in monte Domini sui tegens, se quasi nigris tegeret vestibus, ne illum crucifigientibus lumen præberet. Hac etiam hora, in die Ascensionis cum discipulis discubuit. Meritò ergo ecclesia illa hora Dēo laudes exhibet, gratias ei agens, quia pro ipsa Christus pati voluit, propter quod ipsum diligit vehementer. Vnde in canticis, Nunciate dilecto, quia amore langueo, & ob hoc tunc dicitur Psalmus, Defecit in salutari tuo anima mea &c. dicitur etiam responsorium; Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo; supple, quia dignatus est pati pro me, idest, pro salute animæ meæ. Hac enim hora Adam de paradiso eiectus est. Rectè ergo illa hora Deum deprecari debemus, vt vnde ille propter superbiam eiectus est, illuc per humilitatem, & bonam operationem redeamus. Sanè officium Sextæ statim temporis respondet, sicut & officia aliarum horarum. In prima nanq; hora est inchoatio. In tertia profectus. In sexta consumatio, secundum quòd sol in prima incipit lucere. In tertia magis calet. In sexta est in summo feruore, quod indicant verba hymnorum quæ in ipsis horis, & etiam in nona præmittuntur. Inchoationi respondent verba quæ dicuntur ad primam in psalmo: Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua libera me, idest separa me à Cyphæis. In principio nanq; nostræ cōuersionis incipimus a malo separari, vnde ibi meritò petimus, qui tandem loco & præmio separati sumus. Ad idem pertinet, quod dicit

1

4. Cant.

Psal. 118.

Psal. 39.

Gen. 4.

dicit secundus Psalmus. Vtinam dirigatur viæ meæ, & quod dicit tertius psalmus, Retribue seruo tuo, quod exponitur, idest frequenter tribue, & vbi dicit. Viuifica me, &c. supplendũ est, qui præmortuus erat p peccatũ, vnde petit per gratiam iustificari. Ad profectũ pertinet, quod dicitur in principio tertiæ, Legẽ pone mihi Domine, viã iustificationum tuarum: & exquiram eam
Ps. 118. semper. Sibi enim posito in via petit dari legem correctionis. Ad consumationẽ pertinet, quod dicitur in principio sextæ, Defecit in salutari tuo anima mea, posita in salutari tuo, defecit à terrenitate, vel defecit in salutari tuo, idest, anima mea tendens in salutare tuum, defecit, in terrenita
2 te. †Quantò enim quis magis tendit in dilectionem Dei, tantò magis deficit a terrenis, & quasi præ nimio desiderio languet, Iuxta illud Cant. 2. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Per flores quidem initia bonorum operum, per mala perfectio accipitur, quæ etiam alios accedens quodammodo consolatur; non tamen hic plenam recipit consolationem, sed potius affligitur ex dilectione. Vnde sequitur. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, & in verbum tuum supersperaui. Et in secunda parte. Quomodo dilexi legem tuam domine. Et in tertia, Oculi mei defecerunt in salutari tuo anima mea, quoniam exaudisti &c. ad hanc perfectionem pertinet responsorium. Benedicam Dominum. & versiculus Dominus regit. Nam sicut habet alia translatio. Dominus pascit me, nihil mihi deerit in loco pascuæ, ibi me collocauit, idest Dominus est pastor meus, in quo sum totus & sufficiens. Vnde sequitur. & nihil mihi deerit, spiritualem enim substantiam credit a Deo sibi cõferendam, qui iam scit se esse collocatum in loco pascuæ, vbi fideles in fide plenius corroborantur. Vnde dicit ibi me collocauit. Quem enim Dominus patuit in aduentu Spiritussancti, eundem regit, i. in bonis operibus facit eum delectari, & per rectũ iter ducit ad tutissimam ciuitatem Hierusalem, tali nihil deest, teste Apo. qui dicit, Oĩa in eo possũ, q me cõfortat. Dicit aũt qñq; capitulum illud; Alter alterius onera
Paul. 2. portate, ad Galath. 6. Quãdoque illud. Nolite cõformari huic seculo, Rom. 12. cap.

1 *Non quorsum instituta & eius forma.*
2 *Temporis status insinuat uirtutum statũ.*
3 *Responsoria Dominicarum in Tertia, Sexta, & Nona conuenienter respondent responsorys ferialibus.*

De Nona. Cap. VIII.

HOra Nona Christus clamans emisit spiritum. †Mo 1
ri enim voluit pro homine illa hora, in quo homo de paradiso expulsus est. Et in eadem hora per mulierem & lignum redemit, quos per mulierem & lignum deceperat hostis, vt ars artem falleret, & medellam ferret, vnde hostis læserat. In eadem quoque hora miles latus Christus aperuit Ioan. 19
ex quo duo nostræ salutationis sacramenta, scilicet aquam baptismi, & sanguinem nostræ redemptionis nobis eduxit, & velum templi scissum est, & monumẽta aperta sunt. Eadem hora inferna penetrans inextricabiles tartari tenebras confringẽs, setasque eius comminuens, captiuitatem Sanctorum secum transuexit ad cœlos, igneaque romphea submota antiquum incolam in paradiso restituit. Eadem etiam hora cœtus apostolorum ad orandum conuenire consueuit, & Petr. & Ioan. ascendebant in templum causa orationis. Petrus Act. 3.
quoque eadẽ hora ascendit in cœnaculum oraturus; qñ raptus est in extasim, & linteolum plenum reptilibus de cœlo ante se dimitti vidit, audiens, Petre macta & manduca. Meritò igitur propter has prærogatiuas hac hora Deum Ecclesia laudat, dicens Act. 10.
Psalmum. Mirabilia &c. responsorium Redime me Domine, orans pro sua redemptione, ne oblita esse videatur, quòd tali hora redempta est. ¶†Illud autem conside 2
randum est, quòd in hora nona iam sol Psal. 25
declinauit à centro. status ergo temporis innuit statum virtutum, innuit enim feruorem virtutum, in quo animus prius erat, propter tentationes esse tepefactum, nam vt ait Beatus Gregor. vitia nos tẽtant, virtutes nos humiliant. Cum. n. vir perfectus tentatur ab altitudine intimi gaudij, descendit ad considerandum suam fragili-

gilitatem,& ad viuendum, quam facilis sit ad casum, vt patet in Apostolo, qui dicebat. Ne magnitudo reuelationum extollat me. Gaudebat c. Paulus de reuelatione, do
1. Cor. 11. lebat de tentatione. Vnde ipse dicit, ꝓpter quod ter dominum rogaui &c. Nisi.n. sibi molesta esset tentatio, non rogaret, vt tolleretur. Non est tamen sublata, quia per infinitatem virtus, cui gaudium debetur, perficitur. Has tribulationes & angustias notant aliqui versus psalmorum nonæ, vt in 1. par. Tribulatio & angustia &c. Et in secunda, Multi qui persequuntur, Et in ter
Psal. 18. tia, Errani &c. Ab eisdem petimus liberari in responsorio Redime me, i. fac vt effectũ redemptionis tuæ, quæ facta est in sanguine tuo, sentiam in tribulationibus meis, hoc idem est in versu. Ab occultis meis munda me, i. repelle a me malam cogitationem, & compesce suasorem, secundùm
3 Aug. ¶ Et nota, ꝙ responsoria dominicalia in tribus horis, i. tertia, sexta, & nona cõuenienter respondent responsorijs ferialibus. Nam in responsorio feriali ad tertiã, s. Sana animam meam &c. Petitur sanitas vulnerum, quæ præterita peccata fecerũt, & in responsorio dominicali. Inclina cor meum &c. Et in versu, Auerte oculos &c. Petitur cautela de futuris, quod fit in impletione diuinorum mandatorum. Item in feriali responsorio sextæ. Benedicam dominum &c. Fit iugis diuinæ laudis promissio. In dominicali responsorio. In æternũ domine &c. Fit promissis impletio, ibi.n. promittit se laudaturum, & hic laudat. In responsorio verò feriali nonæ. Redime me dñe &c. Petitur redẽptionis effectus, quo fit, vt vis mẽtis, i. amor, fit directus ad Deũ. Et in responsorio dominicali, clamaui &c. Promittitur effectus pedis, i. amoris s. clamor ad Deum, ex amore, est n. clamor cordis. In pluribus tamen ecclesijs sunt eadem, tam in ferialibus, quàm dominicalibus. ¶ Et est notandum, quòd versus, qui dicuntur in tertia, in sexta, & in nona neumam habent, ad designandum, quòd in nulla hora exprimere valeamus gaudium, & brauium sempiternum. Capitulum quandoque dicitur. Omnia probate. Thessal. 5. cap. & quandoque. Sicut in vno corpore multa membra habemus, Roman. 12. cap.

SVMMA.

1 *Vespera ad quid instituta quid referam. Et quot psalmis constent. nu. 8.*
2 *Officium diei sequentis incipit à vesperis, & cur ita.*
4 *Officium matutinum & vespertinum præferuntur alijs psalmorum numero.*
5 *Thimiama quid notet. Et à quo offerendum.*
6 *Maria canticũ promissa Dei continet. Et eius expositio. n. 7. Et cur potius in vesperis cantetur, quàm alijs horis nu. 8.*
9 *Lampades cur accenduntur in vesperis maximè sub canticum Mariæ.*
10 *Officium mortuorum ad quid careat secundis vesperis.*
11 *Religiosi collationem completorie præmittunt. Et qua id ratione, aut exemplo.*

De Vesperis. Cap. XI.

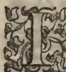

IN hora vespertina significat ecclesia primum † aduentũ 1 Domini, qui fuit vergente mundi vespere, idest, vltima ætate, de quo psallens reddit gratias Deo, iuxta illud Apostoli. Nos sumus, in quo fines seculorum deuenerunt. de pe n. dist. 3. sic. n. in fi. Præterea Christus in vespere de cruce depositus fuit, eadẽ quoque hora, in cena sacramentũ corporis & sanguinis instituit, pedes discipulorũ lauit, discipulis euntibus in Emaus in habitu peregrini in fractione panis se manifestauit. Meritò ergo ecclesia catholica Christo in hac hora gratias agit. Est tamen duplex mũdi vespera, prout in 6. par. sub Epiphania dicetur.
1. Cor 10
Ioã. 103.
Luc. 24.

¶ Sanè, sicut ait Ricardus episcopus Cremonensis in mitrali, officium diei sequentis incipit in vesperis, quia vespertina sinaxis, i. hora, primum est officium, secundum Esdræ cõsuetudinem in quaternario numero, prout dictum est in proœmio huius partis. Vnde vespertinum officium à vespere stella nominatur, quæ in principio noctis oritur. Præterea licet ab initio mundi dies præcederet noctem, in nocte tamen dominicæ resurrectionis nox cœpit præcedere diem, vt dicetur in sexta parte, sub Sabbato sancto, in principio. 2

Dicit autem ecclesia in hac ora quinque
5 psalmos.¶ Primò propter quinque Christi vulnera,qui pro nobis obtulit sacrificiũ in vespera mundi.¶ Secundò,ad correctionem,vt videlicet defleamus, & petamus veniam peccatorum,quæ in die per quinque sensus corporis committuntur, & ad nos
Hier. 9. intrant.Iuxta illud Hie. Mors intrauit per fenestras nostras. Quis enim est, qui visu non concidat,capiatur? Tertiò, per ipsos quinque Psal.munit se ecclesia contra nocturnales tribulationes. Hæc enim hora insinuat fletum eorum, quibus occidit sol iustitiæ,& ita sunt in vespera, de quo dictũ
Psal.29 est: Ad vesperam demorabitur fletus, qui durabit vsque ad matutinum,idest, quousque sol fidelibus oriatur, qui ceciderat peccatoribus, secundùm quòd legitur. Et ad matutinum lætitia, & propter easdem etiã causas pectus quinque digitis tundimus. Rursus seculares dicunt quinque psalmos, religiosi verò quatuor, propter rationem tangendam in parte sub titu. de Aduentu.

4 ¶ Et not.quòd vespertinum, matutinumque officium cæteris horis in numero psalmorum præferuntur, eo quòd in senaria operum distinctione vespere & mane solummodo memorantur, & in veteri lege matutini, & vespertini officij antiquitas commendatur. Quinque ergo psalmi in vespertinis hebdomadæ officijs dicuntur, & cantantur psalmi secundum materiam diei,vt ecce in septima die,s. in sabbato,ꝓpter resurrectionem,quæ sequitur,agimus de victoria, & laude Dei,quæ sequitur victoriam. vnde in 1. Psal.s. Benedictus Dominus,ad literam agitur de victoria Dauid contra Goliam,quantum verò ad spiritualem sensum de victoria nostra, qua diabolum superamus, quia ergo post victoriam nihil restat, nisi laudare Dominum, per quem victoriam habemus, ideo sequuntur quatuor psalmi, qui sunt de laude. In primo enim laudem præmittit ecclesia. Exaltabo te Domine. In secundò se ipsam incitat.Lauda anima mea Dominum.In tertio alios inuitat. Laudate Dominum. In quarto congratulatur celesti Hierusalem dicens. Lauda Hierusalem Dominũ &c. Et sic de alijs ferijs & psalmis. In quibusdã ecclesijs statim post psal.sequitur hymnus,& post hymnum lectio,siue capitulum in quibusdam econuerso,& in quibusdam hymnum non cantant. Qui post psalmos immediate hymnum cantant, congruum ordinem seruare videntur, quoniam primò est in corde dilectio,quæ per antiphonam designatur,deinde sequitur bona operatio,quam psalmus designat, postea mentis exultatio, quæ per hymnum notatur. Sed quia exultatio sæpe negligentiam parit, idcirco sequitur lectio, seu capitulum, quæ hominem ad cor reuocat. Qui verò lectionem hymno præponunt,volunt hymnum loco responsorij obtineri. Vnde cum in festiuitatibus responsorium post lectionem cantatur,hymnum prætermittunt.

¶ Ad maiorem tamen exultationem notandum est,ꝙ in quibusdam ecclesijs vtrunque cantatur, & tunc responsorium præcedit hymnum, ad notandum, ꝙ tunc maximè respondere debemus exhortationi per precedens capitulum factæ, post quod statim sequitur responsorium. Tamen generale est,ꝙ quandocunque cãtatur responsoriũ, præcedere debet lectio,cui respondere debet.Qui verò hymnum non cantant, illud attendere videntur, ꝙ canticum beatæ Mariæ sequitur,quod excludit responsorium, cuius locum tenet hymnus. Nã si canticũ Zachariæ in laudibus matutinis excludit responsorium, multo magis canticum beatæ Mariæ Virginis excludere debere videtur in vesperis. Et nota, quòd ad vesperas dicitur ad capitulum. Benedictus Deus & pater.2.ad Corinth.1.& illud, Dominus autem dirigat.2.ad Thess.3. ¶ Post hymnum sequitur versiculus, videlicet in sabbato, vespertina oratio &c. In alijs diebus Dirigatur Domine, & vterque versus vespertinum tempus designat, in quo cantatur, quod sonat verba illa, quæ in psalmo sequuntur,scilicet. Eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Optat enim Ps.140.
vt oratio dirigatur ad Dominum, quod de veteri testamẽto tractum est, vbi habetur, ꝙ hora vespertina sacerdos intrabat sanctum tabernaculum,vel templum,vt offerret thymiama super altare incensi, sicut mane intrabat,vt offerret incensum. Hoc thymiama significat suauitatem odoris. Hinc habet cõsuetudo,vt dum dicitur versiculus,sacerdos turificet altare ad implendum iuge sacrificium,sic enim fiebat in le-

ge, in qua duo agni offerebantur; vnus mane, & alter sero, & hic pinguior, & ad notandum q; vis charitatis crescit, ideo ergo turificatur, vt simus semper bonus odor Deo proficiendo in scia, & doctrina, & et quia pp promissiones Dei debemus tales esse, vt simus ei bono odoris. Vel ideo in vesperis & matutinis post psalmos & lectionem, dum versus dicitur, incensatur, ad notandum, q; nemo potest bonum odorem Deo reddere, vel bonum exemplum operandi alijs dare, quod per incensum significatur, nisi prius in Dei seruitio operetur, quod p psalmos, & alios doceat, quod per lectioné notatur. Vnde mos inoleuit, q; in præcipuis festiuitatibus antiphona ad Magnificat, & Benedictus, ter dicitur, siue toties canendo protelatur, donec omnis populus,
3 qui interest, incensi repleatur odore. Et vltimò dicitur cum neuma, voce quidem nó significatiua, prout dictum est in proemio huius partis. Sacerdos autem, qui maior est in ecclesia officio, vt qui vicem tenet Aaron debet incensum offerre, vt sit thymiama sempiternum coram Domino, & suaue fragrans odor, iuxta illud. Dirigatur Dñe ad te oratio mea, sicut incésum in cõ spectu tuo. De hoc dictum est sub laudibus matutinis. Dicitur ergo in vesperis versicu
Ps. 140. lus exhortationis, scilicet vt excitet pigros
Gen. 9. ad intelligendum promissa Dei, quæ con-
6 tinentur in cantico illo beatæ Mariæ, Ma-
Gen. 12. gnificat anima mea &c. quod est Lu. 1, cap.
Psal. 88. Prima promissio facta fuit Noe. Vnde Ge. Ponam arcũ meũ in nubibus cœli, & hæc impleta est. Secunda Abrahæ, & Dauid. Abrahæ dictũ est: In semine tuo benedicẽtur omnes gentes Dauid dictũ est. De fructu ventris tui ponam super sedem tuã, & hęc impleta est in beata virgine, q; notatur in cantico suo ibi. Recordatus misericordiæ suæ. Et per hoc ergo certi sumus, q; dabit nobis vltimã. s. paradisum. Ideo autem canticum ipsum quotidie dicitur, vt frequentior dominicæ incarnationis memoria animas fidelium in opere Dei, & in doctrina se exercentium, ad deuotioné operis incæpti accendat. Cùm enim in cantico ipso notetur cogitationes, sicut in Psal. Opera, si diligenter beatæ Mariæ actus & dicta sæpe recolimus, obseruantia castitatis, & virtus operationis semper ad ipsius operationis imitationem perseuerabit in nobis. Nec etiam nos mouebit fauor humanus indebitus, non temporalium immoderatus appetitus, non temporalis affectio, nó de impetrauda commissorum venia desperatio. Nempe non nos mouebit indebitus fauor humanus; quia cum beata virgo commendaretur à beata Elisabet, dicente,
Vnde hoc mihi, vt veniat mater domini Luc. 1.
mei ad me &c. non ipsa mota fuit humano fauore, sed seruans humilitatem clamauit. Magnificat anima mea Dominum. & tandem adiecit. Quia respexit humilitaté an-
cillæ suæ. Et no. quòd dicit respexit humi- 7
litatem, & non dicit respexit virginitatem innuens mẽtis virginitatem præualere corporis integritati. Iterum, ideo dixit humilitatem, quia Deus superbis resistit, eosq; à beatorum sorte secernens, per varia pœnarum loca pro peccatorum impietate dispergit. Non nos mouebit immoderatus temporalium appetitus; quia sicut ipse di-
xit iudex noster, Diuites dimisit inanes, Iac. 4.
& Deposuit potentes de sede. Non temporalis afflictio nos mouebit. Deus exaltat humiles. In hoc enim cantico exemplo humilitatis eius reformamur, & filij Dei incarnatio, per quam deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles, ad memoriam reducitur, vt fidei nostræ deuotio excitetur, non desperatio de commissorum impetranda venia, quia misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.

¶ Beda dicit, quòd inde inoleuit consuetudo, vt in officio vespertino cantetur canticum beatæ Mariæ virginis, & potius in vespertino, quàm in alijs officijs.

¶ Primò, quia in ipsa vespera mundi suo singulari assensu mundo succurrit perdito. ¶ Secundò, quia per hoc fit incarnationis in vespera mundi factæ iugis recordatio. ¶ Tertiò, quia ipsa est stella maris, quæ in huius mundi vespere nobis lucere recepit, sicut vespera stella, de qua dicitur vepertinum officium, in initio noctis lucere incipit. ¶ Quartò, vt mens nostra per diem varijs fatigata cogitationibus, imminuente quietis, scilicet noctis tempore, recolendo dicta Dei genitricis, quicquid superfluum, vel nociuum diuturna euagatio contraxerit, totum hoc precibus, & lachrymis ea intercedente mundetur.

¶ Quintò, quia virgo portauit Dominum in vespera mundi. ¶ Rursus canitur in sexta laude, quia Dominus in sexta ætate venit, sicut & canticum Simeonis in septima propter septimam ætatem quiescentium, prout tactum est sub laudibus matutinis. Cæterum hoc canticum est exultatio laborantium, quorum spiritus exultat in Domino, quia fecit eis magna, qui potens est, cuius misericordia est in secula. ¶ Ob hanc
9 †exultationem repræsentandam lampades
Mat. 25 accenduntur in vesperis, vel pro hoc cantico principaliter accenduntur, eo quòd de euangelio est, vel vt nos de numero adolescentium & quinque prudentum, curamus cum lampadibus bonorum operũ in odorem vnguentorũ beatæ virginis, intrantes cũ ea in gaudiũ Domini nostri. Et quia opera nostra non sunt in lampadibus radiantia, nisi fuerint charitate informata, ideo canticũ clauditur ab antiphona, per quam charitas designatur. ¶ Recantata antiphona, in profestis diebus prosternit se ecclesia in oratione prolixius orans, quã in alijs officijs, quia specialiter orat pro his, quibus occidit sol iustitiæ, licet & pro alijs oret, & faciat ea, quæ dicta sunt superius sub tit. de tertia, vbi de precibus agitur. ¶ In solennibus verũ diebus statim dicitur collecta, & quasi stantes oramus. De quo, & in quibus officium vespertinum cum hora prima conueniat, ibi etiam dictum est.
10 ¶ †Mortuorum officium incipit à vesperis, non tamen habet secundas vesperas, ad notandum, quòd hoc officium finem habebit, quando animæ saluandorum ab omni pena liberatæ æterna beatitudine fruentur. Sed sancti, de quorũ glorificatione in anima iam certa est ecclesia, primas & secundas vesperas habent, si in festo eorum nouem lectiones dicantur. Primas enim habent, pro glorificatione animæ iam percepta. Secundas, pro glorificatione corporis, quam habebunt, quæ nunquam finem habebit. Si verò habent tantum tres lectiones, primas vesperas habent tantummodo, non, quia & ipsi duplicem stolam habituri non sint, cum hoc omnibus electis conueniat, sed ecclesia, ad ostendendum differentiam præmiorum illis & istis debitorum, magis solennizat pro illis, de quorum ma-
Cor. 15. ioribus meritis sibi per miracula, vel per alia documenta constat, quanuis ad plenũ certa esse non possit. Nam & stella differt in claritate à stella. Vnde Aug. ait sermone de beato Stephano. Cum pretiosa sit mors sanctorũ, quid distare inter martyres pôt? præcipuus esse videtur, qui primus est. Aliqñ tamen in vesperis præcedentibus dicitur solummodo antiphona, & collecta de festo sequenti, vt puta dicetur sub vigilia Natalis. ¶ †Postremò notandũ est, quòd religiosi ante cõpletoriũ præmittunt collationem, 11
quæ à sanctis patribus originẽ traxit, qui dictis vesperis cõuenire, & de scripturis sacris conferre solebãt, ad instar operariorũ, ad recreationẽ adinuicem confabulantiũ, ideoque tũc vitas vel collationem patrum, & his similia, quæ potius sunt ad recreationem & delectationem, legunt, & eruditiores, si dubium occurrerit interrogant.

SVMMA.

1 *Cõpletoriũ cur aut qua significatione admonitioneue institutum. Item vnde dicatur.*
2 *Completorij officium incipit à psalmo Conuerte nos & cur ita.*
3 *Completorium quatuor psalmis constat.*
4 *Psalmus, Qui habitat, dicitur cõtra nocturnas tentationes.*
5 *Psalmi In te Domine speraui quare dicuntur tantum ex versus.*
6 *Psalmos an debeat hymnos sequi in completorio.*
7 *Symeonis canticũ cur cantetur in cõpletorio.*
8 *Horarum canonicarum partes omnes.*
9 *Preces cur dicantur in completorio.*
10 *Symbolum Apostolorum, cur dicatur in prima & completorio.*
11 *Officia diurna in psalmis non variantur, nocturna sic. Et cur ita.*
12 *Psalmi quinque, cur in prima, & versus In manus tuas &c. in completorio potius quam in alijs horis ponuntur.*
13 *Numerus undenarius quid signet.*

De Completorio. Cap. X.

IN hora † completorij Christus 1
orauit patrẽ. Eadẽ quoque horans sanguineas guttas sudauit, & etiã corpus eius in sepulcro positum fuit, & custodes deputati, meritò

Igitur in hac hora ecclesia Deo laudes & gratias agit. Illam etiam in memoriā æterni gaudij celebrat. Nam completo electorum numero in illa hora, cōplebitur gaudium electorum in die generalis retributionis. Et inde est, quòd completorium significat gaudium. Dicitur autem completorium, quia in eo completur communis usus locutionis, cibi & potus, & aliorum, quę necessario pro corporis sustentatione sumuntur, & secundùm hoc etiam significat finē uitæ præsentis. ¶ † Sanè, hoc officium incipit præter morem aliorum officiorū. Conuerte nos Deus &c. Quia enim quasi tota die psalmodiæ insistimus, & pene impossibile est, quin aliquem puluerē superbiæ contraxerimus, & quia sæpe erramus, iuxta illud. Erraui sicut ouis, quę periit. Inde est, quòd nos humiliantes dicimus, Conuerte nos Deus &c. Præterea,
Psal. 118 quilibet quantumlibet perfectus & bonus æstimare se debet imperfectum siue insipientem, Iuxta illud, Iustus accusator sui
Prou. 18 est, ideo dicit sacerdos Conuerte nos &c. Et in his uerbis indicans se peruersum. Bonarum quippè mentium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. dist. ad eius. de pœniten. dist. 2. si enim, in prin. Nam
1 Io. 1. & si dixerimus, q peccatum nō habemus, ipsi nos seducimus. Hinc est, q etiam consequenter inuocamus diuinum adiutoriū, dicentes, Deus in adiutorium meum intende, vt, Conuerte nos, referatur ad præterita mala tollenda, & Deus in adiutorium, ad bona opera futura facienda, quia sine Dei adiutorio quicquam boni facere non ualeamus, quia uerò totum ad laudem Trinitatis faciendum est, ideo sequitur, Gloria patri. ¶ Rursus suis incipientes per, Conuerte nos Deus salutaris &c. oramus, vt nos à malis conuertat, & iram suam à nobis auertat, & quia merita nostra non sufficiunt, eius adiutorium postulamus, dicentes, Deus in adiutorium &c. ¶ Dicuntur
3 † autem quatuor psalmi ad obtinendam remissionē peccatorum, quæ cōmittimus dum sumus in hoc corpore, ex quatuor elementis, & ex quatuor humoribus, uel complexionibus compositos, extrà de celebra. missa in quadam. seu quia corpus ipsum ex his compositum contra pericula & phantasmata noctis munimus & Deo commēdamus, ideoq; tunc dicitur. In manus tuas Domine commendo spiritum meum, & Custodi nos &c. Et incipit ecclesia à uoce perfectionis. dicens. Cum inuocarem exaudit me &c hoc enim perfectorum est. Sed quia perfecti se debent reputare imperfectos. extrà de purga cano. accepimus. de pœniten. dist. 2. si enim propè princ. Iuxta illud Iob. Etiam si simplex
fuero, hoc ignorat anima mea, ideo sequitur in eodem Psal. miserere mei, supple, Job. 9.
Domine, & exaudi orationem meam, qd est dicere imperfectorum. Postea alijs admonitis ad bonum, facit in eodē psalmo mentionem de pace æterna ibi. In pace in idipsum, idest, quæ inuariabilis, quam pa- Psal 4.
cem semꝑ in memoria debemus habere, & maximè, dum corpus quiescere debet in lecto, mens debet quiescere in Deo, debet etiam quiescere in spe. Vnde sequitur secundus psalmus. In te Domine speraui &c. Sed † quia spes nō est sine timore, aliter enim præsumptio esset, ideo sequitur 4
tertius psalmus de tentatione, scilicet. Qui habitat in adiutorio altissimi &c. in quo Deus promittit liberare ecclesiam. Diabolus enim est quasi fur de nocte incedens, & ideo nocte imminente dicit ecclesia illum psalmum contra nocturnas tentationes. Dicitur ergo ille Psalmus, ut à quatuor tentationibus liberemur, scilicet à timore nocturno, à saggita volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & dęmonio meridiano, idest ab incurrente dęmonio. ¶ Prima est leuis & occulta ¶ Secunda est leuis & manifesta. ¶ Tertia grauis & occulta. ¶ Quarta grauis & manifesta. In quinto uerò psalmo, scilicet Ecce nunc benedicite Dominū &c. benedicite ecclesia Deum, pro liberatione tentationum nocturnalium ibi. In noctibus extollite manus vestras in sancta, benedicite Domino. Dicit enim August. suꝑ hunc psalmum. Nox res tristis est, dies læta est. Ergo per noctem intelligitur aduersitas, per diem prosperitas, in aduersitate Iob. 1.
benedicendus est Dominus, sicut & in prosperitate, exemplo Iob, qui amissis filiis, & rebus omnibus dicebat, Dominus dedit, Dominus abstulit &c. Sit nomen Domini benedictum. Vnde & hic dicitur, Benedicite Dominum. ¶ Sed quæritur, † quare 5

dicuntur tantummodo sex versus illius psalmi, In te Domine speraui, non confundar in æternū. Respondetur, ideo, quia Dominus dicendo sextum versum, videlicet, In manus tuas Domine commendo Spiritū meum, sexta ętate mundi, sextoq; die carne obiit, vt iam dicetur. Rectè ergo sex versus tantū eiusdemq; psalmi in completorio cantamus, vt in hac sexta ætate, in qua per eum redempti sumus, sicut habet finis vltimi versus ibi, Redemisti me Domine Deus veritatis, conformemur dormitioni eius, vt scilicet membra quiescant, & cor vigilet. Sicut caro eius in sepulchro quieuit, & diuinitas vigilauit.
6 ¶ † Notandum autem est, quòd in quibusdam ecclesiis statim post psalmos dicitur hymnus, ea forte ratione, quia per bonam operationem peruenitur ad exultationem absque omnis purgationis medio, ab his qui purgati transeunt ab hac vita, alia etiam ratio iam dicetur. Et sic prius dicunt hymnum, quàm capitulum, ad ostendendum mysticè, quòd illi, quibus completa sunt significata præcedentium laudum, seu perfecti, qui per completorium significantur, preueniūt exhortationem, quę per capitulū significat. Nec tamen capitulum prætermittunt, quia hic semper vtilis est exhortatio ad perseuerandum in bono, quia, nec nocet admisso subducere calcar equo. In aliis autem ecclesiis inter psal. & hymnum interponunt antiphonam, vel alleluia, per antiphonam sequentes ordinem beati Ignatii, de quo in proœmio dictum est. In aliis verò ecclesiis statim post Ps. & antiphonam, vel alleluia, sequitur lectio, siue capitulum cum responsorio. In manus tuas Domine &c. Vel alio, quia (vt dicunt) in omni officio dici debet lectio. Postea adiiciūt hymnum Te lucis &c. In quo optant protegi in nocturnis tribulationibus. Alii verò non dicunt lectionem, prout in proœmio huius partis dictum est, sed statim post Psal. dicunt versiculum, tum quia tempus illud dormitionis non aptum est ad doctrinam, tum quia post completorium non solum cibi & potus, verum etiam doctrinam quæ per lectionem significatur, referenda non est. Hinc est, quod statuit beatus Benedictus, vt post completorium nemo loquatur. Dicitur autem capitulum. Tu autem in nobis es Domine. Hiere. 14. c. Religiosi in hoc officio ante omnia lectionem præmittunt, dicentes, Fratres, sobrii &c. Ne ordinem Esdræ excedere videātur, representantes in hoc etiam Mariam Magdalenam, de qua Dominus dixit. Præuenit vngere corpus meum in sepulchro, Mat. 14. idest hoc fecit, quod factura erat mortuo, si licuisset, ita hæc lectio, quasi vngit reddendo animas attentas ad vigilandum ante commēdationē dormitionis. Post hymnum subiicitur versiculus. Custodi nos Domine. vel alius, qui notat totius officii effectum. Postulat enim Domini custodiā contra noctis pericula. Et dicitur acuta voce, & cum neuma, ex quo excitati, & memores facti ineffabilis gaudij, quod erit merces laboris nostri, canimus canticum Symeonis. Nunc † dimittis &c. Quod est Lucæ 2. c. ¶ Primò, vt illius exemplo pacem inuenientes, mereamur videre lumen, quod est Christus. 7 ¶ Secundò, ideo istud canticum canimus, quia sicut sanctus Symeon cupiens ex hac vita in alteram transire, illud cecinit, sic & nos cum dormire debeamus, quasi morituri; quia somnus est quasi mortis imago, illū canimus, pro quē nos Domino cōmendamus. ¶ Tertiò, propter eam causam sub vesperis dictam. ¶ Quartò, quia canticū illud est de vtroque aduentu. Vnde merito illud dicimus, vt promissionibus alliciamur, & à vitiis quiescamus. Considerandum est autem, † quòd cū septem sint 8 partes cęterarum horarum, scilicet versus, cum Gloria patri hymnus, psalmus, lectio, cantus, preces, & oratio, in tribus tamē horis, scilicet in matutinis, laudibus, & vesperis, & in completorio additur & octaua, videlicet canticum euangelicum, quoniam hæ tres horę pertinent ad octauam, idest Domini resurrectionem, quia mane surrexit. In vespere se discipulis manifestauit. In completorio discipulis ait, Pax uobis. Et propter in his tribus horis hymnus, qui est exemplum lætitię, ipsum sequitur, ut continetur in Euangelio gratiæ. Euangelium gratiæ huius officii est canticum Symeonis, scilicet Nunc dimittis. in quo pacem rogamus æternam, ut sicut Symeon transire cupiens, postquam uidit Christum, dimitti rogauit, & sic & nos post lumen fidei perueniamus ad splēdorem speciei

ubi erit pax æterna.¶ † Consequenter oratio dominica & preces dicuntur, quibus etiam contra noctis phantasmata nos muniimus. Subijcitur etiam symbolũ, in quo nostræ fidei professio continetur, ut si forte nos mori cõtigerit, in confessione fidei moriamur. Fit etiam in quibusdam ecclesijs, sicut & in prima, confessio generalis.
Iac. 5. Alterna.n.confessione inuicem nos emendamus. Iuxta illud, Confitemini alterutrum peccata uestra, ne demus requiem temporibus nostris, donec inueniamus locum Domino. Precibus & oratione completur hoc officium, Iuxta illud Apostoli, Orantes pro inuicẽ, ut saluemur. ¶ Rursus preces mysticè humilitatẽ significant, quę in fine debet esse, quia sicut in principio ipsa necessaria est, ad quod significãdum uoce humilima hoc seruitium inchoatur, ita in consummatione eadem humilitas mostranda est cõtra superbiam, in qua occiderunt omnes, qui operantur iniquitatem.
Psal. 35. ¶ Post preces opilio noster, siue sacerdos, cõmendãs Domino gregẽ suum, dicit collectã. Vnde non est congruũ, vt post hoc officium aliq̃d aliud fiat, nisi q̃d pertineat
10 ad quietẽ.¶ Et attende, quoniam ad primã & ad cõpletorium Apostolorum symbolũ nõ dimittimus, quia cuncta opera nostra in eius nomine incipimus, & cõcludimus, in quẽ credimus. Similiter ad vtrũq; officium cõfessionẽ, & Miserere mei Deus, adijcimus, ut q̃cq̃d in nocte peccauimus, aut in die deliquimus, ꝑ cõfessionẽ & pœnitentiã diluamus, adimplẽtes illud, Confitemini alterutrum peccata uestra. Respiciẽtes etiã illud, q̃d olim sacerdos farinæ assarium offerebat, in die uicis suæ, medietatẽ in mane, & medietatem post meridiẽ. Sacrificium autẽ nostrum est spiritus humiliatus.¶ Vltimò notandum est, ꝙ omnia
11 † officia diurna quantum ad Psalmos, inuariabilia sunt, nocturna uerò uariabilia. Per noctem.n.intelligitur mundus iste, q̃ uariabilis est, per diem uerò ille æternus, q̃ est inuariabilis de quo scriptũ est. Ordinatione tua perseuerat dies. Et est uerior litera, ꝑseuerat, in singulari, quàm perseuerãt, in plurali, licèt aliter quasi cõmuniter proferatur. Hoc etiam officium in quibusdã ecclesijs, quantum ad hymnum, inuariabile est, prout sub titulo de Prima dictum est & etiã quantũ ad psalmos, lectionem, preces, & collectam, ita ꝙ pro nullius Sancti solennitate, sicut nec officium primæ variatur, pro eo, quia in illa de pace, & specialiter de illa, ad quam suspiramus, agitur, quę (vt ꝑmissum est) inuariabilis est, hoc dũtaxat excepto, qm̃ in dominicis dicbus dicunt ad primam illos quinque psalmos, s. Deus Deus meus, respice in me &c. Et sequentes psalmos, Confitemini, prout ibi dictum est. ¶ † Sed quare illi quinque psal 12
mi in prima, & uersus In manus tuas Domine &c. in cõpletorio potius, q̃ in alijs horis ponũtur? Respõdeo. Christus, cui in his horis canimus, q̃ est principium & finis, in cruce pendens, legitur incepisse psalmũ illum. Deus Deus meus, & omnes psalmos sequẽtes seriatim, vsq; ad dictum uersum dixisse, & ibi finiuisse, & spiritum emisisse. Meritò igitur & nos in passionibus huius seculi constituti, ad ipsius imitationem in hora prima, quę est in principio horarũ diei, & nõ alibi dictos quinq; psalmos, & in cõpletorio, q̃d secundum aliqua cõsideratione est finis, siue vltima horarum diei, debemus dicere uersum ipsum. Quòd uerò hoc officium ad ultimã diei horã pertineat, hac cõsideratione apparet. Nam in prima dicis quatuor octonarios uersuũ in psalmis, duos pro prima, & duos pro secunda horis, & in tertia sex: duos pro tertia, duos pro quarta, & duos pro quinta, & in sexta sex, duos pro sexta, duos pro septima, & duos pro Octaua: & in Nona sex, duos pro nona, duos pro decima, & duos pro vndecima. Restat vltima hora, s. duodecima, ad quam pertinet completorium, quod notat hymnus. Te lucis ante terminũ. Præmissos autẽ octonarios combinamus, si duo charitatis pręcepta obseruamus, facimus vndecim combinationes, vt pro quauis hora diei, in qua deliquimus, unum Domino legis & charitatis binariũ offeramus, vt pro prima, Beati, pro secunda, Retribue. pro tertia, Legem pone. pro quarta, Memor esto. ꝑ quinta, Bonitatẽ, pro sexta. Deficit. pro septima, Dilexit. pro octaua. Iniquos, pro nona, Mirabilia, pro decima. Clamaui: pro vndecima, Principes. Fiunt ergo undecim cõbinationes ad emẽdãdum undenariũ nostrę trãsgressionis, & in quolibet octonario aliq̃d

de lege domini memoratur;quia per eam uinea collitur, & denarius æternitatis acquiritur. Sunt ergo 22. octonarij, qui per horas diei dicuntur, pp rationem sub ti. de Prima, dictã. Et dicuntur bini & bini, & sic duplicati fiunt 6. Vndenarius f. n. nu- 15
merus significat tran'gressionem. sicut denarius perfectionē; Dicuntur ergo p undecim, ut ea quę in illis dicuntur transgressionē mãdatorũ suorum nobis relaxaret.

LIBER SEXTVS.

SVMMA.

1 *Annus solaris quatuor temporibus distinguitur.*

2 *Annus magnus huius mũdi quatuor tẽporũ varietate mensuratur. & nu. 3.4.5.*

6 *Tempus Hiemis & deuiationis rēpsentat ecclesia à Septuagesima usq; ad Pascha.*

7 *Tẽpus Veris et renouatiõ. s. à Aduẽtu Dñi*

8 *Tempus Aestatis & reconciliationis in tẽpore paschali.*

9 *Tempus Autumni, & peregrinationis à pentecoste usque ad aduentum.*

10 *Tẽpora quatuor huius mũdi cõsiderantur iuxta quatuor diei sũmas partes. Itẽ iuxta quatuor sũmas xpi actiones, et n. 11.*

12 *Officia cur ecclesia inchoet à tempore Veris siue renouationis.*

13 *Libri quinã legẽdi p totũ anni circulũ in ecclesia, uide p discursũ n. 14.15.16.17.18.19.*

20 *Testamentum duplex, uetus & nouum. Et quid testamentum.*

21 *Scripturæ cur dicantur uetus testamentum. Et quare scriptura nouum. nu. 22.*

23 *Officium ecclesiasticum in quibus cõsistat.*

24 *Libri ecclesiastici tres sunt*

25 *Graduarius liber quid, Quid trophonarius nu. 26.*

27 *Libri lectionum plures sunt, quos percurrit nu. 28.29.30.31.32.*

33 *Dauidis, Pauli, & Mathæi scriptura cur frequentius utatur ecclesia.*

34 *Psalterii triplex usus. Et quoties à Hieronymo uersum.*

ARGVMENTVM.

De officiis dominicarũ specialiter, & quarundã feriarũ, & festiuitatũ Domini, & ieiuniorũ quatuor tẽporum. Cap. 1.

IN pxima pcedẽti parte, de diuinis officiis ĩ genere diximus, nunc aũt de specialitatibus & diuersitatibus corũ dẽ p anni circulum ostẽdamus, videlicet de officiis dominicarũ, & quarũdã feriarũ, & festiuitatũ Domini, & de ieiunijs quatuor tẽporum, & de cõuenientia ipsorũ officiorum tam nocturnalium, q̃ ēt Missæ, non unius duntaxat ecclesię, sed diuersarum of-
1 ficia psequentes. ¶ Ad † quorum euidentiã est distinctio tẽporum pmittenda. Siquidẽ annus solaris quatuor tẽporum successione dilabitur, s. hyemis, in quo semina iaciuntur. Veris, in quo seminata pdeũt, & in spicas acuuntur. Aestatis, in qua messes albescunt, & falce succiduntur. Et autũni, in quo p uẽtilationẽ grana à paleis separata in horreis reponũtur. Sic & magnus vitæ presentis annus durans ab initio seculi vsq; ad finẽ mundi, quatuor tẽporum uarietate mensuratur. ¶ † Primum tẽpus fuit 2
deuiationis in genere humano, uidelicet ab Adã usq; ad Mosen. in quo declinauerunt hoĩes à cultu Dei, qui uera lux est, facti idolatræ, & nil illuminationis doctrinę hẽntes, & simul inutiles facti sunt, & non fuit q faceret bonum, usq; ad unum. Tunc n. hõ reliq t creatorẽ suum, & de lapide dixit, Tu es Deus meus. Hoc tempus, q a fuit ignorãtiæ & cæcitatis, bene cõcordat hyemi, in quo obscuritas regnat. ¶ Secundum † tempus fuit reuocationis, siue renouationis, uidelicet à Mose usque ad natiuitatem Christi, quo edocti sunt hoĩes p legẽ & pphetas de aduentu Xpi, de curatione peccati, & dilectione vnius Dei. Tunc Dñs dixit ad Israel, Audi Israel, Dñm Deũ tuum adorabis & illi soli seruies, & doctus est homo, quid sibi ipsi, q d Deo, quid pximo facere Deut. 6.

cere teneretur. Postmodum ab eadē causa suscitauit ꝓphetas, ut ꝓdicando hominē magis ab erroribus reuocaret. Hoc tempus cōcordat cū uere, qđ hēt aliquid luminis, sed multum obscuritatis
4 ¶ † Tertium tēpus fuit regressionis, siue reconciliationis, & uisitationis, uidelicet, a Natiuitate
1. Cor. 6. Christi usq; ad Ascēsionē eiusdē, ꝑ quā facta est gratia hominibus, & ꝑdicatio euangelii, de quo dicitur: Ecce nūc tempus acceptabile. Ecce nunc dies salutis. Hoc est tempus gratiæ, quia oriens nos uisitauit ex alto, in quo Tempore Dominus, q. est sol iustitiæ, mūdū sua pñsentia uisitauit, & ꝓpria doctrina sufficienter illustrauit. Hoc tēpus concordat cum æstate, in qua claritas regnat.
5 ¶ † Quartum est peregrinationis, uidelicet ab Ascēsione Domini usq; ad diē iudicii, ubi erit consumatio seculi, quod tempus est habēs multū luminis, quia Dei misericordia reuelata sunt diuina mysteria habet tamē aliquid obscuritatis nostra negligentia faciente. & sic concordat cū Autumno, qui habet aliquid obscuritatis, sed amplius claritatis. In primo tempore uigor fidei, flos spei, fructus charitatis, frigore infidelitatis exaruit. ¶ In secundo, uinea Domini aliquatenus uiruit, & floruit. ¶ In tertio, uirens & florens fructus uberrimos attulit. ¶ In quarto cadentibus foliis uerborum decolorari cœpit. ¶ Rursus tempus deuiationis dictum est tempus culpę, & pęnæ. Nam propter ipsam deuiationem homo subiectus est culpę, & propter culpam
Luc. 18. pęnę. Vnde dicit Dominus: Putas, cum uenerit filius hominis, inueniet fidem super terram. Tēpus renouationis dicitur tēpus doctrinæ, & prophetiæ propter decalogū per quod docuit Deus genus humanum Tempus reconciliationis dicitur tempus libertatis, & gratiæ, atq; lætitiæ. Tempus peregrinationis dicitur tempus luctus & pœnæ, siue laboris. & pœnitentiæ, qđ nos facimus declinationis, & negligentiæ. ¶ Primum fuit desperationis. ¶ Secundum respirationis. ¶ Tertium liberationis. ¶ Quartum exercitationis. Hæc quatuor tempora repræsentat ecclesia singulis annis, siue status ecclesiæ per hæc quatuor tempora
6 uariatur. ¶ Tempus hyemis † & deuiationis, in quo mors regnauit, repræsentat ecclesia, a Septuagesima usque ad Pascha, recolens casum, & pœnam primorum parentum propter eorum culpam, & ideo cantica lætitiæ excepto Gloria patri, subticentur, prout sub ti. de septuag. dicetur. Siletur enim Gloria in excelsis Deo quādo in testimonium pacis auditum est, quando ueritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. ¶ Tempus † Veris & renouationis repræsentat ecclesia in aduentu Domini, per quem omnia renouata sunt usq; 7
ad natale Domini. Vnde ad notandum, quòd patres illius temporis habuerunt aliquid luminis, sed multum obscuritatis, respectu sequentium, minora cantica lætitię cantat, Gloria patri & alleluia, sed maiora supprimit, scilicet, Gloria in excelsis. Te Deum laudamus, & sequentias, prout ibi dicetur. Quia enim hoc tempore peccatum regnauit, non propter ignorantiam, ut mors prius, sed propter carnis infirmitatē, ideo canitur alleluia, quia patres huius tēporis sub lege fuerunt, sed Gloria in excelsis siletur, quod signum est pacis & iustitię quàm lex dare nequiuit. ¶ † Tempus æstatis & reconciliationis, siue regressionis 8
repræsentat ecclesia ab octaua paschæ usque ad octauam Penrecost. quia per paschalem agnum reconciliamur Deo, omnia cantica lætitiæ, & ferè post omnes dictiones, alleluia multiplicamus, ad significandum habitum gaudium de nostra resurrectione, Significat enim tempus illud statum fidelitatis æternæ, tūc & Gloria in excelsis canitur, quia in resurrectione iusticia, i. charitas perficietur, & plena pax dabitur. Duplex enim alleluia cantatur in albis, & in dominicis illius temporis, & stantes tunc oramus. In priuatis uerò feriis Gloria in excelsis & duplex alleluia non canitur, licet sæpè alleluia præter quàm in 60. dicatur, prout sub titu. de septem diebus post pascha, & in sequenti tit. dicetur. ¶ † Tempus autumni & peregrinationis repræsentat ecclesia ab octauis pentec. usq; ad aduentum Domini, quia nobis 9
Deo reconciliatis non restat, nisi ut nos peregrinos reputemus cum Psalmista dicente. Aduena ego sum & peregrinus &c. Cantat omnia lætitiæ cantica ad designandum gaudium his, quibus sunt diuina mysteria reuelata, quandoque tamen aliqua cantica subticet, nec multiplicat allelu-

alleluia: sicut fecit in tempore præcedenti.
Ad significandum declinationem à bo-
no, quam nobis negligentia nostra parit,
& cătat alleluia in specie resurrectionis, &
Gloria in excelsis, pro iustitia reddita. Item
quotidie dicit alleluia, sed non Gloria in ex
celsis, ut dicetur sub tempore Aduentus.
Cantat etiam alleluia, post graduale in si-
gnum laboris per quem ad patriam uitæ
transeundum est. ¶ Ex præmissis colligitur
euidenter, q recte in principio hyemis ho
Psal. 17. mo, quasi desperans, dicit: Circundederũt
me gemitus mortis. In principio Veris,
quasi respirans dicit, Ad te leuaui animã.
1.Pe.2. In principio æstatis architectus ecclesiæ
Petrus renatis per baptismum, & illumina
tis per gratiam dicit: Quasi modo geniti
infantes &c. In principio autũni exultans
Dei misericordia dicit: Domine in tua mi-
sericordia speraui, sed attendens miseriã,
in quam ex sua negligentia lapsus est, sta
tim subiunxit uersiculum, Vsque quo Do
mine obliuisceris me in finẽ? & gradua-
le, Ego dixi Domine, miserere mei, sana
10 animam meam, quia peccaui tibi. ¶ † Rur
sus hæc quatuor tẽpore considerantur se-
cundum quatuor principales diei partes,
quæ sunt nox, pertinens ad tẽpus deuiatio
nis. Nox enim obscura est, & idolatræ ceci
erant. Aurora pertinet ad tempus reuoca
tionis. Meridies pertinet ad tempus recon
ciliationis, siue regressionis. Et uespera per
11 tinet ad tempus peregrinationis. ¶ † Desi-
gnatur etiã per quatuor principales Chri
sti actiones, quæ sunt, Natiuitas, passio, re
surrectio, & aduentus ad iudicium. Ad Na
tiuitatem pertinet circuncisio, apparitio,
baptismus, & purificatio. Ad passionem ie
iunium, & tẽptatio. Ad resurrectionem,
Ascensio in cœlum, & sancti Spiritus emis
sio. Ad aduẽtum ad iudicium, Trãsfigura
Mat.7 tio, & miraculorum operatio. Item, passio
cõparatur hyemi, natiuitas ueri, resurre-
ctio æstati, aduẽtus ad iudicium autumno,
quando antiquus dierũ sedebit, tenens uẽ
tilabrum in manu sua, & mundabit areã
suam &c. ¶ Item Natiuitas Christi concor
dat tẽpori reuocationis, seu renouationis
propter prophetas, qui cum multis modis
r dixerunt, passio Christi tempori deuia
tionis propter pœnam culpæ priorum pa
trum. Resurrectio tempori regressionis,

propter lætitiam. Aduentus ad iudicium
tempori peregrinationis, quia huiusmodi Psal.38
tempus durabit usque in diem iudicii, un-
de Propheta, Aduena ego sum apud te, &
peregrinus, sicut omnes patres mei. Tem
pus ergo renouationis, quę facta est per le
gem & prophetas, durat usque ad Natale
Domini tantum, ut præmissum est. Alij
tamen dicunt, quòd usque ad Septuagesi-
mã, & ibi incipit tempus deuiationis. Sed
secundum primum dictum quæritur de tẽ
pore, quod est à Natale Domini usq; ad 70.
sub quo dictorum temporum cõtineatur.
Super quo dicunt quidam, q tempus à na
tali usque ad octauas Epiphaniæ pertinet
ad tempus regressionis, quod est tempus
gaudii, sicut & illud, unde & in quibusdam
Ecclesijs tunc albis utuntur uestimentis, si
cut & tempore Paschali: neque tunc ieiu-
natur, nec genua flectuntur. Reliqua verò
pars, scilicet ab Octauis Epiphaniæ usque
ad 70. sub tempore peregrinationis con
tinetur, & licet Esaias legatur die natalis
Domini, non ideò dies illa est, secundùm
ipsos, de tempore reuocationis. Alia enim
consideratione hoc fit, & ante euãgelium
in nocturnis, & ante epistolam in Missa.
Supponitur enim tunc basis columnæ vt
per utrunq; testamentum Natiuitas Chri
sti probetur. ¶ † Item quæritur, quare à tẽ 12
pore veris, siue renouationis incipiunt ec
clesiæ officia. Videtur enim quòd deberẽt
incipere à tempore hyemis, siue deuiatio
nis, quia prius est deuiatio, quàm à de-
uiatione reuocatio. Præterea in tempore
deuiationis legitur primus lib. theologię,
scilicet Genesis. Super hoc dicunt quidam,
quòd facit ecclesia, ne incipiat ab errore.
Sed certè non dicitur tempus illud deuia
tionis, eo quòd ecclesia illo tempore de-
uiet, sed quia errorem priorum parentũ
recolit, ut nos ad pœnitentiam trahat, &
ideo hæc ratio non placet. Est ergo ratio,
q a per aduentũ Domini noua facta sunt.
Vnde Apo. Ecce noua facio omnia, ideo Apo.12.
in honorem aduentus Domini à tempo-
re renouationis incipit ecclesia officiũ suũ.
Præterea, si inciperet ab hyeme, vtens uer
bis desperationis, posset homo illa audiẽs
desperare. Meritò ergo incipit à vere, vt
cum postea audierit verba desperationis,
non desperet, quia præcessit certa promis

Lo uerę liberationis, quæ fit in aduentu.
Incipit ergo à tempore renouationis, seu
13 reuocationis, in quo tenet rem. ¶ † Qui
autem libri, quibus temporibus legantur,
breuiter est videndum. Et quidem in ple-
risq; locis ab aduentu domini vsque ad na-
tale eius legitur Esa. qui quanto de Chri-
sto vrbanius cæteris prophetauit, tanto na
tiuitati eius legitur vicinius, preter quam
in ieiuniis quatuor temporum, quæ pro-
prias habent lectiones, In ipsa etiam nati-
uitate non solum de illo legitur & canta-
tur, sed etiam de causis ipsius festiuitatis.
prout in omnibus fieri solet festiuitatibus,
quod fit; ad ostendendum magnum gau-
14 dium nobis cœlitus datum. ¶ † In prima
verò dominica post natalè legitur in qui-
busdam Ecclesiis de epistolis Pauli ad ip-
sam pertinentibus natiuitatem. In octaua
Natalis de sermonibus, & de homilia euā-
gelii eiusdem diei. In epiphania de Esa. se-
cundùm Gelasium Papam, 25. distinct.
sancta. in palea. In octaua epiphaniæ de
homilia eiusdem diei. Ab octaua epipha
niæ vsque ad 70. canitur de psalmis & le-
guntur epistolæ Pauli, in quibus legitur
15 de labore & luctu, & pugna eius. ¶ † In Se
ptuagesima verò vsque ad dominicam an-
te ramos palmarum legitur Pentateucum.
Septuagesima enim tempus nostræ capti-
uitatis, & pœnæ & culpę designat, de qua
mysticè ad Hierusalem redire debemus, si-
cut per Hebræos olim de Babylonica ca-
ptiuitate exeuntes figuratum est. Vt ergo
memores sint captiuitatis suę, qui sursum
tendunt, legitur primò de Adam, q. in prin
cipio mundi factus est, & de eiectione eius
de paradiso, deinde de diluuio, & quomo-
do Abraham exiuit de terra sua, & de mū-
di huius laboribus, exemplum patientiæ.
Et sicut olim Hebræi captiuitati ducti in
Babyloniam, in tristitia fuerunt ferè vsque
ad finem septuaginta annorum, & conces-
sa sibi licentia repatriandi gauisi sunt, licet
non plenariè, ita & nos ferè vsq; ad finem
septuaginta dierum, scilicet in Septuagesi-
ma tacemus voces, & cantica lętitiæ, vt
pręmissum est, & sub ti. de tempore aduē
tus dicetur, quindecim tamen diebus an-
te pascha legitur Hie. quia ille appertius, q̄
alii de passione tractauit, & in propria pas-
sione, Domini passionem pręsignauit. Ab
octauis verò paschę quindecim diebus vel
secundum alios, absque ad quartam domi
nicam post pascha, Apoca. legitur & canta
tur, propter mysteria passionis, & resurre
ctionis, quę Ioanni reuelata sunt, & Apo-
stoli pręedicauerunt. In Apoc enim fit men
tio de ciuitate noua Hierusalem. ¶ † Dein- 16
de vsque ad Ascensionem leguntur episto
læ canonicæ & Actus Apostolorum, &
cantatur de psalmis, quia & Dauid prophe
tauit de passione & resurrectione & ascen
sione, & Apostoli pręedicauerunt, quę à
Domino didicerunt, vsque ad ascensionē,
eius corporali pręsentia perfruentes. Inter
ascensionem verò & pentecost. cantatur
de ipso festo: quia discipuli sursum suble-
uati promissa patris munera expectabāt.
Ab octauis pentecost. vsque ad Calendas
Augusti leguntur libri Regum & Paralipo
menon, & cantatur Deum omnium,
quia sicut Samuel, Saul, Dauid, & alii pro
lege Domini pugnauerunt, sic & nos
postquam accepimus donum Spiritussan-
cti in baptismo, virtute debemus pugna-
re contra dæmones formati, nati, nutriti,
& armati. ¶ † A Calendis Augusti. vsque 17
ad Calendas Septembris legitur, & can-
tatur de Sapientia, quia in pugna maxi-
mè necessaria est Sapientia, vel quia Au-
gustus sextus est mensis, & in sexta ætate,
qua Deus venit, debemus propter eius pre
sentiam sapienter viuere; quia inter nos au
dita est sapientia ipsa, quæ ex ore altissi-
mi prodiit. ¶ Rursus mensis illud calidus
est, & medius in anno. Per quod media ho
minis ętas designatur, & in media estate,
vbi quisque ab ęstu vitiorum plus accendi
tur, plus succurrere debet sapientia. In Se-
ptembri legitur & cātatur de Iob, Thobia,
Esdra, Iudith, & Hester, q. a hi aduersa pa-
tienter sustinuerunt, & ecclesia in fine mū-
di aduersa omnia pro Domino tolerabit.
¶ † Calendis Octobris vsq; ad Nouembrē 18
legūtur libri Machabęorum, & cātatur de
eis, q. a iste octauus mensis lætitiam resurre
ctionis mysticat, quia sicut Iudæi finitis p̄
liis & restaurato templo in hymnis & cō-
fessionibus benedicebant Dominū, sic in
gloria resurrectionis & magnę festiuita-
tis deuictis prælis diaboli sancti & iusti
in Domino festinabunt & gaudebunt, iux
ta illud. Beati qui habitant in domo
sua

19 tua Domine. ¶ † A Calendis Nouembris
vsque ad aduentum Domini leguntur Eze-
chiel, & Daniel, & duodecim prophetę mi-
nores cum responsoriis, Vidi dominũ &c.
Ezechiel enim vidit quatuor animalia in fi
gura quatuor Euangelistarum, quę natiui
tatem, passionem, resurrectionem, & a-
scensionem docuerunt. Isti ergo ideo ante
aduentum leguntur, quia clarius Christi
aduentum prędixerunt. Deniq; Aurelius
Papa in Bucardo, libr. 3. c. hi. qui. statuit
vt qui inuenti fuerint libros famosos, &
ignotos in ecclesia legere, vel cantare, ex
communicentur. Ex pręmissis ergo liquet
quòd in ecclesia libri noui & ueteris testa-
menti leguntur, quod etiam in suis locis
dicetur. de ordine etiam aliorum librorũ
20 dicetur sub Dominica 2. post pente. ¶ † Et
est notandum, quòd testamentum dupli-
ter accipitur. Nam promissio ipsa, scilicet id
quod testatur seu legitur, dicitur testamen
tũ. Vnde noui test. dicitur gratia fidelibus
Heb. 9. promissa, s. fides & charitas Cæteris virtu-
tes siue vita ęterna in futuro, & uirtus
in pręsenti uita. & Apostolus, ideò nou.
test. testator est, ut repromissionem acci
piant, qui uocati sunt, hęreditatis æternæ.
extra de cele. miss. cum Marthę. §. cęterũ.
Scriptura etiam qua illa promittuntur, di-
citur testamentum. Vnde nouũ testamen
tum dicitur scriptura noui test. & uetus te
stamentum dicitur scriptura ueteris testa.
de consecr. distin. 4. sicut in sacra. in princ.
Et hæc quasi humana similitudine dicun-
tur. Sicut enim qui testamentum condit,
hæredem instituit, chirographum facit,
testes aduocat, agenda per hæredem indi-
cit, sic & Deus pater uolens filios Israel in
terra promissionis hęredes instituere, chi-
rographum fecit, idest legem dedit, testes
acciuit, scilicet Mosen & Aaron, & agenda
per illos edixit, & hoc est uetus testa. Sed
quia in eo transitoria & temporalia repro
mittebat, extra de cele. mis. c. cũ Marthę. §.
cæterũ. ideo Christus uolens Christianos,
scilicet fideles, ęternę hęreditatis hæredes
facere, cõsequenter nouum test. condidit, s.
euangelium, aduocauit testes, scilicet Apo-
stolos, eisque agenda indixit, qđ testamen-
tũ tandem morte propria consecrauit. Prę
tereà, testamentũ est testatio mentis, quã
quisque, quod mente concipit, ore testatur
& per scripturam corroborari iubet. 14. q.
2. §. sit illud. Vnde de hac etiam similitudi-
ne hic, & illa scriptura dicitur testamen-
tum. ¶ Cæterùm ideo illa scriptura dicitur
uetus testamentum. ¶ Primò, quia uetera 21
idest terrena, scilicet ad ueterem hominem
pertinentia promittebat, dicens. Si hęc &
illa feceritis, bona terrę comedetis, & ite-
rum, Terram fluentem lacte & melle dabo
uobis, & similia. Vnde illud uetus & tran-
sitorium fuit ¶ Secundo dicitur uetus test.
quod per ueterem hominem, scilicet per
Mosen ueterem uetustate peccati ministra
tum fuit. ¶ Tertiò, quia nouo superue 1. Cor. 5
niente cessauit, & desiit tanquam aliquid
uetustum. vnde Apostolus, Vetera tran-
sierunt, ecce noua facta sunt omnia. ¶ Quar
tò, dicitur uetus respectu noui, quia eo
fuit antiquis tempore. ¶ Quintò, quia a
uetustate peccati nos liberat. ¶ † Hæc ue- 22
rò scriptura nouum dicitur testamentum.
¶ Primò, quia noua, idest cœlestia, s. ad cœ
lestis hominis conseruationem pertinentia
promittit, dicens. Qui agrum, aut domũ
&c. Centuplum accipiet, & uitam ęternam
possidebit. ¶ Secundò, dicitur nouum, quia
per nouum hominem, idest ab omni pec-
cato immunem, scilicet per Christum mi-
nistratum est. ¶ Tertiò, dicitur nouũ, idest
ultimum, quia nouissimum homini testa-
mentum immobile perseuerat, quod testa
toris obitu confirmatur, ut extra de celebr.
miss. cũ Marthę §. cæterum. & 13. q. 2. cap.
vlti. Hinc enim dicitur ęternum, idest per-
petuũ quasi durabile ac immutabile, de
quo dictum est in 4. parte sub septima par
ticula secreti, super uerbo, Noui, & ęterni.
Christus enim iã non moritur, & mors illi Ro. 6.
ultra non dominabitur, de consecr. distin.
secunda, semel. ¶ Quartò, dicitur nouum
respectu ueteris, quia illo magis est no-
uum tempore, uel quia uetus lex ex qua
si radix, ipsum uerò nouum testamentum
est quasi fructus. Quintò, quia innouat,
non enim illud dicunt nisi homines re-
nati ex uetustate per gratiam pertinen-
tes iam ad nouum testamentum, quod
est regnum cœlorum. ¶ † Circa libros 23
ecclesiastici officij sciendum est, quod ip-
sum officium consistit in cantu & in le-
ctione, de cantu tres sunt libri. de le-
ctione sex, Sunt etiam quidam alij libri
eccle-

cunda parte in fi. tractatus de sacerdote di
24 ctum est. ¶† Sane tres libri de cantu sunt antiphonarius, graduarius, & trophonarius. Antiphonarius à digniori, videlicet ab antiphonis nomen sumpsit, quas beatus Ignatius patriarcha audiuit per angelos decantari, cum tamen ibi sint responsoria atque versus. In plerisque tamen locis liber iste responsorium à responsorijs, quæ ibidem continentur, appellatur.
25 ¶ Graduarius dictus † est à gradualibus, quæ in eo continentur, qui à pluribus officiarius nuncupatur, ab officijs seu introitibus, qui ibi continentur. Graduale dictum est a gradibus prout dictum est in quarta parte sub titulo de graduali. De intitulatione graduarij, antiphonarij, & le-
26 ctionarij, in sequenti ti. dicetur. ¶† Trophonarius est liber continen. τρο'πους, idest, cātus, qui cum introitu missæ dicūtur, præsertim à monachus Vocantur etiam τρο'ποι, sequētiæ, siue prosæ Κύριε ἐλέησον, & neumæ. Et dicitur à τρόπος, quod est conuersio, de quo in eadē parte sub ti. de introitu dictū est. Quidam etiam hunc librū prosarū à prosis appellant. Vitalinus cantū Romanum instituit, & organo concordauit.
27 ¶† Cæterùm libri lectionum sunt isti. Primus est bibliotheca. Secūdus homiliarius. Tertius passionarius, Quartus legendarius. Quintus lectionarius. Sextus sermologus. ¶ Bibliotheca à græco nomen accepit, & est nomen æquiuocum, s. locus, in quo libri reponūtur, & volumen ex omnibus libris ve. & no. test. à Hie. compositū.
28 ¶† Homiliarius est liber continens sanctorum homilias, & legitur in dominicis, & in natali, & in festis sanctorū propria euangelia habentium, & in Pascha & in Pent. cum ferialibus eorundem. Homilia autem idem est, quòd bona laus, siue verbum ad populum. Et no. quòd plures fecerunt homilias. Videlicet Aug. Hiero. Beda, Orig. Greg. & alij, Beda tamen alias non composuit, nisi quas Augu. composuerat, sed suis verbis easdem superstituit, nam August. verba disputationis habuit. Beda vero stylum sermonis, & lectionis. Quare Beda vocatur venerabilis, vt in septima parte sub eius festo dicetur. Item non omnes homiliæ authenticæ sunt, vt quædam Origenis, qui ad hæresim dicitur declinasse. Aliquæ tamen homiliæ ipsius a beato Hier. teste Papa Gelasio leguntur fuisse correctæ seu approbatæ. 15. dist. sancta. in palea. Et quandoque illa in ecclesia leguntur, nomen authoris, propter hæresis infamiam subticetur, sicut & nomen Salomonis, qui deceptus fuit à mulieribus, tacetur in lectionibus propter infamiam idolatriæ, sed dicitur, lectio libri Sapientiæ, sic etiam quia Moses hæsitauit ad aquas contradictionis, quia Dominum exacerbauit, non dicitur lectio libri Genesis Mosi legislatoris, sicut dicitur lectio libri Apocal. beati Ioannis Apostoli De hoc agitur in proœmio v. partis, & sub sabbato pascali. Volunt tamen quidam, quòd in principio homiliarium ipsius dicatur Homilia Origenis correcta seu approbata à Hieron. & in sequentibus dici debet homilia eiusdem.
¶ † Passionarius est liber continens passiones sanctorum, & legitur in festis marty- 29
rum. Plures autem sunt passionarij, quorum quidam canonizati, quidam vero teste Papa Gelasio. 15. dist. sancta. in palea sunt apocryphi. vt de B. Georgio & Cyricio, & Iulita, & alij quidam, quos hæretici compilasse dicuntur, quare in ecclesia legis interdicuntur Antheros Papa statuit martyrum gesta scribi, & in ecclesijs haberi, & hoc propter maximum presbyterorum numerum martyrio coronatum.
¶† Legendarius autem vocatur liber ille, 30
vbi agitur de vita & obitu confessorum, vt Hilarij, Martini, & aliorum confessorum, & legitur in festis eorum, dum tamen authenticatur sit. ¶† Lectionarius est in quo 31
lectiones epistolarum Pauli, & aliæ leguntur, qui quandoque epistolarius dicitur, & etiam legendarius dici potest. ¶† Sermologus 32
est liber continens sermones, quos Papa, & alij plures Sancti composuerunt, & legitur in festis confessorum à natali vsque ad octauas Epiphaniæ in purificatione beatæ Mariæ, & in festo omnium sanctorum, & in pluribus alijs. ¶† Consideran 33
dū est quoque trium scripturas præcipuè in ecclesia frequētari, scilicet Dauid, prophetæ, qui fuit homicidia, proditor & adulter. Matthæi Apostoli, qui fuit publicanus, & in hoc ipso infamis & Pauli, qui fuit crudelis Christi, & ecclesiæ persecutor, & etiam Augustini, qui fuit Manichæus, & tempo-

re

te Theodosij Imperatoris conuersus est. Quod fit in exemplũ, videlicet vt alij peccatores non desperent, sed sperent, si tamẽ pœnituerint, posse veniam consequi, quantumlibet graui noxa perplexi sint, & orationes & eleemosynas eorum post pœnitẽ-
34 tiam posse Deo complacere. ¶ † Et est sciendum, ꝙ beatus Hiero. tempore Damasi Papæ correxit psalterium 70. interpretũ, qđ tunc cantabatur vbiq; & adhuc iuxta ordinationẽ Gregor. Papæ qui postremò officium ecclesiasticum ordinauit, secundum illud, antiphonas, responsoria, alleluia, tractus, & alia quædam in Ecclesia decantamus. Subseq̃ter verò psalterio ipso itera to corrupto, idem Hieron. illud de nouo integrè ex græco transtulit in latinũ, prout ipse in ipsius psalterij proœmio attestatur, quod nouam dictus Damasus rogitu ipsius Hie. instituit decantari, & vulgariter & gallicum appellatur, & quasi vbique legitur & ferè communiter cum suo proœmio in textu Bibliæ habetur. Præmissum verò psalterium secundũ 70. Romanis remansit, & hodie illo vtuntur. Denique idem Hieron. attendens, ꝙ Iudæi nobis improperabant, ꝙ psalterium falsificauerimus, quoniam à suo verbo discordabat, tertiò psalteriũ de verbo ad verbum ex hebræo transtulit in latinũ, quod in pluribus à gallico discrepat ac Romano, pauci tamen illud habẽt, quãuis ab omnibus & in textu bibliæ deberet haberi. ¶ Et no. quòd quidam portant psalterium, sed in eo non psallunt, prout dictũ est in titu. de laudibus matutinis. Quæ sint dominicæ, & dies priuilegiati, & principales, & qualiter dies dominica maior est alijs diebus, quibus nominibus dies septimanæ appellentur, & qui sint dies profesti, q festiuitates, siue solennes in proœmio 7. partis dicetur. Greg. Pa. 92. d.c. fina. instituit, ne in ecclesia Romana diaconi cantare debeant, sed solum euangelicæ lectionis officia inter missarum solennia exoluant. Psalmos verò ac reliquas lectiones subdiaconi, vel si necesse fuerit minores ordines exhibeant, siue dicant.

S V M M A.

1 *Aduentus est initium officij Ecclesiastici.*
2 *Petrus Apostolus Aduentum instituit, in honorem quadruplicis Dominici aduentus.*
3 *Aduentus primus Christi, quid attulerit homini, quid secundus, quid tertius, quid quartus.*
4 *Aduentus per quot septimanas celebretur.*
5 *Per tres aduentus hebdomadas accipimus trium temporum partes.*
6 *Aduentus ieiunium est exultationis partim & partim mœroris.*
7 *Vrbanus Papa Secundus officium beatæ Mariæ quotidianum instituit.*
8 *Antiphona laudum Dominicarum aduẽtus quare terminentur per alleluia.*
9 *Aduentus quo tempore incipiat. Et quot diebus constet, nu. 10.*
11 *Aduẽtus prima Dominica unde inchoetur.*
12 *Aduentus intitulatio cur duplex, & cur duplex inchoatio. Rationem vide ibid. et nu. 13. 14. 15.*

De tempore Aduentus. Cap. II.

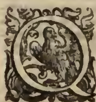

Voniam, sicut præmissum † est ecclesiastica 1
officia ad Aduentum Dñi, quod est tẽpus renouatiõis incipiũt, meritò ab hoc tẽpore ducimus initium assumendũ. ¶ † Prænotandũ igitur est, ꝙ beatus Petrus primò instituit tres septimanas integras ante Natale venerari, in cõmemorationẽ aduentus Christi, & quartam, quæ tñ nunquã perficitur, quia vigilia natalis non est de aduentu, vt infra dicetur. Agitur ergo aduentus Domini per quatuor septimanas ad magnificandum, quòd est quadruplex aduentus filij Dei, sed vltima nunquam finitur, quia sanctorum gloria, quæ dabitur in vltimo aduentu, scilicet ad iudicium nunquã terminabitur. ¶ Primum aduentus est in carnem scilicet in vtero Virginis assumptam, de quo dictũ est. Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nõie Domini. ¶ Secũdus in mentẽ, qui descensus fit quotidie in cordibus fidelium per Spiritumsanctum, de quo Ioan. 14. cap. ad eum veniemus, & apud eum mansionem faciemus, & dicit Sap. 9. Domine, emitte sapientiam tuam vt mecum sit. De his habetur Abacuch. 2. Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens

ueniens veniet,& non tardabit. ¶Tertius
aduentus est in morte cuiuslibet, de quo
Iac. 6. dicit beatus Iac. Patientes estote vsque ad
aduentum Domini:& Matth.22. Si sciret
paterfamilias qua hora veniret fur &c. ide-
o & vos estote parati &c.& iterum. Si in
prima vigilia & venerit, idest, in iuuentu-
te, & in secunda &c. & ita inuenerit, scili-
cet in pœnitentia, beati sunt serui illi.
¶Quartus erit in maiestate, qui erit in
die iudicij. De illo legitur Esa.4 cap. Do-
minus ad iudicium veniet cum senioribus
3 populi sui.¶†Et no. quòd primus aduentus
liberauit animas a diaboli seruitute. Secun
dus liberat eas à peccato. Tertius a pœna.
Quartus corpora liberat. Veruntamen ec-
clesia non celebrat nisi duos aduentus sci-
licet in carnem,& ad iudicium. Nam pri-
mum & secundum reputat pro eodē, ideo
enim venit in carnem, vt veniat in mentē,
ideoque dictum est: Veniens veniet, & nō
tardabit: veniens, scilicet in carnem, veniet
scilicet in mentem,& iterum quia vterque
misericordiæ est. Similiter tertius & quar-
tus habentur pro eodem, quia vterque est
iustitiæ ratione vnius effectus. Celebrat er
go ecclesia aduentum huiusmodi sub bina
rio, vt filijs suis generet timorē & amorem
Dei: vnde in psalmo: Eleuamini portæ
æternales &c. Timor Domini sanctus, qui
Psal 23. permanet in ætern.& amor, scilicet ipsius,
Psal.16. qui similiter in æternum durabit. Vnde ad
Cor.13. cap. Charitas. nunquam excidit.
de pœnit. distinct. 2. charitas. timorem au-
tem debemus ei, vt domino, amorem vt
patri. Vnde Malach. 1. Si ego sum pater
vbi est amor? & si Dominus, vbi est timor?
Celebratur ergo aduentus per quatuor se-
ptimanas. In † prima specialiter de pri-
4 mo aduentu cantat ecclesia. In secunda &
tertia de secundo, & hoe ideò quia anti-
qui patres primum aduentum tantum ex-
pectauerunt. Secundum verò antiqui &
moderni. In quarta verò septimana reco-
Esa.65. lit ecclesia tempus, in quo Dominus de-
scendit in vterum Virginis. Vnde tunc
Rorate cœli desuper, & nubes pluant iu-
stum; aperiatur terra,& germinet Saluato-
rem. Itē tempus a primo aduentu vsq; se-
cundum recolit ecclesia inter pentec.& ad
uentum Dñi, in quo cantat alleluia, in spe
resurrectionis, & Gloria in excelsis Deo
iustitia reddita, & dicit quotidie alleluia,
quia spes eius non infirmatur. Sed Gloria
in excelsis Deo,& in terra pax hominibus
bonæ voluntatis; non dicit quotidie, sed tā
tum in festis, quia semper in fide, non sem
per in operibus laudat, Quotidie enim of-
fendit, licet semper in fide iustitiā teneat.
De hoc est dictum in proœmio huius par-
tis,& dicetur sub ti. de septem diebus post
pascha. Cæterum per tres aduentus heb-
domadas trium temporum patres accipi-
mus.¶† Primi fuerūt ante legem, qui pro- 5
cul a Deo remoti clamabant; Ad te leua-
ui.¶Secundi sub lege, qui doctrina legis in
structi, & ideo ad lumen proprius accedē-
tes, introitu populus Sion appellatur.
¶Tertij fuerunt prophetæ, præsertim illi,
quos inuenit Christi natiuitatis; vt Sy-
meon, quibus quia Redemptor esse prope
dicitur in introitu, Gaudete. Asserunt etiā
quidam, quòd in officio primæ hebdoma-
dæ agitur de vocatione Iudæorum. In of-
ficio secundę de vocatione Gentium, vnde
ibi dicitur. Ad saluandas omnes gentes, in
officio tertiæ de vocatione vtriusque po-
puli. Vnde ibi dicitur. Nota sit omnibus
hominibus. ¶Rursus cantatur in prima in
persona Ioannis. In secunda prophetarū.
In tertia Apostolorum. In quarta in perso
na Doctorum. Tempore aduentus tacetur
Gloria in excelsis, quod pertinet ad nati-
uitatem, vt in nocte natiuitatis deuotius
& auidius decantetur, ad notandum quòd
nunc hymnum primo fuisse nocte illa ab
angelis decātatum, quanquam maior glo-
ria Christi est in ecclesia tempore noui te
stamenti, quam fuerit in veteri. Tacetur
etiam, Ite, missa est, quod pertinet ad re-
surrectionem Meritò autem tacetur vtrū-
que in aduentu, quia tunc vtrunque expe-
ctatur. Pari ēt ratione tacetur. Pax vobis,
quod similiter pertinet ad resurrectionē.
Tacetur etiam, Te Deum laudamus, quia
nondum præsens est, quem expectamus,&
ad præsentes tantum hoc cantico vti sole-
mus.¶Et no. quòd hæc tria non semper se
concomitantur, vt dicetur in proœmio 7.
partis, Sed quare Alleluia non tacetur hoc
tempore, cum sit canticum lætitiæ, nam
in aduentu est ieiunium, nec tunc nuptiæ
celebrantur. Præterea, aut est ieiunium
mœroris, aut exultationis. Si mœroris, om-

ma cantica exultationis debent taceri. Si exultationis, omnia debēt dici, ergo & Gloria in excelsis Deo. Solutio. Hoc ieiunium est partim exultationis, & partim mœroris. Exultationis est, ratione primi aduentus, scilicet in carnem, de quo mentio fit in hoc tempore Mœroris est, propter secūdum aduentum, scilicet ad iudiciū, de quo fit etiam ibi mentio, & ideo in eo quædam cantica lætitiæ dicuntur propter aduentū misericordiæ & exultationis, & quædā subticentur, & ieiunatur, propter aduentum seueræ iustitiæ, & mœroris. Alleluia ergo non subticetur, quoniam tempore aduentus aliquid est lætitiæ, propter spem quam habuerunt de Christi incarnatione, & propter nostram certitudinem, quam habemus per primam aduentum de futura glorificatione, sed in Septuagesima non sic, quia totum tempus illud in mœroris est, & ideo tunc non dicuntur cantica angelorū, sed hominum, vt ibi dicetur. ¶ In festis verò nouem lectionū, quæ occurrūt in aduētu, debet celebrari missa de festo solennis, in tertia, cum Gloria in excelsis &c. Ite, missa est, & deponuntur cappæ nigræ, seu violaceæ, & assumuntur solennes à ministris & sacerdote, prout festum requirit. In hora verò nona de ieiunio missa dicitur, & tunc dalmaticæ & subtilia, siue tunicellæ dimittuntur; & competentes tempori & ieiunio resumuntur, sicut in tertia parte sub tit. de dalmatica dictum est. In hoc quoque tempore officium beatæ Mariæ Virginis non dicitur in ecclesia, quia totum officium huius temporis ad laudem eius pertinet. ¶ † Et nota, quòd Vrbanus Papa Secun

7 dus, q fuit creatus M.78. & sedit annis. 12. mensibus quatuor, in concilio apud Claromon celebrato, statuit. vt officium beatæ Mariæ virginis quotidie diceretur; & in die sabbati solenniter fieret, in quo officio matutino dicuntur illæ lectiones. O Beata Maria, quis dignè, sumptæ ex illo sermone August. Loquimur dilectissimi &cæt. hoc etiam tempore non debet fieri specialiter commemoratio alicuius sancti precedentis Christi aduentum, quia omnes illi in infernum descenderunt, & ideo ecclesia occidentalis pro eis non solennizat, nec etiam sequentium, quia cum hoc tempore ecclesia de aduentu fili Dei solennizet, non est aliorum solennitas admittenda; imò minor cedit maiori, quia adueniente principe cessat magistratus idcirco cum ipse sit præmium & corona sanctorum omnium, & sit omnia omnibus & sufficientia singulorum, superfluum foret reccurrere ad aliorum suffragia mendicata C. de pala. sacra. largi. l. scrineis. in prin. lib. 12. Generalis, tamen commemoratio omnium sanctorum bene fit. quoniam licèt sancti ex aduentu filij Dei speciale gaudium & præmium assecuti fuerint, maius tamen ad generale gaudium eorum extitit, qui a creaturam rationalem ex vnione ad diuinam naturam viderunt ineffabiliter sublimatā, quia ergo bonum commune præponderat particulari, & per consequēs generale gaudium eorum gaudio speciali, quia illud, quod præmissum est, fuit omnibus sanctis vtriusque testamenti ad gaudium, idcirco conueniens est, vt tempore ipsius aduentus eorum gaudium communiter & generaliter recolatur, & in generali omnium sanctorum commemoratione singulis diebus dicitur antiphona illa. Ecce Dominus veniet, & omnes Sancti eius cum eo, & erit lux magna in die illa, alleluia, quæ pertinet ad quartum aduentum, in quo apparebit gloria sanctorum. Dicitur et cum ipsa antiphona oratio illa Conscientias nostras quæsumus Domine visitando purifica &c. in qua similiter cōcordando cum antiphona, fit generaliter commemorat. de omnibus Sanctis, dum dicitur ibi, vt veniens cū omnibus sanctis, & tunc pertinet ad quartum aduentum, s. in maiestate. In multis tamen locis subtrahuntur verba illa, cū omnibus sanctis, & tunc pertinet ad secundum aduentum; s. in mente. Non fit etiam commemoratio de cruce, sicut fit in aliis temporibus, ne prius videat Dominus passus, quàm natus: & iterum, ne fiat contra illud præceptum. Exod. 23 & 24. non coques hœdum in lacte matris suæ, idest, Christum non crucifiges, dum adhuc tener & lactans est. Contra hoc præceptum fecerunt tunc Iudæi, qui Christum eadem die, idest, eadem sexta feria, in qua vt quidam dicunt, conceptus est, crucifixerunt. ¶ † Notandum autem est, quod tem- 8
pore aduentus omnes antiphonæ dominicales in matutinis laudibus terminantur

per

per alleluia, ad significandum gaudium de certitudine aduentus Saluatoris, habitū vt in matutino officio sit quasi prędictio, & in matutinis laudibus notetur exultatio. Itē ī prima, scda, & tertia hebdomada reperiūtur respōsoria dominicalia, sed in 4. sunt specialia, qui p hebdomadā cātantur, & sunt quindecim, quia ille expectatur venturus, qui instituerat vetus testamentum, & erat instituturus nouum. Quindenarius n. numerus consistit ex septenario, & octonario: at septenarius ad vetus octonarius verò ad nouum refertur testamētū. In singulis quoque septimanis cantus renouatur ppter
Psal. 38. gaudiū, proficiētiū, q proficiūt de virtute in virtutem, vt videat Deum deorum in
9 Sion. ¶ † Illud ēt notandum est, q prima dominica aduentus nunquam esse pōt ad te quinto Calendas Decembris, nec ēt post tertio Nonas Decēbris, sed quæcūq; illarū septem literarū, quæ inter dictas Calendas & Nonas includuntur, representauerit dominicam, ibi est prima dominica aduentus, sed & in dominica proximiori festo beati Andreę, uel Calēdis Decēbris siue ante, siue retro sest semper initium aduentus, & si ipsum festum
10 cadit in dominica, ibi ēt est initium aduentus. † Aduentus cōtinere dēt 21. diem idest tres septimanas integras ad minus, pter uigiliam Natalis Dñi. Veruntamen cum aduētus incipiat à die dominica, si forte cōtingat similiter Natale in die dominica uenire, oportet ips aduentus per quatuor hebdomadas protelari, alioqn uigilia Natalis & sabbatum quatuor temporum concurrerent in eadem die, quod esse nō pōt. 71. di. de leui. quia utrunque illorum proprium habet officium, & ad diuersa tempora pertinent. Nā sabbatum est de aduentu, sed uigilia ad tempus gaudij pertinet, cum non sit de aduentu, sed de natali, & sic aduentus nō hēret uiginti unum diem, excepta uigilia natalis sicut dictum est. Quod uigilia ptinear ad tps gaudij, patet ex ipsa ordinatione Gregorij, qui ultimas aduentus antiphonas posuit de euangelio, s. Cōpleti sunt dies. & ecce completa sunt oïa. Quando ergo natale est ī dominica, quatuor tpora celebrātur in penultima hebdomada. Si āt natale uenerit in secunda feria, uel deinceps usque in dñicam, tunc post uiginti unum diem habebit, in quo fiat uigilia, & qñ festum uenerit ī secunda feria, fiet officium de uigilia in die dñica, q proprium non hēt officium, & tunc pp dñicā cantabitur alleluia, sed ieiunabitur in sabbato præcedenti, tam pro uigilia natalis, q pro ieiunio quatuor tporum. De hoc etiam dicetur sub titulo de capite ieiuniorum. ¶ † Nō est etiam ignorādum 11
quod licet in principio, siue in prima dñica aduentus cātetur introitus. Ad te leuaui animam meam Deus, si quis tamen diligenter attendat in Dominica precedenti illa preparatio aduentus Dñi quo ad quędam inchoatur, quod ostendit epistola, quæ tunc secundum quosdam legitur Hier. 23
Ecce dies ueniunt, dicit Dñs. Et suscitabo Dauid germen iustum &c. finis euangelij eiusdē die, s. Abiit Iesus trans mare Tyberiadis, quod est Ioannis xi.c. Hoc idē insinuat, ubi dicitur. Hic est uerè ppheta, qui uenturus est in mundum, ut redimeret populū &c. Satis.n. cōueniēs est, q in precedenti dominica inchoet, quia nō respiraret desperans, nisi certa pmissio uerę liberationis pręcederet, qui audita respirans clamat. Ad te leuaui animam meam Deus meus &c. In qnta igit hebdomada ante natiuitatem Dñi inchoatur pparatio aduentus quo ad quædam. Vnde & ī antiqs gradualib' & lectionarijs titul' est talis. Quinta dominica ante natiuitatē Domini nā ab illa dominica usque ad natiuitatē Domini sunt quinq; officia dominicalia, quinq; epistolę, & qnque euangelia. In quarta uero dominica ante natiuitatem Domini inchoatur prędparatio aduētus quo ad officium matutinale, & qno ad multiplicē officiorū uarietatē & innouationē q ergo quatuor sūt officia dominicalia, ab illa dominica usque ad natiuitatem, & ideo in antiphonarijs nouis intitulatur quarta dominica.
† Quadruplex autē ratio huius duplicis ī 12
titulationis librorum, & inchoationis aduētus reddi cōsueuit. ¶ Prima; q p lectionarium recolimus aduētum Domini in mundū, significatū esse per quinq, mundi ætates, Per antiphonariū uero recolimus aduentum Domini nuntiatum esse

per quatuor ordines librum, s. per legẽ, per prophetas, per psalmos, & per initiũ euangelij narrantis Domini conceptionem. Initium euãgeli vocamus, quicquid est in libro Lucae, qui historiam ante natiuitatem Domini plenius caeteris prosecutus est, sicut de angelo à Zacharia misso annuntiante natiuitatem praecursoris & sicut de prophetia illa, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redẽptionẽ plebis suae. Et de Gabriel archangelo ad Virginẽ misso, & similibus.

13 ¶ Secunda est, quia actor lectionarij nos hortatur, vt purgemus hospitium nostri corporis, quod per quinque sensus sordidatum est, ad suscipiendum Deum, quia in sordib. habitare despicit Rex venturus. Actor verò antiphonarij nos docet purgare corpus nr̃m, constans ex quatuor elementis, facientes dignam mentionẽ deo regi venturo. Iuxta illud. Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eũ

Psa. 83.

13 faciemus. ¶ † Tertia est, quia in quarta dominica aduentus, quae ad spirituales, & non in quinta dominica, quae ad seculares pertinet, vt dicetur in ti. sequẽ. innouantur cantus. Spiritualium enim est canticũ nouũ cantare, & non secularium, qui cum adhuc quasi veteres sint, & mala eorum adhuc recentia potius lugere, q̃ gaudere debent. Renouatus quidem cãtus gaudium electorum significant, qui proficiunt de virtute in virtutẽ, in qua

14 videbitur Deus deorũ in Sion. ¶ † Quarta est, quia in ecclesia duo sunt ordines hominum expectantium Domini aduentum, & studentium, ad dignè suscipiendum Deum venturum. Vnus ordo in seculari cõuersatione studet. alter in spirituali. Seculares qui rebus trãsitorijs studẽt quae quinq; corporis sensibus administratur, per quinq; hebdomadas intelliguntur iuxta illud, euãglo 6. Erant viri quasi v. millia. Si quidem quinque millia viri Deum secuti designant eos, qui in seculari adhuc habitu positi exteriorib. quae possident, bene vti nouerant ipsi, nãque saturantur quinque panibus, quia legalia instituta eis proponenda sunt, qui per quinarium numerum propter quinque libros Mosi intelliguntur. Per quatuor verò septimanas spirituales intel

Ioann. 6.

ligũtur, qui reb. trãsitoriis abiectis nudi nudũ sequũtur Christũ, qui per quatuor euãgelia ad potiorem perfectionem excitãtur. Quod etiã ad istos quaternarius numerus pertineat, apparet in alio euangelio, in quo quatuor milia hominum, qui sunt euãgelica perfectione sublimes leguntur refecti septem panibus, id est, septiformi gratia eruditi & repleti. Hãc distinctionem figurauit Dominus Mosi quando in ingressu tabernaculi iussit poni septem columnas, & ante oraculum vnam, ante sancta sanctorum quatuor, prout legitur Exod. 26. & 32 cap. Siquidem quinque columnę exterius positae sunt seculares, qui in exterioribus maximè versantur, quatuor columnae ante sãcta sanctorum sunt spirituales, qui quasi interius positi Domino deuotius obsequuntur. Vna columna ante tabernaculum vnitatem fidei, quam tam isti, quã illi colunt, designant, & propter hanc causam clerici seculares in vespertinis officijs quinque psalmos cantant. Monachi verò, & religiosi qui altiorem elegerunt viam, non nisi quatuor, in quo se perfectiones ostendunt. Quod autem quadratum est, ex quacunque parte vertatur, manet idem & firmum. Similiter & perfectus quocunque loco & tempore, idem immobilis manet.

SVMMA.

1 *Dominicę primae Aduentus officium.*
2 *Responsorium Dominicę primę Aduentus & eius expositio.*
3 *Hominis magna ignorantia.*
4 *Responsorium primum Aduentus habet tres versus & cur & nu 5. 6 7.*
8 *Responsorium secundum Aduentus. Tertium nu. 10. Quartum. 11. Quintum. Sextum. Septimum nume. 12. Octauum & Nonum nu. 14.*
9 *Visio est triplex.*
15 *Missę in Aduẽtu introitus, prima Dominica.*
16 *Dei facies intelligitur diuina cognitio.*
17 *Euangelium de Aduentu in Hierusalem, cur hodie legatur.*

De prima Dominica aduentus Domini. Cap. 3.

1 PRIMA Dominica † de aduentum, quæ est quarta a natali Domini, & in quã secdm quosdam inchoatur officium aduentus, pertinet ad spirituales. Et ideo in ea innouantur cantus, præcedens uero, quæ quinta est, ad seculares, sicut in præcedenti ti. dictum est. Ad spirituales pertinent duo uersiculi, quorum vnus frequentat in uespertino officio, scilicet Rorate cœli desuper. Alter in matutino, f. Vox clamantis in deserto. In primo ostenditur, quid facere debeant, in secundo exequuntur. Ipsi sunt cœli rorantes, & nubes pluentes, ros est subtilior, &
Isa.1. pluuia grossior. Tunc sunt rorantes, quãdo de incarnatione Saluatoris subtilia dicunt vt illud, Verbum caro factum est, & similia, tunc sunt pluentes, quando grossiora, i. intellectus faciliora dicunt,
Mat.1. sicut est, q. Maria desposata est Ioseph, & quod puer natus est in Bethleem, & reclinatus in præsepio, & huiusmodi. Isti faciũt, quod aperiatur terra & germinet
Luc.2. Saluatore. Ad literam terra est virgo Maria, quæ aperta quantum ad fidem cordis sine damno virginitatis concepit, & peperit Saluatorem. Sed moraliter, terra est cor humanum, quod uiri spirituales sua prædicatione aperiunt, vt germinet Saluatorem, id est, Christus in eo reformetur, iuxta illud Apostoli, Filioli mei,
Ps.40. quos iterum parturio, donec Christus reformetur in vobis. Isti sunt vox clamantis in deserto, id est, in mundo parate uiã Domini, rectas facite semitas eius. Viæ sunt opera, semitæ sunt cogitationes, quas debemus parare in aduentu Saluatoris. Hanc præparationem notat oratio, quæ post communionem hac die in Missa sequitur. Suscipiamus Domine misericordiam tuã in medio &c. & ex eo, quod in fine illius orationis dicitur. Congruis honoribus præcedamus. Viam ergo parare, est pœnitentiam agere, & prædicare. Semitas rectas facere, est post mandata consilia obseruare. Sanè huius dominicę totum matutinale officium pertinet ad primum aduentum, vt præmissum est. Legitur enim in Esa. qui de aduentu loquitur apertius, quàm aliquis alius propheta. vnde in 2. cap. ipsius habetur. Ecce nomen &c. in primo uero habet de nequitia Iudæorum. Primum responsorium † est, A 2
spiciens à longe, quod est de primo aduẽtu, & non sumitur de aliquo libro Theologiæ, nec compilatum est à Gregorio ordinatore matutini officij, sed à quodã eius monacho, quod inde apparet, quia illud ĩtra hebdomadã non reperitur sed omnia alia responsoria sic, quæ ab ipso Gregor. edita sunt. Etsi obijciatur, quod illo dempto, non remanent nisi octo responsoria istã dominicæ. Respondetur, quod nouẽ sunt, computato illo, Ecce dies ueniunt, quod secundum ordinem Gregorij nonum est, & cantatur in uesperis sabbati præcedentis. Cantatur autem hoc responsoriũ in persona Ioannis Baptistæ, uel sponsæ, dicentis, Aspiciens à longe, à terra uidelicet ad cęlum, uideo Dei potẽtiam uenientem, & licèt propriè patri potẽtia assignetur, hic tamen per potentiam accipe filiũ Dei, cui data est potestas in cęlo & in terra, qui est potens Dominus in prælio, Ps.44.
oui propheta, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Hic uenit dum se uisibilem monstrauit, & nebulã totam terram regentem. Hæc nebula est Dei misericordia, quę præstat refrigeriũ contra ęstum uitiorum. Hanc Moses intrauit, cum ad suscipiendum legem ascendit. Hanc Petrus intellexit, cum in nube lucida uidens Dominum, Mosen, & Mat.17.
Heliam dixit. Faciamus hic tria tabernacula. Hæc populum in desertum deduxit & ab igne protexit. Hęc est uirtus Luc.1.
altissimi, quæ uirginem obumbrabit, q. totam terrã tegit, quia misericordia Domini plena est terra. Hæc etiam nebula est humanitas filij Dei, quæ totum mundum saluat. Medicina enim omniũ in festinatione nebulæ. Nebula etiam potest dici infidelitas seu ignorantia. Signorabat enim † homo Deum seipsum narrale solum, & concupiscentiam esse peccatum. Hæc nebula totam terram regebat, 3
quia omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Ite obuiam ei, & dicite Nuntia n. &c. &, qui regnat, es in populo

 Israel.

Israel. Similia dixit Ioannes discipulis Pa
Ioan. 1. rate viã Domimi, & p discipulos ad Chri
stum, Tu es qui venturus est, an alium ex
pectamus? obuiam sponso, scilicet per uia
charitatis, & dicite, Nūtia nobis, quasi di
cat, Reuela nobis per tuam præsentiam si
tus Messia, in lege promissis, & si regna-
4 turus es in populo Israel. ¶ Porro † insolito modo primum responsorium habet in quibusdã Ecclesiis tres uersus, sicut & responsorium primum natalis Domini. ¶ Primò, ad significandum, q iste aduentus Domini saluat homines trium tēporum, s. illos, qui fuerunt ante legē, & sub lege, & sub tempore gratię, & pp hoc & fit triplex repetitio, prima à remotiori quò ad finem, & postea à minus remoto, & postea à propinquiori, ad ostendendū quod patres primi temporis remotiores fuerunt ab aduentu Christi, q̃ patres secūdi, & tertij, & patres secundi tēporis, magis remoti quàm patres tertij, deinde reincipitur, responsorium ad denotandum desiderium, & ad significandum, q debemus attribuere finē & prin ipium bo-
Apoc. 1. ni operis ei, qui est, α & ω. 35. dist. ab exordio. Vltimò, dictis uersibus subiungitur Gloria patri, q̃a omne desiderium & seruitium ad Deum trinum est referēdum, & ibi non fit reiteratio partis, sed totius responsorij, quia post uitam præsentem omnia opera consumentur, & tunc erit dominus omnia in omnibus, & consummatio, & sufficientia omnium. ¶ Secundo,
5 ideo † præmissum responsorium tres habet uersus, & unum Gloria, ad designandum quatuor aduentus, de quibus in ca. præcedenti præmissum est, & ad designādum quatuor tempora, scilicet tēpus ante legem, tempus legis, prophetiæ, & gratiæ. Alloquens enim ecclesia omnes homines, qui fuerunt ante legēm, quorum pauci secuti sunt unum Deum, dicit primò uersum. Quinque terrigenę & c. idest O uos omnes mali, boni, diuites & pauperes, ite obuiam ei & dicite. Indica nobis, si tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel. in secundo uersu in persona hominum, qui fuerunt sub lege, in qua aliquid fuit imperfectionis, q̃ data fuit infirmis alloquitur ipsum legislatorem. Qui regis Israel intende, quasi diceret, q populum Israel in lege tua regis, & sicut pastor ouem deducis, indica nobis, si tu es ipse; qui regnaturus es in populo Israel. In tertio iam ex dictis prophetarum certificati de aduentu Saluatoris ex desiderio clamant, Excita potentiam tuam, & ueni, qui regnaturus es in populo Israel. In alijs, uerò Ecclesijs est tertius uersus. Tollite portas. In quarto gratias
agens Saluatori de aduentu suo, qui di- 6
gnatus est venite, imo toti Trinitati dicit, Gloria patri. ¶ † Tertiò, respōsorium ideo tres habet versus, quoniã lex, & Psalmodia, & prophetia hūc Saluatoris aduētum pnunciauerunt. ¶ Quartò, tres † uer-
sus patres trium puerorum significant. 7
Fratres quidem ante legem hunc aduentum pręuiderunt. Patres sub lege desiderauerunt. Patres gratiæ prædicauerunt. Dicit ergo Ioannes Baptista, vel ecclesia. Vos patres ante legem quinque terrigenę & s. h. s. in v. d. & pauper, ite obuiam ei. Terrigenas vocat malos, q terrena sequuntur. filios hominum dicit, bonos diuites, subdit, quos terrigenas appellauerat, pp pauperes quos filios hominum. Vos ergo quiq; idest quilibet terrigenæ malitia diuites & filij hoium spū pauperes, q estis simul in vnū, in vno olim agni & hædi, ite obuiam ei, vt vos mali per ingressum recipiatis, uos boni per progressum proficiatis. Vos etiā patres sub lege dicite. Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph. Nuntia nobis & c. qui regis Israel, idest Iudaicum populū p doctrinam legis Domini videntem. Qui deducis, idest de virtute ducis, uelut ouē, idest innocētē. Ioseph. idest populum Gētilē, augmentatum per frumentum mortificatum, intende super nos, i. lumen pietatis infunde, & Nuntia nobis & c. Vos quoque patres sub gratia dicite. Tollite portas prīcipes u stras, & eleuamini portę ęternales, & introibit rex glorię. Qui regnaturus & c. ò principes, & potestates aeris huius. Et ò genimina viperarū tollite, idest auferte portā mortis, i. vitia, q quæ diabolus intrat ad corda. Et o portę æternales, idest virtutes ad ęternitatē ducētes, eleuamini contra uitia, & p vos introibit, & habitabit in uobis rex gloriæ, qui regnaturus est in populo Israel,

Et no.q; ad tertium uersum non respon
detur, Nuntia nobis, quia patres noui te
stamenti certificati sunt de aduentu Cri
partes gratiæ certi sunt de introitu regis
gloriæ. Verum quia nunquam sufficit,
nec sufficiet fides incarnationis sine fi-
de Trinitatis, iõ subiungitur, Gloria Patri
& Filio & Spirituisancto, & quia qui ve
nit in humanitate, venturus est etiam in
maiestate, ideo responsorium denuo re-
petitur. In repetitione vero nebulam, ac
cipias ad literam iuxta illud. Veniet in
nubib. celi. & sicut nubes suscepit eum,
& alibi. Nubes & caligo in circuitu eius
8 ¶ Scđm † respõsorium est, Aspiciebam
in visu noctis, sumptũ per Gregoriũ de
Dan. c.7. Christum venturum prophe-
tauit, qui his verbis mysterium incarna
tionis verbi quod in principio erat apud
Deum, apperuit dicens, Aspiciebam in
visu, aut visione noctis. Triplex quidem
9 est visio†. s. noctis ante gratiam, diei sub
gratia, & lucis in gloria. In Nocturna vi
derunt patriarcæ & prophetæ, qui sub
nube fuerunt, & hoc Daniel aspiciebat
in visu noctis. In diurna viderũt Aposto
li, quib. Christi humanitas apparuit. In
lucida videbunt filij Dei facie ad faciẽ.
Hanc distinctionem veritas in euange-
lio innuit, dicens: Abraham exultauit
vt videret diẽ meum, vidit & gauisus est.
Iterum, multi reges, & prophetæ volue-
rũt videre, q̃ vos videtis, & nõ viderunt.
Sequitur, Et ecce in nubibus cœli filius
hominis ueniebat, Nubes celi caro ver
bi. d. Esa. Ascendit dominus super nubẽ
leuem. Et datum est ei regnum & honor
scilicet nomen, quod est abæterno datũ
sed in tempore manifestatum, & omnis
populus, tribus, & linguæ seruient ei nã
vt Esaias ait curuabuntur ei omnia ge-
nua, & iurabit omnis lingua in domino
10 ¶ Tertium responsorium, † Missus
11 est angelus Gabriel, quibus verbis Lucas
texuit ordinem annũtiationis. † ¶ Quar
tum est Aue Maria, gratia plena, quibus
idem Lucas modum conceptionis anne
xuit, dicens, Spiritussanctus superueniet
in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi:
Superueniet in te in quam in protegen
do te, & ab omni sorde purgãdo. & exin
de virtus altissimi, scilicet verbum Dei
obumbrabit tibi, ex te carnem sumen-
do, quod enim ex te nascetur sanctum,
vocabitur filius Dei. Christus enim qui
non est cõceptus ex virili semine, meti-
to nascitur, & filius Dei appellatur. Se-
quit versus, Quomodo in me fiet istud,
interrogatiuè, & sic quomodo sunt duæ
dictio. vel admiratiuè. & est vna dictio.
Quintum responsorium est, † Saluato- 12
rem. In quo incarnatio per Apostolum
confirmatur. ¶ Sextum est, Ecce virgo
concipiet. ¶ Septimum. Ecce dies veni-
unt, in quibus hoc idem per prophetas
roboratur. ¶ Octauum, Obsecro Domi
ne, in quo idem propter legem compro 13
batur. ¶ Nonum est Audite verbum, in
quo idem per prophetas comprobatur.
¶ † Laudes matutinæ vtrunque sonant 14
aduẽtũ. Non enim agitur aliquando de
vno aduentu, quin & de alio misceatur,
sed pauca de secundo habentur, & hoc
pp representationem gaudij, ne spes lu-
xuriet in præsumptionem. Siquidẽ pri-
ma antiphona quæ de fine Iohelis sumit,
est aperiẽ de primo aduentu Vnde ibi di
citur in illa die, s. quando Messias venit
Montes, idest Apostoli seu magni prædi
catores, stillabunt dulcedinem, s. verbi
Dei, & colles sicut minores pdicatores,
fluent lac, scilicet simplicis doctrinæ mi
noribus, & maiorib. Secunda. s. Iucunda
re, partim est de Esaiæ partim de Zacha
ria. Tunc enim iucundata est secundum
Zachariã Sion, idest, ecclesia de Iudæis,
& exultauit Hierusalem. id est. Ecclesia
de Gentib. Tertia, s. Ecce Dominus ve-
niet, est de secundo aduentu, scilicet in
maiestate. Quarta est, Omnes sitientes.
Tunc enim omnes, idest de omni gene
re sitientes, scilicet salutis & scientiæ
doctrinam. venerunt; secundum Esaiã
ad aquas baptismatis & doctrinæ. Quin
ta est, Ecce veniet propheta magnus, &
ipse renouabit Hierusalem, scilicet dan
do legem, & noua condendo præcepta.
Hoc tempore dicitur per horas capitu-
lum illud, Egreditur virga. Esa. 11. capi-
tulo. & illud. In diebus illis. Hierem. vi-
gesimotertio capitu. & illud, Erit in no-
uissimis. Esa. secundo capitu. & illud.
Ecce virgo. Esa. 7. capitulo & illud.
Venite ascendamus, Esai. secundo capi.

15 ¶ Ad missam † verò introitus est, Ad te leuaui &c. quia per aduētū Domini in carnem spes maximè eleuatur. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filiū suum vnigenitū daret, & iterum, Proprio filio nō pepercit &c. Et nota, φ si quidam exci tentur, alij tamen somno torpent. Ideo cantor incipiens, Ad te leuaui animam meam †, exaltādo vocem ab inferiori ad superius procedit, quod proprium est excitantis, quod etiam notatur in epistola vbi dī. Hora est nos iam de somno surgere. ¶ Sequitur versiculus, Vias tuas Domine demonstra mihi, quia Christus veniens nobis vias suas indicauit. vnde Esa. Erit mons domus Domini &c. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domū Dei Iacob, & docebit nos vias suas. q aūt sint viæ illæ, ostendit epistola, quæ est ad Rom. decimotertio cap. Sciētes, quia hora est iam nos de somnio surgere. In eo enim quod ibi dicitur. Nox præcessit, dies autem appropinquauit, assignatur effectus, quia factus est dies, qñ natus est sol, & ideo sequitur, vt in die honestè ambulemus, scilicet in omnib. operib. bonis, & induamus nos in similitudine Christi, vt sic filij Dei simus, quia propter hoc filius Dei factus est homo, vt homo fieret filius Dei. Orationes primæ aduētū respiciūt & possunt etiā adaptari cōgruè ad secundum. Postea sequitur spes, quæ facta est in ortu solis vniuersi, qui te expectant &c. Sequitur alleluia. Oñde &c. quia tunc ostendit dominus faciem suam quam qui videt, saluatur. Vnde, cum dixisset Dominus cæco. Quid vis vt faciā tibi? Respondit, Rabboni, vt videam quā faciē nō poterant homines ante videre, quia erāt in regione vmbræ mortis, sed lux orta est eis, quod posuit videre. Qd aūt dī: Oñde nobis do16 mine faciē tuā, & salui erimus, Da nobis cognitionē tuā. Facies † enim Dei in scripturis sanctis nō caro, sed diuina cognitio intelligitur, quia p faciē cōspectis quis cognoscitur. ¶ Sequitur in quibusdā ecclesijs euangelium Matth. 21. capit. cum appropinquasset &c. quod ad passionem pertinet, quo ad literam, Ad diem verò hanc quo ad allegoriam, & spiritualem intelligentiam. Venit enim tunc dominus Hierusalem per Bethphage, quæ in 17 tetpitate dominus bucce, i. est ad ecclesiā, quæ parua erat, in qua Christus apparuit p confessionē, & per mortē Olīueti, p q̄ designatur eminentia misericordiæ, p q̄ venit filius Dei in mundū, & misit discipulos suos dicens: Ite in castellum, idest in mundum & inuenietis asinam & pullum, idest Iudaicum populū qui duræ ceruicis est, & Gentilem fine iugo legis. Item, per huiusmodi animalia ostendit vias suas, humilia enim sunt. Vnde in Matth. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Legitur et ideo, quia ibi habetur, Benedictus qui venit in nomine domini, qd pertinet ad primū aduentum, & propter alia verba, legitur in alijs ecclesijs illud Cum appropinquaret Iesus, quod dicitur in dominica palmarum. In alijs verò eccl. sijs legitur euangeliū. Principiū Euangelij Iesu Christi &c. quod est Marc. 1. cap. propter illa verba: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam. Et no. φ in textu euangelij non cōtinetur principium, sed initium. Sed ecclesia ponit principium pro eo quod legens euangelium statim præmisit in titulo. Initium, sancti euangelij ne idem repeti videatur. In nonnullis ecclesijs etiam legitur, Erunt signa. Sequitur offertorium de spe. Ad te leuaui animam meam, & post communio de eodē & propter idem legunt euangelium illud, Erunt sig. a. quod est, Luc. 21. cap. φ pertinet ad secundum aduentum, vbi dicitur, Prope est regnum Dei. Cui adaptatur epistola, vbi dicitur, proprior est nostra salus &c, quia prope est regnum tuū Domine, ideo Ad te leuaui, dicit in introitu cantor, idest vetus homo, vel Ioannes Baptista, ut quidam dicunt, dicit, Ad te leuaui animā, Deus meus & ideo vias tuas domine demōstra mihi, & hoc in responsorio: ostēde nobis domine misericordiam tuam, & hoc in alleluia & quasi de misericordia certificatus cōcludit in postcommunione, Dominus dabit benignitatem, idest affectū bonum, & terra nostra, s. caro, dabit fructum suū idest, bona opera.

Ioan 13. Rom. 8. Esa. 2. Ro. 13.

SVM-

SVMMA.

1 *Aduentus dominica secunda, & quo officia constet nu 2. 3.*
4 *Missæ aduentus secunda dominica introitus atque eius interpretatio.*
5 *Euangelium dominicæ scdæ aduentus.*

De secunda dominica Aduētus Domini.

IN hac secunda dominica aduentus, ut præmissum est, agitur † de secundo aduentu, uerùm quia gaudere melius est quā flere, & dilectio melior, quā timor, ideo in eo quædam dicuntur pertinentia ad secundum aduentum, & quędam ad utrunque. Ecce enim in matutinis primum responsorium est. † Hierusalem, cito ueniet salus tua, tunc omnes plorabunt, modo est tempus gaudii. aliud est de primo & secundo aduentu. Præterea ibi sunt duo uersus secundum quosdā ecclesias, ad idem exprimēdum, sicut & in alleluia, ut iam dicetur. Primus est, Hierusalem, si me audieris &c. utitur Dominus uerbis Mosi, ut intelligatur, quòd ipse est, qui Mosi loquebatur. Aliquando etiā utitur verbis Salomonis, ut sciamus, quod ipse est sapientia, de qua locutus est Salomon. Istud responsorium sumptum est de Michæa, & etiam illud, quod sequitur, scilicet Bethleem, quædam tamen ecclesiæ illud dicunt dominica sequenti, & est de primo aduētu, & loquitur de generatione temporali Christi & æterna, de temporali autem dicit Bethleem ciuitas Dei summi, quia in Bethleem natus est. De ęterna, cum dicit Et egressus eius, sicut à principio dierum, de alijs responsorijs patet. ¶ In laudibus prima antiphona est de † secundo aduentu. Ecce in nubibus cœli &c. In Missa verò introitus patet ad utrunque hoc modo. Populus Siō, Ecce Dominus ueniet ad saluandas gentes Esa. 30. cap. In utroque enim aduenti saluat. Sequitur: Et auditam faciet Dominus uocem laudis suæ. Ipse enim est turtur, cuius uox audita est i terra nostra, qa attulit nouum tempus. Vox eius in secundo aduētu erit. Venite benedicti patris mei &c. uersus autem pertinet ad scdm̄ aduętum: Qui regis Israel, intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, idest, de hoc mundo ducis Ioseph, idest augmentum, idest, in bono, sicut ouem, idest, simplicem, & quia in matutinis primum responsorium est Hierusalem, & in missa † introitus est Populus Sion, ideo in hac dominica fit statio in ecclesia q̄ dicitur Hierusalem. Sequitur oratio: Excita Domine corda nostra ad præparandas unigeniti tui uias &c. quę est de primo aduentu tantum, Epistola uero de secundo Quæcunque scripta sunt, &c. ad Roma. 15. capitu. ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, & sic inuitamur ad spem, ut quæ patimur, leuia fiant, responsorium pertinet ad utrunq;. Ad primum, dum dicit. Ex Sion species decoris eius. Ad secundum, dum dicit. Deus noster manifeste ueniet. uersus uerò ad primum tantum dicit. Cōgregate, scilicet ò uos angeli, illos sanctos eius, id est, prædicatores bonos, qui ordinant testamentum eius, scilicet nouum, super sacrificia, idest, uetus testamentum. Prius .n. est, quod animale est, sicut dicit Apostolus. Deinde quod spirituale. uel quòd dicit, Congregate hoc in primitiua ecclesia, maximè necessarium fuit, scilicet ò uos boni predicatores, ut Paulus & alij. Deinde sequitur alleluia, quod insolito modo habet duos uersus secundum quasdam Ecclesias, & hoc fit, quia ibi de duplici aduentu agitur. Primus est de primo cum dicitur: Lætatus sum &c. Ante primum enim aduentum Christi desperabant homines de salute, Tunc uero læti sunt, quando audierunt, quod filius Dei homo factus erat. Secundus uersus est de secundo. Stantes erant pedes nostri, idest affectus nostri, in atriis &c. Iam enim in spe & desiderio ibi sumus: Euangelium est Luc. 21. cap. scilicet. Erunt signa in sole & luna &c. & est de secundo aduentu tantum, ubi enim ostenduntur signa, quæ fient ante diem iudicii, quoniam totus mundus turbatione sua indicium Domini ostendent. Ibi etiam sequitur, His autem fieri incipientibus respici-

te & lauate capita uestra. Ecce appropinquabit redemptio uestra. Ecce spes. Quædam uerò Ecclesiæ legunt euangelium, Cum audisset Ioannes in uinculis, qđ similiter ad secundum pertinet aduentū ex eo quòd Ioannes quærit, Tu es, qui uenturus est, an aliū expectamus eui? Dominus: Ecce ergo ueni ad redimēdū, & rursus ueniam ad saluādum, quod ex signis coniecturare potestis, quia & cœci uidēt &c. Offertorium est de primo aduentu. Post communio Hierusalē &c. quæ est Baruch. 4. cap. & est de utroque. In tertia uerò & quarta feria, & Sabbato legūtur euāgelia de testimonio Christi, scilicet de Ioanne, & de testimonio Ioannis, de Christo & eius aduentu. De quo etiam loquitur epistola, Patientes estote, quæ tunc dicitur.

SVMMA.

1 *Aduentus Dominica tertia & eius officium.*

2 *Missæ, aduentus, tertia dominica introitus.*

De tertia dominica aduentus Domini. Cap. 5.

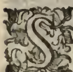

EQVITVR 3. Dominica, in qua similiter agitur de secundo † aduentu, unde in nocturnis primum respōsoriū est, Ecce apparebit Dominus super nubem candidam, idest, super carnem, quæ erit candida, per gloriā immortalitatis, ut mali timeant in secundo aduentu. Nam in primo aduentu apparuit Dominus super nubem leuem, id est, immunem à peccato. & sumitur hoc responsorium de Apocalipsi, ubi dicitur. Vidi, & ecce nubes candida. Versus est de utroque aduentu. In laudibus prima antiphona est de secundo aduentu. Veniet Dominus & non tardabit, & illuminabit abscōdita tenebrarum. 2 quæstio prima, multi. Oīa enim manifesta erūt, quia libri cōscientiarum aperti erunt coram eo. ¶ † In missa uero introitus est de secundo aduentu. Gaudete in Domino semper, & iterum dico gaudete, ad Philipp. 3. capitu. Apostolus enim non loquitur de primo aduentu, cum dicit, Dominus prope est, sed de secundo aduētu, vnde inuitat ad gaudium spirituale, per quod firmiter expectamus gaudia secundi aduētus, unde dicit. Gaudete in Domino semper, scilicet expectādo secundum aduētum. & repetitur gaudete, quia gaudiū spirituale facit nos dulciter sustinere omnia aspera mūdi, ut nihil euellat nos à spe æternorum, & ideo, quia ita necessarium est gaudium spirituale, ita repetit, uel propter gaudium de utroque aduentu, quod habent Sācti Huius gaudij custos est modestia, & ideo sequitur, modestia uestra &c. Hoc gaudium, quod est pax omnibus sāctis, optat ecclesia filijs suis, ī uersu eum dicit, & pax Dei, quæ exuperat omnē sensum, s. hominis; quia nullus homo habet totum vsum pacis hui⁹ collectę, scilicet Autem tuā quæ sumus Domine, est de aduētu in mēte. Audita enī collatione de aduētu Dominū sacerdos orat, ut tenebras, quas patimur in eo, quod falso iudicamur, sua uisitatione illustret. Epistola; Sic nos existimet homo &c. quæ est 1 ad Cor. 4 c. est de scđo, aliæ ecclesię dicunt epistolā, Gaudete in Domino sēper, quæ est ad Philip. 4. c. responso. 1. Qui sedes sup Cherubin, manifestare coram Ephraim i. fructificātē ī bonis operibus. Beniamin, i. filium dextre, & manasse, qui oblitus est terrenorum, hoc fiet ī iudicio. Versus etiā. Qui regis Israel, est primo, quod dicitur ad secundum alleluia, Excita Domine, etiam est de primo. euāgelio. Cum audisset Ioānes &c. quod est Matt. 11. c. similiter est de primo. Quidā enim de discipulis Ioannis nō credebāt Christum esse Messiā promissum ī lege, unde misit eos ad Christū, ut interrogarēt eum. Tu es, qui uēturus est, an alium expectamus: ut p uisa miracula Christū iā uenisse cognoscerēt, quasi diceret, Ipse multo meli⁹ scire deberet, quàm ego, & dixit eis Ies⁹ Cęci uidēt &c. quasi diceret, uos estis magistri nō ergo scitis, hoc quod dr̄ in Esa. 35. Tunc saliet sicut ceru⁹ claudus & aperientę linguę mutorum & loquitur de tempore Messię. q. d. facta probāt. Offertoriū ēt est de primo aduētu. Post cōmunio de scđo. Dicite pusillanimes cōfortamini, oportet enim, quod pusillanimes

mes confortemur ad hoc, ut sustineant tribulationes & sic expectent cum fiducia secundum aduentum.

S V M M A.

1 *Ieiunia quatuor temporũ in primitiua ecclesia ter fiebāt in anno. Hodie quater Et cur, ita nu. 2.4.5.6.7.8.9.*
3 *Anni quatuor temporum alias.*
10 *Ieiunia triplicia, item primitiarum.*
11 *Ieiuniarum dies pridem institutus mutatus est à Leone Papa.*
14 *Ieiuniũ tractũ ẽ à ueteri lege et n. 13*

De quarta feria, & ieiunijs quatuor temporum. Cap. 6.

N hac septimana fiunt ieiunia quatuor temporũ. Vnde hic primo de illis. Secundo de alijs ieiunijs Tertio de huius diei officio prosequa-
1 mur. In † primitiua quidem ecclesia statutum fuit, quòd ieiunia quatuor temporum fierent ter in anno. Sed Calixtus Papa 76. dist. ieiunium constituit quater in anno fieri, nam & Iudæi quater in anno ieiunabant, scilicet ante Pascha, ante pentecosten, ante Scenopegiam in Septembri, & ante Encænia, de quibus dicetur in proœmio 7 partis. Si enim tantum ter in anno in tres partes diuiso ieiunaretur, fortè aliqui remanerent dies, de quibus primitias non redderemus. in istis. n. ieiunijs primitias temporis exoluimus,
Zach. 8. ut iam dicetur. De quibus Zacharias ait: Ieiunium quarti, quinti, sexti & decimi domui Iuda, & Hierusalem dies festos uertet in gaudium. Quater ergo ieiunamus in anno. ¶ † Primò, ut quatuor
2 elementa in nobis uitiata, idest, corpus nostrum ex eis constans, in quatuor anni temporibus castigetur. Homo enim constat ex quatuor elementis quantum ad corpus, & ex tribus potentijs quantũ ad animam, scilicet rationali, concupiscibili, & irascibili. Vt ergo illa moderetur in uobis, quater ieiunamus in anno per tres dies, ut quaternarius numerus ad corpus & ternarius ad animam referatur. Siquidem annus diuiditur in quatuor tẽpora quę sunt Ver, Aestas, Autũnus, & Hyems quę propter sua delectamenta à Dei amore nos auertere solent. Ver † calidum, & 3
humidum, tunc ergo ieiunamus ut elemẽtum amoris castigetur in nobis, ne cōsẽtiat falsæ pulchritudini eius. Ieiunamus itaq; contra luxuriam ex humore & calore nascẽtem. Aestas calida est & sicca tũc, ergo ieiunamus, ut elementũ caloris in nobis castigetur, ne consentiat incendio carnali, uel tunc ieiunamus contra superbiam, quia tunc fructus terrarum, quę florent & maturantur, superbiendi materiã pręstant autumnus est frigidus, & siccus tunc ergo ieiunamus, ne aliquo languore animi crescamus & defluamus, & sine pinguedine olei in tabernaculo æterno inueniamur. Vel tunc ieiunamus contra auaritiam: quia tunc messes colligimus, & habemus. Hyẽs frigida & humida est unde tunc ieiunamus, ne mẽbra nostra fluxu atq; luxu soluantur in cōmestationibus & potationibus, & per hoc amor uel negligatur: uel tũc ieiunamus contra pigritiam, quia torpemus frigore. Ieiunamus ergo † in dictis quatuor temporalib. 4
anni, ut per ieiunia præseruemur à uitijs & quæ deliquibus, in illis purgẽt. Rursus quoniã quodlibet tẽpus tres habet mẽses, idõ quater ieiunamus in anno tres dies unũ diẽ ieiunãtes pro mense, ut sic satisfaciamus in die quo deliquimus in mense,
† Secundò, etiam ideo ieiunamus, quã primum ieiuniũ fit in Martio. in prima septimana Quadragesimæ, ut in nobis uirtutum germina oriãtur, ut in nobis inarescant uitia, quæ nequeunt omnino extingui. Scdm fit in æstate. in septimana Pẽtecostes: quia tũc uenit Spiritussanctus, & nos debemus esse feruẽtes in Spiritussãcto. Tertio fit in Septẽbri ante festum Michaelis, quãdo fructus colligitur, & nos debemus Deo reddere fructũ bonorum operum. Quartum fit in Decẽbri, quãdo herbæ moriuntur, quia & nos mundo mortificare debemus. Tertiò † iõ, quia 6
Ver refertur ad pueritiam, ęstas ad adolescentiã. Autumnus ad maturitatẽ, siue uirilitatem, hyems ad senectutẽ. Ieiunamus ergo in uere, vt simus pueri per innocentiã. In æstate, ut efficiamur iuuenes, per con-

ma cantica exultationis debent taceri. Si exultationis, omnia debēt dici, ergo & Gloria in excelsis Deo. Solutio. Hoc ieiunium est partim exultationis, & partim mœroris. Exultationis est, ratione primi aduentus, scilicet in carnem, de quo mentio fit in hoc tempore Mœroris est, propter secū dum aduentum, scilicet ad iudiciū, de quo fit etiam ibi mentio, & ideo in eo quædam cantica lætitiæ dicuntur propter aduentū misericordiæ & exultationis, & quædā subticentur, & ieiunatur, propter aduentum seueræ iustitiæ, & mœroris. Alleluia ergo non subticetur, quoniam tempore aduentus aliquid est lætitiæ, propter spem quam habuerunt de Christi incarnatione, & propter nostram certitudinem, quam habemus per primam aduentum de futura glorificatione, sed in Septuagesima non sic, quia totum tempus illud in mœroris est, & ideo tunc non dicuntur cantica angelorū, sed hominum, vt ibi dicetur. ¶ In festis verò nouem lectionū, quæ occurrūt in aduētu, debet celebrari missa de festo solennis, in tertia, cum Gloria in excelsis &c. Ite, missa est, & deponuntur cappæ nigræ, seu violaceæ, & assumuntur solennes à ministris & sacerdote, prout festum requirit. In hora verò nona de ieiunio missa dicitur, & tunc dalmaticæ & subtilia, siue tunicellæ dimittuntur; & competentes tempori & ieiunio resumuntur, sicut in tertia parte sub tit. de dalmatica dictum est. In hoc quoque tempore officium beatæ Mariæ Virginis non dicitur in ecclesia, quia totum officium huius temporis ad laudem eius pertinet. ¶ † Et nota, quòd Vrbanus Papa Secun
7 dus, q fuit creatus M.78. & sedit annis. 12. mensibus quatuor, in concilio apud Claromon celebrato, statuit. vt officium beatæ Mariæ virginis quotidie diceretur; & in die sabbati solenniter fieret, in quo officio matutino dicuntur illæ lectiones. O Beata Maria, quis digne, sumptæ ex illo sermone August. Loquimur dilectissimi &c ær. hoc etiam tempore non debet fieri specialiter commemoratio alicuius sancti præcedentis Christi aduentum, quia omnes illi in infernum descenderunt, & ideo ecclesia occidentalis pro eis non solennizat, nec etiam sequentium, quia cùm hoc tempore ecclesia de aduentu fili Dei solennizet, non est aliorum solennitas admittenda; imò minor cedit maiori, quia adueniente principe cessat magistratus idcirco cum ipse sit præmium & corona sanctorum omnium, & sit omnia omnibus & sufficientia singulorum, superfluum foret reccurrere ad aliorum suffragia mendicata C. de pala. sacra. largi. l. scrineis. in prin. lib. 12. Generalis, tamen commemoratio omnium sanctorum bene fit, quoniam licèt sancti ex aduentu filij Dei speciale gaudium & præmium assecuti fuerint, maius tamen ad generale gaudium eorum extitit, qui a creaturam rationalem ex vnione ad diuinam naturam viderunt ineffabiliter sublimatā, quia ergo bonum commune præponderat particulari, & per consequēs generale gaudium eorum gaudio speciali, quia illud, quod præmissum est, fuit omnibus sanctis vtriusque testamenti ad gaudium, idcirco conueniens est, vt tempore ipsius aduentus eorum gaudium communiter & generaliter recolatur, & in generali omnium sanctorum commemoratione singulis diebus dicitur antiphona illa. Ecce Dominus veniet, & omnes Sancti eius cum eo, & erit lux magna in die illa, alleluia, quæ pertinet ad quartum aduentum, in quo apparebit gloria sanctorum. Dicitur et cum ipsa antiphona oratio illa Conscientias nostras quæsumus Domine visitando purifica &c. in qua similiter cōcordando cum antiphona, fit generaliter commemorat. de omnibus Sanctis, dum dicitur ibi, vt veniens cū omnibus sanctis, & tunc pertinet ad quartum aduentum, s. in maiestate. In multis tamen locis subtrahuntur verba illa, cū omnibus sanctis, & tunc pertinet ad secundum aduentum, s. in mente. Non fit etiam commemoratio de cruce, sicut fit in alijs temporibus, ne prius videat Dominus passus, quàm natus: & iterum, ne fiat contra illud præceptum. Exod. 23 & 24. non coques hœdum in lacte matris suæ, idest, Christum non crucifiges, dum adhuc tener & lactans est. Contra hoc præceptum fecerunt tunc Iudæi, qui Christum eadem die, idest, eadem sexta feria, in qua vt quidam dicunt, conceptus est, crucifixerunt. ¶ † Notandum autem est, quod tem- 8
pore aduentus omnes antiphonæ dominicales in matutinis laudibus terminantur per

per alleluia, ad significandum gaudium de certitudine aduentus Saluatoris, habitū vt in matutino officio sit quasi prędictio, & in matutinis laudibus notetur exultatio. Itē ī prima, scda, & tertia hebdomada repetūtur respōsoria dominicalia, sed in 4. sunt speci alia, qui p hebdomadā cātantur, & sunt quindecim, quia ille expectatur venturus, qui instituerat vetus testamentum, & erat instituturus nouum. Quindenarius. n. numerus constituit ex septenario, & octonario: ar septenarius ad vetus octonarius verò ad nouum refertur testamētū. In singulis quoque septimanis cantus renouatur ꝑpter gaudiū; proficiētiū, q proficiūt de virtute
Psal. 38. 9 in virtutem, vt videat Deum deorum in Sion. ¶† Illud ēt notandum est, q prima dominica aduentus nunquam esse pōt ad te quinto Calendas Decembris, nec ēt post tertio Nonas Decēbris, sed quæcūq; illarū septem literarū, quæ inter dictas Calendas & Nonas includuntur, repræsentauerit dominicam, ibi est prima dominica aduentus, sed & in dominica proximiori festo beati Andreę, uel Calēdis Decēbris siue ante, siue retro, est semper initium aduentus, & si ipsum festum
10 cadit in dominica, ibi ēt est initium aduentus. † Aduentus cōtinere dēt 21. diem idest tres septimanas integras ad minus, ꝑter uigiliam Natalis Dñi. Veruntamen cum aduētus incipiat à die dominica, si forte cōtingat similiter Natale in die dominica uenire, oportet tps aduentus per quatuor hebdomadas protelari, alioqn uigilia Natalis & sabbatum quatuor temporum concurrerent in eadem die, quod est: nō pōt. 71. di. de leui. quia utrunque illorum proprium habet officium, & ad diuersa tempora pertinent. Nā sabbatum est de aduentu, sed uigilia ad tempus gaudij pertinet, cum non sit de aduentu, sed de natali, & sic aduentus nō hēret uiginti unum diem, excepta uigilia natalis sicut dictum est. Quod uigilia ptineat ad tps gaudij, patet ex ipsa ordinatione Gregorij, qui ultimas aduentus antiphonas posuit de euangelio, s. Cōpleti sunt dies. & ecce completa sunt oīa. Quando ergo natale est ī dominica, quatuor tporacebrātur in penultima hebdomada. Si āt natale uenerit in secunda feria, uel deinceps usque in dñicam, tunc post uiginti unum diem habebit, in quo fiat uigilia, & qñ festum uenerit ī secunda feria, fiet officium de uigilia in die dñica, q proprium non hēt officium, & tunc pp dñicā cantabitur alleluia, sed ieiunabitur in sabbato præcedenti, tam pro uigilia natalis, q pro ieiunio quatuor tporum. De hoc etiam dicetur sub titulo de capite ieiuniorum. ¶† Nō est etiam ignorādum, 11
quod licet in principio, siue in prima dñica aduentus cātetur introitus. Ad te leuaui animam meam Deus, si quis tamen diligenter attendat in Dominica præcedenti illa præparatio aduentus Dñi quo ad quędam inchoatur, quod ostendit epistola, quæ tunc secundum quosdam legitur Hier. 23
Ecce dies ueniunt, dicit Dñs. Et suscitabo Dauid germen iustum &c. finis euangelij eiusdē die, s. Abiit Iesus trans mare Tyberiadis, quod est Ioannis xi. c. Hoc idē insinuat, ubi dicitur. Hic est uerè ꝓpheta, qui uenturus est in mundum, ut redimeret populū &c. Satis. n. cōueniēs est, q in præcedenti dominica inchoet, quia nō respiraret desperans, nisi certa ꝓmissio uetę liberationis præcederet, qui audita respirans clamat. Ad te leuaui animam meam Deus meus &c. In quta igit hebdomada ante natiuitatem Dñi inchoatur ꝑparatio aduentus quo ad quædam. Vnde & ī antiqs gradualib' & lection arijs titul' est talis. Quinta dominica ante natiuitatē Domini. nā ab illa dominica usque ad natiuitatē Domini sunt quinq; officia dominicalia, quīq; epistolę, & quinque euangelia. In quarta uero dominica ante natiuitatem Domini inchoatur pręparatio aduētus quo ad officium matutinale, & quo ad multiplicē officiorū uarietatē & innouationē q. ergo quatuor sūt officia dominicalia, ab illa dominica usque ad natiuitatem, & ideo in antiphonarijs nouis intitulatur quarta dominica.
† Quadruplex autē ratio huius duplicis ītitulationis librorum, & inchoationis ad uētus reddi cōsueuit. ¶ Prima; q. p lectionarium recolimus aduētum Domini in mundū, significatū esse per quinq, mundi ætates, Per antiphonariū uero recolimus aduentum Domini nuntiatum esse 12

per quatuor ordines librum,s. per legẽ, per prophetas, per psalmos,& per initiũ euangelij narrantis Domini conceptionem. Initium enim euãgeli vocamus, quicquid est in libro Lucæ, qui historiam ante natiuitatem Domini plenius cæteris prosecutus est, sicut de angelo à Zacharia misso annuntiante natiuitatem præcursoris & sicut de prophetia illa, Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redẽptionẽ plebis suæ. Et de Gabriel archangelo ad Virginẽ misso,& similibus.

13 ¶ Secunda est, quia actor lectionarij nos hortatur, vt purgemus hospitium nostri corporis, quod per quinque sensus sordidatum est, ad suscipiendum Deum, quia in sordib. habitare despicit Rex venturus. Actor verò antiphonarij nos docet purgare corpus nr̃m, constans ex quatuor elementis, facientes dignam mentionẽ deo regi venturo. Iuxta illud. Ego & pater ad eum veniemus, & mansionem apud eũ faciemus.

Psal. 83.

13 ¶ † Tertia est, quia in quarta dominica aduentus, quæ ad spirituales, & non in quinta dominica, quæ ad seculares pertinet, vt dicetur in ti. sequẽ. innouantur cantus. Spiritualium enim est canticũ nouũ cantare, & non secularium, qui cum adhuc quasi veteres sint, & mala eorum adhuc recentia potius lugere, q̃ gaudere debent. Renouatus quidem cãtus gaudium electorum significant, qui proficiunt de virtute in virtutẽ, in qua videbitur Deus deorũ in Sion.

14 ¶ † Quarta est, quia in ecclesia duo sunt ordines hominum expectãtium Domini aduentum, & studentium, ad dignè suscipiendum Deum venturum. Vnus ordo in seculari cõuersatione studet, alter in spirituali. Seculares qui rebus trãsitorijs studẽt quæ quinq. corporis sensibus administratur, per quinq; hebdomadas intelliguntur iuxta illud, euãg. Io. 6. Erant viri quasi v. millia. Si quidem quinque millia viri Deum secuti designant eos, qui in seculari adhuc habitu positi exterioribus quæ possident, bene vti nouerant ipsi, nã que saturantur quinque panibus, quia legalia instituta eis proponenda sunt, qui per quinarium numerum propter quinque libros Mosi intelliguntur. Per quatuor verò septimanas spirituales intelligũtur, qui rebus trãsitorijs abiectis nudi nudũ sequuntur Christũ, qui per quatuor euãgelia ad potiorem perfectionem exci tãtur. Quod etiã ad istos quaternarius numerus pertineat, apparet in alio euangelio, in quo quatuor milia hominum, qui sunt euãgelica perfectione sublimes leguuntur refecti septem panibus, id est, septiformi gratia eruditi & repleti. Hãc distinctionem figurauit Dominus Mosi quando in ingressu tabernaculi iussit poni septem columnas, & ante oraculum vnam, ante sancta sanctorum quatuor. prout legitur Exod. 26. & 32. cap. Siquidem quinque columnæ exterius politæ sunt seculares, qui in exterioribus maximè versantur, quatuor columnæ ante sã cta sanctorum sunt spirituales, qui quasi interius positi Domino deuotius obsequuntur. Vna columna ante tabernaculum vnitatem fidei, quam tam isti, quã illi colunt, designant, & própter hanc causam clerici seculares in vespertinis officijs quinque psalmos cantant. Monachi verò, & religiosi qui altiorem elegerunt viam, non nisi quatuor, in quo se perfectiones ostendunt, Quod autem quadratum est, ex quacunque parte vertatur, manet idem & firmum. Similiter & perfectus quocunque loco & tempore, idem immobilis manet.

Ioan. 6.

SVMMA.

De

De prima Dominica aduentus Domini.
Cap. 3.

1 PRIMA Dominica † de
aduentum, quæ est quar
ta a natali Domini, & in
quã sedm quosdam in-
choatur officium aduen
tus, pertinet ad spiritua-
les. Et ideo in ea innouantur cantus, præ
cedens uero, quæ quinta est, ad seculares,
sicut in præcedenti ti. dictum est. Ad spi-
rituales pertinent duo uersiculi, quorum
vnus frequentat in uespertino officio, sci
licet Rorate cœli desuper. Alter in matu
tino, s. Vox clamantis in deserto. In pri-
mo ostenditur, quid facere debeant, in se
cundo exequuntur. Ipsi sunt cœli roran
Io.1. tes, & nubes pluentes, ros est subtilior, &
pluuia grossior. Tunc sunt rorantes, quã-
do de incarnatione Saluatoris subtilia
dicunt vt illud, Verbum caro factum est,
& similia, tunc sunt pluentes, quando
grossiora. i. intellectus faciliora dicunt,
Mat.1. sicut est, q Maria despõsata est Ioseph, &
quod puer natus est in Bethleem, & re-
clinatus in præsepio, & huiusmodi. Isti
faciũt, quod aperiatur terra & germinet
Luc.2. Saluatore. Ad literam, terra est virgo Ma
ria, quæ aperta quantum ad fidem cor-
dis sine damno virginitatis concepit, &
peperit Saluatorem. Sed moraliter, terra
est cor humanum, quod uiri spirituales
sua prædicatione aperiunt, vt germinet
Salitatorem, id est, Christus in eo refor-
Ps.40. metur, iuxta illud Apostoli. Filioli mei,
quos iterum parturio, donec Christus re
formetur in vobis. Isti sunt vox claman-
tis in deserto, id est, in mundo parate uiã
Domini, rectas facite semitas eius. Viæ
sunt opera, semitæ sunt cogitationes,
quas debemus parare in aduentu Saluato
ris. Hanc præparationem notat oratio,
quæ post communionem hac die in Mis
sa sequitur. Suscipiamus Domine miseri
cordiam tuã in medio &c. & ex eo, quod
in fine illius orationis dicitur. Congruis
honoribus præcedamus. Viam ergo para
re, est pœnitentiam agere, & prædicare.
Semitas rectas facere, est post mandata
consilia obseruare. Sanè huius dominicę
totum matutinale officium pertinet ad
primum aduentum, vt præmissum est.
Legitur enim in Esa. qui de aduentu loq
tur apertius, quàm aliquis alius ꝓpheta.
vnde in 2. cap. ipsius habetur. Ecce nomẽ
&c. in primo uero hab et de nequitia Iu-
dæorum. Primum responsorium † est, A 2
spiciens à longe. quod est de primo aduẽ
tu, & non sumit de aliquo libro Theolo
giæ, nec compilatum est à Gregorio ordi
natore matutini officij, sed à quodã eius
monacho, quod inde apparet, quia illud ĩ
tra hebdomadã non reperitur sed omnia
alia responsoria sic, quæ ab ipso Gregor.
edita sunt. Etsi obijciatur, quod illo dem
pto, non remanent nisi octo responsoria
isti dominicæ. Respondetur, quod nouẽ
sunt, computato illo, Ecce dies ueniunt,
quod secundum ordinem Gregorianum
est, & cantatur in uesperis sabbati pręce-
dentis. Cantatur autem hoc responsoriũ
in persona Ioannis Baptistæ, uel sponsæ,
dicentis, Aspiciens à longe, à terra uideli
cet ad cęlum, uideo Dei potẽtiam ueniẽ
tem, & licèt propriè patri potẽtia assigne
tur, hic tamen per potentiam accipe filiũ
Dei, cui data est potestas in cęlo & in ter
ra, qui est potens Dominus in prælio, Ps.44.
oui propheta, Accingere gladio tuo su-
per femur tuum potentissime. Hic uenit
dum se uisibilem monstrauit, & nebulã
totam terram tegentem. Hæc nebula est
Dei misericordia, quę præstat refrigeriũ
contra ęstum uitiorum. Hanc Moses in
trauit, cum ad suscipiendum legem ascen
dit. Hanc Petrus intellexit, cum in nu-
be lucida uidens Dominum, Mosen, & Mat.17.
Heliam dixit, Faciamus hic tria taberna
cula. Hæc populum in desertum dedu- Luc.1.
xit & ab igne protexit. Hęc est uirtus
altissimi, quæ uirginem obumbrabit, q̃
totam terrã tegit, quia misericordia Do
mini plena st terra. Hæc etiam nebu-
la est humanitas filij Dei, quæ totum
mundum saluat. Medicina enim omniũ
in feilinatione nebulæ. Nebula etiam po
test dici infidelitas seu ignorantia. Igno
rabat enim † homo Deum seipsum nata- 3
le solum; & concupiscentiam esse pecca-
tum. Hæc nebula totam terram tegebat,
quia omnes declinauerunt, simul inu-
tiles facti sunt. Ite obuiam ei, & dicite
Nuntia n. &c. &, qui regnat, es in populo

Israel. Similia dixit Ioannes discipulis Parate viã Domini,& p discipulos ad Christum, Tu es qui venturus est, an alium expectamus? obuiam sponso, scilicet per via charitatis,& dicite, Nũtia nobis, quasi dicat, Reuela nobis per tuam præsentiam si tus Messia, in lege promissis, & si regnaturus es in populo Israel.¶ Porro † insolito modo primum responsorium habet in quibusdã Ecclesiis tres uersus, sicut & responsorium primum natalis Domini. ¶Primò, ad significandum, q̃ iste aduentus Domini saluat homines trium tẽporum, scilicet illos, qui fuerunt ante legẽ, & sub lege, & sub tempore gratię, & pp hoc ẽt fit triplex repetitio, prima à remotiori quò ad finem,& postea à minus remoto, & postea à propinquiori, ad ostendendũ quo l patres primi temporis remotiores fuerunt ab aduentu Christi, q̃ patres secũdi, & tertij,& patres secundi tẽporis, magis remoti quàm patres tertij, deinde re incipitur responsorium ad denotandum desiderium, & ad significandum, q̃ debemus attribuere finẽ & principium boni operis ei, qui est, α & ω. 35. dist. ab exordio. Vltimò, dictis uersibus subiungitur Gloria patri, q̃a omne desiderium & seruitium ad Deum trinum est referẽdum, & ibi non fit reitetatio partis, sed totius responsorij, quia post uitam præsentem omnia opera consumentur, & tunc erit dominus omnia in omnibus & consumatio,& sufficientia omnium. ¶ Secundo, ideo † præmissum responsorium tres habet uersus,& unum Gloria ad designandum quatuor aduentus, de quibus in ca. præcedenti præmissum est, & ad designãdum quatuor tempora, scilicet tẽpus ante legem, tempus legis, prophetiæ,& gratiæ. Alloquens enim ecclesia omnes homines, qui fuerunt ante legẽm, quorum pauci secuti sunt unum Deum, dicit primò uersum. Quinque terrigenę &c. idest O uos omnes mali, boni, diuites & pauperes, ite obuiam ei & dicite. Indica nobis, si tu es ipse, qui regnaturus es in populo Israel. in secundo uersu in persona hominum, qui fuerunt sub lege, in qua aliquid fuit imperfectionis, q̃ data fuit infirmis alloquitur ipsum legislatorem. Qui regis Israel intende, quasi diceret, q populum Israel in lege tua regis,& sicut pastor ouem deducis, indica nobis, si tu es ipse; qui regnaturus es in populo Israel. In tertio iam ex dictis prophetarum certificati de aduentu Saluatoris ex desiderio clamant, Excita potentiam tuam, & ueni, qui regnaturus es in populo Israel, In alijs, uerò Ecclesijs est tertius uersus. Tollite portas. In quarto gratias agens Saluatori de aduentu suo, qui dignatus est venire, imo toti Trinitati dicit, Gloria patri.¶† Tertiò, respõsorium ideo tres habet versus, quoniã lex,& Psalmodia,& prophetia hũc Saluatoris aduẽtum pnunciauerunt. ¶Quartò, tres † uersus patres trium puerorum significant. Fratres quidem ante legem hunc aduentum prçuiderunt. Patres sub lege desiderauerunt. Patres gratiæ prædicauerunt. Dicit ergo Ioannes Baptista, vel ecclesia. Vos patres ante legem quinque terrigenę & fi.h.f. in v.d. & pauper, ite obuiam ei. Terrigenas vocat malos, q terrena sequuntur. filios hominum dicit, bonos diuites, subdit, quos terrigenas appellanerat, pp pauperes quos filios hominum. Vos ergo quiq; idest quilibet terrigenæ malitia diuites & filij hoĩum spũ pauperes, q estis simul in vnũ, in vno olim agni & hædi, ite obuiam ei, vt vos mali per ingressum recipiatis, uos boni per progressum proficiatis. Vos etiã patres sub lege dicite. Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph. Nuntia nobis &c. qui regis Israel, idest Iudaicum populũ p doctrinam legis Domini videntem. Qui deducis, idest de virtute ducis, uelut ouẽ, idest innocẽtẽ. Ioseph. idest populum Gẽtilẽ, augmentatum per frumentum mortificatum, intende super nos, i. lumen pietatis infunde, & Nuntia nobis &c. Vos quoque patres sub gratia dicite. Tollite portas prĩcipes uestras, & eleuamini portę ęternales, & introibit rex glorię. Qui regnaturus &c. ò principes, & potestates aeris huius. Et ò genimina vlperarũ tollite, idest auferte portã mortis, i. vitia, q̃ quæ diabolus intrat ad corda. Et o portę æternales, idest virtutes ad ęternitatẽ ducẽtes, eleuamini contra uitia, & p vos introibit, & habitabit in uobis rex gloriæ, qui regnaturus est in populo Israel,

Et

Et no. q ad tertium uersum non respondetur, Nuntia nobis, quia patres noui testamenti certificati sunt de aduentu Christi partes gratię certi sunt de introitu regis gloriæ. Verum quia nunquam sufficit, nec sufficiet fides incarnationis sine fide Trinitatis, ideo succinitur, Gloria Patri & Filio & Spirituisancto, & quia qui venit in humanitate, venturus est etiam in maiestate, ideo responsorium denuo repetitur. In repetitione vero nebulam, accipias ad literam iuxta illud. Veniet in nubib. cęli. & sicut nubes suscepit eum, & alibi. Nubes & caligo in circuitu eius
8 ¶ Scdm † respõsorium est, Aspiciebam in visu noctis, sumptũ per Gregoriũ de Dan. c.7. Christum venturum prophetantẽ, qui his verbis mysterium incarnationis verbi quod in principio erat apud Deum, aperuit dicens, Aspiciebam in visu, aut visione noctis. Triplex quidem
9 est visio†. s. noctis ante gratiam, diei sub gratia, & lucis in gloria. In Nocturna viderunt patriarcæ & prophetæ, qui sub nube fuerunt, & hoc Daniel aspiciebat in visu noctis. In diurna viderũt Apostoli, quib. Christi humanitas apparuit. In lucida videbunt filij Dei facie ad faciẽ. Hanc distinctionem veritas in euangelio innuit, dicens: Abraham exultauit vt videret diẽ meum, vidit & gauisus est. Iterum, multi reges, & prophetæ voluerũt videre, q̃ vos videtis, & nõ viderunt. Sequitur, Et ecce in nubibus cœli filius hominis ueniebat, Nubes celi caro verbi. d. Esa. Ascendit dominus super nubẽ leuem. Et datum est ei regnum & honor scilicet nomen, quod est ab æterno datũ sed in tempore manifestatum, & omnis populus, tribus, & linguæ seruient ei nã vt Esaias ait curuabuntur ei omnia genua, & iurabit omnis lingua in domino
10 ¶ Tertium responsorium, † Missus
11 est angelus Gabriel, quibus verbis Lucas texuit ordinem annũtiationis, † ¶ Quartum est Aue Maria, gratia plena, quibus idem Lucas modum conceptionis annexuit, dicens, Spiritussanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi: Superueniet in te in quam. in protegendo te, & ab omni sorde purgãdo, & exinde virtus altissimi, scilicet verbum Dei obumbrabit tibi, ex te carnem sumendo, quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Christus enim qui non est cõceptus ex virili semine, merito nascitur, & filius Dei appellatur. Sequitur versus, Quomodo in me fiet istud, interrogatiuè, & sic quomodo sunt duæ dictio. vel admiratiuè. & est vna dictio. 12
Quintum responsorium est, † Saluatorem. In quo incarnatio per Apostolum confirmatur. ¶ Sextum est, Ecce virgo concipiet. ¶ Septimum. Ecce dies veniunt, in quibus hoc idem per prophetas roboratur. ¶ Octauum, Obsecro Domine, in quo idem propter legem comprobatur. ¶ Nonum est Audite verbum, in 13
quo idem per prophetas comprobatur.
¶ † Laudes matutinę vtrunque sonant 14
aduẽtũ. Non enim agitur aliquando de vno aduentu, quin & de alio misceatur, sed pauca de secundo habentur, & hoc pp repræsentationem gaudij, ne spes luxuriet in præsumptionem. Siquidẽ prima antiphona quæ de fine locis sumit, est apertè de primo aduentu Vnde ibi dicitur in illa die, s. quando Messias venit Montes, idest Apostoli seu magni prædicatores, stillabunt dulcedinem. s. verbi Dei, & colles sicut minores pdicatores, fluent lac, scilicet simplicis doctrinæ minoribus, & maiorib. Secunda. s. Iucunda re, partim est de Esaiæ partim de Zacharia. Tunc enim iucundatã est secundum Zachariã Sion, idest, ecclesia de Iudæis, & exultauit Hierusalem. id est. Ecclesia de Gentib. Tertia, s. Ecce Dominus veniet, est de secundo aduentu, scilicet in maiestate. Quarta est, Omnes sitientes. Tunc enim omnes, idest de omni gene re sitientes, scilicet salutis & scientiæ doctrinam. venerunt; secundum Esaiã ad aquas baptismatis & doctrinæ. Quinta est, Ecce veniet propheta magnus, & ipse renouabit Hierusalem, scilicet dando legem, & noua condendo pręcepta. Hoc tempore dicitur per horas capitulum illud, Egreditur virga. Esa. 11. capitulo. & illud. In diebus illis. Hierem. vigesimotertio capitu. & illud, Erit in nouissimis. Esa. secundo capitu. & illud. Ecce virgo. Esa. 7. capitulo & illud. Venite ascendamus, Esai. secundo capi.

15 ¶ Ad missam † verò introitus est, Ad te leuaui &c. quia per aduẽtũ Domini in carnem spes maximè eleuatur. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filiũ suum vnigenitũ daret, & iterum, Proprio filio nõ pepercit &c. Et nota, ꝙ si quidam excitentur, alij tamen somno torpent. Ideo
Ioan 13. cantor incipiens, Ad te leuaui animam
Rom. 8. mea in, exaltãdo vocem ab inferiori ad superius procedit, quod proprium est excitantis, quod etiam notatur in epistola vbi dr. Hora est nos iam de somno surgere. ¶ Sequitur versiculus, Vias tuas Domine demonstra mihi, quia Christus veniens nobis vias suas indicauit. vnde E-
Esa. 2. sa. Erit mons domus Domini &c. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domũ Dei Iacob, & docebit nos vias suas. q̃ aũt sint viæ ille, ostendit epistola,
Ro. 13. quæ est ad Rom. decimotertio cap. Scientes, quia hora est iam nos de somno surgere. In eo enim quod ibi dicitur. Nox ꝓ cessit, dies autem appropinquauit, assignatur effectus, quia factus est dies, qñ natus est sol, & ideo sequitur ibi, vt in die honestè ambulemus, scilicet in omnib. operib. bonis, & induamus nos in similitudine Christi, vt sic filij Dei simus, quia propter hoc filius Dei factus est homo, vt homo fieret filius Dei. Orationes primũ aduẽtũ respiciũt & possunt etiã adaptari cõgrue ad secundum. Postea sequitur spes, quæ facta est in ortu solis vniuersi, qui te expectant &c. Sequitur alleluia. Ostẽde &c. quia tunc ostendit dominus faciem suam quam qui videt, saluatur. Vnde, cum dixi set Dominus cæco. Quid vis vt faciã tibi? Respondit, Rabonni, vt videam quã faciẽ nõ potetant homines ante videre, quia stãt in regione vmbræ mortis, sed lux orta est eis, quod possũt videre. Qd aũt dr. Ostẽde nobis do-
16 mine faciẽ tuã, id est, sensus, Da nobis cognitionẽ tuã. Facies † enim Dei in scripturis sanctis nõ caro, sed diuina cognitio intelligitur, quia p faciẽ cõspectãs quis cognoscitur. ¶ Sequitur in quibusdã ecclesijs euangelium Matth. 21. capit. cum appropinquasset &c. quod ad passionem pertinet, quo ad literam, Ad diem verò hanc quò ad allegoriam, & spiritualem intelligentiam. Venit enim tunc domi-

nus Hierusalem per Bethphage, quæ in 17
terpretatur domus buccæ, i. est ad ecclesiam, quæ parua erat, in qua Christus apparuit ꝑ confessionẽ, & per mortẽ Oliueti, p q̃ design. eminentia misericordiæ. p q̃ venit filius Dei in mundũ, & misit discipulos suos dicens: Ite in castellum, id est in mundum & inuenietis asinam & pullum, i. est Iudæicum populum qui duræ ceruicis est, & Gentilem sine iugo legis. Item, per huiusmodi animalia ostendit vias suas, humilia enim sunt. Vnde in Matth. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, Legitur et idẽo quia ibi habetur, Benedictus qui venit in nomine domini, qd ꝑtinet ad p̃mũ aduentum, & ꝓmet alia verba, legitur in alijs ecclesijs illud Cum appropinquã ret Iesus, quod dicitur in dominica palmarum. In alijs verò eccl. sijs legit euangeliũ. Principiũ Euangelij Iesu Christi &c. quod est Marc. 1. cap. propter illa verba: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam. Et no. ꝙ in textu euangelij non cõtinetur principium, sed initium. Sed ecclesia ponit principium pro eo quod legens euangelium statim præmisit in titulo. Initium, sancti euangelij ne idem repeti videatur. In nonnullis ecclesijs etiam legitur, Erunt signa. Sequitur offertorium de spe. Ad te leuaui animam meam. & post communio de eodẽ & propter idem legunt euangelium illud, Erunt signa. quod est, Luc. 21. cap. ꝙ pertinet ad secundum aduentum, vbi dicitur, Prope est regnum Dei. Cui adaptatur epistola, vbi dicitur, propior est nostra salus &c, quia prope est regnum tuũ Domine, ideo Ad te leuaui, dicit in introitu cantor, id est vetus homo, vel Ioannes Baptista, ut quidam dicunt, dicit, Ad te leuaui animã, Deus meus & ideo vias tuas domine demõstra mihi, & hoc in responsorio: ostẽde nobis domine misericordiam tuam, & hoc in alleluia & quasi de misericordia certificatus cõcludit in postcommunione, Dominus dabit benignitatem, id est aff. ctũ bonum, & terra nostra, i. caro, dabit fructum suũ id est, bona opera.

SVM-

SVMMA.

1 *Aduentus dominica secunda, & quo officia constet nu.2.3.*
4 *Missę aduentus secunda dominica introitus atque eius interpretatio.*
5 *Euangelium dominicæ sc̃dæ aduētus.*

De secunda dominica Aduētus Domini.

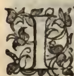

IN hac secunda dominica aduentus, ut præmissum
1 est, agitur † de secundo aduentu, uerum quia gaudere melius est quā flere, & dilectio melior, quā timor, ideo in eo quædam dicuntur pertinentia ad secundum aduentum, & quędam ad utrunque. Ecce enim in matu-
2 tinis primum responsorium est. † Hierusalem, cito ueniet salus tua, tunc omnes plorabunt, modo est tempus gaudii. aliud est de primo & secundo aduentu. Prætere à ibi sunt duo uersus secundum quosdā ecclesias, ad idem exprimēdum, sicut & in alleluia, ut iam dicetur. Primus est, Hierusalem, si me audieris &c. utitur Dominus uerbis Mosi, vt intelligatur, quod ipse est, qui Mosi loquebatur. Aliquando etiā utitur verbis Salomonis, ut sciamus, quod ipse est sapientia, de qua locutus est Salomon. Istud responsorium sumptum est de Michæa, & etiam illud, quod sequitur, scilicet Bethleem. quædam tamen ecclesiæ illud dicunt dominica sequenti, & est de primo aduētu, & loquitur de generatione temporali Christi & æterna, de temporali autem dicit Bethleem ciuitas Dei summi, quia in Bethleem natus est. De ęterna, cum dicit Et egressus eius, sicut à principio dierum, de alijs responsorijs patet. ¶ In laudibus prima antipho-
3 na est de † secundo aduentu. Ecce in nubibus cœli &c. In Missa verò introitus patet ad utrunque hoc modo. Populus Siō, Ecce Dominus veniet ad saluandas gen-
Cant. tes Esa 30. cap. In utroque enim aduenti saluat. Sequitur: Et auditam faciet Dominus uocem laudis suæ. Ipse enim est turtur, cuius uox audita est in terra nostra, qa attulit nouum tempus. Vox eius in secundo aduētu erit. Venite benedicti patris mei &c. uersus autem pertinet ad sc̃dm aduētum. Qui regis Israel, intende, qui deducis uelut ouem Ioseph, idest, de hoc mundo ducis Ioseph, idest augmentum, idest, in bono, sicut ouem, idest, simplicem, & quia in matutinis primum respōsorium est Hierusalem, & in missa † in- 4
troitus est. Populus Sion, ideo in hac dominica fit statio in ecclesia q̃ dicitur Hierusalem. Sequitur oratio: Excita Domine corda nostra ad præparandas unigeniti tui uias &c. quę est de primo aduentu tantum. Epistola uero de secundo Quæcunque scripta sunt, &c. ad Roma. 15. capitu. vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, & sic insultamur ad spem, vt quæ patimur, leuia fiant, responsorium pertinet ad utrunq;. Ad primum, dum dicit. Ex Sion species decoris eius. Ad secundum, dum dicit. Deus noster manifeste veniet. uersus uerò ad primum tantum dicit. Cōgregate, scilicet ò uos angeli, illos sanctos eius, id est, prædicatores bonos, qui ordinant testamentum eius, scilicet nouum, super sacrificia, idest, vetus testamentum. Prius .n. est, quod animale est, sicut dicit Apostolo. Deinde quod spirituale. uel quod dicit, Congregate hoc in primitiua eccle-
sia, maximè necessarium fuit, scilicet ò uos boni prędicatores, ut Paulus & alij. 5
Deinde sequitur alleluia, quod insolito modo habet duos uersus secundum quasdam Ecclesias, & hoc fit, quia ibi de duplici aduentu agitur. Primus est de primo cum dicitur: Lætatus sum &c. Ante primum enim aduentum Christi desperabant homines de salute, Tunc uero læti sunt, quando audierunt, quod filius Dei homo factus erat. Secundus uersus est de secundo. Stantes erant pedes nostri, idest affectus nostri, in atriis &c. Iam enim in spe & desiderio ibi sumus. Euangelium est Luc. 21. cap. scilicet. Erunt signa in sole & luna &c. & est de secundo aduentu tantum, ubi enim ostenduntur signa, quæ fient ante diem iudicii, quoniam totus mundus turbatione sua iudicium Domini ostendent. Ibi etiam sequitur, His autem fieri incipientibus respici

mes confortemur ad hoc, ut sustineant tribulationes & sic expectent cum fiducia secundum aduentum.

S V M M A.

1 *Ieiunia quatuor temporū in primitiua ecclesia ter fiebāt in anno. Hodie quater Et cur, ita nu.* 2.4.5.6.7.8.9.
3 *Anni quatuor temporum alias.*
10 *Ieiunia triplicia, item primitiarum.*
11 *Ieiuniorum dies pridem institutus mutatus est à Leone Papa.*
14 *Ieiuniū tractū ē à ueteri lege et n.* 13

De quarta feria, & ieiunijs quatuor temporum. Cap. 6.

N hac septimana fiunt ieiunia quatuor temporū. Vnde hic primo de illis. Secundo de alijs ieiunijs Tertio de huius diei officio prosequa-
1 mur. In† primitiua quidem ecclesia statutum fuit, quòd ieiunia quatuor temporum fierent ter in anno. Sed Calixtus Papa 76. dictū ieiunium constituit quater in anno fieri, nam & Iudæi quater in anno ieiunabant, scilicet ante Pascha, ante pentecosten, ante Scenophegiam in Septembri, & ante Encænia, de quibus dicetur in proœmio 7 partis. Si enim tantum ter in anno in tres partes diuiso ieiunaretur, fortè aliqui remanerent dies, de quibus primitias non redderemus. in istis .iii. ieiunijs primitias temporis exoluimus, ut iam dicetur. De quibus Zacharias ait:
Zach. 8. Ieiunium quarti, quinti, sexti & decimi domui Iuda, & Hierusalem dies festos uertet in gaudium. Quater ergo ieiunamus in anno. ¶ † Primò, ut quatuor
2 elementa in nobis uitiata, idest, corpus nostrum ex eis constans, in quatuor anni temporibus castigetur. Homo enim constat ex quatuor elementis quantum ad corpus, & ex tribus potentijs quantū ad animam, scilicet rationali, concupiscibili, & irascibili. vt ergo illa moderetur in nobis, quater ieiunamus in anno per tres dies, ut quaternarius numerus ad corpus & ternarius ad animam referatur. Siquidem annus diuiditur in quatuor tēpora quę sunt Ver, Aestas, Autūnus, & Hyems quę propter sua delectamenta à Dei amore nos auertere solent. Ver † calidum, & 3
humidum, tunc ergo ieiunamus vt elemētum amoris castigetur in nobis, ne cōsētiat falsæ pulchritudini eius. Ieiunamus itaq; contra luxuriam ex humore & calore nascētem. Aestas calida est & sicca tūc ergo ieiunamus, ut elementū caloris in nobis castigetur, ne consentiat incendio carnali, uel tunc ieiunamus contra superbiam, quia tunc fructus terrarum, quæ florent & maturantur, superbiendi materiā pręstant autumnus est frigidus, & siccus tunc ergo ieiunamus, ne aliquo languore animi crescamus & defluamus, & sine pinguedine olei in tarbernaculo æterno inueniamur. Vel tunc ieiunamus contra auaritiam: quia tunc messes colligimus, & habemus. Hyēs frigida & humida est unde tunc ieiunamus, ne mēbra nostra fluxu atq; luxu soluantur in cōmestationibus & potationibus, & per hoc amor uel negligatur: uel tūc ieiunamus contra pigritiam, quia torpemus frigore. Ieiunamus ergo † in dictis quatuor temporalib. 4
anni, ut per ieiunia præseruemur à uitijs & quæ deliquibus, in illis purgenť. Rursus quoniā quodlibet tēpus tres habet mēses, idō quater ieiunamus ī anno tres dies unū diē ieiunātes pro mense, ut sic satisfaciamus in die quod deliquimus in mense,
† Secundò, etiam ideo ieiunamus, nā primum ieiuniū fit in Martio. i. in prima se 5
ptimana Quadragesimæ, ut in nobis uirtutu germina oriātur, ut in nobis inarescant uitia, quæ nequeunt omnino extingui. Scdm fit in æstate. in septimana Pētecostes: quia tūc uenit Spiritussanctus, & nos debemus esse feruētus in Spiritussācto. Tertio fit in Septēbri ante festum Michaelis, quādo fructus colligitur, & nos debemus Deo reddere fructū bonorum operum. Quartum fit in Decēbri, quādo herbæ moriuntur, quia & nos mundo mortificare debemus. Tertiò † iō, quia 6
Ver refertur ad pueritiam, ęstas ad adolescentiā. Autumnus ad maturitatē, siue uirilitatem, hyems ad senectutē. Ieiunamus ergo in uere, vt simus pueri per īnocentiā. In æstate, ut efficiamur iuuenes, per

con-

constantiam. In aut, ut maturi per modestiam. In hyeme, ut senes per prudentiam & honestam uitam. Quarto ideo in qua
7 tuor † anni temporibus ieiunamus, ut Deus nobis conseruet omnia, quae ad humanum usum in illis temporib. de terra na
8 scuntur. Quinto ad † significandum quatuor, quae fuerunt in illis quatuor tempori bus. Conceptio domini in Vere, natiuitas in Hyeme, conceptio Ioannis Baptistae in Autumno, & eius natiuitas in Aestate. Sex
9 to, secundum Hier. ob † diuersas plagas, quae in illis temporibus acciderunt. In quibus aut dieb. & quare haec ieiunia fiant, in 8. parte sub titu. de anno solari dicet, haec ergo ieiunia uocantur quatuor temporum, quia in praemissis quatuor anni temporibus fiunt. Vocantur et ieiunia tri
10 plicia, † pro eo, quia fiunt tribus diebus, quibus homines ieiunant in septimana. Antiqui. n. ieiunabant eisdem ferijs, & postea superaddita sunt ieiunia ista. Vocantur etiam ieiunia primitiarum, quia cum in lege praeceptum sit, ut primitiae, & decimae Deo debetur, placuit sanctis patrib. ut dicit Aug. in li. de doctrina Christiana, soluere decimas, & primitias tempo
ris. vnde pro primitijs instituerunt ieiunia quatuor temporum, & inde dicta sunt ieiunia primitiarum, pro decimis vero instituerunt ieiunia Quadragesimae. ¶ Scien
11 dum † aut est, quod ieiunia vernalia primo instituta fuerunt in prima septimana Martij Aestiualia in secunda Iunij Autumnalia in tertia Semptembris. Hyemalia in quarta Decembris, sed propter multa, quae inde surgebant incommoda, statuit Leo Papa 76. dist. huius ut hyemale fiat in tertia septimana aduentus. Vernale in prima septimana Quadragesimae Aestiuale in prima septimana post pentec. Autumnale uero fiat secundum ueterem institutionem. Quare ieiunia instituta sunt in dictis mensib. quare in eis fiunt ordinationes, vide in septima parte sub Sabbato post dominicam 17 & in procemio secundae partis, Caue tamen in computatione septimanarum mensis Septemb, quia si ipse mensis incoeperit in 1. vel in 2. vel in 3. vel 4. feria, illi dies computantur pro prima septimana illius mensis, & in tertia ab illa ieiunium fiet, Si uero mensis ipse inceperit in quinta, uel in sexta, uel in septima feria, tunc in sequenti dominica incipies computare primam septimanam, & in tertia post illum ieiunium fiet, & sic dies praecedentes nihil operantur, quantum ad computationem septimanarum. Veruntamen secundum primariam ecclesiae institutionem ieiunia Veris dicuntur prima, quia fiebant in primo mense, scilicet in Ianuario, quia apud Romanos primus mensis fuit. ieiunia Aestatis dicuntur quarta, quia fiebant in quarto mense, scilicet in Iunio. Ieiunia Autumni septima, quia fiunt in mense septimo, scilicet in Septembri. Ieiunia hyemis decima quia fiunt in decimo mense, scilicet in Decembri. Vnde Zacha. 8. c. ieiunium primi ieiunium quarti, & ieiunium septimi, & decimi, erit domui Iudae in gaudium. 76. dist. ieiunium quarti. Sed cum haec ieiunia recolant quatuor anni tempora, ut dictum est, quare aguntur in primo mense, & in quarto, & in septimo, & in decima cum principia temporum non sint his mensi
bus? Respondeo, hoc † ieiunium tractum 12
est de ueteri lege, vnde agitur in illis mensib. nostris secundum numerum mensum illius temporis. Iudaei. n. secundum lunationes ieiunabant, scilicet in prima, in quarta, in septima, & in decima. & hoc est, quod legitur ieiunium primi, ieiunium quarti, ieiunium septimi, & ieiunium decimi, quia sicut in prima lunatione est principium anni illorum, sic & Martius est principium anni nostri. Quod autem ieiunia nostra ortum habuerunt a ueteri lege, apparet ex
† hoc, quod a ieiunio ueris usque ad aestiuale sunt 14. hebdomadae, quia tot generationes fuerunt ab Abraham usque ad Dauid. Item ab aestiuali usque ad autumnale, sunt similiter 14. septimanae, quia tot generationes fuerunt a Dauid usque ad Iechoniam. Item ab autumnali usque ad hyemale, aliae 15. quia tot Reges fuerunt a Iechonia usque ad Christum, computatis regibus illis, quos Mathaeus in suo Euangelio praetermisit. 13

S V M M A.

1 Ieiunium quid et nume. 2. unde dicatur nu. 3.

Ieiu-

4 Ieiunijs iniit authoritas ex tribus.
5 Ieiunij commendatio & vis.
6 Ieiunium aliud quàm multiplex, & eorum particularis discussio. nu. 7.
8 Vigilia quid vnde dicta, Et cur sublatae.
9 Votorum multiplex differentia.
10 Ieiunium compassionis Et quotupliciter fiat ipsa compassio.nu.11.
12 Ieiunia quae ab ecclesia instituta.
13 Ieiunare qui teneantur.
15 Ieiunium soluere ante horā peccatum.
16 Ieiunandum, an sit in vigilijs Apostolorum, & quorum.nu 17.18.19.
20 Ieiunia habent inter martyres solum Laurētius inter cōfessores, Martinus.
21 Ieiunij nō soluūt serui pgustātes cibos.
23 Piscis caro cur nō interdī in ieiunio.

De alijs Ieiunijs. Cap. 7.

QVIA de ieiuniis quatuor temporum mentio facta est consequens est, vt de aliis ieiunijs hic aliqua
1 perstringamus. † Est autē ieiunium cōis omnium membrorum satisfactio, vt scilicet membra satisfaciant secundum peccatum, qd commiserunt. vel gesserunt, vt si gula peccauit, ieiunet, & sufficit, quia enim sola fuit in culpa, sola sit in pœna. similiter si oculus. vnde Hiere. Oculus meus depraedatus, est animam meam, & per fenestras oculorum meorum mors intrauit in animam. & Aug. Oculo nihil est nequius, &
2 sic de aliis membris. † Vel ieiunium est parsimonia victus & abstinētia ciborum. Aug. dicit: Maximum & perfectum ieiunium est, abstinere ab iniquitatibus, & à carnis voluptatibus, & delectationibus huius seculi, vnde Pius Papa de consec. dis. 5. nihil ait, Nihil potest orare, & ieiunare, nisi mens ab iniquitate, & ab obtrectationibus lingua cohibeatur. Et dici-
3 tur † ieiunium, à ieiuno, quod est quoddam intestinum in homine, quod semper est vacuum & subtile. sic & nos ieiunantes debemus esse vacui à superfluis, &
4 à vitiis tā in corpore, q̄ in mente. § † Authoritas ieiunii est ex tribus, ex persona, & ex loco, & ex tempore. Ex persona, qa praecepit Deus Adae & Euae, vt abstinerēt a fructu ligni scientiae boni & mali. Et loco, quia in paradiso institutum fuit, & initium habuit 36. di. 6. Et tpe, qa ab antiquo pceptum est celebrari. creato nāque homine in primo mundi exordio dictum fuit ei De ligno scientiae boni & mali ne comedas. Et qā fuit celebratum ān lege à Mose, & sub lege ab Helia, & in tempore gratiae à Christo Moses. n. non comedit. neque bibit 40. di. b. Helias quoque ambulauit 40. diebus, & 40. noctibus in fortitudine subcinericii panis, & Christus 40. diebus & 40. noctibus ieiunauit. Fuit etiam celebratum in sex aetatibus. Nā in ea aetate, quae fuit ab Adā vsq; ad Noe, fuit abstinentia carnium, & vini. 30. d. ab exordio. à Noe verò in posterum fuit cōcessum uinum & carnes, & sic de ceteris
5 aetatibus. † Commendatur āt ieiunium exemplis, quoniā Eua quandiu ieiunauit & abstinuit in paradiso & virgo permansit. Adam, quia ieiunium violauit, à delicijs paradisi in summā miseriam corruit. Helias, quia ieiunauit, in coelum curru igneo raptus est Moses post ieiunium, cū Deo locutus est. Hierusalem p ieiunium, liberatur à Sennacherib tēpore regis Ezechiae & Esaiae. Iona quoque praedicante praestatur venia Niniuitis in sacco & cinere, & ieiunio pœnitētiam agentibus. Ieiunamus etiam exemplo Apostolorū, vt dicetur sub 4. feria P. qtec. ¶ † Porrō ieiu- 6 nium aliud corporis est & carnis, aliud mentis, aliud auaritiae, aliud fastidii, aliud dispensationis, aliud deuotionis aliud votiuae promissionis, aliud supplicationis, aliud compassionis, aliud inspirationis, aliud circumspectionis, aliud rationabile, aliud irrationabile, aliud qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud summae exactionis, aliud iterantis, aliud xerophagiae, aliud moeroris, aliud exultationis, aliud vanitatis, siue hypocrisis aliud uirtutis siue charitatis, aliud inditionis, aliud necessitatis, aliud institutionis, aliud uoluntatis, aliud prauitatis. † Sa- 7 nē ieiunium corporis & carnis est, qū quis abstinet à cibis, ne nimis pinguescat, uel vt ab infirmitate liberetur; vel quia comedere non potest, & hoc nullius est meriti. Ieiunium mentis est, qū quis abstinet se à uitiis, & etiā à cibis, ne caro pinguescat

quescat lasciuijs.Ieiuniũ auaritiæ,ut bur
sę parcatur. Ieiunium fastidij est, ꝙ fit
vt appareat.Ieiunium dispensationis est,
quod celebratur in vigilijs solẽnium die
rum & magnarum festiuitatum, ut nata
8 lis.†Domini, quę ideo dicuntur vigiliæ.
quoniã antiquitus in pcipuis ciuitatibus
quo nocturnalia agebantur officia, & po
pulus qui ad festa venerat, tota nocte in
Dei laudib⁹ in ecclesia vigilabat,quod ad
huc Romæ & in plerisq; locis in magnis
festiuitatibus, præsertim sãctorum patro
norum ecclesiarum obseruatur.Sed quia
lusores & cantores conueniebant, & tur
pibus cantilenis & saltationibus.& co-
messationibus.potationib⁹,& fornicatio
nib.intẽdere cęperũt, propter hęc & mul
ta alia incouenientia , quę fiebant.hmõi
vigilię sunt interdictæ, & institutũ.ut lo
co earum fiant ieiunia,quę ieiunia adhuc
retinent nomen officij, nam cõmuniter
vigilię & nõ ieiunia nuncupantur. Si qs
tñ ieiunaret, & honestè in ecclesia vigi
laret,vtiq; bñfaceret,prout fit in natiuita
te Ioannis Baptistę propter eius reueren
tiam.Hæc igitur institutio dicit͛ dispensa
tio,quia ieiunium ponitur loco vigilia-
rum,de hoc dictum est in 4.par. sub ti.de
nocturnis, ieiunium deuotionis est, ad
quod quis necessariò non tenetur, quod
inferius voluntarium appellatur. Ieiu-
nium votiuæ promissionis est, ut si quis
uouet,quod certa die ieiunabit, vel à car
9 nib. abstinebit. ¶†Et nota, quod uota ex
discretionis consensu, comite ratione e-
missa,Deo reddenda sunt,iuxta illud. Vo
uete & reddite.Deo uota vestra : Votorũ
autem aliud est necessitatis,aliud sponta
neę uoluntatis.Necessitatis est , quod est
fidei annexũ,ut quod fit in baptismo, pu
ta fidei catholicę professio, & Satanæ ab
renunciatio,ut votum obseruationis decẽ
pręceptorum legis & continentię, quam
quis in susceptione sacri ordines vouet
& talia uota quisque inuiolabiter obser-
uare tenetur.Spontaneorum uero uotorũ
aliud est indiscretum,aliud discretum,In
discreta sunt uota puerorũ & puellarum
dum sunt in parentum potestate.Vnde il
lis vouentibus irritari possunt. Si igitur
puella infra nubiles annos vouerit castita
tem perpetuã, licitè nubere poterit, parẽ
tibus, uel curatoribus illam ad hoc cogẽ
tibus.Indiscretum est etiã votum mulie-
ris in potestate viri existentes.vnde si illo
inscio nouerit peregrinari.vir votum hu
iusmodi poterit reuocare,q̃a ipsa nõ ha-
bet potestatem sui corporis, sed vir.Indi
scretio etiam attenditur,quãdoque circa
prouectos & liberos,vt si fortè quis voue
rit, ad quod perficiendũ sufficere nequit,
vel in quo natura ita debilitaretur, quod
posset fieri sui ipsius homicida,uel quod
sine licẽtia alterius complere nequit, vel
quod nõ ex deliberatiõne,sed ex iracundiæ
calore emittitur, talia potius sunt super-
nenda, q̃ executione digna,ieiuniũ sup-
pletionis est, ut si quis ultra pniam sibi à
sacerdote iniunctam aliquid suppleat de
suo.†Ieiunium compassionis est, ut si sa- 10
cerdos alicui dicat , pro hoc peccato fac
cantare duas Missas, & ieiuna,& ego ꝑ
te cantabo , & tres dies ieiunabo, ꝑpter
hoc tamen debet aliquid recipere , quia
sacerdos debet compati proximo suo.&
orare pro eo,etiam ieiunare, potest dici
compassio, ut quis petit à sacerdote pœ-
nitentiam patri suo iniunctam,ut ꝑ par
te peragat ob patrem illius.†Quatuor.n. 11
modis fit huiusmodi compassio,quando-
que per sacrificia, quãdoque per ieiunia,
quandoque per orationes,quãdoque per
eleemosynarum elargitionem,ieiunium
inspirõnis est ut in beato.Nicolao,q ad-
huc infans & manens in cunabulis trib.
diebus in hebdomada à mamillis matris
suæ abstinebat,vel,ut alii dicunt, quarta
feria & sexta semel tantum sugebat ma
millas. Ieiunium circunspectionis est,qñ
pro aliqua iminente tempestate pro peri
culo hostium,uel pro casu cuiuslibet an-
gustię ieiunamus . Ieiunium rationabile
est,quando cibum & potum moderatè su
mimus, nec naturam debilitamus. unde
Apostolus,Rationabile sit obsequium ue
strum,nõ in commessationibus,& ebrie-
tatibus.Irrationabile est,si quis uelit ieiu
nare per duos uel per tres dies, uel per to
tã hebdomadã,quod nõ approbat Deus,
uult enim hominem sic ieiunare,ut coga
tur natura uitiis mori, nõ ut cogatur dis
solui.unde ꝓhibetur ieiunium,qd' qdã
faciunt à cęna Domini usque ad Pascha.
Ieiunium qualitatis est , si quis uouet

se vlterius non comesturum carnes. Ieiu-
nium quantitatis est, si qs comedat ad põ
dus, vel ad mensuram, non plus vna die,
quã altera, vel si quis voueat se nõ come-
sturum, nisi tãti põderis panẽ. Ieiunium
numeri est, quando quis vouet, ꝙ de cętę
ro non comedet, nisi vna vice in die, co-
gitans quòd comedere pluries in die bel-
luarum est, & comedere bis hominum, se
mel angelorum. Ieiuniũ summæ exatio-
nis est in his, qui non comedunt, nisi ole
ra, radices, & herbas, Ioannes B.p. in de-
serto. & Maria ægyptiaca in eremo, qui
cũ duobus panibus tñ, Iordanem trãsiẽs
austeram vitam in eremo. 47. annis egit.
Ieiunium alternitatis est, vt cũ quis vno
die comedit, & alio die ieiunat. Ieiunium
zurophagię. est sicca comestio. à ζορός,
quod est uinũ. vel siccum, & φαγεῖν, qđ
est comedere. unde Priscianus ĩ zuropha
go Bisantii. Sicca verò comestio est, ut ĩ
fructibus, pomis, piris, & castaneis, & con
similibus, quidam tamẽ siccam comestio
nem appellant leguminã siue cruda, siue
cocta etiam si lixata comedantur cum co
cleari. Ieiuniũ mœroris consistit in vno,
s. in abstinẽtia ciborum, & fit ꝓpter duo,
s. propter corporalem abstinentiam & spi
ritualem sponsi, hoc representat ecclesia
in tribus quatuor temporibus. Ieiunium
exultationis consistit in duobus. s. in ab-
stinẽtia ciborum, & mundanarũ rerũ &
fit ꝓpter unũ, s. ꝓpter internæ dulcedi-
nis ꝓgustationẽ. Iuxta illud, Gustate & ui
dete, hoc repsentat. Ecclesia in uigilia &
hebdomada post Pentec. utrunque uerò
representat in tempore Aduentus, prout
ibi dictum est. Est ergo duplex ieiunium,
s. tribulationis & gaudii siue mœroris &
exultationis, sicut habetur in gl. super illo
loco Mat. 9. c. Nunquid possunt filij spõsi
lugere, quandiu fuerit sponsus cum eis?
Ieiunium uanitatis siue simulationis, uel
fictionis est in hypocritis. Ieiunium uir-
tutis siue charitatis est in sanctis, & perfe
ctis. Ieiunium indictionis est, ut in die
beati Marci. Ieiunium necessitatis est in
imperfectis. Institutionis, est ieiunium
quadr. & alia à sanctis patribus instituta,
quæ quare instituta fuerint iam dictum
est, & dicetur sub titul. de capite ieiuno-
rum. Et nota, quòd ieiunium indictionis
necessitatis, & institutionis, ad idem refe
runtur. ¶ † Ieiunia necessaria, idest per ec 12
clesiam instituta & indicta, sunt ieiunia
quatuor temporum, & uigiliarum Apo-
stolorum, natiuitatis Domini, beati Ioan
nis Baptistæ, omnium sanctorum, assum
ptionis beatæ Mariæ, beati Laurentij,
Quadragesimæ, sextę ferię pręter illas,
quę sunt inter Pascam & Pentec. & prę-
terquam si natiuitatem Domini in ea ue
nire contingat, nisi tunc aliqui uoto uel
religioni sint adstricti. Dicunt tamen qui
dã, quòd ieiunium sextę ferię nõ est ne-
cessitatis, nisi quo ad carnes, alioquin nõ
liceret Cistercienſibus illud mutare. Sed
secundum Leonem Papam licèt non sit
necessitatis sabbato à carnibus abstinere,
rationabilis tamen cõsuetudo, & canon
Innoc. aliter interpretat, eo quòd in illo
triduo post passionem Domini tota fides
in sola beata uirgine Maria remansit.
Generalia quoq; & specialia ieiunia per
episcopos in synodo, & concilijs institu
ta solui non debent. † Siquidem ad neces 13
saria ieiunia tenentur doli capaces, cum
& ipsi delinquere possint, dispensari tñ
potest circa hoc cum impuberibus, & ẽt
constitutis in maiori ętate, & cum seni-
bus, & infirmis, ac debilibus. Mulieres ue
rò licet propter uirorum ꝓhibitionẽ ie-
iunia uotiua uoluntaria dimittere de-
beant, prout supra dictum est, indicta tñ
per ecclesiam non licet, & si in illis sacer
dos fortè propter scandalum cum eis ua
leat dispensare. Aliter. n. indicta ieiunia
redimi pecunia, uel alio modo nequeũt,
nisi casualis necessitas sub sit. tunc. n. bñ
possunt redimi, uel commutari, sicut &
ieiunium festi, quod est dię lunę, fit in
sabbato. Vnde & in quibusdam locis, in
quibus sunt ecclesię sancti Quintini, nõ
ieiunat in uigilia. Omnium sanctorum,
sed die tertia pręcedenti, De hoc dictum
est in proœ. secundę partis. Posset ẽt sta-
tui, ut quidã dicunt, ut in dictis ieiunijs,
bis, parum tamen comederetur, sicut fa-
ciunt Cistercienses operantes, qui ad tol
lendum scandalum, & charitatem seruã-
dam aliquid pręgustant, nec propter hoc
ieiunium per ecclesiam indictum soluere
dicuntur. Voluntaria uero, scilicet ad q̃
aliqui uoto uel ꝓposito se adstringunt,
uel

vel etiam quæ sacerdos præter indicta ꝓ
pter peccata imponunt, licet commutare
& redimere, etiam si nulla cã subsit, dum
15 modo vtilior sit compensatio. † Cæterũ
comedere ante horam comedẽdi, & ante
missam in ieiunijs statutis, & necessarijs,
mortale peccatũ esse sacri canones affir-
16 mant. in voluntarijs verò veniale. † Circa
vigilias Apostolorũ notandum est quòd
ieiunium paritatis, qñ videlicet paria sũt
sanctorũ merita, pariter ieiunamus, sicut
patet ĩ uigilijs beatorũ Iacobi & Bartho
lomæi & aliorum Apostolum, qui nõ ha
bent ieiunia institutionis in quibus ieiu
namus, pro eo, qđ fuerunt Apostoli, quo
niã alij Apostoli vigilias habent. Cum.n.
sint meritis pares, decet vt omnes hẽãt
ieiunia. vnde concil. Bracharense dicit, ꝙ
omnium Apostolorum uigiliæ sunt ieiu
nandę, præter vigilias Apostolorum Phi
lippi & Iacobi, & Ioannis Euãgelistę. Ec
clesia tamen gallicana non tenet, nisi de
sex Apostolis, & de quatuor eorum ieiu-
nijs. Petrus & Paulus hñt pariter vnum,
q̃a eadem die passi sunt. Simon. & Iudas
hñt aliud. Matthæus habet tertium. An
dręas quartum, in vigilia istorum ieiunã
dum est, vt sicut illi passi sunt pro Christi
nomine, sic & nos cum eis cõpatiamur,
si cum eis regnare uelimus. De alijs verò
Apostolis institutum non est propter ali
qua impedimenta. Ecce enim festum Phi
lippi & Iacobi est inter Pascha & pentec.
quod tempus gaudii est & lætitiæ ideo-
que tunc non est ieiunium. Si opponã-
tur de ieiunijs litaniarum. Respondetur
quod necessitatis interuenit, prout ibi di
cetur, vel id nõ est ieiunium necessitatis,
sed uoluntatis, & de eo, quòd quidã pro-
pter expectationẽ Spiritussancti ieiunãt
ab Ascensione vsque ad pentecost. pro eo
quòd Apostoli dicuntur hoc tẽpore ieiu
17 nasse. Respõdetur, † quòd nulla scriptura
authentica dicit, Apostolos tunc ieiunas
se. Vnde tunc ieiunandum non est, quia
tempus illud est de tempore paschali. In
vigilia tñ pentecostes bene ieiunandum
est, ut per ieiunium mundati & purifica
ti Spiritumsanctum dignè suscipere me
reamur. Itẽ Iacobus Zebedæi frater Ioan
nis Euangelistæ occisus ab Herode ĩ die
bus azymorum, quare ieiunium non ha-
bet nec etiam tunc de illo festum celebra
tur, prout in septima parte sub ipsius fe-
sto dicetur. De beato Bartholomęo, cu-
ius festum celebratur nono Calendas Se
ptembris, dicit, quod fuit excoriatus, &
sequenti die obijt, & sic si haberet vigiliã
oporteret, quod esset tertia die ante, quod
esset cõtra normã aliorum festiuorũ ieiu
niorũ. Quidã ãt celebrãt festũ excoriatio
nis, alij obitus, & melius. Sed sicut ĩ cõci
lio Fracharen cauetur, in hoc cõsuetudo
cuiuslibet ecclesiæ est obseruanda. † Bar 18
nabas autem non habet ieiunium, quia
non est de numero 12. Apostolorum, nec
dr̃ Apostolus, nisi quia cum esset socius
Pauli, missus etiam fuit ad prædicãdum,
vnde: Segregate mihi Barnabã & Paulũ
de beato quoq; Thoma nõ est ieiunium
statutum, quia eius festum est in aduentu
Domini, vbi continuum est ieiuniũ. Mat
thias etiam ieiunium institutionis nõ ha
bet. quia frequẽter festum illius solet cõ
tingere ĩ Quadragesima, & semper est in
Septuagesima & tunc est tempus ieiunii,
vel quia nõ fuit in primitiuis Apostolis, Act. 1.
sed post passionem Domini forte est ele Ps. 118.
ctus, & per electionem aliorum loco Iu-
dæ constitutus, unde propheta. Et episco
patum eius accipiat alter. Decretalis tñ
dicit, quod hic habet vigiliã & ieiunium
nec est vis, siue istud festum fiat ĩ prima
die bissextili, siue in secunda, prout in 8.
parte sub anno solari dicetur. Ioannes
Euangelista festum habet tertia die post
natale Domini & tunc non est ieiunium
tum propter festa tunc occurrentia, tum
quia ipse die illa non obiit, imo in die fe
sti beati Ioannis Baptistæ. † Si tamẽ fieri 19
posset, bonum esset in omnibus Aposto-
lorum vigilijs ieiunare. † Beatus Lauren 20
tius solus inter martyres, & solus beatus
Martinus inter confessores ieiunium ha
bent. Porrò dñt quidã, ꝙ non soluit ieiu
nium, licet peccet qui in ieiunijs indictis
præter quam in Quadragesima comedit
caseum & oua. Alij contradicunt. Ex cau
sa tamen in aliquibus locis hoc posset cõ
cedi 4 distinct. deinde. De ieiunio itaque
Quadragesimę Greg. ita dicit. Par autem
est, ut qui his diebus à carne animalium
abstinemus, ab omnibus quoque quæ se-
mentinam trahunt originem carnis, ieiu

nemus

nemus à lacte:uidelicet caseo & ouis. Quidē aūt hæretici dicunt, ꝙ Christiani nunquam deberēt carnes, caseum, & ona comedere:quia, ut dicunt, hoc non legitur in nouo testamēto: imo Apostoli iudicarunt abstinere ab imolatis simulachrorum,& sanguine,& suffocato. Et
Actu.15. 1.Cor.8. Apostolus. Si esca scandalizauerit.f.m.
Rom.14. nō m.c.in æter. Et alibi bonum est non manducare carnem, neque bibere uinū &c. Non legitur ēt, ut dicunt, ꝙ Christus ex aliqua natura eorum, quæ monē tur, discipulis ad manducandum daret, nec ēt ante se manducare sineret præter pisces, nec ex fructu alicuius, quæ moueat se excepto fructu apum. Electuarijs ucio non aliter uti licet, nisi sicut alio cibo delicato. Secus est in medicina curatiua, præseruatiuam tamen. ubi nullū est signum instantis necessitatis, recipere non licet. Quidam tamen dicunt, ꝙ pro nulla medicina, nec ēt pro electuarijs ieiunium soluitur, nec ēt pro potu an
21 te cibū, uel post † Sic.n.ut inductum, ex cōsuetudine ecclesiæ ieiunātis, & hoc tolerantis. Seneschalchi autem, uel quilibet alij seruitores, uel portātes encœnia, nō soluunt ieiunium si prægustans cibos ante dominos, forte de toxico dubitantes. Quibus ēt casibus monachi abbatibus seruientes, & alij seruitores possunt carnes prægustare. Idemque ēt de medicis prægustantibus medicinas. Tempore ieiuniorum pretiosæ uestes deponuntur & humiles assumuntur, & carnes tam
22 solidæ, quā liquidæ dimittuntur. † Sed cum pisces, sint caro, quare hoc tempore comeduntur? Responsio Deus non maledixit aquis, quoniam per aquam baptismi futura erat remissio peccatorū, hoc .n.elementum dignissimum est, ꝙ sordes abluit & super quod spiritus Domini ante mundi constitutionem ferebatur, terræ uerò maledixit in operib. hominis. Vnde est ꝙ omne genus carnis, ꝙ in terra nutritur, tam quadrupedia, quā aues in ieiunijs non licet comedere. Et licet quædā aues circa mare nutriuntur, & in aquis, quadam in eis uel ex eis sicut nascātur, magis tamen ad naturam terræ, à qua nutrimentum percipiunt, ad hoc pertinere dicuntur. Adhuc cum quidam pisces sint habentes ex una parte formā quadrupedia animalis, & ex altera piscis, biuerus in ieiunijs pōt comedi ex parte, quę piscis uidetur, ex alia uerò minimè. Adhuc piscis usus secundum Gre. ita Christiano relinquitur, vt hoc ei infirmitatis solatium non luxuriæ pariat incendiū. Deniq; quia carne abstinet, ne quaquā sumptuosiora maritimarū belluarū cōuiuia præparet. Vnumquoque in ieiunio sic bibere permittitur, vt ebrietatē omnino fugiamus. Vnde in pœnitentiali Romano statutum est, ut pœnitēs paruis pisciculis, & mediocri ceruisia tēperate utatur extra de homicid.ca.2. Postremo morādū est, quod sicut ait Gregor. in homilia illius Euangelij. Hō q dā diues fecit cęnā magnā. refectio corporis in dieb. ieiuniorū postq̄ nulla alia paratur. nō prādium, sed cęna vocat.

SVMMA.

1 *Officium quarta feriæ ieiuniorum Aduentus.*
2 *Lectiones duæ, cur legantur quarta feria quatuor temporum. In missa vna tantum n.3.*
4 *Diaconus vnus in q busdā ecclesijs incesat 5. feria aduētus. Et quare.*

De officio quartę ferię. Cap. 8.

Vnc ad huius diei officiū redeamus. Siquidē 1 in hac quarta feria examinātur ordinādi, an sint idonei ad suscipiēdos ordines, uel non, quoniam in quarta ętate Leuitę à Dauid, & Salomone ad templi ministeria distributi sunt. Et inde est, quod duę lectiones † leguntur ad missam, quarū prima, quę legitur sub tono nocturnali, & declinatur, significat uetus testamentū & secūda, quę legitur sub cō muni tono, & ascendente, significat nouum testamen. ad significandū ordinādos in utroque testamento debere esse 2 instructos. Monent u.n. sunt q ad ordinem sacrū conscendunt, ut habeāt notitiā legis & prophetarū, quib. possint alios erudire. Prima lectio erit in nouissimis. Esa.2. Secūda est. Locutus ē dominus.

minus Esa.7.c. Sed & lex & prophetę in quarta mūdi ętate viguerunt. Doctrinā ieiuniorum habemus à uet.test.ut præmissum est. Semel genua flectuntur, quia tam in lege, quàm in prophetis Deus unus coli præcipitur. Quoties āt in 4.feria duæ lectiones leguntur, toties ī proximo sabbato possunt genera liter ordines celebrari, quod sexies cōtingit, uidelicet ter in Quadragesima, & ter extra Quadragesimam, inde est, quod dictum est in proœmio secundæ
2 partis. †In sextis uero ferijs ieiuniorū quatuor temporū una duntaxat lectio ad missam legitur, quia lex & prophetæ, quæ fuerunt in quarta ætate in vno Euangelio in sexta ętate recapitulātur. Sanè huius quartæ feriæ Euangelium est. Missos &c. quod est Luc.1.c. in quo paranymphi recitatur annuntiatio, uirginis consensus, & domini incarnatio, quæ prophetis tubis fuerat ante declarata. Vnde præcinit propheta introitum Rorate cœli de super, & nubes
Ps.44. pluant iustum. Esa 45. Rorates cæli dicit, & pluere quia descendit uerbum in auiam credule uirginis, sicut pluuia in uelus, Cœlos dixit, & nubes Angelos & prophetas, qui enarrant gloriā Dei In prophetica lectione. Erit in nouissimis diebus quod est Esa.2.cap. agitur de monte Domini, qui de paruo lapide creuit in montem, qui regnabit in domo Iacob in æternum. unde recte subditur in graduali. Tolite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Et qs ascendet in montem domini aut quis stabit in loco sancto eius. In epistolari lectione. Locutus est domin⁹ ad Achaz &c. quæ est Esa.7.ca. manifestè agitur de beata uirgine Maria. cui ritè succinitur graduale. Propè est dñs. & nequa surrepat dubitatio subdit in offertorio Cōfortamini. Aliqui ū ecclesiæ dicunt, Aue Maria gratia plena: Dominus tecum. benedicta tu in mul. & bened. fr. uentris tui, qd sumitur ex dicto Euāgelio. Communio est. Ecce uirgo concipiet. & pariet filium. & uocabitur no-
3 mē eius Emanuel, Esa.7.c. †In nocturna li uero officio, in quibusdam ecclesiis, psalmodia finita; diaconus & acoliti in albis cum candelabris, & turibulo processionaliter iussu prælati ad pulpitum pergunt, ubi diaconus pronunciat Euangelium. Missus est angelus Gabriel à Deo. & eius homiliam, deinde incesat altare, & postea ipse & sub diaconus sedent, donec vnus acolytus incensauerit chorum, quod quidem fit ob reuerentiā dominicę annunciationis, q̄ in ipso Euangelio continetur. Nempe prælatus in illos mittit ad notādum, q̄d deus pater prophetas prēmisit ad pnnntiandū domini incarnationē futurā, & Gabrielē Archāgelū misit, ad annunciandum eā uirgini Marię. Diaconus Euangelium pronuntiās est Angelus annunciās Virgini, quòd concipere altaris turificatio est Spūsancti ipsi Virgini obūbratio Ministrorū quies, siue sessio, est ipsius uirginis timor, & cognitio qualis esset Angeli salutatio, Chori uero turificatio est patrum illius tpis de filij Dei incarnatione diu desiderata exultātium gratiarum actio, & cōgratulatio.

SVMMA.

1 *Feria sexta an in tantum lectionem habet in missa.*

De sexta feria, Cap. 9.

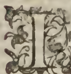

IN sexta feria una †tantū lectio ad Missam legitur, quia actor noui & ueteris testamenti de qbus missum est. unus solus Deus est, & quia ex utroque testamento unum Euangeliū factum est. Et est epistolaris lectio. Egredietur uirga de radice Iesse, quæ est Esa & manifeste de aduentu, & beata uirgine Maria ītelligit, q̄ cum esset immaculata uirgo ,ppē fuit. ideoq; in introitu ecclesia pcinit, propè esto mihi domine. & in uersu. Beati immaculati ī uia, q ambulāt in lege dñi. Et ad idem ptinet Euāgelium. Exurgēs. Maria, qđ est Luc.1. Graduale. Ostēde nos domine misericordiā tuā, & offerenda Deus tu. uel secundum alios. Audi Israel. Primum respiciunt aduētum, quē quia cęli enarrauerunt. i. Apostoli prædicauerunt, in fido aduētu, cum domino iudicaturi, idcirco est hodierna statio ad sā ctos

Apostolos, de quibus habetur in cantico virginis, de quo fit mētio in pmisso euangelio, vbi dicitur. Deposuit po. de se. & exal. h. i. superbos scribas, & pharisæos, & exal. hu. i. Apostolos, & in communione. Ecce dominus veniet. Zachariæ vlt. c.

Luc. 10.

SVMMA.

1 *Sabbato quatuor tporū aduētus quatuor lectiones tantum veteris testam. leguntur. Et quid ita. Litnis nu. 4.*
2 *Iustitiæ beneficium.*
3 *Ieiunium quodnam perfectissimum omnium.*
5 *Lectiones cur Romæ legantur grecè & latinè.*
6 *Euangelium cur dicat nouiter ordinatus, item cur & epistolam.*

De Sabbato. Cap. 10.

1 IN † die sabbati dicuntur 4. lectiones de veteri testamento ante lectionem illam, Angelus domini, quæ sequuntur de lege & prophetis, & in quibusdam ecclesijs prima est, Clamabunt, quæ est Esa. 19. c. secunda est, Lætabitur, quæ est eiusdem 35. c. Tertia est, super montem, quę est eiusdem 60. c. Quarta est Christo meo quæ est eiusdem 45. ca. Ideo autem sunt quatuor, quia quatuor sunt ordines benedicentium, Deum, videlicet prælati, clerici, religiosi, & laici, siue populus, quos enumerat dicens, Domus Israel benedicite dominum, per hoc populus. domus Aaron benedicite dominum, per hoc prælati, domus Leui benedicite dominum, per hoc ministri, Qui timetis dominum, benedicite dominum, per hoc religiosi intelliguntur. Prima ergo lectio pertinet ad populum, secunda ad prælatos, tertia ad ministros, quarta ad omnes religiosos. In his enim lectionibus informantur ordinandi, vt ad exempla sanctorum patrum dictorum quatuor ordinū cum eis benedicant dominum, siue, vt benedictio illorum veniat super eos. Vel ideo quatuor leguntur, quia ieiunans debet habere quatuor cardinales virtutes, s. temperantiam, quia ipsum ieiunium tēperantium est. Prudentiam, vnde Apostolus. Rationabile sit obsequium vestrum.

Ps. 134.

Fortitudinem, vnde prouerb. vlt. De muliere forti, i. dest, de ecclesia. Accinxit fortitudine lūbos suos, q̄a oportet nos multum laborare ad hoc, vt caro nostra munda sit, quod cum magna fit pugna, quia valde corrupta est, & spinas, & tribulos germinat, & ideo cum magna attritione venit ad cādorem, sicut & byssus, & iustitia, vnde Esaias. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renū eius, de Christo loquitur in membris qn̄ 2 enim fit iustitia † in terra, recedunt latrones, similiter quando iustitia fit à nobis, recedunt praui motus, & non superant, licet in nobis habitent. Si uerò non fiat iustitia, non recedunt, vn̄ Esaias, Quia non facimus iustitiam non recesserunt habitatores terræ, vbi est iustitia ibi pax. Fides autem est cinctorium renum eius: quia, vt dicit Greg. Despectus terrenorū restringit fluctus carnalium voluptatum.
3 † Vnde si ieiunas à cibis corporis, oportet ut ieiunes à cibis demonis, & comedas cibos mentis, qui aūt sic ieiunat, non nocebit eis ignis tribulationis, nec ignis mūdanus, sicut nec trib. pueris nocuit ignis fornacis Babylonis, & ideo sequit̄ lectio Dan. 4. Angelus Domini. Præcedit autē ipsa lectio ordinationem clericorū, ad notandum, q̄ nemo ritè potest ad consecrationem accedere, nisi prius transeat per fornacem, atque informace Deum benedicat. Iuxta illud Sapien. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tētatio tribulationis, quia qui ad sacrum accedunt ministerium, probandi sunt in camino multarum tribulationum & tentationū. Iuxta illud Apostoli, Et hi probentur primo, & sic ministrent. Propter ordinādos enim legitur, ad significandum, quod sic viuere deberent, ut non noceat eis aliquis ignis regis Babylonis, idest, diaboli, sicut ignis tribus pueris non nocuit. Et sequitur benedictiones, scilicet hymnus, Benedictus es Domine &c. Quia post pbationem coronantur, & à Domino benedicentur & in fine subiicitur uersus Gloria pā &c. In laudem & in honorem Trinitatis quod non fit post Psalm. Benedicite, tum quia ibi in ultimo versu fit mentio de patre, & filio, & Spiritusancto, tum quia ibi in facto trium puerorum tota Trini-

Ro. 12.
Esa. 11.
Eccl. 2.
1. Tim.
Dan. 3.

ens fuit dehonestata, hi vero uersus prece dentes ad solius pris pertinent laudem, & in ordinãdis Trinitas honorat. Choro autem licet sedere, dum lectio ipsa dr: sed non in cantu aliud. n. significat ipsa lectio in legendo, aliud in cantando, inde nunc stare debet ps & clericus quoniam nõ debemus quiescere, quia scimus pueros illos pro Deo laborasse. Dicuntur
4 † autẽ in sabbatis ieiuniorum 7. lectiones Euangelio cõnumerato, eo q septẽ sunt ordines, & quidam dicunt 12 p eo, quod antiquitus Romę & adhuc Constantino poli fieri dicitur, legebantur Græcè & Latinè & legebãtur 12. lectiones p 12 lectores, quorum sex erant Greci & sex Latini. Erant tamen solummodo sex in sentẽtijs, quoniam illę sex sunt Euangelio, quę legebantur Latinè, legebantur & Gręcè, sicut si diximus Amen, & postea diximus uero, non ideo duæ res erunt. † Ideo
5 autem legebãtur dupliciter, quia Romæ erãt Græci, qbus Latina lingua incognita erat. Erant etiã Latini permisti, quibus gręca incognita erat. Vel hoc fiebat, ad notandum utriusq; populi unionem. Cęterum ad orationem, quę dicitur post lectionem, Angelus Domini, s. Deus q tribus pueris &c. non flectit ecclesia genua, licet in orationibus aliarum lectionũ ante flecteret, præter quàm in Octauis pẽtecostes, ad ostendendum, quod ecclesia cõformis est tribus pueris. Fecit enim Nabuchodonosor statuam, & cogebat oẽs adorare eam, sed tres pueri cum Daniele
Dan. 3. noluerunt genua flectere ante statuã, tales debent esse ordinãdi, qui ante statuã, idest, ante mundi gloriam genua non flectant. Quare clerici ordinentur, & quare in sabbato, dictum est in proœmio secundę partis. Quidam conferunt sacros ordines inter lectionem, Angelus, & epistolã Pauli, ut post ordinationem pponãt ordinatis epistolam & Euangelium ad instar boni pastoris, qui mittens filium monet eum, qd & qualiter acturus sit. Ordinati. n. per capellas mittendi p epistolam monentur, ut alios corripientes bñdictionem q̃ acceperunt custodiant. Per euãgelium uero dr eis. Euntes, docere omnes gentes. Nonnulli etiam subdiaconatu an
Mat. 28. te epistolam ratione premissa pfuto con tinuè, post eam diaconatum & sacerdotium prebent, quibus prestitis in uocem lętabundam erumpunt, dicentes, Benedictus es Dñe, eo q in præsentem ordines inuitantur ad laudes, & prestantur, citra euangelium, & quia Moses & Aaron leuitas in tabernaculi ministerium ordinauerunt, & Christus 72. ordinatos ad pdi
Luc. 10. 6 candum misit. † Debet ãe legi epistolã. Romanus &c. Quæ est 1 ad Thess. 2. c. ab aliquo de ordinatis die ipsa, quia eps debet prius ordinatos admonere, & postea ad maiorem admonitionem epistolam illis tradere. Præterea ordinatus doctrinam sibi in ordinatione traditã per hoc se reducere in opus ostendit. ppter eandem etiam rationem, unus de nouiter ordinatis legit tunc euangelium, Anno 15. quod est Luc. 3. ca. Post epistolam etiam cantatur tractus, qui significat gratitudinem, quã sacratus seu ordinatus seruare debet, ne in superbiã elatus, in laqueũ incidat diaboli. Communio est, Exultatis, quæ est Zacharię nonó cap.

SVMMA.

1 *Aduentus Dominica quarta, & missæ introitus nu. 3.*
2 *Tubarum usus unde.*
4 *Antiphonæ septem incipientes ab eo, cur cantentur ante Domini natiuitatem.*
5 *Aduentu Christi liberatus est homo à septem morbis, quos referunt septẽ antiphonæ, incipientes ab eo.*
6 *Hebdomada proxima natiuitati, præparatio merito nuncupatur. Et cur sex diebus ante natiuitatem dicantur laudes proprię.*
7 *Dominica vacãs, quę, & cur sic dicta.*

De Dominica quarta de Aduentus Domini. Cap. 11.

IN † quarta dominica aduentus primum rñsorium in nocturnis est, Canite tuba. quod sumptum est de Iohele. Antiquitus. n. Iudæi † cauebant tubis 1
ad inuitandum homines ad nuptias, & ad 2

solēnitates & ad mouēdum castre. Vnde
2 nunc pcepit Dñs prelatis, vt cātent tubis
inuitantes gentes ad nuptias noui regis,
quarum dies instat .f.dies natalis Domini
in qua Christus desponsauit sibi humanā
Psal.18. naturam, secundum quod dicitur in Psal.
Et ipse tanquam sponsus procedens de
thalamo suo. Canite igitur, quia prope
sunt nuptiæ. & propter præmissam cau-
sam cantores hac septimana altius solito,
uocem suam exaltant in responsoriis, & i
introitibus, vt qui prius sopore negligen
tię oppressi, lectionibus excitari noluimus
saltem uociferationibus & tumultu can-
tuum excitemur. Siquidem in septē an-
nis ante annum iubilei pcepit Dominus
cauere tubis, pro ipsius anni instantis læ-
titia. In hac autem historia huius domini
cæ partim ex prophetis, partim ex Euan-
gelio compilata, communia ex vtriusque
decantantur aduentus, & præsertim voca
tio gentium, declaratur per Christi aduē
tum vbi in persona Apostolorum uel do-
ctorum dicitur. Canite tuba, & vocate gē
tes. Sanè gentilitas uidens calciatam fore
3 diuinitatē in vtero virginali, clamat † ad
Ps.105. eam introitus, dicens secundum quasdā
ecclesias, Memento nostri Domine in be-
neplacito p.t.hoc est in filio, in quo bene
cōplacuisti ex milibus populi, q fuit tuus,
ab initio mundi. Et ideo cōgratulatur al-
teri in epistola, dicens secundum quasdā
ecclesias. Gaudete, quæ est ad Philip. 4.
Sed iuxta considerationem vteri virgina
lis cantat in graduali Dominum ppè es
se, & celerem eius aduētum. In alleluia ve-
rò: Veni Domine, in offerenda. Confor-
tamini, & in communione, Ecce virgo
desiderat. & consolatur, & causam cōclu-
4 dit consolationis. ¶ † Porrò ad ostenden-
dum desiderium antiquorum patrum, in
fine aduentus cantantur septem antipho
nę, vna quęque secundum ordinem suum
sua die, vsque ad natale, quæ incipiunt ab
o. Prima est: O sapientia &c. Sunt autem
septem, quia diriguntur ad Christum, in
quo requieuit spiritus sapientię & intelle
ctus, spirit' cōsilij, & fortitudinis &c. Es.
2. per quę septem dona sitę incarnationis
nobis gratiā ministrauit, prout in ipsis se
ptem antiphonis apparet. Sunt etiam se-
ptem, quæ cantantur in designationes an
tiquorum patrum, qui septenario seruien
tes, aduentum Domini expectabāt. Vnde
in omnibus dicitur: Veni, vel septem sunt
ppter septem dona Spiritussācti, q Chri
stus veniens largitus est mundo, & perq
ex pectantes illum nati sunt. Et sunt om-
nes secundi toni. Primò, quia quęlibet lo
quitur de vtroq aduentu. Secundò. quia
signāt nobis gemina dilectionem, scilicet
Dei & proximi. Tertiò, propter geminā
Christi, ad quem diriguntur, naturam, vn
de, Geminę gygas substantiæ. Quartò;
quia ipsæ antiphonæ notant desiderium
tam antiquorum patrum expectanti pri-
mum Saluatoris aduentum, quā moder-
norum expectantium secundum. Omnes
ergo sunt secundi toni, in signum q se-cū
dum expectamus aduentum. Et aduerte,
quia illæ quę habent in princ. verba perti
nentia ad diuinitatem, ptinent ad eos, q
expectant primum, vt O sapientia, & O
adonay. Adonay autem interpretat' Do-
minus, quia dominabitur cunctæ creatu
rę, uel q a omnis dominationi eius seruit.
Illæ uerò quæ habent uerba pertinentia
ad humanitatem pertinent ad expectan-
tes secūdum, vt O radix Iesse, & O clauis Psal.61.
Dauid. Sunt etiam quædam, quę vtrique Psal.22
conueniunt, vt, O rex gentium. Nam Dei Psal.44.
filius dicitur rex secundum diuinitatem.
Iuxta illud, De' iudiciū tuum regi da &c.
Et etiam secundum humanitatem. Iuxta
illud, Domine in uirtute tua lętabitur ex
&c. Sępius tū secundum humanitatem
rex dicitur, quia secundum eā est unctus
oleo lętitię prę participib. suis. ¶ † Rursus 5
ecclesia ī his septem antiphonis ostendit
multiplicitatem morbi sui, & ad quamli
bet petit remedium sui morbi. Nā ante
Dei filij aduentum in carne eramus igno
rantes siue cęci, pęnis æternis addicti, ser
ui diaboli, mala peccati cōsuetudine uin
cti, tenebris obuoluti, exules à patria, &
ex pulsi, Ideoq; indigebam' doctore, redē
ptore liberatore, eductore, illuminatore, A
Saluatore, quia igitur ignorantes era-
mus, ideoque ab ipso doceri indigeba-
mus. Vnde in prima antiphona clama-
mus, O sapientia, quæ ex ore &c. Eccl.24.
& Sap.8. & Esa.40.c. Quia uerò parum p
desset, si doceremur, & non redimeremur,
ideo in secūda ab ipso redimi postu

lamus, O adonay, &c. Exo. 6. & 13. & 19.
& 27. c. Sed quia nil ꝓdesset si esse, mu:
docti & redépti, & adhuc post redéptio-
nē teneremur captiui, ideo in tertia peti
mus liberari. O radix Iesse &c. Esa. 40.
& 52. c. Sed quid prodesset captiuis, si es
sent redépti & liberati, si tñ nondum es-
sent ab oī vinculo absoluti, vt. s. sub pec-
cato essent, & vincti libere, quo vellent,
ire non possent, & ideo in quarta ab oī-
bus peccati vinculis educi petimus. O
clauis Dauid &c. Apocal. 3. & Esa. 42. &
Luc. 1. c. Præterea, quia hi qui diu fuerūt
in carcere, oculos habent obtenebrātes,
nec clare videre possunt, ideo post abso-
lutionem à carcere restat nos illumina-
ri, vt videamus, quò ire debeamus, & ideō
in quinta hoc petimus. O oriens &c.
Zach. 6. Sap. 7. & Malach. vlt. & Luc. 1. c.
Sed si essemus docti, & ab inimicis peni-
tus liberati, & illuminati, quid valeret,
nisi deberemus ad regnū perduci, & ibi-
dē saluari, & in duab. seq. petimus sal-
uari. O rex gentiū &c. Aggei. 2. & 1 Pe.
2. Eph. 2. & Gen. 1. c. In qua petimus sa-
lutem Gentium, & O emanuel &c. Es. 7.
Mat. 3. & Esa. 33. & Gen. p. c. In qua peti-
mus salutem Iudæorum, in quibusdam
verò ecclesijs adduntur aliæ duæ. Prima
in honorem B. V. M. quæ concepit secū-
da pro Angelo, qui ad Virginem introi-
uit, vel in honorem sancti Thomæ, cu-
ius festum tunc accidit. Duæ quidē ad-
dūtur, vt perficiatur nouenarius nume-
rus, ad signandum, quia per 7. dona Spi-
ritus sancti perueniemus ad nouem ordi-
nes angelorū quorū quilibet desiderabi-
Christi natiuitatē, vt impleretur nume-
rus ipsorū, qui de cœlo ceciderūt. Quędā
etiam ecclesię cantāt duodecim, quę ex-
primunt duodecim prophetas, q Christi
aduentū prædixerunt, q etiā duodecim
Apostolorum testimonia roborauerunt.
ex quo duodecim tribus, & duodecī mil
Apoc. 7. lia signati saluant. sed nō sunt nisi septē
habentes nonā. Omnes autem incipiūt
per, o quod potius admiratiuè ponitur,
quàm vocatiuè. Cātatur in vesperis, quia
Dominus venit in vespera mūdi. Hic est
Helias, q fero carnit, & in mane pane ue
scitur, Dominus, s. noster, qui in ultima
ętate mundi carnē assumpsit, & in dilu-

culo resurgens in panem angelorum trā
siuit. ¶ Et † nota, quòd hęc hebdomada 6
ꝓxima natiuitati ꝓparatio merito nun-
cupat, & ea historia. Clama in fortitudi
ne, cantatur, quę nō ut quidam simpli-
ces autumant, ad quatuor tempora, sed
ad Domini pertinent ꝓximā natiuitatē.
Vnde cum sex matutinalibus laudib. de
cantatur; quoniā quęlibet illius feriæ ꝓ
prias habet ad laudes antiphonas, quia
per sex ętates antiqui se ante aduentū ꝓ
parauerunt, & nos per sex opera miseri-
cordię ad secundum etiā præparamur,
Veruntamen feriales antiphonas, q in
illa feria, in qua occurrit festū sācti Tho
mæ scriptæ sunt, octaua die antea quidā
canere consueuerunt. Decet. n. ante na-
tiuitatem Domini cātus & omnés anti-
phonas, & ferè oīa responsoria renoua-
ri, quia sicut per plures, & frequentiores
nuncios magis ac magis mouet animus
subditi ad solicitudinē honorificè susci-
piendi prelatum, & renouatione cantus
magis & magis mouemur ad curam no-
strę ꝓparationis in suscipiendo Domino,
& vt per quotidianam renouationem cā
tus excitemur frequēter ad turpes, & ter
Ro. 13. renas cogitationes purgādas, vt si dignū
habitaculum, & ornatū venturo regi re-
gnum pijs cogitationibus ꝓparemus. Po
test tamen & totus aduentus preparatio
nuncupari, vnde in principio legit, Abij
ciamus opera tenebrarū, & induamur ar-
ma lucis &c. q omnia præparationis in
signa. Intitulatur autē in antiquis libris
dominica † ista, Dominica vacans. ¶ Pri 7
mo quia o'tē lic. quia omnis sanctus ua
cat ex quo Ioānes, quo īter natos mulie
Mat. 12. rum non surrexit maior, non est dignus
Iohan. 4. soluere corrigiam calciamenti, sicut dici
tur in Euāgelio huius dominicę, idest, in-
carnationis mysteria denudare, & ppter
hoc Dominus Papa nō facit stationem
apud aliquem sanctum. ¶ Secundò dici
tur vacans, quia non habet propriū offi
cium, sed mutat alienū scilicet Rorate
cœli &c. & hoc propter ordines ꝓcedētis
diei, in qbus fuit apostolicus occupatus.
Sępe enim in Decembri cōsueuerūt. or
dines ab Apostolicis celebrari. ¶ Tertio,
qa numerū dierū aduentus excedit, scili
cet 21. quare inter Dominicas aduentus

non debuit computari, sed vacās potius appellari. Quarto, quia apostolicus olim hac die dominica eleemosynis vacabat, & tam ipse, q̄ sui circa hoc intenti nullā stationem faciebant, propter quod dicta est vacans, scilicet à statione & indulgentia. Quædā ecclesiæ dicūt in hac dominica Euāgelium. Miserunt Iudæi, q est Io. 1. c. & epistolam: Gaudete, quæ est ad Philip. 3. c. Aliæ uero dicunt epistolam: Sic nos existimet, quæ est ad Corinth. 3. ca.

S V M M A.

1 *Natali Domini uigilia, & officium.*
2 *Officij diurni intentio.*
3 *Prophetia cur præmittatur epistolæ uigiliæ natalis Domini.*
4 *Psalmi qui dicantur in uesperis uigiliæ natiuitatis Domini.*

De uigilia natiuitatis Domini. Cap. 12.

1 IN uigilia natiuitatis Domini est inuitatorium. Hodie scietis quia v. d. & mane g. e. quod est transumptum de Exod. 16. cap. & ex eo, quod ibi dicitur uespere scietis, q educit uos Dominus de terra Ægypti, & mane v. g. e. Et potest dici, quòd hæc breuis clausula ex una parte ad natiuitatē, ex alia pertinet ad resurrectionem. sic: hodie, s. in uita præsenti scietis, quod ueniet Dominus, i. panis uiuus, qui de cœlo descendit, & mane ui glo riam eius. i. resurrectionis gloriam, non solum humanam, sed etiam gloriam diuinitatis eius. Sanè in hac uigilia ecclesia monet, & inuitat filios suos, ut parati sint ad suscipiendum Dominum. Vnde in nocturnali officio primum responsorium est, Sanctificamini, s. filij Israel, idest, uiri spirituales, qui uidetis Deum per fidem, & parati estote, ut inter sitis ad nuptias, quia non erit in cœna, qui eijcitur à nuptiis. Moraliter non obseruabit consilia, qui præcepta tenuit adimplere. Sequitur in uer. su. Et mane ui. glo. eius, idest, aduentum gloriæ eius, uel mane ad literam. Et hæc ultima pars de Exodo sumpta est, sed prima non est sumpta de aliquo libro. Dicitur etiam capitulum. Gaudete in Domino, Philip. 4. cap. ¶ Diurni uero officij intentio est 2
ostendere, quòd Christus natus sit; & hoc dicit in epistola; Paulus seruus &c. Quæ est ad Ro. 1. c. & in Euāgelio. Cum esset desponsata, quod est Mat. 1. c. Hac etiam die desponsatio legitur Mariæ, ut scilicet, q alij sit desponsata, scilicet Ioseph, & ab alio sit fœcundata, s. à Spiritusancto; ¶ Quædam tamen ecclesiæ ad hoc, ut in 3
credulis maior certitudo sit, præmittunt prophetiam. Propter Sion &c. Quæ est Esa. 62. c. in qua ostēditur ipsum fore nasciturum. Natus autem est, ut populum saluum faceret, & terræ iniquitatem deleret. hodie in spe per sacramenta gratiæ, mane in re, per reuelationē gloriæ, hæc patent in introitu, & in graduali. Hodie scietis. Exo. 16. c. & in alleluia Crastina. Quidam tamen dicunt alleluia. Aue Maria. & hoc, quando vilia est in dominica. Tūc. n. dicitur alleluia. ppter resurrectionem Domini. Idem & patet in postcommunione. Reuelabitur. quæ est Esa. 40. Sed quia in eius incarnatione erat futura Iudæorum dispersio, ideo in graduali subditur uersus. Qui regis. in quo pcis oratur. Quātus sit. ostendit Psalmus, qui ad introitum cantatur. s. Domini est terra & plenitudo eius, de quo etiam dicit offerenda. Tollite portas principes uestras &c. ¶ In uesperis autem uigiliæ na- 4
talis Domini dicunt quidā psalmos Lau- Psal. 43.
date pueri Dominum, Laudate Dñum omnes gentes. Lauda anima mea Dominum: Laudabo. d. in Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus, & Lauda Hierusalē Dominum. Lauda Deum tuū Siō, in quibus inuitamur ad laudes. Alij uero dicunt Laudate pueri Dominū, laudate nomen Domini. Qui cōfidūt. In cōuertendo Dominus captiuitatē &c Memēto Domine & Benedictus Dñs Deus, & merito, q primus deuotos inuitat ad laudandum iugiter & prędicādum. Secūdus monet in Deo cōfidere. In tribus sequentibus reddit causā, quare laudibus sit instandum, & in Domino cōfidendū, scilicet, quia nostram captiuitatem conuertit, & multum magnificauit, quia promissū cōpleuit, dum fructum uentris

Dauid super sedē eius instituit, quia inclinauit cęlos, & descendit, qui demū de alto manum suam emittet, vt nos eripiat ab aquis multis, & à filijs alienis: Vesperę autē istæ priuilegiatæ sunt, quia cū cætera officia vespertina ꝓpter superuenientes festum mutentur, istę non mutantur. In singulis etenim aliorum festorū Capitula, Hymnus, Antiphonæ, & Collecta. In aliquibus etenim ecclesijs totis vesperis diei officijs expletis, solūmodo antiphona & collecta de sequenti festo dicuntur eo ꝙ Dominus in vesperis, i. in vltima ætate mundi venit ad saluandum saltem reliquias generis humani.

S V M M A.

1 *Natalis Domini officiū quid in sūma.*
2 *Christus cur in fine anni nasci voluit.*
3 *A natali Domini dies sensim crescūt.*
4 *Natalis Domini festū, eadē die mēsis semper occurrit. cętera autem omittūtur festa. Rationem vide nu. 5.*
6 *Natalis Domini officiū nocturnū. & eius significatio nu. 7. 8. 9. 10. 12. 16.*
11 *Iubilus quid notet.*
13 *Euangelia quæ dicantur in nocturnali officio natalis Domini.*
14 *Iosiph potius, quàm Marię genealogia cur commemoretur.*
15 *Marię et Iosiph genealogia describit.*
17 *Telesphor⁹ Papa instituit tres missas cātare in die natalis D. i. Et quid eius fuerit institutum de prima n. 8. 19.*
20 *Prophetię diei natalis Domini cur præmittantur epistolis.*
21 *Missa secunda natalis Domini cur cantetur sub auroram.*
22 *Missa tertia natalis Domini hora tertia cantanda.*
23 *Missa tres instituitę in die natiuitatis Dominicę quid significent ibidem vide, & per nu. 24. 26. 27.*
25 *Christus quomodo intelligatur primogenitus Marię.*

De Officio natalis Domini. Cap. 43.

1 QVęcunq; in officio Natalis Dñi dicū tur, de exultatione natiuitatis sunt, quia ficut cātatur in introito, Descendit de cęlis Chrs, i. de sinu patris, vt appareret, visibilis. Vnde egressus eius à patre, i. ab occulto & intimo patris. Sequit. Introiuit
per aurem virginis, i. per fidem, quæ ex auditu, sicut legitur in epistola ad Rom. Vnde dixit ei Angelus. Spiritussāctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, Spiritus sctō acquiesut. Iuxta illud in canticis. Pessulum ostij mei aperui dilecto meo. ostium desideriumꝗ est; pessulum discretio. quasi per discretionē aperui desiderium meum dilecto meo & hoc audito dixi, Ecce ancilla Domini, fiat mihi sm verbum tuum, Non sicut Eua, quæ fregit pessulum, quando voluit esse sicut De⁹. Introiuit dico in vterū virginis, quo accepit carnem nostrā. & exiuit per portam clausam in regionem nostrā. De hac porta dixit Ezechiel. Porta hæc clausa erit in æternum, & exiuit de mundo per portam auream idest charitatem: quia p crucem. Maiorē enim charitatem nemo habet, quàm vt animā suam ponat q̄s pro amicis suis. ¶ Et est aduertendum, ꝙ Dominus in fine anni nasci voluit, ut ostenderet se in vltima mundi ætate venire, in sexta feria cōcept⁹ in dominica natus, in sexta feria crucifix⁹ fuit & dominica resurrexit, vt qui hominē in sexta feria plasmatum pdiderat, in sexta feria liberaret. & q̄ dixerat in dominica Fiat lux, in dominica veniens oriēs ex alto nos illuminaret. De hoc dic. Sub tide parasceue, & in nocte natus est, vt se sub carne latētem venire figuraret, vel vt se adilluminandam noctem nostrā venire monstraret, quoniam habitantibus in regione vmbrę mortis, lux orta est eis. Vnde ab ortus natali dies prolongantur, quia credētes in eum ad æternitatis lucē vocantur. rationabiliter itaq; nocturna officia celebrantur. Cum autem cætera festa Saluatoris, scilicet passio, resurrectio, ascensio, pentecostes, & alia sint uariabilia, quæ non celebrantur semper in eisdem calendis, siue in eadem die mensis: Quare hoc festum est inuariabile, cū semper est in eisdem calendis, siue eadē die mensis? Respondeo secundum Aug. Hoc festum pertinet ad memoriam tantum, unde sufficit per illud memoriam quota dies mensis Christus natus fuit, & ideo

Luc. 1.
Cant. 5.
Eze. 43.
2
3
Gen. 1.
3
Esa. 9.
4

ideo semper eadem die mensis celebrat.
licet ipsa feria varietur pp mutationem
literæ dominicalis, alia verò festa perti-
nent & ad memoriam & ad sacramētum
verbi gratia, Christus passus est sexta fe-
ria, ut hominem qui in sexta feria cecide-
rat, redimeret, & sic de alijs & iō opor-
tet, quòd sub diuersis calendis fiant, in ea-
dem tamen feria, scilicet in dominica.
Præterea, semper pascha nostrum accipi-
tur dñica prima post Pascha Hæbreorū;
quod est semper 14. luna, quia ergo luna
14. non semper est eodem tempore, vel
eadem die mēsis, imo uariatur secūdum
annos solares, ideo & pascha nostrū non
semper est eodem tempore, nec in eadem
die mensis. licet semper sub eadem feria
scilicet in dominica celebretur. ¶ Rursus
5 † ideo Pascha, pentecostes, & alia festa va-
riabilia sunt, nec certæ diei mensis sunt
annotata, ne uideamur imitari Iudęos, q
semper illa celebrant in certis calendis.
Alicuius uerò dixit, quòd ideo hoc festū
per singulos dies uariatur, quia natus est
nobis, qui per singulos mundi dies lauat
illos, qui per peccatum Adæ sunt macula-
6 ti. ¶ Circa † officium nocturnale sciendū
est, quòd inuitatorium, s. Christus natus
est nobis &c. in persona angelorum can-
tatur, à quibus pastores, uel potius omnis
populus ad adorandum natum Dominū
inuitatur. Nouem uerò psalmi dicuntur
per tria nocturna, ut notetur, quò hom-
nes sancti patres, qui fuerunt in tribus tē-
poribus, scilicet ante legem, sub lege, & tē-
pore gratiæ in nouo testamento, sociati
sunt per aduentum Christi nouem ordi-
nibus angelorum, ut sicut Angeli sanctę
Trinitate congaudent, sic & illi congau-
deant. In primo psalmo igitur de ęterna
Christi genitura, & ineffabili. In secūdo
de eius incarnatione. In tertio de laudib.
spōsi & sponsę, idque in tribus primis le-
ctionibus per Esa. oracula testificamur;
qui non tam prophetice, quàm euangeli-
cè incarnationem Christi descripsit. Pri-
ma est Primo tempore. Esa. 9. c. Se unda
est, Consolamini, consolamini populo
meus, dicit Deus uester, Esa. 41. cap. Ter-
tia est Consurge, consurge. Esa. 41. ca. in
ipsis etiā fit promissio. in aliis ostenditur
7 promissionis impletio. † Primus noctur-
nus recolit tps ante legem seu eos, q fue-
rūt ante legē, ut Abrahā, Isaac, & Iacob:
secundus nocturnus recolit tempus legis
seu eos, qui sub lege fuerunt, ut Dauid &
prophetas, & alios plures, & ideo in anti-
phonis, quę cātātur in illis duob. noctur-
nis, quæ ad uetus testamentū pertinent,
non dicitur alleluia, quoniam patres illo-
rum tēporū differebātur ab ęterno gau-
dio, s. à patria, in qua iuxta Apocalypsim,
cātatur alleluia. Tertius uero recolit no-
uum testamentum, quod habuit initium
à baptismo, quod tertio tempore, scilicet
gratię nobis collatum est, seu eos, q fue-
runt in nouo testamēto, ut sunt Aposto-
li, martyres, confessores; & alij sācti. ideo
quę in illis antiphonis, quę eos recolūt;
& quę ex nouo testamento sumuntur, ca-
nitur alleluia. quoniā istos plus honora-
uit suus aduentus, q̄ pręcedentes patres,
ita ut si digni de hoc mundo migrant, il-
lico in cœlum transferantur, & societati
sanctorum iungātur, quod antiq patres
lōgo tempore expectauerunt murmurā-
tes infra claustra inferni. Ante † noctur- 8
nos solent in quibusdam locis super alta-
re tres panni poni, ad designationem prę-
missorum trium temporum, & in singu-
lis nocturnis singuli amoueri. Primū ni-
ger pro tempore ante legem. Secūdus al-
bus pro tempore reuelationis. Tertius ru-
beus pro tempora gratię propter dilectio-
nem sponsæ candidę & rubicundę. In qui-
busdam quoq; ecclesijs suspenduntur bo-
ni pāni. in quibusdam uiles, & in q busdā
nulli, prout i prima parte dictum est sub-
ti. de picturis. Sanè, ad primum responso-
rium primi nocturni dicuntur in quibus-
dam Ecclesijs tres uersus, propter causā
redditam sub prima dominica aduētus.
& post quodlibet trium responsorium
proprium dicitur, Gloria patri &c. hoc
ideo, quoniam in tribus responsorijs tria
† significantur, scilicet restauratio ange-
lorum, reparatio hominum, & modus 9
quo ista facta sunt, restauratio angelorū
notatur in primo, ubi dicitur, Gaudet e-
xercitus angelorum. Reparatio hoīm in
scdo, ubi dicitur, pax uera descendit. Mo-
dus uero quo & facta sunt, & potius quo
descendit ille, qui fecit. insinuatur in ter-
tio, quod in quibusdam locis, Descendit

de cęlis. In quo ostenditur, vt præmissum
est, Deum descendisse à patre in virginẽ,
& ita ad nos, vel per hoc quod in ipso re-
sponsorio tãgitur, quod intrauit i regio-
nem nostram, recolitur liberãtio habitan
tium i regione vmbrę mortis. Quia ergo
hęc facta sunt per Trinitatẽ: ideirco post
quodlibet illorum trium responsoriorum,
Gloria patri cantatur, quod ad laudẽ per
10 tinet Trinitatis. ¶ Rursus† sicut manna
habebat saporem similem cum melle, ita
& Christus duo habuit in se, videlicet hu
manitatem & deitatem. Humanitas per
similam, Deitas per mel intelligitur. Vn
de etiam in hoc secũdo responsorio dici-
tur, Hodie per totum mundum melliflui
facti sunt cœli, quasi diceret, totus mun
dus mellificatus, & dulcoratus est. In ter-
tio verò resp̃õsorio fit triplex iubilus, sci-
licet in Fabricę, in Tãquam, in Gloria pa-
tri; in quo quidem in tribus Saluatorem
commendamus, ostendentes, ꝙ qui ineffa
biliter fabricam mundi creauit, & ineffa
biliter de virginis thalamo processit, &
ineffabiliter æqualis patri, & Spũisancto
permansit, sicut fuit ab æterno; sic nunc
est, & erit in æternum, & hęc tria triplici
iubilo significamus, primum primo, secũ
dum secundo, & tertium tertio, & vt ex-
pressius tertium significetur, in quibusdã
ecclesijs cãtatur Gloria patri &c. & sicut
11 erat in principio &c. vsq; ad Amen. ¶ † Et
not. quod fit iubilus super a, & super o:
Super a, in Fabricę, & in Tanquã: Sup o,
Apoc. 1. fit Gloria patri ad notandum, ꝙ cui fit,
est α, & ω, id est, principium & finis. Iubi
lus aũt quandoque notat expectationem
nostram, vt dicetur sub tit. de septem die
bus post pascha. quandoq; nostram infir-
mitatem, vt in versu. Tanquam sponsus
qñque rei, de qua agitur magnitudinem;
vt ibi. Fabricę mundi, quandoque gaudij
immensitatem, vt in fine responsorij. Ver
bum caro, ibi enim significat immensita
tem gaudij, quod veri sancti hẽnt de eo,
ꝙ verbum caro factum est, plenum grã
& veritate. De iubilo dictum est in proce
12 mio quartæ partis. ¶ † Restat adhuc de sex
responsorijs dicere. In quidem in primis
duob. secũdi nocturni agimus de partu,
in tertio de parturiẽte. In duob. verò pri-
mis tertij nocturni agimus de parturien
te, & in tertio de partu, in quo cõsuetudi
ne mulierum imitamur. Cõsueuerunt. n.
mulieres visitare parturiẽtes, & partum;
& eis munuscula sua dare, & nos partu-
rientem, & partũ quodãmodo visitamus;
cum pro modulo nostro eos magnifica-
mus. Ipsæ verò laudes sunt munuscula, q̃
offerimus. Dicitur etiam ad horas capitu
lum. Paulus seruus. Roma. 1. & illud Mul
tifariè. ad Heb. 1. c. & illud. Apparuit grã
tia ad Titũ. 2. & illud. Apparuit benigni-
tas. ibidem 3. cap. In† nocturnali verò of- 13
ficio tria leguntur euãgelia, vt habeat ec
clesia quod intendit. Vult enim ostẽdere
vtranque naturam esse in Christo vt plu
res sint testes. Natiuitatis Christi, & ppł
hoc etiam leguntur lectiones. in quibus
Aug. & alij sancti inducũt ad hoc autho
ritates infinitas, scilicet ab eis qui fuerũt
ante legem, sub lege, & post legem. quo-
niam integrum est iudicium. quod plurĩ
morum sentẽtijs confirmatur. extrà de offi.
dele. prudentiam. Legitur & quartum E-
uangelium Matt. scilicet Liber generatio
nis post nonum versum, in quo exprimi
tur eius generatio, vt ostendatur eũ fuis
se de genere patrum eorum, quib. est fa-
cta promissio scilicet Dauid & Abrahã.
Dauid in Psalmo. De fructu vẽtris &c. &
1. Paralip. Cum dormieris cum patribus Psal. 88.
tuis, suscitabo semen tuum post te. Abra
hæ verò Genẽ. 16. dictum est. In semine
tuo benedicentur oẽs gentes, & ideo di-
cit in principio, filij Dauid filij Abrahã;
quia illis specialiter facta est ꝓmissio, &
sic ostenditur, ꝙ ipse erat Messias, q pro-
missus est in lege & prophetis. ¶ Et no. q̃
Mat. describit hic genealogiã, descenden
do vsq; ad Ioseph. Luc. vero ascendendo,
prout sub epiphania dicetur. ¶ Sed† qua- 14
re potius Ioseph q̃ Mariæ generatio cõ-
putatur, cum ẽt Christus nõ fuerit filius
Ioseph? Respõdeo, quia ambo de eadem
tribu fuerunt. Et tribus, id est, genealogia
per mares, nõ per fęminas distinguit so-
let, & cõputari in veteri testamento. Nu
merando ergo vsque ad Ioseph, perinde
est, ac si usque ad beatã Virginẽ ꝓcessis-
sent. Præterea, Christus maluit fili9 fabri
vocari, quàm matrem propter suspicionẽ
adulterij lapidari. Et reuera filius est il-
lius fabri, qui fabricatus est aurorã & so
lem.

15 lem. ¶ † Et ſcias, ꝙ natiuitas beatæ Ma-
riæ ex tribu Iuda, & regia ſtirpe Dauid
originem duxit, & traxit, prout ſcriptura
ſæpe teſtatur dicens, Chriſtum de ſemine
Dauid deſcendiſſe, q de ipſa ſola natus
eſt. Si quidē Dauid inter cæteros, duos fi-
lios habuit, ſ. Natham & Salomonē. Ex
catena ſiue gñatione Natham deſcendit
virgo Maria. Quoniā ex catena ipſi⁹ Na-
tham Leui genuit Melchi, & Pantherā:
Pāthera virgo genuit Barpantherā. Bar-
panthera Ioachim. Ioachim virginē Ma
riā: vt dicetur in 7. par. ſub feſto Philippi
& Iacobi apoſtolorum. Ex catena uero
Salomonis deſcendit Ioſeph, uir ipſius
Mariæ, qm̄ ex catena ipſius Salomonis
Matham ex uxore ſua genuit Iacob. De-
functo aūt Matham, Melchi ex tribu Na
tham filius Leui, & frater Pantheris nu-
pſit uxori ipſius Nathā, ſ. matri Iacob:
ex qua genuit Hely: & ſic facti ſunt fra-
tres uterini Iacob & Hely. Mortuus eſt
aūt Hely ex tribu Natham ſine liberis, cu
ius uxorem accepit Iacob frater eius ex
tribu Salomonis, & ſuſcitauit ſemen fra
tri eius genuit Ioſeph Ioſeph igitur natu
ra eſt filius Iacob ex deſcenſione Salomo
nis: ſm legem uero Hely qui ex Nathā.
Nam qui naſcebatur ſm naturam, qui-
dem filius erat generantis, ſed ſecundum
16 legem defuncti. ¶ Deinde cantatur. † Te
Deum laudamus, te Dominum confitē-
mur, in omnium antecedētium actiones
gratiarum. & ad deſignandum exultare
nos cū angelis & congratulari de drach-
ma perdita inuenta. in quibuſdam tamē
Eccleſijs finita prima miſſa cantat̄ dictū
euangelium Matthæi: Liber generōnis,
& hoc ideo, quia duo teſtes ad minus no
bis neceſſarij erāt, primus teſtis erat. Lu.
qui in euangelio miſſæ. Exiit edictum a
Cæſare Auguſto &c. narrauit iuxta uer-
bum euangelij, Deum natum in ciuitate
Dauid. Adducitur ergo alius teſtis, dicēs
cum natum de Dauid. Ac ſi dicat non tā
tum eſt natus de ciuitate Dauid, ſed etiā
de Dauid, unde Matthæus prius noīnat
Dauid, quàm Abraham dicēs: filij Dauid
filij Abraham, quamuis & alia poſſit eſſe
cauſa. quare prius Dauid nominatur, ſcili
cet quia Dauid fuit prior Abrahā digni-
tate, nā ille patriarcha, iſte patriarcha, &
rex: audito igitur in euangelio miſſæ
uno teſte ab Eccleſia, quia uix eſt, quod
uni teſti ſoli credatur, ideo adiecto alio,
ſcilicet. Matthæo, qui etiam generōnem
dominicam deſcribit, tunc plene confi-
dens Eccleſia exultans clamat. Te Deum
laudamus, ut in ore duorum, triumue uel
plurium ſtet omne uerbum. extra de te-
ſtib. in omni. 2. qu. 4. §. 1. Adhuc, quia uix
eſt, ꝙ uni teſti credat̄, hinc eſt, quòd un⁹
terminat miſſam, dicens in quibuſdā Ec-
cleſijs, Benedicamus Domino. Et eccleſia
quaſi uoce de miſſa reſpondet, Deo gra-
tias. ¶ Rurſus finita miſſa dicitur euan-
gelium. Liber generationis, & poſtea,
Te Deum laudamus, quia generatio di-
uinitatis præceſſit generationem huma-
nitatis: Et quia illarum notitia fuit no-
bis laudis materia, ideo laudes ſequūtur,
Miſſa ergo laudes præceſſit, q̄a prius fuit
æterna genitura, de qua miſſa illa loqui-
tur, quam aliqua creatura fuerit, q̄ Deū
laudare potuerit. In laudibus matutinis
quaſi choream dicimus. unde in prima
antiphona dicimus. Quam uidiſtis paſto
res? &c. & ipſi reſponderunt, natum uidi-
mus: ¶ Circa † miſſæ uero officium notan 17
dum eſt, quòd Theleſphorus Papa ſtatuit
in die iſta debere cantari tres miſſas, ad
oſtendendum quod Xp̄i natiuitas ſalua
uit patres trium tēporum, ſcilicet patres
ante legem, ſub lege, & poſt legē. Prima
canitur de media nocte, ad oſtendendum
quod illi qui fuerunt, ante legem, nō fue
runt illuminati aliqua lege, & per illam
etiam oſtenditur, quod panis q quotidie
ſacrificatur & manducatur in altari, uide
licet Chrs. natus eſt in Bethleem in me-
dia nocte, & in hac ſic. dicit Luc. unde Sa
pien. 18. Dum medium ſilentium tene-
rent omnia, & nox in ſ. c. m. iter ha. &c.
ꝙ ad literam exponitur de natiuitate Do
mini, hoc etiam inſinuat euangeliū hu
ius miſſę, & collecta illa, Deus qui hanc
ſacratiſſimam carnem tuā &c. & ꝓphe-
tia illa. Populus gentium, qui ambulat in
tenebris, uidit lucem magnam. Habitāti
bus in regione umbrę mor. &c. & epiſto
la & ferè omnia, quę in illa miſſa di. un
tur. Idem etiā Theleſphorus Papa de con
ſec. diſtinctio. 1. nocte. ſtatuit in hac miſ
ſa † hymnū angelicum, ſcilicet. Gloria in 18

excelſis

excelsis. solenniter decantari, ad recolen
dum, quòd angeli nocte ista illum decan
tauerunt, in qua ab angelis pastoribus est
Luc. 2. nunciatus. Vnde in euangelio legitur. Et
subitò facta est cum angelo multitudo
militiæ cęlestis laudantium & dicentiũ,
Gloria in excelsis Deo. & in terra pax ho
19 minibus bonæ uoluntatis &c. † Notandũ
est autem, quòd hæc missa & laudes matuti
næ terminantur in plerisque locis una
oratione, ad ostendendum, quòd totũ illud
officium idem indicat, s. Natiuitatem
Psal. 2. æternam, & temporalem, vnde ipsa missa
incipit, Dominus dixit ad me, filius meus
es tu, ego hodie genui te, quod tãtum de
generatione æterna, seu de generatione
Christi intelligitur. quod vero sequitur,
ego hodie genui te, de vtraq; est, & expo
nitur hodie, id est, æternaliter. Nam secũ
dùm Augu. hodie præsentiam significat,
& quod æternum est, semper præsens est.
versus de tẽporali, scilicet. Quare fremue
runt gentes, & populi meditati sunt ina
nia? quasi diceret. pro nihilo. cum Chri
stus Deus & homo sit. Responsorium de
æternali in quo dicit. Deus pater, ergo pa
Ps. 109. ter suum. Tecum principium. Vnde & ibi-
dẽ sequitur, In die virtutis tuæ, s. in die
resurrectionis. In splendoribus sancto-
rum, scilicet in luce omnium sanctorum,
& dicit in splendoribus sanctorum, plura
liter, propter diuersos effectus. ex utero, id
est, ex intima bonitate mea. Ante lucife-
rũ genui te, id est, ante omnem creaturã,
quasi diceret ab æterno. Epistola verò,
Paulus seruus, quam quidam in vigilia di
cunt, & euangelium de temporali. Vñ in
epistola dicitur. Ex semine Dauid secũdũ
carnem. In euãgelio dicitur. Exiit edictũ
à Cæsare Augusto, quod est Lucæ. 2. ca.
In aliis vero Ecclesijs dicitur epistola, Ap
paruit gratia Dei, quæ est ad Titum. 2. c.
20 ¶ Ante † epistolam legitur immediate pro
phetia. ¶ Primò vt basis sit sub columna
innitente basi. Non enim quæ dicuntur
in euãgelio, crederent impleta nisi forent
in veteri testamento prædicta ¶ Secundò
ideo in uigilia & in hac missa duæ lectio
nes sine interuallo dicuntur, vna de prophe
tia, alia de Apostolo, quia Christus pro
duobus populis in pariete coniungendis
nascitur. ¶ Tertiò, quia super basim Pro-
phetarum fundata est columna Aposto-
lorum. Quartò, quia actiui & contemplati
ui per hanc natiuitatem in vna fide saluã
tur. ¶ Quinto, quia per utrunq; testamen
tum Christi natiuitas cõcorditer prędica
tur. Hi sunt duo Cherubim, qui propitiato
rium tegunt, quiq; in propitiatorium ver-
sis vultibus respiciunt, vt dictum est in
proœmio 4. partis. Quidam tñ nullã di-
cunt prophetiam, significantes quòd vetera
transierunt, & noua facta sunt omnia,
quasi dicat de ipso facto cessat figura, qa
veritas venit. ¶ Secunda † missa cantatur 21
in diluculo in exordio diei, quando Xps
in cunabulis adoratus est à pastoribus, &
hoc primo ad ostendendum, quod san-
cti patres & prophetæ, qui fuerunt sub
lege scripta aliquantulum cognitionem
Dei habuerunt, sed non tantã, quantã nunc
habemus, & ideo incipit à promissione,
quæ facta est antiquis in ueteri lege. Lux
fulgebit hodie ĩ domo Domini &c. ¶ Se-
cundò ideo, quia sicut dominus à Gabrie
le fuit nũciatus prius, quàm nasceretur,
sic ante initium diei suæ natiuitatis mis-
sa canitur. ¶ Tertio, propter ortum nouæ lu-
cis, quia ille, qui natus est in ortu suo, tã
in utero quàm ut ex utero fuit lux uera.
Dicitur ergo in ortu huius tpis lucis,
quasi ipso facto dicat. Orta est lux. Huic
consonat introitus, s. Lux fulgebit, & gra
duale, in quo dicitur, Deus dominus, &
illuxit nobis. & quod sequitur ĩ introitu
& uocabitur admirabilis, sumitur Esa. 9.
c. A quibusdam tamen dicitur de nocte. eo
qd pastores in nocte illa uisitauerunt pse
pe Domini, quod notat euangelium eius
dem missæ, Pastores &c. Lu. 2. c. Præ dici-
tur etiam nunc in quibusdã Ecclesijs pro
phetia, Spiritus Domini super me, q̃ est
Esa. 61. cap. Deinde dicitur epistola, Appa
ruit benignitas, quæ est ad Titum 3. ca.
Cõmunio est. Exulta filia Zachariæ. 9. c.
¶ Tertia † uero missa, quæ dicitur clara hora 22
tertia, quando illuxit nobis dies redẽptio
nis nostræ festiuius celebratur, ad tẽpus
refertur gratiæ, in quo descendit lux ma
gna de cœlo, quæ illuminat oẽm homi-
nẽ uenientem in hunc mundum. Velum
enim tẽpli scissum est in duas partes. Vñ
de Sapien. Aperta sunt prata, & apparue
runt herbæ uirentes. Epistola, Multifariè Prou. 27.
quæ

quæ est ad Hebr. 1.c. & euãgelium legit
de æterna generatione. Vnde dicit in epi
stola, Filius meus es tu, ego hodie genui
te & de temporalibus habetur ibi, Multi
fariè multisque modis. In euãgelio vero
de æterna, unde incipit, in principio qua
si dicat. In principio creaturarũ erat ver-
bum, quod est Io. primo c. Dicitur etiam
tunc in quibusdam Ecclesijs prophetia.
Propter hæc sciet. quæ est Esaiæ quinqua
gesimosecundo capitul. Communio est.
Viderunt, Es. quinquagesimosecũdo c. &
23 Psal. ¶ Prima ergo missa est de æterna ge
nitura. Secunda est de ꝓmissione antiqs
facta, unde cantatur. Lux fulgebit in do
mo domini, non dicitur fulsit, uel fulget.
Tertia est de veritate nobis exhibita, un
de cantat, Puer natus est nobis, & filius
datus est nobis. Esa. nono c. ibi uũt futu-
ro ad notandum promissionem, hic ꝓte-
rito, ad notandũ ꝓmissionis impletionẽ,
Et quia æterna gñatio est nobis occulta,
iuxta illud Esa. gñationem eius qs enar-
rabit, ideo missa de æterna genitura no-
cte profunda cantat. Quia uero antiqui
patres quibus facta est promissio, certi
erant de incarnatione Domini, sed nõ tã
tum, quãtum patres noui testamenti, qui
bus exhibita est veritas, ideo missa de ꝓ
missione antiquis facta cãtatur illucescẽ
te aurora, in qua est modicũ lucis, sed se-
cundum ipsum introitum videtur, quod
deberet esse lux fulgens, sed nõ est ita, q a
lux in aurora rubet i tertia fulget, in sex
ta feruet, i uespera tepet. Quia vero tẽpo
ribus noui testamenti manifestá est veri
tas inde est, q̃ missa, quæ est de exhibi-
24 tione veritatis, clara luce cantatur † Pri-
ma ergo missa pertinet ad generationẽ
æternã, s. de patre sine matre, secunda ad
temporalem, s. de matre sine patre tertia
compacta est, quia de vtraqꝫ agit. & ideo
potest ad æternã simul & temporalẽ.
Notandũ tñ est, quòd in missa, quæ est
de æterna genitura, legit euangelium de
humanitate, s. Exijt edictum à Cæsare
Augusto. in alia uero q̃ est de veritate no
bis exhibita, legitur euãgelium de diui-
nitate, s. In principio erat uerbum. ad no
tãdum, quòd ex quo humanitas diuinita
ti fuit vnita, nec humanitas sine deitate,
nec deitas sine humanitate fuit, nec erit.

Hãc rationem asserit magister in psalte
rio, Aiunt quidam, quod cum in colle-
ctis, in lectionibus, in euangelio, & in of
fertorio primæ missæ euidẽter natiuitas
de Virgine memoretur, intẽtio totius of
ficij ad temporalem potest natiuitatẽ re
ferri, & exponũt in introitu, hodie idest
hac die ante luciferum stellam, videlicet
matutinã, genui te, idest, generationem
tuam sum operatus, & quod in euãgelio
dicitur. Maria peperit filium suũ primo-
genitum exponitur † primogenitũ, i. in-
tenuam ullus extrá de verb. signã & ego. 25
Officium uero secundæ missæ aiunt † cõ
cordare dictis pastorum dicentium, ut le 26
gitur in euangelio. Transeamus vsq, ad
Bethleem. & 6. quæstione 5. hoc factum
est. Qui gratulantes dicunt in introitu.
Lux fulgebit. Orta enim erat stella ex Ia
cob. Vel dicitur. Lux fulgebit in persona
legis, quæ temporalem natiuitatem anti Nu. 24.
quis patribus repromisit. Et subdit Do-
minus regnauit decorẽ indutus est. illũ, s.
decorem, quo coronauit eũ mater sua,
hoc est humanitas. Et addũt in graduali,
Benedict' qui venit in nomine domini,
& in alleluia Dominus regnauit. Et quis
& quantus sit, in offerenda supponunt.
dicentes Dominus enim firmauit orbẽ
terræ. Et quia primus paries est ex He-
bræis, ideo primitiæ scilicet pastores in Ps. 88.
communione loquũtur ad eos. Exulta fi
lia Siõ. idest ecclesia † Officiũ tertiæ mis 27
sæ personat mirabilia verbi Dei qd erat
in principio, & incipit esse caró, sicut legi
tur in euangelio Hoc uerbum, est puer
qui secundum prophetã natus est nobis,
vocamus in introitu & hoc est cãticũ
nouum, de quo ꝓpheta in versu. Canta-
te Dño cãticum nouum. Hoc quoq; ver
bũ est illud salutare, de quo ꝓpinus cani
tur in graduali. Viderunt omnes. hæc est
lux magna, q̃ descendit in Virginis ute
rũ quæ illuminat omnẽ hominẽ uenien
tem in hunc mundum. de qua dicit in e-
uãgelio, in principio erat uerbũ &c. Hic
demum est ille fortis rex, & potens cui Esa. 9.
dicitur in offerẽda, Tui sunt cęli. & tua
est terra. In finẽ primæ & secũdæ missæ
dicunt quidã, Benedicamus Domino, ꝓ
ut dictum est sub titulo de aduentu. Ab
hac autem die usque ad octauã epipha-
niæ

niæ responsoria, & eorum versus dicunt
cum alleluia, ad repræsentandū summā
lætitiam, quæ aduenit tempore gratiæ.

S V M M A.

1 *Dominica intra octauā natalis Dñi,*
q̃ fiat officiū, & eius expositio n. 3. 4.
2 *Silentium est triplex*
5 *Christus positus in signum tripliciter.*

De Dominica infra octauam natalis
Domini. Cap. 14.

1 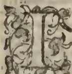
N dominica, † quæ inter
cedit intra octauam na
talis Domini, cantatur
de natiuitate Domini.
Vnde introitus missę est
Cum medium silentium
tenerent omnia &c. Sap. 18. c. Est triplex
2 † silentium, s. ignorantiæ, desperationis,
& gloriæ. Silentium ignorantiæ fuit
Ps. 13. ante legem, quia ignorabāt peccata sua,
& ideo non clamabant ad Dominum,
ad Rom. 10. Mors regnauit ab Adam
vsque ad Mosen, postquā autem lex data
est, ad cognitionem peccati multo tempo
re seruauerunt legem, ad vltimum vero
desperauerunt, quando scilicet oēs decli
nauerunt, simul inutiles facti sunt, tunc
fuit silentium desperationis, postquā au
tem venit Christus, ruptum est silētium,
vnde clamant omnes laudes Dei. Silen
tium glorię veniet, quādo impletum erit
totum desiderium nostrum. In silētio de
sperationis veniet Dominus, vt ei attri-
buatur salus humani generis, qui est ve-
3 rus medicus. Et hoc est, quod dicit † Dum
medium silētium. Sequitur & nox, idest,
diabolus in suo cursu medium, idest, cō-
mune iter haberet. Omnes enim cōmu-
niter ad inferos descendebāt. Omnipo-
tens sermo tuus, idest fili⁹ tuus, Domine
pater, qui dicitur sermo patris, quia per
eum natus est, à regalibus sedibus venit
quærere, & facere reges. Vel ad literam.
dum omnia tenerent medium, idest, cō-
mune silentium, de nocte scilicet quādo
omnia silent, & nox in suo cursu mediū
iter perageret. Ad literam. Omnipotens
sermo tuus à regalibus sedibus, vel quia
media nocte natus est Dominus. & con-
cordat epistola, quæ est Gal. 4. c. vbi dici-
tur. At vbi venit plenitudo tēporis, &c. re Ps. 44.
sponsorium est. Speciosus forma &c. quia
immunis ab omni peccato, & omnibus
virtutibus plenus. Sicut enim habetur ad
Col. 3 In ipso habitat omnis plenitudo
diuinitatis corporaliter, idest, ad mensu
ram dimensionis, idest, communi mo-
do sicut in omnibus est, scilicet essentiali
ter, pręsentaliter, & potentialiter. Item
secundum gratiā est in sanctis & secun-
dum vnionem est in Christo. & ideo dif
fusa est gratia in labijs tuis. Gratia quia
nunquam sic locutus est homo, diffusa
est inquam, quia in ore eius fuit lex cle- Prou.
mentiæ, vt cum dixit. Mulier nemo te vul.
condemnauit, nec ego te condemno, va Luc.
de, & amplius noli peccare. Et cum dixit.
Diligite inimicos &c. Euāgeliū. Erat Io
seph. Lu. 2. c. similiter ad natiuitatem p
tinet quantum ad principium, licet & ad
aliud pertineat. Erant parea eius, scili-
cet putatiuus, & mater mirantes sup his,
quæ dicebatur de eo, scilicet à pastori-
bus. † Sequitur in euangelio prophetia 4
Symeonis. Ecce positus est hic in rui-
nam, scilicet infidelium, & in resurrectio
nem multorum, scilicet fidelium, & in si
gnum, idest, insignationem, cui cōtradi-
cetur, q. d. si in viridi hoc faciūt in arido,
quid fiet? vel in signum, idest in ostensio
nem, quia per humilitatē & paupertatē
itur in paradisum, vel in signum, idest,
in signaculum. Vnde Io. 1. quē signauit Agge. 2.
pater, & misit in mundum, vt eo signare Cant. 8.
mur. Et Aggeus. Ecce posui te in signacu
lum, quia elegit. Et in canticis. Pone me
vt signaculum super cor tuum &c. † Posi 5
tus est ergo Christus in signū, tripliciter
s. in significationem, in ostensionem,
& signaculum. Rursus hoc officiū. Dum
medium &c. vox est primitiuę Ecclesię, ī
qua recolit domini natiuitatē, cuius fru
ctum publicat in epistola, quia de seruitu-
te transiuimus ad adoptionem per ipsum
cōmendat secundum sapientiā in euāge
lio, vbi dicit. Puer crescebat & conforta
batur plenus sapientia, secundū potētiā.
In alleluia Dominus regnauit, Et ī offertō
do. Dominus firmauit sedem pulchritu
dinem. In graduali. Speciosus forma. In

post cōmunionē verò. Tollite puerum. Matth.2.c.tempus fugæ vocatur,quo de facto iit Dominus in ægyptum & mysticè respicit ad gentilitatis adoptionem,quia Dominus de Iudæa transiuit ad gentes, vt eas adoptaret hæredes.

S V M M A.

1 *Circuncisio cui primū fuerit iniuncta.*
Et an eius nomine festū indicatur falsò aut temere nu.13.14.
2 *Circuncisio quibus de causis instituta.*
3 *Circuncisio quādo & qualiter fiebat.*
4 *Circuncisio cur fiebat in praeputio.*
5 *Circuncisio quid conferret.*
6 *Circuncidi cur voluerit Christus cau sas affert.nu.7.8 9.10.11.*
12 *Circuncisio quibus de causis fuerit mutata in baptismum.*
15 *Conuersum quid.*
16 *Circuncisionis dies quinque de causis est solennis.*
17 *Circuncisionis diebus multa superstitio se olim Gentiles & pagani agebāt.*

De festo Circuncisionis. Cap. 15.

1 HIC de festo circūcisionis dicendum est. Sciēdum †autem est; ꝙ circuncisio primo iniuncta est Abrahæ & semini eius. Hebræis ex eo nascentibus,

Gen.17. tis,vt sic probaretur an obediret,uel nō,sicut & Adā ad probationem obedientiæ mādatū accepit, ne de ligno vetito manducaret. Fuit autē pcepta circūcisio ut ꝓ

2 pter quinq; causas.¶† Primò,ut per obedientiam mādati Abrahā placeret Deo, cui per præuaricationem Adā displicuerat. ¶Secundò, data fuit signum magnæ fidei Abrahę,Credidit enim se habiturū filium,in quo benedicerentur omnes gentes,per fidem,i.per quā spiritualis circuncisio impleretur,vt sic iustificaretur & ipse. ¶ Tertio, vt in hoc signo discerneretur ab omni natione populus ille. ¶ Quartò,vt circūcisio fieret in virili mēbro,per quòd generatur creatura mortalis,& in quo libido solet dominari,castitatem corporis, & mentis seruandam, & impudicitiam resecandum indicaret. ¶Quintò,quia non posset melius significari per Christū tolli originale peccatū, cum præputio quippe omnis hō nascitur,quemadmodū & cum originali pec-

3 cato. ¶ † In carne præputij ideo est iussa fieri,quia in remedium instituta est, idest cōtra originale peccatum,quod à parentibus contraximus corrupti concupiscentia,quæ in parte illa magis dominatur,& quia in membro illo culpā inobedientiæ homo prius cognouit, docuit, quòd & in illo signum obediētiæ acciperet. Fiebat† circuncisio die octauo ex le- 4
gis præcepto. Leui.12.c.& fiebat cum lapideo cultello, ad significādum, ꝙ post septenarium huius uitæ in octaua die,id est ætate, quæ erit resurgentium, omnis ab electis per petrā, idest Christū abscindetur corruptio carnis & spiritus,quādo liberabimur à seruitute corruptionis,quā circuncidetur à peccatis anima cuiuscunque credentis in eum. Duæ itaq; res sunt illius sacramēti,scilicet circūcisio à peccatis in pñti,& circuncisio ab omni corruptione in futuro. Christus autē non indigebat circuncidi,ut iam dicetur. Cōferebat circumcisio† suo tempore remissio- 5
nē peccatorum,sicut & nunc baptismus. Vnde Greg.de cōsec.dis.4.quod apud extra de bap.maiores. Quod apud nos valet aqua baptismi, hoc agit apud veteres,vel pro paruulis sola fides, uel ꝓ maioribus virtus sacrificij,uel pro his,q de Abrahæ stirpe ꝓdierunt, mysterium circuncisionis. ¶Sed quare† Christus,qui fuit agnus 6
immaculatus, non habens maculam,neque rugam,qui peccatū non fecit,nec inuentus est dolus in ore eius,uoluit circūcidi? Respondeo,sicut uoluit in tēplo præsētari, & baptizari, sicut & de agno paschali cū discipulis epulari, sic uoluit in corpore circumcidi ꝓpter nos. ¶† Secū- 7
do,ne Iudæi licentiam nō esse Messiā in lege promissum, quia nō esset circuncisus,nec uiueret secundum legē,qui de seipso dixit Nō ueni soluere legē,sed adimplere. ¶Tertio† ratione nostri,scilicet 8
propter figuram. Etenim circuncisio illa carnalis figurat præsentem spiritualē, q̄ est gratia,& futurā,q̄ erit in gloria, nec

dedit

tus fuit dehonestata, hii vero uersus præcedentes ad solius pris pertinent laudem, & in ordinādis Trinitas honorat. Choro autem licet sedere, dum lectio ipsa dr, sed non in cantu: aliud. n. significat ipsa lectio in legendo, aliud in cantando, unde nunc stare debet ps & clericus quoniam nō debemus quiescere, quia scimus pueros illos pro Deo laborasse. Dicuntur
4 † autē in sabbatis ieiuniorum 7. lectiones Euangelio cōnumerato, eo q septē sunt
ordines, & quidam dicunt 12 ꝑ eo, quod antiquitus Romę & adhuc Cōstantinopoli fieri dicitur, legebantur Græcè & Latinè & legebātur 12 lectiones p 12 lectores, quorum sex erant Greci & sex Latini. Erant tamen solum modo sex in sententijs, quoniam illę sex sin Euangelio, quę legebantur Latinè, legebantur & Gręcè: sicut si diceremus Amen, & postea diceremus uero, non ideo duæ res erunt. † Ideo
5 autem legebātur dupliciter, quia Romæ erāt Græci, qbus Latina lingua incognita erat. Erant etiā Latini permisti, quibus gręca incognita erat. Vel hoc fiebat, ad notandum utriusq; populi unionem. Cęterum ad orationem, quę dicitur post lectionem, Angelus Domini, s. Deus q tribus pueris &c. non flectit ecclesiā genua, licet in orationibus aliarum lectionū ante flecteret, præter quàm in Octauis pētecostes, ad ostendendum, quod ecclesia cōformis est tribus pueris. Fecit enim Nabuchodonosor statuam, & cogebat oēs adorare eam, sed tres pueri cum Daniele
Dan. 3. noluerunt genua flectere ante statuā, tales debent esse ordinādi, qui ante statuā, idest, ante mundi gloriam genua non flectunt. Quare clerici ordinentur, & quare in sabbato, dictum est in proęmio secundę partis. Quidam conferunt sacros ordines inter lectionem, Angelus, & epistolā Pauli, ut post ordinationem ꝑponāt ordinatis epistolam & Euangelium ad instar boni pastoris, qui mittens filium, monet eum, qd & qualiter acturus sit. Ordinati. n. per capellas mittendi p epistolam monentur, ut alios corripientes bndictionem q̃ acceperunt custodiant. Per euāgelium uero dr eis. Euntes, docete omnes gentes. Nonnulli etiam subdiaconatu an
Mat. 28. te epistolam ratione præmissa ꝑsuto con tinuè, post eam diaconatum & sacerdotium præbent, quibus præstitis in uocem lętabundam erumpunt, dicentes, Benedictus es Dñe, eo q, in præsertim ordines inuitantur ad laudes, & præstātur, citra euangelium, & quia Moses & Aaron leuitas in tabernaculi ministerium ordinauerunt, & Christus 72. ordinatos ad pdicandum misit. † Debet āt legi epistolā s.
Luc. 10. 6 Romanus &c. Quæ est 1 ad Thess. 2. c. ab aliquo de ordinatis die ipsa, quia eps debet prius ordinatos admonere, & postea ad maiorem admonitionem epistolam illis tradere. Præterea ordinatus doctrinam sibi in ordinatione traditā per hoc se reducere in opus ostendit. ꝑpter eandem etiam rationem, unus de nouiter ordinatis legit tunc euangelium, Anno 15. quod est Luc. 3. ca. Post epistolam etiam cantatur tractus, qui significat gratuitatem, quā sacratus seu ordinatus seruare debet, ne in superbiā elatus, in laqueos incidat diaboli. Communio est, Exulta satis, quæ est Zacharię nono cap.

SVMMA.

1 *Aduentus Dominica quarta, & missæ introitus nu. 3.*
2 *Tubarum vsus vnde.*
4 *Antiphonæ septem, incipientes ab eo, cur cantentur ante Domini natiuitatem.*
5 *Aduentu Christi liberatus est homo à septem morbis, quos referunt septē antiphonæ, incipientes ab eo.*
6 *Hebdomada proxima natiuitati, præparatio merito nuncupatur. Et cur sex diebus ante natiuitatem dicantur laudes proprię.*
7 *Dominica vacās, quę, & cur sit dicta.*

De Dominica quarta de Aduentus Domini. Cap. 11.

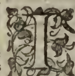

IN † quarta dominica aduentus primum responsorium in nocturnis est, Canite tuba, quod sumptum est de Iohele. Antiquitus, n. 1
Iudæi † canebant tubis 2 ad inuitandum homines ad nuptias, & ad

solénitates & ad monēdum castre. Vnde
a nunc pcepit Dñs prælatis, vt cāterit tubis
inuitantes gentes ad nuptias noui regis,
quarum dies instat.s.dies natalis Domini
in qua Christus desponsauit sibi humanā
Psal. 18. naturam, secundum quod dicitur in Psal.
Et ipse tanquam sponsus procedens de
thalamo suo. Canite igitur, quia prope
sunt nuptiæ. & propter præmissam causam
cantores hac septimana altius solito,
uocem suam exaltant in responsorijs,& ī
introitibus, vt qui prius sopore negligentię
oppressi, lectionibus excitari noluimus
saltem uociferationibus & tumultu cantuum
excitemur. Siquidem in septē annis
ante annum iubilei pcepit Dominus
cauere tubis, pro ipsius anni instantis lætitia.
In hac autem historia huius domini
cæ partim ex prophetis, partim ex Euangelio
compilata, communia ex vtriusque
decantantur aduentus, & præsertim vocatio
gentium, declaratur per Christi aduē
tum vbi in persona Apostolorum uel doctorum
dicitur. Canite tuba, & vocate gē
tes. Sanè gentilitas uidens calciatam fore
3 diuinitatē in vtero virginali, clamat†ad
Psal. 105. eam introitus, dicens secundum quasdā
ecclesias, Memento nostri Domine in beneplacito
p.t. hoc est in filio, in quo bene
cōplacuisti ex milibus populi, q. fuit tuus,
ab initio mundi. Et ideo cōgratulatur alteri
in epistola, dicens secundum quasdā
ecclesias. Gaudete, quæ est ad Philip. 4.
Sed iuxta considerationem vteri virginalis
cantat in graduali Dominum ppē es
se, & celerem eius aduētum. In alleluia verò:
Veni Domine, in offerenda. Confortamini,
& in communione, Ecce virgo
desiderat & consolatur, & causam cōcludit
4 dit consolationis.¶†Porrò ad ostendendum
desiderium antiquorum patrum, in
fine aduentus cantantur septem antiphonę,
vna quęque secundum ordinem suum
sua die, vsque ad natale, quæ incipiunt ab
o. Prima est: O sapientia &c. Sunt autem
septem, quia diriguntur ad Christum, in
quo requieuit spiritus sapientię & intellectus,
spirit⁹ cōsilij, & fortitudinis &c. Es
a. per quę septem dona suę incarnationis
nobis gratiā ministrauit, prout in ipsis septem
antiphonis apparet. Sunt etiam septem,
quæ cantantur in designatione antiquorum
patrum, qui septenario seruientes,
aduentum Domini expectabāt. Vnde
in omnibus dicitur: Veni, vel septem sunt
ppter septem dona Spiritussācti, q. Christus
veniens largitus est mundo. & perq̄
expectantes illum nati sunt. Et sunt omnes
secundi toni. Primò, quia quęlibet loquitur
de vtroq; aduentu. Secundò. quia
signāt nobis geminā dilectionem, scilicet
Dei & proximi. Tertiò, propter geminā
Christi, ad quem diriguntur, naturam, vnde,
Geminę gygas substantiæ. Quartò;
quia ipsæ antiphonæ notant desiderium
tam antiquorum patrum expectantium primum
Saluatoris aduentum, quā modernorum
expectantium secundum. Omnes
ergo sunt secundi toni, in signum q secūdum
expectamus aduentum. Et aduerte,
quia illæ quę habent in princ. verba pertinentia
ad diuinitatem, ptinent ad eos, q
expectant primum, vt O sapientia, & O
adonay. Adonay autem interpretat Dominus,
quia dominabitur cunctæ creaturę,
uel q a omnis dominationi eius seruit.
Illæ uerò quæ habent uerba pertinentia
ad humanitatem pertinent ad expectantes
secūdum, vt O radix Iesse, & O clauis Psal. 61.
Dauid. Sunt etiam quædam, quę vtrique Psal. 22.
conueniunt, vt, O rex gentium. Nam Dei Psal. 44.
filius dicitur rex secundum diuinitatem.
Iuxta illud, De⁹ iudiciū tuum regi da &c.
Et etiam secundum humanitatem. Iuxta
illud, Domine in uirtute tua lętabitur rex
&c. Sępius tū secundum humanitatem
rex dicitur, quia secundum eā est unctus
oleo lętitię prę participib. suis.¶†Rursus 5
ecclesia ī his septem antiphonis ostendit
multiplicitatem morbi sui, & ad quamlibet
petit remedium sui morbi. Nā ante
Dei filij aduentum in carne eramus ignorantes
siue cęci, pęnis æternis addicti, serui
diaboli, mala peccati cōsuetudine uincti,
tenebris obuoluti, exules à patria, &
expulsi, Ideoq; indigebam⁹ doctore, redēptore,
liberatore, eductore, illuminatore, A
Saluatore, quia igitur ignorantes eramus,
ideoque ab ipso doceri indigebamus.
Vnde in prima antiphona clamamus,
O sapientia, quæ ex ore &c. Eccl. 24.
& Sap. 8. & Esa. 40. c. Quia uerò parum p
desset, si doceremur, & non redimeremur,
ideo in secūda ab ipso redimi postulamus

lamus, O adonay, &c. Exo. 6. & 13. & 19.
& 27. c. Sed quia nil prodesset si esse, inu-
docti & redēpti, & adhuc post redēptio-
nē teneremur captiui, ideo in tertia peti-
mus liberari. O radix Iesse &c. Esa. 40.
& 52. c. Sed quid prodesset captiuis, si es-
sent redēpti & liberati, si tñ nondum es-
sent ab oī vinculo absoluti, vt. s. sub pec-
cato essent, & vincti libere, quo vellent,
ire non possent, & ideo in quarta ab oī-
bus peccati vinculis educi petimus. O
clauis Dauid &c. Apocal. 3. & Esa. 42. &
Luc. 1. c. Praeterea, quia hi qui diu fuerūt
in carcere, oculos habent obtenebrātes,
nec clare videre possunt, ideo post abso-
lutionem à carcere restat nos illumina-
ri, vt videamus, quò ire debeamus, & iō
in quinta hoc petimus. O oriens &c.
Zach. 6. Sap. 7. & Malach. vlt. & Luc. 1. c.
Sed si essemus docti, & ab inimicis peni-
tus liberati, & illuminati, quid valeret,
nisi deberemus ad regnū perduci, & ibi-
dē saluari, & in duab. seq. petimus sal-
uari. O rex gentiū &c. Aggei. 2. & 1 Pa.
2. Eph. 2. & Gen. 1. c. In qua petimus sa-
lutem Gentium, & O emanuel &c. Es. 7.
Mat. 3. & Esa. 33. & Gen. p. c. In qua peti-
mus salutem Iudaeorum, in quibusdam
verò ecclesijs adduntur aliae duae. Prima
in honorem B. V. M. quae concepit. secū-
da pro Angelo, qui ad Virginem introi-
uit, vel in honorem sancti Thomae, cu-
ius festum tunc accidit. Duae quidē ad-
dūtur, vt perficiatur nouenarius nume-
rus, ad signandum, quia per 7. dona Spi-
ritussancti perueniemus ad nouem ordi-
nes angelorū quorū quilibet desiderabat
Christi natiuitatē, vt impleretur, nume-
rus ipsorū, qui de cęlo ceciderūt. Quędā
etiam ecclesię cantāt duodecim, quę ex-
primunt duodecim prophetis, q Christi
aduentū praedixerunt, q̄ etiā duodecim
Apostolorum testimonia roborauerunt,
ex quo duodecim tribus, & duodecī mil-
lia signati saluant. sed nō sunt nisi septē
Apoc. 7. habentes nomā. Omnes autem incipiūt
per, o quod potius admiratiuè ponitur,
quàm vocatiuè. Cātatur in vesperis, quia
Dominus venit in vespera mūdi. Hic est
Helias, q sero carne, & in mane panem ue
scitur, Dominus, s. noster, qui in ultima
ętate mundi carnē assumpsit, & in dilu-
culo resurgens in panem angelorum trā-
siuit. § Et nota, quòd hęc hebdomada 6
proxima natiuitati pparatio merito nun-
cupat. & ea historia. Clama in fortitudi-
ne, cantatur, quę nō ut quidam simpli-
ces autumant ad quatuor tempora, sed
ad Domini pertinent proximā natiuitatē.
Vnde cum sex matutinalibus laudib. dē-
cantatur, quoniā quęlibet illius feria pro-
prias habet ad laudes antiphonas, quia
per sex ętates antiqui se ante aduentū p-
parauerunt, & nos per sex opera miseri-
cordię ad secundum etiā praeparamur,
Veruntamen feriales antiphonas, q̄ in
illa feria, in qua occurrit festū sācti Tho-
mae scriptae sunt, octaua die antea quidā
canere consueuerunt. Decet. n. ante na-
tiuitatem Domini cātus & omnes anti-
phonas, & ferè oīa responsoria renoua-
ri, quia sicut per plures, & frequentiores
nuncios magis ac magis mouet animus
subditi ad sollicitudinē honorificè susci-
piendi prelatum, & renouatione cantus
magis & magis mouemur ad curam no-
strę pparationis in suscipiendo Domini,
& vt per quotidianam renouationem cā-
tus excitemur frequēt⁹ ad turpes, & ter-
renas cogitationes purgādas, vt si dignū Ro. 13.
habitaculum, & ornatū venturo regi re-
gnum pijs cogitationibus pparemus. Po-
test tamen & totus aduentus pręparatio
nuncupari, vnde in principio legit. Abij-
ciamus opera tenebrarū, & induamur ar-
ma lucis &c. q̄ omnia praeparationis in-
signia. Intitulatur autē in antiquis libris
dominica ista, Dominica vacans. § Pri- 7
mo quia o stē lit. quòd omnis sanctus va-
cat ex quo Ioānes, quo īter natos mulie-
rum non surrexit maior, non est dignus Mat. 11.
soluere corrigiam calciamenti, sicut dici- Iban. 4.
tur in Euāgelio huius dominicę, idest, in-
carnationis mysteria denudare, & pp
hoc Dominus Papa nō facit stationem
apud aliquem sanctum. § Secundò dici-
tur vacans, quia non habet propriū offi-
cium, sed mutat alienū scilicet Rorate
cęli &c. & hoc propter ordines pcedētis
diei, in qbus fuit apostolicus occupatus.
Sępe enim in Decembri cōsueuerūt or-
dines ab Apostolicis celebrari. § Tertio,
qa numerū dierū aduentus excedit, scili-
cet 21, quare inter Dominicas aduentus
non

non debuit computari, sed vacās potius appellari, Quattò; quia apostolicus olim hac die dominica eleemosynis vacabat, & tam ipse, q̄ sui circa hoc intenti nullā stationem faciebant, propter quod dicta est vacans, scilicet à statione & indulgentia. Quædā ecclesiæ dicūt in hac dominica Euāgelium. Miserunt Iudæi, q̄ est Io. 1.c. & epistolam: Gaudete, quæ est ad Philip. 3.c. Aliæ uero dicunt epistolam: Sic nos existimet, quæ est ad Corinth. 3. ca.

S V M M A.

1 *Natali Domini uigilia, & officium.*
2 *Officij diurni intentio.*
3 *Propheria cur præmittatur epistolæ uigiliæ natalis Domini.*
4 *Psalmi qui dicantur in uesperis uigiliæ natiuitatis Domini.*

De uigilia natiuitatis Domini. Cap. 12.

1 IN† uigilia natiuitatis Domini est inuitatorium. Hodie scietis quia v. d. & mane v. g. e. quod est transumptum de Exod. 16. cap. Ex eo quod ibi dicitur uespere scietis, q̄ eduxit nos Dominus de terra Ægypti, & mane v. g. e. Et potest dici, quòd hæc breuis clausula ex una parte ad natiuitatē, ex alia pertinet ad resurrectionem. Sic hodie, s. in uita præsenti scietis, quod ueniet Dominus, i. panis uiuus, qui de cœlo descendit, & mane u. glo riam eius. i. resurrectionis gloriam, non solum humanam, sed etiam gloriam diuinitatis eius. Sanè in hac uigilia ecclesia monet, & inuitat filios suos, ut parati sint ad suscipiendum Dominum. Vnde in nocturnali officio primum responsorium est, Sanctificamini, s. filij Israel, idest, uiri spirituales, qui uidetis Deum per fidem, & parati estote, ut inter sitis ad nuptias, quia non erit in cœna, qui eijcitur à nuptiis. Moraliter non obseruabit consilia, qui præcepta tenuit adimplere. Sequitur in uer. sit. Et mane ui. glo. eius, idest, aduentum gloriæ eius, u. s. mane ad literam. Et hæc ultima pars de Exodo sumpta est, sed prima non est sumpta de aliquo libro. Dicitur etiam capitulum. Gaudete in Domino, Philip. 4.
cap. ¶ Diurni† uero officij intentio est 2
ostēdere, quòd Christus natus sit, & hoc dicit in epistola, Paulus seruus &c. Quæ est ad Ro. 1. c. & in Euāgelio. Cum esset desponsata. quod est Mat. 1. c. Hac etiam die desponsatio legitur Mariæ, ut scilicet, q̄ alii fuit desponsata, scilicet Ioseph. & ab alio fuit fecundata, s. à Spiritusancto.
†Quædam tamen ecclesię ad hoc, ut in 3
credulis maior certitudo sit, præmittunt prophetiam. Propter Sion &c. Quæ est Esa. 62. c. in qua ostēditur ipsum fore nasciturum. Natus autem est, ut populum saluum faceret, & terræ iniquitatem deleret. hodie in spe per sacramenta gratię, mane in re, per reuelationē gloriæ, hæc patent in introitu, & in graduali. Hodie scietis. Exo. 16. c. & in alleluia. Crastina. Quidam tamen dicunt alleluia. Aue Maria. & hoc, quando vilia est in dominica. Tūc. n. dicitur alleluia ꝓpter resurrectionem Domini. Idem et patet in postcommunione. Reuelabitur. quæ est Esa. 40. Sed quia in eius incarnatione erat futura Iudæorum dispersio, ideo in gradualī subditur uersus. Qui regis. ī quo ꝓ eis oratur. Quātus sit, ostendit Psalmus, qui ad introitum cantatur, s. Domini est terra. & plenitudo eius, de quo etiam dicit offerenda. Tollite portas principes ue-
stras &c. ¶ In† uesperis autem uigiliæ na- 4
talis Domini dicunt quidā psalmos Lau- *Psal. 43.*
date pueri Dominum, Laudate Dñum omnes gentes. Lauda anima mea Dominum: Laudabo. d. in Luadate Dominum quoniam bonus est psalmus, & Lauda Hierusalē Dominum. Lauda Deum tuū Siō, in quibus inuitamur ad laudes. Alij uero dicunt Laudate pueri Dominē, laudate nomen Domini. Qui cōfidūt. In cōuertendo Dominus captiuitatē &c Memēto Domine & Benedict⁹ Dñs Deus, & merito, q̄ primus deuotos inuitat ad laudandum iugiter & prędicādum. Secūdus monet in Deo cōfidere. In tribus sequentibus reddit causa, quare laudibus sit instandum, & in Domino cōfidendū, scilicet, quia nostram captiuitatem conuertit, & multum magnificauit, quia promissa cōpleuit, dum fructum uentris

Dauid super sedē eius instituit, quia inclinauit cęlos, & descendit, qui demū de alto manum suam emittet, vt nos eripiat ab aquis multis, & à filijs alienis. Vesperę autē istæ priuilegiatæ sunt, quia cū cætera officia vespertina ppter superueniens festum mutentur, istę non mutantur. In uigilis etenim aliorum festorū Capitulū, Hymnus, Antiphonæ, & Collecta. In aliquibus etenim ecclesijs totis vesperis diei officijs expletis, solūmodo antiphona & collecta de sequenti festo dicuntur eo q Dominus in vesperis, i. in vltima ætate mundi venit ad saluandum saltem reliquias generis humani.

SVMMA.

1 *Natalis Domini officiū quid in sūma.*
2 *Christus cur in fine anni nasci voluit.*
3 *A natali Domini dies sensim crescūt.*
4 *Natalis Domini festū, eadē die mēsis semper occurit. cętera autem omittit tur festa Rationem vide nu. 5.*
6 *Natalis Domini officiū nocturnū. & eius significatio nu. 7. 8. 9. 10. 12. 16.*
11 *Iubilus quid notet.*
13 *Euangelia quae dicantur in nocturnale officio natalis Domini.*
14 *Ioseph potius, quàm Mariæ genealogia cur computetur.*
15 *Marię et Ioseph genealogia describit.*
17 *Telesphor' Papa instituit tres missas cātari in die natalis D. i. Et quid eius fuerit institutum de primis n 8 19.*
20 *Prophetię dies natalis Domini cur præmittantur epistolis.*
21 *Missa secunda natalis Domini cur cantetur sub auroram.*
22 *Missa tertia natalis Domini hora tertia cantanda.*
23 *Missa tres institutę in die natiuitatis Dominicę quid signent ibidem uide, & tri nu. 24 26. 27.*
25 *Christus quomodo intelligatur primo genitus Marię.*

De Officio natalis Domini. Cap. 43.

1 QVęcumq; in officio Natalis Dñi dicū tur, de exultatione natiuitatis sunt, quia ucut cātatur in introito, Descendit de cęlis Chrs, i. de sinu patris, vt appareret, visibilis. Vnde egressus eius à patre, i. ab occulto & intimo patris. Sequit, Introiuit sper aurem virginis, i. per fidem, quæ ex auditu, sicut legitur in epistola ad Rom. Vnde dixit ei Angelus, Spiritussāctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, Spiritussācto acquiescit. Iuxta illud in canticis, Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, ostium desiderium est, Luc. 1. pessulum discretio, quasi per discretionē aperui desiderium meum dilecto meo & Cant. 5. hoc audito dixi, Ecce ancilla Domini, fiat mihi sm uerbum tuum, Non sicut Eua, quæ fregit pessulum, quando voluit esse sicut De'. Introiuit dico in vterū virginis, quo accepit carnem nostrā, & exiuit per portam clausam in regionem nostrā. De hac porta dixit Ezechiel. Porta Eze. 43. hæc clausa erit in æternum, & exiuit de mundo per portam auream idest charitatem: quia p crucem. Maiorē enim charitatem nemo habet, quàm vt animā suam ponat qs pro amicis suis. ¶Et est aduertendum, q Dominus in fine anni nasci 2 voluit, ut ostenderet se in vltima mundi ætate venire, in sexta feria cōcept' in dominica natus, in sexta feria crucifix' fuit & dominica resurrexit, vt qui hominē in sexta feria plasmatum pdiderat, in sexta feria liberaret. & q dixerat in dominica Fiat lux, in dominica veniens omēs ex alto nos illuminaret. De hoc dr̄ sub ti. Gen. 1. de parasceue, & in nocte natus est, vt se sub carne latētem venire figuraret, vel vt se ad illuminandam noctem nostrā venire monstraret, quoniam habitantibus in regione vmbrę mortis, lux orta est eis. Vnde abtunc natali dies prolongantur, 3 quia credētes in eum ad æternitatis lucē uocantur. rationabiliter itaq; nocturna Esa. 9. officia celebrātur. Cum autem cætera festa Saluatores, scilicet passio, resurrectio, ascensio, pentecostes, & alia sint uariabilia, quæ non celebrantur semper in eisdem calēdis, siue in eadem die mensis. Quare hoc festum est inuariabile, e 4 semper est in eisdem calendis, siue eadē die mensis? Respondeo secundum Aug. Hoc festum pertinet ad memoriam tantum, unde sufficit per illud memoriam quota dies mensis Christus natus fuit, & ideo

ideo semper eadem die mensis celebrat.
licet ipsa feria varietur pp mutationem
literæ dominicalis, alia verò festa perti-
nent & ad memoriam & ad sacramẽtum
verbi gratia, Christus passus est sexta fe-
ria, ut hominem qui in sexta feria ceciderat,
tat, redimeret, & sic de alijs & iõ opor-
tet, quòd sub diuersis calendis fiant, in ea
dem tamen feria, scilicet in dominica.
Præterea, semper pascha nostrum accipi-
tur dñica prima post Pascha Hæbreorũ;
quod est semper 14. luna, quia ergo luna
14. non semper est eodem tempore, vel
eadem die mẽsis, imo variatur secũ. suos
annos solares, ideo & pascha nostrũ non
semper est eodem tempore, nec in eadem
die mensis, licet semper sub eadem feria
scilicet in dominica celebretur. ¶ Rursus
5 † ideo Pascha, pentecostes, & alia festa va
riabilia sunt, nec certæ diei mensis sunt
annotata, ne uideamur imitari Iudæos, q
semper illa celebrant in certis calendis.
Alicuius uerò dixit, quòd ideo hoc festũ
per singulos dies uariatur, quia natus est
nobis, qui per singulos mundi dies lauat
illos, qui per peccatum Adæ sunt macula
6 ti. ¶ Circa † officium nocturnale sciendũ
est, quòd inuitatorium, s. Christus natus
est nobis &c. in persona angelorum cantatur,
tatur, à quibus pastores, uel potius omnis
populus ad adorandum natum Dominũ
inuitatur. Nouem uerò psalmi dicuntur
per tria nocturna, ut notetur, quòd om-
nes sancti patres, qui fuerunt in tribus tẽ
poribus, scilicet ante legem, sub lege, & tẽ
pore gratiæ in nouo testamento, sociati
sunt per aduentum Christi nouem ordi-
nibus angelorum, ut sicut Angeli sanctę
Trinitate congaudent, sic & illi congau
deant. In primo psalmo igitur de ęterna
Christi genitura. & ineffabili. In secũdo
de eius incarnatione. In tertio de laudib.
spõsi & sponsę, idque in tribus primis le-
ctionibus per Esa. oracula testificamur;
qui non tam prophetice, quàm euangeli
cè incarnationem Christi descripsit. Pri
ma est: Primo tempore. Esa. 9. c. Se unda
est, Consolamini, consolamini populo
meus, dicit Deus uester, Esa. 41. cap. Ter
tia est Consurge, consurge. Esa. 41. ca. in
ipsis etiã sit promissio. in aliis ostenditur
7 promissionis impletio. † Primus noctur-
nus recolit tẽpus ante legem seu eos, q fue-
rũt ante legẽ, ut Abrahã, Isaac, & Iacob.
secundus nocturnus recolit tempus legis
seu eos, qui sub lege fuerunt, ut Dauid &
prophetas, & alios plures, & ideo in anti-
phonis, quę cãtãtur in illis duob. noctur
nis, quæ ad uetus testamentũ pertinent,
non dicitur alleluia. quoniam patres illo
rum tẽporũ differebãtur ab ęterno gau-
dio, s. à patria, in qua iuxta Apocalypsim,
cãtatur alleluia. Tertius uero recolit no
uum testamentum, quod habuit initium
à baptismo, quod tertio tempore, scilicet
gratię nobis collatum est, seu eos, q fue
runt in nouo testamẽto, ut sunt Aposto
li, martyres, confessores, & alij sãcti. ideo
quę in illis antiphonis quę eos recolũt;
& quę ex nouo testamanto sumuntur, ca
nitur alleluia. quoniã istos plus honora-
uit suus aduentus, q̃ pręcedentes patres,
ita ut si digni de ho. mundo migrant, il
lico in cœlum transferantur, & societati
sanctorum iungãtur, quod antiq patres
lõgo tempore expectauerunt murmurã
tes infra claustra inferni. Ante † noctur- 8
nos solent in quibusdam locis super alta
re tres panni poni, ad designationem pre
missorum trium temporum, & in singu-
lis nocturnis singuli amoueri. Primũ ni-
ger pro tempore ante legem. Secũdus al-
bus pro tempore reuelationis. Tertius ru
beus pro tempore gratię propter dilectio
nem sponsæ candidę & rubicundę. In q-
busdam quoq; ecclesijs suspenduntur bo
ui pãni. in quibusdam uiles, & in q busdã
nulli, prout i. prima parte dictum est sub
ti. de picturis. Sanè, ad primum responso
rium primi nocturni dicuntur in quibus
dam Ecclesijs tres uersus, propter causã
redditam sub prima dominica aduẽtus.
& post quodlibet trium responsoriorum
proprium dicitur, Gloria patri &c. hoc
ideo, quoniam in tribus responsorijs tria
† significantur, scilicet restauratio ange
lorum, reparatio hominum, & modus 9
quo ista facta sunt, restauratio angelorũ
notatur in primo, ubi dicitur, Gaudet e-
xercitus angelorum. Reparatio hoĩm in
scdo, ubi dicitur, pax uera descendit. Mo
dus uero quo & facta sunt, & potius quo
descendit ille, qui fecit, insinuatur in ter
tio, quod in quibusdam locis, Descendit

de cęlis. In quo ostenditur, vt præmissum
est, Deum descendisse à patre in virginē,
& ita ad nos, vel per hoc quod in ipso re-
sponsorio cātitur, quod intrauit ī regio-
nem nostram, recolitur liberatio habitan
tium ī regione vmbrę mortis. Quia ergo
hęc facta sunt per Trinitatē: idcirco post
quodlibet illorum trium responsoriorum,
Gloria patri cantatur, quod ad laudē per
10 tinet Trinitatis. ¶ Rursus† sicut manna
habebat saporem similem cum melle, ita
& Christus duo habuit in se, videlicet hu
manitatem & deitatem. Humanitas per
similam, Deitas per mel intelligitur. Vn
de etiam in hoc secūdo responsorio dici-
tur, Hodie per totum mundum melliflui
facti sunt cœli; quasi diceret, totus mun
dus mellificatus, & dulcoratus est. In ter
tio uerò resp̄ōsorio fit triplex iubilus, sci-
licet in Fabricę, in Tāquam, in Gloria pa
tri; in quo quidem in tribus Saluatorem
commēdamus, ostendentes, q̄ qui ineffa
biliter fabricam mundi creauit, & ineffa
biliter de virginis thalamo processit, &
ineffabiliter æqualis patri, & Spūisancto
permansit, sicut fuit ab æterno; sic nunc
est, & erit in æternum, & hęc tria triplici
iubilo significamus, primum primo, secū
dum secundo, & tertium tertio, & vt ex-
pressius tertium significetur, in quibusdā
ecclesijs cātatur Gloria patri &c. & sicut
11 erat in principio &c. vsq; ad Amen. ¶† Et
not. quod fit iubilus super a, & super o:
Super a, in Fabricę, & in Tanquā: Sup o,
Apoc. 1. fit Gloria patri ad notandum, q̄ cui fit,
est α, & ω, idest, principium & finis. Iubi
lus aūt quandoque notat expectationem
nostram, vt dicetur sub tit. de septem die
bus post pascha. quandoq; nostram infir
mitatem, vt in uersu. Tanquam sponsus
qñque rei, de qua agitur magnitudinem,
vt ibi. Fabricę mundi, quandoque gaudij
immensitatem, vt in fine responsorij. Ver
bum caro, ibi enim significat immensita
tem gaudii, quod uiri sancti hēnt de eo,
q̄ verbum caro factum est, plenum grā
& veritatē. De iubilo dictum est in proœ
12 mio quartæ partis. ¶† Restat adhuc de sex
responsorijs dicere. Et quidem in primis
duob. secūdi nocturni agimus de partu,
in tertio de parturiētē. In duob. verò pri-
mis tertij nocturni agimus de parturien

te, & in tertio de partu, in quo cōsuetudi
ne mulierum imitamur. Cōsueuerunt.n.
mulieres visitare parturiētes, & partum,
& eis munuscula sua dare, & nos partu-
rientem, & partū quodāmodo visitamus;
cum pro modulo nostro eos magnifica-
mus. Ipsæ uerò laudes sunt munuscula, q̄
offerimus. Dicitur etiam ad horas capitu
lum. Paulus seruus. Roma. 1. & illud Mul
tifariè, ad Heb. 1. c. & illud, Apparuit grā
tia ad Titū. 2. & illud Apparuit benigni-
tas. ibidem 3. cap. In† nocturnali verò of- 13
ficio tria leguntur euāgelia, vt habeat ec
clesia quod intendit. Vult enim ostēdere
vtranque naturam esse in Christo vt plu
res sint testes. Natiuitatis Christi, & pp̄
hoc etiam leguntur lectiones in quibus
Aug. & alii sancti inducūt ad hoc autho
ritates infinitas, scilicet ab eis qui fuerūt
ante legem, sub lege, & post legem, quo-
niam antiquum est iudicium: quod pluri
morum sentētijs confirmatur: extrà de offi.
dele. prudentiam. Legitur & quartum E-
uangelium Matt. scilicet Liber generatio
nis post nonum versum, in quo exprimi
tur eius generatio, vt ostendatur eū fuis
se de genere patrum eorum quib. est fa-
cta promissio scilicet David & Abrahā.
David in Psalmo. De fructu vētris &c. &
1. Paralip. Cum dormieris cum patribus Psal. 88.
tuis, suscitabo semen tuum post te. Abra
hæ uerò Genē. 16. dictum est, In semine
tuo benedicentur oēs gentes, & ideo di-
cit in principio, filij Dauid, filij Abrahā,
quia illis specialiter facta est ꝓmissio, &
sic ostenditur, q̄ ipse erat Messias, q̄ pro-
missus est in lege & prophetis. ¶ Et no. q̄
Mat. descendit hic genealogiā, descenden
do vsq; ad Ioseph. Luc. vero ascendendo,
prout sub epiphania dicetur. ¶ Sed† qua- 14
re potius Ioseph q̄ Mariæ generatio cō-
putatur, cum ēt Christus nō fuerit filius
Ioseph? Respōdeo, quia ambo de eadem
tribu fuerunt. Et tribus, idest, genealogia
per mares, nō per fęminas distinguit so-
let, & cōputari in veteri testamento. Nu
merando ergo usque ad Ioseph, peruentū
est, ac si usque ad beatā Virginē ꝑcessis-
sent. Præterea, Christus maluit fili⁹ fabri
uocari, quàm matrem propter suspicionē
adulterij lapidari. Et reuera filius est il-
lius fabri, qui fabricatus est auroră & so
lem,

15 lem. ¶ † Et scias, quod natiuitas beatæ Ma-
riæ ex tribu Iuda, & regia stirpe Dauid
originem duxit, & traxit, prout scriptura
sæpe testatur dicens, Christum de semine
Dauid descendisse, quæ de ipsis sola natus
est. Si quidē Dauid inter cæteros, duos fi-
lios habuit, s. Natham & Salomonē. Ex
catena siue gñatione Natham descendit
virgo Maria. Quoniā ex catena ipsi9 Na-
tham Leui genuit Melchi, & Pantherā:
Pāthera virgo genuit Barpantherā. Bar-
panthera Ioachim. Ioachim virginē Ma
riā: vt dicetur in 7. par. sub festo Philippi
& Iacobi apostolorum. Ex catena uero
Salomonis descendit Ioseph, uir ipsius
Mariæ, quoniam ex catena ipsius Salomonis
Matham ex uxore sua genuit Iacob. De-
functo aūt Matham, Melchi ex tribu Na
tham filius Leui, & frater Pantheris nu-
psit uxori ipsius. Nathā, s. matri Iacob:
ex qua genuit Hely: & sic facti sunt fra-
tres uterini Iacob & Hely. Mortuus est
āt Hely ex tribu Natham sine liberis, cu
ius uxorem accepit Iacob frater eius ex
tribu Salomonis, & suscitauit semen fra
tri eius genuit Ioseph Ioseph igitur natu
ra est filius Iacob ex descensione Salomo
nis; s'm legem uero Hely qui ex Nathā.
Nam qui nascebatur s'm naturam, qui-
dem filius erat generantis, sed secundum
16 legem defuncti. ¶ Deinde cantatur. † Te
Deum laudamus, te Dominum confitē-
mur, in omnium antecedētium actiones
gratiarum. & ad designandum exultare
nos cū angelis & congratulari de drach-
ma perdita inuenta. in quibusdam tamē
Ecclesijs finita prima missa cantat' dictū
euangelium Matthæi: Liber generōnis,
& hoc ideo, quia duo testes ad minus no
bis necessarij erāt, primus testis erat. Lu.
qui in euangelio missæ. Exiit edictum a
Cæsare Augusto &c. narrauit iuxta uer-
bum euangelij, Deum natum in ciuitate
Dauid. Adducitur ergo alius testis; dicēs
eum natum de Dauid. Ac si dicat non tā
tum est natus de ciuitate Dauid, sed etiā
de Dauid, unde Matthæus prius noīnat
Dauid, quàm Abraham dicēs: filij Dauid
filij Abraham, quamuis & alia possit esse
causa. quare prius Dauid nominatur, scili
cet quia Dauid fuit prior Abrahā digni-
tate, nā ille patriarcha, iste patriarcha, &
terræ: audito igitur in euangelio missæ
uno teste ab Ecclesia, quia uix est, quod
uni testi soli credatur, ideo adiecto alio,
scilicet. Matthæo, qui etiam generōnem
dominicam describit, tunc plene confi-
dens Ecclesia exultans clamat. Te Deum
laudamus, ut in ore duorum, triumue uel
plurium stet omne uerbum. extra de te-
stib. in omni. 2. qu. 4. §. 1. Adhuc, quia uix
est, quod uni testi credat', hinc est, quòd un9
terminat missam, dicens in quibusdā Ec-
clesijs, Benedicamus Domino. Et ecclesia
quasi uoce de missa respondet, Deo gra-
tias. ¶ Rursus finita missa dicitur euan-
gelium. Liber generationis, & postea,
Te Deum laudamus, quia generatio di-
uinitatis præcessit generationem huma-
nitatis: Et quia illarum notitia fuit no-
bis laudis materia, ideo laudes sequūtur,
Missa ergo laudes præcedit, quia prius fuit
æterna genitura, de qua missa illa loqui-
tur, quam aliqua creatura fuerit, quæ Deū
laudare potuerit. In laudibus matutinis
quasi choream dicimus. unde in prima
antiphona dicimus. Quam uidistis pasto
res? &c. & ipsi responderunt, natum uidi-
mus: ¶ Circa † missæ uero officium notan 17
dum est, quòd Thelesphorus Papa statuit
in die ista debere cantari tres missas, ad
ostendendum quod Xpi natiuitas salua
uit patres trium tēporum, scilicet patres
ante legem, sub lege, & post legē. Prima
canitur de media nocte, ad ostendendum
quod illi qui fuerunt, ante legem, nō fue
rum illuminati aliqua lege, & per illam
etiam ostenditur, quod panis qui quotidie
sacrificatur & manducatur in altari, uide
licet Chrs. natus est in Bethleem in me-
dia nocte, & in hac sic dicit Luc. unde Sa
pien. 18. Dum medium silentium tene-
rent omnia, & nox in s. c. m. iter ha. & c.
quod ad literam exponitur de natiuitate Do
mini, hoc etiam insinuat euangeliū hu
ius missę, & collecta illa, Deus qui hanc
sacratissimam carnem tuā &c. & prophe-
tia illa. Populus gentium, qui ambulat in
tenebris, uidit lucem magnam. Habitāti
bus in regione umbrę mor. &c. & episto
la & ferè omnia, quę in illa missa di. un
tur. Idem etiā Thelesphorus Papa de con
sec. distinctio. 1. nocte, statuit in hac mis
sa † hymnū angelicum, scilicet. Gloria in 18
excelsis

excelsis. solenniter decantari, ad recolen
dum, quòd angeli nocte ista illum decan
tauerunt, in qua ab angelis pastoribus est
Luc. 2. nunciatus. Vnde in euangelio legitur. Et
subitò facta est cum angelo multitudo
militiæ cœlestis laudantium & dicentiũ,
Gloria in excelsis Deo, & in terra pax ho
19 minibus bonæ uoluntatis &c. † Notandũ
est autem, q̃ hæ missæ & laudes matuti
næ terminantur in plerisque locis una
oratione, ad ostendendum, quòd totũ illud
officium idem indicat, s. Natiuitatem
Psal. 2. æternam, & temporalem, vnde ipsa missa
incipit, Dominus dixit ad me, filius meus
es tu, ego hodie genui te, quod tãtum de
generatione æterna, seu de generatione
Christi intelligitur, quod vero sequitur,
ego hodie genui te, de vtraq; est, & expo
nitur hodie, idest æternaliter. Nam secũ
dùm Augu. hodie præsentiam significat,
& quod æternum est, semper præsens est.
versus de tẽporali, scilicet. Quare fremue
runt gentes, & populi meditati sunt ina
nia, quasi diceret. pro nihilo, cum Chri
stus Deus & homo sit. Responsorium de
æternali in quo dicit. Deus pater, ergo pa
Ps. 109. ter sum. Tecum principium. Vnde & ibi
dẽ sequitur, In die virtutis tuæ, s. in die
resurrectionis. In splendoribus sancto
rum, scilicet in luce omnium sanctorum,
& dicit in splendoribus sanctorum, plura
liter, ꝓpter diuersos effectus. ex utero, id
est, ex intima bonitate mea. Ante lucife
rũ genui te, idest ante omnem creaturã,
quasi diceret ab æterno. Epistola uerò,
Paulus seruus, quam quidam in vigilia di
cunt. & euangelium de temporali. Vñ in
epistola dicitur. Ex semine Dauid secũdũ
carnem. In euãgelio dicitur. Exiit edictũ
à Cæsare Augusto, quod est Lucæ. 2. ca.
In aliis vero Ecclesiis dicitur epistola. Ap
paruit gratia Dei, quæ est ad Titum. 2. c.
20 ¶ Ante † epistolam legitur immediate ꝓ
phetia. ¶ Primò vt basis sit sub columna
innitente basi. Non enim quæ dicuntur
in euãgelio, crederent impleta nisi forẽt
in veteri testamento prædicta ¶ Secundò
ideo in uigilia & in hac miss. duæ lectio
nes sine interuallo dicuntur, vna de ꝓphe
tia, alia de Apostolo, quia Christus pro
duobus populis in pariete coniungendis
8 nascitur. ¶ Tertiò, quia super basim Pro-
phetarum fundata est columna Aposto-
lorum. Quartò, q̃a actiui & contemplati
ui per hanc natiuitatem in vna fide saluã
tur. ¶ Quinto, quia per utrunq; testamen
tum Christi natiuitas cõcorditer prædica
tur. Hi sunt duo Cherubin, qui ꝓpitiato
rium regunt, quiq; in propitiatoriũ uer-
sis vultibus respiciunt, vt dictum est in
procemio 4. partis. Quidam tñ nullã di
cunt prophetiam, significantes q̃d vetera
transierunt, & noua facta sunt omnia,
quasi dicat de ipso facto cessat figura, q̃a
veritas venit. ¶ Secunda † missa cantatur 21
in diluculo in exordio diei, quando Xp̃s
in cunabulis adoratus est à pastoribus, &
hoc primo ad ostendendum, quod san
cti patres & prophetæ, qui fuerunt sub
lege scripta aliquantulum cognitionem
Dei habuerunt, sed non tantã, q̃tã nunc
habemus, & ideo incipit à promissione,
quæ facta est antiquis in ueteri lege. Lux
fulgebit hodie ĩ domo Domini &c. ¶ Se
cundò ideo, quia sicut dominus à Gabrie
le fuit nũciatus prius, quàm nasceretur,
sic ante initium diei suæ natiuitatis mis-
sa cantatur. ¶ Tertio, ꝓp ortum nouæ lu-
cis, quia ille, qui natus est in ortu suo, tã
in utero quàm ex utero fuit lux uera.
Dicitur ergo in ortu huius tp̃lis lucis,
quasi ipso facto dicat. Orta est lux. Huic
consonat introitus, s. Lux fulgebit, & gra
duale, in quo dicitur, Deus dominus, &
illuxit nobis, & quod sequitur ĩ introitu
& uocabitur admirabilis, sumitur Esa. 9.
c. A quibusdam tamen dicitur de nocte, eo
q̃d pastores in nocte illa uisitauerunt p̃se
pe Domini, quod notat euangelium eius
dem missæ, Pastores &c. Lu. 2. c. Præ dici
tur etiam nunc in quibusdam Ecclesiis pro
phetia; Spiritus Domini super me, q̃ est
Esa. 41. cap. Deinde dicitur epistola, Appa
ruit benignitas, quæ est ad Titum 3. ca.
Cõmunio est. Exulta filia Zachariæ. 9. c.
¶ Tertia † uero missa, quæ die clara hora 22
tertia, quando illuxit nobis dies redẽptio
nis nostræ festiuius celebratur, ad tẽpus
refertur gratiæ, in quo descendit lux ma
gna de cœlo, quæ illuminat oẽm homi
nẽ uenientem in hunc mundum. Velum
enim templi scissum est in duas partes. Vn
de Sapien. Aperta sunt prata, & apparue
runt herbæ uirentes. Epistola, Multifariè Prou. 27.
quæ

quæ est ad Hebr. 1. c. & euãgelium legit
de æterna generatione. Vnde dicit in epi
stola, Filius meus es tu, ego hodie genui
te & de temporalibus habetur ibi, Multi
fariè multisque modis. In euãgelio vero
de æterna, unde incipit, in principio qua
si dicat. In principio creaturarũ erat ver-
bum, quod est Io. primo c. Dicitur etiam
tunc in quibusdam Ecclesiis prophetia.
Propter hæc sciet. quæ est Esaiæ quinqua
gesimosecundo capitul. Communio est.
Viderunt, Et quinquagesimosecũdo c. &
23 Psal. ¶ Prima † ergo missa est de æterna ge
nitura. Secunda est de promissione antiqs
facta, unde cantatur. Lux fulgebit in do
mo domini, non dicitur fulsit, uel fulget.
Tertia est de veritate nobis exhibita, un
de cantat, Puer natus est nobis, & filius
datus est nobis. Esa. nono c. ibi utit futu-
ro ad notandum promissionem, hic præte-
rito, ad notandũ promissionis impletionẽ,
Et quia æterna gñatio est nobis occulta,
iuxta illud Esa. generationem eius qs enar-
rabit ideo missa de æterna genitura no-
cte profunda cantat. Quia uero antiqui
patres quibus facta est promissio, certi
erant de incarnatione Domini, sed nõ tã
tum, quãtum patres noui testamenti, qui
bus exhibita est veritas, ideo missa de pro
missione antiquis facta cãtatur illucescẽ
te aurora, in qua est modicũ lucis, sed se-
cundum ipsum introitum videtur, quod
deberet esse lux fulgens, sed nõ est ita, q a
lux in aurora rubet i tertia fulget, in sex
ta feruet, i uespera tepet. Quia vero tẽpo
ribus noui testamenti manifesta est veri
tas inde est, quod missa, quæ est de exhibi-
24 tione veritatis, clara luce cantatur † Pri-
ma ergo missa pertinet ad generationẽ
æternam s. de patre sine matre, secunda ad
temporalem, s. de matre sine patre tertia
compacta est, quia de vtraque agit & ideo
pot[est] ferri ad æternã simul & temporalẽ.
Notandum est, quòd in missa, quæ est
de æterna genitura, legit euangelium de
humanitate, s. Exiit edictum à Cæsare
Augusto, in alia uero quæ est de veritate no
bis exhibita, legitur euãgelium de diui-
nitate, s. In principio erat uerbum, ad no
tãdum, quòd ex quo humanitas diuinita
ti fuit unita, nec humanitas sine deitate,
nec deitas sine humanitate fuit, nec erit.

Hãc rationem asserit magister in psalte
rio, Aiunt quidam, quod cum in colle-
ctis, in lectionibus, in euangelio, & in of
fertorio primæ missæ euidẽter natiuitas
de Virgine memoretur, introitio totius of
ficij ad temporalem potest natiuitatẽ re
ferri, & exponũt in introitu, hodie idest
hac die ante luciferum stellam, videlicet
matutinã, genui te, idest, generationem
tuam sum operatus, & quod in euãg. lio
dicitur. Maria peperit filium suũ primo-
genitum exponitur: † primogenitũ, i. an-
tequam vllus extra de verb. signiã & ego. 25
Officium uero secundæ missæ aiunt † cõ 26
cordare dictis pastorum dicentium, ut le
gitur in euangelio. Transeamus vsq. ad
Bethleem. & 6. quæstione 5. hoc factum
est. Qui gratulantes dicunt in introitu.
Lux fulgebit. Orta enim erat stella ex Ia
cob. Vel dicitur. Lux fulgebit in persona Nu. 24.
legis, quæ temporalem natiuitatem anti
quis patribus repromisit. Et subdit Do-
minus regnauit decorẽ idutus est. illũ, s.
decorem, quo coronauit eũ mater sua,
hoc est humanitas. Et addũt in graduali,
Benedict[us] qui venit in nomine domini,
& in alleluia Dominus regnauit. Et quis
& quantus sit, in offerenda supponunt.
dicentes Dominus enim firmauit orbẽ
terræ. Et quia primus paries est ex He-
bræis, ideo primitiæ scilicet pastores in Ps. 88.
communione loquũtur ad eos. Exulta fi
lia Siõ. idest ecclesia † Officiũ tertiæ mis 27
sæ personat mirabilia verbi Dei quod erat
in principio, & cœpit esse caro, sicut legi
tur in euangelio Hoc uerbum, est puer
qui secundum prophetã natus est nobis,
vt canimus in introitu & hoc est cãticũ
nouum, de quo propheta in versu. Canta-
te Dño cãticum nouum. Hoc quoq; ver
bũ est illud salutare, de quo protinus cani
tur in graduali. Viderunt omnes. hæc est
lux magna, quæ descendit in Virginis vte
rũ quæ illuminat omnẽ hominẽ uenientem
in hunc mundum. de qua dicit in e-
uãgelio, in principio erat uerbũ &c. Hic
dominus est iste ‖ hic rex, & potẽs cui Esa. 5.
dicitur in offerẽda, Tui sunt cœli. & tua
est terra. In fine primæ & secũdæ missæ
dicunt quidã, Benedicamus Domino, p
ut dictum est sub titulo de aduentu: Ab
hac autem die usque ad octauã epipha-
niæ

post cõmunionẽ verò. Tollite puerum. Matth.2. c. tempus fugæ vocatur, quo descẽdit Dominus in ægyptum & mysticè respicit ad gentilitatis adoptionem, quia Dominus de Iudæa transiuit ad gentes, vt eas adoptaret hæredes.

S V M M A.

1 *Circuncisio cui primũ fuerit iniuncta.*
Et an eius nomine festũ indicatur falsò aut temere nu. 13. 14.
2 *Circuncisio quibus de causis instituta.*
3 *Circuncisio quãdo & qualiter fiebat.*
4 *Circuncisio cur fiebat in præputio.*
5 *Circuncisio quid conferret.*
6 *Circumcidi cur voluerit Christus causas ad fert. nu. 7. 8. 9. 10. 11.*
12 *Circuncisio quibus de causis fuerit mutata in baptismum.*
15 *Consortium quid.*
16 *Circuncisionis dies quinque de causis est solennis.*
17 *Circuncisionis diebus multa superstitiose olim Gentiles & pagani agebãt.*

De festo Circuncisionis. Cap. 15.

HIC de festo circũcisionis dicendum est. Sciẽdum
1 † autem est; quod circuncisio primo iniuncta est Abrahæ & semini eius. Hebræis ex eo nascituris, vt sic probaret, an obediret, uel nõ, sicut & Adã ad probationem obedientiæ mãdatũ accepit, ne de ligno vetito manducaret. Fuit autẽ pcepta circũcisio ut propter quinq; causas.
2 ¶ † Primò, ut per obedientiam mãdati Abrahã placeret Deo, cui per præuaricationem Adã displicuerat. ¶ Secundò, data fuit signum magnæ fidei Abrahæ, Credidit enim se habiturũ filium, in quo benedicerentur omnes gentes, per fidem, i. per quã spiritualis circuncisio impleretur, vt sic iustificaretur & ipse. ¶ Tertio, vt in hoc signo discerneretur ab omni natione populus ille. ¶ Quartò, vt circũcisio facta in virili mẽbro, per quòd generatur creatura mortalis, & in quo libido solet dominari, castitatem corporis, & mentis seruandam, & impudicitiam resecandam indicaret. ¶ Quintò, quia non posset melius significari per Christũ tolli originale peccatũ, cum præputio quippe omnis hõ nascitur, quem admodũ & cum originali peccato. ¶ † In carne præputij ideo est iussa 3
fieri, quia in remedium instituta est, idest cõtra originale peccatum, quod à parentibus contraximus corrupti concupiscentia, quæ in parte illa magis dominatur, & quia in membro illo culpã inobedientiæ homo prius cognouit, docuit, quòd & in illo signum obediẽtiæ acciperet. Fiebat † circuncisio die octauo ex le- 4
gis præcepto. Leui. 12. c. & fiebat cum lapideo cultello, ad significãdum, quod post septenarium huius uitæ in octaua die, id est ætate, quæ erit resurgentium, omnis ab electis per petrã, idest Christũ abscindetur corruptio carnis & spiritus, quãdo liberabimur à seruitute corruptionis, quã circuncidetur à peccatis anima cuiuscunque credentis in eum. Duæ itaq; res sunt illius sacramẽti, scilicet circũcisio à peccatis in pñti, & circuncisio ab omni corruptione in futuro. Christus autẽ non indigebat circuncidi, ut iam diceretur, Cõferebat circumcisio † suo tempore remissio- 5
nẽ peccatorum, sicut & nunc baptismus. Vnde Greg. de cõsec. dist. 4. quod apud extra de bap. maiores. Quod apud nos valet aqua baptismi, hoc agit apud veteres, vel pro paruulis sola fides, uel pro maioribus virtus sacrificij, uel pro his, qui de Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium circuncisionis. ¶ Sed quare † Christus, qui fuit agnus 6
immaculatus, non habens maculam, neque rugam, qui peccatũ non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius, uoluit circũcidi? Respondeo, sicut uoluit in tẽplo præsẽtari, sicut & baptizari, sicut & de agno paschali cũ discipulis epulari, sic uoluit in corpore circumcidi propter nos. ¶ † Secũ- 7
do, ne Iudæi dicerent eum nõ esse Messiã in lege promissum, quia nõ esset circuncisus, nec uiueret secundum legẽ, qui de seipso dixit Nõ ueni soluere legẽ, sed adimplere. ¶ Tertio † ratione nostri, scilicet 8
propter figuram. Etenim circuncisio illa carnalis figurat præsentem spiritualẽ, quæ est gratia, & futurã, quæ erit in gloria, nec

dedit

dedit nobis exemplum carnaliter circũci dendi, sed spiritualiter per vitę innocatio nem. Nam secũdum Ber. dupliciter debemus circunci di s. exterius in carne & in-
9 terius in mẽte. ¶ † Quartò, ratione sui, vt scilicet se uerã carnẽ assumpsisse ostende-
10 ret. ¶ Quintò, ne dęmones † circũcisionis mysteriũ agnoscerent, cum enim illa con tra originale peccatum fieret, credidit dia bolus, & hunc qui circuncidebatur simi liter peccatorem esse, ꝓpter quam etiam causam uoluit, ut mater eius uirgo perpe tuã desponsaretur. ¶ Sextò, propter perfe-
11 ctam humilitatem † tanquam esset pecca tor, voluit hoc fieri, licet non indigeret, sicut & ex humilitate voluit baptizari subdẽdo se minori. Vbi sit caro præputij Xp̃i, dictũ est in quarta parte sub septima particula canonis, super uerbo Noui &
12 æterni. ¶ † Fuit aũt mutata circuncisio in baptismum quatuor de causis. Primo, q̃a sacramentum baptismatis est perfectius. Secundo quia magis cõe. Mulieres enim circuncidi non poterant. Tertio, quia ma gis gratia plenum. Per circuncisionem nanque tantum peccatum remittebatur, sed gratia ad bene operandum per eã nõ pręstabatur, nec virtutes dabantur, vel au
13 gebantur. † In baptismo non solum peccatum remittitur, sed gratia cooperandi confertur, & virtutes augentur, ideoq́ue rectè ait Apostolus, ꝙ Abrahã accepit cir cuncisionem tantum insignum. Quarto pp honestatẽ. Honestius enim est aqua lauari, quã in corpore mutilari. Sed uidet quòd de circuncisione non debeat fieri festum, cum dicat Apostolus, Circũcisio nihil prodest extra de bap. maiores. Et ite
Rom. 2. rum. Si circũci limini, Christus nihil uo-
Gal. 5. bis proderit. Præterea cum Ecclesia nõ fa ciat festum de passione Domini, uidetur quòd in circuncisione, in qua incipit pas sio Domini, initando primum sanguinẽ suum fudit, nõ sit faciendum festum, sed potius lamentum, sicut & in passione. Ad hoc dicitur, quod festũ nõ fit de circunci sione, sed de octaua natalis Domini. Sed non aliq̃d impedit nos dicere, quòd fiat festum de circuncisione, quæ fit in octa ua resurrectionis à culpa & à pęna, & est causa meritoria illius. & propter illud gaudium Ecclesia solennizat. Ab hoc ue rò, quod obiicitur de passione, responde tur, quod alia de causa Ecclesia dimittit facere festum in die, qua Dominus passus est, quam propter passionem, s. quia tunc Dominus posuit peccata nr̃a in statera.
Vnde Iob, utinam appenderentur pecca- *Iob. 6.*
ta mea, quibus iram merui & calamitas quàm patior in statera. Oportuit enim filium Dei pati pro peccatis nostris, ut nos redimeret ab omni peccato, & ideo luget Ecclesia magnitudinẽ peccatorum suorum, considerans quod sol erubescens propter peccata hominum obtenebratus
est, de quo dicitur sub parasceue. ¶ † Ce- 14
lebratur ideo hodie octaua natiuitatis, q̃ est octaua suppletionis, prout dicetur in proœ. septimæ partis. Est etiam hæc octa ua alterius negotij significatiua. Duplex est enim negotium, quòd in ea figuratur. vnum circuncisio Domini, quod ĩ euãge lio exprimitur, alterum aduentus hoĩs, ad Deum. Est enim duplex aduentus, scili cet Christi ad homines, de quo in Natiui tate actum est, & hoĩum ad Christum, de quo in hac octaua agitur quod notat antiphonæ laudum, ut illa, O mirabile commercium. Nam cõmercium est, ubi
† aliquid accipitur, & aliquid datur Do- 15
minus nanque accepit nostram humani tatem, ut nobis daret suam diuinitatẽ ꝙ notatur in uerbis ibi sequentibus, scilicet aĩarum corpus sumẽs de uirgine. Per hoc enim notatur, quod Dominus accepit, per hoc enim quod dicit. Largitus est nobis suam deitatem, notatur, quod dederit. Secunda uerò, & quarta antiphonę terminatur. Te laudamus Deus noster, q. d. ad te uenientes, laudando te. Tertia terminatur, Dei genetrix intercede pro nobis, q. d. intercede, ut filius tuus suscipiat nos, in quinta dicitur illud, quod dixit Baptista, Ecce agnus Dei, q. d. ad eum uenire dẽmus. unde Andreas & alius discipulus Ioannis hoc audito secuti sunt
Dñm, in antiphona uerò, quæ est supra *Ioan. 6.*
Benedictus dicitur. Innouantur naturæ, nr̃a enim natura recedendo a Deo est inueterata, & redeundo est innouata.
¶ † Notandum quoque est, quod quinq; 16
sunt quę hanc diẽ reddunt solennem. Primum est, q̃a hac die duo festa cõcurrunt. s. partus & partus. Vnde & duę missæ ce lebran-

lebrantur. Prima; de patiente s. de beata Virgine, in qua dicitur introitus. Vultum tuum & communio. Simile est regnum coelorum homini negotiatori, Mat. 13. c. Sed quida est de partu, scilicet de filio, in qua dicitur introitus: Puer nat⁹ est nobis, uel in alijs Ecclesijs, Dum medium silentiũ. Vnde & in quibusdam gradualibus officium vtrunque intitulatum inuenitur. Et ideo quia hoc festum est de beata Virgine, fit honestatio apud Ecclesiam sanctæ Mariæ trans tyberim, quamuis quidam scripserũt quod fit apud sancta sanctorũ ad Lateranum, pro eo, quòd caro circuncisionis Domini ibi dicitur cõseruari, prout dictum est in 4. parte sub 7. particula canonis. Epistola est; Apparuit benignitas, quæ est ad Tit. 4. Euangelium est. Postquam consummati sũt, Luc. 2. Alleluia. Multifariè Hebr. 1. Secundum, quod facit hanc diem solennem, est octaua, de qua dictum est. Tertium, impositio noui & salutiferi nominis, de qua dicetur sub ti. de Sabbato sancto, vbi agitur de baptismo, quod nomen triplex est, scilicet fili⁹ Dei, Christus & Iesus sicut euangelio colligitur, de hoc dictum est in proœmio secũdæ partis. Quartum, est effusio sanguinis Iesu Christi, ho die enim primo sanguinẽ suũ pro nobis fundere cœpit, qui cum postmodum sæpe fundere voluit. Quintum, est signaculum circuncisionis, quod Christus hodie pro nobis dignatus est suscipere, propter causas pmissas. in quibusdam ecclesijs subdiaconi fortes & iuuenes faciũt hodie festum ad significadũ, quod in octaua resurgentium, quod significatur per octauam diem, qua circũcisio fiebat, nulla erit debilis ætas nõ senectus, non senium, non impotens pueritia, sed omnes concurremus in virum perfectum, cũ hoc mortale induet immortalitatem, & hoc corruptibile incorruptionẽ (Cor. 15.) vt præ missum est, de hoc dicetur in septima parte sub festis sanctorũ Stephani &
17 Ioãnis. ¶ † Postremò notãdum est quod olim pagani & gentiles in his calendis multas superstitiones obseruabant, quarum aliquas Aug. in quodam cõmemorat sermone. 26. q. ul. non obseruet. Credentes. n. (inquit) Ianum quędã Deum esse cũ tunc ue nerabãtur, ei duas facies figurãtes, unum ante, aliũ post, eo quod est principiũ anni sequentis & finis præcedentis. Assumebant enim formas mõstruosas, alij ex pellibus pecũdum alij ex capitibus bestiarum, alij uestes tunicas muliebres, alia auguria obseruabant, dantes vel recipientes diabolicas strenas, alij mensas laute preparatas tota nocte manere sinebant, putantes totum anni spatium cõuiuia tali cibi abundãtia p durare, quę ueritas prohibet Christianos facere.

S V M M A.

De festo Epiphaniæ. Cap. 16.

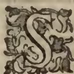

SEQVITVR festũ epiphanię quod est uocabulũ † grecum, & sonat latinè manifestatio, siue apparitio, & est idem cum festo natiuitatis, nihil n. nasci profuit nisi apparuisset. Verum pro triplici apparitione hodie solennizat ecclesia, unde & in codicibus antiquis hæc dies epiphaniarum pluraliter intitulatur, & ideo tripliciter nominatur, scilicet Epiphania, theophania, & bethphania. Epiphania dicitur quantum ad illam apparitionem Domini, quæ facta est Magis per stellam. † Magi autem ipsi fuerunt Gaspar, Melchior, & Balthasar, & fuerunt reges, iuxta illud psalmistæ. Tibi of-

bi offerent reges munera & itẽ iũ. Reges
Psal.67. Thar.& insul.mu.of.reg. anima.& sabb.
Psal.1. do.adducẽt,quorum corpora de Medio-
lano in Coloniam translata fuerũt. Et
dñr Magi,à magnitudine sciẽ. Per astro
nomiam.n.cognouerunt, quia stella illa
nō erat ex constitutis a principio,sed illa,
de qua Balaam magister suus propheta-
uerat.Nu.24. Orietur stella ex Iacob,&
cōsurget virga de Israel,& de Iacob erit,
qui dominetur,& ideo moti sunt,vt du-
ctu illius stellę venirent in Bethleem , vt
regem natum,quẽ eis ,p,ph.tauerat Ba
Mat.2. laam,adorarent. Et dr̃ epiphania ab ἐπί,
ꝙ est supra, & φάνεια,qd est apparitio,
quia de sursum illa fuit apparitio,s.de cę
lo, vel ab ἐπί, quod est super, quia scri-
ptum est. Vsque dum veniẽs staret supra,
vbi erat puer. Erat quidem proximior ter
rę q̃ alię stellę,& hęc facta sunt 13.die à
natiuitate Dñi, qua die stella. Magos ad
3 presepium duxit. Et dicunt quidam † ꝙ
stella illa fuit. Spiritussanctus,qui postea
descendit super Dominum baptizatum
in specie columbę , & ipsis Magis in spẽ
stellę, Alij,quod fuit angelus,q apparue-
rat pastoribus Iudęis,s.illis tanquam ra-
tione vtentibus in forma irronabili,istis
vero Gentibus tanquam irrationabilib.
in specie irrationabili. Alij, & verius, ꝙ
fuit de nouo creata, quę peracto officio
suo redit in primordialem materiã. Alij
dicunt, quod cecidit in puteum,vbi ad-
huc dicitur parere solis tñ uirginibus.
¶ Solet autem quęri quomodo tam cito,
vid: licet intra 13.dies de tam remotissi-
mis regionibus Hierosolym m venerãt,
quæ dicitur esse in medio mundi? iuxta
Psal.63. illud Psal. Rex noster operatus est salutẽ
in medio terræ. Dicit Isid.quod ante na
tiuitatem stella illa illis apparuit vt pos-
sunt ibi esse in tempore opportuno. Hie.
dicit,quod in die natalis Domini primo
ab eis visa est. Sed venerunt in Dromeda
rijs. Iuxta illud propheticum, Inundatio
camelorum operiet te. Dromedarii, Ma
dian, & Effa, qui velocissimè currunt.
Vnde & dñr a δρόμος, quod est cursus,
Esa.6. & ὄχος quod est virtus & sunt minores
camelis,sed velocius currunt,quàm illi,
scilicet, tm̃ in vno die, quãtum equus in
4 trib. ¶† Quæritur etiã ,quare Magi ve-
nientes munera obtulerunt? ¶ Rñdeo,ꝙ
secundum Bedam antiquitus nullus ad
regem uel dominum uacuus introibat,
quod Persæ & Caldæi obseruant. Secun
dò,secundum Bedam obtulerunt aurum,
beatæ virgini propter inopiæ subleuatio-
nem. Thus contra stabuli fœtorẽ. Myr-
ram,propter membrorum pueri cōsolida-
tione, & vermium expulsionẽ. ¶ Tertiò,
quia aurum ad tributum, thus ad sacrifi
cium, myrra vero ad sepulturã pertinet.
Per hæc ergo tria insinuantur in Chro
regia potestas,diuina maiestas,& huma-
na mortalitas. ¶ Quartò,quia aurum si-
gñat dilectionem, thus orõnem,myrrha
carnis mortificationem,quæ tria offerre
Deo debemus. ¶ Secūda apparitio fuit ea-
dem † die in baptismo , multis tñ annis 5
reuolutis,scilicet 13.die tricesimi primi
anni,vnde Lucas. Et ipse Iesus erat inci-
piens,quasi annorum 30. & ideo hæc ap
paritio dr̃ theophania. θεός,qd est Deus,
& φάνεια,quod est apparitio,q̃a ibi Tri
nitas apparuit, pater in uoce , & filius in
carne, & spiritus in columba, Quidã au
tem hæretici dixerunt solũ in die epipha
niæ † baptizari debere,pro eo,quod Chri 6
stus tunc fuit baptizatus,nec dari Spũm
sanctum baptizato in alia die: & græci
eadẽ die baptizant. ob,q̃ hæresim extir-
pandã sancti patres decreuerunt nominẽ
nisi in articulo necessitatis eadem die ba
ptizari debere. ¶ † Tertia apparitio fuit 7
postea similiter eodem die,anno reuolu-
to, cum esset 30.annorum. & 13.die.tũ,
s. quando manifestauit se esse Deum per
mutationem aquæ in vinum, qd fuit pri
mum miraculum apertum , quod Dñs
fecit in Cana Galilex,vel simpliciter pri
mum,quod fecit. Et hæc apparitio dicit
bethphania,a βηθ,qd est domus,& φα
νεια,qd est apparitio,q̃a ista apparitio fa
cta fuit in domo in nuptijs. De his.trib.
apparitionibus fit solennitas in hac die.
Sed quia Ecclesia non potest perfectè de
omnibus vnam & eadem diem solẽniza
re, ideo de stella plenè exequitur , & de
alijs aliquid admiscet ut notetur, ꝙ tres
fuerunt in illa die apparitiones, quæ le-
guntur in euãgelio,tanquam sub die ea-
dẽ factæ: de primo verò miraculo hodie
totum cãtat officium:q̃a in eo specialiter
nati-

natiuitas Domini Gentilibus est notifica ta, de sancto duo responsoria cantantur, scilicet primum, Hodie in Iordane & in columbæ specie, quod à pluribus Ecclesijs ponitur nonum, & ideo primum & nonum, quia baptisma est primum Sacramentum nostræ redemptionis, per quod reformamur, & similes angelis efficimur, quorum, sunt nouem ordines. Bruno autem Signen. episcopus corrector officij antiphonarij, dixit, quod in responsorio: In columbæ specie. & in antiphona, Vox de cœlo, quę dicitur in octaua ad laudes, non debet esse verbū istud. Ipsum audite, quia in baptismo non fuit hoc dictum à patre, sed in transfiguratione, & qui agunt festum transfigurationis cantant responsorium, in quo illud continetur. q. d. Ego sum testis, quod hic est ille, qui promissus est in lege. Deut. 18. vbi dixit Moses: Prophetam de gente tua & de fratribus tuis suscitabit tibi Deus ipsum audietis &c. Qui autem uerba eius, qui loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam, De tertio uerò miraculo cum alijs cantatur una antipho
8 na, scilicet tribus miraculis. ¶ Beda † etiā dicit in commento super Lucam, Quartam apparitionem factam fuisse eadē die anno reuoluto, cum esset 31. annorum, scilicet in fractione quinque panum, & saturatione quinque millium hominum, & illa dicitur phagiphania à φάγειν, quod est bucca, siue comedere. Sed de hac hodie nihil agitur. Præterea dubitatur, utrum hoc contigerit ista die, tum quia in originali Bedæ nō sic legitur, tum quia Ioan. 6. vbi de hoc miraculo agitur, dicit: Erat autem proximum pascha &c. Ideo autem institutum fuit hac die festū de tribus miraculis; quia hæc dies fuit antiquitus celebris in honorem Augusti Cæsaris, propter triplicem eius triumphum, quo suo tempore Romano Imperio tres regiones subiugauit, scilicet Parthiam, Aegyptum, & Mediam. Illam ergo celebritatem Ecclesia in melius commutauit, videlicet ad celebrandum Christo pro eius triplici miraculo. In quibusdam Ecclesijs non dicitur hac die ad nocturnos: Domine labia mea aperies. nec Deus in adiutorium, nec Gloria patri, nec hymnus, ad notandum promptitudinem Gentium, quæ statim stella apparente venerunt. Ex abrupto ergo ad nocturnos venitur, quasi ipso facto dicat Ecclesia, quibus non est narratum de eo, veniebant & qui non audierunt, contemplati sunt. Esa. 53. cap. Vel potest dici, quod in hoc festo fit præcipuè mentio de Gentilium conuersione, quos illi tres Magi initialiter præcesserunt. Quia ergo conuersio ipsorum Gentilium adhuc erat imperfecta; quia in paucissimis, scilicet in ipsis tribus Magis, idcirco in signum huius Ecclesia omittit cantica, qui iam conuersorum seu perfectorum esse videntur, sicut Gloria patri, hymnum, & huiusmodi. Hac etiam de causa non præmittitur: Domine labia mea aperies, nec Deus in adiutorium, quia secundum Apostolum: Corde creditur ad iustitiam, sed prius, ore autem confessio fit ad salutem, scilicet postea, Inuitatorium etiam non dicitur, propter quatuor rationes. ¶ † Primò, ad ostendendum quod Ecclesia in primitijs suis venit de gentibus ad Dominum, non inuitata, uel uocata per preconem aliquem, sed sola stella duce, iuxta illud. Nemo nos conduxit, ut sic incutia ur erubescentia eis, qui tardè credunt, cum multos habeant prędicatores. Magi enim non uocati uenerunt adorare Christum. ¶ Secundò, vt nos qui quotidie inuitamus, & excitamur ad adorandum, & deprecandum Deum, uideamur detestari inuitationem fraudulentam Herodis, dicentis Magis, ite, & interrogate diligenter de puero &c. ¶ Tertia est causa: quia ipsa res nos inuitat. scilicet, stella, per quam significatur fides, quę ducit nos ad Deum, & illuminat nos in nocte huius seculi. ¶ Quarta, quia psalmus, Venite, qui idem dicit, dicitur in nocturnis, & sic idem repeti videretur, Licet ergo hac die non dicatur inuitatorium, tamen psalmus inuitatorius, scilicet, Venite exultemus, do. in tertio nocturno ad septimam antiphonam dicitur, ad ostendendum, quod in tertio tempore, scilicet gratię sufficienter inuitata est. Ecclesia de gentibus & nullus se excusare potest,

Ro. 10.
9
Mat. 20
Mat. 2.

quia in omnem terram exiuit sonus eorũ 19. dist. ita & quia tertio tempore, scilicet gratiæ, data est vniformis gratia in plenitudine. Dicitur quoque ad septimam antiphonam, ad notandum, quòd per baptismũ datur spiritus septiformis. Per hebdomadam dicitur inuitatorium in persona Magorum, alijs, qui non viderant, nũciãtium. Leguntur autem tres lectiones de Esa. qui expressius loquitur de Christi natiuitate. de qua, siue de nati apparitione

10 hoc festum est. ¶ † Sed quæritur, quare in quibusdã Ecclesijs in principio tertij nocturni huius festi canit̃ Psal. Deus noster refugium, cum antiphona Fluminis &c. cum ipse præcedat in ordine psalterij vltimum Psal. 1. nocturnæ, & omnes secũdæ? Respondeo, tertium nocturnum recolit, nouum testimonium, quod est tempus gratiæ, quapropter hoc tertium nocturnum habet in capite antiphonã Fluminis, quæ cum dicto Psal. nouum tangit testamẽtum, & ideò dictus psalmus tunc & non prius dicitur. Præterea, antiphona ipsa habet alleluia, quod non ponitur in antiphonis primæ vel secundę nocturnę, vt dictum est sub Natali. Rursus, ideò ponitur in septimo loco, quia pertinet ad septiformem gratiæ spiritum, per eum baptismi collatum. Sequentes etiam antiphonæ cum suis psalmis nouum indicãt testamentum, & hi tres psalmi mõstrant commotionem Gentium contra prædicationem Apostolorum, subuersionem idolorum, & conuersionem fidelium. Romana tamen Ecclesia dictam antiphonã, Fluminis, cum suo Psalm. ponit in primo nocturno, & psalm. Venite in tertio. secundum rectum ordinatum naturalem ordinem psalmorum, & congruè, quia gẽtes tempore gratię venerunt ad fidem.

11 ¶ † Et attende, quòd antiphonæ in prima parochiæ siue nocturna, continet sacerdotes, & in secunda reges, in tertia vsque ad angelos peruenitur. Post tertium nocturnum statim cãtatur euãgelium Luc. Factum est autẽ. in quo de baptismo Saluatoris plenè agitur, & eius genealogiam describit, quia, ut præmissum est, hoc fe-

12 stum de natiuitate est. ¶ † Notandum autem est, quòd Matth. in euangelio, Liber generationis, enumerat generationẽ illam incipiens ab Abraham, descendendo vsque ad Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Iesus &c. ostendens per hoc, qđ à summo cælo fuit egressio eius, & qualiter Dominus ad nos descendit. Similiter Esa. 11. c. Dona Spiritussancti enumerans ultimò ponens timorem dicit, & repleuit eum spiritus timoris Domini. Sed Lucas in hoc euangelio, Factum est autẽ illam enumerat ascendendo, quia post baptismum eam enumerat, nec sistit eam in Abraham, sed in Adam, usque ad Deum procedit per gradus sic. qui fuit Hely, ostendens per hoc, ꝙ a baptismo iter est ad Deum, sed hoc quasi per quosdam gradus uirtutum, qui significantur per patres gradatim ordinatos. & tangit filios, secundum legem, non secundum naturã, sic, qui fuit Natham, qui fuit Dauid, supple filius, scilicet adoptiuus. Vna ergo generatio describitur descendendo, altera ascendendo, quoniam una carnalis, altera spiritualis. In una ponit̃ genuit, vbi carnalis generatio, & temporalis successio exprimitur. In altera ponitur, qui fuit, vt notetur spiritualis generationis adoptatio, & describitur ascendendo, ut notẽtur spiritualis ascensus. Prima nominata 13 est Virginis partu. Secũda nobis inchoatur est per baptismũ. Tria ergo sunt euãgelia huius solennitatis, unum est de baptismo, scilicet, Factum est, secundum de Magis, scilicet Cum natus esset Iesus, ꝙ dicitur in missa, & ibi dicitur. Sic enim scriptum est per prophetam, s. Michæam. c. 5. Tertium est de nuptijs, quod dicitur in dominica sequẽti post festum Hilarij. Sanè, præmissa duo euangelia de generatione Christi de nocte dicũtur, unum in natiuitate, alterum in Epiphania, quia vtraque Christi generatio fuit in nocte, i. obscura, & priorum sensibus non intellecta. De hoc enim sub natali dictũ est. Post euangelium Ecclesia exultando dicit, Te Deum laud. Parum ergo agitur de baptismo Dñi in nocturnali officio, sed supplebitur in octa. in qua agitur de apparitione facta in baptismo, presertim in antiphonis laudum, qua ostendunt effectum baptismi in nobis, scilicet baptizemur, ut a peccatis per nostrum lauacrum abluamur. Omnes enim unius, & septem toni

sunt,

sunt, vnius ad notandum Ecclesiæ vnitatem, in qua solum baptisma prodesse potest. Septimi, ad notandum quod in baptismo datur septiformis gratia Spiritus sancti. Vel quia per baptismum peruenit ad septimam ætatem quiescentium. Si enim aliquis statim post baptismū dignè acceptum decedat, mox recipit primam stolam, quæ datur in septima ætate, idest in secunda vespera. Antiphona vero ad Magnificat, est octaui toni, quia in vespera mundi nobis dabitur stola secunda, idest gloria corporis, quam in octaua æta-
14 te nos recepturos speramus. † Duplex est enim mundi vespera. Prima est sexta ętas, secundum quam Dominus in vespera mūdi natus, iuxta illud. Vergente mundi vespere. Secunda est finis mundi, in qua vel postquàm dabitur nobis gratia carnis, de qua dicitur, Ad vesperam demorabitur fletus. Nam vsq; tūc erit fletus miseriæ nostræ, sed tunc erit finis. dicitur etiā ad horas capitulum illud, Surge illumina & illud, Super te autem. & illud, Inunda-
15 tio. quæ sunt Esa. 60. c. † Missa siue diurnum officium similiter pertinet ad primum principale & præcipuum miraculū, scilicet ad primitias Gētium, & ad munera Magorum, & ad Christi natiuitatem. Vnde introitus, qui sumit de Esa. licet nō sit ibi continuè, est, Ecce aduenit &c. Ecclesia enim de gentibus electa pro suę vocationis initio gaudens, gratiosum laudis præconium offert Deo pro sua salute. d. Ecce &c. q. d. Ecce, in propatulo est, quod Dominus natura dominator effectu aduenit, idest ad nos venit, & carnem assumpsit, vel vt alludamus præsenti diei, ad nos venit, idest, qui in carne latebat, per multa signa Deus esse apparuit, vt per stellam, per Magorum munera, per uocem paternam, & per Spiritumsanctum in columba, & propter hoc utitur aduerbio demonstrandi, Ecce, ostendens apparitionem filij Dei quasi ad oculum, per pręmissa, Epistola Surge illuminare, & graduale, Omnes de Saba. &c. sunt de eodem & sumuntur de Esa. 60. c. & euangelium de eodem scilicet Cum natus esset &c. quod est Mat. 2. cap. Ex quo sumunt alleluia, & cōmunionem, Sicut autem in matutino officio fit suppletio in octaua, vt tam ta-
ctum est, ita & de missę officio simpliciter
fit suppletio. † Nā introitus missę hodier- 16
næ notat gaudiū gentium de aduētu Saluatoris exultantium, & in collecta hortatur gentes ad cōtemplandum eius speciē, quam per fidem cognouerunt. Reliquum totū est de miraculo huius diei, scilicet de
gentibus per stellam ductis. ¶ † Non est 17
etiam prætermittendum, quod in Italia in missa huius diei futurum pascha populis annūciatur. Sacerdos nanque vel alius post offertorium dicit alta uoce, Annuncio charitati uestrę gaudium magnū q. d. erit omni populo, quia Septuagesima erit tali die, & pascha tali. In Cōcilio uero Bracharen. de consecr. distin. 3. placuit primum. ita legitur, Placuit, ut postquam omnia in concilio sacerdotū fuerint ordinata, super venturum ipsius anni pascha, quo Calendarū die, idest quo die ante, uel post Calēdas, uel quoto à luna debeat suscipi, à metropolitano episcopo intimetur quod cæteri episcopi uel reliquus clerus breuiculo subnotātes unusquisque in Ecclesia a ueniente natalis Domini die post euangelicam lectionem populo annūtiet, hoc tamen nō ubique seruatur. Rursus in cōcilio Carthagin. ea. dist. placuit. 1. Statutum est, ut dies paschæ formaturum, scilicet literarum subscriptione omnibus intimetur. Dies uero concilij. 11. Calend. Nouemb. seruetur. Quidam tamen ultramontani episcopi in synodo, quam celebrant die Mercurij proximiori festo beati Lucæ, promissa anunciant. Quidā asserunt in uigilia epiphanię ieiunādum fore, eo quod sibi propriū officium appropriatur, & alleluia in officio, nisi in dominica interueniat, subticetur, & dicitur euangeliū, De functo Herode. quod est Mat. 2. c.

S V M M A.

1 *Epiphania octaua. Et quid notet.*
2 *Antiphonæ octauæ Epiphaniæ cur sint de septimo tono.*

De octaua Epiphaniæ. Cap. 17.

DE octaua Epiphaniæ in omni cantu
& in lectione Esa. † quæ legitur pro 1
epistola, scilicet. Domine Deus meus,

agitur de baptiſmo. Vnde dicitur, Exultent ſolitudines Iodarnis, ideò quia in Iordane vim generatiuam Dominus cōtulit aquis inſtituendo baptiſmum, & q a gentes, quę à Deo prius erāt quaſi in ſolitudine deſerti, ad eū redeunt. Octaua ergo epiphaniæ ſuppletionis eſt, vt in ti. præcedenti dictū eſt, quia ſicut in feſto recolimus, quomodo Chriſtus baptizatus eſt, ita in octaua rem, propter quam baptizatus eſt, antiphonę illius diei oſtēdunt, In octaua igitur de ſecundo epiphaniæ miraculo ſcilicet de baptiſmo iubilatur, vt in antiphona, Veterem hominem, & cæteris quæ ſequuntur, quæ qu a tranſlatæ ſunt de græco in latinum, grauius continent in dicta
2 mine idioma.† Et ſunt de ſeptimo tono, quia pertinēt ad baptiſmum, vbi ſeptiformis gratia Spiritusſancti operatur, & sūt nouem, quoniam per ianuam baptiſmi perueniemus ad conſortium nouem ordinum angelorum, Sunt tamen octo de hoc expreſſius agentes propter veram octauā, ad quam baptiſma ducit. Et meritò baptiſmi officium ad octauam differtur, quia vicem tenet circunciſionis, quę in octaua celebratur. Et cantatur hac die inuitatorium, quia prædicantibus Apoſtolis ad baptiſmum ſunt homines inuitati. Quędam vero Eccleſiæ dicunt hac die ad miſſam euangelium. Venit Ieſus à Galilæa, quod eſt Matth. 3. Alij dicunt, Vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, quod eſt Io. ca. 1. quæ ambo pertinent ad literam ad baptiſmum Chriſti, & epiſtolam, Surge, illuminare.

S V M M A.

1 *Dominica prima ab Epiphania. Et eius Miſſę introitus nu. 2. Item totius officij ſumma ratio.*

3 *Dei thronus ut ſimus, tria neceſſario requiruntur.*

De prima Dominica poſt Epiphaniam. Cap. 18.

1 DE prima † dominica poſt Epiphaniam, ſcilicet infra octauas dicturi præmittimus, quòd ab Epiphania vſque ad Septuageſimam poſſunt eſſe ſex dominica ad plus, & vna ad minus, in quibus omnibus intendit Eccleſia in nocturnis officijs oſtendere apparitionem Domini, vt ſtella oriatur in nobis, quæ ducat nos in Bethleem ſuperiorem, & ferè omnia, quæ hoc tempore dicūtur, ad gaudiū pertinent. Veruntamen, non niſi tres ex ipſis dominicis proprium habent officiū, & ideo quando quatuor ſunt, aut plures, ſequens officiū dicitur in quibuſdā Eccleſijs in prima dominica poſt octauas, quando verò ſunt tres dominicę tantū, dicitur in dominica infra octauas, in hac ergo dominica, ſcilicet infra octau, monet nos eccleſia in introitu, vt offeram' domino aurū q a rex regū eſt, & thus, quia Deus deorum & hoc idem facit in duobus ſequētibus.† Et eſt introit', In excelſo throno vi 1
di ſedere virum, quem adorat multitudo angelorū, quod ſumptum eſt de illo loco *Eſa. 6.*
Eſa. Vidi dominum ſedentem ſuper ſoliū, &c. qđ enim hic dicit thronum, dicit ibi ſolum, quod idem eſt, & quod dicitur hic multitudo angelorum, idem etiā eſt, quod dicitur in Eſa. quòd angel canebant Sanctus, ſanctus, ſanctus. Sanè thronus excelſus, eſt Eccleſia, in qua ſedet Deus q monet nos, vt adoremus Chriſtum ſicut verum regem. Epiſtola verò monet nos, vt offeramus myrrham, dicens, Obſecro vos per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra, hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placētem &c. ad Ro. 12. c. & per hoc oſtenditur mirrha, quę intelligitur carnis mortificatio. Euangelium eſt de apparitione domini. Cū factus eſſet Ieſus annorum 12. &c. Luc. 2. vbi ſequitur, Mater eius inuenit eum in tēplo diſputantē cum ſapientibus & docentem. ¶ † Poſt etiam 3
dici, quòd ad hoc vt efficiamur thron', in quo dominus ſedeat, tria ſunt nobis neceſſaria, munditia carnis, humilitas mentis, & exultatio in domino. Ad munditiā carnis inuitamur in Epiſtola, ubi dicitur Obſecro vos &c. vt ſupra. Ad humilitatę mentis in euangelio Chriſti exemplo, de quo ibi legitur, q parentibus ſubditus erat. Ad exultationem in domino in graduali, in quo benedicimus domino, q fecit mirabilia ſolus, & ī alleluia, & in offertorio, ī quo domino iubilare iubemur. Intereſt tū inter alleluia, & offertoriū, q a in

Alleluia

alleluia tantũ semel dicitur. Iubilate Deo omnis terra, in offertorio aũt geminatur sub diuersa melodia, ad notãdũ, quod in gaudio dñi crescere debemus, qa sumus mysticũ corpus. vnde in euangelio dicitur, Puer aũt crescebat &c. in cõmunione, quæ est Luc. 2. notatur Christi humanitas, secundum quã vocat eũ filiũ, & quasi increpãs dicit, Fili, quid fecisti nobis sic? & deitas sm quam ipse dicit, Nesciebat, quia in his quæ sunt patris mei, oportet me esse?

S V M M A.

1 *Dominica secunda post epiphaniam, & eius officium.*

2 *Psalmi & epistolę Pauli cur maxime legantur ab Epiphania, ad septuagesimam vsq;*

3 *Missę officium in secunda dominica post Epiphaniam.*

4 *Augustus Imperator ex glebis terrę ab vniuerso orbe allatis, iussit mõticulũ fieri Romæ. super quo tandem Ecclesia quædam structa est.*

5 *Nuptię spirituales.*

6 *Misericordię opera quę.*

7 *Aquę mutatio in uinũ qd notet mystici*

De Dominica secunda post Epiphaniam. Cap. 19.

1
IN hac secunda dñica, quę est prima post † octauas in sequentibus dñicis cantatur in quibusdam Ecclesijs ad vesperas in sabbatis responsorium, Peccata mea domine sicut sagittæ infixæ sũt in me, sed antè, quàm vulnera generẽt in me. i. peccata alia, sana me &c. & propter eandem causam dicitur in primo responsorio matutinali, Domine, ne in ira. Ostẽdit. n. Ecclesia suis filijs pœnas ignis purgatorij & inferni, quia comedendus est agnus Paschalis cum lactucis agrestibus, & vt molamur inter duas molas, s. spẽ & timorem. Quia verò intẽdit Ecclesia nobis manifestare fidem filij Dei, vt dictum est; quod fit melius per epistolas Pauli & Psal. ideo leguntur ipsæ epistolæ, & psalmi cantant. Oĩa enim ferè respõsoria ab octaua Epiphanię vsq; ad septuagesimã sunt de Dauid non de bellis, sed de Psalmis in quibus instruimur de bonis operibus, quia fides sine operibus mortua est, extra de sacr. vnct. c. 1. & quia maximè in psalmis Dei misericordiam imploramus, & propter hoc quidam legũt de Psalmis hoc tempore, vt sic responsor a lectionibus correspõdeant, sed Psalmi legi non debent, nisi per ut quidam faciunt triduo ante pascha.

2 ¶ Et † nota, quòd penè omnia respõsoria dominicarũ huius temporis vsq; ad septuagesimã sumuntur de nocturno dominicali, & de quinque psalmis, qui sequũtur, scilicet Deus, Deus meus, respice & alijs respõsorijs secũdę ferię similiter de eius nocturno sumitur, & ita ferè de omnibus aliis. Epistolę uerò Pauli leguntur. Primo quia ipse pręter cæteris de fide locutus est, per quã quasi per stellã Christus cognoscit. In illis enim ad pœnitentiam reuocamur. Secundo, quia sicut prophetæ nasciturũ Dominum prędixerunt, & maximè Esa. vnde Esaiam ante natiuitatem domini legimus, ita & Apostoli Deum natum prędicauerũt, & maximè Paulus, qui plus alijs laborauit. vnde epistolas post natiuitatem legimus, Christum natum ostẽdentes. Breuiter autem notandũ est, quòd pro natiuitate. Saluatoris varijs modis à die natiuitatis, vsq; ad octauam Epiphaniæ ostensa exultauimus, verum quia exultationẽ, quæ esse debuit spiritualis, penè omnes conuertimus in carnalẽ comessationibus, ebrietatibus, & locis inutilibus vacantes, inde est quod in hac dominica, quæ est prima post octauam Epiphaniæ in officio nocturno historia Domine ne in ira &c. cãtamus, in qua domini misericordiam imploramus, & per pęnitentię lamentũ peccata deflemus, & quia quolibet die peccamus, ideo quilibet dies sua debet habere, specialia officiã, scilicet responsoria. Dies ergo dominicus habet sua, scilicet nouem, & secũda feria habere dẽt sua, scilicet tria, & sic de alijs. Sicut enim in hebdomada ante natiuitatẽ, ad notãdum Saluatoris desiderium singulis diebus singula responsoria, & singulas antiphonas in laudibus cantauimus, ita ad notandum planctum nostrum, & desiderium pœnitendi, singulis diebus post octauas Epiphaniæ, propria re-

sposoria deputamus, & tam in nocturnis psalmis, quàm in laudibus matutinis, quolibet die dicimus antiphonas speciales, quę feriales dicuntur quia illę tantum in ferialibus diebus, vel noctibus cantãtur, nisi festum impediat: excepto tempore quod est à pascha vsq; ad octauas. pẽtecostes. ¶ Circa missæ officium sciendũ est, quòd introitus hui⁹ dominicę est, Omnis terra &c. & dicitur, ad idem, quod & aliud officium, s. ad ostendendũ apparitionem. Sed istud totum pleuũ est hac voce: Iubilate, propter innouationem nostrã: quia nouus rex noua lex. Apoc. Ecce noua facio omnia. Rursus ideò in hac dominica canitur: Omnis
4 terra &c. quoniã † Augustus Cęsar ad gloriã ĩperij Romani iussit, vt de singulis ciuitatibus orbis aliquis Romã veniret, afferens inde tantũ terrę, quantum pugnus claudere posset, vt per hoc appareret omnes Romano imperio fore subiectos, ex qua terra factus est in vrbe quidam mõticulus, super quem fabricata fuit quędã Ecclesia à Romanis, ad fidẽ cõuersis, quę fuit in hac dominica dedicata: quia ergo monticulus ille de omni terra factus est, ideò ĩ festo dedicationis illius ecclesię super illũ constructæ cãtatur, Omnis terra &c. & sicut Cæsar Augustus ab omnibus mundi partibus adorabatur, à quibus terra illa apportata fuit, ita Deus ab omni terra, id est ab omnibus hominibus, siue ab omni genere hominum adoratur. Beatus quoq; Greg. tali die pacẽ fecit in orbe, & ꝓpter hoc in collecta huius diei posuit, Et pacẽ tuam nostris cõcede temporibus. Hãc igitur pacem, & Christi veram adorationem operatur vera dilectio proximi, ad quam inuitamur in epistola. Habentes donationes &c. ad Roma. 12. c. in qua monemur, vt donationes à Christo habitas, ad aliorũ ædificationem exerceamus, vnde ibi dicitur, Necessitatibus sanctorũ communicãtes. Ad idem etiã in euangelio inuitamur exẽplo dñi, qui sicut ibi legitur, in nuptiis mutans aquã in vinũ, magna miracula faciens, necessitatibus eorum subuenit, quorũ intereat cõuiuentibus ministrare, sed epistola non videtur cõuenire ministerio euangelij, quod est, Nuptię factæ sunt in Cana Galileę. Ioan. 2. c. Sed bene conuenit, quia ad confirmationem nostram facta sũt miracula, & dona data nobis, & tã quã in nuptijs spiritualibus apponit Apostolus viginti fercula principalia dicẽs, siue prophetiam secundum rationem fidei &c. Cana enim, zelus interpretatur. Galilea † trãsmigratio, quod igitur nuptiæ fa 5
ctæ sunt in Cana Galileæ, significat, quod in corde illius, qui zelum, idest, ardentem amorem habet transmigrandi de vitijs, ad virtutes, de mundo ad patrem, de terra ad cœlum, fiunt nuptiæ, & Christus dominus ibi est cum matre sua, hoc est enim de primis lætitijs, in illo corde, vbi fiunt nuptię, quòd Christus natus est de Virgine, ibi mutatur aqua in vinum, idest insipiditas operum in lętitiam spiritualẽ. Ad has siquidem nuptias celebrãdas Inn. Papa III. instituit hac die stationẽ apud venerabile Hospitale Spiritussancti fieri, vbi tanquam in Cana Galileæ est zelus transmigrandi de vitijs ad virtutes. Ibi siquidem positæ sunt sex hidriæ, idest, in
stituta sunt † & perfectissime exerceentur 6
sex opera misericordiæ, quæ sunt pascere esurientem, potare sitientem, colligere hospitem, vestire nudum, visitare infirmum, adire incarceratum, & mortuũ sepelire, & est ibi mater Iesu, quoniã ĩ honorẽ beatissimę Mariæ Virginis illius loci est Ecclesia dedicata. Inuitatur etiã & filius eius Iesus cum discipulis ad has nuptias, quoniam effigies Iesu Christi, quæ suda-
rium, siue † Veronica vulgariter appella- 7
tur, hac die ex institutione eiusdem Inn. à Domino Papa & cardinalibus populis fidelibus ad has nuptias pietatis, & misericordiæ celebrandis illuc cõuenĩetibus ibi solennitur demonstratur. In offertorio autem, quasi præ gaudio coreizamus, quod spiritualis facit ebrietas, geminantes verba tam in offertorio, quàm in eius versibus, geminamus enim illud. Iubilate Deo omnis terra, similiter illud, Reddam tibi vota mea, & illud, Locutum est os meum in tribulatione mea. Duo enim sũt genera hominum verba geminantiũ, vel multiplicantium, scilicet coreizãtes & infirmantes, siue afflicti. Coreizantes, vt hic, infirmantes, vt in versibus offertorij. Vir erat in terra, quod cantatur in dominica. 21. post pentec. Sed in hoc est differentia, quia hic tam in offertorio, quàm in versibus

versibus duplicamus uerba, ibi uerò tantum in uersibus quasi ridiculosè geminãtur. Et est ratio, quia institutor officij loquitur ibi in offertorio tãquam historiographus, rē simpliciter narrās. & tãquam non ægrotans, de Iob in tertia persona loquens, cuius patiētia nobis in exemplū commendatur, in uersibus uerò eiusdem offertorij loquitur tãquam infirmus prę dolore, multiplicans uerba, dicens, Vtinã appenderentur peccata mea &c. Aegrotãti. n. loqui conãti uerba intercipiuntur, & sæpe incepta uix offeruntur, reducens nobis ad memoriam Iob ęgrotantē & dolētem, cuius uerba sępe repetit more ęgrotantis, cui anhelitus non est sanus, neque fortis, & ideò imperfecta uerba sæpe repetere solet. Geminantur ēt uerba in offertorio, qđ dicitur in dominica Quinquagesimæ, & in illo qđ dicitur feria 5. post secundam dominicam Quadragesimæ. Ideo aũt hoc præcipuè in offertorio, quia in eo precipuè ostenditur offerentis affectus. In Postcōmunione, dicit Dominus.
8 Io. 2. c. mysticè ostenditur, ꝙ † Dominus aquã in uinum mutat in nobis, s. aquam timoris in uinum diuini amoris, aquam literę in uinum spiritualis intelligentię, aquã mortalitatis in uinum immortalitatis.

SVMMA.

1 *Dominica tertia post epiphaniam, & eius officium triplex. & nu. 3 4.*
2 *Leprosi sanatio quid significet. Et quotuplex lepra.*
5 *Euangelium dominicę tertię post Epiphaniam & nu. 7.*
6 *Naturam mutare solus Deus potest.*
8 *Quadragesimã a natali usq; ad purificationē cū lętitia celebrare debemus.*

De Dominica tertia post Epiphaniam. Cap. 20.

1 TERTIA dominica † post epiphaniam nos monet cum angelis adorare unum regem, dicens in introitu, Adorate dominum omnes angeli eius &c. Monet etiam adorare cum ipsis, quia dixit Ioanni Angelus in Apoca. Cōseruus tuus sum, & fratrum tuorum. Sequitur ibi: Audiuit, & lętata est Syon, i. Ecclesia. Et nota quod iste introitus habet in se festum hypopantis, quando est secundus ab octaua semper uel ipsum cōtingit, nisi Septuagesima impediat, inde est, ꝙ uerba huius introitus eum uerbis inuitatorij illius festiuitatis cōueniūt in introitu nanque dicitur. Audiuit, & lętata est Syon. in inuitatorio uerò dicitur Gaude, & lætare Syon, occurrēs Deo tuo quibus etiam conueniunt uerba responsorij illius festi, s. Adorna thalamum tuū Syon. euangelium. Cum descēdisset Iesus Mat. 8. est de sanatione leprosi, ubi dicit, Domine, si uis, potes me mūdare, ecce fides. unde dicit ei. uolo mundare. Sed epistola quę est. Nolite esse prudē. & c. ad Roma. 12. c. non uidetur concordare. euãgelio, sed bene cōcordat & competit mystico sensui, uel intellectui. Nam sanatio † leprosi, significat, ꝙ Deus vult sanare nos à lepra uolatili, quæ est hæretica prauitas, quæ euolat per totum mundum, & ab oī alia lepra, s. ab omni peccato, per stellam, idest, per fidē natiuitatis & apparitionis. huic intellectui cōcordat epistola, & primam lepram remouet cum dicit: Nolite esse prudentes apud uosmetipsos. hoc solum est causa hęresis, ꝙ homo vult proprio sensui inniti in intelligentia scripturarum, extra de cōst. c. 2. 37. dist. relatum. aliã leprã remouet, cū dicit, Nulli malū pro malo reddentes, sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum &c. Pōt ēt dici, ꝙ in officio huius dominicæ inuitantur angeli ad Domini orationem pro sua reintegratione, quæ est in conuersione Iudęorū & Gentiliū, vñ in graduali cã recedit, Ad conuersionem gētium ptinet. quod dicitur, Timebunt gentes nomē tuū &c. ad cōuersionē Iudęorū qđ dicitur, Quia ædificauit Dominus Syō. Pro hac reintegratione dicitur in alleluia, Adorate Dominū oēs angeli eius. Ad idem etiam pertinet euãgeliū, in quo agitur de curatione leprosi, sub figura Iudaici populi, & de curatione Cēturionis sub figura Gētilis populi a dño spiritualiter curati, & cum utriusq; populi curationem operat dilectio proximi, ideo in epistola inuitamur

ad eam, ubi dicitur, Ne reddamus malum pro malo, sed bona coram Deo, & hominibus exhibeamus. In offertorio Ecclesia de utroq; populo collecta Deum laudat, dicēs, Dextera Domini fecit uirtutē, &c. Et quia Christus usque in diem iudicij, quantum est ad corpus mysticum semper augetur, ideo cantatur communio in pluribus Ecclesijs, Puer Iesus crescebat &c. licèt in alijs dicat, Mirabātur omnes &c. Luc. 4. c. Christus enim paruulus fit cum à paucis Iudæis, cognoscebatur, & creuit quia non tantum à Iudæis, sed etiā a Gentilibus cognitus est. Illud autem, Mirabātur omnes &c. satis bene conuenit, quia Iudæi & Gentiles uidentes mirabilia ei*, & audientes dona admirantes conuertebantur. Sanè officia præcedentium trium dominicarum quidam referunt ad tres annos, quibus dicūt Dominum post baptismum prædicasse, & diuinitatem suā miraculis declarasse. Dicunt enim eum tribus annis prędicasse, & partem quarti anni, quantum est a natiuitate usque ad passionem. Primum officium referunt ad hoc, quod angeli leguntur ministrasse
Matt. 4. Domino post baptismum, & post ieiuniū & post diaboli tentationem, unde in officio illo dicitur, Quem adorat angelorum multitudo. Quia ergo angeli in principio istorum trium annorum statim post baptismum, & post tentationem angeli accesserunt ei ministrantes, ideo post epiphaniam in dominica, quæ occurrit intra octauas, cantantur in introitu in excelso, & legitur euangelium, Cum factus esset Iesus annorum duodecim. Et bene congruit, ut illud post duodecimam diē natiuitatis proxima dominica legatur, ꝙ post annos duodecim constat esse peractum, & si necesse fuerit etiam in sequen
3 ti Dominica repetatur. Secundum†officium dicunt esse de miraculis, quia in secundo anno miraculis manifestius coruscauit, & ideo in secunda dominica legitur epistola, in qua gratiarum dona scribuntur, & euāgelium de initio signorū nomini recitatur. Quod etiā ea congruit ratione, q. hoc miraculū scdo baptismatis anno legitur esse peractum, quo quia literæ in spiritum, terræ in cęlum, corruptionis in incorrupabile mutatio figura tur. ideò quod omnis terra Deum adora ret in introitu iubilatur. Tertium†offi- 4
ciū dicūt esse de conuersione Gentium, & Iudęorum, prout iam dictum est. Quia enim in tertio anno sua nos passione redemit, per quam utrunq; populum ab æterna infirmitate curauit, ideò legitur euangelium de infirmo & leproso curatis pp quod fit in cantibus uerborum gemi natio, ut in introitu: Lætata est Syon & c. s. 1. & in graduali, Timebūt gentes & reges, & in alleluia: Exultet terra, & lætentur insulæ. & in offertorio. Dextera Dñi. Et quia per utriusque populi curationem adauctus est numerus angelorum, ideo in introitu inuitantur ad laudes, cū dicitur, Adorate &c. Quia uero non sanatur putridus humor, nisi deponatur superbię tumor, ideo dicitur in epistola, ut ad exēplum Christi patientis, & non percutientis, uos simus malum pro malo reddētes Hæc quidem tria officia nobis insinuant Christi beneficia nobis præstita, ad testificandum corda nostra. Vnde cantamus in offertorijs, Iubilate iubilandum enim est, ꝙ nos eduxit de claustris inferni, & liberauit de inferno inferiori. †Quartū 5
autem euangelium, in quo agitur de dormitione Dñi in nauicula, & de excitatione, ad illam partem anni referunt, in quo Dominus obiit & resurrexit. Dormitio nanque Domini in nauicula est eius dormitio in cruce, & eius excitatio est eius resurrectio, quàm suorum uota citius fieri exegerunt. Quintum euangelium ad hoc refertur, ꝙ post Domini resurrectionem sensum suis apuit, ut scripturas intelligerēt, vñ in eo gratias refert prī, q. reuelauit ea paruulis & abscōdit a sapiētib. huius seculi. Oēs aūt epistolæ huius tēporis ad dilectionē Christi pertinent, quę facit ut simus inuicem Christi membra, unde Mat. 12.
dicitur in prima epistol 1. seq; legitur in prima dominica post octauam, ꝙ donationes nobis a Deo datas ad ędificationē Rom. 12.
aliorum exerceamus. In hac secunda di- Rom. 12.
citur, ne malum pro malo reddamus. In Rom. 12.
tertia dicitur, ut inuicem diligamus. In Rom. 13.
quarta dicitur, ut uiscera misericordię ha Col. 3.
beamus. Quod uerò dicitur in quinta, hoc facit, vt platis humiliter subijciamur exēplo Christi, qui parentibus subiectus

fuit

Ioan. 2. ftit. Item quod dicitur in primo euangelio, scilicet quod legitur in prima dominica post octauam hic aquam nobis conuertit in vinum, quod in secundo lepram peccati tollit, quod in tertio Dominum dormientē excitat in nobis, quod in quarto nobis secreta reuelat. Potest etiam & aliter dici, quod sicut à die natalis vsque ad Epiphaniā apparuit ex officijs humanitas Saluatoris, sic & in his tribus dñicalibus officijs diuinitas manifestaretur eiusdem. Nam in primæ dominicæ euangelio dicitur, Nesciebatis: quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? In quo Dominus manifestè declarat se esse Deū illum, cui millia millium seruiunt angelorum, propter quod in introitu dicitur, quod cum adorat multitudo angelorum. In graduali collaudant, & ad idem in alleluia, & offertoriū terram inuitāt, dicentes, Iubilate Deo omnis terra. Sed quia laus Saluatoris nō bene sonat in labijs peccatorū, ideo Apostolus in epistola prahortatur, & obsecrat vitæ sanctimoniam. Communio verò cōsonat euangelio. In secundæ verò dominicæ euangelio dicitur, quod Dominus ad nuptias inuitatus aquam cōuertit in uinum quod fuit magnum suæ diuinitatis indicium. †Solus enim Deus pōtest naturam mutare nostrum corruptibile in gloriam reparate, propter quod omnis terra eum adoret, psallat, & iubilet, cōfiteatur, & laudet, & angelos ad laudandum inuitet, vt apparet in introitu graduale, alleluia, & offertorio. Communio verò consonat euāgelio. In tertiæ dominicæ euangelio† dicens Dominus, volo, mundare. benignitatem & potestatem suæ diuinitatis ostēdit, unde leprosus mundatus, quasi cordula tā angelos, quàm homines ad Dominum adorādum inuitat, dicens in introitu, Adorate dominum, & in graduali. Timebunt gentes. In alleluia verò & in offertorio dicēs, Dextera Domini causam reddit. Communio consonat Euangelio. Ecce, quia euidēter in his tribus dominicalibus officiis diuinitatis apparet, quæ, vt præmissum est, tres sunt, quia tribus annis Dominus prædicauit. Sunt quoque nonnulli, qui totum huius temporis spatium. f. à natali vsq; ad purificationem adscribūt infantiæ Saluatoris, ideo non debent in eo, vt aiunt, fieri

Mat. 8.

Mat. 8.

1

6

7

commemorationes Sanctorum maximè de cruce, ne obiiciatur, Non coquas hœdū in lacte matris, & propter hoc etiam in vigiliis nocturnis de nouo legitur testamento, propter præsentem uitam eiusdem hominis Christi, quam dies isti significant. Magnus quoque preco, vel præceptor sanctæ natiuitatis Paulus, in legentium manus accedit, qui cùm veteri lege nouum conferens gratiam legem sanctorum deprimebat, & legem fidei cum palma iustitiæ sublcuabat., & est hoc tempus quędā Quadragesima Christi constans ex duobus prēctis numeris, scilicet ex senario duplicato. & 28. Dupliciras senarii duplicē significat perfectionem. f. humanitatem corporis, & diuinitatem animę, vnitas maior numeri perfecti diuinitatis vnitatem. †Ideo sicut in 12. diebus, scilicet qui sunt inter natale & apparitionem iubilatur de apparitione humanitatis, sic in uigintiocto, qui sunt ab apparitione vsque ad purificationem de apparitione diuinitatis. Hanc quadragesimam cum gaudio celebramus. qa Christi incarnatio fuit gaudium angelorum & hominum. Postquā Quadragesimam sequitur ὑπόπαντη, id est, presentatio Domini in templum, per quam excitamur ad presentandum nos Deo patri. Quadraginta ergo dies pręsentem statum demonstrat Ecclesia, vbi per quatuor mundi partes satagimus, vt decalogum impleamus, idest, iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum glorię magni Dei. In qua pręsentatione apparebit nos Dominus gloriosus. & ideo his diebus cantatur versus, Quoniam ędificauit Dominus Syon, & videbitur in gloria sua. Inde est enim, quòd sicut pręmissum est, circa ὑπόπαντην, meritò cantatur introitus. Adorate. quia tunc erit nobis facie ad faciem manifestum chorus angelorum Dominum adorare.

Exo. 28.

8

Ti. 2.

S V M M A.

1 *Dominica quarta post Epiphaniam.*
2 *Charitatem habens nihil timet.*
3 *Fides & charitas serenitatem gignunt in mente hominis.*

De

De Dominica quarta post Epiphaniam. Cap. 21.

Vatta dominica post Epiphaniam non habet pro
1 ptium † officium, quia nō semper sunt quatuor septimanæ usque ad Septuagesimam. Habet tamen euangelium proprium, quod est, Ascen lere Iesu in nauicula. &c. Matt.8.c. & habetur ibi quomodo Dominus mitigauit, & sedauit tempestatem maris, & dixit discipulis suis: Cur timetis modicæ fidei? q. d. Modica fides est causa timoris
2 & tempestatis cordis. Qui enim † habet charitatem, nihil timet, & hanc habet, qui uerā fidem habet, & ideo de charitate est epistola, Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis &c. quæ est Rom.13.c. Euangelium significat. qd' si Christus dormit in nobis, tempestas oritur, qui enim habet fidem, habet Deū. Vnde Augu. Fides in te, & Christus in te. Dormit igitur Christus in nobis, quādo in nos torpet fides, & tunc oritur tempestas tēt .tionum in cordibus. Redit autem tranquillitas, si excitatur fides, quæ excitatur per charitatem, & ideo in epistola diei huius dicitur, Non occides, diliges
3 proximum tuum sicut teipsum. Fides † enim & charitas serenitatem faciunt in mente hominis. His tribus sententijs horum trium euāgeliorum, reformatur homo omnibus modis. ¶ Primò enim mundatur sicut leprosus. ¶ Secundò sedatur tēpestas tentationum. ¶ Tertiò fiunt nuptię in corpore ipsius. Sed primò ponitur euāgelium de nuptiis, quia dignior est ille status, & hi sunt tres status in hominibus secundum augmentum manifestationis Christi.

S V M M A.

1 *Dominicę quintę post epiphaniam euāgelium, & officium.*

De Dominica quinta post Epiphaniam. Cap. 22.

1 EVangelium † quintæ dominicæ post Epiphaniam sumitur de Matthæo, Confiteor tibi pater cœli & terræ &c. in quo ostenditur, quibus Deus se manifestat scilicet paruulis, & mansuetis, unde dicit, & reuelasti ea paruulis. & post. Venite ad me omnes, qui laboratis &c. & bene conuenit epistola ad Coloss.3.c. Induite mansuetudinem, & pietatem, idest, induite uos noua ueste, & cum nouo rege non sitis. Noua enim fecit Dominus omnia. Aliæ uerò ecclesiæ legunt euangeliū. Simile est regnum cęlorū, quod est Matthæi 13.cap.

S V M M A.

1 *Dominica sexta ab Epiphania, nihil habet proprium mutuatum tamen a duabus precedentibus.*

De Dominica sexta post Epiphaniam. Cap. 23.

Sexta dominica † quia rarò contingit non habet proprium nisi orationes tātummodo. Sed ea à duabus pręcedentib. mutuatur. 1

S V M M A.

1 *Septuagesima tēpus est pęnitentię. Et quot de causis illa instituta. nu.2.*
3 *Annorū cōputatio a principio mundi.*
4 *Septuagesimę quinque sunt.*
5 *Septuagesima unde dicta unde sexagesima unde quinquagesima. Item, unde quadragesima. Et cur non tricesima dicatur consequenter. nu.6.*
7 *Quadragesima est decima totius anni.*
8 *Peccata septem modis remittuntur.*
9 *Septuagesima finitur sabbato in albis.*
10 *Septuagesima tempus iudiciale captiuitatis refert.*
11 *Babylonicę captiuitatis descriptio, atque etiam mystica.*
12 *Septuagesimę tempore cur subijciētur cātica lętitię. & nu.13.14.15.16.17.*
18 *Alleluia, cur iteretur sabbato ante septuagesimam.*
19 *Alleluia, qd differat a uersiculo, Laus tibi Domine.*
20 *Psalmi duo p dominicas noctes ad laudes*

des mutantur à septuagesima vsque ad pascha.

21 *Introitum Missæ adaptatio septuagesimæ vsque ad pascha.*

De Dominica Septuagesimæ. Cap. 24.

1 OST tempus † reuocationis, sequitur tempus deuiationis, s. tempus pœnitentiæ, quod est Septuagesima. Visa nanque via, quæ ducit in Bethleem superiorem, per stellam, i. per fidem, pœ-
2 nitet homo, ꝙ deuiet ab illa. ¶ † Prænotandum autem est, ꝙ Septuagesima instituta fuit propter tria. ¶ Primò, propter redemptionem sabbati, uel secundum alios quintæ feriæ, in qua sancti patres statuerant ieiunari, prout iam dicetur. ¶ Secundò, propter repræsentationem, qm̃ repræsentat 70. annos Babylonicę captiuitatis, prout iam dicetur. ¶ Tertiò, propter significationem, qm̃ per hoc tempus significatur deuiatio, exilium, & tribulatio totius humani generis ab Adam vsque ad finem mundi, quod quidem exilium sub reuolutione septem dierum peragitur, & sub septem millibus annorum includitur, per septuaginta enim dies septuaginta centenas annorum intelligimus. Si quidem ab
3 † initio mundi vsque ad ascensionem Domini sex millia annorum computamus. Ex tunc verò, quicquid temporis sequitur vsque ad finem mundi, sub septimo millenario comprehendimus, cuius terminorum solus Deus nouit, quia hoc Deus pater in sua posuit potestate. Nec mireris de eo, quod dictum est de sex millibus annorum, diuersimodè etenim anni computantur. Nam & alij dixerũt, quòd ab origine mundi fuerunt solum quinque millia & ducenti anni vno minus, vsque ad Chrĩ natiuitatem, vel s̃m alios usque ad passionem, secundum alios uerò vsque ad baptismum eius. Alij dixerunt, ꝙ ab Adam vsque ad natiuitatẽ Christi secundum carnem completa fuerunt quinque millia ducenti viginti octo anni. In historiis legitur, ꝙ secundum septuagesimam ab Adã vsque ad decimumquintum annum imperii Iulij Cæsaris computantur anni quinquies mille ducenti vigintiquinque. Sed secundùm hebraicam veritatem quatuor millia. Computatio tamẽ sex millium annorum à Methodio potius mysticè, quã chronicè est vera inuẽta. Christus igitur in sexta mundi ætate nos ab hoc exilio in spe æternæ retributionis, reddita innocentiæ stola per baptismum, eripuit. Sed consumato tempore nostri exilii vtraque stola perfectè decorabit, ut iã dicetur. ¶ Sciendum autem est, quòd quinque † sunt se- 4
ptuagesimæ. ¶ Prima est septuagesima annorum, scilicet Iudaicæ captiuitatis, in qua fuerunt Iudæi captiui in Babylone 70. annis, de qua Hierusalem dicit, Trademini in manu hostili, & seruietis Nabuchodonosor 70. annis, & sic est construendum, Trademini in manu hosti, s. Nabuchodonosor, & seruietis 70. an. non. n. Nabuchodonosor vixit tot annis. ¶ Scđa est 70. dierum, quæ incipit in hac dominica, qua cãtatur, Circundederunt, & terminatur in sabbato in albis, secundum alios in pascha, ut iam dicetur. Tertia est septuagesima peregrinationis nostrę, scilicet totum tempus huius uitę, quod 7. dierum reuolutione agitur. ¶ Quarta est septuagesima hebdomadarum, quę similiter incipit à Circundederunt me, sed terminatur in sabbato quo cãtatur, Sitientes. ¶ Quinta est septuagesima ętatum, scilicet 7. ętates, quarum sex sunt morientium, & septima quiescentium. Harum autem septuagesimarum duæ sunt figuratiuę, scilicet septuagesima ętatum, & septuagesima nostræ peregrinationis, tres sunt figuratę scilicet septuagesima annorum, dierum, & hebdomadarum. De ultimis duabus, primo dicendum est. Nam septuagesima hebdomadarum, figurat septuagesimam ętatem, ut hebdomada pro ætate ponatur. Inde est, quòd in 7. ętate animę fidelium requiescunt, licèt quędam ad tempus sint in purgatorio, & idcirco in principio septimę hebdomadæ ętatum cantatur, Lętare Hierusalem, ubi ponuntur tria uerba lętitię, scilicet lętare, gaudentes & exultetis, quia sancti in septima ętate gaudent de uisione Trinitatis. Et secundum quod uisum est doctoribus, iuxta septuagesimã hebdomadarum factę sunt illę denominationes,

tiones, s. Sexagesima, Septuagesima. Quin
5 quagesima, & Quadragesima. Vnde† septuagesima dicta est, quia septima est ab illa, in qua cantatur, Lætare Hierusalem: Sexagesima, q̃a sexta est ab illa. Quinquagesima, quia quinta est ab illa Quadrage
6 sima, quia est quarta. Et si fortè† quæratur quare non dicitur tricesima, quę est tertia ab illa? Respondetur, quòd secundũ varios variè inchoatur abstinentia. Nam regulares incipiũt ieiunare à septuagesima, Græci à sexagesima, clerici à quinquagesima. tota militia Christiana à quadragesima, additis quatuor diebus hebdomadæ præcedentis. Sed videtur potius debere dici septena, quàm septuagesima, quia sicut dictum est, non sunt nisi septem hebdomadæ à Circumdederunt me, vsque ad. Sitientes. Sed idcirco hoc fit, vt hæc septuagesima aliquo modo respondeat septuagesimæ iudaicæ captiuitatis. Sicut enim multi ex illis authoritate Cyri, q̃ cognominatus est Christus, in priã redierunt, & in fine oẽs, ita & ante finem septuagesimę ętatũ, quę per septuagesimã hebdomadarum figuratur, multi ad patriã p Christũ redierunt, & tandẽ omnes redibunt. Aiunt etiã quidã, quòd septuagesima sic dicitur, quià habet exordium 70. dierum, quos cõtinet sexagesima, q̃a hẽt initiũ 60. dierũ, quos continet, & sic de quinquagesima & quadragesima. Nunc dicamus de tribus primis. Nẽpe septuagesima dierum representat septuagesimã annorum, & figurat septuagesimam siue tempus nostræ peregrinationis, de quo iam dicetur. Visum est autem magno Imperatori Carolo, q̃ septuagesima, sexagesima, quinquagesima, &
7 quadragesima† nõ propter numerum sic denominentur, non enim à septuagesima sunt 70. dies, sed tantũ sexaginta quatuor nec à sexagesima vsque ad pascha sũt 60. dies sed tantum quinquaginta tres, sed sic dicta sunt propter consequentiã numerãdi hoc modo. Quia enim in lege præceptũ erat, vt primitiæ & decimæ darẽtur Deo, placuit sanctis patribus soluere decimas dierum, constituentes p hmõdi decimis quadragesimam. Nam ab officio, Inuocauit, vsque ad pascha, demptis dominicis diebus, sunt 60. dies, qui sunt decima trecentorum 60. dierum, ex quibus annus constat. Supersunt tamen quinque dies in anno, qui videntur remanere indecimati, de quo dicetur sub quarta feria quinquagesimæ. Et est vocatum tp̃s illud quadragesima, quia hẽt sex septimanas, p ut dicetur sub prima dominica quadragesimæ. Thelesphorus verò Papa IIII. dist. statuimus. & duobus cõsequen. & Greg. de consec. dist. 5. quadragesima, volentes, quòd 1
clerici aliquid adiicerent ad pensum sanctæ religionis, & vt plus q̃ laici ieiunarẽt, adiecerunt septimam septimanã, & vocatum est tempus illud quinquagesima propter duas causas, scilicet quia quinquaginta dies sunt ab Esto mihi, vsq; ad diẽ sanctã Paschæ, & ẽt propter consequentiam numerandi, nam post quadragesimam sequitur quinquagesima Præterea, sicut† p
8 sex hebdomadas sex misericordiæ opera intelliguntur, sic & per septem hebdomadas, septem modi significantur, quibus crimina remittuntur, s. per baptismum, per martyrium, per eleemosynas, per indulgẽtiam, per prædicationem, per charitatem, & per pœnitentiã. Postcà verò, quia prius statutum erat, quod Christiani deberent quinta feria ieiunare. Melchiades Papa, de conse. di. 3. ieiunium, instituit, q̃ nemo ieiunaret in quinta feria sicut nec in prima, vt sicut prima feria solennis erat pp Domini resurrectionem, ita & in 5. feria esset propter eius cœnam, & Ascensionẽ. Vnde & adhuc die ipsa lautius epulamur, & idcirco placuit sanctis patribus addere octauam hebdomadam in redẽptionem quintarum feriarum, & vocatum ẽ tp̃s illud, sexagesima propter consequentiã numerandi. Nam sicut quinquagesimus numerus quadragesimũ, ita sexagesimus quinquagesimum comitatur. Si enim oẽs quintas ferias & primas, i. dies dominicos subtraxeris, ab hoc tempore tantum 40. dies ieiunabiles restant. in quibus non tantum decimas solues, sed & ieiunij dominici numerum implebis. Inn. quoq; Papa, de consec. di. 3. instituit, ne sabbato ieiunaretur, eo quod dominus in sabbato in sepulchro quieuit, in signũ nostræ futurę quietis, in qua omnis afflictio à nobis excludit. Idẽ etiam statuerunt Melchiades, & Siluester Papę, ne propter abstinentiam sextę naturæ nimis debilitaret. Et idcirco addita est

nona

nona hebdomada,& uocatum est tempus
illud Septuagesima similiter. propter con
sequentiam numerandi. Nam si subtraxe
ris ab hoc tempore omnes primas ferias,
& quintas, & sabbata,& diem paschæ,nõ
restant tibi nisi triginta sex dies,qui vt di
ctum est, sunt decima dierũ. Incipit autẽ
Septuagesima à mœrore,& terminatur in
lætitia, sicut & pœnitentia,quam signifi
cat,& sicut psalmi penitentiales. Item par
tem habet in tristitia,& partem in lætitia
semiplena,quoniam qui cum pœnitentia
transeunt, percipiunt vitam æternam,vel
animarũ beatitudinem, vel saltem certã
in purgatorio expectationem.† Item inci
pit à dominica,& terminatur à sabbato,
eo, ꝙ à mansione paradisi nostra captiui
tas inchoauit, & usq; ad futurã requiem
perdurabit, vel quia, qui per peccatum,à
Domino nostro recessimus,per pœniten
tiam ad requiem reuertemur,& termina
tur sabbato in albis,& sic extendit ꝑ decẽ
hebdomadas,quia per decalogum ad læti
tiã peruenitur. ¶ Rursus,incipit à Februa
rio. iuxta Zachariam. 1. c. qui dicit,ꝙ in
undecimo mense Sabath in secũdo anno
Darii factum est ad eum verbum Dñi. Sa
bath quidem nostra lingua vertitur ĩ vir
gam,sonat enim austeritatẽ & correctio
nem,qa in hoc tempore Septuagesimę de
peccatis nostris, per quæ sumus à diabolo
captiuitati,nos corripere & emendare de
bemus. Verũ sexagesima ĩ quarta feria in
albis, quinquagesima in die Paschæ,qua
dragesima in cœna domini terminantur.
Nam duo dies q̃ sequunt,& quatuor qui
sumpti sunt de quinquagesima,supplẽt lo
cũ sex dierum dñicarum, vt sic respõdea
mus ꝑ modulo nostri ieiunii ieiunio Do
mini,qui ieiunauit 40.diebus. A septuage
sima quippe, vsq; ad sabbatũ in albis sunt
septuaginta dies & à sexagesima vsque ad
quartam feriam in albis, sunt 40. dies,&
sic de aliis. Decebat enim,vt sicut fuerunt
tres Israelitici populi de captiuitate reuer
siones, prima sub zorobabel.secũda & ter
tia sub Esdra, vt iam dicetur,sic & nos no
stra peccata deflentes,& de peccatis mise
ricordiam implorãtes tres faceremus ter
minatione, scilicet in Sabbato, in quarta
feria. & ĩ pascha,vt reuertemur ad gloriã
triũphantis,& quarta in cęna Domini ꝑ
pter quatuor euangelia, per quæ ĩ his for
mamur. Sunt autem sex dies inter princi
pium septuagesimę,& principium sexage
simæ,& sex inter principiũ sexagesimę,&
principium quinquagesimæ, & sex inter
principium quinquagesimæ,& quadrage
simæ. Inter finẽ vero septuagesimę & sexa
gesimę duo,& ĩter finẽ sexagesimæ & qn
quagesimæ,duo,& inter finẽ quinquagesi
mæ & 40.duo similiter, & ita habemus à
principio vnum senarium, & a fine duos
senarios. A fine verò habemus duo & du
plex binarium,quid hoc figuret. Alcuinus
ostendit,dicens,quòd vna fuit mors Chri
sti,scilicet mors corporis,quam per vnum
senarium significamus,& mors nostra du
plex est,s.animæ & corporis,quam signi
ficamus per duos senarios. Christus autẽ
per vnam suam mortem duplam nostram
destruxit. Iterũ vna fuit resurrectio Chri
sti,scilicet resurrectio corporis, quã signi
ficat vnus binarius,& nostra resurrectio
dupla est,scilicet resurrectio animæ à pec
cato, & corporis à corruptione,quã signi
ficat duplex binarius. Et Christus sua sim
pla resurrectione duplam nostram muni
uit.† Septuagesima ergo tempus iudaica 10
le captiuitatis repræsentat. Siquidem Na
buchodonosor populum iudaicum ꝑpter
eius peccata ab Hierusalem in Babylonẽ
duxit, & septuaginta annis operibus du *Psal. 13.*
ris affectus est. vbi in organis & citharis,
& aliis instrumentis, sicut consueuerat in
Hierusalem, non cecinit,dicens. Quomo
do cantabimus canticum Domini terra
aliena? Imo vestibus miseriæ fuit vsus.
†Finitis verò 40.annis Cyrus,qui & Chri 11
stus dictus est, regem Babylonicum subiu
gauit populoq; redeundi licẽtiam cõcessit.
Vnde pars sub Iesu magno sacerdote cũ
zorobabel ad patriã rediens tẽplum Hie
rosolymis cum gaudio reędificauit, pars
autem in captiuitate remãsit vsque ad cõ
pletionem septuaginta annorum, qbus
expletis sub Dario & Assuero, & quidam
sub Esdra,& q̃dã sub Neema,videlicet,re
uersi sunt,& tunc duplex gaudium habue
runt. Sane mysticè Nabuchodonosor est
diabolus, Babylonia, mundus,vel infer
nus, Hierusalẽ,paradisus, Populus genus
humanum. Nabuchodonosor ab Hierusa
lẽ populum captiuauit,& diabolus genus
humanum

humanum à paradiso in hũc mũdum, vel in infernum deiecit, vbi 70. annis illum afficit, vel quia pñs uita septem dierum curriculo uoluitur, vel quia septem milibus annorum includitur, prout iã in principio dictum est. Populus cantica lætitiæ suspendit, & genus humanum à canticis exultationum in Deum siluit, populus vestimentis miseriæ vsus fuit, & genus humanum vestimento maledictionis opertum fuit, iuxta illud, Fiat sicut vestimẽtũ, quo operit. populus post sexaginta annos sub Iesu rediit, & genus humanum in sexta ætate per Iesum verum sacerdotem remeauit. quidã sub Esdras, quidã sub Neemia redierunt. Esdras interpretatur adiutor. Neemias consolator, quia oẽs verè fideles finita huius temporis captiuitate per Christum adiutorem, & per Spiritum sanctum consolatorem ad patriam sunt redituri, & tunc duplicatum gaudium habebunt in glorificatione corporis, & animæ.

12 ¶† Rursus hæc omnia repræsentat Ecclesia à 70. vsque ad sabbatũ in albis. Quia.n. populus Israel, siue genus humanum deiectum fuit in miseriã, idcirco incipit, Circumdederunt me gemitus mortis. Itẽ, quia ille siluit à canticis lætitiæ, ideò Ecclesia
Psa. 17. cantica lætitiæ, scilicet alleluia, & Gloria in excelsis Deo, & Te Deum subticet. Adhuc, quia populus perdidit vestem virtutum, ideò Ecclesia vestibus cultioribus & solenmoribus, vtpotè dalmaticis, & tunicellis, & huiusmodi, quæ sunt vestes lætitiæ, non utitur, sed potius lugubribus. In cibis quoque, uidelicet ieiunando tristitiam repræsentamus, vnde Zachariæ. 8. cum ieiunaretis per hos 70. annos, nunquid ieiunium ieiunastis mihi, ideoque proximam hebdomadam græci ieiunio
13 sanctificabant. †Item quia ille anno sexagesimo p Cyrum, qui Xps dictus est, rediit in patriam, & liberationem à seruitute recepit sic & nos in sexta ætate seculi sumus per Christũ à seruitute diaboli redepti, nobisque reddita est innocentiæ stola per baptismi remissionem, ideoque iu Sabbato sancto vnum alleluia cãtamus, iam spe quietis æternæ, & recuperatio-
14 nis patriæ gratulantes. †Et sicut pars populi cum zorobabel repatriauit, pars uerò in captiuitate remansit, sic & pars fidelium defunctorum cum Christo resurrexit, pars in expectatione remansit. Sed qa & graues fuerunt labores eorum, qui in Hierusalem sunt reuersi, non longitudine uiæ, & in apparatus reditus, & ideo & nos in præsenti Ecclesia laboramur & ingemiscimus, & tunc statim post alleluia cantamus tractum, Laudate Dñm, qui laborem significat, dicitur tamen de laude Domini congratulando propter resurrectionem. Illi quoque cum lætitia redeuntes, in itinere uexabantur & nos per totã hebdomadam paschalem graduale cũ alleluia cantamus, per graduale laborem,
per alleluia, gaudium designantes. † Dein 15
de illi omnes completo anno 70. ad priã sunt reuersi, & plenam susceperunt lætitiam, & nos sabbato in albis, quo, vt præmissum est, Septuagesima terminatur, duplex alleluia cantamus, significãtes quòd finito exilii nostri tempore, captiuitas absoluetur, & stola geminabitur. Hoc igitur tempore letitiæ cantica subticentur, & vt præmissum est, de quibus dicitur Hier. 7. Faciam quiescere uocem gaudii & lætitiæ vocem sponsi & sponsæ, siquidem sponsus à nobis abiit. Cum igitur statũ Ecclesiæ nõdum redemptæ recolimus, & nostrum incolatum plangimus, meritò alia deponimus, quod specialiter illam gloriam significat,
de qua dicitur in Psal. Exurge gloria mea, exurge psalterium cum cithara, Psa. 56.
exurgam diluculo. Nempe gloria patris, est filius, qui citharam nostræ humanitatis factam assumpsit, quam in passione fractam per resurrectionem in psalterium re
formauit. Non dicuntur etiam† alia can 16
tica lætitiæ, tum quia hoc tempore repræsentatur Ecclesiæ status nondum p Christum redẽptæ. Et hæc cãtica sunt ad Christum specialiter pertinentia, tum quia in ipso tempore nos peccatores repræsentamus, & in ore peccatoris non bene resonant præconia Saluatoris. Veruntamen canticum trium puerorum, & Gloria pñ, & filio &c. non subticetur; quia nunquã
fuit aliquod tempus, in quo non fuerint
aliqui Trinitatis cultores. † Leo Papa de 17
conse. dist. 1. hi tuo dicit, ꝙ ideò hymnos illos, scilicet Alleluia, & Gloria in excel. quos angeli cãtauerunt, in Septuagesima intermittimus, quia peccato veteri homi

nis

nis a cõuẽtu angelicæ iubilationis expul
si,in huius miseriæ uitæ Babylone super
flumina eis sedemus,& flemus, dum re-
cordaremur illius Syon,in qua Deum de
cet hymnus. A septuagesima ergo quan-
do protoplastus lapsus est recitare alleluia
& Gloria in excelsis in Ecclesia nouẽ,heb
domadibus,scilicet usque in pascha,inter
mittimus, ubi Christus resurgens a mor
tuis tristitiam nostram uertit in gaudiũ,
& alleluia nobis reddit. De hoc etiam di-
ctũ est in proœmio huius partis,Quæ cã-
tica lætitiæ dicantur in festis,quæ occur-
runt in 70. dicetur in proœmio 7. partis,
incipit ergo 70. a mærore; & in gaudium
18 terminatur,ut præmissum est.¶† Et nota,
ꝙ in sabbato præcedenti sæpe & ferè per
omnia cantuum officia alleluia iteratur,
pro eo quod illud diligimus,& in thesau-
ro cordis recondimus, sicut amicum iter
longinquum profecturum sæpe amplecti
mur,& eius os;faciem, & cætera oscula-
mur. Rursus ideo in sabbato ad uesperas
geminatur, seu multiplicatur, quoniam
in lapsu Adæ,qui erat in magna quiete,
gaudium perdidimus, sed animabus re-
quiem recuperamus,& corporibus in re-
surrectione denique geminabimus.Qui-
dam autem in ipso sabbato dimittunt al
leluia ad sextam,quidam ad nonam,q dã
ad uesperas, quidam uerò ad nocturnum
huius dominicæ, & quidam ad primam
dominicam huius diei,quæ uarietas pro-
uenit ex diuersitate inceptionis diei, de
qua in proœmio septimæ partis dicetur,
Rom. 3. Rectius tamen dimittitur in uesperis,q a
tunc dies incipit quòad diuina officia.
quia nox præcessit,dies autem appropin-
quauit, & hoc & statuit Alexander Papa
II. ut eius geminatio ad finem præceden
tis temporis pœnitentiæ quàm laus sequi
tur euãgelica referatur, & eius depositio
luctui sequentis temporis assignetur. Vn-
de & quædam Ecclesiæ deponunt allelu-
ia,cum gaudio magno. Aliæ uerò cum
gemitu & suspirio,illi repræsentant futu
ram reparationem, isti de paradiso eie-
ctionem. Cęterum,quia hoc tempus mæ
roris est,non dicuntur cantica angelorũ,
sed hominum,unde pro depositione alle-
luia,dicit Ecclesia in principijs horarum,
Laus tibi Domine,rex æternæ gloriæ,nõ
quòd æquipolleat.† Alleluia enim est uox 19
angelica,ista humana,illa hebraica,& iõ
dignior,ista latina,& ideo minus digna.
In antiphonis responsorijs dicunt quidã
in æternum. In Missa uero pro alleluia
dicimus tractum, nec fit commutatio in
hebraicam linguam, quæ sicut Hierony.
ait super Esaiam.græco sermones opulẽ-
tior est,nec in gręcam,quæ latina ditior
est, sed in latinam alleluia commutare,
quæ manibus pauperior est,ad significan
dum paupertatem præsentis uitæ. ¶† Et 20
nota,quòd a septuagesima usque in pas-
cha per dominicas noctes duo psalmi mu
tentur ad laudes scilicet Miserere mei,
qui est psalmus pœnitentialis, in locum
psalmi Dominus regnauit, qui est psal-
mus lætitiæ, & ad perfectionem infor-
mat. Psal. Confitemini. in locum psalmi
Iubilate.& hoc ideo,quia per pœnitentiã
uenitur ad laudis confessionem,& per ti-
morem ad spem. Quisque enim in pere-
grinatione, quam Septuagesima signifi-
cet,positus timoris & spei est subditus.
Psalmus enim, Miserere,timorem quem
oportet fragiles peccatores in præsenti
peregrinatione de vindicta Dei habere,
designat, informans eos, ut peccata sua
plangant, quia uerò post dolorem cordis
& confessionem reatus fiducia acceden-
di ad Dominum habenda est,ideo Deum
laudantes dicimus ad alterutrum psalmũ
Confitemini. Rursus psalmus Confite-
mini dicitur hoc tempore ad laudes, ad
notandum pueros debere instrui, ut in
ramis palmarum sciant laudes domini
decantare. Quoniam hic psalmus pro-
priè ad illum pertinet,maximè propter il
lum uersum, O Domine saluum me fac,
O Domine,bene &c. uel ideo,ut per mor
tem,& confessionem cõsequamur pecca
torum remissionẽ. Dictus uero psalmus,
Dominus regnauit,etiam psalmus,Deus
meus respice &c.& sequentes hoc tempo
re dicuntur ad primam,ne aliquid de psal
terio prætermittatur,quin totum saltem
in septimana dicatur, quod totum in Ec
clesia primitiua in die legi solebat.† Cæ- 21
terum,quia,ut præmissum est per septua-
gesimam totum uitæ nostræ spatium ac-
cipimus,merito officia dominicarum, ꝗ
sunt a Septuagesima usque in pascha,va-
riantur,

tiantur,per quod notantur ordines uitæ nostræ,seu cuiuslibet animæ fidelis postquam peccauit. Per primum enim,scilicet,Circundederunt me,habemus aliquẽ peccat confitentem. Per secundum scilicet,Exurge habemus eundem petentẽ. Per tertium, scilicet. Esto mihi ipsum orantem esse dominum adiutorem sibi. Per quartum, scilicet. Inuocauit me cogno cimus dominum illum audientem, sibi adiutorem esse, iuxta illud, Te orantem, dicam,Ecce adsum. Per quintum scilicet Reminiscere,habemus illum credentem, uel sperantem. Per sextum,scilicet, Oculi mei,intelligimus eum bonæ operationis promissionem facientem. Per septimum. scilicet, Lætare Hierusalem vbi de hoc dicetur,accipimus eum de hac passione exultãtem, & quòd etiam reges sit multis data in hac uita. Per octauum, scilicet Iudica me Deus, uidemus eum à Deo confirmatum in uirtutibus,& bonis operibus, quod iam confidenter vult & postulat iudicari in consummatione æterna. Per nonum, scilicet Domine ne longè intelligimus, quòd iam sit collocatus in ordine angelorum. Orat enim ibi habere perseuerantiam. Et quòd istud totũ ualeat adipisci,subiungit eius causam, scilicet per resurrectionem,quod habetur per decimum officiũ,scilicet Resurrexi, de hoc etiam sub dominica quadragesimæ dicetur.

S V M M A.

1 *Septuagesimę officium.*
2 *Genesis liber cur legatur in septuagesima, & nu. 3.*
4 *Septuagesima quod nam officium habeat in missa.*
5 *Septuagesimę epistola, & summarium nu 6.*
7 *Tractus sequitur responsorium in septuagesima.*
8 *Septuagesima quod habeat Euãgeliũ. Et qualiter accipiatur. & nu. 11.*
9 *Terra est omnium mater.*
10 *Inguin est in quolibet statu et gradu suo per plues.*

De officio Septuagesimæ. Cap. 25.

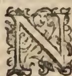

VNC de officio præsentis dominicæ aliqua dicemus.† Sanè,ut præmissum est, filii Israel seruierunt septuaginta annis regi Babylonis, & postea liberati redierunt in Hierusalem. Similiter oportet nos seruire ipsi tota uita ista,uel per culpam & pænam, uel ad minus per pęnam, propter quod uolens Ecclesia agi pænitentiam, tanquam posita in captiuitate Babyloniæ, idest huius mundi, ut quandoq; liberetur, & peruenitat ad Hierusalem cælestem. & propter hoc facit septuagesimam, ideò incipit † legere quinque libros Mosi, quia ista utilitas pęnitentiæ per gradus distinguitur in illis.Primus enim liber, scilicet Genes. in struit nos in initialib.pænitẽtię,in fide,s. & timore, quæ sunt essentia pęnitentię, quia p ea cõcipitur penitentia.In fide autẽ nos instruit,sicut & in symbolo,quod. ubi dicitur uisibilium & inuisibilium, dicit hic,In principio creauit Deus cælũ & terrã,i.cęlum empyreũ.& ea quę in eo sunt,quę sunt inuisibilia, & terram, idest omnia ista uisibilia, & sicut ibi exprimitur psona patris,& filii,sic & hic, In principio,idest,& in filio creauit.Deus,s.pater cęlum & terram,postea exprimitur persona Spiritussancti, cum dicitur:Et Spirit⁹ Domini ferebatur super aquas,i. Spiritus sanctus.qui creauit,& regit oĩa. Instruit ẽt nos in fide incarnationis, & passionis, ut credemus Christũ inquantum hominẽ passum fuisse,& nõ inquãtũ Deũ. & hoc per Isaac,qui nõ fuit imolatus, sed aries. Iterum instruit nos,ut credamus Christũ datum esse ex gratia,nõ ex meritis, sicut Isaac. Instruit ẽt nos in fide resurrectionis,& ascẽsionis, & Spiritussancti missionis per Ioseph, qui post uenditionem sublimatus est in Aegypto distribuens triticũ p totã Aegypto sicut Christus post vẽditionem sublimatus mundo, distribuit triticum uerbi Dei per prędicatores suos per totum mundum. Cuius causa fuit resurrectio, ascẽsio & spiritussancti missio. Instruit etiã timorem per Adam, ne nos per uitium gulę, siue per inobedientiam eijciamur,

Esa. 58. · Gen. 70. · Gen. 1.

eiiciamur de paradiso spirituali, sicut ille de paradiso terrestri, & per nos Cain instruit, ut caueamus ab homicidio, & per ciuitates penitus destructas, ut caueamus à uitio Sodomorum & ab o.uitio per diluuium, & iterum a uitio gulæ, per Esau, q propter esum lenticulæ ruffæ reprobatus est. Preterea, quia in 70. recolimus miseriam nostram, quàm propter peccata parentum nostrorum incurrimus, tō librū
9 † Geneseos legimus, ubi agitur de expulsione primorum parentum de paradiso, & de aliis, de quo etiam cantamus respōsoria. In sudore vultus tui. & illud. Ecce Adam &c. Ad maiorem tamen miseriam designandam prius legimus & cantamus de dignitate hominis, quòd est factus ad imaginem & similitudinem Dei, qd' in paradiso etiā collocatus est, quod socia ei facta est, & quòd hæc mori, nec aliquā pænam pati posset, nisi ex culpa sua pro-
4 ueniret. † Officium autem missæ est, Circundederunt me &c. ubi confitetur Ecclesia se esse in pęna & laboribus inflictis ꝓpter peccatum, quæ sunt, fames, sitis, calor, frigus, lassitudo, ęgritudo, & mors ipsa, per prauam conscīam, & amaritudo, fœtor, & tenebrę, quales sunt dolores in-
Psal. 17. ferni. S3 ne iste luctus gñeret ī nobis acci-
Psal. 41. diam hui tristitiam, quæ mortem operatur,
Gen. 4. tur, ponit in versu consolationem, Diligā te Domine uirtus mea &c. ut sic possit dicere. Fuerunt mihi lachrimæ meæ panes &c. Et aduerte, quia hęc uerba, Circundederant &c. sunt etiam uox ecclesiæ primitiuæ plorantis in Abel protomartyre pręcentore, cuius sanguis de terra clamauit ad Dominum quæ aperuit os suum, & suscepit eum de manu Cain fratris eius. Vnde statio est ad sanctum Laurētiū, cuius mors pręciosa nouo & inaudito genere passionis clamauit in cælum, & audita est in uniuersum mundum. Vnde & Ecclesia Romana præ cæteris est authen-
5 ticata martyrib. † Ne autē Ecclesia despe ret, iam ꝓponitur ei in Euāgelio triplex salubre remedium, & in epistola triplex ꝓmium. Remediū est, ut si vult ab illis plenè liberari, in uinea animæ suæ laboret, abscindēdo uitia & peccata, postea in stadio uitæ præsentis currat per pęnitentię onera deinde uiriliter ī ago, repugnet cō-

tra omnia diaboli tentamenta, quod si fecerit, triplex remedium habebit. q a laboranti dabitur denarius, currenti brauiū pugnanti corona. † Verùm quia nō libenter homo suscipit onus pęnitentię, nisi uideat pręmium, ideo ostendit pręmium in epistola prima ad Corin. 9. Nescitis, q a hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit brauium. Est n. brauium præmium currentium, per qd' significatur beatitudo ęterna, quę est pręmium currentium in regnum ęternum, quod ostenditur, ut libentius agant homines pœnitentiam, & ut magis fleāt peccata sua, unde Psal. Super flumina Babylonis illis &c. & sicut in cursu exteriori remouentur, quę impediunt cursum, sicut dicit Apost. se facere, cum dicit. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. quasi dicat. Leuigo me, idest, leuem facio ad hoc, ut possim currere, sic facit ecclesia macerat enim carnem suā ut remotis oībus nociuis, ad brauium uitę ęternę melius currere possit. Et bene respondet ei responsorium, Adiutor in opportunitatibus in tribulatione. Tribulatio. n. opportuna & utilis est homini, quoniā facit recordari ęternorum gaudiorum. Nec sequitur alleluia, quia subticet Ecclesia cātica lętitię, ut pręmissum est. † Post responsorium sequitur tractus a trahendo dictus, & est suauis auribus. s. De profundis clamaui &c. Ad notandum, qd' in gemitibus & suspiriis trahit ecclesia uitam suam de profundis peccati, uel pęnę. Sed ad cōsolationem interponuntur verba misericordiæ, cum dicit. Quia apud te ꝓpitiatio est. Sed quia nullo modo vult ecclesia, quod filij sui cadant in accidiam ideo post tractum sequi ut euangelium † de denario diurno, idest, de beatitudine æterna, quam ostendit filijs suis, ut hilariter faciant pænitentia. Simile est enim regnum cælorum homini patrifamilias, q exijt primo mane &c. Matt. 20 c. Homo est uinea Dei, & ecclesia, quam qualibet debet colere pro posse suo, in aliis p prædicatione, & in se per bonam operationem, & si bene coluerit, habebit uitā ęternam, quę dicitur denarius. In denario est imago & superscriptio, & nos habemus imaginem Dei, apertam subscriptionem

6 (margin, beside "ter homo suscipit")
Psal. 136. (margin, beside "cata sua, unde Psal.")
1. Cor. (margin, beside "clesia macerat")
Psal. 16. (margin, beside "Nec sequitur alleluia")
7 (margin, beside "responsorium sequitur tractus")
8 (margin, beside "æterna, quam ostendit")

quia erimus,& dicemur dij & filij Dei,vn
Psal.9. de Ps.Ego dixi,dij estis & filij excelsi om-
nes;Sequitur offertorium,Bonum est cō-
fiteri domino &c. In quo monemur lau-
dare Deū in tribulatione,quod possumus
facere viso denario,ad quem vidēdum pe
tijt Ecclesia illuminari,s.in postcommu-
Psal.80. nione. Illumina faciem tuā &c. Potest ēt
Eccl.40. & aliter dici secundum Inn. III.in sermo
ne huius diei. Legitur enim,ꝙ occupatio
magna creata est omnibus hominibus,&
iugum graue super filios Adę à die exitus
de ventre matris eorum vsq; in diem se-
pulturæ in matrem omnium † Siquidem
mater omnium hominum terra est. & ea
dem omnium est sepultura,propter quod
ille dicebat. Nudus egressus sum de vtero
matris meę,& nudus reuertar illuc, In p̄-
missis autem verbis circa statum humanę
conditionis tria consideranda sunt,uideli
cet ingressus, progressus,& egressus. De
progressu præmittitur,Occupatio magna
creata est omnibus hominibus, & iugum
10 &c.De ingressu subiūgitur.†A die exitus
de ventre matris eorum. De egressu con-
cluditur.Vsq; in diem sepulturæ in matrē
omnium. Sanè in quolibet statu graue iu-
gū super filios Adæ imponitur, graue qui
dem in ingressu,grauius in progressu,gra
uissimū in egressu. Vnde merito prophe-
ta flebat, dicens. Quare de vulua matris
egressus sum,vt viderem laborem & dolo-
rem,& consumerentur in cōfusione dies
mei. Formatus est enim homo de terra,
conceptus in culpa natus ad pœnam. Ve-
rè itaque occupatio magna creata est om-
nis homo & iugū graue super filios Adæ,
& beati qui occupātur in bonis,miseri q
in malis.beati quoq; qui iugum Christi
Psal.17. portant miseri,qui iugum diaboli. Hanc
humanę conditionis miseriam cōsiderās
Ecclesia gemit,dicens introitu,Circunde
derunt me dolores inferni &c. in quibus
verbis propheta recolit lapsum humanū.
Nec verò præterea nimio dolore despe-
ret, ideo statim commemorat misericor-
diam creatoris in graduali. Adiutor &c.
Occupationem autem honestam & utilē
11 Dominus inducit in euāgelio.† Operarios
conducens,vt redderet illis mercedem,i ho
nestam verò & inutilem docet Apostolus
in epistola euitare, Nescitis (inquit) ꝙ hi,
qui in sta.cur.o.q.cur.sed vnus accipit bra
uium,sic currite,ut comprehen.&c. & se Esa.10
quitur,Ego autem sic curro non quasi in
incer.In tractu vero.De profundis &c. ꝓ
pheta inter iugum, & iugum distinguit,
dicens enim,Si iniquitates &c.innuit iu-
gum diaboli,de quo per prophetam dici-
tur Computruit iugum à facie Dei, vnde
mox subdit,Quia apud te propitiatio &c. Mat.11.
Ecce iugum Christi suaue,de quo veritas
inquit, iugum enim meum suaue est, &
onus meum leue.In summa autem officiū
Missæ continet afflictionem in introitu,
ieiunium in oratione, bellum in epistola,
auxilium in graduali.in euangelio in vi-
neam inducimur, ubi compatimur & cō
regnabimus.

S V M M A.

1 *Sexagesima quorsum instituta. Et quid sonet.nu.2.*
3 *Sexagesimę euangelium.*
4 *Filij Ecclesię triplices & nu.5.6.*
7 *Paul⁹ cur nominetur i collectis sexagesimę.*

De Sexagesima. Cap. 26.

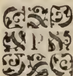

POST septuagesimam se
quitur sexagesima. † Si- 1
cut autem Ecclesia ce-
lebrat septuagesimam in
ministerio, quia quem
admodum filij Israel per
fletum exierunt, & liberati sunt per 70.
annos de seruitute Babylonica, sic & ip-
sa Ecclesia de seruitute diaboli,cui opor-
tet modo seruire, liberata est saltem per
pœnitentiam factam in septenario hu-
ius vitæ, sic etiam ministerio celebrat
sexagesimam licet enim instituta fuerit
in redemptione quintarum feriarum pro
ut dictum est sub septuagesima, fuit ta-
mē etiam instituta ꝓpter significationē,
quoniam significat tempus uiduitatis Ec
clesię,& illius merorem propter absentiā
sponsi,qui peccatoribus abest per gratiā
& uiatoribus per humanitatis pręsentiā.
Licet enim Christus nobis sit pręsens se-
cundum diuinitatem,iuxta illud, Et ego
uobiscum usq; in cōsumationem seculi,
tamen secundum,quod est homo, in cœ-

so est, sedens ad dexteram, patris. Nempe fructus septuagesimus viduis debetur, in consolationem autem illius absentiæ spō si, qui ad cœlum raptus est, dantur Ecclesiæ duæ animæ, s. sex operum misericor-
2 diæ exercitatio, & decalogi impletio † Vñ sexagesima sonat sexies decem, vt per sex opera misericordiæ, per decem decalogus intelligantur. Sexagesima enim ex senario & denario constat, vt sicut Dominus post opera sex dierum benedixit diei septimæ, sic post perfectionem operum decalogi perueniemus ad beatitudinem æternam, & dicetur nobis, Venite benedicti patris &c. & ideo in sexagesima legitur
3 euangelium. † Cum turba plurima. Luc. 8. capit. de semine verbi Dei, vt homines seminent opera misericordiæ ad habendam illam benedictionem. Et quia semen in pluribus suffocatur, ideo clamat alta voce in introitu. Exurge, quare obdormis Domine. In tertia vero dominica, scilicet quinquagesimæ ostendit, per quem velit liberari, scilicet per Deum, vnde in introitu dicit. Esto mihi in Deum protectorem, & quia Dominus prope est omnibus inuocantibus eum, sequitur liberatio in sequenti dominica, vnde dicit in introitu. Inuocauit me, & ego exaudiam eum. Impossibile est enim quin ille liberetur, qui aperit per confessionem peccata sua, quæ sunt dolores ducentes ad infernum, & dolet dolore satisfactorio, & petit à Domino liberari, Quia verò peccata hominem à Deo separāt ideo dubitando dicit, Exurge. Item dicit ter exurge in hodierno in-
4 troitu, propter triplices filios. ¶ † Primò enim clamat pro filiis, qui tentantur per aduersa, sed non succumbunt, ut Paulus, propter quos dicit primò, Exurge, quare obdormis, idest, obdormire uideris, non exaudiēdo, uel liberando, & hoc facit Dominus, ut probentur & examinentur in igne tribulationis. Puriores enim exierūt tres pueri de fornace Babylonis, quàm intrauerunt. Vnde non dormit, sicut habetur Hiere. 1. Vigilantem uirgam ego uideo, & dicit Dominus statim, Bene uides, quia vigilabo ego super gregem meum, & super filios meos. Psal. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel, & quātum ad istos dicit postea, Obliuiscere

Gene. 2. Mat. 25. Psal. 14. Psal. 70. Ps. 144. Psa. 90. Ioan. 3. Psa. 118.

ris tribulationis, quia singula singulis debent reddi. ¶ † Secundi filii sunt, qui impu 5
gna cadunt, & propter istos dicit Ecclesia Exurge, ne repellas in finem quare faciē tuam auertis, quasi dicat. Ostende faciem tuam, & reuertemur ad te. ¶ † Tertij filij
sunt, qui per blāda tentantur nec succum 6
bunt, sed quia aduersa non tolerant, periculum est, ne prospera eos frangāt, & propter hoc dicunt, Exurge Domine adiuua nos, & libera nos propter nomē sanctum tuum. propter hoc sequitur & libera nos. De hoc etiam in dominica sequenti dicetur. Epistola uero, Libenter suffertis. 2. ad Cor 11. c. hortatur nos, vt quæramus Dominum & despiciamus & sustineamus læsores, & tanquam hoc cognoscentes diei mus responsorium, Sciant gentes, quoniam &c. Tractus ostendit terram cōmotam, idest, conscientiam peccatorum. In euangelio ergo semen iacimus, quoniam in vineam inducti sumus, est autem euangelium, Exijt qui seminat seminare semē suum &c. Et hoc fecit beatus Paulus, qui seminauit semen suum, idest, verbum Dei & propter hoc fit hodie statio apud sanctum † Paulum, & inde est q in fine col- 7
lectæ huius diei dicitur, Doctoris gētium &c. Sæpe enim secundum stationes officia ordinantur, vt hodie, quia enim st ro est ad sanctum Paulum, ideo de eo fit mētio in collecta, & eodem modo in quinta feria ante, Lætare Hierusalem, & in sabbato ibi sequenti, ubi dicitur. Protenditur autem sexagesima usque ad quartā feriam post pascha, in qua cantatur, Venite benedicti patris mei, quia illi, qui in operib⁹ misericordiæ se exercent, audient illud, Venite benedicti patris mei &c. Vt ipse testatur, & tunc sponsæ ianuā aperietur, & sponsi amplexu fruetur, unde in epistola admonetur, ut ad instar Pauli tribulationem de absentia sponsi patienter expectet, in euangelio seminationi bonorum operum semper insistat, & quæ quasi desperans clamauerat, Circundederunt me gemit⁹ mortis, & dolores inferni &c. Nunc ad se rediens petit in officio in tribulationibus adiuuari, & ab ipsis eripi, dicens. Exurge Domine, adiuua nos &c.

Psal. 43. Luc. 2. Mat. 25

SVMMA.

1 *Quinquagesima est multiplex.*
2 *Quinquagesima psalmorū est triplex.*
3 *Quinquagesima annorum annus Iubileus.*
4 *Quinquagesima quid notet. Et unde dicatur nu.6.*
7 *Ieiunium auspicari debent clerici à quinquagesima.*
8 *Quinquagesima officium matutinum.*
9 *Homo sanctus arcui computatur cœlesti.*
10 *Quinquagesimæ officium quodnam in missa.*
11 *Charitatis quindecim gradus.*
12 *Pœnitentia tria necessariò requirit.*

De Quinquagesima. Cap. 27.

1 SEQVITVR de quinquagesima. In primis autem † notandum est, ꝙ multiplex est quinquagesima, scilicet dierum, annorum, psalmorum, personarum, & denariorum. ¶ Quinquagesima dierum triplex est. ¶ Vna a dominica ista vsque ad diem paschæ. ¶ Alia à pascha vsque ad pentec. de qua dicitur in concilio Aurelian. de consecratio. distinctio. 4. sacerdotibus, quòd ante paschæ solennitatem non quinquagesima supplendum est: quia illa seruatur post pascha, sed quadragesima teneatur. ¶ Tertia ab octaua paschæ, idest, à sabbato in albis vsque ad sabbatum post pente. ¶ Prima est pœnitentiæ, afflictionis, & abstinentiæ. Tunc enim homines abstinent à carnibus, & continent à luxurijs. ¶ Secunda est lætitiæ, & exultationis. ¶ Tertia figuræ, siue gloriæ, & glorificationis, figurat enim octauam ætatem, vbi vtatur stola, scilicet, animæ & corporis induemur. Et inde est,
2 quòd duo alleluia in illa quinquagesima cantamus. ¶ † Quinquagesima quoque psalmorum triplex est, & tres status Christianæ religionis significat. Primus est pœnitentiæ, secundus iustitiæ, tertius laudis vitæ æternæ, ideoque prima terminatur in Psal. Miserere mei Deus, secunda in Psal. Misericordiam & iudicium: tertia. Omnis spiritus laudet Dominum, quod est in fine psalmi, Laudate Dominum de cœlis. Hæ tres quinquagesimæ significant dies diluuii. Tot enim diebus fuit aqua super faciem terræ, scilicet centum quinquaginta. Ideo ergo tres quin- Ge.7. quagesimas psalmorum cātamus, vt Deus à tali diluuio, & ab omni periculo nos defendat. ¶ † In quinquagesima verò anno- 3 rum erat annus iubileus, qui quinquagesimus erat. Tanta enim erat septenarij celebritas, quòd septima dies celebrabatur, scilicet sabbatum, & septima septimana, vt per Pentec. septimus mensis, ut Septem- Exo. ber, & septenarius annus iubileus, in quo omnes serui liberabantur. Si verò aliquis esset, qui nollet liberari, sed remanere in seruitute domini sui, ducebatur ad postes tabernaculi, uel templi, & perforabatur eius auris cum subula, quod erat signum seruitii, nec deinceps manumittebatur, etiam si uellet. Item omnia quę tellus ex granis eo anno procreabat, omnibus erant communia non enim colebatur illo anno. Omnia etiam debita illo anno remittebantur, & possessiones alienatæ restituebantur, prout sub Pentecost. dicetur, unde iubileus, remittens, vel initians interpretatur, per quem rectè pœnitentia figuratur, per quam vera libertas tribuitur, & à diaboli seruitute liberamur, per eam etiam peccatorum debita remittuntur, & hęreditas ęterna, atque cœlestes mansiones restituuntur. † Quinquagesi- 4 ma ergo pęnitentię tempus & remissionis significat. Inde est, quod hoc tempo- Ps. 50. re psalmus. Miserere mei Deus, qui est quinquagesimus, & est tempus pęnitentię, & remissionis frequentatur, & legitur & cantatur de diluuio. Nam sicut per diluuium mundus purgatus est à malis hominibus, ita per pœnitentiam purgatur μικροκόσμος, idest, minor mūdus, scilicet homo à uitijs, & criminibus. Rursus quinquaginta dies in pœnitentia ducimus, ut in quinquaginta sequentibus diebus, scilicet à pascha usque ad penteco. quos in lętitia sumus acturi, non excedamus, qui in die pentecost. Spiritussancti gratiam suscipere mereamur. Finitur enim quinquagesima in die paschę, quia pęnitentia ad nouitatem vitæ resurgere facit, De quinquagesima personarum sermo habetur in Ge-

Ge. Abraham quæsiuit à Domino, si quinquaginta boni essent in populo, nunquid parceretur eis, imò, dixit Dominus post a de quinquaginta, & sic vsque ad decem.
5 † De quinquaginta denariorum habetur sermo in euangelio, vbi agitur de duobus debitoribus, quorum vnus debebat centum denarios, & alius quinquaginta, sed de ea nihil ad psens. Dicitur aūt quinquagesima quasi quinquies decem, significans tempus remissionis, vt dictum est. Quinquaginta enim numerus consistit ex quinario & denario in se multiplicatis. Nam qui opera quinque sensuum corporis per decem legis mandata moderatus fuerit, secure dicere poterit, quod in vltimo die quinquagesimæ, scilicet in pascha cātatur, s. Resurrexi, & adhuc tecum sum
6 &c. ¶† Et not. quòd Thelesphorus & Gregorius Papæ. 4. distin. statuimus. 2. c. & c. seq. statuerunt, vel clerici incipiant à quinquagesima ieiunare. ¶ Instituta est quin
7 quagesima. ¶† Primò, pp suppletionem, vt videlicet supplerentur dies dominici, qui de ieiunio quadragesimæ subtrahuntur, & sic quadraginta diebus ieiunaretur, prout sub septuagesima est dictum. ¶ Secundò propter significationem, quia significat tēpus remissionis, ut pmissū est. ¶ Tertio, propter repræsentationem, quia non solum tempus remissionis significat, veruметiam statum beatitudinis repræsentat. Nam in quinquagesimo anno serui efficiebantur liberi, vt præmissum est, & quinquagesimo die agni imolati lex data est, & in quinquagesimo die à pascha datus est Spiritussanctus, & ideo hic numerus statum beatitudinis repræsentat, vbi erit adoptio libertatis, & cognitio ve
8 ritatis & perfectio charitatis.† Matutina le dici huius officium est de diluuio, vt Ecclesia incutiat timorē filijs suis, ne peccent per luxuriam, sicut in missa post communionē, ne peccent per gulā. Et qa hæc duo vitia maximè dominantur in illo tēpore, ideo agit de diluuio, per qd pniā designatur, vt præmissum est. Sed ne timor nimus desperare faciat, dicit responsorium. Ponam arcum meum in nubibus cœli in signum fœderis, qd exponitur allegoricè de Christo vel de quolibet Sancto secun
9 dum suum modū. Arcus enim † ille, quanto magis ad cœlum eleuatur, tanto magis ad terram deprimitur, ita sanctus, homo quanto magis eleuatus est ad cœlestia, tanto plus se humiliat. Iuxta illud. Quanto magis es, humiliare in omnibus. Item arcus iste est signū fœderis, similiter & Christus. Vnde in Ps. Respice in faciem Christi tui, & Sancti etiam sunt fœderis signū, quia possunt iram Dei tenere, sicut fecit Moses 65. distin. disciplina. Item arcus ipse portentum est, ita & Sancti quia si Dominus ita suos affligi permittit, quid erit de malis? vnde legitur in ecclesia, Vidit arcum idest, sanctum, & benedicit, qui fecit illum. Notandum autem est, quod primò cantantur quædam respōsoria de diluuio. Secundò, quædam de obedientia Abrahę. Postremò, de cęco illuminato, ad notandum, quòd qui per pœnitentiam peccata sua diluerit, & mandatis dominicis vt Abraham obedierit, à Domino plene illuminari merebitur. ¶ Porrò, in officio missæ Ecclesia † rogat Deum, & inuocat pro 10
filijs suis afflictis, dicens in introitu, Esto mihi in Deum protectorem, postea uero pro ipsis dicit: Et in domum refugij &c. Et causam subdit scilicet per fidem, cum dicit. Quoniam firmamentum meum & refugium meum &c. Tertiò pro tentatis, in prosperitate existentibus, cum dicit, & propter nomen tuum dux mihi eris, & enutries me. De hoc etiam in præcedenti dominica dictum est. Sequitur versus, de spe q. d. quia meritò spei dabis mihi hoc. In te Domine speraui. Oratio pro afflictis est, scilicet. Preces nostras quæsumus Domine &c. Epistola est de charitate. 1. Corinth. 14. cap. Si linguis hominum loquar. quasi dicat, omnes virtutes eo modo, quo haberi possunt, sine charitate, nihil valent ad vitam æternam. Et ponit † ibi quindecim gradus, 11
ex quibus peruenitur ad regnum cœlestे. Primus gradus est, Charitas patiens est. Secundus, benigna est. Tertius, non æmulatur &c. Deinde sequitur commendatio charitatis. Charitas nunquam excidit. Quoniam autem non potest homo habere charitatem, nisi fiant mirabilia. Maius enim est de impio facere pium, quam creare cœlum & terram. ideo sequitur responsorium: Tu es Deus,

Eccl. 3. Psal. 83. Ps. 170.

19 Pœnitentiæ uis summa. Et quotuplex sit numero 20.

De feria quarta in capite ieiuniorum. Cap. 28.

1 POST quinquagesimam † sequitur quadragesima, quæ est numerus spiritualis pœnitentiæ, in qua ieiunat Ecclesia, & pœnitet de peccatis suis. Per pœnitentiam enim quæ in quadragesima perficitur, peruenitur ad quinquagesimam, i. ad annum iubileum hoc est ad remissionem peccatorum, vt præmissum est. Incipit autem quadragesima à dominica sequenti, in qua cantatur. Inuocauit me, sed in feria quarta ieiunium inchoa-
2 tur, vt iam dicetur. Beatus Petrus † primò instituit ieiunium quadragesimæ ante pascha. Nec uacat à mysterio, quod quadragintasex diebus à capite ieiunij vsque ad pascham in abstinentia sumus. Nam post Babylonicam captiuitatem 46 annis ædificatum fuit templum Domini, vnde & nos post captiuitatem Babylonis, i. cõfusionis vitiorum, 46. diebus per abstinentiam & bona opera nosmetipsos templum Deo ædificamus. Quare autem. 40. diebus ieiunetur, & quare dicitur quadragesima, sub dominica sequenti dicetur. Sanè ieiunium quadragesimæ commendatur ab institutione, & à tribus temporibus, & à personis, quæ in illis ieiunauerunt.
3 ¶ Rursus † ieiunia ideo sunt instituta, quoniam in ueteri lege præceptum erat decimas Deo, & primitias de omnibus bonis reddi, vnde & nos idipsum facere debemus, & etiam nobisipsis, scilicet de corpore & de mente & de tempore. de his alijs ieiunijs dictum est sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus, Siquidẽ de uobis decimas, & primitias Deo offerimus, quando bonum operamur. In quadragesima soluitur decima dierum, quoniam secundum Gregor. de consecr. dis. 5. quadragesima à prima dominica quadragesimę vsq; in pascha sex hebdomadæ cõputantur, quarum dies sunt quadraginta duo, ex quibus dum sex dies dominici subtrahuntur de ieiunio, remanẽt tantum triginta sex dies abstinentiæ, quæ sunt quasi decima anni. Vt ergo numer' quadraginta dierum, quibus Christus ieiunauit, impleatur, recipiũtur ex institutione Gregorij Papæ. de consecratione distinct. 5. quadragesima, quatuor dies præcedentis hebdomadæ, videlicet quarta, quinta, sexta ferię, & sabbatum, & secundùm hoc dicitur quadragesima, quasi quatuor cum decima, quoniam triginta sex diebus, qui sunt decima, adduntur quatuor, præmissum est, quorum primus est sanctificationis, & mundationis, quia tunc tam animam, q̃ corpus mũdamus cineres capitibus aspergentes. Reliqui tres sunt de primitijs dierum, qui soluuntur in quatuor temporibus anni. Sed cum triginta sex dies prædicti sint decima trecentorum sexaginta dierum & annus cõstat ex trecentis sexaginta quinq; diebus, & sex horis, patet, quod cum ieiunamus triginta sex dies ratione decimæ, remanent quinque dies indecimati, & sex horæ. sed de illis ieiunamus quatuor dies præcedentis hebdomadæ, vt sacer numerus compleatur, vt præmissum est. Sed secundùm hoc adhuc remanent triginta horæ indecimatæ, videlicet vnus dies, qui continet vigintiquatuor horas, & sex horæ; sed potest dici, quòd pro decima illius temporis in sabbato sancto tardius cęnamus. vel fortè propter hoc die illa tardius, scilicet de nocte missa celebratur, vt dictum est in proœmio quartæ partis. † Nos verò prouinciales † ieiunium 4
quadragesimæ in præcedenti secunda fe 5
ria inchoamus, & sic duo dies plus cæteris nationibus ieiunamus, & hoc non solum propter quandam honestatem, vt videlicet sic biduo purificati in quarta feria sacrum ieiunium inchoemus, verum etiã pro eo, quod quadragesima in magno die Iouis cęnæ terminatur, prout sub titulo de septuagesima dictum est. Vltimos ergo duos dies non ratione quadragesimæ, sed propter causam ibi dictam, & propter eorum sanctitatem ieiunamus. Clerici ẽt in quinquagesima ieiunium inchoare tenentur, propter ibi dictum est. Quidam autem dixerunt, quod præmissi quatuor dies adduntur alia de causa, videlicet tres pro tribus diebus quatuor temporũ, qui in Quadragesima cõtingũt, quartus

pro uigilia paschæ, quàm ieiunare debemus, sed præmissa ratio uerior est. Sed cũ
6 in quadragesima † imitemur per ieiuniũ Christi: ut præmissum est, & ipse statim post baptismum, scilicet epiphaniam suũ ieiunium inchoauerit: Quæritur, quare hoc tempore ieiunium inchoamus, & illud cum pascha continuamus, & non eodem tempore, quo ipse ieiunauit, cum ipsis actio nostra debeat esse istructio, duodecima quæstione secunda, exemplum. Ad quod quadruplex est ratio. Prima, quia in quadragesima repræsentamus populũ Israel, qui fuit quadraginta annis in deserto, & statim post celebrauit Pascha. ¶ Secunda, quia homines tempore ueris naturaliter ad libidinem commouentur, ad quam restringendum institutum est hoc tempore ieiunari.

¶ Tertia, quia Christi passione resurrectio continuatur, igitur rationabile fuit, ut afflictio nostra continua esset passionis Saluatoris. Cum enim ipse pro nobis passus sit, & nos ei compati debemus, ut ita tandem conregnemus, & post passionem statim resurrectio subsequatur. Iuxtę illud Apostoli. Si compatimur & conregnabimus, & ægrotus magis affligitur, cum approximat sanitati. ¶ Quarta; quia sicut filij Israel prius, quàm agnũ comederent, se affligebant, & lactucas agrestes, idest amaras comedebant, ita & nos per pœnitentiæ amaritudinem debemus prius affligi, ut statim post dignè possimus comedere agnum vitæ, id est corpus Christi, ut sic mystica capiamus
7 paschalia sacramenta. ¶ † Porrò in missis quadragesimalibus frequentatur Humiliate capita uestra Deo, eo quòd illo tempore diabolus magis impugnat nos. Vnde Deum humiliter orare, & nos sibi humiliare debemus, & ut nos sub omnipotentis Dei manu humiliemus, dicitur etiam, Flectamus genua, de quo dictum est sub quarta parte, sub titulo de saluta
8 tione. ¶ Et est † sciẽdum, quòd Flectamus genua, & Humiliate capita: se se comitantur, & neutrum dicitur in dominica die. Nam ut ait Gregor. qui in dominica die genua flectit, Deum resurrexisse negat, propter multas quidem causas, orando nos ad terram prosternimus, prout dictum est in quinta parte sub Prima. Dicitur etiam oratio super populum post Humiliate capita & cętera, propter temporis sanctitatem. Et ad notandum, quod in hac vita pro nobis est orandum, vt in futuro audire mereamur à Domino: Venite benedicti patris mei &c. quæ quidem oratio est vicaria sanctæ communionis. *Mat. 25.*
Olim enim omnes communicabant, & communicaturos diaconus ad flectendum genua inuitabat, nunc uero, quia multi suscipiũt corpus Domini indigne, pro communione utimur oratione, diacono sicut prius suo fungente officio, & dicente: Humiliate capita uestra Deo. *Luc. 18.*
quia quicunque humiliauerit se, exaltabitur, & quisquis hic bonis actibus benedicitur, æternæ benedictioni postmodum adscribetur. In hac ergo oratione sacerdos milites Christi pugnæ commendat ad dimicandum contra hostem antiquũ & insidias inimicorum, & ideo pręmunit eos per ministrum armis humilitatis, dicens. Humiliate capita vestra Deo, & sic tandem capitibus humiliatis quasi confirmans eos, infundit super eos protectionem suæ benedictionis, & hoc magis in septuagesima, quoniam aduersarius noster tunc solicitus circuit, quærẽs
quem deuoret. ¶ † Secundo, in prima 9
collecta genua flectimus in postulatione *1. Petr. 5.*
iustitiæ, quæ est necessaria in præsenti uita. in vltima uero reuerenter inclinamus in gratiarum actionem pro diuino denario uitæ futuræ. ¶ † Tertio, 10
in prima collecta flectimus genua pro pugna præsentis vitæ, afflictionem laboris & continentiæ ostendentes. In ultima uero, quæ est pro gratiarum actione, caput humiliamus, per quod mentis humilitas designatur, quia in æterna uita omnis labor excludetur, sed humilitas semper stabit, de hoc dicetur sub sabbato primæ hebdomadæ Quadragesimę. Item in fine missæ dicitur. Benedicamus Domino. de quo dictum est in quarta parte sub titulo de oratione nouissima. Hoc etiam tempore cortinæ in ecclesia suspenduntur, de quo dictum est in prima parte sub titulo de picturis. Porrò ecclesia † his diebus in magno certamine constituta in quadragesima frequẽtat 11
psalmum

11 psalmum.† Qui habitat. quia psalmus illis informat in certamine positos spem suam in Domino ponere, & omne adiutorium ab eo deposcere, de quo sub dominica sequenti dicetur. Hoc tempore dia. onus ca sulam super humerum portat, de quo dictum est in parte secunda, sub ti. de dracono. Ab hac quoque quarta feria usque ad dominicam palmarum dicitur omnia die præfatio de ieiunio. Etiam dominicis diebus apud quosdam. In illa verò dominica, & sequentibus diebus dicitur præfatio de passione. Sed videtur esse incongruum; & in dominicis diebus cantetur præfatio de ieiunio, cum in illis nō ieiunetur, & ideo quidam dicunt in illis quotidianam præfationem, sed licèt nō ieiunetur numero, ieiunatur tamen qualitate, idest, in cibo quadragesimali, sicut in alijs diebus. In quibusdam tamen ecclesijs incipiunt dicere præfationem de passione in dominica de passione, & in quibusdam etiam dicūt præfationem de ieiunio vsq; ad quartam feriam ante Pascha. Verum licet, vt præmissum, quadragesimali ieiunio, quod incipit in dominica quadragesimæ, superadditi sint quatuor dies, solennitates tamen officij quadragesimalis temporis incipiūt in eadem dominica, sicut prius. & non an tenuec in hoc immutatio facta fuit, quantum quā potius ex incuria, quàm ex certa sciētia hoc contigisse credatur, nam idem deberet esset caput ieiunij & officij & secundùm hoc uidetur, quòd in dictis quatuor diebus deberent immediatè post missam
12 dici vesperæ. ¶ Circa † quod notandum est quòd quadragesimale tempus est luctus, & pœnitentiæ tempus: pęnitentes autem dum conuertuntur ad Christum, à tenebris ad lucem transeunt, vespertinum uerò tempus propter defectum & obscuritatem imperfectionem designat. Quia ergo pęnitentes nō imperfectioni & defectui, sed potius perfectioni & luci veritatis insistunt idcirco conuenienter quantum ad uesperas dictum tps lucis ex institutione Gabilon. Conci. de consecr. distinc. 1. solent. præueniuntur. vt sic statim post missam dicantur, quæ aliàs circa noctis tempus consueuerant dici. Hoc tamen quatuor prædictis diebus præcedentibus non seruatur, qui diebus quadragesimalibus superadditi ex alia causa fuerunt. Vel potest dici: quòd quia quadragesimali tempore propter dispositionem ad paschalem solennitatem & correctionem delictorū præteritorum, sanctioribus operibus insistendum est: ideo prouisum est, vt eo tempore, quo seruamus illa ieiunia, plures orationum supplicationes ieiunii agamus, & propter hoc nō solum alias horas, verum etiam vesperas ante cibum dicimus. Prædictis tamen quatuor diebus hoc non seruatur, ad repræsentandum primariam dispositionem pœnitentium, qui in suis primordijs non possunt tot sanctitatis obseruantiis insudare. Hoc tempore dicitur ad horas capitulum. Conuertimini. Iohel. secundo capit. & illud, Inter uestibulum, quod est ibidem, & illud. Clama, ne cesses, Esa. quinquagesimaoctaua cap. & illud. Derelinquat impius viam suam. Esaia quinquagesimaquinta. capit. & illud. Frange esurienti panem. Esa. quinquagesimaocta
ua cap. ¶ † Sanè hæc quarta feria quatuor priuilegijs insignitur. Primum: quia tali hodie incipimus ieiunare, quod fit quadruplici ratione. Primò, pro eo, q Christus legitur quarta feria suum ieiuniū inchoasse, quod inde videtur: quia natus est die dominica: & si quis diligenter computet annos ex tunc, vsque ad 30. secundum rationes computi, inueniet eum in tertia feria baptizatum fuisse, & sequenti die intrans in desertum inchoauit ieiunium. Se 13
cundò, ideo † in quarta feria ieiunium inchoamus, quia in quarta ætate Salomon tēplū ędificauerit & nos quasi fundamentum illius templi, quod ex nobis construitur, faciamus ieiunando, vt in pascha templum domini possumus. Vnde Apostolus. Tēplum domini sanctum est, quod estis 14
vos. † Tertiò, ideo in quarta feria ieiuniū incipit. Cū enim ecclesia in diebus dominicis quadragesimæ non ieiunet propter gaudium, quod habet de resurrectione domini, quæ in illa die facta est. In resurrectione dominus legitur bis comedisse, semel cum discipulis euntibus in Emaus, & iterū quando intrauit clausis ianuis ad discipulos, & attulerunt ei partem piscis, assi, & fauum mellis. Ideo incipit ieiunare ab hac quarta feria antecedente dominicam illam, quæ pp hoc vocatur caput ieiunij 15 1. Cor. 6 Luc. 4.

ieiunij.De hoc etiam iam præmissum est.
16 †Quartò,quia sicut iam dicetur,hoc tem
pore ad bellum procedimus,ideo quatuor
diebus huius hebdomadæ ieiunamus, vt
quatuor armati uirtutibus,s.iustitia,forti
tudine, prudentia, & téperantia,quatuor
mala,quæ per primum parentem incurri
mus,deploremus.s.quòd de paradiso eie-
cti sumus, quòd in hac ualle miseriæ cibo ad
modum iumētorum indigemus, quod in
infernum descēdere timemus,quod in pa
17 tria cum domino non gaudemus.†Quin
tò, vt defleamus quatuor mala quæ feci-
mus,s.peccatum cogitationis, operis,con
suetudinis,& locutionis.Secundum priui
legium est, quia illa die audiuntur confes
siones publicè pœnitentium, & eis pœni-
tentiæ imponuntur. Tertium, quia tunc
cineres capitibus asperguntur, vt iam di-
cetur. Quartum: quia in die ista fit pro-
cessio, qualē per totum annum fieri non
contingit. Pœnitentes nanque tunc ab ec
clesia cum processione,& cruce eijciūtur,
& in die cœnæ in eandem recipiuntur, sicut
sub illa die dicetur.Processionem quidem
facimus, quia tunc ad bellum contra ho-
stes incedimus,quia quasi in expeditione,
à Septuagesima usque tunc fuimus.Proce
dentes ergo contra hostes armis nostris
armamur,quæ sunt humiliatio,oratio,af
flictio,& eleemosynarum largitio. Humi
liatio, sicut iā dicetur, est in cinere.Orō,
quia tunc dicimus.Pater domine &c.Af-
flictio,de qua in Euangelio,Cum ieiuna-
tis &c. Eleemosynarum largitio,quæ ma
ximè hoc tempore frequentāda est,vnde.
Absconde eleemosynam in sinu pauperis.
Eccl.9. Talibus itaque armis armati ad bella pro
cedimus. Vnde collecta huius diei est.Cō
cede nobis omnipotens Deus præsidia mi
litiæ Christianæ,sanctis inchoare ieiunijs
&c.Cæterum in hac die officium vsque ad
nonam differimus,non tantum,quia do-
minus hora nona expirauit,sed etiam ꝓ-
pter gastrimargiam nostram.Adeo nanq;
ventri dediti sumus,quod audita missa sta
tim ad cibum currimus. & de horis parū
aut nihil curamus. Vnde in concilio Ca-
bilon.de conse.dist. 1.solent,dicitur quòd ad
missam concurrendum est,& auditis mis
sarum solēnijs & vespertinis officijs, ac lar
gitis eleemosynis,ad cibum accedendum
est. Hac etiā † die benedicitur cinis & in 18
signum humilitatis capitibus aspergitur
sub his verbis. Cinis es, & in cinerem re-
uerteris,quod dictum fuit Adæ Gen.4.c.
Et Iob pœnitentiam in fauilla & cinere
egit prout legitur Iob vltimo c.Et ait do-
minus, In domo pulueris puluere vos
aspergite,Micheę.1.c.Item legitur Iudith
4.ca. quòd filij Israel humiliauerunt ani-
mas suas in ieiuniis, & cinis super capita
eorum. Et Abraham inquit, Loquar ad
dn̄m meum, cum sim puluis & cinis? Ge.
18. cap. & Mardocheus indutus est sacco
spargens cinerem capiti suo,Hester 4.ca.
& filiæ Sion consperserunt cinere capita
sua.Tren.4. c.Et hoc est,quòd sicut ex li
bro pontifical.habetur,Pœnitētes & mo-
rituri in signum pœnitentiæ & humilita
tis,& quòd terra & puluis sunt se in cine
re vel solo prosternunt,& cilicium indu-
unt, quod ex veteri testamento tractum
est.Legitur enim Esa.58.c.quod pœniten-
tes sacco & cinere sternuntur.Idem Hie-
rem.25.c.Aspergimini cinere,quia com-
pleti sunt dies vestri. Item Ionæ.3.ca.Rex
Niniue indutus est sacco & sedit in cine-
re.Item Tre. no.3.c. Virgines Hierusalē
accinctæ sunt cilicijs.Item in psalmo 35.
Induebat cilicio.Fit etiam hoc,ad † signi 19
ficandum , quod sicut in electione Adæ
de paradiso maledicta fuit terra in opere
suo, sic per humilitatem pœnitentiæ ter-
ra nostra,scilicet liberum arbitrium no-
strum benedicatur per pœnitentiam, ut
non spinas & tribulos,sed dignos fructus
pœnitentiæ germinet. Inuitantur autem
omnes ad pœnitentia generaliter cum
dicitur in antiphona, Immutemur ha-
bitu &c. Ieiunemus, & ploremus ante
Deum &c. Et ostenditur causa,quare de-
beant homines ieiunare,scilicet quia do-
minus expectat eos ad pœnitentiam. Vn-
de introitus est,Misereris omnium domi
ne propter pœnitentiam, & est Sap. 11.
c. omnes etiam orationes quæcunque di-
cuntur, faciunt,ad idem in epistola.Con
uertimini &c.quæ est Iohelis 2.ca.ad hoc
inuitantur generaliter parui & magni
& vtriusque sexus. Vnde dicit, Sanctifi-
cate ieiunium. Vocate cœtum,congre-
gate populum &c. Sequitur responso-
rium. Miserere mei Deus. & cap.quod
respon-

respondet epistolæ, ostendens † triplicem effectum pænitentiæ. Primũ, quia per eũ habemus remissionem peccatorũ & collationẽ gratiæ, & conculcationẽ inimicorũ. Vnde sequitur, Dedit in opprobriũ conculcantes me. Sequitur tractus, Dñe, non secũdum peccata nostra &c. q significat laborem, qui in pñia habetur. Et dr iste tractus usq; ad dñicã de passione in secũda, quarta, & sexta feriis, ut in diebus arctiori ieiunio deputatis inceptæ puiæ memores orõnes ieiunio cõbinemus. In Euãgelio aũt. Cum ieiunatis, &c. Mat. c. 6. legitur de modo ieiunandi, ubi dicitur Tu autem cum ieiunas, unge caput tuũ, & faciem tua laua, quia omnis pænitens debet ungi oleo spiritualis, q est iucunditas mentis, tanquam athleta & pugil dñi, sicut habetur in ecclesiastico. Oleum de capite tuo non deficiat, & faciem tuam laua, i. interiorem hilaritatem exterius demonstra, ne uidearis hominibus ieiunans, i. sic ieiunia, ut non intendas fauorem humanum sed fonius Dei, & pr tuus, qui uidet in abscondito, reddet tibi, Offerenda est, Exaltabo, ubi est grati rũ actio de imp trauda remissione, Com. unio est Qui meditabit, id qua est aliorum exhortatio dele i. meditatione, & consonat Euangelio, quia meditari in lege, est thezaurizare in cælo.

Eccl. 9. *Psal. 19.* *Psal. 1.*

ADNOTATIO.

* Ieiunium.) Quadragesima ieiuniorum habet authoritatem, & in ueteribus libris ex ieiunio Mosi & Heliæ, & ex Euangelio, inquit Aug. ep. 119 & de Moyse patet Esto, Matthæi 4. Luc 9. De ieiunii ꝑterea institution. & qualitate, abunde cũ aliis tum uel ex concilio Cabilonensi, in c. solent, de conte. dist 1.

SVMMA.

1 *Pęnitentia in tribus consistit.*

De Quinta feria. Cap. 29.

Sequitur de quinta feria. Siquidem in uicati sunt omnes in præcedenti die sicut ibi dictum est, ad pænitentiam. Sed
1 quia pænitentia † consistit in tribus, s. in oratione, ieiunio, & eleemosyna, ideo in tribus sequentibus diebus agit de his tribus, & primò de oratione in hac quinta feria, & ideo incipit introitus. Dum clamarem ad dominum. Fit autem oratio ab aliquo quandoq. ꝑ se, qñq, pro alio. Vt ergo ostendatur quantum ualet ab aliquo pro se facta oratio, igitur sequitur epistola. A grotauit, Esa. 38. c. In qua ꝑponit ecclesia regem Ezechiam in exẽplo qui oratione pro se facta impetrauit a domino quindecim annos uitæ suę superaddi. Vt etiam ecclesia ostendat, quantum ualet oratio pro alio facta, legitur Euangelium, Cum intraret I. sus Mat. 8. ca. de Centurione, qui rogauit dominum pro puero suo, ut sanaretur, quod impetrauit.

SVMMA.

1 *Ieiunium spirituale Deo placet, non carnalę, & sextę ferię officium, nu. 1*

De sexta feria. Cap. 30.

IN sexta feria agitur de ieiunio, & ostenditur quale † ieiunium pla et Deo, 1
s. spũ le, non carnale, vñ epistola agit de hoc, Clama, ne cesses, Esa. 58. c. & & post. Quare ieiunauimus, & non aspexistis. &c. Et dominus respondet; Nunquid tale est ieiunium quod elegi conior quere, quasi circulum caput & c. quasi diceret, Non placet mihi tale ieiunium, q aliquis se cruciet tm, sed q dissoluat fasciculos ĩpietatis i. ab oĩ peccato abstineat, qd fit p charitatẽ. Vnde † sequitur Euan- 2
gelium Audistis quia, Mat. 5. c. Agens de charitate, ubi dicitur, licet hoc in ecclesia non legatur Dictum est antiquis, Nõ occides. Ego autem dico, non irascetis.

SVMMA.

1 *Sabbatũ ꝑcedens primã quadragesimę Dominicã nõ habet qd quã propriũ.*

De Sabbato. Cap. 31.

IN sabbato agit ecclesia de eleemosyna, & de sabbato, quia per promissa tria, scilicet orationes, ieiunia eleemosynas uenitur ad sabbatissimum mentis,

ubi

vnam tantum quadragesimam obseruat, illi uerò prò merito ieiunauerunt, Communius tamē est tres quadragesimas seruare, eo qđ Moses, ut tradunt Hebræi, ter ascēdens ad Dominum ieiunauit, vel potius, qa tres in tribus leguntur ieiunasse quadragenis, scilicet Moses, Helias, & Dominus. Quare aũt quadragintasex diebus sumus in abstinentia, dictum est sub præcedenti quarta feria. Considerandum est aũt, qđ tempus quadragesimæ pœni-
4 tentiæ adscribitur. Pœnitētiæ autem † fructus sunt ieiunium, uigilia, & aliæ carnis afflictiones, eleemosina corporalis, & spiritualis, & aliæ misericordiæ opera, oratio & deprecatio, & aliæ species contemplationis, fletus, lachrymæ, & alia isigna contritionis. Ideo de his & similibus ad pœnitentiam pertinentibus in nocturnis & diurnis officiis hac die, & sequentibus legis & cantat ecclesia copiose. Et propter hoc etiam hoc tempore dicitur regulariter, octies in canonicis horis psalmus ille pœnitentialis, Miserere mei Deus secundũ magnam misericordiã tuam &c. ¶Et est notãdum, ꝙ pp ieiunij principiũ
5 † ordo interrumpitur historiarum. Cum enim in septuagesima & sexagesima cantatum fuerit de Adam, & in quinquagesima de Noe & Abraham, in hac prima interponitur de fructibus pœnitentiæ, in secunda uerò de Iacob, in tertia de Ioseph, in quarta de Mose. Antiquitus tres instituit ecclesia sexagesimas, de quo tactũ est in prima parte sub titulo de ecclesiasticis sacramentis. Sanè, quia, ut dictum est sub quarta feria cinerum, hoc tempus est Christianæ militiæ, & in quo diabolᵒ fortius contra nos insurgit, ideo ne homo desperet quasi confortatiuum quod
6 dam canit Ecclesia introitum † Inuoca-
Rom. 12. uit me &c. Quo audito, spe fit homo fortis, Vnde dicit Apostolus: Spe fortis ĩ tribulatione gaudentes. Et Esa. 30. c. In silentio & in spe erit fortitudo uestra. Siquidē in his duobus consistit tota fortitudo hominis spiritualis, scilicet in silentio, idest a tumultib. seculi, nihil de his quæ sũt seculi appetendo, & in spe æternà desidera do, per epistolã, quæ incipit. Hortamur
7 vos. 2. Cor. Armat ecclesia † milites suos quatuor Cardinalibus virtutibus. Primò, fortitudine, cum dicit, Ecce nũc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis &c. Quę ibi de fortitudine dicuntur, & quia sequitur in omnibus exhibeamus nos, sicut Dei ministros in multa patientia. Secundo, tēperantia, cum dicit: In castitate & ieiuniis multis. Tertiò, prudētia, cum dicit, In sciã i. prudētia. Sunt autē idē subiectum, scia, & lõganimitas, qa scientia & longanimitate scimus conuersari in medio prauæ & peruersæ nationis, & bonitate & suauitate, quę in Spiritusancto, hoc totum pro eodem sumitur. Sequitur, In charitate non ficta, quia omnia sine fictione fieri debent. Quartò, iustitia cum dicit. Per arma iustitiæ a dextris, & a sinistris. Post epistolã sequitur responsorium Angelis suis mandauit de te &c. Vt sic secure homo possit pugnare, sequitur tractus. Qui habitat in adiutorio in quo agit de tentatione. Tractus uerò Deo di- Psal. 90.
cit, quia ibi ostenditur, quòd hæc uita misera distrahitur multis doloribus & laboribus. ¶Et † quia posset conqueri aliquis 8
de inæqualitate istius pugnę, qa tentator potentissimus est, ut habetur in Iob. Non est potestas sub cœlo, quæ ei ualet cõpa- Iob. 41.
rari. Et sapientissimus, qa multa uidit. Et crudelissimus, quia, ut dicit Hier. Crude- Hier. 6.
lis est, & nõ miserebitur, homo autē infirmissimus & ignorans, & ideo in ipso tractu ponit solutio huius, qa ad hoc ꝑmittit Deus inimicum tentare, ut hõ timeat, & ad Deum confugiat, q scit, & pt, & vult liberar, & sic in se nõ speret, sed ĩ Deo q promittit, quòd liberabit, si confugiat ad eum. Vult ergo Deus, ut hõ ha- Mat. 23.
beat timorem de inimico forti, & spem de promissionibus futurorum, & de dilectione Dei uehementissima, ergo seq tur ꝙ vult eum protegere, quemadmodum gallina ꝑtegit pullos suos ex amore vehementer, & est spes de custodia angelorum hõ autem si molatur inter duas molas, timorem, s. & spem, efficetur panis placens Deo, & sic uincet omnem † tentationem, 9
siue sit leuis & occulta, quę dicitur timor nocturnus, siue leuis & manifesta, q dicitur sagitta uolans in die, siue sit grauis & occulta, quæ dicitur negotium perãbulãs in tenebris, siue sit grauis & aperta, quæ dicit dæmoniũ meridianũ. Hæc quatuor

genera

genera tentationum uincet, q̃libet sic armatus, ut dictũ est. Sed in Euangelio non sunt nisi tres tentationes, ubi dicitur. Ductus est Iesus in desertũ &c. Matth. 4. ca. & comprehẽdunt, quandoq; oẽs tẽtationes sub quaternario, ut dictũ est, quandoque sub ternario, ut in eo pſalmo inferius dicetur. A laqueo uenãtiũ, i. ab opere malo, & a uerbo aspero, i. a peccato oris. Tẽtatus † autem fuit Dominus a diabolo triplici tentatione, s. tentatione gulæ, cũ dicit ei. Dic ut lapides isti panes fiant. Cupiditatis, s. cũ dixit. Hæc omnia tibi dabo, si pcidẽs adoraueris me. Et inanis gloriæ, s. qñ diabolus uoluit eũ deijcere de pinnaculo, sicut fecerat alios pdicatores multos, & uicit eũ Dominus p authoritates sacræ scripturæ, qđ significatũ est in hoc, qđ Dauid lapidibus sumptis de torrente deicit Goliã, docẽs nos dẽre armari gladio uerbi Dei pter illa arma, q̃b. nos armat Apostolus in epistola hodierna, vt sic sufficiẽter ad pugnã armati simus. Põt ẽt dici, qđ a principio Septuagesimæ ecclesia tot tribulationibus pſta desperãs clamauerat, Circũdederũt me gemitus mortis, quasi a nulla parte euadere posset. In principio uerò sexagesimæ, ubi ẽt de hoc dictũ est, & dicetur in quarta dominica, quasi posita inter desparationẽ, & spẽ clamauit. Exurge, quare obdormis Domine In principio quinquagesimæ iã desperãs clamauit, Esto mihi Domine in Deũ ptectorẽ, imò depcatiuã mutãs in affirmatiuã dixit, Dux mihi eris, & enutries me.

11 † Nũc uerò in principio quadragesimæ ostẽdens se exauditã dixit. Inuocauit me, & ego exaudiã. & epistola dicit. In tpe placito exaudiui te. In graduali dat nobis an-
Esa. 49.
gelorũ custodia. In tractu, diuina ptectio qua circũdamur scuto ueritatis. In Euãgelio, ad exẽplũ Saluatoris de hoste triumphãs, cui dicimus, vade retro Satanas. In offertorio etiã diuina ptectio notat, cũ dr, Scapulis suis obũbrabit tibi, &c. i post cõione, dæmonũ subiectio, ut dicit Sup

12 aspidem & basiliscũ. Ab hac die † vsq; ad parasceuen cooperiunt cruces, & uelum ante altare suspendit, de quo in prima parte dictum est [illegible] de picturis. Hæc dñica pri[illegible] est ianua & limes Quadragesimæ, quæ repñtat tempus, quo filii Israel morati sũt i deserto. Tria quidem fuerunt in populo Israel, quorũ duo commemorauimus, s. peregrinatio, q̃ fuit in Aegypto, qñ Iacob & filii sui, p fecti sunt in Aegyptum. captiuitas, quæ fuit in Babylone, & dispersio, quæ fuit facta à Tito & Vespasiano per totum mundum. q̃ nõ cõmemorauimus, q̃a ab illa nunq̃ reuocabuntur, de qua dictum est. Tradam eos in manu, de qua non poterunt surgere, in hac dominica ad horas dr capitulum, Fratres hortamur uos ne in uacuum, &c. 2. Cor. 6. ca. & illud, Ecce nunc tps, 2. Cor. 6. c. & illud, In oib. exhibeamus, ibidem. Et fit hodie statio apud basilicã Lateran. quæ cõstructa est in honorem Saluatoris, & plusquã prophetæ Io. eo quod officium hodiernum Saluatoris nostri pphetice resonat felicitatẽ.

SVMMA.

1 *Officium secundæ feriæ primæ dominicæ quadragesimalis.*

2 *Tentator conatur auferre nobis considerationem cœlestiũ præmiorum, vt facilius in eius retia irrepamus.*

De secunda feria. Cap. 35.

Ostq̃ Dominus & † Apostolus armauerunt militem suum, non restat, nisi ut pugnet, quia hostes sẽp parati sũt. Quia uerò p opera misericordiæ specialiter, & maximè fit pugna ista, ideo de ipsis est feria ista, quæ agit de eleemosyna. Rursus, q̃a onus pugnæ nõ libenter suscipitur nisi intuitu pmii, iõ in hac secunda feria est introitus. Sicut oculi seruorum. &c. Et Dominus in epistola, Ecce ego requiram oues meas &c. quæ sumpta est de Ezechiele 24. ostendit præmium, cum dicit, Et pascham eas, qui enim pascit Dominum in paupere, & Dominus pascit eum, sicut ibi legit. In montib. Israel, in mansionibus æternis, idem habet p Euangelium, Cum uenerit filius &c. Mat. 25. c. ubi dicitur, Venite benedicti &c. Esuriui, & dedistis mihi manducare. † Debemus autem habere oculum ad ipsum
Psal. 123.

sum non tantum sinistrũ, vt respiciamus pœnas æternas, & propter hoc bonum faciamus, hoc enim esset timor seruilis, sed etiam dextrum, vt consideremus præmia, istum oculum vult nobis auferre, diabolus, & nititur quãtum potest, unde 1. Reg. 11. cap. Rex Ammonitarum noluit inire fœdus cũ Iabitis, nisi erueret eis dextros oculos 8. q. denique. Similiter vult facere nobis diabolus, vt non simus apti ad pugnandum, sicut miles, qui non habet oculum dextrum.

SVMMA.

1 *Feria tertia primę Dominicę quadragesimalis, & eius officium.*

2 *Cogitationes Domini quales.*

De tertia feria. Cap. 34.

TERTIA feria agitur de orõne, & sumitur introitus de psalmo, qui est oratio. † Domine, refugium factus es nobis. Pugnamus enim orãdo Vnde Iesus Naue in eremo pugnabat, & Moses orabat, merito qui pugnabat, non deficiebat, quia ille orando uincebat. 38. distin. si quis vult, epistola uerò. Quærite Dominum &c. Esa. 55. cap. docet nos orare, & inuitat nos ad orationem Quærite Dominum, s. derelinquendo uitia, & peccata, quia mitis est ad ignoscendũ. non enim cogitationes meæ cogitationes uestræ. Quæ uerò sint cogitationes eius, ostendit Hieremias dicens. † Ecce ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis Si. n. ex vero corde rogatur & quæritur, statim pacificatur, quantum cunque deliquerit in eum hõ, & hoc dum inuenire potest, scilicet in præsenti. Ecce ostenditur effectus orationis, quia per eã homo Deo pacificatur, Item etiam habetur per Euangelium, Cum intrasset. Mat. 21. c. in quo dicitur. Postquam eiecit emẽtes, & vendentes de templo, dixit. Domus mea idest, homo in quo habito, domus orõnis vocabitur. in epistola monemur ad petendum, vt habitet in nobis in Euangelio, vt det nobis æterna gaudia. Cætera

1 Exo. 17.

2

quæ in graduali, in offerenda, & post communione cantatur, sunt quærentium Dominum orationes, & cõsolationes & gratiarum.

SVMMA.

1 *Feria quarta primę Dominicę quadragesimalis est de ieiunio Eaq; solẽnitas geminatur nu. 2. Et eius officium duobus constat versibus nu. 3.*

De quarta feria. Cap. 35.

QVARTA feria est de ieiunio, sed quia illa dies est septima à capite ieiunij † Septimus autem numerus & septuagesimus idem significant. idẽ enim significat numerus multiplicatus, & numerus multiplicans. Septuagesimus uerò significat liberationem a captiuitate ideo in introitu qui est. Reminiscere, petit liberationem, scilicet quæ habetur per ieiunium, & in epistola & in lectione monemur ad ieiunium exemplo Mosi & Heliæ. Lectio, quæ legitur propter ordines, sumpta est Exod. 24. Ascende ad me in montem &c. Epistola uerò de tertio Regum, Venit Helias &c. Quale autem ieiunium debeat esse, scilicet spirituale, monstratur nobis per ieiunium. Mosi, utilitas verò per Heliam in azymo enim cibo peruenitur vsq; ad mõtem Dei Oreb, idest, ad altitudinem mensę illius, quando comedemus supra mensam patris Christi in regno suo. Per ieiunium quidem ita Dei temperatur & mitigatur, quod ostenditur per Euangelium Math. 12. c. Accesserunt ad Iesum &c. in quo habetur de Niniuitis, qui ita iram Dei temperauerunt per ieiuniũ suũ. ¶ † Et nota quòd in hac feria solemnitas ieiunij duplicatur, quia ieiunatur, tam ratione quadragesimæ quàm ratione ieiunij quatuor temporum. Quia uerò pœnitentibus asperius ieiunãtium corpora deficcantur, in his nõ habitat, sicut dicitur in Euangelio, spiritus immundus, qui ambulat per loca arida, quærens requiẽ & non inuenit. Corpora enim ieiunio desiccata fastidit, ideo ad ieiunia libentius appenden-

1

Psal. 24.

3. Reg. 1.

2

pendenda, Mosi & Heliæ pmittitur exempla, quorum vterque in singulis lectionibus quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunasse perhibetur: itaq; ppter
3 ieiunij geminationē, scilicet † quadragesimę & quatuor temporum, duo versus in graduali ponūtur. Ea quę in introitu, graduali, tractu, communione & offerēda cātantur sunt consolationes & orationes, vt ieiunantes a tribulatione eripiantur, & ne his, qui ieiunijs affliguntur, inimici dominētur. Hæc quarta feria in hoc priuilegiata est, quia illi qui in sabbato sequēti ordinādi sunt, īterrogātur de scripturis sacris, & examinantur, de quo, & quare duæ lectiones legūtur ad Missam, sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus dictū est.

S V M M A.

1 *Feria quīta primę Dominicæ quadragesimalis, quem habeat Missę introitū.*
2 *Confessio est triplex.*
3 *Feria quīta primę dominicæ quadragesimalis carebat olī ppriō officio. Et qui hodie.*
4 *Euāgeliorū et epistolarū varietas, vnde ī diuersis ecclesijs quīta feria primę Dominicę quadragesimalis fuerit profecta*

De Quinta feria. Cap. 36.

1 QVINTA feria est de † cōfessione, per quam etiam pugnatur, & est introitus. Confessio & pulchritudo. † Est autem triplex
2 cōfessio, scilicet fidei, peccati, & humilitatis. Qui habet hanc cōfessionem pulchritudo est in conspectu eius. In conspiciēdo enim Deum, humiliamus nos, & Deo similes sumus imitando ipsum. Epistola uerò, scilicet Orauit Esdras &c. sumitur de Esdra 9.c. In qua est oratio Esdræ, & confessio, qui orauit sicut etiam Daniel orauit. Peccauimus, & iniustè egimus &c. Et per istam confessionem meruerunt remissionem peccatorum, & ita ostenditur effectus cōfessionis. In alijs ecclesijs legitur epistola. Factus est sermo Domini Ezech. 18.c. Quæ etiam loquitur de effectu confessionis. Euang. Egressus in de Iesus &c. Matth. 15.ca. Est de mulier Cananæa, quæ confessionem fidei cum dixit. Domine adiuua me, & per confessionem humilitatis, cum dixit. Nam & catelli &c. meruit filiæ suæ sanitatem, & dictū est ei Mulier, magna est fides tua. Quidā autem legunt euangelium, in quo Iudæi gloriantes, quod essent filij Abrahæ, conuincuntur non esse filij Abrahæ, quia non faciunt opera eius, sed esse ex patre diabolo, eius opera faciendo, vel ut quibusdam moris est legitur Euangelium, quod alij legunt feria quinta sequentis hebdomadę de diuite, qui apud inferos cruciaē, patrem que uocans, & deprecans Abraham, non vt filius exauditur. His consonat illud propheticum, quod in epistola præmittitur, quòd si uir iustus genuerit filiū sanguinē effundentem, & vniuersa detestanda faciē tem, ipse quidē in iustitia sua uiuet, filius autem eius qui operatus est iniquitatem, morte moriatur. Cætera, quæ sunt in introitu graduali & offerenda, sunt laudes & orationes iusti. Communio. Panis, quē ego dedero Ioan. 6.c. Declarat. vnde iustus
3 viuat, scilicet de carne Christi. ¶ † Et attēde, quod quinque feriæ propria olim non habebant officia, sed a dominicis ęstiualibus officiabantur, & earum euangelia nō sunt de ieiunijs īstituta, sed de diuite & Lazaro, & viduę filio suscitato. Olim etenim
4 conieiunabant, sed vt in dominicis solēnizabant, sed postmodum a Grego iuniore quadragesimę fuerunt adiunctę ieiunio, pront dictum est sub septuagesima, & officiositate. Et inde est, quòd varietas epistolarum & euangeliorum in quintis ferijs repetitur. De hoc dicetur sub quinta feria sequentis hebdomadæ.

Psal. 95. *Dan. 9.* *Ioan. 16.*

S V M M A.

1 *Feria sexta primę Dominicę Quadrag. et eius officiū, tum Euangelium. nu. 2.*

De sexta feria. Cap. 37.

1 IN sexta † feria, quæ est nona dies ieiunij qui numerus est angelicus, petit ecclesia liberari ab omnib. tribul. Et est introitus de necessitatibus

bus &c. Et fit hoc per angelos, & maximè per Angelum magni consilij. & ideo legi
1 tur Euangelium† Ioan. 5. Erat dies festus &c. in quo dicitur, quod Angelus Domini descēdit in piscinam, & mouebatur aqua & sanabatur vnus, ideo vnus; quia tantum vnitas ecclesiæ sanatur. Sed ne in contradictione peccemus, sicut Iudæi, qui dicebant
Hier. 31. istud prouerbium ironicè. Patres nostri manducauerunt vuã acerbam in deserto, & dentes filiorum obstupescent, idest, nos punimur propter hoc, quod non est iustũ ideo legitur epistola de Ezechie. 18. c. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius
Exo. 20. non portabit iniquitatem patris, nisi imitetur patrẽ in malitia. Vindicat. n. Dominus iniquitatem patrum in filios, in his, qui oderunt eos. extra de reg. iu. nisi. 1. q. 5. per totum.

SVMMA.

1 *Sabbatum primę Dominicę quadrag. & eius officium nu 2. 5.*
3 *Genua quare non flectamus ante sextã orationem, in sabbato prima Dominicę quadragesimalis.*
4 *Prædicatoris officium.*

De Sabbato. Cap. 38.

1 POSTEA vero non restat, nisi sabbatismus.† Et est epistola de sabbato mẽtis. Fratres hortamur uos. Per sabbatum uero mentis uenitur ad sabbatum æternitatis, & ideo dicitur Euangelium de transfiguratione Domini, in qua apparuerunt tantum Moises, & Helias, quorum exẽplo animatur ecclesia ad ieiuniũ.
2 ¶† In missa huius diei lectio prima est Orauit Moises. Deut. 25. c. Secunda est. Dixit Moises filijs Israel. ibidem 11. c. Tertia est. Orationem faciebãt 2. Machab. 1. c. Quarta est. Miserere nostri. Eccl. 36. c. Quĩta est Angelus Domini. De qua dictum est sub
Dan. 3. quarta feria tertię dominicæ de aduentu Quia ergo pro ordinãdis orat ecclesia, cãtat introitum. Intret in conspectu &c. Et graduale, Propitius est &c. Et protector noster aspice &c. Et cõuertere Dñe &c. Et dirigatur Domine oratio mea &c. Et Ad dominũ, cum tribularer clamaui, & exaudiuit me &c. Ad quinque lectiones flectit genua, vt quinq; sensus ordinandorum à 3
Dño dirigãtur.† Quia uero diaconi & sacerdotes tanquã perfectiores ęternis intẽdere tenẽtur. inde est, quod ante sextã lectionẽ, siue ante epistolam, nõ dicitur, flectamus genua; sicut nec ante Euãgelium. Hoc ẽt fit pp reuerentiam Apostolicę lectionis, & propter eandẽ etiam causam ad orationem super populum genua nõ flectimus, sed solum caput inclinamus. Rursus quia multum valet deprecatio ecclesiæ assidua, quis. n. est, qui nõ audiatur in tribulationibus, idcirco quinto loco legitur lectio de trib. pueris de camino ignis liberatis, & sequuntur gratiarũ actiones in cantico Benedictus es Domine &c. Quia uero officium pdicationis etiam ad subdiaconum pertinet, idcirco sequitur epistola Pauli. 1. Thess. vlt. c. Rogamus vos, corripite inque- 4
tos, cõsolamini pusilanimes &c. Officiũ. n. pdicatoris est alios corripere, & reliqua facere, quæ ĩ epistola ipsa docentur, & ita epistola ipsa ptinet ad ordinatos saltem in sacris.† Deinde sequitur tract⁹ Laudate Do- 5
minum omnes gentes, laudate omnes populi, in quo omnes inuitamur ad Dei laudẽ, qui ministros suos sua misericordia cõfirmat. Tractus ergo & canticum, Benedictus es, sunt ordinatorũ. Et quia sacerdotes in uirum perfectum cõmutari debent quorum ministerio; panis & uinũ trãsubstãtiãtur in corpus & sanguinẽ Dñi, inde est, quod legitur Euangelium de transfiguratione. Assumpsit Iesus Petrum &c. Mat. 17. ca. Debent. n. transfigurari. ita quod in eis nõ appareat, nisi resurrectio Dei. Sed quia in præsenti uita sine tribulatione, aut uix aut nũquam esse possumus, & propterea semper ad Dominum clamandum est, inde est, quod sequitur offertorium. Domine Deus salutis meæ &c. Et postcommu- Psal. 87.
nio, Domine Deus in te speraui &c. Priuilegiatum est hoc sabbatum, quia in eo ordines celebrantur.

SVMMA.

1 *Dominica secũda quadragesimæ, nõ hẽt*

Rat. Diu. Offi. C C *proprium*

proprium officium. Et quare idipsum eius graduale. Et tractus num 3.
2 *Benedictio quotuplex.*
4 *Rebecca, gratia interpretatur.*

De secunda Dominica quadragesimæ, Cap. 39.

1 HAEC secunda dominica † intitulatur dominica uacat pro eo, quod proprio caret officio. ideo autem caret proprio, quia cum in præcedenti hebdomada occurrant quatuor tempora, in quorum fine ordines celebrantur, habebat antiqua ecclesiæ institutio, vt post finem diei sabbati inciperet officium ordinum & in die dominica terminaretur, & ita officium, quod in fine diei sabbati incipiebatur, vsque in diem dominicam protendebatur, & sic tunc ipsa dominica proprio carebat officio, 75 dist. quod à patribus. extra de temp. ord. literas, Verum, quia difficile erat à sexta feria vsque in diem dominicam nihil comedere, factum est, ut in sabbato ordines celebrētur, & ī die dominica, quæ vacat officio, officium quartæ feriç præcedentis repetatur. Potest etiā dici, quod ecclesia suspēdit organa sua in hac dominica, quæ est quinta à septuagesima, ad similitudinem populi qui existens in captiuitate, nec altare, nec templum habuit, imò organa sua suspendit, quare proprium non habet officium. Sicut autem dominica ista vacat ab officio proprio, ita & omnes quintę feriæ quadragesimæ quondam proprio carebāt officio, prout sub quinta feria dicetur, Et attende, quod hæc dominica vacat solum cantu diurno nec uacat omni officio, nec Euangelio, & ideo solū in graduali debet intitulari dominica vacat, & non in antiphonario, nec in Euangelio, & in quibusdam ecclesijs dicitur Euangelium, Egressus quod dictum est in proxima quinta feria, in alijs. Assumpsit Iesus Petrum, verum in præcedenti dominica dictū est, quòd in ipsa dominica armauit Dominus militem suum quatuor Cardinalibus virtutibus, & gladio uerbi Dei. Sed quia, ut pręmissum † est
2 in secunda feria, pugna nō libenter suscipitur, nisi præmium ostendatur, ideo agitur in hac secūda dominica de benedictione, quæ est quintuplex, scilicet benedictio liberationis, gratiæ, augmenti gratiæ contemplationis, & gloriæ. Quia uero benedictio illa impetratur per orationē, ideo dominica ista consistit in oratione, vnde dicit in introitu Reminiscere miserationū tuarum. Domine &c. petens cātu lugubri liberationē à vitijs, & peccatis, & spiritibus immūdis. Hæc est prima ratio & prima Dei benedictio, scilicet liberationis. In epistola vero, quæ est, Rogamus uos & c. 1. ad Thess. 4. petit sibi dari secundam benedictionem, scilicet gratiæ, siue gratiam ad bene ambulandū, & bene agendum, dicens. Hęc est enim uoluntas Dei, vt dignè ambulemus, vt sciat vnusquisque uas suum, possidere in sanctificatione, scilicet vt sit, cęleste corpus, & cęlestia appetat, & in honorē, scilicet vt sit Deo dignum templū, quia sedes Dei, & tēplum Spiritussancti sunt nostra corpora, vt ait Apostolus. Omnis qui castè & piè viuit, tēplum Dei est, & Spiritussācti sedes. Et in hac sola dominica idem est † graduale, & tractus, eo quod 3
ipsa tota cōsistit in oratione liberationis. Oratio exprimit laborem & planctū, quæ duo significātur in graduali & tractu. Est autem graduale. Tribulationes &c. Tractus est. De necessitatibus &c. Alij autem dicunt tractū, Dicit Dominus mulieri. quæ est Mat. 15. c. Tertia benedictio, est benedictio augmēti gratiæ. Quarta contemplationis. Qui uita benedictio glorię. Quia verò benedictiones huiusmodi non habentur, vel cōseruātur sine magna lucta, ideo in nocturno officio de lucta Iacob cū angelo, & in utero agitur, ut exemplo Iacob supplantemus fratres nostros malos, scilicet si quid nobis inferunt iniurię dissimulantes, & sit pugna ista in utero Rebeccę, idest, ecclesiæ. † Rebecca enim gratia in 4
terpretatur. In primo responsorio in nocturnis agitur de augmento gratiæ. Dicit Ge. 27.
enim Isaac ad filium. Tolle arma tua pharetram & arcū extra. Arma pędicatoris sunt sacræ scripturæ, quæ dicuntur pharetra, quia de eis sumuntur sagittæ ad percutiendum diabolum Iacob igitur, i. verus prædicator uenatur, & interfecit homines bona uenatione & interfectione, scilicet

cet

cet per arcum sacræ scripturæ, & in se occidit bestias, idest vitia & peccata, scilicet potcum luxuriæ &c. & tūc cęnat cum eo Isaac, i. visus, scilicet Dominus, qui delectatur in talibus. Sunt enim ei delitiæ cęnare cum talibus, vnde secundum responsoriū est, Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, i. paradisi, hoc etiam est, id quod supra dicit Apostolus, vt sciat vnusquisque vas suum possidere ī sanctifi atione & honore. Sequitur versus, Qui maledixerit ei, sit ille maledictus. Omnes enim qui populo Christiano iuniori maledicunt, maledicti sunt, ut Iudæi, Gentiles, & alii. ¶In tertio responsorio dicitur, Dei tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiā. Esto dominus fratrum tuorum, seruiant tibi tribus & populi, hęc benedictio datur Ecclesię, ut omnibus dominetur. Ista vero tria respōsoria sunt septimi toni, ad significandum, ꝙ ipsa ecclesia imbetrat nobis gratiam septiformē Spiritussancti. ¶In secundo nocturno in quibusdam ecclesijs est responsorium. Si Dominus &c. ī cuius versu dicitur, Iacob erexit in titulum lapidem, oleum fundens desuper, quod nos facimus, cum imitatione Christi bona agimus. Vngimus enim eum per fidem cum ipsum hominem plenum gratiæ esse credimus, & duo responsoria sunt de primo, & vnum de sexto tono, quia de Christo agunt, qui est principium & finis, & ī sexta ætate vnctus fuit oleo lętitię prę participibus suis. In septimo uerò responsorio
Psal. 44. orat Iacob. Erue me de manu fratris mei, quia valde eum timeo. Valde enim debet timere sanctus, ne corrumpatur à malis. In octaua responsorio agitur de benedictione contemplationis. Vnde ibi loquitur de lucta Iacob cum Angelo, quia per orationem debemus luctare cum Domino, donec habeamus statum contemplationis. Et dixit ei Angelus, Dimitte me, aurora est, idest satis hēs fidem, vel charitatem, vel grām: Nec debemus dimittere, donec de luctatione cōtra uitia faciat nos contemplatiuos, quia regnum cœlorum vim patitur; & violenti rapiūt illud. Tunc aūt videtur sine nubilo peccati. Vn in nono responsorio dicit Iacob. Vidi Dominum facie ad faciem, i. sine nubilo peccati, non sine velamine creaturā. Hac ratione ecclesia Parisiēsis dicitur legere hac die Euangelium de transfiguratione, quæ est benedictio gloriæ, & ita patet, ꝙ habita benedictione liberationis gratiæ, & augmenti gratię contemplationis, & considerato prœmio gloriæ libenter & fortiter pugnant milites Christi.

SVMMA.

1 *Feria secunda secundæ Dominicæ quadragesimalis, & eius officium.*

De secunda feria. Cap. 40.

SECVNDA feria est de oratione, unde in epistola, quę incipit. Orauit †Daniel &c. Dan. 9. cap. ostenditur quantum ualet oratio cum ieiunio. 1
Daniel, idest, vir desideriorum orauit pro populo suo, & abstinuit à regalibus cibis, & vsus est leguminibus. & ideo exaudita est oratio eius, sicut ei dictum est ab angelo. Sed quia nil ualet oratio, nisi quę fit in cognitione Dei, ideo sequitur Euangelium Io. 8. Ego vado, & quęretis me, & non inuenietis, dicit Dominus Iudęis, & iterum, Ego sum de sursum &c. ego non sum de hoc mundo, & non cognouerunt eum, & ideo adhuc manent in peccatis suis. Ibi diuidit Dominus spirituales à carnalibus, idest aquas, quę sunt sub firmamento ab his, quę sunt super firmamētum, & ita huic secundæ ferię competit opus secundę diei, & ideo introitus est de secundo tono. Carnales enim non possunt orare Deum; quia non cognoscunt eum. Nam qui in carne sunt Deo placere non possunt. 82. dist. proposuisti. Nempe ea, quę in introitu, graduali, offerenda, & communione cantantur, sunt orationes, consolationes, & laudes conuersæ Gentilitatis, cui Dominus exhibuit intellectum.

SVMMA.

1 *Feria tertia secūdę Dominicę quadragesimalis, & eius officium. Et num. 3.*
2 *Ieiunium laudabile.*

De tertia feria. Cap. 14.

TERTIA feria est, de † opere diei tertię, qđ est
1 Congregātur aquę omnes in locum vnum, & terra fructificet. Hoc fit quando homo non curat de voluptatibus carnis, & ieiunat per charitatem. Ieiunium laudabile est, vt
2 homo † non sit multum curiosus de cibo corporali, vt dicitur in Euāgelio, Nolite soliciti esse solicitudine, scilicet suffocante, sed solicitudine prouidentię possumus & debemus, ideo introitus. Tibi
Luc. 10. dixit cor meum, exquisiuit te, & est tertij toni propter opus terræ diei. In epistola
3 verò. † Factus est sermo domini &c. 3. Reg. 17. hortatur ecclesia, vt non simus multum soliciti, & hoc propter Heliam, qui pastus est à vidua Sareptana, & à coruo, & ipse ēt pauit viduā, dicens. Nō deficiat farina hydriæ, idest gr̃a de corde, & oleū, de lechyto, i. gr̃a seu vnctio sp̃ualis desuper. Hoc idem hortatur per Euangeliū. Super cathedra Mosi &c. Matt. 23. c. vbi sequitur. Vnus est magister vester, & vnus est pater vester, q in cœlis est, q hēt curam de oībus. Rursus Sareptana mulier introitu affectum ad Christū ostēdit dicens. Tibi dixi cor meum. In graduali seipsam consolatur & hortatur, dicens. Iacta cor tuum. In offerenda misericordiā petit, in cōione, quasi secura se mirabilia narraturam promittit, dicens. Miserere mei Deus, & narrabo mirabilia tua.

SVMMA.

1 *Feria quarta Dominicę secundę quadragesimalis est pœnitentię dies. Et missę introitus, nu. 2.*

De quarta feria. Cap. 42.

QVARTA feria est de † pœni-
1 tentia, quæ feria est dies pnīæ, in illa. n. traditus est Saluator & ostenditur in epistola. Orauit Hester &c. Hester, 14. c. quantum eam oratio faciat efficacem, per orationem Hester, quæ cū Regina existeret, īduta fuit cilicio, impetrauit suspensionē Aman in patibulo, qđ parauerat Mardocheo. Quia verò pnīa cōcipitur timore iudicij, ideo de psalmo pnīali, q intitulatur per octauam resurrectionis, s. Dn̄e ne in furore tuo sumitur
introitus. † Ne derelinquas me &c. quia 2
verò non valet pœnitentia, nisi imitemur Christum, ideo sequitur Euangeliū. Ascēdens Iesus &c. Matth. 20. c. de cruce Christi, vt habetur, Ecce ascendamus Hierosolymam, & sequitur ibidem de filiis Zebedæi, qui petierunt, vt unus sederet à dextris, & alius à sinistris, & dixit ei Dn̄s, Potestis bibere calicem, quē ego bibiturus sum &c. qui non bibit de calice gloriæ, & postponit se Christus Apostolis in exemplum, qui de hoc irascebantur.

SVMMA.

1 *Feria quinta dominicę secundę quadragesimalis. Et officium. nu. 2. 3.*
4 *Ferię quintę in quadragesima olim carebant proprio officio.*
5 *Gregorius ieiunium instituit, & officium quintę ferię quadragesimalis.*

De quinta feria. Cap. 43.

QVINTA † feria est de 1
piscibus & auibus, i. de non confidentibus in Domino, & confidentibus in homine, de quibus habentur in epistola, Maledictus homo, qui confidit in 2
homine, Hiere. 12. c. & ponit carnem brachium suum &c. & post Benedictus vir qui confidit in Domino. Et hæc ostenduntur per Euangelium, homo quidā &c. Luc. 16. quod est de diuite & Lazaro. Diues enim nō cōfidebat in Domino, & ideo in inferno positus est. Pauper vero confidebat, & ideo in sinu Abrahę requiescit. In offertorio Precatus est Moses &c. ostēditur, quod oratio iusti efficax est, Moses enim erat ouis, quia māsuetissimus hominū fuit, & est forma ieiunij, & placationē impetrauit super irā, qua Dn̄s iratus erat Iudęis propter uitu

2 lum cõflatilem.† ¶ Rursus quoddam hodie legitur Euāgelium, in quo docet Dominus nō in hominis, sed solius Dei testimonio confidendum, de seipso.n.loquēs ait secundum carnis fragilitatem. Si ego testimonium perhibeo de memet ipso, testimonium meum nō est verum.& infra. Ab homine testimonium non accipio.& infra Habeo testimonium, maius Ioāne. His cōsonat præmissa lectio de Hier. Maledictus homo, qui cōfidit ī homine &c. Et infra. Benedictus vir q confidit in Domino. Confidens igitur orat in introitu, & in graduali & etiam in offerenda in persona Mosi, in qua fit verborum repetitio; q a sæpe ad Dñm pro populo intercessit: De hoc etiam dictum est sub dominica post epiphaniam. Cōio. †Qui manducat, Ioā.6.c.ostendit quid vtilitatis prueniat cōfidenti, s. q in Christo manet, & Christus in eo, & hæc communio nō congrueret sabbato ante dñicam palmarum. ¶† Notādum autem est, q sicut præcedens dñica vacat ab officio, prout ibi dictū est, ita & oēs quintæ feriæ in quadragesima quondam proprio car. bāt officio, excepta forte quinta feria cenę Domini. Illa tamē mutuat introitū à tertia feria illam præcedenti. Nam sicut qlibet quinta feria authoritate Melchiadis Papæ, de cons d.3 ieiunium.soluta erat à ieiunio, ita & ab officio. Vnde beatus Grego. nullum in quinta feria instituti officium, nihilominus tamen hora & matutinæ ac vespertinum officium cantabantur. Vnde necessarium erat, ut super. Bñdictus & Magnificat, antiphonæ de Euāgelijs aliorum dierum sumptæ dicerent.

Hier. 6.

Ioan. 8.

3

4

5 † Sed Gregorius instituit ieiunium & officiū quintæ feriæ, ea tamen, quæ prius instituta erāt de matutinis & vespertinis officijs, nō mutauit inde est, q antiphonæ quæ cantantur sup benedictus & Magnificat, in quintis feriis, non cōsonant Euangelijs illius diei, & hoc in quinta feria præcedentis hebdomadæ dictum est.

S V M M A.

1 *Feria sexta Dñicę secundę quadragesimalis, ad pn am, & mansuetudinem hortatur. Et eius officium. nu. 2.*

De sexta feria. Cap. 44.

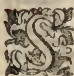

SEXTA feria † agit de opere sexti diei, in qua factus est homo, & hortatur nos Ecclesia ad mā suetudinem, & ad patientiam, ut omnem iram quod dicitur cordibus nostris remoueamus. & hoc exemplo Ioseph & Christi, & epistola. Dixit Ioseph. Gen.c.37.c.de Ioseph, qui multa passus est à fratribus suis, & tamen sublimatus est, uelint nolint. 1

†In Euangelio, Matth.21.monemur ad prædicta exemplo Christi. Homo erat paterfamilias, qui plantauit uineam, idest, Iudaicum populum per doctrinam legis, ad ultimum misit filium suum ad cultores vineæ, ad quos prius miserat seruos, quem interfecerunt. Per hoc autem scilicet mansuetudinem & patientiam satiabimur in futuro, unde introitus est, Ego autem cum iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor dum manifestabitur gloria tua. Ad tolerandas etiam persecutiones, propter iustitiam, hortatur in graduali, Ad Dominum cum tribularer, & in offertorio, Domine in auxilium, & communione, Tu Domine seruabis. 2

Ps. 16.

Ps. 119.

Psal. 11.

S V M M A.

1 *Sabbatum secundę Dominicę quadrag. quid agat. Eiusque officium: nu.2.4.5.*

3 *Peccator hędo comparatur.*

De Sabbato. Cap. 45.

SABBATVM agit de conuersione, vel confessione, † per quæ cessat homo ab opere seruili. & sic sabbatizat, & recipit benedictionem à domino, qui benedixit diei septimo. Ad hoc autem instruimur per legem domini, & gratiam Spiritussancti, vnde introitus est de lege. † Lex Domini &c. & est primi toni, quia conuersio ad Deum est principium bonæ uitæ, vnde sequitur, Conuertens animas. Sequitur iustitiæ domini rectæ lætificantes corda, gaudēt. 1

2

Psal. 19.

sabbatum spirituale, & hæc principaliter habetur per gratiam quod ostenditur p epistolā, Dixit Rebecca &c. Gen. 27. c. In qua habetur, ꝙ Rebecca monuit Iacob, vt afferret patri suo Isaac duos hœdos, Per Rebeccam gratia Dei intelligit, quę
3 nos monet & inspirat nobis † Deo abominationem de peccato, & confessionē, quæ per hædos designatur. Hædos enim animal fœtidū est, & hēt carnes sapidas. Cur enim homini feret peccatum suū, vt confitetur illud, quod ualde placet Deo & Angelis eius, quia gaudium est Ange
Mat. 46. lis Dei super vno peccatore pnīam agen
1. Cor. 6. te. ¶ Sequitur aūt in epistola. De rore cœli, idest de gratia cœlesti, & de pinguedine terræ, i. abundantia tpalium fit bñdictio tui, & præponitur de rore cęli, quia bona spiritualia præponuntur tēporalibus, & postea sequitur de pinguedine terræ, quia primum quęrite regnum Dei, & hæc omnia adiicientur vobis. Boni enim omnia habent, vnde Apostolus. Tanquā nihil habentes, & omnia possidentes, extrà de priuil. nimis. Mali similiter petunt benedictionem, qui per Esau designantur, sed quia ipsi præponuntur tpalia spiritualibus, dicitur eis. De pinguedine terrę & de rore cęli erit benedictio tua. Etsi enim habeant aliqua spiritualia, tñ eis præponunt temporalia. Sequitur respon sorium. Bonum est confiteri Dño &c. q. d. Ecclesia, ex quo per cōuersionem & confessionem peccati, & reprobationem habetur benedictio, & tpalia & spiritua
4 lia. Bonum est cōfiteri do nino. Item habetur in Euangelio Luc. 15. † Homo qui dam habuit filios duos, & petit vnus dicens. Da mihi partē hæreditatis quæ me contingit, & diuisit illis substantiā suā. Et post, ille cōsumpsit oīa, postea fuit tanta fames i terra, ad quam venit, vt cōpelleret fame esse porcarius, idest subulcus, & dixit reuersus ad se. Quāti mercenarij &c. Quādo enim homo omnia bona sua amisit per peccatū, nō habet, quid come dat, & pmittit ita Deus ipsum cadere, vt argu at eū malitia sua, vt legit Hier. 2. circa medium, & moriamur fame & dicat, quot sunt, s. in ecclesia, qui hēnt iucunditatē nenris, & ego fame pereo. Reuertar in domo patris mei, vnde in Exod. 9. habetur, quòd Aegyptij compellebāt filios Israel exire de Aegypto, tunc recipitur & datur ei prima stola, idest gratia, & ita in Euangelio habetur de conuersione. Rursus tam in Euangelio, ubi habetur de duobus filijs, q̄ in epistola, ubi agit de Iacob & Ioseph duorum populorum, Iudaici videlicet, & Gentilis significatio cōtinetur. Iudaicus gratiam spiritualem amittit, Gentilis verò conuersus ad pœnitentiam, de lege domini in introitu gloriatur, & cantat. In graduali verò domino confitetur & laudat, & in offerenda, oculos suos petit illuminari, ne dormiat, vt inimicus non præualeat ei. ¶ † at 5
tende. ꝙ rationabiliter in secunda quadragesimę hebdomada legitur Euangelium de filio prodigo reuertente ad patrem, quia Gentilis populus per doctrinam legis & Euangelij ad creatoris cultum reuertitur, & quiuis pœnitens per fidem, & operationem, vel per duo præcepta charitatis Domino reconciliatur, Communio est. Oportet te. Luc. 15.

SVMMA.

1 *Dominica tertia quadragesimæ est confessionis. Et eius officium nu. 5.*
2 *Confessio est duplex.*
3 *Ioseph Christum refert.*
4 *Confessio qualis esse debeat.*

De Dominica tertia. Quadragesimæ. Cap. 46.

TERTIA † dominica est confessionis & quarta refectionis, sicut enim supra dictum est, Dominus in prima Dominica quadragesimæ armauit militem suum, in secunda ostendit ei præmium, amodo ergo non restat, nisi vt ostendatur via, quia per confessionem & refectionem illuc veni- 1
tur. Est ergo dominica ista confessionis. Est autem † duplex confessio, scilicet 2
peccati, & laudis, quas habere debet homo. Per humilitatem enim confessionis expectat homo à Deo omnia, quæ Psal. 24.
expectat scilicet liberationem & donum gratiæ, & oīa alia bona, vnde introitus.

Oculi

Oculi mei semper ad Dominum &c.& est septimi toni; quia per septiformem gratiã Spiritussancti euelletur homo de laqueo diaboli per confessionẽ enim scrutatur mala & ideo fit statio ad sanctum Laurẽtium, qui per cõfessionẽ liberatus est. Hęc humilitas liberauit Ioseph de manib. fratrum suorum & de carcere, & ideo cantatur de ipso I officio nocturnali. Adhuc dominica ista sexta est à dominica 70 & sexta feria Dominus crucifixus est, & ideo fit
3 mentio † de passione Domini, quæ per Ioseph significatur, & ita etiam ipsi diei conpetunt quæ dicuntur. Nã Christus per humilitatem liberatus est ab insidijs fratrum suorum, idest, Iudæorum, & exaltatus est in tota Aegypto, idest, in mũdo, & ita quę literaliter acta sunt circa Ioseph, spiritualiter sunt facta erga Christum, & nocturnum officium ordinem comitatur historiæ. Cum enim in præcedenti dominica cantatum fuerit de Iacob, in hac succinitur de Ioseph, qui venditus à fratribus, illos in fame ditauit, & Christus à Iudæis crucifixus, sua morte humanum genus redemit, & redimendo à dæmonio liberauit prout in Euangelio legitur hodierno.

4 ¶ † Cæterum qualis debeat esse cõfessio, ostẽdit Apostolus in Epistola, Fratres imitatores mei estote &c. ad Eph. 5.c. Primo enim esse debet I humilitate, s. vt humiliemus nos Deo, & ita in nouitate uitæ ambulemus. ¶ Secundò in perseuerãtia, scilicet vt homo non redeat ad vomitum, & vt infamia peccati remoueatur. Vnde dicit Fornicatio autem & immunditia non nominentur in nobis &c. hoc fit per perseuerantiam in bona vita. Ad hoc idẽ hor-
7 tamur in Euangelio, in fine, in quo ostenditur ꝙ gratia expellit peccatũ. Erat inqt Iesus eijciens dæmonium &c. Luc. 11.c. & Mat. 14. Iesus, idest gratia iste idem dęmoniacus cœcus dicitur à Matt. & Beda. Cæcus, inquit Beda, videt, mutus loquitur, possessus à dæmonio liberatur, & cum eiecisset dęmonium, locutus est mutus, quia
8 quando data est homini gratia, cõfitetur, & loquitur in confessione. Postmodum ostendit Dominus stabilitatem regni sui, per indiuiduam charitatem, & instabilitatem regni diaboli. Omne (inquit) regnum in seipsum diuisum desolabitur, & sic regnum diaboli & suorum, qui diuisi sunt à Deo, destruentur. Sed regnum Dei manet in ęternum & ita inuitat omnes homines ad regnum suum, quod manet. Propter hoc debet homo perseueranter agere opera confessionis, quia per ea habebitur regnum cęlorum. & ideo responsoriũ, Exurge Domine, non præualeat homo, i. diabolus, qui nobis intendit auferre regnum cœlorum. hoc igitur intẽdit ecclesia, vt simus perfecti in cõfessione & similiter per fectẽ moriamur peccatis. per bonam vitã etiam infamia peccati deleatur, sicut dicit Dominus per Esa. Perdam Babylonis nomen. Hoc dicit, quia gratia expellit peccatum, & infamiã. Sequitur, & reliquias germen Babylonis ciuitatis, idest, memoriam delectabilem ut. s. homo delectat, quãdo ad memoriam reducet ¶ † Rursus, quia sicut in Euãgelio dicitur: Surdus audiuit, & mutus verba Dei narrauit ideo dicitur in introitu Oculi mei semper ad Dominum, & ne iterum deficiat, misericordiam implorat, subdens, Respice in me, & in graduali Exurge Domine. Deinde nox quondam muti facta fęcunda, cuius os aperuit sapiẽtia, preces suas ingeminat, & decenti similitudine in tractu perorat, dicẽs Ad te Domine. in offertoria iam loquens prædicat iustitias Domini rectas. eo ꝙ à se humiliato dęmonium exierat, sed ad Iudaicũ populum superbientem spiritus immundus redierat. In communione de muto factus orator gratulatur, quod sicut passer inuenit sibi domum, & turtur nidum.

Ps. 9.

Esa. 14.

5

Ps. 18.

Ps. 83.

S V M M A.

1 *Feria secũda dominicę quadragesimalis quid designet. Et eius officiũ. nu. 2.*
3 *Iordanus quid mysticè.*

De secunda feria. Cap. 47.

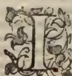

IN dominica præcedenti dictum est, quòd Dominus saluat per confessionem: In hac uero secunda feria ostenditur,
† ꝙ Dominus saluat per baptismum. Sed quia baptismus datur per Trinitatẽ, ideo de † Trinitate est introitus: 1

tus: In Deo laudabo verbum, & ponitur
Psal. 55. ibi ter hoc nomen Deus, & est de tertio tono, quod totum contingit, propter hoc quod loquitur de Trinitate. Epistola uerò: Naaman princeps &c. quæ est 4. Reg. 5. c. est de Naaman, quem misit rex Syriæ Dominus suus ad Helisæum, vt sanaret eum. & præcepit ei vt in Iordane se lauaret septies. & fieret eius caro sicut caro
3 pueri, & ita factum est, † Iordanis interpretatur descensus humilitatis, in qua Ecclesia mundari petit. & hoc facit ad præceptum Domini, quærens per humilitatem salutem in aqua, quæ est inferior creatura. Postmodum sequitur respõsorium, Deus laudem meam ne tardaueris, in quo Ecclesia humiliat se p cõfessionẽ. & est tertii toni ratione prædicta. In euangelio uero, Dixerunt Pharisæi ad Iesum. Luc. 5. Ostẽdit Dominus quòd non sunt missi prophetæ nisi ad humiles, sicut Helisæus ad Naamã, & Helias ad uiduam, & ostendit superbiã Iudæorum. Postea dicit: Iesus autem transiens per medium illorum ibat, ad significandum, quod humilis quicquid sibi fiat, etiam suam non derelinquat.

S V M M A.

1 *Feria tertia tertiæ Dominicæ ĩ quadragesima. & eius officium & nu. 3.*
2 *Dæmones creditores et exactores nostri.*

De Tertia feria. Cap. 48.

1 TERTIA † feria est de oratione, & misericordia, per quæ etiam saluat Dominus. Vnde introitus
Psal. 21. est, Dum clamarem ad Dominum. Epistola uerò, Mulier quædam &c. est. 4. Reg. cap. de vidua, cuius filios creditor in seruitutem redigere contendebat, & eius vasa oleo repleuit Helisæus, dicens ei, quod de parte olei redderet debitum, quod debebat, & de reliquo ipsa & filij sui viuerent. Vidua est ecclesia, cuius sponsus Christus non est præsens corporaliter, siue visibiliter, quæ
2 venit ad Christum. Creditores † sunt dæmones, unde diabolus exactor dicitur, quia pecuniã suã, idest, immunditiã à nobis exigit, cũ usuris. Vnde Esa. 14. c. Quando cessauit exactor, quieuit tributũ. Sed Christ⁹ per opera misericordiæ liberauit nos ab huiusmodi creditore. Et petitur huiusmodi liberatio in responsorio. Ab occultis meis munda me Domine. Euangelium uerò quod est Matthæ. 18. c. est de misericordia, scilicet, Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum. Si ignorat, doce. Si pœnitet, dimitte, non dico septies, sed etiam septuagies septies, idest, quoties peccauerit, dimitte. Rursus † vidua pro filijs ad Helisæum orans dicit introitus, Ego clamaui, & in graduali, Ab occultis, Demum precibus exaudita, gratias agit in offerenda, Dextera Domini. Et docet in communione, Domine quis &c. quales se debeant exhibere, qui volunt oleum misericordiæ, scilicet qui uolunt requiescere in monte, ingrediantur sine macula, & operentur iustitiam.

Psal. 18. Psal. 16. Psal. 117. Psal. 10.

S V M M A.

1 *Feria quarta dominicæ tertię in quadragesima, & officij ratio.*

De quarta feria. Cap. 49.

IN quarta † feria agitur de impletione mandato- 1 rum per quam Dominus etiam saluat. Sed quia per gratiam est impletio mandatorum, ideo est introitus. Ego autem in Domino sperabo, & est primi toni, ad ostendendum, quòd speciẽ debemus ponere in solo Deo. Epistola uerò, Honora patrem &c. est de Exo. 20. c. in qua sunt instituta uel distincta præcepta Domini, honora patrem & matrem &c. In responsorio uerò petitur gratia, in quo ostendit homo infirmitatem suam, dicens, Miserere mei Deus, quoniam infirmus sum, quasi diceret, non possum per me adimplere mandata. In Euangelio. Accesserunt ad Iesum &c. Matt. 15. c. Redarguit Dominus iactantiã Iudæorũ, qui magis innitebantur traditionibus ho

minum

initium, quàm Dei: & reprehendebāt discipulos domini de traditionibus legis uel seniorū. Quibus dominus dixit; Hypocritæ &c. non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem, & ostendit pq saluamur & iustificamur, In hac quarta feria fit primò scrutinium, prout in proxima quarta feria dicetur.

S V M M A.

1 *Feria quinta tertiæ dominicæ in quadragesima quid referat, & quod varium habeat officium, & num. 2.*

De quinta feria. Cap. 30.

1 IN quinta feria ostendit Ecclesia non esse salutem nisi a domino, & maximè per uirtutes, unde introitus est; Salus populi ego sum &c. & est quarti toni, propter quatuor cardinales uirtutes. Epistola uerò. Factū ē uerbū m &c. de Hier. 7 capit. ubi dicitur. Bonas facite uias ui stras, & studia uestra, & hoc pp opera uirtutum, & reprehenduntur Iudæi, qui credebant se non posse damnari: quia habebant domini templum, & omnes alios damnatos esse dicebant, unde sequitur responsorium. Oculi omnium ostendens, quòd in solo Deo sperandum est. euangelium uerò, Surgens esus. Luc. 4. capi. est de sanatione socius Petri. per quod ostenditur quòd in solo Deo sperandum est, quia ab ipso, & per ipsum salus mentis & corporis est. † In
2 aliis uerò ecclesijs legitur euangelium sequentis dominicæ. Abijt Iesus &c. & aliter incipit operamini in quo impropetat dominus turbæ quòd magis curabāt de salute corporis, quàm mentis, quoniā uoluerunt eum facere Regem post miraculum factum de saturatione quinque millium hominum de duobus piscibus & quinq; panibus, & hortatur eos dicēs. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam. Cui congruè præmittitur præmissa lectio. Hier. ubi Dominus promittit se habitaturum cū eis, & sic quasi regem futurum eorū qui talem cibum fuerint operati ut calūniam non faciant innocenti &c. Sāguinem non effundant &c. Rursus introitus, scilicet, Salus populi, uox est Domini, populum consolantis, graduale offertorium, & communio, uoces sunt populi de regis gratia confidentis. In hac autem quinta feria in qua agit de salute, fit statio ad sanctō Cosmam & Damianum, q Medici fuerunt, & homines corporaliter & spiritualiter sanabāt, ideo de ipsis fit mentio in collecta.

S V M M A.

1 *Feria sexta dominicæ tertiæ in quadragesima, et quale, quidue portendēs habeat officium.*

De sexta feria. Cap. 51.

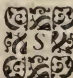

Exta † feria, quæ est di. s 1
crucis, ostenditur, qd
per crucem est s lus. un
de introitus est. Fac me *Ps. 82.*
cum signum in bonum, *Io. 15.*
id est, crucem. Maiorem charitatem nemo habet idest, maius signum charitatis, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis Epistola uerò. Cōuenerunt &c. quæ est Numeri 20. capit. est de Mose, qui bis percussit petram & fluxerunt aquæ, ut biberent homines & iumenta. Per binam percussionem, duo ligna crucis intellige. Petra Christus est & fluxerunt aquæ doctrinarum & gratiarum, ut possit libere totum genus humanum. Responsorium est. In Deo sperauit cor meum & adiutus sum, quia in sola cruce perfecta est humani generis saluatio. In euangelium uero. Venit Iesus in ciuitatem &c. Ioan. 4 ca. ostendit *Psal. 27.*
Dominus, q non solum pronobis crucē sustinuit, sed & multos alios labores uude sequitur ibi. Iesus ergo fatigatus ab itinere &c. dicuntur ibi octo, in quibus instruxit dominus Samaritanam, quæ patent in Euangelio, & ideo responsorium est octaui toni. Cōmunio est. Qui biberit. Io. 4. cap.

S V M M A.

1 *Sabbatū dñicę tertię qdragesimę insti tuam*

tiã & misericordiã Dñi ad salutẽ ducere ostẽdit & eius officiũ & n.4.
2 *Introitus officiorũ variat se in versu.*
3 *Mortis membra quod*
5 *Antiphonę Med uita expositio.*
6 *Vita triplex.*

De Sabbato. Cap. 52.

1 IN sabbato † uero ostenditur ꝙ Dominus saluat per iustitiam & misericordiam. unde epistola: Erat uir Dan.13. c.loquitur de Susanna, quæ saluata per iustitiam. Euangelium est de muliere deprehensam in adulterio, quã Dominus liberauit per misericordiam. Ecce quõ euãgelium & epistola concordãt. Quia ergo adultera in euangelio saluata est p misericordiã, & iõ uidens ecclesia infirmitatẽ filiorũ suorũ petit se liberari per misericordia in introitu, dicẽs
Psal.5. Verba mea auribus pcipe dñe, intellige clamorẽ meũ. Et est quinti toni, pp quin que quæ ponũtur in collecta, quæ est talis, Præsta q̃s umus omnipotẽs Deus, ut qui se affligẽdo carnẽ ab alimentis abstinent, sectãdo iustitiã a culpa ieiunent, i.à delectatione quinq; sensuum, sicut Dan. Susanna & Ioachim, Misericordiã Dei nõ consequentur, qui sic non ieiunant. Seq̃r uersus introitus semiplenus, s. Rex
2 meus & Deus meus. ¶ Et ideo † notãdum est, ꝙ in introitibus aliquãdo duplex uersus ponitur, aliqñ dimidius, frequentius unus, duplex, ut in introitu defunctorũ; Requiem, uersus, Te decet &c. & alius. Exaudi orõnem &c. qa oramus pro defunctis, pp stolã corporis & animæ, quas rogamus ei dari. dr etiã scdus uersus, qa succedit in locũ illius uersus: Gloria p̃ri, q in officio defunctorum tacetur, p eo ꝙ mortuo Trinitatem ulterius laudare nequeunt. Ad cuius laudem pertinet iste uersus. Sæpius vero vnus dr, quia ad vnũ tantum, s. ad Deum uertere nos debem⁹ Dimidius autem hic ponitur, quia qui misericordiam Dei impetrat, suam debet imperfectionem in operibus confiteri, psalmus tantum opus significat. Post epistolam sequit̃ rñsoriũ. Si ambulem &c. ꝙ sic ei respondet, quem Dominus liberat, nullus ei nocere põt, i. gr̃ si ambulem in medio umbrę mortis, non timebo mala &c. Vmbra mortis, est mors temporalis, 5
q.1. & si transeam per mortem temporalem, non est timendum, ex quo Deus adiuuat. Et sequitur uersus. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt, quia tribulationes Dñi cõsolantur hominem bonum. Est autẽ primi toni, quia in solo Deo ponenda est spes. In euangelio vero. Perrexit Iesus. Ioan.8. ostendit se Dominus authorem misericordiæ, cum dixit mulieri adulterę. Vade, & amplius noli peccare. Item misericordia fuit, quod dixit. Qui sine peccato est uestrum, primus mittat in eã lapidẽ 3.q.8. qui sine. In offertorio petit similiter per misericordiã liberari, cũ dicit. Gressus meos dirige, & pertinet ad octauam resurrectionis, post cõio uerò ad beatitudinẽ, quæ est. Nemo Ps.118.
te. Ioan.8.c. ¶ Illud † autem notandum est 4
quòd in huius sabbati cõpletorio antiphona: Media uita cãtatur, eo quòd nũc mediana quadragesimæ incipit hebdomada, quia uerò eam in pręcedenti sexta feria cantant, numerum dierum ieiuniis afflictorum attendunt. Hanc itaque sub breuiloquio duximus exponendam. † Media uita. Christus est, ipse enim mediator est Dei & hominum. 10. dist. quo- 5
niam. Ipse est uia, ueritas & uita, 8. dist. qui contenta. Ipse quidem sanctus, ipse Deus, ipse fortis, ipse misericors & Saluator. Ad Christum ergo sermo dirigit̃. O media uita, idest, ò Christe. Vel media uita sancta. Trinitas est, q̃ in se uita, & nobis uita media, idest, sufficiens, & communis, ad quam sermo dirigitur. O media vita, i.o sancta Trinitas, ideoque subdistinguitur, sancte deus, sancte fortis, sancte & mise. sal. idest, pater, & filius, & Spiritus sanctus, à quo, & p quẽ, & ĩ quo saluamur, & iõ Saluator ẽt Trinitas appellatur. Ad quemcunq; tamẽ sermonem dirigimus adiutorium quęrimus, qa in morte sumus in miseriis p̃sentis uitæ pe timusq, ne tradat nos amaritudini mortis ęternę. Vel supple. ò Domine existentes in uita media, sumus in morte. ¶ † Pri 6
ma fuit uita iustitię, & innocẽtię, in qua creatus est homo. ¶ Secũda est uita peccati &

ti,& miseriæ, in qua lapsus est hõ. ¶ Tertiò erit uita immortalitatis & gloriæ, ad quam reparabitur homo. Nos igitur dũ sumus iñ media vita, sumus in morte, qa uita peccati mors est uitæ iustitiæ. & iõ quærimus adiutorium. Aliæ Ecclesiæ dicunt media uita. quia.n. nunc est mediũ quadragesimæ. quæ uitã præsentẽ, quæ si ne peccatis non dicitur, repræsentat. meritò dicitur antiphona ipsa, In morte, i. in peccatis quæ ducunt ad mortẽ. Et qa in epistola fit mentio de Susanna, iõ propter æquiuocationem vocabuli fit hodie statio apud sanctam Susannam.

SVMMA.

1 *Dominica quarta quadragesimæ q̃d agat. Et qui libri in ea legantur. nu mer. 2. 3.*
4 *Diabolus quatuor modis nos affligit.*
5 *Aetates mundi.*
6 *Introitus missæ dicendę in quarta dominica quadragesimę.*
7 *Bonę cęlestis patrię quatuor.*
8 *Rosa aurea Pontificis maximi quid significet.*
9 *Rosa spiritualiter significat Christũ, & eiusdem rosæ ratio. nu. 10.*
11 *Romanus Pontifex Petri est successor, Christi vicarius.*

De Dominica quarta quadragesimæ. Cap. 53.

1 SEquitur dominica † quarta in qua agitur de superna Hierusalem, & quia in terram illam uenitur eo die, quo filii
Exod. 3. Israel uenerunt in terram promissionis, prout sub septuagesima dictum est ideo
2 nunc legitur † Exod. ubi dicit dominus. Videns uidi afflictionem populi mei, q est in Aegypto, & descendi, ut liberarem eos de manu Pharaonis, sicut autem dominus liberauit populum per plagas missis contra Pharaonem, similiter & per plagas liberat de manu diaboli, qui non vult dimittere nos, nisi in manu forti, vt ibi habetur. Prima plaga est conuersio aquarum in sanguinem, per quam peccatum infidelitatis significetur. Per alias plagas significatur, quòd homo per multas tribulationes & pœnas, quas habet, dum moratur in peccato, cogitur redire ad Dominum, sicut de filio prodigo legi
tur Legitur ergo Exo. quia per fidem est Exod. 14
exitus a seruitute diaboli, & per baptismum, qui significatur per mare rubrum, & per impletionem mandatorum. Quando uerò homo talis est, facit seipsum tabernaculum Domino, qui uerò non faciet ei hoc tabernaculũ, nec ipse faciet ĩ
futuro. Post † Exod. sequitur liber Leuiti 3
ci, q est tertius in Pentateucho, qui pertinet ad Leuitas, qui debebãt Domino offerre sacrificia, unde liber est oblationũ. Ex quo enim homo implet mandata & facit tabernaculũ Domino non restat nisi oblationes Deo offerre. Debet tamen sal apponere in omni sacrificio suo, qa cum discretione debet oĩa facere. Quia ergo tales debent esse mũdi ab omni pec
cato & offerre domino hostiam mundã, Leuit. 19
sanctam & immaculatã, ideo sequitur in Leuitico de mundatione lepræ, & dicit ibi multoties, Sancti estote, quoniã ego sanctus sum. Et quia hoc fit in solẽnitate cordis, & dẽnt oĩa fieri cũ gaudio, post ea in eodem libro agitur de solẽnitatibus. Rursum quia nullus ita perfectus est, quin peccet aliqñ, saltẽ uenialiter, iõ ibi habetur de dubitatione Mosi ad aq̃s cõtradictionis q uec pp hoc dimisit opus spirituale facere, ut ad uocem suam fluerent aquæ, cũ dixit. Ascendat puteus. i. doctrina sacra. Cæterum sicut mulier ostendit ex una parte pomũ filio suo, & ex alia inimicit. ut ueniat ad se, similiter & dñs, iuxta illud Oseæ 31. c. In funiculis Adam traham eos in uinculis charitatis. Vnde in officio nocturnali ostendit inimicũ, qui nõ vult dimittere populum nisi in manu forti, & in manu diuina, s. per prædicatores, & ideo primum respõsorium est, Locutus est dominus ad Mosen &c. Siquidẽ Moses ex aquis assũptus est, Christus per quem liberamur ab huiusmodi inimico, uel qlibet prædicator, qui ex aquis scripturæ debet assumi, &
est quarti toni, quia † quatuor modis nos 4
affligit diabolus, s. interficiendo mares, idest, bona opera, uel uirtuosos quos submergit in flumine deliciarum huius mũdi, & cogit seruire in luto luxuriæ, &

late

latere auaritiæ, & palea inanis gloriæ. Porro quidem, quia populus in illa septuagenaria captiuitate fluxit super flumina Babylonis, & in fine, Cyro permittente, lætabundus exiuit, & gratulans Hierusalē introiuit, ideo cū prima dominica populus captiuatus fleuerit, dicens, Circundederunt me, & in secunda orauerit, dicens, Exurge. in tertia quoque orauerit, dicens. Esto mihi. in quarta consolationem acceperit dicente Domino Inuocauit me, & ego exaudiam eum, in quinta etiam rursus orationi institerit, dicens, Reminiscere miserationum tuarum. in sexta uero Dario licentiam retribuente, consolationem de reuersione percepit, ideoque dixit, Oculi mei. In hac septimana tanquam in fine septuagesimæ ingrediens Hierusalem, gratulabundus exultat, dicēs, Lætare Hierusalem. de hoc etiam dictū est sub prima dominica.
5 ¶† Septenariū quoque præsentis vitæ, quæ septem dierū circulo siue curriculo voluitur, vel potius septem ætatibus, quibus mundus ipse distinguitur, sicut per dies septuaginta, sic p septē dominicas sancta repræsentatur ecclesia. Prima enim ætas est ab Adam vsque ad Noe. Secunda verò à Noe vsq; ad Abrahā, vel secundū quosdā ad Mosen. Tertia à Mose, vsq; ad Dauid. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis. Quinta à transmigratione Babylonis vsq; ad aduētum Domini. Sexta ab aduentu Domini, usq; ad finem seculi. Septima similiter usque ad eundem finē. simul. n. concurrunt, sed illa in vigilantibus & laborātibus, ista in dormientibus, & quiescentibus, ubi requiescunt electorum animæ inter vbera lactantis matris suę supernæ Hierusalem. In prima dominica velut in infantia mundi homo à fœlici delectatione deiectus, clamat Circundederūt. In secūda uelut in pueritia mundi concipiens homo spē suæ reconciliationis voce Noe quasi pręcentoris implorat acceptionem reconciliationis, dicens, Exurge, quare obdormis Domine. In tertia velut in mundi adolescentia concipiens homo suam liberationem de Aegyptiaca seruitute suæ ,p ,ectionis, & liberationis accelerationē uoce Mosi orat, dicens, Esto mihi in Deū protectorem. Quarta designat iuuentutem ecclesiæ, in qua regnum diademate coronatur, & sapientia ,pphetarū ornatur. Vnde illud officium voce Dauid, quasi pręcentoris in cantibus celebratur. Quinta senectutem ecclesiæ, in qua calor naturalis īcipit deficere. Nam populo in Babylone captiuato Ecclesia captiua nec altare habuit, nec templum, imò organa sua suspendit, ideoq; in quinta dominica vacat officio. Sexta, sensū Ecclesiæ, cfines seculorū, cum filius Dei venit in mundum, & de diaboli potestate liberauit genus humanum. Ne igitur sit immemor accepti beneficij, & ingratum, gratulatur, & ait, Oculi mei semper ad Dominum. Hæc autem septima & vltima significat sabbatum, imundi, in quo Sanctorū animæ requiescunt, illic Hierusalē, quæ sursum est, quę libera est, quę mater nostra est, lętatur, vnde dici tur Dominica lætitiæ. Est enim septima septuagesima, & per septenariū significatur septima ætas eorum, qui sunt in requie. Repræsentat enim hęc dominica libertatē concessam filijs Hierusalem redeūdi à Babylone anno sexagesimo, quam habuerunt plenariam in anno septuagesimo, vnde totum huius diei officium de lætitia, est ad repræsentandum illorum lætitiam, & etiam nostram, quoniā finitis sex ætatibus, erimus in septima à mundi exilio liberati, cum cœlestem paradisum, quæ est patria nostra, intrabimus. Cantatur ergo † hodie introitus, Lętare Hierusalē 6
ad ostendendum, quòd sicut illi, qui cum ingenti lætitia à Babylone venerunt in Hierusalem, ita & nos a b hoc mundo lætantes in cœlestem Hierusalē veniemus. Babylon enim interpretatur confusio, vnde significat mundum, vel infernum, quia in hoc mundo est confusio vitiorū, & in inferno tormentorū, dicitur & hęc dominica refectionis, quia in ea Dominus refecit & satiauit quinque millia hominū, vel quia in ea ostenditur cœlestis Hierusalem, ex qua omnis refectio est. Quia ergo Ecclesia lętatur pro hac refectione, ideo cantat lætare Hierusalem, i. Ecclesia, ibi enim ęterna requies promittitur. In nocturnali enim officio cantatur, responsoriū. Audi Israel pcepta Domini, & ea in corde tuo, atque in libro scribe. Et dabo tibi terram fluentem lac & mel. Postea sequitur

quitur in introitu: Ab uberibus consolationis eius. Hæc uerba sunt duo testamēta, de quibus sumuntur promissiones dulces, in quibus est consolatio nostra. Et sūt in ea tria uerba lętitię, scilicet lętare, gaudete. & exultate. Rō quare posita est sub titulo de septuagesima in principio. Et sumitur iste introitus de Esa. ult. c. sed de antiqua translatione, quia in Esaia sic nō iacent uerba hęc. uersus uerò de psalmo, qui loquitur de Hierusalem superna, scilicet Lętatus sum &c. est quinti toni propter quinque millia hominum, quos refecit, uel ideo, quia illi qui cohibent, & refrenāt, & bene ordinant quinque sensus corporis, illi habebūt huiusmodi refectionem & consolationem, de qua in introitu habetur, & quę petitur in collecta. Concede quæsumus omnipotens Deus, ut q ex merito nostrę actionis affligimur, tuę gratię consolatione respiremus. Scripserunt tamen quidam, ꝙ quia Alber. Papa qui tamen in chronica non inuenitur, celebrauit tali die Romę in dicta Ecclesia, quę uocatur Hierusalem. ideo cantatur, Lętare Hierusalem. Et nota, quòd in quibusdam ecclesiis de hac die & in festo annunciationis Domini duę collectę dicūtur, ut quasi duplex festū exoluere videantur, quod non fit in aliis pręcipuis festiuitatibus, etiam natiuitatis Domini & similibus, quia illę per octauas producuntur, nec unius diei duntaxat obseruātur, sicuti ista coangustātur. Sequitur Epistola. Scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit &c. ad Gal. 4. c. Vbi sequitur. Quę sursum est, Hierusalem libera est, quę est mater nostra. Hoc autem dicit, ut non ti-
Ps. 121. more seruili seruiamus Dño, sed amore. Responsorium est de eodem, Letatus sum in his, quæ dicta sunt mihi &c. & est septimi toni propter septimam ætatē, in qua erimus in quiete. Sed quia adhuc sumus in labore, ideo sequitur tractus, sed suauissimus. Qui confidunt in domino, sicut mons Sion &c. in quo ostenditur, ꝙ qui in Domino solo sperant, habebunt illam refectionem. Sequitur euangelium, Abijt Iesus trans mare Galileæ, & Ioan. &c. Quinque autem panes, quibus Dominus refecit nos, prout ibi legitur, sūt quinque libri Mosi, duo vero pisces, sunt psalmi & prophetia, vel libri Iosue & Iudicū, quia de illis septem sumuntur orationes, in hac dominica, & ita reficit omnes. offertorium est. Laudate, & est secundi toni, ad ostendendum, quòd Deum laudare debemus pro corporali refectione & spirituali. Post communio verò est, Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas &c. Et loquitur de illa Hierusalem, quæ libera est,
& est †quarti toni, propter quatuor, quæ 7
ibi dicūtur. Primum est, quia omnia sunt communia Ibi enim Deus est omnia in
omnibus. Secundum est, quòd æternaliter participantur ea, quæ ibi sunt, vnde 1. Cor. 15
dicit. Cuius participatio eius in idipsum. Tertium est, quòd nullus de filijs diaboli potest ibi ascendere, vnde dicit, illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, Quartum, quia ibi est continua laus Dei, vnde sequitur. Ad confitendum nomini tuo Domine, & inde est illud, Beati, qui habitant in domo tua Domine. in secula seculorum laudabunt te. In hac dominica Romanus pontifex celebraturus
†ad Ecclesiam pergens, & rediens ab ea- 8
dem auream in manu sub aspectu populi fert Rosam. Circa quod duplex insurgit ratio, vna secundum literam, altera secundum spiritum. Sanè secundum literam, ne fidelis populus, propter quadragesimalis obseruantiæ asperitatē sub continuo labore deficiat, quia quod caret alterna requie, durabile non est, ideo ĩ hac media quadragesimæ quoddam recreationis solatium interponitur, vt anxietas temperata leuius sufferatur, iuxta illud. Interpone tuis interdum gaudia curis. Hodiernum nāque officium tota lætitia plenum est, & in omni uerborum clausu la iucunditas exuberat, gaudium resonat. hilaritas inculcatur. Tria ita repræsentat dies ista, scilicet charitatem post odiū, vnde dicitur, Lætare Hierusalē, & conuētū facit omnes, qui diligitis eam. Gaudium post tristitiam vnde, Gaudete ĩ lętitia, qui in tristitia fuistis. Et sacietatem post famem. vnde. Vt satiemini ab vberibus consolationis vestræ. Quæ tria pariter designātur in tribus proprietatibus huius floris, charitatis in colore, iucūditas in odore & satietas in sapore. Rosa qppè ꝑ cęteris floribus colore delectat, odore recreat & sapo-

ſapore confortat, delectat in viſu, recreat in olfatu, & confortat in guſtu. Nēpe roſa in manu Romani Pontificis gaudium Iſraelitici populi deſignat, quādo per gratiam Chriſti data eſt illi de Babylonica captiuitate licentia redeundi. Deinde illa donatur nobiliori & potentiori. q tunc ī curia reperitur, in quo nobilitas & excellentia illius peculiaris populi Domini deſignatur. Demum ille cum multo equitatu & lætitia ingenti ciuitatem cum roſa circuit, ſignās gaudium illius populi in ciuitatem. Hieruſalem reuerſi, atque communionem totius fidelis populi & Eccleſię ę
9 titiam de præmiſſis. Spiritualiter † autem flos iſte florem illum ſignificat, qui de ſe dicit in canticis, Ego flos campi & lilium
Can. 2. conuallium. Et de quo propheta, Egredie-
Eſa. 11. tur virga de radice Ieſſe, & flos de radice
Pſal. 44. eius aſcendet. Qui vere eſt flos florum,
Can. 1. ideſt, ſanctus ſanctorum, quia præ cęteris floribus, ideſt ſanctis, colore delectat in viſu. Nam ſpecioſus forma præ filijs hominum, in quem deſiderant angeli proſpicere. Qui odore recreat in olfatu, quia ſicut legitur in canticis. 1. c. Meliora ſunt vbera tua uino fragrantia unguentis optimis. Qui ſapore confortat in guſtu quia panis quem ipſe dat, caro ſua eſt, pro mundi vita, omne delectamentum habens, & omnis ſaporis ſuauitatem. Hinc eſt enim qui de quinque panibus & duobus piſcibus quinq; millia hominū ſaturauit. ¶ Tri
10 plex † autem eſt in hoc flore materia, aurū videlicet, muſcus, & balſamum, quia triplex eſt in Chriſto ſubſtantia, deitas, corpus, & anima. Sed balſamo mediante muſcus auro coniungitur, quia anima mediāte corpus coniungitur deitati. Diuina enim natura tantæ ſubtilitatis eſt, vt corpori di limo terræ formato non congrueret vniri, niſi rationabili ſpiritu mediāte. ¶ Rurſus flos ipſe aureus eſt, quia Rex regum & Dominus dominantium, cuius rubor apparuit ī inſignijs paſſionis, & odor in gloria reſurrectionis. Huius floris baiulus eſt uicarius Saluatoris. Romanus
11 † verò pontifex ſucceſſor vtriq; Petri & vicarius Ieſu Chriſti, qui hunc florem fidelibus populis demonſtrat, non omni tempore, ſed in hac dominica tantum, quæ ſeptima eſt ab illa, quæ ſeptuageſima nuncupatur, quia Chriſtus non in qualibet hora, ſed in ſeptima tantum ætate videtur ab illis q beata requie conſolabuntur. ¶ Rurſus in vrbe oſtenditur non alibi, qui apud baſilicam, quæ ſanctæ crucis in Hieruſalē appellatur, quæ ſupernæ Hieruſalem typum obtinet, & ſpeciem repreſentat, de qua dicitur in epiſtola hodierna. Illa, quæ ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra, in qua Chriſtum angeli ſancti & beatæ animæ contemplātur, id quā merito dicitur. Lętare Hieruſalem, & conuentum facite omnes, qui diligitis eā. qua ſi dicat, vos catholici, non hæretici. ¶ Differt autem hodierna ſtatio ab illa, quæ fit ibidem in ſecunda dominica aduentus, quia illa futurę beatitudinis eſt annunciatio, hæc quaſi præſentis contemplatio. Vnde & feſtiuius agitur, quia ſpei noſtræ feſtiuitas eſt. Hac etiam die Chriſtianus coronatur Imperator, vt ſemper coronæ ſupernæ Hieruſalem meditetur, Dauid tertio in regem vnctus eſt, videlicet ſub dominica poſt aſcenſionem. Hæc ergo dominica priuilegiata eſt, quia repreſentat licentiā redeundi de ſeruitute ad libertatem populo Iſraelitico conceſſam, & lætitiam ex hoc habitam.

S V M M A.

1 *Ferię ſecunda in quadrageſima dominica ſecunda, ratio.*

De ſecunda feria. Cap. 54.

SEcunda feria eſt † de iudicio. Vnde in epiſtola. Venerunt duæ &c. 3. Reg. 3. c. agitur de iudicio Salomonis duabus mulieribus de puero contendentibus, 1
extra de præſumptio. capi. 1. Mulier vna quæ dixit, quod diuidatur puer, eſt ſinagoga, quæ diuidi conata eſt puerū Ieſū, alia mulier, quæ dicit, detur ei infans viuus, eſt Eccleſia. Vnde in reſponſorio petit hęc mulier puerū. Eſto mihi in Deū profectorem, ideſt, petit ſibi dari Chriſtum. Euāgelium. Prope erat. Ioan. 2. c. ſimiliter eſt de eiectione uendentium, & de iudicio, vbi habetur, q non credebat ſe Ieſus eis, quia miſi ſunt eum interficere. poſtea ſequitur

tur de passione sua. Soluite.i.soluetis templum hoc,& in triduo excitabo illud, sciebat.n.qd facturi erāt. ¶ Quia uero ex passione Domini est omne gaudium, ideo in offertorio cantat Ecclesia: Iubilate In introitu autem petit iudicari, sed prius petit misericordiam: Deus in nomine tua saluū me fac, scilicet per misericordiā,& in uirtute tua iudica me,& est quarti toni, quia ibi habetur. Ab insurgentibus me libera me idest, ab inimicis, q quatuor modis, sicut dictum est sub dominica, insurgūt cōtra nos,& ideo sicut dominica fuit de misericordia, in secunda feria est de iustitia.

Psal.53.

Psal.60.

SVMMA.

1 *Feria tertia dominicę quartę quadragesimę de quo agit tum de Epistola n. 2. tum de euangelio nu. 3.*

De tertia feria. Cap. 55.

1 TERTIA† feria est de oratione, idest, de efficacia orationis, q̄ scilicet fit salua iustitia, qd ostendit̄ in epistola. Locutus est &c. q̄ est Exod. 32. e ubi sequit̄. Dimitte me, vt deleā eū, & Moses orauit p populo,& Dominus dimisit peccatum, salua tñ iustitia, q seruauit sibi uindictā. Vnde & si pp illud peccatum, quod cōmiserūt in Christū pręcipuè punientur, tñ & propter illud, quod commiserunt tūc, scilicet dorandū uitulum, un e dicit Dominus in euangelio. Implete mensuram patrum uestrorum, quia uero tā efficax est oratio, id o in it oitu dicit Ecclesia. Exaudi orationem meam & c. uersus. Cōtristatus sum in exercitatione mea. Cōtristatus enim fuit p dilatione patriæ, & incolatu miseriæ. Qui uero exercitatio Christiani est secessione a petulātia,& lasciuia quinque sensuum, idcirco quinto resonat hunc int. Ecclesia.& sequitur epistola. Locutus † est & c. in qua sicut dictum est, impetrauit Moses dimissionem peccati, salua iustitia,& ut filij eorum mererētur intrare terram promissionis, ideo in respōsorio orat Ecclesia, ut mereatur ipsam impetrare filiis suis, ut intrent terram promissionis, licet adorauerunt uitulum conflatilem, idest, uenerati sunt lasciuiam & pompā mūdi, dicens. Exurge domine fer opē nobis. & versus. Deus auribus nostris audiuim quoniam tu liberasti eos, & condonasti eis similiter & fac nos spiritualiter. Postmodū sequitur euangeliū.† Iam die festo. Io. 7. c. de obstinatione Iudæorum, qui dicebant Quomodo hic literas scit cū non didicerit.& dixit domin. Moses dedit uobis legem,& vos vultis me inficere, quasi dicat contra legem vestram vultis facere, & facitis,& dixerunt, dæmonium habes. Ecce quomodo obstinati fuerunt, & hoc est, quod in epistola habetur. Recesserūt cito a via, quā m ostendisti eis. Ecclesia vero ostendens se nos cōsentire peccatis, dicit in offertorio. Expectans expectaui Dominum, ostendens se expectare Christum vsque ad finem. Et quia bene expectat, qui à lasciuia quinq; sensuum abstinet, ideo quinti toni est, Per hanc autem spē reducitur nouus populus in terram promissio nis unde sequitur postcommunio. Lętabimur in salutari tuo,& est primi toni, quia omnis lætitia à Deo est.

Mat.23.

2

3

Psal.48.

Psal.39.

Psal.32.

SVMMA.

1 *Feria quarta Dominicę quartę quadragesimę quid tractet.*
2 *Scrutinium quid.*
3 *Scrutiniū qua solennitate fiat & nu.6. Et quo tēpore, quaue hebdomada, n.4.*
5 *Scrutiniū cur fiat quarta feria quartę dominicę quadragesimę.*
7 *Frons sedes est pudoris.*
8 *Scrutinij cęremonię explicantur.*
9 *Ecclesia quid adhibeat circa scrutator.*
10 *Scrutinium populis annuntiandum. Et qua forma ibid.*
11 *Lectiones duę leguntur in quarta feria quartę dominicę quadragesimę.*

De quarta feria. Cap. 56.

SEquitur† quarta feria, quæ est catechizandorum, quia in ea die dicūtur ad ecclesiam cathechumini, & & ea bechizantur, instruuntur,& hoc est tertium scruu- 1

ta feria stellę creatæ sũt, & in cęlo soli & lunæ coniunctæ, ita & fideles hodie cõcipiuntur, quæ Christo soli & Ecclesię lunæ coniunguntur, & in cęlo, idest, in patris regno iam splẽdent in spe, & in futuro splendebunt in re. ¶ Tertiò, quia sicut in quarta ætate ædificatum est templum Domini per Salomonẽ, sic & ĩ hac quarta feria præparamus baptizandos, ut sint tẽplum Domino. ¶ Quarto; quia in quarta feria cœpit nostra redẽptio in qua ꝓditus est Dominus a Iuda, ut ꝓ redimenda Ecclesia moreret, & ideo & in quarta feria isti præparantur, ut effectum percipiant redẽptionis. ¶ Quintò; quia agnus 14. diebus obseruabat, & pręparabatur, & luna quintadecima imolabatur, decet, ut Ecclesię noua soboles, quæ ad commoriẽdũ Christo in baptismo pręparatur, diebus quindecĩ anteriori ieiunio spirituali ter sagiuata ętati lunę, quæ illam significat, exequitur. ¶ Sextò, quia quarta hominis ętas, scilicet iuuentus, per quartam feriam significata, apta est prælijs & gubernaculo imperij, & ideo catechumini pręparantur in quarta feria ad prælium cõtra diabolum, & ad regnum, & imperium

6 regni Dei. ¶ Hoc † autem ordine scrutinia celebrantur; quoniam à principio usque ad exorcisinum hæc fiunt. Primò quidem fit nominum baptizandorum per acolytum descriptio, & eorum ꝑ nomina in Ecclesia uocatio. Secundò, masculorum ad dextram, fœminarum ad sinistram, ad ianuam Ecclesiæ, ubi fidem petunt, reductio. Tertiò, per exorcistam gemina interrogatio, una de renũciatione diaboli, alia de fide Christi. Quartò dęmonis exufflatio. Quintò, crucis in frõte expressio. Sextò, dicitur oratio. Septimò fit in ore salis impositio. Quod igitur nomina per colytum scribuntur, ex quo ipse etiam notarius dictus est, significat, ꝙ nomina fideliũ in libro uitę scripta sunt.

Phil.3. Quòd nominatim uocãtur, significat uocationem fidelium ad uitam ęternã. Cæterum ianua Christus est. Ducuntur igitur credienti ad ianuã, i. ad Christum, q. de seipso dicit. Ego sum ostium, per me si

Io.28. quis introierit, saluabit. Quod uero masculi ponuntur à dextra, & fęminę a sinistra, designat, quod utiliter agẽtis à dextris & effęminati à sinistris in iudicio statuuntur, quod abrenuntiant diabolo, per hoc se à iugo eius, cui ex originali fuẽt obnoxij, subtrahunt. per hoc enim, quod fidem Christi cõfitentur, iugo Christi se subiiciunt. Dæmonis exufflatio est potestatis eius debilitatio. Crux, quę imprimitur frõti, est uexillum nostrum, quo diabolum uincimus, nõ fit aliud signum, nisi crux, ut ĩ hoc solo signo diabolus se sẽsisse uictum, cõtremiscat & fugiat.

7 † Fit autem in sede pudoris, idest in frõte, ne erubescat fidelis cõfiteri dominum suum esse crucifixum. Oratio contra diabolum est munitio. Sal in ore positum est sapientiæ condimentum. Hæc plenius dicta sunt in parte prima sub tit. de unctionibus, & dicet sub sabbato sancto. Nunc dicenda sunt, quæ ab exorcismo usq; ad ingressum Ecclesię fiunt. Primo, diabolus exorcizatur, & ter repetuntur uerba illa. Audi maledicte diabole &c. Secundo masculi seorsum ponuntur. Tertio ad monitionem diaconi capita inclinãt catechumini, & super eos oratio dominica & symbolum dicitur. Quartò a sacerdote aures & nares illorum saliua tanguntur. Quintò, ab acolyto illuminantur. Sextò, à diacono euangelium super eos dicitur. Septimo, per ostiarium in Ecclesiam introducuntur.

8 † Primo ergo exorcizatur diabolus, idest adiuratur ut à fidelibus recedat. Ter repetuntur uerba illa. Audi maledicte diabole &c. quia in cõfessione Trinitatis diabolo resistitur. Sursum masculis, & deorsum fœminis fit exorcismus, quia maioribus maiora, minoribus minora sunt proponenda. Quod ad admonitionem diaconi capita inclinant, significat ꝙ cum Deo communicaturi acclamante diacono capita inclinabunt, & hæc ratio pro communione habetur. Quod symbolum & dominicam orationem sacerdos super capita eorum dicit, notat, ꝙ templum Domini contra diabolum munit. Aures & nares saliua tangit, ut doctrinam de ore prędicatoris procedentem fideles libenter audiant, & ipsa eis bene redoleat quo ad usque Spiritum habent in naribus, id est, quandiu uiuunt. Ipsorum illuminatio est, tenebratum ignorãtię & peccati

per lumen intelligentiæ effugatio. Euāgelium, quod super eos dicitur, est doctrina Saluatoris, qua instruuntur. Deinde per ostiarium introducuntur; quia post impletionem euangelij per ostiarum, id est, per Spiritum sanctum, in cœlestem patriam
9 introducuntur. Post hęc dicēda † sunt ea, quæ ab ingressu Ecclesiæ vsq; ad missam fiunt. Primò, masculi ad austrum statuuntur, fœminę ad aquilonem. inde quatuor lectiones super eos leguntur, & quatuor initia euāgeliorum, deinde duo, vnus masculus, & vna fœmina in sanctuarium ab acolytis portātur, post symbolum grecè super masculos, latinè super fęminas dicitur. His peractis Ecclesiam ingrediūtur, & sic missa cantatur. Quòd autem masculi ad austrum, & fœminæ ad aquilonem statuūtur, significat, quòd fortiores hostibus tentationem obijciendi sunt, & debiliores humiliter sūt erudiēdi. Quod quatuor lectiones super eos legantur, significat doctrinam quatuor euāgeliorū, qua instruuntur. Vnde statim quatuor initia euangeliorum legūtur super eos, quasi congreget eos à quatuor partibus orbis. Quòd unus masculus, & una fœmina portātur in sacrariū, significat, quòd de vtroq; sexu fideles ascendēt in cęlum: Sed nō ascendet, nisi unus, id est, in unitate Ecclesiæ constitutus, sicut in probatica piscina non sanabatur, nisi unus. Quod symbolum legitur super masculos grecè, & super fęminas latinè, per duas linguas, quibus symbolum legitur, omnē linguā intelligimus. Nam in græcis uiguit sapiētia, in latinis, scilicet Romanis potētia. & ita per has duas tanquam excellentiores omnē linguam intelligimus, quasi cum Apostolo ad Philipp. 2. cap. dicamus, Omnis lingua cōfiteatur, quia Dominus noster Iesus Christ⁹ in gloria est Dei patris. Expositionē orationis dominicę, & symboli in 4. parte, in suis locis exposuimus.
10 † Et attende, quod ante hanc quartam feriam in dominica, uel in secūda feria est huius feriæ scrutinium, populis annūciādum his uerbis, Scrutinij diem dilectissimi fratres, quo electi nostri diuinitus instituātur, imminere cognoscite, ideoque sollicita deuotione sequenti quarta feria circa horam nonam conuenire dignemini, vt cœleste mysterium, quo diabolus cum sua pompa distruetur, & ianua cœlestis regni aperietur inculpabili ministerio peragere ualeamus. In hac uero feria quarta finitis missarum solennis, presbyter annunciat, vt sabbato proximo ad scrutinium reuertantur, & sic iterum atque iterum annūtiat, donec septima scrutinia celebrātur. Sanè expleto scrutinio, dicitur Missa, ut præmissum est, in qua legitur lectio & epistola, quia baptizandus in duobus est catechizandus, id est, instruendus, de nouo & uet. test. maxime in illis, quæ pertinent ad baptismum.
¶ † Rursus, quia instruendus est in fide, 11
& in moribus, ideo duæ lectiones leguntur, de quibus in eis cum suis respōsorijs disputatur. Legitur enim de Philippo, ꝙ Eunucho euangelizauit Iesum. Et secundum Augustinum euangelizare Iesum, Act. 3.
est, non tantum docere credenda, sed et. quæ sunt post baptismum seruanda. In prima ergo lectione, scilicet Sanctificabo &c. quæ sumpta est de Ezech. 36. de fide agitur, ubi dicitur, Tollā quippe uos de gentibus, & congregabo uos de uniuersis terris, & effundā super uos aquam mūdam, & mundabimini ab omnibus inquinamētis vestris, & dabo uobis cor nouū. Fideles enim de uarijs terris congregati sunt ī Ecclesia, & aqua salutaris baptismi super eos effusa est, qua ab uniuersis peccatis & erroribus sunt mūdati, & datum est eis cor nouum, vt credant in Christū. De hac lectione sumitur introitus, Dum sāctificatus fuero &c. vel baptizatus dicitur cor nouum. In uersu autē, Benedicam Dominum &c. sunt gratiarū actiones de hac sanctificatione, & est tertij toni, quia sanctificatio pertinet ad Trinitatem. Ve Ps. 33.
rum quia per talem sanctificationē fiunt homines filij, ideò subsequit in graduali, Venite filij audite me, timorem Dñi do- Ps. 111.
cebo uos quod est septimi toni, ꝑpter septem dona Spiritussancti, quæ dantur in baptismo, uel quia ad hoc ꝙ q̄s uere credat ī Christū, necesse est, ut timeat Deū, ideo sequitur ipsum graduale, ubi sequit̄ de timore. Initium sapiētiæ timor Domini est. Qui ergo radicē imponit credulitatis, cum à timore inchoare oportet, iuxta illud, A timore tuo Domine concepimus

mus, & peperimus Spiritum salutis. In secunda lectione, s. in Epistola, Lauamini &c. quæ sumitur de Esa. 1. c. agitur abundanter de moribus, vbi dicitur. Quiescite agere peruerse. discite benefacere &c. & postea cōcluditur & venite & arguite me, dicit Dñs. q. d. Si hoc feceritis: & vos non remuneraueto, iure me tanquā iniustū redarguere potestis, item dicitur ibi. Lauamini, s. per baptismum. & estote. id est manere mundi, s. per pœnitentiam. Et quod possunt, ostendit, dicens. Auferte malum cognitionū vestrarū, & si fuerint peccata vestra, vt coccinū, quasi nix deal babuntur &c. Verum, quia illi, qui fidem veram, & bonos mores seruant, ad hæreditatem Domini pertinere probantur, idcirco sequitur graduale, Beata gens, cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi. Hi efficiuntur cœli, qui uerbo, idest. filio Dei firmantur, unde sequitur versus, Verbo Domini cœli firmati sunt, &c. Item, quia in talibus locum habet beatitudo, ideo graduale illud est primi toni, quia beatitudo à solo Deo est. Ab his quoque non discrepat euangeliū præcedens scilicet. Præteriens Iesus &c. Ioā. 9. c. quod est de illuminatione cęci, quia cęci illuminantur in baptismo. vnde dī ibi, Lutum fecit Dominus ex sputo, & pcerit cęco ut lauaret se in natatoria Syloe idest, Christi, qui missus fuit à patre, idest in baptismo, uel in doctrina Christi, de quo dicitur Gen. vlt. c. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius donec veniat, qui mittendus est, hebræus habet: Donec ueniat Sylo, idest. Missus. Postmodū in grātum actione sequitur offertorium secundi toni pp illuminationem & cōfirmationē. Dicto autē offertorio, archidiaconus ascendit pulpitū clamans alta uoce. Si quis est cathecuminus, exeat foras, prout dictum est in procemio quartæ partis, & tūc omnes cathecumini exeunt foras, & sic fit septies prius, quam baptizētur, videlicet in quolibet scrutinio, quia qui non regenerati sunt, nec inter Dei filios computari, nec Christi mysteriis cōuenit interesse. Quidem tamen cathecuminos ante Euangelium de Ecclesia eiiciunt, quod nō laudamus, cum eis sit euangelium prædicandum, sicut & Apostoli primitijs Gentiū euangeliū prædicauerit sed sacrificijs interesse non debent, tum quia sacerdos orat pro circunstantibus, quorum fides Deo cognita est, & nota deuotio, at isti nondum fideles uocantur, tum quia qđ conficitur. fidelibus porrigitur, in postcommunione uerò agit gratias cęcus de illuminatione sua, dicens. Lutum fecit Dominus ex sputo. Io. 9 & est primi toni, quia ad locum unde exeūt flumina reuertuntur, ut iterum fluant, sic autem recognoscendo bona, debemus agere Deo gratias. Hæc autem quarta feria in hoc priuilegiata est, quia in ea leguntur duæ lectiones pro eo, quòd in sequenti sabbato ordines celebrantur, item quia hac die ordinandi examinantur, item quia hac die fit scrutinium baptizandorum in sabbato paschali, ut præmissum est.

Esa. 16.

Psa. 42.

SVMMA.

1 *Feria quinta quartæ dominicæ quadragesimalis. Et missę introitus.*

2 *Epistolę allegorica expositio.*

De quinta feria. Cap. 57.

QVINTA feria † ostendit, quod non est sanctificatio, nisi à Deo, vnde introitus est, Lætetur cor quærētium Dominum, & post, Quærite faciem eius semper, & est secundi toni, quia quæritur, ut habeatur, & postea, ut amplius habeatur. Quanto enim magis habetur, tanto magis quæritur. Epistola verò. Venit mulier &c. 4. Regū. 4. c. Et est de resuscitatione filii mulieris. Sunamitis, quem resuscitauit Hælisæus, & incuruauit se super puerum. & pueri qua litati se conformauit, puer uerò septem oscitationes emisit, & est resuscitatus. 1

Psal. 14.

† Nempe Sunamitis interpretatur captiua, filius eius, genus humanum, quod dicitur puer propter paruitatem sensus, baculus. de quo ibi dicitur, est lex, quæ percutit, dicens Oculum pro oculo &c. Quę neminem ad perfectionē ducit. Hę 2

pertinent,& ostenditur largitas Dei,qui paratus est large dare cuilibet,& benignitas eius,vnde dicit,Venite bibere aquas, scilicet q̃ mundificant, & sanctificāt gratias. Sequitur versus. Attendite popule meus,in quo ostenditur,quòd etiam hoc de aquis doctrinæ intelligitur,secūdi toni,ꝑpter mūdationem animę & corporis,& sumitur,de Esa Epistola est.In tempore placito exaudiui te.Esa.49.c.Et post Nunquid potest mulier obliuisci infantē suum?Ecce ostenditur largitas,vel charitas Dei erga nos.Postea sequitur responsorium.Tibi derelictus est pauper in gratiarum actione quarti toni,propter quatuor virtutes per quas sanctificat.In euangelio verò,quod est Ioan.8.ca.De eadem largitate agitur.Ego sum lux mundi,Nō dicit hui⁹ hominis,vel illius, sicut flos cāpi.Qui sequitur me,non ambulat in tenebris.Ostēdit ergo, quod parat⁹ est illuminare omnem hominem, qui sequitur ipsum.Cęterū,qui uidet,cucurrit,qui currit, peruenit,exceptis superbis. Vnde sequit. Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est uerum. Respōdit eis,s.Iudęis,Iesus.Nonne scriptum est in lege vestra,quod duorum hominum testimonium verum est? Videbant enim miracula,& ita pater erat testis eius,& relinquit eos Dominus,quasi superbos disputatores non curans illuminari. Soli enim humiles illuminantur. Vnde sequitur offertoriū. Factus est Dominus, primi toni
2 quia solus Deus potest illuminare.†Quia igitur in hoc sabbato ostēdit Ecclesia largitatem Domini,dātis gratiam in baptismo & in doctrina, q̃bus ex largitate Dei abundanter datur gratia,ideo fiunt ordines in illo die, & etiam quia imminet tēpus passionis Domini,in qua arctius se tenet Ecclesia,ad significādum,quod ordinati arctius se tenere debent,vt qui prius ebrij erant,modo sobrij sint,& iterum se dicunt imolare Deo hostiam sanctā,Deo placentem.Hoc etiam sabbato fit seruitium baptizandorum,quia catechumini ad requiem æternam,quæ per sabbatum intelligitur,veniunt per baptismum.Vnde in quibusdam Ecclesijs hodie duæ lectiones leguntur in missa ex eadem causa,in quarta feria præcedenti.

S V M M A.

1 *Dominica de passione.& eius officium*
2 *Passionis officium cur Ecclesia auspicetur à Dominica quinta quadrag.*
3 *Hymnum Vexilla regis prodeūt &c. cur Ecclesia cantet.Dominica quinta in passione Domini.*
4 *Gloria patri &c.cur tempore passionis, intermittatur,*
5 *Sanctorū cōmemoratio,quare fiat Dominica quinta in passione & nu. 6.*
7 *Missę introitus, Dominica quinta in passione Epistola nu. 89.*

De Dominica q̃nta in passione Domini. Cap. 60.

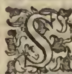

SEQVITVR Dominica de passione Domini, s. de Cruce. † Incipit autem huius celebritas passionis à fine sabbati,i. uespera lucē huius dominicæ præcedenti;quia Lazaro in præcedenti sexta feria suscitato quidam de Bethania abierūt ad Pharisæos,narrātes eis miraculū, & cū in illa sexta feria fuerit νεομηνία. idest prima dies mēsis,ad sanctificationē,multi Iudęi,Pōtifices,et Pharisæi conuenerant ibi,qui a† audientes signum,uox,vt ait Ioannes, hoc est in sabbato collegerunt concilium aduersus Iesum,& ex illa die cogitauerunt,vt interficerent eum,ac deinceps Iesus non palam ambulabat apud eos;quia nondum uenerat hora eius,ideoque in uespera sabbati, quasi post horam eiusdem concilij publicum luctum incipit Ecclesia, suo compatiēs Domino,ut capiti membra,& ex tūc lugendo recitat vexillum regis mysteriū crucis,acetum,fel,& arundinem,clauos, & lāceam perforati corporis,diem passionis,rationes patientis, & illusiones inimicorum,& insidias eorum, hęc & his similia in uesperis & nocturnis plangit officijs,quæ de authēticis ueteris & noui testamentorum sunt congesta scripturis. ꝑterea,post præcedentium septem dominicarum ordinatissimam dispositionem quibus,vt præmissum est, septem mundi

ætates figurantur, qa omnes sunt Domini passione redempti, meritō ipsius dominicæ passionis celebratio īchoatur, & qua si longa funeris pompa p̄missa. demum sequitur ipsa salutis nostræ victima, ingerēs oculis ea, quæ pro nobis pertulit vulnera,
3 & mortis ī signia. ¶ † Rursus ideo Ecclesia cantat, Vexilla regis prodeunt &c. ut si forte aliqui sunt lapsi, veniant ad uexillū, quod omnes amaritudines facit esse dulces quod significatum est per lignum, proiectum in aquas marath. Semper enim & maximè isto tempore debemus habere in memoria dominicam passionem. Vnde
Exo. 15. Can. 1. in canticis, Fasciculus myrrhæ dilectus meus, mihi inter urbera mea commemorabitur, quia memoria passionis dominicæ secum non patitur amaritudinem peccati. Ideo autem spiritualiter duabus septimanis ante pascha passio Domini recolitur. Primò, quia ipse à duobus & pro duobus populis passus est. Secundò quia duo testamenta per duas hebdomadas exprimimus, uetus, quod prædixit Dominum passurum, & nouum, quod ostendit ipsum passum. Tertiò, quia in duobus huius seculi temporibus, scilicet ante legem, & sub lege, eadem passio vaticinata est. Quartò; vt hæ duæ septimanę reducant nobis ad memoriam murmurationem eorum, qui ante legem, & sub lege in inferno fuerunt, vsque ad tempus gratiæ, quod in tertia hebdomada, scilicet paschali significatur. Ab hac nanque die. qua Gloria patri dimittitur, duæ sunt hebdomadæ vsque ad pascha. Tunc uerò tertia est, in qua restauratur omnis dimissa glorificatio. In tertio enim tempore, qđ fuit sub gratia, omnia beneficia, quæ patres nostri expectauerunt in Ecclesia redduntur.
4 ¶ † Ideo autem Gloria patri dimittitur. quia ille uersus ad laudem pertinet Trinitatis, quæ fuit in passione Domini, quam ab hac die repræsentat dehonestati. Constat enim, quod Christus, qui est secunda in Trinitate persona, fuit dehonestatus. Sed in resurrectione Gloria patri resumitur, quia per resurrectionem fuit gloria immortalitatis glorificatus. Sed certe hæc protestatio fuit specialiter in crucifixione. vnde potest dici, quòd Gloria patri, pro nunc tacetur, propter humilitatem, per quam ad Christum perueniendum est, & quia Dominus se abscondit. Et est aduertendum, quod tacetur in introitibus & responsorijs, quia illa sunt de passione, & in Venite exultemus Domino. In psalmis uero & hymnis, non, quia Psalmus significat operationem. Ipsum enim non persequebantur, nisi linguis, tractando de nece ipsius, nec ipse bonum desijt operari. Non ergo tacetur in totum, quia remissio debet esse luctus, eo q̧ non statim post habitum consilium de nece eius, traditus est agnus in manibus impiorū. Sed in triduo ante pascha omnino tacet, quoniam tūc maximè sancta Trinitas dehonestata est. licet enim ante dies illos de nece Domini ageretur, tunc tamen uapulat, spuitur, alapatur, et crucifigitur. Vnde Esa. Et uidimus eum non habentem speciem, neque decorem. Vel quia tūc sepulturam Domini celebramus, quæ maxime fuit eius humiliatio. *Es. 53.* Ab hac etiā dominica in quibusdam Ecclesijs tacetur ad primam, Christe fili Dei uiui, tum quia ex tunc Ecclesia eius mortem & passionem repræsentat, tum quia secundum Iudæorum reputationem non poterat alijs misereri, qui seipsum saluum facere non poterat. De hoc dictum est in quinta parte sub ti. de prima. Nam fiunt etiam spirituales commemorationes de Sanctis, neque de pace ab hac dominica usque ad sabbatum post Pētecosten. quamuis post laudes dicatur. Pretiosa in cōspectu Domini &c. Ad primam oratio; Domine Deus omnipotens &c † In quibus 5
commemoratio generalis fit de Sanctis. Circa quod sciendum est, quod commemoratio Sāctorum duplici ex causa fieri consueuit, uidelicet ad recolendum eorū sanctitatis meritum, & impetrandum patrocinium nobis salutare, quæ duo dili gentissime in Christo nostro capite passionis & resurrectionis suæ tempore nobis attendenda monstrantur, quia passionis suę tempore prębuit eximiū humilitatis & sanctitatis exemplum. Post resurrectionem verò suam apud patrem, sicut testatur Ioānes noster aduocatus factus est singularis. *1. Io. 2.* Vt igitur nostra ītētio illo præcipuo tēpore feratur in suę sanctitatis

tis exẽplum, & in illo spes nostra solùm eleuetur ad vnicum eius & singulare refugium,& patrocinium.ideirco conuenienter tunc illorum sanctorum spãlia suffragia dimittunť. Hinc ẽt est,q quædam Ecclesiæ omittunt post primã dicere: Pretiosa in conspectu Dñi mors sanctorum eius &c. Incipientes ibi Deus in adiutorium meum intende &c. Et in illa ẽt oratione, Domine sancte pater oĩpotens &c. Quæ dicitur ad primam, præter mittuntur verba illa. Per intercessionem beatissimæ virginis Mariç, & omnium Sanctorum. Qui verò dicunt, Pretiosa,asserunt illud, quod non est hora;nec pars canonicę horę,prout dictum est in quinta parte sub ti.de prima. Fit ãt aliqualis

6 †& generalis Sanctorum cõmemoratio in Ecclesia; quia propter eorum multitudinem,& nẽam imbecillitatẽ de ipsorum quolibet,sicut debitum esset,solennizari nõ potest. Et ex hoc etiam apparet,quare omittitur commemoratio de pace, quia

*Ioan.*10. sicut ait Apostolus ad Colos. 1. Christus pacificauit per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris,siue quę in cęlis sunt,& post resurrectionem suam pacẽ discipulis suis annunciauit, & cum eis ipse, q pax nostra est, continuè vsque ad Ascensionem suam conuersatus, tunc eis pacem suam dedit,dicens, Pacem meã do uobis. & in Pentecoste consolatorẽ mittere di-

*Psal.*42. gnatus est. Incassum ergo fieret cõmemo

7 ratio de pace. † Introitus autem incipit ab oratione Domini in passione, Iudica me Deus, & discerne causam meã &c. In hoc enim instruxit nos in orando Sequitur, Emitte lucem &c. Quia qui uidet prĕmia, fortis efficitur in pugna,& ueritatem tuã &c. Qui.n.uidet uerba bona, de facili ducitur in æterna tabernacula, & est quarti toni, pp formam crucis,uel pp quatuor,quæ petunť,s.iudiciũ,discre

8 tio,liberatio. & fortitudo. ¶ † Epistola uerò.scilicet Christus existẽs pontifex futurorum bonorum p amplius & perfectius &c. Quæ est ad Hebręos 9.c. Ostẽdit efficaciam passionis Christi. Per passionem eñ eius in ęterna tabernacula ducimur, cuius memores esse debemus. Sed quia nõ omnes intrabũt, nisi qui facisit eius uoluntatem,ideo sequitur respõsorium, Eripe me de inimicis meis, doce me &c. Aliter enim non intratur in sancta sanctorum,& est tertii toni,propter liberationem a triplici inimico per virtutem Trinitatis. Postea seqtur tractus, in quo conqueritur dominus de inimicis suis, dicens, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea,in Abel & in aliis,& uerissimè dicitur tractus, quia huiusmodi cogunt nos ducere uitam miseram, scilicet Alophili & Philestæi.& est octaui toni,ad significãdum.quòd huiusmodi tribulationes ueniũt super nos, ut simus memores alterius vitæ, q̃ erat in octaua ætate, qa ad Dominum, cum tribularer, clamaui &c. Et Iob. Operuit confusio faciẽ eius.

¶ † Postea sequitur euangelium, Quis 9
ex uobis &c. Ioann. 8. capit. in quo habetur contumelia Iudæorum, dicentium Domino. Dæmonium habes & Dominus abscondit se, ut expectaret tempus immolationis agni,& decima luna ostendit se,sicut decebat de agno fieri, vt habetur in Exod.27.cap. ¶ Ecclesia verò ostendit se esse contrarium eis, in offertorio; quasi diceret, ipsi dicunt Dęmonium habes, sed ego confitebor tibi Domine. & est primi toni,quia soli Deo confitẽdum est. ¶ Postcommunio autem est, Hoc corpus &c. Lucæ 22.c.& Mat.21.& Marci.14.& 1.Corinth.11.cap. Et incipit eam sacerdos,ad ostendendum,q magnus sacerdos sacrificium vetus mutauit in nouum sacrificium, & est octaui toni.quia illud sacrificiũ est verum, quod perficie *1.Cor.*3.
tur in paradiso, quando resurgemus. Et illud Apostoli verè implebitur, Omnia vestra sunt.

S V M M A.

1 *Feria secunda Dominicę quintę in passione & officium nu.*2.3.4.

De secunda feria. Cap. 61.

SEcunda † feria est de crucifixione 1
nostra, & maximè de ieiunio, *Ca.*5.
quia debemus crucifigere membra cum vitiis, & concupiscentiis, sicut

præcedens dominica est de cruce. Sed q̃a non potest homo ieiunare, nisi liberetur ab inimicis visibilibus & inuisibilib⁹, dia bolo, s. & mundo, & malis hominibus, iō ecclesia petit in introitu liberari ab inimicis, & est tertij toni, propter liberatio-
2 nem à triplici inimico. ¶ † Epistola verò est, Factum est uerbum. Io. 3. c. in qua inuitamur ad ieiuni um per exemplum Ni niuitarum, qui solius Ionæ, & vnica prędicatione ieiunium indixerunt etiam iu mentis, vt liberarentur à temporali subuersione: quanto magis nos debemus pęnitentiam suscipere ad vocem veri Ionæ, s. Christi & Apostolorum, vt à subuersione spirituali liberamur. ¶ In responsorio petit similiter liberari ab inimicis, & est versus. Deus in nomine tuo saluum me fac, tertij toni, propter virtutem Trinitatis, & liberationē à triplici inimico.
3 † Postmodum sequitur euangel. Miserūt principes, Io. 7. c. In quo dicit Dominus Scribis & Pharisæis: Quid vultis me interficere? & loquit̃ de resurrectione sua, & ascensione, & Spiritussancti missione, pp hoc, vt illi, qui sunt in cruce, qui sustinent multa à malis, sicut ipse Dominus semper hēant respectum ad fructū charitatis, vnde: Ascendam in palmam. vt apprehendam fructum eius. ¶ In offertorio, Domine conuerte, & eripe aīam meam &c. Petit liberari ab inimicis in anima. Et est sexti toni, quia liberatio animæ perfecta liberatio est Senarius. n. numerus perfectus est. ¶ In postcommunione, Dominus uirtutum, ipse est rex gloriæ, attribuit Deo liberōnem tuam &c. Et ter tij toni, qua ille est Deus Trinitas, qui li
4 berat. ¶ † Dicitur autem ad horas capitulum illud. Aūt de Domine. Hier. decimo-octauo, cap. Et illud, Domine, omnes qui te derelinquunt. Ibidem. 17. cap. Et illud, Confundantur qui me. Quod est ibidē, & illud, Tu autem do. 20. cap. Et illud. Dominus Deus aperuit. Isa. 50. c.

De Tertia Feria. Cap. 62.

ERTIA. † verò feria ad patientiam inuitat: 1 vnde introitus. Est, expectabo Dominum &c. Versus, Dominus illuminatio mea. Deus. n. dat patientiam & qui illuminatus est, patien tiam habet, & est septimi toni, quia patiētiam concinitur respectu quietis æternæ. Postea sequitur epistola. Congregati sunt. Dan. 3. c. In qua ostenditur effectus patientiæ, quia ibi habetur, Quomodo Babylonij miserunt Danielem in lacum leonū, nec tetigerunt eum, & missus est ei cibus à Domino per Abacuc & significat, quòd per patientiam liberat nos Dominus à spiritibus Babylonis, & quandoque etiam liberat corporaliter, & dat vitam æternam. Iuxta illud Apoc. Qui vicerit, dabo ei manna absconditum. ¶ † In 2 responsorio. Discerne causam meam de gente non sancta &c. Petit liberari, ne succumbat. Deinde sequitur. Emitte lucē tuam, & ueritatem tuam, ipsa me deduxerunt. Ecce semper petit lucem, quam qui videt, patientiam habet. & sic liberatur. Et est quinti toni, quia petit liberari a tentatione quinque sensum, vel ab inimicis, qui nocuerunt per quinque sensus. Intrat enim mors per fenestras corporis. In euangelio verò. Ambulabat Iesus in Galileam &c. Ostenditur discretio bonorum & malorum tempus, verò bonorum erit in futuro. Vnde debet dicere patiens, sicut dixit Dominus. Tempus meum nondum est. & debet sperare in Domino. Vnde sequitur offertorium, Sperent in te, qui te nouerunt. Et quia semper sustinent malos, ideo in postcom munione. Redime me Domine &c. petit liberari, quæ est septimi toni, propter requiem, quæ speratur.

SVMMA.

1 *Feria tertia Dominicæ quintæ in passione inuitat ad patientiam. Et quod eius diei officium & nu. 2.*

SVMMA.

1 *Feria quarta Dñicę quintę in passione, liberationem à solo Deo expetit.*
2 *Ecognimos quid.*

De

De quarta feria. Cap. 63.

1 QVARTA feria† ostendit, quòd à solo Deo est liberatio, quia fidelis est Deus, qui non permittit nos tentari supra illud quod possumus sustinere. Vnde introitus est. Liberator meus. Et versus. Diligam te Domine, fortitudo mea &c. Ecce ponit Deum fortitudinem suam. Et est tertij toni propter domum Trinitatis, & propter triplicem inimicum. In epistola verò. Locutus est Leuit. 19. c. Enumerantur præcepta, vbi ostenditur Iudæos non obseruare illa in hoc quod persequebantur innocentem, & omnes etiam, qui persequuntur bonos non sunt timendi, quia sunt inimici Domini Vnde ibi habetur. Non iniuste iudicabis. Et ideo in responsorio. Exaltabo te &c. petit liberari, quod est septimi toni, propter septiformem gratiam. In Euangelio verò. Facta sunt. Ioan. 10. c. Ostenditur, quid fecerit Dominus† in encænijs, quia Iudæi tulerunt lapides, vt iacerent eum, & dixit Dominus. Multa bona opera feci vobis, propter quod vultis me lapidare? Encænium festum erat dedicationis templi. hoc est de reparatione ipsius à Machabæis. Sequitur. Et hyems erat, hoc erit in die iudicij, quando reparabitur verum templum quantum ad bonos, & hyems malorum erit. Boni uerò cognoscent Dominum, sicut in Euangelio dicitur. Vos autem cognouistis me, quia pater in me est, & ego in patre. Et tunc plene liberabitur ecclesia, sicut petit in offertorio. Eripe me Domine de inimicis meis &c. Quod est septimi toni, quia tunc erit vera quies, uel propter gratiam septiformem, quia uerò beatus erit, qui erit in illa quiete, quod non erit sine innocentia, ideo est postcommunio. Lauabo inter innocentes manus meas &c. Et introibo ad altare Dei &c. id est ad altare quietæ mentis. ad altare supernum. Quod est octaui toni, quia hoc erit in octaua ætate, sicut dictum est. Quarta ergo feria est de encænijs, idest de dedicatione, quæ plenè fiet in futuro, quando ecclesia perfectè dedicabitur Deo.

1. Cor. 10

2

SVMMA.

1 *Feria quinta dominicæ quintæ in passione quid immoletur Deo. Et eius diei officium nu. 2. 4.*

3 *Ad fletum spiritualem duo prouecant.*

De quinta feria. Cap. 64.

IN quinta feria immolat ecclesias hostias spirituales, per† quas possit consequi illud gaudium, sed quia non impetrauit misericordia, nisi confitendo iustitiam, ideo dicit in introitu confitendo iustitiam Dei erga nos. Omnia quæ fecisti nobis domine, in uero iudicio fecisti. Daniel 3. c. Si misisti tribulationes, bene factum est, quia peccauimus tibi. Et postea petit misericordiam. Da (inquit) gloriam nomini tuo, & fac nobiscum secundum multitudinem misericordiæ tuę. Versus est. Magnus dominus, & laudabilis nimis, & est tertij toni, quia qui confitetur, debet confiteri tripliciter peccatum suum. In alijs tamen ecclesijs est uersus. Beati immaculati. Idem habetur in epistola, quæ sumpta est de Dan. 3. c. Orauit Daniel, domi. Deus, ne despicias &c. Quia peccauimus. Et non est nobis sacrificium &c. Ita enim dicebant filij Israel, quando erant in Babylone, sic & nos possumus dicere quando sumus in peccato. Non est sacrificium, sed in spiritu humilitatis & in animo contrito suscipiamur domine à te. ¶† In responsorio. Tollite hostias &c. Monet nos offerre hostias spirituales. Versus est. Releuabit Deus condensa. Aliter.n. nó posset offerre spiritualiter, nisi Deus remoueat tenebras à corde. Et est quinti toni, quia talé oportet in quinque sensibus mactari. Vnde sequitur euangelium Luc. 7. Rogabat Iesum in quo habetur, quomodo beata Maria Magdalena impetrauit ueniam lachrymis, quia quot habuit in se oblectamenta tot mactando, sic hostias spirituales obtulit Deo in corpore suo. ¶ In offertorio. Super flumina &c. Ostenditur† quomodo oportet lugere Duo enim sunt, quæ hoc faciunt, s. memoria

1

2

3

peccati

2 ideo vacat † hoc sabbatum à proprio officio, & mutuo accepit à quiete sequenti, ante cedenti. Vel quibusdam ecclesijs à sabbato antecedenti, Sitientes venite ad aquas. ¶ Legitur epistola de Hie. 18. cap. Dixerunt impij &c. In qua sunt malæ cogitationes, quæ præcesserunt passionē. Venite, cogitemus cōtra iustum cogitationes,
Isa. 48. & postea percutiamus eum lingua. Tales autem non habent sabbatum, quia non est pax impijs, dicit dominus. In Euangelio verò, Subleuatis &c. Ioan. 17. cap. Rogat pro se & pro discipulis, & pro omnibus fidelibus, vt habeant sabbatum, quod erit per vnitatem & charitatē in futuro, quando vnum erimus, sicut pater & filius sunt vnum, id est, in maiori approximatione, quæ possit esse illis vnitati, quia pater & filius vnum sunt. In alijs uero ecclesijs legitur Euangelium. Cogitauerūt autem. Io. 12. c. In quibusdam tamen ecclesijs legitur Euangelium de proditione Iudæ: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis, cui rectè præmittitur lectio.
Ioan. 6. Hierem. vbi dicitur, Venite, cogitemus contra iustum cogitationes. ¶ † Hoc sabbatum priuilegiatum est, quia ut præmissum est, dominus Papa tunc eleemosynas dat, & mandatum facit, & quia hac die, vt quidā dicunt, Christus discubuit in domo Simonis leprosi, & Martha ministrabat ei, & Maria lachrymis suis pedes eius lauit, & proprijs capillis tersit.

S V M M A.

1 *Dominicę in ramis Hieremias legitur duplici ratione Et eius dies celebre officium nu. 4. 5. 7. 13. 14. 15. 16.*

2 *Processionem in ramis palmarum facit ecclesia. & eaque stationes aliquas. nu 3. Et eius forma nu. 10.*

8 *Rami cur gerantur virides, dominica sexta quadragesimæ. & nu. 9.*

11 *Rami cur benedicantur sexta dominica quadragesima.*

12 *Hierusalem decima luna uenit Christus & cur ita.*

17 *Dominica in ramis palmarum, cur hoc nomen sortita. Et quam variè appellatur nume. 18.*

De Dominica sexta in ramis Palmarum. Cap. 67.

N Dominica † in ramis palmarum & in passione dn̄i legitur Hieremias duplici ratione. ¶ Primo quia ipse manifestius de passione domini prophetizauit, quam alij. Secundò: quia per eius passionem præfigurata est passio domini, 1
quia deplorando captiuitatem Iudæorū per Babylonos factā, præfigurauit & Romanam, quam incurrerūt propter Christi passionem. In nocturnali autē officio dicitur inuitatorium, Ipsi vero non cognouerunt vias meas, quod dicitur inuitatorium per contrariū, quia inuitat nos ad cognoscendum vias domini, per cōtrarium actum Iudæorum, qui non cognoscentes vias Domini non introierunt in requiē ipsius. In primo verò responsorio ostenditur securitas patientium tribulationes, & causa quare non est timenda tribulatio. Quia Deus est auditor in die qua inuocaui te &c. Versus est, In die tribulationis meę inuocaui &c. Quia si Deus adiuuat, non est timendum. Vnde Iob. Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet cōtra me. & est primi toni, quia à solo Deo sperenda est liberatio & auxilium. Sequitur responsorium, Ingrediente domino. secundi toni, quia laudabant pueri dominum, scilicet utramque naturam, in Christo deitatem, cum dicebant, Osanna, id est, salua obsecro humanitatem, cum dicebāt, Fili David, vel Deum corde, & ore pueri laudabant, sicut Iudęi corde & ore conuicia bantur. ¶ † Circa diurnum uero officium *Iob. 17.*
2 dicēdum est, quod post sabbatum, in quo ostēditur deuotio Mariæ, sequitur dominica, in qua ostenditur deuotio puerorū, virginius enim Dominum cum Maria, & cū pueris venerantur. Et ideo facit ecclesia hac die processionem corporaliter & spiritualiter. Exierunt enim pueri extra castra obuiam domino venienti de Bethania in Hierusalem, nos similiter debemus extra castra, id est, extra delicias carnis exire obuiam ei, sicut dicit Apostolus. Exeamus extra castra, improperium *Heb. 31.*

eius

ciris portãtes,& ſicut illi,ſic & nos in ꝓ-
ceſſione noſtra cãtamus, Oſanna, unde ĩ
egreſſu de eccleſia cantatur antiphona
Pueri Hebręorũ,& nos debem⁹ eſſe pue
ri,ideſt innocẽtes, & debemus eſſe pueri
Hebręorum,ideſt, tranſilentium omnia
3 terrena,ſiue peccata. Poſtmodum † facit
eccleſia ſtationem in aliquo loco compe
tẽti,vt ibi cum deuotione & lætitia ſuſci
piatur uerbum Dei, ideſt, Chriſtus,q́ eſt
verbum patris.ſuſceptus eſt cum lętitia à
pueritia in Hieruſalẽ. In ſcripturis enim
Io. 5. ſiue ſermonibus eſt Chriſtus, unde ipſe ĩ
Euangelio, Scrutamini ſcripturas, illæ
enim loquũtur de me.& eſt ipſe dulcedo
4 ſcripturę. ¶ † Legitur autem Euãgelium
de Mattheo.1 κε. Cum appropinquaſſet
Ieſus Hieruſalem &c. Miſit duos de diſci
pulis ſuis,dicens.Ite in caſtellum, quod
contra uos eſt,unde alibi legitur. Miſit
diſcipulos ſuos ſeptuagĩta duos binos &
binos,ideſt habentes geminam charita-
Luc.10. tem Dei & proximi.Miſit,inquam,quęre
re aſinã & pullum,ideſt Iudaicum po-
pulum & Gentilem,ut eos duceret in cœ
leſtem Hieruſalẽ. Et legitur ideo hac die,
quia ibi de fructu paſsionis habetur. Po-
5 ſtea cantatur. † Occurrunt turbæ cũ flori
bus & palmis, & nos ſimiliter debem⁹ ei
occurrere cũ floribus virtutũ, & palmis
victoriarum.Palma enim ſignificat uicto
riam,vnde,Iuſtus ut palma florebit in do
Pſal 9. mo domini.Et ſecundum Greg. ex quali
tate palmarum deſignatur proficiẽs vita
iuſtorum, & eſt octaui toni, propter vi-
ctoriam Chriſti in capite & in membris,
per quam peruenitur ad octauam reſurre
ctionis. Deinde redeunte proceſsione cã-
tatur canticum puerorum,ſ.Gloria,laus,
& honor tibi ſit rex &c.per aliquos eccle
ſiam ingredientes,præſertim per pueros,
quia ingrediente domino in ſanctã ciui-
tatem Hebræorum pueri &c. innocẽtes
enim laudant eũ. ¶ Et nota, quod Theo-
dulphus † Aurelianenſis epiſcopus apud
6 Ludouicum Imperatorẽ Caroli magni
filium. falsò à quibuſdã ſuis æmulis accu
ſatus ab eodem eſt Andegauis carceralis
cuſtodiæ mancipatus. Cumque in hac
dominica iuxta domum,in qua cuſtodie
batur,proceſsio trãſiret,ille feneſtra aper
ta factoq; ſilentio hos pulcherrimos uer-
ſus à ſe editos,ſcilicet Gloria,laus,& ho-
nor tibi ſit rex Chriſte Redemptor. Cui
puerile decus prõpſit,oſanna pium.Iſrael
es tu rex,Dauidis &c præſente Imperato
re cantauit,cui intantum placuerunt, ꝙ
mox illũ à uinculis abſoluit, & epiſcopa-
tũ ſibi reſtituit,atq; eos hac die in fine ꝓ
ceſsionis cantari inſtituit. ¶ In egreſſu † ec 7
cleſiæ poſt canticum puerorum cãtatur
reſponſorium.Ingrediente domino ĩ ſan
ctam ciuitatem,quod eſt primi toni, pro
pter primam ætatẽ,quia ſoli Deo cantã-
dũ eſt. Rurſus cantus puerorũ, qui ianuis
clauſis,ſignificat illud, q́d cãtus & occur
ſus illorum puerũ ſignificabat. Pręfigura
bat enim occurſum & lętitiam angelorũ
recipientiũ Chriſtum in cœlum poſt re-
ſurrectionem, quã ſibi & ſequentibus ſe
per ſuam ſanctiſsimam paſsionẽ meruit
aperiri,cuius quidẽ clauſio Angelos non
extrà miſerat,ſed aditum hominibus nõ
prębebat,& ideo pueri, qui ſua puritate
Angelos ſignificant,intra ianuas clauſas
quaſi Domino venienti occurrentes ad
aperiendum cœlum,vt eorum repararen-
tur ruina,uerſis vultibus cũ lętitia & cla
more proferunt hymnũ laudis eis, q́ ſũt
extrà,cũ gaudio reſpondentibus,ipſos in
trantes cum Chriſto in ſuum conſortiũ
receperũt. Hinc eſt ꝙ in ingreſſu eccleſię
cantatur reſponſorium Ingrediẽte domi
no in ſanctã ciuitatem &c.declarãs hæc,
quæ dicta ſunt,figurari per ea quæ fiunt.
Cum enim ibi fiat mentio de reſurrectio
ne,nam ibi fit mentio de palmis, quæ ui
ctoriã Chriſti de morte & diabolo ſigni-
ficãt,accipit eccleſia factũ illorũ puerorũ
in ſignum præcedens eius quod iã dictũ
eſt,& factũ illorũ in recordationẽ illius.
¶ Sanè ante crucẽ, & † in cruce rami ui-
rides inſigũtur ad notandũ,ꝙ omnẽ uir- 8
tutũ virorem à crucifixo habemus, Chri
ſtus enim ramus uiridis fuit, habẽs in ſe,
& nos ab ipſo omnem uirorem uirtutũ. Luc.13.
Vnde ipſe dicit.ſi in uiridi hoc faciũt,in
arido quid fiet? In ſumma ergo dũ † pro- 9
ceſsionem facimus, Chriſtum uenientẽ
ad nos ſuſcipimus, cũ pueris obuiamus,
ſi innocẽtiam ſeruamus. Oliuas gerimus
ſi pacis & miſericordiæ operibus indul-
gemus.Palmas portamus, ſi de uitijs &
diabolo uictoriam obtinemus. Virentes

flores

ites flores & frondes gestamus. si virtuti-
bus exornamur. Vestimenta sternimus
carni mortificãtes. Ramos carpimus, san
ctorum vestigia imitantes. Quod proces
sio ciuitatem uel castrum egreditur, ouã
tur ad crucẽ, & ad loca promõtoria, siue
Gal. 6. eminẽtia vadẽs, recolit pueros Hebræos
iuisse uersus montem Oliueti, inhuẽs ẽt
quòd absit nobis gloriari, nisi in cruce
dñi nostri Iesu Christi. Qui autem põti-
fici extra vrbem iuxta crucem cũ suis cõ
stitutio occurũt, & cum ipse ciuitatem
ingrediunt, accuratius agunt. Imitamur
enim populum Israel, & pueros eorũ q
c extra ciuitatem Domino occurrerũt, &
cum eo illam ingressi sunt. Hęc ergo ma
gna processio representat illam, quæ tali
die facta est à turbis, & pueris Iudæorũ.
cũ veniret Iesus Hierusalem, super asinã
sedẽtẽ. Significat etiam, quòd Dominus
ad uos veniet, & ad æterna tabernacula
nos ducet. Vel forte recolit processionẽ
filiorũ Israel, qui hac die Iordanem siccis
pedibus trãsierunt, & cum triumpho ter
ram promissionis intrauerũt. Nec est hęc
processio inter alias dominicales cõputã
da. Hæc enim ipsa est præconium passio
nis. illæ verò sunt significatiuæ & reme-
moratiuæ dominicæ resurrectionis, uel
ascensionis. Vnde rectius faciunt, qui an
tequã tertia dicatur, illas prẽmittũt. Hãc
vero processionem post tertiã huius diei
cum palmis celebrant. De hoc sub ascẽsio
10 ne dicetur. ¶ † Et quidem huic processio-
ni lectio Zachariæ & euangelium Ioan-
nis rectè præmittuntur, quĩ ibi domini-
ca processio prophetatur, hic historia de-
claratur, in tractu infantes ad pręconia
inuitantur. Passio in missa legitur. Bene-
11 dicuntur † aũt & distribuuntur rami per
sacerdotem, licèt Christus eos nec bñdi-
xisse, nec distribuisse legatur, tum quia
Christus non honorauit eos, sed fuit ab
eis honoratus, & ex eis tum quia popul⁹
ille Iudæorum fecit. hoc corporaliter &
tpaliter, sed nos agimus hoc sacramenta
liter, & spiritualiter ad effectũ, q in eorũ
benedictione exprimitur, illi nanq; ferẽ
tes ramos, triumphum Christi nondum
cõpletum, sed tpe passionis cõplẽtum
præfigurabant. Vnde non oportuit ra-
mus distribui, uel benedici à Christo, qa
nondum figura fuerat impleta. Ecclesia
vero per tales representat triumphum
Christi iam completum, fm illud Col. 2.
Expolias principatus & ptãtes, transdu-
xit confidenter, palam triumphans illos
in semetipso. Quia ergo non solum ipse
triumphator est, sed etiam per ipsius gra
tiam & sanctificationẽ triumphabũt om
nes electi, conuenienter & benedictio ra
morum & distributio per sacerdotẽ, qui
Chrm representat, debet expleri. ¶ Quare
autem non fit festum de dicta asina, sicut
fit de cruce, dicetur in septima parte sub
festo Crucis. Post processionẽ seqtur sta
tim missa de passione Domini, qa debe
mus gaudere de fructu passionis, & cõpa
ti, quia pro nobis passus est. Ibi enim est,
vnde lętemur. s. de amore, quem ostendit
nobis in cruce, vnde & tristemur, s. de pec
catis nostris, quæ tot sunt, ꝙ propter eã
oportuit filiũ Dei pati. Venit aũt decima
luna siue die primi mensis, idest ante sex
dies paschæ ad ciuitatẽ. in qua pateret, vt
esset in domibus Iudæorum, sicut præce
ptũ erat in Exo. 27. c. & in Deu. Decima
luna accipietis agnum. imolabitur autẽ
agnus, quartadecima luna, i. decimaquar
ta die primi mensis ad vesperã. Et Domi-
nus eadem hora agnum cum discipulis
manducãs, vbi legalis paschæ decreta cõ
pleuit egressus est cum eis statim ad locũ
orõnis, & circunspectis omnibus, cum iã
vesperæ essent, exiuit in Bethaniam cum
duodecim discipulis. Nẽpè mysticè deci-
ma luna uenit, quia populus Israeliticus
decima luna egressus est de Aegypto, si-
militer p instum uerum agnum est data
libertas populo Israelitico, credenti
Deum per fidẽ, exeundi de peccato. ꝙ nõ
fuit datum per Moisen, & uirgã eius, i. p
disciplinam & sacerdotium legale. ¶ † In 12
principio ergo Missæ inducens ecclesia
ad memoriã dñicam passionem, incipit
ab oratione dicens Domine ne longe fa
cias &c. & est octaui toni, significans, qđ
per passionem venitur ad resurrectionẽ.
† Sequitur epistola. Hoc enim sentire, 13
ad Philipp. 2. c. In qua ostenditur passio,
& passionis fructus. Dicit ergo, hoc enim
sentire in vobis, quod est in Christo Iesu
idest, imitamini ipsum, vt sicut habuit
charitatẽ, qua uoluit pati, ita & vos hẽa-
tis

tis charitatem,qua patiamini omnia tor
menta temporalia,vt habeatis humilita
rem,quæ in Christo maximè fuit, man
suetudinem & patiētiam & intellectum
14 realem, ut sentiatis.Cito† enim sentitur
dulcedo Spiritussancti in corde, qñ est
ibi, & hi quidem sunt fructus passionis,
scilicet dulcedo in corde,& gloriā.Quę-
dam tñ ecclesię legunt lectionem.Vene-
15 runt.n.in Hierusalem Exo.15.c.¶†Viso
autem hoc fructu fit homo patiens,quia
generat patiētiam consideratio fructus,
& ideo sequitur responsorium,qđ respū-
det epistolę,in quo ostenditur,quomodo
per passiones venitur ad gloriā,& dicun
tur ibi tria, quare est tertij toni.¶Primū
est. Tenuisti manu tua meam dexteram
Domine,& confirmasti me in bono.¶Se
cūdum est. In volūtate tua deduxisti me.
Talis facit, quicquid Deus vult. Tertiū
est.Cū gloria suscepisti me.Primū est cau
sa crucis.Secundum ipsa crux.Tertiū fru
ctus ipsius versus est.Quàm bonus Israel
Deus,quando.s.deducit suos ad passionē.
vnde de beato Stephano legitur. Lapi-
des torrentis illi dulces fuerunt.¶Postea
sequitur tractus, Deus Deus meus respi-
ce in me,& quare me dereliquisti &c.Et
est scđi toni, quia ibi ostenditur passio,
& fructus,ipsius,vnde & titul' illius psal
mi est,pro sumptione matutina.¶Euan-
16 gelium† de passione est, scilicet, Scitis,
quia post biduum paschæ fiet,& filius ho
minis tradetur, vt crucifigatur. Mat.25.
c. Et etiam offertorium.s.Improperiū ex
pectauit cor meum Deus, & miseriā, qđ
sumptū est de psalmo septuagesimoocta-
uo,qui totus ex persona Saluatoris oran
tis in passionis agone conscribitur,qua-
si diceret ecclesia, Ex quo Christus tot
passus est pro nobis peccatoribus,liben-
ter patiar. Vnde dicit, expectaui supple.
quasi rem dulcem.Postcommunio de pas
sione est,s.Pater,si fieri potest &c. Matt.
25.c.& Mar.8.c.& Luc.21.c.Et est octa-
ui toni, propter rationem premissam.In
quibusdam ecclesijs dicitur in hac domi
nica, & in diebus sequentibus præfatio-
ne de passione, ꝓut dictum est sub quar
17 ta feria cinerū.Dicitur autem† hæc do-
minica in ramis palmarum,eo quòd tūc
rami palmarum, si haberi possunt,in pro
cessione portantur. Dicitur etiam alibi
dominica oliuarum:quia rami oliuę por
tantur,quod fit ad repręsentandum filios
Israel,qui cum ramis palmarum & oliua
rum venienti Domino obuiam exierūt.
Sequens quoque septimana maior voca-
tur, eo ꝙ maius & prolixius habet offi-
cium.† Dicitur etiam pęnosa, quia tunc 18
præcipuè debemus vitia nostra punire.
Vel quia Dñs in ea laborauit, & pœnas
sustinuit recreando,sicut & in prima mū
di hebdomada creando. dicitur quoque
indulgentiæ,quia pęnitentes in ea abso-
luuntur,dicitur etiam sancta,quoniam in
ea impii iustificantur.¶Hæc† autem do- 19
minica in tribus priuilegiata est. Primò,
quia illa die filii Israel intrauerunt terrā
promissionis,& Iordanem sicco vestigio
transierunt, sic enim contingit, quòd eo
anno tot dies fuerunt vsque ad pascha,
quot sunt ab hac dominica. Secūdò,quia
hac die veniens Dominus de Bethania
cum honore maximo in Hierusalem su-
sceptus est. Tertiò,quia eadem die Domi
nus à templo emētes & vendentes eiecit.

SVMMA.

1 *Feria secunda dominicæ in ramis qđ designet. Et eius officium. nu. 2. 3. 4.*
5 *Passio Domini non recipit benedictionem, & cur ita.*
6 *Passionem cantantium voces variè mutantur. et nu. 7.*

De secunda feria. Cap. 68.

SEcunda feria† ostendit causam pas- 1
sionis,s.in Christo humilitatē,& pa
tiētiā, & in Iudæis crudelitatē & in
uidiam, in Iuda cupiditatē & auaritiam,
& est introitus quarti toni ꝓp famā cru
cis.Epistola verò sumitur de Esa.50.c.In
qua ostēditur principalis causa passionis
Domini. Dominus Deus aperuit mihi
aurem,scilicet ad intelligendum,& pro-
pter hoc dedit genas meas vellētibus &c.
†In quibusdam ecclesiis in hac,& in ter 2
tiis feriis dicuntur duæ lectiones in mis-
sa,

Ca,oro eo quòd Christi passio a lege & prophetis prænuntiata fuit. In responsorio petit liberationē suam: Exurge Domine & intende &c. uersus. Effunde framea & est tertij toni qa uirtute Trinitatis liberamur ab inimicis. Framea est lapta quasi
3 fremia, uel quasi ferrea. In euāgelio† uero, scilicet Ante sex dies paschæ: capit ostēdit triplex causa passionis, & dicit ante sex dies paschę, nō ideo q sex dies futuri essent ante pascha, sed qa ibi causa passionis ostēditur. In Iuda ostenditur causa cupiditatis, eo quod dixit: Vt quid perditio hæc. erat enim habens loculos, & ideo sic dicebat, ut nummos furaretur, ut habet in Io. in iudæis causa est inuidia, qa moti sunt in eum propter laudē puerorum, dicentes. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. & ideo q̄rebant interficere eū. ¶ Ipso uero Christo est fructificatio totius generis humani. unde in Euāgelio dicitur. Nisi granum frumenti &c. In quibusdam tamē ecclesijs in secunda feria legit passio sedm Marcum. f. Erat pascha, & azyma post biduum &c. Et in tertia feria dictum Euangelium secundum Ioannē, scilicet Ante dies sex paschę, sed priori magis uidetur historiam sequi, quia post biduum, idest, post tertiam & quartam ferias, in quīta feria pascha, idest, agnus paschalis imolatus fuit. Præterea scda dies creationis mundanę minus est cęteris ornata diebus. Nam cum dixisset dominus. Fiat firmamētum in medio aquarum. nō est additum. Et uidit Deus, quod esset bonum. in quo numerus binarius infamatur, qa primus ab unitate degenerat, & diuisionē significat Vnde in eo facta est aquarum
4 diuisio. ¶ Nō est† ergo mirum, si hęc dies secunda, quę illam respicit minus cęteris in officio dominicę mortis purpureis insignijs. Sed nō est multum curandum, utrū in secunda uel in tertia feria legatur passio. Quia enim quatuor Euāgelistæ passionem Domini descripserunt, idcirco secundum quemlibet eorum passio legitur ex institutione Alexādri Papę eo ordine, quo scripserunt. Nā die dominica legitur passio secundum Matthæū, q primus scripsit Secunda uel tertia feria secūdum Marcum, qui secundus scripsit. Quarta secundum Lucā, qui tertius scripsit. Sexta feria secundum Ioannem, qui ultimò. Mediolanenses non legunt passionem, nisi secundum Ioannem, & in sexta feria. ¶ † Sanè passionem lecturus benedictionem non petit, quia in illa describitur esse sublatus, qui author est 5
benedictionis, unde non est à quo petatur. Legitur quoque sine luminaribus, quia ille morte extinctus nuntiatur, q secundum Ioannem lux est mundi, & ut representetur; quia eius discipuli tūc quasi extincti sunt, quibus ipse uiuens dixerat, Vos estis lux mundi. Non fertur etiā incensum, ad notandum, quod tunc feruor deuotionis uel orationis, qui p incensum designatur, in Apostolis tepuit, uel potius quasi extinctus fuit. Legitur etiā sine salutatione, siue sine Dominus uobiscum, in detestationē salutationis Iudę, & sine responsione. non enim respondetur Gloria tibi Domine, quia in ipsa exprimitur quod Christus fuit à suis separatus per mortem corporaliter, & spiritualiter, qui metu mortis eo derelicto fugerāt, & nulla gloria sibi erat. ¶ † Non legitur etiam 6
tota sub tono Euangelii, sed cātus uerbo eum Christi dulcius moderantur, ad notādum quod dulcius uerba Christi in ipsius ore resonabāt, quā in ore cuiuslibet Euangelistę referentis, cuius uerba in tono Euangelii proferuntur. Verba uero impijssimorum Iudęorum clamosè & cū asperitate uocis, ad designandum q ipsi Christo asperè loquebantur. In fine tamen, in quibusdam ecclesijs, benedictio petitur, incensum portatur, & sub Euāgelij tono legitur, quia finita est iam narratio passionis, & ex tūc omnia uerba sunt Euangelistæ narrantis, qui post Christi mortem usque ad resurrectionem contigerunt. In alijs † tamen ecclesijs finis pas 7
sionis, quæ ad sepulturam pertinet, in tono legitur doloroso, ut planctus mulierū de passione Christi lamētātium designetur, de quo plāctu dicit dominus in Euāgelio, Filiæ Hierusalem, nolite flere super me &c. & ad maiorem deuotionē & amaritudinem propter Christi passionem in animis audientium excitandum. Et legitur super nudum pulpitum, prout sub feria sexta dicetur. In offertorio; Eripe me. petit liberari, sicut & in responsorio, &

est quarti toni propter formam crucis. ¶ In postcõione. Erubescāt.petit persecutores suos confundi,& est primi toni, ut sic in regione quiescentium gaudeat.

S V M M A.

1 *Feria tertia Dominicę in ramis qui agat. & n.2.3. Et quotupliciter ecclesia salutem suam cruce consideret.*

De tertia feria. Cap. 69.

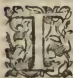

1 ERTIA feria est similiter de passione, qa manifeste q̄rebāt, ter sicere, ut hētur ĩ Euāgelio, Erat āt pascha, & azyma post biduum &c. Et quia ecclesia considerat salutem suam in cruce tripliciter, scilicet in amore, quē Dominus noster nobis ostēdit in cruce, & in imitatione crucis & in salute nobis data p crucem, ideo dicit in introitu. Nos autē gloriari oportet ĩ cruce Domini nostri Iesu, Christi &c. Ad Galat.ult.c. Epistola uero est, dicit Hieremias, quæ est Hiere.11.c.& habentur in eo uerba Iudęorum de crucifixione Christi, mittamus lignũ in panē eius, idest, ipsum, qui se dicit panem in ligno crucis. Audierāt, enim, quod ipse dixerat. Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendit & hoc erat dictum per lignum crucis, destruamus ipsum, uel doctrinam

Hier.11

Ioan.6.

2 eius. ¶ Sequitur† responsorium. Ego autē &c. Tertij toni propter triplex meritum, quod ibi notatur, primum cum dicit. Induebat cilicio, i. non ostendebā eis diuitatem, sed asperitatem humanitatis, & hæc fuit humilitas & sapiētia. Aliud notatur ibi. Humiliabam in ieiunio animā meā, scilicet Non reddendo malum ꝓ malo, sed etiam pro eis orabam, & hoc est tertium, unde dicit, Et oratio mea in sinu meo conuertetur, supple, ex quo eis non

3 prodest, quia non sunt digni. ¶ † Euangelium uero: Erat pascha. Mar.14.ca. Est de passione, ubi dicit, quòd Dominus crucifixus fuit hora tertia, & hoc dicit, ut ostēdat eorum impetuositatem, quia ab hora tertia linguis eum crucifixerunt, dicēte, Crucifige, crucifige, nō cessantes, In offertorio petit se custodiri à Diabolo & a mēbris ei⁹. Vnde dicit. Custodi me de manu peccatoris, i. diaboli, & ab hominibus iniquis erue me, & est secundi toni. In post communione, Aduersum me. ostēdit malitiam persequentium, & meritum patiētium. ¶ Sequitur ibi, & in me psallebant, qui bibebant uinum &c. Idest, filij diaboli, qui inebriabātur de calice Babylonis.

S V M M A.

1 *Feria quarta dominicę ĩ ramis, Christus venditus fuit a Iuda. Et eius diei tum significatio, tum officium. Et nu.5.6.7.9.10.*

2 *Genus omne cur flectatur in nomine Iesu. et nume.8.*

3 *Verba eis lingua confiteatur cur intercepta fuerint in introitu missę quartę ferię dominicę in ramis.*

4 *Bosra ciuitas.*

11 *Sanguis a Christo quinquies exiuit.*

12 *Triexorium triplex.*

13 *Ieiunandum quarta feria dominicę in ramis et quam ob causam.*

De quarta feria. Cap. 70.

QVARTA feria est, illa, in qua Dominus uenditur† fuit a iuda, qa non solum uoluit pati pro nobis, sed etiam uendi, ut liberaret nos à uenditione, qua primus parens uendidit nos diabolo, per esum pomi uetiti: unde Et. Gratias uenundati estis, & sine argento redimemini. Similiter multi uendunt se a diabolo per momentaneā delectationem, sicut Adam uēdidit se ꝓ esu pomi uetiti. Quarta ergo feria uenditus est sol iustitiæ ad nostram salutē, & quarta feria formatus est sol uisibilis ad mundi lucem. Orauit † autē Dominus, sicut habetur in Euāgelio huius diei flexo genu, & idcirco in introitu. qui est Phil. 2. ca. inuitat ecclesia, ut ĩ nomine Domini, omne genu flectatur cęlestium, qa corruinā reparauit, terrestriũ, quia eos liberauit, infernorum, quia eos eduxit de lacu, in quo nō erat aqua, ut dicit Zacharias, 1 2

riis,& est tertij toni propter tria, quæ in
3 uitant ad flectẽdum genua Sequitur,† Et
omnis lingua confiteatur,quia Dominus
noster Iesus Christus in gloria est Dei pa
tris,& sumitur de Apostolo. Veruntamen
ordinator officij intercipit verba illa. Et
omnis lingua confiteatur,eo ꝙ iudaica si
let.¶ Deinde sequitur lectio: Dicite filiæ
Sion,ecce Saluator tuus venit. Esa.62.
cap. Vbi habetur de mercede. Dicitur
etiam ibi, Ecce merces eius cum eo &c.
& dixerunt Angeli. Quosdam .n. latuit
incarnatio. Quis est iste, qui venit de E-
dom,i.de terra,tinctis vestibus, i. mẽbris
corporis, quæ sunt vestimenta diuinita-
4 tis,sanguinis, purpura tincta de bosra. †
Bosra est ciuitas in Moab ,& interpreta-
tur firma,siue munita,hoc est de inferno,
idest de terrena habitatione: translatiua
enim Bosra est Hierusalem,quam Domi
nus quondam suo firmauit auxilio,sed sa
cti Moabitæ,i.ex patre diabolo,vestes re
ges tinxerunt purpura sanguinis. Respon
dit,Ego qui loquor iustitiam,& sum pro
pugnator ad saluandum.& dixerunt. Qua
re ergo rubrum est indumentum tuum?
quasi dicat. Quare cruentatus es pressura
crucis,si tu iustitiam loqueris? At ille re
spondit. Torcular calcaui solus,s.pro om
nibus,vt omnes liberarentur,& de genti
bus non est vir mecũ. Post lectionem ve
5 rò cantatur responsorium. Ne † auertas
faciem tam &c. In quo orat ipse,vt ꝑ pas-
sionẽ veniat ad gloriã;quia verò in ago-
nia ꝓlixus orauit,vt habetur in Euange-
lio,ideo sumitur offertorium,& post com
munio de psalmo, qui intitulatur oratio
pauperis cũ anxiaretur, excepto versu re
sponsorij,qui est,Saluũ me fac Deus,quo
niã intrauerunt aquæ vsq; ad animã meã.
¶ Epistola est similiter de Esa 53.cap. Do
mine quis credidit &c. In qua etiam de
scribitur in eodem schemate, in quo ab
Euangelista representatur in passione,vbi
&c. Nõ est ei species,neq; decor,& infra.
Sicut ouis ad occisionem ducetur ¶ Post
6 † epistolam sequitur tractus, & in solito
modo.s.immediatè,& hoc ideo; quia ec-
clesia arctius luget,quàm soleat, & se plã
git,vt dictum est in quarta parte subti.de
tractu. Tractus.n. significat planctum, &
ideo in tota sexta feria non dicuntur ni
si tractus:responsorium verò est pœniten
tium. Et quia Dominus non est ista die
crucifixus,sed tantum venditus, ideo nõ
solum dicitur tractus,verum etiam & re
sponsorium.¶ † Passio,quæ sequitur,Ap 7
propinquabat &c. Luc.22. cap. conuenit
cum precedentibus, in qua exprimitur
consilium Iudeorum,Iudæ proditio,Do
mini passio.¶ Postcommunio est,Potum
meum cum fletu miscebam,potum,s.pas-
sionis, quando videlicet sudor eius erat
sicut guttæ sanguinis decurrentis in ter-
ram. Potest etiã dici, ꝙ duo sunt nobis
necessaria,s. oratio & patientia, secundũ
quòd dicit Dominus, Orate pro perse
quẽtibus,& calumniantibus vos. Ad hæc
quidem duo inuitamur in introitu ad o-
rationem,cum dicitur. In † nomine Iesu 8
omne genu flectatur,ad patientiam,exẽ-
plo Saluatoris,de quo subiungitur, Chri-
stus factus est pro nobis obediens vsque
&c. Non est.n. obediens in tribulatione,
nisi qui libenter tolerat. Duæ lectiones
ideo legũtur,quia hac die Dominus tra-
ditus est pro duobus,&à duobus populis,
& in quibusdam ecclesijs ad vtranque ge
nua flectunt,quia ab vtroq; populo ado-
ratur. Præterea hac die, sicut dicit Au-
gust. consilium inierunt Iudei,quomodo
Iesum dolo tenerent,& occiderent:& Iu
das venit ad eos, & pacti sunt sibi pecu-
niam se daturos. Sicut ergo ecclesia repre
sentat in sexa feria actus Iudeorum, ita
& in quarta consiliũ eorũ. Quidam autẽ
legunt primo lectionem illam,Dicite fi-
liæ Sion. Et postea illam. Domine quis
credidit: alij vero econuerso, Primi qui-
dem attendunt solũ illud,quod diximus,
scilicet quod vẽditio Iudæ,quæ facta fuit
quarta feria, passionẽ Domini precessit,
de qua venditione fieri videtur sermo in
illa lectione, Dicite filiæ Sion,in illo ver
bo,Ecce merces eius cum eo. Alij autem
† attendunt, ꝙ primus homo duas mor- 9
tes incurrit.s.carnis & animæ,& Christus
nos ab vtraq; liberauit. Et quia mors ani
mæ morte corporis præcessit, ideo prius
legunt lectionem illã, in qua agitur de
morte animæ, & de liberatione ab ipsa.
De morte agitur in illa, Domine quis
credidit &c. ibi: Omnes quasi oues errani
mus,& vnusquisq; in viã suã declinauit. De

liberatione vero statim sequitur ibi, Dominus posuit in eo iniquitates eorum omnium nostrorum. & iterum. Si posuit pro peccato animam suam, videbit semẽ longæuum. Ad animam etiam pertinet graduale, vnicũ habens versum, s. Ne auertas faciem tuam à puero tuo, idest, ab eo qui paruus & humilis apparet in experiẽ
10 tia tribulationis ¶ Sequitur † versus, Saluum me fac &c. Vsque non est substãtia: Aquæ enim, scilicet seditionis Iudæorũ vsque ad animã Saluatoris tollẽdam peruenerũt, & illi qui erant limus profundi, infirmitati eius præualuerunt. Sicut autẽ Saluator animam suam posuit pro anima rum nostrarũ redemptione, ita & corpus subiecit pro corporum redemptione. Vnde in secunda lectione de ipsius corpore agitur, sãguine ꝓprio rubricato, vbi dicitur, Quis est iste, qui venit de Edom &c. Et ibi: Quare rubrũ est vestimentũ tuũ? &c. Ipse respondet, Torcular &c. Et quia de sola miseratione passus est Dominus ꝓ nobis, ideo propheta in persona Ecclesiæ lectionẽ illã concludit, dicens, Miserationum Domini recordabor, laudem annũciaui super omnibus, quæ reddidit nobis dominus Deus noster. Quia verò ꝑ quinq; sensus corporis peccauimus, ideo sequitur tractus, Domine exaudi orationẽ meã &c. Habẽs quinq; versus, ꝓpter
11 quinq; vulnera Christi: seu qa quinquies exiuit sanguis ab eo. ¶ † Primò in circũcisione. ¶ Secundò in oratione. ¶ Tertiò in flagellatione. ¶ Quartò in crucifixione. ¶ Quintò in lanceatione. Et in ipso tractu genus humanũ petit auxiliũ, & cõfitetur defectum, quẽ ex peccato primi parentis incurrit, cũ dicit: Quia defecerunt dies mei, sicut fumus. Dies enim est vita hominis, cuius nox est mors: sed hęc vita est abbreuiata, & defecit propter superbiã primi parentis, quæ per fumũ intelligitur. Et sequitur, Ossa mea sicut in frixorio cõfrixa sunt. Ossa sunt vires interiores, vel fortes, quæ sunt ecclesia, quæ car-
12 nes, idest carnale sustẽtãt. † Frixoriũ enim triplex est, scilicet peccatorũ recordatio, proximorũ compassio, futuri iudicij meditatio, in his frigitur bonus homo. Clauditur autẽ tractus, sicut & lectio in misericordia Domini: Vnde vltimus versus est. Tu exurgens Domine, miserebe ris &c. ¶ † Hæc igitur quarta feria priuilegiata est, quoniã legũtur in ea duæ lectiones ꝓpter ordinandos in subbato sequẽti Itẽ, quia in ea die Christus venditus fuit 30. denarijs, sicut & Ioseph 30. argentis. Quia seruus non est super Dominum, nec discipulus super magistrum. 26. dist. Quis dubitet, & ꝙ ab hac quarta feria sumptũ est, ꝙ semper in quarta feria ieiunare, & abstinere à carnibus, & carnalibus desiderijs debemus: & in memoriam venditionis Christi hæc feria secundũ locum obtinet post sextam feriã per totum annum in ieiunijs pœnitẽtialibus.

SVMMA.

1 *Cœna Domini quæ tractanda habeat.*

De quinta feria. Cap. 71.

N hoc † tractatu quintæ feriæ cœnæ Domini hoc ordine procedamus. Nam primò generaliter dicemus aliqua de officio sequẽtium trium dierum: postea specialiter de officio huius diei. Et primò de introductione publicè pœnitentium in ecclesia, & de sacramentis, quibus hæc quinta feria specialiter insignitur. Secundò, de triplici olei consecratione. Tertiò, de huius diei Missę officio, vbi etiam agitur de pedum lotione, & officio vespertino. Quartò de altarium denudatione, & tam de ipsorum, quàm de pauimenti ecclesiæ lotione: & de corporis Dominici reseruatione, & de quibusdam alijs. 1

SVMMA.

1 *Ecclesia luget tribus diebus passionis. & cur ita.*
2 *Feria quinta dominicæ in ramis matutinas versis in tenebras. Et de eius diei solennitate. nu. 28. 29.*
3 *Campanæ cur sileant sexta Dominica in ramis tribus diebus, & nu. 5*
4 *Signa cur fiant cum tabula ad tenebræ sextæ feriæ Dominicæ quadrag.*

Hora

6 *Horarum principia cur omittantur feria sexta Dominicæ in ramis. Item, aliæ multæ solemnitates circa legitimum ecclesiæ officium nu. 7. 8. 9. 10.*
11 *Hominum tria genera per Christum saluata.*
12 *Treni Hieremiæ vnde dicantur.*
13 *Trenis cur inseratur alphabetum.*
14 *Hebraicarum literarum interpretatio.*
14 *Candelæ in tenebris Dominicæ sextæ quadragesi. cur extinguantur. & num 16. Et quot accendantur. nu. 17. Et quid illæ significent, dissimili numero, nu. 18. 19. 20. 21. Et quid earum extinctio. nu. 22. 23. 24. 26. Et quid de ea quæ remanet cæteris extinctis 27. nu. 25. Clamor, & benedictio post Benedictus. in tenebris, quid significet.*

De eadem quinta feria. Cap. 72.

1 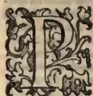RAENOTANDVM † autem est, quod ecclesia luget tribus diebus; quia tot diebus fuit Dominus in sepulchro, sicut enim Ionas fuit in ventre cæti tribus diebus, & trib noctibus, ita & filius hominis fuit in medio terræ &c. Quod synecdochicè dictũ esse asserit August. Nã pars illa sextæ feriæ, qua fuit in sepulchro, accipitur pro nocte, & die sextæ feriæ, & nox diei dominicæ similiter pro nocte & die ipsius diei accipitur. Dies verò sabbati integra est, scilicet nox cum die suo, idest spatium vigintiquatuor horarum. Est ergo sensus, Fuit ergo Dominus in sepulchro tribus diebus, & tribus noctibus, idest tribus temporibus, quorũ quodlibet constat ex die & nocte. Sic enim loqui consueuimus; quia si aliquis etiam minima parte alicuius diei fuerit in aliquo loco, dicimus cũ ea die ibi fuisse. Fuit enim secundũ ipsum quadraginta horis in sepulchro, videlicet quatuor horis sextę ferię, & viginti quatuor sabbati, & duodecim noctis diei dominicæ; quia quadrificũ orbem morte transgressionis decẽ mandatorũ mortuum viuificauit. Sed secũdum præmissa videtur, quod triduana Domini sepultura debeat celebrari sexta feria, sabbato, & die dominica. Sed respondetur, quod quia Dominus in nocte diei dominicę resurrexit, noctem illã ad honorẽ resurrectionis solenniter celebramus. Vnde necesse est, quod in quinta feria præueniamus, & ita triduo, s. quinta & sexta feriis, & sabbato humiliationem Domini in mœrore celebremus, quia & in quinta feria iã interuenerat nefarium commercium Iudaicę proditionis. Quidam tamen cuilibet premissorum trium dierum 24. attribuunt horas, volẽtes Christi defuncti exequias septuagintaduabus horis celebrare, & tristitiã septuagintaduorũ discipulorum meritò per hoc exprimere. ¶ † Sanè 2
ecclesia his diebus tenebras colit, & matutinas in tenebras fuit. ¶ Primò, quia in luctu & mœrore est propter Domini passionem, & propter eius triduanam mortem exequias celebrat triduanas. ¶ Secũdò, officium tenebrarum significat non tam tenebras materiales, quæ fuerunt super faciem terræ, dum pendebat Sol iustitiæ in cruce: fuit. n. tunc eclypsis miraculosa, non naturalis per tres horas: videlicet à sexta hora vsque ad nonam inclusiuè, quam etiã spirituales, quæ in illo triduo in cordibus fideliũ extiterunt. ¶ Tertiò, per hoc quod tenebras colit tenebrarũ primatus insinuatur: quia his diebus inceperunt præcedere dies, prout sub Sabbato sãcto dicetur. ¶ † In his verò tribus 3
diebus silẽt cãpanæ, quia tunc siluerunt Apostoli, & prædicatores, & alij, qui per cãpanas intelliguntur. Sonus autem campanarum significat sonũ prędicationis, de quo dicitur. In omnen terram exiuit sonus eorum. Non. n. iam circuibant euãgelizando viros, & vrbes: sed hymno dicto, exierunt cum Iesu in montem oliuetį. Quibus, cũ Dominus dixisset: Ecce appropinquat qui me tradet, præ tristitia dormitauerũt, & à laudibus conticuerũt. Vñ & à completorio, siue à vespera, qua Dominus traditus fuit, campanarum silentium inchoatur. A vespera autẽ qua Dominus traditus est, quãdo videlicet discipuli fugerunt, campanis silentium indicitur. Alij videlicet ad Primam huius quintæ feriæ, & nõ vlterius pulsant campanas, fit tamen signum cum tabula. ¶ † Primò, 4
ad significandum Christi humilitatẽ, qui

se abscondit,& vsq; ad mortem & sepulturam se humiliauit. Ligni quidem vsus humilior æris sono hoc ostendit, & inde ecclesia orientalis vsum adhuc tenet lignorum,& vt populus humilior reddatur.¶ Secundò per signum tabulæ, terrorem accipimus. Tabula ergo percutitur, quia magnus timor Apostolis a Iudæis incutiebatur. ¶ Tertiò, per lignũ in ligno malleũ,s.in tabula suspensum,intelligimus Christum, qui est lignum plantatum secus decursus aquarum, qui in eru cis ligno pepẽdit,& pedes orabat & prędicabat,dicẽs,Pater dimitte illis,quia ne
5 sciunt qd faciunt. Cum ligno autem tãtum pulsant;quia tunc solus Christus prędicator habebatur,& solus torcular calcauit.¶ Quartò,per tabulã ipsã,lignum fructiferum,s.Christum: per malleum, quo tabula percutitur, lignum pręuaricationis significatur.¶ † Quintò,ideo cãpanę,
5 & nõ signũ tabulę vel alterius huiusmodi silent;quia licet maiora signa nostra,videlicet Apostoli à laude Dei in Christi passione siluerunt, minora tamen signa vt mulieres non siluerunt, imò secutę
6 sunt ipsum vsq; ad crucem. † Principia quoq; horarum,s. Deus in adiutorium, & fines, s.Per Dominum. & Benedicamus,& huiusmodi dimittuntur, quia recessit, & à nobis ablatus est Sacerdos, & pastor bonus,qui est α,& ω,i. principium & finis,qui etiã est summus Sacerdos, & caput nostrum,& traditus impijs, nec est à quo petamus, quòd intendat in adiutorium nostrum. Percusso namq; pastore nostrò,discipuli eius dispersi sunt. Sic ergo istud officium, quod caret principio, & fine quasi mortuum, & viduatum videtur;quia & patres nostri viduati post mortem Christi fuerunt. Non dicitur etiam Gloria patri,quia in Christi passione abscondita fuit fortitudo glorię ipsius christi,& in eius morte Trinitas vita est extincta,in cuius laude dicitur ille versus, De hoc etiam sub dominica de passione dictum est.Hoc etiã notatur in quibusdã ecclesijs, in quibus his diebus duo tantum cerei ante altare ardent,tertio extincto, prout sub ti.de Pascha dicetur.¶ In his quoq; tribus diebus salutatio non fit,quia Dominus vobiscum, nõ dicitur, vt vitetur pestifera salutatio, per quã Iudas tradidit Christum, dicens, Aue rabbi.¶ Pax etiã nõ datur,pro eo, ꝙ Iudas osculo tradidit Christum: & quia in duobus sequentibus diebus in altari non cõsecratur,nec dicitur,Pax domini sit semper vobiscum,nec Dona nobis pacẽ.In q̃busdã tamen ecclesijs datur hodie pax, pro eo,ꝙ hac die sacramentum sacramẽtorum,s.Eucharistię institutum est.¶† His 7
quoq; diebus fit officium humilius solito,ꝓpter domini humiliationem, & triduanã eius sepulturã, quã celebramus. Veruntamen nocturnale officium, per quod significantur prophetiæ prophetarum,alta voce, & manifestius cantatur, quia prophetæ & alij sancti patres veteris testamenti alta & aperta voce,quę de Christo erãt ventura,prædixerunt,& qđ Spiritussanctus sibi dictabat, remota formidine nuntiarunt. Diurnum vero officium,ꝑ quod Apostolorum prædicatio figuratur voce demissa, & quasi sub silentio cãtat;qa tunc Apostoli oĩno tacuerunt,aut saltem occulte prædicauerunt.
¶ † Incipit autem tenebrarum officium,Zelus domus tuæ comedit me,i.amor vehemens ecclesiæ fuit causa,quare passus sum. Non dicitur inuitatorium,ne inuitemur,sed potius ꝑ silẽtium detestemur pestiferum Iudæorum consilium, & cõuentum factum, vt Iesum caperẽt in sermone,& cum morti traderent.Præterea tunc Apostoli dispsi erãt,qui alios ad dominum inuitare,& cõuocare cõsueuerat. 8
¶ † Hymnus etiam laudis nõ dicitur, qa tunc factus est opprobrium hominum,& abiectio plebis.Finis dominicæ orõnis, quæ dicitur ante lectiones, dicitur in silentio,pro eo ꝙ de Euangelio sumitur. Nã tunc euangelica enunciatio fugientibus Apostolis cessauit:& est notandum, ꝙ Christus,cuius est ipsa oratio,auulsus à cæteris, & quasi in silentio orauit, sed tunc fit sonitus ꝑ tactum ligni cum manu,qa & Christus in ligno crucis pendẽs voce magna clamauit.¶ † Nõ dicunt etiã in lectionibus,Iube domine benedicere, nec, Tu autem domne,qa recessit pastor & sacerdos,q gregi benedicere,& misereri debet,sed quia illum ꝓpter peccata amisimus, ad hoc eum recuperare valeamus, 9

mus, admonemur per versum illum. Hie
rusalem, Hierusalem cóuertere ad domi
num Deum suum. q in fine lectionum di
citur, vt ad pœnitentiam conuertamur:
nam post luctum gaudere possumus. Per
hoc autem quod dicitur bis Hierusalē,
arguitur duritia Iudęorum, & peccato-
rum, sicut alibi in euangelio. Hierusalē,
Hierusalē, quæ occidis pphetas &c. Rur
sus p Iube Domne, intelliguntur ad præ
dicationem euntes, per Tu autem, inde
redeuntes. Ideo ergo neutrum dicitur,
quoniā Apostoli, quos representant, q le
ctiones legunt, his diebus fugerant, vnde
nec ad prædicationem missi sunt, nec qui
missi erant, sublato domino, redierunt.
Oēs antiphonæ sunt de passione & com-
11 passione. ¶ † In his ēt tribus noctibus no
uem psalmi, nouē lectiones, & nouem re
sponsoria diuisim per singula nocturna
cantantur, ad ostendendum, q Christus
in infernum descendens tria hominum
genera, s. virgines, coniugatos, & continē
tes inde rapuit, & ad angelorum societa-
tem transuexit, quæ tria genera in euan-
gelio distinguuntur per eos, qui in mola,
& per eos qui in agro, & per eos qui in
lecto sunt. ¶ Tria ergo hominum genera,
s. qui fuerūt in lege naturali, & in tempo
re legis, & prophetarum, per tria noctur-
na recolimus, & sicut illi per mortem
domini in tribus societati sunt nouem
ordinibus angelorum, s. in actionibus, co-
gnitionibus, & gaudijs, ita per tres no-
ctes dominicæ sepulturæ nouem psalmi,
nouem lectiones, & nouem responsoria
subduntur: psalmi. n. ad actiones, lectio-
nēs ad operum Dei cognitionem, respon
soria verò ad gaudium, & ad cantum per-
tinent angelorum. Cæterum tres primæ
lectiones, vel in quibusdam Ecclesijs sex
sunt de trenis Hiere. deflentis captiuita-
tem populi sui, nō solum Babilonicam,
sed etiam Romanam, quam incurrerunt
ppter passionem domini, & ideo dicun-
tur lamentabiliter in personam Sancto-
rum de Iudęis, qui deflent casum gentis
suæ Sicut. n. ille deplorauit mortem Io-
sue regis occisi in futuram destructionē
gentis, ita & nos deploramus mortem &
passionem Christi regis nostri. In fine
autem lamentationum dicit idē Hiere.
Spiritus oris nostri Christus dominus
captus est in peccatis nostris. Aliæ verò
tres sunt de expositione psalmi tractan
tis de passione, & ideo voce depressa le
guntur, tres vltimę de epistola Pauli 1.
ad Cor. 11. Conuenientibus vobis in vnū
&c. vbi ostendit Apostolus, quomodo de
bet cęna domini sumi. Ex quibus sex le
ctionibus apparet, q prophetę prēuide-
runt Christum occidendum, & Apostoli
docent occisum. Dicuntur autem treni
. i. † lamentationes, à Trenato monte, vbi 12
lamenta animarum, quę ibi puniuntur,
sępe audiri dicuntur. Inde etiam dicitur
trenum, qd est plenum lamentationis, &
funer s. Dicuntur etiam treni; qa semp
tres versus post vnamquamq; literam he
braici alphabeti sequuntur, qd alphabe
tum totum p ordinem in illis lamenta
tionibus ponitur. ¶ † Primo, qa mos fuit 13
hebręis illud ponere in eorum cantibus,
siue luctus, siue lętitię alicuius rei mul
tum notabilis, put patet in vltimo capi
tulo puerbiorum, Mulierem fortē &c.
& in qbusdam alijs locis, put habetur in
pœmio libri Regum. ¶ Secundò; qa si-
cut dixit Hiere. in eodem pœmio, & in
plogo Biblię, versus quibus dictę literæ
ante ponuntur in lamentationibus Hie *Hier. 8*
re. incipiunt in hebræo ab eisdem literis
¶ Tertiò vt p hoc notetur cæcitas & du
ritia Iudæorum, q res tanquam alphabe
tum notissimas, videlicet passionem filij
Dei intelligere, & credere nolunt, dicen
te prophera, Miluus in cœlo, turtur, & ci
conia cognouerunt tempus aduentus
sui; Israel autem me non cognouit, & po
pulus meus non intellexit. ¶ † Quarto; 14
qa interpretationes literarum ipsarum
maxima ex parte continet sententiā ver
suum, qbus anteponuntur. Circa qd no
tandum est, q Aleph interpretatur do
ctrina. Beth, domus. Gimel, plenitudo.
Deleth, tabularū, seu scripturarū. Et hęc
siquidem est prima connexio literarum
ipsarum, vbi dicitur, q doctrina Ecclesię,
quę est domus Dei, est in plenitudine
scripturarum. He, ista. Vau &. Zay hęc, Be
th vita, hęc est secunda cōnexio, vbi dici
tur, q ista & hæc doctrina, quam prędixi
mus, est vita, quam viuimus. Thet, bo-
num. Ioth principium, hęc est tertia con-

nexio, vbi dicitur, q̀ bonum est principiũ
per scripturas, quasi per speculum saltem
in enigmate agnoscere Dominũ. Caph,
manus. Lamech, cor vel disciplina. hæc ẽ
quarta connexio, vbi dicitur, q̀ in vtero
cordis disciplina exigitur, quia nihil face
re possumus, nisi, quæ facienda erunt, a-
gnouerimus. Mem, ex ipsis. Num, sempi-
ternum, Samech, adiutoriũ, hæc est quin
ta connexio, vbi dicitur, q̀ ex ipsis scriptu
ris est nobis sempiternum auxilium. Ain,
oculus. Phe, errauit. Sadech, iustitia vel
consolatio. hæc est sextà connexio, vbi di
citur, quòd sæpe dicta scriptura est ocu-
lus errantibus, & consolatio. Caph, aspi-
ce super. Res, caput. Sin, sup vuln⁹. Thau,
signum, vel consumatio, hæc est septima
connexio, vbi etiam in numero fit mysti
cus intellectus, vbi dicitur, Aspice in scri
ptura contineri caput nostrum, à quo ha-
bemus medelam super vulnera, & sequi-
mur consumationem, idest vitam æter-
nã. Sic ergo Saluatoris exequiæ celebran
15 tur, vt in modico apice ab aliorũ defun-
ctorum exequijs distare videantur. ¶ † Cõ
sequenter candelæ & lumen extinguun-
tur, nã hæ tenebræ tribus noctibus cele
bratæ significant tenebras, q̃ tribus horis
fuerunt, Christo in cruce pendente, vel
ideo tribus noctibus lumen extinguunt,
quia verum lumen triduo iacuit in sepul
chro. ¶ Circa quod aduertendum est, q̀
quidam accendunt septuagintaduas cã-
delas, quidam vigintiquatuor, quidã quin
decim, quidam duodecim, quidam nouẽ,
quidam septem, & ſm quosdam non est
numerus certus. omnes tamen non sine
16 mysterio agunt. ¶ † Septuagintaduæ can-
delæ, quæ extinguũtur, designant septua-
gintaduos discipulos, quorum prędica-
tio in morte Christi penè extincta est: si-
gnificant etiam, q̀ Dominus septuaginta
duobus horis iacuit in sepulchro per sy-
necdochen intellectus: vel tot accendun
tur, propter 72. nationes, seu genera lin-
17 guarum. ¶ † Vigintiquatuor candelæ accẽ
duntur. ¶ Primo, quia sol iste, q mundum
24. horis diei & noctis illuminat, signifi-
cat Christum verum solem, qui extingui
tur, quia Christus occubuit vespere pas-
sionis, & tenebræ factæ sunt super vniuer
sam terram. ¶ Secundo, dies cuius maius
lumen Christus est, nox verò cuius mi-
nus lumen Ecclesia est, luminaria sunt
Apostoli, & alij viri Apostolici, qui sunt
quasi 24. horæ, q̃ diei Christo, & nocti Ec
clesiæ famulantur. Vigintiquatuor lumi-
naria ergo extinguuntur, quia Apostoli
in vnoquoq; die per vigintiquatuor ho-
ras latuerunt. ¶ Tertiò, vigintiquatuor cã
delæ designant versum, Glo. par. &c. qui
in nocturnis festiuitatum vigintiquatuor
vicib. solet dici. Primò post, Deus in adiu
torium, secundo post inuitatorium, ter-
tio post hymnum, nouies in psalmis triũ
nocturnorum, ter in responsorijs, & Te
Deum laudamus, quasi Gloria patri est.
Iterum ad laudes semel post Deus in ad-
iutorium, quinquies in psalmis sequentibus,
semel in hymno, & semel post Bñdictus.
Versus. n. ipse hoc officio tacetur, vt prę-
missum est, quia ille, in cuius laudem di-
citur, in sepulchro iacet, ideoque vigin
tiquatuor candelæ ad hoc designandum
extinguuntur: vel significant 12. Aposto
los, in quorum honore toties dicit Glo-
ria patri, in nocturnis, prout dictum est
in procemio quintæ partis. ¶ † Quindecim 18
candelæ significant 12. Apostolos & tres
Marias, q̃ sequebantur Dominum, quæ
extinguunt, qm̃, tunc omnes laudes Dei
tacuerunt: Apostolis tamen fugientibus,
ipsæ Mariæ, quia minus timebant, circa
Christum quoad poterunt versabantur: *Iob. 9.*
vnde legitur. Pelli meæ consumptis car-
nibus adhæsit os meum, & de. sunt tan.
le. c. dẽ. meos labia, i. mulieres, quæ sunt
quasi pellicula circa dentes. ¶ † Vel qua- 19
tuordecim ex illis cãdelis significãt qua
tuordecim articulos fidei, quorum extin
ctio significat extinctionem fidei factam
in fuga Apostolorum: extinctio vero vlti
mæ cãdelæ significat mortẽ Xpi. ¶ † Duo- 20
decim candelę accensę representat duo
decim Apostolos, quæ extinguuntur, ad
notandum, q̀ Apostoli tunc siluerunt &
fugerunt, & penè extincta est fides in eis.
¶ † Nouem candelæ significant genus hu 21
manum, quod per peccatum se à nouem
ordinibus angelorum, & à vera luce ex-
clusit. ¶ † Septem candelæ significant gra 22
tiam spiritus septiformis, quæ in cordi-
bus discipulorum penè fuit extincta. Vbi
vero non obseruatur certus candelarum
nume-

numerus, sed quilibet laicus pro velle cā
delam apponit, huiusmodi candelæ signi-
ficant prophetas, & alios sanctos patres,
qui Christum venturum lumen nostrum
prænunciantes, & verba salutis prædican
tes, diuersis pœnis vexati, mortui sunt, &
extincti. Porrò omnes candelæ nō simul,
sed vna post aliam extinguuntur; quia di-
scipuli non simul Christo, sed successiuè
vnus post alium discesserunt. Alia etiam
23 ratio iam sequitur. † Quidā extinguunt
eas post singula cantica vsque ad plenam
extinctionem, figurantes ꝙ singulis can-
ticis, siue psalmis mœstitia decidimus, qa
verus sol occubuit, gaudiumq; nostrum
in luctus est conuersum. Iuxta illud, Ceci
dit corona capitis nostri, conuersus est in
luctum chorus noster. Alij in tribus vici
bus eas extinguunt, recolentes triduanā
Dñi sepulturam. ¶ † In quibusdam quoq;
24 Ecclesijs candelæ quadā manu cerea ex-
tinguuntur, q̄ significat manum Iudę, de
Mat. qua Dominus dixit. Qui intingit manū
20. mecum &c. Quæ fuit quasi cerea, i. ad ma
lum flexibilis, per quam Christus rex no
ster, & vera lucerna, traditus fuit, & quan
tum in illo fuit, extinctus. Candela autē,
25 quæ in medio est, non † extinguitur, sed
in fenestra vel arca accensa seruatur oc
cultè, vt postea reueletur, & Ecclesiā illu
minet. Nempe cādela ipsa sub eius lumē
occultatum significat. ¶ Primò fidem, q̄
in sola Virgine remansit, p quam postea
oēs fideles docti & illuminati sunt. Secū
dò, significat Christum, qui licet videret
secundum carnem extinctus, tamē secun
dùm diuinitatem, quæ illis erat occulta,
viuebat, & postea resurgens cum luce clā
rissima se suis discipulis manifestauit.
Tertiò, occultati luminis, quod videba-
.51. tur extinctum, reuelatio, notat Dei illu-
minationem in Apostolis, & alijs, in qui-
bus tunc penè extincta erat. Quartò, no
tat fidem post infidelitatē. Quintò notat,
ꝙ ignis Spiritussancti, qui in fidelibus vide
tur extinctus, iterum relucescet in eisdē.
Sextò luminis renouatio significat noui
26 testamenti renouationem. † Septimò, lu
minaria successiuè vnum post alterum ex
tinguuntur, & vnum quasi penè extin
guitur, quia absconditur, & postea reue-
latur, ad notandum, quòd peruersi vineæ
cultores, & generatio praua nuntios patris,
videlicet prophetas, per varia tēpora cō-
pleto suo ministerio prophetiæ occide-
runt, & tandem patris hæredem, quem in
sepulchro positum, lumine occultatio fi-
guramus, cuius luminis reuelatio, est re
surrectionis eius manifestatio, & comme
moratio. Sanè candela q̄ vltima extingui
tur, est maior cæteris, sm quosdam, & si
gnificat Christum, qui fuit Dominus pro
phetarum: secundum alios verò, vbi non
est maior cæteris, similiter significat Chri
stum, qui reputatus est vnus ex prophe
tis. & vltimus extinguitur, quia nullus
post eum apud illos ꝓpheta surrexit, sed
extinctus eis perfidiæ tenebras dereliqt.
Et ad canticum euangelicum candela ip
sa extinguitur, quia Christus Euangelizans
occiditur. Et attende, ꝙ in hoc officio pa
storis officia, vt capitulum subticentur,
quia pastores dispersi fuerant, versus tñ,
quod est minorum officium, non omitti
tur; quia discipuli minus cogniti videban
tur. Vnde & hoc officium triduanum po
tius à minoribus celebratur in typo mi
norum discipulorum, & mulierum, q Do
minum sequebantur. † Vociferatio ad Be 27
nedictus & tumultus popularis, qui tunc
fit, concrepatio est Iudæ ꝓditoris, & tu
multus cohortis, quam cum gladijs & fu
stibus Iudas cōtra Christum adduxit, vel
cæci discipuli salutatio, dicentis. Aue rab
bi. Tertiò cāticum ipsum tunc alta voce
dicitur, ad notandum, ꝙ multi, interfecto
antichristo, gaudebunt. Clāgor canētium
Κύριε ἐλέησον est tumultus Dominum p-
sequentium, & eum ironicè adorantium:
vel significat lamenta sanctarum mulie
rum, quæ sequebantur Dominum, quæ
leguntur postea lamentati sedentes con
tra sepulchrum. τροποὶ vero, idest versus
illi, qui in illis, qui tribus noctibus, cum
Κύριε ἐλέησον, & Domine miserere, quasi
lamentabiliter cantantur, significāt lamē
tationes & dolores mulierum, de cogna
tione sua, quæ à Galilea fuerant secutæ
Iesum, inter quas erant Maria Magdale
na, & Maria Iacobi, & Maria Salome, plo
rantes iuxta sepulchrum. In quibusdam 28
Ecclesijs tropis cantatis, procidentes ad
terram, dicunt in tenebris sub silētio, Mi
serere mei Deus. & collectā, Respice quę

ſumus Domine, in quo timor Apoſtolorum in occultis notatur. Poſtea fit cum manu vel alio quodam modo ſonitus ante luminis reuelationem, qui ſonitus repreſentat terris eorum incuſſionem, vel ex tumultu cohortis, vel ex terræ motu: in quibuſdam tamen eccleſijs ignis nouus de lapide producitur, quia per Chriſtum mediatorem noſtrum nobis Spiritusſanctus infunditur.¶ † Ab hac quoque
29 die vſque ad octauam Pentecoſtes in quibuſdam Eccleſijs officium beatæ Mariæ omittitur, vt memoriæ atque reuerentiæ paſſionis & reſurrectionis, de quibus in Eccleſia hoc tempore agitur, ardentius inſiſtatur. Cum enim honor & obſequium ſpecialiter hoc tempore Chriſto eius nato in noſtra humanitate paſſo, & glorificato impenſum redundet, in ipſam matrem, nulla quidem ſibi fit iniuria ipſum officium omittendo. Omittitur etiã officium mortuorum; quia cum recordatio beneficiorum Chriſti præcipuè, quæ ipſe paſſionis & reſurrectionis ſuæ tempore contulit, omnem noſtrum affectum & intellectum requirat: Proinde Eccleſia illud ſolum officium, qđ ad ipſum Chriſtum ſpectet, in quo de eius paſſione & reſurrectione agitur, eo tempore agit, vt ſic nõ ad plura diſperſa, ſed ad vnũ duntaxat vehementius occupetur. Nec per hoc defuncti, qui ſunt in purgatorio, diſpẽdium patiuntur, quia cũ ſint nobis per charitatem vniti, beneficia noſtra ſecundum qđ meruerunt, participantur ab eis, nec expreſſius memoria pro illis fieri poſſet, ꝙ agendo memoriam de morte & reſurrectione Chriſti, per quam a pœnis liberari expectant. Extra eccleſiam tamen vtile eſt ipſa officia dicere.

SVMMA.

1 *Officium diurnum feriæ quintæ Dominicæ quadrageſimæ, & eius forma etiam ſuis. num.*

2 *Remedia duo contra peccatum.*

4 *Pœnitentes cur admittantur in eccleſia ſexta feria Dominicæ in ramis, & numero 5.6.*

De diurno huius diei officio. Cap 73.

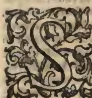

Equitur de diurno huius diei officio videre. Et quidem hæc quinta feria inſignitur ſacramentis, tum ab eccleſia, tum a Dño inſtitutis, in qua die primò pœnitentes in Eccleſia introducuntur, q in capite ieiunij de ea eiecti fuerant. Vnde in canone Inno. ita legitur: De pœnitentibus vero, q ſiue ex grauioribus omiſſis, ſiue ex leuioribꝰ pniam gerunt, ſi nulla interueniat ægritudo, quinta feria ante paſcha eis remittendum Romanæ Eccleſiæ cõſuetudo demõſtrat. Primò ergo de pœnitentium introductione in Eccleſiam dicturi, aliqua de ipſorum eiectione pmittamus. Si quidẽ miſericors, & miſerator Dñs, cuius miſericordiæ non eſt numerus, ſicut in pſalmo habetur, miſericorditer ſemper agens, & peccatorum ſalutem ſitiens p huius mundi pelagus pericoloſe nauigãtibus & quãdoq; fluctuantibus inter alia multa remedia ſpecialiter duas naues, ſiue tabulas parauit. Prima eſt baptiſmus. † Secunda pœnitentia, ſicut Apoſt ait ad Eph. & quidẽ pœnitẽtes de Eccleſia eijciuntur, tẽpſentans exilium, & eiectionem Adę & Euæ de paradiſo pp eſum pomi. Peccatores ergo de Eccleſia eijcimus, & eiectis pœnitentiã ſeptennem, aut aliã p criminum qualitate imponimus, & eiecti per ſeptẽ hebdomadas extra morãtur; quia genus humanum in Adã lapſum iudicio Dei in hoc exilio ſeptem milibus damnatur annorum. Maria quoq; lapſa ſeptem diebus extitit extra caſtra: Forma eiectionis habetur in concilio Agathen. Eiectionẽ vero Cain a facie Dñi repreſentat Eccleſia Nu.12. excommunicando viros ſanguinum, præcipue cum candelis extinctis, quia & ille, & illi ſpiritum vitijs extinxerunt, ꝗ candelæ in ꝓlatione anathematis dẽt proijci, & pedibus cõculcari, nec vlterius dẽnt ad aliquẽ vſum, ſicut nec ſal infatuatum aſſumi. Eiecti ferunt cãdelas in manibus ad ſignificãdum, ꝙ pro opere quo primi parentes porrexerunt manus ad pomum vetitum, appoſita eſt ignea rõphea in paradiſo,

radiso. Claudūtur corani eis fores Eccle
siæ in signum aditus paradisi quōdam ob
3 clusi. Quod de loco ad locum † vadunt,
siue in exilium mittuntur, significat, ꝙ
Gen. Cain post mortem fratris profugus & va
c.4. gus fuit super terram. Quod cilicijs & la
Iob. neis vtuntur, de Iob tractum est, ꝙ pœni
42. tentiam in fauilla & cinere agens, sacco
se operuit: & de Niniuitis, qui similiter
Io.3 fecerunt. Ciliciū quoq; portat in signū
Ge.41. pellicearum tunicarum Adæ & Euæ. Io.
Iob.2. etiam habitum recolentes Carcer pœni
Ge.3. tentiæ à Ioseph initiū habuit. Quòd co-
mam & barbam nutriunt: tractum est de
Ioseph, cui in carcere posito ista excreue
runt. Quod iacent, aut sedent in terra; sū
ptum est de Iob, ꝙ in sterquilinio sedit: in
terra ēt comedunt, quasi ipso facto di-
cāt: Maledicta est terra in opere tuo. Nō
dicitur eis Aue, ꝗa nondum erat muta-
tum nomen Euæ. Qu òd pedes nudant,
nuditatē repræsentant Adæ. Quod ieiu-
nantes, qđ indigēt ornatu gloriæ. Quod
baculis vtunt̄: tractum est de Iob, ꝙ pere
Ge.32 grinans in baculo Iordanē transiuit. ¶ In
his ēt oībus inuitant̄ ad humilitatem &
purgatoriā confessionem, & tam peccato
rum, ꝗ æternæ pœnę meditationem, & ꝙ
sint memores suæ peregrinationis. Nam-
que eijciuntur de ecclesia, & post eos cā-
Ge.3 tatur, in sudore vultus tui vesceris pane
tuo, hoc ideo fit, vt videntes Ecclesiam ꝓ
se clausam, magis ac magis confundā
tur, in vestimentis quippe sordidis & excre
mento crinium & barbæ multiplicatio
miserię peccatorum insinuatur, quasi di-
cant ipso facto. Iniquitates meæ multipli
Ps.68 catæ sunt sup capillos capitis mei. Quod
Ps.21. in terra iacent, eis æternam damnationē
ad memoriam reducunt, quasi dicant.
Domine perdes oēs ꝗ in terram descen-
derunt, i. qui dediti sunt terrenis, nisi re
sipiscant. Quòd de loco ad locum cum
baculo vadunt, eis ad memoriam pere-
grinationem suam reducit; ꝗ per pecca-
tum recesserunt à Deo: in baculo.n. in-
telligitur correctio, & consolatio, & su-
Mar.4. stentatio, quasi dicant, Virga tua & bacu-
Ps.22. lus tuus ipsa me consolata sunt: est autē
baculus cubitalis, ꝗa in qua mensura mē
4 si fuerint, remetietur eis. ¶ † Sed quæri-
tur, quare hac die pœnitentes in Eccle-
siā introducuntur? Respondeo, in quinta
feria Deus creauit pisces & volucres, pi-
sces in aquis reliquit, volucres in aera
leuauit, iuxta illud. Magnę Deus potētię
qui ex aquis &c. partim remittis gurgiti,
s. pisces, partim leuas in aera, s. volucres.
Per pisces intelliguntur cupidi, auari, &
luxuriosi, ꝗ in fluxu cupiditatum huius
mundi delectantur. Volucres sunt spiri-
tuales, ꝗ in spiritualem conuersationem
quasi in aera leuantur. Pœnitentes igitur
in quinta feria in Ecclesiam introducun
tur, & quasi segregati à malis, & ab huius
mundi delicijs in cœlis animo cōuersan-
tur. ¶ Præterea, in fine quintæ ætatis, ꝗ
hæc quinta feria significat, Ioan. Bap. pœ
nitentiā prædicauit, & Dominus noster
venit in mundū, peccata absoluens, prout
in prima huius de orōne dicitur. ¶ † Rur 5
sus in hac die institutum est sacrm̄ sacra
mentorum, s. corporis & sanguinis Domi
ni, cum Dominus vetus finiuit testamen
tum, & nouum inchoans, panē & vinum
in corpus, & sanguinem suum transsub-
stantiauit, qđ est sacramentum misericor
diæ. Quia ergo Christus solus de miseri-
cordia crimina tollit, vt præmissum est, i-
deo pœnitentes hac die reconciliantur:
ꝗa hac die misericordiæ consecrauit sa-
crm̄, & inde est, ꝙ Missa huius diei solen-
niter cantatur, vt ibi dicetur. meritò igi-
tur hac die, quæ tota in remissionem pec
catorum cōsecrata est, pœnitentes recon
ciliantur ad percipienda corporis & san-
guinis domini sacramenta. Decuit itaq;
hoc Sacrm̄ sacramentorum in fine insti-
tui quintæ feriæ adueniente sexta feria,
eo qđ in fine quintæ ætatis, & in primor
dio sextæ lex finem, & euangelium sum-
psit exordium. † ¶ Præterea, hac die ab- 6
soluūtur, ꝗa in ea die Christus fuit cap-
tus & ligatus, quæ ligatio absolutionem
nostram operata est. Hac ēt die Christus
lauit pedes discipulorum suorum, vt pe-
des & affectus nostros lauet, i. soluat à
peccatis. † Forma vero reconciliationis 7
est hæc. Exit Pōtifex ad patentes Eccle-
siæ, vbi iacent pœnitētes ꝓstrati in terra,
& eos vice Christi vocat ad timorem do
mini, dicens ter, Venitę. ve. ve. filij audite
me, timorem Domini docebo vos. Hanc
esse Christi vocem ꝓbat titu. psalmi 28.

de quo sumitur, qui talis est psalmus David, cum mutauit vultum suum corã Abimelech. Abimelech interpretatur patris mei regnum, per quẽ Iudæos accipimus, coram quibus verus Dauid mutauit vultum suum, i. sacrificandi ritum: & ferebatur in manibus, quando panem & vinum dedit discipulis, dicens. Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus. quod quidem hodie factum est. Dicens ergo Pontifex Vicarius Iesu Christi, Venite pœnitentes, inuitat ad corporis, sanguinisq; conuiuium. Proinde pro eis orat, genua flectit, eos admonet, eosq; reconcilians in Ecclesiam introducit. ¶ Illud ẽt notabile est, ꝙ vndiq; ianuæ Ecclesiæ patent, ad notandum venientes ab austro, vel ab aquilone, i. iustos, & peccatores, qñ accedunt ad misericordiam, non esse prohibendos: & à Pascha in anteà patebũt, eo ꝙ in octaua nostræ resurrectionis nullũ erit improperium peccatorum electis. ¶ Illud quoque notabile, ꝙ pœnitentes in Ecclesia recepti, crines & barbam, quam nutrierant, deponunt, & se vestes mũdas & cultiores, depositis pœnitentialibus,
Gene. 41. induunt, à Ioseph capientes exemplum, qui de carcere ductus, tonsus & lotus est, & vestibus decoratus, per hoc quoque innuitur, ꝙ deponentes multitudinem peccatorum, induunt vestimẽta virtutũ.

SVMMA.

1 *Oleum consecratur sexta feria Dominicæ in ramis, idq; tripliciter.*
2 *Oleum tripliciter consecratur, & de cuiusque proprietate.*
3 *Oleum infirmorum quomodo consecretur. Et quæ re nu. 5. 6. 7. 8.*
4 *Oleum chrismatum.*
9 *Olei chrismatis consecratio.*
10 *Chrisma ex quibus conficiatur, & qualiter quaq; solemnitate nu. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. Et quid mystice sonet illa celebritas tanto apparatu. nu. 18.*
19 *Oleum benedictum salutatur. Et quoties, & quorsum.*
20 *Episcopus ter exhalat in ampullam olei benedicti, & cur id ipsum.*
21 *Oleum cathecuminorum. Et eius vsus duplex. nu. 22. 23.*

De eadem quinta feria. Cap. 74.

Hac etiam quinta feria † secundo loco tripartitum oleum consecratur, quoniam hodie agnus 1
Dei ad victimam, s. vesperam immolabatur, de cuius sanguine vterque postis & superliminare domorũ, in quibus erat edendus, liniebatur, vt hoc signo viso exterminator Ægypti, domos sacri conuiuij præteriret intactas, in quo præfiguratum est, quòd si frontibus nostris vnctione chrismatis quasi sanguine Christi, qui vnctus interpretatur, signum crucis imprimitur, diabolus in domibus animarum nostrarum nullam nocendi habet potestatem. Rectè ergo, qua die illud figuratiuum agebatur, significatum solemniter celebratur. Sed diceres. Consequens igitur esset, vt hac die pueri confirmentur, i. in frontibus chrismate sacro signentur? Respondeo, sancta Ecclesia illum, in quo passus est Dominus, lectui dedicauit, & solemnitatis, & conuiuij gaudium in diem tertium, quo resurrexit Dominus reseruauit, & tunc demum pro recuperata salute animarum, quæ est patrata in sexta feria, & pro futura corporum resurrectione, quæ donata est nobis, in Ecclesia Paschalis agni conuiuium celebremus, dicentes. Pascha nostrum imolatus est Christus, itaque epulemur. Sumentes ergo illud, vnde postes nostrarum frontium signare debemus, rectius ab ipsa significatione vsq; ad conuiuium Paschale cessamus, vt tunc submerso Pharaone transeuntes per mare rubrum signantes domos contra exterminatorem, Paschale conuiuium celebremus. Sed diceres, cur itaq; in sabbatum chrismatis cõsecratio non differtur? Respondeo, quia ab hac quinta feria vsque ad vesperam sabbati à Missarum solemnijs vacamus: ipsum autem chrisma non nisi intra Missarum solemnia fas est consecrari, sed ante Missam baptismum conuenit celebrari, prout sub Sabbato sancto dicetur. Vel ideo, in quinta feria cõsecratio celebratur, qa Christus in quinta feria vnctus ætate, nam in quinta venit, qui in sexta sanguinem consecrauit, de cuius vnctione dicit Daniel. Vngatur sanctus

Exod. 12.
1. Co. 5

Dā.9. sanctus sanctorum. Et Esa. Spiritus Domi
Esa.11. ni super me, eo quod vnxit me, ad euangeli-
Ps.44. zandum misit me. Et Dauid. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lętitiæ, præ consortibus tuis. cuius vnctio ex tunc cœpit, cum verbum caro factum est, cum plenitudo diuinitatis in eo corporaliter habitauit, tunc autem completa est, cum in baptismo super ipsum Spiritussanctus in specie columbæ descendit: Ideoq; vnctio quæ hodie conficitur ad vngendum, vsq; ad baptismum differtur, vt significemus Spiritumsanctum super Dñm in baptismo visibiliter descēdisse, & nos in baptismo Spiritumsanctū accipere. Ex his itaq; patet in vespera sabbati statim post baptismum esse confirmādum, vt posteà celebretur Paschale conuiuium, & quod quibusdam placet, saltē in paucis esse tunc confirmationis mysterium inchoādum.

2 Quia † igitur de triplici oleo mētio facta est, ad notandum, quod triplex sacramētum ex eadē substātia fit olei, ad ostēdendum, quod licet vnus sit Spiritussanctus, multiformis est tñ secundum dona sua, vnde Apost. 1. Cor. 12. Alij per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij fides, alij gratia sanitatum, &c. Hoc triplici oleo coaptamus, quod inde apparebit, si olei triplicem proprietatē attendamus. Olea.n. vt dicit Isido. est arbor pacis insignis, cuius pinguedo valet ad reficiēdos artus lassos & infirmos, & est pabulum luminis: quod est arbor pacis, refertur ad oleum chrismatum: quod pabulum est luminis, refertur ad oleum cathecuminorum: quod artus lassos & infirmos reficit, ad oleum infirmorum. Hæc igitur tria præcedentibus verbis Apostolo coaptantur. Siquidem in multitudine pacis esse videtur, qui dulcedinem internæ suauitatis gustauit, sicut dicit Psalmus. Gustate, & videte quoniam suauis est Dñs. Saporē huius dulcedinis senserat ille, qui dicebat.
Ps.33. Gratia Dei sum id quod sum. 1. ad Cor.
1.Cor. 15.e. Hæc gratia est donum sapiētiæ, quę
15. intelligitur per pacis oleum. Verùm quia hunc saporem libenter in alium deriuat vir fidelis, idcirco alij datur sermo scientiæ. Sciētia.n. est doctrina, qua fidelis aliorum verbo, vel ad minus exemplo instruitur, qui per balsamum intelligitur, & quia Apostolus in hoc laborauit, idcirco cum dixisset. Gratia Dei sum id, quod sum. statim subiunxit, & gratia Dei in me vacua nō fuit. Hæc duo simul coniuncta, s. oleum & balsamum, i. dulcor sapiētiæ, & odor doctrinæ, perfectum faciunt seruientem, quæ duo, s. sapientia & doctrina, ad oleum chrismatum pertinent. Ad oleum verò cathecuminorum pertinet fides, quæ mētem illuminat, sicut oleum lumen pręstat. Fides.n. valet ad duo, s. ad purgamentū, & ad tutamen, purgat pręterita vitia, & tutelam præstat contra futura, sicut verba consecrationis huius olei manifestè ostendunt, quæ inferius exponentur. Ad oleum infirmorum pertinet gratia sanitatum, i. sanitas corporis & mētis. Valet.n. cōtra vtriusq; ægritudinem, sicut ex verbis benedictionis ipsius liquet: quare autē infirmi & cathecumini inunguntur, & de vnctionibus, quæ fiunt ex hoc triplici oleo, dictum est in prima parte sub titulo de vnctionibus. Sequitur † videre de ipsorum oleorum consecrationibus. Et primò de oleo infirmorum. Secundò de oleo chrismatis. Tertiò de oleo sancto. Primo ergo de oleo infirmorum dicendum est, nam illud prius est cōsecratum, quàm chrismatum, & sanctū. Et est ratio, quia illius sacrm prius fuit tpe, quàm chrismati, vel sancti. Nam Dñs discipulos suos docuit infirmos vngere, sicut in euangelio dicitur. Oleo vngebāt infirmos & curabantur. & Iacobus Apostolus ait. Infirmatur quis, &c. Oleum † verò chrismatum & sanctum, s. cathecuminorum ab ecclesia instituta sunt, licet & in veteri testō aliqua de vtroq; habeatur similitudo. ibi namq; duplex oleum inuenitur, vnum videlicet chrisma, quo vngebantur Reges. Præcepit enim Dominus Mosi, vt conficeret chrisma, quo vngeret tabernaculum in dedicatione tēpli, & arcam testamenti Aaron, Reges, & Sacerdotes, & filios eius, dicens. Sument aromata prima, & oleum. Inde est, quod vnctione chrismatis Ecclesias, & calices consacramus, Reges etiam & Pontifices inungimus, Moses tamen oleo materiali non legitur inunctus, sed solum spirituali, sicut & Christus. Oleum ēt sanctum à lege sumpsit exordium, quo re-

ges

ges tm,& Sacerdotes vngebantur. Alij dicunt, ꝙ oleum infirmorum Apostoli instituerũt,qui cum illo ęgrotos vngebãt. Oleum verò chrismatum & cathecuminorum Apostolici viri constituerunt, & ideo consideratio olei infirmorum prior est tpe,q̃ chrismatis, & ẽt q̃ olei sancti; quia prior & maior & venerabilior est doctrina Apostolorum,q̃ Papæ. Huius autẽ olei consecratio non habet tale principium,quale alia habent; quia non dicitur in eo, Dñs vobiscum, nec Oremus, nec Sursum corda, nec aliquid huiusmodi,nec etiam talẽ habet finem,qualem in aliis consecrationibus dicimus, vt infra dicetur, s. Per Dñm nostrum Iesum Christum,&c. vel Per eum,qui venturus est iudicare viuos & mortuos, sed sic clauditur. In nomine Domini nostri Iesu Christi. Et est ratio, quia benedictio ipsius olei sancti non est officium per se, sed est embolismus præcedentis officii: quod apparet, quia cum ponatur ante illud verbum canonis. Per quem hæc omnia Domine bona semper creas, statim benedictione ipsa finita,subiungitur. Per quem hæc omnia,&c. Et sic est ἐμβόλισμος,i. adiectio præcedentis officii,s. illius orationis. Nobis quoque peccatoribus, vbi pro pœnitentibus oratur. Est enim duplex embolismus, prout dictum est in quarta parte, sub titulo de silentio post orationem Dominicam. ¶ Sed quare
5 † consideratio huius olei canoni adiicitur? Respondeo. ¶ Primò ibi rationabiliter oleum morientium conficitur, vbi mors Domini consumatur,vt sicut mors Domini destruit mortis authorem; sic gratia,quæ per vnctionem morienti confertur, destruat peccata,quæ sunt causa mortis. ¶ Secundò, duo sunt, de quibus in hoc officio agitur,s. imolatio Christi, & imolatio Ecclesiæ: imolatio Christi fuit in cruce, imolatio Ecclesiæ fit, cum peccatum moritur. De imolatione Christi fit mentio in introitu. Nos autem gloriari. & specialiter in canone. De imolatione Ecclesiæ fit mentio in epistola, vbi dicitur. Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Sunt etiam & alia duo,s. infirmitas & medicina: infirmitas ex peccatis sæpe prouenit, medicina de gratia Dei. De infirmitatibus ait Paulus in epistola. Qui indignè manducat,& bibit corpus & sanguinem Domini,iudicium sibi mãducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Idcirco 1. Cor. 2.
inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. De medicina dicit Iacobus, Infirmatur quis in vobis,inducat Iac. 5.
presbyteros Ecclesiæ, & orent sup eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum,& alleuiabit eum Dñs, & si in peccatis sit, dimittuntur ei. Si igitur propterea infirmãtur qa manducant corpus Domini indignè,& gratia Spiritussancti,quam significat hæc vnctio, eos saluat, merito † consecrationi corporis Dñi adijcitur conse 6
cratio huius olei, Per passionem.n. Dñi, cuius commemoratio fit in consecratione corporis, prostratus est diabolus, & gratia Spiritussancti,cuius signum est vnctio, diaboli arma, idest peccata quotidiana tolluntur. ¶ † Tertiò ideo consecra 7
tio olei infirmorum consecrationi corporis Christi adiungitur, quia nouissima oratio consecrationis corporis christi ex voto pœnitentium fit: congruè igitur sub ea consecratur oleum pro pœnitentibus, vbi eorum sacrificia Domino offeruntur. ¶ Consequenter attendamus aliqua verba consecrationis huius olei infirmorum: dicitur enim ibi sic, Emitte spiritum tuum paracletũ in hanc pinguedinem olei. Nempe non sine causa ponitur ibi paracletum, quod patebit, si triplicis olei efficaciam attendamus. Oleum sanctum ꝑcipit, siue in exorcismo olei sancti, videlicet catechuminorum, ꝑcipitur diabolo, vt recedat à cathecumino, qui adhuc reputatur mortuus, quousque non est baptizatus: oleum chrismatis iã viuentes sanctificat: oleum infirmorum iã sauciatis medelam præstat: quia verò ægritudinem sequitur dolor, vñ in eadẽ consecratione olei infirmorum, dr ad euacuandum omnes dolores, & omnem ægritudinẽ, sequitur ꝙ dolorum est consolatio, iõ recte ponitur ibi Paracletum, quod interpretaẽ cõsolator. In mortuo autem qui dolorem non sentit, nõ sequitur consolatio, sed nec sanus, nec sanctificatus; quia in eo non est infirmitas,

ex qua

ex qua dolor non indiget consolatione.
8 ¶ † Circa oblationem eiusdem olei infir-
morũ notandũ est, ꝙ in ordinario ita scri
bitur. Offeratur pontifici oleũ quod offe
runt populi ante quàm dicatur. Per quẽ
hæc omnia semper Domine bona creas.
Nempe hoc in Exod. 27.c. ꝓfiguratũ est,
vbi dicit Mosi, ꝙ accipiat à populo oleũ
oliuarũ purissimũ. Oleũ siquidẽ cum offer
tur à populo tm̃ liquor est, sed per bene-
dictionem fit sacramentũ. Mystice autem
hęc oblatio, siue administratio significat,
quod populus debet clero tẽporalia mi-
nistrare, spiritualia ministranti ei: vnde
1. Cor. Apostolus, Si seminauimus vobis spiritua
9. lia, nõ est magnũ, si vestra carnalia meta
mus. Cõsecrat aũt oleũ Episcopus, cũ om
nibus sacerdotibus ei adstãtibus, qa hoc
sacramẽtum fuit à Christi discipulis insti
tutũ: vel tractũ est ab antiqua cõsuetudi-
ne, qa consueuerat ecclesia ꝓmitiua si-
mul cũ pontifice verbis & manibus cor-
pus Christi cõficere, fortè ad testimoniũ,
ꝓut hodie in Missa de ordinibus, cũ or-
dinatore faciũt ordinati. Nã & summus
põtifex quoties diuina celebrãt, sacerdo
tes ei adstãtes verbis & manibus cũ eo
consecrãt: & qa, vt iam dictum est, huius
olei cõsecratio est ἐμβολισμὸς canonis,
idcirco eã totam, sicut & canonem sacer
dotes cũ eo dicũt, inde ꝓficit officiũ Epi-
scopus vsq; ad illũ locũ. Pax Dñi sit semꝑ
vobiscũ, & clericus respondet. Et cũ spiri
tu tuo, & tunc tacet, & solus Eps commu
9 nicat. ¶ † Scdò videndum restat de oleo
chrismatis. Fabianus.n. Papa statuit hac
die singulis annis debere cõfici chrisma,
qa nouum est sacramentum, & ideo sem
per est innouãdum, & vetus concreman-
dum. Ita.n. ab Apostolis eorum successo
ribus accepit, à cunctisq; tenenda mãda-
10 uit. ¶ Circa † quod sciendum est, quòd
chrisma conficitur ex balsamo, & oleo
ꝓpter misticam rõnem, quoniam ꝑ oleũ
nitor conscientiæ designatur, iuxta illud
Mat. 25. Euangelij. Prudentes virgines acceperũt
oleum in vasis suis cũ lãpadibus &c. Per
balsamum verò exprimitur odor famæ,
per quod in libro sapientiæ dicitur. Sicut
balsamus aromatizans dedi odorem. O-
Psal. 24. leo ergo, quod lucet, additur balsamus,
qui redolet, quia fide operante per dile-
ctionem, lucere, & bona famã redolere
ad honorem Dei, & ad vtilitatem proxi-
mi debemus. Odor enim balsami in oleo
bonam operationem longè lateq; diffu
sam gratia Spiritus sancti cooperãte de
monstrat. ¶ Secundo additur † oleo balsa 11
mum, ad significandum, quòd in vultu
Christi resplenduit cęlestis nitor, & gra-
tia excellentius, q̃ in alijs. Nam, vt Hie-
ronym ait. Virgo de Virgine natus, qui
non ex voluntate carnis, neq; ex volũta-
te viri, sed ex voluntate Dei natus est, ni-
si habuisset in vultu oculisq; quoddã de
siderũ, nunq̃ eum statim eum ingenti de
siderio secuti fuissent Apostoli, nec qui
venerant ad eũ cõprehendendũ, corruis-
sent. Iste nitor operante Dei gratia, vul-
tus electorum exhilarat, vt Dominũ eũ
magna dilectione imitentur. Vnde in ꝓ-
fatione, q̃ cantatur in cõsecratione chris-
matis, dicitur, Dauid prophetico spiritu
gratiæ tuæ sacramenta ꝓnoscens, vultus
nostros in oleo exhilarandos esse cantã-
uit, & paulo post. Huius olei vnctio vul-
tus nostros iucundos efficit, ac serenos.
Vultus nostri sunt operum nostrorũ ma-
nifestatio. ¶ Tertiò † quoq; balsamus o-
leo additur, vt omnes q̃ ex eo vncti fue- 12
rint, operante gratia Spiritus sancti con
uersioni doctrinã iungere nitãtur. Et hęc
duo, s. vita, & doctrina, sunt connexa in se
ptem donis Spiritus sancti, ꝓpter quod
chrismalis vnctio fit: nam sapientia ad vi
tam, intellectus ad doctrinam, consilium
etiam ad doctrinam, fortitudo ad vitam,
scientia ad doctrinam, pietas ad vitam, &
timor ad vitam refertur. Doctrina autem
per balsamum intelligitur, vt præmissum
est. Χρίσμα dicitur vnctio latinè, quæ e-
tiam Domino nomen accommodauit.
Nam Christus a chrismate dicitur vn-
ctus, pro ut dictum est in procemio secun
dæ partis. Consecratur † autem chrisma 13
in eo loco, vbi consueuimus dare pacem,
sicut & oleum sanctũ; & hæc ideo, vt pax
& concordia per vnctionem chrismatis
regnet in nobis. Chrismate enim vngi-
mus, vt donis Spiritus sancti repleti Deo
& hoĩbus pacificemur, quia in maliuo-
lam animam non introibit sapientia.
Habet quidem chrisma officium per se,
quod inchoatur à Sursum corda, & fini-
tur,

tur, Per Christum dominum nostrum, q viuit, & regnat. pertinet enim ad eos, qui resurrexerunt & viuunt cũ Christo.

14 ¶ † Sanè postquã solus Pontifex cõicauit, vt præmissum est, ipse vadit sedere super sedẽ suam, & tunc duodecim presbyteri parati duodecim Apostolos significantes, & alij clerici discipulos significantes, descendunt in sacrarium ad apportandũ solemniter tam oleum chrismale, quàm sanctum, siue cathecuminorũ, hoc

15 modo. Præcedunt † nanq; duo luminaria, & sequuntur duæ cruces, & in earum medio vnus acolythus ferens ampullam cũ oleo futuro chrismali, subsequuntur duo turibula, & in eorum medio alter acolythus ferens aliam ampullã cũ oleo futuro sancto, subsequenter diaconus librũ euangelij ferẽs: deinde dicti presbyteri, & alij clerici bini sequuntur, quousque peruenitur ad gradus ante altare. Nẽpe duo luminaria sunt lex, & prophetæ, quæ nobis Saluatorem prænunciauerunt: duæ cruces sunt duo martyria sine sanguine, s. mortificatio corporis proprij, quæ est crux a sinistris, & cõpassio proximi, quæ est crux à dextris. Inter has fertur oleũ futurũ chrismale, quo inũgũtur pugnatores, qui debẽt esse parati ad martyriũ, & semper duplici martyrio debent se affligere. Crucem à sinistris habebat ille, qui dicebat 1. ad Cor. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Crucem à dextris habebat idẽ, qui dicebat 2. Cor. 11. Quis infirmatur, & ego nõ infirmor? quis scandalizatur, & ego nõ v-

16 ror? Duo enim turibula † sunt duplex genus orationis, s. oratio pro remouendis malis, & oratio pro adipiscendis bonis.

Ps. 54. Hæc duo notat Psalmista, cũ dicit. Exaudi Deus orationem meam, s. quæ est pro adipiscendis bonis, & ne despexeris deprecationem meam, s. quę est pro remouendis malis. Inter duo turibula fertur oleum futurum cathecuminorũ, quia ꝓ cathecumenis est orandum, & eos orare oportet, vt ad robur, quod per oleũ chrismale significatur, valeant peruenire. Inde euangelium sequitur, quia in eo totius boni nostri est consumatio: presbyteri, & alij bini sequuntur, q. d. sponsæ. Cantic. 1. Trahe me post te, & occurremus in odorem vnguẽtorum tuorum. Potest & dici, ꝙ ampulla cum oleo futuro cathecuminorum, humanitatem Christi significat plenam Spiritusancto. Duo luminaria, duæ cruces, duo turibula, sunt lex & prophetæ, quæ prædixerunt Christum & dominum esse venturum. Sequens verò euãgelium affirmat, quod lex & prophetæ prædixerunt: presbyteri & clerici bini, & bini sũt testes chrismali mysterijs. Hi sunt Apostoli binì ad prædicationis officium destinati, cooperatores, & testes Christi: Cantus istorum, s. O redemptor: prædicationem, & orationem significat Apostolorum. Ampulla quoq; in singulos ordines ad altare defertur, per quod innuitur, ꝙ Dominus in corpore suo ante passionem officia septem ordinũ adim-

pleuit. ¶ † Præmissimus de ductione olei chrismalis, & sancti, siue cathecuminorum de sacrario vsque ad sanctuariũ, nunc dicamus de eadem vsq; ad Episcopum. Postea. n. quàm dicta processio venit ad sanctuarium, & tũc ante altare ad Orientem ordinatè se disponunt ostiarij, lectores, & exorcistæ, & acolythi, ita vt sextum locum obtineat subdiaconus, qui illa die legit epistolam, & post omnes est acolythus cum ampulla, ita quòd oẽs sunt sub vmbraculo, sub quo ampulla delata est à sacrario, quæ defertur de vno ad alterum, per quandam connexionem sindonis albæ, qua ex parte velata est ampulla, quousque perueniat ad Episcopum, ita, vt à medio sursum videri possit. Nempe in connexione sindonis connexio intelligitur charitatis. Ampulla Christus est, vel ampulla cum chrismate corpus Domini ex virgine Maria assumptum cum diuinitate, s. Christum viuum esse significat: præmissum ordinem quædam ecclesiæ seruant. Est & alius ordo, quem & aliæ seruant, nam fertur ampulla cooperta sindone alba, in sinistro brachio portantem ampullam præcedit lumen, & antecedunt duo sacerdotes, vnus cum turibulo, alius cum cruce, & in medio eorum diaconus cum libro euangelij: & super capita eorum fertur vmbraculum, seu palliũ, & duo antecedunt cantando. In † quo facto repræsentatur processio, quam fecerũt filij Israel tenden- 18

tes

tes per desertum ad terram promissio-
nis,qm̄ sindon est arca,ampulla vrna,lu-
men præcedens ampullā columna ignis ,
quæ præcedebat populum , Sacerdos cū
turibulo,Aaron cum turibulo. Num.17.
Sacerdos cum cruce,Iosue cum sceptro,
diaconus cum libro euangelij,Moses cū
libro legis. Vmbraculum est tabernacu-
lū,vel nubes lucidissima,quę filios Israel
obumbrauit: qui cantantes præcedunt ,
lætitiam eorum significant, qui ad terrā
promissionistransierunt.Vel duo canto-
res sunt prædicatores duo præcepta cha
ritatis annunciantes. Hæc autem omnia
1.Cor. in figura contingebant illis. In hoc etiā
10. facto representatur processio Christi &
ecclesiæ tendentes de hoc mundo ad pa
triam. Nempe ampulla est Christus, sin-
dō alba,est sancta conuersatio eius.In si-
nistro brachio tenetur, quia hæc omnia
in hac vita , quæ per sinistrā significatur ,
acta sunt,vel quia conuersatus est in vita
præsenti:lumen præcedens est Ioannes ,
qui fuit lucerna ardens:diaconus in me-
dio duorū sacerdotū est Christus in me-
dio Mosi & Heliæ: duo præcedentes cū
lumine sunt discipuli , quos binos misit
ante faciē suā.Ampulla fertur cooperta
vsq; ad altare,& tunc discooperitur;quia
quasi Christus coopertus fuit vsq; ad pas
sionē;nā penè ab omnibus eius conuersa
tio sancta dicebatur.Sed in passione fuit
nudus hominum reputatione ; quia qui
paucis diebus ante dixerant,Benedictus
qui venit in nomine domini. clamaue-
Mat. runt,crucifige,crucifige eū.Quidā tamē
3. prius q̃ ad altare perueniant, ampullam
mediā cooperiunt,mediā nudā ad altare
producunt ; quia Christus ante passionē
modo latuit,vt cū fugit in Aegyptum,&
cū inter cognatos quærebatur, & cū pa-
rentibus subijciebatur:modo se palā ex-
hibuit, vt cum prædicauit vltra hominē
Io.10. dicens,Ego & Pater vnū sumus,& cū mi
racula fecit,in quibus virtutē suæ diuini-
19 tatis ostendit. Ampulla † statim postquā
benedicta fuit ex parte coopta,& ex par
te discooperta,vt allata fuerat, salutatur
ab episcopo & presbyteris,quia Christus
postquam transiuit ad altare crucis,i. ad
imolationem, & se Deo patri, sicut am-
pulla ad consecrationē Episcopi , aliqua
parte corpus suum nudum monstrauit
Thomæ & alijs discipulis,quos voluit es
se testes suæ resurrectionis,alijs verò in-
uisibilis fuit.Vel ideo pro parte nuda,&
pro parte discoopta salutatur;quia Chri
stus in humanitate manifestus, & in di-
uinitate occultus ab omnibus venerat.
Salutantur aūt ampullæ quinquies ab E-
piscopo, vt de quinq; vulneribus gratia-
rum actio Christo reddatur. Postquā aūt
ampulla salutata est à ministris altaris ,
cooperitur, vt à nemine nuda videatur,
&cooperta iterū salutatur,quia Christus
postquā salutauit & manifestauit se disci
pulis suis,quos voluit suos,suæq; resurre
ctionis esse testes,ascendit in cœlū & in-
uisibilis factus est hominibus. Sed quā-
uis eius præsentiā corporalē non videa-
mus,tū venerando eum quotidie saluta-
mus;quia discipuli eum ascendentem in
cœlum adorauerunt.Tādem ampulla in
sacrarium defertur, vt Christus in cœlū,
quem veneramur per fidem , donec per-
ueniamus ad ipsum,ideo sindon munda
est eius caro,vel conuersio immaculata .
¶ † Sane Episcopus ter halat in ampullā. 20
¶ Primò, quia sicut halitus ab interiori-
bus & secretis procedit ad publicū,& vo
catur spiritus,sic Episcopus per spiritum
suū demonstrat Spiritumsanctum à Pa-
tre & Filio procedentem,in corpore do
mini habitare.Ampulla.n.cum chrisma-
te corpus significat cū diuinitate:ampul
la verò cū oleo humanitatē plenā Spiri-
tusancto designat. Secūdò et halat;quia
legitur in euangelio, ꝙ Dominus insuf-
flauit in discipulos,dicēs.Accipite Spiri-
tumsanctum,&c.Hic igitur halitus illam
insufflationem significat.Ideo aūt ter ha
lat ; quia tres personæ sunt, & nunquam
Spiritussanctus est sine patre & filio a q-
bus procedit,& à se ipso venit. Datur aūt
Spiritussanctus officio sacerdotū , sed nō
datur ab alijs,sic.n.adest virtus Spiritus-
sancti per insufflationem à sacerdote fa-
ctam, in honore & sanctificatione ipsius
Spiritussancti,sicuti per verba,quæ dicun
tur in nomine suo.His peractis cantatur
Agnus Dei,& communio. ¶ Tertio loco
† circa oleū sanctū, seu cathecuminorū , 21
de eius deductione præmissum est scien
dū,ꝙ hæc olei benedictio proprium ha-
bet

bet officium. Nam post eius exorcismum quę episcopus lenta voce dicit, quasi pręfationem inchoat, dicens. Dñs vobiscũ: Sursum corda, & finitur per eundem dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit, &c. & in eo loco consecratur, vbi dicitur. Pax domini, &c. Hoc enim est corpus gratiæ Dei, vt pacem & concordiam inter nos habeamus, vt per vnctionem pax habeatur. Olea nempe, vt dictum est, est arbor pacis insignis, quod præfiguratum est in veteri testamento, sicut verba huius consecrationis habet, quæ sunt hæc. Et cum mundi crimina diluuio expiarentur effusio similitudinem futuri muneris demonstrans per ramum virentis oliuæ pacem in terra reditã nun
12 ciauit. ¶ Valet † etiam huius olei vnctio ad duo, s. ad purgationẽ, & tutelam. ¶ Ad purgationẽ, vt si quæ cathecumino postquam venit in scrutinium, adhæsere maculæ, recedant ad tutelã, vt diabolus expulsus redire non audeat, verba orationis hoc demonstrant, dicendo. Si qua illius aduersantium spiritum tuum adhæserunt maculæ, recedãt ad tactum huius
13 sãctificati olei. Hæc de purgatione. ¶ † De tutela sequitur. Nullis spiritualibus nequitijs locus, nulla refugis virtutibus facultas, nulla insidiantibus malis latendi licentia relinquatur. Quia verò diabolũ se damnandum maxime in futuro iudicio nouit, & inde tremit, idcirco exorcismus terminatus, per eundem dominum nostrum Iesum Christum, qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Exorcismus. n. est adiuratio. Nam in ea adiuratur diabolus, vt recedat. Item quia hoc oleo perfusi & baptizati spẽ regni habent, idcirco oratio terminatur, Per eundem dominũ nostrum.

ADNOTATIO.

* Chrismate] Chrisma fit ex oleo & balsamo, idq; mystica ratione, vt Innoc. docet c. 1. de sacra vnctione. Ab alio verò non conficitur, quam ab Episcopo, vt testatur Leo Papa, epist. 86. c. 37. Quod cõfirmarunt Bracarense cõcilium. c. 3. Carthaginense secundum, capit. 3. Carthaginense tertium, c. 36. Vnde chrisma ab Episcopo confectum singulis annis certis tẽporibus more ecclesiastico communicatur, vt sacris Canonibus est cautum: maxime iuxta sanctiones concilij Antisiodorensis, cap. 6. Item Tholetani primi, c. 20. N. D.

SVMMA.

1 *Missa quintæ feriæ dominicæ in ramis, & eius officium num. 7 14.*
2 *Gloria in excelsis non cantatur quinta feria dominicæ in ramis, nisi Episcopo præsente.*
3 *Christus lauit pedes Apostolorum tribus potissimum de causis, & nu. 5.*
6 *Lotio pedum an sit mandatũ potius, quàm consilium.*
8 *Symbolum Apostolorum cur non dicatur in Missa quintæ feriæ dominicæ in ramis.*
9 *Innocentius Papa statuit corpus Christi sub specie panis reseruari in quinta feria dominicæ in ramis. Et cur itidem sanguinem nu. 10.*
11 *Vinum die parasceues sumptum cum Dominico corpore seruato quinta feria, an consecratur, & sanguis Christi efficiatur per immissionem ipsius corporis in calicem, & per eius tactum.*
12 *Consecratio, & sanctificatio, quid differant.*
13 *Papæ ritus celebrandi quinta feria dominicæ in ramis.*

De officio Missæ ipsius quintæ feriæ. Cap. 75.

TErtiò feriatim Missæ huius diei officium prosequamur.
¶ † Sanè in persona pœnitentium cantat Ecclesia in prin- 1
cipio Missæ. Nos autem gloriari oportet. Tales enim debent & possunt gloriari in cruce, qui pœnitentiam perfectè egerunt. Et quoniam in hac die institutum est Sacramentum Sacramentorum, vt præmissum est, ideo ad solemnitatem noui sacrificij, & propter gaudium reconciliationis pęnitentium cantat Ecclesia in Missa cantica lætitiæ, præter alleluia, & Missa solemnis

his dicitur in contentu, & ornatu ministrorum, sicut in festo natalis Christi. Nã hoc festum omnia alia excellit, excepto festo Trinitatis, & vř quodãmodo ecclesia sibi contraria, cum in alijs huius dici horis cãtica lætitiæ reticeat, & ea sub breuitate, & quasi flebiliter dicat. Sed nõ est contrarietas; quia alia est causa lætitię, & alia est tristitię. Propter memoriam enim passionis est tristitia, propter institutionẽ verò Sacramenti sacramentorum est gaudiũ, & ideo ex institutione Bonifacij Pa-
2 pę cãtat ecclesia: Gloria † in excelsis Deo; quia gaudent Angeli de conuersione pęnitentiũ, & hoc in ecclesijs, in quib. chrisma conficitur, & non in alijs, prout quidã dicunt. Vbi.n. episcopus præsens non est: ne Gloria in excelsis dř, nec aliæ solennitates seruãtur, vt dicunt: quamuis, & tunc neque flectamus genua, nec oratio super
3 populum dicatur. ¶ Epistola vero. † Con-
Phil. 2 uenientibus &c. quæ est prima Cor. 11, est de modo sumendi cœnam Domini. ¶ Responsorium est de crucis, siue christi per crucem exaltatione. Christus factus est obediens vsq; ad mortem. & est sexti toni propter obedientiæ perfectionẽ, qm senarius numerus perfectus est. ¶ Euangelium est, Ante diem. Ioan. 13. cap. vbi sequitur cum dilexisset suos Iesus, in finem dilexit eos. & est de dilectione & humilitate; quia illud sacramentum est dilectionis, & humilitatis. Agitur etiam ibi de lotione pedum, quia Dominus præcinxit se linteo, idest humanitate purissima, immittens aquam in peluim, idest, gratiam in corde, & lauit pedes, idest, affectus. Venit autem ad Simonem Petrum, qui recusauit ex humilitate tantum. tertia tamen vice obediuit, & oportuit eum obedire, vt haberet partem cum eo, vnde vocatur Simon Petrus, propter obedientiam. Tres
4 † ergo sunt causæ, quare Dominus voluit lauare pedes discipulorum. Primò ꝓpter signum dilectionis. Secundò, in exemplum humilitatis. Tertiò ratione mysterij, quia lotio pedum designat lotionem affectuum. Puluis.n. adhæserat pedibus Apostolorum, idest elatio inanis gloriæ, quando dixerãt, Domine in nomine tuo eijcimus dęmonia. & quando conuertebantur plures; vel tristitia, quando non conuertebantur homines ad voluntatem suam. Et ideò oportuit lauare huiusmodi affectiones in illo die, vt sic essent mundi toti. Nam prima die ieiunij dixit Dñs: Tu autem, cum ieiunas, faciem tuã, idest, animam vel rationem tuam laua, idest à peccato mortali munda. Cum igiř à principio lauamus nos à peccato mortali, à puluere, i. à venialibus debemus abstergi. hoc autem fit, vt digne possimus accipere corpus Christi, quod fit peracta perfecta pœnitentia, & ideò fiunt pœnitentium absolutiones in hac die, vt pręmissum est. Pedum quoq; lotio significat lotionem Mariæ, quando lauit lachrymis pedes Domini, ideò cãtatur antiphona illa. Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix. ¶ † Rursus 5
lotio pedum, signum est remissionis peccatorum. In baptismo namq; vnusquisq; totus abluitur, sed cum in rebus humanis postea viuitur, vtiq; terra calcař. Ipsi enim humani affectus, sine quibus in hac vita mortali nõ viuitur, quasi pedes sunt. Qui ergo nõ indiget, nisi vt pedes lauet, ostendit oĩa peccata sibi esse dimissa, sine Luc. 7.
quibus hęc vita non ducitur. Pedes ergo, qui sunt vltima pars corporis, lauantur, ad notandum, ꝙ Iudæi aqua baptismatis in vltimo tempore mundabuntur, vnde & reliquiæ Israel saluabuntur. Quare autem fiat hæc lotio ista die, supra dictum est. † Et est notandum, ꝙ ex oĩbus manda 6
tis Dei, istud solum dicitur antonomaticè mandatum, quoniam maiori exhibitione officij hoc obseruari præcepit, cum discipulis suis pedes lauit, dicens. Si ego laui vobis pedes Dominus & magister, & vos inuicẽ debetis alter alterius pedes lauare. Et ẽt cum iterum ait Petro. Si non lauero tibi pedes &c. Mandatum etiã illud, de quo dictum est in ꝓximo sabbato, qđ fit à prælatis, representat illud, qđ Christus fecit. Et attẽde, ꝙ ad antiphonas, quę dñr dum fit mandatum, non dř nisi vnus versus de vno psalmo, quia alij eiusdẽ Ps. non ita conueniunt cum antiphonis, vel cum his quæ in ipso mãdato fiunt. In offertorio ostenduř pręmissa duo simul,
videlicet, ꝙ debemus à mortalibus, & venialibus abstergi dicendo. Dextera Dñi Ps. 117
fecit virtutem, absoluendo à mortalibus. Dextera Dñi exaltauit me, absoluendo

7 à venialibus. Postcommunio: † Et Dominus Iesus postquã cœnauit. Io. 14. c. ostenditur humilitas, & secundi toni, ꝓpter secundam lotioné à venialibus. ¶ Breuiter autem notandum est, q huius missæ officium nostræ redemptionis continet summam, & mysterium. Nam in Euangelio legitur de pedum lotione, in epistola de corpore christi & sanguine, in introitu de cruce, in graduali de morte, in offerenda de resurrectione. Nã hæc oĩa ẽm mysticum sensum ex euangelio, quod est caput officij, pendét. Christus quidé cum discipulis cœnãs surrexit à cęna, vestimenta depo suit, linteo se pcinxit, aquã in peluim misit, & inter cęnandum pedes eorũ lauit & ipsos lauare docuit, & post lotionem iterum recubuit. Nempe Christum à cœna surgere, est ab accubitu patris venire, vestimenta deponere, se exinanire, linteum pręcingere, formam serui accipere, aquam in peluim mittere, sanguinem suum effundere, pedes lauare, peccata remittere, linteo extergere, passionis fide mundare, vestimenta resumere, & à mortuis resurgere, & vestẽ gloriosę carnis induere: recumbere, & ascẽdere, & in dextera Dei sedere ad hæc pertinet officia. Discipulos docere, est eis Spiritumsanctũ m
8 mittere. Veruntamen † quia nõdum perfecte credebant, ideo non dicitur, credo. Ecce breuiter summa redéptionis humanę, quæ fuit omnibus sufficiens: sed non efficiens. Vnde agitur in oratione: Deus à quo. & Iudas de duobus generibus pœnitentium, vno proficientium, vt latronis cõfitẽtis, q audire meruit Hodie mecum eris in paradiso. & alio nõ ꝓficiẽtium, vt latronis cõtemnentis. & Iudę proditoris,
9 qui laqueo se suspendit ¶ Innocẽtius † papa statuit hac die corpus christi sub specie panis reseruari, vt infirmi, & religiosi, quibus est necessitas communicandi, habeant ipsum, & propter officiũ adimplendum: nã in duobus dieb. sequentibus nõ cõficitur corpus Christi. Sanguis verò nõ seruaĩ sub specie vini ꝓpter multa. ¶ Pri-
10 mò; quia † vinum, quod liquidum est, de facili posset ex negligẽtia spargi. ¶ Secundò; quia per calicem, qui hac die sumitur, finis veteris legis intelligitur. vnde secũdum Lucam, per calicem discipulis, & nõ alijs eadé die datũ, Dominus discipulos designauit. Tertiò, quia corpus, quod seruatur, non est sine sanguine. Quartò; q a per hoc, q sanguis non seruatur, ostenditur, q vetus sacrificiũ debet cessare. Panis namq; nouũ, Vinum verò vetus designat testamentum. Ad quod ostendẽdum Dominus, cum bibisset, inquit, Consumatum est. Ergo calix sumitur, & panis seruatur: eo q lex finem, & Euãgelium hét initiũ. Quintò; quia Christus dixit in cœna Domini, Amen dico vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis, donec bibã illud in regno patris mei. Non auté dixit de corpore, seu de esu, imo inuenitur, q postea comedit partem piscis assi & fauũ mellis, sed non inueniĩ, q postea biberit. *Io. 19. Matt. 26.*
† Sed nunquid vinũ, quod in die parasceues cum dominico corpore seruato sumitur in altari cõsecraĩ, & sanguis Christi efficitur per immissioné ipsius corporis in calicé, & per eius tactũ? Super hoc dicunt quidam, q per dominicam orationem, quę tunc dicitur fit cõsecratio, siue cõmutatio vini in sanguinem. Nam Grego. assignãs causam, quare dominica oratio in die illa à sacerdote dicatur, dicit, q in primitiua ecclesia Apostoli sola dñica oratione vtebãtur in consecratione. Nos tamen hoc non dicimus; quia si hoc iam esset, nõ esset necesse corpus Domini ad diem illũ seruari. Præterea ex his, quæ in canone dominicam orationé præcedunt, satis patet, q ad probationem ipsius orõnis transubstantiatio non fit, & nullo tpe Missa fuit celebrata sine verbis illis. Hoc est corpus meũ &c. quæ sola in principio nascentis ecclesię proferebantur ad cõficiendum ab Apostolis, qui postmodũ orationem dñicam superaddiderunt, ꝓut dictum est in proœ. huius partis. Dicimus ergo illud, hoc nõ cõsecrari, sed sanctificari, differt † auté inter hęc. Nam consecratio, est consecratione transubstãtiare, sanctificare est ex cõtactu seu admissione sacrę rei reuerendũ, & sanctum effici, vt patet in aqua benedicta, cui alia admiscẽ. Item sanctificatum dr, quod à tactu rei sanctificatæ efficitur magis reuerendum. Si. n. diceretur, q solo contactu vinum & aqua consecrarentur, magnum inconueniens sequeretur. Nam sic continge- 11 12

ret

ret calicē non posse lauari,& millia mille panum à tactu vnius hostiæ sine verbis possent consecrari, & ꝙ si gutta aquæ benedictæ in stagnum,vel puteum funderetur, aqua illa benedicta ꝑpetuo remaneret,& alia plura. Præterea, si vinum tactum domini.i corporis consecraret,eēt contra decretum.de consec.dist.3. sabbato. quod ꝓhibet die hac fieri consecrationem,de quo dictum est quarta par.sub septima particula secretæ,sup verba.Hic

13 ēst calix. ¶ Illud † quoq; prætereundum non est, quia Romanus Pontifex hodie remota tabula Late.altaris,de qua dictū est in prima parte sub titulo de altaris dedicatione,& in secunda parte sub titulo de diacono, infra ipsum altare conficit Eucharistiā,& sanguinē,& cum turibulo incensat illud,in hoc facto repræsentās; quia sūmus Pontifex legalis semel in anno ingrediebatur in sancta sanctorum cū sanguine,secum portās turribulum viuis carbonibus plenum, ꝓut dictum est in quarta parte,& sub tertia parte canonis. Sic & secundum Apostolum ad Hebr. 9. Christus per proprium sanguinem introiuit semel in sancta æterna redēptione inuenta. Peracto Missæ officio statim inter cœnandum,i. dum sacerdos cōmunicat, cantatur vespertinum officium, ad ostendēdum,ꝙ hoc sacramentum, scilicet Eucharistię institutum fuit in vespera. Quia ergo redēptio nostra in vespera mundi, i.in sexta ætate seculi facta est, ideo vespertina σύναξις,i. psalmodia,siue solénitas psalmorum numero Missæ continuatur,& sub vnica oratione vtrunq; officiū

14 terminatur,† s.per ite Missa, si episcopus adest,vel per Benedicamus, propter vespertinam conclusionem. Et quia ecclesiæ datus est calix, ideo est prima antiphona. Calicē salutaris accipiam, quem dedit Dn̄s Apostolis dicens,Hic est calix noui testamenti in sanguine meo. Secunda antiphona est. Cum his qui oderunt pacem,eram pacificus. Patientia.n.quam habet ille, qui paratus est bibere calicē Domini,pacem cum omnibus operatur. In alijs tribus rogat se liberari,quia habita pace pectoris nō mouetur homo ꝑ tribulationes,& hoc ēt habet à Deo,vnde petit liberari. Antiphona ad Magnificat. Cœnantibus &c. est de cœna Domini.

S V M M A.

1 *Altaria quinta feria denudentur. Et quid illa denudatio notet, vide per discursum. nu.2.3.4.*

5 *Altaria cur lauētur vino & aqua,& quid significēt ramis,quibus fricantur. nu.6*

7 *Pauimentum ecclesiæ cur mūdetur quinta feria Dominicæ in ramis. Et cur detur symbolum competentibus.nu.8.*

De denudatione altarium. Cap. 76.

QVARTO † loco notādū est, ꝙ statim vespertino finito officio denudantur altaria vsq; in sabbatū,quæ postmodum in tertia die cooperiuntur. ¶ † Siqdem 2
hæc denudatio significat primò recessum discipulorū Domini, seu Apostolorū. Vn̄. Qui iuxta me erant, Ps.17.
de lōge steterunt. Et in Euangelio,Relicto eo oēs fugerunt. Altare nanq; Christum,seu corpus eius significat. vnde de terra altare facietis.mihi Altare de terra facere,est incarnationē eius credere, vel sperare. Altaris verò vestimēta, Apostolos seu sanctos Dei designant, quorū prædicatione Christus quasi qbusdam vestimentis adornatur, & per illos magnificatum est nomen eius. Altare igitur vestimentis denudatur, quia fugientibus Apostolis,Christus solus remāsit. Tertia die cooperitur;q̄ı post resurrectionē discipuli ad eum redierunt. ¶ Secundò, denudatio altaris designat, ꝙ Christus fuit nudatus in cruce. Cum itaq; nudatū altare conspicimus, illud propheticum ad memoriā reuocamus, Ecce vidimus Es.58.
eū,& nō est ei species,neq; decor, & cōsiderauimus eum despectū, & nouissimū virorum.qđ accidit in passione. Nam antea speciosus ꝑ filijs hominum extitit. Fuit quidem denudatus ad columnam, & ad crucem, cū diuiserunt sibi milites vestimenta sua. ¶ † Tertiò,altaris denudatio significat Christū diuinitatis gloria nudatū,vnde Ps. Deus, Deus meus,qua Ps.21.

4 re dereliqsti me.¶ † Quartò designat, ꝙ velū templi scissum est, & liber, qui signa tus erat, apertus est. Vnde in Prouerbijs. Aperta sunt prata, & apparuerunt herbę virentes, idest exempla actionū Christi, quæ sunt ab æternitate, & ducūt ad æternitatē. Et bene dicit, Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes; qa ea, q̄ magis occulta erant in lege, sicut passio, resurrectio, & ascēsio, patefacta sūt.

Pro. 19.

5 ¶ † In plerisque locis lauātur altaria vino, & aqua, & ramis fricātur, presertim cū ramis de sauina. Lauātur ergo aqua & vino, ad notandū ꝙ corpus Christi, qđ est verū altare, sanguine & aqua in cruce aspersum est. Nā de ipsius latere exiuit sanguis, & aqua, per quæ genus humanū lotum est. Vel vino & aqua lauantur, ad ostendendū; ꝙ non Ioannis, sed suo baptismo fuit baptizatus, i. ex aqua & Spiritusancto. Et lauātur cum psalmo pęnitentiali, vel cū cantu ad passionem pertinente. Plus aūt ibi est de vino, q̄ de aqua ponendū, qm̄ aquæ mulię, populi multi, sicut in Apoc. habetur, per quod significatur, ꝙ sanguis Christi sufficit ad redimendum plures in infinitum, q̄ sint redempti, vel vnquā redimendi.

Apoc. 17.

6 ¶ † Rami vero aspersi, quibus altare fricatur, significant spineam coronam, qua Christus coronatus est, vel flagella amara, & dolores, & ictus quos in morte sustinuit. Vel lauatio altaris. idest, corporis Christi cum aqua, significat lachrymas Mariæ, vinum, vnguentum, rami, eius capillos. Et scias, quod quidam hac feria quinta hora iam adueſperascēte denudāt altaria, & lauant: alij verò solum denudant, sed in parasceue lauant, quod magis cōgruit rōni.

7 ¶ † In quibusdam ēt locis pauimentum ecclesiæ etiā mundatur, per quod pauperes Christi significantur, prout in prima parte, sub ti. de ecclesia, dictum est. Pauimentum ergo ecclesiæ mundat, qui pauperibus, vel fratribus propter Deum pedes lauat, & illis cætera misericordiæ opera exhibet. Inde est, ꝙ parietes domus quamuis vocabulum ecclesię habent pro eo, ꝙ continent ipsam, non tamen ipsi, sed homines sunt ecclesia, & pauimentum est quasi hominum pedes. Pauimentū quoque mundatur ad notandum, ꝙ à vitijs mundari debemus. Statutum est in canonib. de consecr. dist. 4. non licet, & c. seq. ne hac quinta feria ieiuniū soluatur. Quia enim Dominus surgens de cęna, lauit discipulorum pedes, & iterum redijt ad cœnam, ideo quidā ad instar ipsius volebāt post prandium pedes alijs abluere, & iterum post ablutionem cœnare, quod fieri nō debet. Hęc dies in plerisque locis capitulauium vocatur, quia tunc capita infantium, qui vngendi sunt, lauantur, ne obseruatione quadragesimæ sordidata ad vnctionem accedant.

8 ¶ † Rursus hac die symbolum competentibus traditur propter confinem dominicę paschalis solemnitatem, vt qui iam ad Dei gratiam percipiendum festinant, fidem quā confitentur, agnoscant. Hæc ergo quinta feria in quatuor principaliter priuilegiata est. Primò, quia tunc pęnitentes recipiūtur. Secundo, in ea nanque nouum testamentum incipit, & vetus terminatū fuit. Tertiò, quia in ea fit olei consecratio. Quartò, quia in ea Sacramentum sacramentorum institutum est.

SVMMA.

1 *Parasceue & eius diei officium. nu. 4. 5. 6. 7. 18. 19.*

2 *Parasceues officium cur ordinatur à lectionibus. Et cur duæ dicātur lectiones. nu. 3.*

8 *Parasceues die cur potius legatur passio Domini, secundùm Ioannem, quam secundùm cæteros.*

9 *Parasceues die cur Euangelium legatur super pulpito nudo. Itē, nudis pedibus. n. 10.*

11 *Christus in cruce decantauit psalmos decē.*

12 *Christus in cruce pro tribus orauit.*

13 *Ecclesia orans pro Iudæis nō flectit genua. Et cur idipsum.*

14 *Ecclesia tribus linguis vtitur in crucis denudatione.*

15 *Ecclesia tantum vtitur lingua græca, & latina. Cur non itidem hebraica.*

16 *Crucis denudatio in parasceue quid significet.*

17 *Christi corona fuit ex iuncis marinis.*

20 *Crux cur adoretur die parasceues. Et qualiter id nu. 21. 22.*

23 *Verborum, quæ canuntur, dum crux adoratur, expositio.*

Crucis

De die Parasceues. Cap. 77.

1 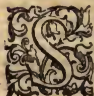

Equitur de parasceue, † quae quare sic dicatur, in pṙmio septimae partis dicetur. ¶Sane hac die ecclesia arctissimũ ieiuniũ & silentium agit, nullũ tñ officium solemniter celebrat, sed hora nona conuenit ad adorandum crucem, nõ ad Missae officiũ, quo haec dies caret, sed quasi ad funeris obsequm dicendũ. Et hoc iõ; qa hora nona mortuo Domino, Centurio factus est preco fidei nostrae, & pfidis recedentib᷒ licuit, & Ioseph, & Nicodemo disponere de funere, & mulieribus accedere ṗpius. Dr autem officium tacita, & humili voce, & absq; principio, prout in praecedenti titulo dictum est. Super altare vnica duntaxat toballia dispõit, p quã sindon, qua corpus Christi inuolutum fuit, significatur. In quibusdã ecclesijs in hora sexta ignis extinguitur, & in nona accendit̃, quia tunc sol in sexta lumen abscõdit, &
2 in nona reddidit. ¶† Incipit hoc officium a lectionibus; quia in primitiua ecclesia oĩs Missa a lectionib. inchoabat. Sed hoc hac die specialiter fit, pro eo quia passio Domini hodie celebrata est, in cuius memoriam omnis missa cantatur, & leguntur lectiones sine titulis; qm̃ tunc amisimus Christum caput, qui nos illuminat, sicut tituli illuminant libros. Legunt̃ autem duae lectiones, qa ṗ duobus populis Christus passus est, Gentili videlicet, & Hebraeo, vel ṗ salute carnis, & aĩe; Vna sumpta est ex lege, alia ex ṗphetis, quia Xpi passio a prophetis fuit praenunciata, & a lege, & patriarchis pfigurata. Abrahã .n. carnem Christi figuratiuè immolauit, cum arietem immolauit: Similiter & Abel quando agnum sacrificauit. vnde Dominus Osee 12. Assimilatus sum, inqt, ṗphetis. Rursus ideo † duae lectiones dñr, 3
quia sicut in 4. feria mortem nostram duplicem manifestauimus, pro qua Christus pati venerat, ita ad memoriam in parasceue reducimus suam passionem, & nostram imitationem. Quaedam autẽ ecclesiae primò legunt lectionem Oseae 6. c. s. In tribulatione, & secundo lect. Exo. 12. c. s. Dixit ad Mosen Dominus, & illi naturalem ordinem seruant; quia passio Domini primò praenunciata est à lege, secundo a prophetis. In prima quidem est preconium resurrectionis, vbi dicitur. Post duos dies viuificabis nos, & in die tertia suscitabis nos. In secũda modus exprimitur passionis, vbi dicitur; Immolabitque cum vniuersa multitudo ad vesperã. Quędã vero econuerso faciunt, & mouentur ex eo, qa passionẽ lectioni ex lege, quasi continuare volunt; qa in passione q̃dam verba ponuntur, q̃ ex illa lectione sumpta sunt, s. Os non comminuetis ex eo.
† Continuant ergo passionem lectioni; 4
qa eius est expositio, & agitur de duob᷒ *Exod.*
specialiter in officio hodierno, scilicet de *12.*
passione Christi, & de passione ecclesiae,
quę est illius imitatio, sicut dicit Petrus. *Nu. 9*
Xps passus est pro nobis &c. haec siquidẽ *1. Pet. 2.*
duo in lectione Exod. commemorantur, vbi dicitur. Erit autem agnus sine macula, masculus, anniculus. Iuxta; hunc ritum tolletis & haedum. Agnus est corpus Xpi immaculatum. Haedus est ecclesia, quae nos sumus, qui peccatores sumus. Passio Christi celebrata est in eius immolatione, nostra celebratur in vitiorum mortificatione. In lectione Oseae manifestè agitur de passione Xpi, & eius effectu. vbi dicitur. Venite reuertamur ad dominum; quia ipse coepit, & saluabit nos, percutiet, & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos, & viuam᷒ in cõspectu ei᷒. Ose. 5. Qđ Hier. sic exponit: percutiet Dominus, & sanabit nos; quia quẽ diligit, corripit. &

castigat v.q.v. non osculatur. Viuificabit nos post duos dies,& in die tertia suscitabit nos,qa tertia die resurgens à mortuis oẽ genus humanum suscitauit,& curauit:& cũ nos viuificauerit & suscitauerit,in cõspectu eius viuemus. Ibi ergo loquitur propheta de tribus diebus, quib. Dñs fuit in sepulchro,cum dr, Viuificabit nos post duos dies,& in tertia die suscitabit nos,idest post duos dies sepulturę veniet nobis quasi imber tẽporaneus, & serotinus terræ,& dabit gratiã incipiẽtem,& subsequẽtem. ¶ Sequitur tractus.
5 † Dñe audiui auditionem, Abacuch vlti. cap. Et q dicit versus. In medio duorum animalium cognosceris.ad literã intelligitur,s.in præsepe bouis & asini. Vnde
Esa.1 Esa. Cognouit bos possessorem suum, & asinus psepe Dñi sui: vel in medio duorum latronum;vel in medio duorum populorum
6 ¶Secunda lectio † est de Exod. vt ibi habetur. Os nõ cõfringetis ex eo. hoc completum est,qñ fregerunt duo latronum crura,i. venientes aũt ad Iesum inuenerunt eum mortuum,& non fregerũt eius crura. Allegoricè verò in eo nõ sunt fracta crura,idest virtutes, & maxi-
Esa.50 mè patientia. Vnde Esa. Dedi faciẽ meã, sicut petram durissimam, & scio,qa non confundar. Per crura.n.intelliguntur itinera, de quibus in cantico Abacuch: Incuruati sunt colles mũdi, i.homines excelsi per intelligentiam ab itinerib.æternitatis eius,idest, exemplo actionum ipsius,quæ ducunt ad æternitatem,tanquã columnæ immobiles,id est argenteæ pp eloquentiam,quę fundatę sunt super bases argenteas,vel aureas,idest,tõnes immobiles æternæ sapiẽtiæ.
7 ¶Sequuntur † tractus de passione Dñi,quia tunc luget ecclesia valde, & sunt duo tractus ad intentionem maioris luctus,s.pro peccatis, q cõmittimus,& pro pęnis,quas patimur, & pro incolatu, quia prolongatur. Nec cantatur graduale cum tractu,sed solum tractus,prout dictum est in quarta feria. & in 4.parte sub tit.de tractu. Duo ergo tractus dicũtur. Primus, s. Dñe audiui,& est in quibusdam ecclesijs quatuor versuum alter pluriũ. Tractus quatuor versuum significat,q per Christi passionem redimitur homo,qui ex quatuor elementis constat. Vnde Christus nec in cęlo, nec in terra crucifixus est,sed in medio, idest in aere. Fecit.n.pacem inter cœlestia,& terrestria,qm̃ erat inimicitia inter
Ephe.2
hominem & hominem,sed maior inter Angelum,& hominem,& maxima inter Deum & hominem. Ipse.n.Christus.oĩa pacificauit in cruce, qm̃ fecit vtraque vnum, cum sit lapis angularis Adhuc per quatuor versus tractus significantur 4. partes crucis. ¶ Secundus verò tractus,s. Eripe me.prolixior est,& repræsentat magnum bellum Dauid cum Golia,& Christus noster Dauid hodie magnum Goliam,i.diabolũ debellauit. ¶ Rursus ideo tractus est longus, quia hoc nobis promissum est in lect. Oseæ,vbi dicitur. Post duos dies suscitabit nos, debemus retinere in spe. Item in secundo tractu ponitur. Obumbrasti caput meũ in die belli,quia nõ tñ in alio tempore,sed in die passionis diuinitas à passione permansit immunis, imo in passione Christus homo ita protectus est gratia diuinitatis, vt hostes superaret, qui superari videbatur. Quædam autem ecclesiæ cantant secundum tractum. Qui habitat in adiutorio altissimi,quia Christus à diabolo primum latenter tentatus est, velut à dracone latitante in petra,postea in passione tanquam à leone forti acriter vexatus est, quod notatur per illum versum. Super aspidem & basiliscum. ¶ Sequitur
Ps.90
Euangeliũ † siue passio. Egressus est. Ioan. 8
18.c.quod dicitur hac die, quia ipse interfuit crucifixioni, & iuxta crucem stetit securus,alijs fugientibus,quia notus erat pontifici. Quia igitur hac die passio Domini oculis nostris repræsentatur,meritò eius testimonium legitur,qui vidit, & testimonium perhibuit, & scimus, qa testimonium eius verum est. Præterea, ipse posterius scripsit Euangelium,quare meritò posterius legitur,& quia ibi manifestius sunt sacramenta. Vnde ibi dicitur,Os non comminuetis ex eo. Item illud,Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.
¶ Legitur autem hac † die passio super 9
nudum pulpitum. Primo, ad memorãdũ quòd super nudũ crucis patibulũ nudus fuit positus ipse Christus. Secundò ad notan-

notandum, ꝙ Ioannes, ſm quem paſſio legitur, relicta ſindone nudus profugit à Iudæis. ¶ Tertiò ad repræſentandum, ꝙ ſicut Chriſto in cruce pendente, ipſius ſecreta non tam cordis, q̃ corporis nuda omnibus adſtantibus apparuerunt, ita & velo templi ꝑ medium ſciſſo, omnia tem
10 pli intima nuda remanſerunt. Legitur & † nudis pedibus, vt cũ afflicto pro nobis nos affligi debere mõſtremus. In quibuſdã vero eccleſijs ſindon, ſeu terſoria, vel veſtes altari nudato ſuperponuntur, vſq; dum paſſio legatur: cum verò ꝑuenitur ad locum illum, Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea &c. tunc ſubdiaconi ſindonẽ illã vel terſoria tollunt, repræſentantes hiſto
11 riam, quia quatuor milites Chriſtum crucifigentes veſtem Chriſti ſubſtulerunt: & ſubdiaconi quaſi furtiuè pannos ſubtrahunt, ad notandum, ꝙ Ioannes, qui cum Dño vſq; ad crucem perſeuerauit, poſtea more furis ſe occultauit, & nudus effugit. In quibuſdam tamen locis vna veſte ſublata, altera ſuꝑ altare remanet, ad ſignificandum, ꝙ veſtis Domini inconſutilis nõ fuit ſciſſa, vel partita, ſed ſorte ſuꝑ eã miſſa contigit integra vni militi, ad ſignificandum ꝙ eccleſię vnitas nunquam potuit à ſciſmaticis, vel hæreticis ſcindi: quia non eſt ſapientia contra Dominum. 17. q. 7. ſicut. ¶ Quòd verò dicitur in paſſione. Exiuit in eum, qui dicitur caluarię locum. nota, ꝙ ſicut legitur in hiſtorijs, caluaries eſt propriè os capitis humani nudum. Inde dictus eſt locus ille Mons caluariæ, ſiue caluarium, vbi rei iõ decollabantur, & vbi multa capitum oſſa erant
11 diſperſa. Quia † verò Chriſtus in cruce pendens prolixe orauit, decantans decẽ pſal. ſ. Deus, Deus meus, reſpice in me, vſque ad, In te Domine ſperaui. cum ꝑueniſſet ad locum illum. In manus tuas Domine. illo dicto, emiſit ſpiritum, iõ & nos poſtquam recitata eſt paſſio, eius orationes dicimus: ad notandum, ꝙ quãdo ab inimicis perſequimur, ſemper ad orationem eſt recurrendum. iſte tamen eſt inſolitus mos orandi. Nã in alijs diebus ante Euãgelium orationes dicuntur, & in earum principijs dr̃, Dominus vobiſcum, q̃ eſt proprie vox & ſacerdotis officiũ, qđ no fit in iſtis; quia ſacerdos, & Dominus noſter occiditur. ¶ Orauit autem Chriſtus pro tribus. ¶ Primò pro † ſe dicens: 12
Pater, clarifica filium tuum. ¶ Secundò pro ſuis, dicens: Pater, quos dediſti mihi, Ioan.
pro eis rogo. Tertiò, pro illis qui in eum 12.
credituri erant, dicens, Pater non tãtum pro illis rogo, ſed pro illis, qui credituri ſunt in me. Et ex hoc videtur, ꝙ non debemus rogare pro eis, quos ſcimus non eſſe ſaluãdos, nec pro illis qui in inferno remanſerunt, nec pro Iuda, qui ſe deſperauit, ſed oramus pro nobis in oĩ gradu eccleſię, & pro neophytis, & pro Gentilibus, pro Iudæis, pro hæreticis, & ſciſmaticis, vt Chriſtus gratiã ſuam eis infundat, & ad fidem cõuertat: Chriſtus. n. orauit pro inimicis, & amicis, ideo eccleſia ſta- 13
tim ſimiliter orat ꝑ omnibus. † Sanè eccleſia pro his orans flectit genua in orationibus, vt ꝑ habitum corporis deuotionem, & mentis humilitatẽ oſtendat, inſinuans etiam, ꝙ in nomine Ieſu omnẽ genu flectendum eſt, qm̃ omnes nationes ſibi genua curuãt, niſi quando pro Iudæis oratur, quia. n. ipſi illuſerunt Domino flexis genibus, dicentes, Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te ꝑcuſſit, ideo in deteſtationem huius illuſionis eccleſia pro eis orans genua non flectit, vt vitet opera ſimulata. Præterea, quia eorum cęcitas nulla poterit oratione depelli, donec plenitudo gentium ſubintrauerit, iõ non eſt ꝑ ipſis vehementer orãdum, nec genua flectenda. Eſt tamen vtcunq; orandum, quia futurum eſt, vt qui eſt exaltatus in cruce oĩa trahat ad ſe. Sed in orationibus pro iudæis, & paganis nõ reſpõdetur, Amen: vt quidam dixerunt, & hoc ideo, quia cum illi ſint extra collegium, ſiue corpus eccleſiæ fidelium, populus non oſtendit affectum ſuum ad eos. Iuxta illud Apoſtoli ad Corin. Quid mihi de 1. Cor.
his, qui foris ſunt, iudicare. extra, de ſa- 5.
cra vnc. c. 1. Per Amẽ, autẽ affectus exprimitũ. Præterea, licet pro illis oretũ, vt eorũ duritia conuertatur; quia tamen hoc impleri non poterit vſq; circa finem ſeculi. Apoſtolo teſtante, qui dicit. Donec pleni Ro. 11.
tudo gentium introierit, & omnis Iſrael ſaluus fiat, ideo ad orationes pro illis nõ reſpondetur Amen. Veruntamen rectè intuenti nihil intereſt quo ad hoc inter

illas,& alias orationes. Immo ita rñde-
tur ad illas, Amé, sicut & ad alias oratio-
nes ꝓ alijs statibus, quod sic ostenditur.
Pro quolibet statu bis profertur Orem⁹,
sed ꝙ sub primo Oremus, ante flectamus
genua dicitur, nón est oratio, sed adhor-
tatio, vt oremus, siue præfatio, seu moni
tio, exprimens; quod siue ꝓ quo sit in se
quenti oratione orandum. Vnde sub to-
no ꝑfationis, non orationis dr̃. Ideoq; ꝓ
nullo modo statu post præfationem rñde
tur Amen, sicut nunquam fit post aliquã
præfationem, licèt etiam ibi ponatur per
Christum dominum nr̃m, sicut patet in
quotidiana Missæ præfatione. Quòd aũt
secundo Oremus dr̃, oratio est, & respon
deri debet Amen, ꝓ Iudæis, & paganis,
sicut pro alijs. ¶Consequenter sacerdos
post orationes crucem velatam baiulat
ad dextrum cornu altaris, ibiq; crucé su
per humeros tenens in persona Christi
Iudæis improperat beneficia Domini, di
cens, Popule meus, quid feci tibi. In qui-
busdam tamé ecclesię duo presbyteri ba
iulant illam, ad notandum, ꝙ in Christi ꝑ
sona duæ fuerunt naturæ, diuinitatis vi-
delicet, & humanitatis. Quòd dr̃. Popule
meus, quid feci tibi, aut in quo contrista
ui te, responde mihi. quia eduxi te de ter
ra Ægypti, &c. Ad diuinitatem refertur.
Quòd vero sequit̃. Parasti Saluatori tuo
crucé, ad humanitaté. & sic de alijs sequé
14 tibus verbis. Cãtat† ãt sacerdos, quasi he
braicè in ꝑsona Saluatoris, acolyti cãtãt
græcè ἅγιος ὁ θεος, quasi in ꝑsona græco-
rum, chorus respondet. Sãctus, sanctus, in
persona latinorum. Sicq; tribus linguis
laudatur Deus, s. hebraica, quæ propter
legem oĩum linguarum est mater: græca,
quæ doctrix est, & latina, q̃ imperatrix est
ꝑp Romani dominium imperij, & papa-
tus. Quia. n. hebraica nunc silet a laude
Dei, ponitur pro illa. Popule meus, quia
cantatur in persona Domini loquentis
hebræis, ideo intelligitur dictum hebrai-
cè. Et no. ꝙ contra tres illusores Christi
tres præmittuntur adorationes, vt infra
dicetur. Tres verò antiphonæ, s. Popule
meus, quia eduxi te. & quid vltra &c. Pa
rum, aut nihil sensibus differétes, verbis,
& modulationi consimiles, triplicem ti
tuli scripturam significant, qui scriptus
fuit tribus linguis, s. hebraicè, græcè, & la
tinè Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.
Vtrum principium tituli scriptum fuit
tribus linguis ignorant. Sed de hac clau
sula, Rex Iudæorum, constat, quod quia
negauerunt Iudæi dicentes: Noli scribe
re Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, rex
sum Iudæorum, iõ illud in istis antipho-
nis adstruitur ab effectu, s. quia tanquam
rex eorum eduxit eos de Ægypto, & du
xit eos per desertum, & introduxit in ter
ram bonam. Item, quod in titulo scriptũ
fuit, Iesus, in singulis antiphonis conclu
ditur Saluator, ꝙ ibi Nazarenus ad singu
la respondetur ἅγιος, sanctus. Et quia ti
tulus tribus linguis scriptus fuit, iõ dua-
bus † linguis respondetur, s. græca, & lati 15
na, quæ Christum adorant. Hebraica ve-
ro contradicit, & adhuc blasphemat præ-
dictas. Et nota, quòd antiphona. Popule
meus, est Mich. 6. c. Principium antipho
næ, Quia eduxi te. Numero 14. c. Et me-
dium, s. manna &c. est Ex. 16. c. Et Iosue 6.
vbi etiam est finis ipsius, scilicet introdu
xit. Notandum, ꝙ Iudæi tres accusatio-
nes contra Christum ꝓposuerunt, s. quòd
tributum negasset, ꝙ se regem fecisset, &
quòd se Dei filium dixisset, contra quas
tres in eius personam accusationes dicũ
tur, s. Popule meus, vbi Christus eis ex-
probrat tria beneficia sua, s. liberationé
de Ægypto, regimen in desertum, & in-
troductionem in terram optimam, quasi
dicat. Tu accusas me de negatione tribu
ti, potius deberes gratias agere, quia te li
beraui à tributo, siue a seruitute Ægypti.
Tu accusas me, quia me regem dixi, po-
tius deberes gratias agere, quia te rexi in
deserto, & regulariter paui. Item accusas
me; quia filium Dei me dixi, potius de-
beres gratias agere, quia terram lacte, &
melle manantem contuli tibi. ¶Deinde
† crux denudatur in signum, quòd per- 16
uersi Iudæi Saluatorem denudauerunt;
& fit denudatio in tres vices, ad notan-
dum, quod illi ter Christo in passione
illuserunt. Primò, quando in atrio
principis velata facie eius colaphis eum
cædebant. Ad quod designandum in
principio reuelationis ipsius crucis non
ostenditur facies crucifixi. Secundò,
ante prætorium, quando eo tradito ad
crucifi

crucifigendū milites plectentes coronā spineam illudebant ei, flexis genibus adorando eum, dicētes: Aue Rex Iudęorum, ad quod repreſentandum in ſecunda reuelatione diſcooperitur caput, &
17 facies crucifixi: & ſcias, ꝙ corona † fuit de iuncis marinis, ſicut eam vidimus in theſauris Regis Francorum, quorū acies nō minus ſpinis duræ ſunt, & acutæ. Tertiò, qm ei in cruce pendenti tranſeuntes dicebant. Vah, qui deſtruis templū Dei: & quia qn hæc illuſio fiebat, Chriſtus totus nudatus in cruce pendebat: ideo in tertia reuelatione totus mundus oſtenditur crucifixus, & ēt ad ſignificandū, ꝙ oīa quæ in lege, & prophetis obſcura fuerāt, in paſſione aperta, & manifeſta ſunt.
18 † Reuelatur ergo crux poſt orationes, ad notandum, ꝙ oratio à Chriſti paſſione, quam in cruce ſuſtinuit, habet effectū & exemplar. Ipſe .n. in cruce pendens pro amicis & inimicis orauit. Sanè à dextera parte crux incipit reuelari, quia Chriſtus crucifixus vera fide adoratus extitit ab Apoſtolis, & diſcipulis iudæis, qui tūc in dextera erant. Et qm hæc fides per illos deuotè publicata, & in medio gentium perducta eſt, ideo ad hoc ſignificandum ante mediū altaris per ſacerdotē deducitur. Rurſus, quia Chriſtus nūc ſuper Eccleſiā quieſcit, & vſq; in finē ſeculi quieſcet, ideo ad hoc ſignificandū, & figurandum ſubſequenter crux ſuper altare ponitur, per quod hæc Eccleſia gentiū deſignatur. Denique, quia in fine ſeculi fides in cordibus gentium refrigeſcet. &, teſte
Eſa.10. Eſa. à reliquijs Iſrael, quæ ſaluæ fient, ſuſcipietur & cōis Iudæis, Gentilibus habebitur, meritò ad hoc ſignificandū in fine Miſſę crux de altari deponitur, & in cōi
19 loco collocatur. Crux quoq; reuelata, & ēt vexilla eccleſiæ in quibuſdam locis diriguntur in altum, ad Chriſti victoriā deſignandum. Adhuc crucem baiulātes, antiphonam canentes, crucem illam de-
20 ferunt † vt græcè & latinè reſpōdeatur, & deuote adoretur, quia Dñs crucifixus tranſiuit à perfidia iudæorum ad confeſſionem & deuotionem gentium, & ſignificat Apoſtolus canentes, i. totis viribus crucis opprobrium confitentes, & prædicantes. Item crucē baiulando, nūc ambulant, nunc & feſſi ſubſiſtunt, quia & illi perſecutionem condere feſſi aliquātulum quieuerunt. Subſequēter ipſa crux denudata ſalutatur, & adoratur, quia eſt, cui perfidi illuſerunt, Chriſtiani reuerēter ſalutando, & deuote oſculando venerātur. Et dū adoratur, canitur in quibuſdam eccleſijs reſponſoriū. Ecce quō moritur. Eſa. 57. cap. & aña. Sicut Moſes, Io. 3. c. Et eſt ſciendum, ꝙ contra præmiſſas tres illuſiones ter illum adoramus, dicentes, ἅγιος, quaſi ter honorantes ter illuſum propter nos, & quia illudendo genua flectebant, ideo & nos illum adorando genua flectimus. ¶ Ad † tertiam 21
etiam ante illam proſternimus, vt quod illi ſuperbè illudendo fecerunt, nos humiliter, & verè faciamus, & mentis humilitatem per habitum corporis oſtendamus, & quia ſicut Chriſtus humiliatus eſt Patri pro nobis vſque ad mortem, mortem autem crucis, ſic & nos eius mortis imitatores humiliari oportet. De modo pſtrationis ait Aug. Quiſquis ſic humiliatur, vt genua flectat, adhuc hēt, vt amplius humilietur: quiſquis verò ſic humiliatur, vt hęreat in terra vēter eius, vltra quod humilietur non habet. Nudis † ēt 22
pedibus adoratur, vt oēs proprias affectiones ſibi nudas ac notas eſſe mōſtremus, & vt cum afflicto pro nobis nos affligi oſtendamus. ſalutatur autem crux, quia per eam ſalus hominibus reformatur, poſtea adoratur, i. oſculatur. Solus. n. Deus adorandus eſt, cætera, vt crux, cā illius veneranda ſunt. ¶ † Cęterùm expo 23
ſitio illorum verborū ἅγιος, &c. ibidem ſequitur. Nam ἅγιος Græcè, dicitur ſanctus Latinè; ἀπὸ τοῦ α. priuatiua particula, & γῆ, i. terra, quaſi cœleſtis ſine terra. In Canone tamen Iſidori 2.4. quæſt. 3. quidam verſ. ſed tangis. habetur, quòd ἅγιος Græcè, dicitur vas Latinè. Θεὸς verò Græcè, dicitur Deus Latinè. Ἰσχυρὸς Græcè, forti Latinè. Ἀθάνατος Græcè, immortalis Latinè, ἀπὸ τοῦ α, priuatiua particula, & θάνατος, quòd ē mors, ἐλέησον, i. miſerere, ἡμᾶς, i. noſtri. ¶ De 24
profundo † crucis myſterio dictum eſt in procemio quintæ partis, & hic aliqua perſtringamus. Fuerunt autem in dominica Cruce ligna quatuor, ſ. ſtipes, ſiue lignum

gnum erectum, lignum transuersum, trũ
cus superpositus, & titulus suprascriptus,
Fuerunt & claui quatuor, qbus & manus
& pedes confixi sunt: fuit & lancea, qua
latus apertum est, & corona spinea capiti
circumposita. quæ omnia possunt in spiri
tuali cruce significari. Quatuor.n. crucis
signa sunt quatuor mentis virtutes, s. fi-
des, spes, pseuerantia, & patientia, de q-
bus ait Apostolus. Vt cõprehendatis cũ
omnibus sanctis, quæ sit longitudo, & la
titudo, sublimitas, & pfundum. Longitu
do crucis est perseuerantia, de qua do-
minus inquit. Qui perseuerauerit vsq; in
finem hic saluus erit. Latitudo crucis est
patientia, de qua veritas ait. In patien-
tia vestra possidebitis animas vestras Pro
Ps. 218 funditas eius est fides, de qua Apostolus.
3. Reg. Fides est substantia sperandarum rerum,
17. argumentũ nõ apparentium. Sublimitas
verò est spes, de qua Psalm. In verbo tuo
super speraui. Habuit ergo crux Christi
vnũ lignũ erectũ in lõgitudinẽ, alterum
trãsuersum in latitudinẽ, quasi in modũ
potentię seu martelli, quæ duo significa
ta sunt p illa duo ligna, quæ paupercula
mulier in Sarepta collegit. Stipes verò
erectus habuit truncũ suppositum; & ti-
tulum suprascriptũ; qa pseuerantia de fi
de pcedit ad spẽ, quasi stipes ereptus de
trunco supposito ad titulũ suprascriptũ.
Iob 9. Quod beatus Iob intelligẽs ait. Credo,
q redemptor meus viuit, & in nouissimo
die de terra surrecturus sum &c Reposi-
ta est hæc spes mea in sinu meo. Nisi.n.
crux habeat fundamentũ fidei, & titulũ
spei, pfecto suppliciũ est solummodo, &
nõ meritum. Quod autẽ patientia spe-
ctet ad crucẽ, ex eo apparet, qa patienter
in aduersis tribulationis sustinet circui-
Iac. 1. tum. Vñ Iacobus. tribulatio patientiam
operatur. de pseuerantia quoq; legitur,
Esto fidelis vsq; ad mortẽ, & dabo tibi co
ronã vitæ. Etiam secundum Apostolum
nõ coronatur, nisi q legitimè certauerit.
Apoc. 2. Perseuerantia igi.t, quæ coronatur, certa
2. Ti. 2. men habet, vt merito spectet ad crucem.
In his ergo duobus lignis, duos pedes &
duas manus quatuor clauos debet affige
re Christianus. Quatuor claui sunt qua-
tuor principales virtutes, s. iustitia, forti-
tudo, tẽperantia, & prudentia: Pedes sunt

mentis affectus, de quibus spõsus in Cã
ticis, Laui pedes meos, quomodo inqui-
nabo illos. Et Dominus inquit Aposto-
lis. Qui lotus est, non indiget nisi vt pe- Cãt. 5
des lauet, & est mũdus totus. Et iterum : Io. 13.
Excutite puluerẽ de pedibus vestris. Duo Mat.
ergo pedes, sunt duo mentis affectus, s. 10
timor & amor: per timoris clauo fortitu
dinis debet configi, ne timidus pp aduer
sa succumbat. Vñ psalmista. Cõfige timo Psal.
re tuo carnes meas, à iudicijs.n. tuis ti- 118
mui. Dum.n. in Petro metus clauo forti Mat. 7
tudinis affixus nõ extitit, ad vocem an-
cillæ Christum negauit: cum vero confi
xus extitit, ante Reges & Præsides nomẽ
domini prædicauit. Pes amoris siue appe
titus clauo iustitiæ debet configi, ne cu-
pidus ad illicita desideria euagetur. Si.n.
appetitus fuerit cõfixus, tunc spiritus cõ
cupiscit aduersus carnem; si verò nõ fue
rit confixus, tunc caro aduersus spiritum
concupiscit. Sit itaq; Christianus pedes
suos cruci debet affigere, ne vel timidus
succumbat, vel cupidus euagetur. ¶ Alij
tamen dicunt † q Christus tribus dunta 25
xat fuit clauis affixus, significãtibus tres
cruciatus, quos in cruce sustinuit, videli-
cet passionem in corpore, passionem in
mente, & passionem in corde. Ambo.n.
pedes vno clauo affixi sunt. ita q dexter
fuit super sinistrum, ad significandum, q
spirituales affectiones per pedem dextrũ
significatæ superesse & dominari debent
terrenis per sinistrum significatis. Lãcea
verò, qua latus est vulneratum, charitas
est, de qua sponsa in Canticis. Vulnera-
ta sum in charitate. Lateri quidẽ cor cõ
tiguũ est, cuius beneficia diligimus, quod
ideo vulnerandum est, vt affectus exeat,
nõ solũ ad amicos, verũetiã ad inimicos,
vnde Dominus ait. Diligite inimicos ve
stros, & benefacite his qui uos oderunt.
& orate pro persequentibus, & calum
niantibus vos. Corona vero spinea est
pœnitentia circumponenda capiti, idest
menti, de qua psalmista. conuersus sum
in erumna mea, dum confi. spina. Hæc Ps. 31.
corona de tribus spinis complectitur,
scilicet contritione, cõfessione, & satis-
factione. Prima pungit cor per dolorem
ppter vanam cogitationem. Secunda pũ
git os, per pudorem, propter variam locu
tionem

tionem. Tertia pungit manum, per laborem, propter iniquam operationem. Manus enim opera sunt, vnde Psalmist. Benedictus Dominus Deus meus, q. dedit manus meas ad prælium &c. & Salomon in prouerbijs. Dedit ei linum, & lanam, & opera est consilio manuum suarum. Sunt igitur duæ manus duo operum genera, videlicet opus volútatis, & necessitatis. Manus operis voluntarij cõfigi debet clauo prudentiæ, ne curua faciat opera tenebrarum. Dum. n. in Saulo clauo prudentiæ confixa nõ fuit, Saulus Ecclesiã Dei persequebatur. Cum verò in Paulo confixa fuit, ipse pro Ecclesia passus est, Manus verò operis necessarij clauo temperantiæ cõfigi debet, ne lapsa nimis superflua extẽdatur. Necessaria operã sunt naturalia, vt dormire, comedere, & similia. Et nota versus de cruce. Pes cedrus est, truncus cypressus, oliua supremũ. Palmaq; transuersum Christi sunt in cruce lignũ. Osculata, & adorata cruce, duo presbyteri deferunt ad altare corpus Dñi, quod pridie fuerat consecratum, & reconditum. †Sacerdos verò induta casula illud super corporale disponit, iuxta latus calicis, in quo sit vinũ, & aqua mistum nõ sanctificatum, quasi ipso facto dicatur. Hoc est illud corpus, de quo sanguis, & aqua fluxerunt. Verum aũt ex contactu hostiæ vinum consecretur, dictum est in titulo præcedenti. Quo facto, incipit mox, Oremus, pceptis salutaribus. perficiens dñicam orationé, & illa, Libera nos quæsumus, in quo repræsentatur antiqua Apostolorum celebrãdi Missam consuetudo. Prius. n. lectiones prçmissç dicebant solummodo verba illa. Hoc est corpus &c. Hic est sanguis meus &c. Sed ipsi postmodũ dñicam orationem addiderunt, & ita illo modo hac die celebratur, de quo dictum est in principio 4. partis. Ex quibus colligitur, q sola dñica oratio non sufficit ad Eucharistiã consecrandum. Siquidem sacerdos alio tempore dicens. Per oĩa sęcula sæculorũ. eleuat calicem cum corpore Dñi, & postea dicens. Preceptis &c. Calicem depositum iterum cooperit, in quo illud nobis significatur, q de cruce depositũ corpus Domini sepelitur. Duo autem presbyteri, qui hodie corpus ad altare deferunt, repræsentant Ioseph, & Nicodemum, qui corpus Dñi tulerũt ad sepulchrum. Tres præmissi canonis articuli, s. præceptis, pater noster, & Libera nos quęsumus. super depositũm calicem proferuntur, quia tribus diebus sepultus Dñs occultatur, & oratio ipsa, Libera nos, alta voce, sicut & dominica oratio profertur, prout dictum est in quarta parte, sub ti. de silentio post orationem dominicã. Nec est prætereundum, q hac die, quando particula hostiæ in calicem mittitur, non dicuntur verba illa: Fiat commistio. quia ibi de sanguine mentio fit, sed in calice sanguis non est, nec hodie consecratur, & fracta hostia nõ dicit, pax Domini, &c. Eò q oscula circunstantium non sequuntur. Oratio quoque illa Domine Iesu Christe fili Dei &c. Et illa, Corpus tuum Domine, omittuntur, quia ibi mentio de sanguine fit. Omittuntur etiam illi versus, Quid retribuam Domino &c. illa quoq; Placeat tibi. etiã omittitur, quia ibi continetur, præsta vt hoc sacrificium, quando oculis tuæ &c. Hac etiam die sacrificium non offertur sacramentaliter, sed sumitur altera die oblatum. Agnus Dei, non dr̃, quia non videtur esse inuocãdus, qui cernitur in agone deficere, & cum silentio sacerdos cõicat, vnde postcommunio non cantatur, quia nobis sumẽtibus sanguis ille, quem sumimus de nostro, pro nobis ad Dominum clamat. Nos. n. sumus terra illa, quæ aperuit os suum, & bibit sanguiné Abel, idest, Christi, quem effundit Cayn, idest, populus Iudaicus, vnde factus est vagus, & profugus super terrã, iuxta illud: Disperde illos in virtute tua, & factus est maledictus illa maledictione, sanguis eius super nos & super filios nostros. Et rursus postcommunio, qui iubilum & lætitiam significat, nõn dicitur, quia Ecclesia illa die plorat. ¶Sed quæritur † quare Christus voluit pati sexta feria? Respondeo, vt dies, quam crucifixus est, coaptaretur sextæ feriæ primç creationis, & sextç ætati huius mundi. Siquidem in sexta feria primus homo, s. Adã creatus est ad imaginem Dei, & ex latere eius dormientis sumpta costa, fœmina fabricata, & in sexta ætate filius Dei, vt hominem ad imaginem Dei creatum redimeret, & in carne

Marginal notes: Ps. 143 — Pro. 31 — 41 — 26 — Hen. 4 — Ps. 58. — Matt. 27. — 27

appa-

apparuit, qui in sexta feria dormiens in cruce sanguinem & aquam de latere suo, vnde sanctam Ecclesiam consecraret, emisit. Ideo ergo in sexta feria pati voluit, quia cum tali die Adam peccauerit, illa etiam die hoiem redimere voluit. de hoc
28 dictum est sub titulo de natali. Et † nota, q Christus completis trigintaduobus annis & mensibus tribus, vel fm Chrysosto. triginta tribus, & dimidio crucifixus est, eadem die qua cōceptus est de Virgine, s. in sexta feria, quæ fuit octauo Kalen. Aprilis, de quo dicetur in septima parte sub
29 festo annunciationis. ¶ † Quæritur etiam, cum de morte Sanctorum cum gaudio festa in Ecclesia celebrentur, quia prætiosa in conspectu Dñi mors Sanctorum eius, quare ecclesia hodie de morte Dñi cum gaudio similiter non solemnizat? Vī.n. q multo magis deberet lætari, & festum de illa celebrare, cum mors ipsius sit pretiosissima, & mors mortis, & est nostra redemptio, & quia Apostolus gloriandum ait in cruce Domini nostri Iesu Christi. Respōdeo, quia ipse pro peccatis nostris mortuus est, sicut dicit Dominus per Esa. Propter scelus populi mei percussi eum. & ideo debeter homo erubescere, nō gaudere, cum & sol insensibilis erubescens radios suos retrouerterit, quia obscuratus est, & petrę scissæ sunt. meritò ergo omnis homo in hac die tristitiam prætendit, ne esse durior lapidibus videatur. Præterea ipse Dominus tristis fuit. Vnde, Tristis est anima mea vsque ad mortem. & etiam Beata Virgo. Vnde tuam ipsius animam pertransibit gladius, & Apostoli de cōsec. dist. 3. sabbato. Meritò igitur in hac die Ecclesia in arctissimo est ieiunio, & silentio, & tristitia compassionis. de hoc dictū
30 est sub festo circuncisionis. ¶ † Rursus hūc diem celebramus cum mœrore, tristitia, & abstinentia: passiones verò Sanctorum cum gaudio; quia Sancti post martyrium statim cœlos ascenderunt. Christus verò ad infernum descendit. Sed quoniā iam tartara confregit, & inde Sanctorum animas eduxit, & tertia die resurrexit, ideo tunc, s. die resurrectionis maximè lætamur. Hinc est, q passiones patrum veteris testamēti, quia ad inferos descenderunt, non celebramus, præterquam Innocentium, ex eo, q in ipsis singulis Christus occisus est, & Machabæorum, prout in septima parte sub eorum festo dicetur. de hoc etiam dictum est in parte prima sub titulo, de picturis. ¶ Et est notandum † quòd 31
Christus in passione sua redemit non tantum illos, qui tunc erant in lymbo inferni, qui locus dicebatur sinus Abrahę, vbi Lazarus erat, sed etiā omnes futuros, qui sancta morte vitam erant finituri, vnde Oseæ vlti. Ero mors tua, ò mors, morsus tuus ero inferne. sed nec omnes qui in inferno erāt, inde extraxit. ¶ Item † quæ- 32
ritur, quare ecclesia non consecrat hac die corpus Domini; cum dominus dixit. Hoc facite in meam commemorationē, & Cabilon. concilio de consecr. distin. 1. visum dicitur. Nulla dies excipitur qua non pro viuētibus deprecetur. Pręterea, cum Christus imolatus hac die, & sabbato quieuit in sepulchro, & discipuli totā noctem sequentem vsque diluculum in tristitia transegerint, rationabiliter videretur, vt in hac die corpus Domini conficeretur, & inde vsque ad primam sabbati iugi silentio consopiti à sacri altaris mysterio vacaretur. Respondeo ad hoc mul-
tiplex ratio reddi potest. Prima † est, Dñs 33
noster pridie, quam pateretur, accipiens panem & calicem benedixit, deditq; discipulis, dicens. Hoc est corpus meum. Hic est calix meus, & tūc imolatus est manibus suis, de qua imolatione subiunxit, hoc facite in meam commemorationem. Illa igitur, scilicet feria quinta non est omittēda, cum sit firmiter iniuncta. Sextæ verò feria est dies secunda, qua velut in monumento quiescit, sabbatum tertia, qua velut á morte resurgit: resurrexit enim ante diē. Triduum ergo dominicæ mortis, quod perfici nequit eo respectu, q ipse á Iudeis est trucidatus eo transponitur, q ipse suis manibus imolatur. Cuius quoq; rei illud magnum est indicium q in nocte cœnæ luminaribus extinctis vigilias celebramus. Sicque vt in quinta feria quasi sexta in duplum manna colligatur, quoniā in hac die quasi in sabbato
non inuenitur. ¶ Secunda † ratio est, quia 34
ecclesia corpus illud, quod flagellis & spinis, & contumelijs illa die reuera affectū est, non debet cum Missarum solemnitatibus

Marginal references: Ps.115; Ge.6.; Esa.53; Matt.27.; Matt.26.; Luc.2.

tatibus celebrare, quoniam veniente ve
35 ritate, debet cessare figura.¶ Tertia† qa
oblata est hostia de manibus Christi &
nostris. Non ergo sacrificent amici, dũ
trucidant inimici. Sed tamen, qa semper
indigemus communione, & semper est
tẽpus cõmunicandi, sacerdos ipsum cor-
pus recipit in hostia à die antecedẽti re
36 seruata & custodita.¶ Quarta † ratio est
quoniam hac die velum templi scissum,
& cornua altaris transuerlata sunt, & ita
non habemus vbi corpus christi cõficia
37 tur.¶ Quinta est † qa, s. recessit & subla
tus est verus sacerdos, i. Christus sponsus
Ecclesiæ: descendit. n. ad inferos. Sextã
rationem ponit Inno. Papa de consecr.
38 dist. 5. sabbato. dicens, † q in die parasce-
ues, & in Sabbato sancto sacramentum
non celebratur, quia constat Apostolos
istis duobus diebus in mœrore, & in tristi
tia fuisse, & se propter metum Iudæorũ,
occultauisse. Missa. n. quæ in ipso sabba-
to celebratur, nõ ad ipsum sabbatum, sed
ad diẽ pertinet subsequentẽ, vt infra di-
39 cetur.¶ Septima; qa Moses ait. Vos tace-
bitis, & alius, s. Christus pugnabit pro vo
bis. torcular. n. calcauit solus. Cũ igitur
hac die non fit corpus Dñi cõficiẽdũ ad
hanc diem reseruandum est. Hæc sexta
40 feria † & ab ista oẽs aliæ sextæ feriæ pri
uilegiatæ sunt propter Christi passionẽ,
sicut & à sequenti dominica omnes aliæ
dominicæ propter eius resurrectionem.
Psal. Sunt autem huiusmodi sextæ feriæ sex
140. priuilegia, s. christi imolatio, inferni spo
liatio, mortis conculcatio, humaui gene
ris redemptio, paradisi apertio, & scriptu
rarum manifestatio. In parasceue vno so
lo cibo vescimur, quia christus ea die v-
nũ, s. latronem sibi incorporauit, dicens
Hodie m ecum eris in paradiso. Vñ ipse
dixit, Singulariter sum ego, donec tran
seam.

S V M M A.

1 *Paschatis sabbatum.*
2 *Paschatis sabbatum officium mutuatur to-
tum à nocte pasch&. & nu. 3.*
4 *Paschatis sabbatum dicitur dies illumina
ta, tribus de causis.*
5 *Pascha celebratur in plenilunio. Et quan-
do. nu. 6.*
7 *Nox diem præcedat ne, an contra.*

De Sabbato Paschæ. Cap. 78

SEquitur videre de sabbato sancto 1
Paschæ. Sane sicut Deus operibus
creationis mũdi, s. sex dieb. comple
tis, in septima reqeuit ab oĩ opere,
quod patrarat: sic & in sexta ætate re-
creationis operibus consumatis, iuxta
quod Dominus in cruce pendens dixit.
consumatum est, in septima ætate re-
quieuit. cum enim anima eius passibili-
tatem corporis exuit, quodammodo re
quieuit, præterea in sepulchro dormi-
uit, ideo dies ista sabbatum appellatur,
quod requies interpretatur, vt dictum
est in proœmio secundę partis, quod an
tonomaticè sabbatum sanctum dicitur,
eo quod, vt præmissum est, significat re
quiem christi ab opera recreationis
in fine sextæ ætatis, vel propter requiem
christi, in cuius morte sãctificati sumus.
Dicitur etiam sanctum propter baptis-
mum, quod fit in die ista, in qua noua Ec
clesiæ ples sanctificatur Hæc autẽ † dies 2
sicut præcedens nullum habet officium
diuinum, in quo constat Apostolos fugis
se, & in mœrore fuisse, de consec. dist. 3.
sabbato. Nam officium, quod cantatur,
est noctis diei dominicæ. 1. de con. dist. 1.
in ieiunijs. 75. dis. q a patribus. s. de resur
rectione, non de sabbato, sicut & conti-
git in sabbatis quatuortemporum, quod
apparet, quia dicitur in cerei benedi-
ctione. Hæc est nox. & in collecta Mis-
sæ. Deus qui hanc sacratissimam no-
ctem. vnde antiquitus totum officium
de nocte dicebatur, & adhuc in pleris-
que locis fit. ¶ Primò, ad notandum,
quod catechumini, quorum est ipsum of
ficium, sepulti cum christo per baptis-
mum resurgunt cum ipso. ¶ Secundò,
propter visitationem mulierum ad sepul
chrum Domini mane venientium.¶ Ter
tiò, qa Dominus de nocte resurrexit se-
cundùm Hiero. Greg. & Ambr. & ideo
qa nox illa tãto lumine illustrata est de
Domini resurrectione, merito tunc vigi-
lare, & Deo laudes canere debemus. Tra
ditio quoq; Iudæorum est Christum me
dia nocte venturum, in cuius figura an-
gelus transiuit media nocte percutiendo
primogenita Aegyptiorum, & Dominus.
tran-

transiuit protegendo populum suũ. Et Hier. Reor, inquit, traditionem Apostoli eam permansisse, vt in die vigiliarum Paschę ante noctis medium dimittere nõ liceat populus expectantes Christi aduentum, vt resurgenti Saluatori occurrant, postquã tempus illud transierit, securitate præsumpta festum cunctos agere diem. Sed quia † quod ꝑ deuotione
3 fuerat institutum, in minus honestas actiones, quibus nox facultatem præbet, cõuersum est, institutum fuit, vt officium ipsius noctis de die celebraretur. De hoc tactum est in ꝓœmio quartæ partis, & in quinta parte, sub ti. de nocturnis. Aug. tamen dicit. Dominum in diluculo surrexisse, & ipsum per quadraginta horas mortuum, siue in sepulchro extitisse, cui Ecclesia cõsentire videtur, quæ pro resurrectione matutinum eadẽ celebrat hora. Silet ergo Ecclesia vsq; in horam decimam, & tunc cõgregatur ad officium celebrandum, quando resurrectio appropinquat, videlicet circa vesperam noctis, quę lucescit in prima Sabbati, & quã per totam noctẽ vsq; ad diei claritatem cõtinuat ad hoc, vt illud impleatur. Nox illuminatio mea in delicijs meis: & nox, sicut dies illuminabitur. ¶ Tribus † autem
Ps. 31.
4 de causis dicitur hæc dies illuminata. ¶ Primò, quia refulget in delicijs nostris ꝑpter redẽptionẽ, seu resurrectionẽ animarũ, quæ licèt sit in die parasceue morte Domini recuperata, eius tamen gaudiũ, & lætitia est ad hanc noctẽ translata, ꝑpter rationẽ positam sub quinta feria cęnę Domini, vbi agitur de olei cõsecratione. ¶ Secundò, ꝑpter resurrectionem corporũ, quę Domino resurgente prima sabbati speratur futura; ideoq; vigilamus & resurgẽti vigilando cõcinimus. ¶ Tertiò pp baptismi sacramẽtũ, qđ hodie celebratur, quoniã ab illis causis sumpsit exordium, & illarũ nobis tribuit fructum. Celebratur. n. hac die cathecuminorum officium, vt ipsi Christo consepulti, ad baptismũ in morte cũ eo resurgãt. Hæc ergo nox pascha dicitur, quod transitus interpretatur, qa transiuit Dominus de mundo ad patrẽ, de morte ad vitam transimus & nos. Pascha. n. nostrum imolatus est Christus, de hoste ad patrẽ, de tenebris ad lucem, de reatu ad gratiam, de pœna ad gloriam, de pugna ad victoriam. ¶ Hæc nox siue pascha † in qua 5
resurrexit Dominus, fuit decimaseptima luna mensis primi, i. Aprilis, qui est primus apud Hebreos, qui computant menses secundùm lunę cursum. Ideo quidem in mense primò resurrexit, quia ipsa est principiũ. Item ideo in luna decimaseptima, vt per obseruationem decalogi perduceret nos ad æternam requiẽ sabbati sui. Surrexit igitur tunc, cum luna alta petit, ad designandum ꝙ ecclesia petere debet alta virtutum, & scandere ad templa cœlorum. Item in tertia hebdomada lunę surrexit, per quod tertium tẽpus, s. gratiæ aduenisse significauit. Et inde ẽ ꝙ cũ semper in lunatione Aprilis, & plenilunio, hanc solenuitatẽ ex iussu Domini celebremus, quandoq; in nostro Aprili, & quandoq; in Martio eam solennizamus, sed cum post duodecim lunationes cõstituimus, innuitur, ꝙ per decẽ legis, & duo charitatis præcepta ad resurrectionis gloriam perueniemus. Si verò eam post 13. lunationes obseruamus, inuitur, ꝙ per decalogum, & Trinitatem perueniemus ad gloriam ęternitatis. Adhuc ideo hęc nox in plenilunio celebratur, quoniam luna iubar luminis à sole mutuaĩ. Luna est Ecclesia, sol Christus, qui dum occidit, occidiĩ, sed eius occasu Ecclesia gratię plenitudine illustraĩ. Item † 6
hæc nox, in qua Christus resurrexit æquinoctio transacto, quando. s. dies incipiũt crescere, & esse maiores noctibus, celebraĩ. ¶ Primò, qa post ignorantiam ꝓlongaĩ de Deo sciẽtia, & vbi abundauit iniquitas, superabũdauit & gratia. ¶ Secundò, qa virtutes in nobis crescere, & vitia superare debẽt. ¶ Tertiò, quia ꝑ eius resurrectionẽ tenebræ mortis cœpere minui, & dies vitæ incępit augeri ¶ Quartò, quia ꝑ ipsum, qui est lumẽ de lumine ꝑuenĩ ad diẽ lucis æternæ. Itẽ hęc nox celebraĩ, vt in vere, quando post hyemis asperitatem flores vernant, & volucres iubilant, quia pulso perfidiæ gelu mundus floruit pulchritudine virtutũ. Et in omnem terram exiuit sonus eorum, hęc nox est vtriusq; diei cõmunis, s. sabbati præcedentis, & dominicæ sequentis

Nam

Nam tvsq; nunc dies præcedebat noctē, nunc econuerso fit. Conditor.n. tēporis fecit, vt à principio dies naturaliter pce deret noctem, secundum qđ dicit scriptura, fiat lux, & facta est lux. & ea pcedēte per superius hemisphærium ab Oriēte in Occidentē, factum est vespere, & redeunte ea p inferius hemisphærium ab occidente in orientem, factum est mane. Præcessit ergo dies noctem in signum, quòd homo sine Adam transiturus erat de luce virtutum in tenebras vitiorum: siue quòd homo a die paradisi descenderet ad noctem inferni, sed in resurrectionis nocte artificialiter fecit Dominus, vt nox reciprocando præcederet diem, in signum reparationis secūdi Adę, qui nos per suam resurrectionem de peccatorū tenebris reparauit ad lucem, vnde Aposto. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Seriatim igitur huius diei officiū prosequentibus. Primò per quem, quomodo, & quare agni de cera hac die fiāt. Secundò, de benedictione cerei. Tertiò, de lectionibus & tractibus. Quartò, de benedictione baptismi, siue fontium, vbi etiā agitur de cereis cathecuminorum. Quintò, de baptismo, vbi agitur de vestibus, quas neophiti octaua die deponunt, & de patrinis. Sextò, de confirmatione. Septimò, de Missa.

SVMMA.

1 *Agni cerei, qui fiunt Romæ in parasceue Paschali, quid notent & num. 2. Et eorū virtus num 3.*

Per quem, quomodo, & quare agni de cera fiant. Cap. 79.

1 IN † primis itaque hac die acolyti Ecclesiæ Romanæ faciūt agnos de cera noua benedicta, vel de cera cerei paschalis anni præcedentis, admisto chrismate, qui in sabbato in albis in Ecclesia per dominum Papam populo distribuuntur. Agni isti significāt agnum illum immaculatum, q tollit peccata mundi. Cera significat eius humanitatem, sicut beatus Gregorius dicit, mel in cera, quid, diuinitas in humanitate. Apis quidem, quæ operatur ceram cum melle, nulla resoluitur libidine, & beata Virgo eum, q est Deus & homo, cōcepit sine virili semine. In cera admiscet oleū, seu chrisma, quia Dñs noster plenus est misericordia, q per oleum designatur. In octaua distribuuntur, quia in octaua resurrectionis Dñs suis præmia distribuit. Rursus agnus in agno cereo pfiguratus, & in pascha immolatus, ad memoriā reducitur, cui beatus Greg. oleum infundi instituit qñ paschalis agni mysteria reseruauit. † Hi ēt cerei agni figurant agnos 2
nouellos, de quibus cantat Ecclesia in sabbato in albis, & iō qñq; in illo sabbato fiunt, quod ēt vsus apostolicus docet, qñ in dominica tunc sequenti domino Papa mensam intrāte, & agnos certos capellanis, & familiaribus suis distribuere volente, vnus acolytus solenniter portās & psentans sibi agnos ipsos, dicit ter alta voce, Dñe d.d. isti sunt agni nouelli, qui annunciauerunt alleluia, modo venerunt ad fontes &c. Hi agni à fulgure, & tēpestate fideles, & credentes defendunt 3
pp virtutem consecrationis & benedictionis. Sanè secundum quarundā Ecclesiarum consuetudinē cereus distribuitur in octaua paschæ populo ad suffumigandas domos, ad significandum, q in vltima resurrectione Christus fidelibus in præmio tribuetur, ad quod expressius significandum Romana Ecclesia agnos facit supradictos.

SVMMA.

1 *Cerei benedictio fit in parasceue.*
2 *Sub cerei benedictionē cur ignis antiquus extinguatur, & nouus è petra excutiatur.*
3 *Cereus paschalis à subdiacono benedicitur. Et cur non potius à superiori.*
4 *Cereus paschalis, quid significet.*
5 *Mansiones tres, in quarum tertia columna præcessit populum.*
6 *Cereus super columna significat Christum. Item paschalis, nu. 7.*
8 *Cerei benedictio qualiter fiat. Et an vnus tantum benedicatur, an duo. nu. 11.*
9 *Turi grana in cerei benedictione, quid signi-*

significent.

10 *Cereo Paschali infixa tabula quid signet, quidque contineat.*

De benedictione Cerei. Cap. 80.

1 SECVNDO † loco paschalis cereus benedicitur. Circa quod sciendum est, quod in principio officij totus in Ecclesia debet ignis extingui, & nouus de lapide percusso cum calibe, vel ex crystallo soli obiecta debet elici, & de sacro foueri. Ignis vetus veterē significat legē, cuius figuræ in morte Xpi completæ fuere, & iō velut extinctæ cessare debuerunt, sed de lapide, i. de Xpo, qui est lapis angularis, qui verbere crucis pcussus Spiritumsanctum nobis effudit, vel de crystallo inter solē, & lunā mediante, i. de Xpo, qui fuit mediator inter Deum & hominē, qui sicut ipse testatur, ignē in terrā mittere venit. nouus ignis elicitur, dum p eius passionē, vel resurrectionem Spiritussanctus nobis effundit, cui pbet alimētum sacrm, i. Christus, qui est vitis vera. Crystallus quoque perlucida est Xpi humanitas resurrectione splēdidissima. Adhuc nouus ignis ideo benedicitur, vt sicut ille, qui est lumen indeficiens, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum igne illuminauit Mosen: ita illuminēt sensus, & corda nostra, vt ex his tenebris ad lumē, & vitā æternā mereamur puenire. Nec est vana religio solenni processione ad huius ignis bñdictionem exire, in quo meminisse debemus exeundum nobis esse ad illum, quem Iudæi extra castra eiecerunt. Exeamus (inquit Apostolus) ad eum extra castra, improperium eius portātes, & bñdicimus illum cum cruce & aqua, vt nos in passione eius, p quem Spiritum sanctum accipimus, lotos eē significamus.

Heb. 13.

2 † Rursus extinctis Ecclesiæ luminaribus, & igne de petra cum calibe excusso, ignis aqua aspergit benedicta; quia extinctis Apostolis, qui lumen mundi à Xpo dicti sunt, de Xpo petra excussus est ignis charitatis, cum calybe lanceæ vulnerantis, dum sanguis, & aqua de eius corpore sacro emanauerunt, a quibus hñt efficaciā sacramenta, quibus mediantibus in amore Domini inflammamur, aqua gratiæ pfusi. Et attende, quod sicut in his singulis diebus, s. cœna Domini, parasceue, & Sabbato sancto ignis extinguitur, sicut volunt quidam, vt etiam ex eis nouus ignis in memoriam passionis, vt prædiximus, accendatur. Subsequenter benedicitur cereus ex institutione Zozimi, & Theodori primi Papæ: sed beatus Amb. benedictionem dictauit, quamquā Aug. & Petrus diaconus cassin. monachus alias benedictiones dictauerunt, quæ in vsu nō sunt. Benedicitur autem ideo; quia cum ex simplici sui natura absque benedictione non potest transire ad significationem mysterij columnæ ignis, de qua iā dicetur. Benedicitur ēt propter gloriam resurrectionis eius, quem & pater benedicit; & quia per ipsum ipse christus visibiliter ad memoriam reducitur. † Benedicitur quidē etiā præsente Episcopo, vel sacerdote à diacono, qui est minoris ordinis, quia christus resurgēs á mortuis primum Mariæ Magdalenæ se manifestans, voluit p debiliorem sexum gloriā suæ resurrectionis Apostolis nunciari: vt sicut nostræ mortis initium per mulierem in mundum intrauerat, ita & reparationis initium p mulierem in mundo nunciaretur. Adhuc diaconus bñdicentes cereum significat euāgelij pdicatorem, qui christum pro nobis passionis violentia corporaliter extinctum, debet laudum, bñdictionibus pdicando, resurrectionis luminosa grā reddere illustratum, qui dalmatica induitur; quia debet esse cœlestis conuersatione adornatus, quam dalmatica ipsa designat. 3

Porrò † cereus super columnam illuminatus significat primò columnā ignis, quæ præcedebat in nocte populum israel. extinctus verò significat columnam nubis, quæ præcedebat in die: prima quidem de nocte illuminans, & secunda in die refrigerans, in qua Spiritussanctus significabatur. Tenuit quidē in nobis columna nubis figurā humanitatis, & columna ignis figuram diuinitatis. Rectè autem cereus columnam significat. Nam ille præcessit populum ad mare rubrum, in quo baptizati sunt: iste verò præcedit neophytos ad baptismum. Item ille præcessit populum vsque ad terram promissionis: iste 4

vero

verò præcedit septem diebus neophytos ad fontes, & dominus nos præcedit, vt paret nobis viam vsq; ad patriam, quæ post finem huius vitæ, quæ septenario re
5 uoluitur, nobis promittitur.¶ † Et nota, quod nec in prima, nec in secũda mansione columna præcessit populum, sed tertia. Prima mansio fuit in Ramath. Secunda in Segor. Tertia in Ethan. Ramath, interpretatur commotio tineæ. Segor tabernaculum. Ethan, firmũ, vel perfectum, vel signa eius. Hæ tres mansiones his tribus diebus domini coaptantur, s. diebus passionis, sepulturæ, & resurrectionis. Nã in die passionis fuit Dominus quasi Ramath, i. in commotione tineæ, videlicet in cõmotione Iudæorum, qui ad modum tineæ vestem inconsutilem domini, idest Ecclesiæ vnitatem, imò & ipsum demoliri nixi sunt. Sed de hac mansione quasi exiuit, cum obijt, & venit in Segor, i. in tabernacula, cum in sepulchro latuit, & tanquã fortis miles fortem diabolũ ligã do, vasa eius diripuit, tabernacula. n. militantium sunt. Sed de hac mãsione exiuit cum surrexit, & intrauit in Ethan, quod interpretatur firmum, seu perfectum, seu signa eius; qa ipse resurgens à mortuis
Rõ. 6. iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, tunc signaculum suis fuit, cũ ipse eis gloriosus apparuit, & eos tanquã
6 columna ignis illuminauit.¶ † Secundò cereus super columnam significat Christum, qui nos in huius mundi nocte illuminat, & in die à vitiorum incentiuo refrigerat, vt præmissum est. Recte quidem cereus Christum significat propter tria, quæ in eo sunt, lichimen namq; animã, cera corpus, & lumen diuinitatem signifi
7 cat. ¶ † Tertiò cereus renouatus & illuminatus post benedictionem significat nouam Christi doctrinam, qui est in no
Io. 13. uo testamento, qui ait, Mandatum nouũ do vobis, vel gratiam nouã, qua nos dominica singulariter illustrata est, videlicet Christi resurrectionem, qui resurgẽs à mortuis, apparuit in carne gloriosus, & splẽdore diuinitatis illuminatus. Huius enim cerei ceram apes mater sine cõcubitu eduxit, & Christi carnem virgo Maria concepit, & peperit, & in carne Deũ quasi mel in cera perferens, inuiolata p-

mansit. Incipit autem cerei benedictio.
Exultet † iam angelica turba. De hoc. n. 8
est exultatio, quod extraxit suos de inferno & de eius victoria, ascendit. n. super occasum, Dominus nomen illi, & primò salutat populum dicens, Dominus vobiscũ. vt illum reddat beneuolum & attentũ. Cæterùm lumen cerei, seu eius significatio duplex est, significat. n. Spiritum sanctum, quo Christus plenus fuit, & gloriã resurrectionis eius. Secundum primum mysteriũ in quibusdam ecclesijs cereus à principio benedictionis accenditur, qa Christus ab initio suæ conceptionis Spiritusancto fuit repletus. Et verba benedictionis in hoc consonare videntur. Nã statim circa principiũ dicitur: Gaudeat se tellus tantis irradiata fulgoribus. & postea subditur: Lætetur mater ecclesia tanti luminis adornata fulgoribus. & postea diaconus rogat circunstantes cũ eo misericordiam domini inuocare ad tam miram huius luminis claritatem, quod licèt de significato intelligatur, s. de Christo, conueniens tamẽ videtur, vt & ipsum significans ei aliquo modo, prout fieri potest respondeat, & eius similitudinem gerat. Quãtum ad alterum verò mysteriũ, videlicet quod lumen gloriam resurrectionis significat in quibusdam ecclesijs illuminatio cerei vsque post appositionem incensi defertur: infigit. n. ipsi cereo diaconus quinq; grana turis in modũ crucis, cum dicit. Suscipe sancte pater huius incensi sacrificium vespertinum, siquidem passio Saluatoris reuera fuit sacrificium vespertinum legis, iuxta illud. Ele- Psal.
uatio manuum mearum sacrificium ve- 140.
spertinum; qa fuit in vespera mundi, i. in sexta ætate factum, & in vespera diei. Quæ † grana turi designãt aromata, quæ 9
mulieres emerunt, vt vngerent crucifixũ. Emerũt. n. ad literã aromata vespere sabbati, qa sabbato siluerunt, propter festum sabbati, & ostendit ecclesia se illã deuotionẽ habere in aromatibus virtutum: vel quinq; grana significant quinq; plagas in cruce receptas. Post hoc aliquãtulum inferius fit cerei illuminatio; qa post passionem secuta est resurrectionis gloria, & lucet cathecumenis ante baptismum, & post vsq; ad octauas, ad notan-

dum, ꝙ Christus lucet Ecclesiæ vsque in
10 diem iudicij. † In certo etiã affigitur tabula, seu charta scripta, ꝗ significat tabulã, in qua Pilatus scripsit, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum, quã vidimus Parisius in capella Illustris Regis Francorum vnà cum spinea corona, & ferro, & hasta lanceæ, & cum purpura, qua Christũ induerunt, & cum sindone, qua corpus fuit inuolutum, & spõgia, & ligno crucis, & vno ex clauis, & alijs reliquijs multis. Et cũ cereus Christum significet, meritò in dicta tabula inscribit Annus Dñi tunc currens, cum eius incarnatione; qa in cereo notat ꝙ Christus est annus antiquus, & magnus, plenus dierum, de quo in octaua parte, sub ti de anno solari dicetur. Ideo ãt Christus annus dr, quia sicut in anno dierum hr multitudo fructuum, ita & in Christo fuit, & est multitudo oium bonorum fructuum. Hét. n. Christus suos menses, vt sunt duodeci Apostoli, & suos dies vt sunt oẽs fideles, & suas horas, vt sunt neophyti. Scribitur etiam in illa tabula annus ab origine mundi currens, ad notandum, ꝙ ipse est α & ω. Scribitur etiã ibi indictio, vel æra, & acta, de qbus sub ti. de anno solari dicetur, ad notandum, ꝙ hominum actiones, & tẽporum successiones per Dei dispositionẽ ordinantur.

1 In † quibusdã Ecclesijs additur alter cereus minor, primus maior consecratur in psonã Christi, dicentis. Ego sum lux mũdi, alter in psona Apostolorum, quibus
Ioh. 3. ipse dñs inquit, Vos estis lux mundi. vterque cereus pcedit cathecuminos ad baptismum, & Apostoli nos ad terrã pmissionis. Item Christus p se illuminat ecclesiã, illuminat etiam illam per Apostolos, quorum pcepta diligenter intueri, & obseruare debemus, qđ ostenditur ex illuminatione aliorum cereorum, qui ab alijs duobus illuminantur. In plerisq; vero ecclesijs duo alij parui cerei accẽduntur à maiori, & statuitur vnus ab vna parte cerei benedicti, alius ab alia, qui significãt sanctos noui, & veteris testi, qui per Xpm illuminati sunt, & per doctrinam Apostolorum, & Prophetarum, qui cum Xpo concordant. Illi autem & cætera Ecclesiæ luminaria ex igne maioris cerei accenduntur, ad figurandum ꝙ ignis Spiritussancti à Christo procedit, & quòd nõ solum Prophetæ, & Apostoli, qui per duos cereos significantur, verumetiam omnes ecclesiæ fideles a Xpo illuminati sunt, qui iõ sunt duo, tum quia Apostoli bini ad pdicandum missi sunt, tum quia Hebr. 18.
discipuli, & alij illuminati a Xpo gemina charitate feruent, & tam verbo, q̃ exemplo lucent. Possunt etiam ipsi duo cerei cathecuminos significare, qui à lumine maioris cerei accenduntur, qm a lumine Christi oportet cathecuminos illuminari. Lumen quidem Christi est eius gloria, & doctrina, ꝗ per sequentes lectiones intelliguntur, seu insinuantur.

SVMMA.

1 *Paschalis sabbati quas lectiones habeat, & quare sine titulo, & tono illa legantur. Et quot sint numero. ibid. & num. 9. 10. 11. primaq; interpretatio nu. 2.*
3 *Manichæorum hæresis.*
4 *Lectiones secundæ in sabbatis expositio. Itẽ tertiæ. nume. 5. idque variè, nume. 6. Item quartæ nu. 8.*
7 *Tractus. Vinea facta est, expositio.*
11 *Noe arca, Ecclesiam significat.*
13 *Canticum quid.*
14 *Lectionũ, & canticorum præposterus ordo.*

De Lectionibus, & Tractibus. Cap. 81.

ERTIÒ loco † circa lectiones, & circa tractus sciendum, quòd lectiones, ꝗ Christi gloriam & doctrinã significant idcirco carent titulo; quia cathecumini nondum sunt ciues Hierusalem, & scripturas ignorant, & nomina ciuium Hierusalem ignorant. Vnde si eis noiarentur nomina Doctorum veteris, vel noui testamenti, forte potius contemnerent, quàm venerarentur. Carent etiam titulo; quia Christus caput nostrum nondum redditum est nobis. Leguntur quoq; sine tono, quoniam in eis insipientes, & cathecumini simplices instruuntur. Lectiones autẽ in quibusdam Ecclesijs leguntur quatuor, in quibusdã sex, in quibusdam duodecim, & in qbusdam

dam

dam quatuordecim,qui quatuor legunt.
ideo faciunnt;qa doctor cathecuminorũ
debet esse conuiuator eorum. Debet.n.
eis parare conuiuium in mẽsa sacræ scri
pturæ,quæ per mensam, quæ in taberna
cula Domini fuit significatur. Quæ qua
tuor pedes habuit;qa sacra scriptura qua
tuor modis exponitur,videlicet histori-
cè, allegoricè, tropologicè, anagogicè;
qđ plenius dictum est in proœmio primi li
bri. Prima lectio. In principio creauit
Deus cœlum & terrã,quæ est Ge.1.ča hi
storiã monstrat. Ad literam.n.facta sunt,
quæ ibi dicuntur de creatione cœli &
terræ,& aliorum rerum,de homine, qui
factus est ad imaginem & similitudinem
Dei &c. & sic de alijs. Secunda lectio,s.
Factũ est in vigilia &c. quę est Exod.14.
c.pertinet ad allegoriam. Tertia,s. Appre
hendent septem mulieres &c. quæ est
Esa.3.ca.ad tropologiam. Quarta,s. Hęc
est hæreditas seruorum,quæ est ibidem.
55.c.ad anagogen, prout infra patebit.
Verum,si diligenter attẽdere volumus,
prima lectio, & secunda,tam ad primũ,
quàm ad secundum pedem pertinent,i.
tertia potius ad secundum,quàm ad ter-
tium. Prima pertinet ad secundum pe-
dem,sicut ad primum,nam quæ in ea hi-
storicè dicuntur,allegoricè exponuntur
2 verbi gratia. Factus est homo † Christus
Gn.3. ad imaginẽ & similitudinẽ Dei.mascu
lum,i. Christum, & fœminam,i. Eccle-
siam creauit eos. Vel ẽt partim ad secun
dum,partim ad tertium refertur;qa ope
ra sex dierum coaptantur operibus lucis
spiritualis;qa interius reformamur,& il-
luminamur. Nempe opus primi diei fuit
lux,qua significatur illuminatio fidei. O-
pus secundi diei fuit firmamentum,qđ
diuidit aquas superiores ab aquis infe-
rioribus,hoc est fundamentũ sacræ scri
pturæ.qđ diuidit aquas superiores,i. An
gelos;ab aquis inferioribus,i.hominibus
qui eo nõ indigent: Opus tertię diei fuit
segregatio aquarũ ab arida,i. segregatio
eorum,qui dediti sunt fluxui carnalium
voluptatum,& qui quemadmodũ aquæ
se & alios,qui sitiunt, ab his qui admo-
dum aridæ sitiunt fontem aquæ viuæ, vt
possint fructificare,dicentes: Sitiuit ani-
ma mea ad Deũ fontẽ viuum &c. Quar-
tæ diei opus est luminaria in firmamẽto.
Hæc luminaria sunt doctores, qui inhę
rentes firmamento sacræ scripturæ, infe
rioribus lumine scientiæ lucent. Quintę
diei opus est creatio piscium & auiũ ex a-
quis, per quæ intelliguntur renati ex a-
quis baptismatis, quorũ quidam benefi-
cio baptismatis vtuntur ad modum pi-
scium,vt paruuli, quidam verò alis gemi
næ charitatis,ad instar auium volant ad
superiora,vt boni adulti. Vñ in prima le-
ctione dicitur; Spiritus Domini fereba-
tur super aquas, s.baptismi. In aquis re-
manent pisces,i.curiosi:aues verò,i.bapti
zati ad cœlestia volant. Sextæ diei opus
est creatio animalium de terra. Siquidẽ
terra caro nostra est,ex qua creantur ani
malia,cum ex ea procedant opera viua,
& interior homo noster reformatur, vt
in eo imago,& similitudo Dei reluceat,
secundũ q̃ dictum est ibi: Factus est ho
mo ad imaginem & similitudinem no-
stram.¶ † Rursus per primam lectionem 3
instruuntur baptizandi,ne credant Mani
chæis, qui dicunt hæc omnia visibilia à
rege tenebrarũ fore creata. Post istam
primã lectionem nullũ seqtur canticũ.
sunt.n.quatuor cantica, sicut quatuor le
ctiones,post duas primas sequitur vnum
canticum,& post vltimam duo cantica se
quuntur. Post primam ergo nõ sequitur
cãticum;qa in eo agit de primo homine,
q̃ creatus Deum non laudauit, sed pec-
cauit,& in eo oẽs peccauerunt,ideoque
potius debèret sequi luctus,q̃ canticum.
q̃ est exultatio mentis habita de ęternis.
Quia verò primus homo p̃ oblectamen
ta peccati a gloria cecidit,& ad eam re-
dire possumus,si ratione contra peccatũ
steterimus,idcirco orat sacerdos post le
ctionẽ,dicens, Deus qui hominem mira
biliter collocasti,& mirabiliter creasti,&
mirabilius reformasti,da nobis cõtra o-
blectamenta peccati rõne persistere, vt
ad æterna gaudia peruenire mereamur.
Et in eo ẽt,quod ipse dicit,q̃ hominem
mirabiliter creasti, & mirabilius refor-
masti,innuit q̃ in pręcedẽti lectione hi-
storicè agitur de hominis creatione, &
allegoricè de eius redemptione,i.de il-
lo per quẽ ẽ facta redẽptio. ¶ In secũda
quoque † lectione est historica narra- 4

tio,sed ipsa pertinet ad secundum pedē mensæ, quia quod ibi historice dicitur, allegorice intelligitur. Nam sicut in mari rubro submersis Aegyptijs, liberati sūt Hebræi,ita & in baptismo submersis vitijs & peccatis liberatur populus Dei. Vñ post illam lectionem sequitur canticum lætitię,& exultationis,videlicet. Cātemus domino. Exod.15.c. In quo exultat populus Christianus, qa à spiritualibus Aegyptiis per baptismum est liberatus,sicut Iudæi à corporalibus,& ideo sacerdos orat,vt dominus salutem gentiū operetur in aquis baptismatis mysterio, quo ipso priorem populū ab Aegyptiis liberauit. Per Aegyptios qdē peccatores, p mare rubrum baptismus intelligunt, ex qbus Aegyptiis,neq; paruus,neq; magnus remansit, nec ét in baptismo magnum vel paruum peccatū remanet,q̄ in pœnitentia facile non contingit. Rectè igitur subiicitur canticum illud. Cantemus dño, qa licet quandiu homo in pec
Ec.15 cato est,Dominum laudare nō potest,qa non est speciosa laus in ore peccatoris, tamen cum liberatus est, potest cantare dño primū cāticum,s.de liberatione sua.
5 ¶ Tertia lectio, quæ est Esa. † pertinet ad secundum pedem mensæ,s.ad allegoriam,licèt ad tertium,s.ad tropologiam, vtcunq; valeat coaptari.In ea. n. continentur sacramenta Christi & Ecclesiæ. Sacramentum Christi ibi notatur,vbi dicitur. Apprehedent septem mulieres virum vnum. Mulieres septem sunt septē dona Spiritussancti in baptismo collata, quæ apprehenderunt virum vnū,i.christum, vt in eo plenè quiescerent, qđ in alio homine facere non poterant,vitiis, & peccatis impedientibus.Sequitur ibi, Panē nostrum comedemus, quò ad ipsū Spiritumsanctum, cuius hæc dona sunt, refertur.Nam Spiritumsanctum panem suum comedere,& vestimentis suis cooperiri,nihil aliud est,q̄ ipsum æqualitatē patris & filij possidentem nullo indigere.Postea subiungitur.Tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, i.illi, in quibus erit habitatio tua,a nomine tuo christiani dicantur. Aufer opprobrium nostrum,quod,s.à malis hominibus passi sumus,à quibus sæpe per vitia,& pecca ta expulsi fumus. hæc est ergo allegoria. Moraliter † autem per septem mulie- 6 res intelligūntur homines septiformi gratia repleti,i.sapientes, intelligentes, consulentes,fortes, scientes, pij, timorem domini habentes. q apprehendent vnum virum,i.Christum, et per fidem & charitatem adhærendo. Hi dicant,quod in lectione ipsa sequitur,s.panem nostrū comedemus,i.corpus tuum quod est noster panis,quia nobis ad refectionem datus:& vestimentis,s. bonorum operum, contra frigus peccati cooperimur. Inuocetur tantummodo nomen tuum super nos,vt videlicet à te christiani dicantur. Aufer opprobrium nostrum, s. ne serui diaboli nominemur.in eo verò, q̄ sequitur.Si abluerit dominus sordes filiarum Sion,& lauerit sanguinem Hierusalem de domo eius in spiritu iudicij,& spiritu ardoris, notatur sacramentum Ecclesiæ,per sordes notat leuiora peccata,per sanguinem grauiora. Leuiora.n. peccata lauat dominus in spiritu iudicij,i leuioris correctionis,grauiora in spiritu ardoris,i.grauioris satisfactionis. Notat igitur in hoc effectum baptismi,quia dominus tam grauiora peccata,quàm leuiora tollit per baptismum. Post hanc lectionem sequitur canticum, qđ est primum canticum sinagogæ,s.Facta est vinea dilecto meo.Esa.5.c. Vinea † .n. ad literarum synagoga est, sepes circa eā sunt obseruantię legales,turris in ea est tēplum, 7 torcular altare holocausti,& in eis sacramenta Ecclesię.nihilominus intelliguntur. Vinea.n. e st Ecclesia, q̄ facta est in cornu illo, s.de quo scriptum est. Erexit cornu salutis nobis, hoc cornu est Xp̄s, Luc.2. & vinea facta est in loco vberi. Xp̄s est locus vber,de quo dictum est,Mōs Dei, mōs pinguis.Circa hanc vineam sepes est diuina protectio,fossa timor dñi, turris est Xp̄s,de quo dictum est. Esto nobis Ps.60. dñe turris fortitudinis, torcular crux Xp̄i,de quo dictum est.Torcular calcaui solus. Et quia in lectione in cantico exprimuntur sacramenta ecclesiæ synagogæ,idcirco sacerdos orat,dicens.Deus q nos ad celebrādū paschale sacramētū vtriusq; testamēti paginis instruis vtriusque testamēti.dicit vtruq; testamentū,&

sub

subdit. Da nobis intelligere misericordiã tuã, vt perceptione præsentium munerum, firma sit expectatio futurorum. Misericordia dñi, quam nos intelligere optat, est remissio peccatorũ in baptismo. præsentia igitur munera sunt spũalia dona, q̃ in præsenti pcipimus.
8 † Quarta lectio est: Hæc est hæreditas seruorũ dñi, iustitia eorum apud me, dicit dominus, & pertinet ad quartum pedem, scilicet ad anagogem. Nẽpe sicut ex prædictis patet in prima lectione, instruitur homo de sua formatione, in secunda, & tertia de reformatione, quæ fit in baptismo per Iesum Christum, vnde iam non restat, nisi quòd instruatur cathecuminus de vita beata, & de bonis moribus, per quos ad eam venitur, quæ in hac quarta lectione docentur. Siquidem vita æterna est hæreditas, quæ seruis domini debetur, & iustitia eorum est apud Deum. Nam meritis eorũ iuste debetur, vt apud eum æternaliter quiescant. Ea verò quæ sequuntur, ad bonos mores ptinent, vt illud: Audite audientes me, & comedetis bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra. per bona intelligitur ipsum Christũ, vel verbum eius, quo anima reficitur, vnde notans delicias animæ non carnis: dixit. Delectabitur in crassitudine anima vestra. Hanc lectionem sequuntur duo cantica in quibusdam Ecclesijs. In ea.n.agitur de hæreditate æterna, q̃ erit in duobus, i. in gloria animæ & corporis, sed cõuenientior est ratio; quia in ea agitur de duobus, s. de bonis moribus, & vita beata, vt dictum est. primum canticum, s. Attende cœlum. quod est Deute. 32. ad bonos mores pertinet, vnde verba cantici huiusmodi verbis lectionis in plerisq; respõdent: In lectione igitur dicitur. Feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias Dauid fidelis. Et in cantico dicitur, Deus fidelis, & absq; vlla iniquitate, & ibi dicitur. Quomodo descendit imber, & nix de cęlo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram. & germinare eã facit, hoc dr̃. Quasi imber sup herbã, & nix sup fęnum &c. Et quia bona opera, q̃ facimus, sunt ad Dei gloriam referenda, idcirco circa finem lectionis dicitur. Date magnificẽtiam Deo vestro. Attendens vero sacerdos cathecuminorum animos esse deuotos, & ad baptizandum esse paratos, orat, quòd dominus, quos aqua baptismatis abluit, continua ꝓtectione tueatur. Postea sequitur canticum in persona cathecuminorum respõdentium se affectare baptismum, vt per hoc ad visionem Dei ꝑueniant. Vnde cantatur. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Super quo dicit Aug. ꝙ hoc in persona cathecuminorum dr̃, desiderantium ad fontem baptismi peruenire, sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum venire. post exponit desiderium suum cathecuminus dicẽs. Sitiuit aĩa mea ad fontem viuum. q.v.& appa.ante fa, Domini. quasi dicat, si non in ingressu, si non in progressu, satiabor in egressu. Hoc desiderium confirmat sacerdos orans, & dicens, vt desiderijs cœlestibus accensi, fontem vitæ sitiamus.

Isa. 54. & 55. cap. — *Psal. 41.*

9 Qui autem sex lectiones † legũt, hoc faciunt; quia per Christi passionem, & resurrectionem mundus sex diebus ꝑfectius redemptus, & reparatus est, vel ꝓpter senarium numerum, qui perfectus est, vel quia cathecumini ad sex opera misericordiæ inuocantur.
10 Nunc tangamus † consuetudinẽ Ecclesiarum duodecim lectiones legentium, quod faciunt in honorem duodecim Apostolorum, a quibus post Christum omnis doctrina Christianitatis processit, à qua cathecumini illuminantur, & hi quandoq; legunt sex græcè, & sex latine, quia Christus à Iudæis ad Gentes translatus est: Græca.n. & latina lingua sunt principaliores inter alias, & per eas apertè totum genus omnium gentium reparatum per Christum intelligimus. ¶ Verum, & si ꝓmissi legant duodecim lectiones, non tamẽ cantant, nisi quatuor cantica prædicta. Post quartam namq; lectionem cantant primum canticum, post octauam secundum, post vndecimam tertium, post duodecimam quartam. Prima lectio est: In principio creauit Deus cęlum, & terram. in qua homo ad imaginẽ Dei factus docetur. Sed hæc imago penè amissa per peccatum restauratur per baptismum. Vnde sequitur secunda lectio. Noe vero cum esset,
11 & cætera, quæ est Genes. 5. in fine 5. & 6. 7.

c.7.& 8.c.in qua ostenditur, q omnes perierunt in diluuio, exceptis illis, qui in arca saluati sunt: diluuium est baptismus, arca est ecclesia, omnes.n.qui extra ecclesiam baptizantur, pereunt: & illi soli, qui sunt in ecclesia meritò saluantur, & quia post baptismũ debet esse paratus ad tentationem, idcirco sequitur tertia lectio: Tentauit Deus Abraham, quę est Ge.22.c.in qua Isaac legitur à patre oblatus, & aries p eo imolatus, & ita filius Dei pro nobis oblatus est, sed non eius diuinitas, imo eius corpus pro nobis est imolatum. Et quia in passione Dñi maiorem efficaciam baptismus recipit, idcirco sequitur quarta lectio, s. Factum est in vigilia matutina. in qua ostenditur, q in mari rubro submersi sunt Aegyptij, & liberati Hebræi. Sacerdos.n.est Moses, baptismus mare, cereus columna ignis, Cathecumini Aegyptij, baptizati Hebręi. Tres primę lectiones sumptæ sunt de Gen. quarta de Exo. quam sequitur cáticum sũr de Exo. sumptum, qđ est canticum victoriæ. Quinta lectio est, Hæc est hæreditas, sumpta de Esa. in qua agitur de baptismo ibi, Sitientes venite ad aquas, vbi inuitantur ad baptismum. Sexta lectio est, Audi Israel, sumpta est de Baruch c.3.sed conuenientius dr̃ sumi de Hiere. quia quicquid scripsit Baruch de ore Hiere. sumpsit. In ea agitur de Christi resurrectione, quę in baptismi immersione significat ibi: Post hęc in terra visus est, & cum hoĩbus cõuersatus est. Septima est, Facta est super me manus Dñi. sumpta de Ezechie.37.c. in qua agitur de generali resurrectione, cuius causa pcessit resurrectio Christi, ibi Ossa

Esa.5. arida reuiuiscunt: Octaua est. Apprehendent septem mulieres virum vnum. sumpta est de Esa. in qua Christi & ecclesiæ Sacramentum exprimitur, & etiã baptismus ibi, Cum abluerit Dñs sordes &cæt. Post quam sequitur canticum Esa. in persona ecclesiæ, videlicet, Vinea facta est. Nona est. Dixit Dñs ad Mosen. Exod.2.c. in qua sub figura agni imolati Christi passio pro nobis imolati exprimitur. Decima est, Factum est verbum Domini, quæ est Ionę 8.c Sub figura enim Ionæ in mare proiecti, & à cete absorpti, & tertia die euomiti significatur passio, sepultura & resurrectio Christi. Vndecima, Scripsit Moses, & est Deu.31.c.in fine, quã sequitur suum canticum. Attende cęlũ. in quo promittuntur præmia renatis, quibus in lectione lex Domini pponitur. Duodecima est, Nabuchodonosor. Dan.3.c.in qua figuratè ostenditur, q sicut angelus in camino ignis flammam extinxit, ita Spiritussanctus per baptismũ flammam peccati extinguit. Vnde cathecumini baptismũ desiderãtes cantant canticũ. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum. quod sumptum est de Psal. Ad orõnem autem quæ post hanc lectionem sequitur, non dr̃ Flectamus genua, in detestationẽ eius, quod Nabuchodonosor. Rex in cõtemptũ Dei coegit populum genua flectere ante statuam auream, quam rexerat. † Romani 12
verò dñr legere 24. lectiones, duodecim Gręcè, & duodecim Latinè, propter causam scriptam sub sabbato qnartæ hebdomadæ Aduentus. Primò legũt duodecim Græcè, iuxta translationem septuaginta interpretũ, quæ est authentica apud Grecos, postea duodecim Latinè, iuxta nřam, vt significẽt cathecuminos fundari supra fundamentum Apostolorum, & Prophetarum: postea descendunt ad baptismum cum cantico. Debent.n.esse fontes in ecclesia, & non alibi, quia mater est, ex qua noua progenies generatur. Quicunque ergo numerus fuerit in lectionibus, quatuor tantum sunt cantica. Est autẽ † canticum Sanctorum, intercessio facta pro 13
cathecuminis, vt ecclesiæ iungantur, sicut & cantus post baptismum est gratiarum actio de coniunctis, & intercessio vt perseuerent. Ideo autem cantica cantantur; quia cathecumini, quorum est huius diei officium, futuri sunt in proximo de cœtu centum quadraginta quatuor millium cantantium canticum nouum. Cantatur *Apoc. 14.*
etiam propter futuram renouationem in veram innocentiam, quasi iam factum sit, quod cito futurum sit. Ex persona enim eorum cantores cantica canunt, quæ cæteri cantare nequeunt, quasi immaculati, iterum post baptismum. Vocantur autem cantica, quia cantantur, vel quia libri, vnde excerpta sunt, cantica, siue carmina vocantur. De primo scriptum est. Nunc cecinit Moses, & filij

lij Israel carmen hoc Domino.de secú-
Exod. do sic. Cantabo dilecto meo canticum
15. patruelis mei. De tertio sic. Scripsit Mo-
Is. 4. ses cãticũ. De quarto & omnibus.ita di-
Deut. cit August. in præfatione cãtici. Sicut cer
31 tus; Ideo quatuor cantica dicuntur, q̃a
Ps. 41 scripturæ de quibus cathecumini instruũ
tur, quatuor habent intellectus. Primum
canticum habet intellectum historicum.
Secundum allegoricum. Tertium mora
lem. Quartum anagogicũ, quorum vnũ-
quodq; subditur lectioni in eodem dog
mate consistẽti. ac ideo vltimis quatuor
lectionibus, quæ de bonis moribus, & cœ
lesti patria disputant, coniũguntur duo
cantica, quæ de eadem materia loquunt,
vt præmissum est. Illud quoq; notabile †
14 est, q̃ quotcunq; fuerint lectiones, semp
orationes sequentes ad lectiones & tra-
ctus respiciunt præcedentes, & est prępo
sterus ordo: alius enim primò sacerdos
orat, secundò legit lector, & exinde suc-
cinit cantor: hic verò primò legitur, vt
neophytis doctrina fidei præponatur, se-
cundò cantatur in persona illorum, vt re
cognoscatur quanta sit deuotio & hilari
tas baptizandorum, qua cognita, sacer-
dos orat confidenter, vt eorum deuotio
non deficiat, sed incrementa suscipiat. &
sicut in lectionibus tituli supprimuntur,
sic eadem ratione orationibus: Domi-
nus vobiscum, subtrahitur. ¶ Et nota, q̃
in hoc officio lectiones sũt quasi species
magistrorum cántica, quasi beneuolen-
tiæ adiutorium. Oratio sacerdotis, & re-
sponsio populi, scilicet, amen. sunt quasi
confirmationes beneuolentiæ præceden
tis. Item hodie in lectionibus & litanijs
senes precedunt, & iuuenes subsequun-
tur, vt infra dicetur.

SVMMA.

2 *Baptismus fit sabbato paschatis. Et cur ita num. 2.*

3 *Baptismus in benedictione habet sex ceremonias & supra id, nu. 8. 9.*

4 *In baptismo sabbati paschalis sacerdos tangit & diuidit aquas. Et quibus id de causis, & nu. 5. 6.*

10 *Cereus cur mittatur in aquam in baptismi seu fontium benedictione.*

11 *In aquam baptismi quare sacerdos insufflet. & quoties id facit.*

De benedictione baptismi, seu fontium, vbi etiam agitur de cæteris cathecuminorum. cap. 82.

VARTO †loco de be 1
nedictione fontium,
seu baptismi dicturi
præmittimus. ¶ Ideo
enĩ fit hac die baptis-
mum, quia in eo cõse
pulti sumus christo,
& ꝓpter hoc baptizã-
dus ter immergitur, prout infra dicetur.
¶ Secundò, ideo, quia baptismus partim
à passione, & partim à resurrectione vim
suam accipit, à passione ablutionẽ à pec-
catis, à resurrectione gratiæ innouatio-
nẽ. ¶ Tertiò, q̃a sicut dñs tunc liberauit
antiquos patres à carcere infernali. vñ
Esa. Habitãtibus in regione vmbræ mor Es. 9.
tis lux orta est eis. ita & hac die liberãtur
à peccato originali. ¶ †In fontium bene 2
dictione, & in cathecuminorum immer
sione q̃dã vtuntur simplicibus, & lineis
indumentis, ꝓpter rationem scriptam in
prima parte sub ti. de altaris dedicatio-
ne. De litania, q̃ in benedictione baptis-
mi dicit, infra dicetur. ¶ † In benedictio-
ne baptismi sunt sex, quoniam sacerdos
orat, aquã manu tangit, vocẽ mutat, ce-
reus immergitur, & alij cerei illuminãt,
insufflat sacerdos, & chrisma miscet. ¶ Pri
mò ergo orat Deum patrẽ, vt per Iesum
Xpm imploret Spiritũsanctum, vt in fon
tes descendat, ideoq; in modum oratio
nis legit: sed ante omnia ab adstantibus
sibi captat beneuolentiam, salutãdo eos,
dicens, Dominus vobiscum. & illi respõ
dẽt. Et cũ spiritu tuo. quasi dicant: Dñs 3
sit tecum in tanto sacramento perficien
do, q̃a sine eo nihil potes. ¶ post sacerdos
alloquitur Dñm, quasi lõgè positum, ro-
gãs, vt velit adesse præsens, dicẽs, Omni-
potẽs sẽpiterne Deus adesto magnæ pie
tatis tuæ magisterijs, adesto sacramentis
&c. Sed q̃a videt sacerdos, q̃ insufficiẽs
sit, & indignus ad inuocãdum tã magnũ 4
dominum, ideo iterũ circũstãtes monet,
& vocẽ mutans dicit, Sursum corda, & ip

si respõdent, Habemus ad dominum. Iterum; quia dominus dicit. Adhuc te loquẽte ecce adsum, intelligẽs iam dominum esse præsentem, monet alios secum gratias Deo agere, dicẽs, Gratias agam⁹ domino Deo nostro, & ipsi respondent. Dignum, & iustum est. postea sacerdos dño
3 tanquam præsenti familiariter loquens, dicit, Vere dignum, & iustum est, æquum, & salutare &c. & postea addit, qui inuisibili potentia tuâ sacramentorum tuorũ mirabiliter operaris effectum &c. Postea ponit duo, in quibus significatus est baptismus. Primum in exordio mũdi nascẽtis. Secũdum in purgatione mundi innocentis. Primum est, cum dicit. Deus, cui⁹ spiritus ferebatur sup aquas, vt iá tunc inter ipsa primordia mundi virtutẽ sanctificationis aquarum natura cõciperet, i. ex cõceptura magnificaretur. Scdm, cũ subiungitur, Deus, qui nocentis mundi crimina p aquas abluens regenerationis spẽ in ipsa diluuij effusione significasti, vt vnius eiusdẽmq; elementi mysterio,
3 & finis esset vitijs, & origo virtutibus, respice in faciẽ Ecclesiæ tuæ &c. & terminat hanc orõnem, vt tuæ maiestatis imperio sumat vnigeniti tui gratiam de Spiritusancto. ¶ Deinde ter tãgit aquam manu. ¶ Primò, diuidẽs † aquã in modum crucis
4 p quã, vt præmissum est, baptismus maximam efficaciam recipit, vt aqua Spiritusancto fœcundetur. & spiritus immundus expellatur. De fœcundatione Spiritus dicit. Qui hanc aquã regenerandis hominibus præparatam arcana sui luminis admistione fœcũdet &c. De expulsione dæmonis dicit, Procul ergo iubente te dñe omnis spiritus immundus abscedat &c, vsq; ibi, Non inficiendo corrumpat. ¶ Secundo † aquam manu tangit, vt eam per
5 inuocationem sanctæ Trinitatis muniat, ne hostis ab illa expulsus redeundi hẽat potestatem. Vñ tãgendo dicit, sit hæc innocẽs, & sancta creatura libera ab omni impugnationis incursu &c. quod ex adiectiuis ibi positis conuincitur; qa fons viuus, ad patrem, aqua regenerãs, ad filiũ, vnda purificãs ad Spiritumsanctum refer
6 tur. ¶ Tertiò aquã † tangit, cum eam in quatuor pijcit partes, vt iam dicetur. Trinus igitur aquæ tactus trinam sanctæ Trinitatis operationem figurat. Hac orõne finita, benedicit aquã, dicens, vnde benedico te creaturã aquæ per Deũ viuũ, &c. vbi tantum vtitur verbo primæ personæ, dicens, Benedico te, qui primò vtebatur verbo secundæ, dirigens sermonem ad Deum, vel tertiæ, loquens de ipso, vel de re benedicenda: vtitur ergo nunc verbo primæ personæ, vt ostendat se hoc facere ministerio, quod Dñs facit authoritate, & sicut in baptismo Domini adfuit Trinitas, ita & in nostro baptismo tria adesse: ostendit patrem adesse, cum dicit, Benedico te creaturam per Deum &c. & filium, cum dicit: Benedico te per Iesum Christum, & Spiritumsanctum, circa finẽ, cum dicit, Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritussancti. ¶ Sed nota, † q in benedictione, q est p patrem, 7 ponuntur quinq; miracula in aqua facta añ aduentum Xpi, & in benedictione, q fit p filium alia quinq; miracula in aqua facta post aduentum, q licet non oino eo dẽ ordine facta sunt, quo ponuntur, tñ quãtum ad mysterium rationabiliter ordinantur, & posteriora congruẽ prioribus coaptant. priora hoc ordine ponũtur. primo, Qui te separauit verbo ab arida. secũdo cuius spiritus, s. ferebatur sup te. tertio, q te de paradiso manare pcepit. quarto, q te in deserto amaram suauitate nitida fecit esse potabilẽ. quinto, & sitiẽti populo de petra pduxit. Posteriora sic ponuntur. Primo. Qui te † in Cana Galileę 8 mutauit de aqua in vinum. Scdo qui pedibus sup te ambulauit. Tertio, q in te a Ioanne baptizatus est. Quartò, q te vna cũ sanguine de latere suo pduxit. Quintò, q te oẽs gentes a discipulis baptizari pcepit: in oibus. n. his baptismus exprimitur, & posteriora priorib⁹ p ἀντίπτωσιν rñdet ibi nanq; in primo miraculo aqua .s. baptismi verbo separata ab arida accedente, verbo terrenitatẽ peccatorũ a nobis separat, & hoc in primo. Similiter in baptismo aqua mutatur in vinũ, q tristitia peccatorũ expulsa mẽs nostra quadã spirituali lętitia inebriatur, q p vinũ intelligitur. vñ vinum lętificat cor hoĩs. Aquã in vinũ mutari, est timore de peccatis cõuerti in exultatione mentis. Itẽ ibi dr in secũdo miraculo, cuius spiritus ferebatur

batur sup aquas, & hic similiter in scdo dr. Qui pedib. super te ambulauit, & hæc duo bene conueniunt, quia in baptismo sicut in alijs, indiuisibilis est operatio Patris, & Filij, & Spiritussancti, & vtrobique dr super, quia gratia, q̃ confertur, de supernis est, & vt notetur, q̃ dominus potẽtiam suam non alligauit. Item ibi dicitur in tertio, Qui te de paradiso &c. hic, Qui te a Ioanne baptizatus est, quia gratia de paradiso manans aquis in baptismo est infusa, vnde de baptismi gratia ecclesia profluens in quatuor partes orbis dilatata est, quod quodãmodo factum est, quando dñs baptizatus est a Ioanne, quia tũc omnes aquæ vim regeneratiuã susceperunt. Rursus ibi dr in quarto, Qui te in deserto amarã suauitate nitida fecit potabilem, hic dr, Qui te vna cum sanguine de latere suo produxit, quia in Gentilitate, q̃ prius erat à domino deserta, aqua baptismi reficiendi mentes, & sanãdi habet effectum, Dulcorata ãt fuit aqua, qa per passionem crucis, maximè baptismus plenã recipit efficaciam, vnde in cruce de latere Domini aqua ꝓfluxit. Item etiam ibi in quinto dr. Et sitienti populo de petra produxit, hic vero dr. Qui in te omnes gentes ꝑ discipulos baptizare ꝓcepit, quia baptismus a petra Xpo originẽ habens populum eum desiderãtem reficit. Non n. prodest baptismus, nisi sitienti eũ, i. desiderãti, vel in se, vel in alio. Vnde discipulis præceptum est, vt baptizarẽt omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, sicut in vltimo Mat. dicit.

9 ¶ Hic est † notandum, quòd vbi dicitur, Qui te de paradiso manare, & in quatuor fluminibus exire, & totam terrã rigare præcepit, ibi sacerdos aquam manu in quatuor partes effundit, vt ostendatur, q̃ gratia baptismi in quatuor partes orbis sit dilatata. Cæterum, sacerdos ipse sæpe vocem mutat. In primis n. orat Deum vt dignetur mundare mentem eius ad suscipiendum Spiritumsanctum, & deprecatur eius aduentum, & ideò voce humili, scilicet in modum orationis legit, quæ vocis humiliatio est Spiritussancti aduentus. & ad eius dignam receptionem mentis præparatio. Postea vero indicans se illum habere, legitimè in modum præfationis agẽs gratias, quia tam magnus hõ spes dignatus est ad tam humile hospitiũ descendere, & recolens miracula iã per aquam facta. Deinde post benedictionẽ, quæ fit per filium, quæ terminatur in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, innuat vocem iteratio. Cum. n. vsque tunc in modum præfationis cantauerit, postea legit in modum lectionis voce. s. humiliori, quæ vocis humiliatio est signum humilitatis: humilitas enim nostra baptismi regenerationem ad alta polorum reducitur. Dicit ergo sacerdos, hæc nobis præcepta seruantibus &c. quasi diceret, non auderem tantam, & tam altam rem, scilicet Spiritumsanctum, vt in creaturam aquæ descendat inuocare, nisi quia tu præcepisti nobis baptisma exercere. Et addit sacerdos. Tu Deus omnipotens clemens adesto, tu benignus aspira &c. vbi illud orat, vt sicut in prædictis miraculose in aqua operatus est, ita modo faciat, videlicet, vt præter naturalem emundationẽ, quam possunt adhibere corporibus, sint purificandis mẽtibus efficaces. Post hoc alia voce clamat sacerdos. Descendat in hãc plenitudinem fontis, virtus spiritus tui: ideo alta voce, vt aliud mentis desiderium designet. ¶ Et † tunc deponitur 10
cereus in aquam, quę cerei immersio est Spiritussancti aduentus, seu missio, qui in aqua baptismi in specie columbæ descendit ¶ Secundo; ideo cereus in aquã deponitur, corpus Christi per ceram significatum, in baptismo aquas sanctificauit, & vim regeneratiuam illis contulit. ¶ Tertiò baptismus cerei remissionem peccatorum significat, quam per Christi mortem consecuti sumus. Habent quoque neophyti cereos suos extinctos, qui & si plures sint, pro vno reputantur. Et in quibusdam ecclesijs statim, cum cathecumini baptizati sunt, illuminantur. In quibusdam vero differtur eorum illuminatio vsque ad Agnus Dei, quod cantatur in litania, & in quibusdam etiam vsque ad Missam, quando videlicet alij cerei ecclesiæ illuminantur. Sanè cerei, qui statim post baptismum accenduntur, significant, quòd per turbationem peccatorum comitatur illuminatio gratiarum. Qui differunt vsque ad Agnus Dei, signi-

significant, ꝙ per agnum, q tollit peccata, & tenebras mundi, renati & fideles illuminantur. Qui verò differunt vsq; ad Missam, ideo faciunt, qa Missa illa ad noctem pertinet resurrectionis dominicæ, vt sicut nox illa irradiata fuit splendore dominicæ resurrectionis, ita & à lumine nostro irradietur, & vt neophytos nostros Christo consurrexisse significemus. Et ꝓpter eandem causam alij cerei ecclesiæ ad Missam illuminantur, & secundum hoc cerei cathecuminorum sunt sine lumine, vsq; dum alij cerei ecclesię illuminentur, ad notandum, ꝙ postquam Spiritussanctus purgauerit corda eorum & eos introduxerit in societatē, & vnitatem ecclesiæ, tunc illuminabit corda eorum. De certis etiam neophytorum dicetur in ti. de septem diebus post pascha.

11 ¶ Post† immersionem cerei in quibusdam ecclesijs sacerdos insufflat in aquā, dicens. Quæ totam huius aquæ substantiam regenerādi fecundet effectu. ¶ Primò, vt sicut in exorcismo cathecumini spiritus immundus insufflatur, vt ab homine recedat, vt infra dicetur, ita & in exorcismo aquæ, vt ab ea expellatur, &

Io.12 adimpleatur qđ dominus inquit, Nunc princeps mūdi huius eijcietur foras. ¶ Secundò, vt intelligat satanas, quantus habeatur, quā tam leuiter, videlicet per sua ūe exsufflationem potest expelli. ¶ Tertiò, vt sacerdos ostēdat quali ignominia diabolus dignus sit ab aquis expelli. Insufflat autem sacerdos ter, quia Spiritussāctus tria in baptismo operatur, à vitiis purgat, virtutibus ornat, & tandem præmio æterno coronatur eos, in quibus fit hæc insufflatio, vt dicetur, vbi de immundi spiritus expulsione agetur. Post exsufflationem munitur aqua iterato crucis signaculo per inuocationem Sanctæ Trinitatis, ne habeat potestatem diabolus ad eā amplius redeundi: postremò fit admistio chrismatis in aqua, sicut dictum est, vnde dicitur in Bucardo, libr. 3. Bene dicimus fontes baptismatis oleo vnctionis, & Aug. eisdem verbis vtens, subiicit, quod hoc magis tacitē, siue sine scriptura hac mystica ratione introductum est, quàm per aliquam scripturam. Per huiusmodi ergo admistionem vnio Christi, & ecclesiæ significatur. Nam chrisma est Christus, aqua populus, & dicitur, Sanctificetur fons iste. ex quibus verbis ad qđ fiat admistio, satis datur intelligi. ¶ Et nota, quatuor esse genera sacræ aquæ benedictæ, prout in quarta parte dictum est, vbi agitur de aquę benedictę aspersione.

S V M M A.

1 *Baptismus quid & vnde dictus.*
2 *Baptismus cur fiat potius in aqua, quàm in alia re. Et qua aqua id fiat.*
3 *Baptismus quotuplici tempore fieri possit.*
4 *Baptizādi extra tēpus necessitas quadruplex.*
5 *Baptizandi interrogandi, an renuncient Satanæ & eius operibus, & vnde ille mos aduectus.*
6 *Verba hæc, credo in sanctam ecclesiam catholicam, quomodo sint accipienda.*
7 *In baptizandi faciem ter exsufflat sacerdos. Et cur ita.*
8 *Exorcismus quid. Item, quid catechismus.*
9 *Baptismi septem dona. & nu. 10. 11. 14. 15. Et quedam varie dantur baptizando. & nu. 21. 22.*
12 *Baptismus cur desideret trinā immersionē.*
13 *Baptizandis nomen imponitur.*
19 *Baptizatis datur vestis candida, & qua id significatione aut exēplo. Et nu. 17. 18. 19*
20 *Baptizato vestis candida data quādo exuatur.*
23 *In Iudæis baptizandis quid obseruandum.*
24 *Prægnans si baptizetur, an partus censeatur baptizatus.*
25 *Baptisteriū an necessario dēat esse lapideū.*
26 *Baptismus an deleat peccatum originale.*
27 *Baptismi forma quæ obseruanda hodie, nu. 29. 30. 31. 32. Et vetus Apostolorum baptizandi mos. nu. 28.*
33 *Baptizari potest infans, qui non potest nasci, sed solum caput emittit.*
34 *Patrini necessarij sint ne ad baptismum, qui tanquam sponsores sunt alienæ fidei.*
35 *Patrini obligantur instruere suos filios spirituales. Et quales esse debeant. nu. 37. Et quot requirantur. nu. 36.*
38 *Patrini esse qui non possint.*
39 *Baptismum quæ sequantur.*
40 *Letania cur fiat circa fontes baptismatis.*
41 *Litanias priores cur legant seniores in sabbato sancto, iuniores autem vltimas.*

De

De Baptismo vbi etiam agitur de vestibus quas neophyti quarto die deponunt, & de patrinis. Cap. 83.

VINTO hoc loco est de baptismo dicendũ. De scrutinijs verò, q̃ precedunt baptismum solemnem, & de multis ad baptismũ pertinẽtibus dictũ est quarta feria tertiæ hebdomadæ quadragesimæ.¶Primò notandum † est, q̃ βαπτισμὸς, siue βαπτισμα Græcè, interpretatᷣ intinctio Latinè, vel lotio. Baptismus q̃dem per aquam confertur, vt res indiuisibilis per illud visibile elementũ conferatur, super quo Spiritussanctus in principio ferebatur. Sicut.n.aqua corpus visibiliter purgat exterius, ita baptismus latenter animã. Vnde Aug.1.q.1.detrahe. Aqua corpus tangit, & mentem abluit. ¶Et notandum, q̃ Pagani, siue Gentiles circa fontes templa sua facere solebant, vel saltem ibi semper aquam habebant, per cuius aspersionẽ purificari credebãt, & inde delubra vocabantur, quasi purificantia, & ita quodãmodo figuraliter ad baptismũ tendebant. Nos verò ab eorũ consuetudine baptisma non sumpsimus, imò à tribus, quæ in veteri testõ fuerũt, s. à κατακλίσμω, i. diluuio, & à mari rubro, & à Iordane, q̃ baptismi figura fuerunt. Baptismũ Dñs instituit, cũ de latere suo sanguinem, & aquam produxit, quod postea quasi lege edictali sanciuit, dicẽs.

Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritusancto, non intrabit in regnũ cœlorũ, & ipse Dñs baptizatus ẽ in sua passione.

Luc. 12. Vnde inquit, Baptismo habeo baptizari, quo coarctor, vsq; dũ perficiatur.¶Fieri

2 † debet baptismus in aqua, qa illa copiosius inuenitur, & hãc spũs in principio legitur fouisse, & quia sordes abluit, sitim cõprimit, imaginem reddit, sicut cantatᷣ de Narcisso, ignem extinguit, sic in baptismo à peccatorũ sorde lauamur, à fonte vitæ potamur, imaginẽ perditã restauramus, vnde ignis pœnarũ extinguitᷣ. Debet aũt aqua esse viua, & pura, posset tñ fieri ẽt in resoluta siue à niue, siue à glacie, siue à lachrymis terræ, siue ẽt ex institutione Victoris Papæ, i. in mari, siue flumine, siue in lacu, siue in fontibus. Nõ aũt licet baptizari in aqua condita, vt in ceruisia, vel medone, nec ẽt in aliquo liquore, vt in vino, vel oleo, sed si aliquis liquor aquæ admisceatur, bene fit baptismus, dũ tñ aqua pualeat. Quotidie.n.mari nouus liquor, vel sputũ, vel vrina additur, & tñ ibi baptizatur. Aliq tñ cõtradicũt. hoc notatur de consec. dist.4.c.1.& 1.q.1.detrahe.¶Porrò ẽm canonicam traditionẽ, de consec. dist.4.duo.& c.seq. solẽne baptisma in duobus duntaxat sabbatis celebratur, videlicet in isto, & Pentecostes. Quare in isto, præmissum est. in secundò, quia Spiritussanctus in die Pentecostes donatur nobis, per quẽ facta est remissio peccatorũ, vt dicetur ibi.¶Alio verò tpe non licet baptizare, nisi necessitatis cã, quæ est quadruplex. de consecr. dist.4.hi, qui.& c.seq. Prima est cã munitionis, vt si rex obsidet aliquã ciuitatem, vel oppidum, tunc.n. pueri illius loci baptizari debent, ne imbaptizati decedãt. Secunda est Gentilium persecutio. Tertia naufragium. Quarta ęgritudo. Potest tñ ægritudo hic largè accipi pro infirmitate naturæ, quæ facilè dissolui põt, ita q̃ nescimus diem, neq; horam, & ob hanc causam singulis dieb. & horis fit baptismus non solemnis, 5. dist. baptizari. Solemnitas tñ baptismi saltem in paucis, ad præmissos duos dies, pp similitudinẽ, & memoriam reseruatur. Græci verò baptismum celebrare solent in Epiphania pro eo, q̃ tũc fuit Dñs baptizatus, prout sub ipso festo dictum est. Celebrari etiã debet baptismus solemnis hora nona, vt dicetur sub sabbato Pentec. ¶†Sciendũ 4
aũt est, q̃ baptizandus cum primò ad ecclesiam venit, prius, q̃ immergatur, interrogatur, vtrum abrenunciet diabolo, &c, qđ potius per vsum, q̃ per aliquã scripturam introductum est, ẽm Aug. & Ecclesia respondet, Abrenuntio. Et iterũ, vtrũ credat in Patrem, & Filium, & Spiritumsanctum? & respondet. Credo. In his aũt duobus de vita, & fide instruitur. De vita, cũ docetur abrenunciare diabolo, & omnibus pompis, siue operibus eius. De fide, cum docetur credere in Trinitatẽ, & pro-

& pp hoc duę fiunt ei consequenter vnctiones, s. in scapulis, & in pectore. Ideo aűt fit huiusmodi interrogatio, & responsio, vt vacua domus à prisco habitatore deserta fide ornetur, & Dei habitatio pparetur. Aug. dicit, q. ét hæc fiunt iuxta Saluatoris imperium, qui ad Patrem in
Matt. 28. cœlum ascensurus discipulis suis, i. Apostolis dixit, Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritussanĉti. Interrogatur etiam, si credit in sanĉtam Ecclesiam, remissio-
6 né † peccatorum, & carnis resurrectioné. Non tamen in ipsum Aug. eodem modo interrogamus, vt quomodo in Deum credimus, sic & in sanĉtam Ecclesiam catholicã credamus, sed propterea sanĉta, & catholica est, quia rectè creditur in Deum. Non ergo diximus, vt in Ecclesiã quasi in Deum crederetis, sed vt in ecclesia sanĉta; & catho. conuersantes in Deum credentes, credatis ét resurrectionem carnis, quæ futura est. Innuit ergo Augu. ex pmissis verbis, q. prępositio, in, repetitur, dum dr, in sanĉtam ecclesiã, & sensus mutatur, de quo diĉtum est sub 4. parte, sub ti. de symbolo. Planior tamen intelleĉtus est, vt præpositio ipsa prætermittatur, nec repetatur, vt sit sensus, Credo ecclesiam sanĉtam catholicam, idest: fidem catholicam, tenentem esse sanĉtã, idest, iustam, & bonã. Vel ecclesiã sanĉtã, idest, sanĉtificatam, & firmatam, & semp perseueraturam, ita quod nunquam deficiet, vel Credo sanĉtã, & catholicam ecclesiam esse vnam, & in vnitate consistere. Patrinus autem pro baptizãdo inter-
7 rogatur, vt iam dicetur. Post † interrogationem, & responsionem sacerdos ter in faciem baptizandi exsufflat, ad notandũ, q sęua potestas, idest, malignus spiritus ab eo exsufflatur, idest, exsufflando expellitur, seu in proximo expellenda significatur, vt per pium sacerdotis mysterium Spirituisanĉto cedat fugiens spiritus malignus. Hinc autem ait Aug. Ergo paruuli exsufflantur, & exorcizantur, idest, increpantur, seu adiurantur, vt expellatur ab eis diaboli potestas inimica, q decipit hominem, vt possideat homines. Hęc aűt exsufflatio, siue exorcizatio, & si non psit aliquid ad vitam; quia adhuc in eis mors manet, prodest tamen, vt inimicus minus ei nocere põssit. Adest. n. Spiritussanĉtus, non solum verbis, quæ dicuntur in nomine suo, verum etiam significationibus, quæ fiunt in honore suo. ¶ Et est
† notandum, quòd ἐξορκισμὸς, græcè, latinè dicitur adiuratio, vt est Illud. Exi ab 8
eo immunde spiritus. Catechismus autẽ & exorcismus neophytorum sunt, præcedunt. n. baptismum, & magis debent dici sacramentalia, quàm sacramenta, i. ad sacramentum baptismi pertinentia, vel pręludia noui baptismi, sine eis tamen põt esse baptismus κατηχισμὸς verò græcè, latinè dr instruĉtio, inde catechizare, i. instruere in symbolo, & fidei rudimentis. Inde etiam dr Κατηχούμενος græcè, qđ est latinè audiens, vel instruĉtus, quia adhuc doĉtrinam fidei audit, nondum tñ baptizatus est, licet sit in fide instruĉtus. Qui & competens vocatur. ea. dist. symbolum. 34. dist. audite. palea est, quia post fidei instruĉtionem, & post acceptam pœnitentiam competit gratiæ Christi recipienti. Νεόφυτος verò Græcè, Latinè nouellus, & rudis, vel nuper renatus inter-
pretatur. ¶ Hoc † quoque sciendum est, 9
quòd sicut sunt septem dona Spiritussanĉti, ita etiam sunt septem dona baptismi. 30. q. 1. ¶ Primum est, salis collatio. Datur. n. secundum Rabanum, & Bedam, de consec. dist. 4. ex hinc, & c. seq. sal benediĉtum in os baptizandi, vt per sal typicum, idest figuratiuum sapientiæ sale cõditus iniquitatis fętore careat, idest carere significetur, ne a vermibus peccatorum vltra putrescat, sed magis illæsus seruetur ad maiorem gratiam pcipiendũ. Sal quoque significat prima fidei documenta, sine quorum condimento insulsus est omnis homo. De quo, & de sale diĉtum est in prima parte, sub titu. de consecratione altaris, & ecclesiæ. ¶ Secũdum † est auriũ, 10
& narium cum sputo linitio, q ấ fit. Primo, exemplo Christi, qui lutum cum sputo faciens, mutum, & surdum sanauit, & oculos cęci nati liniuit, & expuẽs linguã eius tetigit, & digitos in eius auribus imponens dixit, Epheta, q. est, aperire, vige- Ca n.
simaquarta q. 3. §. his ita. Secundò, secundum Rabanum eadem distinĉtione, ante baptismum, & cæte. postea tanguntur, &

cap.

c.1. & c.propter. hoc ſacramentum ideo
agitur, vt per ſaliuam typicam, i. figurati-
uam ſapientiæ Domini, & per ſacerdotis
tactum, ſapiẽtia, & virtus diuina ſalutem
eiuſdem cathecumini operetur, vt aperiã-
tur ei nares, ad capiendum odorem noti-
tiæ Dei, vt aperiantur ei aures ad audien-
dum mandata Dei, vt aperiantur ei ſen-
ſus in intimo corde, ad reſpondendum ſa-
cerdoti de articulis fidei interroganti.
Digiti ergo, qui in aures mittuntur, ſunt
verba, ſiue dona Spiritusſancti. Tertiò, ꝑ
hoc, ꝙ aures ſaliua tanguntur, ſignifica-
tur, & petitur, ꝙ doctrina, quæ de ore al-
tiſſimi fluxit, per aures eius intret, eiq́ue
ſua redolat, ſaliua nempe Chriſti, i. dulce-
do verborum ex ore eius defluentium,
& ipſa Chriſti diuinitas nos ſanat. Quar-
tò, etiam nares tanguntur, vt diuinam ſu-
ſcipiant virtutem, ꝑ quam bonum a ma-
lo diſcernant odorem, & ſanam doctri-
nam ſeparare valeant a fętore hæreticæ
prauitatis. Vñ dicitur, Naſus tuus ſicut
turris Libani, quæ reſpicit contra Dama-
ſcum. Quintò, ad notandum, ꝙ quamdiu
ſputum naribus trahet, in fide ꝑcepta ma-
nere debet, & vt per aures verbis euange-
licis pateant: & vanas, & inutiles fabulas
a ſe repellant. Sexto, ſm Ambro. eadem
diſt propter gloriam, ſiue dignitatem mu-
neris, & operis non tangitur os cum ſali-
ua, ſed nares, vt bonum odorem accipiãt
11 pietatis æternæ. ¶ † Tertium, & quartum
eſt in pectore, & inter ſcapulas cum oleo
facta ſignatio, de qbus dictum eſt in pri-
ma parte, ſub tit. de conſecr. ¶ Quintum
eſt baptiſmi ablutio, ead. diſt. venit. Circa
quod notandum, ꝙ trina immerſio, ſeu
lotio in baptiſmo, in nomine Trinitatis,
ſcilicet in nomine Patris, & Filij, & Spiri-
tusſancti ead. diſt. poſtquam, & c. de trina.
& c. ſeq. quia in fide Trinitatis fit baptiſ-
mus, in qua trina immerſione triduana
domini ſepultura ſignificatur: fuit. n. tri-
bus diebus, & tribus noctibus in corde
12 terræ. ¶ Trina † quoq; fit immerſio, quia
in baptiſmo a triplici peccato, ſcilicet co-
gitationis, locutionis, & operationis mũ-
damur, & a triplici tranſgreſſione legis,
ſcilicet legis Naturæ, legis Moſaicæ, & le-
gis Euangelicæ. Non igitur debet quis
tantum ſemel immergi, pro eo, ꝙ Chri-
ſtus ſemel mortuus eſt, ead. diſt. presby-
ter. debet tamen ſemel baptizari tãtum,
quia tãtum ſemel Chriſtus mortuus eſt,
& ſepultus, & reſurrexit, quæ tria in ba-
ptiſmo ſignificantur. Et licèt trina fiat im-
merſio, tamen vnum eſt baptiſma, eadem
diſt. eodem. Item, quia tantum vna eſt fi-
des, idcirco vnum debet eſſe ſacramentũ
eius, iuxta illud. Vna fides, vnum baptiſ-
ma. Immerſio etiam fit in modum crucis,
quia qui baptizatur, mundo crucifigitur,
& cruci Chriſti affigitur. Trina quoq; ab
aqua eductio, triduani temporis expri-
mit reſurrectionem. Si autem quis ita ę-
ger ſit, vt non poſſit ter ſine læſione im-
mergi, ſufficit illum aqua aſpergi, vt ꝓba-
tur multipliciter in canone Cypriani, ea.
diſt. ne quicquam, licèt quidam illud in-
telligant de aquæ benedictæ aſperſione.
Sed & ſi magna corporis pars præter ca-
put infunditur, vel ſaltem caput, baptiza-
tus quis reputatur, & non aliter, licet q-
dam etiam ſi ſuper pedem aqua cecide-
rit, reputent baptizatum. ¶ Pueris † ba- 13
ptizatis nomen imponitur in baptiſmo,
quod inde eſt, quia baptiſmus vicarius
circunciſionis, in qua nomina pueris im-
ponunt Hebræi, eo ꝙ tempore circunci-
ſionis Abrahę nomẽ fuerit immutatum,
cum. n. prius dicebatur Abram, poſtea vo-
catus fuit Abraham. Sed ſi baptizato o-
bliuione nomen non imponitur, vel for-
tè errore maſculi nomen non fœminæ,
vel econuerſo, imponitur, tenet qdẽ ba-
ptiſmus, nec iterabitur. 29. q. 1. §. 1. ff. de
contrah. emp. in venditionis. C. de teſta.
ſi in nomine, & nomen in confirmatione
fontis denuo imponetur. extra. de ſacra.
non itera. c. 1. Sextum eſt † in vertice, i. 14
in ſummitate capitis ſuper cerebrum, cũ
chriſmate facta perunctio, de quo in pri-
ma parte, ſub tit. de conſecrationibus di-
ctum eſt. Septimum † eſt in fronte chriſ- 15
matio, de qua infra dicetur. ¶ Datur autẽ
in quibuſdam locis baptizatis candida
veſtis in ſignum ſacerdotij, & quædam ro-
tunda mitra in ſignum coronæ regni vi-
tæ, quia ipſe eſt membrum Xp̃i, qui eſt
rex, & ſacerdos. Omnes. n. veri Chriſtia-
ni reges, & ſacerdotes dñr, vnde Petrus
Apoſtolus ait. Vos eſtis genus electum,
regale ſacerdotium. Reges, quia ſeipſos

& alios regunt. Sacerdotes, quia seipsos
Rom. 1 Dño offerunt. Iuxta illud Apostoli, Obse-
cro vos per misericordiã Dei, vt exhibea-
tis corpora vestra &c. Secundo chrismale
16 seu † vestis candida, quæ super caput ba-
ptizati ponitur, significat sm Rabanum
ead. dis. post baptismum, & c. seq. interio-
ris & exterioris hominis castitatem, &
innocentiam, & puritatem Christianam,
quã post ablatas veteres maculas studio-
Ecc. 9. sè seruare debet. Iuxta illud, Omni tem-
pore vestimenta tua sint candida. Tertiò
renati albis induuntur vestibus ad desi-
gnandum mysterium ecclesiæ resurgen-
tis. Designatur enim per hoc corporum,
& animarum futura resurrectio gloriosa,
& etiam resurrectio à peccatis, atq; ange-
licus nitor. Rectè igitur baptizati albis
vtuntur vestibus; vt quorum primæ nati-
uitatis faciẽ vetusti erroris pannus fusca-
uit, habitus secundæ regenerationis præ
ferat gloriæ indumentum. Vnde vestis ip-
sa duplex est, quasi in medium cappę ma-
nicatę, quia Sancti duplicia, s. beatitudinẽ
Apo. 6 & gloriam possidebũt. Ipsæ autem vestes
sunt stolę albę, de quibus dr. Et datę sunt
illis singulæ stolæ albæ. Stolæ enim ba-
ptismũ, palmæ verò triumphum insinuat.
17 † Quartò, hæc alba vestis corpus, ipse ve-
rò albatus animam significat. In prouin-
cia Narbon. hæc alba vestis linea, in sum-
mitate cum filo rubeo superfuitur, aut
alta varietate insignitur quodammodo
prætendens coronam. Nempe alba vestis
innocentiæ stolam, quæ nobis in baptis-
mo redditur, significat, rubea fimbria quę
superfuitur, Christi passionem, per quam
baptismi sacramentũ impletur, designat,
Coronam prætendit in signum coronæ
18 regni, vt præmissum est. ¶ † Rursus ideo
chrismale candidum filo rubeo insignitũ
baptizatis datur, vt sint soliciti seruare
candorem virtutum, quem in baptismo
per passionem Domini rubricatum rece-
perunt, iuxta illud. Quare rubrum est ve-
Es. 66. stimentum tuum. vnde in Apo. Beatus
est, qui custodit vestimenta sua, ne nudus
ambulet. Sanè albati, seu neophyti hmõi
albam vestem per septem dies portant;
quia hoc tempore, quod septem diebus
agitur, innocentiam per bona opera exer
cere oportet, iuxta illud, quod ait Salo-
mon, Omni tempore vestimenta tua can
dida sint, & oleum de capite tuo non de-
ficiat. In octaua verò die, illam deponunt
quia in octaua ętate, quam dies octaua si-
gnificat, ab omni opere vitæ præsentis
cessabimus. Tunc. n. adueniente veritate
omnis figura cessabit, quę per candidam
vestem innuitur: nam tunc erimus vtroq;
homine, i. anima & corpore gloriosi. Rur
sus † hęc vestis candida corpus significat, 19
quod omni tempore vitæ nostrę, quod per se
ptenarium agitur mundum, seruare con-
uenit. In fine verò vitę nostrę illud depo-
nimus, aliud gloriosum resumpturi, quod
erit in octaua ętate. Merito ergo illam se
ptem diebus seruamus, & in octaua depo-
nimus. Vnde Salomon, Da partem septe- Ecc. 11
nam & octauam. Seruatur quoque hęc al
ba vestis de sabbato in sabbatum, quasi in
Sancto sabbato, vel Pentecostes baptiza
ti sunt, ad notãdum, quod si munditiam cor
poris seruauerimus, de sabbato tpis rãsi-
turi sumus, depositis corporibus, ad sab- 20
batum ęternitatis. Et exuitur † in alio
sabbato, ad notandum, quod aĩa illius de cor
pore exiens, sabbatum, id est requiẽ inue
niet, si eius vestis fuerit alba. Pari quoq;
ratione confirmati, siue in fronte chris-
mati vsque ad septimam diem lauari non
debent. Cum. n. ecclesia tanto tpe cele-
bret aduentum Spiritussancti, super Apo
stolos, meritò vnusquisque Spiritum san-
ctum accipiens, tanto tpe celebrare dẽt
illius aduentum, in se singulos dies pro
singulis donis celebrando. Hęc autem ve
stis vni imposita, alteri potest imponi, si
necesse fuerit, prout iam de panno, quo
caput cõfirmati alligatur, dicetur, quam-
uis melius sit nouam habere. † In qui- 21
busdam etiam locis baptizatis dantur cal
ciamenta, quę sunt dominicę mortis insi
gnia, vt exemplo eius, qui pro nobis pas-
sus & mortuus est, carnem suam vitijs, &
cõcupiscentijs mortificet baptizatus. Da
tur † quoque candela illuminata in ma-
nu baptizati, vt cum Dominus ad nuptias
venerit, sit semper paratus ei in aula cœ-
lesti occurrere cum luminarijs virtutum
& bonorum operũ. De cereis etiam neo-
phytorum supradictum est. ¶ † Sanè le- 22
gitur in canone Greg. eadem dist. neque
absit, quod Iudæis baptizandis quadragin-
ta die-

ta dierum abstinentia indicenda est, & si postq̃ baptizati fuerint, apostatauerint, cogendi sunt fidem seruare, & filij quos eir eunciderunt, ab eorum consortio separétur, serui eorum circuncisi ab eis ꝓ iniuria corporis sui liberati tradātur. eadem dist. plerisq;. & extra de bap. maiores. Et in concilio Agathen. ead. dist. Iudæi. statutum est, ꝙ Iudæi baptizandi, q de facili ad vomitum redeunt noué mẽses fint prius inter cathecuminos. Aeger quoq;, sicut ait Cyprianus ead. dist. nec quicquã baptizari pót, mortuus vero non. nec Eucharistia sibi dari, sicut legitur in Bucardo lib. 4, cap. cauendum est. & in lib. 5. c. idem placuit. sed sicut in eodem lib. 4. c. subito. legitur. Subito obmutescens sic, si tamen voluntatis præteritæ testimonium verbis habet, aut præsentis annuit,
24 in suo nutu. 15. q 7. is, qui. † Prægnãs vero mulier si baptizetur, non intelligitur secundum Isid. ead. dist. qui in maternis, & cap. baptizata, partus baptizatus in vẽtre; quia qui adhuc natus secundùm Adã non est, secundum Christum regenerari nõ potest, nec dici regeneratio in eo potest, in quo generatio non præcessit. baptizandus ergo est, qui ex baptizaro nascitur. Tenendum quoque est, quòd discipuli & Apostoli baptizati fuerint. ead. dist. quãdo. & cap. seq. & no. in cap. aliud, qui etiam alios baptizabant, prout dicitur sub festo Pentecostes, quod de Ioanne specialiter Hie. de pœn. dist 1. si enim, in principio, attestatur. & Aug. de Paulo. de consec. dist. 4. si eos. Item statutum est in concilio Carthagin. ead. dist. mulier. quòd mulier quãuis docta baptizare non præsumat, nisi necessitate vrgente. Rursus in concilio Lugdu. ead. dist. si quis de alio. statutum est, vt qui præter quam in mortis necessitate cum veteri chrismate baptizauerit, deponatur. In cõcilio Herden. de consec. dist. 4. omnis presbyter. sta
25 tutum est, vt omnis presbyter † qui fontem lapideum habere non potest, vas cõueniens ad hoc solum officium habeat, quod extra ecclesiam nõ deportetur. Debet ergo fons esse lapideus, nam & de silice aqua in baptismi præsagium emanauit, Sed & Xp̃s qui est fons viuus, est la-
26 pis angularis, & petra. ¶ Hoc † quoq; notandum est, quòd per circuncisionem delebatur olim peccatum, originale, & nũc per baptismum, ead. dist. ex quo. extra eo. maiores. prout sub titu. de circuncisione dictum est. Ideo autem originale peccatum omnibus nocet; quia quando Adam peccauit, nondum aliquis ex eo fuerat materialiter proseminatus. eadem dist. quæris, & 34. q. 2 §. 1. Ipsum autem originale peccatum in ipsa animæ infusione contrahitur, quia tunc principales vires animæ debilitantur, hoc no. ead. dist non ex quo, iu prin. Sed cum originale peccatum contrahitur solum ea carnis corruptione, quare imputatur animæ? Respondeo, quia anima condelectatur carni, vel melius, vt ibidem quædam digna retributio notetur. Anima enim primi hominis prius peccando carnem ipsam corrupit. vnde modo corruptio carnis animas corrumpit, hæc no. ea. dist. si non sanctificatus. ¶ † Circa baptismi formã notãdum 27
est, ꝙ sicut ait Alex. Papa III. extra de baptismo. c. 1. si quis puerum ter in aquam immerserit in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti amen, & non dixerit. Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, non est puer baptizatus. Sed si immerserit ter puerum, nihil dicens, baptizatus non est. Verum † tẽpore 28
Apostolorum baptizando nil aliud dicebatur, nisi baptizo te in nomine Trinitatis. de consecra. dist. 3. in synodo, & ita explicitè dicebant, vel ẽt implicitè, vtpote. In noĩe Domini nostri Iesu christi, & baptizabant in stagnis, & fluminibus. Sed beatus clemens II. à beato Petro ex ipsius doctrina vnctionem olei chrismatis addit. Postea Leo Papa, Damasus, & Ambrosius, exorcismos, & bñdictiones, & cæteras solemnitates adiecerunt. Baptismi † aũt forma nõ vitiatur, si quid in ea su 29
perflue ponitur, hoc no. ead. dist. si nõ sanctificatur, vt si dicatur. Baptizo te in noĩe Patris, & Filij, & Spiritussancti, & diaboli, vel, Arma virumque cano. vel si quid ꝑtermittitur formæ, vt si dicatur. Arma virumq; cano. & ego baptizo te &c. Si vero aliqd interponat, vt si dicatur, Ego baptizo te, & Deus est, in noĩe Patris, & Filij &c. Dicunt q̃dam non esse baptizatũ, alij verò cõtradicunt. Si autẽ verborum

ordo formæ mutetur, vt si dicit. Baptizo te in nomine Filij, & Patris, & Spiritussancti. dicunt non esse baptizatum, quia ordo verborum de forma est. Si verò mora naturalis, & compendiosa interponatur:
30 puta respirando, tussiendo, vel screando, non obest. Cæterum, forma † ipsa pnunciari pôt literaliter, vulgariter, Græcè, Latine, & Armenice. hoc legitur, & no. ead. dist. mulieri, & c. seq. idē.n. sunt effectus, licet voces non sint eadem, secundū Ari. Vnde Græcus hoc veniens baptizat in lingua Græca, & econuerso, quia Apostoli loquebantur varijs linguis. Hinc est, q si quis dicit. Baptizo te in nomine genitoris, & nati, siue geniti, & sancti flaminis. Baptizatus est: Bene enim fit baptismus sub nominibus synonimis. Sed si dicatur, mergo te in nomine patris &c. non est baptismus, quia illud verbum mergo, nō est synonimum cum illo verbo Baptizo. Non fit etiam baptismus, si dicatur, Baptizo te in nomine trium personarum, vel in nomine Trinitatis, vel in nomine Xpi, vel si baptizauerit in tribus principijs, aut in tribus filijs, aut in tribus paracletis, vel si omittatur aliqua de tribus personis, puta Spiritussancti, vel filij, vel patris, vel etiam si diceretur, in nomine paternitatis, & filiationis &c. non esset ba-
31 ptismus. Item † si omitteretur hoc pronomen ego, dicendo, Baptizo &c. tenet quidem, quia pronomen illud subintelligitur, vnde non deest. Sed etiam secundum Zachariam Papam, ead dist. retulerunt. si sacerdos simplicitate ductus, non intendens errorem introducere dixerit. Baptizo te in nomine Patria, & Filia, & Spiritussancta, baptismus non vitiatur. Si
32 † vero dubitatur de aliquo, vtrum sit baptizatus vel non, statuit Alex. Papa Tertius. extra de Baptismo. c. 2. q baptizetur sub hac forma. Si es baptizatus, non te baptizo, sed si nondum baptizatus es, ego baptizo te, in noīe Patris, & Filij, & Spiritussancti, amen. ¶ Adhuc si † infans non
33 potest nasci, sed solum caput emittat, illud baptizetur, prius quàm moriatur. ff. de reli. & sump. fun. l. cum in diuersis. Sed si mater in partu moriatur, incidatur, & infans viuus de ventre extrahatur, & ba-
34 ptizetur. † Circa † patrinos, qui in baptismos, & confirmatione necessarij sunt, dicendum est, q vbi infans fari, vel credere nescit, patrinus interrogatur, & rñdet p eo, & in eius fide, & pfessione baptizandus saluatur. Quod ēt sm Isido. eadem dist. paruuli. & c. seq. in ægroto, muto, surdo baptizandis contingit. Nā ēt legimus Syrophenissam mulierē venisse ad Iesum & rogasse pro sua filia spiritum immundum habente, & illam ad pces matris saluatam fuisse. Aug. quoq; ea. dist. nihil. & c. seq. iusserit, q responsio ipsius patrini ad celebritatem, i. solemnitatem ptinet sacramenti q. d. non ad necessitatem. Paruulum.n. non fides illa, quæ in credētiū voluntate consistit, sed fidei sacramentū fidelē facit. vnde fidelis vocatur, non rē ipsam annuendo, i. profitendo. Sed ipsius rei sacramentum recipiendo. Sicut ergo paruuli alieno errore damnati fuerant, sic ex aliena professione saluari posse necesse est. ea. dist. illud, & c. seq. quare, & cū illi ad intelligibilē ætatē peruenerint, dñt patrini insinuare illis pfessionem, quam
pro eis fecerunt. † Porrò sacerdos baptizans, & eps confirmans sibi illos obligāt, 35
q de eis curam specialem gerāt: qa.n. ipse non omnibus potest curam specialem impēdere, idcirco patrino committit, qui se p illo fideiussorem constituit, q renatum docebit orationem dñi, & symbolū fidei, quam quilibet Christianus adultus scire tenetur, vel in lingua latina, vel materna: & si patrinus filiorum docere
neglexerit, grauissimè peccat. Itē † iuxta au- 36
thoritatem Leonis Papæ ea. dist. & plures. vnus tñ debet esse in baptismo, & vnus in cōfirmatione patrinus, siue vir, siue mulier, & hoc pp pericula, q consueuerunt contingere in coniunctionibus matrimonialibus. In qbusdam tamen ecclesijs contraria consuetudine hoc derogatum esse vr, & hoc ideo, qm si veniat in dubium de aliquo, vtrum sit baptizatus, vel non, quanto plures sunt patrini, & testes baptismi, tāto fortius dubium excludetur, & tanto plures ad instruendum filiolum se constituunt debitores. Itē secūdum canonem, ea. dist. in catechismo, & in baptismo, & in cōfirmatione vnius idē patrinus sufficere pôt, vbi necessitas cogit. alias singulos singuli suscipiāt. Verū

baptizatis seu confirmatis patrinorũ perfidia, qui non consentiunt nõ obest. Cum
37 igitur patrinus † filiolum instruere teneatur, & in fide ipsius baptizandus saluetur, nullus debet patrinus effici, nisi sciat Dñicam orationem, & symbolum. ea. dist. nõ licet, & c. sequenti, in quibus ipse tenet filiolum suum instruere, cum sit fideiussor fidei illius, & eum dẽt custodire pro posse, ne à fide & iustitia deuiet, castitatẽ custodiat, iustitiam diligat, & teneat charitatem, vtpote responsurus in die iudicij de
38 omni excessu illius. Sunt autẽ † quatuor gña personarum, quas Ecclesia non suscipit in patrinos. Primum genus est Monachus, Abbas, Abbatissa, Moniales, & huiusmodi. Secundum genus sunt infideles. Tertium, illi, qui nondum sunt confirmati. ea. dist. in baptismo, qui alios non possunt tenere in baptismo, vel in confirmatione: non. n. veri debent vocari fideles, vnde nec veri testes esse possunt. 2 q 7. nõ potest. & c. seq. Quartum genus est vir & vxor simul 30. q. 4. quod vr, nisi prius ambo votũ emiserint castitatis, si ambo eundem puerum de fonte leuarent, spirituales patres eiusdem fierent, vnde alterius carnaliter commisceri non debent, nec etiam (vt aiunt quidam) aliquis de sacro fonte leuare debet aliquos de sua consanguinitate, præsertim filium proprium vel filiam, vel vxoris, vel econuerso. extra de cog. spi. c. 2. & 4. quia charitatis dilectio p
39 baptismũ propagari debet. Baptismi † solemnitate cõpleta itur ad fontes, cum triplici litania, & inde, q̃a ante baptismum & post, litaniæ circa baptisteriũ peraguntur, pro eo q̃ in Apo. legitur. Iris erat in circuitu sedis. Iris, vt ait Beda, quę fit sole irradiante nubes, & quæ post diluuiũ fuit propitiationis indicium, significat intercessiones Sanctorum, sedes Ecclesiam significat, nubes sunt viri sancti, iuxta illud Esa. Qui sunt hi, qui vt nubes volant? qui ante aduentum Christi & post deuotissimè pro Ecclesia orauerunt, & orant. Fit
40 † autem hic litania circa fontes vsq; ad Sancte Ioannes Baptista ora pro nobis, eo q̃ ipse primus inuenit, vel docuit baptisma. Deinde similiter cum trina litania reditur vsq; ad Omnes Sancti orate pro nobis, ad ostendendum, q̃ ipsi orant pro filio baptizato, qui mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuentus est, vt in vera fide Trinitatis participet Sacramento baptismi, vel vt Deum, quem confessus est, diligat toto corde, & tota mente, & totis viribus. Sanè aguntur in quibusdã Ecclesijs septenæ litaniæ ante baptismum; quia oramus Sanctos intercedere pro nobis, vt Spiritussanctus, cuius grã septiformis est, veniat super aquam baptismi. In alijs aguntur, qui nedum cathecumini baptizatur, vt Deus custodire dignetur quinq; sensus corporum eorum, ne per eos illecebris secularib. incitati purificationem in baptismo acceptã amittant. Trinæ etiã q̃hq; post baptismum aguntur, vt credulitatem Trinitatis, in qua baptizati sunt, & quam professi sunt, toto corde, tota mente, totisq; viribus diligant. Quidam etiam cantant litaniam in eundo ad fontes pp spem, & inde redeundo propter rem, ad notandum, q̃ Sancti orant pro baptizandis, vt Sacramẽtum vera fide percipiant, & pro baptizatis, vt in Sacramento veræ fidei percepto confirmentur. In fine litanię fiunt iuxta Apostolum petitiones, vt: Propitius esto, parce nobis Domine, & obsecrationes, vt: Per natiuitatem tuam, libera nos Domine, & postulationes, vt Peccatores, te rogamus, audi nos. Quid
† significet cantus post baptismum, dictũ 41
est supra, vbi de canticis agitur. Cæterum in quibusdam ecclesijs in lectionibus & litanijs senes præcedunt, & iuuenes subsequuntur, vel quia senes seruus, s. Eleazar adduxit Rebecã, vt Isaac iuuenis apprenderet eam, vel quia in baptismo iuuenescit ecclesia, & renouatur vt aquila iuuentus nostra. Rursus in quibusdam ecclesijs dum duodecim lectiones leguntur, litaniæ dñr, & earum duodenarius numerus per tres quaternarios clericorum impletur, quibus oratur, vt in baptizandis doctrina rapiat Apostolorum fidem Trinitatis ex quatuor virtutibus Prędicatorum.

Lu. 15. — Apoc. — Esa. 60

SVMMA.

1 *Confirmatio non debet dari ante septimum diem post baptisma.*
2 *Spiritussanctus in confirmatione est tanquam tutor pupilli.*

3 *Baptizatus bis vngitur chrismate. Et quare.*
4 *Vnctio facta ab episcopo in fronte quid differt ab ea, quam facit sacerdos in ceruice cum chrismate.*
5 *Confirmari, aut baptizari bis non dēt quis.*
6 *Confirmatum cur percutiat in faciem episcopus.*
7 *In confirmatione quid agat episcopus. & nume. 8.*
9 *Patrini qui non possint esse in confirmatione, vel baptismo.*

De Confirmatione. Cap. 82.

SExto loco de cōfirmatione dicamus. Si
1 quidem † post baptismum sequitur spirituale signaculum, s. confirmatio, q̄ profecto fit quando ad inuocationem Episcopi Spiritussanctus infunditur. ead. dist. accepistis. Baptizatus aūt confirmari non potest, nisi demum post septem dies post baptismum propter septem dona Spiritussancti, quæ recipiunt in baptismo. Nam p̄ singulis donis decet dies singulos celebrare. Alij dicūt, q̄ statim post baptismū est confirmatio inchoanda, p̄p rationem scriptam sub quinta feria cœnæ Dñi: vbi agitur de olei consecratione. Nā & Clemens Papa Primus statuit, vt baptizatus, quàm citius fieri possit, confirmet, quia non est perfectus Christianus, q̄ hoc nō necessitate, sed incuria, aut voluntate omittit. Hęc frontis chrismatio confirmatio dr̄: quia per eam Spiritussanctus datur ad augmentum, & robur. extra de sa. vnct. c. 1. Vnde, cū cæteras vnctiones simplex sacerdos valeat exhibere: hanc non nisi summus sacerdos, i. episcopus debet conferre. extra de confir. quanto. quia de solis Apostolis legitur, quorū vicarij sunt epi, q̄ per manus impositionem Spiritū-
Act. 8. sanctum dabant. quemadmodū Actuum Apostolorum lectio manifestat. Cum audissent (inquit) Apostoli qui erant Hierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannē, qui cum venissent, orauerunt pro ipsis, vt acciperent Spiritumsanctum. nondum enim in quenquam illorum venerat: sed baptizati tantum erant in nomine Dñi Iesu; tunc imponebāt manus super illos, & accipiebant Spiritumsanctum. Cuius aduentus per mysterium vnctionis designatur, quia columba, in qua Spiritussanctus super christum in baptismū descendit, ad vesperum in cataclysmo reuertēs, ramum retulit oliuæ virētis. extra de sac. vnc. c. vno, cuius vtiq; Sacrm̄ David Propheta prænoscens, exhilarandam faciem *Psalm.*
in oleo prædicauit. Arnoldistæ tū, perfi- 103.
di heretici, dicentes manuum impositionem siue consolamentū fieri posse à quolibet hoīe bono, obijciunt ad hoc quod præmissum est de eo, quod legit̄ in Actibus Apostolorum, q̄ Ananias Saulo, & Symeon, & Lucius Siren; & Manaen. Barnabæ, & Saulo manus imposuerunt, qui tn̄ nec Apostoli, nec epi fuisse leguntur, & ex eo, q̄ prædicitur, miserunt ad eos Petrum, & Ioannem, apparet, q̄ epi debēt illuc ire, vbi sunt, quibus sit necesse manus imponi: cumq; illud venerint, orant pro eis, dicentes. Emitte in eos septiformem Spiritumsanctum &c. Non. n. discipuli dabant Spiritumsanctū, sed orabant, vt veniret in eos, quibus manus impone-
bant Hoc ergo agit † epalis confirmatio 2
baptizato, quod tutor pupillo. Quid. n. prodest amplam hæreditatem filio relinquere, nisi ipse, vel lex, aut præses illi prouideat de tutore? Paracletus quidem est eius cōsolator in Christo, custos & tutor baptizati, qui suadente diabolo posset, sicut & pupillus suā perdere facultatem, i. baptismi vtilitatē, si hunc non hērēt tutorem. In confirmatione ergo totius Christianę religionis mysterij plenitudo completur. In baptismo namq; per Spiritumsanctū datur remissio peccatorum: hic aūt ipse spiritus inuitatur, vt veniat in domū ipsam, quā sanctificauit, descendere, & habitare dignetur, & ad epi inuocationem infunditur. ead. dist. accepistis. Vnde Vrbanus Papa inquit: Per manus epalis impositionē Spiritussanctus datur, ex quo con fidele ad prudentiam, & constantiam dilatatur, vt quis plenus sit christianus: Bis
† ergo vngitur chrismate baptizatus, s. 3
in vertice, & in fronte: nam, & ipsis Apostolis bis fuit datus Spiritussanctus. Primo in terra, quando christus exsufflauit

in

in eos dicēs: Accipite Spiritumsanctum. Secundò, à cœlo in die pentecostes, sed & ipsi Apostoli receperunt Spiritumsanctum in baptismo. Non.n.credendum est ipsos non fuisse baptizatos, qui alios baptizabant, vt præmissum est. Hæc ergo duplex baptizatorū vnctio significat, q̃ Spiritussanctus datus est Apostolis semel in terra, ad dilectionem proximi, & semel in cœlo ad dilectionem Dei. Vnde ad notandum pulchritudinem donorum Spiritussancti, quæ in confirmatione conferuntur, dr̄. Emitte in eum spiritum sapientiæ, & intellectus, &c. Hæc sunt vestes, quibus induuntur filij regis, de quibus dictū est: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credūt in nomine eius, & de quib. di-

Gal.2. cit Apostolus: Quotquot baptizati estis, Christum induistis. Non.n.habet Christum pro indumento, qui donis Spiritussancti, quibus Christus ab ipsa conceptione ornatus fuit, non est ornatus. ¶ Differt

4 aūt hæc † vnctio, quæ fit in fronte per Episcopum, ab illa quæ fit in cerebro, siue in vertice, per sacerdotem. Primo; quia ſm Rabanū de conse. dist.5. nouissime, in illa signatur supra baptizatum Spiritussancti descensio ad habitationē Deo consecrandam: in hac verò signatur, vt eiusdem Spiritussancti septiformis gratia cum plenitudine sanctitatis, scientiæ, & virtutis venire in homine declaretur. Secundò differunt, quia per illam, quæ fit in vertice, anima Christo desponsatur: per istam verò ditatur & dotatur. ¶ Item per illā ostenduntur vulnera esse sanata, per hanc plenitudo gratiarum confertur, quod ex verbis vtriusq; vnctionis pōt perpendi. In collatione.n. illius vnctionis dicit sacerdos, Deus omnipotens, Pater Domini nostri Iesu Christi, qui te regenerauit ex aqua & Spiritusancto, quique tibi dedit remissionem omnium peccatorū, ipse te liniat chrismate salutis in vitam æternam. His verbis, quæ est salutatio in vitam æternā, per hanc vnctionem obtineri ostenditur, sed hæc verba transcendit Episcopus in vnctione cōfirmationis, dicens, Emitte in eum septiformē Spiritumsanctum tuum paracletum de cœlis, spiritum sapiētiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & imple eum spiritu timoris Domini, & consigna eum signo sanctæ crucis, propitiatus in vitam æternam, consigna inquam, vt Spiritumsanctum non amittat. In † concilio

5 Thole. de conse. dist.5. dictum, & c. seq. dr̄, q̃ nullus debet bis confirmari, sicut nec rebaptizari. Post orationem, quam cōiter dicit Episcopus super oēs confirmandos, si plures sint, singulariter cuilibet frōtem linit in modum crucis, chrismata, cum pollice, dicēs cuilibet. In nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, Pax tecum. Quæ salutatio fit ad nouum hominem, qui dignus est salutari pp vitæ nouitatē, & qui secundùm Deum creatus est in iustitia, sanctitate, & veritate: interim.n. cum erat vetus, non erat salutandus, sed tātum erat pro eo orandum. Ideò autem fit in modum crucis, & cum chrismate, sicut & oīa chrismata cum crucis figura perficiuntur. de conse. distin.5. nunquid. vt appareat, q̃ est illius, p cuius crucem redemptus est, sine quo signaculo non oportet nos ante Deum repræsentari. Quod fit cum pollice, quia ille in cōsecratione Pontificis est ad hoc specialiter consecratus. Vel quia omne datum optimum descendit à patre luminum, ideò in fronte, quia ibi melius & citius vr̄, vt sic exterminatòr Angelus videns eum hoc signo munitum, ad se nō pertinere, pertranseat, sicut pertransiuit domos Hebræorum in Aegypto, vbi vidit vtrūq; postem linitum sanguine agni, *Exod. 12.* & percussit primogenita Aegyptiorum, in domib. vbi hoc signum non erat. Quid enim est sanguis agni nisi fides passionis Christi? vterq; postis hoc sanguine linitur, cum fidem passionis Christi in corpore & mente gestamus in corpore per misterium, in mente per efficaciam. Ideoq; fit in fronte quia perfectorum est, non in occultò, sed in manifesto Christi nomen semper hre. hinc est, qd̄ Ioan. Apost. ait, *Apoc. 14.* Vidi suprà mōtem Sion agnum stātem, & cū eo centū-quadraginta quatuor millia habētes nomen eius, & nomē patris eius scriptū in frontib. suis: Stare.n. & in monte, & cum agno, perfectorū est, & pfectio in cōfirmatione datur, vt præmissum est. Melius quoq; in fronte infigitur, in quo summus Pōtifex laminā aureã figebat, in qua scriptū erat ineffabile nomē Dñi,

ecclesiæ morem, qui fuit ante Papã Cœlestinũ, secundum quem introitus in missa non dicebatur, sed a Κύριε ἐλέησον, incipiebatur. Incipit ergo a Κύριε ἐλέησον officium, q est quidam vox lętitiæ, de hoc, q neophyti sunt renati, rogat ecclesia, vt dominus eos in nouitate conseruare dignetur. Omnia.n. quæ dicuntur vsque ad Euangelium, ad eos referũtur. Sequitur Gloria in excelsis, q ideo cantatur. primò, quia pax data est renatis, quæ ab Angelis nuntiata est in nocte natiuitatis: cũ ergo ipsi sint renouati gratia Dei, possũt cantare cum Angelis. Secundò ideo qm Angeli, qui primo illud nato domino cãtauerunt, pro renatis in baptismo gloriãtur. Tertiò, quia resurrectio Christi proxima est, ideo dr iste angelicus cantus, &
3 cum ipsis Angelis chorus exultat personati melodia, & campanæ, siue † signa &c concrepant, quæ hactenus fuere muta. Collecta etiam de renatis manifesta est, quæ est, Deus, qui hanc sacratissimam noctem gloria. dominicæ resurrectionis illustras, conserua in noua familiæ tuæ ꝓgenie spiritum adoptionis, qué dedisti &c. Cui præmittitur Dñs vobiscũ, & nõ pax. vt iam dicetur. Similiter epistola refert ad eos, videlicet. Si consurrexistis cum Christo, q̃ sursum sunt, q̃rite, vbi Christus est in dextera Dei sedens, ad Coloss. 3. c. quasi dicat, resurrexistis in baptismo á peccatis, sicut Christus resurrexit ab omnibus infirmitatibus suis. Sed ad quid debent laborare resurgenres, nisi quæ sursũ sunt obtineant? Ideo dicitur, Quæ sursũ sunt sapite, non quæ super terram, i. cœlestia, non terrena vobis sapiãt, & additur, mortui.n. estis, & vita vestra abscondita
Gal. 2. est cum Christo in gloria. Mortui enim estis peccato & mortui estis vobis, vt iam non vobis, sed domino viuatis, sicut dicit Apostolus, Viuo ego, iam non ego, sed viuit in me Christus. Vita autem vestra abscondita est in Deo, ideo quia nondum apparet, quod futuri estis, sed cum apparuerit Christus vita vestra, apparebitis cũ ipso in gloria. Ecce ad quid debeant tendere neophyti, s. vt sint, & appareant cũ Christo in gloria, ad quam representandam ministri altaris solemnes vestes induunt, vt renatorum stolam innocentiæ demonstrent: in epistola vero baptizati instruuntur, post epistolam vero sequitur alleluia, quod est vox angelica, siue canticum Angelorum, sicut ostendit Ap. 18 Io. in Apoc dicens, Audiui quasi vocem nubarum multarum in cœlo dicentium alleluia, quia Angeli gloriantur ꝓpter baptizatos a diaboli seruitute ereptos, & ad fidem cõuersos. ¶ Et † dicitur alleluia sine graduali ad significandum, q caput nostrum quiescit, vbi.n. est quies, ibi non est motus, vbi autem non est motus, ibi non est ascẽsus de gradu in gradũ, quod significat graduale. ideo autem graduale non dicitur, quia baptizati nondum per opera in virtutibus graduum fecerũt. Dicitur autem tractus, qui significat patientiam, per quam expectare debent gloriã sempiternam, quam sequens sabbatum in albis representat, in quo sabbato non cantatur graduale; quia ibi non est necessarium bonum opus, vel tractus, qa nec patientia, sed duplex alleluia ꝓ duplici gloria, s. animæ, & corporis. de hoc sub titulo de septem diebus post pascha dicet. & præter morem ante tractum ponitur alleluia, quod est quædam vox lętitię, ad notandum lætitiam neophytorum, quam habent de spirituali nouitate. Sed quia graues sunt labores viæ, sequitur tractus, qui dicitur a trahendo. Ad idem tamen inuitantur neophyti in versu alleluia, & in tractu, videlicet ad Dei laudem. Nam alleluia sonat, Laudate dominum, & in versu alleluia dicitur. Confitemini dom, i. laudate dom & additur cã, quoniã bonus est in se, & nobis, cum quibus misericorditer, & benigne egit dimittendo peccata in baptismo. & cantatur in tono resurrectionis, s. octauo. Sed quia effectus benignitatis posset esse ad tempus, ideo subditur, quoniam in seculum misericordia eius. Ad diem etiam inuitãtur in tractu, s. Laudate Dñm omnes gentes, &c. quoniam confirmata est &c reuera firmatur misericordia, quæ in æternum durat, sicut in versu alleluia, dictum est. Hęc ãt duo scilicet misericordia, & veritas in psalmis iunguntur, vt nec misericordia iniusta, nec veritas nimis austera credatur. 40. dist. disciplina. 24. q. 4. non est iniusta. Quare duplices laudes dicuntur, &

quare tractus, & quare sub humiliori lingua dicitur, sub tit. de 7. diebus post pascha dicetur. Secundò, & alleluia, ideo prius, quàm tractus dicitur, quia hebræa lingua, mr est nobilissima oium linguarũ propter authoritatem diuinæ scripturæ: Latina vero inferior, quasi filia, præterea alleluia significat Iudæos prius conuersus, tractus Gentiles postea credentes. Tertiò dicitur primo alleluia, in memoriam prioris status Adę. Sequitur tractus in memoriam sequẽtis. Præcedit etiam alleluia propter gaudium reuertentium de captiuitate Babylonica. In alijs vero diebus graduale præcedit alleluia, ꝓpter profectum proficiendum. Deinde seqtur Euangelium. Vespere autem sabbati, quę lucescit in prima sabbati. Matt. 27, cap. in quo de solicitudine mulierum circa Domini sepulchrum, & de ministerio Angelorum, & de resurrectione Saluatoris agitur. vsq; nunc n. fuit sacrificium neophytorum, sed de hinc resurrectio ad memoriam reuocatur. ¶ Et nota, ꝙ vespere sabbati hic accipitur pro nocte, & est sensus, vespere sabbati, i. in nocte sabbati. Sed quia credi posset, ꝙ venissent mulieres in principio noct's vel in medio, idcirco adiunctum est, quæ lucescit in prima sabbati, i. quæ pertinet ad lucem primi sabbati. Lucescerat. n. iam, quando venerat Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum &c. ¶ Ante † Euangeliũ autem non portatur lumen, nec etiam in quibusdam ecclesijs candelabra cum luminarijs stant ad Missam super altare. ¶ Primò, quia ille, qui est lumen, nõdum nobis reditus est; qm̃ eius resurrectio nõdum erat manifesta, imò credebatur adhuc in sepulchro latere. ¶ Secundò: quia mulieres Christum non Deum, sed solũ modo esse mortalem credentes, occultè sine lumine ibant ad sepulchrum, vt vngerent corpus Iesu. ¶ Tertiò, ad notandũ cæcitatem cordis ignorantium ipsum resurgere posse. Incensum tamen fertur in signum, ꝙ mulieres tulerunt aromata, vt vngerent Iesum. Rursus accensa luminaria non feruntur, sed incensum sic. Ad notandum, quòd tunc orationis affectio, q̃ ꝑ incensum exprimit, animis infirmorũ non deerat, sed veritatis lux, quæ per accensa luminaria designatur, eis certitudinaliter non clarebat propter Domini sepulturam. Post Euangelium non dicitur Credo, vt per hoc infirmorum animorũ dubitatio denotetur. Quædam tamen ecclesiæ dicunt hac die Credo, & per totã sequentem hebdomadam, quo renati asseuerant se in Deum tendere, & ea, quæ de Christo dicta sunt in Euãgelio, firmissimè credere. † Offertoriũ quoq; non dr̃, in quo significatur. ¶ Primò, silẽtium mulierum, quæ territæ, quasi cum silẽtio recesserunt à monumento, ad quod iuerãt, vt Christo vnguentum offerrent. ¶ Secundo, ꝙ ipsæ venientes, iuxta legis mandatum vngere corpus Iesu, latenter venerunt ad sepulchrum, & contra illud in silentio steterunt, timentes respõdere Angelo, vel custodibus sepulchri: ergo earũ more cantores silent. ¶ Tertiò, qa nondũ surrexit, qui dat nobis, quod offerre possimus. Cantatur aũt Sanctus, sanctus, sanctus, quod est Angelorum canticum, qa Angeli tanquam nihil timentes in sepultura Domini, & eius resurrectione, quam non tacuerunt, suum habuerũt mysteriũ. In canone etiam, s. infra actionem fit mẽtio de renatis. Agnus Dei non cantatur, tum quia nondum surrexit, ꝙ ipsi scirent, qui in die resurrectionis dixit discipulis. Pax vobis. Tum, quia discipuli tunc desperauerant, neque credebant eum esse Deum, qui redimeret Israel. Vnde Cleophas dixit, Nos sperabamus, ꝙ ipse esset redempturus Israel, q. d. iam non speramus: imò desperamus. Sed & mulieres, q̃ venerunt ad monumẽtum, credẽtes corpus sublatum esse, non credebant, ꝙ ipse peccata mũdi tollere posset. Vnde & Maria Magdalena, quæ fuit magis solicita, audiuit a Domino, Noli me tangere: nõdum. n. ascendi ad Patrem meum, subaudi in corde tuo, idest, nondum credis me esse æqualem patri: ergo non credis me tollere posse peccata mundi. In quibusdam tamen ecclesijs dicitur ter Agnus Dei, sine Dona nobis pacẽ. Non datur ẽt pax in detestationem osculi proditoris, & quia Christus, qui est vera pax nostra, nondum pacem nunciauit, quia nondum surrexit, qui in die resurrectionis Apostolis ait, Pax vobis. Vnde fortè hic mod° saluta-

Marginalia: 5; 6; 7; Ga. 15.; Lu. 24; Io. 20.

salutationis,s. Pax vobis ab episcopo in principio huius Missæ non dr,licèt differ tur, vt nouam salutationẽ in die resurre ctionis suæ populus affectuosius ample ctatur: in aliquib. tñ ecclesijs pax datur, eo q̃ Gloria in excelsis cãtat. Postcõio
7 ẽt nõ cantatur. ¶† Primò ad notandũ,q̃ non erãt tunc, qui in fide Xp̃i cõicarent. ¶Secundò;quia baptizati nõdum cõmunicauerunt,sed in die Paschæ cõicare debent.Tertiò;quia nondum surrexit,q no bis dat,q̃ cõicemus.¶Quartò;qa vesperæ,quæ sequuntur, vicem obtinent postcommunionis.¶Quintò; quia omnes ta cuerunt in Christi cõprehensione,& cru cifixione,ideo cantores tacẽt. Cantoribus igitur tacentibus,sacerdos suum implet officiũ;qa Apostolis de resurrectione dubitantibus,& mulieribus timẽtib9, & nil dicẽtibus, Xp̃s ipse p suam gloriosam apparitionẽ , qbus voluit,fecit se manifestum. † Consequenter inter cœnan-
8 dum,i.dum sacerdos cõicat, adijciũt breuissimæ vesperæ, s. Laudate dñm omnes gentes,quæ quasi non sunt vesperę, quia sabbatum æternæ quietis, quod per hoc sabbatum figuratur,nullam habet vesperam : fit ẽt officium breue propter ipsos neophytos , quibus oĩa debent breuiter cantari,maximè primo die,ne eis generetur fastidium ex prolixitate, vnde sub vna collecta Missa; & vesperæ clauduntur, ne fortè si finita Missa dicerentur vesperæ,neophyti nõ auditis vesperis recederẽt credẽtes hre licentiã abeundi. Vnde ideo totum officiũ sub vna orõne cõplet; qm̃ sacrm̃ baptismi in Christi passione consumatur, Vel Ideo dies hæc in Missa, nõ in vespera teriatur, vt Xp̃s, qui nos à morte redemit,sine fine laudetur,qui est in sæcula benedictus . In quibusdam aũt ecclesijs cantatur Ps.Laudate Dñm, sine gloria, qa filius, qui est tertia persona in Trinitate,nondum scitur esse nobis redditus. Rursus inuitantur neophyti ad lau dem dñi per psalmum illum, Laudate.& ipsi se laudare respõdẽt , dicentes , quasi vnus homo p se, vel p alios , Magnificat
9 anima mea dñm : Hoc † sabbatum priui legiatum est,quia in eo fiunt ordines, ca thecumini post baptizantur , cereus benedicitur,& plures lectiones leguntur.

SVMMA.

1 *Paschale tempus quid significet.*
2 *Pascha quid,& vnde dictum.*
3 *Pascha cur potiùs à græca, quàm hebraica lingua nomen sortitum,ac nõ potius Latina num.4.*
5 *Paschatis tempus vnde incipit, & quomodo terminetur.*
6 *Paschatis solemnitas celeberrima omnium, & variè pro varietate regionum.nu.9.*
7 *Paschatis die nihil comedendum , quod non sit benedictum a sacerdote, ac signo crucis signatum,num.8.*
10 *Paschales feriæ quot celebrandæ.*
11 *Pascha semper celebrandum die dominico. Et quorsum,ibi.& nu.12.13.14.& infra.*
15 *Pascha triplex fecerunt Iudæi, quod erat figura nostri paschatis.*
16 *Paschatis septem septimanæ.*
17 *Paschale tempus dicitur quinquagesima.*
18 *Paschate nõ debemus adinuicem salutare, & osculum præbere, idque Romani Pontifici exemplo.*

De die sancto Paschæ. Cap. 86.

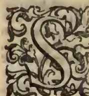

EQVITVR videre de festo paschali,de quo primo aliqua generalia p̃mittemus: consequenter vero de nocturno huius diei officio: post modum de diurno aliqua supponemus. Siq dẽ † tempus paschale significat tp̃s illud, 1
quod erit post diem iudicij; qñ videlicet ad patriam vitæ, quã per Adã amisimus , Deo p̃pitiante regrediemur, quã consideratione põt dici hoc tẽpus regressionis,quod tñ incipit in octaua.In hac autẽ die resurrexit dominus, quæ est mundi prima,& rediẽs ad caput,est octaua, vt dicetur in p̃œmio septimæ partis,de qua dicitur in Paralipomenõ, in ti.psalmorũ quam octauam, sicut septem mundi ætates præcedunt,quarum sex sunt viuentiũ, & septima dormiẽtium , sic & septẽ dies nostræ reconciliationis hanc diem præcedunt : sic quoque septem dominicæ à Circundederunt,vsq; ad Lætare Hierusalẽ, præcesserunt, quas interposita domi-

 nicæ

nicæ passionis memoria hæc dominica octauæ ætatis representatiua sequitur, in qua ẽt representatur, ꝙ sicut octaua est eadem cum prima, sic restituetur homo in idipsum, & ad id quod fuerat cõditus: imò supra primæ originis reparabitur dignitatem, & consequenter corporis, & animæ felicissimã immortalitatem. Qualiter dñs tribus diebus, & tribus noctib' fuit in sepulchro, & qua hora resurrexit, & qua hora hoc tempore debere dici officium matutinũ, & quare hac die pascha celebratur, dictum est sub 4. feria cœnæ
2 dñi, & sub sabbato. ¶ Sanè † πάσχα græcum nomen est, quod hebraice dr Phase, quod latinè transitus interpretatur, ſm Bedam. Nõ dicitur pascha, a passione ex eo, quia πάσχειν græcè, dicitur pati latinè, sed dicitur a transitu, & hoc primo secundum historiam ex eo, ꝙ exterminator Angelus videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransijt, nec eos percussit, tunc etiam populus ex Ægypto transiuit, i. exiuit, tertiaq; die mare rubrum ꝑtransiuit. ¶ Secundo, ſm allegoriam; quia ecclesia in hoc tempore transiuit per baptismum ab infidelitate ad fidem.* Tertiò secundum tropologiam; qm hoc tempore transimus per contritionem, & confessionem de vitijs ad virtutes, vt infra dicetur. ¶ Quartò, secundum anagogẽ, qa tunc Christus transijt a mortalitate ad immortalitatem, & faciet nos etiam trãsire, vnde in Euãgelio. Cũ vidisset Iesus, inquit, quia venit hora, vt trãsiret de hoc
3 mundo ad patrem &c. ¶ Nominamus† autem hanc diem græco, & nõ hebraico vocabulo, licet lingua hebraica dignior sit tanquã mater. ¶ Primò, ne in hoc videamur iudaizare. ¶ Secundò, ne in hoc imitemur quosdam hæreticos, dicentes Euãgelium sine cęremonialibus non sufficere ad salutem. ¶ Itẽ vtimur græco, & non
4 latino † vocabulo, ꝑ authoritatem, quoniam græca lingua antiquitus Romæ, & in Italia tantæ fuit authoritatis, vt nõ solum dies solennes græcis noibus nuncuparentur, vt pascha, pente. ὑπαπαντή, & epiphania, verum ẽt dignitates, vt Apostolicus, patriarcha, archiepiscopus, episcopus, & huiusmodi. Isidorus tamen dicit, ꝙ paschæ vocabulum nõ græcum, sed hebraicum est, & Innoc. Tertius dicit in quodã sermone, ꝙ pascha hebraicè dr a Phase, quod est transitus, græcè verò a * πάσχειν, quod est pati. Augu. dicit. ꝙ hoc nomen Pascha, per diuinam dispositionem compactum est ex hoc noĩe græco πάσχειν, quod dati interpretatur, & ex hoc nomine hebræo Phase, quod transitus interpretatur, nam hæc duo conueniunt in hoc nomine pascha, tam secundum significationem, quàm secundum vocem, secũdum significationem, quoniam in passione Xpi fuit eius transitus, vnde merito hoc nomen habet intellectum vtriusque nois, & est latinum, vt sic ex duabus linguis fiat, tertia, s. latina, & est hoc nomen pascha primæ declinationis, neut gen. ꝙ solum in tribus græcis nominibus inuenitur, s. pascha, manna, & mammona. Vel est tertiæ declinationis, vt dicatur pascha paschatis, sicut dr phantasma, tis. ¶ Vocatur † autem pascha ipsa dies resurrectionis, & etiã tempus a dominica in ramis palmarum vsq; ad octa. paschæ, & in dominica ipsa inducebatur agnus, qui in 5. feria imolari debet. Veruntamen secundum vulgi consuetudinem dñica in ramis pal. dr pascha floridũ feria 6. paschæ: hodierna verò dies pascha, olim tamen propriè dicebatur pascha dies illa, in qua agnus imolabatur. Solemnitas paschæ autem antonomaticè dicitur solemnitas solemnitatum, eo ꝙ cæteras solemnitates huius solẽnitatis nobilitas † antecedit, & 6 oẽs dies dominici sunt octauæ huius festi, vt dicetur in ꝓœmio septimæ partis. & in ea omnia lętitiæ insignia ꝓponuntur, templum quoq; mundatur, & ornatur in parietibus; qa in eis cortinę, & pallia extenduntur, & in choro dorsalia, & tapeta extenduntur, & banchalia disponuntur. Velamen ẽt, quod erat ante crucem, vel in altum dirigitur, vel remouetur, vel retro altarę ponitur, ad notandum, ꝙ prius occulta modo sunt manifesta: altare quoque suis ornamentis decoratur, vt in quibusdam ecclesijs vexillis, q̃ significant victoriam Iesu Xpi, crucibus, & alijs. De quo, & de velaminibus triũ colorũ, quæ hac die in tribus lectionib. de altari remouẽtur, & de triplici ornatu materialis templi dictum est in prima par. sub ti. de

picturis. Ministri quoque ad decorem huius solennitatis se balneis prælauant, barbas, & coronas tondunt, capillos deponunt, vestes siue cappas nigras deponunt, & albas induunt, quæ licet ad decorem fiant, ad spiritualem quoq; hominem referuntur. Non.n.lauamur ad voluptatem, sed significationem, vt.s.per exteriorem lotionem corporis, interiorē animę debere fieri ostēdamus: barbas & coronas tondere est superfluitates, & vitia deponere, capillos super aures tondere, est quinque sensus corporis ad seruiendum Deo expeditos habere: nigras vestes, siue cappas exuere, est asperitatem pœnitentiæ deponere, albas siue superpellicia induere est stolā immortalitatis firmiter expectare, vel per vestem albā significamus innocentiæ stolam renatorum, vel per hoc repræsentamus hodiernam apparitionem angelorum, qui in vestibus albis apparuerunt.

7 ¶ In hac † sancta die nihil, quod à sacerdote non sit benedictum, comedere debemus, quia inimicus noster nunc nos magis satagit supplantare. Vnde in quibusdam locis quæcunque comedi debent ad ecclesiam portantur, & in atrio, vel vestibulo ecclesiæ cum cruce, & aqua benedicta, & in vestibus sacris à sacerdote benedicuntur. Hinc est, ꝙ hodie agnus à sacerdote benedicitur, ad repræsentandum, ꝙ Deus per Mosen & populum agnum comedi iussit in figuram Iesu Christi, cuius sanguine omnia primogenita sibi de mūdo redemit, & Angelo in nocte illa omnia primogenita in Aegypto percutiente, populum suum seruauit agni sanguine prænotatum. Agnus aūt secundum Rom. ordinem nō ad altare, sed ad mensam benedicitur. In quibusdam ēt locis benedicitur lac, & mel in memoriam eius, quod Dominus inquit patrib. nostris Abrahā, Isaac, & Iacob. Introducam vos in terram
8 fluētem lac, & mel. Nullus † debet etiam vnq̄ aliquid comedere, nisi prius saltem signo crucis facto. Vnde legitur in dialogo Greg. Papę, lib.1.c.4. quòd cum quædā monialis iret per hortū lactucam sine benedictione comedit, & simul dæmonem, qui super eam erat, suscepit, qui eam multum vexauit. Nos quoq; vidimus in ciuitate Bonon. puellam à duobus spiritib. immundis, & malignis triennio vexatam. Cumque à quodam perito volente illos cum exorcismis, & abiurationibus ab humano corpore pellere, interrogarentur, qualiter corpus mulieris intrassēt; responderunt, quòd sedebant in quodam melo granato, qđ ipsa puella comederat, qui tandem virtute adiurationum nobis prę-
sentib. ab humano corpore recesserūt. 9
In quibusdā quoq; locis hac die in aleis, vt in Natali prælati cum clericis ludunt, vel in claustris, vel in domibus episcopalibus, ita vt ēt descendant ad ludum pilę, vel etiam ad choreas, & cantus, quod vocatur libertas decembrica, qa antiquitus consuetudo fuit apud Gētiles, quod hoc mense serui, pastores, & ancillæ quadā libertate fruerentur, & cum dominis suis dominarentur, & cuntis facerent festa, & cōuiuia, post collectas messes; laudabilius tñ est à talibus abstinere. In plerisque ēt regionibus mulieres secunda die post pascha verberant maritos suos, die verò tertia mariti vxores suas. Sicut & antiquitus licebat seruis Dominos saltē in crimine adulterij accusare impunè. 12.q.2. qônē. Hoc autem fit, ad notadum, ꝙ debent se inuicem corrigere, ne alter ab altero hoc tempore exigat debitum tori. Statutum est.n. de conse.dist.2. omnis homo. 24.c.1. quod cum hac die cōmunicare debeant, tribus præcedentibus, & tribus, vel quinque, vel septem sequentibus diebus ab amplexibus vacent, quod sumptum est à Dauid, qui cum pueris suis accepturus panes propositionis ait ad Abimelech sacer-
dotem. Continuimus ab heri, & nudius 3.Reg.
tertius. de conf.dist.2. tribus.10.q.1. hanc 33.
consuetudinem. ¶ His † tribus diebus pri- 10
mis solenniter est feriādum, in sequentibus verò licet viris ruralia opera, quæ magis necessaria sunt exercere, sed fœminis non licet nere, nunquam aūt choreas ducere; qua secundum Greg. melius est fodere, & arare, quam choręas ducere. Inde est, qđ hi singuli dies proprias hñt responsoria, cæteris verò in quibusdam ecclesijs mutuata, in alijs tñ habent etiam vsq; in v.feriā propria. Fiunt quoq; apud quosdā hoc tempore aquarum dimersiones, ne qa homines vigilauerūt in 40. in his san-
ctis diebus dormire velint. ¶ † Hoc quoq; 11
notan-

notandum est, q Pascha nostrum semper
debet fieri in die Dominico, sicut statuit
Pius Papa, de conse. dist. 3. nosce, & c. seq.
& etiã Victor Papa, qui propter hoc con-
cilium Palestinum cõuocauit. licet enim
prius eodem die celebraretur, quia tamẽ
quidam inde dubitabãt, Angelus Dñi ad
corroborãdos eorum animos apparuit in
habitu pastorali Hærmæ Doctoris præci-
piens, vt Pascha semper die Dominico ab
omnibus celebraretur: Dominus tamen
verè surrexit in die 6. Cal. April. nam pas-
sus est 8. Cal. Aprilis, videlicet in die tali,
in quali cõceptus est, siue in quali annun
ciatio Virgini facta est: prout dictum est
sub ti. de parasceue. Celebrari etiam de-
bet Pascha in lunatione Aprilis; quoniã
in Exo præcepit Dominus, q mensis ille
primus haberetur, & agnus die 14. imola-
retur. vnde Victor Papa de conse. dist. 3.
celebritatem. dicit, q Pascha debet cele-
brari post 14. diem lunationis April. qui
est primus mensis, secundũ Hebræos, vsq;
in 21. diem eiusdem mensis. i. lunationis.
Loquitur. n. ibi de mense lunari, non de
solari; qñ in illa lunatione est semper pa
scha vsq; in 21. diem, & vsque ponitur ibi
inclusiuè, quoniã includitur ipsa 21. dies:
vult ergo dicere Victor Papa, q pascha
non debet esse intra 14. diem lunationis
Aprilis, nec post 21. diem illius. Si enim
14. dies lunationis est in die Dominica,
vbi est pascha Iudæorum, & Dominica
sequenti est pascha nostrum. s. in 21. die, &
hęc lunatio quandoque incipit à Martio,
de quo plene in fine 7. partis dicetur Ec-
clesia tam antiquitus celebrata pascha cũ
Iudæis 14. luna primi mensis quocunque
die occurreret, quem ritum sancti patres
in Nicæna synodo prohibuerunt, consti-
tuentes non solum lunam paschalem, &
mensem inquirere, sed etiam diem Do-
minicæ resurrectionis obseruare, & ideo
extenderunt pascha à 14. luna vsq; ad 21.
vt dictum est, vt sic & dies Dominicus nõ
omitteretur, & in die resurrectionis Dñi
pascha celebraretur; & hoc pluribus de
12 causis. ¶ † Primò, ne Ecclesia videatur
iudaizare, & figuris Iudaicis adhærere, &
in temporibus & annis cõsidere. ¶ Secun-
do; quia die dominica datum fuit manna
à Domino, per quod significatur Eucha-
ristia, id est panis angelorum, habens in se
omne delectamentum & suauitatem om
nis saporis, vnde Exod. 17. die sexta. parẽt,
quod inferant, vt sit duplum, quam infer
re solebant per singulos dies, & hæc est
dies veneris, & ita die Dominica datum
est manna. ¶ † Tertiò; quia præceptum 13
est comedere agnum cum lactucis aggre
stibus, & in azymis synceritatis & verita-
tis, id est cum puro affectu & pro intelle-
ctu, hoc est in veritate, Christus verò
mortem destruxit moriendo, & vitam
nostram resurgendo reparauit, & ita pa-
tet, quòd in die resurrectionis debemus
comedere agnum; quia tunc incipit ve-
ritas vitæ nostræ. ¶ † Quartò non cele- 14
bramus pascha nostrum cum Iudæis, qui
illud celebrant 14. luna, quia quamuis
tunc imolatus fuerit agnus, tamen inci-
pit eius imolatio in sequenti die, quia
tunc est tempus luctus, nec est tempus so
lennizandi, & ideo ecclesia dimittit hoc
vsque ad tempus solennitatis, quia de-
bet fieri cum solẽnitate, sicut dictum est.
Quinto; quia cum Christo vult ecclesia
celebrare pascha suum: Triplex † enim 15
pascha fecerunt Iudæi, primum in Rama
tha, quod interpretatur commotio ti-
neæ. per hoc significat primum pascha,
id est spiritualis transitus de vitijs ad vir-
tutes: Per tineam enim peccatum intelli-
gitur; quia sicut tinea consumit pannum
imperceptibiliter, sic peccatum animam,
quãdo autem peccatum commouetur in
nobis, siue amouetur, per pęnitentiam fit
iste transitus. Secundum pascha factum
fuit in Syna, quod interpretatur mensa;
per quod significatur secũdum pascha spi
rituale, i. trãsitus de virtute ad virtutem,
per quod restituitur homini sua mensura
attingendi cœlestia. Iste transitus fit, qñ
transimus de virtute ad virtutem. Tũc. n.
accedit ad mensuram suam homo, qñ fa
ctus est, vt sit socius angelorum. Primum
pascha Christus non potuit celebrare; qa
peccatũ non fecit, nec inuentus est dolus
in ore eius, neque secundum. quia datus
fuit ei Spiritussanctus non ad mensuram
à tempore suæ natiuitatis. Tertium pa-
scha fuit in Galgale, quod interpretatur
reuelatio. Illud pascha fit a nobis, quãdo
transimus de mundo ad patrem, siue
de

de mundo ad cœlum,& reuelabuntur nobis omnia,quæ modo credimus. Hoc pascha celebrauit Christus per resurrectionem suam,quod nos celebramus semper post 14. lunam primi mensis, post equinoctium vernale, quando dies incipiunt maiores esse noctibus, prout dictum est sub Sabbato sancto. Sexta causa est; quia de primo pascha,vel secundo non est gaudiũ multum, sed de tertio. vnde 2. Reg. 17. Non gloriet accinctus æquè,sicut discinctus. Septima; quia ex iussione angeli monemur pascha in dominica celebrare, vt præmissum est. Quare hęc,& cætera festa Saluatoris prętet Natale mutabilia sunt, dictum est sub Natali, quando debeat pascha anunciari, dictum est sub Epiphania. Porrò considerandæ sunt quædam huius
16 paschalis † tẽporis varietates. Sunt enim in eo tres septimanæ quasi proprijs vocabulis nuncupatæ. Prima est paschalis. Secunda in albis. Tertia expectationis. Prima dr̃ sanctificata, propter iustificationẽ animę, inde est, q̃ homines per baptismũ sanctificati, per totam septimanam illam vestem,quam in baptismo susceperũt, deportant,quæ significat primam innocentiæ stolam. Secunda dicit in albis. Primò, quia baptizati in Sabbato sancto deponunt in sabbato in albis albas stolas seu vestes,quas in baptismo susceperunt. Per albas quidem innuitur quales in præsenti vita esse debeant,s. mundi, & qualia denique sint corpora recepturi, quia Sancti beatitudinem, & gloriã possidebunt, pro vt dictum est sub Sabbato sancto. Secundò, quia hoc tempore illi, qui baptizati sunt in sabbato sancto, ab episcopis confirmati alias albas stolas portare vsque ad alium sabbatum solent: communiter tñ prior septimana vocatur in albis, propter angelos, q. in resurrectione Dñi in albis apparuerunt, vt p̃missum est: & quia olim baptizati, illis diebus candidis vestib. vtebantur vsq; ad sabbatum in albis. Et propter præmissas etiam causas dr̃ sabbatum in albis, vel quia mos fuit antiquitus, vt in sabbato vestes ex toto deponerent, & albas induerent, quod non fit in sabbato sancto. Tertia septimana, s. quæ est post Ascensionem, dicetur expectationis, qm̃ repræsentat illud tempus, quo Apostoli expectauerunt aduentum Spiritus sancti, quibus Dñs dixit. Manete in hac ciuitate,& expectate vsque dum induamini virtute ex alto. Prima autem septimana nõ protenditur, nisi vsque ad sabbatum in albis exclusiuè,& sic pascha sex dies solũ habet pro octauis: septimana verò in albis incipit sabbato in albis,& terminatur in alio sabbato, & sic durat per octo dies. Octaua verò Ascensionis, cum deberet terminari in quinta feria ante pentecosten, protenditur vsq; ad pentecosten, q̃a licèt duo dies, q. supersunt Octauæ Ascẽsionis possint officiari ad Missam à dominica antecedenti, tñ ad nocturnos non haberent inuitatorium, vel lectiones, vel responsoria, nisi ab Ascensione Domini acciperent. Vnde illi decem dies pro vna reputãtur, nec mirum, cum & totum tempus paschale pro vna reputetur octaua,& similiter à Natiuitate vsque ad octauam Epiphaniæ, de hoc dicetur sub dominica post Ascensionem. Tempus † autem pa- 17
schale vsque ad pentecosten vocaĩ quinquagesima, quia continet quinquaginta dies, per quod tẽpus Iubilei significatur, vt dicetur sub pentecoste. Duas.n. quadragesimas celebramus, cui numero additur decimus numerus,& fit quinquagenarius. Prima ante pascha, in qua labores, & miseriæ huius temporis significantur, vnde tunc ieiunamus, & cantica lætitiæ subticemus: secunda post pascha, quæ significat statum æternæ fælicitatis,& in ea tempus glorię nostrę post hanc vitam repræsentamus, tunc.n. ab omni laborẽ quiescemus,& in Dei laude erimus, quare tũc cantica lętitię multiplicamus,& ianua pœnitentibus aperitur, quia nullus peccati improperium erit, totum.n. erit absorptũ à gloria, prout in collecta huius diei hr̃, vt dictum est in procemio huius partis. Nec ieiunamus, nec genua flectimus, imo stantes oramus, tum quia non erit, p̃ quo flectantur, sed domus Dei gloria replebitur, tum etiam vt libertatem, quam nobis Dominus resurgendo acquisiuit, profiteamur; tum quia mulieres ad monumentum venientes, nõ flexerunt genua, sed erectæ inspexerunt in sepulchro, sicut dicit Ambro. in fine Lucæ; tum quia fm̃ eum in his quinquaginta diebus, quibus

bus Dominus nobiscum fuit, gaudēdum est, & iugis festiuitas est in eis, tanquam sit dies dominica, 75. dist. scire, tum etiam quia in hoc tempus paschale significat octauam resurrectionis, in qua nec ieiunabitur, nec genua flectentur, sed perfectum gaudium omnibus erit. In festiuitatibus etiam beatæ Mariæ, & diebus dominicis & festiuis, & in diebus Pentecostes, nisi in præsentia corporis & sanguinis Christi genua flectenda non sunt, de hoc in 5. par. sub ti. de prima. dictum est, & sub sabbato Pētecostes dicetur. Genua enim in ecclesia flectere cordis contritionem significat. Et est notandum, q in genuflectionibus vtendum est oratione dominica, vel oratione, quam scripsit Aug. seu
1 approbauit, s. Deus propitius esto mihi peccatori, vel peccatrici, vel illa quā quidam Sanctus Eremita composuit, & docuit Thaidem meretricem, docens illam quotidie genu flectere, & in terram discumbere, oculos sursum non attollere, & dicere. Qui me psalmisti, miserere mei Deus. Cæterum, festiuitas paschalis hebdomadaria est, prout in ti. seq. dicetur. In
18 paschali † septimana salutare nos adinuicem hoc modo debemus, s. Resurrexit Dominus. & salutatus debet respondere, Deo gratias, vel, Et apparuit Simoni, & postea debemus dare osculum adinuicē, in signum pacis, & charitatis: vsus tamen hoc non habet, Romanus tamen Pontifex hac die Missam celebraturus Cardinales, Prælatos, Notarios & familiares suos hoc modo salutat, & osculatur, & etiam omnes præmissi se inuicem hoc modo salutant, & osculantur. Salutans enim dicit: Surrexit Dominus verè. Salutatus & osculatus respondet. Et apparuit Simoni.

ADNOTATIO.

* Πασχειν etiam, vt refert Budæus, est quid tacere, quid admittere, quid accidere. Cuius vsus in compositione varius, ἀγαθὸν πάσχειν, beneficium accipere, ἀντιπάσχειν, beneficium reponere.

SVMMA.

1 *Paschatis diuinum officium vnde ordinatur.*
2 *Pascha cur non admittat hymnos.*
3 *Paschatis septimana tres tantum psalmos & tres antiphonas habet, & amplius nu. 4. Limita tamen nume. 5.*

De die Sancto Paschæ. Cap. 87.

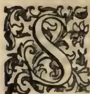

Sequitur videre † de diurno officio huius diei: incipit autem ecclesia inuitatorium alleluia, Surrexit Dominus verè, & est quinti toni propter quinq; apparitiones Dñi in illa die, q̄ dicięsunt in 4. par. sub tit. de salutatione ad populū, vel pp quinque sensuum reparationem, quæ fit per resurrectionem: in quibusdam tñ ecclesijs dr̄ inuitatorium, cum triplici alleluia, & septimi toni, pp quietem, quæ dat in resurrectione, vnde Apo. 14. A modo iā dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. & indigemus inuitatorio, quia viæ Sion lugent, eo q † non sunt, qui veniant ad solemnitatem. Hymnus aūt non dr̄ in quibusdam ecclesijs, quia in resurrectione non cantabimus hymnos hm̄oi, sed in plateis Hierusalem cantabimus alleluia, vt hr̄ cap. pe. Thobiæ, sed loco hymni cantatur alleluia propter spem, quam habemus de gloriosa resurrectione. Aliæ verò ecclesiæ cantant hymnum, quia semper laudandus est Deus, & cantant illum ad tertiam sub duplici cātu, videlicet vnū versum sub vno cantu, & alium versum eiusdem hymni sub alio, & vnum altiori voce, quam alium, ad significandum duplicem stolam gloriæ, quàm Christus assumpsit, s. corporis & animæ. Quia verò virtute Trinitatis, in qua est perfectio, facta est resurrectio, ideo dicuntur tres lectiones: tum quia soror nostra patuula est, & vbera non habet: tum quia baptizati non indigent labore, quasi modo geniti infantes, de quo in sequēti tractu dicetur. Hac etiam die & hoc tempore cantantur tres psal. cum tribus antiphonis. Obseruatur autē ideo iste ternarius numerus. ¶ Primò, quia partitur hominibus propter præcedens ieiunium attritis. Secundò, ne neophyti multitudine onerentur, vt præmissum est. ¶ Tertiò, pp triduanam Domini sepulturā, quæ præcessit dominicam resurrectionem. ¶ Quar-

rò ad notãdum, q tria, quæ Dominus fm Lucã promisit in hoc seculo perficere, s. dæmones eijcere, sanitatem perficere,& tertia die cõsumari,in resurrectione consumata sunt.¶ Primum operatus est Dñs, cum fecit, vt relicta creatura rediremus ad creatorem. ¶ Secundum, cum fidem nos sibi tanquam membra capiti vniuit, vt de eius spiritu viueremus. ¶ Tertium, cum in hoc confirmauit nos, ne labetemur, vel consumatio est nostra conuersione resurrectio. Hæc etiam in nostra conuersione apparent. Eijciuntur.n.à nobis dæmones p exorcismos, sanamur per catechismum, & consumamur per baptismum, & confirmationem. ¶ Primum notatur in primo Psalmo, & in sua antiphona, vbi dr quid vitare debeat quis ad hoc vt sit beatus, s. non ire in consilio impiorum,& quid facere debeat,s.habere voluntatem Domini in corde,& in ea die & nocte meditari. Primus ergo psalmus cum antiphona sua monstrat impios,id est dæmones eijci à consilio filij Dei,in hoc dæmonum eie-
Io.10. ctione fit.q Dñs in Euãgelio Ioan.dicit. Nunc iudicium est mundi,nunc princeps huius mundi eijcietur foras. hoc iudiciũ est discretio, qua fideles per fidẽ separantur ab impijs dæmonibus.quod iudicium factum est in multis milibus credẽtium. Sed hoc iudicio impij, i.in impietate pseuerantes non resurgunt, sed hi, qui per fidem Christi vniũtur,& hoc est fm quod notatur in 2.psal.& sua antiphona,vbi dr. Postulaui patrem meum,alleluia. Dedit mihi gẽtes alleluia, in hęreditatem sibi, alleluia. Hoc factum est,cum fideles per fidem ei tanquam capiti vniti sunt,vt per ipsum ad modum hæreditatis fructificẽt. vnde in psalmo irridẽdo dicit;Quare fremuerunt gentes &c.dicentes, Dirumpamus vincula eorum,& proijciamus anobis iugum ipsorum.stultè dicunt,Qui habitat in cœlis,irridebit eos &c. Et Christus dicit, Ego autem constitutus sum Rex ab eo,qui dicit, Postula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam &c.Et aduerte,quia in antiphona dr dedi. in ps. dabo,& in antiphona ostenditur, impletum esse,quod in psal.est promissum.Tertium, notatur in tertio psal.& in sua antiphona,quo tangitur consumatio,quam Dominus promisit se perfecturum in tertia die, vbi dicitur, Ego dormiui,& somnum cœpi &c. Hoc enim licet de passione, & morte, & resurrectione Saluatoris intelligatur, moraliter tñ conuenienter intelligitur de eo,qui diu in peccato dormiuit, & tandem per Dei adiutorium surrexit. Quintò etiam potest dici, q quia per opera istorum trium dierum fiunt cathecumini membra Christi, s.per exorcizationem,per abrenunciationem diaboli,per fidem,qui vnitas in eis perficitur,& per impositionem manus episcoporum, siue resurrectionem Domini, quæ est iustificatio nostra, ideo propter hanc iustificationem canimus tres antiphonas in nocte resurrectionis.Prima disiungit nos ab impijs. Secunda coniungit nos capiti Christo. Tertia facit nos resurgere propter iustificationem. Sextò etiam potest
†dici,q per tres psalmos tria tempora significantur,tres antiphonæ cantantur,in quibus Patriarchæ,Prophetæ,& Apostoli significantur.tres lectiones legunt,quia lex,psalmi, & prophetiæ resurrectionem Domini profitentur, Tria respõsoria subsequuntur, quia tres ordines,s.Noe,Iob, & Daniel,Christi resurrectione saluant. Singulis responsorijs, Gloria patri subiungitur in quibusdã Ecclesijs, quia Trinitas ab omnibus ordinibus collaudatur. In quibusdam verò non, nisi vnum Gloria, tribus responsorijs, secundum generalem consuetudinem continuatur, ad notandum, q in Trinitate vnum Deum glorificamus. Septimò,ternarium in omnibus frequentamus propter Sacri baptismi in trium personarum nomine celebrati. Octauò,paucitate vtimur lectionũ propter paucitatẽ,quæ tunc aderat Prædicatorum.Nam Apostoli erant in numero pauci, metu Iudæorum muti,de morte Domini mæsti, de audita resurrectione quasi deliri,qua paucitate volunt quidam vti vsq; ad Pẽtecosten, qñ facti sunt prædicatores numero plures, & Spiritusancto feruentiores,vt iam dicetur. Alij
†verò solemnitatem potius attẽdentes, integrum,& solemnem seruant numerũ, quia & si Apostoli muti fuerunt,tñ alloquium Angelorum, & frequens visitatio Domini nõ defuerunt,quare in sequenti hebdo-

hebdomada cantatur tm̃ vna antiphona cũ tribus psalmis vt in seq.ti.dicetur. Sanè tertio responsorio, cum gloria patri; decantato, cum cereis, & solemni ꝓcessione de choro ad aliquem locum tendimus, vbi sepulchrum imaginariũ coaptatur, & vbi introducuntur personæ sub formis, & habitu mulierum, & duorum discipulorum, s. Ioannis & Petri, qui ad sepulchrum Christum quærentes venerunt, & quædam aliæ personæ in personis, & forma Angelorum, qui Christum a mortuis resurrexisse dixerunt, in personis quorũ rectè cantari potest illa secunda responsorij primi particula. Nolite timere &c. vsq; ad finem responsorij: tunc redeunt ad chorum, quasi fratribus referentes, q̃ viderunt, & audierũt, & vnus redit citius alio, sicut Ioannes cucurrit citius Petro, in personis quorum conuenienter cantatur illud responsorium. Cõgratulamini. siue versu. Si qui autem habẽt versus de hac representatione compositos, licèt nõ authenticos, non improbamus. Tunc chorus audita resurrectione ꝓrumpit in vócem, altissimè cantans, Te Deum laudamus, quidam vero hanc præsentationem faciunt ante, q̃ matutinum inchoent, sed hic est ꝓprior locus, eo ꝙ, Te Deũ laudamus exprimit horã, qua resurrexit. Quidam etiam ea faciunt ad Missam, cum dr̃ sequentia illa. Victimæ paschali, cum dr̃ versus, Dic nobis, & sequentes. Adhuc in illo die resurrectionem nostram repræsentamus qua Christo consurreximus, & ideo illo die dicimus. Hęc dies, &c. Et nocte sepultura ei consepulti sumus. & id illud non dicimus de nocte, vnde dicit Apostolus. Consepulti sumus cum illo per baptismum in morte. Trina. n. immersio in aqua baptismi triduanam domini sepulturam repræsentat. Ille quidem consepultus est Christo, q peccare qeseit, ille consurrexit cum Christo, qui cœlestibus intendit Et aduerte, quia in duabus ꝑcedentibus noctibus triduanam domini sepulturam representamus, ſm ꝙ dominus iacuit in sepulchro, vnde tunc Alleluia non dicimus: in hac verò nocte sepulturam Domini repræsentamus, in eo quòd Christo consepulti sumus, sed propterea Alleluia cantamus, quod Christo consepulti gaudium est nobis. Ad primam vero non dr̃ hymnus propter rationem in sexta parte, sub ti. de nocturnis assignatam. nec Quicunq; vult. quidam tamen dicunt Psalmum, Confitemini, sicut in seq.ti.dicetur. Non fiunt et petitiones, obsecrationes, & postulationes, qa dicit Dominus, In die illa nõ rogabitis me q̃c quam, & quia cumglorificati resurreximus, non indigebimus istis. non ergo dicuntur præces, quia vbi non erit miseria, non erit petenda misericordia, vbi nõ erit tentatio, non erit dicendum, Libera nos a malo. Non dicitur etiam capitulũ, quod est refectio, ne post longã psalmodiã homo tędio afficiatur: confortat. n. fessos, sicut electuarium mebra, tum qa ibi nullum erit tędium, tum quia in hoc officio breuis est psalmodia, & qm̃ capitulum in horis non dr̃, ideo nec respõsorium debet dici qñ respondet capitulo, siue lectioni. in Missa tamen dr̃; quia respondet epistolæ: & in laudibus, quia respondet lectionibus, & dicitur tunc capitulum: Christus resurgens, ad Roma. 5. c. De vesperis in seq tit. dicetur.

S V M M A.

1 *Angelus respondit beato Gregorio celebranti. Et cum spiritu tuo.*

2 *Paschatis diurnum officium. Et processionis forma. nu. 3.*

4 *Missa sequitur processionem die Paschatis. & introitus expositio nu. 5. 6. 10.*

7 *Paschatis Epistola, eiusque interpretatio, & variè nu. 8. 9.*

11 *Paschatis Euangelium, item postcommunio nu. 12.*

De diurno officio Paschæ. Cap. 88.

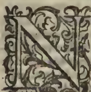

NVNC de diurno officio videamus. †Et quidem hac die fit statio apud sanctã Mariã maiorẽ, quia cũ beatus Greg. hac die ibi celebraret, & pax domini pronunciaret, Angelus Domini alta voce respõdit, Et cum spiritu tuo. & propter hoc est Papa ibi hac die celebrans dicit, Pax 1

domi-

domini, in testimonium huius miraculi,
2 nil sibi t videtur. ¶ Cæterum ante † Missam
fit processio, quod ex Euangelij authori
tate extrahitur, eo q Angeli dicunt mu-
lieribus, Ité, dicite discipulis, quia præce
det vos in Galilæam. Et dominus ad eas,
Nunciate fratribus meis, vt eant in Gali
læam, ibi me videbitis. Hæc ergo signifi-
cat processionem Apostolorum, vt vide-
Mat. rent dñm in Galilæam euntem. ¶ Rur-
28. sus Galilea, trāsmigratio interpretatur.
In Galilæam ire, fuit de Iudæis ad Gētes
transire, de qua trāsmigratione postea di
xit. Euntes docete oēs gentes, baptizan-
tes in noīe Patris, & Filij, & Spiritussan-
cti. In significationem ergo huius trans-
migrationis hodie solemnem agimus p
cessionem, siue in signum, q nos oportet
de vitijs transmigrare ad virtutes, siue p
ficisci de virtute ad virtutem, ad hoc, vt
videre dñm mereamur, quod fit speciali-
ter in baptismo, & ideo in significationē
baptismi nos, & loca nostra aqua benedi
cta aspergimus cantantes. Vidi aquā. alijs
vero temporibus cantatur. Asperges. Ve-
rum tñ nec hodie, nec in pentec. aqua be-
nedicitur, quæ latius prosecuti fuimus
in 4. par. sub ti. de aquæ benedictæ asper-
sione. Ab hac processione oēs processio-
nes dominicales per annum originē tra-
xerunt, vt videamus Dominum in Gali-
læa, i. transmigratione de vitijs ad virtu
tes. ¶ Dies. n. dominica est dies resurre-
ctionis, natiuitatis, & Spiritussancti mis-
sionis, & in oibus de nouo duntaxat est
testū cantandum. De processione dictum
est in 4. par. sub tit. de accessione Pontifi-
cis ad altare. Sed ad quid fuit dictū A-
postolis, vt irent in Galilæam ad viden-
dum dominum, prout legitur 3. Matt. cū
eadem die eum viderint in Hierusalem?
Rñdeo, hoc dē maxime propter allego-
riam, licet ad literā factum sit: allegorice
enim transmigratio illa, significat trans-
migrationem de Iudæis ad Gentes, in
qua maximè vr Christus, quia in hoc ma
ximè apparet Christi deitas, q totus mū-
dus ad prædicationem famulorum Chri
Act 13 sti credidit. Dixerunt. n. Apostoli Iudæis,
quia verbum Dei repulistis, & vos indi-
gnos fecistis vitæ æternę, ecce conuerti
3 mus ad Gentes. In hac † processione præ
cedunt luminaria, vt illud Euangelicum
impleatur in nobis. Sint lumbi vestri præ
cincti, & lucernæ ardentes in manib. ve *Luc.* 12
stris. Crux. n. præcedit, vt carnem nostrā
crucifigamus cum vitijs, & concupiscen-
tijs, & post cruces vexilla, quæ sunt victo
rię Iesu Christi insignia, sequuntur sacer
dotes dealbati exultantes in laudes re-
surrectionis, quæ cū tacita populi sequen
tes expectatione per distinctiones, & mo
rosas expectaciones, vt corporaliter illud
propheticum, quod tunc cantatur, imple
ri videatur; cum iucunditate exhibitis,
& cum gaudio deducemini. Nam & mon
tes, & colles expectantes nos cum gau-
dio. Item in ea maior sacerdos præcedit,
quia dixit Dominus. Præcedam vos in
Galilęam. Item in ea nihil resonat, quod
sit veteris historiæ, sed ea solum cantan
tur, quæ gloriam personent Euangelij, in
ter quæ illud præsertim in quibusdam
ecclesijs admittitur. Virtute magna red-
debant Apostoli testimonium resurre-
ctionis Iesu, quia sicut diximus in Gali-
lęam transmigratio, est Apostolorū pdica
tio: cum autem ventum est ad mediū tē-
pli vtriusq; sexus populo circunstante to
tis viribus chorus in vocem exultationis
erumpit, dicens Antiph. sedit Angelus,
quæ exprimit, q Apostoli docuerunt, aut
docere debuerunt, s. Christum viuere, &
est totis viribus concinendum, & in audi
tum circunstantium efferendū; quia quē
quæritis, viuit, & vita hominum cum eo
surrexit. Vel hodierna processio illud no
bis recolit, q rex gloriæ cum exercitu re-
demptorum de infernalibus claustris ad
cœlestia regna migrauit. post † processio
nem sequitur Missa, & incipit præcentor 4
loco magni præcentoris, i. Christi, Resur
rexi, & adhuc tecū sum. post quē cantat
chorus ad significandum, q ad Christi si
militudinē alij sancti, qui erant in patria
Deum laudabant. Quod verò sequitur,
& adhuc tecum sum, in hoc notatur æter
nitas, in qua semp est cū patre. Cantamus
ergo hac die in psona Xpi, Resurrexi &c.
Sed tūc illud in persona nostra, qñ resur
gentes transibimus de hac mortalitate
ad immortalitatem, quòd significatur in
hoc, quod dicetur in Euangelio, & tran
siēs ministrabat eis. Ministrauit enim no
bis

bis cibum spũalẽ seipsum, sicut Iudęis dedit manna in deserto. Potest ẽt dici, ꝙ dominus per ora prophetarum dirigẽs sermonẽ ad patrẽ, ait. † Resurrexi, & adhuc tecum sum &c. In quo tria notat, s. sui gloriosam resurrectionẽ, & patris in passione protectionem, & cognitionem eius per sciæ suæ dilatationem per orbem. Resurrectionem eius notat, cum dicit. Resurrexi & adhuc sum tecum, &c. q d. nõ est ita, sicut Iudæus cogitauit, quòd a te omnino sim derelictus, & abiectus, tanq̃ immundus Vnde deridendo dicebat Iudæus. Si filius Dei est, liberet eum, quasi dicat, non liberabit eum, quia de eo non curat. protectionem patris in passione notat, cum dicit. Posuisti super me manum tuam, q. d. protexisti me, non a passione, sed ab eo, quod Iudæi intendebanc, videlicet ab extinctione nominis mei, ad quã intendebant, vnde dicebat Si dimittim⁹ eum sic, omnes credent in eum, sed in hoc, ꝙ me occiderunt, hoc ꝙ ipsi timebant, consecutum est. Nam ego, qui sum granum frumenti, cadens in terram multum fructum attuli, & tam de ista, quàm de illo primo laudandus est pater. Vnde post vtrunque cantatur alleluia. Sciẽtiæ patris dilatationem notat, cum dicit. Mirabilis facta est, &c. quasi dicat, ex hoc cognitio tua pater non tantum ad Iudæos, sed etiam ad Gentes dilatata est, nã prius tantum in gente Iudæorum cognoscebaris, iuxta illud. Notus in Iudæa Deus, & quia ab vtroq; populo cognosceris, ab vtroq; tibi laus offeretur, & idcirco duplex alleluia sequitur, & ad id pertinet versus, Domine probasti me &c. Sessionẽ meam. i. humilitatem in passione, & resurrectionem meam, i. gloriam meam in resurrectione. ¶ In † quibusdam tamen Ecclesijs tacetur verbum illud sessionẽ, & solum dicitur resurrectionem meam: potest tamen vtrunque dici, per quod duplex Christi Natiuitas designatur. Sequitur hymnus Trinitatis, s. Gloria patri, qui in pręcedentibus diebus intermissus fuit propter ignominiam illatam Trinitati, in tertia persona. s. in Filio. Nunc autem sublata ignominia illa, hymnus ille cantatur. Hæc etiam in quibusdam Ecclesijs per cereos repræsentatur, vbi tres cerei ante altare ardere consueuerunt, sed in tribus diebus ante pascha non ardent, nisi duo, in signum, quòd tertia persona sublata est. Hac vero die tertius cereus reaccenditur in signum, ꝙ ipsa Christi persona gloriosè redditur nobis. Post hoc dicitur collecta, in qua ostenditur, quis sit resurrectionis, & mortis effectus, quoniam apertio ianuæ regni cœlestis est effectus. Qualiter autem illam ianuam intrare debeamus, dicitur in epistola, quæ est prima ad Cor. 5. c. Expurgate † vetus fermentum, i. abijcite vetustatem a vobis, & hoc est ire in Galilæam, i. de vitijs ad virtutem, & de virtute in virtutẽ, sicut estis azymi, i. esse debetis, vel baptismum, Quare, Etenim pascha nostrum immolatus est Christus, quasi diceret, Coctus est agnus, & paratus, itaq; epulemur. & determiuat quis sit agnus, cum dicit Christus. Christus autem pascha nostrũ, idest agnus paschalis, & festum paschale. Alia etiam ratione ipse est pascha, qa ꝑ ipsum, & ab ipso, & ad ipsum est nobis trãsitus prędictus. Non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, idest, malæ voluntatis, & nequitiæ, idest, prauæ intelligentiæ. Nequam. n. est, qui de Deo male intelligit, sed in azymis synceritatis, & veritatis, idest in accenso affectu, & purificatio intellectu, vel in synceritate caritatis, & puritate fidei. Sed etiam plus dicit veritas, quam fides: comprehendit. n. sapientiam, & intelligentiam. † Sed videtur litera epistolæ in contrarium. Si enim sumus azymi, idest sine fermento, quomodo expurgauimus vetus fermentum, quomodo etiam dicitur, vt sitis noua cõspersio? videtur enim dicere, vt sitis azymi, sicut estis azymi, nam noua conspersio nihil aliud est, quam farina aqua cõspersa, idest pasta nondum fermentata. Sed est notandum, ꝙ duobus modis dicitur quis peccare, scilicet peccato proprio, vel peccato alieno, cui consentit. Erãt. n. illi, quibus loquebatur Apostolus azymi i. sine proprij peccati fermento, sed erãt alieno peccato infecti, dum non reprehendebant illum, cum possent, qui patri suo propriam nouercam abstulerant, qui inter eos erat. Vnde dicitur eis. † Expurgate vetus fermentum. idest, abij-

abijcit illum à vobis per excommunica-
tionem,vt sitis noua conspersio,i.sine fer
mento alieni peccati. Sequitur graduale
quo vtitur Ecclesia sancta propter nos, q
non habemus adhuc nisi resurrectionem
animæ,& expectamus resurrectioné cor-
10 poris,scilicet. † Hæc dies,quam fecit do-
minus, exultemus & lætemur in ea, quia
exultando, & lætando itur in paradisum,
sed cum labore & angustia,& cum maxi-
ma afflictione itur ad infernum;quia non
est pax impijs, dicit Dominus , sed bonis
Es.58. est iucunditas, pax,& quies,maxime pro-
pter spem gloriosæ resurrectionis. Canta
tur autem graduale, licet sit luctus labo-
rantium, propter baptizatos, qui arripue-
runt laborem militiæ, vt perueniant ad
alleluia æternę lætitię:grādis enim labor
eis superest, vt partem habeant in secūda
resurrectione. Et est sciendum, quòd est
dies temporis,vnde Hodie si vocem eius
audieritis,i.si in tempore quo viuitis, &
est dies æternitatis, vnde Melior est dies
vna in atrijs tuis super millia.Hanc diem
hodierna festiuitas inchoat, & ideo rectè
demonstratiuè dicitur.Hæc est dies &c.&
hodie, Surrexit Dominus , sed hæc dies,
dum est in aurora,vel in ascensu, vocatur
dies salutis & gratiæ:cum fuerit in meri
die , vocabitur dies æternitatis & gloriæ.
Hæc declinum nō sentit & ideo solem-
nitas illa vesperum non habet,vt dicetur
in tit. seq. Postmodum sequitur alleluia
cantus quidam angelicus.i.Pascha nostrū
imolatus est Christus, 1.ad Cor.5.c.quia
ipse est panis angelorum , in quem desi-
derant angeli prospicere, etiam inquan-
tum est homo, q. d. Laudate Dominum
Deum;quia pascha nostrum imolatus est
11 Christus.Deinde sequitur † Euangelium
Marci.16.c.qui habet figuram Leonis,qa
& Christus fuit Leo in resurgēdo, & quia
secundum ordinem leguntur Euangelia,
prout in sequenti tit dicetur. Est autem
Euangelium,Maria Magdalenæ,Maria Ia
cobi,& Salomæ emerunt aromata &c.Si-
Es 60. militer oportet nos emere aromata bo-
Pro.8. næ voluntatis.Es. Venite & absq; argēto,
& absque vlla commutatione emite vi-
num, & lac, i.aromata virtutum , quibus
vngitur Deus;quia deliciæ sunt ei,esse cū
filijs hominum, & se quiescit ibi, quòd an-
gelus apparuit mulieribus in vestibus al-
bis,sed in Euangelio Matthæi, quod legi
tur in vigilia, dicitur, quòd aspectus eius
erat sicut fulgur , & vestimenta eius sicut
nix,& per hoc notatur, sicut dicit Grego.
quod Dominus in iudicio terribilis appa
rebit reprobis,& blandus iustis,vna facie;
hoc enim erit ex diuersitate conscientia-
rum. Quia ergo blandus apparebit iu-
stis,ideo ne nimis de resurrectione exul-
temus,sequitur in offertorio. Terra † tre 12
muit & quieuit. In postcōmunione, quæ
sicut & alleluia,sumitur de epistola,hor-
tatur Ecclesia filios suos , vt cum fide ve-
niant ad communionem, dicens , Pascha
nostrum &c. Aiunt quidam , quòd illud,
quod dicitur in introitu . Resurrexi. vox
est sponsi ad sponsam , eam de morte sua
in præsenti tempore consolantis,cui spon
sa respondet : Posuisti &c. vel est vox ge-
neris humani , quod in Adam cecidit, &
per Christum resurrexit.Cętera sunt con
centus angelorum, & hominum de Chri
sti resurrectione gaudentium.

S V M M A.

1 *Officium septem dierum à paschate, & nu-*
me 5.Vbi.& nu.2.de Σκηνοπηγία.
3 *Ius as Mariæ expressit simulachrum.*
6 *Officij ratio circa lectiones à paschate vsque*
ad Trinitatem , & nume. 8.
7 *Neophy orum duæ hebdomadæ.*
9 *Paschatis vesperæ vnde incipiant.*
10 *Ad fontes fit processio , septem diebus à pa-*
schate.
11 *Psalmi duo ad fontes cantantur.*
12 *Serpens cum candela qui defertur ad fon-*
tium processionem, quid notet.
13 *Responsorium, & alleluia , dicuntur diebus*
septem post pascha.
14 *Officium qualiter fiat septem diebus post*
pascha, late ibi.item;& per discursum,nu-
me.15.16.19.20.
17 *Christi resurrectio nunciata est.*
18 *Tempus pascha præcedens quid notet.*
Item sequens.
21 *Alleluia duplex cur in octaua paschæ, &*
deinceps cantatur.
22 *Ecclesiæ quatuor sunt status. Et vnde illi*
producantur.
23 *Missa cur aliquando admittat vnum solum*

responsorium, aliquando solum alleluia, aliquando etiam duplex.

24 *Paschale tempus habet tantum vnum alleluia, in diebus profestis.*

25 *Alleluia duplex in dominicis diebus post octauas paschatis.*

26 *Euangeliorum, quæ dicuntur hebdomada resurrectionis, ordinatio mystica.*

27 *Petrus quid signet mysticè. Itē quid rete.*

28 *Euangelista quod sibi non conuenire videatur super narratione resurrectionis domini cæ, tum de angelis, tum de testium numero. Et qualiter concordentur. Et nu. 29. 30.*

De septem diebus post Pascha. Cap. 89.

1 HÆc prima septimana paschalis temporis licèt communiter † vocetur septimana in albis, tamē sequens magis propriè vocatur in albis propter causas in præcedenti titulo positas, & est cōis huic tempori & præcedēti. Est autem tota de Septuagesima, quæ terminatur in sabbato in albis. Inde est, ꝙ tractus in sabbato paschali & graduale ꝑ totam ipsam hebdomadam dicitur, quod laborem significat, alleluia verò & cætera cantica lætitię cantantur, vt dictum est sub dominica Septuagesimæ, & hoc propter tempus regressionis, quod incipit secundum quosdam in pascha, prout ibi dictum est. Isti ergo septem dies computantur cum Septuagesima; quia si hæc septimana est septima à Quadragesima, per quam idem significatur, quod per Septuagesimam, in cuius septima decade filij Israel acceperūt licentiā redeundi, & iam quasi liberi erant, ideoq; diebus istis can

2 tica lætitiæ inclamantur. Porrò † omnes isti dies septem, sunt quasi vna dies dominica, vnde semper cantatur in eis, Hæc dies &c. & in præfatione dr̄, Te quidem Domine omni tēpore, sed in hoc pot. die glo. prædi. &c. & in eis semper agitur de resurrectione, ad ostendendum, ꝙ per septem dona Spiritussancti venitur ad verā resurrectionem, vel potius quia in tota vita ista, quæ per septem dies currit, debemus anhelare ad gloriam resurrectionis, quantum possumus, sic & pascha in veterā testamēto, per septem dies celebrabatur, & Σκηνοπηγία, i. festum tabernaculorum. Quæcunq; enim hac die facimus, ideo facere debemus, vt in cœlo tabernacula nostra figamus, quod erit per gloriā immortalitatis, vt ille qui crucifixus est, ostendat nobis suam deitatem, cū dicit in officio nocturno. Ego sum, qui sum, & cum dicit se esse illum, qui dixit Mosi, Qui est, misit me ad vos Exo. 3. siquidem pascha est hebdomadaria festiuitas, quia qualibet die hebdomadæ mutantur officia. In veteri enim testamento tres habuerunt hebdomadarias festiuitates, s. pascha, & pentecostes, quas etiam nos habemus, licet ad aliud, quàm illi habuerunt, & Σκηνοπηγίαν, quam non habemus, nisi quodam modo, vt dicetur in proœmio septimæ partis. Quidam vero scripserunt, ꝙ festum Pentecostes non fuit in veteri testamento festum hebdomadale, & quod in nouo testamento habet septem officia propter septem Spiritussancti dona, non quia sit festum hebdomadæ; quia tres vltimi dies non habent omnino propria officia. Ad hoc notandum † est, ꝙ cum 3
in vrbe Rom. esset magna aeris pestilentia, Beatus Gregorius in tempore paschali ordinauit, vt imago Beatæ Virginis, quæ in Ecclesia Sanctę Mariæ in ara cœli seruatur, quam beatus Lucas pinxisse dicitur, & eidē Virgini similis perhibetur, processionaliter portaretur. & dum ante processionem reuerēter portaretur, ecce tota aeris infectio & turbulētia cedebat imagini fugiens, ac si eam ferre non posset, sic ꝙ post imaginem mira sanitas remanebat, tunc autem iuxta imaginem auditæ dicuntur tres voces angelorū canentium, Regina cœli lætare alleluia, quia quem meruisti portare, alleluia, resurrexit sicut dixit alleluia, statimq; Beatus Greg. adiunxit. Ora pro nobis Deum alleluia, quæ antiphona ideo hoc tempore frequentatur. & tunc Greg. vidit supra castrum Crescentij angelum Domini, qui gladium cruentatum tergēs in vaginam reponebat. Intellexit ergo Grego. quod pestis illa cessasset, quod & factum est, vnde castrum illud exinde castrum Sancti angeli vocatū est, præmissa imago in

Ecclesia

Ecclesiã beatæ Mariæ in ara cœli in Vrbe super limẽ baptisterij seruatur, quam Romani Reginam vocant. Per hos autem septem dies tres tantum dicũtur Psalmi, sicut in dominica resurrectionis, in hoc tamen interest secundum aliquas ecclesias, quia tunc dicuntur cum tribus anti-
4 phonis: in his verò diebus cũ vna sola.† Si quidem tamen ideo tres psalmi per hos septem dies baptismales dicuntur; quia qui purè baptizantur, septem Spiritussan cti dona suscipiunt, quæ per hos septem dies significãtur. Suscipiunt ẽt tres virtutes, scilicet fidem, spem, & charitatẽ, quæ per tres psalmos intelliguntur, quæ nobiscum vsque in finem manere debent. Canimus ergo tres psalmos, vt recolamus nos hæc tria habere, antiphona verò vna est, quia vnus est, à quo hæc omnia
5 sunt. ¶ † Rursus verò; quia, vt præmissum est, hæc tota hebdomada est quasi vna dies dominica, inde est, quòd per omnes hos septem dies canimus psal. de nocturno dominici diei, vel eis adiacentes. Quædam tamen Ecclesiæ prætermittunt psalmos maiores, & laboriosos, scilicet Confitebor. & Diligam te. quia neophytis omnia breuia debent proponi, & so-
Can.8. ror nostra paruula est, & vbera nõ habet.
1. *Cor*. & Apostolus: Lac dedi vobis potum nõ
3. escam. 35. q. 5. quod scripsi, extra de pœni. & remis. his qui. sed numerum supplemus per illos duos. Cum inuocarem. Verba mea. & ita 18. psal. perfecimus vsq; in sextam feriam. In sabbato aũt sumimus tres de adiacentibus, quos in die dominica ad primam cantare solemus, scilicet Dominus regit me. Domini est terra. & Iudica me, sed & illos duos, Deus Deus meus re. & Ad te Domine leua. propter cãm prædictam prætermittimus. In sequenti verò tẽpore multiplicandi sunt psalmi, sicut & boni mores, qui per psal. intelligũtur, per quos ad gloriam peruenitur, quam per to
6 tum tempus illud figuramus. In † quibusdam tamen ecclesijs non dicunt nisi tres psalmos vsq; ad Pente. & hoc ex institutione Alcuini, prout dicetur sub dominica de Trinitate. Sed hoc non bene fit hodie. Primum; quia cã quare illud institutum fuit, hodie cessat. Secundò, quia contra carnem Greg. faciũt, prout dictum est in quinta parte sub de nocturnis. Tertiò; qa inter canonicos regulares, & alios clericos, qui vsurpato nomine seculares dicuntur. nulla debet esse quò ad hoc dria, nam & ipsi magna ex parte antiquitus regulares fuerunt 12. q. 1. quia, & c. scimus, & ca. seq & c. certẽ, extra de vi. & ho. cfm. & certũ est, ꝙ canonici regulares in octaua resurrectionis dicunt in nocturnis nouem lectiones cum nouem responsorijs. & ẽt Ecclesia Romana. Qui. n. dicunt, ꝙ omnia facilia debent esse eo tempore pp neophytos, illam facilitatem nimis extendunt. Nam † duæ tantum sunt hebdoma 7
dæ neophytorum. s. in pascha, & pente. & propterea concluditur eis in Ascẽsione, vbi sunt nouem responsoria, & nouem psalmi cum suis antiphonis. Nulla. n. est sufficiens ratio, quare in sequenti die post ascensionem dicamus tm̃ tres psalmos cũ vna antiphona, de hoc dictum est in titulo præcedenti. Nempe † secũdum Roma- 8
num ordinem in omnibus dominicis nouem lectiones dicuntur. de conse. dis. 1. in die. licet Maguntin. concilium, a pascha vsque ad Pente. tres tm̃ instituerit esse legẽdas vt seruitium matutinum in die cantetur; quia in futuro Trinitas cõprehenditur; & a sanctis in luce Dño seruietur. Ad primam aũt dicũt quidam per totam hebdomadã totum psalmum. Confitemini & c. in quo præcipuè de Christi resurrectione agitur. Alij verò solũ versum. Hæc dies & c. quem in prima, & in alijs horis pro Cap. dicunt, qa vitam illã figuramus, in qua doctrina nulli necessaria erit, sed oẽs docti gratulabimur, & exultabimus: psal. verò, Quicunq; vult saluus esse & c. toto illo tempore non dr̃, quoniam ad fidem pertinet. hoc n. tẽpus significat octauam ætatem, vbi non erit fides, quæ euacuabitur, sed res, quæ comprehendetur non erit figura, sed veritas. In quibusdam tamẽ ecclesijs aliter obseruatur, quia vbi fides non est, super ædificari non potest. 23. q. 1. vbi sana. 1. q. 1. cum Paulus. Minus tñ symbolum scilicet. Credo in Deum, ob eãdem causam subticetur ad primam. Nam cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur qđ ex parte est. vnde in condens. id est, condensitatibus populi, vsque ad cornu Altaris, id est, ad commu-

respensorium, aliquando solum alleluia, aliquando etiam duplex.
24 *Paschale tempus habet tantum vnum alleluia, in diebus profestis.*
25 *Alleluia duplex in dominicis diebus post octauas paschalis.*
26 *Euangeliorum, quæ dicuntur hebdomada resurrectionis, ordinatio mystica.*
27 *Petrus quid signet mysticè. Itē quid rete.*
28 *Euangelista quid sibi non conuenire videātur super narratione resurrectionis domini cæ, tum de angelis, tum de testium numero. Et qualiter concordentur. Et nu. 29. 30.*

De septem diebus post Pascha. Cap. 89.

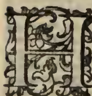

Æc prima septimana paschalis temporis licèt communiter † vocetur septimana in albis, tamē sequens magis propriè vocatur in albis propter causas in præcedenti titulo posi
1
tas, & est cōis huic tempori & præcedēti. Est autem tota de Septuagesima, quæ terminatur in sabbato in albis. Inde est, ꝙ tractus in sabbato paschali & graduale ꝑ totam ipsam hebdomadam dicitur, quod laborem significat, alleluia verò & cætera cantica lætitiæ cantantur, vt dictum est sub dominica Septuagesimæ, & hoc propter tempus regressionis, quod incipit secundum quosdam in pascha, prout ibi dictum est. Isti ergo septem dies computantur cum Septuagesima; quia si hæc septimana est septima à Quadragesima, per quam idem significatur, quod per Septuagesimam, in cuius septima decade filij Israel acceperūt licentiā redeundi, & iam quasi liberi erant, ideoq; diebus istis can
2 tica lætitiæ inclamantur. Porrò † omnes isti dies septem, sunt quasi vna dies dominica, vnde semper cantatur in eis, Hæc dies &c. & in præfatione dr̄, Te quidem Domine omni tēpore, sed in hoc pot. die glo. prædi. &c. & in eis semper agitur de resurrectione, ad ostendendum, ꝙ per septem dona Spiritussancti venitur ad verā resurrectionem, vel potius quia in tota vita ista, quæ per septem dies currit, debemus anhelare ad gloriam resurrectionis, quantum possumus, sic & pascha in veteri testamēto, per septem dies celebrabatur, & Σκηνοπηγία, i. festum tabernaculorum. Quæcunq; enim hac die facimus, ideo facere debemus, vt in cœlo tabernacula nostra figamus, quod erit per gloriā immortalitatis, vt ille qui crucifixus est, ostendat nobis suam deitatem, cū dicit in officio nocturno. Ego sum, qui sum, & cum dicit se esse illum, qui dixit Mosi, Qui est, misit me ad vos Exo. 3. siquidem pascha est hebdomadaria festiuitas, quia qualibet die hebdomadæ mutantur officia. In veteri enim testamento tres habuerunt hebdomadarias festiuitates, s. pascha, & pentecostes, quas etiam nos habemus, licet ad aliud, quàm illi habuerunt, & Σκηνοπηγίας, quam non habemus, nisi quodam modo, vt dicetur in procemio septimæ partis. Quidam vero scripserunt, ꝙ festum Pentecostes non fuit in veteri testamento festum hebdomadale, & quod in nouo testamento habet septem officia propter septem Spiritussancti dona, non quia sit festum hebdomadæ; quia tres vltimi dies non habent omnino propria officia. Ad hoc notandum † est, ꝙ cum 3
in vrbe Rom. esset magna aeris pestilentia, Beatus Gregorius in tempore paschali ordinauit, vt imago Beatæ Virginis, quæ in Ecclesia Sanctę Mariæ in ara cœli seruatur, quam beatus Lucas pinxisse dicitur, & eidē Virgini similis perhibetur, processionaliter portaretur. & dum ante processionem reuerēter portaretur, ecce tota aeris infectio & turbulētia cedebat imagini fugiens, ac si eam ferre non posset, sic ꝙ post imaginem mira sanitas remanebat, tunc autem iuxta imaginem audita dicuntur tres voces angelorū canentium, Regina cœli lætare alleluia, quia quem meruisti portare, alleluia, resurrexit sicut dixit alleluia, statimq; Beatus Greg. adiunxit. Ora pro nobis Deum alleluia, quæ antiphona ideo hoc tempore frequentatur. & tunc Greg. vidit supra castrum Crescentij angelum Domini, qui gladium cruentatum tergēs in vaginam reponebat. Intellexit ergo Grego. quòd pestis illa cessasset, quod & factum est, vnde castrum illud exinde castrum Sancti angeli vocatū est, præmissa imago in

Ecclesiā beatæ Mariæ in ara cœli in Vrbe super limē baptisterij seruatur, quam Romani Reginam vocant. Per hos autem septem dies tres tantum dicũtur Psalmi, sicut in dominica resurrectionis, in hoc tamen interest secundum aliquas ecclesias, quia tunc dicuntur cum tribus anti-
4 phonis: in his verò diebus cũ vna sola.† Siquidem tamen ideo tres psalmi per hos septem dies baptismales dicuntur; quia qui purè baptizantur, septem Spiritusſan cti dona suscipiunt, quæ per hos septem dies significãtur. Suscipiunt ẽt tres virtutes, scilicet fidem, spem, & charitatē, quæ per tres psalmos intelliguntur, quæ nobiscum vsque in finem manere debent. Canimus ergo tres psalmos, vt recolamus nos hæc tria habere, antiphona verò vna est, quia vnus est, à quo hæc omnia
5 sunt. ¶ † Rursus verò; quia, vt præmissum est, hæc tota hebdomada est quasi vna dies dominica, inde est, quòd per omnes hos septem dies canimus psal. de nocturno dominici diei, vel eis adiacentes. Quædam tamen Ecclesiæ prætermittunt psalmos maiores, & laboriosos, scilicet Confitebor. & Diligam te. quia neophytis omnia breuia debent proponi, & fo-
Can.8. ror nostra paruula est, & vbera nō habet.
1. *Cor.* & Apostolus: Lac dedi vobis potum nō
3. escam. 35. q. 5. quod scripsi, extra de pęni. & remis. his qui. sed numerum supplemus per illos duos. Cum inuocarem. Verba mea. & ita 18. psal. perfecimus vsq; in sextam feriam. In sabbato aũt sumimus tres de adiacentibus, quos in die dominica ad primam cantare solemus, scilicet Dominus regit me. Domini est terra. & Iudica me, sed & illos duos, Deus Deus meus re. & Ad te Domine leua. propter cām prædictam prætermittimus. In sequenti verò tēpore multiplicandi sunt psalmi, sicut & boni mores, qui per psal. intelliguntur, per quos ad gloriam peruenitur, quam per to-
6 tum tempus illud figuramus. In † quibusdam tamen ecclesijs non dicunt nisi tres psalmos vsq; ad Pente. & hoc ex institutione Alcuini, prout dicetur sub dominica de Trinitate. Sed hoc non bene fit hodie. Primum; quia cā quare illud institutum fuit, hodie cessat. Secundò, quia contra carnem Greg. faciũt, prout dictum est

in quinta parte sub de nocturnis. Tertiò; qa inter canonicos regulares, & alios clericos, qui vsurpato nomine seculares dicuntur. nulla debet esse quò ad hoc dfia, nam & ipsi magna ex parte antiquitus regulares fuerunt 21. q. 1. quia, & c. scimus, & ca. seq & c. certè, extra de vi. & ho. cler. & certũ est, ꝙ canonici regulares in octaua resurrectionis dicunt in nocturnis nouem lectiones cum nouem responsorijs. & ẽt Ecclesia Romana. Qui. n. dicunt, ꝙ omnia facilia debent esse eo tempore ꝓ neophytos, illam facilitatem nimis extendunt. Nam † duæ tantum sunt hebdoma- 7
dæ neophytorum. s. in pascha, & pente. & propterea concluditur eis in Ascēsione, vbi sunt nouem responsoria, & nouem psalmi cum suis antiphonis. Nulla. n. est sufficiens ratio, quare in sequenti die post ascensionem dicamus tm̃ tres psalmos cũ vna antiphona, de hoc dictum est in titulo præcedenti. Nempe † secũdum Roma- 8
num ordinem in omnibus dominicis nouem lectiones dicuntur. de conse. dis. 1. in die. licet Maguntin. concilium, a pascha vsque ad Pente. tres tm̃ instituerit esse legēdas vt seruitium matutinum in die cantetur; quia in futuro Trinitas cōprehenditur, & a sanctis in luce Dño seruietur. Ad primam aũt dicũt quidam per totam hebdomadā totum psalmum. Confitemini & c. in quo præcipuè de Christi resurrectione agitur. Alij verò solũ versum. Hæc dies & c. quem in prima, & in alijs horis pro Cap. dicunt, qa vitam illā figuramus, in qua doctrina nulli necessaria erit, sed oēs docti gratulabimur, & exultabimus: psal. verò, Quicunq; vult saluus esse & c. toto illo tempore non dr̃, quoniam ad fidem pertinet. hoc n. tēpus significat octauam ætatem, vbi non erit fides, quæ euacuabitur, sed res, quæ comprehendetur non erit figura, sed veritas. In quibusdam tamē ecclesijs aliter obseruatur, quia vbi fides non est, super ædificari non potest. 23. q. 1. vbi sana. 1. q. 1. cum Paulus. Minus tñ symbolum scilicet. Credo in Deum, ob eādem causam subticetur ad primam. Nam cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur qđ ex parte est. vnde in condens. id est, condensitatibus populi, vsque ad cornu Altaris, id est, ad commu-

 nionem

nionem nō dicitur, nec preces, vt dictum
9 est in titulo præcedenti. Vespertinū † officium est huius festiuitatis claritate illustratum, non.n. per Deus in adiuto. quoniam in illa vita nōn sicut hic adiutorio indigemus, sed per Κύριε ἐλέησον inchoatur, qa vespertina hora Sabbati Paschalis baptisma fuit per Κύριε ἐλέησον, inchoatum, & in Trinitatis nomine celebratū, & propterea eadem hora, & in eisdē verbis per totam hebdomadam hanc in festiuæ regenerationis iucunditate Sancta Trinitas adoratur, vel per Κύριε ἐλέησον, incipitur, vt quasi non existens per se officium, missæ officio continuetur. Nam vt in tit. præce. diximus, dies hæc vesperam non habet, quia declinium æternitas non agnouit, tres psal. sub vno alleluia.i. gaudio cantatur in quibusdam ecclesijs, quia per fidem Trinitatis ad vnum æternitatis gaudiū peruenitur, vel hi tres psalmi resurrectioni, quę tertia die facta est, conueniunt Iesu Christo Pro Cap sequit. Hæc dies. sicut in alijs horis, quia ibi non erit necessaria doctrina, sed exultatio, vel vt notetur solicitudo baptizatorum adhuc peregrinantium, & laborantiū, quia nondum habent gaudium, nisi spei, quo peruenitur ad alleluia rei. Pro hymno sequitur alleluia, qđ est proprius illorum ciuiū
10 hymnus. † Sanè descendimus processionaliter ad fontes cum cereo p totā hebdomadam, cantātes canticum exultationis, & populus sequitur, s. viri per se, & mulieres per se, qđ fit in memoria eius, quod Hebræi, Pharaone & suis in mari rubro submersis, fecerunt, qui in gratiarū actiones de submersione hostium per totam hebdomadam redibant ad mare, viri per se, & mulieres per se, cantantes illud can
Exo.14 ticum Mosi, Cantemus Dño. Si quidem hostes nostri sunt dæmones, mare rubrū est baptismus, in quo submerguntur oēs hostes i. vitia & peccata, & dæmones, & inde est, q neophyti baptizati in Sabbato sancto præcedente suo lumine. s. Christo, redeuntes ad fontem baptismi his septem diebus gratias agētes, quia inimici eorum submersi sunt, s. vitia, & peccata, & tunc circa fontes cantantur psalmi. Laudate pueri, s. nouiter baptizati, & in exitu Israel, de Aegypto, qa per baptismum de tenebris peccati eximus, Duo ergo psalmi circa fontes cantantur, † quia per ge- 11
minam dilectionem ad fontem vitæ pertingitur qui baptizatis, & baptismo conueniunt, baptizatis, vt Laudate pueri Dominum &c. Est admonitio laudis ad neophytos, qui facti sunt pueri.i. à vitijs puri, pro quibus mater ecclesia iubilat ad fontes, in laudem eius gratiæ, per quam meruit esse, quòd in cantico amoris audiuit. Cant.4
Fons hortorum, puteus aquarum viuentium. Postea transitur ad aliquod oratorium cum ps. In exitu Israel, qui conuenit baptismo, cum dicitur. Quid est tibi mare quod fugisti. & fit statio ad crucifixum, & redduntur ei grates, quia ipse est, qui baptizat, vnde in euangelio. Super quem Ioan.1.
videritis spiritum descendentem, &c. Hic est, qui baptizat, & saluatur, quia per crucem, & in cruce nacti sumus animarum nostrarum redemptionem. Rursus p hos dies septem baptismales neophyti quotidie ad ecclesiam ducuntur, sicut.n. filij Israel, licet transissent mare rubrū in quo baptizati sunt, nō tamen peruenerunt ad terram promissionis, nisi subducibus, Domino illos pascente ex māna, & columna eos præcedente, sic & ipsi his septem diebus sub ducibus.i. presbyteris, patrinis, & matrinis, ducuntur ad ecclesiam, & pascuntur corpore Domini, & cerei præcedunt eos, & sic tandem in Sabbato quasi peruenerunt ad terram promissionis. Cereos aūt, quos in Sabbato sancto dum baptizarentur habuerunt, per hanc hebdomadam in quibusdam locis ad Missas, & vesperas accendunt, & in Sabbato in albis, & in sequenti dominica illos accēsos offerunt sacerdoti. Si quidem luminaria accensa bona opera sunt, quib. toto tempore præsentis vitæ, quę per septenarium ducitur, lucere debent. Offeruntur sacerdoti, quia post hanc vitam ad summum sacerdotem, id est, ad Christum luminaribus bonorum operum veniunt. Iuxta illud. Venientes autem venient cum exul Psal.
tatione portantes manipulos suos. ¶ Po- 125.
test etiam dici, quod processiones vespertinales huius hebdomadæ, reuersionem significant de captiuitate Babyloniæ. Hæc est enim hebdomada reuertentium, qui in fine suæ captiuitatis reuertitur ad

Deum

Deum & vesperæ trina statione complen tur, sicut & baptismus in trinitatis nomine celebrat. Qui verò fontes nō habent, non exeant, sed quinque psalmos quotidie dicāt, & post collectam diei de cruce collectā adiungant. Eædem vesperæ quotidie repetuntur; quia pro vna, & eadem
12 die tota hæc hebdomada reputat. ¶ † In quibusdam etiam ecclesijs in his septem dieb. quando descēditur ad fontes, ante fertur quidam serpens imaginarius, super virgam, & cādela nouo lumine accensa super caput serpentis retorta affigitur, ex qua cereus paschalis, & oēs aliæ eccle
13 siæ candelæ accenduntur. ¶ † Circa quod sciendum est, sicut legitur Numeri 21. c. Moses in deserto erexit super palum serpentem æneum, vt qui percussi erant à serpentibus, per illius sanarent aspectum, in quo Christi passio præfigurata fuit. Vn
Ioan. 3 & Dominus ait in euangelio Ioan. Sicut Moses exaltauit serpētem in deserto, ita & exaltari oportet filium hominis. Ideo ergo serpens imaginarius fertur, & aspicitur, vt Christi passio memoretur, & per hoc à vulneribus peccatorum sanemur. Nam serpens in palo est Christus in patibulo. Item, ideo in benedictione baptismi & cum ad fontes descendiur, quia baptismus à Christi passione virtutem accepit, in quo à peccatis sanamur & mundamur. Fit hoc in vesperis, qm ipse Christus
Psalm. 140. fuit sacrificium vespertinum, vnde ps. Eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum. Ignis nouus ex silice excussus, Christus passus est, qui est lumen de lumine, ex quo cæteræ candelæ in eccle-
Ioan. 1 sia illuminantur; quia ipse illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Candela in capite serpentis retorta est spinea corona in capite Christi posita. In completorio verò in quibusdam locis præmittitur psalmus, Qui habitat, sicut in
14 prima psalmus, Quicunque. ¶ In † his aūt sex diebus, dicit ad missam responsorium & alleluia, vt infra dicetur. Et dr̄ primo responsorium, & post sequitur alleluia, & hoc triplici de causa. Primò, quia enim in laboribus vitæ præsentis exultandum est, iuxta illud: Hilarem datorem diligit Deus. 23. q. 6. §. ex his, ideo tunc post graduale, & versum conuenienter sequitur alleluia, quod est vox lætitiæ. ¶ Secundò, responsorium actiuam, Alleluia verò contemplatiuam vitam significat. ¶ Responsorium.n. significat actionem, quam Sancti exercebunt in resurrectione corporū, quæ erit in omni lætitia, prout verba responsoriorum huius temporis declarant, quæ oīa, siue versus eorum, excepto eo, qui cantatur in tertia feria, prout ibi dicetur, sunt de psal. 117. Confitemini Domino. qui psal. sonat confessionem laudis, & est de terra lætitia: quia igitur omnis illa laus confessionis siue actionis ad gaudiū, & Dei glorificationem tendit, merito ab alleluia concludendum est, & quoniam eadē actio nihil aliud est, quàm laus Dei, ideo ad hoc ostendendum post hos sex dies cōtinuè canitur sine responsorijs alleluia. ¶ Tertio, ideò in his sex dieb. hoc fit; quia senarius numerus ad opera, sicut septenarius ad requiem refertur. Qui.n. vult peruenire ad requiem, oportet eum primo toto tempore præsentis vitæ bene operari. ¶ Circa hoc sciendum est, quòd ecclesia his diebus Sanctorum actus in corpore cum fine lætitiæ recolit, sic incipiens actum, vt pertingat ad quietem, primus dies mandat, septimus requiem gestat, octauus glorificat. Nempe responsorium illam actionem significat, quā Sancti in resurrectione corporū exercebunt: animæ quippe Sanctorum ante resurrectionem corporū in quiete sunt, sed dum illam recipient, in actione erunt, & tunc sic erit actio, vt nō desinat quies. in quiete quidam erunt; quia non laborabunt, nec cogitationibus fluctuabunt, nec erit etiam in quiete illa segnities desidiosa, sed sic ab huius vitæ operib. in fine quiescēt, vt in alterius vitę actione gaudeant. Hæc autem actio ideo nobis per numerū senarium in memoriā reducitur, quia sicut septenarius numerus requiem, ita senarius operę responsorium significat. Per responsoria enim intelligimus Sanctorū actiones, quæ erunt cum omni lætitia, vt iam dictum est. † Et nota, quòd prædicti 15
uersus, qui canūtur his septem dieb. cum responsorijs, dicuntur ex ordine quo positi sunt, in psal. Confitemini. Vnde sumpti sunt exceptis duobus, in quibusdam Ecclesijs præpostere ponuntur, nam in

quinta feria dicunt versum. Benedictus,
qui venit in nomine &c. Qui ibi ponitur
vltim. & in feria 6. ver. Lapidem quem re
probauerunt edificantes &c. Et hoc ideo
quia in illo plenius agitur de passione
Saluatoris, quàm in alijs versibus ibi posi
tis, & ideo merito illa die cãtatur, in qua
15 passus fuit. Nec † omittendum, quòd in
quibusdam Ecclesijs in his septem die-
bus duo in albis superpellicijs incipiunt
responsorium. Hæc dies. & in alijs quos
dam tropos retro altare, quod represen-
tat sepulchrũ, pro eo quòd corpus Iesu
in eo sacramentaliter collocatur, & con
secratur, gerentes typum duorum Ange
lorum, qui stantes in sepulchro Christũ
resurrexisse retulerunt. Verba enim illa,
Hæc dies, &c. Ad resurrectionis diem p-
tinere noscuntur. ¶ Rursus † cantando
16 post altare repraesentat Apostolos, & mu
lieres timentes, & Christum resurrexis-
se dicere publicè formidantes. Fit autem
hoc ad laudes, & ad tertiam, & vesperas.
¶ Primò, eo quòd in his tribus speciali-
ter horis Christi passio est expleta, nam
mane captus, & illusus, in tertia flagella-
tus, & linguis crucifixus, in vesperis de
cruce depositus, & sepultus est. ¶ Secun-
17 dò in signum † q resurrectio tribus vici-
bus nunciata est. ¶ Primò, secundum Mar
cum, & Mat. per vnum Angelum, qui se-
cundum Augu. stabat in monumento nõ
directe, sed quasi ad ostium. ¶ Secundo, p
duos angelos, qui secundum Ioan. stabãt
intus. ¶ Tertio, per ipsum Christum, iux-
ta monumentum. ¶ Fit etiam hoc in qui
busdam Ecclesijs ad Missam, eo quòd il-
la in altari celebratur, super quod Chri
sti corpus consecratur. Ideo autem a pa-
scha, vsq; ad octauam pentec. canitur alle
luia fere in omnibus antiphonis, & re-
sponsorijs nocturnalibus, & in offerendis
& postcommunionibus, vt celebratio tẽ-
poris post resurrectionem reducat nobis
ad memoriam vitam contemplatiuam, si
cut tempus, quod est ante pascha, reducit
ad actiuam. Tempus † enim ante pascha,
18 quod in ieiunijs, & orationibus agimus,
significat ærũnas huius vitæ, & tribula-
tioné captiuitatis, in qua dñi sumus, can-
tica lętitiæ subticemus. Tẽpus vero post
pascha significat beatitudinem, & perpe-

tuam exultationem, in qua post resurre-
ctionem erimus, & ideo relaxatis ieiu-
nijs canendo alleluia, quòd interpretaẽ,
Laudate dñm, frequentamus, de quo di-
ctũ est in prooemio huius partis. ¶ Illud
† tamen notandum est, q in quibusdam 19
Ecclesijs in hac hebdomada alleluia can
tatur in Missa sine finali melodia, & ver-
sus, & antiphonæ sine neuma, sed in se-
quentibus cãtatur cum illa, & hoc ideo,
quia in hac cantamus p domino nostro,
qui in anima, & corpore per resurrectio-
nem iam factus est gloriosus, ac illa fina-
lis melodia expectationẽ nostram signifi
cat, vel ẽt sanctorum stolæ expectationẽ.
Taceamus ergo, q habemus, quod opta
mus. Paruuli namq; plorant, cum panem
non habent, sed cum habent quod deside
rant, tacent: ita & nos quasi ploramus a-
lio tempore, quia non habemus, qđ desi-
deramus, & sancti, quasi in desiderio sunt
expectationis. ¶ In † quibusdam ecclesijs 20
in magnis solẽnitatibus tacetur illa me-
lodia in signum, q sancti, pro quibus cele
bramus, certi sunt, q secundam stolam,
quàm expectant; amittere non possunt.
Iubilus quidem diuersa notat, vt dictum
est sub Natali. ¶ Porrò in istis † octo die- 21
bus cantatur pro memoria neophytorũ,
& singulis diebus singula denotata sunt
officia, quod non fit in toto tempore vs-
que ad pentec. & in primo die, s. in Sabba
to sancto, & in octaua duplices laudes po
nuntur. In primo. n. dicitur alleluia, Con
fitemini, & tractus, Laudate dominũ om
nes gẽtes. In octaua vero dicitur duplex
alleluia, quod ideo fit, quia prima vita no
stra, quæ fuit ante peccatum, beata fuit,
sed non sempiterna; sed vita, quæ erit in
septima qetis, erit beata, & sempiterna:
quia ergo prima vita fuit beata, idcirco
cantatur primo alleluia, quod est vox an
gelica in lingua hebræa, quia dignior
est, sed quia non fuit sempiterna, ideo hu 22
miliori lingua latina cantaẽ tractus Lau-
date. Quia vero vita, quæ erit in septima
ætate, erit beata, & sempiterna, iõ in sab-
bato in albis, q est dies septimus, duplex
alleluia cantatur, propter duplicẽ stolã,
vt ibi dicetur. Nam vita illa, quæ in septi-
ma quietis dabitur, non tolletur in octa-
ua ætate, quæ per octauum officium
intel-

intelligitur,sed potius cõsumabitur. Cir
22 ca cantica lætitiæ notandum † est,ꝙ qua
tuor sunt status Ecclesię.¶Primus est cul
pæ.¶Secundus culpæ,& pœnæ. ¶Tertius
pœnæ,& gratiæ.¶Quartus gratiæ,& glo-
riæ.¶Primum repræsentat Ecclesia in Se
ptuagesima, ideo subticet Te Deum lau
damus, & alleluia , quia non est speciosa
laus in ore peccatoris,& Gloria in excel
sis Deo , quia positus est inter Deum &
homines paries inimicitiarum.¶Secũdũ
repræsentat in aduentu.ideoq; & supradi
cta cantica subticentur , præter alleluia ;
quia lex data Deum intelligere docuit ,
& laudare . Tertium repræsentat in æsti
uo tempore,ideoq; propter gratiam acce
ptam in festiuis ista cantantur , sed ꝓpter
pœnam ista in ferialibus subticentur, præ
ter alleluia, quod etiã quotidie frequen-
tatur; quia spes de resurrectione futura
non informatur.Quartum repræsentat in
ter octauas paschæ,& pentec ideoque su
pradicta cantica lætitiæ frequentantur ,
& multiplicantur; quia tamen nondũ ha
bemus gloriam,quam expectamus, ideo
Te Deum laudamus, & Gloria in excel.
sis in ferialibus subticemus.& in domini
cis,in quibus quasi duplicem resurrectio
nem repræsentamus, & etiã in festis San
ctorum,in Missa duo alleluia cantamus,
sed in ferialibus vnum , vt iam dicetur .
Nec te moueat,ꝙ non rectum,sed ꝓposte
rum ordinem Ecclesia repræsentat,eo ꝙ
erunt nouissimi primi , & primi nouissi-
mi.sic ergo varietas dierum, & statuũ hu
manorum varietatem inducit officiorũ.
23 Quærendum † tamen est , quare diuina
officia ita distinguuntur,vt alia celebren
tur cum solo responsorio , alia cum solo
alleluia,& hæc quandoq; cum simplici al
leluia,quandoq; cum duplici ; alia simul
cum responsorio,& alleluia;alia cum re-
sponsorio,& tractu ; & alia cum alleluia,
& tractu. Dici potest, ꝙ dies ieiuniorum
quibus responsorium sine alleluia canit,
recolũt actus eorum, qui presbyteris gra
uia confitentur,vt ab illis consilium acci
piant pœnitendi. Ipsi ergo dies aguntur
cum solo responsorio, per quod vita acti
ua intelligitur,quæ in labore ducitur,si-
ne alleluia,quod est canticum lętitię. qa
Ecclesia dolet pro talibus tanquam pro
membris vulneratis, & nondum sanatis :
ex eo.n.ꝙ alleluia dimittitur. robur Ec-
clesiæ mõstratur,quod habet de suis vul-
neribus nõdum sanatis.Præterea,iõ tunc
non dr alleluia, quia nõ est pulchra laus
in ore peccatoris. in diebus vero profe-
stis, quæ sunt ab octaua paschæ vsque ad
octauam pentec. simplex alleluia sine re-
sponsorio canitur.† Primò,quia dies illi 24
vitam contemplatiuam significant , quæ
erit post resurrectionem, in qua respon-
sorium non erit ; quia pniæ actus ibi su-
perfluus erit, sed tñ alleluia canetur de
percepta immortalitate . Secundò; quia
tunc pro illis canimus ; quia iam sunt in
patria , ad quos iam non pertinet actio
laboriosa,quam responsorium notat,sed
sunt in Dei cõtẽplatione,& exultatione,
quæ intelligitur per alleluia. Tertiò, qa
ante resurrectionẽ corporum nostrorum
anima sine corpore Deũ laudabit.Quar-
tò;quia Sancti ante diem generalis resur
rectionis simplicem tñ recipiunt stolã ,
s. animæ. Rursum in priuatis ferijs Glo-
ria in excelsis,& duplex non dr,quia nõ-
dum habemus perfectam iustitiam , nec
gloriam,quam expectamus.Sed quia ec-
clesia iam primam habet resurrectionẽ ,
ideo alio tpe semper alleluia canitur, ꝓ-
ter quàm in Septuagesima, vt dictum est
in proœmio huius partis,& sub ti.d etẽ-
pore aduentus . In octauis vero paschæ,
& sabbato in albis duplex alleluia dicit ;
quia tunc tempus resurrectionis repre-
sentamus,& in requie,quæ erit in resur-
rectione,duplicem stolam,s.animę,& cor
poris ꝑcipiemus ; quia erimus in vtroq;
hoïe,i.in anima , & corpore gloriosi,eri-
mus.n.incorruptionis gloria vestiti . In
dominicis † quoq;,quę sunt ab octaua pa 25
schæ vsq; ad octauam penteco. duplex al
leluia dr,tum quia in resurrectione; quã
ipsi dies significabant, corpus simul cum
anima laudabit Deum : tum quia duo
sunt, vnde lætari debet anima in die sem
piterna.vnum de percepta lætitia , aliud
de percipienda in resurrectione, tum qa
resurrectio domini , quæ facta est in die
Dominica , est causa nostrę resurrectio-
nis futuræ , & ideo in omnibus domini-
cis,quasi octauã dominicę resurrectionis
repræsentamus,in ferialibus vnum, quo-

niam ante resurrectionem anima vna dũ taxat fruitur beatitudine. ¶Rursus ideo vsq; ad octauam Pent. quia in octaua ęta te, in qua erit corporũ resurrectio erimus vtroq; hoie gloriosi. In oibus quoq; festiuitatibus illo tempore occurrentibus duplex alleluia dr, & hoc primo propter requiem, & fruitionem secundo, quia illi iam de duobus gaudent, s. de æterna quiete, & diuina visione: tertio, qa cũ iã habeant gloriam animæ, securæ sunt de gloria corporis: quarto, quia tunc vnum alleluia canitur; quia quiescunt, aliud qđ Deum vident. Sex vero dies paschales, videlicet inter sabbatum sanctum, & sabbatum in albis, & dominici dies, atq; festiui, quos celebramus ab octauis penteco. vsq; ad Septuagesimam, in quibus responsorium, & alleluia canitur, recolunt actus eorum, qui eleemosynas largiendo, infirmos visitando, & solum, quæ bona sunt, operando, perseuerantiam habendo in sanctitate, quam in baptismo receperunt sine dubio ad contemplationem Dei perueniunt. Inde est, q̃ responsorium, quod vitam actiuam significat, sequitur alleluia, quod significat contemplatiuam, sed tunc vnum tantum, siue simplex alleluia dr, propter causas supradictas: prius autẽ dicitur responsorium, & postea sequitur alleluia, prout supra dictum est. Dominici autem dies, & æstiui, a Septuagesima vsq; ad Pascha, quorum responsorijs non alleluia, sed tractus subditur, recolunt eos, qui sunt in bonis operibus, sed videntes laborem vitæ, timent casum. nam tentationibus tunduntur, sine quibus hæc vita non ducitur. Inter responsorium. n. & alleluia, tractus est medius, qui neque in tanta lætitia est, sicut alleluia, neq; in tanto opere, vt responsorium. In Sabbato verò sancto gaudentes pro neophytis nostris; qa ab omni peccato liberati sunt canimus alleluia, sed quia eos trahendos varijs videmus laboribus, tractum adijcimus, per quem labores intelliguntur, de quo dictum est sub ti. de septuagesima, & in procemio huius partis. Quomodo officia istorum septem dierum, & officia dominicarum, quæ sunt inter Pascha, & Pẽteco. adaptentur septẽ donis Spiritussancti, sub vigilia Ascensionis, & sub sabbato in albis dicetur. ¶Circa euangelia, quæ hoc tempore leguntur, sciendum est, q̃ oĩa pertinent ad resurrectionem, iuxta ordinem scriptorũm ponũtur. Mat. n. primo scripsit. 2. Marc. 3. Luc. vlt. Ioan. Vnde primo ponitur Euangelium Mat. in vigilia Paschæ. In ipso vero die paschæ Euangelium Marci, in secunda, & tertia feria Euangelium Lucæ, in quarta, & quinta feria, & in sabbato Euangelium Io. in sexta feria interponitur Euangelium Mat. † Sanè in Euangelijs vigiliæ, & diei tm̃ agitur de annunciatione resurrectionis facta per Angelũ: in alijs de visione. Conueniebat. n. vt prius annunciaretur domini resurrectio, vt postea ad maiorem fidẽ faciendam corporaliter ipse ab hominibus videretur. Tria vero a Ioanne Euangelista omnino præpostere posita sunt. Primum namq; fuit, quod legitur in sabbato, postea quod legitur in v. feria, & aliquanto tempore post, quod in quarta feria legitur. Nam Maria Magdalena cum venisset ad monumentum, & non inuenisset corpus Domini, sublatum credidit, & cucurrit, & nunciauit Petro, & Ioanni, qui concurrerunt ad monumentum, & Io. pręcurrit, sed non statim introiuit, sed Pet. tandẽ veniens intrauit, & postea Io. intrauit, & cum non inuenissent, redierunt ad propria. hoc legitur in sabbato. Illis redeuntibus Maria remansit ad monumentum, & inclinans se in monumento, vidit vnum Angelum sedentem ad caput, alium ad pedes, qui dixerunt, Maria, quid ploras? quæ dixit. Quia tulerunt dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum, & tunc conuersa retrorsum, vidit Iesum, qui dixit ei, Mulier, quid ploras? quẽ quæris? & illa respiciens, & hortulanum eum credẽs, dixit. Domine si sustulisti eũ, dicito mihi, & ego eum tollam. hoc legitur in quinta feria. Aliquanto tempore post, Petrus iuit piscatum cum sex alijs ad mare Tyberiadis, vbi dominus apparuit eis in littore, & hoc legitur in quarta feria. Sed quare hæc omnia? Solutio. In quarta feria cantatur hoc, quod cantabitur Sanctis in die iudicij. Venite benedicti Patris mei &c. & in illo Euangelio, quod eadem die legitur, dr, quod Dominus apparuit discipulis in littore maris,

tis. Et hoc bene eůuenit. Nam per littus maris, vt dicit beatus Gregorius super illum locum, finis intelligitur mundi, in quo Dominus apparebit suis gloriosus, &
27 tunc Petrus † trahet ad littus rete plenũ magnis piscibus centum quadragintatribus, nec tamen scindetur rete. Per Petrũ intelligitur ordo sanctorum prelatorum, qui de fluctu huius seculi ad littus stabilitatis æternæ ducent eos, qui per ipsos conuersi fuerint, sed hoc attribuitur soli Petro, propter Ecclesiæ vnitatem. Sed quare legitur in Sabbato in albis Euangelium, quod tunc legitur? Rñdeo, ꝙ officium illius sabbati cum officio præcedenti Sabbati sancti in multis eůuenit. Nam in pręcedẽti Sabbato duplex laus cantaẽ, sicut & in hoc lectioni conuenit, quia in lectione præcedẽtis sabbati dr. Quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram & in lectione sequẽtis dr, Deponentes omnem dolum &c & itaq; tanquam lapides viui ædificamini. quod nihil aliud est, quã quæ sursum sunt, sapere. conueniebat igitur, vt Euangelium correspõderet Euãgelio, quod fit in eorum principiis. Nam in Euangelio præcedentis Sabbati dr. Vespere aũt Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati, i. diluculo, venit Maria Magda. & in Euangelio seq. dr; Vna sabbath. Maria Magda. venit ad monumentum, cũ adhuc tenebrę essent, ꝙ idem est. In hoc tamen videtur dñia, quia dicit ibi, ꝙ venit Maria Mag. & altera Maria. hic non fit mentio, nisi de Maria Magda. Sed, vt Aug. in libr. de concord. Euangelistarum, ideo Ioan. solam Mariam Mag. nominat, qa fuit cæteris feruentior, nec tamen ideo cæteras excludit. Euangelium verò Matt. legitur in sexta feria, quia Dñs p passionem meruit sibi dari potestatem in cœlo, & in terra, vel potius datam notificari; & qa Dominus in sexta feria passus est, idcirco legitur Euangelium Mat. in sexta feria, in qua Dominus ait discipulis. Data est mihi oĩs potestas in cœlo, & in terra. Vnde Apostolus, Christus factus est pro nobis obediens patri vsq; ad mortem, mortem aũt crucis, propter quod & Deus &c. Vbi ergo poneretur Euãgelium, in quo agitur à Ioan. de prima visione Domini, quę facta fuit Mariæ Magd. nisi in quinta feria. In prima. n. die non poterat poni prædictis de causis, nec in secunda, nec in tertia, nec in quarta, nec in sexta, nec in Sabbato. Vnde restat, ꝙ in quinta feria necessariò poni debuerit. Aiunt quidam, ꝙ licèt in secunda feria legatur euangelium de apparitione Domini facta Discipulis euntibus in Emaus, non tñ illa facta fuit in ea die, sed in præcedenti. Decẽ etenim appariciones post Christi resurrectionẽ in euangelijs inueniuntur ad fidem nostram cõfirmandam, quinq; in prima die, & quinq; postea: sed in Apostolo dicitur, ꝙ in die resurrectionis apparuit Iaco. & quingentis fratribus simul. Et sicut quidam dicunt, in ipsa etiam die primò apparuit matri, vt dictum est in quarta parte sub titul. de accessu Pontificis ad Altare. & etiam Iac. qui notum vouerat non comedere, sed & Ioseph, qui pro eo tenebatur in carcere. ¶ Verum † quia de vi- 28
sione angelorum & de Mar. Mag. Euangelistæ discordare videntur, ideo aliqua super hoc præter propositum dicamus. Nam Mat. dicit, ꝙ mulieres viderunt Angelum sedentem super lapidẽ, qui tñ erat extra monum. Marcus dicit, quod introeuntes ipsæ in monumẽtum, viderunt eũ sedentem à dextris. Io. dicit, ꝙ Mar. Mag. vidit duos angelos, vnum ad caput, & aliũ ad pedes sedentes. Luc. dicit, ꝙ duo Angeli stantes dixerunt Marię Mag. & alijs, Cur quæritis viuẽtem &c. Io dicit solam vnam venisse. s. Mariam Magd Mat. duas scilicet eam & aliam. Mar. tres. s. eam, & Mariam matrem Iac. minoris, & Mariam filiam Salomæ, quæ fuit mater filiorum Zebedæi, s. Iacobi minoris, & Ioan. Euangelistæ, secundum Chrysosto. tantum Salomæ filia fuit. Lucas plures dicit: dicit enim erat autem Maria Mag. & Ioann. & Maria Iac. minoris, subaudi mater, & cæteræ, quæ cum ipsis erant, & aliæ, quas nõ numerant Euangelistæ. Ecclesia tamen tres Marias representat. Rursus Mat. dicit, ꝙ mulieres certificatæ per Angelum, inter quas erat præcipuè Maria Magda. denunciauerunt Apostolis Dominum resurrexisse. & Ioan dicit, quòd Mar. Mag. nunciauit Petro & Ioann. eum sublatum fuisse. Vera quidem sunt omnia, quæ dicunt Euangelistæ in his, & non sunt aduer-

aduersa, sed quod vnus minus dicit, alius
29 supplet. † Verum.n.est, sicut narrat Mat. ꝙ primò viderunt Angelum sedentem super lapidē, quem reuoluerat ab ostio monumenti, qui & dixit eis eum resurrexisse, & adiecit, Venite, & videte locum, vbi posuerunt eum, & tunc ipse surgens præcessit eas in monumentū, & sedit in dextris, sicut narrat Mar. post Mariam Magdalenam vidit vnum ad caput, & alium ad pedes sedētes, sicut dicit Io. Qui dixerūt ei: Mulier, quid ploras? & nunciauerunt eum resurrexisse, & tunc surrexerunt ipsi, vt apparerent ei stantes, sicut dicit Luc. vt in hoc, ꝙ surrexerunt, Dominum surrexisse ostenderent, & cum starent, dixerūt ei & alijs. Cur quæritis viuentem cū mortuis? id est eum qui resurrexit. Cur quęritis in sepulchro, quod est locus mortuorum. Ambrosius dicit duas fuisse Marias Magdalenas, vnam, quæ secūdum Matth. sciuit Dominum resurrexisse, aliam quæ secundum Ioannem nesciuit, sed corpus
30 sublatum credidit. Aug. vero de † concordan. euangelistarum sic soluit. dicit.n.ꝙ cum Maria Magda. cum alijs veniret dicendo. Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? cum adhuc aliquantulum lōgè esset, vidit lapidem reuolutum, & statim cucurrit ad Petrū & Io. & significauit eis corpus Domini fuisse sublatū, qui venientes inuenerunt monumentum vacuum, & credentes ꝙ fuisset sublatum, redierunt. Maria aūt iterum adiunxit se alijs, & propius accedēs cum eis, vidit Angelum sedentem super lapidem, & dixit eis. Cur quæritis in sepulchro quod est locus mortuorum. Mat. &c. sicut superius dicta sunt. Zacha. qui composuit vnū Euangelium ex quatuor, aliter soluit. Dicit.n. quod Mar. Mag. & aliæ venerunt ad monum. & viderunt Angelum sedentem super lapidem, sicut dicit Mat. & post in monumēto sicut dicit Mar. & inde duos stantes; vnum ad caput, alium ad pedes, sicut Luc. dicit. s. illum priorem cum alio, vel eo disparente, alios duos, qui dixerunt. Cur quæritis viuentem cum mortuis? & significauerunt eum resurrexisse. Alij crediderunt verbis eorum. Maria remansit incredula. Vnde aliæ nunciauerunt discipulis Dominum resurrexisse, illa nunciauit Pet. & Io. eum sublatū fuisse, qui post aduētum & recessum eorum sola remansit ad monumentum, & inclinās se in monumento vidit duos angelos sedētes, vnū ad caput, & alium ad pedes, sicut dicit Io. qui dixerūt ei. Mulier, quid ploras? & illa respondit, Quia tulerunt Dñm meum, & nescio vbi posuerunt eum, & conuersa vidit Dominum, qui dixit ei. Mulier, quid ploras? quem quæris? & illa putās eum hortulanum esse, dixit, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, & ego eum tollam. Et tunc Dominus eam ex nomine nominauit, & ipsa tunc eum cognouit, & post plures locutiones angelorum, tunc primo credidit, & voluit procidere ad pedes Domini, & Dominus dixit ei. Noli me tāgere, nondum.n. ascendi ad patrem meum, subintelligitur in corde tuo. q. d. Quem quæris, tanquam mortuum, non credis patri esse æqualem, & adiecit Dominus. Vade, & dic fratribus meis: Ascendo ad patrem meum, & patrē vestrum &c. id est in proximo est, vt ascendam. Et ipsa cœpit ire iam certificata, & inuentis alijs mulieribus iuit pariter cum eis hoc nunciare Apostolis, & in illa via apparuit eis Dominus, dicēs, Auete, quæ accesserunt & tenuerunt pedes eius. Prædictum autē modum loquendi, in quo generaliter dictum est, ꝙ mulieres ierāt nunciare Dominum resurrexisse; cum tamen Maria, quæ erat vna de illis, tunc incredula fuit, sæpe in scripturis inuenimus, sicut & Dominus discipulis, & me scitis, & viā meam scitis, cum tñ quidam essēt inter eos, qui hæc nescirent. vnde Dominus, Tāto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me &c. sed illud primò dictum est scientibus, istud ignorantibus. Ita etiam dr̃, ꝙ Dominus in Ascensione apparuit discipulis, & exprobrauit incredulitatem, & duritiam cordis eorum; quia his, qui viderant eum surrexisse, non crediderāt, cum tñ aliqui inter eos fuerint, qui iam crediderāt, sicut Petrus, & alij plures, sed illud primò dictum est de incredulis. hæc opinio vr̃ probabilior, quàm secūda. Et quod dixit Amb. non est credendum, quod dixerit asserendo, sed aliorum opin. referendo, licèt eam argumentis probare videatur, quibus iuxta prædictum opi. le-

Ioan.13 *Math. vlt.*

uiter

utes respondetur, & ferè totum quod ipso inducit, per interpretationem soluitur. v.g. quod ipse dicit, quòd vna Maria fuit secundùm Matth. quæ sciuit eum surrexisse, hoc est falsum, quia alijs credentibus verbis angeli, ipsa remansit incredula. Augu. verò non sic fuisse dicit, vt narrat, sed narrat ita potuisse esse, vnde probabiliori sententiæ non præiudicat.

SVMMA.

1 *Feria secundæ post Pascha officiũ. Et nu. 2. 3*

De secunda feria post Pascha. Cap. 90.

1 QVIA † per gloriam re
surrectionis impleuit
Dñs, quæ promisit in
veteri testamento, vt
videlicet introduceret
nos in terram fluẽtem
lac, & mel, ideo dicit
ecclesia in introitu hu
ius secũdæ feriæ. Introduxit Dñs in terrã
fluentem lac, & mel. Exod. 13. quia Christus iã introductus est, & ecclesia triumphans in re. Ecclesia verò militans in spe. Epistola sumitur de Actibus Apostolorũ 10. c. Stans Petrus in medio &c. & intendit probare passionem Christi, & resurrectionem, vnde dicit. Huic oẽs Prophetæ
2 testimonium perhibent. ¶ † Euangelium,
Duo ex discipulis. Luc. 23. c. concor. epistolæ de apparitione Dñi discipulis euntibus in Emaus, ibi. n. habetur, ꝙ cognouerunt eũ in fractione panis. Quid est fractio panis, nisi expositio scripturæ? ibi. n. cognoscitur Dñs. Responsoriũ verò concord. cum introitu, Dicat nunc Israel, alleluia. Nonne cor nostrũ erat ardens &c. Est de scripturarum expositione. In alijs, ecclesijs dr̃ alleluia, angelus Domini. Mat. vlt. c. Offertorium, angelus Dñi &c. est de testimonio Apostolorum. Postcommunio, Surrexit Dominus &c. Luc. vlt. c. est de apparitione, quæ facta est Petro. Multiplicat igitur apparitiones, vt dictũ
3 est ad confirmandum fidẽ. ¶ Sanè ex † ho
dierno euangelio sumitur alleluia. Nonne, & offerenda. Angelus Domini. ex eo, ꝙ ibi dr̃, mulieres visiones angelorũ vidisse, qui dicunt eum viuere. Similiter & communio. Surrexit Dominus, ex eo ꝙ ibi dicitur. Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Ad pietatem ergo pertinet hoc officium, in quo cõtinetur rememoratio scripturarum, & per pietatẽ accedit ad mansuetudinem, mansuetis aũt terra promittitur illa, de qua dr̃. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terrã fluentem lac, & mel, vnde in introitu dr̃, Introduxit nos Dñs in terram fluentem lac, & mel. Et sunt hæc verba Mosi populũ post esum agni de Ægypto ducentis. Introduxit inquam spe, sed in illa postea introducet re, quam Caleph dedit Axæ filiæ suæ irrigatam irriguo superiori, & inferiori. Irriguũ inferius, timor est: superius, amor. Caleph etenim, qui quasi cor interpretatur, dat animæ deuotionem, cum timore pariter & amore. ¶ In hac 2. feria fit in Vrbe statio apud Sanctum Petrũ, propter hoc, quod in euangelio habetur, & apparuit Simoni: & quia ibidem dicitur, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? quia ipse præ cæteris magis arsit, Dominum diligendo. Hac die pisces viuos capimus, recolentes cum gaudio, ꝙ Dominus ad operationem resurrectionis partẽ piscis assi comedit, & in tertia feria ad fontes imus, vt ibi dicetur, & mulieres verberabant viros, & iam in his tribus diebus est feriandum, prout sub Pascha dictum est.

SVMMA.

1 *Feriæ tertiæ post Pascha officiũ. Et n. 2. 3. 4*

De tertia feria post Pascha. Cap. 91.

IN tertia feria † ostenditur, per quod habeatur hæreditas cœlestis patriæ. Ostenso verò in secunda feria, quòd in terram fluentẽ lac, & mel iam introduxit nos Deus in spe, & postea introducet in re, modò ostendit per quod habeatur, quia per diuinam scientiam siue cognitionem Domini nostri, vnde hæc tota feria est de cognitione, siue sapientia Dei, & inde introitus est. 1

Aqua sapientiæ &c Eccl.15.c. & est septimi toni, quia in septem donis Spiritussancti est ista sapientia. In epistola, Surgens Paulus, Act 13.c. ostenditur passio Christi, & resurrectio, per quam hic sapientia habetur. Qui enim veram fidê habet de his, habet saporem Dei. hæc aũt cognitio est dies, quam fecit Dominus. de gradua
2 li ergo patet. Et † nota, ꝙ cũ omnes graduales versus huius hebdomadæ sumantur de psal.107.f. Confitemini. qui est nonus post, Dixit Dominus. hodiernus sumitur de psal.107.f. Confitemini, qui est decimus in matutinali. Cantate. eo, ꝙ iste psalmus exhortatur fideles ad laud. Dei, qui per sapientiam suã redemit & liberauit eos de quadruplici tentatione; quia liberauit eos de necessitatibus eorum, i. ab infidelitate, & q̃a liberauit eos de necessitatibus eorum, i. à praua consuetudine, & liberauit eos à tædio bonæ actionis, & eduxit eos à versutijs hæreticæ impugnationis. Alleluia est, Surrexit Dñs, & apparuit mulieribus. Vel ſm alias ecclesias, Oportuit. quod sumitur de euangelio, in alijs etiam dr. Surrexit Dominus verè. Luc.vlt.c. In euãgelio verò, Stetit Ie.&c. Luc.24.cap. ostendit Dominus, & probat resurrectionem suam discipulis suis per quatuor. Primò per consuetum modum loquendi, cum dixit. Pax vobis. loquebatur enim eis sępe de pace, & amator pacis erat, vnde ipse Dñs inquit. In me pacem habebitis, in mundo autem pressuram. Pacem relinquo vobis. Pacem meam do vobis. Secundò per hoc, ꝙ ostendit se palpabilem. Tertiò, quia cum eis comedit. Quartò, quia eis sensum aperuit scripturarum, & quia hanc sapiētiam Dominus dedit per se, & per Apostolos, ideo dr in offertorio, Intonuit de cœlo Dominus, i. de Apostolis, vt omnes crederent in illũ. Hęc enim, inquit Ioan. scripta sunt, vt credatis, & credentes vitam æternam habea
3 tis. ¶ † In postcommunione quæ est ad Col.3.c. inuitamur ad hanc sapientiam. Si consurrexistis cum Christo quæ sursum sunt sapite. ecce de sapientia. Et q̃a de sapientia habetur in hac 2. feria, ideo fit statio ad Sanctum Paulum, qui fuit sapientior oĩbus Apostolis, seu cui Dominus singulariter aperuit intelligẽtiã scripturarum, de quibus legitur in euang. & introitu. Vnde ipse dicit. Non à me, nec ab homine accepi euang. meum, sed per reuelationem Dñi mei Iesu Christi. vel, quia per eũ maximè adimpletum est, qđ in euang. legitur, s. oportuit prædicare pœnitentiam in omnes gentes, ideo & eius prædicatio legitur in hodierna lectione Actuum Apostolorum. Hac die † viri ver 4
berant mulieres, prout sub pascha dictum est: hac etiam die ad fontes imus, pro eo ꝙ hodie in introitu viri beati aqua sapientiæ potati referuntur, & in offertorio, fontes aquarum apparuisse memorãtur.

SVMMA.

1 *Feriæ quartæ officiũ à Paschate. Et nu.1.3.*

De quarta feria post Pascha. Cap. 92.

Ostenso † in 3. feria de cœlesti patria, & per quod habeatur: ostenso etiam in secunda feria, ꝙ in terram fluentem lac & mel introducimur, ideo nũc in hac quarta feria inuitamur ad illam. Vnde introitus est. Venite benedicti patris mei &c. Matth.25. quia verò dicit Dñs. Pœnitentiam agite, appropinquabit.n. Regnum cœlorũ. & quia ibi non intrant, nisi purificati per pœnitentiam, ideo Beatus Petrus in epistola, Aperiens. Act.3. inuitat Iudæos ad pœnitentiam, ideo autem ad pœnitentiam inuitatur homo, vt de filio diaboli, fiat filius Dei, & hæc mutatio dexteræ excelsi, ꝑ quod in responsorio hr. Dextera † Dñi 2
fecit virtutem. Sequitur alleluia de resurrectione. Surrexit Dominus &c. & in alijs ecclesijs est, Christus resurgens, &c. Semper.n. in his dieb. aliqua de resurrectione dicuntur. In alijs.n. dicitur Cum sederit. Matth.21.c. Qui verò hæc mutatio fit etiam, quando † homines sunt filij Dei 3
propter prædicationem, ideo in euangelio. Manifestauit se Iesus. Io.21.cap. dicit Dominus. Mittite in dexterã nauigij rete. hoc facit, qui tantũ prædicat propter Deum, & tunc trahuntur magni pisces, postea

pôstea dedit eis piscem assum. Piscis assus est Christus passus, hæc erit refectio in patria cum comedemus panem Angelorũ, de quo in offertorio, Portas cœli &cæt. Postcommunio est Christus resurgens. Ro.6. Et quia beatus Laurẽtius fuit vnus de magnis piscibus, & fuit allatus p Christo, ideo fit statio ad beatum Laurentiũ.

S V M M A.

1 *Feriæ quintæ a paschate officium, & numero 2.3.*

De quinta feria post Pascha. Cap. 93.

VINTA † feria est de cõuersione Gentiũ pp passionẽ, & resurrectionẽ. Vñ introitus est, Victricẽ manum tuã laudauerunt pariter Christiani, quia sapientia aperuit os mutorũ. vñ Esa.25. Tunc claudus saliet sicut ceruus, & aperientur linguæ mutorum, qđ factum est, qñ Christus dæmones eijciebat, & faciebat hoies mutos loq: vñ in Euãgelio, Erat Iesus eijciẽs dæmonium, & illud erat mutum. In epistola vero Angelus dñi. Act.8. significat cõuersio ista Gentiũ, vnde dr ibi de eunucho, qui conuersus est a Filippo, q interptat os lampadis, siue os illuminãs, quia quandoq; p scripturarum inspectionem, vel prædicationẽ conuertit hõ, vt Gentiles, qui significãtur p eunuchum: quandoq; vero p inspirationem conuertitur ad Dominum, vt hr in Euangelio, q apparuit Mar. Magda. Quia vero p conuersionẽ Gentium factus est Xps lapis angularis, iõ in versu responsorij hr, Lapidẽ quẽ repr. ędif. &c. Et qa vera † cõuersio fit p pœnitentiam, iõ sequitur alleluia, Mat.25. in die resurrectionis meæ dicit dominus, præcedã vos in Galilæã, i. in transmigratione de vitijs ad virtutes, Euangeliũ, Maria † stabat. Io.20, est
2
3 de apparitione domini, Marię Magdalenę in specie hortulani, siue peregrini, quia peregrinus est homo quandiu est in peccato. In offertorio. In die solẽnitatis. Exo.4. & 13.c. similiter pmittitur cõuertentibus vera beatitudo. In postcõione vero, populus &c. 1. Reg.2. ad laudandum inuitamur, & fit statio ad sanctos Apostolos, qa in Philippo, qui interpretatur os lampadis, intelliguntur oẽs Apostoli, per quorũ prædicationem conuersio Gentium facta est, Item, quia fratres Domini, de quibus in Euangelio legitur, sunt Apostoli, per quos os muti apertum est, est disertæ sextę lingue infantiũ, ideo statio fit ibi.

S V M M A.

1 *Feria sexta à paschate, quod & quale habeat officium, ibid. & nu.3.4.5.*

De sexta feria post pascha. Cap. 94.

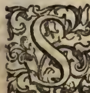

EXTA feria † est de institutione baptismi. vñ introitus est, Introduxit eos dominus, s. de Ægypto, i. de tenebris peccati, & inimicos eorum operuit mare, i. baptism⁹, & subijcitur ibi ter alleluia propter liberationem ab hostibus, & donũ gratiæ. ¶ Postmodum sequitur † epistola, Christus semel. 1. Petr. 3.c. in qua beatus pet. agit de baptismo, & de arca Noe, sicut in diluuio p arcam saluæ factæ sunt aiæ, licet paucæ, s.8. Similiter, & in baptismo, qa sicut in aquis diluuij, q inundauerunt mundũ, & mũdus à peccatis purgatus est, & per arcam aiæ saluæ factæ sunt: ita in aquis baptismi, in quo oia peccata mundata sunt per ecclesiam saluati sumus. ¶ Sequitur graduale. Hæc dies quam † fecit dominus, versus. Benedictus qui venit in noie domini. Est n. homo, qui consecrat baptisma, sed De⁹ est, qui inuisibiliter baptizat. Vnde sequitur. Deus dominus, illuxit nobis, s. per illuminationem baptismi, & per illuminationem legis domini. Alleluia, est Angelus domini, cũ duplici versu, sicut in die paschæ in quibusdã ecclesijs, in qua in hac die agitur de institutione baptismi: vnus versus est, pter Xpi resurrectionẽ in corpore, alius propter stolam animæ, quam in baptismo suscipiunt baptizati.

¶ † Euan-

4 ¶† Euangelium vero est de institutione
baptismi, sēm Mat. vlt. c. Vndecim discipu
li abierunt in montē, quē constituit illis
Iesus. seqtur ibi, Euntes docete oēs gen
tes, baptizantes eos in noīe patris &c. Et
qa in memoria debemus habere istū diē,
pp institutionē baptismi, iō seqtur in of
5 fertorio. Erit nobis † memorialis dies i-
sta &c. Exo. 12. & 13. c. memorialis quidē
est dies, in qua de vitijs ad virtutes trāsi
mus, hæc n. dicit Moses de die paschæ.
¶ Postcommunio. Data est mihi oīs pote
stas. Matt. vlti c. Quia verò beata Virgo
creditur interfuisse in institutione baptis
mi, quia, vt Hieronymus ait hoc apud
Nazareth in domo eius actum est, ideo
hac die statio fit in Ecclesia eius.

S V M M A.

1 *Sabbatum in albis, quod habeat officium.*
& nu. 2. 4. 5. 6.
3 *Iudicij dies plenus erit gaudio propter do*
minicam, & nostram resurrectionem.

De Sabbato in albis. Cap. 95.

1 SEQVITVR † de sabba
to in albis, in quo est
introitus. Eduxit do-
minus populū suum in
exultatione. hoc maxi
mè in extremo sabba
to fieri intelligimus,
qm erit verū sabbatū,
sed ne Iudæi credant hoc dictum esse de
seq. sequitur in episto. 1. Pet. 2. c. Fratres,
deponentes oēm malitiam, & dolum &c.
2 Sequitur duplex † alleluia sine gradua-
li. Primò quia nunc terminatur Septua-
gesima, postq̄ seqtur octaua resurrectio-
nis qn habebit duplex stola, aiæ scilicet,
& corporis, & cessabit labor opis, de quo
dictū est in proœmio huius partis, & sub
ti. de 7 diebus post pascha, & in 4. parte,
sub ti. de alleluia. Secundò quia in die iu
3 dicij † plenum erit gaudium, pro domini
ca, & nostra resurrectione. Tertiò, gemi-
natur alleluia, qa tunc erit letitia sempi
terna, quia. n. erit lætitia vnū alleluia ca
nitur, sempiterna, secundum concinit al-
leluia. Quartò, quia in octaua resurrectio
nis oīs sollicitudo deponetur, q̄ significa
tur in hac octaua die, in qua vestis candi
da, siue chrismale deponitur, iō in albis
non cantatur graduale, sed duplex allelu
ia, quia tunc erimus in albis. Item quātū
ad resurrectionem dñi, nō debet gradua
le cantari, neq; quantum ad baptizatos,
& ideo cantatur vnum alleluia, pro ba-
ptizatis, s. Laudate pueri dñm, & aliud de
resurrectione dñi, s. Hæc dies. Præterea
ideo post alleluia. Hæc dies sequitur al-
leluia Laudate pueri, quia de lætitia ani
marū transient ad gloriā incorruptibilē
corporum. † Euangelium vero. Vna sab- 4
bati. Io. 20. c. est de duobus discipulis, q
currebant ad monumentum. Pet. s. & Io.
qui significant duos populos, currit tamē
citius Io. i. iudaicus populus, quia habe-
bat prophetas, s. Hieremiam, Esaiam, &
alios, qui de passione Domini loquūtur:
sed Petrus citius intrauit, i. Gentilis po-
pulus, non tamen intrauerunt Iudæi in
multitudine, qui enim credit, intrat, sicut
dicit Aug. Et attende, quia Epistola, & E-
uangelium huius sabbati concordant cū
Epistola, & Euangelio Sabbati sancti, pt
ut dictum est, sub ti. de 7. diebus post Pa-
scha. in offertorio vero de illuminatione
post baptismum aguntur grates. Benedi- 5
ctus, qui venit &c. † Postcommunio est.
Oēs qui in Christo baptizati estis, Chri-
stum induistis. Gal. 3. Die ista fit statio ad
ecclesiam beati Ioan. in Laterano, quia
enim ibi in præcedenti sabbato baptiza-
ti sunt pueri, & in 8. die in lege circumci-
debantur, ideo rectè hac die ibi conue-
niunt, vt hoc spiritualiter agatur in bapti
zatis: & hoc est, quod dicitur in epistola,
Deponentes omnem malitiam, & omnē
dolum &c. quasi modo geniti infantes,
ne per fenestras quinque sensuum intret 6
mors. † Dicitur autem ad horas capitu-
lum. Christus resurgens. Rom. 6. c. & il-
lud. Expurgate vetus &c. ad Corin. 5. c. &
illud. Christus passus est. 1. Petri 2. Quia
verò in tota Septuagesima, quæ vsque ad
hunc diem protenditur, pœnitentiam egi
mus, ideo ecclesia hodie celebrat in al-
bis, vt magis ac magis albi simus, sicut do
minus ait in Euangelio Matthæi 3. Agi-
te pœnitentiam, appropinquabit e-
nim regnum cœlorum. Quare hoc sab-
batum

batum dr in albis dictum est sub pascha. Hac die dñs Papa distribuit Ag nus Dei, Alicubi etiam distribuitur cereus paschalis. de quo dictum est sub sabbato sancto.

SVMMA.

1 *Dierum septem à paschate, secunda expositio. & intellectus nu. 3.4.5.6.7.8.9.10.*

2 *Resurrectionis dominicæ officium pertinet ad timorem.*

Alia expositio dictorum septem dierum. Cap. 99.

1 POTEST & aliter dici. quòd ideo in præmissis septé diebus baptismalia celebrantur officia, vel qa baptizati sapientia septiformi docent, vel quia ipsorum tpis vniuersitas dierum septenario voluitur, quibus qa fides, spes, & charitas præcipuè sunt necessaria, ideo trib. psalmis vtimur in nocturnis. Singulorum aût dierum officia sic possumus septem Spiritib. & beatitudinibus coaprare. ¶ Officiũ † quidem
2 dñicæ resurrectionis pertinet ad timoré, quo timemus terribilé sñiam iudicis. Cũ enim dicet pater, rex, & iudex oĩum resurexit, & adhuc in sugillatione inimicorũ dicentium, qñ morietur & peribit nomen eius, tunc magnus erit timor & tremor, vnde & in offertorio. Terra tremuit &c. spiritus timoris, vt fundamétum ponitur, sed quare a timore incipientes in sapientia terminamus, cum Esaias cœperit a sapientia, & descenderit ad timoré? Respondeo, Esa. Saluatorem descripsit, q carnem assumédo descendit, nos verò de terrenis ad cœlestia tendere conamur, & ideo gradus ascendendo connumerare debemus, vt à timore ad sapientiã peruenire possimus. In secunda feria legitur Euãgelium de duob. discipulis euntibus in Emaus, qbus dñs apparuit, & scripturas Mosi, & omnium prophetarum aperuit. Et attéde, q
3 licet † hodie legatur Euangelium, de apparitione dñi, non tñ hodie, sed heri apparitio fuit. Ad pietaté ergo pertinet hoc officium, in quo continet rememoratio scripturarum, & accedit ad mansuetudinem, prout ibi dictum est. In tertia feria legit Euangelium. Stetit Iesus, vbi multifariẽ suã resurrectionem probat, s. p visum & tactum, p gustum ét & p auditum, cum scripturas ét exponit, q pertinet ad sciam, vnde in introitu. Aqua sapientiæ &c. beati viri potati referunt in offertorio. Introiuit, fontes aquarum aperuisse memorant, in
4 postcõione. Si cõsurrexistis, † quæ sursum sunt, qrere & sapere iubent. & in Euangelio sensus ad intelligendum scripturas discipulis aperit. Scripturarum qppe intelligentia & scientiæ lamenti, & luctus est cã effectiua. Qui. n. legit in scripturis prophetas, & eorum dñm occisos, quoq; magno dolore mordet, & quãto magis qs peccata sua intelligit, tanto citius in luctum & pœnitentiæ lamentum prorumpit. Licèt igit his diebus sit vacandum, tñ ineptã lætitiã remoueamus, ne carnes agni sine lactucis agrestibus comedamus, quia Beati qui lugent. In quarta feria legit Euãgelium de discipulis piscantibus, quos inuitauit ad prandium, & dedit eis pané, & piscem assum, i. Xpm cognoscere Deum & hoiem passum, quæ est illa quidem saturitas, de qua dr. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã, qm ipsi saturabunt, quod ergo dr ibi. Venite prandere, hoc est, quod cantat in introitu. Venite benedicti patris mei, percipite regnum. hoc. n. regnum est prandium æternum, vbi erunt pisces magni, sed vnus super prunas non passionis, sed amoris. rationabiliter autem feria quarta nobis a Christo regnum promittitur, quia in quarta ætate regnauerunt Dauid & Salomon, in quorum manibus Christi regnum specialius & plenius significatur, & quia Petrus supradictum rete traxit in terram, ipsi enim commissa est ecclesia, ipsi specialiter dictum est, Pasce oues meas, ideo pro epistola sumitur eius prædicatio ad act. Apo. Ad † saturitatem. n. 5
quoque pertinet Afferenda. Portas cœli aperuit, prophetas qui prædixerunt, qui annunciauerunt, Mariam quæ genuit, Apostolos qui prædicauerunt, doctores qui exposuerunt, per hos omnes pluit dominus manna in ore egentium animarum, idest verbum, vel corporis sacramentum, vt non deficerent in via tendentes ad

patriam

patriam, vbi comedent panem Angelorum, versus gradualis. Dextera domini fecit virtutem, congruit illi verbo Euangelij Mittite in dextera nauigij rete & est sensus, Dextera Domini fecit virtutem, quia potentia verbi mihi vniti fecit me vincere mortem, ideoq; dextera domini exaltauit me, i. laudabilem me fecit. Et repetit. Dextera domini fecit virtutem, vt ostendat resurrectionis qualitatem, s. æternam. Vnde sequitur. Non moriar, sed viuam. iuxta quem sensum canimus cum Apostolo in alleluia, & ætione. Christus resurgēs, & pertinet hoc ad fortitudinē, & quia bea. Lau. fuit piscis assus, fortis in esurie, & esuriens in fortitudine. iō fit ibi
6 statio. ¶ Officium † quintæ feriæ ptinet ad consilium, & misericordiam: magnum n. fuit consilium peccatricis pedes lauantis cum lachrymis, vt misericordiam consequeretur, prout in Euangelio dr. ¶ Officium † 6. feriæ pertinet ad munditiā cor
7 dis, & corporis In baptizato namque, de quo ibi agitur, lauātur corpus, & anima. Et quia mundis cordibus visio Dei pmittitur, vt ibi dictum est. Beati mundo corde, qm ipsi Deum videbunt, & per munditiam ad intellectum peruenit, ideo rectè in Euangelio dr, q. trāsmigrātes Deū
8 videbunt. ¶ In sabbato † legitur Euangelium, in quo dicit, q licet Ioa. præcurrit, tamen Pet. sequens citius in monumentum intrauit, & postea Ioā. Hi, prout dictum est ibi. sunt duo populi. Petrus significat Gentes, qui posterius venerunt ad notitiam passionis, sed tamen primitus crediderunt. Ioannes synagogam, qui in lege, & prophetis prius audiuit domini passionem, sed nondum credere in mortuum voluit, credet autē, cum Israel saluus fiet. ¶ De † his duobus populis, s. cre
9 dentibus, & non credētibus loquitur Petrus in epistola. Deponentes &c. De credentibus dr in introitu Eduxit dominus populum, s. in exitu. Eduxit. n. dominus Israel de Ægypto, cum auro, & argento, sed in illis in deserto murmurantibus, & ideo pereuntibus, eduxit eos, q non murmurauerunt de deserto in terrā promissionis, & pp eosdem dimittimus graduale, & duplicatur alleluia, quia tunc neophiti laborant, nec Deum voce, & opere laudant. Ad eosdem pertinet ipse, Laudate pueri dom. tot. n. ille ps. ad electionē dirigitur Gentium, quod ex illo fine probatur. Qui habitare facit sterilē in domo. Eisdem pueris cōuenit, quod canitur in offertorio. Benedictus qui venit in noīe domini. Hunc. n. versiculum cātauerunt pueri occurrentes dño ad passionē venienti. Quod sequitur, Benediximus vobis de domino. dr. adiecit mater Ecclesia dicēs pueris suis. Benediximus vobis, i. signauimus vos baptismo, nos qui sumus familia domini, quia dns Deus illuxit nobis; sequēs versus. Hęc † dies. ad gaudiū spectat credentium ille alius. Lapidem, quē reprobauerunt. ad suggillationem pertinet Iudæorum, ad eosdem credentes pertinet postcōio. Omnes, q in Christo &c. pertinet igitur officiū illud ad pacificos, qui filij Dei vocabuntur. Dedit. n. dominus his, qui credūt in nomine eius, filios Dei fieri, quibus datur sapientiā perfrui.

SVMMA.

1 *Dominicæ primæ a Paschate officium, & num. 2. 4. & 6.*
3 *Apocalypsis, & Epistolæ canonicæ legūtur a resurrectione, vsque inre.*
5 *Missæ dominicæ secundæ a Paschate expositio.*

De prima Dominica post Pascha. Cap. 97.

N octaua Paschæ † incipit tempus regressionis, seu reconciliationis, prout dictū est in prooemio huius partis. ¶ Sanè in hac die dominica in quibusdā Ecclesijs fiunt octaua Paschæ, & dicuntur responsoria de dñica, & introit⁹. Resurrexi, & graduale, qd dereli ctū erat resumūt, hētes respectū ad generalē resurrectionem, ad cuius gloriā p grad⁹ ascēdit, Xpi. n. resurrectio in octaua ętate facta est. Sed cū paschalis solēnitas significet illā octauā, quę sequitur † septenarium huius vitæ, quæritur 2
quarè habet octauas, cum etiā eius solēnitas

nitas protendatur, non tantum per octo dies, sed etiam vsq; ad diem pent. Respondeo; qa resurrectio futura significata est per circumcisionem, quæ octaua die mandata est, cuius verę circūcisionis octo sunt beatitudines, quarum octaua redit ad primam, & ideo ad repræsentandum has beatitudines solēnibus octo dierū officijs celebramus octauas dominicæ resurrectionis, quæ est causa & signum nostræ futuræ resurrectionis. Has beatitudines coaptat Augu. in lib. de doctrina Christiana septē spiritibus, omittens vltimā; quia redit ad primam. gradatim. n. à timore peruenitur ad sapientiam, vnde initium sapientiæ timor Domini. de hoc dicetur in proœ. septimæ partis Quia ergo nouiter baptizati sunt pueri; & quia multos nouellos in Quadragesima genuit ecclesia, & quia in illo tempore fuerunt Apostoli pueri, propter quod Dominus fuit cum eis quadraginta diebus post pascha, instruens eos in fide, vt possent omnino fieri spirituales, & vt vterentur igne Spiritussancti. ꝓpter istas tres causas, siue nouitates instruit nos ecclesia in fide in hoc tpe. Et iō in prima quindena leguntur Apocalyp & Acta Apostol in quibus libris habetur de septē signaculis, videlicet de incarnatione, natiuitate &c. quæ Christus solus aperuit, quæ sunt maxima principia fidei nostræ: postmodum in alia quindena cantatur in responsorijs psalmis, & in lectionib. leguntur epistolę canonicę vsq; ascensionē Domini, vt supra fidē ædificentur bona opera: Psalmi. n. & epistolę bona opera designant. ¶ Et attende, ꝙ ante † resurrectionem lex & Prophetę legebantur, post resurrectionem verò Apocalyp. & epistolæ canonicæ, quæ sunt, & Apostolorum scripta legunt, & cantibus iubilantur. Lex. n. & Prophetæ Christi passionem & resurrectionem prædixerunt, sed Apostoli iam facta annunciauerunt, & testificati sunt, ideoq; responsorium illud cantatur. Virtute magna reddebant Apostoli testimoniū resurrectionis. Rationabiliter quoq; legitur Apocalyp. & cantatur, eo ꝙ in ea visio Christi, & angelorū collocutio memoratur. In illa. n. vita, quam paschale significat tempus, animæ visione Trinitatis, & angelorum consortio congratulabuntur. Legitur autem Apoca. cum historia. Dignus ei Domine: aliàs incipit, Ego sum vitis vera. Quod autem in quodam responsorio dr, decantabat populus Israel alleluia, & vniuersa multitudo Iacob canebat legitimè, & Dauid cum cantoribus cytharam percutiebat in domo Domini, illud respicit, ꝙ Regno Saul destructo, i. mortis imperio, arca, i. humanitas Saluatoris, in qua sunt manna, i. verbum, & tabulæ testamenti, i. thesauri sapientię & scientiæ Dei absconditi, in Hierusalem ducitur, & in tabernaculo collocatur, vt æterna pacis visione fruatur, & ad patris æqualitatem gloriosus exhibeatur. Cum autem superius de temporibus infantiæ Saluatoris paululum dixerimus esse legendum, nunc verò scripta cæterorum Apostolorum, patet, ꝙ toto tempore siue ante passionē, siue postea, quo Domini præsentia memoratur, cōgruè precones noui testamenti loquuntur, videtur quasi ab vberibus sponsi filij consolationis lacte potētur. Hæ namq; scripturæ sunt vbera, de quibus dr: Meliora sunt vbera tua vino, de quibus nos sic reficiat Deus, cuius misericordia plena est terra, vt omnes de ipsius plenitudine accipiamus. Et † no. ꝙ 4
ſm Romanum ordinē leguntur 9. lectiones in dominicis à pascha vsq; ad pentec. prout dictum est sub tit. de 7. diebus post pascha. propter nouitatem autem triplicē, quæ dicta est, incipit introitus: Quasi † modo geniti &c. 1. Pet. 2. cap. In Episto- 5
la vero in fide instruimur, quæ incipit: Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum &c. 1. Io. 5. cap. Ostendit fidem per testimonium in cœlo, & in terra, & in conscientia. In terra cum dicit. Tres sunt, qui testimonium perhibēt in terra, spiritus, aqua, & sanguis: quia. n. clamore magno dominus emisit spiritum, & ꝙ ex eo iam mortuo exiuit sanguis, & aqua, indicium fuit humanitatis, & hi tres vnū sunt, idest, vnum significat. Tres perhibent testimonium in cœlo, pater in voce, verbum in carne, spiritus in columba, & hi tres vnum sunt. de testimonio conscientiæ sequitur in epistola. Qui credit in filium Dei, iam in se testimonium Dei habet, idest, hoc dictat ei conscientia. sequitur duplex alleluia. In domi-

 nicis

nicis.n.& festiuis diebus ab hac die vsque
6 † ad pēte.canitur duplex alleluia,de quo dictum est sub titu.de septem diebus post pascha, & sub sabbato in albis, & sub Septuagesima, primū alleluia est: Post dies octo.Io.20.c.Euangelium: Cum esset serò.Io 20.c. est de duabus apparitionibus. Prima omnibus Apostolis, in ipsa die paschæ, excepto Thoma:alia,octauo die p̄sente Thoma,qui vidit & credidit,& tetigit, & dixit, Dn̄s meus, & Deus meus. aliud vidit,aliud credidit,vidit humanitatem,& credidit deitatē. & congruit factū interpretationi nominis. Thomas.n.interpretatur abyssus,nā profundè intellexit,qui ex eis,quæ exterius vidit, deitatis intima penetrauit.postmodum inuitauit nos,in euāgelio beatus Io.ad credendum ab vtili,& honesto:vtile est.n.nobis credere. vnde dr̄, Multa signa fecit Iesus, quæ nō sunt scripta in libro hoc.Postcommunio est, Mitte manum &c. Ioan.20.cap.

SVMMA.

1 *Dominica secunda à paschate quid moneat. Et eius officium.*

De secunda Dominica post Pascha.
Cap. 98.

1 SEQVITVR † de secunda dominica post pascha;quia.n.per Christi resurrectionem illuxit Deus nobis nō tantum paruulis,sed etiā perfectis,ideo hæc dominica de pastorib.est, qui debent plenè imitari Christum.vnde introitus est. Misericordia Dn̄i plena est terra.ea.n.non tantum paruuli,sed & magni repleti sunt. & ideo sicut antecedens dn̄ica fuit de paruulis, sic ista est de perfectis.vnde sequitur.Verbo Domini cœli,i. Apostoli,firmati sunt & quia Petrus loquitur ad pastores in epistola,Christus passus est pro nobis &c. 1.Pet.2.cap. ideo nunc fiūt synodi,& fit statio apud Sanctum Petrum. In fine.n. dicitur. Conuersi.n.estis ad pastorem, & ep̄m animarum vestrarū. Duo alleluia dicuntur;primum,s.Cognouerunt discipuli &c. est de resurrectione, in alijs tamen ecclesijs dicitur, Surrexit Dn̄s.Mat.vlt.c.aliud,s.Ego sum pastor bonus. Io 10.c. est de prælatis & mercenarijs.Offertorium est,Deus,Deus meus ad te de luce vigilo,quia prelati debent semper vigilare;vnde in canticis canticorum dicitur, Inuenerunt me vigiles,qui custodiunt ciuitatē. Postcommunio similiter est de prælatis. Ego sum pastor bonus.

SVMMA.

1 *Dominica tertia à paschate quid hortetur, aut quo voces. Et nu. 2.3.*

De Dominica tertia post Pascha.
Cap. 99.

IN præcedentibus duabus † dominicis ostensum est, q̄ parui, vel magni, per Christi resurrectionē pleni sunt misericordia Domini; parui, cum dicitur in introitu præcedentis dominicæ; Misericordia Domini plena est terra. magni, cum dicitur ibidem; Verbo Domini cœli firmati sunt. In hac verò tertia, & in sequentibus duabus dominicis ante Ascensionem hortatur nos ecclesia ad iubilum,& exultationem propter Christi resurrectionem, & ascensionem.vnde introitus huius dominicæ incipit: Iubilate Dn̄o omnis terra &c. & ibi sequitur alleluia, qa iubilus est exultatio mentis,habita de æternis.soli aūt Deo iubilandum est.sequitur psal.Dicite nomini eius, i. hilari operatione ipsum laudate. & sequitur sīr ibi vnum alleluia, quia ab vna radice ortum habēt alia omnia, i. à charitate. sequitur,Date gloriam laudi eius. & ibidē in fine sequitur triplex allēluia,quia à potentia Patris,& sapiētia Filij,& a benignitate Spiritussancti processit,q̄ nos liberauit per passionem,& resurrectionem suam, & ideo laudandus est Deus, licet autem sit exultatio, tamen incutitur timor, ne spes sine timore luxuriet in præsumptionem. Inde sequitur versus, Dicite Deo, quam terribilia,

2 ſibilia† ſunt opera tua Domine:debet.n. timere nouus populus; quia Iudæi excæcati ſunt, qui erãt populus peculiaris Domini,qui licet appoſuiſſent cuſtodes,tamen dixerunt, Venerunt Diſcipuli eius, & furati ſunt eum. & hoc eſt, quod dicit Pſal.Mentiẽtur tibi.i.ad honorem tuum, quia ea hac magis cõfuſi ſunt inimici tui, idest, Iudæi. & ſequitur ibi : In multitudine virtutis tuæ. quaſi dicat, licet vidiſſent multa miracula,videlicet ſolem obſcuratũ,& petras ſciſſas, in hoc eſt etiam multitudo virtutis Dei, ꝙ mendacia inimicorum vertit in ſuum honorem. In epi
3 ſtola verò monet Petrus † baptizatos, vt ambulent in nouitate vitæ, abſtinentes à carnalibus deſiderijs,dicens,Obſecro vos fratres,tanquam aduenas, & peregrinos, abſtinere vos à carnalib. deſiderijs.1.Pet. 2.c.& concordat cum introitu; quia guſtato ſpiritu, deſipit omnis caro, quædam eccleſiæ dicunt alleluia, Chriſtus reſurgens.Rom.6.c. Euangelium eſt de reſurrectione,Modicum.& iam nõ videbitis me. modicum,id eſt, à morte vſque ad reſurrectionem, & iterum modicum & videbitis me poſt reſurrectionem, & modicũ, quia vado ad patrem. Io.16.

S V M M A.

1 *Dominica quarta à Paſchate inuitat ad iubileum. Et eius officium nume.2.3.4.*

De Dominica quarta poſt Paſcha, Cap. 100.

1 IN quarta etiam † Dominica inuitamur ad iubileum, & ſpecialiter inuitantur ad hoc Gentes, vnde introitus ſumptus eſt de pſ. inuitãte ad canticum, qui incipit, Cantate Domino cãticum nouum, quia mirabilia
2 fecit. Bernardus inquit, Tria fecit † Dominus mirabilia in Incarnatione ſua. Primum,ꝙ mater eſſet Virgo. Secundum,ꝙ Deus fieret homo. Tertium, ꝙ prædicta põt credere carnalis homo, ſequitur ibi ante conſpectum Gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.i.filium ſuum.Sequitur verſus,Saluauit ſibi dexteram eius &c. Et quia per fidẽ vniti ſunt duo populi.ſ.Gentilis, & Iudaicus, ideo in oratione hi, Deus, qui fidelium mentes vnius efficis voluntatis &c.Rurſus, quia iſta Dominica quarta appropinquat Aſcenſioni,ideo dicitur
euangelium. Vado † ad eum qui me mi- 3
ſit,& nemo ex vobis &c.Io.16.& poſt,Expedit vobis,vt ego vadã &c.Oſtenditur.n. cauſa iubili.ſ.aſcenſio.huic conſonat principio epiſtolæ beati Iac.1.c.Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt,deſcendens a patre luminum.
Sequitur in euangelio,Cum † venerit pa- 4
racletus arguet mundum de peccato, id eſt, de infidelitate. fides.n.peccatum excludit, vnde arguere de hoc peccato, eſt arguere de omni peccato,& de iudicio,& de iuſtitia. dicit ergo de peccato.ſ.quod habent. De iuſtitia quã non habẽt.ſ.Sanctorum; quia vado ad patrem, i. in cordibus ſanctorum hominum, perducendo eos ad patrem,per cognitionem Dei bonam, & extollendo eos ad patris conformitatem, & tñ volũt homines ſanctis aſſimilari. de iudicio,quod non timent,quia Princeps mundi huius iam iudicatus eſt, & adhuc ſequuntur damnatũ, & ſufficere de duobus arguere.ſ. de fide, quam non hñt,& habere poſſent,ſi vellent:& de iuſtitia,ſiue de bona vita,in qua nõ imitantur Sanctos,& ideo adiecit verbum timoris.ſ.de iudicio, quod debẽt tales ſubire. Sequitur ibi. Et quæcunq; audiet loquet. & huic concordat finis epiſtolæ:Suſcipite cum manſuetudine inſitum verbum &c. Si.n.Spiritusſanctus audit, quæ loquitur, multo fortius debet homo audire,& expectare, donec Deus ipſe loquatur, quia qui de ipſo loquitur, mendaciũ loquitur.

S V M M A.

Rogationũ Dominica,quid moneat.& n.2.3.

De Dominica Rogationum. Cap. 101.

VINTO † loco ſequitur de Do- 1
minica Rogationũ, in qua inſtructos per quatuor Dominicas, quaſi ornatos quatuor

Cardinalibus virtutibus, monet annunciare alijs: vt qui audit, dicat, veni, & cortina cortinam trahat. extra de sacr. vnct. c. vnico. dicens in introitu, qui est Esa. 64. c. secundum aliam translationem, vocem iucunditatis, idest, noui testamēti, in quo promissa redduntur, non terroris, sicut vetus lex fuit annunciare &c. Hæc aũt Dominica dr̄. † Rogationum propter propin-
2 quam Ascensionem Dñi, quam, quià nosse non possumus, ideo in oratione docemur petere duo, quæ petēda sunt. s. vt cognoscamus, & faciamus. Dicit. n. oratio: Largire quæsumus Dñe supplicibus tuis semper spiritum cogitādi, quæ recta sunt, propitius & agendi &c. Vnde in epistola redarguit beatus Iac. eos, qui volunt cognoscere, & non facere, dicens, Estote factores verbi, & non auditores tm̃, &c. Iac. 1. c. quædā Ecclesiæ dicunt alleluia. Nonne cor nostrum ardens &c. Luc. vlti. c. &
3 Vsque modo &c. Io. 16. c. In † euangelio vero, Amen amen dico vobis, &c. Io. 16. c. ostēdit, quid debeamus petere, s. æterna, dicens. Vsq; modo nō petistis quicquam, qui. n. petit temporalia, nil petit, quoniā in eis quæ non quiescunt, quies esse non potest, vnde sequitur. Petite, & accipietis, quia dextera Domini semper aperta est.

S V M M A.

1 *Rogationes quo tempore fiant, & cur cantentur litaniæ.*
2 *Litania maior à quo, & quorsum insti. uta. Et à quo minor nu. 4.*
3 *Litaniæ siue rogationes habent processionem septiformem. Et qua id significatione. Et vnde dicta minor litania nu. 4.*
5 *Sanctos cur rogemus.*
6 *Litaniæ qualiter fiant, quidque habeant, & nu. 7. 9. 10. 11.*
8 *Vexilla cur ferantur in processione.*
12 *Litaniarum Missa, & eius expositio. Et nume. 13. 14. 15.*

De Rogationibus. Cap. 102.

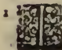

1 IN tribus diebus † ante festum Ascēsionis Dñi fiunt rogationes, q̄ dicũtur litaniæ: λιτανεία aũt græce, apud nos supplicatio seu rogatio est. In qua ecclesia sācta Deũ rogat, vt qui destruxit consilium Achitofel, destruat consilium eorum, qui volunt viuere super pacem eius, tunc ēt supplicamus Deo, vt nos à morte subitanea, & ab omni infirmitate defendat: rogamus vero Sanctos, vt pro nobis apud Deum intercedant. Et denominatur græco vocabulo, λιτανεία propter authoritatem linguæ græce, prout dictum est sub Pascha.
Est † aũt duplex litania, s. maior, & minor. 2
Maior est in festo beati Marci, quę inuenta fuit à beato Greg. pp pestem inguinariam, siue inflaturam inguinum, cuius institutionis causas Paul. Montis cassini monachus Longobardorũ historiographus ita describit, dicens, q̄ tēpore Pelagij Papæ tāta fuit inundatio aquarum per Italiam, q̄ aquæ ascenderunt vsque ad superiores fenestras templi Neronis, qđ erat Romæ, nec aquæ intrabant templũ, tunc per Tyberim effluxit multitudo serpentum, inter quos fuit maximus draco, ex quorum flatib. aer est corruptus, & inde emersit pestis inguinaria, qua homines passim, & subito moriebantur; & cum pene totus Romanus populus deleretur, Pelagius Papa omnib. ieiunium, & processionem indixit. Sed in ipsa processione ipse cũ septuaginta alijs expirauit, cui substitutus est Greg. Primus, qui & magnus dictus est: & hanc litaniam vbique terrarum seruari præcepit. Litania ideoq; hæc dr̄ Gregoriana, vel Romana: Vocantur ēt Cruces nigræ, quoniam in signum mœroris ex tanta hominum strage, & in signum pœnitentiæ homines nigris vestibus induebantur, & cruces, & altaria nigris velabantur. Tertio etiam modo † di- 3
citur processio septiformis, eo q̄ beatus Greg. septeno ordine iri in ea in maioribus ecclesijs ordinauit. In primò ordine sunt clerici. In secũdo religiosi. In tertio sanctę moniales. In quarto pueri. In quinto laici perfectæ ætatis. In sexto viduæ, & continentes. In septimo coniugati. ¶ In alijs verò ecclesijs, quod non possumus 2
in numero personarum, supplemus in numero litaniarum. Nam septies litaniam dicere debemus prius, quam insignia deponamus. Contegisse autem dicitur Romanis præmissa inguinaria pestis, pro eo

eo quòd cum, in quadragesima continenter vixissent,& in Pascha corpus Domini recepissent: postmodum ludis, comessationibus, & luxuriæ frena laxabant. Fuit quidem tam sæua hæc pestis, vt vbiq; homines subito perimeret, ita q̃ sicut dicitur, cum aliquis sternutabat, sæpe spiritũ emittebat. vnde cum aliquis sternutabat, audiens, statim accurrens, dicebat, Deus te adiuuet. Et abinde, vt dicunt, hæc adhuc consuetudo seruatur, vt audiens aliquem sternutantem, statim dicat, Deus te adiuuet. ¶ Rursus, vt fertur, cum tunc aliquis oscitabat, frequenter subito spiritum emittebat, vnde cum aliquis se velle oscitare sentiebat, cõtinuo signum crucis sibi imprimere festinabat, quæ cõsuetudo similiter vsque hodie obseruatur. Minor

4 † verò litania, quæ &̃ rogationes & processiones vocantur, fit tribus diebus ante Ascensionem, quæ sicut legitur in Bucardo lib. 13. c. Exigentibus inuenta est apud Viennam à beato Mamerto episcopo Vie

1 nen. qui propter pestem luporum, & aliarum ferarum in Gallijs acriter homines perimentium, & propter periculosos terremotus illic crebro contingentes, indixit populis ieiunium triduanũ, & litanias instituit. Cessante verò illa persecutione ieiunium illud in consuetudinem annuæ obseruationis deuenit, & sicut quidam re

2 ferunt, fuit per ecclesiam cõfirmatum, vt vniuersaliter obseruetur. dicitur aũt hæc litania minor, quia à minori s. a simplici Episcopo, & in minori loco. s. in Vienna, inuenta est. Illa verò dr̃ maior; quia in maiori loco. s. Romæ, & à maiori. s. à magno Gregor. & pro magno, & grauissimo morbo inuenta est: Minor tamen antiquior est tempore, nam instituta fuit tempore Zenonis Imperatoris. Maior vero tempore Mauritij Imperatoris. Fiunt etiam litaniæ propter plures alias causas, vnde Liberius Papa statuit, vt pro guerra, pro fame, pro pestilentia, & huiusmodi aduersitatibus imminentib. semper litania fiat, vt sic ista per supplicationes, orationes, & ieiunia effugiamus. Quia ergo hoc tempore maxime bella emergere solent, & fructus terræ, qui adhuc in teneritate, vel flore sunt, pluribus modis facile corrumpi solent, ideo hoc tempore fiunt litaniæ,

vt rogemus Deũ, q̃ tali à nobis auertat, & ab aeris intemperie, & à bellis, & ab hostibus Christianæ Religionis nos eripiat, & defendat, super hoc patrocinia Sãctorum specialiter & generaliter implorantes, & ideo rogationes vocantur: dicuntur etiam processiones, quia tũc ecclesia processionem facit generalẽ. ¶ Et est † notandum, q̃ rogamus Sanctos propter nostram inopiam, propter eorum gloriam, & propter Dei reuerentiam, quando autem litaniam pro imminentibus periculis pœnitentiali & flebili habitu facimus, illam vltimam processionem mulierum plangentium post Dominum, quando ducebatur ad crucem, repræsentamus plangentes, iuxta mandatum Domini super nos, & super filios nostros. fiunt etiã hoc tempore litaniæ, quia Christo ascendẽte, qui dixit, Petite, & accipietis, cõfidentius ecclesia petit. Ieiunat. n. tũc, & orat, vt parum habeat de carne, propter carnis macerationem, & acquirat sibi alas per orationem, quæ est ala, qua anima volat in cœlum, vt sic Christum ascendentem libere sequi valeat, qui ascendit pandens iter ante nos, & volauit super pennas ventorum. & hæc est causa, quare vltimam litaniam, siue vltimum ieiunium Ascensioni continuamus, vt videlicet propter orationes, & ieiunia, deposita mole carnis Christum ascendentem sequi possimus. ¶ In † litanijs † ergo fit processio, & 6 cantatur in quibusdam ecclesijs in principio processionis. Exurge Domine &c. Frequentandum etiam esse, & a pueris dicendum illud canticum euãgelicum. Sancte Deus, sancte fortis, sanctẽ & immortalis miserere nobis. Nã Io. Damascenus refert in libro tertio cum apud Constantinopolim propter quandam tribulationem fierent litaniæ, quidam puer e medio populi raptus est in cœlũ, & hoc canticum ibidem edoctus, demum ad populum rediens, illud in conspectu omnis populi decantauit, & mox omnis tribulatio cessauit, quod canticum Calcedon. synodus approbauit. Huius ergo cantici laus & authoritas colligitur. Primo ex eo, q̃ Angelus illud docuit. Secundò ex eo, q̃ ex eius ꝓlatione illa tribulatio cessauit. Tertio ex eo, quod tantum concilium

approbauit. Quartò ex eo, quòd dæmones
7 illud valde timent. ¶ † Cæterum in processione ipsa præcedunt crux, & capsa reliquiarum Sanctorum, vt vexillo crucis, & orationibus Sanctorum dæmones repellantur, vt dictum est in quarta parte, sub ti. de accessione Pontificis ad altare. Portantur etiam †
8 vexilla ad repræsentandum victoriam resurrectionis, & Ascensione Christi, qui cum magna præda cœlos ascendit. Vnde vexillum per aera incedens est Christus in cœlum ascendens. Et sicut vexillum in processione ipsa multitudo fidelium sequitur, sic & Christum ascendentem magna Sanctorum collectio comitatur. Portantur etiam vexilla ad imitationem eius, quod dicitur in Esa. 2. c. Et leuabit Dominus signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget a quatuor plagis terræ. Quod vero cruces, & vexilla portantur, à Constantino sumpsit ecclesia, qui cum in somnis crucis signum vidisset, eique dictum fuisset. Vinces in hoc signo. iussit crucem in vexillis bellicis insigniri. Quod in litanijs crux maior a crucis baiulo de altari sumit, recolit, quòd de Christi humeris tulit eam Simon Cyreneus. ¶ In
9 quibusdam † locis fit litania per campos, vt etiam segetibus dæmones expellantur, vel potius vt a Domino conseruentur. Cantus autem in processione quid significet, dictum est in præcedenti titulo de accessione Pontificis ad altare. Consueuit quoque quidem draco cum cauda longa erecta, & inflata duob. primis diebus ante crucem, & vexilla præcedere. Vltima vero die quasi retro aspiciens, cauda vacua, atque depressa retro sequitur. Nempe draco ille significat diabolum, qui per tria tempora, s. ante legem, & sub lege, & tempore gratiæ, quæ per hos tres dies significantur, homines fefellit, & nunc fallere cupit, in duob. primis temporibus regnauit, & quasi Dominus orbis fuit: cauda longa, i. potenter, & inflata i. superbe incedens, vnde Christus illum mundi principem vocat. & Io. ait in Apoc. draco de cœlo cadens traxit secum tertiam partem stellarum, idest, hominum, & Dominus in euangelio. Videbam Satanam tanquam fulgur cadentem de cœlo. in cuius rei figuram, duobus diebus modo prædicto præcedit. In tempore verò gratiæ per Christum victus est, & data est Apostolis eijciendi spiritus immundos potestas, propter quod tertia die draco quasi potestate propter fidei dilationem amissa, post crucem sequitur cauda vacua, & demissa, & non longa, quia non audet ita potenter regnare, vt prius, sed per suggestiones, & latenter homines seducit, quos videt pigros in bonis operibus, & remissos, nec viam vitæ sectantes, quasi fur retro aspiciens, si quis oberret, & à rectitudine fidei cadat quæ ad se quasi caudam trahat, & sibi incorporet, sicut & in deserto filios Israel infirmos, & debiles, & qui aberrantes remanebant vltimi, hostes post tergum venientes necabant. In litanijs † debemus secundum Aurelianen. 10
concilium ieiunare, vel saltem cibis quadragesimalibus, & cappis nigris in signum pœnitentiæ vti, nec debet quis vti veste solenni, propter quod vocantur processiones nigræ, non tamen debent cruces nigræ vocari, de consecr. dist. 3. rogationes. ¶ In litanijs quoque debent omnes seruilibus † operib. 11
vacare. s. viri & mulieres, serui & ancillæ. de consec. dist. 3. rogationes, & donec terminentur, processioni adesse, vt sicut omnes peccauerunt, sic & omnes pro venia supplicent, omnes ad Deum corda cum manibus eleuent, id est studium orationis erigant. Post processionem cantatur Missa † in aliqua ecclesia, & est introitus. Exaudiuit, &c. Rememorat. n. ecclesia præterita Dei beneficia ad maiorem spem, & Dei largitas inuocatur, vt per hoc conijciat futura. Ex eo. n. quod multoties exaudiuit, perpenditur, quòd adhuc exaudiet. exaudiuit inquam de templo sancto suo, s. per gratiam, & quia non potest huiusmodi esse exauditio sine dilectione, sequitur versus. Diligam te &c. Iterum, quia non exaudiuntur, nisi per confessionem, ideo dicit Iaco. in epistola. Confitemini alterutrum peccata vestra, quæ est Iac. vlti. c. Et vt maior spes habeatur adhibet exemplum de Helia, qui petijt, vt non plueret, & non pluit annis tribus, & mensibus sex, et postea petijt, quòd plueret, & pluit. Si. n. Helias solus exauditus est, multo fortius tota ecclesia exaudietur. Manus enim Domini non est abbreuiata. Sequitur vnum Alleluia. Confitemini. ¶ Sed † cum in diebus 13
antece-

antecedentibus duplex alleluia cantet, quare in his diebus vnicum tm̃ dicitur? Item cum in alijs ieiunijs non dicatur alleluia, quare in hoc dicitur? Ad primũ dicimus, ꝙ sicut sæpe dictum est, duplex alleluia cãtatur in antecedentibus dieb. propter duplicem stolam, q̃ habebitur in resurrectione cõmuni, animæ videlicet, & corporis. Officium autem pasc. halc, q̃d hoc significat, finitum est, & ideo remota causa remouetur, & effectus. 1. q 7. quod pro medio. extra de app. cum cessante, & de iureiur. & si Christus. Ad secundum dicimus, ꝙ ideo in alijs ieiunijs non cantatur alleluia, quod est cãticũ lætitiæ, qa fiũt pro peccatis, pp quod dicuntur ieiunia mœroris. hoc autem ieiunium, & ieiunium Pente. sunt exultationis; quia non fiunt pro peccatis, sed vt potestas diaboli remoueatur, & pestis, & ideo in eis alleluia cantatur. Præterea in hoc ieiunio dicitur alleluia pp gaudium Ascensionis, quod imminet. in Euangelio vero. Si q s vestrum &c. Luc. 11. c. ostenditur, ꝙ debe-
14 mus † petere ꝑseueranter per amicum, dicit amico: Amice, commoda mihi tres panes &c. si ꝑseuerauerit pulsans ꝓpter improbitatem eius surget, & dabit ei. per hoc habetur, ꝙ etiam existens in peccato mortali, si perseueranter petierit, exaudietur pp improbitatem. Allegorice, amicus noster est Christus, à quo intellectus theoricus petit tres panes, s. fidẽ, spẽ, & charitatẽ, quia amicus, i. intellectꝰ practicus, s. ratio inferior, venit de via, i. de consideratione temporalium. Sequit̃ Et non habeo, quid ponam ante illud, quia nõ inuenit in talibus spiritualẽ refectionẽ, & sic petit superior intellectus ꝓ inferiori, vel pro tota anima; non. n. potest habere anima, vel ratio inferior aliquam refectionem spiritualem, nisi ab intellectu superiori, cuius est cõtẽplari cœlestia. Sequitur postea ibidem. Nunquid, si petierit panem, i. charitatem, lapidem dabit ei, i. indurationem, quod est contrarium charitati, i nunquid dabit contrariũ. q. d. non. Similiter, si petierit piscem, i. fidem, quę nutritur in aquis baptismi, nunquid pro pisce dabit ei serpentem, i. infidelitatem, a qua est omnis vis peccãdi. q. d. nõ. Aut si petierit ouum, i. spem; quia in ouo est spes pulli, nunquid porriget ei scorpionem, i. desperationem, quæ retro, & occultè pungit, sicut scorpio. desperantio. n. est retro abire. q. d. non. vel per panem intelliguntur omnia, quæ hominis victui sunt necessaria, vt cibus, & potus: per ouũ, omnia gene. fœtuum animalium, & fructuum: per piscem, omnia genera natantium. ¶ † Postcommunio. Petite, & accip. 15 sũmpta est de Euangelio. ad horas dicit̃ capitulum: Confitemini, & illud Helias homo erat. & illud, Si quis errauerit, qui sunt Iac. 5. c. ¶ In festo autem beati Marci dicunt quidam epistolam. Qui timet Deum, quæ est Eccle. 15. c. alij dicunt. Si multitudo vultus, quæ est Ezech. ¶ Euãgelium, Ego sum vitis, quod est Io. 15. cap. alij vero dicunt Designauit. Secunda quoque die rogationum est idem officium, quod in prima, nisi quia in quibusdam Ecclesijs Euangelium de Matt. legitur, in quo est eadem sententia &c.

S V M M A.

1 *Ascensionis vigilia, quod habeat officium. Et nu. 3. 4.*

De vigilia Ascensionis. Cap. 103.

QVIA vero ieiunium de quo † præmissum 1 est, non sufficit sine operibus misericordiæ, ideo in vigilia Ascensionis, quæ est tertia dies rogationum, Ecclesia monet ad opera misericordiæ, dicens in introitu, qui est in quibusdam Ecclesijs: Misericordia Domini &c. Dicit. n. Grego. Si vis orationem tuam ad cœlum volare, fac ei duas alas, s. ieiunium, & eleemosynam. Cum bonis enim desiderijs volamus ad cęlũ. Vnde de Domino dicitur, Eleuatis manibus ferebatur in cœlum. In alijs tamen Ecclesijs dicitur. Omnes gentes. Epistola vero, quæ est in quibusdam Ecclesijs: Multitudinis, non videtur concordare, imò videtur præposteratio; quia post Ascensionem Domini factum est, vt multitudinis credentium esset cor vnum, &

vna anima. Sed hoc fit duabus de causis. Prima, vt epistola consonet Euangelio, Subleuatis oculis &c. Io. 17. c. In quo dicit Dominus: Pater, clarifica, i. manifesta filium tuum. Et postea rogat, dicens, Rogo, vt vnum sint, sicut ego & tu vnum sumus. extra de sum. tri. c. 2. Hæc autē vnitas ostenditur in epistola. Alia causa est, quia quando ex vero corde datur eleemosinæ, omnia reputantur communia, sicut dicit Apostolus de manna, ꝗ qui pl' collegit, non plus abūdauit, & qui minus, non habuit minus: qui. n. diues est, ꝓpter hoc non debet amplius comedere, sed alijs distribuere, & hoc dicitur in epistola. Et erant illis omnia communia. Ideo au
2 tem † prædictum Euangelium dicitur hodie, quia qui passurus orauit hominibus innotuit, cum ascendit, vel quia in fine concluditur, Ego ad te venio, in quo rogat pro his, quos dedit ei pater, vt sint in patre vnum, cū omnia sint in fide, & charitate vnum, i. cōcordia vniti vicissim, vnde procedit epistola, Multitudinis credentium. Hilarius verò sic exponit prædicta verba: Rogo, vt sicut ego, & tu vnum sumus, s. non tantum voluntate, sed etiam natura: sic & ipsi vnum sint. s. vnitate spiritus, & gratia Spiritussancti. in alijs tamē Ecclesijs dicitur epistola. Vnicuique vestrum. ad Ephe. 4. c. Offertorium est, Viri Galilæi. Act. 1. c. † postcommunio est. Nō
3 vos. Io. 14. c. in alijs vero ecclesijs dicitē. Petite. Mat. 7. cap. Quia ergo in hoc officio de eleemosina, & operibus misericordiæ agitur, ideo in quibusdam locis, vt ꝓmissas sibi alas acquirant, eleemosynarū largitioni intendunt, quam tamen vsque in festum Ascensionis differunt. quasi tunc post Christum in cœlum aduolent, & vt tunc liberius vacare possint. Quidā tamen non incongrue supradicta officia paschalis hebdomadæ per septem dona Spiritussancti ad eos referunt, qui sunt in baptismo renati, vt renatus afflatus Spiritum sapiētiæ dicat. Resurrexi. Per quod resurrexit, Euangelium declarat, scilicet per resurrectionem Domini, quid inde acquisierit, spiritus instruit intellectus, dicens, Introduxit nos in terram, scilicet Ecclesiam, & adhuc addit spiritus consilij, aqua sapientiæ potauit eos. Quid inde quoque acquirere debeat spiritus indicat fortitudinis, dicens. Venite benedicti Patris mei, ꝗ ex his collatis beneficijs, Deum laudare debeat spiritus sciæ docet, dicens, Victricem &c. Quid resurrectio renatis attulerit, indicat spūs pietatis, dicens, Eduxit eos Dn̄s in spe. & adhuc spiritus timoris adiūgit, dicens. Eduxit Dominus populum suum. Pro his oībus beneficijs in baptismo collatis hominibus angeli gratulantur, hoīes Deo cōfitentur, & ad Christi præconia se inuicē exhortantur, gratias agunt, iubilant, beneficia, & beneficiorum causas rememorant, & ad maiora confidenter aspirāt, & circa hoc cæteræ partes officiorum subscriptæ hebdomadæ versant, & inde est,
ꝗ hic mutatur ordo bonorum. † Et attē 4
de, ꝗ per officia huius hebdomadæ ad quatuor introitus quater, & ad tres, ter ponitur alleluia, quia sancta Trinitas à quatuor mundi partibus collaudatur de Christi resurrectione; & de hoīnum redēptione. In prima Dominica, i. quasi modo
geniti baptizati monentur a matre, tan- 1
quam infantes innocentes viuere, & lac sanctæ scripturæ cōcupiscere; vt paschale sacramentum, per Christi resurrectionem acquisitum moribus, & vita teneāt, mundum vincant; vt cum Christo triumphent, & lætitiam in corpore, & in anima simul obtineant; propter quam lętitiam alleluia duplicatur; quia mortem euaserunt, & spē vitæ habere meruerunt; vel propter actionem, & contemplationem; vel propter gaudium prædicatorū & conuersorum. ¶ In secunda vero Dominica, s. misericordiā Domini, baptizati iam instructi Christi misericordiā intonant, & Trinitatem prędicāt; nā in misericordia spiritū, in verbo filium, in Deo patrem annunciāt; prępon ūt vero spiritū, per quem sunt sanctificati. Deinde filium, ꝑ quem redempti; Deinde patrē, cui recōciliant: & qa Trinitatem cōcinūt, iō ter iubilat alleluia. In tertia dominica, s. iubilate. baptizati ad laudem Dei totum mundū inuitant, & Trinitatem ꝑsonant, cū ibi in Deo patrem, in filium, laudem spiritūsanctū accipiunt. Et quia per duo præcepta charitatis firmātur in fide Trinitatis; iō prius bis, deinde ter cōcinunt alleluia. In

quarta

quarta dominica, s. Cantare rursus baptizati ad Dei laudem gentes conuersas inuitant, & trinitatē cōmemorant, dū ibi in Domino patrem per mirabilia, filium per iustitiam intelligunt, S.S. & quia fidem Trinitatis gentes à quatuor mundi partibus acceperunt, ideo Trinitatem sub quarto alleluia cōcinunt. In quinta dominica, s. Vocem iucunditatis, rursus baptizati liberatorem suum gentibus suis annunciauerunt, quia Trinitatem per ter positum concinunt alleluia. Et sicut ibi continetur instantia prædicantium, sic in officio. Exaudiuit de templo sancto suo solicitudo se ab errore conuertentium. ideo in officio vigiliæ omnes gentes, applausus in cœlum intelliguntur ascensuri.

S V M M A.

1 *Ascensio Dominica habet processionem. Et cur id ipsum.*

2 *Ascensionis Dominicæ Missa, eiusque expositio, & nu. 3. 4. 5.*

De festo Ascensionis domini. Cap. 104

1 IN festo † Ascensionis domini, quod celebratur die quadragesima post pascha, quia Christus die quadragesimo post resurrectionem cœlos ascendit, fit processio solēnis: præcepit. n. dominus discipulis suis, vt præcederent in mōtem Oliueti, vt viderent ipsum ascendere, & fecerunt ei processionem; & ipse eleuatis manibus ferebatur in cœlum. De hoc dictū est in quarta parte sub titulo de accessu pontific. ad altare. Hæc processio significat accessum de virtute in virtutem, & cantatur responsorium de Ascensione, vt inuitemur ad ascendendum post Dñm. De Bethania autem, quę interpretatur obediētia, de qua eduxit Apostolos ascendi dominus, per quod significatur, quod sine obedientia nullus potest ascendere in cœlum. Vnde quidam cantant in processione responsoria pertinentia ad ipsam eductionem, vt. Eduxit dominus. Quod verò ascendit de mōte Oliueti, significat, quod opera misericordiæ oportet nos ascendere. Cum igitur hac die processionem rationabiliter agamus, nihilominus & hoc rationabilius est, quod non celebretur, antequam tertia dicatur, sed ea cantata, licèt in die Paschæ, & cæteris dominicis aliter fiat, & in pascha li processione, & in dominicalibus aqua 2
benedicitur in memoriā, & veneratione baptismatis, ideoq; præcedunt tertiam, in qua Spiritussanctus super discipulos ascēdit, vt sicut prius baptizamur, & postea Spiritumsanctum accipimus, sic aqua benedicta prius nos, & loca nostra aspergimus, & postmodū aduentus Spiritussancti memoriale, i. tertiam decantamus. Cur aūt in dominicis diebus baptismatis memoria renouetur; superius enodatur: in hac verò die tertia cantata processio celebratur, similiter & omnes aliæ, quæ sine aquæ benedictione celebrantur, tum vt Missæ coniungantur officia, tum quia nullus eam sequitur. nisi sanctificatus a Spiritusancto. De hoc etiam sub dominica in ramis palmarum dictum est. Facta processione cantatur antiphona. O Rex gloriæ, propter illud, Non vos relinquam orphanos. 3
Sequitur † introitus, Viri Galilæi quid admiramini aspicientes in cœlum. Immotis. n. oculis aspiciebant, & diutius aspexissent, nisi angeli eis intimassent, quod recederent, dicentes. Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cęlum, i. sic veniet ad iudiciū in nube; Nubes significant gratiam, quia sine nube & sine gratia nullus potest ascendere etiā Christus secundum quod est homo, & hoc significat nubes in qua ascendit: quia verò de Ascensione domini est ineffabile gaudium, ideo sequitur versus, Omnes gentes plaudite manibus. Sequitur epistola. Primum † quidem sermonem &c. Act. 1. 4
ca in qua habetur de Ascensione, postea sequitur duplex alleluia, quia dominus ascendit in duplici stola. & ita eadē ratione cantatur duo alleluia in Ascensione, quæ durāt vsq; ad Pente. quia & in tēpore Paschali primum alleluia est. Ascendit Deus in iubilatione, i. in gaudio ineffabili antiquorum patrum, qui cum eo ascendebant, & Apostolorū & angelorum dicētiū. quis est iste rex glorię? Esa. Quis est 5
iste qui venit de Edon? Sequitur, & dominus in voce tubæ, i. in voce horribili,

quia

quia de voce loquitur Angelorũ,vel Dominus per Angelos,cum dicebat Apostolis.Sic veniet &c. Vel quia inuitabat ad nuptias æternas , ficut & tuba folebat antiquitus inuitare ad nuptias tpales. Secũdum alleluia eft. Afcendens Chriftus in altum.aliqui tamen dicunt.Non vos.Io. 14.c.Sequitur Euangelium Marci rugientis,vlt.c. Recumbentibus vndecim difcipulis &c.Vbi fequitur.Et exprobrauit.ecce rugitus.in fine hr de afcenfione. Dñs quidem Iefus, poftquam locutus eft eis, affumptus eft in cœlum.Poteft etiã dici, ꝙ eorum,quæ hac die cantantur , quædã funt Afcenfionis peractæ narratio, vt illud,ꝙ narrat Io.poft paffionem &c.& illud,Afcendit Deus &c. Quædam funt confolatio fponfi ad fponfam,vt illud.Nõ turbetur cor veftrum,neq; formidet. & illud,Tempus eft,vt reuertar.& illud. Si non abiero, Paracletus non veniet.qdã eft congratulatio fponfæ ad fponfum, vt illud refpõforium,Exaltare dñe,& illud. Ponis nubem. In narratione fpes concipitur,in confolatione erigitur, in gratificatione certificatur,vel declarat̃, fimiliter in diurno officio narrat̃ afcenfio in
4 epiftola,& in euangelio ibi dr̃, ꝙ dñs † affumptus eft in cœlum, & fedet ad dexteram Dei,in æqualitate patris. & in alleluia dominus in Syna. confolat̃ fpõfus.in alio alleluia.Non vos relinquam.congratulatur fponfa.In offerenda narratur pfecta effe afcẽfio, & in communione dicẽs. Pfallite Deo , qui afcendit fuper cœlum cœli ad orientem,hoc eft vfq; ad verbũ fibi perfonaliter vnitum , quod nõ dicitur ortum,vel oriturum,fed oriens,quia femper filius a patre pcedit, vel fuper cœlũ cœli ad orientem.Hoc eft ad firmamentum cœli ad orientalem plagã.Quod au
5 tem†cantatur in introitu , & offertorio. Viri Galilæi,fumitur de epiftola , in qua claufula pcutitur eorum fuperbia,q trãsfixerunt,& eorum mundana fapientia, q non cognouerunt, & eorum pigritia,qui talenta fibi commiſſa cum lucro debito nõ reportauerunt , & folicitatur eorũ,& defiderium,qui aduentũ Dñi diutius expectauerunt. Hoc.n.totum officium confiftit in folicitudine,& gaudio. Hoc.n.feftum habet decem dies pro octauis , vt dictum eft,fub ti.de fancto pafcha . Hac die fiunt in quibufdam partibus eleemofynæ generales,vt dictum eft,in præc.tit. & in ti.de rogationibus. Dicitur autẽ in hac die ad horas c.Primum quidem . & illud.Cumq́ue intuerentur.& illud. Viri Galilæi,quæ funt act.1.cap.

SVMMA.

1 Dominica poſt Aſcenſionem, eius que diei officium,& nu.2.3.4 6.
5 David triplex vnctio,
7 Ieiunandum an ſit a tempore Paſchali.
8 Aſcenſionis octaua quando terminetur.

De Dominica poft Afcenfionem. Cap. 105.

NVNC confequenter † dicendum eft de dominica poft Afcenfionem. Siquidẽ ablato a fe fponfo magis deuota eft Ecclefia, vñ otat in hac dominica in introitu. Exaudi dñe vocem meã;qua clamaui ad te.Et fequitur ibi.Vultum tuum Dñe requiram.q.d. de fiderio,& cogitatione fequar te, qa fum filia aquilæ.¶ †Sequitur epiftola, Eftote, & c.1.Pet.4.in qua hr̃,vnufquifq; ficut accepit gratiã illã in alterutrũ adminiftret, de commiſſione talenti , & quod mutua charitate fectemur nos,& fimus hofpitales inuicem, fine murmuratione &c. Sic n.adaptat nobis pennas virtutum , qbus volare poſſimus ad cœlum poft Xp̃m, qa bonis operibus,f.charitate, & mifericordia,quafi de monte Olıueti afcendimus. Sequitur duplex † alleluia , vnum eft in qbufdam ecclefijs dñs in Syna,in fancto. Sed quid eft, ꝙ dicit dominus in Syna , cum non afcendit de monte Syna,fed de monte Oliueti de Bethania , ficut habet Luc.vl. Ad quod dicendum eft, ꝙ de Syna in fancto afcendit,quantum ad interpretationem . Syna enim interpretatur mandatum:afcendit enim de fancto mandato,quod eft. Ite, & pdicate Euangeliũ omni creaturæ. Vel mandatum factũ eft.

Nego-

Negotiamini, dũ venio. ipſe.n. homo pere gre proficiſcẽs, ꝙ vocauit ſeruos ſuos &c. Vel de ſancto mandato aſcendit: quia per impletionem mandatorum Dei aſcendit Chriſtus in quantum homo, & alij poſt
4 ipſum. † Euangelium vero eſt de promiſſione Spiritusſan̄cti. Cum venerit paracletus, qui a parte procedit. Spiritus veritatis, & Io. 10. c. alta patent. Richardus epiſcopus Cremon. dixit in mitrali, ꝙ Apoſtoli poſt primam vnctionem, in Chriſti morte ſuſceperãt, inſufflãte illo, & dicente: Accipite Spiritumſanctum, ſecundi expectabant, quam promiſerant, Dominus, dicens. Si abiero, mittam paracletum ad vos. Expectantes ergo decantant in introitu, Exaudi, qui verius de pſal. 17. ſ. Dominus illuminatio. aſſumitur, cuius titulus eſt in fine pſal. Dauid prius quam li
5 niretur. agitur n. ibi † de vnctione Dauid, quæ fuit triplex. Primò.n. vnctus eſt in ſignum Regis futuri. Secundo, in regem ſuper tribum Iuda. Tertiò, ſuper totũ Iſrael. Nos quoq; idem cantamus, quia vnctionem tertiam expectamus. Prima.n. vnctio eſt in baptiſmo. Secunda in confirmatione, aut in pœnitentiæ confeſſione. Tertia erit in reſurrectione. Vel prima erit in Apoſtolis. ſecunda in Iudæis. tertia in Gentibus. Et quoniam Apoſtoli, vt diximus, erant expectantes in templo, & orantes, laudantes, & benedicentes Deum, idcirco in noſtra expectatione in epiſtola. Eſtote prudentes, inuitamur ad orationes, & in offerẽda, Lauda anima mea Do
6 minum, prouocamur ad laudes. † Quis autem fuerit effectus illius apoſtolicæ vnctionis, euangelium declarat. Cum venerit, vbi dicitur, Vos teſtimonium perhibetis, qa ab initio mecum eſtis. In quibuſdam tamen eccleſijs eſt offert. Aſcendit Deus. Et poſtcommunio. Pater cũ eſſem. Et attende, ꝙ ob pręmiſſam cauſam, ſ. qm̃ Apoſtoli expectabant indui virtute ex alto. hæc hebdomada dicitur expectationis, in qua ſolent quidam ieiunare, & orationi vacare, vſque ad pente. eo ꝙ apoſtoli ieiunaſſe leguntur per hoc tempus. Sed
7 † magiſter Gilbertus probat ieiunandum non eſſe, quia de paſchali tempore, & de Quadrageſima pent. Hier. Ambro. Aug. 76. diſt. ſcire, & c. oportet. aiunt inter paſcha & pente. non eſſe neceſſe ieiunia inducenda. Voluntatem n. omni tempore à cibis percipiẽdis poſſumus abſtinere, ſed ex neceſſitate non oportet. vnde Amb. ꝑ hos quinquaginta dies ieiuniũ neſcit eccleſia, ſicut ipſa dñica, qua Dñs reſurrexit. Sunt n. omnes hi dies velut paſcha, & dñica celebrãdi, in quibus, ſicut ait Beda, maioribus epulis, & hymnis cœleſtib. eſt vacandum ob reuerentiam dñicæ reſurrectionis, & ob memoriam dñici conuictus cum diſcipulis ob ſpem gloriæ immortalitatis: verum tñ ab hac authoritate pœnitentes excluduntur. Sed & Greg. litanias excipit, & etiam concil. Aurel. de conſec. diſtin 3. rogationes, illud tñ voluntarium eſt. Illud † etiam notabile eſt, ꝙ octauã 8
Aſcenſionis, quæ deberet in quinta feria terminari, vlterius oportet prorogari. Licét.n. officium dominicæ in quinta feria repetatur, tñ in nocturnis officijs ſextæ feriæ, & ſabbati inuitatorium, & reſponſoria de aſcenſione cantantur, veruntamen nocturnales pſalmos dicimus cum tribus lectionibus, & Te Deum lau. omittimus. Prorogatur ergo octaua cum apoſtoli eſſent laudantes Deum, & de hoc dictum eſt ſub paſcha, nec vacat á myſterio, qm̃ Apoſtoli expectantes per obſeruationem decem præceptorũ paracletum myſteriũ denarij accipere meruerunt, & nos etiam expectantes ob eandem obſeruationem denariũ, vitæ percipiemus æternæ. In his decem diebus legendi ſunt actus Apoſtolorum, quos qui ſequitur, Spiritumſanctum accipiet, & denarium promerebit.

SVMMA.

1 *Pentecoſtes vigilia cur celebretur baptiſmus, ſicut in Sabbato ſancto.*
2 *Baptiſmus qua hora celebrandus.*
3 *Pentecoſtes Miſſa & eius expoſitio. Et numer. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.*

De vigilia Pentecoſtes. Cap. 106.

SEQVITVR † de vigilia penteco. 1
in qua ſicut in vigilia paſchæ, celebratur baptiſma, quia iſtę duæ feſtiuitates ſunt maiores, & magis neceſſariæ inter omnes. In vigilia enim paſchæ

paschæ celebratur baptismus, quia in passione Christi omnes baptizamur, quia redimur & iustificamur. nihil enim nasci nobis profuit, nisi redimi profuisset. Item redimi nihil profuisset, nisi paracletus mitteretur, & ideo in vigilia pentec. celebratur baptismus, quia tunc per Spiritumsanctum mundamur, & sanctificamur, quoniam Dominus in cœlum ascendens discipulis promisit, dicens. Ioan. quidem baptizauit aqua, vos autem baptizamini Spiritusancto nõ post multos dies, idest post hos decem dies, quod & factum est, propter hoc ergo Ecclesia in decima die post ascensionem celebrat baptismum, ad notandum, ꝙ nostri neophyti baptizantur in Spiritusancto, quemadmodum & illic, baptizãtur etiam hodie solemniter, tum ad hoc vt post pascha nati, vel vt necessitatibus impediti baptizentur, tum quia Petrus hodie tria millia hominum baptizauit, tum quia Dei filius in Dei digito fortem deuicit, ideoq; idem opus per fidei mysteriũ repræsentatur digito venienti, & filio resurgenti, tum quia baptismi regeneratio propria est Spiritussancti operatio, tum quia sicut hodie descendit in apostolos, quem descensum Dominus baptismum appellauerat, dicens. Vos autem baptizamini Spiritusancto, sic in baptismate descendit, licet inuisibiliter in ba-
2 ptizatos. Sed † cum Spiritussanctus die dominica, & hora tertia missus fuerit in discipulos, quare baptismus fit in sabbato, & hora nona? Videtur.n.ꝙ deberet potius hora tertia celebrari. Respondeo, quamuis baptisma fiat in sabbato, tamen ad illud baptisma pertinet, ꝙ apostoli acceperunt in die pentec. & quamuis illud eadẽ die, vel hora nõ celebretur propter aliquas fluctuantes mundi occasiones, tũ ꝓpter sacramentum, quod in se cõtinet, imitando Christi mortem, & eius resurrectionem, ne membra caput præcedãt, debemus illud baptisma eidẽ diei, & dationem Spiritussancti eidem horæ deputare. In baptismo enim non tantum repræsentatur sepultura Saluatoris, sed etiã mors Christi, per quam baptismus plenam recipit efficaciam, & ipse hora nona emisit spiritum. Centurio quoque sicut ex act. Apost. habetur, eadẽ hora audiuit ab angelo. Auditæ sunt orationes tuæ, & eadẽ hora à beato Petro baptizatus est, & hora nona angelus Domini venit ad eum, nuncians ei, vt mitteret ad Pet. qui eum baptizaret. 16. distin. deinde 2. q. 7. non omnis. Inde ergo mos inoleuit, vt hora nona fiat baptismus solemnis. Aliæ enim sunt huius horæ prærogatiuę, prout dictum est in quinta parte sub tit. de nona. Ideo autem Spiritussanctus datus est discipulis hora tertia, quia fidem Sanctæ Trinitatis prædicaturi erant. Hoc sabbatum intitulatur sabbatum 12. lectionum, quia in primitiua Ecclesia 12 lectiones legabantur, vt dictum est sub 4. feria dominicæ aduen-
tus. † Officium autem huius diei ferè idẽ 3
est in pluribus ecclesijs cum officio sabbati paschalis, & lectiones leguntur ante baptismum, ad instructionem baptizandorum, & leguntur sine titu. prout ibi dictũ est. Veruntamen quædam lectiones ibi leguntur, quæ non hic; & quædam ibi, quæ hic, præposterè tamen ibi: est enim prima lectio, In principio. hic verò est prima. Tentauit. Item ibi prius legitur, Apprehendent septem mulieres &c. & postea scripsit Moses &c. hic verò ẽ cõuerso. Circa quod notandum est, ꝙ duo fuerũt patres. vnus secundùm carnem, scilicet Adam, qui propter inobedientiam Dei displicuit, & in quo omnes peccauerunt, & mortui sunt. Alter secundùm spiritũ, scilicet Abraham, propter obedientiam placuit Deo, & eius imitatores liberati sunt, & viuunt. De primo agit in vigilia paschæ. vnde tunc primò legitur. In principio &c. vbi describitur dignitas hominis, pro quo omnia facta sunt, vt causa eius miserabilior appareat, & inde est, quòd non sequitur ibi canticum, quia nõ bene nobis cantauit, imo per eum nascimur ad lucem. adijcitur tamen lectio, Factum est in vigilia &c. in qua per figuram maris rubri agitur de baptismo, in quo Ægyptijs spiritualibus, submersis, veri filij Israel liberati sunt. vnde sequitur ibi canticum victoriæ, seu lætitię, scilicet. Cantemus Domino. Sed quia imitatores Adæ ad hoc liberentur, primum instruendi sunt in fidei, & postea in moribus, idcirco primò legitur ibi lectio illa, Apprehendent. in qua de fide agitur, & in

& in qua Christus à septiformi gratia Spi
ritussancti apprehensus ostenditur,& po-
stea illa scripsit Moses, in qua agitur de
moribus. in hac autem vigilia agitur de
patre spirituali.s. Abraham. Vnde legitur
tunc prima lectio.s. Tentauit Deus Abra
ham, & post eam dr canticum lætitiæ, qua
nobis bene cantauit,& per eius fidem ad
gaudium properamus. vnde dictum est
ei,In semine tuo benedicentur oēs gen-
4 tes. Aiunt † tamen quidam nullum tra-
ctum sequi debere, quia post promissio-
nem sibi factam nullum cecinit cāticum
Abraham; quia nullum socium,cum quo
cantaret,habebat,solus Dei cultor, & pe
regrinus in terra aliena. Hæc autem le-
ctio bene congruit huic diei; quia in ef-
fusione Spiritussancti data est gentib. be-
nedictio,de qua dixit Dominus ad Abra-
ham, In semine tuo benedicent &c.huic
etiam rectè congruit oratio. Deus, qui
Abrahæ &c. Secunda lectio est, Scripsit
Moses,quæ dator legē declarat,quæ ho-
die data est, & nouam significat, quæ in
cordibus fidelium diffusa est.vnde canti-
cum sequitur,in quo æterna lætitia repro
mittitur. Sed quia veri Abrahæ filij bo-
nos habuerant mores ante,quàm septem
mulieres apprehenderent virum vnum,i.
ante quàm Christus septiformis gratia
Spiritussancti repletus nasceretur, & po-
stea in nouo testamento per baptismum
Christo coniuncti sunt, ideo postea legi-
tur lectio, Apprehēdent septem mulieres
virum vnum,qui septem dona Spiritussan
cti pronunciant,quæ bonis morib.quēm-
libet eorum informant, vnde sequitur
Canticum, quia bonos mores gaudium
comitatur. Quarta lectio.s. Audi Israel
virtutes, quæ dona comitantur, insinuat,
vt sapientiam, prudentiam, lumen, &
pacem. vnde canticum sequitur,quia pro
his, & in his æternaliter gratulabimur,
Prima quidem resonat historiam, secun-
da allegoriam,tertia tropologiam, quar-
5 ta vero anagogen. Prima † ergo lectio
est: Tentauit Deus Abraham. Sed quid
pertinet modo dicere de imolatione
Isaac? Magis enim pertineret ad vigi-
liam Paschæ? Respondeo, quòd dici-
tur propter promissiones,quę sunt ibi,vi-
delicet, Multiplicabo semen tuum sicut
stellas cœli, baptizati enim sunt stellæ.
Et iterum in semine tuo benedicentur
omnes gentes. Hoc enim conuenit ba-
ptizatis,qui sunt verum semen,idest,veri
filij Abrahæ. In lectione verò, Appre-
hendent septem mulieres &c.Per septem
mulieres significantur septem dona Spi-
ritussancti, quæ dantur in baptismo, alia
patent. Postea fit † processio ad fontes, 6
sicut & in vigilia paschæ,& cantatur Mis-
sa sine introitu, quia Ecclesia non habet
adhuc Spiritumsanctum, saltem in tan-
ta plenitudine, in quinta expectat,cum
in crastino, qui est principium, & finis
omnis boni. In † vigilijs ergo paschæ & 7
pentecost. incipit Missa à Κύριε ἐλέησον,
sine introitu, vt dictum est ibi, & dicitur
Gloria in excelsis Deo,& hoc more Apo
stolorum, qui etiam prius, quàm Spiri-
tumsanctum acciperent, erant iugiter in
templo laudantes, & benedicentes Do-
minum. Rursus, quia angeli gaudent de
renatis,ideo subijcitur. Gloria in excel-
sis. ¶ Postea sequitur epistola de actibus
Apostolorum. † Cum Apollo &c.In qua 8
habetur, quòd Paulus baptizabat bapti-
zatos a Io.1.q.1.dedit.quoniam in Spiri-
tumsanctum non credebant, dixerunt
enim. Sed neque si Spiritussanctus est,au-
diuimus. Postmodum sequitur vnum al-
leluia, scilicet. Confitemini, in gratia-
rum actione pro baptizatis,quia ab omni
peccato liberati sunt. Dicitur ergo ho-
die alleluia. nec dicit Flectamus genua.
quia hoc est ieiunium exultationis & læ
titiæ propter resurrectionem & ascensio
nem. ¶ Sequitur tractus. Sed † quare 9
hoc cum Spiritussanctus omnia faciat le-
uia? Ad hoc dicendum est, ꝙ hoc fit ꝑꝑ
baptizatos,qui multos tractus miseriarū
passuri sunt,si vixerint Postmodum sequi
tur Euange.Io.13.c.de promissione Spi-
ritussancti. Si diligitis me,mandata mea
seruate &c. Credo in vnum Deum, non
est etiam omittendum, quia cum symbo-
lum hoc deriuatum sit a symbolo Apo-
stolorum,fidem quam habebant,insinuat
offerenda. Emitte, manifeste ad opera-
tionem Spiritussancti pertinet, quia per
eū renouatur facies terræ ex dilecto. Ad
maledicta per eum Dominus benedicit.
Per eum cœlum sicut pellis extenditur,
idest,

idest scriptura, vt quasi nihil lateat expla
netur. similiter & cõio. Vltimo &c. Io. 7.
c. ad eãdẽ ptinet Spiritussancti operatio
nẽ, qui facit flumina velut aquæ viuæ de
ventre credentis exire, i. affluẽtiã saluta
ris doctrinæ. & est, vt qbusdã placet, hæc
Missa p Benedicamus dño concludenda.
10 ¶ In † vesperis hi ps. secundum quarũdã
ecclesiarũ consuetudinem concinuntur,
s. Laudate pueri. Laudate dominũ oẽs gẽ
tes. Lauda aia mea dñm. Laudate dñm
qm̃ bonus est. Ps. Lauda Hierusalem do-
minum, eo q in his ps. laudes Dei magis
resonare videntur. Vbi enim Spiritus spi
rat, organum ad laudes inuitat.

S V M M A.

1 *Pentecostes quid, & vnde dicatur.*
2 *Pentecostes festum, an habeat octauã.*
3 *Pentecostes nocturnum quot habeat lectio*
nes, quotque psalmos, & nu. 4.
5 *Vita actiua, & contẽplatiua est in ecclesia.*
6 *Pentecostes lectiones tres quid significent.*
7 *Pẽtecostes Missa, & eius expositio. & n. 11*
8 *Spiritussanctus cur dicatur paracletus.*
9 *Pentecostes festum cur quinquaginta die-*
bus a Paschate celebretur. & nu. 10.

De die sancto Pentec. Cap. 107.

1 PENTECOSTES † sicut
& Pascha apud heb. ce
lebre festũ erat. quod
post quinque decades
paschæ celebratur, vn
de & vocabulum sum-
psit. Nã πεντηκοστὴ, dr̃
à πέντε, q post quinq;
& κοτὸς, q est decem. Vocatur. n. pentec.
quinquagesimus dies a pascha, prout iam
dicetur. ¶ Inter hoc festum, & aduentum
Dñi cantatᷓ Alleluia, & Gloria in excels.
Deo. ꝓut dictum est in proœmio huius
partis, & sub ti. de 7. diebus post pascha.
Idcirco autem Alleluia frequenter cãta
tur per totam hebdomadam pente. quia
per dies pentec. ecclesia per baptismum
Deo populos cõgregat, & ideo saluti eo-
rum corpus congaudens quousque albis
vtuntur vestibus, hymnum laudis decan-
tant. Tunc. n. stantes oramus in signũ li-
berationis eorũdẽ, qui p dona Spiritus-
sancti de morte ad vitam resuscitari me-
ruerunt. Hac. n. die missus est in Aposto-
los in linguis igneis. Sanè octaua † pen- 2
te. a quibusdam celebratur, quia sicut in
septenario hebdomadarũ, qui præcedit,
intelligitur perfectio bonorum operum
septiformis spiritus, ita in octaua intelli-
gatur consumatio præmiorum, quorum
vtrunque appropriatur Spiritusancto, li-
cet tota Trinitas vtrunq; operetur, qm̃
indiuisibilia sunt opera Trinitatis, de cõ
sec. dist. 4. c. fin. Sed quia Spiritussanctus
est amor patris, & filij, & ex solo amore
hoc dat, & dabit nobis Dominus, idcir-
co Spirituisancto adscribitur. ¶ Alij vero
non celebrant octauam pentec. Nam cũ
solum septem sint Spiritussancti dona, so
lum septem diebus fieri debet festũ pen
tec. Et ideo Clemens Papa dicit in sua
epistola decre. extra de fer. capellanis, q
hoc festum caret octauis. Sed pari ratio-
ne nec pascha deberet octauam habere,
nisi solum vnum diem pp vnitatẽ. ¶ Rur
sus hoc festum 7. diebus agitur pp præ-
sentis vitæ septenarium, vel propter aĩa-
rum sabbatismum, vel quia per septem
Spiritussancti dona corporibus, & anima-
bus plena gaudia conferuntur. Vñ si ptẽ
vltimi psalmi a laudibus intitulantur, qa
per septiformis gratiæ operationem gau
dia conferuntur æterna. De hoc dicetur
sub Dominica prima post Penteco. Vtrũ
pentec. sit hebdomadaria festiuitas, dictũ
est sub ti. de 6. diebus post pascha. ¶ In no 3
cte † pente. leguntur tres lectiones, & di
cuntur tres psalmi cum tribus antipho-
nis, sicut fit in nocte paschæ, ad notandũ
vnum esse opus totius sanctæ Trinitatis
in potẽtia miraculorum. Quidam tamẽ
legunt nouem lectiones, sicut fit in alijs
Dominicis, sed tamẽ canonicum est tres
duntaxat legere, propter sacramentum
baptismi in trium personarum noĩe cele
brati, vel ob triduanam Domini sepultu-
ram, cui sumus in baptismo consepulti.
¶ Rursus † ideo tres psalmi cũ tribus an 4
tiphonis dñr, quia Spiritussanctus tria cir
ca Apostolos operatus est. Nam veteres
innouauit, innouatos confirmauit, & con-
firmatos ad alios cõuertendos misit. ad
primum pertinet, quód dr̃ in prima anti-
phona

phona. Factus est repente de cęlo sonus. Ad secundum, quod dr̃ in secunda. Confirma hoc Deus. Ad tertium, quod dicĩ in tertia. Emitte spiritum tuum. Eorũ.n. mysterio docti sunt alij, & Spiritusancto interius renati, & quia in ipsis Apostolis duo operatur Spiritussanctus, i. remissionem peccatorum, & operationem miraculorum &c. idcirco illæ antiphonæ terminantur per duplex alleluia. Verum si diligenter attendere volumus, & conferre psalmos, & antiphonas, quæ dñr in pascha cum his, quæ dñr in penteco. alia ratio inuenitur. Nam ibi intra hebdomadã fit variatio psalmorum, antiphonarum, & tonorum. Hic autem nec in ipsa die, nec in alijs fit variatio, & omnes illę antiphonæ sunt vnius toni, s. octaui, & eiusdem differentiæ. Ratio autem est, quia quasi duplex baptisma legimus Apostolorum, primum quo perceperunt remissionem peccatorum. nam eos baptizatos eẽ Xp̃i baptismo, ambigendum non est, vt dictũ est, sub tit. de vigilia paschæ. Secundũ receperunt ad robur virtutum, & ad operationem miraculorum, & ad repulsionẽ illecebrarum omnium secularium. Primò baptizatus fuit Petr. cum ad vocem ancillæ Christum negauit. Secundò baptizatus fuit in die pentec. cum coram regibus, & principibus non timuit p̃dicare verbum Dei. In primo ergo multa instabilitas, & varietas fuit circa discipulos. In secundo vniformitas, & stabilitas. In hũc ẽt modum in Ecclesia Dei duo sunt
5 † genera bonorum, s. actiuorum, & cõtẽplatiuorum. Actiua vita consistit in bonis operibus, i. in administratione exteriorũ, in qua cõstituti ab amore temporalium non omnino separãtur, licẽt amorẽ Dei amori temporalium præferant. Contemplatiua consistit in dilectione, & cõtemplatione. Hæ duæ vitæ per Mariam, & Martham significatæ sunt. extra de ren. nisi. Mariæ pars dicta est optima, iuxta illud, Maria optimam partem elegit &c. nõ tamen reprehenditur pars Marthę, quia,
*Luc.*10 & ipsa actiua vita bona est, quæ hic inchoatur, & terminatur. Contemplatiua vero optima est, quæ inchoatur hic, & in futuro cõsumatur, in illa tamen est multa varietas, & in ista vniformitas, p̃ut in hac vita esse potest. Antiphonæ ergo cũ ps. qui cantantur in pascha, pertinẽt ad vitam actiuã, & idcirco in eis est varietas: antiphonæ vero, & psalmi, qui cantantur in pent. pertinẽt ad contemplatiuam vitam, & ideo in eis est vniformitas. in prima.n. antiphona, quæ est in pascha, cantatur, & dicitur, Consilium meũ non est cũ impijs. Hic dr̃, Factus est repente de cœlo sonus &c. Spiritus, seu ventus veniens solet puluerẽ a facie terræ deijcere: Magna.n. est differentia inter dona Spiritussancti, quo separantur fideles ab impijs, & donum, quo oĩs puluis terrenarũ cogitationum a pectore humano tollĩt, illud ad actiuam vitam pertinet, hoc ad contemplatiuam. In secunda ibi dr̃. Postulaui patrem meum &c. Hic vero dicĩt. Confirma hoc Deus &c. Ad oẽs quidem fideles pertinet esse de hęreditate domini, sed ad paucos pertinet esse a terrenis cogitationibus separatos, & in hoc confirmatos, ne ad terrena redeant, sed per conuersationem esse in Hierusalẽ cœlesti, & ibi alleluia cantare non cessent, q̃d hic petitur. In tertia ibi dr̃, Ego dormiui, & somnum cepi &c. Hic dr̃. Emitte spiritum tuum, & creabuntur &c. Omnes fideles, & boni a vitijs resurgunt, vel resurrexerunt, sicut Christus à mortuis resurrexit, quod ibi dr̃, hic vero in paucis renouatur facies terræ, i. ratio animæ, quod fit ab omni puluere terrenorũ desideriorũ immunis, ibi ergo, hoc est inchoatio actiua, quæ ibi ostenditur, est inchoatio: hic autem, hoc est contemplatiua, quæ hic ostẽditur est perfectio, & consumatio. ibi varietas, hic vniformitas, & propterea ibi variantur antiphonæ, & psal. hic non, propter hanc consumationem, & vniformitatem notandam. Antiphonæ sunt octaui toni, & eiusdem differentiæ, q͂a octo sũt beatitudines, quarũ octaua redit ad caput, nã in prima dr̃, Beati pauperes spiritu &c. Et in octaua, Beati qui persecutionem patiuntur p̃ p̃ iustitiam, q̃m ipsorum est regnum cœlorum. Propter † hanc eandem consumationem notãdum est, q̃ quibusdam Ecclesijs celebratur octaua pentecost. per hos quoque septem dies tres 6
quotidie leguntur lectiones, vt septem fratres tres procurent sorores, idest, septem

ptem dona Spiritussancti, per illos significata, tres virtutes, s. fidem, spem, & charitatem, put Greg. prosequitur in moralibus. Horum. n. dierum officia septem donis Spiritussancti adaptantur. hesternum igitur, & hodiernum pertinet ad sapiētiā, & intellectum, vt ex operibus patet. Per totam ēt septimanam sunt solemnitates seruandæ. Dicitur. n. Gloria in exc. Alleluia. Credo. Ite Missa est. & Te Deū lau. prout in seq ti. dicetur. Dicitur ēt ad horas capitulum, Dum complerentur. Act. 2. & illud. Spiritus Dñi. Sap. 1. c. & illud Charitas Dei Rom. 5. c. Sequitur videre de officio Missæ, & quidem in die pente. celebratur festum de aduentu Spiritussancti. Visibiliter. n. descendit tunc in discipulos, & fuit hoc miraculum, & augmētum, quod non potuerunt calumniari Iudæi. Resurrectionem. n. & ascensionem calumniabantur, sed hoc non potuerunt facere de aduentu Spiritussancti, quia ex omni natione, quæ sub cœlo est, conuenerant ad diem festum, & tunc descendit Spiritussanctus visibiliter in discipulos, sicut Christus promiserat: & loquebantur omnibus linguis coram oībus, & ideo incipit introitus Sapientię. 1. c. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, i. Ecclesiam, quæ dicitur orbis terrarum. sicut. n. extra orbem terrarum nihil viuit ad literam, sic extra Ecclesiam nil viuit spiritualiter. sequitur, Et hoc, quod continet omnia, i. Spiritussanctus, cuius bonitati omnia subsistunt. habet scientiam vocis, i. linguarum, & ita potuit dare, & dedit Apostolis. Vnde confusi sunt inimici Christi, & ideo sequit versus, Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Per Spiritum enim sanctum omnes dæmones compelluntur, & eijciuntur. ¶ Rursus impleuit orbem terrarum, dum Apostolos inebriauit, quorum sonus in omnem terram exiuit, de quo sono dicitur in epistola. Factus est repente de cœlo sonus. & quoniā orbis terræ per quatuor climata separatur, ideo quater in introitu alleluia concinitur. Duplex vero alleluia, quod post epistolam canitur, significat duplicādam lætitiam, vel sanctum Spiritum bis Apostolis fuisse datum, scilicet de terra, & de cœlo, vel eos spiritu, & mente psallentes, vel duorum populorum conuersionem. Et hoc, quod continet omnia scientiam habet vocis, idest noui, quam mente quisque loquebatur, vel habet scientiam hominum, per quæ, & de quibus potest vox humana variari, vel scientiam vocis, idest, vocem scientiæ habet, idest, facit nos habere, vt quæ ipso inspirante Apostoli proferrent, cum intelligentia pnūciarent. ¶ Et nota, quòd sanctus Spiritus, παράκλητος dicitur, quod verbum Grecè, Latinè sonat aduocatus, quod nomen 8
& Filio, & Spiritusancto adscribitur. Vnde Dominus in Euāgelio. Rogabo patrē meū, & alium paraclerum dabit vobis. & Ioannes in Euangelio. Aduocatum habemus apud Patrē Iesum Christum iustū. Dr etiam paracletus consolator, nā παράκλησις, dr Latine consolatio. Postmodum sequitur epistola de Act. Apostolo. 2. c. Dū † complerentur dies Pentec. dies 9
scilicet quinquagesima à resurrectione. sicut enim quinquagesima die a Pascha fiebat Pente. Iudæorum, ita & nostrū fit, & sicut populus Israel quinquagesima die ab imolatione agni paschalis, siue a Pascha, quod celebrauerūt in Ramatha, venerunt ad mōtem Dei Oreb, vel Coreb, vel Synai, quod idem est, tunc legem acceperunt, ita & die quinquagesima a resurrectione Dñi datus est Spiritussanctus Discipulis in superiori cœnaculo, illius aduentum expectantibus: præcipitur. n. Leui. 3. vt in die Pentecostes offerantur noui panes, s. propositionis de nouis frugibus, per quod significatur, q debemus Deo gratias agere ex eo, q eadem die dedit nouam legem per Spiritumsanctum, in qua die data est lex vetus, scilicet quinquagesima die a Pascha, de quo dicetur in prooemio septimæ partis de dono, cuius debemus laudare Deum, quod est offerre panem nouum, quia etiam lex vetus spiritualiter intellecta, noua est, & attende quoniam agnus imolatus est 14. die Aprilis, lex vero data est 14. die mensis tertij. dicitur tamen esse data tertia die, Iam enim, vt inquit scriptura, aduenerat tertia dies, & mane inclaruerat, & cœperunt audiri tonitrua, die namq; tertia descendit dominus super montē ad dandam legē, & Moses ascendit ad Deū,

& de

& descēdēs narrauit omnia plebi, maneq; rursus ascēdens, duas tabulas scriptas accepit, & caue, vt in secundo mēse 30. duntaxat computes dies secundum lunam, ergo 17. in mense primo, 30. in secundo, & quatuor in tertio faciunt quinquaginta. Rursus in quinquagesimo anno erat iubileus annus, qui interpretatur remissionis annus; quia septenis annorū hebdomadibus, i. quadragintanouem an. texit: in quo clangebant tubæ, omnia debita remittebantur, serui manumittebant, & libertas concessa confirmabatur, atque possessiones alienatæ omnibus restituebantur, vt dictum est sub Dñica quinquagesimę. Similiter in diebus Pentec. hunc numerum post Dñi resurrectionē obseruamus, suscipientes aduenientem in nos Spiritussancti gratiā, per quem efficimur filij Dei, & virtutum possessio nobis restituitur, & remissa culpa, & totius debiti, chirographo euacuato, ab omni seruitutis nexu liberi efficimur. 75. dist. hunc numerum. Prętereà iste numerus quinquagesimus resultat ex septenario numero, ducto in seipso superaddita vnitate. Se-
10 ptem † enim sunt hebdomadæ a Pascha vsq; ad Pentec. & ita competenter quinquagesima die à Pascha Pentecostes, in quo datur Spiritussanctus, cuius dona sūt septem quæ dantur ab vno. Iudæi. n. septenarium numerum non sine figura in omnibus obseruant, prout dictū est sub quinquagesima. Ascēsio. aūt facta fuit quadragesima die, qui est numerus pœnitētiæ, & hoc competens fuit, quia per pęnitētiam hō fit similis Deo, & hoc est ascendere. Sed videtur, q sicut Iudæi ab imolatione agni typici quinquaginta dies computando, ibi faciebant suum Pentec. ita & nos quinquaginta dies ab imolatione agni deberemus cōputare, & sic debemus nostrum Pentecosten facere in die veneris, ante quam modo facimus, qđ docet computatio. Ad hoc dicimus q nō faciebant computationem ab imolatione agni, sed à sequenti Dominica. Vnde legitur Leuitic. 23. Numerabitis ab vltima die sabbati, i. a dominica, quæ est altera dies post sabbatum. Numerabitis ergo septē hebdomadas vsque ad alteram diem completiones septimæ hebdomadæ, hoc dicit

Spiritussanctus per Mosen, innuens per hoc Pētec. Christianorum, quod semper est in die Dominica. Dixit ergo Lucas de hac die, Dum complerentur dies pentecostes; erant omnes Discipuli pariter in eodem loco, idest, in consona, & concordi vnitate. & factus est repente de cœlo sonus, quia existentibus in pœnitētia, qui est annus iubileus, & completo pentecoste, existentib. in vnitate, datur Spiritussanctus, sed repente, quia nescit tarda habere rerum molimina Spiritussancti gratia. In igne aūt descendit, quia sicut ignis illuminat & inflāmat, ita Spiritussanctus illuminat ad cognitionem Dei, & inflammat ad amorē Dei. Apparuit ergo in linguis igneis, vt facundi essent in omni genere linguarum. Et quia ipse est lingua quæ de occulto suæ bonitatis verbū protulit in vterum Virginis, & profert verbū in corde hominis Matth. 10. Vos nō estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis: ipse n. quos replet, eloquentes facit. Sequitur. Quasi † aduenientes spiritus vehementis. hoc autem 11 dicit; quia nullus potuit resistere Spiritussancto, nec Apostolis. Vnde Dominus in euangelio Matth. Ego dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri. Et de beato Stephano scriptū est in Act. quòd non poterant resistere sapientiæ & spiritui, qui loquebatur. Quia vero in epistola dicitur, Et factus est repentè de cœlo sonus tanquam aduenictis spiritus vehementis &c. ideo ad hoc representandū in nonnullis Ecclesijs clanguntur tubæ, dum Sequentia dicitur. venit. n. Spiritus sanctus in spiritu vehementi, qa sicut ventus vehemes proijcit puluere a facie terræ, sic Spiritussanctus eijcit à corde hominis omnem terrenitatem. Tubis quidem vtebantur antiqui, vt legitur in Numeris ad multitudinem congregādam, ad dimicandum, & ad congratulādum in diebus festiuis, cum diuersitate tamen sonorum, quarū vsus fuit tantæ virtutis in iubilo, vt ad crepitū siue sonum earum corruerent muri Hierico. hæc siquidē sunt quo testamenta, vel prædicatores, quibus ad procinctum fidei populus euocatur ad pœnitentiā, & lacrymabilem compunctionem

per geminam dilectionem ad fidem pertingimus Trinitatis. ideò quinquies concinimus alleluia.& est sensus:Accipite iucunditatem gloriæ, i. Spiritumsanctū, quia vos glorificabit & clarificabit, vt quisque de se dicere possit,quod dicitur in comm unione,Spiritus,qui à patre pro
2 cedit,ille clarificabit.Sequitur† epistola, cum audissent Apostoli. Act. 8.c. vbi sequitur: Tunc imponebant manus super illos,& accipiebant Spiritumsanctū qa in impositione manus accipiebāt Spiritū sāctū.Euāgelium Io.10. cōcordat epistolæ, vbi dicitur: Qui non intrat per ostium &c.non.n.intrat in ecclesiam, qui nō intrat per eos,qui sunt ostium, s.per Christum & Apostolos.nam hæretici non dāt Spiritumsanctum,nisi in quantum conueniunt cum ecclesia,& quoniam Apostoli & eorum successores hæresiarcas in spiritu fortitudinis sunt aggressi,& aggrediun
3 tur,ideò officium † hodiernum pertinet ad fortitudinem,quæ est Spiritussanctus, s.donum.Rursus Spiritussanctus ostiarius est,qui per ostium introducit ad patrem. quod & in offertorio canitur,Portas cœli,i.Apostolorum scripturas aperiet.Post cōmunio est: spiritus,qui à patre.Io.9.

SVMMA.

1 *Ieiunii formam Apostolis nobis tradiderunt.*
2 *Feria quarta post Pentecosten habet quatuor tempora, & nu.3.*
4 *Missa feriæ quartæ post pentecosten, & eius expositio. & nu.5.*

De quarta feria. Cap. 110.

Sequitur quarta feria,in qua fiunt ieiunia quatuor temporum. Apostoli nanque † nobis exemplum ieiunandi hoc tempore reliquerūt,qui post susceptum Spiritumsanctum, sicut mentes auerterant à cæteris mūdi illecebris, sic & ab epularum appetitu.licet n.quam diu cum illis fuit Christus, non ieiunarent, post ablationem tamen eius sponte neis se subdidere ieiunijs.Sponso.n.ablatò, eis ieiunandum erat, sicut dominus prædixerat, Quando sponsus auferetur ab eis, tunc ieiunabunt. Vnde repleti Spiritusancto sponte ieiunare cœperunt, quocirca in præcedēti secūda feria quædam æstiualem inchoant quadragesimā
2 Alij† verò sanitus hodiernum ieiunium autumant esse huius temporis quadragesimæ initium, cui quidam terminum statuunt in festiuitate sancti Ioannis Baptistæ,siue sex habeat hebdomadas,siue nō. Tertij festiuitatem sancti Ioannis includunt,& eò vsque ieiunantes, sine termino præfixo procedunt, donec senarium compleant numerum. Hanc quadragesimam probat Hier.non esse necessitatis, sed voluntatis, dicens, Nos vnam facimus quadragesimam,illi tres, quasi tres passi fuerint Saluatores,non quod per totum annum ieiunare non liceat,excepto Pentecost.sed quia aliud est necessitate; aliud volontate munus offerre. Sed hoc dicit Hieron. contra Montanum hæreticum,qui apud suos tribus quadragesimis statuit ieiunandum:& dicitur hoc † ieiunium æstatis, quod est ieiunium exultationis, in quo genua non flectimus, 3
imò cantica lætitiæ dicimus, vt dictum est sub quarta feria tertię hebdomadæ Aduentus. Hoc autem ieiunium statutum est ab ecclesia in tali tēpore, quia qui in se sentit gratiam sancti Spiritus, leuiter & cum gaudio ieiunat & etiam quia super ieiunantes descendit Spiritussanctus visibiliter,& ideo incipit introitus, Deus cùm egredieris in conspectu populi tui &c. Egreditur autem dominus, quando aliquo signo visibili venit ad auxiliū hominum.Egressus vero est,cum dedit nobis filium suum, qui venit pandens iter ante nos,vt dicitur Michea.2. Tūc egressus est etiā per Spiritussancti missionem, quando visibiliter descendit super Apostolos,& quia per hoc dissipati sunt inimici,ideo sequitur versiculus. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius &c.Sequitur in quibusdam ecclesijs lectio de principio sapientiæ, scilicet Diligite iustitiam,qui iudicatis terram.vbi ostenditur qualiter poterit haberi Spiritussanctus, ibi,Spiritussanctus disciplinæ effugiet fictū.1.q.1.Saluator.& in fine dicitur 5
Spiritus domini repleuit † orbem terrarum, &c. Postmodum sequitur epi-

stola: Stans Petrus &c. Act. 2. in qua ostẽditur, ꝙ super ieiunantes descendit Spiritussanctus, & ibi sequitur. Non.n. isti sunt ebrij, sicut vos dicitis, cum sit hora diei tertia? sed hoc est quod dixit dominus per propheram Ioel. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & ꝓphetabunt filij vestri, & filiæ vestræ &c. In alijs vero ecclesiis dr̃ prima lectio. Stans Petrus. & postmodum epistola. Per manus autem. Act. 5. c. Duæ itaq; lectiones leguntur, quia duo populi ad fidem conuertuntur, vel quia ordinandi in vtriusque testamenti pagina imbuuntur. Sequitur alleluia, quia est ieiunium exultationis, vt dictum est, & dicunt quidam. Pater, cum essem. Ioan. 18. Sequitur Euangelium Io. 6. c. Nemo venit ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum, s. per Spiritumsanctum. & post sequitur, Patres vestri manducauerunt manna, & mortui sunt: qui manducat ex hoc pane viuet in æternum, quia egressum est coram Christianis manna spirituale, sicut ante corã Iudæis, sed temporale manducantes, & corporale mortui sunt. Qui vero manducauerit spirituale, non morietur morte, s. incredulitatis, siue gehennali, vnde patet, ꝙ elegantius egressus est dominus coram nouo populo, quàm coram veteri. Postcommunio est. † Pacem &c. Et est Ioan. 14. c. Et attende, ꝙ officium huius quartæ feriæ prædicat scientiam, quę est, donum Spiritussancti, qui vsq; adeo sanctos illuminat, ꝙ de quinq; libris Mosi, paucisq́ue prophetarum scripturis librorum copia creuit, quod mysticè innuit nobis Euangelium de quinq; panibus, & duobus piscibus, quod hodie in quibusdam ecclesijs legitur.

SVMMA.

1 *Feria quinta post Pent. non habet officium proprium. Et vnde mutuetur.*

De quinta feria. Cap. 111.

1 SEquitur, quinta feria, quæ secundum aliquas ecclesias † non habet introitũ ꝓpriũ, sed quia dominus descendit in die dominica per missionem Spiritussancti, & quinta feria ascendit in cœlum, ideo diei dominicæ, & quintæ feriæ communis est introitus. A dominica ergo mutuatur, nec habet proprium, vt a sabbato in sabbatum septem sunt duntaxat officia, septem donis Spiritussancti deputata. quidam tamen, & huic officio mutuato non incongrue donum adscribunt, huiusmodi adscriptiones non a sabbato, sed a dominica facere incipientes. In dominica etenim ponunt spiritum sapientiæ, in secunda feria intellectus, & tertia consilij, in quarta fortitudinis, & in hac quinta spiritum scientiæ, qui dat scrutari profunda, sicut cantatur in alleluia. Spiritus omnia &c. ¶ In † quibusdã vero ecclesijs cantatur introitus, qui in sequẽti dicitur feria, s. Repleatur os meũ laude tua. Aliquæ vero ecclesiæ habent proprium officium, s. Deus patrũ nostrorum, da nobis spiritum gratiæ &c. in quo ecclesia ꝑat filijs suis dari Spiritumsanctum ad remissionis peccatorum, & ad facienda miracula, & quia per Spiritumsanctum miracula, ideo habetur in epistola, Philippus &c. Quæ est act. 8. cap. ꝙ Philippus multos claudos sanauit, & spiritus immundos eiecit, & factum est gaudium magnũ in illa ciuitate, s. Samarię. Et quia per Spiritumsanctum omnia ista fiunt, ideo sequitur Euangelium. Luc 9. c. Conuocatis Iesus duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem super omnia dæmonia, & post. & Non feretis virgam, neque peram & cætera. Quæ fieri non possunt, nisi Spiritussancti abundantia habeatur.

SVMMA.

1 *Feria sexta post Pentecosten Missa, eiusque expositio, & nu. 2.*

De sexta feria. Cap. 112.

SExta † feria est introitus, Repleatur os meum laude, vt possim cantare alleluia, quia qui gaudet ore, & corde, potest ieiunare ieiunio exultationis. Et qa est dies ve- 1

neris

aeris,in qua passus est dominus,& Spiritussancti,ideo dicit Pet.in epistola. Aperiens,act.2 Quæ in quibusdam ecclesijs legitur,quod Christus suscitatus est a Spiritu sancto:Vnde ibi habetur: Suscitauit Iesum solum solutis doloribus inferni,sicut scriptum est. Non dabis sanctum tuũ videre corruptionem ; in quo significata est illa Spiritussancti operatio,qua synagoga nunc mortua pietate resurget,post quam plenitudo gẽtium eadem introierit pietate.Prædicatio ergo hoc officium pietatem posset etiam pertinere ad spiritum timoris,pro eo,quod dicitur in e-
2 uangelio.Et repleti sunt timore,& extasi &c. ¶ † In quibusdam ecclesijs legitur lectio. Exultate filiæ Sion , quæ est Ioelis 2. cap. Et quia per Spiritumsanctum fiunt miracula , sequitur Euangelium. Factum est.Luc.5.cap.de paralitico sanato.Et quia propter hoc debet laudari dominus.Sequitur offertorium: Lauda anima mea dominum.Postcommunio. Spiritus vbi vult spirat.

SVMMA.

1 *Sabbatum post Pẽtecosten vnde Missam auspicetur,& eius expositio,nu.2.4. etiã mystice,nu.5.6.7.*

3 *Ordines celebrantur,& conferuntur,& sabbato post Pentecosten.*

8 *Quadragesima terminatur sabbato post Pentecosten.*

De Sabbato. Cap. 113.

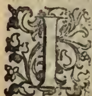

1 IN † sabbato est introitus: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.ad Roma.5.c. Et competit Spirituisancto,qui est charitas, & etiam diei sabbati;qa in sabbato futuræ qe tis maximè diffundetur,vt qui igniculus est in Sion,caminus fit in Hierusalẽ. Et sequit̃ versus,domine Deus salutis meæ in die clamabo,& nocte coram te.Ille.n. in quo diffusa est Spiritussancti gratia, laudat Deum in psperis, & in aduersis,

Sequitur epistola.Iustificati &c.Ad Roman. quinto cap. in qua habetur de huiusmodi diffusione. Quia enim charitas Dei diffusa est , non permittit eam Paulus intra fines terræ promissionis tm̃ coarctari,imò ostendit, q̃ non tantum Iudæis, verum etiã Gentibus datus est Spiritussanctus,dicens ipsis Iudæis.Vobis oportebat primum prædicari,sed quia repulistis verbum Dei, & vos indignos fecistis vitæ æternæ , ecce conuertimur ad Gentes.extra de renun. nisi,§. propter. in alijs vero ecclesijs dicitur epistola.Cõuenit † vniuersa ciuitas, &c.act.13. Quia 2
ergo in Gentibus datus est Spiritussanctus,ideo sequitur alleluia Laudate dominum omnes gentes.in hoc.n. ieiunio non tacentur cantica lætitiæ propter reuerentiam festi. Nec secundum Nicen. concilium 76.dist.de ieiunie,de consec. distin 4 quoniam genua flectimus , sed stantes oramus propter neophytos gaudentes , quod a peccatis surrexerunt . in alijs ecclesijs dicitur, Repleti sunt omnes.act. 2.c. Et spiritus Domini ornauit cœlos,Iob.27.c. Postea sequitur euangelium.Surgens Iesus,Luc.3.cap.De socru Petri sanata, quæ significat synagogam, quæ sanata est a Petro ab infidelitate, & perfectius per fidem ipsius sanabitur in futuro,& sic conuenit cum epistola. Fiũt autem † hac die ordines ; quia super or- 3
dinandos descendit Spiritussanctus,& etiam super ieiunantes , & ideo dicuntur quatuor lectiones ante lectionem Danielis, prout dictum est sub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Prima est de principio libri sapientiæ, in qua ostenditur , quibus datur Spiritussanctus,& quibus non, scilicet illis, qui sentiunt de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærunt illum. ¶† In alijs vero ecclesijs prima est de. Ioele. 3. 4
capit . Effundam de spiritu meo super omnem carnem , quia sicut spiritussanctus super Apostolos descendit visibiliter,ita super ordinandos descendit inuisibiliter.secunda est,Locutus est.quæ est Le.23.cap.tertia est,Dixit Moses, quę est in Deu.26.cap. quarta est, Dixit Dominus ad Mosen.quæ est Leui 26.cap. Offertorium est, Intonuit dominus, Postcõ

munio verò: Non vos reliquam &c. de effusione Spiritussancti loquitur. Potest etiam
5 dici, quòd hoc † officium figurat duorũ concordiam populorum, Iudæi videlicet, & Gentili. Hi sunt duo cæci, de quibus dr̃ in Euangelio, quòd sunt illuminati a Christo, de qua concordia loquitur Paulus in epistola ad Iudæos, & Gentiles, dicens, Iustificati ex fide pacẽ hẽamus ad Deũ per Dominum nostrum Iesum Christũ. Sed quia pax, & concordia vera non fit, nisi per charitatem, ideo præcinitur in introitu, Charitas Dei diffusa est, in qua ter ponitur alleluia, quoniam ad fidem Trinitatis peruenitur per obsequia charitatis. Lectiones etiam ad ieiunium pertinentes attestantur operationem, & gratiã Spiritussancti, vt prima, Effundam de spiritu meo. & secunda, Locutus est. vbi dr̃, Numerabitis septem hebdomadas vsque ad alteram diem expletionis. Hebdomadæ septem præsentem innuunt festiuitatem, q̃ olim dicebat festiuitas hebdomadarum, & quia postq̃ Gentes intrauerint, reliquiæ saluabuntur, ideo nunc flentibus, & sponsum expectantibus dicit
6 dominus † in postcommunione. Nõ vos relinquam orphanos. quia igitur hæc cõcordia fiet imminente die iudicij, qui et electis erit causa timoris, ideo hoc officiũ pertinet ad timorem, vel quia timor introducit charitatem, licet charitas foras mittit timorem. de pœn. dist. 2. sicut cæca. Et attende, quia secundum Augu. in ordine officium istorum descendendo computamus, in ordine vero paschaliũ ascendendo, quia per hæc descensus Spiritussancti ad nos, per illa noster ad ipsũ
7 significatur ascensus ¶ Et † caue, qa pter præmissa officia ad ieiunium pertinentia, q̃ in quarta, & sexta feria, & in hoc sabbato exposuimus, aliæ quidem lectiones, & euangelia in eisdem diebus inueniũtur, quæ forte solẽnitati magis appropinquare videntur, & tamen hæc, & illa gratiam Spiritussancti personãt, & operationem. vnde quidẽ hodie non incongrue duas Missas celebrant, vnam in tertia de festo, cũ Gloria in ex. & Credo. aliã in nona de ieiunio, sine Gloria in ex. in qua sunt clerici ordinandi, qui merito in hac hebdomada ordinantur, vt sancti Spiritus dona percipere mereantur. † Et memento, quòd hac die terminatur quadragesima, & iõ hodie frequentatur, & cantatur ꝓ graduali alleluia, nec flectuntur genua, ptinet. n. ad octauam. Generale quidem est, quòd quoties de tpe in die gratiæ materia laudis assumitur, ant dies ad octauã refertur, genua non flectimus, sed in orõnibus stantes, collatam nobis gratiam, & cõferendam gloriã profitemur, vt cũ olim essemus curui, tunc fracto iugo incedamus erecti, vt in dominicis diebus, & Sanctorum natalitijs, & paschalibus inclinare cũ capita possimus, & mulieres deuotas ad monumentũ venientes imitemur.

SVMMA.

1 *Trinitatis festiuitas cur sequatur Paschatis, & Pentecostes ferias.*
2 *Antiphonis cur addantur versus quarundam festiuitatum.*
3 *Tropus quid.*
4 *Trinitatis Missa, eiusque officium, & illius expositio. Et nu. 5. 6.*
7 *Alchuinus Caroli præceptor officiũ Ecclesiasticũ ab Attila rege cõfessum restituit*
8 *Trinitatis festiuitas variè, & diuersimode celebratur.*

De die Dominica sanctæ Trinitatis. Cap. 114.

IN † plerisque locis in octaua Pente fit festũ sanctæ Trinitatis. post quam. n. celebrata est festiuitas patris in Natiuitate, quia natiuitas dr̃ festiuitas pris, & postq̃ celebratũ est festũ Filij in pascha, & festũ Spiritussancti in missione ipsius, merito in octaua Pentec. fit festũ eorũ, s. Trinitatis, vt ostendatur, quòd tres psonæ sunt vnus Deus, & hęc est prima causa, quare celebratur festum trium personarum diuinarum simul. Secunda causa est; quia ad inuocationem sanctæ Trinitatis datur in baptismo Spiritussanctus, vt præmissum est. Tertia causa est, vt ostendat Ecclesia filijs suis illũ a quo sunt omnia bona, cuius habet imaginem, & cuius debet habere similitudinẽ, videli.

videlicet Dei, & sanctæ Trinitatis, quam
semp laudare debemus, & q̃a tota inten
tio est laudare ipsum, ideo in quibusdam
ecclesijs in singulis antiphonis laudũ præ
ponitur versiculus, qui laboré significat,
ad ostẽdendũ, q̃ toto labore, totoq; nixu
debemus nos vertere ad laudandũ Deum
& sanctam Trinitatem, & eodé modo fit
in quibusdam ecclesijs in festo B. Mariæ
in antiphonis laudum, pro eo, quia ipsa se
totam vertit in laudem Dei. Vnde tunc
in Euangelio dr̃, Maria autem conserua-
bat omnia verba hæc, conferens in corde
suo. & quia ipsa priuilegiata fuit in virgi-
nitate. ipsa.n est Virgo Virginum. in an
tiphonis quoque de beato Laurentio, &
de beato Paulo, & de beato Stephano
proponuntur quidam versus antiphonis,
ad maiorem laborem notãdum, quem in
suis martyrijs sustinuerunt. Beatus.n. Lau
rentius grauius cæteris passus est. Vnde
beatus Sixtus dixit ei: Maiora tibi deben
tur pro Christi fide certamina. Beatus ve
rò Paulus plus cæteris laborauit prædi-
cando, & beatus Stephanus pro Christi
fide primus martyr extitit. Sed in hoc est
differentia, q̃a in nocturnalibus antipho-
nis tantum de beato Laurentio præmit-
tuntur; quia passio sua de nocte consuma
ta est, vnde dixit: Mea nox obscurum nõ
habet. & iterum: Non est inuẽta in me
iniq̃tas, & ita apparet, q̃ totus fuit sacrifi-
cium laudis. Vnde semper dicebat, Gra-
tias tibi ago Domine. Mane verò corpus
eius conditum fuit, & ideo tãtum noctur-
nalibus & non laudum antiphonis versi-
2 culi præponuntur. † Rursus; quia versus
laborem & boni operis fructum signifi-
cat, prout dictum est in proœmio quintæ
partis, merito in dictorum Sanctorum na
talitijs specialiter præmittuntur antipho
nis ad notandum, q̃ ipsi excellentius labo
res, & bonorum operum fructus suis nata
litijs & martyrijs præmiserunt. Item in
quibusdã ecclesijs antipho. de martyrio
beati Petri præpostere præponuntur ver.
ideo, quia ipse petijt, vt in cruce caput suũ
ad terram verteretur. Hi auté versus tropi
vocantur, quasi laudes ad antiphonas con
3 uertibiles, τρόπος enim † Grecè, cõuersio
dr̃ Latinè, quia ergo semper sanctam Tri
nitatem laudare debemus, ideo ad Mis-
sam dicitur introitus: Benedicta † sit san 4
cta Trinitas, quem Alchuinus sumpsit de
Thobia 12. postmodum sequitur Epistola
de Apocal. Vidi ostium apertum in cœlo,
& in circuitu sedis, idest ecclesiæ, quæ est
sedes Dñi, mare vitreum, i. baptismum,
in quo submerguntur omnes Ægyptij, i.
omnia peccata. Et no. quia dicit mare vi-
treum, propter corporis fragilitatem, &
perspicuitatem, quã recepit in baptismo,
& est in circuitu, quia ad ecclesiam venire
nõ possumus, nisi per baptismum. sequi-
tur: Simile crystallo, quia qui prius erant
aquæ fluxibiles, sunt per gratiã in baptis-
mo acceptam firmi, sicut crystallus, quæ
fit ex aqua congelata, & diuturno gelu in
naturam lapidis consolidata. Et hæc est
vna causa, quare in hac die legit̃ hæc Epi
stola, † quia in eo dr̃ de baptismo, in quo 5
per inuocationem Trinitatis dantur se-
ptem dona Spiritussancti. Secunda ratio
est, quia in ea inuitamur ad laudes Trini-
tatis, cum ibi sequatur, q̃ animalia plena
oculis ante & retro, idest prælati dabant
gloriam, & honorem, & benedictionem
sedenti super thronum, viuenti in sæcula
sæculorum. Sedens autem super thro-
num est Deus Trinitatis. Vnde sequitur.
Et procidebant vigintiquatuor seniores
in facies suas, mittentes coronas ante eũ,
hoc significat, q̃ omnia bona nostra debe
mus attribuere ei, itaque omne illud, ex
quo meremur coronam, sequitur. & nõ
habebant requiem dicentia, Sanctus, san-
ctus, sanctus. & ideo in introitu, & in
alijs officijs toties repetitur, Benedicta
sit sancta Trinitas. & propter hoc respon-
sorium, siue etiam graduale, quod respon
det epistolæ est: Benedictus es Dñe, qui
intueris abyssos. Dan. 3. c. Versus est. Be-
nedicite Deũ cęli. Thobię 12. c. & allelu-
ia. Benedictus es Dñe &c. offer. Benedi-
ctus es Dñe. Et postcommunio. Benedi-
cimus Deum cœli &c. Thobiæ 12. cap.
Euang est. Erat homo ex Pharisæis Nico-
demus. in quo habetur de baptismo. qui
inuocatione sanctæ Trinitatis sanctificat
baptizatos. In alijs verò ecclesijs dici-
tur epistola, Gaudete perfecti, quæ est
ad Corinth. vlt. c. Et in alijs dicitur, Vidi
ostium. quæ est Apoc. 4. Et euangelium,
Cum venerit paracletus. Ioannes 14. cap.

6 ¶ Sciendum † est, quòd historias de sancta Trinitate, & de inuentione Sancti Stephani composuit sanctus Stephanus Laudicen. ¶ Rursum cum Attila Rex, qui Christianos persecutus est, verè omnia volumina Christianæ religionis destruxisset, Alcuinus magister Caroli, & Ludouici filij eius rogatu Bonifacij Archiepiscopi Maguntini multa de ecclesiasticis officijs conscripsit. Vnde & Magunt. concilio approbante, vt habetur de consecra. dist 5. instituit, quod a festo paschæ vsque ad dominicam istam tres tantum dicerentur lectiones, & hac die de Trinitate cantari vsq; ad dominicam sequentē, & tunc incipere: Domine i tua misericordia &c. Et composuit officium de Trinitate. videlicet responsorium, antiphonas, Missam, & sequentiam, quæ omnia obtulit Alexand. Papæ. Ille verò respondit, non esse celebrandum festum de Trinitate, sicut nec de vnitate. Nam singulis diebus fit festum Trinitatis, & vnitatis, quia semper dicitur Gloria Patri, & Filio, & Spirituisancto. & præmissas historias, & officiū non admisit. extra de fer. c. 2. Verum superueniente hæresi Arriana ferè fuit fides Trinitatis extincta, sed Hilarius, Eusebius, & Ambrosius restituerunt. Consensit igitur eadem de causa Greg. Magnus, vt de Trinitate specialia cantaremus, & ecclesias in ipsius honorē ædificaremus.

7 † Exinde ergo est, quòd de historia Trinitatis inuenitur varia consuetudo: Alij nanque non vtuntur ea, sequentes reprobationem Alexan. Papæ. Sed in qualibet dominica ab octaua pentecost. vsque ad Aduentum cantant in nocturnis nouum respōsorium de Trinitate, nisi festum aliquod impediat, vt eam confiteantur, per quam saluantur, & in Missa alleluia eam hilariter profitentes, vt dictum sub quarta parte, sub ti. de alleluia. Alij vero vtuntur ea, cantantes eam in hac prima dominica, sequentes primam institutionē Alcuini. Alij ponunt eam in fine temporis declinationis, scilicet in vltima dominica, videlicet ante dominicam de Aduentu, sequentes vltimam probationem Grego. Romani. ergo nunquam de Trinitate celebrant festum, nec etiam has octauas faciūt, sed in prima dominica post pente. incipiunt historiam. Præparate. seu Deus omnium. Alij verò celebrant hodie de octaua, scilicet de Spiritu sancto, & ponunt eandem epistolam, & idem quod prædiximus euangelium, propter baptismatis sacramentum, cæteris obseruatis, sicut in die pente. Celebrant autem octauam ad innuendum perfectionem, vel consumationem operum sancti spiritus. Per septem enim dies operatio gratiæ septiformis, in octauo verò consumatio declaratur. Et quoniam in octaua redit ad caput, ideo omnia sicut in die festo à vespera in vesperam, in ipsis vesperis, & tribus nocturnalibus psalmis obseruant. De his octauis Augu. dicit: Celebrationem octauarum feriarum noui hominis celebramus. Baptismus neophytorum, licet in sabbato peragatur, ad illum tamen baptismum pertinet, quem Apostoli susceperunt in die pentecost. cuius octaua dies est dominica sequens. Qui verò ponunt historiam: Præparate, seu Deus omnium. melius faciunt; quia Romanam sequuntur ecclesiam, nostræ peregrinationis recolentes, & percurrentes historiam. Nam per septuagesimam significamus expulsionem generis humani de patria paradisi, per quadragesimam seruitutem populi sub Pharaone, per pascha imolationem agni, per quadraginta dies paschales, quadraginta annos in deserto, per Rogationes, terræ promissionis ingressionem, per septem dies pente. in quibus septem dona diuiduntur, terræ datæ diuisionem, per tempus, quod ab hodie sequitur, significamus populi afflictionem, & gubernationem factam per iudices, & reges, ideoque sequuntur quatuor libri Regum, prout in sequenti titu. dicetur.

SVMMA.

1 *Libri Regum leguntur post Pentecostes octauas. Et cur ita ibidem & nu. 2.*
3 *Dauid nobis in hac militia proponitur in exemplum, & typum virtutis.*
4 *Saul nobis est exemplo.*
5 *Dauid funda quid significet.*
6 *Euangelium dominicæ primæ post Pentecosten. Et eius interpretatio.*

De

De prima Dominica post Pentecost. Cap. 115.

1
Ic † dicẽdum restat de prima Dominica post Pente. quæ est vna de principalibus Dominicis. & icipit hic quartum tempus peregrinationis, quia sumus in via veniendi ad patriam. Sed quia hostes habemus prius, q̃ illuc perueniamus. s. carnem, mũdum, & diabolum. ideo legitur de libris Regum, in quibus agitur de bellis & de victorijs, vt inuitemur ad pugnãdum fortiter contra hostes, vt victoriam habeamus, sicut Iudæi de Philistæis, & tãdem gloriemur in cœlis, quia nõ est nobis tm̃ lucta aduersus carnem, sed etiam aduersus aereas potestates, vnde primo dicimus in vesperis. Benedictus Dominus Deus meus &c. Historia est, Deus omnium. seu secundũ Ro: Præparate. Sed quia bellũ sine discretione non bene geritur, ideo sequenti tempore subiũguntur libri Salomonis. item, quia insurgunt vitia, contra quæ necessaria est patiẽtia, ideo subsequentes subiungit historia de Iob. recte ergo inuitamur ad pugnam, quia postquam digni sumus in numero iustorum haberi per librũ Numeri iam perlectum, & in statu perfectionis per nouam legem, s. Deutero. in quo habetur: Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & sumus sub Iesu p librum Iosue, & sub iudicibus, i. prælatis per librum Iudicum, & sumus sine acceptatione personarum, per librũ Ruth, quæ fuit Moabitis; restat tamen pugnare, qa tunc magis tentat dia-
2 bolus, & sic ordinantur † libri Regum, in quib. tractatur de bellis ipsorum ad alios libros. Adaptantur etiam & aliter primæ quatuor Dominicę, quatuor libris Regũ, prout dicetur sub 4. & sub 7 & sub 15. Dominicis. Legũtur autem in tali tempore, & post missionem Spiritussancti, & post festum Trinitatis, quia quando accipimus gratiam Spiritussancti, ex tunc sumus similes Deo, & filij sumus summi regis, & per cõsequens sumus reges. Vnde in Apocalyp. Fecit nos reges & sacerdotes Deo, & patri suo &c. pe. in canonica. Vos estis genus electum, regale sacerdotium &c. de sacr. vnctio. ergo cũ simus reges, & habeamus aduersarios, non restat nisi vt regnum nostrũ defendamus, quia ex hoc nobis inuidet diabolus, quia ad illud regnum sumus assumpti, vnde fuit deiectus: & ideo nobis grauis imminet pugna, Nempe ostenditur nobis † Dauid in 3
exemplum, qui vicit per humilitatem, & per iucunditatem mentis, & vnctus fuit ter. ¶ Primò à Samuele in Bethleem in signum regni. ¶ Secundò, super domum Iuda, in regem super tribu Iuda, à viris Iuda in Ebrõ. ¶ Tertiò, iterum in Ebron & in confirmatione regni super totum Israel. Similiter nos si bene pugnabimus, ter inungemur. Primò in baptismo in signum regni. Secundò in confirmatione. Tertiò in paradiso, qñ regnum nostrum confirmabitur. Saul † nobis proponitur 4
in exemplum, qui per inobedientiã amisit regnum, vnde non simus inobediẽtes, sicut ipse fuit, ne perdamus regnum æternum. Dauid aũt fuit humilis in oib. operibus suis, q̃ patet, quia cum luderet corã arca Dñi, indutus Ephod lineo, depositis regalibus vestibus despexit eum Michol filia Saul, dicens ei, quod nudatus fuerat sicut vnus de scurris, & ille respondit, Ludam, & vtilior fiam ante Dominum, qui elegit me. &c. Item quãdo venit ad eum Natham propheta, & redarguit eũ de peccato suo publice pęnituit Item iucunditatem mentis habuit, & omnia bona à se facta ad Deum retulit, vnde de eo cantat Ecclesia, præualuit Dauid in Philistæum in funda & lapide in nomine Dñi. Ecce exultatio in Deo. Non. n. in se cõfidebat. Funda † Dauid est prædicatio, per quam fundam prædicationis eiicitur diabolus de cordibus hominum, cum per duram reprehensionem incutitur timor, & concipitur pęnitentia. lapis vero dura reprehẽsio est, qa ergo hmõi victoria hr per humilitatẽ, ideo ad Missã incipit introitus, Domine in tua misericordia sperauì. ecce humilitas Dauid. Exultauit cor meũ. ecce mẽtis iucunditas, per hæc duo vincitur pugna. & quia ille solus vincit, qui nihil sibi, sed oĩa bona sua Deo attribuit, & sperat in eo, ideo bene sequit̃ oĩo. Deus in tę

in te sperantium &c. postea sequitur epistola de charitate. Deus charitas est &c. 1. Ioan. 4. c. quia per charitatem reges sumus, & per eam facimus bona opera meritoria regni, per quæ regnum nostrum defendimus, & conseruamus, vnde sequitur, In hoc apparuit charitas Dei &cæt. post, Deus charitas est &cet. ibi etiam ostenditur, quòd diligere debemus Deum & proximum. In euangelio autem. Homo quidam erat diues. Luc. 16. capit. ostenditur, quod non debemus diligere † diuitias, per diuitem, qui
6 induebatur purpura, & bysso, & per pœnam eius, vt enim dicitur Eccl. 5. cap. Qui amat diuitias, fructum non capiet ex eis, qui amat, scilicet amore libidinoso, natu tali verò vel charitatiuo potest, quia diuites cum iustitia & bonis operibus non abiicimus. 40. dis. hoc scripsimus. habetur enim in euangelio de mendico Lazaro, in cuius persona incipit graduale. Ego dixi Domine, miserere mei. & sequitur versus de operibus misericordiæ. Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem, i. intelligit & præcogitat illud, quod est in egeno, & paupere, & scilicet egestas & paupertas, vt ei subueniat. dicit. n. Greg. quòd debemus eos vocare patronos, & amicos nostros, quòd etiam fratres nostri sunt, & sic facere nobis amicos de mammona iniquitatis, & de male acquisitis, vt cum defecerimus per mortem, recipiant nos in æterna tabernacula. hoc non fecit diues ille epulo, & quia in aliquo noluit pauperi subuenire, ideo cũ eo distinctissimè fecit Dominus, vt non posset habere guttam aquæ ad refrigerium linguæ. & ideo sequitur offer. in persona mendici, scilicet. Intende voci orationis meæ. & quia nõ obliuiscitur Deus orationes pauperum, sequitur postcõmunio. Narrabo omnia mirabilia tua, psal. di. &c. in quibusdam tñ ecclesijs legitur hodie euág. Estote misericordes. quod est Luc. 6. cap. & est sciendum, quod Vrbanus Papa Quartus statuit fieri festum de corpore Christi quinta feria post hanc Dominicam, & concedens magnam indulgétiam tam clericis officiantibus, quàm populis conuenientibus ad diuina, prout in officio super hoc ordinato habetur.

SVMMA.

1 *Dominicæ secundæ post Pente. Missa, offi. tiumque & eius expositio, & nu. 2. 4.*
3 *Lingua dolosa. pabulatorum amicorum.*

De secunda Dominica post Pentec. Cap. 116.

Ictvm est, † quòd prima causa, qua defendimus regnum nostrũ, est charitas, quæ dilatatur per cõsideratio- nem æternarũ nuptiarum, de quib. in Apo. Beatus, qui vocatus est ad cœnã nuptiarum agni. vnde in hac secunda Dñica hr̃ de hmôi cena in euangelio Luc. 14. cap. Homo quidã fecit cęnam magnã, & vocauit multos, & misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis, vt venirent &c. hora cœnæ est ex quo porta Paradisi aperta est per Christum. sequitur, & cęperunt se omnes simul excusare. Nam primus dixit, Villã emi, & necesse habeo videre illam. Secũdus dixit, Iuga bouum emi quinque, & eo probare illa. Tertius verò dixit. Vxorem duxi, & ideo nõ possum venire. Dñs vero dixit ad seruũ, Vade & cõpelle intrare, vt Domus mea impleatur, Multos n. compelle intrare: per tribulationes: illi verò, qui vocati fuerãt non venerunt, quia auari, qui primum se excusant, supple, vel gulosi, qui per secundum & luxuriosi, qui per tertium intelligunrur, hac cena se reddunt indignos, vñ versus. Villa, boues, vxor, cœnam clausere vocatis. Mundus, cura, caro, cęlum claudere renatis. Et quia in hoc isti se reddũt indignos, ideo Dominus alios vocat. Quia verò per cõsiderationem huius cœnæ dilatatur charitas, & quia Dominus protegit habentes charitatem, ideo incipit introitus. Factus est † Dñs protector 2
meus, & eduxit me in latitudinẽ charitatis. Sequitur versus de charitate. Diligã te Dñe fortitudo mea &c. In oratione verò petit charitatẽ sancti nominis tui. &c. in epistola. Nolite mirari. 1. Io. 3. cap. habetur de vita æterna, per cuius intuitum amor concipiũ, & sequitur in fine de charitate,

ritatẽ, Filioli, non diligamus verbo; neq; lingua, sed opere, & veritate. Hæc est lin-
3 gua dolosa, quam † dicunt amatores mũdi, Rogo te, habe me excusatum. Dicunt etiam bonis, & sanctis viris Rogate pro nobis, & tamen venire non curant. Et attende, ꝙ duo primi excusant se, Per primum n. superbi intelliguntur. Per secũdum, omnes, qui delectantur in quinque sensibus corporis. Per tertium verò luxuriosi, qui se non excusant, quia non habẽt cor, sicut habetur in Oseę 4. c. Fornicatio vinum, & ebrietas, auferunt cor, Magis enim absorbet hominem fornicatio, quàm superbia, vel auaritia. Quia ergo, vt dictũ est, lingua talium excusantium se, dicitur lingua dolosa, ideo Ecclesia à lingua dolosa petit se liberari in responsorio. Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. In ver. Domine libera me &c. Et quia perfectus est, qui non peccat in lingua, ideò in secundo tono cantatur.
4 Postmodum sequitur † alleluia, similiter de charitate. Diligam te domine fortitudo mea &c. Quia verò consideratione vitæ æternæ concipitur charitas, visa cœna petit conuerti in offertorio. Conuertere domine, & eripe. Et quia ibi cantabimus vocaliter, vt ait Cassiodorus super psalmistam. Omnis spiritus laudet dominum; non erit ibi tantum cœna, sed maxima solennitas, vnde in threnis primo c. Viæ Siõ lugent, eò quòd non sint, qui veniant ad solennitatem, ideo in postcommunione promittit se cantaturum ibi domino, dicens. Cantabo domino, qui bona tribuit mihi, & psallam &c.

SVMMA.

1 *Euangelium dominicæ tertiæ post Pent. & expositio etiam mysticam. Tum Missa nu. 2. 3. 4.*

De dominica tertia post Pentecost.
Cap. 117.

1 TErtia, causa, quare inflammamur ad defendendum regnum † nostrum, est consideratio beneuolẽtiæ Dei, qua nos custodit, & diligenter quærit, ideo in euangelio huius
2 dominicæ. Erant appropinquantes. Luc. 15. cap. habetur. Quis ex vobis homo habens centum oues, i. angelos & homines, & perdit vnam, s. hominem, nonne relinquit nonagintanouem in deserto, i. in cœlo, & vadit querere perditam &c. aut quæ mulier habens dragmas 10. s. angelos & homines, & perdit vnam, s. hominem, in quo imaginem suam depinxerat, nonne accendit lucernam, i. naturam humanã, in qua lumen deitatis posuit vniendo sibi, & quærit diligenter, donec inueniã eam, & cum inuenerit conuocat amicas, & vicinas, dicens eis. Congratulamini mihi, quia inueni dragmam, quam perdidẽram. Ita dico vobis gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Ecce quanta est beneuolentia Dei erga nos. Ista. n. beneuolentia accendit in nobis charitatem ¶ Quia
† verò ad nuptias æternas non intrant superbi, neque luxuriosi, neque auari, vt præmissum est, ideo introitus huius dominicæ, Respice in me &c. & dicit, vide humilitatem meam, contra superbiam, & laborem meum contra luxuriam, quia inops & pauper sum ego, contra auaritiam. & propter prædicta monet nos Pet. ad humilitatem dicens in epist. 1. Pet. vlt. c. Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet &c. Et post sequitur ibi, Sobrij estote & vigilate in orationibus quoniam ad ve. di. tan. le. ru. cir. quem de. ¶ † 3
Et quia tãtam curam habet dominus de nobis, ideo in graduali inuitat nos Ecclesia, dicens, Iacta cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet, versus, Dum clamarem ad dominum, & vocem meam &c. Alleluia est. Domine refugiũ. Offer. est. Sperant in te omnes, qui te nouerũt. &c, quia de sperantibus in se habet curam. Quia verò dominus non inuenitur nisi quis pœniteat, cum verò quis pœnitet, ad dominum clamat. ideo sequitur postcommunio. Clamabo. ¶ † Rursus hoc 4
officium est de pœnitente, sicut apparet ex ipsa communione, & ex euang. vbi per Dauid intelligitur, quilibet pœnitens, vbi dicitur, Gaudium est in cœlo super vno peccatore pœnitentiam agente &c. & ex introitu, & alijs, & ideo cantatur circa festum beati Ioann. Bapt. qui legitur, populum ad pœnitentiam prouocasse.

SVM-

SVMMA.

1 *Dominica quarta post Pent. quid moneat,& quid habeat officium nu. 2.*

3 *Domini x quatuor sequentes Pent. quatuor libris Regum adaptantur.*

De Dominica quarta post Pentec. Cap 118.

VARTA † cã, qua defendimus regnum nostrũ, sunt opera misericordiæ. Vñ in euãg. Luc. 6. c. qđ legitur in hac quarta dñica, in quibusdam ecclesijs dicitur, Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Et post sequitur, Mensurã bonam & confertam, & coagitatam, & superefluentem dabunt in sinum vestrum. ¶ Quia verò nõ põt homo opera misericordiæ facere, nisi prius illuminet a Deo, ideò incipit introitus, Dñs illuminatio mea. Et quia opera misericordiæ, est ecclesia terribilis, vt castrorum acies ordinata, sicut dicitur in canticis cãticorum, sequitur versus. Si exurgant aduersum
Cãt. 6. Ps. 26. me castra, non timebit cor meũ, & si exurgat ad me prælių &c. Postea petit in collecta misericordiã & gratiã dandi eleemosynas, cum dicit, Protector in te sperãtium Deus &c. ¶ In † epistola verò. Existimo quæ ad Rom. 8. c. ostenditur præmiũ, vbi dicit Apostolus, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et post sequitur, Et omnis creatura ingemiscit, expectans reuelationem filiorũ Dei. Et vt hãc gloriam ecclesia possit adipisci, petit in responsorio veniam de peccatis. Propitius esto peccatis nostris dñe &c. ¶ Sequitur allelnia, In te domine speraui, qa in te sperantibus ꝓpitius es. Vñ ps. Quoniã in te sperauit, liberabo eum. Adaptantur
Ps. 90. et † illæ quatuor ꝓcedentes dñicæ quatuor libris Regũ &c. In primo n. libro habetur quõ Dauid inunctus fuit. Vñ in prima dñica incipit introitus. Dñe in misericordia tua speraui. Et responsorio habetur. Et vnxit me vnctione misericordiæ suæ, & oleo exultationis. Vñ sequitur in introitu. Exultauit cor meum in salutari tuo, & ita ostendit se vnctum oleo lætitię per misericordiam Dei. In secundo libro habetur quomodo liberatus fuit ab inimicis, & vnctus bis, vt haberet latitudinẽ regni. Vnde in secunda dominica incipit introitus. Factus est dominus protector 2
meus, & eduxit me in latitudinem, vt latè regnaret. In tertio habetur quõ mortuus fuit. Vnde in tertia dominica vtitur ecclesia voce decedentium, dicens. Respice in me, & miserere mei, & in versu. In te domine speraui. In quarto libro habetur de prophetis, qui illuminati sunt à Deo, vt viderent ventura, & ideo in quarta dominica dicitur in introitu, Dominus illuminatio mea &ç.

SVMMA.

1 *Dominica 5. post Pentecost. affert rete Petri. Et quid illud significet.*

2 *Prædicatores pro terrenis prædicantes nihil capiunt.*

De quinta Dominica post Pentecost. Cap. 119.

Vinta causa, qua defendimus & obtinemus regnum nostrum, est pax cum inimicis ecclesiæ, & patientia in aduersis. ad quam inuitat nos beatus Petrus in epistola huius quintæ dominicæ. Omnes vnanimes 1. Pet. 3. c. dicens, & non reddentes malum ꝓ malo &c. Vñ in euangelio habetur de rete beati Petri. Sed † multi 1
sunt, qui rumpunt rete Beati Petri, i. cõcordiam & vnitatem fraternam, & ideo in persona tolerantium incipit introitus, Exaudi domine vocem meam qua clamaui ad te, &c. versus est, Dominus illuminatio mea, &c. illuminatus. n. à Deo, saluatur ab hostibus, quia sperat in eo. Pro prædicta autem pace cum inimicis ecclesiæ impetranda orat ecclesia in collecta, dicẽs, Da nobis quæsumus domine, vt & mundi cursus, &c. In aliquibus tamen ecclesijs dicitur, Deus, qui diligentibus te, &c. ¶ Sequitur euãgelium. Luc. 5. c. Dum plurimæ turbæ irruerent in Iesum, &c, vbi sequitur, † præceptor, per totam 2

tam noctem laborantes nihil cepimus, Tales qui laborant in nocte,& nil capiũt, sunt qui pro terrenis predicant,sequitur, In verbo autem tuo laxabo rete,hoc facit,qui habet sciam & vitam.talis.n. concludit multitudinem piscium copiosam. vnde in principio tot capti sunt boni & mali,ꝙ rete rumpitur,per quod significatur, ꝙ Ecclesiæ vnitas in hac vita rumpitur à quibusdam,sed post resurrectionem capti sunt multi,& tamen non est scissum rete,per quod significantur boni, qui nõ scindunt vnitatem ecclesiæ. Et ideò in offertorio dicit ecclesia,se laudare Deũ, q quantum ad bonos filios dedit eis intellectum, vt non rumpant rete,i. vnitatem ecclesię. Benedicam dominum, qui mihi tribuit intellectum. In postcõmunio vero dicit Ecclesia se operari vnitatem, & hanc petere à Domino,inquit,Vnam petij à domino,licet. n plura petat quotidie,tamen dicitur vnum petere, quia ad vnum finẽ,i.ad habẽdũ à Deo omnia petenda petit,& hoc est,quod ibi sequitur: Hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. hoc ideo dicit,quia tunc legitur Paralipomenon, i.verba dierum, qui habet eandem materiam cum libro Regũ,& significat, ꝙ qui in diebus suis bene rexerit,se habebit dies æternitatis. Et attende,ꝙ hoc officium cantatur circa festum beati Iacobi,sicut dicitur in euangelio, Relictis retibus secutus est dominum, & factus est piscator hominum, idest supplantator omnium vitiorum.

S V M M A.

1 *Dominicæ sextæ post Pentec. Missa,& eius expositio.& nu.2.*

De sexta Dominica post Pentecosté. Cap. 120.

1 QVIA verò non † valent omnia prædicta,nisi fiat etiam plena iustitia fidei, & in nouitate vitę, ideò in hac sexta dominica legitur secundus liber Paralipomenõ,vbi habetur, ꝙ confortauit dominus Salomonem, per quod significatur, ꝙ dominus spiritualiter suos confortat, dãdo eis fortitudinem,ideo in officio huius dominicæ,Dominus fortitudo plebis suæ protector &c. versus est: Ad te domine leuaui animam meã.quia ab ipso,est omnis fortitudo,& tunc bene regimus regnum nostrum,ꝙ maximè fit, si tendat homo ad promissiones Dei,vnde dicitur in oratione,Deus,qui diligentibus te, bona inuisibilia præparasti, &c.in epistola autem, † quicunque baptizati sumus, &c.ad Ro. 2
6.c.hortatur nos Paulus,vt in nouitate vitæ ambulemus.aliter.n.nihil valent alia, & vt hoc possimus orat ecclesia in responsorio,Conuertere domine aliquantulũ, &c.ille verò,qui ambulat in nouitate vitæ præparat se ad laudandum Deum in præsenti,& in futuro. vnde sequitur alleluia,Te decet hymnus Deus in Syon. Ad hanc orationem,vel perfectionem hortamur in euangelio Mat.5.c. Nisi abundauerit iustitia vestra &c. Et sequitur ibi,Si offers munus tuum ante altare. Et quia non potest homo hocfacere sine auxilio Dei,ideò orat in offertorio. Perfice gressus meos in semitis tuis &c. Et quia talis potest offerre,ideo sequitur in postcommunione,Tollite hostias &c.

S V M M A

1 *Libri sapientiæ cur potissimum in Augusto legantur. Et quid septima Dominica præterea adhibeat. nu. 3.*

2 *Sextilis ante,iam Augustus.*

4 *Miss Dominicæ septimæ post Pẽt.expositio.*

De septima Dominica post Pentecosté. Cap. 121.

SEquitur † septima dominica, in qua leguntur libri Salomonis,vt Parabolæ &c. Cantica,libri sapientiæ,quem Philo.cõposuit, & ecclesiasticus,quę Iesus filius Sirach edidit,& tamẽ Salomoni attribuitur. Hi libri q sũt de operibus sapientiæ Salomonis,leguntur à Calẽdis August. vsque ad Calendas Septembris, quia mensis iste calidus est,& æstum significat vitiorum, in quo nos oportet sapien- 1

ſapienter regere, ſicut in medio nationis prauæ, & peruerſæ, vel quia menſis iſte, ſ.
2 Auguſtus ſextus eſt, † vñ Sextilis ante Auguſtum Cęſarẽ vocabatur, & verus noſter Salomon in ſexta ætate venit, q̃ fecit vtraq; vnũ, q̃ fuit Dei virtus, & Dei ſapientia, qui docuit nos ſapienter viuere, & docere. Hic eſt Chriſtus rex regũ, qui ſeptẽ panibus, & paucis piſcibus, vt legit in Euangelio hodierno, ſatiauit eos, q̃ de lõgè venerãt, & eũ triduo ſuſtinuerãt. Rurſus † in hac dñica incipit Eccleſia
3 parabolas Salo. poſt feſtũ .ſ. Trinitatis legit liber Regũ, qm̃ hõ q̃n Trinitatis ſimilitudinẽ hẽt, ſit rex, & ſacerdos, vñ præponuntur in exẽpla de regib. & ſacerdotib. ſicut ſub prima dominica dictum eſt. Poſtea vero ſequuntur libri doctrinales, prę ponnũt.n. exẽpla doctrinis, quia plus mouẽt facta, q̃. dicta. Act. 1. Cępit Ieſus facere, & docere, & ſic ordinantur libri ad ſe inuicẽ, vt præcedãt libri exẽplares Regũ, & Paralipomenõ, & ſequãtur libri doctrinales Salomonis, q̃ doctrina eſt refectio ſpũalis, de quo hr̃ in Euangelio huius 7. dominicæ. de hoc dicetur ſub dominica 11. & 12. Et qa huic doctrinæ bonis operibus reſpõdere debemus, incipit introi-
4 tus. Oẽs † gẽtes plaudite manib. Et beatus Paulus inuitat nos in epiſt. ad Roma. 6. c. vt reſpõdeamus illi doctrinæ, ſermẽdo Deo, dicẽs, Humanũ dico, pp infirmitatẽ carnis veſtræ. vñ in quibuſdã eccleſijs ſequit̃ reſponſorium, Beata gẽs, cui⁹ dñs Deus eorũ, i. q̃ Deũ habet ꝓ dño, ei ſoli ſeruiẽdo. & ſeqtur verſus, Verbo dñi i. doctrina Domini cœli firmati ſunt, i. maiores, ſicut Apoſtoli & alij Sancti. Sequitur in quibuſdã eccleſijs alleluia. Attendite populę meus legẽ meã. lex eſt illa refectio. illa ãt refectio oſtẽditur in Euãgelio Mar. 8. Cum turba plurima &c. Et eſt notãdũ, ꝙ ibi dr̃, ꝙ quidam de longè venerũt. ſ. illi, qui de peccatis enormibus redierunt, & pœnituerunt. qui.n. in peccato mortalis eſt, non hẽt, q̃d manducet. Erãt autem quatuor millia, ſ. habentes quatuor cardinales virtutes, & comederunt, & ſaturati ſunt, quia lex Domini ſatiat, & remanſerunt ſeptem ſportæ, ſ. prædicatores habentes ſeptem dona Spirituſſancti, & reficientes alios. In alijs vero eccleſijs legitur Euangelium. Attendite a falſis prophetis, quia vero habens doctrinam videt in quanto periculo ſit conſtitutus. Videt.n. ſe eſſe in fornace Babylonis. In offertorio, Sicut holocauſtum, & c. Dan. 3. c. petit ſe liberari, & vtitur voce trium puerorum. In poſtcommunione vero. Inclina aurem tuam &c. petit liberationem accelerari.

SVMMA.

1 *Dominica octaua poſt Pentecoſten, quid moneat, & nu. 2. 3.*

De octaua Dominica poſt Pentecoſten. Cap. 122.

Eqvitvr octaua dominica, in qua docet nos Eccleſia vitare † omnẽ vanitatẽ. Hic 1
n. debet eſſe effectus doctrinæ in nobis, qa in doctrina docet nos fieri ſpirituales, & remoueri a corporalibus deſiderijs, ad ſimilitudinẽ B. Virginis, cuius feſtũ inſtat. Vnde introitus incipit, Suſcepimus Deus miſericordiã tuam, i. filium tuum Ieſum Chriſtum nobis ex miſericordia datũ, in medio templi tui, ideſt, in communi Eccleſia tua, ſecundum nomen tuũ Deus. Deus.n. vbique nominatur, ſic & laus tua in fines terræ, ideſt, vbique. Templum etiam eſt beata Virgo, in qua verè ſuſcepimus Dei miſericordiam. Vnde circa eius
† feſtum rationabiliter præſens canta- 2
mus officium, cum ſit templum Domini, & ſacrarium Spirituſſancti. Sequitur epiſtola ad Roma. 8. Debitores carni non ſimus, vt ſecundum carnem viuamus, &c. in qua docemur conculcare omnem carnalitatem, & ad oſtendendum, quod hoc poſſumus, ſequitur. Non enim accepiſtis Spiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, quo guſtato deſipit omnis caro. Sed quia non poſſunt hæc fieri, niſi dominus protegat, ideo orat in graduali. Eſto mihi in Deum protectorem. ¶ Rurſus, quia non poteſt habere hæc omnia, niſi qui gaudet

gaudet in domino, ideo sequitur alleluia. Exultate adiutori nostro, gaudium.n. spirituale excludit omnem carnalitatē. Quia † vero quidā sunt vita casti, & humiles, sed fictè ab his docet caueri in Euangelio Matth.7.c. Attendite a falsis prophetis, qui prætendūt castitatem, & sunt luxuriosi. Vel pp humanam laudem sunt casti, sicut fatuæ virgines, quibus dr, Amē dico vobis, nescio vos. Sed dominus verè humiles saluat. Vnde sequitur offer. Populum humilem saluum facies domine, & oculos superborū humiliabis. Quia vero per delitias spirituales oia conculcamus, ideo dicitur in postcōmunione. Gustate, & videte, qm̄ suauis est dominus.

3

S V M M A.

1 *Dominicæ nonæ post Pente. Missa eiusque expositio, & nu. 2. 3.*

De Dominica nona post Pentecosten. Cap. 123.

1
Postmodum † seqtur nona dominica, ī quā legitur liber Sapientiæ. Sapientia āt est cogitare de cęlestibus, & leuare cor ad illa. vnde monet nos ad hoc, maximè pp festum assumptionis B. Virginis, ꝙ instat, quando sa assumpta est in cœlum, & quia homo se super se leuare non pōt, nisi dominus eū trahat. ideo dr in introitu. Ecce Deus adiuuat me, & dominus susceptor est animæ meæ, i. sursum captor. sicut.n. itur ad cœlestia non passibus corporis, sed assimilatione mentis ad Deum, in quo vitātur omnia mala, & sequitur in epistola 1. ad Cor. 10. c. non simus concupiscentes malorum &cæt. Postea sequitur ibi Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, ꝙ potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. prius tamen timorem incutit dicendo, Stare quí se putat, videat ne cadat. In graduali vero, q̄ sursum rapitur, reddat gratias Deo, dicens, Domine dominus noster, quam adm. est no. tu. in vniuersa terra. Quoniā eleuata est magnificentia tua sup cœlos, scilicet non tantum in Christo, & Beata Virgine, idest, super cœlos materiales, & spirituales, verum etiam in Sanctis super cœlos materiales. In † Euan. Luc. 16. monet, vt si non possumus per nos volare ad cœlum, faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, i. de diuitijs inæqualiter possessis, dicens. Homo quidam habebat villicum &c. Homo iste, sciuit sic per prudentiam carnis disponere, ꝙ amotus a villicatione fuit receptus in domibus domini, & hoc per iniquitatem fraudis. Si ergo ille laudatur, qui per iniquitatē fraudis sciuit sibi in futurum prouidere, multo magis laudabit Dominus eos, qui dant eleemosinas, quod est prudentia spiritus, de quo dicit Apostolus. Est vita, & pax, qua homo sibi prouidet in futuro. Postea sequitur, quia filij † huius seculi prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua, i. in his, quæ pertinent ad generationem suam, idest, circa temporalia. Et ego dico vobis facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis. s. moriendo, recipiant vos in æterna tabernacula, quæ sunt sua. Vnde beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, & quia non tantum per eleemosinas, sed etiam per orationes volamus ad cœlestia, ideo est alleluia. Domine Deus salutis meæ, in die clamaui, & nocte coram te. Quia vero hęc tabernacula per opera iustitię habentur, sequitur offertorium, Iustitiæ Domini rectè lętificantes corda &c. Quo autem ordine hæc fiant, ostenditur in postcommunione. Primum quærite regnum Dei. Matthæi. 6. cap.

2

3

S V M M A.

1 *Dominica decima post Pentecosten quid moneat. & nu. 2.*

De decima Dominica post Pentecosten Cap. 124.

In dominica † decima legit Ecclesiasticus, qui incipit. Omnis sapientia a Domino Deo est, vbi ostēditur, quia non solum sapientia, sed etiam oia bona 1

sunt

sunt à Deo, & ideò ab eo solũmodo sunt petenda, & ad eum debemus clamare, & ideo incipit introitus. Dum clamarem ad Dominum exaudiuit vocem meã. Et qa debemus ipsum solum orare, sequitur versus. Exaudi Deus orationem meã. Et oratio in quibusdam ecclesijs. Pateant aures misericordiæ tuæ Domine precib. supplicantium In qua collecta patet quis rogãs dignus sit exaudiri. Vnde sequitur. Et vt petentibus desiderata concedas, fac eos, quæ tibi sunt grata, & placita postulare. & ostẽditur in epistola. Scitis quoniam &c. 1. ad Cor. 12. c. q̃ omnia bona sunt à Deo, & ideo ei sunt exhibendæ gratiarũ actio-
2 nes. Vnde † enumeratis omnib. donis, dicit. Hęc autem omnia operatur vnus atq; idem spiritus, diuidẽs singulis, prout vult. Sed quia bonum cito amittitur, quod nõ à largiente custoditur, sicut dicit Grego, ideo sequitur responsorium: Custodi me Domine, vt pupillam oculi. Item quia ad illum confugere debemus à quo omnia bona habemus, sequitur alleluia. Domine refugiũ factus es nobis. In alijs ecclesijs dr̃ alleluia. Te decet. Euangelium verò, quod est in quibusdam ecclesijs. Cum
3 † appropinquaret Dominus Hierosolimam. Luc. 19. c. est de simoniacis, qui iniuriantur Spiritui sancto, s. in hoc q̃ vendunt ea, quæ ipse dat gratis, vel ad voluntatẽ suam tribuunt, ac si ab illis essent illa bona, & nõ à Spiritu sancto. Et nota, quod hoc euangelium, in quo Hierusalẽ destructio prædicatur, in Augusto legitur, quia prius à Nabuchodonosor, postmodum a Romanis, in quo mense destructa fuisse inuenitur. In alijs ecclesijs legitur, Dixit Iesus ad quosdam. sequitur & offertoriũ. Ad te Domine leuaui animam meã, quasi diceret, non ad simoniacos, non ad prælatos prauos, nec ad quosdã fatuos, & simulatos religiosos, qui faciunt se à simplicib. adorari, sed à te à quo omnia bona sunt. Et quia tunc acceptat Deus omnia opera nostra, quãdo speramus in ipso Deo, ideo sequitur postcommunio. Acceptabit &c.

SVMMA.

1 *Iob legitur dominica vndecima post Pẽt. & quid moneat. Et eius diei officium. nu. 2. 3.*

De vndecima Dominica post Pentecost. Cap. 125.

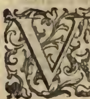

NDECIMA dñica, in qua incipit ecclesia legere † Iob, q̃ similiter 1
est liber exẽplaris, sed est exemplum perfectionis, i. perfectæ sapiẽtię, quæ non hr̃ nisi per prædictam refectionem doctrinę spiritualis. Nam refectio facit spiritualiter fortes, & ideo post libros Salomonis legitur liber Iob, in ordine autem Bibliæ omnes exemplares, s. Ruth, Iob, Thobias, Iudith, & Hester præcedũt libros doctrinales Salomonis pp prædictam rationem, de quo etiam dicetur sub dominica decimaquinta. Et quia vnanimitas facit fortes, & patientes, sicut fuit Iob, & concordes sicut fuerunt filij Iob, qui faciebant conuiuia per domos, vnusquisq; in die suo, ideo incipit † introitus 2
Deus in loco sancto suo, i. in humilibus. Esaias, Super quẽ requiescet spiritus meus nisi super humilem, & quietum, & tremẽtem sermones meos? & si Deus est cum eis, nullus potest eis præualere: Deus. n. habitare facit vnius moris in domo, i. cõcordes, & vnanimes, quales fuerunt filij Iob, qui dabant sibi inuicem comedere. vnde versus est. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, qa fortitudo nostra nihil valet, nisi Dñs nobiscum cooperetur, imò principaliter operetur. In epistola, Notũ vobis facio euangeliũ, quæ est 1. Cor. 15. ostendit beatus Paulus humilitatem vnde sequitur ibi. Qui non sum dignus vocari Apostolus, & propter hanc humilitatem raptus fuit vsq; ad tertium cęlum. In responsorio quoq; sequitur vox humiliũ, In Deo sperauit cor meũ, & adiutus sum. & in vers. Ad te Domine leuaui animam meam, & quia ex tali spe sequitur exultatio, ideo in quibusdam ecclesijs est alleluia. Venite exultemus Domino, † euan- 3
geliũ verò est de humilitate, & eius effectu. Duo homines ascendebant &c. Luc. 18. vnde sequitur, Pharisęus dicebat, Domine non sum sicut cæteri hominum &c. Ecce superbia. sequitur. Publicanus dicebat. Deus propitius esto mihi peccatori. ecce hu-

te humilitas,& ideo abijt iustificatus in domum suam ab illo: quia verò humilitatem sequitur exaltatio (qui.n.se humiliat exaltabitur) ideo sequitur offer. Exaltabo te domine; quia quoniam suscepisti me, i. sursum cœpisti.q.d.Exaltabo te domine; quoniam exaltasti me, Postcommunio: Honora dominum de tua substantia &c.Prou.3.c.hoc ad literam facit humilis.dat.n. libenter pauperibus, & hoc est honorare dominum; quia ipse præcepit, vt detur pauperibus: vel honora dominum &c.idest, omnia bona tua Deo attribue.& hoc est proprium humilium. Hæc postcommunio congruè hoc tempore canitur, quando frugibus horrea, & vino cellaria plenè redundant, quibus deuotè Dominus honoratur.

SVMMA.

1 *Missam dominicæ duodecimæ post Pentec. & eius officium & nu.3.*
3 *Sanctorum orationes nobis conferunt.*
4 *Septembris historia bipartitur.*
5 *Catholicorum qui iam perfecti, quidam imperfecti.*

De duodecima Dominica post Penteco. Cap. 126.

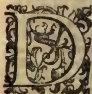

VODECIMA Dominica est de oratione, & qua si eprimitur † Iob orãs, & sedens in sterquilinio, conquerendo de falsis amicis. legitur enim Iob in duabus dominicis. Iob quidem in sterquilinio, moraliter est anima in mortali peccato, & fœtido, in quo dum residet, non restat nisi otare Deum, vt ipsam ab eo eripiat, vnde incipit introitus, Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiu. me festina, confun. re. qui quæ. animam meam. In offertorio autem ostenditur efficacia orationis, & totum officium est oratio Mosi sumpta de Exo. quando rogauit pro filijs † Israel, qui fecerunt sibi vitulum conflatilem, & incipit, Precatus est Moses in cõspectu domini Dei sui &c.q Moses seipsum exposuit pro salute populi, dicens domino; Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me &c.45.dis.disciplina. & reducit ad memoriam merita patrum: Memento inquit, Abrahã, Isaac, & Iacob &c. & placatus est dominus de malignitate, quam dixit facere populo suo. & ex hoc ꝓbatur, ꝙ Sãctorum merita nobis ꝓsunt. Et no. † ꝙ in hoc offertorio fit verborum geminatio, de quo dictum est 3
sub secunda dominica post epiphaniam in epistola: Fiduciam talem habemus ꝑ Xp̄m ad Deũ.2.ad corin.3.c.ostẽdit Apostolus, ꝙ oratio sua, & aliorum bonorum prælatorum noui testamenti maiorem habet efficaciam, q̃ habuit in veteri testamento, qđ ẽt Moses orauit cum fiducia, confisus de meritis patrum, sed ne videatur hoc ex arrogantia facere, subdit. Non ꝙ sufficientes simus cogitare aliqđ à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, cuius ministri sumus. In euangelio vero ostendit, ꝙ multum valet oratio prælatorum, quod legit in quibusdam ecclesijs. Dum trãsiret Iesus per medios fines Decapoleos, adducunt ei surdum, & mutum, & sanauit eum Dominus. Multi sunt surdi, qui nolunt audire verbum Dei: & multi muti, qui nolunt loqui, & possunt, similiter hos debent prælati ꝑ prędicationem adducere ad Dominum, & in confessione, & oratione saluabit eos. vnde in persona surdi, & muti cãtatur in graduali. Benedicã dominum in omni tẽpore. versus est. In domino laudabit anima mea. in alleluia verò monet ad hanc laudem. Venite exultemus domino &c. de offertorio supra dictum est. postcõmunio verò est. De fructu operum tuorum satiabitur terra, i. prędicatores, quos dominus replet, prius bonis, & ipsi repleti alios replent. in alijs verò ecclesijs dicitur euãgelium: Exiens Iesus de finibus Tyri. qđ est Mar.7. Potest autem dici secundum Richardum episcopum Cremõ. in mitrali. ꝙ Salomone mortuo regnum diuiditur, & ideo mẽsis Septembris historia † bipartit. 4
Prima pars i i vna historia consolidatur. alia variatur; quia regnũ Iuda in Dauid familia stabilitur, sed regnum Israel à pluribus occupatur. Vnde & historia de his iustis, qui gentibus intermisti fuerant, cõpilatur, vt de Iob, Thobia, Iudith, & Hester, cũ in prima Septẽbris hebdomada le

 gatur

gatur Iob, quem ipse scripsit cum respon sorio. Si bona. in secundo libr. Thobiæ, quem ipse composuit. in tertia Iudith, quem Achior edidit. in quarta Hester, quam Mardochæus, vel potius Esdra cõposuit: sed in libro Esdræ, post hæc opera recitatur. & cum his cantatur responsorium, Peto. & Adonay Domine &c. His temporibus prophetizauit Helyas, qui gessit typum Christi. Sic mortuo Constãtino ecclesia separatur. vna pars est catholica, alia per multa scismata separatur a quibus ecclesia catholica multa aduersa pro Domino tolerauit, sicut illi, quorũ opera hoc tempore leguntur.
5 † In catholicos, quidam sunt perfecti, quidam imperfecti: perfecti sunt prædicatores idonei, ministri, & cooperatores Dei. quod dicitur in epistola. Fiduciam. Hi adducunt imperfectos, & alienos, surdos, mutos ad gloriam Iesu Christi, sicut legitur in euangelio, Vox itaq; perfectorum est in introitu: Deus in adiutorium meum intende, quia adiutorium Dei implorãt, vt hæreticis valeant resistere, & eos ad Dei gratiam adducere. aut est vox imperfectorum proficientium, qui vt proficiãt, Dei implorant auxilium in graduali, Benedicam, & in alleluia. Dominus refugium. vox siquidem est perfectorũ gratias agentium de illis se a perfectione aliquoties temperantibus, & istis proficiẽtibus. Et quia Moses fuit vnus eorũ, qui se obtulerunt pro peccatis subditorum, ideo in offertorio cantatur: Præcatus est Moses. Hi perfecti sunt illa terra, quæ satiata fructu operum Domini, donis videlicet Spiritussancti, producit fœnum iumentis, idest, doctrinam hominibus. Vnde communio est, De fructu &c. attende, quòd rectè de Iob, & Mose simul rectè cantatur; quoniam contemporanei repe riuntur, per quorum exemplum ad patientiam, & mansuetudinem inuitamur.

SVMMA.

1 *Thobias legitur decimatertia Dominica post Pentecosten, et eius diei Missa, eiusque expositio. nu. 2. 3. 4.*

De decimatertia Dominica post Pente. Cap. 127.

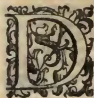

DOMINICA decimatertia legitur liber † Thobię, per quem figuratum genus humanum cœcum factum ꝑ peccatum primi parentis, quod non potuit sanari amaritudine passionis, q̃ per fel significata est, Xp̃s vero per piscẽ, quia piscis assus est Xp̃s passus. Cœcum quidem erat genus humanum; quia habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Petit ergo, vt veniat dominus, sicut promisit. Dominica enim ista est de promissionibus. † Vnde dicit in introitu. Respice Domine in testamẽtũ tuũ, & in promissione tua, vt sicut promisisti, veniat filius tuus. & hoc est, qđ sequitur, Et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem, & hoc est, quod dixit Thobias filio suo, Memento fili; qm̃ pauperem vitam gerimus, habebis multa bona, si timueris Deum. Vnde seqnĩt oratio, Omnipotens sempiterne Deus, de cuius munere venit &c. & rogat, vt possit currere ecclesia ad veras promissiones, Epistola, † Abrahæ factæ sunt ꝑmissiones, & semini eius &c. Ad Gal. 3. c. vbi agitur de promissionibus, & sequitur ibi, quid igitur lex, dixit Apostolus, si nõ potest sanare genus humanum cœcum, sicut Thobiam? & sequitur responsio. Lex quidem propter trãsgressores posita est, sicut dicit pedagogus. Sequitur responsorium, Respice domine in testamentum tuum. vbi ostenditur vehemens effectus orationis. In alleluia. Quoniã Deus magnus &c. ostenditur, quis est, qui potest illuminare. In Euangelio † ostenditur, ꝙ lex non potest sanare, & incipit in quibusdam ecclesijs, Beati oculi, qui vidẽt, quæ vos videtis; multi prophetæ, & multi reges &c. Luc. 10. cap. vbi habetur, ꝙ sacerdos, & leuita pertransierunt hominem, qui incidit in latrones, sacerdos inquam, & leuita veteris testamenti, sed solus Samaritanus, scilicet Christus, qui est custos noster, ipsum sanauit. Et quia lex non sanat; quoniam neminem ad

per-

perfectionem ducit, sed solus Deus in quo sperandum est, ideo sequitur offertorium. In te Domine speraui. Quomodo autem sanauit illum cœcum, patet; quia per panem angelorum, qui factus est panis hominum, i. per filium Dei incarnatum, & ideo sequitur in postcommunione, panē angelorum manducauit homo. Aliæ Ecclesiæ dicunt, panem de cœlo &c. Sap. 16. cap.

S V M M A.

1 *Iudith historia cur legatur dominica decimaquarta post Pentecosten. Et eius diei officium quale, nu. 2.*

De decimaquarta Dominica pōst Pent. Cap. 128.

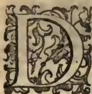

1 OMINICA † decimaquarta legit̄ liber Iudith: & cantatur, quō victotia data est in manu fœminæ, & monet nos ecclesia ad sanctimoniam, siue ad continentiā, exēplo Iudith. sicut.n. interfecit Holofernē, qui interp̄tatur eneruās vitulū saginatū, sic monet ecclesia, vt interficiamus Holofernem, i. diabolū, q̄ eneruat, & interficit lasciuos mūdi, q̄ fiet p̄ sanctimoniā abscindendo ei caput: nā caput diaboli est luxuria, qa quasi primo de ea incipit hoīes tētare, & ideo dn̄s dicit in Luc. Sint lūbi vestri p̄cincti. hoc est, p̄cingatis vos contra primum vitium, Exod. 12. In comestione agni renes vestros accingetis. Alio tñ mō sup̄bia ē initiū oīs peccati. Quia vero fragiles sumus, & effeminati, vñ interficere nō possumus Holofernē, nisi adiutorio Dei, iō dicit in introitu, Protector nr̄ aspice Deus, & respice in faciē Christi tui. Seq̄tur in qbusdā ecclesijs ep̄lā. ad Gal.

2 5. c. Spiritus † ambulate, & desideria carnis non perficietis: caro.n. cōcupiscit aduersus sp̄m, & spiritus aduersus carnem. & seq̄tur. manifesta āt sunt opera carnis, & noiat ea. Item alibi dicit. Si contenditis, nonne carnales estis? hoc dicit, quia contendimus de carnalibus. Et post, Fructus aūt Spiritussancti sunt longanimitas, pax, patientia &c. Deuincere igitur Holofernē in nobis, est facere ista duo. Per hoc quoq; vitia interficimus in nobis, q̄ gustamus Sp̄ūmsanctū, quo gustato desipit oīs caro. Sed quia non pōt sanari in nobis carnalitas, nisi a dn̄o, quia est sicut lepra, ideo in quibusdā ecclesijs seq̄t̄ Euangelium, Dum iret Iesus. Luc. 17. c. de leprosis, qui venerunt ad Dominum, & dixit eis, Ite, & ostendite vos sacerdotibus ipsis tñ prius sanatis, p̄ quod significatur, q̄ prius peccato à dn̄o sanatur, & postea iniungitur ei pœnitētia a sacerdote, & absoluitur, qd̄ significatum est per hoc, q̄ discipuli dn̄i instita Lazari soluerunt, & tñ prius ipse erat resuscitatus a dn̄o. Redijt aūt vnus ad eum flexis genibus, gratias agens, per quod significat̄, q̄ vnitas ecclesiæ reddit gratias Deo, vnde vnus sanabatur in piscina. Io. 4. & ideo in responsorio in gratiarū actione dicit ecclesia, Bonum est confiteri dn̄o, & etiam in alleluia, quod est in quibusdā ecclesijs. Confitemini dn̄o, & inuocate nomē eius. & quia hoc non sufficit, nisi & dominus nos custodiat, ideo sequitur in offertorio, Immittit angelus domini in circuitu timentium eum; quia custodit nos dominus p̄ angelos. sequitur, Gustate, & videte. quid autem gustare debemus, ostēditur in postcommunione, s. panem, qui saginat animam, non corpus. vnde est offertorium in quibusdam ecclesijs, Panis, quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita.

S V M M A.

1 *Dominica decimaquinta post Pentecosten, in quo conueniat cum antecedenti, missa item eiusdem diei, nu. 2.*

De Dominica decimaquinta post Pent. Cap. 129.

DOminica decimaquinta hēt eandē intentionem cum præcedenti, † & ideo in quibusdam ecclesijs in his duabus dominicis legitur liber Iudith, & introitus est, Inclina aurem tuam Domine. versus est. Lætifica animam serui 1

 tui,

tui,quoniam ad te domine leuaui animã meam,quasi dicat, non ad carnalia desideria. In epistola,quæ est ad Gal.6 c.monet nos,vt non simus vitulus saginatus, sed simus spirituales.vnde dicit ibi Paulus:Si spiritu viuimus,spiritu & ambulemus, quia qui seminat in spiritu, de spũ metet vitam ęternam:qui vero in carne, de carne metet corruptionem. sequitur respõsorium.Bonum est cõfidere in dño, quàm confidere in hom.qui dat victoriã in manu fœminæ, quando fecit hominẽ vincere in carne,& quia hoc facit,qui pparat cor suum ad seruiendum Deo,sequtur alleluia.Paratum cor meũ Deus &c.
2 In euangelio. Nemo † potest duobus dominis seruire,quod est Mat.6.c.docemur ne seruiamus ventri,& post.Nolite solici ti esse,dicentes,quid manducabimus,aut quid bibemus &c. sed primum qrite regnum Dei &c.Nolite soliciti esse,s.solicitudine suffocationis, solicitudine autẽ prouidentiæ soliciti esse debemus In offertorio vero monemur,vt seruiamus domino,non ventri. Expectans expectaui dñm,vt reficeret me. Quis autem sit iste cibus, quo anima debet refici,ostẽditur in postcõmunione,q̃ est in quibusdam ecclesijs, Qui manducat meam carnem,s. per fidem,nam vt dicit Augu. Crede, & manducasti &c. Quæritur autem, quare ecclesia post libros Salom. legat librum Iob,& postea librum Thobiæ, & Iudith, cum alio modo ordinentur in Biblia? fiunt enim dictum est, sub septima dominica præcedunt libri exemplares, & postea doctrinales, quia magis mouent facta,q̃ dicta, & ad vltimum ponuntur libri Machabæorum, qui sunt libri exẽplares. Ad quod dicitur, q per doctrinam peruenitur ad perfectionem patientiæ, quæ magis fuit in Iob. vnde postea sequitur Thob.quia magnum etiam patientiæ signum fuit in Thobia, qui amisit multa, & filium ad tempus,& oculos, qui maximè ab homine diliguntur,ex eo,q oculi sunt principium cognitionis, ad quam natus est homo, & quia etiam plus valet exemplum fœminæ,& magis erubescentiam incutit,ideo liber Iudith,in quo habetur de victoria in manu fœminæ, post prædictos ab Ecclesia ordinatur, vltimo verò liber Machabæorum legitur, quia ibi habetur exemplum de confirmatione iustitiæ. Machabæi. n. passi sunt martyrium pro lege defendenda,& custodiẽda ab Antiocho fidei inimico.

SVMMA.

1 *Dominica decimasexta post Pent.officium, ex Machabæis sumptum,& nu.2. 3.4.*

De Dominica decimasexta post Pente. Cap. 130.

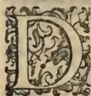

Ecimasexta dominica † legit,& cãtat ecclesia de Macha. vt dr in sequenti titulo, qui multa passi sũt ab Antiocho, & septẽ populis,& ibi hr, q tẽplũ, quod pollutũ fuerat ab illis populis, ab illis Machabæis purificatum fuit,& per hoc significatur, q aĩa, q̃ templum Dei est, polluta à septem capitalibus vitijs non potest mundari, nisi purificetur à peccato,quod est eã resuscitari de morte peccati. vnde habetur in euangelio de resurrectione filij viduę & ideo incipit introitus,Miserere † mei domine,s.vt resuscites me.versus est.Inclina domine aurem &c.In epist.vero,Apostolus inuitat nos ad patientiam,dicẽs,Obsecro vos, ne deficiatis in tribulationibus &c.quæ est ad Eph.3.c.sic.n. vincuntur inimici a Machabæis,idest a Sanctis, sequitur graduale,Timebunt gentes, q͂ sicut postquam illi vicerunt inimicos suos,& mundauerunt templum,& reædificauerunt, timuerunt gentes in circuitu,sic & postquam homo vicerit diabolum,& mundauerit se per confessionem, & reædificauerit templum Dei, in se,timent dæmones.vnde sequitur versus. Quoniam ædificauit dominus Syon, sed q͂ non põt fieri,nisi a domino, quòd homo liberetur a vitijs,ideo sequitur alleluia. Redemptionem misit &c.Euãgeliũ est in quibusdam ecclesijs. Ibat Iesus in ciuitatem,& Luc.7.c.& post.Accessit Iesus,& tetigit loculũ,& dixit,Adolescẽs,tibi dico surge,& surrexit,& dedit illũ mrĩ suæ.

(Margin numbers in right column: 1 beside "Ecimasexta dominica"; 2 beside "ideo incipit introitus".)

ftæ. Nempe tangit dominus loculum, vbi erat mortuus, quãdo infirmitate, vel aliquo flagello tangit corpus hominis, in qua iacet mortuus spiritus hominis, i. anima. & sic excitatur a somno mortis, vnde Eccl. 21. Infirmitas grauis sobriam
3 reddit animam. Sequitur offertoriũ, †qua si in voce Machabæorum. Domine in auxilium meum respice. sequitur postcommunio: Domine memorabor iustitiæ tuę solius, iustitiæ inquam, quia omnis qui venit ad te, non eijciet foras. Potest, & aliter dici, quòd Iosia defuncto Hierusalẽ destruitur, populus captiuatur, & perimit, ideo in hoc mense Octobri Machabæorum † historia legitur, & cantatur.
4 Adaperiat &c. quia a suis aduersarijs admodum præmebantur, quorum primam partem Simon pontifex edidit, aliam filius eius Io. posteriorem quidam Iudęus agrestis, sed eruditus. Hi captiui militantem designant ecclesiam, in qua sunt duces, & satellites, doctores, & discipuli, perfecti, & imperfecti. Doctores viduam significant ecclesiam, quæ vidua est; quia militans cum sponso triumphanti non est, cuius filius moritur, cum discipuli pro quouis crimine ab ecclesiæ corpore separantur, resuscitantur, cum illis gratia infunditur. Hæc igitur orat in euangelio pro filij resurrectione, i. dest gratiæ infusione, & hortatur in epistola, ne deficiat in tribulationibus, & huius rei gratia flectit genua sua. hæc eadem orat in introitu, Miserere, & in offertorio, Domine. graduale. Respice. id quod dicitur in euangelio. Accepit autem omnes timor. Postcommunio, Domine memorabor, gratiarum est actio. Vel hic mensis Octobris, vt quidam aiunt, designat octauam, sicut ergo Iudæi finitis prælijs, & templo restaurato, in hymnis, & confessionibus domino benedicebant, sic in octaua magnæ festiuitatis Sancti festiuius exultabunt.

SUMMA.

1 Dominica 17. post Pente. quid moneat, & num. 2. 3.

Dominica decimaseptima post Pentec. Cap. 31.

1 IN Dominica † 17. agitur de nuptijs æternis, quia consideratione nuptiarum illarum libenter patimur tribulationes, sicut & Machabæi fecerunt. Sunt autem quatuor Dominicæ, in quibus agit ecclesia de Machabæis. consideratio enim illa tribulationes leues facit, & propter illas nuptias pœna quælibet leuiter sustinetur. De his nuptijs dicitur in euangelio, quod in hac die in quibusdam ecclesijs legitur. Cum inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco &c. Omnes inuitati sumus ad nuptias æternas, & si in nouissimo loco nos ponimus hic, vt simus humiles, exaltabimur in paradiso, & econtra. vnde statim subiungitur. Ego † autem dico vobis, quia omnis, 2
qui se exaltat humiliabitur &c. Vnde incipit introitus. Iustus es domine, scilicet in hoc iudicio, & rectum iudicium tuũ. Huic enim iudicio concordat ecclesiã, seu consentit, quo Deus exaltat humiles, & superbos deprimit, dicens. Iustus es domine &c. In epistola, Obsecro vos, quæ est ad Eph. 4. cap. inuitat nos ad humilitatem, vt dicatur nobis, Amice, ascẽde superius. vbi dicitur, vt dignè, i. dest, in humilitate ambuletis in vocatione, qua vocati estis, scilicet ad nuptias, hoc enim est nouissimum locum tenere. Ad hoc idem monet in graduali. Beata gens, cuius est dominus Deus eorum &c. superbi faciũt se dominos, humilium vero Deus est dominus, vnde versus est. Verbo domini cœli, i. dest humiles, firmati, i. dest sanctificati sunt. Debemus ergo esse humiles; quia nihil habemus, nisi a Deo, & ideo sequitur in quibusdam ecclesijs: Alleluia. Qui timent Deum sperant in eum. quasi dicat, non in se. Postea sequitur euangelium de nuptijs, sicut dictum est. In alijs vero ecclesijs legitur: Cum intraret Iesus in domum. Luc. 14. cap. Notandum autem, quòd antequam in ipso euangelio dicatur de nuptijs, habetur, quomodo sanauit hydropicum, per quem intelligitur, omnis amator mundi: prius enim oportet, quòd sitis

mundi satietur, quia qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Io. 4. quādiu. n. homo erit hydropicus in illis nuptijs non po-
3 terit satiari. In offertorio † similiter inuitamur ad humilitatem. vnde ibi hʒ oratio Danielis: Oraui ad Deum meum &c. Daniel 9. c. Et propter hanc humilitatē meruit audire archangelum, qui certificauit eum de incarnatione Christi. Satis ãt congruè fit ibi mentio de angelo, qm̃ officium circa dedicationem B. Michaelis cantatur. in postcommunione. habet de humilibus, & superbis. Vouete, & reddite domino Deo vestro oēs, qui in circuitu eius offertis munera, i. humiles, qui attribuitis oĩa bona Deo terribili, & ei qui aufert spiritum principum, i. superbiam eorum. ecce, quia superbos humiliat.

SVMMA.

1 *Feria quarta dominicæ decimæseptimæ post Pentec. quale habeat officium.*

De quarta feria quatuor Temporum Septembris. Cap. 132.

IN quarta feria † legit̃ euãgeliũ. Respondens vnus de turba. Mar. 9. c. de surdo, & muto, quem Apostoli curare non poterant, eo q̃ illud genus dæmonij non eijcitur nisi in oratione & ieiunio, qđ bene huic dici cõuenit. Hodie nãq; ieiuniũ est quatuor tēporum. Ideo namq; duæ lectiones leguntur, vt ordinandi in duobus pceptis charitatis, vel duabus legibus instruant̃. Prima de calcatore vuæ, s. Ecce dies. Amos in fine tempori conuenit. Secunda, videlicet Congregatus. Neemiæ. 8. c. cõgruit ordinandis, quibus dr̃ in introitu. Exultate Deo. qui pmeditari pmittunt. in offertorio Meditator, Postcõio est. Comedite pinguia. & sumitur de lectione secunda.

SVMMA.

1 *Pænitentiam exprimit ordinandorum, feria sexta quatuor temporum Septembris.*

De sexta feria quatuor Temporum Septembris. Cap. 133.

FERIAE † sextæ officiũ pœnitentiam exprimit ordinandorum. Vnde in euãgelio. Factũ est. peccata a paralytico dimittuntur, & in lectione. Conuertere, vlt. c. ad cõuersionem instruuntur. & in introitu. Lætetur, ad q̃rendum dominum inuitantur. Graduale, & postcõmunio, sunt orationes lectorum. Offerenda consolatio eorũdem, in alijs tamen ecclesijs dicitur euangelium Rogabat Iesum. Luc. 7. cap. 1

SVMMA.

1 *Sabbatum quatuor Temporum Septembris, quid moneat, & nu. 2.*
3 *Ieiuniorum instituendorum vetus mos, & nu. 3. Diuersus hodie. nu. 4. Et eius ratio. nume. 5.*

De sabbato quatuor Temporum Septembris. Cap. 134.

SABBATI † quoq; officiũ ad doctrinã ipsorum ordinandorũ fit, ne sint steriles, vt fici arbor infructuosa, de qua legitur euangeliũ Arborē fici &c. Luc. 4. e. ne vita illorũ sit ter renis implicita, sicut mulier incuruata. In epistola vero, Tabernaculũ factũ est &c. q̃ est ad Heb. 9. c. vbi de primo, & secundo agitur tabernaculo, monentur, vt sic seruiant in tabernaculo ecclesiæ militantis, vt domino psententur in tabernaculo triumphantis. In lectionib. vero, quare hoc † Septembris ieiunium indicitur, cã instructionis, & eius vtilitas intimat̃. quarum prima est, Decima die. Lenit. 23. c. secunda est Quintadecima die, quę est ibidem. tertia est, Domine dominus noster. Micheæ vltim cap. quarta est. Factum est verbum, Zachar. capitulo 7. quinta est. Angelus domini: Danie. 3. capitulo. Cętera sunt 2

ra sunt ordinãdorum exhortationes, orationes,& consolationes. Postcommunio, mẽse septimo, de Leuitici lectione sumitur. Meritò autem in hoc mense fit clericorum ordinatio; quia & in hoc mẽse fiebat tabernaculorũ celebratio. Ordinati verò sunt ecclesiæ ministri, in die tabernaculorum per septiformem grãm in septem gradibus constitui. Vnde & beatus Petrus legitur ordinationẽ fecisse in Septembri sex Episcoporum, decem presbyterorum,& septem diaconorum. Et celebratur ordinatio in tertia hebdomada, quia in tempore tertio, s. gratiæ fuit ab Apostolis instituta. Olim tamẽ alia ratio
3 fuit à sapientibus assignata. Nam † olim instituta fuere ieiunia in prima hebdomada Martij, in secũda Iunij, in tertia Septembris, in quarta Decembris, vt comitarentur initia tessere decadis Iesu Christi. Cum. n. quis ordinatur, quodãmodo vt Christo attineat, generatur: ergo persona primæ tessere decadis est Abraham, à quo sumitur ordinatio primæ hebdomadæ Martij prima persona, secundæ tessere decadis est Dauid, à quo sumitur ordinatio secundæ septimanæ Iunij: initium tertiæ est Iconiæ, à quo sumitur ordinatio tertiæ septimanę Septembris. demum est Christus in quarto loco, à quo sumitur ordinatio quartæ septimanæ Decẽbris. Sumuntur aũt potius ab his personis, quàm ab alijs ordinationes; vel quia fuerunt in genealogia maiores, vel propter nominũ interpretationes; dicitur. n. Abraham pater multarum gentium. Dauid fortis. Iconia, præparatio Domini. sic & illi, qui ordinantur, debent esse fortes, præparati ad euãgelium Christi, vel sicut à persona in personam sunt quatuordecim generationes, sic ab ordinatione in ordinationẽ septimanę quatuordecim inueniuntur, vt ordinãdi periti sint in decalogi,& in euan
4 gelij disciplina. Nunc † autem ieiunia ex causis præmissis aliter ordinantur, vt dictũ est sub quarta feria tertiæ hebdomadæ aduentus. Et memento, quod apostolici vsq; ad Simplicium Papam in Decembri semper ordines celebrabant, vt ordinandos coaptarent generationi Iesu Christi. Simplici⁹ verò addidit ordines in Februario tribuendos, vt ordinãdos vicinius incorporaret corpori Iesu Christi. vide de hoc in proœmio secundæ partis. Sed si, vt præmissum est, ieiunia constituta sunt in prædictis septimanis pro his, qui ad ordinationem accedunt, nunquid commutari possunt, quando nullus tunc ordinatur? certè non, nisi necessitate vrgẽte, de qua in proœmio secundæ partis dictum est. Cum enim sit vna ecclesia, omnino debet in actionibus eius esse cõcordia, quæ non esset, si in tam generali ieiunio alij pranderent, alij ieiunarẽt. Præterea, licet alicubi non fiat ordinatio, fit tamẽ alibi, pro quibus ieiunare & orare debemus, vt digni ad ordinationem perueniant: omnes enim fratres sumus, & vnanimes in domo Domini sumus.

SVMMA.

1 *Dominica decimaoctaua post Pentec. quid agat, monetque. & nu. 2. 3.*

De Dominica decimaoctaua post Pente. Cap. 135.

DIctum est in præcedenti † dominica, quod debet homo se ponere in nouissimo loco, vt ponat in primo, sicut sunt prælati. vnde in hac decimaoctaua Dominica agit de prælatis, qui sunt in primo loco. vnde euangelium est in quibusdã ecclesijs. Sup cathedram Mosi &c. Introitus verò, qui sumitur Eccl. 33. c incipit, Da pacem Domine sustinẽtibus te, vt prophetę tui, i. prælati fideles inueniãtur, supplendum est, non infideles, sicut scribæ & pharisæi. versus est. Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domũ Domini ibimus, i. ibimus ad nuptias, & de hoc lætatus sum; quia inuitati sumus ad nuptias, in quib. erit æterna pax. In alijs verò ecclesijs versus est, Bonũ est. † Præterea, scripserunt quidam, quòd ideo dicitur introitus ipse; quia tali die Zacharias Papa fecit pacem cum Longobardis. In epistola Apostolus agit gratias de Ephesijs; quia habent fidem veram de istis nuptijs, dicens, Grãs ago semper Deo meo,

pro vobis &c.1.ad Corint.1.c. in responsorio verò. Lętatus sum &c.ostendit gaudium de prædictis nuptijs. & ideo ꝓpter ꝓdictas nuptias in alleluia. Laudate Dominum omnes gentes, hortatur ad laudem. Euangelium in quibusdam ecclesijs
3 Accesserunt † ad Iesum. quod est Matth. 22.capit. dicentes. Quod est mandatum magnum &cæt. Dixit Dominus. Diliges Dominum Deum &c.& postea reprehendit eos, de infidelitate, quia nõ credebant ipsum esse Deum, dicens. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius sit? dicũt ei Dauid.& dixit eis. Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens. Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis &c. Prælati verò non debẽt esse tales, i. infideles, sed sicut Moses, de quo habetur in offertorio, Sãctificauit Moses altare Domino &c. debẽt prælati se totos offerre incensum,& postea multas hostias, vnde sequitur postcõmunio. Tollite hostias. loquitur.n.de prælatis.

S V M M A.

1 *Dominica decimanona post Pente. quid referas, aut moneat, & nu.2.*

De decimanona Dominica post Pentec. Cap. 136.

Haec decimanona Dominica respõdet præcedenti, in qua dictum est, Da pacem Domine sustinentibus te, vt prophetæ tui, i. prælati tui fideles inueniant. Respondet inquam, si faciant, quod habetur in euangelio, quod
1 legitur † in hac dominica, in quibusdam ecclesijs, s. Ascendens Iesus &c. quod est Matth.9.c. in quo habetur, quòd adduxerunt ad Dominum paralyticum. Iesus au
2 tem videns fidem illorum, qui offerebant &c. Paralytici sunt, qui in delitijs carnis ita dissoluti sunt, quod nõ possunt opera bona facere, & meritò fide prælatorum sanantur,& ideo bonum est habere bonos prælatos. Quidam autem de Scribis dixit intra se. Hic blasphemat, q peccata dimittit. Iesus autem videns cogitationes eorum, dixit. Vt sciatis, quoniam filius hominis habet potestatem in terra dimittẽdi peccata, dixit paralytico. Tolle grabatum tuum,& ambula. Et quia solus Deus est, q sanat paralysin, ideo incipit introit⁹. Salus † populi ego sum &c. 2
versus est, Attendite popule meus legem meam, subaudi, per quam sanantur paralytici. In epistola monet Apostolus paralyticos, vt erigantur corporaliter à paralysi ad bona opera, dicens, Renouamini in spiritu mentis vestræ,& induite nouũ hominem &c. Ephe.4.c. Sequitur etiam graduale in voce paralytici. Dirigatur oratio mea sicut incensum &c. versus est, Eleuatio manuum mearum &c. iam iste leuatur ad bona opera. Alleluia verò dicitur in voce paralytici, sanati, s. Dextera Domini fecit virtutem, subaudi, quia sanauit me. Sed quia nõ sufficit sanare, nisi Dominus custodiat, sequitur offertoriũ. Si ambulauero in medio tribulationis: vbicunque enim ambulant sanati à domino, custodit eos, quantum in se est.

S V M M A.

1 *Dominica vigesima post Pentecost. quid legat.*
2 *Dominicæ vigesimæ post Pentecost. Missa, & num.4.*
3 *Nuptiæ tres leguntur in euangelio.*

De Dominica vigesima post Pentecost. Cap. 137.

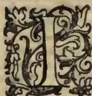

In Dominica † vigesima incipit ecclesia legere duodecim ꝓphetas,& Danielẽ,& cantãt de Esa.& Daniele, & Hieremia, non tñ legit de Esa.& Hie. quia in alijs temporib. plenius legunt. De Esa. enim legitur in aduẽtu. de Hie. in passione. Quæritur autem, quare legit ecclesia Prophetas, post librũ Machabæorum, cum in Biblia præponant, ad quod dicimus, q Biblia præponit omnes libros exẽplares, eo quod magis mouent exempla, quàm doctrina, præter librum 1

brum machabæorum, quê vltimo pon.t, & propter perfectam iustitiam, & ꝓpter tempus, quia vltimo tempore fuerũt. Ecclesia etiam legit vltimum librum Ezechiel. quia in eo agitur de templo cœlesti, in quo est confirmatio, & finis omniũ. Duodecim vero prophetas legit, ꝓpter fundamentum fidei, quod semper necessariũ est, quantumcunq; homo sit perfectus, & vide quod dictum est sub dominica 15. Incipit ãt ecclesia legere Ezechielem in principio Nouembris. In matutinali huius dominicæ officio primum responsorium est in quibusdã ecclesijs de Esa. s. Vidi dñm sedentem super solium excelsum. Vidit. n. Esa. quomodo thronũ Dei Angeli sunt, & Sancti in ecclesia triũphante, & militante, in quibus ꝑ gratiam sedet ille, qui est primus, & nouissimus. Quia ergo Ezechiel vidit templum cęleste, in quo fiunt nuptiæ æternæ, iõ in euãgelio missæ, quod in quibusdam ecclesijs in hac dominica dr; & est Mat. 22. c. habetur in illis nuptijs. Simile est regnum cęlorum homini Regi, qui fecit nuptias, & misit seruos suos hora cœnæ dicere inuitatis. Omnia parata sunt, venite ad nuptias. Illi contempserunt venire ad nuptias. Hi sunt Iudæi, qui contempserunt venire. Et misit tunc seruos suos, dicens. Ite ad exitus viarum, & conuocate oẽs, & impletæ sunt nuptiæ discumbentium. Et videns Rex quendam non habentem vestem nuptialem, dixit ei. Amice, qũo huc intrasti, non habens vestem nuptialem? & tradidit eum ministris suis, vt proijcerent eum in tenebras exteriores. Huic autem iudicio, quo dominus eos, qui contempserunt venire ad nuptias, amouit a nuptijs, & omnes alios vocauit,
2 congaudet ecclesia in | introitu, dicens. Omnia quæ fecisti nobis domine, in vero iudicio fecisti. in epistola vero monet nos Apostolus, vt cautê ambulemus ad has nuptias, quia sine veste nuptiali ꝓijcimur in tenebras exteriores, dicens. Videte autem qũo cautê ambuletis. &c. q̃ est Ephes. 5. c. dissuadet a contrario, dicens, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, ne sitis in nuptijs diaboli, sed implemini Spiritusancto. Sed quia cibum illarum nuptiarum non potest dare, nisi solus Deus, ideo sequitur in responsorio, Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum, i. cibum nuptiarũ æternarum, in tempore opportuno. Et quia de nuptijs illis non potest comedere, qui est in peccato mortali, sequitur in quibusdam ecclesijs alleluia. De profundis, i. de peccato, clamaui ad te domine, vt me eruas a peccato, & ita peto nuptijs interesse. In offertorio verò ostenditur, quid sit interesse nuptijs, s. habere memoriam de æternis, dicens, Super flumina Babylonis. s. delitias seculi, illic sedimus; & fleuimus, dum recordaremur tui Sion, i. tui, ô Ecclesia triumphans. In postcommunione verò petit, vt detur ei interesse nuptiis illis, dicens. Memento verbi tui seruo tuo, in quo mihi spê dedisti &c. quasi dicat memor esto, quia promisisti; qui enim promittit, & non dat, videtur esse oblitus. ¶ Et † nota, q̃ tres nuptiæ leguntur in euangelio. De primis dicitur, 3
quod simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Hic filius est Christus, qui humanam naturam sibi copulauit, vbi fuit thalamus virginis vterus, vnde tanquam sponsus procedês de thalamo suo. Ad has nuptias homines sub lege per Prophetas inuitauit. De secundis dicitur. Vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur a nuptijs. hic dominus Christus est verus homo, qui ascendens angelicã naturam, sibi copulauit, ad has nuptias gentes ꝑ Apostolos conuocauit. De tertijs vero dr. Virgines, q̃ præparatæ erant, intrauerunt cum eo ad nuptias, hic sponsus est Christus. qui ecclesiã post iudiciũ sibi copulabit, & in thalamo glorificabit. Ad has per prælatos ecclesiæ quotidie inuitamur. De primis solennizat ecclesia in Christi natiuitate. De secundis in ascẽsione. De tertijs in resurrectione, qm̃ in nostra resurrectione Christus sponsam assumet, & de babylonia mundi introducet in cellarium paradisi, de quib. nuptijs hic potest intelligi, cum intrasset homo non habens vestê nuptialem, eiectus est in tenebras exteriores, cæteri nuptialiter induti sunt cum domino epulati. Hi sunt lapides viui, ex quibus ædificantur muri Hierusalem. Potest etiam aliter dici,

ei, q̃ post reuersionem à captiuitate Hierusalem reædificabitur, & tẽplum restaurabitur per Zachariam, & Aggæum, & Esdram & Malachiam, per quos aduentus Domini prænũciatur, ideoq; in hoc mense Nouembris vsque ad aduẽtum Domini cantatur historia de Prophetis. ¶ Vidi Dominum. & leguntur libri Ezechielis, Danielis, & duodecim prophetarum. Captiuitas illa corporalis nostram spiritualẽ significat. A captiuitate reuersio est peccatorum remissio. Rex itaque prophetarum nolens supernam Hierusalem restaurare, filio nuptias celebrauit, & sicut legitur in euangelio, multos ad cœleste prandium inuitauit: hi qui intrauerũt, sunt lapides viui, de quib. præmissum est. Ne igit ad captiuitatem similem reuertamur, & a nuptijs excludamur, monet nos Paulus in epistola præcedenti: Videte, q̃m caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes. Introitus. Oia quę fecisti. vox est Danielis captiuitatem præteritam recolẽtis, & eã suis meritis, Dei iudicio adscribentis. Similiter in offertorio super flumina Babylonis, captiuitatẽ illã ploramus, sed in graduali, Oculi oĩum, grãs agim⁹. In postcõione, Memẽto verbi, postulam⁹, vt nuptias ꝓmissas in spe, ꝑficiamus i re.

SVMMA.

1 Dominica vigesimaprima post Pente. quid moneat, eiusque diei officium, & nu. 2. 3.

De Dominica 21. post Pent. Cap. 138.

1
N † præcedenti Dominica instructi sumus, & admoniti, vt caute eamus ad nuptias, quę celebrãtur in templo, q̃d scripsit Ezech. Sed q̃a de his nuptijs maxime inuidet nobis diabolus pro eo, q̃ de illis eiectus fuit, ideo in hac vigesimaprima dñica agit Ecclesia de bello contra diabolũ, & de armatura nostra contra eum: si. n. pugnauerimus, intererimus æternis nuptijs, si tñ habuerimus vestem nuptialẽ, quæ est charitas, aliter nõ. Vnde quia cinis & cilicium sunt arma pęnitentiæ, in introitu vtitur Ecclesia voce Mardochæi, in cilicio, & cinere existẽtis, dicens Deo. In volũtate tua Dñe vniuersa sunt posita, & non est qui resistat voluntati tuæ. Hester. 3. cap. Sequitur. Quoniã Dominus vniuersorum tu es, & ideo beati, qui tibi seruiunt, quia tu liberas eos de manu diaboli, & adiuuas eos in bello cõtra diabolum, sicut in hac oõne liberasti Mardochæum de manu Naamã, & suspensus est in patibulo, q̃d præparauerat Mardochæo. In epistola † monet Apostolus 2
armari cõtra diabolum armatura Dei, dicens. Confortamini in Dño & in potẽtia virtutis eius &c. q̃ est ad Ephe. 6. c. & post. Quoniam nõ est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus, in omnib. sumẽtes scutum fidei &c. Sed quia etiam bene armati non possunt per se resistere, nisi Deus adiuuet, sequitur respõsorium. Dñe refugium factus es nobis &c. Quia lassamur vel sauciamur in hoc bello, non est refugium, nisi ad ipsum. vnde sequitur in quibusdã ecclesijs alleluia. Lauda anima mea Dominum. quia vero sauciati in hoc bello, non sanãtur nisi a Domino, & multi ab eo sanantur, ideo in quibusdam ecclesijs † sequitur euangelium de sanatione Reguli, Erat quidã Regulus, cuius 3
filius infirmabatur &c. Quod est Io. 2. c. Per istum Regulum intelliguntur reges. s. prelati, qui reges sunt, & debent esse humiles, & ita sunt Reguli. vnde exaudiuntur, licet habeant paruam fidem pro sanatione filiorum: credebat. n. iste Regulus, quod Dominus poterat sanare filiũ suũ, sed non credebat, quod esset Deus, quia credebat, quod nõ posset sanare, nisi præsens. Humilitas ergo valde necessaria est prælatis. Quia vero per patientiam maximẽ vincitur diabolus. præponitur in offertorio, Iob in exemplum. vnde in Sapiẽtia. Melior est patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium. & incipit. Vir erat in terra Hus, nomine Iob &c. In versi. autem huius offertorij fit sæpe repetitio, de qua dictum est sub Dominica secunda post octauam Epiphaniæ, sed quia nihil valet patientia, nisi homo speret in Domino, sequitur postcõio. In salutare tuum anima mea sperauit &c. quia. spes patiẽtiã. operatur.

SVMMA

SUMMA.

1 *Dominica 22. post pent. hortatur ad charitatem. Et eius diei officium. nu. 2. 3. 4. 5.*

De Dominica 22. post Pentec. Cap. 139.

DICTVM est, q nullus † potest interesse æternis nuptijs, nisi habeat vestem nuptialem, quę est charitas, ideo i hac 22. dñica monemur, & inuitamur ad habendā charitatem. vt non tm̄ beneficiamus proximo, sed dimittamus iniurias nobis ab eo factas. Vnde in qbusdā ecclesijs euangelium est de seruo, qui debebat decem
2 milia talenta, cum † quo Dn̄s posuit rōnem, & ille dixit, Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi, & misertus Dominus eius dimisit eum, & debitum dimisit ei, & incipit. Simile est regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis, quod est Mat. 18. c. Siquidem in die iudicij ponet Dn̄s rationē nobiscum, & nullus poterit computare cum eo, quia de tempore qūo reddet hanc rōnem, quod tam bonum est, q in quolibet momento eius pōt homo fieri filius Dei, & ideo incipit introitus. Si iniquitates
3 † obser. Dn̄e, Dn̄e quis susti. quasi diceret nullus, & hoc est. Patiētiā habe in me &c. & sequitur versus. De profundis clamaui ad te Dn̄e &c. In epistola. Cōfidimus &c. ad Philip. cap. 1. inuitat nos Apostolus ad perfectam charitatem, vt dimittamus fratri, vt Deus dimittat nobis, sicut hr̄ in fine euangelij, Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Dicit igitur Apostolus in epistola, Fratres, cōfidimus. idest confidentiam talem habemus. & po
4 stea sequitur, † Obsecro autem vos, vt charitas vestra magis ac magis abundet, vt sitis synceri, & sitis sine offensa, & tunc est vnitas in ecclesia, quando non offendimus pp iniurias, sed dimittimus. vnde sequitur responsorium, Ecce quā bonum & quam iucundum, habitare fratres in vnū. sed qm̄ illos, qui irascuntur sanat Dn̄s per charitatē, & dum pœnitent, ideo sequitur alleluia. Qui sanat contritos corde, & al. concor. eorū. In præmisso verò euangelio 5
monemur ad perfectā † charitatē, vt cautè ambulemus ad nuptias cum veste nuptiali. & quia perfecta charitas non tm̄ impedit beneficia, & dimittit iniurias, sed etiam orat pro inimicis, ideo sequitur in offerto. Oro Hester ad Assuerum regem, qđ interpretatur beatitudo, i. ad Christū, & incipit, Recordare Dn̄e &c. Hester 14. c. in quo offerto. rogat pro reconciliatione peccatorū, & quia de hac recōciliatione gaudent angeli, sequitur in qbusdā ecclesijs postcōio. Dico vobis &c. Luc. 15. c.

SVMMA.

1 *Dominicæ vigesimætertiæ officium.*

De 23. Dominica post Pente. Cap. 140.

IN tribus dominicis vltimis, s. 23. 24. & 25. est † idē officium, & in 1
eis ostendit ecclesia se habere vestem nuptialem, i. charitatem, quia orat pro Iudęis, vt conuertātur, quod fiet in fine mundi, qn̄ venient ad fidem nostrā. quod significatum est in Ioseph, qui noluit longo tpe se manifestare fratrib. suis: postea verò ad vltimum se manifestauit eis, & petierūt veniā ab eo, & dixit eis nolite timere, ego pascam vos, & inebriatus est cum eis, quæ inebriatio significat lætitiam oium in illa conuersione Iudæorū. hoc autē erit in fine peregrinationis nostræ, & ideò de hmōi conuersione agitur in fine temporis peregrinationis: in quatuor. n. partes diuisum est tempus anni, prout dictum est in proœm. huius partis, & per has tres dominicas agitur de hac conuersione, quia ad fidē Trinitatis conuertūtur. In hac ergo 23. dominica introitus est de conuersione Iudęorū, & de ꝓmissione Dn̄i. ipse nanq; dicit per Hiere. 29. cap. Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis, quia ad hoc tendūt mala, quæ vobis infero, vt reconciliem vos mihi, & nota, q tempore Henrici Tertij Imperatoris Bruno Tullensis eps̄, qui de multis Sanctis cantus cōposuit, factus Papa per Henricum Tertium Imperatorē; &

& vocatus dum, Leo I. Romam pro papatu veniret, audiuit voces angelorum canentium, & dicentium: Dicit Dominus, ego cogito cogitationes pacis &c. ipse vero cogitans q. nõ haberet canonicum ingressum, renunciauit, & iterũ à Romanis Papa eligitur, & vitam cum multis miraculis finiuit. In graduali verò agit Dauid gratias de sua liberatione à captiuitate spirituali, & corporali, dicens, Liberasti nos ex affligentibus nos &c. In versu verò promittit laudem bonorum operum, dicens. In Deo laudabimur tota die &c. & quia solus Dominus est, qui sanat, ideò in quibusdã ecclesijs sequitur alleluia. Qui sanat contritos corde. in offertorio verò petit veniam, sicut fratres Ioseph, dicens. De profundis clamaui ad te Domine &c. & quia Ioseph, i. Christus respondit, Nolite timere, ego pascam vos, ideò quia liberalis est Dominus, & cito dimittit, sequitur postcommunio: Amen dico vobis, quicquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet vobis. Mat. 18. cap. Quia verò non intrabunt ad nuptias, nisi habeant similitudinem Dei; ideò in Euãg. Abeuntes &c. Matt. 22. cap. quod legitur in quibusdam ecclesijs dicitur, Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cęsari, & quę sunt Dei Deo, scilicet imaginem suam, similitudine sua insignitam, quia omnia ad sibi similia conuertuntur. In epistola quoque, Fratres imitatores &c. ad Philip. 3. c. monet nos Apostolus, vt reddamus Deo imaginem suam, & post sequitur, Conuersatio nostra in cœlis est. q. d. in hoc debetis me imitari, non illos, quorum venter Deus est, qui sunt inimici crucis. Christi. Imitemur autem Deum & Apostolum in humilitate, mansuetudine, charitate, & sanctimonia, & post Saluatorem, expectamus Dominum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Si enim habuerimus similitudinem Dei in animabus nostris, in futuro non habebimus illam similitudinem in animabus tantũ, sed etiam in corporibus, quia, vt dicit Apostolus; Similes erimus Christo.

S V M M A.

1 Dominicæ vigesimaquartæ Missa, eiusque expositio. Et nume. 2.

De Dominica 24. post Pentec. Cap. 141.

1 IN † vigesimaquarta dominica similiter agitur de vocatione, & conuersione Iudæorũ. Vnde incipit in quibusdã ecclesijs euang. Matth. 9. cap. Loquentes Iesu ad turbas. Ecce princeps ἀρχισυνάγωγος, venit ad eum, & dixit ei. Filia mea defuncta est, sed veni, & impone manum tuam super eam, & viuet. Dum autem iret post eum, ecce mulier hæmorroissa dicebat, si tetigero fimbriam vestimenti eius, salua ero, & sanata est à Domino, postea suscitauit Dominus filiam archisynagogi. allegoricè archisynagogus iste significat Mosen, vel aliquem de Prophetis, vel etiam Apostolus, qui rogauit Dominum pro synagoga, & Dominus vadit vt sanet eam, quia non cessat corrigere, vt sanet ipsos Iudæos per varias tribulationes, & seruitutes, sed eorum sanitas fiet in fine mundi. Mulier verò patiens fluxum sanguinis est gentilitas, quæ dixit. Si tetigero fimbriam vestimenti eius, i. si minima præcepta seruauero, salua ero. Per fluxum sanguinis peccatum intelligitur. Postea verò † saluabitur synagoga, quod significatur 2 per filiam Iairi postmodum suscitatam. Item per Iairim, qui interpretatur illuminans, siue illuminatus, intelliguntur prælati: prelatus enim illuminatus à Domino alios illuminat, & talis debet orare pro subditis suis, sicut iste pro filia sua, sicut etiã orat Apostolus in epistola huius dominicæ, quæ est ad Coloss. 1. c. Non cessamus, inquit, fratres, orantes pro vobis. In quibusdã tamen ecclesijs dicitur hac diè euangelium. Cum videritis abominationem. Mat. 24. c. Et attende, q. hæc dominica proprium cantuale non habet officium, quia enim vexabitur ecclesia persecutionibus antichristi, ideò sua continet organa, vel ideò, quia præcedens officiũ huic euangelio rectissimè coaptatur, vel quia hæc dominica sæpius superabundat, idcirco proprio vacat officio.

S V M M A.

1 Dominica vigesimaquinta post Pentec. expositio, & nume. 2.

De Dominica 25. post Pentec. Cap. 142.

1
N vigesimaquinta † dominica agitur de illuminatione Iudęorum, vnde dicitur in qbusdam ecclesijs in epistola, quæ est de Hier. 23. c. Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustū &c. & post sequitur, In diebus illis saluabitur Iuda, & post non dicemus amplius, Viuit Dominus, q eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de cunctis terris, in quibus proieceram eos. in quibus verbis præcedens cantulæ officium concordat. Nam in introitu dicit Dominus. Ego cogito &c. dicitur, Et reducam captiuitatem vestram de cūctis locis. Soluti ergo illi, qui nunc tenentur in capitiuitate, in graduali, Liberasti nos gratiarum referūt actionem in offerēda, De profundis. adhuc porrigunt orōnem, qui suæ petitionis, in postcommunione. Amen dico. recipiūt sanctificationē. Euan-
2 gelium † verò est de refectione, quā fecit Ioseph fratribus suis, quando recepit eos ad conuiuium. Videns Iesus quia multitudo maxima venit ad eum &c. quinque panes sunt spiritualis intelligentia quinque librorū Mosi, quos modo habent, nec eis possunt satiari, quia eos frangendo per spiritualem intelligentiam non manducāt, sed tunc eos Dominus saturabit. Duo vero pisces sunt psalmi & euāgeliū. Tunc. n. reficiet eos Dñs intelligētia legis, & psalmorum, & euangelij. In quibusdam tamē ecclesijs dr̄ euangelium. Cum sublevasset Iesus oculos, Io. 6. ¶ Rursus in hac vltima dominica cæteras concludente, rectè ponitur officium, quod ad vtrunq; Dñi pertinere possit aduentum, vt dictum Hieremiæ propheticum. Ecce dies veniunt, & suscitabo &c. ecce primus aduentus. In diebus illis saluabitur Iuda, ecce secūdus. Sed in euangelio rectè legitur de quinq; panibus, quia post quinq; millia annorum datus est nobis in primo aduentu panis angelorum. Ad hinc etiam quinq; dominicæ computantur, vsq; ad illum diem, in quo panis ortus in pręsepio pręedicabitur. Quidam tñ hanc epistolam, & hoc euangelium ponūt cum officio Trinitatis, infra hebdomadam verò fit, sicut in cæteris feriatis, & congruè circa festum beati Andreæ hoc euangelium legitur, quoniam de eo in ipso mentio continetur. Quædam ecclesię faciunt in hac dominica festum de Trinitate: aliæ verò in octa. Pentecostes, vbi de hoc dictum est.

S V M M A.

1 *Dominica vigesimasexta post Pent. quid legendum in officio ecclesiastico, & nu. 2. 4.*
3 *Menses singuli, singulis adaptantur temporibus.*

De vigesimasexta Dominica post Pentecosten. Cap. 143.

L L V D † postremo notandum est, ꝙ nocturnales lectiones a prima Dominica post pētecost. vsque ad aduentum Domini, quidam non insubtiliter referunt ad illam temporis seriem, quæ fuit à Dauid vsque ad aduentum Domini. Sed & ad illam cōgruè referri possunt, quæ a primitiua cępit ecclesia: sicut enim Sauli successit Dauid, vnde primò legitur de primis libris Regum, sic dæmonum cultui cultus vnius Dei, & sicut regnū Dauid per Roboam & Ieroboam in scissuras diuiditur, vt legitur in libris sequentibus, sic ecclesiam scindit hæreticorum insania. Deinde sequuntur † libri Salomonis, quia post pugnas hæreticorum, claruerunt in ecclesia Sanctorum doctorum ingenia. Postmodum sequitur liber Iob, vbi agitur de persecutionibus, & consolationibus eius, quia quantumuis in pace floreat ecclesia, tentationes tamen non desunt spiritualium aduersariorum, quorum quanto est occultior pugna, tanto difficilior est, sed gloriosior erit acquisita victoria. Rursus illud † quoque adijciendum est, quod singulos mēses præteritis possumus adaptare temporibus. Nam per Ianuarium in quo nouus annus inchoatur, tempus à diluuio intelligitur, vbi mundus renouatur. Per Februarium, in quo alleluia deponitur,

deponitur, illud tempus innuitur, in quo vniuersitas linguarum confunditur. Per Martium, in quo quadragesima sæpius celebratur, illud tempus accipitur, in quo Dei populus in Ægypto affligit. Per Aprilem verò, vbi pascha celebratur, vel obseruatur, illud tempus ostenditur, in quo populus à Pharaone liberatur. Per Maium, in quo de pente. solemnizatur, illud tempus recolitur, in quo populus in terra ꝓmissionis gratulabatur. Iunius & Iulius, in quibus historia Regum legitur, regnũ Saulis, & Dauid cõmemorant. Augustus, in quo liber Sapientiæ recitatur, regnum sapiẽtis Salomonis insinuat. Reliqui quatuor menses regna principalia notant. Babylonicum, quod est in oriente. Persarũ quod est in meridie. Græcorum, quod in Aquilone. Romanorũ, quod in Occidente. Igitur historia Iob, quæ legitur in Septembri per duas hebdomadas, regnum exprimit Orientis. Vnde ibi dicitur, Erat vir ille magnus inter omnes Orientales, & legitur per duas hebdomadas, quia regnũ illud durauit per duas annuales hebdomadas, i. per bis septingentos annos. Tot.n.anni inueniuntur à tempore Nini, à quo regnum Babyloniæ incepit, vsq; ad Cyrum Regem Persarum, in quo defecit. In reliqua parte Septembris regnum Persarum innuitur. Quocirca † duæ histo- 4
riæ leguntur, eo quòd nunc de Persis, nũc de Medis reges assumebantur. Historia Machabæorum, quæ legitur in Octobri Græcorum significat regnum, sub quibus Prophetæ leguntur, regnum Romanorum, in quo Christi religio viget, accipitur. Prophetiæ maximè de Christo loquuntur, cuius natiuitas est in fine anni, sicut regnum Romanorum in fine mũdi.

Finis Libri Sexti.

LIBER SEPTIMVS.

S V M M A:

1 *Sanctorum festa quibus de causis ecclesi celebret. ibid. & nume. 2.*
2 *Sancti & eorum reliquiæ an debeant honorari, & venerari. & nu. 3. 6.*
4 *Sanctorum noui testamenti quadruplex differentia.*
5 *Sãctorũ nulli latriã vel sacrificiũ debemus.*
7 *Septimanæ dies qualiter nominentur ab Hebræis. Qualiter à Christianis. num. 8. 10. Item qualiter à Gentilibus. nume. 9.*
11. *Feriæ quid, & vnde dictæ, & vnde hoc verbum natum inter Christianos. nume. 12.*
13 *Dies tripliciter denominantur. Et diei dominicæ excellentiã. nu. 14.*
15 *Dies quidam priuilegiati in quadragesima.*
16 *Dies variè incipit, iuxta variam regionis, & loci consuetudinem.*
17 *Solemnitas quid, & vnde dicatur.*
18 *Festiuitatum diuersa nomina. Et nume. 19.*
20 *Statio quid, & vnde orta. nume. 21.*
22 *Stationum duæ species.*
23 *Stationum forma, & à quo in vrbe institutæ. Et quorsum fiant. nume. 24.*
25 *Paschatis festum est alijs superior.*
27 *Israeliticus populus treis potissimum solemnitates colebat.*
27 *Encœnia ab Hebræis ortũ habuerũt. Et quid.*
28 *Festa occurrunt plus quinque milia Sanctorum quolibet die, exceptis Calẽdarum diebus, vt respondit Eusebius Constantino Imperatori.*
29 *Sanctorum catologo nullus adscribendus, nisi per Romanum Pontificem.*
30 *Festa quæ celebrantur per totum annum.*
31 *Festa omnia sunt aut in totum duplicia; aut simpliciter duplicia, aut semiduplicia vnũquodque percurrit. ibid. & nume. 32. 33.*
34 *Festorum variæ, & dissimiles solemnitates, hierarchiam cœlestem sedibus, & gratia distinctam designant. nume. 35. 36. 37.*

Pascha

De Sanctorum festiuitatibus.
Cap. 1.

POSTQVAM de diuinis officijs in genere, atq; dominicis, & de festiuitatibus ad dominũ pertinẽtibus in specie prẹmisimus, vtile est, vt de officijs festiuitatũ Sanctorum in aliqua in hac septima parte
1 subiiciamus. † Sanè ecclesia Sanctorum festa multis de causis celebrat. Primò, vt eis vicem rependamus: quia ipsi iam celebrant festum nobis, quoniam gaudium
Lu. 15. est in cœlo angelis Dei, & animabus sanctis super vno peccatore pœnitentiã agẽte. prima distinct. quia tua. Secundò, quia eos honorando rem nostram agimus. Nam eorum festiuitas nostra est. Vñ Apo
1. Co. 3. stolus. Omnia nostra sunt, nos autẽ Christi. Charitas. n. omnia communia facit. Tertiò, vt habeamus eos intercessores pro nobis: vnde legitur in 3. Regum primo. c. q̃ Bersabeæ, quæ interpretatur puteus satietatis, i. ecclesia triumphans, impetrauit filio suo regnum. Quartò, vt eos imitemur. Per eorum. n. exempla ad eorum imitationem prouocamur. Quintò, propter augumentum nostræ securitatis, & spei subleuationem. Si. n. homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, & nos similiter po
Es. 56. terimus, quoniam manus domini non est abbreuiata. Sextò, propter honorem diuinæ maiestatis, quam illos honorando in eis honoramus, & mirabilem prædicamus eum, qui ipsos sanctificauit. Septimò, vt visa eorum pulchritudine, & munditia confundatur homo de peccatis suis, & terrena contemnat, sicut & ipsi fecerunt. Octaua & principalis † causa est, quia Sanctorum dies, & anniuersaria in eorum ho 2
nore nobis ad memoriam reducitur propter nostram utilitatem; quoniam in eis honoramus Deum. Ipsi nanq; cum sint perfectè beati, orationibus nostris nõ indigent, quia omnia eis ad votum succedunt, imò iniuriam facit martyri, qui pro martyre orat. extra de cele. Mis. cum Marthæ. §. pen. Io. etiã Dama. in lib. 4. c. 7. ponit alias rationes, quare Sãcti † & pariter 3
eorum corpora, siue reliquiæ debeant honorari, quarum quædam sumuntur quantum ad eorum dignitatem, & quædã quãtum ad corporum ipsorum prætiositatẽ: Dignitas quadruplex est, quoniam sunt amici Dei, & filij Dei, hæredes Dei, & duces nostri. De primo Io. 13. Iam non dicam vos seruos, &c. De secundo Io. 1. Dedit eis potestatẽ filios Dei fieri. De tertio, Ro. 8. Si autem filij & hæredes. De quarto ita dicit: Si quis multum laborat ducem inuenire, qui eum alicui regi mortali adducat, & pro eo ad ipsum verbum faciat, quanto magis duces generis humani, q pro nobis ad Deũ interpellationes faciunt, honorandi sunt, templa illis erigendo, & eorũ memoriã venerando? Quantum verò ad corporũ eorũ prætiositatẽ manifestandã, ponit ẽt idem quatuor rõnes. Nã ipsa Sanctorũ corpora fuerunt prõptuaria Dei, templũ Christi, alabastrũ spiritualis vnguenti, fontes viui. Aug. addit quintum, s. organum Spiritussancti. 1. Co. 9.
¶ Circa primum dicit. Hi. n. fuit prõptuaria Dei, cœnacula Spiritussancti. De secundo dicit: Quoniam per intellectum in corporibus eorum habitauit Deus. vnde Apostolus: Nescitis, q̃m corpora vestra &c. Deus autem spiritus est. Honoranda ergo sunt animata Dei templa. Homo quidem delectatur in ædificatione murorum: Deus verò in conuersione sanctorum. Vnde ps. Domine dilexi decorẽ Ps. 25.
domus tuæ, decorem, s. quem præstat diuersitas

diuersiras nõ marmorũ, sed gratiarum. Circa tertium dicit. Si.n. ex nube aqua manauit in eremo,& ex maxilla asini Sãsoni sitienti,nequaquam incredibile est, ex martyrum reliquijs vnguentum bene olẽs emanare sitientibus Dei. & Sanctorũ virtutem. Circa quartum dicit, Isti.n. viuentes in veritate,cum libera prǽsentia Deo adsistunt, & fontes nobis salutares dominator Christus sanctorũ suorũ prǽbuit,reliquias multiformia beneficia irrigantes. Circa quintum dicit August. in lib de ciui. Dei. Nõ sunt contẽnenda, sed plurimũ venerãda Sanctorum corpora, qbus dum adhuc viuerent, Spiritussanctus quasi qbusdam organis ad omne bo-
2.Cor. 13. num vsus est. Vñ Apostolus, An experimẽtũ quæritis eius,q in me loquitur Christus? Itẽ Ambro.in hexameron, hoc est prætiosissimum,qđ homo diuinę vocis sit organum,& corporalibus labijs cœleste
4 exprimit oraculũ. ¶ Est † autem quadruplex differentia Sanctorũ noui testamenti,quos per anni circulum colimus: sunt n. Apostoli,Martyres,Confessores,& Virgines,& hi secundum Rabanum per quatuor mundi partes significantur,p Orientem Apostoli,p Meridiem Martyres,per Aquilonem Cõfessores, p Occidentem Virgines:Licet aũt festiuitates Sanctorũ
5 † celebrandæ sint,& in eorum memoriã altaria cõstruenda, nulli tamen eorũ vel ẽt angelis,sed soli Deo sacrificare debemus. Nemo.n. Antistitum in locis Sanctorum corporum adsistens altari aliquando dixit.Offerimus tibi Petre, & Paule, aut Cipriane,sed quod offertur,Deo,qui Sãctos coronauit,offert apud eorum memorias,quos coronauit,vt ex ipsorum locorum amore maior effectus assurgat ad augendum charitatem in illis,quos imitari possumus,& in illum, quo adiuuari possumus. Nec.n.ipsi sancti,vel angeli exhiberi sibi volunt,q đ vni Deo per latriam debe-
Act.14. ri norunt. Vñ Paulus,& Barnabas,cũ qđã miraculis per eos factis cõmoti,ipsis,tanquã dijs imolare voluissent. Cõscissis vestibus cõfitentes se homines mortales,& nõ Deos esse,hoc fieri vetuerũt, Et sicut
Ap.9. in Apoc.legitur,angelum Ioannem ipsum in risione adorare volentem ꝓhibuit,dicens.Vide,ne feceris,frater.n.tuus,& cõseruus fratrum tuorum sum. Deum adora.Iam.n.Xp̃s erat super angelos exaltatus. Antea vero legunt angeli adorati,vt dictum est in quarta parte, sub particula canonis,super verbo,Seruituris. Et Mardochæus Naaman noluit adorare,qm̃ ille diuinam sibi voluit adorationem impendi. Honorandi † sunt ergo Sancti ꝑ
He.3. 6 imitationem,non adorandi ꝑ religionem,honorandi sunt charitate,non seruitute,vt dictum est super dicto verbo Seruitutis. Tribus ergo de causis Sanctos rogamus,ꝓut dictum est in præcedenti parte sub ti.de rogationibus. ¶ Et nota, ꝙ stando Sanctos rogare debemus,vt dictũ est in ꝓœmio quintę partis,vbi de respõsorio agitur. Porro dierum alij sunt ꝓfesti, alij festiui,siue solennes. ꝓfesti sunt, qui nulla speciali celebritate insigniti sunt,
quasi procul à festo. ¶ Et no.ꝙ † Hebræi 7
aliter denominant dies septimanæ,& aliter Gentiles,& eorum presbyteris,& aliter Christiani. Hebræi denominant omnes alios dies à sabbato,qui apud omnes præcipuus habetur, vñ diem sequentem post sabbatum vocant prima sabbati,aliã secunda sabbati,& sic de reliquis. Septimam verò diem vocant simpliciter sabbatum,&quandoq; sabbatũ sabatorum. Sextam feriam vocant † parasceue, à παρὰ, 8
quod est præ. & σκευὴ, qđ est structio, quasi ꝓstructio,seu præparatio, quia tunc Iudæi ꝑparãt cibaria ad opus sabbati, iuxta qđ eis præceptum fuerat,de manna. s. Exod.
sexta die colligatis ex eo duplum. Qm̃ 16.
in sabbato non licebat eis cibos præparare,sicut manna colligere. Nos verò hoc nomen,qđ est cõmune cuilibet sextæ feriæ appropriamus illi sextæ feriæ,quę est ꝓxima ante pascha,ꝑ eo,ꝙ tunc præparatus est cibus,siue manna, quo & militans ecclesia modo, & triũphãs in futura reqe ꝑfruet. ¶ Et nota,ꝙ παρασκευὴ est nomen Græcum,sed Iudæi ꝑp varias captiuitates inter Græcos dispersi,quædam 9
vocabula à Gręcis sumpserũt,vt παρασκευὴ & συναγωγὴ & alia quædam. ¶ † Gentiles aũt tã vulgus q̃ philosophi denominant dies à planetis. Vnde ẜm eos,prima dies dicitur dies Solis. secunda,dies Lunæ &c. Quæ noĩa sacra scriptura non recipit, licet hodie vulgari vsu teneantur

tur. De hoc dicetur in parte 8. vbi agetur de septimana. Nempe vulgus ideo sic eos denominabat; quia Solem, Lunam, Martem, & alios planetas, à quibus dies denominabant, Deos esse credebant. Philosophi verò ideo; quia hæc sunt nomina planetarum, ex quorum motibus, & naturis omnia sui vegetationem, secundum illos
10 trahũt. ¶Christiani † verò duos dies tanquam proprijs designant nominibus. Nã Sabbatum simpliciter Sabbatum vocant, propter authoritatem Hebraici sermonis; & sequentem diem Dominicam vocant propter sui primatum: de quo iam dicet. Vel quia sic in legẽda sancti Io. vocatur, vbi dr. Ioan. Dominica die post Missarum solemnia descendit in fossum sepulturę suæ locum. Posset etiam dies Dominica prima feria appellari. Diẽ verò post Dominicam sequentem appellabant secundam feriam, aliam tertiam feriam, & sic de alijs diebus vsq; in sabbatum. In-
11 terpretatur † enim feria, quasi dies solẽnis, à * feriando dicta, vnde prima dies septimanæ solennis est. Vocãtur ergo feriæ à feriando, quia toto tempore à vitijs feriare, id est, vacare debemus, non q̃ sit à necessarijs vitæ operibus feriandum. Vel dicitur a fando, id est, loquẽdo: quoniam sicut legitur in Gen. Dominus dixit, & facta sunt. Siquidẽ beatus Silvester nolens imitari Iudæos, qui dicunt prima sabbati, secunda sabbati: nec Gentiles, qui dicũt dies Solis, dies Lunæ &c. Adinuenit hoc
12 nomen feria. In † fine tamen septimanæ seruauit sabbatum propter præmissam rationem, vel propter figuram, quia sabbatum interpretatur requies. quia tunc Dominus requieuit ab omni opere, quod patrauerat: vnde & nos per totam hebdomadam, i. per totum tempus vitæ nostræ, quod percurritur per spatium 7. dierum, debemus laborare, & niti summo conamine, vt ad requiem, & beatitudinẽ per-
13 ueniamus. Dic † ergo tripliciter de nominatur, primò secundum se, vt dies Lunæ, dies Martis & c. Secũdò, iuxta vsum ecclesiæ, vt prima feria, secunda feria, &c. Tertiò, secundum menses, & hoc tripliciter. Primo modo, Cal. pridie Cal. 3. Cal. secũdo modo, Idus, pridie Idus. 3. Idus. Tertiò modo, Nonas, pridie Nonas. 3. Nonas. Dominica verò dies primatũ obtinet, & ma-
ior † est inter alios dies, quia Christus 14
annunciatus fuit, & resurrexit, & in Apostolos Spiritumsanctum misit, & Deus mundum, i. cœlum, & terram in illa fecit, & in eodem quoque die, vt dicitur, mundus dissoluetur. Dicitur autem dominica propter gaudium Dominicæ resurrectionis, quod in eo celebramus. Licet autem quædam dominicæ omnibus alijs sint superiores, videlicet Paschæ, & pent. & hoc propter resurrectionem, & Spiritussancti missionem, th, & quinq; aliæ principales dicuntur, & solẽnes, in quibus officia mutãtur, scilicet dominica prima de Aduentu, dominica in octauis paschæ, dominica in octauis pente. dominica qua cantatur. Lętare Hierusalem, & dominica in ramis palmarum. Addunt etiam quidam sextã, scilicet qua cantatur. Inuocauit me. quędam etiam aliæ dominicæ dicuntur priuilegiatæ, quibus videlicet historiæ sunt appropriatæ. ¶Et nota, q̃ sunt quidam dies
priuilegiati † in tempore quadragesimę, 15
videlicet quatuor quartæ feriæ, scilicet quarta feria in capite ieiuniorum, quarta feria sequentis hebdomadæ, & quarta feria post Lætare Hierusalem, & quarta feria ante cęnã Domini. Item quatuor sabbata, videlicet sabbatum prioris hebdomadæ, quando ordines celebrant, & sabbatum quartæ, & sabbatum quintę, & sabbatum in vigilia paschæ. Itẽ tres dies dominicæ, s. Inuocauit me, & Lætare Hierusalem, & dominica in ramis palmarum. Item vna quinta feria, s. cœnæ Domini: Item vna sexta feria, s. parasceue. Item, tota vna septimana, scilicet vltima, quæ maior dicitur, prout sub dominica in ramis palmarum dictum est, de quibus priuilegijs in suis locis dictum est: Et nota, quod pascha. & pentecost. sunt hebdomadariæ festiuitates, vt dictum est in sexta parte, sub tit. de septem diebus post pascha, & sub pentecost. ¶Incipit † autem 16
dies naturalis secundum Aegyptios ab occasu solis, siue in principio noctis, & durat vsque ad vesperam sequentis diei, iuxta illud. Et factum est vespere, & mane dies vnus, secũdum Persas, & Græcos, & secũdum communem vulgi vsum incipit mane ab ortu solis, secundum Romanos

nos à media nocte secundum Athenienses,& secũdum Arabas,& Astronomicos à sexta diei hora,quos omnes varie imitamur, qm ad celebrationem diuinorum officiorum incipit dies in vesperis, iuxta illud à vespere in vesperá celebretis sabbata vestra.extra de ferijs.c.1.quo ad treugæ obseruationem in ortu solis, extra de treuga, & pace c. 1. ff.de ferijs .l.more, quò ad contractus incipit dies, & finitur in media nocte quò ad esum carniũ, post cœnam vsque ad diluculum. de consecr. dist.3.de esu.quò ad iudicium incipit mane,& terminatur sero in fine diei ante noctis tenebras,de offic.deleg.consuluit, & in authẽtico,de iudicijs.§.sedebunt.Cõputatio aũt Ægyptiorũ vera vr. cum contineat ortum & occasum signorum. Põt tamen dici, q secundum Ecclesiam incipit media nocte; quia tunc verus Sol, s. Christus ortus est,iuxta illud. Dum medium silentium &c. vel verus in vesperis, vt præmissum est, quia nox præcessit,dies aũt appropinquabit.Licet aũt naturaliter dies præcedant noctes,tñ in nocte pascha li fit econuerso, vt dictum est in 6.parte,

17 sub ti.de Sabbato sancto.Solẽnes † vero, seu festiui dies, in quibus à quolibet opere seruili in honorem Dei, & Sanctorum abstinendũ est,& diuinis laudibus insistendum. Et notandum est, q solennitas est communiter instituta, celebritas pro aliqua prærogatiua, & dicitur à solo, quod est commune,vel absoluto,i.firmo atque solido; quia ob religionem mutari non debet: vel dr solennitas ex eo,q fieri solet in anno. Celebritas verò vocatur; qa ibi non terrena,sed solum cœlestia aguntur. Solennitas autem alia est festiuitatum, alia stationum, alia litaniarum, alia ieiuniorum, de quarũ singulis videamus. Solẽnitas festiuitatum, quæ est mors Sanctorum, pluribus nominibus designatur. Vocatur.n.festiuitas, festum celebritas, natiuitas, natalis, vel natale, siue natalitium,transitus,seu exitus, obitus, passio, assumptio,depositio,& obdormitio. Festi

18 uitas † dicta est a festis diebus,quasi festiuitas, eo q in eis sola diuina res agitur, quibus contrarij sunt profesti, in quibus ius fatur. Dr quoq; festiuitas,quasi Sãcti natiuitas. Natiuitas proprie dicitur festũ illius natiuitatis, quæ est in carne, & in mundo,& secundum hoc dr tãtum Christi natiuitas,& beatæ Mariæ,& beati Ioãnis Baptistæ, quorum tantum natiuitates in Ecclesia celebrantur. Quare Sancti dicantur in morte nasci,iam sequitur,& dicetur,vbi de octaua ageĩ. De celebritate iam dictum est,natalis,vel natale, vel natalitium dr, migratio Sanctorum ab hoc seculo,quia tunc nascũtur Deo, & seculo ad gloriam ea natiuitate, quæ tendit ad vitam æternam. Indifferenter tñ ista accipiũtur.Transitus dr festum de morte Sanctorum, qm animæ illorum a corporibus exeuntes, per ignota sibi & diuersa loca transeunt. 13.quæst.2.tempus, vt per cęlum aereum, & æthereum, & crystalinũ, vt tandem perueniant ad empyreum.

¶ Et † nota, quòd maius est festum transitus alicuius Sancti, quam aliquod aliud, de illo diceĩ sub festo assumptionis.Obitus dicitur; quia tunc angeli veniunt obuiã animæ, vt legitur de beato Martino, 19
Passio dicitur; quia tunc maximè corpus patitur, & etiam anima quando per violentiam ab inuicem separantur,& obitus vnius,cuius quisq; potest passio nominari,quia sine amaritudine,& sine violẽtia quadam nulla anima de corpore tollitur. Assumptio proprie dicitur trãsitus beatæ Mariæ. Depositio proprie dicitur depositio beati Ioannis euangelistæ,qui vt præmissum est, locum sepulturæ viuus intrauit,& ita seipsum deposuit. Obdormitio vero dr mors Sãctorum,quasi quies,nam sicut quis post somnũ integer & validior fit,sic Sancti sine difficultate resurgunt in corporibus glorificatis,quasi a somno euigilantes. Vnde Dominus de Lazaro mortuo dixit: Lazarus amicus noster dormit.13.q.2.tempus,vnde Apostolus.Nolumus vos ignorare de dormiẽtibus. &c. 1.*The.* 4.
¶Sequitur de stationibus videre: Statio autem,secundum † Isidorum,est obseruatio statorum dierum vel temporũ.Dierũ, 20
vt quartæ,& sextæ feriæ ieiunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in euãgelio: Ieiuno bis in sabbato, idest in quarta,& sexta sabbati.Temporum,scilicet quæ legalibus,& propheticis institutionibus determinatis temporib. statuta sunt, vt ieiunium mensis quarti, quinti, *Mat.*9.
septimi,

ſeptimi,& decimi,vel ſicut in euangelio
dicitur: Dies illi, in quibus oblatus eſt
ſponſus. Statio quoq; vocatur proceſſio
ad aliq̃ Eccleſiam ad exoluendū ibi gra
tias Deo facta,& dicitur ſtatio; quia tunc
ſtantes orare, & Deo gratias perſoluere
non flexis genibus debemus tunc,nec ie
iunamus tũc,nec in eis ſupplicationis vo
ces fiunt, quæ oĩa cum veſtibus humi-
21 litatis in litanijs fiunt.Vident aũt† ſtatio
nes a veteri lege initium habuiſſe, qm̃
tunc populus Iudæorum, & etiam multi
Gentiles conueniebant in magnis ſolem
nitatibus,ſ.in Paſcha,& Pent. vt ibi ora-
rent in templo,& Deo gratias perſoluē-
rent,& offerrent, quod adhuc obſeruat
Eccleſia,pſertim in Italia; vbi in hebdo-
madibus Paſchæ,& Pent. populus de op
pidis,& villis adiacentibus ciuitatib. con
uenit ad eccleſiam Epiſcopalē. Aliæ ſta-
tiones a Romanis habuerunt initium, q
eas maximè frequentant,q cum interceſ
ſionibus Sãctorum,quorum ſuffragio im
plorabant,pericula euaſiſſent,cum pceſ-
ſione veniebant ad Eccleſiam illius San
cti,cuius patrocinio fuerant liberati,lau
des Deo, cum gratiarum actionibus per
ſoluentes.Iſid.dicit in 6.etymo. ꝙ ſtatio
ex militari exemplo nomen accepit, pro
eo,ꝙ nulla lætitia caſtris obueniente,ſta
tionē contriſtatio militum reſcindit. Sũt
22 autem duæ ſpecies † ſtationum,aliæ nãq;
ſunt generales,aliæ particulares. Gene-
rales ſunt,q̃ in prædictis duabus ſeptima
nis ad matricem Eccleſiam fiunt. Parti-
culares ſunt, q̃ in diuerſis eccleſijs fiunt
p pdicta cauſa. Fiunt etiam quandoque
obſeruationis cauſa, nulla alia cauſa in-
tercedente,vt cum in feſto alicuius San-
cti ad eius eccleſiam vadit pceſſio a ma
iori eccleſia. Fiunt etiam cum in diuer-
ſis feſtis diebus ad diuerſa altaria cũ pro
ceſſione ob Sanctorum venerationē ve-
nimus.Inſtitutio ergo ſtationum ex pdi-
ctis liquet,hoc tamen addito, quoniã ſi
cut Romani pro vitandis ſuis periculis
ſtatuerunt ſuas ſtationes in vrbe,ſic & a-
lij in ſuis ciuitatibus ob cauſas ſimiles
ſtationes inſtituerunt.In dieb. aũt ſtatio
num voces,ſeu cantica lætitię cantãtur,
videlicet reſponſoria,vel antiphonę,vel
quid huiuſmodi.quandoq; etiã tunc Miſ
ſa celebratur in eccleſia,ad quam vadũt.
& quandoq; non, ſed poſt ſtationem ora
tione finita redeunt.¶ † Et nota,quòd po 23
pulus primò conuenit in aliqua eccleſia
vicina illi,in qua debet eſſe ſtatio, vt di-
ctum eſt in quarta par.ſub tit.de oratio-
ne.Nempe beatus Gregorius, qui ſtatio
nes in vrbe ordinauit 20.homil.euange-
lij diuerſo tempore in illis dicendas de-
clarauit: alias vero ſtomacho laceſſente
alijs pronunciandas commiſit. De ſolem
nitate litaniarum in 6. par.ſub ti.de roga
tionibus dictum eſt.¶ † Nota tñ,quod ſta 24
tiones fiunt propter pterita pericula.Li-
tanię vero,quę rogationes, vel ſupplica-
tiones interpretantur,fiunt pro periculis
euitandis,vt præmiſſum eſt. De ſolemni
tate ieiuniorum,& de vigilijs Sãctorum
dictum eſt in 6. par. ſub 4. feria quartę
dominicę de Aduentu.Hoc etiam nota,
ꝙ natale Domini feſtum eſt patris, quia
per eum filius innotuit mũdo. In hoc.n.
apparuit charitas Dei, quod nobis dedit
filium ſuum,ſicut dicit beatus Ioannes.
Feſtum tamen Patris, feſtum eſt Filij,&
Spiritusſancti.In hoc.n. quòd dicitur ver
bum, intelligitur pater verbi, & ẽt alia
ratione,quia,ſ.filius patrem manifeſtauit
mundo.Paſcha vero eſt feſtum Filij;quia
tunc Chriſtus a mortuis reſurrexit, & ve
rus Deus apparuit.Et nota † ꝙ ſolemni- 25
tas Paſchę antonomaticè dicitur ſolem
nitas ſolemnitatum, ſicut dicitur ſancta
ſanctorum, & cantica canticorum, eo ꝙ
alia ſancta,& alia cantica excedũt. Inde
eſt, ꝙ omnes dies dominicos reciproca-
mus, ideſt omnes dies dominicę ſunt o-
ctauę huius feſti.Dicitur etiam feſtiuitas
feſtiuitatum, tum quia prima eſt omniũ
feſtiuitatum;tum quia omnes hac domi-
nica communicare debent. ¶ In quibuſ-
dam tamen locis quodlibet magnum fe
ſtum paſcha vocatur, quaſi tranſitus, q̃a
de vitiis ad virtutes tranſire debemus.
Pentecoſt. eſt feſtum Spiritusſancti, &
quęlibet iſtarum ſolemnitatum eſt ſo-
lemnitas totius Trinitatis;quoniam in-
diuiſa ſunt opera Trinitatis.de conſe.di-
ſtinct.3.cap.fina.Licet, vt præmiſſum eſt,
quęlibet iſtarum magis vni, quàm alteri
appropríetur. ¶ Non eſt etiam † igno- 26
randum, quòd populus Iſraeliticus tres

principaliter celebrabat solẽnitates. Primum erat dies Paschæ, siue dies azymorũ, quod est pascha, quia tunc Deus eos liberauit a ptãte Pharaonis de seruitute Ægypti, & a pcussione angeli, linitis postibus de sanguine agni imolati. Non. n. fuit domus alicuius Ægypti, vbi mortui non iacerent, nisi domus Iudæorum, vbi nullus mortuus est. ¶ Secundum erat pẽte. quia tunc susceperunt legem, vt dictũ in 6. par. sub ipso festo. ¶ Tertium Scenophegia in Septembri, quod ex græco interpretatur, dedicatio, siue fixio tabernaculorum. Populus. n. Israeliticus quadraginta annis in tabernaculis habitauit, in cuius rei memoriam adhuc Iudæi hoc festum celebrant, quasi in tabernaculis degentes. Σκηνὴ n. grecè, tabernaculum dicitur latine. Hæc festa, quæ septem dieb. protelabantur, præcipua dicebãtur. & sabbatum, quod interueniebat, dicebatur sabbatum sabbatorum, i. sabbatum San-
27 ctorum. Verum † & superaddiderunt, & alia festa ob euentus varios, vt Encœnia, quod celebrant Hebræi in hyeme, s. in Octobri, & vocabant Encœnia, nouã dedicationem templi. Νέον n. græcè dicit nouum latinè, vnde quandocunq; aliqd nonum fuerit dedicatum, encœnia vocatur. Nam & si quis noua tunica induitur, encœniare dr. Nos autem duo illorũ seruamus, s. pascha, & penteco. sed alia rõne, quàm illi: ipsi enim celebrant pascha, qa tũc ab Ægyptiaca seruitute liberati sũt: nos vero, quia tunc per Christum redempti sumus. illi celebrabant pentecosten, quia tunc susceperunt legem: nos vero, quia tunc Spiritumsanctum accipimus. Item illi susceperunt legem in tabulis lapideis, ad duritiam cordis notandam extrinsecus scriptam, quoniam vsq; ad spiritualem literæ intellectum non pertingebant. Sed Spiritussanctus datus est. 72. discipulis in corde digito Dei, spirituale intelligentiam eis dictante. Scenophegiam etiam quodammodo celebramus in Ascensione domini, quia p tabernaculum intelligimus corpus domini, in quo sub humanitate diuinitas latuit, iuxta illud psal. In sole posuit tabernaculũ suũ. Hoc itaq; tabernaculũ Christus in mortali carne non figebat, quoniam exultauit, vt gigas ad currendam viam, discurrens de loco in locum, vt susceptum mysterium adimpleret, sed tunc fixit, & stabiliuit tabernaculum, i. corpus suum quã do assumptus est in cœlum, sedens ibi ad dexteram Dei patris, & requiescẽs in pa- *Marc. vlt.*
trimonialib. patris boni, donec ponet inimicos suos scabellum pedum suorũ. Hæc itaq; tria festa rectè in euangelio spiri- *Psal. 109.*
tualiter celebramus. Nam iuxta ps. Christus captiuam duxit captiuitatem, quan- *Psal. 67.*
do in pascha resurgens, vinctos suos edu- *Zach. 9.*
xit de lacu, in quo non erat aqua. Ascendit in altum, cum in ascensione exaltatus est super cœlos cœlorum ad Oriẽtẽ. Dedit dona hominibus, cum in pent. effudit de Spiritusancto super omnẽ carnem. Quarta vero festa post dominicam de passione est de Encœnijs, put dictum est in sexta parte. Erant quoq; & aliæ quatuor solemnitates, non tamen ita solemnes, sicut præcedentes, videlicet sabbatũ, festum clangoris. festum propitiationis, & Νεομηνία. Siquidem apud Hebræos neomenia dicta est, quia secundum lunam cursum menses supputabantur Μήνη, græcè, luna vocatur. inde νεομηνία, i. noualuna: Apud nos vero neomeniæ, sũt Calendæ. Erant apud Hebræos ipsi dies Calendarum ex legali institutione solẽ-
nes. ¶ Sanè Constantinus † Imperator 25
partes transmarinas petens, inuenit Eusebium Cæsariensem Episcopum, virum sanctissimum, cui dixit, Pete a me vnde ecclesia tua ditetur. Ille vero respondit, ecclesia mea satis abundat in diuitijs, sed rogo te, vt mittas per partes mundi, & nomina Sanctorum, & tempora passionum, & sub quibus. & qualiter, & in quibus locis passi sunt, scribas, quod factum est. Et refert Eusebius, quod quolibet anni die, plus quam quinque millium Sanctorum festa concurrunt, excepta die Calendarum Ianuarij, quo intendebant Gẽtiles, epulis, & solemnitatibus, non ad martyrizandorum Sanctos, & Hier dicit idem in epistola, quæ suo Calendario pponitur. vnde Grego. dicit. Totus mundus plenus est Sanctis. & similiter Haymo dixit de angelis, quòd si quis creaturas spũales videre posset, videret eas ebullire in aere sicut minimos atomos in

solis

solis splendore.¶†Et nota,ꝙ nullus adscribendus,seu annumerandus est in catalogo , siue numero Sanctorum, nisi ꝑ Rom.Pontificem,& nisi facta prius clara fide de illi⁹ vita, & miraculis.extra de reliq.& veneratio.Sanct.c.1. extra de testa. venerabili . Dr̄ autē catalogus , sermo a κατὰ quod est circa , & λόγος , quod est sermo.* Et litania,siue calendarium , in quibus enumerantur Sancti per Romanā ecclesiam approbati , dr̄ vniuersalis sermo,cęterum ſm Decretum Concilij Africani,de consec. dist. 1.placet.nulla memoria martyrum probabiliter, siue solēniter accipiatur,nisi aut vbi corpus martyris,aut certè reliquiæ sunt,aut vbi fuit origo habitationis,vel possessionis illi⁹. Nam altaria, quæ per somnia , & inanes quasi reuelationes quorumlibet hominū vbicunq; statuuntur,omnino reprobātur Item statutum est in Concilio Aurelia.de consec.dist. 3.episcopus.ꝙ episcopus si infirmitate non fuerit impeditus, Ecelesiæ,cui fuerit proximus,puta episco
30 pali,die Dominica deesse non dēt. Quæ autem festiuitates † celebrandæ sint patet ex Concilio Lugdun de consec.dist. 3.c.1.extra de fer.c. si. in quo sic statutū est. Dies domini feriandi sunt a vespera in vesperam . Item festum Natalis Dn̄i, sancti Stephani,sancti Ioannis Euangelistæ,Innocentium,sancti Siluestri,Circuncisionis,Theophaniæ,siue Epiphanię,Pascha,cum tota præcedenti, & sequentib. hebdomadibus : Rogationes cum tribus diebus , Ascensio Domini , Pentecostes cum duobus diebus sequentibus , sancti Ioannis Baptistæ , duodecim Apostolorum,sancti Laurentij, Festiuitates beatæ Mariæ, omnes dies dominici , dedicatio sancti Michaelis,dedicatio cuiuslibet oratorij,festum Omnium Sanctorum, sancti Martini.Illæ festiuitates,s.sanctorum Canonizatorum,quas singuli episcopi in suis ecclesijs cum clero,& populo decreuerint celebrandas. Reliquis verò festiuitatibus,quæ ꝑ annum sunt, non sunt populi cogendi ad celebrandum,siue feriandum,nec ꝓhibendi. Quot psalmos,quot resp̄osoria,quot lectiones,& quare in festis dicantur,dictum est in 5.par. sub titu.
31 de nocturnis. ¶Quædam † autē festa dicuntur in totum duplicia , quædam simpliciter duplicia : quædam semiduplicia. ¶Dicuntur quædam duplicia in quibusdam ecclesijs,pro eo, ꝙ responsoria tam maiora,quàm breuia , & versus a duob⁹ cantantur , & quia omnia incipienda a duobus incipiuntur,& quia antiphonæ in matutinis,& vesperis duplicantur. dicuntur.n completæ,& ante psalmum,& post sicut est festum natalis Domini . Sancti Stephani Protomartyris , sancti Ioannis Euangelistæ , Circuncisio Domini, Epiphaniæ,Purificationis, Annunciationis, Resurrectionis,Ascēsionis, Pentecostes, sancti Ioannis Baptistę,Apostolorum Petri,& Pauli,sancti Laurentij, Assumptionis B. Mariæ Virginis , natiuitatis eiusdem, & dedicatio Basilicæ . ¶ Præmissa
† quidem sunt maiora duplicia festa. Mi 32
nora autem duplicia festa sunt, secunda, & tertia feria infra octauas resurrectionis.Item,secunda & tertia feria infra octauas Pentecostes.Commemoratio sancti Pauli Apostoli. Octauæ apostolorum Petri,& Pauli,& Assumptionis, & quodlibet festum , quod vnaquæque ecclesia duplex ordinauerit celebrari. ¶Semiduplicia † autem festa sunt, in quibus ꝓmis
sa omnino non obseruantur, sed tn̄ ter- 33
tium,sextum,& vltimum Responsoria cātantur a duobus,nec incipitur a duobus, nec duplicantur antiphonæ,licet versus, & breuia responsoria a duobus dicātur. Et sunt hæc semiduplicia festa Sanctorū, Andreæ,Nicolai,Luciæ. Thomæ Apostoli,Innocentium,octauæ epiphaniæ,Agnetis,Conuersio sancti Pauli,agathę,Matthiæ,Cathedra sancti Petri,Gregorij,Augustini,Hieronymi,ambrosij,Philippi & Iacobi,Marci Euāgelistæ,Inuentionis S. Crucis, Reuelationis sancti Michaelis , octaua Ascensionis , Ioannis ante portā Latinā,Barnabæ Apostoli, octaua sancti Ioānis Baptistæ,Mariæ Magdalenę, Iacobi Apostoli,ad vincula sancti Petri,octaua S.Laurētij,Bartolomæi apostoli,& decollatio S.Ioannis Baptistæ, octaua natiuitatis beatæ Marię,Exaltatio sāctę Crucis,Matthæi apostoli, Lucæ Euangelistæ, Simonis & Iudæ apostolorum , Martini, Ceciliæ , Catherinæ , & alia secundum consuetudinem cuiuscunque ecclesiæ.

Sanè igitur hæc varietas circa festa seruatur: quoniam sicut per apostolum stella differt in claritate a stella, ita etiam erit in resurrectione mortuorũ. Cum ergo secundum beatum Dionysium ecclesiastica hierarchia repræsentet aliqualiter in suis actionibus, seu ordinationibus cœlestem hierarchiam, in qua Sancti secundũ diuersitatem meritorum suorum disponuntur, ideo ad hoc repræsentandum varietas diuersorum officiorum in nostra
34 ecclesia reperitur. ¶ Quæ igitur † festa in toto duplicia, & q̃ semiduplicia dici debeanr, liquido patet ſm mysticum intellectum. Nam ſm Sanctos visio Dei erit pmium omnium beatorum, quæ quidem visio erit maior, vel minor in oĩbus, ſm q̃ hic positi magis, vel minus in charitate, quæ est radix omnium meritorum, pfecerint. Veruntamen sunt quædam specialia merita, quæ secundum aliqua specialia præmia habentibus alia merita in futura gloria conferentur. Vnde specialia pmiũ superessentiale reddetur Martyribus, Doctoribus, & Virginibus, quod pmium aureola dicitur, ita quòd quantum ad hoc aliqui sancti duplex habebunt pmium, s. essentiale, quod dicitur Dei visio, & accidentale, aureola, & secundum hæc festa Sanctorum possunt dici maiora, vel minora, s. in quibus præmiorum rationes magis, vel minus reperiri possunt. Quia igitur beata Virgo inter omnes Sanctos sublimiori præmio potitur, quãtum ad præmium essentiale, & rationes etiam accidentalium præmiorũ sibi competunt, ideo eius festum totum duplex dr esse: sic est etiã in festiuitatibus ad honorem Christi institutis. Quia verò post eos angeli secundum obtinent locum, & post illos Apostoli, & martyres, & post ipsos alij, ideo secundum eorum plura, vel pauciora essentialia, & accidentalia præmia ipsorum festum, vel totum duplex, vel semiduplex, vel simplex dẽt ab ecclesia militante, quæ vestigia triumphantis imitatur, conformiter celebrari.
35 ¶ † Qñq; vero alia consideratione dñr festa duplicia, qñ. s. eadem die duo festa cõcurrunt. & tunc minus cedit maiori. Nã die illa de festo excellentiori officiũ celebratur, & de minori fit solummodo cõmemoratio, & illius officium ad diem seqũetem reseruatur, sicut fit de beatis Petro, & Paulo. Si ergo eadem die plura festa concurrant, & omnes sunt martyres, illius, qui inter eos maioris erit nominis, officium celebretur. Si vero alter cõfessor, & alius martyr, vel martyres, si cõfessor maioris sit nominis, quàm martyr, vel priuilegiatus, vt beatus Martinus, & cuius generaliter officiũ instituit ecclesia, dicendum est officium de confessore, & commemoratio facienda est de martyre: sin autem celebrandum est de martyre. item si festũ S. Andreæ veniret in prima dominica de Aduentu, fiet in secunda feria. ¶ Idem dicimus † de quolibet festo 36
Apostolorum, & Martyrum, si occurrerẽt in primis dominicis priuilegiatis. item si festũ habens vigiliã contingit in feria secunda, celebratur officium de vigilia, & ieiunatur in sabbato pcedenti, extra de obseruatio c. 1. Si autem in quacunq; alia dominica ẽ priuilegiatis, i. quibus historiæ appropriatæ inueniuntur, euenerit festum Apostoli, vel alicuius pcipui martyris, vel alterius Sancti, qui proprium habeat officium, attendendũ est, vtrum sequens hebdomada, siue singuli dies ipsi propriũ habeant officiũ, q̃ si habent, fiet officium de dominica, & festum Sãcti fiet in secunda feria: si vero non hñt, fiat officium de festo in dñica, & officium dominicæ fiet in secunda feria, & sic dominica quandoque cedit festo, quandoq; econuerso. ¶ Circa vigilia † Sãctorũ, quare sic 37
vocatur, & vnde ortum habuerunt, dictũ est in 6. par. sub 4. feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Porro circa festa, quæ in septuagesima, seu in tempore passionis, siue ante illud occurrunt, sicut est festum sanctæ Agathæ, cathedra sancti Petri, sancti Matthæi, Annunciationis Domini, festum S. Gregorij, festum etiã patroni cuiuslibet ecclesiæ, si acciderit, vel anniuersarium illius, vel pascha alicuius annotatiuum gñaliter dicimus, q̃ cãtica laudis, scilicet. Te Deum laudamus, Glo. in exc. Deo, & Ite missa est, in illis debent cantari, & omnia, quæ cantarentur in illis, si in alijs temporibus contingerent, præter alleluia, quoniam festa huiusmodi ad tempus paschæ pertinere noscuntur.

Sed

Sed quare non dicitur tunc alleluia, sicut alia cantica lætitiæ? Respondeo; qa illud est magis cāticum lætitiæ, quàm alia, quæ sunt magis obsecrationes, seu gratiarum actiones, quàm cantica lætitię. Licet & in illis sit aliqua lætitia, præsertim in cantu. Si verò opponatur, ꝙ Gloria in excelsis, quod est proprium natalis Domini, & Ite missa est, quod est canticum, seu laus resurrectionis, & Te Deū laudamus. quod significat lætitiam pro drachma inuenta, non debeant in festo annunciationis Dñi cantari, pro eo, ꝙ præmissa in Aduentu Dñi nondum sua tempora habebāt, quia Dñs nōdum ea in rebus humanis fuerat prosecutus. Respondent qui solemnizare cōtendunt, ꝙ hoc festum est omnium festorum Christi quasi fons, & origo, seu initium; qm̄ & si natale Domini vel passio, vel inuentio drachmæ nondum erant in re, vel in tempore, habebantur tamen in spe; qm̄ in spe eorum prodigia præcede-
38 bant. Annotatiuū † pascha vocatur, quando aliquis diem, quo baptizatus est, celebrat annuatim, quod forte sumitur a Gētilibus, qui diem, in quo ad miseriam nascebantur, natalitium obseruabant, in qua celebratione officium paschæ debet cantari, præter alleluia, si in tempore quadragesimæ contingat. ¶ Et nota, ꝙ hæc tria, s. Te Deum laudamus: Gloria in excelsis Deo, & Ite missa est, sese concomitantur, & est ratio. Nam Gloria in excelsis significat illud ineffabile gaudium, quod Angelus pastoribus nunciauit, dicens, Annuncio vobis gaudium magnum; quia natus est vobis hodie Saluator. Ite missa est, qđ est dictum, ite ad propria, Missa est consumata, designat accessum pastorum ad locum natiuitatis Christi, dicentium adinuicem, post angelicam annunciationem: Transeamus vsq; ad Bethleē, & videamus hoc verbum, quod factum est. Quia ergo post annunciationem angeli secutus est pastorum accessus, ideò meritò quando sacerdos dicit, Gloria in excelsis Deo, in quo prædictum angelū repræsentat, debet etiam dici, Ite missa est. Similiter quando hæc duo dicuntur, vel omittuntur: Te Deū laudamus, ad nocturnos dr̄, vel omittitur, qm̄ ibi gaudium, & laudes cœli & terræ, creatoris & creaturę, capitis & mēbrorum significantur, sicut in Gloria in excelsis Deo, cœlum & terra, creator & creatura, caput & membra, cum laude & gaudio nominantur, imò ferè omnia, quę ibi implicitè continentur, hic explicitè ponuntur; meritò igitur quando illud dr̄, hoc non debet omitti. Veruntamen non semper præmissa se concomitantur. Nam in festo cathedrę beati Petri, etiam si occurrat in quadragesima, quędam ecclesię dicunt, Te Deum laudamus, cæteris laudibus tacitis; quia hoc cantico vti solemus ad intronizandos Epos in sedes suas, & beatus Petrus eadem die fuit in cathedra Antiochena intronizatus. Item in cœna Dñi dicitur Gloria in excelsis, & Ite missa est, si Eps adsit, & chrismatis celebret officiū. Et in Sabbato sancto dicitur Gloria in excelsis, sed non Ite missa est. In ipsis tamen diebus non dicitur, Te Deum laudamus. Item in die Natiuitatis dicitur, Gloria in excelsis in prima missa, sed Ite missa est, non dr̄, ne populus licentiatum se credens, non audito matutino discedat, & propter hoc etiam quidam tunc reseruant finalem collectam primæ Missæ, donec matutinæ expleantur, concludentes posteà Missam, sub Benedicamus Dño. sed alia ratio ponitur in quarta parte, sub titulo de oratione nouissima. Secundam etiā missam eodem modo finiunt. In quibusdam tñ ecclesijs dr̄ tunc. Ecce completa sunt omnia, nec datur populo licentia recedēdi, vt sciat se debere tertiā Missam audire, in qua demum dr̄, Ite missa est. In alijs autem, in quibus fit officium Ambrosianum in tempore quadragesimæ nullius Sancti festiuitas celebratur, sed tñ commemoratio fit, & idipsum antiqua decreta in alijs ecclesijs seruari iubebant, & antiquitus communiter sic fiebat. In alijs quoque ecclesijs prius sanctificatur, quam euangelium legatur, vel cantetur. 34. q 4. non oportet, & c. seq. De officio festorum, quæ tempore Aduentus occurrunt, dictum est in sexta parte, in titulo de tempore Aduētus. De festis † verò resurrectionis vsq; ad octauam 39
Pente. hæc regula generaliter in quibusdam ecclesijs seruatur, quod in omnibus Sanctorum festis cantatur historia, Beatus vir. hoc in Apostolis. Martyribus, Cō-

fessoribus,& Virginibus,hoc & in vno,& in plurib. frequentatur.Vir.n.iste beatus, Christus est ſm regulam ciconij caput,& membra.Hic est.n.Martyr,de quo dicitur in antiphona Filiæ Hierusalem quem secundum caput coronauit Dominus stola immortalitatis,in hoc tempore solemnitatis,& lætitiæ,& secundum membra posteà coronabit in illo tempore, quod per istud significatur,quod erit æternitatis,& gloriæ :hic.n.est, qui loquitur in officio, quod hoc tempore frequentatur, s.Protexisti me Deus.Hic est vitis vera,& Sancti sunt palmites,sicut dicitur in euangelio Ego sum vitis vera.Io.15.quod similiter hoc tempore frequentatur, & secundum præmissa patet, q etiã in festis duorum, vel plurium Sanctorum debet dici in prædicta antiphona,Filiæ Hierusalem, venite,& videte martyrem,s.Christum,& non martyres, & alia in plurali, sicut faciunt quidam.Frequentamus autem hoc tempore in festiuitatibus Sanctorũ identitatem officiorũ, eò q in suo significato idem erit denarius omnium,& quia tunc glorificati erimus vna cum Christo, hoc
40 tempore glorificato.Sed quæritur,† quare in tempore paschali non celebramus festa Sanctorum, qui cum Christo surrexerunt, vel cum eo cœlos ascenderunt, debemus enim de illorum glorificatione gaudere, & solemnizare, sicut & de alijs Sanctis,cùm certi sumus eos cœlos ascendisse ? Respondeo, q ideo non solemnizamus,quoniam ad inferos descenderũt: Solemnizamus. n. Sanctorum natalitia, quando videlicet cœlo nati sunt, vt præmissum est, non quando inferno, de quo dictum est in sexta parte sub parasceue. Potest etiam dici, q de glorificatione illorum in anima in pascha, vel saltem in Ascensione festare deberemus, sed non possumus, propter authoritatem officiorum illorum dierum. Obumbraretur.n. solemnitas illorum authoritate maioris solemnitatis;quoniam veniente principe cessat magistratus, & ideo statutum fuit, vt per alia tempora anni diebus, quibus eis dedicatæ fuerint ecclesiæ, festa illorũ celebrẽtur. Vel secundùm Bedam,in dedicatione ecclesiæ,in qua nouem lectiones dicuntur, fit festum de illis, sicut & festum Sancti Ioannis Baptistæ fit ad finẽ Augusti,qui tamen circa pascha mortuus fuit, & festum beati Iacobi compostellæ in Iulio.qui tamen fuit tempore paschali occisus. Beatus quoq; Petrus Apostolus fuit incarceratus hoc tempore. Facta est enim prædictorum festorum mutatio, qa tanta erat festiuitas principis omnium, quod non poterat tunc celebrari solemnitates satellitum, iuxta illud, Cede maiori.¶ Veruntamen † festa Sanctorum ve 41
teris Testamenti,vt Abraham, Isaac,Dauid, Daniel, & aliorum per Græciam, & apud Venetos coli dicuntur, & ibi habere Ecclesias ad Machabæis dicitur, prout sub isto festo dicetur. Circa octauas notandum est, q octauam diem Leuiticus liber insinuat, dicens, Dies octauus erit celeberrimus atque sanctissimus. ¶ Sanè
† octauæ Sanctorum ideo celebrãtur, qa 42
sicut primus dies significat natiuitatem eorum, scilicet qualiter nascuntur cœlo, & in societatem angelorum, & sanctorũ patrum,quando animę eorum à corporibus separantur, ita in octauis recolentes resurrectionem corporum cõgratulamur resurrectioni eorum. ¶ Et attende,quòd
quorundam † Sanctorum celebrantur 43
octauę,ne hoc mysterium lateat,non autem omnium, ne vilescat. Si enim non valemus omnia festa celebrare Sanctorũ, quanto minus octauas eorum ? Si igitur aliorũ Sanctorum octauę solemnes sunt, quanto magis Sancti sanctorum, s.Domini natiuitatis octaua solemnis erit ? Videtur autem, q Natiuitas Domini non habeat octauam ; quia illa tendebat ad mortem. Obitus.n.Sanctorum ideo habent octauas, quia tunc ipsi nascuntur ea natiuitate,quæ est ad vitam æternã. Post illam.n.natiuitatẽ, quæ est in morte, speranda est gloria resurrectionis, quæ datur in octaua, non post natiuitatem, quæ est ad mortem. Secundum hoc etiam videtur, q natiuitas beatæ Mariæ, & natiuitas Beati Ioannis Baptistæ non habent octauam,nec etiam resurrectio Domini, in qua Dominus recepit stolã corporis, quæ generaliter omnibus fidelibus dabitur in octaua: Iam enim ipsa resurrectio Domini facta erat in re. ¶ Quia † igitur 44
diuersæ ecclesiæ in diuersis festiuitatibus

octauas

octauas celebrant,ideo ne illas reprehen
dere videamur,dicim⁹,ꝙ duplex est octa
ua,s.reuerentię,siue venerationis,seu de-
uotionis,& institutionis. ¶Octaua reue-
rentiæ, est festiuitatum Paschæ, Pentec.
Natiuitatis beatæ Virginis Mariæ,& bea
ti Ioannis Baptistæ:celebrantur.n.octauę
eorum pro sola deuotione, non pro alio
mysterio. ¶Octaua etiā deuotionis est in
Sāctis patronis Ecclesiarum,vt de sancto
Nicolao, & de beata Maria Magdalena,
& similibus, qui octauas non habent, sed
quædam ecclesiæ ob deuotionem eas fa-
ciunt. ¶Octaua vero institutionis quadri
partita est,quia est octaua significationis,
suppletionis,& alterius negotij, significa
tionis,& futuræ glorificationis.¶Octaua
45 † significationis est, vt octauæ Sāctorum
vigilias habentium, & festum dedicatio-
nis Ecclesiæ,quod fit in signū, quod dedi
cabitur ecclesia,i.extrema, & plenissima
dedicatione,dedicabitur tunc,idest,copu
labitur Christo,dedicari.n.est copulari.&
octauæ martyrum,quia ipsi ꝑ ea quæ passi
sunt,& ex eo,ꝙ hanc vitam pro nihilo ha
buerunt,ostendunt,ꝙ erat vita immorta
lis. ¶Vnde octauæ Innocentium possunt
dici octauæ significationis; quia per eas
resurrectio nostra significatur, prout sub
festo illo dicetur,& ēt octauas beatorum
Petri & Pauli, & quorundam Sāctorum,
quæ significant stolam secundam,s.glori-
ficationē, quam in octaua ætate habituri
sunt. Sed quare ob similem ēt causam nō
obseruatur,seu celebratur octaua passio-
nis Domini? Sicut.n.Christus,qui est sol
iustitiæ,natus est,nō propter se,sed vt lux
nostris mētibus, qui eramus in tenebris,
appareret, sicut etiam baptizatus est,non
propter se, sed vt nostra peccata lauaret.
sic mortuus est,non propter se,sed vt nos
moreremur peccato, per quod nos libe-
raret a morte. Respondeo ideo,quia su
perueniens festum lætitiæ obumbrat, &
abolet cōmemorationem tristitiæ. Præ-
terea, licet reddatur rō, quare præmissæ
octauæ fiant, non tñ vbiquaq; in simi-
libus exigitur,ꝙ octauæ fiant. Nā Chri-
stus fuit circuncisus carnaliter,vt circun-
cidamur spiritualiter: ieiunauit, vt ieiu-
nemus,pedes lauit,vt lauemus. Nec se-
cundum octauam istorum, aut similium
celebramus,sed & octauæ Sanctorum ob
causam dissimilem celebrantur, vt præ-
missum est. ¶Rursus dissimilē habet cau-
sam octauę paschalis solennitas, cur non
fit octauæ mysterium, vel ministerium?
Octaua tñ additur propter octo beatitu-
dines, quæ in illa solemni octaua perci-
piuntur,prout dictum est ibi,& ēt octaua
Pentec. quę & ideo celebratur, vt opum
sancti Spiritus cōsumatio declaretur. Est
etiam omnium † octauarum ratio gene- 46
ralis, quia.s.octaua redit ad caput, quod
est de beatitudinibus.In libro de doctri-
na Christiana asserit Aug. Idemque dies
primus est, & octauus, s. Dominicus, &
ideo resurrectio Domini dicitur facta in
octaua,id est,in die dominica.Idcirco igi
tur obseruamur celebritas octauarum,
vt reuertamur ad primum innocentię sta
tum,in cuius innocētiæ recordatione in
octauo die circuncisio agebatur,vt mens
circuncisa fieret ab omni carnali conta-
gione. Octaua † suppletionis est octaua 47
Natiuitatis Domini,q̃a in ea supplemus,
quod minus factum est in festo natiuita-
tis. Quia.n.in natiuitate multum actum
est de partu, & parum de parturiēte, ideo
in octaua plenius agitur de parturiente,
quod apparet in responsorijs, & antipho-
nis laudū,& in diurno officio ipsius octa-
uæ, & ob similem etiam causam celebrāt
octaua Epiphaniæ. Octaua alterius rei
significationis est similiter octaua nati-
uitatis,prout ibi dictū est, & octaua agen
tis. In illa enim repręsentat,quod beata
Agnes octaua die visa est gloriosa a qui-
busdam fidelibus, prout sub illo festo di
cetur. Octaua futuræ glorificationis est,
vt octaua obitus cuiuslibet Sancti. Item
nota, ꝙ tantum beatus † Stephanus, & 48
Laurentius habent inter Martyres octa-
uas institutionis, solus vero beatus Mar-
tinus inter confessores. De octauis Pa-
schę,& Ascēsionis, & Natalis Domini,di
ctum est in sexta parte,sub tit.de pascha.
Licet autem regulariter in octauis festi-
uitatum fiat in missa officium,sicut in ip-
sis festiuitatibus, pro eo quod in octaua
eadem die cum ipso festo celebratur,hoc tñ
fallit in octauis Apostolorū Petri,& Pau
li,quibus dicitur officium de Martiribus.
Licet enim vna,& eadem die ambo passi
fue-

fuerint, non tamen eadem die de vtroq; in ecclesia solenizatur, prout sub eorum festo dicetur. Ideoq; vtriusque officium nequit in octaua fieri, cum vnam diē dun taxat ambo habeāt pro octaua. Oportuit ergo q̄ in eorum octaua aliquod cōmune officiū inueniretur, & ideo quia eorū martyrium maximi fuit meriti, officium dicitur de martyribus, quamuis de vtriusque præcipuis actibus mentio in ipso officio habeatur. Fallit etiam hoc in octauis beati Laurentij, in quo tria præcipue val de commendabilia fuerunt, videlicet pietas in eleemosynis, firma stabilitas in fidei confessione, & martyrium speciale. De primo agitur in vigilia, de secundo in festo, & ideo de tertio agi oportuit ī octaua.

49 ¶ Verum licet † ecclesiastica officia ab Aduentu Domini, quod est tempus renouationis, inchoari in proœmio sextæ partis dixerimus, in hac tñ parte simplicius incedentes, Calendarium prosequemur, à mense Ianuarij inchoando de aliquib. anni festiuitatibus, seriatim aliqua specialia apponentes, videlicet de sanctis Fabiano, & Sebastiano, De sancta Agnete, de conuersione sancti Pauli, De sancto Iuliano. De sancta Agatha. De purificatione beatæ Mariæ. De cathedra sancti Petri. De Annunciatione beatæ Mariæ. de sanctis Philippo, & Iacobo. de inuētione sanctæ Crucis. de reuelatione sancti Michaelis. de sanctis Geruasio, & Prothasio. de sancto Ioanne Baptista. de sanctis Petro, & Paulo. de festo septem fratrum. de sancto Iacobo Apostolo, de septem dormientibus. de ad vincula sancti Petri. de Machabęis. de inuētione sancti Stephani, de Transfiguratione Domini. de sancto Laurentio. de assumptione beatæ Mariæ. de sancto Bartholomæo. de decollatione sancti Ioannis. de sanctis. Felice, & Audacto. de Natiuitate beatę Mariæ. de exaltatione sanctæ Crucis. de sancto Matthæo Apostolo, de sanctis Mauritio, & socijs suis, de beato Luca. de Simone, & Iuda, de festo omnium Sanctorum. de officio mortuorum. de sanctis quatuor coronatis. de sancto Martino. de sancto Andrea, de sancto Nicolao. de venerabili Beda presbytero. de S. Thoma Apostolo. de festis Sanctorum Stephani, & Ioānis Euangelistę. de Innocentibus de Apostolis. de Euangelistis. de Martyribus. de Confessoribus. de Virginibus. de officio festi dedicationis Ecclesiæ.

ADNOTATIO.

* Feriando] Etymologia verbi non aliunde duci possit, ipse videris: Feriæ. n. ἑορτὴ siue τελετὴ græco verbo videntur potius dictæ à feriendis victimis, vel ab epulis ferendis, qui dies erant cessationū ab opere, quibus epulæ fiebant ex pecorum, frugumq́ue prouentibus. N. D.

ADNOTATIO.

* Sermo.] Κατάλογος, natum a verbo, καταλέγω diligo, conscribo, & recenseo. Item censeo, existimo, numero, & loco habeo, quod latinè dicitur, numero. siue mauis a verbo καταλέγομαι, recenseo, & numero. Erit igitur κατάλογος, legio, cohors, enumeratio, recensio, numerus, In qua postrema significatione accipitur prouerbium illud ὑπὲρ τὸν κατάλογον ζῇ vltra catalogum viuit, de eo, qui iustum, & præscriptum annorum numerum præteriret. Dictionem autem κατὰ, author inepte vertit, pace tanti viri. N. D.

SVMMA.

1 *Fabiani, & Sebastiani, quale officium.*

De sanctis Fabiano, & Sebastiano. Cap. 2.

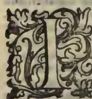

IN festo beatorum Fabiani, & Sebastiani, duplex † collecta in quibusdam ecclesijs dicitur, & insolito more vtraque sub vno, Per Dominum nostrum terminatur, tum quia ab ipso vnico Dei filio Iesu Christo mediante ambo ad palmam martyrij peruenersit, tum etiam quia licet diuersis passi fuerunt temporibus, ecclesia tamen propter ingentia vtriusque merita vtrique pari- 1

pariter,& principaliter solénizat,& vtrãque collectam vno eodẽq; fine cõcludit.

SVMMA.

1 *Agnetis festum caret octauis institutionis. Ei eius diei officium.*

De sancta Agnete. Cap. 3.

1 FEstvm † B.Agnetis caret,s.institutionis, hét tñ octauã alterius negotij significationis, vt iã dictum est in .pe. Qđ ergo dr in Calẽdario Agnetis 2. non dr pp hoc, q illud fit festũ octauarũ eiusdẽ in ecclesia pnuntiatũ,nec in Calendario scribit octaua, sed est alia solẽnitas de ead. repetita pp miraculũ quoddã, qđ in octaua die post eiº obitũ cõtigit ad tumulũ illius,parentibº suis plorãtibus. Intelligit ergo Agnetis secundo,s. festo, vñ melius diceret scdo Agnetis. de hoc ét dictum est sub quarta
2 sub symbolo Quia † vero pfecti filius eã adamauit,iõ rectè in eius festo cantat introitus.Me expectauerunt peccatores.

SVMMA.

1 *Paulus conuersus est eodemmet anno, quo Christus passus.*
2 *Pauli conuersio cur potissimum celebretur, & eius diei officium, & nu. 3.*

De conuersione sancti Pauli. Cap. 4.

1 COnversio † sãcti Pauli Apostoli facta est eodẽ anno, quo Christus passus est,& Stephanus lapidatus anno qdam non naturali, sed emergẽti. Nã Christus passº est octauo Calẽdas Aprilis, Stephanus eodẽ anno tertio die Augusti lapidatus est. Paulus vero octauo Calẽdas Februarij cõuersus est. Eius aũt conuersio potius, q̃ aliorũ Sanctorũ celebratur triplici rõne. Primo,† pp exẽplum, ne quisquam quantumcunq; peccator,desperet de venia, qñ tantũ in culpa cõspicit pòstmodum talẽ fuisse in gratia. ¶Secundò, pp gaudium. Sicut.n.ecclesia magnam habuit tristitiã in eius psecutione, ita maximã habuit lætitiã de eius conuersione. ¶Tertiò, pp miraculũ, qđ in eo ostendit, dum de sæuissimo psecutore fecit fidelissimum prædicatorẽ. In † hoc festo dr epistola. Saulus adhuc,
quæ est Act.9.c.& euangelium, Dixit Simon Petrus ad Iesum, quod est Matt.19.c. Dicitur etiam ad horas capitulum. Erat quidam discipulus. Act.9.c. 2

SVMMA

1 *Iulianus Cenomanensis Episcopus. Et quod præter a Iuliani.*

De sancto Iuliano. Cap. 5.

IVlianvs † iste, cuius festum fit quinto Calendas Februarij, fuit Episcopus Cenoman. Qui Simon fuisse dicitur, quem dominus a lepra mundauit,& qui Deum ad conuiuium inuitauit.Hic etiam dicitur esse Iulianus qui ab itinerantibus pro inueniendo bono hospitio inuocatur,eo quòd in domo eius fuit dominus hospitatus. Alij dicũt, quòd est ille,qui patrem, & matrem occidit,de quo sequitur, Fuit quoq; & alius Iulianus de Alemania,q desiderio martyrij se vltro psequẽtibus offerebat. Vñ Crispinus consularis eum iussit occidi, quod ipse Iulianus audiens statim foras prosilijt, & quærenti sponte intrepidus se opponens protinus ictũ ferientis excepit. Fuit insuper alius Iulianus frater B. Iuliani, qui templa idolorum permissu Theodosij Imperatoris vna cũ fratre destruebat, ad cuius verbũ homo viuus super plaustrum mortuum se fingens, mortuus est. Fuit etiam quartus Iulianus, q vtrunq; parentẽ nescius occidit,sed post multã pœnitentiã sub specie mendici leprosi recepit in domo sua angelũ, a quo audire meruit, q dominus suam pœniten
tiam

tiam acceptasset. Fuit etiam quintus Iulianus non sanctus, sed apostata sceleratissimus. Primo.n. fuit monachus, deinde Imperator Romanus, vt videtur sub festo inuentionis sanctæ Crucis.

S V M M A.

1 *Agathæ festum, & officium.*

De beata Agatha. Cap. 6.

1
EATA Agatha † post multa torméta in carcere mortua est, ad cuius caput in multo posita est visibiliter tabula p angeli ministeriũ in qua scriptũ erat, Mẽtem sanctã spontaneã, honorem Deo, & patriç liberationẽ. Iõq; consuetudo inoleuit, cum tabula eius imaginem continenti fieri processionem.

S V M M A.

1 *Maria primatum obtinet inter sanctos.*
2 *Mariæ quatuor principalia sunt festa.*
3 *Maria fuit in vtero sanctificata.*
4 *Mariæ conceptionem approbanda, & solemniter celebranda.*
5 *Mariæ purificatio est duplex festũ, & n.6*
7 *Masculi corpus in quadraginta diebus, fœminæ aũt in octoginta diebus animatur.*
8 *Dominus cur præceperit puerum quadragesima die offerri in templo.*
9 *Purificationis festũ sequitur festa natalia, merito. Eo quòd Dominus fuerit in tẽplo præsentatus duplici mysterio. & nu. 10.*
11 *Purificationis Mariæ solemnitas vbi, & quo tẽpore, & cur fuerit primũ instituta*
12 *Purificationis processio quid significet, & a quo instituta nu. 15. Et cur in ea ferantur cerei ardentes nu. 14. 16.*
13 *Candela accensa quid significet.*
17 *Purificatio Mariæ caret octauis.*

De Purificatione sanctæ Mariæ. Cap. 7.

1 INter cunctos sanctos gloriosa Dei genetrix † virgo semper Maria primatũ obtinet, vtpote quæ est Sanctis dignior & excellentior vniuersis. extra de pœni. & remiss. nona. In cuius honore in ecclesia in 4. anni temporibus quatuor † solẽnes celebrat festiuitates, videlicet Annũciationem, Assumptionem, Natiuitatẽ, & Purificationem. Omni.n. tempore ipsam in memoria habere debemus, quæ omni tempore ad filium suum ꝑ nobis peccatoribus intercedit, quarum duæ sunt sibi & domino nostro communes, s. Purificatio, & Annunciatio. Hæ autem quatuor festiuitates fiunt secundum quatuor benedictiones, quæ in ipsius Virginis salutatione continẽtur. ¶ Prima est, Aue Maria gratia plena, q̃ primæ festiuitati cõpetit, s. annunciationi, qñ videlicet eam angelus salutauit, de Spiritusancto concepit, facta gratia plena. ¶ Secunda est. Dominus tecum, quç competit assumptioni, quando videlicet assumpta est in cçlũ, quia tunc fuit cum domino suo, i. filio, vt est dominus: ante.n. viderat eum dominum immanifestè in se. ¶ Tertia benedictio est. Benedicta tu in mulieribus, quæ cõpetit natiuitati, qa tunc † est nata mulier in vtero sanctificata. Nulla.n. mulier 3
fuit in vtero sanctificata, & ideo dicta est castrum pp singularitatem, quia nunq̃ dæmones castrũ illud fregerunt. ¶ Quarta benedictio est. Benedictus fructus ventris tui, quæ congruit quartæ festiuitati, s. purificationi, quia tunc obtulit illum benedictum fructum in tẽplo. Quidam etiã faciunt quintũ festũ, s. de † conceptione B. Mariæ, dicentes, quòd sicut celebra- 4
tur de morte Sanctorum non pp mortem, sed quia tunc recepti sunt nuptijs æternis, similiter potest celebrare festũ de conceptione, non quia sit concepta, quia in peccato est concepta, sed quia mater Domini est concepta, asserentes hoc fuisse reuelatum cuidam abbati in naufragio constituto, quod tamen non est authenticum, vnde non est approbandum, cum concepta fuerit in peccato, s. per concubitum maris & fœminæ. de cõsecrat. distinctio. 4. firmissime. Veruntamen licèt fuerit concepta in peccato, dimissum est ei illud originale peccatum, cum sanctificata fuerit in vtero, sicut & Hieremias, & sanctus Ioannes Baptista, quare merito natiuitas eius, &

beati

beati Io.Baptistæ celebrantur. Natiuitas
dico ex vtero, quādo videlicet in lucem,
seu in mundum prodierūt. Sed natiuitas
eorum in vtero, s.quando infusæ sunt ani
mę in corporibus eorum non celebratur,
vt præmissum est.¶ Sextum etiam festum
est festiuitas parientis, s.festum Natalis,
sed quoniam tunc est etiam simul festum
filij, quod plenum exigit officium, ideo
non solemnizatur de illa, nisi vsq; in octa
uas, tunc verò fit, vt iā dictum est in proę
mio.¶ Septimum quoq; festum est beatæ
Mariæ. ad martyres, de quo sub festo om
nium sanctorum dicetur. Quia vero festū
purificationis secundum huius 7 partis
diuisionem in ordine temporis alia festa
Virginis pręcedit, idcirco hic de illo dica
mus. Est aūt hodie duplex festum. Primò
5 quo † ad partum, qđ dr festum Υπαντης,
idest obuiatio, quia in illa solēnitate An
na prophetissa, & Symeon obuiauerunt
beatæ Mariæ venienti filium suum Chri
stum in templum offerre. Υπαντη. enim
Græcè, dr. obuiatio latinè, ab ipso quod
est ire, & anti, quod est contra. Aduentus
Dñi in templum significat aduētum eius
in ecclesiam, & in mentem cuiuslibet fi
delis animæ, quæ est templum spirituale.
Hunc aduentum prædixit Dominus per
Malachiam Prophetā 3. Ecce ego mitto
Angelum meum ante faciem tuam, qui
præparabit viam ante faciem meā, & sta
tim veniet ad templum sanctum suū &c.
Vel dicitur ὑπαπαντη, idest, presentatio, eo
ꝙ Christus in tēplum est representatus.
6 ¶ † Secundum, quo ad parientem, & dicit
festum purificationis, quia beata Virgo li
cet purificatione non indigeret, nec legi
purificationis obnoxia teneret, quia nul
lo modo immunda fuit, nec peperit con
cepto semine, tñ voluit facere præceptū
legis Dicitur.n.Leui.12.c. Mulier, si suscē
pto semine peperit masculum, immunda
erit 7.diebus, immunda quidē erat à con
sortio hominum, & ab ingressu templi,
expletis vero 7.diebus munda efficieba
tur quo ad consortium hominum, adhuc
tamen vsque ad diem 33. quo ad templi
ingressum immunda erat, donec purgare
tur. iuxta ritum menstrui fluxus, sed com
pletis 40.diebus, in die quadragesimo tē
plum intrabat, & puerum cum muneribus
offerebat. Si autem fœminam peperisset,
tempus duplicabatur, & quo ad consor-
tium, & quo ad ingressum, sicut & dupli-
catur quo ad corporis formationē. † Nā 7
in 40.dieb. corpus masculi organizatur,
& perficitur, & in quadragesimo infundi-
tur anima, vt sæpius, corpus verò fœminæ
octoginta diebus perficitur, & in octoge-
simo anima inspiratur, vt sæpius fit, ergo
si masculum peperat, 40. si fœminam octo
ginta dieb. à die natiuitatis partus à tem
pli arcebatur ingressu, hodie tamē statim
ingredi non prohibetur, ne sibi pęnam in
culpam vertatur. 5.di.§.hæc si.& c.se.ex-
tra de purifi.post par.c.vno. Veruntamen
mulier dum sentit sibi imminere dolores
partus, non intret Ecclesiam, vel saltem
caueat, ne polluat illam. Sacerdos autem
mulierem vicinam partui sæpe moneat,
vt confiteatur, ita cum dolor partus vrge
bit eam, sit parata accipere eucharistiam.
Nam inhonestum est, ꝙ tpe partus pres
byter diu cum ea moretur. Est aūt triplex † 8
rō, quare præcepit Dñs die 40. puerorum
in templum offerri.¶ Primo, ad notandū,
ꝙ sicut die 40. in materiale templum du
citur, sic in 40. à conceptione, vt sæpius,
anima infunditur in corpus tanq̄ in suum
templum, prout in historia scholastica dr,
quamuis physici dicant, ꝙ in 46. corpus
perficitur.¶ Secūdo, vt anima, quæ in die
40. corpori infusa, ab ipso corpore macu-
latur, in die 40. templum ingrediens, per
hostias expietur.¶ Tertio, ad insinuandū,
ꝙ illi merentur cœleste tēplum ingredi,
qui decem præcepta decalogi cum fide
quatuor euangeliorum obseruauerunt.
Transactis ergo purificationis diebus pa-
riens ingrediebatur templum, offerens fi
lium vel filiā, & munera pro se, s.pro pec
cato, pullum columbę, siue turturem, pro
filio vero vel filia offerebat agnum anni
culum in holocaustum. Quæ agnum ha-
bere nequibat, offerebat duas turtures,
aut duos pullos columbarum, & alterum
in holocaustum pro partu, alterum vero
pro se, scilicet pro peccato suo. Vnde in
euangelio dicitur, vt offerrent par turtu-
rum &c. secundum legis cōsuetudinem,
scilicet sicut lex exigere videbat. Mulie-
res igitur in hoc beatam Virginem imi-
tantur, cum in quibusdam locis post par-
tum

tum transactis 40.dieb.Ecclesiam ingre
diuntur,significantes,ꝙ si virginē ipsam
fuerint imitatæ, post vitā præsentem in-
gredientur cum ea æternam.Celebratur
ergo hoc festū die 40. a Natiuitate Dñi,
quia B.Virgo die 40.à Natiuitate Chri-
sti ad templum veniens, ipsum secūdum
9 legem ꝑsentauit.¶Rursus† hoc festum se
quitur post festiuitates natalis Dñi, Cir-
cuncisionis, & Epiphaniæ rōne mysterij,
sicut & rōne mysterij voluit Dñs in tem
plum præsentari.Et hoc dupliciter. ¶Pri
mum mysterium est. Nascitur.n. primo
Deus per fidē in homine, & sequitur cir
cuncisio, quia quando fides in homine
est,purificatur homo,vnde in actibus.Fi-
de purificans corda eorum. Qui vero ha
bens bonam fidem, relinquunt oīa mala
opera,& tunc apparet Deus, sed tunc fa-
cienda est pœnitētia,vt in nobis maneat,
sicut in templo suo.& tūc fit ibi oblatio,
& offertur ei par turturum,i.mūditia mē
tis, & corporis, quod non pōt fieri, nisi
in iugi luctu,sicut turtur gemit pro cātu,
& duos pullos columbarum,i. geminam
10 simplicitatem.¶†Secundum mysterium,
quia in templum venit in hac die, vt no
tetur aduentus eius in mentē cuiuslibet
fidelis animæ,siue in ecclesiam, in quām
semper paratus est intrare. Vnde in introi
tu dr̄, Suscepimus Deus misericordiam
tuam in medio templi tui,quia Christus
est lignum vitæ in medio paradisi, para-
tus æqualiter oībus subuenire, & bona
sua largiri,secundū nomen tuū Deus,ita
& laus tua Deus &c.q.d.sicut creasti oēs
& recreasti, ita & laudandus es per totū
mundū.Hoc ēt expositū est in 6.part.sub
octaua dominica post Pent.Vt āt veniat
in mētem nostrā, hortatur ecclesia filios
suos,vt occurrant. Vnde dicit in princi-
pio matutinalis officij, s. in inuitatorio.
Ecce venit ad tēplum sanctum suū domi
nator Dñs,gaude,& lætare Sion, occur-
rens Deo tuo,s.per fidē,& per bona ope-
rā, & ꝑp hoc festum illud dr̄ ὑπαντη, i.
obuiatio, quia si volumus quòd ille ve-
niat in mentem nostram, accipiamus in
mentem nostram eius similitudinem.vn
de dicit in respōsorio primo, Adorna tha
lamum tuum Sion,s. virtutibus purifica
te, & suscipe,s. virtutes, & sic veniet in
te.Epistola verò est. Ecce ego mitto an-
gelum,quæ est Malachiæ vlt.c.Et euange
lium. Postquam impleti sunt dies. Lucæ
2.c.Et postcommunio.Responsum acce-
pit Simeon.Luc.2.c. ¶Et no. ꝙ tempore
†Iustiniani Imperatoris fuit magna mor 11
taliras apud Constantinopolim, & ideo
tunc constituta est solemnitas purifica-
tionis Mariæ in reuerentiā eius, ob cau
sas præmissas. Solet aūt quæri, cum ad-
huc pullulent infinitæ hæreses, quomo-
do sit verum,ꝙ nono responsorio dicitur
.s.ꝙ beata Virgo omnes hæreses intere
mit?Ad hoc dicimus,ꝙ hoc fecit,quantū
in se fuit, quia ipsa ostendit eum visibi-
lem,qui inuisibilis erat.Primo.n.non po
terat inueniri,quia quidam ipsum quęre
bāt in delitijs carnis, quidam in diuitijs,
quidam in libris philosophorum, & non
erat ibi,vnde in canticis.Quæsiui,& non
inueni. Modò vero non potest aliquis er
rare in via,nisi velit: vnde manifestè ha-
betur in Esa.Hæc erit recta via, vt etiam
stultus non erret per viam,& quæ erit il-
la via? Ecce dabo in Syon salutem,& in
Hierusalem gloriam meam. Dicitur ho-
die capitulum. Ecce ego mitto.Malac.3.
c.& illud.Eradicaui.Eccle.24 cap.& illud
Quasi cedrus,quod est ibidem.¶Fiat au
tem hac die † processio generalis,q̄ signi 12
ficat processionem illam, s. quam beata
Virgo, & Ioseph ad templum fecerunt.
Qui in processione ante cancellos can-
tant.Rñsum accepit &c.significant ꝓphe
tas natiuitatem Dñi, & misericordiam
annunciantes.melodia respondentiū, est
gaudium hanc Dei misericordiā suscipiē
tium.Tenentes candelas in manibus, di
camus igitur. Suscepimus Deus miseri-
cordiā tuā &c.quod vero cantatur in ꝓ-
cessione,& in euangelio.Accepit eū Sy-
meon in vlnas suas.ostendit,ꝙ debemus
eum non tm̄ corde,sed etiam in brachijs
portare,vnde in canticis. Pone me vt si-
gnaculum super brachium tuum,& vt si-
gillum super cor tuum,ad Corinth. Em-
pti.n. estis pretio magno, glorificate, &
portate Deū in corpore vestro. Debem⁹
q̄dē portare,non tm̄ deitatē,vel humani
tatē,sed vtrunq;,sicut fecit Symeon,ꝙ si
gnificatur per candelam, quam ferimus
in processione. Per ceram enim per apes
opere

opere virginali, cum melle productam: nulla enim libidinē resoluuntur, humanitas siue caro Christi ex Virgine sumpta, per lumen, deitas, quia Deus noster ignis consumens est. Deute.4. per lichinum in cera, anima candidissima, vel deitas in carne latens, vel secundum alios
13 mortalitas intelligitur.¶†Rursus candela in manu accensa est fides cum bona operatione, nam sicut candela sine lumine mortua dicitur, & lumen per se absq; candela nō lucet, sed mortuum esse videtur, sic & operatio sine fide, & fides sine operatione mortua esse dicitur. Lichinus sub cera occultatus recta intentio est. vnde Gregor. Sic fiat opus in publico, vt tamen intentio maneat in occulto. Candelæ autem bene dicuntur, vt eas digne ferant omnes. Sunt.n. multi habētes intus tenebras, licet extra lucere videantur. Dignè ferentes sunt, qui sicut extra lucent per lumen, quod ipsi ferunt in manibus, ita lucēt interius per veram fidem, & in hoc festiuitas, & gaudium magnū. Portantur itaq; in processione cerei ardētes, ꝓpter
14 sex causas.†Primò, vt vnusquisq; se illuminet, & opera sua lumine patefacta alijs insinuet. Secundò, vt ritum Gentilium in melius commutet religio Christiana. Romani nanq; de quinto in quintū annū in Calē. Februarij, ad honorem Februę matris Martis, qui, vt putabāt, erat Deus belli, illustrabant vrbem tota nocte cum cereis ac facib. accensis, vt filius eius eis victoriā de hostib. concederet. cuius matrē tam solemniter honorabant, quod Festū à Burbale dicebatur. Ipsi autē in mēse Februarij sacrificabant Februo, i. Plutoni cū cæteris dijs infernalibus pro animabus antecessorum suorum, vt propitiarentur ipsorum eis solemnes hostias offerentes, & tota nocte eorum laudib. cum cereis, facib. accensis, vigilantes mulieres quoque Romanorum his diebus festum luminum exercebant. Gentiles nanq; pro eo, quod dr̄ Pluto, Deus infernalis concupiscens Proserpinam speciosissimam, eam in principio huius mensis rapuit, deamq; fecit, quam Ceres eius mater, & parentes facib. accēsis p syluas de nocte in Æthna monte Siciliæ multo tēpore quæsierunt, prout Poetarum fabulæ fingunt. idcirco & ipse in principio mensis Februarij in memoriam huius rei de nocte vrbem lustrabant ambiendo ipsum cum facib. ardentibus. Idolatræ enim, sicut legitur in libro Sapientiæ, obscura faciebant. Hos Sap.17
igitur lustrandi mores Sergius †Papa mu 15
tans in melius, statuit festum purificationis in honorem matris Domini in eodē mense, & tunc processiones fieri, vt plebs vniuersa portans cereos ardentes in manibus per Ecclesias procederet in memoriam cęlestis regni, quando omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus obuiam sponso veniētes mox cum eo ad
nuptias supernæ ciuitatis intrabunt.†Ter 16
tiò, vt per hoc prudentes virgines imitemur, quarum beata Virgo est caput, vt accensa in nobis lampade castitatis, & bonorum operum cum eis in templum glorię, ad verum sponsum ingredi mereamur.
Quartò, quia lumen, quod est ad reuela- Matt.
tionem gentium, sicut dixit Symeon, hac 19.
die pro nobis est præsentatum. Hæc ergo processio significat illā Symeonis. Quintò, ad notandum diuinitatē & humanitatem Christi, vt præmissum est. Sextò ad ostendendum Virginis puritatem, ne qs audiēs eius purificationem, credere posset eā purificatione indiguisse. Portamus ergo candelas accēsas; quasi ipso facto dicat ecclesia. Virgo beata purificatione nō indiget, sed tota rutilans, tota splendens, & propter causas prædictas cādelaria nun
cupatur. Hoc † festum caret octauis, qm̄ 17
licet Christus legaliter fuerit ꝑsentatus in templo, nullus tn̄ Doctor nos coarctat, q infantes die quadragesima natiuitatis eorum præsentemus in templo. Vnde sicut præsentatio puerorum ad templū ꝫm veterem ritum defecit, quia hodie fit in baptismo, ita & octaua ὑπαντης. In octauis. n. sicut per primum diem recolimus qđ factum est, ita per octauā rem, ꝓ qua factū est. De festis annunciationis, assumptionis, & natiuitatis in suis locis dicet.

SVMMA.

1 Petrus Antiochiæ fuit incathedratus.
2 Petrus Apostolus fuit tripliciter exaltatus.
3 Petri festū triplex propter ꝑrogatiuas treis.
4 Petri incathedratio antiquitus festum epularum Petri dicebatur. Et eius diei officium nunc. 5.

De

De cathedra Sancti Petri. Cap. 8.

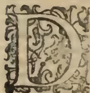

1 DE cathedra † Sancti Pe
tri Ecclesia solénizat,
quando videlicet apud
Antiochiā cathedrali
honore sublimatus es-
se perhibetur, quam
sublimationem dicunt
quidam actam esse à
Theophilo Principe Antioche. cuius fi-
lium defunctum post annos quatuorde-
cim Petrus suscitauit, & ipsum populum
ciuitatis conuertit, propter quod ibi Ec-
clesiam construxerunt, in cuius medio
excelsam cathedram collocauerunt, vt
Petrus ab omnib. audiri, & videri posset,
exaltauerunt, in qua sedit septem annis.
De hoc igitur honore solemnizat eccle-
sia, quia tunc prælati ecclesiæ cœperunt
loco præstare, & honore sublimari Tunc
enim completū est illud psalmistæ. Exul-
tent eum in ecclesia plebis &c. Et nota, ꝙ
exaltatus est tripliciter, & ideo triplex fe-
2 stum celebratur. Primò † exaltatus est in
ecclesia militantium, eidem præsidendo,
& eam in fide, & moribus laudabiliter re
gendo, ad quod pertinet hodierna festiui
tas, vt præmissum est. Secundò, in ecclesia
malignantium ipsam, s. dissipando, & ad
fidem conuertendo, ad quod pertinet se-
cundum festum, quod dicitur ad vincula:
tunc enim ecclesiam malignantium dissi
pauit, & plures ad fidem conuertit. Ter-
tiò, in ecclesia triumphantium, in eam, s.
introeundo fęliciter, ad quod pertinet
tertium festū, scilicet passionis eius. Rur-
3 sus † fit ei festum triplex propter alias
quinque rationes. Primò propter priui-
legium: fuit enim præ alijs priuilegiatus,
& ideo magis honoratus in authoritate.
Nam fuit princeps Apostolorū, & claues
regni cœlorum accepit. Fuit etiam fer-
uentior in Christi amore, & efficacior in
virtute. Nam ad eius vmbram sanabantur
infirmi. Secundò propter officium. Ipse
enim officium prælationis super vniuer-
sam ecclesiam habuit. Quæ in tres partes
mundi, scilicet Asiam, Africam, & Euro-
pam diffusa est, & ideo ecclesia ter in an-
no pro[illegible]eo solemnizat. Tertiò propter be
neficium, quia ipse, qui potestatem ligādi
atq; soluendi habuit, liberat nos à tribus
generibus peccatorum, s. cogitationis, lo
cutionis, & operationis. Vel quia in Deū,
in proximum, & in nos peccamus. Vel
hoc beneficium potest esse triplex bonū,
quod virtute clauium peccator in eccle-
sia consequitur. Primum est, absolutionis
à reatu ostensio. Secundum est pœnę pur
gatorij in temporalem commutatio. Ter
tium pœnæ temporalis secundum partem
relaxatio. Quartò, propter debitum, quia
scilicet tripliciter pauit, & pascit nos, sci-
licet verbo, exemplo, & temporali subsi-
dio. Quintò, propter exemplum, vt quia,
scilicet nullus desperet, etiam si tertio
Christum negauerit, sicut ille, si tamen
velit cum eo Deum corde, ore, & opere
confiteri. ¶ Nec † est prætermittendum, 4
quod hoc festum de incathedratione San
cti Petri olim festum sancti Petri epula-
rum dicebatur. Fuit enim mos Gentiliū,
secundùm magistrum Ioannem Beleth,
annis singulis in mēse Februarij, hac die
vinum, & epulas offerre Deo supra sepul-
chra parentum, moti forte propter illud
Thobiæ tertio. Panem tuū & vinum tuū
super sepulturam iusti constitue, quas de
nocte dęmones consumebant. Ipsi tamen
ab animab. circa sepulchra oberrantibus,
quas vmbras vocabant, vastari putabant,
quod sancti Patres extirpare volentes, fe
stum de incathedratione Sancti Petri tā
de illa, quæ Romæ, quàm etiam de illa,
quæ Antiochiæ fuit facta, statuerunt fieri
illo die, quo talia à Gentibus fiebant. Vn
de ab illis epulis festum consueuit appel-
lari festum beati Petri epularum. Hæc ta
men die non dicitur in quibusdam eccle
sijs nisi vna collecta, & de illa incathedra
tione quæ fuit Antiochiæ facta. † Dicitur 5
autem epistola. Petrus Apostolus seruus,
quæ est. 1. Pet. 1. Et euangelium. Venit
Iesus in partes. Matt. 16. tractus est. Tu es
Petrus. Matth. 16. cap. Ad horas dicitur c.
Petrus Apostolus. 1. Pet. 1. ¶ In festo bea-
ti Matthię Apostoli dicitur epistola. Exur
gens Petrus in medio. act. 1. c. Et euange-
lium, Confiteor tibi pater.

S V M M A.

1 *Annunciatio Mariæ, & eius diei officiū ibi.*
2 *Annūciatio Mariæ iure accidit tēpore Veris.*
3 *Deus multa operatur die 25. Martij.*

De.

De Annunciatione Virginis Mariæ. Cap. 9.

1 Festum Annunciationis beatæ Mariæ est, quoniã angelus ei bonos † rumores nunciauit, & ipsa Saluatorem concepit. Tunc autem impletæ sunt prophetię. Vnde ecclesia legit & cantat de Prophetis, quare introitus est. Rorate cœli desuper, & nubes, i. prædicatores, pluant, i. annuncient iustum, i. Christum; quia antonomaticè dicitur iustus Christus. Aperiatr terra, i. beata Virgo. Aperiatur inquam per consensum, & germinet, i. concipiat, Saluatorem, id est, Christum: De hoc dictum est sub prima dominica de Aduentu. Epistola est. Egredietur virga. Esa. 11. c. Aliæ tamẽ Ecclesię dicunt. Locutus est Dominus ad Achaz, quæ est Esa. 7. c. Euangelium est. Missus est Gabriel. Luc. 1. c. Et quod ibi dicitur. Et hic mensis &c. Sic exponitur, hic mensis, s. Martius: in quo beata Virgo concepit, est sextus illi, i. à conceptione illius, s. Elisabeth, quæ vocatur sterilis: quia illa cõcepit Ioan. Baptistam octauo Calend. Octobris. Dicitur ẽt per horas ca. In diebus illis notum faciet Deus. Hiere. 30. c.

2 ¶Cõpetit † aũt hoc festum tempore Veris. Nam tempore Veris Deus factus est homo, & omnia facta sunt noua. Hoc aũt festum est de Domino, & de beata Maria, quare eadẽ pfatio dr̃ in Natali, & in Annunciatione Dñi: de Annũciatione Domini cõsueuit apponi, q Gloria in excelsis, & Ite missa est, & Te Deum laudamus in ea cantari non debeãt: de quo dictum est in proemio huius partis. Si hoc festum fuerit in dominica passionis, vel oliuarũ, ad secũdam feriam transmutabit. Hoc. n. gñale est priuilegiatis dominicis. Si autẽ in triduo ante Pascha occurrerit: in sabbato ante palmas, secundum quosdã anticipabitur. Quidam verò illud transferunt vsque ad octauas. Similiter si fuerit in die Paschæ, non cõgrue poterit intra hebdomadã celebrari, in quo historia de aduentu compilata cantatur: vnde melius est, q ad secundam feriam post octauas transfe-ratur. In hac die † dr̃ per diuersa temporum curricula Deus multa operatus, quæ quidam sic egregijs versibus perstrinxit.

Salue festa dies, quæ vulnera nostra coerces.
Angelus est missus, est passus & in cruce Xp̃s.
Est Adam factus, & eodem tempore lapsus.
Ob meritum decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aris.
Est decollatus Christi Baptista beatus,
Est Petrus ereptus, Iacobus sub Herode perẽpt.
Corpora Sãctorum cũ Christo multa resurgunt.
Latro per Christum tam dulce suscipit amen.

SVMMA.

1 *Paschale tempus octauam ætatem, hoc est vltam æternam designat.*
2 *Philippi, & Iacobi minoris festum cur dicat in calendis Maij. Et eius diei officium num. 7.*
3 *Iacobus minor cur dictus frater Domini.*
4 *Mariæ Virginis genealogia.*
5 *Iacobi minoris vita, dignitas, & sanctitas. Eius deinde interitus. num. 6.*

De sanctis Apostolis Philippo, & Iacobo. Cap. 10.

Pascale tp̃s, sicut sæpe dictũ est, octauam † significat ætatẽ, 1 vbi bonum, q erit singulorum in dispari charitate, erit eorum omniũ, quia vnusquisq; de bonis alterius gaudebit, vt de suis, & bonum omniũ erit singulorum. Vt ergo tp̃s paschale concordaret solennitatibus, quæ intra illud eueniũt, præsertim cum Apostolis in ecclesia primitiua non haberent particulares solennitates, statutum fuit, vt in calen. Maij celebrarẽtur † solennitates ad honorem 2 omnium Apostolorum, vt dies varij non viderentur diuidere, quos vna dignitas & Apostolatus in cœlesti gloria fecit esse sublimes, quod festum Grçci celebrari dicũtur in festo Apostolorum Petri & Pauli. Hac ẽt die festum est Apostolorũ Philippi & Iac. q a forte die illa passi sunt. Sane Iacobus iste dictus est minor, ad differẽtiam Iac. Cõpostellæ, siue Zebedæi, qui dictus est maior, nõ ætate, sed vocatione, sicut cõtingit in Episcopis, q loco Apostolorum

lorum sunt; quoniam qui primo consecratus est, alios quantulibet maiores, antecedit. 17. dis. §. si. Primo. n. à Domino vocatus est, & primo ei adhæsit, & sibi magis fuit familiaris. In secretis. n. illum vocabat, s. quando transfiguratus est, & qñ suscitauit mortuum in Domino: dictus etiã
3 est iste † Iacobus Alphæi, quia fuit filius Alphæi, dictus est etiam frater Dñi, secundum carnem, de cons. dist. 1. Iacobi, quia dr fuisse consimilis ei facie, vel quia erat filius Alphæi, frater Ioseph, viri beatæ Mariæ, & Mariæ sororis eius, qui. n. ex vtraq; parte sanguinis coniungebantur, apud Iudæos fratres vocabantur: Iesus. n. putabatur filius Ioseph. vel dr frater Domini, i. consobrinus, quia filius sororis beatæ Mariæ, quem morem Tusci seruãt, sed & Ioseph dicitur cognatus Domini, vel quia pater putatiuus, vel quia cognatus Domini ex parte matris, s. beatæ Mariæ. Ad clariorẽ
4 autem † præmissorum euidentiam notandum est, q̃ Ioachim pater beatæ Mariæ accepit vxorem nomine Annam, quæ habuit sororem nomine Imeriam: hæc aũt Imeria genuit Elisabeth, & Eliud. Elisabeth genuit Ioãnem Baptistam: de Eliud natus est Emineud: de Eminead natus est sanctus Seruatius, cuius corpus in oppido Traiecti super flumẽ Mosæ in episcopatu Leodiensi requiescit. Anna aũt tres viros dicitur habuisse: Ioachim, Cleopham fratrem Ioseph, & Salome. De primo habuit filiam. s. Mariam matrem Domini, q̃ dedit Ioseph nuptui, quæ genuit Christũ; generatio ipsius Ioseph, & Mariæ posita est in sexta parte sub festo Natalis Domini. Primo aũt viro defuncto: de secundo similiter genuit aliam filiam nomine Mariam, q̃ Alphæo postmodum in cõiugem dedit. Hæc autẽ Maria genuit ex Alphæo quatuor filios, s. Iacobũ minorem, Ioseph iustum, qui & Barsabas dictus est, & Simonem, & Iudam. Ex tertio viro, s. Salome, secundo mortuo, genuit aliam similiter filiam, nomine Mariã, & Zebedæo in coniugẽ tradidit, ex quo duos filios habuit, s. Iacobum maiorem, & Ioannem euangelistam, ¶ Porro † Iacobus iste merito suæ
5 professionis cognominatus est iustus. Ex vtero. n. dicitur sanctus fuisse: ipse. n. à Petro, & Iacobo, & Ioã. Apostolis ordinatus est primus Hierosolymitanorum episcopus. 66. dist. pono. Ipse vna etiam cũ Basilio Episcopo Cæsarien. addidit nobis in scriptis Missæ celebrationẽ. de cons. dis. 1. Iacobus, ipse quoq; traditur primam celebrasse Missam post pascha Domini in Hierusalem, & Petrus primus in Antiochia. Iste vinum vel siceram non bibit, nullam carnem comedit, nunquam tonsus, nunq̃ vnctus, nunquam balneo vsus est, & in tm̃ genib. terræ defixis orabat, vt eius genua camelorũ excedere duritiam crederet. † 6
Iste præcipitatus est a Iudęis de pinaculo templi, cum nomẽ Christi prædicaret, & cum pertica fullonũ interfectus. Fullo. n. est, qui lineos pannos candificat. Quidam autem dixerunt propter peccatum interfectionis eius Iudæos destructos fuisse p̃ Titum, & Vespasianum, & ita non attribuũt destructionem istam morti Christi.
In hoc festo † dicunt quidam Ecclesię introitum. Exclamauerunt, Neęmię 9. c. epistolam. Stabunt iusti. quæ est Sapient. 5. c. euangelium. Non turbetur cor vestrum. quod est Ioan. 14. c. & postcõmunionem. Tanto tempore. Ioan. 14. c. dicitur autem ad horas capitulum. Stabunt iusti, Sapi. 5. c. & illud. Nos insensati. quod est ibidem, & illud. Non esurient. Apoc. 7. c. 7

SVMMA.

1 *Crucis priuilegium, & eius inuentionis officium Ecclesiasticum, num. 2.*
3 *Crucis duplex festum.*
4 *Crucem inuenit Iudas.*
6 *Iulianus monachus, diabolo amicus, apostata, & Christianorum persecutor, cuius tumulus ad hunc diem sororem insolitabilem emittit. num. 6.*

De inuentione sanctæ Crucis. Cap. 11.

IN sancta † Cruce Domini feconda spes habetur, Sicut enim beata Virgo portauit Dñm, ita & sancta crux suo modo. Et sicut Dominus dat aquis baptismalib. sanctificare, & alijs sacramentis, ita per tactum dominicæ carnis sanctificatum fuit lignum, vt nos suo modo sanctificare possit: & quia ita crux saluat per talem effectum, quem habet, ideo de ea cantatur, 1

2 tatur, O † crux splendidior astris &c. Quę sola fuisti digna, s. dignitate tibi data, portare talentum mũdi &c. Et quia finis crucis est gloria, ideo in fine pluriũ antiphonarum de cruce dr̃ alleluia. Dicitur autẽ per horas cap. Mihi autem absit gloriari. Gal vlt.
3 Fit autem duplex festum † de cruce, videlicet exaltationis, de quo suo loco dicetur, & inuentionis; quia inuenta fuit crux tpe Eusebij Papę à B. Helena matre Constantini, mediante Iuda, qui tunc Iudæus erat Vnde in canone ipsius Eusebij de consecr. dist 3. crucis. ita legitur. Crux Dñi nostri Iesu Christi, quæ nuper nobis gubernacula Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tenentib. quinto nonas Maij inuenta est, in prædicto Calen. die inuentionis festũ vobis solemniter celebrare mãdamus. est autẽ maius hoc festum, quam festum exaltationis, prout ibi dicetur. Legitur autem
4 † de prædicto Iuda, q̃ conuersus ad fidẽ, factus est postmodum Eps Hierosolymitanus, & mutato noĩe vocatus est Quiriacus. De quo dr̃ diabolus sic prophetasse. Iudas Christum morti tradidit, sed iste Iudas illum mortuum exaltauit, & artes magicas detexit, sed Iulianus familia-
5 ris † & amicus meus, cito rex erit, qui me de isto vindicabit quod factum est, 11. q 3. Iulianus 1. & 2. Nam Iulianus monachus ab ordine apostatãs acquisiuit per nefas consulatum Romanũ, & inde factus Imperator, & Christianorũ persecutor, illũ diuersis pœnis afflixit, & interfici iussit. Legitur quoq; q̃ quidam miles nomine Quiriacus hunc Iulianum posteà interfecit. De isto Iuliano legitur, q̃ adhuc apud Constantinopolim de tũba sua fœtor intolerabilis progreditur. Si quæraẽ, quare
6 fit festum † de cruce, in qua Christus fuit dehonestatus, & flagellatus, & non de asina, in qua fuit valde honoratus, nec ẽt de alijs, quæ ipse tetigit? Responderi põt, q̃ laus & honor super asinam impẽsus transitorius, & mundanus fuit, nec inde salus nostra prodijt, de quo curandum nõ est. Præterea per alia, quæ ipse tetigit, non leguntur miracula, & sanitates fieri, nec per illa redempti sumus: dehonestatio verò in cruce facta nostra redemptio fuit. Dicitur hodie introitus. Nos aũt. Gal. vlt. c. & legitur epistola, Confido de vobis in Domino. Gal. 5. c. pro eo q̃ ibi dr̃. Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Aliæ ecclesiæ dicunt. Hoc sentite. ad Phil. 2. Euangelium est. Simile est regnum cęlorum thesauro abscondito in agro &c. Quia crux Dñi ad literam inuenta est in agro, vel moraliter in agro ecclesiæ inuenitur crux Dñi, quæ dr̃ thesaurus, quia emptum est per eã nobis regnum cœlorum, qui videt hunc thesaurum in ecclesia, vadit, & vẽdit omnia, quæ habet, i. omnes transitorias delectationes, & emit agrum istum, vt sit de ecclesia. Alij dicũt. Erat homo ex Pharisęis. Io. c. 3. Et est notandum, q̃ festum Crucis fit semper cũ festo martyrum; quia crux significat martyrium. Et ideo in festiuitatibus Sanctæ Crucis leguntur in quibusdam Ecclesijs sex lectiones de martyrib. & officia commiscentur. De signo crucis dictum est in procemio quintæ partis.

S V M M A.

1 *Angelorum festum agit Ecclesia duplici de causa.*
2 *Michael princeps est angelorum, qui mittuntur.*
3 *Michaelis festum cur institutum, & cur potius ei dicatum, quàm cæteris angelis, nume. 4.*
5 *Michaelis festum, quod habeat officium.*
6 *Angelis semper nobis adsunt, & parati sunt orationes nostras sursum deferre. nume. 7.*

De reuelatione Sãcti Michaelis. Cap. 12.

ECCLESIA facit † festum de angelis duplici ratione. Prima est, quia nobis ministrant. Omnes. n. sunt administratorij Spiritussancti in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis, sicut hr̃ in epistola ad Heb. 1. Secunda ratio est, quia pugnant pro nobis cõtra angelos malos, nec permittunt nos tentari supra id, quod possumus. De hac pugna dicitur in Apoc. Factum est prælium in cœlo. Hoc bellum erit maxime tẽpore antichristi, & in morte martyrum fuit, & semper est. & eiectus est draco, idest, diabolus de cœlo, idest, de cœlestibus hominibus, 1

minibus,& deiectus in corda malorũ hominum. Huius aũt belli princeps est beatissimus Michael, & ideo fit ei festũ, licèt
Apoc. fit de vltima hierarchia,de inferiore.s.or
12. dine. Sunt.n.nouem ordines angelorum, prout dictum est in quarta parte, sub tit. de præfatione, qui quamuis omnes mittantur,qm,vt præmissum est,sunt admini stratorij spiritus,& in Esa.7.habet,q̃ missus est ad eum vnus de Seraphin; raro tamen mittuntur.vnde Daniel,Millia mil-
2 lium ministrabant † ei &c.Eorũ verò qui mittuntur princeps est Michael, qui fuit Princeps Ecclesiæ Iudæorum,vt habetur
Dan.7 in Daniele. modo est Princeps Ecclesiæ Christianorum. In Iudæis.n.fuit aliquando Ecclesia, quæ nunc est in Christianis.
3 ¶Hoc † autem festum quod est commemoratio victoriæ sancti Michaelis, inde originem sumpsit,quia cum barbari depopularentur Apuliam,Christiani triduano ieiunio indicto, sancti Michaelis auxiliũ implorauerunt, per cuius visibile patrocinium fugam ter barbari dederũt, & Christiani victoriã habuerunt. Vocatur ẽt festum reuelationis; qa in monte Gargano reuelatus est,vt sequitur. Sane Michael, Gabriel, & Raphael, nomina personalia sunt angelorum:alia vero sunt ordinum, vt dictum est in 4.parte, sub tit.de præfa-
4 tione. Sed cum † hoc festum sit cõe omnium angelorum, quare spiritualiter denominatur festum sancti Michaelis,& nõ Gabrielis,vel Raphaelis? Respõdeo,Michael est,qui est missus in Ægyptum,& fecit illas famosas plagas, qui diuisit mare rubrum,qui eduxit populum per desertũ,
5 & eduxit in terram promissionis. Ipse est præpositus paradisi,& custos,& est susceptor aĩarum,& Princeps Ecclesiæ,& ideo eum magis venerari debemus. Secunda rõ est, quia ipsemet fundauit Ecclesiã,& consecrauit Altare,vñ dr, Stetit angelus iuxta aram templi &c. hoc fuit in monte Gargano: postea vero reuelauit hoc hominibus per Episcopum illius regionis. Tertia rõ est,vt hoĩes venerantes angelos,perueniant ad consortium angelorum,& ea de cã in diebus dominicis & festiuis solennitatibus,nouem psalmi,nouem lectiones, & nouem responsoria cantantur, vt per cantum istorum ad cõsortium perueniamus nouem ordinum angelorum, quorũ proprium est Deo cantare. Congaudentes
5 aũt angelis dicit Ecclesia in introitu. Benedicite Dñm omnes Angeli eius. & quia angeli laudant,& nos similiter Deũ laudare debemus. Vnde sequitur versus. Benedic anima mea Dominum. Epistola vero Apoc.1.c.sumitur.Significauit Deus, quæ oportet fieri cito &c. Sequitur ibi, Io. septem ecclesijs per septem Ecclesias, vel per septem spiritus quantum ad intelligentiã,quæ ad hanc diem pertinet, vniuersitas angelorum intelligitur,per septẽ dies currit vita præsens. Sequitur responsorium,Benedicite,& versus,Benedic.Ratione qua supra. Alleluia est. In cõspectu angelorum psallam tibi.hoc aũt ideo dicit ecclesia, qa parati † sunt angeli defer- 6
re Deo orationes nostras. Semper.n.nobis ad stant & aspiciunt nos, & auscultãt. Vnde in canticis. Qui habitas in hortis Cant.8
amici,i. angeli auscultant. Per istos,s.bonos,compassio,illos.s. malos,passio,s.inuidiæ cogit,vt in nos aspiciãt. Sequit euãg. Accesserunt &c. Mar.8.c.in quo præcipitur vitari scãdalum paruulorum, quia ibi fit mentio de angelis. Amen dico vobis. quia angeli eorum in cœlis semper vidẽt faciem patris mei,qui in cœlis est. Quia verò parati sunt deferre † orationes no- 7
stras,in offertorio ostenditur.Stetit angelus iuxta arã templi,Apoc.8.Et data sunt ei incensa multa, id est,orationes accensæ igne charitatis, & ascendit fumus aromatum,i.oratio in conspectu Dei de manu angeli. in postcommunione vero placuit eccle æ,sicut prius benedicere,vnde dicitur in quibusdam ecclesijs,Benedicite angeli Dominum &c. Sanè,q̃ Michael legitur cum dracone pugnasse, intelligitur allegorice Michael,i.Christus, historice vero; quia Michaelis & aliorum angelorum eius ministerio diabolus descri bitur in ecclesia propter laicos esse depulsus. In hoc festo dicitur capitulum,Significauit. Et illud.Beatus quidegit,& illud Ioan. Septem, quæ sunt Apoc.1.c.

SVMMA.

1 *Geruasij & Prothasij festum ex institutione Gregorij.*

De

De Sāctis Geruasio & Prothasio. Cap. 13.

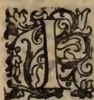

1 IN festo Sanctorū † Geruasij & Protasij cantat̄ ex institutione Gregorij introitus. Loquetur Dominus pacem in populo suo, ex eo ꝙ tali die pax inter Romanorum Imperatorē, & Agisulphum Regem Longobardorū extitit reformata, quem Regem Theodosia eius vxor Christianissima, cui Gregor. librum dialog. scripsit, ad fidem conuertit. Officia namque Sanctorum partim conueniunt ipsis Sanctis, partim his euntibus, qui in ipsorum euenere diebus.

SVMMA.

1 *Ioannis Baptistæ festum duplex agit Ecclesia, & cur ita. Et eius Missa. nu. 3. & 8.*
2 *Ioannes Baptista cur dictus Lucifer.*
4 *Ioannis vigilia habet ieiunium.*
5 *Ioannes Euangelista quo die obierit.*
6 *Ioannes Baptista, & Beata etiam Maria fuerunt in peccato originali concepti.*
7 *Ioanni Euangelistæ hymnum diaconus canit voce recuperata, quam prius amiserat.*
9 *Ioannis Baptistæ quadragesima.*
10 *Vigilia Ioan. Baptistæ cur ignes accendantur, & qua significatione. & nume. 11. Et cur ossa comburantur. nu. 12. Et cur rota voluatur. nume. 13.*

De Sancto Ioanne Baptista. Cap. 14.

1 Mat. 11. QVIA inter † natos mulierū non surrexit maior Io. Bapt. meritò ecclesia celebrat festū de illo, & facit ei duplex festum, s. natiuitatis & decollationis. ¶ Natiuitatis pp quatuor. ¶ Primò, propter historiam; qm̄ dicit Dñs de eo per angelum, sicut in Euangelio hr̄. Et multi in natiuitate eius gaudebūt, quod etiam pp Sarracenos dictum est, qui hoc festum celebrare dñr. ¶ Secundò, pp allegoriā & ministerium; quia per Ioannem figuratus est ortus gratiæ, quā nobis attulit Christus. Ipsum. n. Ioan. præcessit in annunciatione, in natiuitate, & pdicatione, in passione, & ad inferos descensione. ¶ Tertiò; quia sicut B. Virgo sanctificata fuit in vtero matris, ita & ipse. ¶ Quartò; quia ipse primus annūciauit gaudia æterna, & ideo dr̄ Lucifer & turtur. Vnde in canticis. Vox turturis audita est in terra nostra, & Iob. 38. c. Nunquid duces Luciferum in tēpore suo. (Cant. 2.) & eius natiuitas fuit per Gabrielem nunciata. Ideo autē Ioannes † dictus est Lucifer; quia obtulit nouum tempus. 2 Et inde est, ꝙ in quibusdam ecclesijs habent Missam in mane; quia natiuitas fuit, quia aurora; Natiuitas verò Christi fuit quasi ortus solis, vel ideo dr̄ missa in ortu diei; quia legitur in euangelio Lucæ, ꝙ ipse fuit sanctificatus, & Spiritusancto repletus in vtero matris, (Luc. 1.) quare merito laudandus est creator in exordio diei, qui illum dignatus est honorare in vtero matris. Habet etiā aliam propriam missam, sicut † & alij Sancti, quæ dr̄ circa 3 tertiā. Vel prima missa est de vigilia Euāgelistæ, vel alia dr̄; quia ipse fuit martyr & præcursor. Vnde illa missa est vnius martyris, & est introitus Iustus vt palma florebit in domo Dñi. De ipso nanq; prophetauerunt Esaias, & Hieremias, Hiere. ipso vitæ actu, quia fuit ei similis. Esaias, vt in epistola hr̄ hodierna. Audite insulę, & attendite populi de longe. Esa. 49. ibi etiam sequitur. vnde sumitur introitus, De ventre &c. Sequitur etiam ibi. Posuit os meum, vt gladium acutum. Gladius acutus est lingua prædicatoris; qm̄ abscindit superflua. Sequitur. Posuit me quasi sagittam electam. Sagitta electa est prædicator, qui facit, qđ docet. Sagitta acuta fuit Ioannes, cum dixit, Genimina viperarum, quis docebit vos fugere ab ira ventura? rñsoriū est. Prius q̄ te formarē &c. Hiere. 1. c. & est de natiuitate eius. Alleluia est. Tu puer. Luc. 1. cap. & illud, Inter natos &c. Mat. 9. c. Euangelium est. Elisabeth impletum. Luc. 1. c. dr̄ autem hac die capitulum. Audite insulæ. Esa. 49. cap. & illud: Prius, quàm te formarem. Hiere. 1. c. & illud. Reges videbunt. Esa. 49. cap.

4 ¶ Porrò in vigilia beati † Ioannis Baptistæ ieiunamus, quasi compatientes ei, qui in deserto ieiunauit, & asperam vitam duxit, & vigilia ipsa plenum ha-

bet officium, quia post Ioã.decollationẽ Christus crucifixus fuit,& agnũ comedit. Fuit n.Ioan.quasi lapis angularis, i.vetus
Mat. 11. & nouum Testm̃ coniungens. Vnde tunc magis solemnizamus propter mysterium, quam propter personam ipsam:& qm̃ ipse fuit medius inter vtrunq; testm̃,quia fuit finis veteris,& initium noui Testamenti, nam & lex & Prophetę vsq; ad Ioannem, videlicet inclusiuè, hinc est, q huius diei officium partim de veteri , & partim de
5 nouo est testõ. In † hac autem die Ioannes Euangelista obijt,sed eius festũ trãslatum est,prout sub eius festo dicetur. Festum autem decollationis non ita solemnizat ecclesia,sicut illud, prout ibi dicet. Fuit ergo,vt præmissum est, in vtero sanctificatus,sicut & Hieremias. Vnde & de Hiere. legitur in hac die, quod probatur per illud,quod dr̃ in euãgelio. Et repleta
Luc. 2. est Spiritusancto Elisabeth , & exultauit in gaudio infans in vtero meo . sed quo genere sanctificationis,nõ legimus.¶ Di-
6 cunt † tñ quidã,q ab omni peccato mundatus est,sed in glossa super illo loco. Tu vis à me baptizari? ego à te debeo baptizari, ab originali peccato mundari, dr̃, q in persona generalis hominis loquebatur,fuit tñ in peccato originali cõceptus, similiter & B.Virgo,de quo,& quare eius natiuitas celebretur,sub purificatione dictum est.Paulus historiographus,Romanæ Ecclesiæ diaconus,Cassinensis monachus,quadam die cum vellet paschalem
7 cereum cõsecrare,raucæ factæ sunt † fauces eius,cum prius vocales essent. Vt ergo vox sibi restitueretur , composuit in honorem B.Ioan.hymnum. Vt queat laxis resonare. in cuius principio petit vocis restitutionem, quam obtinuit,sicut & merito S. Ioan. restaurata est Zachariæ.
8 ¶ † In hoc festo non cantatur frequenter alleluia, sicut fit in festiuitatibus Petri & Pauli, & aliorum,in quorum vltimis nocturnis personatur. Ratio est,quia ipse figurat legẽ, & quia natale huius fuit ante Christi resurrectionem,& ante gaudium. Quidam tñ faciunt officium sine alleluia in initio noctis, propter figuram legis,& posteà iterant officium cum alleluia in medio noctis, terminantes illud in principio lucis,in memoriam antiquæ obseruationis, de qua,& quare in hoc festo nocturni cantantur in initio noctis , dictum est in quinta parte sub titulo de nocturnis . ¶ † Nota , q antiquitus solebat vna 9
quadragesima celebrari ante hoc festum, & alia ante Natale Dñi , sed posteà propter fragilitatem hominum redactũ fuit ad tres septimanas ante natale,& tres añ hoc festum . Vnde prohibitum est in decretis.33.q.4.non oportet.& c.seq.in illis tribus septimanis ne nuptiæ fiant , sed & hoc abolitum est,prout dictum est in prima parte,sub tit.de Sacris . ¶ Fiunt † aũt 10
tria specialia in hoc festo.In vigilia namque in quibusdam partib. ex antiqua obseruatione colligunt hoĩes & pueri ossa , & quædam alia immunda, & insimul cremãt,vt exinde fumus in aerem producat. Ferunt etiam brandas siue faces , & cum illis circuunt arua. Tertium est; quia rotam voluunt , qui immunda cremant , & fumum in altum produci faciunt,habent hoc à Gentibus. Antiquitus.n.dracones hoc tempore ad libidinem propter calorem excitati,volando per aerem frequenter in puteos & fontes spermatizabãt, ex quo inficiebãtur aquæ,& tunc erat annus lætalis ex aeris, & aquarum corruptione, quia quicunq; inde bibebant,moriebantur,aut grauem morbum patiebantur,qđ attendentes Philosophi,ignem iusserunt frequenter & passim circa puteos & fontes fieri,& immunda,& quęcunq; immundum redderent fumũ,ibi cremari.Nanq; per † talem fumum sciebant posse fugari 11
dracones,& quia tali hoc tẽpore maximè fiebant,ideo hoc adhuc ab aliquibus obseruatur . Sunt.n.dracones animalia,vnde in psal. Laudate Dñm de terra dracones,non thracones, i.meatus terræ, ꝓut quidam dixerunt , quæ quidem aĩalia in aere volant,in aquis natant,per terrã ambulant,nil immundũ sustinent,& fugiunt propter fumum oliferum, sicut elephantes propter grunitum suum . Est † etiam 12
alia ratio, quare ossa animalium comburuntur , videlicet in memoriam , q ossa Ioannis Baptistæ à Gentibus in ciuitate Sebastæ combusta fuerunt:vel potest hoc referri ad nouum Testamentum. Abijciunt.n.pueri vetera & comburunt,ad significandum , q adueniente noua lege , vetus

vetus testamentum debet cessare. Dictũ est n. vetustissima veterum non comedetis, & nouis supeuenientibus vetera ꝓijcietis. Feruntur quoq; brandæ, seu faces ardentes, & fiunt ignes, qui significãt sanctum Ioannem, qui fuit lumen, & lucerna ardens, & præcedens, & præcursor veræ lucis, quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundum. Vnde dicitur Io. 6. Est lucerna ardens, lucens ante Dominum, qui viam Domino præparauit in eremo. Rota † in quibusdam locis
13 voluitur, ad significandum, ꝙ sicut sol ad altiora sui circuli peruenit, nec altius potest progredi, sed tunc sol descendit in circulo. Sic & fama Ioannis, q putabatur Christus, descendit, secundum, ꝙ ipse testimonium perhibet, dicens. Me oportet minui, illum autem crescere, ꝙd dicunt quidam dictum esse, eo ꝙ tunc dies incipiunt minui, & in Natiuitate Xp̃i crescere. Sed quia ante festum S. Ioannis decrescunt, & ante natale Dñi crescunt, intelligendum est de Natiuitate in matre, qñ scilicet conceptus est vterq;: qm̃ Ioãnes conceptus fuit decrescentibus diebus, vt in Septembri, & Christus in crescentibus, vt in Aprili, vel die de morte vtriusque: nam corpus Christi exaltatum est in cruce, corpus Ioannis capite minoratũ.

SVMMA

1 *Petrus, & Paulus eadem die, & anno passi sunt.*
2 *Petri, & Pauli officia distinxit Gregorius.*
3 *Petri, & Pauli octaua quod habeant officium.*

De sanctis Petro, & Paulo. Cap. 15.

1 DE Petro† & Paulo q̃stio est, vtrũ eadẽ die passi sint. Nam Henricus Solitari⁹ velle vr̃, ꝙ eadẽ die anno reuoluto. Paulus passus sit. Sed Pelagius, & Nicola⁹ Papæ, & Ambrosius, & alij sancti Patres volunt, ꝙ eadem die, & eadem ẽt hora, sub Nerone Imperatore: videlicet anno 14. Imperij eius: falsæ essent historiæ de illis scriptæ. Sed tñ in diuersis locis, licet in vrbe, & diuersas pœnas passi sunt. qa Petr⁹ in vrbe crucifixus est. Paulus vero, qa (sicut legitur in actibus Apostolorũ) ciuis Romanus erat, q̃uis natione Tharsensis esset, extra muros vrbis decollat⁹, ꝗ pœna honestior videbatur, & de ipso lac ꝓ sanguine legiẽ ꝓfluxisse. Verum procedente tp̃e cum Constantinus Imperator in honorem vtriusq; ecclesias construxisset. & Roman. Pontifex vellet eorum corpora separare & dubitaret, ꝗ cuius ossa forent, diuinitus respõsum est. Maiora ossa sunt Prædicatoris, minora Piscatoris, & sic adinuicẽ separata sunt, & in ꝓprijs ecclesijs collocata. Postmodum vero Siluester papa volens Ecclesias ipsas consecrare, tã parua, ꝗ magna ossa ex æqua lance cum summa reuerentia ponderauit, & vnã medietatem in vna ecclesia, & aliã in alia ecclesia collocauit. Vnde quidam faciũt festũ de hac diuisione officiũ in Nonis, vel octauo Idus Iulij; quia tali die facta fuit: alij illud faciunt 15. vel 16. die eiusdem mensis. Alij vero dicũt, ꝙ festũ diuisionis petri, & pauli, ꝙ celebrat die illa, fit ꝑ illam diuisionem, ꝗ facta est in Hierusalem, post duodecim annos, quando separati sunt ad prædicandum Gentibus, in quo festo cantant illam magnam sequentiam. Cœli enarrãt gloriã. & euangeliũ Ascensionis. Recumbentibus &c. Incipiẽtes ibi in fine. Dñs qdẽ Iesus postq̃ &c. ¶Licèt † autem eorum festa eadem die celebranda concurrãt. Beatus tñ Gregorius instituit, vt tantum officium beati petri ipso die celebraretur, tum quia tali die ecclesia B. petri fuit dedicata, tum quia ipse prior fuit conuersione, tum qa maior fuit dignitate, quoniam Romanæ Ecclesiæ tenuerat primatum. Et dicitẽ in Missa introitus. Nunc scio. Act. 12. Collecta communis vtriq;: Deus, q hodiernã diem. quare non fit commemoratio de S. paulo. Epistola, Misit Herodes, quę est ibidẽ, Alleluia. Tu es petrus. Mat. 16. Euãgeliũ. Venit Iesus in partes, quod est ibidem, vbi dr̃. Quem dicunt homines esse filium hominis? sed secundum Hieremiam in hebræo dicitur filius Adæ. ꝑ horas vero dicitẽ ca. Misit Herodes rex ma-

nus. Act. 12. c. & illud, Angelus Domini, & illud: Et Petrus ad se reuersus, q̃ sunt ibidem. Sequenti vero die fit festum de beato Paulo, & dr̃ in Missa introit⁹. Scio cui. 2. ad Tim. 2. & Collecta: Deus, q mul titudinem. Graduale. Qui operatus est Petro. Gala. 1. c. Versus est. Gratia Dei, ad Cor. 15. c. Epistola. Notum vobis facio. ad Ga. 1. c. Alleluia, Tu es vas electio nis. Act. 9. c. Euangelium, Dixit Simõ Petrus, Matth. 19. c. in alijs ecclesijs dicitur. Hoc est preceptum. Io. 15. c. Communio, Amen dico vobis. Matth. 19. c. Itẽ in nocturnali officio B. Pauli, quidam versiculi præmittuntur antiphonis laudum, vt dictum est in 6. parte, sub Trinitate, & dr̃ capitulum. Bonum certamen. 2. ad Tim. 4. c. In octauis verò Apostolorum dicitur
3 † illud. Confitebor tibi Domine rex. Eccle. vlt. verum in vigilia dicitur introitus. Dixit Dominus. Ioan. vlt. & epistola. Petrus, & Ioan. Act. 3. Euangelium. Dixit Iesus Simoni Petro. Ioan. vlt. c. Habet autem hoc festum tria, s. ieiunium, solemnitatem, & octauam. Ieiunium, quia si volumus conregnare, oportet nos & compati. In die festi, de eorum glorificatione gaudemus. In octaua, de eorum futura beatitudine in corpore, & anima iam certi lætamur, & æternæ glorificationis meritum expectamus. De hac octaua dictũ est in pœmio huius partis. Et not. q̃ Leo Papa II. orans pro Neapolitanis ciuibus in mari cum Saracenis pugnantibus, fecit illam collectã. Deus, cuius dextera beatum Petrum &c. Perfectis vero p eũ muris ciuitatis Leoninæ imponẽs seras portis, orans fecit illam collectã, Deus, q B. Petro collatis clauib. &c. ¶In festo Magdalenæ dr̃ epistola. Mulierem fortem qs inueniet? quæ est in parabolis vlt. c. Euãgelium. Rogabat Iesum, Lucæ 7. c.

SVMMA.

1 *Fratres septem.*

De septem Fratribus. Cap. 16.

1 CIRCA festum septem † Fratrũ notandum est tres fuisse matres, quarum quælibet habuit septem filios, & post passiones eorum, passæ sunt, vi delicet mater Machabæorum, cuius nomen ignoratur, & Felicitas mater istorum septem fratrum, & Symphoriana sapiens mulier, quæ sancta fuit.

SVMMA.

1 *Iacobus maior filius Zebedæi, euangelium docuit in Hispanijs. Et eius dies officium, nu. 2. Et quando fiat, nu. 3.*

De sancto Iacobo. Cap. 17.

IACOBVS † maior filius Zebedæi, frater Ioannis Euangelistæ missus est ad prædicandũ Hispanis. Sed cum nõ posset nisi vnũ Principem ibi cõuertere, redijt Hierosolimã, sed tandem ab Herode decollatus, & in Hispaniam reportatus, quos viuus conuertere nequit, mortuus diuino miraculo conuertit. Fit autem festum octauo Cal. Augusti, pro eo, q̃ in tali die fuit apud Compostellam translatus, non quod tũc obierit, qa occisus est ab Herode in diebus azymorum, videlicet octauo Calen. Aprilis, in Annunciatione Domini, s. circa Pascha, vt legit in epistola huius diei.
Misit † Herodes &c. Et ita tũc pp dies ipsos festum non habuit: in Cal. vero Ianuarij fuit sepultus; quia ab Augusto vsque nunc sepulchri eius fabrica fuit ptelata, † vel ideo fit octauo Cal. Augu. hoc festum, qm hac die dedicata est sibi ecclesia in Cõpostella: Quare dictus sit maior, dictum est sub festo Apostolorum Philippi, & Iacobi. Hoc aũt festum non hẽt vigiliã, vel ieiunium: prout dictum est in 6. par. sub 4. feria tertiæ hebdomadæ Aduẽtus. Hac die, dicunt q̃dam Ecclesiæ epistolam. Iam non estis. ephe. 2. c. Aliæ: Benedictus Deus, & pater. ephe. 1. & euangelium, Accessit ad Iesum. Mat. 20. c.

SVMMA.

1 *Fratrum septem dormientium fere trecentis annis festum, ibidemque historia.*

De

De septem dormientibus. Cap. 18.

NUNC de festo † septẽ dormiẽtiũ dicendũ est, sex eorũ potẽtes fuerunt in Ephesio tpe, quo Decius Cæsar persecutus est ecclesiã Dei, q quã cito audierũt psecutionẽ, fugerũt in montẽ, & latuerũt in spelũca quadã, & secũ magnã pecuniã portauerunt, sed parũ cibi, quorũ noĩa sunt. Maximianus, Marcus, Martinianus, Dionysius, Ioannes, Serapion, & Constantinus. Hi cũ essent in spelunca, prima die comederunt, qcqd habuerunt comestinni aptũ, & dixerũt seruienti suo. Cras emes nobis cibos, q̃a parũ hodie comedimus, & postea dormierunt. Tandem Decius q̃siuit eos. nam audiuit eos esse Christianos, sed dictum est ei eos aufugisse in alias regiones, vel in monte latuisse, quod audiens fecit ostia speluncæ lapidibus obstrui. Post multum vero tpis, videlicet 300. annos, quidã voluit stabulum contra speluncã facere, & fecit magnũ ignẽ, in quo soluti sunt lapides, q erant in ostio speluncæ, & statim in spelunca refulsit splendor ignis, euigilati sunt septem dormientes, & sex q potentes erant dixerunt septimo, qui erat seruus eorũ, Dies est, vade nobis emere cibos. Putabant.n. se per vnã noctem tm̃ dormiuisse. Iuit ergo ille ad ciuitatẽ, & venit ad macellum miratus vltra modũ, q̃a cruces videbat p vicos, & in triuijs, & in quadriuijs. Cumq́; carnes emẽs obtulisset monetã q̃ habebat, nõ cognouerũt eã carnifices, & dixerunt. Vñ habes istos nummos? Qui ait, ex meo pprio labore. & illi, Vnde es tu? Qui ait, De patria ista. tunc illi, Qui sunt parentes tui? Ille ait, Isti, & isti. & non cognouerunt carnifices aliquos eorum, quos ipse noiabat. a longo.n. tpe eorum nomina cum illis erant sepulta. Iterum illi dixerunt. Sub quo Imperatore fuit illa moneta? ait ille, Sub Decio. Tunc illi admirati sunt, tum pp monetam, tũ p p ea, q̃ referebat, æstimantes eum insanum esse. Qui ligauerũt eũ, & duxerunt ante põtificẽ ciuitatis, cui diligenter inquirenti quis ille esset, & vnde, & vbi hanc monetam inuenisset, & de alijs, q̃ ipse retulerat carnificibus, oia put contingerat reuelauit. Tunc Episcopus veniens cum vniuerso populo ciuitatis ad speluncam, inuenit eos sex, q̃ ibi remanserat iterum dormientes, & euigilatos secũ ĩ ciuitatẽ adduxit, & singula sciscitatus ab eis, inuentum est eos in spelũca fuisse per annos fere 300. Præterea, inuentæ sunt plumbeæ tabulæ in ipsa spelunca, quas illi imposuerant ibi, qui mandato Decij obturauerant os speluncę. Imperatores erant tunc Honorius, & Archadius, q cum prius dubitarent de resurrectione, hnc viso, firmius crediderũt. Fuerunt aũt cum Episcopo pdicti septem iuuenes per aliquos dies, & postea mortui sunt libera morte. Vñ dicti sunt martyres, quia tam diu in spelunca manserunt.

SUMMA.

1 *Petri ad vincula festum quomodo institutum. Et quare ibi, & nu. 2. 3. 4. Eiusque diei officium. nu. 5.*

De festo S. Petri ad vincula. Cap. 19.

FESTUM † B. Petri ad vincula taliter secũdum Bedã institutum fuit Theodosia vxor Theodosij II. Impatoris Hierosolymam pficiscens vidit in Alexãdria festum celebrari in Cal. Augusti ad honorem Cæsaris Augusti de triumpho habito de Cleopatra Regina Ægypti, & de Marco Antonio, viro eius. Vnde vehemẽter doluit, q damnato, & Gentili tantus honor exhiberẽt. Veniens ãt Hierosolymam catenas, quibus Petrus sub Herode fuit alligatus, acq̃siuit, & Romam rediẽs eas Apostolico psentauit, q alias catenas, q̃bus sub Nerone fuerat alligatus, apportari pcepit, q se tãgentes vsq; adeo sunt miraculosè coniunctæ ac si semper fuissent eædẽ. Theodosius igiť ad honorem B. Petri ecclesiam ædificauit, & ibi catenas imposuit, quæ dedicata est in Calen. August. vt solemnitas Piscatoris obfuscaret solemnitatem Imperatoris, & catena Petri extingueret torquem Augusti. ¶ Secunda cã † institutionis huius festi est, pp memoriam liberationis beati 2

petri

Petri per angelum factæ a carcere, siue a vinculis, quib. per Herodem Agrippam tenebatur, ꝑut in epistola legit hodier na;& secundum hoc vr, ꝙ deberet vocari
3 hoc festum a vinculis. ¶Tertia † cā est; quia cum Quirinus tribunus filiam habe ret gutturosam, illa ad mandatum sancti Alexandri Papæ, qui Sextus fuit a beato Petro, quæsiuit bogas, siue vincula, qbus B.Petrus fuit vinculatus Romæ sub Nerone, quibus osculatis, liberata est,& Quirinus cū tota sua familia baptizatus est: tunc dictus Alexander Papa hoc festum in Calend. Augusti celebrandum instituit, & in honorem B. Petri Ecclesiā in vrbe fabricauit, vbi vincula ipsa reposuit, & ad vincula nominauit,& Calen. Augusti dedicauit, & in qua festiuitate popul⁹
4 illic ipsa vincula hodie osculatur.†Quarta causa potest esse; qa dominus Petrum a vinculis miraculose absoluit, & eidem ligandi atq; soluendi potestatem dedit. Nos autem vinculis peccatorum ligati tenemur,& absolui indigemus. Ideo igitur in solemnitate ipsa, quæ dicitur ad vincula, ipsum honoramus, vt sicut ipse a vinculis absolui promeruit, & absoluendi potestatem accepit a Domino, sic & ipse nos a peccatorum nexibus absolui ob
5 tineat. Hac † die dicitur epistola, Misit Herodes. Act.12.c. Euangelium: Venit Iesus in partes. Mat.16.c.

SVMMA.

1 *Machabæorum festum cur agat Ecclesia,& nu.2.& infra.*

De Machabæis. Cap. 10.

1 MACHABÆI isti, sunt illi, de † qb. fuit Iudas Machabæus, de quib. hr in 2.Machab. Et cū ecclesia occidentalis nullius alterius Sācti veteris testamenti festum celebret, ꝑut dictum est in proœmio huius partis; istorū tamen,& Innocentiū festum recolit, isto
2 rum quidem ꝑ quatuor. Primo: qa† passi sunt propter legis obseruationem, qa videlicet carnes porcinas contra legem comedere noluerunt. Secundo ꝑ martyrij prærogatiuam, ꝑut legitur historia scholastica, quia n. inaudita supplicia sup Sanctos veteris testamenti pertulerunt, ideo in hoc priuilegiati sunt, vt eorū passio celebretur. Tertio; quia ipsi fuerunt septem fratres, & numerus septenarius est numerus vniuersitatis. Vnde in eis significātur omnes martyres veteris testamenti, celebritate digni,& omnibus illis in istis reuerētia exhibetur. Quarto; qa ipsi ostenduntur in exemplū martyribus noui testamenti, vt sicut illi ꝑ legis Mosaicę obseruatione passi sunt, ita & nos maxime, si necesse fuerit, parati simus ꝑ euangelio,& secūdum hoc magis celebratur propter significatum, q̄ propter significans. Quidam vero dixerunt, ꝙ illi Machabæi, sunt illi septem fratres, qui fuerunt filij felicitatis.

SVMMA.

1 *Stephani protomartyris festum quo die agatur,& cur statim a natali Dominicæ.*

De inuentione S.Stephani. Cap. 11.

SANCTI † Stephani protomartyris inuētio facta fuit die illa, qua celebratur eius passio,& passus est die illa, qua eius inuentio celebratur, s. in Augusto, sed festa per ecclesiā quatuor de causis translata fuit. Primò, quia cum beatus Stephanus fuerit protomartyr, & martyrium Sanctorum sit eorum natale in cęlis, merito statim post natale Dñi, natale protomartyris Stephani celebrat. Secundò, propter dignitatē; dignius nāq; est festum, quod est de morte, quàm aliud,& ideo cōpetenter tanq̄ dignius statim post natiuitatem collocatū est. Tertiò; quia officium passionis eius concordat officio natalis Domini. Vnde illud: Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascetur in cœlis. Quartò; quia in eius inuentione maxima multitudo hominum venit, qui videntes miracula plurima, quæ fecit Deus in illius inuentione, maiori cultu diem illum celebrauerunt annuatim, quàm etiam diem 1

mortis

mortis illius. Statuerunt ergo sancti patres, vt festum passionis eius transferetur ad hanc diem inuentionis, & ad festũ inuentionis, festum passionis, quia festum passionis maiori cultu dignum est, vt populus hunc diem, qui Natale Domini sequitur, feruentiori cultu celebret, quàm diem eiusdem festi in Augusto. Alia etiã ratio reddetur sub isto festo.

S V M M A.

1 *Domini transfiguratio cur die sancti Sixti celebretur.*

2 *Dominicæ trãsfigurationis die cõsecratur vinum nouũ. Et primæ fruges, atq; fabæ n.3*

De Transfiguratione Domini. Cap. 22.

1 SEQVITVR † de festo
transfigurationis Dñi,
quod est in die beati
Sixti, non quia tali die
trãsfiguratio facta sit,
sed quia tunc ab Apostolis, qui secum fuerunt in monte, fuit manifestata, publicata, & prædicata. Præceperat.n. Dñs, ne alicui diceret, donec à mortuis resurrexisset. Illi aũt vsq; ad hanc diẽ super hoc tacuerunt. Transfiguratioñe.n. constat factam fuisse circa principium Veris, eo.s. die, quo dr euãgelium de transfiguratione, s. secunda hebdomada quadra
2 gesimę. † Nota, q in quibusdam locis hac die conficitur sanguis Christi de nouo vino, si inueniri possit, aut saltem aliquãtulum de matura vua in calice eliquatur. Benedicuntur ẽt racemi, ex quibus populus cõmunicat, & est ratio hæc. In die.n. cœnæ dixit Iesus Discipulis, Amen dico vobis, Amodo non bibam de hoc gemine vitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei. Quia ergo hoc quod dixit nouum, & etiam transfiguratio pertinet ad illam gloriosam innouationẽ, quam Christus habuit post resurrectionem, & quam fideles post resurrectionem sunt habituri, ideo in hoc festo sanguis Christi ex nouo vino conficitur, & propter hoc etiam hac die nouæ aquæ benedicuntur. Euti-
3 cianus Papa statuit, vt primæ † fruges, & fabæ super altare benedicantur.

S V M M A.

1 *Laurẽtius post beatum Stephanum primatum obtinet inter martyres. Et cur honorificentius præ cæteris colatur, & eius vigiliæ officium. num. 2. Et dies. num. 4.*

3 *Leuita quis.*

5 *Laurẽtius tria singularia habet priuilegia.*

De sancto Laurentio. Cap. 23.

EATVS † Laurentius, 1
quia post beatum Stephanũ inter alios martyres primatũ obtinet, vigiliã habet, non quia maiorem pœnam sustinuerit, quàm alij, nam multi tantã pœnam sustinuerũt, sicut beatus Vincentius, & beatus Georgius, & alij quidam, sed pp officium prædicationis, & pp martyrij locũ, quia Romæ, & pp bonã administrationẽ thesaurorum ecclesiæ, Vñ incipit introitus † in vigilia ipsius. Dispersit, dedit pau 2
peribus. In die vero hẽt proprium officiũ, Ps. 110
videlicet, Cõfessio & pulchritudo &c. & hoc ideo dr, quia propter confessionem fidei fuit assatus, & exaltatus, & apparuit eius sanctitas, cũ non timuerit sic tormentari pro Christo: quia vero ipse in tormẽtis positus iubilabat, ac Dño laudes cantabat, ideo sequitur versus, Cantate Dño cãticum nouum. In collecta vero illa. Da nobis quæsumus Domine &c. orat ecclesia se sic liberari, per Dominum ab igne vitiorum, & ipsa vitia in se extingui, sicut beatus Laurentius fuit liberatus ab igne tormentorum. Vnde ipse dicebat tyrãno. Disce miser, quanta est virtus Dñi, nã carbones isti non dolorem, sed refrigerium mihi præstãt. In epistola vero. Qui parce. 2. Corin. 9. c. agitur de largitate eleemosynarum facienda pauperibus. quod præceptum strenue impleuit beatus Laurentius, qui thesauros ecclesiæ dedit pauperibus, & vt eum in hoc imitemur dr, Iustitia eius manet in sæculum sęculi. Responsoriũ de passione eius est, eo q igne probatus fuit, sicut aurum in fornace probatur; & hoc est, quòd dicit, Probasti cor Ps. 16.
meum, & vi. no. quia ad literam de nocte fuit assatus, & à Domino visibiliter visitatus:

ſtatus,& ideo dicebat. Mea nox obſcurũ non habet, ſed omnia in luce clareſcunt. Verſus eſt. Igne me exa.& non eſt inuenta in me iniquitas,i.inęqualitas,quia ſemper & perfectè in fide conſtans fui. Vel nõ fuit inuenta in eo iniquitas,ſ.peccati. Alleluia eſt de nobili miniſterio eius. Et quia erat præcipuus miniſter,ideo in virtute Domini præcipue operabat. Leuita (inquit) Laurent. bonum opus operatus eſt,qui per ſignum crucis cęcos illuminauit.
3 Leuita † idẽ eſt, ꝙ aſſumptus vel offerens, quia ad litteram aſſumptus fuit ad miniſterium diuinũ. Vnde legitur ipſum dixiſſe beato Sixto. Quo progrederis ſine filio pater? nunquid degenerem me probaſti? experire certe, vtrum idoneũ miniſtrum elegeris,cui promiſiſti Domini ſanguinis conſecrationem. Item fuit Leuita, i.ſeipſum offerens. Vnde ipſe in tormẽtis poſitus dicebat: Ego me obtuli hoſtiã Deo in odorem ſuauitatis.& ideo de eo in nocturnali officio cantat Eccleſia. Meruit eſſe hoſtia beatus Lauren.qui dũ aſſarctur, Dominum non negauit, & ideo inuentus eſt ſacrificium laudis. Et quia Deus laudandus eſt de tanta patientia conceſſa martyri,ideo prædicta ſub alleluia cantatur.
4 ¶ In euãgelio † verò. Niſi granum frumẽti cadens in terram bonã, quod eſt Io.12. ait Dominus de miniſtris ſuis,& de præmio ipſorum,dicens. Primo de ope ipſorum. Qui mihi miniſtrat,me ſequať. & poſt de primo adiungit,dicens. Et vbi ſum ego,illic & miniſter meꝰ erit, ſi quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus &c. Cum igitur inter miniſtros præcipuus fuerat beatus Laurentius, ideo iſtud euangelium in eius feſtiuitate cantatur. Sed quia priuilegiatum miniſterium eſt prædicatio, & confeſſio nominis Domini,coram regibus & principibus,ideo ſequitur offertorium. Confeſſio & pulchritudo in conſpectu &c. in poſtcommunione quoque agitur de miniſtris,& merito ipſorum. Qui mihi miniſtrat me ſequatur &c. ad horas dicitur capitulum. Qui parce.2.Corinth.9.c.
5 ¶ Et nota † ꝙ iſte Sanctus propter tres prærogatiuas ſupra in principio poſitas,in trib. priuilegiatus eſt. Primo;quoniam ipſe ſolus inter martyres habet ieiunium inſtitutionis. Secũdo in octauis,quoniam iſtẽ tantum,& beatus Stephanus octauas habent inter martyres, ſicut beatus Martinus inter cõfeſſores. De hac octaua dictũ eſt in fine proœmij huius partis. Tertio, in regreſſibus antiphonarum:in hoc.n.feſto quidam verſiculi præmittuntur antiphonis, vt dictum eſt in 6.parte ſub dominica de Trinitate. Beatus Laurentius fuit Archidiaconus Romæ, poſt quem nullus dicitur ibi Archidiaconus fuiſſe.

SVMMA.

1 *Maria Virgo an fuerit aſſumpta vnà cum corpore. Et quota ætatis anno num.2.*
3 *Aſſumptionis Mariæ officium & num.5.*
4 *Aſſumptio Mariæ celebratur æſtiuo tempore, idque congrue.*
6 *Aſſumptionis dies cur euangelium legatur de Maria & Martha. Et quid illæ duæ ſorores deſignent num.7.*
8 *Euangelia ſunt quatuor de Beata Maria.*
9 *Aſſumptio Mariæ hẽt ieiunium et octauas.*
10 *Aſſumptionis die cur colligantur herbæ,& benedicantur.*

De Aſſumptione Virginis glorioſæ Mariæ. Cap. 24.

Ieronymvs dicit, quo beata Maria † aſſũpta fuerit ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio,Deus ſcit. Aug.vero dicit, ꝙ in corpore; veritas tñ eſt,ꝙ primo aſſumpta eſt in anima. 2
vtrum vero corpus inter terra remanſit, incertum hr,& melius eſt pie dubitare, q̃ aliquid circa hoc temere diffinire: pie tñ credẽdum eſt,eam totaliter fuiſſe aſſumptam. Verum quædam religioſiſſima mulier,Eliſabeth nomine,de partibus Saxoniæ aſſeruit ſibi reuelatum fuiſſe, ꝙ poſt quadraginta dies poſt aſſumptionem animæ aſſumptum fuit corpus,& inde cõpoſuit quendam tractatum, qui tamen non eſt authenticus. Refert Ephirius, ꝙ beata Virgo quando Chriſtũ concepit,erat annorum quatuordecim,& in decimoquinto anno ipſa peperit, & cum eo mãſit annis 33. & poſt mortem Chriſti ſuperuixit

annis

annis 24. & secundum hoc tempore obitus sui erat annorum 72. probabilius, vt
2 vt. dicunt alij,† quia 12. annis filio superuixit, & sic sexagenaria est adsumpta, cũ Apostoli totidem annos prædicauerunt in Iudæa, & circa partes illam. ¶ In hoc
3 festo q̃dã dicuntur, q̃ in ecclesiarum† dedicationib. dicuntur, quia ad eã ptinent. Cantaẽ ẽt de libro canticorum, s. Osculetur me osculo &c. Respõsoria. n. antiphonæ, & lectiones eædem sumuntur, qui liber est de amorib. quia in carne manens maiorem habuit dilectionem, quam aliqua creatura in carne viuens, excepto Christo, & ideo pp excellentẽ charitatẽ, q̃ habuit in terris, meruit ascendere super angelos, in carne. n. pter carnem viuere, non terrena, sed cœlestis vita est. Et
4 † competit hoc festum æstiuo tpe, quia p calorem ignis charitas ascendit. Rursus legit, & cantatur de cantico amoris, eo q̃ beata Virgo figuram tenet Ecclesiæ. Sicut n. ipsa mater est virgo, & sponsa, sic & ecclesiæ mater sanctorum nomen tenet virginitatis, & sponsæ. virginitatis in quã mentis, & fidei, q̃ p̃ualet virginitati carnis. & sponsæ, quia ipsa est sponsa Xpi. Vnde Apost. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Est ãt, vt dicunt qdam, cantici legenda medietas vsque ad octauas: alia vero medietas vsq; ad natiuitatem eiusdem virginis reseruetur. Huic ergo congruè accedit, q̃ circa festum istud libri Salom. leganẽ, & pmittuntur antiphonis, quidam versiculi, vt dictum est in 6. par. sub dominica de Trinitate. in Calce. Concilio, qđ B. Leo celebrauit, statutum fuit, q̃ virgo Maria mater Dei appellareẽ. Alij tamen dicũt, q̃ in Ephesino iussu Celestini papę primi
5 celebrato. ¶ Item nota, q̃ ille sermo Hie. Cogitis me, ò † paula, & Eustochium, q a quibusdam in ecclesia in hoc festo legitur, sed non debet legi, nisi in refectorio, vel capitulo, quia ad hoc factus fuit. Dr̃ autem ad horas capitulum, In omnibus requiẽ q̃siui, Ecclesia. 24. c. in vigilia Assumptionis dr̃ epistola, Ab initio, & ante secula. Eccle. 24. c. Aliæ ecclesiæ dicũt, Ego quasi. quæ est ibidem. ¶ Euangelium est. Exurgens Maria. Luc. 1. c. Aliæ ecclesiæ dicunt. Loquente Iesu ad turbas 11. c. Offertorium. Oratiõ mea munda. Iob 16. c. Cæterum in Missa diei legitur epistola, In omnibus requiem quæsiui, &c. In omnibus enim quæsiui vitam æternã, & ideo habuit illã. Sequitur. Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo, i. in vtero, meo. Et quia Dominus in vtero beatæ Mariæ Virginis requieuit, ideo ipse dedit illi suum tabernaculum, i. cœlum. Et sicut ipsa duo fecit, thronum grandẽ. Vnde ipsa dicit, Magnificat anima mea Dominum &c. 3. Regum 10. Thronum fecit rex Salomon de ebore grandem, & ita ei fecit Dominus thronum grandem in cœlo, quando exaltauit eam super angelos. ¶ Euangelium legitur† de Martha, 6
& de Maria, s. Intrauit Iesus. Luc. 10. quod prima facie pertinere non videtur, tamẽ bene pertinens est secundum allegoriã. Intrauit enim Iesus in quoddam castellum, idest in beatam Virginem, quæ dicitur castellum, quæ est terribilis dæmonibus, & bene se muniuit contra diabolum & vitia. Diminutiuè autem dicitur castellum propter humilitatem. Et dicitur castellum propter singularitatem, quia nec primam similem visa est, nec habere sequentem, & Martha, idest actiua vita recipit eum. Diligentissimè enim nutriuit puerum suum, & tulit in Ægyptũ, & prius se probauit in actiua vita, eundo ad Elisabeth, & seruiendo ei, & sicut ipsa fuit Martha in actiua vita, ita & fuit Maria Magdalena in contemplatiua. Vnde in alio Euangelio habetur. Maria conseruabat verba omnia hęc, cõferens in corde suo.
† Hæ autem duæ sorores significant vitã 7
actiuam, & vitam contemplatiuam, quæ plane fuerunt in beata Virgine Maria, p quas ipsa sublimiter, honorabiliter, atq; delectabiliter in seipsa recepit Christũ. ¶ Illud autem notandum est, q̃ quatuor sunt euangelia de beata Maria Virgine.
† Vnum est, Missus est angelus, quod non 8
debet dici, nisi in Aduentu Domini, & in Annunciatione eius. Alia tria possunt cantari quoties de ipsa pecuharis missa cantatur, tanquam communia, quæ sunt ipsa, Extollens vocem mulier &c. aliud, Abijt Maria in montana &c. aliud, Stabat iuxta crucem &cęt. ¶ † Item nota, quòd 9
hoc festum habet ieiunium, & octauas,

quod nõ habet aliud festum de illa. Hoc .n. festum maius est omnibus alijs, quæ fiunt de illa. Similiter & de quolibet sã cto maius festum est transitus illius, q̃ a liud de illo; quia de miseria transit ad vi

10 tã, excepto de Io. Bapt. ¶ † Quare autem herbæ colligantur, & benedicant in hoc festo, ipsa legenda indicat, quia B. Maria comparatur rosæ, & lilio. ¶ Vnde sicut spina rosam genuit, ita Iudęa Mariã. Offi cium B. Mariæ Virginis debẽt quotidie, sed in sabbato solemniter dici, ꝑut dictũ est in 6. par. sub ti. de tpe aduentus. In q buſdam tñ ecclesijs non dr a 5. feria cęnę Domini vsq; ad octauas Pent. dicentes, ꝙ tunc in ecclesia oĩa breuia dẽnt esse. ¶ Legitur tñ, cũ qdã sacerdos aliã forte nullam nesciens, oi die Missam de beata Virgine celebraret, Episcopus eũ ab of ficio suspendit, sed Virgo beata ipsi Epo ex hoc grauissimè comminata est, & ideo ipse suspensionem huiusmodi relaxauit.

S V M M A.

1 *Bartholomæi festum variè celebratur.*

2 *Bartholomæi statura.*

De Sancto Bartholomæo Apostolo. Cap. 25.

1 BEATVS † Bartholomę' primo prędicauit, vt di xit B. Theodorus Ab bas, in Lugdonia, po stea in India, deinde ĩ Albania in ciuitate Ar meniæ, vbi primo exco riatus, & postea decollatus est, deinde trã slatus dr Beneuẽtum, q̃uis hodie Romę esse dicat̃. Quidam aũt celebrant festum excoriationis, & quidã decollationis, si cut dictum est in 6. par. sub 4. feria tertiæ

2 hebdomadæ Aduentus. † Et nota, ꝙ inq rentibus B. Bartholomæum, Dæmon ip sum ita descripsit, dicens. Capilli eius ni gri, & crispi, caro candida, oculi grandes, nares coæquales, & directæ, barba ꝓlixa, habẽs paucos canos, statura æqualis, col lobio albo eleuato, & purpura vestitur, in duitur albo pallio, quod per singulos an gulos habet gemmas purpureas.

S V M M A.

1 *Ioannis decollatio.*

2 *Herodes tres fuere.*

3 *Ioannis Baptistæ caput, vbi humatum. Fe vbi, quando, & a quo inuentum. num. 4.*

5 *Ioannis Baptistæ officium ecclesiasticum in decollatione.*

De decollatione S Io. Bap. Cap. 26.

FESTVM † decollationis 1 B. Ioan. celebrat Eccle sia, q2 ꝑ veritate mor tuus est, sed nõ sic solẽ niter sicut festũ natiui tatis eius, eo ꝙ descen dit ad inferos, sicut di cit Greg. sup illud. Tu es, qui venturus es, an aliũ expectamus? Fuit aũt decollatus in tpe paschali ꝑ Herodem regẽ anno 31. a natiuitate Dñi, s. anno ꝓcedente passio nem Dñi, & ipse in anno 30. cępit ꝓdica re, & ita fit hoc festũ de decollatione. Et no. ꝙ tres fuerunt † Herodes, quos eorũ 2 infamis crudelitas fecit famosos. ¶ Prim' dictus est Herodes Ascalonita, sub quo natus est Dominus, a quo Innocentes occisi sunt. ¶ Secundus Antipas, qui Io. decollauit. ¶ Tertius Agrippa, qui Iaco bum occidit, & Petrum incarcerauit. Vn de versus Ascalonita necat pueros, An tippa Ioannem, Agrippa Iacobum, clau dens in carcere Petrum. Sane decollato Ioanne, discipuli eius corpus sepelierunt in Sebasta vrbe Palestinæ, & caput ĩ Hie rusalem humatum est, iuxta † Herodis ha 3 bitaculum, & vbi corpus sepultũ iacebat, multa Deus miracula opabat̃. Vñ multi tudine Christianorũ illuc cõfluebat. Qđ vidẽs Iulianus apostata, iussu eius Gẽti les ad dedecus S. Ioannis confregerunt mausoleum, & ossa eius per agros sparse runt. Sed cum Christiani illuc venirent, & miracula non cessarent, iterum Genti les ossa collegerunt, & combusserunt, sed digitus ille, quo Dominum ad Iordanẽ venientem monstrauit, dicens. Ecce agn' Dei &c. non potuit cõburi. Multi tamen Christiani monachi à Hierosolymis, qui intererant cum Gentilibus, ossa colligen tibus, quot occultare potẽrant, reserua uerunt, tuleruntque ossa ad Philippum

Hieroso-

Hierosolymitanum episcopum, qui misit ea per Iulianũ diaconum Anastasio Alexandriæ Episcopo, quæ post Theophylus vrbis eiusdem Episcopus in templo Serapis reposuit, & Basilicam in honorẽ eius consecrauit. Vnde hoc festum de decollatione & combustione ossium est, secundũ magistrum Guilbertum, quod celebrat ecclesia, quasi pro iam mortuo, fm martyrium, quia in suis ossibus quodammodo passus est. Alij dicunt, ꝙ beata Tecla digitũm beati Ioannis, qui comburi non potuit, de vltra marinis partibus afferens in Moriana ibi ad honorẽ beati Ioannis fundauit ecclesiam, & hac die dedicata est ei ecclesia. Ideoq; statutum fuit à Domino Papa, vt hæc dies ad honorem beati Ioannis per totum mundum semper celebris haberetur, & fm hoc videtur ꝙ debet dici festum dedicationis.
4 ¶Rursus † beatus Ioannes caput suum, quod in Hierusalem fuerat humatum, reuelauit duobus monachis orientalibus, qui Hierusalem adotare venerant, qui iuxta Herodis habitaculum illud 7. Cal. Martij inuenerũt, sed post ab alijs perlatum est in Edissam ciuitatem, & in quondam specu ignobiliter reconditum, donec denuo Marcello presbytero fuit reuelatum, & per eiusdem vrbis episcopum, 4. Cal. Septembris reuelatum, ex quo tẽpore cœpit in eadem vrbe decollatio celebrari, ea die, vt arbitror, quo caput est reuelatum, & ita hoc festũ potest dici reuelationis. Hoc ergo festum potest esse decollatione, vel de collectione ossium, vel de dedicatione ecclesiæ ad
5 honorem illius, vel de reuelatione. †Hac die dicunt quidam epistolam. Expectatio. Prouer. 10. cap. Et euangelium. Misit Herodes. Mar. cap. 6. & alleluia. Erat lucerna. Ioan. 5. cap.

S V M M A.

1 *Felix & Audactus socij in passione. Et vnde nomen sortitus Audactus.*

De Sanctis Felice & Audacto. Cap. 27.

1 SCIENDVM est, ꝙ cum beatus Felix † traheretur ad mortẽ pro nomine Christi, quidam repẽte se in medio protulit, dicẽs. Ego sum Christianus, Dixerunt carnifices, ergo venies & tu. Cum autem nomen illius ignoraretur, vocatus est Audactus, quasi beato Felici audacter associatus, sicut & beatus Ioannes Alexandrinus Episcopus ob eximiam in pauperes Christi pietatem, Ioan. eleemosynarius dictus est. Cuius festum nono Cal. Februarij celebratur.

S V M M A.

1 *Mariæ natiuitas cur celebretur ab Ecclesia.*
2 *Natiuitas Mariæ antiquitus nõ celebrabat.*
3 *Natiuitas B. Mariæ non habet ieiunium institutionis.*
4 *Ecclesia tres natiuitates celebrat, quæ designant treis natiuitates spirituales.*

De Natiuitate Beatæ Mariæ. Cap. 28.

FESTVM † natiuitatis Bea. Mariæ Virginis, quando videlicet in mundo nata est, ideo celebratur, quia fuit in vtero sanctificata, iuxta illud Psalm. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. In hoc festo legitur genealogia Saluatoris, imo ipsius Beatæ Mariæ Virginis, quia de eadem fuerat genealogia, vnde legitur Euangelium. Matth. 1. cap. Liber generationis Iesu Christi. de qua dictum est in sexta parte, sub Natali, & sub festo Apostolorum Philippi & Iacobi. Et epistola. Ego quasi. Ecclesiastici 24. cap. Aliæ Ecclesiæ dicunt. Dominus possedit me. Prouer. 8. cap. Cantatur etiam historia de laudibus ipsius Virginis Mariæ. In quibusdam tamẽ ecclesijs leguntur Cantica canticorum, quæ magis pertinet ad festũ assumptionis Virginis Mariæ, prout ibi dictum est. dicitur etiam ad horas capitulum. Ego quasi vitis. Eccle. 34. cap. Sanè hoc festum olim † non celebrabatur, sed quidam vir religiosus pluribus annis audiuit angelos in hac nocte solẽmnizãtes in cœlis, cui causam quærenti, reuelatum est angelos gaudere, quoniam beata Virgo nata fuit in illa nocte, quod Apostolicus authenticauit, & festum celebrari præcepit, vt in solemnizando cœlesti curiæ conformemur. † Non autem habet festum hoc ieiunium institutionis, potest tamen

minibus,& deiectus in corda malorũ hominum. Huius aũt belli princeps est beatissimus Michael, & ideo fit ei festũ, licèt
Apoc. fit de vltima hierarchia, de inferiore.s. or
12. dine. Sunt.n. nouem ordines angelorum, prout dictum est in quarta parte, sub tit. de præfatione, qui quamuis omnes mittantur, qm, vt præmissum est, sunt admini stratorij spiritus, & in Esa. 7. habet, q missus est ad eum vnus de Seraphin; raro tamen mittuntur. vnde Daniel, Millia mil-
2 lium ministrabant † ei &c. Eorũ verò qui mittuntur princeps est Michael, qui fuit Princeps Ecclesiæ Iudæorum, vt habetur
Dan.7 in Daniele. modo est Princeps Ecclesiæ Christianorum. In Iudæis.n. fuit aliquan do Ecclesia, quæ nunc est in Christianis.
3 ¶Hoc † autem festum quod est commemoratio victoriæ sancti Michaelis, inde originem sumpsit, quia cum barbari depopularentur Apuliam, Christiani triduano ieiunio indicto, sancti Michaelis auxiliũ implorauerunt, per cuius visibile patrocinium fugam ter barbari dederũt, & Christiani victoriã habuerunt. Vocatur ẽt festum reuelationis; qa in monte Gargano reuelatus est, vt sequitur. Sane Michael, Gabriel, & Raphael, nomina personalia sunt angelorum: alia vero sunt ordinum, vt dictum est in 4. parte, sub tit. de præfa-
4 tione. Sed cum † hoc festum sit cõe omnium angelorum, quare spiritualiter denominatur festum sancti Michaelis, & nõ Gabrielis, vel Raphaelis? Respõdeo, Michael est, qui est missus in Ægyptum, & fecit illas famosas plagas, qui diuisit mare rubrum, qui eduxit populum per desertũ,
1 & eduxit in terram promissionis. Ipse est ppositus paradisi, & custos, & est susceptor aiarum, & Princeps Ecclesiæ, & ideo eum magis venerari debemus. Secunda rõ est, quia ipsemet fundauit Ecclesiã, & consecrauit Altare, vñ dr, Stetit angelus iuxta aram templi &c. hoc fuit in monte Gargano: postea vero reuelauit hoc hominibus per Episcopum illius regionis. Tertia rõ est, vt hoies venerantes angelos, perueniant ad consortium angelorum, & ea de cã in diebus dominicis & festiuis solennitatibus, nouem psalmi, nouem lectiones, & nouem responsoria cantantur, vt per cantum istorum ad cõsortium perueniamus nouem ordinum angelorum, quorũ proprium est Deo cantare. Congaudentibus
5 dot aũt angelis dicit Ecclesia in introitu. Benedicite Dñm omnes Angeli eius. & quia angeli laudant, & nos similiter Deũ laudare debemus. Vnde sequitur versus. Benedic anima mea Dominum. Epistola vero Apoc. 1. c. sumitur. Significauit Deus, quæ oportet fieri cito &c. Sequitur ibi, Io. septem ecclesijs per septem Ecclesias, vel per septem spiritus quantum ad intelligentiã, quæ ad hanc diem pertinet, vniuersitas angelorum intelligitur, per septẽ dies currit vita præsens. Sequitur respõsorium, Benedicite, & versus, Benedic. Ratione qua supra. Alleluia est. In cõspectu angelorum psallam tibi. hoc aũt ideo dicit ecclesia, qa parati † sunt angeli defer- 6
re Deo orationes nostras. Semper.n. nobis ad stant & aspiciunt nos, & auscultãt. Vnde in canticis. Qui habitas in hortis *Cant.8*
amici, i. angeli auscultant. Per istos, s. bonos, compassio, illos. s. malos, passio, s. inuidiæ cogit, vt in nos aspiciãt. Sequit euãg. Accesserunt &c. Mat. 18. c. in quo præcipitur vitari scãdalum paruulorum, quia ibi fit mentio de angelis. Amen dico vobis. quia angeli eorum in cœlis semper vidẽt faciem patris mei, qui in cœlis est. Quia verò parati sunt deferre † orationes no- 7
stras, in offertorio ostenditur. Stetit angelus iuxta arã templi, Apoc. 8. Et data sunt ei incensa multa, id est, orationes accensæ igne charitatis, & ascendit fumus aromatum, i. oratio in conspectu Dei de manu angeli. in postcommunione vero placuit eccle...æ, sicut prius benedicere, vnde dicitur in quibusdam ecclesijs, Benedicite angeli Dominum &c. Sanè, q Michael legitur cum dracone pugnasse, intelligitur allegorice Michael, i. Christus, historice vero; quia Michaelis & aliorum angelorum eius ministerio diabolus descri bitur in ecclesia propter laicos esse depulsus. In hoc festo dicitur capitulum, Significauit. Et illud. Beatus quidegit, & illud Ioan. Septem, quæ sunt Apoc. 1. c.

SVMMA.

1 *Geruasi & Prothasi festum ex institutione Gregorij.*

De

De Sãctis Geruasio & Prothasio. Cap. 13.

1 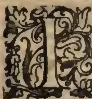
N festo Sanctorũ †Geruasij & Protasij cantatur ex institutione Gregorij introitus. Loquetur Dominus pacem in populo suo, ex eo quod tali die pax inter Romanorum Imperatorẽ, & Agisulphum Regem Longobardorũ extitit reformata, quem Regem Theodosia eius vxor Christianissima, cui Gregor. librum dialog. scripsit, ad fidem conuertit. Officia namque Sanctorum partim conueniunt ipsis Sanctis, partim his euntibus, qui in ipsorum euenere diebus.

SVMMA.

1 *Ioannis Baptistæ festum duplex agit Ecclesia, & cur ita. Et eius Missæ. nu. 3. & 8.*
2 *Ioannes Baptista cur dictus Lucifer.*
4 *Ioannis vigilia habet ieiunium.*
5 *Ioannes Euangelista quo die obierit.*
6 *Ioannes Baptista, & Beata etiam Maria fuerunt in peccato originali concepti.*
7 *Ioanni Euangelistæ hymnum diaconus canit voce recuperata, quam prius amiserat.*
9 *Ioannis Baptistæ quadragesima.*
10 *Vigilia Ioan. Baptistæ cur ignes accendantur, & qua significatione. & nume. 11. Et cur ossa comburantur. nu. 12. Et cur rota voluatur. nume. 13.*

De Sancto Ioanne Baptista. Cap. 14.

1 Mat. 11.
VIA inter † natos mulierũ non surrexit maior Io. Bapt. meritò ecclesia celebrat festũ de illo, & facit ei duplex festum, s. natiuitatis & decollationis. ¶ Natiuitatis pp quatuor. ¶ Primò, propter historiam; quia dicit Dñs de eo per angelum, sicut in Euangelio hr. Et multi in natiuitate eius gaudebũt, quod etiam pp Sarracenos dictum est, qui hoc festum celebrare dñr. ¶ Secundò, pp allegoriã & ministerium; quia per Ioannem figuratus est ortus gratiæ, quã nobis attulit Christus. Ipsum. n. Ioan. præcessit in annunciatione, in natiuitate, & prædicatione, in passione, & ad inferos descensione. ¶ Tertiò; quia sicut B. Virgo sanctificata fuit in vtero matris, ita & ipse. ¶ Quartò; quia ipse primus annũciauit gaudia æterna, & ideo dr̃ Lucifer & turtur. Vnde in canticis. Vox turturis audita est in terra nostra, & Iob. 38. c. Nunquid duces Luciferum in tẽpore suo. & eius natiuitas fuit per Gabrielem nunciata. Ideo autẽ Ioannes † dictus est Lucifer; quia obtulit nouum tempus. Et inde est, quod in quibusdam ecclesijs habent Missam in mane; quia natiuitas fuit, quia aurora; Natiuitas verò Christi fuit quasi ortus solis, vel ideo dr̃ missa in ortu diei; quia legitur in euangelio Lucæ, quod ipse fuit sanctificatus, & Spiritusancto repletus in vtero matris, quare merito laudandus est creator in exordio diei, qui illum dignatus est honorare in vtero matris. Habet etiã aliam propriam missam, sicut † & alij Sancti, quæ dr̃ circa tertiã. Vel prima missa est de vigilia Euãgelistæ, vel alia dr̃; quia ipse fuit martyr & præcursor. Vnde illa missa est vnius martyris, & est introitus Iustus vt palma florebit in domo Dñi. De ipso nanq; prophetauerunt Esaias, & Hieremias, Hiere. ipso vitæ actu, quia fuit ei similis. Esaias, vt in epistola hr̃ hodierna. Audite insulę, & attendite populi de longe. Esa. 49. ibi etiam sequitur. vnde sumitur introitus, De ventre &c. Sequitur etiam ibi. Posuit os meum, vt gladium acutum. Gladius acutus est lingua prædicatoris; quia abscindit superflua. Sequitur. Posuit me quasi sagittam electam. Sagitta electa est prædicator, qui facit, quod docet. Sagitta acuta fuit Ioannes, cum dixit, Genimina viperarum, quis docebit vos fugere ab ira ventura? rñsoriũ est. Prius q̃ te formarẽ &c. Hiere. 1. c & est de natiuitate eius. Alleluia est. Tu puer. Luc. 1. cap. & illud, Inter natos &c. Mat. 9. c. Euangelium est. Elisabeth impletum. Luc. 1. c. dr̃ autem hac die capitulum. Audite insulæ. Esa. 49. cap. & illud: Prius, quàm te formarem. Hiere. 1. c. & illud. Reges videbunt. Esa. 49. cap. ¶ Porrò in vigilia beati † Ioannis Baptistæ ieiunamus, quasi compatientes ei, qui in deserto ieiunauit, & asperam vitam duxit, & vigilia ipsa plenum ha-

Cant. 2.
2
Luc. 1.
3
4

bet officium, quia post Ioã. decollationẽ Christus crucifixus fuit, & agnũ comedit. Fuit n. Ioan. quasi lapis angularis, i. vetus
Ma:t. & nouum Testm̃ coniungens. Vnde tunc
11. magis solemnizamus propter mysterium, quam propter personam ipsam: & qm̃ ipse fuit medius inter vtrunq; testm̃, quia fuit finis veteris, & initium noui Testamenti, nam & lex & Prophetę vsq; ad Ioannem, videlicet inclusiue, hinc est, ꝙ huius diei officium partim de veteri, & partim de
5 nouo est testõ. In † hac autem die Ioannes Euangelista obijt, sed eius festũ trãslatum est, prout sub eius festo dicetur. Festum autem decollationis non ita solemnizat ecclesia, sicut istud, prout ibi dicet. Fuit ergo, vt præmissum est, in vtero sanctificatus, sicut & Hieremias. Vnde & de Hiere. legitur in hac die, quod probatur per illud, quod dr̃ in euãgelio. Et repleta
Luc. 2. est Spiritusancto Elisabeth, & exultauit in gaudio infans in vtero meo. sed quo genere sanctificationis, nõ legimus. ¶ Di-
6 cunt † tñ quidã, ꝙ ab omni peccato mundatus est, sed in glossa super illo loco. Tu vis à me baptizari? ego à te debeo baptizari, ab originali peccato mundari, dr̃, ꝙ in persona generalis hominis loquebatur, fuit tñ in peccato originali cõceptus, similiter & B. Virgo, de quo, & quare eius natiuitas celebretur, sub purificatione dictum est. Paulus historiographus, Romanæ Ecclesiæ diaconus, Cassinensis monachus, quadam die cum vellet paschalem
7 cereum cõsecrare, raucæ factæ sunt † fauces eius, cum prius vocales essent. Vt ergo vox sibi restitueretur, composuit in honorem B. Ioan. hymnum. Vt queat laxis resonare. in cuius principio petit vocis restitutionem, quam obtinuit, sicut & merito S. Ioan. restaurata est Zachariæ.
8 ¶ † In hoc festo non cantatur frequenter alleluia, sicut fit in festiuitatibus Petri & Pauli, & aliorum, in quorum vltimis nocturnis personatur. Ratio est, quia ipse figurat legẽ, & quia natale huius fuit ante Christi resurrectionem, & ante gaudium. Quidam tñ faciunt officium sine alleluia in initio noctis, propter figuram legis, & posteà iterant officium cum alleluia in medio noctis, terminantes illud in principio lucis, in memoriam antiquæ obseruationis, de qua, & quare in hoc festo nocturni cantantur in initio noctis, dictum est in quinta parte sub titulo de nocturnis. ¶ † Nota, ꝙ antiquitus solebat vna 9
quadragesima celebrari ante hoc festum, & alia ante Natale Dñi, sed posteà propter fragilitatem hominum redactũ fuit ad tres septimanas ante natale, & tres ab hoc festum. Vnde prohibitum est in decretis. 33. q. 4. non oportet. & c. seq. in illis tribus septimanis ne nuptiæ fiant, sed & hoc abolitum est, prout dictum est in prima parte, sub tit. de Sacris. ¶ Fiunt † aũt 10
tria specialia in hoc festo. In vigilia namque in quibusdam partib. ex antiqua obseruatione colligunt hoĩes & pueri ossa, & quædam alia immunda, & insimul cremãt, vt exinde fumus in aerem producat. Ferunt etiam brandas siue faces, & cum illis circuunt arua. Tertium est; quia rotam voluunt, qui immunda cremant, & fumum in altum produci faciunt, habent hoc à Gentibus. Antiquitus. n. dracones hoc tempore ad libidinem propter calorem excitati, volando per aerem frequenter in puteos & fontes spermatizabãt, ex quo inficiebãtur aquæ, & tunc erat annus lætalis ex aeris, & aquarum corruptione, quia quicunq; inde bibebant, moriebantur, aut grauem morbum patiebantur, qđ attendentes Philosophi, ignem iusserunt frequenter & passim circa puteos & fontes fieri, & immunda, & quęcunq; immundum redderent fumũ, ibi cremari. Nanq;
per † talem fumum sciebant posse fugari 11
dracones, & quia tali hoc tẽpore maximè fiebant, ideo hoc adhuc ab aliquibus obseruatur. Sunt. n. dracones animalia, vnde in psal. Laudate Dñm de terra dracones, non thracones, i. meatus terræ, put quidam dixerunt, quæ quidem aĩalia in aere volant, in aquis natant, per terrã ambulant, nil immundũ sustinent, & fugiunt propter fumum osiferum, sicut elephantes propter grunitum suum. Est † etiam 12
alia ratio, quare ossa animalium comburuntur, videlicet in memoriam, ꝙ ossa Ioannis Baptistæ à Gentibus in ciuitate Sebastæ combusta fuerunt: vel potest hoc referri ad nouum Testamentum. Abijciunt. n. pueri vetera & comburunt, ad significandum, ꝙ adueniente noua lege,

vetus

vetus testamentum debet cessare. Dictū est.n.vetustissima veterum non comedetis,& nouis superuenientibus vetera ꝓijcietis. Feruntur quoq; brandæ, seu faces ardentes,& fiunt ignes, qui significāt sanctum Joannem,qui fuit lumen, & lucerna ardens,& præcedens, & præcursor veræ lucis,quæ illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum. Vnde dicitur Io.6. Est lucerna ardens, lucens ante Dominum, qui viam Domino præparauit in eremo. Rota † in quibusdam locis
13 voluitur,ad significandum,ꝙ sicut sol ad altiora sui circuli peruenit, nec altius potest progredi, sed tunc sol descendit in circulo. Sic & fama Ioannis, q putabatur Christus,descendit,secundum, ꝙ ipse testimonium perhibet,dicens. Me oportet minui,illum autem crescere, qđ dicunt quidam dictum esse,eo ꝙ tunc dies incipiunt minui,& in Natiuitate Xpi crescere. Sed quia ante festum S.Ioannis decrescunt,& ante natale Dñi crescunt,intelligendum est de Natiuitate in matre, qñ scilicet conceptus est vterq;: qm̄ Ioānes conceptus fuit decrescentibus diebus, vt in Septembri, & Christus in crescentibus,vt in Aprili,vel die de morte vtriusque:nam corpus Christi exaltatum est in cruce,corpus Ioannis capite minoratū.

SVMMA

1 *Petrus,& Paulus eadem die,& anno passi sunt.*
2 *Petri,& Pauli officia distinxit Gregorius.*
3 *Petri,& Pauli octaua quod habeant officium.*

De sanctis Petro,& Paulo. Cap. 15.

1 E Petro† & Paulo quæstio est, vtrū eadē die passi sint. Nam Henricus Solitari⁹ velle vr, ꝙ eadē die anno reuoluto. Paulus passus sit. Sed Pelagius,& Nicola⁹ Papæ,& Ambrosius,& alij sancti Patres volunt,ꝙ eadem die,& eadem ēt hora, sub Nerone Imperatore:videlicet anno 14. Imperij eius: falsæ essent historiæ de illis scriptæ. Sed tñ in diuersis locis,licet in vrbe, & diuersas pœnas passi sunt qa Petr⁹ in vrbe crucifixus est. Paulus vero, qa (sicut legitur in actibus Apostolorū) ciuis Romanus erat,ꝗuis natione Tharsensis esset,extra muros vrbis decollat⁹,ꝙ pœna honestior videbatur,& de ipso lac ꝓ sanguine legit̄ ꝓfluxisse. Verum procedente tp̄e cum Constantinus Imperator in honorem vtriusq; ecclesias construxisset,& Roman. Pontifex vellet eorum corpora separare & dubitaret,ꝙ cuius ossa forent, diuinitus respōsum est. Maiora ossa sunt Prædicatoris,minora Piscatoris,& sic adinuicē separata sunt, & in ꝓprijs ecclesijs collocata. Postmodum vero Siluester papa volens Ecclesias ipsas consecrare,tā parua, ꝙ magna ossa ex æqua lance cum summa reuerentia ponderauit, & vnā medietatem in vna ecclesia, & aliā in alia ecclesia collocauit. Vnde quidam faciūt festū de hac diuisione officiū in Nonis, vel octauo Idus Iulij; quia tali die facta fuit: alij illud faciunt 15. vel 16. die eiusdem mensis. Alij vero dicūt, ꝙ festū diuisionis petri,& pauli,ꝙ celebrat die illa, fit ꝓp illam diuisionem, ꝙ facta est in Hierusalem,post duodecim annos,quando separati sunt ad prædicandum Gentibus, in quo festo cantant illam magnam sequentiam. Cœli enarrāt gloriā. & euangeliū Ascensionis. Recumbentibus &c. Incipiētes ibi in fine. Dñs qdē Iesus postq̄ &c. ¶Licèt † autem eorum festa eadem die celebranda concurrāt. Beatus tñ Gregorius instituit,vt tantum officium beati petri ipso die celebraretur, tum quia tali die ecclesia B.petri fuit dedicata, tum quia ipse prior fuit conuersione, tum qa maior fuit dignitate, quoniam Romanæ Ecclesiæ tenuerat primatum. Et dicit̄ in Missa introitus. Nunc scio. Act. 12. Collecta communis vtriq;: Deus, q hodiernā diem. quare non fit commemoratio de S.paulo. Epistola, Misit Herodes, quę est ibidē, Alleluia. Tu es petrus. Mat. 16. Euāgeliū. Venit Iesus in partes, quod est ibidem,vbi d r. Quem dicunt homines esse filium hominis? sed secundum Hieremiam in hebræo dicitur filius Adæ.p horas vero dicit̄ ca. Misit Herodes rex ma-

nus. Act. 12.c. & illud, Angelus Domini, & illud: Et Petrus ad se reuersus, q̃ sunt ibidem. Sequenti vero die fit festum de beato Paulo, & dr̃ in Missa introit⁹. Scio cui. 2. ad Tim. 1. & Collecta: Deus, q mul titudinem. Graduale. Qui operatus est Petro. Gala. 1.c. Versus est. Gratia Dei, 1. ad Cor. 15.c. Epistola. Notum vobis facio. ad Ga. 1.c. Alleluia, Tu es vas electionis. Act. 9.c. Euangelium, Dixit Simõ Petrus, Matth. 19.c. in alijs ecclesijs dicitur. Hoc est preceptum. Io. 15.c. Communio: Amen dico vobis. Matth. 19.c. Itẽ in nocturnali officio B. Pauli, quidam versiculi præmittuntur antiphonis laudum, vt dictum est in 6. parte, sub Trinitate, & dr̃ capitulum. Bonum certamen. 2. ad Tim. 4.c. In octauis verò Apostolorum dicitur
3 † illud. Confitebor tibi Domine rex. Eccle. vlt. verum in vigilia dicitur introitus. Dixit Dominus. Ioan. vlt. & epistola. Petrus, & Ioan. Act. 3. Euangelium. Dixit Iesus Simoni Petro. Ioan. vlt. c. Habet autem hoc festum tria, s. ieiunium, solemnitatem, & octauam. Ieiunium, quia si volumus conregnare, oportet nos & compati. In die festi, de eorum glorificatione gaudemus. In octaua, de eorum futura beatitudine in corpore, & anima iam certi lætamur, & æternæ glorificationis meritum expectamus. De hac octaua dictũ est in pœmio huius partis. Et not. q Leo Papa II. orans pro Neapolitanis ciuibus in mari cum Saracenis pugnantibus, fecit illam collectã. Deus, cuius dextera beatum Petrum &c. Perfectis vero p eũ muris ciuitatis Leoninæ imponẽs seras portis, orans fecit illam collectã, Deus, q B. Petro collatis clauib. &c. ¶ In festo Magdalenæ dr̃ epistola. Mulierem fortem qs inueniet? quæ est in parabolis vlt. c. Euãgelium. Rogabat Iesum, Lucæ 7.c.

S V M M A.

1 *Fratres septem.*

De septem Fratribus. Cap. 16.

1 CIRCA festum septem † Fratrũ notandum est tres fuisse matres, quarum quælibet habuit septem filios, & post passiones eorum, passæ sunt, vi delicet mater Machabæorum, cuius nomen ignoratur, & Felicitas mater istorum sõ ptem fratrum, & Symphoriana sapiens mulier, quæ sancta fuit.

S V M M A.

1 *Iacobus maior filius Zebedæi, euangelium docuit in Hispanijs. Et eius dies officium, nu. 2. Et quando fiat, nu. 3.*

De sancto Iacobo. Cap. 17.

IACOBVS † maior fili⁹ Zebedæi, frater Ioannis Euangelistæ missus est ad prædicandũ Hispanis. Sed cum nõ posset nisi vnũ Principem ibi cõuertere, redijt Hierosolimã, sed tandem ab Herode decollatus, & in Hispaniam reportatus, quos viuus conuertere nequit, mortuus diuino miraculo conuertit. Fit autem festum octauo Cal. Augusti, pro eo, q in tali die fuit apud Compostellam translatus, non quod tũc obierit, qa occisus est ab Herode in diebus azymorum, videlicet octauo Calen. Aprilis, in Annunciatione Domini, s. circa Pascha, vt legit̃ in epistola huius diei. 2
Misit † Herodes &c. Et ita tũc pp dies ipsos festum non habuit: in Cal. vero Ianuarij fuit sepultus; quia ab Augusto vsque nunc sepulchri eius fabrica fuit ꝓtelata, † vel ideo fit octauo Cal. Augu. hoc festum, qm̃ hac die dedicata est sibi ecclesia in Cõpostella: Quare dictus sit maior, 3
dictum est sub festo Apostolorum Philippi, & Iacobi. Hoc aũt festum non hẽt vigiliã, vel ieiunium: prout dictum est in 6. par. sub 4. feria tertiæ hebdomadæ Aduẽtus. Hac die, dicunt q̃dam Ecclesiæ epistolam. Iam non estis. Ephe. 2.c. Aliæ: Benedictus Deus, & pater. Ephe. 1. & euangelium, Accessit ad Iesum. Mat. 20.c.

S V M M A.

1 *Fratrum septem dormientium fere trecentis annis festum, ibidemque historia.*

De

De septem dormientibus. Cap. 18.

NVNC de festo † septẽ dormiẽtiũ dicendũ est, sex eorũ potẽtes fuerunt in Ephesio tpe, quo Decius Cæsar persecutus est ecclesiã Dei, q quã cito audierũt psecutionẽ, fugerũt in montẽ, & latuerũt in spelũca quadã, & secũ magnã pecuniã portauerunt, sed parũ cibi, quorũ noĩa sunt. Maximianus, Marcus, Martinianus, Dionysius, Ioannes, Serapion, & Constantinus. Hi cũ essent in spelunca, prima die comederunt, q cqd habuerunt comestioni aptũ, & dixerũt seruienti suo. Cras emes nobis cibos, qa parũ hodie comedimus, & postea dormierunt. Tandem Decius q̃siuit eos. nam audiuit eos esse Christianos, sed dictum est ei, eos aufugisse in alias regiones, vel in monte latuisse, quod audiens fecit ostia speluncæ lapidibus obstrui. Post multum vero tpis, videlicet 300. annos, quidã voluit stabulum contra speluncã facere, & fecit magnũ ignẽ, in quo soluti sunt lapides, q erant in ostio speluncæ, & statim in spelunca refulsit splendor ignis, euigilati sunt septem dormientes, & sex q potentes erant dixerunt septimo, qui erat seruus eorũ, Dies est, vade nobis emere cibos. Putabant. n. se per vnã noctem tm̃ dormiuisse. Iuit ergo ille ad ciuitatẽ, & venit ad macellum miratus vltra modũ, qa cruces videbat p vicos, & in triuijs, & in quadriuijs. Cumq; carnes emẽs obtulisset monetã q̃ habebat, nõ cognouerũt eã carnifices, & dixerunt. Vñ habes istos nummos? Qui ait, ex meo pprio labore. & illi, Vnde es tu? Qui ait, De patria ista. tunc illi, Qui sunt parentes tui? Ille ait, Isti, & isti. & non cognouerunt carnifices aliquos eorum, quos ipse noĩabat. a longo. n. tpe eorum nomina cum illis erant sepulta. Iterum illi dixerunt. Sub quo Imperatore fuit illa moneta? ait ille, Sub Decio. Tunc illi admirati sunt, tum pp monetam, tũ pp ea q̃ referebat, æstimantes eum insanum esse. Qui ligauerũt eũ, & duxerunt ante põtificem ciuitatis, cui diligenter inquirenti quis ille esset, & vnde; & vbi hanc monetam inuenisset, & de alijs, q ipse retulerat carnificibus, oia put contingerat reuelauit. Tunc Episcopus veniens cum vniuerso populo ciuitatis ad speluncam, inuenit eos sex, q ibi remanserat iterum dormientes, & euigilatos secũ i ciuitatẽ adduxit, & singula sciscitatus ab eis, inuentum est eos in spelũca fuisse per annos fere 300. Præterea, inuentæ sunt plumbeæ tabulæ in ipsa spelunca, quas illi imposuerant ibi, qui mandato Decij obturauerant os speluncę. Imperatores erant tunc Honorius, & Archadius, q cum prius dubitarent de resurrectione, hoc viso, firmius crediderũt. Fuerunt aũt cum Episcopo pdicti septem iuuenes per aliquos dies, & postea mortui sunt libera morte. Vñ dicti sunt martyres, quia tam diu in spelunca manserunt.

SVMMA.

1 *Petri ad vincula festum quomodo institutum. Et quare ibi, & nu. 2. 3. 4. Eiusque diei officium. nu. 5.*

De festo S. Petri ad vincula. Cap. 19.

FESTVM † B. Petri ad vincula taliter secũdum Bedã institutum fuit; Theodosia vxor Theodosij II. Impatoris Hierosolymam pficiscens vidit in Alexãdria festum celebrari in Cal. Augusti ad honorem Cæsaris Augusti de triumpho habito de Cleopatra Regina Ægypti, & de Marco Antonio viro eius. Vnde vehemẽter doluit, q damnato, & Gentili tantus honor exhiberẽt. Veniens ãt Hierosolymam catenas, quibus Petrus sub Herode fuit alligatus, acq̃siuit, & Romam rediẽs eas Apostolico psentauit, q alias catenas, qbus sub Nerone fuerat alligatus, apportari pcepit, q se tãgentes vsq; adeo sunt miraculosè coniunctæ ac si semper fuissent eædẽ. Theodosius igit̃ ad honorem B. Petri ecclesiam ædificauit, & ibi catenas imposuit, quæ dedicata est in Calen. August. vt solemnitas Piscatoris obfuscaret solemnitatem Imperatoris, & catena Petri extingueret torquem Augusti. ¶ Secunda cã † institutionis huius festi est, pp memoriam liberationis beati 2

petri

Petri per angelum factæ a carcere, siue a vinculis, quib. per Herodem Agrippam tenebatur, ꝑut in epistola legit hodierna; & secundum hoc vr, q̃ deberet vocari hôc festum a vinculis. ¶ Tertia † cã est;
3 quia cum Quirinus tribunus filiam haberet gutturosam, illa ad mandatum sancti Alexandri Papæ, qui Sextus fuit a beato Petro, quæsiuit bogas, siue vincula, q̃bus B. Petrus fuit vinculatus Romæ sub Nerone, quibus osculatis, liberata est, & Quirinus cũ tota sua familia baptizatus est: tunc dictus Alexander Papa hoc festum in Calend. Augusti celebrandum instituit, & in honorem B. Petri Ecclesiã in vrbe fabricauit, vbi vincula ipsa reposuit, & ad vincula nominauit, & Calen. Augusti dedicauit, & in qua festiuitate popul⁹ illic ipsa vincula hodie osculatur. † Quar
4 ta causa potest esse; q̃a dominus Petrum a vinculis miraculose absoluit, & eidem ligandi atq; soluendi potestatem dedit. Nos autem vinculis peccatorum ligati tenemur, & absolui indigemus. Ideo igitur in solemnitate ipsa, quæ dicitur ad vincula, ipsum honoramus, vt sicut ipse a vinculis absolui promeruit, & absoluendi potestatem accepit a Domino, sic & ipse nos a peccatorum nexibus absolui ob
5 tineat. Hac † die dicitur epistola, Misit Herodes. Act. 12. c. Euangelium: Venit Iesus in partes. Mat. 16. c.

SVMMA.

1 *Machabæorum festum cur agat Ecclesia, & nu. 2. & infra.*

De Machabæis. Cap. 20.

Achabæi isti, sunt
1 illi, de † q̃b. fuit Iudas Machabæus, de quib. hr in 2. Machab. Et cũ ecclesia occidentalis nullius alterius Sãcti veteris testamenti festum celebret, ꝑut dictum est in proœmio huius partis; istorũ tamen, & Innocentiũ festum recolit, isto
2 rum quidem ꝑꝑ quatuor. Primo: q̃a † passi sunt propter legis obseruationem, q̃a videlicet carnes porcinas contra legem comedere noluerunt. Secundo ꝑꝑ martyrij prærogatiuam, ꝑut legitur historia scholastica, quia n. inaudita supplicia sup Sanctos veteris testamenti pertulerunt, ideo in hoc priuilegiati sunt, vt eorũ passio celebretur. Tertio; quia ipsi fuerunt septem fratres, & numerus septenarius est numerus vniuersitatis. Vnde in eis significatur omnes martyres veteris testamenti, celebritate digni, & omnibus illis in istis reuerẽtia exhibetur. Quarto; q̃a ipsi ostenduntur in exemplũ martyribus noui testamenti, vt sicut illi ꝑ legis Mosaicę obseruatione passi sunt, ita & nos maxime, si necesse fuerit, parati simus ꝑ euangelio, & secũdum hoc magis celebratur propter significatum, q̃ propter significans. Quidam vero dixerunt, q̃ illi Machabæi, sunt illi septem fratres, qui fuerunt filij felicitatis.

SVMMA.

1 *Stephani protomartyris festum quo die agatur, & cur statim a natali Dominicæ.*

De inuentione S. Stephani. Cap. 21.

Sancti † Stephani protomartyris inuẽtio facta fuit die illa, qua celebratur eius passio, & passus est die illa, qua eius inuentio celebratur, s. in Augusto, sed festa per ecclesiã quatuor de causis translata fuit. Primò, quia cum beatus Stephanus fuerit protomartyr, & martyrium Sanctorum sit eorum natale in cęlis, merito statim post natale Dñi, natale protomartyris Stephani celebrat̃. Secundò, propter dignitatẽ; dignius nãq; est festum, quod est de morte, quàm aliud, & ideo cõpetenter tanq̃ dignius statim post natiuitatem collocatũ est. Tertiò; quia officium passionis eius concordat officio natalis Domini. Vnde illud: Heri natus est Christus in terris, hodie Stephanus nascetur in cœlis. Quartò; quia in eius inuentione maxima multitudo hominum venit, qui videntes miracula plurima, quæ fecit Deus in illius inuentione, maiori cultu diem illum celebrauerunt annuatim, quàm etiam diem mortis 1

mortis illius. Statuerunt ergo sancti patres, vt festum passionis eius transferretur ad hanc diem inuentionis, & ad festū inuentionis, festum passionis, quia festum passionis maiori cultu dignum est, vt populus hunc diem, qui Natale Domini sequitur, feruentiori cultu celebret, quàm diem eiusdem festi in Augusto. Alia etiā ratio reddetur sub isto festo.

SVMMA.

1 *Domini transfiguratio cur die sancti Sixti celebretur.*

2 *Dominicæ trāsfigurationis die cōsecratur vinum nouū. Et primæ fruges, atq; fabæ n.3*

De Transfiguratione Domini. Cap. 22.

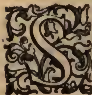

1 Eqvitvr † de festo transfigurationis Dn̄i, quod est in die beati Sixti, non quia tali die trāsfiguratio facta sit, sed quia tunc ab Apostolis, qui secum fuerunt in monte, fuit manifestata, publicata, & prædicata. Præceperat.n. Dn̄s, ne alicui dicerēt, donec a mortuis resurrexisset. Illi aūt vsq; ad hanc diē super hoc tacuerunt. Transfiguratione.n. constat factam fuisse circa principium Veris, eo.s. die, quo dr̄ euāgelium de transfiguratione, s. secunda hebdomada quadra
2 gesimę. † Nota, q in quibusdam locis hac die conficitur sanguis Christi de nouo vino, si inueniri possit, aut saltem aliquātulum de matura vua in calice eliquatur. Benedicuntur ēt racemi, ex quibus populus cōmunicat, & est ratio hæc. In die.n. cœnæ dixit Iesus Discipulis, Amen dico vobis, Amodo non bibam de hoc genime vitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei. Quia ergo hoc quod dixit nouum, & etiam transfiguratio pertinet ad illam gloriosam innouationē, quam Christus habuit post resurrectionem, & quam fideles post resurrectionem sunt habituri, ideo in hoc festo sanguis Christi ex nouo vino conficitur, & propter hoc etiam hac die nouæ aquæ benedicuntur. Euti-
3 cianus Papa statuit, vt primæ † fruges, & fabæ super altare benedicantur.

SVMMA.

1 *Laurētius post beatum Stephanum primatum obtinet inter martyres. Et cur honorificentius præ cæteris colatur, & eius vigiliæ officium, num. 2. Et dies. num. 4.*

3 *Leuita quis.*

5 *Laurētius tria singularia habet priuilegia.*

De sancto Laurentio. Cap. 23.

Eatvs † Laurentius, 1
quia post beatum Stephanū inter alios martyres primatū obtinet, vigiliā habet, non quia maiorem pœnam sustinuerit, quàm alij, nam multi tantā pœnam sustinuerūt, sicut beatus Vincentius, & beatus Georgius, & alij quidam, sed pp officium prædicationis, & pp martyrij locū, quia Romæ, & pp bonā administrationē thesaurorum ecclesiæ, Vn̄ incipit introitus † in vigilia ipsius. Dispersit, dedit pau 2
peribus. In die vero hēt proprium officiū, Ps. 110
videlicet, Cōfessio & pulchritudo &c. & hoc ideo dr̄, quia propter confessionem fidei fuit assatus, & exaltatus, & apparuit eius sanctitas, cū non timuerit sic tormentari pro Christo: quia vero ipse in tormētis positus iubilabat, ac Dn̄o laudes cantabat, ideo sequitur versus, Cantate Dn̄o cāticum nouum. In collecta vero illa. Da nobis quæsumus Domine &c. orat ecclesia se sic liberari, per Dominum ab igne vitiorum, & ipsa vitia in se extingui, sicut beatus Laurentius fuit liberatus ab igne tormentorum. Vnde ipse dicebat tyrāno. Disce miser, quanta est virtus Dn̄i, nā carbones isti non dolorem, sed refrigerium mihi præstāt. In epistola vero. Qui parce. 2. Corin. 9. c. agitur de largitate eleemosynarum facienda pauperibus. quod præceptum strenue impleuit beatus Laurentius, qui thesauros ecclesiæ dedit pauperibus, & vt eum in hoc imitemur dr̄, Iustitia eius manet in sæculum sęculi. Responsoriū de passione eius est, eo q igne probatus fuit, sicut aurum in fornace probatur; & hoc est, quòd dicit, Probasti cor Ps. 16.
meum, & vi. no. quia ad literam de nocte fuit assatus, & à Domino visibiliter visitatus:

ſitatus,& ideo dicebat. Mea nox obſcurū non habet, ſed omnia in luce clareſcunt. Verſus eſt. Igne me exa.& non eſt inuenta in me iniquitas,i.inęqualitas,quia ſemper & perfecte in fide conſtans fui. Vel nō fuit inuenta in eo iniquitas,ſ.peccati. Alleluia eſt de nobili miniſterio eius. Et quia erat præcipuus miniſter,ideo in virtute Domini præcipue operabat. Leuita (inquit) Laurent. bonum opus operatus eſt,qui per ſignum crucis cęcos illumina-
3 uit. Leuita † idē eſt, ꝙ aſſumptus vel offerens, quia ad litteram aſſumptus fuit ad miniſterium diuinū. Vnde legitur ipſum dixiſſe beato Sixto. Quo progrederis ſine filio pater? nunquid degenerem me probaſti? experire certe, vtrum idoneū miniſtrum elegeris,cui promiſiſti Domini ſanguinis conſecrationem. Item fuit Leuita, i.ſeipſum offerens. Vnde ipſe in tormētis poſitus dicebat: Ego me obtuli hoſtiā Deo in odorem ſuauitatis.& ideo de eo in nocturnali officio cantat Eccleſia. Meruit eſſe hoſtia beatus Lauren.qui dū aſſaretur, Dominum non negauit, & ideo inuentus eſt ſacrificium laudis. Et quia Deus laudandus eſt de tanta patientia conceſſa martyri,ideo prædicta ſub alleluia cantatur.¶In euāgelio † verò.Niſi
4 granum frumēti cadens in terram bonā, quod eſt Io.12. ait Dominus de miniſtris ſuis,& de præmio ipſorum,dicens.Primo de ope ipſorum. Qui mihi miniſtrat,me ſequat.& poſt de primo adiungit,dicens. Et vbi ſum ego,illic & miniſter meꝰ erit, ſi quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus &c.Cum igitur inter miniſtros præcipuus fuerat beatus Laurentius, ideo iſtud euangelium in eius feſtiuitate cantatur. Sed quia priuilegiatum miniſterium eſt prædicatio, & confeſſio nominis Domini,coram regibus & principibus,ideo ſequitur offertorium.Confeſſio & pulchritudo in conſpectu &c. in poſtcommunione quoque agitur de miniſtris,& merito ipſorum.Qui mihi miniſtrat me ſequatur &c. ad horas dicitur capitulum. Qui parce.2.Corinth.9.c. ¶ Et
5 nota † ꝙ iſte Sanctus propter tres prærogatiuas ſupra in principio poſitas,in trib. priuilegiatus eſt. Primo;quoniam ipſe ſolus inter martyres habet ieiunium inſtitutionis. Secūdo in octauis,quoniam iſte tantum,& beatus Stephanus octauas habent inter martyres, ſicut beatus Martinus inter cōfeſſores. De hac octaua dictū eſt in fine proœmij huius partis. Tertio, in regreſſibus antiphonarum:in hoc.n.feſto quidam verſiculi præmittuntur antiphonis, vt dictum eſt in 6.parte ſub dominica de Trinitate.Beatus Laurentius fuit Archidiaconus Romæ, poſt quem nullus dicitur ibi Archidiaconus fuiſſe.

SVMMA.

1 *Maria Virgo an fuerit aſſumpta vnà cum corpore. Et quoto ætatis anno num.2.*
3 *Aſſumptionis Mariæ officium & num.5.*
4 *Aſſumptio Mariæ celebratur æſtiuo tempore, idque congrue.*
6 *Aſſumptionis dies cur euangelium legatur de Maria & Martha. Et quid illæ duæ ſorores deſignent num.7.*
8 *Euangelia ſunt quatuor de Beata Maria.*
9 *Aſſumptio Mariæ hēt ieiunium et octauas.*
10 *Aſſumptionis die cur colligantur herbæ,& benedicantur.*

De Aſſumptione Virginis glorioſæ Mariæ. Cap. 24.

HIERONYMVS dicit, quō beata Maria † aſsūpta fuerit ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio,Deus ſcit.Aug.vero dicit, ꝙ in corpore, veritas tñ eſt,ꝙ primo aſſumpta eſt in anima. 1
vtrum vero corpus inter terra remanſit, incertum hr,& melius eſt pie dubitare, ꝗ aliquid circa hoc temere diffinire: pie tñ credēdum eſt,eam totaliter fuiſſe aſſumptam. Verum quædam religioſiſſima mulier,Eliſabeth nomine,de partibus Saxoniæ aſſeruit ſibi reuelatum fuiſſe, ꝙ poſt quadraginta dies poſt aſſumptionem animæ aſſumptum fuit corpus,& inde cōpoſuit quendam tractatum, qui tamen non eſt authenticus.Refert Epbirius, ꝙ beata Virgo quando Chriſtū concepit,erat annorum quatuordecim,& in decimoquinto anno ipſa peperit, & cum eo māſit annis 33. & poſt mortem Chriſti ſuperuixit annis

Annis 24. & secundum hoc tempore obitus sui erat annorum 72. Probabilius, vt
2 vt dicunt alij,† quia 12. annis filio superuixit, & sic sexagenaria est adsumpta, cũ Apostoli totidem annos prædicauerunt in Iudæa, & circa partes illam. ¶In hoc
3 festo q̃dã dicuntur, q̃ in ecclesiarum† dedicationib. dicuntur, quia ad eã ptinent. Cantat̃ ẽt de libro canticorum, s. Osculetur me osculo &c. Respõsoria. n. antiphonæ, & lectiones eædem sumuntur, qui liber est de amorib. quia in carne manens maiorem habuit dilectionem, quàm aliqua creatura in carne viuens, excepto Christo, & ideo pp excellentẽ charitatẽ, q̃ habuit in terris, meruit ascendere super angelos, in carne. n. pter carnem viuere, non terrena, sed cœlestis vita est. Et
4 † competit hoc festum æstiuo tpe, quia p calorem ignis charitas ascendit. Rursus legit, & cantatur de cantico amoris, eo q̃ beata Virgo figuram tenet Ecclesiæ. Sicut. n. ipsa mater est virgo, & sponsa, sic & ecclesiæ mater sanctorum nomen tenet virginitatis, & sponsæ. virginitatis in quã mentis, & fidei, q̃ pualet virginitati carnis. & sponsæ, quia ipsa est sponsa Xpi. Vnde Apost. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Est ãt, vt dicunt qdam, cantici legenda medietas vsque ad octauas: alia vero medietas vsq; ad natiuitatem eiusdem virginis reseruetur. Huic ergo congruè accedit, q̃ circa festum istud libri Salom. leganẽ, & omittuntur antiphonis, quidam versiculi, vt dictum est in 6. par. sub dominica de Trinitate. in Calce. Concilio, qd B. Leo celebrauit, statutum fuit, q̃ virgo Maria mater Dei appellaret. Alij tamen dicũt, q̃ in Ephesino iussu Celestini papę primi celebrato. ¶Item nota, q̃ ille sermo Hie.
5 Cogitis me, ò † Paula, & Eustochium, q a quibusdam in ecclesia in hoc festo legitur, sed non debet legi, nisi in refertorio, vel capitulo, quia ad hoc factus fuit. Dr autem ad horas capitulum, In omnibus requiẽ q̃siui, Ecclesia. 24. c. in vigilia Assumptionis dr epistola, Ab initio, & ante secula. Eccle. 24. c. Aliæ ecclesiæ dicũt, Ego quasi. quæ est ibidem. ¶Euangelium est. Exurgens Maria. Luc. 1. c. Aliæ ecclesiæ dicunt. Loquente Iesu ad turbas 11. c. Offertorium. Oratio mea munda. Iob 16. c. Cæterum in Missa diei legitur epistola, In omnibus requiem quæsiui, &c. In omnibus enim quæsiui vitam æternã, & ideo habuit illã. Sequitur. Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo, i. in vtero, meo. Et quia Dominus in vtero beatæ Mariæ Virginis requieuit, ideo ipse dedit illi suum tabernaculum, i. cœlum. Et sicut ipsa duo fecit, thronum grandẽ. Vnde ipsa dicit, Magnificat anima mea Dominum &c. 3. Regum 10. Thronum fecit rex Salomon de ebore grandem, & ita ei fecit Dominus thronum grandem in cœlo, quando exaltauit eam super angelos. ¶Euangelium legitur† de Martha, 6
& de Maria, s. Intrauit Iesus. Luc. 10. quod prima facie pertinere non videtur, tamẽ bene pertinens est secundum allegoriã. Intrauit enim Iesus in quoddam castellum, idest in beatam Virginem, quæ dicitur castellum, quæ est terribilis dæmonibus, & bene se muniuit contra diabolum & vitia. Diminutiuè autem dicitur castellum propter humilitatem. Et dicitur castellum propter singularitatem, quia nec primam similem visa est, nec habere sequentem, & Martha, idest actiua vita recipit eum. Diligentissimè enim nutriuit puerum suum, & tulit in Ægyptũ, & prius se probauit in actiua vita, eundo ad Elisabeth, & seruiendo ei, & sicut ipsa fuit Martha in actiua vita, ita & fuit Maria Magdalena in contemplatiua. Vnde in alio Euangelio habetur. Maria conseruabat verba omnia hęc. cõferens in corde suo.
† Hæ autem duæ sorores significant vitã 7
actiuam, & vitam contemplatiuam, quæ planè fuerunt in beata Virgine Maria, p quas ipsa sublimiter, honorabiliter, atq; delectabiliter in seipsa recepit Christũ. ¶Illud autem notandum est, q̃ quatuor sunt euangelia de beata Maria Virgine.
† Vnum est, Missus est angelus, quod non 8
debet dici, nisi in Aduentu Domini, & in Annunciatione eius. Alia tria possunt cantari quoties de ipsa peculiaris missa cantatur, tanquam communia, quæ sunt ista. Extollens vocem mulier &c. aliud, Abijt Maria in montana &c. aliud, Stabat iuxta crucem &c. ¶† Item nota, quòd 9
hoc festum habet ieiunium, & octauas, quando

Hierosolymitanum episcopum, qui misit ea per Iulianũ diaconum Anastasio Alexandriæ Episcopo, quæ post Theophylus vrbis eiusdem Episcopus in templo Serapis reposuit, & Basilicam in honorẽ eius consecrauit. Vndè hoc festum de decollatione & combustione ossium est, secundũ magistrum Guilbertum, quod celebrat ecclesia, quasi pro iam mortuo, fm martyrium, quia in suis ossibus quodammodo passus est. Alij dicunt, ꝙ beata Tecla digitũm beati Ioannis, qui comburi non potuit, de vltra marinis partibus afferens in Moriana ibi ad honorẽ beati Ioannis fundauit ecclesiam, & hac die dedicata est ei ecclesia. Ideoq; statutum fuit à Domino Papa, vt hæc dies ad honorem beati Ioannis per totum mundum semper celebris haberetur, & fm hoc videtur ꝙ debet dici festum dedicationis.

4 ¶Rursus † beatus Ioannes caput suum, quod in Hierusalem fuerat humatum, reuelauit duobus monachis orientalibus, qui Hierusalem adorare venerant, qui iuxta Herodis habitaculum illud 7. Cal. Martij inuenerũt, sed post ab alijs perlatum est in Edissam ciuitatem, & in quondam specu ignobiliter reconditum, donec denuo Marcello presbytero fuit reuelatum, & per eiusdem vrbis episcopum, 4. Cal. Septembris reuelatum, ex quo tẽpore cœpit in eadem vrbe decollatio celebrari, ea die, vt arbitror, quo caput est reuelatum, & ita hoc festũ potest dici reuelationis. Hoc ergo festum potest esse decollatione, vel de collectione ossium, vel de dedicatione ecclesiæ ad

5 honorem illius, vel de reuelatione. †Hac die dicunt quidam epistolam. Expectatio. Prouer. 10. cap. Et euangelium. Misit Herodes. Mar. cap. 6. & alleluia. Erat lucerna. Ioan. 5. cap.

S V M M A.

1 *Felix & Audactus socij in passione. Et vnde nomen sortitus Audactus.*

De Sanctis Felice & Audacto. Cap. 27.

1 SCIENDVM est, ꝙ cum beatus Felix † traheretur ad mortẽ pro nomine Christi, quidam repẽte se in medio protulit, dicẽs. Ego sum Christianus, Dixerunt carnifices, ergo venies & tu. Cum autem nomen illius ignoraretur, vocatus est Audactus, quasi beato Felici audacter associatus, sicut & beatus Ioannes Alexandrinus Episcopus ob eximiam in pauperes Christi pietatem, Ioan. eleemosynarius dictus est. Cuius festum nono Cal. Februarij celebratur.

S V M M A.

1 *Mariæ natiuitas cur celebretur ab Ecclesia.*

2 *Natiuitas Mariæ, antiquitus nõ celebrabatur.*

3 *Natiuitas B. Mariæ non habet ieiunium institutionis.*

4 *Ecclesia tres natiuitates celebrat, quæ designant treis natiuitates spirituales.*

De Natiuitate Beatæ Mariæ. Cap. 28.

FESTVM † natiuitatis Bea. Mariæ Virginis, quando videlicet in mundo nata est, ideo celebratur, quia fuit in vtero sanctificata, iuxta illud Psalm. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. In hoc festo legitur genealogia Saluatoris, imo ipsius Beatæ Mariæ Virginis, quia de eadem fuerat genealogia, vnde legitur Euangelium. Matth. 1. cap. Liber generationis Iesu Christi. de qua dictum est in sexta parte, sub Natali, & sub festo Apostolorum Philippi & Iacobi. Et epistola. Ego quasi. Ecclesiastici 24. cap. Aliæ Ecclesiæ dicunt. Dominus possedit me. Prouer. 8. cap. Cantatur etiam historia de laudibus ipsius Virginis Mariæ. In quibusdam tamẽ ecclesijs leguntur Cantica canticorum, quæ magis pertinet ad festũ assumptionis Virginis Mariæ, prout ibi dictum est. dicitur etiam ad horas capitulum. Ego quasi vitis. Eccle. 34. cap. Sanè hoc festum olim † non celebrabatur, sed 2 quidam vir religiosus pluribus annis audiuit angelos in hac nocte solẽmnizãtes in cœlis, cui causam quærenti, reuelatum est angelos gaudere, quoniam beata Virgo nata fuit in illa nocte, quod Apostolicus authenticauit, & festum celebrari præcepit, vt in solemnizando cœlesti curiæ conformemur. † Non autem habet 3 festum hoc ieiunium institutionis, potest tamen

tamen habere deuotionis. Olim etiã non habuit octauam, sed Innocentius Papa Quartus eã instituit. Vacante.n. Romana Ecclesia per obitum Grego. Papæ, nouis Cardinalibus cõcordare nequeuntibus, Romani post plures dies eis inclusis multiplices molestias inferebãt, ꝓpter quod Cardinales Reginæ cœli vouerunt, ꝙ si eius meritis concordarent, & abire libere possent, octauam suæ natiuitatis diu neglectam, celebrandam decætero statuerent. Sicq; ad Cœlestinum Papam conuenerunt, & liberati sunt. Sed quia idem Cœlestinus vixit solum 18. diebus, non potuit votũ implere, quod postmodum dictus Innocentius eius successor impleuit.

4 ¶ Et † nota, ꝙ ecclesia tres natiuitates solemnizat, s. Ioan. Bap. & B. Mariæ, & Christi, si quidem Ioan fuit lucifer, quia sicut lucifer præcedit solem, sic ipse Christum: primus enim aperte prædicauit, Maria fuit aurora, natiuitas Christi ortus solis quia in eo splendor patris apparuit. Prędictæ autem tres natiuitates designant tres spirituales natiuitates, Nam renascitur cum Io. in aqua, cum Maria in pœnitẽtia, & cũ Christo in gloria. Cum igitur oporteat, ꝙ contritio præcedat natiuitatẽ baptismi in adultis, & natiuitatem gloriæ similiter, ideo merito illæ duæ vigilias habent. Sed cum pœnitentia tota sit pro vigilia, non oportuit, quod ipsa vigiliam haberet, & ideo hoc festum vigiliam siue ieiunium non habet. ¶ Et est sciendum, ꝙ beatus Fulbertus Eps Cardinalis fecit illa tria responsoria, Stirps Iesse. Solem iustitiæ, & Chorus nouæ Hierusalem.

S V M M A.

1 *Crucis exaltatio vnde ortum duxerit.*
2 *Crucis inuentio superior est exaltatione.*
3 *Crucis exaltatio quod habeat officium.*

De exaltatione Sanctæ Crucis. Cap. 29.

1 EXALTATIO † sanctæ crucis dicitur, qa Cosdroas Rex Persarum Hierosolymam venit, & lignum Dominicum inde secum tulit, & facta domo, cœlo simili, & in eadem sedem sibi fecit, & lignum à dextris posuit loco Filij, gallum verò à sinistris, loco Spiritussancti. & ipse stans in medio, se Deum vocari iussit. Quod audiens Eraclius Imperator Romanus, aciẽ mouit iuxta Danubium, qui fluuius est Persarum, non hunc qui in Sueuiæ nascitur, sed alium eiusdẽ nominis, inde victo filio Cosdroe singulari certamine, crucem Domini tulit, & cum appropinquaret in magna pompa Hierusalem, portæ ciuitatis per angelum clausæ sunt, ne intraret, qui cum vehemẽter admiraretur, audita est vox de cœlo dicens. Regem Regum nõ sic intrasse Hierusalem phaleratum, quando pro omnibus pati venit, sed humilem, & super asinam sedentem. Et statim recognoscens elationem suam de equo descẽdit, & humiliatus est valde. & portę ei sponte apertę sunt, & nudis pedibus ciuitatẽ intrauit, & in eius introitu multi diuersorum morborum generibus detenti, curati sunt per crucẽ, & Imperator ipse in has deuotissimas cruces proru pit laudes, dicẽs. O crux splendidior cunctis astris, mundi celebrior hominib. &c. Ille ergo crucẽ exaltauit, & exaltationis diem in futurum Epis sibi consentientib. in suo imperio statuit esse solemnem. Sergius verò Papa lõgis post temporibus in sacrario beati Petri inuenit capsam argenteam, & in ea crucẽ, ex salutiferi ligni magna portione cõpositam lapidib. pretiosis adornatam, quæ posita in basilica Saluatoris, adoratur à populo in die exaltationis. ¶ † Est autem maius festũ inuentionis, quàm exaltationis, ꝓpter auctoritatem instituentis. Nam illud à Papa, s. Eusebio, istud ab Imperatore statutũ est. 2

¶ † In hoc festo dicitur epistola, quæ dr̃ in ramis palmarũ, quia in ea agitur de exaltationis sanctæ crucis. Alij legunt illam, Christus factus est. Ad Philip. 2. c. ¶ Legitur etiam in quibusdam ecclesijs euangelium, in quo fit mẽtio de Aduentu Christi, & fulgure. Sicut fulgur exit &c. quod dici consueuit tempore Aduentus. In alijs verò dicitur euangelium de Nicodemo, quod quidam dicunt, in festo inuentionis sanctæ crucis. ibi enim dicitur, Sicut Moses exaltauit serpentem in eremo, ita exaltari oportet filium hominis. Communiter tamen dicitur quod melius est euangelium. Nunc iudicium est mun- 3

mundi. Ioan. 12. cap. in quo dicitur: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. ¶ Præfatio verò illa dicitur, quæ ante pascha per quindecim dies, seu in quibusdam ecclesijs per quinque dicitur; vel, vt alij volunt, illa, quæ dicitur in tempore paschali, dicitur etiam ad horas cap. Christus factus est pro nobis, ad Philip. secundo capitulo.

S V M M A.

1 *Matthæus Leuita fuit, & Hebræus.*
2 *Matthæus, Item alij Euangelistæ, quibus temporibus scripserint Euangelia.*

De festo Sancti Matthæi Apostoli, & Euangelistæ. Cap. 30.

1 Eatvs † Matthæus Leuita fuit. Erat autē Hebræus, & ideò Hebraicè scripsit Hebrçis in Iudæa, sed posteà liber eius fuit translatus in Grçcum, deinde in Latinum. Et nota, quòd Euangelium, quod ipse proprijs manibus anno Domini 40. scripsit, cum ossibus beati Barnabæ repertum est. Quod quidem euāgelium beatus Barnabas secum ferebat, & super ægros illud ponens tam fide Barnabæ, quam merito B. Matthæi continuò liberabat. Matthæus verò edidit Aquileiæ euangelium anno Domini 44. ¶ Dicitur hodie epistola: Vnicuique vestrum. Ephe. 4. cap. Alij verò dicunt. Similitudo vultus. Ezechiel. 1. cap. euangelium est: Dum transiret Iesus, Matt. 9. c. in vigilia verò est euangelium, Vidit Iesus publicanum. Luc. 5. c. ¶ Prædi
2 cauit † autem sub Caio Caligula Imperatore, qui sic dictus est, quoniam natus est in expeditione, & coopertus est caligis. Io. autem scripsit sub Nerua, Marcus sub Nerone, de Luca incertum est, quidam tamen dicuntur quod sub Nerone.

S V M M A.

1 *Maurici, & sociorum vita, & finis.*
2 *Thebia plures.*

De Sancto Mauricio & socijs. Cap. 31.

Vm Galli † exercuissent exercitum in Romanos, Dux Ægypti collegit exercitum, in quo fuit beatus Mauricius, qui sub se habebat legionem, in qua erant 6666. Cùm ergo essent in exercitu, Tyrannus voluit eos cogere adorare idola, qui noluerunt, & propter ea decimam partem accepit tyrannus, & interfecit, quod videns beatus Mauricius conuertit sermonem ad socios, orans, vt viriliter starent, & sic ab eo confortati passi sunt martyrium. Fuerant autem baptizati ante quàm Romam venirent. ¶ Et nota, quòd dicitur † de 2
Mauricio, & Thebæa legione, quòd inueniuntur plures Thebe, vna in Ægypto, vbi sunt Mauri: altera in Græcia, vbi sunt Thebani: alia in Tadia, vbi sunt Thesbytæ, isti socij Mauricij erant de Ægypto.

S V M M A:

1 *Lucas cuius fuerit, & quando ad fidem nostram accesserit.*
2 *Lucas à quo acceperit potissimum, quæ scripsit.*

De festo Sancti Lucæ Euangelistę. C. 32.

Vcas Syrus † fuit natione, & Antiochenus Patriarca, & prædicauit in Bithynia, vbi sua morte, non martyrio vitam finiuit. Fuit etiam pictor & medicus, & secundùm Hier. fuit discipulus Apostolorum, & non Domini. venit enim ad fidem post Domini resurrectionē, vt legitur in glos. super Exod. licet quidam dicant, quòd fuerat de 72. Discipulis Domini, & scripsit euangelium in Achaia. Vixit autem octogintaquatuor annis, ipse Euangelium & actus Apostolorum composuit. Fuit discipulus beati Pauli, à quo † di- 2
dicit, quod docuit, sicut & beatus Mar-

cus à beato Petro. In prologo tamē euangelij sui inuenitur, q ipse didicit multa à quibusdam, qui in principio cum Domino fuerunt. Sed beatus Paulus non fuit à principio cum Domino: ergo non didicit ab eo, quod docuit. Solutio. Quædam didicit ab eo, & quædam ab alijs, sed maximè à beato Paulo. Creditur tamen, q ipse ad beatam Virginem, tanquam ad arcam testamenti recurrens, ab ea de multis certificatus fuit, præcipuè de his, quæ sibi soli constabant, sicut de angelica annunciatione, & Christi Natiuitate, & huiusmodi, de quibus solus Luc. agit.

SVMMA.

1 *Iacobus minor, & Simon fratres Domini.*
2 *Iudas variè appellatus est.*
3 *Simon vbi prædicarit.*

De festo Apostolorum Simonis & Iudæ. Cap. 33.

1 IACOBVS † minor fra-
ter Domini, & Simon
& Iudas, & Ioseph, qui
& Barsabas, & etiā iu-
stus cognominat' est,
ne propter iniustitiam
ab Apostolatu fuisse
reprobatus credatur,
fratres fuerunt filij Mariæ Cleophæ, quæ
Alphæo nupta fuit. Simon autem iste di-
ctus est Zelotes, dictus est & Simon Ca-
nanæus, à cana vico Galileæ, quod idem
est: cana enim zelus interpretatur. Ha-
buit enim magnum zelum animarum. In-
2 das † enim multipliciter cognominatus
est. Dictus est enim Iudas Iacobi, supple
frater, vt præmissum est. Dictus est etiam
Thadæus, à tracha, quod est regia vestis,
& Deus. vel Thadæus interpretatus ap-
prehendens principem. Ipse.n. fuit vestis
regia, per ornamenta virtutum, per quas
apprehendit principem Christum. Dictus
est etiam Lebeæus, q sonat cor, vel corcu-
lus, i. cordis cultor. Inter præmissum Io-
seph & Mathiam sortes iactatæ sunt, & de
Simone dicitur, q crucifixus mortuus
est. Alij tamen dicunt, q non est iste, sed
Simon, qui fuit filius Cleophæ, crucifixus
3 est. Iste † Simon pdicauit in Ægypto, po-
stea verò venit in Hierusalem, & ibi fuit
episcopus post beatum Iacobum mino-
rem, cui dictus est frater Domini, & ibi
crucifixus est. Vixit autem 120. annis, &
suscitauit antequam moreretur 30. mor-
tuos. Vnde in eius legenda inuenitur, q
terdenos mortuos mersos, fluctibus hu-
manæ vitæ reddidit vsibus. Filium enim
hospitis sui mersum fluctibus suscitauit.
Mortuus autem est in Bothoro, non in
postophorio. Postophorium, vt quidam
volunt, est porticus templi, in quo iace-
bant custodes templi. Iudas autem præ-
dicauit apud Persas, & Medos, & mor-
tuus est apud Armenos.

SVMMA.

1 *Pantheon à quo, quo tempore, & cur Romæ ædificatum.*
2 *Sanctorum omnium festum, vnde primum. & nume. 3. Et quibus de causis institutum. nume. 4*
5 *Sanctorum omnium festum ieiunium habet institutionis. Et eius diei officium. nume. 6. 8.*
7 *Sanctorum omnium diei, quo ordine legantur lectiones.*

De festo omnium Sanctorum. Cap. 34.

CVM singula idola Ro-
manorum Romæ tem
plũ † hĕre nõ possent, 1
Romani vnum templũ
in honorem Cybeles
matris Deorũ, & oium
Deorum ipsorum fece
runt, quod dictum est
πάνθεον, à πᾶν, quod est totum, θεὸς, Deus.
Successu vero temporũ Bonifacius Papa
petijt à Phoca Cæsare Imperatore Con-
stantinopolitano, qui præerat Romanis,
templũ illud sibi dari. Quo † obtẽto, abie- 2
ctis inde idolis, dedicauit illud 4. Idus
Maij, ad honorem B. Mariæ Virginis, &
omnium martyrum, & dictum est festum
illud B. Mariæ ad martyres. Nondum.n.
fiebant festa de Confessoribus, sed solum
de martyribus. Vnde tunc institutũ fuit
festum beati Ioannis ante portam Lati-
nam, occasione martyrij, quod quantum
in se fuit, sustinuit. Statuit ergo idem Pa-

pa, vt

pã,vt singulis annis illa die celebraretur
festum de martyribus, sicut in calendis
eiusdem mensis celebrabatur festũ Apo
stolorum,& in honorẽ B.Mariæ,& oium
martyrum cantauit ibi. Terribilis est lo-
cus iste,in quo est salus &c.quod tantum
in dedicatione ecclesiæ solet dici. Verũ
Greg.Quartus hoc festum martyrũ tran
3 stulit ad Cal.† Nouembris,vt tunc colle
ctis terræ frugibus conuenienter ad hoc
festum possent copiosius victualia inueni
ri,instituens tunc fieri festum non solum
apostolorum,& martyrum,sed etiã Tri-
nitatis,& Angelorum,& Confessorũ ge
neraliter omnium Sanctorum, & Sancta
rum,& ẽt electorum, vt patet in hymno,
& illius officium ordinauit.¶Institutum
4 † autem fuit hoc festum quatuor de cau
sis. Primo pp præmissam templi dedica-
tionem Secundo, propter omissorum fe-
storum suppletionem. Non.n. ꝑpter ip-
sorum multitudinem de omnibus festare
specialiter valemus. Tertio ꝑpter negli
gentiam in festis,quæ celebramus,cõmis
sarum expiationem. Et hæc ratio tangit
in sermone,qui hac die in ecclesia recita
tur,vbi ita dr̃: Decretum est, vt die ista
omnium Sanctorum memoria habeatur,
vt quicquid humana fragilitas p ignoran
tiam,aut negligentiam, vel per occupa-
tionem rei secularis in solẽnitatibus Sã
ctorũ minus peregisset,in hac sancta ob-
seruatione persoluatur. Quarto pp faci
liorem orationem nostrarum impetra-
tionem. Facilius.n.quod petimus, obti-
nebimus,si simul omnes intercedant pro
nobis; quia impossibile est multitudinẽ
non exaudiri. Vnde in oratione hodier-
na dr̃,Multiplicatis intercessionibus lar-
giaris.¶Quare autem festa Sanctorũ ce-
lebretur,dictum est in proœ.huius partis.
5 Hoc † festum habet ieiunium institutio-
nis: nec debet quis comedere illa die vs
que ad vespetas,nec ieiunium debet mu
tari,vt quidam faciunt pp sanctum Quin
tinum. Quia vero hoc festum oium San
ctorum est generale, ideo variatur illius
6 † officium, prout hr̃ varietas oium Sãcto
rum. Prima.n.antiphona,& prima lectio,
& primum responsorium de Trinitate cã
tatur,quia festum est Trinitatis: secundo
loco cantatur de beata Maria: tertio de
angelis: quarto de prophetis: quinto de
Apostolis: sexto de Martyribus: septimo
de Confessoribus: octauo de Virginibus:
nono de omnibus simul. ¶† Authoritas 7
autem illius officij obseruatur in lectio-
nibus: nam in quibusdam ecclesijs in hoc
festo maior in ecclesia, etiam Episcopus,
si præsens fuerit, lectionem legit de Tri-
nitate,s.primam,vel Decanus,vel saltem
Sacerdos.& sic fit descensus per personas
in legendo vsq; ad pueros. Octauã nam-
que lectionem de virgibus legit vnus ex
pueris: nam semper nonam lectionẽ ma-
ioris est legere. Octauum etiam respon-
sorium dicunt de virginibus,s. Audiui vo
cem. qđ cantatur à quinq; pueris coram
altaræ B. Mariæ Virginis, si fuerint ibi,
candelas in manibus tenentes, ad repre-
sentationem quinque prudentum virgi-
num,lampades ornatas accensas haben-
tium.† Dr̃ etiã capitulum. Vidi turbam. 8
Apo. 8. Ad Missam verò dicitur epistola.
Ecce ego Io.quæ est Apo.5.c.alleluia.O
quam gloriosum.Apo.7.c.Euan. Videns
Iesus turbas.Matt.5.c. In vigilia vero dr̃
Epist.Ecce ego Io.apoc.5.c.Euang. De-
scendens Iesus.Luc.6.c.

S V M M A.

1 *Mortuorum officium dicitur agenda, vel exequiæ,& quare.*
2 *Mortuis cur officium institutum,& a quibus primum.nu.3.& 4.*
5 *Mortuorũ memoria a varijs variè fit, quæ percurrit generatim per numerum 6. 7. 8.9.10.11.12.& 13.*
14 *Mortuorum anniuersarium obseruatur triplici de causa.& nu.15.16.*
17 *Anniuersarium an celebrari debeat, aut possit die festiuo.*
18 *Mortuorum officium quotidie vsurpare an indecens,& nu.19.*
20 *Mortuorum nomine suffragia facta, quid prosint.*
21 *Eleemosyna facta nomine vnius specialis defuncti,an plus prosit,quàm omnium.*
22 *Mortuis an prosint suffragia hominis in peccato iacentis,vide & nu.23.*
24 *Mortui an sciant suffragia, quæ eorum nomine fiunt.& nu.25.*
26 *Mortui an curant viuos.*

De officio mortuorum. Cap. 35.

1 Oc loco de officio mortuorum dicendũ est. Et † qñq; vocatur agẽda, ab ago, agis: qa inter cæteras sui significationes agere idem est, q celebrare. Inde ergo officium ordinatum ad celebrẽ defunctorum memoriã agenda vocat: qñq; ẽt vocantur exequię, ab exequor exequeris, qa inter alias sui significationes, exeq idẽ qđ extra alia sequi. Officiũ ergo, seu obsequiũ in sepulturis mortuorum exequiæ vocantur, quia celebrãt, dũ mortui extra viuos sepeliendi feruntur: vel qa extra horas canonicas spãles, & singulares habent obseruantias. Sanè hoc officium continuatur festo omnium Sanctorum, & sunt tres dies cõtinui tribus mysterijs deputati. Nã vigilia oium Sanctorum dies est afflictionis, solemnitas dies exultationis, hodie vero dies orationis. In primo nos ieiunando affligimus, præsentis vitæ miseriam recolentes. In secundo beatitudini sanctorũ congaudemus, gratiarum actiones dño referentes. In tertio pro his, quæ in purgatorio detinentur oramus, eis modo pg nam minorem, modo plenam absolutionem orationibus impetrantes. Siquidẽ † commemoratio oium fidelium defunctorum instituta est fieri ab ecclesia tali die, vt generalibus beneficijs adiuuenť, quia spiritualia habere non valent, de cõsec dist. v. c. visum. sicut & de festo oium Sanctorum pmissum est. Sicut. n. Petrus Damianus ait. sanctus Odilio cõperiens, q apud Vulcanum Siciliæ crebræ voces, & vlulatus dæmonum audiebanť plangentium, pro eo, q animæ defunctorum per eleemosynas, & orationes de eorum manibus eripiebantur, ordinauit in suis monasterijs, vt post festum omnium Sanctorũ fieret cõmemoratio defunctorum, qđ fuit postmodum a tota ecclesia approbatũ. Primo ergo videamus a qbus institutum fuit officium mortuorum. Scđo, vbi habuit initium. Tertio, de modo celebrandi illud. Quarto, de modo sepeliendi. ¶ † Fuit ergo primo institutum ab Apostolis, sed ab Origene, vt testatur Isid. in lib. de ecclesiasticis officijs fuit adauctum, & ex maxima parte ordinatum. Vñ ipsum commendat B. Aug. in Enchiridiõ, dicens eum fuisse ẽm in ecclesiasticis officijs post apostolos. Hoc † officium initium habuit in veteri lege. Nam sicut ait Amb. 12. q. 1. quia mortuo Iacob, Ioseph, & alij fratres sui cum multis Ægyptijs attulerunt eum in Ebron, sed prius fleuerunt 40. diebus in Ægypto, & postea fleuerunt eum 7. dieb. in area Achad. Gen. 50. c. Item legitur in Deut. vlt. c. q mortuo Mose fleuit populus Israel. 30. dieb⁹, & similiter fecerunt de Aaron, & de Maria. Item dicit Salomon, Luctus filij sapiẽtis mortui septem diebus. Luctus stulti ẽ filij sempiternus, ideo quia in æternũ moritur. ¶ Nota aũt, q † qdã faciũt memoriã p defunctis die tertia, seu p tres dies, representantes triduanã dñi sepulturã, seu respectũ habentes ad resurrectionem Christi, q tertia die resurrexit, resurrectionẽ eũ Xpo mortuis poptãtes, seu ad Trinitatẽ, vel vt quia viuentes tripliciter peccauerũt, videlicet cogitatione, verbo, & opere, remittantur eisdẽ. Alij vero faciunt Missam celebrari septem dieb. seu per septem dies, & vtrunque ostenditur in libr. Nume. 19. c. vbi dicitur, quòd qui tetigerit

(Margin: 2, 3, 4, 5)

tetigerit cadauer mortui hominis, immũdus erit septem diebus: vnde aspergatur aqua tribus diebus,& septem,& sic mundabitur.de consecr.dist.1.aqua.¶Sane immundus pp cadauer mortui hominis significat pollutã animam pp mortua opera.Celebratur ergo per septem dies.Pri-
6 mo, vt † defunctus ad Sabbatum æternæ quietis citius valeat peruenire.Secundo, vt ei remittantur oĩa peccata, q̃ commisit in vita,quæ per septem dies ducitur. Tertio, pp septenarium animæ & corporis. Aĩa.n.tres habet vires, s.rationabilitatẽ, concupiscibilitatem,& irascibilitatẽ.Corpus vero constat ex quatuor elemẽtis: vt ergo peccata,quæ homo per hoc septenarium siue in hac vita,quæ per septem dies ducitur,commisit,deleãtur, septenarium mortuis celebratur.Quarto sicut filij Iacob defuncti fleuerũt per septem dies, vt præmissum est, ita & ecclesia pro suis defunctis celebrat officium septem diebus.
7 † Quidam aũt faciunt nouendinale,i.officium nouem dierum,vt per hoc officium mortuorum animæ à pœnis liberatæ, nouem angelorum ordinib. associent̃. Hoc aũt a quibusdam non approbatur,ne Gentiles imitari videamur, a quibus hoc sumptum esse vr̃,qui nouem diebus lugebant mortuos suos, & in 9.die cineres eorum pyramidibus, vel in bustis recondebant.
8 ¶Alij vero celebrari faciunt † pro defunctis 30.dies vel trigesimo die. Primo,qa filijs Israel tot diebus fleuerunt Moysen & Aaron,vt præmissum est. Secũdo ideo, quia ter decem faciunt 30.per ter.n.Trinitatem,per decem decalogum intelligimus. Ter denarium ergo a mortuis facimus, vt q̃ in obseruatione decalogi, seu præceptorũ Christi,& cõtra Trinitatem peccauerunt,eis Dei misericordia condonet̃. Tertio,quia numerus lunæ 30.dieb. perficitur, ideo trigesima die,vel 30.diebus fit mortuis officium,vt opera eorum
9 coram Deo plena esse intelligant̃.† Quidam quoque, quater decies celebrant,siue quadragenarium faciunt, vt quod illi in doctrina quatuor euangeliorum, & in 10. præceptis legis peccauerunt sibi cõdo-
10 netur. † Rursus,q dicm̃ quadragesimam seruant,repræsentant dominicam sepulturam, optãtes mortuos gloriam habere cum Christo, q quadraginta horis iacuit in sepulchro, cõputata hora,inqua emisit spiritum,& vlti.hora noctis dominicæ, in qua resurrexit, secundum Augu. Repræsentãt etiam,q vt præmissum est,mortuo Iacob filij eius lugerũt quadraginta die-
bus. † Alij quinquagenarium faciũt, q̃m 11
sicut Beda & Greg.dicunt in glo.super locum illum,vbi habetur,q Abraham quæsiuit a Domino volente subuertere Sodomã: Si quinquaginta fuerint ibi,nunquid destrues eos? & respondit Dominus, Non. Quinquagenarius numerus perfectus est,& significat annum iubileũ, id est octauam ætatem,in qua erit remissio, & plena libertas. Vt ergo animæ defunctorum plenariam libertatem,& peccatorum suorũ remissionem adipiscãtur, quinquaginta diebus pro illis celebrant officiũ.Præterea dr̃ in Marco,Vnum granum afferebat triginta, & vnum quinqua-
ginta,& vnum centum. Alij † sexagena- 12
rium,pro eo,qa sexagesima significat mœrorem ecclesiæ propter absentiam sponsi, & ei in consolationem duæ alę dantur,vt dictum est in 6. parte sub dominica quadragesimæ:sic & hic repræsentãt mœrorẽ propter absẽtiã defuncti sui, in quorum consolationem,& animæ defuncti expiationem sacrificium Dño offertur,& pauperibus eleemosynæ largiuntur. Nõnulli
etiam † celebrant centesimum diem, vt 13
mortui transeãt a læua in dexterã,a militia in triumphum,a terra in cœlum,a miseria in gloriam,a morte in vitam.Optãt enim illis æternam beatitudinem, quæ p centenariũ vltra quem non est numerus,
designatur. † Quidam vero anniuersariũ 14
obseruant triplici de causa. Primo,vt defuncti de annis calamitatis perueniãt ad annos æternitatis, siue ad vitã æternam, quæ sine fine est, & quasi annus in se reuoluitur,vel quia ibi est identitas & nul-
la reperietur varietas. † Secundo,quia si- 15
cut Sãctorum anniuersarium ad ipsorum honorem,& nostram vtilitatem celebramus, prout dictum est in procemio huius partis,sic & anniuersarium defunctorum, ad ipsorum vtilitatem & nostram deuotionem. Tertio, dies anniuersarij pro
defunctis † ideo repetitur, quoniam se- 16
cundum Augus. qualiter sit eis in alia vi-

ta, nescimus, & melius est, vt eis supersit beneficium nostrum, quàm desit. 13.q.2. non æstimamus. Anniuersarium autem si contigerit in die Dominica, vel in aliqua celebrari solemnitate, non debet mutari ad sequentem diem, prout fit in festis Sanctorum, sed fiat in die præcedenti, vt citius occurratur pœnis defunctorum, quas in purgatorio sustinent. defuncti.n. nostro indigent auxilio, & beneficio, sed nô San
17 cti. ¶ Die quidem festiuo † anniuersarium celebrari non debet, nec Missa pro defunctis dici, nisi corpus præsens fuerit, tunc sic, quia omni tempore pôt Missa pro defunctis celebrari cadauere præsente, nisi in parasceue, tûc.n.non debet corpus intumulari, nec Missa pro eo cantari, quia tunc corpus Christi imolari nô debet, sed vsq; in crastinum reseruetur: & tunc.s.in sabbato potest Missa pro illo cantari. & corpus sepeliri. Similiter si quis in die Paschæ moriatur, corpus eius vsque in crastinum reseruetur super terram, & tûc cum celebratione Missę sepeliatur: Non.n.debet corpus sepeliri absq; missa, quamuis
18 contrarium fiat in plerisque locis. † Licet autem secundum Cabilonen. concilium de conse.dist.1.visum quotidie fit pro defunctis orandû, & sacrificandû, in præmissis tñ dieb. hoc specialiter agitur ab amicis. Si quidem aliqui omni tempore festiuis dieb. duntaxat exceptis, gñaliter orât pro defunctis in officio vespertinali, & matutinali. alij missam pro eis quotidie celebrant. alij in mensis initio nouem psalmos, nouem lectiones, & nouem responsoria cantât, & quidem sancta, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à
19 peccatis soluantur. In † quibusdâ locis nô dr in ecclesia officium mortuorû, à quinta feria cœnæ Dñi vsq; ad octauas Pent. dicentes, q omni officio illius tpe debêt esse breuia, nec in dominicis diebus. Legitur aût, q quidam Abbas prohibuit monachos suos celebrare dominicis diebus pro defunctis, sed mortui pp hoc durissimis verberibus eum afflixerunt, & ideo prohibitionem hmôi reuocauit. Et nota
20 † q suffragia, quæ fiunt in Ecclesijs pro defunctis, valde bonis actiones sunt gratiarum. Ille.n.animæ, quæ sunt perfectè bonæ, statim cum egrediuntur à corporibus, euolât ad cęlos, nec subsidijs nostris egent. extra de celeb. miss. cum Marth. ad fi. 18.q.2.tps. Pro valde malis fiunt qualescunq; côsolationes viuorum. Eis.n.subsidia nostra nô prosunt, qm aiæ illorum statim descendunt ad infernû. Pro mediocriter bonis, qui.s.sunt in purgatorio, fiunt expiationes pro mediocriter malis, qui.s. sunt in inferno, fiunt propitiationes, siue pœnarum mitigationes. Nam secundum Aug. quib. prosint, aut prosunt, vt sit plena remissio, aut certe, vt tolerabilior fit damnatio. 14.q.1.tempus.in fi. quidam tñ pro eodem sumût mediocriter bonos, & mediocriter malos, quos vocant non valde bonos, qui videlicet intrât purgatoriû, qui viuentes iniunctam pęnitentiam non perfecerût, quibus prosunt eleemosynæ, orationes, ieiunia, & sacrificia, quæ p eis fiunt: nam, vt dicunt, eis qui sunt in inferno, nihil prosunt. Illud † ét nota, q secun 21
dum Hier. de cons. dist.5. mediocriter, cû pro cunctis animabus psalmus, vel missa dicetur, non minus, q̃ si pro quolibet diceretur, accipitur. Circa hoc tñ dici pôt, q si suffragia fiunt in speciali, magis prosunt illis pro quibus specialiter fiût, quàm alijs. Si fiunt in gñe, seu in côi magis prosunt illis, qui plus meruerant in hac vita, vt sibi prodessent, vt in dicto c. nô æstimemus, & cap. têpus, si inæquali, vel maiori necessitate existunt. Licet.n.secundum Aug. 13.q.2. non æstimemus, non prosint omnibus pro quibus fiunt, quia tñ nescimus, quibus prosint, vel nô; pro omnibus facienda sunt, ne aliquis prætermittatur: melius nâq; supererunt eis, quib. nec obsunt, nec prosunt, quam desint eis, quibus prosunt, & ideo dies anniuersarij fit, vt pmissum est. † Nunquid suffragia eius, qui 22
pp mortale peccatû in charitate non est, prosint ei, qui in charitate decessit? Rñdeo opera sacramentalia, vt missa, officiû mortuorum, collectæ, & similia p talem facta bene valent, sed & defuncto psunt, extra de cleri. excom. mini. c. fi. tum quia a Deo, non ab operante efficaciam habent: tum quia ille non proprio nomine, sed quasi sindicus oium, videlicet tertius Ecclesiæ nomine hoc agit, secundum ea, quæ dicta sunt in proœmio quartæ partis. Si vero tanq̃ priuata persona, alia suffragia

gia facit, aut hoc agit alio noĩe, aut suo proprio: si alieno, vt quia defuncti seu alterius in charitate existētis iussu, de illius bonis eleemosynam tanquã minister pro eo facit, tunc quidē illi prodest, qm̃ is intelligit facere, cuius mandato facit. extra de sen. excõ. mulieres. & qui mãdat solui, ipse soluere vr. ff. de sol. q. mandato. Hinc est, q̃ peregrinationis votũ ab vno emissum, alter eius iussu exequi põt, extra de voto, licet. Idem quoq; est, si duo quorũ alter in charitate est, alter nõ, pro defuncto psalterium legunt. Et si eleemosyna datur iusto, vt oret prodefuncto. His etenim casibus prodest defuncto, ratione charitatis hoĩs iusti adiuncti, ff. quod cum fal. tut. vel act. l. 1. extra de elect. illa contra. extra de offic. deleg. cum nup. Si autē suo priuato noĩe, & de proprio quis pro illo eleemosynã dat, vel orat, vel ieiunat, vel aliter se affligit, quasi cõiter dicunt Theologi, q̃ talia in nullo prosunt ei. Nam legitur Io. 9. scimus, quia peccatores Deus non exaudit. sed illud cœci & non euangelistæ fuit verbum, & Esa. 1. Cum multiplicaueritis orationes, non exaudiã. Manus. n. vestræ sanguine, i. peccatis plenæ sunt. imo s̃m Aug. 4 q. 7. in grauib. Dum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati iudicis animus ad deteriora prouocatur. Deus. n. iniquorum dona nõ respicit, & iustorum solum orationes exaudit. Item Dñs per Amos Prophetã, Vota pinguium terræ, i. peccatorum non recipiam. 24. q. 1. odi. Verùm cum pauci sine crimine viuant, de pœn. dist. 2. si. n. in prin. 50. dist. quia tua talis sñia, quæ misericordiam, & tot suffragia defunctis adimit, & in viuorum charitatem ad illos refrigescere facit, nimis dura, & ideò nõ sequenda vr. 50. dist. ponderet, extra de renunc. nisi. §. 1. Si. n. hominum, quos consciẽtia culpæ arguit, suffragia condemnamus, illi
23 paucorum suffragijs iuuabuntur † Dicendum ergo vr̃, q̃ quanquam suffragia eius, qui etsi nõ in charitate, in fide tñ illi, qui in charitate decessit, non prosunt ex merito vitæ agentis, quia tñ illa fiunt s̃m doctrinam Ecclesiæ, & per eum, qui in fide est, & pro eo, qui talia recipere meruit beneficia, vbi deficit charitas agẽtis, supplet meritum fidei, & charitas ecclesiæ talia dictantis, ac defuncti capacis suscipientibus, necnon & liberalitas Dei miserẽtis, qui s̃m Amb. de pœ. dist. 1 quantumlibet. beneficia non reuocat, imo cumulos liberalitatis amplificat, & sua liberalitate opus ab alio factum proinde reputat, ac si per illum, pro quo fit, factum esset. Nam s̃m iura, aliquo alienũ debitum exsoluente, ipse debitor liberatur, ff. de pign. act. so lutum. §. solutam. & si seruo legata sit libertas, si Titio decē præstiterit, quocunq; illa decē præstiterit, libertas est. ff. de stat. ho. Arethusa. Sed & per eum, qui capax nõ est, alteri legatum, & hęreditas acquiri potest. ff. ad Treb. l. cogi. §. hi qui, ff. si q̃s aliquem testari proh. l. 1. §. sed si legatũ. Et is qui ob crimen pro alijs postulare prohibetur pro se, & pro his, quorum curam gerit, admittitur. 3. q. 7. § tria. Et s̃m Aug. 1. q. 1. si fuerit, quanquam in lapideo canali nil generetur, tñ aqua inde transiens terram fœcundat. Et Hiero. de pœ. dist. 1. potest fieri. & dist. 3. pium. Si quando videritis inter multa opera peccatorũ quenquam aliqua facere, quæ iusta sunt, non est tñ iniustus Deus, vt propter multa mala paucorum bonorũ obliuiscatur.
¶ Sanè defuncti † sciunt suffragia, quæ 24
pro eis fiunt tribus modis, s̃m Augu. 12. q. 2. fatendũ. Primò per diuinã reuelationem, quãdo. s. Deus eis reuelat. Secundò per bonorum angelorum manifestationem. Angeli. n. qui hic semper nobiscum adsunt, & omnes actus non considerant, quasi in instanti possunt ad eos descendere, & eis protinus nunciare. Tertiò, per animarum hinc exeuntium intimationem. Quartò per experientiam, cum videlicet se à pęnis sentiũt releuari. ¶ Sciendum autem, q̃ defuncti † valde mali ne- 25
sciunt quid à viuis agitur, nisi quatenus eis scire permittitur. Similiter nec mediocriter boni adhuc in igne purgatorij constituti, qui nõdum Dei visione fruuntur, nisi quatenus per aliquem de pręmissis modis permittitur eis scire. Sed valde boni, qui iam ea fruuntur, bene sciunt quid hic agitur. Iuxta illud Gregor. Qui est, & nesciunt, qui vident eum omnia vident? Alij tamen dicunt, eos scire omnia, quæ eis necessaria sunt, & non alia. Vnde Esa. ex persona populi afflicti ait:

Abraham pater noster nesciuit, de hoc.
26 13.quæst. 2. de mortuis. Et † vtrum mortuis cura sit de viuis. Aug. latè prosequitur libr. De cura pro mortuis habenda. Adhuc sicut Aug. ait 13.q.2. fatendum. Multi aliquos ex mortuis, vel in somnis, vel alio quocunque modo viuis apparere credunt. Et vbi eorum inhumata iacerent corpora, atq; vt eis sepulchra fierēt, & alia huiusmodi innumera sæpe admonuisse, & illa vera, repertum esse in dialogo Greg. & in alijs plerisque scriptis authenticis reperitur. Verumtamen, vt idem Aug. in præmisso libro ait, quamuis mortui talia in somnis indicare, vel petere videantur, non ideo putandum est, eos ista sentire: nam & viuentes plerunq; apparent in somnis dormientibus, dum ipsi se nesciunt apparere, quòd ab eis, q̄ hoc somniauerunt audisse dicentib. quòd eos in somnis agentes aliquid, vel loquētes, viderunt: vnde, vt dicit, credendum est, q̄ hæ sunt angelicæ operationes, propter dispensationem prouidentiæ Dei ad qualecunque solatium viuorum. Concilium .n. Aquititan. 26.q.10. Episcopi, in princ. ait, q̄ plerique dæmonum illusionibus, & fantasmatibus sæpe seducuntur. ¶ Officiū
27 mortuorum † imitatur omnino triduanam Christi sepulturam, sicut.n. in illo triduo, ita & in hoc officio omnia laudis cantica subticemus, & solemnitates quaslibet subtrahimus. nam in Missa benedictiones ab Episcopo non petimus, nec in agenda dicimus. Domine labia mea &c. nec Deus in adiutorium meum intende. nec Benedicamus. nec Inuitatorium, nisi corpus præsens sit, & etiā in vigilijs. nec Gloria patri ad responsoria, vel in fi. psal. nec ad lectiones benedictionē petimus, vel damus, nec dicimus: Tu aūt. vel Deo gratias, nec in Missa alleluia, nec Gloria in excelsis, nec Ite, missa est. Nam in veteri legē prohibitum fuit oleum lætitiæ, & thus suauitatis pro peccato offerri: mors etenim est vindicta peccati, vnde, vbi peccatum, ibi tenebræ, nec debet esse letitia, nec canticorum lætitiæ decantatio, vbi est luctus, & contristatio mentis, ac exequiæ pro mortuis celebrātur cum luctu.
28 ¶ Rursus laudes † supprimimus, quia quo mortui transeunt, ignorantes, nescimus vn laudare dn̄m debemus, de iustitia, vel misericordia gaudium reprimimus; quia tristes in hunc mundum intramus, & tristiores eximus. nō ergo sequentia debet dici, q̄ est cāticum exultationis. ¶ Adhuc licet in missa p̄ viuis debeant omnes † tu- 29
rificari, ad significandum, q̄ illorum orōnes ad cœlestia diriguntur, in Missa tamē p̄ defunctis non debet thus per chorum portari, nec offerri, i altare turificari, sed circa corpus tm̄, quia hoc in lege p̄hibitum fuit, vt iam p̄missum est. Nullus ergo in hoc officio turificatur, ad notandū, q̄ mortui nil amodo valent orōnibus suis promereri, vn̄ ps. Nō mortui laudabunt te Domine. Ipsa autem defunctorum corpora turificanē, & aqua benedicta asperguntē, non vt eorum peccata tollantur, q̄ tunc per talia tolli nequeunt, sed vt tota oīs immundorum spirituum p̄sentia arceātur, & fiunt ēt in signum societatis, & cōionis sacramentorum, q̄ nobiscum, dum vixerunt, habuerunt. vn̄, & Dion tradit, q̄ antiqtus viui mortuos osculabanē. in signum vnitatis, q̄ cum ipsis habuerunt. p̄sunt ēt hæc, & similia, in q̄tum p̄ talia ipsi Deo reuerentia exhibetur. Quare āt duplex versus ponitur in introitu p̄ defunctis, s. Te decet, & exaudi orōnē meam &c. dictum est in 6. parte, sub sabbato tertiæ hebdomadæ Quadragesimæ. Item in Missa p̄ defunctis nō debet intermisceri orō p̄ viuis, p̄ut dictum est in 4. par. sub ti. de oratione. Pax † etiā 30
triplici ratione non datur. ¶ Primo, quia hoc officium, vt iam dictum est, triduanā Xp̄i sepulturā vestigio, sequitur, vbi pax non daē pp̄ Iudæ osculum detestandum. ¶ Secundo; q̄a non communicamus mortuis, q̄a non nobis respondent. Nos.n. sumus in sexta ætate, illi in septima. Inde est, quòd † corpus nunq̄ debet esse in ec- 31
clesia, quandiu Missa de die celebratur: imò prius si esset, ibi debet asportari extra ecclesiam in vestibulo ecclesiæ, quantacunq; authoritate viuēs fulgeret, & postea ad missā de mortuis reportari. † Ter- 32
tiò q̄m sicut ex multis granis simul collectis vnus panis conficit, & ex multis racemus vinum eliquatur, sic ex multis fidelibus, quorum q̄dā boni, quidā mali sunt, vna ecclesia cōstruit, & coadunat. Quia

ergo

ergo de mortuo homine nescimus adhuc, vtrum sit ipse de conformitate Ecclesiæ, & pacem habeat cum suo Creatore, & reconciliationē, ideo pacem ad missa non damus, nec aliquas laudes pro mortuis referimus, quia non est vsus agendū fit. nō.n. adhuc apparet eorū reqes. ¶ Quarta rō, posita ē in quarta parte, vbi agit de osculo pacis.
33 ¶ Illud † quoq; notandū est, quod officium mortuorū incipit à vesperis, postea sequunt vigiliæ, quarum tria sunt genera. In quibusdam.n. Ecclesijs legunt nouem lectiones Iob, incipiunt. Parce mihi Domine &c. In alijs leguntur de lib. Sap. & incipiunt. Melius est ire ad &c. In alijs vero de quodam sermone Aug. sed vndecunq; sumant absolute, sine, Iube dñe benedicere, & fine, Tu aūt Domine. vel alibi incipitur, & finiunt, put in exequijs, quas in dicto triduo pro Christo celebramus, seruat. Veruntamen in quibusdam ecclesijs loco, Tu aūt Domine terminatur, Beati mortui, qui in Domino moriuntur. quæ verba sunt Apoc. 14 c. Frequentat aūt in hoc officio psal. Te decet † hymnus Deus.
34 qm ibi agit de reditu filiorum Israel à captiuitate in terram pmissionis, sic & defuncti de captiuitatis miseria ad vitam proficiscuntur æternam, dicitur ēt ps. Domine, ne in furore tuo arguas me. qui cū sit sextus in ordine psalterij, tamen pro octaua intitulatur, quasi in sex ætatibus per hanc psalmum Deum rogauit septimæ ætatis possimus, ornamenta euadere, & ad octauam gloriæ peruenire. Officiū mortuorum nō habet secundas vesperas, vt dictum est in 6 par. sub ti. de vesperis.
35 In † concilio Tholeta. 26. q. 5 quicunque statutum est, quod sacerdos missam defunctorum celebrans, vt eius inimicus mortem incurrat, deponatur, & tam ipse quā eū ad hoc incitans, exilio perpetuo puniat. Nunc videndum est, qualiter corpus sepeliendum sit, & quidem quando homo videtur agere in extremis, debet poni ad terram super cineres, vel ad minus supra paleas per quod innuitur, quod cinis est, & cinerem reuertetur, & fit hoc exemplo B. Martini, qui vt in se alijs daret exemplum, in cinere iacens vitam finiuit. Et si moriēs literatus sit, legi debet passio Domini, vel saltem pars illius ante eum, vt sic ad maiorem punctionem moueatur, & dēt esse crux erecta ad pedes, vt moriens eam cernens magis conteratur, & conuertatur. debet ēt supinus iacere, vt semper erecta facie aspiciat cœlum, exemplo beati Martini, & prius, quā expiret, eius anima Domino cōmendetur. † Postquām 36
verò expirauerit, campanæ debent pulsari, prout dictum est in prima parte, vbi agitur de campanis: deinde corpus nisi vi n ens nouiter inunctus fuerit, debet lauari, ad significandum, quod si anima per confessionem, & contritionem à culpa mundata sit, vtrunque, s. anima & corpus æternam glorificationem, & claritatem in die Iudicij consequetur, & quodq; illi sm Iob, vere in Domino moriuntur, & beati sunt, qui nullam secum portant maculam, sed in hoc mundo per pœnitentiā derelinquunt. Sed cum de hac lotione, neque in veteri testamento, s. Leui. 10. c. neque in nouo, s. Act. 5. c. nil agatur, si omitteretur, non multum, vt aiunt quidā, curandum esset. Et Augu. dicit in libro de Cura pro mortuis agenda. Corpori humano quod post mortem impenditur, non est salutis præsidium, sed humanitatis officium. Veruntamen cum Maria Magdalena vnxerit Dominum ante passionem Mat. 26. c. fecit.n morituro, quod non potuisset facere mortuo. Marci. 3 c. Præuenit, inquit, vngere corpus meum in sepulturam. ex hoc probari pōt corpori defunctorum laudanda esse. Nam sicut Hiero. ait in originali super illud Mat. 5. c. Vnge caput tuum in illis partibus vnguentis pro balneis vtebātur. Canon Tholetani concilij. 13. q. 2. qui diuina statuit, quod qui diuina vocatione ab hac vita recedunt cum psalmis tantummodo & psallentibus vocibus ad sepulcrum deferantur, debet † aūt defunctus portari à consimilibus 37
suę professionis, vt si fuerit diaconus à diaconibus, si sacerdos à sacerdotibus, si sint ibi, aliter non est vis; quia necessitas legi non subiacet, de consec. dist. 1. sicut, extra de obserua. ieiu. c. 2. clericus à clericis, catholicus à catholicis. Si vero fuerit de aliqua fraternitate, deportetur ab illis, qui sunt eiusdem fraternitatis, mulieribus vero non licet corpora ferre, ne cogantur corpora sua lasciuia incitantia

tantia denudare, q facilè cõtingere pos-
set. dum aũt de domo ad ecclesiã, seu se-
pulturam portantur, s̃m quorundã loco-
rum morẽ, ter in via pausatur. Primò, ad
significandum, q ipse in hac vita existens
vt posset dignè Dño præsentari, & cũ alijs
Sanctis perpetua quiete perfrui, in tribus
specialiter seipsum exercitauit, videlicet
in Dei dilectione, in charitate proximi, &
in custodia sui: siue q in fide sanctæ Tri-
nitatis vixit, atq; vitã finiuit. ¶ Secundò,
ad repræsentandum, q Dñs triduo in ven
tre terræ pausauit. ¶ Tertio, tres pausæ fiũt
in via, vt per tres dictas psalmodiæ, quæ
tunc dr, trina fiat ei absolutio à delictis
tribus modis, s. cogitatione, verbo, & ope
re commissis. Exod. 3. Viam trium dierũ
ibimus in solitudine. Deinde ponitur in
spelunca, in qua in quibusdam locis poni-
38 tur aqua benedicta. † Et prunæ cũ thure.
Aqua benedicta ne dæmones, qui multũ
eam timent, ad corpus accedant. Solent
namq; desæuire in corpora mortuorum,
vt quod nequiuerunt in vita, saltem post
mortem agant. Thus verò ibi ponitur ꝑꝑ
fœtorem corporis remouendum, seu vt
defunctus creatori suo acceptabilem bo-
norum operum in odorem intelligatur
obtulisse: seu ad ostendendũ, q defunctis
prosit auxilium orationis. carbones in te
stimonium, q terra illa ad cõmunes vsus
amplius redigi non potest: plus. n. durat
carbo sub terra, q̃ aliud. Hædera quoque,
vel laurus & huiusmodi, quæ semper ser-
uant virorem in sarcophago corpori sub-
sternuntur, ad significandum, q qui mo-
riuntur in Christo, viuere non desinent.
Nam licèt mundo moriatur s̃m corpus,
tamen s̃m animam viuunt, & reuiuiscunt
Deo. Alia tamen consideratione habe-
bant in funebus antiqui cypresso; quia
videlicet sicut cypressus cæsa non iterum
surculescit, sed tota moritur, ita homo
mortuus non reuiuiscit. Fiunt etiam hęc,
non quia cadaueribus insit sensus, sed in
figuram, videlicet, vel ad resurrectionem
sperãdam, vel ad Dei misericordiam, seu
beneuolentiam prouocandam: cui talia
39 pietatis officia placent, debet autẽ † quis
sic sepeliri, vt capite ad occidentem posi-
to, pedes dirigat ad orientẽ, in quo quasi
ipsa positione orat, & innuit, q promptus
est, vt de occasu festinet ad ortum, de
mundo ad seculum. Et in quocunq; loco
extra cœmeterium Christianus sepelia-
tur, semper crux capiti illius apponi de-
bet, ad notandum illum Christianum
fuisse; quia hoc signũ diabolus valde ve-
retur, & timet accedere ad locum crucis
signaculo insignitum. ¶ Debent † quoq; 40
fideles Christiani sepeliri induti sudarijs,
prout principales obseruãt, quod sumunt
ex euangelio, in quo legitur de sudario
& sindone Christi. Quidam verò cilicio
induuntur, vt hac veste insignia pœniten-
tiæ repræsentent, nam cinis & cilicium ar
ma sunt pœnitentium. Nec debent indui
vestibus communibus, prout in Italia fit.
& vt quidam dicunt, debent habere cali-
gas circa tibias, & sotulares in pedibus vt
per hoc ipsos esse paratos ad iudiciũ re-
præsententur. Clerici † verò, si sunt ordina- 41
ti, illis instris induti sint, quæ requirunt
ordines, quos habent. Si verò nõ habent
ordines sacros, more laicorum sepeliant.
Verum tamen licet in alijs ordinib. ꝑpter
paupertatem hoc sæpius omittatur, in sa-
cerdote tamẽ & Epo nullo modo præter-
mittendũ est. Vestes. n. sacerdotales, virtu
tes significant, cũ quibus præ cæteris sunt
duo præsentãdi. Eutichianus Papa statuit,
vt nullus martyres sepeliatur sine dalma
tica, aut collobio purpurato. ¶ † Circa 42
hoc autem considerandum est, vtrũ Chri
stus vestitus fuerit post resurrectionem,
& vtrum cœlũ vestitus ascenderit, & vtrũ
duobus discipulis euntibus in Emaus, &
cæteris mulieribus, & discipulis vestitus
apparuit. Siquidem angeli legũtur vestiti
apparuisse, iuxta illud Ioã. Vidit angelos
sedẽtes in albis, & alibi. Ecce duo viri ad-
stiterunt iuxta illud in uestibus albis, qui
& dixerunt. Hic Iesus qui assumptus est à
vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodũ
vidistis eum euntem in cœlum. Nempe
Christus vestitus ascendit in cęlum, iuxta
illud. Quis est iste, q venit de Edõ, tinctis
vestibus de bosra? Item angeli dixerunt.
Quare rubrum est indumentũ tuũ? Quæ-
ritur † etiam, vtrum hoies erũt nudi post 43
diẽ iudicij, an vestiti? & vr q vestiti. Nam
semper angeli apparere solent vestiti, &
Christus ẽt post resurrectionẽ cum veste
apparuit, & in transfiguratione vestitus
fuit.

fuit vnde & apparebant vestimenta eius alba, sicut nix Econtra vr, q nudi erunt, quia habet authoritas, q in eadem forma erimus, in qua fuit Adã prius, q peccaret, & ẽr in meliori, sed tunc fuit nud⁹, ergo similiter nudi erimus. Solutio nil finimus de veste, sed hoc solum dicimus, q ibi nõ erit difformitas, nec vlla aduersitas, vel infirmitas, & erimus vestiti, & ornati vestimentis virtutum. ¶ Quis autem, & in quo loco sepeliri debet, & vtrũ locus sepulturæ aliquid conferat, dictum est in prima parte, vbi de cœmeterio agitur. ¶ Illud aũt nota, q quia scriptum est Leuit. 21. c. pontifex ad omnem mortuũ etiam patrem, vel matrem non ingredietur, neq; egredietur de sanctis, hinc est, q Romanus Pontifex ad nullius defuncti domum accedit. item quia ibidem dr. Sacerdotes non radent caput, nõ barbam, nec in crinibus suis facient scissurã. ideo qui charorum morte tristatur, barbam nutriunt, nec crines præscindunt, & etiam nigris vestibus ornantur, vt per nigredinem, & dolorem consepulti mortuo videantur. Hic etiam † quæri potest, vtrum voces mortuorũ loquanť? & videtur, q sic, iuxta illud pphetæ. Exultationes Dei in gutture eorum. Hormisda Papa. 50. dist si qs diaconus. dicit, q illi, qb. cum falsa misericordia indulserimus, ante tribunal Christi contra nos facient q̃stionem, & Aug. 13. q. 2. fatendum, dicit q defuncti, qui nesciunt, q̃ hic fiunt, dum hic aguntur, postea audiunt ab his, q moriendo hinc recedunt. Sed Apostolus cõ tradicere vr, dicens, q tunc linguæ cessabunt, & ps. Non mortui laudabunt te. Et nota ſm Aug. q tempus, quod inter hominis mortem, & vltimam resurrectionem interpositum est, animas abditis, i. nobis occultis receptaculis continet. Postremo nota secundum magistrum Io. Beleth. q antiqui solebant dicere, q quãdo alæ in humanis sunt corporibus, vocanť aiæ, in infernis manes, quando vero cœlos ascendunt, spiritus: quando autem recens erat sepultura, siue qn spiritus circa sepulturas errabat, vmbram vocabant. vnde psal. Nam si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, qm tu mecum es, & ideo tunc panem, & vinum ponebant supra sepulchra mortuorũ, vt dictum est sub ti. de cathedra Petri. ¶ In † missa pro mortuis dr qñq; epistola. Vir fortissimus Iudas, 2. Machab. 12. c. qñque. Nolumus vos ignorare de dormientib⁹, sicut & cæteri, qui spem non habent, 1. Thessal. 4. c. qñq;. Audiui vocẽ de cœlo. Apoc. 14. c. qñque. Ecce mysterium vobis dico. 1. Cor. 16. c. Dr et quandoq; euangelium. Amẽ dico vobis, q a venit, Ioan. 5. c. qñq;. Dixit Martha ad Iesum. Io. 11. cap. qñq;. Sicut. n. pater suscitat mortuos, & viuificat &c. Io. 5. c. qñq;. Omne, qđ dat mihi pater. Io. 6. c. qñq; Ego sum panis viuus, q de cœlo descendi. Qđ est ibidem.

S V M M A

1 *Sancti Coronati, & eorum nomina num. 2.*

De quatuor Coronatis martyribus. Cap. 36.

De † quatuor Coronatis hoc notabile reperit, q quinque fuerunt, q venerant ad construendum templum, & Diocletiano cognito, q essent Christiani, martyrio sũt coronati, quorum noĩa, quia nota fuerunt, idcirco in collecta ponuntur. Post duos verò annos alijs quatuor martyrium susceperũt, quorum corpora sepulta sunt, iuxta corpora prædictorum quinq;, quorum nomina; q; fuerunt ignota, ideo statuit Melchiades Papa, vt dies eorum sub noĩnibus prædictorum quinq; celebris habeatur, & sic vocatum est festum quatuor Coronatorum. postea vero fuerunt quidam religioso eorum nomina reuelara, s. † Seueri, Seuerini, Carpuphori, & Victorini, nomen tamen festi propterea mutatum nõ est, nec etiam dies in calendario.

S V M M A.

1 *Martinus dicitur par Apostolis. Et qua id ratione.*

2 *Martinus solus inter Confessores habet octauas institutionis.*

De

De beato Martino Episcopo,& Confessore. Cap. 37.

1 DE beato † Martino sciēdū, q̄ dr̄ par Apostolis non pp̄ suscitationem mortuorū quorundā, vt q̄dā putant, cū idē multi alij fecerit martyres, & confessores, vel pp̄ multitudinem miraculorum, sed specialiter ꝓpter vnū miraculum. Cum.n. esset Thurō. Archiepiscopus, venit ad eum quidam pauper,& inops tunicam ab eo petens,& ipse concessit. Iussit ergo ꝓcuratori suo, vt emeret. Ille vero iuit ad forum,& tardus redijt, tunicam vilem portans, quæ ferè penula, quasi penè nulla poterat dici, quam vir sanctus sibi monstrare fecit. Erat aūt breuis fortè, vsq; ad genua, manicę vsque ad cubitum extrahens, ergo suā pauperi dedit,& ipse pauperis tunicā induit. Nec multo post ꝑparauit se ad celebrādū Missam,& stans ante altare, sicut mos est in ꝑfatione, leuauit manus ad Dn̄m manicis laxis retro labentibus, licet nec grossa eius brachia, nec multum carnosa essent,& cum ꝑfata penula, non nisi vsque ad cubitum ꝓtenderetur, remanserunt eadem brachia nuda. Tunc venerunt miraculose aurei torques, ipsaq; decēter operuerunt,& globus igneus apparuit super caput eius, per q̄d demonstratum est, Spiritumsanctum sup eum descēdisse ad robur, sicut sup Apostolos in Pent. Vnde pp̄ hoc non immerito dictus est par apostolis. est ēt eis par in officio. ¶ † Considerandum autem est, q̄ ipse solus inter Cōfessores institutionis habet octauas, sicut B. Laurentius inter martyres. ille.n. dixit. Igne me examinasti,& non est inuēta in me iniqtas,& Martinus in agone mortis dixit dæmoni adstanti, Nil inuenies in me cruenta bestia. ecce quomodo cōcordant illi ꝑualens martyr, quare præ omnibus alijs octauas,& vigiliam habet, iste confessor excellens, quare præ omnibus alijs octauam habet. Cappam eius reges Francorum consueuerunt portare in ꝑlijs, vt dictum est in secunda parte, vbi agit de sacerdote. Fortunatus Poeta vir vita egregius,& ingenio ꝑclarus, de Italia Thuronē veniens, gesta B. Martini cōscripsit tempore Ioannis Papæ Tertij.

2

SVMMA.

1 *Andreæ Apostoli statura. Et vbi ille prædicauit. nu. 2. eiusque diei officium, nu. 3.*

De beato Andrea Apostolo. Cap. 38.

SANCTVS Andreas nigger fuit colore, barba prolixa, staturæ mediocris. hoc iō dr̄, vt sciat, qualis in ecclesia dēt depingi, q̄d de vnoquoque Apostolorum,& aliorum multorum Sā ctorum sciendum esset. Prædicauit aūt in † Achaia,& Athenis,& circa partes illas. Excellentis fuit valde meriti, nec sine cā B. Gregorius fuit sibi adeo deuotus, q̄ sibi fecit proprium officium,& monasteriū condidit.& ibi monachus extitit. vigiliam ex institutione non habet, qa est in tempore ieiuniorum, quare non fuit necesse institui ei vigiliam,& idem est de B. Thoma Apostolo. Sanè ossa eius ac B. Lucæ Euangelistæ tp̄e Constantini Secū di Imperatoris translata sunt apud Constantinopolim. Hac die dr̄ epistola corde † creditur ad iustitiam. Ro. 10. c. & euangelium. Ambulās Iesus iuxta mare. Mat. 4. c. ¶ Postcommunio venite ad me. q̄ est ibidem. ¶ In vigilia vero est introitus. Dominus secus mare. Mat. 4. c. Et euāgeliū. Stabat Io.& ex discipulis. Io. 1. c. ¶ Postcōmunio. Dixit Andrea. Io. 1. cap. 3

SVMMA.

1 *Nicolai historia vnde introductum vt legatur in Ecclesia.*

De beato Nicolao. Cap. 39.

LEgitur, quòd cum in quadā ecclesia, quæ dr̄ Crux, subiecta monasterio beatæ Mariæ de charitate † nondum historia beati Nicolai cantaretur, fratres eiusdem loci Priorem suum, vt eam sibi cantare 1

cantare liceret, instanter rogauerunt, ille vero hoc præcise negauit, dicens, incongruum fore pristinum morem nouitatib. immutare. Illis verò instantibus indignatus respōdit, recedite à me, q̃a noua cantica, imo ioculatoria quędam in mea Ecclesia non cantabuntur. Adueniente aūt eiusdem Sācti festiuitate, fratres cū quadam animi tristitia matutinales vigilias peregerunt. Cumque omnes se in lectis recepissent, ecce beatus Nicolaus Priori visibiliter terribilis apparuit, quē à lecto extrahēs per capillos dormitori pauimento allisit, & incipiens antiphonam. O pastor æternæ per singulas vocum differentias virgis, quas in manu tenebat grauissimos ictus sup dorsum illius ingeminans, per ordinem morosè cantando antiphonam ipsam ad finem vsque perduxit, omnibus ergo illis clamorib. excitatis semiuiuus ad lectum deportatur, qui tandem ad se rediēs, dixit, ite, & historiam nouam sancti Nicolai decantate. Tempore Henrici quarti Imperatoris ossa sācti Nicolai apud vrbem Beneuentum translata sunt.

S V M M A.

1 *Beda cur dictus venerabilis, & num. 2. Et vbi sepultus, ibid. in fin.*

De venerabili Beda Presbytero. Cap. 40.

EDA venerabilis p̄sbyter, & monachus, egregius expositor, claruit in Anglia circa annum Domini 666. qui licet in Sāctorum catalogo computet, non tamen ab ecclesia † Sanctus, 1
sed venerabilis appellatur duplici rōne. ¶Primo, quia cū prę nimia senectute eius oculi caligarent, faciebat se duci per villas, & castra, vbiq; verbum Dn̄i prædicando, cumq; quadam vice per quandam vallem magnis lapidibus plenam transiret, quidam ex ductoribus derisorie dixit ei, q̃ ibi erat magnus populus congregatus, expectans eius prædicationem auide, & silenter, & tunc incepit ille prædicare feruenter, & cum in fine cōclusisset, per omnia sæcula sęculorū, mox oēs lapides alta voce clamasse dicuntur. Amen † venerabilis pater, & ideo venerabilis p̄r appellatur. Alij vero asserunt, q̃ angeli responderūt, Bene dixisti venerabilis pater. Secūda causa est, quia post eius mortem clericus quidam sibi deuotus quendam versum edere cupiebat, quem in illius tumulo sculpi facere intendebat, incipiēdo sic. Hæc sunt fossa, volens versum terminare, Bedę sancti ossa, sed quia talem finem versus congruitas non patiebatur, & sedula mente reuolueret, nec congruum finem videret, dum quadam nocte multum sup hoc cogitasset, mane ad tumulum properans manib. angelicis taliter versum scriptū reperit finitū. Hac sunt in fossa Bedæ venerabilis ossa. Eius autem corpus ad Ianuam deuotione congrua dicitur coli. 2

S V M M A.

1 *Thomæ Apostoli officium Ecclesiasticum.*

De sancto Thoma Apostolo. Cap. 41.

ISTORIA, † seu legēda de Sācto Thoma Apostolo, & siquid ex ea in responsorijs, vel antiphonis sumptum reperitur, inter apocripha deputatur: in ipso autem festo legitur ad Missam Euangelium, Thomas vnus ex duodecim. Ioan. 20. c. 1

S V M M A.

1 *Stephani, & Ioan. Euangelistæ, & Innocentum festum cur comitentur Natiuitatem Domini.*
2 *Martyrium est triplex.*
3 *Stephani officium, & num. 4. 15.*
5 *Alchuinus composuit S. Stephani historiā.*
6 *Ioannes euangelista passus est martyrium, quod est voluntate, non opere.*
7 *Ioannis euangelistæ officium.*
8 *Ioannes euangelista obijt in festo Ioan. Baptistæ, & num. 9.*
10 *Innocentes tertium martyrium sustinuerunt, quod est opere, & non voluntate. Et cur illud festum celebret ecclesia nu. 14.*
11 *Innocentium festum cur non admittat cantica lætitiæ. Et eorum officium num. 12. 13*

De

De sanctis Stephano, & Ioanne euangelista, & Innocentium. Cap. 42.

OST Dñi natiuitatē se
quenti die fit festū de
obitu B.Stephani pro
tomartyris, & tñ ipse
fuit passus i Augusto.
Quare hoc festum fiat
sub festo inuentionis
eius, dictum est. Quæ
1 ritur, quare † hæc tria festa, videlicet San
ctorum Stephani, Ioannis, & Innocentiū
immediate post festum Natiuitatis Dñi
ordinant? Respondeo primo, vt Christo
capiti, & sponso omnes sui comites adiū
gant. Natus.n. Christus sponsus ecclesiæ
in hunc mundum, tres sibi comites adiun
xit, de quibus dr̃ in cãticis. Dilectus meꝰ
candidus, & rubicundus, electus ex mili-
bus, candidus quantum ad Ioannem euā
gelistam pretiosum virginem, & confes-
sorem, rubicundus quantum ad Stepha-
num protomartyrem, electus ex milibus
quantum ad magnam turbam Innocen-
tum. Secundo, vt sic Ecclesia oīum mar-
tyrum genera, quorum quidem martyrij
Christi natiuitas cā fuit insimul aduna-
2 ret: Triplex † est.n. martyrium. Primum
voluntate, & opere, & tale fuit martyriū
B.Stephani, & hoc est dignissimum in ge
nere. Hoc aūt dicimus, quia aliqua circū
stantia facere posset, q̃ aliquis confessor
aliquo martyre dignior esset, & ideo fe-
stum eius præcedit alia, & continuatur
festum dominicæ natiuitatis. Vnde in ip
so festo legitur. Mortem, q̃ Saluator di-
gnatus est pro oībus pati, hanc ille primꝰ
præ oībus reddidit Saluatori. Et iterum.
Christus heri natus est in terris, vt hodie
nasceretur Stephanus in cœlis. ¶ † In fe-
3 sto B.Stephani introitus est. Etenim sede
runt principes, & aduersum me loquebā
tur. in quo ostenduntur insidiæ principū
Iudæorum, B.Stephano insidiantium. E-
pistola est Act.6.c. Stephanus plenus gra
tia, & fortitudine. quæ sicut dicit Augu.
in sermone huius diei cum plurimū ha-
beat admirationis in ipsa specie, nō mi
nus continet in mysterio dignitatis, in
qua narraē tā passio ipsius, q̃ passionis cā,
& meritum, seu remuneratio, & hæc etiā
insinuantur, & representantur in respon
sorio, qđ est. Sederunt princeps, & aduer
sum me loquebantur. & in illo, qđ est. Vi
deo cœlos apertos, & Iesum stantem a
dextris Dei. Act.8.c. Et in offertorio, &
in postcommunione. Video cęlos aptos.
Act 7.c. Et in nocturnali ēt officio idem
repetitur, vt ostēdaē, q̃ sæpe, & sæpius cō
siliati sunt principes sacerdotū in mortē 4
eius. Euangelium est. Ecce † ego mitto ad
vos. Mat.23.c. Et sequitur. Hierusalem,
Hierusalem, quæ occidis pphetas, & la-
pidas eos &c. Stephanus.n. fuit lapidatus:
dr̃ etiam ibi a sanguine Abel iusti. sicut
.n. ille fuit protomartyr in veteri testa-
mento, sic iste in nouo. ¶ Historiam † san- 5
cti Stephani cōposuit Alchuinus Caroli
Magister, & Capellanus, nocturnales anti
phonas de psalmis, quibus articulantur,
accepit, cætera de actibus Apostolorum,
antiphonis laudum quidam versus præ-
mittuntur, prout dictum est in 6.par, sub
dominica de Trinitate. Frequentaē aūt
in versiculis alleluia, vel ppter solēnita-
tem dominicæ Natiuitatis, vel pp gau-
dium de consortio Stephani angelicę cō
cionis. Dicitur.n illud capitulum, Stepha
nus plenus gratia, & fortitudine. & illud,
Surrexerunt quidam, q̃ sunt Act.6.c. & il
lud. Cum esset Stephanus plenus. Act.7. 6
c. Secundum † martyrium est voluntate,
& non opere, quale fuit martyrium Ioā.
euangelistæ, qui martyr fuit, sicut patet
in illa antiphona. In feruentis olei do-
lium missus Ioannes apostolus, diuina se
protegente gratia, illæsus exiuit, vt sicut
non sentit carnis æstum; quia virgo fuit
mente, & corpore, sic nec æstum feruētis
olei sensit. in natali autem eius canitur,
in quibusdam ecclesijs vna Missa in exor
dio lucis, ad notandum, quòd ipso acce-
pto lumine huius mundi, sacrificium vir-
ginitatis semper obtulit Deo: quia enim
non poterat habere vigiliam propter fe
stum B. Stephani, statutum fuit, vt duas
Missas haberet. In missa de beato Ioāne,
epistola. Qui timet † Deum, faciet bona. 7
Eccl.15.cap euangelium est. Dixit Iesus
Petro. Ioan. vltimo, & cantatur allelu-
ia. Valde honorandus est, & cætera. Quod
ibi dicitur. Qui supra pectus Domini
in cœna recubuit. sumitur. Io. vltim, cap.

Introitus

Introitus est; In medio ecclesiæ aperuit. Eccl. 15. c. & responsorium. Exijt sermo inter fratres, &c. Io. 5. c. Itē alleluia. Hic est discipulus. Io vlt. c. communio. Exijt sermo, quę est ibidem. Dī etiam ad horas capitulum. Cibauit. Eccl. 15. c. Et illud. Benedictus Deus, & pater. Eph. 1. c. & illud.
8 Qui timet Dominū. Eccl. c. 5. c. ¶ † Et nota, q̄ beatus Ioannes euangelista in festo beati Ioannis Baptistæ obijt, sed quia nō poterat tunc eius festum fieri, translatum est ad tertium diem Natalis Domini, vt oēs comites suos haberet sponsus, vt prēmissum est. Et festum B. Ioannis Baptistæ in suo die remansit, nec mirum, quia dies illa ab angelo gaudio Natiuitatis præcursoris authētica fuit. Nec est dogmatizandum, q̄ Euangelista Baptistę tāquam maiori cesserit, & pro eo q̄ legitur, Inter natos mulierum non surrexit maior Ioāne Baptista. nam q̄ non esset de ipsorum maioritate disputandum, diuinitus est ostensum. Cum. n. duo magistri, quorum vnus Baptistam, alter præferebat euāgelistam, solemnem ad hoc indixissent disputationem, & quilibet solicite inuestigasset authoritates, & rōnes efficaces, quibus suū Ioannem præferre posset: tandem die disputationis adueniente, quilibet Sanctorū æmulatori suo apparuit, dicens. Bene concordes sumus in cęlis, de nobis non dispu tetis in terris. Tunc illi sibi adinuicem, & omni populo visionem publicauerunt, & Dominum benedixerunt: vel ideo fuit ad tertium diem post Domini natiuitatem translatum, quia forte illa die dedicata est ei Basilica, vel quia forte ea die redijt de Pathmos insula, vel iniulatus est; fuit. n. Patriarcha Ephesinus. ¶ Aiunt
9 † quidam q̄ B. Ioan. cum post celebratam missam descendisset in tumulum, euanuit ab oculis circunstantium, & cum terra ibi scaturiat de profundo, addunt eum viuere, & terram eius anhelitu scaturire: alij in cęlum trāslatum. igitur partim ex euangelio, partim ex eius tribulatione hodierna copulatur historia. in cuius vltimo responsorio, s. in medio Ecclesiæ, quod sumitur de libro Sap. in quo agitur de spiritu intellectus neuma iubilatur, quia per Spiritū intellectus fuit de ineffabili verbo, s. de Deo vero locutus. ¶ † Tertium mar-
10 tyrium est opere, & non voluntate, quale fuit martyrium Innocentum, quod sicut tertium locum obtinet in dignitate, ita & inter festa Martyrum. Sed quare festū Innocentum celebratur ante festum stellæ, id est, epiphaniæ, cum mortui fuerint post apparitionem stellæ, qā. s. Herodes vidit, q̄ illusus esset à Magis. Respondetur, q̄ Herodes auditis rumorib. de Christo nato, turbatus est valde, timens amittere regnum, vñ cogitauit facere interfici omnes pueros, vt sic Christus non euaderet, sed fuit impeditus tunc, qñ tunc Aug. Cęsar mandauit ei, q̄ ad eum veniret cum Aristobolo, & Alexandro filio ipsius Herodis, responsuris coram eo, & quia non fuit ausus non ire, iuit, postmodum vero reuersus reuoluto anno post natale Domini, fecit omnes pueros interfici à bimatu, id est biēnio, & infra, δυετία. n. gracè, dicitur latinè biennis. ¶ Quæritur † quare in festiuitate Innocentū in Missa Gloria in excelsis, & alleluia, & alia cātica lętitiæ non cantant? Dicunt magistri ideo, quia mortui sunt ante Dñi passionem, & sic ad inferos descenderunt. Sed pari ratione, & in festo B. Ioannis Baptistæ subtrahi deberēt. Dicendum est igitur, q̄ hoc ideo contingit, quia author officij voluit nos coniungi in hac festiuitate animabus deuotarum mulierū de morte Innocentum plangentium, & dolētium. Vnde causa tristitiæ earum illa diminuimus, & ideo legitur propheta Hiere. 31. c. de innocentibus. Vox in Rama audita est, quæ ad literam de Beniamitis exponitur, qui interfecti sunt pp vxores Leui; quam oppresserāt, & Rachel fuit mater Beniamin: Vel p Rachel quæ interpretatur ouis, vel videns, intelligitur ecclesia, quæ plorat filios suos, s. triplices. ¶ Primi sunt martyres, considerās eos esse sibi subtractos, & non vult consolari in præsenti, sed oēm cōsolationem transfert in futurum, quia non sunt, s. præsentes. ¶ Secundos filios luget Ecclesia, quia fere ad partum veniunt, in quibus patitur abortum. Tertij vero sunt, qui iam renati in baptismo erant, sed per peccata retrocedunt; hos, & illos luget Ecclesia, quia non sunt, id est damnati sunt, & ideo quia luget Ecclesia, cantica lætitiæ subticentur. Potest esse

esse & alia ratio: nam cantica lętitiæ proprie post victoriam cantari debent, vnde Ezechiæ dictum est. Dispone domui tuæ, quia morieris, quia post victoriam habitā non cecinit cantica lętitiæ, sed Innocentes non habuerunt victoriam: non.n.est victoria, vbi pugna non est, Media ratio melior est. Quidā tñ pro alleluia cantant in Missa, Laus tibi Christe. Alij: Cātemus
12 eia. Et dicitur epistola. Vidi † supra montem Sion agnum stantem. Apoc. 14. c. & Euangeliū: Angelus Domini apparuit in somnis. Matth. 2. c. Si autem festum illud in dominica contingat, nullum canticum lętitiæ subticetur, pp gaudium resurrectionis. In octauis quoq; eorum cantica lætitiæ cantantur, pro significatione gaudij, quod accepturi sunt in octaua, i. in resurrectione; quia licet ad inferos descenderint, resurgent tñ nobiscum in gloria. Octauæ.n. festiuitatum celebrātur in memoriam generalis resurrectionis, quam significant. ¶ Rursus, quia hac die tristitiā mulierum repræsentamus, in multis Ecclesijs diaconi non vtunt dalmaticis, nec subdiaconi subtilibus. i. tunicellis, ad notādum, ꝙ Innocentes statim in morte primam stolam non receperunt, sed ad infernum descenderunt. de hoc in 3. par. dictū
13 est, sub ti. de coloribus. ¶ In † hoc festo dicitur ca. illud. Vidi supra montē. Apoc. 14. c. & illud. Hi sunt, qui cum mulierib. non sunt coinquinati. & illud. Hi empti sunt:
14 ibidem. ¶ † Et aduerte ꝙ antiphonæ nocturnales de psalmis sumuntur, cætera de epistola & euangelio. Quòd autem dicuntur 144. millia, finitum ponitur pro infinito, quia Deus omnes sub certo numero comprehendit. Quod etiam dicitur. Vidi sub altare Dei animas interfectorum; sic est accipiendum; quia Ioan. vidit animas interfectorum sub altare, i. humiliatos capiti suo, vel quia in absconso; quia nemo
15 pcipit hic, quomodo ibi fit. ¶ † Sed quare solemnizat Ecclesia pro morte Innocentum, qui non habuerunt voluntatem patiendi? Videtur.n.ꝙ eadem ratione si aliquis tyrannus interficeret tot pueros, deberet Ecclesia similiter solemnizare pro illis, quòd verum non est. Responderi potest, ꝙ hoc festum propter tria celebrandum est, licet voluntatem non habuerūt patiēdi. Primo; quia Christus in eis quærebatur, & occidebat. Secūdo; quia Christus in eis celabatur diabolo, & Herodi. Tertiò; quia nomen Domini nō loquendo, sed moriendo confessi sunt; quia pro Christo, & vice Christi sunt occisi. Erant innocētes autem, quia circuncisi, nam circuncisio erat tunc remedium contra originale peccatum, licet non ita sufficiens, sicut nunc baptismus est. ¶ Illud aūt sciendum est, ꝙ in quibusdam ecclesijs † in die 16
Natalis Dñi diaconi vesperis finitis in honorem beati Stephani, qui eximius diaconus fuit, in trepudio cōuenientes cantāt antiphonam de sancto Stephano & sacerdos collectā. Nocturnes aūt & officium in crastinum celebrant, & benedictiones super lectiones dant, quod tamen facere non debent. Et eodem modo faciūt sacerdotes in festo beati Stephani in vesperis in honorē sancti Ioan. quia ipse sacerdos fuit, & pueri in festo Io. ad honorē Innocentum. Subdiaconi vero faciunt festū in quibusdam Eccle. in festo circuncisionis, vt ibi dictū est in alijs in epiphania, & & in alijs in octaua epiphaniæ, ꝙ vocant festum stultorū. Quia.n. ordo ille antiqtus incertus erat, nā in canonib. antiquis: extra de æta. & quali. à multis. qñq; vocatur sacer, & quandoq; non, ideo subdiaconi certum ad festādum non habent diem, & eorum festū officio celebratur confuso.

SVMMA.

1 *Apostolus quis dicatur. Et qualiter officium Apostolorum exequatur Ecclesia.*
2 *Apostolorum officium, & num. 3. 4. 5.*
6 *Apostoli treis tantum Romæ, et treis Euangelistæ,*

De Apostolis. Cap. 43.

Ποστολος, grecè, † interpretatur Missus Latinè, inde Apostoli dicti sunt; quia à Christo missi fuerunt euangelizare per vniuersum orbem. Sanè ecclesia in communi de Apostolis solēnizat & canit in matutinis. Ecce ego mitto vos. &c. Quia oēs electi sūt 1
simul

simul à Domino post sermonem ad eos factum in monte.sicut habetur in Mat.& Marco, qui videlicet electi sunt 12. De quibusdã tamen facit Ecclesia officium proprium, sicut de beato Petro, propter priuilegium dignitatis:de B.Paulo,quãuis non sit de 12.pp priuilegium pdicationis.de B.Ioanne pp priuilegium amoris siue virginitatis: Et de beato Andrea, pp priuilegium crucis, quã ita ardenter pdicauit,concupiuit,& habuit. ¶ Per horas capitulum illud: Iam non estis † hospites &aduenæ.Eph.2.& illud,Nõ vos me elegistis,qđ est ibid. & illud, Beatus vir q suffert tantationẽ.Iac.1.c.& illud, Magnificauit eũ in timore inimicorum,Ecc. 5.Et illud, Statuit illi Dñs testm̃ sempiternum: ibidem.& illud,In fide & lenitate illius sanctum fecit illũ,ibidẽ,& illud. Ibant Apostoli gaudentes Act.5.& illud. Nam quos presciuit, hos & prædestinauit conformes.Ro.8.c.& illud, Corpora sanctorum in pace sepulta sunt. Eccl.4.c. & illud.Non esuriẽt.neq; sitient amplius Apo.7.c.& illud Nos insensati vitã illorum.Sa.5. & illud. Ipso summo angulari

3 lapide Xp̃o Iesu.Eph.2.c,Habent † aũt vigilias & octauas.qa si cõpatimur & conregnabimur,de hoc dictum est in 4. par.sub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus.Instãtia tamẽ est de beato Ioãne euãgelista,quo ad ieiunium,qđ contingit,tũ qa vt dicunt quidam,nõ fuit martyr, nisi animo,tum pp festũ sancti Stephani qđ

4 est in vigilia festi eius,¶In vigilijs † Apostolorum dicitur epistola.Benedictio Domini super caput eius.Pro.15.c. Et Ecl.45 c.Itẽ illa.Per manus aũt apostolorum fiebant signa,& prodigia.Act.5.e.Et Euãge-

5 lium,Ego sum vitis vera.Io 15.ca.† In festis verò apostolorũ dicit̃ epistola.Iã nõ estis hospites & aduenę,Eph.5.c.Item illa.Hi sunt viri misericordiæ. Eccl.44. Itẽ illa.Scimus,qa diligentibus Deum.Ro.8 c.Itẽ illa.Benedictus,Deus & pr̃ Dñi nostri Iesu Xp̃i.Eph 1.c.Itẽ illa. Spectaculũ facti sumus.ad Cor.4.c.Item illa. Vnicuique vestrum data,est Eph.4.c. Item. alleluia.Ego vos elegi.Io.15.Item illud,Venite ad me omnes,q laborat.Mat.11.c.euãge.verò.Hoc est præceptum meum,vt diligatis inuicem.&c.Io.15.c.& illud. Hoc mando vobis,quod est ibidem.item illud Ecce ego mitto vos.Mat.10.c.item illud. Facta est contentio inter discipulos Iesu. Lu.22.c.item illud.Designauit Dñs & alios.Luc.5.c.& illud.Ego sum ui.ve.Io.15: c.itẽ illud.Dixit Simon Petrus. Mat.19. c.Postcommunio.amẽ dico vobis, q̃ vos qui re.Mat.19.c.itẽ illa: vos,q secuti estis me,quæ est ibidem.† Et nota,q̃ tres Apo 6 stoli leguntur tm̃ viui fuisse Romę,s.Petrus, Paulus, & Ioannes,& tres Euangelistæ,s.Ioannes,Marcus,& Lucas.Notandum est ẽt Apostolos,siue Xp̃i discipulos non ideo tantum fuisse passos;qa prędicabant de Xp̃o,sed qa ipsum deificatũ aiebant;sine Romanorum authoritate,q̃ ipsi prohibuerant.Ecclesia olim statuit fieri communiter festum de omnibus Apostolis in Calend.Maij,vt dictum est in 6. par.sub festo Apostolorum Philippi & Iacobi.

SVMMA.

1 *Euangelistæ quatuor designat fluuium Paradisi in quatuor capita deriuatum. Et recta est ea comparatio nu.5.2.*

3 *Euangelistas quatuor, & quatuor Doctores tantum cur admiserit Ecclesia.*

4 *Euangelistæ quatuor per quatuor animalia figurantur.Item per quatuor anulos aureos rotundos arcæ.nu.6.*

7 *Euangelistarum officium Ecclesiasticum commune eis varie,& nu.9.Excepto Ioanne habente proprium.nu.8.*

De Euangelistis. Cap. 44

POST Apostolos Ecclesia veneratur ẽt Euangelistas, q non tm̃ prædicauerunt,sed ẽt euãgelia scripserũt. Legit̃ .n.in Gen.4. c. q̃ fluuius ęgrediebatur de loco voluptatis, ad irrigandũ paradisũ,q diuidit̃ in quatuor capita,s physon,gyon,tygrim,& eufratẽ. Sanè allegorice fluuius ille,euangelica prædicatio est,quę à Xp̃o pcedit,a quo generaliter omnis voluptas emanat. Venite, inquit,ad me omnes,q laboratis,& onerati estis,& ego reficiã vos, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim 1

meum suaue est,& onus meum leue. Gustate & videte, qm̃ suauis est Dn̄s, beatus vir, qui sperat in eo. Recte aūt hæc prædi-
2 catio fluuio † comparatur, tum quia reficit, abluit, & fœcundat; tum quia fluuius, dr̄ aqua fluens, & vt Salomon ait, Aqua profunda verba ex ore viri,& torrens inū dans est fons sapientiæ, qui tam longè lateq; defluxit, vt mundum repleuerit vniuersum. iuxta illud, Euntes in vniuersum mundum prędicate euangelium &c. Quapropter. In oēm terram exiuit sonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorum. Hoc irrigat Paradisum, i. fęcundat ecclesiā, iuxta illud, quod dicit Apostolus. Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus aūt incremētum dedit. Hic est.n.fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluūt im petu de Libano. Fluui⁹ aūt iste in quatuor capita diuidit, quia prædicatio Iesu Christi in quatuor euāgelia deriuatur, nam licet scripserint multi Euangelia, qa, Luca testāte, multi conati sunt ordinare narrationem rerum, quę in nobis cōpleta sunt: tn̄ non nisi quatuor recepta sunt ab ecclesia: videlicet Matthęi, Marci, Lucæ,& Io.
3 quod † vtique factum est quadruplici ratione. ¶Primo ad ostendendum duorum testamentorum concordiam: sicut.n. in veteri testamento vnus fuit legislator, s. Moses, & quatuor maiores prophætæ, s. Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel;& duodecim minores prophetæ,& multi sapientes, s. Iob, Dauid, Salomō,& Iesus Syrach: ita & in nouo testamēto vnus fuit legislator, s. Christus, & quatuor Euangelistæ, duodecim Apostoli,& multi alij Doctores, vt Hieronymus, Augustinus, Ambrosius,& Gregorius, vt per hoc ostendatur; quia rota continetur in medio Rotæ, & duo Cherubin sese respiciunt versis vultibus in propitiatorium. ¶Secundo, pro ministerio quadrigæ Aminadab, de qua spōsa in canticis dicit: Anima mea turbata est propter quadrigas Aminadab. Aminadab.n. interpretatur spontaneus Domini, hic est Christus, qui factus homo, oblatus est; qa ipse voluit: huius quadriga est euangelica doctrina, per quam eius fama per mundū vehitur vniuersum: cuius quatuor rotæ sunt dicti quatuor euangelistę, propter hanc quadrigam spōsa, i. Ecclesia salubri dolore turbatur ad pœnitentiam. ¶Tertio, ad designandum liberationē generis humani à morte quadrifica, id est à transgressione quadruplici, prima transgressio fuit mandati in paradiso, secunda legis naturalis, tertia legis scriptæ, quarta euāgelij, vel potius peccatum fragilitatis per impotentiam, simplicitatis per ignorantiam, securitatis per negligentiam, malignitatis p inuidiam. His.n. quatuor modis peccādi animam moritur, & separat̄ a Deo. ¶Quarto, p ministerio formæ quadrigæ, sicut.n. in cæteras formas quadratum, sic inter cęteras doctrinas euangeliū solidius,& stabilius perseuerat: nam illud vndique stat, & ideo legitur Apo.21.c. ꝙ ciuitas in quadro posita est,& istud ,ppter stabilitatem appellatur æternum, p cuius gratiam homo quadratur in moribus, & in virtutibus solidatur. Cæterum istorum potius, quàm aliorum euangelia recepta sunt, tum quia ipsi diligentius & apertius historiam euangelicam descripserūt: tum qa licet aliquando varia seu diuersa, nunquam tamen contraria seu aduersa scripserunt: tum quia isti quatuor † anima- 4
lium figuris in visione Io. & Eze. præfigurati sunt, Eze.1. Matthæus per hominem, eo quòd eius intentio præcipue circa scribendam Christi humanitatem versatur. Vnde eius liber ab humana Christi natiuitate sumit exordiū. Liber, inquit, generationis Iesu Christi &c. Marcus p Leonem, in deserto rugientem, eo quòd eius intentio pręcipue circa describēdam eius resurrectionem consistit. Vnde eius euangelium antonomatice in die resurrectionis legitur. Dicitur autem ꝙ leo rugitu maximo tertia die suos excitat catulos: ita & Deus pater immensa potentia sua, filium suū tertia die suscitauit, vñ & Marcus ab exclamatione incipit, s. à prædicatione Ioan. in deserto clamantis,& dicentis. Vox clamantis in deserto. Et scias, ꝙ Marcus fuit lōgo naso; subducto supercilio, pulcher oculis, caluus, barba prolixa, habitudinis optimæ, ætatis mediæ, canos aspersus. Lucas per vitulum, eo ꝙ præcipue circa describendam Christi passionem eius intentio versatur, in qua Christus se obtulit hostiam Deo patri, idem sacerdos & hostia. Vitulus enim erat hostia

sacerdo-

sacerdotalis, vnde à sacerdotio incipit di cens. Fuit in diebus Herodis regis Iudeę sacerdos quidam. & Io. per aquilam, quia cęteris cum Dño gradiẽtibus ipse in cœlum ad describendam Xp̃i diuinitatem volauit, dicẽs. In principio erat. & de hoc dictum est in prima parte sub ti. de pictu ris. Hę siquidem quatuor principales intentiones designatę sunt per figuras illorum quatuor animalium, & quorũ quodlibet ſm visionem Ezechielis, 4. habet facies; qm̃ omnes de singulis agunt, licet quidam principalius de quibusdam, prę sertim cum omnes agant de Christo cui quatuor illę figurę conueniunt, fuit nã que homo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ascendẽdo. Quę vt melius intelligas, imagina aliquod animal habens caput quadratum, & in qua libet superficie imagina vnam faciem, videlicet à parte anteriori faciẽ hominis, à dextris faciem Leonis, à sinistris faciem vituli, à parte posteriori faciem aquilæ à superiori. Quia verò facies aquilę super alas eminebat propter colli longi productionem, ideo dicitur, q̄ erat desuper. qđ libet ẽt horum habebat quatuor alas. de pœ. dis. 2. pennata. Finge. n. quodlibet animal quasi quadratũ, in quadrato sunt quatuor anguli, & in quolibet angulo erat vna ala. Porrò hi quatuor significati

5 sunt per prędicta † quatuor flumina. per physon Ioannes, per gyon Matthęus, per tygrim Marcus, per Eufratem Lucas. Sic .n. clarè probat Innocent. III. de euangelistis in sermone. Sunt † ẽt significati per

6 quatuor anulos arcę, qui aurei, & rotundi erant. In auro claritas, in rotunditate, quę initio caret, & fine, designatur æternitas: ipsi. n. ęternam Xp̃i claritatem & claram ęternitatem describunt per duos anulos a sinistris duo euãgelistę, s. Mat. & Ioannes q ab ipso Xp̃o fuerant edocti, significantur. Quidam tamen per duos anulos à sinistris Mat. & Ioãnem, qa adhuc passibili, & mortali adheserant, accipiũt, p duos à dextris Marcum, & Lucam, qui post Ascensionẽ ei iam facto immortali, & impassibili adhæserunt, accipiunt, p sinistram. n. mortalitas, p dextrã immortalitas designatur, ſm illud: leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabit me. Et propter hanc causam in picturis ecclesiarum Paulus ad dextrã, & Petrus ad sinistram statuuntur Saluatoris, & in bulla Papali caput Pauli à dextris crucis & caput Petri à sinistris. ¶ Sanè in † qbusdam Ecclesijs antiphona ad Magnificat, 7

in eorum officio est. Ecce ego Ioannes vidi ostium apertum in cœlo &c. Apoc. 4. ¶ Per horas aũt dicitur capitulum. In medio Ecclesię aperuit os eius. Eccle. 15. c. & illud. Cibauit illum Dominus pane vitæ, & intellectus, ibidem. & illud: Iucunditatem & exaltationem thesaurizauit, qđ est ibidem. Omnia responsoria sumpta sunt de Ezec. Primò de visione Dei, s. Vidi coniunctos &c. In laudibus verò habetur de ministerio prædicationis eorum. Dilecti Deo & hominibus &c. Eccl. 45. c. Introitus Missæ ꝓpriè est. Osiusti medi tabitur sapientiam. Tamen † Ioannes 8

euangelista habet introitum ꝓprium, ꝓpter priuilegium amoris, & dignitatis, videlicet, In medio Ecclesiæ aperuit os eius, &c. qa ipse non tantum fuit euangelista, sed ẽt ꝓpheta. q đ patet in principio libri Apoc. vbi dicit. Beatus, qui legit, & q audit verba ꝓphetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt. Notandũ tamen ẽ, q iste introitus ꝓpter priuilegium prædicationis secũdariò competit Aug. Grego. & alijs expositoribus † Epistola in q- 9

busdã Ecclesijs est de figura quatuor animalium Ecce ego Io. vidi ostium apertũ. Apo. 4. c. Aliæ Ecclesię dicunt illam, Ezech. 1. c. Similitudo vultus &c. Responsorium est, Beatus vir qui timet Dominum &c. Versus est, Potens in terra erit semẽ eius &c. quod intelligitur de semine verbi Dei, & bonorum operibus. Sequitur: Generatio rectorum benedicetur, quia euangelistæ, generãt filios Dei, qui bene dicuntur. ¶ Alleluia, in quibusdam Ecclesijs est, Primus ad Sion dicet. Ecce ass. & Hierusalem. euan. Dabo. Esa. 41. c. In alijs verò Ecclesiis dicitur alleluia. Beatus vir. Euangelium est. Designauit Dominus & alios septuagintaduos discipulos. Luc. 10. c. & sequitur. Et dicebat illis, Messis q dẽ multa, operarii verò pauci. 20. dist. in nouo. Offertorium est. Posuisti Domine super caput &c. Postcommunio est, Magna est gloria eius in salutari &c.

SVMMA.

1 *Martir, id est, testis, & an habeat octauam, & vigiliam.*
2 *Martyrum officium variè per discursum num. 3. 4. 9.*
5 *Martyrũ præmiũ, & eius expositio. & n 6*
7 *Arundinetum quid.*
8 *Melota quid.*

De Martyribus. Cap. 45.

1 MA'ρτυρ Græcè, dicitur testis † Latinè, martyres .n. testes sunt, quia Christus passus est pro oĩbus, & ipsi pro Christo. ¶ Sanè solus beatus Laurẽtius inter martyres vigiliã hẽt, & octauã, prout sub eius festo dictum est, oẽs.n. martyres singulares, habẽt cõia officia, exceptis Stephano, Laurẽtio, Ioãne Baptista, & alijs qbusdã. Et est † introitus ad Missam
2 Gloria, & honore coronasti eũ Dñe. vel Sapientia sanctorum. Eccl. 44. c. vel Iudicabũt sancti. Sap. 3. c. vel, Sacerdotes Dei. Dan. 3. vel Lętabit iustus. Hi tñ in pascha li tpe habent aliud officium, eo quod in illo tpe oportet, quod frequenter repetat alleluia pp gaudium resurrectionis, & tunc est introitus. Protexisti me a conuentu malignantiũ &c. Et qa corona debet eis tanquã victoribus, ideo sæpe fit mẽtio de corona, vñ Stephanus interpretat coronat⁹. Epistola vero qñq; dr pro vno martyre. Iustus cor suum. Eccl. 39. c. quandoq; illa. Beatus homo, qui inuenit sapientiam. Prou. 3. c. quandoq;. Iustorum aĩæ. Sap 3. c. quandoq; illa. Iustus in morte pocu. q̃ est ibidem, 4. c. quandoq; illa. Beat⁹ vir, qui in sapientia. Eccl. 14. c. & 15. quandoque illa Benedict⁹ Deus, & pater ad Corinth. 1 c. qñq; illa. Memor esto. 2. ad Timo. 2. c. quandoq; illa. Nemo militans, q̃ est ibidem quãdoq; illa. Beatus vir, q in uentus est. Eccl. 31. quandoq; illa. Benedictio Domini super caput. Prou 25. cap. quandoq; illa Stabunt iusti. Sap. 5. c. Euãgelium vero dr quandoque. Si quis vult post me venire. Matt. 16. quandoq; illud. Si quis venit ad me. Luc. 14. quandoq; illud. Nisi granum. Ioan. 12. c. quandoq; illud. Nolite arbitrari. Matt. 10. quandoq; illud, Nihil opertum, quod est ibidem, quandoque illud. Si quis venit ad me, & non odit. Luc. 14. c. ¶ Pro pluribus verò martyribus † dr quandoq; epistola. Lin- 3
gua sapientum. Prouer. 15. c. quandoque illa. Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu Christi. 1. Petr. 1. c. quandoq;. Iustorum animæ in manu Dei sunt. Sap. 4. quandoque. Rememoramini pristinos dies. Heb. 10. quandoque. Sancti per fidẽ. Heb. 11. c. quandoque. Expectatio iustorũ lætitia. Prouerbior. 11. c. quandoque. Hi sunt viri. Eccl. 43. c. quandoque. Absterget Deus. Apoc 7. cap. quandoque. Reddet Deus. Sapien. 10. quandoque. Iusti autem in perpetuum viuent. Sap. 5. c. quandoque. Quis separabit nos a charitate Christi. ad Roman. 8. cap ¶ Alleluia est. Hi sunt duæ oliuæ. Apocalip. 11. caput. Euangelium vero quandoque dicitur. Cum audieritis prælia. Lucæ 21. quãdoque. Descendens Iesus de monte. Luc. 6. c. quandoque. Videns Iesus turbas. Mat. 5. quandoque. Egrediente Iesu de templo. Marc. 13. c. quandoque. Attendite a fermento Pharisæorum. Luc. 12. c. quandoque illud. Sedente Iesu super montẽ Oliueti. Mat. 24. c. quandoque illud. Vhe vobis vobis, qui ædificatis. Luc. 12. quandoq; illud. Qui vos audit. Lucæ 10. cap. quandoque illud. Confiteor tibi pater. Mat. 26. c. ¶ Dicitur postcommunio. Amẽ dico vobis, quod vni. Mat. 5. cap. quandoque. Et si coram hominibus. Sapien. 3. c. quandoque. Quicunque fecerit. Matth. 12. quandoque. Dico autem vobis. Matt. 10. cap. quandoque. Signa autem. Marc. vlti. cap. & quandoque. Multitudo. Luc 6. cap. ¶ In nocturnali † verò officio primũ 4
responsorium est. Iste Sanctus pro lege Dei sui certauit vsque ad mortem &cęt. Et est quinti toni, quia petulantia quinque sensuum fuit mactata in eis. In tempore vero paschali primum responsoriũ est. Beatus vir, qui metuit Dominum. & est octaui toni propter octauam, quæ significat gloriam resurrectionis, quia vero sancti martyres in tolerandis tormentis se habuerunt constanter, & constantia

tia a solo Deo est, ideo illud responsoriũ, O veneranda martyrum &c. cantatur pro eis. & est quinti toni; quia martyres quinque sensus Deo imolauerunt. de martyribus ét cantatur illud responsorium, Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Iudicabunt nationes & dominabantur populis, & reg. dom. in æternum, &c. Sap. 3. c. & est sensus. Iusti
5 † fulgebunt in futuro diuersis beatitudinibus, prius tamen in hoc seculo discurrent, i. per diuersas mundi partes cursitã do diuina verba alijs annũciabunt, & hoc faciunt more scintillarum discurrentiũ per arundinetum, sicut. n. scintillæ, vel fauillæ ignis arundinetum, i. materiam fragilem arũdinum atterunt, & annihilãt, sic & sancti sua prædicatione ignita, i. diuino igne accensa, vitia quæ respectu for tium virtutum fragilia sunt, destituent. Iudicabunt, i. dominabuntur nationes, i. illos. qui in peccatis suis permanserunt, & regnabunt in æternum, i. in æternitate cũ Deo recipient immortalitatem, & impassibilitatem., cæterasq; virtutes. ¶ Rursus
6 in his † verbis exprimitur stola carnis, quam Sancti recipient, quæ consistit in quatuor, s. in claritate, subtilitate, agilitate, & impassibilitate. Nam fulgebunt clari, & tamquam scintillę subtiles in arundineto discurrent agiles, & regnabit Dominus eorum in perpetuum, & ipsi cum Domino impassibiles: Nã absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorũ &c. Imo exultabunt in gloria, & de cubilibus suis, quod ad stolam spiritus refertur, quam etiam recipiunt Sancti. & no
7 ta, q † arundinetum est locus, in quo sunt multę arundines, siue cannę, sicut in paludibus flante autem austro ex assidua con fricatione arundinum ignis accenditur, scintillę vndiq; aduolant, & accenditur arundinetum, quod allegorice contingit in Sanctis. De martyribus etiam cantatᷣ. circumierunt in melotis. Heb. 11. q. d. in
8 petra. Melota est † vestis facta de pilis vel de pelle cuiusdã animalis, quod melota vocatur, siue taxus, Est. n. habitus necessa
9 rius ad exercitia operis. Per horas etiam dicitur capitulum illud, Beatus vir † qui suffert. Iac. 1. c. & illud, Beatus vir qui inuentus est sine macula. Eccl. 31. c. & illud Beatus vir qui in sapientiá morabitur. Eccle. 14. c. & illud, Iustorum a nimæ. Sapient. 5. c. & illud, Iusti autem in perpetuum viuent. ibidem. & illud, Sancti per fidem. Heb. 11. & illud, Potuit. n. transgredi, & non est transgressus. Eccl. 31. c. & illud, Corona aurea super caput eius. Eccl. 45. & illud, Stolam iucunditatis induit. ibidem. ibi cũ diciturStola gloriæ. & illud, Sancti ludibria, & verbera. Heb. 11. & illud, tamquã aurum in fornace. Sapien. 3. c. & illud, Hi sunt, qui venerunt de tribulatione. Sapien. 7. c. & illud, Nõ esuriẽt neq; sitient. ibidem. & illud, Iusti tulerũt spolia impiorum Sap. 10. c. & illud, In bonis iustorum exaltabitur ciuitas. Prouer. 11. c. Illud etiam sciendum est, q Ecclesia celebrat festum quorundam Martyrum veteris testamenti, prout dictum est in festo Machabæorum.

SVMMA.

1 *Confessores dicuntur laudatores, quod verbum commune etiam est & martyribus, & virginibus, & viris sanctis.*
2 *Confessores distinguuntur in episcopos, & Presbyteros. Et vtrocunque aliquando idẽ officium sæpe diuersum vide, & 3. 4. 5.*

De Confessoribus. Cap. 46.

Onfessores, dicuntur † laudatores, licet aũt tam Martyres, quàm virgines, quàm etiam omnes Sancti veri sunt Christi confessores. Martyres tamen, quia in irascibili vincunt, transcendunt, & superlucrantur speciale vocabulum martyrum, & virgines, quia vincunt in concupiscibili nomen virginum, & doctores, quia alios superant in rationabili doctorum: hinc est, q martyres, & virgines, & doctores aureola decorabuntur. Sanè † confessores distinguunt in episcopos, & presbyteros. De episcopis dicitur introitus. Statuit. Eccle. 45. c. Et epistola. Ecce sacerdos magnus, qui in. Eccle. 44. Ipsi enim sunt magni sacerdotes. & illud de episcopis dicitur, nueni 1 2

David seruum meũ oleo sancto meo vnxi eum, q͞r non tantum vncti fuerunt in baptismo, & in confirmatione, & ordinatione in presbyteros, sed ẽt in consecratione in episcopos, vt habeant misericordiam superfluẽtem, & officia illa, quæ incipiunt. Sacerdotes. propriè cõpetunt episcopis, cætera sunt communia; & plura sunt responsoria octaui toni, q͞a affixerunt & crucifixerunt carnem snam cũ vitijs, & cõcupiscentijs, pp octauas resurrectionis.

2 ¶ Rursus † de Cõfessorib. dicit̃ q̃nq; epistola. dilectus Deo. Eccl. 45. c. q̃nq;. Testificor coram Deo. 2. ad Tim. 4. quandoq; Plures facti sunt sacerdotes. ad Heb 7. c. q̃nque. Dedit Dñs cõfessionem. Eccl. 45. c. q̃nque Iustus cor suũ, quæ est Eccle. 39. q̃nque Sapientia laudabit animã. Eccle. 24. quandoque, Iustum deduxit Dñs. Sapien. 10. c. quãdoque Doctrinis varijs. ad Hebræ. 23. c. quandoque. Ego. n. iã deli. 2 Timo. 4. Alleluia. Iustus germinabit. Esa. 35. c. Euangelium verò dicit̃ quandoque Sint lumbi vestri præcincti Luc. 12. quandoque. Vigilate. Mat. 24 quandoque. Homo quidam peregrè. Mat. 2. c. quandoque Videte, & vigilate. Mar. 13. c. quandoque Homo quidã nobilis. Luc. 19. c. quandoq; Nemo accendit lucernam Luc. 11. c quandoq;. Vos estis sal terræ. Mat. 5. c. quandoq; Nolite timere pusillus grex, Lu 12. c. Postcommunio est, Quinque talenta, Mat. 25. & quãdoq;. Fidelis seruus. Mat. 24. c. & Luc. 12. c.

3 ¶ Per † horas verò dicit̃ capitulum illud. Ecce sacerdos. Eccle. 44. c. & illud, Benedictionem omnium gentium &c. Quod est ibidem. & illud, Cognouit eum. ibidem, & illud. Iustum deduxit. Sapiẽ. 10. c. & illud. Iustus cor suũ. Eccle. 39. c. & illud, Magnificauit eum in conspectu regum. Eccle. 25. c. Sed quod hic dicit. magnificauit, dicitur ibi Glorificauit. & illud, Labia sacerdotis custodiũt Malach. 2. c. & illud, Non est inuentus similis illi. Eccle. 25. c. & illud, Fungi sacerdotio, & habere laudem. Eccle. 45. c. & illud, Talis decebat, vt esset nobis Pontifex, ibidem, & illud, Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsque in seculum non recedet memoria eius. Eccle. 39. ca. & illud, Honestauit illum in laboribus. Sap. 10 c. & illud, Custodiuit illum ab inimicis, quod est ibidem. ¶ Illud autem notandum est, q̃ si plura festa in eadem die concurrant, illius q̃ inter eos maioris erit nominis, officium celebratur. De hoc dictum est in procemio huius partis.

SVMMA.

1 *Virginis officium, & nu. 2. 3. 5.*
4 *Virgines quanam habeat propriũ officiũ.*

De Virginibus. Cap. 47

Officiũ matutinale † Virginum maximè ex parte sumitur de psalmo epithalamico, s. Eructauit cor meum. in quo agit̃ de laudibus sponsi & spõsæ. Virgines. n. sponsæ Xpi sũt, q̃ sequũtur agnum, quocunque ierit, in corpore & in aĩa, pp integritatem corporis & aiæ. 1

Notandum aũt est, q̃ illud responsoriũ, qđ est de sponso, s. Audiui vocem de cœlo &c. qđ quibusdam Ecclesijs dicitur, est primi toni, quia vnicus est sponsus animarum Christi, & sumitur de Mat. 25. c. illud verò, quod est de contemptu mundi, s. Regnum mundi, & omnem ornatum seculi contempsi &c. est quinti toni, quia ibi ostenditur conculcatio quinque sensuũ.

2 De † virginibus. n. cantatur illud. Fulcite me floribus. Deut. 2. & qđ expositum est in 5. parte sub ti. de sexta. In quibusdam Ecclesijs dicunt versiculum de virginibus illum, Elegit eam Deus, & pręelegit eam. sed alij rectius considerantes, quod sola beata virgo Maria prælecta est, in honorem eius tantum dicunt illum, pro aliis verò virginibus dicunt. Elegit eam Deus, & dilexit eam. Per horas etiam dicitur capitulum. Qui gloriatur 1. Corin. 2. cap. & 1. Corin. 10. cap. & illud. Aemulor enim. 1. Corin. 11. cap. & illud, Sapientia vincit. Sapien. 8. & illud, Memorati sunt Domine misericordiæ tuæ, Eccle. 51. cap. & illud, Liberasti me a perditione, ibidem, & illud, Accinxit fortitudine lumbos suos. Prouerb. 31. c. in 3 officio Missæ si sit virgo, & martyr propriũ officium est; Loquebar de testimoniis

nijs tuis in conspectu regum &c. Alia cõmunia sunt, excepto, q de B. Agatha dr̃ introitus. Gaudeamus † omnes in Domino, pro eo, q ipsa excellenter lætissima venit ad passionem, sicut de ea scriptum est, Agatha lætissimè, & glorianter ibat ad carcerem; ideo eius lætitiæ nostram lætitiã sociamus, & cum ea in Domino congaudeamus. ¶ De B. etiam Agnete officium Missæ est. Me expectauerunt. ratio quare potest ex eius legenda haberi. Et nota, q de virginibus dicitur quandoq; epistola. Confitebor † tibi Domine. Eccl. 51. c. quandoq;. Qui gloriatur 2. Cor. 10. c. quandoq;. Domine Deus meus exaltasti. Eccl. 2 c. quandoq;. Sapientia laudabit animam. Sapien. 24. quandoque. Sapiens vincit malitiam. Sap 8. quandoq;. De virginibus. 1. ad Corin. 7. quandoq;. Dominus possedit me. Prouer. 8. c. Alleluia. Et postcommunio. Quinq; prudentes. Mat. 25. c. Euangelium quandoque dicitur. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro. Matth. 13. c. quandoq;. Simile est regnum cœlorum decem virginibus Matt. 25. cap.

4

5

S V M M A

1 *Dedicationis Ecclesiæ festum respondet festo encæniorum.*

2 *Dedicatio Ecclesiæ vnde duxit initium.*

3 *Dedicatio Ecclesiæ cur octo diebus celebretur.*

4 *Dedicationis Ecclesiæ officium, & eius expositio, & nu. 5. & 6.*

7 *Dedicationis Ecclesiæ festum differri quandoque.*

De festo, & officio dedicationis Ecclesiæ. Cap. 48.

QVONIAM in parte prima dictum est qualiter ecclesia dedicãda sit, restat, vt hic aliqua de officio, quod in festo dedicationis ecclesiarũ dr̃, subijciamus. Festum ergo illud solemniter ab ecclesia celebratur, de quo in Ioan. hr̃. Facta sunt encænia, i. festa de dicationis in Hierosolymis, & Iesus ambulabat in templo in porticu Salomonis ad confirmationem illius festiuitatis. de consec. dist. 1. solemnitates. Et dr̃ porticus Salom. quia Salomon solebat ibi orare, & ibi orauit in die dedicationis. Hoc festum in veteri testamento fiebat, vnde legitur in 1. libro Machab. 4. c. Elegit Iudas Machabæus sacerdotes sine macula, & mundauerunt sancta. Ecclesia. n. militans põt mundari, sed non triumphans. Et Augu. dicit in homilia super pdicto verbo. Facta sunt encænia. illum diem quo templum dedicatum est. Iudæi solemniter celebrant. Celebrauerunt aũt Iudæi encænia † octo diebus, quare vr̃, q nos similiter festum dedicationis debemus octo diebus solemnizare, vt in prædicto c. solemnitates. §. 1. Sed mirum est quare octo diebus celebrauerint encænia, cum Pascha, & scenophegiam non celebrauerunt, nisi per 7. dies tñ, vt de cons. dist. 1. §. 1. Ad hoc est responsio, qa hæc festiuitas specialiter significat æternam dedicationem, in qua Ecclesia illa, s. anima sancta, ita Deo dedicabitur, i. copulabitur, vt non possit ad alios vsus transferri, quod erit in octaua resurrectionis, & iõ in nouo testamento habet hoc festũ octauas. ¶ Hæc Ecclesia construitur in baptismate, & in doctrina, & in pœnitentia, Hic. n. auditur securis, & omnis generis ferramẽtum, i. omnia genera flagellorum, & disciplinarum, s. in Ecclesia militante, quæ per tabernaculum Mosi significatur. Tabernacula. n. militãtium sunt. Templum vero illud Salomonis, significat ecclesiã triumphantem, in qua hæc non audiuntur. ¶ In † matutinali officio dicuntur illi psalmi, in quibus fit mentio de portis, quæ specialiter sunt timor, & amor, sicut habetur in psalmo illo, Domini est terra. ibi. Attolite portas principes vsas &c. Item illi, in quibus fit mentio de altari, sicut in psalmo illo. Iudica me Deus, & discerne &c. Item illi, in quibus fit mẽtio de ciuitate, vt sunt illi, Deus noster refugium &c. Et magnus dominus noster. Itẽ illi, in quibus fit mentio de atrijs, & de portis, vt sunt illi. Quam dilecta tabernacula, & fundamenta eius in montibus sanctis. Sed quæritur, quare tunc dicitur psalmus

1

2

3

4

mus ille: Domine Deus salutis meæ? ad quod quidam dixerunt, quòd ideo, quia ibi fit mentio de sepulchris: sed hæc ratio non valet; quia ibi non fit mentio de talibus sepulchris, in quibus habitant, siue sepeliuntur corpora fidelium: iuxta ecclesiam, sed de sepulchris malorum, vnde dicimus, quòd dicitur ille psalmus, eo quod est psalmus pœnitentialis, & specialiter ibi de oratione habetur, quæ in ecclesia facienda est. Vnde ibi dicitur. Intret oratio mea in conspectu tuo. Dicit autem Dominus de Ecclesia. Domus mea, domus orationis vocabitur. Octauus vero psalmus est. Qui habitat in adiutorio altissimi, i. in ecclesia, quia ibi dicitur, Altissimum posuisti refugium tuum, quia super omnes in vertice montium fundata est ecclesia. Vltima vero antiphona, scilicet ad † Magnificat in vesperis est, Pax æterna, quia ad hoc celebratur dedicatio, vt dedicemur, & habeamus illam pacem æternam. Per horas autem dicitur capitulum illud, Vidi ciuitatem. Apo. 21. c. & illud, Ecce tabernaculum. quod est ibidē, & illud. Vnusquisque propriam mercedem. 1. Cor. 3. & illud, Fundamentum aliud nemo potest ponere, ad Cor. 3. Sanè huic festo cōpetit, quòd Iacob vidit scalam, & angelos ascendentes, & descendētes, i. totam ecclesiam vidit, vna visione, & erexit lapidem, i. Christum, qui est lapis in summo, & est lapis angularis, & fundamentum, qui omnia sustinet. Erexit inquam in titulum præconialem, memorialem, & triumphalem; fundens oleū desuper. Siquidem Iacob, idest prælatus, fundit oleum super lapidem, idest Christum, ad ostendendum eius chrismata, & idem prophetauit Iacob, dicens. Terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli, verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Terribilis est enim ecclesia dæmonib. propter Dei similitudinem, quam habet, & propter

6 hoc ad Missam est introitus, Terribis † est locus iste. Gene. 28. Sequitur. Et vocabitur aula Dei. hoc apposuit beatus Gregorius de suo, pro eo, quòd ibi paratus est Deus exaudire, sicut dixit Dominus Salomoni 3. Regum 13. Exaudiui orationē tuam &c. Quare autem terribilis sit, ostē-

ditur in versiculo, Dominus regnauit decorem induit, scilicet in membris suis, & ideo terribilis est ecclesia dæmonibus. In consecratione vero altaris est introitus. Dicit dominus sermones mei. Esa. 19. & 16. Epistola sumitur de Apoca. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem &c. Responsorium est. Locus iste, scilicet ecclesia materialis, sanctus est, quia sanctificata est ad hoc, vt ibi Dominus exaudiat preces, & ideo præstat orantibus sanctitatem: Salomon enim orauit, vt Dominus orantes ibi exaudiret, & Dominus dixit ei. Exaudita est oratio tua: hoc enim significatum est. 3. Regum 8. c. vbi Salomon dedicato templo, ait. Quicunque orauerit in loco isto, exaudies in loco tabernaculi tui in cœlo, & cum exaudieris, propitius eris. Alleluia est in quibusdam ecclesijs. O quam metuendus est. Gene. 28. cap. Euangelium vero est. Egressus Iesus. Luc. 19. cap. eo, quòd ibi habetur. Hodie salus huic domui facta est. in quibusdam tamen ecclesijs legitur euangelium de Matthæo, in quo habetur. Et non potuerunt subuertere domū illam. Fundata enim erat supra firmam petram. sequitur offertorium de Verbis Dauid in Paralipomenon. 1. vlt. cap. vel secundum alios, sunt verba Salomonis. Dn̄e Deus in simplicitate cordis mei lætus obtulit vniuersa hęc. Obtulerat enim sacrificia inęstimabilia, quæ significant bonas operationes, siue cogitationes, & bona desideria, quæ inæstimabilia sunt, & numero prætio. ¶ Sequitur postcommunio, Domus mea &c. Esa. 56. & Mat. 7. cap. ¶ Nota, quòd † si festum dedicationis Ecclesię 7 occurrerit in passione Domini, fit in sequenti hebdomada: si vero in festo Ascēsionis, de Ascensione fiet officium, & officium dedicationis differtur. Salomon. n. dedicauit templum duodecima die mensis, & decima die mensis occurrebat scenophegia, celebrauit autem dedicationem templi per septem dies, & prorogauit scenophegiam vsque post dedicationem.

Finis Libri septimi.

LIBER OCTAVVS.

SVMMA.

1 *Computi rationem tenere debent sacerdotes.*
2 *Computus quid, & vnde dicatur nu. 3.*
4 *Tempus, quid, & eius partes.*
5 *Annus est triplex.*

De computo, & Calendario, & pertinentibus ad illa. Pulcherrimus. n. est liber iste, & clericis, & laicis necessarius valde. Cap. 1.

1 VONIAM sicut† ait B. Aug. 34. dist. quæ ipsis Sacerdotes computum scire tenetur, alioquin vix eius nomen Sacerdotis cõstabit, sub quo verbo notitiam cursus temporis Lunæ, ac Calendarij intelligimus, qm̃ computus est
2 scientia certificandi † tempus secundùm Solis, & Lunæ progressum. Idcirco ad simplicium Sacerdotium instructionem, in hac octaua, & finali parte de hoc aliqua claro compendio perstringemus, prout ad vsum Ecclesiæ dignoscitur pertinere. Di-
3 citur † autem computus, a computo computas, quia in ipso computando procedimus, non quia in ipso computare doceamur, & est duplex computus, s. astronomicus, seu philosophicus, & vulgaris, seu ecclesiasticus, sed de astronomicus nil ad præsens. Vulgaris computus est, scientias distinguendi tempus certa ratione, siue scientia temporis discretiua, secun-
4 dum Ecclesiæ vsum. Tempus † verò, prout hic sumitur, est secundum Tullium quædam quantitas anni, mensis, diei, seu alterius spacij. Vel tempus, est mora motus rerum variabilium, cuius partes decem esse dicuntur, s. annus, mensis, septimana, dies, quadrans, hora, punctum, momentum, vncia, & atomus. Annus continet duodecim menses, & quinquagintaduas septimanas, & diem vnam, & trecentos sexagintaquinque dies, & sex horas. Mensis continet quatuor septimanas, vel paulò plus. Septimana septem dies. Dies quatuor quadrantes. Quadrans, sex horas. Hora, quatuor puncta. Punctum, decem momenta. Momentum duodecim vncias. Vncia quadragintaseptem atomos. Atomus, inuisibilis est. Nam ἄτομος, græcè, indiuisio dicitur, vnde ἄτομος, græcè, indiuisio latinè. Anni ergo solaris ferè duodecima pars mensis. Dies naturalis, septima pars septimanæ. Quadrãs quarta pars diei naturalis. Hora, sexta pars quadrantis. Punctum, quarta pars horæ. Momentum, decima pars puncti. Vncia, duodecima pars momenti. Atomus, quadragesima septimana pars vnciæ. Et est alia temporis visio, s. per æuum, per ætatem, per seculum, per lustrum, per Olympiadem, & per indictionem, de quibus infra dicetur. ¶ Cæterum † tria sunt tempora annorum, siue triplex est annus. 5
scilicet Solaris, Lunaris, & magnus. de quibus præuidimus in hac octaua parte tractare, quæ duas principaliter habet partes, in quarum prima agitur de anno Solari, & de magno; in secunda verò de lunari.

SVMMA.

1 *Huius octauæ partis quadruplex diuisio. Et quid qualibet tractet. & nu. 2. 3. 4.*

Prima pars de anno solari incipit. Cap. 2.

N hac † prima huius operis parte de anno solari tractatur, quę in quatuor subdiuiditur particulas. In quarum prima agitur, quid sit annus. De initio anni. De multiplici anno. De duodecim signis. De bisextο. De quatuor anni tẽporibus. De ieiunijs illorum. De solstitijs De æquinoctijs. De magno anno. De olympiade. De lustro. De ętate

De

2 De seculo. De anno. ¶ † In secunda parte agitur de mēse. De Calendis. De Nonis. De Idibus. Vnde & qualiter dies denominentur. De diebus Ægyptiacis ac canicu-
3 laribus. ¶ † In tertia agitur de septimana: & quæ sit littera Calendarium cuiuslibet mensis. In qua die septimanę quilibet mē sis incipiat. ¶ Et de literis dominicalibus. De regularibus solaribus. De concurren-
4 tibus. Et de indictione. ¶ † In quarta agitur de die. De momento, & de hora. Occasione horæ annectitur de quantitate lucentium horarum noctis.

S V M M A.

1 *Annus Solaris quid. Et nu. 4. & vnde dicatur.*
2 *Anni initium à varijs variè captum.*
3 *Annorum varia nomina.*
5 *Zodiaci signa, & quid zodiacus.*
6 *Zodiaci signorum explanatio. Primum de ariete, proximè de cæteris ordine, per nu. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.*
18 *Bissextus quid, & vnde, & quando contingat num. 19.*
20 *Bissextus quomodo dignoscatur.*
21 *Anni quatuor tempora, & eorū explicatio.*
22 *Ieiunia quatuor temporum cur sic dicta. Et cur fiant nu. 23.*
24 *Solstitia duo sunt anno Solari. Et quid solstitium. & vnde dictum.*
25 *Aequinoctium quid.*
26 *Annus magnus. Item mundanus. ibid.*
27 *Aera quid.*
28 *Olympias quid.*
29 *Lustrum quid.*
30 *Annus indictionalis Romanis, Iubilæus Hebrais, Christianis Lobigintas, & gratia est, ibid. & nu. 31. 32.*
33 *Aetas quid, & quomodo accipiatur.*

ADNOTATIO.

Annus est. (Imp. annus cui est triplex) Græco verbo ἐνιαυτός, ἔτος, à temporis circuitu, dicitur ab am, quod veteres, circum, dixerūt, & nare, fluere. Fluunt. n. anni, sicut dies, & menses, qa annus conficiatur mensibus in se confluentibus. Aut si mavis, ab ἀνανεόω, renouo, quia semper renouatur. Varij sēt varia super hoc verbo. Cæterum de annorum d̄ria apud varios, vide Plin. natura hist. lib. 7. c. 48. vbi etiā fusè de anni obseruatione, rationeq́; . Itē quot diebus constet., quinam intercalaris, lib. 18. c. 25. 26. Eius partes, & initia, ibid. Annus porrò Atheniēsium erat dierum quatuor, & quinquaginta supra trecentos, qm̄ menses ipsi suos Lunari cursu metiebantur. Et quod deerat dierum ad annum iustum, solaremq́; rationem, id intercalatione supplebatur. N. Doard.

Quid sit annus Solaris. Cap. 3.

Annus, est † Solis tanfractus, cum peractis trecētis sexaginta quinque diebus ad eadem loca sydercum redit. Dr̄ ergo annus, quia mensibus in se recurrentibus voluitur, ab am, quod est circum, & eo is, quasi circulariter rediens. Vnde & annus dicitur, quasi annulus, i. circulus, eo q̄ i se redit. vn̄ Vir. 1

Atq; in se sua per vestigia voluitur annus.

Et ob hoc ante inuentas literas, sic apud Ægyptios annus indicabatur: pingebāt. n. draconem caudam suam mordentē, quia in se recurrit, & sic adhuc à quibusdam figuratur. Alij annum ab innouatione dicunt, semper. n. renouatur. ¶ Annus secundùm † diuersos diuersa habet initia, qm̄ 2 Arabes, & Ægyptij illum inchoant post solstitium æstiuale, s. à Septembri pro eo, quòd legitur arbores in principio mundi fructum habuisse, & quia hoc in Septembri contingit, putant tunc mundum factum fuisse, ideoque ibi incipiunt annum. Numa verò Pompilius, & Romani annū à Ianuario inceperunt, pro eo quòd tunc, vel paulò ante Sol nobis incipit appropinquare. Iudæi à Martio inceperunt, quia in eo conditus est mundus, & ideo dicitur, quòd decimusoctauus dies eius est primus dies seculi, quos omnes, quò ad aliqua, computistæ imitantur, ipsi nanque à Septembri incipiunt regulare Lunares, & embolismos, & epatas, & omnes annos Lunares. A Ianuario verò incipiunt aureum numerum, & quasdam litteras Dominicales, à Martio regulares Solares, concurrentes, & quasdam litterales Dominicales, prout in secunda

parte apparebit. Sane quidam moderni ob reuerentiam Saluatoris computant annos a natiuitate eius. Alij verò ab eius incarnatione, id est, a conceptione beatæ Mariæ, & quando illa dixit. Ecce ancilla Domini &c. statim.n.fuit Christus hō, &
3 plenus Spiritusanđo. Annorum † alius est naturalis, alius visualis, alius legitim', alius emergēs, alius solaris, alius magnus, alius olympias, alius lustralis, alius indictionalis, alius iubileus, alius benignitatis, alius æternitatis & gloriæ. ¶ Annus naturalis est, cum Luna Soli opponitur, vnde sol eclipsim patitur. Visualis siue tēporalis est, qui secūdum visum hominum sumit initium, videlicet a Ianuario vsque ad sequentem Ianuarium. Legitimus, siue ceremonialis, est qui computatur secundum Lunationes ab Aprili vsque in Aprilem. Aprilis enim est primus mensis apud Hebræos. Emergens est, in quo aliquod magnum Iudæis, vel alijs contingit, a quo facto in illius memoriam annum incipiunt computare, s.a quonis die.
4 † Annus solaris est spatiū, in quo circuit sol duodecim signa Zodiaci, quem circuitū facit, vt præmissum est, in 365. diebus, & ferè sex horis, ferè dixi, propter quædā momenta, quæ adiiciuntur, sicut infra dicetur. Hæ autem sex horæ de quarto in quartum annum faciunt vnum diem naturalem bissextilem, & annus iste communis est omnibus gentibus, & incipit quolibet die, & quolibet die finitur, trāsactis prædictis diebus, & iste potest etiam dici
5 naturalis. † Signa vero prædicta sunt ista. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces, vnde versus.

Hæc sunt signa poli, quæ sēper sunt via soli.
Est Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo Libraque, Scorpio, Chiron, Capricornus, Vrnula, Pisces. Et notā, quòd cœli habitatio stat circulorum distincta Zonis. Zonæ autem ipsæ sunt quinque, quę ideo Zonæ vel circuli appellantur, quia in circunductione sphæræ existūt. Zodiacus autem circulus est, qui ex linearum quinq; angulis, & ex vna linea constat. Rursus ζωδιακὸς græcè, dicitur animalis, ab effigie animalium, siue signum latinè, inde Zodiacus dicitur animal, seu signifer circulus, ex eo, q; in medio firmamenti sunt duodecim signa per transuersum posita, æqualiter per circulum distincta, quæ formis, & nominibus animalium designarī, quia sol intrans in illas proprietates animalium quodammodo sortitur, vel quia stellæ in signis dispositæ sunt animalium figuris. Signum autē dicitur duodecima pars Zodiaci, Sol quidē intrat in aliquod de prædictis signis quolibet mense 15. Calen. secundum ecclesiam. vnde in Martio intrat in Arietem 15. Calen. Aprilis, Aprili intrat in Taurum 15. Calen. Maij. & sic per ordinem mēsium, & signorum.
Primum igitur signum est † Aries, in quo 6
sol dicitur esse factus, in quo signo est Sol circa principia Veris, sic dictum, q; a sicut Aries est animal retro debile, habens aliquid ante roboris, sic postrema Solis illo tempore debilia sunt, frigore eius fortitudinem minuēte: anteriora vero, quæ æstatem respiciunt, aliquid fortitudinis, idest caloris habent, vel sicut Aries in hyeme cubat in latere sinistro, in vere autem incipit cubare in dextro, sic Sol ante illud tēpus moratur in sinistro latere firmamenti, scilicet in meridie, tunc vero intrat latus dextrum, s. versus aquilonem. Antiq; hoc signum propter amorem Iouem vocauerunt, in cuius capite, qui simulachra faciunt, Arietis cornua fingunt. † Secun- 7
dum signum est Taurus, sic dictum, quia sicut Taurus fortior est Ariete sic fortioris est efficaciæ Sol in illo tēpore, quo ad nos, quàm in præcedenti, veruntamen ab est efficacior, quàm post, sic ne Taurus ab fortior est, quàm retro. Antiqui ideo Taurum inter sydera in honorem Iouis collocauerunt, quia ille fabulosè fingitur in bouem conuersus, quando Europā transuexit. Tertium † Gemini, sic dictum, q; a 8
illo tempore vis solis geminatur, incipit enim esse calidus, & siccus effectui, vel q; a tunc præcipue res geminantur, i. multiplicantur, aues.n.& animalia fœtus producunt, vel propter geminos siue duos gradus, quib. sub illo signo magis, quàm sub alio sol eleuatur a terra, Antiqui autem hoc signum Gemini vocauerunt propter Castorem, & Pollucem, quos post mortem inter notissima sydera cōstituerunt.
† Quartum, Cancer, sic dictū, q; a Cancer 9
est ani-

est animal retrogradum, & Sol cum retrograditur, discedens a nobis, cum prius appropinquauerit nobis. Quintum Leo,
10 sic † dictum, quia Leo est animal crudele, & semper febricitans, sic & tempus illud crudele, & generans febres. Rursus, quia Hercules Leonem fortissimum in Græcia occidit, ideo pp suam virtutem hunc inter duodecim signa statuerunt. Sextum Virgo, quia sicut virgo nil generat, sic ipsum illud sterile nil noui generat. generata tamen maturescere facit: est enim tempus
11 canicularium dierum. Septimum † Libra, sic dictum est ab æqualitate mensis ipsius, quia Sole ibi existente, dies & nox æqui ponderata est, quia tunc est æquinoctium autumnale. Octauum est Scorpius, sicut
12 † enim Scorpius venenosus est, & pungit, sic & tempus illud morbosum est propter inæqualitatē aeris: est. n. mane frigus pungens, & in meridie calor vrens. Nonum
13 Sagittarius, sic dictum, qa † venatio, quæ per sagittarios fit, plerumq; tunc exercetur, vel propter fulgura, quæ tunc sæpe cadunt, quæ Italici sagittas vocant. ¶ Deci-
14 mum Capricornus, † sicut n. Capricornus in abrutis montibus, siue in excelsis præcipitijs pascit, sic Sol tunc est in altissimo gradu versus meridiem, vel sicut Capricornus montes solet ascendere, sic Sol tunc ad nos ascendere incipit. Rursus antiqui Capricorni figuram inter sydera finxerunt, propter capram bouis nutricem, cuius posteriorem partem corporis in piscis effigiem formauerunt, vt pluuias designarent, quas plerũq; idem mensis in ex-
15 tremis solet hre. Vndecimum, est † Aquarius, sic dictum, quia tempus illud aquis & ventis abundat. Duodecimum est Pisces,
16 quia † sicut piscis est animal aquaticum, sic & tempus illud ꝑpter multas pluuias aquaticum est, vel quia tunc aquis resolutis est tempus piscationis. Verum licet, sicut patet ex ꝑmissis, signa æqualia sint, secundum astronomicos. Ecclesia tamen illa non ponit æqualia, nam quandoque plures dies sunt in vno signo, q̃ in alio, cum vnus mẽsis plures dies habeat, quàm alius: vnde plures erunt gradus vnius q̃ alterius signi. Gradus aũt dicitur spatiũ, quo sol motu suo transit in Zodiaco die naturali. Ex iam dictis facile sciri potest in quoto gradu alicuius signi sit sol quocunque die. Porrò † dies bissextilis, de 17
qua dictum est, dicitur bissextilis secundum Philosophos, quasi ex bisse momentorum collecta, quod sic poterit comprehendi. Sol enim in quolibet signo moratur triginta diebus, & 30. trientibus horarum, & 30. bisse momentorum, & triens est tertia pars alicuius rei cõstantis ex tribus partibus. Bisse vero sunt duæ partes, sed multiplicatis duodecies 30. diebus habemus. 360. dies. 30. triẽtes horarum constituunt decem horas, qui multiplicatis duodecies faciunt quinque dies. 30. bisse momentorum continet viginti momẽta, & ita duo puncta, sed multiplicatis duodecies duobus punctis, habemus sex horas ex bisse momentorum collectas, quæ de quarto in quartum annum constituũt vnum diem, quæ dicitur bissextilis. Rursus secundum Isidorum, per singulos annos crescit pars quarta assis, ab vbi quarto anno assis completa † fuerit bissextum 18
vnum facit, & ideo per quatuor annis vnus bissextilis adiectus est. Dictus autem est secundum eum bissextus; quia bis sexies ductus assem facit, quod est vnus dies. In quo loco Calendarij poni debeat illa dies, his versibus continetur.

Bissextum sextæ Martis tenuere Calendæ.
Posteriore die celebrantur festa Matthiæ.

Hoc est dicere, ꝙ in illa litera vbi dicitur in Calendario 6. Calen. Martij, debet poni dies bissextilis, & tunc stamus siue fedemus duobus diebus super illa litera, & festum sancti Matthæi, quo deberet illa die celebrari, celebratur tantum in sequenti, ita tamen quod inter ipsum festum, & vigiliam nullum sit medium, extra de verborum signi. quæsiuit, non interest tamẽ, vtrum ipsum festum in prima vel in secunda die prædictarum duarum celebretur, sed Regionis in hoc cõsuetudo seruetur. Isidorus dicit, quod a sexto nono Martij vsque in diem Calen. Ianuarij. Lunæ cur su bissextus apponitur, atque inde detrahitur. Si autem † volumus scire, quando 19
sit annus bissextus, debemus diuidere annos Domini per quatuor, quoties possumus, & si nullus superauerit, tunc erimus in anno bissextili, si autem aliquis remanserit, tunc nõ erit bissextus. Vnde versus.

Anni

Anni diuisi Domini per quatuor æquè,
Monstrat Bissextum, qua ratione scias.

Hoc autem verum est, secundum illos, q diuidunt annos Domini,incipiendo à natiuitate,vel à Ianuario, non secūdū illos, qui incipiunt ab incarnatione. Alia etiā doctrina ad inueniendum bissextum ponitur infrà,vbi de concurrentibus agetur.

21 ¶ Tempore, siue partes anni solaris sunt quatuor,s. Ver,Æstas,Autumnus,Hyems, vt dictum est in sexta parte, sub quarta feria tertiæ hebdomadæ Aduentus. Dicta autem sunt tempora à communionis temperamento, eò q inuicem, seu humore, siccitate,calore,& frigore contemperent. hæc & curricula dicuntur,quia non stant, sed currunt. Ver dictum est,quia viret. Æstas dicitur ab æstu, idest calore, inde æstas,quasi vsta,& arida. Autumnus à tempestate vocatur, quando & folia cadunt, & omnia maturescunt. Hyems dicitur ratione hemisperij, quia tunc Sol circulo voluitur breuiori, vnde & hoc tēpus Bruma dicitur,quasi βραχύς,i. breuis,vel à cibo, quia tunc maior est vescendi appetitus;edacitas.n. Græce, bruma appellatur * Principia autem partium anni, secundū Ecclesiam his versibus continentur.

Festum Clementis,Hyemis caput est Orientis.
Cedit Hyems retro cathedrato Simone Petro.
Perfugat Vrbanus, Æstatē Symphorianus.
Id tibi,quod restat. Autūni tēpora præstat.

Hoc est dicere,festum Clemētis,quod est octauo Calen.Decembris,est principium Hyemis, & durat vsque ad festum cathedræ sancti Petri,tunc incipit Ver,& istud festū est octauo Calen.Martij, & Ver durat vsq; ad festum sancti Vrbani, quod est octauo Cal.Iunij,tunc incipit Æstas, & durat vsq; ad festum Symphoriani, q est octauo Cal Semptemb. tunc incipit Autumnus,& durat vsq; ad festū Clementis.
22 in quo incipit Hyems. In † his quatuor partibus anni triduana ieiunia celebramus,& ideo ieiunia quatuor temporum appellantur. Ieiunium Veris est in prima septimana quadragesimæ, s. quarta feria post cineres. Ieiunium Æstatis est in prima die Mercurij post Pent, Ieiunium Autumni est in tertia die Mercurij Septembris, s. in quarta feria post festum sanctæ Crucis. Ieiunium Hyemis est in quarta feria post festum B.Luciæ,prout ibi dictum est,vnde versus.

Vult Crux, Luciæ, cineres charismata dia,
Vt det vota pia, quarta sequens feria.

¶ Fiunt † autem hæc ieiunia in quarta feria, quia in quarta feria Christus a Iuda traditus est,& in sexta feria,quia in ea crucifixus est,& in sabbato,quia tunc Apostolorum tristitiam de nece Saluatoris repræsentamus,nam si compatimur,& conregnabimus.de consec.dist.3.ieiunia,& c. sabbato. ¶ Aduentus autem Domini,qñ celebretur, dictum est in sexta parte, sub 23
tit.de aduentu. ¶ Adhuc in † anno solari 24
contingunt duo solstitia, & duo æquinoctia.Solstitia in Æstate, & in Hieme. Æquinoctia in Vere,& in Autumno.Est autem solstitium maxima inæqualitas diei, & noctis, siue ingressus Solis in Capricornum, vel Cancrum, & dicitur solstitium, quasi solis statio,eò quòd tunc sole stante crescunt dies,vel noctes. Æquinoctium
est † maxima diei,& noctis æqualitas,qa 25
tunc æquali spatio horarum consistunt, siue ingressus Solis in Ariete, vel Libra. vbi autem sit locus solstitiorum, & æquinoctiorum,his versibus continetur.

Solstitiū decimo Christū præit, atq; Ioannē.
Aequa crucis festū dat tēpora Martis et Idus

Hoc est dicere,quòd solstitium hyemale, est ante natiuitatem Christi decem diebus,videlicet 18.Calend.Ianuarij,quo tēpore Sol incipit altiores circulos petere, & solstitium æstiuale est ante natiuitatem. Ioan.Bapt. totidem diebus, videlicet 18.Calend.Iulij,quo tempore incipit Sol ad inferiores circulos remeare.Vnde æstiualis solstitij dies maximus, sicut & hyemalis dies minimus inuenitur. Sed secundum Ægyptios hyemale est 12. Calend. Ianuarij, secundum Græcos 9.Calend. Æstiuale verò secundum Ægyptios 12.Calend.Iulij,secundum Grecos 9.Calend. ¶Item in festo Crucis,vel secundum alios 12.Calend.Octobris est æquinoctium Autumnale,& vbi dicitur in Calend.Idus Martij, vel secundum alios 12.Calen.April.est æquinoctium Vernale.Olim enim annus in duas partes tantum diuidebatur, scilicet æstiuale, & hyemale solstitium, & in duo hemisphæ-
ria. ¶ Magnus autem annus † completur 26

reuersis

reuersis Planetis omnibus ad loca suæ creationis,qđ fit annis nō paucioribus, 530. Mundanus vero annus,erit omnibus stellis ad prima loca reuersus,quod fit de mum post quindecim milla annorum. Magister sententiarum dicit in historia Genes. vbi agit de ebrietate Noe,ꝙ magnus annus impletur per circulationem sexcē
27 torum annorum.¶ Aera,qua vtuntur† Hispani singulorum annorum est constituta à Cæsare Augusto,quando ad primum cē sum orbem descripsit. Dicta est aūt æra, ab ære,ex,ꝙ omnis orbis æs reddere professus est Reipublicæ Romanorum. Prius
28 aūt fuerūt indictiones,postea æræ.¶ Olympias constituta est apud Græcos in Elide ciuitate,alijs à Gentibus agonem,& quin quēnale certamen,quatuor medijs annis vacantibus,& ob hoc tempus elidij certa minis olympiadem vocauerunt, quadriēnio in vna olympiade supputato.¶ Lustrū
29 † est πεντατηρίς,i. quinquennium, quod quinto anno dicitur cōdi propter olympiades à Romanis institutas, nondum.n. erant cōsules neq; æræ,quinquennale qđ tempus ideò sic vocatum est; quia censu per quinquennium in republica peracto
30 vrbs Romana lustrabatur.¶ Apud †Romanos est annus indictionalis, qui ter qnos continet annos,vt infrà dicetur,& pmissum est.
31 ¶ Apud †hebræos est annus iubilæus,i. remissionis, qui septenis completus annorum hebdomadibus celebratur, de quo dictum est in 6. parte sub ti. quin
32 quagesimæ.¶ Apud † Christianos est annus benignitatis,& gratiæ,in quo Xp̄s venit,& nos sola benignitate redemit.¶ Apud sanctos comprehensores est annus æternitatis,& gloriæ, in quo exultabunt sancti in gloria sine fine. ¶ rursus secula generationibus constant,sic dicta,quia sequuntur,abeuntibus.n.alijs alij succedūt. ¶ Hoc tempus quidam quinquagesimum annum dicunt,quē Hebræi iubilæum vocant,vt iā dictū est. Et ob hāc causām Hebræus ꝑpter vxorē,& liberos amās Dominum suum aure ꝑtusa seruitio subiugatus seruire iubetur in seculum, i. vsq; ad
33 annū quinquagesimum. Aetas †aūt plerunq; dicit̄ ꝑ vno anno,& ꝑ septem,& ꝑ centū, & ꝑ quouis tempore. Vn̄ & ætas est, quod de multis seculis instruit, & ideo dicta est ętas quasi æuitas,quia similitudo æui. Nam ęuum est ætas perpetua, cuius neque initium,neq; finis noscitur. deriuatum est aūt ęuum,ab αἰών,quod apud græcos aliquando pro seculo, & aliquando ponitur pro æterno. Propriè verò ętas duobus modis dicitur, videlicet hominis,sicut infantia,iuuētus,senectus, aut mundi. Cuius prima ętas est ab Adā vsque ad Noe. Secunda a Noe vsque ad Abrahan. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid,& Quarta a Dauid vsque ad transmigrationem Iudæi in Babyloniā. Quinta de Iuda vsque ad aduentum Saluatoris in carne. Sexta,quæ nūc agitur,vsquequo mundus iste finiatur. Quot aūt sunt anni ab origine mundi,dictum est in sexta parte sub ti. de Septuagesima.

ADNOTATIO.

Appellatur.) Dicta certè Bruma, quasi βραχύμερον, idest, breuis dies,

S V M M A.

1 *Mensis quid,& vnde dicatur.*
2 *Menses habet duodecim annus.*
3 *Mensium enumeratio, & etymologiæ primum de Ianuario. vnde dicatur, Inde de sequentibus per discursum nu. 4. 5. 6. 7. 8 9. 10. 11. 12.*
13 *Mensis quilibet quot diebus constet.*
14 *Mensis quilibet habet tres dies celebres, Calendas, Nonas, & Idus.*
15 *Calendæ vnde dictæ, & cur institutæ.*
16 *Nonæ, & cur institutæ.*
17 *Idus, & cur sic dicantur nu. 18.*
20 *Aegyptiaci dies.*
21 *Dies felices, & infelices.*

Incipit secunda pars, primò de mense. Cap. 4.

DICTO de anno,sequitur videre de mēse. Est † autē mēsis spaciū tēporis quo a Phæbo Phœbe recedens, eidem cōpleto suo circulo sociatur. Et dicitur mensis a mē 1
surando,eo quòd annus per menses mensuratur, vel a, μήνης,qđ est defectus,eo ꝙ luna

luna singulis mensibus visu deficit ab humano. Vel ſm Isid. a μηνη, græcè, ꝙ est luna latinè.* Apud græcos.n. menses legitimi, non ex solis circulo, sed ex lunæ cursu connumerantur, quod est de nona ad nonam. Diuiditur † autem annus per 12. menses, quia sol peragrando Zodiacum 12. circuit regiones signorum. Et in his 12. mensibus commoratur. Romulus tñ voluit tm̃ decem esse menses in anno, incipiens a Martio, quem Marti Deo belli, quem patrem suum esse putabat, dedicauit. Vnde Ouid. in 1. fastorum, Tempora digereret, cum conditor vrbis in annum. Instituit menses quinque bis esse suos. ¶Sed Numa Pompilius videns, ꝙ annus non bene decem mensibus complebat,
3 super addidit duos in principio, s. † Ianuarium & Februarium. Ianuarius dicitur a ianua. 86. dist. ieiunium, quia sicut per ianuam intramus domum: ita per Ianuariũ intramus annum, est.n. limes anni, vel dr̃ a Iano Deo, qui ab antiquis dicebatur principium, & finis omnium rerum. Et.n. fuit a Gentilibus mensis iste consecratus. vnde & idem Ianus bifrons pingitur, vt anni introitus, & exitus demonstret, de quo dictum est in 6. par. sub ti. de cir-
4 cũcisione. ¶Februarius, dr̃ a febribus, † ꝗ tunc de facili contingunt, vel a februis, i. purgatoribus. Sunt autem februæ oblationes factæ pro mortuis. Romani autem illo mense memoriam animarum habebant, & eas purgabant celebrando exequias mortuorum, vnde ſm Isid. dr̃ a febru, i. Plutone, cui eo mense sacrificaba-
5 tur. ¶Martius dicitur a Marte † patri Romuli. Vel quia eo tempore cuncta animantia aguntur ad marem, & ad concubandi voluptatem, appellatur etiam quãdoq; mensis nouorum, quia est anni initium, & quandoq; nouum ver, quia in eo viridantibus fructibus nobis transfactorũ
6 probatur occasus. ¶Aprilis dicitur † quasi aperilis, quia tunc terra aperitur ad germinandum, etiam flores aperiuntur: & arbores incipiunt pullulare, vel aperilis ꝑ Venere dicitur, quasi aperilis, αφροδίτη, græcè, dicitur latinè Venus. ¶Maius a ma-
7 ioribus † natu dr̃, qui erant principes rei publicæ, vel a Maria matre Mercurij.
8 ¶Iunius a iunioribus dicitur, erat †.n.olim maiores, s. seniores, qui appellabant patres, & hi in ciuitate semper remanebãt vrbis regimini consulentes, erant & minores, qui ibant ad pugnandum ꝓ re publica, & ideo Maius a maioribus, Iunius a iunioribus nomen acceperunt, & in illorum honorem instituti sunt: vel dr̃ a Iunone. ¶Iulius dicitur a Iulio Cæsare, quia tunc natus fuit, † vel quia tunc de 9
hostibus triumphauit: vicit.n. Cleopatrã Reginã Ægypto, cum Antonio viro suo bello nauali, Iulius tñ prius Quintilis dicebatur, eo ꝙ est quintus a Martio, qui secundum Romulum principium erat anni. ¶Augustus † est dictus ab Octauiano 10
Augusto, qui tunc natus fuit, vel quia tũc hostes superauit, prius tamen dicebatur Sextilis, eo ꝙ sextus est a Martio. ¶Septẽber † nomen habet a numero & imbre, 11
quia septimus est a Martio, & imbres habet sic, & October, Nouember, atq; December ex numero † & imbribus voca- 12
bula acceperunt, quem numerum decurrentem December finit. pro eo ꝙ denarius numerum ꝓcedentes numero clausit. Quod autem dies quilibet mensis habeat his versibus continetur.

Iunius, Aprilis, Septẽber, Nouẽberque tricenos
Plus vnũ reliqui, sed habet Februs octo nicenos
Cui si Bissextus fuerit, supperadditur vnus.

Hoc est dicere, ꝙ Iuni⁹, Aprilis, Septẽber, & Nouẽber habet 30. dies reliqui ãt menses habent 31. sed Februarius tñ habet 28. & qñ est bissextus. 29. Sciendũ aũt est, ꝙ † cuilibet mensi primo dati fuerũt 13
30. dies, qui multiplicati duodecies constituunt tricenos 60. dies, de quinque vero residuis, datus est vnus Ianuario, eo ꝙ est principi um anni, & ẽt ratione ipsius numeri, quia impar numerus mũdus est, & numero Deus impari gaudet. 32. q. 1. nuptiæ, secundus datus est Martio ꝓpter eandem imparitatem. tertius Maio, quartus Iulio quintus Octobri. Cæsar autem Augustus volens suum mensem esse æqualem mensis Iulij, abstulit Februario vnam diem, quia erat mensis tristitiæ atque luctus, & attribuit eam Augusto, & ita remanserunt Eebruario tantum 29. & Aug. 31. Demũ Astrologi Romani abstulerunt aliam diem Februario, & addiderunt Decembri, ad hoc, vt finis principio

pio responderet,& sic Februario remanserunt tãtum 28. & Decembri 31. Verũtamen quandam ad compensationem vna dies, videlicet bissextilis est de quarto in quartum annum Februario restituta. ¶ Qua vero die, vel quã feria quilibet mensis intrar, iam sub ti. de septimana di
14 cetur. ¶ Sanè in quolibet † Mense sunt tres dies celebres, qui soli pprijs nominib. nominantur,& ab eis cæteri denominantur, s. Cal. Nonæ, Idus, quos Romani ptér dies festos, vel propter officia magistratuum instituernnt. His. n. duob. in vrbibus conueniebat. de consec. dist. 1. si qs.
15 Calendæ sunt † primi dies mensis, dicuntur quasi colendæ, quia tunc semper erat festum Iunonis. Vnde Ouid.

Vindicat Ausonias, Saturnia Iuno Calendas.

Vel quia tunc a Romanis populo principia mensium celebrantur, sicut fit ab Hæbræis. 26. q. vltim. non licet. & c. seq. vnde Ouidius.

Salue festa dies, meliorque reuertere semper.
A populo rerum, digna potente cæli.

Vel dicuntur a Καλῶ, quod est voco. Primo namq; die mensis præco de more populum ad nundinas vocabat, clamant toties, Καλῶ, quot dies erat vsq; ad Nonas, & ideo pluraliter Calendæ a plurib. vocationibus vocabuntur, vel a Κάλον, qđ est bonum omen pro totum mensem habendum. 26. q. vlt. non obseruetis, tunc. n.
16 sibi mutuo encænia transmittebãt. † Nonæ vero sunt quatuor, vel sex dies in quo libet mense, qui sequntur post Calẽdas, & dicuntur a nundinis, quasi nundinæ, quia tunc Roma nundinas colebant. Iõ autẽ in aliquo mense erat Nonæ, siue inchoatio nũdinarum in die 5. & in aliquo in die 7. ne prædones certum tempus ad insidiandum mercatoribus haberent. vel dicuntur Nonæ, a Nonis, quia ille dies nonus erac ante Idus, vel a non, qa tunc nullum fiebat festum. vnde Ouid.

Nonarum tutela Deus erat.

Idus vero sunt octo dies, qui sequuntur
17 post Nonas. Est † aũt Idus sp in 13. vel 15. die, sm ꝙ nonæ præcedunt. Si. n. mensis hẽt quatuor Nonas, Idus est in 15. die. Si aũt sex Nonas, Idus est in 13. Quod autẽ concilium Antiochen. 18. distinctio. propter. dicit, ꝙ Idus est in die 10. hæc alia cõsideratione dicit,& dicuntur Idus, quasi diuisio, quia tunc fiebat diuisio nundinarum, vel quia in idibus fit diuisio mensis, Dicitur autem idus ab iduo, as, i. separo, ras, vnde vidua, dicit quasi idua, i. diuisa. Plerique Latinorum putant idus dici ab edẽdo, eo quòd hi dies apud veteres epularum esset. Dies autem, qui sequuntur statim post Calen. ita denominantur. Si enim est mensis, qui habet quatuor Nonas, debemus dicere, in Calẽdario statim post Calendas 4. Nonas in tertio, 3. Nonas, in quarto pridie Nonas. in quinto vero Nonas dicimus, vt patet in Ianuario, & similibus. Si verò est mensis, qui habet sex Nonas, debemus dicere statim post Calen. sexto Nonas. in tertio die quinto Nonas, in quarto, 4. Nonas in quinto, 3. Nonas. in sexto pridie Nonas, in septimo Nonis, vt patet in Martio, & similibus.
†Dies autem, qui sequuntur post Nonas 18
ita denominantur in quolibet mense, 8. idus, 7. idus, 6. idus, 5. idus, 4. idus, 3. idus, pridie idus, & ibid. sicut hæc apparent in Calen. manifestè. Dies verò, qui sequuntur post idus denominantur à Calen. mẽsis seq. hoc modo, Ianuarium habet 31. dies, de istis accipe vnum pro Calend. & 8. pro idibus, & 4. pro Nonis, & sic remanent tantum 17. adde ergo istis 18. diebus Calend. siue dicm Calendarium sequentis mensis, & sic erunt 19. Vnde in mense Ianuario debemus dicere statim post idus 19. Calen. Februarij, in sequenti die 18. Calen. & sic per ordinem vsque ad finem mensis semper minuendo. Nota tamen, quod dicitur pridie idus, & pridie Nonas, & pridie Calend. & non secundo, quia secundus dicitur a sequor, sed illa dies non sequitur, sed precedit. Et exponitur hæc præposirio quæ, i. antè, vel prius, vnde pridie quasi priori die, siu e p̃ idest ante diem, & cum dicitur 4. Nonas.
intelligitur 4. dies ante Nonas, & sic de 19
alijs. Quot † autem dies denominentur à Nonis, quot ab idibus, & quot a Calendis omnium mensium, his versibus continentur;

Sex nonas, Maius, October, Iulius, & Mars:
Quatuor ac reliquis, tenet idus quilibet octo.
Ianus & Augustus, denas, nonasq; December.
Iulius, October, Mars, Maius, hepta decemque.
Iunius,

Iunius, Aprilis, September, & ipse Nouember.
Ter senas retines. Februusq; bis octo Calendas.

Hoc est dicere, q Maius, October, Iulius, & Martius habēt dies sex pro Nonis, sed reliqui menses habent tātum quatuor, & quilibet mensis habet octo dies pro idibus. Item, q Ianuarius, Augustus, & Decēber habent 19. dies pro Calend. Iulius verò, Martius, October, & Maius habent 17. Iunius autem, Aprilis, September, & Nouember habent 18. Februarius habet 16.
20 & si fuerit bissextus superaddit ei vnus. ¶ Illud autem † notandum, q in quolibet mense sunt duo dies Ægyptiaci, i. ab Ægyptijs deprehensi: in Ægypto .n. erant quidam astrologi, qui quasdam constellationes nociuas humanis actibus in illis diebus inuenerunt, ideoq; illas notas esse hominibus voluerunt, tamen illarum constellationum puncta scire, propter errorem nostri computi non valemus, vel fortè inuenerunt illos dies bene constellatos, & ideò eos in Calendario notauerunt, vt in illis diebus potius, quàm in alijs actibus insistatur, quorum errorem ne Ecclesia sequi videatur, a talibus caueatur. Vel dicuntur Ægyptiaci secundum quosdam, quia Dominus in illis diebus percussit Ægyptios nouem plagis, quotus aūt sit dies Aegyptiacus a principio, vel a fine mensis, his versibus continetur.

Augurior decies, audito lumine clangor.
Liquit olens abies, coluit colus, excute gallum.

In his versibus sunt 12. dictiones, 12. mensibus seruientes, prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem, sumpto initio a Ianuario, ita quòd quota die erit prima litera primæ syllabæ alicuius istarum dictionum in alphabeto, totus erit die Aegyptiacus in illo mense, cui seruit illa dictio computando a mēsis principio versus finem. Item, quota erit prima litera secundæ syllabæ in alphabeto, totus erit dies Aegyptiacus in illo mense, cui seruit illa dictio, computando à fine versus principium, v.g. Augurior, est prima dictio, & seruit primo mensi, s. Ianuario, au est prima syllaba, & a, est prima litera ipsius syllabæ, & est prima in alphabeto, ergo dies prima Ianuarij est Aegyptiaca. Item gu. est secunda syllaba, & g, est prima litera ipsius syllabæ: & g, est septima in alphabeto, ergo septimus dies Ianuarij numerando a fine versus principium, est Aegyptiacus, & sic in alijs hoc obseruato, q h, in loco, pro litera non ponatur. Quilibet autem præmissorum dierum propter vnicam horam sui, denominatur Aegyptiacus. de hoc dictum est in fine operis. ¶ De diebus † verò felicibus, vel infelicibus, 21
quos quidam Astrologi notauerunt, in præsenti opusculo non agitur, quia Ecclesia prohibet fidem talibus adhiberi, 36.q. vlt. non obserueris, & c. qui æstimaret. & c. seq. In quibusdam quoq; mensibus sunt quidam dies, qui caniculares dicuntur, a cane, vel canicula Stella, sita in frōte leonis, & ante genua tauri, quæ æstiuis mēsibus est in medio centro cœli, & dum Sol ad eam ascenderit, coniuncta cum Sole, vel ei proxima, duplicatur calor ipsius, ex quo dissoluuntur corpora, & vaporantur. vnde vocatur canis, quia corpora morbis afficit, & sunt septuagintaduo dies, in qbus, propter temporis crudelitatem, & calorem Solis intemperiem, malum est minui sanguinem, & potionari. Quando autem illi dies incipiant, & finiantur, his versibus continetur.

Incipiunt Iulij pridie idus Caniculares.
Et pridie Nonas Septembris fine resultant.

Secundum aliquos verò, incipiunt 14. Calend. Augusti.

ADNOTATIO.

* LATINE. Doctorum est opinio, vt mēsis Latinè, Grecè μὴν, deducatur a metior metiris, quasi res numero dierum mensa. Quod confirmat Tullius lib. 2. de natura deorum, his verbis: Qui quia mensa spacia cōficiunt, menses nominant. N.D.

SVMMA.

1 *Septimanæ quid, & vnde dicantur.*
2 *Dies singuli à quo denominentur.*
3 *Dies cur ita non ordinentur in septimana cum planetæ in cælo.*

 4 *Mensis*

4 *Mensis quilibet qua die septimanæ intret.*
5 *Solis regulares, & vnde dicantur.*
6 *Concurrens qui. Et qualiter demonstretur. nu. 7. & 8.*
9 *Indictio quid.*

De septimana. Cap. 5.

1 SEQVITVR de septimana. † Nempè continet. Septimana septem dies naturales, quorũ repetitione, & mẽses, & anni secula peraguntur, & hæc apud Græcos hebdomada, sicut apud Hebræos sabbatum appellatur, & dr̃ septimana à septem, & mane, quasi septẽ mane, pars pro toto, s. mane pro tota die: vel a septem, & manet, quia manet ꝑ septem dies: vel dr̃ septimana, quasi septem luces: nam mane lux est, ſm Isidorum: idẽ etiam spatium vocatur hebdomada, ab ἑπτὰ Græcè, quod est septem, & τρόπος, quod est dies, vel modus, ꝙ est mensura, & ſm hoc hebdomada est cõis nomen, quam septimana. vnde Daniel. Post septuaginta hebdomadas, &c. & sumuntur ibi hebdomadæ annorum, i. septuagies septem anni. Septimanæ autem nequeũt habere certa nomina, quia neque habent certa initia. Singulis nanque annis variantur ꝑꝑ vnum, vel ꝑꝑ duos dies, qui quandoque sunt super integras septimanas.
2 ¶ Omnes † autem dies septimanarũ inscribuntũr septem primis literis alphabeti. Itẽm dies secundum Gentiles denominantur à planetis. Primus a Sole, qui princeps est omnium syderum, sic & idem dies caput est cæterorum dierum. Secundus a Luna, quæ & splendore, & magnitudine Soli proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertius a Stella maris, quæ Vesper vocatur. Quartus a Stella Mercurij, quam quidam candidum circulum dicũt. Quintus a Stella Iouis, quam Phaethontem aiunt. Sextus a Stella Veneris, quam Luciferum asserunt, quia inter cuncta sydera plus lucis affert. Septimus a Stella Saturni, quæ sexto cœlo locata, triginta annis fertur explere cursum suũ, de hoc dictum est in prooemio octauæ partis. Sed quæritur, quare † dies non ita ordinantur in septimana, sicut planetæ in cœlo: quoniam in cœlo ordinantur secundum hunc versum. 5

Sol, Ve. Mer. & Lu. Saturnus, Iupiter, & Mars,
vel sic
Saturnus, Ioue, Mars, Sol, cum Ve. Mer. Luna.

Solutio. Dicimus, ꝙ dies in septimana nõ ordinantur ſm ordinem Planetarum, sed secundum regimen eorũ, in singulis diebus. vnde quia viderunt Philosophi, ꝙ Sol regnabat prima hora diei Dominicę, ideò illam diem denominauerũt à Sole. Item quia viderunt, ꝙ Luna regnabat prima hora secundæ feriæ: ideo diem illum denominauerunt a Luna, & sic de cæteris, sicut patet ex distinctione horarum diei facta inter planetas per ordinem successiuè. Rursus a dictis planetis philosophi nomina sumpserunt, eo ꝙ a singulis aliquid in homine esse voluerunt, vt à Saturno caliditatem, a Ioue temperãtiam, a Marte feruorem, a Sole spiritum, a Venere voluptatem, a Mercurio eloquentiam, a Luna cor. Et quia ordo planetarum vltra numerum septenarium non procedit, sed ad primum reuertitur: ideò tantùm septem dies in septimana sunt a sapientibus constituti. ¶ Nunc † videndum est, qua die septimanę quilibet mensis intret, de hoc duplex ratio habetur. Prima per hos versus. 4

Alta domat Dominus, gratis beat æqua gerentes,
Contemnit fictos, augebit dona fideli.

In istis versibus sunt duodecim dictiones, duodecim mensibus seruientes, prima a primo, secunda a secundo, & sic per ordinem, sumpto initio a Ianuario, ita quòd quæcunque fuerit initialis littera alicuius istarum dictionum, eadem erit littera Calendariũ mensis, cui seruit illa dictio, v.g. Alta est prima dictio, & seruit primo mensi, i. Ianuario, & a, est prima littera illius dictionis, alia: ergo a, est prima littera Ianuarij, item domat, est secunda dictio, quæ seruit secundo mensi, s. Februario, & d, est prima littera istius dictionis, ergo d, est prima littera Februarij, & sic de alijs.

alijs. Item dicit sequens versus per syllabas, quod præcedentes per dictiones.

*Adam a egebas, ergo Κυρὸς ἀ*Sτρὸς.*

Habita autem litera Calendarum, facile possumus scire, qua feria quilibet mensis intret. Per literam. n. dominicalem illius anni procede computãdo dies per literas subsequentes, vsque ad literam, quę est in Calen. mensis, cuius diei introitum scire optas, & in qua feria occurret, in tali feria intrabit ille mẽsis. Secunda ratio, per quam scire potes, qua feria, quilibet mensis intret, est, per regulares & concurrentes. Nota ergo, q̄ in anno solari sunt quinquagintaduæ septimanæ & vnus dies, vel duo, si sit bissextilis, pp quam diẽ variantur singulis annis principia mensiũ. Si. n. hoc anno incipiat Ianuarius a die Dominico, toto illo anno, A, quæ est prima litera Ianuarij erit Dominicalis. Cum ergo ventum fuerit ad finem anni, illud a finale Calendarij, quod inscribitur illi diei, quæ est vltra integras septimanas, repræsentabit diem Dominicam: ergo sequens A, quod iterũ est initiale Ianuarij, repræsentabit secundam feriam, & sic toto illo anno erit illa variatio. Eodem modo singulis annis variantur initia mensium per diuersas ferias. Et si sit bissextus, duplex erit variatio, prima in Calend. Ianuarij, secunda in festo sancti Matthiæ. Vt ergo computistæ scire possent, quia feria quolibet anno quilibet mensis inciperet, inuenerunt duos numeros, vnum inuariabilem, qui vocatur regularis solaris, ferialis: alium variabilem, qui vocatur concurrens, de quibus breuiter est dicẽdum.

5 ¶ † Videndum est autem primo, quid sit regularis solaris, vnde dicatur, & vnde habeat ortum, & quot regulares quisque mensis habeat. Regularis Solis est numerus inuariabilis datus mensi, qui adiunctus concurrenti declarat, qua feria septimanæ quilibet mensis intret, cuius fuerit regularis. Dicitur autem regularis à regula, quia inuariabilis est, sicut regula, 3. distinct. cap. non. Solaris dicitur, ad differentiam lunaris, de quo infra dicetur. Habent enim ortum regulares a Martio: nam in mense Martij sunt 5. regulares, seu 5. pro regulari. Martius enim non habuit initium in primo anno mundi, seu seculi, imò dicitur mundus factus fuisse in illo mense, in die, in quo dicitur 15. Calend. Aprilis, vel, vt alij dicunt. 8. Calend. Si enim computes ordine retrogrado, dies septimanæ vsque ad Calend. Martij, inuenies quòd quinta feria mundus incœpit, si tamen ante Martium fuit, & hęc est causa, quare Martius quinarium numerũ habuit pro regulari. Regulares vero aliorum mensium sic formantur. Iũgas regulares menses cum diebus eiusdem, & ab illa summa subtrahe 7. quoties poteris, & regularem sequentis mẽsis, quod remanserit, indicabit, verbi gratia, Martius habet quinque regulares, & dies eius sunt 31. redige in summam, & sunt 36. subtrahe 7. quoties poteris, & remanet vna dies, qui datur mensi sequenti pro regulari. Item Aprilis habet 30. dies, & vnum regularem, qui constituunt 31. subtrahe 7. quoties poteris, & remanebũt tres, quę datur Maio pro regularibus, & ita de alijs vsque ad Martium. Possumus etiam scire mensium regulares per hos versus.

Est astris clara fulgentibus ara Deorum.

Gratia bonis extat, gratissima cuique fideli.

In istis versibus sunt 12. dictiones, 12. mensibus seruientes, prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem, sumpto initio a Martio, ita quòd quota fuerit litera prima alicuius istarum dictionum in alphabeto, tot regulares habet ille mensis, cui seruit illa dictio, verbi gratia. Est, est prima dictio, & seruit primo mensi, scilicet Martio, & e, est prima litera istius dictionis est, & est quinta in alphabeto, ergo Martius habet 5. regulares, item astris est secunda dictio, & seruit secundo mensi, scilicet Aprili, & a, est prima litera istius dictionis, quæ est etiam prima in alphabeto, ergo Aprilis habet vnum regularem, & sic de alijs. ¶ Nunc dicamus de concurrentibus. Dicuntur autem † concurrentes, quia sibi inuicem 6
concurrunt, sicut videtur in formatione, vel ideo quia concurrunt cum regularibus ad demonstrandum initialem feriam mensium singulis annis. Est aũt concurrens, super excrescentia vnius diei, vel plurium sup quinquaginta duas septimanas anni solaris, ideo dixi vel plurium, qa in anno bissextili superexcrescunt duos

dies,in alijs verò vnus tantum, & ab illa superexcrescentia habent originem concurrentes. Alij verò cõcurrentes,qui sequuntur post primum,formantur vno addito singulis terminis siue annis, sic tamen,q̃ septenarium numerum non excedunt, quia non sunt nisi septem feriæ, & quandocunque est septimus concurrens, illo anno menses habent eadem principia,quæ in primo anno mundi, seu seculi habuerũt: quælibet enim feria distat per
7 septenarium a semetipsa. † Concurrentes etiam in hac linea demõstrantur.t.q. 2.3.4.6.7.1.2.4.5.6.7.2.3.4.5.7.1.2.3.5.6. 7.2.3.4.5.6. Nam primus annus cycli solaris habet vnum concurrentem, secundus duos, tertius tres, quartus quatuor, quintus sex,propter bissextum,sextus septem,septimus vnum,quia vltra septenarium non proceditur, sed reuertitur ad vnum, & ita debemus procedere vsq; ad 28.annos, tunc reuertimur ad primum annum cycli, & procedimus sicut prius. Vnde transuersus 28. annorum vocatur cyclus solaris, vel concurrentium, & dicitur cyclus quasi circulus,per similitudinem. Si autem volumus scire,quotus sit annus cycli solaris,debemus diuidere annos Domini per 28.quoties possumus, & addere illis 9.ante quàm diuidamus, quia quando Christus natus fuit, tantum iam processerat ille cyclus, & quotus annus remanserit supra diuisionem annorum, totus erit cyclus, & si nullus remanserit, tunc sumus in vltimo anno cycli solaris, vnde versus.

Annis adde nouem Domini partire per octo
Viginti, cyclus sic tibi notus erit.

8 Possumus etiam scire concurrentes † cuiuslibet anni per litteram dominicalem illius anni, sicut declarant versiculi subsequentes.

A sex b, quinque c, quatuor e, duo, tres d.
Primus concurrens f. litera septimus est g.

Et sic de similibus. Hoc est dicere quòd quando a, est litera dominicalis, in illo anno sunt sex pro concurrente, quando b,quinque,quando c,quatuor, quando e, duo,quando d,tres,quando f,vnus,quando g, septem. Inuento autem concurrente debemus iungere cum regularibus mensis, cuius feriam Calendarum,idest, introitum scire volumus, & quota fuerit illa summa, si non transcendet septem, tota siue tali feria septimanæ ille mensis intrabit. Si vero transcẽdat septem,quorum fuerit residuum tota feria septimanæ ille mensis intrabit.Sicut autem concurrentes, ita & dominicales literæ variantur. Nam in primo anno cycli solaris est f, litera dominicalis, in secundo e,in tertio d,in quarto c, in quinto a, tunc enim propter bissextum pertransitur b, quod in his versibus declaratur.

Fert ea, dux, cor amet, gẽs, fautor, eum colnit bis
Ars genus est de corde bono, gignit ferus ensis,
Dictabãt aquagẽs, frõs dat cũctis bonus auctor.

In his versibus sunt vigintiocto dictiones vigintiocto annis cycli solaris seruientes, prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem, sumpto initio à primo anno cycli, ita quòd quæcunque fuerit initialis litera alicui istarum dictionum,eadem erit litera dominicalis in illo anno,cui seruit illa dictio.Verbi gratia.Fert,est prima dictio, & seruit primo anno cycli solaris,& f, est prima litera, ergo f, est litera dominicalis in primo anno cycli solaris, & sic de alijs. Et nota,quòd ille annus est bissextilis,cui deseruit aliqua dictio desinẽs in t, & ita primus annus cycli semper est bissextilis, cum ei deseruiat dictio desinens in t.s.fert, & propter hoc prima litera dictionis desinens in t, non erit litera dominicalis illo anno, cui seruit illa dictio, nisi a loco bissextili vltra,quia litera dominicalis cũ bissexto simul mutatur, A Calendis vero Ianuarij præcedentis ipsum bissextum, vsque ad locum bissexti erit litera dominicalis illa, quæ imediate sequitur in Calendario post illa, quæ deberet esse litera dominicalis,vnde in primo anno cycli f. est litera dominicalis à loco bissextili vsq; ad Calendas Ianuarij sequentis.A Calendis vero Ianuarij præcedentis vsq; ad locũ bissexti g. est litera. dominicalis,& ita in alijs. Annus aũt cui seruit illa dictio,sciri põt per rationem superius dictã de cyclo solari:nam rõ literæ dominicalis tunc currentis ratione simili incipit & finit.Nunc† aliqua de indictio- 9
ne dicamus. Est aũt indictio spatium temporis,quo Romanus Princeps tributum gentib. indicebat.Si autem volumus scire

re quota sit indictio, dèmus addere tres annos annis Domini,& postmodum diuidere annos Domini per quindecim, quoties possumus, & quotus annus remanserit, facta diuisione,tota erit indictio. & si nullus superauerit, in vltimo anno indictionis sumus, & tunc ad primã indictionem reuertimur, quia indictio non transcendit quindecim:vnde versus.

Si tribus adiunctis Domini diuiseris annos,
Per te quinque datur indictio certificata.

De indictione plenius diximus in speculo iudiciali.in tract.de instrumẽtorũ editione.§.1.ver. post annos, & infra,vbi de cyclis agetur:De æra supra dictum est.

S V M M A.

1 *Dies est duplex.*
2 *Diei parteis.*
3 *Dierum alia differentia.*
4 *Momentum quid.*

De die. Cap. 6.

1 DICET † iã superius in plerisq; locis de die tractum est,& nihilominus hic specialiter dicẽdũ est. Sciendum est igitur, quòd duplex est dies,s. naturalis,& artificialis siue vsualis; naturalis est spatium, quo Sol ducitur circa totam terram ab oriente vsque in occidentem, scilicet spatium diei & noctis,quod semper continet 24.horas.Dicitur dies ista a die, quorum nomina Romani quibusdã syderibus sacrauerũt,vnde quælibet dies ab aliquo Deo antiquitus vocata est, vt a Ioue,& alijs,prout sub septimana dictum est,vel a *δύω*,quod est duo,quia continet duo tempora noctem scilicet,& diem vsualem.Quãdo autem incipiat,dictũ est in procemio septimæ partis. Artificialis est spatium,quo sol moratur super nostrũ hemisphærium,ab ortu Solis vsque ad occasum, & hic secundum Solis ascensum, & descensum crescit pariter,& decrescit. Dicitur autem dies claritas. Et dicitur vsualis,siue artificialis, quia solum hoc tẽpus aptum est vsibus, & artificijs exercendis. Reliqua pars diei dicitur nox,a noceo,quia nocet visui,& vsui,& ideo vocata est dies a meliori parte, sine commemoratione noctis, iuxta illud, Et factũ est vespere,& mane dies vnus ¶ Rursus partes † diei sunt tres,secundum Isido.scilicet mane,meridies,& suprema. Mane est 2
lux matura,& plena,nec iam crepusculũ, Meridies dicitur quasi medi dies,i.medius dies,vel quia tunc purior dies est.Suprema est postrema pars diei.Sero dr a clausis seris. Noctis vero partes sunt septem, scilicet vesperæ,crepusculum,conticiniũ, intempestum,gallicinium,matutinum, & diluculum. Vesperum dicitur a vespere, occidentali stella,quæ tenebras sequẽtes præcedit,& dicuntur tenebrę quasi tenentes vmbram. Crepusculum dicitur dubia lux,scilicet inter lucem,& tenebras.Conticinium est,quando iam omnes silent.Intempestum est medium noctis tempus, quando nil agi potest,& omnes silent, q̃ importunum. Gallicinium dicitur ꝓpter gallos lucis prænuntios. Matutinum est inter abscessum tenebrarum,& aurorę aduentum. Diluculum dicitur, quasi incipiẽs parua diei lux,& aurora, quæ solem præcedit. Est enim aurora diei clarescentis exordium.¶ Et nota,quòd dies alij † sunt 3
syderales,in quibus sydera mouentur, & homines a nauigationibus excluduntur, alij præliales,de quibus in lib. Regum,q. bus reges solent ad bella procedere, alij intercalares,quos scimus duodecim mensibus superesse; alij caniculares, alij solstitiales,alij æquinoctiales,de quibus iam præmissum est, alij fasti, in quibus aura fantur,alij nefasti eis contrarij, alij festi, idest festiui,vt dies azimorum, alij profesti,quasi procul a festis,vt feriales, alij mali sunt, quoniam in eis plus solito homines affliguntur,vnde Apostolus.Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt, & econtrario sunt boni,alij Ægyptiaci,de q bus præmissum est, etiam dies salutis in quo Dominus venit ad saluandum, est etiam dies iudicij, in quo Dominus veniet ad iudicandum, qui erit bonis dies lætitiæ,malis autem calamitatis, & miseriæ. Momentum vero est † minimum 4
atque angustum tempus, a motu sydetum dictum; est enim extremitas horæ

in breuibus interuallis, cum aliquid sibi cedit, atque succedit secundum Isidorum, ἀρά, græcum nomen est, & tamen latinum sonat, est enim finis temporis, quod aūt horas continet dies naturalis, dictum est in principio huius partis.

Rubricæ secundæ partis tractantis de anno lunari.

Sequitur secunda pars de anno lunari. In qua agitur primo, qd fit annus lunaris, & quot dies contineat. Secundò de regularibus lunarib⁹. Tertiò de epacta. Quartò de embolismo. Quintò de aureo numero. Sextò de termino paschali, & aliarum mobilium festiuitatum. Septimò de cyclis.

S V M M A

1 *Annus lunaris quid.*

Quid sit annus lunaris, & quot dies continet. Cap. 7.

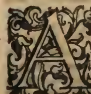

1 Annvs lunaris dicitur tribus modis. Primo modo annus† lunaris est spatium, quo luna circuit totum Zodiacū: quod facit in 27. dieb. & 11. horis. Secundo modo dr̃ annus lunaris spatium, quo luna circuit Solē ab vna ascensione vsq; ad aliam, & hoc facit in 29. dieb. & 12. horis. Nam cum luna separat a Sole ad peragrandum Zodiacum, & postea reuertitur ad eundem punctū, in quo dimiserat Solem, non inuenit illum ibi, quia Sol tm̃ processit suo motu, quia luna laborat recurrere ad eum, siue attingere ipsum duobus diebus, & tribus horis. Tertio dr̃ annus lunaris spatium 12. lunationum in anno communi, & tredecim in embolismali, de quibus infra dicetur. Cum ergo lunatio quælibet constet ex 29. dieb. & 12. horis, quia non curat Ecclesia de minutis, & ex 12. horis pcedētis lunationis, & ex 12. sequentis cōstituitur vna dies naturalis, quæ semper lunationi præcedenti attribuitur, ita quòd lunatio præcedentis mensis semper habeat 30. dies, & sequentis 29. nisi aliud fit, propter bissextum, vel embolismum, vel saltum lunæ, vnde versus.

Luna paris mensis, nunquam trigesima fiet.
Impar triceno, nunquam nisi fine carebit.
Tempore Bissexti Febri, tricesima Luna est,
Nam Iulij Luna, tunc est vicesimanona.

Par mensis dicitur, quia numerando a Ianuario per ordinem cadit in numerū parem, vt Februarius, Aprilis, Iunius, Augustus, October, December, quorum lunatio semp est 29. dierum, excepto Februario, cuius lunatio est 30. quando est bissextus. Impar vero est, quādo cadit in numerum imparem, vt Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, September, & Nouember, quorum lunatio semper est 30. dierum, excepto Iulio, qui in vltimo anno cycli lunaris propter saltum lunæ habent tantum 29. Ex his autem 12. lunationibus constituuntur trecenti quinquaginta quatuor dies in anno lunari, & sic annus lunaris in 11. diebus exceditur a solari, ex quo excessu omnis varietas ætatis lunæ consurgit, ita quòd vbicunque fuerit luna prima in primo anno, fit in secundo 11. propter quam varietatem duorum numerorum genera sunt inuenta, regulares videlicet & pactæ, de quibus breuiter videamus.

S V M M A.

1 *Regularis lunaris, quid, & nu. 2.*

De regularibus Lunaribus. Cap. 8.

Nvnc videamus† de regularib. Et quidē regularis lunaris est numerus inuariabilis, datus mensi ad inueniēdū lunā in Cal. mensiū singulorum. Habent autem ortum regulares ab illis quinque diebus, qui supersunt in anno solari supra 360. dies, vnde quinque regulares 1

lares dati sunt Septembris, à quo annus lunaris sumit initium. Regulares verò aliorum mensium sic formantur. Iunge regulares mensis cũ diebus eius, & ab illa summa subtrahe lunationem eius, & residuum, quod remanserit, erit regularis illius mensis, verbi gratia. September habet quinque regulares, & dies eius sunt triginta, qui coniuncti regularibus constituunt 35. & lunatio Septembris est tricesima, qua subtracta remanent quinque, quæ sunt regulares sequentis mensis, scilicet Octobris, & sic de alijs vsque ad Septembrem. Nam Ægyptij suum annum incipiũt à Septembri, & ideo nos annum lunarem incipimus a Septembre. de regularibus † traditur iste versus.

2 *Dic e, g, bis, i, k, bis, & post manet ordo.*

Quasi dicat: Dic, e, bis, quæ est quinta in alphabeto, i. primis duobus mensibus anni lunaris dantur quinque pro regularibus. Item dic bis, g, quæ est septima in alphabeto, idest tertius, & quartus mensis habent septem pro regularibus. Item dic bis, i, quæ est nona in alphabeto, id est, quintus, & septimus mensis habent nouẽ pro regularibus. Item dic bis, k, quæ est decima in alphabeto, id est, sextus, & octauus mensis habent decẽ pro regularibus. Et nota, quòd hic transitus de quinto ad septimum, & de sexto ad octauum, vt patet informando ipsos regulares, quia Ianuarius, & Martius 9. & Februarius, & Aprilis 10. habent: sed post manet ordo, id est, Maius. 11. Iunius. 12. Iulius. 13. Augustus 14. habens.

SVMMA.

1 Epistola quid. Et qualiter designetur, & inueniatur. num. 2. & 3.

De Epacta. Cap. 9.

Sequitur de epacta. Est autem epacta numerus variabilis, datus anno ad inueniẽdum Lunam in Calen. cuiuslibet mensis, & dicitur epacta ab ἐπὶ, quod est supra, & aucta, qđ est superexcrescentia anni lunaris a solari. Ideoque annus primus cycli lunaris nullam habet epactam, qa nullus annus præcessit, a quo vndecim accepisset. Secundus vero habet vndecim pro epacta; qa epacta oritur ab illis vndecim diebus, quibus annus lunaris exceditur à solari. Tertius vero annus habet 22. quia semper adduntur 11. si non transcendat 30. si verò transcẽdat 30. abiectis 30. residuũ erit epacta illius anni, & ideo in quarto anno, quia summa ascendit ad 33. abiectis triginta, tres sunt epactæ illius anni. Epactæ verò Græcè, dicuntur Latine adiectiones annuæ lunares, quæ per numerum 11. vsque ad tricenarium in se reuol uuntur, quas Ægyptij ideo adiiciũt vt lunaris emersio ratione Solis coæquetur. Luna enim iuxta cursum suum 29. semis dies lucere dignoscitur, & fiunt in annum Lunarem dies trecenti 54. remanent ad cursum anni solaris dies vndecim, quos Ægyptij adiiciunt. Absque his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno, mense, & die. Epactæ omnium annorum cycli lunaris, per hãc tabulam denotatur, ita quòd hoc verbum nulla respondet primo anno, & singuli sequentes numeri respondent singulis annis cycli vsq; ad 29. vt nulla 11.2 2.3.14.25.6.17.9.21.12. 13.5.16.28.19.30. Sed hoc idem etiam ostenditur per hos versus.

Annis † adde monos Domini partire per vnde 2
Viginti Lunæ cyclis, & inde patet.

Hoc vult dicere, quòd si volumus scire quotus sit annus epactalis, siue cycli, debemus diuidere annos Domini per decẽ nouem quoties possumus, & addere vnũ, quia quando Christus natus fuit tantum pcesserat ille cyclus, & quota fuerit summa, quæ remanserit, totus erit annus cycli epactalis, verbi gratia. Hoc anno computamus annos Domini 1286. quorum mille ducenti septuagintatres sunt recte per decem & nouem diuisi, supersunt tredecim de prædicto numero, addito ergo vno, fiunt quatuordecim, vnde hoc anno est decimusquartus annus cycli lunaris, in anno sequenti erit 15. & sic vsque ad decemnouem, postea redditur ad primum, & hoc verum est, secundum illos, qui incipiũt computare annos Domini a Natiuitate Christi, vel in Calẽdis Ianua-

rij, non autem secundum eos, qui illos imputant in calendis Septembris, & faciunt ibi diuisionem, nam tunc addendi sunt
3 duo anni. potest etiam & † aliter inueniri epacta, vt si summam, quæ remanet de præmissa diuisione annorum Domini per tres iuncturas pollicis numerus: Sic enim numerus finitur in prima iunctura, debemus demere vnum de ipso numero, si in secunda, debemus addere nouem, si in tertia debemus addere 10. & 9. & summa inde prouenient est epacta, & hoc si triginta non transeat. Si verò transiret, abiectis triginta, residuum est epacta. Vnde versus.

Deme vnũ, post adde nouẽ post dena nouemque.

¶ Inuéta igitur epacta debemus eam iungere cum regularibus mensis, cuius Lunam volumus inuenire, & quota fuerit summa inde proueniens, tota erit Luna in Calendis illius mensis, dummodo triginta non transeat. si vero triginta transiret, abiectis 30. residuum erit ætas Lunæ, & si summa illa fuerit 30. in Calend. mensis, tunc Luna erit triginta: si autem epacta nulla fuerit, puta in primo anno cycli lunaris, tunc ad inueniendum Lunã sufficit regularis. Sed quoniam epactarum ratio quandoque fallit, propter embolismum, siue saltum Lunæ, ideo de ipso breuiter videamus.

SVMMA.

1 *Embolismus quid.*
2 *Embolismalis annus.*
3 *Annus communis.*
4 *Epacta vbi fallat.*
5 *Lunæ saltus, & num. 6.*

De Embolismo. Cap. 10.

CIRCA embolismum, siue Lunę saltum, notandum est, † quod ἔμβολισμος græce, interpretatur latinè superaugmentum, seu superexcrescentia anni solaris super lunarem. Quia ergo annus solaris excedit lunarem in 11. diebus, ex illo excessu constituuntur septem lunationes in 19. annis cycli lunaris, multiplicatis illis vndecim diebus. Et dicuntur Lunationes embolismales, quarum quælibet est 30. dierum, & attribuuntur 7. annis embolismalibus, ita q in quolibet cyclo lunari sunt septem anni embolismales, & 12. communes. Appellatur † autem annus embolismalis 2 quia quartadecima Luna præcedentis Pascha vsque ad quartamdecimam sequentis habet 13. lunationes, siue 14. menses lunares, id est, trecentos 84. dies, & iste est annus sancto Moysi diuinitus reuelatus. Communis vero habet tantum 12. lunationes, id est, trecentos quinquagintaquatuor dies, quorum dispositiones continet iste versus.

Cur fles has lacrimas, odiosum quære tyrannum.

¶ In isto versu sunt septem dictiones septem annis embolismalibus seruientes. prima primo, secunda secundo, & sic per ordinem: ita quòd quota est prima litera alicuius istarum dictionum in alphabeto, totus annus cycli epactalis erit annus embolismalis: verbi gratia. Cur est prima dictio, & seruit 1. anno embolismali, & c, est prima litera illius dictionis, quæ est tertia in alphabeto, ergo tertius annus cycli lunaris est embolismalis, & ita de alijs hoc obseruato: quòd hæc dictio, has, debet scribi cum h. Et dicitur annus † commu- 3 nis, quia sæpe duo ita coniunctim incedunt, vt inuicem se in paschali solemnitate sequantur, embolismalis enim semper solus est. Ordo autem istorum annorum communium, & embolismalium, patet in linea subsequenti. Communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis, communis communis embolismalis. Habita autem anno embolismali, possumus scire, in quo mense Lunatio embolismalis contingat per hunc versum.

Mobilis, & Christum modo liber habeto cerno.

In isto versu sunt septem dictiones, septẽ mensib. seruientes, in quibus contingunt lunationes embolismales in præfatis septem annis, prima primo, secunda secundo,

do,& sic per ordinem,ita q̃ quota erit prima litera alicuius istarum dictionum in alphabeto,tóto mense illius anni,cui seruit illa dictio, contingit lunatio embolismalis.Item,quota erit prima litera secundæ syllabæ in alphabeto, tota die mensis incipit lunatio embolismalis,v.g. Mobilis est prima dictio, & seruit primæ lunationi,quæ contingit in tertio anno cycli lunaris,& m,est prima litera huius dictionis,& est 12.in alphabeto,ergo in 12. mense contingit lunatio embolismalis. Item b,est prima litera secundæ syllabæ, & est secunda in alphabeto.ergo in secunda die illius mensis incipit illa lunatio,& sic de alijs. Si autem velis plenius huius rei veritatem inquirere, recurre ad epactam, & regulares illius anni, de quo vis scire,& ita inuenies.¶ Nunc † videamus, vbi fallit epacta iuncta regularibus propter embolismum,seu saltum Lunæ.Circa quod nota,quòd licet cyclo lunari sint septem anni embolismales,vt superius dictum est, non tamen fallit epacta, nisi in tribus,s.in 8.11.& 19. vnde versus.

4

Octauo vndecimo, postremo fallit epacta.

¶In quo autem loco,vel mense,vel quot locis fallit epacta, iuncta regularibus, his versibus denotatur.

Iulius vndenis ter Maius, octo vicenis.
Bissextus nisi sit,Mars peccat.I vnde tritenis
In totidem Maius, Augusti at vero duobus.

¶Hoc est dicere, quòd in 8 anno cycli lunaris fallit epacta cũ regularibus in Maio & Iulio,quia in Cal.Maij cum Luna deberet esse 28.secundùm epactam,non reperitur nisi 27 propter embolismum. Item fallit in Cal.Iulij eodem anno,quia tunc Luna deberet esse 30. secundùm epactã; tamen non reperitur,nisi 29.propter embolismum,vbi credendum est embolismo, & non epactæ.Item in 11.anno fallit epacta,quia in Cal. Martij secundum epactã deberet esse Luna 29.sed propter embolismum reperitur tantum 28.Veruntamẽ si in illo anno fuerit bissextus,tunc corrigitur ille error, quoniam propter bissextum additur vna dies. Item 19.anno fallit epacta in duobus locis, nam secundũ epacta Luna deberet esse 29. in Calend. Maij,sed propter embolismum non reperitur nisi 28. & in eodem fallit in Calen. Augusti, quia secundum epacta luna deberet ibi esse 2. sed propter saltum lunæ ibi tertia inuenitur, quia lunatio Iulij, quæ deberet esse 30.in illo anno,est tantùm 29. & hoc contingit propter errorẽ nostri computi, & tunc annus in 2. diebus exceditur a Solari. De saltu † lunæ traditur iste versus. 5

Luna facit saltum, quintilis luce suprema.

¶Retrocedit enim luna die, sicut diximus propter errorem nostri computi, vt in sequenti anno in Calend. Septembris luna redeat, sicut debet, nisi enim saltus lunæ colligeretur, contingeret error, vt in 141 cyclis diceretur luna prima quando esset plenilunium. Colligitur autem sic iste dies, quælibet .n. lunatio ad hoc, vt lunationes sint æquales, haberet 29. dies,& dimidium,minus 4. momentis, & vna vncia,& vna atomo.sunt aũt in cyclo ducenti trigintaquinque lunationes,erũt ergo quater tot momenta, quæ sunt in vniuerso noningenta quadraginta, quæ diuisa per 40.constituunt 23.horas,& dimidiam. Postea 235.vncijs constituuntur 19.momenta,& remanent 7. vnciæ, & ex 335.atomis constituuntur 5. vnciæ, quæ vnciæ cum 7. prioribus faciunt vnum momentum,quod iunctum ad 19. momenta præhabita facit dimidiam horam, q̃ iuncta cum alijs 23. & dimidiam facit vnam diem,quæ subtrahitur vltimo anno a lunatione Iulij,& dicitur saltus lunę.potest etiam facilius hoc modo colligi. Annus lunaris constat ex 354.diebus minus vna hora, & quarta parte vnius horæ. & 76. parte quarta vnius horæ. ergo in 19. annis habentur 19. horæ. & 19 quartæ horarum. & 19. 86. partes quartæ vnius horæ,quæ faciunt in 19.annis quartam partem vnius horæ, & ita erunt 20. quartæ horarum,quæ faciũt 5.horas, quæ iunctæ 23 horis præhabitis faciunt vnum diem. Est † igitur saltus lunæ quidam dies collectus in 19. annis ex eo superfluo, quod datur lunationibus,& dicitur saltus lunę, non q̃ luna magis saltat illa die,quã alia, sed quia nos lunam computantes diem illam, super quam in alijs annis lunatio Iulii dicitur 30.salimus, siue prætermittimus, non cõputantes lunã in vltimo anno cycli decem nouennalis, nisi 19. ideo 6

autem

autem subtrahitur dies illa a lunatione Iulij in vltimo anno cycli decennouennalis, quia Iulius est vltimus in anno epactali, inter menses habentes 30. dies in lunatione, vnde vltimo anno lunatio Iulij non computatur tricesima, sed vicesimanona, & ideo aureus numerus illius anni, s. decem nouennalis, quamuis crescat, sequitur sine interuallo minorem, & per consequens in alijs mensibus sequentibus vsque ad Ianuarium, sicut infrà dicetur, saltus ergo Lunæ facit duas lunationes pariter esse 29. dierum, ad præfatos ergo errores facilius corrigendos inuentus est aureus numerus, de quo breuiter est dicendum.

S V M M A.

1 *Numerus aureus quid. Et cur sic dictus, & a quo inuentus,*

2 *Numerus aureus vnde formetur. & nu. 3.*

De aureo numero. Cap. 11.

1 AVREVS numerus est ille, qui ponitur in Calendario, qui in quolibet mense indicat Lunam primam, ad priuatos errores facilius corrigendos inuentus. Et dr̃ aureus numerus, per similitudinem, quia sicut aurum superat omnia metalla, ita iste numerus oẽs alias rationes lunares excellit, quẽ Iulius Cæsar tanta diligentia dicitur inuenisse, qui incipiens a quocunque anno cycli lunaris, vbicunque inuenit lunam primam in primo anno cycli posuit 1, in Calendario in latere extrinseco, iuxta literas feriales, s. in quolibet mense, & in secundo anno, vbicunque inuenit primam, posuit 2. in quolibet mense, & in tertio 3. & sic de alijs, & ideo in Calend. Ianuarij ternarius est numerus, quia ibi luna inuenitur tertio anno prima, nec ibi debent poni alius numerus, quàm ternarius, quia in nullo anno Calen. Ianuarij luna est prima, nisi in tertio anno cycli decemnouali. In quibusdam tamen Calendarijs numeri ipsi

2 designantur per literas alphabeti, nã pro vno interponitur ibi, a, pro duobus, b, pro tribus, c, & sic de alijs numeris, & literis, & feriarum, vsque ad literam, t, quæ est decimanona in ordine alphabeti. Formatur autem aureus numerus ab illo ternario, qui ponitur in Cal. Ianuarii, nam illi tribus adduntur octo, & constituuntur vndecim, qui numerus debet poni in tertia litera Ianuarii. Item illis vndecim adduntur octo, quæ constituunt decemnouem, qui numerus debet poni cum interuallo in quinta litera Ianuarii. Itẽ illis 19. adduntur octo, & sic sunt 27. Sed quia aureus numerus non transit 19. ideo abiectis 19. residuum, s. octo, debet poni immediatè post 19. & sic per totum Cal. Patet ergo, ꝙ quando maior numerus sequitur minorem, tunc debet inter vtrunque numerum dimitti vna litera: & quando minor sequitur maiorem, tunc nulla debent litera intermitti. vnde versus.

De tribus octo canẽs superet de dena nouemque Maior fit ternus. Minor aureus octo secundus

Veruntamen formatio illa fallit in omni mense, cuius lunatio est 29. dierum, s. in Februario, Aprili, Iunio, Augusto, Octobri, & Decembri, in quibus post minorem numerũ, maiori immediatè locatur. Sequitur † circa principium mensis, quod patet hoc versu.

Mẽse Ireuis Luna Februs est ars dat cito gãger

In isto versu sunt sex dictiones, sex mensibus deseruientibus, quorum lunatio est 29. incipiendo in medio versu, vbi dicit Februs, ita ꝙ quæcunque fuerit initialis litera alicuius istarum dictionum, super eadẽ litera in Cal. maior numerus sequit̃ minorem sine spatio, i. nulla litera dimissa in illo mense, cui seruit illa dictio, v.g. Februs est prima dictio, & seruit, 1. menti, cuius lunatio est 29. s. Febru & f. est prima litera, ergo super primum f, mensis Februarii maior numerus sequitur minorẽ immediatè, similiter super primum, e. April. & sic de aliis, sed super primum, g. Decembris Maio, s. 23. sequitur immediatè minorem, s. 2. & super eadem litera, quia isti est duplex aureus numerus quod designat geminatio huius literæ, g, in hac dictione gagger Item fallit in Iulio & reliquis mensibus vsque ad Ianuarium, in quibus circa finem numerus 19. sequit̃ immediatè ad 11. numerum, vnde versus,

Iulius

Iulius & reliqui restant denam, nouemque.
Iungunt vndeno sic est ratus ordo.
Item sciendum est, quòd quando 19. immediatè sequitur 11. tunc octauus, qui sequitur, debet tertio loco poni, vnde versus.
Quando continua, vndenis dena, nouemque.
Maiori trinus, tunc octonarius esto.

SVMMA.

1 *Paschatis terminus, & num. 4. 5. 6 7. 8. & 11. & paschatis claues. & nu. 2.*
3 *Clauium sedes, vbi inueniantur.*
9 *Septuagesimæ inueniendæ terminus. Item Pentecostes. nu. 10.*

De termino Paschali. Cap. 21.

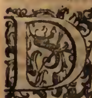

DE termino paschali † triplex datur ratio. Prima per claues Mosaicas. Secunda per ætatem Lunæ. Tertia per tabulas manuales, de quarum qualibet vidêdum est. Sed primo de clauibus, & ideò dicendum est, quid sit clauis, & vnde dicatur, & vnde habeat ortum, & ad quid inuenta fuerit. Clauis est nume-
2 rus † variabilis datus anno ad inueniendum principia quinque mobilium festiuitatum, s. septuagesimæ, Quadragesimę, Paschalis, Rogationum, & Pẽtecostes, & ideò sunt quinque claues, & qualibet prædictorum festorum habet 35. dies, in quibus semper celebrantur. A sede aũt cuiuslibet clauis numerantur dies 11. vsq; ad initium ipsorum 35. dierũ, prout hic infrà patebunt. Et dr̃ clauis p similitudinẽ, quia sicut per claues ostia referantur, ita p talẽ numerum principia dictarũ festiuitatum nobis denotantur. Habent. n. ortũ istæ claues terminorũ à 19. annis cycli lunaris, & 7. diebus septimanæ. Vnde prima clauis est 26. Claues aũt aliorũ annorũ sic formantur; addamus. n. semper claui præcedentis anni 19. & summa inde perueniens erit clauis sequentis anni, si nõ superat quadraginta. si vero summa superat quadraginta, abiectis 30. si residuum erit claues sequentis anni. v g. Clauis primi anni est 26. cui si iungant 19. erũt 45. vnde abiectis 30. remanent 15. qui numerus est clauis sequentis anni, & ita formanẽ vsque ad 19. annos p ordinem, qñ nõ pcedit vltra 19. numerum, sed reuertit ad priorem, vnde cyclus clauium aurei numeri, & epactarum non differunt q̃titate, differunt tamẽ principio, quia cyclus epactarum incipit a Septembri, cyclus aũt aurei numeri, & clauium a Ianuario, vnde si velimus scire, quotus sit annus cycli aurei numeri, & clauium, possumus scire per diuisionem annorum Domini factã superius in titulo de epacta. Inuẽto quotus sit annus clauium, possumus scire, quę sit clauis illius anni per aliam hanc rõnẽ: numerus enim ille, qui remanet de diuisione annorum Domini numerari debet per summitates quinque digitorum, inchoando a police, & si numerus terminatur in police, debemus addere 25. & summa inde proueniens erit clauis illius anni: si vero numerus finitur in indice, debemus addere 13. si in medio 13. si in anulari 19. si in auriculari 7. & si summa inde p ueniens accesserit 40. adiectis 30. quod remanserit, erit clauis, quæ additio his versibus continetur.

Viginti quinque tredecim plus esse tricenos,
Vnde vicena epa. digitis pro clauibus apta.

¶Sedes quidem † clauium nunquam inueniuntur in Calendario, nisi sup hanc literam g, prima ergo Ianuarij g, est clauis septuagesimæ, vltima g, eiusdem mensis, est clauis quadragesimæ, & secũda g, Martij; clauis paschalis, tertia g, Aprilis est clauis rogationum, vltima g, Aprilis est clauis Pentecostes, vnde versus. 3

Vltima g, prima Iani; Martijque secunda,
Aprilis terna tibi signat, & vltima clauem.

¶Habita ergo claue anni, incipe cõputare a sede clauis, & comple illam a diebus Calendarij per ordinem pcedendo, & vbi terminabitur ibi erit terminus solẽnitatis, ita quòd in proximo die dominico ibi sequẽti erit initium solẽnitatis, cuius est clauis, sed rogationes incipiunt in sequẽti die Lunæ, & si fuerit bissextus, cuilibet claui est vna dies addẽda. † Possum⁹ ẽt scire paschales terminos p ætatem Lu- 4
næ, cuius rationem sequimur iuxta cõsuetudinem Iudæorum, de quo talis daẽ regula; Accipe Lunam quæcunque est in festo

festo epiphaniæ,& perfice illam procedē do per dies Calendarii ordinarie vsque ad quadraginta dies,& si fuerit bissextus, vsq; ad quadraginta vnum, in proxima die dominica sequenti erit initium septuagesimæ,vnde versus.

A festo stellæ numerando perfice Lunam,
Quadraginta dies post septuagesima fiet,
Bissextus,quādo fuerit superadditur vnus.
Si cadit ī lucē Domini,tūnc sume sequētē,
Si cadit in feriā septenam,fitq; Bissextus,
Linqs diē Domini primū,sumasq; secundū.

¶Habita ergo septuagesima,terminos aliarū mobilium festiuitatum facile scire potes.Nā à septuagesima vsq; ad quadragesimam sunt tres integræ septimanæ, a quadragesima vsq; ad Pascha sunt sex integræ septimanę, a Pascha verò vsque ad diem Lunæ rogationum sunt quinque septimanæ,& vnus dies,a paschatæ verò vsquo ad Pentecosten computantur quinquies decem dies. †

5 Terminum quoque Paschalem his versibus scire potes.

Post Nonas Martis,vbi sit Luna noua require
Tertia lux Domini proximi Pascha tenet.

¶ Rursus vbicūque post duodecim Calē. Aprilis luna decimaquarta reperitur in Dominica proxima Pascha celebrat. Itē qualiscunque luna fuit in Calen.Ianua. talem fac cum festo sancti Benedicti,siue duodecimo Calend.Aprilis,& illam cōputes vsque ad vigesimamquartā,& ibi erit

6 Pascha Hebræorum ¶† Rursus ab 8.idus Martij vsque ad Nonas Aprilis sunt dies 29.quocunq; ergo illorū Luna fuerit prima,computetur vsq; ad 13.& ibi erit Pascha Hebræorum:est ēt & alia ratio inueniendi Pascha per ætatem Lunæ,qm quādo Luna currit per vnum,erit Pascha dominica prima post Nonas April. quando currit per duo,erit Dominica prima post 8.Calend.Aprilis, qn currit per tres, erit Dominica prima post Idus Aprilis,quando per quatuor erit dominica prima post Nonas Aprilis,quando currit p quinque, erit dominica prima post 11.Calēd.Aprilis,quando currit per sex, erit dominica prima post 4.Idus April.quando currit p septem,erit dominica post 3.Calen.Aprilis,quando currit per octo,erit dominica prima post quartumdecimum Calend. Maij,quando currit per nouem, erit dominica prima post septimum Idus Aprilis, quando per decem,erit dominica prima post 6.Calen.Aprilis,quando per vndecim,erit dominica prima post 17.Calē. Maij,quando per duodecim,erit dominica prima post pridie Nonas April.quādo per tredicim,erit dominica prima post 9. Calend.Aprilis,quando per quatuordecim,erit dominica prima post 2.Idus Aprilis,quando per quindecim,erit dominica prima post Calend.Aprilis,quando p sexdecim erit dominica prima post duodecim Calen.Aprilis,quando per decem septē,erit dominica prima post 5.Idus Aprilis,quādo per 8.erit dominica prima post 4.Idus Aprilis,quando per 19.erit dominica post 15.Calen.Maij.¶ Tabulas super manuales nonnulli ad inueniendos Paschales terminos conficere solent, sicut Dionysius,Isidorus, & quidam alij, quas ad præsens duximus dimittendas,ne difficultas sit nimium onęrosa.Ad pręsens igitur sufficient carmina nostra scripta.

Esse grauem nobis bello firmem Kneamus.
Bellū sæpe gerēs, ēt puso deicis hostem.
Mox animæ lucrū inuenies cū religiosis.

In his versib.sunt.19.dictiones,19. annis cycli lunaris seruientes,prima primo,secunda secundo,& sic per ordinem, sumpto initio a primo anno cycli, & quota fuerit prima litera dictionis in ordinę alphabeti,quę non designat in m. tota die Aprilis computando a mensis principio, versus finē,erit terminus Paschę Hebręorū,i.Luna 14.& in proxima dominica sub sequenti erit Pascha nostrum, sicut in 6. par.sub tractatu de Pascha plene dictum est.ibi ēt patet quare super 5.Calend.Aprilis,scribitur in Calendario resurrectio Domini.Si verò dictio desinit in m.quota eius erit prima litera in alphabeto tota die Martii computando a mensis fine versus principiū,erit terminus paschalis Iudęorum,& in primo die dominico , qui postea occurrerit descendendo versus finē erit Pascha nostrū,hoc cautius obseruando,qa carmen & caueamus,in pręfatis versibus debent scribi per k, & hostē debet scribi per h.quę in hoc loco p lite ra reputatur.Pōt & aliter pascha facile inueniri,pone n.in Calendario tuo in margine aureum numerum;sequentem, videlicet

delicet iuxta 12.calend. Aprillis.pone 16.
iuxta 11.calen. pone 5.iuxta 9.calend. 13.
iuxta 8.calen.2.iuxta 6.calen.10. iuxta 4.
calen.18.iuxta 3. calen.7. item iuxta cal.
April.15. iuxta 4. Non. April.4. iuxta 2.
Non.12.iuxta Non.1.iuxta 6. Idus 19.
iuxta 5.Idus 17.iuxta 4.Idus 6 iuxta 2. I-
dus 14.iuxta Idus 3. iuxta 17.calen. Maij,
11.iuxta 15.calen.19.iuxta 14.calen.8.Vo
lens ergo terminum Paschę inuenire ad-
8 de † vnum annis Domini tunc currenti-
bus:postea diuide ipsos quoties poteris p
19.& si diuisio perficiatur in 19. ita quòd
nihil supersit, curre ad Calendarium tuũ,
& in die illa, iuxta quam inuenies scriptũ
19.erit Pascha Hebræorum, quod semp
celebrant in 14.luna, & in sequenti Do-
minica erit Pascha nostrum. Si vero ali-
quid supersit super vltima 19. puta quin-
que, vel 10. vel 15. dies, tunc Pascha He-
bræorum erit in die illa, iuxta quam scri
ptum inuenies 5. vel 10. vel 15. & sic de
alijs præmissis numeris, & diebus, & in
sequenti Dominica erit Pascha nostrum,
quod non potest esse ante 11.cal. Apr.nec
post 7.calen.Maij.verbi gratiâ.Hoc anno
computantur anni Domini 1286. quorũ
1273. sunt rectè diuisi per 19. supersunt
ergo 13.de præmisso numero,quibus ad-
ditur vnus,& fiunt 14.vbi ergo inueneris
in tuo calendario hunc numerum,ibi e-
rit hoc anno Pascha Iudæorum: in sequē
ti vero anno erit vbi inuenies scriptum
15.& sic vsque ad 19 postea vero redit ad
primum,& sic perpetuo fiet.¶Per eũdem
9 † quoque modum poteris terminum se-
ptuagesimæ inuenire: pone enim in calē
dario tuo in margine iuxta 16. calend.Fe
bruari, hunc numerum 18.item in eadem
linea pone 19.iuxta 15.calend.Februa.po
ne 5.iuxta 13.cal.14.iuxta 12.cal. 2. iuxta
10.cal.10.iuxta 8.calen.8.iuxta 7.calend.
7.iuxta 5.calen.15. iuxta 4.calen.4. iuxta
2.calen.12.item iuxta calen.Februar.19.
item iuxta 3.Non.Februa.6.iuxta 6.Idus
3.iuxta 5. Idus 3.iuxta 4.Idus 11. iuxta I-
dus 19 Diuisis ergo annis Domini per 19
vt præmissum est, vide qui numerus su-
perest super 19.& vbi illum in ipso calen-
dario inueneris, ibi erit terminus septua
gesimæ,qui semper est in luna 11.& in se-
quenti Dominicą septuagesimam cele-
bramus,quæ non potest esse ante 15.cal.
Feb.nec post 9.cal.Martij.Sic nec quadrā
gesima potest esse ante 6.Idus Februarij,
nec post 2.Idus Martij. ¶Eodem etiam
modo † terminus Pentecostes inueniri
potest. Pone enim in tuo Calendario in- 10
margine, iuxta 7.Idus Maij,16.Idus 5.iux-
ta 4.Idus 13.iuxta 3.Idus 2.iuxta idus 10.
item iuxta 17.Cal.Iunij 18.iuxta 15.cal.7.
iuxta 13.cal.15.iuxta 10.calen.4.iuxta 12.
cal.12.iuxta 9.cal.1.iuxta 7.cal. 19. iuxta
quintum cal.12.iuxta 4.cal.6.iuxta 2.cal.
14.item iuxta calē.Iunij 3.iuxta 3. Non.
11.Non.19.iuxta 8.idus 8.Diuisis ergo an
nis Domini per 19. numerum illum, qui
supererit, super decem & nouem, quære
in pmissis locis Calendarij, & vbi illum
inueneris,ibi erit Pentecoste Hebræorũ,
quod semper est in Luna quarta,& in se-
quenti die Dominica erit Pent.nostrum,
qđ non potest esse ante 6.idus Maij, nec
post idus Iunij, sicut nec rogationes esse
possunt ante 7.cal.Maij,nec post 3.cal.Iu
nij. Pōt ēt Pascha aliter inueniri p hanc
tabulam † quinq;,quindecim, tredecim. 11
duo vigintiduo decem triginta.decem,&
octo septem 17. quindecim quatuor 24.
12.vnũ 21.nouē 29.decē,& septē.isti nume
ri representant quosdā dies Apr.& Mar.
in quibus contingit Pascha Hebræorum.
computando dies illos a principio ipsorũ
mensium,ita q ipsi numeri a viginti infra
respondeant Aprili, a viginti supra Mar-
tio,hoc vult dicere tabula,q in primo an
no cycli lunaris est Pascha Hebræorum
in quinto die intrantis April. in secundo
anno eiusdem cycli est quintadecima die
intrantis Martij,& sic de alijs, donec nū-
meri ipsius tabulæ cōpleant,postea cedit
ad primũ annũ cycli. Qualiter aūt inue-
niant anni cycli,dictum est supra, vbi agi
tur de epacta.Quare festa Saluatoris ex-
cepto festo natalis, siue natiuitatis sint
mobilia,dictum est in 6.par sub festo Na-
talis. Vltimo sm Isidorum sciendum est,
q inter Latinos, & Græcos est varietas su
per termino festiuitatis Paschalis, quod
prouenit,quia Latini a 3 Non. Martij vs-
que ad tertium Non. Aprilis primi men
sis Lunam requirunt, & si quindecima
Luna dies dominica puenerit, in aliā do
minicā Pascha ptrahūt, vt pmissũm est.

Græci

Græci vero obſeruant primam Lunã ab 8. Idus Martij. vſq; in diem nonam Apri.

SVMMA.

1 *Cyclus quid.*
2 *Cycli ſex numero ſolaris, decẽ nonalis lunaris, epactalis, magnus, & indictionalis, quos percurrit ibidem, & n. 3. 4. 5. 6. 7.*

De Cyclo. Cap. 13.

VIA in pleriſq; huius partis locis de Cyclo mentio facta eſt, iõ de Cyclo aliqua dicam³. ¶ Notandum eſt ergo,
1 † q Cyclus eſt ſpaciũ aliquorum annorũ in ſe rediens, ſm aliquos numeros, & dr quaſi circulus, per duplicẽ ſyncopam. Eſt. n. cyclus vocatus, eo quòd in orbem digeſtus ſit, & quaſi in circulũ diſpoſitum ordinem compleatur annorũ ſine varietate, & ſine arte. Sunt autẽ ſex Cycli primus ſolaris, incipiens in 6. Cal. Martij in feſto S. Matthiæ, conſtãs ex 28. annis continens concurrentes, & regulares ſolares, & dominicales, & annos biſſextiles, & cõmunes. ¶ † Secundus cyclus
2 eſt decem nouenalis, conſtans ex 19. annis, & incipit a Ianuario continens in ſe aureum numerum, & claues terminorũ. ¶ Tertius eſt cyclus lunaris, incipiens ſimiliter a Ianuario, habens 19. annos. incipit autem quarto anno cycli decemnouenalis, hunc inuenerunt Romani, vt ſcirent qua hora Luna a Sole accederetur, ſed quia pceſſu temporis hæc inuentio falſificata eſt, nihil operamur ſm hunc cy
3 clum. ¶ Quartus eſt epactalis † incipiens 5. Cal. Septembris, habens ſimpliciter anno. 19. continens in ſe regulares, & lunares, & epactas, & annos communes, & em
4 boliſmales. Quintus † eſt cyclus magnus conſtans ex quingentis 32. ann. vel ſm alios quingentis triginta annis, ſm quem formatur tabula Dionyſij. ¶ Sextus eſt
5 cyclus † indictionalis conſtans ex 15. an. & continens iudictiones. Romani enim quia difficile erat de remotis mundi partibus venire ſingulis annis Romã ad ſoluenda tributa, per eos prouincijs indicta ſtatuerunt, q ſaltem ſingulis quinquennijs ſoluerentur, ita q primo quinquennio apportarent pro tributo ferrum pro fabricandis armis. In ſecundo quinquennio argentum, pro ſtipendijs militibus erogandis. In tertio † aurum pro ſimula- 6
chris fabricandis, & ſic ſemper poſt aurũ, quod in an. 51. ferebatur, incipiebat quinquennium, quo ferum iterum ſoluebaſ, & ſic erat quaſi quidam circuitus temporis, quia ergo Romani ſic fieri indixerũt, ideo illi anni indictio nuncupati ſunt, de quo dictum eſt ſupra. Præmiſſum autem ſpatium quinque annorum vocatum eſt luſtrum, quia venientibus nuntijs puinciarum cum tributo, cum cereis, & alijs ptioſis ſumptibus vrbem luſtrabant:

Concluſio operis. Cap. 14.

EMO in hoc opere diuina officia ſufficienter exiſtimet expoſita, ne fortè opus extollendo humanum, diuinũ impronidè extenuet ſacramentum: in diuinis namque officijs Miſſæ tot & tanta ſunt inuoluta myſteria, vt nemo niſi p vnctionem edoctus ea ſufficiat explicare, quis. n. nouit ordinem cœli, & ponit rationes eius in terra? Scrutator qppe maieſtatis opprimet a gloria. Ego verò non pualeus lippientibus oculis ſolẽ in rota conſpicere, tanti myſterij maieſtatẽ, quaſi p ſpeculum in ęnigmate, mihi viſus ſum intueri, nec penetrans ad interiora cęnaculi, ſed p foribus aſſidẽs in veſtibulo, egi diligenter, vt potui, nõ ſufficiẽter, vt volui. 69. diſt. ſi officia. in prin. cum in humanis inuentionibus nil ſit ex omni parte pfectũ. 7. q. 1. nihil. Nempè pp innumeras atq; ineuitabiles negotiorum apoſtolicę ſedis iniunctas neceſſitudines. quotidie more fluctuum emergentes, q ſtudentis, & ad ſuperiora tendentis obtũdunt animum, quaſi pplexus, atq; varijs, & ineuitabilibus irretitus nexibus, vacare ad plenum nequiui, vt vellem qnimò vix valui meditata dictare, nedũ cõcipere meditanda, nam cuiuſq; animus ad plura diuiſus,

diuisus, fit profectò ad singula minor. Quocirca non solum benignum sedulò imploro Lectorem, verumetiam liberi desidero correctorem. Enimuerò negare nequeo, quin plura inserta sint in hoc opusculo, quæ possunt iusto iudicio, nulla temeritate culpari. 9. dist. negare. Verum si quid fortè laude dignum reperietur in eo, diuinę gratiæ penitus adscribatur, nam omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à patre luminum. 1. q. 2. quam pio. Si quid verò indignum, insufficientiæ deputetur humanæ, nā corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem, aut siquidem propriè, aut eorum fortassis, quorum dicta plerunque potius recitando, quàm approbando hic introducta noscuntur. Hoc enim tam ex diuersis aliorum libellis, & commentarijs more mellificantis apis quàm ex his, quæ mihi diuina gratia propinauit, fructuosè collegi, & hanc doctrinam interno fluentem nectare, velut fauum mellis in diuinis officijs speculari volentibus, diuino suffultus præsidio propinaui, hanc solum apud homines ex ingenti perpesso labore mercedem expectans, vt apud misericordissimum iudicem pro peccatis meis, deuotas orationes effundant.

F I N I S.

DE

AD PIVM LECTOREM COR: LAVRIMANI VLTRAIECTIVI.

PRÆFATIO.

Oneram nescius, pie Lector, quũ hũc de Ecclesiasticis officiis librum typis primò excudẽdũ ꝓposuissem, quin infinitos ꝓpè in me crabrones excitarẽ. Nam tũ velut apertis oculis fore satis præuidebã, vt noster hic qualiscunq; labor in varias incurreret reprehensiones. Atq; id quidẽ haud inimeria. Vt.n. omittamus hoc, qui quantumuis piè satis de rebus istiusmodi ad Ecclesiam nimirum pertinentibus, sentiunt, nõ possũt tamen sese cohibere, quin & aliorum laboribus censoria virgulã quodammodo subducant, certè ab eorũ morsibus, qui innumera in dies nouorũ dogmatũ cõmenta excogitant, nullam mihi securitatem ausim polliceri. Hi sunt, quos se Euangelicos, & Paulinos appellari non pudent, cum in ijs nihil minus sit, quàm quæ in Euangelio ꝑcepta sunt exequi, quæque à Paulo, qui non sine causa dictus est vas electionis, sunt tradita, recta rõe expẽdere. Quod adeo verũ esse iã inde à multis annis per varios scriptores, eosque non minus pios, quam eruditos, abundè ostensũ est. Eò.n. humanæ redijt audaciæ, ne dicã stultitia, eò inquã, incõsiderata illa, ac praeceps quorũdã hominũ libido lapsa est, vt nõ vereantur quadam peruicacia in se recipere, quod ab ijs, quàm longissimè habet. Ab horũ itaq; virulẽtis impetitionibus, sat, tutus esse nõ potero, qui quod hac in parte fecimus, nunquã sint probaturi. Nã qua rõe ea probes, quæ cũ suis insulsis, & perniciosis videant pugnare institutionibus? Quæ nos huc satis euidentibus probata rõnibus adduximus, hæc illi planè reijciunt. Et quid in vero reijciãt, si nouam sibi Ecclesiã inuenerint, & in ea nouas, si Dijs placet, instituerint cæremonias. Sed per Deum immortalẽ, quod insaniæ genus esse poterat apertius, quàm velle magis sapere Apostolis, qui nostrã hãc presentẽ Ecclesiã à Christo acceperũt, acceptamq; nobis quasi per manus tradiderũt? Hi ergo multa mihi dicturi sũt, multa in eo, quem proferimus, cauillabuntur, ne esset qui illorum ineptias manifestè cõuincat. Eius.n. rei potissimũ gratia Authorem hũc in lucẽ emisimus, vt semel quã ridiculè videãt, quæ in nostra sunt Ecclesia, conflare possit. Clamabunt impri mis vetustũ esse, & qui iã à tineis, & blatis propemodũ confessus sit, itaq; in tenebris obcæcatus, vt lucem intueri nequeat. Verũ nos oẽs adhibuimus operã, vt ab hmõi tineis ipsum vendicaremus, & oĩno id fecimus, vt iã lucẽ facile agnoscat. In ea, nisi quid mea me fallat opinio, iã fœliciter, & prosperè versaturus est, vt non leue vulnus inde hæretici sint accepturi, quod nullum quantumuis efficax medicamentum fideliter satis curare poterit. Non quasi plures non sint, qui idem aut maius ẽt præstare queant, sed oĩno hoc nobis persuademus, quòd cũ hic alijs ẽt Ecclesiæ nostræ propugnatoribus adiunctus sit, & fortiorem, & faciliorem multo in hæreticorũ aciem, si quam instruxerint, faciamus impressionem, vsque adeò, vt vel hastam abijcere, vel arenam nobis cedere cogentur. Enimuerò sanè optarim, & complures alios hmõi hæreticorum antagonestas quotidiè exoriri, qui consimilibus lacertis cum ijs dimicare nõ subterfugerent, sed validissimis rõnibus, tamquam hastis in manu collocatis, inanes eorũ argutias perstringere a derirentur. Nam si quid in me iudicij est, quod sentio, quam sit exiguum, non arbitror alia rõne fieri posse, vt cõmodè horũ nouatorum obstinata peruicacia comprimatur, nisi semel cõmuni Marte eos ita sacrarum literarũ testimonijs, velut ensibus confodiamus, vt postquam terga dederint, deinceps nihil noui redintegrare audeant. Qua in re Deum Op. Max. facilè adiutorem habebimus, si modo prælium aggrediamur, ac cum perniciosissimis Christianæ Reipub. ciuibus, cen publico certamine manus conserere non defugiamus. Nunquam.n. patietur Deus, vt quicquam detrimenti ferat Ecclesia, cuius ille caput est. Quamquam verò non ignorem, quin semper ab Ecclesia condita varij ac multi extiterint Hæretici, sed hoc ideo factum esse certò credimus, vt ita Christus nostram excitaret socordiam. Nunc verò quid dicemus? An nõ inertis luxu perditi adeò dormiamus oẽs, vt permittamus sacrosanctã nostrã Ecclesiam, quã vnicè defensare deberemus, a nautis, fabris, fullonibus, cerdonib. palatronibus, tõsoribus, aucupibus, piscatoribus, cetarijs, coquis, sartoribus, essedarijs, baiulis in foro, & cõpitis & lustris, & cõpotationibus, in officinis, & tonstrinis, publicè & priuatim ita lacerari, ita

carpi,

carpi, ita proscindi, & conculcari, vt iam mille, si dicere fas est, in ea nascantur hæreses. Nam ne mo ferè est, qui non nouam aliquam de ea excogi tauerit opinionem. Sed quo feror? Certè hoc verè dicere possum, pie lector, nullum satis acerbum posse inuenire epiphonema, quod isti rei conueniat. Quare, vt ad nos redeamus, haud dubiè, quicquid in huius operis editione præstiterimus, certi sumus, istiusmodi hæreticis ac nouatoribus non probatum iri. Sed quid adeo ad nos si ijs non placeamus, quibus nostra exosa Ecclesia est, cui tanquam matri omnem, vt par est, honorem deferimus? Nihil equidem hos moror, si quod res est, ingenuè proferre liceat. Nihil, inquam, curo, si ab illis exemplo damur, modo à nostris, hoc est ab ijs, qui verè ac piè de Ecclesia vnica sponsa Christi, & matre nostra sentiunt, recipiamur. Non enim hic nobis cornea vsque adeo fibra est, quin ab horum vno, si fieri posset, magis laudari optemus, quàm ab illiusmodi improbis hæreticis, & Ecclesiæ corruptoribus decem. Fremant ergo illi, per me licet, quibus, vt diximus, nostra sordet Ecclesia, qua tamen an aliquid charius, purius & sanctius esse debeat, non ausim dicere. Quiduis enim potius fatendum est, quam si hic contemnamus, quod nobis totius nostræ salutis fons Christus, dum hinc ad patrem emigraret tanquam optimum quod habuit, pignus reliquit. Quid inquio contemnamus? Imò verò ne tam quidem simus inconsiderati, vt quicquam ea de re sinistri suspicemur, quam Christus iam crucis ligno suffixus in sponsam, & charissimam vxorem accepit. Hâc equidem esse arbitror, de qua delicatulus ille puer Salomon mysticè hoc modo cecinit. Tota pulchra es amica mea, & macula nō est in te vlla. Formosa admodum sit oportet, in qua ne vnus quidem inueniatur næuus, quæque ita omnibus formæ dotibus prædita est, vt nihil quod ad eam rem faciat, deesse vnquam deprehendas. Talis est Ecclesia, atque ita sponsi sui virtutibus exornata, vt si qui eam contaminent, ac suis spurcitijs fœde polluant, morte potius sint piandi, quàm vt vllam hic admittamus excusationem. Quamlibet profectò ignarus non sim serpentem illum Leuiathan ita studiosè operā dare per suos administratores, tantosque vndique nimbos, & procellas concitare, vt hanc velut vnicam salutis nostræ nauiculam ita semel tempestatibus queat inuoluere, quo tandem penitus immergeretur ac periret. Verum hæc omnia ille frustra laborat, et quando pugnare hac in parte cum Deo non desinit, certè aduersus stimulum, quod aiunt, calcitrat. Ex his ergo, quæ diximus, vel me deinceps tacente, quantopere fuerit necessarium, vt hoc opus de Officijs Ecclesiasticis in apertum produceretur, facile colligis. Si enim tam chara nobis Ecclesia esse debeat, quam istud ipsum à nobis Christus exigit, si ea innumera omnibus proculdubio Christianis præstet beneficia: si nos de via lassos, & grauibus peccatorum sarcinis onustos aduenientes vltro excipiat, si in ea, post æstuantis animi perniciosos ardores, & desperata vitæ squallentis solatia, blanda recipiamus refrigeria, ac delectabiles auræ susurros sentiamus: si denique ad eam tanquam amœnissimum recessum lympidis fontibus ac ripis smaragdinis conspicuū nos conferamus, vbi onere peccatorū deposito tā dulci ac salubri cibo, & potu refocillamur, vt quicquid molestum sit, facile istic excutiatur, profectò eius, siue leges, siue ritus, & ceremonias omnino negligere non possumus. Atqui hac quidem in re omnes facilè pastores ac sacerdotes habebo imprimis mihi beneuolos, quorum munus præcipuum est, in eiusmodi ceremonijs ita populum, & gregem sibi commissum edocere, ne quid amplius in his se addubitent. Nam, si non illud ignorare volumus, quod lippis, & tonsoribus etiam notum est, certè hinc omnis proficiscitur perturbationum in Repub. Christiana colluuies. Et, proh dolor, quàm multi hoc tempore, cum Pastores, tum Sacerdotes reperiuntur, qui horum non solum ignari sunt, verum etiam quos istiusmodi addiscere, & piget, & pudet. Sed hos quæso, meminerint, quid illis loquatur Ezechiel. Et violabant, inquit, me ad populum meum, propter pugillū hordei, & fragmentum panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentienti populo credenti mendacijs, propter hoc dicit Dominus Deus, Væ pastoribus Israel, qui quod infirmatum fuit nō cōsolidastis, & quod ægrotum, non sanastis. Quid istud obsecro te? Dicam compendio. Quum magis curant quibus ciborum cupedijs ventrem saginent, quàm qua ratione populi erroribus queant mederi. Nā tum demum hoc facere intelliguntur, si verbum Dei, & quæ ad animarum pertinent salutem, populo non interpretantur, posteaquam eos Deus animarum constituerit Medicos, & Pastores eiusmodi, qui dominicum gregē ex Dei sententia, hoc est, vt voluit Hieronymus, scientia, & intelligentia pascant. Atqui profectò haudquaquā fieri posse existimo, vt ea quis alterū doceat, quorū ipse rudis sit, & ignarus. Benigne itaque hi nostrā qualēqualem accepturi sunt industriā, si eā

è re sua esse aperte intellexerint. Violabant, inquit Propheta, me ad populum meum, cum nimirum potius quid fornicari, Coi, aut Veneris iactus protendat, scire laborent, atq; vtrum vinum meratius sit dijudicare, quàm eas addiscere disciplinas, quas cum maxima animarum salute ad populum Dei fideliter transfundant. Sed vhe istiusmodi. Quemadmodum.n. Iosephus dixit suis fratribus se ad conspectum suum illos neutiquam admissurum, nisi, & nimirum fratrem secum adduxerint. Ita quoq; Christus verus ille Iosephus, & cuius hic vmbram tantum expressit cum suis fratribus, videlicet sacerdotibus, & sacrosanctæ ecclesiæ pastoribus expostulabit sanguinem, hoc est, animam eorum fratris minimi, eumq; & manu ipsorum requiret. Quem quidem si adducere non poterunt, bone Deus, quàm malè cum ijs agetur? Non equidem quenquam iudicio, nec speciatim aliquem perstringo, sed si quid nequit, vt ait Comicus. Nam vt omittam cætera, oppido quàm turpe est ea ignorare, in quibus indies versamur. Non potest igitur opus hoc non ad eos maximopere pertinere, quorum fidei Ecclesiæ gubernacula commissa sint. Hic.n. præter rationem legitimè agendi, cantandiq; officium diuinum, ritusque, & Ecclesiæ ceremonias luculentam sanè ad obscuriora quædam sacrarum literarum loca explicationem non vulgaribus veterum Orthodoxorum testimonijs confirmatam habebunt. Porrò aut è plerosq; fore facilè crediderim, qui nos cuiusdam negligentiæ, atque inconstantiæ insimulabunt, quasi parum consideratè, quæ nos deceãt, perpendamus, vt qui iampridem Iurisprudentiæ nomen dedimus, & in eius castris, hactenus militauimus modo ijs nos intermisceamus, quæ sunt Theologorum. Fateor equidem me præter professionem facere, quod si peccare est, fateor id quoque. Verum, mea quidem sententia, omnis professio in ijs silet, quæ communem spectant vtilitatẽ. Et certè vniuscuiusq; professio est, vt prosit quamplurimis, & obsit nemini. Nec vero is sum, qui tãtum meo tribuam iudicio, vt solus omne operis huius in lucem proferendi consilium cœperim. Cum.n. primo illud ad manus meas peruenisset, extemplo quibusdam amicis communicaui, quorum iudicium, & doctrina non vulgaris vsq; adeo mihi perspecta fuit, vt non dubitarim, quicquid laudem mihi persuasissent, vel perpetuo nominis periculo, aggredi. Hi me non solum ad editionem adhortati sunt, verum etiam honestis monitis, ita me interdũ oscitãtem, & somniculosum excitarunt, vt hinc quoque factum sit, quo opus hoc magis excultum prodire non potuerit. Dedimus itaque operam, vt author hic, qui tam propè quadringentis annis horridus, incultus, ieiunus, & squallidus inter fœdissimas chartas a muribus penè totus corrosus delituit, iam tandem in manus eruditorum aliquanto tersior, ornatior, ac politior veniret, ijs sublatis mendis, quæ lectori nauseam parere potuissent. Quod sanè, quantis mihi constiterit laboribus, tum verius, lector, dixeris, quum singula attenta lectione diligenter discusseris. Vetus enim ille codex manu scriptus, ita arctis ac pressis characteribus suis exaratus, vt legi admodum mihi fuerit difficile, vsq; adeo, vt sæpenumero si quam sententiam elicere voluissem, debuerim profectò diuinare: tamen siquidẽ me non lateat, quam in huiusmodi rebus diuinatio sit odiosa, ne dicam periculosa. Dabis interim veniam, si quæ interdum vocabula occurrãt minus latina, quæ eiusmodi sunt, vt mutari non debuerunt. Hic namque illud cogites velim, quod alibi libens feceris, nempè omnes artes peculiares suos habere dicendi modos. Nemo est, vel mediocriter eruditus, qui non facilè sciat. Ecclesiã quoque non solum sua habere vocabula, sed & quam plurimas dicendi phrases latinæ linguæ authoribus prorsus inauditas. Verum hæ sunt istiusmodi, vt eas hic mutare si voluissem non potuissem; & si potuissem, non voluissem, ne hic mihi accidat, quod pluribus vsu venire solet, qui dum rem illustrare conãtur, eam penitus peruertunt. Nec profectò quenquam offendere debet, si hic interdum dilutas, ac (vt videbitur) futiles inueneris rationes, cum in nonnullis author hic non tam veras, quàm pias, ac vulgo familiares habere studuerit, cuiusmodi sunt de dissolutione stellæ a Magis visæ, & cur missa de defuncti celebretur feria secunda, atque his similes aliæ, qua in re te etiam admonitum volui. Quare ad postremum vnum hoc rogo pie lector, vt nostram operam, & industriam, si quàm hic iudicaueris, æquo animo accipias. & eam solum promptitudinem benignè amplectaris, qua non passi sumus hoc opere diutius aliquem defraudari. Certo enim speramus, si non vtile, saltem minus molestum fore ijs, qui sacris literis, & pietati maxime operam dare cõsueuerunt, vt hinc ita deinceps Ecclesiam studiosius amare, colere, atque obseruare discant, quo ad æternam illam Ecclesiam, cuius nostra hæc duntaxat adumbratio quædam est, queant suo tẽpore peruenire. Quod vt faciat Christus etiam atque etiam oramus, quem in hac editione maximè honoratum optamus.

DIVINORVM OFFICIORVM, AC EORVNDEM RATIONVM BREVIS EXPLICATIO,

D. Io. Beleth, à Cornelio Laurimano Vltraiectino castigata, & in lucem edita.

Proœmium, ac breuis totius operis partitio.

N primitiua Ecclesia ꝓhibitum erat, ne q̃s loqueretur, nisi esset, qui interpretaretur. Quid .n. obsecro ꝓdesset loqui, si nõ intelligeretur? Certè nihil. Hinc illa laudabilis inoleuit cõsuetudo in q̃busdã Ecclesiæ partibus, vt ꝓnuntiato ẽm literã Euãgelio, statim vulgari illud populo exponeret̃. Quid vero de nostris temporib. dicemus, si vix, ac ne vix quidem inueniatur, qui, q̃ legerit, vel audierit, intelligat, quisque satis animaduertat, quæ viderit, aut egerit? Vnde ꝑfecto illud verè dicere possumus, q̃d olim ꝓpheta conquestus est, perit sacerdos quasi è populo vnus. Vt ergo tacendum potius esse, q̃ psallendum, silendũ omnino, q̃ tripudiandum, si in hãc temporum infœlicitatem incidimus. Verumenimuero ne aliquando ora canentium ad te Domine Deus turpiter claudantur, ad hoc damnum euitandum, triplex adhibebimus remedium, si primo de ecclesiasticis institutionibus, deinde de expositionibus diuinorum sermonum, ac tandem etiam de dierum ratiocinationibus, quàm fieri põt breuissimè dixerimus. Ac primum q̃dem ad eos ptinere poterit, q̃ modo incipiũt: secundum vero ad eos, qui iam ꝑfectum aliquẽ sentiunt: tertiũ deniq; ad illos, q ad ꝑfectionem quandam ꝑuenerunt. De his igit̃ breuiter, & cõpendiosè deinceps dicamus, vt ꝑ nos aliqua ex parte eorum cõsulatur ignorantiæ, qui quemadmodũ de his rebus sentiendum sit, vere nesciũt.

De rebus specialiter Deo consecratis. Cap. I.

TAmetsi quidem rerum hanc vniuersitatem Deus ad nostrum maximè commodũ, ex nihilo creauerit, vt hinc merito, & sic vocet̃ oĩm Dñs, iuxta illud, Dñi est terra, & plenitudo eius. ab illa t̃n vniuersitate q̃dã sibi spãliter retinuit. Quemadmodũ .n. illa ĩ quatuor partes secari pt, ita hic a qualibet parte aliq̃d sibi ꝓpriè vẽdicauit. A locis, loca venerãda, a tpibus dies festos, a reb. decimas, primitias, oblationes, & si q̃ sũt alia, q̃ donari solẽt; a ꝑsonis denique quas velut sibi dicatas hẽt, vt sunt ministri altaris, monachi, & moniales. De quibus sanè omnibus, videlicet de locis, temporib. reb. personis, ac earundẽ multifarijs officijs, deinceps ordine dicemus. Et primo quidem de locis.

De Loco. Cap. 2.

LOcorũ itaq; venerabiliũ alia sũt oroni dicata, alia vero necessitati humanæ deputata. Loca humanæ necessitati deputata sũt hæc, Xenodochiũ, nosocomiũ, gerotocomiũ, orphanotrophiũ, ptrophiũ, brephotrophiũ. Sic cũ patres, & religiosi Impe. loca q̃dã instituerũt, quo se reciperẽt peregrini, orphani, senes, emeriti, infirmi, imbecilles, & saucij. Loca aũt q̃ oroni dicata sunt, q̃dã sacra sunt, q̃dã sancta, q̃dã religiosa. Sacra loca sunt, q̃ ꝑ Pontificem Deo rite sunt cõsecrata, & quasi sanctificata, q̃ diuersis appellant̃ noib. ꝑcipuè t̃n his, Ecclesia, sacrariũ, sanctuarium, sacellũ, tẽplũ, oratoriũ, Dei tabernaculũ, monasteriũ, cœnobium, κυριακὴ dñicalis. Domus orationis, basilica, capella. Sed ignorandũ nõ est, quin oratorium ꝓ ipsa Ecclesia interdũ accipiat̃, atq; ẽt quiuis locus alius ad orãdũ cõstitutus vocet̃ oratorium, cuiusmodi in suis cœnobijs sibi statuerũt monachi. Sancta vera sunt loca immunitatis circa monasteria, suo certæ pœnæ intermi natione cõfirmata, quemadmodum apud nostrã Lutetiã cernitur, velut claustrum quoddã, in quo sunt ædes canonicorum,

Nam cuiuscũq; sceleris reus sit, si illuc tã quã ad asylum perfugerit, maxima ei præstatur securitas. Sic muri etiam & portæ ciuitatis, ac theatra, vt sancta essent, sancitum est legimus. Postremò locus religiosus ille dicitur, in quo integrum hominis cadauer sepultũ est, vel tm̃ ẽt caput. Corpus.n. obtruncatũ, nisi & caput adsit, locũ religiosum facere nõ põt. Quare cum hactenus de locis dictũ sit, illud vnum adijci oportet, vt, quéadmodum Ecclesia sit ædificanda, paucis declaremus. Facto.n. loco fundaměti, necesse est, vt Eps eum primò aqua lustrali, q̃ bñdictã vocãt aspgat, ac tũ deniq; primũ fundaměti lapidẽ, q̃ crucem sibi impressam habere debet, ipse iaciat, vel iussu eius sacerdos alius, si ipse adesse nequeat. Et omnino quoq; necessariũ est, vt ædificetur versus Orientẽ, hoc est, versus solis ortum æquinoctialem, nec vero contra æstiuale solstitium, vt nonnulli & volunt, & faciunt.

De temporibus. Cap. 3.

His igitur de locis ita breuiter expositis, dicendum est de temporibus. Accipimus ãt hic tpa pro diebus, quorum alij sunt festi, alij solẽnes, alij vero ꝓfesti. Ac profesti q̃dẽ sunt, q̃a nulla spãli celebritate fulciunt. At vero aliter Iudæi suos vocãt dies, aliter Ethnici eorumq; Philosophi, aliter demum Christiani. Hebræi primum diẽ appellãt sabbatũ, q̃ pcipuus apud eos hr̃. Reliqui oẽs ab hoc denoĩati sunt. Vocãt.n. sequẽtẽ diẽ post sabbatum, primã siue alterã sabbati, & q̃ deinde sequtur secundã sabbati, & sic de alijs, vsq; ad diẽ septimum, q̃ illis, vel septima sabbati, vel sabbatum sabbatorum dr̃. Apud Ethnicos vero, tã vulgus, q̃ Philosophi ijsdẽ vtebanť noĩbus, nisi q̃ in ijs diuersam inter se habuerint rationem. Vtriq;.n. primum diem Solis appellabant, fm̃ Lunæ, tertia Martis, quartum Mercurij, quintũ Iouis, sextum Veneris, septimũ Saturni. Sed ideo hos vulgus ita nominabat, quia Solẽ, Martẽ, Mercurium, & alios Deos eẽ arbitrabať. Philosophi vero ob hãc cãm, q̃ planetarum horũ motibus humanæ vitæ natura cõstituať. Proinde noĩa hæc sacra scriptura haud quaquã recipit, quamquam passim in vsu habeantur. Christiani deniq; ab his longè aliter dies noĩant, ꝓprijs nimirũ appellationib. Nã sabbatum Iudæorum vsq; adeo nõ obiecerũt, quin cum ijs, q̃ libẽter hr̃e velit, partim ob Hebraici sermonis auctoritatẽ, partim ẽt ob interptationis significationẽ. Sequentem vero diẽ vocãt dñicum, tum pp̃ Xp̃i resurrectionẽ, tum pp̃ Spiritussancti è cælis missionem, vel q̃a Ioan. Euãg. in sua Apocalypsi sic ipsum nominauit. Ait.n. ibi hoc pacto. Fui in Spiritu in die dominico. Sed diem qui proximè dominicam sequiť feriã vocãt secũdã, itẽq; & alios dies ad sabbatum vsq;. Dicuntur autem feriæ a feriãdo, non q̃ a necessarijs vitæ operibus sit feriandum, & abstinendum, sed qm̃ toto vitæ nostræ tp̃e a vitijs feriari debeamus. Dies festi porro sunt dies solemnes, q̃ vt soli seruarenť, quasi ꝑscripto, & quo q̃ instituto recepti sunt. A solo.n. vel a solito solemne dictum est. Vnde solemnia festa vocat Ecclesia, quæ certa sunt obseruatione cõstituta. Atq; hinc ẽt venit solẽnitas, q̃ quadripartita esse põt, videlicet festiuitatum, stationum, lætaniarum, & ieiuniorũ.

De solennitate festiuitatum. Cap. 4.

Primò igiť de festiuitatum solemnitate agendum est, q̃ pluribus noĩb. vulgo exprimi solet, nimirum his, festiuitas, festum, celebritas, exitus, trãsitus, obitus, assumptio, depositio, dormitio, passio, dedicatio, natiuitas, natalis, vel natale, & natalitium. Festiuitas dr̃, quasi festi sancti alicuius natiuitas. Natiuitas vero propriè appellatur festum illius natiuitatis, q̃ est in carne, & in mundo, ita vt hinc solum dicať natiuitas Christi, B. Mariæ, & Io. Bap. q̃ horum natiuitates duntaxat ab Ecclesia celebrentur. Natalis, vel natale, & natalitium vocatur Sanctorum ex hoc seculo commigratio. Quia vt seculo, & mundo moriuntur, ita tunc cœlo nascuntur: indifferenter autem tria hæc vocabula vsurpanť. Dr̃ porro trãsitus festum, q̃d est de morte beatorũ, quũ eorũ aĩæ è corporibus exeũtes ꝑ varia loca sibi incognita transire deãnt, nẽpe si dicere liceat, ꝑ cœlũ aereũ, ęthereũ, christallinũ, donec peruenerint ad cœlũ empyreũ. Obitus appellatur, quasi tum animis angeli veniãt obuiã

hujusmodi

huiusmodi de beato Martino legit. Passio autem nuncupatur, quasi tum maxime corpus patiebatur, cum inde anima excederet. Quapropter fieri etiam pôt, vt vniuscuiusq; obitus appelletur passio, quum ille discessus animæ ac distractio à corpore non sine magno dolore fiat. Nec enim sine causa est, quod diuus Hieronymus in vitis Patrum de quodam viro sancto narrat, q Dominum rogauerat, vt sibi vellet ostẽdere quemadmodũ è corpore excederet anima absque dolore, & angustia aliqua. Nã cum hic quodã die fortè fortuna ab suo veniret tuguriolo, vidit iuxta viam pauperem quẽdam ante se misere prostratum, ac iam animam agentẽ, cui aliquot, vt perspicue videbat, astabant angeli, qui eius expectabant animam, vt eam ad superos deportarẽt. Verum hi postea quam illic multũ diuq; expectassent, vox missa è cęlis ad angelos illico audita est. Ad quid tãdem moramini? ad quam illi responderunt, Dominum præcepisse, vt animam illius sine corporis anxietate educerent, quod certè facere non potetant. Haud iniuria ergo cuiusq; obitus & passio dici pôt. Assumptio vero ꝓprie dr trãsitus beatæ Mariæ, & Depositio sancti Ioannis Euangelistæ, qui viuus sepulchrũ ingressus est, & se quasi in illud deposuit. Tãdem etiam dormitio, mors appellatur Sanctorum, quę illis est velut optatissima quies. Sicut.n.a somno validiores atque integriores surgere oẽs soleamus, ita & Sãcti sine difficultate resurgent in corporibus glorificatis, quasi è somno fuissent experrecti. Vñ illud est, quod Dñs de Lazaro dixit, Lazarus amic⁹ noster dormit.

De festis. Cap. 5.

FEstorum q̃dam sunt generalia, quędam particularia. Generalia sunt, quę generaliter ab omnibus celebrantur, vt festa Trinitatis, beatæ Mariæ, Natiuitatis Domini, Paschæ, Pẽt. sanctæ Crucis, Apostolorum, Euãgelistarum, S. Ioannis Baptistæ, & Euangelistæ, Laurentij, Nicolai, Syluestri, Martini &c. Festa autem particularia sunt, quæ tm̃ in vna coluntur prouincia, vt festũ beati Hylarij, qđ in Aquitania duntaxat obseruat. Vel ẽt quę in vno fiunt episcopatu, vel in vna Villa, aut Parochia, dicuntur festa particularia. Notandum interim obiter hic est, in colendis festis dignitatem quãdam & ordinem esse attendendũ. Festa etenim Trinitatis digniori cultu sunt celebrãda, deinde festa beatæ Mariæ, præcipue tamẽ assumptionis, ac tandem quoq; festa sanctę Crucis, quæ duo sunt. De alijs ab intelligẽti facile est iudicare. Quot sunt festa Trinitatis tot beatæ Mariæ esse sciẽdum est. Causæ vero festorum quæ sint, & cur quędam non suo tpe, sed alieno celebrentur, sequentia commodius declarabunt.

De Stationibus. Cap. 6.

DE letanijs quidem modo non incommode dicẽdum foret, nisi de ijs tum paulò opportunius essemus dicturi, cum de festis iuxta temporum varietates tractabimus. Operepretium igitur est, vt hoc tpe his supersedeamus, ac modo de stationibus agamus, vbi sex sunt consideranda. Primo, quid sit statio, & quamobrem sic appellata, secundo, vñ initium sumpserit, tertio quot sint earum species, quarto quare huiusmodi solennitas stationum sit instituta, quinto cuiusmodi sint perficiẽdæ, vltimo deniq; quę sit differentia inter stationes, processiones, & lætanias. Et quidem statio, ꝓut hoc in loco accipitur, est processio, quę fit ad aliam Ecclesiam, vt Deo persoluantur gratiæ. Dicitur autem statio, quòd stantes Deo agimus gratias, non flexis genibus. sicut in lætanijs, nec in eis supplicationis vtimar vocibus, sed laudẽ Deo cãtamus. Videtur tamen stationes a veteri lege ad nos fluxisse. Tũ.n. populus Iudaicus, atq; etiam cõplures Ethnici Hierosolymam cõueniebant in maximis solemnitatibus, veluti in Paschate & Pente. vt in templo adorarent, ibique & munera offerrent, ac Deo tandem gratias pro innumeris beneficijs agerent. Ab hac ergo est cõsuetudine, quod etiamnũ nostra Ecclesia obseruat, vt oẽs pariter ab oppidis, villis, alijsq; locis suburbijs in septimana Paschali, & pentec. ad episcopalem ecclesiam conuenirent. Sũt item aliæ stationes, quæ a Romanis originẽ traxerunt, qui in eiusmodi

frequenter admodum versabant. Si quando.n. diuersis temporibus se ab hostibus vndique obsessos animaduertebant, aut grauiora sibi imminere pericula, Sanctorum intercessione implorabant, vt quicquid esset periculi, tandem cessaret. Quo quidem facto processionibus ad eius Sancti Ecclesiam conueniebant, cuius patrocinio fuerant liberati, vt tanto beneficio dignas gratias Deo agere possent. Atque ita sane fiebat statio ad S. Paulũ illo die, quo per eius subsidij inuocationem eos liberauerat Dñs. Et sic de alijs. Stationũ ãt duæ sunt species. Aliæ.n. sunt generales, aliæ particulares. Generales sunt, quę in ijs duab. septimanis, quas modo diximus, ad maiorem sp Ecclesiam fieri solet. Particulares vero sunt, q̃ in diuersis ecclesiis ex cã, quam statim attulimus, fiunt. Quandoq; ẽt fiunt stationes causa venerationis, nulla alia causa interueniente, vt quum in alicuius Sancti festo ad alius ecclesiam itur ꝓcessione a maiori. Rursus interdum stationes fieri dñr, cum ob eandem venerationis cãm dieb. festis ad diuersa ꝓgredimur altaria. Quare ex ijs, q̃ diximus, satis constare arbitror, q̃ sit stationum institutio. Quibus illud tamẽ addendum est, quod quemadmodũ Romani in sua ciuitate ad pericula euitanda stationes annuatim fieri statuerũt, sic quoque in aliis ciuitatibus ob similem cãm suas instituerunt stationes. Non est ꝑfecto, qđ multum anxij simus circa vestes, q̃bus in stationibus vti oporteat, cũ eiusmodi esse debeant, quales in choro quotidie haberi licet, hoc sp obseruato, vt illi tempori maximẽ conueniant, quo fiũt stationes. Nõ hic ieiunatur sicut in lętaniis. Non hic flectuntur, vt dictum est, genua, sed lętitiæ voces cantant̃, nimirum respõsoria, vt dicimus, & antiphonæ, vel his q̃p piam simile. Fit nonnunq̃, vt dum ꝑagun tur stationes, in ea ecclesia, ad quam itur, Missa celebretur, & interdum non, Vi vt tamen hæc sunt, absoluta stationis orõne sp vñ exierant, ceditur. Inter stationes vero, lętanias, & ꝓcessiones hoc interest, qđ stationes ex causis supra dictis, eo ꝙ expositum est, modo fiant, lętaniæ, q̃ supplicationes ac rogationes significant, ad vitanda quidem sunt pericula, atque oẽs effugiendum infortuniũ, sed non sine ieiunio, & veste humili, aut habitu lugubri, vocibus in modũ supplicantis. Vnde ꝑfecto lętaniæ dicuntur supplicationes. Sed euidentius hæc omnia patebũt, cum eadem plenius paulo post simus tractaturi.

De Processionibus. Cap. 7.

PRocessiones denique duæ sunt, vna est, quã singulis annis obseruamus in Ramis palmarũ illam. Sic.n. vocamus dñicam, q̃ proximẽ ꝑcedit Pascham. Atq; hæc quidem illam repręsentat processionem, q̃ Dño fuit exhibita a turbis Iudæorum, & pueris cum ramis palmarum, quum insidens asinæ Hierosolymã veniret. Altera vero est, quã dominicis dieb. celebramus in eius memoriã, q̃ discipuli Christo exhibuerunt ipso die Ascensionis, postquam cum eo simul ad montem Oliueti congrediebant̃, vnde illis videntibus assumptus est. Non q̃ illud die dominico factum sit, sed processio, & oĩs istius diei celebratio in diem dominicum translata est, vt a populo tunc maximẽ ad ecclesiam confugiente, & simul, & solemnius coli possit.

De Ieiunio. Cap. 8.

NVnc videndum est, quid sit ieiunium, vnde dicat̃, de authoritate, & laude, siue cõmendatione ieiunij, atq; ei⁹ multiplici distinctione. Primũ sane ꝑtinet ad definitionẽ; alterum ad interpretationem, siue originem; tertium ad cõfirmationẽ; quartũ ad amorẽ; quintum deniq; ad cognitionem. Ieiunium est cõis oĩum mẽbrorũ satisfactio, vt s. membra satisfaciant pro peccatis, q̃ admiserunt, vt singula peccauit, ieiunet ac sufficit. Qui solus est in culpa, solus sit in pœna. Si oculus, similiter. Vnde Hieremias. Oculus meus depredatus est animã meã. Et per fenestras oculorum meorum intrauit in animã meam. Sic Augustinus. Oculo nihil nequius. Potest autem dici ieiunium a ieiunio, quod est intestinum quoddã, vt inquiunt anatomici, quod in homine mortuo, prorsus vacuum reperitur. Nam & nos iudem cum ieiunamus à

vitijs

vitijs omnino vacui esse debemus, idq; tam in animo, quàm in corpore. Vnde plenius profectò Augustinus super Ioânem ieiunium definit hoc modo. Magnum, & generale est ieiuniũ ab iniquitatibus, & à carnalibus voluptatibus abstinere. Hoc .n. ieiunium omnibus numeris est perfectum & absolutum. Cui non absimile ê, qđ Paulus ait: Sobriè, & piè, & iustè viuamus in hoc seculo. Nam ꝙ, vt sobriè viuamus, inqnit, ad nos planè pertinet, qđ piè ad Dñm, quod iustè ad proximum. Hinc pietas est cultus Deo exhibitus, cũ quo velut ex aduerso pugnat impietas, siue idolatria. Quare multi in hoc vocabulo pietatis errant, dum in eo vulgo assentiunt, ꝙ ille dicatur pius, qui è suis bonis libens pauperibus quippiam partiatur, cõtra ille impius, qui quæ pauperum sunt, ad se rapit. Verum ne diutius quadam similitudine labamur, & vitia impietati cõfinia, & virtutes, quæ pietatis nomini nõ obscure videntur respõdere, breuiter describemus. Multum sanè interest inter flagitium, facinus, atque impietatem. Nam flagitium in nobisinetipsis est: Facinus vero committitur in proximum, & impietas in Deum. Sic quoq; magnum statuit discrimen inter misericordiam, clementiam, & pietatem. Vt .n. misericordia maximè versatur circa naturam, sic clementiã esse dicimus erga iustitiam, pietatẽ erga Deũ. Verbi gratia: Misericordia est, si quis ad supplicium aliquem iustè dãnatũ duci videat, cui ita naturali inclinatione compatitur, ac commouetur, vt ipsum a supplicio liberet. Queadmodum ẽt dicitur misericordia, si quod pauperi est subfuratum ipsi restituimus. At verò clementia est, si quem iniustè punitũ viderimus, & nos periculis obiecerimus, vt per vim illum eripiamus. Pietas demum est colere Deum, idq; ex mero amore, quam Græci vocãt λατρείαν, vel θεοσέβειαν, nos aũt Dei cultum rectè appellare possumus.

Tit. 2.

De ieiunij authoritate. Cap. 9.

AVthoritas ieiunij triplex est. Habet .n. authoritatem partim ab antiquitate tẽporis, partim a loci qualitate, partim denique à præceptorũ institutione, & maiestate. Ab antiquitate tẽporis, ꝙ statim post orbem conditũ in ipsa hominis creatione esse cœperit, cum dicebatur. De ligno sciẽtiæ boni, & mali ne comedas. A loci verò qualitate, q̃a in paradiso fuit institutum. A præceptore, ꝙ non ab homine, sed a Deo ordinatũ fuerit. Rursus commendatur a temporibus & psonis. Et à temporibus quidem, ꝙ in tempore ante legem, in tempore sub lege, & in tempore gratiæ ieiunium sempfuerit obseruatum. Ante legem à Moyse, sub lege ab Helia in tẽpore gratiç à Xpo. Eius autem commendatio plena est exẽplis. Heua quindiu abstinuit, virgo fuit incorrupta, mansitq; in paradiso. Sed quum præceptum ieiunij violasset, exemplo carnis sensit corruptionem, & sub viro est cõstituta, ac paulo post è Paradiso turpiter eiecta. Ad eundem sanè modum Adam simulatq; ieiunium fregisset, ex delitijs Paradisi in hanc mortalitatis miseria detrusus est. Moyses post ieiunium cũ Deo locutus est. Helias similiter post ieiunium igneo curru in cœlum subuectus est. Hierosolima a Senacherib tẽpore Ezechiæ Regis, & Isaiæ. centum octuagintaquinq; milibus cœlitus vna nocte interfectis, fuit liberata. & ne intercineratos fœterent, solus Senacherib cum decem tantum aufugit in Niniuem, vbi sexagesimo die post a ꝓpriis suis filiis fuit interemptus. Item, Iona irã Dei cõcionante, Niniuitæ in sacco, & cinere ieiunium pœnitentiæ agentes consecuti sunt veniam. Sic quoq; Iosue filius Naue ieiunio, dum illud per integrum diẽ agebat ad Dabaon, Solis, & Lunæ cursum cohibuit, & hostes suos superauit. Ab his itaq; psonis ieiunium cõmendatur. A loco verò, ꝙ in Paradiso natum sit. Sequitur ieiunij distinctio.

Gẽ. 2. Gẽ. 3. 4. Re. 2 4. Reg. 23.

De distinctione ieiunij. Cap. 10.

IEiunium sic primò diuidi potest, ꝙ aliud sit carnis, aliud mẽtis. Carnis ẽ, cum quis abstinet à cibis. Mentis verò quando quis ieiunat à vitiis. Vel ẽt carnis ieiuniũ dici põt, si quando quispiam ob nimiã pinguedinem ieiunat, ne corpore supra modum pinguescat. Verũ illud nullius virtutis est, adeoq; dicendũ est potius esse attenuationis. Qua ratione

& mentis ieiunium esse volumus contra luxuriam, ne similiter plus æquo pinguescat, ac in multis luxurietur. Secundo ieiunium & hoc modo distinguitur, aliud videlicet esse institutionis, aliud deuotionis, aliud paritatis, & aliud dispensationis Ieiunium institutionis est Quadragesima a sanctis patribus olim instituta. Quemadmodum.n. in lege veteri, sancti patres rerum suarum omniũ decimas & primitias Deo reddere consueuerunt: Ita nos quoq; debemus ei decimas, & primitias offerre, nõ solum ex rebus nostris, nempe ex frugibus, & alijs quæ possidemus, verum ẽt ex nobis metipsis, s. ieiunãdo, idq; corpore quidem a cibis, mẽte verò a vitijs. Est.n. vt statim diximus, carnis pariter, & mentis ieiunium. Offerimus autem Deo ex nobis primitias, & decimas, quando bene operamur.

De institutione Quadragesimæ, & reliqs ieiunandi formis. Cap. 11.

Instituta igitur fuit Quadragesima ꝓ dierum decima. Sed cur potius quadragenario numero, q̃ alio appelletur, euidens ratio est, cum quadraginta dies in anno ꝓ decima liquido possimus inuenire. Sicut Leuitæ ex decimis, quæ eis offerebantur, summo sacerdoti partem reddebant decimam, ita & nos decima damus Christo vero Pontifici ex triginta sex diebus, qui sunt in decima trecẽtorum, & quadraginta dierum, & ex sex horis cum quadrante, quæ sunt vltra dies trecentos, & quadraginta. Cum ergo summatim sint dies quadraginta vnus, & quadrans, ex quadraginta habemus pro decima quatuor, quibus cum alijs triginta & sex computatis, exurgunt quadraginta. Restat adhuc vnus dies, & quadrans, quę sunt horæ triginta, quarum pars decima tres sunt horę, ꝓ qbus in sabbato Paschæ ieiunamus vsq; ad noctem. Sũt aũt in anno dies trecenti, & quadraginta sex, quorum decima pars triginta sex dies sunt, excepta decima quadrantis, pro qua voluit Augustinus, vt in vigilia Paschæ, eius diei missa nocte celebraretur. Vnde est, ꝙ in oratione, quam Collectam dicimus, illo die legimus: Deus qui hãc sacratissimam noctem &c. Dicitur ergo Quadragesima, quasi cum decima quatuor. Diebus .n. triginta & sex adduntur quatuor, qui sunt ex decima. Primus est sanctificationis, hoc est mundificationis, si sic dicere liceat. Quia tunc homo mundatur, & lauatur tam anima, quàm corpore. Reliqui tres sunt primitiarum. Primus dierũ quadraginta est quarta Quadragesimæ. Tres alii sunt, vt dictũ est, primitiarum. Et certè ignorandum non est, tres dies ieiuniorum in vnoquoq; tẽpore celebrari q appellantur primitiæ, qđ ita de iis sic dispensatũ. Proinde ieiuniũ dispensationis est, qđ in magnarũ solennitatum vigiliis fieri dicit. Solebant.n. maiores nostri illa nocte, quæ ꝓxime festum præcedebat, vigilare, vñ & vigilias appellabant dies festa ꝓximè pręcedentes, ad quas conueniebant iuuenes, & puellę, cãtores & lusores sicut adhuc fit in plerisq; regionibus, vt in Pictauia. pręcipuè in festis patronorum ecclesiarum. Sed qm̃ multa inde nascebãtur incõmoda, institutum fuit, vt in locũ vigiliarũ succederent ieiunia, vt eo demũ modo comessationes superfluę, & ebrietates, quę crebro contingebãt, tollerent̃ è medio. Quod in ea forma ab Ecclesia ita dispensatum accepimus. Si qs tamen ieiunaret, & vigilaret, his vtiq; haud male faceret. Nihil.n. vetat bonum duplicare. dicit aũt huiusmodi institutio dispensatio, quasi in diuersis (vt sic loquar) pensatio. Nã ieiunium hoc fuit introductũ in compensationẽ vigiliarũ, quę idcirco fuerunt abrogatę, ne crebrę illæ comessationes, atq; ebrietates posthac fierẽt. Aliquo tñ & canonici rigoris est dispensatio iusta de causa ab eo, cuius interest, facta relaxatio, quemadmodũ ẽt in hoc loco. Viderunt.n ꝙ melius erat ieiunare, q̃ vigilare. Ieiunium porro deuotionis est, si qñ quis sua sponte ieiunat, vt in vigilia B. Martini, & B. Nicolai. Ieiunium paritatis est, quũ in vigilia sancti Iacobi, Bartholomęi, & aliorum Apostolorũ ieiunamus, qbus vt ieiunaret̃, statutũ non ẽ. Facimus tñ ex eo ꝙ oẽs Apostoli in meritis ac premijs pares sint. Quorũ.n. merita ęqualia sunt, necessariũ plenè ẽ, vt eorũ aię in cœlis sint ęquales Ob q̃ sanè cãm Ecclesia considerauit dignũ esse, vt pariter oẽs ieiunia haberent. Ex Apostolis aũt sex tan

tum

rum ieiunium habent institutionis, quorum item quatuor quum coniunctim ieiunamus, quatuor dũtaxat in vniuersum existunt Apostolorum ieiunia. Nam Petrus, & Paulus vnum cõiter obtinet, quia eodem die passi sunt. Sic Simon & Iudas, qui ita simul duo ieiunia efficiunt, tertiũ habet Matthęus, & quartum Andręas. Cur verò his, & non ẽt aliis ieiunamus, rõ in promptu est. Vt hoc enim fieret in eorum vigiliis, ideò sancta Ecclesia statuit, ꝙ sicut illi pro Christi nomine passi sũt, & nos quoque aliquo saltem modo cum eis patiamur, si beatè cum eis viuere optemus. Eadem ratione etiã de aliis Apostolis instituisset, nisi aliud quippiam impedimento fuisset. Impedimenta autem sunt hęc. Festum Philippi & Iacobi, quod ipsis Calendis Maii habemus, q̃ semper sunt inter Pascha, & Pentecosten, ꝙ sit tẽpus lętitię, & gaudii ieiunandum non est. Nec obstant ieiunia, quę in diebus lętaniarum, siue Rogationum occurrũt. cum ea ob aliam fiant necessitatem, vt patebit dilucidius in sequentibus. Nam & tunc ieiunatur ab aliquibus ꝑꝑ Spiritussancti expectationem. Iacobus Zebedęi ab Herode obtruncatus est in diebus azymorũ, ita vt neque ieiunium habeat, neque illi festum celebrari possit. Festum nanque eius, quod septimo Cal. Augusti obseruatur, nõ fit respectu illi' passionis, aut mortis, sed translationis. Tunc.n. illi primò dedicata est ecclesia in Hispania, vt plenius ostendetur eo in loco, quo eius festũ attingemus Quod autẽ non ieiunatur Bartholomęo, cuius festum est octauo Cal. Septembris, aliud est impedimentũ. Ferũt enim vno die fuisse excoriatus, & altero obiisse, quanquam in legẽda, seu vita eius illud minime habeatur. Quod si ergo ita sit, necessarium foret, vt eius vigilia secũdo die ante festum coleretur, quod esset cõtra normam aliorum ieiuniorum festiuorum. Vt B. Thomę ieiunetur, nõ oportet, quia festum eius in Aduentu Domini, in quo quasi continuum ieiunium debemus obseruare. Barnabas propterea non habet ieiunium, ꝙ non sit ex numero Apostolorum. Nec profectò dicitur Apostolus, nisi ꝙ cum erat Pauli socius, et cęteri ad prędicandum missus sit. Vnde illud. Segregate Barnabam, & Paulum. Matthię ideo non est institutum ie- *Act.8* *Ps.10.* iunium, quia festum eius in Quadragesima frequentius solet cõtingere, quando alioqui semper ieiunatur. Vel etiam ob eam rem, & ꝙ ex primitiuis Apostolis nõ fuerit, sed post Christi passionem per aliorum electionem loco Iudę substitutus. De quo dicitur. Et Episcopatum eius accipiat alter. Festum deniq; B. Ioannis Euangelistę semper celebratur tertio die post natiuitatẽ Christi, quo ieiunare non licet ꝑꝑ dies festos. Nihil interim vetat, quo minus omnium Apostolorum ieiunia possint celebrari. Optimè.n. fecerit, qui ieiunauerit, sicut in vigilia B. Iacobi septimo Cal. Augusti ieiunant hi, qui ipsum colant. Sed huiusmodi ieiunium vocatur paritatis, quod secundum merita suscipitur, non institutionis. Est rursus ieiunium aliud inspirationis, aliud circunspectionis. Inspirationis ieiunium est, quale fuit in B. Nicolao, qui etiãnum infans in cunabulis bis in hebdomada ab vberibus matris abstinuit, ac tñ semel papillas quarta, & sexta feria suxit. Ieiunium circunspectionis est, quando prę imminente aliqua tempestate, vel hostium periculo, vel simili aliquo infortunio ieiunamus. Deinceps vero ieiunium aliud est rõnabile, aliud irrationabile. Rationabile appellatur, quod ipsa ratio facilè admittit, quũ moderate cibum, & potum sumimus, ne inde corpus debilitetur. Vnde inquit Apostolus. Rationabile sit obsequium ve- *Ro.12.13.* strum, non in cõmessationibus & ebrietatibus, &c. Irrationabile est, si quis velit ieiunare duobus, aut tribus diebus continuis, aut integra ẽt septimana, cuiusmodi Deus non approbat, qui vt vitia mori cogantur, non autem vt natura dissoluatur, vult esse ieiunandum. Hinc illud ieiuniũ posse prohiberi, quod nõnulli continuãt a cœna Domini vsque ad Pascha, satis manifestum est. Sunt item aliæ ieiuniorum formæ, quas eadem breuitate perstringemus. Nam aliud reperitur qualitatis, aliud quantitatis, aliud numeri, aliud summæ exactionis, aliud alteritatis vt sic dicam, aliud Xerophagiæ. Qualitatis ieiunium vocamus, quum carnis esum nobis in posterum indicimus. Quantita-

tis

tis,quum quis ad certam mensurã sibi victum subtrahit,& omnino quantum quoque die comedat,quasi ponderatũ habet. Ieiunium numeri est, si qñ quis ita secũ statuat, vt quolibet die nõ nisi semel post hac cibum caperet, vel bis,idque ex eo, ꝙ qui idem sæpius faciunt,sic ipsi se abijciant ac prosternant, vt nihil inter eos, atque inter bruta animãtia planè intersit. Hæc.n.vt ad pastum nata sunt potissimum,ita sæpius vnoquoque die ventrem saturant. Bis sese reficere humanum est, semel autem (vt fertur) Angelorũ. Quare cum sint, quibus semel duntaxat cum Angelis quoque die vesci decretum est, huiusmodi ieiunium habere putant. Sed tolerabilius hoc est, illud verò strictius, quod summæ dr exactionis,cuiusmodi habent hi,qui radicibus, & herbis vescunt, vt in deserto Ioannes Baptista, & in eremo Maria Ægyptiaca, quæ cum duobus tantum panibus traiecit Iordanem, vitãque austerã, & solitariam egit annis quinque. Alternationis esse dr ieiuninm,cum quis alternatim ieiunat,nimirum si cum hoc die abstinuerit, sequenti comedat. Xarophagiæ adeò ieiunium, & si qñ quis cibum comedit aridum. Dicitur.n. Xerophagia a ξηρός siccus,& φαγω,quod est comedo,quasi dicamus siccam comestionẽ, quale esse potest i pomis,pyris,castaneis, prunis,& id genus alijs. Quidam tamen siccam commestionem esse arbitrantur legumina cruda,siue cocta,si modò absq; iure comedantur. Postremò inuenitur quoddam ieiunium vanitatis,seu simulationis,vt in hypocritis, qui ob fictam sanctimoniam ieiunant,vt ab omnibus suscipiantur,quoddam necessitatis,vt in mendicis,& quoddam virtutis,vt in iis,qui veram corpori inducunt abstinentiam, quũ a culpa animis abstinent,quum sese victu defraudantes, cibum egenis benignè partiuntur, quem suis ventribus detrahunt, quum denique sese esurientibus velint alios suis satiari epulis. De ieiunio igit, eiusq; multiplici distinctione hactenus.

De personis. Cap. 12.

POstquàm de temporibus Deo spiritualiter dicatis hucusque a nobis dictum sit,res ipsa postulat,vt eodem modo de personis diuinis officiis addictis, hoc est ecclesiasticis,deinceps dicamus. Ad cuius rei maiorem declarationem sciẽdum est in primis tres esse sectas,quæ hominibus maxime probantur, quarum vna est Ethnicorum,seu Paganorum, altera Hebræorum,tertia Christianorũ. Prima est erroris,secunda veritatis,tertia salutis. In prima naufragium patimur, in secunda a periculo quidem eripimur, sed in tertia saluamur. Prima rursum nos a Deo secat & separat,secunda illuminat, tertia autẽ penitus saluat,& liberat. Verum mos paganorum conuersus est in ritum Christianorum,quæ Dei Opt.Max.mutatio sanè pulcherrima est. Christianorum.n. personæ tam sæculares,q̃ Ecclesiasticæ ab aliis duabus sectis,nimirum ab Hebræa,atque Ethnica desumptæ sunt. Quemadmodũ enim apud nos duo sunt personarũ genera,laicales videlicet,siuẹ populares (λαὸς enim populus est)& ecclesiasticẹ:sic apud Ethnicos,& Hebræos,a quibus nostræ habuerũt initium. Apud Ethnicos personẹ sæculares erant hæ: Monarcha,s. Romanus Imperator,Patricii, qui & Senatores dicebantur, quorum arbitrio vniuersa ordinabantur. Reges, Duces, Præsides, Præfecti, Tribuni plebis, Tribuni militum, Prætores, Cẽturiones, Decuriones, Quaterniones, Tribuni, Quæstores, Ædiles, aulẹ ianitores. In ritu verò templorum erant Archiflamines, Flamines, Sacerdotes in vtroque sexu. Namque apud illos non aliter,atque modo apud nos,erant & mulierũ,& virorũ religiosi cõuentus. Inter Poetas erant carminũ iudices,comẹdi,tragẹdi,historiographi. Apud hebrẹos porrò eadem fuit personarum diuersitas. Erant.n. quædam sæculares, quædã verò cultui diuino in tẽplis perpetuò addictẹ. Et personæ quidẽ in tẽplis erant hẹ. Sũmus sacerdos,& minores sacerdotes,leuitẹ,nathinnẹi,luminũ emunctores,exorcistẹ,ianitores vel ẹditui,& cãtores. Inter sẹculares verò imprimis dux populi erat ad regendum Moyses,& sub eo,quos ipse ad consilium soceri sui Ietro constituerat,nempè erant hi:chiliarchi,hecatõtarchi,pentecontarchi seu pentecosiarchi,& decarchi: hoc est millenarii, centenarii, siuẹ

siue centuriones, quintagenarij, decani, χιλία.n. millenarium numerum exprimit ἄρχων principem, vnde χιλίαρχος dicit͠, qui præest mille. Sic ἑκατὸν significat cẽtum, vnde hecatontarchus est, cui cẽtum parent, & pentacontarchus, cui quinquaginta. Nam πεντήκοντα quinquaginta sonat. Qui autem decem in potestate habet, rectè appellantur decani, a δέκα decem, q̃ sint supra denos. Apud Christianos quoque personæ sunt partim populares, partim clericales. Populares nõ sunt diuersæ ab iis, quas apud Ethnicos esse dicimus, quamuis non vbique. Clericales sunt, quæ administrant ecclesiam, dicunturque ἀπὸ τοῦ κλήρου, quod sors interpretatur, quasi sorte sint electæ. In veteri namq; testamento sacerdotes sorte eligebãtur: Quemadmodum etiam Ethnici sortitione vnum ex liberis suis ad clericatũ eligebant. Possunt nihilominus dici clericales, quia ipsi accipiunt hæreditatem Domini, nimirũ decimas, & oblationes, Nam χλῆρος Græcis, non solum est, quòd nobis sors, sed & hæreditas. Est.n. iis, æqui uocum, vnoquoque nomine duo hæc significat. Personæ autem clericales diuidũtur in monachos, quasi sint soli viuentes, a μόνος solus, & ἔχω habeo, quòd ab aliis seorsum soli habitare debeant, & ecclesiasticos. Quæ sit porro personarum diuersitas inter monachos, equidem satis notum esse existimo. Totum.n. illud ab ordinum varietate petendum est, quàm alij albi, siue candidi, alij nigri appellantur.

De personis ecclesiasticis. Cap. 13.

Ecclesiasticarum personarum genera duo suut. Aliæ namque sunt dignitatis, aliæ ordinis. Dignitatis sunt, vt Papa, Patriarcha, Cardinalis. Primas. Archiepiscopus, siue Metropolitanus. quod eiusdem est significationis, Episcopus, Archidiaconus, Archipresbyter. In choro sunt Decanus, hypodecanus cantor, subcantor, thesaurarius, scholaster. Ordinis personæ sunt sacerdos, diaconus, hypodiaconus, acolytus, exorcista, lector, hostiarius. Sunt autem in ordine septem gradus, ad designandam septiformem gratiam Spiritusfancti, cuius munere illorum ordinem officia èxequuntur. Sed quoniã de ecclesiasticis personis iuxta nostrum tẽpus tractare proposuimus, videamus quemadmodum a veteri consuetudine tam Ethnicorum, quàm Iudæorum ad præsentis ecclesiæ cultum facta sit personarum translatio, tum secundum ordinem, tum secundum dignitatem. Ac primo quidem secundum ordinem, in veteri testamento erant sacerdotes, quales fuerunt filij Aaron, qui pro populo sacrificia offerebant. Erant præterea aliqui in populo Magistri, vt fuit Nicodemus. In horum locum nostri successerunt Sacerdotes, qui sacrificium altaris Deo pro nobis offerunt, quique ad hoc obligati sunt, vt verbum Dei populum sibi commissum doceant. Vocãtur autem sacerdotes, quasi sacra dantes, & presbyteri, quasi seniores, non quidem ætate, sed eruditione, & moribus. Ordo diaconorum, id est ministrorum (tantum enim sonat) vicem explent Leuitarum. Vt enim in veteri lege Leuitæ in sacrificiis inseruiebant sacerdotibus testamenti veteris. Ita hi in sacramento altaris ministrant sacerdotibus noui testamenti. Hypodiaconi in locum Nathinæorum sunt substituti, qui sic dicebantur, quòd in humilitate seruiebant. Quemadmodum enim hi sub Leuitis sacra administrabant, sic illi subdiaconis, vnde & hypodiaconi sunt appellati. In templo erant emunctores luminum, qui candelas & accendebant, & extinguebant. Hi sunt in nostra ecclesia, quos acolytos & ceroferarios dicimus, qui cereas candelas & thuribulum portant, ac p̃parant. In tempore veteris legis exorcistæ, id est, adiuratores, ex doctrina Salomonis dæmones ab hominibus abigebant, sed & nos similiter exorcistas habemus, qui illos exorcizant, qui efficiendi sunt cathecumeni, nimirum cum ab iis adiurando expellunt dæmones. In templo erant cantores apud nos sunt lectores, siue anagostes. Ostiarij in nostra ecclesia vicem supplent templi ianitorum. Officium enim ianitorum erat tẽplũ claudere, & aperire, mundos recipere, immundos excludere. Ostiariorũ ãt officiũ est cathecumenos baptizandos, & pœnitentes p̃ Episcopos iam reconciliatos in ecclesiam introducere.

Quomodo

Quomodo personæ dignitatis a veterib. ad nos fluxerunt. Cap. 14.

VIdendum modo est.quemadmodum dignitatum ꝑsonæ a veteri bus ad nostrã ecclesiam peruenerint. Et dñs quidem Papa,i. pater patrum,vel custos patrum,Summi Põtificis,qui in lege fuit,ꝑsonam gerit, velu ti Romanus Imperator.Monarchæ,Senatoria potestas,& Patriciorũ dignitas,quæ forsitan apud Iudæos obseruabatur, etiã num in nostra ecclesia ꝑmanet in tribus Patriarchis,s.Antiocheno, Alexandrino, & Constantinopolitano. Primates,q tribus Archiepiscopis præsunt, vel præesse possunt,Regem exprimunt, cuius potestas ad res se extendit ducatus. Metropolitani,siue Archiepiscopi comparãtur Ducibus, qui pluribus præsunt Comitibus. Nam & Archiepiscopi pluribus Episcopis præesse dicuntur.Episcopi habent similitudinem Comitum Coepiscopi, quorum iam abolita est dignitas. Præfectis adæquantur Abbates,imitantur tribunos militum,Cancellarij,Prætores, Archidiaconi,Centuriones,Decani,Decuriones,Archipresbyteri loco sunt aduocatorum,ꝑsbyteri ædilium,diaconi quaternionum, hypodiaconi tribunorum, deniq; exorcistæ quæstores representant, ostiarij aulæ ianitores, lectores carminum recitatores Acolyti carminum scriptores.

De rebus, quæ Deo potissimum debentur. Cap. 15.

NVnc autem, quod quarto a nobis fuit propositũ agrediamur, vt videlicet, q res Deo spiritualiter debeantur,breuiter exponamus, quod abundè satis pateant. Sunt etenim decimæ,primitiæ,vota,sacrificia,oblationes,& donationes. Primitiæ a primis hominibus initium habuerunt. Legimus.n. Caina, & Abelum è frugibus suorũ laborum primitias Deo obtulisse, sed Abelũ agnos,& Caina segetum manipulos.Horum tamen alter, quia & iustè, & lęta frõte optimum quodque obtulit, Dei grãm abundè demeritus est, eiusq; grex in fœtura maximæ fœcunditatis abundauit, ob quam rem innocens sub Christi figura primus martyr extitit. Alter vero, quoniam iustè primitias non soluebat, cum pessima quæque daret,Deo displicuit,primusque in peccatum fratricidij, aut homicidij incurrit,quod laboris sui prouentum non habebat expectatum. Eodẽ modo & populum Israeliticum ex omni suo labore Deo primitias dedisse ex Dei precepto accepimus.Quare,ipsa ratio exigit vt & nos Christiani similiter faciamus. Quid autem & quomodo dandum sit satis cumulatè docet nos euentus Abeli,& Cainæ. Profecto non possumus eius non meminisse,quod a Deo omnia accepim⁹, & quicqd habemus, ꝙ ab ipso sit ꝑfectũ, ita,vt vel ob id æquum sit,ei primitias offerre,& quodammodo de acceptis beneficijs referre gratias. Sed si quæratur, cui dandæ sint primitiæ,& in qua etiam quãtitate,facilè respondemus,eas sacerdotibus esse largiendas. Quod ita tamen accipiendum non est,quasi necesse sit eas his solis dandas esse,ac nõ etiam aliis. Nam Eremitis,& iis,qui in terrarum abditis latent,& inclusi sunt, aliisque religiosis, si placuerit, dare possumus. Nec vero certa,& determinata in his quantitas est, adeo vt quantum visum fuerit, & non vltra largiri liceat. Si modo ex affectu charitatis proficiscatur. In veteri lege præceptum est, vt ex omnibus bonis darent decimas, quòd ex omnibus Deus sibi decimam voluit, quam tribui Leui in celebratione sui officij appropriauit.Sic nos vtique similiter facere debemus. Quòd si vero a laicis iniustè possideantur, nihilo tamen minus eas tenemur soluere. Nec sanè licitum est ijs conuiuere, aut de his dispensare,sed illos tantisper reddere,donec Deus iniustam eorum possessionem in melius emendauerit. Proinde si quis decimam retinere præsumpserit, certè ille transgressor, & præuaricator præcepti diuini iam factus est,& mortaliter peccauit. Atque etiam qui hoc fecerit, sciat se non solum decimam retinere, sed quòd & nouem alias partes iniustè non dubitet possidere. Tantum est non reddere, quod ad Deum pertinet.

De votis, & sacrificijs. Cap. 16.

VOta nostra Deo debemus: Vnde illud, Vouete & reddite &c. Sed votorum aliqua sunt necessitatis, aliqua spontaneæ voluntatis. Necessitatis sunt, quę sunt fidei annexa, cuiusmodi in baptismo facimus, dum nos fidem Christi obseruaturos, & satanæ operibus plane abrenunciaturos vouemus sic necessitatis voto ad stringimur ad obseruationem cum renunciaturos vouemus. Sic necessitatis voto adstringimur ad obseruationem decem præceptorum. Atq; hæc quidem vota omnino mutari non possunt, sed perpetuo sunt obseruanda. Vota spontanea nonnulla sunt discreta, nonnulla indiscreta. Indiscreta sunt vota puerorum, dum necdum suæ sint potestatis, sed parentum. Atque huiusmodi licitè omitti possunt, si videat expedire, vel parentibus, in quorum potestate sunt constituti, placuerit contra ire. Sic vota mulierum indiscreta appellantur, quum sunt in potestate virorum. Verbi gratia: Si aliqua puella, quæ nondum esset nubilis, & ad annos suæ pubertatis adhuc non peruenisset perpetuam vouisset castitatem, & paulo post parentes eā, vt matrimonium contraheret, cogere vellent, posset vtiq; nubere, nec teneretur voto satisfacere. Sic eodem modo, si alicuius vxor, marito ignorante, votum fecisset de Hierosolimitana profectione, posset maritus eam, si vellet, reuocare, quę sub eius manu sit constituta. Sed contra vxor in eo casu maritū non reuocaret, nisi ipse vouisset castitatem. Illud.n. neutri illorū permissum est, nisi quatenus in hoc vtriq; consentiant. Alter igitur sine altero castitatē vouere non pōt, nec debet, cū altera alteri debitum persoluere obligetur. verum non in huiusmodi solum personis votorum indiscretio intelligitur, sed qnq; ēt in prouectioribus, & quæ omninò liberæ sunt, vota fiunt indiscreta, quæ pœna potius digna sunt, q̄ vt ad effectum perducerentur. Quale esse pōt, si quis illud se facere voueat, quod perficere nullo pacto possit, vel ex quo ita debilem suam efficeret naturam, vt periculum sit, ne oneri succumbat, & sui ipsius occisor habeatur. Certè quecunque vota cum consilio & animi ratione facimus, ea perpetuo sunt obseruanda, nec vllo mutanda tempore. cum autem in lege veteri multiplex ageretur sacrificium, vt in Leuitico habetur, in Christianorum, seu fidelium Ecclesia vnum duntaxat celebratur sacrificium, s. corporis & sanguinis Domini, de quo, quoniam in sequentibus latius dicturi sumus, cum officio Missæ exequemur, modo supersedeamus.

De oblationibus, & donationibus. Cap. 17.

NVnc de oblationibus, Sicut in lege veteri populus Hierosolymam ad magnas quasdam solennitates conueniebat, nimirum ad Paschatis, Pentecostes, & Scenophegiarum festa, vt orarent in templo, vbi ēt ex debito vniuersi offerre obligabantur. Ita omnes Christiani ex institutione sanctorum patrum tenentur offerre, iuxta modum suarum facultatum in quatuor, principalibus sacerdotibus, nempe natali domini, Paschate, Pentecoste, & in festo Omnium sanctorum, vt inde sibi victum habeant sacerdotes. Præterea offerre debent, quo Paschalis illa candela cerea ematur, quo que cum oleum, tum cera ad Ecclesiæ illuminationem comparetur. Alias autem nemo ad oblationes compellendus est. Si tamen fiant, spontaneæ sunt, quemadmodum & illæ, quæ post confessiones dari consueuerunt. Quòd verò in quibusdam ecclesijs vendantur sepulturæ, & pro campanarum pulsatione donationes exigantur, perinde est, ac si ecclesiæ sacramenta venderentur.

Quid sit officium, & quotuplex. Cap. 18.

CVm ergo hactenus, vt propositum erat de locis, temporibus, personis, & rebus Deo spiritualiter dedicatis expositum sit, sequitur, vt de eo, qđ quintum, & vltimum in propositione fuit. nimirum de ecclesiasticis officijs deinceps dicamus. Et primo quidē videndum est, quid sit officium, secundò vnde dicatur, tertio quemadmodum de eo agendum sit. Officium est, vt ab Isidoro definitur, proprius, vel conueniens

niens vniuscuiusq; actus secundùm leges & mores ciuitatis, vel instituta professionis. Alia enim officia habent monachi, alia canonici, alia solitarij atq; Eremitæ, & sic de aliis. Dicitur aût officiorum vt in libro officiorum inquit Hieronymus, quasi efficium. Consentaneum enim est, vt suum officium vnusquisq; efficiat. De officiis agendum hic est partim generaliter, partim vero particulariter. Sunt.n. quædã generalia officia & vniformia, quæ toto anno obseruantur, vt sunt horarum, preces, vesperæ, completoria, ac nonnullæ Missæ & matutinæ. Sunt autem quædam specialia, quæ pro varietate temporum & solennitatum distantia variantur. Pro varietate temporum, qm alia Paschali tempore celebrantur, alia in Quadragesima, alia in estate, alia denique in Aduetu. Pro diastemate seu distantia solennitatum quum aliter fiat in hac solennitate, aliter in alia. Nam in ipso Paschate tres tantùm lectiones recitantur, in Natali verò nouem.

De officio generali. Cap. 19.

DE generali officio primo dicendum est, idq; hoc ordine, vt primo quid canendum & psallendum sit videamus; deinde a quo fuerit institutum officiũ ecclesiasticum, tertio ad quid cõducat, quamobrem & quãdo sit ordinatum, quartò deniq; a quo fuerit canonizatum, & confirmatum. Et imprimis quidem dicimus generaliter nihil esse cantandum, aut psallendum, aut ẽt legendum, quod a summo Pontifice non fuerit approbatum. In primitiua ecclesia diuersi diuersa cantabãt, quibus pro suo libitu, ita tamen si illud, quod canebant ad diuinam laudem pertineret. Pleraq; tamen officia obseruabant, quæ ab initio erant constituta, vel à Xpo, vt oratio Dominica, vel ab Apostolis, vt Symbolum. Posteà Ecclesia velut scissa est p varias hæreses & scismata. Qđ quidem cum vidisset Theodos. Impe. qui suo tempore omnes hæreses extirpauit, negotium dedit Damaso Pontifici, vt aliquem sapientem & catholicum ad se accerseret, qui ecclesiasticum officium ordinaret. Præcepit igitur Damasus Hieronymo, viro trium linguarum peritissimo, vt qui ad eam rem nõ erat idoneus, vt quædam officia ecclesiastica in certũ ordinẽ redigeret. Habitabat aût tum temporis Hieronymus Bethleniæ cũ Paula & Eustochia, atq; aliis virginibus religiosis, posteaquàm iam ante Romæ sub septẽ apostolicis viris habitauerat. Ordinauit ergo hic, quantum ad psalmos attinet, qui quibus diebus canerentur. Sed & Euangelia & Epistolas, atq; alia officia in ordinem quendam redegit, vt quid quoque die cãtandum esset, semel constaret. Nam omnes ferè cantus composuit, iis exceptis, quos alii ecclesiæ Doctores postea adiecerunt. Hieronymus itaq; cũ opus istiusmodi absoluisset, misit Romam, vbi a Damaso Papa fuit approbatum, & in eommuni Concilio canonizatum Postremo Papa Damasus eam dedit operi authoritatem, vt postea semper in omnibus ecclesiis obseruaretur, quemadmodum in eo erat ordinatũ. Quare ostensum modo est a quo officia ecclesiastica fuerint instituta, qua de causa, quando, in quem finem, & quis ea canonizauerit.

De ipso officio. Cap. 20.

HIs ita consideratis, operæ pretiũ est, vt ipsum officium persequamur, ordientes ab officio noctis. Hic.n. ordo aptus, & conueniens est, ne a luce ad tenebras veniamus, sed potius a tenebris pdeamus ad lucẽ. Sciendum igit est, olim tempore primitiuæ ecclesię vsu receptum fuisse, vt nocte ter surgeretur ad diuinum officiũ celebrandũ; Primo, circa primum somnum, habita ratione eius temporis, quo vulgus se quieti dare consueuit: Secundo circiter mediã noctem: Tertio paulo ante diem, hoc nimirum ordine, vt, cum nocturni finiti essent, & lectiones cũ suis responsoriis peractæ priusquam lucesceret, aurora apparente, cum pulsu campanarum decantarent, Te Deum laudamus, & sic deinceps laudes matutinas. Ad primã nocturnam surgebant tantum ministri ecclesiæ, qui cum tempestiuius iniissent cubitum, iam dormierant. Sed quoniam frequẽter hoc nocturna vocabulo vtimur, non incommodè

de fecerimus, si quod per illud significetur, exposuerimus. Accipitur ergo nocturna nocturnæ, pro hora: & nocturna nocturnorum, pro ipsius officiis. Vel nocturna nocturnæ psalmi appellantur, quo dominicis diebus dicuntur, anteq̃ recitentur lectiones. Similiter etiam illi, qui diebus profestis dicuntur, vt in secunda feria: Dominus illuminatio &c. atq; ita de reliqs. Nocturnæ nocturnarum dicuntur tempora, quibus psalmi cantantur. Nocturni nocturnorum vocantur nouem psalmi, & nouem lectiones cum suis responsis. Nunc igitur pergamus. In solennitatibus ad p̃m nocturnam pariter surgebant ministri, & coniugati tam viri, quàm mulieres. Ad tertiam tandem nocturnam communiter surgebant omnes. Sed postea charitate erga Deum algescente, cum feruor ille cultus diuini in ominibus tepesceret, ita vt iam pigriores essent, quàm vt statis illis horis ad officium nocturnũ surgerent tã ministri ecclesiæ, quàm cęteri, consultum est, vt media saltem nocte omnes surgerent, iuxta illud prophetæ: Media nocte surgebam &c. atq; ita tum continuò integrum noctis officium absoluerent. Quod quidem etiam nunc pleriq; religiosorum conuentus obseruant. Verum & hæc institutio breui abijt in disuetudinem, quum iam conuiuiis, & luxui magis vacabant, q̃ Dei seruitio. Quapropter iterum aliter statutum fuit, vt vel tempore nocturnæ vltimæ vniuersi circa diei crepusculum surgerent. Nunc autem eo diuini cultus ratio demersa est, vt citius surgant pueri, q̃ ministri ecclesiæ, & prius cantent passeres, q̃ sacerdotes. Adeo amor ille Dei in hominibus penitus refrixit. In memoriam, & recordationem primæ illius tam laudabilis consuetudinis, etiamnum ecclesia æstiuali tempore nocturnum officium celebrat, tempore nimirum primæ nocturnæ. quod nos vigilias vocamus tametsi vero aliquando tempestiuius. Fit autem illud duplici nomine, vel ad veterum commendationem, vel ad nostram ipsius exhortationem, vt videlicet sciamus. quam illi essent sobrij in officiis nocturnis tempore hyemali, quos, quum ter quaq; nocte surgerent, breuitas noctis ę stiualis, haud quaquam tardabat Quotus autem quisq; nostrum est, qui iam sole radiante ad illud officium alacriter surgere queat; Vsq; adeo hic sponsi videmur penelopes nati in medios dormire dies. Sed quid dico de officio nocturno? Q̃ sunt numero qui diurnum rectè curent officium? certè, si quod res est, loqui liceat, admodum pauci. Verum ne quis dubitet quibus festis vetus illa obseruetur consuetudo, sciendum est in tribus illis vigiliis, scilicet Ioannis Baptistæ, Petri, & Pauli, & assumptionis beatæ Mariæ. Quoniam hę sunt præcipuè solennitates, quas in æstate habemus.

Cur ter nocte surgebant. Cap. 21.

Causa vero, & ratio quare ter nocte surgerent huiusmodi adferri potest, ꝙ quadã similitudine maiores nostri ad hoc moti fuerint. Quemadmodum. n. ij, quorum ciuitas ab hostibus obsessa est, facile ab incursione interdiu, cum communes vires conferũt sese defendere possunt, & non vero noctu, ob id noctem ternis diuidere solent excubiis, vt in prima quiete vigilent omnes, quod illud tempus sit periculosissimum, ac paulo post tantum ij circa muros permanent, quorum primò sit vigilare vsq; ad conticinium: deinde vero vt illi surgant, quorum est secundo loco excubias agere, & pernoctare ad galli cantũ vsque, atq; ita demum & tertij vigiles surgant, donec iam dies fit. Sic sancti patres similem excubandi vicissim consuetudinem sumpserunt ad tutandam sacrosanctam ecclesiam, quæ vna omnium fideliũ ciuitas, quam diabolus impugnat quotidie, quanq; vt semel subuertat, conatur modis omnibus, idq; pręcipuè noctibus, quando nobis maxime insidiatur. Nox enim peccatis turpibus apta est, furtis, adulteriis, & compluribus alis, quum homines sperant fore clam, & minus habẽt pudoris. Hinc est, Qui male agit, odit lucem. Nam sicut aperta est lux, ita nihil opertum relinquit: sed contra, nox vt est obscura, sic erubescere nescit. Quare profecto nocte accuratius excubare debemus contra inimici latentis insidias, ne ijs ad turpia impellamur.

De repreſentatione trium temporum.
Cap. 22.

ILlud quoq; notandum eſt, ꝙ in his trium nocturnarũ officiis tria tempora repreſentamus, tempus. ſ. ante legem, tempus ſub lege, & tempus gratiæ, quorum quodlibet tribus variatur diſtinctionibus. Temporis ante legem prima fuit diſtinctio ab Adam vſq; ad Noe, ſecunda a Noe vſq; ad Abrahã, tertia ab Abraham vſq; ad Moyſen. Tempus vero ſub lege has habuit diſtinctiones. A Moyſe vſq, ad Dauidem, à Dauid vſq; ad transmigrationem Babylonis, a traſmigratione vſq; ad Chriſtum. Deniq; prima diſtinctio temporis gratiæ fuit tempus Apoſtoliçe, & Euangelicæ prædicationis, ſecunda tempus impugnationis, quod omnes peperit hæreſes, tertia tempus pacis, quando omnis eſt hæreſis penitus extincta. His diſtinctionibus ita ſemel connumeratis, inueniemus nouem fuiſſe temporum diuerſitates, quas non obſcure in numero Pſalmorum, quos in officio nocturno cantamus, innuimus. Diebus. n. feſtis vſurpamus nouem Pſalmos, nouem lectiones, nouem reſponſiones, cum nouem verſibus. In vnoquoq; nocturno tres ſunt pſalmi, tres lectiones, tres reſponſiones, & tres verſus. Interim tamen ſciendum eſt, nouenarium pſalmorum, nouenarium lectionum, nouenarium reſponſorum, cum totidem verſibus, pro vno eodemq; accipi, quantum ad mundi figuram attinet. In his temporum diuerſitatibus, quas modo enumerauimus, optimè vigilarunt ſancti patres, bonis operibus ſedulo incumbentes. Quod quidem nos, vt eorum meritis quadam oratione ſimiles efficiamur, in officio nocturno ſub nouenario numero pſalmorum, lectionum &c. in laudem Dei exprimimus, exercitando nos mutuo ab inſidiis diaboli, Atque ideò ſanè in tribus nocturnis nouem dicimus pſalmos, & lectiones cum cæteris, vt Trinitati imprimis placeamus, ac nouem ordinibus Angelorum queamus aſſociari. Nec vero abre eſt, ꝙ hæc nocte potiſſimum facimus, quum præſens hæc noſtra ciuitas, eccleſia nimirum, velut vmbra quædam ſit cœleſtis iſtius eccleſiæ, ad quam diuina gratia perueniemus. Celebratur autem offi- cium hoc trium nocturnorum diebus maximè Dominicis, in ſolennitatibus Trinitatis, & in feſtis Sanctorum; ideo quoniã certo credimus illos Dominicæ reſurrectionis, quàm dies dominica ſignificat gaudia iam eos eſſe conſecutos. Simili ratione in eorum feſtis nouem pſalmos cũ totidem lectionibus, ac reſponſorijs proferimus, quo eas nouem ordinibus Angelorum aſſociatos eſſe oſtendamus. In noctibus vero iſtorum dierum, qui ſolennes non ſunt, pſalmi duodecim, quos vulgus dietam vocat, cum ſex antiphonis canuntur, ac tres lectiones, totidemque reſponſiones recitantur ea ratione, quod horæ duodecim diei adſcribantur, & totidem nocti. Quo quidem fit, vt pro vnaquaque noctis hora pſalmum Deo offeramus, quo à nocte erroris, & a mentis noſtræ cæcitate, ad quam nos per peccatum primi parentis detruſit diabolus, per innumeram Dei miſericordiam liberemur. Sex antiphonæ deſignant ſex opera miſericordię, quæ ſi recte obſeruauerimus, ab huius noctis tenebris ad veram lucem, i. Chriſtum haud dubie perueniemus. Ob id autem hic duos pſalmos coniungimus, vt per eos oſtendantur laudes, & opera noſtra ſine charitate nihil valere, quæ conſiſtit in dilectione Dei & proximi, inter quos nullum eſt medium. Verum duos pſalmos ita cõnexos propterea vna abſoluimus Gloria, quia laudes noſtrę tunc sũt Deo acceptæ, quando in charitate perſiſtimus. Tres poſtremò lectiones tres cõnotant ætates, videlicet pueritiam, iuuentutem, & ſenectutem. In his enim ne a diabolo ſeducamur, optime vigilando Dominum laudare tenemur.

De ordinatione Sancti Benedicti.
Cap. 23.

BEatus Benedictus multo aliter noctis officium inſtituit. Non quòd a ſuperiori eccleſiæ inſtitutione diſſentiat, ſed ob aliam cauſam, quemadmodum ſtatim dicemus. Nec ſanè in quoquam ei eſt contradictum, ſed quicquid feciſſet, fuit approbatum & corroboratum a beato Gregorio. Cum enim hic vir ſanctiſſimus, & qui a Spirituſancto illu-

illuminatus esset verè habebatur, creditum fuit quòd alio pacto officium non instituisset, nisi idem a Spiritusancto accepisset. Beatus itaque Benedictus ad perfectioris vitæ culmen aspirans sex psalmos in nocturno primo cantari, & quatuor lectiones cum quatuor responsorijs instituit, totidemq; in secundo, vt per hoc nobis duplicem vitam contemplatiuam, & actiuam apertè innueret. Nam senarius numerus psalmorum vitam nobis indicat actiuam, in qua sanè conueniens est sex opera misericordiæ exercere, si ad perfectionem vitæ contemplatiuæ fœliciter peruenire velimus, quæ itidem vt per quatuor Euangelistis, ita hic per quatuor exprimitur lectiones. In tertio porrò nocturno tria cantica in laudem Trinitatis cantare instituit, a qua nobis omnem vitæ perfectionem dari certò credimus, & speramus. Finiuntur autem illa cantica per alleluya, quod est cœlestis lætitiæ canticum: vt per hoc euidenter notetur Trinitatem dignam esse cœlesti laude, nec adeam plenè perfecteq; laudandam satis sufficere laudem humanam. Quæ vero quatuor sequuntur Euangelicæ lectiones, significant laudatores Dei debere per doctrinam quatuor Euangeliorum, quatuor insigniri virtutibus, adeò vt hinc per quatuor responsiones designetur laudantium alacritas. Sed nedum hoc agũt, totum illud bonum sibi ascribant, verùm vt potius laudi diuinæ omne attribuant, & se seruos Dei in omnibus esse agnoscant, commodè subiungitur, Te Deum laudamus. Posteà legitur Euangelium, quod denarium connotat, idest, vitam æternam, quæ videlicet laudantibus dignè reddetur. Per hymnum qui sequitur, nimirum Te decet laus &c. gaudium, quod post laborem in denarij remunerationem habebunt Sancti, denotatur. Sed quoniam officium monachorum nihil ad nos pertinere videtur, tantum de eo hactenus dixisse sufficiat, & nostrum propositum persequamur.

De pulsu campanarum, & matutini temporis initio. Cap. 24.

CVM Ecclesię ministri ad nocturnum officium surgunt, quemadmodum in castris, vigiles sese tubis excitant: ita hi primò pulsant campanas, in signum fidelibus vt pernoctent, & sese aduersus insidiantem diabolũ muniant, ac suum creatorem laudibus extollant, per quem à peccatorum tenebris, & ab iniquitate dęmonum se fore liberandos certissime sperant. Quemadmodum verò pulsandum sit in magnis solennitatibus, diebus Dominicis, festis minoribus, & alijs diebus priuatis, opportunius dicetur aliàs. Dum igitur pulsant campanę, ecclesia aperta est, quam simul atque ministri ecclesię ingressi sunt, debent se ante omnia ad Sanctorum altaria conferre, ibiq; pressa voce prostrati eos implorare quatenus, & se suum gregem eorum auxiliis bene vigilãdo a principe tenebrarum valeant custodire, & perpetuò in diuinis laudibus pseuerare. Sed quoniam campanarum mentionem fecimus, facile illud nobis concederur, si qđ mysterium hic lateat, detracto velut cortice aperiamus. Campana.n. significat cõcionatores, q perinde nos ad diuinas orationes adhortantur. Lignum verò, quod vltra campanæ caput protenditur, crucẽ declarat Domini, & cauilla (sic.n. ferrum illud pensile vocant, quod Gręci rectius ῥοπαλον nominant, cuius pulsu campana sonum reddit) mentem concionatoris. Nam vt campana pulsari non põt, nisi mediante cauilla, ita quoq; inutilis ille est concionator, qui mente non sit pręditus. Cęterũ chorda, quę campanę appẽditur, sacram exprimit scripturam. Quia sicut chorda ex tribus potissimum conficitur funiculis, sic triplex omnino esse dicitur scriptura, nempe historica, allegorica, atque ethica. Quod autem campana eleuetur ac deprimatur, indicio nobis est sacrã scripturam loqui aliquando altè, & aliquando submissè. Iam ergo redeamus, vnde diuerti cœpimus. Pulsatis campanis hebdomadarius (ita eum appellamus, cuius est tota hebdomada in choro administrare officium) alta voce incipit.

Domine labia mea aperies,i.aperi, vt sit enallage temporis. Domine,inquam,aperi,& os meum annunciabit laudē tuam. At non & anteà apertum os habuit,quū orabat? Habuit quidem,sed is est loquēdi modus. Non.n.dicitur apertum os habuisse,quandiu summissa voce orabat,sed tunc aperuisse, quando illius vox apertè incepit audire. Vel necdum os aperierat ad laudandum Dñm,licet aperuisset adorandum. Vel etiam tangit religionem sacerdotum primitiuæ Ecclesiæ, qui quum irent cubitum signaculo crucis se muniebant,vocem comprimentes ad tēpus vsq; matutinum, & tunc demum vocibus in laudem Dei prorumpebāt.Sed quia hoc habet homo a Deo,quod ipsum laudet, ideo ab ipso petit,vt sibi os aperiatur,inquiens, Dñe labia mea aperies. Verum enimuero quum diabolus semper odio habeat laudē Dei,& hominē tunc acerrimè impugnet,qñ se Dñm laudare promittit,ne laudator Dei a diabolo superetur, cui haud facilè est resistere, diuinum implorat auxilium,cum ait,Deus in adiutorium meum intende.Vnde profectò etiā nunc moris est,vt tunc crucis fiat signaculum. Tum Diuino fretus auxilio,qđ semper præsto adest illud inuocantibus, fœliciter auspicatur promissam laudem non solum Patri,vel Filio,vel Spirituisancto, sed toti Trinitati,cum inquit,Gloria Patri,& Filio, & Spirituisancto. Inchoata ad eum modum Dei laude,cantor,qui est quasi preco ecclesiæ, vel eius vicarius, alios adhuc ante altare suis orationibus insistentes ad laudandum Dominum hortatur,quum ait. Venite exultemus Domino, &c. In quo Psalmo etiam quædam causæ quamobrem Domino exultandum sit,continentur.

De hymno, & de ijs, quę ad tertium vsque nocturnam fiunt. Cap. 25.

FInita exhortatione, quę ob id appellatur inuitatorium, q̄ cęteros ad laudem Dei inuitet, sequitur ipsa laus,videlicet hymnus,q ideo stando canitur,vt in erectione corporum ostendamus,quam in laudādo Dñm corda sursum erigere debeamus. Quia nisi mens linguæ consonet, certum est vocē quantumuis clamosam Deo nō placere. Añа,quæ sequitur,quæq; suauiter modulando canitur,mentis deuotionem, q̄ in laudando Dñm habemus,designat. Verū ideò illa primò incipit, & finito Psalmo, qui ei modestè accinitur,tota cantatur, quia tunc rectè laudem nostram modulamur, si ex bona mentis deuotione incepta,simili deuotione absoluatur. Añæ autē sunt quasi quædam cantilenæ ad animorum recreationem, diuinis laudibus insertæ. Versiculus,qui postea cantatur,significat, q̄ tunc ab officio Psalmorū nos ad officium Lectionum vertimus. A pueris hic canitur, vt tum demum intelligamus nostrum Deo placere seruitium, si cum innocentia hoc agamus. Posteà dicit Dominica oratio,quæ inter alias orationes hr̄ maximè authoritatis priuilegio. Atque hæc ideò dicitur, vt per eam tentationes diaboli reprimatur. Cū.n.diabolus sentit nos velle legere lectiones, in quibus Sanctorum victoriæ ab ijs contra ipsum obtentæ recitantur,vel quæ ad morum instructionem,& virtutum informationem maximè leguntur,tunc acrius impugnat nos. Quare ne ab ipsius impugnatione deuincamur,orationi magis,q̄ voci incumbimus. Vltima autem pars orationis aperta voce recitatur,s. Et ne nos inducas in tentationem, vt pateat, ad quid illa dicatur oratio,ne videlicet, qui lecturus est,id elationis gloria faciat, atq; ita per diabolum seducatur, & auditorum mentes lectionis intellectu, ac profectu per ipsius phantasticas tētationes defraudentur. Tunc itaque lector ad librū accedit, ac priusquàm legere incipiat benedictionem,tanquam legendi licentiam petit a sacerdote,inquiens. Iube domne benedicere. Per quod innuitur neminē debere in ecclesia legere, nisi petita venia, vt iussus sit.vel ad hoc ante cōcessus.Sed animaduertendum est, eum, qui lecturus est,hic domne dicere,non domine, quoniam ad hominem loquitur,qui vt est semiplenus, & imperfectus respectu nostri Domini, ita syncopato vtitur vocabulo. In fine verò lectionis plenè inquit. Dñe hoc modo. Tu autem Domine. Quòd

præter

prǽter cæteros maximè obseruant monachi, quum dicũt domnus Abbas, non dominus Abbas. Hinc etiam est, ꝙ famuli Dominis suis inseruientes si quando illis pocula porrigunt, non debeant vtrunque genu flectere, sed dumtaxat alterum, népe sinistrum, per quam partem significat corporalis seruitus, quæ tantum debetur hominibus, & non spiritualis. Nec est acclinandum Principi sæculari recta facie, sed ab aure sinistra capite flexo. Finita igitur lectione adiungit lector. Tu autẽ Domine, non Domne, vt qui perfectum alloquitur Dominum, & omnino talem ꝙ perfecto & pleno vocabulo dignus est. Nec illud sane ad lectioné pertinet, aut præmissæ lectioni cõtinuatur, sed lector absoluta lectione dirigens sermonem ad Dñm, & sese excusans inquit. Tu aũt Domine miserere nostri. Quorum verborũ sententia hæc est, Domine forsitan ego peccaui in legẽdo, modulate pronuncians humanæ laudis cupiditate, & fortassis & peccauerunt auditores, ꝙ variis cogitationibus fuerint intenti, & lectioni debitum non tribuerint auditum, sed ô tu Domine miserere nostri. Quod autem a cunctis generaliter respondeũ, Deo gratias, pertinet ad lectionem, & vox est Ecclesię gratias Deo persoluentis. Ac si dicerent. Deus pauit nos verbis salutis, quæ sunt animæ cibus, de quo beneficio vicissim nos Deo agimus gratias.

De tertia nocturna. Cap. 26.

IN tertia nocturna similiter recitãtur lectiones, sed de homelia Euãgelij. Quare autem hoc fiat, hæc est ratio, ꝙ tertia nocturna declaret tempus gratiæ, vt prædictum est superius, quo tractabantur Euangelica. Notandum interim hic est, fuisse quoddam tempus, quo veritas Trinitatis ab hæreticis maxime impugnaretur, sed tandem hæresi confutata atque eiecta, ac populo ad veritatis cognitionem reducto, ordinauerunt sancti Patres, vt nona lectio de Trinitate legeretur cum suo responsorio. Quod ꝗdẽ aliquandiu fuit obseruatum, sed postea tamen neglectum. Cum.n. Ecclesiæ lectionem de Trinitate legere non fuerat necesse, vniuersis iam Christianis sane credentibus, eam legere omisit, sed eius responsorium retinuit. Inde est, ꝙ in ætate Dominicis diebus nonum semper respõsorium de Trinitate cãtamus. Quanquã tunc proprie responsorium non dicitur, quod præmissæ lectioni non respondeat. Nam responsoria lectionibus quibus subiunguntur, semper debẽt respondere, ita vt inde sic sint nominata, quemadmodũ & versus appellantur, quasi iis finitis vertuntur responsoria, i. reuertantur, & iterũ cantentur, vel saltem eorum particula aliqua. Atque ita soluitur quæstio illa musicæ, quæ fit de versibus secundi toni, qui terminãtur in cap. cũ secundus tonus semper inde finiatur. Dicimus.n. ꝙ illic non finis, sed in repetitione responsorij. Pót tamen dici, ꝙ commune appelletur respõsorium, non quod præmissæ respondeat lectioni, sed illi, quæ de Trinitate legi solebat. Absolutis nocturnis ecclesiæ lumina accenduntur, & pulsantur campanæ, atque alta voce canitur. Te Deum laudamus. Quo quidem significatur lætitia & gaudium eius mulieris, quæ accensa lucerna, drachmam quam perdiderat, inuenit. Quod autem illius cantici finis, videlicet, Per singulos dies, & alii versus, qui sequuntur, paulo altius canantur, designat vicinarum congratulationem, qua mulier ob repertam drachmam congratulabantur. Nam & compulsatio earundem representat conuocationem.

De officio Diurno. Cap. 27.

POst noctis officium agendum est de diurno, quod in septem partit distinctiones, videlicet in laudes matutinas, horam primam, tertiã, sextam, nonam, vesperas, & completoriũ. Missa etenim ad officium Tertiæ, vel Nonæ spectat. Nam his duabus horis Missa regulariter celebratur. Quod autem diei officium septem horis distinctum agimus a Propheta habemus, qui ait. Septies in die laudem dixi tibi. Sed cur quæso septies? Quia quum nocturnum officium misericordiæ tempus exprimat, quo genus humanũ a diabolo obsessum miserè seruabatur, optime sequitur, vt diei officium

nium tempus designet nostræ redemptionis, aut nostræ liberationis factę per Christum Solem iustitiæ, qui claritate suæ diuinitatis tenebras nostras illuminauit, atque ex diaboli seruitute nos extraxit, ita vt inde septies quoque dies laudes Deo cantemus, quoniam nos tãtum boni munere septiformis gratiæ sancti Spiritus accepimus. Quandoquidem verò a tenebris peccatorum per viam pœnitentiæ ad vitæ libertatem peruenitur, hinc natum est, vt diebus profestis, seu ferijs ad laudes matutinas caneretur Psalmus ille pœnitentialis, nimirum Miserere mei Deus. Diebus autem festis excepto Quadragesimæ tempore. Dominus regnabit decorem. De quo, vt de Psalmis aliis, dicetur posteà.

Cur septies in die laudamus Dominum. Cap. 28.

Est & alia ratio quamobrem septies in die laudemus Dominum, quòd quilibet dies vniuscuiusque repræsentet ætatem. Non quod eam omnis homo habeat, sed quam haberet, nisi peccaret. Hæc autem septem habet varietates, infantis, pueri, adolescentis, iuuenis, viri, senis, & decrepiti. Per matutinas laudes repræsentatur infantia, per primam pueritia, per tertiam adolescẽtia, per sextam iuuentus, per nonam ætas virilis, per vesperas senectus, per completorium ætas decrepita, ac finis humanæ vitæ. In his profectò omnibus ætatibus Creatorem laudare tenemur. Quod autem infantiæ nostræ tempore laudare possimus, euidens nobis facit argũ B. Nicolaus, q quarta & sexta feria matris vbera virtute abstinentiæ non sugebat. De alijs ętatibus satis est manifestum. Sunt itẽ quãplurimæ aliæ rationes, quare istarum horarum temporibus Dominum præcipuè laudamus. Rubescente diei aurora cantamus laudes matutinas, quæ matutinæ nũcupantur a mane, quod bonum est, si lumen est bonũ, atq; nihil esse melius luce videtur: bonum igitur est mane, quum eo tempore nobis lumen redditur. Appellãtur verò laudes, q̃ officium laudem potissimum sonet diuinam, quam ei damus, quoniam a tenebris erroris nos ad lucẽ veritatis reduxit. Hoc igitur temporẽ laudes Deo canimus, quia eiusmodi hora mundum creauit, & Angelos, qui statim atque conditi sunt, suaui cantu, ac modulamine Creatori suo laudes iubilarunt. Eodem quoque tempore populum Israeliticum per mare rubrum transduxit incolumen, ac Ægyptios submersit. Rursus eadem hac hora Christus victor a morte surrexit.

In alijs sex horis. Cap. 29.

Sequitur de alijs sex horis, sub quibus item sex aliæ comprehenduntur. Diei itaq; 12. horæ attribuuntur, & totidẽ nocti Sub prima hora duas complectimur, ipsam videlicet primam, & secundam: sub tertia tres, ipsam tertiam, quartam, & quintam: sub sexta itidem tres, ipsam sextam, septimã, & octauam: sub nona duas, ipsam nonã, & decimam, Vesperæ repræsentant vndecimã, Completorium duodecimam. At roget aliquis cur potius hisce diei horis diurnum celebretur officium, s. prima, q̃ secũda, tertia, q̃ quarta vel quinta, sexta, q̃ septima aut octaua, nona q̃ decima? Qũ istæ horæ quibusdam insigniuntur priuilegijs. Prima. n. hora Christus Pilato a Iudęis traditus fuit, & a morte resurgens prima hora Mariæ Magdalenæ apparuit. Prima hora visus est in litore septẽ discipulis piscãtibus, quibus dixit. Pueri habetis aliquid pulmenti? Hora vero tertia crucifixus est linguis Iudæorum & flagellatus, eademq; hora Spiritussanctus ipso die Pent. discipulis suis datus. Sexta hora Christus pro nobis ligno crucis clauis affixus est, atque eadem quoque hora ipso die Ascensionis cum discipulis discubuit. Nona hora exclamans spiritum emisit, & lanceatus, e latere corpore sui duo nobis eduxit Sacramenta, aquam videlicet baptismatis, & sanguinem redemptionis, ac saluationis nostræ. Vespere de cruce depositus est, qua item hora in vltima cęna cum discipulis suis cęnauit, vbi illis Sacramentũ corporis & sanguinis sui tradidit, quod nobis saluberrimum testamentum hic discedens reliquit. Eadem

sursus

rursus hora duobus suis discipulis proficiscentibus in Emaus in fractione panis fuit agnitus. Postremò in cópletorio patrem pro suis discipulis orauit, qua etiã hora in sepulchrum positus est.

De Psalmis qui hisce horis cantantur. Cap. 30.

QVi psalmi hisce horis, & quæ cantica debeant vsurpari, equidem satis notũ esse puto. Quia verò ad aliam spectent editionem ac nos de generali officio hoc tempore tractare proposuerimus, paucis quæ hic sunt præcipienda tradamus. Sciendum ergo ẽ generaliter in matutinis laudibus sex psalmos semper cantari, atq; in aliis horis similiter, per quos sex opera misericordiæ designãtur, quibus operarij in vinea Domini laborantes intenti necessario esse debent, queq; si pie ac mundo corpore exerceamus, a seruitute diaboli liberati ad vitæ libertatem ꝓculdubio peruenie-mus, & ꝓ mercede fidelissimi laboris denarium diurnũ, hoc est, sempiternam vitã recipiemus. Sanè notandum hic venit, ꝙ in laudibus matutinis duos coniungimus psalmos, s. Deus Deus meus ad te de luce vigilo, & Deus misereatur nostri, quos vna tñ Gloria finimus. Sed quare hoc fiat, huiusmodi põt ratio adduci; Qm̃ alter horum Dei significat dilectionem, alter verò proximi, quæ duæ dilectiones vsque adeo inter se sunt annexæ, vt vna sine altera in Christiana perfectione intelligi nequeat. Ad hymnum añt trium puerorum, s. Benedicite omnia &c. Gloria patri non adiungimus, ꝙ ꝓpter eiusmodi dei confessionem in caminum ignis sint coniecti. Quo quidem facto maximè derogatum est Trinitati. Vel ꝙ eius hymni postremus versiculus idem significat cũ Gloria patri, ne quid in sacris scripturis superuacaneum reperiatur. In matutinis vero laudibus non iubilamus nisi in vltima tantum antiphona. Nam cũ per laudes Domini intelligamus resurrectionẽ, in qua nil penitus desiderauit beatitudine & immortalitate iam consecuta, certè nullo hic opus est iubilo, ꝙ rei alicuius significat desiderium. Nec ẽt in completorio, ꝙ actiuam connotat resurrectionẽ. Non ꝙ post resurrectionem iubilus esse designat, quando verius cum ipsis angelis creatori nostro iubilum simus cantaturi, sed ꝙ tum suam amittet significationem, quia alicuius rei dicitur esse desiderium. Tum n. nihil desiderabimus, vt inquit Dominus: In die illa non interrogabitis q. quam. Dictis itaq; ad eum modum psalmis cum antiphona, legit sacerdos lectionem, quam alio nomine appellamus capitulum, quia ex capite epistolæ iustius diei sumitur. Legitur aũt absq; Iube Domne benedicere, & absq; sacerdotali benedictione, quod Prælatis ecclesię ac sacerdotibus proprium sit eam semper legere, q legendi veniam non petunt, quum eam alijs dare debeant. Nec est ꝙ quis nobis obuciat, si in nocturnis (quod ferè fit) sacerdos lectionem legerit, an ẽt sit necessarium veniam postulare ac dicere. Iube Domne benedicere, ꝙ eius sit benedictionem & licentiam dare. Dicimus.n. ꝙ si hoc pacto lectionem legerit sacerdos, eum pręter officium suum facere, cum sit lectoris. Verum si hic non adsit, tum facile permittitur, vt vel sacerdos, vel clericus sacerdotis, vel ẽt quispiam alius ordinis minoris tanquam lecturus dicat: Iube Domne, atque ei benedictio a sacerdote reddatur: Absoluto capitulo nõ subiungit: Tu autem Domine, quia ratio postulat vt sacerdos sit perfectus, & qui suggestionibus diaboli haud facilè succumbat. Sacerdos igitur in persona Domini per capitulum nos sensu admonet, atque hortatur ore, vt in fide perseueremus, & operibus misericordiæ perpetuo incumbamus.

De Hymno & aliis sequentibus. Cap. 31.

DEinde canitur hymnus, per quem lętitia, quam ob assecutam habemus libertatem, exprimitũ. Sed quia Christus nobis hanc lętitiã acquisiuit, ne ingrati de beneficio accepto videamur, in laudẽ illius finito hymno ꝓrumpimus, & quia nos liberauit, gratias ei referimus alta voce cantando, Benedictus Dominus Deus Israel. Et qua-

re obsecro. Quia nos visitauit existentes in miseria, & fecit redemptionem plebi suæ. Hoc absoluto cantico cum antiphona, quæ notat dilectionem, quam in laudando Dominum habemus, ait ad populum sacerdos. Dominus vobiscũ. Quod sanè sumptum est ex libro Ruth. Sic.n. legitur Booz & Obed suos salutasse messores. Ac statim a populo respondetur. Et cum spirito tuo. Quod ex epistolis Pauli sumptum est. Ac si sacerdos diceret, Laus nostra sit acceptabilis Deo, & gratiam sibi accipiat, ac nos præmio vitæ remuneret. Cum aũt populus respõdet. Et cum spiritu tuo, idem est, ac si diceret, Tu pro nobis preces ad Dominum effundes: sed illas parces tantum approbat Deus & exaudit, quæ ex bono animo procedunt ipse, sine quo nullum bonum est, sit & cũ spiritu tuo. Tum sacerdos quasi suæ bonitati diffidens inquit ad populũ. Oremus. Quòd humilitatis & euitandæ arrogãtiæ gratia dicit, quasi dicat. Orate simul mecũ, vt qđ postulamus, citius impetremus. Tunc dicit orationem, eaq́; dicta respondet chorus. Amen, quasi dicat: Ita nobis fiat, quemadmodum orasti, vel fœliciter tua sit oratio peracta. Sumptum aũt est Amen, ex Apocalypsi Ioannis. Atq; ad eũdem modum rursus populum salutat sacerdos, repetitq́; qđ antea dixerat. Dominus vobiscum, quasi dicat. Si gratiam Dei impetrastis, in ea perseuerate. Et iterum respondet populus. Et cum spiritu tuo, quasi polliceatur. Orasti pro nobis, & nos vicissim pro te oramus. Tum pueri exnunt Benedicamus Domino. Quod ex Psalmo tertio acceptum habemus. Quibus rursum chorus respondet, Deo gratias, q̃ Apostolo acceptum referimus. Eo aũt significatur, q̃ vsq; ad finem vitæ in innocentia Deo inseruire debeamus, ac illi benedicere, pro beneficiis gratias p̃soluendo. Vltimo sequuntur suffragia Sãctorum. Nam quandiu quidem viuimus, tanquã in lubrico solo & fragili glacie sumus constituti, indiesq́; cum dęmonibus vehementissimè confligimus, ita vt sãctorum suffragijs non possumus non indigere. Post suffragia repetitur Benedicamus domino, non à pueris, sed à sacerdote, quemadmodum etiam in Completorio & magnis solenuitatibus, in quibusdã ecclesijs a maioribus. Duo quidem significatur nos fore in ęterna beatitudine cũ Domino perfectos laudatores. In hac.n. vita perfecti esse non possumus.

De officio Altaris. Cap. 32.

NVnc de officio altaris dicamus. Et primò quidem de sacerdotum indumentis, eorundemq́; significatione, ac deinde quid officiũ Missæ, quid introitus, qđve tropi nominent, occurrit exponendum. Cætera verò breuiter ordine veluti in summa quadã perstringemus. Res.n. ardua est, & quę ingenij nostri vires facile excedit. Sacerdos ergo tanquam aduocatus & pugil cũ antiquo hoste pugnaturus, vestibus sacris quasi armis induitur. Sandalia. n. pro ocreis assumit, ne quid maculæ vel pulueris affectioni et inhęreat. Sic Amictu p̃ galea caput contegit, pro lorica totũ corpus cooperit Alba, cingulum assumens pro arcu, & subcingulũ pro pharetra. Vocatur aũt subcingulum quidam in stola, quod ligatur cum cingulo. Quum stola collum circundat, quasi hastam contra renitentem vibrat. Manipulo pro clauа vtitur, casula quasi clypeo protegitur, manus armatur libro pro gladio. Atque ita instructus ad postremum per confessionem diaboli renunciat domino.

De confessione sacerdotis ante missã. Cap. 33.

SAcerdos.n. priusquam cãtet missam, confessionem pronũciare oportet. Nam, vt inquit Salomon, vir sapiẽs in principio sermonis accusator est sui. Debet aũt peccata confiteri generaliter, nec mensuram excedere. Sic itaque ad certamen munitus contra spirituali nequitię in cœlestibus, & pro sedanda iudicis ira in subditos ad altare procedit, & populus quasi pro suo pugile oraturus diebus profestis, terrę prosternitur. Quũ verò cantat orationes, & reliqua recitat, tum quasi totis viribus aduersus diabolum pugnat. Nam cùm & calalam in

in humero plicat, velut gaudium contra hostem præparat, ita vt quum Euangeliũ legitur, diabolus, tanquam gladio percutiatur. Sub finem autem pax datur, quo quies populo hoste deuicto ac prostrato nuncietur. Exinde redeundi data licentia, populus Deo agit gratias, ac quisque sua reuertitur.

De officio Missæ. Cap. 34.

Officium Missæ, siue Missa, appellatur totum illud, quod a principio vsque ad finem dr̃, nempè ab introitu, vsque ad ite Missa est, cuius mens & sententia hæc est. Ite ad Christum, & ipsum sequimini, quia Missa est pro vobis hostia ad Dñm placandum. Quandoque tñ restrictius & quasi specialius pars, quæ prima canitur, nimirum introitus, officium Missæ appellatur. quæ sic dicta est, q̃ illhuc mittatur Angelus. Distribuitur autem Missa in quatuor omninò partes, in obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Est.n. Missa omnis obsecrationis, postulationis, & gratiarum actionis. Prima pars extenditur vsque ad offertorium, altera vsque ad finem Dominicæ orationis, cum amẽ respondetur, tertia vsque ad Communionem, quarta vsque ad finem. Ac prima quidem est cathecumenorum, vel neophitorum, quòd ferè idem est, cum cathecumenus appelletur nouiter instructus, siue sit baptizatus, siue nondum, etiam. & neophitus quoque nouiter instructus, siue baptizatus, siue non. Amplius enim aut diutius eis interesse non licet, non aliter atque Iudæis, aut ethnicis, quòd nec dum sint membra ecclesiæ. Ob quam sanè causam diaconus è pulpito alta voce dicere debet. Exeant cathecumeni foras. Hinc est, quòd pars ista nominet̃ Missa, ab emittendo, quoniam tunc foras mittuntur. Cœpit autem illud originem ab eo, q̃ de Domino dicitur. Iesus autem non credebat eis, sciens quid esset in homine. Nam per cathecumenos illi significantur, de quibus hoc dictum est. Vocatur itaque Missa totum illud officium, quod est ab introitu, vsque ad ite Missa est, quanquam & interdum Missam appellamus ea verba, quibus corpus Domini conficitur.

De introitu, tropis, & linguis, quibus Missa celebrari potest. Cap. 35.

Introitus verò dicit̃, q̃ Sacerdos Missam auspicaturus primò ad altare debeat intrare, sicut Episcopus, qui extrà chorum quandoq; diebus festis Dei armis induitur. Dum.n. canitur introitus, intrat ad altare. Quamobrem & diebus profestis bis cani solet, in solẽnitatibus verò ter. Quandoque intermiscent̃ tropi. Dr̃ autem tropus a Græcis, qđ nobis est conuersio, q̃m illhic quædam fieri solent conuersiones. Animaduertendum hic est tribus linguis Missam celebrari, Hebraica, Græca, & Latina, q̃ titulus Christi iam in cruce pendentis scriptus fuerit Græcè, Hebraicè, & Latinè. Vnde est, qđ in vnaquaque Missa harum trium linguarum aliquid apponatur. Et ab Hebræa quidem, quod sit præstantissima, Alleluya, Amen, Sabbaoth, Osanna. Alleluya, q̃m a diuersis multis modis exponitur, quos & alibi sufficienter diximus, nunc prætererire volumus. Iuxta interpretationem tamen Hieronymi, quæ omnium est optima, interpretat̃ laudate inuisibilẽ. Quid Amẽ sit, satis constat. Sabaoth est exercitum siue militarium virtutum, & victoriarum. Osanna denique est, salua obsecro. Et vbi quæso? In excelsis. Osi, i. obsecro, anna, i. salua. Inde osanna, quasi osianna, ex corrupto & integro.

De Kyrie eleyson, &c. Cap. 36.

Sequitur Kyrie eleyson, & Christe eleyson, &c. quod ideò Græcè canit̃, vt ostendatur Ecclesiã primò in Græcia cœpisse, ac inde Romam postea delatam fuisse, vnde reliqua sunt Latina. Cãtatur autem ter propter Patrem, & Filium, & Spiritumsanctum continuò, idque ternis vicibus, vt simul dicatur nouies, pp nouem ordines Angelorum, quibus associari petimus. In quibusdam ecclesijs addit̃ ημας, quasi dicant. Domine miserere nostri. Solẽnibus diebus sequitur

tur hymnus de Euangelio, siue Euangelicus, Gloria in excelsis Deo, quod antea solum ad Missam dicebatur. Reliqua vero B. Hilarius Pictauiensis Episcopus apposuit, s. Laudamus te, &c. quæ sequutur, quæ etiam ad Missam tantari instituit. Verum enimuerò tum illud cani consuetum est, quum festum agitur Apostolorum, Martyrum, Confessorum, & eorum, in quorum honorem Ecclesia est dedicata, quæcunque etiam illa sit. Eo autem finito Sacerdos salutat populum, inquiẽs, Dominus vobiscum. Quę salutatio ex veteri sumpta est testõ, nimirum vt dictum est, ex libro Ruth, pertinetque ad minores Sacerdotes. Est enim & alia, videlicet. Pax vobis, quæ vt est sumpta ex Euangelio, ita solum spectat ad Episcopos, & qui iis sunt superiores. Quò sanè illud expressè innuitur, quod nouum testm̃ dignius sit testõ veteri. Responsio verò populi. Et cum spiritu tuo. Ex Apostolo in epistola ad Titum desumpta est. Cum denique ait, oremus, vniuersalem ad se colligit Ecclesiam, quasi esset syndicus aliqs in persona multorum loquens. Hoc enim syndicus significat. Longa vetustate comprobatum est, quod oremus dicimus. Antiqui enim præmisso oremus ex templo orationem communiter subiungebant, omissa ratione, illud tantum, videlicet oremus reseruauimus.

De oratione, & quoties se in Missa vertat Sacerdos. Cap. 37.

ORatio, siue collecta statim subsequitur, quantumuis collecta ꝓpriè vocetur oratio illa, quæ fit in processione, quum populus & vniuersus Clerus ab vna Ecclesia procedit ad alteram. Tum. n. Sacerdos, aut Episcopus collecta oĩ multitudine, istiusmodi oratione super populũ vti solebat, quæ propriè dicebatur collecta. Nõc añt oratione illa prætermissa tm̃ (vt dicimus) oremus retinuimus. Notandum obiter hic est, Sacerdote in qualibet Missa se qnquies conuertere, & septies populum salutare. Primo in ipso exordio. Secundo in Euangelio, quod non in altari, sed in afsere, vel aliquo lectorio versus Aquilonẽ legi oportet plicata in numero casul quod diaconi tum fungatur officio. Tertio cum ad dextrum cornu altaris reuertitur, vnde venerat, dicto symbolo, si fuerit solemnitas. tum. n. se conuertit ad populum. Quarto post offertorium, cum inquit. Per omnia secula sæculorum, & cõsequenter. Dñs vobiscum, sed non vertit se. Nam vt dici solet, nemo qui ad aratrũ manum applicuerit, retrorsum respicere dẽt. Quinto cum ait. Pax Dñi sit semper vobiscum, nec tum se conuertit. Sexto post Cõionem, & vltimo in fine. Quod autem ad orationem attinet, sciendũ est nunc vnam legi oportere, nunc tres, nunc quinque, nunc septem, sed non vltra. Et vna quidem propterea quod vna sit epistola, atque vnum Euangelium, vel propter Dei vnitatem. Tres vero propter Trinitatem, nam & Deus numero gaudet impare, vel quia Dominus ter in passione orauit. Sic quinque legi possunt propter quinque partitam Christi passionem, vel quinque eius vulnera. Verum septẽ ideo, ꝙ septem in oratione nostra Dominica habeamus petitiones, vel etiam propter septem dona Spiritussancti, quæ apud Isaiam numerantur. Septenarium enim numerum nullus excedere debet.

De epistola graduali, alleluya, & prosa Cap. 38.

DEinde legitur epistola, quæ est sermo absentis missus ad absentem, a Græco verbo ἐπιστέλλειν, quod mittere significat, sic appellata. Tales sunt Petri, Pauli, Iacobi, & Ioannis ad varios Missæ, quæ hoc in loco vt plurimum leguntur. Sed si contingat (contingit autẽ sæpe) vt vel ex Apocalypsi, vel ex Prophetis aliquid hic legatur, nihilominus dicetur epistola, idque ob eam caussam, ꝙ tum ante Euãgelium quodammodo mittatur. Summopere autem cauendum est, ne quis epistolam legere præsumat, nisi sit hypodiaconus, aut diaconus, aut etiam Sacerdos. Melius. n. est vt Sacerdos legat, etiam si cantet Missam, quã acolitus. Post epistolam vero cantatur responsorium cũ suo versu, siue graduale, vt vocant. Appellatum autem est Graduale

se, quod a minoribus in gradibus ante altare, vel a maioribus etiam dieb. profestis cani soleat: In solemnitatibus vero in altioribus, hoc est, in pulpito etiã a pueris. Vel quia gradatim cantat̃, vel quia de gradu ad gradũ procedere debemus, hoc est de virtute in virtutem ascẽdere. Dictum est idem Responsorium, q̃ versui respondeat, qui item à vertendo nominatus est, qm̃ non ad orientem vertimus, vel quoniam versu ad respõsum fit regressio, aut ad officium aliud, vt in matutinis. Postea sequitur alleluia, cuius interpretatio modo exposita est secundum Hieronymum. In huius fine neumatizamus, hoc est, iubilamus, dum finẽ protrahimus, & ei velut caudam accinimus. Est.n. dr̃ia inter neuma neumæ, & pneuma pneumatis. Neuma fœminei gñris est iubilus, sicut in fine antiphonarum: pneuma vero neutrius generis est Spiritussãctus. Postea versus dr̃, vnde similiter conuersio fit ad Alleluia. Sequitur deinceps Sequentia, quam nos psam appellamus. Fert Notgerus Abbas apud sanctum Gallum natione Teutonus primo sequentias composuisse, atque eas postea in Ecclesia cãtari institutum fuisse per Nicolaum summum Põtificem. Post hunc autem dicitur Hermanus Contractus inuentor astrolabij fecisse duas has, Rex omnipotens die hodierna, & Sancti spiritus adsit nobis gratia &c.

Hic Episcop⁹ fuit Leodiẽsis circiter annum 890.

De Euangelio. Cap. 39.

Finita sequentia, legitur euãgelium, quod triplicem hẽt inchoationem, Vel per Initium sancti Euãgelij, sicut in principio quatuor euãgeliorum, Vel per In illo tp̃e, Vel per aliã determinationẽ regiæ aut alterius alicuius magnæ potestatis, vt, Fuit in diebus Herodis. & Anno quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris. Dr̃ autem euangelium ab εὖ bene, & ἄγγελος nũcius, quasi dicatur bonum & lætum nuncium. Proinde vero euangelium aliquando esse dicitur secundum historiam, quandoq; secundum allegoriam, quandoq; secundum personam, quandoque secundum partem, & quandoque ẽt secundum totum. Secundum historiã, vt illud Maria Magdalena & Maria Iacobi & Salome &c. Atque illud etiam quod cantatur in Natali Domini ad secundam missam de pastoribus. Secũdum allegoriam, cuiusmodi illud quod in assumptione beatæ Mariæ legi consuetum est de Maria Magdalena, & eius sorore Martha, nimirum, Intrauit Iesus in quoddam castellum &c. Quia cum p̃ Mariam Magdalenam vita significetur cõtemplatiua, per Martham vero, quæ administrabat, vita actiua, hoc euangelio docetur in B. Maria Virgine vtriusq; vitæ fuisse consumationem, contemplatiuæ. s. & actiuæ. Secundum personam euangelium canit̃, vt in festo beati Thomæ Apostoli, vbi dr̃. Thomas vnus de duodecim &c. Secundũ partem, quemadmodum est in festo sanctæ Crucis. Tum.n. illud recitatur euangelium, quod est de Nicodemo, propter eius extremam particulam, quæ eiusmodi est. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. In hoc autem verbo Christus suã indicauit passionem, & sui corporis in cruce exaltationem: Quo circa euangelium hoc, in quo hęc continetur particula, legitur in festo sanctæ Crucis. Secundum totum denique, cuiusmodi est exiguum illud, quod in Circũcisione Domini obseruatur. Postquam cõsumati sunt dies octo. Animaduertendum ergo hic est, q̃ dieb. profestis vna duntaxat candela cerea p̃cedat diaconum, quum ad legendum euangelium accedit. Nec id quidem iniuria, Cum p̃ illud primus Christi significetur aduentus, qui humilis fuit & occultus, vt quem præuenit vnus tm̃ præcursor, videlicet Ioãnes Baptista, qui fuit verbi lucerna. Festis vero diebus candelę duæ pręcedunt cereæ, q̃ in secundo aduentu, qui solemnis erit & manifestus, duo sunt p̃mittendi præcursores Helias. s. & Enoch. Vel ideo ẽt qm̃ Dominus ante faciem suam binos cõiunctim misit discipulos ad pręedicandum. Illud quoq; diligenter notandũ est, quo simulatq; euãgelium inchoatur, vniuersus populus, tã clerici quàm laici, tam qui illud profert, quàm q audit, crucis signum imprimere debeat in frõte, in oro, & in pectore. In fronte, q̃ locus sit pudoris & verecundiæ, vñ impudicos homines effrontes dicimus, quasi sine frõte.

Per hoc ergo quod fronti signum crucis imponimus, euidēter ostendimus nos nō erubescere, ꝙ credamus in crucifixum, & eum habemus Deum & Dominum, qui a Iudæis atq; Ethnicis nobis exprobratur. Vnde mehercle Apostolus. Nos aūt prædicamus Christū crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gētibus vero stultitiam. In ore aūt ideo, vt significemus nos audacter crucem Domini prędicare. Denique in pectore ob eam causam, quo nos paratos esse pro Christi nomine pati ingenue ostēdamus. Rursum in hoc, ꝙ os & pectus cruce signamus, apertę innuimus, nos audacter ore fateri & corde credere Christum crucifixum, cuius liber legitur, Deū & Dominum nostrū esse. Sacerdos itaq; vel Diaconus Euangeliū lecturus signat se in ore, fronte, & pectore, quasi dicat, nō erubesco crucem Dñi, sed eam ore prædico, & corde credo. Libro quoq; crucē imprimit, tāquam si dixerit, hic est liber crucifixi. Posset autē hoc loco q̄ri, quemadmodum crucis signum fieri debeat a dextra ne in sinistrā, an vero à sinistra in dextram? Ac nonnulli quidem fuer, qui crucem a sinistra in dextram fieri velint, atq; ex huiusmodi versu sumpserunt auctoritatem. Egressus est a patre &c. A patre venit filius in mundum, & ideo crucem inchoamus a parte superiori, per q̄ designatur pater. Sed ꝙ à patre absq; vlla intercapedine in mundum venit, per quem sinistram partē intelligimus, ideo postquam à superiori parte descēdimus, statim a sinistra in dextram pergimus: nam & postea ad patrem ascendit, qđ designat dextra. Alij vero putant, ꝙ a dextra in sinistram fieri debeat; q̄a Christus a dextera in sinistram, i. a patre veniens diabolum per crucem repulit, qui ꝑ sinistram significatur. Dicto igitur Euangelij titulo, rñdetur ab omnibus. Gloria tibi Domine. Proposito nanq; Euangelio ad legēdum, in quo agitur de gloria partim Dei, partim nostra, quatenus videlicet Christus diabolum vicit, ac nos redemit, & victor ad patris gloriam ascendit, auditores Euangelij lætantes ad laudem sui creatoris inquiūt, atq; exclamant, Gloria tibi Dñe, quasi dicant, Gloria tua, quæ nobis in hoc Euangelio prædicatur, in æuū nobis sine fine permaneat, semperq; crescat, & augeatur. Lecto iā Euangelio quisq; dicere debet. Amen. Vel vt alij volunt, recitato Euangelio statim dicamus oportet, Deo grās, quemadmodum post quamlibet lectionem, siue capitulum. Sed melius est, vt dicatur, Amē, ac nos cruce cōtra diabolum muniamus, ne ipse sermones Domini ex pectore nostro rapiat. Necessarium etiam plane est, vt dum legitur Euangelium, velamina capitum deponantur. Euangelica. n. prædicatio omnia legis velamina demouit, atq; homines, qui prius Dominum in ænigmate quodammodo, & quasi per trāsennam videbant, modo ipsam veritatem aperta legis cognitione videre & intelligere fecit. Viri itaq; aperto capite Euangelium audire debent, vt quinq; sensus ad audiendum magis fiāt idonei. Inde est, ꝙ clerici non nutriāt longos capillos, sed alte tonsos vt rectius ac perfectius possint audire. Verumenimuero ꝑꝑ coronam hēt, vt demonstretur inter eos & Dominum nullū esse medium. Non ergo longos habeant capillos clerici, si per lōgitudinē capillorum significetur multitudo peccatorum. Mulieres vero debent audire euāgelium tecto ac velato capite, ēt si sit virgo, propter pomum vetitum. Et si eueniat, vt virgo capite sit aperto, & velamē nō habeat, necesse est, vt mater, aut quæuis alia mulier capiti eius pannum, vel simile quippiam imponat. Itemq, erecti stare debemus, donec euangelium pronunciet, aut capite inclinato, si mō non sedeamus, nisi cogente necessitate. In lege quidem ꝑcipiebatur, vt dum comederent agnum Paschalem, baculos in manib. tenerent: nos vero diacono legente euangelium baculos deponimus, quod Christo prædicante leges obseruantiæ sint depositæ.

Quid Symbolum, quando canendum, & quot sint numero. Cap. 40.

Post euangeliū statim debet subiungi Symbolum fidei, s. Credo in vnum Deum Patrē, &c. si solēnitas fuerit. Nec tamē in omni solemnitate, sed in eorum dūmodo festis, quorum in Symbolo fit mentio, vt in festo Trinitatis, in Natali, Circuncisione, Epiphania, Paschate, Ascēsione, Pentec. in festo oium Sanctorum,

Transfi-

Transfigurationis Domini, B. Mariæ, & oium Apostolorum, S. Crucis, & omnib. diebus Dominicis. In alijs autem solemnitatibus dici non debet. Nec vero in solemnitate Angelorum cantari solet, quia illi non credunt, imò iam sciunt, quasi plenam & perfectam habeant scientiā. Nec præterea cani consuetum est in solemnitate duorum Euangelistarum, qui nō fuerunt Apostoli, s. Lucæ, & Marci. Sunt, qui dicunt Symbolum dici debere in festo B. Ioannis Baptistæ, quia tum fuit commemorata Christi natiuitas. Sed eadem ratione qualibet die fit mentio B. Mariæ, adeoq; omni die canendum foret. Nonnulli etiam putant, q in eorum festiuitatibus cantari debeat, qui illud composuerunt, atq; eius rei gratia huc illuc adferunt, quod in Euangelio Ioannis inuenitur, quod nimirum in dies fides Apostolorum crescebat pp miracula, quæ fiebant, qq alibi authoritas habeat, fidem nō habere meritum, cui humana rō præbet experimentum. Pronunciato Symbolo sub finem ipsius debet fieri signum crucis, qm verbum est Euangelicum, non secus atq; ipsum Euangelium, nisi qđ sit verbum abbreuiatum. vnde dictum est de eo. Verbū abbreuiatū faciet Dñs super terrā. Et hoc modo. Veniet verbum abbreuiatum sup filios Dei. Similiter quoq; in oib⁹ verbis euangelicis signum crucis fieri oportet, quemadmodum sub finem orationis Dominicæ. Glo. in exc. Benedictus, Magnificat, & Nunc dimittis, quæ oīa perinde atque Euangelium standi audiri debēt. Notandum est, quatuor esse Symbola, minimum, quod a cunctis cōiter in quotidiana orone dr, & quod Apostoli simul composuerunt. Secundum est, quod in prima recitatur. Quicunq; vult saluus esse. qđ ab Athanasio Patriarcha Alexandrino contra Arrianos hæreticos compositum est, licèt plerīq; eum Anastasium fuisse falso arbitrentur. Tertium est, quod Constantinopolitana synodus edidit, videlicet, q in missa hactenus cani consuetū est. Quartum est, quod ex Niceno Concilio prodije. Scripsit vero B. Hilarius Pictauiēsis Eps librum de synodis, in quo & illud cō posuit, ac legi oportet in oī synodo, vel totum, vel saltem eius aliqua particula. Ex quo sanè liquido apparet, quàm illi errēt, qui aliam vbi legunt lectionem.

De Offertorio. Cap. 41.

Dicto symbolo cantatur offertorium siue offerēda, vt aliq dicunt. Appellatur āt offertorium ab offerendo, quia tunc offerimus. Sed necessario hic considerandum est, tria oīno esse, q offerre debemus, primo, nosmetipsos, ac deinde ea, quæ sacrificio sunt necessaria, s. panem, vinum, & aquā, & si qua sunt alia sacrificio apta, obiter tamen hic dicere possumus, panē hunc quasi nominatum esse a Græco vocabulo πάνταντος, qđ oē, vel totū significat. Qm cum hic, tum in futuro seculo panis iste tota vita nostra est. Vinum autem a vite simili ferè modo deducere licebit, cui Dominus in Euangelio se cō parat, hoc pacto, inquiens. Ego sum vitis vera. Nec deniq; ignotum esse puto aquā ab æqualitate dictam esse, qa per hoc sacramentum nos angelis æquales fore certo & credimus, & speramus. Quamquam vero interdum aqua significet populum. vnde, Aquæ multæ, populi multi. Quia nec sanguis sine salute populi, nec salus populi potuit esse sine sanguine. Tum vero aqua benedicit̄, qñ admiscet̄ vino, sed haud quaquam vinum, qm peculiarē suā expectat benedictionē. In quibusdam Ecclesijs in magnis solemnitatibus præciosa offeruntur Ecclesiæ vtensilia, & in altari ponunt̄, vel in locis competentib. Tertio demum sequuntur manuales laicorū oblationes. Clerici.n. non offerūt, nisi in exequijs mortuorum, & in noua celebratione sacerdotis. Nā inhumanum videretur si ij offerre tenerētur, q ex oblationibus viuunt aliorum. In offertorio nulla rōne permittitur sacerdoti, vt pixidem, aut aliud huiusmodi manu teneat, quo omnem auaritiæ effugiat suspitionem.

De Sacrificio. Cap. 42.

Sacrificium dicitur quasi quo sacrum efficit̄, vbi cognoscēdū est, q olim sacrificiū ab Apostolis, & viris apostolicis ī primitiua Ecclesia vasis ligneis vulgaribus vestibus celebrabat̄. Tunc.n. erant

erant(vt dici solitum est) lignei calices, & aurei sacerdotes. Nunc vero est econ tra. Paulo tñ post Seuerinus Papa instituit idem vitreis fieri vasis. Sed quia erãt fragilia. Vrbanus Papa voluit, vt argẽteis vel aureis sacrificaretur, vel etiã ob paupertatem stanneis, quæ ramen non facile æruginant. Hostia ẽm Hebræos ab ostio nuncupata est, quia ad ostium tabernaculi offerebatur. Secundum Ethnicos vero ab hoste deriuata est. Nam hostibus a do mitis, (vt ille ait) hostia nomẽ hẽt. Dicta est ẽt victima a vincendo, & imolatio, ꝙ isthic Christus sacramentaliter imoletur, qui in veritate, semel pro peccatis nostris in cruce est imolatus. Appellata aũt est imolatio a mola, qua in sacrificijs conteri solebat genus quoddam frumenti, quod far, vel ador dr. Vnde. Et adorea liba per herbas. Ponebatur. n. inter cornua altaris vel animalis cultro isthic facto foramine. Mola vero in altari dicitur pars media, sub qua reliquiæ sigillantur, & cui in de dicatione Ecclesiæ crux imprimitur, atq; vbi corpus Christi consecratur.

De secunda parte Missæ. Cap. 43.

IAm vero secunda pars Missæ, q̃ ꝓpriè missa appellata est, proximè sequitur, nimirum quã orationis esse diximus. Nã prima pars, de qua hactenus dictum est, vocatur obsecrationis. Hæc ergo pars missæ, vt missam appellemus, totum officium ab introitu vsq; ad ite missa est, si strictim accipiatur, proprio nomine Missa appellata est. Hẽt aũt ea quatuor distinctiones. Prima dr secreta, altera præfatio, tertia canon, quarta orõ dñica cum sua ꝓfatione. Atque hæc qdem pars extenditur vsq; ad dominicæ orõnis finem. Sed libera nos a malo. Amen, quod tacitè a sacerdote ꝓferri debet. Hic itaq; considerandum est tot debere dici collectas, eodemque ordine, ac de eisdem in secreta post communionem, quot præcesserunt in obsecratione ante Epistolam in exordio Missæ, nec plures, nec etiam pauciores, hoc semper obseruato, ne vltra septenarium numerũ progrediatur. Summopere item cauendũ est, quod si fortè collecta pro defunctis intermisceatur, ne finali, sed penultima, vel antepenultima dicatur. Quoniam finis ad suum debet retorqueri principium. Ad postremum generaliter cognoscendum est, quod in missa pro defunctis nulla debeat pro viuis oratio intermisceri, hac ta men communi excepta. Deus, qui viuorũ dominaris simul & mortuorum.

De Secreta. Cap. 44.

SEcreta dr, quia secretè pronunciatur, cum tamen olim alta voce diceretur, ita vt ab omnibus facile laicis teneretur. Contigit ergo, vt quodam tempore Pastores panem super lapidem quendam ponerent, qui dum huius secrete verba proferrent, in carnem conuersus est, & forsitan transubstantiatus, vt sic loquar, in corpus Christi. In quos diuinitus facta est acerrima vindicta. Nam ad vnum omnes percussi sunt diuino iudicio celitus misso. Ex quo qdem facto statutũ fuit, vt post hac tacitè ac submisse diceret. Aut ideo sanè occulte, & quasi sub silentio dr, ne. s. villescat, sicut & ob eandem cãm sacræ literæ dicuntur esse obscuræ. Aut tandem ne a laicis cognoscat, ita vt hinc triplex silentij sit ratio. Cum ãt ait sacerdos. Orate fratres, statim incipit orare, & nos similiter hoc audientes secreto orare debemus, ac duos psalmos canere nẽpe. Exaudiat te Dominus, & sequentẽ. Sed quãdo interim dicit, Orate fratres, perinde est, ac si diceret, Dominus vobiscũ tacitè, quũ sese vertat ad populum. Quare meminerimus, sacerdotem se quinquies ad populũ conuertere dicendo Dñs vobiscũ, ꝓp quinq; apparitiones, q̃ fuere ipso die Paschatis. Et qa vna apparitio fuit nõ manifesta, quando apparuit B. Mariæ Magdalenæ, vt plerįq; sentiunt, iõ occulte, & quasi sub silentio ait, Dñs vobiscum tunc. cum apertè satis dicit. Orate fratres. Per oĩa secula seculorum, i. per secula sibi mutuo succedentia. Vel dicuntur secula per antonomasiam, sicut Cantica Canticorum. Quæsitum est, cur secreto dicantur orõnes, quæ sequuntur post oblationes. Sed nos ideo hoc fieri respondemus, ꝙ Iudæi post suscitationem Lazari, statim Iesum voluerunt occidere, qui sese occultauit in ciuitate Ephrem, in solitudine, & a

prędicatione ac miraculorum opatione penitus quieuit,& tacuit in sabbatum vsque,quod est ante dominicam in Ramis palmarum,quo venit in domum Simonis leprosi,& aperte pdicauit. Atq; hoc quidem expresse indicat sacerdotis illa vocis exultatio,qua inquit,Per oīa secula seculorum.Cui subditur,Amen.Propterea,vt q̄ a sacerdote dicta sint,liquido cōfirmemus,quia per Xp̄m seculum creatum est. Amen namq; nomen Dei est.Vn̄ in Apo. Ego sum Amen, testis fidelis. Subiungit porro Dn̄s vobiscum, ac deinde, Sursum corda, quæ,s. sursum habere debemus ad Dn̄m in cœlestibus,nō in terrenis, vt nō q̄ramus benedictionē Esau, q̄ vt caduca, ac debilis est,ita in terrenis plane sita est. Idē prorsus nobis manifestè significant Epi sandalia, q̄ cum superius sint aperta, iis admonemur, vt semper corda habeamus erecta ad Dn̄m,cumq; inferius sint solida, volunt, vt habeamus in terrenis mentē oīno obtusam, quasi non dēamus q̄rere benedictionē, q̄ in terrenis est, sed benedictionē Iacob,q̄ est in cœlis.Postea sequitur. Gratias agamus Domino Deo nostro.Quia p omnibus beneficiis, q̄ ille in nos benigne contulit,grās ei merito rependere debemus. Innenitur āt ibi quædam figura ad similitudinem nostrorum Delta,D,s.vndiq; clausum, quod in parte pcedenti V,nostrum complectitur, qd̄ in summitate apertum est,in quorum parte media tractulus per transuersum ducitur, veramq; in modum crucis partem copulans. Quod quidem non sine causa factū est.Per delta.n, circulariter clausum diuina figuratur natura, quæ nec principiū; nec finē habuit.per V, exprimitur humana Christi natura,quæ principium in virgine habuit,sed fine carebit. At vero tractulus in medio vtramq; partem coniungens crux est, per quam humana socientur diuinis.

Ap.3

Fortasse hu insmo di figu rade. picta fuit in lib.ve terū.

De Præfatione. Cap. 45.

PRæfatio dr̄, quasi ꝑlocutio, quæ est ad ministerium ꝑparatio. Notātur .n.isthic nouē ordines angelorum, quos ibi ꝑsentes esse certo credimus.Maiestas quoq; de qua hic fit mētio appellata est quasi maior stans,vel maior potestas. Sciendum vero est in Missa decem esse in vniuersum pręfationes,primā de Trinitate,alteram de Natali, tertiā de Epiphania,quartā de Quadragesima siue ieiunio, quintā de Cruce Domini, sextā de Resurrectione, septimam de Ascēsione,octauam de Aduētu Spiritussancti, nonā de Apostolis, decimam, & vltimam de B.Maria Virgine.Post canitur ter Sāctus, Sanctus,Sanctus,quod sumptum ex veteri testamento. Ait.n.Isaias se vidisse Dn̄m super solium excelsum, & Seraphin clamantia Sanctus,Sanctus,Sanctus. Sed qd̄ sequitur. Benedictus, qui venit in nomine Domini,Osanna in excelsis,acceptum est ex Euangelio,ita vt,quum illud cantatur, signum crucis fieri dēat. Postremo hic cantica angelorum canimus, quia per hoc sacrificium terrena iungi cœlestibus non dubitamus, & ideo cum eis in excelsis saluari clamamus.

Vnde cima esse ps cōis il la de S.Tri nitate

De Canone. Cap. 46.

DEinceps vero sequit̄ Canō, ita.n. Græcis dr̄, nobis autem regula, q̄ per eam regulariter sacri huiꝰ sit confectio. Nuncupat̄ ēt actio, quia tunc cum Deo nostra agitur causa. Quamobrem, & in festis stantes oramus, in profestis vero,vel ieiunis ꝓstrati. Sub silentio tribus de causis dr̄. Primo,quoniam Deus non oris, sed cordis clamorē intendit.vt̄ & Moysi dixit. Quid clamas ad me?cum tamen ipse taceret. Nihilominus tn̄ ꝓferimus verba, ne quæ petimus,aut q̄ petere debemus,penitus ignorare æstimemur. Secundo ob id submisse Canon dici oportet, ne, si alta voce esset proferendus, longo clamore deficiamus. Vel tertio ob hāc rōnē, ne tāti mysterij p vsum quotidianū,verba vilescāt,& in locis nō cōpetētib. passim indiscrete ꝓnunciet̄ atq; ita tādē extinguant̄ ac pereant, quēamodū paulo an̄ de pastorib. narratū est, ꝓhibitū.n.est p decretū,& sub anathemate datū, vt nullus nisi sacris vestib. ex libro in altari cōsecrato, hæc verba proferat.Dicit ergo sacerdos.Te igit clemētissime pater &c.Alloquit̄ dn̄m, tanquā præsentem.Incipit aūt a litera Tau,T.quę in modum

modum crucis effecta est. Qm̃ per Christi passionem hæc oĩa in cruce sunt completa, habentq́; suam efficaciam. Vñ ꝑfecto est, ꝙ illhic crucifixi imago adpingi debeat. Sequuntur postea multa, vt sunt noĩa Apostolorum, Martyrum, Pontificũ, Virginũ, q́ oẽs pro Christo nostro se sacrificio exposuerunt. Atq; item alia q̃dã sequunt̃, quæ nobis explicare non licet, nisi forte solis Sacerdotibus, & ideo de illis tacebimus. Vnum hoc tamen addemus, nulli hic concessum esse aliquid vel detrahere, vel addere, nisi quandoq; nomẽ illorum, pro quibus specialiter, aut nominatim offertur sacrificium.

De Oratione Dominica. Cap. 47.

Nunc dicendũ est de oꝛone Dominica, in qua continent̃ septẽ petitiones. Q̃d aũt ꝑmittit̃, est quasi beneuolẽtiæ captatio. Tres priores ad futuram vitã pertinent. Quatuor posteriores, q̃ sequuntur, ad ꝑsentem. Media aũt, vt nonnulli volunt a communi sumi põt, ita vt ad vtramq; referatur, quam videlicet dicimus. Panem nostrum quotidianum, quẽ ἐπιούσιον Græci, segola Hebræi, nos appellamus, vt super essentialẽ, aut egregium, aut ẽt familiarem. Sed animaduertere oportet, quum sacerdos ait, Oremus, ꝑceptis &c. Nos debere ꝓstratos orare vsq; ad finem oꝛonis Dominicæ, si dies fuerint profesti. Si vero festũ sit, aut dies Paschalis, certe non prostrati, sed stãtes orare debemus, ac respondere. Sed libera nos a malo, Amen. Quod autẽ Dominicam hanc orationem non tacitẽ, aut sub silentio dicat sacerdos, ratio est, quoniam ex Euangelio petitum est.

De Pace. Cap. 48.

Postea inquit sacerdos. pax Domini sit semper vobiscum. quod spectat ad tertiam partẽ Missæ. Notandum tñ est, ꝙ tacitẽ hic sacerdotẽ quandam oꝛonem dicere oporteat, q̃ in Ambrosiana Ecclesia apertẽ ꝓnuntiat̃. Accepto itaq; pacis osculo ab ipsa Eucharistia, vt quibusdam placet, vel vt censent alij, ab ipso sepulchro, & altari, impartit illud diacono, aut subdiacono, vt ꝑ eos descendat ad alios. Sed cauendũ est, ne ab ipsis viris tradat̃ mulieribus, ne forsitan lasciuiæ q̃ppiam in animum, aut carnalitatis clanculum subrepat. Agnus Dei ter cani tur Hic est ille verẽ agnus declaratus, & adũbratus in paschali, de quo sic hr̃ in Euangelio, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ter aũt ideo canitur, vt eius corpus triforme intelligatur, illud videlicet, quod in cœlo est glorificatum, mysticum, quod etiamnum in terra ambulat, & quod in sepulchris vsq; ad extremum iudicij examen quiescit. Bis d̃r cum Miserere nobis, tertio cũ Dona nobis pacem. In vero Domini ter dẽt dici, cum Miserere nobis. Sed horum neutrum adiungitur in Missa ꝓ defunctis, verum ter cũ Dona eis requiem. Vbiq; obseruandum est, vt non continuo, sed interpolate ac seiũctim cum oratione interposita dicat̃. ἁγνὸς vero Græce d̃r purus, & pius, quia sola pietate, vt pura hostia nos redemit. Vel ab agnoscendo, ꝙ sicut agnus solo balatu matrem cognoscit, ita Christus in passione matrem suam cognouerit, ac virgine virgini commendauerit. Atq; hinc quoque esse põt, ꝙ ter canatur Agnus Dei. Quoniã Xp̃s pendens in cruce patrẽ suum cognouit, ei ad mortem vsq; obediendo, & eadẽ cruce suffixus agnouit matrẽ suam, eamq; virgini cõmendauit, ac tandem ẽt ibidem humanum genus redimẽdo agnouit. Q̃d aũt hic bis repetitur, Miserere nobis, & tertio variatur per Dona nobis pacẽ totũ illud ex veteri testamento deprõptum est, vbi cum clamarent ad Dominũ dicere soliti erant, parce Domine, parce populo tuo, ac subiungere tertio. Ne dederis hæreditatem tuã in opprobriũ. Quũ igitur dicimus, Agnus Dei, q́ tollit peccata. expresse Ioannem Baptistã imitamur, qui ait, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Illud certẽ ignorari non dẽt, olim in primitiua Ecclesia singulis diebus, qui canoni Missæ intererãt solitos fuisse cõicare. Sed postea crescẽte multitudine fidelium, fuit institutum, vt tm̃ dominicis dieb. cõicaret̃. Q̃d ẽt paulo ꝑost, quum obseruari non potuit, abiit in desuetudinẽ, ac tertia subsecuta est institutio, vt saltem ter quoque anno, in Natali, paschate

Paschate,& Pente.omnes Christiani Eucharistiam sumerent. Inuento tñ triplici remedio,vt singulis nimirum dieb. osculum pacis daretur,ac dominicis dieb. eulogia, i.panis benedictus, & consecratus quod in Quadragesima,& temporib. abstinentiæ deputatis saluo ieiunio obseruari non potuit.Quare tunc hmôi fuit promulgata institutio,vt collecta diceret super populum sub finē Missæ, dicēdo,Inclinate capita vestra Deo. quū videlicet minor aliqs sacerdos celebrat.Sed si Eps, inquiet, Humiliate vos ad bñdictionem.

De vltima parte Missæ. Cap. 49.

VLtima pars Missæ modo sequit, quæ dicitur gratiarum actio,atq; incipit à cōione.Vocatur aūt cōmunio,quasi participatio, quam ideo canimus,vt per eam cum Sanctis diuinæ gratiæ participes efficiamur. Appellatur ēt completio,qm per illam Missam, vt sic dicam, compleretur. Tribus vero modis finitur Missa,primo p Ite Missa est,in solēnitatibus,qđ est quasi abeundi licentia, & sumptum est ab Exo. Non quidem secundum verba, sed iuxta mentem,& rei intelligentiam,qm Israeliticus populus ex Ægypto permissu Pharaonis egressus est.Vel ēt qm ē Babylonica captiuitate,permittente Cyro,ad propria regressus est,Deo referēs gratias.Sic & nos accepta benedictione vltima,ad cęlestem patriam remeare debemus, vbi in grarum actione sp fœliciter viuemus. Dr aūt Ite missa est, quoties cātatur Te Deū laudamus,Gloria in excelsis, & Alleluia. Pronunciato Ite missa est,oportet nos respondere,Deo gratias,quæ vox est gratulantis.Secundo vero diebus profestis dr. Benedicamus Domino,ac petitum est ab Apostolo.Tertio deniq; in Missa pro defunctis. Requiescāt in pace,quod ex sola consuetudine generali natum est. Cum ergo dicitur,Ite Missa est,debet sacerdos vultum dirigere ad populum, qm autem Benedicamus Domino, vel Requiescant in pace.versus Orientem. Necesse tñ est, vt hæc tria a sacerdote,vel diacono tantū proferantur. Sed in primæ Missa Natalis Dñi nō debet dici Ite Missa est,ne videatur populus licentiam habere redeundi.

Quibus horis celebretur Missa. Cap. 50.

TRibus horis tantummodo regulariter Missa poterit celebrari,tertia nimirum,sexta, & nona. Et quidem Tertia, ideo φ tunc linguis Iudæorum sit crucifixus,dum instanter clamarent. Crucifige, crucifige eum,pertulerítq; ludibria, maledicta,cōsputa,alapas, flagra, insultantiū sputus,& coronam spineā. Sexta vero ob eam causam, φ tum in cruce actus sit, ac tolerare debuerit clauos rigidissimos, & pocula felle tincta,vt sic tandem pro nobis imolaretur. Nona demum,quia tunc animam exhalauit ac spiritum patri commēdauit. Poterit tñ fieri,vt ante primam in Dominicæ resurrectionis memoriam Missa celebretur,quod Vicarij faciunt,& post primam ante tertiam in eius rei commendationem,φ Christus inter primā,& tertiam traditus fuerit Pontio Pilato Iudæis vociferantibus. Crucifige eum,ipso tacente. Cantatur ergo Missa dieb. festis hora tertia, ꝓfestis sexta,& nona in quadragesima ac alijs diebus ieiuniorū. Nec tñ omnium, quia in sabbatis ieiuniorum quatuor tēporum valde sero celebrari & pōt, & debet, pp sacros ordines, φ ēt ad sequētem spectet Dñicam.In sabbato Paschæ,& Pente.sero canitur pp cereæ candelæ,quam cęream nominamus cōsecrationem,qđ ex eo facile perpendi,aut colligi potest,vbi dr.Hæc nox est,atq; ex ista oratione, Deus qui hanc sacratissimā noctem,&c.ipso vero die Natalis Dñi prima Missa cantatur nocte. Pōt tñ licitē cantari sūmo mane,sed tñ prima,& tertia prius absolutis.Sic itaq; ab illis horis excipiuntur dies, qui Dñi Natiuitati sacer est,quū noctu prima canatur.Nec id quidē sine causa,vt postea dicemus. Atq; ēt Sabbatum paschæ,& pentecostes, qm tum temporis expresse dicimus. Hæc nox est,& Deus q hanc sacratissimam noctem. Excipiuntur deniq; eius ieiuniorū pp sacros ordines.

Quæ Missæ, quibus diebus debeant celebrari. Cap. 51.

NVnc dicendum est, quæ Missæ,quibus dieb.debeant celebrari.Fuit.n. quoddam tempus quo Dominicum officium necdum erat ordinatum, ac variæ

passim hæreses pullulabant. Quo quidem factum est, vt prima feria, ne diuinum officium periret de Trinitate, secũda de charitate, tertia de Sapientia, quarta de Spiritusancto, quinta de Angelis, sexta de Cruce, septima de beata Maria Virgine cãtaretur. Sed postea sancitum est, vt cessante cã, & illud cessaret, qđ vrgente necessitate factum fuerat; Quapropter sanè dominico officio ordinato, statutũ est, vt prima feria suum peculiare hẽet officium de Trinitate, & secunda de Angelis, ꝙ tũ creati in bonis gratuitis fuerint, ac lux diuina a tenebris, hoc est, boni angeli a malis. Nã eo tpe mali cecidere, & boni fuerunt confirmati. Sed prima feria fuerunt angeli creati, & in bonis naturalibus constituti. Cantatur aũt alia de cã pro defunctis, vt nimirum ijs adhibeamus suffragiũ angelorum, eodem quoque die missa pro defunctis celebratur, quantum, vt pleriq; aiunt, feria prima refrigerium habent ij, qui sunt in purgatorio, statimque altero die post ad pęnas solitas, & ad laborẽ redeunt, ita vt eo die, quo eorum laboribus aliquo modo subueniatur, Missa pro illis cantetur. Tertia aũt feria oportet repeti introitum Missæ diei dominici. Præterea institutum quoq; fuit, vt quarta feria ieiunaretur, ideoq; dominici diei Missa tum caneretur, Sed & quinta feria similiter dicere conuenit officium diei dominicæ, videlicet Introitum, Epistolam, atq; Euangelium, ꝙ dies Iouis maxime cognata sit diei Dominicæ. Eiusmodi.n.diei heri solebat processio in memoriam Ascẽsionis Domini, q̃ postea in diem dominicã, vt supra dictum est, fuit trãslata. Porrò aũt sexta feria agit de Cruce, & septima de beata Maria Virgine, qđ non temere ita constitutum accepimus. Miraculosum.n.hẽt initiũ. Nam quum olim Constantinopoli in quadã Ecclesia imago B. Virginis habebat, ante q̃ velum quoddam dependebat, quo tota ea cooperiebatur, contingit vt sexta semp̃ feria velum hoc a vesperis ab imagine, nullo mouente, decideret, & diuino miraculo quasi deferretur in cœlũ, ita vt iã plene ac perfecte ab omnib. conspici posset, ac deinde rursus in Sabbato vesperis absolutis, ad eandem imaginem descẽderet, ibiq; permaneret vsq; in proximũ diem Veneris. Hoc ergo miraculo sæpius viso, sancitum est, vt semp̃ illo die de beata Maria in Ecclesia caneretur. Pǒt. tñ & aliam hẽre rõnem, cur Sabbato die officium cãtetur de beata Maria. Nã cum ipsa nobis sit porta regni celorum, quod per diem dominicã cõmodissime figurat, certe ideo de illa solemnizamus eo die, qui dominicã proxime p̃cedit, Hactenus igitur officiũ Missæ explicuisse satis sit, si intellexerimus neminẽ debere vno eodemq; die duas celebrare Missas cũ vno sacrificio, vel cum duobus, sed vnã cum sacrificio, & aliam siccam. Quare huic rei finem imponemus, si duas adhuc q̃ones paucis enodauerim, quarũ vna est, An si sacerdos añ vesperas comedat, nec postea possit dormire, die postero dẽat, aut possit Missam celebrare? Nã ipsum non debere, aperte rñdemus. Sic altera est, Possit ne celebrare sẽcũda missa in eo casu, quo in p̃cedenti, dum manus ablueret, aliquantulũ aq̃ degustauit? Certe.n. & illud vetitũ esse, sciendũ est. Nunc ergo ad alia.

De con sec. dis. 1. c. omnibus.

De Vesperis. Cap. 52.

IN vesperis à nobis cantaẽ quinq; psalmi, qui sumus imperfecti pp̃ quinque sensus, vt videlicet qđ per quinq; sensus corporeo cõmissum est, per quinq; psalmorum cantionem penitus dimittat. Hinc notandum est, nos eadem ratione quinq; digitis pectus tũdere, quãdo quinque canimis psalmos. Monachi vero, in quo se perfectiores esse ostendunt, tãtum quatuor dicunt. Quicquid.n. quadratum est, in quamcũq; partem vertatur, manet semp̃ idẽ, firmum, ac solidum. Ad eũdem sane modũ perfectus, quocunq; loco, aut quocunq; tpe, semper idem atq; immobilis permanet. Finis psalmis, parua sequitur lectio sine Iube Domne, & sine Tu autẽ Domine, hoc est, capitulum, ac deinde Rñsorium, vel eius loco versus, tũ hymnus & antiphona, ac deinceps Magnificat. Plerunq; tamen hymnus beatæ Mariæ, videlicet Magnificat, loco hymni ponitur, vt præterea nullus alius canaẽ. Sequitur tandem collecta, quam orationem diximus. Volumus aũt, vt hucusq; a nobis factum est, consuetis, & Ecclesiastici, vt q̃ officia

trada-

tradamus Ecclesiastica, deinceps vti voca bulis. Sciēdum ergo est, ꝙ de eodem die, eodemq́ue festo parua debeat cantari lectio. Verbi gratia. Si de præcedenti dominica vnum & reliquum, si de sequēti vnū & reliquum. Animaduertendum præterea est, quòd, quādo fuerit solemnitas nouem lectionum, illius vesperæ totæ debēt celebrari, vt in festo beati Stephani, & beati Ioannis Euangelistæ. Post vesperas necessario dicitur collecta de sancto, cuius est festum sequēs, vel Antiphona cum Magnificat. Vnum tamen excipitur, festū videlicet sancti Syluestri, quod etiam si nouem habeat lectiones, eius tamen vesperæ sunt festi sequentis.

Qui Psalmi cantantur in Completorio. Cap. 53.

QVatuor Psalmi cantantur in Completorio ad significandā perfectionem. Cum n. quodammodo ostendimus peccata, quæ per quinq; sensus corporeos perniciosissimos satellites admiserimus, iā esse quinq; Psalmis præcedentibus remissa. Alia ratio est, ꝙ diabolus semper nostro insidietur calcaneo, ita vt postea nec loqui cum alijs debeamus, nec aliud dicere nisi orationes. Quod monachi diligenter obseruant, qui postea non bibunt. Putat. n. diabolus se vicisse si tunc vicerit. Quare vt breuiter, quę hic restare videnť, percurramus, post Psalmos sequitur capitulū & versus, & deinde Hymnus, eoq; finito, antiphona, ac Nunc dimittis. Postea vero Dominica legiť oro, ac fidei nostræ symbolum, quib. postea q̄ nos collectam annexuimus, statim subiūgi oportet Benedicamus. Atq; hoc quidem in vesperis vt a' puero canatur oīno conuentaneum est, vt ꝑ hoc demonstretur nos esse pueros, nimirū ad laudes Deo referēdas.

Quō finiendæ sint orationes. Cap. 54.

VT aūt euidens habeatur & plena cognitio quemadmodum orationes, quas collectas vocamus, sint terminandę, prius nosse oportet, ꝙ in eis sermo interdum ad Patrem dirigitur, interdū ad Filium, interdum ad Spiritum Sanctum, & interdum etiam ad totam Trinitatem. Qñ ad patrem, rursus cōsiderandum est, num ita ad eū sermo fit institutus, vt fiat mētio ad Patrem de Filio, vel Spiritusancto, an vero nō. Et quidem si in oratione, quæ dirigitur ad patrem, fiat mentio filij, multum interest scire, illa ne fiant ante partem finalem, an ipso fine. Quæ ideo diximus, ꝙ secūdum has diuersitates, diuersimode orationis finis existat. Si ergo dirigatur sermo omnino ad Patrem absq; mentione Filij & Spiritussancti, finietur hoc modo. Per Dominum nostrū Iesum Christum filium tuum, q viuit & regnat in vnitate Spiritussancti Deus, per omnia sæcula sęculorum. Amē. Si de Spiritusancto mentio ibi fiat, dices, in vnitate eiusdem Spiritussācti Deus, cęteris remanentibus. Si vero fiat mētio filij ante finalem partem, diceť per eūdem Dominum &c. vt supra. Si contra in ipso fine, dicemus tūn. Qui tecum viuit & regnat &c. Quēadmodum videri potest in hac collecta B. Stephani. Oīpotens sempiterne Deus, qui primitias martyrum in beati Leuitæ & Stephani sanguine dedicasti, tribue q̄su mus, vt ipse ꝑ nobis perpetuus intercessor existat, qui pro suis etiā persecutorib. exorauit Dominum nostrū Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritussancti Deus, per omnia sæcula sęculorum, Amen. Si ad filium oratio instituať, vt in hac. Excita Domine potentiam tuam & veni, ac in alijs de aduentu Dñi, finietur hoc pacto, Qui viuis & regnas cū Deo Patre &c. Si autem ad Spiritumsanctum, dicemus sic, Qui cum Patre & Filio viuis & regnas vnus Deus &c. Et ad Trinitatem ita. Qui in Trinitate perfecta viuis & regnas &c. At vero in exorcismis, & quæ fiunt ad pueros efficiendos cathecumenos, ac fontes consecrandos, q̄sque fit aqua bñdicta, & in id genus multis alijs, dicetur sanè hoc mō. Per eum qui venturus est iudicare viuos & mortuos, & sęculum ꝑ ignem. Hoc aūt ideo fit, q̄a nulla vox ita terret diabolum, atq; hæc, q ven turus est, &c. Vsque adeo vt statim fugere cogať, simul atq; vocem hāc audierit. Maxime. n. ꝑter cętera iudiciū ignis extimescit, ꝙ certus sit se post diē Iudicij ęterno igne punitum iri. Quare ob eādē cām voluit D. Gilbert⁹, vt simili mō finirenť ora

tiones in officio mortuorum. Verum ei contradicit vulgare nostrum Collectarium, affirmans dici oportere. Per dominum nostrum, &c.

De diuersitatibus officiorum. Cap. 55.

IAm ergo dictum est hactenus de ecclesiasticis officijs generaliter, ita reliquum modo fit, eorundem explicationem latius per totius anni seculũ aggredi. Nam pro temporum varietate ipsa variãtur officia. Sed operæpretium me facturum existimo, si priusquam ad ipsam expositionem veniam, distinctio quatuor Temporum præmittatur. Vt ergo Solaris noster annus quatuor temporum potissimum successione dilabitur, s. Hyemis, in qua semina iaciuntur. Veris in quo semina prodeunt, Æstatis in qua ad messem albescunt, & falce succiduntur. Autumni, in quo per ventilationem grana a se mutuo separantur, & in horrea reponuntur, paleæ aũt cõburuntur. Ita quoq; magnus vitę pręsentis annus durans ab initio vsq; ad finem seculi, quatuor temporum varietate mensurantur. Fuit.n. tẽpus quoddam deuiationis in humano genere, ab Adamo videlicet vsque ad Moysen, quo declinauerũt homines a cultu diuino ad idolatriam. Tunc.n. hõ reliquit Dñm suũ Creatorem, ac lapidibus & manuum suarum operibus dixit. Tu es Deus meus. Hoc tempus haud male conuenit nocti & hyemi. Quia sicut nox, aut hyems nihil lucis habet, nisi contingenter, & ex accidenti, vt ex igne vel candela. Sic tempus istud planè erat cęcitatis & ignorantię. Alterum item tempus fuit reuocationis, nimirum a Moyse vsque ad Natiuitatem Christi, quo edocti fuere homines per leges & Prophetas de Aduentu Christi, de euitatione peccati, & vnius Dei dilectione. Tum dixit Deus Israeli. Audi Israel, Deus tuus Deus vnus est, illum solũ adorabis, & illi soli seruies. Tertium vero tẽpus fuit regressionis, siue reconciliationis, vel iustificationis, quod fuit a Natiuitate Domini, vsque ad Ascensionẽ eiusdem, per quem facta est gratia hominibus, & pręedicatio Euãgelij. Quartũ denique tempus est peregrinationis, quod ab Ascensione Dñi fuit, & duraturũ est vsq; ad finem iudicij, vbi erit consumatio seculi. Hæc eadẽ tpa solent aliis noĩbus appellari. Tempus.n. deuiationis dictum est tẽpus culpæ & pœnæ. Nam pp deuiationẽ hõ subiectus est culpæ, & pp culpã pęnæ. Tempus reuocationis nuncupatum est tẽpus doctrinæ & prophetiæ. Et quidem doctrinę pp decalogum, per quem Deus humanũ genus docuit, inquiens. Audi Israel Deus tuus, Deus vnus est. Prophetiæ verò, qm tũ huiusmodi salutare accepimus vaticinium. Ecce virgo concipiet. Tẽpus proinde reconciliationis appellatur gaudij & lætitiæ, ac denique peregrinationis tempus luctus & pugnæ. Vnde profecto necessariũ est, vt pugnemus aduersus carnem nostram, mundum, atque aerias potestates. Maximè vero contra carnẽ, vt pote q multa cum nobis sit familiaritas, ac nulla sit pestis sæuior, q̃ hostem habere domesticum. Præterea tpa hæc possunt considerari sm principales partes diei, vt sunt nox, quæ ad tempus spectant deuiationis, mane ad tẽpus reuocationis, meridies ad tempus reconciliationis, vel regressionis, Vesperum ad tempus peregrinationis. Atque horum quodq; propriũ modo perpende epitheton, vt nox est obscura, & quia veri Dei cultu aberrabant, erant cęci. Eleganter sanè quadripartita hęc temporum diuisio in homine notari potest. Ante siquidem baptismum nascit hõ, & fit filius iræ, in baptismo renascit, ac filius gratię, dehinc bene operatur, & iustitię efficitur proles, cum feruore quodã charitatis Deum diligit imprimis, & pximum, tandem cum Christo simul regnabit per mortem transiens ad vitam æternã, factus modo hęres æternitatis, & glorię. Atq; in qualibet præmissarum partiũ expositione possunt intelligi Hyems, Ver, Æstas, & Autumnus Eadem quoque tpa designanť per quatuor principales Christi actiones, quę sunt huiusmodi, Natiuitas, Passio, Resurrectio, Aduentus ad iudicium, cũ omniũ horũ appendicibus adeo hęc humano generi conueniunt. Christi igitur vita nostra est doctrina, Christi actio, nostra ẽ lectio, vniuersa deniq; Xpi cõuersatio nostra est instructio. Dixi aũt cum suis appendicibus, qa ad natiuitatẽ

petti-

pertinent circūcisio, apparitio, baptismus, purificatio: ad passionem referuntur ieiunium, tentatio: ad resurrectionem in cœlum ascensio, & sancti Spiritus missio: ad Aduentum tandem iudicii spectant trāsfigurari, & miraculorū opatio. Efficacior enim fuit, ac plus potuit post mortem, q̃ ante transfigurationem, q tunc demū nobis ostendit, quid simus futuri. Passio cōparatur Hyemi: Natiuitas Veri, Resurrectio Æstati, iudicium Autumno, qn̄ sedebit vetustus ille dierum tenens ventilabrum in manu sua permundabit aream suam, &c. Item rursus Christi natiuitas comparatur, & concordat tpi reuocationis pp Prophetas, qui eam multis modis prędixerunt: passio tempori deuiationis: resurrectio tempori regressionis propter lętitiam, aduentus iudicij tempori peregrinationis, quia huiusmodi tempus durabit vsque ad extremum diem iudicij. Vnde Propheta. Ego miser, & peregrinus sicut oēs patres mei. Hęc ergo tēpora magni istius anni cōsiderans Ecclesia in seruitium Dei transformauit, pro qualitate eorum & varietate singulis annis, laudabili vtens officiorum diuersitate. Sed cū ita faciat ecclesia, maluit incipere a tpe reuocationis, q̃ a tpe deuiationis. Quare incipit. Ad te leuaui animam meam aspiciens a longe, &c. Quandoquidem nos etiamnum quasi per speculum & cancellos aspicimus Et durat vsque ad natiuitatem Dni. Toto igitur tpe aduentum vsq; ad natale Dni ecclesia reminiscit̄ tpis reuocationis, quę facta est per legē & Prophetas malagma vulneri apponens. Atq; ideo tunc legit Isaiam, qui quum incurabile vulnus vidisset, dixit Omne caput lāguidum est, & omne cor mœrens, &c. Et rursus nō est malagma apponere, &c. Malagma aūt est genus emplastri, quod epithema appellatum est. Tum ergo inchoatur graduale. Ad te leuaui, ac si diceret. Tpe deuiationis hoies leuabant manus, & corda ad opus manuum suarum, atque aiebant lapidi & ligno, tu es Deus meus. Ego vero ad te leuaui animā meā Deus meus, &c. Atq; ita sane tempore reuocationis militię suę auspicatur officia, non a tempore deuiationis, ne videat̄ incipere ab errore. Beneitaq; rem ipsam obseruat, sed ordinem non sequitur, quod freque n ter etiam faciunt Euangelistæ. Quare si bonam quærat valetudinē, optetq; quàm optimè curari, omnino fuit necessarium, vt à Medicis inciperet..

De cæteris temporibus. Cap. 56.

TEmpore verò Septuagesimæ, quæ est a dominica, vulgo appellata, Circundederūt me, vsq; ad octauam Paschæ, recolit Ecclesia tēpus deuiationis. Vnde est, quod tum legitur liber Geneseos vsq; ad Regnm, vbi de excessu agitur primorum parentum, & multorum aliorum, q omnes cataclismate, aut diluuio sunt submersi. Breui ter ergo tum temporis Ecclesia orat, flectit genua, ac ieiunat. Tempore aūt Paschali, quod est Pascha, vel potius ab octauis Paschæ vsq; ad octauas Pentecostes, tēpus gaudij meminit & recōciliationis, quippe in quo legatur Apocalypsis, vbi fit mentio de noua ciuitate Hierusalem, & Epistolæ canonicæ cum actibus Apostolorum. Hinc pauca sibi Ecclesia indicit. Nō ieiunat, a genu flexione cessat, albis vtit̄ vestibus, ternario numero psalmorū & lectionum contenta est, cum tribus responsorijs, ac totidē versiculis. Ab octauis demum Pētecostes vsq; ad aduētum Domini recolit tēpus peregrinationis. In hoc est nobis ppetua pugna & lucta aduersus tres, vt dictū est, infestissimos hostes, mundum videlicet, carnem, & diabolū. Mundus est hostis sophisticus, caro hostis domesticus, diabolus hostis antiquus. Nullus tñ istorū hostis est efficacior ad nocēdū, q̃ inimicus noster familiaris, s. caro, quā fouemus indumentis, & reficimus alimentis, cui tanquā iumento tria debentur, cibus ne deficiat, onus vt māsuescat, virga vt nō indirectè, sed directè incedat. Propter huiusmodi pugnā significandam legit tūc Ecclesia librū Regū, in quo agit̄ de pugna. Et qa in pugna maxime opus ē sapientia, ideo cōtinuat̄ liber Salomonis. Sed qm̄ cum pugna nihil tantopere habere debeamus, atq; patientiā, apposiā ꝑfecto Iobi liber subiungitur. Deinde porrò & Thobiæ liber sequitur ꝑpter singularē misericordiā, quā in hoc certamine

ligenter in ijs præcauenda, ne videlicet coactè fiant & indiscretè. Coacta esse nō debent iuxta Prophetam, qui ait. Voluntariè sacrificabo tibi &c. Sic Obal, qui & Breselecl appellatus est, dicitur spontaneè ędificasse templum Domino. Quanquam verò sint, qui putant duos fuisse Obal & Breseleel, vtrunq; spontaneum in tempore. Indiscretè prohibentur esse, qa immundum est pecus, quod ruminat, & non findit vngulam. Fissio aūt vngulæ accipitur pro discretione. Qui ergo sponta nea sacrificia facit & discreta, eum diligit Dominus. Hinc statutum est à sanctis maioribus, quemadmodum Deo seruire mus discretè. Statuerunt .n. in vnaquaq; hora lectionem. Verbi gratia: in matutinis & in Missa instituerant Epistolas & Euāgelia, in alijs horis paruas lectiones, quæ dicuntur capitula. Sed, qm̄ in lectione & cantu vniuersum ferè versatur officium Ecclesiasticum, operæ pretiū est scire quinq; esse libros lectionum in Ecclesia, ac tres cantus, s. Graduarium, Antiphonarium, & Trophonarium. Antiphonarius à digniori nomen sumpsit, hoc est, ab antiphonis, eum & in eodem libro cōtineantur Responsa & versus. Legitur.n. in tripartita historia. Ignatium Patriarcham Antiochenum audiuisse Angelos cantantes Antiphonas in monte, qui exinde quasdam Antiphonas in ecclesia cātari instituit, & psalmos, iuxta Antiphonas tonizari. Vnde et Antiphonæ sunt appellatę respectu psalmodiæ, sicut sponsum historiæ. Et cum antea cōfuse & quasi in cochoræa cantarentur Psalmi & Antiphonæ, statutum est à maioribus vt seorsum chorus sederet, & alternatim canetet, i. vt vna pars chori vnum psalmi versum caneret, atque aliam alium. Incipit ergo antiphonarius hoc modo. Aspiciens a longe. Tametsi verò non sit Gregorianum, hoc est, à Gregorio compositum, sed solummodo ab alio quodam monacho appositum. Quamobrem quidem non deberet meritò procedere ea, quæ Gregorius composuit. Vsu tamen receptum est vt ab omni ecclesia diceretur. Nec facilè profectò est, quæ longo vsu inoleuerint, emendare aut mutare. Cætera vero sunt sancti Gregorij.

De reliquis libris. Cap. 59.

SEcundum liber est graduarius, ita à gradibus appellat, eo q diebus festis in gradus ascēdi debeat, atq; illhic cantare in ambone. Dicitur aūt ambonis ab ambio ambis, eo q locus ille ambigitur gradibus, vel ab ambo ambæ ambo, q nimirum duæ sint viæ illhich, hoc est, in pulpito, quod situm est ante eū locum, vbi recitatur euangelium. Oportet itaq; sint ibi dno paria graduum, vnū à sinistris, quo fiat ascensus, alterum à dextris, quo descensus fiat, iuxta illud. Per aliam viam regressi sunt in regionē suā. Diebus autem profestis canitur in medio chori ante gradus altaris. Eius libri principium est, Ad te leuaui. Tertius liber dicitur Trophonarius, a Grǽco nomine τρόπος quod est conuersio. Nam à fine regredimur ad principium cantus, vnde & trophūzona nominatur, quod ab vno latere vertatur in aliud, circumeundo vsque ab vmbiculum. Est aūt Trophonarius liber, in quo cōtinentur ij cātus, qui cum introitu missę cantari solent, & maxime quidem à Monachi, cuiusmodi sunt Tropi, Sequentiæ, Kyrieeleyson, & Neumæ. Tropi dicuntur, quia prius canitur versus ac posteà eleyson, & iterum versus, & eleyson deinde. Hic et notandum, q semel diximus, neumam fœminei generis absq; p. accipi pro iubilo, Pro Spiritu aūt sancto dicitur Grecè hoc pneuma pneumatis, Hæbraicè ruth. Latinè spiritus. Vñ quidem in Prosa. Descendet in te sanctū pneuma. Postremo trophonarius non habet certum principium, quod ad placitum canatur. Nemo enim tenetur potius hoc vel illud kyrieeleyson in aliquo festo dicere, quàm aliud. Contra vero antiphonarius certum habet initium, nimirum hoc, aspiciens a longè, quomadmodum Graduarij principium est, Ad te leuaui. Ab aduentu enim incipit ecclesia.

De quinque libris Lectionum Cap. 60.

NVNC de quinque libris lectionū videamus. Et primus quidē est bibliotheca a βιβλίος, quod liber ē; & θηκή positio. In eo.n. totum continet vtrunq; testamentum. Atque hinc, pptcr

excellentiam, tanquam si dignior, & maior esset, solus omnium librorũ materiæ nomen retinuit. Fiebant.n. omnes libri ex biblo. Vnde bibliopolæ venditores librorum appellantur. Vel rectius iõ liber hic dictus est bibliotheca, quia instar cuiusdam bibliothecæ multos, & varios libros complectatur. Secundus vero liber est passionarius, qui tñ plures sunt. Tertius est legendarius. Quartus homeliarius. Quintus deniq; sermologus, siue liber sermonũ. Redeamus igit ad primum, & singulos paulo accuratius examinemus. Bibliotheca vox est ambigua, & homonyma, siue vt nunc loquuntur, æquiuoca. Vno namque noĩe, & locum vbi libri reponuntur, nempe armarium significat, & volumen aliqđ magnum cõpactum ex oĩbus libris noui, & veteris testamenti. Sunt autem viginti duo volumina veteris testamenti, quę ibi continentur, & octo noui, s. Euangelistæ quatuor, Epistolæ Pauli, Apocalypsis, Epistolæ canonicæ, & Actus Apostolorum. Volumina veteris testamenti sunt qnq; libri Mosis, videlicet Pētateuchus, quam propriè apud Iudæos dr Thora, i. lex, vel libri legis, super quos iurant illi, vt nos super euangelia tanquam sanctiora in nouo testamento. Sunt præterea, qui hoc pacto enumerantur, Iosue, s. Iudicum, cuius extrema pericope pars est libri Ruth, Samuel, Malachim, quæ duo volumina vnũ reputant⁹, videlicet Regũ, qđ tñ quatuor habeat partitiones, vel distinctiones. Postea ĩ vno volumine sequunt alij quatuor Esaias, Hieremias, Ezechiel, & Dauid. Sub vno volumine comprehēdunt duodecim prophetæ minores ꝓp nimiam breuitatē. Nouem, quæ deinceps sequuntur reputãtur hagiographa, ita tamen vt sint authẽtica, numerũ liber psalmorum, liber Iobi, tres libri Salomonis, s. Parabolæ, siue mauis dicere Prouerbia, Ecclesiastes, & Cãtica canticorum, liber Paralippomenon, Iudith, & Hester. Quatuor tandem enumerant apocripha, librum videlicet Thobię, Machabæorum, Philonis, cuius principiũ est, Diligite iustitiam, & Iesu filij Sirach, q. sic incipit. Omnis sapiētia a Domino &c. Appellaturque etiam Ecclesiasticus. Verum hos quatuor quidam non recipiunt, ecclesia tamen eos approbat, quod argũ fere habeant librorum Salomonis, etiãsi eorum authores ꝓ certo ac vere nõ sciat. Alios duos credimus Esdram composuisse, qui totam bibliothecam veteris testamenti restituit, cum a Babyloniis esset cõbusta. Nos itaq; bibliothecam nostram, s. vetus, & nouum testamentum diuersis tēporibus legim⁹, iuxta varias historias singulis mensibus, vt sic tandem cum totius anni circulo vniuersa absoluatur. Vnde equidem non ignoro, quin illud in aduētu Dñi primo sit assignandum, & declarãdum, sed facilius, & dilucidius apparebit, si ab alio tempore incipiat assignatio.

Quid legi debeat in Septuag. Cap. 61.

IN Septuagesima ergo legimus totum pentateuchum, quoad dies isti sint, videlicet quindecim ante Pascha. Atq; ita quatuor oĩno tantantur historiæ nimirũ ex libris Geneseos, & quartus de Exodo. Primus liber Moysis est Genesis, in quo agit de origine mundi: secundus Exodus, in quo de exitu agitur populi Israelitici ex Ægypto: tertius Leuiticus: quartus est Numeri: quint⁹ Deuteronomius, hoc est, lex altera, cuius velut quandam tradit anacephalæosin, siue recapitulationē. Per illos aũt dies quindecim vsq; ad Pascha legitur Hieremias, & liber Baruch notarij eius, vt quidam testant. sub eod. volu: et quidem Hieremiæ Threni, siue lamentationes recitantur per triduum illud ante Pascha, quod appellamus tenebras. Dicuntur aũt Threni, eo q triplicitur exponant a Paschasio, s. historicè, allegoricè, & tropologicè. Vel a mõte Trenaro, vbi primo auditæ sunt animarum lamētationes. Vel ideo et Threni appellati sunt, quòd in ijs post tertium quemque versum littera sit alphabeti. Scriptum enim est opus illud quadruplici alphabeto, hoc est, in eo quater ipsum alphabetum de integro repetitur: Vel denique, quod verius esse puto, hæ lectiones ꝓpterea dictæ sunt Threni, q lamentationes contineant. Apud Græcos namque Θρῆνος, planctus est. Sic itaq; historia, quæ quindecim illis diebus narratur, sumpta est partim ex libro Hieremiæ, partim ex passione Domini in euangelio. Nunc transeamus ad octauam, pente-

Pentecostes, vt ordinem veteris testamenti simili ratione persequamur.

Quid legi debeat ab octaua Pentec. vsq; ad Natale Domini. Cap. 62.

TVnc ergo vsq; ad Calēdas Augusti legitur Samuel, Malachim, id est, liber Regum, & Paralipomenon cum historia: Deus omnium. Solet tñ in octaua Pentecostes cantari & legi de Trinitate, quantumuis Alexander Papa interrogatus, an etiam fieri debeat, dixerit se nescire diē peculiarem de Trinitate, nec de vnitate. Sed officium eius præcipue pp hæreticos institutum fuisse credimus. Quare hic vsq; ad Calēdas Augusti meminerimus, q paulò ante cauendum esse præcepimus. Si.n.festum erit die dominica, secure mutabimus historiam. Similiter si secunda feria, si tertia, si quarta Calendæ fuerint mensis Augusti, præcedenti Dominica historiam libere mutabimus. Si vero quinta, sexta, aut septima, idem facere poterimus dominica sequenti. Atq; hanc tāquam gnalem habemus regulam. Quod si deniq; mensis Calendæ fuerint die profesto, illa dominica mutabimus historiam, quæ Calendis sit proximior, siue ea pcedat, siue subsequatur. A Calendis igitur Augusti vsq; ad Septembrem leguntur tres libri Salomonis & duo sapiētiæ, qui sunt apocryphi, ita vt media pars cantici cāticorum reseruetur vsq; ad Natiuitatē beatæ Mariæ in Septēbri, atq; altera legatur in eiusdem Assumptione. Nam sermones, q ibi sunt, vt Cogitis me ò Paula & Eustochium, & Approbatæ consuetudinis est &c. Potius in Triclinio, seu refectorio legi debent. Tunc cantatur historia: In principio Deus, antequam terra, &c. Quod ad recreationē pertinent. Nam istud aliud in principio, quod est in Sexagesima, spectat ad creationem. Proinde a Calendis Septembris legitur Iobus per quindecim dies, & per quindecim alios dies Thobias, Esdras, Iudith, & Hester cum historia. Peto Dñe. In Octobri legitur liber Machabæorum cū historia: O Adonay Dñe Deus, & Adaperiat Dominus. In Nouēbri Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ, cum historia: Vidi Dominū. Deniq; in Decēbri Isaias totus vsq; ad Natale Dñi, nisi q transire debeat idem lector id qđ ipso Natali legitur, vt populus gentiū: Consolamini, Consurge, & quod recitatur in Epiphania, vt Surge illuminare Hierusalem. Hæc nāq; pertinent ad Christum iam natum, cætera vero quæ in Aduentu leguntur ad Christum nasciturū. Atq; hinc est, q illa oporteat prætermitti vsq; ad Natale, qm tunc noua audiri debent. In ieiunijs tñ quatuor temporum, quæ sunt in Aduentu, & in vigilia Natiuitatis Domini nihil Isaiæ legitur, qm proprias habent lectiones, & propria officia. Vnde & alia ieiunia ab his tāquam magis solemnibus officia petere soleant. Quare autem hęc habent, & non illa, ratio est, q olim Pontifex Romanus hisce ieiunijs ordines cōferre consueuit: Sed si festum Thomæ euenerit in ipsis ieiunijs, dicet Ecclesia lectiones de Sancto, & nō de ieiunio. Ita.n.vsus inoleuit. Hoc ipsum tamen Romana Ecclesia nō obseruat, vt quæ sex recitet lectiones de ieiunio, & tres vltimas de Homelia Euangelij ipsius festi. In aduentu aliquando tres sunt historiæ, aliquando quatuor, si ipse fuerit quatuor hebdomadarum, quod raro fit. Et tantum quidem habemus de veteri testamēto, modo videamus de nouo. Ab octaua Paschæ vsque ad Pentecosten legitur Ioannis Apocalypsis tribus septimanis, & Epistolæ canonicę duab.sequentibus vsq; ad Ascensionem, quæ numero sunt septē. Prima est Iacobi Alphæi, tres sequentes Ioannis Euangelistę, quinta & sexta Petri Principis Apostolorū, septima deniq; Taddæi, q & Iudas appellatus est frater Simonis. Ab ascensione Dñi vsque ad Pentec. leguntur actus Apostolorum. Primum quidem &c. Historia est: Dignus est Domine ad oīa pmissa. Ab octaua Epiphaniæ vsq; ad Septuagesimam leguntur quatuordecim Epistolæ Pauli tam quæ sunt missæ ad personas quatuor, q quæ ad decem ecclesias, vt ad Titum, Corithios. De euangelijs & psalmis dicetur suo loco. Ad hunc ergo modum de vtroq; testamento dispositum ab ecclesia habemus. Notandū interim obiter hic est quatuor modis finiri lectiones, videlicet p Tu aūt Domine. Hæc dicit Dominus, conuerti-

mini ad me & salui eritis: & in Threnis Hieremiæ per Hierusalem Hierusalem conuertere ad Dominum Deum tuum, atq; vltimo in lectionibus mortuorũ, per Beati mortui, qui in Domino moriũtur. Cuius tñ rei vsus in Ecclesia admodum rarus est. Sed nos dicimus non quid fiat, sed quid fieri debeat. Cæterum homeliarius, quartum librũ esse diximus: legitur in Natali, & in festis eorũ, qui propria habent Euangelia, vt in festo beati Thomę, in Paschate, Pente. cum suis ferijs, ac tandem ẽt recitatur diebus dominicis. Octo vero dies Paschæ computant cum Septuagesima, quòd illa septima sit septimana a Quadragesima, ꝑ quam idem designatur, quod per Septuagesimam, in cuius septima decade filij Israel acceperunt redeundi licentiã, & iam quasi liberi erãt, ideoq; diebus illis cantica lætitiæ inclamantur. In Sabbato autem in albis geminatur Alleluya, qm̃ finitur Septuagesima. Quo q; dem significatur absoluto præsentis huius vitæ cursu nos duplicẽ accepturos stolã, quum ad nostram illam Hierosolymam peruenerimus. Vocatur autem sabbatum illud in albis, ꝙ in Paschali Sabbato Baptizati tunc albas vestes deponebant, quas octauo die sumpserãt. Proinde vero libri Passionarij leguntur in ipsis diebus martyrum. Sed horum aliqui, teste Gelasio, apocriphi sunt, vt de beato Gregorio, de Quirico, & Iulita martyribus, ac qui omnino eiusmodi sunt, vt eos cõposuisse ferantur hæretici, ob quorũ infamiam ab Ecclesia interdicuntur. Quod autem sint canonizati suo loco dicetur. Nec quidẽ omnes homeliæ sunt approbatæ, vt quædam sunt Origenis, qui ad hæresim declinauit. Quædam tñ eius leguntur a Hieronymo castigatæ, sed in ijs subticetur nomen auctoris propter infamiam hæresis. Quemadmodũ etiam Salomonis nomen in lectionibus supprimitur ob notã idololatrię, & Moysis ꝓꝑ hęsitationem, quam habuit ad aquas contradictionis; quia Dominum exacerbauit. Non.n. dr̃ Lectio libri Genesis Moysis legislatoris, sicut dicimus, Lectio libri Apocalypsis Ioan. Apostoli. Nonnulli tamen hoc pacto in principio Homeliarum dicendum esse existimant. Homelia Origenis ab Hieronymo castigata. Atq; in sequentibus quasi hoc modo, Homelia eiusdem. Sunt aũt ferè hi, qui Homelias posteris reliquerũt, Augustinus, Gregori⁹, Beda, & Origenes. Breuiter ergo passiones legi debent in festis martyrum, legendæ vt in beati Thomæ, tres vltimæ lectiones ex homelijs sint oportet, atq; aliæ ex passionibus. At vero legẽdarius appellaẽ liber, q vitas & obitus tradit confessorum, cuiusmodi sunt Hilarij, Martini, & aliorũ, quos Sacrosancta Ecclesia confirmauit, ita vt in eorum festis istiusmodi liber necessario legaẽ. vltimo tandem liber sermonum, qui & Sermologus nominatur, legi conuenit ab Natali vsque ad octauam Epiphaniæ, quos Leo Papa & complures alij composuerũt. Sed idem liber legitur in Purificatione beatæ Mariæ Virginis, & prӕter festa alia, etiam ipso die omnium Sanctorũ. Proinde præcipuas homelias composuerunt Gregor. & Beda, qui tamen nullas, præterquam eas, quas ante Augustinus ediderat, composuit. Namq; ille hoc vnum de suo addidit, ꝙ eas suis verbis quodammodo vestiuit, vsq; adeo; vt quum in Augustino verba duntaxat essent disputatoris, in Beda sint verba sermonis & lectionis.

De Libris cantuum. Cap. 63.

NVnc redeamus ad libros Cantuum, idq; iuxta dies Aduentuum. Primũ itaq; rñsum sequitur tres versus, quod si per vniuersum annum vagemur, non amplius fieri liquido cõperiemus. Fit.n. illud propter tria tẽpora antiquorum patrum aduentum Christi expectantium. Ac primum quidem tp̃s fuit ab Adamo vsq; ad Noe, nempe ad diluuium. Secundum vero vsq; ad Moysen, & tertiũ vsq; ad Christum. Et ꝙ terra fiat in eodem responso repetitio, prima videlicet ab altiori, secunda a minus remoto, & tertia rursum a minus remoto & minori, causam habet huiusmodi. Eo nanq; modo ostendimus patres primi temporis remotius ab Aduẽtu Christi abfuisse, quàm patres secundi vel tertij, atque iterum longius fuisse patres secundi, quàm tertij. Sic quoq; tria sunt tempora patrum nouitiorum secundum

Christi

Christi Aduentum expectantium. Nā hō rum primum fuit ecclesiæ primitiuæ de Iudæis ad fidem conuersis, & secundum modò præsto est, simulatque Gentium siue Ethnicorum facta est introductio Sed tertium erit, quū omnis Israel saluabit. Magis ergo remoti sunt, aut potius fuerunt primi quàm vltimi vt hoc pacto ad vtrunq; Aduentum allegoria hæc accommodari possit. Gloria patri tribus versibus tandem subiungitur, ꝙ omne nostrū desiderium, & seruitium ad trinum Dominum sit referendum. Non.n. istich fit repetitio alicuius partis, sed totius responsorij, qm post hanc præsentem vitam omnia tempora consumabuntur. Tunc Deus erit omnia in omnibus, hoc est, cōsumatio omnium & sufficientia. Verum enim verò de qualitate officij videamus, deq; temporis reuerentia, continentia, & abstinentia. Ad qualitatem pertinet, quid tenendum sit, vel omittendum. Et quidem quid tenendum seu obseruandū sit iam aliqua ex parte docuimus, addimusq; sub finem Aduentum cani debere septem antiphonas secūdi toni. & vnā quamq; iuxta ordinem suo die vsque ad Natale. Quæ quidem omnes vel ob id secundi toni sunt, ꝙ geminam nobis significent dilectionem, Dei videlicet, & proximi, vel etiam propter duas naturas in Christo. Sunt autem septem, propter Spiritum septiformem, quo illuminati erūt ij, qui Christum expectabant. Sciendum tamen est, his septē antiphonis, quę sunt de Sacramento, additas esse duas alias, vnam videlicet de beato Thoma, aliam verò de beata Maria Virgine.

Quæ omitenda sunt in Aduentu. Cap. 64.

Omittenda sunt in Aduentu, vt in Septuagesima, quædam cantica lætitiæ, quemadmodum Te Deū laudamus, Gloria in ecclesijs, Ita missa est. Verumenimuerò quum tempus istud partim sit lætitiæ, non subticetur Alleluya, sicut in Septuagesima, ꝙ tempus totum mœroris est. Quare considerare poterimus, tria ista sese mutuò sequi quidem, sed non semper. Quędam enim ecclesię in cathedra beati Petri, etiam si sit in Quadragesima festum, illud dicunt, Te Deum Laudamus, cæteris vero laudibus tacitis. Quia hoc cantico solemus vt ad intronizandos aliquos in suas sedes. Nā & eodē die Petrus in cathedra Anthiochæna fuit constitutus. Rursus Gloria in excelsis, & Ita Missa est, dicitur ipso die solenni cœnę, si Episcopus præsens sit, & celebret officium dei tribus oleis, sed Te Deum laudamus non dicitur, quoniā surgitur ad tenebras. Ob quam etiam causam subtizetur in Psalmis, & in responsoriis hisce diebus Gloria patri, quia tūc multum dehonestata est Trinitas, maximeq; illo triduo. Item in prima Missa Natalis Domini canitur Gloria in excelsis, nec tamen dicimus, Ite Missa est, donec & tertia Missa sit absoluta. Alioquin enim recederet populus, & non audiret matutinas. Vnde nonnulli Sacerdotes reseruat collectam, siue orationem finalem primæ Missæ, donec cantentur matutinæ, ac postea dicunt & concludunt missam cum Benedicamus Domino: Deinde verò incipitur missa secunda, & pari modo finitur, vel per. Ecce completa sunt, in quibusdam ecclesijs ne populo licētia abeūdi detur, sciatq; se adhuc debere tertiā audire Missam, sub cuius finem exprimitur, Ite Missa est, quæ laus pertinet ad resurrectionem, sicut Gloria in ecclesijs ad Natiuitatem. Atque hæc quidem est ratio, quamobrem vtrunque in Aduentu subticeatur, quod tunc vtrunque auidè expectetur, sed Te Deum laudamus ideò tacetur, vt cum maiori ardore resumatur ipso die festo, vel quia nondum præsens est, quem expectamus, quum ad præsentes hoc cantico vti soleamus. Sic & pro Dominus regnauit, dicitur Miserere mei Deus, & cantica illa, quæ sunt Annæ, Moysis, Abacuc, atque alia quæ isthic, vt, Ego dixi, & Audite cœli, quæ per singulas hebdomadas dicuntur. Horæ verò Beatæ Virginis idcirco subticentur, quòd totum illius temporis officium ad eius laudem fit. Hinc etiam animaduertendum est, quòd in festis nouem lectionum, si quæ sunt, in aduentu, ad tertiam debeat celebrari Missa solennis, cum Gloria in Ecclesijs, & Ite Missa est,

est. Vnde etiam in plerisque ecclesijs nigras cappas deponunt ad missam illā tanquam in Paschali tēpore, nec genua tunc flecti debent. Missa vero absoluta cappæ resumuntur, & sexta ac nona cantata, auspicatur Missa de ieiunio, atq; dum diaconus pronūciare debet ad huiusmodi missam, & in omni tempore ieiuniorum. Flectamus genua, exceptis ferijs ijs, quæ Pētecosten proximè sequuntur, in quibus propter reuerentiam festi cantica lætitię non subticentur, s. alleluya. Te Deum laudamus, atq;. Ite missa est. Proinde vero neque hic vllius Sancti commemoria fieri oportet, siue Christi Aduentum præcesserit (quum eius temporis omnes ad inferos descenderint, vnde & pro eis non solennizat ecclesia) siue secutus fuerit Xpi Aduentum, quum eorum singulis diebus hic commemoratio fieri debeat, Ecce non minus veniet &c. antiphona est, quæ canitur post Benedicamus Domino, & sequitur oratio huiusmodi, Conscientias nostras quæsumus Domine visitando purifica, vt veniēs Dominus noster Iesus Xps cum omnibus sanctis paratam sibi in nobis inueniat mansionem, qui tecum &c. In Antiphona ponitur, omnes sancti eius cum eo, & in oratione, cum omnibus sanctis, ita vt hinc necessarium non sit fieri speciatim aliquorum sanctorum commemorationem. Sed oportet intelligamus, hanc orationem pertinere ad secundum aduentum, qui efficitur in mente hominis, quum videlicet, legitur. Vt veniens Dominus Iesus Christus paratam sibi in nobis mansionem inueniat. Verum tunc addi non debet cum omnibus sanctis. Nā si illud adijciatur, iam ad tertium aduētū videbitur pertinere: Est n. Aduentus Xpi triplex. In carne, in mente, qui singulis diebus in humanis animis contingit per Spiritum sanctum: & tertius in maiestate, qui aduentus erit in die iudicij. De secūdo aduentu, qui fit in humana mente, inquit Salamon. Domine, mitte sapientiam tuam, vt mecum sit, & mecū laboret. Est rursus & alia ratio, quæ eiusmodi est, vt duos nobis significat Aduētus, nimirum, Excita Domine potentiam tuam, & veni, vt ab imminentibus peccatorum nostrorum periculis &c. Ad primum aduentum pertinet, cum dicitur: Te protegente mereamur eripi: ad secundum vero, quum legimus, te liberante saluari.

De temporibus quibus non debent nuptias celebrari. Cap. 65.

IN Aduentu non debent celebrari nuptiæ, sicut nec in Septuagesima, quòd huiusmodi tempora orationi potissimum sint deputata, ac tunc potius ab vxorio lecto quilibet debeat abstinere, quam eidē adiungi. Pari modo faciendum est in sacris solemnitatibus, cum earundem ferijs, sicut in Pascha, & Pentecoste. Et certè quidem diebus quoque dominicis, ac in festis Apostolorum præcipue continēdum est. Solemnitates namque institutæ sunt, vt liberius vacari possit orationi. Verum enim vero rustici contra libentius illis diebus conueniunt, vt vacent potationi. Sed in omnibus his cautum oportet esse sacerdotem. Sæpenumero enim accidit, vt mutū pecus docet animal diuinū, hoc est, laicus clericum. Ac generatim quidem obseruandum est, quòd quocunque tempore abstinetur a nuptijs, abstinendū sit ab amplexu coniugis, nisi quando ob fragilitatem incontinentiæ poscat debitū ab vxore, vel illa a viro. Illud enim exigēti persoluendum est, quia vir, vt inquit Apostolus, non habet potestatem suæ carnis, sed mulier, & econtra. Secundum has ergo rationes non debent nuptiæ celebrari, etiam tribus illis septimanis, quę festum sancti Ioannis Baptistæ præcedunt. Verum hoc in quibusdam ecclesijs iampridem in dissuetudinem abijt. Fuit tamē ratio, quare ecclesia constituerat ieiunandam esse Quadragesimam ante festum sancti Ioannis, sicut ante Natale. Sed propter fragilitatem humanā duæ illę Quadragesimæ redactæ sunt in vnam, atque illa tunc bipartita fuit in tres septimanas præcedentes Natalem, & tres præcedentes festum sancti Ioannis. Quoniam igitur tempora hæc orationi sint maximè dedicata, quàm ideo instituimus, vt ad cęlos perueniamus, quod tamē efficere nō possumus sine duobus alis, s. ieiunio, & eleemosyna, quæ ad cœlos hominem facilè deferunt, ideo ordinatum est ieiunū:

vt

vt quod nobis remanserit propter ieiunium pauperibus erogetur, ideoq; & sponsus debet abstinere a lecto vxoris, vt liberius, ac commodius vacet orationi. Atque ita non fiunt nuptiæ a prima Dominica Aduentus vsq; ad Epiphaniam, nec etiam fierent nisi ad octauam vsquè Epiphaniç, nisi Dominus nuptias tum sui præsentia, tum miraculo decorasset. Præterea in Aduentu sciendum est, quemlibet versum dici posse, si sit de Aduentu, vt, Egreditur Dominus de loco sancto suo in maiestate sua, & veniet ad iudicandum. Et, Veni Domine ad liberandum nos. quod potest dici de quolibet Aduentu. Aduentus enim qui fuit in carne, liberauit animas nostras a seruitute diaboli. Aduentus vero in mente liberat animas a peccato. Aduentus denique in maiestate liberat corpora. Postremo obiter notandum est, festum beatæ Luciç hic adiunctum habere Italicè *Charthar*. Quia tunc maximè carnes solent deponi, quemadmodum secunda dominica Septuagesimæ dicitur vulgo Carnisprinium.

De festis, & ieiunijs Aduentus. Cap. 66.

Deinceps modo videamus de ijs, quæ accidunt aduentui, & de eius festis, & ieiunijs. Et in primis quidè hic cognoscamus, si festum S. Andreæ contigerit prima dominica. id persequendum esse secūda feria. Idem obseruari volumus, de quolibet festo tam Apostolorum, q̃ Martyrū, si cōtingant dominicis priuilegiatis, quos paulo commemorabimus. Sic quoque si festum eiusmodi ipso dominico contigerit, quòd vigiliam habeat, eius secunda feria celebrabitur officium, eritque ieiunium in sabbato, si videlicet inofficiata sit vigilia, idest, si proprium habeat officium. Item si qualibet alia dominica ex priuilegiatis, festum Apostoli, vel præcipuè alicuius martyris, vel alterius Sancti, qui proprium habeat officium euenerit: restat videre, an septimana sequens sit inofficiata, hoc est an proprium singuli eius septimanæ dies habeant officium. Quòd si non habeant illius dominicæ officio supersedebimus, atque eius loco festum hospitis, idest, sancti aduenientis ad dominicam celebrabimus: si vero habeat manente officio dominicæ festum transferetur ad secundam feriam, atque hoc pacto dies dominica interdum cedit festo, interdum vero non. Et quidem quare? Quoniam ibi officium renouatur. Proinde ieiunia quatuor temporum in tertia septimana Aduentus oportet celebrari. Aduentus autem debet viginti & vnū diem, idest tres septimanas integras habere, præter vigiliam Natalis Domini. Cum ergo aduētus semper incipiat a die dominica, si etiam simili die, videlicet dominica Natalis Domini contigerit, necessarium est, vt Aduentus protrahatur quatuor hebdomadis. Aliqui vigilias Natalis Domini, & ieiunia quatuor tēporum concurrerent, quorum vtrumque peculiare habet officium, & ad diuersa pertinēt tempora. Nam vigilia spectat ad tempus gaudij, cum non sit de Aduentu, sed de Natiuitate, quare ad eundem modum nō haberet Aduentus viginti & vnum dies, excepta, vt diximus, vigilia. Si autem contigerit Natalis Domini in secunda feria, vel deinceps vsque ad dominicam, tunc præter dies viginti & vnum, facile habebimus diem, quo faciamus vigiliam, quia ipso die dominico, qui proprium officiū non habet, celebrabitur vigilia, & alleluia canetur propter dominicam. Sed ieiunabitur sabbato præcedenti, tam pro ieiunio quatuor temporum, quàm pro vigilia Natalis Domini. Quantum vero attinet generaliter ad ieiunia, cognoscendū est, cum ieiunia vernalia primo instituta sint in prima septimana Veris, æstiualia in secunda Iunij, Autumnalia in tertia Septembris, Hyemalia in quarta Decembris, id omne propter multas confusiones, quæ inde nascebantur, abrogatum esse, & regulariter definitum, quo tempore eorum quodque fieri debeat. Et hyemalibus quidem dictum est, quod semper in tertia septimana aduentus fiant. Sed de alijs regulariter sciendum est, quòd in prima septimana Quadragesimæ semper incipiant vernalia, in septimana Pentecostes semper æstiualia, autumnalia veterē seruent institutionem, cum semper in tertia septimana Septembris fiant. Cauendum interim diligenter est, ne in computatione

tatione illarum septimanarum fallamur. Nam si calendæ illius mensis, hoc est, ipse mensis incipiat prima feria, vel secunda, vel tertia, vel etiam quarta, tum illa eius mensis septimana computabitur, & in ea, quæ est ab illa tertia, fient ieiunia. Si vero mensis inceperit quinta, vel sexta, vel septima feria, tres illas septimanas numerare ordinemur a sequenti dominica, & eodem modo in tertia fient ieiunia. Atque ita sanè dies præcedentes quo ad computationem septimanarum planè erunt inutiles. Sic igitur huiusmodi habemus regulam, vt ab illa dominica, quę propinquior fuerit Calendis Septembris, i. pridie mensis semper numeranda sit primæ septimana, siue subsequatur, siue præcesserit.

De anniuersarijs mortuorum, & vigilijs Sanctorum. Cap. 67.

DE anniuersarijs vero mortuorũ dicemus, quod si contigerit dominica die, vel alia quauis celebri solemnitate, non debeant mutari, & in sequẽtem dié differri, quemadmodum de festis Sanctorum diximus, sed potius fiant die præcedenti, vt citius succurratur eorum pœnis, quas igne purgatorio sufferunt. Vt enim Sancti non indigent nostro auxilio, & beneficio, ita cæteris defunctis omnino est necessarium. Omni tempore potest celebrari missa pro defunctis præsente cadauere, nisi parasceue. Tũc enim non debet corpus Christi imolari, nec missa cantari, sed die crastino, id est sabbato poterit missa pro eo cani, & corpus sepeliri. Pari modo etiam faciendum est ipso die Paschæ. Si n. quis tunc moriatur, postero die missa est celebranda, seruato corpore tantisper super terram. Nam fieri non debet, vt sepeliatur absque missa. Porrò autem de vigilijs Sanctorum generaliter dicimus, ꝙ si propriam habeant collectam in missa, eã debere dici ad vesperas. Et si dñica sit in vigilia, dicemus vesperas de dominica, & post alias de Sancto, vel cum Magnificat legimus duntaxat collectam, vt Moguntina facit ecclesia, & monachi, vel cũ sola antiphona dicemus orationem, siue collectam de festo, si propriam, & peculiarem non habeat vigiliam, cui ad postremum subiungemus, Benedicamus Domino.

De vigilia Natalis Domini. Cap. 68.

SEquitur vigilia Natalis Domini, quæ propriam habet missam, & propriam in ea collectam, quæ item in vesperis dici debet, quod idem obseruatur in alijs vigiliis. Sin contra fuerit, hoc est, si vigilia peculiare officium non habuerit, collecta in vesperis de sequenti festo dici oportet. Cantantur ergo in vigilia Natalis Domini hi psalmi, Laudate pueri Dominũ, Laudate Dominum omnes gẽtes, Lauda anima mea Dominum, Laudate Dominum, quoniam bonus, Lauda Hierusalem Dominum: sed in completorio cani debet hymnus. Veni redemptor Gentium.

De Natiuitate Domini. Cap. 69.

NVnc de ipso die Natiuitatis agam, quo ante primos nocturnos tres pãnos super altare poni consuetum est, ad declarationem trium temporum, singulisque nocturnis vnum auferri. Et primus quidem niger erat, pro tempore ante legem. Secundus subcandidus, pro tempore reuelationis: & tertius ruber pro tempore gratiæ, propter dilectum sponsum candidum, & rubicundum. Poteris alibi facilè inuenire, quemadmodum veteres interpolatè, & diuersis vicibus ad nocturnos surgere solebant, videlicet in conticinio, nocte media, & in antelucano. Post tertium nocturnum incenduntur lumina ecclesiæ, & recitato Euangelio, Liber generationis, cantatur: Te Deum laudamus, ad consignandam congratulationem, quæ facta fuit ob inuentã drachmam, quam mulier perdiderat, in cuius inueniendæ gratiam ea lucernam incendit, totamq; domum euertit, hoc est, ecclesia triumphans ex inferno per Christũ oino extrahitur. Quatuor autem illo die leguntur Euangelia, vnum Matthæi, alterum & tertium Lucæ, quartum Ioannis,

vt de Natiuitate christi quatuor testes perhibeant testimonium. Quamquam sanè duo, vel ad summum tres sufficere possunt, cum in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. Quamobrem vero Isaias legatur in primo nocturno, supra a nobis ostensum est. Verum diligenter hic animaduertere debemus, trium pcipuè scripturas hoc tempore in ecclesia frequentari magis, quàm aliorum. In primis nimirum Dauidis prophetæ, qui fuit hominicida, proditor, & adulter. Deinde Matthæi Apostoli, qui & publicanus dictus est, & hoc ipso nomine infamis. postremo Pauli Apostoli, qui persecutus est ecclesiam. Quod quidem non abs re ita institutum fuit, ne videlicet desperent alij, quantumlibet peccatores, propter facta præcedentia, eleemosynas, vel orationes Deo displicere, quin si pœniteant, certo sciant se veniam facile consequi posse, quantumuis graui noxa perplexi sint. post Te Deum laudamus, dici oportet a sacerdote iam e vestiario egresso, Confiteor, atque inchoari prima missa, vbi de æterna Christi generatione obscura, & ignota agitur, Quo quidem fit, vt illa etiam nocte cani debeat. Absoluta vero illa, dicuntur laudes, & finiuntur eadem oratione cum missa. vt hanc atque illas idem planè officium innuere exprimamus. Apparente aurora, statim incipitur secũda missa, in qua agitur de completione, siue impletione promissorum de Christo nascituro. Vnde profecto sic illam auspicamur, Lux fulgebit, quum illucente die, ac matutino apparente inchoetur. At dixerit hic semicoctus aliquis grammaticus, ergo deberet ibi esse lux fulgens. quod verum non est, quia tunc rubet. Sed intelligendum est, vt diximus de impletione pmissorum, quasi dicamus, tum lux fulgebit, quum Christus aduenerit, qui vera, & æterna lux est: cumq; omnia, quæ de eius Aduentu iam multo tempore dicta sunt, complebuntur. Proinde hæc Missa, vt & ante dictum est, finitur hoc modo, Ecce completa sunt &c. Prima ergo pertinet ad generationem ex patre sine matre, videlicet æternam. Secunda ad eam, quæ fuit ex matre sine patre, vt temporalem. Tertia autem quasi compacta, & cõiuncta est; tradit enim vtramque. Nam quod in eius exordio dicitur, Puer natus est nobis, ad temporalem spectat generationẽ, ad æternam vero Euangelium Ioannis. In principio erat verbum. Pars tamen illius Euangelij postrema, nimirum, Verbũ caro factum est &c. ad temporalem natiuitatem referenda est. Dicitur autem huiusmodi duplex natiuitas, vt nos haud obscure intelligamus natiuitatem Christi terrestrem nobis proculdubio contulisse natiuitatem cœlestem. Vnde illud est, q̃ in festo beati Stephani dicitur, heri natus est Christus in terris, vt hodie Stephanus nasceretur in cœlis. Deniq; neumæ, quæ fiunt in missa, gaudium representant, quę potius per e, vt Kyrie, vel per a, vt alleluia fieri solent, quàm per alias vocales, vt per has significemus gaudium spirituale, qđ restitutum est nobis in partu Virginis, cũ facta est immutatio huius voculæ Eua salutante Angelo, & dicente Aue Maria. Eius enim nominis, scilicet Euæ significatio manserat vsque ad salutationem Angeli. Hanc autem significationem, nempe luctus Adæ, & Euæ, nascentes exprimunt pueri, si nimirum puella nascatur profert, vt vulgus quidem existimat, e; cum masculus a. Illæ igitur neumæ representant dolorem, quem nobis contulit transgressio Adami, & Euæ. Sed gaudium planè restitutum est in beata Virgine, cui non dictũ est EVA, sed AVE.

De festis Natiuitatem sequentibus, Cap. 70.

DEinceps sequitur ordine conuenienti, vt de ijs festiuitatibus modo tractemus, quæ Christi Natiuitatem pxime sequuntur. Debent ergo vesperæ Natalis primo integrè celebrari, ac postea conueniunt diaconi quasi in tripudio, cantantq; Magnificat cum Antiphona de S. Stephano. Sed sacerdos recitat collectã Nocturnos, & vniuersum officium crastinum celebrãt Diaconi, quod Stephanus fuerit Diaconus, & ad lectiones concedunt benedictiones. ita tamen, vt eius diei missam celebret hebdomadarius. hoc est ille, cuius tum vices fuerint eam exequi. Sic eodem modo omne officium perficient sacerdotes

dotes ipso die B. Ioannis, quod hic sacerdos fuerit, & pueri in ipso festo Innocentum, quia Innocentes pro Christo occisi sunt. Sed ignorandum non est, passionem beati Stephani factam fuisse in Augusto, illo die, quo eius celebratur inuentio, & contra, inuentionem eiusdem fuisse postero die natiuitatis Domini. Verum enimuero cum dignius, & præstantius sit festum passionis inuentione, idcirco translatum est ad tempus Natalis Domini. Vel etiã ob hanc rem, quod ei eodem hoc die dedicata sit basilica. Poterit tamen & alia esse ratio, quoniam Stephanus post Domini passionem pro Christo primus martyrij perpessus est, quod nasci dicitur in cœlis, cuiusmodi natalem nobis Christi natiuitas in carne contulit. Consentaneum ergo fuit, vt natiuitati Christi continuaret natale S. Stephani, quo per hoc notaret, natiuitatem vnam sequi ex alia. Vnde et est, quod in ipsius vita legitur. Heri Christus natus est in terris, vt Stephanus hodie nasceretur in cœlis. Eodem ferè modo de festo S. Ioannis Euangelistæ censendum est, quum ille dies quo se deposuit in foueam post celebrationem sacrorum natalis fuerit sancto Ioanni Baptistæ, hic tamen cum illi cessit, de quo dictum erat a Domino, Inter natos mulierum non surrexit maior &c. atque festum huius translatum est ad tertium diem natalis Domini, vt omnes suos comites haberet sponsus, qui rubicundus est, & candidus. Vel ob id etiam, quòd eo die ipsi dedicata sit basilica: vel tandem, quia eo die infulatus est: Fuit. n. Patriarcha Ephesinus, tunc autem scripsit Euangelium, de quo Beda inquit. Quòd si paulo altius intonasset, vniuersus mundus vix capere potuisset, ita vt hinc quoque Hieronymus eum vocitet vocem Aquilæ. Simili ratione Innocentes nõ statim quidem quarto die post passi sunt, sed quarto die anno reuoluto. Qñ quidem cum Herodes a filijs suis accusatus erat, debuit Romam proficisci, ibique coram Augusto Cæsare causam suam defendere, ita vt simulatque causam obtinuisset, ac iam redijsset, immane istud facinus perpetrauerit, omnes interimens pueros a bimatu & infra. Credebat enim puerum natum magnum fore, cui astra famulabantur, & timebat ne per illum regnum suum amitteret, de quo plenius in Matthæo legitur. In festo itaq; Innocentum penitus subticentur cantica lætitiæ, quoniam ij ad inferos descenderunt. Si vero contingat eorum festum die dominica, tunc nullum subticetur, propter diem resurrectionis. Nec etiam in illorum octauis aliqua cantica lætitiæ supprimuntur, vt significemus gaudium, quod accepturi sunt in octaua, idest, in resurrectione.

De Circuncisione. Cap. 71.

IN Circuncisione duo simul facta concurrunt, parientis scilicet, & partus, propter octauas. Vnde sanè est, quòd eo die duas missas celebrare debeamus, primam de beata Virgine, scilicet, Vultum tuum. aliam de octauis. nimirum. Puer natus est nobis, & dicitur illo die Euangelium Lucæ. Postquã impleti sunt dies octo &c. Sunt nonnulli alij, qui tria huc festa cõcurrere arbitrentur, de beata Virgine, de octauis, & de Circuncisione. Nã etiam si tum circuncisus non fuisset, nihilominus tamen fierent octauæ. Sed quoniam modo de octauis mentionem fecimus, non incommodum erit, si eas paulo plenius persequamur. Sunt enim nonnullæ octauæ institutionis, vt sunt eorum, qui habent vigilias, nonnullæ deuotionis cuiusmodi fieri possunt in honorem cuiuslibet Sancti: Nonnullæ etiam venerationis, vt sunt eæ, quæ solius Dei esse dicuntur. Nam octauæ Natiuitatis, Paschę, & Pentecostes sunt venerationis Christi. Sunt item & octauæ significationis, vt Innocentum, per quas nostra significatur resurrectio, quo quidem fit, vt tunc lætitiæ, siue laudis canantur cantica. Nam tametsi quidem ad inferos descenderint, resurgent tamẽ nobiscum in gloria. Quã quam nihilominus, & de quibusuis alijs sanctis octauę significationis dici possunt. Totum interim tempus, quod est ad purificationem vsque, tractat infantiam Saluatoris, ita vt hinc aliorum sanctorum cõ memorationes fieri non debeant, & quidem maximè sanctæ Crucis, iuxta illud vulgare dictum. Non coques hædum in lacte matris.

De

De festo Hypodiaconorum. Cap. 72.

Festum Hypodiaconorum, quod vocamus stultorum, a quibusdam perficitur in circuncisione, à quibusdã vero in Epiphania, vel in eius octauis. Fiunt aũt quatuor tripudia post Natiuitatem Domini in ecclesia, Leuitatem scilicet sacerdotum, puerorum, i. minorum ætate & ordine, & hypodiaconorũ; qui ordo incertus est. Vnde fit, vt ille quãdoq; annumeretur inter sacros ordines, quandoque non, quod expresse ex eo intelligitur, quod certum tempus non habeat, & officio celebretur confuso.

De Epiphania. Cap. 73.

Post hæc sequitur dies apparitionum, siue Epiphaniarum, quæ plures leguntur fuisse eodem die, annis tamen diuersis. Quarum quidẽ vna effecta est per stellam decimotertio die a Natiuitate Christi. Atque hæc propriè dicitur Epiphania, a Greco verbo ἐπιφαίνομαι quod est appareo. Altera vero facta est per vocem Patris, eodem die anno tricesimo, & appellatur θεοφανία, à θεός, quod nobis est Deus. Tertia deniq; nominata est Bethania, nomine conflato ab Hæbreo & Græco, videlicet a Beth, quod domus est, quę item alio anno eodem die contingit. apparuit. n. in domo per trasformationem aquæ in vinum. Atque hæ quidem tres Epiphaniæ leguntur in Euangelio tanquam eodem die factæ, Quartam addidit Beda in commentariis in Lucam, odem die fuisse factam anno reuoluto, videlicet quæ fuit de refectione panum, diciturque phagiphania a φάγω quod est, comedo. His omnibus manifestatus est Christus esse Deus. Quatuor ergo festa sunt vno die. Si quæratur, qua ratione tam citò reges venire potuerint cũ ipso die Natiuitatis primo eis stella visa sit, ita vt difficile fuerit ab exteris regionibus spatio dierum tredecim itinere terrestri venire Hyerosolimam. Sed huic nos bifariam respondere possumus, ꝙ nimirum vt pleriq; affirmant, eis antè Natiuitatem stella apparuerit, vel ꝙ, vt

Vide In nocentiũ Tapam 3. consti. 79.

alij putant, Dromedariis venerint. Est aũt Dromedarius animal paulò minoris staturæ quàm Camellus, cum tamen cursu multo velocior. Potest. n. vno die tantum itineris conficere, quantum equus diebus tribus. Si rursum roget quis, quonam stella illa euanuerit? respondebimus iterum duobus modis, ꝙ vel ceciderit, vt quibusdam placet, in puteũ, vbi etiamnum facile fit conspicua iis tantum, qui sunt virgines, vel ꝙ, vt alij opinantur, in priorem materiam sit dissoluta. Cæterum ipso festo Epiphaniæ ad primum nocturnum non dicimus Venite, idq; duplici de causa, tum quia Reges ad adorandum Christum non inuitati venerunt, tum nè videamur Herodem imitari. Ipse. n. omnes regni sui sapientes ad consilium conuocauit, non vt Christum adoraret, quem admodum falsò dicebat, sed magis vt ipsum perderet. Ad eadem profecto ratione & hoc profectum est, quod triduo ante Pascha osculum pacis non damus, vt proditori Iudæ nos dissimile esse ostendamus. In secundo aũt nocturno ad sextã antiphonam canimus. Venite exultemus, quia in sexta mundi ætate gẽtes ad Christi fidem peruenerunt, quarum primi fuerunt tres illi Reges, qui ad Christum adorandum è regnis suis profecti sunt. In tertio denique nocturno cantamus antiphonam. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: & Psalmum. Deus noster refugium, ordine Psalmorum retrogrado, qđ amplius in toto anno non fit, nisi in festo omnium Sanctorum. Sed quare tũc fiat, dicetur alibi. Ideo tertio nocturno, quia tertio tempore, idest, tempore gratię Fluminis (baptismatis scilicet) impetus, ciuitatem Dei nempe sanctam militantem ecclesiam lætificat, hanc mundando & ab omni labe purgando, vt ad septimam ætatem quiescentium fœliciter peruenire possit, vbi plenius ac cumulatius lætificabit. Et quoniam quidem Dei ciuitas in ætatæ septima quiescentium quasi plenũ recipiet statum, cum ab omni pœnalitate eximetur, & sui conditoris gratissimo fruetur aspectu, ideo istiusmodi Antiphona septimo loco cantatur. In tertio nocturno Alleluya propterea frequentamus, vt in tertio tempore perba-

baptiſma lętitiã aduenisse monſtremus. Ad hunc ergo modum incipi debent matutinę, Domine labia mea aperies. Deinde ſequitur hymnus, ſi ſit monachalis ecclesia: Si verò non ex templo ſubiungit, Afferre Domino filij, & Deus noſter refugium. Ad poſtremum igitur, vt progrediamur ad cætera, facilè ſuſpicandum eſt, reges non veniſſe ſolus, ſed eos ſecũ magnum aduexiſſe Principum comitatum.

De Euangelijs apparitionis. Cap. 74.

SVnt autem tria Euangelia huius feſtiuitatis, vnum de baptiſmo, ſcilicet Factum eſt, cum baptizaretur. ſecundum de Magis, nempè. Cum natus eſſet Ieſus. tertium de nuptiis, atque hoc quidem legitur dominica ſequenti. Cæterum illud nos latere non debet, duo Euangelia de Chriſti generatione legi nocte, alterum videlicet in Natiuitate, alterum verò in Epiphania. Quoniam vtraque Chriſti generatio erat nocte, hoc eſt, obſcura, & quæ primorum patrum ſenſibus percipi non poterat. Vna generatio fit deſcendendo, altera aſcendendo, quòd vna ſit carnalis, altera ſpiritualis. In vna ponitur Genuit, vt carnalis & tẽporalis generationis exprimatur ſucceſſio: in altera ponitur. Qui fuit, vt donetur ſpiritualis generationis adoptio. Prima terminata eſt in virginis partu, ſecunda inchoata eſt per baptiſmum. Inter octauas Epiphaniæ & Septuageſimam, legunt quidam reſponſoria de pſalmis, quæ ſic dicuntur, quoniam lectionibus debent reſpondere & conuenire, cum tamen pſalmi non debeant legi niſi illo triduo ante paſcha.

De feſtis Sanctorum. Cap. 75.

NVnc ergo ad feſta proximè ſequẽtia breuiter tranſcurramus, Vt de beata Agnete quidem, cuius vitam compoſuiſſe dicitur Ambroſius, hoc ſolum ſcire ſufficiat, ꝙ octauas nõ habet inſtitutionis: Cętero quin octauas habet alterius ſignificationis cauſa. Eius autem ſolennitas celebrari cœpta eſt propter quoddam miraculũ, ꝙ octauo die ſuis contingit parentibus, ad eius tumulũ lamentantibus. In feſto Beati Pauli cantantur quidam verſus cum antiphonis, quemadmodum etiam fit in feſto beati Laurentij & beati Stephani. Paulus enim plus omnibus laborauit in concionando & pręedicando. Laurentius grauius cæteris paſſus eſt, & Stephanus pro fide Chriſti primus martyr extitit. Idem etiam fieri oportet de beata Maria, quòd priuilegiata ſit in virginitate, quia virgo virginum & fuit, & dicta eſt.

De Dominica poſt octauas Epiphaniæ. Cap. 76.

DOminica poſt octauas Epiphanię canitur, Omnis terra adoret te: Quare autem hoc fiat, rationem tradunt huiuſmodi. Cum enim Auguſtus vniuerſo orbi imperaret ad gloriam Romani Imperij huiuſmodi edictum propoſuit, & promulgauit, vt quoque anno è ſingulis mundi ciuitatibus Romam aliquis veniret tantum terrę ſecum adferens quantum complexu pugni compręhendere poſſet. Quod quidem ideò factum, eſt vt per hoc certo atq; euidenter conſtaret, omnes ſubiectos eſſe Romano Imperio. Sed poſtea cum ex illa terra factus eſſet quaſi monticulus quidam, in hoc à Romanis ad fidem conuerſis, eccleſia in honorem Dei fundata eſt illa Dominica. Ad cuius dedicationẽ Chriſtiani ex diuerſis regionibus cõuenerunt. Quia ergo ex omni terra factus eſt monticulus ille, in quo huiuſmodi eccleſia ſit collocata, ideo in dedicationibus illius diei cantatur officium, Omnis terra adoret te &c.

De Septuageſima, Sexageſima, Quinquageſima, & Quadrageſima. Cap. 77.

POſtquàm dictum ſit de illo tempore, quod eſt inter Natalem Domini, & Septuageſimam interiectum, ordo poſtulat, vt deinceps de ipſa Septuageſima, & eius gratia de Sexageſima, Quinquageſima, & Quadrageſima dicamus, idq; hoc potiſſimũ ordine, primò quid ſignificent, Secundò vbi incipiant &

piant & vbi finiatur, tertio de earum institutione, & quarto de officijs. Septuagesima igitur repræsentat tempus deuiationis siue pœnæ, & culpæ. Vnde statim ipsa prima dominica incipit legi historia libri Geneseos, & legitur vsq; ad Dominicam, quæ præcedit eam dominicam, quæ in Ramis Palmarum appellata est, vbi agitur de deuiatione & errore primorum parentum. Deponimus hic etiam Alleluya, in quo sciendum est, illud nonnullos facere sabbato eo, quod præcedit ad horam sextam, nonnullos ad nonam, nonnullos ad vesperas, nónullos etiam nocte ad nocturnos, nonnullos denique ipso die dominico ad primam, quæ quidem varietas nata est varia dierum inchoatione. Sunt enim quædam nationes, quæ diem auspicantur a meridie, eumque finiunt meridie die sequentis. Alij vero ad nonam, & terminant in sequenrem nonam: alij rursus a vesperis, & eum deducunt in alias vesperas, qui rectius faciunt: alij denique inchoant a media nocte, & sequenti nocte media eundem finiunt, quod etiamnum obseruatur secundum decreta Romanorum. Si enim quis alteri pactum fecerit ad certum diem, nō videtur pactum fregisse ante mediam noctem sequētem, si ei tum satisfecerit. Sunt nonnullæ ecclesiæ, quæ cum magno tripudio deponunt Alleluya. Inchoatur autem Septuagesima a dominica, qua cantatur, Circundederunt me, & finitur Sabbato in albis, quod est post Pascha. Et vt nos simul de omnibus expediamus, Sexagesima incipit sequenti die dominica post Circundederunt me, & terminatur in quarta feria post Pascha. Quinquagesima quoque inchoatur tertia Dominica post Circundederunt me, & ipso Paschate finitur. Quadragesimam vero auspicamur Dominica qua canitur in Ecclesia, Inuocauit me, atque eandem finimus in cœna Domini. Septuagesima autem dicitur, quod septies decem habeat dies. Verumenimuero hæc Septuagesima dierum, quam præsens obseruat Ecclesia, indicat nobis Septuaginta illos annos, quibus Israel fuit in seruitute Babylonica: Nam quemadmodum illi deposuerunt sua organa, dicentes, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Ita & nos quoque deponimus cantica laudis. At vero postea sibi data a Cyro sexagesimo anno redeundi facultate, cœperunt lætari, quemadmodum & nos in Sabbato Paschæ resumimus & cātamus Alleluya, eorum innuendo lætitiam, quam ipsi habuerunt ob redeundi licentiam sibi præstitam. Sed quemadmodum illi in apparatu reditus, suas colligendo sarcinulas multum laborauerunt, sic nos quoque post Alleluya huiusmodi statim tractum subiungimus: Laudate Dominum, quo laborem significamus. Illi rursus quemadmodum cum lætitia redeuntes, itineris tamen labore vexabantur, ita nos per totam Paschalem septimanā Graduale cū Alleluya cantamus. Per Graduale enim laborem exprimimus, per Alleluya lætitiam. Præterea vt illi patriam ingredientes plenam acceperunt lætitiam, sic nos Sabbato, quo Septuagesima terminatur, Domino canimus Alleluya. Et profectò tam nostra dierum Septuagesima, quàm illorum Septuagesima annorum quasi q̄dam historia est, qua totum humani generis exilium ab Adamo vsq; ad finem mundi quodammodo figuratur, quod reuolutione septem dierum peragitur, & sub septem annorum milibus concluditur, vt ꝑ septuaginta dies, vel septuaginta annos intelligamus septuaginta annorum centenas. Ab initio enim vsque ad Ascensionem septem millia annorum computamus. Exinde vero quicquid temporis sequitur vsque ad finem mundi sub septeno millenario comprehendimus, cuius terminum solus Deus nouit. Quemadmodum ergo filij Israel septuagesimo anno per Cyrum a captiuitate Babylonica fuerint liberati: sic nos per Christum in septima mundi ætate, vel in septimo millenario a seruitute diaboli sumus redempti, restituta nobis innocentiæ stola per remissionem baptismi. Atque hinc est, quòd in Sabbato Paschæ vnum Alleluya cantamus iam spe æternæ quietis, & recuperatione patriæ gratulantes. Israel laborabat in apparando reditum, & in redeundo, nos quoque in Ecclesia præsenti pro satisfactione decem præceptorum legis laborare debemus. Sed cum fi-

nito tempore nostri exilij ventum erit ad patriam, tum vtraque stola decorabimus, cũ videlicet corpus & anima simul glorificabuntur, quod significat per duo alleluya, quæ sub finem Septuagesimę decãtantur. Obiter ergo nota, quod Septuagesima incipit a mœrore, & finitur cum gaudio, sicut psalmi pœnitentiales, vt vocant. Septuagesima vero sonat sexies deceni, & significat tempus viduitatis ecclesiæ, ac mœrorem eius propter absentiam sponsi. Licet enim Christus sit nobis pręsens secundum diuinitatem, iuxta illud: Vobiscum sum vsque ad consumationem seculi, tamen secundum quòd est homo, in cœlo est, & sedet ad dexteram patris, idest, patri est coęqualis. Vnde ipse ait: Nondum enim ascendi ad patrem meum. hoc est, nondum sum ei coæqualis, vt vos opinamini. Dantur hic tamen sponsæ in remedium, & consolationem sex opera misericordiæ, quæ sunt pascere esurientẽ, potum dare sitienti, visitare infirmum, vestire nudum, hospitio paupere excipere, & peregrinum: quibus septimum ex Tobia additur, nimirum mortuos sepeliri. Hæc sunt data sponsæ, vt in eis se exerceat, vtque per eorum, & decalogi obseruationem sibi mercatur sui sponsi ianuã aperiri, & illius suauissimo amplexu frui. Sic Quinquagesima dicta est, quasi quinquies decem, significatque tempus remissionis, quemadmodum in lege veteri annus quinquagesimus dicebatur annus remissionis. Vnde hoc tempore maximè cãtatur psalmus quinquagesimus, scilicet, Miserere mei Deus, qui est pœnitentiæ, & remissionis. Hoc igitur tempore ieiunamus, vt peccatorum remissionem obtineamus. Postremò Quadragesima commendatur potissimum a loco institutionis, vt dictum est, a tribus temporibus, & a personis, quæ in illis ieiunarunt. Ab institutione; quoniam in paradiso fuit instituta, quando Deus Adamo prohibuit, ne comederet de fructu ligni scientiæ boni, & mali. A temporibus vero, & a personis; quoniam in tempore ante legem a Moyse fuit ieiunatum, in tempore legis ab Helia, in tempore gratiæ a Christo.

De institutione prædictorum. Cap. 78.

VIso quid prædicta significent, de eorum institutionibus subsequenter agamus, & primo de Quadragesima. In primis ergo videndum est, quare vocetur Quadragesima, cum potius dici deberet decima, quòd sit dierum decima. Verum hoc ita factum est ex consuetudine Ethnicorum, siue Gentilium. Quemadmodum enim Hebræi ex omnibus suis bonis decimam partem dabant, ita Gentiles quadragesimam, & tales reditus vocabant quadragesimam, vel decimam. Iuxta similitudinem igitur regij fisci, vel telonei, aut Romanæ exactionis dierum decimam, quam Deo persoluimus, quadragesimam appellamus. Tametsi quidem non habeat nisi triginta & sex dies de decima, & incipiat quadragesima, vt dictum est, dominica, qua cantantur Inuocauit me. Sed quia Christus ieiunauit quadraginta diebus, & nos debemus esse illius imitatores, additi sunt quatuor dies, vt similiter quadraginta dies ieiunemus. Atque etiam ideo quadraginta dies ieiunamus, vt diebus illis quadraginta a Pascha vsque ad Ascensionem, quos in lætitia acturi sumus, non excedamus, quin Christum caput nostrum ad cœlos consequi valeamus. Similiter sentiendum est de Quadragesima. Cum enim clerici considerabant se præcedere populum ordine, rati sunt æquum esse, vt & sanctitate pręirent. Quare duos dies addiderunt, & a die dominica ante Inuocauit me, incipiunt ieiunare. Atque ita instituta est Quinquagesima. Vel ideo etiam quinquaginta dies in pœnitentiam ducimus, vt peractis quinquaginta diebus lætitiæ post Pascham, ipso die Pentecostes digni habeamur, qui Spiritussancti gratiam suscipiamus. Verũ Septuagesimæ institutio huiusmodi sumpsit initium: Melchiades Papa, & Sanctus Siluester statuerunt, vt bis quoque sabbato comederetur, ne propter abstinentiam, & afflictionem carnis, quam sustinuerãt sexta feria, quæ oĩ tempore ieiunabat, & adhuc debet ab oĩb ieiunari, natura debilitaret. In redẽptionẽ ergo sabbatorum

torum illius temporis, addiderunt vnam septimanam, & sic instituta est Sexagesima, quæ tantum protenditur vsq; ad quartam feriam post Pascha. Sic quoq; aliam habet originem Septuagesima. Nam quũ propter venerationem diei Ascensionis, in qua natura nostra cœlos ascendit, exaltata vel vltra choros Angelorum, statutũ est a sanctis Patribus, vt quinta feria semper celebris haberetur. Sed quum nos eadem die nostra melius procuramus, factum est, vt illam diem secundũ antiquam consuetudinem solemniter non obseruemus. Pro illis ergo rursus vnam septimanam Sexagesimæ addiderunt, incipientes ieiunare à Circundederunt me. Atque ita instituta est Septuagesima, quæ vt dictum est, vsque ad Sabbatum post Pascha protenditur.

De officio istorum temporum. Cap. 79.

His ita breuiter consideratis, videndum est de officijs istorum temporum generaliter. Sciẽdum igitur est, ꝙ quædam hoc tempore omnino intermittuntur, quædam variantur, & quædam pro alijs mutantur, intermittuntur tria cantica laudis, s. Alleluia, Gloria in excelsis, & Te Deum laudam⁹, excepto tamen ꝙ in cathedra beati Petri canimus. Te Deum laudamus, quũ hymnus ille intronizandorum proprius sit, & ideo eum cantemus. Quemadmodum in die cœnæ (quod etiam excipitur) Gloria in excelsis, dicimus, & Ite Missa est, atq; in ipso Sabbato Paschæ similiter Gloria in excelsis Deo, sed nõ Ite Missa est, nec Te Deum laudamus. Alleluia à Septuagesima vsque ad Pascha non proferimus, sed voces quasdam loco eius vsurpamus. In principijs enim precum horarum, laus tibi Domine Rex æternæ glorię, & in antiphonis, ac responsorijs pro Alleluia dicimus, In æternũ, in Missa loco Alleluia cum suo versiculo, canimus tractum, vt nos dicimus. Quanquam vero vox hæc, Laus tibi Domine &c. videatur æquipollere voci huic Alleluia, magnum tamen inter vtranque statuitur discrimen, quòd vox hæc Alleluia angelica sit, illa humana, atque hæc maiorem habeat authoritatem propter Hæbraici sermonis dignitatem; illa vero minorem, ob Latinæ linguę inopiam, & paupertatem. Atq; in his quidem generatim obseruandũ illud est, quòd duo hæc. Flectamus genua, & inclinate capita, sese mutuo comitentur, neutrunque dici debeat die dominica.

De variatione officiorum. Cap. 80.

Variantur vero officia, vt cum iste Psalmus: Dominus regnauit, ꝙ est psalmus lętitiæ, ac cani cõsuetus est primus in laudibus, hoc tempore non cantatur, sed loco eius. Miserere mei Deus, qui psalmus est pęnitentialis. Cantatur tamen diebus dominicis ad primam, vt per hoc significetur, nihil debere in psalterio prætermitti, quin totum per septimanam saltem legatur, qđ antiqui vno die facere solebant. Ad primam quoq; propter eandem causam canitur: Confitemini Domino, quo innuitur pueros debere instrui, vt in Ramis Palmarum sciant Domino laudes decantare; quoniam hic psalmus ad illum præcipue diem pertinet, idque potissimum ob hunc versiculum. O Domine saluum me fac &c. Hoc tempore splendidas & ornatas vestes debemus omnes deponere, atque assumere vestes humilitatis. Tẽpore quoq; Quadragesimæ carnes deponi debẽt & intermitti tam solidæ, quàm liquidæ. Sunt autem duo genera carnis liquidæ: Alia enim est artificio liquida, vt eliquata per frixuram nempè sagina, alia vero naturaliter, vt sunt casei & oua. Ait. n. Hieronymus contra Iouinianum: Ouum & caseus nihil aliud est, quam caro liquida. Sed quæritur cur hoc tempore pisces comedere liceat, ac non itidem carnes? cur non in quouis ieiunio perinde pisces, atque carnes, nobis omnibusque religiosis sint interdictum? Atque ratio quidem hęc esse poterit, quia Deus aquis non maledixit. Sciebat enim per aquas baptismatis ablutionem fore peccatorũ, ita vt elementum hoc merito sit præstantissimum, quod facile est animaduertere, quòd abluat sordes, ac spiritus Domini ante mundi constitutionem ferri solitus sit super aquas, quemadmodum no-

bis scriptura recesset. Sed terra maledixit Deus in opere hominis, inde est, quod omne genus carnis, quod in terra versatur, tam quadrupedia, quàm aues in ieiunijs comedere non liceat. Quanquam.n. aues quædam versantur in aere, quædam in aquis, quę vel in his, vel extra eas nascantur, magis tamen dicuntur morari in terra, & ad naturam terrę pertinere. Vnde mehercle cum quidam pisces sint, qui ex vna parte habeant formam piscis, & ex alia formam animalis quadrupedis, vt porcus piscis, canis piscis, lupus piscis, qua parte piscis videtur potest in ieiunij comedi, qua vero non, haud quaquam.

De festis, quę sunt in principio Septuagesimæ, & primo de Purificatione beatæ Mariæ. Cap. 81.

NVnc dicendum est de duobus festis, quæ in principio Septuagesimæ quandoque contingunt celebrari, de festo videlicet beatę Mariæ, & sancti Blasij. Festum autem beatæ Mariæ tribus nuncupatur nominibus. Dicitur enim vel purificatio beatæ Mariæ, vel candelaria, vel ὑπαντη Domini: purificatio beatæ Mariæ appellatur, quoniam illo die, qui est quadragesimus a Natali Domini, venit ad templum Virgo Maria secundum consuetudinem legis, vt purificaretur. Non quod immunda esset, sed propter partum more aliarum mulierũ. Non enim erat obnoxia legi, quæ hoc pacto præcipit. Mulier si suscepto semine masculum pepererit ab ingressu templi immunda erit dieb. trigintatribus, a consortio hominum septem. Beata autem Virgo Maria non pepererat ex suscepto semine, iuxta illud. Nõ ex viri semine &c. voluit tamen legis consuetudinem obseruare, quoniam non venit Christus legem soluere, sed adimplere. Quare autem candelaria vocetur aliam authoritatem non habet, sed potius fluxum est ab antiqua consuetudine ethnicorum, siue gentiliũ. Erat enim antiquitus Romę consuetudo, vt circa hoc tempus in principio Februarij vrbem lustrarent, eam ambiendo cum suis processionibus gestantes singuli candelas ardẽtes, & vocabatur illud amburbale. Atq; ita ab huiusmodi cõsuetudine illud quod fiebat ab ethnicis in vsus indiscretos circiter initium Februarij, a Christianis modo fit in festo beatæ Mariæ ad laudem & venerationem ipsius. Vel ideo candelas portamus, vt per hoc imitemur sanctas Virgines, quarum beata Virgo Maria caput est, vt nimirum accensa nobis lampade castitatis, cum ea templum gloriæ ad verum sponsum ingredi mereamur. Vel etiam appellata est candelaria, propter multitudinem candelarum, & significationem, quæ in eis est. In candela enim est cæra, ignis, & lichinum. Cęra cõnotat carnem Christi & virginitatẽ ignis Spiritũsanctum, lichinum deitatem in carne latentem. ὑπαντη Domini, ideo dicitur hoc festum, quòd Simeon atq; Anna prophetissa Christo venerint obuiam, cum à suis parẽtibus adferretur in templum, vt præsentaretur: ὑπαντη enim obuiatio, siue præsentatio dicta est.

De festo sancti Blasij. Cap. 82.

ALterum huius tẽporis festum est S. Blasij. Fuit autẽ hic sanctissimus medicus, qui multo tempore in rupe quadam latitans hominibus ad se venientibus medebatur, atque eos sanabat. Simili ratione si quæ sua animalia ad eum ducebant ægrota, ea illico curabat. Tandem cum factus esset Episcopus Vrbis Sepastæ, captus fuit, & carcerem inclusus, in quem pia quædam mulier cibum ei multo tẽpore cum candela attulit. Cum autem ille mortis suæ diem iam imminere præsciret, dixit huic mulieri, vt quãdiu viueret, singulis annis ipso die obitus sui candelam in eius memoriam offerret, Deus ab infirmitatibus eam tutaretur, atque in magna prosperitate conseruaretur. Quod quidem ita factum est. Multi ergo similiter ita fecerũt, si forte infirmarentur, & valetudinem receperũt. Inde apud omnes passim in consuetudinem abijt, vt si forte ex dentibus laborat, vel ex aliqua alia sui parte, vel etiam si sua ægrotarent animalia, offerrent in eius honorem candelas.

De Cathedra Sancti Petri. Cap. 93.

Hæc omnia Durandus in suum transtulit Rationale, ut vel ipse fatetur.

HOc item tempore celebrari solet cathedra Sancti Petri tā quæ Romæ fuit, quçq; tēpore posterior est, quàm illa, quę fuit Antiochię. Verum illa quæ fuit Antiochię, solénior profectò est alia, vt vel huius diei collecta, quæ est de incathedratione Antiochiæ facta, abunde testatur, diciturq; festum B. Petri epularum. Fuit. n. consuetudo veterum Ethnicorum, vt singulis annis mense Februarij certo quopiam die epulas ad parentum suorum tumulos apponerent, quas nocte dæmones consumabant, quum inde non minus falsò quàm ridiculè animæ refici credebantur. Putabant. n. huiusmodi epulas ab animabus circa tumulos errātibus absumi. Hæc aūt consuetudo atq; huiusmodi falsæ opinionis error a Christianis vix extirpari potuit. Qđ quidem quum viri sancti animaduertissent, ac pœnitus illam consuetudinem extinguere voluissent, instituerunt festum de cathedra sancti Petri, tā de illa, quę fuit Romæ, q̄ quę Antiochiæ, idq; illo eodem die quo abhominanda illa ab Ethnicis fiebant, vt solenni hoc festo paruæ istius consuetudinis fellū omnino extingueretur. Vnde ēt ab illis epulis festum hoc appellatum est B. Petri epularum. Atq; hic obiter intelligamus, veteres dicere solitos fuisse, animas esse quando etiamnum in humanis corporibus essent constitutæ; manes appellari, si quando forent apud inferos: spiritus vero cum ad cœlos ascēdissent. atq; vmbras, quando adhuc recens erat sepultura, siue quando circa tumulos errabant.

De festis generaliter, quę tempore fiunt Septuagesimæ. Cap. 94.

VV autem de omnibus magnis solennitatibus, quæ infrà Septuagesimam celebrantur, siue ipso passionis tempore, siue ante, nos simul expediamus (vt sunt tria illa festa prædicta, beatæ Agathæ, sancti Matthæi, Annūciationis Domini, sancti Gregorij. & si fortè cōtingat festum ipsius patroni ecclesiæ, vel eius anniuersarium, vel Pascha alicuius annotinum) dicimus generaliter q̄ cantica laudis, s. Te Deum laudamus, Gloria in excelsis, & Ite Missa est, & alia, quæ si aliis temporibus contingerent, cantarentur, in ijs cani debent, præter Alleluya. Nam huiusmodi festa ad Paschale tempus generatim videntur pertinere. Si vero hic obiiciatur, quod in Annunciatione Domini Gloria in excelsis, quod canticum est proprium Natalis Domini, & Ite missa est, quod proprium est resurrectionis, & Te Deum laudamus, quod gaudium drachmæ inuentæ designat, cantari non debeant; quoniam hæc in Annunciatione Domini ista tempora non habebant, dicimus breuiter, q̄ etiāsi Natalis Domini, vel passio, vel drachmæ inuentio necdum re vera erant, tamē iā certo fore sperabantur. Nam hoc festum est quasi fons & initium festorum Christi. Vocatur autem Pascha annotinum, quando aliquis diem, quo baptisma suscepit, annuatim celebrat, atq; eo tum ipsius diei Paschæ officium integrè cantari debet, præter Alleluya, si accidat tempore Quadrasimæ. Sed certus interim sis ecclesiam Lugdunensem & Mediolanensem vbi Ambrosius Archipræsulatum obtinuit, tempore passionis nullam celebrare solennitatem, verum duntaxat facere commemorationem.

De officio Quadragesimæ ac litera laicorum. Cap. 95.

QVoniam de officio quadragesimę hucusque generaliter tractatum est, nunc deinceps de eiusdem officio pro tempore agendum est. A dominica igitur, quam dicimus; Isti sunt dies. vsque ad Pascha, versiculus ille videlicet. Gloria patri. qui ad laudem pertinet Trinitatis, in officiis planè subticetur. Quoniam ab illa dominica incipit Passio Christi celebrari, in qua tota Trinitas a Iudæis quasi dehonestata videtur. Qua etiam ratione fit, vt in cantico trium puerorum, scilicet Benedicite, versiculus ille nunquàm cantetur. Quia tunc Deo magna facta est dehonestatio, quando tres pueri, qui ipsum

 maximè

maximè colebant,idola plurimumexecrātes,coniecti sunt in caminum ignis. Maxime vero idem iste versiculuss triduo illo ante Pascham subticetur, q tum demum Trinitas maximo affecta sit dedecore. Nam præterquàm quod in primis de nece Christi hic agitur, nunc verberatur,nūc fœde conspuitur,alapis cæditur, nunc ēt crucifigitur,vnde Isaias. Vidimus inquit,eum non habentem speciem, neque decorem. Horarum quoque initia,& lectionum tituli tunc planè supprimuntur,nempe: Deus in adiutorium,& lectio libri &c. quia Christus caput nostrum à nobis sustolitur iuxta præsentiam carnis. Ad lectiones non petuntur benedictiones,neq; dantur,qm̄ pastor Christus,qui gregi suo benedicat, iam non adest. Vel ideo benedictio non petitur,nec Tu autē Domine,dicitur,quod Apostolis his diebus nec ad prædicandum missi sint,nec inde redierunt. Vt ergo hoc significemus, nec Iube Domine dicimus,nec Tu aūt. Illud quoq; cōsiderandum est,q in Quadragesima duæ recitentur præfationes, vna ieiunii.& altera passionis. Ea quę est ieiunij à primo ieiunio cantatur vsq, ad dominicam in ramis Palmarū. Illa verò quæ est Passionis,ab eo die cani incipit vsque ad Pascha. Sed absurde fortasse alicui factum videbit,q dominica die istiusmodi cantetur præfatio,quū non sit dies ieiunii. Verum dici potest,q etiam si illo die non ieiunetur numero, qualitate tamen,hoc est cibo carnali ieiunatur, quēadmodum etiam diebus aliis. Sed qm̄ ea quæ a nobis dicta sunt, ad clericos maxime pertinere videntur, nunc pauca dicenda sunt de laicorum scriptura,quæ in duobus potissimum consistit,nempe in picturis & ornamentis. Nam vt ait Greg. quod clerico litera, id laico est pictura: picturarum igitur aliæ sunt supra ecclesiam,vt gallus,vel aquila,alia extra ecclesiam,vt in fronte forium bos & leo, alię intra ecclesiam, vt sunt icones,statuę, figurę,& diuersa alia picturarum genera, quæ in vestibus,vel in parietibus,vel etiā in vitris depinguntur Verum de his omnibus postea suo loco dicetur, hoc vno tamen modo obseruato,vt sciamus Saluatoris nostri imaginē tribus hisce modis aptius & cōuenientius in ecclesia depingi,vt videlicet,aut in throno sedeat, aut in crucis patibulo pendeat, aut ēt in matris suæ gremio conquiescat. Ornamenta vero in tribus consistunt, in ornamēto videlicet ecclesiæ,choris & altari, & ornatus quidem ecclesiæ consistit cortinis, aulæis,pallis,sericis,purpureis,& consimilibus. Ornatus vero chori in dorsalibus,vt vocant tapetis,& substratoriis. Ornatus denique altaris versatur in velamentis, crucibus,capsis,textibus,& philacterijs. Et ēt ornatus personarum quæ vel cantant in choro,vel altari inseruiunt. Sed de his & similibus dicimus,oīa illa quæ ad ornatū pertinens, tempore Quadragesimæ debere abscondi,vel remoueri, vel ēt cōtegi. Nec crux quoq; illo tēpore nisi cooperta in ecclesia portari debet. Duo tñ vela retinentur,quorum alterum ponitur p̄ chori circuitum,alterum suspēditur inter altare & chorum,vt nō appareant quę sunt intra sancta sanctorum. Quo quidē significatur mentibus fidelium diuinarum scripturarum intelligentiam nōndū esse aptam. Hæc duo vela diebus dominicis cōplicantur,q hi dies ad tempus Paschatis pertineant. Si quoq; ac primas tenebras, quartæ videlicet feriæ ante Pascha vbi de morte Dñi agit̄,omnino remouentur, qm̄ eo mortuo velum templi scissum est, ita vt tunc quæ intra sancta sanctorū delituerāt,primo omnibus fuerint manifesta.

Quomodo sit pulsandum in Quadragesima. Cap. 86.

NVNC quemadmodum in ecclesia pulsandum sit, paucis ēt exponamus. Qđ vt melius pateat, primo sciendum est,sex esse instrumentorum genera,quibus pulsatur,tintinabulum,cymbalum,mola,nolula,campana,& signa. Tintinabulum pulsatur in triclinio & in refectorio,cymbalum in choro, nola in monasterio,nolula in horologio, campana in turribus, cuius diminutiuū Hieronymus ad Eustochium in cœnobiū esse ait. Quousque campanula in claustro pulsabitur. Signa aūt pro qbus pulsandis instrumentis accipi possunt, vt quibus quippiam significetur. Generaliter ergo

go cognoscendum est, quòd non debeamus in tota Quadragesima diebus profestis cōpulsare, nec depulsare, (liceat.n. hic vulgaribus, & consuetis vti vocabulis) sed simpulsare, idest, simpliciter pulsare ad horas, vel matutinas. Atq; in bñ constitutis ecclesijs ad primam pulsatur duabus cāpanis, vna ad inuocandum, altera ad inchoādum. In tertia autem pulsatur trib. iuxta horarum numerum, quæ sub illa cantantur. vna ad mutandum, altera ad congregandum, tertia ad inchoandum. Pari modo fit in sexta, & nona, sed & eodem ordine eædem campanę pulsantur simpliciter ad matutinas. Ad missam vero, & ad vesperas duabus pulsatur campanis. In minoribus autem ecclesijs solummodo pulsandum est simpliciter. Diebus vero dominicis, & in solemnitatibus, prout in alijs temporibus compulsatur. Sed de his in sequentibus latius dicturi sumus.

Quare non ieiunemus eo tempore quo Christus ieiunauit. Cap. 87.

SOlet autem quæri, quum in hac Quadragesima Christi ieiuniū imitemur, cur non eo tempore etiam ieiunamus, quo Christus dicitur ieiunasse? Tradit enim scriptura, quòd ieiunare statim cœperit simulatque esset baptizatus. Verum quadruplex est ratio, quamobrem Paschę ieiunium nostrum continuamus. Prima est, vt si volumus cum eo resurgere, debeamus etiam nos pati cum eo, quòd ꝑ nobis ipse passus sit. Secunda causa est, vt per hoc Israeliticos filios imitemur, qui eo tempore primo ex Ægypto egressi sunt, & postea eodem tempore exierūt è seruitute babylonica. Quod inde profecto facile probatur: quia tam illi, quàm hi statim celebrarant Pascha, atque egressi sunt. Tertia est huiusmodi, quòd quandoquidem feruor libidinis tempore Veris nos magis soleat incendere, tum temporis maximè ieiunamus, vt corporis æstus refrenemus. Quarta est, quoniā post ieiunium statim debemus Christi corpus accipere, vt mysticè Paschalia capiamus sacramenta. Hoc est, quemadmodum filij Israel priusquam comederent agnum sese affligebant, & agrestibus lactucis vescebantur. Ita debemus nosmet prius per pœnitentiam affligere, vt digni habeamur comedere agnum vitæ. Animaduerte interim, quòd si in Quadragesima concurrāt duo officia, quo dies duplices vocamus, necessarium esse, vt cantetur officiū ad tertiam de festo, absque genuflexione, offitium veri ieiunij ad nonam non sine curuatione genuum.

De diebus priuilegiatis. Cap. 88.

POst hæc vero tradendum est, qui dies sint velut priuilegiati, qui hoc potissimum tempore comprehenduntur. Sunt enim priuilegiati dies quatuor quartæ feriæ, quatuor sabbata, tres dies dominici, vna quinta feria, vnaque sexta feria, atque vna integra septimana. Quartæ feriæ sunt hæ: prima est qua nos incipimus ieiunare in Quadragesima: secūda septimana sequēti: tertia in hebdomada post Lætare Hierusalē: quarta in vltima septimana Quatuor vero sabbata hæc sunt, sabbatum primæ septimanæ, qn̄ celebrantur ordines, sabbatum quartę, sabbatum quintæ, & sabbatum in vigilia Paschæ. Sic dominicæ dies sunt hæ tres, Inuocauit me. Lætare Hierusalem, & dominica in ramis palmarum. Sed quinta feria est in parasceue. Septimo denique priuilegiata est vltima septimana Quadragesimæ, quæ vel ob id maior dicitur, quòd maius, & prolixius habeat officium. Vel appellatur quoque pœnosa, quia tum maximè corpora, & vitia nostra punire debemus. De priuilegijs ergo istorum dierum ordine prosequamur.

De prima quarta feria. Cap. 89.

PRima quarta feria quatuor insignitur priuilegijs. Primum est, quòd tunc incipiamus ieiunare, idque ideo facimus; quia Christus quarta feria, vt legitur, suum auspicatus est ieiunium, quod diligenter perscrutanti verum esse satis apertè constabit. Natus enim est die dominica, ita vt si quis diligenter exinde cōputet annos vsque ad trigesimum, iuxta rationes computi, facilè inueniet eū tertia feria fuisse baptizatum, ac sequenti

die desertum intrans ieiunium inchoasse. Secundum priuilegium eiusdem diei est, quòd confessiones illo die in ecclesia audiantur,& iudicia confitentibus imponãtur. Tertium autem; quia tunc cineres in signum humilitatis capitibus imponuntur. Quartum denique est, quòd illa die eiusmodi fiat processio, qualem per vniuersum annum amplius fieri non contingit. Pœnitentes enim tunc ab ecclesia cum processione,& cruce eijciuntur,vt ipso die cœnæ in eandem recipiantur. Nam tunc pœnitentes ab ecclesia ideo eijciuntur,& repellũtur,quo Adami, & Euæ exulatus propter esum pomi representetur.

De secunda quarta feria, & tertia. Cap. 90.

Quarta feria sequens ob id priuilegiata est,quòd tum ij, qui sabbato sequenti ordinandi sint,ex sacris literis interrogentur atq; examinentur,probenturque,num idonei etiam satis sint ad suscipiendos ordines. Inde profectò est, quòd duæ lectiones ad Missam leguntur. vna voce naturali, vel nocturnali,hoc est,graui ac pressa, altera vero communi. Prior vetus testamentũ significat,posterior nouum,vt per hoc declaretur eos, qui suscepturi sunt ordines vtriusque testamenti peritos esse debere. Atque illud quidem tanquam generalem regulam habemus, quòd quotiescunq; quarta feria duæ lectiones ad Missam leguntur,sequenti sabbato possint ordines celebrari. Cæterùm tertia quarta feria, in eo habet priuilegium, quòd illo die in ecclesia instructio, & examen fiat eorũ, qui in sabbatò ante Pascha sint baptizandi. Fit autem instructio illa in hũc modum. Qui baptizari volunt, conueniunt ad portas ecclesiæ fœminæ a sinistris,mares a dextris atque a diaconi, vel sacerdote interrogantur, an velint baptizari, aut idem percontatur a susceptoribus. Exorcista tamen debet prius interrogare, num etiam abrenuntient sathanæ, & omnibus eius pompis, ita vt puer si sit adultus respondeat se abrenunciare,si nõ sit adultus,pro eo susceptor. Verum nullus in susceptorem admitti debet, nisi orationem sciat dominicam,& minus symbolum calleat,quod tenetur suos docere filios. Nec vero Christianus censeri dẽt, nec ad testimonium aliquod admitti, secundum decreta, qui horum ignarus est. Quare omnino necesse est,vt illud ex susceptoribus sacerdos inquirat. Alioqui enim si nesciant, recipi non debent, nisi fortè promittant, quòd quàm fieri post citissimè illa addiscent. Tunc demum acolytus scribit eorum nomina, qui volũt baptizari. vnde etiam hic notarius est appellatus,quòd baptizandorum scribat nomina. Postquam igitur a sacerdote satis in fide sint instructi, atque exorcistæ super eos fecerint adiurationes, ab ostiario in ecclesiam introducuntur,& in naui ecclesiæ constituuntur, masculi quidem à dextris, fœminæ vero a sinistris. Duo tamen intra sancta sanctorum deducuntur, masculus videlicet & fœmina, quo significatur aliquos ex baptizandis fore saluos. Atque tum denique leguntur oratio dominica,& minus symbolum Græcè,& Latinè, propter earum linguarum dignitatem. Sunt enim cæteris digniores. Græca vtique propter sapientiam. Latina autem propter potentiam Romanorum. Postea vero quatuor recitantur lectiones,& quatuor Euangelium initia, tandemque inchoatur missa,cuius cantato offertorio Archidiaconus, vel Diaconus pulpitum ascendit,& clamat alta voce: Si quis, inquiẽs, est hic cathecumenus,exeat foras. Isti enim connotant, vt supra expositum est,illos de quibus dictum est: Iesus autẽ non credebat se illis. Ipse enim sciebat, quidquid esset in homine. Atque ita tum omnes cathecumeni exeunt foras,quod septies eodem modo de illis agitur, antequam baptizentur.

De quarta feria. Cap. 91.

Illa autem quarta feria, quæ est post dominicam, Lętare Hierusalem, in eo est priuilegiata,quòd tunc duę leguntur lectiones, quoniam sabbato sequenti celebrantur ordines. Sic quarta feria vltimæ septimanæ, nimirum ea,quæ est ante cœnam, priuilegium obtinet, quia duæ item lectiones tunc leguntur, idque

idq; ob eam causam, quòd illo die Christus triginta denarijs fuerat diuenditus, quemadmodum Ioseph triginta argenteis. Nō.n. seruus maior Domino est, nec discipul⁹ suo magistro. Ab hoc ergo quarta feria sumptum est, q̄ omni quarta feria ieiunare, & abstinere a carnalibus semper debeamus. Ex quo quidem fit, vt post sextam feriam hic dies pœnitentibus in abstinentiam semper iniungatur.

De sabbatis priuilegiatis. Cap. 92.

SAbbatum primæ septimanæ, & quartæ ideo gaudent priuilegio, q̄ in ijs celebrentur ordines. Verum hic scias in omnibus festis Apostolorū, & dominicis diebus fieri posse ordines, videlicet minores: maiores vero non vtiq;, nisi in sex tā tummodo sabbatis. Et quidem in illorum primo plures leguntur lectiones, inter quas vna est, quæ quandiu cantatur nullus sedere debet. Hæc numerum est hymnus ille trium puerorū, qui pro fide Trinitatis ab eis iam in fornace constitutis cantabatur. Ad hunc ergo hymnum genua flectere non decet, q̄ isti sua flectere noluerunt coram Nabuchodonosoris statua, sicut multi fecerant principes alij. Similiter in parasceue genua non flectimus ad orationem, quæ fit pro Iudæis, ob derisionem eorum, qui dum Christum deridebāt, inquiebāt, Prophetiza nobis, Xp̄e, quis est, qui te percussit. In sabbato ante, Lætare Hierusalem, recitatur Epistola Susannæ. Nam tum fit statio Romę in monasterio B. Susannæ virginis. Atq; ita etiam ob similitudinem quandam Euangelium est de muliere deprehensa in adulterio, quam Dominus liberauit. Ecce quomodo concordant Euangelium, & Epistola, vt conueniunt, & multa alia. Sabbatū vero, qđ est ante ramos palmarum, hinc suū accipit priuilegiū, quod eo tempore Dominus Papa eleemosynas largiatur, hoc est, suum faciunt mandatum, qđ deberet facere ipso die cœnæ. Sed quia tunc non posset p̄p prolixum eius diei officium, iō illud hoc sabbato cōmodè facit. Aut certè hinc maximè priuilegium habere videtur, quoniam eo die Dominus in domo Simonis leprosi pransus est, Martha ministrante, & quo Maria pedes eius lachrymis suis lauit, ac proprijs tersit capillis, vnguētumq; in caput eius fudit. Meminerimus tamen ex oībus mandatis Dei hoc solum antonomaticè dici mandatum, qđ Christus maiori exhibitione illud obseruari atq; obsequi præceperit, cum suis discipulis pedes lauaret, inquiens, Si ego laui vobis pedes Dominus, & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Et cum quadam interminatione, qua porro interminatur, Si non, inquit, lauero tibi pedes, nō habebis partē mecū. Quare p̄p huiusmodi præceptum vocat sabbatū illud ab officio. Hinc nata est illa authoritas, q̄ si quis fuerit adeo negocij intricatus atq; oppressus, vt difficulter possit vacare orationi, & eleemosynæ simul, saltē mutet cum oratione eleemosynā, & contra. Sabbatum denique ante Pascha inde priuilegium est, quòd tum celebrent ordines, cathecumeni baptizentur, & candela illa cerea paschalis consacretur. Verū eadem missa communis esse oportet diei & ordinibus, pluresque tum recitantur lectiones.

De Domin. dieb. priuilegiatis. Cap. 93.

SEquitur de diebus dominicis, & quidem prima dominica Quadragesimæ in hoc est priuilegiata, qm̄ inde inchoatur ipsa Quadragesima, quæ repræsentat tempus illud, quo morati sint atq; hæserint in deserto filij Israel. Sicut illi isthic morati sunt per quadraginta duas mansiones mā na cibati, ita nos quoq; ab hac dominica vsq; ad Pascha per quadraginta duos dies a delicijs corporeis abstinentes, verbo vitæ reficimur, & orationi vocamus, vt per Christum in terram videntium introducamur, quemadmodum illi introducti p̄ Iesum Nauè filium, siue per Iosue in terram promissionis. Tria notāda sunt in populo Israelitico, s. peregrinatio, quæ fuit in Ægypto, quando Iacob, & filij eius profecti sunt in Ægyptum. Captiuitas, quæ in Babilone contingit, atque horum duorum nos meminimus. Tertium fuit dispersio, & adhuc est per vniuersum orbem. Cuius quidem nos mentionem non facimus, quia ab illa nunquam reuocabuntur,

buntur, quæ facta fuit a Tito & Vespesia no. Vnde dictum est. Tradam eos in manu, de qua non poterunt surgere. Dominica vero, Lætare Hierusalem, q̃ septima est a prima Dominica Septuagesimæ, ob id priuilegio insignita est, ꝙ libertatē no bis exprimat redeundi, quæ fuit concessa filijs Israel in Babylonia anno sexagesimo, q̃q̃ plenè obtinuerunt anno septuagesimo. Ex quo sanè totum eius diei officiũ de lætitia est, vt partim illorũ exprimamus lætitiã, partim ẽt nostram, quam finitis septem ætatibus, a mundi exilio liberari habebimus, cùm cœlestem paradisum quæ verè patria nostra est, intrabimus.

De dominica in ramis palmarũ. Cap. 94.

DOminica in ramis palmarum ob triplicem rationem meruit priuilegiũ. Primo, ꝙ eodem die Israel terram promissionis ingressi sint, & siccis pedib. Iordanem transierint. Sic. n. contigit, ꝙ eo anno tot ⸗uerunt dies vsq; ad Pascham, quot sunt ab hac die dominica. Secundo autem ideo; qm̃ hoc die veniens Iesus a Bethania in Hierosolimam maximo honore exceptus sit, quo etiam die vendentes è templo potentissimè eiecit, qđ eius diei priuilegijs tertia est ratio. Hic dies tribus nuncupatur nominibus. Dicitur. n. dominica in ramis palmarum, ꝙ illo die rami palmarum in processionibus deportentur in significationem illorum, quos filij Israel strauerunt in via Christo iam veniente. Vel quos etiam deferimus in figuram ramorum, & florum virtutũ, quos portare debemus, si qñ ad Christum ibimus. Cum autem palmas non habemus, laurum, vel buxum, ꝙ perpetuo suo viror e virtutes cõnotent, deportamus, vel flores ẽt, qui simili ratione virtutem significant. Hoc ergo die magnã, & insignẽ exhibemus ꝓcessionẽ, ad signandum, ꝙ Dñs veniet ad nos, & ducet nos ad æterna tabernacula. Post ꝓcessionem oportet veniamus ante crucifixum, ac dicamus, Benedictus, nec ideo alia ꝓcessio cessare dẽt, sed fieri ante tertiam. Obiter itaque hic considera vxorem Loth in salis effigiem fuisse mutatã, & transformatam, ꝙ retro respexiflet, vt, s. nos cõdiret atque instrueret, ne retro eamus. Nam, quemadmodũ ait scriptura, nullus qui ad aratrum manũ adiecerit, retro debet respectare.

De quinta feria. Cap. 95.

FEria quinta, quæ cœna Domini appellata est, quatuor insignitur priuilegijs quorum primum est pœnitentium iam in ecclesia redeuntium. Tunc. n. ecclesia ad se recipit pœnitẽtes, quos ante primo die ieiuniorum eiecerat. Recipiuntur autem pœnitentes in ecclesiam, & separautur a malis nõ pęnitentibus, quinta potissimũ feria, quòd Deus volucres fecerit quinta feria ex aquis. Qua ratione ẽt fit, vt quòd quasdam in aquã remiserit, significemus malos in carnalibus reb. sese oblectantes, & quòd quasdam in aera sustulerit, intelligamus bonos atq; eos, quos delectãt cęlestia. Secundum priuilegium est; quia nouum testm̃ tum incepit, & vetus fuit terminatum. Tertium autem priuilegiũ huius diei est olei cõsecratio. Verum enimuero tres sunt potissimũ in ecclesia Dei sacræ vnctionis spẽs, chrisma, oleum infirmorum, & oleum, quo vnguntur baptizati. Chrisma conficitur ex balsamo mundissimo, atq; oleo purissimo. Namq́; oleũ claritate alios liquores facilè superat, & balsamum odore. Quòd autem oleum a alio liquore sit clarius, hoc pacto ostendi potest: Nauta qñq; mittit anchoram in mare, & si forte illa lapidi affigatur, ita vt extrahi non possit, tunc nauta illuc descẽdit, habens os suum plenum oleo in eum vsum, vt si fortassis non possit lapidem illum videre, cui anchora adhæret, ob turbulẽtam, & tenebrosam aquam, effundit oleũ: Quo facto tãta isthic nascit̃ claritas, redditurq́; aquarũ plucida ꝑ oleum effusum, vt lapidẽ nauta facile videre queat. Chrisma initium traxit a veteri testamẽto, quando Dominus præcepit Moysi, vt conficerẽt chrisma, quo vngeret tabernaculum in dedicatione, & arcam testamenti: Atq; Aarõ, & sacerdotes illo similiter vngebantur, & Reges. Moyses tamẽ nõ legit vnctus fuisse, nisi vnctione spirituali, quemadmodum & Christus. Voluit nihilominus Christus materiali nos iũgi vnctionem, vt per illam materialem consequamur

quamur spiritualem. Inungitur.n.quilibet chrismate bis in vertice a communi sacerdote,& in fronte ab Episcopo. Cæterum ideo bis;qa post Resurrectionē duabus vicibus datus fuit Spiritussanctus, tū etiam quando Christus insufflauit Discipulis,inquiens, Accipite Spiritumsanctū, tum ēt qn missus est eis idem ē cœlo,in igneis videlicet linguis. Cum igitur aliqs huiusmodi oleo sancto inungitur, necesse est, vt illud fiat in scapulis, & in pectore potissimum. Ac in scapulis quidem iō, ne laborem suum frustra expendat in vana, sed sit robust⁹ ad legis onus fideliter portandum. In pectore vero, vt suscipiat intelligentiam mādatorum Dei. Proinde oleo,quod vocatur infirmorum,inunguntur ægri atq; infirmi. De qua sanè vnctione ait B.Iacobus in sua Epistola. Si quis infirmatur,adducat sacerdotes, & orēt super eum,& inungant eum oleo sancto, & alleuiabitur eius infirmitas,si nimirum ei expediat,& vtile sit,& remittenē ei peccata, videlicet venialia, vel si non fuerit in mortali peccato. Potest tñ fieri huiusmodi inunctio per vnum sacerdotē, sed hoc fieri non debet, si plures possint adesse. Quartum demum huius diei priuilegium est mandatum. Est antem differētia inter hoc mandatum,& illud,qđ fit sabbato pcedenti.Illud.n. fit ē prælatis, & ecclesiæ magnatibus,representatq; illud, qđ fecit Christus:hoc vero quilibet sacerdos facere dēt,idq; hoc modo. Primo oportet, vt reficiant pauperes,ac postea parum comedant, nec vltra tamen, q̄ consuetum est. Deinde debent surgere a mensa,ac pauperum pedes lauare.Quo facto potest sese ad mensam recipere,atq; iterum comedere,qđ ieiunium non frangit, sed interrumpit.Non.n.debet quispiam eo die bis comedere,ne ieiunium frangatur.tam respectu vnius horæ, quā totius septimanę. Quāuis tñ & in multis locis ita fiat. Est autem iste dies omni alia solemnitate solēnior,exceptis tñ solemnitatibus Trinitatis,vsq; adeo, vt qui possint solēnes vestes induere, debeant nō secus atq; in alijs solemnitatibus. Quocirca ēt hoc die omnia lætitiæ cantica canuntur,quemadmodum in cæteris solemnitatibus,prter Alleluia. Nec dr̄ vero Dona nobis pacē, ob eam rem, quòd nocte sequenti osculo Iudas Christum tradiderit. Atq; hic animaduertere tempus recreationis incepisse ab illa hora, qua Adamus ē Paradiso eiectus fuit,& adhuc est,duratque vsq; ad vniuscuiusq; obitum.Quo qdē patet maius esse recreare, q̄ creare, ita vt hinc ēt dictum sit,grauius esse ac maius ex impio facere pium,q̄ creare cœlum, & terram, ac maius fuisse Paulum suscitare in mēte q̄ Lazarum in corpore.Itemq; & hoc animaduertas, Natale Domini festum eē patris, quum per eum pater innotuit mundo.Quāquam vero, quòd festū patris est, festum etiam sit filij, & Spiritussancti. In hoc.n.quod dr̄ Verbum, intelligitur pater verbi. Aut etiam hac alia rōne, quòd filius patrem omnibus manifestauerit. Pascha autem est festum Filij, quia tunc a mortuis resurrexit, & verus Deus apparuit. Pentecoste vero festum est Spiritussancti. Istarum tamen solemnitatum qlibet festum dr̄ totius Trinitatis, Indiuisa enim sunt opera Trinitatis, sed ita tamē, vt quædam magis videantūr propria esse vni,quàm alteri.

De sexta feria priuilegiata. Cap. 96.

SExta deinceps feria, quæ & parasceue appellata est,in eo gaudet priuilegio, quòd hoc die Christus passus sit. Quare ēt ab hac sexta feria oēs aliæ sextæ feriæ suum habent priuilegium, sicut a sequenti dominica omnes aliæ dominicæ. Parasceue autem interpretatur præparatio,qđ tum Iudæi cibos suos soliti sint præparare, quibus vescebantur sabbato, cum eis sabbato quicquā præparare interdictum sit. Porrò autem ipso die parasceues vno duntaxat ferculo vescimur, qm̄ Christus illo die vnum sibi solummodo comparauit,videlicet latronem. Vnde ipse dixit. Singulariter sum ego donec transeā. At Psal. 130. quæritur, cur istum diem celebremus in mœrore,tristitia,atque abstinentia,quum soleamus sanctorum passiones in gaudio celebrare? Verum hoc ideo fieri respōdemus,quòd functi statim, simulatq; ppessi sint martyrium, ad cœlos ascēderint,Xp̄s vero descenderit ad inferos.Sed quum iā tartara fregit, & sanctorū animas inde reduxit,

Christus habuit similitudinē carnis peccatricis, sed non verè peccatricis, vt pote qui nunquā peccauerit. Dictum est item Danieli ab Angelo. Duæ erunt septimanæ, & post septuagintaseptē occidet Xp̄s dux noster. Ita aperte Moyses. Dic, inquit ac nocte erit vita nostra pendens, & videbitis & non cognoscetis. Verum profecto est, q̄ nocte pependerit, quia tenebræ factæ sunt a sexta hora &c. Quod aūt die, certum est. Item Hieremias ait, Ponens filiam pharetræ in renibus meis. Filiam, inquam pharetræ, i. lanceam. Itemq; Congregabo omnes gentes, & eit signum eis, Tau. s. quod crux est Domini. Sic rursus, Ezechias conuertit faciem suam ad parietem. Et Dauid, Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum, hoc est, nouus populus, nimirum Gentilis. Atq; in alio loco alius. Plantaui, ait, vineam meam electam, & versa est in amaritudinē. Et quare quæso? Quia dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Quemadmodum ēt alibi inquit Dauid, Partiti sunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem, Quāquā hoc de tunica Domini inconsutili dictū videri potest. Sed eodem in loco idem expressius. Dinumerauerunt omnia ossa mea. Quoniam vsq; adeo eum in cruce extenderunt, vt omnia eius ossa facilè dinumerari potuissent. Sic postremo & Isaias ait. Et erit principatus eius super humerum eius. Nam Christus portauit crucem, in qua triumphauit, ita vt vulgo dici consuetum sit, Cyreneum quidem crucē portasse, sed non sicut homo & Deus.

Deut. 28. *4. Reg. 40* *Psal. 101* *Hie. 2.* *Ps. 68.* *Ps. 21.* *Ibid.*

Cur non conficiatur corpus Christi in Parasceue & de ordine eius officij.
Cap. 97.

CORpus Xp̄i non conficitur hoc die quatuor de causis. Prima est, quia Xp̄s hoc die pro nobis re vera; imolatus est, & veritate veniente, debet cessare figura, ac di dare locum. Secunda, q̄ istiusmodi die re ipsa ecclesiæ sponsus sublatus sit. Descendit. n. ad inferos. Tertia est, qm̄ tum temporis verum templi disruptum est, & cornua altaris sunt transuersa, ita vt nobis non esset vbi corpus Xp̄i conficeretur. Quarta, quia Moyses dixit in exodo. Alius pugnabit p̄ vobis & vos tacebitis. Alius, i. Christus. Sequitur vt de ordine officij huius diei dispiciamus. Nam primo leguntur duæ lectiones ex veteri testamento, vna ex rege, altera ex prophetis, s. ex Oseæ, idq; sine titulis. Deinde vero tractus, quem vocant, canitur vnus quatuor versuum, alius plurium, post quem legitur passio etiam sine tit. Qua quidem absoluta, fiunt orationes pro omni gradu ecclesiæ, hoc est pro Gentilibus, siue Ethnicis, pro Iudæis, pro hæreticis, & pro scismaticis. Atq; ita deinceps crux extrahitur, ac cū ea ter in genua procedimus cantando ter Græce ἅγιος, & Latine Sanctus Deus &c. Cū tribus versibus, Posteà vero Dn̄icū corpus; qd̄ reseruatum fuit in ipso die cœnæ, altari imponitur, & cantata dominica oratione cū præfatione præposita, s. Oremus præceptis salutaribus moniti &c. Cōmunicat ac deinde vero psalmi vesperorum cantantur cum oratione. Respice Domine. Atq; ita tandem officium terminatur.

Quare ita huius diei officiū sit institutū.
Cap. 98.

HIs itaq; historicè prosecutis, quid significent deinceps videamus. Quod. n. duæ lectiones legant̄ declarat Xp̄m passum fuisse pro duobus potissimum populis, Hebræo nimirū & Gentili. Sed earum vna ex lege sumpta est, videlicet ex Leuitico, altera ex Prophetis, nempè Oseæ, quia Xp̄i passio & a lege fuit ante præfigurata, & a Prophetis prædicta, & a Patriarchis sub velamine quodā nobis reuelata. Abraham enim carnē Xp̄i tectim imolauit, cum arietem sacrificaret. Sic Abel quoq; quum agnū in hostiam offerret. Quæ ita fuerunt Christi figura tanquā velamine tecta, vt intelligi non potuissent, nisi explicarentur. Assimilatus est præterea in Prophetis, vnde Dominus. Sicut fuit Ionas in ventre cœti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ. Recitant̄ aūt lectiones cū passione sine titulo, q̄ caput nostrum, videlicet Xp̄s nobis auferatur. Per tractū quatuor versuū intelligimus hominē Xp̄i passione fuisse redēptū, qui ex

quatuor

quatuor conflatus est elementis. Hinc é, q Christus non in cœlo, neq; in terra sit crucifixus, sed in medio, hoc est in aere. Fecit.n. pacem inter cœlestia & terrena, atq; ét inter ipsa terrestria pacem conciliauit, posteaquam erât simultates & inimicitię inter vnum hominem atq; alterum, sed maiores tamen erant inter angelũ & hominem: Ipse vero Xp̄s in omnibus per crucem pacem cõposuit, q quę inter se disiuncta ac discreta erât coniũxerit, & ex duobus vnum fecerit. Est.n. lapis angularis. Aut ét quatuor illi versus tractus significant quatuor partes crucis, quæ similis est vltimæ literæ alphabeti Hebręorũ, videlicet Tau, quę sonat, si interpretetur, signum. Omnia volumina veteris legis significarunt crucem Domini. Hoc ergo die quatuor in vno tractu versus dici debent, ad declarandas quatuor partes crucis, sicut & quinq; dicuntur in quarta feria, qđ quinquies Xp̄s sanguinẽ suum effuderit. Primo in circuncisione, secundo in oratione, tertio in flagellatione, quarto in crucifixione, quinto cũ esset lãceatus. Tractus, qui prolixior est, representat magnũ istud bellum Dauidis contra Goliã. Nam & Xp̄s noster Dauid hodie magnum Goliã, i. diabolum, debellauit. Quædam Ecclesiæ tractum canunt, videlicet, Qui habitat &c. Quia Xp̄s a diabolo primum latenter fuit tentatus, velut a dracone quopiam latitante sub petra, sed postea in passione tanquam a forti leone acriter fuit vexatus, qđ per hunc versum facilẽ exprimitur. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Passio legit̃ ideo, qa tũ Xp̄s re ipsa patiebatur. Cum aũt ventum est ad illum locum. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem, tunc duo hypodiaconi duo mantilia, vel duos alios pannos altari impositos auferunt, q quatuor illi milites, q Christũ crucifigebant ex duabus eius vestibus sibi indumenta confecerunt, historiam ipsam repræsentãtes. Aut certè remotio pannorũ fugam significat Apostolorũ, q erant quasi vestes Christi. Petrus .n. ad vocem vnius ancillæ ipsum negauit, & Ioãnes nudus aufugit. Tertia vestis, quæ in altari relinquit, designat vestem Domini inconsutilem non fuisse scissam, vel partitam, sed sortitione vni cõtegisse. Vnitas.n. Ecclesiæ non pôt, nec vnquã potuit ab hæreticis & scismaticis scindi, cum nulla sit sapiẽtia aduersus Dominũ. Xp̄s, cum in cruce pateretur, & maxima animi angustia affligeretur, ꝓlixe orauit decantans decem psalmos, s. Deus Deus meus respice in me. vsq; ad In te Domine speraui, donec peruenisset ad istũ versum, In manus tuas Domine commendo spiritum meum, quo emisit spiritũ. Quare & nos quoq; postquam passionem recitauimus, quæ Xp̄i anxietatem & dolorẽ exprimit, oramus Quantumuis sanè mos iste orandi infrequens & insolitus sit. Vsu.n. iampridem receptum est, vt diebus aliis ante Euãgelium dicãtur orationes. Verum hoc die contra fit, ordine ꝑmutato, qđ & in initio à nobis dictum é, quo quędã officia in Quadragesima transmutari ostensum est. Orauit aũt Xp̄s ꝓ tribus, ꝓ se, inquiens. Pater clarifica filium tuum. ꝓ suis, aiens, pater ꝓ eis, quos dedisti mihi rogo. & pro illis ét, q credituri erant in eum, dicens, Pater non tantum ꝓ eis rogo, sed pro omnibus illis, q credituri sunt in me. Ex quo sequi videtur, q non debeamus orare pro illis, quos scimus non esse saluandos, veluti ꝓ eis, qui in inferno remanserũt, & ꝓ Iuda, qui desperauit. Sed & nos similiter oramus partim pro nobis, partim pro omni gradu Ecclesiæ, s. ꝓ neophytis, gentibus, Iudæis, hęreticis, & scismaticis, vt eis Deus gratiam suam infundat, & ad fidẽ catholicã conuertat, flectentes qdem genua pro aliis, verum non pro Iudæis, qm illi illudentes Xp̄m genua flecterunt. Obiter ergo hic animaduerte id, qđ legitur ante genuflexionem non esse orationem, sed adortationẽ, quẽadmodum est (oremus) & quasi quandã ostensionem, pro qbus simus oraturi. Qđ vero posteà dicitur oratio é. Item rursus animaduerte tres fuisse illusiones, quas Iudęi genibus flexis Xp̄o exhibuerũt. Et qdem prima fuit, velata eius facie in atrio Pontificis. Altera vero prætorio. Qm illo tradito Iudæis a Pilato, vt ipsum crucifigerent. milites spineam plectẽtes coronam flexis genibus illudebãt ei. Qđ quãuis à Iudęis factũ nõ fuerit, ascribitur

tur tñ illis, ꝙ causam præstiterint. Tertia deniq; illusio fuit, quum prætereuntes illi iam in Cruce pendenti dicebant, Vah, qui destruis &c. Contra illas tres illusiones nos ante Crucis reuelationẽ tres ꝓmittimus adorationes, cum dicimus ter hagyos &c. Quasi ter honorantes illusum pp nos, idque duabus linguis, quia tertia adhuc silet. Hinc igitur, & illud notandũ venit, ꝙ cum multa sint genera linguarũ, tres tñ potissimum existant principales. Prima latina, pp nobilitatem, & Dñium Romani Imperij: secũda Græca, pp sapiẽtiam: tertia Hebræa, vtpote quo cæterarũ linguarum mater sit. His aũt tribus linguis descriptus fuit titulus Domini in cruce. Quare preter reliquas linguas hę tres solum in missa vsurpantur, dum in ea canimus Græcè Kyrie eleison, Hebraicè Alleluya, & cætera Latinè. Aduersus tres Iudæorũ accusationes in Xp̃m dicimus nos tres excusationes in persona Saluatoris, s. Popule meus, vbi Christ' exprobrat illis sua beneficia, liberationem videlicet ab Ægypto, regimen in deserto, introductionem in terram optimã. Quasi dicat Christus, Tu accusas me, ꝙ tributum dari negauerim, deberes potius gratias agere, ꝗa te liberaui a seruitute Ægypti: Tu accusas me, ꝙ me regẽ fecerim, verũ satius foret, ꝙ gratias ageres de eo, ꝙ splendidè, & regaliter te in deserto pauerim. Tu deniq; me accusas, ꝙ dixerim me filium esse Dei, sed gratitudinis signum potius exhibe, ꝙ tibi dederim terrã lacte, & mel le manantem. His ergo ita dictis, crux apta ac nuda profertur, ad significandũ omnia, quæ fuerant obscura, tunc fuisse manifesta, & salutatur crux hisce verbis. Ecce lignum &c, Quoniam per crucem omnibus salus reformatur ac restituit̃. Postea autem adoratur, i. cum reuerentia osculatur. Solum.n. Deus adorandus est, &c. illius causa veneranda. Crux ergo adorat̃ ideo, vt ostendamus nos debere humiliter facere, quod illi fecerunt superbè. Osculata cruce, dominicũ corpus altari apponitur, & tunc sacerdos cum præfatione præposita, videlicet Oremus ꝓceptis &c. Quam addidit beatus Gregorius, cantat orationem dominicam. Quo quidem representatur antiqua Apostolorum cõsuetudo, qua in celebrandis missis vtebant̃. Olim.n. Apostolos hęc quoniam verba ꝓferebant, quæ dixit Dominus Hoc est corpus meum &c. Et hic est sanguis noui testamenti &c. Quibus ipsi Apostoli postea addiderunt orationem dominicam. Atq; hæc est consuetudo Apostolorum, hic representatur, eo modo quo antiquitus celebrabat̃, sed Gelasius Papa, Gregorius, & Celestinus multa tandem addiderunt, vt supra dictum est. Facta autem communione, & statim cantantur vesperæ cũ oratione, & tam missa, quàm vesperæ vna finiuntur collecta. Hoc ita peracto, crucifixus in suum locum reponi debet. Ante quem necesse est, vt chorus psalmos psallat, et Episcopus, vel loco ipsius vicarius eius, idq; tantisper vsq; ad horam illã, qua Christus resurrexerit. Atq; ita tum celebrare debet mysterium de resurrectione. Primò namq; ꝓuenit labor, secundo clamor, tertio autem exauditio, vnde psalmille. Ad Dominum, inquit, cum tribularer clamaui, & exaudiuit me. Quare, & nos oportet eius esse imitatores.

De duabus partib. sacramenti. Cap. 99.

NVnc dicẽdũ est, quare vna pars sacramenti, s. corpus sub specie panis reseruetur die cœnę, & altera pars, s. sanguis sub specie vini non reseruet̃, ac duæ ꝗdẽ sunt cãæ, quamobrẽ corpus reseruetur. Prima est, ne fortasse ꝗspiam ex hac vita sine viatico discedat, ꝙ euenire posset, ni reseruaretur, atq; institutum ita est ab Innocentio Papa. Secũda est, ꝙ illis tribus dieb' maximè omnes ij religiosi, ꝗbus necessitas est, dẽant cõmunicare. Quare oportet, vt sacramentum illud reseruaretur, quoniã eo die cõsecrari nõ dẽt, vt supra ostẽsum est. Cur autem sacramentum vini non seruet̃, triplex est ratio. Prima est, quia cum vinum liquidum sit, non posset tam bene reseruari, quin quadã negligentia facilè queat labi. Secunda est, ꝙ duos sacrificiorum ritus suis temporibus approbauerit Deus, veterem legis videlicet suo tempore, & nouum hoc tempore. Hos duos ritus significant panis & vinum, licet vtraq; res sit noui sacramenti, panis nempè nouũ, &

vinum

vinum veterem. Nec mirum videri dēt, si per rē noui sacri vetus sacrificium signi ficetur, cum & contra inueniatur, rem vi delicet veteris testamenti declarare nouum. Nam quartis ferijs septimanarū qñ ordines celebrantur duæ lectiones ex ve teri testamento recitantur, quarum altera, q̄ sub nocturnalis tono exprimitur vetus significat testamentum, altera vero, q̄ sub tono cōi, nouum. Ex eo itaq; ꝙ vinū non reseruetur, ostendit vetus sacrificiū cessare debere. Tertia ratio est, ꝙ idcirco nō reseruetur, qa Christus dixit in cęnā, Amen dico vobis, ꝙ amodo non bibā de hoc genimine vitis, donec bibam illud vobiscum nouum in regno patris mei. Si qs autē roget, num istud vinū, quod eo die in cōmunione sumitur, ex dominici corporis contactu consacretur, q̄uis cōplurium scripta illud asserere videantur, nos tñ veritatem magis sequentes, & ea quæ sancti Patres tradiderunt, dicimus vinum illud omnino nō esse consecratum ex illo contactu, sed sanctificatum. Est.n. differentia inter consecratum, & sanctificatum. Consecratum dr̄, quod in consecratione, vt ita dicam, transubstantiatur. Sanctificatum vero est, quod p verborum sanctificationem efficit̄ sanctum sine aliqua transubstantiatione, vt aqua lustralis, quā ideo benedictā dicimus. Rursus sanctificatum dr̄, qđ tacturi sanctificatæ magis efficitur referendum. Si autem diceretur, ꝙ solo contactu vinum, vel aqua consecraretur, magna profecto inde sequeretur rerū ꝑturbatio, & confusio. Sic.n. cōtingeret, calicem non posse lauari, indeq; efficeret̄, vt iam sexcenti panes vnius hostiæ contactu sine verbo possit consecrari, & si vna aliqua gutta aquæ lustralis, seu benedictę in stagnum, vel puteū, qui ex lacunis scaturit, infunderetur, a qua illa perpetuo benedicta maneret, atq; eiusmodi infinita alia incommoda ex ea renascerentur. Iā ēt prætereo, si dominici corporis tactu vinum consecraretur, contra decretum fieri, quod prohibet, ne hoc die consecratio fiat. Quod aūt hic quæritur, quamobrem Christus discipulis prius corpus suum dederit mysticum, quā in veritate illud offerret, discussum satis apud alios est. Aduertendum ergo hic ēst, & repetendū, qđ paulo ante a nobis dictum est, vtpote ꝑm triplicem Christi crucifixionem, quæ hoc die re ipsa facta est, tribus horis, tertia videlicet, sexta, & nona per vniuersum annum missas celebrandas esse. Hora.n. tertia crucifixus est linguis Iudæorū, clamantium Tolle, tolle crucifige eum. Hora sexta in cruce positus fuit, & nona expirauit, quapropter hæ horæ ad celebrādas missas canonicē sunt institutæ, q̄ Xp̄i imolationē mysticē repræsentant. Diebus .n. festis quum a libidine est abstinēdum, missa debet tertia hora celebrari, profestis, sexta, & in ieiunijs nona, sin aliter fiat certē canonicum, & regulare non est. Exceptis interim ijs temporibus, quibus noctē missa celebrari debeat, vt in natali Domini, & in sabbato paschæ. Missa.n. q̄ tunc celebratur, non ad sabbatū ꝑtinet, sed ad diē resurrectionis. Vnde etiā nūc Romæ, & per vniuersum Rauennensium Archiepiscopatum, sub quo & Bononiēsis Ecclesia continentur, tunc missam non celebrat vsq; in noctem. Quod aūt sic fieri debeat satis ipsa ostendit ōro, q̄ tum dr̄, Deus, qui hāc sacratissimā noctē, & illud, quod in cęrei, quem vocant, bñdictione canitur, hæc nox est. Sic itidem quotiescunq; ordines conficiunt̄, nocte missa celebrari debet, qm̄ officium maiorum ordinum ad diem spectat dominicā. Sed qa a ieiunio incipere oporteat, ideo in sabbato post vesperas illud inchoamus, & ad noctem vsque protulimus.

De officio tenebrarum. Cap. 100.

NVnc verò considerandum est quamobrem tribus noctibus continuis officium, qđ tenebræ appellatur, celebremus, quemadmodum ad illud officiū pulsandum sit, quare, & quot candelæ accendantur, & qūo eæ extinguantur, & deinde ēt de officij qualitate. Posito itaq; Christo in cruce tribus horis fuerūt tenebrę, a sexta vsq; ad nonā, ita vt cōplectamur sextam, & nonā, dum sol patiebatur eclypsim, nōn quidē naturalem, sed miraculosum, quanquā eam infideles iuxta naturā ita accidisse mentiebantur. Quamobrem sanè propter tanti illius miraculi memoriam per noctęs tres illas horas repræsen-

presentamus. Ad officium tenebrarũ non campanis pulsandũ est, sed ligneis tabulis. Campanæ.n.significãt, vt dictum est, concionatores. Atq; ideo campanis non pulsatur, quia concionatores, hoc est, Discipuli Domini non solum nomen eius non prædicarunt, sed & negauerunt, vt Petrus, & fugerunt. Scriptum est. n. Percutiam pastoré, & dispergentur oues gregis. Vnde Dominus videns eos ad fugam paratos, ait: Quẽ quæritis? quasi dicat: Si me quæritis, sinite eos abire. Magnus tñ ex ligno editur sonus. Tabula lignea Xpm significat, qui in ligno clamabat, prędicabat, & orabat, dicens. Pater dimitte eis: quia nesciunt quid faciunt. Pulsatur igitur ligno quòd tum solus Christus extitit concionator.

De numero candelarum. Cap. 101.

Dicendum modo est de candelis, at que hic quidem in numero diuersitas est. Quidã.n septuagintaduas accẽdunt, quidam vigintiquatuor, quidam quindecim, quidã et duodecim, quidam nouem, & quidã septé. Sed hi tñ omnes non absq; mystica significatione hoc faciunt. Nã septuagintaduæ candelæ septuagintaduos Discipulos significant, quorum prædicatio, sine cõcio in morte Xpi extincta est. Vel ad designandum q̃ Dominus septuagintaduabus oris in sepulchro quieuerit p synecdochen, quemadmodum dicitur tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ latitasse. Vel septuagintaduas nationes, & septuagintaduo genera linguarum. Vigintiquatuor candelę quę prius accenduntur, & posteà extinguntur, hunc versiculum: Gloria patri, & filio, &c, significant, qui vigintiquatuor vicibus in nocturnis festiuitatum cantari soleat, & hoc in officio omnino tacetur, qm̃ laus Trinitatis, ad quã pertinet versus ille, in morte Christi videtur extincta. Quindecim candelæ duodecim Apostolos & tres Marias significant, qui omnes laudem Dei tunc subticuerũt, sed Apostolis tñ fugientibus tres Mariæ, vt quæ minus metuebant, circa eũ quoad poterant, versabantur. Vñ legitur: Pelli meæ consumptis carnibus adhęsit os meum, & derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos, i. mulieres quæ sunt quasi pellicula quædam. Duodecim candelæ duodecim exprimũt Apostolos. At vero nouem, humanum genus significant, quod propter peccatum suum a consortio nouem ordinum angelorum semotum est, & à vera luce exclusum. Per septem candelas septiformis Spiritussancti declarat gratia, quæ in cordibus Discipulorum penè fuit extincta. Vt aũt de numero candelarum fit, omnes manu cerea debent extingui. Et quidem per manu ceream intelligitur manus illa, q̃ vidit Baltassar Rex Assyriorũ scribentem in pariete verba hmõi. Manethetel phares, quæ sic exposuit Daniel. Mane, i. enumerauit, thetel, attendit, & phares diuisit. Hic ergo sensus est: dicit Dominus: Numeraui tempus regni tui: & opera tua bona, & mala, & appendi, & inueni plus mali q̃ boni, atq; ideo diuideť regnum tuum in Persas, & Medos. Quod vtiq; factum est per Cyrum & Darium. Quemadmodum igiť regnum illud propter mala opera Regis extinctum fuit, & diuisum in perpetuum: ita quoq; regnum Iudęorum, propter peccatum in morte Xpi cõmissum, diuisum est, & in posterum penitus deletum. Vel, quod melius est, manus cerea representat manum Iudæ, quæ fuit cerea, i. ad malum flexibilis, per quam Xps Rex noster, & lucerna vera, traditus fuit & extinctus, quantum in ipso fuit. Atq; ita per manũ ceream significatur illius manus, de quo Xps ait: Qui mecum intingit manum &c. Vt.n. hæc extinguit lumen, ita illa verum lumen extinxit, quantum in se fuit. Aliquando vero plures candelæ sine certo numero incenduntur, nec obseruatur aliquis numerus, ita vt vel quælibet mulier, aut vir suã isthic sibi accendat. Per quas candelas significantur Prophetæ & alij sancti patres, q propter Xpm lumen mundi venturum annunciantes, atq; alijs verba salutis concionantes, & pdicantes varijs vexati pœnis mortui sunt & extincti. Nec vero omnes cãdelæ simul extinguũtur, sed successiue nunc hæc, nunc illa. Qm̃ discipuli nõ simul ab eo recesserunt, sed paulatim quum vnus decessisset, abiit & alter. Vna tamen, quæ in earũ medio est, collocata, non extinguitur, sed abscon-

ditur & occultatur, posteaq; in apertum profertur, ac eius luce omnia Ecclesię lumina rursus accenduntur. Hic est Christus, qui licèt videretur ſm corpus extinctus, ſm diuinitatem tamen viuebat, quę illis erat occulta. Hic. n. paulo post resurgens cum luce clarissima se suis discipulis manifestauit, quando in eorum mentibus charitatem iam propemodum extinctam sua illustratione iterum inflammauit. Nunc de ipso officio prosequamur, q vniuersam Xpi sonat passionem. Primus ergo versus, a quo noctis officium alioqui incipi consueuit, nempè, Domine labia mea aperies, subticetur, q Christus caput nostrum a nobis auferatur. Sic nec Deus in adiutorium dicimus; quia nostro pastore pcusso nos illius oues a quo petamus auxilium non habemus. Inuitatorium aũt ideo non exprimitur, ne per hoc prauum illud Iudæorum consilium cõtra Iesum factum quodammodo imitemur, sed potius vt ipsum per inuitatorij silentium detestemur. Ad lectiones quoq; benedictio neq; petiẽ, neq; datur, q pastor, qui gregi suo benedicat, modo non adsit. vel quia per Iube Domne, significantur illi, qui eunt concionatum, & per tu autẽ, illi qui concionandi munus obierunt, & inde reuersi sunt. Sed nec hi, nec illi tum aderunt, siquidem aufugerant. Debẽt ergo dici lectiones ẽt lamentando, & maximè illæ, quas Threnos appellamus Hieremiæ, qui defleuit sanctum illum regẽ Iosiam. Luget Ecclesia ẽt tunc passionem, & mortem Domini. Sed quia ꝑpter peccata nostra ipsum amisimus, si eundem volumus recuperare, certe vt ad pœnitentiam conuertamur, ideo sub finem lectionum per hunc versiculum, s. Hierusalem, Hierusalem, cõuertere ad Dominũ Deũ tuum, co admonemur. Leguntur Threni Hieremiæ, hoc est lamentationes, si verbum verbo interpretemur, quæ ita a Trenaro monte sunt appellatę, vbi animarũ lamentationes, quæ illhic puniuntur, sæpius audiuntur. Possunt tamen ideo vocari Treni, q semper post tertium quemq; versum sequatur litera ex Hebraico alphabeto, q vniuersum in illis lamentationibus quater ordine ponitur, idcirco aũt Hieremiæ lamentationes legimus, qm̃ sicut ille deplorauit mortem Iosiæ, & destructionem gentis suæ futurã, ita nos deploramus mortem Christi.

De expositione trium quæ præterea in eiusmodi officio obseruãtur. Cap. 102.

Restant deinceps tria inquirenda. Primò quamobrem in hoc officio noctis antiphona, q ad Benedictus, canitur, atq; ẽt totus psalmus tam alta voce, & quasi terribili cantetur: deinde vero quare quidam trophi in huius officij fine lamentabiliter dicantur. Postremo cur tribus hisce noctibus ipsum officium noctis alta voce, quasi terribili & manifesta decantetẽ; diurnum aũt tacitè ac voce omnino demissa. Verumenimuero q antiphona ad Benedictus, & ipse ẽt psalmus extinctis candelis voce eleuata, & velut horribili canatur, significat tumultum cohortis, quam cũ gladijs & fustibus secum Iudas adduxit, quando Xpm traderet. Per nocturnum aũt officium tenebrarũ declarat prophetia prophetarum, & per diurnum, prædicatio siue concio Apostolorum. Quapropter officium noctis alta voce canitur, quia prophetæ aperte quæ de Xpo erant ventura, prædixerunt, & quod illis Spiritusſanctus dictabat omni semota formidine nunciauerunt. Sed diurnum officiũ submissa voce cantatur, q Apostoli aut omnino tacuerint, aut certè occulte prædicauerint, & cõcionati fuerint. Cõtinet aũt cohors quinquaginta milites, qui ob id in tanto numero cũ Iuda missi sunt ad Xpm capiẽdum; qm̃ Iudæi verebantur, ne populus, q eum libenter audiebat, si hanc proditionẽ sciret, suas interponeret partes ad ipsum liberandum. Aut certe ideo; quia facile opinabantur eũ esse fortissimũ, & omnino talem, ad quẽ capiendum pauci non sufficerent. Videbant nãq; dominica præcedenti ipsum solũ, flagello ex funiculis confecto omnes vendentes & emẽtes potenter è templo eiecisse, ac numulariorum mensas fortiter euertisse. In quo quidẽ facto pterea viderant fulgorẽ quendã, quasi quosdã radios igneos ex ipsius facie exites. Porrò aũt tropi, i. versus illi, qui tribus illis noctibus in fine officij cũ

kyrie

Kyrie eleiſon,& Domine miſerere,velut lamentabiliter decantantur,ſignificant lamentationes, & dolores mulierum, quæ propter cognationem Ieſum ſuum ab Galilęa fuerant ſecutæ.Inter quas erāt Maria Magdalenæ,Mariæ Iacobi, & Salomæ plorantes iuxta ſepulchrum. Tropis cantatis in quibuſdam Eccleſiis ad terrā procidentes dicūt,Miſerere mei Deus,& Collectam,videlicet, Reſpice quæſumus Domine ſuper hanc familiam &c.

De purgatione pauimenti. Cap. 103.

POſt hæc dicendum eſt cur quinta feria Eccleſiæ pauimentum mundetur, & altaria denudentur,ac deinde quamobrem eadem feria ipſa altaria vino, & aqua lauentur,atque aſperis ramis præſertim taxi,aut buxi quaſi fricentur. Ad primum quidem promptè intelligendum oportet cognoſcamus, Eccleſiam eſſe corporalem,aliam ſpiritualē. Corporalis eſt domus,in qua diuinum officium perficiť. Spiritualis vero eſt,velut conuocatio quę dā fidelium. Sicut. n. Eccleſia corporalis lapidibus ex diuerſis locis cōgregatis cōſtruitur, ita quoq; ſpiritualis Eccleſia ex diuerſis conuocatur hoībus, ita vt hinc eccleſia ipſa appellata ſit cōuocatio.Quā quam nomen illud proprius ac verius ſpirituali eccleſiæ cōueniat,q̄ corporali.Homines.n.conuocantur,non lapides. Sæpe numero tñ fit,vt nomen eius,qđ ſignificatum eſt,ſignificanti attribuať. In eccleſia igitur ſpirituali ſunt pauimentum Chriſti pauperes,hoc eſt,pauperes ſpiritu, qui in omnibus ſeſe humiliant,vt hinc pp humilitatem pauimento maxime aſſimiletur. Quare obitèr notemus tria eſſe genera paupertatis, quorum primum paupertas dř neceſſitatis,quæ eſt in egenis. Alterū ſimulationes,quæ in hypocritis eſt. Tertium autem vocatur paupertas ſpiritualis,quæ conſiſtit in bonis. Prima pauptas tolerabilis eſt,ſecunda deteſtabilis, tertia laudabilis,ita vt omnibus ijs bene faciendum ſit propter Dñm. Nec ſanè vllus ſit fortunæ reſpectus, quantum ad primam paupertatem, vel cauſæ (• antum ad ſecūdam,ſed naturæ hominis.Pauimentū ergo eccleſiæ mundat ille, qui pauperibus propter Dominum pedes lauat, cæteraq; miſericordiæ opera exhibet.

De nudatione altaris. Cap. 104.

SEquitur de nudatione altaris, q̄ pars eſt in eccleſia dignior, viſq; adeò, vt ſi altare remoueatur, ac ſurſus ædificetur, tota eccleſia iterum ſit conſecranda. Verum contra, ēt ſi eccleſia remoueať, hoc eſt pars eius aliqua, aut plures altari immoto eccleſia non conſecratur, ſed alia ſanctificatione mundatur. Altare.n.Chriſtum ſignificat. Præcepit namq; Deus in lege.Altare de terra facietis mihi. Altare de terra eſt Xp̄s natus de Virgine. Vnde dř.Veritas de terra orta eſt.Hęc eſt terra, quæ dedit fructum ſuum, fructum ſublimē,Chriſtum videlicet ſublimatum ſuper choros angelorū in cęlis. Nudatio ergo altaris declarat, q̄ Chriſtus in paſſione ſua denudatus viſus ſit,& deſpoliatus illis ſignis, qbus ante in faciendis miraculis apparuerat glorioſus, quū ſolus vědētes atque ementes è tēplo eiecerat, facie eius ſplēdoris radios emittēte. Qui.n.prius tā potēs,tā glorioſus apparuerat, mō in paſſione viſus eſt debilis, & abiectus. Vnde Iſaias. Vidimus,inquit,eū non habentem ſpēm,neq; decorē. Et Hilarius. Ante,ait, paſſionem apparuit Deus,& homo,in paſſione totus homo, poſt paſſionem totus Deus. Vel ēt altaris nudatio repreſentat ipſam ac veram Xp̄i nudationem,qñ milites eum ſpoliauerunt, & eius veſtimenta partim ſunt partiti, partim ſortione abalienarunt. Aut certè veſtem Xp̄i Apoſtolos eſſe dicimus,quibus Chriſtus tāquam veſtibus quibuſdam ornabatur, & p quos nomē illius erat magnificatum. Altare igitur nudatur,qñ Chriſtus a ſuis Diſcipulis fugientibus, & nomen eius tacētibus relinquitur. Proinde vinum & aqua,qbus altare lauatur,ſignificant ſanguinē redēptionis noſtræ,& aquam regenerationis, quæ ex latere Chriſti fluxerunt,quando latus eius lancea fuit apertum. Altare ergo abluit; quia corpus Xp̄i verum altare, ſanguine & aqua in cruce aſperſum fuiſſe creditur. Rami autem aſperi, quibus altare fricatur, ſignificant ſpineam coronam, qua coronatus eſt Chriſtus, aut flagella

amara,& ictuum vibices, & graues dolores,quos in morte sustinuit. Sunt ideo rami hispidi, sicut rami taxi,quibus paumẽ tum mundatur, ꝙ nos debeamus vitijs mundari, & in eleemosynis pauperibus prouidere,quatenus hi sint,q nos in ęterna tabernacula recipiant. Ipsorum.n. est regnum cęlorũ, quod intelligendum est de pauperibus bonæ voluntatis,siue spũs.

De Sabbato. Cap. 105.

HIs ita de sexta feria prosequutis,trãseundum est ad Sabbatum, in quo dicendum prius est de ipsius diei nomine, ac postea de eiusdem officio, seruato ordine. Hoc ergo sabbatum κατάαντονομασίαν, propriè sabbatum sanctum appellatur. Sabbatum autem interpretatur requies, quoniam tempore creationis mundi,quam Deus sex diebus absoluit, & septimo die ab opere requieuit. Quamobrem in lege Deus præcepit hunc diem ab omni seruili opere obseruari, ita vt in veteri lege haberetur sanctus. Verũ hoc sabbatum κατ᾽ἐξοχὴν, seu per excellẽtiã, ita est appellatum, quia significat requiem Christi ab opere recreationis in septima ætate. Quemadmodum enim Deus opere creationis mundi,sexto die completo, septimo conquieuit,ita quoque in sexta ætate recreationis opere absoluto,s.natiuitate,passione,& cæteris omnibus, quæ de illo prædicta fuerant,septima ætate requieuit, quæ ẽm quorundam opinionem ab ipsius passione fuit auspicata. Alij tñ dicũt eam incępisse a morte Abeli. Quando.n.anima Christi mortalitatem, & omnem patibilẽ corporis qualitatem exuisset,quasi in requie conquieuit.

De officio sabbati. Cap. 106.

NVnc de eiusdem diei officio videndum est, & in principio quidem officij omnis ignis in ecclesia extingui debet,postea que è saxo calibe, aut ferro alterum excuti, quod fieri debet ex sarmẽto,qm Christus de se dixit Ego sum vitis vera, deinde debet benedici cum cruce, & aqua lustrali. Quo quidem facto cereus Paschalis,vt vocant,benedicetur,atque incenditur cum duobus paruis alijs cereis,qui ab illo accenduntur. vnus.n.ab vna parte cõsistit,alter ab alia,inter quos maximus statuitur cereus. Duo igit̃ minores cerei declarant sanctos veteris,& noui testamenti,qui tã (videlicet hi, q̃ illi) omnes per Christum sunt illuminati. Vel duo cerei significant doctrinam Apostolorum,& Prophetarum, qui cum Christo in doctrina concordant, & conueniunt. Tandem vero vigintiquatuor in qbusdã ecclesijs leguntur lectiones. Ac Romæ quidem hoc pacto fieri solet,vt duodecim recitentur Gręcè,& totidem Latinè. In nõnullis autem ecclesijs legunt tantũ duodecim,& in nonnullis duntaxat septẽ. At qui vigintiquatuor legunt, duodecim ob id Græcè recitant propter authoritatem septuaginta interpretum, quorum authoritas quondam in Gręcia maximè floruit, atq; etiam in illa parte Italię,quę magna olim dicebatur Gręcia. Verũ duodecim ideo dicuntur Latinè propter authoritatem trãslationis Hieronymi. In minimis tamen Ecclesijs non habent nisi sex, ob senarium numerum,qui quodammodo ꝑfectus est. Qui vero duodecim seruant, illud faciunt propter numerum Apostolorum. Lectis ergo lectionibus,itur ad fontem cum lætania, atque aqua benedicit̃, & consecratur. Sed peracto eorum baptismo, qui fuerant baptizandi redit̃ pari ratione cum lætania. Qua quidem finita ipsam missam auspicamur a Kyrie eleisõ, Nam in ea missa introitus, graduale, offertorium, & communia præter solitum subticentur. Eodem modo & Agnus Dei a quibusdam quidem dr̃, á quibusdã verò non. Suscepta hostia,statim vesperæ cantãtur,idque cum duobus tantum psalmis,nimirum. Laudate Dominum omnes gentes &c.cum Magnificat. Atque ad eũ modum vna adiecta oratione totũ eius diei officium absoluitur.

Quare hæc omnia fiant. Cap. 107.

HIs itaq; sic breuiter,&,quasi historicè enarratis, rõnes quare hæc oia fiãt prosequamur, & qd significẽt suo ordine videam⁹. Ignis, qantequ nouus excuteret̃, erat in Ecclesia,

veterem

veterem connotat legem. Quòd ergo vetus ignis extinguitur, significat omnia legalia veteri tēsti in Christi passione fuisse completa, & exinde debere illa cessare. Saxum, ex quo ignis excitatur, Xps ē, super quem tanquam solidam ac firmā petram Ecclesia est edificata, a qua Spiritussancti ignis procedit. Elicitur tamen aliquando ignis ex crystallo. Nam si crystallus supponatur orificio phialæ aqua plenæ ad solem, sine mora ignis ē crystallo ilicò excutietur, si igni fomentum, quo apponi solet, adiunctum fuerit. Crystallus significat puram & pellucidā Christi carnem, quæ sine labe fuit. Cereus & renouatus & illuminatus significat, ꝙ Christus resurgens a mortuis, in carne gloriosa verus Deus apparuerit. Atq; ita cereus illuminatus exprimit Xpm, diuinitatis splendore illuminatū. Quod aūt ex igne maximi cerei duo minores ac cætera Ecclesia lumina incenduntur, declarat non solum Prophetas & Apostolos, qui ꝑ minores duos cereos, vt paulo ante dictum est, intelliguntur, igne sancti Spiritus fuisse illuminatos, sed ꝙ omnes ēt ecclesiæ fideles eodem igne illustrentur. Simili ratione declaratur diuinitatis plenitudinē in Christo fuisse, ꝙ a quibusdam in principio benedictionis cereus accendatur. Quanquam profecto melius & commodius tum primum accendi debere videatur, cum in benedictione agitur de igne. Crux ex thure cereo imprimitur, quod nimirum significat holocaustum, i. totum incensum, & totum cōbustum, siue igne assumptum. In veteri namq; tēsto duo solebāt facere sacrificia, matutinum, quod totum incendebatur, & dicebatur holocaustum. Crux de incenso designat sacrificium legis vespertinum, quod imolationem Christi in ara crucis factum, idq; in ipso mundi vesperæ præfigurabat, quodq; in eius passione completum fuit.

Quid per cereum Paschalem significet. Cap. 108.

ANnotatur quidem in cereo Paschali annus ab incarnatione Domini. Christus .n. antiquus & magnus annus est, ac dierum plenus, si sumamus computationis nostræ initium a conceptione, quando beata Maria dixit: Ecce ancilla domini. Eo namq; dicto, statim Christus fuit homo, atq; ipsa Spiritusancto plena. Ideo ergo Christus annus dicitur, ꝙ quemadmodum in dierum anno fit fructuum plenitudo: ita in Christo & fuit, & ēt nunc est omnium bonorum plenitudo & abundantia. Habet .n. Christus suos menses, habet suos dies. Siquidem duodecim Apostoli duodecim menses sunt, & reliqui dies Christiani oēs, & fideles, quorum horæ sunt neophyti. Inscribuntur quoq; cereo Paschali indictio, vel æra, atq; epacta. Qm̄ actiones omniū & successiones temporum per Dei dispositionem rectè disponuntur. Vocabatur aūt indictio antiquitus spacium quindecim annorum, quod ex tribus cōstat quinquenniis, in quibus orbe triumphato per soluebatur Romanis tributum ex vniuerso orbe. Primò aūt quinquennio soluebatur aurum, secundo argentum, tertio ferrum, ad conficienda arma, & æs ad ornandam ciuitatem. Et sic singula quinquennia illius spacij quindecim annorum similiter appellabatur indictio. Finitis aūt quindecim annis reuertebatur tributorū indictio vt prius, quæ ꝙ ita tribus lustris indicebatur, sic dicta est, Appellatum itē est tributum hoc æra ęrę, ꝙ eodem modo singulis annis omnis orbis Reipublicæ Romanæ quodcunque genus æris persoluere professus fuerat. Prius ergo fuerunt indictiones, & postea æræ, ob æs æris, sic dictæ. Ad cuius tandem nomenclaturā accessit epacta, ꝙ additionē significat, a Græco verbo ἐπάγω.

De consecrando siue benedicēdo cereo. Cap. 109.

CEreus a diacono benedici & consecrari oportet, non aūt a sacerdote, vel Episcopo, ēt si sint præsentes quantumuis maioris sint ordinis, & dignitatis. Per quod qdem intelligitur, ꝙ Xps resurgens ex mortuis primo sese obtulerit & ostēderit mulieribus, per quas, vtpote quæ erant sexus debilioris, gloriam suę resurrectionis Discipulis suis nunciauit. Sed nec illud temere fecit Dominus,

Nam quemadmodum principium mortis per fœminam in mundum intrauit,ita quoq; necessarium fuit,vt initium nostræ restitutionis & salutis per mulierem mũdo annunciaretur. Vnde profecto cursoriè considerandum est, mulieres tribus gaudere priuilegijs,quorum primum est, quod in paradiso sit condita ac creata, alterum, quod ex muliere natus sit Christus, & tertium quia resurgens a mortuis primo apparuit mulieri.

Cur tituli hi taceantur & de baptismo. Cap. 110

DVabus de causis tituli lectionũ non præcinuntur,quarũ prima est,quoniam Christus caput nostrum necdũ nobis sit restitutum. Secunda vero; quia qui sunt baptizandi,ad quos totum illius diei officium pertinet,adhuc in ima ignorantiæ scripturarum profunditate immersi detinentur. Quum ergo scripturas non intelligant,non expedit earum nominare authores. Inde quoq; est quod tum lectiones recitentur ex veteri testo, cuius cognitio non nisi spiritu renatis perfectè manifestatur Absolutis lectionibus in magnis quibusdam Ecclesijs lætania iuxta numerum religiosorum,qui illhuc conueniunt,decantatur:in quibusdem vero Ecclesijs ter dicitur,vt fides Trinitatis repræsentetur. Quòd aũt eundo ad fontem ac redeundo lætania cantetur,declarat sanctos orare pro baptizandis:vt baptismi sacramentum vera fidei percipiant, & iam baptizati deinceps in veritate fidei & sacramento cõfirmentur. Sciamus ergo, quod in baptismo tempore Apostoloru aliud nihil dicebatur, nisi hoc tantummodo, Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritussancti. Sed B. Clemens ex doctrina B. Petri inunctionem chrismatis & olei addidit. Postea Leo & Damasus summi Pontifices, ac B. Ambrosius reliqua adiecerunt,priusq; baptizabant in fluuijs & stagnis. Qđ vero sacerdos in aquis suauiter anhelat,significat fidelem facilè diabolũ posse abigere. Anhelat igitur illhic, vt diabolus inde expellatur. leui.n. flaru põt repelli ab illo,qui in Domino confidit. Cereus in aquis ponitur quod contractus corporis Christi in baptismatè aquas sanctificauerit, & vim regenerandi illis contulerit. Repræsentat aũt cereus super columna positus & accensus columnam ignis,quæ nocte præcedebat filios Israel, quando Aegypto exeuntes intrarunt mare rubrum, in quo præfigurabatur baptismus, vt per desertum venirent in terrã promissionis. Extinctus vero ostendit columnam nubis,quæ item eosdem protegibat interdiu. Columna.n.tria præstabat, protegebat namq; illos à sole,ab hostibus,& nocte eis lucem præbebat. Pari ratione Xp̃s præcedens baptizatos,obumbrat eos contra incitamenta viriorum,& protegit ab hostibus,s.a dæmonibus, & a mundanis cupiditatibus,atq; illuminat per charitatem. Vnde dicitur. Ignis consumens in nobis vitia. Proinde quod chrisma in aquas funditur,significat cœlestia terrenis per fidem baptismatis coniungi. Ob quã ẽt causam fieri dicimus, quod sacerdos vocẽ mutet,& qñq; vtatur voce alta,quandoq; demissa. Eo.n.nobis innuitur,quod iam,i.terrestria per baptismum iũgantur cœlestibus. Consecrata igitur aqua veniunt baptizandi,vel a susceptoribus adferuntur, & baptizantur,sed prius tamen de fide interrogantur. Postea vero oleo inungunt in pectore,& in scapulis. In pectore quidem,vt capaces sint intellectu mandatorum Dei. In humeris vero, vt sint robusti ad portandum iugum & onus legis. Dein de ter merguntur quod in fidei Trinitatis baptizentur Primo recta facie versus aquam, & capite versus Orientem debent immergi,secundo ad Aquilonem capite verso,tertio capite verso ad Meridiem. Ac primo quidem dicere debet. In nomine Patris,mergendo puerũ in aquam facie versa ad Orientem,postea paululum leuare & dicere,& Filij, mergendo eum versus sinistrã partem, & iterum paululũ leuare,ac dicere,& Spiritussancti, eundẽ mergendo versus dexteram partem. Atq; ita tandem ipsum in altũ subleuare,ac susceptoribus. cõmittere debet sacerdos,a cuius manu puerum vt hi suscipiãt oportet,vñ & susceptores sunt appellati. Nõ.n. dẽt sacerdos ipsum in aquis relinquere, sed susceptoribus tradere. Tũc baptizatus in vertice capitis inungĩt,in eius significationem,

tionem, quod Spiritussanctus ei datur. Bis autem datus est Spiritussanctus. Primo, Christo adhuc degente in terra, quando Discipulis discumbentibus inspirauit, inquiens. Accipite Spiritumsanctum, quorũ remiseritis peccata &c. Secundo e cœlo, atque ideo bis quilibet homo inungitur chrismate: Primo in baptismate, & in vertice, postea in confirmatione ab Episcopo in fronte: datur.n. nobis bis Spiritussanctus: In baptismate quidem datur, ad emundationem & collationem virtutum. In cõfirmatione vero ad corroborationem. Inuncto chrismate baptizato imponitur capiti eius chrismale rotunda quędã mitra, quæ coronam vitæ significat, vel candida induitur vestis, quæ ad similitudinẽ cuculli ex albissimo panno cõficitur filo rubro supertexto. Candida illa vestis innocentiæ stolam designat, quę nobis redditur in baptismo. Et notandum est, quod huiusmodi albam vestem gestare debeat septem integris diebus, nec confirmati nisi illis septem plene absolutis, propter septiformem spiritum, qui datur in baptismo. Sed rubra illa fimbria, quæ vestis illi assuit & supertexitur, significat passionem Christi, per quam baptismi Sacramentum impletur. Aut sane rubra illa fimbria exprimit funem, quem Raab in Hierico per fenestram dimisit, pro hospitiũ, quod ipsa præstiterat exploratoribus missis ab Iosue, ad cuius signum saluata est domus eius cum tota sua familia. Cæterum rursus hic animaduerte, quod supradictum est, neminẽ debere in susceptorem accipi, nisi orationem sciat Dominicam, & duodecim suæ fidei articulos. Hæc.n. duo oẽs susceptores vt filios suos doceãt, obligantur, cum illorum fideiussores sint quasi fideiussores. Quocirca eos obseruare quam fieri potest studiosissime debent, ne vnquam fide & iustitia excidant, vtpote responsuri in die iudicij de omnibus illis, quæ enormiter illi perpetrauerint. Sacerdos quoq; pater, & susceptor illorum est, quos baptizat, ita vt eos instruere ẽt teneatur. Sed qa propter multitudinẽ omnibus vacare non posset, totum illud curæ susceptorũ committit. Itẽq; & spiritualis pater esse dr̃ Sacerdos illorum, nempe quibus verbum vitę concionatur, & quorum audit confessiones.

Vnde sane grauius ille peccare dr̃, qui ei mulieri concumbit, quæ suæ est parœciæ, quam mulieri quæ est alterius, cum eiusmodi mulier spiritualis sua appelletur filia. Solet apud nõnullos qõ exoriri de numero susceptorum, & quot debeant esse necessario ad puerum e sacro fonte suscipiendum. Verum nos dicimus, quod vnus facile posset sufficere. Sed quũ in ore duorum vel trium testium cõsistat omne verbum, ideo ad minus tres necessario requirũtur, quorum vnus vir sit oportet, & duæ mulieres, nec ẽt plures, ne carnalis copula per spũalem coniunctionem impediat. Quatuor aũt sunt gña personarum, quas Ecclesia in susceptores nõ recipit, vt sunt Abbates, monachi, abbatissæ cum suis monialibus, qui sunt vnum genus, ad alterũ referimus infideles, & ad tertium illos, qui nec dum sunt confirmati. Hi.n. fideles vere appellari non debent, ita vt nec hinc veri testes esse possint. Ad postremum genus referendus est vir cum sua vxore, nisi prius castitatis ambo fecerint votum. Nã si permitteretur, vt eundem puerum e fonte susciperent, iam eiusdem fierent patres spirituales, ita vt inde in posterũ sese mutuo carnaliter cognoscere nõ liceret, quemadmodum in Decretis prohibitum est. Sed & hoc egregie admittendum est, vt aliqui cum puerum e fonte susciperẽt, qui cum illis ius est cognationis. Nam dilectio charitatis quantum fieri põt, per baptismum extendi debet. Proinde vero q̃ quam Pagani siue Gentiles tẽpla sua circa fontes conficere soliti sint, atq; aquam illhic semper in prõptu habere, per cuius aspersionem se purificari credebant, ita vt illos fontes delubra nominauerint, a diluẽdo, atq; sic naturaliter ad baptismum accesserint, nos tñ ab eorum consuetudine baptismũ non sumpsimus. Habemus.n. illud a tribus potissimum, quæ in veteri testamento fuerunt, nimirum à cataclismo, i.a diluuio, à mari rubro, & ab Iordane, quæ nobis velut figurã baptismi præbuerũt. At roget aliquis, num ẽt liceat in cocta aqua vt in cereuisia vel mulso, vel in vino, vel in oleo, vel in alio liquore aliquem baptizare? Verumenimuero nulla in alia re istud facere permissum est, nisi tantummodo in pura aqua, siue illa ex ni-

30.q.4 c.d' videtur. Extra de cogni.spi. c.2.& 4.

De tempore regressionis. Cap. 112.

Dictum est hactenus de duobus těporibus, reuocationis nimirum, & deuiationis. Nunc vero sequitur tempus ipsum regressionis,nő quidem ordine temporum,sed ratione officiorum. Hoc itaque tempus vocatur Paschale, significatque tempus illud,quod futurum est post diem iudicij. Quoniam tum temporis ad vitæ patriam, quã per Adamum amisimus,propitiante Deo regredimur. Cognoscendum tamen est, primam huius temporis septimanam communem esse,& huic tempori, & præcedẽti.Pertinet enim tota ad Septuagesimam, vt supra dictum est. Vnde profecto illud est,quód tractus, qui in ipso sabbato Paschæ canitur,& graduale per totam illam septimanam canteutur, quæ laborem nobis indicant.Duo etenim illa respectu cãtantur Quadragesimæ: Alleluia vero, & cætera cantica lætitiæ propter tempus regressionis.Dicitur autem hæc septimana Paschalis,quæ a paschate,primo huius tẽporis die sic denominata est.

De officio huius temporis. Cap. 113.

Vt ergo temporis huius officium commodè tradamus, & a primo die incipiamus, necesse est videamus primo de ipso nomine, eiusque ratione, & causa, ac deinde de ipsius diei officio. Vocatur dies hic Pascha, siue resurrectio Domini. Est autem Pascha Græca vox,diciturque nobis transitus,nő passio,vt plerique arbitrantur. Hæbraicè vero dicitur Phase. Sed ideo diem hunc Græco nomine,& non Hæbraico appellamus,licet Hæbraica lingua dignior sit, vt non solum in alijs,verum etiam ne in nomine quidem videamur iudaizare. Propter hanc eandem causam & Pascha, & Pentecostes,quas ipsi celebrãt, in nostris calendarijs certo die non annotantur, nec vnquam eas illo tempore celebramus, quando illi,ne eos in aliquo imitemur, neve hic rursus quosdam sequamur hæreticos,qui dicebant, Euangelium nő posse sufficere ad salutẽ sine cæremonijs legalibus. Vocamus autem diem hunc Græco potius vocabulo, quàm Latino, quód Græca lingua olim apud Romanos tantæ fuerit authoritatis, vt dies solemnes,ac dignitates suas Græcis nominibus vocarent,vt Pascha,Pentecoste,ὑπαντὴ, Epiphania, Apostolus,Episcopus, Archiepiscopus &c.Vel dici potest, iuxta Augustinum, nomen hoc paschæ diuina constitutione compositum fuisse a Græco verbo τοῦ πάσχειν. quod pati interpretatur, & hoc nomine Hebræo Phase,quod si Latine reddatur,sonat trãsitum.Recte enim duo hæc nomina πάσχειν, & phase conueniunt in hoc nomine paschę tam secundum significationem,quàm secundum voces. Secundum quidem significationes. Quoniam in passione Christi fuit transitus. per passionem enim Christus transiuit a morte ad vitam,& fecit nobis viam credentibus in resurrectione eius,vt transeamus & nos de morte ad vitam. Quare non immerito nomen hoc vtriusque nominis habet significationem, atque ita artificiosè etiam in re complectitur significationem eius vocabuli latinam, vt ex duabus linguis fiat tertia, nempè Latina. Appellatur enim pascha ipsa dies Resurrectionis. Verum tempus pascha le dicitur a Dominica in Ramis palmarum vsque ad octauam paschæ, ita tamen vt Dominica in ramis palmarum appelletur minus pascha, quia tunc inducebatur agnus, qui sexta feria debebat imolari. proprie vero dicebatur pascha dies, quo agnus imolabatur. Modo de causa nominis dicendum est. Vocatur autem tempus hoc Pascha secundum historiam,tropologiam,allegoriam, & anagogen.Et quidem secundum historiam,quoniam populus Israeliticus, quando primũ celebratum est pascha, transiuit per mare rubrum, cum ex Ægypto egrederetur. Vel quando angelus ille exterminator per Ægyptum transiuit,interfecitque totius Ægypti primogenita ab homine vsque ad pecus, ad illas domos pertransiens, in quarum foribus non inueniebat sanguinem agni, in formam literæ huiusmodi T. Secundum allegoriam; quandoquidem hoc tempore per baptismum ecclesia ab infidelitate transijt ad fide-

[illegible]litatem. Dicitur.n.allegoria alieniloquium, vel potius inuersio, quasi aliud verbis, aliud sensu ostendimus. Secundum vero tropologiam, quia hoc tempore per confessionem transimus a vitijs ad virtutes: dicitur que tropologia, quasi sermonis ad mores conuersio. Denique secundum anagogē, quia Christus nunc a mortalitate ad immortalitatem transiuit, fecitque, vt quemadmodum iam resurrexit, nos in vltima, & vniuersali resurrectione ex hac mundi miseria ad aeternam beatitudinem transiremus. Nam & illi, qui in inferno erant, tunc transierunt, id que ab inferno ad portam paradisi. Dicta est autem anagoge ab ἄνα sursum, & ἀγωγὴ, i. ductio, quasi sursum ductio. Volente.n.Deo a mortalitate transimus ad immortalitatem, qui transitus subtilis, & excelsus est. Sic.n. in hoc nomine Hierosolimæ quatuor ista possunt inueniri historia, quemadmodū de ea ciuitate, ad quam pergunt hospites & peregrini, allegoria, vt est ecclesia militans, tropologia, vt quæuis anima fidelis, anagogæ denique vt Hierosolyma cęlestis. Intellige tamen Christi transitum anagogicè, non allegoricè in prædictis, s. Pascha, & cæteris. De officio autem huius primæ septimanæ generatim dicimus ad nocturnos nocte tres duntaxat psalmos cum tribus antiphonis. tres item lectiones cum tribus responsorijs, idque ex humilijs tantum dici debere. Cæterum in quibusdam ecclesijs ad vnumquodque responsum annectunt Gloria patri. Fit etiam in plerisque ecclesiis, vt cantato vltimo responso cum candelis cereis, & solemni processione eant ex choro ad locum quendam, vbi imaginarium sepulchrum compositū est, in quod introducuntur aliquot in personis mulierum, & discipulorum Ioannis, & Petri, quorum alter altero citius sepe fitur, sicut Ioannes velocius cucurrit Petro, atque item alij quidam in personis angelorum, qui Christum resurrexisse dixerunt a mortuis. Quo quidem facto personæ ex redeunt ad chorum, referuntque ea, quæ viderint, & audierint. Tunc chorus audita Christi resurrectione prorumpit in altam vocem, inquiens, Te Deum laudamus. Ad primam vero nonnulli dicunt tota hac septimana psalmum hunc. Confitemini Domino quoniam bonus, quod præcipuè de Christi resurrectione agit. Symbolum autem Athanasij, Quicunque vult &c. toto illo tempore non cantatur, quoniam maximè pertinet ad fidem. Sed hoc tempus indicat octauam ætatem, vbi non fides erit, sed res, vbi non figura erit, sed veritas, paulo tamen aliter in quibusdam ecclesijs solet fieri, vt in nostra Parisiensi. Sed animaduerte, quòd cum Credo in vnum Deum perinde fidei sit Symbolum, ad Missam tamen legatur, & quod illud quidem fiat ad instructionem neophytorum in articulis fidei. Aliud vero symbolum, quod minus appellatum est, ad primam plane subijcetur ob suam significationem. Nam cum venerit, quod perfectū est, tum perimetur, id quod ex parte constat. Præterea animaduerte hanc solemnitatem vsque adeo esse magnam, vt per antonomasiam atque excellentiam vocetur solemnitas solemnitatum.

Quæ circa hoc tempus sint obseruanda. Cap. 114.

POst hæc priusquam cætera prosequamur, de quibusdam, quæ huc consideranda veniunt, oportet paucis tractemus, videlicet de ornatu templi, de reconciliatione proximi, de modo salutandi, de veneratione huius temporis, de mensa corporis, & postremo de quadam libertate Decembris. Ac templum quidem aliud, vt diximus, est materiale, aliud spirituale. Materiale est, quod ex lignis, cementis, saxis, lapidibus, & cæteris ædificandi materijs confectum est: spirituale vero nos sumus. Verumque circiter hoc tempus mundandum est, vtrunque ornandum, & poliendum. Necesse enim est, vt hoc tempore ad balneas veniamus non vtique ad voluptatem, sed ad eius rei declarationem, vt per extrinsecam corporis ablutionem, interiorem animæ purgationem fieri debere intelligamus. Exigit præterea tempus hoc, vt barbas radamus ac tonsuras, & coronas quas in vertice capitis gestamus, capillosque demamus. Abrasio enim capillorum, & barbæ, quæ ex superfluis stomachi nascuntur humoribus, vt vngues ex superfluis humoribus cordis,

I, significat, quòd debeamus vitia, & peccata, quæ nobis sunt superflua, resecare. Capillos vltra aures demere debemus, vt quinque corporis sensus expeditos, & promptos ad seruiêdum Deo habeamus. Sed ideo summitatem capitis radimus, quo per hoc nihil inter nos, & Dominum esse demonstremus. Oportet ergo huic mundas, & solemnes induamus vestes, maximeque candidas, depositis nimirum nigris, & penitentialibus. Indicat enim tempus hoc secundam illam resurrectionem, qua nos stolam salutis, vel glorificationis corpore induemus, & animo stolam iustitiæ. Vel etiam propter renatos, qui albis vestibus tunc sint induti. Vel denique ob angelos, qui in resurrectione Domini albis vestibus apparuerunt.

De ornatu Templi materiali. Cap. 115.

DE emundatione materialis templi superius dictum est. Nunc vero de ipsius ornatu exponamus, qui triplex est, in ornandis parietibus in choro, & in altari. Ad parietes quidem sunt appendendæ cortinæ, aulæa, & pallæ sericæ. In choro habenda sunt dorsalia tapeta sedilia clericorum. Sunt autem tapeta tegmina variis coloribus depicta, quæ præcipuè sub episcoporum pedibus sternuntur, quòd mundana pedibus penitus calcare deant. Sic & velamen adesse debet, quod ante crucifixum remouetur, retro quem ponitur pallium, quod quæ priuserant operta ante Christi passionem, modo manifestê tur. In quibusdam locis crux in altum erigitur cum vexillis, quæ per Christi victoriam designatur. Altare quoque suis ornamentis decoratur, et crucibus ordine collatis, capsis testibus Euangelicis, philaterijs. Est tamen discrimen inter philacterium, & philacteriam. Philacterium enim chartula est, in qua decem legis præcepta scribebantur, cuiusmodi chartas solebant ante suos oculos circumferre pharisæi in signum religionis. Vnde in Euangelio, Dilatât enim philacteria sua, & magnificant fimbrias. Atque hoc quidê philacterium φυλασω, idest, custodio, dictum est, & thoral, quod est lex. Philacteria autem, philacteriæ vasculum est vel argenteum, vel æneum, vel etiam christallinum in quod sanctorum cineres, & reliquiæ reponuntur. Porrò autem tres sunt causæ quamobrê ecclesiæ thesaurus in magnis solemnitatibus in apertum proferatur. Et primo sanè propter cautelæ considerationem, vt appareat, quàm cautus ille fuerit in seruando, qui illum seruare debuerit. Tum vero propter solemnitatis venerationem, tandemque ob memoriam oblationis, quo videlicet in illorum offeratur memoriam, qui istiusmodi bona ecclesiæ prius obtulerunt. Ante altare dependi oportet pulchrum aliquod velamen, nimirum pallium, vel ei simile quidpiam, seu tabula, vel aurea si habeatur. Ante qđ quidem ornamentum in nonnullis magnis ecclesijs velamenta trium colorum poni solitum est, vnum rubrum, alterum subalbum, tertium nigrum, quæ tria significât tempora: Paschate enim quum prima lectio finita est cum suo responsorio velamen nigrum, quod tempus ante legem indicat, remouetur. Postquam vero secûda cum responsorio absoluta est, remouetur velamen candidum, per quod tempus sub lege exprimitur. Ita demum & tertia lectione finita ac responsorio, deponitur velamen rubrum, quo tempus gratiæ significatur, in quo per Christi passionem ad sancta sanctorum, idest ad æternam gloriam nobis patet aditus.

De reconciliatione proximi. Cap. 116.

SEquitur de reconciliatione proximi. Cum enim illo die communicare omnes debemus, si cum aliquo discordes fuerimus, necessario oportet, vt ipsum nobis reconciliemus. Alioqui certe iudicium nobis sumeremus, quòd eleganter a minori probari potest, iuxta illud Euangelicum. Si offers munus tuum, & cętera. Vnde est, quòd sacerdos diebus dominicis postquam concionem absoluerit, teneatur populo orationem dominicam, & fidei articulos vernacula lingua exponere. Ex qua etiam causa fit, quòd oratio dominica alta voce in missa cantetur, vt omnes eam addiscant, & hinc ad conciliatio

nem

nem proximi admoneantur. Tota hac pa schali septimana ęquum foret, vt nisi aliter modo vsus obtineret, hoc pacto vnum quemque salutaremus, videlicet: Resurrexit Dominus. & qui ita salutatus esset, responderet Deo gratias, datis sibi mutuo osculis in signum dilectionis, & charitatis.

De veneratione huius temporis. Cap. 117.

VErò nunc quoque de veneratione huius temporis pauca dicamus. Vsque adeo tempus hoc venerandum, & colendum est, vt omnia ergastula, & operatoria, & officinas tam mulierum, quàm virorum occludere debeamus, ac nulla venalia exponere exceptis illis, sine quibus cœnari non posset. Præterea oportet nos latomias, & cętera genera carcerum relaxare, & captiuos communi aeri restituere integra hac septimana, vt gaudio nostro nobiscum cõmunicent. Sunt autem latomiæ lapidicinæ, in quibus cædũtur lapides, & ad quas damnari solebantij, qui in opus metalli damnabantur. Tametsi quidem & ꝓ quouis carcere accipi possit, vel quòd Romæ huiusmodi latomia in carcere prope Tullianum fuerit, vel quòd lingua seculorum latomia Syracusis carcer appellabatur. Seruos autem, & ancillas ac omnes, qui nostro seruitio sunt addicti, profecto ab omni seruitutis seueritate eos hoc tempore laxare debemus, quemadmodum etiam nostros pastores, siue sint equorum, siue porcorum, siue armentorum, siue etiam ouium, & caprarum, vt liberè, & securè omnes possint ad audiendum diuinum officium conuenire, & communicare. Inhumanum quoque est hoc tempore debita a debitoribus exigere, ita vt vel hinc tum temporis pascua communia esse dicantur.

De mensa corporis. Cap. 118.

NIhil quod non sit a sacerdote benedictum, hoc die Paschatis comedere debemus. Vnde etiã nũc in quibusdam regionibus ꝓ more receptum est, vt in magno vase omnia quæ velint illo die comedere fercula ad ecclesiam deferant, in cuius atrio, & vestibulo a sacerdote cum cruce, & aqua lustrali, quam benedictam dicimus, in sacris vestibus benedicuntur. Postea vero sacerdos aliquid sibi de singulis ad suam necessitatem sumit. Et certe nullus quouis die quicquam vel edere, vel bibere deberet, quod non ante sit benedictum, vnde beatus Hieronymus de quadam moniali recenset in eo libro, cui Vitas patrum titulum fecit. Cum enim illa forte fortuna in ortum suum iret, & lactucas absq; benedictione comederet, simul etiam diabolum, qui sub eas sese abdiderat, impruděs deglutijt, qui multo tempore eam acerbè vexauit. Debet autem quiuis homo hoc die tria potissimum exercere, misericordiam videlicet, liberalitatem, & sobrietatem; Misericordiam, vt egenos, & vagabundos ad se suscipiat, eisque misericordiæ opera exhibeat, & illis aliquid iuxta quod in lege præceptum est, mittat, q̃ nihil sibi aut coxerunt, aut præpararũt. Liberalitatem vero maximè hoc tempore quemq; exercere oportet, vt si abundat, vicinis, & amicis suis quippiam impartiatur. Sed & sobrietatem ideo, quòd debeamus illo diei magis sobriè comedere, vt sibi quisque parcus sit, alijs vero largus. Obseruet ergo quilibet misericordiam quantum ad pauperes, liberalitatem quãtum ad amicos, & sobrietatem quantum ad seipsum.

De paruo prandiolo. Cap. 119.

EXponendũ modo est de paruo quodam prandiolo, quod fieri dět ante magnum prandium in Paschate, quãdo communicatum est. Statutum enim est in quibusdam ecclesijs, & vbique terrarum sic debere fieri, vt illo die panis, & vinum in ecclesia habeať, & cum homines cõmunicauerint, detur statim vnicuique panis buxea, priusquã recedant, & paululum vini, ne forte quippiam de sacramento in ore remanserit, quod expuendo facilè emitti queat. Posset enim facile contingere, si non statim comederetur. Quæ sanè laudata consuetudo omnibus probatur, sumpsitque originem

ginem ex institutione B.Benedicti.Instituit namq; vir ille sanctissimus ob eandé causam, vt illi, qui alijs fratribus debent in prandio post communionem ministrare,aliquid prius comederent. Atque hoc quidem prandium mixtum appellari solet. Debent autem singulis diebus religiosi communicare, qui vel pomum, vel aromata aliquod, vel tale quippiá saltem comedere debent,quod nauseam compescat. Eadem etiam consideratione statuit ecclesia,vt missæ tribus certis horis ꝓ dierum qualitatibus celebrarentur. Tertia videlicet hora diebus festis, sexta profestis,& nona in ieiunijs, vt absoluta missa, & peracta communione, statim accedat ad prandium,ne prædictam causam incurrant hi,qui communicauerunt. Dixit his tribus horis, quia his celebratis licet prádere pro qualitate dierum, & non prius. Si autem forte contingat,vt vel hoc die, vel quocunque etiam alio,sacramenti aliquid è calice excidat, sciendum est,si de corpore fuerit,quod sumi oporteat. Si vero de sanguine super pannum ceciderit, quod debeat illud omne lambi quantum fieri potest,& si pannus iste lauandus sit, lauetur in piscina.Sed si super lapidé, vel lignum ceciderit, debebit omnino eradi, & quod abrasum est comburi, ac cinis ille sub altare recondi. Idem faciendú est, si simile quippiam nausea acciderit. Animaduertamus ergo hic,quod ob duas ꝑcipuè causas aliquid lauatur, nempè ꝑꝑ venerationem sacramenti,sicut sacerdos lauat manus,quando sacramentú tetigit, & propter immunditiam,vt quod immundum est,mundum efficiatur.Idemq; & illud animaduertamus decretum fuisse in quodam Concilio Pictauiensi, vt nullus vnquam sine lumine aut communicaret, aut missam celebraret, proinde cum eo, quod statim diximus,obseruemus,neque laicum, neq; sacerdotem debere post cómunionem in talem locum expuere,quo sputum istud facilè possit conculcari, videlicet ante comestionem. Vbi ét diligéter cauendum est,ne in locum immundú, & impurum expuatur.Quod autem hic quęritur, quemadmodum canon dici debeat, citone,an tarde? respondemus, verba debere cito pronunciari,sed tñ discretè. Et cur obsecro cito? ne videlicet muschę venientes auferant suauitaté vnguenti. Qđ quidem constat etiam ex veteri testaméto in Exodo,vbi hoc pacto dicitur. Comedetis festinanter. Dictum est enim illud de imolatione agni.

De quadam libertate Decembris. Cap. 120.

Restat vt de eo nunc agamus, quod vltimo loco in partitione superiori propositum fuit,nimirum de quadam libertate Decembris, quæ hoc tempore in quibusdam locis obseruatur. Sunt.n.nonnullæ ecclesiæ, in quibus vsitatum est, vt vel etiam Episcopi, vel Archiepiscopi in cœnobijs cum suis ludant subditis, ita vt etiam sese ad lusum pilæ demittant. Atque hæc quidem libertas ideo dicta est Decembrica, quod olim apud ethnicos moris fuerit,vt hoc mense serui,& ancillæ,& pastores velut quadam libertate donarentur, fieretq; cum dominis suis pari conditione, communia festa agétes post collectionem messium.Quamquam vero magnæ ecclesiæ,vt est Remensis,hanc ludendi consuetudinem obseruent,videtur tamen laudabilius esse non ludere. Notádum quoq; est in plerisque regionibus secundo die post Pascha mulieres maritos suos verberare,ac vicissim viros eas tertio die quemadmodum licebat seruis in Decembris dominos suos impunè accusare.Quod ob eam rem faciút, vt ostendát sese mutuo debere corrigere,ne tempore illo alter ab altero thori debitú exigat. Vnde sciendum est in Concilio Elibertino sub Siluestro Pontifice huiusmodi decretum fuisse,vt vir, & vxor quando deberent communicare, tribus diebus anteq́ communicarent, ab amplexibus abstinere, & postea item tribus sequentibus ad minimum,vel quinque,vel septem,ꝑpter septé dona Spiritussancti. Qđ sanè decretum sumptum est ex libro Regum, idque ex eo loco vbi dr. Dauid fugiens a facie Saul venisse Nobe,ad sacerdotem Abimelech,& petijsse ab eo cibum. Qui nó hřet quod ei daret, nisi panes propositionis, quos non licebat nisi sacerdotibus comedere, & illis ét mundis, quum postularet tamen illos sibi dari Dauid. Sunt, inquit, pueri

pueri tui mundi. Cui Dauid respondit, si de mulieribus quæris, ab heri, & nudius tertius abstinuimus. Alij autem codices sic legunt. Si pueri tui sunt mundi, maximè a mulieribus, manducent. Quasi diceret. Necessitas non habet legem. Si tñ ex coitu sunt immundi. ne in necessitate quidem eis dabo. Et inquit ad eum Dauid. Ab heri, & nudiustertius nos continuimus, & sunt vasa puerorum sancta, idest, corpora, in quibus continentur animæ, vel ipsi pueri. Porrò via polluta est, sed hodie sanctificabitur in vasis. Quasi dicat, Forte in via hac aliquid immunditiæ cõtraximus, sed munditia corporum sufficit ad eam mundandam. Nec vero dico, qđ si vir ab vxore thori debitum postulet, qđ huic illa non reddet, sed debet ipsum placidè monere, ne exigat. Si vero instet, nec vllis monitis acquiescat, persoluat, ne exigenti forte hinc magis peccare accidat, quemadmodum non ita pridem quibusdam Germanis fertur euenisse. In Germania enim quum castè integra quadragesima vincentes vir, & vxor seorsum cubuissent, fortè fortuna Paschali nocte cum ad matutinas surrexissent, mulier exegit debitum, quam diligenter vir corrigens cum nihil bonis admonitionibus proficeret, promisit se illud facturum, qđ peteret simulatque rediret, & sic ad matutinas abijt. Illa vero quasi furibunda domi remansit, & accersit iuuenem quendam sui mariti fratrem in eadem domo dormiẽtem, petens ab eo, vt se cognosceret. Qui nolens ei acquiescere, tum propter temporis venerationem, & sanctitatem, tum propter incestum, quod illa impudenter petebat, prorsus se facturum denegauit, atque iterum hic obdormiuit. Tum mulier ob repulsam, quam passa fuerat, vehementius ardens, dormientem iuuenem obtruncat. Viro autem redeunti domum omnem rem narrat ordine, inquiens. Huius mali tu author es, qui hæc me facere coegisti. Proindè longam multamq; ambo egerunt pœnitentiam, nec ideo sunt separati. Quare hæc in parte intelligendum est, virum mulieri in omnibus præesse, & in mulierem omne habere imperium exceptis genitalibus, in quibus vterque par est, & dominum, & imperium. Vnde dicitur, Vir non habet potestatem suæ carnis, sed mulier: nec mulier sui corporis, sed vir, hoc est genitalium, sic enim exponit Augustinus. Hinc etiam est, quòd sacerdotes non habeant mulieres. Si enim haberent, quotiescunque ab ijs debitum exigerent, illud soluere tenerentur. & sic non possent infra tres dies sequentes altari ministrare. Ac sciendum præterea est, quòd tribus diebus Paschá sequentibus planè sit feriãdum, sed quarto die liceat viris rustica exercere opera: fœminæ autem debeant a nendo abstinere. Magis enim sunt necessaria ea, quæ ad agrorum culturam pertinent, quam ista alia. Vnde Gregorius. Melius est, inquit, fodere, & arare die dominico, quam ducere choreas. Ex hoc sanè fieri dicimus quòd singuli isti dies propria, & peculiaria habeant officia, & propria responsoria: alia autem nõ item, sed quasi per quãdam accommodationem. In hac porrò septimana nihil legendum est ex veteri testamento, sed quælibet dies sua habet officia. Nec cantandum etiam est. Quicunque vult, quia hoc tempus significat futurum illud tempus, quod adfore post resurrectionem credimus, quando omnis fides, omnis spes omnino destruetur. Post officium autem hic versiculus dicitur, scilicet. Domine probasti me, & cognouisti me. & quidam tacent, sessionem meam. Sed tamen vtrunque dici potest, quo indicatur duplex in Christo natiuitas Bifariã prima cantari potest, aut breuius, aut prolixius. Prolixius quidem, cum plena esse dicitur, fitque in lætania, & cum precibus. Breuius autem, quum minus plena esse appellatur, ac fit, vel tantummodo cum precibus, & sine lętania, vel sine lætania ac sine precibus. Atque hæc est, quã hisce diebus canimus sine precibus, & omnino breuius, quàm alio tempore. Magna item in communicandis cautione opus est, vt videlicet sacerdos prius audiat confessionem eorum, qui sunt communicaturi, & si quis aduersus fratrem suũ odium, vel criminale aliquid habeat, admonendus prius est, ne communicet, antequam fratri suo reconcilietur. Sed si huiusmodi aliquis se cũ alijs imprudẽter ingerat, non est ei negandũ, nec agi dum,

vt quidam agunt, qui hostias habent, & consecratas & non cōsecratas, ita vt si aliqui accesserint, qui fraternū odium exercuerint, vel aliquid criminale, cōmunicēt de non consecratis, verum eos grauiter peccare satis manifestum est. Falluntur.n. eos, quanquam non minus, imo magis peccant alij, qui sumunt, cum sponte & voluntarie rei sint. Nam putant se verum corpus sumere, & non pertimescunt illud sumere indigne. Debet ergo sacerdos panem habere consecratum, vt si tales accesserint illo etiam pane communicent. Quatuor autem modis communicatur in Ecclesia, vel sumendo corpus Domini, vel pacem dando, vel benedictionem accipiendo, vel etiam sub finem missæ cū dicitur. Humiliate vos ad benedictionē. Quod ideo institutum est, vt si quis hoc modo non communicet, saltem illo. In primitiua enim Ecclesia præceptum erat, vt singulis diebus corpus Domini sumeretur, postea vero crescente numero fidelium, vt singulis dieb. dominicis. Vnde etiam nunc in Græcia sub anathemate ponitur, qui à tribus diebus dominicis non communicauerit. Modo autem nos tenemur in tribus solemnitatibus, nimirum Paschate, Pentecoste, & Natali. Appellatur autem prima illa solemnitas Paschæ, agnus & transitus, salutandumque eo tempore est, hoc modo, Resurrexit Dominus. Sic & eodem die in principio missæ populo est concionandum, vel post Euangelium, & admonendi sunt discordes ad cōcordiam. Ob quam quidem causam fieri putatur, vt cum Dominica oratio in Prima dicitur voce submissa, alta & expressa eadem pronuncietur in Missa, vt vel eo pacto adhortentur qui in fraterno sunt odio, & ad concordiam discordes excitentur, antequam communicēt. Nunquam etiam magis indigne corpus Christi sumi potest, quàm ad eum modum.

Expositio quorūdam, quæ cum circa hoc tempus tum alibi etiam obseruantur. Cap. 212.

QVamobrem autem Episcopi, & alij Ecclesiastici ferijs hisce Paschalib. ludere possint, modo expositum est. Sed deinceps, vt & alia nonnulla, quæ cum hic tum alibi fiunt, explicemus, hinc ordiemur, videlicet apud quosdā hoc tempore aquarum fieri dimensiones, ne quia tota Quadragesima vigilauerunt, his sanctis diebus velint dormire. Induimus autem hoc etiam tempore albas vestes, tum quod pueri regenerati eas habeant, tum quod eo die angeli in albis uisi sint. Ob causas supradictas tacetur, Quicunqȝ vult, & canitur. Credo in vnum Deum. Animaduerte hic obiter si forsitā vinum in calice congeletur, Sacerdotem debere tantisper exhalare, donec glacies resoluatur. Quòd si vero non possit eo modo resolui, necessariū est vt igni apponatur. Sed si quid casu in calicem ceciderit, siue nimirum musca, siue aranea, certe quicquid illud est, omne istud Sacerdotem deglutire oportet. Proinde vero sabbatum sequens in albis appellatum est, idqȝ ex veteri consuetudine, quum eo die nigras vestes omnino deponebant; atq; induebant albas, sed hoc nonnulli faciunt in Sabbato Paschæ. Statim autem dominico sequente nouem lectiones cantādæ sunt, vnde & historiam habent videlicet. Dignus es Domine. Sic.n. fit Romæ. Nec his diebus flectenda sunt genua, sed rectè orandum est, quia, vt inquit Ambrosius sub finem Lucæ. Mulieres venerunt ad monumentum, nec flexerunt genua, sed rectè inspexerunt sepulchrum. Nota interim non debere in festo Beatæ Mariæ Annunciationis sequētiam, quam etiam prosam appellatam esse diximus, cantari, etiam causa deuotionis, nec vnquam nisi canatur Alleluya. Moris enim fuit, vt post alleluya cantaretur neuma. Nominabatur autem neuma cantus, qui sequebatur Alleluya. postea vero quidam Papa instituit loco neumæ dici sequētiam, quæ quod Alleluya sequatur, sic appellata videri potest. Cōceditur nihilominus, vt hoc tempore aliquis genua flectat, modo id non apertè, sed secreto faciat, & ieiunet etiam qui velit. Nam, vt ait Hieronymus, vtinam possemus omni tempore ieiunare. Sunt autem prohibitæ in ieiunio carnes, quemadmodū & oua, caseus, lac, q. vt idem putat Hieronymus, hæc omnia sint carnes liquidæ. Beatus tamen

Benedi-

citur, quia tunc Deo supplicamus, vt à morte subitanea, & ab omni aduersitate nos defendat. Rogatio appellatur, quia tunc sanctos rogamus, vt pro nobis ad Dominum intercedant. Duæ sunt lætaniæ, maior & minor. Maior fit in in festo beati Marci Euangelistæ. Dicitur aūt maior, tum authoritate institutionis, quod eam instituit Gregorius papa, eius nominis Primus, qui & magnus Gregorius dictus est, tum authoritate loci. Fuit.n. instituta Romę, & publico decreto sancitum, vt vbiq; celebraretur. Alia Lætania nominatur minor, qui à minori instituta fuit, s. a B. Mamerto episcopo, idq; Viennæ. Atq; hæc nō celebratur nisi in Ecclesia Cisalpina. Quare aūt fuerit instituta prior lętania, hanc reddit causam Paulus Montis cassinij monachus Longobardorum historiographus. Nam, vt inquit ille, tempore Pelagij papæ tanta fuit aquarum inundatio in vniuersa Italia, vt aqua ascenderet ad superioris vsque fenestras templi beati Zenonis, quod erat Veronæ, nec tamen miraculose aqua templū influit. Ex qua inūdatione per Tyberim affluxit in agros multitudo serpentum, inter quos extitit maximus draco, & omnes per duo ostia Tyberis intrarunt mare. Ex horum serpētum venenato afflatu, & maximè illius draconis, corruptus est aer, & infectus vsque adeo, vt inde grauissima pestis inguinaria nata sit, qua homines passim moriebantur. Tum Pelagius papa indixit ieiunium, & præcepit vt processionē instituerent, quod ita factum est. Sed in ipsa processione ipsemet cum septuaginta aliis expirauit. in eius aūt locum institutus est Gregorius Magnus, qui huiusmodi lætaniam vbiq; terrarum obseruari præcepit. De secunda lætania, quæ per triduum celebratur, ait Gregorius episcopus Turonensis, quod tempore B. Mamerti Viennæ, & circa Viennam fiebant crebro terremotus, & tanti ēt, vt vel maximæ domus, & multæ ecclesiæ inde collapsæ sint, & corruerint, quæ tempestas toto anno durauit. Sic ēt sabbato Paschali dum ipse Mamertus diuinum celebraret officium, igne cœlitus demisso combustum est ciuitatis palatium. Præterea bestiæ, vt lupi & apri ex syluis in ciuitatem exibant, atque homines deuorabāt. Pro his ergo incommodis beatus Mamertus triduanum ieiunium ad similitudinem Niniuitarum, præcepitq;, vt processionem facerent, vt quemadmodum illi per triduanum ieiunium vrbis euaserunt subuersionem, ita hi liberarentur ab istiusmodi aduersitatibus, quod ita factum est. Gregorius aūt ille, cuius paulo antè mentionē fecimus, legitur statura fuisse admodum exigua, vsq; adeo vt quum fortè Romam veniret, omnes ipsum paruipenderent, atq; ipse ēt Papa miratus fuerit, quod tā paruus homuncio factus esset episcopus, ad quem ille honestè respondit; Ipse Deus fecit nos, & non ipsi nos. Simile quippiā dixit B. Hilarius cuidam ipsum vocanti gallum: Non sum, inquit, natus Gallus, sed ex Gallia, & tu es Leo, sed non ex tribu Iuda, sic enim vocabatur.

De institutione & modo lętaniarum. Cap. 123.

INstituit igitur B. Mamertus, vt singulis annis hæc lętania tribus diebus continuis in ecclesia Cisalpina celebraretur, quod ita Romę fuit canonizatum. Papa etiam Liberius instituit vt pro fame, pro bello, pro peste, pro clade, & huiusmodi aduersitatibus imminentibus semper lętanias faceremus, vt sic illa per supplicationes, orationes, & ieiunia euitaremus. Vocantur autem hæ processiones lætaniæ Græco vocabulo, propter authoritatem Græci sermonis, sicut Pascha & Pentecoste. In his lætaniis ieiunandum est cibo Quadragesimali, in vestibus pœnitentialibus. Nam & omnes illo die a mundanis operibus prorsus abstinere debent, etiam serui & ancillæ, ac interesse tantisper processioni, donec ipsa celebretur. Vt quemadmodū omnes peccauerunt, ita etiam omnes pro venia supplicent. In huiusmodi autem processionibus itur in magnis ecclesijs septeno ordine, vnde septiformes dictæ sunt. In primo ordine sunt clerici, in secundo monachi & canonici, in tertio moniales, in quarto pueri, in quinto laici prouectæ ætatis, in sexto viduæ, & in septimo coniugati. Sed quod nos non possumus

ſumus in numero perſonarum, id ſupplemus in numero lętaniarum. Septies.n.lętaniam dicere debemus. Vbi obiter animaduertemus q Rubertus Tuitienſis Abbas dixerit vltimam lętaniam multis annis incepiſſe ante primam. Nos aũt has lętanias iõ maxime hoc tempore facimus, qm̃ tum pręcipue bella exoriri ſoleant, & terrę fructus, qui adhuc ſunt teneri, vel in flore, corrumpi iniuria nebularum vel pluribꝰ aliis modis poſſint. Vt ergo Deus hęc oĩa auertat, inſtituimus lętanias continuantes vltimam Aſcenſioni, vt per ieiunium & orationes Xp̃m ſequi, & ad cœlos aſcendere mereamus. Draco q triduo illo deportatur inflata & longa cauda duobus quidem diebus ante crucem & vexilla poſtea vltimo retro, ſignificat diabolum, qui tribus temporibus ante legem, ſub lege, & tẽpore gratię, quę per hos tres dies indicantur, homines fefellit, aut fallere conatur. Primis duobus temporibus quaſi erat Dominus orbis, vnde Xp̃s eum vocat principem mundi. Tẽpore vero gratię per Xp̃m fuit deuictus, nec audet ita apertè regnare, vt prius, ſed per ſuggeſtiones homines latenter ſeducit, quos pigros, & remiſſos videt in bonis operibus, nec viam vię ſectantes ſicut in deſerto debiles & infirmos, & eos qui remanebant vltimi, hoſtes à tergo venientes, quaſi aberrantes interficiebant. Inde profecto eſt, q primis duobus pręcedit, & vltimo ſequat. Ipſe eſt draco & leo. Draco modo eſt, quia homines non ita apertè, ſed latenter decipit. Leo erit tempore Antechriſti, qm̃ tunc manifeſte ſęuiet in nomen Chriſti. Draco fuit, quando Chriſtum ſuper pinnaculum templi vbi multos antè per vanam gloriam ſeduxerat, latenter fallere voluit, & tẽtauit inqꝫ ens, Si filius Dei es, mitte te deorſum. Et quaſi hoc facere poſſet ſecurè, addidit, Qm̃ angelis ſuis mandauit, &c. Bene.n.intelligebat ſcripturas, ſed quod ſibi malo erat ſubticuit, videlicet. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis &c. Leo aũt fuit in paſſione Domini, qui ipſum crucifigere ẽt curauit, de illo ait Ioannes in Apocalypſi. Ecce draco magnus rufus habens capita ſeptem & cornua decem, & in capitibus ſuis diademata ſeptem & cauda eius trahebat ſecum tertiam partem ſtellarum. Per ſtellas hic ſignificantur homines, qui tripartite diuiduntur in perfectos, imperfectos, & reprobus. Tertiam ergo partem ſtellarum trahit ſecum diabolus, nimirum reprobos, nam hi ſunt cauda illius. Alibi vocat eum Chriſtus Sathanam. Videbam Sathanam tanquam fulgur de cœlo cadẽtem. Et ad Petrum inquiens, vade retro me ſathana. Non eſt aũt intelligendum q vocet eum diabolum, ſed aduerſarium q interpretatur ſathanas. Hęc.n.eius loci mens & ſententia eſt, Vade retro me ſathanas.i.ſequere me per imitationẽ paſſionis. Noli diſturbare paſſionẽ meã. Vel certe hęc.videbat.n.Chriſtus, vt ait beatus Hilarius, dęmonem in aurem Petri ſuggerẽtem, vt impediret ſuam paſſionẽ, & ait ei, Sathan Sathan. Ac ſi diceret, ne quicquam & fruſtra laboras. Et conuerſus ad Petrum dixit, Vade retro me, i.ſequere, imitando meam paſſionem.

De feſto Apoſtolorũ Philippi, & Iacobi. Cap. 123.

NVnc dicendum eſt de quibuſdam ſolennitatibus, quę hoc tempore in eccleſijs celeberãtur, videlicet de feſto Sancti Philippi & Iacobi, & omnium Apoſtolorum (ſic.n.eſt in magnis & plenis calendariis) de Inuentione ſanctę crucis, de feſto Ioannis ante portam latinam, & beatę Marię ad Martires, & de commemoratione Sancti Michaelis. Hoc ergo tempus, vt prędictum eſt, ſignificat octauam ętatem, vbi bonum qđ erit in diſpari claritate ſingulorum, futurum eſt omniũ. Vnuſquiſq;.n. gaudebit perinde ob alterius bonum, ac ꝑ ſuum, & bonum omnium erit ſingulorum. Quare quum tempus hoc maximè ſolennitatibus cõueniat, cumq; in primitiua eccleſia Apoſtoli non haberent particulares ſolennitates, ſtatutum fuit vt ipſius calẽdis Maij celebraretur ſolennitas in honorem omnium Apoſtolorum. Hoc ẽt die feſtum eſt Philippi & Iacobi, idq; ideo quia fortè illo die paſſi ſunt. Hic Iacobus minor appellatus eſt, non vtique ętate,

ſed vocatione, ſicut fit inter monachos, vt qui ante factus eſt monachus, et ſi vel puer ſit, tñ præcedat eũ, qui quantus quã tus ſit poſtea cœnobium ingreſſus eſt. Dictus eſt præterea frater Domini, vel quia ſimilis erat ei faciei, vt dicitur, vel ideo, quia erat filius Alphæi, fratris Ioſephi viri B. Mariæ, & Mariæ ſororis eius. Et qui ita ex vtraq; parte ſanguinis ſeſe contingebant, apud Iudæos fratres vocabantur, Ieſus autẽ putabatur eſſe Ioſeph filius. Hic Iacobus dictus eſt primus poſt paſſionem Chriſti Hieroſolymæ miſſam celebraſſe, & Petrus Antiochiæ. Idem hic Iacobus factus eſt Epiſcopus Hieroſolymitanus, q quum nomen Chriſti prædicaret, & publicè fateretur, præcipitatus eſt a Iudæis è pinnaculo templi, & pertica fullonis interfectus. Alter vero Iacobus maior appellatus eſt & vocatione, & dignitate, qa familiarior fuit Chriſto. Ad ſecreta enim ſui operis eum vocabat, vt quando transfiguratus eſt, & quando mortuum ſuſcitauit in domo.

De inuentione ſanctæ Crucis. Cap. 125.

CRuce Domini inuẽta ab Helena matre Conſtantini per Iudam, vt narrat hiſtoria, feſtum eius primo celebratum eſt Hieroſolymæ. Sed Euſebius Papa Trigeſimus a B. Petro illud poſtea vbiq; terrarum celebrari præcepit. Iudas ille, per quem crux inuenta fuit, legitur poſtea ad fidem fuiſſe conuerſus, & appellatus mutato nomine Quiriacus, creatusq; tandẽ Epiſcopus Hieroſolymitanus. De quo quidem diabolus, cum alterum ſibi amicum expectaret, ſic dixiſſe fertur, per Iudã Xp̃s morti traditus eſt, & per hunc Iudã Xp̃s mortuus exaltatus, ſed breui Iulianus amicus meus rex erit, qui me de illo egregiè vindicabit. Quod ſanè ita factum eſt, vt qui ipſum interfecit, quemadmodum dicitur. Ferunt Iulianum hunc Monachũ fuiſſe, & magnum religionis ſimulatorẽ, adeo vt quædam mulier tres ollas auro onuſtas, ita vt in earum orificis aurum cinere cooperiretur, ne facilè inueniretur, apud eum depoſuerit, eiusq; fidei concrediderit. Quandoquidem virum illum ſanctum eſſe credebat, nec tamẽ confeſſa eſt in ijs aurum ineſſe. Sed eo inuento ab illo, & furato ollas cinere impleuit, & mulieri requirenti depoſitum reddidit. Cũ vero paulo poſt mulier aurum ſibi quæreret, nec inueniret, nõ potuit, quod ipſe haberet, conuincere, quod de auro nullos habebat teſtes. Nam alij monachi, ad quorum teſtimonium ollas tradiderat, nihil in eis, præter cineres, viderat, atque ita aurum obtinuit. Quo quum Romam fugiſſet, & ſequenti tempore conſulatum obtinuiſſet, factus eſt Imperator. Qui cũ magicæ artis a puero peritus eſſet, ac eã multum adamaret, plures ſibi magiſtros aſciuit. Cum ergo quodam die abſente ſuo magiſtro, ſolus domi manſiſſet, ac legere inciperet dæmonum coniurationes, conuenit ante magna multitudo dęmonum, qui omnes erant nigri, vt Æthiopes. Tũc ille præ timore fecit ſignum crucis, & omnes illico euanuerunt. Quod quum Iulianus Magiſtro ſuo referret quærenti quid ipſe vidiſſet, dixit ei magiſter ſignum illud dæmones maximè odio habere. Electus ergo hic in Imperatorem, & adhuc eius rei recordans, cum artem magicam exercere vellet factus eſt Apoſtata. Signa crucis vbique deſtruit, & Chriſtianos, quantum potuit, perſecutus eſt, credens aliter fieri non poſſe, vt ſibi dæmones obtemperaret. Quare etiam tunc Iudam modo appellatum Quiriacum interfecit, per quem crux fuerat inuenta: Legimus præterea militem quendam ſimiliter Quiriacum vocatum, hunc Iulianum interfeciſſe. Nam quum hic per Epheſon ſuum duceret exercitum alios gentiles expugnaturus, qui aduerſum eum, & Romanos inſurrexerant, & videret iſthic quandam Abbatiam, mandauit eis, vt ſibi prandia pararent. Sed hi planè negauerunt, tum quia apoſta ta eſſet, tum quia pauperes erant. Tunc ille ad hæc ita excandeſcens, eis rurſus nunciauit, ſe priuſquam annus finiretur locum iſtum deleturum, eosque interfecturum, & omnino effecturum, vt iſthic ſegetes ſuccreſcerent. Quo ſanè audito timuerunt monachi, ſed Abbas eorum vir ſanctiſſimus eos in Domino confortauit, & effecit, vt ſua confortatione

iam ad martyrium essent parati. Quadā vero nocte, cum abbas in oratione persisteret, visa est ei beata Maria monasteriū aperire, & ad tumulum cuiusdā militis, qui dicebatur Quiriacus, quiq; mortuus erat nondum septem diebus, & isthic sepultus, venire, ac ei vt inde surgeret, & se armaret, ac de Iuliano eam vindicaret pcepisse. Tum ille surgens, se armis suis, q adhuc in templo affixa erant, induit, & equum suum, qui adhuc in stabulo erat, vidente Abbate ascendit, & ad fines Iuliani se contulit. Sequenti die quęcunq; viderat abbas, suis monachis narrat ordine. Qui militis tumulum aperientes, vt rem probarent, nec inuenerunt corpus, nec equum, nec arma Tertia vero die confligēte Iuliano cum suis hostibus, interfectus est a prædicto milite, & sequenti nocte miles vidente abbate ad sepulchrum suum redijt, equumque, & arma in locis suis reposuit. Post hunc Iulianum fuit Cyprianus homo gulæ, & luxui deditus, qui ad beatam Iustinam Virginem, quum ad suā luxuriam concitare vellet, misit quendā dæmonem, qui huiusmodi immunditiæ præerat, sed signo Crucis repulsus est. Misit rursus alium fortiorem, qui eodē modo crucis signo se deuictum fatebatur, ita vt hinc Cyprianus ad fidem cōuersus sit. Tantæ potestatis est crux Christi, per quā ille nos plane immeritus æternæ fœlicitati restituit.

De S. Ioanne Euangelista ante portam Latinam. Cap. 126.

NEro interfecerat Petrum, & Paulū, quo mortuo, successit ei Vespasianus, atque ei Titus, cui postea Domitianus. Sub hoc beatus Ioannes Euangelista profectus est Romam, vt isthic verbum Dei concionaretur. Domitianus autem ipsum poni curauit in dolium feruentis olei plenum ante portam Latinam, sic enim vocabatur. Sed beatus Ioannes nullam isthic sensit læsionem, diuina gratia ipsum protegente. Quantum tamen ad illum attinet martyr fuit. Quapropter festum de illo agitur, non secus ac si martyrium ibi sustinuisset. Tum a Domitiano in Pathmos insulam deportatus est. Sed tandem a Nerua Imperatore reuocatus est. Notemus hic tres tantum Apostolos viuos fuisse Romæ; Petrum nempe, Paulum, & Ioannem, ac tres item Euangelistas, Ioannem, Marcum, & Lucam. Præterea animaduertamus Christi Apostolos, siue Discipulos non ideo fuisse passos, q Christum prædicabant, sed quod ipsum deificabant, ac Deum esse aiebant, sine Romanorum authoritate, quod ipsi prohibuerant.

De festo beatæ Mariæ ad martyres. Cap. 127.

CVm singula Romanorum idola non possent templum Romæ habere, fecerunt Romani vnum templum omnibus idolis, quod dictum est Pantheon. Illud templum impetrauit dari ecclesiæ Christi Bonifacius Quartus Papa a Phoca Cæsare Constantinopolitano Imperatore, & illud reiectis idolis, omnique eorum spurcitiæ, dedicauit in honorem beatæ Mariæ, & omnium Martyrum, (nondum enim fiebant festa confessoribus) & statuit, vt singulis annis celebraretur illo die festum Martyrum, sicut ipsis Calendis Maij festum Apostolorum. Sed quia in illo mense non est tanta copia victualium, vt in alijs (solet enim tūc annona deficere) & populus, qui confluebat ad illa solemnia, propter inopiam ciborum quandoque non poterat bene celebrationi vacare, ideo Gregorius minor, qui eius nominis Quartus fuit, duo hæc festa transtulit, & ea Calendis Nouembris, quando maior est rerum copia, fieri instituit. Nec solum Apostolorum, & Martyrum, sed etiam Trinitatis, omnium Angelorum, & Archangelorum, Patriarcharum, Prophetarum, & aliorum Sanctorum atque Sanctarum, velut festum generale, cuius officium ordinauit.

Quare non celebremus festa Sanctorum qui cum Christo surrexerunt. Cap. 128.

QVærit, quare non celebremus hoc ipe festa Sanctorū, q cū Xpo surrexerunt, vel cum illo in cœlos ascenderūt?

debemus.n.de eorum glorificatione gaudere,& solennizare,sicut de alius sanctis, quum certi simus eos ascendisse. Verum eius rei ratio talis est. De morte eorum non solennizamus,quia ad inferos descẽderunt. De glorificatione autem in anima festum,aut in pascha aut saltem in Ascensione Domini deberemus celebrare, sed non possumus propter authoritatem, & magnitudinem officiorum illorum dierum. Obumbraretur enim eorum festiuitas dignitate maioris solennitatis. Quemadmodum si cum Rege veniret alicuius familiaris propter præsentiam Regis,non tàm diligenter ei obsequeretur, quàm si solus veniret. ideo ergo statutum est, vt aliis anni temporibus, iis diebus quibus ecclesiæ sibi dedicatæ fuerunt, festa illorum celebrentur,vt festiuitas beati Ioannis Baptistæ sub finem augusti,qui tamen circa pascha mortuus est. propter eandem sanè rationem festum beati Iacobi Compostellæ in Iulio obseruatur. De festo beati Petri ad vincula alibi dicetur. Animaduerte ergo,ꝙ festa sanctorum veteris testamenti,vt Abrahami,Isai, Iacobi,Dauidis, Danielis & aliorum in Grecia,& Venetiæ colantur,habeantq́; isthic suas ecclesias.

De Sancto Michaele, Cap. 129.

DE festo Sancti Michaelis dicimus, ꝙ hoc tempore Barbari Apuliã ingressi sint, eamq́ue miserè depopulati. Quare Christiani in dicto ieiunio triduano auxilium Sancti Michaelis implorauerunt. Et cum essent cõgregati instructaq́; acie exercitum aduersus hostes producerent, apparuit eis sanctus Michael, quasi illis auxilium præstans,tum hostes versi sunt in fugã. Quia ergo per beatum Michaelem victoriam obtinuerunt,ideo statutum est, vt eo die semper festum eius celebraretur.

De varietatibus huius temporis. Cap. 130.

DIcto de festis,considerandæ sunt quędam huius temporis varietates. Sunt enim hæ tres septimanæ quasi propriis vocabulis nuncupatæ pirima est paschalis,secunda in albis,tertia expectationis,illa videlicet,quæ est post Ascensionem Domini;prima dicitur sanctificata, quia homines per baptismum sanctificati tota illa septimana vestem gerunt,in qua baptismum susceperunt, quæ significat primam stolam. Secunda septimana appellatur in albis,quoniam tunc baptizati altero sabbato vestes baptismi deponentes albas induunt uestes. Vel quoniam tunc solent illi,qui baptizati sunt confirmari ab episcopis,& alias albas vestes induere vsque ad sequens sabbatum. Vel certè ideo nominatur in albis,quia significat vitam æternam,in qua vtraque stola vestiemur. Tertia tandem nuncupata est,vt diximus, septimana expectationis,ꝙ repræsentet tẽpus illud, quo Apostoli expectauerunt aduentum Spiritussancti. Atque hinc animaduertemus quosdam solere ieiunare ab Ascensione,vsq; ad Pentecosten, quia Apostoli eo tempore dicuntur ieiunasse. Sed D.Gilberto videtur non esse ieiunandum,quod ad paschale tempus pertineat. Alia item varietatis hic est attendenda. Septimana enim paschalis non protenditur, nisi vsque ad sabbatum in albis, atque ita pascha pro octauis, seu duntaxat dies habet. Septimana in albis incipit a sabbato in albis, & finitur in altero sabbato,& sic durat octo diebus. Octauæ Ascensionis cum deberent terminari quinta feria ante pentecosten, protrahuntur vsq; ad pentecosten. Nam licet duo dies, qui octaui supersunt, ad missam officium suum facile possint ab dominica accipere, tamen non haberent nocturnos, inuitatorium, vel responsoria,nisi ab Ascensione Domini illa peterent. Vnde profecto decem illi dies pro vna octaua reputantur. Nec id quidem mirum, quum totum paschale velutvna habeatur octaua, quemadmodum etiam tempus illud à Natiuitate Domini, vsq; ad octauas Epiphaniæ.

De Pentecoste. Cap. 131.

HIs breuiter de paschali tempore expositis, de pentecoste Domini deinceps agendum est. Populus Israe-

Israeliticus quatuor præcipuè celebrat solennitates, Pascha, s. quia tunc eos Dominus liberauit ab Aegyptiorum seruitute, & a percussione Angeli, aspersis immaculati agni sanguinem postibus. Non. n. fuit domus alicuius Aegyptij, in qua nō mortuus aliquis conspiceretur. In domibus vero Hębreorum minimè. Celebrant pręterea Pentecosten, quia tunc acceperunt legem, & scenophegiam in Septēbri, quæ interpretatur fixio tabernaculorum, in hyeme deniq; celebrant Encenia, i. dedicationem templi. Nos aūt tantum duo istorum seruamus. Pascha videlicet, & Pentecosten, sed alia ratione atque illi. illi enim celebrant Pascha, quod tunc ab Aegiptiaca seruitute fuerint liberati. Nos ideo Pascha celebramus, quia tunc per Christum redempti sumus. Illi celebrant Pentecosten, quod tunc legem acceperunt, nos ideo, quia tunc accipimus Spiritum sanctum. Illi acceperunt legem in tabulis lapideis extrinsecus scriptam. in tabulis quidem lapideis, ad designandum eorum duritiem. Extrinsecus vero scriptam, quod literæ spiritualem intelligentiam non pertingebant, sed Spiritussanctus datus est septuagintaduobus discipulis in corde digito Dei intus spiritualem intelligentiam eis dictante. Verum animaduerte aliud esse Pentecostē, aliud quinquagesimam, itemque quinquagesimam multifariam accipi. Est enim quinquagesima dierum annorum, psalmorum, personarum, & denariorum. Rursus quinquagesima hæc dierum triplex est. Est enim vna a dominica, quæ vulgo appellatur, Esto mihi, vsque ad Pascham, alia a Paschate ad Pentecosten, & tertia, a sabbato in albis, vsq; ad sabbatum post Pentecosten. Prima est pœnitentiæ & afflictionis, secunda lætitiæ & exultationis, tertia velut figurę. pręfigurat enim octauam ętatem, in qua vtraq; stola induemur. Ex quo quidem fit, quod duo Alleluia illa quinquagesima cantamūs, quorum primum significat corporis stolam, secundum animæ. Sic quoque tres sunt psalmorum quinquagesimæ, prima est à Beatus vir, vsque ad Miserere mei. Secunda Miserere mei, vsque ad Domine exaudi. tertia deniq; à Domine exaudi vsq; ad Omnis spirtus laudet Dominum. Hæ quinquagesimæ dies diluuij significant. Tot enim diebus aquarum fuit inūdatio, scilicet centum & quinquaginta diebus. Ideo autem tres quinquagesimas psalmorum cantamus, vt Deus a tali nos diluuio & ab omni malo defendat. Quinquagesima porrò annorum erat iubilæus. De quinquagesima personarum habetur in Genesi, vbi Abraham in hunc modum a Domino quærit. Si septuaginta, inquit, in populo inueniantur iusti, nunquid eis parces? Ita, respondit Deus, & sic postea de sexaginta, & quinquaginta vsque ad decem. De quinquagesima vero denariorum habetur in Euangelio, vbi de duobus agitur debitoribus, quorum vnus debebat centum denarios, alter quinquaginta. Sed hæc de illis dixisse satis sit. Nunc autem ad propositum redeamus. Dicitur ergo Pentecoste à πεντηκοντα quinquaginta, quod dies hęc a resurrectione Domini distat quinquaginta diebus. Hinc πεντηκοστος latine dicitur quinquagesimus. Sicut. n. populus Israeliticus quinquagesimo die a Pascha, quod celebrauerunt in Ramasse, venerūt ad montem Dei Oreb, vel Sina, quod idē est, & legem tūc acceperunt. Ita die quinquagesimo a passione Domini Spiritussanctus discipulis in superiori cœnaculo aduentum eius expectantibus datus est in linguis igneis. Et in linguis vtique, vt in omni genere linguarum & sermonum facundi essent. In igneis vero ideo, vt inflammarentur amore charitatis. Datus est igitur Spiritus sanctus discipulis, cuius gratia est septiformis; quoniam numerū scilicet septenarium maximè obseruant iudæi in omnibus, idq; non sine specie figuræ. Ipsi enim celebrant septimum diem, videlicet sabbatum, septimam septimanam, nempe pentecosten, septimum mensem, nimirum Septembrem, qui apud eos ferè habetur celebris, & septimum annum, vtpote quum serui a iudæis manumittebantur, si vellent. Si autem aliquis manumitti non vellet, sed in Domini seruitute remanere, is ad postes tabernaculi, vel templi ducebatur, atque eius aures subula perforabantur, quod erat signum seruitij, ne

amplius

amplius manumitteretur si forsitan postea ex seruitute manumitti vellet. Sic quoque hoc anno quæcunque terra ex gratis procreabat, erant communia. Non enim colebatur eo anno. Pari ratione nos septimo die, videlicet in sabbato, baptismum celebramus. Sabbatum enim requiem significat, & nos per baptismũ sabbatizamus, idest requiescimus. Quoniam quando homo baptizatur, habet anima eius quietem, quum per Spiritum a vitijs emendata in fidei vnitate quiescit. Sciendum ergo, duobus tantum sabbatis regulariter baptismum celebrari. Sabbato videlicet paschali, & pentecoste. paschali quidem sabbato, quoniã in passione Christi oẽs baptizamur, hoc est redimimur. Sabbato vero pentecoste, quia tunc per Spiritumsanctum mundamur, & sanctificamur. Atque huius quidem sabbati officium nunc tractandum est.

De officio sabbati pentecostes.
Cap. 132.

OFficium huius diei nihil discrepat ab officio sabbati paschæ, excepto, quod in eo prima lectio fit de Adamo, idest de mundi creatione. Hic vero prima est de Abrahamo. Et huic quidem lectioni de Abrahamo canticum subiungitur, illi vero de Adamo non vtique. Duæ hæ lectiones illos duos parentes significant, quorum vnus fuit pater erroris, & deuiationis, scilicet Adamus: Alter fuit pater fidei, & reuocationis, videlicet Abrahamus. Lectionis de Adamo non subfigimus canticum, quod ille non bene nobis cecinerit, quoniam transgressus est Dei mandatum. Vnde nõ respondemus ei, quasi nobis malè cantanti. Quod autem malè cantauerit ex eo patet, quod ei dictum est. Maledicta terra in opere tuo. Lectionis de Abrahamo canticum subiungimus, vt qui bene nobis cecinerit, vnde ei dictum est. In semini tuo benedicentur omnes gentes. Tacentur autẽ hac die tituli, propter paruulus, qui necdum cognoscunt authores noui, & veteris testamenti. Missa hoc sabbato ita incipit, quemadmodum sabbato paschæ, videlicet per Kirie eleyson. proinde Gloria in excelsis tam hoc, quàm illo sabbato canitur, atque etiam die cœnæ, sed non nisi in illa ecclesia, in qua consecratur chrisma. Alibi enim cantari non debet. In vesperis denique hi dicuntur psalmi. Laudate pueri Dominum. Laudate Dominum omnes gentes. Lauda anima mea Dominum. Laudate Dominum quoniam bonus, & Lauda Hierusalem Dominũm.

De ieiunijs quatuor Temporum.
Cap. 133.

DIcendum modo est de ieiunijs primitiarum, quæ in septimana pentecostes solent contingere. Et primo quidem de origine, secundo de institutione, tertio de nomine, & eius ratione, deinde de officio, & vltimo de ordinibus, quæ in ijs celebrantur, oportet dispiciamus: Origo istorum ieiuniorum sumpta est ex veteri testamento. Sicut enim populus ille Deo ex omnibus rebus suis dabat primitias, sic nos ex temporibus primitias, & non solum ex tẽporibus, sed etiam ex omnibus, quæ possidemus dare debemus. Nunc sequitur de institutione.

De institutione ieiuniorum quatuor Temporum. Cap. 134.

IN primitiua ecclesia fuit institutum, vt ieiunia hæc quoquo anno ter fierent. Sed Calixtus papa instituit, vt quater fierent, sumens rationem ex veteri testamento. Iudæi namque quater ieiunabant in anno, ante Pascham, Pentecostem, Scenophegiam, idest, ante fixionem tabernaculorum in Septembri, & ante Encœnia, idest, dedicationem in Decẽbri. præterea si ter fierent, & tres dies singulis vicibus ieiunarentur, anno diuiso in tres partes, remanerẽt semper aliquot dies, quorum primitias non redderemus. Sunt rursus & multæ aliæ rationes, quam obrem quater fiant in anno. Vna est, q̃ in humanæ naturæ constitutione quatuor sunt qualitates, vtpote quod simus calidi, frigidi, humidi, sicci, ex quibus qualitatibus quilibet peccãdi petit delectationes.

Vt ergo quatuor has qualitates a peccandi libidine refrenemus, quater in anno ieiunamus. Vel talis etiam ratio reddi potest. Homo constat ex anima, & corpore. Corpus autem consistit ex quatuor elementis. Sed anima três potissimum habet proprietates, vti ratione, irasci, & concupiscere. Quare, vt hæc in nobis moderentur, quater in anno tribus diebus ieiunamus, vt quaternarius numerus referatur ad corpus, ternarius ad animam. Rursum annus in quatuor tempora diuiditur, quorum vnumquodque tres habet menses. Quater igitur in anno ieiunamus tres dies, pro quolibet mense diem vnum. Est iterum alia ratio, cur quater ieiunamus, ob quatuor videlicet anni tẽpora. In Hyeme enim mandamus terræ semina, in Vere arbores florescunt, & vineæ pubescunt, in Æstate metimus nonnullas fruges, & in Autumno colliguntur vuæ. Quater denuo ieiunamus, quia vt veteres quoquo anno quater ieiunabant Quadragesimam diem, & nos his temporibus tres dies ieiunamus. Dicuntur autem ieiunia quatuor temporum, vel ieiunia primitiarum, vel ieiunia duplicia, quia fiunt tribus diebus, quibus solemus ieiunare in vna septimana. Sunt vero instituta, vt dictum est, a Calixto papa, & prima huiusmodi ieiunia fiunt in Martio, in prima videlicet septimana Quadragesimæ, vt in nobis marceant vitia. Non enim omnino possunt extingui. In Æstate fiunt secunda, nimirum in septimana Pentecostes, vt quoniam tunc venit Spiritussanctus, & nos esse debeamus feruentes spiritu. Tertia ieiunia fiunt ante festum sancti Michaelis, in tertia septimana Septembris, quòd quemadmodum tunc arborum fructus colligantur, & nos quoque deceat Deo reddere bonorum operum fructus. Quarta postremo fiunt in septimana ante Natale Domini, scilicet in Decembri, quia sicut tunc herbæ moriuntur, ita & nos oportet mori mundo, & renasci Deo. In horum ieiuniorum quarta feria dici debent duę lectiones tono, siue voce nocturnali, vna ex veteri testamento, altera ex nouo tono, & voce communi ad significationem eius, quòd qui ordinandi sunt sabbato sequenti, oporteat vt sint vtriusque testamenti periti. Idem indicat mitra episcopalis per duo illa cornua. Debet enim hic vtriusque testamenti non esse ignarus, quo tanquam duplici cornu possit ferire fidei inimicos, atque hæreticos. Sexta ieiuniorum feria vna duntaxat dici debet lectio, quòd author veteris, & noui testamenti vnus, & solus sit Deus, atq; ex veteri, & nouo testamento vnum factum sit Euangelium. Sabbato antẽ quatuor recitantur lectiones, antequam celebrentur ordines, quarum prima pertinet ad populum, secunda ad ecclesię primates, tertia ad ministros, quarta ad omnes religiosos. Lectio Danielis ideo sequitur de tribus pueris, quòd qui sunt ordinandi, in fine debeant esse probati, sicut illi fuerunt. Sunt autem hi circa tria potissimum inquirendi, circa naturam, vtrum videlicet ex legitimo matrimonio sint procreati, circa literas, & circa vitam ac bonam conuersationem. Notemus ergo hic, quod Archipresbiter ordidinandos prius debeat offerre Archidiacono, vnde hic etiam dicitur vicarius, quoniam in hoc vicem supplet sacerdotum. Eorum enim esset hoc facere. Archidiaconi officium est eos examinare, & scrutari in vita, in natura, & honesta conuersatione, atque ita eos tradere in manus scholasteris, cuius munus est periculum facere in literis. Sic itaque diligenter inquisiti debent tradi in manus episcopi. Post lectionem Danielis subiungitur cantus Benedicite. Sed quare ad lectionem Danielis non flectuntur genua, supradictum est: Epistola Pauli deinde legitur, ad quã genua non flectimus, quoniam ad nouum pertinet testamentum. Huic deinceps tractus subiungitur cum graui cantu, quòd ordinati graues esse debeant, & constantes, nec facili superbiæ flatu efferantur. Obiter tamen animaduerte non permissum esse, vt eadem die bis aliquis ordinetur. Sed si necesse fuerit, potest ordinari sabbato in Diaconum, & Dominica sequenti in sacerdotem, & postea in octauis Pentecostes potest consecrari in episcopum.

De

De tempore peregrinationis ac festis in eo contentis. Cap. 135.

AB hoc ergo sabbato incipit tempus peregrinationis, qm sumus quidem in itinere, quo venitur ad patriam, sed hostes, & aduersarios habemus, autēq illuc perueniamus, nimirum carnem nostram, mundum, & diabolum. Legimus hoc tpe librum Regum, vbi huius nobis proponitur & victoriæ, vt & nos contra hostes fortiter pugnemus, & adepti victoriam in cælis tandem coronemur. Et notemus obiter apud authores tribus potissimum nominibus appellari Iudæos. Primo, qa vocantur recutiti, vnde Isaias. Recutita, inquit, sabbata, i. Iudaica, qm recisam, verendorum cutē habent. Appellantur ēt Palestini, vnde Ouid. Terra Palestino septima culta viro. Et cōi noie Iudæi ab Iuda filio Iacob, qui vnus ex duodecim Patriarchis. Quantūuis.n. duodecim fuerint tribus, quæ a duodecim filijs Iacob descenderūt, a Iuda tñ Iudæi ideo sunt appellati, q de regno Iudæ hoc pacto prophetauerat Iacob; Non deficiet princeps de Iuda, nec dux de fœmoribus eius, donec venit, qui promissus est. De tribu aūt Iuda venit Dñs noster Iesus Christus. Notem⁹ præterea, q aliquæ sint octauæ deuotionis, vt sancti Nicolai, & sanctæ Mariæ Magdalenæ, qui octauas non habent, sed qm sunt quorundam ecclesiarum patroni, ió eis fiūt octauæ. Sunt & octauæ venerationis, vt in magnis solēnitatibus, & significationis, vt Petri, & Pauli, quæ secundam significant stolam, quam habituri sunt, videlicet corporis glorificationem. Paulus historiographus diaconus Romanę curię, monachus Cassiniensis, cum die quodam Paschalem cereum consecraret, fauces eius raucæ factæ sunt, quum prius essent satis vocalis. Vt ergo vox ei restitueretur, in honorem sancti Ioannis hymnum hūc composuit; Vt queant laxis &c. Vnde in principio petit vocis restitutionē, sicut restituta est Zacharię merito sancti Ioannis. De quo quidem dicemus, si primo festum Geruasij ac Prothasij breuiter exposuerimus. Et quidem hoc vnum hic dicimus, q in eorum officio cantatur; Loquetur Dñs pacem in plebem suam. Nec hoc sanè sine causa tum tpi dicitur, q in horū festo reformata fuerit cōcordia inter Lōgobardos, & Romanum Imperium. Cætera de illis historia plenè perstringit.

De natiuitate S. Ioanuis. Cap. 136.

VIdeamus igitur modo de ipsius sancti Ioannis natiuitate, & primo quāobrem natiuitas eius celebretur, cum in peccatis fuerit conceptus. Nullius.n. conceptio facta in amplexu maris, & fœminæ potest esse sine peccato. Quidam.n. sunt sine patre, & matre, vt Adamus; Alij ex patre sine matre, cuiusmodi fuit Eua; Alij vero ex patre, & matre, quod est frequentius, vt Abelus; Alij tandem ex matre sūt sine patre qualis est Christus. Vnde in psona illius dictum est. Ego sum vermis, & non homo, hoc est, secundum legem vermium natus, non autem hominum. Sed animaduertatur, hic hominem prius, vt ita dixero, seminari, ac postea in vulua cōcipi, ibique carnem formari. Verum post quadraginta, & sex dies creari animam, & corpori iufundi, secundum Theologos, qbus magis credendum est, quàm physicis. Celebratur ergo huius natiuitatis secunda, quādo nimirum primo exit in lucem. Nam prima est, quando ipsa anima corpori infunditur. Secunda vero, quum prodit in lucem. Quare iuxta secūdam sine peccato fuit conceptus. Sanctificatus enim fuit in vtero quemadmodum Hieremias, in cuius prophetia hoc ita cōtinetur. Antequā exires de vulua sanctificaui te &c. Quod quidem in huius figuram fortasse dictum fuit. Sed de quo genere sanctificationis hoc isthic dicatur, Deus nouit. Sūt qui putent de sanctificatione originali dictum fuisse, idque hoc pacto probare conantur, quòd videlicet Spiritussanctus puerum repleuerit, atq; adeo vt ex istiusmodi Spiritussancti repletione, & repleta fuerit mater. Atqui si esset in originali, foret vtique & in mortali. Ergo neq; puer sancto Spiritu esset repletus, neque eius mater. Nec vero refert, quòd & mali, quā plurimi prophetarunt, vt Cayphas, & Balaam, & q asina etiam locuta sit. Verum cōtra videtur, quod ei peccatum istud originale remissum non fuerit. Dixit enim

Ioannes

Ioannes ad Christum. Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me baptizari. Ex quo intelligitur ipsum voluisse ablui a peccato originali. Sed intelligēdū planè est ipsum hoc dixisse in ꝑsona Ecclesię, in qua etiā opinione glossa est peruulgata.

De vigilia S. Ioannis. Cap. 137.

FEstum sancti Ioannis habet vigiliam, hoc est, eius festi dies præcedens dicitur vigilia, vel eius loco ieiunium, quod vice vigiliarum est institutum. Fuit enim moris apud veteres, & in festiuitatibus vi ri cum vxoribus, & filiabus suis ad Ecclesiam conuenirent, atque illhic cum lumine, & candelis vigilarent. Sed quoniam in his vigiliis crebro contingebat, vt puellæ vitiarentur, ac malitiosi oportunitaté haberent, quo flagitia sua commodè perficerent, ideo factum est, vt vigiliæ mutarentur in ieiunia. Vnde ēt nunc antiquitatis nomen retinuit. Vocatur enim vigilia. Celebratur autem natiuitas Ioānis, tum pp historiam: habet enim Euangelium. Et multi in natiuitate eius gaudebunt, quod obseruant Christiani, & pagani tum, ppter allegoriam, & mysterium. Per Ioannem enim significatur ortus gratiæ, ex quo quidem fit, vt tum magis solennizemus pp mysterium, quàm pp ipsam personā. Credimus autem, quod hic in vtero sanctificatus est, sicut Hieremias, vnde eo die de Hieremia legitur. Sed quo genere sanctificationis nec satis liquet, nec legimus: plerisq; tamen affirmant ipsum ab omni peccato fuisse mundatum. Saluator autē attulit nobis ortum gratiæ. Hunc Ioannes præcessit annunciatione, natiuitate, ꝑdicatione, passione, & ad inferos descensione. Officium eius partim constat ex veteri testamento, partim ex nouo, quoniā ipse fuit finis veteris, & initium noui. Fuit nāq; quasi lapis angularis, hoc est nouū, & vetus coniungens testamentum. Quod autē hoc festo ieiunamus, totum illud natū est ex sympathia quadam, & compassione qua ei compatimur, ꝙ ieiunauerit in deserto, atq; illhic vitam egerit admodū acerbam. Solent porrò hoc tempore ex veteri consuetudine mortuorum animalium ossa cōburi, ꝙ huiusmodi habet ori ginem. Sunt.n. animalia, q̄ dracones appellantur, vnde in psal. Laudate Dominū de terra dracones, non thracones, vt quidam mendose legūt.s. terræ meatus. Hęc, inquam, animalia in aere volant, in aquis natant, in terra ambulant. Sed quando in aere ad libidinem concitantur (quod sęre fit) sæpe ipsum sperma, vel in puteos, vel in aquas fluuiales eijciunt, ex quo lethalis sequitur annus. Aduersus hæc ergo huiusmodi inuentum est remedium, vt videlicet rogus ex ossibus construeret, & ita fumus huiusmodi animalia fugaret. Et quia illud maxime hoc tempore fiebat, idē etiam modo ab omnibus obseruatur. Est & alia causa, quamobrē ossa animaliū comburantur, ꝙ ossa sancti Ioannis in ciuitate Sebastæ ab Ethnicis combusta fuere. Consuetum item est hac vigilia ardentes deferri faculas, ꝙ Ioānes fuerit ardēs lucerna, & q vias Domini præparauerit. Sed qđ etiam rota vertatur hinc esse putant, quia in eum circulum tūc sol descēderit, vltra quem progredi nequit, a quo cogitur paulatim descēdere, quēadmodū vulgi rumor de B. Ioanne Christo aduenıente ad summum peruenit, qūm Xp̄s putabatur, posteaque descendit, ac fuit diminutus, vt vel ipse de se testis est. Me, inquiens, oportet minui, illum autem crescere. Quod quidem propterea dictū esse nonnulli arbitrantur, ꝙ tum dies incipiāt minui, & decrescere, & in Christi natiuitate crescere. Verumenimuero, quia aliquādo dies ante festum Sancti Ioānis decrescant, & ante natale Domini crescant, intelligendum est istud de natiuitate in matre, quando, s. vterque conceptus est. Conceptus.n. est Ioannes diebus decrescentibus, vt in Septembri, & Iesus crescētib⁹, vt in Aprili. Proinde Missa huius diei officium petit partim ex veteri, partim ēt ex nouo testamento, cum in eo quædam sint testamenti noui, quædam veteris. Nā lex, & prophetę fuerunt vsque ad Ioannē, ita vt hic fuerit tanquam in medio constitutus veteris, & noui testamenti. Postea tñ circūcisus est Xp̄s. Eodem vero die, & Ioannes Euangelistas in fossam descēdit, sed quia pp natiuitatem beati Ioannis Baptistæ eius festiuitas plenè venerari nō posset, translata est ad natale Domini.

Quare quum neq; ibi propter festum sancti Stephani vigiliã habere potuerit, hinc esse dicimus, q hoc die duplex missa canatur, altera quidem die vigilia Euãgelistę, nimirum. Iustus vt palma florebit. altera vero de vigilia Baptistę. Quãquam dicere possimus vigiliam Ioannis Baptistę plenũ habere & absolutum officium. Ex quo sanè fieret, vt illo die non celebraretur vigilia sancti Ioannis Euangelistæ.

De festo Apostolorum Petri & Pauli. Cap. 138.

HVcusq; de natiuitate sancti Ioãnis, eiusque vigilia actum est, sequitur deinceps festiuitas duorum Apostolorũ, Petri videlicet, & Pauli. De his magna est controuersia, vtrum eodem die passi sint. Henricus.n. solitarius velle videtur eodẽ die eos, anno tamẽ reuoluto, passos esse. Sed Pelagius Papa, atq; alij sancti patres, qui de illis scripserunt in Decretis, volũt illos eodem die, eademq; hora sub pessimo illo Imperatore Nerone fuisse passos. Alioqui.n. falsæ essent historię de illis ꝓditæ. Sed tñ in diuersis locis passi sunt, & diuersis pęnis. Petrus.n. cruci fuit affixus, Paulus vero obtruncatus, quæ pęna videbatur esse honestior. Nam ciuis erat Romanus, vt habetur in actibus Apostolorũ. Postea vero eorum corpora fuere eodem loco, eodemq; sepulchro posita, vbi multo tempore simul permanserunt. Sed ad fidem Christianam conuerso Imperatore Romano, & Christiana religione magis ac magis crescente vtrique. Apostolo suã peculiarem ædificauerunt Ecclesiam, & cum vellẽt corpora separare, dubitarẽtq; quænam ossa Petri, & quæ Pauli essent, illis orantibus ieiunio peracto, rñsum est cęlitus, maiora esse ossa prędicatoris, minora vero piscatoris. Atq; ita sane seorsum à se mutuo ossa fuere separata, & in suis Ecclesijs posita. Quanquam vero horum festa eodem die celebranda occurrant, beatus tñ Gregorius instituit, vt festum Petri ipso die tantum celebraretur. Maior.n. fuerat sanctitate, & Romæ primas tenuerat, sequẽti verò die coleretur festum Pauli. Ipso tñ die Petri dicitur in missa oratio, siue, vt vocant, collectas, illis duob. cõis. Potest ergo hęc missa inchoari vel de sancto Petro, vel p hmõi introitum. Terribilis est locus iste. Quia eo die Ecclesia Petri fuit dedicata. Quæritur autem hic de Lino, an papa fuerit, atque itidem de Cleto? Sed rñsum est, & negatũ, eosq; fuisse discipulos Petri ac eius vicem in his duntaxat suppleuisse, quæ ad actiuã pertinebant vitam, vnum videlicet intra muros, alterum vero extra: Sed Petrus vacabat orationi, vnde etiam nunc Romæ præter Papam & alius quispiam Episcopus est. Considerandum porro est interdum inueniri Paulum Petro esse minorem, & quandoq; etiam maiorem, vel inter sese eos esse æquales. Sed istiusmodi controuersia hoc modo dissolui potest Paulus minor Petro, videlicet dignitate, quod hic fuerit princeps Apostolorum. Verum eodem maior fuit prædicatione, & æqualis & par vitæ sanctimonia. Horum itaq; festum tria habet præcipua, ieiuniũ, octauas, & solemnitatem. Ieiunium quidem, quia si cum eis regnare optemus, oportet nos etiam cum ijs compati. In solemnitate vero ꝓpter eorum glorificationem gaudemus. In octauis deniq; ob illorum futuram beatitudinem in corpore & anima, cuius certi sumus, lætamur.

De diuisione Apostolorum. Cap. 139.

DE festo diuisionis Apostolorum magnæ auctoritates scriptores varijs dissentiunt. Quidam.n. volunt diuisionẽ hanc intelligendam esse quasi quæ Hierosolymæ post duodecim annos facta esset, quum videlicet Apostoli partiti ac separati fuerint ad cõcionandum Ethnicis. Nonnulli vero putant festũ hoc esse accipiendum de diuisione Petri & Pauli, illa videlicet, de qua superius mẽtio facta est. Illam.n. tali die factam fuisse arbitrãtur, quod vtiq; bene fieri potuit. Dicitur aũt hoc die magna illa Apostolorũ Sequentia, cuius initium est hmõi, Cęli enarrãt. & Euangelium Ascensionis, sed non integrum, vt quod ibi incipit. Et Dominus quidem Iesus postquam loquutus est. Ad cuius extremæ partis probationem nonnulli hic mentionem faciunt de duobus Discipulis Petri, q quum ad pdicandum missi

missi essent,& circiter viginti dies iter ingressi,alter eorum mortuus est,& alter ad Petrum rediit. Hunc aiunt fuisse beatum Maternum. Sed Petrus ei tradidit baculum suum,ac ipsum remisit,pcipiens vt ad corpus socij sui adiret, & illud suo baculo tangeret. Quod quidem cum hic fecisset,e vestigio alter reuixit ad tactum baculi,qui iam mortuus fuerat quadraginta diebus. Et sic verum esse completum est, quod dixerat Dominus;& maiora horum facietis. Dominus.n.quatriduanum suscitauit Lazarum, quod sanè oppido q̃ magnum fuit,sed magis quod ad tactum baculi Petri reuixit ille,qui iam mortuus fuerat quadraginta dieb us.

De festo Sancti Iacobi. Cap. 140.

FEstū hoc Iacobi est maioris,fratris Ioannis Euangelistæ, & filij Zebedæi;Huius corporis quiescit in Cōpostella,quæ Hispaniæ pars est. Missus.n.fuit vt Hispanis verbum Dei concionaret. Sed pp malitiā & duritiam principum extra nū ad fidem Xpi nemin ē conuertere potuit. Qd quum videret vir sanctus Hierosolymam rediit,vt conspiceret an illi, quos isthic,reliquerat,et num satis essent in Xpi fide confirmati,& inuenit multos in ea errantes,imo qui iam fere oīno eam deseruerant pp Hermoginē & Philætum, qui magicis artibus quasi miracula faciebant,quib.homines miserè decipiebant: Verum hos magos aggrediens Apostolus ad fidem conuertit,populumq; ad cultum Dei reduxit Deinde vero quū ad Herodē duceretur,in via paraliticum quēdam sanauit,& qui ipsum ducebat ad fidem conuertit, ac baptizauit, Tandem ab ipso Herode fuit obtrūcatus. Tum magi illi,qui iam eius facti erant discipuli,cum alijs tribus eiusdem discipulis cū corpore in nauim ascenderūt,& sese sine rectore mari commiserunt,vt ei diuina prouidentia sepulturæ locū tribueret. Tandem nauis illa Hispaniæ applicuit ad regnum Lupæ. Erat aūt tunc temporis Regina quædam in Hispania Istoc nomine, cuius vita & mores nomini planè conueniebant. Ad hanc ergo reginam discipuli aliqui exierunt & illi dixerunt hoc pacto. Dñs Iesus Xps misit ad vos corpus sui discipuli,vt quod recusastis viuum,saltem mortuum recipiatis. Ac narrauit illi totum istud miraculum, quo pacto illuc appulissent: Quod quum audisset Lupa misit eos ad crudelissimum quendam virum,q eos in carcerem detrusit. Sed quū hic pranderet,angelus Dñi eos è carcere eduxit,qui ciuitatem exeuntes velut peregrini,populo vidente ac nemine impediente,ad suos redierunt socios. Absoluto prandio Tyrannus ille ad se captiuos adduci iussit. Sed quum venissent ad carcerem,q illuc missi erant,inuenerunt carcerem apertum,nec in eo captiuos, quod Domino suo retulerūt, q ita percitus ex templo famulis præcepit,vt eos insequerentur. Verum quum hi a ciuibus passim duos tales viros sibi visos fuisse,& pontē ciuitatis transijsse intellexissent,& ad eos impetu quodam cucurrissent,pons factus est,& in aqua submersi sunt. Quod quidē simulatq; audiuisset princeps, & sibi & suis timens, motus pœnitentia, alios misit,qui sanctos illos viros rogaret,vt ad se securi redirent,pmittentes quodcunque eis placeret se facturū. Illi aūt redierunt, & populum ciuitatis ad fidem Xpi conuerterunt. Qd factum Lupa regina summopere doluit,& redeuntibus ad se discipulis nō ausa aperte eis nocere, fraudem verbis dissimulās ait;accipite boues quos habeo, & plaustro eos iungite,& quo placuerit corpus Domini vestri abducite. Dicebat aūt istud animo planè maleuolo. Nouerat.n. boues esse indomitos ac fieri non posse, vt vel iungerentur,vel currui applicarentur,aut certè si posset,vt currerent nunc horsum,nunc illorsum, atque eos ita dissiparent & occiderent, ac corpus ipsum caderet. Sed nulla est sapientia aduersus Dominū. Discipuli.n.posteaquā crucis signum fecerunt,statim boues mansucti velut agni facti sunt,nec hominis cōtrectationem veriti. Hi ergo Apostoli corpus in grandi saxo posuerūt, qd ita se corpori aptum reddidit,quasi humana opera ad id fuisse confectum,sepulchrūq; corpori pbuit. Qd quum ita simul cum corpore currui imposuissent,boues sine aliquo rectore recta ad palatiū Lupæ currum aduexerunt,nec quieuerūt, donec ad ipsius palatij

palatij medium peruenerunt. Quare stupefacta regina, & tanto miraculo exterrita, ad fidem conuersa est, & ex suo palatio sanctam dicauit ecclesiam, omniaque ornamenta, quæ possidebat isthic ad cultum Ecclesiæ consecrauit, ac fœlicissima tandem morte obijt: colitur autem festũ beati Iacobi octauo Calendas Augusti, non quod tunc obierit (passus enim est circa Pascha, vt liquido in huius diei Epistola constat: Misit Herodes rex &c.) Sed quod hoc die ei sit dedicata ecclesia in Compostella, nec vero habet ieiunium institutionis festum hoc ea ratione, qua supra ostensum est.

De festo Petri ad vincula. Cap. 141

THeosebia vxor Theodosij Imperatoris quum per Alexandriã proficisceretur Hierosolymam, incidit in eius regionis homines, qui tũ temporis festum in honorem Augusti Cæsaris colebant de triumpho habito aduersos Cleopatram, & Marcum Antonium. Quod cum animaduertisset Theosebia ægerrimè tulit tantum honorem exhiberi Ethnico homini, & damnato. Cum autem venisset Hierosolymam datæ sunt ei cuiusdam beneficio cathenæ, quibus sub Herode ligatus fuit Petrus; Tandem vero Romam rediens super eo, quod in Alexandria viderat, summum consuluit Pontificem, eiq; ostendit cathenas, quas Hierosolymæ dono acceperat. Iussit item Papa illas adferri cathenas, quibus sub Nerone ligatus fuerat Petrus, quæ simul atque tangerent alias, ita fuerunt coniunctæ atque implicatæ, ac si semper eædem fuissent. Quo quidem viso Theosebia iussit consilio Pontificis ædificare ecclesiã in honorem beati Petri, & in ea cathenas illas collocauit. Dedicatio autem eiusmodi facta est Calendis Augusti, statuitq; Pontifex, vt quod indiscreta, & inepta hominum voluntas hucusq; fecisset principi Romano, modo idem Christianorũ pietas in vniuerso orbe semper faceret principi Apostolorum Petro. Atque ad eum sane modum solemnitas Petri extinxit solemnitatem Augusti.

De festo Machabæorum. Cap. 142.

HIc animaduertendum est, Machabæos hos non illos esse, ex quib. vnus fuit Iudas Machabæus, sed q fuerunt filij Fœlicitatis, vt quibusdam placet. Alij affirmant Fœlicitatẽ matrem fuisse aliorum septem fratrum, q Christi nomine passi sunt, & quorum nomina ignorat ecclesia. Hanc Fœlicitatem vocat B. Greg. plusquam martyrem, q septies passa sit in septem filijs, & octauo tã dem in proprio corpore. Certè illa Fœlicitas, cuius hi sunt liberi, quorum festũ hic agitur, duplex sustinuit martyrium: vidit .n. filios diuersa pati tormenta, & deinde ipsa martyrium sustinuit. Erant .n. eius septem filij, tametsi non hos fuisse quidam putent. Meminit autem eorum festum ecclesia, tam orientalis, quàm occidentalis, quamquam nullius sancti veteris testamẽti præter hos (si ita sint) contra multorũ habeat festa; Verum hos vtraq; colit ecclesia, q propter legis obseruationẽ passi sint, quum carnem porcinam comedere recusarent. Est rursus alia ratio, quoniam numero septem fuerunt. Atqui septenarius numerus, vt est præter cæteros plen9, & perfectus, ita numerum exprimit vniuersitatis. Quare in his septem significantur omnes martyres, tam veteris, quàm noui testamenti. Atque exhibentur martyribus noui testamenti in exemplum, vt quemadmodũ illi pro sua lege passi sunt, ita & nos vel mortis periculum pro nostra adire non horreamus, si necesse fuerit. Sanè ergo huiusmodi festum magis celebratur gratia eorum, qui significantur, quam qui significant.

De inuentione S. Stephani. Cap. 143.

SEquitur dicẽdum de festo B. Stephani, idque de ipsius inuentione. Verũ enimuero considerandũ est eius inuentionẽ fuisse factam eo die, quo eiusdẽ celebratur passio, & contra. Mutatio tamẽ hæc facta fuit duabus de causis. Prior est, qa Christus natus est in terra, vt hoĩes nascerentur in cælo. Cũ ergo beatus Stephanus fuerit protomartyr, & martyrium sanctorum sit eorundem natiuitas

in cęlis, merito post natalem Dñi colitur natiuitas protomartyris Stephani. Vnde illud vulgo protritũ. Heri natus est Xps in terris, hodie Stephanus nascetur in cœlis. Posterior ratio est; qa ad eius inuentionem cũ maxima hominum multitudo conuenisset, qui miracula, quæ quamplurima in inuentione Deus fecit, videbant, maiori cultu annuatim illum diem celebrauerunt, q̃ vel diem ipsius passionis. Statuerunt ergo sancti patres, vt festum passionis transferretur ad hunc diem inuentionis, & contra festũ inuẽtionis ad festũ passionis, quia hoc dignius est, vt ideo maiori cultu diem illũ annuatim celebrarẽt, & populus diẽ illum, qui Natale Domini sequitur, feruentiori cultu colebãt in Augusto. Animaduertamus hic obiter, si festum alicuius martyris, & confessoris concurrant, si illustrior sit confessor, & plenũ habeat officium, collectam, siue orationẽ eius esse præponendam, & in altera solũmodo alterius faciendam mentionem, siue commemorationem.

Festum hoc institutis Calias. Tertium c. ita, vt hinc dicere si necessariũ caput hoc non esse huius authoris, sed a scriptore quopiã fuisse postea adiectũ sed quũ ĩ eo omnia quibus vsus sum exẽplaria conflamer conueniãt, tenere hic omittendum esse nõ putamus.

De festo B. Sixti, & Transfiguratione Domini. Cap. 144.

POst hęc ordine dicendũ esset de festo B. Sixti, sed quia eius passio manifesta satis, & nota omnibus est, ad alia transeamus. Hoc ipso die festũ fit de Transfiguratione Domini. Non q̃ tali die Transfiguratio facta sit, sed q̃ tunc temporis ab ijs, qui secũ fuerant in mõte, primo manifestata, & publicata fuerit. Præceperat.n. Dñs, ne cuiquã dicerẽt, donec a mortuis resurrexisset. Illi autẽ vsq; in hanc diẽ tacuerunt. Enimuero sanè transfigurationẽ hanc certo cõstat factam' fuisse sub finem Hyemis, & circa principiũ Veris, quũ videlicet de illa legitur Euangelium. Et notemus quidẽ Christi sanguinẽ eadẽ hac die cõfici ex nouo vino, si inueniri possit, aut aliquantulum ex matura vua in calicem expressa, & q̃ racemi benedicantur, indeque homines cõmunicent. Quare autem hoc fiat, hæc est ratio. Quia ipso diei cęnę dixit Dominus Iesus Apostolis, & alijs, q̃ cum illo cęnabãt, Amen dico vobis, posthac non bibã de hoc genimine vitis, donec bibam illud nouum in regno patris mei. Qm̃ ergo tũ dixerit nouum, & Trãsfiguratio Dñi pertineat ad illum habitum, quem nactus est post resurrectionẽ, ideo quæritur hoc festo vinum nouum.

De sancto Laurentio. Cap. 145.

NVnc de festo B. Laurentij breuiter est dicendũ. B. Sixtus, cuius paulo ante mentionẽ fecimus in Hispaniam ꝓfectus, inde secũ duos iuuenes, videlicet Laurentium, & Vincentium eius cognatũ adduxit Romã. Horum alter Laurentius nimirũ cum eo mansit Romæ, & grauissima ꝓpessus est tormenta, quemadmodum satis copiosè tradit ipsius historia: cognatus vero eius Vincentius reuersus. est in Hispaniam, vitamque ibi glorioso finiuit martyrio. Hoc aũt festum habet pręcipuè, cuiusmodi habere solẽt tria magnæ solẽnitates. nempè ieiunium, ipsius diei solemnitatem, & octauas. In tribus.n. potissimũ sanctus hic habet priuilegium. In ieiũnio quidem primum, q̃ solus inter martyres habeat ieiunium vtpotè institutionis. Alterum vero in octauis, qm̃ hic duntaxat, & B. Stephanus octauas habent inter martyres. B. vero Martinus inter confessores, vt dicetur postea vbi de ipsius festo agemus. Postremum eius priuilegium, qđ habet, consistit in regressibus antiphonarũ, veluti habet B. Paulus. Sed ille habet ꝓ supremam pœnam martyrij, hic ob excellentiam prædicationis. Tria autem sunt in sacrosancta Ecclesia priuilegia, Baptismus videlicet, prædicatio, & martyrium, verum Laurentius priuilegium obtinet martyrij. Nam quamlibet multi alij æquè grauia sustinuerunt tormenta, vt B. Vincentius, & Georgius, & forsitan etiã maiora ad plura, non tñ ista vniuersa obseruat Ecclesia, quæ de illorum tormentis feruntur, vel etiam propter loci dignitatem eo gaudet, præ cæteris priuilegio, quòd Romæ passus sit.

De Assumptione B. Mariæ Virginis. Cap. 146.

AGẽdum deinceps est de Assumptione beatæ Mariæ. In primis tamen scire oportet, quòd sanctum transitus multis appellatur modis. Dicitur.n. exitus,

exitus, transitus, obitus, natale natiuitas, natalitium, dormitio, depositio quemadmodum est Ioãnis Euangelistę, passio, & assumptio. Sed hoc nomẽ quasi per antonomasiã, solummodo de beata Maria dicitur. Verum esse beatam Mariam, qđ ad animam eius attinet, assumptã fuisse certo nouimur, an vero corpus illius postea etiam assumptum fuerit profecto incertũ est. Pie tñ credimus ipsam integre fuisse assumptã, sed prius anima, ac deinde corpore. Nihilominus tñ mulier quædam religiosissima appellata Elisabeth, quæ etiã nunc in viuis est, habitatq; in finibus Saxoniæ, ait sibi esse reuelatum, quod circiter dies quadraginta assumptũ fuerit corpus post assumptionem animæ. De qua re Opusculum quoddam composuit, sed nõ est in Romana Ecclesia cõprobatũ. Quæritur autem quamobrem illo die cãtetur euãgelium de beata Maria Magdalena & Martha? Ad cuius rei euidẽtiorem declarationem sciendum est, qñq; Euangelium legi in Ecclesia tot rationibus, quot à nobis aute satis expositum est. Fit nanque vt interdum legatur euangelium propter rem ipsam quam continet, cuiusmodi est de Trinitate; interdum vero propter rei partẽ aliquam, vt est Liber generationis quod ob vltimum versiculũ quo Christi fit mentio recitatur. Legitur & aliqñ propter totum, quale istud profecto est, ꝙ in circuncisione dici consuetum est. Postq̃ cõsummati sunt dies octo, &c. Sic nõnũquam ꝑpter tp̃s, vt in prima die Quadragesimæ, ac propter ieiuniũ, nonnunquam propter lętanias, cuiusmodi istud est euangelium. quod oui, piscis, ac panis mentionem facit. Nunquam deniq; causa loci, veluti hoc quod in Septuagesima legit. Exijt homo qui seminat, seminare semen suũ, &c. Dicitur aũt homo hic fuisse beatus Paulus, qui seminauit semẽ, i. verbum Dei. Atque ideo illo die recitauit collecta de sancto Paulo, sub cuius finem habetur, Doctoris gentium, &c. Eo nanque die D. Papa in beati Pauli Ecclesia sacrũ celebrat. Postremo euangelium aliquãdo vero iuxta historiam, vt in circuncisione, aliquando vero iuxta suam allegoriam, quemadmodum hoc est, quod in assumptione Mariæ Virginis de Maria Magdalena ac Martha legitur. Quod ergo hic istiusmodi legatur Euangelium, indicat vtranq; vitam, s. contemplatiuam & actiuam in vna Maria Virgine fuisse. Ipsa.n. fuit Magdalena, hoc est, quæ circa vitam contẽplatiuam versabatur. Ipsa fuit Martha, i. quæ circa actiuam vitam tot ẽt fuit occupata, quemadmodum ex multis locis liquido probari põt. Nam & in cõtemplatiua ipsam sedulo versatam fuisse vel hæc verba satis declarant, Maria aũt conseruabat oĩa verba hæc conferẽs in corde suo. Luc. 2. Habet aũt festum hoc ieiunium atq; octauas ꝑter cætera Mariæ festa, quum & nullum eius sit maius aut celebrius, quemadmodum de quolibet ẽt alio Sancto cẽsendum est, vtpote cuius transitus solẽnior sit, q̃ eiusdẽ festum aliud. Ab hoc tñ excipitur festum Ioannis Baptistæ, quippe ꝙ eius natiuitas longe maior sit, q̃ passio, idq; ob eiusdem significatum atq; annunciationem. Notemus vero hic quinq; esse festa Mariæ Virginis authentica ac cõprobata, quorum primũ est Natiuitas. Festũ eũ conceptionis aliqui interdũ celebrarunt, & adhuc fortassis celebrant, sed authenticũ atq; approbatũ non est, imo.n. vero prohibendum potius esse vr. In peccato nanq; concepta fuit. Alterum vero est Parientis, hoc est, in Natali Dñi. Sed qm̃ tum & filij festum agitur, quod plenũ exigit officium, nullam eius seruamus solemnitatem vsq; in octauas. Tũ.n. omnia rñsoria de beata Maria cantãtur cum prima eius diei missa, cuius introitus est. Vultum tuum. Missa autem secunda de puero est. Tertium festũ Mariæ est Purificationis, & quartum Mariæ ad martyres, qđ modo festum omnium Sanctorum appellatum est. Deniq; quintũ est Assumptionis, cuius gratia hæc omnia tradim⁹. Preterea & illud hic animaduertere operæ precium est, nempe quatuor in vniuersum esse de beata Maria Euangelia, quorum vnum est, Missus est Gabriel, tametsi quidem nõ nisi in aduentu, & in eius annunciatione vsurpetur. alterum, Extollens vocem quædam mulier, tertium, Exurgens aũt Maria in diebus illis abijt in mõtana cum festinatione, &c. Ac quartum tandẽ, Stabat iuxta crucẽ. Atq; hæc qdẽ tria postrema eiusmodi sũt, vt quotiescũq; peculiaris

Vide conciliũ Basiliẽse, &c. fir missime de consec. dist. 4

laris missa de ipsa celebraruг, cani aut le gi possint. Meminerimus interim festum Annunciationis non tā Mariæ esse, q̄ Domini, imo potius huius, q̄ illius, vt hic sint q eadem habeatur pfatio in Natali Dñi, quæ in eiusdem annūciatione in hoc itaque Assumptionis festo psalmi, atq; alia, quæ gñatim dici consueuerunt in dedicatione ecclesiæ, speciatim de beata Maria cantantur. Vt.n.ecclesia mater est oium sanctorum, nomenq; tenet virginitatis, videlicet mentis ac fidei, quæ corporis præfertur virginitati, spōsa Christi dicta, vnde illud; Despōdi vos vni viro, virginē castā exhibere Christo. Sic profecto beata Maria dicta & virgo est, & sanctissima sanctorum. Recitantur aūt lectiones ex cantico amoris, nempè, Osculetur me osculo oris sui. Vnde & responsoria, atque antiphonæ petuntur. Illud quoq; diligenter obseruādum est, nimirum hoc tpe legi oportere libros Salomonis, primo quidem parabolas, idq; ab initio Augusti, deinde Ecclesiasten, ac tandem ēt canticum amoris, cuius dimidium in hoc festo vsque ad octauas legitur, reseruato altero dimidio vsq; in natiuitatem B Mariæ. Quarto vero recitatur Ecclesiast. quintò liber filij Sirach, sexto deniq; liber Philonis, s. sapientiæ, qui appellatus est Salomonis, q sñias contineat Salomonis; Philonis aūt, q ille eas in librum redegerit. Nec veró cōuenit vt ipso die Assumptionis sermo hic Hieronymi in Ecclesia legatur, sed in c. vtiq; , ad q nimirum propriè compositus videri pōt. Ad postremū ergo hic animaduertere, quod paulo ante dictum est, virginitatem videlicet mentis prævalere integritati corporis. Quod .n. hoc verum sit, facilè ex verbis B. Mariæ constare pōt. Ait namq; hoc modo. Respexit humilitatem ancillæ suæ. Non inquit, virginitatem, sed humilitatem, hoc est fidem & puritatem mentis. Atq; hæc de festo assumptionis dicta sufficiant.

De decollatione sancti Ioannis. Cap. 147.

VT modo decollationem Io. Baptistæ aggrediamur, pcipuè illud cognoscendum est, ipsum tpe Paschali fuisse decollatum, & corpus quidem à discipulis suis Sebastæ sepultum: caput vero minimè. Quid aūt de capite eius postea actum sit, & quemadmodum in Aquitaniam venerit, dicetur alibi. Mouetur hic quæstio, quum truncus in alio loco, atque in aliud caput fuerit sepultum, in vtro illorum dicatur Ioannes sepultus? Sed huic controuersiæ ex supradictis dari pōt solutio, Pergamus ergo. In eo loco vbi corpus erat situm multa in dies Deus & maxima operabat miracula, ita vt isthuc magna Christianorum turba confluebat. Quod sanè cum Ethnici vidissent, moleste admodum tulerunt, & qm hoc tpe imperabat Iulianus apostata maximus ecclesiæ persecutore, in dedecus Christianorum S. Ioannis Mausoleum destruxerūt, & ossa eius per agros sparserūt. Sed quū & illuc Christiani venirent, nec miracula cessarent, rursus Ethnici ossa collegerunt & cōbusserunt. Verum digitus ille, quo Dñm ad Iordanem venientem demonstrauerat, inquiens; Ecce Agnus Dei. cōburi non potuit. Multi tamen Christiani, q Ethnicis intererant, dū ossa colligerent, q̄ potuerant, reseruarunt. Atq; ob hanc quidē rōnem placuit D. Gilberto, festum hoc potius collectionis dici debere, q̄ decollationis. Non desunt q putant batam Theclam digitū S. Ioannis, q comburi non potuit, ex oris transmarinis detulisse in Mauritaniam, ibiq; in honorem B. Ioannis ecclesiā construxisse, quæ hoc die fuit dedicata. Quare statutū fuit a Pontifice, vt hic dies per vniuersum orbē Christianū B. Ioanni sacer haberetur, iuxta quod videt festum hoc appellandū esse dedicationis. Festum Bartholomæi prætermittimus, quod quæ hic essent dicenda, satis cumulate eius tradit historia. Concionatus tñ ēst verbum Dei in India, vbi primo die fuit excoriatus, altero obtrūncatus & translatus Beneuentum.

De Sancti Augustini festo. Cap. 148.

CIrca festum Augustini hoc tñ inquisitione dignum esse videtur, vt cū eodem die plura concurrant festa, veluti Augustini, Hermetis, & Iuliani, cuiusnā potius officium celebrari illo die debeat cōsideremus. Nā in eā rē huius-

huiusmodi tradi potest responso, & in alia his similia: Si omnes martyres essent illius, qui inter eos maioris esset nominis officium celebraretur. Si vero alius cõfessor, alius martyr, vel plures fuerint martyres, & si confessor maioris sit nominis, q̃ martyr, aut priuilegium aliquod habeat, vt beatus Martinus, & eius officium generatim in ecclesia Dei sit institutum, dicẽdum profecto est, officium de confessore, & mentio sine memoria facienda est de martyre. Si autem non, celebrandum est de martyre.

De natiuitate B. Mariæ. Cap. 149.

DEinceps sequitur Natiuitas beatæ Mariæ. Festum hoc olim fieri non consueuit, sed quodam tempore vir qui spiam pius cum noctu oraret, audiuit Angelos in cælo canentes. Idem accidit pluribus annis eadem per noctem. Quare petijt a domino, vt quid hoc sibi rei vellet, ipsi reuelaretur. Et indicatum est ei angelos ita in cœlis gaudere, ac velut solemnizare, quòd istiusmodi nocte nata esset beata Virgo. Illè igitur rem, quam audiuerat, ad Papam defert, qui quum intellexisset eum virum esse sanctum, & magnæ authoritatis, credens ipsum vera loqui, instituit, vt per totum mundum Christianum festum hoc celebraretur. Nec verò habet ieiunium, vel octauas institutionis. Potest tamen nihilominus habere deuotionis. Legitur hoc festo Euangelium. Liber generationis, vbi agitur de genealogia Christi. Sed quæritur, cur in generatione potius computetur Ioseph, quàm beata Maria, quũ Christus non sit filius Ioseph. Verũ enimuero in veteri testamento potius solet fieri computatio per viros, quam per fœminas, nec multum refert per quem hic fiat cõputatio, quum Ioseph, & beata Maria eandem habuerint generationem. Et sanè Christus maluit fabri filius vocari, q̃ vt mater sua lapidibus obrueretur. Reuera filius fabri fuit, non illius Nazareni, sed fabri eius, qui fabricatus est auroram & solem.

De sanctis Sapientia, Fœlice, & Audacto. Cap. 150.

SApientia mulier fuit sancta, quæ tres habuit filias. Fidem, Spem, Charitatẽ, quæ omnes martyrium cum matre susceperunt. Sed de beatis Fœlice, & Audacto sciendum est, q cum beatus Fœlix pro Christi nomine ad martyriũ duceretur, quidam subito sese in medium protulit, inquiens. Et ego sum Christianus, ad quẽ responderunt carnifices. Ergo & tu venies. Cum igitur nomen illius ignoraretur, appellatus est Audactus, quasi beato Fœlici audacter associatus.

De exaltatione S. Crucis. Cap. 150.

EXaltata fuit sancta Crux, eiusq; festũ institutum eo tẽpore, quo Heraclius vicit Cosdroẽ Regem Persarum. Hic aũt Cosdroe quum destructa Hierosolyma crucem Dñi inde abstulisset, facta domo ad similitudinem cæli, fecit sibi in ea sedem, ac lignũ a dextris posuit loco Filij, Gallũ a sinistris loco Spiritussancti, atq; ita ipse in medio stãs, se Deũ dñm appellari voluit. Quod audiẽs Heraclius Imperator Rom. aciẽ mouit iuxta Dannubiũ illũ, q apud Persas est, nõ hunc, q in Sueuia oritur. Nã alterũ illũ fortè ex his partib. in illas venisse dicere possumus, & noĩe huius esse appellatũ, sicut Troiani fecisse. dñr. Hinc victo filio Cosdroes in singulari certamine crucem Dñi tulit Heraclius, voluitq; illã in suũ locum restituere. Sed quũ appropinquaret Hierosolimã, portæ ciuitatis p se fuerunt clausæ, vt nõ intrare potuerit. Quod quum vehemẽter admiraretur, audita vox est e cœlo, inquiẽs, Regẽ regum nõ sic intrasse Hierosolimã phaleratum, sed humilẽ, & super asinam sedẽtem. Atq; hic statim suã agnoscens elationem, ex equo desilijt, & valde est humiliatus, ac portæ sua sponte ei apertæ sunt, nudisque pedibus ciuitatem intrauit. In huius ingressu multi diuersorũ genere morborum per crucem curati sunt. Ferunt ab Adamo Seth filium eius missum fuisse in paradisum, qui ramum inde sibi datum ab Angelo retulit ad patrem, qui statim illius arboris mysterium cognoscens,

& & eam

eam terræ inseruit, & in magnam arborem procreuit. Postea vero quum in templi ædificatione ex diuersis mundi partibus arbores adferrentur, allata est illa, & relicta tanquam inutilis. Vnde deinceps ad foueas quasdam ciuitatis posita est, ꝑ quam commodè transire possit. Hanc cũ vidisset Regina Saba noluit transire, sed adorauit. Postea autem reiecta est in probaticam piscinam, quæ tempore passionis Christi desiccata fuit, ac tum apparuit lignum, cui quum aliud non inuenirent, Dominum affixerunt. Maior vero est festiuitas inuẽtionis, quam exaltationis, ꝙ ab Eusebio fuerit instituta, qui eo die fecit populum conuenire ad adorãdum crucẽ. Fuit.n.hic Põtifex Romanus Trigesim⁹.

De B. Mauritio eiusq́; socijs. Cap. 152.

SEquitur videndum de festo B. Mauritij, & Thebæa legione. Multæ sũt Thebæ, vna in Ægypto a Busiride Rege Ægypti cõdita, dicta alio nomine Heliopolis. Ex hac oriundus fuit Mauritius, atq; inde dicũtur Thebæi: Alia est in Boetia a Cadmo Agenoris filio condita, a qua dicti sunt Thebani. Tertia est in Iudæa, vnde appellati sunt Thebites. Illi vero qui cũ Mauritio mortui sunt, erant ex Thebe Ægyptiorum. Cum ergo Galli exercitũ suum in Romanos eduxissent, dux Ægypti collegit exercitum, in quo fuit beatus Mauritius, qui sub se habuit legionem virorum, s. sex milium sexcentorum, & sexaginta sex. Verum, quum iam essent in exercitu, tyrannus voluit eos cogere ad adorandum idola, qui vt non voluerunt, ita decimam accepit partem, atq; interfecit. Qđ animaduertens Mauritius, sermonem suum conuertit ad socios, orans, vt viriliter agerent, & starent, qui sic ab eo corroborati martyrium perpessi sunt. Sed illi priusquam Romam venissent, sunt baptizati.

De sancto Matthæo. Cap. 153.

DE beato Matthæo hoc tantum dicimus, quòd Leuita fuit, ideoq́; in lege magis edoctus. Inde est, quòd profundæ significationis oppositiones aduersus hostes suos fecerit. Fuit autem Hebræus quare & Hebræi Euangelium Hebraicè scripsit. Vbi obiter animaduerte nos Hebræos dicere, si quando de lingua loquimur: Iudæos cum de ritu vel gente. Postea huius liber translatus est in Græcũ, & deinde de Græco in Latinum. Prædicauit autem sub Caio Caligula, qui sic nominatus est: quòd quum nasceretur in expeditione caligis fuerit coopertus. Scripsit vero Ioannes sub Nerua: Marcus sub Nerone. Sed quo tempore Lucas scripserit, incertum est. Nomen hoc Matthæus, vt inquit Beda in sua ortographia per duplex, t, scribitur.

De festo Angelorum, siue Michaelis. Cap. 154.

FEstum Angelorum, qđ hoc tempore colitur, est dedicationis, quãdo eis Basilicæ dedicatæ sunt, quoniam hoc festum omnium Angelorum dicitur. De Barbarorum autẽ fuga, & tauro agitur inter Pascha, & festum Ascensionis, qñ de festo Angelorum agitur Proinde vero de nominibus Angelorum dicimus, ꝙ nec sibi nomina imposuerunt, nec eis a Deo data sunt, sed ab hoĩbus, a qbus asrt nescimus. Cæterum in festo sancti Michaelis cũ de Angelis omnibus agatur, Michael nominatur: quia ipse præest paradiso, & ad suscipiendas animas princeps est constitutus. Hic quoniam in Gargano mõte visus sit, ac ipse locum sibi in alto elegerit, ideo ei vbiq; ferè terrarum in dicto loco Basilica constituitur. Sanctis vero quasi hominib. & terrenis in imo templa dedicãtur. Dñt autẽ nonnulli tot esse in quolibet Angelorũ ordine legiones, quot sunt legionis vnitates, s. sex mille sexcentæ, & sexaginta sex. Certum est tñ plures esse legiones, ꝗ ordines. vnde Dñs inquit Petro: Nescis, ꝙ si rogauero patrem meum, mittet mihi plusquam duodecim legiones Angelorum? Ait Haymo tertius Episcopus Halberstatẽsis, ꝙ si quis posset videre spirituales creaturas, ita eas videret ebulire in aete, tanquam minimas atomos in splendore solis. Constantinus etiam Imperator quum ad oras transmarinas proficisceretur, inuenit Eusebium virum sanctissimũ cui dixit: Vir sancte, pete a me quo tua Ecclesia ditetur. Ille vero respondit, Ecclesiam

sam suam satis diuitiis abundare, sed se rogare, vt in omnibus mundi plagis scri tentur nomina Sanctorum, & eorum passionum tempora, ac sub quibus, & quemadmodum passi sunt, rescribat, quo quidē facto refert Eusebius quolibet anni die plusquam quinq; millia sanctorum festa concurrere. Vnde fertur Greg. dixisse. Totus mundus Sanctis plenus est. Quod aūt Michael dicitur pugnasse contra draconem allegoricè quidem intelligi volunt, videlicet Michael, idest Christus. Dicunt tamen alij historicè esse intelligendum, quoniam, scilicet ministerio Michaelis, & Angelorum eius depulsus est diabolus. Quamobrem ita etiam depingitur in Ecclesia propter laicos. Quæritur præterea, vtrum Michael sit nomen vnius Angeli, an vero plurium? Dicunt aliqui vnius esse. Sed putant alij, quòd quando vnus Angelorum mittitur ad aliquod magnū, & mirabile faciendum, is Michael nuncupetur. Certum est autem Michaelem fuisse, qui missus est in Aegyptum, & celebres illas ac famosas plagas fecerit, & mare rubrum diuiserit.

De sancto Remigio. Cap. 155.

SAnctus Remigius Gallorum dicitur Pontifex, quoniam primus Regem Gallorum inunxit, atque ideo in tanto honore & veneratione habetur in Francia, vt festum illud obfuscat festum beati Michaelis.

De Sancto Luca. Cap. 156.

LVcas natione fuit Syrus, patria Antiochenus, & prædicauit in Bythinia, atque istic propria morte absque martyrio vitam fęliciter finiuit. Vixit aūt octuaginta annis, & duo volumina posteritati reliquit, Euangelium videlicet, & Actus Apostolorum. Fuit discipulus Pauli, à quo quæ docuit, didicit, sicut Marcus a Petro. In prologo tamen Euangelij inuenitur, quod ipse didicisset a quibusdā, qui a principio fuerunt cum Domino. Ex quo sequi videretur, q̄ non ex Paulo didicisset, cum hic a principio cum Domino non fuerit. Verum quędam ex Paulo didicit, quædam etiam ex aliis, sed maximè tamen a Paulo edoctus est.

De Simone & Iuda. Cap. 157.

IAcobus, Symon, Iudas, q & Thadæus, Ioseph, Berlabas, q & Iustus cognominatus est, ne propter iniustitiā ab Apostolatu fuisse repulsus credatur, fratres fuerunt, inter hos, s. Ioseph, Barsabam, & Matthiam facta est sortitio. Atque ille quidem Iacobus frater Domini dictus est, quoniam omnes cognati Hebræo idiomate fratres vocabantur, vel qa ipsi erat q̄simillimus. Ioseph vero cognatus dicitur Domini, vel quia pater putatiuus erat, vel quia cognatus esset ex parte matris, nimirum beatæ Mariæ. De Symone fertur, q̄ sit crucifixus. Sed prius tamen in Aegypto prædicauit, ac postea venit Hyerosolimam, atque isthic post beatum Iacobum minorem, qui dictus est frater Domini, creatus est Episcopus. Vixit aūt centum & viginti annis, suscitauitq; antequam moreretur triginta mortuos, filium nempè sui hospitis submersū fluctibus, & eius gratia cæteros. Obijt verò annornm centum, & viginti in Bosporo non in Pastophorio, vt quidam censent. Est autem Pastophorium, vt nonnulli volunt, porticus templi, in quo iacebāt custodes templi. Iudas vero prædicauit apud Persas & Medos, atque isthic mortuus est apud Harmenios.

De festo omnium Sanctorum. Cap. 158

POsteaquam hæc de Sanctis hucusq; prosecuti sumus, necessarium planè est, vt ad maximū illud & generale festum veniamus, videlicet omniū Sanctorum. Sed quamobrem istud fuerit institutum, & quare hoc p̄sertim tēpore fiat, satis, vt ego quidē arbitror, supra ostēsum est. Pauca tamen adhuc de eo dicenda restant, nimirum de ieiunio, & ordine ipsius officij. Festum ergo hoc ieiunium hēt institutionis, nec debet ꝓfecto aliqs comedere nisi a vesperis, nec ieiunium oportet mutari, vt Quidam faciunt pp festum santi Quintini. Ait enim ille Putas ne sancti gaudeāt cibis, q meruerunt vitā

iciunijs? Quoniam autem festum hoc omnium est Sanctorum, ideo variatur illius officium, prout habetur varietas sanctorum. Prima.n.antiphona, prima lectio, & primum responsorium cantatur de Trinitate, quod festum est Trinitatis. Secundo loco canitur de beata Maria. Tertio de Angelis. Quarto de prophetis, Quinto de Apostolis, Sexto de Martyribus, Septimo de Confessoribus, Octauo de Virginibus, Nono de omnibus Sanctis. Atq; in horũ quidem officiorum lectionibus obseruatur auctoritas. Nam præstantior in Ecclesia, si Episcopus præsens fuerit, recitabit lectionem de Trinitate, vel decanus, vel saltem sacerdos, & sic fiet descensus in legendo personarum vsq; ad pueros. Octauam nanq; lectionem leget vnus ex pueris. Nonã.n.lectionẽ maioris est recitare.

De officium mortuorum ac ratione sepeliendi. Cap. 159.

Nunc agendum est de officio mortuorum, & quidem primo de loco vbi debeant sepeliri, secundo de iis qui sunt sepeliẽdi, & de modo ac ratione sepeliendi, tertio quis eam inuenerit, & quamobrem, ac tandem de ipso officio. Non puto esse operæpretium, vt eam repetamus diuisionem, quã in initio de locis fecimus, ad quã nos lectorẽ modo remittimus. Verum illud duntaxat hic sciamus, religiosum locum dici eum, iuxta leges & instituta Romanorũ, in quo sepelitur corpus alicuius hominis, seu caput tñ. Ac ideo caput dico, quoniã nullus duas habere põt sepulturas, sed vbi caput est, isthic alicuius esse dicitur sepultura. Siue ergo Christianus, siue paganus, siue infans ẽt non baptizatus aliquo in loco sepeliatur, ẽm Romanorum instituta locus ille religiosus appellabitur. at vero Christiani non eum locum censent esse religiosum, vbi sepelitur Iudeus, vel paganus, vel infans non baptizatus, sed tantũ vbi Christianus, vsq; adeo, vt si excõmunicatus aliquis sit ibi sepultus, inde extrahatur, atq; extra cœmiterium eijciatur. Locus aũt iste diuersis appellaĩ nominibus, vt cœmiteriũ, & polyandrium. Atq; ipsũ sepulchrum huiusmodi Mausoleum, dormitorium, monumentum, ergastulum, sarcophagus, pyramis, & tumulus. Dicitũ aũt cemeterium à Græco verbo κοιμάω, quod est sopio, quasi ꝙ isthic mortui dormiant, vnde ẽt nominatum est dormitorium. Polyandrium locus appellatur, vbi multa sunt sepulchra publica. Mausoleum dictũ est a Mausoli sepulchro, qđ Arthemisia eius vxor ædificauit ita egregijs operibus, vt inter septẽ orbis miracula numeretur. Attollitur. n. in altitudinem vigintiquinq; cubitorũ, ac columnis cingitur trigintasex. Quare ab hoc sepulchro omnia ꝑciosa sepulchra isto nomine Mausolea sunt appellata. Monumentum vero nominatur a monendo, ꝙ nos ꝑtereuntes qui in monumentis & sepulchris sunt admoneant & se olim fuisse & perinde mortales, vt & nos meminerimus, ꝙ cineres simus, & in cineres reuertimur, puluis & in puluerem redibimus. Tumulus appellatus est, quasi terra tumens, i. collis, ꝙ ibi coacernarĩ terra consueuit. Eragastulum dictũ est per antiphrasim ab ἐργάζομαι, operor, quasi ꝙ in sepulchris corpora minime laborẽt, sed requiescant, qui in Domino moriuntur. Sic itẽ sarcophagus appellatus est a σαρκος, caro, & φαγω comedo, quasi isthic caro consumatur & comedatur. Dicitur ẽt Pyramis sepulchrũ eiusmodi, quod flammæ habet similitudinẽ, ita vt ẽ lato in acutum tendat. Est.n altissimum genus sepulturæ. Tale Romæ visitur, in quo positæ fuut cineres Iulij Cæsaris, vocanturq; acus S. Petri, atq; ẽt nunc in dubio est, an ex vno constet lapide, an vero ex pluribus. Similem pyramidem extruxit Cæsar Turonis, iuxta ripam Ligeris, & in ea inclusit cuiusdam sui amici cineres, qui fuit interfectus. Nũc ergo deinceps de ijs qui sunt sepeliendi dicamus, & prius quidem qbus locis debeant sepeliri, an locus eis ẽt aliqd cõferat, nec ne. Ac nõnulli sanẽ arbitrãtur, locũ mortuo non prodesse, qđ hinc confirmare volunt, cũ Lucifer ẽ cœlo fuerit eiectus, & Adã ẽ paradiso expulsus, quæ tñ loca sunt optima, nec quicquã bonitatis eis contulerũt. Item Iacob in tabernaculo fuit interfectus, & Iob in sterquilinio triumphauit. Potest autem locus obesse, vt siquis sepeliatur in Ecclesia, quum non sit dignus,

Certẽ

Certè nullum corpus in Ecclesia debet se peliri,nisi sint corpus sanctorum patrum, qui dicuntur patroni,idest,defensores.Ipsi enim meritis suis totam patriam defendunt. Sed cæteri circa Ecclesiam debent sepeliri.Dicunt.n.quidam, q͂ locus triginta pedum circa Ecclesiam in eum finē debeat consecrari. Alij vero putant solā circuitionem,quãdo Ecclesiam dedicat,sufficere.Olim.n.apud veteres solebant homines in suis ædibus sepeliri.Sed propter fœtorem cadauerum statuerunt, vt extra ciuitatem sepelirentur, & locum quendã cõem ad hoc quasi sanctificarent.Nobiles vero sepeliebantur in mõtibus, siue in eorum medio,siue in radicibus. Proinde si quis interficiatur in obsidione,vel aliquo tumultu,nec posset habere cœmeterium, sepeliant ipsum,vbi possunt. Si vero aliquis moriatur in mari, & terra fuerit vicina,nauigent illuc, ipsumque ibi sepeliãt, Sed si procul a terra absuerint, videantque in medio mari insulam,vertant eo vela,& sepeliatur in insula. Verum si terra penitus non videant,paretur ipsi domuncula quędam ex lignis, si possit haberi,& proijciatur in mare. Quo etiã modo fiat, si diues fuerit. Sed cũ thesauro suo,si habet, eijciatur, vt qui eum inuenerint ex thesauro ipsum nobilem fuisse cognoscãt, aut certè amore thesauri ipsum terræ mãdent. Verumenimuero animaduerte, quãdocunq; sepelitur Christianus,vel quocũque ẽt loco crucem capiti eius apponi debere,ad designandum illũ fuisse Christianum. Vel ob id ẽt,q͂ summoperè diabolus signum hoc pertimescat, & ad eum locũ horteat accedere, q cruce est designatus. Videndum deinceps est,vnde cœmeteriũ initiũ habuerit, videlicet ab Abrahamo. Hic.n.emit agrum ab Ephron. Hethæo. in quo duplex erat spelunca,vbi ipse sepultus est cum Sara,Isaac,Iacob,Adam,& Eua. Ad hoc.n.emit,vt sibi & suis sepultura esset duplex spelunca ideo dicebatur q͂m ibi duo sepelliebantur contiguè maritus & vxor. Vel quia duæ aderant speluncæ, & in vna sepeliebantur viri,in altera mulieres,vel etiam,quia duplex fiebat vnicuique spelunca sepeliendo,in modũ cathedræ. Sepeliebantur.n. quasi sedentes, & pars speluncæ superior, quæ a natibus trũ eum capiebat,dicebatur vna spelũca: Pars vero,quæ continebat pedes, crura, & fœmora,dicebatur spelunca alia. Opportunè hic considera non legi in prima ætate, nisi duo duntaxat sacramenta fuisse inuēta, oblationem nimirum,& pœnitẽtiã, sed in secunda cultum Dei fuisse ampliatũ. Fecit.n. Noe arcam, atq; illi inclusit multa animalia ad sacrificandum Deo In quarta aũt ætate diuinus cultus magis auctus est. Tunc.n.lex data est, & multa genere sacrificiorũ offerebatur Dño. Sic in quinta ætate magis adhuc auctus est. Tum nãque factum est templum, & cultus diuinus optimè sanè habuit incrementum. In sexta tandem ætate venit Christus, qui seipsum obtulit Deo hostiam placentem, & sufficientem pro omnibus. Porrò autē in cęmeterio Christianorũ nõ nisi Christianus sepeliri debet, nec tamen omnis. Nullus. n. in suo maleficio interfectus sepeliri debet in cœmeterio,vt latro,si in latrocinio interficiatur. Intellige autē hic maleficium,si sit mortale peccatum, vt in terfectus est in adulterio,& in ludis Ethnicorum.Si verò moriatur subito in ludis consuetis, vt in ludo pilæ, potest sepeliri in cęmeterio,sed sine psalmis,& sine exequijs. Si præterea aliquis ex postribulo rediēs,vel ex alio loco, vbi fornicatus sit, & in via occidatur, aut alio casu non confessus moriatur,si legitimis testib. potest probari,eum fuisse fornicatũ, nec postea confessum, in cęmeterio sepeliri non debet.Si non potest probari,sepeliri licebit. Latro,in eo loco,in quo suspenditur,sepeliatur,nisi prius satisfecerit,si autem satisfecerit in cœmeterio sepeliatur.Mulier si in partu moriatur, vtique in Ecclesia sepulturæ tradi non debet, sed extra eam. Quare canantur ei exequiæ,& postea sepeliatur in cęmeterio,sed puer excidatur è ventre eius, ac sepeliatur extra cœmeterium. Debent autem mortui ad hunc modum sepeliri,sudarij videlicet induti, & vt caligas circa tibias habeãt, & soleas in pedibus,quo significent ita se paratos esse ad iudicium.Ponantur præterea capite versus occidẽtē, & pedibus versus oriē tē.At vero clerici si sint ordinati,illis indumentis sepeliantur, quibus fuerãt ordinati.Si non habeant ordines,more laico-

mus. Ter decem triginta faciunt. Per ter intelligimus Trinitatem, per decem Decalogum. Quare trigenarium mortuis idõ facimus, vt quod in obseruatione decem præceptorum deliquerunt, Dei misericordia eius condonetur. Quidam tamen tribus diebus hoc faciunt, vt in eo triduana Christi sepultura repræsentetur, & quod viuus peccauerit cogitatione, verbo, & opere, mortuo remittatur. Quod autẽ plerique officium faciunt nouem dierum, licet ea consideratione hoc faciant, vt per huiusmodi officium illorum mortui a pœnis liberentur, ac nouem ordinibus Angelorum associentur, non tamen approbatur, sed omnino interdicitur, quoniam ab Ethnicis sumptum esse videtur, qui nono die cineres, & busta suorum recondebãt. Sicut.n. non imitamur Iudæos in celebrãdo Pascha, ita etiam in hoc officio Ethnicos imitari planè prohibitum est. Sunt ꝑterea nonnulli qui quinquagenarium faciunt, & alij, qui quadragenarium. Ideo hi vtriq; satis cum ratione facere videñt. Qui.n. quinquagenarium faciũt, ab Abrahamo occasionem sumere videntur, qui ex Domino, nolente Sodomam subuertere, quæsiuit, num si quinquaginta in ea essent iusti, illi parceret. Nam & quinquagenarius numerus perfectus est, & significat annum iubilæum, i. octauam ætatem, in qua erit remissio, & plena libertas. Vt ergo animæ mortuorum plenam libertatẽ, & suorum peccatorum remissionem adipiscantur, quinquaginta diebus pro illis a quibusdam celebratur officium. Quadragenarium vero ideo quidam faciunt, vt illis, qui decesserunt, & transgressi sunt in decẽ præceptis, & in doctrina quatuor Euangelistarum, condonetur.

De celebratione mortuorum officij. Cap. 161.

PRæterea modo videamus de ipsius officij celebratione. Ac primo quidem vt sciamus, quæ sint tacenda, & secundo quæ sint dicenda, quoniam officium mortuorum imitatur triduanam Christi sepulturam, & illius omnino vestigia sequitur. Sicut ergo tribus illis dieb⁹, ita & in hoc officio omnia cantica lętitię subticemus. Inde etiam est, ꝙ Domine labia mea apcries ad matutinas, vel vigilias mortuorũ, & Deus in adiutorium, non dicañ in principijs horarum, neq; Venite exultemus, neque, Gloria patri ad responsorium, aut sub finem psalmorum. Pari modo ad lectiones neq; benedictiones petimus. neq; damus, nec Tu autem Domine, nec Deo gratias vnquam dicimus, vsq; adeo, vt ne ad missam quidem. Posset tamen & alia ratio reddi, quamobrem in officio mortuorum hæc taceantur, quum.n mortuorum exequias celebramus, ad plangendũ venimus, & lachrymandum, non ad solemnizandum. Ob quam rem sanè lætitiæ cãtica subticemus. Nam non bene conuenit huic officio. Venite exultemus, nec Domine labia mea, sed potius cum eo videntur repugnare. Officium autem mortuorum a vesperis incipit, quas in hunc modum auspicamus. Placebo Dñe. Quib⁊. absolutis sequitur completorium, ac postea vigiliæ, quarum tria sunt genera. In quibusdam. n. Ecclesijs nouem leguntur lectiones ex Iob, in alijs vero totidẽ, sed ex lib. Sapiẽtiæ. Incipiunt autem hę hoc pacto. Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij. Sunt rursus aliæ Ecclesiæ, in quibus itidem nouem recitañ lectiones, verum ex sermone quodam B. Aug. quem ille composuit de mortuis, & quem finiuit in hunc modũ. Beati mortui qui in Domino moriuntur, quod a quibusdam dr̃ sub finem lectionum loco. Tu autem Dñe, quemadmodum in aduentu Dñi, in Natiuitate, & in Epiphania lectiones Isaiæ finiuntur hoc pacto. Conuertimini ad me, & salui eritis, & lamẽtationes Hieremiæ ad tenebras hac rõne, Hierusalem, Hierusalem, conuertere ad Dñm Deum tuum. Verum alijs dieb. hoc modo. Tu autem Dñe &c. Atq; ita sunt quatuor modi finiendi lectiones. Ad missam ꝑinde thus offerri non debet, q̃libet hoc tp̃e ita vsu receptum sit. Nã in veteri lege prohibitum fuit, ne ꝓ peccato offerretur oleum lætitiæ, nec thus suauitatis, vbi.n. peccatum, ibi tenebræ, atque isthic nõ debet esse lętitia, nec suauitas, sed luctus, & cõtritio cordis. Quocirca, & exequiæ quas nos facimus ob mortuorũ commissa, celebrañ. Animaduerte interim, in lege Moysi ꝓhibitum fuisse a Domino, ne

thymiama boni odoris, vel thus sibi sacrificium aliquis adoleret in vsus suos, vt odore eius frueretur, quòd si qs faceret, periret è populo suo. Atque ideo moris est in Ecclesia, vt ad altare benedictum ac consecratum thus offeratur, quum vero descendit thuribulum, vel ad clericos, vel ad laicos, vt tum aliud thus sine benedictione vsurpetur, atque hominibus offeratur, consuetum est hic queri, cur ad missam mortuorum pax nõ detur, & sanè triplex assignatur ratio. Prima est, quia officium hoc, vti dictum est, triduanam Christi significat sepulturam, quando pax non datur propter osculum Iudæ. Secunda, quoniam non communicamus mortuis, quòd nobis minimè respondeant. Vnde profecto etiam est, quòd corpus, siue cadauer in Ecclesia esse non debeat, quandiu missa de die celebratur, atque adeo si adsit, quòd isthinc oporteat asportari, dum de mortuis missa canatur. Tertia est; quia sicut ex multis granis simul collectis vnus efficitur panis, & ex multis racemis vinum exprimitur: ita quoque ex multis fidelibus, quorum quidam sunt boni, & quidam mali, vna constituitur Ecclesia. Quoniam ergo mortuo homine nescitur vtrum sit ex conformitate Ecclesiæ, & pacem habeat cum suo Creatore, ideo ad missam pacem non damus. Non autem dicimus, Benedicamus Domino, nec Deo gratias, nec laudes aliquas referimus, qa non est, vnde sint agendæ, quum nec dum appareat eorum requies. Illud prætereа animaduertendum est, officium mortuorum finiri nona hora, & non habere secũdas vesperas, quo significatur, quòd hoc officium finem habebit, quandoquidem animæ saluandorum ab omni pœna liberatæ, sempiterna lætitia perfruentur, nimirum Sancti, de quorum glorificatione in anima certa est Ecclesia, primas, & secundas vesperas habent, si in eorum officio nouem lectiones decantentur. Et quidẽ primas, propter glorificationem animæ, secundas vero propter glorificationem corporis, quam habebunt, quæque nunquam finem sit habitura. Si autem non nisi tres lectiones canantur, primas tantum vesperas habebunt. Nunc porro dicẽdum est, quemadmodum corpus sit sepeliendũ, & quómodo tumulandum, & ad Ecclesiã deportandum, a quibus, & quando. Quando ergo iam aliquis animam agere videtur humi collocari oportet super cineres, vel paleas, quo innuitur, quòd cinis est, & in cinerem reuertetur, quod vt alijs de se exemplum præberet, beatus Martinus fecisse legitur. Debet præterea recitari passio Domini, vel eius pars aliqua ante morientem, si sit literatus, & doctus, vt moueatur ad maiorem compunctionem. Sic quoque & crux ante pedes eius esse oportet, vt iam moriens eam intueatur, quo vel inde magis conteratur. Debet recta iacere facie, vt cœlum aspiciat. Priusquam vero expirauerit necessarium est, vt campanæ pulsentur, idque ideo vt populus audiens oret pro eo. Pro mulieribus quidem bis, quoniam mulier inuenit alienationem. Ipsa namque primo fecit quo homo alienaretur a Deo. Quare secundus dies non habuit benedictionem. Pro viro autem ter pulsatur, quòd ab ipso Trinitatis quoddam in homine apparuerit exemplum. Primo enim Adamus formatus est è terra, deinde mulier ex Adamo, ac postea ex vtroque creatus est homo, vt ad eum modum hinc nata sit Trinitas quædam. Ad postremum pro ecclesiastico tot vicibus debet cõpulsari, quot habeat ordines, vt sciat populus pro quo sit orandum. Pari ratione pulsari oportet quando portatur ad Ecclesiam, & quãdo rursus ex ea ad tumulum. Priusquam autem corpus sepeliatur, pannus sublеuẽt, debet sacerdos, vel eius vicarius illue venire cum aqua lustrali, seu benedicta ac orationes pro eo ad Dominum effundẽs, Sanctos inuocare, & rogare, vt eius animam suscipiant, atq; in locum gaudij deferant. Sunt enim quædam animæ, quæ sunt perfectæ, vt quam cito exeunt è corporibus, ad cœlos euolent. Sunt & aliæ prorsus malæ, quę illico ad inferos cadũt. Verum præter has sunt & alię mediæ, pro quibus huiusmodi fit commendatio, idq; tãtum propter incertitudinem. Proinde abluto corpore & velato, oportet portari ad ecclesiam, ac tunc debet missa cantari, vbi profecto animaduertas in quibusdã Ecclesijs vnicuiq; dari candelam in choro in altera manu, & in altera, ꝙ offerat,

ac si lecto Euangelio ea offeruntur sacerdoti pro mortuo, atque tum huiusmodi cantari solet versus. Hostias & pces. Missa celebrata, ante cadauer præcantat sacerdos, & si plures sint sacerdotes, omnes debent habere stolas, ac cum eo orationes dicere. Peracto autem officio prcatationis, portatur ad sepulchrum cum huiusmodi psalmis: In exitu. Confitemini, & alijs, qui ad hoc peculiariter sunt instituti. Verum portari debet a similibus, vt si diaconus fuerit, a diaconis; si sacerdos, a sacerdotibus, si isthic præsto sint. Sin vero non, minime, cum necessitas legi non subijciatur. Sic clericus a clericis, catholicus a catholicis. Si vero fuerit ex fraternitate (& quam ita vocant, & sæpe faciunt inter se homines) ab eis debet portari. Sed mulieribus non est permissum aliquorum cadauera deportare, ne earum corpora nuda videantur, quod fortassis aliquando cótingeret, quemadmodum nec licitum est eis pacem dare ad euitandum lasciuiam. Deinde vero ponitur in sepulchrum, & isthic aqua apponitur benedicta, ac prunæ cum thure. Et profecto aqua benedicta ideo ne ad corpus dæmones accedant, quos huiusmodi aqua abigit ac pellit. Solét enim diaboli sæpenumero in mortuorum desæuire corpora, & quod non potuerunt in vita, id faciunt saltem post mortem. Thus autem apponitur propter corporis fœtorem remouendum, & prunæ ad designandum, quòd terra illa in vsus communes amplius redigi nequeat. Diutius enim carbo sub terra conseruatur, quàm aliud quippiam, quòd possit isthic in testimonium relinqui. Hedera, vel laurus, quæ in perpetuum frondium seruant virorem in sarcophago propè corpora ponuntur, ad declarandum, quòd illi, qui moriuntur, in illo viuere non desistũt, quia quantumuis corpore moriuntur, anima tamen viuunt. Alia sanè ratione in funeribus habebatur cupressus. Nam quemadmodum hæc cæsa non iterum reuirescit, sed tota moritur, ita homo ex eo quòd moritur, non rursum reuiuiscit. Hęc de mortuis dicta sufficiant, ac de festis quatuor Coronatorum deinceps agamus.

De festo quatuor Coronatorum.
Cap. 162.

FVerunt quidē nouem, sed quatuor eorum dicuntur Coronati, quod eorum nomina hominibus erant ignota. Hi fuerunt lapicidæ, qui venerant ad construendum templum Diocletiani, quod erat Romæ. Sed cũ cognouisset eos esse Christianos, martyrio coronati sunt, & quum nomina illorum nescīretur, dicti sunt Coronati.

De solemnitate beati Martini.
Cap. 163.

SCiēdum vero est de beato Martino, quòd par & æqualis Apostolis sit appellatus, pro suscitatione quorũdã mortuorum, vt pleriq; arbitrantur, eum idem & multi alij martyres fecerint & confessores. Verum potius ob quoddã miraculum, quod contigit, cum Turonis esset Episcopus. Nam cum hybernis mensibus pauper ei seminudus obuiam veniret, orans sibi vestimentum dari, accersito archidiacono statim algentem iussit vestiri. Quod quum archidiaconus facere distulisset, irrupit pauper in sacrarium, quod intrauerat Martinus conquerens se a clerico dissimulatum, atq; algere deplorãs. Eo audito, Martinus illico occultè suam eduxit tunicam, ac suo concessit precatori, petijtq; ab Archidiacono priusquam celebraret tunicam, quam pauperi emere iusserat, atque eam vilem, hispidam, & breuem clanculum induit. Atque ita sanè parauit se ad celebrãdarum missarum solennia. Sed quum ante altare, vt moris est, in præfatione sisteret, manusq; ad Dominum subleuaret, ita vt brachia eius facilè ob amplitudinem, & breuitatē manicarum conspicerētur, illico aurei torques ipsa honeste operuerunt, & supra caput eius igneus globus visus est. Quo quidem declaratum fuit, Spiritumsanctum in eum descendisse ad confirmationem, & robur, sicut in Apostolis ipso die Pētecostes. Quapropter ergo non immerito dictus est par Apostolis. Fuit autem oriundus ex Pãnonia, quę est propè Austriam, vnde

vnde etiam fuit beatus Hieronymus. Fecit præterea multa signa, & innumera miracula, & quæ conscripserunt Sulpitius & Fortunatus, vt qui ipsum multum adamarunt. Quod autem ad officium attinet, considerandum est, hunc solum inter confessores institutionis octauas habere, sicut & beatus Laurentius vigiliam, quòd ipso die passionis suæ dixerit, quod in eius festo repetit ecclesia. Igne me examinasti &c. Sed Martinus in agone mortis dixit astanti dæmoni. Nihil in me inuenies cruenta bestia. Ecce quàm optime conueniunt merita. Ergo ille tanquam qui cæteros martyrio longè superarit, vigiliam habet, atque hoc confessor cæteris item præstantior, solus habet octauas.

De festo Andreæ, & Thomæ Apostolorum. Cap. 164.

COgnoscere operæpretium est, Andræam colore fuisse nigro, barba prolixa, ac statura mediocri. Hoc ideo a nobis dictum sit, vt sciatur qualis in ecclesia pingi debeat, quod simili ratione faciendum esset in omnibus Apostolis, atque alijs Sanctis. Cætero, quin enim mentiremur in litera laicorum, nēpè in picturis. Concionatus autem est in Achaia, & Athenis, ac circa illas partes. Valde excellentis fuit meriti, nec id quidem sine causa beatus Gregorius adeo ipsi fuit addictus, vt primum eius fecerit officium, & monasterium ei condiderit, vbi item & monachus extitit. Quadraginta mortuos simul suscitauit, quòd de nullo alio legitur. Filius namque sui hospitis, quum nauigaret cum triginta, & nouem socijs naue fracta submersus est, cuius pater quum misere lamentaretur in littore, misericordia motus Andræas fudit preces ad Dominum, & redditi sunt vitæ vniuersi. Tandem ad se proconsul Aegeas vocauit Andræam, vt idolis sacrificaret, qui quemadmodum noluit, & recusauit, vt in ipsius vita legitur, ita vt eum cruci affixerunt, reclamante, & inuito populo. Pependit itaque integro biduo in cruce per transuersum, vt nonnullis placet, positus. Nihilominus tamen prædicauit, & verbum Dei concionatus est. Tandemque fœliciter ad superos migrauit. Vigiliā institutionis nō habet, quia in tēpore est ieiuniorum, quare necesse non fuit, vt ei vigilia institueretur. De beato autem Thoma nihil equidem quod hic dicere necesse sit, habeo, cum vita eius ex historia, quę de ipso conscripta est, satis abundè cognosci queat. Hoc tamen adijciendum putaui, ipsum ieiunium institutionis non habere, ob eandem causam, qua neque Andræam habere diximus. Legitur vero hic Euangelium. Thomas vnus ex duodecim. Qua ratione id fiat, satis ex ijs patet, quæ supra a nobis dicta sunt.

Totius operis conclusio.

IAm ergo duplici hactenus ratione pro ingenij nostri tenuitate Ecclesiastica officia, & quæ ad ea pertinere videbantur, exposuimus, primo quidem generaliter, ac deinde etiam specialiter, sigillatim eo ordine explicādo, quē anni circulus nobis demonstrauit. Festa item sanctorum in suo loco, hoc est, eo die quo celebrari consueuerunt, commode (vt nos quidem putauimus) referuauimus, vt quo diei cuiusque festum fieri dicimus, isthic & eiusdem festi ratio haberetur. Nec vèro est, quod quis estimet, ita hæc absolutè a nobis tradi potuisse, vt in ijs nihil planè desideraretur, quum diuina officia eiusmodi sint, vt plenè ac sufficienter in multis explicari non possint.

Diuinorum officiorum.

FINIS.

Soli Deo sit gloria,
Cum matre nostra Ecclesia.

INDEX CAPITVM QVAE IN HOC OPERE Diuinorum officiorum continentur.

De

De recon-

FINIS.

Registrum.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KK Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx yy Zz &&.

Omnes ſunt quaterniones præter * qui eſt duernio.